

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

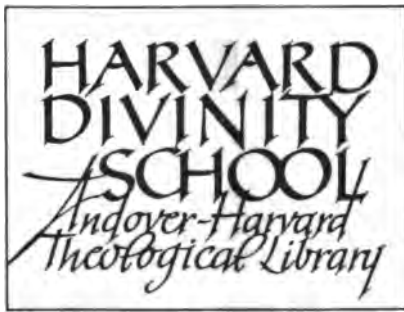
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESIOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII ÆQUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINÆ
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS CLIV.

HUGO ABBAS FLAVINIACENSIS, B. WOLPHELMUS ABBAS BRUNSWILLERENSIS,
EKKEHARDUS URAUGIENSIS, ANONYMI.

TOMUS UNICUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

BR
60
.m4
i. 154

Ex typis societatis dictæ Societas anonyma impressionis et librariæ administrationum viarumque ferratarum.
PAULO DUPONT, Directore.— Parisiis, in via dicta Jean-Jacques-Rousseau, 41. (Cl.) 85.6.80.

ANP.DCA.IH
JOOOS YTHVIR

SÆCULUM XII

HUGONIS
ABBATIS FLAVINIACENSIS
EKKEHARDI URAUGIENSIS
CHRONICA

Prodeunt ex Collectione præstantissima V. cl. Pertzii fideliter expressa

ACCEDUNT

B. WOLPHELMI ABBATIS BRUNSWILLERENSIS
OPUSCULA DUO

TOMUM CLAUDUNT

GESTA EPISCOPORUM TREVIRENSIUM
ET
ANDAGINENSIS MONASTERII CHRONICON
AUCTORIBUS ANONYMIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,
RIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNIGUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

1881

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLIV CONTINENTUR.

HUGO ABBAS FLAVINIACENSIS.

Chronicon Col. 17

B. WOLPHELMUS ABBAS BRUNSWILLERENSIS.

Opusculum de sacramento altaris 433

Versus de utroque testamento 433

EKKEHARDUS URAUGIENSIS.

Chronica 459

ANONYMUS.

Gesta Treverorum 1064

ANONYMUS.

Chronicon S. Huberti Andaginensis 1337

ALPHABET
JACOBI VITRUVII

HUGO ABBAS FLAVINIACENSIS.

CHRONICON HUGONIS.

(Edidit novissime domnus PERTZ, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. VIII, p. 278.)

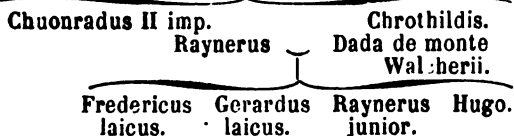
PROŒMIUM.

HUGONIS ÆTAS, PATRIA, NATALES, RES GESTÆ.

Chronici prolizi sed rerum ad historiam sæculi undecimi facientium copia insignis, quod jam lectoribus nostris proponimus, auctor Hugo ex familia quæ vel imperatorum Ottonis III et Chuonradi II cognationem affectabat oriundus (1), anno 1063 (2) Virduni (3) aut in vicinia ejus urbis natus est. Puer a Rodulpho abbate in monasterium S. Vitoni quod tum in suburbano Virduni florebat adscitus et litteris tam sacris quam profanis imbutus (4), mox obedientiam sancto Vitono et Rodulfo abbati professus est. Lites inter sacerdotium et imperium exortæ eo tempore in bella aperta exarsant et ubique per Germaniam Italiamque grassabantur. Nec ea abe Lotharingia superior immunis erat; cujus episcopi Egilbertus, Herimannus, Theodericus, Pibo cum regis fidelitatem servarent, Gregorius VII ad eos impugnandos et in suas partes trahendos abbatibus præcipue Rodulfo Virdunensi et Jarentone Divionensi usus est. Et Rodulfus quidem bis Romanus profectus papæ legationem suscepit; anno 1080 litteris Gregorii ad alis Herimannum Metensem episcopum in fide Ecclesiæ stabilivit, et anno 1088 iterum Roma redux Theodericum Virdunensem Gregorio reconciliare sperabat; sed Roma interim ab Heirico occupata et Gregorio Salernum fugato, Theodericus Clementis partes amplectendas statuit et Rodulfum loco cedere co-

git. Forte tunc et Jarento abbas Divionem redierat: vir Gregorio familiarissimus, qui papæ jussu cum aliis legatis Robertum Wiscardum Romam arcessierat, posteaque fugæ Gregorii Salernum comes factus, et ab eo Colimbriam legatus erat. Qui rerum condicione perspecta Rodulfo auctor fuit ut, Virduno relicto, una cum monachis suis primum Flaviniacum villam S. Viloni in territorio Tullensi sitam, deinde Divionem demigraret. Abbatem inter reliquos et Hugo seculus, undecimo ætatis anno notos affines patriam et nidum quo co luerat eo animo reliquit, ut corpus et animam totamque substantiam suam Dei causæ, quam putabat, gaudens devoveret, et in ejus servitio quidquid virium esset juvenilis corporis expendendum præoptaret. Quo fidei fervore Jarentoni plurimum commendatus, ab inilio gratia et benevolentia ejus usus, mox postquam una cum abbate et reliquis fratribus monasterio Divionensi obedientiam promisit, in societatem vitæ et consiliorum adscitus est ita ut cum, Theoderico episcopo mortuo, Rodulfus abbas anno 1092 Virdunum rediret, Hugo Jarentoni adhærendum statueret. Inter viros igitur pontificiarum partium præcipuos quibus intuitu noster, Hugonem abbatem Cluniaci Jarentonis crines tastavit, et Hugoni archiepiscopo Lugdunensi in tantum placuit, ut ab eo in ministrum assumptus, ne-

(1) Genus hoc fuisse ipse tradit: Otto III imperator.

sed fabulosam progeniem, jam unus Chuonradus Ottoni III filii loco ascriptus ostendit.

PATROL. CLIV.

(2) Fol. 137, anno 1096, d. x Kal. Dec. se anno ætatis 32 vivere scribit: quod si dies natalitius inter d. x Kal. Dec. et Kalendas Januarias incidit, anno 1064 natum fuisse oportet.

(3) Patriam vocat a. 1088.

(4) Præter Biblia sacra et Patres noverat classicos auctores; laudat Senecam de beneficiis, Gregorii Moralia, S. Benedicti regulam, Ambrosium, Augustinum, Isidorum, Fortunatum.

gottis adheretur, tanquamque ejus familiaritate usus est, ut cum sibi indissolubili vinculo junctum putaret. Talium virorum exemplo excitatus et rerum quarum particeps factus erat gravitate commotus juvenis historiae scribendae accessit, eo scilicet animo, ut si ipse fortia audire nequiret saltem virorum fortium bene acta exploraret et oblivioni eriperet (5) *Chronica* igitur concinnandae operam dedit, qua res gestas inde a Christi Nativitate ad sua usque tempora deduceret; et subsidiis quamplurimis congestis circa annum 1090 (6) manum operi admovit. Duobus quos conscripsit libris, priore historiam ad initium saeculi xi, altero ad sua usque tempora deduxit, in universum quidem temporum ordinem secutus, sed cum caepo opere subsidia passim crescerent, sedula diligentia scripta retractare, omissa addere, paginarum margini notas adjicere, folia integra inserere non destitit. Subsidia quibus primum usus est, Lotharingica scilicet et Burgundica, ex penu abbatiarum S. Vitoni et Divionensis acceperit; alia e. g. catalogi archiepiscoporum Lugdunensium et episcoporum Claromontanorum postea accesserunt; ultimo loco Flaviniacensia marginibus et paginis insertis addita constat, cum ipse jam monasterii istius regimen suscepisset. Anno 1095 vel 1096 ineunte cum Jarento ab Urbano papa pro restituenda Ecclesiae auctoritate et reconciliandis Wilhelmo rege et Roberto duce fratribus in Nortmanniam et Angliam mitteretur, Hugo abbatem suum comitatus est. Re autem infecta cum Jarento atque Hugo redirent, in mari tempestate valida ad mortis discrimen producti landem Bajocas percenerunt ubi Hugo, morbo violento oppressus, iterum necem viæ exasit. Sanatus tamen, postquam Jarento concordiam inter Robertum ducem et fratrem ejus restituit, una cum abbate ducem Hierosolymam iturum mense Septembris a. 1096 usque ad Pontem Artiae comitatus est, et Divionem redux, Haganone Augustodunens: episcopo auctore et canonicis laicisque eligentibus, abbatiam Flaviniacensem suscipere consensit. Ab Hugone archiepiscopo viæ ægre dimissus (7). die 22 Novembris a. 1096 Flaviniacum intravit, et postera die consecra-

(5) A. 1100.

(6) Maxima libri pars jam conscripta erat dum auctor a. 1096 abbas Flaviniacensis electus est; nec quæ de fuga sua et obedientia abbati Divionensi præstita tradit, multis annis post a. 1085 scripta sunt; fol. 97 post a. 1080, fol. 129 post 1087, fol. 124 post a. 1090 exaratum est; nostrum igitur circa a. 1090 scribendi initium fecisse existimo.

(7) Archiepiscopus ita scribit: *cujus sedulitati credebamus immo cujus lingua vox nostra erat.*

(8) D. 2 Aprilis tumulatus ep. Rodulfus, d. 10 Aprilis Hugo Flaviniaci aderat.

(9) Hæc prodeunt ex litteris Laurentii abbatis S. Vitoni expulsi, quibus scriptis adversarium suorum, fortasse Hugonis ipsius respondet apud Mabill. in *Annal. Bened.* t. V, p. 685, col. 1, *Qui (Richardus).... adimere præsumit, dans vel auferens a. p. p. d. abbatias, quibus vult, qualibus vult et*

tus est. Annis fere tribus quibus abbatia præfuit, rebus agendis operam dedit et in opus ecclesiae duo millia solidorum expendit; sed Haganone episcopo diocesano a. 1098 defuncto, Norgaudum successorem adversarium nactus est. Anno 1099 d. 28 Martii Rodulfus abbas obiit; morienti Hugo aderat et passionem Dominicam legit, defuncti que funus Viridunum prosecutus est (8). Mense Septembri ejus anni Flaviniaco excessit, inimicis monachis quibusdam et Norgaudo locum dedit, et frustra per aliquod tempus apud Norgaudum et Hugonem archiepiscopum pro reditu laboravit. Anni 1100 initio iterum in Angliam profectus est, mense Augusto adversariis suis Flaviniacensibus frustra iterum litteras scripsit et Septembri demum exeunte a legatis pontificis in concilio Valentino abbatia restituta, Flaviniacum rediit. Sed tunc quoque offensum fratrum animum, qui abbatiam Divionensi subjiciendam suspicabantur sibi conciliare nequivit, ita ut Norgaudo anno 1101 alterius abbatis constituendi locus daretur, Hugone ejecto et frustra Romam appellante.

Hæc ultima sunt quæ de se ipse scripsit; Divione igitur cum Jarentone stetit videtur, quem unum omnium amicorum constantem et fidelem sibi expertus fuerat. Librum suum per vices passim, nullo ordine servato et prout animus ferebat, usque ad annum 1102 produxit. Quid de ipso auctore postea actum sit dubitatur; certum tamen esse videtur eum partibus ecclesiae a quibus tam diu steterat renuntiasset, Divionensi monasterio excessisse, ab abbate Divionensi excommunicatum, et cum a. 1111 Richardus Viridunensis episcopus, Heinrici V assecla, abbatem Sancti Vitoni Paschali fidelem et iterum ad Jarentonem profugientem eiecisset, in ejus locum ab episcopo esse substitutum (9); quod quidem in viro ardentis animi et summa injuria affecto, bene credi potest, etsi nomen Hugonis haud aperte videtur. Quod si ipse fuit quem Laurentius abbas S. Vitoni Rodulfus successor innuit, abbatia tribus tantum annis præfuit, Laurentio exsule per Richardum revocato (10). Quæ qui circa annum 1140 tradidit, Laurentius Leodiensis

quomodo vult. In quibus est ille qui ab abbatia Flaviniacensi repudiatus, ab ecclesia Divionensi, cui jubente domino suo abbate Rodulpho professionem fecit, fugitivus, ab abbate Divionensi excommunicatus, virgam pastorem qua in æternum verberandus, suscipere præsumpsit. Cujus præsumptionis participes se fecerunt illi qui tam infami personæ curam pastorem commiserunt et qui se ei committi permissi sunt. Qui ipse quoque contra eos qui Romanæ ecclesiae resistent librum auctoritatibus munitum confecit, et credimus quia modo, juxta quod rustici dicunt cultum duas leges habere, alium librum compilabit etc. — Liber iste a Laurentio laudatus Chronicon nostrum fuisse videtur.

(10) Laurentii de Leodio continuatio Gestorum episcoporum Viridunensium.

Gestorum Viridunensium continuator, se librum suum valde invitum, sed viri venerabilis Hugonis monachi S. Vitoni nimia instantia compulsam, scribere profectetur. Non defuerunt qui Hugonem istum nostrum esse putarent. Nec ætas tunc superstitis, scilicet 75 annorum obstaret, et aliquantum succurrit, quod scriptor nomen abbatis Laurentio subrogati tacere voluit, et quod Hugonis librum novisse videtur. Quæ si ita se habent, Hugonem post abbatis Laurentii reditum abbatiam abdicasse et vitæ tantis procellis agitatæ annos ultimum in nido cui puer coaluerat quiete exegisse opinari liceret. Sed hæc revera ignorantur.

In libro superstite ante omnia insignem indefessamque curam qua subsidia operi amplissima undique acquisivit, et addendi corrigendique perenne studium jure laudamus. Ad manus ei erant libri chartæque et epistolæ tabularis et bibliothecis Viridunensibus, Divionensibus, Lugdunensibus desumptæ, quorum ei copia a Rodulfo et Jarentone abbatibus atque Hugone archiepiscopo facta erat quibus denique Flaviniacensia accesserunt, scilicet Hieronymi, Prosperi, Idatii Victoris Tununensis, Bedæ de sex ætatibus, Reginonis Chronica, Æthicus cum itinerario Antonini, Orosius, Victor, Vitensis, Jordanis, Nennius, Fortunatus, Gregorius Turonensis, Gesta et catalogi pontificum Romanorum, Isidori Etymologiæ, Vitæ SS. Sanctini inedita, Mansueti, Maximini, Pulchronii inedita, Sigismundi, Chrothildis, Lupi Trecensis, Antidii, Leodegarii, Præjecti, Boniti, Lamberti, Lupi Senonensis, Goerici, Balhildis, Agerici inedita, Carilefi, Magdalvei inedita, translatio S. Gorgonii, Fredegarii, Gesta Francorum, Pauli Diaconi Historia Langobardorum et Gesta episcoporum Metensium, genealogia Carolorum, Einhardi Vita Caroli, Annales Petaviani, Einhardi, Fuldenses, Vedastini Lugdunenses, fortasse et Flaviniacenses, Adonis Chronicon, Hincmari epistola de Vita Sanctini et Vita Remigii, Bertarii Gesta episcoporum Viridunensium cum continuatibus, Flodoardi Annales, Richerus, Vita Deoderici Metensis inedita, Simeonis, Rodulfi Glabri Historia et Vita Wilhelmi Divionensis, Chronicon S. Benigni Divionensis, Vita Roberti abbatis Casæ Dei, catalogi episcoporum Arvernensium, archiepiscoporum Lugdunensium, chartæ S. Vitoni, Divionenses, Flaviniacenses (11), decreta et epistolæ pontificum Romanorum, episcoporum et clericorum multæ, collectiones canonum, Acta con-

(11) Memorale armarium Rothomagense. fol. 89.

(12) Cf. Nicolai II decretum de eligendo papa et quæ ibi monui Legg. t. II, canones Lateranenses, a, 1078, fol. 102, 103, epistolas quamplurimum nota temporis destitutas.

(13) Rodulfi abbatis.

(14) E. g. Conradum II imperatorem Ottonis III filium facit; Wilhelmi Trajectensis obitum anno 1076 loco 1080 ascribit; neque res annorum 1077—1079 jussu ordine refert. Alexandro secundo papæ

ciliorum, epistolæ Henrici IV, Agnetis matris ejus, Mathildis comitissæ, aliaque nonnulla. Quibus ita usus est, ut ea vel exciperet vel maximam partem vel integra exscripta una cum iis quæ ipse præsens viderat vel ab aliis rerum testibus audierat historiæ suæ insereret; sed textus negligenter sæpe transcriptus (12) plenam sibi fidem haud conciliat. Ordinem temporis in universum quidem secutus est, sed non raro vel copia rerum abductus vel antmo suo indugens latius exspatiatur. et cum plurima recens reperta antiquiori textui insereret, librumque per nulla temporum intercalla sæpissime retractaret, nec tamen integrum rursus describendum curaret, non fieri poterat quin narrationem copia rerum referatam sed æqualitate et perspicuitate carentem relinqueret. dum e. g. unius ejusdemque viri obitus (13) tribus in locis refertur. Cæterum vir doctus et sedulus minus sagacis animi fuit, mirabilium credulus, falsis quoque rumoribus patens (14) et in disponendis rebus fallens, loquax nonnunquam et justo verbosior, scripsitque prout expectari poterat animo in hostes Ecclesiæ irato sed candido, nec hominum suæ partis vitia tacuit; et cum non solum in iis quæ tempus suum antecesserunt, documentis hodie abolitis nisus, quædam memoriæ digna servaverit sed in historia sui temporis et præcipue Lotharingiæ plurima cæteris incognita prodiderit, primo operis editori, qui librum historiæ ecclesiasticæ undecimi præsertim sæculi thesaurum incomparabilem prædicavit. in universum quidem non astipulamur, dum Lambertum, Bertholdum, et Bernoldum, ejusdem ævi historicos, Hugoni præferre non dubitamus, sed eum tamen de historia optime meritum et bono sæpe cum fructu consulendum profitemur. — Annum noster cum aliis Lotharingis a die Incarnationis d. 25 Martii vel potius a Paschate inchoare videtur (15).

Stylus dilucidus, sermo in rhythmos aliquando resolvitur (16), quod in compluribus sæculi XI scriptoribus sæerijam observatimus.

Liber Hugonis difficilis lectu, Laurentio Leodiensi fortasse haud ignotus fuit; at in universum latuisse dici potest usque dum a. 1657 a Philippo Labbe tomo I Novæ Bibliothecæ manusccriptorum typis prodit. Usus est editor codice autographo collegii sui, scilicet Claromontani societatis Jesu quod tunc Paristis florebat, et textum quem dedit in universum bene expressit, sed nonnulla non suo loco posuit haud pouca lectu dif-

Alexandrum tertium successisse fol. 95, scribit, folio sequenti recte Alexandro Gregorio VII successisse refert.

(15) Concilium Romanum a. 1074 ascribit fol. 97. quod celebratum est exeunte Februario a. 1073; cometam anno 1068 apparuisse ascribit, quod Bernoldus die ix Kal. Maii, scriptor Annalium Beneventanorum die xvi Kal. Maii, Adamus Bremensis III, 80, circa dies Paschæ, alii diebus seduentibus a. 1066, accidisse referunt.

(16) Cf. e. g. fol. 52, 53, 74, 96.

Accliora omisit, alia quæ ipsi inutilia et vulgaria videbantur, ut pontificum et Patrum auctoritates in defensionem Gregorii VII, resciscit nec eo quoque crimine absolvi potest, quod reverentia Romanæ curiæ ductus textum aliquoties adulteravit quod duorum sæculorum silentio lectum jam primum ad lucem venit. Nam, ut b. m. Knustius noster olim monuit, nihil semper latet.

Editionem principem in usus suos verterunt plurimi historiæ ecclesiasticæ et profanæ scriptores inter quos nominare jurat editores Actorum Sanctorum t. II Junii, p. 976 sqq., Vita Richardi abbatis S. Vitoni, Mabillonum Sæc. VI, p. I, Actorum O. S. Benedicti p. 185 sqq., vita Friderici præpositi Atrebatensis. p. 368 quibusdam de Simone recluso, et p. 557 sqq. Vita Richardi abbatis expressis; et Bruquetum cum continuatoribus qui nostrum t. III, p. 353—363, V, 372—374; VI, 51, 252; VII, 246—248; VIII, 286—297; X, 205—210; XI, 142—147; XIII, 617—628; XIV, 797—804 excerpserunt, ei animadversionibus passim illustrare conati sunt.

Et postquam primum de nova libri editione cogitavimus, in fontes operis inquirendum statuimus, eaque re a socio nostro V. Cl. Rudolfo Koepke quantum textu antiquo et subsidiis litterariis adhibitis fieri poterat diligentissime exacta (17), a. 1844 in Angliam profectus sum, ubi codicem autographum ex publica codicem collegi C. aromontani venditione in Meermannianam bibliothecam, indeque nostra ætate in copiosissimum codicum thesaurum viri illustrissimi Thomæ Philipps (18) equitis baroneti Mediomontani translatum, asseruari compereram. Flagitanti mihi vir animi liberalitate, litterarum amore, morum comitate insignis, non solum ut codicem evolverem annuit, sed ultro, ut reliquos bibliothecæ ditissimæ thesauros Monumentis Germaniæ edendis utiles inspicerem invitavit. Codicis igitur copia facta vere auctoris autographum adesse conspicatus, textui Labbeano corrigendo institi, nonnisi locis quibus tunc excubendis tempus non sufficiebat relictis, quos postea a viro ill. exscriptos accepi quo fit ut hodie vere absolutum libri textum lectoribus proponere liceat,

Libër membranaceus in folio minori conscriptus, manum sæculi undecimi exeuntis præfert. Scriptus est non uno eodemque tempore, sed sæpiissime deposito iterumque resumpto prout scribendi materies sufficiebat. Textus post annos aliquot elapsos iterum iterumque recognitus, passim deletus, passim sententiis et integris paginis additis et intercalatis auctus est. Littera minuta usque ad fol. 69 annumque chronicæ 950 ea est

quam in pagina adjecta exhibemus, inde a fol. 69 paulatim magis magisque decrescit; scriptura marginum et paginarum additarum atque correctarum sententiarum est minor; inde a pagina 125, i. e. a. 1079, littera iterum decrescit; quæ inde a pagina 138 Flaviniaci scripta sunt usque ad finem libri amplius decrescentem scripturam ostendunt; ultimæ paginæ specimen exscripsimus. Quæcunque ad historiam Flaviniaci folio 138 anteriorem faciunt, aut in margine aut in paginis additis leguntur.

Membrana plurimum quaternionibus constat hoc scilicet ordine: foll. 1—6, 7—14, 15—22, 23—33, 34—41, 42—49, 50—65, 64—72, 73—85, 86—92, 93—98, 96—110, 111—119, 120—123, 129—136, 137—142, 143—148. Ternio et quaternio initialis fol. 1—3. Kalendarium Flaviniacense, foll. 3—5 excerpta canonum et præcepta medica et foll. 7, 8, 9, 9^b excerpta canonum exhibent chartæ primum vacuæ yelictæ postea inscripta; fol. 10 Chronicon incipit et reliquum libri explet. Paginæ Chronicon intercalatæ sunt 9^b, 12^b, 26, 27, 28, 29, 29^b, 30^b, 33^b, 35^b, 57, 58, 58^b, 60^b, 62^b, 81—83, 86, 93, 94, 98, 100, 101, 103^b, 130^b; fortasse et in quaternione folia 50—63 complexo præter 57, 58, 58^b, 60^b nonnulla alia historiam Madalvei exhibentia intercalata sunt. Desunt autem quæ Labbeus Chronico præfata fuisse refert folia maximam partem vetustate detrita cum serie abbatum Flaviniacensium, quam et ab Hugone conscriptam esse opinari licet, quod eadem in diversis Chronici locis inseruntur. Dein post quatuor paginas interjectas Necrologium legit Labbeus, quod ex anterioribus documentis non accurate congestum hodie in capite codicis exastat Hugoni deberi ex scriptura colligitur et a nobis quoque Chronico præmittetur, cum hucusque typis nondum prodierit (19), serie abbatum ad finem Chronici demandatu, Excerpta chartarum Flaviniacensium a Labbeo ex schedis Sirmundi pag. 269—273 descripta iterum proferenda non duximus.

Annotationes operi tam prolixo paucissimas adficere placuit, quarum eas quæ Koepke nostro gebentur, littera K distincti.

Reliquum est ut moneam in Necrologio pauca alio atramento ab Hugone addita reperiri et catalogo archiepiscoporum Lugdunensium successores Hugonis usque ad Humbertum subjici; qui cum annis 1147—1153 præfuerit, Hugonem id temporis attigisse, et plus octogenarium senectam exegisse conicere liceat.

(17) Vide commentationem in Annalibus nostris t. IX, p. 240 ubi multa amplius explanantur, quæ hic prætermitti possunt.

(18) D. Thomas Philips ipse exscripsit fol. 17—41
(19) Pauca inde Mabil[onius] exscripsit.

Hugonis chronicon.

annos q̄b; romanū impiū indetate tenuit ita rem. p̄. attritū.
 ut nullus illo crudelior in om̄i romanorū imperatorū inuentus
 numero. Ad cōpbandā erga deorū culturā suā sacrilegā deuo-
 tionē. v. anno regni sui templū sine lignorū amixtione ē
 struū. qđ pantheon appellauit. Tama elatus. ē. sup̄bia. ut
 dñi se & dominiū appellari uisere. Hic audient famā beati
 dyonisi in destruendis idolis. & ppl̄is ad xpm conuertere dis-
 lidet in gallias misit quecū inuentū & cōp̄hensū aut idolis
 sacrificare cogerent. aut diuersis supplicis affectū occiderent.
 Quos ubi beatus dyonisius finet paritox appropinquare cepit.
 sc̄mū & dmonum ad se accersiri mandauit q̄b; p̄dicationis tradent

et durat forcius. Ad diē mediā. nec ali q̄ do temporib; n̄r̄ in uisus modi uirtus audire. o.
 qui quo cumq; q̄runt ea om̄ia pessumda erit. Anno ab unā t. c. y. ordinatus ē in op̄m d̄m ac
 p̄m̄us castri abbat. & abbatia t. d. p̄p̄andā suscep̄ dyoniscus. Legatur quoq; in burgundia & francie
 d̄m̄us & Richardus abbatem t. p̄. p̄mo d̄m̄us octo m̄i sc̄m̄i t. c. o.

Sigeberti vita Wichperti. Cod. Vindobon. 490.

plō & hortatu moueret. & ipse causa salutis multos fieret.
 et duplicē coronā remunerationis acciperet. .ll.ii.
Hic frat̄r amator qui ex alto cordis suspirio ad dñm cla-
 mare poterat cū isaiā a facie tua dñe conceptū et qua-
 si parturium et peperim. sp̄m salutis. & fecim̄ in terra.

Chronicon sancti Huberti.

putat corā se cadentē. Quāto paruida conripuit.
 in nemore comitū amā d̄m̄ se cū aduū q̄m̄o d̄m̄
 reitendū. Cū d̄m̄ p̄ ordinē reuulsi euenit miratū.
 ille euocato beregūo uito uenabili q̄ tūc m̄ d̄i. reb; ob-
 seibat. eis castilā illi. obulit. exponē d̄m̄. Cū d̄m̄
 sac̄os d̄m̄ r̄p̄o d̄m̄ locū q̄ eadē castilā decidat a d̄m̄
 & electū ex q̄ multorū aie m̄ d̄m̄ debent ad regna
 celoz. P̄p̄uo ū subūgēte. qđ sibi uide

NECROLOGIUM

- Kal. Jan. (2) Agrippini episcopi Eduensis. **A**
2. Non. Jan. Gregorii Lingonensis.
7. Idus Jan. Eugemonii episcopi Augustodunensis.
5. Idus Jan. Paschasie virginis [et martyris 2.] Flaviniaci. Milo abbas Dervensis, monachus Vir-
dunensis.
8. Kal. Febr. Sancti Prejecti martyris.
2. Non Febr. Serotini confessoris Flaviniacensis. Translatio sancti Simphoriani.
4. Idus Febr. Rainaldus obiit, frater ducis, abbas Flaviniacensis.
3. Idus Febr. Fredericus layeus obiit, frater meus.
8. Kal. Mart. Ordinatio domni Zachonis abbatis.
6. Kal. Mart. Galdricus Collicensis, frater domni Haganonis episcopi, conversus et monachus Flaviniacensis obiit.
5. Kal. Mart. Karolus magnus obiit (20) qui omne theloneum in omni regno suo et quidquid ad jus fisci pertinebat Flaviniacensi donavit ecclesie de omnibus terris ejusdem ecclesie in perpetuum.
- Kal. Mart. Obiit Gyrardus Sinemur, qui cellam Sinemurensem sancto Prejecto dedit.
7. Idus Mart. Wido abbas Melundensis, Flaviniacensis monachus obiit.
6. Idus Mart. Lotharius rex obiit (985).
16. Kal. April. Aymo comes Grin. et monachus qui Sanctum Germanum Latifolii dedit.
14. Kal. April. Wido Pultariensis (21) abbas, monachus Flaviniacensis obiit.
Amadeus abbas Flaviniacensis obiit, qui Sinemurensem, Colchensem (22) Bellilocensem (23) cellas adquisivit, et Corbiniacum (24) recuperavit.
13. Kal. April. Walterius monachus Flaviniacensis obiit conversus.
11. Kal. April. Eupharis presbyteri Flaviniacensis.
5. Kal. April. Rodulfus abbas obiit.
4. Idus April. Ludovicus II imperator (25) obiit justus et sanctus (879).
12. Kal. Mai. Salvini episcopi Viridunensis. Aratoris episcopi Viridunensis.
11. Kal. Mai. Ordinatio domni Widradi abbatis.
8. Kal. Mai. Roberti abbatis.
4. Kal. Mai. Obiit Fulcherius abbas Flaviniacensis.
2. Kal. Mai. Pulchronii episcopi Viridunensis.
7. Idus Mai. Zacho abbas Flaviniacensis obiit.
- Idus Mai. Rayngus prior Flaviniacensis obiit.
4. Kal. Jun. Evgilis Senonensis archiepiscopi sancti, primum Prumiensis deinde Flaviniacensis abbatis, qui multis claret miraculis.
- Kal. Jun. Walo monachus et presbiter Flaviniacensis obiit.
- Nonas. Jun. Exceptio corporis sancti Ursini martiris Flaviniaco.
18. Kal. Jul. Richardi abbatis.
14. Kal. Jul. Robertus, rex Francorum obiit, qui dedit ecclesiam S. Johannis infra Eduam (1031).
12. Kal. Jul. Ludovicus pius imperator obiit, qui in omni regno suo in civitatibus vicis mercatis et portibus theloneum hominum Flaviniacensis ecclesie, eidem donavit ecclesie (840).
10. Kal. Jul. Ludovicus rex obiit (26) ultimus regalis prosapie, frater Arnulfi episcopi Remensis (987).
7. Kal. Jul. Haganus episcopus obiit pie memorie.
4. Kal. Jul. Geylo Linguonensis episcopus, Flaviniacensis abbas et monachus obiit.
2. Kal. Jul. Arveus episcopus Eduensis et abbas Flaviniacensis.
Kal. Julii Liudo Eduensis episcopus obiit.
4. Non. Julii Salocho episcopus Dolensis, monachus Flaviniacensis obiit.
3. Non. Julii Translatio sancti Sanctini a Meldis Viridunum.
Hugo abbas Melundensis, Flaviniacensis monachus obiit.
2. Non. Julii obiit Gerwinus episcopus et abbas Flaviniacensis.
6. Idus Julii Helmuinus abbas Senonensis Sancti Petri, monachus Flaviniacensis obiit.
3. Idus, Julii Henricus magnus imperator obiit (1024).
17. Kal. Aug. Herimannus canonicus Leodiensis obiit Iherosolimis.
11. Kal. Aug. Milo vicecomes Tili obiit, qui cellam Prisciaci dedit.
9. Kal. Aug. Magoaldus abbas Flaviniacensis 110 anno Clodovei filii Dagoberti obiit.
8. Kal. Aug. Raynerus obiit, pater meus.
3. Non Aug. Eufronii episcopi Augustodunensis.
8. Idus Aug. Odo secundus Flaviniacensis abbas obiit.
16. Kal. Sept. Tebaldus secundus Linguonensis episcopus.
14. Kal. Sept. Grimoldus abbas Viridunensis obiit.
10. Kal. Sept. Ursini martiris Flaviniaco et Flaviani episcopi Augustodunensis.
7. Kal. Sept. Odo primus Flaviniacensis abbas obiit.
4. Non. Sept. Siagrii episcopi Augustodunensis.
8. Idus Sept. Wlfardus abbas Flaviniacensis, Ludovici imperatoris sororius, obiit.

NOTE.

(20) 8. Kal. *Februarii*.

(21) Pouthieres, dioc. Lingonensis.

(22) S. Georges, dioc. Augustodunensis

(23) Beaulieu, dioc. Lingonensis.

(24) Corbigny, dioc. Augustodunensis.

(25) Rex Gallie, balbus.

(26) D. 22 Maii; x Kal. *Junii*.

7. Idus Sept. Sanctæ Reginæ virginis e martiris A Flaviniaci.
5. Idus Sept. Theophili martiris Flaviniaci.
3. Idus Sept. Jonas Æduensis episcopus obiit.
2. Idus Sept. Euanthii episcopi Augustodunensis.
- Idus Sept. Nectarii episcopi Augustodunensis.
10. Kal. Oct. Johannis abbatis.
5. Kal. Oct. Florentini episcopi Augustodunensis.
4. Kal. Oct. Lotharius imperator et manochus obiit (855).
6. Non. Oct. Sancti Leodegarii martiris et Eduensis episcopi.
5. Non. Oct. Sancti Widradi abbatis primi Flaviniacensis.
4. Non. Oct. Madelvei episcopi Virdunensis.
3. Non. Oct. Henricus III imperator obiit, Conrad radi filius (1086).
- Ludovicus rex Ludovici imperatoris (27) filius, Caroli calvi nepos obiit (882) (28).
2. Non Oct. Karolus calvus imperator obiit, et Tebaldus secundus episcopus Linguonensis monachus et prior Flaviniacensis (877).
- Non. Oct. Karolus simplex obiit (920).
3. Idus Oct. Hugo junior abbas Melundensis, monachus Flaviniacensis obiit.
17. Kal. Novbr. Gerardus laycus obiit, frater meus.
16. Kal. Novbr. Dada de monte Walcherii, mater mea ¹, obiit, Crothildis filia ².
12. Kal. Novbr. Decia obiit soror sancti Widradi, quæ fecit monasterium sancti Andochii Æduensis; et alia soror fecit monasterium Faverniacense.
9. Kal. Novbr. Pippinus rex obiit, pater Karoli magni (768).
5. Kal. Novbr. Gunterus sacerdos et monachus Flaviniacensis obiit.
4. Kal. Novbr. Walterius Eduensis episcopus obiit, qui reddidit æclesiæ Flaviniacensi 19 altaria æclesiarum cum paratis et decimis, et salva-menta villarum ad cameram abbatis pertinentium.
2. Kal. Novbr. Proculi episcopi Augustodunensis.
- Kal. Novbr. Girardus junior monachus et sacerdos Flaviniacensis obiit.
4. Non. Novbr. Commemoratio sancti Benigni.
- Non. Novbr. Manasses magnus abbas Flaviniacensis obiit.
3. Idus Novbr. Exceptio corporis ejus. Prejecti martiris.
6. Idus Novbr. Heldierus abbas Pultariensis obiit, monachus Flaviniacensis.
5. Idus Novbr. Vitoni episcopi Virdunensis.
15. Kal. Dec. Gregorii episcopi Turonensis.
14. Kal. Dec. Simplicii episcopi Augustodunensis.
11. Kal. Dec. Eusebii presbiteri Augustodunensis.
10. Kal. Dec. Pragmatii episcopi Augustodunensis.
9. Kal. Dec. Hymbertus Parisiorum episcopus obiit, qui dedit æcclesiam sancti Juliani apud Nui.
8. Kal. Dec. Translatio sancti Benigni.
7. Kal. Dec. Girardus senex sacerdos Flaviniacensis obiit.
6. Kal. Dec. Amatoris episcopi Augustodunensis.
3. Kal. Dec. Hugo Belliloci monachus et sacerdos Flaviniacensis obiit.
- Kal. Dec. Karlomannus frater Karli magni obiit (714).
- Kal. Dec. Agerici episcopi (?) Pippinus major domus pater Karoli Tuditis obiit, qui Glennonem dedit (714).
4. Non. Dec. Chrotildis Ottonis III filia, Conradi imperatoris soror, avia mea ⁴ obiit.
2. Non. Dec. Karlomannus monachus frater Pippini obiit (754).
- Non. Dec. Karlomanus pater Arnulfi imperatoris obiit (29); et Milo abbas Flaviniacensis (880).
3. Idus Dec. Raynerus junior obiit frater meus ⁴.
9. Kal. Jan. Heldricus abbas Flaviniacensis obiit.
8. Kal. Jan. Maximini abbatis. Et exceptio sanctorum reliquiarum Flaviniaci. Ludovicus rex filius Karoli simplicis obiit (954).
- Kal. Jan. Adelaidæ imperatricis sanctæ obitus recolitur, matris Ottonis II (999).
8. Kal. Jan. Sanctus Sigismundus comes et monachus obiit.
- D 7. Kal. Jan. Aymo abbas Flaviniacensis obiit.

VARIE LECTIONES.

¹ m. m. *lineæ superscripta*. ² C. f. *addita cf.* 4. *Non. Dec.* ³ a m *addita*, ⁴ f. m. *addita*.

NOTÆ.

(27) Regis.

(28) Obit d. 3 Augusti.

(29) Dies dubius: cf. Bohmeri Regesta Karolorum p. 90.

CHRONICI LIBER PRIMUS.

Fol. 10. Anno ⁵ a mundi conditione 5198 ⁶, ab indictione 4, concurrente 5, epacta 11, feria 1, luna Urbe autem condita 752, a. 2. cicli decennovenalis, 13, Jesus Christus Filius Dei in Bethleem Judæ na-

VARIE LECTIONES.

¹ *I n paginæ latere adjecta* ⁹ *hæc leguntur*: Anno 19. Octaviani Cesaris Lugdunum conditam invenimus

⁶ vel secundum Aug. CC. XX. VII. 2.

scitur, anno Cesaris Augusti 42 et Herodis regis A Salvatoris sanus a plaga siringii (30) factus est Judeorum 31, Carullo et Quintiliano consulibus. Anno Dom. inc. 34. secundum Latinos, qui a Januario annum incipiunt, Paulus cum pergeret Damascum, a Christo de celo vocatus est. Secundum Hebreos autem, qui a Martio anni sumunt initium, eodem anno passionis Domini undecimo mense 8. Kalend. Februarii ⁸ [REGINO],

Anno ab inc. Dom. 15, a mundi conditione 5213, Augustus 76. etatis suæ anno moritur; cui succedens Tyberius regnavit a. 22. [Cf. ΗΕΡΟΝ.] Hujus a. 15. factum est verbum Dei super Johannem Zachariæ filium in deserto, et dominus Jesus trigesimo etatis suæ anno jam peracto, a. 15. Tyberii baptizatur a Johanne, sub altero Herode Judeorum rege, 8. Idus Januarii, quod fuit 7, feria, indictione B 3, luna 15, et ipse anno sequente ea; ite truncatur.

Anno igitur a mundi conditione 5232, ab Urbe autem condita 784, concurrente 7. terciæ lineæ, ab inc. Dom. 33. ipse Jesus Christus Dei Filius pro salute mundi venit ad passionem, a. 18. Tyberii Cæsaris, 8. Kalendas Aprilis, 5. feria, luna 14, Gaius Cæsare quater et Junio Saturnino consulibus, anno cieli decennovenalis 13, et typico pascha cum discipulis celebrato traditur a suo discipulo Judeis in nocte, et circa mane ducitur ad Pylatum, traditur militibus et flagellis cesus, sputis illitus, gestans purpureum vestimentum et coronam spineam in capite, ducitur ad crucifigendum 7. Kalendas Aprilis, luna 13, et 6. feria ascendit crucem pro mundi salute. [ΗΕΡΟΝ.] Terre motus factus est in toto mundo C et solis facta est defectio, ita ut etiam stellæ visæ sint in cælo sexta hora, in nona parte Arietis. Resurrexit a mortuis 5. Kal. Aprilis luna 17 7.

Pilatus per Volusianum Romam adductus, cum eo Veronica sancta, quæ fuerat per Christum a fluxu sanguinis sanata, dampnatus est a Tyberio ut omni tempore vitæ suæ non igne, non aqua, nec igne cocto frueretur propter necem domini Jesu; et relegatus exilio in Amaria civitate Tusciæ. Unde post revocatus a Nerone, iterum propter circumceisionem quam in se exercuerat dampnatus interiit. Veronica vero locupletata facultatibus et divitiis, et imago Domini quam ipsa depinxerat, et quam Tyberio allatam ipsa prosequuta erat, auro conclausa est. Ipsa autem defuncta, Romæ venerabiliter quiescit humata, Tyberius vero in visione ymaginis D

VARIE LECTIONES.

mus secundum Gregorium Turonensem. S. Austremonis Arvernorum primus episcopus. Urbicus. Legonus. S. Hildius. S. Nepotianus. Artomius de Treveris. Venerandus. Rusticus. S. Naamatius. S. Eparchius. S. Sydon us. Lugduni Patiens. S. Aprunculus, primo Linguonis, tempore Chilperici I. S. Eufrasius, tempore Clodovei I. Obiit 25 anno episcopatus, qui et post obitum ejus vixit 4 annis, et Apollinaris sex mensibus. S. Quintianus primus Rutonæ episcopus. S. Gallus qui a lue inguinaria populum suum oratione protexit, patruus sancti Gregorii Turonensis episcopi, temporibus Theodeberti. Cautinus 1. anno Theodevandi regis. S. Genesis, fecit monasterium Magniloci, et Evodium præfecit abbatem. Felix. Garivaldus 20 diebus. S. Prejectus martyrizatus est anno Dom. inc. 580. anno regni Chilperici 10; præfuit non plenis annis 11. S. Avitus secundo anno Childeberti Judeos convertit; præfuit non plenis 15 annis. S. Bonitus pater ejus sub Teoderico rege. Norbertus annis 16. Proculus.

¹ *reliqua in margine pagina adscripta sunt.* ² Tyberius ante obitum suum 9. mense baptizatus et a plaga syringii curatus occubuit *addit* 2.

(30) Fistulæ?

NOTE.

trus (31) descendit Antiochiam, et per bis septenos⁹ annos Antiochenam fundavit et rexit æcclesiam, ita ut cognominarentur primum Antiochiæ Christiani. Hinc secundo anno Claudii, Vincio et Cornelio, Asiatico et Silvano consulibus, Romam venit, et qui post Christum et per Christum caput est corporis æcclesiæ, Romanis arcibus, vexillum intulit prædicationis divinæ (cf. *Gesta pont. Rom.*). Ibi fundata æcclesia, evangelium Christi Romanis annunciavit, et prædicando prædicationemque signis confirmando 25 annis ipsius Urbis papatum tenuit. Mirabatur Roma, quod non didicerat, unitatem in Trinitate et Trinitatem in unitate venerari debere; sed frequenti miraculorum attestacione ad ultimum didicit unicæ Trinitati corda et colla submittere.

Destinaverat autem idem primus pastor et apostolus Petrus totius occidentis terras vomere verbi proscindere, semina doctrinæ sulcis mentium credere, ut posset manipulos frugum centuplicato fenore in area Domini venientis reconsignare, et eligens viros in fide probatos, potentes in opere et sermone, patientes in tribulatione, longanimis in spe, eruditos in omnibus quæ fecit dominus Jesus, direxit urbi Metensium sanctum Clementem Romanæ rei publicæ patritium, suum vero discipulum, et sanctum Mansuetum, inclita Scottorum progenie generatum, fide et doctrina præcipuum, urbi Tullensium (*Vita Mans.*); Remis etiam direxit sanctos Sixtum atque Sinicium, Catalaunis sanctum Memmium, Treveris quoque, quæ est metropolis et una de primatibus Galliarum et ei vicinæ Colonix sanctos misit Eucharium, Valerium atque Maternum. (Fol. 11.) Cum his et alii multi fuerunt, qui occidentales tenebras veri solis clarescente radio ab eodem principe apostolorum missi dispulerunt, et nomen Christi, quod necdum in locis illis splenderat, fide et magnanimitate præditi, populo incredulo prædicaverunt. Ipse Romæ verbum Dei docebat, et murum infidelitatis impulsu ævangelii quatiebat, turrinque confusionis et idolatriæ piæ confessionis et credulitatis dejiciebat ariete, ibi se opponens et continens obicem, ubi violentior hostis incubuerat, cujus subvertere, Christo duce, nitebatur tyrannidem.

Ad tanti igitur pastoris solatium et prædicationis augmentum Paulus, post multa viarum, laboris et inediæ pericula, vinetus Romam mittitur anno Neronis cæsaris secundo, ab. inc. Dom. 61, a passione 28, indictione 4, Silvano et Paulino consulibus, non quod Judæi et gentiles ita voluerint, sed quia Christus, ut alter esset alteri solatio, ita præordinavit et voluit. His tonitruis filiis quis repugnaret, quis obisteret? Symon erat ille magus, qui solus veritati repugnare videretur, cui si post triumphum apostolicum et suæ dejectionis et inauditæ superbix obpro-

brum respirare licuisset, sola illi sua vexatio, ne talia ulterius præsumeret, intellectum dedisset. Sed quia magus obiit et dampnatus in profundo putei abyssi, ut Nero sperabat, non resurrexit, destitutum se idem Nero videns solatio tam fidelis amici, apostolos Dei, hunc crucis supplicio, illum dampnavit sententia capitali 3. Kalendas Julii, 5. feria, luna 23, ab inc. a. 72, anno a passione 39, Vespasiano septies et Tito sexies consulibus, Olympiade 212.

Post Petrum ab ipso Petro consecratus æcclesiam regendam suscepit Clemens episcopus (*Gesta pont. Rom.*), ut ipse beatus Clemens testatur de se in epistola Jacobo fratri Domini missa, dicens (*epist.*, interp. Rufino Mansi I, 91): *Clementem, inquit, hunc nobis ordino episcopum, cui soli meæ prædicationis et doctrinæ cathedram trado, qui mihi ab initio usque ad finem comes in omnibus fuit, ac per hoc veritatem totius meæ¹⁰ agnovit.*

(Fol. 11'.) Quid autem contra hoc sentiendum sit, quod sunt nonnulli qui conantur astruere, post Petrum suscepisse Linum gubernacula Romanæ ecclesiæ et Lino Cletum successisse, videamus. Dicit Johannes papa scribens universis episcopis per Galliam et Germaniam: *Si Petrus princeps apostolorum adiutores sibi ascivit Linum et Cletum, non tamen potestate pontificii ligandi vel solvendi normam eis tradidit, sed successori suo Clémenti, qui sedem apostolicam post eum et potestatem pontificalem tradente sibi beato Petro tenere promeruit; Linus et Cletus ministrabant exteriora, princeps autem apostolorum Petrus verbo et orationi insistebat.* Et post pauca: *Linum et Cletum nichil umquam legimus egisse ex pontificali ministerio potestative, sed quantum eis a beato Petro præcipiebatur, tantum agebant.*

Linus igitur, natione Italus regionis Tusciæ, patre Erculano, ordinatus a Petro, sedit Romæ, ipso Petro vivente, a. 11, m. 3, b. 12. Cletus etiam, natione Romanus, de regione Vico Patricii, patre Emiliano, ordinatus ab ipso Petro, ipso vivente sedit a. 12, m. 1, d. 11. Inter Cletum ergo et Clementem computantur dies 20 (*Gesta pontif.*).

Suscipit igitur, ut dictum est, sacerdotale officium Clemens tertius a Petro eo vivente, natione Romanus, de regione Celio monte, patre Fausto. Sedit annis 11, mensibus 2, diebus 2¹¹ — anno Dom. inc. 70, imperii quoque Neronis 11, Vespasiano quinquies et Tito quater consulibus. Non fuit ex tunc et nunc in omni Romanorum pontificum cathalogo, qui in vita sua viginti quinque annis functus sacerdotio ipso annorum numero equipararetur pontifici primo. Hic igitur beatus pontifex Petri institutus regimine, cui semper adhererat et ejus individuus comes fuerat, postquam Symonis magi deliramenta cognoverat, et spreverat, quod magister

VARIE LECTIONES.

⁹ septem. corr. septenos c. ¹⁰ doctrinæ excidit. ¹¹ a. 9, m. 2, m. 2, d. 10 in *G. pont.*

NOTÆ.

(31) Cf. *Vitam SS. Eucharii Valerii Materni; Acta SS. Jan. II, 918.*

suus inceperat, destinare scilicet orbi occiduo prædicatores veritatis idoneos, quatinus lux prædicationis gentibus splenderet, ut perficeret, omnimodis procurabat (cf. *ep. Hincmari*). (Fol. 12) Hinc est quod sanctum Dionisium destinavit Galliarum populis, qui prædicando et prædicationi miraculis fidem dando Parisius, Domino ducente, pervenit (32), socios ei quam plures adhibuit, viros in lege divina exercitatos, genere nobiles, sermone facundos, fide præcipuos, et gratia Dei plenos. Ex his fuit sanctus Sanctinus (*Vit. Sanctini*), Meldensium et Viridunensium pastor primus, qui egregiæ nobilitatis ortus natalibus, cum præfato Galliarum apostolo fines petiit Galliæ, futurus lucerna fulgens in ecclesia, quæ non occultaretur modio, sed luceret omnibus superimposita candelabro. Tradidit enim patrum memoria eum unum fuisse de 72 discipulis, et in æona deputatum, ut aquam lavandis pedibus et manibus discipulorum preberet et linteum pararet Salvatori.

Sanctus itaque Dyonisius ut venit Parisius, per diversas partes suos direxit socios ad dolos diaboli destruendos et populos Domino acquirendos (*ep. Hincm.*). Sanctinus igitur quia præminebat prudentia et pudicitia, a beatissimo Dyonisio ælectus, summum accepit sacerdotium, et consecratus in episcopum, divinitus constituitur in lucem populis gentium (*Vit. Sanctini*).

Cui etiam ad solatium laboris et officii præfatus Dyonisius Antoninum dedit virum sanctum et bonum, in quo declaravit Deus ingens beati viri Sanctini meritum per egregiæ et insolitæ operationis miraculum, ut patebit in posterum. Et quia decreverat Deus mirificare sanctum suum, dirigitur a beato Dyonisio Carnotum cum præfato socio suo ad illuminandum populum, qui sedebat in tenebris et umbra mortis, quia ei sol justitiæ non luxerat, neque splenduerat ei lux veritatis. Quo beatus hic perveniens, dolebat populum idolatriæ esse deditum, et armatus fide sanctæ Trinitatis, contempnens supervacua sectam principum terræ et minas eorum, prædicabat Jesum turbis incredulorum. Fundebatur prædicatio juncta virtutibus, et prælustratus gratia divina feroces gentium mentes salutari mitescebat doctrina. Factumque est, cooperante ei divina clementia, ut Carnotenses viam Domini agnoscerent, et lene jugum Domini subjectis voluntatum humeris ferre non detrectarent. Quod beatus Dyonisius animadvertens, et gratiam virtutis divinæ collaudans, ipsumque plurimum in opere prædicationis valere perpendens, Meldensium civibus pastorem et docto-

rem instituit. (Fol. 12'). Non quod jam tunc Meldenses viam veritatis agnoscerent, qui omnes tenebantur astricti laqueis idolatriæ, sed ut per fidelem servum suum dignaretur illis Dominus aperire portas justitiæ, quas ingressi credendo ipsius divinitatem et humanitatem, confisterentur nomini ejus, quoniam bonus quoniam in sæculum misericordia ejus.

Beatus itaque Sanctinus paratus ad omnia pro-Salvatoris nomine sustinenda, nec reformidans gentilium furentium minas et verbera, eandem urbem aggressus, quia in Domino erat fiducia ejus, instabat prædicationibus, rigabat mentes audientium aquis de ventre ¹² Jesus manantibus, et sic instans oportune, importune, docebat eos Jovem despiciere, Saturnum, Mercurium et Neptunum et omnia demonum non deorum portenta abjicere, statuas confringere, et quia in eis non aliqua divinitas, sed omnis inesset falsitas et ludificatio demoniaca, doctrinæ evidentis indicio declarabat. Nec poterant gentes ad hec quidquam contradicere, cum novitati verborum attestaretur magnitudo signorum, et nova faceret qui nova prædicaret. Unde factum est ut et ipsi susceperent verbum Domini, et pastorem doctoremque suum beatum virum, quem aliquando exprobratione, irrisione et adjectione dignum judicaverant (*Vit. Sanctini*), nunc venerarentur et excolerent, ipsius manibus gauderent baptismo ablui et crismate sancto inungi. Humiliabatur Gallicus cothurnus substratus sancti viri pedibus, et Gallorum cervicosis divinæ dudum veritatis ignara ad baptismum et confessionem nominis Christi humiliata devote convolabat. Dejiebantur aræ dæmonum, et a novo adoptionis populo æcclesiæ edificatur, et a beato Sanctino in honore Dei consecratur.

Domicianus tunc Romani imperii tenebat insignia, luxuriæ deditus, avaritia anxius, opere crudelis, qui majestatem imperialem nimia crudelitate polluerat. Qui velut leo in pastus sanctorum sanguinem sitiens, secundam post Neronem in Christianos persecutionem excitavit (fol. 13), et per 15 annos, quibus Romanum imperium indebite tenuit, ita rem publicam attrivit, ut nullus illo crudelior in omni Romanorum imperatorum inveniatur numero. Ad comprobendam erga deorum culturam suam sacrilegam devotionem 5. anno regni sui templum sine lignorum ammixtione construxit, quod Pantheon appellavit. Tanta elatus est superbia, ut deum se et dominum appellari jussisset. Hic audiens (*ep. Hincm.*) famam beati Dyonisii in destruendis idolis et populis ad Christum convertendis, lyctores in Gallias misit,

VARIÆ LECTIONES.

¹² *ita a, mente Labbe.*

NOTÆ.

(32) Narrationis magnam partem sibi delibavit ex Hincmari epistola ad Karolum imperatorem a. 876 vel 877 data, quæ integra exstat in Actis SS. Oct. V, 886. In epistolam Hincmarus recepit Vitam quamdam Sanctini, quam ipse juvenis descriperat e quaterniunculis quos Wandelmarus abbas S. Sanctini...
n loco sibi commisso valde contritos et quæ in iis

scripta fuerant pene deleta de vita et actibus beati Sanctini reperit. Revera Hincmarum tales litteras ad Karolum scripsisse disertis verbis probat Floardus in Hist. Rem. III, 18; non audiendus igitur est Calmet Hist. de Lorraine I, p. 32, qui eas suppositas esse censet. K.

qui eum inventum et comprehensum aut idolis sacrificare cogent, aut diversis suppliciis affectum occiderent. Quos ubi beatus Dyonisius fines Parisiorum appropinquare comperit, Sanctinum et Antoninum ad se accersiri mandavit (*Vit. Sanctini*), quibus prædicationis tradens officium, ammonuit ut in fide firmi persisterent, et ut quantotius Romam properantes a præsule sedis apostolicæ cooperatores verbi et doctores expeterent, quia in messe multa sationis Dominicæ operarii perpauca essent, qui semem verbi sulcis mentium erederent, præsertim cum et ipse jam ad gaudia Domini sui festinaret, et mercedem laboris et oneris a pio Domino sibi dari præoptaret.

Consummato igitur per martyrii palmam beato Dyonisio, a. ab inc. Dom. 97, a passione autem 64, ætatis autem ejus anno circiter 90, imperii Domitiani cæsaris ingruente anno 16 (*ep. Hincm.*). Sanctinus et Antoninus præceptis magistri obtemperantes, cum persequutionis procella detonante predicando de loco ad locum cogenterur secedere, venerunt in fines Galliæ Belgicæ, et præduce gratia divina, quocumque veniebant, Christi loquebantur magnalia. Belgica¹³ autem Gallia pars est Galliæ (fol. 12^a) dicta a civitate quæ Belgis dicitur, quæ est Treveris (33) [Cf. Richer. I, 4]. Gallia vero a candore populi appellata est, gala¹⁴ enim lac dicitur [*Isid. et. XIV, 4, 25*]. Montes enim et rigor eorum ab ea parte solis ardorem excludunt. Hanc ab oriente Alpium juga tuentur, ab occasu Oceanus includit¹⁵ a meridie prærupta Pyrenæi, a septentrione Rheni fluenta et Germania. Cujus initium Belgicæ, finis vero est Aquitania. Est¹⁶ autem regio glebauberi et pabulosa et ad usum animantium apta, ut ferunt qui situs terrarum descripserunt, fluminibus et fontibus irrigua, perfusa¹⁷ duobus magnis fluviis Rheno et Rhodano. Cisalpina autem Gallia est circa¹⁸ Alpes, transalpina trans Alpes contra septentrionem, Rhætia¹⁹ juxta Rhenum (*ib.* 26). Aquitania autem ab obliquis aquis Ligeri fluminis, qui cam pene in orbem cingit, est appellata (34) (*ib.* 27). Gallos itaque natura feroces et²⁰ acriores esse ingenio natura climatium facit, Æthicus situm Galliæ describens quatuor ejus asserit esse provincias [*Æthicus*], Galliam Belgicam et Galliam Lugdunensem, Narbonensem quoque provinciam et Aquitaniam. Et Galliam quidem Belgicam dicit ab oriente habere limitem Rheni fluminis et²¹ Germaniam, ab euro Alpes Penninas²², a meridie provinciam Narbonensem, ab occasu Lugdunensem, a circio oceanum Britannicum, a²³ septentrione insulam

A Britannicam. Gallia vero Lugdunensis, ducta per longum et per angustum flexa, Aquitanicam provinciam semicingit; habet²⁴ ab oriente Belgicam, a meridie partem provinciæ Narbonensis, qua Arelas sita est, et mare Gallico et Rhodani flumen accipitur. Narbonensis provincia²⁵ habet ab oriente Alpes Cotias, ab occidente Hispaniam, a circio Aquitaniam, a septentrione Lugdunensem, ab aquilone Galliam Belgicam²⁶, a meridie mare Gallicum, quod est inter Sardiniam et insulas Baleares. Aquitania habet a circio oceanum qui Aquitanicus sinus dicitur; ob occasu Hispanias, a septentrione et oriente Lugdunensem²⁷, ab euro et meridie Narbonensem provinciam contingit. Provincia autem juxta papam Pelagium certa est quæ habet decem vel²⁸ undecim civitates et unum regem, et totidem minores potestates sub se, et unum metropolitanum, et suffraganeos decem vel undecim episcopos judices; ad quorum judicium omnes episcoporum et sacerdotum ac civitatum causæ referantur. Post destructionem quoque Wandalicam quæ fere totum pessumdedit occidentis et orientis imperium, Leo papa provincias distribuit. Juxta modernos vero Gallorum provinciæ sunt 17. Prima sedes Galliarum Lugdunensis est cum tribus suis provinciis, 2) Rotomagensi, 3) Turonensi et 4) Senonensi, 5) Belgica prima quæ est Treviris, 6) Belgica secunda, quæ est Rhemis, 7) Germania prima, Magontiacum, 8) Germania secunda, Colonia, 9) Maxima Sequanorum, Vesontio, 10) Alpes Graiæ²⁹, Larentasia, 11) Viennensis 12) Narbonensis prima, 13) Narbonensis secunda, Aquensis, 14) Aquitania prima, Bituriges, 15) Aquitania secunda, Burdegala, 16) Alpes Maritimæ, Ebredunum, 17) Novem Populana, Auxia (*notitia proc.*). La provincia igitur Belgicæ primæ urbs erat posita in confinio Neustriæ et Austrasiæ Viridunum nomine, quam antiqui et etiam moderni urbem Clavorum consueverunt appellare. Ethymologiam autem nominis hujus quod est urbs Clavorum, ipsa nobis quæ sola præteritarum rerum habet scientiam signavit antiquitas, quod scilicet ob id ita sit appellata, quod a lapidibus præmaximis ferro plumboque compactis et consortis ingenti cura et studiosit extracta. Cur autem vocata sit Verodunum, cum diutius in scripturis quesissemus, hoc solum nobis occurrere potuit. quod cum delectum militem per Gallias Julius ageret, Verolus quidam prædictam urbem obpugnatam in fedus recepit, a quo et nomen sumpsit, ut vocaretur Verodunum quasi Verolidunum, sicut et ab Augusto Edua vocata est Augustodunum. Postea vero o littera mutata in e, dicta est Ver-

VARLE LECTIONES.

¹³ Belg jam deletum in codice. ¹⁴ jam deletum. ¹⁵ inclu jam deletum. ¹⁶ Est autem reg deleta. ¹⁷ perf. deletum. ¹⁸ citra Is. ¹⁹ rhaet deletum. ²⁰ et deleta. ²¹ deletum. ²² addito A Appenninas corrigi auctor. ²³ deletum. ²⁴ h. deletum. ²⁵ pro deletum. ²⁶ deletum. ²⁷ L deletum. ²⁸ vel deletum. ²⁹ i. e. Graiæ.

NOTÆ.

(33) *g. e. T.* desunt in Isidoro.

(34) Quæ hic et infra de Aquitania leguntur iis-

dem verbis apud Herigerum Gest. epp. Leod. 41. M. G. SS. inveniuntur. K.

redunum, ut testatur Fortunatus (38). Moderni vero a viridantibus pratis, vel quod quasi semper vireat, dicunt eam Viridunum, quasi viride dunum. Has³⁰ autem omnes conjectiones Æthicus in cosmographia excludens, in Itinerario mundi vocat eam Virodunum, ob virorum fortium industriam longe lateque celebratam. Situs urbis ipsius ipsa sui positione delectabilis, quam præterfluit Mosa fluvius ipsa sui fertilitate et viridantium pratorum graminea planicie jocundus (*Vit. Sanctini*). Gens urbis ipsius effera, cultui demonum dedita, totius veritatis ignara. Nullus ad eam veritatis præco venerat, cum urbes in circuitu positas divinus jam splendor irradiasset (fol. 13).

Ad hanc ergo urbem cum socio perveniens beatus Sanctinus (cf. *Bertar.* c. 2), et videns omnes inhabitantes idolatriæ deditos et absque Deo vero, humi prostratus precabatur Deum attentius ut populo sedenti in regione umbræ mortis lumen ostenderet veritatis. O oratio Deo grata et speciosa! speciosa inquam, facta est et suavis in conspectu gloriæ summi Dei. Hæc subvecta geminis alis, dilectionis Dei videlicet et proximi, libero volatu celos petit et in conspectu Redemptoris facta est ut thus miri odoris. An non facta est fumus boni odoris, cum de manu angeli tenentis thuribulum ascendat fumus aromatum, quæ sunt orationes sanctorum? et in Apocalypsi viginti quatuor sanctorum signa in conspectu throni, tenentes phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum? Sed jam orationis hujus fructus videamus.

Jam ab oratione uterque surrexerat, cum ecce vident in una arbore, quæ ramis opaca et altitudine procera, sed cultibus dæmonum erat profanata, quia videlicet ibi gentiles rustici Faunis et Satyris vota solvebant et sacra celebrabant, tres consedis columbas, significantes utique divinæ esse voluntatis ipso in loco trinum et unum Deum prædicari. De Dei ergo fidei misericordia, cujus tanta in futuros adoptionis filios prævidebant beneficia, ipsi intimo cordis affectu multimodas egerunt gratias, et ut in servis suis glorificaretur præce posebant humillima.

Locus igitur, in quo ad Deum præmissa fuit oratio, mons erat situs ad septemtrionalem plagam urbis, qui in suo cacumine ex tunc gestat æcclesiam apostolorum Petri et Pauli nomine et meritis ab ipso viro Dei dedicatam. Quæ consecratio facta est anno incarnati Verbi 98, videlicet 13° Domiciani cæsaris anno, Trajano septies et Maximo consulibus. In qua etiam atrium benedixit, et cimiterium Viridunensis æcclesiæ esse constituit, ubi ipse dominus cum successoribus suis præsulibus sanctis, exceptis his, qui sibi dicatas ecclesias corporali illustrant præsentia, vel qui eas ædificaverunt, aut ædi-

ficatas quondam et suis temporibus dirutas reparaverunt, sedem habet requietionis. Quod qualiter de ipso ejus sacratissimo corpore acciderit, cum videlicet proprii laboris in urbe Meldensi cursum consummaverit, sequens sermo suo in loco declarabit.

Beatus itaque Sanctinus videns populum civitatis multum sed idolatriæ errore cæcatum (fol. 14), providens etiam in spiritu ostium magnum et evidens sibi apertum in Domino, deliberavit cum socio aliquantulum remorari in loco ipso. Non erat hoc transgredi præcepta magistri, si et istos lucrifacere, et mandata magistri sui fideliter posset adimplere. Ponens ergo spem suam in Domino, et se illi committens, corde contrito et humiliato progreditur ad populum, replicat Jesu Christi ævangelium. Mirantur in eo vilitatem habitus, dignitatem vultus, sermonis facundiam, miraculorum efficaciam; nec tamen possunt auferre, quod debeant demonum cultus abjicere, figuras deorum suorum aureas, argenteas, marmoreas, gypseas et ligneas confringere, et aras subvertere. Quis referat quotiens ab illis cesus, quotiens injuriatus ab urbe semivivus projectus sit? Solus hoc novit inspector internorum, qui, quia fuit testis penarum et laborum, factus est militis sui pius remunerator et largitor præmiorum. Augebatur tamen numerus credentium, et de die in diem meritis servorum suorum multiplicabatur æcclesia fidelium, error gentilium destruebatur, et fides sancta ubique docebatur, gratia baptisum condonabatur, et in credentes Spiritus sancti carismata multiplicabantur. Felix æcclesia tanti pastoris regimine digna; illustrabatur enim miraculis atque doctrinis. Omnibus omnia factus est, ut omnino lucrifaceret. Qui etsi injuriatus est dum prædicaret Christum, libenter tolerabat illata sibi tormenta, obpropria et irrisiones malorum, ut quos persecutores patiebatur, illos faceret, et Domino redderet animas, quas diabolus conabatur auferre.

Cumque jam Dei disponente clementia plures ex his, qui aliquando fuerant vasa iræ in interitum, fierent vasa misericordiæ per baptismi sacramentum videns æcclesiam fidelium in eo esse, ut proficere jam ipsa per semetipsam posset, et timens ne si aliquanto diutius ibi remoraretur, injunctæ sibi obedientiæ legatio cassaretur, confortatis in Domino fratribus, et suum reditum maturius promittens affuturum, valedicens eis, et commendans eos Domino, illis eum persequentibus cum lacrimis, Romam profectus est (*Epist. Hincmari*. (Fol. 14.)) Et venientes in Italiam, Antoninus valida febre correptus est, in cujus obsequiis beatus Sanctinus per aliquot dies inmoratus; consilio et consensu ejusdem beati Antonini ne præcepto beati Dionysii quacumque occasione impediretur, peragere ceptum iter dispo-

VARIE LECTIONES.

³⁰ Has — celebratam 2.

(38) lib III. c. 20.

NOTÆ.

suit. Et sufficienter exeniis et honestis linteis principi domus derelictis, petiit et per Deum obtestatus est ut, si Antoninus convalesceret, exinde illi habundantissime ministraret, si vero vita decederet, honestissime sepeliret: et sic iter, quod coeperat, peragere studuit.

Et cum jam Sanctinus fines Romanorum contigit Antonius vita decessit. Quem princeps domus, retentis omnibus quæ sibi commendata in ejus obsequiis fuerant catabuli sui in quo animalia ejus jacebant axes levavit, et in fossam ubi stercorea et urinæ animalium defluebant eum projecit, et desuper axes remisit. Quæ omnia beatus Sanctinus cum jam intrasset fines Romanorum, per Spiritum sanctum cognovit, et cum magna festinatione reversus ad domum in qua Antoninum jacentem dimiserat, fleus et dolens pervenit et principem domus interrogavit: *Ubi est, inquires; Antoninus frater meus karissimus?* Is autem fictis gemitibus ac suspiriis simulata mestitia: *Mortuus est, inquit: quem de mihi a te commissis honestissime sepelivi.* Cui Sanctinus: *Mentiris, ait flii diaboli; in sterquilinum projecisti eum virum sanctum et justum. Et nunc veni mecum ad catabuli locum, in quem projecisti eum.* Is autem timore percussus, non est ausus reniti quin cum eo veniret ad locum ubi eum projecerat. Et levantes inde axes, Sanctinus cum lacrimis voce magna clamavit dicens: *Antonine frater, in nomine domini nostri Jesu Christi pro cuius nomine et amore passus est gloriosus martyr Dyonisius, surge, et perficiamus simul obedientiam quam isdem gloriosus pastor et magister noster communiter nobis præcepit.* Et statim Antoninus stercore obvolutus surrexit. Quem beatus Sanctinus de catabuli fossa extraxit, et diligentissime lavit, et mundis ac honestis vestibus induit. Sicque offerentes Domino sacrificium laudis, cum tota mentis intentione et lacrimarum compunctione eucharistiæ corporis et sanguinis Christi participati sunt. Et accipientes cibum confortati sunt. Et iter cæptum aggredientes, Romam auxiliante Domino pervenerunt. (Fol. 13.) Jamque beato Clementem martyro coronato, in eadem sede post Anacleturn²¹ quartum a beato Petro Evaristum consecratum pontificem invenerunt, cui per omnia, sicut beatus Dyonisius jusserat, actus et martyrii ejus ordinem narraverunt.

Libet hic aliquantisper immorari partibus prudentiæ, quam patres nostri et præcipue moralis doctor Ambrosius definiunt versari in veri cognitione, et scientiæ plenioris cupiditatem infundere. Prudentia quidem est Deum scire Deum timere Deumque requirere. Hæc est veri cognitio. Accedit et scientiæ plenioris cupiditas, cujus est trimodum intelligentiæ genus, ut si in dictis majorum aliquid diversitatis inveneris, in veri investigatione verseris, ut sit tibi in his discendi et imitandi reverentia, non disputandi astutia. Nos igitur considerantes

hoc in loco scriptorum dissonantiam, virtutis hujus arcem teneamus, et non nostris fisci viribus, sed scripturæ sacræ fulti auctoritatibus, cui veritas faveat, Christo Deo præduce, videamus. Legimus in gestis, invenisse beatum Sanctinum in sede Romani pontificatus, cum venisset Romam ex præcepto beati Dyonisii, papam Anacleturn, natione Grecum de Athenis. cui actus et martyrii ejus gesta retulerit. Quod quam sit absurdum facile advertitur, si Romanorum pontificum successio et martyrii ipsius beati Dyonisii terminus inspiciatur per indictiones et annos. Præfuit enim juxta fidem hystoriarum beatus Petrus urbi Romanæ a. 2ⁱ, m. 2, d. 8, in quibus, ut superius relatam est sub eo rex æcclesiam Linus, annis 11, mensibus 3, diebus 12. Obiit 9. Kalend. Octobris. Cui mox successit Cletus, et sub Petro rexit æcclesiam annis 12 mense 1, diebus 11, Obiit 6. Kal. Mai (Gesta pont Rom.) Ecce jam pontificatus Petri annis 23, menses 4 et dies 23. Quibus diebus si adjungantur item dies 20, qui interseruntur post obitum Cleti ante ordinationem Clementis sunt 43, i. e. mensis et dies 13, quorum dierum ultimo die consecratus est Clemens a Petro. Quod autem alibi scribitur Clemens idem rexisse æcclesiam annis 11, alibi vero annis 9, mensibus 2, diebus 2, utrumque verum esse non ambigitur, quia et sub Petro sedit anno 1, mensibus 8, diebus 25, quo numero anni 23 præsulatus Petri cum mensibus et diebus colliguntur exacti; et post Petri obitum annis 9, mensibus 2, diebus 2. (Fol. 13) Sedit Anacleturn annis 14 mensibus 10 diebus 7. Obiit 3. Idus Julii, et cessavit episcopatus diebus 14. Sedit quoque Euaristus annis 9, menses 7, dies 2; igitur quando Petrus occubuit annus erat Dom. incarn. 72us, quibus juncti 9 annis Clementis faciunt 81. His quoque additi Anacleturni anni 14 sunt 95, Euaristi quoque 9 sunt 104. Duobus ergo mensibus Petri et diebus 8 additi 2 menses Clementis et dies 2, menses etiam Anacleturni 10 et dies 7, dies quoque 14 inter Anacleturn et Euaristum, quibus episcopatus cessavit, nec non et Euaristi menses 7, dies 2 faciunt, menses 19 et dies 33, et annus hic inseritur, et sic sunt anni 103, menses 9, dies 33 usque ad obitum Euaristi, qui est 6. Kal. Novemb. Secundo autem Euaristi anno sanctus Dyonisius passus est, et sexto ab ejus passione anno sanctus Sanctinus Romam venit, qui erat ab inc. Dom. 103. Jam ergo Anacleturn obierat, jam etiam Euaristus ei successerat. Quomodo ergo invenit eum, qui jam obierat? Restat igitur, ut priori sententiæ fides adhibeatur, quæ veritate subnixa, non dubitatur, quod cum ita esse sacrarum scripturarum doceamur auctoritate, prudentiæ virtute munit et scientiæ plenioris doctrinam nacti, teneamus verum, quod nos docuit, ad quod investigandum ipsa nos virtutum principalium prima animavit prudentia. Igitur redeamus ad superiora, et quia annum quo secundum fidem hystoriarum Romam

VARIE LECTIONES.

²¹q. a. b. P. E. in loco raso 2.

venerii tenemus, quem etiam sede Roma invenerit, A ut pace omnium loquamur, paucis expediamus.

Beatus Sanctinus (*Vita Sanctini*) dum occupatione itineris et prædicatione Virdunensis novellæ plantationis et infirmitate socii sui retardaretur, Euaristum papam 9³², jam anno pontificantem invenit, a quo etiam cum debito honore susceptus et loco maximæ venerationis habitus, replicuit laboris assumpti causam magistri sui beati Dyonisii esse obedientiam, in consummatione cursus ejus Gallicanam æcclesiam magnam pati prædicatorum penuriam, se ob hoc missos advenisse, ut verbi ministros aliquos mitteret æcclesiæ. Hæc magistrum ultima sibi dedisse mandata, ut consummationis suæ Romano pontifici innotesceret ordinem, et ut ipse, ejus erat ecclesiis providere, operarios dirigeret ad excolendam Dominicæ sationis agriculturam. Unde cum beatus pontifex gratularetur in Domino et ad agenda quæ petebatur se supra se votis omnibus extenderet, moramque in faciendo pati nesciret, decrevit tamen sanctum virum aliquandiu secum retinere ad consolationem sui et recreationem laboris et itineris. At ipse paucis diebus apud eum remoratus, inter grata mutæ confabulationis solamina, quid etiam per eos divina egerit gratia, et quomodo novella Virdunensis fructificaret æcclesia, humiliter referebat. Unde ille Deo ex intimo cordis affectu gratias agens, socios ei et cooperatores verbi tres viros probatæ auctoritatis dedit, quorum nomina etsi non habemus in scriptis, quia tamen missi sunt non tacetur. Novimus tamen beatum Maurum presbyterum, qui ei successit in pontificatus ordine, ex eorum collegio et numero fuisse.

Interea æcclesia fidelium, quæ erat apud Virdunum, crescebat et confortabatur et doctorem suum devolis et ipsa devotione suspensis animis præstolabatur. Jam ad eos fama de resuscitatione defuncti pervenerat, quæ res eos in fide Dei et amore magistri vehementius accenderat. Pius quoque pater, dum rememoratur suspensos ad suum reditum filiorum animos, Meldensium scilicet et Virdunensium — sex enim anni jam pene evoluti erant a passione beati Dyonisii et sextus ipse annus pontificatus beati Euaristi fuit octavus — benedictione postulata et accepta (fol. 16), Meldim redire deliberat. Ne tamen novos adoptionis filios quos Christo per aquam baptismatis Virduni regeneraverat invisitatos præteriret, illo quantotius iter accelerat, ut relictis sociis, quos ab apostolica sede perceperat, ipse Meldim rediret, et suas oves, quibus pastor et rector institutus fuerat, regeret. Cumque Virduni advenisset, a fratribus devote suscipitur, a civibus contra

A spem pastor eligitur, et ut eis præesse dignaretur, magnates quique et vulgus promiscuum rogant et impetrant. Gaudet pater de numero centuplicato filiorum, letatur in devotione civium, et quod rogabatur implere non moratur. Preparatur æcclesia regenerandis novis fidelium populis, regenerantur plures manibus sancti antistitis lavachro salutari. Destruuntur templa demonum et delubra, dejiciuntur idola, et quia prima non sufficiebat, nova edificatur æcclesia mira civium devotione et industria qua accelerata præparantur dedicationi necessaria, et a beato pontifice in honore Dei genitricis et Virginis consecratus a. Dom. inc. 104, qui erat a passione beati Dyonisii 7, Gallo et Brada consulibus, Olimpiade 220, et mater æcclesia in qua sit sedes episcopalis constituitur.

B His expletis plebem monet et diligentius instruit documentis salutaribus, firmans eos benedictionibus, et sic Meldim regreditur; ubi prædicationi et sanctis operibus insistens (*epist. Hincmari*), cum cognovisset imminere diem vocationis suæ, litteras exortatorias et consolatorias direxit filiis Virdunensis æcclesiæ (*Vita Sanctini*), in quibus, quia prope esset vocatio ejus et quod amplius faciem ejus non essent visuri prædixit, et ut Maurum presbyterum virum in fide catholicum et doctissimum, sibi successorem eligerent monuit et præcepit. Illi primo viso nuncio cum litteris gaudebant, et consolabantur se mutuo in respectu paterno. Ubi vero de pastoris resolutione et sua destitutione facta est mentio, fit statim clamor et luctus omnium. Vox erat una dolentium. Dolebant enim quia amittebant patrem karissimum, pastorem mitissimum, et vi doloris attrita et depressa acie mentis cogitare vix poterant, quia mors ei via ad patriam, ubi finis laborum et retributio præmiorum æternorum: unde eis tanto melius opitulari et subvenire valeret, quanto vicinius Deo, cui servierat, in quo speraverat, quem confessus fuerat, deposito corporis onere, adhereret. Fides quidem flere prohibebat, sed gemitum extorquebat affectus. Illic ergo positus nos humillimos servos suos hic orantes exaudiat, æcclesiam inter mundi turbines fluctuantem sibi commissam, suo labore ad id quod est propectam (fol. 16), regat et protegat, filiorumque preces et lacrimas Dei patris omnium conspectui offerat.

C Legitur sane in antiquioribus ejus gestis (36), quod cum Meldis redisset, tyrannum increpaverit, quod res ecclesiæ diripuisset, et ob id illum ira præcipiti fervidum, gladio adauctum beatum virum vitæ transmississe perpetuæ. Apparet etiam nunc in ipso viri beatissimi capite, sicut relatam est ab his

VARIÆ LECTIONES.

³² IX jam anno in loco raso

NOTÆ.

(36) Calmet, *Hist. de Lorraine* I, p. 32 in monasterio S. Vitoni Vitam Sanctini post a. 982 conscriptam se legisse testatur in codice sæc. XII inscripto: *Incipit Vita S. Sanctini primi pontificis urbis Glavorum. Post gloriosam caelestis victoriae trium-*

phum, etc. Quin hanc Vitam Hugo ante oculos habuerit, vix dubitari posse probat ipsius narratio cum Vitæ compendio, quod Gallice dedit Calmetus, collata. At non hæc Gesta, sed illa ab Hincmaro conscripta antiquiora fuisse. nemo non videt

qui viderunt. et ossa ejus sanctissima contrectave-
runt, sectio gladii materialis ita, ut media pars ca-
pitis, ipsa videlicet pars anterior, in qua positæ
sunt fenestræ oculorum, non habeatur cum reliquo
corpore, et quasi gladio secta et divisa videatur
pars posterior ab anteriore. Qualiter ergo servum
suum Deus ad se evocaverit, ipse novit qui eum
prælegit ante secularia tempora; nos credimus,
quia etsi ejus animam gladius persecutoris non
abstulit, palmam tamen martyrii non amisit, quia
totus vitæ ejus excursus jugis fuit, cum principe mun-
di conflictus.

Ascivit autem sibi Dominus nunc sanctum pon-
tificem post multa laborum pericula, post innumera
bonorum operum exercitia, in urbe Meldensi, 5 Kal.
Octobris, regnante terris principe Trajano.

Quod si studiosus lector plenius cupit addiscere,
advertat, quia 13° anno imperii Neronis, quo anno
Petrus et Paulus gloriose occubuerunt, qui erat an-
nus ab inc. Dom. 72, Vespasianus a Nerone in Ju-
deam cum exercitu missus est. Mortuo autem Nero-
ne anno sequenti antequam Vespasianus Romam re-
diret, Galba, Othio et Vitellius regnaverunt anno 1
et mensibus 6. Vespasianus ergo apud Judeam im-
perator appellatus est, qui et Capitolium ædificavit;
cujus secundo anno Judeorum regnum finitum est,
quum a prima ædificatione templi sub Salamone
usque ad ultimam ejus ruinam sub ipso Vespasiano
colligantur anni 1202. [REGINO.] Regnavit igitur Ves-
pasianus a. 9, m. 11, d. 22. His 11 mensibus additi
7 Neronis fiunt 19, et his 22 diebus additi illius
28 fiunt 50 dies i. e. annus et 7 menses et 20 dies,
qui annus hoc in loco inseritur. Titus quoque regnavit
a. 2, m. 2. Domicianus a. 15, m. 5. His 5 ad-
damus 7 menses Vespasiani, completur annus, qui
hic inseritur. Post Domicianum Nerva regnavit, a.
1, m. 4, d. 8. Sex igitur mensibus Othonis, Galbæ
et Vitellii si addiderimus Titi duos, Nervæ 4, com-
pletur annus, et hic inseritur. Post Nervam regnavit
Trajanus a. 19, m. 6, d. 15, cujus a 2° beatus
Sanctinus migravit ad Dominum, anno ab inc. Dom.
103, m. 10, d. 18, Africano et Crispino consulibus,
a passione beati Dyonisii a. 8, pontificatum a gente
Romanæ æcclesiæ papa Euaristo a. 9, interposito
tamen anno illo, qui de supputatione mensium pro-
cedit, ut numerus annorum pontificalium perfecte
servetur, et ab obitu beati Sanctini usque ad obi-
tum Euaristi, qui obiit 6. Kal. Novembris, annus
integer et dies 17 computentur.

Sepultus est sane condigno honore fidelium in ec-
clesia sancti Petri (fol. 17) quam ipse a fundamen-
tis edificaverat, quæ quidem a sancto Antonino³⁴,
qui ei in episcopatu successerat, ampliata, atque in
honore ipsius magistri sui dedicata est, ubi multis

A annis intra septa sepulcri thesaurus celestis deli-
tuit. Novissime divina revelatione repertum et ele-
vatum mira exultatione civium et confluentium po-
pulorum, sacratissimum corpus ejus ad propiciand-
um Deum miseris mortalibus super altare in cele-
sti propiciatorio ab episcopis honorifice repositum
est, ubi per succedentium annorum volumina ab
excubitoribus diligenter servatum et honorifice,
permansit usque ad tempora Ludovici imperatoris,
Lotarii æque imperatoris filii, Deo sanctum suum
mirificante signis et prodigiis innumerabilibus.
Post hec, quia sic Deus voluit, translatum est, et
Virduni in æcclesia sancti petri locatum, et in
serinio argenteo reconditum, ubi meritis ejus et
precibus exuberant beneficia divina usque in ho-
diernum diem, prestante Jesu Christi gratia, cui
est honor et gloria in sæcula sæculorum amen.

B Rexit autem post eum Meldensem æcclesiam
beatus Antoninus annis multis, et piis virtutum
operibus insignis migravit ad Dominum 2. Kalendas
Octobris (*ep. Hincm.*) præstante Jesu Christi gra-
tia cui est honor et gloria in secula amen.

Domiciano igitur defuncto Nerva suscepit impe-
rium anno 1 et mensibus 4; sub quo Johannes apo-
stolus revocatur ab exilio.

C Cui successit Trajanus; sub quo Zacharias Vien-
nensis æcclesiæ episcopus martyrio coronatur.
Nam primus Crescens, secundus Martinus aposto-
lorum discipuli Viennæ sederunt. Regnavit Traja-
nus a. 18, m. 6, d. 13. His 6 mensibus si addideri-
mus dies 28, qui supra remanserunt, et 13 Trajani
fiunt 43. Post Zachariam Verus Viennensium epis-
copus floruit. Cujus regni a. 3° assumptus est ipse
beatus apostolus anno post passionem Domini 68°,
ind. 14, epacta 6; et sexto ejus annum gravit ad Do-
minum beatus Sanctinus, et suscepit æcclesiam
regendam Maurus presbyter, vir honestæ vitæ et
per cuncta laudabilis. [HIER.] Trajano adversus Chris-
tianos persecutione in movente, Symeon Hierosoly-
morum episcopus crucifigitur, Ignatius bestiis tradi-
tur, Alexander papa post administratum a. 11, m.
7, d. 2 pontificatum martyrio coronatur sub Tra-
jano 3. Non. Mai (*Gesta pont. Rom.*). Hic constituit
ut aqua sparsionis cum sale benedici. Post eum
sedit Xystus, natione Romanus, ex Pastore de re-
gione Via Lata, a. 10, m. 2, d. 1. [ADO.] Hic constituit
ut ministeria sacrata non tangerentur nisi a
ministris. Justus Viennensis episcopus floruit³⁵.

D Anno quoque ab inc. Dom. 121, regnavit Adria-
nus, consobrinæ Trajani filius. [BEDA, HIERON.] Hic
9° imperii sui anno persecutione laxata, pater
patriæ appellatur, et uxor ejus augusta. Regnavit
a. 21, Thelesphorus, Grecus natione ex anachorita,
a. 11 m. 3, d. 21 (*Gesta pont. Rom.*). Duxit³⁶ illustre

VARIÆ LECTIONES.

³⁴ Vespasiano VI. et Tito V. consulibus Judea subvertitur *in margine c.* ³⁵ hic *in margine legitur*: Anno ab incarnatione Domini 167. Lucius rex Britannicæ missa legatione a papa Euaristo et imperatoribus Romanis fidem Christi suscepit. cum omnibus regulis gentis suæ. ³⁶ Justus — floruit *in margine.* ³⁷ Duxit — Jan. *in marg.*

martyrium Non. Jan. Hic constituit ut 7 ebdomadis ante pascha jejunium celebretur (fol. 17') et in nocte natalis Domini missæ celebrentur et *Gloria in excelsis Deo* caneretur. Obiit 3. Idus Januar³⁷. Cui successit Yginus natione Grecus ex phylosopho de Athenis, sedit a. 4, m. 3, d. 8. Hic clerum composuit et distribuit gradus ecclesiasticos. Obiit 3. Idus Januar³⁸.

Anno ab inc. Dom. 142 [BEDA]. Antoninus cognomento Pius cum filiis Aurelio et Lucio regnavit a. 22, m. 4. Pius, natione Italus, ex patre Rufino, frater Pastoris, de civitate Aquileia (*Gesta pont. Rom.*), sedit post Yginum a. 19, m. 4, d. 3. Obiit 5. Idus Julii³⁹ Hic, angelo monente, precepit Dominico die pascha celebrari. Inter Pium et Anicetum d. 29. Anicetus, natione Syrus, patre Johanne, de Vico Emisa⁴⁰, a. 11, m. 4, d. 3 [BEDA]. Obiit Kal. Mai⁴¹. Sub quo Polycarpus Romam veniens, multos ab heretica labe Valentini et Cerdonis castigavit.

Anno ab inc. Dom. 164. Marcus Antoninus Verus cum fratre Aurelio Commodo regnavit a. 29, m. 1. Fotinus Lugdunensis et Justus Viennensis martyrio coronantur⁴². Polycarpus martyrio coronatur. Vero quater et Quadrato Aproniano et Paulo consulibus sub An celo. (*Gesta pont.*) In Gallia quoque multi pro Christo occisi sunt. Anicetus papa constituit ut clericus comam non nutriret. Obiit 11. Kal. Julii⁴³. Inter Anicetum et Sotherum d. 21. Sother, natione Campanus, ex patre Concordio, de civitate Fundis, anno ab inc. Dom. 168, Marci Antonini Veri et Aurelii Commodi 9. suscepit gubernacula Romanæ ecclesiæ, sedit a. 9, m. 7, d. 21. Hic constituit ut nulla monacha pallam sacratam tangeret nec incensum in ecclesia poneret. Obiit 10. Kal. Mai.⁴⁴ Inter Sotherum et Eleutherum d. 21. Anno ab inc. Dom. 177. Eleutherus, natione Grecus, patre Abundio, de oppido Nicopoli, sedit a. 18, m. 3, d. 2. Hic constituit ut nulla esca a Christianis repudiaretur quæ rationabilis et humana est; ad quem missa epistola Lucius Britannæ rex ut Christianis efficeretur impetrat. Obiit 7. Kal. Junii⁴⁵. Defuncto Commodo fratre Antoninus Commodum filium suum consortem regni facit, qui regnavit post mortem patris annis 18. Cujus⁴⁶ tempore Marcomanicum bellum Dei actum est providentia. Nam cum insurrexissent iu Romanos gentes barbaræ innumerabili multitudine, id est Marcomanni, Quadi, Wandali, Sarmatæ, Suevi et omnis pene Germania, et in Quadorum usque fines progressus Romanus exercitus propter aquarum penuriam gravius sitis quam hostis sustineret periculum ad invocationem nominis Christi, quam subito milites magna fidei constantia fecerunt, tanta vis pluviarum erupit, ut Ro-

manos largissime refecerit et barbaros crebris fulminum ictibus territos in fugam converterit. Quorum terga cedentes, incruentam victoriam potenti Christi meruere auxilio. Sub quo Hyrenæus Lugdunensis episcopus claruit et Dionysius Viennensis. Post quem regnavit Helius Pertinax mensibus 6. Quo defuncto regnavit Severus anno ab inc. Dom. 198. regnavit a. 18. Victor, natione Afer, patre Felice, sedit a. 12, m. 2, d. 10 (*Gesta pont. Rom.*). Hic constituit, sicut et Pius, ut pascha die Dominico celebraretur a. 14. luna primi mensis usque ad 21. ejusdem mensis. Obiit 5. Kal. Aug.

Anno ab inc. Dom. 206. Zepherinus, natione Romanus, patre Abundio, sedit a. 18, m. 6, d. 10. Obiit 7. Kal. Sept.

Anno ab inc. Dom. 216 [BEDA]. Antoninus Caracalla regnavit a. 7. Post hunc Macrinus a. 1, et post eum Marcus Aurelius imperator a. 4. Anno⁴⁷ ab inc. Dom. 202, Severi a. 4, questione habita de observatione paschæ Victor Romanus papa, Narcissus Iherosolimæ, Polierates Ephesiorum, Hyreneus Lugdunensium litteris ediderunt qualiter paschæ esset observandum.

Anno ab inc. Dom. 210. sub Severo martyrium beati Hyrenæi cum sociis actum est (fol. 18).

Anno ab inc. Dom. 221, 1° anno Marci Aurelii, Calixtus, natione Romanus, patre Domicio, de urbe Ravennatum, sedit a. 6, m. 2, d. 10 (*Gesta pont. Rom.*). Coronatus est martyrio sub Alexandro 2. Idus Octobris, 3° Alexandri anno. Cui successit Urbanus natione Campanus, patre Pontiano. Sedit a. 7, m. 10, d. 20; obiit 9. Kal. Junii⁴⁸. Inter Urbanum et Pontianum d. 3. Pontianus, natione Romanus, patre Calpurnio, sedit a. 9, m. 5, d. 2. Pontianus⁴⁹ sub Maximino fustibus cesus occubuit 3. Kal. Nov. Defuncto Aurelio, anno Dom. inc. 228 successit Alexander [BEDA]; regnavit a. 13. Inter Pontianum et Antherum d. 10.

Anno⁵⁰ imperii Alexandri 13°, ab inc. Dom. 236, indictione 15, epacta 9, concurr. 6, secundo anno pontificatus Pontiani papæ, celebratum est pascha primum sicut hactenus servatura nobis. Nam usque ad id tempus observabatur in 14. luna secundum morem Judeorum.

Anno ab inc. Dom. 241. ordinatus est 11. Kal. Decembris Antherus, natione Grecus, patre Romulo. Sedit m. 1, d. 17; obiit⁵¹ 4. Non. Januar. (*Gesta pont. Rom.*) Post Alexandrum Maximinus regnare orsus [BEDA], persecutionem movit in Christianos, a quo Pontianus et Antherus martyrio coronantur; regnavitque Maximinus a. 3, et post eum Gordianus a. 6. Sub⁵² Gordiano Florentius Viennensis episcopus claruit. Post quem regnavit Philippus

VARIE LECTIONES.

³⁷ Ob. 3. Id. Jan. *in marg.* ³⁸ Ob. 3. Id. Jan. *in margi.* ³⁹ Ob. 5. Id. Julii *in marg.* ⁴⁰ *invisæ corr. emisa c.* ⁴¹ Ob. Kal. Mai. *in marg.* ⁴² Fotinus — coronantur *in marg.* ⁴³ Ob. 11. Kal. Julii *in marg.* ⁴⁴ Ob. 10. Kal. Mai. *in marg.* ⁴⁵ Ob. 7. Kal. Junii *in marg.* ⁴⁶ Cujus — auxilio *in margine add.* ⁴⁷ Anno — observandum *in marg.* *add.* ⁴⁸ o. 4. 9. K. I. *in marg.* ⁴⁹ Pontianus — Nov. *in marg.* ⁵⁰ Anno — Judeorum *in marg.* ⁵¹ o. 4. N. I. *in marg.* ⁵² Sub — claruit *in marg.*

cum filio Phylippo a. [Ado]. Hic primus omnium imperatorum christianus fuit, et 3 ejus anno millesimus annus Romæ urbis expletus est. Unde coronata urbe cum sollempnizaret populus Romanus et sacrificia celebraret, imperator cum filio et coevo sibi Pontio (*Acta Pontii?*, nobili et ingenuo viro, occulte tamen christiano, procedebat ad templum. Sed a beato Pontio revocatus et doctrinis ecclesiasticis imbutus, baptizatus est cum filio. Qui beatus Pontius ob hoc quia Romanos imperatores Christo credere docuit, martyrii coronam suscepit, Corpus ejus translatum post longa tempora nunc condigne requiescit et veneratur in monasterio quod Tomerias dicitur. Philippus ⁸³ imperator in die paschæ, id est in ipsius vigiliis, cum voluisset communicare misteriiis a Fabiano papa qui pontificatum suscepit anno dom. incarn. 241, non prius est permissus, nisi confiteretur peccata sua et inter penitentes staret, et per penitentiam culpas quæ de eo plurime ferebantur dilueret. At ille quod a sacerdote fuerat imperatum libenter suscepit, divinum metum et fidem religionis plenissimam rebus et operibus sibi inesse comprobans. Hujus humilitas tanto mordacius tumorem regum nostrorum impetit, quanto religiosius ille in tam tenera ⁸⁴ christianitate penitentiam ⁸⁵ suscepit, quam ⁸⁶ isti in matura ecclesia ⁸⁷ et ⁸⁸ per ⁸⁹ orbem ⁹⁰ dilatata nec audire consentiunt.

Anno inc. Dom. 257 Decius imperium assumpsit quod tenuit a. 1, m. 3 [BEDA; REGINO] His ⁹¹ 3 mensibus Decii adde Antonini Pii 3, Marci Antonini 1, Helii Pertinacis 6, fit annus qui hic ponitur. Remanet, m. 4 et d. 28 supranotati Anthero papa martyrio coronato, Fabianus succedens, natione Romanus, Patre Fabio sedit a. 13, m. 11. (*Gesta pont. Rom.*) Inter Antherum et Fabianum d. 13. Decius multa sanctorum milia interfecit. Fabiano papa sub Decio martyrio coronato 13. Kal. Februarii cessavit episcopatus d. 7.

Anno dom. inc. 254, quo tempore claruit Lupicius Viennensis, succedit Cornelius natione Romanus, patre Romano [Ado]. Sedit a. 5, d. 3. Coronatus ⁹² est sub Decio. Hic rogatus a Lucina levavit corpora sanctorum apostolorum; et Pauli quidem via Ostensi, ubi decollatus est, posuit 18. Kal. Octobris. Inter Cornelium et Lucium d. 35. Cujus tempore surrexit heresis Novatianorum a quodam Novato qui ex. . . . ecclesiam ordinatione Novatiani et Deus Cornelium intronizari voluisset, ab ecclesia recessit et heresim sui nominis statuit. Præerat tunc Carthagini Cyprianus martyr primas Africae qui superfuit Cornelio usque ad tempora domni Lucii papæ, et coronatus est eodem die quo Cornelius persecutione Valeriani martyrio ⁹³. Lucius Romanus, patre Porfirio, sedit a. 3, m. 3 d. 3.

(*Gesta pont. Rom.*) Hic constituit ut 2 presbiteri et 3 diaconi episcopum in omni loco non desererent. Obiit 3. Non. Martii, sepultus 8. Kal. Sept. [BEDA]. Inter Lucium et Stephanum d. 25. Gallus cum filio Volusiano regnavit a. 2, m. 4. Stephanus Romanus, patre Jobio, a. 6, m. 6, d. 2. Hic constituit ut sacerdotes et levitæ vestes sacras in cotidiano usu non haberent (*Gesta pont. Rom.*) Decollatus est sub Valeriano et Gallieno 4. Non. Aug. et cessavit episcopatus d. 22.

Anno inc. Dom. 261. regnaverunt Valerianus et Galienus a. 15 [BEDA] Valerianus in christianis persecutione commota statim ⁹⁴ a Sapore Persarum rege capitur (fol. 18). et luminibus orbatus misera servitute consenescit [Ado.]; ita ut Sapori equum ascendenti dorsum pro scabello pararet. Unde territus Galienus pacem ecclesiis reddidit. [BEDA].

Anno inc. Dom. 276. Claudius regnavit a 1, m. 9. [REGINO]. His ⁹⁵ 9 mensibus adde 4 Volusiani, fit annus qui hic numeratur, et remanet m. 1. Cui successit Aurelianus a. 5, m. 5. Hic christianos persequitur. Sub hoc passus est Benignus martyr cum sociis. Quo mortuo Tacitus regnat menses 6 [BEDA; REGINO]. His ⁹⁶ etiam adde 6 Aureliani, fit annus, remanent 88 dies Floriani. His junge 28 dies qui supra remanserunt, fiunt 108, menses 3 et 18 dies. Adde superfluos 2 menses, fiunt m. 5 et d. 18. Et post eum Florianus dies 88 [BEDA]; post quem regnavit Probus a. 5, m. 4. His ⁹⁷ adde 6 Taciti et 5 supradictos [REGINO], fit annus, remanent menses 3.

Anno ab inc. Dom. 264, Valeriani et Galieni a. 3, quo ⁹⁸ tempore Simplides episcopus Viennensis claruit [Ado] Xystus Grecus, ex philosopho ordinatus 11. Kal. Aug. A. 1, m. 11, d. 5. Passus est sub Valeriano 8. Idus August. (*Gesta pont. Rom.*) Inter Xystum et Dionysium d. 5. ⁹⁹ Dionysius ex monacho cujus generationem invenire non potui, sedit a. 6, m. 2, d. 4. Regnavit Carus cum filiis Carino et Numeriano a. 2. Cui successit Diocletianus anno ab inc. Dom. 290 [BEDA]; regnavit a. 20. cum Maximiano et Constantio, et post mortem Diocletiani Maximianus cum Severo. Galerio et Maximino [BEDA]. Dionysius papa parrochias et dioceses constituit, et presbyteris ecclesias dedit (*Gesta pont. Rom.*) Cui successit Felix Romanus, patre Constantio sedit a. 4, m. 3, d. 1. Obiit 3. Kal. Jun. Constituit supra memorias martyrum missas celebrari. Euticianus Tuscus, patre Marino, de civitate Lunis, sedit a. 1, m. 1, d. 1. Sub ¹⁰⁰ Aureliano hic martyrio coronatus 8. Kal. Aug. in cimiterio Calixti sepelitur, qui etiam ipse 342 martyres manu sua sepelivit, et cessavit episcopatus dies 8. Constituit super altare benedici fruges fabæ et uvæ. Gaius Dalmata, patre

VARIE LECTIONES.

⁸³ Philippus — comprobans in marg. ⁸⁴ ex conjectura suppletum. ⁸⁵ His — supranotati in marg. ⁸⁶ Coronatus — Valeriani in marg. ⁸⁷ vox erasa ⁸⁸ His — m. 1 in marg. ⁸⁹ His — d. 18 in marg. ⁹⁰ His — 3 in marg. ⁹¹ Quo — claruit in marg. ⁹² XXXV corr. V codex. ⁹³ Sub — 8 in margine.

Gaio, ex genere Diocletiani a. 11, m. 4, d. 12 Martio coronatus est 11. Kal. Mai. Hujus temporibus viguit sanctus Sebastianus. Inter Gaium et Marcellinum dies 11. Marcellinus Romanus, Patre Prejecto ⁶⁶ a. 9, m. 4, d. 17. Inter Marcellinum et Marcellum dies 25. Marcellus Romanus, patre Benedicto de Via Lata, a. 6. m. 7, d. 25. Diocletianus imperator ad consortium imperii Maximianum ascivit, Valerium et Constantium cesares fecit. Hic adorari se jussit ut Deum [HIERON]. Constantius cesar juxta Lingonas 60 milia Alemannorum qui rebellaverant interfecit. Anno 18 regni Diocletiani persecutio nova cepit, et mense Martio in diebus paschæ quod fuit 5. Kal. Aprilis universæ ecclesiæ subversæ sunt. Vicesimo autem, id est ultimo anno regni, qui erat tertius annus persecutionis ab inc. Dom. 310) Diocletianus et Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt. Diocletianus moritur. Maximianus apud Massiliam fugiens, dum genero suo insidias parat, strangulatus interiit. Constantius cesar, Claudii imperatoris nepos et filia, pater Constantini, tertio anno persecutionis obiit, vir summæ civilitatis et mansuetudinis [BEDA]. Et Maximianus et Severus cesares facti sunt. (fol. 19). Maximianus stupra sua christianorum persecutionibus accumulat. Cepta semel persecutio efferbuit usque ad 7. Constantini principis annum; ita infra unum mensem 17 milia martyrum passi inveniuntur.

Anno ab inc. Dom. 310 (*Gesta pont. Rom.*), Constantinus, Constantii ex Helena filius, in Britannia imperator creatus 5. Non. Mai, regnavit a. 30, m. 10. His adde 3 menses qui supra remanserunt, sit annus, remanet mensis [REG.]. Sub hoc S. Agricicus confessor et episcopus Trevirensis claruit, cujus successor fuit S. Maximinus (*Gesta pont. Rom.*). Post Marcellum, primo anno Constantini, Eusebius Grecus ex medico sedit Romæ mensibus 7. Sub hoc inventa est crux Domini. Obiit 5. Non. Oct., et cessavit episcopatus dies 7 [BEDA]. Inter Marcellum et Eusebium dies 20. Quarto anno persecutionis Maxentius, Herculi Maximiani filius, Romæ augustus appellatus est. Contra quem pugnavit Constantinus 6. imperii sui anno, et apud Romam interfecto eo, urbem recepit. Helena, mater Constantini, christianissima, filium proficiscentem ad bellum prosequuta, de civitate Trevirorum cum multo comitatu egressa, Bysontium venit, et in ecclesiola sancti Stephani in monte sita juges fundens lacrimas et longa ducens jejunia, pro salute filii [aures] Domini et beati Stephani prece pulsabat humillima. Et quia locus ille erat permodicus, votum vovit de reparatione et ampliacione novæ ecclesiæ, quod et fecit dirigens cementarios et expensas ad edificacionem basilicæ condignas. Constantinus imperator victoria

potitus per vexillum sanctæ Crucis celitus illi ostensum, matrem suam misit Hierosolimis ad perquirendum lignum dominicum, quod etiam invenit et sic secari fecit per medium, ut et crucem deferret ad filium, et crucem Hierosolymis reservaret, sapienti usa concilio, ut ubi fuerat membris dominicis aptata per supplicium, illic glorificata veneretur a populis. Melchiades Afer sedit Romæ annis 4 (*Gesta pont. Rom.*); quo ⁶⁶ tempore claruit Paschalius Viennensis episcopus. Hic constituit ut nullus die dominico aut 5. feria jejunaret. Obiit 3. Idus Decembris et cessavit episcopatus dies 17.

Anno dom. inc. 315. Silvester Romanus, patre Rufino, sedit a. 22, m. 10, d. 11. Hic constituit crisma confici, et baptizatum confirmari, dalmaticas precepit indui et sacrificium panno lineo involvi. Secundo igitur anno postquam Constantinus superato Maxentio tyranno, Maximiani Herculi filio, Urbem recepit, persecutionis anno 10, per Silvestri papæ predicationem ad fidem Christi conversus est, et fecit Romæ, ubi baptizatus est, basilicam beati Johannis baptistæ quæ appellatur Constantiana [BEDA]. Hoc ⁶⁶ est privilegium quo Silvester papa interventu Helenæ augustæ per Agricum patriarcham Trevirensis ditavit ecclesiam, quod Volusianus archiepiscopus rescribi jussit (37): «Sicut in gentilitate propria virtute, sortire et nunc Treviri primas *super Gallos spiritualem et Germanos prioratum, quem tibi præ omnibus harum gentium episcopis in primitivis christianæ religionis doctoribus scilicet Eucharico, Valerio et Materno, per baculum suum caput ecclesiæ Petrus signavit* habendum, suam quodammodo minuens dignitatem, ut te participem faceret. Quomodo ego Silvester servus ejus successioneque indignus per Patriarcham Agricum renovans confirmo, ad honorem dominæ Helenæ augustæ ejusdem metropolis indigenæ, quam ipsa felix per apostolum Mathiam a Judæa translatus ceterisque reliquiis Domini magnifice ditavit specialiterque provexit. Hujus privilegii cleri novici emuli communione dirimantur, quoniam anathemate maculantur ⁶⁷. » Fecit et aliam beato Petro in templo Apollinis (fol. 19'), nec non et aliam beato Paulo, corpus utriusque ære cyprico circumdans 5 pedes grosso (*Ibid.*). Fecit basilicam in palatio Sororiano quæ cognominatur, ubi de ligno crucis Domini posuit. Basilicam etiam sanctæ martyris Agnæ ex rogatu filia suæ fecit, et baptisterium ibidem ubi et baptizata est soror ejus Constantia cum filia Augusta. Fecit et basilicam beato martyri Laurentio via Tyburtina in agro Verano. Basilicam quoque via Lavicana inter duos lauros beatis martyribus Marcellino et Petro, et mausoleum ubi matrem suam posuit in sarcophago purpureo. Basilicam

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ Piecto c. ⁶⁶ quo — episcopus in margine, ⁶⁶ Hoc jussit in margine. ⁶⁷ EPR. quod Volusianus archiepiscopus rescribi jussit *hic repetit c.*

NOTÆ.

(37) Cf Gesta Treverorum c. 19.

quoque in civitate Ostia juxta portum urbis Romæ beatorum apostolorum Petri et Pauli et sancti Johannis baptistæ. Item aliam sancti Johannis baptistæ in civitate Albanensi. Item aliam in urbe Neapoli [Beda]. Idem Constantinus Drepanam⁶⁶ Bythinæ civitatem in honorem martyris Luciani ibi conditi instaurans ex vocabulo matris suæ Helenopolim nuncupavit. Constituit templa paganorum claudi. Hic statuens urbem nominis sui in Trachia, Constantinopolim appellavit, quam et sedem imperii et totius Orientis caput esse voluit. Fecit etiam privilegium sanctæ Romanæ ecclesiæ quod constituit beato papæ Silvestro et omnibus successoribus ejus pontificibus usque in perpetuum, et optulit illud super corpus beati Petri apostoli. Quod hic inserere non pigebit. Est autem hujusmodi (*Decret.*): « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris scilicet et Filii et Spiritus sancti. Imperator cæsar Flavius Constantinus, in Christo Jesu una ex eadem Trinitatis persona salvatore domino Deo nostro fidelis, mansuetus, maximus, beneficus, Alemannicus, Britannicus, Hunicus, pius, felix, victor et triumphator, semper augustus, sanctissimo ac beatissimo patri Silvestro urbis Romæ episcopo et papæ, et omnibus ejus successoribus qui in sede beati Petri apostoli sessuri sunt usque in fine seculi pontificibus, nec non etiam omnibus reverentissimis et Deo amabilibus catholicis episcopis eidemque sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ per hanc nostram imperialem constitutionem subjectis in universo orbe terrarum, nec non et posteris eorum cunctis postfuturis temporibus constitutis, gratia, pax, gaudium, longanimitas, misericordia, a Deo patre omnipotente et Jesu Christo filio ejus et Spiritu sancto in omnibus vobis (fol. 20). Quod equalis salvator et redemptor noster Jesus Christus, altissimi patris filius, per suos sanctos apostolos Petrum et Paulum, interveniente patrono nostro Silvestro summo pontifice et universali papa, mirabiliter operari dignatus est, liquida narratione per hujus nostræ imperialis constitutionis paginam ad agnitionem omnium populorum universo orbe terrarum studuit propagare nostra mansuetissima serenitas, primum quidem fidem nostram, quam a prelato exortatore nostro Silvestro universali papa et pontifice edocti sumus, intima cordis confessione ad instruendas omnium mentes proferentes, et ita demum misericordia Dei super nos diffusam annunciantes. Nosse enim vos volumus, sicut per anteriorem nostram sacram pragmaticam jussionem significavimus, nos a culturis idolorum, simulacris mutis et manufactis, diabolicis compositionibus atque ab omnibus Satanæ pompis recessisse, et ad integram christianorum fidem, quæ est lux vera et vita perpetua, pervenisse, credentes juxta id quod nos idem almificus summus pater et doctor noster Silvester instruxit, credere in Deum patrem omnipotentem, factorem celi et terræ, visibilibus omnium et invisibilium, et in Jesum Christum filium ejus unicum, Dominum nostrum, creata sunt omnia, et in spiritum sanctum dominum et vivificantem universæ creaturæ. Nos Patrem et Filium et Spiritum sanctum confitemur. ita ut in Trinitate perfecta sit plenitudo divinitatis et unitas potestatis, Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus; et tres, unum sunt. Tres itaque personæ, sed una potestas; nam semper Deus se edidit ex se quod semper erat gignenda ad secula verbum. Et quando eodem solo suæ sapientiæ verbo universam formavit creaturam, cum eo erat cuncta suo archano componens ministerio. Igitur perfectis celorum virtutibus et universis terræ materiis, pio sapientiæ nutu ad imaginem et similitudinem suam primum de limo terræ fingens hominem, hunc paradiso posuit voluptatis. Quem antiquus serpens et antiquus hostis invidus diabolus, per amarissimum ligni vetitigustum, exulem ab eis dem effecit gaudiis, eoque expulso non desunt sua venenosa multis modis protelare jacula, ut a via veritatis humanum abstrahens genus, idolorum culturæ, creaturæ videlicet et non creatori, deservire suadent. Quatinus per hoc eos quos suis valuerit irretire insidiis, secum eterno afficiat concremando supplicio. Sed Deus noster miserius plasmatis sui, dirigens sanctos suos prophetas, per quos lumen futuræ vitæ, adventum videlicet filii sui domini nostri Dei et salvatoris nostri Jesu Christi adnuncians, misit eundem unigenitum filium suum et sapientiæ verbum (fol. 20'). Qui descendens de celis propter nostram salutem, natus de Spiritu sancto et Maria virgine, verbum caro factum est et habitavit in nobis, nec amisit quod fuerat, sed cepit esse quod non erat, perfectus Deus et homo; ut Deus perficiens mirabilia, ut homo humanas sustinens passiones. Ita verum hominem et verum Deum predicante patre nostro Silvestro summo pontifice intelligimus, ut verum Deum et verum hominem fuisse non abnegemus. Qui electis 12 apostolis miraculis coram eis et innumera populi multitudine coruscavit. Confitemur eundem Dominum nostrum dominum Christum et implese legem et prophetas, passum, crucifixum, secundum Scripturas tertia die a mortuis surrexisse, assumptum in cælos, atque sedentem ad dexteram Patris, inde venturum judicare vivos et mortuos; cujus imperii non erit finis. Hæc est fides nostra orthodoxa a beatissimo Silvestro summo pontifice nobis prolata. Idcirco exortamur omnem populum et diversas gentium nationes hanc fidem tenere, colere et predicare, et in sanctæ Trinitatis nomine gratiam baptismi consequi, et dominum Jesum Christum salvatorem nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto per infinita vivit et regnat secula, quem Silvester beatissimus pater noster universalis predicat pontifex, corde devoto adorare, Ipse enim dominus Deus noster miseris mihi peccatori, nostris suos sanctos apostolos ad visitandum nos et lumen sui splendoris infulsit

bilium, et in Jesum Christum filium ejus unicum, Dominum nostrum, creata sunt omnia, et in spiritum sanctum dominum et vivificantem universæ creaturæ. Nos Patrem et Filium et Spiritum sanctum confitemur. ita ut in Trinitate perfecta sit plenitudo divinitatis et unitas potestatis, Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus; et tres, unum sunt. Tres itaque personæ, sed una potestas; nam semper Deus se edidit ex se quod semper erat gignenda ad secula verbum. Et quando eodem solo suæ sapientiæ verbo universam formavit creaturam, cum eo erat cuncta suo archano componens ministerio. Igitur perfectis celorum virtutibus et universis terræ materiis, pio sapientiæ nutu ad imaginem et similitudinem suam primum de limo terræ fingens hominem, hunc paradiso posuit voluptatis. Quem antiquus serpens et antiquus hostis invidus diabolus, per amarissimum ligni vetitigustum, exulem ab eis dem effecit gaudiis, eoque expulso non desunt sua venenosa multis modis protelare jacula, ut a via veritatis humanum abstrahens genus, idolorum culturæ, creaturæ videlicet et non creatori, deservire suadent. Quatinus per hoc eos quos suis valuerit irretire insidiis, secum eterno afficiat concremando supplicio. Sed Deus noster miserius plasmatis sui, dirigens sanctos suos prophetas, per quos lumen futuræ vitæ, adventum videlicet filii sui domini nostri Dei et salvatoris nostri Jesu Christi adnuncians, misit eundem unigenitum filium suum et sapientiæ verbum (fol. 20'). Qui descendens de celis propter nostram salutem, natus de Spiritu sancto et Maria virgine, verbum caro factum est et habitavit in nobis, nec amisit quod fuerat, sed cepit esse quod non erat, perfectus Deus et homo; ut Deus perficiens mirabilia, ut homo humanas sustinens passiones. Ita verum hominem et verum Deum predicante patre nostro Silvestro summo pontifice intelligimus, ut verum Deum et verum hominem fuisse non abnegemus. Qui electis 12 apostolis miraculis coram eis et innumera populi multitudine coruscavit. Confitemur eundem Dominum nostrum dominum Christum et implese legem et prophetas, passum, crucifixum, secundum Scripturas tertia die a mortuis surrexisse, assumptum in cælos, atque sedentem ad dexteram Patris, inde venturum judicare vivos et mortuos; cujus imperii non erit finis. Hæc est fides nostra orthodoxa a beatissimo Silvestro summo pontifice nobis prolata. Idcirco exortamur omnem populum et diversas gentium nationes hanc fidem tenere, colere et predicare, et in sanctæ Trinitatis nomine gratiam baptismi consequi, et dominum Jesum Christum salvatorem nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto per infinita vivit et regnat secula, quem Silvester beatissimus pater noster universalis predicat pontifex, corde devoto adorare, Ipse enim dominus Deus noster miseris mihi peccatori, nostris suos sanctos apostolos ad visitandum nos et lumen sui splendoris infulsit

⁶⁶ depravan c.

nobis et abstractum a tenebris ad veram suam lucem et agnitionem sui nominis me pervenisse gratulamini. Nam cum dudum valida squaloris lepra totam mei corporis invasisset carnem, et multorum medicorum convenientium cura adhiberetur, nihil profuit ad salutem. Ad hæc advenerunt sacerdotes Capitolii dicentes mihi debere fontem fieri in Capitolio, et compleri hunc innocentem sanguine, et in eo calente totum me posse mundari. Et secundum eorum dicta aggregatis pluribus innocentibus, dum vellent sacrilegi paganorum sacerdotes eos mactari et ex eorum sanguine fontem repleri, cernens serenitas nostra lacrimas matrum eorum, ilico exorruifacinus, misertusque earum, proprios illis restitui filios, datisque vehiculis et donis concessis ad propria illas omnes gaudentes relaxavimus. Eadem igitur transacta die nocturno nobis facto silentio dum somni tempus advenisset, adsunt apostoli sancti Petrus et Paulus dicentes mihi: « Quia flagitiis posuisti terminum, et effusionem sanguinis innocentis orruisti, missi sumus a Christo domino nostro dare tibi sanitatis recuperande consilium. Audi igitur monita nostra, et fac quæcunque indicamus tibi. Silvester episcopus civitatis ad montem Seraptim fugiens persecutiones tuas, in cavernis cum suis clericis latebram sœvet. Hunc cum ad te adduxeris, ipse tibi piscinam salutis ostendet, in qua dum te tertio merserit, omnis a te lepræ valetudo diffugiet. Quod cum factum fuerit, hanc vicissitudinem tuo Salvatoris compensa, ut omnes per totum orbem tuo jussu ecclesiæ restaurentur. Te autem ipsum in hac parte purifica, ut relicta omni superstitione idolorum Dominum vivum et verum, qui solus est Deus verus, adores et colas, ut ad ejus voluntatem attingas. » Exurgens autem a somno protinus juxta id quod a sanctis apostolis admonitus sum peregi, advocatoque eodem precipuo et magnifico patre et illuminatore nostro Silvestro universali papa, omnia a sanctis apostolis percepta in verba dixi, percunctatusque eum, qui essent dii isti Petrus et Paulus (fol. 21). Ille vero non eos vere deos dictos ait, sed apostolos Salvatoris domini nostri Jesu Christi. Et rursus interrogare cepimus eundem beatissimum papam, utrum eorum imagines pictas haberet, ut ex picturis disceremus hos esse quos me revelatio docuerat. Tunc isdem venerabilis pater imagines eorundem apostolorum per diaconem suum exhiberi precepit. Quam dum aspicerem et eorum quos in somno videram figuratos in ipsis imaginibus aspexissem vultus, ingenti clamore coram omnibus satrapis meis confessus sum eos esse quos in somno videram. Ad hæc indixit beatissimus Silvester, idem pater noster, urbis Romæ episcopus, nobis pœnitentiæ tempus intra palatium nostrum Lateranense in junio et cilicio, ut omnia quæ a nobis impie peracta atque injuste disposita fuerant, vigiliis, jejuniis, lacrimis et orationibus apud dominum nostrum Jesum Christum Salvatorem nobis donari impetraremus. Deinde per manus impositionem clericorum usque

A ad ipsum presulem veni, ibique abrenuncians Satanæ pompis et operibus ejus, et universis idolis manu factis, credere me dixi in Deum patrem omnipotentem factorem cœli et terræ, visibilium et invisibilium, et in Jesum Christum unicum dominum nostrum qui natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine, spontanea voluntate coram omni populo confessus sum. Benedictoque fonte illic me trina mersione unda salutis purificavit. Positoque me in fontis gremio, manum me de cœlo contingentem propriis oculis vidi, de qua mundus exurgens, ab omni me lepræ squalore mundatum cognoscite (fol. 21). Levatoque me de venerabili fonte indutoque vestibus candidis septiformis Spiritus sancti in consignationem adhibuit, beati crismatis unctione et sanctæ crucis vexillo meam frontem linivit, dicens: « Signat te Dominus sigillo fidei suæ in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti in consignatione fidei; » cunctusque clerus respondit: « Amen. » Et adjevit presul: « Pax tibi. » Primo itaque post perceptum sacri baptismatis mysterium et post curationem corporis mei a squalore lepræ agnovi non esse alium Deum nisi Patrem et Filium et Spiritum sanctum, quem beatissimus pater Silvester predicat, trinitatem in unitate, unitatem in trinitate. Nam omnes dii gentium quos hactenus colui, demonia opera manu hominum facta comprobantur. Etenim quantum potestatem idem Salvator apostolo suo Petro contulerit in cœlo et in terra, lucidissime nobis idem venerabilis pater edixit, dum fidelem eum in sua interrogatione inveniendixit: « Tu es Petrus et super hanc petram edificabo ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni celorum, et quodcunque ligaveris super terram erit ligatum et in cœlis, et quodcunque solveris super terram erit solutum et in cœlis. » Mirum hoc est valde et gloriosum in terra ligare et solvere, et in celo ligatum et solutum esse. Et dum hæc prædicante beatissimo Silvestro agnoscerem et beneficiis ipsius beati Petri integre me sanitati corporis restitutum, utile judicavimus una cum omnibus nostris satrapis et universo senatu et cuncto populo Romanæ gloriæ et imperio subjacente, ut sicut in terris vicarius filii Domini videtur esse constitutus, ita etiam et pontifex qui ipsius principis apostolorum vices gerunt, principatus potestatem amplius quam terrena nostræ imperialis mansuetudo serenitatis habere videtur, concessam a nobis nostroque imperio obtineant, eligentes nobis ipsum principem apostolorum vel ejus vicarios firmos apud Deum esse patronos. Et sicut est nostra terrena imperialis potentia ejus sacrosanctam Romanam ecclesiam decrevimus honorare et amplius quam nostrum imperium et terrenum regnum sedem sacratissimam beati Petri gloriose exaltare, tribuentes ei potestatem et gloriæ dignitatem atque vigorem et honorificentiam imperialem atque decernentes sancimus, ut principatum optineat tam super 4 precipuas sedes, Antiochenam, Alexandrinam, Constantinopolitanam

et Jerosolimitanam. quamque eciam super omnes A universo orbe terrarum Dei ecclesias. Et pontifex qui pro tempore ipsius sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ extiterit, celsior et princeps cunctissacerdotibus totius mundi existat, et ejus judicio quæquæ ad cultum Dei et fidei christianorum stabilitatem procuranda fuerint, disponantur (fol. 22). Justum quippe est ut tibi lex sancta caput teneat principatus, ubi sanctarum legum institutor Salvator noster beatus Petrum apostolum apostolatus optinere precepit cathedram ubi et crucis patibulum sustinens beatæ mortis sumpsit poculum, sui que magistri et domini imitator apparuit; et tibi gentes pro confessione Christi nominis colla flectant, ubi earum doctor Paulus extenso collo pro Christo martyrio est coronatus; illic usque in finem querant doctorem, ubi B sanctum quiescit doctoris corpus; et ibi proni et humiliati celestis regis domini salvatoris nostri Jesu Christi famulentur officio, ubi superbi terreni regis serviebant. Interea nosse volumus omnem populum universarum gentium et nationum per totum orbem terrarum construxisse nos intra palatium nostrum Lateranense eidem salvatori nostro domino Deo Jesu Christo ecclesiam a fundamentis, et 12 nos sciatis de ejus fundamenti secundum numerum 12 apostolorum cophinosterræ onustos propriis asportasse humeris; quam sacrosanctam ecclesiam caput et vorticem omnium ecclesiarum in universo orbe terrarum dici, coliet venerari et predicari sancimus, sicut per alia nostra imperialia decreta statuimus. Construximus etiam ecclesias beatorum Petri et C Pauli principum apostolorum, quas auro et argento locupletavimus, ubi et sacratissima eorum corpora cum magno honore recondentes, thecas ipsorum ex electo, cui nulla fortitudo elementorum prevalet, construentes; crucem ex auro purissimo et gemmis preciosis per singulas eorum thecas posuimus, et clavis aureis confiximus, qui pro concinnatione luminarium prædia contulimus et rebus diversis eas ditavimus, et per nostram imperialium jussionem sacramtam in oriente et occidente quam in septentrionali et meridionali plaga, videlicet in Judæa, Grecia, Asia, Tracia, Africa, Italia vel diversis insulis, nostram largitatem eis concessimus, ea prorsus ratione ut per manus beatissimi patris nostri Silvestri pontificis successorumque ejus omnia disponantur. Gaudeat itaque una nobiscum omnis D populus et gentium nationes in universo orbe terrarum, quos exortamus omnes ut Deo et salvatori nostro Jesu Christo immensas una nobiscum gratias referatis, quoniam ipse Deus in celis desuper et in terra deorsum; qui nos per suos sanctos apostolos visitans sanctum baptismatis sacramentum percipere jussit, et corporis sanitate dignos effecit (fol. 22). Pro qua concedimus ipsis sanctis apostolis dominis meis, et per eos etiam beato Silvestro patri nostro summo pontifici et universali urbis Romæ papæ, et omnibus ejus successoribus pontificibus qui usque in fine mundi in sede beati Petri erunt sessuri, at-

que de presenti contradimus palatium nostrum Lateranense, quod omnibus in toto orbe terrarum preferitur atque eminent palatiis; deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri, simulque frigium nec non et superumerale, videlicet lorum quo imperiale assolet circumdari collum, verum et clamidem purpuream atque tunicam coccineam et omnia imperialia indumenta et omnem processionem imperialis culminis seu et dignitatem imperialium presidentium equitum; conferentes etiam et imperialia sceptrâ, simul contra atque signa blanda et omnia diversa ornamenta imperialia et gloriam nostræ potestatis. Viros etiam reverentissimos clericos diversi ordinis eidem sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ servientes illud culmen, singularitatem, potentiam et præcellentiam habere sancimus, cujus amplissimus noster senatus videtur gloria adornari, id est patricios atque consules effici, nec non et celestis dignitatibus imperialibus eos promulgantes decorari. Et sicut ornatur imperialis milicia, ita et clerum sanctæ Romanæ ecclesiæ ornari decernimus, et quemadmodum imperialia officia diversa cubiculariorum ostiariorum et omnium excubitorum ornantur, ita et sanctam Romanam ecclesiam deroravi volumus et ut amplissime pontificali decore præfulgeat. Decernimus et hoc clericis ejusdem sanctæ Romanæ ecclesiæ, ex linteaminibus candidissimo decore eorum decorari equos et ita equitare, et sicut noster senatus calciamentis utitur cum udonibus, id est candido linteamine illustrari; ut sicut celestia ita et terrena decorentur. Præ omnibus autem licentiam tribuentes ipsi sanctissimo patri nostro Silvestro, urbis Romæ episcopo et papæ, et omnibus qui post eum in successum perpetuis temporibus advenierint beatissimis pontificibus, pro honore et gloria Christi domini nostri in eadem magna Dei catholica et apostolica ecclesia ex nostris inclitis, quem placatus proprio consilio clericare voluerit et in numero religiosorum clericorum dinumerare, nullo ex omnibus presumente superbe agere. Decrevimus itaque et hoc ut idem venerabilis pater noster Silvester summus pontifex vel omnes ejus successores diadema, videlicet coronam ex capite nostro, quod illi concessimus, ex auro purissimo et gemmis preciosis uti debeant et in suo capite ad laudem Dei pro honore beati Petri gestare (fol. 23). Ipse vero beatus D papa supra coronam clericatus, quam gerit ad gloriam beati Petri, omnino ipsa ex auro non est passus uti corona. Frigium vero candido nitore splendidum resurrectionem dominicam designans, ejus sacratissimo verticij manibus nostris imposuimus: statuantes eodem frigio omnes ejus successores singulariter uti in processionibus ad imitationem imperii nostri. Unde ut non vilescat pontificalis apex, sed magis amplius quam terreni imperii dignitas et gloriæ potentia decoretur, ecce tam palatium nostrum ut prælatum est, quamque Romæ urbis et omnes Italiæ seu occidentalium regionum provincias loca et civitates sepefato beatissimo pon-

tifici universali papæ patri nostro Silvestro contra A dentes atque relinquentes ejus vel successorum ejus pontificum potestati et ditioni, firma imperiali censura per hanc nostram divinalem sacram et pragmaticum constitutum decernimus disponendum, atque sub jure sanctæ Romanæ ecclesiæ concedimus permanendum. Unde congruum perspeximus nostrum imperium et regni potestatem orientalibus transferri et transmutari regionibus et in Bizantiæ provinciæ in optimo loco nomini nostro civitatem edificari et nostrum illic constitui imperium, quum ubi principatus sacerdotum et christianæ religionis caput ab imperatore celesti constitutum est, justum non est ut illic imperator terrenus habeat potestatem. Hæc vero omnia quæ per hanc nostram imperialem sacram et per alia divinalia decreto statuimus atque confirmamus, usque in finem mundi illibata et inconcussa permanenda decernimus. Unde coram Deo vivo qui nos regnare præcepit et coram ejus terribili judicio obtestamur per hoc nostrum imperiale constitutum omnes successores nostros: imperatores et cunctos optimates satrapas et amplissimum senatum et universum populum in toto orbe terrarum nunc et in posterum cunctis retro temporibus imperio nostro subjacentem, nulli eorum quoquo modo licere hæc quæ a nobis imperiali sanctione sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ vel omnibus ejus pontificibus concessa sunt refragari aut confringere vel in quoquam convellere. Si quis autem, quod non credimus, in hoc temerator aut contemptor extiterit, eternis damnationibus subiaceat innodatus, et sanctos Dei principes apostolorum Petri et Pauli sibi in presenti et in vita futura sentiat contrarios, et in inferno inferiori concrematus, cum diabolo et omnibus impiis deficiat (fol 23'). Hujus vero imperialis nostri decreti paginam propriis manibus roborantes, super venerabile corpus beati Petri apostolorum principis posuimus, ibique eidem Dei apostolo spondimus nos cuncta inviolabiliter custodire; et nostris successoribus imperatoribus in mandatis relinquimus, et beatissimo patri nostro Silvestro ejusque per eum cunctis successoribus, domino Deo et salvatore nostro Jesu Christo annuente, tradimus perenniter atque feliciter possidenda. Amen. Divinitas vos conservet per multos annos, sanctissimi et beatissimi patres. Datum Roma sub die 3. Kalendarum Aprilium, domino nostro Flavio Augusto quater et Gallicano viris clarissimis consulibus. Ambrosius⁶⁹ in libro de obitu Theodosii, Constantino hoc in ultimis consiituto baptismatis gratia omnia peccata dimiserit, tamen quod primus imperatorum credidit, et post se hereditatem fidei principibus reliquit. magni meriti locum repperit.

[Ado] Anno⁷⁰ post inc. Dom. 625. 6. Synodus

apud Arelatenses 600 patrum, Marino ejus urbis episcopo, Claudio Viennensi.

Nono igitur anno postquam Constantinus fidem Christi suscepit, pestilens morbus Arrii in toto orbe diffusus est, a quo Arriana heresis [HIERON]. Ad cujus perfidiam destruendam apud urbem Nicæam ab Alexandro I. 35°. anno ab inc. Dom. 319⁷¹, 318 episcopi congregati sunt, preceptione papæ Silvestri, ubi et ipse rex interfuit et hereticorum machinas omousii oppositione deleverunt (*Gesta p. R.*). Congregavit⁷² etiam Silvester papa in urbe Roma concilium cum consilio augusti 13. Kal. Julii 267 episcopos, et dampnavit iterum Callixtum, Arrium, Fotinum et Sabellium et constituit ut presbyterum Arrianum resipiscentem non susciperent nisi episcopus loci designaret et crisma ab episcopo confici, et ut episcopi baptizatum consignent propter hereticos, et ut baptizatum puerum presbyter criminate liniat propter occasionem mortis, et ut nullus laicus crimen clericum audeat inferre. Hic sepultus est in cimiterio Priscillæ pridie Kal. Januarii vere catholicus et confessor; et cessavit episcopatus diebus 13 [HIERON.]. Moritur Constantinus anno ætatis suæ 65, imperii 30.

Anno vero ab inc. Dom. 341 Constantius cum Constantino et Constante fratribus regnaverunt a. 23, m. 5, d. 13.

Anno ab inc. Dom. 338. præfuit Romanæ ecclesiæ Marcus, natione Romanus, patre Prisco annis 2, m. 7, d. 20. Obiit 6. Non. Octobr.; c. e. d. 21 (*Gesta p. R.*). Cui successit Julius Romanus, patre Rustico, a. 15, m. 2, d. 7. Obiit 2. Idus Aprilis; c. e. d. 26. Anno regni Constantii 13. [HIERON.]. Constantius interficitur, post quem Constantius solus obtinuit imperium. Eodem anno Romanæ ecclesiæ pontificatum suscepit Liberius, sedit a. 6, m. 3, d. 4 (*Gesta p. R.*). Dehinc impietas Arriana Constantii fulta presidio exiliis, carceribus et variis afflictionum modis primo Athanasium, deinde omnes non suæ partis episcopos persecuta est. [HIERON.]. Athanasius toto orbe fugiens a Maximino Trevirense suscipitur. (*Gesta p. R.*). Liberius papa primo a Constantio pro fidei confessione exilio relegatus. Hoc fuit anno 3, et substituitur cum ejus consilio Felix vir catholicus et Arrianæ hereseos adversarius. Hic fecit concilium 48 episcoporum, et dejecit Ursacium et Valentem presbyteros communicantes Constantio. Quem postea Valens et Ursatius, favente eisdem Constantio Augusto Arriano, dejecerunt facto concilio cum hereticis, et Liberium ab ipsis depravatum et ad errorem suum conversum, Limenio et Catulino consulibus, de exilio Romam revocaverunt, et⁷³ facta est persecutio in clero, ita ut multi martyri coronarentur. Felix vero episcopus habitavit in prædio suo, ubi et in pace quievit. 4. Kal. Aug. Li-

VARIE LECTIONES.

⁶⁹ Ambrosius — repperit *in marg.* ⁷⁰ Anno — Viennense *in marg.* ⁷¹ CCCXXIII *corr.* CCCXVIII *c.* ⁷² Congregavit — diebus 15. *in marg.* ⁷³ et — Felix *in marg.*

berius itaque consentiens Constantio Augusto Arriano, non tantum rebaptizatus est, sed assensum ei præbuit, et postea præfuit in parte annis 7. Omnes anni feliciter in ordine Liberii numerantur. Post Liberium cessavit episcopatus diebus 6. Successit Felix, natione Romanus, patre Anastasio; sedit a. 1, m. 3, d. 2. Hic declaravit Constantium Augustum hereticum et rebaptizatum ab Eusebio Nichomediense in villa Aquilone juxta Nichomediam, et pro hoc capite truncatur 3. Idus Novembr., et cessavit episcopatus diebus 38. Sepultus est 17. Kal. Decembr.

Constantius Gallum cæsarem nepotem suum interfecit [HIERON.]. Dehinc Julianum cæsarem fecit, et in Gallias direxit. Eusebius Vercellensis, Dionysius Mediolanensis, et Lucifer Caralitanus insignes habentur. [PROSPER] Paulinus Trevirensis in Frigia exulans moritur, Constantio novies et Juliano 2. consulibus. Lucifer ⁷⁶ Caralitanus dum rigorem justitiæ erga lapsos non relaxat, a suorum communione descivit ⁷⁵.

Priscillianus Galliciensis episcopus heresim sui nominis condidit Gratiano 6. et Theodosio consulibus. Priscillianus in synodo Burdigalensi dampnandum se intelligens ad Maximum imperatorem fugit, ab Evodio prefecto pretorii gladio addictus est. Itacius et Ursatius episcopi Priscilliani accusatores ob necem ejus communione privantur, Archadio 2. et Rufino consulibus [ADO]. Florebat tunc tempore Nectarius Viennensis episcopus.

[HIERON.] Hylarius Pictavensis cum apud Constantinopolim librum pro Constantio porrexisset, de exilio Gallias rediit, omnesque pene totius orbis ecclesiæ sub nomine pacis regis et Arrianorum consortio polluuntur.

(fol. 24) Constantius a 20. regni sui Romam ingreditur, et 22. anno synodus apud Ariminum, deinde apud Mediolanum facta est, in qua antiqua 318 episcoporum fides recitata est. Dehinc omnium episcoporum auctoritate heresis Arriana dampnata est. Moritur Constantius anno ætatis suæ 46 [REG.]. Post quem Julianus 35us ab Augusto regnavit a. 2, m. 8. His ⁷⁶ adde 6 qui remanserunt, sit ann.... remanent 2 m., d. 28 [HIERON.]. Magnentio apud Augustodunum arripiente imperium. Constans haut longe ab Hispania in castro Helena interficitur, ob quam rem conturbata republica Veteranio Misæ, Nepotianus Romæ imperator factus est, Sergio et Nigriano consulibus [HIERON.]. Nepotiani caput pilo Pisæ urbem circumlatum, Vetranioni apud Naysum regium insigne detractum. Magnentius Misæ superatus est post consulatum Sergii et Nigriani. Magnentius Lugduni in palatio se interfecit. Decentius frater ejus, quem ad tuendas Gallias cæsarem fecerat, Senonas laqueo vitam finivit. Hic ad idolorum

A cultum conversus christianos persequitur. Primo ejus anno beatus Martinus miliciam deserens, a beato Hilario baptizatus, factus est Christi miles egregius. Juliani blanda fuit persecutio, illiciens magis quam impellens, et multi voluntate propria corruerunt. Julianus ergo in Persas profectus post victoriam a contrariis hostibus separatus, a quodam de suis conto ilia perfossus interiit. Post quem sequenti die Jovinianus christianorum imperator efficitur, quem Julianus apostata milicia privaverat, quia idolis sacrificare nolisset [BEDA]. Hic Athanasium revocavit. Læta ejus et honesta principia mors immatura corrupit, moritur 8. imperii mense.

Anno ab incarnatione Domini 367. Valentinianus successit Joviniano cum fratre Valente. Valens ab Eudoxio Nichomediæ episcopo Arriano rebaptizatus christianos persequitur; regnavit annis undecim [ADO]. Hylarius ⁷⁷ Pictavensis et Nectareus Viennensis moriuntur [BEDA]. Gratianus, Valentiniani filius, tercio Valentiniani et Valentis anno Ambianis imperator efficitur [HIERON.]. Athanaricus, rex Gothorum, christianos persequitur et multos interficit, reliquos sedibus propriis pulsos ad solum Romanum expellit. Anno Valentiniani et Valentis 3. Damasus post Felicem, patre Antonio, Romanæ ecclesiæ pontificatum suscepit anno ab inc. Dom. 379 (*Gesta p. R.*). Et cum eodem ordinatus est Ursinus, et facto concilio constitutus est Damasus in sede apostolica, et Ursinus factus est Neapolim episcopus. Sedit a 18, m. 2, d. 6. Hunc Concordius et Addiscus vel Calistus diacones invidiose de adultorii crimine accusaverunt, quo tamen se purgante in synodo 244 episcoporum, ipsi dampnati et de ecclesia projecti laqueum quem intenderant incurerunt. Hujus rogatu Hieronymus plurimum in Dei desudante servicio constituit ut psalmi die noctuque in ecclesia canerentur. Et quia indifferenter canebantur ex præcepto ipsius Damasi, hoc beatus Hieronymus sic divisit, ut in fine psalmi Gloria Patri, Filio et Spiritu sancto ab omnibus diceretur, addiditque postea sicut erat in principio et reliqua ad confutanda utique Arrianæ hereseos crementa nefandissima. Sexto ⁷⁸ decimo anno presulatus Damasi, anno 5 Gratiani et Valentiniani, secunda synodus Constantinopolitana. Obiit Damasus papa pridie Idus Decembr., et cessavit episcopatus dies 31 (*ib.*).

Temporibus igitur Tyberii cæsaris gens quædam egressa ab insula Scandinavia super Renum consedit (*Vita S. Sigismundi*). Et tempore Valentiniani ad Renum usque descendentes, castra quæ ibi posuerunt burgas ⁷⁹ vocaverunt, et ob id acceperunt nomen Burgundiones [FRÆDEG.], qui antea nec nominabantur, ibique nihil aliud presumebant nisi quantum

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ Lucifer — Viennensis episcopus *in marg.* ⁷⁵ descivit *corr.* deseruit *c.* ⁷⁶ His — finivit *in marg.*

⁷⁷ Hylarius — d. 6 *in marg.* ⁷⁸ Sexto — dies 31. *in marg.* ⁷⁹ burgas *corr.* burgas *c.*

precio ementes a Germanis stipendia accipiebant. Ubi cum duobus annis resedissent, per legatos invitati a Romanis et Gallis qui in Lugdunensium provincia Cisalpina Gallia comata residebant (fol. 24'), ut tributa rei publicæ renuere possent, ibi cum uxoribus et liberis jussi sunt residere (*Vita Sigism.*), et ibi remanserunt levato super se rege Gundiocho, qui fuit genere Athanarici persecutoris regis Gothorum (CRA., *Vita S. Chrothildis*). Valentinianus 11. anno regni sui in Britannia oppressus ⁶⁰ est, vomitu sanguinis extinctus est [HIERON.]. Successit Valens cum Gratiano et Valentiniano, filiis fratris sui, regnavit ⁶¹ annis 4, qui et legem dat ut monachi militarent, nolentes jussit interfici. Justina ⁶² autem, superioris Valentiniani uxor, Valentinianum puerum ad heresim Arrianorum declinare persuasit, erat enim et ipsa Arriana. Preceptis ergo imperatoris, Arrianis traduntur ecclesiæ, et in mediolanensi ecclesia ⁶³ Auxentius promovetur hereticus. Post cujus seram mortem Ambrosio episcopo divino nutu constituto, cum in eum regia desevisent mandata, et una quo Arriani convenirent peteretur basilica nec impetraretur, populusque civitatis observaret Ambrosium, ne vi raptus ab ecclesia exilio religeretur. sermonem habuit, quem de tradendis basilicis contra Auxentium prætitulavit, quem quia his nostris temporibus congruere scimus, huic opusculo adnectere curabimus (38). Tanta enim beatus Ambrosius, cum undique Justinæ Arrianæ reginæ et regis appeteretur insidiis, in ecclesia Dei laboravit et desudavit industria, ut per eum ad ultimum rectæ fidei tota subderetur Italia, Gens igitur Hunorum diu inaccessis reclusa montibus [OROS.], repentina rabie percita exarsit in Gothos, eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus pellit. Gothi vero, transito Danubio fugientes, a Valente sine armorum depositione sunt suscepti [BEDA.]. Moxque per avariciam Maximi ducis fame ad rebellandum coacti, funduntur in Tracia, victioque Valentis exercitu simul omnia cædibus, incendiis rapinisque fuderunt [HIERON.]. Ipse imperator, suis usque ad internecionem cesis, cum sagitta saucius fugeret, et dolore nimio sepe equo laberetur, ad proximæ villulæ casellulam deportatus est [BEDA.]. Quo insequentibus barbaris, incensa domo, sepultura caruit, eundem habens locum et mortis et sepulcri, a Dom. 377. — Gratianus autem cum fratre Valentiniano regnavit annis 6, a quo Theodosius electus in imperium, maximas illas Scithicas gentes, id est Alemannos, Hunos, Gothos, magnis multisque præliis fudit. Cujus virtutem et concordiam non ferentes Arriani, post 40 annos ecclesias, quas vi tenerant, reliquerunt.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ o. e. *in marg.* ⁶¹ r. a. &. *in marg.* ⁶² Justina — Italia *in marg.* ⁶³ ecclesiæ c. ⁶⁴ Quo — translatus est *in marg.* ⁶⁵ eversisset c. ⁶⁶ Unde — testantur *in marg.* ⁶⁷ Lugduno c, ⁶⁸ Hunc — amisit *in marg.* ⁶⁹ Frnæ c. ⁷⁰ Ipsum — interfectus *in marg.*

NOTÆ.

(38) Ambrosii epistola 21 ad Valentinianum. Sermo contra Auxentium II, 863.

[ADO.] Quo ⁶⁴ tempore Viennensem ecclesiam regabat Niceta, vir præclarissimus, et Justus Lugdunensem. Hic sub Paschasio nutritus et Claudii episcopi diaconus ad Lugdunensem ecclesiam regendam translatus est. Synodus 130 patrum congregatur in urbe regia sub Damaso papa et Gratiano principe contra Macedonium et Eudoxium. [IDAT.] Inter Romanos et Gothos plura certamina conscruntur.

[PROSPER.] Anno 3. regni Theodosii Athanaricus rex Gotthorum se Theodosio tradit, et Constantinopolim veniens, magno a principe honore donatus, 13. die interiit, et Alaricus successit, Merabauda et Saturnino consulibus. [IDAT.] Undecimo anno regni sui Romam ingressus cum filio Honorio, leges Romanorum integra emendatione correxit. [BEDA.] Maximus, vir strenuus et augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset ⁶⁵, eodem anno in Britannia invitus ab exercitu imperator creatus, in Galliam transit, ibique Gratianum augustum dolis circumventum Lugduni interfecit. Unde ⁶⁶ Jheronimus : « Cruentæ ait manus vestigia parietes tui Lugdunæ ⁶⁷ testantur (*ep.* 60). » Fratremque ejus Valentinianum Italia expulit, et Victorem filium suum instituit, qui eodem anno quo Maximus occisus est ab Arbogaste. [BEDA.; PROSPER.].

Hunc ⁶⁸ ergo Maximum Ambrosius a communione consortio segregavit, ammonens ut effusi sanguinis domini sui et quod est gravius innocentis penitentiam ageret. Sed cum ille penitentiam declinat superbus spiritu, non solum futuram sed et presentem salutem amisit. Contra quem Theodosius pugnavit, et eo interfecto, Valentinianum regno restituit [OROS.], peractis a conditione mundi 5690 annis, qui apud Viennam anno sequenti scelere Arbogastis comitis interfectus est [IDAT. *Ep.* 60]. Et de hoc Jheronimus : « Adolescens, inquit, Valentinianus pene puer post fugam, post exilia, post recuperatum multo sanguine imperium, haut procul ab urbe fraternæ ⁶⁹ mortis conscia necatus est, et cadaver exanime infamatum suspendio [BEDA.]. » Annis 11 Theodosius, viventibus Gratiano et Valentiniano, Orientem rexit, post mortem eorum 6 annis regnavit. Ipsum ⁷⁰ quoque prefatus admirabilis doctor Ambrosius ab ingressu ecclesiæ et a communione sacramentorum pro quibusdam excessibus prohibuit ; quod ita clementissimus imperator gratanti animo suscepit ut publicam penitentiam non aboreret. Interfecto autem Valentiniano augustæ memoriæ in annis juvenilibus, Eugenius suscepit imperium, qui quia de repetenda ara Victoriæ se sacrilegio miscuit, Ambrosius munera ejus sprexit et ab

ecclesia eum et complices ejus abjecit, neque postea faciem ejus vidit. [IDAT.]. Qui cum suis omnibus Theodosio est interfectus. Defunctus est Theodosius Mediolani 17. anno regni sui.

Anno ab inc. Dom. 397. Siricius papa a Petro 40, patre Tyburtio. sedit annis 15 (*Gesta p. R.*). Hic precepit penitentibus in ultimo viaticum non negari. Obiit 8. Kal. Mai, et cessavit episcopatus diebus 20 (fol. 25). Cui post dies 90 successit Anastasius Romanus, patre Máximo. Hic constituit ut quotiescunque evangelium recitatur, sacerdotes non sedeant, sed stent curvi. De hoc Jheronimus in epistola ad principia ita loquitur [HIERON *ep.* 127.] : « Non multum tempus in medio successit in pontificatu vir insignis Anastasius, quem diu Roma habere non meruit, ne orbis caput sub tali episcopo truncaretur ; immo idecirco raptus atque translatus est, ne simulatam sententiam precibus suis flectere conaretur, » aperte insinuans raptum eum ante irruptionem Urbis factam sub Alarico [PROSPER]. Imperabat tunc Archadius cum fratre Honorio : cujus anno 7. facta est revelatio prothomartiris Stephani 3. Kalendar. Decembr., et 11. ejus anno obiit S. Martinus 3. Idus Nov. feria 1, luna 15, anno ætatis suæ 71, episcopatus 23 (*ib.*). Regnavit Archadius annis 13 ; cui Honorius successit cum Theodosio minore ; cujus tempore, anno ab inc. Dom. 433, 6° Celestini papæ anno ; tertia synodus Ephesina 200 patrum contra Nestorium regiæ urbis episcopum ; et peractis tricennalibus suis obiit [IDAT.], et Theodosius cum Valentiniano successit. Ante 4. consulatus Theodosii annum Roma ab Alarico capitur [PROSPER]. Anno 7. regni Theodosii Aetius dux utriusque miliciæ patricius appellatur, qui et Burgundiones, qui rebellabant Romanis, perdomuit [IDAT.], cæsis 20 milibus de eorum exercitu, et Gothorum qui eis auxilium prebebant 7 milibus [JORD]. Wandalorum gens de vagina suæ habitationis egressa Gallias invasit.

Post Innocentium Romanæ ecclesiæ sedit Zosimus Grecus, patre Ebranno, a. 3, m. 3, d. 26. (*Gesta post R.*). Obiit 8. Kal. Jan. ; c. e. d. 11 ; et post eum Bonifacius Romanus, patre Jocundio presbitero, a. 3, m. 8, d. 7. Obiit 8. Kal. Oct. ; c. e. d. 9. Hic sub contentione ordinatur eum Eulalio et fuit dissensio in clero. Quam obrem Honorius imperator et augusta Placidia cum filio Valentiniano Bonifacium assenserunt esse episcopum Urbis, Eulalium miserunt foras in Campaniam. Post quem a. Dom. 428. Celestinus Romanus, patre Prisco, a. 8, m. 10, d. 17 [IDAT.]. Obiit 8. Idus Aprilis ; c. e. d. 20. Honorius ⁹¹ Constantium patricium apud Ravennam consortem fecit imperii, qui et Placidiam uxorem duxit sororem ejus, ex qua genuit Valentinianum. Anastasius papa obiit 3. Kalendar. Mai. et cess. e. d.

A 21 (*Gesta p. R.*). Successit Innocentius Albanus, patre Innocentio ; sedit a. 15, m. 2, d. 21. Obiit 5. Kal. Augustii ; cessavit episcopatus d. 22. Ab hoc ordinatus mittitur ad Scottos in Christum credentes Palladius primus episcopus, anno ab inc. Dom. 431, anno imperii Theodosii junioris 8.

Eudoxia Theodosii principis uxor Hierosolymam profecta [BEDA] catenam, qua Petrus apostolus a Nerone vinculus fuit in carcere, a quodam Judæo suscepit et Romam cum multis aliis reliquiis attulit. Theodosius anno imperii sui 27. obiit, cui eodem anno Marcianus successit ⁹², et sumpta in conjugium sorore Theodosii regnat in partibus Orientis annis 7 [IDAT.]. Valentinianus et Placidia Romæ morantur, vixque suos fines ab incursione barbarorum gentium defendere et tueri prævalent. Temporibus ⁹³ Valentiniani et Placidie matris ejus viguit S. Germanus Autissiodorensis temporibus Zosimi et Bonifacii, Celestini papæ et Xiti, Hilarii Arelatensis, presidente Lugdunensi ecclesia post Senatorem Eucherio pontifice, Ysichio Viennensi, et post eum Claudiano. [PROSPER]. Theodosio 13. et Valentiniano 2. consulibus Germanus Britanniam ivit. Gaysericus enim rex Wandalorum Siciliam vastavit, et terras omnes ad jus imperii pertinentes ; nec potuit Valentinianus ab insectatione barbarorum terram suam defendere (*Gesta p. R.*). Post Celestinum sedit Romæ Xystus papa Romanus, patre Xysto, a. 8, d. 14. Hic post annum et menses 8 incriminatur a quodam Basso. Quod audiens Valentinianus augustus, jussit concilium congregari, et facto conventu purgatur a 56 episcopis, et condempnatur Bassus a synodo, ita tamen ut ultimo die ei viaticum non negaretur intuitu humanitatis et misericordiæ [PROSPER]. Ælio ⁹⁴ et Valerio consulibus Xistus papa ordinatur totius orbis pace et consensu mirabile. Quo defuncto 40 diebus et amplius Romana ecclesia sine pastore fuit, mirabili pace et patientia presentiam diaconi Leonis expectans, quem tunc Galliæ detinebant componentem pacem inter Etium et Albinum, quasi ideo abductus esset, ut electi meritum et eligentium judicium probaretur (*Gesta p. R.*) Valentinianus autem augustus cum Placidia matre augusta furore commoti Bassum proscriptione condempnaverunt, et omnia prædia facultatesque ejus ecclesiæ traderunt. Nutu vero divinitatis intra 3 menses moritur Bassus, cujus corpus Xystus papa cum linteaminibus et aromatibus tractans et recedens, sepelevit ad S. Petrum in cubiculo parentum ejus (fol. 25). Hujus supplicationibus Valentinianus augustus cum matre Placidia multa ornamenta optulit ad confessionem beati Petri, et semper Romanam ecclesiam provexit et extulit.

Anno ab inc. Dom. 445. successit Leo Tuscus, patre Quintiano. Sedit a. 21, m. 1, d. 28. Hic

VARIE LECTIONES.

⁹¹ Honorius — d. 22. *in marg.* ⁹² a. D. 449 *in marg.* ⁹³ Temporibus — ivit *in marg.* ⁹⁴ Ælio — probaretur *in marg.*

deprehendit duas hereses, et ob id misit ad fidelem A principem Marcianum, et facta collatione cum eodem principe, convocati sunt episcopi secundo regni ejus anno, qui erat ab inc. Dom. 452, et factum est concilium in urbe Calcedona, et congregati sunt 256 sacerdotes et aliorum quorum cucurrit cyrographus, 384, qui simul juncti fiunt 600 sacerdotes cum papæ Leonis cyrographo et Martiano augusto, et exposuerunt fidem catholicam, et apostolicam duas naturas, in Chriſto, Dei simul et hominis. In quo loco piissimus princeps una cum uxore Pulcheria deposita regia majestate fidem suam exposuerunt ante conspectum sacerdotum, et eam proprio cyrographo exponentes, postulaverunt sanctum concilium ut dirigeretur ad beatissimum papam Leonem. Ibi dampnati sunt Euthices, Nestorius et Dioscorus heretici. Hic beatus Leo misit multas epistolas de fide ad Martianum, ad Leonem augustum, ad Flavianum episcopum, quæ habentur in archivis Romanæ ecclesiæ [Apo]. Tempore ⁹⁵ Marciani et Valentiniani Ysichius Viennensis episcopus claruit post Mamerum, qui rogationes instituit, et diebus Ysichii Severus presbyter de India Viennam venit. Et Eucherus Lugdunensis clarus habetur.

Igitur de vita et virtutibus beati patris nostri Pulchrorum pauca loquuntur, superiora pertractemus, et quam gravia quamque periculosa sacerdotis ejus tempora fuerint, in ejus laude ad ædificationem audientium breviter indagemus. Utque plenius illucescat rei veritas, dicamus ex historia Italarum Getarum et Romanorum seu etiam Wandalorum et Suevorum, quid de his temporibus recenseat antiquitas, quid Jheronimus in suis epistolis, quid postremo gentes et regna suis attestentur periculis et calamitatum miseris.

Sub Constantino enim principe qui monarchiam imperii solus optinuit et citra ullum hominum statuit templum pagorum claudi, ecclesia Dei jam dudum optata libertate potita dilatari cepit et crescere; sed dum nimis sibi aggaudet in felicitate germen viciorum luxuriantium nimis in se neglexit extirpare. Arrii ⁹⁶ namque perfidia statum pacis ecclesiasticæ perturbavit et ipsa perturbatione ita gratiam communionis catholicæ pessumdedit, ut sub Constantio Constantini filio, dum per singula serperet, Arrianum se fere totum miraretur orbis. Sequuta sunt pestem illam, ut matrem, omnium genera criminum, quæ ita universos propemodum infecerunt, ut periculosa tempora nemo viderit mortalium. Verum quia Deo nusquam abest eruditionis causa, nusquam emendationis nostræ sollicitudo discedit, diversa diversis temporibus et causis remedia providet, quibus alteraretur maliciæ seminarium et eliminaretur (fol 30). Ad hoc enim evellendum ex eadem massa iniquitatis, Arrianæ sevitix præparavit tribulam,

principes scilicet et pontifices Arriano cæno sortientes per quos ecclesiam suam sub præfato Constantio, Juliano et Valente persequutionibus crescere et dilatari, melius ei esse quam in pace luxuriari edocuit. Hinc paterno affectu filiis sub verbere ingemiscentibus, et auxilium de tribulatione poscentibus, pie misertus, sub Theodosio principe flagella temperavit, quando ejus principis virtutem non ferentes Arriani, ecclesias quas per quadraginta annos vi tenerant, reliquerunt. Quo respectu divinæ pietatis exhilaratus populus christianus, dum rursus plus æquo nocivæ indulgeret quieti, et ex abundanti et superfluenti rerum copia propensius curat corpora, securitate deceptus est, et excusso a cervicibus suis jugo timoris dominici, præceps ferebatur ad scelera, devia quæque sectabatur et lubrica, rectoreque contempto in sordibus volutabatur luxuriæ, nec timuit, distentus saturitate et torpens ocio, in mergi cenulenta voragine horribilis et detestandæ sodomiticæ immundiciæ. Vidit Deus et doluit, et ad iracundiam concitatus est, exarsit ut ignis ira ejus, quia provocaverunt eum quondam filii sui et filix, nunc autem domus irritatrici et exasperatrici Samariæ. Regebat per id temporis Romanam ecclesiam Innocentius, et per urbes Gallix et Germaniæ pontifices amore Christi ferventes, fide, doctrina et miraculis præcipui, præerant æcclesiis. Per paucæ tamen erant quibus episcopi præessent, multæ enim pastoribus vacabant (*Vita Antid*). Remorum metropolim sanctus regebat Nicasius; Linguonum urbi sanctus præerat Desiderius; Crisopolitanam sedem fide et magnanimitate cum bonorum operum exercitio sanctus adornabat Antidius, et plures erant alii, ex tunc et nunc lucernæ lucentes in domo Domini. Hii igitur licet assiduis monitionibus oves sibi creditas suaderent a via Dei non recedere, populus tamen retroactis temporibus faciente Arriana perfidia sine duce, sine rectore, absque moderatore ⁹⁷ per se in matura potitus libertate, etsi verba Dei audiebat, divitiis et voluptatibus sæculi ut spinis suffocatus, fructus bonorum operum affere fastidiebat. Unde et iratus Dominus omnes Galliam et pene totum Occidentem Wandalorum, Alanorum, Suevorum, Sarmatorum et Hunorum tradidit gladio feriendam ⁹⁸. Sed ⁹⁹ querit hic fortasse aliquis, unde hæc orta fuerit, vel unde nomen traxerunt? [Isidor. Et. IX, 2]. Wandelicus quoque amnis est ab extremis finibus Gallix erumpens, juxta quam eos habitasse et ex Wandalo fluvio sic dictum fuisse certissimum est. Lanius vero fluvius est ultra Danubium ab Alano dictus, sicut et Lemannus dictus ab Alemanno. Suevi vero dicti sunt a monte Suevo qui ab ortu initium Germaniæ facit, cujus loca incoluerunt; quorum fuisse centum pagos et centum populos multi prodiderunt. Est autem Genua pars Ger-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁵ Tempore — habetur *in marg.* ⁹⁶ Arrii — evellendum *in marg.* ⁹⁷ moratore c. ⁹⁸ hic plurima erant ⁹⁹ hæc — confuderunt *in margine fol. 30 et 30'*

maniarum. Germania vero gentes plurimas habuit ferocis animi et semper indomiti, varias amictu¹⁰⁰, discoloribus armis, linguis dissonas, origine vocabulorum incertas, ut Tolosates, Ansivari, Quadimigi, Marcomanni, Bruteri, Camasi, Blangiani, Tubantes, quorum immanitas barbarie in ipsis etiam vocabulis horrorem quandam significat [Oros.] Juxta Orosium autorem in Germania, ubi Suevi habitant, sunt gentes 54. Europa habet ab oriente Alaniam unde Alani; in medio Daciam, unde Dani; ubi et Gothia, inde Gothi; deinde Germaniam [PAUL. DIAC.]. Ab hac ergo populosa Germania, ut in Historia Italorum scriptum reperitur libro I, cap. 1, multae sepe gentes egressae sunt, eo quod tantos gignat populos, quantos alere vix sufficit, quae et partes Asiae et maxime Europam sibi contiguam affluerunt. Testantur hoc urbes erutae per Illiricum et Galliam; Gothi enim et Wandali et Rugi et Heruli atque Turcilingi, nec non et aliae feroces nationes ab ea prodierunt, pari etiam modo et Winilorum¹⁰¹, id est Langobardorum, gens a Germanis originem ducens, ab insula quae Scandinavia dicitur adventavit. Quae etiam potest quid rerum fuerit quod tot et tantae ferocitatis gentes in unum coaluerint, quae se invicem multoties diversis caedibus populabantur. Historia haec notissima est [Oros. VII.] Theodosius senior gentes has efferas et indomitas magnis praeliis fuderit, tamen post ejus obitum addita eis¹⁰² scelera et praelia, insolens animae..... vitia. Hic curam infantum Archadii¹⁰³ videlicet et Honorii¹⁰⁴ et disciplinam palatii commiserat viris peritissimis. Rufino orientalis, Stilliconi occidentalis imperii; sed alius sibi, alius filio suo affectans regale fastigium, rem publicam turbavit. Ita post hujus necem Wandalarum comes, ut Eucherium filium suum a puero christianorum necem sitientem purpura indueret, totius humani generis sanguinem dedit, cum Alaricum et cunctam Gothorum gentem gentesque alias prefatas copiis et viribus intolerabiles Halanorum, Suevorum et Wandalarum ipsoque motu impulsorum Burgundionum, ad terendam rem publicam ultro in arma sollicitans suscitavit, sperans quod barbarae gentes tam facile valerent comprimi quam commoveri. Quae ubi Honorio nunciata sunt, commoto exercitu occisus est Stilicho, occisus et Eucherius et pauci cum eis satellites, tantarum molitionum auctores. Veruntamen occiso illo qui fuit prima causa malorum, refloruit iniquitatis seminarium. Nam ante biennium Romanae irruptionis quae facta est per Alaricum excitatum per eundem Stiliconem, gentes prefatae Wandalarum, Alanorum, Hunorum, Suevorum, Burgundionum et multarum gentium ut dicimus... (fol. 38) Galliae ab eis subversa, aeclesiae, urbes exusta, populi trucidati et usque ad internecionem deleti, facientibus peccatis inhabitantium pene totus redac-

tusest Occidens, et, ut referunt qui temporum ipsorum pericula conscripserunt, non fuit civitas aut castrum in Gallia, quod effugerit indignationem eorum. Turmis enim de se factis, fluvios Padum, Rhodanum, Rhenum, Ligerim, Sennam, Garonnam et ceteros intravere, et navali praelio terrestrique urbes in finibus positas irrupentes, intolerabili audacia et crudelitate omnia pessum dedere. Qui enim per Rhenum ascenderunt, urbes super Rhenum positas 103 destruxerunt, inde ad eas super fluvios in Rhenum descendentes positas se conferentes 78 pari sorte prostraverunt, Qui vero per Rhodanum, Arelatum, Nemausum, Vivariam, Valentiam, Diam, Gratianopolim, Viennam, Lugdunum Italiaeque omnia vicina contriverunt; et qui per Padum et Ligerim et Garonnam et Sennam reliquosque fluvios, simul urbes et omnia situ vicina consumpserunt: et ita terra marique uno impetu, uno tempore, sub multis tamen regibus et ducibus universa simul confuderunt [PROSPER]. Archadio¹⁰⁵ 6 et Probo consulibus Wandali et Alani transeunt Renum, et 2 Kal. Jan. Galliam ingressi sunt, Honorio 8 et Theodosio 2 consulibus [Oros.]. Anno ab inc. Dom. 407, imperantibus Honorio et Theodosio minore, Stilicone et Aureliano consulibus, anno regni Honorii 14 et Theodosii 1, indictione quinta, de mari oceano ascendentes, quo pyriticam exercentes vagabantur, Gallias invadunt et Pyreneum usque perveniunt. Cujus obice ad tempus repulsae per provincias diffunduntur, et efferati mentis superbia, dum sibi nullam gentem putant resistere, grandia quaeque moliantur, et sub rege Croso terras omnes suae cogitant ditioni subjicere (Cf. Vita Antidii). Rex¹⁰⁶ autem eorum potentissimus et princeps Croscus fuit, superbia tumidus, opere crudelis. Clamat hoc universus pene Occidens, ruina ipsa urbium antiquarum, munitissimarum et praepotentum, quae quanto vicinorum sibi fluviorum propiori applaudebant opportunitate, tanto graviores et crudeliores illos senserunt in sua contritione, ut jam ex parte impleri videretur illud propheticum: *Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos* (Sap. v, 21). Quae enim fuerant aliquando incitamenta luxuriae, facta sunt eis fomenta ruinae, ut in quo gravius peccaverant, in ea severius punirentur. Ad augendam ferocitatem animi ejus accessit et mater impia, felle amaritudinis et rabie furoris viperei amaricata [FREDEG.], dirumque virus efflans et impietatis sibilos emittens ait filio: *Si te, fili, magnificare et nomen tuum dilatare novamque rem volueris facere, quod alii edificaverunt, tu destrue; populos quos superaveris, interfice; in christianos gladium tuum exere, ut qui faciem non viderint nomen tuum timeant*. Quibus incitamentis tyrannus nimio furore succensus, Rhenum apud Mogunciam transiens, eandem urbem cum populo vastavit. (Cf. Gesta Trev. 35) Inde Trevirorum urbem aggressus,

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰ amicis c. ¹⁰¹ Winilorum corr. Windorum c. ¹⁰² eis corr. eas c. ¹⁰³ Archadius corr. Archadii c. ¹⁰⁴ ex conjectura additi. ¹⁰⁵ Archadio—Theodosio 2 consulibus in marg. ¹⁰⁶ Rex—punirentur in marg.

exterminum civitatis et christianorum siciebat sanguinem. (*Vita Antidii*) Treverici vero in arenario civitatis quem munierant liberati sunt. Plures dehinc Austrasiorum civitates vallans innumerabilis eorum exercitus post destructas urbes et eversa castra Mettim obsidione circumdat, murorum firmitatem crebro pulsat ariete, sed nisi præpedirent scelerata et crimina habitatorum terræ, non timuisset ruinam civitas beati prothomartyris Stephani illustrata sanguine, et Auctoris episcopi munita intercessione. Eis itaque parum proficientibus diutina obsidione urbemque relinquentibus, cum duodecimo ab urbe miliario castra posuissent, murus mutu divino corruens Wandalis patefecit ingressum. Depredata igitur urbe et conflagrata incendio, excepto sancti Stephani oratorio, egressi sunt barbari, Auctorem episcopum et captivos plurimos ducentes; quem mox, miraculo divino perterriti, cum omnibus suæ civitatis captivis et præda innumerabili abire sinunt, satis verentes ne pro tanti viri contumelia celeste eos conflagraret incendium. Sic vir sanctus dum pro ovis mori desiderat, captivitate sua captivorum solvit vincula. Interea castra illorum, junctis sibi Hunis qui per Rhenum Mosam fluvium descenderant, Viridunum adveniunt, urbem obsidione circumdant, in proximo colle ex adverso civitatis castrum collocant, unde frequentibus eruptionibus oppidanos perturbant. Villas omnes in circuitu positas edax flamma consumpsit, edificia omnia ruina contrivit, nulli est indultum ætati; senes et juvenes, parvos et magnos, matres cum liberis, dominos cum familia, omnia tulit gladius. Barbari vero diutius attemptata, considerata et inspecta urbis firmitate, et vicium se suaque defendentium magnanimitate, cum diffiderent sua eam posse virtute capi, quæ cingebatur muro indissolubili, compactis et consertis lapidibus plumbo ferroque, et jam in hoc essent ut ad alia se conferrent, urbem capiunt et diruunt. Croscus vero universas Galliarum urbes pervolans, alias delevit, alias concremavit, et christianæ legis fautores pravis et inauditis persecutionibus quatiens, quosdam variis protraxit penis, quosdam citato secuit ictu bipennis. Nullus enim erat in barbaris modus vesaniæ, nullus indulgentiæ locus, sed erat semper ad cædendum continua manus.

Temporis hujus mentionem faciens Jheronimus ¹⁰⁷ in epistola sua quam scripsit ad Agerochiam de monogamia, sic ait: « Presentium miseriarum pauca percurram: quod rari huc usque res demus, non nostri meriti sed Domini est misericordiæ. Innumerabiles et ferocissimæ nationes universas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes et Pyrenæum est, quod oceano Rhenoque includitur, Quadus Wandalus, Sarmata, Alani, Geppides, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, et, o lugenda res pu-

blica? hostes Pannonii vastaverunt. Etenim Assur venit cum illis. Magonciacus nobilis quondam civitas capta atque subversa, et in æcclesia multa milia hominum trucidata, Vangiones longa obsidione delati, Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ, extremique hominum Morini, Tornacus, Argentoracis translata in Germaniam, Aquitaniam, Novempobulana ¹⁰⁸, Lugdunensis quoque et Narbonensis provinciæ; præter paucas urbes cuncta populata sunt, quas et ipsas foris gladius, intus vastat timor. Non possum absque lacrimis Tolosæ facere mentionem, quæ ut hucusque non rueret, sancti Exuperii merita prestiterunt. Ipsæ Hispaniæ jamque perituræ contremiscunt, recordantes irruptionis Cymbricæ, et quod alii semel passi sunt, ipsæ semper timore patuntur. »

(*Vita Antidii*.) Croscus itaque Galliam Lugdunensium pervagans cum Arelatum obsideret captus a Mario præside et catenis vinctus per urbes quas vastaverat ad improperium reductus, post multa tormenta impiam vitam misero finivit obitu. Regnavit autem post eum super Wandalos Fredebaldus [IDAT.]. Hunc Constantius patricius, quem Honorius apud Ravennam consortem fecerat imperii et Placidiam sororem suam ei dederat, ex qua genuit Valentinianum, ingeniose cepit et Honorio direxit; cui successit Gundericus [OROS VII, 40]. Wandalis ergo per Gallias debacchantibus, apud Britannias Gracianus tyrannus creatur et occiditur, et Constantinus ex infima militia propter solam spem nominis sine merito virtutis eligitur. Qui mox in Gallias transiens, et a barbaris incertis federibus sæpe delusus, cum vellet in Hyspaniam iudices mittere, et Pyrenæi claustris militum custodia munitis repelleret, Constantem filium suum ex monacho cæsarem factum cum quibusdam barbaris in fœdus receptis et ad militiam allectis qui Honoriaci dicebantur illo misit. Et interfectis illis qui Pyrenæi alpes privato præsidio tutabantur, his barbaris quasi pro præmio victoriæ in Palæstinis campis prædandi licentia data, dehinc supradicti montis remota rusticorum fideli et utili custodia cura est permissa. Qui præda imbuti et habundantia illecti, quo magis scelus impunitum foret et magis eis prædari liceret, prodita Pyrenæi custodia, claustrisque apertis, gentes que per Gallias vagabantur introducunt et Hyspaniarum provinciis ¹⁰⁹ immittunt, eisque ipsi adjunguntur atque post graves rerum hominumque vastationes distributa ibidem possessione constituerunt, ubi multos christianorum Gundericus interfecit. Jheronimus de statu temporis scribens ad Helydorum (*ep.* 60): « Horret, ait, animus temporum nostrorum ruinas prosequi. Viginti et eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim et Alpes Julias cotidie Romanus sanguis funditur. Scythiam, Trachiam, Macedoniam, Thessaliam, Dardaniam,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁷ Jheronimus — monogamia *in marg.* ¹⁰⁸ Novempobulana *corr.* Novempobulana *c.* ¹⁰⁹ provincias *corr.* provinciis *c.*

Daciam, Epyros, Dalmatiam cunctasque Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Huni Wandali, Marcomanni vastant, trahunt, rapiunt. Capti episcopi interfecti presbyteri subversæ æcclesiæ, martyrum effossæ reliquiæ ». [IDAT.]. Gundericus igitur cum æcclesiis Dei insidias intenderet, anno regni sui 14 iudicio Dei percussus interiit, cui frater suus Gysiricus succedit. Hic cum Wandalis et omneorum familia de Hispania ad Affricam mare vadando ¹¹⁰ transivit (Vict. VII.), quod fertur ibi duodecim milia passus latum esse. Inventa autem sunt Wandalarum qui transierunt octoginta milia fuisse. Quanta tunc contra æcclesias Dei acta sunt qui nosse desiderat, legat Gesta Wandalicæ persecutionis. Tunc maxima et antiqua illa Carthago Wandalis capta et intrata est [BEDA]. Tunc quoque Augustinus doctor, cum civitas ejus obsideretur Wandalis, tertio obsidionis mense decubuit febris et migravit ad Dominum anno dominicæ incarnationis 430. Defuncto autem Gysirico anno regni sui 37, mense 3, Honoricus successit crudelior illo; et ei post annum 7 menses 5 Gunthamundus successit. Hic catholicos ab exilio revocavit; cui post annos 12 Trasamundus successit. Initia ergo dolorum fuere a tempore Honorii et Theodosii minoris, quando tot tantisque perturbationibus attrita est Gallia, immotus Occidens ob populi peccantis insolentiam, permittente Dei potentia ut prævaleret barbarorum sævitia, ut quæ paulo ante gloriabatur de cæde multarum gentium sua dejectarum victoria, uno terribili, immenso et horribilo barbarorum impetu conculcata fieret præda hostis atque ludibrium. Duravitque hæc vastitas, incumbens ecclesiæ catholicæ Wandalis Arriana pravitate fœdatis, annis 100 a tempore Honorii et Theodosii minoris usque ad tempora Justinii imperatoris, qui Anastasius successit, a tempore scilicet Gunderici regis Arriani usque ad Chilpericum regem eorum, qui Gyfimer dictus est, in quo defecit regnum ipsorum. Sed nec Roma immunis fuit ab hac et simili vastatione [Oros, VII, 39.] Alaricus enim Gothorum rex, Athanarici successor, Romam trementem obsedit, turbavit, irrupit, anno ab Urbe condita 1164, ab inc. Dom. 412, et, cum ubique cædes ageretur, omnibus indultum est qui ad apostolorum limina confugerunt. Accidit quoque ut beatus Innocentius ejusdem urbis episcopus, tanquam justus Loth subtractus a Sodomis, apud Ravennam positus, peccatoris populi non videret excidium (ep. 127). De hoc Jheronimus in epistola ad Principiam de vita Marcellæ, cum fecisset mentionem hereticæ vesaniæ adversum ecclesiam catholicam intantum furentis, ut nec sibi nec alicui bonorum parceret, in processu epistolæ hujus quoque irruptionis

meminit in hæc verba: « Dum hæc, inquit aguntur, terribilis in Occidente affertur rumor, obsideri Romam et auro salutem civium redimi, spoliatosque rursus circumdari, ut post substantiam vitam quoque amitterent. » Et post pauca: « Capitur urbs quæ cepit totum orbem, immo fame periit antiquam gladio, et pauci vix qui caperentur inventi sunt. Ad nefandos cibos erupit esurientium rabies, et sua invicem membra laniantur, dum mater non parit lactanti infantæ. et recipit utero quæ paulo ante effuderat. »

Si quis igitur requirat, hæc divinæ animadversionis justa severitas quam obrem in christianum populum sic accensa desævit, agnoscat quia judicia Dei occulta quidem et incomprehensibilia, nunquam tamen injusta. Quæ igitur nobis sinit occulta, quia juxta psalmistam *Judicia tua abyssus multa*: (Psal. xxxv, 7, veneremur justa. Igitur evolutis plurimis annis ubi pax ecclesiis Dei reddita est, rarescentibus bellorum tumultibus, pauci qui remanserunt christiani divinam ultionem juste in se exercere videntes, et propitiationi ejus gratias agentes: exquendis mandatis Dei promptiori subdebantur animo. Et quia multæ ecclesiæ vacabant, episcopis quibusdam gladio peremptis, quibusdam sorte humana præventis, et in loco eorum alii non subrogatis, congregati in unum pauci qui remanserunt sacerdotes, consilium de magnis rebus inierunt, et quomodo paci catholicæ consulerent inter se tractare ceperunt. [Oros], Eo tempore per Constantium patricium Romanis Gothisque federatis, Constantinus cæsar interficitur Arelato, filius ejus ex monacho cæsar Vienna. Post quos Jovinuset Sebastianus pari temeritate rem publicam deinvadentes, pari sorte perierunt.

Viridunensis (fol 31) itaque ecclesia tunc temporis tot sibi adversis succedentibus pastore viduata, longo rerum infortunio pressa et oppressa jacebat, et pontificem, longo jam tempore destituta ecclesiæ cathedra, pia sedulitate requirebat. Et merito. Per trecentos enim quadraginta et eo amplius ¹¹¹ annos, ab obitu scilicet beati Sanctini usque ad tempus illud, tres tantummodo episcopos in ea urbe fuisse, Maurum videlicet, Salvinum et Aratorem priorum patrum (39) signavit antiquitas. Utrum ibi pluriore episcopi fuerint, quorum nomina et actus oblivio deleverit vel scriptorum raritas neglexerit, aut etiam fervor persecutionis episcopos substituere vetuerit, nos ignoramus, quia nec usquam invenire valuimus; maxime cum etiam horum trium sanctorum præfatorum corpora ¹¹² quoniam sepulta fuissent, vel quo fine ad Dominum migrassent, juniores

VARIE LECTIONES.

¹¹⁰ nadando corr. vadando c. ¹¹¹ Fuerat initio: et 3 annos usque ad hunc præsentem de quo loquitur annum. Quibus verbis præter annos usque ad *litura deletis eadem manu et eodem atramento supercripta sunt ea quæ in textu posuimus.* ¹¹² Nomina corr. corpora cod.

NOTÆ.

(39) Bercarii scilicet in Gestis episcoporum Viridunensium.

et moderni hodieque nescirent, nisi beato Agerico, qui post longa tempora, videlicet post successiones quinque pontificum, ipse sextus eis successerat, tam preciosa simbola revelatione nocturna per angelorum officium dignatio declarasset divina. Narra-
verunt autem de beato Mauro¹¹³ posteris, illi qui interfuere translationi quæ a beato Agerico, tunc temporis facta est, et posteriores scriptis ad nos-
tram usque notitiam transmiserunt, beatum Mau-
rum diversis suppliciorum generibus affectum veri-
tati testimonium perhibuisse, et pro fide Christi mar-
tirio, occubuisse, sicut et ipsi in defuncto videre, et
necdum soluto corpore sancti fidei oculis dulcia
vulnera contrectare. Sed fortasse dicat aliquis :
Quare ergo beatus Agericus et temporis illius fideles
memoriam illius sub nomine et honore martyris cele-
brari non instituerant, quæ hodieque sub nomine
confessoris veneratur ? Quisquis ista obponit, res-
pondeat et ipse : Quare beatus Gregorius papa Ro-
manus, memoriam prædecessorum suorum pontifi-
cum Romanorum martyrio coronatorum in ecclesia
sicut hodieque canitur instituens, nobilitavit eos no-
mine confessorum et non potius martyrum, quos
utique scimus pro Christo gravissimis tormentis af-
flictos¹¹⁴ præmia vitæ sanguine redemisse ? Nos pro-
modulo ingenioli id respondemus : Quia tantæ tunc
in ecclesia erat gloriæ, quemlibet doctorum in ver-
bo doctrinæ desudare et sibi commissis verbo et fac-
to invigilare populosque erroneos et absque domi-
no vero ad viam veritatis convertere et talibus offi-
ciis mercari gaudia vitæ, quantæ ad ictum securis
vel imminentis gladii caput inclinare collumque ex-
tendere ; cum ad martyrii gloriam capessendam qui-
libet de populo, cujus cor Dominus illustrando præ-
parasset, quiret sufficere, ad proscindenda vero vo-
mere verbi corda incredulorum et eroganda semina
divinorum dogmatum, ad exerendas varietates am-
monitionum digne et discrete pro qualitate et capa-
citate¹¹⁵ audientium, in tam rara christianitate per-
pauci invenirentur quibus committi posset sacer-
dotale officium. Quid enim tertius a Petro Clemens ?
nonne maris gurgitibus immersus complevit marty-
rium ? Quid Marcellus ? nonne in domo Lucinæ ma-
tronæ quam Deo dicaverat, stratis plancis ad ani-
malia catabuli publici ibidem ad eorum custodiam
deputatus vitam finivit ? Quæ major nominis chris-
tiani injuria : quam Dei summum sacerdotem et
ecclesiæ sanctæ rectorem mutorum animalium dici
vel esse custodem ? Itaque hi, ut taceamus interim
de pluribus, per martyrii coronam ad æternam per-
venere felicitatem ; et tamen cum eorum memoria in
missæ celebritate recolitur, sacerdotii dignitas ho-

noratur. Neque hoc dicentes æquales proftemur
confessores martyribus, quorum constantia Christi
est in sua passione sequuta vestigia ; sed tunc in pri-
mordio nascentis ecclesiæ cum sevitia furentis ad-
versarii multos nobis faceret veritatis martyres.
perrari inveniebantur ecclesiarum magistri et do-
ctores. Nunc quia jam in mundo viget christianita-
tis titulus, et pace ecclesiæ Dei reddita hostium ad-
versantium contritus est impetus, sacerdotumque
puritate innocentis vitæ Domino adherentium diu-
turnitate pacis crevit numerositas, adeo ut plures
ecclesiæ quæ multorum pontificum beatorum irra-
diantur titulo, vix unius martyris fulciantur patro-
cinio : sit ut quidam e vulgo quod habent quasi fas-
tidiant, quod non habent desiderent, et martyres
omni quidem honore dignos judicent, ut justum est,
sacerdotes vero Domini quos habent patronos, mi-
nori cultu venerentur et honorent. Quorum animas
etsi gladius persecutoris non abstulit, palmam ta-
men non amisere martyrii, dum carnis illecebras et
hostis invisibilis machinamenta fidei : spei et cari-
tatis invictæ superavere constantia. Sed docendus
est populus, non sequendus. Honorentur martyres
ut nobilissimi divini prælii bellatores et christiani
nominis propugnatores, honorentur et confessores
ut fidelium animarum rectores et doctores, et eo-
rum singulis in locis propensius honoretur sacer-
dotium, per quos salutissimus exordium. Verum
de his ista sufficiant. Nunc quid de beato Pul-
chronio, quem Viridunensis civitas eotempore
meruit habere rectorem, in scripturis invenerimus
vel fidelium veraci relatu didicerimus, Christi Domi-
ni protegentis et edocentis nos adiutorio brevis et
lucida prosequatur oratio¹¹⁶.

Igitur (40) imperantibus (fol. 26). Honorio et Theo-
dosio juniore, qui Valentinianum, Constantii et
Placidia filium, consortem imperii facit¹¹⁷. natus
est in urbe Trecassina beatus Pulchronius christia-
nis parentibus ex familia ecclesiæ. Nativitatis vero
ejus primordia cælestibus auspiciis divina insignivit
clementia. Revelatum est enim parentibus ejus ante
longa conceptionis ipsius tempora, quod talem ha-
bituri essent filium qui esset sanctæ Dei ecclesiæ
lucerna lucens ante Dominum, et in tempore opor-
tuno feret iracundiæ Dei reconciliatio et furoris
ejus placatio. Erant autem parentes ejus religiosi et
gratia inter suos nominatissimi, fide pleni, elemosi-
nis dediti, domus suæ curam habentes, familiam
pie justeque regentes, in mandatis et justificationi-
bus Dei incedentes, pauperum et peregrinorum of-
ficiosi susceptores, ecclesiarum studiosi amatores,
quibus merito, quantum ad humanam modum, præ-

VARIE LECTIONES.

¹¹³ De b. M. in marg. ¹¹⁴ Affectos corr. afflictos cod. ¹¹⁵ Et cap superscr. ¹¹⁶ In marg. abscoribitur :
Verte quattuor folia retro et lege, quibus verbis remittitur ad folia 26. 27. 28. 29. quæ postea ab Hugone
inserta sunt inter folia 28 et 30. ¹¹⁷ Fecerunt corr. fecit c.

NOTÆ.

(40) Sequentia excepit auctor ex Vita S. Pulchronii jam deperdita.

stitum sit ut tantum ac talem haberent filium. **A** Natus igitur puer sacramentis cœlestibus iniciatus est, et in baptisate Pulchronius nominatus est sive Policronius. O dignum præsagium nominis, quod si in Greco resolvere velis, interpretatum¹¹⁹ sonat civitas temporis. Et quid hoc signatur vocabulo, nisi quod puer hic sanctus hoc esset futurus in opere quod signabatur ex nomine? Nam si referas ad tempus vitæ ejus, cum bella cuncta perderent, civitas temporis illius factus est, cum ad tuitionem et munimentum omnium Deo adherere volentium prædestinatus est; civitas temporis factus est, cum ad colligendas et conservandas credentium animas pontifex constitutus est. Consideremus tamen et altiori mysterio vim vocabuli hujus. Cum enim habuit directos pedes ad evangelizandam pacem, et dum staret **B** pede immoto in atriis Hierusalem, quæ ædificatur ut civitas, civitas civitatis temporis æterni factus est, quia et participatio ejus in idipsum est, ubi ascenderunt tribus Domini ad confitendum nomini Domini. Ergo et civitas temporis est etiam civitas civitatis temporis non transitorii sed æterni, civitatis itaque non quæ ædificatur lapidibus insensibilibus sed vivis; in qua lapis qui ab edificantibus reprobatus est angularis missus est, qui abscisus est de monte sine manibus præcedentium et implevit universum orbem terrarum. Intueamur itaque edificationem hujus civitatis temporis, et ut digne videre mereamur, edificatorem ejus Spiritum sanctum invocemus, ut ponat verbum in ore nostro et in corde nostro, quatinus sit os nostrum in corde nostro, ut digna loqui valeamus.

Ablactatus igitur est, et decursa balbutientis infantie hebdomada litteris traditus, prima eorum temptabat addiscere rudimenta. Quarum elementis brevi datis memoria, festinabat jam et altiora conscendere. Datus igitur vacationi sapientie, hauriebat fontes doctrinæ, tardus eloquio, licet clarus ingenio, quum¹²⁰ non qui multæ eloquentiæ vel etiam multæ est sapientie, quia eloquentiæ aura parum quidem auditum mulcendo delectat, simul vero ut desinit sonus loquentis, et profectus desinit audientis. Ideo etiam puer strenuus ad perfectiora totis tendens viribus, illi studebat sapientie, non quæ in verbis volat, sed quæ in virtutibus constat. Intellectus enim bonus est omnibus qui faciunt eum, non qui loquuntur et prædicant eum.

(fol. 26^r.) Jam vero puericie annis ad similitudinem patriarchæ Jacob domi simpliciter exactis, cum jam ingrederetur nutantis adolescentiæ bivium, positus in conversacione scolari, non vel ætatis vel cœqualium illecebris cedens prodidit pudicitiam, sed tanquam sibi a Domino commissum servavit integrum signaculum castitatis (*Vita Lupi*). Erat tunc temporis in eadem urbe Trecorum beatus Lupus, morum probitate celebris, sanctitatis dote insignis,

pietate laudabilis, patientia mirabilis, sapientia conspicuus, caritate diffusus, spe longanimis, fide prædicabilis, gravitate venerabilis, per zelum justicie erga delinquentes erectus, per compassionem proximus, in adversis patientissimus, in prosperis cautus, in quo omnis laus secure canitur. Hic in sæculo¹²⁰ annis 7 cum uxore sua Piminiola, sancti Hylarii Arelatensis archiepiscopi sorore, conversatus, Lirinense cœnobiū expetiit, unde raptus ad pontificium, eandem gravitatem morum, eandem humilitatis et vilitatis sectabatur continentiam, locato sibi in prospectu urbis¹²¹ monasterio, ubi cum his qui secum aderant divinis intendebat theoriis. Huic beatus Pulchronius in monasterio erudiendus a parentibus traditus, magistri cepit imitator existere, et quæ eum facere videbat ad eadem se modis quibus poterat informare. Erat ei in vultu alacritas, in sermone gravitas, in obediendo sagacitas, in obsequendo humilitas, in deferendo sedulitas, verecundia in vultu, reverentia in incessu, dulcedo in voce, constantia in actione. Diligebatur ab omnibus, laudabatur a cunctis, honorabatur ab universis. Quem si quis esset quinon amaret, se potius illum non amando improbaret. Erat¹²² ei quoque studium timorem Dei habere, seniores venerari, castitatem tueri, humilitatem non aspernari, verecundiam diligere et clementiam, quæ sunt ornamenta minori ætati. Erudiebatur jam tunc profecto divinitatis occulto judicio, ne quid deesset apostolico pontifici mox futuro. Erat quippe ex mundis animalibus, illis scilicet qui et ruminare norunt et verbum Dei ad memoriam revocare, quique etiam divinis sacrificiis et altaribus apti sunt. Circumcidebat in se omne quidquid illud est quod neque cibus neque sacrificiis aptum est, quod humanæ naturæ vicio in homine operitur et tegitur. Armabatur ad patientiam mortis, et prima ejus ætas jam meditabatur martyrium. Attenuabat corpus tenerum jejuniis et frequenti inedia incendia carnis edomabat, sciens quod non indigeret flamma copiosiore materia, nec insolens bestia abundantioribus cibus, ut insolentior fieret, cum sufficeret corpori malicia sua. Legebat assidue, psallebat frequenter, ut semper eum inveniret diabolus occupatum, qui ociosos appetit, occupatos refugit. Si quid vero hostis astutia subrepsisset adolescentulo, requirebat baptismum lacrimarum; ibi sine dubio igni baptizabatur. O adolescentulum **D** senibus præferendum! O discipulum cujus imitatores ipsi desiderabant fieri sacerdotes! Lætabatur beatus Lupus de profectu discipuli, gaudebant et parentes de industria a proposito filii, quod esset perspicax in scripturis, rationabilis in fide, cursum suum ad statutas lineas mandatorum Dei refrænans et temperans, et, quod gravissimum est in illa ætate, neque ad dextram neque ad sinistram declinans sed via regia fortiter incedens.

(*Vita Lupi* p. 81.) Erant autem ejus condiscipuli

VARIE LECTIONES.

¹¹⁹ Interpretatam e. ¹²⁰ quam corr. quum c. ¹²⁰ Hi. . . inscla c. ¹²¹ orbis corr. urbis c. ¹²² Erat — ætati in marg.

sub institutione præfati patris Severus, postea Trevirorum sanctus episcopus, Albinus quoque Cathalaunensis, et sanctus Emilianus, sanctus quoque Aventinus, postea Trecorum episcopus, cum aliis quam pluribus; qui omnes gratia Dei innumeris claruere miraculis, ut ex meritis discipulorum daretur intelligi quantæ sanctitatis magister eorum fuerit qui tales in via Dei ¹²³ discipulos informaverit (fol. 27). Beata nimium et Domino nostro grata societas, in qua erat videre tranquillitates animorum, mansuetudinis studium, moderationis gratiam honestatis curam, et considerationem decoris, inter quas virtutes prima sibi fundamentum in eis verecundia posuerat! Sed quia ut æqualium cohabitatio dulcior, ita et senum tutior est, beati viri Lupi individui adherebant contubernio, qui magisterio quodam et doctrina vitæ colorabat mores adolescentum, et velut murice probitatis inficiebat. Quod quidem maxima vir Deo plenus adimplebat gratia, ut videret alacrius illos animis ¹²⁴ patris instituta sequi, quos nec ab incepto gravioris propositi deterrebat rigor, cum juvenilis alacritas ad ea semper convertatur studia quæ arbitratur plausibilia. Inter hos itaque contribules ¹²⁵ suos beatus Pulchronius meritorum radiabat lampade. Honestatis fulgebat decore omnimodis satagens ut de se unusquisque et maxime vir optimus bona sentiret, quapropter et omnibus bonis debitam exhibebat reverentiam. Cavebat motus animi juvenilis, se ipsum observans et circumspiciens, et prorumpentes in se appetitus quadam vi animi coercens atque refrænans, ne appetitus rationem vel præcurreret vel desereret, ne præcurrendo perturbaret eam atque excluderet, et deserendo destitueret. Et ita singularum actionum modos servans, ordinem quoque et constantiam dictorum suorum et operum moderationemque custodiens, decore illi intendebat quod generale esse et speciale attestatur moralis doctor Ambrosius in libro de Officiis, ita inquit: «Est decorum, ait, quod præeminet; cuius divisio gemina est. Nam est decorum quasi generale, quod per universitatem funditur honestatis, et quasi in toto spectatur corpore. Est etiam speciale, quod in aliqua corporis eminet parte. Generale est, si quis universitatem honestatis in omni actu suo habeat concinentem, ut sibi omnis vita ejus consentiat nec in ulla re discrepet. Speciale vero est, si aliquem actum ¹²⁶ in suis habeat virtutibus ¹²⁷ præminentem.» His igitur virtutum insigniis ornabatur adolescens spectabilis. Proxerat quoque eum morum speciositas, et ecclesiastico mancipatum officio ordinisque divini ampliati ministerio divina sublimare parabat pietas. Cum vero jam emensa adolescentiæ semita in robur emigrasset virile, Dei cepit jam ferventior servitus insudare, et in dies robustior de virtute in virtutem proficere, et ea quæ retro sunt obliviscens, in ea quoque quæ in antea sunt se su-

A perextendens, desiderabat Christo carnis mortificatione conspeli, ut mereretur per ipsum ad gloriam Patris in virtute Spiritus per bonorum exercitia operum conresuscitari. Sic in carne vivens non secundum carnem militabat, præcavens et observans ut neque peccando, neque positus in suspitione peccati, fieret offendiculum fratribus aut scandalum (fol. 27'). Intellexerat enim ex evangelio, quam gravis sit a Domino scandalizanti unum ex minimis constituta animadversio. Erat in corde ejus fixa illa Domini sententia: *Qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. xiv, 11), unde et humiliari studebat in terris, ut a Domino exaltari mereretur in cælis. Sed nec potuit abscondi lucerna delitescens sub modio, verum ad effugandas errorum tenebras atque ad illuminationem multorum imposita est candelabro. Cum enim placuit ei qui electos ad eternitatem vocat, vocatos justificat, justificados remunerat, ut exaltaret servum suum habentem fiduciam in se, inspiravit cordi beati antistitis Lupi ut, ad solatium laboris et ministerii sui, ad ordinem eum promoveret sacerdotii. Electus itaque communi voto et laude cleri et populi, presbiterii honorem accepit et moribus adornavit. Erat namque potens in verbo et doctrina, et potestate ipsa cum apostolo utebatur in edificationem, non in destructionem, ut edificarentur correcti peccatores ad poenitentiam, quibus jam videbatur imminere destructio per culpam. Orabat pro peccatis populi, et, cum nullum læderet, omnibus prodesse cupiebat; sciens sacerdotis vel ministri esse prodesse si fieri potest omnibus, obesse nemini. Implebatur jam in eo illa nominis sui ethimologia; et quod prænuntiatum erat ex nomine, sonabat jam in actione. Civitas enim erat temporis utique gravissimi et periculosissimi, in quo præliorum fremitibus totus fere quatiebatur orbis. Erat et refugium pauperum, tutor orphanorum, defensor viduarum et pupillorum, oppressorum consolator, et omnium ad se confugientium piissimus susceptor et auxiliator. O civitas inexpugnabilis, protectio incomparabilis, defensio invincibilis, sedes divini propiciatorum altissimi, in qua regnat sapientia et dictat leges justitia, quam fortitudo inhabitat, regit prudentia, disponit temperantia, in qua fulget Dei imago, quæ viciorum imagines obliterat! Suscipe et nos humillimos dilectores tuos et in defensione tua protege.

D Cum igitur tantis bonorum operum præconiis beatus efferretur Pulchronius, fieretque jam in propatulo omnibus sanctimonia ejus, ad pontificatum petebatur Virdunensis urbis, quæ, ut diximus, tantis erat attrita calamitatibus, gravata malis, ut perpauci in ea invenirentur qui divinis deservirent cultibus. Causas calamitatis supra exposuimus. Verum cum id ab eo optineri non posset ut votis potentium daret assensum, ad beatum Lupum civium qui erant residui spes tota convertitur, et ut subve-

VARIE LECTIONES.

¹²³ Domini corr. Dei c. ¹²⁴ alacres illorum animos corr. ut in textu. ¹²⁵ contubernales *suprascripto* ribi c. ¹²⁶ aliquam virtutem corr. aliquem actum c. ¹²⁷ actibus corr. virtutibus c.

niat miseræ civitati, jam fere desolatæ, jam destituta, lacrimosis ingeminatur questibus. Accessit et vicinorum sacerdotum supplicatio suspirantium et jam sibi applaudentium de futuri collegæ solatio. Nec poterat vir sanctissimus tantis consacerdotum et plebis devotæ reniti petitionibus, cum sciret Dominicum esse preceptum : *Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (Luc. x, 27), et quod jubetur fidelis anima non sua quærere, sed Jhesu Christi sunt (fol. 28.) Cessit itaque, et devotum discipulum devotis civibus assignavit pastorem et episcopum. Diem illam sanctorum gaudiorum celebritate solempnem, piorum animorum alacritate jocundam, beati viri electione et promotione celebri beatificatam, Viridunensis amplexata est ecclesia, et usque in hodiernum diem assidua diei illius sentit beneficia. Gaudet celum et exultat terra, quia in hoc concurrunt divinæ dispensationis omne mysterium, ut qui hactenus fuerant vasa iniquitatis ad interitum, conversi ad penitentiam per beatum virum fierent vasa justitiæ in sanctificationem. Consecratus ergo in pontificem mira omnium devotione et gratia, studuit pietatis augere opera, qui pontificali auctus erat infula. Suscepit nomen et habitum sacerdotis, studebat et Dei summi esse sacerdos et sacrificium. Exhibebat enim se ipsum hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, immolans ei sacrificium laudis et spiritum contribulatum, quod solum sacrificium, ceteris omnibus abjectis et despectis, Deus expetit. Studebat etiam profectus sui exemplo invitare et illicere ceteros ad virtutem præcipue per humilitatis a Deo nobis traditam formam. Assueverat quoque longa et assidua meditatione sursum semper respicere et carnis materiam deprimere, frenis arctioribus sublevare. Sciebat speciale esse officium sacerdotis mediatorem populi effici apud Deum, ideo et præesse recusaverat illis quibus se purgatorem esse scire metuebat. Versa autem erat tunc in amaritudinem vitis quondam læta palmitibus, vitis tota fructifera, et diadema decoris et corona gloriationis in confusionem et ignominiam, quia Arriana fece totus jam pene sordebat Occidens, quæ ¹²⁸ ubicumque incubuit fœda semper criminum vestigia habuit. Et licet Gallia Belgica fidem Petri semper imitata, profanas vocum novitates et scismatum errores orruerit, vicis tamen, quæ quiete et ocio aluntur, tunc nimium fræna laxaverat. Redargebat vero errantes pius pastor lenitate et mansuetudine patris, severitate et auctoritate pontificis, sciens Heli pro filiorum iniquitate dampnatum, quod minus severa animadversione delinquentes eos corripuerat. Querebat etiam cum Iheremia (ix, 1) aquam capiti suo et oculis suis fontem lacrimarum, ut digne posset deslere maliciam eorum qui peccaverant et non egerant penitentiam ab immundiciis et iniquitatibus. In ipsis enim reliquiis captivitatis et destructionis Wandalicæ cum esset adhuc recens ejus

memoria, vigebat tamen adhuc Arrianæ iniquitatis seminarium. Flebat vir beatissimus peccata populi, prædicabat curationem, suadebat penitentiæ compunctionem, ut respicientes converterentur ad Dominum, quam bonus est, et in seculum misericordia ejus. Docebat cum apostolo fornicacionem fugere, quoniam qui fornicatur in corpus suum peccat, et quia in corpore subdito peccatis non habitat sapientia. Nec poterat inanis esse et sine fructu tanti predicatoris assertio, quin immo sensit urbs Viridunica, et usque in hodiernum diem agnoscit, quantum sibi prestitum fuerit in tali pontifice, cujus vita populi erat firmamentum, cujus doctrina medicamentum erat animarum, correptio morum, eradicacio viciorum.

(fol. 28'.) Inter hæc itaque pia divini famulatus exercitia cepit servum suum Deus mundo multis manifestare miraculis, ut agnosceretur ab omnibus quod grata esset spiritibus angelicis conversatio ejus. Cæcis namque visum, claudis gressum, surdis præstabat auditum, et omnia corporum incommoda verbi virtute fugabat. (*Vita Lupi*, p. 70. Super dæmones quoque tantam consequutus erat a Domino potestatem, et, ut legitur in *Vita* beatissimi Lupi, tanta in eo vigeat gratia curationum, ut solo jussu dæmones ab obsessis fugaret corporibus, et ad primum vocis ejus imperium omnis eorum tenebrosa potestas evanesceret, et vigor omnibus membris refunderetur Testatur hoc et alius quidam præfati beati Lupi scripto virtutes replicans et discipulorum ejus memoriam faciens, qui hujus quoque beati patris nostri meminit in hæc verba : (*Vita Lupi*, p. 81.) « Horum, inquit, unus fuit sanctus Polychronius, urbis Clavorum episcopus, cujus vitam sanctitate plenam, munere virtutum insignem, miraculorum patratio ostendit, quibus claruit plus quam credibile sit. » Nam miseris, quos dira vexabat condicio furoris, ut astringerentur ferreis hominum catenis, precibus suis impetrabat a Domino remissionem furoris, ut solo ejus jussu et dæmones pellerentur cum armis suis virulentis, et larvarum lemurumque carerent fantasiis. Nec solum in talibus, sed et in diversis fulsit horum similibus, quæ libellus de vita ejus scriptus plenius elucidat scire volentibus. Hæc ¹²⁹ sunt sanctitatis beati viri testimonia, quæ ubique et tunc in vita sua et nunc post obitum ejus celebrat, veneratur et prædicat sancta Dei ecclesia. O virum omni laude dignissimum, omni devotioni amore colendum ! O Spiritus sancti templum dignum, jejuniis sobrium, vigiliis cautum, orationibus mundatum, castitate eluentissimum ! O civitatem munitam adversus insidias diaboli, sanctuarium Dei, propiciatorium cœlestis oraculi, turrim David quæ edificata est cum propugnaculis, in qua milia clypeorum dependent omnis armatura fortium ! Non sunt in ea loca humentia, nulla ibi calami umbra, in qua accubet draconis mollicies ve-

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁸ Quæ — laxaverat *in marg.* ¹²⁹ Hæc — ecclesia *in marg.*

ternosa. O virginitatis domicilium, pietatis sacramentum! Talis nimirum minister decebat sanctam Domini matrem, talis pontifex sanctam ejus digne adornabat æcclesiam, regebat familiam, et in tempore erogabat conservis Dominici tritici mensuram. Quem merito Viridunensis ecclesiæ fatemur apostolum, sic tamen primo pastori nostro beato Sanctino prærogativam honoris debiti non minuamus. Agrum namque Dominicum sanctus Sanctinus digne excoluit, nullo adhuc maligni cultoris aratro maculatum, nec præventionem pessimi seminis occupatum, et viam inusitatam et rudem nullisque antea vestigiis proculcatam assiduitate commendi fecit attritam et levigatam. Verum cum postea agrum ipsum tum persecutionis violentia, tum colonorum penuria urticae et vepres cooperuissent, et super semen fidei et veritatis inimicus homo seminasset zizania, id est malam doctrinam et perversa dogmata, beato Polochronio quodammodo duplicatus est labor, cui prius conceptas corde (fol. 29) maliciæ formas necesse fuit extrudere et exturbare et noxia quæque evelle et eradicare, tum deinde semen rectæ fidei denuo sulcis mentium credere, et quasi nil esset factum totum a principio renovare. Quam multæ enim fuerant species depravationis, tam multas oportuit esse et restitutionis. Sed horum omnium scientia et disciplina ab ipso et scientiæ Domino tradita est, a quo ad animarum instituendarum curam ante secularia tempora præelectus est. Et hoc dicentes beati patris Sanctini debiti honoris et devotionis auctoritatem non minuimus, quin potius ampliamus, cui ad cumulum devotionis et laudis hoc præstitum sit, ut talis ei successor accederet, qui ab integritate fidei ejus non discreparet, et doctrinæ prædicationisque ejus non segniter exequitor existeret. Amplectimur enim eum totis medullis ossium, ut decet patrem et karissimum dominum, per quem hoc optinere meruimus, ut talis nobis datus sit pontifex, qui potest et animabus mederi et corporibus. Ad ejus enim gloriam spectat quod Viridunensis ecclesiæ in fide sancta fructificat. Gratia namque ecclesiæ laus doctoris est. Honoramus etiam non verbo tantum sed affectibus cordium beatum Pulchronium, quia et ut digne honoretur a nobis dignius ipse promeruit, qui clavum navis ecclesiasticæ, quam peccatorum sordibus sentinosam purgavit, inter mundana pericula fortiter rexit, et nunc usque regere precibus et auxilio non destitit, nec Deo propicio desinet. Sed jam ad narrationis ordinem redeamus.

Tantis vir Domini virtutum clarus insigniis, ita in se omnium provocaverat affectum, ut a regibus et principibus, divitibus quoque et mediocribus, devotione nimia veneraretur. Erat enim verecundus in visu, in motu, in gestu, in incessu, ut habitum mentis in interioris hominis statu cernebat.

A sus ejus gravis erat, motus purus et simplex, gestus qui non dedeceret, visus pudicus et pius, sermo mitis et placidus, benivolentiæ et gratiæ plenus de doctrina fidei, de magisterio vitæ, de disciplina morum, de confessione peccatorum, de confusione iniquorum, de gloria vitæ æternæ, de spe retributionis æternæ.

Quanto autem decore Dei templa adornaverit, cum ejus hoc semper studium fuerit ut aula Dei congruo ornatu niteret, ex ipso cultu mentis ejus, ubi sedem sibi sapientia locaverat, advertere possumus. Neque enim tantum nec in ecclesia locum optinisset, nisi eam dum advixit competenti nitore adornasset. Filiorum cura propensior ei erat, ut ambularent in sanctitate cordis et justitia, ut penitentiam de peccatis agerent et de futuris se custodirent, ut digne Deo placerent et innocentiam vias graderentur, ut spe ad superna erigerentur. Clericos ut membra sua diligebat, et vitæ eis pabula ne in via deficerent, tendendo ad Christum devotus administrabat; erga omnes misericors, erga omnes fraterno distentus affectu; talis circa discipulos, velut nutrix fovet parvulos suos. Deferebantur autem ad eum ex diversis mundi partibus claudi, cæci, aridi, lunatici et quotquot oppressi tenebantur multimodo morborum genere, quorum sicut et species discernere perdifficile est, ita etiam nomina scire; quorum turba innumerabilis diebus ac noctibus excubabat ante domum episcopi, quos omnes precibus ejus curabat medica manus Dei. Discedebant alii sanati, alii veniebant sanandi. Eorum autem qui vexabantur a spiritibus immundis, quorum quam plures adducebantur vulgante fama sanctitatis ejus insignia, dolendum erat videre oculos cruentos, dentes frendentes, collum intortum, linguam aliena loquentem, manus catenis vinctas (fol. 29'), labia tremula, vocem multiplicem, intus hostem sævientem, foris miserum suimet impotentem. Quæ tamen rabies ad unum viri Dei imperium dicto citius abscedebat, et uno eodemque momento salus accedebat indulta. Beatum dicebant omnes populum tanti pontificis regimine prolectum, et plebes urbium vicinarum de sociis sancti viri, de discipulis scilicet beati Lupi, sibi præoptabant dari episcopum. Trevirensis autem metropolis cum non haberet pontificem, sanctum suscepit Severum, eximiæ sanctitatis virum, verbo et doctrina clarissimum, qui cum beato Germano Autissiodorensi, quia beatus Lupus senio excusabatur, missus est Britannicam insulam secundo a Pelagiana heresi verbi virtute revocare. Cathalaunensis vero civitas sanctum elegit Albinum, quem hodieque letatur habere patronum.

Dum (41) ergo tantorum virorum prædicatione et industria Gallicana floreret Ecclesia, anno ab incarnatione Domini 480, Marciani principis, qui successerat Theodosio juniore, anno primo, invaluit persecutio et rabies Hunnorum, Valentiniano 490 septies et Abieno

VARIE LECTIONES.

190 Valentiniano—consulibus *in marg.*

NOTÆ.

(41) Sequentia usque ad finem folii 29^a Hugo de suo Vitæ inseruit.

consulibus. Computantur autem a Wandalica irruptione usque ad annum illum, quo sub regibus Bleda est Attila Hunorum per Gallias diffusus exercitus, secundum fidem hystoriarum, anni 43 hoc modo. Anno enim principatus Honorii 14mo Wandalorum rabies efferbuit, et Honorius postea regnavit 16 annis; post quem Theodosius junior regnavit annis 27, et successit ei Marcianus imperator, cujus primo imperii anno Huni Gallias occuparunt. [Legimus autem in Getarum ¹³¹ historia referri [JORDAN. 21.] (fol. 29*), quia dum Romæ emula a Constantino conderetur civitas sub Ariarico et Adrico regibus 40 Gothorum milia in solatium eidem principi prævenisse ¹³²(*ib.*, 22). Post quorum discessum cum a Geberich Gothorum rege Wisirmar Wandalarum rex impeteretur, ut refert Deuxippus historiographus quid dicit eos ab Oceano ad nostrum limitem vix in anni spacium pervenisse præ nimia terrarum immensitate, cum essent commemorantes Wandali in locis ubi nunc Gepidæ habitant, ad litus amnis Marisæ victi a Geberich et prostrati, patriam illam linquentes, Pannoniam a Constantino petierunt, ubi per 60 et eo amplius annos decretis imperatorum famulati: inde post a Stilicone magistro militum et praticio evocati Gallias occuparunt, ubi non a Deo fixas sedes habuerunt. Et post aliquanta etiam hæc subdit ¹³³ :

(*ib.*, 24). Post non longi temporis spatium, Hermanarico qui Geberic successerat rege, Hunorum gens, Balamir regnante in eos, omni ferocitate atrocior, exarsit in Gothos Ostrogothas, id est orientales. (*ib.*, 25). Quod videntes Visigothæ, legatos ad Valentem Valentiniani senioris fratrem miserunt, promittentes, si Traciæ vel Mæsiæ illis daret, se Christianos futuros. A quo Arriana perfidia, qua ipse detinebatur, imbuti, eandem perfidiam quasi pro generis propinquitate Ostrogothis et Gepidis Wisigothi tradiderunt, et ipsi Danubio transireo. Daciam, Mesiam et Tracias permissu inderunt. (*ib.*, 26). Cum quo post totas septentrionales partes usque Danubium tenere vellent. ab eodem Valente bello appetiti et victores facti, imperatorem saucium, cum in proxima casa refugisset, imposito igne concremaverunt, regnante in Gothos post Ermanaricum Fridigerno, cui successit Athanaricus et ei Alaricus. (*ib.*, 28.) Verum ubi Theodosius cum Grciano rerum summa potitus est, pace cum eis facta, benigne eos habuit; sed filios eorum aliter cum eis agentibus, cum invaderent Italiam, Alarico rege Stilicone et Ariliano consulibus, data est eis Gallia, (*ib.*, 30.) ut defenderent eam a Wandalis contra quos apud Pollentiam in dolo Stilicone pugnante, iratus Alaricus Romam rediit, invasit, deprædavit, et per Campaniam et Siciliam ad Affricam transiens moritur, in Barinto, amne sepultus. (*ib.*, 31.) Cui Athaulfus succedens iterato Romam et Italiam

A privatis et publicis spoliavit divitiis, et sumpta in uxore Placidia sorore Honorii, et Italia dimissa pro consanguinitate, Gallias appetiit, quæ a Wandalis Cresco duce, Alanis quoque et Burgundionibus graviter infestabantur. Nam tunc Wandali: metu Gothorum relicta Pannonia, Galliis incubabant, ibi certas sedes temptantes figere. Quod malum pro sui enormitate omnibus patet satis superque. Attamen ante faciem ejus fugientes in Hispania se recluserunt, ubi a Gothis cæsi sunt. (*ib.*, 32.) Cum ergo Wallia, quartus ab Alarico, succedisset, et Wandali, Hierio et Ardabure consulibus, iterum Galliam infestarent, moto contra eos exercitu ad Affricam eos migrare compulit sub rege Gisirico. (*ib.*, 34.) Wallia quoque decedente in regno Galliæ et Hispaniæ Theodoritus successit, contra quem Etius patricius, pace rupta, in Gallos movit exercitum, auxiliatoribus Hunis, (*ib.*, 35.) quorum erant reges Bleda et Attila, Theodosio juniore imperante, Theodosio et Flesto consulibus, et datis utrimque dextris discessum est, et post hæc Attila, fratre interfecto, omni Hunorum populo sibi subjecto, ad totius mundi principatum anare cepit, Ex his Jordanis ¹³⁴ historiographi dictis liquido colligimus, prius Wandalarum, post Hunorum inundatione Occidentis imperium concussum esse.

(fol. 29*) [NENNII X, 13.] Adam plasmatio Dei vivit genuit Seth, Seth genuit Enos, Enos Caynam, Cayna henuit Mahaleel. Mahaleel quoque genuit Jareth, Jareth ¹³⁵ Enoch, Enoch Matusalem, Matusalam Lamech, Lamech genuit Noe, Noe genuit Jafeth, qui dilatavit terminos suos in Europa, Sem in Asia, Cham in Affrica. Jafeth genuit Johan, Johan Lobath, Lobath Bath, Bath quoque genuit Hisrau, Hisrau Esraa, Esraa Ra, Ragenuit Abyr, Abyr Ooth, Ooth Ethech, Ethech Aurchact, Aurchact Ecthactus, Ecthactus quoque genuit Mayr, Mayr Semion, Semion Boib, Boib Thoy, Thoy Ogomuin, Ogomuin, Fetuyr, Fetuyr Alanum (*), qui primus venit ad Europam cum tribus filiis suis, Ysichion, Armemon, Neugio; Ysichion genuit Filios 4, Francum a quo Franci, Romanum a quo Romam Alamannum a quo Alamanni, Brittonum, a quo Brittones. Armemon 3 genuit filios, Gothum a quo Gothi, Walagothum a quo Walagothi, Cibidum a quo Cibidi Burguncum a quo Burgundi, Langobardum a quo Langobardi. Neugrio 4 habuit filios, Bogarum a quo Bogari, Wandalum a quo Wandali, Saxonem a quo Saxones, Taringum a quo Taringi; et ab Alano patre dicti sunt Alani. Hæc gentes per totam Europam divisæ sunt.

(*) *Hoc potissimum loco generationes populorum, quales in codicibus inde ab ineunte nono sæculo legi, sistere placet; sunt autem hæc :*

1. *Cod. regius Paris. Nro. 609. sæc IX ineuntis.*

VARIE LECTIONES.

¹³¹ *Hæc supplenda videntur.* ¹³² provenisse corr, prævenisse c. ¹³³ subdet c. (?) ¹³⁴ Jordanis corr. Jordanis c, ¹³⁵ Jareth corr. Jareth c.

Qui fuerunt qui gentes genuerunt? Resp. Tres fratres, Ermenus, Ingus, Etscius. Ermenus genuit Gotos, Wandalos¹³⁶ Gebeteos et Saxones. Ingus genuit Burgundiones, Thoringos, Longibardos et Bavarios. Scicut genuit Romanos, Brittones Francos et Alamannos.

2. *Cod. Sangallensis Nro. 732. 4° membr. sæc. IX exeuntis seu X. fol. 142.* Adam cum esset 130 annorum, genuit Seth et sic cæitates usque fol. 154: et inde dominus Karolus solus regnum suscepit et Deo protegente gubernat usque in presentem annum feliciter, qui est annus regni ejus 43, imperii autem 10. Sunt anni totius summe ab origine mundi usque in presentem annum 4762. INCIPIT GENERATIO REGUM. PRIMUS BEX ROMANORUM ANALEU: Analeus genuit Papulo; Papulus genuit Egegum; Egegius genuit Egegium; Egegius genuit Fadiru, et ipsum Romani perdidit. TRES fuerunt fratres unde sunt gentes, Erminus, Inguo et Istio frater eorum; Erminus genuit Gothos, Walagothus, Wandalus, Gepedes et Saxones. Hæc sunt gentes 3. Inguo frater eorum genuit Burgundiones, Loringus, Langobardus, Bajoarius. Hæc sunt gentes 4. Istio frater eorum genuit Romanos, Brictones, Francus, Alamannus. Hæc sunt gentes 4.

3. *Cod. regius Paris. Nro. 4628 A. sæculi X; et Ottobonianus 3681. sæc. XV. ITEM DE REGIBUS ROMANORUM.* Primus rex Romanorum Allianus dictus est. Allianus genuit Pabolus, Pabolus Egegius, Egegius genuit Egegium, Egegius genuit Siagrius, per quem Romani regnum perdidit.

Tres fuerunt qui dicti sunt. Primus Ermenus, secundus Ingo, tertius Escio. Inde adreverunt gentes 13. Primus Ermenus genuit Gothos, Walagothus, Wandalos Gippedios et Saxones. Ingo genuit Burgundiones, Thoringos, Langobardos et Baoweros. Escio genuit Romanos, Brittones Francos et Alamannos.

4. *C. musei Britannici inter Harleianos Nro. 3859. Nennius sæc. XI.* Primus homo venit ad Europam de genere Jafeth Alanus cum tribus filiis suis, quorum nomina sunt Hessitio, Armeno, Nege. Hessitio autem habuit filios quattuor. Hi sunt Francus, Romanus, Britto, Albanus. Armeno autem habuit quinque filios, Gothus, Valagothus, Gebidus, Birgondus¹³⁸, Langobardus. Neugo autem habuit tres filios, Wandalus, Saxo, Boguarus. — Ab Hissitione autem ortæ sunt quattuor gentes, Franci, Latini, Albani et Britti. Ab Armenone autem quinque, Gothi, Walagothi, Gebidi, Burgondi, Langobardi. A Neugio vero quattuor, Boguarii, Vandoli, Saxones et Taringi. Istæ autem gentes subdivisæ sunt per totam Europam.

5. *Ex codice monasterii Cavensis Legum Langobardorum sæculi XI ineuntis.* Milius rex tres filios habuit, quorum nomina hæc sunt: Armen, Tingus, Hostius. Singuli genuerunt quaternas generationes; Armen genuit Gothos, Guandalos, Brigidos, Saxones; Tingus genuit Tuscos et Langobardos, Burgundiones, Bajoarios; Hostius genuit Romanos, Brittones, Francos et Alamannos.

6. *Cod. Vatic. Nro 5001. anni. c. 1300 fol. 140:* Tres fuerunt fratres, ex quibus gentes 13. Primus Erianius genuit Butes, Gualangutos, Guandalos, Gepidos, Saxones; Ingo genuit Burgundiones, Thoringos, Langobardos, Bajoeros; Escio Romanos, Brictones, Francos, Alamannos.

(Cf. GREGOR. TUR., II, 5.) Cum itaque Wandali a Galliis recessissent, et rumor exisset Hunos in Gal-

liam velle prorumpere Gallicanarum urbium populi qui erant residui, diffidentes viribus suis se illis posse resistere quorum barbaries jam eos potenter terruerat, munitissima expetierunt loca, quibus se tutari posse credebant adversus tremenda discursantium hostium molimina. Et plurimi quidem colles natura munitos occupavere, turribus et machinis ceteris et bellicis instrumentis se præmunientes, quæ hostibus formidini, suis vero essent fortitudini; quidam vero urbes nulla naturali virtute munitas vallo et murorum firmitate, interrupta sarcendo, diruta restaurando, inexpugnabiles reddidere. Sacerdotes vero cum clericis ad orationum confugerunt auxilia, et precibus continuis pulsabant aures domini Salvatoris, ut propiciaretur populo suo, inebriato nec vino neque sicera sed a fortitudine plagæ quam ei invexerat. Tantus enim vero timor ingruentium hostium omnes occupaverat, ut cuncta mortem ipsam intentare viderentur. Omnia enim perturbaverat inimicus ut nichil viderentur melius quam fugere e medio et latere. Cæcaerant omnia, vastitas et contritio, calamitas et gladius cuncta repleverat. Obstupescere posset humana infirmitas, quomodo sub tantis Christianæ fidei doctoribus, pontificibus scilicet sacris quibus se Gallicana tunc emporis certatim munierat Ecclesia, tanta sustinuerit pericula conculcationes et obprobria, ni crederet iudicia Domini incomprehensibilia, quorum multam abyssum ut est investigare hominem velle desipere est. Et utique invenitur in scripturis, quoties ecclesiæ Dei violentior incubuit hostis antiqui furor, totiens ei Domini insuperabiles providisse castrorum spiritualium duces, qui et diaboli machinamentis potenter resisterent, et populo Dei laboranti cornu salutis erigerent. Quod ideo actum est dispensatione divina, ut et probati manifesti fierent, et infidelitate detersa veritas magis ac magis splendesceret in lucem ipsam. Dum ergo hoc tempore omnis nutaret Belgica, beatus Pulchronius propter peccata populi inhabitantis prævidens et prænoscebat maximam Galliæ partem eversum iri, holocausta medullata cum adipe agnorum et arietum offerebat pro ovibus sibi commissis, ne forte Deum labiis honorarent, et corde longe posito manibus irritarent, fidemque verbotenus profitentes actionibus abnegarent. Suadebat flammis peccatorum elemosinis redimere, et crimina illa quibus tunc adhuc fere tota premebatur Gallia, de saturitate ventris securitate et ocio pululantia, confessione et penitentia digna abstergere, dicens¹³⁷ quia qui accusatur testimonio conscientie, frustra Dei oculos sub umbra et foliis nititur effugere. Accedebat et miracula juncta prædicationibus, quæ per servum suum Deus operari dignabatur: ut quibus sola non sufficiebat prædicatione, terreterentur miraculo, immo ad cognoscendam:

VARIE LECTIONES.

¹³⁶ cod V: :ndalos ¹³⁷ superscriptum. ¹³⁸ burgandus, longobardus corr. burgondus. langobardus; ita et infra.

suam maliciam, et reprimendam atque delendam invitarentur. Sed quid non audet impunita nequitia? Nihil erat quod peccantes ab immanitate scelerum posset compescere, donec veniens gladius vindicæ iræ cælestis omnes percuteret sententia irrevocabili. [Jord.] Attila ¹³⁹ enim, ut diximus, rex Hunorum, quingentorum milium numero confusus exercitus, patre genitus Munzucco, vir in concussionem natus in mundo, terrarum omnium metus, mirabili sorte cuncta terrebat, formidabili de se opinione vulgata. Erat namque superbus in excessu, oculis vigentibus, ut elati potentia ipso quoque motu ¹⁴⁰ corporis appareret. Bellorum amator, ipse manu temperavit, consilio validus, supplicantium exorabilis, propicius in fidem semel receptis, forma brevis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, tenui naso, tener colore, originis suæ signa referens. Qui quamvis hic esset naturæ ut semper magna præsumeret, addebat tamen ei confidentiam gladius Martis inventus, apud Scitharum reges semper habitus, per quem arbitrabatur se orbis principem constitutum et potestatem sibi concessam bellorum homo subtilis. Antequam bella gereret, arte pugnabat. Unde et omnium civitatum et regnorum sitibat dominium. Aderat cum eo et Walamer Ostrogothorum rex et Ardaricus Gepidarum, quos propter sagacitatem suam super ceteros regulos Attila diligebat; cetera turba regum diversarumque nationum duces satellites Attilæ nutibus deserviebant. Ipse rex omnium regum super omnes pro omnibus sollicitus erat; more turbinis inundantis omnia devastans et conterens. Quod sua miseria satis didicit Gallia. Inaudita namque ante se potentia solus Scithica et Germanica regna tenuit et utraque Romani orbis imperia terruit civitatibus captis; et ne reliqua disperderentur, annum vectigal accepit: ut Jornandis historiographus refert. In ovile ergo Dominicum lupis irruentibus, Hunis scilicet in populo Domini debacchantibus, innumerabilis eorum exercitus urbes invadit primæ Belgicæ ¹⁴¹, populos qui Wandalorum manus evaserant, et vix adhuc respirare valebant, clamantes de profundo miseriarum: *Hos fame, illos premit ferro; illos neci, istos addidit captivitati*. Miserabilis et prorsus miseranda conditio, videre plebes omni destitutas munimine, omni frustratas solamine, in quarum viscera recenti adhuc memoria Wandalicæ persecutionis rabies efferbuerat, has nunc tremere sub jugo Hunorum, pallere ora jejunio, in omni crudelium minorum emori servitio puellas, virginesque sacras, si quæ remanserant, matronas ¹⁴² etiam et ingenua quæque nobilia corpora lupanari sterni ludibrio; quibus optabilius fuerat ferro perimi quam tam ingominiosæ servituti subiaci. Capti episcopi ludibrio

A lucre beluis, interfecti presbiteri et diversorum officia clericorum, subversæ ecclesiæ, ad altaria Christi stabulati equi. O si possemus in speculam mentis ascendere et tantarum miseriarum genera inspicere, videremus gentes gentibus et regnis regna collisa, alios torqueri, alios necari, alios fluctibus obrui, alios ad servitutem trahi. Ubique luctus, ubique gemitus, et plurima mortis imago. Quot monasteria capta, quantæ fluviorum aquæ humano cruore mutata, vastatæ urbes et tracti greges captivorum! Peccatis populi facientibus fortes erant barbari, vicis Christianorum ¹⁴³ Hunorum superabat exercitus; offensus erat Deus, et accensus furor ejus ¹⁴⁴. Excecatum enim erat cor filiorum hominum, et præter paucos senes omnes in captivitate et obsidione generati non desiderabant, quam non noverant, libertatem ¹⁴⁵.

Videbat inter hæc pontifex sanctus quod dolebat; populus jam quod merebatur agnoscebat. Nullum erat consilium, nulla evadendi spes, nullum nisi de Dei pietate refugium. Hortabatur filios saltem in die ultionis respicere, crimina quæ prius neglexerant, imminente jam cervicibus mucrone, confiteri et plangere ut possent iram Dei jam præsentem, jam incumbentem, in mansuetudinem vertere, ut gladius foris devastans, intus pavore deprimens, dum pervenerit usque ad divisionem animæ et corporis, flecteret per patientiam sustentibus placatio furoris Altissimi, ne renatos lavacro salutari mors secunda possideret, et de damnatione corporis et animæ inimicus exultaret. Sic omnes documentis salutaribus informans et sacerdotali benedictione confirmans, incitabat universos ad coronam martyrii, ut per penitentiam uncti et quodammodo incorporati divinæ voluntati, mererentur fieri holocaustum regis æterni, purgati camino tribulationis. Munierant ¹⁴⁶ autem et ipsi civitatis loca oportuna, accessu difficilia, defensioni idonea, et eo se probus quisque et potens viribus contulit ad frustranda hostium molimina, imitati Machabeorum virtutem, qui dum simili coartarentur angustia, res illis fuit pro anima, gladius pro tuitione et tutela, studium pro vita tuenda, labor omnis ne simili ut dudum prosternerentur ignavia ¹⁴⁷. Nec erat perdifficile Hunos furoris cædisvæ suæ vesaniam longe lateque extendere; quam ob rem et populus ad vocem sacerdotis salubria momentis dum didicisset procul respicere proximum bonum esse, vias ¹⁴⁸ vitæ quas fastidivit per innocentiam, tenebat jam per penitentiam. Opperiebatur anhelos spiritu dependentem cervici mucronem, et gratissimum erat eis sic emori, dum reformidabant omni ferro graviorem barbaricæ dominationis et direptionis captivitate. Advenerat jam dies tubæ et

VARIE LECTIONES.

¹³⁹ Attila — histor. refert in margine postea addidit Hugo; non erant in Vita Pulchrorum. ¹⁴⁰ nutu corr. motu cod. ¹⁴¹ Gallicæ corr. Belgicæ c. ¹⁴² matr. — corpora in marg. ¹⁴³ ejus corr. christianorum c. ¹⁴⁴ et a. f. e. in rasura. ¹⁴⁵ Post hæc sex vel septem voces erasæ, quarum quarta fuit turba. ¹⁴⁶ Munierant — gentium in marg. atramento alio. ¹⁴⁷ Post hæc atramentum mutatur. ¹⁴⁸ vias et fastidivit in rasura.

clangoris, strepitus et ululationis. Diffunditur hostilis acies, fiunt Christianorum cædes, fluunt sanguinis flumina hostili credulitate profusa, non bestiarum sed hominum cruore manantia. Senum qui reliqui erant ¹⁴⁹ nemo miserabatur, juvenes absque respectu trueidabantur. Matribus et virginibus nihil pudoris, nihil verecundiæ servatum est; pueris et infantibus misertum non est. Pervenit gladius usque ad animam. Cum ante oculos reduco quod factum est, præ doloris amaritudine vox ipsa concluditur, quia in tanta plebis Dei vastatione meret mens, cor cruciatur et spiritus anxiatur. Miserere, Domine, populo tuo, funiculo hereditatis tuæ? Ne deseras partem tuam nec des eam in conculcationem gentium.

Numerum igitur peremptorum sola Dei scientia colligit, quia civitatibus castellisque Wandalica numero crudelitate dirutis atque expositis, vix ullus erat receptui locus, vix ullus fugæ patebat aditus. Si qui vero se in abditis silvarum occuluissent, pallebant marcentia ossa jejunio, præsertim cum et ibi non deesset qui latentes investigaret, inventos traheret, tractos proserneret. Sic maxima pars Galliarum hostium præda efficitur, civitates aliquæ pene ¹⁵⁰ absque habitatione redduntur: qui evasere, in abditis montium, in cavernis petrarum vitam trahunt potius quam deducunt. Adeo in nece populi peccantis ira deseiebat Altissimi. Plures ¹⁵¹ tamen sacerdotum cum plebibus sibi commissis in munitionibus ad quæ confugerant quasque attentius præmuniverant ex periculis ¹⁵² quibuslibet divina protectione et humana defensione liberati sunt. Hac itaque tempestate beatus Lupus evidentissima dedit suæ sanctitatis signa, qui, ut in ymmo ejus canitur, *dum bella cuncta perderent, orando Treceas munit.* In omnibus autem locis quæ ab eis vastata sunt, si quid inventum est opum, præda fuit; reliqua consumpsit incendium aut redemit vectigal annuum. Quid ¹⁵³ vero per singulas urbes et loca egerint, singulis urbibus et locis sua vexatio satis superque est testimonio. Nos breviter quis ejus audaciæ finis fuerit videamus, et sic ac enarrandum beati viri obitum reflectamus articulum.

Post multam igitur effusionem sanguinis sanctorum Aurelianis perveniunt. Regebat ¹⁵⁴ eo tempore Aurelianensem urbem sanctus Anianus, sextus urbis ejusdem episcopus, qui post sanctum Evantium, qui tempore Constantini principis et papæ Silvestri Defniano successit, cathedram susceperat.

[JORD, 37.] Et cum ¹⁵⁵ Etius patricius, qui sub Marciano principe Gallias regebat, comperisset Singibanum ¹⁵⁶ Wandalorum regem, qui in ea morabatur et partibus Etilii favebat Aurelianos velle tradere civitatem, cui ¹⁵⁷ sanctus Anianus episcopus

præerat, ut dictum est, misit ad Theodoricum regem Wisigothorum, petens auxilium contra Hunos, quibus si prævaluissent, mediam partem Galliæ Gothis daret. [FRED.] Quod et Theodoricus annuit. Aliosque mittens nuncios ad Attilam regem Hunorum, auxilium petivit contra Gothos qui Galliam conabantur invadere; quibus si prævaluissent, mediam partem Galliæ Hunis daret. Quod cum et Attila annuisset, utrimque Gothi et Huni pro parte Galliæ gravi confligunt certamine [JORD. 41.] Cæsa sunt eo prælio Wisigothorum ducenta milia cum rege Theodrico, Hunorum vero centum quinquaginta milia, exceptis ¹⁵⁸ 90 milibus Gepidarum et Francorum, qui inter se ante congressionem publicam mutuis cecidere vulneribus, Francis pro Romanorum, Gepidis pro Hunorum parte pugnantibus nocturno occursum. [FRED.] Sic orationibus beati Aniani et industriâ Aetii patricii civitas Aurelianis liberata est. Huni vero cum Ostrogothis in Mauriacensi resident campania. Thorsimundus autem qui patri in regnum successerat, collecto Wisigothorum omni exercitu patrem ulcisci desiderans, cum Hunis Mauriaco campo confligit. [JORD. 38.] Tribus diebus continuo pugnatum est, Sangibano ¹⁵⁹ semper in medio posito ne ad Attilam deflecteret, et innumerabilis multitudo corrui. Etius vero consilio strenuus noctu veniens ad Attilam dixit: *Optaveram ut tua virtute regionem hanc a Wisigothorum infestatione potuissem eripere; quod fieri nequaquam potest. Hac enim nocte Theodoricus Thorsimodi frater cum maxima Gothorum gente advenit, quem præliando vincere non poteris, et utinam evadere possis.* [FRED.] Tunc Attila dedit Ecio decem milia solidorum, ut ejus auxilio et virtute Pannoniam redire posset. Ipsa etiam nocte Etius ad Thorsimundum pergens, causam consimilem de adventu maximæ multitudinis Hunorum a Pannoniis confinxit, adjiciens, debere illum vereri, ne dum renoratur, frater ejus Theodericus regnum ei subriperet. Similiterque susceptis ab eo decem milibus solidorum auxilium spondet contra Hunos, et sic clam Wisigothi recedunt. His ergo fugientibus, Hunis quoque altera ex parte recedentibus, Etius, junctis sibi Francis, suos post tergum Hunorum direxit. Quos usque Toringiam persequutus est, et sic ejus virtute et ingenio Gallia ab hostibus liberatur. Cum igitur hæc factio Thorsimodo et Gothis perlata fuisset et illi promissam Galliæ partem requirerent, urticulus aureus quingentarum librarum ¹⁶⁰ gemmis ornatus compositionis causa eis ab Etio transmittitur, qui usque hodie in thesauris Gothorum pro ornatu reservatur.

[JORD. 40.] Narrat ¹⁶¹ Getarum historia, Theodoricum Wisigothorum regem a Valentiniano juniore

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁹ q. r. e. *postea additum; ad latus legitur* optis. ¹⁵⁰ *superscriptum.* ¹⁵¹ Plures — lib. sunt *in marg.* ¹⁵² ex. plebous c. ? ¹⁵³ Quid — articulum *in marg.* ¹⁵⁴ Regebat — susceperat *in marg.* ¹⁵⁵ *in rasura.* ¹⁵⁶ S. W. r. q. in ea m. et p. E. f. *superscripta.* ¹⁵⁷ c. s. A. e. p. *in rasura;* ut d. e. *superscripta.* ¹⁵⁸ exceptis — *occursum in margine.* ¹⁵⁹ S. s. in. m. p. n. ne ad A. d. *in margine.* ¹⁶⁰ Q. l. *superscripta.* ¹⁶¹ Narrat — *inglorius in margine folii antecedentis leguntur adjecto signo o. Sed ea huc pertinere, docent verba Verte folium in signo o quæ post reservatur superscripta habentur.*

qui regnavit in partibus Occidentis ad usque hostes Pannonios incitatum, quatuor filiis domi dimissis, cum Thrasimundo et Theoderico ad prælium processisse; Etium e contra tanta cura et prudentia processisse obviam Attilæ, ut infinitum agmen non impar occurreret. Bellum atrox, multiplex, immane, pertinax, cui simile nullum narrat antiquitas, ut rivulus humili ripa prælabens sanguine nimio torrentis more inundaret, Quo Theodericus, dum suos circumiret adhortans, equo dejectus et suorum pedibus conculcatus vitam finivit. Quo facto Wisigothi divisi ab Alanis in vasis Hunis pene Attilam trucidassent, nisi eo suos intra septa castrorum recludente nox prælium diremisset, quod circa nonam diei horam ceptum erat; ubi tamen obsidione clauderetur, nisi obstitissent sagittarii quibus se certatim munierat. At Thorismundus curatis exequiis dum patrem ulcisci desiderat, Etium quid ageret consulit. Qui metuens ne Hunis funditus peremptis a Wisigothis Romanum premeretur imperium, præbet consilium ut ad patrias sedes rediret regnumque arriperet, ne germani ejus paternis opibus præreptis regnum invaderent, et graviter cum suis quam cum extraneis pugnaret. Hoc responso accepto rediit ad Gallias. Qua discessione Attila cognita, ad oppressionem Romanorum intendit et Aquileiensem obsedit urbem, quæ est metropolis Venetiarum. Thorismundus in campis Catalaunicis, ubi et pugnaverat, regia majestate subvectus Tolosam ingreditur. Attila Aquileia capta et crudeliter diruta et vastata, per reliquas Venetum civitates debachatur Mediolanum subvertitur, Ticinum diruit, vicina loca alliduntur, et totam penestaliam demolitur. Romam dum intendit peraccidera et a suis removetur exemplo Allarici regis, quod ille post fractam Romam non diu supervixerit, Leo papa per se ad eum accessit, a quo delentis ultra Danubium pacta pace discessit, graviora se Italiæ illaturum mala denunciavit, nisi sibi Honoria Valentinianæ germana Placidie filia cum portione opum regalium sibi mitteretur; quod ab Honoria et requisitum erat. (*Ib.*, 43.) Et dum Alanos ultra Ligerim consistentes sibi temptat, subigere, a Wisigothis quorum intendebat exterminio, Alanis opem ferentibus, recessit inglorius. (*Ib.*, 44.) Thorismundus ergo Hunis devictis, pace suorum composita, obiit, Theodericus frater successit. Qui Recciarium Suevorum regem in Hispaniam invadentem auxiliariis Gundiocho et Chilperico regibus Burgundionum usque ad internecionem prostravit, eo perempto; cui Recismundus sub Gothorum dominio successit. (*Ib.*, 47.) Et Theodericus occubuit. Eurico Tratre ei succedente, qui Arelatum et Massiliam propriæ subdidit ditioni. (*Ib.*, 48.) Vixit autem usque ad tempus Theodemiri regis Ostrogotharum Gothis ¹⁶² eis omnino subjectis et Attilæ imperio parentibus. Nec aliter aliqua gens Scithica ab

A Hunorum imperio dirimi potuit, nisi in commune optata cunctis nationibus Attilæ mors prævenisset. Quæ tam vilis fuit ut vita mirabilis. Nam dum post innumerabiles uxores puellam sibi sociasset et in nuptiis hilaritate nimia resolutus vino somnoque gravatus esset resupinusque jaceret, sanguis qui in somniato de naribus fluctabat, dum consuetis meatibus impeditur itinere ferali faucibus illapsus dormientem extinxit. De quo id accessit mirabile, quod Marciano principi Orientis de tam feroci hoste sollicito divinitas adsistens arcum Attilæ fractum eadem nocte ostendit, ut Priscus historicus refert. Nece autem ejus comperta, in mediis campis et intra tentoria serica cadavere locato spectaculum mirabile exhibetur. Nam de tota Hunorum gente lecti equites locum quo erat positus ambientes, facta ejus cantu funereo prosequerantur, ingentem commensationem celebrantes luctumque funereum mixto gaudio explicantes. Cadaver autem loculo inclusum primum auro, secundum argento, tertium ferro communiunt, quod ferro gentes edomuerit, in auro vero et argento ornatum utriusque rei publicæ accepit. Adduntur arma hostium cedibus acquisita falerique vario gemmarum fulgore pretiosi, diversi quoque generis insignia quibus aliquod decus colitur. (*Cf. ib.*, 30.) Et ut tot tantisque divitiis humana cupiditas arceretur, huic operi deputatos detestabili mercede trucidarunt, sepelientes scilicet ut esset mors momentanea sepelientibus cum sepulto. Locus vero sepulturæ ejus fluvius immanissimus ab alveo suo in septuaginta rivos extensus. Et ubi totus fluvii inundabat impetus, ibi sepulturæ est traditus, et obstructis rivis fluvius alveo suo est redditus.

B Igitur Gallia ab infestatione Hunorum ita quidem tunc temporis liberata est. Pauci etiam qui remanserant Christiani divinam ultionem juste in se exercitam videntes et propitiationi ejus animo gratias agentes, exequendis mandatis Dei promptiori subdebantur animo. [BEDA.] Etius quoque patricius, magna occidentalis rei publicæ salutis et regis Attilæ terror, a Valentiniano manu propria fraude perimitur. Qui postea a duobus Etii familiarissimis dolo Maximi interfectus est anno imperii sui 30, anno 4 Marciani [FRED]. Cui succedens Maximus tyrannus relictam Valentiniani sibi duxit uxorem, et quarto mense tumultu militari occiditur, succeditque Avitus, a Gallicano exercitu primo Tolosa a Gothis, dehinc apud Arelatum augustus appellatus. Qui tertio anno imperio et vita caruit, et Marcianus monarchiam optinuit. Quo mortuo anno ab incarnatione Domini 457, Majorianus in Italia et Constantinopolim Leo augusti appellantur. Anno igitur ¹⁶³ ab incarnatione Domini 435, antequam Avitus imperator fieret, Glycericus Wandalorum rex sollicitatus a relicta Valentiniani, Romam ingreditur, ditatusque opibus Romanorum Affricam redit, Valentiniani uxorem et duas

C

D

VARIE LECTIONES.

¹⁶² Gothis — est redditus *in marg.* ¹⁶³ Post hæc tria fore vocabula erasa.

filius et Etii patritii filium Gaudentium secum habens, [Isro.] Regnavit Gaysericus a. 37, m. 3, et eo mortuo successit Honoricus.

[Jord. 50.] Igitur ¹⁶⁴ mortuo Attila, dum successores ejus cuncti imperare cupiunt, omnes simul imperium perdidit. Ardaricus enim, Gebidarum rex famosissimus, contra filios Attilæ primus insurgit, et bellum commissum est in Pannonia concurrentibus gentibus variis quibus Attila dominatus fuerat. Gothis, Gebidis, Suevis, Hunis, Alanis, Erulis, quorum triginta milia Ardarici gladius interemit; reliqui fugantur. In ¹⁶⁵ eo prælio Elac major filius Attilæ occiditur, reliqui fugantur juxta litus Pontici maris, ubi prius Gothorum sedes fuere. Gepidæ victores Daciæ fines occupaverunt. Gothi Pannonias, Hni Illiricum. Alani Scythiam inferiorem. Erma junior Attilæ filius extremam minoris Scythiæ sedem sibi accepit, et habuit Marciano imperante.

Beatus itaque Pulchronius, urbis Clavorum episcopus, cursu vitæ consummato discessit 2 Kal. Mai. et migravit ad Dominum, Corpus ejus in ecclesia sancti Amantii nomine honore dicata sepultum est: licet a multis astipuletur, timore hostium sepultum eum juxta viam publicam, quia in ipsis bellorum tumultibus raptus siti ne videret exterminium civitatis et populi, et postea rarescentibus bellis super eum edificata sit ecclesia a viri timoratis. Unde postea evolutis aliquot annis nutu divino levatum sit sacratissimum corpus ejus, et in ecclesia sancti Petri ut sanctum decuit honorifice reconditum. Successit ei sanctus Possessor, de quo certum habemus quia placuit Deo et inventus est justus. Obit et ipse mense Decembrio, die primo, et in ecclesia sancti Petri sepultus ¹⁶⁶. De sancta eorum memoria hoc in patrum scriptis invenimus, quod (BERCARI G. ep. Vird.) eorum merita Deo fuerint grata: et inter cives sanctorum ipsi fuerint annumerati. Celebratur dies translationis annuatim celebri memoria 4 Nonas Maii.

[Jord. 53.] Ostrogothorum ¹⁶⁷ autem rex post Walamerem Theodemir fuit, et post eum filius ejus Theodericus fuit rex potentissimus. Qui annorum septem pacis obses Marciano redditur et Constantinopolim ad Leonem ducitur. Quo tempore Gothi Hunos usque ad internecionem sternunt, Scirorum gentem deleverunt. Quo prælio Walamir occubuit, et a Theodemiro fratre ejus Suevi, Sarmatæ, Gepidæ et Alani vastantur et subjiciuntur, et a Leone imperatore filius ei reddidit. (Ib., 56.) Theodemir fratrem suum Widimer ad Italiam dirigit, ubi ille defungitur heredem sui nominis relinquens, qui magnis muneribus a Glicerio imperatore susceptis ad Gallias venit

A et junctis Wisigothis Gallias suo jure defendit, quæ a vicinis gentibus premebantur. Theodemir autem Pannoniam invadit et Thessalonicam, et ab Ylario patricio muneribus sumptis loca quæ incolerent accipiunt sicque quiescunt. Theodemir obiit, Theodericum relinquens heredem, ut dictum est, Zenone imperante. (Ib., 57.) A quo Theodericus invitatus et consul factus et in filium adoptatus, missus est Romam ad liberandam eam a tyrannide regis Thorcingorum et Rugorum: quam et tercio ingressus sui in Italiam anno optinuit, et regio coronatus est diademate, Alarico super Wisigothos regnante, Sigmundo in Burgundia, qui et ejus filiam habebat Clodoveo in Francia, Ermenfrido in Toringia, Trasamundo super Wandalos. (Ib., 58.) De Alarico natus est Amalaricus. Quicum regnaret in Gallia et Hispania, a Francie apud Barcinonam peremptus, regnum cum vita amisit. Postque in Wisigothis Theudis regnans, Agili regnum reliquit, contra quem Athanagildus cum Libero patricio Romanorum insurrexit. Super Ostrogothos vero in Italia post Theodericum Athalaricus filius filii ejus regnavit, cui successit Theodatus. Quo dejecto Witigis rex creatur, in quo finitum est regnum et cessit Romano imperio.

Redeamus jam a successiones imperatorum et pontificum Romanorum. Majorianus quinto anno regni sui interficitur Romæ contra Wandalos profectum faciens, et Antimus imperator efficitur, anno 7 Leonis imperatoris. (Ib., 45.) Antimus ¹⁶⁸ imperator a Recimero genero suo bello intestino peremptus, regnum reliquit Avito. Qui ultro recedens Placentiæ episcopus factus, regnum liquit Olibrio. Et hic spadonum ensibus occubuit. Et Glicerius apud Ravennam cæsar factus, a Marcellini sororis filio Nepote vix anno exacto episcopus ordinatur in portu Romano. Et Nepus fugiens Orestem, qui filium suum Augustulum apud Ravennam imperatorem creaverat, apud Dalmatias defecit, Cui successit Augustulus, quem ab augustali dignitate Odoacer Herulorum rex deiecit et imperium obtinuit; et sic augustalis illa sublimitas, quæ ab Octaviano cepta est, apud Romam deperiit, anno ab incarnatione Domini 475, imperii vero 522, ab urbe condita 1214.

(Gesta p. R.) Anno ab. i. d. 466. Hilarius sedit Romæ a. 6, m. 3, d. 10. Cui successit Simplicius, sedit a. 15, m. 1, d. 4. Sub ejus episcopatu venit relatio de Grecia ab Achacio Constantinopolitano episcopo, affirmans Petrum Alexandrinum episcopum Eutichianistam hereticum factum. Tunc Simplicius dampnavit Petrum Alexandrinum, eo quod Acacius innumera crimina de eo affirmabat, reservato tempore penitentiae. Obit ergo Simplicius et

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁴ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁶⁵ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁶⁶ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁶⁷ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁶⁸ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁶⁹ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁷⁰ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁷¹ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁷² Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁷³ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁷⁴ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁷⁵ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁷⁶ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁷⁷ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁷⁸ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁷⁹ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁸⁰ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁸¹ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁸² Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁸³ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁸⁴ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁸⁵ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁸⁶ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁸⁷ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁸⁸ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁸⁹ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁹⁰ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁹¹ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁹² Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁹³ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁹⁴ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁹⁵ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁹⁶ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁹⁷ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁹⁸ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ¹⁹⁹ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia. ²⁰⁰ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membrana lacinia incerta continentur, valde difficilia.

sepultus est in ecclesia beati Petri 6 Non. Marci, A et cessavit episcopatus dies 6.

[FREDEC.] Post captam igitur Romam regnum Gothorum bifaria divisione partitum est, et qui in Italia remanserunt, ditioni se imperii tradiderunt; reliqui Tolosam Aquitanie civitatem sibi statuerunt sedem. Elegerunt Adaulfum regem, qui et Placidiam duxit uxorem, ut dictum est. [ISID.] Quo septimo anno occiso, Vallia successit, et ei Theodoricus, et Theodorico Thorsimodus, Thorsimodo quoque Theodoricus, et ei Euricus frater ejus. Qui Hispanias Galliasque et totam Burgundiam sibi subdens 24° anno regni sui Arelato obiit. Cui successit Alaricus contra quem Clodoveus pugnavit. [FREDEC.] Gothi ergo, qui terram Italiae possederunt, et se ditioni imperii Leonis tradiderunt, cum ab Odoacro rege Herulorum et vicinis gentibus assidue vastarentur, perlegatos Leonem imperatorem postulaverunt, ut Theodericum eis institueret patricium, qui adversariis eorum resisteret. Quod imperator Leo clementer annuens, cum consilio senatus Romam Theodericum direxit, qui a Romanis et Gothis patriciatus honore gloriose susceptus est. Hic ex genere Macedonum fuit. Idacius enim patricius et Eugenia uxor ejus cum essent absque liberis, et haberent in ministerio creditarios pueros, Theodorum et Liliam Macedones, unde parvuli fuerant advecti, copulaverunt eos invicem. Eugenia jussit puellam ut in nocte qua jungerentur quicquid vidisset in somnio sibi referret. Vidit ergo puella somnium, quod arbor de ea exiliens tam excelsus esset ut nubes penetraret. Quod cum viro narrasset, dicit ad eam: *Cum steteris in conspectu dominæ tuæ, dices ei vidisse te hac nocte equum et equam nimie pulchritudinis, quos sequebatur equus parvulus, ambulantes in medio dominorum tuorum.* Eugenia hoc audiens viro suo nunciat, et putantes liberum futurum, statim utrosque liberos esse jusserunt, et rebus plurimis ditaverunt. Peperit ergo Lilia filium nomine Theodericum, quem Idacius et Eugenia, quia esset decorus, prudens et fortis et longus, sibi adoptaverunt in filium. Post quorum mortem præcepto Leonis imperatoris militare jussus, duodecim annis militiam gerens tantæ fortitudinis et ingenii prælia gessit, ut ab omnibus diligeretur. Postremo senatores palatii tanto invidiæ dolore eum persecuti sunt, ut inquirerent qualiter jussu imperatoris interiret. Tholo-

meus autem quidam de senatoribus cum eo amicitiam iniit, quam usque in diem obitus custodivit. Susceptus ergo a Romanis et Gothis cum Odoacro qui Romam optinuerat et Herulis plura prælia gessit. [FREDEC.] Die igitur quadam inito prælio Theodericus cum Gothis, fugiens Ravennam ingressus est. Ubi Liliam matrem suam inveniens, ab ea correptus cum inproperio, quod non esset ubi fugeret nisi ut iterum ingrederetur uterum de quo natus esset, nimium confusus, cum paucis iterum obviam

exivit Odoacro et Herulis. Quos dispersos inveniens, cum paucis ees superat, persequutusque Odoacrum vincitum cum uxore et liberis interfecit, gentemque et regnum Herulorum delevit. [ISID.] Postquam vero Wandali ad Affricam transierunt, Galiciam Suevi sortiti sunt: et rex eorum Erenricus regnavit a. 32, et post eum Recila a. 8, cui Recianus filius successit, et catholicus factus regnavit a. 8. Quo interfecto Maldra, Frumarius et Reccimundus reges constituuntur. Multis itaque Suevorum regibus in Arriana perfidia permanentibus, tandem regnum Theodomirus accepit, qui statim Suevos catholicæ fidei reddidit. Cui Maro successit et regnavit a. 14. Huic Eboricus successit, quem Audeca sumpta tyrannide regno privavit et monachum fecit. Contra quem Leovigildus Gothorum rex pugnavit et captum totondit et presbyterum fecit, et sic regnum Suevorum in Gothos transfertur, quod manserat a. 177. Regnum vero Gothorum postea duravit a. 380. Leovigildo, regi Hispaniæ qui Alarico successit, Richaredus rex successit, fratre ejus Herminigildo martyrio a patre coronato. Hic Richaredus secrete baptizatus, omnes Gothos Toletum adunatos ad fidem catholicam reduxit, anno ab incarnatione Domini 596.

[ADO.] Tempore ¹⁶⁹ Leonis Ylarius Arelatensis et Claudianus Viennensis clari habentur. Pyminiola, soror sancti Ylarii Arelatensis, uxor fuit sancti Lupi Treccassinensis, cujus discipulus fuit sanctus Pulchronius Virdunensis. Septem autem simul fuere annis.

[Gesta p. R.] Tempore igitur Odoacri regis sedit Romæ Felix natione Romanus, patre Felice presbitero, a. 8, m. 11, d. 18. Fuit usque ad tempora Theoderici. Sub hoc iterum venit relatio de Grecia Petrum Alexandrinum revocatum ab Acatio Constantinopolitano, et facto concilio Felix papa dampnavit Acatium cum Petro. Leo ergo imperator exactis in imperio 17 annis obiit anno ab inc. Dom. 474. Successit alter Leo et eodem anno defunctus est. [ISID.] Tunc Zenon imperator efficitur, quod tenuit a. 16. Sub quo corpus Barnabæ apostoli reperitur. Ab hoc relatio venit ut penitens rediret Acatius. [Gesta p. R.] Tunc papa Felix misit duos episcopos Mesenum et Vitalem, ut si invenirent complicem Petri Acatium dampnarent eos. Qui corrupti pecunia non fecerunt juxta præceptum apostolicæ sedis. Eodem tempore facta synodo invenit iudicium, ambos episcopos corruptos pecunia, et ejecti sunt a communione. Hic sepultus est in basilica beati Pauli, et cessavit episcopatus dies 5. Post eum Gelasius natione Afer, patre Valerio, sedit a. 4. m. 8. d. 9. Hic fuit amator cleri et pauperum et liberavit a periculo et fame urbem. Hujus temporibus Manichei in urbe inventi exilio deportati sunt, et codices eorum incendio concremati. Hic revocavit Mesenum ad communionem sub satisfac-

¹⁶⁹ Tempore — annis in marg.

ctione, et purgatus receptus est. Hic dampnavit in perpetuum Acatium et Petrum, nisi respiscerent. Obiit 11 Kal. Dec. Fecit tractatus et hymnos.

[BEDA.] Post Zenonem imperavit Anastasius anno ab incarnatione Domini 490, annis 27, qui, quia catholicos insequutus est favens heresi Euthichetis, fulmine interiit. [ISID.] Trasamundus ¹⁷⁰ Wandalorum rex catholicas ecclesias clausit et 220 episcopos Sardiniam misit. Regnavit a. 27, m. 4. Cui successit Ildiris Honorici filius.

(*Gesta p. R.*) Anastasius papa, natione Romanus, sedit Romæ a. 1, m. 11, d. 24. Ab hujus communiōne subtraxerunt se multi, eo quod sine consilio ecclesiæ catholicæ communicasset cuidam diacono Thessalonicensi, nomine Fotino, qui communicabat Acatio. Et cum vellet a decessoribus suis dampnatum occulte revocare Acatium, non potuit, quia divino iudicio percussus interiit. Successit Symmachus 83 a Petro, natione Sardinus, patre Fortunato, sedit a. 15, m. 7, d. 27. Fuit tempore Anastasii et Theoderici. Constituit ut die Dominico et sanctorum nataliciis canatur *Gloria in excelsis*. Hic inter multa ecclesiarum opera omnibus episcopis per Africam et Sardiniam exilio religatis omni anno necessaria ministrabat.

Anno ab inc. Dom. 509, obiit sanctus Benedictus, et in Monte Cassino per 15 annos jacuit, et post corpus ejus in Galliam translatum est anno 660. Tempore Anastasii claruit Antonius.

(*Gesta p. R.*) Hic et Laurentius sub intentione ordinati sunt uno die, et confirmatus est Symmachus, et ordinavit sub intuitu misericordiæ Laurentium episcopum in Nucerna civitate. Post annos 4 zelo ducti quidam de clero et senatu incriminaverunt Symmachum, et facta sunt mala pejora prioribus. Quidam vero de senatu quasi consultius agentes, miserunt ad Theodericum regem, ut eis destinaret qui ordinaretur apostolicus depositis illis utrisque. Qui contra sacros canones misit eis Petrum, Altinæ civitatis episcopum. Symmachus vero congregans universalem synodum 123 episcoporum, prius purgavit se de crimine quod de eo ferebatur, deinde tam ipse quam omnes dampnaverunt Petrum a rege missum ut invasorem sedis apostolicæ, et Laurentium similiter qui seditiosis assentiens videbatur se ad papatum ingerere. Ipse vero in Domino confortatus usque ad diem dormitionis suæ permansit apostolicus. Audiant qui favorem terreni principis divinæ voluntati anteponunt, et intelligant istius dampnationis sententiam usque ad se derivari et pertinere, quæ a beato Symmacho papa et aliis 123 episcopis in Petrum et Laurentium legitur processisse. Discant hic saltim ¹⁷¹ hi qui apostolicam sedem invaserunt et Romanæ ecclesiæ præjudicium fecerunt, qui favorem terreni principis divinæ auctoritati anteponunt, secundum tam evidens exem-

plum, dampnationi suæ ipsi esse obnoxii; nec malint cum impiis in circuitu ambulare, aut vertiginem capitis sui quæ in propatulo est defendere, quam errorem suum simpliciter confiteri et doctrinam suscipere.

Zenon ¹⁷² et Anastasius imperatores Euthichianistæ, hi leguntur prius sibi sanctam catholicam ecclesiam subdidisse, ita ut catholicos episcopos exilio religarent et apostolica traditione postposita sibi consentaneos in eorum sedibus subrogarent. Nam ante horum tempus leguntur quidem heretici imperatores catholicos episcopos multis modis vexasse, electioni vero aut promotioni cujuslibet pontificis nusquam leguntur se miscuisse. Siquidem sub eisdem Euthichianistis imperatoribus et Constantino poli et reliquis urbibus legitur innumerabilis fidelium multitudo cleri et populi pseudoepiscopos eorum nullatenus suscipere voluisse, quia constabat eos absque sui electione in Dei contemptum et sui erroris augmentum a præfatis principibus promotos fuisse. Ut enim tradit Anastasius, sanctæ Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, in chronica Theophanis et Georgii Dei cultorum, quam ipse de Greco in Latinum transtulit: [ANAST.] « Vicesimo imperii Anastasii anno, Johanne Niocetæ Alexandrino episcopo heretico mortuo, Dioscorus junior prælatus est episcopus Alexandriæ. Qui cum manus impositionem accepisset, recesserunt multitudines rusticorum dicentes, quia nisi sicut sancti canones continent fiat episcopus, non recipietur. Principes enim intronizaverunt eum. Dioscorus autem venit ad Sanctum Marcum, et Venientes clerici induerunt eum secundo et iterum eum consecraverunt. Et ita veniens ad Sanctum Johannem perfecti collectam. Cum autem esset illic Theodosius filius Calliopii augustalis et Achacius magister militum, turbæ turbatæ ceperunt injuriis afflicere filium augustalis, eo quod laudaret imperatorem Anastasium, et insipientes quidam a sede depulerunt eum et interfecerunt. At vero Achacius magister militum quotquot capere potuit interfecit. Quod audiens imperator iratus est. Porro Dioscorus mitigavit eum. Cumque Constantinopolim venisset apud imperatorem pro Alexandrinis intercessurus, ab orthodoxis publice conviciis appetebatur. Quam ob rem et ipse cum ob homicidium intercessisset, cum festinatione recessit. » Ecce quibus prius auctoribus seculi principes suos pontifices nituntur Dei ecclesiæ promoveri. Sequentes autem horum hereticorum exempla quidam Grecorum imperatores regni sui urbibus suos episcopos imponentes, Romanæ vero urbi hoc pepercerunt. Decretum enim electionis a clero et senatu susceptum sibi mitti statuerunt, priusquam futurus pontifex consecratur. Quod cum legatur sepius directum fuisse, nusquam tamen legitur eos Romanorum electionem mutasse aut reprobasse.

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁰ Trasam — filius *in marg.* ¹⁷¹ saltim — anteponunt *in marg.* ¹⁷² *Sequentia in marg.*

Hoc tamen quia Domino erat contrarium, ut ecclesia pontifice careret, usquedum qui decretum ferebat iret et rediret, penitus respuerunt sequentes imperatores, religione, præstantes, quod liquido cognoscere possimus in præceptis Constantini principis ad Benedictum episcopum et clerum et populum Romanum. Itaque qui attendit alios Grecorum imperatores decretum sibi mitti noluisse, attendat eos nunquam electionem mutasse, attendat etiam. . . .¹⁷³.

Post Anastasium Justinus senior accepit imperium anno ab. inc. Dom. 157; regnavit annis 9. (*Gesta p. R.*) Ormisda Campanus sedit Romæ anno ab inc. Dom. 511, sedit a. 8, d. 15, patre Justo de Frisone. Hic constituit clerum et presbiteros erudit. [BEDA]. Post hunc Johannes Tuscus, patre Constantio, a. 2, m. 8, p. 15. Hic Constantinopolim veniens ad portam quæ vocatur Aurea, in conspectu omnium roganti cæco lumen reddidit. (*Gesta p. R.*) Qui cum redisset et Ravennam venisset, Theodericus eum cum comitibus carceris afflictione peremit, invidia ductus quod catholicæ pietatis defensor Justinus honorifice eum suscepisset; quo etiam anno Symmachum et Boetium patritios occiderat, et ipse 99 post hoc facinus die morte subita sequenti periit anno. [BEDA]. Episcopi de exilio, quo per Africam et Sardiniam tenebantur, revertuntur post annos 74 hereticæ profanationis. [ADO]. Julianus Viennensis ecclesiæ episcopus claruit. [ISID.] Childricus enim, qui et Ildiris, Honorici filius ex Eudochia captiva Valentiniani filia ortus, post Trasamundum Wandalarum regnum obtinuit. Hic pro sacramento quo erat astrictus, ut quam diu regnum teneret episcopos ab exilio ne revocaret, antequam regnum acciperet, catholicos sacerdotes quos Trasamundus dampnaverat, ab exilio revocavit. Quem Gilius sumpta tyrannide regno privavit, qui et Childericus dictus est et regnum optinuit. [FREDEC.] Justinus non multo post bellum in Persas movens, cum Calcedonem pertransisset, morbo periit, et Justinianus in regnum elevatur. Qui cum regem Persarum oppressum vinctum teneret, honorifice eum in cathedra sedere jussit quærens ab eo civitates et provincias rei publicæ. Cumque ille diceret: *Non dabo*, et Justinianus econtra verbo rustico responderet: *Denras*, ob hoc illo in loco civitas fundata nomen accepit Denras. Receptis ergo provinciis et civitatibus plurimis, permisit eum in Persas regnum recipere, et cum magno triumpho reversus est Constantinopolim. Qui cum unico amore diligeret Belsarium, instituit eum patricium in illis partibus Africæ quæ a Wandalis non fuerat occupata. Senatus autem zelo ductus suggestit de eo imperatori quod dejectionem ejus meditaretur, ut ipse in regnum sublimaretur, et ob id zelum ducens adversus Belsarium, jubet eum Wandalos expugnare, a quibus multæ militum le-

A giones sepe fuerant trucidatæ. Belsarius timens Wandalos adhortante Antonina uxore sua Christiana, votum vovit Deo se futurum Christianum si posset Wandalos superare. Wandali super litus maris castrametantur, Belsarius econtra terrestri prælio et Antonina navali procedere parant. Cum jam prope conflictum essent, Antonina cum suis egressa, omnes mulieres et liberos Wandalarum delevit, nec animal ex illis vivere permisit. Quod ubi Childemer audivit, retrorsum ad castra rediens, destructa phalanga prælia a Belsario et Antonina, terra marique vallatus cum suis omnibus ad internecionem cesus est. Qui fugiens cum duodecim tantum Wandalis in castro tuto se recepit, ubi coartatus petebat Belsarium, ne ligatum eum imperatori præsentaret. Quo promittenti non se eum ferro, non ligno non corrigia, non ere ligandum, Childemeris se reddidit. Quem Belsarius catena argentea constrinxit, sociosque ejus interfecit, ipsumque Justiniano præsentavit; quem ille in palatio suo habitare jussit, sed sputis et opprobriis gravibus obprimebat. Petensque imperatorem ait: *Habitatores palatii tui sputis et opprobriis opprimunt me; quorum ego si juberet duodecim et ego unus cum equo quem habui ante conspectum gloriæ tuæ armuli accederemus ad prælium cognosceres cui ex nobis validitas sit aut ignavia*. Quod cum Justinianus duodecim militibus jussisset, ille dum eos aggreditur fugam fingens, omnes singulatim interfecit. [ISID.] Posthac jussu imperatoris eunuchus factus, in provincias vicinas contra Persas patricius ordinatur, et¹⁷⁴ sic regnum Wandalarum finitum est anno ingressionis eorum in Hispaniam 97, et manserat a. 113. [FRED.] Senatus iterum Belsarium Justiniano facit odiosum. Quam ob rem ab honore patriciatus deponitur. Iterum quandam Florianum in imperium nititur sublimare et Justinianum dejicere, qui petens Belsarium ut se adjuvaret, nuncios misit ad eum. Et ille fingens se Florianum adorare vallatus pueris suis Florianum gladio percussit et omnes inimicos suos quierant cum eo, coronamque auferens a capite Floriani imposuit capiti Justiniani, reddens ei basia per manus [FRED.].

A. 525. Justinianus imperator Justini majoris nepos regnavit a. 37. Quo defuncto in Constantinopolim Justinus a. 563 ambivi imperium, vir iniquus et cupidus.

D [ADO]. Tempore¹⁷⁵ Justini Pantagathus Viennensis quinque annis, cui successit Ysielnus. Tempore¹⁷⁶ Justiniani imperatoris Dominus Viennensis episcopus floruit.

[FREDEC.] Teodericus igitur Gothorum rex, de quo supra retulimus, cum tempore Leonis imperatoris renuisset subire ditionem imperii, triginta annis cum magna felicitate regnavit. Fuerunt omnes anni quibus regnavit in Italia 32 anni, a finibus Pannoniæ usque ad Rodanum fluvium, a Tyrreno mari

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷³ Hic quedam discerni nequeunt. ¹⁷⁴ et 113 in marg. ¹⁷⁵ Tempore — Ysielnus in marg. ¹⁷⁶ Tempore — floruit in marg.

usque ad Alpes Penninas et Yseram fluvium. ¹⁴ **A** anno regni sui basilicam sancti Juliani Brivatæ columnis mirificis ornatam extruxit. Civitates omnes quas regebat miro opere restaurare et munire solertissime fecit. Palatium splendidissimum Papiæ quæ Ticinum cognominatur, Ravennæ quoque et Veronæ fabricare jussit. Cujus filiam Sigismundus Burgundionum rex habuit uxorem. Post ¹⁷⁷ quem suscepit regnum Athalaricus filius filiæ ejus et ei Theodatus [JORD.]. Quo dejecto, Vitiges rex creatur, et hic Justiniano per Belsarium victus opprimitur, et Constantinopolim ductus patricius creatur. Sic regnum Gotthorum post a. 2300 Romanorum cessit imperio.

Amator ¹⁷⁸ episcopus Silverio papæ (MANSI, IX 7): *A quibusdam, Pater dilectissime, audivimus vos a sede sancti Petri injuste pulsum et exilio dampnatum. Quod nimis grave ferentes, misimus vobis argenti libras 50 ad vestram vestrorumque sustentationem.* Silverius papa Amatori episcopo: *Omnia patricia mihi infesta erat, quod non restituebam Antemium dudum patriarcham Constantinopolitanum, quem Agapitus prædecessor meus meritis suis donavit. Urgente etiam jussione exierunt falsi testes, dicentes adversum me crimina quorum nunquam particeps fui. Sed dum multi in illa accusatione persisterent, timuit Wilisarius patricius noster, et mandavit me ad se venire pacifice pro quibusdam ecclesiasticis dispositionibus in palacium principis, et ad primum et secundum velum retinuit omnem clerum et populum qui mecum veniebat, et nullum permisit introire nisi me solum et Vigilium nostrum. Me vero vi retentum et ante prædictam patriciam deductum miserunt quomodo sustentor in exitium, pane tribulationis et aque angustiam. Comites propterea duos dimisi nec dimitto officium meum, sed cum episcopis quos congregare potui, eos qui talia erga me egerunt anathematizavi, et una cum illis apostolicarum synodali auctoritate statui, nullum unquam decipiendum, sicut deceptus sum, et si aliquis deinceps ullum episcoporum ita deciperet, anathemaranatha flet in conspectu Dei et sanctorum angelorum.* Silverius Vigilio: *Quia contra jura canonica temporibus Bonifacii papæ ipso vivente successor ejus designari conabar, nisi tibi amplissimi senatus obviasset justitia, tunc providentia pastoralis tua debuerant execranda jam vicia detruncari. Sed dum parvum vulnus in te neglectum est, insanabilis adcrevit apostamia, quæ nisi ferro altius abscidatur, fomentum non poterit sentire medicinam. Quippe nequissimi spiritus audacia ambitionis frenesiam concipiens in illius apostolici medici cui animas ligandi solvendi que potestas concessa est versari contumeliam, novumque scelus erroris niteris rursus inducere, et in morem Symonis cujus te discipulum ostendis, data pecunia meque repulso,*

qui favente Domino tribus jam emensis temporibus ei præsideo, tempore meo niteris invadere. Habe ergo cum his qui tecum erunt plene dampnationis sententiam, sublatumque tibi nomen et munus ministerii sacerdotalis agnosce, Spiritus sancti judicio et apostolica anathematis auctoritate dampnatus. Sic enim decet fidem sanctorum Patrum in ecclesia, servare catholica, ut quod habuit amittat, qui improba temeritate quod non accepit assumpserit.

(H. Misc.) Justinianus 3 imperii anno promulgavit, ne militarent nisi catholici soli, dans hereticis inducias nisi sese movissent ad conversionem. Hunc adiiit Agapitus papa pro quibusdam rogaturus, sed sentiens eum Euthicetam factum, cum eum argueret, et ille graves ei minas intentaret, ait papa: *Ego ad Justinianum Christianissimum venire desideravi, sed Diocletianum inveni.* At ille videns ejus constantiam inconcussam et inadulatam, ad catholicam fidem cum multis regressus est. Anthimum quoque regiæ urbis episcopum præfatæ hereseos defensorem publice communione privavit, et non multo post in eadem urbe defunctus est; cui successit Silverius. Belisarius post hec Carthaginem cepit, cum 93 annos Wandali eam tenuissent, et omne Wandalarum regnum et stirpem delevit. (Gesta p. Rom.). Silverius itaque cum rogaretur ut Anthimum restitueret: noluit. Ob hoc a Belisario nolente captus ex præcepto Theodoræ augustæ in Pontia insula exulans obiit.

Nomina pontificum Lugdunensium ab initio: **C** Photinus martyr. Hyreneus martyr. Zacharias. Helius Faustinus. Verus. Julius. Tolomeus. Vocius. Maximus. Tretradius. Verissimus; hic interfuit Sarcicensi synodo 4. Sanctus Justus. Sanctus Alpinus, Martinus. Sanctus Antiochus. Elpidius. Senator. Sanctus Eucherius. Salomius. Sanctus Veranus. Sanctus Paciens. Sanctus Lupicinus, tempore Wandalicæ persecutionis. Rustitius. Stephanus. Viventius. Sanctus Lupus, tempore Sigismundi et Clodovei, Lyconcius. Sanctus Sacerdos, tempore Childeberti. Sanctus Nicetius, tempore Childeberti ejusdem. Sanctus Priscus; hic auctor synodorum 21. 22 et 24 extitit. Sanctus Etherius; huic scribebat beatus papa Gregorius. Secundinus. Arigius. Tetricus. Gandericus. Videntius. Sanctus Aonemundus martyr. Sanctus Genesis. Sanctus Lamdebertus; **D** hujus tempore obiit sanctus Bonitius et Lugduni est sepultus, qui Clippiaco in palatio regali sanctum Ansbertum Rotomagensem consecravit antistitem. Sanctus Gudinus. Fulcoaldus ¹⁷⁹. Hic est Fulcoaldus episcopus qui corpus sancti Boniti ¹⁸⁰. Arvernensibus reddidit. Madalbertus. Ado. Eldoynus. Leidradus tempore Karoli Magni; hic restauravit Lugdunensem æcclesiam post destructionem Wandalarum Agobardus doctrina clarus tempore Ludovici Pii.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁷ Post — imperio in marg. ¹⁷⁸ *Sequentia omnia usque ad finem catalogi pontificum Lugdunensium in folio assuto.* ¹⁷⁹ fulc. *deletum.* ¹⁸⁰ *vox deleta.*

Amolo, cujus tempore, ut idem ipse testatur, et Egilmarus Viennensis, Bartolomeus quoque Narbonensis, Stephanus Belgicensis, Alteus Eduensis, Odolmannus Mattisconensis, in epistola missa Rodulfo Byturum archiepiscopo et omnibus episcopis Aquitaniæ Novempopulanæ et Narbonensis primæ, per 300 fere annos Lugdunensis ecclesia primatum æclesiarum in Gallia ab ipsis temporibus apostolorum optinens ¹⁸¹, vices Romanorum pontificum pro suæ sanctitatis merito optinuit. Remigius tempore Karoli Calvi. Sanctus Aurelianus legatus Romanæ sedis; post quem, fuit Agrinius Linguonensis qui non habetur in numero. Aluvala. Bernardus. Austerius. Remigius. Anschericus. Wido. Amblardus. Borchardus senex. Borchardus juvenis. Sanctus Odelricus. Halinardus. Sanctus Gebuinus. Hugo ¹⁸².

[FREDEG.] Langobardorum igitur gens priusquam hoc nomine vocaretur egressa de Scatanavia quæ est ultra Danubium et mare oceanum, Danubium transmeavit. Cum a Hunis interrogati fuissent, quæ gens terminos eorum ausa fuisset vitaret et eis bellum conarentur intrare, illi mulieres præceperunt comam capitis ad maxillas et mentum religare, ut habitum virorum similerent, ut ipsa sua multitudinem hostes terrerentur, eo quod mulierum comæ ad instar barbæ valde longæ esse viderentur; et exclamaverunt omnes: *Hæc est gens Langobardorum*. Et ita bellum ineunt, Hunos superant, partem Pannoniæ invadunt. Narsis ergo patricius cum esset eunuchus, et Sophia uxor Justiniani imperatoris apparatus muliebrem ex auro factum ei misisset, ut filaretet pensa lanariorum et non populum regeret, ille iratus respondit: *Filabo flum de quo Justinus et uxor ejus ad caput venire non poterunt* [PAUL. DIAC.] Hic ¹⁸³ Totilam Gothorum regem occidit, sed accusatus per invidiam a Romanis recessit Neapolim Campaniæ. [FREDEG.] Et Langobardos a Pannoniis invitans in Italiam cum rege Alboino introduxit, qui Glodesindam filiam Clotharii regis Clodovei magni duxit uxorem. Qua ¹⁸⁴ defuncta aliam duxit uxorem cujus matrem occiderat, a qua et ipse veneno periit. Hic invasit, ut dictum est, Italiam, et obsedit, Romam vastavit..... Langobardi ergo elevato ¹⁸⁵ rege super se Clyp nomine irruentes Galliis, Amatium patricium perimunt et multas strages faciunt, pro quo Mummolus patriciatum assumpsit.

[PAUL. DIAC.] His ergo diebus apud Constantinopolim cum amentia quam incurerat mortuo Justino 17 anno regni sui, Tiberius, qui cum Sophia uxore Justiniani regnum regebat, invasit imperium et tenuit a. 6, m. 10, d. 8. Qui et largissimus in elemosinis fuit. Sophia adversus Tiberium insidias parans, Justinianum Justiniani nepotem in regnum voluit subli-

A mare. Quod cernens Tiberis, expoliatum eam thesauris et segregatis ab ea pueris, in custodia jussit retrudi. Justinianum objurgatum multo postmodum amore dilexit.

[Gesta p. R.] Post Johannem papam quem Teodericus rex carceris afflictione peremit, Felix, natione Samnius, patre Castorio, sedit a. 4 m. 2, d. 13, Post eum Bonifacius Romanus, patre Præjecto de Celio monte, a. 2, m. 4, d. 6. Johannes ¹⁸⁶, qui et Martinus, post Bonifacium sedit annis 2, m. 4, d. 6, obiit 6 Kal. Jun. et cessavit episcopatus diebus 5. et successit ei Agapitus Romanus, patre Gordiano presbytero, m. 11, d. 19. Inter Agapitum et Silverium d. 29. Silverius Campanus, patre Ormisda, episcopus Romæ a. 1, m. 5, d. 11. Anno ab inc. Dom. 538, indictione 1. Vigilius Romanus, patre Johanne consule, a. 18, m. 6, d. 26. Anno ¹⁸⁷ præsulatus papæ Vigilius 14, indictione 14, anno ab inc. Dom. [Gesta p. R.] 552, quinta synodus Constantinopolitana. Anno Justiniani Justiniani majoris nepotis 27, Vigilius a Justiniano in exilium truditur; revocatus cum Romam reverteretur, in Sicilia civitate Syracusana calculi dolore moritur. Pelagius Romanus, patre Johanne vicariano, a. 11, m. 10, d. 18. Hic ordinatus a duobus episcopis et uno presbytero. Inter Pelagium et Johannem d. 26. Johannes Romanus, patre Anastasio, a. 12, m. 10, d. 26. Hic restauravit cimiteria martyrum et constituit per Dominicas oblationes et luminaria. Benedictus Romanus, patre Bonifacio, a. 4, m. 1, d. 28. Inter eum et Pelagium d. 5.

C [Gesta p. R.] Anno ab inc. Dom. 582. Mauritius imperator successit Tyberio, regnavit a. 16. Post Benedictum sedit Romæ Pelagius Romanus, patre Unigildo, a. 10, m. 2, d. 10. Eo imperitante fuerunt pluvie, ut videretur diluvium redisse. Tanta clades quantam nullus meminit a seculo fuisse, qua etiam Pelagius papa moritur et Gregorius doctor electione cleri et populi pontificatus Romanæ suscepit ecclesiæ, anno imperii Mauricii 10, ab incarnatione Domini anno 592, indictione 10, epacta 21, concurrente 7, natus Romanus, patre Gordiano, sedit a. 13, m. 6, d. 10. Hic fecit ut missa caneretur supra corpus beati Petri apostoli. Anno pontificatus 4, indictione 13, congregata synodo 24 episcoporum beati Petri apostoli de necessariis ecclesiæ tractavit. Hic missis Britanniam Augustino, Mellito, Johanne et aliis pluribus monachis ad Christum Anglos convertit.

[Ado.] Tempore ¹⁸⁸ Leovigildi Renatus Viennensis episcopus floruit, qui eodem anno quo Justinus amens factus est, obiit.

[BEDA.] Hermenigildus Leovigildi Gothorum regis

NOTÆ.

¹⁸¹ optinet legi videtur. ¹⁸² aliis manibus atramentove subiciuntur: Parvus Josorrandus. Humbaldus, Vizeliacensis abbas. Rainaldus. Falco. Petrus. Amedeus obiit in itinere [itere c.] Iherosolimitano. Humbertus qui superest adhuc v. supra p. 282. ¹⁸³ Hic — Campaniæ in marg. ¹⁸⁴ Qua — vastavit in marg. ¹⁸⁵ e. r. s. b. C. n. superscr. ¹⁸⁶ Joh. — quinque in marg. ¹⁸⁷ Anno — moritur in marg. ¹⁸⁸ Tempore — obiit in marg.

filius, ob fidei catholicæ confessionem regni privatus A infulus a patre Arriano et carceri injectus, ipsa Dominicæ resurrectionis nocte securi in capite percussus, regnum cæleste rex et martyr intravit. Cujus frater Recharedus rex Gothorum prius secretius baptizatus est, et post omnes Gothos qui tunc Arriani erant Toletum adunari jussit quinto anno pontificatus Gregorii, et præsentari sibi omnes sectæ Arrianæ libros quos et cremari fecit, et omnes Gothos baptizari mandavit.

[Abo.] Philippus quoque Viennensis episcopus vigit (fol. 36), cui successit Evantius vir sanctus, qui cum sancto Prisco Lugdunensi et Artemio et Senonico et Remigio Bituricensi et aliis sanctis episcopis, Siagrio quoque Eduensi, 20 capitula roboravit; cui successit Verus, cujus diaconus fuit sanctus Desiderius Eduensis, et ei successit Domnolus B in redimendis captivis strenuus, eique successit Etherius tempore Eraclii imperatoris.

[FREDEG.] eo anno uxor Arnulfi imperatoris Persarum virum suum relinquens cum quattuor pueris et totidem puellis, ad sanctum Johannem Constantinopolim episcopum veniens, dixit se unam esse de populo, et baptizata est, quam suscepit de lavacro sancto uxor Mauricii imperatoris. Quæ cum sepius per legatos repeteretur et uxor ejus esse nesciretur, augusta videns eam pulcherrimam et suspicata ne ipsa esset quæ querebatur, ostendit eam legatis. Quam illi viderunt, et agnoscentes nullum ab ea responsum audire potuerunt nisi prius baptizarentur. Illi animo volenti gratiam baptismi acceperunt. Quibus illa id dedit responsum, non se ad virum C redituram, nisi ille primo baptismi perciperet gratiam. Quod cum imperatori Persarum nunciatum fuisset, legationem misit ad Mauricium imperatorem, ut sanctus Johannes veni et Antiochiam, a quo baptismum salutis acciperet. Quod et Mauricius fieri jussit cum infinito apparatu. Ibi baptizatus est imperator Persarum cum sexaginta milibus virorum, et a sancto Gregorio Antiocheno de fonte susceptus, Petiit autem ab imperatore Mauricio episcopus cum Clero sufficienti, quod et ille concessit, et sic summa celeritate omnis Persida Christo domino credidit. Eodem tempore anno ab inc. Dom. 598, inventa est tunica Domini inconsutilis in civitate Zafath, et a Gregorio Antiocheno et Thoma Hierosolimitano et Johanne Constantinopolitano cum aliis multis episcopis facta triduario jejunio levata cum arca marmorea, ita levi facta ac si de ligno fuisset, ordine pedestri Hierosolimam cum devotione sanctissima perducta, et in loco ubi crux Domini adoratur cum triumpho posita.

Tempore ¹⁸⁹ Mauricii imperatoris, pontificatum Romanæ ecclesiæ agente papa Gregorio a. 9 constructio cenobii Flaviniacensis in castro prænomi-

nato facta est domo Widrado, et Magoaldus abbas ordinatus est, anno ab inc. Dom. 601, indictione 5. (fol. 37.) Anno primo Theoderici regis, qui erat ab inc. Dom. 606, Focæ vero imperatoris 3, idem dominus Theodericus testamentum domni Widradi de castro seu cœnobio Flaviniacensi sigillo suo confirmavit factum, et corroboravit apud Sinemurum, secundo post transitum sancti Gregorii anno, primo scilicet papatus Saviniani, præside Lugdunensi ecclesiæ Secundino archiepiscopo.

Anno ab inc. Dom. 602 ¹⁹⁰, Focas dux et patricius rei publicæ victor a Persis rediens, Mauricium imperatorem interfecit, et imperium assumpsit; regnavit annos 8 ¹⁹¹. Eo anno Etherius Lugdunensis archiepiscopus obiit, in ejus locum substituitur Secundinus. Anno Focæ 2, indictione 8, epacta 26, concurrente 4, ab inc. Dom. 605 ¹⁹² beatus Gregorius migravit ad Dominum, regnantibus in Francia Theoderico et Theodeberto fratribus. Successit ei in episcopatu Romanæ ecclesiæ post d. 22 Savinianus Tuscus, patre Bono de civitate Blera, sedit a. 1, m. 5, d. 8 (*Gesta p. R.*). Hic addidit luminaria in ecclesia beati Petri. Post eum sedit Bonifacius III Romanus, patre Johanne ¹⁹³, m. 8, d. 22. Hic rogavit imperatorem ut statueret Romanam ecclesiam caput esse omnium ecclesiarum, quia Constantinopolitana se primam scribebat. Bonifacius III, de civitate Valeria natione Marsorum, patre Johanne medico, sedit a. 6, m. 8, d. 13. De hoc legitur in ecclesiastica hystoria, quod impetravit a Foca donari ecclesiæ Christi templum Romæ quod Pantheon vocabatur ¹⁹⁴, cujus papatus ¹⁹⁵... anno Focæ obiit. [FREDEG.] Cum enim Heraclius patricius esset universarum Africæ provinciarum, et Focas imperium nequissime regeret, et modo amentia thesauros in mare projiceret, dicens se Neptuno munera dare, senatores cernentes quod vellet imperium per stultitiam destruere, factione Heraclii Focatem apprehensum manibus et pedibus truncatis, lapide ad collum ligato, in mare projecerunt, et Heraclius consensu senatus sublimatur in regnum anno 607 ¹⁹⁶ [BEDA.] Cum infestatione Persarum multæ imperii provinciæ vastatæ fuissent temporibus Mauricii et Focatis imperatorum, temporibus ejus Persæ Calchedona civitate vastata Constantinopolim quoque sedem imperii destruere moliebantur, multasque ¹⁹⁶ Romanorum provintias et ipsam Jerosolimam invadunt, et destruunt ecclesias et sancta profanantes, inter reliqua ornamenta etiam vexillum sanctæ crucis abducunt. [FREDEG.] Contra quos Heraclius aciem dirigit, et ipsi duo exercitus principes singulari certamine omnibus ex utraque parte eventum rei expectantibus congregiuntur. Heraclius victor caput Persæ præcidit, et totum Persarum exercitum ad sedes proprias regredi compulit. Post hec evectu

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁹ Tempore — archiepiscopo *in marg.* ¹⁹⁰ Sic e corr. litteris quibusdam erasis. ¹⁹¹ superscr. *atram. paulo nigriore.* ¹⁹² Hæc ultimo verba *atram. magis nigro suprascr.* ¹⁹³ Quædam hic *erasa sunt.* ¹⁹⁴ *Lacuna septem fere vocab. in rasura.* ¹⁹⁵ Unum *vocab. erasum videtur.* ¹⁹⁶ Numeri *suprascr.* ¹⁹⁷ multasque — abducunt *in marg.*

navale Persidam ingreditur, tribusque circiter annis Persida vastata, suæ eam ditioni subiecit, lignumque Dominicum reportavit. Postmodum Persas rebellantes iterato superat et sibi subiecit. Qui cum esset pulcherrimus aspectu, fortissimus viribus, pugnator egregius, litteris etiam apprime eruditus, cernens in syderum signa a circumcisis gentibus imperium devastandum, direxit nuncios ad Dagobertum regem Francorum, petens ut omnes Judeos regni sui baptizari præciperet, quod et ipse decreto fieri statuit per omnes provincias imperii.

Anno¹⁹⁸ Heraclii imperii 5, natus est Mahamet, qui cum esset infantulus, defunctis patre et matre, adhesit viduæ quæ et nutriebat. Cumque adolevisset, cepit per scholas Christianorum ire et auditorii interesse, et quæ ibi audiebat, domi hominibus gentis suæ referebat. At illi mirabantur jam tum in eos sapientiam, cum audirent ab eo quæ audierant. Die igitur quadam cum reverteretur ab auditorio, obviam habuit diabolum habentem os aureum, et dicentem se esse Gabrielem archangelum missum a Deo ad ipsum, ut prædicaret genti suæ quæ audierat et sciebat. Tunc cepit prædicare Mahamet ut derelinquerent idola manu facta et adorarent creatorem qui fecit quæ sunt. Cumque plures adhererent illi et ut prophetam eum haberent: congregatis qui secum erant arma sumpsit, et ut rex et propheta quos poterat sibi subiecit, et regnavit in Damasco, et caput regni ejus Babylonia civitas fuit.

[FREDG.] Agarenorum igitur gens circumcisa, quiet Sarraceni dicitur, egressa a latere montis Caucasi super mare Caspium, cum in nimiam multitudinem coaluissent, tandem armamentes, provinciis Heraclii imperatoris vastandis irruunt, contra quos Heraclius direxit exercitum. Sed Sarraceni milites superant, eosque gladio graviter trucidant, ita ut 150 milia militum interficerent, Spolia eorum Heraclio offerunt, quæ ille recipere noluit, cupiens super Sarracenos vindicare, et mittens legationem portas quas Alexander Macedo super mare Caspium æreas fieri et serrare præceperat, propter inundationem gentium sævissimarum, quæ ultra Caucasi montis culmina habitabant, easdem portas aperire præcepit, indeque centum milia pugnatorum auro locatos contra Sarracenos mittit ad prælium. Cumque non procul a se invicem castra metarentur, utriusque exercitus ut mane facto confligerent, eadem nocte Dei virtute exercitus Heraclii percutitur, quinqueaginta enim eorum milia in stratis sui mortui sunt. Quo facto territi milites ad propria sunt reversi. Sarraceni, ut ceperunt, provincias devastant. Cum jam Hierosolimis propinquassent, Heraclius videns quod non posset eis resistere, nimio amaritudinis merore adreptus, ad ultimum infelix Euthicetis heresim sectans et Christi cultum relinquens,

A habens uxorem filiam sororis suæ, post annum regni sui 27 crudeliter vitam finivit. Heraclionus¹⁹⁹ cum matre sua Martyna regnavit annis 2, cui successit Constantinus filius Heraclii mensibus 6, anno Dominicæ incarnationis 634, pontifice Honorio, indictione 7. (*Ib.*) Et successit in regnum sub tenera ætate et consilio Constantinus filius ejus, qui et Constans, cujus tempore res publica a Sarracenis nimium vastatur. Duravit hec vastitas per annos 47 usque ad tempora Constantini superius nominati. Tunc est Hierosolima capta et ceteræ eversæ civitates; Ægiptus superior et inferior pervaditur, Alexandria capitur et predatur, Affrica tota vastatur, Asia et Europa quatuntur, et omnia regna mari contigua pervagantur. Constantinopolis tantum cum Traciana provincia et, paucis insulis et Romana provincia ditioni imperii remanserunt.

. . . rius papa Apellinarista . . . us est²⁰⁰.

Anno²⁰¹ inc. Dom. 681, 11 Kal. Mai. ordinatio domni Widadri abbatis, cum locum Flaviniacensem 48 annis Magoaldus abbas rexisset.

Anno ab inc. Dom. 638, papa Vitaliano, adventus Benedicti in Gallias, et Tequemio obiit sanctus Amandus Tungrorum episcopus: cui successit sanctus Remacius anno imperii Constantini 22, et ei Theodardus, et Theodardo sanctus Lambertus.

(*Gesta p. R.*) Bonifacio igitur papæ post dies 25 successit Deusdedit Romanus, patre Stephano subdiacono sedit a. 3, d. 23. Post quem m. 5, d. 26 exactis sedit Bonifacius V, Campanus, patre Johanne, a. 5. Hic constituit ut ullus de ecclesia traheretur. Successit post dies 13 Honorius Campanus, patre Petronio consule sedit a. 12, m. 11, d. 18. Hic exortum apud Scottos errorem de observatione Paschæ 14 Jun. per epistolam redarguit. Successit Johannes natione Dalmata, patre Venantio, sedit a. 1, m. 8, d. 18. Hic per Istriam et Dalmatiam multas pecunias misit ad redemptionem captivorum [BEDA.] Hic cum adhuc electus esset pro pascha et pro heresi Pelagiana Scottos redarguit. Theodorus Grecus, patre Theodoro episcopo de civitate Hierusalem post m. 5 et d. 13 sedit a. 6, m. 5, d. 18. (*Gesta p. R.*) Hic condempnavit Pyrrum regis civitatis episcopum, qui cum Cyro Alexandria et Sergio predecessore suo acephalorum heresim instauraverat. [BEDA.] Venit enim ficta ut post apparuit penitentia et obtulit eidem papa libellum pænitentis; sed domum reversus ad vomitum rediit, quam ob rem præsentem clero et populo Romano vinculo anathematis, ut prædiximus, innodatus est. (*Gesta p. R.*) Post Theodorum Martinus de Tudertina Tusciæ sedit a. 6, m. 5, d. 26. [BEDA.] Constantinus igitur deceptus a Paulo regis civitatis episcopo sicut et Eraclius proavus ejus a Sergio, librum composuit adversus fidem catholicam. Unde Martinus

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁸ Anno — civitas fuit *in marg.* ¹⁹⁹ Her — ind. 7. *in marg. duabus codicis exarata.* ²⁰⁰ an : Honorius papa S. Apollinaris basilicam orsus est ? ²⁰¹ *Hæc in margine leguntur.*

papa congregata Romæ synodo 110 episcoporum dampnavit sub anathemate præfatos Cyrum, Ser-
gium, Pyrrum et Paulum hereticos. Pro qua rem-
issus ab imperatore Theodorus exarchus tulit Mar-
tinum de ecclesia Constantiniana, et perduxit eum
Constantinopolim. Qui post religatus Cersonam,
ibidem vitam finivit, multis virtutum signis in
eodem loco usque hodie refulgens.

Anno Dom. incarn. 640, indictione.. Martinus
papatum s'c. . Facta est hec synodus anno Dom.
inc. 680, indictione 8, anno imperii Constantini 9,
qui imperavit postea a. 19 et mortuus est anno
dom. inc. 669, indictione 12.

(*Gesta p. R.*) Eugenius Romanus, patre Rufiniano,
sedit a. 2, m. 9, d. 24, cui post mensem et dies
28 successit Vitalianus Signensis provinciæ Cam-
panæ, patre Anastasio, sedit a. 14, m. 6. Hic regu-
lam ecclesiasticam et vigorem, ut mos est, omnino
servavit. Quo nuper ordinato Constantinus misit
beato Petro evangelia aurea gemmis albis ornata
miræ magnitudinis. Vitalianus misit Britanniam
plurimos divini verbi prædicatores, qui ecclesias
Anglorum multa divini verbi fruge fecundarunt.
Constantinus imperator Sarracenorum tributarius
factus tribus annis et amplius unoquoque die mille
solidos auri erariis Sarracenorum reddebat (*Ib.*).
Tandem aliquando resumtis viribus tributa denegavit,
et ipse post plurimas et inauditas deprædationes
provinciis factas, occisus in balneo periit ;
regnavit a. 28. Nec multo post Vitalianus regna ces-
lestia petivit, cui post m. 3 et d. 13 successit Adeo-
datus Romanus ex monachis, patre Jobiano, sedit
a. 4. m. 2, d. 5. Post m. 4 et d. 15 Donus Romanus,
patre Mauricio, sedit a. 1, m. 5, d. 10. Huic post m.
2 et d. 15 successit Agatho Sicula anno ab incarna-
tione Domini 666, indictione 5, sedit a. 2, m. 6, d. 4.

[BEDA.] Anno igitur ab incarnatione Domini 670,
indictione 13, epacta . . concurrente . . Constan-
tinus filius Constantini superioris regnare orsus,
regnavit a. 17. Agatho papa rogatu Constantini
misit in regiam urbem legatos suos pro adunatione
facienda sanctarum Dei ecclesiarum. Qui benignis-
sime a Constantino suscepti, jussi sunt colloquio
pacifici de fide vera perquirere. Residentibus ergo
180 episcopis, præside Georgio Constantinopoli-
tano et Machiario Antiocheno, facto conflictu, Geor-
gus correptus est, Macharius cum suis sequacibus
dampnatus est, tantaque gratia legatos pacis catho-
licæ comitata est, ut Johannes Portuensis episcopus
unus ex eis Dominica octava paschæ missas publi-
cas in ecclesia sanctæ Sophiæ coram principe et
patriarcha celebraret. Hec est sexta synodus univer-
salis Constantinopoli celebrata et Græce conscripta,
tempore papæ Agathonis, tertio ²⁰² papatus ejus
anno, exequente principe Constantino et residente

intus palatium suum, regni ejus anno 14, ab incar-
natione Domini 668 indictione 11, simulque legatis
apostolicæ sedis et episcopis 180 residentibus. Prima
enim synodus apud Niceam 318 Patrum contra Ari-
rium tempore Silvestri papæ Romani, Macharii Hiero-
solimitani, Alexandri Alexandrini, sub Constanti-
no principe. Secunda Constantinopoli 180 Patrum
contra Macedonianum et Euxodium qui Spiritum
sanctum Deum esse negabant tempore Damasi pa-
pæ, Cyrilli Hierosolimitani, Noctarii Constantinopo-
litani sub Theodosio seniore, et Gratiani principis.
Tercia in Eupheso 200 Patrum contra Nestorium re-
giæ urbis episcopum duas personas in Christum asse-
rentis, sub Theodosio juniore et papa Celestino, tem-
pore Juvenalis Constantinopolitani Cyrilli Alexan-
drini. Quarta in Calcedone 630 Patrum sub Leone
papa et Marciano principe, tempore Juvenalis Hiero-
solimitani et Constantinopolitani contra Euthicem
Constantini abbatem, verbi Dei et carnis unam na-
turam esse pronunciantem. Quinta Constantinopoli
contra Theodorum et omnes hereticos, tempore
Vigilii papæ, sub Justiniano imperatore. Sexta hæc
de qua diximus.

[ADO.] Quo ²⁰³ in tempore Sindulfus Viennensis
claruit, cui successit Heedicus magnæ religionis, et
viguit usque ad ultimum tempus Justiniani, sub quo
et obiit ; cui succedens Cadoldus duravit usque ad
tempora Theoderici regis ; cui successit Dodelenus,
et ei Bobolinus tempore Johannis qui Sergio papæ
successit, eique successit Georgius magnæ virtutis
episcopus.

C Romanam igitur sedem post Agathonem suscepit
Leo II Sicula, patre Paulo, interpositis inter Aga-
thonem et ordinationem ejus a. 1, m. 6, d. 6, sedit
m. 7, d. 17, cui post m. 11 et d. 22 successit Bene-
dictus II. junior natione Romanus m. 10, d. 12.
(*Gesta p. R.*) Illic suscepit jussiones clementissimi
principis Constantini ad clerum et populum Roma-
num, ut qui electus fuerit in pontificatu Romano e
vestigio consecraretur, nec expectaretur ulterius
assensus et jussio imperatoris. Post eum interposi-
tis duobus mensibus, diebus 15, sedit Johannes V.
Syrus de provincia Antiochiæ, patre Cyriaco, anno
1, et ei post m. 2. d. 18 successit Chonon, patre
Tracesio, educatus apud Siciliam, sedit m. 11.

Incarn. ²⁰⁴ Dom. a. 688, imperii Romani a. 3, in-
dictione 1, præ. . . pontificatum Romanæ eccle-
siæ Sergius.

Post quem Sergius Syrus Antiochiæ regione ori-
undus, patre Tyberio in Panormo Siciliæ, sedit a.
13. m. 7, d. 23. Constituit *Agnus Dei* cantari a cle-
ro et populo et letanias in ypapanti Domini. Illic
invenit, Domino revelante, in sacrario beati Petri
capsam argenteam, et in ea crucem auream gemmis
ornatam, in qua sub 4 petalis erat recondita por-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰² *Quæ litteris diductis expressimus hoc loco, auctor postea supplendo superscripsit ; apud Bedam non leguntur.* ²⁰³ Quo — episcopus *in marg.* ²⁰⁴ Inc — Sergius *in marg.*

tio ligni salutaris, quæ extunc die exaltationis ejus in basilica Salvatoris ab omni veneratur et osculatur populo. [BEDA. *Chron.* S. Benigni.] Hic ordinavit sanctum Willibrordum cognomento Clementem Friesionum genti episcopum, anno dominicæ incarnationis 696, quem misit illuc cum sociis. Pippinus major domus, postquam Frisiam devicit et duces Ratbodum fugavit.

Tertio Justiniani anno cepit regnare Pippinus, et retinuit majoratum domus annis 20 sub Justiniano, Leone et Tyberio, item Justiniano, Theodosio et Leone, cujus regni anno 6. obiit; successit Karolus Martellus et obiit 7. Constantini anno.

[BEDA.] Anno ab. inc. Dom. 678, indictione 2, epacta nulla, concurrente 8, Justinianus minor filius Constantini regnare orsus regnavit annis 10. Hic papam Sergium rapi jussit de ecclesia et Constantinopolim deportari, quia erraticæ suæ synodo quam fecerat in urbe regia favere et subscribere noluit. Sed prævenit militia Ravennatæ urbis vicinarumque partium jussa regis, et missos ejus expulit ab urbe Roma. Justinianus ob culpam perfidiæ regno privatus, exul in Pontum secedit; post quem imperavit Leo annis 3, contra quem pugnavit Tyberius et de regno ejectum tempore quo ipse regnavit in custodia tenuit in eadem civitate. Post Sergium Joannes VI, natione Grecus, interpositis, m. 1, d. 13. Romanam rexit ecclesiam a. 3, m. 2, diebus (*Gesta p. R.*) . . . , cujus tempore cum Gisulfus dux Langobardorum Campaniam igne, gladio et captivitate vastaret, et non esset qui ei resisteret, ipse papa missis ad eum sacerdotibus et clericis cum donariis plurimis universos captivos redemit, et hostes domum redire fecit. [BEDA.] Successit ei Johannes VI, natione Grecus, patre Platonio, sedit a. 2, m. 7, d. 27. Sedit Constantinus Syrus patre Johanne, a. 7, d. 18. (*Gesta p. R.*)

[PAUL. DIAC. VI, 46.] Eo ²⁰⁵ tempore gens Sarracenorum in loco qui Septem dicitur ex Africa transfratantes Hispaniam invaserunt, et post 10 annos cum uxoribus et filiis Aquitaniam ingressi, Carolo cum Eudone Aquitanicæ principe super eos irruente, 370 milia a Francis precepta sunt, ex Francis vero mille quingenti tantum ceciderunt. Eudo quoque irruens super eos pari modo multos interemit, et fugientes Sarraceni cum nimio exercitu Constantinopolim triennio obsederunt.

[BEDA.] Justinianus igitur quem superius regno privatum diximus, auxilio Terbelli Vulgarorum regis regnum recipiens 6 annis tenuit, et occidit eos patricos qui se expulerant, et Leonem qui locum ejus usurpaverat, et successorem Leonis Tyberium qui eo de regno ejectum in custodia tenuerat. Gallium veropatriarcham erutis oculis misit Romam, et dedit episcopatum Cyro qui erat abbas in Ponto et eum exulem aluerat. Hic Constantinum papam ad

se venire præcipiens honorifice suscepit, ita ut die dominica missas eum sibi jubens facere, communionem de manu eju; susciperet, et in terra prostratus prosuis peccatis eum intercedere rogans, cuncta ecclesiæ privilegia renovaret. Quicum exercitum in Pontum mitteret ad comprehendendum Philippicum quem ibi religaverat prohibente papa, conversus exercitus Philippicum fecit imperatorem, reversusque cum eo Constantinopolim, pugnavit contra Justinianum, et victo eo atque occiso regnum suscepit, quod tenuit a. 1 et m. 6.

[ARO.] Quo ²⁰⁶ in tempore Deodatus Viennensis episcopus florebat vir magnæ parsimonicæ, qui successit Blidranus, et ei successit Coljus episcopus qui et Viennensem ecclesiam rebus auxit; fuit enim affinis regibus Francorum. Successit ei Bobolinus, et huic Austrobertus vir strenuus et nobilis.

(*Gesta p. R.*) Hic Constantino papæ litteras pravi dogmatis misit, quas ille judicio apostolicæ sedis respuit, statuitque populus Romanus, ne heretici imperatoris nomen aut cartas aut figuram solidi susciperet. Unde nec ejus effigies in eccliam introducta est, nec nomen ad missarum solemniam recitatum. In tempore ejus Anastasius regnavit annis 3, et Philippicum captum oculis privavit nec occidit. [BEDA.] Hic Constantino papæ litteras misit, quibus se fautorem catholicæ fidei, et sanctæ 6, synodi prædicatorem esse docuit. Post Constantinum Gregorius II, Romanus a Petro 92, patre Marcello sedit a. 16, m. 9, d. 12. (*Gesta p. R.*) Constituit ut in quadagesima 8. feria junium fieret, quod antea non fiebat, et missarum celebritates. [BEDA.] Ejus admonitione Liutbrandus rex Langobardorum donationem patrimonii Alpium quam Hereberechtus rex fecerat et ille repelierat, secundo confirmavit. Tunc plurimas Scoticæ gentis provincias Ecbertus vir sanctus de gente Anglorum ad canonicam paschæ observantiam pia prædicatione convertit anno ab inc. Dom. 717.

Theodosius igitur electus in imperatorem a. 703. Anastasium apud Niceam gravi prælio vicit, et dato sibi sacramento clericum fieri et presbyterum fecit ordinari. Regnavit a. 1, et cum esset catholicus, in regia urbe imaginem illam in qua sanctæ 6 synodi erant depictæ et a Philippico fuerant dejectæ pristino in loco erexit. Post eum imperavit Leo anno D 709, annis 26.

[PAUL. DIAC.] Hic ²⁰⁷ sanctorum imagines deposuit et incendit, et Romano pontifici si suam vellet habere gratiam mandavit. Quod pontifex contempsit. Omnesque talibus jussis uno animo restiterunt, et nisi eos pontifex ipse, videlicet Gregorius IV, prohibuisset, imperatorem super se constituissent. Quem tamen postea papa deposuit. Germanus Constantinopolitanus patriarcha erroris imperatoris non consentiens, a sede pulsus est. Sarraceni cum ma-

VARIE LECTIONES.

²⁰⁵ Eo obsederunt *in marg.* ²⁰⁶ Quo — nobilis *in marg.* ²⁰⁷ Hic — pulsus est *in marg.*

gno exercitu Constantinopolim venientes, triennio civitatem obsident, sed civibus multa instantia ad Deum revertentibus plurimi eorum fame, frigore, pestilentia perierunt, et sic pertesi obsidionem relinquunt. Inde Vulgarorum gentem pecierunt, a quibus victi naves suas repetierunt. Sed cum alta peterent, ingruente tempestate submersi sunt. Intus ²⁰⁸ Constantinopolim vero trecenta milia hominum pestilentia perierunt. Liutbrandus audiens quod Sarraceni loca illa fedarent, ubi ossa sancti Augustini olim propter barbaros translata et honorifice condita fuerant, misit, et dato magno pretio, Ticinum ea cum honore debito transtulit. Gregorius III Syrus, patre Johanne, sedit a. 10, m. 8, d. 25. (*Gesta p. R.*) Hic ²⁰⁹ removit Romam et Italiam et omnia tam rei publicæ quam ecclesiasticæ jura in Hesperiiis partibus ab obedientia Leonis et imperii sub eo constituti. (*Hist. Misc.*) Sed et Johannes, non papa aut episcopus, sed monachus et presbyter Damascenus et doctor optimus, eumdem Leonem cum Orientis episcopis anathemizavit, scriptum in Romana historia libro XXIII. Obiit Leo anno ab incarnatione Domini 735.

Post ²¹⁰ Leonem suscepit imperium Constantinus impius anno ab inc. Dom. 736, cujus regni anno. . . ²¹¹ Stephanus papa Franciam venit; regnavit autem a. 43; et successit Leo filius ejus anno ab inc. Dom. 770; regnavit a. 5, d. 6 minus, et successit Hyrene cum filio Constantino decem annorum ²¹² uxor Constantini superioris, a. 775. indict. 13. ²¹³ Anno 787, synodus facta est apud Niceam indictione prima, sub Adriano papa. Constantinus factione matris suæ peremptus est, suscepit imperium ipsa a. 792, et successit ei Nicephorus a. 795, et ei successit Michael a. 804, et ei successit Leo (*Hist. Misc.*)

Obiit Gregorius papa 4. Kalendas Decembr., indictione 3, die 10, cessavit episcopatus d. 8. (*Gesta p. R.*) Et post eum Zacharias Grecus anno incarnationis Domini 742, patre Polichronio, a. 10, m. 3, d. 14. (*Ann. Fuld.*) Hunc missa legatione Pippinus major domus in regno Francorum interrogat de rebus Francorum ex antiqua Mervingiorum stirpe descendentium, qui reges quidem dicebantur, sed tota regni potestas apud majorem domum habebatur, excepto quod cartæ et privilegia regis nomine scribebantur, et qui rex dicebatur in Martis campum plaustro vectus trahentibus bobus atque in eminenti sedens, semel in anno a populo visus, publica dona solempniter sibi oblata, stante ante eum majore domus, et quæ deinceps eo anno agenda erant populis annunciante, ei sic rege domum re-

A deunte cetera regni negocia major domus administrabat. Orat ergo decerni sibi, quis eorum rex juste debeatur dici et esse, is qui domi securus sedebat, an ille qui curam regni et omnes molestias sustinebat. Zacharias ex auctoritate apostolica mandat populo Francorum, ut Pippinus, qui potestate regia utebatur, nominis quoque dignitate frueretur. Ita Hildericus ultimus rex de stirpe Mervingiorum depositus et in monasterium trusus est. Pippinus vero in civitate Suessionum a sancto Bonifacio archiepiscopo in regem unctus regni est honore sublimatus.

Obiit ²¹⁴ Zacharias papa Idus Martii, indictione quinta (*Gesta p. R.*)

B Defuncto ²¹⁵ autem in Christo beatissimo papa Zacharia Romani elegerunt Stephanum quendam presbyterum, et consecratus est papa. Qui cum die tertio a somnio surgens causas familiares disponeret, subita egritudine percussus obmutuit, et die sequenti mortuus est.

Anno ab. inc. Dom. 752, indictione 5, concurrente 1, epacta 6, Stephanus Romanus, patre Constantino, sedit Romæ a. 5, d. 29 (*Hist. Misc.*) Hic propter infestationem Aistulfi regis Langobardorum ad Pippinum venit in Francia, et constituit eum Romanæ ecclesiæ defensorem et principem, et consecravit eum regem. (Fol. 39.) Ex tunc ablata est Roma a subjectione imperii Grecorum. Quia ergo jam Deo donante ad id locorum devenimus, ut de Francorum regibus prosequendum videatur, repetamus C paululum superiora et quibus temporibus in Francorum terra reges regnare ceperint, quive fuerint, vel unde processerint, patrum dicta sequentes breviter dilucidemus.

Priamus ²¹⁶ primus rex Francorum. Frigus ²¹⁶ Francio ²¹⁶, Turchot ²¹⁶. Deinde ²¹⁶ fuere sub ducibus usque ²¹⁶ ad Marcomirem ducem ²¹⁶ tempore Theodosii. Marcomirus ²¹⁶ genuit Faramundum. Clodio ²¹⁶ filius ejus, Merovingius ²¹⁶ filius. Childericus ²¹⁶ tempore Mauricii. Clodeveus ²¹⁶ rex octavus a primo (*Hist. Franc. epit.*, c. 2.)

Anno ab. inc. Dom. 446, indictione 14, epacta 9, concurrente 1, pontificatus domni Leonis Magni papæ anno 2, in Francorum terra reges regnare ceperunt, et primus eorum nomine Clodio regnavit a 20. [FREDEG.] Deinde Childericus filius Merovei, expulso Egidio duce Romanorum de regno atque interfecto, regnum invadit anno ab. inc. Dom. 466, et regnavit a. 24, qui genuit filium ex Bassina Toringorum regina nomine Clodoveum, virum bellicosissimum et potentissimum, in primis gentilem postea christianum. Childerico ergo defuncto Clodoveus

VARIE LECTIONES.

²⁰⁸ Intus — perierunt *in marg.* ²⁰⁹ Hic — 735 *in marg.* ²¹⁰ Post — successit Leo *in marg.* ²¹¹ *rasura, in cujus initio distinguitur p.* ²¹² d. a. *superscripta* ²¹³ *posthæc quinque fere vocabula erasa.* ²¹⁴ Obiit — ind. 5. *in marg.* ²¹⁵ Defuncto — mortuus est *in marg.* ²¹⁶ Priamus octavus a primo *in marg.* *atramento eodem quo textus. Initia linearum* Pr, Fri, Fr, Tur, Dein, us, duc, Ma, Clo, Me, Chi, Cl *absctia.*

successit (42). Anno 5 regni ejus Syagrius, Egidii Romanorum ducis filius, apud civitatem Suesionicam sedem habebat, super quem Clodoveus irruit. At ille elisum cernens exercitum suum, ad Alaricum Gothorum regem cursu veloci Tolosam perlabitur. [GREG. Tur. v, 27.] Sed Alaricus acceptis regis nunciis cum intentatione minarum, ut Gothorum mos est pavere, Syagrium vinctum legatis tradidit. Quem Clodoveus custodiæ mandari præcepit, regnoque ejus accepto eum clam gladio feriri jussit. [HINCMAR. *Vit Remig.*] Remorum tunc ecclesiam beatus regebat Remigius, qui factus est a Domino populo jam fere desperato in tempore iracundiæ reconciliato. Post vindictam enim scelerum: quæ facta est a Domino cæde Galliarum, Wandalorum primo, deinde Hunorum persequente crudelitate, misericordiam cæli distillarunt, dum ad mitigandum furorem Altissimi Remigium mundo pontificem protulerunt.

[FREDEG.] Gundebaudus tunc regnabat in Burgundia Gundiuchi regis filius, qui fuit de genere Athanarici persecutoris. Habuit Gundiuchus et alios filios, Godegisilum, Chilpericum et Godemarum. Gundebaudus Chilpericum fratrem suum interfecit gladio, uxorem ejus ligato ad collum lapide aquis immersit, duos eorum filios gladio trucidavit, duas filias exilio condemnavit. Harum senior Sedeleuba se Domino mutata veste dicavit, minor Crothildis nominabatur. Hæc quæsitæ est a Clodoveo rege Francorum, ut sibi eam traderet Gundebaudus patruus ejus. Quod cum ille negare non auderet, venientes Franci acceperunt eam a Gundebaudus et cum multis thesauris ad Clodoveum dirigunt. (Fol. 40.) Consilio autem Aredii sui reminiscens Gundebaudus mali quod fecerat, quia videlicet patrem, matrem et fratres Crothildæ interfecisset, et timens, ne si Crothildis prævaleret, mortem parentum vindicaret, post eam misit exercitum qui basternam et thesauros retentant; puella levata in equum a Francis ad Clodoveum dirigitur, quam regali assumens honore in matrimonium perfecto dilexit amore. (*Hist. Franc. epit.*) Habebat jam tunc Clodoveus filium de concubina, nomine Theodericum, qui regnavit post eum annis viginti tribus. [FREDEG.] Habuit et alios tres filios ex Crothilde Clodomere, Childebertum et Clotarium, qui post eum regnaverunt. [GREG. Tur.] Defuncto autem Gundebaudus, regnum Burgundiæ Sigismundus filius ejus obtinuit, habuitque uxorem filiam Theoderici regis Italiæ. [FREDEG.] Qua mortua, aliam duxit, et prioris conjugis filium novæcæ insidiis jussit interfici. Nam sopitum vino filium dormire post meridiem jussit; cui dormienti orarium sub collo positum est, et sub mento ligatum, et sic trahentibus ad se invicem pueris duobus sugillatus est. [GREG. Tur.] Sed jam sero pœnitens super

cadaver exanime ruit flens amarissime, et in monasterio sanctorum Agaunensium, quod ipse miro opere a fundamentis construxerat, per dies multos veniam petens, et psallentium chorum instituens, Lugdunum rediit, ultione divina e vestigio subsequente. Hujus filiam Theodericus Clodovei filius uxorem accepit.

[GREG. Tur. II, 30, 31.] Crothildis ergo regina, cum esset christianissima, et Clodoveus fanaticis uteretur legibus, monereturque frequentibus ab ea ut idola vana negligeret, et Deum verum agnosceret, in cujus manu est cor regum et omnium dispositio potestatum, acquiescere noluit, donec bello contra Alamannos suscepto, compulsus confiteri necessitate, quod prius negaverat voluntate. Cum enim exercitus ejus ad internecionem usque cæderetur, invocato nomine Jesu Filii Dei, quem prædicabat Crothildis, victoriam obtinuit. Quod cum domi veniens uxori narrasset, illa clam accessit beato Remigio Remorum archiepiscopo suadet, ut regi verbum salutis insinuet. Quod cum faceret — erat enim egregiæ scientiæ, et rhetoricis adprime imbutus studiis — divina præduce gratia rex credidit, et cum exercitu baptizatus est 15 anno regni sui, Albino V. C. consule, incarn. Dom. a. 502.

[GREG. Tur. I, 32.] Burgundiones tunc Arianorum sectam tenentes habitabant circa Ararim et circa Rhodanum, qui fluunt juxta urbem Lugdunensem, quibus præerant Gundebaudus et Godegisilus fratres. (II, 34.) Godegisilus Gundebaudus interfecit, et ipse cum moneretur a sancto Avito Viennensi archiepiscopo, ut confiteretur Christum Filium Dei et Spiritum sanctum æqualem Patri — erat enim Arianus — clam ut chrismaretur expetiit. Sed illo adhortante, ne formidaret rex seditionem populi, neque erubesceret in sæcula regnantem in sæculo confiteri, ipse hac ratione confusus usque ad vitæ exitum in sua insania perduravit; cui Sigismundus successit. (fol. 40') Clodoveus itaque cum esset armis strenuus et in fide saneta nominatissimus, et videret Gothos, quorum erat princeps et rex Alaricus, et dominatio eorum ultra Ligerim, Arriana peste et perversitate corruptos, velletque ut, superatis eis cum divino auxilio, terra redigeretur ditioni suæ, commotum exercitum Pictavis, ubi rex Alaricus morabatur direxit. (II, 37.) E contrario Alaricus cum suis decimo ab urbe milliario obviam venit adversariis, et confligentibus eis in Campania Voglanense victoriam Clodoveus de Arrianis obtinuit. [FREDEG.] Alaricum cum plurima Gothorum manu interfecit, regnumque ejus a mari Tyrreno et Ligere fluvio usque ad montes Pyrenæos et mare Oceanum occupavit, thesaurosque ejus a Tolosa auferens, secum Parisius advexit. (II, 38.) Per idem tempus ab Anastasio imperatore codicillos pro consulatu accepit, et coronam auream et tunicam blatteam, ex qua die con-

NOTE.

(42) Textum foliorum 31 — 40 debemus viro cl. D. Ulrichs professori regio Gryphiensi, quia ea D.

Thoma Phillipps Bar. benignissime favente hoc anno in bibliotheca Mediomontana exscripsit.

sul et augustus est appellatus. [GREG. Tur., II, 40.] Cum ergo moraretur Parisius, et cogitaret ad jungere ditioni suæ regnum Sigeberti propinqui sui, cujus regni sedes Colonia civitas erat, quem etiam in bello contra Alaricum adiutorem fidelem habuerat, dolose egit missis nunciis ad Theodericum ipsius filium Sigiberti (II, 37,) qui pro patre, quia pater contra Alamannos pugnans percussus in geniculo claudicabat, bello præfato interfuerat, ut filius patrem in tentorio meridie dormientem, quasi regnum ipsius possessurus, immissis persecutoribus interficeret. (II, 40.) Cum ergo quasi gratulabundus de morte patris nuncios Clodoveo mitteret, ut ad se fideles suos dirigeret, qui de thesauris patris, quod placeret oculis ejus efferent, Clodoveus iterum dolose egit, ut dum ille venientibus nunciis patris thesauros ostendit, dum inclinis arcellulæ manum, et cuncta scrutetur, immittit, unus bipennem cerebro ejus illideret. Et sic quæ in patrem egerat, is recepit. Quod audiens Clodoveus ad eundem locum venit, et quasi qui esset innoxius a sanguine parentum suorum, populo satisfacit, et in regem constitutus est. Quod quarundam civitatum habitatores indigne ferentes, contra eum si fuisset possibile nisi sunt rebellare. (*Vita Maxim.*, p. 382.) Inter quos cives Viridunensis oppidi defectionem atque duellionem contra eum dicuntur meditati [GREG. Tur., II, 41.] Clodoveus post hæc Chararicum regem et filium ejus, propinquos suos dolis circumventos cepit, vinetos totondit, et patrem quidem presbyterum, filium vero diaconem ordinari fecit. Sed sentiens quod sibi cæsariem ad crescendo niterentur laxare, utrosque jussit capite plecti, regnumque eorum cum thesauris et populis adquisivit.

(*Vita Maxim.*, p. 382.) Audita autem defectione Viridunensium, et ratus non esse procrastinandum in talibus, viribus undecumque coactis, cum valida manu militari ad eandem urbem venit, injuriæ gratia ulciscendæ. Cujus muros corona militum obambit, aggeres struit, aspera complanat, et quæque urbi capiendæ commoda orcinat, portis custodias admovet, et ne quis tute exeat, magno studiosoque conamine prohibet. (Fol. 41.) Quo in tempore Firminus episcopus ejusdem civitatis, miræ sanctitatis vir, diem clausit ultimum. Hic Tullensi territorio ortus, et civitati Viridunensium post sanctum Possessorem pastor constitutus, quantæ sanctitatis fuerit, quam sollicitas excubias super gregem sibi creditum cura pervigili exercuerit, quam pius in subditos, quam terribilis erga reprobos fuerit, testantur miracula, quæ ad sepulcrum ejus sæpenumero flebant. Invenitur etiam scriptum in gestis, quod ejus instinctu populus Viridunensis desciverit. Obiit autem mense Decembrio, die secundo, anno quantum colligere possumus ab inc. Dom. 504, imperante Anastasio anno 14, tertio conversionis Clodovei anno, Atheo V. C. consule, pontificatum Romæ agente beato papa Symmacho; et soluta obsidione sepultum est corpus ejus sacratissimum ad dexteram altaris beati Petri

apostolorum principis, ubi per multa tempora delituit thesaurus hic delectabilis, a tempore scilicet Clodovei usque ad tempus Othonis Magni. Verum ad rem redeamus.

(*Ib.*) Obsessi ergo, cum, ut diximus, clausi tenerentur viribusque diffident, et mortuo episcopo nullus putaretur aptus reperiri qui preces populi convenienter allegaret coram principe ira fervente, omnes in unam coiere sententiam, ut sanctum virum Euspicium, qui sub titulo presbyteratus in eadem urbe degebat, ad principem mitterent miserorum civium preces allegantem, et ejus misericordiam deprecantem. Is autem Domino misericordiamque plenus suorum civium postulata non renuit, sed in eo confidens, qui dixit discipulis suis: *Cum steteritis ante reges et præsides, nolite cogitare qualiter aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini;* ad principem, ut petebatur, ire disposuit. Cumque se humiliter coram rege terræ prostravisset, ab eo reverenter surgere, et causam adventus sui dicere debuit jussus. Tum ille ad eum is fertur verbis usus: *Nobilissime, inquit, omnium et piissime regum, pene universo pervulgata tua bonitas et sæculo, per quam bonitatem tuam te obsecro, ut patienter me audias meorum civium preces allegantem et tuam misericordiam deprecantem. Emersit quidem inter nos quorundam improbitas hominum, quæ et multorum maculavit imperitiam et juvenum sustulit stultam proteritiam. Et quidem tua digni sumus anima diversione, nec diffitemur: sed obsecro propter Dominum, interim subtrahantur culpis debita supplicia, et porrigatur immeritis clementia. Nec abhorret a victoria tua nostra persuasio, quia cum victor sis hominum, passionis quoque propriæ fortior eris triumphator, si malueris patientiæ vires exercere, quam sanguine civium tuum fœdare triumphum.* His rex auditis, et vidictorum gravitateque viri perspecta, cœpit vigor animi ejus mansuescere et amaritudo fellis dulcorari. Dejustique nutu id agente, cujus fortitudini immania cedunt, et dura fatiscunt. (Fol. 41.) Denique tactus divino nutu rex adeo est affectus, ut petitioni assensum præberet, et veniam civibus quamvis ingratis tribueret, ut impleretur de eo illud Sapientis: *Hanc quoque, inquit, vidi sub sole sapientiam et probavim maximam: Civitas parva, et pauci in ea viri; venit contra eam rex magnus, et vallavit eam, extraxitque munitiones per gyrum, et perfecta est obsidio. Inventusque est in ea vir pauper et sapiens, et liberavit urbem sapientia sua.* Igitur viro Dei ordinante et manum regis tenente, repagula portarum reduci visa sunt et portæ aperiri. Sed et clerus procedere est ordinatus, regem cum laudibus et Deo dignis cantilenis suscepturus, per quos et Domino suæ liberationis offerret tripudium, ac principi sedulitatis suæ devotum monstraret obsequium. Rex itaque postquam ira refrigerata per famulum ejus se sensit immani ereptum piaculo, gratias in ecclesia Deo reddidit, et civibus principali indulgentia data, ad curanda juxta morem epulis regalibus

corpora sese convertit quibus biduo indulgens, et recreatum exercitum post laborem videns, ad alia paria negotia curanda ducere volens, virum Dei sanctum Euspicium suis aspectibus præsentari jussit, et ut urbi, cujus subventor extiterat, quamque ab imminente periculo eripuerat, pastorali sollicitudini præesset admonuit et admonendo petivit. At vir Dei non immemor verborum, quibus dicitur : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Domino invenies gratiam*, oblatum honorem vel potius onus sacerdotii humiliter recusavit, immo præsciens brevitate vitæ suæ, quæ postmodum terminanda erat, ut ei alter succederet, cedere libuit. Tunc rex evocata protinus in unum fidelium multitudine, ut de constituendo pastore sententiam in medium proferrent præcepit. Noverat enim quod juxta decretum Leonis Magni papæ nulla ratio sinebat, ut inter episcopos haberentur, qui nec a clericis essent electi, nec a plebibus expetiti, nec a provincialibus episcopis cum metropolitani judicio consecrati. Noverat etiam quoniam, licet præsideret seculari dignitate, rerum tamen præsulibus divinarum, ut scribit beatus Gelasius papa, devotus deberet colla submittere atque ab eis causas suæ salutis expetere inque submittendis celestibus sacramentis eisque ut competit disponendis subditi se debere cognoscebat religionis ordine magis quam præesse. Volebat quoque parere decreto præfati Leonis Magni, in quo ait scribens Rustico Narbonensi archiepiscopo inter cetera : *Cum de summi sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponatur, quem cleri plebisque consensus unanimiter postulaverit. Nullus autem invito et non petentibus detur, ne civitas episcopum non optatum aut contempnat aut oderit, et fiat minus religiosa cui non licuerit habere quem voluit*. Celestinus quoque in decretis suis : *Nullus invitatus detur episcopus; cleri, plebis et ordinis desiderium requiratur*.

(Fol. 42.) Clodoveus itaque Ranacharium regem, cujus regni sedes erat Cameracus civitas, parentem suum dolo manu propria interfecit, et fratrem ejus Racharium. [FRÆD.] Dederat autem traditoribus ejus ornamenta quædam, non aurea, sed ærea et deaurata. [GRÆC. TUR., II, 42]. Post mortem vero domini sui cognoscentes proditores aurum, quod a rege acceperant, non verum, sed adulterinum, et cum hoc regi dixissent, respondisse fertur rex : *Merito tale aurum accipit, qui dominum suum ad mortem propria voluntate perducit*. Tertius igitur frater eorum, propinquus et ipse Clodovei, apud Cynomannicam civitatem jussu ipsius interfectus est. Quibus mortuis omne regnum eorum et thesauros accepit, interfectisque et aliis multis regibus, et proximis parentibus suis, quos suspectos habebat ut ei regnum auferrent, regnum suum per totas Gallias dilatavit. Obiit apud Parisiorum urbem anno Dom. inc. 518. regni sui anno 30, ætatis 43, sepultusque est in basilica sanctorum apostolorum quam construxerat. Præsidebat tunc Romanæ ecclesiæ Hormisda papa,

A Justinus Anastasii successor imperabat in re publica.

(III, 1.) Regnum igitur Clodovei quatuor ejus filii æqua inter se lance dividunt Theodericus, Clodomeris, Childebertus et Clotharius. [FRÆD.] Sedes regni Theoderici Mettis civitas fuit, Clodomeris Aurelianis, Childeberti Parisius, Clotharii Suessionis. [GRÆC. TUR., III, 1]. Habebat jam tunc Theodericus filium, Theodebertum nomine, elegantem et utilem, et filiam, quam accepit uxorem Amalaricus rex Hispaniæ Alarici filius, qui apud Barcinonam a Francis occisus est. [FRÆD.] Inter Theodericum et Childebertum contentio magna semper fuit, quæ multas urbes afflixit. [GRÆC. TUR., III, 15]. Fuit enim Theodericus ingeniosus et callidus, postmodum vero cum fratre fœdus iniit, et dato sacramento, ut nullus contra alium moveretur, obsides ad invicem acceperunt. Sed orto iterum inter reges scandalo, obsides dati filii senatorum servitio publico sunt addicti. Nam quicumque eos custodiendos acceperunt, servos sibi fecerunt. (*Vita Carilephi*). Tempore Clotharii et Childeberti sanctus Avitus et sanctus Carilephus ab Arvernensibus de monasterio Menate egressi, Micicacense cœnobium, quod sanctus Maximinus, frater sancti Vitoni, fundaverat, expetierunt, et ei se subdiderunt.

[FRÆD.] Crotildis vero regina post mortem viri sui monebat filios, mortem patris et matris et fratrum ulcisci. Quam ob causam illi Burgundias appetunt, Sigismundum Gundebaudi filium et Godemarem prælio vincunt. Clodomeris Sigismundum, dum ad monasterium sanctorum Agaunensium fugeret captum, cum uxore et liberis interfecit. Godemaris terga vertens latuit, et resumptis viribus regnum Burgundiæ tenuit. Avitus vero abbas monasterii Aurelianensis prædixit Clodomeri, quod Sigismundo fecerat, identidem ipsum esse passurum. Cumque Vesperontia Franci cum Burgundionibus bellum inissent, Clodomeris capite truncatus est, deceptus ab auxiliis Theoderici regis Italiæ, cujus filiam Sigismundus uxorem habuit : qua etiam defuncta, aliam, ut prætaxavimus, duxit. [GRÆC. TUR., II, 18]. Cumque Crotildis filios Clodomeris unico affectu diligeret, invidia ductus Childebertus Clotharium ad necem puerorum incitavit. (Fol. 42.) [FRÆD.] Cumque Parisius convenissent quasi pueros in regno patris sublimaturi, Clotharius dolose susceptis eis a matre, Theodaldum et Guntharium occidit, tertius Clodoaldus in clericum tondetur : ad cujus sepulcrum virtutes fiunt. [GRÆC. TUR., III, 13; III, 16; III, 12.] Theodericus ad direptionem Arvernici territorii festinans, Sigivaldum cum omni familia illic commigrare præcepit, qui plura mala peregit, et ipse postea male periit. Tale autem excidium regioni eidem rex præfatus intulit, ut neque minoribus natu neque majoribus quidquam proprii relictum sit, præter terram solam, quam barbari secum ferre non poterant. Eduam quoque obsedit, et omnino deprædatus est.

Beato igitur Vitono in gaudio Domini assumpto, et pro fidelitate paucorum et lucro supra multa et perpetua bona constituto (43), Desideratus successit in episcopalem curam multa vigilantia egentem sollicitudinum angoribus circumseptam. Theodericus enim cum esset pertinacis et mali animi et pro dissensione inter se et fratrem suum multas, ut prædiximus, urbes affixisset, et [GRÆC. TUR., III, 34] Desideratus ipse post multa sibi illata damna, exilia, ærumnas, injurias, jam ad libertatem Domino jubente redisset, et apud Virdunum, ut diximus, episcopatus fungeretur officio, fuerat enim in sæculo nobilissimus, habens uxorem et filium, nomine Syagrium. (III, 33.) Sed a Syrivaldo quodam apud præfatum regem incusatus, non solum spoliatus rebus, verum etiam fuerat supplicii affectus, cum tonsuratus postea et electione cleri et populi Virdunensi fuisset prælatus ecclesiæ, Theodericus perpetuas retinens erga eum inimicitias, quia non consentiret pravis ejus operibus, civitatem cum habitatoribus vehementer attrivit. Supervenit insuper divino judicio famas valida invalido civitatis populo, qua attenuati in afflictione nimia erant positi. (*Id.*) Et cum ipse de rebus suis per Theodericum remansisset extraneus, nec haberet ex proprio, qualiter indigentes et destitutos cives suos consolaretur, dolebat et tristabatur. (III, 23, 25.) Defuncto autem Theoderico anno regni sui 23, ab incarnatione Domini 541, cum Theodebertus filius ejus regnum suscepisset, et contra voluntatem Childeberti et Clotarii in regno a suis leudibus esset stabilitus atque firmatus, et postmodum a Childeberto maximis muneribus muneratus, iu filium esset adoptatus, magnum se et præcipuum in omni bonitate ostendit. Erat enim regnum cum justitia regens, sacerdotes venerans, ecclesias munerans, pauperes relevans, et multa multis beneficia pia et dulcissima voluntate accommodans, tributa etiam, quæ ab ecclesiis in Arverno sitis fisco reddebantur, clementer indulgit. (III, 26.) Habebat uxorem Deuteriam, et filiam jam adultam; sed Deuteria timens, ne se relicta, filiam sibi rex in conjugium assumeret, in basterna eam positam indomitis bobus conjunctis apud Virdunum de ponte præcipitavit, quæ in ipso flumine spiritum reddidit. (III, 34) Desideratus itaque bonitatem et clementiam Theodeberti regis erga omnes cernens, cum jam populus dilaberetur, et civitas quasi in solitudinem redigeretur, ad regem se contulit, miseriam populi lacrymabilem deploravit, petitione benigna animum regium inflexit, ut de thesauris suis miserans calamitati obstaret, famem cohiberet, populum pereuntem retineret, et commodata per gratiam periculo superato cum gratia Dei bonumque susciperet, (III, 31.) Acceperat enim a Theodado Italiæ rege, Theoderici successore, cum patruo suo Childeberto quinquaginta aureorum milia pro composi-

tionem mortis filia sororis Clodovei, quæ fuerat copulata præfato Theoderico in matrimonium et eo defuncto contra natales suos servo nupserat (fol. 43), et quia mater indignata moto contra eam exercitu servum peremerat, filiamque ad domum reducerat, illa irata venenum in calice, quo mater erat communicatura, posuit — erant enim Arriana detenti perfidia, — quo hausto mox mater mortua est, et ob hoc indignati Itali, ea abjecta, prædictum Theodadum regem constituerunt, a quo successu vehementer balneo inclusa, inter diros vapores pavimento corruens, mortua est. (III, 32.) Quamobrem et Theodebertus Italiam pervasit, sed quia exercitus ejus diversis febribus vexabatur, ducem cum parte exercitus ibi dimisit, qui omnem Italiam ditioni ejus subdidit atque Siciliam, et thesauros innumerabiles ei direxit. (FREDEG.) Magna enim felicitas regis in his omnibus fuit, quia timuit Dominum, et sacerdotes et ecclesias ejus venerabatur. (GRÆC. TUR.) Audita igitur petitione Virdunensis episcopi, rex annuit, motus ad misericordiam, et septem milia solidorum ei tradens, conditionem adscripsit, ut eo tenore partiretur indigentibus, quatenus hoc auxilio victo famis dominio, sua sibi cum gratia redderentur ex numero. (III, 34.) Quæ pontifex accipiens per cives suos erogavit, unde et negotiatores facti usque hodie clari habentur. Cumque hoc solatio docti in melius experimento periculi medio:ritatis optimæ scientia profecissent, et procul respicere proximum bonum esse didicissent, pecuniam alacriter recollegerunt, et episcopo magnæ gratiæ mediatore regi cum votivis gratiarum præconiis obtulerunt. Rex ut advertit sublevationem, vidit lætæ devotionis magnanimitatem, et colligens regium et pecuniæ dominantem animum indulgit eis, ad præpotentem cumulum boni nominis, et ad memoriam laudabilem tunc præsentis et futuræ generationis. (III, 35.) Syagrius autem, Desiderati episcopi filius, post mortem Theoderici reminiscens injuriarum patris, quas passus est a Theoderico instigante et accusante Syrivaldo, sumptis comitibus venit ad villam proprietatis ejus in Divionensi territorio sitam, cujus nomen Floriacus, et mane facto, cum esset nebula condensa, domum ingressi, unum amicorum ejus interfecerunt, putantes ipsum esse Syrivaldum. Sed cum cognovissent ipsum non fuisse, iterato domum circumdantes, effosso pariete interfecerunt eum. Actum est hoc post mortem Desiderati episcopi.

(*Vita Agerici.*) Verum ut ad superiora redeamus, et misericordiam Dei uberem erga suam imaginem subtilius indagemus, providentia divina dispositum habens de fonte misericordiæ æcclesiæ Virdunensi succurrere, et supradictis innumerabilibus calamitatum infortuniis periclitanti manum auxilii subrogare, die et tempore quo voluit, de altissimo ac serenissimo bonitatis suæ consilio, hanc viam novæ

NOTE.

(43) Brevem Vitoni Vitam ex antiquissimo codice Trajectensi dedit Surius Act. SS., t. VII, p. 820,

Miracula auctore Rudolfo abbate S. Vitoni exstant Mabillon Act. SS. Sæc. VI, p. 563.

salutis invenit, ut angelum sanctum mitteret de ex-
celso cælorum habitaculo, qui parentibus futuram
ex misericordia unius pueri nativitatem denuntia-
ret, terminum quo id fieri deberet indiceret, nomen
quo censeretur aptaret. Nimirum propter nimiam
dilectionem, qua suam in homine diligebat imagi-
nem, condoluit miseris mortalibus grave jugum a
primo patre portantibus, et generali misericordia
populum hunc, quem specialiter peccata obrive-
rant, restauravit. Tetigit prius, et conturbavit, ac
paterno verberare livorem infixit, postea respiciens
mirabili remedio percuravit. Venit ergo consilii di-
vini legatus, protulit imperium, promulgavit edic-
tum, et prælecti pueri parentes alloquens miseran-
dis civibus cornu salutis erexit. *Post triennium,*
inquit, expectatio dilata probabitur, filius ipse Age-
ricus vocabitur. Indicium est potioris ac superæcel-
lentis apud Deum privilegii a Deo titulum nominis
cui libet vel ponere vel mutari. Magnum igitur donum,
magna gratiæ dignatio, magna fiducia promisso-
rum. Non potest immutari, quod de tribunali Regis
æterni cælesti legato et angelizante dicitur. Ageri-
cus, inquit, vocabitur. Abusivum nomen, nec scrip-
turarum paginis hærens, sed quanto ignotius apud
homines, tanto dignius divinitati, et quanto acceptius
Deo, tanto commodius homini. Nulli profecto potest
esse ambiguum, quod nunc quoque oblita sui non sit
lingua cælorum, et quod scriptura cælestis in perpetuum
teneat, quod cælum in terra descripsit. Ergo terra
non reprobet, quod cælum probat. Nascitur
igitur infans post triennium; longa parentum expecta-
tionem porrigitur in effectum, sit gratus in croceis, in
cunabulis dulcis. Transgreditur ebdomadam infan-
tiæ succrescens ad officium linguæ; sit puer incre-
mento, puer innocentia, naturam tenellam indole
præluce perornabat; angelus quippe, qui eum præ-
nunciaverat, præsto ei ad custodiam semper erat.
Datur puerulus vacationi sapientiæ, jungitur contu-
bernio scolasticorum, haurit fontes sophiæ inundan-
tia semper ubera sugit, voluptates internas et karis-
mata meliora sedulus emulatur. Doctor enim inte-
rior, qui eum imbuerat, cum ætatis successu indicia
virtutum ejus clara monstrabat qui et præscitus ante
uterum, sanctificatus in utero, sanctimoniam et ma-
gnificentiam in sanctificatione Dei augebat. Amāba-
tur ab omnibus, invidias et detractiones omnium
gratiæ perrorantis sublimitate vincebat. Transivit
in eadem urbe Vir dunensium proficiens ad perfec-
tam usque incrementorum ætatem, virtutem virtuti
adjiciens, et stigmata passionis Jesu in corpore suo
portans, currebat per viam mandatorum Dei cum
gaudio inenarrabili. Jam enim triginta annos habens,
in ipsa civitate Vir dunensi ductus est ad ecclesiam
sancti Petri et tonso capite Christo dicatus, florebat-
que in atriis domus Domini ut palma, et ut cedrus
in Libano totam domum bonis odoribus respergebat.
Provexerat eum morum speciositas, et in gradu le-
vitico famulabatur antistiti, cum ecce clerus et po-
pulus ad honorem sacerdotii promovere eum expe-
tentes ad eandem eum æcclesiam perduxerunt, et
cum gaudio et præconiis gratiæ inibi ordinari fece-
runt. Omnes autem quasi ex uno ore cantabant:
Exaltavi electum de plebe mea: oleo sancto meo unxi
eum (Psal. LXXXVIII, 20), quia a Christo Domino erat
electus, ut oleo spiritualis gratiæ esset fovendus.
(Fol. 44.) Contigit interea Desideratum nomine officio
cum vita defungi, et successorem idoneum cathedra
ecclesiæ viduata requirebat. Non multum quod adra-
queritur, nec diu sententia melior ignorantia
nocte differtur. Omnes in unum coeunt, omnes uni in
electione incumbunt, omnes ordinari ad pontificatus
infulas Agericum deposcunt. Temptat unus resis-
tere plurimis, multum se excusando laborat, sed
roborante Deo prævaluit sententia cleri et populi.
Deus enim ad munimen urbis invalidæ reparandum,
ad cornu salutis contra malitiam erigendum, coope-
rabatur in populo. Tribus enim post tonsuram per-
actis annis, a plebe Vir dunensium rapitur et in
ecclesia majoris sanctæ Dei genitricis perducitur, et
ab episcopis episcopus consecratur. Suscepit ad re-
gendas oves Domini pastorem virgam, et non ty-
rannum se ovibus exhibuit, sed ex veritate pasto-
rem. Non patiebatur, ut terra sua contra se clama-
ret, et cum ea sulci ejus deslerent, sed impiger in-
stabat culturæ Dei, ut opere redderet, quod nomine
fatebatur. Habebat fidelem ante oculos advocatum
Dominum Jesum Christum justum, eique se suosque
supplicatione assidua committebat. Holocausta me-
dullata offerebat pro ovibus, ne forte labiis honora-
rent Deum, et corde longe posito manibus irritarent,
fidemque verbo tenus profitentes actionibus abne-
garent. Circumspectus semper leonem insidiantem
orationibus allidebat, flammam temptationum elemo-
sinis redimebat, virtutum apothecas humilitatis arce
servabat. Terrebat hostes per prædicationibus, vitia oc-
cultas proferebat in lucem, et tela mortifera inimici
doctrinæ potentis acumine perfringebat, semperque
se ipso robustior per Jesum et sacerdotem magnum
undique triumphabat. Nimirum vitabat et perhorre-
bat aliquatenus committere, unde testimonio con-
scientiæ accusatus sub umbra et foliis cogeretur ef-
fugere. Semper pavidus, semper sollicitus dum cu-
ram debitam susceptis ovibus impendebat, victo
hoste, et liber vitis servitio justitiæ se hilariter man-
cipabat. Loquebatur sepius et litteris et verbis cum
præcone suo angelo sancto, consilioque ipsius gesta
preciosa Domino fidelis athleta mittebat, talenta
sibi data sæpius numerabat, ne forte plus accipiens
minus in lucro redderet et sero penitens obnoxius
tenebris, pauper et nudis vinculis traderetur. Fecit
etiam signa quæ cum possint cum reprobis haberi
communia, ille probabiliter simplici oculo, lucido
corpore fecit, ovium suarum et totius mundi neces-
sitate compulsus. Justo enim et sancto Deo populo
exasperanti irato, elementis pro eo contra insensa-
tos pugnantibus recesserunt nubes, aer incanduit,
terra exaruit, viror herbarum emarcuit, aqua fon-
tium venas dereliquit. (Fol. 44.) Sicque secedenti-
bus elementis mundus desolatus elanguit. Vitiositas

enim usu nutrita, nisi duro molliatur verbere, ad notitiam sui redire durescit. Unde factum est ut, tribus annis subtracta benedictione pluviarum, celum super eos extenderetur ut ferrum. Pertulerunt primum annum expectantes, secundum desperantes, in tertio defecerunt. Cumque inter se nullum invenissent consilium, tandem prævaricatores ad corda quodammodo oblita redeuntes, concurrunt ad pontificem, pastorem inclamant, ut propitiaret Deum peccatis iratum, removeret vindictam, impetraret veniam, et arescentes terras colonis morientibus reformaret. Flexit sanctum generalis necessitas, et commune periculum communi oratione tolli consuluit. Itaque triduanum jejunium indixit, letanias per ecclesias Dei fieri, cruces ad misericordissimam Dei memoriam ferri, ut qui passus est pro peccatoribus Christus propiciaretur eis sanctorum intercessionibus. Indixit hoc et jussit, et primus quod jusserat fecit. Egrediuntur indifferenter ex calcinati, cinere et cilicio obvolvuntur, inclamant miserationem sanctorum, propiciationem Dei, tundunt pectora, lacrimas fundunt, ne Deus judicium faciens in operibus manuum suarum comprehenderet peccatores. Igitur prima letaniarum die pastor ipse cum ovibus gradens, in præsentia concurrentium oculos convertit ad cælum, in corde suo quiescentem commovit ad misericordiam Deum, et subito nubibus densis obumbrato aere fluxerunt aquæ. Sicque per triduum illud defluentibus pluviis terra vigorem, herbæ virorem, fontes fluorem, arbores vitam et mundus plenam recepit abundantiam. Nec latuit homines, viderunt et ammirati sunt, quanta de pastore sancto apud Deum cura extilit. Nam cum sub nudo aere grade-retur, omnesque quis descendentes perfunderentur, ipsi Deus in pluvia umbraculum fecit. Hac et illac, ubi est, jussa aqua cecidit, ipsum ab aqua tangi prohibuit, qui omnia quæcunque voluit fecit.

Cum ergo juxta consuetudinem pastorem limina ecclesiæ principalis sanctæ Mariæ tereret, quidam Johannes nomine membris solutus, nervis aridus, mortuus viribus, anima subsistente, linguæ tantum officio prævalens, vocibus, quas enervis habebat, episcopum exoravit, dicens: *Obsecro, sancte Dei, ut habeas in me misericordiam.* Cui sacerdos flexus quodammodo et cum infirmo infirmatus respondit: *Quid tibi vis faciam?* ad hec languidus: *Ut miserearis mei, a't.* Tunc sacerdos in Deo ditissimus pauca de oculis protulit, et infirmo de plenitudine boni cordis exhibuit. Nam carnis sustentaculum tribuens, dedit simul corporis solidamentum. Aridus quoque cum fide Christi suscepit dona sacerdotis, et cum eodem munere meruit sanitatem recipere. Ilis et hujusmodi indicis clarificante Deo servum suum, cepit manifestum esse omnibus, quod sanctus Agericus Christi esset alumnus. Tanta quippe virtutum copia de illo exibat, ut si quis infirmus eulogias de manu ejus susciperet, protinus sanitatem reciperet. (Fol. 45.) Cum ergo præfatæ basilicæ calcaret limina, et ex more studii spiritalibus

operam daret, piissimam benignitatem quam gerabat in mente, ostendit miraculi magnitudine. In ipso enim ingressu mulierculam, Theresindem nomine, obviam habuit, quæ baculo regente cæco viam queritabat errore, et duce sequebatur animum oculorum desolatione. Qui statim simplici sanctæ crucis medicamine tenebras quindecim annorum effugavit, et lucem diu absentem luce fidei resplendens protinus reparavit. Radiavit virtus per crucem, radiavit et per pontificem. In pontifice regnabat pietas, in cruce potestas. Nec pietas quidquam profecisset, nisi in fide crucis prævalisset. Potestas enim tanta fuit in cruce, ut non solum feminæ vultum illustraret orbatum sed lucem indeficientem per totum effunderet mundum. Postquam enim lux mundi pependit in cruce, mundi climata resplenduerunt non sequente nocte. Nox diaboli regnum perdidit, dies crucis optinuit principatum. Hinc est quod sanctus episcopus tantum prævaluit, quia lucem per fidem crucis et dilectionem in corde nutrit. Signum crucis super oculos orbatæ feminæ posuit, quia Spiritus sanctus in digito per virtutem crucis fuit. Quid plura? Gaudet mulier, miratur solem, tenebras execratur, veneratur medicum, adorat Deum in rerum diversitate mirabilem, quæ confusionem prius tantummodo noverat et noctem. Ita Deus per verum Israelitam illuminavit hanc feminam, populumque admirantem excitavit ad laudem et gloriam suam.

Alio tempore cum vidisset misericordiæ amator, pietatis cultor, sollicitus ovium pastor quandam puellam, Childuudem nomine, a spiritu maligno raptam atque pervasam, condolens miseræ, memorque officii, ascendit protinus ex adverso, opposuit se murum furenti inimico, et ostendens se unum de illis canibus, de quibus dicitur: *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso (Psal. lxxvii, 24),* miseræ medicalem linguam auxilii, hosti et pervasori dentes exeruit imperantis zeli, et latrans voce dominica, quæ mitis et paciens non clamavit, neque audita est in platea, perterruit semper tumidam nequitiæ, et imaginem Dei, quæ ancillabatur violenter non Domino, reddidit liberam. Postquam enim dixit: *Præcipio tibi, spiritus immunde, ut ex eas ab ea, et amplius non intro eas in eam,* ille percussus virtute omnipotentis, projectus est in tetram abyssum sedis suæ, in ignea spuma quam puella evo-mebat ostendens, quo camino, quo clibano clandestino miseram possidebat adurens. Illa mansuefacta seque ipsam recognoscens lassabunda subsedit, et perdita crassantis interius inimici armatura mitis, et omnibus facta miraculo, amplius se ipsa pavitandam miratur. Habere se incipit, quæ habebatur, et paulisper spiritu purgata extraneo spiritum naturæ recolligit. Remittit servus Dei de servitio maligno liberatam; et legitimo domino universonum, quod servus mendax et ab inicio homicida abstulerat, servire præcepit. O Deus potentissime, victoriosissime, misericordissime, reddant tibi servi tui

potentes, quod habent abs te victoriosi et misericordes, teque et omnia semper habebunt.

Hactenus sequuti sumus Dominum quasi per terram gradientem, describentes, prout datum est (44), sanctum suum famulum in eaductis corporibus pietatis et misericordiæ opera exercentem : (fol. 43^v) jam nunc nos elevare cogit spiritus vivificans volubilem rotam scripturæ et spirituale miraculum penna corporis et visibili denotare. (*Vita ampl. Agerici.*) Beatus enim Agericus apostoli præceptum in corde servans, et opere complens, dicentis : *Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite*, contigit ut jaceret in tempesto cujusdam noctis memor Domini in stratu suo, et se secreto suavi ac dulci voluptate meditationibus castis ignescens, ipsius quoque corporis pondus spiritus lenitate excedens; subito lumine, quod ante ipsum ardebat, extinctum est, et remansit pervigil ac sobrius, non visu, non auditu, non ullo sensuum quinque carnalium obstaculo impeditus. Cumque totus secum, totum se Deo extenderet, et anima sancta corpore gravi pressa in Deum se speculando dilataret, ascendente eo ad superna ex desiderio, familia ad eum superna descendit, et multitudo angelorum domus ejus sanctitudinem penetravit et perlustravit. Refulgebat cel'a accubitalis sanctorum angelorum splendoribus, et quot ministri gloriæ, tot lumina gloriarum; canebant ymnos cum conciviet contubernali suo, et inenarrabiles Deo deorum gloriose in sanctis armonias resonabant. Hauriebat ille ac degustabat suavitatem vase fragilis corporis ampliorem, nec munera Dei superundantia caro infirma comprehendere vel continere valebat. Laudabatur ab angelis sanctis gratia Dei et misericordia in sanctos ejus et respectus in electos illius. Cumque tot gaudia in conspectu episcopi chorea cælestis exiberet, ad profectum supplendumque totius sanctæ ecclesiæ præsidium, sanctos antecessores suos episcopos Maurum, Salvinum, Aratorem, ille sanctorum senatus revelavit, quorum erant in suo collegio animæ, corpora vero terræ credita in ignorantia celabantur. Hæc munera, hæc tam preciosa symbola cælestes concives hospiti suo et concivi in munificentia reliquerunt, qui multis ante eum anni: Virdunensem æcclesiam rexerunt, et conjuncti Deo conjuncti quoque fuere sepulcro. Igitur post visitationem tam mirabilem, cum lux et angeli cælo se recepissent, illi qui cubiculo simul inerant, tanto attoniti miraculo pene exanimis sunt redditi stupore divino. Quibus sanctus Dei fortissima increpatione prohibuit, ne ulli hominum hæc dicendo publicarent, quamdiu ipse in hujus vitæ curriculo permaneret. Levata sunt ergo sanctorum corpora auro obrizo preciosiora, et in ecclesia, ubi sedem habuerant requietionis, sancti Petri apostoli nomine a

A beato Sanctino consecrata honorabiliter et sanctissime ab ipso viro Dei pridie Nonas Septembris sunt ordinata, et dies translationis et revelationis eorum per succedentia tempora celebritatis annuæ est honore insignita. Quorum merita ad sepulcra illorum ostendunt frequentia miracula. Nos ergo eo jam meliore via suscepto, jam ad patriam felicitatis æternæ perducto, secure de tam gloriosa miseratione ad laudem Dei et præconium servi sui fidelis fideliter et devota humilitate placeret aliquantulum declamare. Denique ille placens et adhærens Deo in regione vivorum nobis exemplum reliquit, auxilium impendit in regione mortuorum, ut et nos nostra ad normam justitiæ informemus opera, et de justis operibus proferamus verba. (Fol. 46.) Orabat sine intermissione, ut impleret præceptum Domini dicentis : *Oportet semper orare, et non deficere* (*Luc. xviii, 1*). Quomodo autem non deficiens orabat? Quia Dominum sanctis precibus sanctisque operibus benedicebat, quemadmodum David de se ipso dicebat : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo* (*Psal xxxiii, 2*). Et Tobias ad filium : *Omni, inquit, tempore benedic Deum* (*Tob. iv, 20*), et reliqua. Sicut enim malis operibus fidem negamus, sic e contra bonis operibus astruimus; et bene Deum orat, qui prece aut bono opere proximum edificat. Quia autem, sicut illi pastores evangelici supra gregem vigilabant, ita iste orationibus Deo acceptis custodiæ commissorum instabat, ideo meruit ab angelis visitari, et mortalis adhuc luce celestium perfrui. Et sicut illi gloriam in excelsis Deo, et pacem bonæ voluntatis hominibus annunciabant, ita isti Deum in suo sancto pontifice glorificabant. Quomodo etiam illi ad salutem mundi designaverunt nativitatem Christi, ita isti ad salutem æcclesiæ sanctorum corpora monstraverunt. Igitur ab angelis, ab animabus sanctis, a nobis etiam in corpore minimis decantetur gloria regi seculorum immortalis, invisibili, qui est benedictus in secula. Hæc ad gloriam Dei et commotionem audientium dixisse sufficiat, hinc redeamus ad causam.

Anno 157 post transitum sancti Martini sanctus Eufronius Eduensis episcopus Turonicam sedem... regnante Clothario, qui defuncto Ariberto, in sedem ejus Sigebertum induxit.

D [GREG. Tur., iv, 9.] Theodeberto igitur rege ad superna demigrante, Theodebaldus filius ejus successit, valde iniquus et mali ingenii, qui obiit 7 anno regni sui. Regnum ejus Clotharius accepit. Childbertus quoque Parisius obiit: et sic Clotharius monarchiam optinuit. (*Genealog. Carol.*) Hic Clotharius sororem suam Ansberto in matrimonium junxit, qui et genuit Arnoldum, Arnoldus Arnulfum

NOTÆ.

(44) Duplicem Agerici Vitam, breviorē unam et antiquiorē illam, ampliorem alteram se ante oculos habuisse testantur Bollandistæ Act. SS. Sept., t. II. 222. Ampliorem secutum esse Hugonem, pa-

tet ex loco quodam Vitæ brevioris, qui l. 1. legitur. Ex hoc fonte alteram illam Vitam fluxisse Hugonis narratione probatur. K.

episcopum Mettensem, Arnulfus Anchisem qui et Ansegisus, Ansegisus Pippinum, Pippinus Carolum.

[GREG. TUR., IV, 20.] Eo tempore Clotharius filium suum Chramnum contra se rebellantem, et res novas molientem, cum prius captus fuisset et ligatus, jussit igne comburi. Post hec Clotharius pro peccatis suis ad limina sancti Martini properavit, unde rediens Compendio villa obiit anno ab inc. Dom. 569, ætatis suæ anno 98, anno regni sui 51; regnum ejus quatuor filii ejus inter se dividerunt. (*Vita Præj.*) Chilpericus regnum patris optinuit sedem habens Suessionis; sub ²¹⁷ quo (45) passus est sanctus Præjectus martyr et pontifex Arvernorum interfectus a suis civibus, anno ab inc. Dom, 580, et successit sanctus Avitus, qui præfuit non plenis 15 annis (46), et ei sanctus Bonitus primo anno Teoderici successit. (*Vita Boniti.*) Aribertus regnum Childeberti, sedem habens Parisius: Guntrannus regnum Clodomericis sedem habens Aurelianis: Sigebertus regnum Theodorici, sedem habens Mettim. [FREDEG.] Huni Gallias expetierunt, quos Sigebertus vicit, fugavit, et post cum eis pacem iniit. Chilpericus interea Remensem urbem et alias urbes de regno Sigeberti invasit, unde bellum civile inter eos fuit. Sigebertus vero Suessionem obpugnat, Theodebertum Chilperici filium capit et exilio religat, ipsum superat, et urbes recipit. Post annum filium ei reddit, et pacem firmat. Guntrannus in Burgundia regnans fuit vir bonus et elemosinis deditus. Sigebertus vero videns, quod Aribertus et Guntrannus viles uxores acciperent, Brunam, quæ et Brunichildis dicitur, filiam Athanagildi regis Hispaniæ, uxorem accepit, cujus consilio multa mala et sanguinis effusio in Francia facta sunt. Chilpericus quoque sororem ejus Gachilissindam uxorem duxit, relinquens Fredegundem et alias uxores, quas habebat, quam postea fracto juramento, quod habuerat ad Gothos, ne eam de regno deponeret, sugillare fecit, et sic Fredegundem recepit, quæ postmodum crudelissimam vitam digna morte finivit. [GREG. TUR., V, 29.] Hic Nerone pejor et Herode ecclesias Dei vastavit, et multos sanctorum interfecit; descriptiones gravissimas in toto regno suo fecit, quas cum ferme per omne regnum percepisset, qui ferebat, a Lemovicinis interceptus, peremptus est, et descriptiones combustæ. (*Vita Præj.*) Ab hoc etiam peremptus est Hector Massiliæ pat. i. cius, cum ab eo sanctus Præjectus injuste ante ipsum delatus esset, et causam delati probare, ut dixerat, nequivisset.

[FREDEG.] Anno ab inc. Dom. 566, Sigebertus re-

gnare cœpit, et regnavit annis quatuordecim; Guntrannus quoque Langobardos regno suo irruentes tanta caede perdomuit, ut ex omni exercitu illorum quadraginta tantum Italiam redirent. (Fol. 46'.) Post hæc Chilpericus et Sigebertus consilium ineunt, ut Guntrannum interficiant, et regnum ejus accipiant. Sed Domini voluntate mutati consilio Sigebertus super Chilpericum irruit, qui fugit Tornacum, et ille Parisius venit, ubi correptus a sancto Germano Parisiensi, ut desisteret fratrem persequi, audire noluit. Cui episcopus dixit: *Scriptum: Qui parat fratri suo foveam, prior incidit in eam.* Veniens autem Victuriaco, omnes Neustrasios in deditionem recepit, et ibi dolo interfectus est a duobus pueris, qui etiam deprehensi interfecti sunt, et sic Chilpericus regnum recepit. [GREG. TUR., IV, 41.] Obiit autem Sigebertus anno regni sui 13, ætate quadragenaria, et regnabat Childebertus filius ejus pro eo anno 582, indictione 15. [FREDEG.] Brunichildis Parisius sub custodia cum filio Childeberto detinebatur; sed puer in pera per fenestram demittitur, et Mettim a Gundebaudo duce in regno patris sublimatur. [GREG. TUR., V, 1, 2.] Brunichildis vero jussu Chilperici Rotomagum exilio damnatur anno primo regni Childeberti. Eo anno transit sanctus Germanus Parisiorum episcopus, et Regnamundus successit. Chilpericus itaque filium suum Meroveum Pictavis cum exercitu direxit, qui relicta ordinatione patris, adjuncto sibi Guntramno Bosone duce, Rotomagum petiit, et Brunichildem in conjugium accepit. Quod audiens Chilpericus Rotomagum venit et post paucos dies, assumpto Meroveo, Suessionis rediit, et non multo post propter conjunctionem Brunichildis suspectum habens spoliatum omnibus custodiae mancipavit. (v, 3.) Qui dum in custodia detineretur, tonsoratus est, mutataque veste presbyter ordinatur, et fugiens ecclesiam petiit sancti Martini apud urbem Turonicam, ubi hæc gesta sunt. (v, 14.) Latuit in eadem basilica per duos menses, et post hæc ad Brunichildem rediit, et ab Austrasiis receptus non est. Cum ergo in Remensi Campania latitaret, dolose captus ab Atrebatensibus, et timens ne patri redderetur, socium monuit ut irrueret super eum. Quo facto adveniente rege, mortuus inventus est.

(v, 31.) His diebus apud Constantinopolim cum amentia mortuo Justino, Tiberius imperator factus est largus in eleemosynis. (v, 38.) Quinto anno Childeberti magna christianorum persecutio in Hispaniis facta est. (v, 35.) Dysentericus quoque morbus Gallias præoccupavit, quo ingravescente, Chilpericus adultos jam tres filios uno anno perdidit; quartus qui superfuit, nomine Clodoveus, carceri mancipa-

VARIE LECTIONES.

²¹⁷ sub — Teoderici successit in margine additur.

NOTÆ.

(45) Duplex Vita S. Præjecti testis est, eum Childeberto rege interfectum esse circa a 674, ut docet Mabillon Act. SS. sæc. II; Act. SS. Januar., t. II, 630.

(46) Ter quintis fere amplius annis munere functus est. Avitus in Vita S. Boniti Act. SS. Januar. t. I, 1071.

tur, et factione matris cultro a patre perimitur. **A** Childeburtus rex sororem suam Herminigildo, Wisigothorum regis filio, tradidit, cujus hortatu et Leandri Hispalensis episcopi prædicatione ad fidem Christi conversus est. [FREDEG]. Post Tiberium Mauricius accepit imperium, a quo Childeburtus quinquaginta milia solidos auri accepit, ut Langobardos Italia pelleret. Intravit ergo Italiam, et omnes ditioni ejus se subdiderunt, cum quibus et amicitiam firmavit, et gloriose inde reversus est. (*Vita Agerici*). Cum ergo placitum et conventum multorum Viriduni habere debuisset, et beatum hunc Agericum, de quo agitur, dilectionis et venerationis amplexibus honoraret, eum opsoniis necessariis gravari non patiens, removit servitii necessitatem, et placitum transtulit ad Metensem civitatem. Cumque consequenti tempore per urbem fecisset transitum, et a sancto pontifice benigna esset susceptus dulcedine, humanitas quoque hospitalis ei exiretur cum omni cura et sollicitudine, in ipso fervore regniæ servitutis accedens ad eum economus rerum suarum universalis; *Et si alia, inquit, Domine providendo abundamus, vinum ut majestati regis decet, exibere non possumus, quia præter vas medium, quod tonna vulgariter dicitur, nichil habemus.* Tunc vir Dei in re corporea angustiatus, sed corde in Domino dilatatus. *Noli, ait, desperatione languescere sed affer mihi de eodem liquore: potens est Deus tristitiam parvitatæ nostræ in gaudium abundantæ commutare.* (Fol. 47.) Dixit, et allato sibi vino paululum sorbuit, et ad celos oculos sublevans: *Domine, inquit, oro ut fiat istius vini amplificatio.* Cumque ipsius præcepto refudisset illud in vase supradicto, cepit vinum copiose ministrari, cepit copiose affluere, et quanto amplius vacuabatur ad libitum bibentium efferendo, tanto magis augebatur Creatoris jussu et virtute redundando. Poterat namque istud Omnipotens, qui de aqua vinum fecerat in Chana Galilææ, poterat et de vino vinum facere sincera verbi petentis et indubia fide. Quid plura? Biberunt ut Galli, nec erat mensura in erogando. Multis diebus vas illud vinarium conati sunt vacuare, et quodammodo vina infundere videbantur, dum effusioni instarent. Crescebat modica benedictio multis vorantibus, et Deo imperante modum naturæ superabat. Ad ultimum finito servitio, nec imminuto vino, rex miraculo stupefactus, episcopo humiliatus, Deum in ipso veneratus, regiam ostendit largitatem, et qui virtutis vinum biberat, vineas et possessiones ex amore et devotione episcopi ecclesiæ optulit, quas et usque hodie privilegio et deinceps auctoritate stabili possedit. Sane virtutis vinum per præulem sanctum a Deo virtutum regi et comitibus propinatum corda devota populi adeo tunc temporis lætificavit, ut in loco quo copia ex benedictione profluxerat, altare construerent, quatinus hujusmodi signo sæcula ventura noscerent, cujus meriti excellentia beatus Agericus

apud Deum in gloria æterna fulgeret. Quidam etiam valde nobilis, cum pro suis sceleribus a rege vita privari debuisset, et precibus beati antistitis salvatus est: unde dedit ille Viridunensi ecclesiæ alodium suum et scripto roboravit.

(Fol. 46'.) Guntramnus ²¹⁸ Boso dux cum exosus reginæ haberetur, cœpit per episcopos et proceres discurrere, et veniam deprecari. [GREG. TUR., IX. 8.] Nam cum esset Childeburtus juvenis, reginam conviciis et impropriis lacescebat, unde et a rege jussus est persequi; quicum se cerneret in discrimine positum, Viridunum petiit, putans per beatum Agericum, qui pater regi erat ex lavacro, se posse salvari, pro quo episcopus intercessurus ad regem properat. Quod cum rex negare nequiret, ait: *Veniat, et datis ad ejus soribus in præsentia patrum meorum exequatur judicium.* Adductus ergo et armis nudatus et coram rege prostratus a terra jussus est surgere, et sancto sacerdote usque ad præsentiam Guntramni est commissus. (IX. 9.) Post hæc Childeburtus cum matre, sorore et conjuge in occursum patrum festinat. Quibus conjunctis præsentatur et Guntramnus Boso absque ullius defensione, quia sic convenerat sanctus episcopus: episcopus vero remansit. Sed cum ille pro diversis facilitatibus culpabilis judicaretur, ad mansionem episcopi confugit. Quo cum eum interfectores insequerentur, et ille a viro sancto avelli se non pateretur, nuncios etiam ad regem missi ab episcopo intercessores abbates et clerici non audirentur, jussu Guntramni injectus est ignis domui illi, ut si episcopus egredi nollet, pariter concremaretur (Fol. 47.) Quod audientes clerici, et effracto ostio sacerdotem ejiciunt. Miser autem ille, cum se videret flammis urgeri, deinnumque egredi tentaret, susceptus ab hostibus interfectus est; quod multum sacerdos doluit. (IX. 12.) Cum autem quidam de regni primoribus de morte regum, patrum scilicet et nepotis, tractassent, et deprehensi interficerentur, quidam eorum Bertefredus nomine ad urbem Viridunensium confugit. Quo insequentibus adversariis domum ecclesiæ, in qua erat episcopus, et quam et ille confugerat, exercitu vallant, et ascendentes super tectum, tegulis et materiis tecti illidentes interfecerunt illum cum tribus pueris. Multum ex hoc doluit sanctus episcopus, quod non solum eum defensare non potuit verum etiam locum quo orare consueverat, ubi et pignora sanctorum multa aggregaverat, humano sanguine pollui vidit. Multa vero Childeburtus munera misit, ut a mœrore revocaret, sed consolari non potuit. (IX. 23.) Verum diuturnæ amaritudinis mœrore graviter ægrotare cœpit, præsertim autem Guntramni filios secum retinens quotidie flens illos sibi soli relictos orphanos.

(*Vita Agerici*.) Transibat aliquando hic sanctus per civitatem Laudunensium, et ecce obviam sibi fuit quidam manicis strictus et compedibus, cui tortore præeunte carcere aperiebatur obscuro. (Fol. 47.) Ibat

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁸ Guntramnus — orphanos in margine fol. 46 et 47.

sed magis impellebatur infelix vagitibus plateas implens, et lacrimis omnes quos offendebat ad auxilium ululatu et gemitu provocabat. Talis est peccatorum redditio: sera semper pœnitentia tormento suscipitur, et illecebræ voluptatum aperiis et amarum exitibus puniuntur: Cumque miserabilis misericordem aspiceret virum, petivit, ut potuit: sibi refugium, et ut ei impenderet orationis suffragium, Audivit misericordia, et pontifex tactus dolore et compassione intrescens convenit tortorem multâ proce supplicii postulatione, ut flecteretur et propitiaretur misero indulgentiæ lænitate. Abnegavit, et reppulit, nec eum aliquatenus audire consensit. Illius sagittæ et facinora animum iudicis infrenabant, ne flecteretur misericordia. Petiit secundo et tertio, repulsus est; triplicavit precem, et auditus non est. Quid faceret pietas? Quo se verteret? Homo hominem neque cogere neque precari valebat, et pietas nichilominus incresecebat. Itaque conversus ad Dominum porrexit vota in cœlum; cucurrit ad misericordiæ fontem sepius expertum, orans ut misero esset in auxilium, et solveret iussio invisibilis et omnipotens quos despexerat iudex superbus et insolens:

Audit Omnipotens, subitoque ligamina solvit;
Vincla cadunt, et nemo patet qui vincla solvat,
Nulla manus, vis nulla, Dei nisi iussio summi.

Cumque hoc iudex obstupefactus aspiceret, confusus et timore correptus, corruit ad pedes sancti, inobedienciæ compede vinctus, petens jam et implorans sibi veniam, quam noluerat impendere proximo postulanti. Indulget vincto per culpam, soluto per veniam tantum gratiam postulans, qua solvatur. Ita Deus operatus in servum, illum reatu, illum indulgentiâ liberavit.

Hæc pauca divini virtutis miracula per virum sanctum nobis monstrata, nos pro modulo nostro litteris indicibus posteris ad notitiam salutis annotavimus, et digitum Dei, per quem oppressa Egyptus, per quem eiectus est inimicus, per quem mensura fidei, per quem divisio carismatum est divinatorum, in his operatum adoramus. Exteriora, quia sunt visibilia, quasi faciem hujus patris nostri pulchram decoramque pingentes, et coloribus verborum ignobilium informantes. Sed si cum sudoribus et labore vix pervenimus ad ostium, id est ad comprehensionem exteriorum, quid de interioribus faciemus? Quomodo clausa et abscondita penetrabimus? Nimirum ipse Dei servus in hoc maxime et sollicitè servivit Deo, quia vocem ejus medullitus obaudivit, quam evangelio promulgante percepit: *Tu inquit, cum oraveris, intra in cubiculum et clauso ostio ora Patrem tuum (Matth. vi, 6.)* Quid igitur mirum, si archana ejus nequimus agnoscere, qui extra ostium compellimur excubare? Nimirum detrimenti causam deputabat, si vel amicus secreta sua cognosceret. Legerat Ezechiam regem in hoc sibi

A Deum placabilem improvide offendisse, quod nunciis Babylonis thesauros suos et aromatum cellas inventus et reprehensus est ostendisse. Timebat et sollicitus invigilabat, ne si hostis insidians, hostiaria segniter soporata, dum ejus irrumperet, somno mortis obrutus negligentia deperiret. Quapropter servabat cor suum omni custodia, et templum sanctum Dei in se illesum illibatamque conservans, et permundans, variis bonorum operum floribus adornabat. Concurrerat enim populus, et civitas tota cotidie confluebat, ut de sanctuario Dei per ipsum, oracula salutis, sicut antiquus populus per Moysen, et vitæ responsa perciperent. Sacerdos ipse summus tam pro se quam pro commissis hostias Deo sepius immolabat, et legem Dei ad faciendum eam de cathedra æcclesiæ perdocebat. B Vestibus Aaron pretiosis et sanctis spirituali lege perfungens, domini Christi vicarius se ipsum hostiam sanctam Deo placentem offerebat pro populi salute, in acquisitione laudis æternæ. Hunc talem tam gloriæ singularis heredem Deus ipse reddebat, qui eum et antequam nasceretur præelegerat, quicum per se per ministros claros domus suæ, et cum eo omni tempore erat, et frequentibus concursibus visitabat. Hos fasces, hæc insignia urbis æternæ, hanc civicam coronam Jerusalem supernæ, quomodo potest filius hominis vermis apprehendere? (Fol. 48.) Quod si dicas et ipse filius hominis et ipse vermis, verum utique dicis, sed miracula per Filium Dei et hominis specialiter facta in amicis superexcellunt, nec sunt applicanda servilibus et Adæ paupertati. Dicam interim, dicam de me, quia pressus sarcinulis corruptionis avitæ, nec radicem caritatis ejus cœlo fixam conabor attingere, nec dignum me fatebor corrigiam calciamenti ejus solvere. Sequar tamen ejus præconando vestigia, si qua Deus illuminato suo fuerit dignus ostendere.

Cum ergo vir Dei incenarrabilibus et supradictis dies suos virtutibus omni studio replet, et lucrum bonum de talentis sibi commissis bono Domino fideliter congregaret, hospitalitatis officium juxta apostoli præceptum sollicitus exhiberet, contigit semel sibi clericum Fortunatum nomine supervenisse. [PAULI *Hist. Lang.* II, 13; BERT. VI.] Cum enim esset idem Fortunatus in Italia, in urbe scilicet Ravenna, et nimium oculorum dolore pateretur, venit ad quoddam monasterium in eadem urbe intra muros in honore sanctorum Joannis et Pauli in quietiam ²¹⁹ altarium beati Martini constructum ²²⁰ honore, propinquam ²²¹ habebat fenestram in qua ²²² lucerna erat constituta ²²³, conitante secum Felice ²²⁴ Tarvisiæ urbis episcopo ²²⁵, qui pari modo oculorum dolorem ²²⁶ patiebatur; et visum est illi, ut de oleo lampadis aut altare ardentis oculos suos linirent sub nomine sancti Martini. Quod ut fecit, protinus meritis ipsius oculorum uterque salutem recepit. Qui flagrans desiderio visendi sepulchrum

VARIE LECTIONES.

²¹⁹ etiam alta, construc, uam, n qua, ituta lice, episcopo, dolorem *deleta*.

sancti Martini, de Italia venit in Galliam, et fuit iter illius per Virdunum. Quem episcopus, cui lex canonica jubet omnes suscipere, benigne suscepit, humane servivit, et viscera super eum totius sanctitatis et pietatis pro consuetudine sua bona patefecit. At ille remunerationem cogitans pro servitute suscepta, cum voto expleto. (BENR.) Pictavim rediens ibi habitaret, consecratus in presbiterum, et post in ejusdem urbis episcopum, et esset doctus arte grammatica, composuit ibi carmen in laude ipsius hexametris comptum et pentametris versibus, quos hic subjungere operæ precium duximus. Ita ergo carmen id dicitur :

*Urbs Virduna, brevis quamvis claudaris in orbe,
Pontificis meritis amplificata places.
Major in angusto præfulget gratia gyro,
Agerice, tuus, quam magis auxit honor.
Plurima magnarum fudisti semina laudum,
Quæ matura opere fertilitate melcs.
Tempore præsentis victum largiris egenis.
Unde futura dies centuplicabit opes.
Dogmatis archani reseras penetralia pastor :
Non solum dapibus, pascis et ore greges.
Templa vetusta novas, preciosius et nova condis,
Culcior est Domini te famulante domus.
Egregios fontes sacri baptismatis exples,
Tam pia divino fonte repletus agis.
Candida sincero radiat hec aula sereno :
Et si sol fugiat, hic manet arta dies.
Ad nova templa avidè concurrunt undique plebes,
Et tribuis populis plus in amore Deum.
Te solamen inops meruit, te nudus amictum.
Et solus cunctis potus et esca manes.
Felix, qui meritis eternæ lucis amator,
Tempora jam modico non mor tura paras.
Phebus ut elatum suspendit in ethera cursum,
Purus et igniferum spargit ubique jubar :
Esfusis radiis totum sibi vendicat orbem,
(Fol. 48) Montes, plana replens, ima vel alta tenet.
Sic præsul splendore animi cum sole choruscas,
Ille suis radiis fulget, et ipse tuis,
Agerice sacer, cujus sermone colente
Ecclesiæ segetes fertilitate placent,
Torrenis sterilis rebus, secunde supernis,
Cuncta caduca negans, dives iture polis.
Illecebris mundus, mundi lasciva repellens,
Nil cui subripuit carnis amarus amor.
Lubrica culpa perit, neque mors de crimine gaudet,
Cum tua delictis libera mendra vides.
In templis habitando piis sic purus haberis,
Ut tua corda, pater, sint pia templa Dei.
Eligit in tali se Christus vase recondi;
Quam sibi purgavit, possidet ipse dnum.
Non dolus in labi s, non sunt fera nubila mentis,
Sinceris animis vernat in ore dies.
Doctiloquum flumen salientis fonte refundis,
Et sensus steriles voce rigante foves.
Ardua casorum pandis misteria terris,
Per quem plus Dominum scit, timet, orat, amat.*

*A Dogmate divino præsul facunde triumphans,
Das pastor monitis ne premat error oves.
Deliciis refectis, quas celum, arva, unda ministrat,
Et saciat populos hinc cibus, inde fides.
Sumit pauper opem, tristis spem, nudus amictum,
Omnia quidquid habes omnibus esse facis.
Hic tibi longa salus maneat, licet inde futura :
Atque diu pastor pro grege vota ferens.*

Cum igitur prolongatum vitæ hujus incolatum mortem delectabiliter expectans diu patientissime pertulisset, et pondus impositum dici et æstus spe salutari infatigabiliter deportasset, et lacrimas quoque crescentis cotidie desiderii panes bonæ ac letæ consolationis habuisset, videns inimicos suos victoria vitiorum scabellum pedum suorum, gaudebat anima ejus in Domino, et exultabat spiritus ejus in Deo salutarum suo. Viucula terrenæ molis graviter tolerabat, et quanto viribus corporis destituebatur, tanto magis libertatem promissam amplius sibi bat cum apostolo dicens : *Cupio dissolvi, et esse cum Christo multo magis melius* (Philipp. 1, 23). Quod per speculum in enigmate jam senex ac lassabundus tenebat, hoc videre ardebat per speciem. Bonus autem Dominus messis differebat successionem, quia opportunam noverat et disponebat maturitatem. Viderat eum et adjuverat in hac hieme aspera perniciter desudasse, ventos temptationum, pruinas tribulationum, adustiones voluptatum superasse, et providus sanctarum virtutum agricola fructum multiplicem terræ bonæ differebat succidere, plenitudinem ejus accumulans in patientia. Appropinquavit igitur vespera mortis, et gaudens, ac præteritorum quodammodo immemor, in anteriora se extendebat præparatæ pausationis denarium a patre familias reposcens pactæ ac diu expectatæ mercedis. Non sefellit eum (fol. 49.) spei ancora omnibus firma periculis, et veritas de promissionis umbraculo processit in lucem. Tactus enim digladiabili sorte naturæ, et sciens sibi discidium corporis et animæ supervenire, confidens in Deo, qui potest et animam et corpus perdere et salvare, convocari jussit omnes ecclesiæ suæ filios et in ecclesiæ meliores, et consueta salutis documenta replicans, seque illis commendans, ad ultimum ait futura pronuntians : *Sabbato venturo, filii karissimi, magnam scitote futuram serenitatem cæli. Serenissimus enim sabbati Dominus mihi seruo suo fideli dabit sabbatum requietionis, ei pertesum labore sex dierum hujus sæculi, in septima sine vespera omni labore liberum transportabit. Terræ igitur matri, quod suum est red lile; nam Deus, vita mea, recip et, quod inspiravit in faciem meam spiraculum vitæ. Vos elium obsacro fratres, et nunc pro vobis sollicitus, ut numquam a memoria vestra recedat, qui semper et ubique vobiscum est, Dominus. Dicebat hæc aliaque similia, et quasi ad pascha super venturum se præparans, sordes et contagia circumstantium atque lugentium sacra et multimoja ammonitione eluebat; nunc de his quæ relinquebat, casti-*

gando retrahens nunc ad ea ad quæ transmigrabat, A instigando impellens. Venit quod prædixerat sabbatum, et ecce repente in cella ubi eger recumbebat, auditur frequentia, audiuntur voces, quas lingua edicere nec vox potest resonare mortalium. Cesserunt lacrimæ, stupor et extasis omnes invasit, miraculo et terrore omnes tenuere silentium. Audiebantur carmina sexuum diversitate diversa, nec qui essent cantores, corpulentia tenebrosa et fragilis videre prævalebat. Hoc tripudio, hac simphonia lætitiæ inter supernorum civium exultationes, inter manus sanctorum angelorum dulcissimi pontificis anima de corruptibili carcere exempta, veluti nivea columba cunctis videntibus evolavit, quorum Deus oculos, ut videre mererentur, aperuit. Ibi felix qui beata anima illud unum quod in evangelio Salvator docet necessarium, ab eodem Domino perenniter et feliciter recipit. (GREG. Tur., IX, 23.) Obiit autem pro illis, ut supra diximus, causis amaritudinis felle adgravatus, maxime inedia consumptus. Curatum est sane corpusejus sacratissimum pia filiorum diligentia, et juxta patris ultima præcepta terræ mandatum in æcclesia sancti Andree et beati Martini nomine consecrata. Ubi meritis ejus et precibus exuberant divina beneficia, cunctosque Dei medetur pietas. Requievit autem mense Decembrio, die primo, qui erat dies sabbati. Annunciatus est ab angelo anno ab inc. Dom. 518, natus post triennium a. 521, ordinatus in pontificem anno ætatis suæ 33. ab inc. Dom. 553, indictione 3, regni Theodeberti a 13, post quintam synodum Constantinopolitanam a. 2, pontificatum agente Romanæ ecclesiæ papa Vigilio, imperante Justiniano minore a. 28, Justiniani majoris nepotæ. Vixit in episcopatu a. 47, decessit ætatis suæ a. 81, ab inc. Dom. 602, indictione 5, qui erat annus Guntramni 33, papatus domni Gregorii papæ a. 12. (BERT. VII.) Butiovaldus quidam abbas episcopatum ambiens, quia esset superbus, nichil optinuit. Caramerum referendarium cum consensu civium regalis assensit auctoritas fieri sacerdotem. Post eum extitit.....²²⁰ (Fol. 49) Ermenfridus, de quibus nullam aliam habemus memoriam, nisi quod in ordine episcoporum episcopi sunt reperti. Verum de his nunc ista sufficiant.

[GREG. Tur., IV, 46.] Chilpericus itaque, Nerone pejor et Herode, post multa mala, bella, cædes et descriptiones novas et gravissimas, quas in omni D regno suo fecit, dum de venatione apud villam Calensem juxta Parisium jam subobscura nocte rediret, dum de equo susciperetur, et unam manum super pueri scapulam teneret, adveniens quidam, nomine Falco, missus a Brunichilde, cultro eum sub ascella percussit, et iterato ictu spiritum ejus fudit. [FREDEG.] Hic multas regiones devastavit, episcopos execrabatur, testamenta ecclesiarum multa dirupit, nullum unquam dilexit, a nemine dilectus est. [GREG. Tur., IV, 46.] Cum spiritum exhalasset,

solus derelictus est. Hunc Madelulfus Silvanectensis episcopus noctu sepelivit. Obiit a. 588, anno.... Childeberty filii Sigeberty.

[FREDEG.] Anno igitur ab inc. Dom. 593, regnante Guntramno, anno regni sui 25, ipse dominus Guntramnus rex ecclesiam in suburbio Cabilonensi in honore sancti Marcelli ædificavit, quam rebus plurimis ditavit, et congregans synodum quadraginta episcoporum, monachos inibi esse decrevit ad instar monasterii Agaunensis. Cumque ei perlatum fuisset, quod frater suus Chilperichus interfectus fuisset, abiit Parisius, baptizatum filium Chilperici, nomine Clotharium, ipse de fonte susceptus, et in regna patris constituit.

Anno 26 regni ejus, filius nascitur Childeberto Theodebertus, et anno sequenti Theodericus. Guntramnus Childebertum adoptavit in filium, quia filios non habebat. Ipso anno gens Persarum credidit Christo, et baptizatus est imperator Persarum a sancto Johanne Constantinopolitano cum 60 milibus eorum.

Anno 30 regni ejus, qui erat ab inc. Dom. 598, inventa est tunica Domini nostri Jesu Christi inconsutilis, et a Gregorio Antiocheno, Thoma Hierosolymitano, Johanne Constantinopolitano, et aliis multis de Zafati civitate cum arca marmorea levata, ordine pedestri Hierosolymam perlata est, et in loco ubi crux adoratur, cum triumpho posita.

Guntramnus, postquam 33 annis regnum Burgundia tenuit, moritur 8 Kal. Aprilis; sepultus est Cabilone. Regnum ejus Childebertus assumpsit, quod annos quatuor tenuit, et mortuus est in adolescentia, anno regni sui 17, ætatis 25, ab inc. Dom. 605. Filii ejus regnum susceperunt Theodebertus Austrasiorum, sedem habens Mettim; Theodericus regnum Guntramni in Burgundia, sedem habens Aurelianis. Hi duo reges contra Clotharium Chilperici filium arma movent, ubi Clotarius opprimitur, et qua potest conditione pacem facit.

(Fol. 50.) Anno regni.... Theoderici, qui erat ab inc. Dom. 602, Phocas dux et patricius rei publicæ Mauricium imperatorem interfecit et imperium assumpsit. Theoderico nascuntur filii Sigebertus et Childebertus. Brunichildis et Prothadius major domus Theodericum adversus fratrem commovent; quamobrem Protadius ab exercitu Theoderici perimitur, et fratres pacantur. Theodericus consilio Brunichildis aviæ suæ sanctum Desiderium Viennensem archiepiscopum exilio damnavit, et reductum de exilio lapidare fecit. Sanctum quoque Columbanum de regno suo exturbavit, quem Clotarius Chilperici filius suscepit. Erat enim amator sapientiæ. Iterum lis inter fratres Brunichildis agitatur consilio, et collecto exercitu Tullensi confligunt campania. Victor Theodericus Theodebertum usque Coloniā insequitur, ubi Theodebertus redintegrato exercitu bellum movet. Tanta ibi strages facta est, ut ca-

VARIE LECTIONES.

²²⁰ locus grævus et vacuus in c. tertia pars lineæ.

davera mortuorum non haberent quo ruerent, præ A multitudinem occisorum. A Tulbiaco usque Coloniæ prostratus exercitus terram operuit. Theodericus victor fratrem persequitur, et suorum proditione captum aviæ Brunichildi dirigit; quem illa in clericum totondit et post paululum interfecit.

(*Vita Gerici ampl.*) Regnante Theodeberto rege sanctus Gericus, rex Aquitanie ultimus, justis pollens moribus, a Domino cæcitate percussus, revelatione angelica Mettis venit, cui præerat sanctus Arnulfus propinquus ejus; et illuminatus a sancto Stephano domus sancti Petri construxit, et tempore Dagoberti, sancto Arnulfo eremum petente, ibidem pontifex subrogatus 18 annis præfuit, decessit 13 Kalendas Octobris, sepultus in cœnobio sancti Symphoriani (*Vita Lupi Sen.*) Tempore Theoderici et Brunichildis sanctus Lupus Senonensis viguit, nepos Austerii Aurelianensis et Aunarii Antissiodorensis episcoporum.

[FREDEG.] Anno itaque 16 regni sui, qui erat ab inc. Dom. 615, Theodericus volens super Clotharium irruere, Mettis profluvio ventris interiit. Brunichildis Sigebertum filium ejus in loco patris substituit. Clotharius vero fines regni qui suæ ditioni debebantur conatur recipere, cui Sigebertus occurrit, quem Clotharius suorum proditione captum peremit, et quinque fratres ejus cum Brunichilde cepit. Pueros separatim peremit, Brunichildem indomitorem equorum caudis irretitam miserabili morte damnavit anno ab inc. Dom. 623, quæ et sepulta est Eduæ.

Clotarius trium regnorum monarchiam obtinuit a. C 28 regni sui, sicut et beatus Columbanus prædixerat, et a. 38 regni sui Dagobertum filium consortem regni facit. Anno vero 42 regni ejus inter Clotharium et filium suum gravis orta est contentio, eo quod Clotharius cuncta quæ ad regnum Austrasiorum pertinebant, sibi volebat retinere. Quamobrem electi sunt duodecim iudices ex Francis, inter quos fuit sanctus Arnulfus Melvensium episcopus, quorum consilio pater pacificatur cum filio. Superiori vero anno, cum jam Dagobertus Austrasiorum regnum strenue regeret, quidam vir, nomine Haroaldus (47), ejus offensam incurrit, pro quo intercessores facti sunt dominus Arnulfus et Pippinus major domus, sed non multo post Treveris interfecit est.

Anno 630 Clotarius moritur, et Dagobertus monarchiam obtinuit a. 15. Hic patre orbatus, Austrasios quos regobat, jubet exercitum promovere, missos dirigens in Burgundia, et cæteris regni partibus, ut in suum regnum eligerent. Cumque Remis venisset, omnes se ei tradiderunt. Aribertus frater ejus nitebatur se posse regnum assumere: sed ejus voluntas pro simplicitate parum sortita est effectum. Dagobertus vero cum obtinuisset regnum, sapienti

us consilio partem regni fratri concessit Tolosam, Caturcinam, Agenensem, Petragoricum et Sanctonicum, et quod ab his versus Pyreneos montes excluditur; et regnabat Aribertus in Provincia et Aquitania et post tres annos totam Vasconiam superans sibi subdidit.

[BERTAR.] Anno Domini 582 obiit sanctus Germanus Parisiensis et a. 630 sub Dagoberto viguit sanctus Paulus Virdunensis frater ejus. Quod si, ut scribitur, ita est, sexaginta et eo amplius annis vixit post eum. Nati sunt in pago Eduensi, vico Lausia, et in manso nativitate eorum non canis, non avis prædam rapere prævalet, quæ non statim intereat; quod experimento probatum est. Qui locus usque hodie ecclesiolam retinet sancti Germani nomine et virtutem insignem.

[BERTAR.] Hujus Dagoberti tempore post Ermenfridum episcopum Virdunensem tractus est de monasterio Theolegio sanctus Paulus, qui fuit frater sancti Germani Parisiensis ecclesie episcopi, et in Virdunensi ecclesia episcopus consecratus; cujus memoria æterna est. Hic monasticam vitam ducens cum in pistrino fratrum habuisset obedientiam, et timeret ne hora statuta fratres panem habere potuissent, ejecto igne de clibano ipse intus ingressus, cum cuculla sua clibanum purgavit, et panem illic ad coquendum ordinavit, sanusque foras egressus panem sanctum fratribus in refectorio tempore statuto distribuit. Cum ergo esset episcopus ordinatus, nepos Dagoberti regis Grimo diaconus, qui et Adelgisus dictus est, cum fuisset a sancto Paulo ab infantia reverenter educatus, pro amore ipsius antistitis suam proprietatem, id est Theolegium monasterium, sanctæ Mariæ in Virduno suo scripto et multorum fidelium scriptis tradidit roboranter, et ut Virdunensis ecclesia ipsum monasterium in sempiternum haberet, omni auctoritate firmavit. Victui vero fratrum Grimo Frasinum villam pro sua pietate delegavit. Sanctus etiam Paulus Basonis villare de suis redditibus comparavit. Privilegium canonicum ipsius ecclesie de antiquioribus villis fecit, et sua aliorumque episcoporum auctoritate ipsum sub divina attestazione roboravit. Hic in episcopatu positus, multa miracula operatus est, et post suum excessum positus in basilica sancti Saturnini, omnibus cum fide poscentibus multa sanatum beneficia largitus est. Cæcos namque illuminavit, surdis auditum dedit, clausis gressum præbuit, ægrotos a variis infirmitatibus liberavit. Et quid plura? Ecclesiam sibi commissam rebus temporalibus dilatavit, bonorum operum floribus adornavit, et Dominus omnipotens animam ejus cum sanctis in æterna gloria gaudere facit. Requievit autem mense Februario, die 9. Post hunc extitit Gisloaldus episcopus, Gerebertus ²²¹.

[FREDEG.] Dagobertus igitur anno regni sui 6

VARIE LECTIONES.

²²¹ Quæ sequebantur abrasa sunt.

(47) Lege *Chrodoaldus*. Fred. c, 52.

NOTE.

Burgundiam ingressus est, et tanto timore pontifices et omnes Burgundiæ proceres in ejus adventu concussi sunt, ut omnibus mirandus esset pro justitia quam faciebat. (Fol 51). Venit ergo Lingonas, inde Divionem, et Latonæ residens multis diebus tantam justitiam faciebat, ut nullus ante eum veniret, qui rediret non accepta justitia. De Latona Cabilonum venit, post Augustojunum, inde Antisiodorum, dehinc Senonas, inde Parisios venit amore justiciæ faciendæ, ut nec somnium oculis caperet, nec cibo satiaretur. Anno 7 regni sui nascitur ei filius, nomine Sigebertus, quem de lavacro suscepit Aribertus frater ejus, et ipse Aribertus anno sequenti mortuus est, cui erat filius parvulus Chilpericus, qui non multo post defunctus, fertur factione Dagoberti fuisse interfectus.

Anno 10 regni Dagoberti Winidi Toringiam devastabant. Qui cum fortiter instarent, Dagobertus Mettis venit, et consilio pontificum et procerum Sigebertum filium suum regem constituit, sedemque Mettis habere constituit, et Cunibertum Coloniensem præulem et Ansegisum ducem qui et Anschisus, instituit gubernare palatium. (*Geneal. Carol.*) Hic Angesisus genuit Pippinum, Pippinus Carolum. Thesaurum quod sufficeret, filio tradidit, et condigne eum in culmine regni sublimavit, et quod ei largitus fuerat, præcepto roboravit. Illi regnum Austrasiorum et fines regni Francorum utiliter defendunt. Undecimo²²² anno Clodovei filii Dagoberti Magoaldus abbas Flaviniacensis obiit, et domnus Widradus ordinatur abbas 11 Kal. Mai. Præfuit annis 12.

Anno 12 regni Dagoberti natus est ei filius, nomine Clodoveus cui Neustriam et Burgundiam post suum discessum pater contulit, regnum vero Austrasiorum Sigeberto. Dagobertus igitur 13 anno regni sui Wascones fortiter superavit, et anno sequenti Brittones et Wascones datis sacramentis ei subduntur. Obiit anno iac. Dom. 631, ind. 14, regni sui anno 20; sepultus est in ecclesia sancti Dyonisii Parisius quam tantis thesauris ditavit, ita ut miraretur, qui videret. Successit patri in regimine Clodoveus, cujus regni anno 2 Martinus papa pontificatum Romanæ urbis suscepit. (*Gesta p. R.*)

[REGINO.]. Clodoveus corpus beati Dionysii discoperiens, minus religiose os brachii fregit et rapuit, confestimque stupefactus in amentiam incidit, et post 2 annos vitam cum regno finivit. Habuitque tres filios Clotharium, Theodericum et Childericum, quos genuit ex Batilde regina. Ega custos palatii et tutor regni condigne gubernabat palatium et regnum. Anno tertio regni Clodovei Ega moritur et major domus Erchinoaldus efficitur, vir patiens, et omni bonitate plenus, amator pacis et justiciæ. Pippinus

quoque defuncto patre Anchise major domus in regno Sigeberti cum Cuniberto pontifice strenue gubernabat regnum Austrasiorum, et ab omnibus amabatur. Hic partem thesaurorum Dagoberti, quæ competeat Sigiberto, Compendio villa suscepit, et Mett s deportavit. Post hæc Sigebertus obiit. Regnum ejus suscepit Dagobertus filius ejus. Quem Pippinus et Grimoaldus Pippini filius minus idoneum ad regni curam providentes in clericum detronderi fecerunt. (*Vit. Wilfridi.*) Bathildis missis militibus Dalphinum Lugdunensem episcopum interfecit a. 661, a quo consecratus est sanctus Vulfridus Eboriacensis episcopus, qui primus in Frisia prædicavit ante sanctum Willebrordum. (*Vita II Bath.*) Clodoveus quoque exactis in regni administratione 17 annis obiit in primario flore juventutis, relictis tribus filiis cum Batilde regina. Ejus²²³ archiepiscopus fuit sanctus Genesis abbas, qui postmodum Lugdunensi ecclesiæ archiepiscopus datus. Hic ante reginam defunctus, in ipso ejus obitu cum magna ei luce cum angelis et archangelis apparuit, et ad mansionem eam perpetuæ pacis perduxit. Post quem præfuit Lugdunensi metropoli sanctus Landebertus abbas Fontanellen:is ecclesiæ, a quo consecratus est sanctus Ansbertus Rotomagensis episcopus anno Dom. inc. 678, indictione 3, anno regni Theoderici 9.

Annus Dom. inc. 682. Agathonis papæ secundus, Theoderici Palthi'dis filii 13.

(*Chr. Divion.*) Clotharius major natu regnum patris Neustriæ et Burgundiæ obtinuit, Childericus regnum Austrasiorum et Germaniæ suscepit anno incarnationis Domini 638, indictione prima. Regnavit Clotharius annis 4, et obiit anno dominic. incarn. 662, indictione quinta. (*Vita Leod.*) Quo mortuo contentio inter principes agitabatur de regno. (Fol, 51'). Ebroinus major domus Theoderico favebat, sanctus Leodegarius, Eduensium episcopus, et ceteri quibus erat mens sanior, Childerico favebant. Prævaluit melior sententia, et Childericus rex Franciæ constituitur, eo quod strenue regeret regnum Austrasiorum. (*Gesta Franc.*) Refert aliquis scriptorum quod Theodericus primo sublimatus sit in regno Francorum, et Ebroinus major domus substitutus, sed propter malitiam et crudelitatem sint expulsi, et substitutus sit Childericus. (*Vita Leod.*) Leodegarius igitur sub Childerico bene et utiliter disponebat regni moderamina, ita ut quidquid adversus leges majorum, quorum vita laudabilis fuit, contrarium repererat, ad pristinum statum corrigeret. Obiit²²⁴ domnus Widradus abbas 5 Nonas Octobris, et successit ei anno dom. inc. 663 Gayroinus episcopus; cujus tempore contulit (48) eidem æccle-

VARIE LECTIONES.

²²² in margine. ²²³ in margine. ²²⁴ in margine.

NOTE.

(48) Pippinus majordomus; cf. Labbei Bibl. nov., I, 269.

siaë Glennonem cum appendiciis. Hic in expeditione imperatoris obiit pridie Nonas Julii. Tempore etiam ejus dedit Bajo sancto Prejecto Pulliniacum cum æcclesia, Magniacum, Pruiniacum, et uxor ejus Puteolos, Opiemariacum, Cleriacum anno 7 Childerici (49).

His diebus Eduensem ecclesiam præfatus regebat Leodegarius, Virdunensem Gerebertus, de quo jam memoriam fecimus, Trajectensem sanctus Theodardus. (*Vita Lamb.*) In aula regis Childerici sanctus erat Lambertus, juvenis bonæ indolis, qui post sanctum Theodardum consensu magnatum et procerum Trajectensem suscepit episcopatum. Dum igitur strenue et sagaciter Childericus regni disponderet moderamina, crescente inter principes discordia diaboli maligni suadente invidia, interficitur princeps iste inclytus, anno ab inc. Dom. 670, indictione 13, exactis in regni administratione 22 annis, et germanus ejus Theodericus succedit. (*Vita Leod.*) In diebus illis tanta fuit tribulatio in ecclesia, Ebroini faciente nequitia, ut videatur crudelitate vincere Neroniana et Deciana tempora. [Abo.] Tunc interfectus est sanctus Leodegarius cum Gerino fratre ab ipso Ebroino principe, sanctus Lambertus a Dodone comite. Ebroinus crudelitate frendens, ab Ermenfrido Franco interfectus est. Erat tunc temporis vir ab ipso Ebroino oculis privatus in insula quæ Barbara dicitur, cum nocturno tempore ad ripam Araris orandi gratia sederet, audivit navigantium impetum. Qui interrogans, quo navigium illud tenderet, audivit: *Ebroinus est, quem ad Vulcaniam ollam deferimus, ibi enim facti sui penas luet.*

(*Chr. Diction.*) Jam tunc deficientibus a pristino vigore regibus, regni cura administrabatur per majores domus. Mortuo ergo Theoderico ab inc. Dom. 692, indictione quinta, Clodoveus filius ejus succedens regnat a. 1. Inter duces et primates regni Pippinus præminebat, et maxima pars regni in manu ejus erat. Clodoveo quoque defuncto Childebertus succedens regnavit a. 13. (*Gesta Franc.*) Virdunensem ecclesiam Berthalamius episcopus rexit, qui studio suo et industria ecclesiæ sibi commissæ adquisivit prædia quamplurima. [BERTAR.] Quo defuncto succedit Abbo episcopus.

Childeberto quoque rege, qui cognominatus est Justus, de medio facto anno 711, Dagobertus filius ejus succedit adhuc puer anno inc. Dom. 712, et regnavit annis 5, et mortuus est a. 715, (*Gesta Franc.*) cui successit Daniel clericus, qui et Chilpericus, regnavitque annos plus quinque.

[BERTAR.] Anno ab inc. Dom. 711, natus est in Virdunensi urbe domnus Madeleveus ex familia ecclesiæ.

Pippinus mortuus est anno ab inc. Dom. 714, mense Decembrio, et Grimoaldus filius ejus mortuus, et Karolus successit in loco patris. (*Chr. Di-*

vion.) In diebus illis Franci mutua se cæde sternunt, et Theobaldus Grimoaldi filium persequendo fugant, electo Rainfredo in principatu majoris domus, de cujus manu per multa bella Karolus eundem principatum sustulit, et mortuus est Rainfredus a. 731. (*Gesta Franc.*) Anno quoque 717 obiit in Attiniaco villa Daniel, qui et Chilpericus, et Novio sepultus, et succedit ei Theodericus Dagoberti junioris filius. (*Chr. Diction.*) Quo mortuo a. 725 successit Clotharius, et Clothario Childebertus, et Childeberto Childericus; in quo defecit generatio regis Clodovei, quæ usque tunc regnaverat (fol. 52).

[REGINO.] Karolus ab ergastulo quo tenebatur divina miseratione ereptus, 27 annis, quibus principatum obtinuit sub præfatis regibus, bellum cum paucis bis terque congressus primo abiit, tandem in Vinciaco 13 Kal. Aprilis contra Rainfredum Francorum principem a. 717, tertio sui principatus anno; unde victor factus, una tantum, id est Andegavis civitate ei concessa ad habitandum, Francorum totam gentem regens, vastavit Saxoniam, Bavariam, intravit in Provinciam usque Massiliam, invasit Wasconiam, vastavit Frisiam, contrivit Alemanniam. (*Chr. Diction.*) Qui propterea Tuditis appellatus est quod est malleus fabri, quia sicut malleo universa tunduntur ferramenta, ita ipse contrivit omnia regna sibi vicina. Pugnavit etiam cum Saracenis non longe a Narbona, et maxima cæde prostravit. Quibus iterum Provinciam irrumpebantibus, cum Arelatum cepissent, Carolus sibi adjuncto Luitprando Longobardorum rege, de illis eos regionibus effugavit. [PAUL DIAC.] Eo tempore floruit vita et actibus Petrus Ticinensis episcopus, virginitatis gloria decoratus, qui ab Ariperto quondam rege apud Spoletum fuerat relegatus. Misit autem Carolus Pippinum filium suum Luitprando præfato regi, ut ejus capillum incideret. Qui crinem ejus incidens pater ei factus est; multisque ditatum muneribus genitori remisit. Leone imperante temporibus Gregorii papæ tertii, hortatu ejus Petronace duce monasterium sancti Benedicti in Cassino restauratum est, elapsis jam fere 110 annis a destructione ejus, cui etiam Zacharias papa plura contulit, inter quæ regulam, quam sanctus Benedictus manu sua scripsit, concessit.

[BERTAR.] Tunc præerat Virdunensi ecclesiæ Peppo episcopus, et in illa seditione, quam diximus fuisse inter Rainfredum Francorum principem et Karolum Tuditem, ipse favit partibus Caroli, et ob id optinuit pretio cum Carolo et quodam nobili vassallo ejus Calmontem villam cum omnibus appendiciis. Postquam vero Deus Karolo solidavit Francorum regnum, addidit et alia quamplurima, ut ostendit chartarum notitia. Et hoc ergo defuncto Volchisus episcopus factus est, et post eum Agroinus

NOTÆ.

(49) Die Dominico ante med. mensem Maii; ibid.

episcopus, qui perpaucis annis ipsi præferre ecclesiam.

(*Chr. Divion.*) Anno ab inc. Dom. 741, Karolus mortuus est, et filii ejus Karlomannus et Pippinus susceperunt regni gubernacula, sed Karlomannus septimo post patris obitum anno ab inc. Dom. 747, relicta cura regni Pippino fratri, Romanam perrexit et in monte Serapiti monachus habitationem instituit. Postea non ferens molestias crebro se visitantium, ad sanctum Benedictum in monte Cassini commigravit. (*Gesta p. R.*) Tunc regebat Romanam ecclesiam Zacharias papa, qui successit Gregorio III, a. 742, et rexit ipsam ecclesiam a. 10, m. 3, d. 14. [REGINO.] Hic accepta legatione a Pippino per Burgardum Vitzoburgensem episcopum, et Fulradum ipsius Pippini capellanum, de incivilitate regum ex antiqua Merovingorum stirpe descendentium, ut superius præibavimus, mandat populo Francorum, ut Pippinus, qui potestate regia utebatur, nominis quoque dignitate frueretur. (*Ann. Fuld.*) Ita Childericus rex ultimus de ipsa stirpe depositus, et in monasterium trusus, et Pippinus in regem electus, et consecratus est a Bonifacio Moguntiae episcopo, Sussionis in villa. a 752. (*Gesta. p. R.*) Sed et Stephanus, qui Zachariae successerat, propter infestationem Aistulfi regis Langobardorum 14 die mensis Octobris Roma egressus, indictione 7, papatus sui a. 2, ab inc. Dom. 754. ad Pipinum venit in Francia, et constituit eum Romanæ ecclesiae defensorem et principem, et confirmavit unctione sua in regem, et unxit duos filios ejus Carlomannum et Carolum. (*Ann. Fuld.*) Extunc ablata est Roma a subjectione imperii Græcorum. Anno 755 post Gayronum episcopum Flaviniacensis ecclesiae abbatem Manasses ordinatur abbas tempore Pippini quondam majoris domus, tunc autem regis Francorum.

Anno igitur ab incarnatione humanati Verbi 753, suscipit præsulatum Viridunensis ecclesiae domnus Maldeveus. Illic in eadem urbe christianis et inclitis parentibus est editus. Qui statim renatus ex aqua et spiritu in septem baptismatis gradibus, septem comprehendit dona paracliti Spiritus, Accepit deinde carnes agni immaculati cum sanguine, candidatus virginitatis veste, decoratus immortalitatis lampade. (Fol. 52'.) Ardebate tempestate omnis Belgica cotidiana bellorum instantia. [EINŪ. *Vita K.*] Nam regalis dignitas, quæ a Meroveo roge sumpserat initia, in Hildericum regem qui jussu Stephani Romani pontificis detonsus et in monasterium trusus est, porrecta, illo in tempore nullius vigoris erat, nec quicquam in se præter inane regis vocabulum præferbat. Opes quippe et redituum affluentia, regni administratio seu omnia, quæ vel domi vel foris agenda ac disponenda erant, penes præfectos palatii, qui majores domus dicebantur, manebant. Qua præfectorum licentia crevit morum insolentia, adolevit dominorum crudelis potentia, nec defuit invidia, quæ pes-

sumdedit regnorum jura. Inflatur unus adversus alium, invadit quisque nomen regium. Hac crescente discordia urbes depopulantur, ecclesiae incenduntur, ministeria divina detrahuntur, monasteria virorum dejiciuntur, puellarum deluduntur, et cuncta vastantur; fuitque eo tempore non minor in ecclesiis gemitus, quam Decianis Diocletianisque temporibus. [BERT. 12] Quo turbine Viridunensis civitas exagitata defuncto Agroino episcopo diebus multis mansit vacua, pastore viduata.

His diebus ablactatus almus puer Maldeveus, religiosus viris traditus est litteris imbuendus, quarum elementis brevi datis memoriae, dedit operam intelligere præcepta artis grammaticæ, per quæ vera agnosceret, vicia quiret vitare. Post hæc tribunal ascendit rethoricæ. Sed quia rethor est traditor eloquentiæ, eloquentia vero sine sapientia nimium obest plerumque, prodest numquam, omissa exercitatione dicendi, in rectissimis atque honestissimis studiis rationis omnem suam consumpsit operam. studium rectæ rationis ad divina, studium honesti officii referens ad humana. Hinc res omnes, quæ in dictis et factis et in toto mundo aguntur, decem esse intelligens, quæ prædicamenta dicuntur, argumentorum fucos et sillogismorum perplexiones sagaci animo discrevit, et in eis aciem sui docilis sensus ad unguem exacuit. Intrat ex hoc quadrivium, ubi cubos arithmeticæ, sonos musicæ, modos geometriæ, radios astronomiæ perspicaci percipiens mente, ad perfectionem duplicis thesis, id est theoricæ pervenit et practicæ.

Puerilibus igitur annis, ut patriarcha Jacob, simpliciter domi transactis, pulsabat adolescentiæ fores proficiens, et placens tam Deo quam hominibus. Sane post flores rethoricos ac angues sillogismicos, scripturæ divinæ ingreditur campos, ubi audiens ab Apostolo: *Omnis qui caste vivit, templum est Spiritus sancti* (I Cor. vi, 19); (fol. 53) item in Apocalypsi: *Qui cum mulieribus non sunt coinquinati, hii sequuntur agnum quocumque ierit* (Apoc. xiv, 4), statim primevam suam etatulam Christo Domino consecravit; illi toto animo placere ac servire gestiens, qui est pars et hereditas ejus, cogitansque vias suas, convertit pedes suos in testimonia Jesu, querens videre bona Domini in terra viventium. Adeptus tandem clericatus honorem, accepit a Domino benedictionem, et misericordiam a Deo salutarem. Cotidiano siquidem propectu ibat de virtute in virtutem, latam et spatiosam viam quæ ducit ad mortem horrens, artam et angustam qua itur ad astra sequens, confixit timore Dei carnes suas, mortificans membra sua cum viciis et concupiscentiis, spiritu ambulans, desideria carnis non perficiens, misericordiæ operibus studens, vigiliis et jejuniis corpus affligens, orationi insistens, meditationi inserviens, aures ab auditione mala coercens, oculos a vanitate avertens, odor bonus Deo in omni loco

VARIÆ LECTIONES.

esse satagens, os suum a multiloquio vel vaniloquio A custodiens, manus ab omni munere excutiens, consilium opusque suum ad Deum semper convertens, in omni actu suo Dei, non suam gloriam querens.

Vivebat studiis adolescens justus in istis, Ordinibus sacris respondens moribus aptis.

Post hec ad majora conscendens, presbiterii honorem electus accepit, justificatus optinuit. Constituitur itaque unanimi assensu, electione omnium-rector et abba ecclesiæ sancti Vitoni, quam et studio spiritualis exercitii et rebus temporalibus melioratam, exemplo et doctrina ad divini famulatus amorem accendit. Fuit enim humilitate præcipuus, caritate diffusus, prudentia mirabilis, sobrietate laudabilis, justitia insignis, fortitudine spectabilis; et licet cunctos dignitate præcelleret, erat tamen obediencia cunctis subditus, patientia probatus, forma factus gregi ex animo, ut in eo subditus quisque agnosceret, quam sibi vivendi normam assumeret. Hæc de eo fama ubique ferebat, hic rumor omnium in ore continuus erat; Madelvei pietas ejusque probitas lustrabat patrias, replebat plateas, edes pulsabat palatinas. His præcurrentibus muniis cunctorum votis in pontificatu eligitur Vir-
 dunensis urbis. Quod licet timore Dei plenus omni conanime rejecerit, totoque adnisi recusaverit, multorum tamen sententia Dei gratia præcedente prævaluit, ac una cleri populique concordia episcoporum judicio dignus in chathedra pontificali exaltatur, benedictione firmatur, unctioe sacratur. (*Gesta epp. Mett.*) Regebat tunc Romanam æcclesiam Stephanus secundus, Francis vero principabatur Pippinus Caroli Tuditis filius, ex majore domus et præfecto palatii rex constitutus, a quo Chrodegandus abba, vir egregius et omnibus efferendus præconiis, in palatio præfati Caroli nutritus, ejusque referendarius, ab ipso et Francis omnibus electus Romam missus est, ut prælibatum Stephanum papam ad Gallias, ut cunctorum vota anhelabant, evocaret (fol 53'); quod et fecit: a quo etiam in pontificem Mettensis æcclesiæ, astante rege et populo, consecratus, pallium promeruit cum nomine archiepiscopi. Quod etiam quibusdam Mettensis æcclesiæ præsulibus aliquoties concessum fuisse legitur, pro multimoda vastatione Trevirensis matris æcclesiæ, quæ licet primatum petitione Helenæ reginæ a beatæ D memorie papa Silvestro per corpus Mathiæ apostoli et per baculum beati Petri accepit, quod et ab antiquo possidebat, quia ubi ante adventum Domini in capite provinciarum primates erant legum secularium, ad quos confugiebant pro oppressionibus vel injustitiis qui ad aulam imperatorum confugere non poterant vel quibus permissum non erat, ipsis in locis apostoli et beatus papa Clemens, ut refert beatus successor ejus papa Anacletus, patriarchas vel primates, qui unam formam tenent

licet diversa sint nomina, legis divinæ poni et esse jusserunt; tamen ita multoties peccatis exigentibus attrita fuit, ut ea vacante Mettensium præsules metropolitani fungerentur officio et dignitate. Tullensibus quoque præerat Godo venerandus episcopus, qui immunitatem civitatis et recuperationem chartarum igne consumptarum apud præfatum regem Pippinum suæ adquisivit æcclesiæ.

Inter hos beatus Madelveus virtutum radiabat decore, et dignitatem pontificalem bonorum operum adornabat nitore. Quod officium, quamvis rudis accepit tempore, aptus accessit assucta bonitatis ubertate. Instabat prædicationibus, firmabat plebem benedictionibus, incitabat ad meliora sacris exortationibus. Quod docebat verbis, monstrabat exemplis. Erat tunc civitas ipsa insectatione barbarica bellis attrita, obsidionibus fatigata, calamitatibus repleta. Templum Dei in ea polluta, sanctuarium exusta, ministeria violata, officia diurna vel nocturna neglecta. Clerici alii fugati, quidam necati, qui remanserant multa paupertate addicti, plus propriis seu terrenis quam celestibus studebant negotiis. Hoc respectu vir Domini amaro cum esset animo, posuit spem suam in Domino clamans illi spiritu humiliato: *Omnia quæ fecisti nobis, Domine, in vero judicio fecisti; quia peccavimus tibi et mandatis tuis non obedivimus* (*Dan. III, 31*). Cui mox Dominus: *Invoca me, inquit in die tribulationis, eruam te et honorificabis me* (*Psal. XLIX, 15*). At ille humili prece: *Deus meus, misericordiam meam, tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me, exultatio mea, eruam me a circumdantibus me angustiis et Aliorum necessitatibus* (*Psal. xxxi, 7*). Nec mora, consolatio ex ore Veritatis affuit: *Primum, inquit, querite regnum Dei et justitiam ejus, et omnia adjicientur vobis* (*Matth. VI, 33*) (fol. 54). Tunc ille gratulabundus. *Audite meo, ait Domine, dabis gaudium et letitiam, et exultabunt ossa humiliata* (*L. Psal. 10*). Gressu ergo celeri æcclesiam intravit, clerum populumque advocavit, judicia Dei vera innotuit, erimina vel peccata alterutrum confiteri monuit, fructus dignos penitentiae facere suasit, æcclesiam frequentare, orationibus cum lacrimis incumbere, laudes Dei cum silentio et reverentia audire, elemosinas pro posse libenter dare, hospitalitatem sine murmuratione servare, discordantes ante solis occasum ad pacem redire, pacem falsam non dare, gehennam timere, vitam æternam sperare præcepit et docuit. Clericos deinde regulariter vivere, septies in dies laudes Deo dicere, et noctu ad confitendum illi surgere æcclesiastica sanctione instituit, victumque illis cotidianum de propriis, prout potuit, ordinavit.

[*ERNU. Vita K.*] Curiam interea adiit, Pippino, qui ex auctoritate Stephani papæ ex præfecto palatii rex ²²⁶ constitutus fuerat, vastitatem urbis calamitatemque plebis quam regendam susceperat innotuit auxiliumque ab eo ex regali largitione ²²⁷ quæsivit

VARIE LECTIONES.

²²⁶ ex p. rex p. c. ²²⁷ traditione *superscr.* vel largitione c.

et optinuit. (BERT.) Collatione siquidem fidelium A quædam prædia suscepit. Wasnaum scilicet seu Warnunei curtem, Ramisbatium etiam, aliaque quamplurima, quæ cartis manu propria inseruit, quas regis anulus roboravit et æcclesia Viridunensis extunc non amisit. (Fol. 57.) Civibus præterea regis munificentia non defuit, clerum lætificavit, ecclesiam ornavit, remuneratum pontificem gaudenti populi ²²⁸ repræsentavit ²²⁹, (BERT.) Multa autem erant, quæ eum erga ipsam æcclesiam diligendam promovendam et ampliandam accendere debebant, videlicet Pepponis episcopi in Karolum Tuditem patrem suum amor profusus, gratuita fidelitas et in tempore seditionis contra Raimfredum Francorum principem, ipsius Karoli æmulum, indivisa laboris et periculi subeundi dualitas, pro quo etiam B idem Peppo multa perpessus est adversa. Sed quiddam eum specialius ad dilectionem, redintegrationem et communem tuitionem omnium ecclesiarum impulit, quod non ab re videtur in laudem hujus patris nostri huic opusculo innectere, ad comprimendum tumorem regum et principum terræ, et ut evidentiùs agnoscat, quæ fuerit causa desolationis Trevirensis et Viridunensis ecclesiæ.

(Chr. Divion.) Qui igitur hystorias legerunt et veterum scripta rimantur, hujus Karoli Tuditis actus et prælia noverunt, qui ideo Tudites appellatus est, quod est malleus fabri, quia sicut malleo universa tunduntur ferramenta, ita ipse contrivit omnia regna sibi vicina. Per 27 enim annos quibus principatum optinuit sub regibus Dagoberto juniore, Chilperico, Theoderico, Clotario, Childeberto et Hilderico (30), postquam de manu Raimfredi majoris domus in regno Francorum per multa bella eundem principatum sustulit, tanta clade omnia regna sibi vicina, id est Saxoniam, Bawariam, Provinciam usque Massiliam, Wasconiam Frigiamque contrivit et Alemanniam, ut multæ ecclesiæ usque in hodiernum diem desolationem sui factam sub eo lugeant, et tribulationis ipsius calamitatem obliterare in se nulla vetustate prævaleant. (Fol. 57.) Tanta enim profusione thesaurum totius erarii publici dilapidatus est tanta dedit militibus, quos soldarios (31) vocari mos optinuit, qui ex omnibus mundi partibus causa questus ad eum concurrebant, quorum genus infestum et improbum tempore ejus sumpsit initium, ut non ei suffecerit thesaurus regni, non deprædatio urbium, non multimodæ vastationes regnorum exterorum, non expoliatio æcclesiarum et monasteriorum, non tributa provinciarum. Ausus est etiam ubi hec defecerunt, terras æcclesiarum diripere, et eas comilitonibus illis contradere.

Postremo non est reveritus ipsos episcopatus laicis dare, fautoribus videlicet suis et consentaneis, adeo ut archiepiscopatus Trevirensis et Remensem Milo quidam tonsura clericus, moribus, habitu et actu inreligiosus laycus, multo tempore pessundans obtinuerit, Viennensem quoque et multos alios episcopatus per terras diversas, ut hystoriæ referunt, possiderent laici, et per manum laicam investiti. Si qui erant episcopi, aut ei omnino favebant, aut res æcclesiasticæ diripiebantur, aut certe illis obeuntibus in locum illorum neophytus quilibet, vel quos canonicæ sanctiones non recipiunt, substituebantur. Ab hac autem direptione civitas illa quantulumcumque immunis erat, quæ ei favebat vel quæ ei adiutorium præbebat; cui enim innitebatur, illam per se suosque a se suisque tuebatur. Hinc est, quod inter innumeras quas attriverat, Viridunensem tempore Pepponis episcopi prædiis auxit, quia Peppo isdem, ut superius relatum, est in tempore disensionis et partibus ejus favit et familiaris illi servivit. Verumtamen illo defuncto, quid aliæ patiebantur, eadem quoque experta est. In tantum autem vastitate præfata Trevirensis metropolis afflicta fuit, ut pro multimoda ejus calamitate et conculatione vacante ea Mediomatricæ civitatis præsules postmodum fungerentur archiepiscopi dignitate et nomine. [Abo] Vastata quoque et dissipata Lugdunensi et Viennensi provincia, aliquot annis sine episcopis utraque fuit æcclesia. Wiliarius enim Viennensis, qui Austroberto successerat, videns Viennensem æcclesiam indecenter humiliari ob cladem Saracenum Septimanicæ et Viennensi et Lugdunensi provinciis imminenti, laycis sacrilege et barbære res sacras obtinentibus, relicto episcopatu monasterium Agaunense expetiit, ubi et vitam venerabilem duxit, et hoc in tempore Stephani papæ qui Zachariæ successerat. Rexit autem post eum Viennensem ecclesiam Bertericus, cui successit Paulus.

Defuncto itaque eo et Parisiis sepulto, et principatum majoratus domus Pippino, fratre spiritualia terrenis præferente, solo adepto, postmodum etiam studio suo et Romani pontificis assensu, ut dictum est, in regem elevato, Deus pius multis eum sibi obligatum beneficiis volens et minis terrere, ut disceret sperare in Deo, non præsumere de se, et ut succedentibus prosperis recordaretur Domini Dei sui, nec vellet imitari patrem, quem constabat æcclesiarum sitisse confusionem, posito eo apud Aurelianorum urbem, quid erga Karolum ageretur, quæ ei merces tantorum laborum recompensaretur, ostendit, non ad defuncti, ut veremur, refrigerium, sed ad ædificationem viventium.

VARIE LECTIONES.

²²⁸ ita c. ²²⁹ Vorte III folia et quod hic deest require sub hoc signo c.

NOTÆ.

(30) Neque Childebertus, neque Childericus Caroli tempore Francorum reges fuerunt.

(31) A Germanico *sold*, stipendium.

Erat in eadem urbe episcopus Eucherius (52), vitæ honestate laudabilis, morum probitate spectabilis, cui celebranti missarum sollempnia ipso die paschæ dum sederet in throno pontificali, et subrepsisset ei cogitatio, quantos labores pro tuitione et ampliacione regni Karolus sustinisset, quanta prælia præliatus esset, quomodo post tanta pericula pace potitus esset, et in pace vitam finisset, cujus nunc filius regni honore donatus esset, dum tacita cogitatione felicem diceret tam prosperis successibus virum, hac ei cogitatione fluctuanti somnus paulisper allusit, et raptus in excessu mentis angelicoque ductu ad tribunal Judicis ductus (fol. 53), in conventu illo cælesti dulcedinem melodiæ spiritualis audivit, et ad tantam visionis magnitudinem herebat stupens. Cogitabat autem et ibi, si inter illos distinctos beatorum spiritum cetus dominum totius Franciæ et patrem regni Karolum videre posset, cum tacitis ejus cogitationibus respondens qui præsidebat, ad locum ubi Karolus servabatur, duci eum præcepit. Ductus itaque est in infernum, ubi dum miserorum animas continuato et inedicibili infinito quoque cruciatu tabidas, squalentes, et nimio horrore sordentes miraretur, dum penarum generum paveret, dum ad terrificos sonitus fletus et stridoris dentium suum jam quasi oblitus esset Karolum, vidit eum in tormentis positum quasi in medio ignis rotari, et nunc quidem igne torreri, nunc stridere frigore glaciali, nunc de igne ascendentem in glacie versari, nunc vero ab aquis erutum ignitos vapores repetere. Miserabilis rerum facies! Ille qui paulo ante imperabat Franciæ, qui dominus dicebatur terræ, qui victor urbium, superator gentium, conquisitor regnorum, ut suam ampliaret potestatem totum tribulaverat orbem,

Urituren flammis, quas stringere non valet annis,
Stringitur et glacie, nequeunt quam solvere flammæ.

Cum hæc ergo secum tacitus miraretur, et quid rerum esset anxius secum volveret, ductor ille suus herentem eum videns: *Ecce, inquit, cogitatus tui: ecce de quo anxiaris in domo Domini. Vide quid valeat seculi potentatus, aspice quid possit, quid portendat, ad quid tendat mundi principatus. Ecce Karolus princeps,*

*Francia quo tumuit, cui semper subdita mansit,
Qui nota jura dedit, qui sua cuique tulit,
Torretur flammis, æternus ei manet ignis,*

*quia postposuit Dominum, nec abhorruit confusio-
nem ecclesiarum. Nuncia hæc Pippino regi filio
ejus, ut discat non superbire, nec sperare in incerto
divitiarum, sed in Domino Deo, qui potest et animam
et corpus mittere in gehennam. Quod si tibi non cre-
diderit, dic illi ut vadat Parisius, aperiatque sepul-*

*crum ejus, intueatur ossa patris, et ex eo quod inve-
nerit ad m. faciet verbis tuis.* Dixerat hæc, et sacer-
dos ductu angelico in se reversus obstupuit. Lau-
dansque Deum et magnificans judicia ejus incom-
prehensibilia et investigabiles vias ejus, missarum
solempnia explevit, dehinc regiet optimatibus, quæ
viderat et audierat, quomodo adhæc videnda et au-
dienda cogitationibus suis adductus sit, enarravit.
Pro eo quoque hæc visa asseruit, ut ei prodesse in-
ciperet pena patris, et disceret non blasphemare²⁰⁰,
nec rapinas concupiscere, nec in iniquitate sperare,
et licet affluerent ei divitiæ, non eis studeret cor
apponere, quia potestas Dei est et Domino miseri-
cordia, ut reddat unicuique juxta opera sua. Pippi-
nus itaque his auditis Deo magis ac magis cœpit
devotus existere sacerdotis venerari, æcclesias hono-
rare, et in quibus Deum a patre suo didicerat of-
fensum fuisse, ab his se studebat toto nisu custo-
dire. Ut autem venit Parisium, sepulchrum ejus, de
quo manabat odor sulphureus fumo mixtus, aperiri
præcepit, præsentibus episcopis et optimatibus suis.
(Fol. 58^a.) Quod ubi apertum est, vident ignem et fu-
mum tenebrosum et foetidum, reliquias assumpti
corporis, sepulchrum quoque ita fumo et igne nigre-
factum, ut patenter daretur intelligi veram fuisse
visionem sacerdotis, gravi illum apud inferos pœna
esse multatum, cujus corpus in sepulchro tanti no-
vitate miraculi ita fuisset igne sulphureo consum-
ptum. Grandis hinc obortus est terror regi et po-
pulo, grandis adol. vit omnibus erga Christum et sa-
cerdotes ejus devotio, pia erat omnibus circa mo-
nasteria et æcclesias restaurandas contentio. Hinc
est quod in tempore ejus tot veniunt pontifices
amore Christi ferventes, qui, optata pace potiti, et
regis amicitiam nacti, æcclesiis restaurandis invigilabant, fovendis curandisque animabus operam
dabant, quia de tanta oppressione, qua premeban-
tur ecclesiæ per majores domus, pacem et quietem
se aliquantulum optinuisse gaudebant. Diligebat
enim affectu devotissimo omnes Domini sacerdotes,
et illis promptiori subdebatur humilitatis obsequio,
quos vidisset per officia pietatis proximiores Deo.
Inter quos beatum Madelveum tanto propensiori co-
luit devotionis affectu, quanto eum cultiori mentis
nobilitate Christo Deo adherere cognovit, ornatum
moribus, bonum doctorem, pium, rationabilem, ha-
bentem filios in omni bonitate sibi subditos, para-
tum omnibus reddere rationem de ea, quæ in nobis
est, spe. (Fol. 58^b.) Licet autem in restauratione æc-
clesiarum hac de causa aliquando studiose desuda-
verit, tamen tanta erat mali moles, tanta cupidita-
tis rabies, ut usque ad Karoli Magni tempora mali-
ciei hujus duraverit perniciosa veterosa, dum quod
male quisque et indebite usurpaverat, pejus reti-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰ blasphemare c.

NOTÆ.

(52) De sequentibus cf. epistolam episcoporum ad III, 117. Ludovicum regem ann. 858. Sirmond. Concil. Gall.

nere satagebat. Undecum clamores æcclesiarum ad A sedem referrentur apostolicam, et ab ea requirentur justitiam, Adrianus pontifex Karolum Magnum ante corpus beati Petri conveniens, ut omnia corrigerentur, optinuit. Unde omnibus archiepiscopis et episcopis Galliæ misit epistolam quam hic ponere decrevimus, considerantes magnam in ea Gallicanarum æcclesiarum auctoritatem contineri (83): *Adrianus episcopus servus servorum Dei, Bertherio Vionensi episcopo salutem. Dilectus et illustris ac religiosus filius noster Carolus rex et patricius Romanorum, Romam venit, et pascha Domini apud Sanctum Petrum nobiscum egit, ubi inter alia monuimus eum de metropolitanorum honore, et de civitatibus que laicis hominibus traditæ erant; et quia episcopalis dignitas fere per octoginta annos a Francis esset conculcata. Cum hæc et his similia gloriosus rex audisset, promisit ante corpus beati Petri apostoli, quod omnia ad emendationem nostram venirent. Unde placuit nobis, ut omnibus archiepiscopis et episcopis auctoritatem litterarum nostrarum mitteremus, ut sicut antiquis privilegiis singulæ metropolitanæ urbes fundatæ sunt, ita maneant, ut habeat unaqueque metropolis civitates sibi subditas, quas beatus Leo et alii predecessores et successores ipsius post Calchidonensem synodum singulis metropolitanis distinxit. Nec propterea ulla metropolis præjudicium pati utur, si alicui suffraganeorum aut nos aut prædecessor noster rogantibus piis Francorum ducibus pallium largiti sumus. Nec debet æcclesia ullum dampnum sui ordinis inde sustinere, si per 60 aut 70 aut 80 et eo amplius annos injuria quorumcumque præsulum et vastatione barbarorum dignitatem antiquam et Romanorum antistitum firmitate roboratam perdidit et amisit, quando innumeris pene annis illa spiritu Dei disponente usa fuerit. Auctoritate igitur beati Petri apostolorum principis singulis metropolitanis antiquo more potestatem suam reddidimus, et filium nostrum gloriosum et inclitum regem Karolum ante corpus beati Petri inde rogavimus, ut antiquam dignitatem omnes metropolitani haberent. Ideo hanc epistolam auctoritatis nostræ omnibus misimus, quam ut et tu haberes toluimus, ut et tu cognosceres ecclesiæ tuæ suum privilegium, quod a tempore beati papæ Leonis habuit, integre esse reformatum. Data Kal. Januarii, imperante piissimo augusto Constantino anno decimo, et a Deo coronato piissimo rege Karolo anno primo patriatus ejus.*

Hæc igitur nos ad commonitionem audientium de pace ecclesiarum Dei sub Pippino et Karolo restituta dixisse sufficiat. Neque enim id additum operi huic in laude patris nostri fidelibus fastidiosum speramus, in quo et si sermo nichil conferat gratiæ, se-

ries tamen veritatis quodam compendio expressa plurimum instructionis conferat ²²¹.

(Fol. 54.) Igitur sacordos eximius episcopium pastoralis sollicitudine circueiens, æcclesias in quibus non erant locis extruxit, dirutas vel inveteratas restauravit, ministeria divina ordinavit, plebes salutari doctrina edocens, et episcopali benedictione sacrique crismatis unctione confirmans. Ipsam autem ecclesiam beati Vitoni, cui ante perceptam pontificatus gratiam pastor et rector institutus fuerat, tanta semper dilectione coluit et provexit, ut curam ejus etiam sumpto episcopatu non dimitteret, quin potius omnem eam conamine et divinis famulatus illustrem reddidit, prædiis quoque et æcclesiasticis utensilibus ampliavit, ob prædecessorum suorum ibidem quiescentium beatam memoriam, a quibus nec corpore nec spiritu volebat disjungi, sed in loco requie eorum optabat consequi. Dedit ergo eidem æcclesiæ de suo proprio Raheroi curtem (84) cum appenditiis pro tumulatione sui corporis, et alia perplura, ut ostendit chartarum notitia. Quidam etiam Sartio nomine ad extrema veniens, et in atrio præfatæ æcclesiæ se sepeliri deprecans, testamento facto ipsam æcclesiam de rebus suis, quas possidebat in pago Virdunense, in loco qui dicitur Ex, propter fluvium ejusdem nominis ibidem decurrentem (85), heredem instituit, ut exinde sanctus Vitonus et hic pater noster beatus Madelveus episcopus et abba, custodesque sancti corporis heredes essent perpetui. (Fol. 54.) Cujus exemplum sequutus et beati patris hujus amore ductus Grimbertus, possessor et ipse fundi ipsius et hereditarii juris particeps, quidquid in eodem loco possidebat, basilicæ sancti Vitoni condonavit in mansis, campis, olcis (86), pratis, pascuis, concisis, silvis, aquis aquarumque exitibus et decursibus. Qui exinde postmodum precaria facta, res ipsas a beato viro jure beneficiario recepit, denominato censu viginti librarum olei singulis annis in festivitate sancti Vitoni ad luminaria æcclesiæ ejus, in qua preciosus idem confessor requiescit, præscripto etiam spacio, quo sanctus ea debet meliorata recipere. Quod testamentum precariæ beatus pontifex et abba auctoritate sua firmavit anno tertio regni Karolomanni qui fuit frater Karoli Magni, die Kalend. Julii anno ab inc. Dom. 770, indictione 8. Ceterum Aquitania sanctitatis ejus accepit magnalia, illius sepe gressibus lustrata, lacrimis rigata, doctrinis roborata, et miraculis glorificata. (BERT.) Res quippe, quas Virdunensis æcclesia antiquitus in ipsa regione possedit, frequenter visitabat, et Vitas seu miracula prædecessorum suorum pontificum secum ferebat, ut per illorum merita res illas liberius possideret, vel pagensibus dominatio

VARIE LECTIONES.

²²¹ Revertere ad posteriora et quod dimisisti repete *c. in marg.*

NOTE.

(83) Mansi t. XII, p. 847.

(84) Riccourt.

(85) Axona, ut videtur.

(86) Olca, germ. *esch*, terræ portio arabilis fossis vel sepibus inclusa.

carior, subjecto esset humilior. Fuerunt autem res istæ : abbatia sancti Amantii in Rotenia urbe (57) cum appendiciis, fiscus etiam regius Maderniacus, et alius Puliniacus nomine, donati servitorum sancti Petri et sancti Vitoni nsibus ipsius beati Amantii largitione (58).

(Fol. 54 *in marg.*) Anno vero ordinationis suæ 13, qui erat inc. Dom 765, delata sunt ab urbe Roma per venerabilem Grodegandum Mettensem archiepiscopum corpora sanctorum Gorgonii, Naboris et Nazarii, a successore Stephani Paulo papa sibi concessa nono papatus sui anno, et sequenti anno uterque decessit a seculo indictione quinta, et Grodegandum in monasterio, quod Gorzia dicitur, quod ipse construxerat, tumulatus veneratur ubi postea positum est corpus sancti Gorgonii anno post obitum ejus quarto, videlicet anno ab inc. Dom. 768, regnantibus jam post Pippinum filiis ejus Karlomanno et Carolo (*Transl. Gorgonii? Cf. Annal. Fuldenses.*)

(Fol. 54'.) Dum igitur multiplici virtutum flagraret desiderio, incidit ei cogitatio ad sepulcrum vitæ principis Jherosolimam pergere peregrinando. Festinavit itaque implere voluntaria exhibitione, quod mente concepit divina inspiratione. Dumque in administratione itineris necessaria queque prævidentur, principalis æcclesia peccatis exigentibus igne apprehenditur ac sevientem incendio succenditur [BEAT.]

Turbantur plebes, tolluntur ad ethera voces,
Unus in urbe dolor, communis civibus horror.

Tunc mens Madelvei in diversa rapitur, spiritus anxiat, corque turbatur. Tandem in se reversus, illiusque memor proverbii: *Non est magnus magnum putans quod ruunt ligna et lapides, et moriuntur mortales*, temporale dampnum patienter tulit, ac statim in meliorem statum reparare fabricam jussit. Conventione porro facta cum artificibus, deputatisque custodibus, et ordinatis necessariis sumptibus, suadet, precatur imperatque opus inchoare maturius, accelerare attentius, explere diligentius.

His ita collatis datur alternatio votis.

(C. 780.) Præparantur sumptus ac vehicula tanto itineri necessaria, eliguntur comites amore Christi ferventes, in prosperis humiles, in adversis fortes. (790.) Favor metropolitani queritur, assensus com provincialium episcoporum petitur, nec negatur. (Fol. 55'.) Tristantur tanti²²² comparis absentia, letantur de ejus justitia, precantur illi adesse Christi præsentiam, non de fore Spiritus sancti gratiam. Benedictionem rogant rogati, salutant salutati. Eorum demum consilio ordinatur æcclesia, commendatur plebs commissa. Sic accepta bene-

A dictione et data, exit novus hospes in cordis letitia.

Fulcitur cuneis, quos nectit amor pietatis:

Fletus ora rigant, singultus pectora quassant.

Flet pius, ipse gregem prospectans flere sequentem

Compulit, ut redeant; illi ferventius instant,

Ora manusque pedes stringunt, mulcetque gemen-

[tes;

Ingeminatur: *Ave, Salve, Felixque valet.*

Vixque post hæc multis precibus elapsus eorum manibus, iterum firmat eos benedictionibus, monens et deprecans sollicitius divinis invigilare cultibus, ac animarum salutem querere propensius. Sic tandem eos commendans Domino, graditur aggere publico, fretus Dei auxilio. Itaque emensa nativa Gallia post aspera ac devia Alpium itinera exceptit eum Italia, deducens Romam apostolorum limina; ubi per diversa martyrum cimiteria querens orationum juvamina, pernoctavit vigiliarum instantia, frequentius beati Petri revisens oratoria. Presidebat eo tempore Romanæ ecclesiæ Adrianus, vir apostolicus, cui nunciatus est Madelveus sacratissimus peregrinus. Benigne est ab eo susceptus, benignius diebus multis retentus, benignissime probata ejus voluntate cum apostolica benedictione dimissus. Pretergressa ergo Nursiæ provincias, suscepit novum hospitem Campania, quem exinde amplexa est in Gargano archangeli æcclesia. Cujus pro foribus aliquantis excubans noctibus, confortatur angelicis consolationibus, exhilaratur divinis revelationibus. Prestolabatur eum gaudens Appulia, vulgante fama ejus sanctitatis insignia; quem ut vidit, mirata proclamavit cum Psalmista: *Sicut audivimus ita et vidimus* (*Psal. xlvii, 9*). Post diversa autem locorum diverticula pontica (59) ingreditur littora. Hinc turbidi imminent fluctus, procellosi occurrunt spiritus. Suscipiunt Madelveum pontificem peregrinum vita religiosum, innocentia gloriosum. Dat naulum navigio, credens se maris periculo, pastus cælesti sacrificio. Protelatur navigatio multorum dierum curriculo. Instat sacerdos prædicationibus, informat nautas doctrinis salutaribus. Continuis jejuna diebus, vigiliis pernoctat et orationibus. Cum vero die quadam assuetum nautæ concinerent celeuma, garrulitateque perstreperent nautica, tempestas oritur repentina. Navis autem mediis jactabatur fluctibus, suisque solvebatur compagibus. Turbatis cunctorum animis, ablata spe salutis, sola suberat formido mortis. (Fol. 55'.) Tunc præsul beatissimus, non sorte detectus velut Jonas fugitivus, sed sanctitate conspicuus, cui probatus Domini servus, voce omnium rogatus pulsat cælum singultibus, vocat Christum gemitibus. Ilico cælum ejus patuit precibus, et oratio ad supernos pervenit auditus. Nec mora, aeris serenitas marisque redit tranquillitas ac

VARIE LECTIONES.

²²² ita codex.

NOTÆ.

(57) Rhodez.

(58) Anno 952, demum Berengarius episcopus Virdunensis Vitonianis bona quædam S. Amantii

charta donavit, quam ipse Hugo infra in textum recepit.

(59) I. e. marina.

animorum jocunditas. Inde Bizanteum letantes tenerunt portum. Constantinopolitanum in illis diebus regēbat imperium Constantinus cum Hyrene matre, in rebus bellicis strenuus, in cultibus divinis devotissimus. Illic accipiens justum advenisse Madelveum, querere, et suis conspectibus præsentare præcepit inventum. A quo multa audiens utilia suæque saluti proficua, ut pro se Dei misericordiam orare dignaretur prece quesivit humillima, preciosaque ei offerens exenia, quæ ille contempit omnia, optatæ viæ dimisit eum cum reverentia. Quem Grecia excipiens, peregrinum, mirata est inter suos philosophum, extra suos theosophum. Erat quippæ vera sapiens, potens in verbo et doctrina. De ore ejus procedebat mel, dulcedo mellis lingua ejus, lavus distillans labia ejus ex, dulcedine sermonis præbens cunctis incendium amoris. Descendit interea Ephesum orare ad Johanna theologum sepulchrum, ut ineffidit multarum flumina precum, circumferens *In principio erat Verbum* (Joan. 1, 1), recolens et edocens *Verbum caro factum* (Ibid., 14). Inde pervenit Joppen, diversis viæ periculis perquirens tunicas et vestes, elemosinas Dorcadis, stupensque cum Petro linteum quatuor initiis de cælo summisum, jussus in eo mactare quadrupedia et reptilia terræ in mortificatione viciorum, ac manducare, fructus dignos pœnitentiæ faciendo (Act, ix, 39; x, 11). Apprehendens post hec Hierosolimam diu desideratam, et jam concupiscenti animo oblatam, introivit in tabernacula ejus, omnem locum sanctum fide et amore frequentans, qui est super omnia Deum in eis adorans, sepulchrum Jesu Nazareni crucifixi lacrimarum imbre die cotidie rigans, Christumque resurgentem a morte glorificans et adorans. Nunciatur interea patriarchæ Eusebio qui tempore illo sanctam gubernabat æcclesiam Syon, Madelvei reverentissimi erga Christum devotio, circa loca sancta diurna frequentatio, jugis pernoctatio, carnis propriæ maceratio. Illic igitur his auditis moram pati nesciens in querendo, inventum amplectitur continuo, miratus in eo vultum angelicum, sermonem modestum, mitem gressum, habitum reverendum. Post hec introduxit eum in domum matris suæ et in cubiculum generis suæ, et dedit ei poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum (Cant. viii, 2). Cumque eum retinere cogitaret diebus vitæ suæ omnibus, revelatione est divina ammonitus, ne propriis intentus aliorum invideret utilitatibus, neu vellet habere peregrinum, quem suspirabant filii patrem evangelicum. (Fol. 86.) Hoc tonitruo percussus, dixit ad eum tremebundus: *Voluntatis meæ fuit, frater mi, te a me umquam nolle separari; sed quia Deo nequimus reniti, revertere, dilecte mi, egredere et abi post vestigia gregum; pascere hedos tuos juxta tabernacula pastorum, cape nobis vulpes parrulas, quæ demoliuntur vineas. Sub umbra illius quem desiderasti sede, qui introduxit te in cellam vinariam, ord navit in te curitatem, fulciens te floribus, stipans te malis, ac veniat dilectus*

A tuus in ortum suum, et come dat fructum pomorum suorum; leva ejus sub capite tuo, et dextera ejus amplectetur te. Hi dictis [BERT.] 12 multorum pretiosas sanctorum reliquias effertens cum calice cristallino opere mirifico sculpto ei optulit, dicens: *Accipe, et care meus, hoc mutui amoris pignus. Annuat Christus Dominus his ac reliquis sanctis intervenientibus, ut iterum nos videamus cum gaudio in cælestibus.* Tandem ora manus oculosque alterutrum exosculantes, bona prosperaque sibi imprecantes, ab invicem divisi sunt flentes. Madelveus itaque sepulchrum Domini locumque ascensionis, ubi steterunt pedes ejus, iterum iterumque revisens ac deosculans, nativum solum revisere deliberavit gaudens et exultans, Deum in adjutorium suum intendere petens et exorans. Inde longo ac vario labore itineris redditus est finibus patriis. Recepit alunnum leta tellus Gallica, occurri pastoris leta plebs Viridunica: *Latentur cæli et exullet terra*, vox consonat urbana vel rusticana. Fluunt lacrimæ gaudio plenæ, madent lætitia genæ, coronatur civitas, plateas replet hylaritas, æcclesias jocunditas. Pontifex egregius Dei auxilio fultus, sanctorum reliquiis honestus, intrat æcclesiam devotus, orat Dominum corpore terræ prostratus. Consurgens episcopalem ascendit thronum, salutat clerum ac populum, dans omnibus pacis osculum, adjungens benedictionis signaculum.

Quisque sua repetit, sacraria præsul adivit,
Pignera deposuit, post hec sua tecta subivit.
Singula perquirat, si pax, si vita salubris;
Omnia quæ voluit fore prospera protinus audit,
C Ore Deo grates persolvit, pectore laudes.

Postera die lustrata novæ æcclesiæ fabrica, laudata artificum industria, remunerata custodum diligentia, ordinat tempus vel diem consecrationi habilem, cunctis religione venerabilem. Quæ ubi illuxit, præsul cum sacris ordinibus æcclesiastico ritu omnibus exterius interiusque rite peractis, reliquias Jherosolimitanas in principali absida locis congruis venerabiliter collocavit. (ib.) Quæ vero in antiquiori fuere æcclesia, in parte altaris dextra in cripta subterranea decenter composuit. Erat autem hic præsul beatissimus studio castitatis mundus, abstinentiæ robore validus, doctrinæ dapibus refertus, patientiæ longanimitate humilis, auctoritatis fortitudine erectus, pietatis gratia benignus, justitiæ severitate districtus. (Fol. 86.) Qui pastorali sollicitudine gregi sibi credito invigilans, aliorum cælestis doctrinæ verbis erudivit, multos religiosæ vitæ exemplis roboravit, plurimos quoque ab omni infirmitatum molestia curavit, quosdam etiam a demoniacis spiritibus liberavit, omnibusque exemplar et speculum totius sanctitatis se præbuit. Imminente vero resolutionis suæ tempore, cum cognovisset revelatione divina se mundanis liberandum tumultibus, in æcclesia in qua adoleverat cotidiano virtutum propectu, cui primo pastor et rector institutus, de qua etiam ad pontificium promotus fuit, sepulturæ suæ locum delegit.

Ilicet enim omnium æcclesiarum insidaret utilitati, hanc tamen præ omnibus locis sacris post primam, quæ sedes est episcopalis, coluit, amplificavit, et provexit. Quod etiam omnes prædecessores ejus fecisse novimus, utpote qui exceptis perpaucis omnes in ea sedem habent requiescentis. Accepit hoc privilegii donum æcclesia ipsa a beato patre debito cum honore nominando Sanctino, suo fundatore primoque christianæ religionis et nominis apud ipsam urbem doctore, ut post matrem æcclesiam ipsa esset caput omnium Viridunensis diocesis æcclesiarum, a qua et mater æcclesia ipsa subsistendi accepisset initium; quæ etiam est ab antiquo ab ipsis scilicet nascentis æcclesiæ primordiis cimiterium episcoporum et reliquorum fidelium christianorum. Quod privilegium ita permansit et permanet inconvulsum, ut in ea fere omnes ejusdem urbis pontifices legantur divinis aptati servitiis, tonsorati, nutriti, edocti, consecrati, excepta ipsa inunctione pontificalis dignitatis, quam constat esse matris æcclesiæ, et frequentius, qui in ea functi sunt abbatis officio, pro virtutum studio intronizati sint in solio episcopali. Et merito veneratur ab omnibus locus ille, merito expetitur, merito diligitur, quem apex tantæ dignitatis attollit, quia etsi eis, qui illo oratori conveniunt, qui Deo inibi famulantur, qui corpora sua ob sanctorum patrocina illic tumulari precantur, desunt bona acquisita per meritum, sufficere possunt, quæ a loci fondatore sancto Sanctino, a sanctis inibi quiescentibus præstabuntur, tamen prout fides petentium merebitur. Attestatur huic nostræ astipulationi domni Bertarii memorabilis antiquitas, qui sanctorum Viridunensium pontificum acta replicans, basilicæ quoque hujus meminit in hæc verba (BERT. 4): *Basilica, inquit, in qua prædicti episcopi requiescunt, est in honore sancti Petri constructa, et habet multorum episcoporum sepulchra, et propter hoc multum a fidelibus veneranda.*

(Fol. 57.) Huic ergo loco beatus Madelveus anno vitæ suæ penultimo, dono Theuthardi²³³ adquisivit res quasdam sitas in Viridunensi pago, loco qui dicitur Offelini curtis, et in fine Bettiliniaca, in fine quoque Virelinse, quas idem Teuthardus a genitore suo Gunthero sibi relictas jure possidebat hereditario in terris, mansis, campis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, et basilicam sancti Martini in ipsa villa Bettiliniaca (60) constructam, quæ omnia, sicut habebat et possidebat, sancto Vitono et huic patri nostro idem contulit perpetualiter possidenda anno inc. Dom. 775 indictione 14, regnante Karolo Magno anno regni ejus 8, die 5 Idus Novembris, in ipsa scilicet sollempnitate sancti patris nostri Vitoni.

Diligebatur autem ab omnibus totius regni pri-

A moribus, et ab ipso præcellentissimo rege Karolo quia et congruum erat, ut quem Dominus perfuderat gratia, ab omnibus amaretur. Studebat omnibus per omnia placere, non eo modo, quo placent hominibus, quorum Deus dissipabit ossa, ut repleantur confusione ab indignatione ejus, sed illo quo omnibus per omnia placebat apostolus, non querens quod sibi esset utile, sed quod multis, ut salvi fierent. Ideo bona conscientia dicere poterat auditoribus suis cum eodem apostolo: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (I Cor. iv, 16; xi, 1)*, qui utique volebat sine offensione esse æcclesiæ Dei, ita scilicet temperandam docens conversationem, ne quis in ea scandalum pateretur²³⁴.

B Fol. 58.) Sed quid nos in laude ejus temptamus, quod non sufficimus explicare? Ipse enim laus ejus est, qui in sanctis suis laudabilis est. Quo ergo nos ducit oratio? Quid moras innectimus? Quid felicem ejus e mundo transitum replicare tricamus? Adsit ipse nobis propitius, ut digna fari valeamus, aspiret cordi nostro meritis ejus Spiritus sanctus et nostris infundatur visceribus. Dicamus itaque, quod dederit ipse de quo loquimur, et quomodo de mundo ad Christum, cui devotus servierat, migraverit, breviter indagemus. Advenerat jam tempus resolutionis ejus, et beatus ipse ad quemdam episcopi fundum transierat causa consecrandarum æcclesiarum, ubi tactus digladiabili sorte naturæ, acri cœpit fatigari dolore. O beatum, o vere felicem, qui sciens imminere transitus sui diem, fatiscences artus spiritui servire cogebat, bonam hanc virtutum suarum summationem existimans, si in tam pio, tam celebri Dei servitio expenderet quod reliquum erat attriti corporis virium. Fecerat itaque votis satis. Consecravit namque vici illius æcclesias, et consecratio ipsa viget usque in hodiernum diem. Tanta enim erat tunc et nunc est auctoritas viri sancti, ut nullus episcoporum quamvis sanctus, quamvis justus, consecrationem ipsam reiterare vel inmutare audeat, sed perennis est apud cunctos tunc facta dedicatio, et erit perpetualiter. Tota igitur urbe, immo tota regione astante et ad verbum oris ejus pendente, sermonem fecit omnibus de ipso festo æcclesiæ, et quia præsentia liter ibidem sanctorum sanctorum advenerit, cunctis adnuntiavit, atque ne consecratio reiteraretur prohibuit. Tandem omnibus valedixit, suumque exitum maturius affuturum prædixit. O quantus in voce hæc luctus omnium, quæ suspiria juvenum, quanti gemitus dolentium! Et quis non flet, ubi tantus vir suum a sæculo nunciabat excessum? Qui se cohiberet a lacrimis, ubi tanta erat destitutio omnium in absentia tanti patris? Igitur consueta salutis documenta replicans seque illis commendans, omnibus benedixit, et ut domini Dei memorarentur ammonuit, et sic expleto officio do-

VIARÆ LECTIONES

²³³ geuehardi corr. teuthardi c. ²³⁴ Verte II folia et require sequentia sub hoc signo cod.

NOTE.

(60) Bettinville.

mum rediens, languore ingravescente acrius cepit anxari. Dehinc relatus ad æcclesiam, exitus sui præstolabatur horam gaudens, et verba vitæ omnibus annuncians. Plena erat ecclesiæ lacrimarum, plena gemituum, plena plangentium et dolentium. Solus ipse gaudebat, qui quo vocabatur agnoscebat, et vocationem suam precibus commendabat. Cum clamarent omnes: *Cur nos, Pater, deseris? Cui tuas oves desolatas relinquis?* Ipse omnium miserabatur, omnibus compatiabatur, omnes lacrimis temperare docebat et sibi ad requiem festinancius eundum³³³. Nec multo post venit hora sancto optabilis, grata spiritibus angelicis, mesta filiis, et servum suum post diutina præliorum exercitia Christus invitabat ad præmia. Presentibus ergo æcclesiæ suæ filiis, post dulcia vitæ monita, post ultima consolationis affamina viatico cœlesti pastus, pace data omnibus in bona confessione spiritum Deo tradens, patribus suis est appositus, adeptus optimam partem, quæ non auferetur ab eo, quia in pace fuit locus ejus, et in Sion habitatio ejus.

(Fol. 59.) [BERT. 12.] Fuit autem beatus Madelveus a tempore Pippini, qui Ansegiso ortus Karolum Tutidem genuit, qui pater Pippini, ex quo Karolus Magnus est genitus, extitit, cujus usque ad tempora hic justus vixit vita sobria, juventute casta, completus cursum vitæ præsentis in senectute bona (*Gen. Caroli.*). Senectutem autem ipsam dicimus, quæ ab anno hominis quinquagesimo in septuagesimum septimum porrigitur, quando jam a statu suo minorari et infirmari virtus humana incipit, quia et ætas ipsa quæ a 77° anno in occasum protenditur, senium et decrepita vocatur; quando hoc quoque quod superest, languor et horror habet³³⁴. Quod ideo dicitur, ne simplex lector audiens beatum virum in senectute bona cursum consummasse, estimet eum usque ad ultimam senectutem venisse; cum constet unumquemque exacto spacio temporis præstituti hora præfinita in oculis Domini defunctum cursum complese, nec interest utrum quis in senectute aut in juventute seu in infantia debitum expleverit, quin minus et de ipso dicatur: *Cursum consummavit.* [BERT. 12.] Obiit autem terra plorante, cœlo plaudente, in proximo episcopii fundo, quod dicitur Novavilla, 4 Non. Octobris, anno ætatis suæ 66, in ipso inicio albescentis senectutis, exuens corruptibilem carnis tunicam, induens deificam immortalitatis stolam. Hoc accepto elogio civitas tota turbatur, populus omnis merore afficitur. Nec mora, omnis ætas, uterque sexus indistincte corpori obviam ruunt, lacrimarum imbres fundunt, plangoribus aera tun-

dunt. Nec defuere exequiis beati corporis cœlestes exequiarum ministri, qui beatum funus, dum suo ambiunt apparatu, odorem dulcissimum sua præsentia exhibuerunt, ut palam cunctis daretur intelligi, advenisse illic ipsum quoque auctorem suavitatis. Et revera. Ipsa enim clemens affuit divinitas, consolans lugentium lacrimas, notificans, quæ in defuncto pietas, quanta simplicitas, quæ cordis fuerit puritas. Statim namque ut cœlo spiritum reddidit, duæ columbæ candidiores nive ab ethere cunctis videntibus lapsæ super crucem quæ ante corpus erat sederunt, et per omnes exequiarum moras, usquequo sepulturæ traditum est, manserunt, sicque intuentibus illis, iterum poli secreta petierunt. Cum tanta ergo cœlestis exercitus frequentia curatum est corpus patris pia filiorum diligentia, et sic cum omni veneratione dignissima delatum ad æcclesiam beati Petri apostolorum principum filiorum humeris, quæ sita ad septentrionalem plagam urbis, in qua præciosus Domini confessor Vitonus cum multis prædecessoribus seu successoribus suis requiescit præsulibus sanctis; ubi officio sollempniter ex more celebrato, occurrentibus vicinarum urbium episcopis terræ est mandatum cum gloria. Felix æcclesia tanti patris humatione digna! Felix locus tanti thesauri largitione ditatus! Beatum dixerim populum, tanti pastoris regimine sublimatum, benedictione protectum, miraculis jocundatum. Etenim si gloria æcclesiæ laus doctoris est, quantæ erant, immo quantæ sunt hujus æcclesiæ gloriæ, cujus doctorem tanta Deus omnipotens approbat laude? Ecce ad exequias ejus celestes excubabant ministri, ut agnosceretur in terris quanta hunc Deus gloria donasset in cœlis.

(Fol. 59.) Beata plane exequiarum funera, talium testium visitatione digna! Et quid est columbas de cœlo venisse, funeri obsequium et solatium præbuisse, iterum cunctis videntibus celi secreta petisse, nisi Christum in specie alitis innocuæ fidelibus populis de morte patris morentibus suamque destitutionem lugentibus patenter ostendere voluisse, illum cujus funus erat, in innocentia et simplicitate vixisse, sine felle amaritudinis vitam piam, timorata, circumspectam, sollicitam, societatis sanctorum avidam, ab omni malitiæ nevo immunem exegisse, et consortia sanctorum in gloria curiæ cœlestis pia devotione meruisse? Accedant adhuc et potiora miracula, glorificetur Deus in sanctis suis, qui est mirabilis in operibus suis. Humato enim patris corpore, ut ostenderetur in cœlis semper vivere ad ostendenda præclara ejus merita, fiebant ad sepul-

VARIE LECTIONES.

³³³ us eundum vel talia quædam abscisa sunt in c. Auctor hæc inseruit et postea iterum delevit: Infantia enim septem annis finitur, 14 pueritia. Sequens adolescentia duabus constat ebdomadis propter intellectum et actionem c duo nondum erant in p. Et porrigitur hæc ætas a 15° anno in 28^{am}. Succedens juvenus tribus constat ebdomadis propter intellectum et actionem et corporis virtutem, quæ a 29° incipiens, 49° consummatur. Senectus vero quattuor ebdomadis completur, propter accidentem in illis tribus animi et corporis gravitatem; incipit 50° anno, 77° terminatur. Senectus autem vergens a juventute in senium quæ decrepita vocatur vitam ultimam anhelans.

crum ejus divina miracula. Et quia pia Dei clementia illum a puero ab omni inquinamento carnis abluit, mentemque ejus castificans ab illusionem diabolicam potenter defendit, usque sibi mundo corde et casto corpore servivit, ejus post obitum evidentius manifestavit. Ut enim ipsius mens in violata libidine, ita caro mansit incorrupta putredine. Siquidem cum sepulcrum ejus cotidianis virtutum floreret prodigiis et crebris populorum frequentaretur excubiis, erat tamen situm negligentius quam poscit debita venerationis cultus. Quare dignum duxit tunc temporis episcopus clerusque omnis et populus illud mutare decentius. Presidebat eo tempore Viridunensi ecclesie Berhardus episcopus, vir catholicus et religiosus et in fide sancta nominatissimus, imperante Lothario Ludovici Pii filio, cujus regnum fuit Italia cum urbe Roma et parte Francie quam Mosam et Rhenus inter se claudunt. Quod cum, uti deliberaverant animo, certarent effosso implere sarcophago, subito illis inestimabilis ostensa est visio. Nam ablato sepulchri cooperantur, vident cadaver ante 40 annos defunctum velut viventem hominem soporatum, candore liliorum vel rubore rosarum perfusum, nulla macula nec aliquo mortis signo fedatum. Quo viso miraculo, odoreque perfusi suavissimo, ceperunt flere præ gaudio, levantesque corpus sancti cum reverentia et jubilo, in præparato transponunt mausoleo, ubi extunc operatur divinitas, cunctosque Dei medetur pietas. Sopitur omnis ibi infirmitas, fugatur cæcitas, erigitur curvitas, roboratur debilitas, omnibus redditur sanitas.

Habet jam beatus Vitonus in cælis socium et concivem, quem habuit aliquando in terris alumnum et devotum successorem. Coniunctus est sanctis in gloria, quibus devotus servivit in hac vita laboriosa. Queramus et nos eum patronum et tutorem, et cum reliquis sanctis piis apud Deum intercessorem, quem meruimus habere doctorem et veritatis præconem. Illic ergo positus nos hic orantes exaudiat, tueatur et protegat, et quos habet in terris supplices veneratores, optineat suos in celis fore concives.

(Fol. 60.) Si ergo hujus beati viri ductus amore diligens lector studiosius cupit addiscere, quo in tempore natus quove sit ad episcopatum promotus quot annis ante episcopatum vel quot in episcopatu vixerit, et quo hominem exuerit teneat cronicam memorialis ejus, et sic per succedentium sibi regum et Romanorum pontificum tempora quod querit inveniet. Relatum est superius, quod ante ordinationem ejus per multa dierum curricula absque pastore fuerit plebs Viridunica. Non enim sinebat præfectorum, qui et majores domus dicebantur, improbalicentia æcclesias uti libertate propria, cum ipsas quoque urbes nimium attriverit, maxime tamen Vir-

A dunum, quæ sita in confinio Neustrie et Austrasie utrobique incursionem diripientium patuit et rapinæ. Duravit hæc vastitas per annos complures, a tempore scilicet Theoderici et principis Ebroini, quorum bestialis et non humana sævitia maculavit regnum Francorum sanguine procerum et magnatum usque ad secundum Pippini regis annum, quo institutus est a Stephano papa rex Francorum, sicut et prædecessor ejus Zacharias constituerat, qui fuit annus ab inc. Dom. 734. Tunc primum discussa caligine horribilis turbis, nova lux oriri visa est Galliarum populis, et plebes, quæ carebant pastore, suum quæque certatim rapere; quo anno inthronizatus est hic beatus auctoritate Stephani papæ et Pippini principis laude. Dum ergo referat cronica, quid fuerit a tempore Pippini qui Ansegiso ortus Karolum Tuditem genuit, usque ad Karoli tempora, teneamus annum ab inc. Dom. 712, quo beatus hic natus est indictione 13, et sic computando ascendentes habebimus ipsos annos, quibus Pippinus supervixit, annos etiam 27, quibus Karolus optinuit principatum post patrem, sex etiam quibus filii ejus Karlomanus et Pippinus post eum dominati sunt communiter, quatuor quoque quibus ante unctionem solus principatum optinuit, ipsum etiam annum, quo in regem elevatus est, et sic summam numeri colligentes inveniemus quod 45 ætatis suæ anno consecratus sit electione superna, eo scilicet anno, quo Pippinus rex constitutus a papa est. Hinc iterum enumeratis a. 15 quibus postea Pippinus solus regnavit et 8 annis regni Karoli, quia in nono hic beatus hominem exiit, cum obsideret Karolus Tharovisam Italie urbem, inveniemus quod 54 pontificatus sui anno per²⁸⁷ perituris celestia et æterna commutans, in proximo episcopi fundo, qui dicitur Novavilla, ad Dominum migraverit, 4 Nonas Octobris, ætatis suæ a. 68, indictione 15, epacta 28, anno pontificatus Adriani papæ (61) sexto, ab inc. Dom. a. 777, Constantini et Irene temporibus, anno regni eorum sexto, uno ante septimam synodum anno. Ergo felix Madelvi ortus, felicior vitæ cursus, felicissimus fuit occasus, præstante Jesu Christi gratia cui est honor et gloria in seculorum secula. Amen.

(Fol. 69.) (*Chron. Div.*) Anno igitur ab inc. Dom. 734, Pippinus rex intravit Langobardiam, et Stephanus papa reversus est Romam. Anno quoque ab inc. Dom. 760 perrexit Wasconiam, et anno sequenti cum filiis Karlo et Karlomanno Aquitaniam et Bituricas cepit. Anno 762, iterum ivit Aquitaniam et conquisivit Lemovicam civitatem. Cumque septima vice illo iret per Viennam transitu, Berterico ex famulis ecclesie episcopatum Viennensem dedit. Post hæc anno ab inc. Dom. 768 obiit 8 Kal. Octobris, et eodem anno die videlicet sequenti, uncti sunt in

VARIE LECTIONES.

²⁸⁷ ita c.

NOTE.

(61) Adrianus inde et ab a. 772, Constantinus et Irene ab a. 780 sederunt. synodus Nicæna anno 787 celebrata est.

reges Karolus et Karlomannus. Franci ita diviserunt, A ut Karolus partem, quam pater Pippinustenuerat, obtineret, Karlomannus veropartem, quam proavus eorum Karlomannus habuerat, susciperet.

(Fol 59'). Anno ab inc. Dom. 755, indictione 8, post Gayroinum episcopum, qui in expeditione imperatoris obiit, domnus Manasses ordinatur abbas in Flaviniaco dono imperatoris Pippini. Hic corpus beati Prejecti martyris a Volovico delatum æcclesiæ suæ intulit 8^{idus} Novembris. Hic etiam cellam primum Corbiniaci instituere volens ab imperatore Karolomanno obtinuit, nec tamen fecit. Obit a. 787, Non. Novembris, 33 anno suæ ordinationis. (Fol. 50'). Successit Adalbertus. Karolus Magnus contulit Deo et sancto Petro santocque Prejecto et abbati Manassæ, ut nullus hominum Flaviniacensis æcclesiæ in omni regno suo teloneum daret ut civitatibus, mercatis, vicis, villis, pontibus, portibus, non de rodatico, barganatico, pulveratico, mulatico, rivatico²³⁸, salutatico, laudatico, tranatico²³⁹ et de hoc quod homines ad dorsa portare solent, quidquid ad jus fisci pertinebat indulset, et de omnibus terris monachorum in toto imperio suo teloneum omne eis concessit 5 Non. Maii a. 7 regni sui (62).

(Chron. Div.) Karlomannus igitur post administratum communiter quadriennio regnum dicensit a. 771, pridie Kal. Decembris; Carolus solus regnum optinuit. Anno regni sui secundo, dum adhuc frater viveret, bellum Aquitanicum a patre inchoatum, sed nondum finitum, tanta felicitate consummavit, ut omnem et Aquitaniam et Wasconiam sibi retineret et sibi subjiceret. Igitur post Stephanum²⁴⁰ Paulus sedit Romæ annis 10, die 1, obiit anno Dom. inc. 767; post quem Stephanus annis 3, mensibus 10, diebus 28. (Gesta pont Rom.) Cui succedens Adrianus. sub quo habita est a quinque patriarchis apud Nicæam synodus 350 Patrum temporibus Constantini et Ilyrenæ matris anno imperii eorum septimo, regni Karoli Magni decimo, ab inc. Dom. 778, sedit annis 24, mensibus, 3, diebus 17. Obit anno Dom. inc. 796, et successit Leo.

(Chron. Div.) Compositis itaque Karolus rebus in Aquitania, et socio jam defuncto, precibus Adriani pontificis Romani bellum contra Langobardoscepit. Anno 772 Karolus intravit Italiam, et suscepit bellum quod a patre suo, Stephano papa supplicante, fuerat susceptum. Quidam autem de primoribus Francorum adeo voluntati ejus renisi sunt, ut se regem deserturos et domum reversuros libere pronunciarent. Cœptum tamen est. Karolus igitur Desiderium Langobardorum regem paucorum dierum obsidione compulit, et obsides dare, et erepta Romanis restituere, atque ut non repeterentur sacramento firmare. Pavia autem tradita est anno ab inc. 774, se-

ptimo anno regni Karoli. Finis igitur belli fuit subacta Italia, et Desiderius perpetuo exilio deputatus in Francia, filius ejus Adalgisus pulsus Italia, et res a Langobardis ereptæ Adriano papæ restitutæ. Karolus ergo Langobardia subjecta et sacramento firmata cum præfecisset, omni Italiæ Pippinum filium suum anno ipso, qui erat, ut dictum est, ab inc. Dom. 776, repetivit bellum contra Saxones rebel-lantes.

(Ann. Petav) (BERT. c. 14) Anno ab inc. Dom. 776, qui erat regni Karoli 9, obiit Madelveus episcopus, et cum obsideret exercitus Karoli in Tharavisa Italiæ civitate Stabilinum socerum Chrotgaudi, qui contra Karolum rebellaverat, et propter hoc Karolo Italiam ingresso in bello occisus erat: erat in eadem civitate Petrus vir Italicus, a quo tradita est civitas, et ob hoc Viridunensi episcopatu honoratus est. (Fol 61.) Quo in tempore præerat æcclesiæ sancti Vitoni abbatis nomine et officio Fretmodi diaconus et abbas, qui post sanctum Madelveum locum ipsum regendum susceperat. Temporibus ipsius Fretmodi, hoc est 14 anno regni Karoli qui erat ab incarnatione Domini a. 731, dedit quidam vir nobilis Bocco canonicus sancto et famulantibus ejus pro anima sua et pro anima Anlingi germani sui in ipso cymiterio sepulti res proprietatis suæ quas habebat in pago Viridunensi, loco qui dicitur Gailanæ curtis super fluvium Agira, id est ecclesiam in honore sancti Christophori, cum omnibus quæ ad ipsam villam pertinere videbantur, sicut in charta continetur. Postmodum interventu²⁴¹ Petri episcopi idem Fretmodo fecit præstarium de Raherei curte et ad eam pertinentibus cuidam Beltoni abbati, qui... sancto Petro et sancto Vitono: qui et i.... Garani curtem cum appendiciis, et post mortem ejus melioratas curias illas sanctus possedit V...dinus.

[BERT. 13.] Tunc episcopatus Viridunensis per 12 annos vacuus, sed quidam servus Dei Amalbertus nomine, juxta morem temporis illius factus corepiscopus regebat ipsam æcclesiam, et in quodam oratorio sub honore omnium apostolorum quasi solitariam vitam ducebat. Et tunc perdidit ipsa æcclesia quædam, quæ sibi collata aliquando possederat, et hoc in tempore Karoli Magni. (Ib., 14.) Licet enim Petrus præfatus vir Italicus pro traditione Tharovisæ de ipso episcopatu fuisset ab eo honoratus, quia tamen semper suspecti sunt traditores, in episcopatu per tempus præscriptum receptus non est. Tamen ne verbum regis esset inane et vacuum, post præscriptum annorum spacium concessum est illi civitatem ingredi et episcopatu poliri anno ab inc. Dom. 788²⁴², fuitque per 25 annos (Ib.) et passus est multa adversa. Certe etiam infidelitatem imperatoris objecerunt illi, et ob id per 12 annos

VARIE LECTIONES.

²³⁸ riu deletum. ²³⁹ tra deletum. ²⁴⁰ [obiit] Stephanus V. Kal. Maii [ind]. X. in marg. ²⁴¹ vox tota fere perit. ²⁴² lineola ultima perit.

NOTÆ.

(62) Rouquet V., 732,

non fuit ausus imperatorem videre. Sed postea a filiis ecclesiæ ipsius coram principe recte purgatus adiit illius præsentiam, et in diebus ejus ecclesiæ sibi non solum non adquisivit, sed et perdidit plurima. Difficile enim est. ut bono terminentur exitu, quæ malis sunt inchoata principiis. Probat hec ruina sua Viridunensis civitas, quæ turrium murorumque ²⁴³ solidissimo ambitu, utpote lapide, plumbo ferroque conserto munita, unde et nomen sortita est, ut vocaretur urbs Clavorum, pro tuenda Italici bujus instabilitate et experta infidelitate a Karolo destructa, nunc ingentis tantum i. ²⁴⁴ præfert industria et vix aliqua antiquæ illius firmitatis retinet. ²⁴⁵, edocens omnes suo tali infortunio, quæ Dei sunt a Deo esse quærenda. Sensit etiam rex insensibilis perniciem tanti infortunii, ut non minor hic nisi quia præmeditatus accederet hostis, quam dudum Vandalica pestis. Et merito; nam ab ipsis fidei rudimentis usque ad tempus illud semper in Dei nomine pontificis valuit electio cleri et populi, et si in quibusdam principes leguntur favorem et consensum præstitisse, nusquam tamen feruntur electionem vetuisse pontificis ordinandi, aut factam inmutasse. Sepultus est in ecclesia Sanctæ Mariæ ante altare sancti Petri. A vastatione autem urbis Viridunicæ, quæ facta est a Vandalis usque ad desolationem ejus factam sub Karolo colliguntur anni fere 380. De quadris autem lapidibus dirutæ civitatis Aquisgrani capella exstructa est.

[BERT. 15.] Post cujus mortem elegerunt sibi clerus et populus episcopum de regis palatio anno 815 Austrannum, cantorem ipsius, virum strenuum, cujus industria Bracenses negotiatores ejusdem ecclesiæ ditioni redacti sunt. Et hic superfuit annos 5. Requievit autem anno ab inc. Dom. 819, et sepultus in basilica sancti Petri apostoli cum prædecessoribus suis.

(Chron. Div.) Susceptum ergo bellum a Karolo contra Saxones per 33 annos majore dampno Saxonum quam Francorum gestum est. Videntes Saxones quod resistere non poterant, pacem petentes, baptizata est multitudo eorum. Anno ergo ab inc. Dom. 780 venit Karolus in Saxoniam in loco qui vocatur Patrisbronna, et ibi habuit placitum magnum, et ibi convenerunt Saxones ad baptismum, ditione a rege posita, ut Franci et Saxones unus essent populus. Duobus itaque præliis ita contriti sunt Saxones, ut ulterius neque regem provocarent, neque venienti resistere auderent. Plures tamen nobiles eo bello consumpti sunt.

Anno 788 Hispaniam aggressus sibi subdidit, et Britanniam. Per quadraginta enim et septem annos, quibus regnavit, ita ampliavit Francorum regnum,

ut cum esset antea magnum et forte, duplum illi addiderit. Colebat præ omnibus sacris locis ecclesiam sancti Petri apud Romam, cui etiam multa contulit in auro et argento. Ad hoc semper laboravit, ut urbs Romana suo labore veteri polleret auctoritate; quam cum tanto amore diligeret, quater tantum in omni tempore regiminis sui illo ivit. [EINH. Vita K.] Nunciato sibi Adriani Romani pontificis obitu ita flevit, ac si fratrem karissimum amisisset.

(Fol. 60*) Domnus Manasses corpus sancti Prejecti martyris a Volovico delatum Flaviniacensi intulit ecclesiæ, quam in honore sancti Petri et ejusdem martyris fundaverat. Exceptio ejus VIII Idus Novembris celebratur. Hic obtinuit apud Karolmannum (63), ut in Corbiniaco villa cenobiolum construeret. (Series abb. Flav.) Obiit 33 anno ordinationis suæ Non. Novembris; cui successit Adalbertus vir venerandus anno 21 Karoli, et 5 anno ordinationis suæ decessit, et ei successit Zacho, et quarto anno moritur; et huic Alchuinus succedens 7 anno obiit, et sic 35 anno imperii Karoli domnus Apollinaris ordinatur abbas dono imperatoris. Hic etiam abbatiam Divionensem et Reomensem rexit, et ecclesias easdem possessionibus auxit, sanctorum reliquiis honestavit, præcipue tamen Flaviniacensem provexit et auxit. Obiit pridie Kal. Aprilis a. 12 imperii Ludovici. Interfuit concilio Aquisgrani habito 4 anno Ludovici ejusdem, et post 2 annos successit Vigilius abbas, a. 14 Ludovici. [Ado.] Viennensem tunc temporis ecclesiam Ursus, Lugdunensem Ado regebat. Post Adonem Hilduinus nepos ejus Lugdunensem ecclesiam paululum non episcopus tenuit, et abscedens Lirinensis monachus factus est. Post quem Lugdunensem ecclesiam Laidradus suscepit honori rei publicæ utilis; Viennensem vero Vulferi Bavarius rexit a. 11, cui successit Bernardus. Laidradus vero in initio imperii Ludovici imperatoris Suessionense monasterium petiit, et in loco ejus Agobardus substituitur ejusdem ecclesiæ corepiscopus, consentiente imperatore et omni Gallicanorum episcoporum synodo. Quod quidam defendere volentes, dixerunt cum a tribus episcopis in sede Lugdunensi jubente Laidrado fuisse ordinatum. Hic igitur Agobardus et Bernardus Viennensis apud Ludovicum accusati, desertis ecclesiis, in Italiam ad Clotharium se contulerunt; sed agentibus piis imperatoribus, uterque sedem suam recepit. Et post paucos annos Agobardus apud Sanctonas in expeditione regia defungitur. Bernardus quoque obiit, et Agylmarus substituitur. Amolo quoque Lugdunensem episcopatum suscepit, cujus auctoritas et amor Karoli erga eum multum valuit sancto papæ Leoni, ut ipse hoc testatur in epistola ad eum missa.

VARIE LECTIONES.

²⁴³ vocem *caecisam* suppleri. ²⁴⁴ munitionis? ²⁴⁵ vestigia?

NOTE.

(63) Est charta Caroli regis data anno regni 8 sine die et loco. Plancher, Histoire de Bourgogne t. I, preuves p. 5.

(Fol. 61.) (*Gesta p. R.*; *Chron. Div.*) Successerat A post Adrianum in pontificatu Romano Leo anno ab incarnatione Domini 796, qui sedit in eadem sede annis 22, mensibus 5, diebus 15. Hunc Romani letania majore captum multis affectum injuriis, erutis oculis, lingua amputata, anno Dom. incarn. 799 fidem regis implorare compulerunt. [Apo.] Missus enim in custodia, per murum noctu aufugit ad ecclesiam sancti Petri; inde a Francis Spoletum deductus, ac demum ad Palabronnam honorifice a rege susceptus, et cum honore Romam est remissus. (*Chron. Div.*) Hec fuit causa ultimi adventus Karoli Romam ad reparandum æcclesiæ statum, ubi totum hiemis tempus exegit, quo in tempore imperatoris et augusti nomen assumpsit a. 799, ind. 8, quod primis multum quidem aversatus est. [Apo.] Tum habita questione de eis, qui Leonem papam ita inhoneste tractaverant, et deponendo contumeliaverant, ut reos majestatis capite plectendos jussit. Pro quibus pius pontifex intercessit, et rex eis vitam et membra perdonavit; in exilium tamen sunt missi.

Anno ab inc. Dom. 803, imperator legationem Romam misit de inquirenda veritate, si, ut ferebatur, sanguis Christi in Mantua fuisset inventus. Qua de causa Leo in Franciam venit, quem imperator Remorum civitate susceptum, natalem Domini cum eo celebrem duxit, et donatum maximis muneribus per Bavariam ire volentem deduci fecit usque Ravennam.

[Apo.] Anno ab inc. Dom. 806 delata sunt corpora et ossa sancti Cipriani a Carthagine cum reliquiis Scillitanorum martyrum, Sperati et sociorum ejus, et Lugduni in ecclesia sancti Johannis Baptistæ posita.

(*EINH. Ann.*) Anno ab inc. Dom. 810 Pippinus Italiæ rex defungitur, in cujus regno Karolus filium ejus Bernardum nepotem suum substituit, et regem appellari constituit.

Anno ab inc. Dom. 813 quidam de primoribus Romanorum conspiraverunt in interitum Leonis papæ, qui comprehensi jussu illius interfecti sunt. Exacto vero papatus sui anno 21° cum graviter ægrotaret, Romani collecta manu omnia prædia, quæ in singulis civitatum territoriis noviter construxerat, primo diripiunt, deinde concremant. Quos prohibuit ab incepto Bernardus Italiæ rex, et eodem anno obiit papa Leo.

(*Chron. Div.*) Extremo vitæ suæ tempore congregatis omnium Francorum primoribus, Ludovicum filium suum consortem regni et imperialis nominis fecit heredem, imposito capiti ejus diademate. [BERT]. Quo in tempore Herilandus suscepit Viridunensem episcopatum, vir multum simplex et ultra modum infirmus; et hic expletis in episcopatu annis 7, obiit Aquis, et relatus inde, sepultus est juxta Anstranum in basilica sancti Vitoni. (*Chron. Div.*) Karolus

quoque decessit anno ab inc. Dom. 815, etatis suæ a 72, regni 47, 5 Kal. Februarii, et est sepultus Aquigrani palatio in æcclesia, quam ipse ædificaverat. Successit Ludovicus cognomento Pius, et per annos 25 magno moderamine rexit imperium, et hostibus fortibus resistens potenter eos terruit.

[*EINH. Ann.*] Anno 816 obiit Leo papa, et successens Stephanus sequenti anno obiit, cui successit Paschalis.

Anno 817 Ludovicus concilium habuit de abbatibus et monachis, ubi interfuit Apollinaris abba Flaviniacensis, et obiit 826.

(*Ep. Hincm.*) Anno ipsius domni Ludovici 8, ab incarn. Dom. 823, natus est ei filius Karolus in Franconofurth palatio novo, et ibi ordinatus est pridie Idus Junii Drogo Karoli Magni filius, et datus est ei episcopatus Metensis, et Humberto præcentori palatii episcopium Meldense traditum est. Qui invenit in ipsa æcclesia quaterniunculos de vita sancti Sanctini, sed valde contritos. Eodem anno in territorio Tullensi, villa Commarciaco, puella sabbato sancto post acceptam communionem jejunare cœpit, et tres annos absque omni cibi et potus perceptione permanens, a. 826 iterum manducare cœpit. (*Chron. Div.*) Habuit Ludovicus et alios tres filios, Lotharium, Ludovicum et Pippinum, et ex alia uxore juniorem, quem diximus Carolum.

[*EINH. Ann.*] Anno 824 Paschalis papa obiit, et Eugenius successit, et tribus annis administrato pontificatu Romano, Valentino sedem reliquit, qui eodem mense obiit, et Gregorius IV successit. (*Gesta p. R.*) Sedit a. 19. (*A. Fuld.* 833, 834.) Hujus tempore, ut in Gestis Francorum legitur, Ludovicus in Elisatiam profectus occurrentibus ibi filiis suis cum præfato Gregorio Romano pontifice, judicio episcoporum nomen deposuit et ad penitentiam agendam aliquanto tempore privatus et inclusus victitavit.

[Apo.] Anno 828 cum omnis potestas Francorum Pii Ludovici studio vacaret otio, quidam tantam boni spem²⁴⁶ non ferentes, uxorem imperatoris ab ejus latere in Aquitaniam sub custodia dirigunt. A rege quoque universus populus deficiens ad filios ejus se transtulit: ipse custodiæ traditus est, uxor ejus itidem custodiæ mancipata est; sed nutu Dei post tot²⁴⁷ adversa prospera succedunt, populi ad penitentiam²⁴⁸ convertuntur, ipsum in pristino gradu revocantes sublimant, filii nunciis missis veniam flagitant, matrem reducunt. [REGINO.] Clothario jam imperatori ut extra²⁴⁹ Italiam nisi patre jubente non procederet²⁵⁰ principes imperant. Quod divina²⁵¹ pietate et gratia factum est quia ipse²⁵² imperator in sequentibus judicio episcoporum ad penitentiam reconciliatus est. Fuit autem hec dejectio²⁵³ maxima ex parte facta pro multimoda fornicatione Judith uxoris ejus.

[BERT.] Anno 839 Lotharius relicta Francia Ita-

VARIE LECTIONES.

²⁴⁶ bonis *supplevi*. ²⁴⁷ p. t. a. *supplevi*. ²⁴⁸ peniten *supplevi*. ²⁴⁹ ut extra *deleta*. ²⁵⁰ procederet *dele tum*. ²⁵¹ divina *deletum*. ²⁵² *supplevi*. ²⁵³ dejectio *deletum*.

liam petit. Ebbo Remorum archiepiscopus deponitur, et multi alii exilio dampnantur, quia in dejectionem imperatoris conspiraverant. Defuncto autem Herilando antistite, abiit pars cleri et plebis Viridunicæ ad Hludovicum imperatorem anno Dom. inc. 827, et petierunt sibi dari domnum Hildinum de Alemannia, virum bonum et sanctum, qui in episcopatu suo multas æcclesias construxit, et multa bona operatus est (*Chron. Div.*) Ludovicus igitur regnum suum inter filios suos dividens, Lothario qui erat major natu tradidit imperium et regnum Italiæ, et partem Franciæ quam Mosa et Renus inter se dividunt, et partem Burgundiæ; Ludovico tradidit Bawariam Saxoniam, et regna quæ Karolus subegerat; Pippino Aquitaniam, Wasconiam et terram sibi subjectam usque in Hispaniam; Karolus minimus natu, qui Calvus est dictus, adeptus est Franciam, Burgundiam, Neustriam. Unde indignati sunt fratres, quia volebant eum sibi æquari, vel quio melior pars regni ei collata fuisset. (Fol. 62.) Unde post patris obitum grave inter eos ortum est bellum, et tamen statuta patris immutari non valuerunt. Ad extremum etiam Aquitaniam Karolus obtinuit. Pippino enim ante patrem defuncto, filius Pippinus remansit, qui quia ad regnum gubernandum minus fuit utilis, ad Karolum se principes contulerunt, et regnavit Karolus Calvus annis.... Anno Domini 839 corpus sancti Bartholomei Beneventum delatum est. Obiit Apollinaris abbas Flavianiacensis pridie Kalend. Aprilis, duodecimo anno Ludovici, et post duos annos Vigilus successit annis 14, et post eum Arewaldus subrogatus est anno 25 ipsius Ludovici.

Obiit autem Ludovicus 12 Kalend. Julii anno ab inc. Dom. 840, [Ado.] imperii sui anno 26. Corpus ejus a Drogone fratre Mettim delatum et in ecclesia sancti Arnulfi positum est. Successit Lotharius in regno.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 841 fuit apud Fontanidum bellum gravissimum inter fratres filios Ludovici, et non sine magno suorum dispendio Karolus et Ludovicus vicerunt. (*Ann. Lugd.*) Eodem anno Agobardus Lugdunensis episcopus obiit; et illud memorabile opus, quod stetit a tempore Trajani imperatoris et Forum vetus appellabatur, Lugduni corruit. (*Chron. Div.*) Dum ergo quisque sibi consulit, et ne alter sibi præferatur cavet, unitum Francorum regnum fœda sectione sciderunt, et exteris nationibus occasionem rebellandi contulerunt. Ingruentibus enim Normannis, Danis et Britonibus, sunt christianorum strages, deprædationes, vastationes, incensiones. Hac de causa pacificantur inter se reges, et quia armis non possunt, pecuniis se redimunt (*Ann. Prud.*) Eodem anno, qui erat ab inc.

A Dom. 842²³⁴, Normanni, id est aquilonares populi, vastaverunt Rotomagum, anno 1 Lotharii et Karoli.

(*Gesta. p. R.*) Anno 844 mortuo Gregorio Sergius papa succedit, et 3 annos administrato sacerdotio Leoni IV dereliquit, et post annos. . . successit Benedictus III annis 2, et Nicolaus I. Qui exactis in sacerdotio 10 annis Adriano cathedram reliquit anno ab inc. Dom. 868.

(*Chron. Div.*) Lotharius igitur major natu optinens imperium, Contentus fuit ea parte regni quam supra diximus, cum urbe Roma et Italia. Indictio 15 fuit annus Lotharii imperatoris in Italia 33, in Francia 13, [Ado.] Habuit filium Ludovicum qui in vita patris Romæ a Sergio papa coronatus et imperator appellatus est. [Bert.] Regebat tunc Viridunensem æcclesiam præfatus domnus Hildinus episcopus, vir per omnia laudabilis. Sed hic post bellum in Fontanido actum magno odio habitus a Lothario imperatore, anno ab inc. Dom. 851 obiit in ista civitate cum magno dolore et tristitia Idus Januarii, exactis in episcopatu 24 annis, et sepultus in cripta saucti Vitoni. Post cujus excessum ordinatus est in ipsa æcclesia domnus Hatto, et pro prædicto imperatoris odio invenit tunicam sanctæ Mariæ per multa scissam et disruptam, id est res præfatæ æcclesiæ nimium subtractas et alienatas. Pro quarum alienatione et suorum afflictione toto nisu erexit se contra inimicos æcclesiæ, donec miserante Deo ad pristinum statum omnia reduceret et redintegraret. Insuper etiam obtinuit apud Lotharium juniorem regem villas et prædia quamplurima, ut demonstrat cartarum notitia. Erat enim intentio ejus et labor nimius, ut æcclesia sibi commissa exaltaretur et pace frueretur. Quod et fecit diebus vitæ Lotharii junioris. Hic accepit partem reliquiarum sanctorum confessorum pariterque pontificum Mauri, Salvini, Aratoris, quorum corpora sancto Agerico revelata, et ab eodem fuerant honorabiliter et sanctissime ordinata in eadem æcclesia ubi primo fuerant tumulata, sancti Petri apostoli nomine consecrata, sed a domno Hildino in nova sancti Medardi æcclesia erant translata, et reposuit in monasterio quod Theologium dicitur, æcclesiæ suæ subjectum. Brachium vero sancti Mauri in æcclesia quam ipse in castello novo, quod nunc Hattonis castrum ab auctoris nomine vocatur (64), construxerat, sub altari recondidit ad salutem et præsidium posterorum. (Fol. 62.) Lothario ergo juniore rege filio Lotharii diem obeunte anno ab inc. Dom. 874 in mense Augusto, etiam iste obiit Kalend. Januarii, et est sepultus in basilica sancti Vitoni, in cripta juxta corpus domni Hildini episcopi, exactis in episcopatu 23 annis. [Bert. 18.] Ipse etiam inchoavit novam

VARIE LECTIONES.

²³⁴ *corrigere* DCCCXLI.

NOTE.

(64) Hattonchatel a dextra Mosæ haud procul ab oppido S. Mihel.

ecclesiam sanctæ Mariæ, et magna ex parte con-

struxit.

Eo tempore præsidebat Metensi æcclesiæ Adventius pontifex. Viridunensi Hatto, Lugdunensi Remigius. Hic Adoni Viennensi episcopo, Romanæ ecclesiæ vicario, et Nicholao papæ pro eisdem episcopis Treverensi et Coloniensi (65) depositis litteras misit. Clerus quoque Coloniensis eidem itidem misit litteras; quæ habentur in catalgo. Sed cum a multis perlaboraretur diverso modo tum timore regis tum amore illorum, nullatenus persuaderi papa potuit, ut restaurarentur. Defuncto autem beato Nicholao cum imperante Ludovico successisset Adrianus, et litteras misisset Galliarum episcopis, ut non alios ordinarent episcopos nisi quibus præfatus imperator episcopatum concederet, et ordinari mandaret, non consenserunt venerabiles episcopi, sed pariter congregati litteris factis communiter suggererunt papæ, se decreta sanctorum patrum fideliter observare velle et secundum scita canonum episcopos consecratos; quarum textus in catalogo sacrarum scripturarum habetur. (Fol. 62^b.) Scripsit et aliam epistolam Gerardo duci et Rofrido comiti et omnibus Galliarum comitibus, ut nullius hominis favore vel gratia permitterent alios viros ecclesiastici ordinis in episcopis totius Galliæ et Burgundiæ consecrare episcopos, nisi quos Ludovicus imperator juberet, cui satis luculenter et honeste obviaverunt præfati venerabiles Galliarum episcopi, litteras illas per verba singula discutientes, et quod sanctorum patrum decretis consona non essent humiliter suggerentes, inque hujus responsionis extremitate epistolam papæ Nicholai prædecessoris sui interserentes. quæ ad quandam episcopum Galliæ misit, inter cætera de ordinibus sacris pie et lucidissime exprimens in hæc verba: *Illud autem, frater karissime, ridiculum sonuit, quod apicum tuorum gerulum nolis commendans, hunc presbyterum esse Cerardi illustris comitis perhibuisti. Verum quid hoc scribens prudentia tua dicere voluerit, vel quid super hujusmodi verbo intellexeris, fateor, nos ignoramus. Numquid Gerardus comes illum presbiterum consecravit? Numquid de ipsius est diocesi? Ubi hoc legisti? Ubi hoc didicisti? Nisi quia presbiteri non specialiter ecclesiæ civitatis aut ecclesiæ possessionis, aut martirii aut monasterii secundum sacras Scripturas ordinantur, sed in domibus laicorum constituuntur, et cum secularibus adeo conversantur, ut jura non Dei nec ecclesiæ cujuslibet, sed illius comitis et illius ducis esse dicantur; ita ut impletum sit quod per prophetam dicitur: « Et erit sicut populus, sic sacerdos (Ose, IV, 9). » Quod fortasse unum est eorum. Quæ cum in nomine Domini conve-*

nerimus unanimiter in id ipsum, oportebit decentius emendari et tamquam venenatum elleborum amputari, Et post pauca hoc addiderunt: *Quid putamus, si beatissimus papa Nicolaus in diebus suis audisset, et in litteris quæ ab apostolica sede conlatis, quod layci comites non permetterent in civitatibus episcopos ordinari, nisi quos secularis potestas elatere suo misisset. Qui inde scriberet? Quo dolore moveretur? Quosve gemitus daret, cum perspiceret sacratissimum ordinem tam illicite tractari et ad tantum nefas prosilire quemquam ausum, ut de sede apostolica tam inconvenientia et extra usum ecclesiasticum omnino scriberet.* Tales tunc in Gallia erant episcopi.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 855 Lotharius divisit imperium filiis suis, Ludovico Italiam, quem et imperatorem appellavit; Lothario regnum quod suo nomine vocabatur, et Carolo regnum Provinciæ atque dispositis regni negotiis, in monasterio quod Prümia dicitur monachus factus, diem clausit ultimum ipso anno 3 Kal. Octobris.

Anno 856 indict. 4 Lotharius Teutbergam duxit uxorem.

Anno 858 Karolus rex Provinciæ moritur, et de regno ejus inter Lotharium et patruum eius Karolum filium Ludovici facta est contentio, et Lotharius Hucberto ducatum dedit inter Jurum et montem Jovis, quia sororem ejus habebat.

(Fol. 62.) Anno ab inc. Dom. 860 Britones Franciam invadunt, contra quos Carolus pugnavit, et Britanniam intrans, turpiter victus aufugit.

Anno ab inc. Dom. 832 rex Brittonum nutu Dei percussus est, et anno sequenti Brittones ei subduntur.

Anno ab inc. Dom. 866 Rollo Normanniam intravit, et postmodum baptizatus Robertus in baptismo dictus est.

(Fol. 62.) Anno 868, ind. 1, Lotharii regis tempore facta est in terra Francorum et Galliæ et Burgundiæ fames valida, et mortalitas hominum, et pestis animalium (cf. An. S. Columbæ). Quæ sic justo Dei judicio in populum desevit, ut multi patriam deserere et ad terras alias cogentur demigrare, adeo ut multæ urbes Franciæ raro incolerentur habitatore.

(Fol. 62^b.) Anno ab inc. Dom. 864 translatum est corpus sanctæ Reginæ virginis et martiris de Alesia civitate apud Flaviniacum castrum seu cenobium, præside loco eidem, cujus erat juris civitas præfata, Aigilo abbate, postmodum Senonum archiepiscopo, regnante Carolo Calvo. Hic est Aigil abbas Flaviniacensis, qui cellam Corbiniaci instituit, et duodecim ibidem monachos posuit (66), annis ex quo Flaviniacensis æcclesia ipsum Corbiniacum

NOTÆ.

(65) Cf. Annales Hincmari, Fuldenses ei Reginonem.

(66) Probatur ipsa constitutionis tabula apud Mabillon Act. SS. Sæc. IV, 2, p. 240, scripta anno 864 sequenti die post humationem corporis S. Reginæ martyris xi Kal. April. In eodem enim loco in-

Avalinse seu Nivernense comitatu apud Ammondas sito Manassis abbas, ut testatur tabula, monasterium construere volebat. Reginæ translationem descripsit auctor anonymus apud Mabillon l. I. Eidem Aigilo Isaac episcopus Lingonensis altaria nonnulla in quibusdam pagi Attoriensis ecclesiis die Sabbati men-

optinuit ducentis quinquaginta octo (fol 62^b.) Post Vigilium a. 839, ind. 2, Adrevaldus successit, et Marianus a. 1 Caroli viguit. Vulfaldus in a. 8, Warinus comes (67) et sub eo Sarulus decanus in a. 10, Gotserus in a. 13 obierunt; Hugo successit Sanctus Ezgil in a. 24, ind. 11 a. 837 transtulit corpus sanctæ Reginæ. Geylo successit in a. 26 ab inc. Dom. 866 in episcopatum Linguonensem promotus, et ei Sigardus a. 870, 30 Karoli successit; inde Wilfridus Ludovici II imperatoris sororius a. 880 (68) ind. 13, anno Karlomani principis secundo consecrationem ecclesiæ Flaviniacensis a Johanne papa et 18 episcopis facere optinuit, et in anno eodem 880 ind 13, cartam inter abbatem et vasallos ejus et monachos fecit (69). Adalgarius abbatiam a Carolo Simplicio (70) optinuit, et quia res ecclesiæ pervasit, Romam evocatus, Trenoreii obiit a 893 (71). Est etiam Walo episcopus a Silvestro papa excommunicatus propter invasionem ejusdem ecclesiæ, sicut in litteris Aquini ante Walonem electi episcopi invenitur. Anno 836, Adalgarius episcopus fit: præfuit a. 33, [REGINO.] In quo spatio imperium per multos divisum et scissum est. Boso regnum Provinciæ, Wido imperium, Odo Franciæ regnum sub Carolo Simplicio, Rodulfus Jurense, Carolus junior imperium. Anno translationis sanctæ Reginæ primo obiit Salocho Dolensis episcopus Flaviniacensis monachus, cujus corpus post 200 annos incorruptum repertum est.

(*Chron. Div.*) Post Lotharium igitur juniorem Karolus frater (72) ejus cognomento Calvus, rex Franciæ imperium adeptus est, sed Ludovicus Italiæ rex alter frater monarchiam regni cupiens invadere iterum contra Karolum bellum excitat, et Normannos aliasque gentes contra eum evocat, quas Karolus superat, et fratrem de finibus suis expulsat.

(*Leg. 1*, 534.) Anno 876 concilium habuit Karolus in Ticinensi palatio, cui interfuit Berhardus Viridunensis episcopus. Dampnati et depositi sunt Eda-

tius. . . ricensis, Agelmarus Arvernensis, . . . nius Linguonensis (73). Hic dedit privilegium ecclesiæ Flaviniacensi. Sub Nicholao I papa habita est cum quinque patriarchis synodus octava 150 patrum apud Constantinopolim, Basilio Magno imperatore petente et præsentate.

(*Chron. Div.*) Imperator ergo Karolus cognomento Calvus anno dom. inc. 877, ind, 11 vita functus est pridie Nonas Octobris, et Hermentrudis regina in finibus Lugdunensium, et sepulta Nantoade in monasterio sanctorum Petri et Pauli; sed monitione angelica translatus Parisius ad Sanctum Dionysium regaliter tumulatur. Successit Patri Ludovicus; qui regnavit 4 annis; et ei successit Ludovicus Karoli nepos, vix biennio regno nomine functus. Hic tanta cede Danos perdomuit, ut vix superesset qui renuntiare potuisset. Adriano papæ Johannes VIII successit anno Dom. 870. Hic ad Ludovicum venit in Franciam, et cum eo loquitur est. Hic Ludovicus 2 anno regni obiit 882. Karolus, qui Simplex dictus est, in cunis orbatus patre remansit. Ob id Franci anno regn, 888 indict. 6., Odonem, Roberti Andegavorum comitis filium, quia Normanni imminabant, tutorem regni et pueri elegerunt, et licet reluctantem, sub Karolo constituerunt regem. Hic quoda vixit hostes fortiter pressit, et Karolo, postquam adolevit, patienter sua regna restituit, a quo et parte regni donatus est. Remigius Lugdunensis 49 episcopus, et Ado Viennensis miserunt literas præfato papæ Johanni pro simonia et quia per manum laicam quilibet indigni ad episcopatum promovebantur, (*Cat. pont.*) Huic Johanni anno Christi 880 Marinus successit, et Adrianus sedit anno 1. Successit ²⁵⁵ et ei Stephanus a. 883, ind, 3. Hic propter temeritatem Frotharii Burdigalensis episcopi litteris missis Aureliano ²⁵⁶ Lugdunensi archiepiscopo præcepit ut, sumpto uno vel duobus ex eadem provincia episcopis, ad eandem ecclesiam ²⁵⁷ euntes pontificem consecrarent; si ex episcopis provinciæ jam dictæ ne-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵⁵ *deest c.* ²⁵⁶ *relia suppletum.* ²⁵⁷ *m. . . . c.*

NOTE.

sis Oct. a. 865, anno regni Caroli 25 (mense Octobri, a. 865, jam currebat a. regni 26) contulit Ibid., K.

(67) Regnante Warino illustri comite Carolus Calvus monasterii Flaviniacensis immunitatem confirmavit vii Kal. Jul., a. regni 10, ind. 12. Oseni villæ. Bouq. VIII, 500. K.

(68) Johannem VIII papam anno 878 in Gallia commoratum esse constat. Ipse in epist. 97, Mansi t. XVII, p. 84, scribit: *Adwardum presbyterum qui nobis in monasterio Flaviniaco ministravit, cujus homines scutellam argenteam sancti Petri, nescio utrum consensu illius annon, furati sunt, pro sacrilegio furti excommunicamus K.*

(69) Signa chronologica Hugo minus accurate reddidisse videtur. Exstant litteræ Johannis VIII papæ datæ iv Kal. Jun., ind. 10, imperante domno Carolo a. 2, quibus Flaviniacum Adalgario Eduensi episcopo et successoribus ejus in perpetuum concedi-

D tur et fratrum bona confirmantur. Mansi K.

(70) Imo Calvo, ut litteræ docent Caroli imperatoris datæ vii Kal. Mart., ind. 10, anno regni 37, et anno imperii 26 (anno 877). Bouquet t. VIII, p. 687 confirmatur in synodo Ravennatica vi Kal. Dec. 877. Plancher. t. I, pr. p. 11 K,

(71) Adalgarium anno 893 adhuc inter vivos fuisse probaret donatio quædam Ardradi data iv Non. Februar., a. regni 3 Caroli Simplicis; Labbe I, 271, nisi in actis synodi Cabillonensis (Mansi t. XVII, p. 310) legeretur, Kal. Mai., a. 897, ind. 12 convenisse episcopos quæstionem institutos in Gisfridum monachum Flaviniacensem, qui quod Adalgarium veneno sustulisset accusabatur K.

(72) Patruus.

(73) Achardus episcopus tabula data vi Id. April. regnante Lothario rege, ann. 12 (867) Flaviniaco altare S. Martini in Chidiviaco villa cedi jussit. Labbe I, 270, K. — Sed nomen hoc, æque ac sedes Edacii, latet.

minem possent habere, ipsi fisci sua auctoritate A episcopum consecrarent. Stephano successit Formosus qui Silvester II. Hic Augrimus ²⁵⁸ Linguonensem restauravit, qui defuncto Aureliano ²⁵⁹ Lugdunensi in loco ejus substitutus. Formosus vices suas Barnoino Viennensi commisit ²⁶⁰, qui fuit frater Bosonis regis. (*Ser. abb. Fl.*) Formosus papa Walonem Eduensem episcopatum sibi vendicantem excommunicavit, quoniam ordinator archiepiscopus Lugdunensis a Stephano papa depositus, set a Formoso restauratus, suum non haberet pallium nec restitutum sibi dignitatem; qui posset episcopum consecrare? et cum contradiceret consecrationem Teutboldus episcopus ex parte papæ. Excommunicatus est autem propterea ecclesiam sancti Petri Flaviniacensis quam invaserat. Excommunicatus est B et Richardus dux, et Manasses et Ingelbertus pro invasione æcclesiarum et maxime Eduensium usque ad satisfactionem. Invenitur hoc in litteris Aquini ante Walonem petiti et electi Eduensis episcopi. Et Tedaldus 16 Kal. Septembris dom. inc. 856 anno, ind. 4; cui successit Isaac 880 ind. 13; et ei Geylo successit de abbacia Flaviniacensi promotus in episcopum Linguonensem anno dom. inc. 880 ind 13 ²⁶¹, et ei Teutboldus ²⁶², et ei Augrimus. Warnerus obiit 908. Anno 879: ind. 12, suscepit regnum Provincie ad Viennam Boso Idibus Octobris, post. . . lum; cui successit Ludovicus filius ejus 891, adhuc juvenis, auctoritate papæ Stephani sub tutoribus Richardo duce et regina.

(*Chron. Div.*) In partibus igitur Bavarie et Saxoniae et Italiae imperatoris Ludovici Pii filius Ludovicus, et Lotharius Lotharii, imperatoris filius tenebant. Post obitum eorum filii ipsius Ludovici regnaverunt. Nam Lotharius junior rex obiit sine filiis. [BERT.] Ludovici igitur tempore anno ab inc. Dom. 873, ind. 8, post excessum domni Hattonis dominus et sanctissimus vir Berhardus acclamatione cleri et populi factus est episcopus Viridunensis, cujus intentio et studium sanctissimum fuit inceptam basilicam ad perfectum usque perducere. Quod et fecit Deo miserante. Signa grandia et honorabilia et minora valde bona ibi esse constituit, pontificalia vestimenta, et ornamenta æcclesiastica quamplurima, et feretrum ubi sunt reliquie sanctorum æcclesie sue contulit. Canonicos suos canonicè vivere fecit, villanis presbyteris viam justitie viriliter ostendit, et pueros in divinis et humanis libris per se et per alios cum summa caritate instruxit. Obiit in Thelegio monasterio, ubi et corpus ejus conditum est pridie Kalend. Januariæ. (*Chron. Div.*) Fuit in episcopatu decem annis. Obiit igitur Ludovicus justus et sanctus imperator Lotharii imperatoris senioris filius et frater junioris Lotharii 4 Idus Aprilis anno ab inc. Dom. 878. Karolmannus filius ejus suc-

cessit, cujus fuere fratres Ludovicus et Karolus; regnavit annis 5; obiit Non. Decembris anno 884, quo anno Normanni Burgundiam invaserunt. [REGINO.] Karolus, cognomento Calvus, obitu fratris audito, Italiam intravit, sed a Karlomanno nepote territus fugit, et eodem anno, ut prædiximus, vita decessit. (fol. 63.) Karlomannus obiit Nonis Decembris anno 884, et sequenti Karolus imperator efficitur, et hoc post annum unum defuncto, alius Karolus Simplex imperium assumpsit, qui regnavit 29 annis. Ludovicus autem Karlomanni frater rex Saxonum constitutus, adhuc eodem fratre vivente Bavariam intravit. (*Chron. Div.*) Anno ab inc. Dom. 881, Non. Aug. pugnavit Ludovicus filius Ludovici regis contra paganos et contrivit ²⁶³ eos; regnavit autem ann. 3. [REGINO.] Illis duobus fratribus, Ludovico scilicet et Karlomanno, intra quinquennium defunctis, ad juniorem Karolum rerum summa pervenit, qui consecratus est a Johanne papa imperator. (*Chron. Div.*) Annus 883, indictione 4, annus fuit imperatoris Karoli in Italia 3, in orientali Francia 4, in Gallia 1. [BERT.] Temporibus igitur Ludovici Germanici regis Dado suscepit episcopatum Viridunice urbis, anno ab inc. Dom. 883, cum qua optinuit plurima. Quo mortuo Karolus, ut diximus, monarchiam adeptus est. Dado episcopus Viridunensis ante episcopatum præfuit abbacie sancti Vitoni, quam etiam sumpto episcopatu non omisit; qui acquisivit ecclesie illi plurima, cujus ecclesie canonicus Bertharius in ejusdem ecclesie requiescit cimiterio. Anno inc. verbi 887, Normanni pagani Flaviniacum castrum seu cœnobium ingressi, occiderunt monachos cum famulis 8 ²⁶⁴ numero, et manserunt dies 14 ²⁶⁵, a 3 Idus Januarii usque 8 Kal. Februarii.

[BERT. *præf.*] In diebus igitur pontificatus domni Dadonis, cum ejus bono studio et inclita fama per 35 annos multa ecclesie sibi commissæ provenerint prospera, cum 36 anno principalis æcclesia peccatis exigentibus igne consumpta, libri et memorie sanctorum patrum maxima ex parte eidem essent traditæ, Bertharius presbyter, ne sanctorum patrum Viridunensium pontificum sacrosancta memoria et venerabile studium et operatio sancta penitus oblivioni traderetur, quæ de sanctis eorum actibus legerat, breviter sermone comprehendit, presentibus gratum, posteris utile. (*Chron. Div.*) Karolus ergo Italiae et Saxonie adeptus imperium, postquam Normannos, qui Parisius 7 annorum obsidione attriverant, sibi subdidit, obiit anno ab inc. Dom. 888, ind. 6, pridie Nonas Octobris, anno imperii sui 4. [REGINO.] Post quem accepit Arnulfus nepos illius regnum anno ab inc. Dom. 888, ind. 6, eodem scilicet anno, filius Karlomanni filii Ludovici imperatoris justus et sanctus.

(*Chron. Div.*) Iterum in Francorum regno No-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵⁸ Augr. *supplevi ex Serie abbatum.* ²⁵⁹ ita ex Serie restitui; reparavit inc. legi videtur. ²⁶⁰ omisit deletum ²⁶¹ numerus excidit. ²⁶² Teut excidit. ²⁶³ ita suppleo. ²⁶⁴ V. : : c. ²⁶⁵ ita suppleo; in codice non nisi V apparere videtur.

manni insurgunt, et anno ab inc. Dom. 891, indict. 9, Gallias, Hispanias, Italiam Franciam et totum christianorum vastant regnum. Civitates Parisius, Belvacus, Carnotis et Meldis et reliquæ non secus undique civitates diripiuntur, vastantur et evertuntur, corpora sanctorum infra muros recipiuntur timore hostium. Corpus sancti Benigni, Divionensis ecclesiæ patroni, Linguonis fertur. Sanctus Sanctinus Meldis in ecclesia majore positus a Viridunensibus maximo pretio Viriduni relatus jam erat superioris fugæ¹⁶⁶ tempore, a. 866. Normanni Gallias pervagantur, Hispanias, adeunt, Rodanum intrant fluvium, Italiam populantur, et totum christianorum pessundatur regnum. Interea congregati Franciæ principes concilium de magnis rebus ineunt, et, ut prædiximus, Odonem licet reluctantem sub Carolo constituunt regem. (*Ann. Vedast.*) Indict. 10, fuit annus primus imperii Widonis augusti, qui per Galonem Linguonensem episcopum constitutus rex, cum audisset Odonem regem factum, cum Berengario rege Italiæ multa bella gessit, et victor reveniens imperator creatus est. Eodem anno apud²⁶⁷ Tullum et circa Alpes ultra Jurum Rodulfus rex factus est 92 anno. (*Chron. Div.*) Anno igitur ab inc. Dom. 893, ind. 11, Odone regnante in Francia, Arnulfo in Italia et Saxonia, Karolus jam juvenis Francorum repetit sceptrum, et memoratus Arnulfus imperii invasit monarchiam, Romam cum assensu Formosi papæ capiens, a quo in imperatorem promotus est. [REGINO.] Tunc primum a Francorum regibus ad extraneos translatum est imperium, principibus regni parvipendentibus Karolum ob tardum mentis ingenium. (*Chron. Div.*) Zondebolcus in præsentia patris sui Odonis regis rex ab Arnulfo constitutus, cui Arnulfus regnum Lotharii dedit, et postea filius ejus occiditur, et ipse obiit anno 901. (*Ann. Vedast.*) Odone ergo anno regni sui 12, ab inc. Dom. 899 defuncto, reciprocate Normanorum et Danorum emergunt fluctus; Ungari ab aquilone. Saraceni a meridie et finibus Hispaniæ prorumpentes in interitum conflagunt Galliæ (*Chron. Div.*). Per omnia sevit gladius, cuncta dantur incendio, sanctorum loca traduntur exterminio. (fol. 63'.) Eo anno Burgundia vastata est a Normannis; quibus occurrens Richardus dux justitarius bello eos fudit, et retro redire coegit. Iterum apud Carnotum socio Roberto duce, Odonis regis fratre, idem Richardus cum Normannis dimicavit, et immanem eorum multitudinem occidit. Habuit tres filios, Rodulfum, qui fuit rex Francorum, Bosonem, qui Galliæ superioris quæ Comata dicitur, id est Burgundiæ, accepit regnum, tertium Hugonem Capito, qui fuit dux inferioris Burgundiæ.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 904, fuit bellum inter Conradum ducem et Adalbertum, in quo Conradus cecidit, et anno sequenti Adalbertus capite

A plectitur. (*Cat. pont.*) Formoso successerunt Bonifacius, Stephanus, Theodorus, Johannes IX.

Anno 910, constructio monasterii Cluniacensis, et 918 obiit Willelmus dux constructor illius.

(*Ser. abb. Fl.*) Anno 913, Walo Eduensis episcopus obiit, qui præfuit annis 20 sub Carolo Simplicie; et Herveus successit.

[FLOB.] Anno 919, cecidit Remis grando mirabilis ovam gallinæ superans magnitudine, latitudine medium palmæ. Anno sequenti mel in spicis inventum est et flores in arboribus maturis jam frugibus.

Anno ab inc. Dom. 917, Rodulfus rex constitutus est, et 21 regni sui anno ab Ungris id est Saracenis interfectus est, et Ebbo dux castri Dolensis; et invasit regnum Hugo dux, capiens in vinculis Karolum Rodulfi filium; et regnavit usque ad annum dōm. inc. 981.

Eodem etiam anno qui erat ab inc. Dom. 920. obiit Rollo Normanorum princeps, et Willelmus filius ejus successit, qui dolo occisus est anno 943, et Richardus filius ejus successit.

(*Chron. Div.*) Exorta ergo discordia inter Carolum et regni principes, fiunt lites et bella, rapinæ et incendia, et innumera undique seviunt mala. Tandem rex facti penitens principes ad concordiam commovet, pacemque exoptatam cum eis firmat. Richardus igitur, qui ab executione justitiæ cognomen acceperat, quamdiu vixit, Carolo regi semper fidelis extitit; quo mortuo anno 922, Odone quoque rege defuncto, Kalend Januarii prædictus Robertus frater ejus sperans et cupiens eam partem regni, quam ipse tenuerat, quia ei a Carolo Simplicie, qui totius regni erat dominus, non reddebatur, palam invasit tyrannidem, et a quibusdam episcopis diademate regis coronari et sceptro regni insigniri partim blanditiis, partim minis extorsit, sed nequaquam hujus præsumptionis letos exitus habuit.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 900 Arnulfus imperator obiit, et Ludovicus filius ejus successit. Hic duodecim annis administrato imperio obiit, et Conrado filio Conradi ducis regni sceptrum reliquit anno ab inc. Dom. 914. Hic etiam regnavit annis novem, et Henricus primus successit magnus imperator anno 920. [FLOB.] Eo anno inter Hilduinum episcopum et Richarium abbatem de episcopatu Turingensi habita est contentio, siquidem rex illum episcopatum Richario dedit, quia Hilduinus, cui illud prius dederat, a se descivit. Herimannus vero Coloniensis archiepiscopus, eligente clero et favente populo, necnon et Gisleberto, quem plurimi Lotharienses relicto Carolo principem ordinaverant, Hilduinum ibi ordinavit episcopum, cum Carolus ipsum episcopatum, etiam Lothariensibus jam ad se reversis cum Gisleberto duce, Richario abbati consentiret, quamobrem utriusque Romam profecti sunt.

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁶ f. : : o. ²⁶⁷ apud delatum.

Anno 921, habita est synodus apud Trosleium, cui præsedit Heriveus Remorum archiepiscopus, ubi et Carolus interfuit; qui inde digressus in regnum Lotharii abiit, et facta pactioe cum Heinrico principe Transrenensi Laudunum rediit, postmodum vero pacem cum eo firmavit. Normanni fidem Christi susceperunt cogente Roberto comite; hoc etiam anno Richardus justiliarius obiit.

[Flob.] Anno sequenti regnum Lothariense ob persecutionem Gisleberti et Ottonis rapinis, sacrilegiis, incendiis, etiam tempore quadragesimæ, vastatur. Richarius, qui Romam profectus fuerat propter episcopium Tungrense, reversus est ordinatus a Johanne papa IX episcopus, Hilduino ab ipso papa excommunicato. Drogo Tullensis episcopus obiit; Gauzlinus successit, qui etiam ordinatus est 16 Kal. Aprilis. (fol. 64.) Quo etiam anno consecratus in regem Robertus. ut prædiximus, palam invasit tyrannidem. Heriveus Remorum archiepiscopus die tertia post consecrationem Roberti obiit sexto Nonas Julii, antequam 22 sui episcopatus expleret annum; cui successit Seulfus tunc archidiaconus. Robertus filium suum Hugonem in regnum Lotharii mittit. Qui acceptis obsidibus a quibusdam Lothariensibus, ad patrem remeavit. Obsederat enim Karolus Capræmortem castrum Gisleberti, ad quod liberandum prædictus Hugo missus est, quo comperto, Karolus obsidionem reliquit.

Anno inc. Dom. 922, apud Cameracum visi sunt tres soles in celo quasi apparere, vel sol tres orbes a se invicem distantes habere, duo quoque spicula et duo stipites visi sunt sibi propinquantes donec sunt cooperti; et terremotus factus.

[Cat. pont.] Johanni VIII papæ successerunt Benedictus, Leo, Christoforus, Sergius, Anastasius, Lando, Johannes X.

[Flob.] Anno ab inc. Dom. 923, indictione 11, Robertus profectus in regnum Lothariense cum Heinrico pactum iniit, et datis utrimque muneribus discessum est; ubi etiam quidam Lothariensium obsides Roberto dederunt, et inducias acceperunt. Carolus vero cum suis Lothariensibus inducias confringentibus Mosam transiens, sub urbe Suessionica, ubi Robertum sedere compererat abiit, et in crastinum die dominica, hora sexta jam præterita, Francis prælium non sperantibus, plurimis quoque prandentibus, Axonam transiit, et super Robertum irruit. At ille armatis eis quos secum habebat, contra processit, commissoque prælio multis utrimque cadentibus, Robertus quoque lanceis perfossus procubuit. Hi tamen qui erant cum Roberto, Hugo scilicet filius ejus, et Heribertus comes Vermandensis, cum cæteris victoria potiti, Carolum cum Lothariensibus in fugam vertunt; sed ob mortem regis sui persequi destiterunt, campum obtinuerunt; spolia a rusticanis direpta sunt. Lotharienses relicto intra regnum Franciæ Carolo, revertuntur ad sua, qui multis legationibus Herbertum comitem et Seulfum archiepiscopum, ut ad sua revertantur exorat.

A (*Chron. Div.*) Quod illi renuentes, pro Rodulfo Richardi justitiarum filio in Burgundiam transmiserunt, qui ocyus cum multa suorum manu illis occurrit, et Carolo trans Mosam refugiente, ipse rex apud urbem Suessionicam constitutus est, et Boson frater ejus rex Galliæ superioris quæ Comata dicitur constitutus est, id est Burgundiæ superioris, et Hugo Capito dux Burgundiæ inferioris. Socii vero defectionis interitu Roberti nequaquam territi, perfidiæ suæ non deseruere contumaciam, quam potius Herbertus infando scelere traditionis dominum suum regemque totius Franciæ Carolum dolo captum vinculisque irretitum, Parronam duxit tenebroso carceris domicilio recludendum. Et quia regni status sine principe agebatur in incertum, maxime cum Hugoni Roberti filio, qui post probis actibus Magni nomen promeruit, puerilis obsisteret ætas quominus regias assumeret infulas, et Herberti cunctos moveret odium, maxime quos humanitatis respectu ad misericordiam ærumma principis permovebat, tandem, ut præfati sumus, Rodulfus regendæ præficatur Franciæ, et sic regnum Francorum ad extraneum transfertur. Qui adeptus regni solium, et in malefactoribus fuit ultor severus, et in coercendis hostilibus regnoque tuendo sagacissimus. Ejus in diebus Danorum et Normannorum iterum adveniunt phalanges, et non solum Franciam, sed et totam percurrere Burgundiam. Contra quos Rodulfus sumptis armis ita protervos eorum compevit impetus, ut usque nunc Gallias ab eorum incursione faciat manere quietas. Tunc delatum est corpus sancti Benigni martyris infra muros castri Divionensis, et ibi servatum in ecclesia sancti Vincentii. [Flob.] Illis itaque rebus intentus Rodulfus legatos habuit Lothariensium se et sua illi subdentium. (fol. 64.) Juxta Mosomum ergo obviantibus illi Lothariensibus, suscipiuntur a Wigerio Mettensium præsule, et uxor ejus Emma regis Roberti filia, interim a Seulfo consecratur regina. Rodulfus a Lothariensibus quibusdam obsidibus acceptis revertitur. Eo anno Dado Viridunensium episcopus obiit exactis in episcopatu 38 annis, et inter sepulcra prædecessorum suorum episcoporum in ecclesia sancti Vitoni condignam sepulturam meruit. Episcopatus Viridunensis Hugoni a Rodulfo rege conceditur, quique post hæc Remis a Seulfo archiepiscopo consecratur.

Anno 924. indictione 12, Hungari ductu regis Berengarii, quem Langobardi repulerant, Italiam depopulantur, Papiam quoque urbem populosissimam et opulentissimam igne succendunt, ubi opes periere innumeræ, ecclesiæ quadraginta quatuor igne succensæ, urbis ipsius episcopus cum Vercellense, qui secum erat, igne fumoque necatus est, atque ex illa pene innumerabili multitudine ducenti tantum superfuisse memorantur, qui ex reliquiis urbis incensæ, quas inter cineres legerant, modios octo dederunt Hungaris, vitam et muros civitatis vacuæ redimentes. Quibus expletis, per abrupta gradientes

ad Alpium juga perveniunt. Rodulfus vero Cisalpinæ Galliæ rex, et Hugo rex Viennensis inter augustias collium Alpinorum eos concluderunt, unde inopinato loco per devia evadentes, Gothiam impetunt. Quos sequenti prædicti duces, sternunt quos invenerunt. Interea Berengarius a suis perimitur, Normanni cum Francis pactum ineunt, data pacto pacis terra Cynemannensi et Bajocensi, Hungari vero sese et capitum inflatione ac dysenteria cuncti pane interierunt.

Anno sequenti Seulfus obiit Remorum archiepiscopus exactis in episcopatu annis tribus, diebus quinque. Rollo Normannorum Rotomagensium princeps Francia deprædata pacem fregit, contra quem Franci castrum Augum capiunt.

Heinrico quoque cuncti se Lotharienses committunt, et ipse Bernuino Dadonis episcopi nepoti episcopatum Virdunensem concedit, qui et expulso Hugone, cui Rodulfus illud dederat, ibidem ordinatur episcopus anno 923, indictione 13. Abhinc Virdunum et aliæ civitates a regno Francorum defeecerunt. Hugo vero presbyter Virduno pulsus, anno sequenti mortuus est; quo etiam anno timore Hungarorum corpus sancti Remigii et aliorum pignora sanctorum Remis delata sunt. Hugo filius Bertæ rex Italiæ constituitur, expulso Cisalpinæ Galliæ rege Rodulfo regni invasore, qui ante quadriennium electus ab eis fuerat abjecto rege Berengario. Annus 928, indictione prima annus primus regis Hugonis ipsius exstitit. Hugo quoque Magnus, Roberti regis filius, filiam Eduardi regis Anglorum, sororem conjugis Caroli, duxit uxorem.

Anno 927, pestis quasi febris et tussis mixta mortalitate in cunctas Germaniæ Galliæque gentes grassatur, qua percussus Widiricus Mettensis antistes defungitur, et evocati ad colloquium Heinrici trans Rhenum Herbertus comes et Hugo Magnus Roberti filius, pace firmata, muneribus Heinricum honorant, et honorantur ab illo. Ibi Henricus contempla electione civium, episcopium Mettensis urbis cuidam servo Dei, ut ferebatur, dedit cognomento Bennoni. Herbertus Carolum de custodia ejecit, secumque usque ad Sanctum Quintinum deduxit. Mettis et per Galliam timore Hungarorum fugæ agitantur, scilicet per Franciam et Lotharingiam. (fol. 65.) Anno sequenti Rodulfus audita restitutione Caroli cum hostili manu de Burgundia in Franciam venit prædando et loca quædam incendendo; cui Hugo Roberti filius obviam ire parat, et venientes super Isaram inter Rodulfum regem et Herbertum comitem sequester et medius fuit. Herbertus vero datis obsidibus usque ad denominatum placitum Remis cum Carolo venit indeque litteras Johannis papæ mittit de restitutione et honore Caroli, ut sibi sub interminatione excommunicationis præceperat. Reversus autem missus nunciavit ipsum papam Johannem a Widone fratre Hugonis regis propter similitates quasdam inter eos exortas retrusum

fuisse in carcerem. [FLOD.] Post hæc Herbertus se Rodulfo commendat, reducto iterum sub custodia Carolo, et cum illo proficiscitur obviam Hugoni regi Italiæ. Benno Mettensis episcopus insidiis appetitus, eviratus et luminibus privatus est. Rodulfus autem rex missis nuntiis pacem fecit cum Carolo, reddens illi Attiniacum, et muneribus honorans illum.

Anno 929, Johannes papa X in custodia defungitur. Succedit Johannes XI. Carolus quoque apud Paronnam obiit, qui animam, non corpus custodia exemit. (Chron. Div.) Hic dum viveret, Simplex dictus est ob benignitatem animi, nunc sanctus recte potest vocari, quoniam injuste ab infidelibus suis et perjuris longo carceris squalore afflictus, transmissus est vitæ perpetuæ. Hic reliquit filium Ludovicum Ultramarinum ex Eadgiva Anglorum regis filia susceptum, qui metuens involvi calamitatis patriæ procellis, ad Anglos Saxones maternæ affinitatis gratia se contulit. Herbertus et Hugo comites contra Bosonem, Rodulfi regis fratrem, proficiscuntur, quamobrem Boso Heinrico pacem jurare compellitur. Adalbero Mettensem episcopatum adipiscitur, Bennoni abbatia quadam concessa sustentationis tenore. Viæ Alpium tunc per Sarracenos obsessæ, a quibus multi Romam ire volentes impediti revertuntur. Post hoc Boso frater, rege Henrico relicto, ad Rodulfum redit.

Anno 932, Bernuinus Virdunensis episcopus, et Boso frater regis, rex Galliæ quæ Comata dicitur, incendiis inter se deprædationibusque bacchantur, quamobrem urbs ipsa multum fuit afflicta.

[FLOD.] Anno sequenti Vienna Rodulfo regi traditur, et Willelmus Normannorum princeps ei subditur, et Hugo rex Italiæ Romam obsidet. Fulbertus Cameracensium ordinatur episcopus ab Artaldo Remorum archiepiscopo.

Anno sequenti ignitæ in cælo acies visæ sunt discurrere, et quasi serpens igneus, et quædam jacula ferri pridie Idus Octobris mane ante lucis exortum. Mox subsequuta est pestis diversis humana corpora afficiens morbis; qua pestilentia percussus quidam diaconus Virdunensis, nomine Ademarum, languore depressus, spiritum amisit; sed antequam imponeretur feretro, reversus ita surrexit validus, ut videretur sibi nihil ægritudinis se fuisse perpessum, qui se diversa suppliciorum vel refrigerii loca vidisse testatus est, seque ipsum loco pœniali deputatum, Dei vero genitricis et beati Martini precibus ad agendam pœnitentiam vitæ præsentis redditum. (fol. 65.) Quamobrem hujus exemplo provocati quidam canonicorum sanctæ Mariæ sæculum deseruere, et quia in eadem civitate congregatio monachorum nulla erat (74) — in æcclesia enim sancti Petri et sancti Vitoni clerici deserviebant —, Tullum petiere, et in monasterio sancti Apri mutato habitu sæculum deserere et Christo domino incorporari, ut membra fidelia capiti, studuere. Quæ res maximo erat mœrori pontifici, canonicis quoque residuis et proce-

NOTÆ.

(74) Cf. Gesta epp. Virdun. Contin. c., 2 et Joannis Gorziensis Vita cap. 21, 23 sqq. SS. tom. IV.

ribus populi, quia optarent eos potius in eodem militare episcopio, quam ad aliud demigrare. Bonis tamen et laudabilibus eorum studiis et exemplis religio regulæ monachorum, et fervor ordinis in eodem cœnobio et in quibusdam aliis per regnum Lothariense reparatur. Interea emenso anno Boso frater regis cum Heinrico pacatur, et ab eo receptus est. Rodulfus quoque rex Franciæ et Rodulfus rex Jurensis cum eo amicitiam paciuntur. Boso vero in expeditione obsidionis castri Sancti Quintini moritur, et Remis ad Sanctum Remigium sepelitur. (fol. 64.) Hungari per Burgundiam diffunduntur, prædis, incendiis et cædibus, non diu tamen, debacchati; comperto Rodulfi regis adventu, in Italiam transmeant. (Cfr. *Ser. abb. FL.*) Herveo episcopo decedente, Romundus sub Rodulfo rege substituitur qui Colticensem abbatiam (75) destruens, Colticas castrum edificavit, et Curensis similiter, Petræ pertusum exstruxit, et filiiis et filialibus suis bona ecclesiarum et castra quæ fecerat dedit (76). Hic post multa mala patrata a sancto Gregorio flagellatus interiit.

(fol. 68'.) Anno ab incarn. Dom. 936, rex Rodulfus absque liberis defungitur, nam Ludovicus filius ejus, quem habuit ex Emma regina, ante obitum patris est defunctus (*Chron. Div.*). [FLOD.] Hugo Magnus comes trans mare mittit pro accersiendo ad regni apicem Ludovico Caroli filio, quem rex Alstannus avunculus ipsius accepto jurejurando a Francorum legatis Franciam cum quibusdam episcopis et aliis fidelibus suis dirigit. Cui obviam profectus est Hugo cum Francorum proceribus. In ipsis littoreis arenis apud Bononiam se illi committunt, ut erat utrinque pactum. Inde Laudunum deductus ac regali benedictione ditatus, ungitur et coronatur ab Artaldo Remensi archiepiscopo, præsentibus regni primoribus ac episcopis viginti et amplius. Mox Burgundiam adeunt, et urbem Linguonum, quam Hugo Capito, frater regis Rodulfi, ceperat, obsident; fugientibusque custodibus, sine bello eam recipiunt, acceptisque obsidibus ab episcopis et primatibus Burgundiæ, Parisius redeunt. Hugo Magnus cum Hugone Capito Richardi filio, partita inter se Burgundia, pacem faciunt. (*Chron. Div.*) Post Hugonem Capito Gislebertus ducatum obtinuit. Ludovico igitur regni administrationem suæ dominationis exercere cupienti, nimium illa laboriosa fuit, tam sui a Tetbaldo Carnotensium comite captione, quam post regni recuperationem vario instabilis fortunæ proventu. [FLOD.] Heinrico igitur magno imperatore sub iisdem diebus obeunte, contentio inter filios ejus de regno agitur. Othoni tamen natu majori rerum summa obvenit. (fol. 66.) Johanne quoque papa Alberici patricii fratre defuncto, Leo V succedit, et

A Hugo rex Italiæ a Roma recedit, pace facta cum Alberico patricio.

Anno ab inc. Dom. 937, Ludovicus rex ab Hugonis se procuracione separat. Eo anno cæli pars ardere visa, et ab eadem parte Hungarorum persecutio insequuta est, qua villæ et agri depopulati, domus basilicæque conflagratæ, captivorum abducta multitudo. Nonnulla tamen ecclesias ignibus applicitis succendere nequiverunt. In ecclesia sancti Basoli cum quidam Hungarorum ascendere super altare nitens arcum manu applicisset, manus ejus adhæsit lapidi, nec omnino quivit avelli, donec ceteris saxum circa manum ipsam incidentibus partem ipsam lapidis in omnium admiratione perferre cogeretur ethnicus. Quidam presbyter captus ab eis et vinculis alligatus, revelatione divina est liberatus. Qui postquam patriam domumque repetiit, rotulit in eadem captivitate fuisse monachum quendam, Huchaldum nomine, Orbacensis cœnobii, quem multoties ethnici trucidare voluerunt, et carnem ejus incidere non valuerunt. Nudum ergo eum in medio positum sagittis appetiere, nec saltum cutem valuerunt rumpere. Resiliebat ab ejus corpore sagittæ, quasi ab adamante repulsæ, nec signum aliquod apparebat in cute. Gladio eum cum omni conatu nisi sunt percutere, et nihilominus caro intemerata permansit. Radulfus Jurensis Cisalpinæ Galliæ rex obiit; Conradus succedit. Hugo quoque Roberti filius sororem Othonis, regis Heinrici filiam, sortitur uxorem (*Chron. Div.*) Anno secundo Ludovici, filii Caroli Simplicis, ordinatus est domnus Fulcherius abbas Flaviniacensis, qui etiam rexit Divionense quindecim annis. (*Ser. abb. FL.*) Hic octavo anno regiminis Hierosolimam profectus est, et reliquiis pretiosis reversus ditavit ecclesiam suam. Obiit quarto Kalendas Maii, cui successit Milo Magabrensis, et privilegium a papa optinuit.

Anno 939, Bernuinus Viridunensis episcopus obiit; et Lotharienses Othonem regem suum deserunt, et Ludovico se committere parant, qui eos recipere distulit ob amicitiam pactam inter se et Othonem. Iterum quoque proceres regni, Gislebertus dux et comites quamplures, ad eum veniunt, et se illi committunt. Episcopi vero Othonem non deseruere, qui eorum secum detinebat obsidatum. Qui Rheno transmissio regnum Lothariense perlustrat, et incendiis prædisque quædam loca devastat. Eo autem trans Rhenum regresso, Ludovicus Viridunensem petit pagum, et quibusdam episcopis et primatibus receptis, revertitur. Gislebertus dux trans Rhenum prædatum profectus, dum revertitur, insequentibus se adversariis, in Rheno cum equo insilivit, et enecatus ultra reperiri non potuit. Relictam ejus, Othonis regis sororem, Ludovicus accepit uxorem. Du-

NOTÆ.

(75) Couches.

(76) Romundum episcopum languore detentum sæcularibus, qui bona monasterii diriperent, resistere non potuisse auctor est Walterius Eduensis in

tabula qua bona ab Amadeo Flaviniacensi abbate recuperata confirmat anno 13 Roberti regis. Maillon. Ann. Bened., S IV p. 644. K.

catum Otho accepit. Otho vero cunctos ad se redire coegit Lotharienses, et sequenti anno Conradum Burgundiæ regem dolo cepit, reliquosque primates sibi pacificavit.

Anno 940, indictione 13, intronizatus est in pontificatu Virdunensis urbis in partibus Saxonix ex magnatum ortus prosapia domnus Berengarius, et

Factus apostolici consors et compar honoris,
Laude cleri et populi

Duxit apostolicam factis et nomine vitam.

Erat enim corpore castus, mente devotus, affabilis alloquio, clarus consilio, prudentia præditus, temperentia discretus, interna fortitudine firmus, censura justitiæ stabilis, longanimitate assiduus, patientia robustus, humilitate mansuetus, erga delinquentes per compassionem socius, per zelum rectitudinis erectus. (fol. 66'.) Apparebat in verbis ejus inconcussa mentis constantia resplendebant in actibus et moribus ejus virtutum insignia,

Omnibus hospitii perlargum præbuit usum,

Nemo est exceptus, perpeccus nemo repulsam Christum totis visceribus diligens, et caritatis internæ visceribus affluens, pro pauperibus semper erat sollicitus, et quia sicut Martha Christo corporalia subministrare nequibat, in egenis illum cotidie reficiebat. Sermo ejus sale conditus, quo pondere brevis et rarus, eo prudenti suavitate habebatur preciosus. Diligebat sincero et unanimi dilectionis affectu inter alia membra Christi domnum Fulbertum Cameracensem episcopum, cum quo iuge sibi semper fuit studium, veritatis adversarios toto nisu impugnare, ut in sequentibus quilibet potest advertere. (*G. Vird.* 2.) Fuit autem tempore Ottonis, de quo dictum est quod ad triumphum ecclesiæ cœpit Otto crescere, cui successit secundus Otto ad imperium, ut floreret sæculum.

[FLOD.] Anno ipso ordinationis suæ fomes iniquitatis Hugo Magnus cum quibusdam Franciæ et Burgundiæ episcopis et primoribus regni Remorum obsidet urbem; qua obtenta sexto obsidionis die Artaldum episcopum a procuratione et potestate episcopii juramento se compulit abdicare, concessa ei abbatia sancti Basoli et Avennaco monasterio, et sic relicto filio Heriberti Hugone jam pridem Remis ad episcopatum electo, ad obsidionem Lauduni properat. Ludovico vero a Burgundia redeunte, et assumpto secum Artaldo episcopo, transit Axona fluvio Laudunum tendente, Hugo cum suis relicta obsidione, Othoni regi obviam proficiscuntur, et ei se committunt. Qui Heinrico fratri suo regnum Lothariense committens, cum diversarum gentium multitudine Ludovicum in Burgundiam proficiscentem persequitur, habens secum Conradum, Rodulfi regis Jurensis filium, quem dudum dolo captum secum retinebat, et obsidibus a quibusdam acceptis ad sua revertitur.

Anno ab inc. Dom. 941 Remensis diœceseos episcopi convenientes apud Suessionem in ecclesia sanctorum Crispini et Crispiniani tractant de statu

A Remensis episcopi, conquerentibus clericis atque nobilibus laicis diu pastore sedem ipsam vacare, et definiunt quemadmodum Artaldus episcopus juraverat, quod numquam de ipso episcopatu se intrmittere, ad ipsius gubernationem reverti non debere, et ut Hugo Heriberti filius, qui prius ad ipsum episcopatum fuerat clero populoque petente evocatus, ordinaretur episcopus. Et sic Remos adeuntes episcopi Hugonem pontificem consecrant. Canonici Montisfalconis, oppressione ipsius Virdunensis episcopi ut asserebant prægravati, cœnobium suum deserunt, et Remis corpus sancti Baldrici patroni sui deserunt. Artaldus omnibus perditis quæ habebat, datis sacramentis Hugoni episcopo et Heriberto, prout ab eo quæsierunt, redditisque sibi abbatiis sancti Basoli et Avennaco cum villa Vindenissa, pacem fecit cum eis, et ad sanctum Basolum habiturus devenit.

Non multo post, anno ab inc. Dom. 942, legatus Stephani papæ, nomine Damasus, episcopus Romæ ad hanc legationem peragendam ordinatus, litteras apostolicæ sedis attulit principibus Francorum, ut reciperent regem suum Ludovicum. (fol. 67.) Quod si neglexissent, et eum amplius hostiliter persequi voluissent, excommunicationis interminatus est ultionem. Legati etiam Remensis ecclesiæ Romam missi redierunt eadem referentes, ut ante natalem Domini rex ab eis reciperetur sub comminatione anathematis, qui et pallium Hugoni a sede apostolica detulerunt. Ludovicus igitur obviam profectus Othoni regi, amicitiam firmavit. Otho quoque Hugonem Magnum regi conciliat. Hoc anno domus Odo, venerabilis multorum monasteriorum restaurator, cum multum laborasset in componenda pace inter Hugonem regem Italiæ et Albericum Romanorum patricium, obiit Turonis, sepultusque est ad sanctum Martinum, et successit ei Heimardus vir venerandus. Tunc fuit fames magna per Franciam et Burgundiam.

Anno ab inc. Dom. 943, Willelmus Rollonis filius occisus est, et Richardus primus successit, qui Normanniam dono regis Ludovici obtinuit. Hugo Magnus Normannis ad paganismum reverti volentibus congregatur, et eo anno ducatus Franciæ a Ludovico conceditur ei. Anno sequenti Heribertus obiit. Filii ejus, mediantibus Othone duce Lothariensium et Adalberone episcopo Mettensi et Hugone duce, a Ludovico recipiuntur. Hugo eo tenore ab eo susceptus est, ut ei aliud episcopium provideretur, Artaldo Remense redderetur. Posthæc Otho dux Lothariensium obiit, et Conradus ducatum obtinuit.

Anno 946, Marinus papa decessit, et Agapitus successit; anno autem præterito Ludovicus Remorum obsederat urbem, et acceptis obsidibus a Hugone de reddenda ratione, de quibus interrogaretur, ab obsidione recesserat. [FLOD.] Inde Rodomum profectus, dolo captus est a fidelibus suis et sub custodia detentus. Hugo quoque Italiæ a suis regno pulsus est; cui successit Lotharius filius ejus, Hugoni vero Ma-

gnò de regis ereptione laborante, datis obsidibus dimittitur, et susceptus ab eo Tetbaudo committitur Carnotensium comiti, et post annum regno restitutus. Ludovicus et Otto simul juncti Remorum urbem obsidione circumdant, et Hugone episcopo tertio obsidionis die cum suis egresso, Robertus Treverensis et Fridericus Mogunziacensis Artaldum, quia sic sedis Romanæ auctoritas promulgaverat, in sedem restituunt.

Anno sequenti utrique reges Aquis pascha celebrant. Synodus denunciata circa medium mensis Novembris Viridunensis est habita, præsidente Roberto Trevirensi cum Artaldo Remensi, Berengario Viridunensi, Odalrico Aquensi, Adalberone Mettensi, Gosleno Tullensi, Hildebaudo Transrhenensi, Israele Brittone, præsentè Brunone abbate fratre regis Othonis, Arnolando et Odilone, cum aliis quibusdam venerabilibus abbatibus. Synodus autem hæc ob hoc Viriduni denunciata fuit, ut sic saltem interesset conventui episcoporum præfatus Viridunensis Berengarius, cujus tanta esset auctoritas, ut improbari videretur, quod constantissimæ nobilitatis ejus autentica præsentia non roboraretur. Ad quam Hugo evocatus missis ad eum deducendum episcopis Adalberone et Gosleno, venire noluit. Universa vero synodus Artaldo Remense adjudicat episcopium, et iterum indicitur synodus Idibus Januarii, quæ die statuta celebrata est in ecclesia sancti Petri ante prospectum castri Mosomia domno Roberto ceterisque Trevirensis dioceseos episcopis et quibusdam Remensis. Ad quam veniens Hugo noluit ingredi, sed litteras misit sub nomine Agapeti papæ per clericum suum, qui eas Roma detulerat, hoc tantum continentes, ut ei Remense redderetur episcopium. (fol. 67'.) Quia vero Robertus Trevirensis, deferente Frederico Mogunziacensi coram regibus et episcopis Galliæ et Germaniæ mandatum legationis apostolicæ susceperat, et partem jussionis jam expleverat, communi decreto sancitum est ut quod regulariter cœptum fuerat, canonice pertractaretur. Sicque recitato capitulo 19 Carthaginensis concilii de accusato et accusatore, secundum ipsius capituli sententiam definitum est ut Artaldo Remensem tenente parochiam Hugo a communione et regimine abstineret, donec ad universalem synodum Kalendis Augusti se purgaturus occurreret. Quod capitulum in charta descriptum, et ei missum est, adjuncta definitione.

Quam postera die retransmittens, mandavit se nequaquam obediturum. Interea proclamationis litteræ a domno Artaldo diriguntur ad sedem Romanam. Dominus igitur Agapitus papa vicarium suum Marinum episcopum mittit ad Othonem regem propter aggregandam generalem synodum. Litteræ quoque ipsius speciatim missæ sunt quibusdam Galliæ et Germaniæ episcopis, ut convenirent ad eandem synodum.

Aggregata est ergo prædicta synodus in Engilnheim palatio regali in ecclesia sancti Remigii, 7 Idus Junii, a. 948, indictione 6, tertio papatus domni

A Agapeti anno, regni regis Othonis 13, Ludovici quoque 13, causa maximarum dissensionum inter Ludovicum regem et Hugonem principem, inter Artaldum quoque Remensem archiepiscopum et Hugonem illicite substitutum episcopum, quæ perturbaverant omne regnum Francorum. Ad hanc synodum convenerunt triginta duo episcopi Galliæ et Germaniæ, quos dignum judicavimus subterannotare: Robertus Trevirensis, Artaldus Remensis, Fredricus Mogunziacensis, Wigfridus Coloniensis, Adalochus Hammaburgensis, Hildeboldus Mimgarnorverdensis, Goslenus Tullensis, Adalbero Mettensis, Berengarius Viridunensis, Fulbertus Cameracensis, Rodulfus Laudunensis, Richoo Wormacensis, Reimboldus Spirensis, Poppo Wirsiburgensis, Chonradus Constantiensis, Odericus Augustensis, Tethardus Hildinehemensis, Bernardus Alfurstedensis, Dudo Paderbrunnensis, Farabertus Tungrensis, Lioptacus Ribunensis, Michael Radisponensis, Doddo Osneburgensis, Everis Mindensis, Baldricus Trajectensis, Heroldus Saleburgensis, Adalbertus Bazsoensis, Starchannus Eistetensis, Horath Sleowicensis, Wichardus Basiliensis, Liefdac Ripuensis. (fol. 68.) Residentibus ergo his præsulibus in prædicta ecclesia post præmissas preces secundum consuetudinem celebrandi concilii, et post lectiones sacræ auctoritatis, ingressis gloriosis regibus Othone et Ludovico et simul residentibus, post allocutionem Marini sedis apostolicæ legati, surgens rex Ludovicus a latere et consessu domni Othonis regis, proclamationis suæ querimoniam propalam coram legato ceterisque consistentibus episcopis referens, qualiter accersitus sit a transmarinis regionibus per legatos Hugonis et principum Franciæ ad accipiendum paternæ hæreditatis regnum, et cunctorum votis et acclamationibus consecratus ad apicem regalis moderaminis obtinendum, postea vero sit a præfato Hugone dolis appetitus, et comprehensus, et per annum integrum sub custodia detentus. De quibus omnibus malis si quis objiceret quod sui facinoris causa ista omnia perpessus esset, inde se juxta synodale iudicium et regis Othonis præceptionem purgaret, aut certamine singulari defenderet. Post hæc Artaldus Remensis dixit causam litis inter ipsum et Hugonem illicite sibi substitutum episcopum. Ingestus itaque quidam Hugonis clericus attulit litteras, asserens sibi eas datas ab ipso vicario Romæ, in quibus scriptum erat quod cuncti Remensis dioceseos episcopi pro restauratione Hugonis eadem litteras Romæ direxerant. Quod mox refutarunt Artaldus Remensis et Fulbertus Cameracensis et Rodulfus, qui in eisdem litteris nominabantur, astruentes quod eas nunquam antea audierunt vel viderunt, neque in earum delegatione assensum præbuerunt. Postquam ergo delator idem publice confutatus est, secundum iudicium canonum diaconatus quoungebatur officio multatus, a consessu synodi abscessit reprobatus. Artaldo igitur præsuli Remense episcopium adjudicatum est juxta canonum instituta et

sanctorum patrum decreta. Secunda sessionis die A suggestione Roberti Trevirensis et Berengarii Vir-
dunensis in Hugonem Remensis sedis invasorem syn-
nodale peractum est iudicium. Nam secundum san-
ctorum instituta canonum, decreta patrum beatorum
Sixti, Alexandri, Innocentii, Zosimi, Bonifacii,
Cælestini, Leonis, Symmachi et cæterorum excom-
municaverunt et a gremio matris ecclesiæ repule-
runt eum, donec ad pœnitentiam et dignam veniret
satisfactionem. Cæteris diebus synodi tractatum est
de incestis conjugis et ecclesiis quæ dabantur, immo
vendebantur presbyteris in partibus Germaniæ, et
dabantur laicis illicite, et prohibitum ac statutum
ne id omnino præsumeretur ab aliquo. Tractatum
est et de aliis multis ecclesiæ utilitatibus.

Interea rex Otho rogatus a Ludovico Conradum B
ducem cum Lothariensibus in ejus mittit auxilium,
et dum congregatur exercitus, Artaldus moratur
cum Trevirense, rex Ludovicus cum duce, Rodulfus
Laudunensis cum Alberone Mettensi. Exercitus Lo-
thariensium Mosomum capit, et munitionem quæ
dicitur Mons acutus ante Laudunum capit. Porro
episcopi Lotharienses Laudunum veniunt, Hugonem
ex parte Marini vocant, et sic ad sua redeunt. (fol.
68'.) Hugo vero princeps Suessionicam urbem oppu-
gnat, matrem ecclesiam cum parte civitatis succen-
dit, in Remensi territorio villas cum hominibus suc-
cendit, et multa mala agit. Pro quibus et aliis mul-
tis, et quia vocatus ad concilium venire noluit, a Ma-
rino et aliis episcopis Franciæ et Roberto Trevirensi
sequenti synodo excommunicatur apud Treviros.
Cæterorum vero episcoporum Lothariensium et Ger-
manorum nullus ibi affuit. Quibus expletis Marinus
vadit Saxoniam ad consecrationem Vuldensis mo-
nasterii, et sic Romam revertitur.

Anno sequenti domnus Agapetus papa Romæ con-
cilium habuit, in quo confirmavit ea quæ in præ-
fata synodo acta sunt. [FLOD.] Post hæc Ludovicus
et Hugo pacantur ad invicem, mediantibus atque
sequestris Conrado duce, Hugone Nigro, Adalberone
et Fulberto episcopis. Otho quoque rex Wenedos et
Hungaros sibi subdit. Berengarius quidam princeps
Italiæ, veneno, ut fertur, necato Lothario rege regis
Hugonis filio, rex efficitur Italiæ. Porro rex Otho
Papiam cepit. Cum enim iret in Italiam, Berengario
præfato in ejus adventu fugiente, rex eandem ur-
bem ingreditur, et uxorem Lotharii regis defuncti, D
sororem Conradi regis Jurensis, conjugem accepit
Adheleidam. Sopita igitur aliquantulum perverso-
rum insolentia, domnus Berengarius commissis sibi
ovibus exemplar et speculum totius religionis et san-
ctitatis factus, studebat in se primum et sic in sub-
ditos noxia et superflua resecare, depravata corri-
gere, sancta, honesta et utilia appetere. Preferebat
semper honestum utili; nullo terrore, nullo metu,
a nulla adulatione a vero deflectendum putabat. Non
refugiebat exilium, quia noverat sapienti patriam

mundum non esse; non timebat egestatem, quia ni-
hil sapienti deesse sciebat, et cui totus mundus
locus sit divitiarum. Laudabat virum qui auro mo-
veri nesciret, contemptum haberet divitiarum, qui
velut ex arce quadam despiceret hominum cupidita-
tes, et cum propheta in laudibus illius exclamabat:
*Quis est, inquit, et laudabimus eum? Fecit enim
mirabilia in vita sua (Eccli xxxi, 9).* Admirandum
dicebat qui divitias sperneret, quas plerique salutis
propiæ prætulerunt. Declinabat avaritiam, et omni
studio intendebat ne quid faceret adversus justitiam,
sed in omnibus operibus custodiret eam. Redargue-
bat delinquentes, nullius in iudicio personam acci-
piebat, gratia aberat, causarum merita decernebat,
gravissimum iudicans pauperem innocentem ar-
guere, divitem excusare reum culpæ. In causa Dei,
ubi communionis periculum noverat, etiam dissi-
mulare peccatum dicebat non leve; commendabat
omni sedulitate existimationem suam, ut obstrueret
os omnium iniqua loqui volentium. Spectabatur
ab omnibus admiratione sapientiæ et amore justitiæ,
prudentiam habens vocis testimonio reos confutare
et convincere, justitiam quoque nocentes supplicio
dare, innocentes subducere. Ad omnia habundabat
animi ejus directæ simplicitas, vincebat in omnibus
operibus ejus utilitatem honestas, non honestatem
utilitas. Nichil in eo arte elicitum, nichil erat fraude
compositum, quod careret merito simplicitatis.
(fol. 69.) Servabat quam maxime naturaliter insi-
tam sibi regulam justitiæ non declinare a vero, vas
suum in sanctitate possidere, honestatem opibus, ho-
noribus, dignitatibus præferre; nichil in se esse pa-
tiebatur simulatum et fictum, quod licet in principio
vernaret, in processu dissiparetur ut flosculus et
solveretur, quin potius verum et sincerum quod
alta radice fundaretur. Sic per exercitia boni operis
formam dabat subtilis ad felicitatem tendere sem-
piternæ quietis. Anno igitur episcopatus sui duode-
cimo, ab incarnatione Domini 951, indiet....²⁶⁸
videns filios suos ut terram fecundam sincero tritici
grano seminatam, et puriorem et uberiorem messem
promittentem, multiplicatum reddere quod acceperant,
et dolens quosdam eorum perfectioris vitæ desi-
derio et altioris propositi amore ferventissimo ad
vicinas dioceses commigrare et monasticum ordi-
nem, quia in ipsa Viridunensi urbe non inveniebatur
D (G. Virid. 2), alibi expetere, communicato cleri pro-
cerumque consilio in sepefata æcclesia sanctorum
apostolorum Petri et Pauli honore dedicata, ubi pre-
ciosus Domini confessor Vitonus cum suis quiescit
et veneratur prædecessoribus et successoribus, mo-
nachorum delegit turmulam aggregare, qui et pro-
pensius divinis deservirent cultibus, et omnibus
Christo adherere volentibus formam darent humili-
tatis et patientiæ, ut vel sic non cogerentur ad alia
secedere qui haberent paratum præ oculis specimen
religionis. Et factum est divina cooperante gratia

VARIÆ LECTIONES.

²⁶⁸ numerus IX deest in c.

et sui sacerdotis cordis intima perlustrante, ut desiderium sanctum, quod diutina meditatione conceptum dilatione creverat, felix consequeretur et celer effectus, et desiderii sui quot testes, tot inveniret cooperatores et adjuutores. Expulsis ergo clericis monachos introduxit, quibus et ex sua proprietate et de rebus matris æcclesiæ annuos proventus reddituum et victus vestitusque necessaria præordinavit, et congrua officinarum habitacula præparavit, magistros operis conducendo et expensas tribuendo, ut inveniret animæ suæ requiem post laborem in atriis Hierusalem, quæ ut civitas edificatur, et participatio ejus in id ipsum. Abbatem quoque eis instituit Humbertum, de cenobio sancti Apri virum religiosum, ut in charta manu ejus signata invenitur, quam etiam hic subnectere opere precium judicavimus. Est autem hujusmodi :

« Noverit omnium catholicorum tam præsentium quam futurorum industria, quod ego B. sanctæ Vir-
dunensis ecclesiæ nomine non merito episcopus, anno meæ ordinationis duodecimo, memor nostræ ecclesiæ fratrum, quorum maxima pars dominica verba sepius sequebatur dicentia: « Vendite quæ possidetis, et date elemosinam (*Luc. xii, 53*), et habebitis thesaurum in cælo, et sequimini me (*Luc. xviii, 22*). » fugientes terrena et amantes cælestia, nostræ congregationis locum deserere, et monachicam vitam sumentes, cenobia extra nostram parochiam temptabant adire; ne in postmodum nostra ecclesia de proprio thesauro suo pateretur dampnum: (fol. 69'.) favente seniore nostro gloriosissimo rege Othone, ac Conrado Lotharii regni duce magnifico, congregatisque nostræ ecclesiæ fidelibus clericis et laicis pari voto atque communi consultu decrevimus in nostro episcopio quoddam monasterium Deo annuente stabilire, in quo nostræ ecclesiæ fratres activam vitam fugientes, contemplativæ vitæ solatium futuris temporibus valerent invenire. Tunc communi consilio evocavimus dominum Humbertum religiosum abbatem, qui ab ipsis infantie rudimentis in nostra ecclesia fuerat educatus, et præbenda nostræ canonicæ perfruitus, nostri etiam episcopi baptizatus atque parochianus, donec infra scriptum aliorum fratrum sequutus exemplum, pro æterna retributione monachicam vitam sumpsit, ac communi cleri et plebis concordia et eorum nostrorum canonicorum, qui tum temporis monachicam aliorum nitebantur accipere vitam, concessimus ei quoddam monasterium ad construendam congregationem monachorum in honore sancti Petri apostolorum principis stabilitum, in quo requiescunt corpora sanctorum confessorum atque episcoporum Vitoni, Puleronii, Possessoris, Firmini atque Madelvei, cum omnis rebus ad eandem abbatiam pertinentibus. Aspiciunt ad illud monasterium juxta Scantiam mansa sex et dimidium, molendina quatuor cum hanno ipsius villæ, quod hactenus tenuimus et pro Dei amore loco ex toto concessimus, justitiamque latronum qui in bannum in-

A ciderunt vel sanguinis qui effusus fuerit, sive vicidominarium, placitum, et cursum aquæ, seu correctionem omnium mensurarum, exceptis alodiis quæ homines tenent ad placitum generale respicientes, et publicæ viæ transitum; ad Ballonis curtem mansa sex; ad Frasnidum mansa quatuor; ad Crucem ecclesiam unam; ad Castonis curtem ecclesiam unam; ad Novam villam æcclesiam unam cum duabus capellis suis et cum una ecclesia in Marculfi villa sita ad præfatam Novæ villæ abbatiam pertinente; in eadem Marculfi curte mansa tria cum silvis et pratis, et ad Novam villam mansa quatuor cum silvis et pratis ad eandem æcclesiam pertinentibus et pictura vineæ una et molendino uno super Elnam fluviolum sito, et ad villam Parriduo nominatam ecclesiam unam cum mensis sexdecim inter Cosantiam et Buniam sitis et molendino uno et silva pratis; et ad Harbodi villam in Vapra ecclesiam unam et mansa duo et quartarium unum; et ad Liniacum quartam partem unius ecclesiæ et mansum unum et quartarii tres et molendinum dimidium cum silva et pratis; et in Barrensi comitatu mansa duo in villa Villare nominata. Dedimus præterea ex parte nostræ ecclesiæ de abbatia sancti Amantii mansa decem cum sedilibus ad eandem mansa pertinentibus, et ad Flaviniacum piscatoriam totam et alteram piscatoriam ad Tiliacum pertinentem, et decimam illorum arietum qui nostræ ecclesiæ persolvuntur ex Bracensi centenaria, et decimam foratici nostræ civitatis de vino; ecclesiam quoque in Amonzeia villa sitam, et Flaviniacam villam cum ecclesia una et piscatoria et molendinis et silvis et pratis omnibus et omnibus adjacentiis ad eandem villam pertinentibus. (fol. 70.) Ad quam villam aspiciunt mansa viginti sex; et ad villam Marleiam prope Nettis civitatem sitam ecclesiam unam in honore sancti Briccii constructam. Simili etiam modo delegavimus eidem monasterio ad præparandum hospitale ecclesiam sancti Petri in suburbio Vir-
dunensis castri sitam cum mansis quinque, prato uno, et omnibus utriusque sexus ad eandem ecclesiam pertinentibus; in Piet villa ecclesiam unam; in Donaus æcclesiam unam; in Morvilla unam; in Marva unam. Hec omnia pro salute animæ nostræ nostrorumque peccatorum absolute tradidimus loco, et firma auctoritate et ratione nostra confirmamus, corroboramus atque stabilimus, successorumque nostrorum paternam largitatem flagilamus ut, erga præfatum locum pium animum semper habentes, quæ pro redemptione animarum fecimus rata esse sinant, quæ dedimus non minuant, insuper de suis addere studeant, ita conservantes nostra, sicuti et sua queque perenniter manere voluerint decreta. Si quis vero vel pontifex, vel princeps diabolico spiritu incitatus, hec aliquo modo subtrahere vel dissipare voluerit, nostro imprimis anathemate percussus centumque maledictionibus involutus, Datan quoque et Abiron socius factus iram Dei omnipotentis incurrat, atque æternis mancipatus incendiis inexplia-

biles apud inferos penas luat. Ut autem hec nostræ auctoritatis traditio firmiorem vigorem optineat, nostrorum fidelium manibus præsentialiter corroborari decrevimus.

• Ann. inc. Dom. 982, indictione 10, conc. 4, epacta 22, hec carta confirmata, corroborata atque conscripta est, [præsidente ²⁶⁹ Romanæ ecclesiæ papa Adriano anno sexto], regnante Othone imperatore augusto anno regni sui in Italia primo, in Francia 16, episcopatus vero nostri anno duodecimo. Ego Berengarius præsul indignus subscripsi. Sign. Humberti abbatis, Vodonis abbatis, Berardi abbatis, Bernerii præpositi, Alardi præpositi, ceterorumque clericorum et monachorum huic chartæ devote faventium et nobilium laicorum Godefridi comitis, Givardi, Adelardi et ceterorum. »

Ipsa anno a Conrado duce quidam Viridunenses honoribus privantur.

[Flob.] Anno ab inc. Dom. 982, Otho rex Berengarium regem Italiæ et totam sibi subiecit Italiam. Sequenti anno Conradum ducem a ducatu Lothariensium remotum, Mogontiam, ubi se Conradus receperat, obsedit, et cepit, et Conradus Mettim se recepit. Orta est autem discordia hæc inter Ottonem et principes ejus, quia promittebat regnum filio ex moderna conjuge nato, quod antequam Italiam pergeret filio suo Liutulfo delegaverat, et primates suos illi jurare fecerat. Qui Liutulfus, cum ob hoc multa mala egisset, mortuus est anno 987. Pacificavit autem sibi rex Conradum ducem.

(fol. 70'.) Anno 983. Vigfridus Coloniensis episcopus obiit, et Bruno frater regis Ottonis successit, cui Otto regnum Lothariense commisit.

Anno ab inc. Dom. 988 ²⁷⁰ obiit Ludovicus rex Francorum, et Agapitus papa obiit, Octavianusque successit, et bellum inter Ottonem et Ungros in quo victi sunt Ungri 4 Idus Augusti anni sequentis, in quo bello Conradus dux obiit jam cum eo pacificatus. (*Chron. Div.*) Ludovicus itaque præfatus rex Francorum eodem anno moriens, duos dimisit liberos Lotharium et Carolum, quos genuit ei Gerberga soror Ottonis imperatoris Karolus, qui Juvenis dictus est, privatus senuit, in hereditatem omnem Lotharius successit. Hic Mathildem sororem quam despondit Conrado regi Burgundiæ, et in dotem dedit ei Lugdunum, quæ sita est in termino regni Burgundiæ, et erat tunc temporis juris regni Francorum. De hac Matilde genitus est Rodulfus rex Burgundiæ, qui post patrem suum Conradum suscepit Burgundiæ regnum, Berta etiam quam accepit Odo Tethaldi ²⁷¹ Carnotensis filius, ex qua genuit Odonem, qui apud Barrum obiit; Tethaldus enim Carnotensis, cujus cognomen fuit Tricator, qui Willelmum Nortmannorum dolo interfecit, ex sorore Heriberti

A Trecorum comitis genuit hunc Odonem qui Bertam accepit, ex qua natus est Odo qui apud Barrum obiit; et de eadem Mathilde genita est Gisla, quam Conradus imperator postmodum duxit uxorem, de qua genuit tercium Heinricum imperatorem, quem (77) Rodulfus rex, cujus fuit uxor Ermengardis, quia erat absque liberis, ut nepotem suum, heredem regni Burgundiæ instituit, et sic in dominationem imperatorum transit Burgundiæ regnum.

[Flob.] Anno itaque ab inc. Dom. 986, Hugo Magnus obiit, et ducatum Franciæ Hugo filius ejus optinuit. Robertus quoque Trevirensis episcopus obiit pestilentia, et ²⁷² Fulbertus Cameracensis, et Hairicus succedit. Otho post hec Sarmatas bello vicit.

B Anno vero 961, Otho puerulus in regem elevatus est, et Otto pater ejus anno sequenti Romam veniens, imperator ab Octaviano papa constitutus est. Eodem anno obiit Artaldus Remensis episcopus, et celebrata est synodus in pago Meldensi super Maternam fluvium, ubi ordinatus est Wigfredus Viridunensis episcopus, vivente adhuc domno Berengario Viridunensi episcopo et sedem episcopatus tenente. Ordinatus est autem ab eis absque conscientia metropolitani, eo quod domno Berengario inimicarentur, quod conciliis eorum interesse nollet et quædam eorum facta improbaret; unde nacti occasionem cum incumberet eis ordinatio Remensis æcclesiæ, cujus erant suffraganei, ordinarunt et hunc ut haberent eum conciliorum suorum consortem et operis participem, quasi qui illum ²⁷³ qui præsidebat pro nullo haberent, quem sibi in nullo videbant adclinem. (*id.*) Abiectus est etiam ibi Hugo Remensis pervasor a Romana synodo excommunicatus, et Odelricus inthronizatus a Widone Suessionensi, Roricone Laudunensi, Gibuino Catalaunensi, Wigfredo Viridunensi, Aistulfo Noviomensi. Octavianus autem papa, cum de inreligiositate culparetur, a. 962, Romam exiit, et in locum ejus Johannes XII substitutus est. Verum Othone imperatore a Roma regresso, Octavianum Romani receperunt, qui non multo post defunctus est. Johannes vero cum imperatore Papiam venit. Interim Romani Benedictum elegerunt qui electioni Johannis consenserat et ei semper subditus fuerat. Sed Otto Romam reversus Johannem judicio synodali in sede restituit, Benedictum vero, quia patris cubile ascenderat, depositum in Saxoniam secum duxit. Hic fecit privilegium æcclesiæ sancti Vitoni de omnibus rebus ad eam pertinentibus juste concessis et concedendis petitione domni Berengerii episcopi, et æcclesiam ipsam sive monasterium confirmavit Viridunensi æcclesiæ, statuens atque promulgans ut filii æcclesiæ Viridunensis, qui seculum deserere voluissent, in eo

VARIE LECTIONES.

²⁶⁹ p. R. e. p A. a. VI. *inserta.* ²⁷⁰ DCCCCLIII *corr.* DCCCCLV. ²⁷¹ *ita c.* ²⁷² et F. C. *inserta.* ²⁷³ *c. allum.*

NOTÆ.

(77) Heinricum II hæredem instituit.

monasticum habitum susciperent, nec ad externa monasteria demigrarent. Quod et ipse dominus Berengerius adimplere studuit, dum, rejecta praelationis sarcina, ut justus justificaretur adhuc, monasticum habitum suscepit in eodem cœnobio, serviens Deo in incorruptione modesti et quieti spiritus, et nichilominus invigilans salutem commissarum sibi animarum pro votis populorum, qui nolebant alteri in vita ejus subesse, eo quod strenuo munirentur pastore, qui quanto Domino approximabat, tanto strenuitatis et benignæ puritatis suæ certissima dabat indicia. Quid autem intercesserit, quod pontifex tantæ auctoritatis et gratiæ monasticæ se regulæ mancipaverit, cujus vita sanctitatis erat speculum, lumen animorum, decus piorum, terror reproborum, quia ad id locorum devenimus, patrum dicta sequentes paucis explicabimus. Familiare erat viro beato nocturnalem sinaxim vigiliarum et orationum prævenire instantia, quatinus sacrificio contriti et humiliati spiritus, superni inspectoris oculos super se et super commissum sibi gregem intendere cotidiana provocaret votorum industria. (Cf. *Gesta Virg.*) Cui operi dum se una nocte accingeret, et, uno tantum contentus comite qui lucernæ ei famulabatur officio, æcclesiam principalem sanctæ Mariæ ingrederetur, (fol. 71.) dum pedetemptim gradiens nullum illic esse putaret in quem offenderet, cum omnia silerent, et etiam si qui occulti oratores ibi essent adventui suo eos cedere crederet, in ipso chori ingressu, dum sibi minus cavet, offendit in clericum, nomine Bernerium, præpositum ejusdem æcclesiæ, qui tunc forte solo prostratus matutinarium beatæ Virginis decantabat cursum, et, ut post patuit, totus ad altiora devotionis subreptus, in matris Domini se extendebat laudibus. Quem pontifex solo herentem sibi adsurrexisse non videns, pede percussit, et ut cederet, vercor [ne, E. P.] non sine aliqua animi stomacatione, ammonuit. At ille jussis paruit, et secedens in partem, intendebat his quæ ceperat. Verum matutinali decurso officio, ubi præsul fessos stratis indidit artus, adest beata Dei genitrix beatis dextra levaque comitata virginibus Agne atque Tecla, eo habitu atque decenti apparatu quo agnoscere posset ab omnibus mater et sponsa Regis omnium, salus et dulcedo fidelium. Cumque lecto ipsius astitisset, et jacentis animus ad tantæ visionis novitatem stupens hereret, ab eadem regina virginum blande est requisitus cum clericum suum sibi devotum, secum loquentem, ad se totum suspensum, pede percusserit, et de loco, quo ei astabat, demigrare coegerit, devotionemque ejus, qua secum totus aderat, impediterit. Quo silente et vultum matris misericordiæ conscientia trepida respicere formidante, sed tamen de ejus misericordia non desperante, ait singulare miserorum confugium, spes et consolatio humilium: *Bene quidem michi servisti, bene in æcclesia mea laborasti, sed nunc ut homo errasti, et melius est ut nunc errati penam suscipias, ubi pena omnis finis est obnoxia, quam in fu-*

A *turo, ubi pena crescit, et spiritus hominis de die in diem renovatur ad penam. Pes igitur, quo peccasti, penas luat, ut agnoscant omnes in te quia diligentes me diligo, et memoriam mei facientibus patrocinari non desisto.* His dictis beatam virginem Teclam ammonuit ut virga, quam ferebat, pedem ejus quo clericum percusserat cederet. Visum est pontifici, sensitque se cæsum, quia et confestim pes ejus aruit, ex quo omnibus diebus vitæ suæ claudicavit. O stupenda matris Domini pietas, quæ pontificem suum sibi fideliter servientem et laudavit, quia fideliter sibi serviret, et tamen peccatum ejus, quo in conservo, licet quantum ad gradum sacerdotii inferiori, peccaverat, in punitum dimittere noluit: hoc demonstrans indicio, se juxta esse clamantibus ad se, et vindictam corum, si lesi fuerint, etiam in domesticis paratam ulcisci! Claudicavit itaque episcopus, quia motus est ad injuriam proximi pes ejus, et effusi sunt gressus ejus. Sed didicit in ipsa sua infirmitate gressus rectos facere, ubi, quod arrogantia deliquerat, studuit humilitate corrigere. Mane etenim facto, cum fidem verbis faceret pœna temporalis, in conventu æcclesiæ clericum quem leserat requisivit, errati culpam agnovit, confessus est, et quod patiebatur, cur pateretur palam protestatus est. Cepit jam uterque de correptione unius proficere, ut quod uni oberat, ambobus prodesset, et exemplo eorum omnibus. Nam paucis admodum interpositis diebus monasterium petiit episcopus, et humilitatis vestitus amictu serviebat pauperibus, pauper et ipse spiritu. Non tamen deseruit curam episcopii, quam ut non desereret exegit amor clerici et populi, quin potius tantum augebantur in eo lucra virtutum, quanto ferventiori proposito adhebat Domino virtutum. Memoratus vero clericus, urbis ipsius præpositus, in amore beatæ Virginis permanens, et obsequiis ejus jugiter inherens, in æcclesia ejus devotus perstitit, monasterium sancti Petri pro loci ipsius nobilitate multo amore diligens, et innumera dona auri atque argenti, palliorum atque librorum conferens. Dedit etiam æcclesiæ eidem ea quæ possidebat in Exio in vineis, campis, aquis aquarumque exitibus et decursibus; unde et pro suæ sanctitatis merito defunctus in eadem æcclesia inter sepulcra episcoporum condignam meruit sepulturam 13 Kalendas Maii.

D (Fol. 71.) Lotharius igitur rex Francorum quintus a Karolo Calvo germanum habuit fratrem juniorem se Karolum, uxorem autem Emmam, Lotharii regis Italiæ et Adheleidis post imperatricis filiam, ex qua suscepit filium Ludovicum, qui adhuc puer Blanciam duxit uxorem. (Rich. III, 92.) Habuit et filium alterum ex quadam nobili puella Arnulfum, qui primum natus est, postmodum Remensem archiepiscopus. Karolum fraternæ uxoris protervitas compulit et inopia rei familiaris patrios fines relinquere et Ottoni Saxonum imperatori se dedere. Mortuo Lotario, Ludovicus filius successit, et in primevo flore juventutis obiit; in quo defecit gene-

ratio regum ex familia Karoli Magni, et successit A ex alia familia Hugo rex. Quod graviter ferens Arnulfus clericus, Lotharii frater, ut diximus, patrum Karolum in Franciam reduxit, et Laudunum cepit et retinuit. Adalbero vero Laudunensis episcopus a custodia qua tenebatur fugiens, ad Hugonem venit, et ei Arnulfum conciliavit; cui rex defuncto Remensi archiepiscopo archiepiscopium contulit, ut sibi Karolum conciliaret. Ille dum faciliores aditus querit, quibus Karolum regi conciliet, civitatem ei tradit, unde ab eodem Hugone perjurus et traditor publice conclamatur. Nec multo post ab Adalberone Laudunensi, cui se credebat, captus, ipse et Carolus Hugoni redduntur. Arnulfus proposito sibi, ut se perjurum sponte confiteatur, alioquin oculis privaretur, perjurum se clamat et veniam petit; atque B ita mox deponitur, et in loco ejus Gerbertus diaconus ejus substituitur, primo puer in monasterio sancti Gyraldi nutritus, sed pro morum insolentia expulsus, postmodum et de archiepiscopatu pulsus, ad Othonem imperatorem se contulit. Karolus vero privatus senuit, et Arnulfus episcopatum recepit. Soror ejus Mathildis fuit Rodulfi regis Burgundiæ mater, et ejus filia, quam Conradus imperator, tertii Ottonis filius, uxorem duxit, Gisla dicta est, mater Heinrici tertii imperatoris. Berta quoque ejus filia mater Odonis qui apud Bar obiit ²⁷⁴.

(Cf. *Ser. abb. Fl.*) Anno 968 obiit Remundus Eduorum episcopus.

(Fol. 72.) « JOHANNES episcopus, servus servorum Dei, BERENGERO fratri nostro Viridunensis ecclesiæ episcopo, cum omnibus sibi a Deo commissis bravium eternæ remunerationis.

« Convenit apostolico moderamini pia religione pollutibus benivola caritate favere, et poscentium animis alacri devotione assensum præbere. Et hoc enim potissimum præmium lucri a conditore omnium Domino promerebimur, si venerabilia sanctorum loca oportune ordinata ad meliorem fuerint statum nostra auctoritate perducta. Igitur quoniam te, carissime frater, inter cætera sanctæ conversationis exercitia comperimus quoddam monasterium in tuo episcopio juxta civitatem Viriduni in ecclesia beati Petri pro amore Dei construxisse, in quo requiescunt corpora sanctorum confessorum atque præfatæ ecclesiæ sanctæ Mariæ quondam episcoporum, Vitoni, Pulchronii, Possessoris atque Firmini, et de rebus tuæ ecclesiæ provida consideratione sublevasse, ut si quando filii tuæ ecclesiæ divino compuncti amore terrena despicientes ad contemplativæ vitæ perfectionem confugere desiderarent, ne a tua ecclesia penitus dissociati viderentur, in monasterio, quod membrum est ejusdem ecclesiæ, solatii refugium sub habitu religionis sibi invenirent et Deo quieta tranquillitate inibi famulentur; noverit omnium fidelium tam præsentium quam et futurorum industria, nos idem monasterium tua ordinatione

constructum, cum omnibus rebus, regalibus præceptis tuo consulto sibi sancitis, in æternum velle permanere inconvulsum, scilicet: Scanciam cum suis pertinentiis, abbatiam sancti Amantii et quidquid ad eam pertinet, Novam villam cum suis locis, Amantionis curtem, quantum ad eam pertinent, Paridum cum suis adjacentiis, Harbodi villam cum suis pertinentiis, Castonis curtis ecclesiam cum his quæ ad eam pertinent, æcclesiam de Marleio cum suis adjacentiis, æcclesiam de Marculli curte cum suis adjacentiis, æcclesiam de Amonzei villa cum suis adjacentiis, cum terris, vineis, molendinis, cum servis et ancillis, abbatiam sancti Petri et ecclesiam de Maroa, ad Liniacum quidquid ad illum locum pertinet, ad Novam villam in Barrensi comitatu quidquid ad eum locum pertinet. Hæc vero omnia prædicta loca cum suis omnibus generaliter et specialiter pertinentiis, et quidquid Deo opitulante voto fidelium huic monasterio concessum fuerit in futuro tempore, per hoc nostrum apostolicum privilegium perenniter firmamus tam vobis quam vestris successoribus, et insuper hoc nostræ auctoritatis privilegio esse corroboratum volumus, quatinus eadem Viridunensis æcclesia, quæ hactenus de filiis ab ipsis infanciæ rudimentis in gremio suo expositis, dum ad externa monasteria confugiebant, fraudabatur, abhinc et deinceps in membro sibi subjecto consilio sui episcopi atque providentia gloriosi abbatis Humberti de eorum sancta conversatione sublimata gloriatur. Si qua autem temerario ausu magna parvæ persona, cujuscumque ordinis aut potestatis, contra hanc nostram apostolicam præceptionem ire temptaverit, sciat se auctoritate beati Petri apostolorum principis excommunicatum, atque anathematis vinculo esse innodatum, et a regno Dei alienum, cum omnibusque impiis æterno incendio atque supplicio condemnatum. (Fol. 72'.) Qui vero observator extiterit hujus nostri præcepti, gratiam atque misericordiam vitamque æternam a misericordissimo domino Deo nostro consequi mereatur. Scriptum per manum Leonis scriniarii sanctæ sedis apostolicæ in mense Januario per indictionem 14. Datum 5 Idus Januarii per manum Marini episcopi et sanctæ sedis apostolicæ bibliothecarii, anno Deo propicio pontificatus domni Johannis summi pontificis et universalis XII papæ in sacratissima sede beati Petri apostoli decimo, primo in mense, indictione 14, anno ab inc. Dom. 971. » Hæc autem sunt addita, immo quædam reddita præfato monasterio post acceptum hoc privilegium: Ecclesia de Bocconis monte, ecclesia de Donnatis cum molendino, ecclesia de Mauri villa, ad Rivaldi mansum mansi quatuor, ad Raherei curtem et Gislei curtem et Novam villam mansi triginta cum ecclesia et capella, vineæ in Arnoldi villa quas dederunt Richuara ducissa, Adelardus, Amalricus, Albertus, Warnerus, Gyrulfus, Lambertus canonicus, ad Flo.

VARIE LECTIONES.

²⁷⁴ Hinc octo lineæ erasæ.

rinchingas mansus unus cum vineis, ad Sanctum Julianum mansus dimidius cum vinea, ad Flabium mansi tres, in Soliaco ecclesia, ad Buslani villam ecclesia.

Anno secundo post datum hoc privilegium, qui erat ab inc. Dom. 972, Otho Magnus imperator obiit, 10 imperii sui anno, et Otho Rufus successit. Humbertus etiam abbas obiit 2 Nonas Decembris, et Adilmarus in locum ejus substitutus est. Successit itaque, ut diximus, Othoni primo secundus Otho, qui et Rufus, de quo dictum est proverbium, quia successit Otto secundus ad imperium, ut floreret sæculum. Vixit autem dominus Berengarius usque ad tempus Ottonis tertii, et defunctus 2 Idus Augusti, infra æcclesiam tumultatus est cum honore in ingressu claustrum, quod constat eum et quesisse et præcepisse. (Cf. *Gesta Vir.* 2.) Regebat tunc temporis Burgundiæ regnum Rodulfus, Conradi filius, cujus sororem Gislam Conradus imperator, qui et Cono, duxit uxorem. (*Chr. Divion.*) In Lugdunensi æcclesia promotus erat ad episcopatum Burchardus, Rodulfi regis frater, Conradi ex concubina filius, a quo ordinatus est Bruno Lingonensis episcopus, a. dom. inc. 981, ind. nona. Hic episcopatum Lugdunensem in infantia adeptus est.

(*Gesta Vir.*) Anno igitur dom. inc. 983, Otto Rufus secundus, cum 12 annos regnasset, moriens Romæ, a suis relatus est, et Aquisgrani sepultus; cui successit tertius Otto 12 annorum, qui a cunabulis sumpsit sceptrum Romanorum, sub cujus regimine salus fuit mundo et gloria. Tempore hujus præfuit Viridunensi ecclesiæ Wigfridus episcopus. Hic quadam die urbem egressus, venit ad villam fratrum quæ Wandersala dicitur, ubi a comite Sigifrido captus et absolutus, de pecunia quam pro emendatione suscepit ita æcclesiam sanctæ Mariæ coronis ornavit, ut si manu primam tangeres, omnes usque ad novissimam moverentur. Hic prædecessor sui domni Berengerii imitator factus, in suburbio Viridunensi cenobium ædificavit, et aggregata monachorum turma, corpus illuc sancti Pauli episcopi levatum de loco quo jacebat, in feretro argenteo recondidit, victumque fratribus, qui loco eodem Domino deservirent, ex redditibus episcopii providit. Hic etiam inter cetera bona Ravandi mansum sancto Firmino contulit. Defuncto autem 2 Kalend. Septemb. Wigifrido ²⁷⁸ Viridunensi episcopo et in monasterio quod ipse contruxerat tumultato. Hugo substitutus est. Hic ingressus civitatem, unde viveret, inquisivit: Lotharius enim rex Francorum, quia erat res publica sub juvene principe Romanorum, defuncto Wigifrido episcopo, Viridunum obsedit anno ab inc. Dom. 986, sed minime cepit, omnia tamen circa urbem vastavit; contra quem egressi ad bellum et superati, plures ex eis capti

sunt, pro quorum liberatione, ut dicitur, Gotbertus claves urbis regi detulit. Ob hanc itaque causam cum invenisset Hugo expensas episcopii exterminatas, notatis villarum redditibus mox reversus est. Quo egresso susceperunt absque regio dono Adelberonem, Beatricis filium matris ducis Theoderici, qui aliquantulum moratus in civitate, defuncto Mettensi episcopo, illo se contulit, isto relicto. Huic successit Adalbero, filius comitis Godefridi, avus ducis Godefridi, qui accepta uxore Bonifacii, postea factus est marchio. Is Salernum eodem anno benedictionis suæ curationis gratia profectus, reversus in Italia obiit 14 Kal. Mai., et relatum corpus ejus Viriduni sepultum est. Vixit in episcopatu tribus semis annis, et successit Heimo anno 988.

[*ROD. GLAB. I, 4.*] In initio itaque regni Ottonis III, papa obiit, in cujus locum Otto alium ordinari præcepit, quem Joannes Crescentius de nobilibus Romanorum dejecit, et alium substituit. Sed Otto reversus, illum dejectum absceis manibus ejus et auribus et oculis erutis, et occiso Crescentio, Gerbertum papam ordinari præcepit. [*RICHÆR, III, 43.*] Hic in cenobio sancti Geraldii apud Aureliacum nutritus fuit, grammaticaque est eruditus, et ab abbate loci Borello citerioris Hispaniæ duci commissus, ut in artibus erudiretur, ab eo Hattoni cuidam episcopo traditus est instruendus, apud quem plurimum in mathesi studuit. Verum prædicto duce cum episcopo Romam eunte, idem cum eis profectus, et papæ factus notissimus, ab eo Ottoni regi est intimatus, et cum Adalberone Remensi episcopo Remis venit. (*ib.*) Quo tempore Otricus apud Saxones insignis habebatur. Post annum Remensis Adalbero Romam cum Gerberto pelebat, et Ticini augustum cum Otrico reperit, a quo magnifice susceptus, ductusque per Padum classe Ravennam, et quia anno superiore Otricus Gerberti se reprehensorem in quadam figura cum multiplici diversarum rerum distributione monstraverat, jussu augusti omnes palatii sapientes intra palatium collecti sunt, archiepiscopus quoque cum Adsona abbate Dervensi et scolasticorum numerus non parvus; et cepta disputatione, cum jam pene totum diem consumpsissent, augusti nutu finis impositus est. Ibi Gerbertus ab augusto egregie donatus, Remis cum archiepiscopo reversus est, et post a Hugone Hugonis Magni filio, rege Francorum, qui Ludovico successerat ex alia stirpe, dejecto Arnulfo pontifice, in Remensem archiepiscopum se quibusdam præstigiis promoveri fecit. (fol. 73.) Verum aliquanto tempore exacto, ubi sensit quod Arnulfus sedem episcopii sibi præripere et populum ad se reducere nitebatur, noctu fugiens ad Othonem ivit; a quo non multo post in Ravennensem archiepiscopum quibusdam se præstigiis promoveri fecit. Inde postmodum papa con-

VARIE LECTIONES.

²⁷⁸ require in alia pagina sub hoc signo Z usque ad : successit ei Heimo c Nos ordinem ita indicatum restitimus.

stitutus est et Silvester dictus est. Obiit autem anno 999, et Gregorius V successit (78).

[*ROD. GLAB. II, 5*]. Anno igitur ab inc. Dom. 988, imago Domini in cruce posita in monasterio apostolorum Aurelianus ploravit, omnibus admirantibus, quid hoc portenderet signum. In eadem civitate una noctium lupus adveniens, æcclesiam ingressus matutinis horis restem signi ore arripuit, et agitando illud insonuit, quem vix ab æcclesia expellere potuerunt. Sequenti anno tota civitas igne consumpta est cum æcclesiis, sed Arnulfus venerabilis episcopus inventa pecunia in fundamentis æcclesie sanctæ Crucis, eandem æcclesiam in melius reparavit.

[*IBID. II, 7*]. Anno igitur 991, sanctus Odilo venit ad conversionem Cluniaci, et 4 anno sanctus Maiolus obiit. Ea tempestate Roma maxima ex parte igne combusta est. Templum etiam sancti Petri accensum est, et jam trabes ferro et lamminis creis coopertæ ardebant, cum omnis plebs Romana ad sepulchrum apostoliconcurrens, ubi humana nichil prævalebant auxilia, divinum et apostolicum expectabat suffragium, et statim ignis, qui jam trabes lambebat, extinctus est. Eo quoque tempore obierunt Odo comes Turonorum, Heribertus Meldorum et Trecorum, Willelmus Pictavorum, Manasses episcopus Trecorum, Gislebertus Parisiorum, Gebuinus Catalaunorum.

NOTE.

(78) Minime sed eo anno Gregorio V Sylvester II successit.

LIBER SECUNDUS²⁷⁶.

Anno ab inc. Dom. 1002, obiit Otto III, juvenis imperator: exactis in regno 19 annis, et Henricus successit. Quo anno circa solis occubitum draco per aera ferri visus est, et igneæ in cælo acies visæ, et luna in plenilunio post initium quadragesimæ a medio noctis usque ad ortum diei in sanguinem versa, et sol circa meridiem in duas partes divisus est.

[*Cat. pont.*] Sequenti anno Johannes papa XIII obiit, et Benedictus successit.

[*fol. 73'*]. Anno ab inc. Dom. 1010, obiit Heldricus abbas Flaviniacensis, 19 Kal. Januarii, et successit dominus Amadeus. (*Cf. Serr. abb. Flav.*) Hic, abbatia dimissa, Cluniacum ivit, et post reversus Colticensem cellam adquisivit (79), et Sinemurensem et Bellilocensem et Corbiniacum recuperavit (80). Sarmatiæ castrum cepit, Passavant destruxit,

VARIE LECTIONES.

²⁷⁶ *titulus deest in codice.*

NOTE.

(79) Ab Helmuino episcopo Eduensi anno 30 regni Roberti regis, teste charta; Mabillon., ann. Bened. IV, 682, K.

(80) Ab eodem Helmuino diplomate scripto anno inc. 1034, anno Henrici regis 5. Mabillon l. 1, p. 689.

(81) Duæ exstant donationum chartæ Amadeo

A Anno ab inc. Dom. 993, suscepit regimem Cluniacensis ecclesie sanctus Odilo.

[*IBID., II, 1*]. Mortuis igitur Lothario et Ludovico Francorum regibus, Hugo rex, ut diximus, constitutus est, cujus frater fuerunt Otto dux Burgundiæ et Henricus. (*Chr. Divion.*) Verum Ottone in adolescentia mortuo absque liberis, Henricus successit; cujus filius fuit Odo Beluensis, et privignus ejus Willelmus advena, Rainaldi comitis pater. Post Henricum Henricus, Roberti regis ex Constantia filius, ducatum optinuit, et ei regi facto Robertus Vetulus successit, frater ejus, et Roberto Hugo dux postea monachus, Henrici filii ipsius Roberti filius; quo Hugone defuncto, Robertus filius ejus successit, et Constantiam duxit uxorem, cognatam Hugonis Autisiodorensis episcopi, comitis Cabilonensis. [*GLAB. R., III, 2*] Anno ab inc. 996, obiit Henricus dux apud Poliacum super Ararim, et Richardus Normannorum dux obiit. [*IBID. II, 8*] Sequenti quoque anno Robertus rex ducens secum Richardum II, juniorem Normannorum comitem cum triginta milibus Normannorum, Burgundiam, quia a se defecerat, vastavit, et tandem optinuit. [*IBID., II, 9*] Quo tempore facta est fames valida quinquennio in toto orbe Romano. Eo etiam tempore præerat ecclesie Divionensi abbatis officio eximius pater Willelmus, cujus gesta qui scire voluerit, in libro vitæ ejus a Rodulfo monacho edito legere potest.

C 19 æcclesiarum altaria cum decimis et paratis optinuit (81)

Defuncto quoque Adelmaro abbate monasterii sancti Vitoni 5 Kal. Jan., Adelardus substitutus est. Et hoc defuncto 13 Kal. Jan., Ermenricus successit, qui, in quantum valuit, locum ampliavit. Hoc etiam ad superna transvecto, 6 Kal. Septemb. Rohardus successit, et Rohardo Lambertus. Post quem raptus est de cœnobio sancti Felicis Mettensis dominus Fingenius Scottorum progenie oriundus, quia locus idem per manum laicam aliquantulum neglectus erat, ad restaurandum eum ibidem abbas est ordinatus. Cujus adventum, peregrinationem et conversionem qui plenius nosse desiderat, in vita Teoderici eximii Mettensis episcopi scire potest (82).

D Et hoc quoque defuncto, cum jam post Adalbero-

data, Roberti regis una in Kal. Mart. a. 1018; Mabillon, Annal. Bened. IV, 238; Raginaldi comitis altera a. 1037; Labbe 1, 270. K.

(82) Laudat hanc vitam auctor Vitæ Richardi ap. Mabill. Act. SS. Sæc. VI, 1. Cfr. quoque Monum. Germ. SS. IV, p. 696. K.

nem Virdunensem episcopatum Heimo sortitus esset, domnus Richardus locum illum regendum suscepit. Cujus vitam, mores et actus, nobilitatem generis, initium conversionis, studium religionis et perseverantiam perfectionis humilitas nostra sensu licet tenui et sermone rustico describere gliscit; quia si quid sumus, cum nichil simus, totum post Deum et sanctos ejus ascribendum est meritis ipsius. Unde invocandus est nobis spiritualium distributor karismatum Spiritus sanctus, ut beatitudinem ejus suo quidem sensu, nostro ore enunciet, ut laudetur in operibus suis, et appareat mirabilis in sanctis suis.

1. ²⁷⁷ Extitit igitur nobilissima Francorum stirpe progenitus, patre. . . . ²⁷⁸, matre vero. . . . ²⁷⁸ (83), et ab ipsis infantiae rudimentis litteris liberalibus in ecclesia sanctae Mariae Remensis institutus. Quae ecclesia tanto tunc vernabat religionis decore, tot personarum nobilium et religiosarum, quas ipsa in se educaverat, sibi adplaudere honesta numerositate et decenti honestate, ut religione ipsa praemineret omnibus ecclesiis Belgicae, formaque esset omnibus honeste vivendi recteque conversandi in castitate, in scientia, in disciplina, in correptione morum, in exhibitione bonorum operum. Probat hoc domni et vere sancti Constantii canonici ejusdem ecclesiae pia, constans et fidelis constantia, itemque alterius Constantii imitanda et recolenda in pauperes laudabilis rerum suarum profusio et totius patrimonii dispersio. Quorum alterum ipsa sua commendat religio et opera misericordiae, alterum adeo pauperum praedicat miseratio, ut ipsi soli inventi sint, qui tanti viri dum desent obitum praedicant meritum, et dum funus illius grata sedulitate officiosi procurant, dum ad missae solemniam quae possunt pro requie ejus munuscula offerunt, dum omnes insimul circa corpus aggregati suam desent desolationem, et suam in tanti elemosinarii ingeminantes conqueruntur destitutionem, ejus nimirum vitam miris laudibus extollunt, et si quid humanae naturae vitio in eo corruptum est, id suis lacrimis tegunt et operiunt. Ideo autem horum constantiam ad exemplum fidelium hic inseruimus, ut agnoscat qui legerit, tot et tales viros in palestra sanctae Remensis ecclesiae nec sine magistris desudasse, nec sic solos evasisse carneae molis carcerem, ut non reliquerint aliquos sui propositi testes et cooperatores, qui eorum et vestigia imitati et fidei virtutem sint amplexati.

2. In hac ergo ecclesia religiosae indolis puer Richardus litteris traditus imbuendus, brevi singula percucurrit quae magistrorum sollertia percurrenda signavit. Cepit jam altiora meditari, et quae a magistris non didicerat, vivacitate et perspicacia

A docilis ingenii attente rimari, ut agnosceretur ab omnibus magni eum futurum esse preconii, quem sic commendabat acumen intellectus, secretorum et mysticorum capax, cooperante et praecedente gratia Dei. (fol. 74.) Transivit itaque in eadem urbe proficiens usque ad perfectam incrementorum aetatem, et qui erat acer ingenio, statuit sibi metipsum normam vivendi, recidens in se noxia, quae in aliis solerti vigilantia reprehendebat. Probat hoc religiosa vitae ejus conversatio, et continuata malorum redargutio, qua tantum abundabat animi ejus directae simplicitas, ut pro zelo Dei et emulatione justitiae praecentoris et archidiaconi ei officium committeretur, et magisterio ejus dispositio Remensis ecclesiae traderetur. Cui officio quam strenue, quam prudenter, quam sollerter invigilaverit, ne nimii fortasse laudando inveniamur, silere decrevimus, maxime cum et silentium ipsum laus ejus sit, quia si totam substantiam nostram in laudibus ejus superextenderemus, minus esset quod diceremus, ad id quod dicendum esset. Jubilat ergo in laudibus ejus Remensis ecclesia, quia et ipsa ejus devotio, qua in ea fideliter laboravit, laus ejus est. Utebatur potestate sibi tradita in aedificationem, non in destructionem, habens libertatem vocis judicio suo confutare reos et convincere, nulliusque personam in judicio accipere. Quibus rebus ita cognitus erat omnibus, ut absens etiam pro sui reverentia et inflexa constantia a cunctis timeretur, et pariter omnes senes cum junioribus Richardi inadulatae gravitatis censuram reverebantur. Erat enim vere religiosus, orationibus continuis vacans. Cui etiam moris erat psalterium ex ordine quoquo die dicere, et primos quidem quinquagenos psalmos stando manibus ad terram deflexis dicebat, quinquagenos erectus, quinquagenos prostratus toto corpore, set suspensus. Articulis pedum manuumve sustentatus perorabat. Solebat etiam ante crucem orationem cotidianam dicere, quarum haec erant omnium versuum incipia: *Adoro te, Christe, crucem ascendentem, et benedico te.* Quas cum die una multa perorasset instantia, surgens ab oratione, et crucifixum cum lacrimis aspiciens, audivit vocem dicentem sibi: *Tu me in terris benedixisti, et ego benedico te.* Et elevata dextera, qui erat in forma crucis benedixit eum. Qua dulcedine compunctus, gratias egit sacerdoti summo, et cepit jam tanto artius perfectiora meditari, quanto gratiosior circa se agnoscebat dulcedinem miserentis Dei. Hoc nos Rodomi positi a viris religiosis audivimus, qui et ipsi se fatebantur audisse a Hugone cognomine Grammatico, viro strenuo et religioso, Rotomagensis ecclesiae archidiacono, qui Remis in ecclesia sanctae Mariae praesens adfuit quando haec gesta sunt.

3. Verum cum in dies fervore religiosi propositi

VARIAE LECTIONES.

²⁷⁷ numeri capitum habentur in codice. ²⁷⁸ locus vacat.

NOTAE.

(83) Patri erat Walteri, matri Theodradæ nomen, ut testatur auctor Vitæ Richardi ap. Mabillon Ann. SS. Sæc. VI, 1. K.

ad altiora penna devotionis sustolleretur, et contemptores mundi suimetipsius abnegatores mirarentur, Deumque in figura crucis positum veneraretur, sequaces suos ad se invitantes et dicentes : *Qui mihi ministrat, me sequatur* (Joan. xii, 26.), memorans quia parum esset ministrare Domino, in quo nulla esset perfectio, nisi et sequeretur eum, delegit Deo firmiter adherere, quoniam bonus est, et beati qui sperant in eum. Cepit igitur larga manu quæ circa se erant dispensare pauperibus, et licet a primis annis compassionis in eo opera claruerint, tamen quo amplius miseria seculi et fallax ejus gratia contempnabatur, eo magis instabat misericordiae operibus, ut nudus Christum sequi, et pauper pauperem imitari valeret, qui propter nos minoratus paululum ab angelis de pauperibus nasci et in præsepio reclinari voluit, ut esset piorum cibaria iumentorum. Ubi vero cuncta distracta sunt, nec desideria dilatione consopita, quin potius augmentata, quia sancta erant, et cogitationum inundantium, quas perfectioni studens fidelis anima patitur, violento impetu sedato, ad portum quietis appulsus fixit anchoram spei, quia deliberaverat jam ut iret, cepit iterum anxiam quo iret, quem sibi locum stationis eligeret; ubi plantatus, in interna cordis amenitate viridesceret. Volebat enim hoc quod dictum est patri credulitatis nostræ Abraham: *Exi de terra tua, et de cognatione tua* (Gen. xii, 1; Act. vii, 3), ad litteram implere, sed considerabat non sine fructu fore, si, inter suos positus, factusque eis forma vitæ honestæ, præberet eis exemplum sequendi Christum, adipiscendo religionis propositum. Considerabat rursus difficillimum esse inter notos et affines gravioris propositi intentionem apprehendere, ubi aliquando certa est via periculi, incerta salutis, cum retrahit hominem jam Deo proximantem amor propinquorum, et reverberat aciem vultus ejus, qua Deus intuendus esset, caritas carnis, et multimodæ punctiones seculi, quas non adeo graves sentit qui oportunitatem sentiendi vitat et refugit. Inter has et alias multiplices repugnantium sibi invicem carnis et spiritus deliberationes affuit adjutorium Omnipotentis, et famulo suo desudanti in palestra gloriosi certaminis solatium præbuit cujusdam fidelis sui, qui sub clamore mundanæ dignitatis absconditum gerebat probatissimum militem Christi. (Fol. 74.) Fredericus nomen erat viro, generosa satis ejus et alta propago. (Cfr. *Gest. Virid.* 9.) Comitatus honore vigeat, et quod maximum est, comitatus mentis indole perornabat. Pater ejus Godefridus erat, vir probitate gratia et divitiis et honoribus inter magnates regni nominatissimus. Habebat et alios filios, Adalberonem Viridunensem quem diximus episcopum, Herimannum²⁷⁹ quoque comitem nobilissimum, Godefridum quoque et Gozelonem duces. Herimannus, qui et Hezelo, Mathildem duxit uxorem, ex qua genuit duos filios, bonæ spei arbores, Grego-

rium et Godefridum, et illam Odilliam, quæ fuit abbatis ancillarum Dei in monasterio sanctæ Odiliæ. Habuit et alium ex concubina filium nomine Godefridum. Godefridus vero dux in divitiis et gloria absque liberis consenuit. Gozelo autem dux Godefridum filium, qui accepta uxore Bonifacii postea factus est marchio, heredem reliquit. Hac ergo generosa stirpe creatus dominus Fridericus, in sublimitate honorum positus, mensurarum suarum limites attendebat, ne in præcipitio²⁸⁰ pedem poneret: ideo bonum intentionis suæ finem adeptus est, qui extra fines suos vagatus non est. Hostibus terribilis, amore justitiæ spectabilis, pauperibus largus, dapsilis in donis; in parcendo pius, in ulciscendo severus. Qui et si palacium frequentabat, in sterquilinio tamen cum beato Job sedebat (*Job*, ii, 8): quia si qua illicite gerebat, ea ad mentis oculos penitendo reducebat. Sedebat in sterquilinio, quia cum ante se peccatorum stercora cernebat, si quid elationis in animo surrexisset, inclinabat. Et quanto se pulverem et cinerem cum Deo loquens estimabat, tanto celsius usque ad honorem divinæ colloquutionis ascendebat. Hinc est quod ita vere humiliatus est, ut ad alta virtutum surgere voraciter posset. Agit enim hoc pia Dei miseratio erga electos suos, ut quanto se infra se ipsos despiciunt, tanto sublimius ad amorem Dei subrigantur, et eo magis videant claritatem Dei, quo eos magis, ne de se magna sentiant. reprimat virtus veræ humilitatis.

4. Cum itaque ad conditoris sui desiderium totus diutina meditatione incalesceret, et jam aperte mundi lenocinia despiceret et Deo tota intentione adherere cuperet, videretque homo in sæculo constitutus pernecessarium sibi fore ut hoc suum desiderium cuilibet religiosorum propalaret, cujus relevaretur consilio et orationibus firmaretur, visum est ei, divina utique faciente clementia, ut virum religione nominatissimum, Richardum videlicet, de quo impræsentiarum agitur (Cfr. *Gest. Virid.* 8), expeteret, et ei tamquam sibi alteri se ipsum crederet, cum eo archana cordis sui participaret: illum esse consiliarium qui nichil haberet fallax, nichil simulatum, nichil corruptæ pacis amicum. Venit ergo, et dum unius voluntas aperitur, amborum desiderium revelatur, et ut perficiatur alterna confirmatione roboratur. Decretum est igitur communi voto, et ex sententia utrimque deliberatum est ut pauper quilibet locus eligeretur, in quo honor Dei et rigor regulæ conservaretur, ubi novi christianæ paupertatis amatores exerceri, et sic demum alios in spiritualis tyrocinii exercitio instruere possent. Delectus itaque locus Viridunum civitas fuit, et in ea monasterium apostolorum Petri et Pauli et sancti confessoris Christi Vitoni, quod et ab antiquo fundatum, et sanctorum patrocinii gloriosum, et religionis erat ordine insignitum. Erant enim in eo boni viri et religiosi, licet perpauca, sub disciplina abbatis Fin-

VARIE LECTIONES

²⁷⁹ Hezelonem *suprascriptum*. ²⁸⁰ precipio c.

genii, a Scottorum partibus oriundi, qui illo causa religionis convenerant. (Cfr. *Gest. Virg.* 9.) Huc sane cum se conferre destinavissent, ad hoc tamen exploraturi convenerunt, ut opinioni minus creduli oculis attenderent, si eo se cœnobio recluderent. (Fol. 75.) Erat in eadem urbe et aliud monasterium a Wigfrido episcopo constructum, in quo eis videbatur melius eos ingredi debere pro loci oportunitate; quia illud prius cœnobium loci angustia et situs asperitas minus commendabat, licet rigor ordinis in illo melius servaretur. Estimationi vero suæ minus fidem dantes, Cluniacense cœnobium pari voto expetere decreverunt, quod et religione præcipuum, et divitiis opulentissimum esse videbatur, ut a domino Odilone abbate consilium quærerent, et optento adquiescerent, aut certe, si sancto viro sanius videretur, ibidem sub eo remaneret. Ierunt ergo. Sed sanctus vir prophetiæ spiritu plenus, caritatisque virtute refertus, viros egregios et in Christi amore ferventes gratanter susceptos ad solum proprium remisit, inculcans eis et præcipiens ut in monasterio quod primum delegerant, et ubi se devoverant, vota sua Deo redderent, maxime cum ibi vigeret fervor ordinis; adjiciens posse per eos fieri in processu temporis, ut habitacula servorum Dei nunc modica postmodum crescerent, et fieret eorum industria locus ipse insignis, qui nunc videbatur angustus et despicibilis.

8. Intueri plane libet flammam caritatis in corde beati Odilonis, quæ per beatum Job lex Dei multiplex dicitur (*Job* xi, 6), quia cujus mentem plene cepit, hanc ad innumera opera multiformiter accendit. Hac enim actum est ut vir beatus ea quæ sibi ab altero fieri expectaret, eadem cogitaret alteri facienda. Hac etiam actum est ut proximum ut se ipsum diligeret, ut bona quæ valeret proximis impenderet, et implendo non timeret. Hac nihilominus fit ut quo se vir sanctus in solo Dei et proximi amore dilataret, eo quidquid a rectitudine discrepat ignoraret. Hac quoque actum est ut, ceteros tamquam se diligens, per hoc quod rectum in aliis conspexit, quasi de augmento proprii proventus, hilaresceret. Quis namque prælatorum hoc nunc faceret, quod virum sanctissimum tunc constat fecisse? Quis tot et tales viros fama ubique celebratos, si ad se declinare contingeret, ad alia loca demigrare moneret, et non eos potius sibi favore, gratia, vel precibus, seu qualibet arte retinere temptaret? Quod etsi non posset, tamen eos invitus et non sponte a se dimitteret, dolens quasi quos numquam habuerat dimitteret. Quantos nunc in ecclesia Dei prælatos aspiciamus qui, proventus alterius videntes suum non esse, fastidiunt? Quibus omnibus beatum Odilonem præferendum merito censemus, ad cujus gloriam spectat, si quid per eos quos nobis attribuit, ecclesia cui attributi sunt ²⁸¹, in ordine et religione fructifica Redierunt ergo novi monasticæ religionis

A tyrones Viridunum, et provoluti genibus patris monasterii aditum precabantur. Quos cum senior cerneret, et viros virtutis ad toleranda obprobria, conculcationes et verbera minus idoneos et delicatos putaret, paupertatemque locicium illorum metiretur divitiis, egre ad sensum præbebat, quia mentes eorum in divino amore roboratas non noverat, quas si novisset, nec momento introitum illorum distulisset. Cessit tandem, et petentibus assensum præbens ingressum annuit, quia voluntas Dei fuit ut cito eis occurreret quod volebant. Sociati itaque congregationi monasterii, facti sunt omnibus forma patientiæ et humilitatis, ut liquido cognosceretur a cunctis præventos eos esse gratia conditoris Dei. Protectionis enim divinæ gratia perlustrati, majori satis ardore diligere cælestem patriam cœperunt, quam prius in terrena dilectione flagrabant. Deus namque ²⁸², cujus vera hereditas lux est, et defectus luminis ejusdem nullus est, ita eos sua dilectione illustraverat, ita eos visione sua reficiens repleverat, ut novæ spei spiritu mentes eorum afflatæ, semetipsas quales in vetusta cogitatione fuerant obliviscentur, ut nichil jam eis nisi quæ æterna sunt placerent, et, despectis transitoriis, sola quæ permanent requirerent. (Fol. 78.) Quia vero venerabilis Richardus absque permissu et licentia archiepiscopi Remensis monasticum habitum susceperat, conquerebatur episcopus canonicum suæ ecclesiæ ab ea inordinate recessisse. Quamobrem eum conabatur repetere. Quod ubi ad aures Fingenii abbatis pervenit, evocato eo, rem ordine pandit. Ille, patre consolato, Remensi archiepiscopo cartulam misit hec continentem: *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Quam ille suscipiens, et vim verbi diligentius intendens, merito ait: *Ab illi qui spiritu Dei ductos est, et ideo a nobis repetendus non est.* Sic confutata repentium eum calumpnia est, immo magis ad imitandum eum accensa multorum devotio est. Regebat tunc ecclesiam Arnulfus Lotharii regis, qui quintus a Karolo Calvo fuit, filius, qui Traditor cognominatus est, ob id quia civitatem patruo suo Karolo reddidit, cum doleret regnum alienæ stirpi datum et suæ præreptum.

6. Procedente igitur tempore, domno Fingenio abbate ad superna evecto 8 Idus Octobris (1004), et in monasterio sancti Felicis tumultato, cum de electione substituendi abbatis ageretur in præsentia Heimonis episcopi, et, ut, in talibus assolet, diversi diversa sentirent, et varia quorundam haberetur electio; ad interrogationem pontificis, repente puerorum voce electus domnus Richardus consona omnium voce laudatur, episcopo in laudes Dei erumpente, et dicente: *Ex ore infantium et lactentium perficisti laudem, Domine Deus (Psal. viii, 3).* Et utique justa pontificis enuntiatio, quia ore infantium et lactentium facta electio, laus Dei erat et glorificatio, qua erat laudandus et glorificandus in fidei suo.

NOTE.

²⁸¹ s. c. ²⁸² enamque c.

(*Cf. Vita Richardi* 0.) Confirmata sane electione, et scripto roborata, deducitur ab episcopo novus Jacob in cordis lætitia, et benedictione data more solemnī, prælati est custodiæ regis Domini. Aderat jam tempus ut impleretur propheta beati viri Odilonis, quod per eum et domnum Fredericum locus antea permodicus insigniretur, ut et ipse beatus Odilo de profectu illorum tamquam de suo gratularetur. Suscepta itaque prælationis sarcina, studuit elationem et jactantiam cavere. Sciebat enim oportere sibi prodesse fratribus magis quam præesse. Cui tantam Deus contulit gratiam ut a regibus et principibus, a divitibus et mediocribus miro diligeretur affectu; quia et congruum erat ut, quem Deus perfuderat gratia, ab omnibus amaretur. Ordinatus vero est per manum domni Heimonis Viridunensis episcopi anno ab inc. Dom. 1004, cum jam post Ottonem III secundo jam anno principaretur Henricus consanguineus ejus, qui 9 regni sui anno imperator creatus est. Hujus ergo principis curiam pro quibusdam negociis dominus et pater Richardus adire compulsus venerabilem Fredericum secum duxit, qui et de imperiali sanguine procreatus et principibus regni erat notissimus; ut quod per se posse diffidebat, illius optineret gratia, cui aliquando, dum esset in seculo, tota parebat curia. Verum depositis sedibus, et residentibus pontificibus et abbatibus, astantibus etiam regni primatibus, cum longe inferius residerat pater mitissimus, et memorabilis ejus monachus, ut regis et principum consanguineus, inter primos palatinis consiliis interesset eminentiorique loco sederet, ratus non sibi fore utile, si patri cui suberat præmineret sessionis ordine, rem fecit memorabilem et imitandam posteris. Surgens namque a latere principis, et suppedaneum suum ipse ferens, abbatem suum petivit, et posito ad pedes ejus suppedaneo, in eo ipse resedit, dans omnibus monachis cunctis postmodum futuris seculorum seculis formam veræ humilitatis, et quod vere exaltatur qui sponte pro Deo humiliatur. Hoc ergo ejus factum omnibus fuit miraculo et laudi datum est, quod non pro laude hominum, sed pro divino famulio et paterna reverentia celebratum est. Nam regalis magnificentia humilitatem nobilitatis illius amplexata, Christumque in famulo suo devote venerata, cum eum ad se invitasset, et ille a pedibus patris avelli nollet, rex altiori ingenio viri prudentiam admiratus, abbatem ad se evocatum e latere suo sedere fecit, atque post eum domni Frederici sedem sisti præcepit. Sic familiaritatem regis et principum adeptus dominus abbas Richardus, in brevi, sapientia, consilio, astu, prudentia et honesta conversatione cunctis manifestatus est, ut in negociis curialibus disponendis nullus illo utilior, nullus prudentior, nullus validior aut acceptior judicaretur. (Fol. 76.) Probat hoc principalis erga eum liberalitas, qua pro amore ejus Viridunense, cui præerat,

A dilexit cœnobium, ut dona ei ingentia in auro et argento, in palliis et sacratis conferret vestibus, et totum se adeo in amore ejus transfunderet, ut miraretur qui videret.

7. Optentis igitur pro quibus abierat, abba religiosus ad monasterium suum reversus est, cepitque velle fieri tanto propinquior Deo, quanto per gratiam ejus regi et principibus, pontificibus et quibusque præpotentibus erat acceptior. Cœpit enim totum se sollicitius divinis mancipare cultibus, dominicis die noctuque invigilare laudibus, commissos sibi religiosis assuescere moribus; ita ut per totam Neustriam et Austrasiam: Franciam atque Burgundiam diffunderetur sonus sanctitatis ejus, fieretque omnibus in propatulo sanctimonia ejus. Fiebat ad eum grandis undecumque concursus; alii ejus se subdebant magisterio, postposito mundi fallentis lenocinio; alii filios suos ei offerebant erudiendos, ut videretur jam monasterium ejus monasteriis Nitriæ (84) vel Ægypti conferendum pro numerositate fidelium illo confluentium, qui velut apes ad alvearia undique avolabant, diversis virtutum speciebus onusti mentes, ut illæ mellis et ceræ indiscretas cruribus et pedibus subveunt qualitates. O quales et quanti viri ejus claruerunt magisterio! quam preciosa et devota Deo commissa ei congregatio, doctrinis ejus irradiata, et exercitio artioris propositi ad unguem informata! Probant hoc Galliæ et Germaniæ pontifices, duces et comites, amore Christi ferventes, qui ex monasterio et discipulatu ejus monasteriis quos habebant aut patres præsciebant, sub tuitione tamen ejus et disciplina, aut si patres inde habere nequibant, quos de suis patres facere deligebant. Viriduni primo probandos, instituendos et morigerandos dirigebant. Ex quibus nos, licet juniores et moderni, plures religiosos et in omni theoria probatissimos vidimus viros, angelica facie et habitu reverendos: ut ex institutione discipulorum patesceret quantæ religionis gravitatis et perfectionis eorum magister fuisset, cujus eruditionis decus in discipulorum, clarebat moribus. Crescente sane numero discipulorum, crescebat census honorum. (*Vita Richardi* 9). Clarebat ubique nomen Richardi sanctitas ejus ubique prædicabatur, et nomen Dei per eum clarificabatur. Videns autem æcclesiæ suæ vetustissima et pene jam diruta sartatecta delegit eis dejectis ampliora jacere fundamenta et in meliorem statum et nobiliorem novam compilare basilicam, quod et brevi actum est. Turres enim ecclesiæ ipsius dominus Fredericus ex suo fecit, et cellarium et refectorium fratrum. (*G. Virid.* 9.) Dormitorium vero cum dejectum restrueretur, et necessaria domus pararetur, ne posset nova parari nisi vetus mundaretur, accersitis quorum esset operis et studii id explere, cum aliqui illorum, ut assolent, erubescerent, et manus apponere in subvehendo quod munda batur subterfugerent, vir humilitatis et gratiæ

NOTE.

(84) Pagus supra Memphim situs.

Fredericus vere monachus terræ fossor accessit, et quod effossum est onere facto exportavit. Quis jam similia facere erubesceret, cum videret Fredericum comitis filium, fratrem duorum ducum, imperatoris consanguineum, et fecisse et non erubuisse? Fecit et huic simile opus in turrium constructione. Cum enim jam in altum structura porrigeretur, et strumentum illud quod avis (83) nominatur, subvectione cæmenti aptatum, perpauci essent qui ferrent, his qui huic officio erant deputati alias, ut credimus, occupatis, videns vir beatæ memoriæ quemdam de nobilioribus astantem, ut sumeret ligneum illud instrumentum, et cæmentum collo, ut moris est, subveheret ammonuit. Qui cum erubesceret, et suis id natalibus incongruum adstrueret, vir mitissimus cervice subposita quod rogabat primus implevit. (fol. 76'). Ac deinde porrecto juveni instrumento eodem, suo docuit exemplo ut disceret facere quod fecerat comes comitis filius, nec erubesceret si ei improbaretur factum quod constaret ab ipso quondam comite primitus actitatum. Sedebat autem quadam die idem vir memorabilis in coquina fratrum, et operis quippiam exercebat, scutellas abluens et vasa alia mundans; cum ecce ad ostium quinquinæ Godefridus dux frater ejus adveniens aditum precabatur. Cui cum aperuisset unus ministrorum qui forte aderat, videns dux fratrem suum operi cepto insistentem, capite inclinato et alludens ad nomen comitis: *Non deceret, ait, comitem talia facere, non enim sibi conveniunt nomina et actus, nobilitas generis et exhibitio operis.* Cumque egrederetur, ille egredientem subsequutus, nacta oportunitate loquendi, sic ait fratri: *Optime, ait, prosequutus es, o dux, quia tanta est dignitas hujus officii, et tantus est cui impenditur, beatus scilicet Petrus apostolus, et sanctus confessor Vilonus, quod nec me congruit paritari, ut præsumam ad hoc eis exhibendum quasi pro nobilitate generis mei; nec tanta est humilitas mea, ut merear ab eis in illorum qui hoc officio digni habentur consortio deputari.* Tanta erat tunc abjectio et suimet despectio in anima illius fidelis, ut ejus humilitas prædicaretur, et miraculo esset cunctis qui noverant nobilitatem generis ejus. Nam cum sederet quadam vice privatus, et necesse esset ei calcos extrahere quidam de fratribus, quem ipse senem vidi et a quo puerulus ista audivi, Johannes nomine, procumbens cum vellet ei pro caritate servire, ob upescens et quadam religiosa obstinatione obsequium ejus recipere nolens, prohibuit cum dicens: *Quid mihi prodest, frater honores seculi vel quisse; si a fratribus obsequium, quod habuissem in seculo, cum non sit necesse, accipio? Qui ad hoc veniut servam, servitium quod non expedit quomodo accipiam?* Ita dicens, fratris repressit animum, dans omnibus maximum patientiæ et humilitatis et vilitatis appetendæ documentum. Hec in transcurso, pro innotescenda omnibus beatæ mentis abjectione, dictum sit; nunc ad ordinem rei flectamus articulum.

8. Edificata igitur nova æcclesia majori ambitu et elegantiori opere, necessarium fuit ut corpora quorundam sanctorum pontificum transmutari debuissent. Tunc corpus sancti Madelvei incorruptum repperitum est, et in cripta sanctæ Mariæ sub altari in vase marmoreo decenter repositum. Tunc etiam facta est translatio duorum episcoporum Hildini et Hatttonis Nonas Maii, et ad dexteram crucis monasterii, ad dexteram scilicet altaris sancti Johannis baptistæ positæ sunt eorum reliquiæ. (*Vita Richardi*, 8.) Corpus autem domni Berengerii episcopi et monachi in ingressu claustrum tamen infra monasterium repperitum, incorruptum inventum est, excepto pede qui in vita ejus aruit; et casula cum sandaliis ab ejus corpore abstracta est, et in thesauris æcclesiæ cum reliquiis reposita. Corpus vero ejus sanctissimum superius versus cancellos chori transmutatum est, casula nova et sandaliis honeste procuratum, et e regione sepulchri altaris sancti Firmini, quod ipsius tempore ab eo inventum est, positum. At vero corpus domni Dadonis episcopi e regione duorum supradictorum pontificum ad lævam scilicet crucis monasterii ad sinistram partem altaris sancti Martini honorifice reconditum est. Reliquorum vero episcoporum corpora infra chorum continentur, et desuper tabulatum de lapidibus sectis et quadratis factum est. Attamen quinque episcoporum corpora subtus pulpiti, quo ævangelium recitatur, contineri a multis audivimus, quorum tamen nomina non tenemus. (Fol. 77.) Pulpitum autem tredecim tunsionibus in laminastabulasque productum, et deauratum factum esse constat satis accurate et eleganter, et per 12 tabulas, 12 prophetarum imagines, 12 apostolorum formas subvehentium, sculptorio et polimito (86) opere exarata sunt. Et hec quidem ad occidentalem partem, ad dorsum scilicet stantium et canentium, positæ sunt. At vero ad septentrionalem & fluviorum species de paradiso emanantium in 4 partibus eminent. In gyrum autem, quo ævangelii recitator stans obumbratur, Abrahamæ offerentis filium, Abel agnum, Isaac benedicientis, et Jacob supplantantis, et Tobie sepelientis, et David manufortis imagines agnoscuntur, simili opere compilatæ. In facie autem dominus Jesus in throno majestatis residens, et Virgo mater, et Baptista Johannes cum 4 ævangelistis apparet. Porro dextra levaque Domini angeli et archangeli cum Cherubin et Seraphin Redemptori obsequium exhibent. Instrumentum vero illud quod paratum est receptui textus ævangelii, Johannes ævangelista in similitudine aquilæ volantis adornat. In ora autem et summitate operis versibus exametris auro digestis patris Richardi devotio summa notatur. Propiciatorium sane sanctorum exornant corpora, quorum meritis floret æcclesia. Et in medio quidem alto satis et prominenti cyborio sanctus quiescit Vilonus redditus frontem auro purissimo et gemmis pretiosissimis, quibus concluditur majestas Dei incircum-

NOTE.

(83) Hodieque Gallis *oiseau*.

(86) multicolore.

scripta et incomprehensibilis, habens ad dexteram A beati Petri, et ad levam ejusdem beati Vitoni auro prominentes imagines opere factas cælatorio, quas ambiunt columnæ⁸⁸ ex electro purissimo cum basibus argenteis arte fusili et anaglifo productæ. Ipsum quoque cyborium dominicæ resurrectionis, apparitionis et admirabilis ascensionis opere cælatorio protensis adornatur insigniis, habens ante se altare sacratum in honore sancti Vitoni et omnium confessorum : ad levam autem altare sacratum in honore sancti Pulebronii et omnium martyrum, habens et ipsum suum cyborium, quo continetur corpus ejusdem beati Pulchronii, auro et argento decoratum : porro ad dexteram altare in honore sancti Possessoris habetur, et omnium virginum, cum cyborio, quo corpus ejus continetur, simili opere adornatum. B Altare vero majus in honore sancti Petri apostolorum principis sacratum est ob privilegium æcclesiæ ipsius, quæ priscis temporibus in honore ipsius apostoli et facta et consecrata est. Ante hoc tabula habetur aurea, auro mundo et purissimo et gemmis preciosissimis densissime conserta, opere mirifico et arte cælatoria facta, præferens imaginem Domini signum crucistenentis et super aspidem et basilicum ambulantis, et dextra levaque imagines apostolorum Petri et Pauli ejusdem operis et metalli. Ad quorum vestigia procumbentes, cerneret imagines domni patris Richardi et Mathildis digne memorabilis, supplices manus tendentes, et quasi ut grata hec eorum habeatur oblatio, alterius censu, alterius studio facta, supplicantes. (Cf. C. *Virid.* 9.) Factum est et altare gestatorium ex auro purissimo interius mire fabrefactum opere consimili, studio et largitione domni Herimanni comitis, in modum tabularum consertum et compactum, quod cum aperitur, et altare est, et tabulæ aperiuntur, quibus si moram adhibeas, quod est instrumentum Moysi et Aaron imaginibus gloriosum, figuram dominicæ crucis exprimit. Habet hoc a quattuor cardinibus quattuor evangelistarum, hominis, leonis, tauri, et aquilæ species ex argento opere fusili, præfatum altare portantium, et se invicem versis vultibus respicientium. Super ipsum vero altare brachium sancti Pantaleonis ponitur pallio serico involutum, et ligno inclusum, argento et auro decoratum, quod attulit cum corpore ejusdem a Nichomedia Coloniensis episcopus (87), optentum dono Constantinopolitani imperatoris, (fol. 77.) quando pro ejus filia Ottoni II in matrimonio jungenda jussu ejusdem Ottonis ad eundem imperatorem legatus missus est, cum episcopis duobus, ducibus et comitibus. Et cum, optentis pro quibus ierat, licentiam redeundi accepisset, et imperator ei scciisque ejus munera plura optulisset, et accipere renuissent, corpus sancti Pantaleonis ab eo

archiepiscopus petiit, et optinuit, et reversus Coloniæ detulit. Fuerat autem cum eo in expeditione ipsa quidam ejus consanguineus, dominus castri de Commarccio (88), et multa prece obtinuit ab eo brachium corporis sancti Pantaleonis, quod et in æcclesia præfati castri reposuit. Evolutis postmodum aliquot annis, obsessum est castrum ipsum, et eversum atque succensum. Cumque flamma tectis æcclesiæ illaberetur, et victricibus globis interiora æcclesiæ lamberet, dolens sacerdos de combustione sanctarum reliquiarum, cuidam armatorum ut æcclesiam ingrederetur et de super altari reliquias tolleret, significavit. Qui mox ingressus, reliquias tulit et reposuit ; et cum ibi adesset abbas R., brachium sancti præsentè presbitero marca argenti ei vendidit ; quod dominus ipse cum sciret pro certo martyris esse reliquias, Viriduni gaudens attulit, et paratum argento et auro diebus festis super altare ponitur. Fecit et alia plura ornamenta, libros evangeliorum auro et argento paratos, cruces ex auro purissimo 3, ventilabra argentea 2, librum epistolarum 1 argento paratum, missale 1, collectarium 1 similiter argento paratos. (Cf. G. *Virid.* 11.) Dedit et Henricus imperator calicem 1 aureum premaximum cum gemmis preciosissimis et patena ejusdem metalli, et scutellam 1 de berillo, et pixidem 1 de onichino, in qua servaretur corpus dominicum dependens super altare : præterea innumera dona auri et argenti et prædiorum sacrarumque vestium, et philacteria aurea et argentea et cristallina cum sanctorum reliquiis, capsam 1 auream insignitam reliquiis 12 apostolorum, et cornua 2 eburnea idem reliquiis conferta. Fecit etiam memorabilis pater Richardus coronas 2 ex argento et auro, et tertiam parvulam, ubi dependerent signorum restes. Adverada quoque comitis dedit sancto Petro casulam viridem cum aurifrisio, et multi multa dederunt, quæ enumerare longissimum est. Unde et in brevi factus est locus ille insignis. (G. *Virid.* 8, 9.) Ejus namque exemplo provocata progenies domni Frederici seculo renunciavit, et adherens discipulatu præfati patris prædia sua et patrimonia æcclesiæ dedit. Godefridus comes pater Borracum dedit, inde relato filio suo ab Italia Adalberone episcopo, cum eum parentes ejus in æcclesia S. Vitoni sepeliri mandassent, et contra eorum voluntatem in æcclesia S. Mariæ sepultus fuisset, pro requie animæ illius dederunt S. Vitono Forbacum (88*). At vero Herimannus, qui et Hezelo, filium suum Gregorium in annis puerilibus Deo obtulit, et omnem devotionem suam ad eundem locum vertit. Dedit enim S. Petro et S. Vitono Haslud cum æcclesia, in Fesseca unam ecclesiam, in Rotgericorte 12 mansos in Ermefredegehen

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ ita c.

NOTÆ.

(87) Gero.
(88) Commercy.

(88*) Forbach.

unam æcclesiam. De his factum est post mortem A eius concambium, et dedit pro his comes Balduinus Flandrensis Bonvillare cum dimidia ecclesia, Hevenges similiter cum dimidia, in Vitereio vineas cum quadam parte æcclesiæ, in Harvia 30 mansos cum familia magna. (*G. Virid.* 9.) Sine isto tamen concambio tradidit adhuc præfata æcclesiæ Monnau et æcclesiam cum silva spaciosa; Fontagiam quoque cum familia et vinca optima. Dedit etiam pro anima filii Godefridi ex concubina nati, in claustrum tumulati, non tamen juxta fratres et patrem, duas æcclesias, quarum una dicitur Ham, alia Genævæ.

9. Fecit et vestes sacratas in æcclesia preciosissimas. Et cum æcclesiam ipsam præ cunctis mortalibus suis ditasset bonis et possessionibus, ad ultimum semetipsum Deo optulit, et monachus factus est, ut in æternum cum Christo regnaret. B Mathildis autem, uxor ejus digne memorabilis, bonis pollens virtutibus et misericordiæ studens operibus, in claustrum ipsius monasterii defuncta venerabiliter quiescit humata. Cujus ad caput filia eorum Odilia virgo sacratissima locum habet sepulchri. (Fol. 78.) De hac sermo extitit, et nos a senioribus audivimus, quod egressa a finibus Bavarix venerit Viridunum 4 feria ante sanctum diem paschæ volens cum patre et matre et fratribus diem paschæ celebrare. Quam cum vir Domini Richardus intuitus fuisset, inter blanda consolationis alloquia an aliquid infirmitatis pateretur interrogavit. Qua respondente sanam se esse, et nullius egritudinis molestiam se sentire; ille prophetiæ spiritu plenus, prævidens imminere tempus vocationis ejus: *Vale ait, filia, tere salutis æternæ filia. Nam cras hac in hora assumeris in gloria; et recipies a Deo pro bene gestis præmia sempiterna. Elegit enim te Deus sociam esse sanctarum virginum, quia jocundum ei in corde tuo virginitalis præparasti habitaculum.* Obsupuit ad hanc vocem pii patris ancilla Dei, et quia virum Dei credidit non posse mentiri, verbis ejus credula cepit de fine suo tractare, excessus suos pertractare, et suffragium consolationis et orationis ab eo expetere. At ille caput sanctum super pectus suum reclinans, et, quasi jam per incorruptionem corporis et spiritus alterata esset, eam demulcens, confortabat spiritum ejus in Domino, proponens beatam eam fore, quam certum erat ad nuptias agni festinare. Post hæc eam reficere jussit, omnibus mirantibus quomodo eam sanam et vegetam in crastino morituram predixerit. In crastinum autem liquore sancti olei ab eo inuncta, cum nullam gravedinem pateretur, mandato pauperum cum eo interfuit, et in eodem quo laverat pedes pauperum loco virum beatum intuita: *Hec, ait, requies mea in sæculum*

seculi, hic expectabo diem Domini. Ad missarum itaque sollempnia ivit, et cum communicasset vivificis mysteriis, dolore aliquantulum pulsata ad cellam rediit, et adveniente viro Dei cum fratribus, exitum suum orationibus muniri petiit, et sic inter manus ejus in cinere et cilicio se reclinans, inter verba orationis læta spiritum efflavit. Et recedente beata anima, tanta illic emanavit flagrantia²⁸⁶ odoris, ut nulli dubium foret venisse illic autorem suavitatis. Curatum sane est corpus ejus pia religiosorum instantia, et usque in diem tertium in æcclesia pia servatum sollicitudine et industria; et sic sabbato sancto terræ mandatum cum gloria. (Cf. *G. Virid.* 9.) In hoc monasterio dominus Leithardus comes de Marceio ad conversionem veniens Bailodium contulit, et multis annis in sancto vivens proposito, tandem Cathalaunis, quo eum obœdientia miserat, defunctus et sepultus est, et demum Viriduni relatus in claustrum tumulatus est. (*Vita Richardi*, 9.) Godefridus dux Gozelonis frater ibidem sepultus, 29 mansos in Beurunes dedit, et sua suppellectile locum admodum ampliavit. Dodo etiam de Comitibus castro juxta Teodoricum comitem ibidem in ingressu monasterii quiescit. Ludovicus quoque comes et monachus. (*G. Virid.* 9, 11.) Hildradus comes Richardum filium suum post episcopum beato patri baptizandum offerens, Baronis curtem sancto Vitono dedit, et defunctus in galilea (89) tumulari meruit. Non est autem facile referre, quot de diversis partibus Franciæ, Neustriæ et Austrasiæ, spretis mundanæ vanitatis illecebris, sub disciplina et magisterio patris Richardi monasticæ se subdebant religioni. Ita namque in ejus amore se transfuderant reges, pontifices et potentes, ut summo cum venerarentur affectu, et patrem eum dicerent patriæ ob paternum ejus erga omnes affectum, quo cunctos fovebat et relevabat. Erat enim pius in vultu, reverendus inessu, severus circa reprobos, dulcis erga benivolos, forma honestus, actione compositus, præferens semper honestum utili, qui nullo terrore, nulla adulatione a vero flecteretur, in observatione regulæ ferventissimus, in corrigendis viciis prudentissimus, in castitate clientissimus, in exhibitione bonorum operum perfectissimus.

10. (1020) Baldricus igitur Leodiensis episcopus (89*) cum beatum virum unice diligeret, cœnobium Lobiense divitiis opulentissimum ei tradidit regendum, ut industria ejus religionis in eo reformaret propositum, quod videbatur a pristino rigore inmutatum. Cujus exemplo delectabili provocatus, cum videret religiosam ejus conversationem in bonis et sanctis moribus, et incrementum religionis et monasticæ perfectionis in cœnobio eodem exere-

VARIE LECTIONES.

²⁸⁶ ita c.

NOTÆ.

(89) Area, nostris *gallerie*.

(89*) Wolbodo; cf. Ann. Laubienses. SS. IV, 48,

Gesta epp. Camer. l. 3, c. 15. SS. VII, 470.

scere gaudens miraretur, cepit jam majora meditari, et in suburbio Leodiensi in honore Laurentii martyris monasterium edificari constituit. Evocato ergo ad se eodem abbate, desiderium suum ei aperuit, et ut desiderii ejus cooperatores accederet monuit et obtestatus est adiciens multum perfectioni ejus posse proficere, si ejus studio et industria domus Dei extrueretur, in quo laus et gloria Dei devote die noctuque celebraretur. (Fol. 78'.) Adquievit vir Domini, et congregatis artificibus, delegatisque necessariis sumptibus, Christo domino adjuvante, et beato Laurentio cooperante, opus inchoatum agiliter perficitur et dedicatur, et fratres, qui Deo cotidianis deservirent ex monasterio sancti Vitoi adducuntur; quibus loco præpositi præficitur dominus Stephanus, qui in præfato cenobio cellerarii officio fungebatur. Tactus simili bonæ devotionis desiderio dominus Rotgerius Catalaunicæ civitatis episcopus, industria et labore ejusdem patris Richardi in suburbio Catalaunensi in honore sancti Petri monasterium a fundamentis construxit, et a monasterio sepefato fratres cum libris et ornamentis necessariis, qui inibi deservirent, deduxit, et in vita sua ipse per se utraque rexit monasteria. (*Vita Richardi*, c. 12.) De quo hoc fertur mirabile, quia cum turres ecclesie sancti Laurentii in altum jam perfectæ, et usque ad cacumen elevatæ postmodum reelines viderentur, et in ruina eorum ²⁸⁵ certa esset dejectio æcclesie, vir Dei adveniens, dolorem fratrum, quem ex tedio dejectiendæ et iterum reparandæ terris habebant, blande consolatus est; et nocturno tempore æcclesiam ingressus, cum diutius in oratione pernoctasset, januis patefactis egressus est, et iterum orationi incumbens cum surrexisset, signum crucis edidit, et festinus turres, quæ reelines videbantur, dato maximo strepitu in sese resilientes subsederunt: et, ut cernentibus patet, ita in se resierunt, ut cunctis palam daretur intelligi, angelico illi factum esse ministerio. Tantus autem resilientis in se structuræ crepitus factus est, ut fratres monasterii tantorum sacramentorum ignari a lectis cum maximo timore exurgerent, putantes in ruina turrium quam verebantur dejectam esse partem æcclesie. Quos vir Domini ad consuetudinariam matutinorum officium invitans, ipse cum eis interfuit, et mane facta beneficia Domini oculis videnda monstravit, atque ad amorem eos tanti beneficii largitoris mirifice animavit. Hujus miraculi testis est tota Leodienium civitas, et patres qui viderunt narraverunt ea filiis, et filii filiorum filiis, ut cognosceret generatio altera. Temporibus illis principabatur Francis Robertus, qui Constantiam duxit uxorem. Illic ter beato patri nostro abbatiam sancti Petri Corbeiacensis regendam contradidit, ut ejus institutione et vigore servaretur in eo regula patris Benedicti, et rigor reformaretur monasticæ institutionis. Balduinus vero Flandren-

sis abbatias ei quamplures tradidit, abbatiam scilicet sancti Petri Gandensis, abbatiam sancti Amandi, abbatiam sancti Bertini, abbatiam sancti Richarii et abbatiam sancti Judoci. Rexit et alia quamplurima cenobia, Bretuliensem, Humulariensem, sancti Quintini de Monte, sancti Wandregisili, sancti Huberti, sancti Remacli, Malmundariensem, Walthodorensem, Belliloci, sancti Urbani, sancti Vincentii Mettensis insulæ, et alia perplura quæ non occurrunt memoria, quas omnes in meliorem reparavit statum, et melioratis abbates de suis quos elegit instituit. Cenobium vero Belliloci, sancti Petri Catalaunensis, sancti Urbani ²⁸⁶ ipse in vita sua rexit. Præerat tunc Cameracensi æcclesie et Atrebatensi Gerardus venerabilis episcopus. Hic æcclesiam sancti Vedasti in suburbio Atrebatensi sitam, de maximis divitiis ad maximam redactam penuriam, anno ab incarnatione Domini 1008 huic patri nostro, quem unice diligebat, assignavit; in qua vir Domini tanta egit et passus est, ut, si singula scriberentur, et lectori ut vereor tedium et audientibus generarent fastidium; sed de multis pauca dicenda sunt, et fortasse utilius proderunt. Dicamus itaque quid rerum intercesserit, ut ad inopiam redigeretur locus tantarum vitiarum. Non autem visa, sed a senioribus audita referimus.

¶ Quidam servientium sancti Vedasti in tantam eruperat proterviam ²⁸⁷, in tantam excreverat insolentiam, quia aliquanto necessarius erat æcclesie, ut infra atrium monasterii domum sibi constitueret magnæ altitudinis et fortitudinis quasi protectione loci. Sed nacta oportunitate contumatiæ exercendæ, secularitatis in monasterio superabundanti desidia provocatus, propugnacula erexit, infirmiora munivit, et non jam pro loco, sed contra locum et Deum rebellare nisus est, boam æcclesie diripiendo, vernaculos et ancillulas sibimet aggregando, canum turbam, histrionum et scurrarum ineptam congeriem deducendo, nec eos ab ingressu claustrum arcedendo: (fol. 79) cum potius ipse in eo obsequentium stipatus cuneis assidue sederet, et habitacula servorum Dei actibus illicitis prophanaret. Ubi vero vir Dei cœnobium ipsum rogendum suscepit, et a fratribus, quibus erat mens sanior, susceptus est, non est passus tantam domus Dei videre desolationem; quin immo ad ejus omnimodis se superextendit ereptionem. Cogitavit tamen si posset liberti illius emollire mentis duriciam, et verborum dulcedine ²⁸⁸ lenire proterviam, ut cessaret ab oppressione et conculcatione æcclesie, cui pro debito et jure naturæ debebat potius subesse quam præesse. Sed servum malum non frangunt verba sed verbera, sicut dicit Sapia, quoniam *qui mentis est duræ suscipiet vulnera* (*Prov. xxviii, 14*). Et licet verba sapientis sint tanquam clavi in altum defixi, tamen non audit stultus verba prudentiæ, quia non dice

VARIE LECTIONES.

²⁸⁵ ita c. ²⁸⁶ aliqua erasa. ²⁸⁷ proterviam c. ²⁸⁸ dulcedine c.

bat ea quæ versabantur in corde ejus. Impletum enim erat illud veridicum Salomonis proverbium: *Qui nutrit seruum delicate, sentiet illum contumacem* (Prov. xxix. 21). Quid faceret, quo se vorteret anxia mens viri Dei? Cilicio itaque obvolvitur, cinere aspergitur, et, in excubias commissi gregis pervigiles noctes ducens, Deum precabatur attentius, ut ab oppressione inimici et membrorum ejus tueretur æcclesiam suam, misereretur parvulis, et protegeret a scandalo; se ipsum quoque, quem eis præposuerat, talem faceret ut subditis eum et matrem pietas et patrem exiberet disciplina, ut esset in eo et juste consulens misericordia, et pie seviens disciplina. Nacta igitur temporis oportunitate populum conveniens, cum pauca pro re et tempore contra superbiam disseuisset, et de sectando religionis proposito nichilominus quedam perorasset, ubi vidit deflexos ad se animos populi, munitionem quam patiebatur infestam adivit, et, ea funditus destructa, illum qui contra justitiam tumidis superbiebat, captum in elemosina sancti Vedasti sedere et de elemosina vivere instituit, sicque locum ab ejus et obsequentium ejus importunitate eripuit. Cepit ergo tanto ferventior studiis religiosis insistere, et deductis a Virduo fratribus in spiritualis exercitii tyrocino probatis curam loci commisit, inter quos erat Rothardus a Leodio sapientia et religione nominatissimus, quanto noverat et sibi qui præerat et eis qui suberant expedire. Verum quia vita ejus casta et sancta moribus inhabitantium aversabatur, durumque eis videbatur quod in mente veteri cogehantur nova meditari, ex rebellione audacia sumpta, conati sunt quidam eorum de ejus morte tractare.

12. Imminente itaque quadragesimali tempore, quia hæc erat monasterii regula ut in illis diebus artiori se quisque mactaret continentia, cum ad hoc propensiori cura et ferventiori compellerentur, tectus in corde livor cepit altius serpere, et ad perficiendum quod anhelaverant in dies mentem exercitiam permovere. Quid multis inmoramur? Venit sacratissimus dies cœnæ dominicæ, et quæ erat pacis et concordiæ, reconciliationis et misericordiæ, hæc factiosus convenit dies proditionis et malitiæ perpetrandæ. Deliberatum est enim apud illos ut eo die perexpleto, cum post ministerii salutaris expletionem vir beatus fessa corporis membra quieti laxaret, cum omnes dormirent, ab eis gladiis perimeretur. O præsumptio temeraria! o impudens audacia! Quis furor, post immolatam illam agni paschalis victimam, ea die vel nocte quemquam quamvis nocentissimum morti adjudicavit? Nec latuit virum beatum feralis illa malorum deliberatio. Audiit namque quod ea nocte ab impiis perimendus esset, nec timuit. Timor enim Domini castus, qui permanet in seculum seculi, a mente ejus timorem mortis exclusit, quia noverat quod nemini super eum potestas daretur, nisi quantum a Domino per-

mitteretur. Totum ergo se committens Domino, ivit cubitum, caput habens resectum, paratus, si Deus vellet, ad excipiendum jugulum. Cum ecce ante matutinum tempus, omnibus post laborem quiescentibus, duo illi, quorum erat operis et voluntatis patrem jugulare, surgentes clanculo dormitorium egrediuntur; et accincti gladiis, cum de perpetrando scelere se mutuo devotantes contestarentur, ad hoc ultimum devenerunt ut unus illorum pedetemptim singula dormitorii lecta circumiret, ne aliquis superesset qui vigilaret, a quo deprehendi verebantur. Quod ubi factum est, et ille est reversus ad socium, captata oportunitate malitiæ perpetrandæ, simul patris Richardi cubile adeunt videntque virum capite resecto soporatum. (Fol. 79'.) Cumque unus audaciter in scelere armatam in illum vibrasset dexteram, brachio obrigecente divinam erga se sensit clementiam, ne perderet patrem, qui multos ad æternam transmissurus erat hereditatem. Stabat exerta²⁸⁹ dextra, inpos ad ferendum, nec inpos ad gladium reponendum. O admirabile Dei præconium! mira patientia! pietas prædicanda! Poterat Jesus noster suos illos palestrites a peccati voluntate avertere, poterat, mox ut cogitata ad effectum perducere temptaverunt, morte multare. Sed sustinuit in multa patientia filios iræ, ut faceret filios misericordiæ. Invasit ergo miserum illum timor cum febre, et recessit a lecto patris, quem protegebat gratia Omnipotentis. Nec multo post signo dato ventum est ad æcclesiam, et ille quem remordebat conscientia, inter alios nocturnalibus sinaxi interfuit, quanquam tremens, quanquam infirmus, quanquam mordacis conscientiæ stimulis aggravatus. Ubi vero ventum est ad tenebras, miser ille, dum *Aryrie eleison* cum versibus cantaretur, corde compunctus genibus patris advolutus est, clamans et ipse patri: *Domine, miserere*, scilicet ut sui misereretur, sicut Deum sibi misereri precabatur. Obstupuit vir sanctus ad tactum fratris vestigiis ejus procumbentis, et quid esset prorsus ignorabat. Suscepto tamen eo et in partem declinato, orationem complevit, et dato lumine ceteris ad strata regredientibus, aliquos de fratribus secum retinuit; secedensque in locum congruum, data oportunitate loquendi, trementem fratrem et plorantem, totoque corpore terræ prostrato capite terram ferientem, quid pateretur requisivit. Ille gemitu interrumpente: *Peccavi*, inquit, *in celum, pater, et coram te, qui volebam dici et esse filius tuus, factus sum persecutor tuus. Et proferens gladium de sub cuculla: Ecce, inquit, quem extendi nocte hac ad ferendum te, sed Jesus tuus protexit te. Volui quidem perdere te, sed protector tuus Dominus defendit te. Exemi gladium in te, sed cujus est virtus et imperium, gladium continuit, et te a morte, me ab interitu animæ et ab homicidio salvavit. Parce ergo mihi, quia conterritus paratus sum et tuis monitis adquiescere, regularibusque subdi insti-*

VARIE LECTIONES.

²⁸⁹ exerta corrigi L. exerta c.

tutis; tantum dona mihi quod deliqui in te, et ora Deum pro me. Non erat hoc grave beato viro, donare peccantibus in se, qui ad proprias injurias erat patientissimus. Toto ergo corpore prostrato, gratias agit protectori suo Deo, inde fratri benigne indulset quidquid in se deliquerat, plurimum eum consolatus, inculcans ut confiteretur Domino peccata sua; dicens peccatum aliquando esse peccatum, et penam peccati, quæ omnia vitare quiret, qui confessioni operam daret. Pauca ergo pro tempore loquutus, fratrem consolatum dimisit, dans in mandatis ut mane facto ad se rediret, et quæ sibi imperarentur faceret, et ita discessum est. Pater Richardus oratorium petiit, et quod superfuit noctis in laudibus Creatoris exegit. Die facto. prima dicta, consuetudinarie officio expleto, ubi tempus oportunitum datum est, patrem filius requisivit, et data confessione, penitentiaque accepta, alacer et sospes ab eo recessit, dicens multum sibi prodesse quod hac eum occasione Dominus sibi asciverit. Illic ex tunc patris Richardi fuit filius dulcissimus et comes individuus, hic consiliorum particeps, quia erat nobilibus ortus natalibus et litteris adprime eruditus, et videbat in eo penitentiam cum verecundia. In capitulum ubi ventum est, publicam penitentiam egit cum socio corde contrito et humiliato, et fratres glorificaverunt Deum, qui avertit peccatum hoc ab eis: et jam in majori veneratione sanctum Dei habere ceperunt, quem Deo karissimum, mortis inavidum, sui contemptorem, injuriæ donatorem, et ob id Deum defensorem et tutorem habere sciebant. Jam autem si quis esset qui viro Dei aliquando infestus fuisset, surgebat in medio, et confitebatur quidquid illud esset, satis verens ne etiam circa se deserviret indignatio divina. Precabantur itaque omnes pariter sibi indulgeri, quia cum non ut decuisset patrem et dominum tractaverant, et facta est ruina duorum sui ipsius et multorum in spiritu resurrectio. (Fol. 80.) Igitur vir Dei generali omnibus indulgentia data, tanta²⁹⁰ in posterum ab omnibus caritate dilectus est, ut merito diceretur: *Hæc mutatio dexteræ Ecclesiæ (Psal. LXXVI, 11).*

13. Ordinata itaque dehinc æcclesia personis et necessariis sumptibus, Viridunum rediit, prædictum fratrem secum deducens, quia intelligebat eum utile vas futurum in domo Domini. Nec eum spes fellit. Cepit enim totus alteratus perfectiora meditari, amare honestatem, diligere ordinem, omnes sibi præponere, se omnibus postponere, et si quid est quod virum honestum deceat, ad id modis se omnibus informare. Quamobrem diligebatur a viro Dei, et cotidiana monitione ad meliora sectanda incitabatur. Leduinus nomen erat viro. Illic est ille Leduinus, qui postmodum jussu et obedientia prædicti patris sub eo sancti Vedasti annis multis rexit æcclesiam. Verum hoc in patre nostro memorabile

videtur, quod tanto eum affectu dilexit, quem de morte sua tractasse cognoverat. In quo consideranda est pietas ejus et patientia invicibilis, quæ vicem ledentibus rependere non novit, qua in tantum abundabat animi ejus directa simplicitas, ut quem passus fuerat inimicum, eum sibi crederet fidum amicum. O mens vere plena Deo! simplicitas sine simulatione! caritas sine emulatione! Sed sufficiant interim ista, festinandum nobis est ad reliqua. Non enim omnes ejus virtutes animi describere possumus. Super sedendum aliquibus est, ut ad potiora sufficiamus. Et nunc quidem de beneficentia dicamus quod possumus, quia non omnia possumus, quia ita sibi filiorum animos obligaverat, ut in memor injuriæ, memor gratiæ diceretur. Considerabat enim singulorum affectus, necessitates, oportunitates, et ita quibusque mirabili verborum et vultus gratia occurebat, adjiciens verba bona rebus bonis, et prædicatione benigna et humana se ipse commendans, ut pluris estimaretur animus ejus, quam illud quidquid esset quod querebatur. [Cf. SENEC., *De benef.* II, 2.] Quemadmodum enim in egris oportunitas cibi salutaris est, et aqua tempestive data remedii locum optinet, ita beneficia ejus, quamvis levia, quia præsto erant, quia occurrebant voluntati, gratiam preciosi, sed lenti et diu cogitati muneris vincebant. Gratissima enim erant quia parata, quia facilia, quia occurrentia, ubi nulla erat mora nisi in accipientis verecundia. Noverat enim optimum esse antecedere ejusque desiderium, et proximum sequi; illud vero melius, occupare antequam rogaretur. Nam cum homini probo, ut ait Seneca in libro (II, 4) de Beneficiis, ad rogandum os concurrat, et suffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit multiplicat munus. Nulla enim res carius constat, quam quæ precibus empta est. Hinc sanctus Benedictus de dandis necessariis agens: *Consideret*, inquit, *abbas infirmitates indigentium, non malam voluntatem indigentium.* Qui considerandas infirmitates præcipit, occurrendum docet precibus, divinandum ejusque necessitatem, ut rogandi necessitas auferatur. Ceterum et hoc in patre nostro beneficentiæ partes adjuvabat quia, si quis ei de secretis animæ, de internis mentis motibus constebatur, tanta ei inerat mentis benignitas, tanta dulcedo, tanta compassio, ut qui solus advenerat ut se proderet, alterum se illum esse crederet cui constebatur, cui non immerito tamquam alteri sibi animum suum applicaret, et se ipsum crederet. Occurrebat namque voluntati ejus, et ita ei conformabatur, cum dolente dolens, cum tribulato spiritum et ipse contribulatum adhibens, ut unam animam duobus inesse corporibus, dum alterum se stupet is qui advenerat, miraretur. Quæ res gratissima est mediocribus, utilissima pusillis, qui eo utuntur affectu quo vident sibi adclines quibus loquantur seu confitentur.

VARIE LECTIONES.

²⁹⁰ tanta c.

14. Jam vero in capitolio (90) si quis sermonem ejus A audisset, totus tremebat, totus estuabat, lotus ad reprehendendum se cutissimum stimulum compunctionis adhibebat, ac si præ oculis videret parata gehennæ incendia, suppliciorum dispersita omnimoda genera, donec procederet consolatio ab ore sermone, fieret dulcedo mellis iingua ejus, favus distillans labia ejus! (*Cant. iv, 11.*) (Fol. 80*.) Non enim dissimulabat peccata delinquentium, immo cum de vicis sermo esset, ita eorum proprie spurcitas, immundiciam et foetorem verbis exprimebat, ut qui audiret miraretur, et abhorrenstalibus implicari omnino detestaretur. Erat in eo juste consulens misericordia, et pie sevens disciplina. Ut enim ait in Moralibus mitissimus doctor Gregorius, *miseri-* **B** *cordia vel disciplina multum destituitur, si una sine altera teneatur.* Affectus patrem, pietas matrem, reverentia timoris dominum, disciplina exhibebat magistrum, quod totum de beneficentiæ fonte procedebat. Nolebat enim consumi munus suum, qui semper paratus erat ad donum; ideo in dando beneficio corporali seu spirituali, sensu communi et rationali tempus, locum, personas observabat, quia et momentis quædam grata et ingrata sunt. [SENÆC., *De ben. n, 1.*] Ingratum est beneficium, quod diu interdantis manus hesit, quod quis egre dimisit, quod sic dare visus est, quasi sibi eriperet. Ideo vir beatus cum aliquid ab eo a filiis quereretur corporalis aut spiritualis necessitatis, non dubitavit, ne proximus esset a negante, et nullam referret gratiam, (*Ibid.*, II, 5) sciens nichil esse tam amarum quam diu pendere, cum equiori animo feratur a quibusdam præcidi spem suam quam trahi. Quod autem donum tam dulce homini, quam juvare consilio, participare laboribus, communicare doloribus, relevare estuantem animum, gaudere cum gaudente, flere cum flente? His donis, his beneficiis filiorum in se deflexerat gratiam, ut injuriam ejus suam arbitrarentur, lætitiæ ejus suam crederent, cujus tanta erat benignitas ut, veniente eo, si quid in congregatione qualibet morari licuisset, cum egrederetur, nullus esset qui non se jvatum et relevatum, sustentatum et confortatum letabundus gloriaretur. Jam vero liberalitatem in eo laudari necesse non est, cujus non minima portio est, in omni negotio considerare quomodo quidque aut dicatur aut fiat. Nam procedens ex liberalitate omnis benignitas prosperat, et proprium est libenter facientis cito facere. (*Ibid.*, II, 5.) Qui enim tarde et diem de die protrahens profuit, non ex animo fecit; ita duas res maximas perdidit, tempus et argumentum amicæ voluntatis; quia tarde vel nolentis est. Aliquando vero in tedium adductus animus, incipit odisse beneficium dum expectat. Quod autem majus beneficium quam mortuis referre gratiam, et requiei eorum providere et consulere, quo-

rum acceperis elemosinam! Summa hæc liberalitas est, memorari eorum qui se tibi dum adviverent commiserunt, quorum vivis laboribus, quorum sanguine pascaris; qui, fiduciam suam post Deum in te ponentes, per manus tuas Deo feneraverunt, dum sua tibi pro ejus amore largiti sunt. Non defuit gratia hæc patri nostro, immo in omnibus monasteriis quæ regebat, mox, ut potuit, jure perenni constituit ut in calendario, singulorum fratrum et benefactorum ecclesiæ qui seculo excesserant, divisim paginis nomina, anniversaria quaque die in capitulo recitarentur, diligentius annotato quid quisque contulisset ecclesiæ, ut dum eorum beneficia fratres presentialiter recolerent annotatione diligentissima, recalesceret in eis eorum memoria, et tanto gratius memorarentur illorum, quanto acceptior fieret presentatio benefactorum illorum. Quod ut acceptius fieret, sermonem inde habuit coram fratribus, quem exceptum kalendarium eidem, cui hæc inscribebantur, præscribi instituit, in quo dulcedinem ejus et pietatem, caritatem atque misericordiam, qui diligenter advertit, perpendere potest. Quanto vero affectu et studio memoriam defunctorum eorumdem, id est officium quod vigiliis dicimus, et missæ celebrationem agi instituerit, noverunt qui hoc facere consueverunt. Per omnia circa memoriam defunctorum benignissimus extitit. Sciebat enim quia nichil in fructum pervenit, quod non a primo usque ad extremum æqualis cultura prosequitur. Ideo commissorum sibi et in vita et in morte sollicitudine pia sedulitate est operatus. Quid autem de fortudine et temperantia dicemus, quibus adeo regebatur animus ejus, ut innata sibi viderentur? Nam cum fortitudo sine temperantia iniquitatis sit materia, ita in eo unum condiebat ex altero ut alterum sine altero videri [videre. *Ed. P.*] et velle discernere omnino foret impossibile. Justitia vero cum prudentia privatum sibi domicilium in ejus pectore collocaverat, quibus utilis ad omnia pietas non deerat scientiæ discretionem munita. Nulla est autem scientia, si utilitatem pietatis debeat, quia qui bona cognita exequi negligit, sese ad judicium artius stringit. Hæc quia vir Dei noverat, singularum sibi virtutum proprietates adquisierat, quibus munitus mundi fallentis lenocinia superabat. Verum ad narrationis ordinem revertamur.

D 15. Anno ab inc. Dom. 1011 Romam venerabilis pater Richardus ivit, et Benedicto papæ in amicis junctus, familiarissimus ei extitit. Eodem quoque anno cum esset jam nominatus vir in monasterio sancti Vedasti cui præerat rectoris officio, revelationes factæ sunt ei in eodem cœnobio, quarum textum idem ipse misit omnibus ecclesiæ filiis, quas etiam placuit hic annotari.

(1011, Ap. 17) « Electis ²⁰¹ ecclesiæ Dei orthodoxis

VAR'Æ LECTIONES.

²⁰¹ Fol. 81-83. inserta eadem manu, atramento pallido scripta minutissimis litterarum ductibus, quorum

(90) i. e. capitulo.

NOTE.

et unitis unitati corporis in Christi capite membris Richardus Dei favente gratia licet indignus abbas, ista legentibus perpetuæ salutis gaudia. (Fol. 81) Evangelica veritate edocti et totius evangelicæ fidei auctoritate in Christo fundati, paterna erga vos quodammodo junctus sollicitudine, vestram fratres dilectissimi exemplari rei divinitus gestæ commonefacio caritatem, quam ad commonitionis vestræ solatium per quendam fratrem nostrum per sex horarum spacia spiritu velut mentis excessu raptam nobis voluisse fieri manifestam, divinam conjicere possumus gratiam. Quæ licet spiritualibus nos res pugnare nequieris multimodis scripturarum divinarum occultis et ipsa vix subtilissima mentis acie contrectandis semper instruat documentis, nos tamen ex assiduitate torpentes, corporeæque impatientis naturæ remissionis adversum pernitiosis quasi ex securitate hosti ex adverso insidiantis patefacientes, manifesta per hanc visionem Dei miseratione, ad internam mentis nostræ et discussionis reducimur subtilitatem, prout quisque nostrum subtilissimæ mentis et discretionis oculo transfigurata comparataque huic visionis sententiæ prophetarum, apostolorum, evangelistarum quoque invictissima discretione hoc in se ad utilitatem suam veritatis transformare studuerit testatione. Cunctis etiam liquet, quod sine detrimento silentii tegimine non velatur, quod divinæ miserationis ostentatione in salutem nostram manifestatur. Narrare vero opera Domini cum sit honorificum, ea silentio subprimi perniciosum. Quid namque tam saluberrimum atque utillimum, quam divinæ largitatis donum, quod habet quispiam singulare cum aliis participando faciat illud esse commune: quod cum sit, illa Salvatoris jussio, qua dicitur: *Quod dico vobis in tenebris (Matth. x, 27)* et reliqua. Cujus non jussionis vim perpendentes, et toto mentis annisu illam complere volentes, quod in tenebris et in aure, id est in occulto, audivimus, ob multorum utilitatem in medium proferimus. Sane nemo autumet hic aliquid falsitatis esse permixtum, aut a veritate aliquatenus credat alienum, quoniam sicut audivimus, vidimus, absque mendacii fuco fideli narratione perstrinximus. Nunc igitur ad narrationem rei gestæ stilum vertamus. Debita religionis reverentia paschalia nobis 30 dierum exequentibus solempnia, cum in hoc cenobio quod est Atrebatensium situm in urbe, pretiosissimi confessoris Christi Vedasti cultu dicatum honorifico, cui ipse monachicæ continentiæ instituendis disciplinis Deo auctore deservio, hec divinitus accidit visio. Quidam fratrum nostrorum debilitate corporis præventus, lecto est ægritudinis occupatus. Sicque duobus transactis diebus, in ipso tercii diei noctis perventum est articulo, cum dolore anxietatis suæ nimio hoc visus est exigi funditus migrare de seculo. Quod fratres vigiles inibi depu-

lati videntes, me concite adesse signo faciunt, duorumque fratrum junctus obsequio, quam primum affui, et mox exposito lecto quia spiritus exitus sui separatione colluctabatur, psalmodiæ litanisque insistens omnem adesse feci congregationem. Quibus expletis, funebribus intenti exequiis ut a circumstantibus, quia spiritum funditus exalasset vix summa poterat diligentia inquiri dicendo: *Subvenite sancti Dei*, exitum ejus et osemundare cepi. Cum interim jam subitis ²⁹² turbatus, me corpori defuncti applicui, manuque mea ejus oripectori vitalibusque subtilissima indagazione admota, spiritum velut tenuissimi ac subtilissimi aeris flatum inesse præseni et remissa commendaticia oratione, quidnam futurum esset cepimus expectare. Cum post velut unius horæ spacium tenuissimo et vix sensibili singultu pariter et anhelitu cæpere labia tremere, deindeque inconditum quasi suspiria gementis et dolentis lingua summotenus emittere sonitum, subindeque discretum, velut vagitus infantum verba formare volentum. Sicque est eo usque perventum, ut rectum ad nostrum formaret verba auditum. Sed quæso intendite, quia linguam commovebat tantum, cum in reliquis corporis membris, capite dico, oculis et manibus, coxis et pedibus nullus omnino ac si ligno vitæ inesset spiritus, quod præsens fratrum et frequens indubitanter testabatur attactus. Sed visa inibi et colloquuta nostro auditui verba sola lingua formabat; quæ in se postmodum reversus a nullo sub celo hominum sciri putabat. Cui assistens notarius impressis eadem signabat litteris, quæ et ipse corporeo postmodum usus colloquio, non alia atque alia testabatur a se visa et colloquuta esse in cælo. Quem eum in subsequens locutus audieris, ne quid eorum ambigi posse credideris, vehementius emortuum corpus humana formare posse verba miraberis, quam si et utriusque testamenti verissima assertio credi compellit, ab eo ut refert visum esse non dubitaveris. Eredienti a corpore animæ malignorum spirituum tres ipsa sua visione terribiles astiterunt; cui quasi horrifico impulsu insultantes, dicebant se habituros hunc tormentis infernalibus cruciandum, suarum illi attestationem inferentes culparum: cultellum scilicet cujusdam fratris nostri parvulum quem oblivione et negligentia dudum perdidit, cujusquamlibet minima videatur culpa nec priori confessa nec venia fuerat absoluta. Affuit etiam pacis et luci: Michael angelus, hostilis invasionis tutor serenissimus. Quibus utrimque conventis, in momento infernalibus astitere claustris. Ubi ignis maximus quantitatem magnitudinis omnino excedens, locis illis cruciandis animabus erat deputatus, nigras adeo et fetentes emittens flammæ, in quo traditor Domini Judas catena undique strictus, majoribus in die iudicii tormentis servatur cruciandus. Quibus anima se deputatam sperans, nimio

VARIE LECTIONES.

non pauci fere evanuerunt. Singula continent inter 67 et 75 lineas. Ita V. Cl. URLLICHS, cui apographum foliorum 81-83 debemus. ²⁹² fuitne subitus? U. Fortasse motibus aut tale quid accidit.

præsentis mortis tormentorum terrore constricta, misereri sibi Deum sanctosque apostolos Petrum et Paulum, Johannem quoque baptistam et magnum confessorem Christi cui deserviebat Vedastum frequenti et lugubri voce iterabat illis vero inferentibus veram priori sui distulisse confessionem, ut cum dampnarent testificabant. Tandem miseratione Dei præventa et angelica confinitate confisa, spiritibus discussa immundis, soli abinde amplioribus procedunt perscrutandis, et ecce subito discreto alteri generi tormentorum consistunt in loco, ubi erat hiatus inferioris inferni, in modum putei latæ et profundissimæ immensitatis, qui velut nubes glomerantur in imbribus, fumiferas eructuante camino removebat flammæ. Super hunc velut rupe in præcipitio constituta, ille vero verso vultu in altera, rogat ut introspiciat. Cujus nimio timore jussionibus parens introspexit, et inibi torqueri Albertum Namucensium comitatus præfectum (91), quem ex nostris multi noverunt, recognovit. Quæ cum illic propriæ perditionis nimium dubia tremere sublata ab angelo, venerunt non longo adeo interstitio ad aquam sicut ex nimis et fetentibus pruinis colligi poterat frigidam, circa quam velut medii corporis profunditate immersi maxima residebat multitudo hominum, licet aliquantulum boni, tamen quia de seculo exierunt impuri, usque in futurum judicium, penalibus undis frigoris et fetoris venialibus sunt diluendi peccatis. Deinde venerunt ad aliam, quæ ferventibus undis et ebullientibus innumerabiles visuolvebat lugentium strepitus. Quorum tortores, equorum, canum omniumque fero repentium similitudinem præferentes, quoniam gravioris culpæ fuerunt, homicidii, fornicationis, adulterii, sacrilegii, eorum miserabili interitu, impudendo gaudebant vocis et corporis gestu. His angelico ductu transcurtis, exierunt in pulcherrimi prati florum diversitate vernantistantæque magnitudinis planiciem, ut si æquato omni orbi terrarum sub unius hominis visu colligi posset, huic comparari non posset. Locus his quadam sui parte refrigeria, quadam vero diversis tormentorum et flammarum ignibus distinctus erat; ita ut qui levioribus pressi, velut aurum igne purgati, seorsum secedant refrigerandi. In hoc refrigerii loco Notkerum (92) recognovit episcopum. In tormentis vero alium intercepto nomine recognovit episcopum, quia collo catena ligatus in dorso, linguam qua populo prædicare debuit, forcibus igneis tortores ejus nitentur extrahere. . . . draco ore, naribus auribusque flammæ in faciem mortiferas u. . . . presbiterus Eucarium et Rainboldum, fratrem etiam suum puerulum nomine Petrum, sororem ex ejus conspexit²⁹⁹ aduri latere; sororemque aliam toto quo advixit corpore contractam,

A seorsum jam cessisse liberam; laicum quoque, cujusdam fratris nostri qui inibi adstabat patrem, de quo, quia vitam novimus, minime dubitamus, multosque alios quos memoria notos, sed multimoda præsens ratio fecit esse ignotos. Abhinc lector queso diligenter intende, quia mox ut exiit ab immundis spiritibus, et visis tormentorum periculis hæc anima est liberata, ductorisque sui serenissimi ut est familiaritate quam dulciter recreata, quomodo majoribus amplioribusque aucta et necensa desiderii inquirendi et perscrutandi aliqua quæ comminisci ab ea poterant, et quomodo ipsa sua importunitate quam sepiissime dicendo: *O domine sancte Michael, pie pater, dic mihi!* semper extorsit, quæ in reliquum scripta audire poteris; et quia singulis angeli responsionibus anxia hoc³⁰⁰ iterum iterumque suis vexabat inquisitionibus, clamando: *O domine sancte Michael, dic mihi adhuc!* sub interrogatione animæ et angeli responsione cum omni diligenti assidenti inibi ut supra diximus notario, quod restat curabimus scribere, non permixta nec mutata a nobis latinitate, nec verbo, sed omnia quæ ipsi alternatim sermocinabant, eadem hæc nobis in terra positus per linguam emortui corporis resonabat Spiritus sanctus. et cum impressum quarumlibet litterarum inveneris signum, animæ interrogantis in te transfer effectum, ut angelicum facilius possis intelligere responsum: Anima. *O sancte Michael, dimitte me ire ad fratres meos, et dicam illis omnia.* Angelus. *Non dimittam te, veni sequere me.* Vide. Anima. *O domine, quam pulchras mansiones; dic mihi, quis debet in eas habitare.* O quam pulchram mansionem. O sancte Michael dic mihi. Angelus. Anima, *non potes scire. Ista bona est.* Anima. *O domine sancte Michael, dic mihi quæ est ista altera mansio. Dic mihi quis debeat hic habitare.* Angelus. Fredericus (93). Anima. *O domine partum refrigerium et in ista mansionem.* Angelus. *Adhuc non est restructum.* Anima. *Video domine pulchra est mansio, si perfecta fuisset. O domnus abbas, multa mirabilia ostendit Dominus per te. Magnus Fredericus, fortis et laudabilis. O domine non permittas, me hic stare, dimitte me ire ad fratres meos, et dicam illis omnia quæcumque vidi.* Angelus. *Non. Non est in mea potestate, sed in Salvatoris.* Anima. *O domine, quam longa via est ubi est paradusus?* Angelus. *Eamus, sequere me.* Anima. *Sequor te.* O domine, dic mihi quid est. Angelus. *Unus paradusus est.* Anima. *O Adam, quare credidisti uxori tuæ? O Eva quare decipisti virum tuum? O maligne serpens Leviathan quare seduxisti mulierem? O sancte Petre, sancte Paule, sancte Johannes, magnus sanctus Vedastus, misericordiam. O pia Maria, sancta et gloriosa Maria, miserere. O domine, dimitte me.* Angelus. Anima

VARIE LECTIONES.

²⁹⁹ ex . . . csp . . . c. ³⁰⁰ *fuit hæc?*

NOTÆ.

(91) Obiit c. a. 1010; cf. Mon. SS. VII. p. 439; l. VII, XLVIII, p. 440; l. XIV, p. 473; l. V.
(92) Obiit a. 1008.

(93) præpositus S. Vedastiet comes Viridunensis, de quo Hugo plura refert; v. supra col. 201, 202.

non dimittam te, sede, sede, sede. Anima Quare non dimittis me? Angelus. Non dimittam te, nisi veniemus ad Salvatorem. Angelus. Veni, eamus. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi quæ est ista altera mansio? Angelus. Alter paradus est. Anima. O domine, quis est iste homo? Angelus. Duo sancti Elias et Enoch. Anima. O domine, quid faciunt hic? Angelus. Expectant iudicium Dei. Anima. O domine, quid faciunt tunc? Angelus. Erunt ibi quousque veniat Antichristus. Anima. Quando veniet Antichristus, o domine, quid faciunt tunc? Angelus. Tunc surgent illi. Anima. Ubi pergent? Angelus. Ad secula terrena. Anima. O domine, quis est ille Antichristus? Angelus. Magnus diabolus est, ipse dicit: Ego sum Christus; Helyas dicit non, et Enoch similiter. Anima. O sancte Michael, quid faciunt tunc? dic mihi. Angelus. Dico tibi. Salvatoris testes erunt, et dicent ejus testimonium, et testimonium eorum verum est. Anima. O omnes gentes non credatis illi; credite mihi, quia Saluator est in celo; qui hoc non credit, vitam æternam non habebit. O omnes gentes non credatis isti seductori; non habebit potestatem. O Antichriste, quare se lucis gentes? Verba tua non sunt vera. O sancte Michael, quid faciunt tunc? Angelus. Dico tibi, testimonium prophetabunt quia Saluator veniet; qui hoc credit, salvus erit. Dico tibi, multi credent per Helyam et Enoch. Anima. O sancte Michael, quid faciunt tunc? Angelus. Dico tibi; prophetabunt omnia vera usque ad mortem. Anima. Qua morte erunt morituri? Angelus. Interfecti erunt pro Dei amore. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi, quid faciunt tunc? Angelus. O anima, cessa. Anima. O domine sancte Michael, pie pater, dic mihi. Angelus. Tunc ardebit omnis terra. Anima. Quid faciunt tunc, domine? dic mihi. Angelus. Tunc veniet Saluator. Anima. Pie domine, quid faciunt tunc? Angelus. Tunc venient Matheus, Marcus, Lucas et Johannes. Illi dicent: Ossa arida, surgite, audite verbum Domini. Tunc veniemus coram Salvatore; tunc erit mundus novus et terra nova. Anima. O domine sancte Michael pie pater, quid faciunt tunc? Angelus. Dico tibi. Anima. Dic mihi, in qua forma veniemus. Angelus. O anima, cessa, satis audisti prophetas. Omnis plebs habebit formam triginta annorum, simul tam pueri, juvenes, adolescentes quam senes. Anima. O Domine, quid faciunt tunc? Angelus. Tunc habebitis novam carnem. Tunc veniemus coram Domino omnes angeli et archangeli, tunc duodecim apostoli. Anima. Quid faciunt illi? Angelus. Illi sedebunt super sedes duodecim, et iudicabunt duodecim tribus Israel. Anima. O domine sancte Michael pie pater, quid faciunt tunc? Dic mihi. Angelus. Omnia opera omnis plebs habebit in manu sua. Anima. O domine, quando veniet Saluator? Angelus. Adhuc non venit. Anima. O domine, quando veniet, quid faciunt tunc? Angelus. Tunc veniet sanctus Petrus princeps apostolorum et dicit: O fratres, sedete omnes gētes. Tunc veniet magnus Jesus saluator et redemptor. Anima. O domine, quam magnam angustiam videbi-

A mus tunc? Domine, dic mihi, quid faciunt tunc. Angelus. Dico tibi, tunc veniet ille in cruce præparatus. Anima. O domine, dic mihi, quid faciunt tunc? Angelus. Dico tibi, tunc dicit Saluator: Omnes gentes, angeli, archangeli, apostoli, o omnes gentes, videte dolores meos; palpate et videte; videte passionem meam, manus meas; sicut fui in cruce propter vos, sic sum coram vobis. Omnes gentes, non aurum et argentum propter vos dedi, nec ullum hominem, sed corpus meum. O omnes gentes, ego amavi vos, tradidi corpus meum propter vos, videte dolores meos. Anima. O domine, quid respondebunt tunc? Angelus. Omnia opera vestra respondebunt propter vos. Anima. O domine, quid postea? Angelus. Tunc sedebunt apostoli ad dexteram et omnes angeli. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi, quid faciunt tunc? Angelus. Bene. Anima. O domine, quid faciunt tunc? Angelus. Anima, quare non cessas? Anima. O domine pie sancte Michael, dic mihi. Angelus. Scis verum, verum potes scire, quia Petrus primus loquutus est. Anima. Domine, quid faciet sanctus Petrus? Angelus. Ille iudicabit primus, secutus Paulus, tertius Johannes Baptista; tunc omnes apostoli; tunc iudicabunt sancti heremilæ; tunc perfecti monachi. Anima. O domine, quid tunc iudicabunt? Angelus. Boni episcopi tunc reddent rationem de omni pecore suo. Anima. O domine, quid tunc? Angelus. Tunc venient boni presbyteri, tunc iudicabunt illi. Anima. O domine, quid faciunt tunc? Angelus. Tunc venient boni layci, et iudicabunt omnia bona. Illi vero qui sunt agricolæ, multa bona, omnia bona laboraverunt, omnia bona receperunt. Anima. O domine, quid faciunt tunc? Angelus. Tunc venient mulieres. Anima. O Domine sancte Michael, quid faciunt tunc? Angelus. Dico tibi. Ille qui dixit: Vade mulier, jam noli peccare ne deterius tibi aliquid contingat (Joann. v, 14), iudicabit illas. Anima. O domine, misericordiam, quid faciunt tunc? Angelus. Dico tibi. Tunc dicit rex Saluator omnia bona his qui sunt ad dexteram, et omnia mala his qui sunt ad sinistram. Tunc erit rex magnus et fortis, omnis plebs humiliata. Tunc dicit Saluator: Omnes gentes amavi vos; colui ut vos domo veniretis; vos nolulistis. Anima. O domine, quid tunc dicent illi, qui bona fecerunt? Angelus. Dico tibi, tunc respondebunt justi: Domine, quando te vidimus? Nunquam te vidimus; nec te vidimus nec minimos tuos. Tunc dicit Saluator: Quando fecistis uni de minimis istis, mihi fecistis (Matth. xxv, 40). Anima. O domine, quid faciunt tunc? Angelus. Justi bene, bene justi. Tunc dicit rex: Venite, benedicti patris mei, possidete regnum quod vobis paravi ab origine mundi (Matth. xxv, 34). Tunc erit gloria magna super eos. Anima. Post, domine, quid faciunt illi ad sinistram. Angelus. O anima, cessa. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi. Angelus. Dico tibi. Ibunt in supplicium æternum. Anima. O sancte Michael, dic mihi ubi pergent illæ? Quod si erit illis ultra aliqua remissio. Angelus O anima, dico tibi. Indulgentia Dei succurret illis, et

angeli Dei facient raptum super illos. Omnes sancti intrecdent ad Deum pro illis. Anima. O domine, si omnes liberati erunt? Angelus. Possumus succurrere illis. Paucum est. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi, qui facient raptum? Angelus. Dico tibi.

et duodecim apostoli facient raptum, et omnes angeli. Anima. O domine sancte Michael.

Anima. O domine, qui liberati non fuerint, quid facient illi? Angelus. Certem alium. Anima. O domine, tunc quid facient²⁹⁵? Angelus. O anima, quare non cessas? Vis audire quid facient? Deus, Deus reddet illis secundum opera sua retributionem Postquam dicit eis²⁹⁶: *Discedite maledicti in ignem æternum (Matth. xxv, 41), reddite opera vestra angelis vestris quibus servivistis! non erit ultra ulla misericordia. Ibi erit luctuosa et tenebrosa mansio. Tunc veniet Salvator.* Anima. O domine, quid faciet dominus Deus? Angelus. O anima, quare non cessas? Anima²⁹⁷. O domine, dic mihi, quid faciemus tunc? Angelus. Dico tibi. Tunc dicit Salvator: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi, 28). Vos qui sequuti estis me sedebitis super sedes [duodecim, judicantes] duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28). Modo venite ad me; ego do vobis gaudia æterna, in quibus permanebitis.* Anima. O domine, quid facient, qui illam vocem audiunt. Angelus. Dico tibi. *Letabuntur sine fine,* Anima. O domine sancte Michael, quid faciemus tunc. Angelus. O anima, quare non cessas? Anima. O domine sancte Michael, adhuc dic mihi. Angelus. Sequere me. Anima. O sancte Michael, ubi debeo sequi te? Angelus. Ego dico tibi. Adhuc ostendo tibi magna bona, magnum paradysum. Vide. Anima. O sancte Michael, o domine, quam pulchra est ista mansio! Quid hoc est domine? Angelus. Non dico tibi modo; sed vide alterum. Anima. Video, domine, quia pulchra est ista mansio, quia pulcher paradysus. Dic mihi, domine, quid est hoc. Angelus. Hoc est refrigerium justarum animarum. Tercium non potes videre. Anima. O domine sancte Michael, misericordiam. Angelus. Dico tibi, non videbis tertium, donec veniat dies iudicii Domini. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Modo ibimus ad infernum. Anima. O domine, quid ibi faciemus? Angelus. Ostendam tibi tormenta. Anima. O domine, ne permittas me intrare. Angelus. Dico tibi, non est homo in terra, qui non debeat videre. Sequere me. Vide. Anima. O domine, quid sunt hæc? Angelus. Mansiones ubi habitant diaboli. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Sequere me. Modo venimus ad magnam et fortem aquam. Anima. O domine, quare non dimittis me? Angelus. Veni et ostendam tibi. Vide. Anima. O domine, quid faciunt hic? Angelus. Ibi sedebunt infirmi usque in diem iudicii

Anima. O domine, quales infirmi? Angelus. Quis satis excusationem non habent de peccatis suis, illi sedebunt super riculum istum. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Veni, ostendam tibi. Vide. Anima. O domine, quid est hoc? Angelus. Hæc sunt tormenta; ibi sedebunt impuri, ut ibi peniteant super riculum istum usque in diem iudicii Dei. Anima. O domine, magna sunt ista tormenta. Quid faciemus? Angelus. Veni, ostendam tibi. Sequere me. Vide ignem magnum. Anima. O domine, quis est ille? Angelus. Vide Judam, qui tradidit Deum. Anima. O Judam, quare vendidisti corpus et sanguinem domini nostri Jesu Christi? Quare tradidisti dominum tuum? Quare fecisti hoc? Angelus. Multa mala fecit, propterea recipiet omnia mala. Vides istos homines? Ille fuit dives, modo est pauper. Anima. O domine, quid faciet, habebit remissionem de peccato suo? Angelus. Non nisi in iudicio; tunc dimittentur illi omnia peccata sua. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Dico tibi. Eamus de isto periculo. Sequere me. Modo ostendam tibi magna mirabilia quæ adhuc non vidisti. Vide. Anima. O domine, quid est hoc? Angelus. Infernus malignus; ibi seculent adulteri, perjuri, falsi episcopi, falsi presbyteri, falsi monachi, ibi sedebunt usque ad iudicium Dei. Anima. O sancte Michael, quid faciemus? Angelus. Sequere me. Adhuc ostendam tibi omnia mala. Anima. O domine, quæ sunt? Angelus. Adhuc monstrabo. Vides quantas animas? Anima. O domine, unde venerunt? Angelus. Hoc est tota terra. Adhuc non est plenum, adhuc non sunt omnes. Vides illum magnum qui est ligatus catenis? Anima. Domine, video. Angelus. Ille magnus fuit Coloniersis episcopus (94). Anima. O domine, quis fuit? Angelus. Pastor fuit, non fuit pastor, sed mercennarius; ille lupus fuit. Anima. O domine, misericordiam; habebit indulgentiam? Angelus. Non. Magnus pastor fuit, sed non custodivit præcepta Domini. Anima. O Domine, quid faciemus? Angelus. Eamus; modo ostendam tibi; sequere me. Modo sedet, anima, sede. Anima. O domine, quare non dimittis me? Angelus. Adhuc multa miracula monstrabo tibi. Sequere me. Vide. Anima. O domine, quid est hoc? Angelus. Hoc sunt qui omnia bona laboraverunt, et sedent hic usque ad iudicium Dei. Anima. O domine, quare non vadunt in regnum Dei? Angelus. Anima, dico tibi. Nullus intrabit usque in iudicium Dei. Animæ O domine, quid faciemus? Angelus. Sede. Vis adhuc dicam tibi? Anima. Volo. Angelus. Dico tibi. Multi homines sunt in mundum²⁹⁸, qui hoc non viderunt quod tu vides. Anima. O domine, quid? Angelus. Dico tibi. Multi homines sunt, qui non viderunt quod tu vides. Anima. O domine, dimitte me ire ad fratres meos et dicam illis omnia quæ vidi. Angelus. Non nisi dominus Salvator voluerit. Dico tibi; sicut leo

VARIE LECTIONES.

²⁹⁵ vox evanuit. ²⁹⁶ vox evanuit. ²⁹⁷ vox deest. ²⁹⁸ ita c. ²⁹⁹ qd c

NOTÆ.

(94) Evergerum innuere videtur.

rugiens, sic diabolus inter fratres tuos. Misericordia Domini super illos fuit, quando sexta ab hac nocte diabolus puerum vivum ex fratribus tuis strangulare voluit. Anima. Modo hoc verum recognosco, quia interfui. Domine, est ille liberatus? Angelus. Non, quia veram confessionem dare non vult. Multi dicunt quia servimus Domino, sed serviunt diabolo. Omnes maculas, quidquid faciunt, demonstrant per veram confessionem. Si non faciunt, dico tibi, quia cito videbis magnum periculum. Cessent murmura magna in illo loco. Dico tibi: unus vetus est, qui non est acceptus coram Deo. Anima. O domine, quis est ille? Angelus. Tace, anima; omnia non debes scire. Anima. O domine, si dimittis me ire ad illos, dicam illis omnia. Angelus. Non debes scire omnia; nulli sunt, qui nolunt tibi credere. Dominus tibi demonstrat. Anima. O domine, tantum amaverunt me. O domine, quid facient fratres mei? Sunt quatuor. O domine, dominus abbas (95) quid faciet? Angelus. Omnia bene. Vere est Israhelita, in quo dolus non est. Anima. O Domine, dominus Fredericus quid faciet? In Dei nomine dic michi. Angelus. O anima, cessa. In Dei nomine dico tibi: Omnia bona opera faciet, sed non sunt adhuc completa. Anima. O domine, de aliis fratribus dic michi bene. Angelus. Bonum possum tibi dicere; vera confessio succurret illis. Anima. O domine quid faciet. . . . Angelus. Quare non cessas? Non dico tibi. Anima. O domine, meus sanguis ipse et caro mea quid faciet? dic michi. Angelus. Omnia bene. Anima. Domine, quid illi duo fratres qui fugerunt Gotmundus et Balduinus. Angelus. Dico tibi, preparatae sunt illis mansiones in inferno. Anima. O domine, dic michi. Angelus. Dico tibi, malum fecit dominus abbas quia excommunicavit eos. Anima. Domine, dic michi de fra tribus meis. Angelus. Dico tibi. Dominus elegit duodecim apostolos, et unus ex illis diabolus fuit. In fratribus tuis summi boni et summi mali. Anima. O domine, quid faciam? Angelus. Dicam tibi. Anima. Quare³⁰⁰ dimittis indulgentiam medicum, ut eam ad illos et dicam illis omnia. Angelus. Non est mea licentia, sed Domini. Anima. O domine, quid facient fratres mei? Tantum amati eos. Angelus. Quid tibi possum dicere? Pastorem habent. Anima. O domine, dic michi. Angelus. Verum dicerem tibi, sed tibi nolunt credere. Anima. O domine, bene credent. Angelus. Si unus credit, alter non credit. Qui est ex Deo credit, qui non est ex Deo non credit. Omnia sciunt tormenta, sed non intelligunt; cor eorum est clausum³⁰¹

« Anima. Quis est serpens? Angelus. Laici homines sunt: sed audient quia bonum est confidere in Domino quam confidere in homine. Anima. Quis est quod fratribus possit succurrere? Angelus. Audi, anima. Albricus serpens magnus, sicut leo rugiens circuit

A quærens quem devoret. Anima. Domine, ego non vidi eum; ubi est? Angelus. Omne quod cogitat facit. Ille dicit quia fidelis est; sed est infidelis. Anima. O domine, de antiquo quis est? Angelus. Dico tibi, quia si non emendaverit, per Dei gladium illum coram plebe cito demonstrabo in magna virtute. Anima. Ve illi! O Domine, quis est homo? Qui sunt monachi, qui non obediunt domno abbati? Angelus. Vis audire? Dominus Robertus obedit. Anima. Quid facit modo ille? Angelus. Dico tibi, quia modo est in ara³⁰² coram Deo. Dic mihi, quid cogitas? Quare omnia quæ cogitasti, per veram confessionem non demonstrasti? Anima. Domine, malum non cogitavi. Angelus. Demonstra cogitationes tuas. Anima. Domine, mea culpa, satis cogitavi, Angelus. Quid cogitasti? veram confessionem da. Anima. Domine, mea culpa; satis cogitavi omnia mala. Angelus. Non, sed bene, si modo posses adimplere. Anima. Domine, hoc cogitavi quod Dominus locum sancti Bertini visitaret. Angelus. Dico tibi, multa tibi sunt peccata; misericordia Dei visitabit locum illum. Anima. Deo gratias, Deo gratias. Angelus. Dico tibi, multum sunt maligni spiritus in illo loco

B ad Salvatorem. Anima. Ubi est Salvator? Angelus. Modo veniet Domine salvator et redemptor mundi, succurre mihi misericordiam. Salvator. Quid quæris? Anima. O domine, misericordiam et indulgentiam de omnibus peccatis meis. De magistro require, respice. Salvator. Dico tibi, quia quando ibi venit sanctus Bertinus, multi fuerunt diaboli, numquam tamen fuerunt tanti sicut modo sunt. Anima. O domine, de illo loco et omnibus fratribus qui sunt in eo. Salvator. Dico tibi, illi sunt quasi ad seculum sequendum. Anima. O domine, dimitte me ire ad illos; dicam illis ut relinquam³⁰³ mundum. Dimitte me ire ad episcopum, dicam illi ut respiciam³⁰⁴ locum illum. Salvator. Istud verbi secretum custodi. Anima. Dimitte me ire ad domnum abbatem; illi soli dicam. Salvator. Si aliis dixeris, morte morieris. Modo vade in pace, omnia secreta custodi.

« Ilis ita finitis, anima ad corpus reversa, in momento nobis videntibus frater ille erectus, aliquantulum ista tamen dissimulans est loquutus. (Fol. 82.) Acta sunt hec 15 Kal. Mai, anno dominicæ incarnationis 1011.

D « (1012. Jul. 4.) Consueto ordine religionis nobis exequentibus propositum sanctæ professionis in prelatulato civitate Atrebatæ posito preciosissimi confessoris Christi Vedasti cenobio, eo ipso a præcedenti visione annosubsequenti, in mense qui Julius dicitur, die quarto, forte quempiam fratrum nostrorum gravi corporis dissolutum valetudine, aliquanto dierum

VARIÆ LECTIONES.

³⁰⁰ Exciditne in sine memb. n? U. ³⁰¹ Hic spatium duarum linearum vacuum relinquitur. ³⁰² aira cod. ³⁰³ ita c. an relinquat? ³⁰⁴ it c. an respiciat.

NOTE.

(95) Richardus.

spatio contigit infirmasse. Qui nimio ingravescente A languoris sui dolore ad ipsum Kalendarum Augustarum (Aug. 1) qui pro vinculis beati Petri venerationi debetur evocationis suæ perductus est diem, cum præsentibus fratribus mentis excessu raptus, emortuo penitus exivit e corpore, locaque revisens inferni vidit multa quæ nobis coram testibus positis pro veritate confirmando, sola absente spiritu referebat lingua, et postmodum peracto pleno trium horarum spacio in se reversus, verius sic confirmabat visa præsens, ut hæc quam eo ipso teste inscio prænotavimus substitulabit paginula. Egređienti animæ nisi ex officio tenebrarum principes extitere, paratique conducere, ipsis infernalibus claustris dicto citius affuere, cuius mox debitam penarum causam acturi introduxerunt in domum, quæ, sicut ex nimia caliginis et fetentis fumi densitate expressius colligi potuit, tantæ magnitudinis immensa civitas fuit. Illius parietes et interna munitio velut muris extracta, interius undique litteris videbatur depicta, continens a principio totius mundi peccata, nisi quæ pura confessione et penitentia sunt remissa, quedam vero conculcata, ut iterentur, adhuc viventium servabat memoriam. Iluc deductam animam diabolus tenens, illam horribili nimis impulsu cepit agitare, tondere, gravissimis virgarum plagis insistere, et præter hæc appositum ignis tormentum comminari, suas etiam illi improbare culpas, repræsentans quasdam sædulas et quaterniolas, quos negligenter et absque prioris licentia proprio usu contrectavit habendas. Pluraque alia autoritate illius se retinuisse in prædicto pariete juxta signabat inscripta, quæ frater ille in confessione numquam potuit comminisci pro vita sua. Pro quibus cum multiplicia infligerentur tormentorum flagella, conscientiam tantum fatebatur culpam, divinamque miserabiliter sibi rogans subvenire clementiam. Sciebat enim hoc se peromereri reatus sui exigentibus culpis, ac propter hæc angelicæ præsentis auxilio se destitui, solamque relinquere. Ille vero amplius insultabat dicens, illam jure humanæ militiæ suam debere fieri, sibi que servire, nec aliquo modo ab illatis posse tormentis liberari, nisi adoraret, a quo non haberet in perpetuum separari. Cui econtra anima illa immensæ Dei clementiæ recolens sacramenta, spe quadam et credulitatis confidentia confisa, sputa in faciem dabat, simul et inhonesta prout dignus est impropria imprecans, singulis illius verbis sua singula reddens, hoc ipso sermone dicebat : *Tu enim totius superbiæ et perditionis spiritus, qui decepisti Evam, tu fecisti multa mala, quæ per te humano generi sunt illata; te non adoro, quia tu es fur et latro; modo tantam potestatem habes in me, et hanc non haberes nisi tibi data fuisset desuper. Deus est fortis et potens et immensæ misericordiæ, et ipsum qui pro me passus fuit adoro. O domine Deus meus, quare me dereliquisti? Tu formasti me et creasti me; multa sunt peccata mea, Domine, mea culpa.* Cui econtra diabolus respondebat : *Non erit ita; tu non ea confessus fuis-*

ti. Deus ego sum. Scio enim omnia quæ fecisti, nec ulla peccati negligentia evenit fratribus tuis cui non intersim; me adora; habeo siquidem te in mea potestate, et de fratribus tuis unum. Hem! Num me ibi dadum vidisti, ubi quia et in potestate mea eras horrendus præsensisti, et fratrem tuum per subitanæ mortem ut eum mihi perdere deberem suffocare debui? Tu etiam hæc fecisti, quæ in pariete hoc inscripta vidisti. Sed si vis ab his tormentis liberari, me adora, quem angelum Dei esse cognovisti. Hic anima illa in mortem usque flagris et adhibito igne jam superata dicebat : O domine Deus, misericordiam. Ardeo, Domine, mea culpa; sancte Michael, succurre mihi! et: Quare me domine dereliquisti? multa sunt, scio, Domine, peccata mea, dominus abbas scit ea, O Deus, quam magna sunt judicia tua? O Satan, quare non dimittis me? Non te adoro; scio et ego quia tu omnia scis, sed Domini potestas est in celo et in terra, et ipsa judicet inter me et te. Quod si tu Deus es, ubi sunt angeli tui? Ostende mihi faciem tuam. Phi! mentiris! Alterum angelum vidi; mentiris! non es angelus. Ego te recognosco; diabolus es. Scio quia angelus fuisti, sed superbia tua de celo cecidisti. Quod ergo in vinculis tuis sum, Domini potestas est et voluntas, non tua. Et dic mihi, quis est frater meus illi quem habes? et quum totius scientiæ et memoriæ est anima terrena hac habitatione soluta. Reminiscebatur enim, quia et interfuit, quod frater ille novem transactis diebus, cum expleto matutinarum officio paululum cum ceteris se reclinaret in lecto, nobis nescientibus quo infirmitatis morbo, sed cum præsentis mortis suæ periculo emissus a fratribus fuisset e lecto, et post unius horæ spacium vix recepisset vitæ spiritum; ejus subitanæ morti eo amplius condolens, mortiferas hostis insidias exprobrabat dicens : O Satan, omnia trahis ad te. Quare decepisti illum? In hoc et tu mentiris, quia servus tuus non erit; mansuetus est multum et humilis, et magnæ erga omnes obedientiæ et pietatis, ac per hoc convertetur et vivet; et quia nullus est misericordiæ Dei finis, qui non mortem sed penitentiam desiderat peccatoris, tuus non erit, sed convertetur et vivet. O frater, cave, cave frater insidias ejus, ne decipiat te. Salvator mundi, succurre mihi, Sancte Michael, quare dereliquisti me? Pater sancte, misericordiam! Domine, ardeo, ardeo. O Satan, ut quid me tota die punis et punis? Hæc et alia plura his similia quæ propter importunitatem multiplicatis lectoribus nova quæque fastidientibus minus congruum ingerere vilipendimus. Cum ejusmodi confabulatus altrinsecus infatigabili altercatione consererent anima et diabolus, consumptaque flagris cum jam pene se victam ut eum adoraret profiteretur, quam non impetus ignis ardentis et lucentis a longe ad ejus auxilium veniens cepit comparare angelum, cuius placidissimæ præsentis gratiæ resumtis viribus conviciis amplius insistebat, perfidis inimici præsumptionibus resistens et dicens : O Satan Satan, nulla

te in die Domini expectant mala, quia es humani A generis perditio et perditionis causa. Modo non me tenebis, de me diutius non gaudebis, modo te non adoro; quia tu Deus sis, mentiris; nichil potestatis habes amplius in me. O sancte Michael, ubi es? O Domine, misericordiam; mea culpa, Domine; video malum meum, quia preceptis tuis non obedivi. O sancte Michael, misericordiam. Emendo, Domine, emendo; Deo promitto et sancto Petro et sancto Paulo et omnibus sanctis, omnia quidquid rogas faciam. Adjuva me, Domine, ego ardeo! Ad quem angelus: Tace, hoc est voluntas Dei; sed sequere me. Et illa: Sequor te, domine, et tecum paratus sum in mortem usque ire. Sed quid, dic mihi, domine, ille frater meus faciet, de quo dixit mihi diabolus, quod decepisset illum? O sancte Michael, indulgentiam, misericordiam, domine, de eo, dimitte me pergere ad fratres meos; emendabunt se! Dic mihi, domine. Possum ad illum loqui: bene omnia. Mox recepto in corpore spiritu resedit, vocatoque ex nomine illo qui præsens ibi aderat fratre, dixit: Cave fiat, ne decipiat te diabolus quia per ipsum fuit tibi proxima ab angelo spiritus remanente emortuo corpore sicut prius; et dixit: O sancte Michael, fui ad illum fratres omnes vidi. Ad quem angelus: Sequere me. Et illa: Sequor te, domine. His dictis tenebrarum to abinde procedentes duce angelo, rursus in aliam introductus est domum, quæ quia lucis ac serenissim nimium renitebat, ejus pulcritudine miratus nec satis expleri nec pro voto potuit saciari, sed du pon stupendo ac tremendo prospiciens intellexit cujus esset officium, et ad quid locus ille lucis potuisset haberi. Videbat namque in ea parietum superficie conscripta totius humani generis bona opera, sed et quodcumque usibus humanis in quibuslibet est creaturis utile, quod elemosinarum munera pauperibus Christi potest expendi pro animarum salute, quodque quasi substantiali edicens materia mihi videbatur expressum, equos scilicet et jumenta, asinos ovesque et diversa diversorum animalium, aurum quoque, argentum, vestes per pluraque preciosa ejus generis munera, peregrinorum hospitia, pauperum lectisternia, ceteraque gratis impensa pro Christi nomine beneficia, straminis ac feni manipulos, vetustos etiam socios, et virides olerum plantas, desuper quasi filo suspensas, nec non potum aquæ frigidæ de quo Dominus ipse testatur fideles suos in æterna vita mercedem non perdere. Ceterum quia longum est edicere omnia, hec et plura alia Christo in membris suis collata sanctorum elemosinarum vidit donaria, quarum pro æternæ vitæ retributione in conspectu Dei solum servatur in memoria, ut major scilicet Dei populo futuro et præsentem daretur fiducia, nullius sui licet minimi Deum immemorem esse beneficii si in honore laudis ejus et gloria quidlibet optulerit vir-

PATROL. CLIV.

tutum mater caritas sancta. Visa hoc interea sanctæ memoriæ miraculo, placida præmonitione ammonitus ab angelo, alio secesserunt in loco; ac post paululum progressi: Vide, inquit angelus, o anima, ea quæ miseratione Dei tibi largiuntur, ut videas inferni tormenta, que licet sint humanogeneri incredibilia, sciant tamen ita sibi esse prædicta per evangelii sacramenta. Et ille: Vide, domine, quia multa sunt peccata et mala. Sed remitte in aliquantulum, quia multa sum passus. Diabolus enim non minimum me flagellavit. Et angelus: Anima, vis sedere? Sede. At ille tanta tamque inaudita præsentium tormentorum magnitudine perterritus, propter nimios ejusmodi mirabilis et innumerabilis populi dolores et luctus quodam compassionis præmovebatur affectu, commemorans intra se illius judicii diem, quanta is tunc iudice veniente cumulabit supplicia, quos tanta ab ipso ferme mundi exordio adhuc videt possidere tormenta, et clamabat: Quid o miseri, miseri cum superoenerit districti et novissimi judicii Dei inrecuperabilis hora et impenitens dies illa? Dies iræ, dies illa calamitatis et miseriarum, dies magna et amara valde!

¶ Erat nimirum tanti per immensum spaciū locus ipse penarum, tantaque confusus et immemorabilis frequentia lugentium populorum, quantum non est neque continet cujusvis imperii regnum; sed nec totum his putavit conferri cum homine mundum, Ubi plurimis distinctis tormentorum generibus, adstantes sibi ex legione sua singuli ministri sic suis principiabantur ordinibus, ut pars quedam tenebris cum fetore suo tenerentur horrentibus, altera piceis flammis obnoxiiis condebatur hominibus, alia vero puris ignibus, et alia frigore et quasi hiemalibus pruinis cruciandis augebatur peccatoribus. Sic pro meritis cuique pena a suis parabatur apparitoribus, et ejus rursus alia pars quasi quibusdam extractis mansionibus refrigerandis inutili minabatur animabus. Præter hoc indeficientia vermium et flammarum eternæque mortis incendia ignis e contiguo maximus non lignis materialibus sed crebris adhuc viventium culpis conficiebatur et cotidianis offensionibus. Quo viso non satis sui flus periculo, audivit ab angelo: Veni et vide. Et ille: Video, domine, quia malum est; omnia video et mala hic omnia. Sed dic mihi, domine, quid est hoc aut quid significat. Cui cum dixisset, quod Frandrensi comiti Balduino pararetur et esset, ejus subito admirans non impari regii cultus personam, denominatam etiam cum divitiis et humana felicitate potentiam, si tantus vir post transitorios honores et gloriam infelicem ejusmodi sortiretur penam, et exitialem debitæ mortis miseriam, hac verborum voce clamabat: O domine, quia mala habet facta? Et angelus: Quia malum fecit, malum recipiet. Itc m ille: Domine, si dimittis me, ego pronuntiabo illi ut convertatur et vivat. Sancte Michael, misericordiam de illo; Dominus non despiciat peccatores. Scio et credo quia ipse dicit: Nolo mortem pecca-

8

toris sed ut m. o. et vivat. Ac per hoc, domine, mitte me; veniam ad illum, et dicam ut se recognoscat et penitentiam agat. Cui angelus: *Nihil proderit, quia non credit.* At ille: *Etiam, domine: aurum et argentum habet multum; possibilia etiam multa in terra; bene posset emendare.* Et angelus: *Dico tibi, sua non sunt, sed diaboli. Sed, anima, sequere me; veni et vide.* Erat siquidem adjacentibus miræ magnitudinis spaciis diffusum per immensum quasi frigidissimæ aquæ stagnum, cujus congelascentibus undis per exurgentes cum fetore pruinæ mortiferos celos usque videbatur eructare vapores. Continebat namque per innumeros ordines loci hujus supplicium muliebrem sexum, solum scilicet meretricum conventum, quæ per incontinentiam propriæ carnis adulterando, humanæ naturæ modum excedentes, siti mercatoris non pertimuerunt corrumpere leges et jura. Harum mamillas, anteriora quoque et posteriora perhorrentia multi generis monstra et cohabitantium maxima multitudo serpentium acceptant devoranda. Quibus visu percursis, præmissis angelj verbis respondit dicens: *Sequor te dominum, et video quia tormenta sunt magna. Sed dic mihi, quæ sunt illa insidentium agmina, vel quod fuit peccatum eorum? Hæ sunt meretrices quas vides, quarum mamillas tortines³⁰⁵ lacerant serpentes, quia peccarent per carnem et adulteria adulteraverunt magna.* At ille: *Vovobis, o mulieres, ut quid nascendo in hanc vitam venistis? Domine, sedebunt hic usque ad iudicium?* Angelus: *Dico tibi. Remissius erit illis in die iudicii.* Cui rursus: *Veni, sequere me, et his quæ tibi monstrabuntur, diligentius intende.* Et ille: *Domine, quo vis sequor te.* Ac post paululum progressi: *Sede hic, inquit angelus, quia adhuc et alia multa videbis.* Inibi vero consistens patrem cujusdam fratris nostri³⁰⁶, quem prima visio manifestavit, adhuc in ignis tormento positum vidit. De quo ad angelum dixit: *Dixi, domine, amicis suis, et pronunciai quod insolubilibus inferni sic puniretur suppliciis, sed non crediderunt verbis meis.* Ubi etiam, appositis juxta sententiam suam suppliciis, torrentibus flammis quedam involuebatur persona cujusvis honoris ut videbatur digna, quæ demonum quibusdam potestatibus tradita, majora semper cogebatur subire supplicia. Cujus cum causam cum angelo ageret, et quis quantusve hic esse potuit diligentius investigaret, audivit: *Is de quo queris est Sciherus (98) dives, cunctis quibus effulsit avarus, et totus vere diaboli filius: cui post hec multa quæ video tormenta, multa adhuc supersunt et manent fortiora.* Et ille: *Domine, habebit remissionem?* Angelus: *Dico tibi, nullus scit nisi dominus Deus Christus.* Frater quoque suus juvenculus inibi adhuc detinebatur, ignis tormento purgandus, Nec non tanta hominum multi-

A tudo, quantam quis putaret toto non posse contineri mundo; quorum omnium penalem condolens finem, et quandam aliquatenus illis in adventu iudicis sperans remissionem, dicebat: *Sancte Michael, quid facient peccatores vel quando veniet iudicium Dei?* Angelus: *Anima, tace; veni, sequere me, et vide quæ ostensurus sum tibi.* Exeuntes vero inferni stationes et penarum loca ex adverso deorsum, totius pacis lucis et quietis accommodum præminentis montis superabant verticem ipsum, ubi per amenissima circumquaque spacia pro unius cujusque merito in eternam requiem mansura edificabatur mansio. A quo cum placidissimo verborum alloquio sciscitaretur, quid hoc esset, vel quibus illæ tantæ magnificentæ construerentur mansiones, respondit: *Anima, num hic dudum fuisti, et non te recognoscis? Scientiam non habes; hæ sunt fratrum tuorum mansiones, quas olim tibi juxta cujusque meritum denominavi.* Et ille: *Domine, si omnes habemus mansiones?* Angelus: *Habetis juxta opera vestra.* Et ille: *Domine, adhuc innotesce mihi de fratribus meis.* Angelus: *Dico tibi; omnia vis scire, sed non potes. Verum sequere me. Veni, ostendam tibi quod oculus non vidit, et auris non audivit et in cor hominis non ascendit (I Cor. II, 9).* Ac proinde paululum eminentioribus spaciis superatis, inter eminentia ejusmodi lucis et claritatis constiterunt fastigia; ubi quoddam quasi ex auro purissimo solidum in modum parvissimæ camere præfulgebat domicilium, radiis perfusum circumactumque flammantibus, quod nonnumquam ad cujuslibet omnino divinae potentæ speculum mundo imitabatur globum. Viso hoc divinæ transformationis præstigio instabat angeli quid hoc esset cognoscere responso. Cui angelus: *Istud, o anima, quod vides, est secretissimum quoddam celestium mysteriorum secretum.* Signatum solvit verborum Dei signaculum, et proprius accedens, ostium in eo visus est aperire, cum quo tantus odor exivit et liliorum rosarumque flagrantia (97), ut preciosissimas, omnium aromatum species vinceret et genera. Hujus inestimabilis celesti visionis et pacis desiderio, et inestimabili perennis letitiæ gaudio multo magis anima illa exestuans perfrui, dicebat: *Domine sancte Michael, quam nulla hic totius seculi talis bona! quam mira est inæperts suavitas ista!* Cui angelus: *Accede, anima; sequere me, veni et vide et lege.* Quibus ille intentus dicebat: *Domine, non possum legere.* Item angelus: *Vide, anima, et lege.* Et ille: *Non possum, domine, nisi dixeris.* Adhibitaque paululum perspicaciori oculorum lumine, præ nimia quæ admodum resplendebant claritate vix ea quæ hoc modo continebantur inscripta, ita legere poterat: *Veniet, veniet dies Domini, sicut fur*

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

(96) Fortasse Seiherus? Cf. Gesta epp. Camerac. I, c. 121, SS. VII, p. 434.

(97) I. q. fragrantia.

³⁰⁵ tortiles? ³⁰⁶ superscript. c.

*cito. Et dicebat : Quid, domine, qui facient tunc peccatores ? Vel quot restant anni, ut astare debeat novus orbis venturo universorum iudici ? Et angelus : Anima lege sequentia et cognosce cunctis intentibus miranda. At illa litteras quæ numero expriment videns, sed ex eis numerum redigere non valens, tamen quia modicum tempus ad id usque instaret intendebat dicens : Etiam, domine, pauci sunt. Et angelus : Dico tibi non est amplius ; sed hodie revelatum est tibi quam in brevi sit hujus seculi finis, de quo non ulli creaturæ, non angelis, sed solius est scire Dei patris. Sed anima, veni, sequere me. Et exinde : procedentes, angelo illam tenente et præduce, venerunt ad sanctum Petrum, ejusque potestati illam angelus tradidit et recessit. Qui vinculis eam alligans, et exigens debitum cujusdam voti quod pro reddita sanitate in ejusdem festivitatis anniversario illi dudum devovit et non reddidit, in loco ejusmodi tormentis sic habilem ut puniretur ligavit. Hoc equidem multi ejusdem loci incolæ cujus et hic frater olim canonicus fuit noverunt, quod biennio tansacto, cum apud semetipsum de salute sua sollicitus et vita, multa anxius ageret quomodo mundum exiret et se soli Deo victurus alligaret : hac voluntate permotus virum Dei in loco eodem adiit vota conferre non distulit, petens ejus consilio, conscio et teste coram Deo se laneam non indui, carnibus non vesci, et ab illicitis mundi desideriis penitus abstinere, idque beati Petri testimonio firmari ; cujus memoriæ et venerationi præsens dies ille præsto erat agi. Quod et factum in præsentibus quidem est, sed postmodum juventute illiciente et illecebris revocatus, pactum illud totum abnegavit. Sed non illum adhuc divina misericordia dereliquit. Iterum remeante beati Petri festivitate in maxima desperatione vitæ debilitatus est infirmitate. Sed rursus beato Petro quod limina ejus visitaret votum faciens, recuperatus est sanitati, et hoc iterum non implevit, præventus scilicet Dei miseratione, quæ hunc ad monasticæ vitæ perduxit perfectionem, suarum ob hujusmodi consciam veritatem culparum non immemor, vocens attolens in fletibus, et sperans quomodocumque sibi commodum fore si emendationem promitteret, clamabat : *O sancte Petre, mea culpa coram te de peccatis meis ; emendo domine ; sancte Petre, misericordiam ; domine, emendo ! Nulli hominum de promissione et salute credo nisi soli Domino ; Domine, emendo ; et o sancte Michael, quare me dereliquisti ? Pastor bone, sancte Petre, non diutius possum malum hoc sustinere. Sancte Petre, scio quia mala fuit cogitatio mea ; tamen dixi et confessus sum omnia domino abbati.**

« Hoc dicto, operante divina virtute et gratia de novo spiritus ad corpus rediit, nobisque videntibus in eum viventis hominis vultus resedit, ac mox vocans fratres quos viderat esse presentens colloquens ait : *Dilectissimi fratres mei et domini, miseremini mei ; orate pro me, quia beato Petro sanctus Michael me tradidit, et is solo me relicto in loco sicut cornitis*

tormentis et vinculis religavit. Cum mox fratres missarum sacramenta exhibentes, spiritu redeunte a corpore suo, auxilio missum eminens vidit venire angelum et clamans dixit : O sancte Michael veni domine, veni, testis esto mihi, adiutorium tuum volo ad sanctum Petrum ; et quare me, domine, dereliquisti ? Cui angelus : Voluntas Domini fuit. Veni, eamus ad sanctum Petrum. At ille videns eum, multiplices ingeminabat preces dicens : O sancte Petre, misericordiam. Si dimittis me, domine stabilitatem facio tibi, et promitto tibi, per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, quia penitentiam agens requiro præsentis corporis tui domum. Angelus : Si emendare dabis ? Vis enim dare ? Et ille : Volo, domine, volo. Angelus : Et in hoc quod promisisti sancto Petro ? Cui ille : Domine, non fuit potestas mea, sed voluntas domni abbatis. Et si emendare non possum, reniam hic iterum, debitum luiturus supplicium et eccetibi juro per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, sic me omnia completurum. Hoc ita expleto, educens illam angelus ait : Anima, vade in pace.

« *His ita finitis, cum eodem verbo a fuit, et sicut eo ignorante scripseramus, ita hec eadem eo ipso postmodum referente scriptis firmavimus. Amen.* »

(Fol. 84.) Anno quoque eodem, id est ab inc. Dom. 1011, regiminis autem ejus a. 7. Henricus anno regni sui 9 a Benedicto papa in imperatore promotus est. [ROD. GLAB. III prol]. Et cum jam Langobardorum instabilitas Arduinum quendam sibi regem constituisset, tandem non sine magna suorum cede subdidere se ei, et sic Henricus Papiam veniens, ab eis miri operis palatium sibi construi fecit. Hic etiam fecit civitatem Bavebergensem, et ecclesiam a Benedicto papa dedicari optinuit, ejusque auctoritate episcopum ibi constituit. Erat enim vere catholicus, et religionis amator præcipuus. Adherebat moralibus seniorum consiliis, quorum puritate et nitore florebat Lotbaringia, illuminabatur Saxonia, dirigebatur Suevia et Alemannia. Quamobrem sub ejus imperio salus fuit mundo et gloria. Inter quos habebat gratissimos Odilonem Cluniacensis ecclesiæ patrem piissimum, Willelmum Divionensis ecclesiæ rectorem strenuum, religione præstantissimum, qui etsi non erant de regno ejus, tamen in amicitia ei jungebantur, et eorum orationibus regni negocia in pace tractabantur. Nec deerat familiaritati ejus Pandulfus Agaunensis, vir vita, moribus, religione, sanctitate celeberrimus, cum eum faceret commendabilem regi et optimatibus fama virtutis ejus. At vero de regno ejus fere quotquot erant pontifices et primi ecclesiarum, tot ei erant incitamenta virtutum, cum ipse eisdem munitur, et ipsi vice versa ejus auctoritate ab illicitis reprimerentur et ad perfectiora provocarentur. Inter quos hunc patrem nostrum habebat karissimum, inter præcipuos egregium, pietate prædicabilem, religione commendabilem ; quem tanta Deus donaverat omnium gratia, ut a plerisque pro inolita sibi benignitate vitæque et sermonis acceptione et non

affecteda elegantia sed impensa gratia hoc vocaretur agnomine, videlicet Richardus Gratia Dei, sicut et sanctus Odilo ab ingenita pietate Pius, et Willelmus a rigore ferventioris propositi Supra regula dictus est. Erat et in regalibus negociis pertractandis et disponendis consodalis ejus dominus Ermenfridus Viridunensis ecclesie canonicus, cujus vita actuum luce satis se ipsa commendat. Felicia tunc tempora Viridunensis ecclesie, tantis sub Heimone episcopo insignitæ personis, ut usque in hodiernum diem actuum illorum claritate resplendeat, quæ etiam tanta sit, ut nulla vetustate obliterari valeat. Sub eo enim Amicus præpositus ecclesiam sanctæ Crucis construxit, Dudo præpositus ecclesiam sancti Laurentii, Ermenfridus præfectus ecclesiam sanctæ Mariæ Magdalene, et in ea canonicorum turmam aggregavit, quibus victum ex regali largitione et procerum traditione sufficienter providit; et venerabilis Richardus monasterium sanctorum Petri et Pauli et beati Vitoni confessoris a fundamentis erectum tanta in posterum possessionum et religionis dote ditavit, tanta reliquas ecclesias claritate dotavit, ut merito pater urbis lux patriæ, decus ecclesie debeat nominari. Vita enim ejus mirabilis vitam multorum mirabilem reddidit; conversatio ejus spectabilis plures alios spectabiles bonis operibus instituit.

16. Sed nec ipse dominus Heimo a bonis operibus vacantem animum præbuit, quin potius ecclesiam sancti Johannis in prospectu civitatis sitam, in qua sancti confessores Maurus, Salvinus, Arator quiescunt, melioratam restauravit, et in ea congregationem sanctimonialium sub dispositione patris Richardi regulariter viventium instituit, et matrem eius consilio ejusdem providit Adelbergam fidelem Christi famulam, quæ cognominabatur Ava, cujus memoria est æterna. Hæc enim velut apis prudentissima, patris sui formam imitata cum ob zeli boni devotionem et fidei magnanimitatem servorum Dei lustraret cœnobias, ut ad eorum imitationem emularetur karismata meliora, Cluniacum ivit, et viro Dei beato Odilone advenisse nunciata, cujus animum ipsa possidebat pietas, cum grandi affectu suscepta est. Ubi quanquam usus ecclesie esset, et pro lege haberetur, ut claustra monasterii non calcaret pes mulieris, ipsa pro sua religione et patris Richardi cum sancto Odilone indivisa dualitate non solum claustrum intravit, verum etiam capituli societatem indepta, et Dominico die ad processionem cum fratribus suscepta est, quod usque hodie in eodem monasterio permanet memoriale. Egit hoc beati Odilonis erga filium carissimum et confratrem devotissimum affectus propensior, dilectio profusior, caritas de illo fonte emanans, de quo tantæ nobis perfectionis alveus derivatus est idem videlicet pater noster, qui nobis a beato eodem donatus est. Sed nec erga locum qui præerat domni Heimonis defuit libe-

ralitas, verum Masmelli pontem eidem contulit, mercatumque in suburbio qui eidem cœnobio adjacet habendum constituit, in murum in circuitu monasterii ex suo construi fecit. (Fol. 84'.) Exactisque in episcopatu 36 annis, obiit 2 Kal. Maii, anno inc. Dom. 1024 et sepultus est in ecclesia quam ipse construxit. (*Gesta Virid.*) Et successit in episcopatu Rambertus, qui sæpe fatum patrem non minori affectu coluit, immo devotionem a prædecessoribus initiatam et ad se usque derivatam pia bonæ voluntatis affectione auxit, provexit et sustulit. Verum non abrevidetur, si cum ejus familiares, et regni gloriam quæ sub ipso erat, miramur, etiam quis imperatoris vitæ exitus fuerit intueamur. [ROD. GLAB. III, 1.] Tempore itaque ejus rex Ungrorum cum gente sua Christianus factus est. Cui etiam Stephano in baptismo dicto germanam suam uxorem dedit, et ipse anno sequenti infirmitate ingravescente, quia erat absque filiis, videns quia ad regni fastigium plurimi duces et comites aspirabant, elegit Conradum aliquando sibi suspectum, sed strenuum, qui Cono dicebatur, et sic cum gloria obiit monarches cesar augustus 3 Idus Julii, eo videlicet anno quo superius annotatum est episcopum Heimone obiisse. At vero Stephanus Ungrorum rex, imminente vocationis suæ tempore ad cœlestia evocatus, nunc in ecclesia qua requiescit humatus, miraculis claret egregius. Regnavit autem Henricus a. 24, m. 6, et Conradus successit Othonis III. filius¹⁰⁷, qui accepit uxorem Gislam, Rodulfi regis Burgundiæ sororem, Conradi et Mathildis filiam, de qua genuit tertium Henricum, qui venerabilem Richardum abbatem inter primos palatii habuit. [IBID. III, 2.] Quo in tempore rebellaverunt contra Robertum Francorum regem Odo, Tebaldi fallacis filius, et Willelmus, Henrici ducis privignus, favente et Brunone Linguonensi episcopo cujus in matrimonio habebat sororem, et Landrico Nivernensi comite. Rainaldus vero comes præfati Willelmi filius sororem Richardi Normannorum ducis Adhelleidam duxit uxorem. Qui videlicet Willelmus, licet advena, intantum convaluit divitiis et militia, ut non inveniretur ei secundus in patria. Cui tamen plurimum restitit Hugo Autissiodorensis, qui abbecomes dictus est, cujus cognatam Constantiam Robertus habebat uxorem.

[IBID. IV, 1.] 17. Igitur post Benedictum papam a. 1023 frater ejus Johannes largitione pecuniæ ex laicali ordine neophytus ordinatus est. A quo cum requisisset Constantinopolitanus antistes, ut sua ecclesia sicut et Romana universalis diceretur, et donis eum Romanosque qui curiæ præerant innumeris flecteret, ita ut clanculo temptarent concedere quod rogabatur, omnis ob hoc vehementissime commota est Italia. Sed Galliarum episcopi et abbates his obviare conati sunt, quidam in persona sua, quidam vero litteris missis sedem apostolicam visitantes, et tantum obprobrium et dedecus auctorita-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁷ O. III, f. in margine addita.

tibus ad medium prolatis, quibus contradicere fas non esset, a Romana æcclesia propulsantes. Nec defuit in his patris Richardi autentica præsentia : immo omnino satagit ut Constantinopolitana præsumptio confutata conquiesceret, filium se Romanæ æcclesiæ, dum matris honori providebat, ostendens. [IBID.] Inter alios quoque Willelmus abbas eximius epistolam papæ misit corpore brevem, sed materia ingentem et sermone locupletem, quam hic inserere non piguit :

Gratia Dei et reverentia beati Petri sedi in orbe terrarum excellentissimæ indepto papæ Johanni Willelmus ³⁰⁶ crucis Christi servus sedem iudicii cum apostolis et coronam regni. Magistri gentium dictis instrui, seniore non increpandum. Isdem tamen alias dicit : *Factus sum insipiens, vos me cogistis.* Idcirco igitur filiationis diligentia hortamur communem vestram paternitatem, ut in uno imitemini cogitationes hominum pervidentem dominum Salvatorem, ut dicatis ad aliquem vobis, unanimum, quemadmodum et ipse Petro : *Quid dicunt homines de me ?* Si vero responsum ejus ex fide fuerit, animadvertite qualiter sonuerit. Si clare, custodite ne obfuscet. Si vero obscure, lux mundi oranda est, qualiter ita fulgeatis, ut universis in gremio æcclesiæ constitutis ad viam mandatorum Dei gradiendam lumen præbeat. Sed est fama rei, quæ nuper apud vos accidit, de qua quis audiens si non scandalizatur, noverit se longe ab amore superno disparari. Quoniam licet potestas Romani imperii, quæ olim in orbe terrarum monarches viguit, nunc per diversa terrarum loca innumeris regatur sceptis, ligandi solvendique in cælo et in terra potestas incumbit magisterio Petri. Atque idcirco ista diximus, ut animadvertatis non aliter Grecos quam cenodoxia hoc quod audivimus apud vos requirere, impetrasse. De cetero quoque optamus, ut universalem decet antistitem, vos acrius in correptione et disciplina sanctæ et apostolicæ æcclesiæ vigere, æternæque et feliciter in Christo valere.

(Fol. 83.) Sic confutata Grecorum præsumptio est. Eodem anno, qui erat ab inc. Dom. 1024, jussu et obediencia patris Richardi, Leduinus, de quo supra retulimus, prælatus est abbatæ sancti Vedasti.

Anno quoque 1027 obiit Fulbertus Carnotensis episcopus, indictione 7 ; qui quanto amore hunc patrem nostrum dilexerit, experimentis per pluribus patet.

(Fol. 84.) Tunc temporis contigit innoti ossa hominis de loco abjectissimo a quodam mangone collecta et feretro imposita (fol. 83), in monasterio sanctæ Mariæ apud Scusiam sub nomine Justi martyris a Mainfredo marchione fuisse reposita. [IBID IV, 3.] Sed licet religiosus id vanissimum et stultissimum fuisse multis et probatis documentis demon-

stratum sit, vulgus tamen injustum pro Justo venerans in suo permansit errore ³⁰⁹.

(Fol. 85.) 18. Jam autem eidem patri Gratia Dei prælationis sarcina gravis videbatur, jam ad anteriora progredi, liberiusque divinæ contemplationi inherere juvabat, quia jam in ejus corde mundus aruerat. Et quia quosdam, qui Jherosolymam ierant, beate in Christo occubuisse constabat, inter quos quoque quendam ex Augustudunensi territorio sanum et vegetum nullaque mortis signa habentem, in loco ubi novissime steterunt pedes Domini cum orasset, et se a Domino suscipi in pace postulasset, modico dolore mox tactum, domi relatum, moxque relatum eodem in loco quo oraverat, spiritum Deo reddidisse, certa fama vulgaverat : tactus et ipse sancto simili bonæ devotionis desiderio, sepulcrum Domini invisere gestiens, quæsit a principe et pontificibus regni primoribus et vicinis fidelibus et vix optenta licentia, destinavit primo filii providere et eorum in omnibus curam agere, ut posset cum bona omnium affectione peregrinationis officia sancta suscipere. Itaque Cluniacum ivit, et sicut usque hodie in eodem cœnobio manet memoriale, patrem piissimum sanctum Odilonem Virdunum secum duxit, quem pluris diebus secum retinens, omnem ei monasterii habitudinem, mores et vitam habitantium ostendit, iudicio ejus et tuitioni singula contradens, et ad ejus arbitrium universa corrigens et confirmans. Gavisus est autem in Domino sanctus Odilo, quia per eos quos sibi filios fecerat et loco remiserat, fructus boni odoris carpebat. (Fol. 86.)

Ubi vero voluntati illorum satisfacisse se credidit, valedicens omnibus, filium Deo commendans, Cluniacum rediit, et de profectu æcclesiæ illius gaudium filii et fratribus Cluniacensibus exhibuit. Referunt adhuc moderni, qui audierunt a patribus, quia quotiens ab istis partibus regrediebatur, adeo se gratiosum de bonis, quæ in patre nostro et filii gratulabatur, exhibebat, adeo eos commendabiles reddebat, ut gratum haberet qui videbat. Igitur paratis necessariis sumptibus, dispositis viæ comitibus, commissa Deo filiorum cura, benedictione pontificis et vicinorum præsulum, optimatum quoque et omnium omnino postulata et accepta, venerabilis pater Richardus Gratia Dei egressus est cum Madelveo novus peregrinus in cordis lætitia. Prosequutus est eum totus populus cum lacrimis et rugitu cordis, dolens quod destitueretur ejus præsentia, quem suæ salutis præsulem vitæque tutorem credebat. Quod vir Dei benigne consolans, ut reverterentur admonuit, dans in mandatis, Deum tota virtute diligere, proximum venerari, inimicos diligere, caritatem amare, hospitalitatem sectari, elemosinis intendere, et pro se sibi que comitantibus Deum propensius exorare. Sic salutatis omnibus, resalutatus a cunctis, dimissus est

VARIE LECTIONES.

³⁰⁶ W. c. ³⁰⁹ Abhinc ordinem immutatam Hugo in margine littera adjecta indicavit et hoc nota : Secundum determinationem et ordinem litterarum tu quoque serva legendi ordinem et capitulorum.

optatæ viæ cum gratia, omnibus orantibus, et elata in excelsum voce clamantibus, ut prosperaretur a Deo via ejus. Expensas autem viæ Richardus comes Normannorum omnes ei attribuit. Erat enim in elemosinis largus, caritate diffusus, honestate præclarus. Supersunt adhuc in Brittannica insula et Normannia nobiles et probati viri, qui viderunt hunc patrem nostrum Gratia Dei, et noverint quanto ab eodem comite diligebatur affectu. A quibus nos etiam ista audivimus, qui et referre soliti sunt, quia sic sibi individua dilectione adherebant, ut putares unam animam duobus inesse corporibus.

19. Optabili ergo peregrinatione suscepta, vir Domini Richardus septingentos peregrinos secum duxit (98), quibus ex propriis subsidia victus sufficienter administravit. Erant etiam in comitatu ejus quamplures alii, inter quos erant duo ab urbe Bajocensium, pater et filius, Hubertus et Gauzfredus, qui ita comitatu ejus adhererunt. Erat idem Hubertus diutino languore depressus, ita ut per annum integrum neclecto surgere nec in latius aliud absque suffragantis amminiculo se posset deflectere. P'nic una dierum in cubiculo, quo jacebat, angelus in columbæ species apparens: *Vade, inquit, para necessaria, et perge Jherusalem, quia Dominus jubet.* Cui cum ille respondisset: *Quid faciam, quia nequeo surgere?* ille iterato: *Para, inquit, necessaria et vade, quia Dominus vult.* Adquievit homo, et mane factus frater et propinquos advocans, voluntatem Domini aperuit, suam quoque voluntatem in id esse ut obediret patefecit. Illi admirantes, et pro infirmitate quam videbant voluntati ejus contraire conantes, cum avertere hominem a recta intentione molirentur, impossibile esse pronuntiabant quod dicebatur; cum ille filium Gauzfredum assistentem videntis: *Vade, ait, præpara expensas et quæ sunt tanto itineri necessaria, quia et ego ibo, et tu mecum, Dei cooperante clementia.* Adquievit filius, et paratis quo citius potuit tanto itineri necessariis, patrem de profectione admonuit. Ille propinquorum et vicinorum surgens amminiculo, pontem ante monasterium sanctæ Mariæ Magdalænæ in eadem Bajocensium civitate situm, quod erat vicinum domui suæ, a quatuor hinc et inde sustentatus transiit, et mox ut equo impositus est, sanus factus et incolomis, viæ se credidit, et comitante divina gratia Vir dunum veniens, cum audiret et videret profectionem viri Dei tota urbe accelerari, sustinuit, et comitatu ejus adherens, orationibus ejus se cum filio commisit, quos vir Dei familiarissimos habuit. Profecti igitur per Illyricum, venerunt ad deserta. Quæ cum jam fere pertransissent, die quadam fontem eminens conspicati clarissimum et perlucidum, descenderunt pater Richardus cum sociis ut acciperent gentaculum. Turbis quoque circa fontem discumbentibus, venerabilis pater loco competentis pro tempore resedit, et

accito famulo ut de fonte sibi afferret, cujus perlucida claritate delectatus erat, admonuit. Ille vadens, ex aqua fontis vase impleto, viro Dei propinavit. Sed ut vas ori admovit, aquam in vinum Dominus mirabili virtute convertit, et sic qui aquam desideraverat, vinum accepit. Stupefactus a famulo requirit, ubi vinum acceperit, et evacuato vase, iterato eum pro aqua fontis remisit. (Fol. 86'). Ille admiratus, cunctis cernentibus aquam hausit de fonte, et viro Dei propinavit. Sed iterum divinitate propicia aqua fontis in vinum conversa est. Quod vir Dei agnoscens, Deo gratias egit, et bibit, cunctis quoque ex eodem vino in eodem vase propinavit. Quid plura? Biberunt omnes, et virtutis Domino benedixerunt, qui facit mirabilia solus (*Psal. LXXI, 18*), cujus regnum regnum est æternum (*Dan. VII, 27*), et potestas ejus potestas eterna, quæ non auferetur (*Ibid., 13*). Biberunt, inquam, omnes de vino illo, et vinum imminutum non est: quia cum omnes bibissent, solus ille scyphus abundanter cunctis adfuit, et postmodum patri Richardo non defuit. Et qui vidit, testimonium perhibuit, prædictus scilicet Humbertus et filius ejus Gauzfredus; et scimus quia verum est testimonium eorum, quia ipsi ex eo biberunt, cum sederent ea hora prope latus hominis Dei; et præterea virtutis hujus tot sunt testes, quot erant viæ comites, quia nullus in comitatu illo inventus est, cui non vir Dei ex hoc vino virtutis propinasset. Est adhuc in Bajocensi urbe quasi novum hoc miraculum, et patres qui viderunt narraverunt ea filiis suis, et filii filiorum filiis, ut cognoscat generatio altera. Nos quoque hoc a Gauzfredi filio Gozelino nomine, viro probo et honesto, nunc Divionensis ecclesiæ monacho, audivimus, qui jam eo tempore natus et adultus, a patre et ab avo hoc audivit, et didicit ab illis formam orandi, nunc instituit simpliciores et idiotas e sæculo ad se confugientes pater Richardus in ingressu æcclesiarum dicere, in hanc formam: *Adoremus Deum, sanctam Trinitatem, deprecemur sanctos ejus qui pro Deo appellantur, ut ipsi deprecantur Deum, ut det nobis pacem et sanitatem, peccatoribus veram penitentiam, discordantibus veram concordiam, vivis pacem, defunctis requiem.* Hec orandi forma in omnibus monasteriis suis laicis tradebatur.

20. Erat autem viro Dei familiare mane surgere, laudes Deo dicere, iter accelerare, atque consuetum Domino in via pensum reddere, et sic hora fractionis panis imminente, missarum solemniam agere, quocumque esse, et expletis misteriis ad frangendum panem discumbere, ne gravarentur fratres labore itineris et continuatione jejunii (*Vita Simeonis 10*). Venit ergo Antiochiam, ubi cum eum itineris necessitas aliquot diebus remorari coegisset, vir Dei Symeon, qui nunc Trevirensem æcclesiam cor-

NOTÆ.

(98) Ademari Hist. III. 65. Vita Richardi, 17.

pore et virtutibus adornat (99), et amicitiiis ei junctus est, et fratribus qui orant cum eo, adoptans sibi illum in patrem (100). In quo beati Simeonis facto hoc intueri libet, quia idem vir Dei non ejus se crederet magisterio, non committeret patrocinio, nisi divina pietas, quæ cum a seculi actibus alienum reddiderat, cordi ejus revelasset dignum illum esse qui subditis præsse et prodesse posset. Mittebatur autem isdem beatus Symeon a fratribus monasterii montis Syon pro elemosina, quæ de terra Richardi comitis Normanniæ monasterio eidem debebatur; et quamquam nosset spiritu sibi revelante multa se adversa passurum, tamen pater Richardus discretionis oculis hinc inde munitus concilium dedit, ut ceptis insisteret, obædientiam impleret, usquequæ rem probaret eventus. Flentem itaque et tristem eum a se dimisit, utrimque pedibus manibus et genibus exosculatis, quia erat in eis gratia Spiritus sancti. Hæc est enim sanctorum delectatio, diligere alterutrum, quia et Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet (I Joan. iv, 16). Caritatem autem aquæ multæ non poterunt extinguere, nec flumina obruent illam (Cant. viii, 7). Probatus igitur Domini servus viam carpens, et viæ ducem Christum collaudans, terram Sarracenorum ingressus est. Et cum appropinquaret civitatibus eorum, prædicabat omnibus Christum Jesum, in domino Deo suo confisus, quia non erat in spiritu ejus dolus. Jam vero ubi ad urbem venisset, ante murum urbis psallebat Salvatori suo, et missarum solemniam ibidem celebrabat, pagani de super saxa jacentibus, ut capiti ejus illiderent; qui sic urbi appropiaverat, ut tabula altaris hereret muro. Et cum multa desuper saxa ab eisdem aspicientibus et illudentibus jacerentur, ita a Christo protegebatur, ut non altare, non tabula altaris, non postremo illud quidquid est quod altari imponitur, non ipse denique qui altari astabat intrepidus, a lapidibus tangeretur, cum tantus esset multitotiens in circuitu altaris agger lapidum desuper ruentium, ut missa dicta non nisi via facta inde extrahi posset. Monachorum vero et clericorum comitantium illum nullus ei coesse vel cohabitare poterat; set quantum jaclus est lapidis a longe stantes canebant, et canenti respondebant, ipse solus intendebat his quæ ceperat, donec missa perexpleta egrederetur vel potius extraheretur. (Fol. 87.) Erutus autem inde, ante urbis prospectum tentoria flegebat, et comparatis necessariis sumptibus ibidem hospitabatur, a Dei laudibus nunquam vacans, quia laus ejus semper erat indeficiens in ore ipsius. Pagani autem miraculo perterriti, et gratia reverendi vultus ejus invitati, veniebant ad eum, quibus ipse per interpretem quæ de Jesu erant gratanter annunciabat, et ut ab injuria servorum Dei manus cohiberent prædicabat. Fiebatque miro modo, ut quos in ad-

ventu suo passus fuerat infestos, ipsi ei versa vice cum honore servirent, et mane facto deducerent abeuntem. Mirificabat enim Dominus servum suum signis et prodigiis, in tantum ut omnibus sanctitas ejus innotesceret, et virtus Jesu per eum ubique prædicabatur, quia fama sanctitatis ejus ubique ferebatur.

21. Constantinopolim veniens, cum quanto honore exceptus ab imperatore sit, dignisque muneribus et obsequiis honoratus, dicere supersedemus, quia ad alia properamus. Optatæ itaque viæ dimissus cum gratia, per multimoda pericula apprehendit Jherosolimæ loca desiderata. Ingrediensque civitatis portam, responsorium illud de Dominica in ramis palmarum: *Ingrediens Domino in sanctam civitatem*, dulcissima cum sociis modulatione decantabat, Christum crucifixum, qui est super omnia Deus benedictus in secula (Rom. ix, 8). adorans et locum sepulchri ejus oculis fidei veneranter amplectens. Omnia ergo nativitatis passionis et resurrectionis loca fide circuiens, dum non saciaretur oculis intuendo, mente pascebatur; quia ad visionem dulcissimam et diu desideratam, jamque concupiscenti animo preparatam, mirabilium Domini gaudio et lætitia ineffabili replebatur. Occurrit autem ei venienti patriarcha Jherosolymitanus; audierat enim famam ejus omnium ore celebratam; et consalutati mutuo, dato sibi pacis osculo, lætati sunt in Domino. Videns vero in eo aspectum angelicum, modestum sermonem, incessum mitem, caniciem venerandam, habitudinem senectutis omnibus reverendam, gratulabatur in spiritu: *Sicut*, inquit, *audivimus, ita et videmus* (Psal. xlvii, 9). Introductus igitur in sanctam Syon, missarum solemniam celebravit, astante pontifice et clero; et sic locum sepulchri Domini cordis affectu revisens, omnemque locum sanctum pia devotione perlustrans, cum se desiderio satisfecisse crederet, iterum estuantem devota sollicitudine saciabat animum. Nunquam a missarum celebratione desistens, nunquam a verbi Dei erogatione cessans, immo ubique quæ Dei sunt annuncians, nec timore mortis, nec infestatione barbarica a veri et recti exhibitione et mali prohibitionem desistens. O quis ejus affectus in Deum! quanta contriti et humiliati spiritus exultatio! quanta cordis jubilatio; cum videret se esse præsentialiter ubi Christus natus est, ubi passus, ubi sepultus, ubi steterunt novissime pedes ejus quando ascendit in celum. Ubicumque incubisset orationi, madebat terra lacrimis, clamor cordis ascendebat ad Dominum, corpus atterebatur, spiritus elevabatur. Continuabat noctes vigiliis, attenuabat corpus jejuniis, nunquam sine lacrimis, nunquam sine precibus, cum totus exultaret in Domino, lætitiâ mentis, vultus serenitate proferebat. Dominica die qua

NOTÆ.

(99) Obiit a. 1038.

(100) Ultima hæc sunt verba Eberwini abbatis Trevir., qui Richardi in itinere Hierosolymitano co-

mes, Vitam Simeonis composuit. Mab., Act. SS. Sæc VI, 1, p. 376 Cf. supra.

celebratur adventus Domini in Jherusalem et exceptio ejus a pueris cum hymnis palmarumque et frondium ramis, urbem ingressus est: ebdomada tota pernoctavit in laudibus Dei, cum tota æcclesia discurreretur a paganis gladiis accinctis ipse nichil dubitans, nichil hesitans, quæ Dei sunt Deo reddebat pervigil in orationibus, in jejuniis continuus: adeo ut gentiles ipsi admirarentur devotionis ejus instantiam, et revererentur constantiam. (Fol. 86^b.) Diem cenæ sacratissimum in exhibitione mandati Domini et pauperum recreatione deduxit, pedes pauperum abluens, vestes et quæque necessaria tribuens, et totum se Dominicis serviciis conformans et applicans. Jam vero quis referat, qualiter se die parasceve maclaverit, cruciaverit, Christo cruci confixerit? Totus in lacrimis, totus in cordis compunctio-
 B ne, in contemplatione, in suimet abnegatione, maxime cum videret sepulchrum Jesu præ oculis, et esset ei materia doloris et compassionis. In orationibus assiduus, pernox in vigiliis, fatiscens jejuniis artus spiritui servire coge-
 C bat. Die illa cum nocte sequenti a loco sepulchri non recessit, ammirantibus omnibus instantiam illius, quod aliis recedentibus ipse non recedebat. (Fol. 87.) Quid multa? venit dies sancti sabbati, quo expectabatur ignis a Domino, et gentiles armati, Christianis intro conclusis et beneplacitam voluntatem Domini de igne suscipiendo præstolantibus, totam observaverant æcclesiam, ut si ignis non adveniret, omnes gladio perimerentur: cum ecce, hora circiter nona, omnibus orantibus, in una lampade ignis (101) accensus est a Domino, nullius mortali-
 C um suffragante amminiculo, et gentiles omnes stupor apprehendit et pavor, Christianos verogaudium et exultatio: ut ab omnibus tota certatim caneretur æcclesia: *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus* (Psal. cxlvi, 5). Illico vir beatus sacris indutus vestibus, myssa inchoata, *Kyrie eleison* solempne elata in excelsum voce pronuncia-
 D vit. (Fol. 87'.) Jam enim lectiones et cantica, seu quidquid est illud consuetudinarii officii usque ad accensionem luminis in expectatione novæ lucernæ snierat, et sic *Gloria in excelsis Deo* cum lacrimis et jubilo cordis intonans, gaudium Christianis, metum et admirationem paganis incussit. Astabant in circuitu altaris undique frementes et freudentes, sed tanta erat reverentia viri, tanta in virum protectio Christi domini, ut omnes sanctitatem ejus et religionem admirantes revererentur, et omni eum honore dignum ducerent ipsi etiam qui inimicabantur. Noctem illam pater noster Gratia Dei duxit in somnium, Dominum resurgentem adorans, et cum Maria Magdalene in orto mentis, ubi virebant per eum plantaria virtutum, ortolanum Jesum videre desiderans, ut vocaret eum proprio nomine, et se magistrum et Dominum doceret agnoscere, ut factus testis veræ resurrectionis ejus,

in voce fidei annuntiaret fratribus: *Resurrexit Dominus*. Mane facto, consuetudinariis canticis expletis, missam festive circa horam terciam celebravit, et communicatis fidelibus populis cum gaudio domum rediens, celebritati diei satisfacit, et tota die cum patriarcha familiariter loquutus, diem deduxit in jubilo cordis et voce exultationis, semper locum sepulchri Domini revisere gestiens, recolens et admirans sudarium capitis Domini non cum lintheaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum.

22. Diebus festis reliquis celebratis in gaudio et tripudio animi, destinavit vir mittissimus cogitare de reditu. Nec rediit vacuus a munere, quia archa cordis ejus repleta erat bona devotione. Quod autem fuit munus illud? Discurrentes pagani per munitiora templi, ipsa ebdomada ante pascha, lapides in populum sacra celebrantem jaciebant. Casu lapis veniens intra sepulchrum cecidit, quem vir Domini pro magno munere sibi assumpsit, et totis illis diebus, quibus celebratur passio vel resurrectio Jesu, intra sepulchrum jacentem vigiliis et orationibus Domino dedicavit. Hunc recessurus cum magna devotione sustulit, et exosculato loco sancto, quasi totum secum ferret, inter sancta reposuit, et valedicens patriarchæ, prospera ei imprecatus abire decrevit. Ingemuit ille in voce dilecti vale dicentis, et proferens reliquias preciosissimas de ligno Domini, itemque marsupium unum auro textum prægrande reliquiis sanctorum refertum, optulit seni venerabili cum gratiarum actione, inquires: *Accipe, o dilecte Domini, munus bonæ voluntatis et devotionis, quod sit tui pignus amoris, munus quod numquam consummatur, semper extet, hereat, amico convivat, quod evanescentem memoriam excitet, jocundum, quod obriam animo veniat, et numquam labatura memoria. Prestet Dominus istis et omnibus sanctis intercedentibus, ut iterum videamus nos in caelestibus, ubi finis laborum et remuneratio præmiorum æternorum, ubi numquam ab invicem separabimur; gaudentes et gustantes quam sit dulce et jocundum habitare fratres in unum* (Psal. cxxxii, 1). Divisi sunt ergo ab invicem flentes, quibus si licuisset convivere, et commori libuisset. Graditur pater Richardus Gratia Dei aggere publico, oneratus onere nobili et dulci fluo, se et sibi committantes comittens Deo universorum corde humili et contribulato. Pendebant a collo ejus sanctorum reliquæ, ut haberet præ oculis paratum specimen sanctitatis, nec deesset cordi memoria eorum, quorum sarcina delectabili reliquias gestabat. Quanta vero in redeundo passus sit, ipse novit qui pertulit: quæ omnia dijudicat, qui laborum remuneratorem se promisit. Videres virum seculis venerandum, dum iret, sæpius cervice reflexa versus sanctam Jherusalem humiliari, suspirare, gemere, affectum cordis oculis pandere, gaudere quod sanctum locum sepulchri vidisset, dolere quod non

NOTÆ.

(101) De hoc igne sacro cf. Wilhelm. Malmesb. Gesta R. A. IV. ed. Hardy, p. 562.

semper videret. Hinc ex affectu sermonem populis dare, beneficia Jesu oculis monstrare, omnes subito ex devotione ingemiscere, Deum benedicere, memorari dulcedinis divinæ, et ad bona sectanda prorsus accendi. Non cadebat passio Domini a memoria, quæ erat fere tota ejus memoria. Quid enim fuit totus vitæ ejus excursus, nisi velle pati pro Christo, commori ei et consepeliri, ut daretur sibi per Christum in gloria resurgere cum illo? Ideo tanta passus est, qui ut pateretur exul pro Domino factus est. (Fol. 88.) Et quidem juste. Sapienti enim omnis mundus exilium, et viro justo omnis mundus ³¹⁰ domus. Sapientem autem erat, quem ipsa inhabitabat sapientia, vir justus erat, quia corpus peccatis subditum nescit inhabitare sapientia.

23. Reversus tandem ad illos suos palestrites, **B** Sarracenos scilicet, qua via venerat, eadem et regrediebatur. Ante muros urbium missarum solemnitas celebrans, nec assuetos imbres inundantium lapidum pavens. Mirabilis prorsus virtus et stupenda, grande mysterium, spectaculum prædicabile. Stabant supra caput hominis Dei hostes, dirigebant que in illum lapides, adeo pregrandes, ut non tantum caput, sed totum prorsus ³¹¹ si occurrissent conquassarent hominem. Manebat ille intrepidus, quia protegebatur a lapide præciso de monte sine manibus. Dirigebantur aliorum lapides, quia lapidi vivo manenti in lapide qui reprobatus est, qui angularis missus est, timebant illidi; cui si illiderentur, frangerentur. Obstupescebant gentiles miraculo, nec novitate miraculi terrebantur, cujus admiratione deteriorabantur, quoniam ipsa eis admiratio erat peccati innovatio. Stabant a longe monachi et clerici quantum jactus est lapidis, et peregrini, ipse solus ingrediebatur propiciatorium, qui armum in sacrificio et dextrum acceperat separatim, quia non solum erat operatio ejus utilis, sed et singularis; qui inter malos non solum quæ sunt recta faciebat, sed et bene operantes subditos sicut honore ordinis, ita morum virtute transcendebat. Qui cum armopectusculum quoque in esu acceperat, quia non solum pectore recta cogitabat, sed et spectatores suos ad sublimia armopetris invitabat. Sed jam quid moramur redeuntem? Reddamus patrem filiis, ut gratulentur in invicem, et pro absentia tedio, quod perpassi sunt, ipsi sibi sint consolatio. Non autem prætermittamus Antiochiam sancti Symeonis præsentia claram. Ibi enim invenit pater amantissimum filium, ibi recepit filius patrem karissimum, ibi socii socium, fratres fratrem, comites agnoverunt comitem. Neque enim potuit, multis obstantibus periculis, perficere quod decreverat, præcipue cum nosset divina revelatione in itinere illo plura se passurum adversa. Delectatus igitur uterque comparis præsentia, delegerunt simul Viridunum redire, ut quod

A supererat temporis simul explerent in exercicio spiritualis philosophiæ (*Vit. Sym.* 10). Venientes autem ad civitatem Bellegradam (102), quæ est in confinio Bulgarorum et Hungariorum, a civitatis infelicissimo principe prohibitus est cum eis transire, et ita lugens et dolens divisus est a patre et fratribus lugentibus et dolentibus. Dominus Symeon per multa pericula ivit Rotomagum pro implenda obedientia; pater Richardus gratia Dei longo et vario itineris labore redditus est finibus Galliæ Belgicæ.

24. Occurrit ilico patri a longe filiorum examen lætantium et gaudentium ob adventum ejus desiderabilem. Ubi vero percrebuit fama celebrior eum advenire, factus est concursus ad eum nobilium et ignobilium, divitum, mediocrium, pauperum, et quaquaversus veniebat, occursus gaudentium et concurrentium non deerat. Cum tanta frequentia, cum tanta pontificum et palatinorum procerum, nec non cleri plebisque lætitia, longa mora protenso temporis spacio, Viridunum usque deducitur. Quo cum nunciaretur adesse, totis obviam portis ruunt, tota obviam civitas progreditur. Senes cum junioribus, matres cum infantibus, ætas quoque ipse inbecillior in occursum tanti viri se proripit, domi nullus subsistit. Clericorum, monachorum, nec non et sanctimonialium Domino sacer ordo dicatus obvius egreditur patri cum crucibus et cereis, et diverso æcclesiasticæ dignitatis apparatu præstolans venientem, et remorantem vix ferens, quia cupienti animo nichil satis festinabatur. Ubi vero venit, et venientem fas fuit videre, clamor populi attollitur, fluunt lacrimæ gaudio plenæ. Non erat satis cuiquam semel vidisse, nisi daretur iterum iterumque videre. Descendit itaque, et susceptus deductus est ad monasterium cum cantico in jubilo, omnibus plaudentibus et dicentibus: *Benedictus dominus qui facit mirabilia solus*. Diem illam gaudiis plenam solemnem duxit devotio fratrum, quia et justa est causa lætitia amicis lætum videre: et si amicis, quid patrem? (fol. 88'.) Agendum est bonis, ut voluntas bona non lateat, sed aperiatur ut luceat. Verba cessent, si quemadmodum debet quis afficitur, conscientia eminebit in vultu. Nichil autem gratius publica amicitia, nullum supplicium gravius publico odio. Intellectum enim rei optimæ et dulcissimæ amisit, qui omnium designatur oculis, et designari se judicat, qui caret acie oculorum, qui sensum beneficiorum amisit, cujus aures morbus obstruxit. Sed pudorem tollit multitudo peccantium, et desinit esse probri loco commune maledictum. At contra qui ab omnibus diligitur, æquali perpetuaque voluptate fruitur. Adventus igitur patris nostri commune fuit beneficium, quia commune gaudium, quia et cum absens esset, diligebatur ab omnibus. In prima enim parte animi apud universos positus, semper occur-

VARIE LECTIONES.

³¹⁰ munus c. ³¹¹ vox hæc passim prorsus scribitur in c.

NOTÆ.

(102) Belgrad.

rebat memoriæ, numquam ita sepositus vel abjectus, ut in ignorantiam verteretur. Quidquid vero frequens cogitatio exercet et renovat, nunquam memoriæ subducitur, quæ nichil perdit nisi ad quod non sepe respexit. Reliquias ergo Jherosolimitanas seu undecumque quesitas, quibus onustus advenerat, in sanctuario pater Richardus deposuit, et sic lectione præmissa, susceptis et deosculatis fratribus, vicem beneficiis rependit, gaudens cum gaudentibus, et gratias agens quod eorum orationibus munitus labores viarum securus percucurrerit, libens toleraverit, quod gratissimum est cuilibet enumerare ubi evaserit. Postquam igitur dilectioni satisfactum est, et prospera utrimque replicata, quia in talibus adversis referendis si qua sunt, dies reservatur crastina, ad refocillationem fatigati corporis ventum est; quod et abunde, ita tamen ut honestati sufficeret, procuratum est. Exinde venerabilis pater in reddenda beneficiorum vice accingitur, primam eorum pensionem solvens, quod grate ad eum pervererint effusis affectibus judicare, et hoc ubique testari. Cepit enim, quasi nichil actum fuisset, beneficiis addere beneficia, rimari singulorum necessitates, et cære eas levare, ut cuncti agnoscerent patrem sibi advenisse, et plenitudini gaudii eorum nil deeret. O virum omni laudis præconio dignum! qui etiam puerorum lecta per se circuibat, ut videret si quid esset addendum, si quid innovandum, si quid meliorandum, ut etiam per hoc paternus ejus animus agnosceretur, et debita pietas cunctis in penderetur. Studebat id omnibus resecare vitia, mores corrigere, ut posset plantaria virtutum inserere.

25. Nec silendum quid de Stephano, quem cœnobia sancti Laurentii prælatum diximus, actum sit. Cum enim esset idem communis pastor nostrum in expeditione Jherosolimitana, et per annum continuum pene remoratus fuisset, fama que fuisset defunctum eum esse, Duramnus Leodiensis episcopus, qui Wolbodoni successerat, Stephanum ad se evocatum, ut loco abbatis præset, officio monuit, et ammonendo petivit. Cui cum vir simplicis ingenii patris spirituali prætenderet obœdientiam, absque cujus permissu et voluntate nulli fas esset quidquam præsumere, ille respondit patris Richardi se in ejus discessu voluntatem agnovisse, quod eum loco præficere delegisset: cujus quia nunc obitum audisset fama vulgante, decrevisset ut decebat voluntatem implere. Quid multis moror? persuasum est homini, et sibi minus cavens, suscepit prælationem loci, consecratus ad officium abbatis. Non multo post vir Dei rediit, et audiens quod factum erat, super fratris errore doluit. Ille quoque ut audivit patrem adesse, non est ausus occurrere venienti, sed cogitavit prævenire faciem ejus in confessione, et sumptis comitibus venit ad festivitatem sancti Vitoni. At ubi venit, solus absque comitibus claustrum intravit, orationes fecit, in claustrum sedit, et quasi numquam ordinatus fuisset prælationem abdicavit. Conspectui patris præsentatus satisfecit, qualiter

ad consentiendum inductus fuerit patefecit; semper tamen se errasse, se deliquisse confessus est. Aderant et comites, inter quos erat archidiaconus missus ab episcopo, poscens patrem piissimum ut errorum locum daret veniæ, et quod actum erat pro suo amore ratum sineret esse et stabile. (Fol. 89.) At vir mitissimus pauca cum consilio loquutus: *Petitioni*, inquit, *domni episcopi adquiescere honorificum est, et fratrem qui publice peccavit publica satisfactione corripere bonum est.* Hæc loquutus, fratrem ultimum in collegio fratrum interim sedere præcepit, quoad usque tractaret in capitulo de his quæ mandabat episcopus, et consilio generali quid esset agendum disponeret. Abscessit frater a conspectibus patris, et cum tanta virtute patientiæ jubentis obœdivit imperio, talemque se exhibuit in obœdiendo, ut miraretur qui vidisset. Vigilia erat festivitatis sancti Vitoni, ad quam certatim undique confluerant nobiles et spectati viri vulgusque promiscuum, et in præsentia episcoporum, abbatum, monachorum, clericorum, nobilium et ignobilium ultimus omnium sedit Stephanus cum bona patientia et vultus ejus non sunt mutati in diversa (*I Reg. 1, 18*). Quamobrem ad exorandum patrem Richardum pro ipsius restitutione omnes qui aderant unanimes reddidit ejus humilitas. In crastino coram omnibus culpam professus, errati remissionem optinuit, gratiam reportavit et de ultimo promotus est in superiorem statum, cum gratia patris sui prælatus custodiæ gregis Dominici, et jam ad missas, ut abbatem decet, honoratus est, qui de correptione illata injuriatus non est. Verum archidiaconus Leodiensis, quia domini sui ut voluit in omnibus exequuta voluntas non est, rediens ad illum, non tamen cum abbate Stephano, testis fallax factus est; qui rem gestam non ut gesta est, nec eo animo quo gesta est, retulisse comprobatus est. Qui prorumpentes in se animi appetitus nulla vi animi coercens vel refrenans, abbatiam Lobiosensem beato patri pro his, quæ secus quam mandavit gesserat abstulit, et abbatem contra jus fasque, quem voluit, substituit. At vero dominus Stephanus aliquot diebus Virduni commoratus, et de correptione melioratus est, et quamdiu vixit patrem fratresque intimo amore dilexit, filiosque suos in timore Deo servire docuit, omnibusque exemplar religionis et disciplinæ extitit.

(Fol. 89) 26. Igitur ad beatum Symeonem reflectentes articulum, quid apud Richardum Normaniæ principem egerit, sicut in armario Rothomagensi continetur, licet libellus vitæ ejus hoc sileat, paucis explicemus. Ad hunc itaque veniens cum sociis, commendatus est cuidam viro nobilissimo Gozelino nomine, qui eos gratanter suscepit hospicio, et benigne post laborem refecit. At vero clementissimus princeps Richardus caritate proflus, misericordia copiosus, servi Deitam prolixi itineris motus labore, necessitati servorum Dei de monte Syna compassus, plurimas eis largitus est divitias, quas venerabilis Symeon per fratres qui secum advenerant, fratribus

misit, et ipsecum præfato Gozelino uno tantum contentus famulo Stephano nomine, viro eque sancto, biennio mansit; cujus hortatu idem vir nobilissimus monasterium sanctæ Trinitatis in vicino monte Rotomagensis urbis edificavit. Illo in loco vir mitissimus domnus Symeon reliquias sanctæ Catherinæ, quas secum ferebat, deposuit, gaudens divina id præordinari dispositione, ut scilicet occidentalis plebs tanto gauderet suffragio, dum ejus frequenter relevari mereretur, antidoto. Hec autem est sancta Catherina, quæ a Maxentio cæsare apud Alexandriam martyrio coronata, ab angelis ad montem Synay delata, et in habitaculo angelicis manibus præparato locata, quod quidem in modum turriculæ in edito parietum, uno tantum foramine scala apposita aditum præbet, oleo, quod de ejus corpore profluit, omnibus medetur infirmis. Porro ad radices ejusdem montis ipsius sanctæ virginis extat oratorium, in quo multa turba monachorum die noctuque Deo laudes canentium, beatæ martyri devotum exhibet famulatum. His moris est die Dominico montis supercilium ascendere, et missis ibi celebratis, duos vel tres ibidem semper fratres dimittere ob excubias sacri corporis, quibus alii vicissim fratres per hebdomadas succedunt, sacrumque oleum, quod de illo effluere non desinit, vitro vase supposito debilius usibus reservandum summa cum veneratione excipiunt, quo non solum Christiani, verum etiam pagani, quod dietu mirabile est, juncti, opem sibi medicinæ reportant. Inter quos cum beatus Symeon suæ septimanæ fungeretur officio, cum illo salutaris olei liquore tria admodum minuta de sarcofago distillantia meruit ossa excipere. Quæ diligenter collecta, et in concha vitrea cum ipso oleo recondita secum conservavit multis profutura, et ea postmodum ut diximus, æcclesiæ præfate Sancte Trinitatis Rodomi contulit, auro et argento preciosiora. Continetur adhuc in eodem cœnobio vas illud vitreum cum reliquiis, id est tribus minoribus articulorum juncturis, quod vas ob inundantiam sancti olei quaque septimana vacuatur, et petentibus pro reliquiis sancti corporis datur. (Cf. supra). Beatus autem Symeon apud præfatum Gozelinum biennio manens, cogitavit tandem patrem suum karissimum Richardum abbatem sociosque suos invisere, et sic valedicens omnibus, Verdunum venit, et cum eodem patre diebus quamplurimis mansit; et frequenter injuriatus, tamquam agnus mansuetissimus omnia pertulit, et speculum totius sanctitatis omnibus se præbuit.

(Fol. 85) 27. Igitur anno ab inc. Dom. 1028. templum sepulchri Domini funditus eversum est jussu principis Babiloniæ, faciente Judeorum nequicia. [GLARR. III. 7; IV. 4.] Sequuta eodem anno in orbe terrarum universo fames, ita cepit convalescere, ut

Atalame antea quis non viderit. Ceperunt enim inter se elementa compugnare, ita ut in tribus annis prænimia pluvia non invenirentur sulci utiles seminibus. Tunc in plerisque locis fuit modii precium 60 solidorum, alias sextarius 15 solidorum. Tunc etiam humanæ carnes ab hominibus devoratae sunt, ita ut in forum Trenortii delatae sint, acsi venundandæ. Quas qui attulit deprehensus, igne crematus est. Carnes vero humo traditæ, atque ab alio noctu effosæ et comestæ sunt. Qui deprehensus, et ipse combustus est. Tunc prope æcclesiam sancti Joannis in castanedo prope civitatem Masticonensem sitam quidam sibi tugurium statuerat, qui cum nocte quadam errantem suscepisset hospicio, deprehensus ab eo hujusmodi cibo vesci, cum susceptus timens sibi missis exploratoribus inventus cum 48 capitibus trucidatorum, quorum carnes voraverat; et hic deprehensus igni traditus est. Tanta fuit famis anxietas, quod attemptatum sit in partibus illis, ut quidam albam terram argillæ similem effossam permixta farina vel cantabro (103), pane inde facto comederent. Miserum erat et dolendum videre ora marcentia jejunio, hos ad terram ruere non eis suffragante cibi solatio, istos morientes aspicere, alios dum eis funus exiberent pariter commori et super ipsos occumbere, plures numero insepultos jacere, quia non erat qui sepeliret. Sequuta est et alia pestis, quia e cadaveribus mortuorum prænimia multitudine sepultura carentium lupi adescati, cœpere prædam ex hominibus. Tunc carnaria facta sunt a Deum timentibus, in quibus patrem filius, fratrem frater, et mater filium dum deficientes aspiceret, protrahebat; et aliquando ipse dum desperabat de vita superaddebatur, ita ut gratissimum id esset officium funeris, si spirans aliquis illo a quovis projiceretur. Quamobrem in expensis egenorum æcclesiarum ornamenta distracta sunt, dispersitque thesauri. Aurum enim, ut ait moralis doctor Ambrosius, æcclesia habet non ut servet, sed ut eroget. Quis autem eo tempore reconderet, cum reconditis, si famem saltem quinquennio durasset, nullus esset qui frueretur? Sed nec omnibus subveniebatur, quia voluntati posse non suffragabatur. Hac ergo tempestate civitatum Gallicanarum præsules consilium, quo tanta mali moles levaretur, ineuntes, hoc tandem adinvenerunt (1028), ut quia deficientibus jam ex toto alimentis omnibus opitulari nequibant, ne terra habitatore destituta in solitudinem redigeretur, aliquos quos esse vegetiores constaret, dato pro posse numero cotidiano qualicumque cibo sustentarent: non ut aliis solacia quæ poterant subtraherentur, set ut istos sustentatos terræ cultores reserverent, et aliis misericordiæ viscera non negarentur. Det illis Deus invenire misericordiam, qui in tanta

NOTE.

(103) i. e. furfure.

angustia misericordiam necessitatem patientibus impenderunt; et parcat eis, qui cum possent, voluntati indigentium, non ut debuisse et potuissent, consulerunt. Inter has angustias venerabilis abbas Richardus mente compunctus, cum omnia quæ habebat pauperibus contulisset, non pepercit thesauris æcclesiæ, immo quæ in eis preciosiora erant in ornamentis et palliis vendidit Remensi æcclesiæ, et precium eorum pauperibus distribuit, retento quoque sibi certo numero eorum quibus cotidianum victum ut vivere possent impertiebatur, mittens præter hæc litteras et nuncios, et per se etiam comonens reges et principes, pontifices quoque quibus familiaritate jungebatur, ut thesauros, quos tinea et erugo demolitur, per manus pauperum cælestibus palatiis inderent, et ventres egenorum gazoflatia æternitatis sibi constituerent. Accepit etiam pecuniam non parvam a comite Rutenensi, concessa loco vadii abbatia sancti Amantii, quæ erat juris æcclesiæ sancti Petri, quam omnino pauperibus partitus est. Verum comes data pecunia et abbatiam sibi usurpavit cum redditibus et fundis; et ut asserunt habitatores Rutenæ urbis, antequam pecunia recepta fuisset ex ejusdem abbatiae fundis, ipse morte præventus est, et sic abbatia a successoribus ejus tentata est, quamquam ab inhabitantibus non tota sancti Amantii abbatia, quæ latissima est et possessionis normis, juris æcclesiæ Virdunensis esse dicitur, sed pars quædam, videlicet abbatia sancti Marrii de Utiabra, ut moderni testantur etiam nunc. Nec debet reticeri Willelmi Supra regulæ factum memorabile. Cum a Fructuariensi cœnobio, quod juris erat Divionensis æcclesiæ redisset, et Divioni ut decebat, susceptus in capitulo qualiter se fratres haberent, si necessaria non deessent inquireret, ut audivit, omnia esse plena, nullumque locum indigentia qui non posset levi obice obstrui, interrogat de elemosina, cognovitque, quia etsi consuetudinaria dabatur non tamen pauperibus prout poterant et habebant suffragantur, zelo succensus eo qui carnes sanctorum exidit, increpata eorum duricia, a sede concitus cum bona indignati animi stomachatione surrexit (fol. 85) et imposita antiphona de mandato: *Ubi est caritas?* non ultra progrediens, sed hoc ejus initium semper repetens, ad cellarium venit. et missile quodlibet, quod manibus Finees alterius occurrit, arripiens, cum in ore et animo ejus semper versaretur: *Ubi est caritas?* vasa, in quibus frumentum, ordeum et vinum servabatur, dirupit, et accitis pauperibus vascula eorum inplevit, illud semper corde et ore depromens: *Ubi est caritas?* et operis exhibitione contestans. Cujus animi indignationem vix adjuvando, ut quod aggregatum erat expenderetur, mitigare potuerunt, cum *Ubi est caritas?* semper repeteretur, et ipsi incrassati, inpinguati,

A dilatati exprobrarentur. [GLAB. R. *Vita Will.* 29.] Nec antea cessatum est, donec omne illud repositum pauperibus donatum est, et ipse ad Italiam remeans, cum biennio suum a seculo expectasset excessum, tandem redire compulsus, ante Divionem transiens, loca sibi commissa circuibat, dehinc Fiscanum (104) se contulit, ubi inminente a. dom. inc. 103; indict. 14 obiit Kalend. Januarii, ad cuius sepulchrum puerulus decennis a maxima egritudine sanatus est.

Hoc anno Chono, qui et Conradus, in Franciam venit.

[GLAB. ROD. IV, 5.] Anno igitur a passione Domini, 1000, ab inc. vero 1033, cepit placida serenitas terræ dulcedinem Creatoris ostendere, et frugum abundantiam portendere. Tunc per Aquitaniam, et Arelatensem et Lugdunensem provincias, et per universam Burgundiam concilia instituta sunt, et pax firmata. Statutum est etiam 6 feria a vino et 7 a carnibus abstinere, nisi gravis infirmitas intercederet, et tunc tres pauperes reficerentur. Eo quoque anno tanta copia frumenti, vini ceterarumque frugum extitit, quantam in subsequente quinquennio quis sperare non potuit. Sed humana styrys¹¹³ immemor beneficiorum Dei, velut canis ad vomitum reversa, recalcitravit, et ad maliciam conversa est. [Cf. GLAB. ROD. *Vita Willelmi Divion.* 13.] Preerat eo tempore comitatui Normanniæ Richardus junior (105), primi Richardi filius, qui in Fiscannensi cœnobio, in quo pater suus clericos instituerat, abjectis clericis monachos introduxit sub regimine Willelmi abbatis, quibus etiam ad usum cotidianarium, in ornamentis et prædiis fundis et redditibus tanta largitus est, ut cupiditati satisfacisse videretur. Erat enim in elemosinis largus, in caritate profluus, æcclesiarum amator, pauperum recreator, servorum Dei præcipuus venerator, in cujus manu elemosina sudabat, donec inveniretur cui debebatur. Hujus tempore viris religiosus floruit Normannia, qui ad eum undique confluabant velut apes ad alvearia. Inter quos hunc virum beatum propensiori coluit reverentia, adeo ut speciali eum amore diligeret, et præceptis ejus obtemperare consiliisque acquiescere gauderet.

(Fol. 89) 28. Obiit quoque Richardus Normannorum dux a. inc. Dom. 1026, et successit Richardus III, et eodem anno defunctus est. Post quem Robertus comitatus Normanniæ adeptus, hunc ter beatum Richardum, de quo nobis est sermo, inter primos habuit, consilioque ejus regni Normanniæ tractabantur negocia. Tunc extitit quidam Britto nomine Ermenoldus, homo mentis perversæ, detestandæ famæ, qui totam vitam suam diabolo dicaverat, ut post experimentis probatissimis compertum est. Hic horis et momentis omnibus cum diabolo loquebatur, et

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

¹¹³ styrys. c.

(104) Fécamp.

(105) Cfr. Glab. Rod. *Vita Willelmi Divion.* 13.

quidquid sibi agendum foret illius nebuloso colloquio disponebatur. Hic per suscepta iniquitatis consilia ad plenam iniquitatem enutritus, et vere membrum illius factus, qui est fomes maliciæ et discordiæ et omnis nequiciæ, apud præfatum principem omnes optimates totius regni accusavit, quasi qui ejus meditati essent dejectionem et necem, et ita statum totius terræ perturbavit, ut vere diaboli hoc opus esse, ejus hoc artificium, ejus commentum agnosceretur. (Fol. 90.) Inflammatur princeps adversus optimates, fiunt discidia, excitantur jurgia, et uno intestino bello tota debachatur Normannia. Hac crescente discordia, comitatum pater Richardus adire compellitur, et adjuncto sibi domno Ermenfrido Rotomagum advenit, et pace inter principes restituta, prædictum Ermenoldum alisquantisper mitiorem, quia ante conspectum servorum Dei casabatur omnis diabolica astutia, convictum et correptum secum Viridunum deduxit, monasticis vestimentis induit, et hominem diaboli laqueis irretitum quæ sunt dæmonis spernere docebat. Sed in corpore peccatis subdito refugit habitare sapientia. Simulabat ille ad tempus se phylsophum, ut crederent eum qui non noverant theosophum, sed nil fictæ pacis amicum sapientia novit. Quamobrem omnis ejus astutia et nequilia brevi cognita est, nec potuit latere inter sanctos feralis illa rabies, pacis inimica. Egre ditur inimicus homo de loco non suo, redit ad sua, utitur arte inpudentissima, et iterum perversitate malignitatis ejus corrumpitur Normannia. Projicitur de latebris, quo se fortiorem et valentio rem credebatur, et quia diaboli calliditate in mortem ducendus esset, a beato ei viro prædicatur, nec frustratur promissis. Postquam enim plures optimatum Normanniæ conjuratione conficta et imposita duello superavit, quos convictos principalis severitas oculis terrisque privaverat, a quodam forestorio convictus, superatus et occisus, finem vitæ fecit et criminum. Quo in facto intueri libet dulcedinem et pietatem viri justii, qui hominem vere diaboli ergasterium ut vidit præcipitante diabolo convictum, ad sinum misericordiæ confugere docuit, et factum incorrigibilem, ne diutius grassaretur in viciis, ad exemplum omnium perditorum citius perire nunciavit, ut esset ei tanto levior pœna post mortem, quanto celerior peccanti accederet vindicta per mortem.

(Fol. 89.) 29. Veniamus igitur jam nunc ad illud l. crimabile bellum apud Bar castrum habitum a. inc. Dom. 1037, [GLVB. ROD. III, 9.] in quo cecidit Odo filius Odonis filii Tetbaldi Carnotensis, cujus cognomen fuit Tricator, qui Willelmum Normannum Rellonis filium dolo interfecit, qui ex sorore Heriberti Treorum comitis genuit Odonem, ut diximus, patrem hujus Odonis. Et ut plenius illucescat rei veritas, dicamus quæ fuerit causa tanti certaminis. Conradus Burgundiæ rex accepit uxorem Mathildem, sororem Lotharii junioris regis Francorum,

et data est ei a Lothario in dotem Lugdunum civitas Galliarum nobilissima. Ex illa Mathilde genitus est Rodolfus rex, qui præfuit Burgundiæ post patrem; et Gisla, quam Conradus imperator duxit uxorem, de qua genuit tercium Heinricum; Berta etiam, quam accepit Odo Carnotensis, ex qua genuit hunc Odonem. Rodulfus vero rex absque liberis existens, Conrado imperatori Burgundiæ regnum dereliquit, dans ei lanceam sancti Mauricii, quod erat insigne regni Burgundiæ. Eo vero defuncto, et Conrado regno potito, Odo, quia erat ex sorore Rodulfi, sumpta tyrannide ad regnum cepit aspirare: et qui erat acris animi et ferocis ingenii, frequentibus irruptionibus irrupit fines Burgundiæ, optinuitque civitates et castella usque ad Jurum et montem Jovis, et magnus factus est vehementer. Obsedit quoque Vienne, quam ea conditione in fœdus recepit, ut præstituto termino in eadem urbe rex appellari et coronari debuisset. Infra hunc terminum expeditionem movit in regnum Lotharingiæ, [Ibid.] et Bar castrum cepit, dimissisque ibi militibus quingentis, ad alia se convertit, quia curis agitabatur innumeris. Rebellerat enim contra Heinricum Francorum regem Roberti filium, et contra ceptis ejus obsistebat Conradus imperator, quorum lis magna fuit. Qui misit ad expugnandum illum Gozelonem ducem. Hoc Odo agnoscens rediit, et se ad bellum contra Lotharienses accinxit. Gozelo autem, dux totius primæ Retiæ, cum nimio exercitu irruens in eum, cum diu utrimque pugnatum fuisset, exercitum ejus in fugam vertit, et ibi Odo ipse miserabiliter corruit. Cujus corpus lacerum venerabilis pater Richardus et Rogerus Cathalaunensis episcopus a cede susceptum, reddiderunt uxori, et est sepultus Turonis. Cecidit in bello illo et Manasses comes, et Evervinus et Dido, et Viriduni sepulti. Walerannus quoque comes in bello ipso a Godefrido Gozelonis ducis filio graviter vulneratus, cum jam deficeret pugnans, vitam poposcit et membra, ut liceret ei apud Viridunum sub regimine patris Richardi monasticis indui vestimentis, sicut Deo devoverat, quod et optinuit. Et bello exacto, cum præfato patre rediit, et monachus factus est (106.)

(fol. 90.) Omittimus necationem et piscationem noveni capitis parvulorum in vivario, viro Dei in abditis et asperis jugis Romarici montis quæ jam subierat amore quietis internæ, Spiritu sancto revelante signatam, ne sancto ordini sanctimonialium injuriam fecisse videamur, maxime cum et illæ habitatione vicinæ sint, et tanta urbis Viridunicæ frequentia miraculum hoc celebratum sit, ut qui non vidit fama referente didicerit, licet vir prophetici spiritus id omnimodis propter improprium impiorum cælatum esse voluerit. Hæc est enim causa quæ eum ab illa sua quiete præfati montis interim deposuit. Unde et correptione pro tempore et loco data, illo se retulit, ut palam daretur intelligi, invi-

NOTE.

(106) Vita Richardi II.

tum eum et quasi coactum ad horam relaxasse rigorem propositi sui. Illud erat in viro Dei mirabile, quod absens corpore istud agnoverit, locum etiam et numerum, et quod tero tractu ab imis gurgitis gurgustis illa naufragosa turba erueretur.

Habitavit autem primitus in loco quinque milibus a Romarici monte semoto, qui nuncupatur....., uno tantum comite contentus, cui tamen versa vice dominus cum Martino serviebat. Ubi quanta se corporis maceratione atriverit, quanta mentis contritione animam relevaverit, solus internorum arbiter novit, quia et ille sic opus dexteræ peregit, ut ignoraret sinistra, maxime cum incolatum suum prolongari cotidie desleret, qui volebat a consortio habitantium Cedar tenebroso divelli. Post hec ad locum, qui Rombêchus. (107) dicitur, secedens, ibi habitaculum sibi instituit. Et cum ibi vellet diutius latere, non potuit. Ceperunt et illo confluere, quis similis inoleverat ardor vitæ anachoreticæ et ejus se discipulatu contradere; quibus et ipse normam vivendi instituit secundum morem a sanctis Patribus institutum. Cumque jam quinquennium dedicatæ penitentiae impletur, devotio sancti desiderii non minuebatur, quin in dies propensiori studio augebatur, quia in ipsa sua exercitatione delectabatur, qui delectatione pascebatur. Inclinaerat enim cervicem animi in testimonia Domini, incessu humilia, successu excelsa, processu clarissima, et quia veram philosophiam amplexabatur, excitabatur accendebatur, et ardebat, *ignitum enim eloquium tuum vehementer, Domine, et sercus tuus dilexit illud* (Psal. cxviii, 140.) Revocabatur ab episcopo et fratribus ejus absentiam egre ferentibus, et illud ei sepiissime intendebatur: *Revertere, revertere Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te* (Cant. iv, 12). Sed ab eo verbis, litteris, actu quoque ipso reditus denegabatur²¹³. Vidi ipse quasdam epistolas in invicem missas, et legi puerulus; in quibus constantiam ejus in responsis, eum ei verbum responsionis opponeretur, ut diximus, ita in fine unius epistolæ fratrum repressit intentio: *Si, inquit, verbo verbis obviare volueris, non deficient verba pro verbo laborantibus.*

(fol. 90^r.) 30. Anno ab inc. Dom. 1035 Robertus comes Normannorum Jherosolimam ivit, infinitam pecuniam secum ferens, quam omnino pauperibus partitus est, et in redeundo apud Niceam obiit. Cui successit Willelmus in ætate puerili. [GLAB. ROD. iv, 6.] Eo anno Johannes papa obiit, et successit Benedictus, Benedieti et Joannis nepos. Willelmus fraude suorum Normannia pulsus, Robertum (108) Francorum expetivit regem, qui bello et manu valida congressus, victis et prostratis Normannis, de traditoribus judicio dato comitatum ei restituit. (iv, 8.) Qui postea Mathildem, Balduini Flandrensis so-

rorem, in matrimonium accepit. Hic etiam tanto amore venerabilem hunc, de quo sermo agitur, coluit, ut ejus consilii in illa tempestate palatina disponderet moderamina, et quamquam egre ad se accitum omnigena honoraret dulcedinis et devotior instantia, adeo ut æcclesiam Rotomagensem cum præsule sedis ipsius et clero, ejus gauderet decorari doctrina, ut ex multarum faciebus rerum nunc usque conici potest, etiam a libro communi secundum modos institutionem ejus ordinato post majus altare catena firmato²¹⁴.

(fol. 91^r) Rambertus Viridunensis episcopus Hierosolimam vadens villa Bellagrada obiit a. Dom. inc. 1038, (G. Virid. 10) pontificatus sui a. 14, et postmodum tempore Richardi successoris sui a clericis Bernero et Bernado relatus, Viriduni est sepultus in monasterio. Hoc²¹⁵ etiam anno obiit Amadeus abbas Flaviniacensis 14 Kalendas Aprilis.

[ROD. GLAB. iv, 9.] Anno ab inc. Dom. 1039, die Kalendarum Julii, 6 feria, luna 28, facta est eclipsis solis. Sol enim factus est saphirini coloris, et eadem die natali apostolorum quidam Romanorum in Clementem papam insurgentes et interimere eum volentes, cum non potuissent, a sede eum depulerunt. Sed Conradus imperator illuc veniens, propriæ eum sedi restituit, et eodem anno apud Saxoniam obiit, et tertius Heinricus successit. Clemens quoque papa, primo Bavebergensis episcopus, dictus Suicherus, obiit, et Robertus Francorum rex. Heinricus vero post mortem Ramberti, primo regni sui anno, viro Dei Richardo episcopium Viridunense concessit, sed vir mitissimus hoc renuit, et Richardum suum in baptismate filiolum Hildradi comitis filium intronizari fecit. [GLAB. ROD. v, 3.] Eo in tempore, in mense Novembrio luna 28 facta est eclipsis solis, et visa est stella quæ Lucifer dicitur, vespere sursum et deorsum agitari, quasi comminando terrigenas. (v, 5.) Tunc etiam in Romana sede quidam puer annorum 12 statutus erat Symoniace, cujus turpitudine conversationis et vitæ horrore est referre. (v, 4.) Fuit quoque in illis diebus suprataxatis circa annum millesimum Dominicæ incarnationis dissensio maxima post mortem Burchardi Lugdunensis archiepiscopi, qui hoc solum fecit nobile quod periit pro episcopatu ipso, quem multi superbe appetebant. Et primus omnium prædicti Burchardi nepos Burchardus Augustanus episcopus, relicta propria sede, procaciter Lugdunensem arripuit, et post multas perpetratas nequitas captus a militibus imperatoris, perpetuo est condemnatus exilio. Post eum Geraldus comes filium suum puerulum arroganter ibi sola præsumptione auctore constituit, et hic in fugam versus delituit (iii, 9.) Regebat eo tempore regnum Francorum Heinricus, Roberti regis ex Constantia filius. Nam Hugo, qui adhuc decennis

VARIE LECTIONES.

²¹³ denegabatur c. ²¹⁴ major pagina 90^r, pars et tota 91 vacat. ²¹⁵ addita post.

NOTÆ.

(107) Rumbec auctore Vitæ Richardi cap. 14.

(108) Heinricus I. a. 1031 — 1060 regnavit.

coronatus est, inamatura morte præventus est. Ter-
cium Robertum cum voluisset mater facere regem,
nec potuisset, ducem constituit Burgundia. (v, 2.)
Fuit quoque dissensio magna inter ipsum Heinricum
et filios Odonis qui apud Barum obiit, Tetbaldum
et Stephanum : adeo ut idem rex, ablato ab eis do-
minio Turonicæ urbis, daret illud Godfredo Tuditi,
filio Fulconis, qui eam toto anno obsedit : et inito
bello Stephanus fugatus est, Tetbaldus captus cum
suis ante civitatem deductus, reddidit eam Godfredo,
et in captione remansit. Mille septingenti et eo am-
plius viri absque sanguinis effusione in prædio capti
sunt. (v, 4.) Ea tempestate Ungros sibi secundo
rebelles cum vicisset imperator, ex omni imperio
suo episcopos congregari fecit, et contra Symoniam
agens ita orsus est (v, 5) *Lugens vobis incipio loqui,*
qui vice Christi in ejus æcclesia constituti estis,
quam sibi desponsavit suo sanguine redemit. Sicut
enim gratuita bonitate de sinu Patris per virginem
ad nos redimendos venire dignatus est, ita suis præ-
cepit et dixit, mittens eos : Gratis accepistis, gratis
date. Vos autem avaricia et cupiditate corrupti,
qui benedictionem conferre debetis, in hac transgres-
sione dando et accipiendo maledicti estis. Nam et
pater meus, de cujus animæ periculo valde pertimesco,
eandem dampnabilem avaritiam in vita sua ni-
mula exercevit. Idcirco quicumque vestrum hac se ma-
cula pollutum agnoscit, oportet ut a sacro ministerio
arceatur. Propter hanc enim offensam venit super
alios hominum fames, mortalitas, et gladius. Omnes
enim gradus æcclesiastici a maximo pontifice usque
ad ostiarium opprimuntur per vestræ damnationis
præmium, et in cunctis spirituale grassatur latroci-
nium. Ad hanc vocem imperator stupefacti ponti-
fices, misericordiæ operam implorabant. At prin-
ceps misericordia motus, et pro anima patris sui
orare eos monens, proposuit edictum, ut nullus gra-
dus vel ministerium æcclesiasticum precio adquire-
retur; et si quis attemptaret, omni honore multare-
tur. *Sicut,* inquit, *Deus coronam imperii gratis*
michi dedit, ita ego quod ad religionem pertinet gra-
tis impendo. Voluit et vos similiter faciatis. Pueru-
lus itaque qui Romanæ incubabat ecclesiæ, præcepto
imperatoris a sede dejectus est, et Gregorius VI,
natione Romanus substitutus est. Cujus bona fama
quidquid prior sedaverat in melius reformavit. (v,
4.) Hic sanctum Odilonem instituens Lugdunensi
æcclesiæ ordinari pontificem, misit ei pallium et
anulum. Sed vir religiosus humilitati studens hoc
renuit, pallium tamen et anulum retinuit, servans
illud pontifici qui dignus esset; quod usque hodie
Cluniaci habetur. Heinricus vero, recepto regno
Austrasiorum, comperta dissensione condoluit, et
apud Bysontium a. ab inc. Dom. 1041, electione
cleri et populi firmatum domnum Odelricum Lin-

A guonensem archidiaconum speciosis ornatum indu-
mentis ad Lugdunensem destinavit sedem, et facta
est provinciæ quies et gaudium populo. (v, 1.) Anno
ipso treva Dei primum statuta est et firmata, et pax
ipsa treva Dei appellata. Quæ non solum humanis
præsidiiis, sed et divinis confirmata est terroribus.
Quam cum noluisset recipere gens Neustriæ, viro
Dei Richardo prædicante, et ut eam susciperent,
quia voluntas Domini erat, (fol. 92) et a Deo non ab
homine decretum hoc processerat, ammonente, (v,
1.) divino judicio cepit in eos desevire ignis qui eos
torquebat; eo anno fere totus orbis penuriam pas-
sus est pro raritate vini et tritici. Sequuta est e
vestigio mortalitas hominum præmaxima a. ab inc.
Dom. 1042. Multi autem eorum qui torquebantur ab
igne, venientes ad virum Dei, meritis ejus et præ-
cipibus curabantur medica virtute Dei. Superest adhuc
domnus Eduensis episcopus (109), vir vitæ longevi-
tate grandævus, qui et referre solitus est, quia cum
a sancto Odilone et ceteris ipsa pax divinis revela-
tionibus instituta, treva Dei appellata, et ab Austra-
siis suscepta fuisset, et voluntas omnium in hoc
esset una ut ubique servaretur, negocium hoc stren-
nuitati hujus patris nostri Gratia Dei ab omnibus
impositum est, ut ejus studio et industria pax eam-
dem in Neustria servaretur, eo quod certi essent de
eo, quod tanta esset ejus erga omnes et omnium
erga eum gratia, ut quidquid servandum doceret,
servaretur a cunctis, quidquid vitandum monstra-
ret, id cuncti vitarent. Quamobrem satagit pater ve-
nerabilis, ut tantum bonum gratanter ab omnibus
susciperetur sed perversa quorundam voluntas, et
mens indomita quasi inauditum hoc respuit, quasi
qui nollent instituta paterna violare et nova atque
inaudita suscipere. Unde et subsequata est divina
ultio, ignis scilicet in rebelles et contumaces dese-
vians a Domino, quo torquebantur qui viro Dei re-
sistere et mandata ejus contemnere non verebantur.
Videres monasterium eximii patris ardentium tur-
bis refertum, quos ipse sanctorum reliquiis aqua
benedicta respersis et vino lotis, et pulvere qui de
petra sepulchri Domini radebatur vino ipso con-
sperso, et ad potandum miseris dato, pace firmata
et jurata, pristinae sanitati reddebat. Pro innumeris
autem turbis confluentium infirmorum vas potui illi
paratum erat, ut si advenirent egroti, potus salutis
non deesset, ne fallerentur si hora incompetenti
venissent; neve tunc foret necessitas recurrendi
ad abluionem reliquiarum, quod post expletionem
missæ impleri mos erat.

[GLAB. ROD-v, 1.] Anno igitur ab incarn. Dom.
1045, Heinricus duxit uxorem nomine Agnetem,
filiam Willelmi Pictavensis, apud Bysontium; ubi
affuerunt episcopi 28. Cum enim esset alias bonus
et omnes ejus sitirent dominium, carnis tamen in-

NOTE.

(109) Hagano obiit a 1098. Jun. 2. v. i nra.

continentiam frenare non potuit. Pater Richardus tunc temporis monasterium nolebat relinquere, a quo pro nullis ingruentibus causis patiebatur avelli, quia sciebat et prædixerat filiis imminere resolutionem sui corporis. Etenim superioribus annis quando lues illa, de qua impræsentiarum mentionem fecimus, populum vastavit, cum dilaberetur populus, et civitas Virdunensis pene redigeretur in heremum, commune periculum communi oratione tolli consultum est. Cujus necessitatis urgente miseria, communi voto deliberatum est beati Vitoni implorandum esse præsidium, cujus se confidebant meritis vitæ procul dubio capturos remedium. Visum etiam est Richardo episcopo, ipsius confessoris corpus sanctissimum exponi debere de feretro, ut processione solempni evectum præsentaretur conspectibus omnium, ut plebs ipsius fulta patronicio, dum sancti videret loculum, ejus propensius expeteret subsidium, quod noverat sibi non defuturum. Contradicente itaque viro reverentissimo patre nostro, præsul quod deliberaverat in crastinum impleri destinavit : obsistente eo et dicente levandam quidem miseriam populi, sed episcopo non cessurum in prosperum, qui ausus fuisset inquietare sancti corpus honorificum. Noctem illam pater insonnem duxit, ante altare sancti orationibus vacans cum lacrimis. In crastinum venit episcopus, clerus omnis, et populus, et cum multo timore et reverentia sancti pontificis exponunt reliquias, super aurum obrizum preciosas. Quod ubi factum est, pontificem pater adivit : *Inplesti, inquiens, quod voluisti, sed noveris te quintum abhinc annum in sæculo non visurum. Michi quoque qui assensi, ante quintum similiter annum terminus erit vitæ, te post modicum subsequente.* Dixerat, et dictum rei probavit eventus. Quarto enim necdum exacto anno, viribus corporis cepit pater destitui, et convocatis fratribus indicavit imminere diem suæ resolutionis. Mox itaque abbatia sancti Petri Catalaunensis Odylardum abbatem instituit, Bello Loco patrem Richardum delegit, cœnobio sancti Huberti Teodericum, sancti Urbani Stephanum, viros in omni theoria probatissimos, in servando religionis proposito clarissimos. Has enim abbatias ipse per se regebat. Exoneratus ergo ab omnibus, illam sibi tantum retinere censuit, cui pastor datus fuerat, in qua etiam se sepeliri destinaverat. (Fol. 92'.) Et jam in mandatis Domini assiduus potius quam frequens, die quadam cum vidisset unum de fratribus monasterii cui nomen Mysac graviter estuare febribus, ut quasi intercipi videretur spiritus ejus, manum illius tenuit, et ut nunciandæ horæ operis Dei signum daret sanus factus et incolumis, præcepit. Ille in voce jubentis factus sanus obœdivit patris imperio, et sic omni egritudinis caruit incommodo. Hic itaque, qui tantis abundabat virtutibus, imminente die vocationis ejus decubuit febribus, et ultima illa exercebatur egritudine. Quod ubi per urbem sonuit, advenit episcopus, monachorum quoque, clericorum et san-

ctimonialium cœtus; et visitatione solempni ostendebant erga patrem devotionem piæ affectionis. Nec rediit ad domum episcopus, quin immo cotidianis excubiis adherens ei, non die, non nocte ab illo patiebatur avelli. Advenerunt et vicinarum urbium episcopi, abbates, et quique magnates, ad visitandum eum et commendandos se ei; quibus videbatur, quod in obitu ejus omnino terra commoveretur et conturbaretur. Excubabat diebus ac noctibus ante domum ejus turba filiorum et ceterorum fidelium, alii patri ad meliora festinanti valedicere et se commendare volebant, alii sanitates corporum expetebant, ut saltem aquam ablutionis manuum ejus mererentur, qua inuncti refocillarentur. Ubi ergo sensit imminere horam vocationis suæ, filios quos Christo adquisierat convenire jussit, et inunctus ab episcopo oleo sancto, confessione data, viatico cælesti pastus, expositus est lectulo, et jacuit in cinere et cilicio, ita ut altare sancti Nicholai ejus semper appareret conspectui. Inde fratres alloquutus, consueta salutis documenta replicans, Deo ut servirent et adhererent ammonuit, suique ut memorarentur piissima devotione petivit, omnibus in commune flentibus et suam destitutionem ingeminantibus, cum ipse omnium cohiberet lacrimas, solaretur dolorem, et Christi domini promitteret affuturam protectionem. Post hec reliquias quas Jherosolimitanus patriarcha ei dederat sibi afferri præcepit; et salutatis eis atque deosculatis cum multa reverentia, eas quas collo ferre consueverat exposuit, et ante se reverenter sisti præcepit. Hinc commune sanctorum patrociniū implorans, elata manu fratribus et omnibus qui aderant benedixit, et sibi benedici petiit. Sicque data filiis licentia exeundi, ipse oculis et manibus in cœlum porrectis et intendebat ac quem festinabat. Legebantur ante eum passiones Dominicæ, lectiones quoque ex quarto dialogorum libro; et felix ejus anima illi soli adhebat, cui se totum commiserat. Ubi vero cepit jam ab inferiori parte corpus emori (1046), sanctorum reliquias apprehendens in lectulo sedit, et ad pedes eas ponens, atque uti vitalis calor deficiebat, paulatim eas protrahens, tandem in pectore substitit, et reliquias ibidem cum reclinasset, deposuit. O admirandam viri devotionem! O predicandam ejus in omnibus sanctitatem! Cum ergo reclinasset, manus reliquiis apposuit, et sic usquequo spiritum Creatori redderet, erectis ad Deum luminibus mansit. Aderat ibi episcopus, et viri religiosi quos obligaverat amor et beneficia pii patris, qui exitum ejus præmunibant orationibus continuis et psalmodia, qui vix et raro, licet ad horam separabantur ab ejus præsentia, ne contingeret eos absentes esse quando a corpore migraret felix anima. Illucescente itaque die mensis Junii 14, quod est 18 Kalendarum Junii, hora jam imminente tertia, præsentibus filiis suis, quos loci angustia capere poterat, ceteris in majori æcclesiæ consistentibus et canentibus, sancta illa anima corporeis ne-

xibus absoluta, ad illud pervenit æternum quod est unum et inseparabile trinum. Oculos patris clausit episcopus; polinctores funeris (110) Richardus, Odyardus, Stephanus et Walerannus abbates fuerunt. Ipsi corpus sanctissimum procuraverunt, vestibus sacratis ex more induit episcopus, quibus ille voluit et præcepit, qui vilia queque delegerat, sed quas dictavit amor paternus et devotio sanctissima et debita (111). Reliquiæ, quas super pectus suum ipse commiserat, induto eo sacris vestibus, supra pectus ejus repositæ sunt. Elatum ergo funus beatissimum bajulantium manibus, cum ob impetum populi occurrentis et plangentis obserata esset æcclesia, ante altare sancti Petri positum est: ubi missa a pontifice celebrata, tandem portæ monasterii apertæ sunt, et ecce populus innumerabilis utriusque sexus et ordinis irruit cum lacrimis et ululatu cordis. (Fol. 93.) Plena erat æcclesia lacrimarum, omnes in commune pii patris deflebant obitum, ac si viderent imminere interitum patriæ. O quantus luctus omnium! quanta totæ uroi mestitia! quam pia erat de ejus obitu compassio! quanta omnium destitutio! Ea dies tota fuit gemituum, tota placentium. Qua advesperascente, corpus beatissimum ad principalem æcclesiam sanctæ Mariæ a fratribus delatum, debitis vigiliarum et psalmodiæ officii nocte ipsa ab excubitoribus honoratum est. In crastino missa solempniter celebrata a canonicis, per reliqua urbis monasteria deportatum est, et vigiliis missarumque solempniis debita officiositate percelebratis, tandem ad monasterium suum relatum est, et filii dolentibus et de morte ejus merentibus restitutum. Venit ergo dies crastina, et ecce fere circa horam terciam congregata est tota civitas ad sepeliendum illum. Missam celebravit episcopus, sermonemque habuit ad populum de mutabilitate vitæ hujus, et qualiter in hanc plorationis convallem devenimus; quis sit finis bonorum, quisve malorum; quæ fuerit patris vita, mors quam preciosa. Hinc percelebrato officio, dictis orationibus solempnibus, ad locum sepulturæ itum est. Et licet solis exequiarum ministris et bajulis funeris cum his qui officia dabant permissum sit ingredi, ceteris intra majorem æcclesiam retentis, tanta tamen fuit obsequentium multitudo, ut fenestras, quibus lumen criptæ infundebatur, ob captationem aeris auferri necessitas impulerit. Vincebat diem luminum multitudo, et fumus incensi et thimiamatis totam repleverat æcclesiam. Tanta erat omnium erga patris sepulturam devotio! Humato itaque mitissimi viri corpore, clausum est sepulcrum, et solido cemento per juncturas litum. Resquiescit autem in cripta subterranea ante altare sanctæ Dei genitricis Mariæ et sancti Johannis evangelistæ, et super eum majus altare sancti Petri stabilitum est. In eadem cripta subtus altare præfatum

A sanctæ Mariæ sanctus requiescit Madelveus, ab eodem patre nostro ibidem transpositus, et reverenter tumulatus. Peracto vero sepulturæ officio, ubi ab aliis discessum est, ad componendum viri Dei lectum unanimis se filiorum accendit devotio. Quatuor columpnæ marmoreæ cooperculo sepulchricamento facto ex eodem marmore connectuntur, his desuper tabula marmorea prægrandis ipso eodem cemento adjungitur, et sic desuper cooperculo maceriæ aliquantum construitur, et solido bituminis glutine solidatur. Tabulæ vero in altum porrectæ linteum imponitur, et ei pallium superadditum est; ut cunctis cernentibus patenter detur intelligi eum magni esse meriti, cujus corpus sic honoratur in terris. Et merito. Quod enim fuit ejus in terris studium, nisi Deum diligere, et sanctos ejus venerari, et æcclesiam Dei ornare decore competenti? Nec mirum si a filiis propensius honoratur, quos scivit regere, et regere secundum nostram disciplinam, quæ ex Christiana lege descendit, et ad Deum ducit. Requievit autem hic pater noster a. ab inc. Dom. 1046, regiminis sui anno 42, regnante terris Heinricho Conradi filio. Supervixit vero episcopus Richardus usque ad mensem Novembrium, et obiit 8 Idus Novemb., sicut ipse a patre suo quesierat, cum ei oculos clauderet (112). *Si, inquit, pater ad Deum vadis, et ei placet obsequium quo ei servisti, obtine ut unum annum non tibi supervivam in hoc seculo, quia tibi commori quam vivere præopto.* Dixerat, et exauditus est, additusque patribus suis. Cujus corpus cum parentes juxta corpus viri Dei sepeliri mandassent, a canonicis vi retentum, et in æcclesia sanctæ Mariæ majoris sepultum est. (*Chron. Div.*) Eodem anno ordinatus est Lugdunensi ecclesiæ archiepiscopus domnus Halinardus. Eodem quoque anno Heinrichus Romanus ivit, et concilio habito adjecti sunt pervasores Romanæ æcclesiæ, Johannes, Benedictus et Silvester; et ordinatus est Clemens papa, a quo ipse coronam suscepit imperii. Et eodem anno Clemens obiit, et Damasus successit. Regimen quoque Viridunensis cœnobii Walerannus suscepit, homo in seculo nobilissimus, Gelduini comitis filius; qui in bello apud Bar castrum in geniculo vulneratus claudicabat. Cujus frater fuit Hugo Linguonensis episcopus, postea a sancto Leone IX, in Remensi concilio depositus. Episcopatum autem Viridunensem Theodericus suscepit, Wezelonis comitis filius; cujus primo benedictionis anno templum sanctæ Mariæ a duce Godefrido et Balduino succensum est (fol. 93'), vasa sacra ablata, civitasque destructa 8 Kal. Nov. (1047.) Quantæ vero apud illius ævi homines hic pater noster gratia Dei honorificentia fuerit, Theodericus Basiliensium episcopus, vir multæ auctoritatis et gratiæ, suo in facto ostendit. Qui cum in deducendo novo episcopo (113) Viridunum missus ab

NOTÆ.

(110) Qui mortuos curabant et unguebant.

(111) Gesta Virid. 10.

(112) Gesta Virid. 10. Vita Richardi 20.

(113) Theoderico scilicet anno 1047; cf. Herimanni Aug. Chron.

imperatore venisset, et esset ei devotio sancti viri A sepulchrum invisere, cum ante tumbam magna se lacrimarum contritione mactasset, rememorans defuncti pietatem sobrietatem et mansuetudinem, pallio pretiosissimo crocei coloris tumbam ipsam adornavit, ut affectu ipso testaretur dilectionem quam vivo exhibuerat mortuo se quoque non negare; immo propensiori eum cultu dignissimum, quem jam suo Dominus gremio confoveret. Ceperat jam tunc locus ille multis clarere miraculis, et infabricitantes tanta curationum refundebatur gratia, ut quisquis advenisset hoc laborans incommodo, ubi parum obdormisset, sanitatis potiretur suffragio, et rediret omni valetudinis sopito incendio. Sed quid moramur, nec referimus cujus meriti angelico quoque declaratus sit esse testimonio? Etenim qui vidit testimonium perhibuit, et de cujus vita non dubitatur, ejus merito testimonio creditur. Beatæ memoriæ pater Rodulfus, tercius post eum successor in regimine æclesiæ, et ut credimus hereditariæ sanctitatis possessor, nunc felici beatus excessu (114), ubi locum ipsum regendum suscepit, et audiret a referentibus multa de eo relatu digna, videret quoque unanimem erga cultum memorialem ejus omnium devotionem, amplexabatur quidem quod videbat et audiebat generaliter ab omnibus, estuabat vero intra se ipsum, si tantæ sanctitatis vir ille fuisset ut referebatur, et quasi querebat sollicitis et dispositis cogitationum excubiis, cujus meriti apud Deum esset. Solebat et ipse ad ejus sepulchri locum, quia senserat ibi faciles orationum proventus, creberrime orare et multoties pernoctare: cum ecce una nocte post celebrationem nocturnalis synaxis cum ibidem solitas Deo redderet excubias, hac eum cogitatione sepius terente et ab sese devolvente, somnus paulisper allusit. Necdum corporales in soporem erant perfecte resoluti, cum intellectuales oculi aperti sunt, et vidit sibi astare angelum blanda se voce alloquentem et dicentem: « Diu te cogitatio tua morosa curiositate detinuit, ut scires cujus meriti hic cujus sepulchro adsistis esset, et ne te diutius fatigandum protraat, missus sum hec tibi expedire. Duo sunt in hac cripta quiescentes, et diem Domini, quo duplici stola remunerentur, expectantes, hic abbas Richardus, et confessor Christi præcipuus Madelveus, cujus D vos festivitatem suo tempore et die devotis, ut dignum est, honoratis officiis: utpote quem Deus in numero sanctorum suorum et sorte justorum ascivit. Et juste quidem digne in memoriam vertitur hominum, qui ad gaudium transiit justorum. Illic autem, cujus adsto sepulchro, pari vobis nec minori devotione venerandus in terris, quem pari sorte nec inferiori gloria Deus decoratum sublimavit in cælis. Multa sanctitatis ejus fama in terris, quam tamen

nec ad medium nostis, quia vir gratia Dei inluminatus humilitati studuit et vilitati, nec actus suos prodehere maluit, sed occultare. Sed noveris quia magnum patronum et Deo carissimum præmisistis, et quæ de eo dicuntur vera sunt, quamquam ampliora dici possent. Placeat tibi devotio fliorum ejus erga memoriam ejus, et quæ tibi missus a Deo refero, hac ipsa die omnibus in commune edicito, ut gaudeant de felici successu patris, quem habent suffragatorem et devotum interventorem in cælis. Tu itaque his de beato viro agnitis, viam quam cœpisti ne deseras, mortificationi carnis, humilitati, vilitati et castimoniam invigila, lucrandis animabus operam da, ut cum hoc et aliis doneris beatitudine æternæ jocunditatis.

(Fol- 94.) Obstupuerat vir gratiarum in visione B affatu angelico, et cum videret illum pro his et aliis pietatis ejus beneficiis humanæ fragilitati collatis Deo laudes dicentem, et ad easdem se pararet, toto corpore ut dormiebat assurrexit, et, evigilans grates quas conatus fuerat mente, jam animo et corpore persolvit intende. Nec apparuit segnis in prædicando quod viderat et audierat, immo omnibus Dei retexit magnalia, quia et quod gratum est vidisse vel audisse, gratius refertur, et gratissimum universis creditur; fratres quoque audita patris magnificentia tanti nuncii voce testificata, laudes et gratias Deo reddidimus (115), satisque cautum est ab illa die et deinceps, ut ejus memoria devotione recoleretur dignissima. Pro his et aliis beneficiis ejus benedicatur nomen Domini in secula. Vivit adhuc et vivet in secula beati viri meritum (116), et quamdiu volvetur seculum, semper ejus meritum accipiet incrementum. Testatur hoc Normannia, fatetur et Britannia, applaudit tota Gallia patris promens magnalia, quæ quanto letata est et jubilavit de conservatione ejus sanctissima dum esset in mundo, tanto nunc dolet in morte ejus sublata sibi tam felicia contubernia, cujus vita sanctitatis erat speculum, penitentium solatium, merentium consolatio, miserorum defensio. Luxit ejus obitum imperator et optimates, defleverunt reges et pontifices, defecit tibia et organum, cithara et psalterium, raucum sonuit tuba et tymphanum. Ascendit ad Deum clamor pauperum, desiderium egentium suam destitutionem ingemnantium, et ut mage mireris, unius obitum mundus deflevit, in quo totus dum viveret requievit. Et quamquam sentirent magis esse gaudendum, si rationem vis doloris admitteret, flebant tamen præcipue monachi, virgines et viduæ, ordo quoque æclesiasticus, ejus peculiari fulti patrocínio, firmati consilio, recreati alloquio. O patris meritum seculis memorabile, posteris venerabile, omnibus imitabile. Laudes ejus nulla umquam delebit oblivio, non minuet temporis interpolatio, non auferet ab ore no-

VARIE LECTIONES.

¹¹⁴ *pergit auctor post aliquod tempus.*

NOTÆ.

(114) Sedit biennio vivente Grimoldo, deinde annis 1078-1099.

(115) Hugo igitur aderat.

(116) In sequentibus rhythmos agnosco.

stro, et si gravior excandescat in nos quam nunc est tribulatio (117), quo minus te venerandum, te prædicandum, te, pater, fateamur omnimoda laude colendum. Tuis enim laudibus immorari, est a tribulatione relevari, quia laus tua gaudii est et pacis admiranda comprehensio, mæroris et anxietatis propulsatio. Retulit humilitati nostræ ante quinquennium, cum necdum gustassemus quanti sit laboris et tedii aliena curare, venerabilis abbas sanctæ Trinitatis de monte Rotomagensi Hugo nomine, qui nunc usque superest, quia cum esset in obsequiis præfati comitis Normanniæ Willelmi, jam tunc regis Anglorum, cum tractaretur in aula de honestis viris et memoratu dignis, quorum ipse rex habuisset notitiam aut famam audisset, inter præcipuos hujus admirabilis memorabatur, summa laude ejus efferebatur præconia, humilitatem, sapientiam discretionem, animi et vultus devotam Deo hilaritatem, sermonis facundiam, morum elegantiam, subditorum reverentiam. Mirabatur etiam quod his modernis temporibus de loco tam celebri nulla ad se commigraret persona, nulla, ut solebat, regalem ejus magnificentiam expeteret successorum tanti patris aut monachorum loci sedulitas; adeo ut cum prolegatione quadam idem vir, a quo hæc audivimus, quadam vice mitteretur Virdunum, inter alia id ab eodem rege et honorabili ejus conjuge ei daretur in mandatis ut cœnobium nominatissimum sancti Vitoni expeteret ibidem hospitaturus, patremque et fratres loci sua ex parte devote salutaturus, et sollicite notaturus: si idem qui quondam honestatis et religionis cultus niteret, qui esset monasterii pater, si in eo avitæ paternitatis et dulcedinis specimen eluceret, si in filiis gravitatis et reverentiæ antiquum decus emereret, si rerum temporalium copia exuberans, si spiritualium delectationum gratia ab ubertate domus Dei esset habitantes debrians: omnia prospiceret, singula vivido rimaretur ingenio, sibi que referret. Verum quid rerum intercesserit, quod præfatus vir aliorum hospitaturus diverterit, et sperantibus optima regi et reginæ insperata retulerit, nostrum non est edicere, maxime cum illo in tempore, quod id gestum est, puerilis adhuc nos ferula his vel similibus vetaret intendere. Illud tantum notasse sufficiat, quod rex auditis quæ non speraverat, viri spectabilis et memoria digni egregiam conversationem reducens ad animum, tot ingeminationibus ejus deflevit obitum, tot reciproca vicissitudine ejus efferebat meritum, replicando miris laudibus illius præconia, et subinde repetendo indebita et ingrata paternæ sedulitati remissorum filiorum remissæ vicis obsequia, in hoc ipsum quoque omni congeminate aula, ut daretur cunctis palam intelligi, si fama votis annuisset, multis ec-

A intelligi, si fama votis annuisset, multis ecclesiam donandam muneribus, multa, dilectione a regali fore munificentia honorandam. (Fol. 94^v.) Vidimus demoniacum ad monasterium beati Vitoni adductum, intra paucissimos dies plenariæ sanitatis gaudia reportasse, quem cum in primo adventu suo vinculum loris et funibus artatum infra scriptam ad memoriam sanctorum ibidem quiescentium parentes ducere vellent, nullatenus potuerunt, credo demone timente præsentiam eorum sanctorum, quorum meritis eadem æcclesia illustratur et præsentia decoratur ²¹⁷.

(Fol. 95.) Anno ab inc. Dom. 1031, Leoni IX successit Victor, et 4 anno obiit; et successit ei Stephanus, qui et Fredericus frater Godefridi ducis, cujus primo papatus anno obiit apud Goslar Henricus imperator, et exsequiis ejus, interfuit, qui et Spiræ sepultus est a. ab inc. Dom. 1036. Et remansit Agnes imperatrix cum filio parvulo, qui et regnum optinuit sub tutore regni Annone Coloniensi archiepiscopo (1036). Obiit quoque Stephanus a. 1038 et sepultus est apud Lucensem urbem, ubi multa Deo cooperante fiunt ad ejus tumulum virtutes (1039). Successit ei Nicholaus, qui 2 anno ordinationis suæ concilium habuit in basilica Lateranensi, mense Aprili, indict. 12; ubi consentibus venerabilibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus seu venerabilibus presbiteris et diaconis, de electione summi pontificis decernens ait (118): « Novit beatitudo vestra, dilectissimi fratres et coepiscopi, inferiora quoque membra non latuit, defuncto piæ memoriæ domno Stephano decessore nostro, hæc apostolica sedes, cui Deo auctore deservio, quot adversa pertulerit, quot denique per Symoniacæ heresis trapæzetas malleis et crebris tusionibus subjacuerit, adeo ut columpna Dei viventis jamjam pene videretur nutare, et sagena summi piscatoris procellis intumescens in naufragii profunda submergi. Unde, si placet fraternitati vestræ, debemus auxiliante Deo futuris casibus prudenter occurrere, et æcclesiastico statui, ne rediviva, quod absit, mala prævaleant, in posterum prævidere. Quapropter instructi prædecessorum nostrorum aliorumque sanctorum Patrum auctoritate, decernimus atque constituimus, ut obeunte hujus Romanæ universalis æcclesiæ pontifice, imprimis cardinales episcopi diligentissima simul consideratione tractantes, mox sibi clericos cardinales adhibeant, sicque reliquus clerus et populus ad consensum novæ electionis accedat, ut nimirum ne venalitatis morbus qualibet occasione subripiat, religiosi viri præduces sint in promovendi pontificis ælectione, reliqui autem sequaces. Et certe rectus atque legitimus hic ælectionis ordo perpenditur, si, perspectis diversorum patrum regulis seu gestis, etiam illa beati Leonis sententia recolatur. *Nulla*

VARIE LECTIONES.

²¹⁷ *reliqua pars paginæ vacat.*

NOTÆ.

(117) Hæc igitur post annum 1096 scripta sunt.

(118) Cf. Mon. Germ. Legg. t. II, B. 177, et quæ ibi notavi.

inquit, ratio sinit ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprovincialibus episcopis metropolitani iudicio consecrati. Quia vero sedes apostolica cunctis in orbe terrarum præfertur æclesiis, atque ideo super se metropolitanum habere non potest, cardinales episcopi procul dubio metropolitani vice funguntur, qui ælectum antistitem ad apostolici culminis apicem provehunt. Eligant autem de ipsius æclesiæ gremio, si repertus fuerit idoneus, vel si de ipsa non invenitur, ex alia assumatur, salvo debito honore et reverentia dilecti nostri filii Henrici, qui impræsentiarum rex habetur, et futurus imperator Deo concedente speratur, sicut jam sibi concessimus, et successorum illius, qui ab hac apostolica sede personaliter hoc jus impetraverint. Quod si pravorum atque iniquorum hominum ita perversitas invaluerit, ut pura, sincera atque gratuita ælectio fieri in Urbe non possit, cardinales episcopi cum religiosis clericis catholicisque layeis, licet paucis, jus potestatis obtineant eligere apostolicæ sedis antistitem, ubi congruentius judicaverint. Plane postquam electio fuerit facta, si bellica tempestas vel qualiscumque hominum conatus malignitatis studio restiterit, ut is qui electus est in apostolica sede juxta consuetudinem intronizari non valeat, electus tamen sicut papa auctoritatem optineat regendi sanctam Romanam æclesiam, et disponendi omnes facultates illius; quod beatum Gregorium ante ælectionem suam fecisse cognoscimus. Quod si quis contra hoc decretum nostrum synodali sententia promulgatum per seditionem vel præsumptionem aut quodlibet ingenium ælectus, aut etiam ordinatus seu intronizatus fuerit, auctoritate divina et sanctorum apostolorum Petri et Pauli perpetuo anathemate cum suis auctoribus, factoribus, sequacibus, a liminibus sanctæ Dei æclesiæ separatus subjiciatur sicut antichristus et invasor atque destructor totius Christianitatis, nec aliqua super hoc audientia aliquando ei reservetur, sed ab omni æcclesiastico gradu, in quocumque prius fuerat, sine retractione deponatur. Cui quisquis adhererit, vel qualemcumque tamquam pontifici reverentiam exhibuerit, aut in aliquo eum defendere præsumperit, pari sententia sit mancipatus. (Fol. 93.) Quisquis autem hujus nostri decreti vel sententiæ temerator extiterit, et Romanam æclesiam sua præsumptione confundere et perturbare contra hoc statutum temptaverit, perpetuo anathemate atque excommunicatione dampnetur, et cum impiis quando resurgent in iudicio reputetur. Omnipotentis scilicet Dei Patris et Filii et Spiritus sancti contra se iram sentiat, et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quorum præsumit confundere æclesiam, in hac vita et in futura furorem reperiat, fiat habitatio ejus deserta, et

in tabernaculis ejus non sit qui inhabitet. Fiant filii ejus orfani, et uxores ³¹⁸ ejus viduæ. Commotus amoveatur ipse, et filii ejus, et mendicent, et ejiciantur de habitationibus suis. Scrutetur scelerator substantiam ejus, et deleant alieni labores ejus. Orbis terrarum pugnet contra illum, et cuncta elementa sint ei contraria, et omnium sanctorum quiescentium merita illum confundant, et in hac vita super eum apertam vindictam ostendant. Observatores autem hujus nostri decreti Dei omnipotentis gratia protegat, et auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli ab omnibus vinculis absolvat. Nicholaus episcopus sanctæ et apostolicæ Romanæ æclesiæ huic decreto a nobis promulgato subscripsi. Bonifacius Albanensis subscripsi Humbertus sanctæ æclesiæ Silvæ Candidæ subscripsi. » Petrus Ostiensis episcopus subscripsi et cæteri episcopi numero 76 cum presbiteris et diaconibus subscripserunt.

Item: « Nicholaus episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, clericis et layeis fidelibus, tam majoribus quam minoribus per omnes Gallias commemorantibus, immo Aquitanicis, Wasconibus salutem et apostolicam benedictionem (119). Quicumque sacerdos, diaconus et subdiaconus post institutum beatæ memoriæ prædecessoris nostri Leonis papæ de castitate clericorum concubinam palam duxit, vel ductam non reliquit, ex parte Dei omnipotentis auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli præcipimus, et omnino contradicimus, ut missam non cantet, neque evangelium aut epistolam ad missam legat, neque in presbiterio ad divina officia cum his qui præfata constitutioni obedientes fuerint maneat, neque partem ab æclesia recipiat, quousque a nobis sententia super hujusmodi, Deo concedente, procedat. Et præcipientes statuimus ut hii prædictorum ordinum, qui eidem prædecessori nostro obedientes ejus institutum servaverint, juxta æclesias quibus ordinati sunt, sicut oportet religiosos clericos, simul manducent et dormiant, et quidquid ab æclesiis competit communiter habeant. »

(1060) Hunc igitur Nicolaum papam adiens Walerannus abbas Sancti Vitoni, querimonia facta super comite Rutenensi pro fundis æclesiæ Viridunensis sitis in comitatu Rutenensi quos sancto Vitono aufererat, id est Maderniacum Puliniacum et alios, optinuit litteras ab eo missas præfato comiti in hæc verba: « Nicolaus episcopus, servus servorum Dei, R. Rutenensi comiti dilecto filio salutem et apostolicam benedictionem (120). Cognoscentes tui animi propositum, et quod propter regnum Dei et justitiam ejus volucris renunciare temporalis fastigio secularium occupationum, confidenter tibi denunciamus, ut — secundum quod tibi iniunximus cum ore ad os loqueremur — æclesiis Dei et pauperibus

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁵ U. e. u. c.

NOTÆ.

(119) Cf. Mansi t. XIX, c. 873.

(120) Mansi t. XIX, c. 874

defensorem te opponas, justitiamque eis acquirendo A in conspectu Dei excusatus existas, quod non sine causa gladium portas. Et quia nostrum est te admonere, si qua non negligenda cognoverimus te negligere, orando simul et præcipiendo auctoritate apostolica monemus, ut monasterio sancti Petri sito Virduni, quod venerabilis vir consanguineus tuus Walerannus abbas regit, curtes quas in terra possessionis tuæ habere dinoscitur restituas, ne, quod absit, ad perditionem animæ tuæ diutius eas retinendo excommunicationem ab antecessoribus nostris imprecata invasoribus earum incurras. Nec volumus dicas a parentibus tuis vel uxoris tuæ eas servis Dei subtractas, quia justus Dominus reddit iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem. Sicut enim conscia veritatis testatur antiquitas, sanctus Amantius, peculiaris vester patronus, eas contradidit servitorum sancti Petri usibus.

His acceptis litteris cum reverteretur, apud Armare monasterium (121) veneno periit, et Grimoldus successit. Capella vero ab inhabitantibus retenta est, sed postmodum requisita reddita est, etsi non tota. Et quia eo defuncto non fuit qui litteras missas comiti Rutenensi perferret, adhuc abbatia cum fundis retenta est. Nicholaus quoque papa obiit anno eodem, id est 1060, ab inc. Domini, et sequenti anno Walerannus decessit et sepultus apud eundem locum.

Anno igitur 1061 Nicholao papæ successit Alexander II, et secundo anno obiit; cui tertius Alexander successit (122) Millesimo quoque sexagesimo quinto anno. ind. 3 stella, quæ comete dicitur, apparuit, et eodem anno Etwardus Anglorum rex obiit (1066, Jan. 5); qui quia sine filiis fuit, consanguineum suum Willelmum Normannorum comitem post se regnare instituit. Sed Heroldus, contra sacramentum quod Willelmo fecerat, regnum invasit. Ipso anno, mense Octobri, Willelmus mare transiit, et commisso prælio 2 Idus Octobris ruit Heroldus, et Willelmus die natalis Domini apud Lundoniam in regem elevatus et coronatus est, Anno ab incarn. Domini 1063 finis fuit annorum circuli ³¹⁹ qui constat quingentis triginta duobus annis, et sequenti anno idem incipit circulus; in ejus fine erit labor et dolor. Alexander papa Gyraldum Ostiensem episcopum, qui Petro successerat, ad Gallias destinavit, et vices suas ei per Franciam et Burgundiam commisit. At ille ex præcepto papæ concilium apud Cabilonem instituit, cui præerat Roclenus episcopus, litteris adprime eruditus et in lectione divinorum voluminum studiosissimus (123).

(1073) Anno igitur ab incarnatione Domini 1074 (124), præside Romæ ecclesiæ papa Alexandro, (fol. 96) Giraldus Ostiensis episcopus, Romanæ sedis legatus in Galliis, concilio Cabiloni habito Romam rediens, et apud Diensem urbem hospitatus, cum clericis in æcclesia de utilitate ecclesiæ loquebatur. Erat enim in eadem urbe Lancelinus Symoniacus dictus episcopus, qui vocatus ad audientiam cum venire renueret, et se in domo episcopali manu militari defenderet, et episcopatum retinere temptaret tractabat legatus cum civibus, canonicis scilicet et plebis majoribus, quid de episcopo agerent, dicens, juxta Ambrosium inexpiablem esse culpam venditi ministerii; et juxta decreta sanctorum patrum, Leonis, Gregorii, Nicholai et ceterorum, erga Symoniacos nullam misericordiam habendam in servanda dignitate, et quia quisquis per pecuniam ordinatur, ad hoc ut fiat hereticus promovetur et omnes qui ei consentiunt, et qui emendare possunt et non emendant, et omnes qui contra illos non sunt, sed favent eis, cum eo habeant partem qui prius commisit hoc peculiare flagitium. Dum ergo de his inter eos tractaretur, et, ut prædiximus, ille dictus episcopus audientiam subterfugeret, juxta canonum instituta et sanctorum Patrum decreta episcopus querebatur idoneus, qui et saluti eorum invigilaret, et animabus commissis sollicitus superintenderet, ecce personuit ad aures eorum advenisse illic et æcclesiam qua tenebantur intrasse orationis gratia domnum Hugonem Lugdunensem camerarium, præcinctum et paratum ad equitandum: ibat enim Romæ ad sanctum Petrum. Nec mora, Spiritus sancti gratia corda suorum illustrante, fit clamor et concursus fidelium, ocreatus cum calcariibus invenitur, rapitur, tenetur; in conspectu apostolicæ sedis vicarii summo omnium favore et gratia deducitur; quod dignus sit qui possit æcclesiæ præesse et prodesse, acclamatur. Reclamabat ille, et votis populi parabat obsistere, quasi qui non posset nec debere sponso legitimo vivente castitatem æcclesiæ fœda scissione corrumpere. In hac devota contentione placuit divinitati beneplacitam suæ præsentis voluntatem in ostensione lucis suis fidelibus declarare. Nam cum esset nubilus dies, lux in modum speræ per aliquas horas in gremio et facie splenduit ecclesiæ, quæ sic accendit cunctos qui aderant et viderant, ad laudandam propiciationem divinæ clementiæ, ut clamaretur ab omnibus: *Benedictus dominus Deus. quia respexit dejectionem ecclesiæ suæ, ut visitaret eam et illuminaret tali pontifice!* Accessit et aliud mirabile divinæ pietatis ³²⁰ indicium; quia, cum in ejus ³²¹ electione omnis sibi in voce ³²² laudis et júbilo cor-

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁹ Vox jam deleta. ³²⁰ -tatis deletum. ³²¹ ejus deletum. ³²² in voce deleta.

NOTÆ.

(121) Moustier Ramey prope Trecas.

(122) Alexander duodecim annos sedit et Gregorium VII successorem nactus est,

(123) Concilium Cabillonense habit: m est 6 Non.

Mart., anno 1072, ut testatur Actorum fragmenta Mansi, t. XX, p. 47. K.

(124) Vel potius 1073,

dis applauderet ³²³ æcclesia, et præcipue ³²⁴ se tali rectore opitulatam esse ³²⁵ gratularetur, legatus patre ³²⁶ mente presaga quiddam mirum ³²⁷ in eo prævidens: *Huic. inquit* ³²⁸, *civitati pastor quidem est* ³²⁹, *electus et a Deo donatus* ³³⁰, *sed majora ei prædestinavit* ³³¹ *Allissimus. Non diu enim* ³³² *huic ecclesie pastoris officium præstabit* ³³³, *quoniam excellentiori gibisserio* (125) *donabitur* ³³⁴ *dispensaturus* ³³⁵ *divinæ* ³³⁶ *munera* ³³⁷ *gratiæ* ³³⁸ (126). Cf. SS. (VI, 306) Sic clamores et vota omnium iudicium probavit cæleste, electus ille, qui nec valuit nec voluit, tot præcurrentibus indiciis, voluntati divinæ contraire, compulsus est auctoritate apostolica remorari et confirmata est super eum electio cleri et populi. (Fol. 96.) Quo audito, ipse qui æcclesiam per Symoniam invaserat et armis retinere temptabat, dolens unanimem assensum civium, et timens populigaudentis et ad pia vota incalcentis animo, si intumesceret, impetum ferocissimum, domum episcopalem deseruit et recessit. Angebatur enim curarum estibus, et stimulis mordacis conscientie, quam non effugeret quibat, quia non inveniebat quo fugeret, nec suis jam ut solebat, (1073) delectabatur erroribus, a quibus puniebatur licet nolens et inscius; et tamen adhuc exultabat in crimine, quia novis vetera obumbrando, peccatis se utcumque adjuvari estimabat. Putabat enim insigne esse virtutis, ubi est lapsus criminis. Sed jam sileatur ejus memoria, quia recessit, qui aufugit, quia quod indebite usurpaverat, non est expectatus dimittere: ad plebis gaudium, ad cleri magnatorum quoque et infirmorum tripudium flectamus articulum. Sublimatus est electus noster cum gaudio et cordis júbilo in pontificali solio, acclamatus est et confirmatus episcopus de Dei et Christi ejus iudicio, de clericorum pene omnium testimonio, de plebis quæ tunc affuit suffragio, de sacerdotum et bonorum virorum collegio. Invenit itaque civitatem angoris plenam, tribulationibus circumseptam, vigilantia multa egentem, res episcopi direptas, ita ut non invenerit unde vel uno die de redivitibus domus episcopalis vivere potuerit, ita omnia attriverant qui ante eum fuerant. Adeo ut de omnibus totius episcopatus æcclesiis vix unam haberet domus episcopalis aut mater æcclesia, cum fere omnes possiderentur a militibus et quibuslibet secularibus. Nec diu passus est suo in tempore tantam videre contritionem et conculcationem ecclesie, quin potius statuit decretum, ut nullus laicus optineret æcclesiam, aut partem acciperet in redivitibus æcclesiarum. Et factum est, divina cooperante clemantia, ut omnes

A gratanter jussionem ejus susciperent, et obedirent ita ut ante ejus ordinationem hæc suæ meliorationis incrementa sibi commissa per eum susceperit ecclesia, Obierat ipso anno papa Alexander in ipso apolorum Petri et Pauli natalicio, et substitutus erat unanimi electione cleri et populi Gregorius VII, qui in ipsa Romana æcclesia sub præfato pontifice officio fungebatur archidiaconatus. Et licet ordinationis et consecrationis ejus privilegium solis cardinalibus episcopis Albanensi, Ostiensi et Portuensi, sit commissum, Giraldus ipse, quia aberat, expectatus non est, sed qui vices ejus exequeretur subrogatus est. Qui dein reversus, papæ inter cetera electionem Diensis æcclesie innotuit, et electum ipsum quam maxime paternitati ipsius commendavit. Non multo post ipse qui commendabatur advenit, et quia solam clericatus tonsuram habebat—detestabatur enim Symoniacorum ordinationes—, in mense Decembrio per manum ejus usque ad presbiteratus gradum promotus est, cum hoc aliqui calumpniarentur Romanorum, et promerent morem sanctæ Romanæ ecclesie, neminem licet electum antistitem a papa ordinandum nisi in eadem deserviret æcclesia. Quod tamen in ipso dominus autentica potestate sua fecit; complacuerat enim sibi in illo anima ejus. In quadragesima vero, sabbato in presbiterum, et sequenti Dominica ad missas in episcopum consecratus est Sic post octonos consecrationis dies affatim imbutus divinis dogmatibus, et ubertim roboratus æcclesiasticis sanctionibus, benedictione percepta dimissus est ad regendos filios, quibus pastor et rector ordinatus erat.

Sed nec illud silendum, in quo egregie convalescit testimonium probitatis ejus, et præordinatæ ac Deo placitæ consecrationis ejus. Cum post ipsam suam electionem, quæ facta est mense Octobrio die 19. ad suscipiendos ordines Romam mense Decembri venisset, invenit ibidem pro simili expectatione dominum Anselmum Lucensem ælectum, virum omni laudis præconio dignum, nunc felici beatum excessu (127), in quo omnis laus secure canitur. Cum hoc itaque tanto familiaritatis et dilectionis vinculo connexus est, et ita sibi, licet divisa haberent hospicia, in palatio Lateranensi individui adherebant, ut unum videri sine altero mirum videretur his qui eorum noverant unanimatem. Adeo ut urbis præfectus quodam veritatis præsigio alterum horum diem, alterum vocaret lucem: quod dies non sit sine luce et lucem dies comitetur. Lucēbat enim in eorum moribus justitiæ et pietatis decus, præponderabat amicitia constans, mutabilitatis nescia.

VARIE LECTIONES.

³²³ ap- deletum. ³²⁴ præcipue deletum. ³²⁵ esse deletum. ³²⁶ papæ deletum. ³²⁷ mirum deletum. ³²⁸ inquit deletum. ³²⁹ -emest deleta ³³⁰ -us deletum. ³³¹ -navit deletum. ³³² enim deletum. ³³³ -ficium præstabit deleta. ³³⁴ -sserio dona- deleta. ³³⁵ -ur- deletum. ³³⁶ divinæ deletum. ³³⁷ -a deletum. ³³⁸ -æ deletum.

NOTE.

(125) I. e. marsupio,
(126) Profectus est in archiepiscopum Lug-lunen.

sem, a 1082 exeunte vel 1083 incunte.
(127) Obiit a. 1086, Mart. 18

.Ætatibus pares, caritate non impares, sui delectabantur copula, quia et coæqualium³²⁹ usus dulcior, et senum tutior est. Senes autem erant non longevitate vitæ, sed morum maturitate. Et utinam gratiam virtutis et fidei alterius, quem secum in gloria jam assumptum Deus approbat, imitetur et alter qui residuus est, ut cum transierint tempora præfinita, sint in cælestibus unum, quos divinus amor hic dedit esse unum (128). (1074) Cum ergo Romæ positi præstolarentur diem consecrationis suæ, venerunt nuntii regis Heinrici Romam, rogantes ne contra morem prædecessorum suorum dominus papa eos consecrare vellet, qui episcopatus ælectionem solam, non autem donum per regiam acceperant investituram. At ipse convocatis cardinalibus legationem regis aperuit, et quid sibi ad hoc respondendum, quid esset faciendum, ammonuit. Quibus respondentibus usum æclesiæ hunc esse, hunc haberi pro lege, cum auctoritas eis nulla ad hoc suffragaretur, in Lucensi tamen electo eis acquievit, ut consecrationem ejus differret, donec investituram episcopatus ex regio dono accepisset (129). In Diensi vero adquiescere noluit, sed eum prima quadragesimæ ebdomada, sabbato in presbiterum, et Dominica consecravit in episcopum (130). Et quia vidit hoc sanctorum Patrum adversari decretis, ut in canonica electione episcopi prævaleret donum regis, immo multoties ipsam ælectionem immutaret vel potius irritam faceret, eodem anno (131) in Romana synodo 30 episcoporum, considente presbiterorum et abbatum multitudine, juxta decreta pontificalia et institutiones canonicas ne hoc amplius a quoquam præsumeretur prohibuit sub interminatione anathematis, decretum faciens in hec verba: « Si quis deinceps episcopatum vel abbatiam de manu alicujus laycæ personæ susceperit, nullatenus inter episcopos vel abbates habeatur, nec ulla ei ut episcopo vel abbati audientia concedatur. Insuper ei gratiam beati Petri et introitum æclesiæ interdiciamus, quoadusque locum, quem sub crimine tam ambitionis quam inobedienciæ, quod est scelus idolatriæ, cepit, non deserit. Similiter etiam de inferioribus æclesiasticis dignitatibus constituimus. Item: Si quis imperatorum, ducum, marchionum, comitum, vel quilibet secularium potestatum aut personarum investituram episcopatus vel alicujus æclesiasticæ dignitatis dare præsumpserit, ejusdem sententiæ vinculo se astrictum sciat. » Sequutus est autem in hoc Patrum exempla, licet jam per multa annorum curricula dampnabilis hæc consuetudo inolevisset, et in usum conversa esset. Dicitur enim

A in septima universali synodo a quinque patriarchis et 330 patribus sub Adriano papa habita, capite 3. « Omnis ælectio episcopi, presbyteri vel diaconi, a principibus facta irrita maneat, secundum regulam quæ dicit: Si quis episcopus secularibus potestatibus usus æclesiam per ipsos optinuerit, deponatur et segregetur, omnesque qui illi communicant. » Item in octava universali synodo habita a quinque patriarchis sub Nicholao I pontifice, cap...: « Promotiones vel consecrationes episcoporum concordans prioribus conciliis hec sancta et universalis synodus electione et decreto episcoporum flori constituit, et statuit atque promulgavit, neminem laycorum principum et potentum semet inserere electioni vel promotioni patriarchæ vel metropolitæ aut cujuslibet episcopi, ne inordinata hinc et incongrua fiat confusio vel contentio, præsertim cum nullam in talibus potestatem quemquam potestativorum laycorum habere conveniat, sed potius silere et attendere sibi usquequo regulariter a collegio æclesiæ suscipiat finem electio futuri pontificis. Si quis vero laycorum ad concertandum et cooperandum invitatur ab æclesia, licet hujusmodi cum reverentia obtemperare asciscantibus. Quisquis autem secularium principum et potentum, vel alterius dignitatis laycus, adversus communem et consonantem atque canonicam ælectionem æclesiastici ordinis agere temptaverit, anathema sit donec obediat et consentiat. » Item ex concilio Niceno, cap, 6: « Per omnia manifestum est quia si quis præter voluntatem et conscientiam metropolitani fuerit ordinatus, hunc sanctum et magnum concilium statuit non debere esse episcopum. » Item ex concilio Antiocheno cap.... « Si quis presbiter vel diaconus per secularem dignitatem æclesiam Dei optinuerit, deiciatur, et ipse et ordinator ejus a communionem modis omnibus abscidatur, et sint sub anathemate sicut Simon magus a Petro. » In electione igitur et consecratione domni Diensis evidenter ostenditur operata divinitas, quia per hanc occasionem sanctæ Dei æclesiæ sub papatu domni Gregorii multis retro annis obnubilata ælectionis æclesiasticæ splenduit veritas. Viderint igitur viri cordati quid juris imperatoribus, regibus et principibus in ælectione pontificis reservetur.

(Fol. 97.) Commisit autem ei vicces suas in Gallia, ubi plurimum Symoniæ serpebat pestis iniqua; quia perrari illic erant, qui non essent aut Symoniaci, aut a Symoniacis ordinati, aut per manum laicam investiti (132). Plurimum illi inculcans, potestate data non abuti, quo minus depravata corrigeret,

VARIE LECTIONES.

³²⁹ Coæqualior c.

NOTE.

(128) Hugo anno demum 1106 obiit.

(129) At contra Gregorius in litteris ad Anselmum Luc. Regest. I, 21 monet ne ab Henrico rege investituram accipiat Kal. Sept., ind. 12 (1073). K.

(130) De consecratione Hugonis Gregorius in Registro I, 69 litteras dedit ad comitem Diensem VII

Kal. April., ind. 12, i. e. ipso consecrationis die 16. m. Martii 1004; Pascha celebratum est die 20 Aprilis K.

(131) Sequenti anno 1075, ut docuit Pagius ad h. a. K.

(132) Cf. epist. Gregorii Regist. I, 79. K.

dampnanda recideret, sancta et honesta doceret, et docenda faceret. Scripsit et ad praelatos Gallicanarum ecclesiarum, quæ sunt juris sancti Petri, epistolam pro suo censu debito beato Petro in hæc verba: «Gregorius (133) episcopus, servus servorum Dei, omnibus abbatibus et praelatis tam monachorum quam et canonicorum per Gallias constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. Fratritatem vestram, dilectissimi fratres, latere minime credimus quasdam æcclesiarum vestrarum beato Petro et nobis annuo census persolvere ex præcedentium Patrum institutionibus debere. Sed quia quidam vestrum partim negligentia, partim vero tenaci induratione hæc hactenus minus plene quam oporteret egerunt, hos ut emendari et debita solvere³⁴⁰ studeant, omnes autem ut apostolico præcepto: *Cui vectigal vectigal, cui tributum tributum*, optemperetis commonemus. Unusquisque enim non quod suum est, set quod alterius, querat; quoniam si digne redarguitur, qui prout oportet propria non largitur, qua sententia dignus est, qui nec aliena rapere, nec debita metuit retinere, dicente Domino: *Quæ vultis ut faciant vobis, hæc facite et vos illis. Et: Quod tibi non vis, alii non feceris*. Nunc igitur, quia dilectum filium nostrum Hugonem Diensem episcopum ob æcclesiasticæ utilitatis diversa negotia in Gallias vices nostras exequaturum mittimus, et quia nemini potius credere debemus, quem in omnibus a nobis sibi injunctis fideliter egisse comperimus, quæ nobis ex ecclesiis vestris specialiter debetis, vos illi ad nos perferenda persolvere, ac de retentis satisfacere jubemus.»

Ipso anno apud Casam Dei (134) monasticum suscepit habitum dominus Jerento, mense Novembrio, die 1. Hic ortus territorio Viennensi, patre Arnaldo, matre Agnes nomine, nutritus est diligenti cura et industria a domno Hugono Cluniacensium patre, (fol. 98) litteris etiam imbutus est ab his qui majoris auctoritatis videbantur in Cluniaco. Postquam vero adolevit, seculo adhesit, et factus est velut expers gratiæ quam adeptus fuerat, levitati omnino studens, canonicæ professionis normam rejiciens, militaria potius instrumenta appetens. Studebatque seculo crescere, non Deo. Animus quietis impatiens, laboris impiger, domari non poterat. Implebatur in eo illud ethnici (135) verissimum de juvene inberbi testimonium, cujus quia nostrum non est meminisse, qui novit recolat. Hoc

A sane de eo omnes qui noverunt perhibent testimonium, levissimum quidem eum mente et corpore, et tamen gratum fuisse, et ita seculo deditum, ut ejus jam facta conversio omnibus videretur esse miraculo. Ubi vero voluntati satisfacisse se vidit, cœpit jam aliquando tedere quod libuerat. Sed rursus inter ipsa conversionis primordia dum cuperet se extendere ad insolita, reverberatus animo proclivior redibat ad solita. Vicit tandem metus mortis et gehennæ hominem. Credidit se satis tuto periculo, Christi protectus auxilio. Omnia postposuit, omnia deseruit, et ad Casam Dei se contulit, ubi tunc temporis nullæ divitiæ, nulla gloria, sola habitantibus sufficiebat inopia. Vasta erat heremus, utpote quæ ante annos 20 habitationes hominum non noverat. Sanctus illam Robertus primus incoluit, qui animo et corpore mundo mori et Christo vivere paratus fuit, quod libellus de vita ejus scriptus (136) plenius elucidat scire volentibus. Anno enim ab incarn. Dom. 1043³⁴¹ illuc venit, ubi præfuit domui³⁴² annis 9, et factus monachus³⁴³ et abbas præfuit annis 15³⁴⁴ (137), et migravit ad Dominum anno 1067, successorem suum designans nomine Durannum. Ad hunc ergo locum veniens, cui post obitum præfati patris prædictus abba Durannus præerat, sumpsit animum et formam discipuli, sed mox compulsus est magister fieri, et prioratus suscepit officium jussu abbatis et totius congregationis. Tristabatur, quia quod desiderabat esse nequibat: et quia aliis præesse rogabatur, ipse in se de se mirabatur. C Triennium in ipso mansit officio sub abbatis imperio, providens pro posse et nosse necessaria pauperibus Christi, et insudans utilitati æcclesiæ. Promotiones æcclesiasticorum graduum adeptus est per manum domui Hugonis Diensis episcopi, a primo usque ad septimum. Invigilabat enim idem sollicitus gregi sibi credito, et legationis sibi creditæ sollicitas servans excubias, primum concilium celebravit apud Ansam, secundum apud Clarummontem (138), in quo Stephano Arvernensi episcopo, Podiensis sedis invasore, quia pro ambitione male sedem suam deseruerat, Willelmo quoque Symoniaco et invasore sedis Arvernensis deposito, (1077) consecratus est præfatus abbas Durannus Arvernorum episcopus, peracto decennio regiminis sui in loco Casæ Dei, qui etiam post biennium petitione et voluntate fratrum curam regiminis Siguino dereliquit. Tertium Divioni. Persequebatur Symoniacos,

VARIÆ LECTIONES.

³⁴⁰ -bita sol- *deletu*. ³⁴¹ M . . . c.; *numerum restitui ex chron. Malleacensi*. ³⁴² d . . . c. ³⁴³ *voæ absc. sa*. ³⁴⁴ *nuverum supplevi ex chron. Malleacensi*.

NOTÆ.

(133) Desideratur in Registro Gregorii. K.
(134) S. Robert-la-Chaise-Dieu, diœceseos Clarmontanæ:

(135) Horatii, de arte poet. 161 seqq.

(136) Auctore Geraldo de Venna expolita demum a Marbodo; v. Mabilonii Acta SS. ord. S. Bened. Sæc. VI, tom. II, pag. 183.

(137) Scilicet ecclesiæ, et cellæ prope eam constructæ.

(138) Habitum est in Idibus Augusti, ut ex litteris Hugonis Diensis ad Rudolfum Turonensem archiepiscopum patet. Mansi XX, 483. Anno 1076 hoc concilium congregatum esse docent litteræ Gregorii ad episcopos Galliæ, quas vide infra. K.

adversus quos ei jugis pugna, conflictus fuit perpetuus, quos etiam prout potuit ab æcclesia eliminavit, et orthodoxos substituit.

Anno ab incarn. Dom. 1073. Grimoldus abbatiam (139) dimisit die sancti Nicholai. Rodolphus successit, ordinatio ejus die sancti Urbani.

Anno ab incarn. Dom. 1076, 10. Kal. Mai terræ motus factus est, feria 6, luna 14, et hoc anno fuit gelu magnum a 7. Idus Decembris usque Idus Martii.

(Fol. 97.) Quartum concilium tenuit Augustuduni (1077); pro quibus autem causis Eduense celebratum sit concilium, in litteris domni papæ advertere licet, quarum textus iste est: *Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri Hugoni, venerabili Diensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Gerardus Cameracensis electus ad nos veniens, etc.* (140).

(Fol. 98.) Juxta hec itaque mandata apostolica congregata est synodus venerabilium Patrum apud Æduam, sub tutela et protectione Christi domini, assensu et laude Hugonis ducis, anno ab incarnatione Domini 1076 (141), ubi convenerunt ex Francia et Burgundia multi illustres viri, episcopi et clerici, abbates et monachi quamplures, anno papatus domni Gregorii VII, quarto. Dux Hugo justitiam Burgundiæ præerat, Linguonensem æcclesiam Rainardus cognomento Hugo regebat, vir ad prime rhetoricis inbutus studiis, clarus ingenio, sermone facundus, scientia præditus, affabilis alloquio et prudens consilio. Obierat anno ipso Divionensis cenobii abbas Adalbero, et, ut in talibus assolet, de abbate substituendo inter monachos loci diversa ferebatur electio. Quod videlicet cenobium antiquæ nobilitatis religionis stemmate sub Willelmi abbatis regimine fuerat decoratum. Sed tunc Roberti ducis violentia et prælatorum incuria, subditorum quoque segnitia a pristino rigore videbatur aliquantulum imminutum. (fol. 98'.) Et quia quod intus ceciderat, foris diu stare non poterat, intus parum erat religionis, foris cumulis desolationis. Pro tantis angustiis anxietatibus et tribulationibus, ab his quorum erat mens sanior pastor querebatur idoneus. Pontifex Linguonensis et dux, quorum erat istud prospicere, concilio intererant; de multis enim, ut præscriptum est, partibus honesti quamplures illo convenerant. Aderat inter alios etiam prior Casæ Dei, ut querimoniam faceret injuriam æcclesiam suæ illatarum; quem quia ante conversionem notum habuerat Linguonensis episcopus, nunc in aspectu immutatæ habitudinis cordis et corporis ejus applaudebat et congratulabatur ei, divinam collaudans potentiam, qui lenitatem dissolutionis

ejus, quam habuerat in seculo, infrenaverat monastici ordinis et regularis gravitatis freno dans in eo exemplum omnibus sub remigio alarum suarum confugientibus, non desperare de sua misericordia, cujus tanta in isto adoptionis filio agnoscebant beneficia. Concilio ergo inito, circumsedentibus Patribus tractatum est de multis sanctæ ecclesiæ utilitatibus, et earum determinatio secunda, tertia quoque et quarta protelata est die. Accusatus est in eodem concilio Remensis ecclesiæ invasor Symoniacus Manasses a clericis Remensibus; et suspensus ab officio, quia vocatus ad concilium ut se purgaret, non venit. Qui cum canonicis Remensis æcclesiæ accusatoribus suis a concilio redeuntibus plurimas parasset insidias, demum domos eorum fregit, præbendas eorum vendidit, et bona eorum diripuit. Inde cum a Roma litteras accepisset, ut in concilio cum sex se purgaret episcopis, Romam ivit (142). Quinta autem die, quia Lugdunensis sedes, Humberto Symoniaco expulso et in locis Jurensibus monacho facto, vacabat antistite, a latere domni Linguonensis electus est Gebuinus archidiaconus, vir morum prohibitate venustus, ut præficeretur Lugdunensi æcclesiæ (143). Hoc totius concilii acclamavit assensus, hoc etiam Lugdunensis ecclesiæ clericorum et laicorum qui aderant expetiit bonæ voluntatis affectus. Raptus igitur ab altari quo confugerat, diligentius servatur, ut in die Dominico more solemniori benediceretur. Doluit super hoc Linguonensis episcopus, clericusque qui aderat Linguonicus; quia amisisse videbantur virum in æcclesiasticis et secularibus negotiis per necessarium, cui plurimum innitebantur. Sed prævaluit concursus sententia concilii, quia sic erat præfinitum et placitum in oculis Domini. Sexta jam sessionis die assurgit Linguonensis idem e medio circumsedentium, et ut vir nobilis et urbana eloquentiæ, ratione composita attentos sibi reddens auditores et benivolos, replicuit aliqua de dampno ecclesiæ sibi commissæ illato, quod quasi eruisset ei oculum, cui suum tulissent archidiaconum, in quo spes omnis, in quo refrigerium, in cuius sibi erat caritate solatiium. Sic honesta verborum serie matris desolationem plangens, et filiæ orbitatem nontacens, replicat antiquam nobilitatem æcclesiæ Divionensis, zelum Willelmi abbatis in rigore justitiæ et fervore disciplinæ, et districta ordinis moderatione, nunc autem in obitu abbatis omnia ad nichilum fere redacta, intus parum religionis, foris cumulos tribulationis, adeo ut quæ quondam multis æcclesiis pastores et rectores idoneos præposuerat, nullum qui ei præset de suis invenire posset. (Fol. 99) Confugere se profitetur ad Dei bonorumque vi-

NOTÆ.

(139) S. Vitoni.

(140) In registro Gregorii IV, 22, adduntur signa chronologica: *Data juxta Padum in loco qui dicitur Ficarolo, iv Idus Maii, indictione, 13, i. c. 1077. Vide in Gregorio VII.*

(141) Idibus Septembr. Vide epistolam Hugonis Diensis Mansi I, XX, 492.

(142) Ex Registro Gregorii V, 17, patet præter Manassen archiepiscopum Remensem accusatos fuisse Hugonem Bisontinum, Richerium Senonensem, Gotefredum Carnotensem, Richardum Biturigensem, Rodulfum Turonensem. K.

(143) Epistola Hugonis Diensis ap. Mansi XX 488 K.

rorum consilium, ut anxietatis suæ, cujus erat hoc providere et disponere, aliquod in rectore substituendo, qui vere rector diceretur et esset, inveniret solatium. Cum perorasset, et a legato spe promissa consilii et anxilii jussus esset edicere, quem eidem officio dignum de circumscendentibus, quia in ipsa æcclesia non inveniebatur, vellet præficere: ille priorem Casæ Dei manu designans, et simul in verbis procumbens, et genua flectens: *Date*, ait, *mihî hunc piscem de fonte Dei*. Et ut facilius postulata acciperet, Hugonem ducem sibi sociavit in precibus, ut ejus mereretur bonitas quod se per se posse diffidebat. Oculi ergo omnium in eum qui rogabatur diriguntur. Sed quia præfatus Romanæ sedis legatus noverat, virum acris ingenii et animi, et dissolutionem noverat habitatorum loci et instabilitatem terræ, parcens ei, quamquam nosset utillimum, in concedendo erat difficilis. Temptabant etiam qui cum priore a Casa Dei venerant, modis quibus poterant electioni contradicere; sed quia voluntas fuit Domini, in cujus manu corda sunt regum, ut petitis annueret auctoritas et laus promulgavit concilii. Illis ergo tumultuantibus, vimque quo nisu poterant inferre parantibus, hic dum clanculo fugam pararet, jamque elaboretur, capitur, tenetur, et flens multumque dolens, suis etiam resistentibus et contradicentibus, in concilium reducit, et episcopo Linguonensi laude circumscendentium per manum redditur: a quo sollicitè custodiendus, remoto suorum amminiculo, solus deduci est jussus. Cumque moneretur a presidente episcopus, ut de concessis Deo gratias ageret, et virum honore dignum sibi commissum adjuvaret, et in omnibus ut decebat honeste tractaret, prædecessorum, Brunonis scilicet episcopi Willelmi abbatis, quorum laudabilis prædicatur societas et caritatis unanimitas, mentionem faciens: *Si*, inquit, *istum non adjuvero, non dilexero, non ea tractavero caritate et dulcedine, qua Bruno Willelmum, de personæ ab honore meo*. Divinenses autem fratres concilio primo die interfuerant, et quia per se nequibant, electione pontificis sui ordinare æcclesiam concesserant. Sexta erat feria qua hæc facta sunt; et quia electio fratrum, quibus præesse debebat, ut assolet requirebatur, hæc fuit diffinitio concilii, ut si die Dominico fratres electioni consentientes advenissent, electus benediceretur: si non electio cassaretur et ad sua regredi sineretur. Ob id ab episcopo et duce nuncio præpeti cursu Divioni directo, die et hora præstituta fratres adveniunt, electionem factam scripto roborant, et obedientiæ ejus subditi non reformidant. Laudant in jubilo cordis et oris Dominum et magnificentem eum ^{346, 347} in unum exaltant nomen ejus in id ipsum. (Fol. 99.) Uno igitur die, id est die Dominico 13 Kalendas Octob. consecrati sunt apud Eduam sum-

ma omnium exultatione et tripudio, domnus Gebulinus in Lugdunensem archiepiscopum ab ipso Romanæ sedis legato, et præfatus electus in abbatem Divionensem a prædicto Linguonensi episcopo. Multa tunc utilia et sanctæ Dei ecclesiæ proficua in illo tractata et definita sunt concilio. Quo soluto, ad sua quique redeunt. Lugdunum præsul adivit, archiepiscopum beatificandum in gloria cælesti civibus expectantibus et desiderantibus assignavit, quem cum gaudio totius urbis in sede prædecessorum ejus Hyreni atque Fotini ante tempora secularia preelectum locavit. Nec fuit vana populi exultatio, quæ in dies augmentatur, et sine carebit, quia pastor eorum benignus, in arce poli sacerdos jam beatificatus (144) dum vixit illi adhesit qui est corona sanctorum et exultatio, qui loco non tenetur, et termino non augustatur, nec fine concluditur. A quo donatus præmio immortalitatis beatæ, civibus et omnibus ad se confugientibus patrocinator. Cujus quia jam in pace factus est locus, et in Syon cælesti habitatio ejus, oremus eum, ut et nos, qui felicibus ejus gaudiis non invidemus, piis suis precibus ad se trahat, cursum nostrum in bono deduci et expleri optineat: cum, qui cum ipso uno in loco electus, uno et die est consecratus utinam tam sorte beata! precibus indefessis protegat, et dilectores suos et veneratores secum in celesti gloria nos ascribi faciat.

Stephanus autem Podicensis invasor eum Diensi episcopo Romanæ sedis legato Hugoni multas parasit insidias, novissime eum ad concilium apud Clarum Montem, cum canonicis ante altare sanctæ Mariæ convenit, et se placitis ejus de episcopatu obtemperaturum, si in concilio fons causæ ejus prolongaretur, promisit. Clerici quoque idem talem promiserunt, si promissis fidem episcopus servare nolle, se eum deserturos, et Romanæ sedi obedituros, Igitur post expletionem concilii Clarimontensis, propter pactionem quam ipse promiserat infra dies 15 quibus a præfato Diensi episcopo moneretur ab episcopatu cessaturum, ante expletionem dierum statutorum, cum jam Lugdunum venisset, ad Podium rediit, paucis secum comitibus assumptis, domnus Hugo, quia omnes tyrannidum invasoris illius suspectam habebant, et in celebratione missæ post recitatum evangelium intrepidus clamor et populum, quia erat absens Stephanus, de pactione cum eo facta convenit, et ne ei in posterum obedirent apostolica auctoritate prohibuit, data in eum qui se absentaverat, excommunicationis sententia, si ulterius ecclesiæ incubare præsumeret. Quam ejus excommunicationem domnus papa confirmavit, scribens episcopis Galliarum in hæc verba:

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, universis Galliarum episcopis et cunctis ordinibus sub

^{346, 347} cum c.

VIARÆ LECTIONES

NOTÆ.

144) Obiit a. 1082.

eis constitutis, quæ pro meritis debetur, salutem et apostolicam benedictionem. Notum esse volumus caritati vestræ (145), etc. »

Igitur electus noster, Linguonensi comitatus episcopo ad sibi commissum locum deveniens, ingressus est Divionense cœnobium, quod numquam antea viderat, mense Septembrio die 21, et quia locum illum tali provitore vel pastore propitia ditasset divinitas, ex tunc et modo beneficiis multis ejus declaravit pictas. Invenit fervorem ordinis, quem in predecessoribus fuisse acceperat, tepuisse tum prælatorum incuria tum subditorum segnitia habitacula servorum Dei usibus instituta laicis intrantibus et exeuntibus communia, intus parum religionis, foris acervos tribulationis. Ecclesiam annuis stipendiis egentem, ere alieno oppressam, ornamentis ecclesiasticis spoliatam. Urebat ob hoc curarum estibus, quæiebatur cogitationum fluctibus, cum videret suscepisse se regendam æcclesiam magni nominis, magnæ antiquitatis et antiquæ dignitatis, et se conspiceret egentem omnibus bonis, intus et extra omni destitutum solamine, quo fultus regulariter cum sibi commissis Deo quiret servire. Hoc enim sibi summum et maximum erat refugium in verbis Domini dicentis: *Primum querite regnum Dei et justitiam ejus, et omnia adjicientur vobis* (Matth. vi 33). Noverat, quia cum cresceret interius religionis studium, exterioris quoque substantiæ accederet supplementum. (Fol. 102.) Ad quod sectandum quia sui eum ex equo non adjuvant, Cluniacum abiit, consilium et auxilium ab abbate Cluniacense quæsit, quia de loco illo per Wilhelmum, prædecessorem suum, recolendæ memoriæ virum, fons derivaverat religionis, de quo postmodum omnibus vicinis, exteris quoque et longe positis, satis abundeque propinaverat. Nec ut volebat invenit. Quæsit a Deo corde contrito et humiliato et invenit: prope est enim obtritit corde Dominus et sacrificium ei gratissimum spiritus contribulatus. Ad fontem igitur Dei hic, quem in electione sua Linguonensis episcopus piscem de fonte Dei nominaverat, rediit, pisces octonos octonæ beatitudinis virtute coruscus secum adduxit, quos vere pisces dixerim pro sedula meditatione spiritualitatis, quam intendebant, ut piscis aquam fluminis; et fonti sibi commissio, quem viciorum pruriginem sentinosum purgare decreverat, saltus super aquas pennis virtutum dantes immisit. Ex his priorem constituit, ceteris officia singula deputavit, ut eorum exemplo doceret reliquos vicia calcare, virtutes appetere, et desuetos animos habitantium assuesceret moribus religiosorum. Sed quid multis immoror? Tanta acta sunt ejus labore et industria, Dei præduce gratia, ut qui vidisset antea locum torpore negligentiae confusum,

attendens nunc felici exercitatione virtutem floridum, clamet in jubilo cordis: *Hæc mutatio dextere excelsi* (Psal, Lxxvi, 11). Ceperunt jam ad ejus mōnita multi nobilium et mediocrium sua relinquere, et regulari disciplinæ se subdere, sequæ abnegantes sub ejus ducatu Deo regi uni et vero militare,

(Fol. 100 Celebravit, et quinque concilium 1078 donus Diensis episcopus apud urbem Pictavorum (146), ubi quanta Deus operatus sit et quanta erga servos Christi diabolus conatus sit, ex litteris ipsius domino papæ directis conjicere possumus, quarum textus iste est: Domino ac meritis beato papæ Gregorio, Hugo humilis presbyter Diensium, in domino Deo salutem. In concilio, quod Pictavis per gratiam Dei cum aliquo fructu celebravimus, multa nobis pericula prius in itinere, multa nobis adversa in ipsa civitate, tum in concilio, tum extra existerent. Ecce enim rex Francorum contrarius sibi ipsi, quia contrarius erat regi celi, misit litteras primum mihi, in quibus confitebatur Domino, desiderio desiderans se vocari filium meum, et cum omni gloria et honore auctoritatem nostræ legationis commendabilem efficiens. Deinde comiti, tum etiam episcopis sui juris litteras misit adjurans eos omni attestazione, et suæ majestatis ac fidelitatis reos esse instituens: scilicet comitem, si pateretur nos uspiam ubi posset conventicula et quasi concilia, sic eo vocans, celebrare; episcopos vero, si interessent vel nostris faverent decretis, in quibus nitēbamur splendorem coronæ ejus obfuscare et principum regni ejus. Ex hac ergo adversitate inimici veritatis audaciam nacti, nobis insultando eos pene traxerunt in sinistram, quos considerabam ad dexteram, et videbam, et non erat qui cognosceret me. Ecce enim pestis et dedecus sanctæ æcclesiæ, archiepiscopus Turonensis, et cum eo episcopus Redonensis, superbissime perversi, totum pene occupaverunt concilium. Redonensis namque comprobatus est reus quia non prius ordinatus in clericum, ordinatus est in episcopum; promissa prius ac postmodum data pallii cappa ab episcopo Andegavensi Redonense tamen illud nesciente, set aliud ante ordinationem confitente; scilicet cum eques esse, equitem inimicum ab equo dejecit, et hujus Redonensis socius eques dejectum illum vulnere confodit: qui pro ea dejectione et vulnere in mortem occubuit. Nos igitur multorum precibus inclinati nondum depositum, sed interim suspensum, quia suæ utilis erat æcclesiæ, vestræ misericordiæ præsentandum et judicandum reliquimus. Turonensis vero comprobatus est ante episcopatum decaniam emisse, quam ex consuetudine ejus æcclesiæ, nisi qui jam sacerdos fuisset vel jam futurus sacerdos esset, habere non posset. Hic igitur Turonensis nullo modo cano-

NOTÆ.

(145) Data Bibianello x. Kal. April., ind. 15, i. e. 1077. Registr. IV, 19. Vide in Gregorio VII. De eodem eodem die data est epistola IV, 18. ad canonicos Anicienses. K.

(146) xviii Kal. Febr. ex epistola Hugonis Diensis ad papam, Mansi XX, 490. Canones vide ibidem 498. K.

nice electus, non potuit optinere a rege donum A episcopatus, usque dum nepos hujus ipsius per nummos præfatam decaniam fuerit adeptus. De Symonia etiam aliter accusatus est, quia cuidam militi silvam promiserit, si pro episcopatu eum juvisset. Quod cum postea miles ipsi improbasset, Andegavensis episcopus affuit, qui nobis ex eodem clara voce testimonium perhibuit. Longum est, pater, enumerare turbas et conflictus, quos et quantas, quomodo et ubi hic Turonensis nobis intulerit: aliquando pro Rodonense numquam ratiocinando sed semper garriendo, aliquando pro se inclamitando, cum omni suorum garrulitate et impudenti audacia clericorum. Nam dum etiam archiepiscopum Lugdunensem pene inflecteret ad tuitionem suam, ita ut pro eis oraret vel obloqueretur, foribus ecclesie effractis servientes eorum securibus armata manu introeuntes, ita concilium magno tumultu exturbaverunt, quod fratrem T. in mortem dedissent, nisi Dominus ut scuto bonæ voluntatis suæ coronasset eum, Ita nobis cum paucitate ac dedecore relictis, Turonensis et suffraganei ejus cum superbo tumultu inordinatè et non canonice recesserunt. Altera die in ecclesia beati Hylarrii inito concilio, nulla nobis promissa vel præmissa satisfactione de injuria, iterum draco ille insurgens tanquam leo rugiens non potuit audiri diutius; sed exerentes gladium spiritus, quod est verbum Dei, pereussimus ejus superbiam, et decreto hujus negotii prolatò suspendimus eum etiam a sacerdotali officio. Et quia sedem apostolicam appellavit, ubi se purgaturum fuisse de Symonia asseruit, ad apostolicam sedem eum remisimus, et vestro C deponendum relinquimus. Abbas Bergensis ecclesie de Flandria fuisse Simoniacus comprobatus est, et depositus, Bysontinus archiepiscopus nec Eduensi nec Pictavensi concilio se præsentavit, nec canonicam misit excusationem. Belvacensem pulsatum de Symoniaca, et qui post decretum præbendas vendiderit, judicandum vobis remisimus; Noviomensem pro causa sua similiter; item Ambianensem pervasorem, cum ordinatoribus suis, videlicet Laudunense, Suessionense, Silvanectense. Mala quedam nostra etiam intestina reticemus, quia personas, a quibus sunt illata, Deo juvante quam citius venturi, commodius vobis in aure dicemus. Causas Andegavensis comitis sicut præcepistis, ab ipsis ore audientes, rationabilem pene esse credidimus; sed de absolute ejus non presumentes, diffinitionem ejus rei prudentiæ sanctitatis vestræ, committimus. Si quid vero minus scripsimus sanctitati vestræ, Teuzo filius vester, fidelissimus cooperato noster in Domino, de Tarvenensi episcopo cum Pictavensi quid statuerimus plenius intimabit. Providet itaque sanctitas vestra, ne diutius tam obprobriose nobis improperetur, quod Symoniaci vel quicumque criminosi a nobis suspensi vel de-

positi, aut etiam dampnati, libenter currunt Romam; et ubi deberent sentire ampliorem rigorem justitiæ, inde reportant quasi misericordiam pro voluntate; et qui antea nec in levibus præsumpserunt peccare, postmodum exercent aptissimam negociationem cum tyrannide in commissis sibi æcclesiis. Ora, sanctissime papa, pro me, inutili servo sanctitatis vestræ.

(Fol- 100.) Domno Gregorio summo pontifici, patri et domino suo, M. (147) Dei gratia Remorum archiepiscopus, fidelem servitutis et obedientiæ subjectionem et orationis devotionem. Vestro, domine, interventu et obsecratione reddidi dominæ M. marchisæ omnia quæ de me suus antecessor tenuit, et ad defendenda eadem consilium meum et auxilium ac receptus meos promitto fideliter et promisi, et de rejiciendo G. et recipiendo comite A. quidquid ipsa quæsierat paratus sum exequi. Ad quæ omnia confirmanda diebus sacris pentecostes cum confratre nostra fidei vestro T. (148) Viridunensi episcopo suæ civitati interfui, relictis causa necessitatis suæ in sacrosancto tempore meis omnibus necessariis. Sed ego fidelis vester et per omnia ecclesiæ jura vobis obedire paratus vestrum de archiepiscopo Viennensi G. (149) summopere requiro consilium et imploro judicium, qui in archiepiscopatu meo presbiteros degradavit et eosdem iterum regradavit; legatum se Romanum, cum non esset, simulavit; marsupium suum non sub appellatione veritatis, sed imitatus eos qui, ut ait Apostolus, questum estimant pietatem, cum tandem impleisset, a diocesi mea ad suam rediit. Quapropter ad honorem Dei et Romanæ ecclesiæ hujusmodi præsumptionem et simulationem, sicut decet, corrigite, ne deinceps quisquam in alieno præsumat aliquid tale. Notum etiam facio vobis quod suffraganei mei episcopi, Laudunensis et Suessionensis, tertium Ambianensem in archiepiscopatu meo, me nesciente ut pote Romæ posito, episcopum consecraverunt, primum contra decretum vestrum, quo statueratis ne quis saltem archiepiscoporum eum consecraret episcopum qui a laica persona accepisset episcopii donum, maxime cum idem ipsi interfuissent apud Augustudunense concilium, ubi dominus H. Diensis episcopus promulgavit et statuit coram omnibus hoc vestrum æcclesiasticum decretum. Hoc igitur, præter id quod diximus, contra auctoritatem et canones factum et etiam inauditum cunctisque qui sanum sapiunt mirabile et plus quam dici possit stupendum, si placet deputetur irritum. Quin potius, quiasine metropolitano justè expleri non potest a quibuslibet coepiscopis consecratio pontificis, sicut scitis, oratum et exoratum vos esse volo, ut ad honorem Dei vestrum que ac nostrum tam temerariam ecclesiastici ordinis confusionem zelo justitiæ corrigatis, ut sciat unusquisque in gradu suo et modo persistere, non aliena

NOTÆ.

(147) Manasses.
(148) Theodorico.

(149) Guarmundo.

sibi temere arrogare. Obsecro etiam benivolentiam **A** honoris vestri, ut dignitatem quam antecessores vestri antecessoribus meis archiepiscopis servaverunt, et privilegiis aliisque scribis ad posterorum memoriam reliquerunt, mihi reservare dignemini; ne irritum aut infractum fiat privilegium, quod ipse dedistis mihi, scilicet ut vobis ipsi interpellatus et non interpellatus respondeam, et legatis vestris Romanis, non ultramontanis qui conjuncti Romanis querunt quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, et sub honestis nominibus cupiditati suæ consulunt, non æclesiæ Dei. Unde propter talium pudendas reprehensiones et vocationes, mihi, qui totius Galliæ episcopos debeo convocare, liceat confidere de vobis sine legatorum vocatione, donec ad pascha veniam ad vos Deo volente. Preterea volo obnixè supplicare, et prænnunciare vobis, ut quoniam in absentia mei nuper apud vos commorantis multa prave et inordinate acta sunt in partibus meæ diocesis, ego vero non potero omittere quin ministerio nostro utar in his æclesiasticè corrigendis: si quid pro hoc de me accusationis perlatum fuerit vobis, ne hoc vel cito credatis, vel moleste erga me accipiatis, sed illud in præsentia nostra ante vos dimittatis, quia ego nullatenus volo excedere metas auctoritatis. Quandoquidem enim illi, qui legatos vestros se faciunt, multo justius ego debeo per vos ea quæ sunt providentiæ nostræ corrigere, quam quisquam aliena tractare. De comite Æbalo, qui me in præsentia vestra accusare temptabat, et se sua neque fidelitatem vobis verbis simultantibus commendabat, satis **C** promptu habetis cognoscere, cujus potius sinceritas fidelitatis erga vos videatur existere, utrum mea qui Deo et vobis paratus sum per omnia obedire, an illius qui et apud vos per semetipsum impugnat beati Petri æclesiam, et apud nos per Manassem et suos sequaces in suo castro receptos persequitur beatam Mariam. Manasses enim, de quo diximus, cui nos jussu vestro quod in nos amiserat, si ad æclesiam matrem suam rediret, indulimus, conscientia sceleris sui depressus nec ad nos vult redire, nec paci æclesiæ concordare, quin potius cum illis suis sequacibus, quia factis non potest, verbis et maledictis æclesiam meque lacerare non desinit. Unde, ut de ipso Ebalo taceam, in quem vos credo justam et apostolicam exercere sententiam, super Manasse instantè deprecò sanctitatem vestram, ut aut jubetis eum ad suam regredi, et ulterius non impugnare æclesiam, aut in eum ejusque fautores et cooperatores apostolici vigoris dirigatis animadversionem. Dignamini etiam ad eorum receptores scribere aptam epistolam, ut aut eos contra æclesiæ jura non retineant, aut pari sententia se multatos agnoscant. Restat mihi hoc vobis dicere, quia dominus Hugo Diensis episcopus interdixit episcopum

nostrum Drogonem sedis Tarvenicæ, qui tantæ est senectutis, ut cum ante episcopatum diu permaneret in ordine presbiterii, jam nunc ultra tempus 60 annorum gradum tenuerit episcopii, et pene per singula momenta propinquat exitui. Quapropter volumus vos obnixius exorare, ut cum jussu vestro dignemini restituere ministerio suo, ne, quod magnopere formidamus, in hac moriatur interdictione. De hoc vero quod me interpellastis, ut in conductu episcopi Parisiacensis aliquos vobis milites mitterem, notum vobis facio quod ego volebam dirigere; sed comes de Arlonis Fulco rediens ab urbe Roma hoc mihi intimavit ex vestra parte, quia libenter me de ipsa transmissione militum importabatis, ideo ut in regione nostra strenue et intentius exequeretur domnæ marchisæ **M**. Pro hoc igitur a vobis veniente missatico, remansit a nostra parte prædictæ expeditionis transmissio. Valeat sanctitas vestra, pater reverentissime.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo fratribus Hugoni Diensi episcopo et Hugoni Cluniacensi abbati salutem et apostolicam benedictionem. Quia in sanctæ Dei, cui divina dispositione præsidemus, Ecclesiæ, etc. (150). »

Rescriptum ejusdem ad Manassem Remensem archiepiscopum: *Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri M. Remensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem. Cum vos ea a sede apostolica flagitatis. Requiro* (151).

Sextum nichilominus celebravit concilium apud Lugdunum, pro quibusdam negotiis, quorum discussionem ei dominus papa imposuit, scribens ad eum in hæc verba (152).

GREGORIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri HUGONI Diensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Quod divina clementia pacem Ecclesiæ tuæ restituit, etc. Vide in Gregorio VII, epist. extra Registrum vag., n. 49.

Dum igitur hæc ei litteræ allatæ fuissent, et locus concilii apud Lugdunum constitutus esset, Remensis etiam archiepiscopus juxta tenorem litterarum ad idem se purgaturus invitaretur concilium, posito domno Hugone apud Viennam pro corporis curatione, nuntii præfati archiepiscopi venerunt ad eum, multis et maximis precibus et muneribus ad hoc eum flectere cupientes, et ob id ei in præsentem trecentas purissimi auri uncias, domesticis quoque ejus preciosa donaria offerentes, insuper et celamentum ne ulli mortalium id proderent jurare volentes, ut cum sex episcopis, quos ipse Remensis eligeret de suffraganeis suis, ei ut se purgaret concederet, remota inquisitione infamiæ; addentes etiam quod nec sperare poterant, sed tamen nichil intemptatum relinquere volebant, quod si ei solo concederetur facultas se purgandi, inestimabiles thesauros auri, et

NOTE.

(150) Registr. VI. 3. Data ad Sanctum Germanum xi Kal. Septembris, ind. 1. K.

(151) Igitur non ad manus erat. Data, ut supra.

Registrum VI, 2.

(152) Desideratur in Registro. K.

qui etiam numerum excederent, se juraturos, et in super sacramentum, ne cui hoc proderent. Quod totum virilis ejusdem legati animus respuit. Et quia inexpugnabilem ejus erga pecuniam animum vidit, timens sibi, concilio interesse noluit, et ideo synodali judicio est depositus, tum quia se purgare noluit, tum quia audientiam Eduensis, Pictavensis et ipsius Lugdunensis subterfugit (183).

Celebravit et septimum apud Avennionem, in quo depositus est Achardus Arelatensis inceptor, et electi sunt Gibilinus in Arelatensem archiepiscopum, Lantelmus in Ebredunensem eque archiepiscopum, Hugo in Gratianopolitanum episcopum Desiderius in Cavalicensem, quos post expletionem concilii secum Romam duxit, et consecrati sunt a papa ³⁴⁸.

(Fol. 102.) His ergo interim sepositis, beati patris Gregorii VII Romanæ Ecclesiæ pontificis, magni illius Gregorii cujus hodie flores eloquii in ecclesia redolent univoci et æquivoci, jam in tuto positi, jam decurso mundi naufragantis pelago, quietis æternæ fida statione potiti, securi prædicemus gesta magnifica, et quos tribulationum impetus pro sancta sustinuerit æcclesia, et sustinens mira et indicibili superavit constantia, ut esset libera casta atque catholica, divina comitante elementia pia prosequamur instantia. Natus est igitur in urbe Roma, parentibus civibus Romanis, et, quod maximum est religiosis, ascribendus civis curiæ cælestis; et ab ineunte ætate æcclesiasticis mancipatus officiis, pueritiam suam non sine certis, quæ eum illustrem futurum jam tunc signarent documentis, religiosis personis comitatus excoluit. Adolescentiam assumpto sanctitatis proposito inter mundi contemptores non sine magnis perfectionis indiciis perdomuit, Juventutem nichilominus militiæ christianæ dedicatam, sicut ætate ita sana doctrina et firmamento veritatis roboratam, sub præclaris totius christiani nominis tutoribus et præsulibus, publicis sanctæ æcclesiæ mancipavit utilitatibus. (fol. 102.) Hic ob singularem excellentis ingenii prærogativam a Nicholao papa in archidiaconatum matris ecclesiæ proventus, strenua et laudabili hujus officii administratione in totius orbis notitiam et religiosorum dilectionem brevi devenit. Decedente vero papa Alexandro, ad summum Christiani regiminis culmen accitus et electus, divinitate in electi sui exaltatione commu- nem servorum suorum devotionem incitante, ad perferendum quod abhorrebat jugum, quodque semper quidem animi, aliquando autem corporis fuga declinaverat, mansuetum animal Domino suo cervicem subdidit. Electionem vero de se factam ipse

A per se publicavit, scribens Desiderio Cassinensi abbati in hæc verba :

Gregorius in Romanum pontificem electus, D. abbati monasterii sancti Benedicti Montis Cassini, salutem in Christo Jesu. Dominus papa A. mortuus est, etc. (184).

(1073.) Consecratus igitur in justitia et sanctitate miro modo assiduus votis prose et grege sibi commisso excubans, urgente pastoralis officii necessitate, distorta perversorum corda ad rectitudinis lineam summa vi corrigere nitens, veritatem Dei absque personæ acceptione omnibus patefecit, nactus omnium honorum dilectionem ob zeli Dei fervorem et justitiæ executionem. Sed quia nulla est societas luci ad tenebras, perditorum hominum odium et detractionem, immo persecutionem acerrimam incurrit; regiam tamen viam, quam semel intraverat inconcussus, immotus, per arma justitiæ a dextris et a sinistris fortiter incessit. Ac primo qui dem apostolica auctoritate et veridicis sanctorum Patrum animatus sententiis, ad eliminandam Symoniacam heresim et præcipiendam clericorum castitatem pro commissi sibi officii debito vehementer exarsit. Audiant igitur qui audire volunt, ut muniantur, qui audire nolunt, ut confundantur, quam libera quamque catholica voce contra insanos impiorum latratus impiaque molimina aususque nefandos intonerit hic propugnator æcclesiæ. Cum enim omnes fere sua quererent, non quæ Jesu Christi, et adherere mallent discipulatu Symonis quam pauperiem Christi servare in unitate fidei; ministri quoque divini sanctuarii fœdam libidinosæ contagionis pollutionem contra jus fasque usurpatam et subintroductam nolent abjicere, investituræ etiam æcclesiarum a laicis indebite usurparentur; (1078, Nov. 19) ipse pro communi ecclesiæ utilitate et necessitate in Lateranensi palatio aggregata synodo, circumsedentibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus et religiosis Deumque timentibus clericis et monachis, de suprascriptis et aliis ecclesiæ commodis tractans, hæc decretalia promulgavit capitula (185).

Quicumque militum etc.

Hec sunt beatissimi papæ synodalia decreta moribus corrigendis idonea, sanctorum Patrum decretis consona, cælo rorante stillata, universis fidelibus inculcanda, amplectenda atque tenenda, justitia dictante prolata, fortitudine roborata, prudentia promulgata, temperantiæ virtute prædita. Sed perversi dum in eorum norma vitæ suæ perversitate offendunt, hec gravia, hec difficilia, hec, quia corrigi nolunt, emendari refugiunt, omnimodis appel-

VARIE LECTIONES.

³⁴⁸ major pars paginæ vacat.

NOTÆ.

(183) Synodus habita est inter d. 3 mensis Januarii et 17 mensis Aprilis 1080. Vid. litteras Gregorii ad Manassem Remensem in Registr. VII, 12, 20. Cfr. quoque ibid. VIII, 17, 18, 19, 20. K.
(184) Data Romæ 11. Kal. Maii. ind. 11. Registr.

I, 2. Pauli Bernriedensis Vita Gregorii, 28. Vide in Gregorio VII K.

(185) Mansi XX. 509 et Mon. Germ. SS. V, p. 314, 315 (*Patrologia* t. CXLVIII).

lant impossibilia. O mentem amentem! O spurcam A nequitiam et nequissimam spurcitiam! Numquid si perditorum mores hominum corrigi refugientes desipiunt, justitia silebitur, pietas conculcabitur, et æcclesiasticæ animadversionis gladius a sanguine prohibebitur? Væ rectori, quem denotaverit sententia hujusce maledictionis! *Maledictus, ait, qui prohibet gladium suum a sanguine* (Jer. XLVIII, 10). Gladium a sanguine prohibere est prædicationis verbum a carnalis vitæ interfectione retinere. Ob hanc igitur causam, quia scilicet sanctam Dei ecclesiam castam esse volebat, liberam atque catholicam, quia de sanctuario Dei Symoniacam et neophytorum heresim et fedam libidinosæ contagionis pollutionem volebat expellere, membra diaboli ceperunt in eum insurgere, et usque ad sanguinem præsumpserunt in eum manus inicere, et ut eum morte vel exilio confunderent, multis eum modis conati sunt deicere. Sic surrexit inter regnum et sacerdotium contentio, accrevit solito gravior sanctæ Dei ecclesiæ tribulatio.

(Fol. 104.) Heinricus enim, Heinrici imperatoris filius, adversus Deum et matrem omnium catholicorum Romanam æcclesiam superbe tumidus, quia vita ejus prava sanctorum Patrum decretis et canonicis aversabatur institutis, adversus Deum et adversus Christum ejus insurrexit, æcclesiasticis sanctionibus impie factus rebellis, membra diaboli contra eum incitando, et omnes quos potuit minis, blanditiis, terroribus, muneribus contra eum armando, facta cum multis episcopis Lothariensis et Transrhenensibus conspiratione. Posito (186) enim adhuc in diaconatus officio eodem papa sanctissimo, cum de eo sinistra et inhonesta ubique ferretur fama, propter imperialem dignitatem et patris matrisque reverentiam, necnon propter spem correctionis ejus, sepe ab eo litteris et nunciis est admonitus, ut memor clarissimi generis, memor imperialis dignitatis, vitam suam moribus imperio congruentibus institueret, ut regem se et imperatorem moribus ostenderet, operibus exhiberet. Sed quia cum ætate illius quoque pariter crevit iniquitas, sublimatus in ordine pontificatus, auctoritate officii sibi commissi multo sollicitius ad vitæ meliorationem eum in dies hortabatur; cum ille excusatione ætatis fluxæ et fragilis de die in diem monita ejus se suscepturum verbis quidem promitteret, ceterum re et exaggeratione culparum, malo eorum in quorum manus curia erat consilio, penitus conculcavit. Hinc jam proclivior factus ad scelera, præceps præcipiti usus consilio ferebatur per devia. Visum est papæ beatissimo, ut familiares ejus, quorum machinationibus per episcopatus et monasteria inductis Symoniace lupis pro pastoribus, ecclesiæ innocentiam heresi nefanda fedaverat, ad penitentiam vocaret, venientes susciperet, respuentes a communione cor-

poris Christi et consortio fidelium separaret; ut vel sic eum ab eorum surreptione et maligno consilio segregaret, admonens eum ut eos excommunicatos a domo, a convivio, ab omni familiaritate et communione suâ expelleret. Interim vero invalescente contra eum Saxonum causa, cum vires regni et præsidia a se videret deficere velle, epistolam ei direxit supplicem et humilitate plenam, penitentiam de perpetratis agens, emendationem pollicens, et suam ei obedientiam et fidele adjutorium contra rebellantes promittens. Et hoc postmodum legatis ejus Humberto Prænestino et Giraldo Ostiensi episcopis in illorum manus per sacratas eorum stolas, quas collo gestabant, jurejurando confirmans. Textus autem epistolæ iste est:

(Fol. 103^b.) « Vigilantissimo et desiderantissimo domno papæ Gregorio apostolica dignitate cælitus insignito, Heinricus Dei gratia Romanorum rex debiti famulatus fidelissimam exhibitionem. Cum regnum et sacerdotium, ut in Christo rite administrata subsistant, vicaria sui ope semper indigeant, oportet nimirum, domine mi et pater amantissime, quatinus ab invicem minime dissentiant, verum potius Christi glutino conjunctissima indissolubiliter sibi cohereant. Namque sic et non aliter conservatur in vinculo perfectæ caritatis et pacis, et Christianæ concordia unitatis et æcclesiasticæ simul status religionis. Sed nos, qui Deo annuente regni jam sortimur ministerium, sacerdotio ut oportuit per omnia jus et honorem non exhibuimus legitimum. Quippe datæ nobis a Deo potestatis vindicem gladium non sine causa portavimus, nec tamen in reos, ut iustum fuit, judiciaria illum censura evaginavimus. Nunc autem divina miseratione aliquantulum compuncti, et in nos reversi, peccata nostra priora vestræ indulgentissimæ paternitati nos accusando confitemur, sperantes de vobis in Domino, ut apostolica vestra auctoritate absoluti justificari mereamur. Eheu criminosi nos et infelices! partim pueritiæ blandientis instintione, partim potestatis nostræ imperiosa libertate, partim etiam eorum, quorum seductiles nimium sequuti sumus consilia, seductoria deceptione, peccavimus in cælum et coram vobis, et jam digni non sumus vocatione vestræ filiationis. Non solum enim nos res æcclesiasticas invasimus, verum quoque indignis quibuslibet et Symoniaco felle amaricatis, et non per ostium sed aliunde ingredientibus, æcclesias ipsas vendidimus, et non eas ut oportuit defendimus. At nunc, quia soli absque vestra auctoritate æcclesias corrigere non possumus, super his, ut etiam de nostris omnibus, vestrum una consilium et auxilium obnixè querimus; vestrum præceptum studiosissime servabitur in omnibus. Et nunc imprimis de æcclesia Mediolanensi, quæ nostra culpa in errore est, rogamus, ut vestra apostolica districtione canonice corrigatur, et exinde ad cæteras corrigendas

NOTE.

(186) *Posito* — *confermans* ex epistola Gregorii ad Germanos, quæ in codice Udalrici 146, apud

annalistam Saxonem et Bernriedensem 78 servatur. Cf Bertholdum a. 1075.

auctoritatis vestrae sententia progrediatur. Nos ergo vobis Deo volente in omnibus non deerimus, rogantes id ipsum suppliciter paternitatem vestram, ut nobis alacris addit elementer in omnibus. Litteras vestras non post longum tempus cum fidelissimis nostris habebitis, ex quibus nostra quae dicenda adhuc restant, Deo dante, plenius audietis. » (157)

(Fol. 104.) Verum (154) commisso praelio et victoria optenta, ad vomitum canis rediit, vota fregit, excommunicatos in communionem et gratiam suscepit, ecclesiarum confusionem non abhorruit. Pius autem papa adhuc animum ejus temptandum credens, litteras ei direxit comonitorias, ut recordaretur domini Dei sui, recordaretur promissi, nec inhonoraret honorantem se, nec crederet se fallere posse Deum: adiciens Deum superbis resistere, humilibus autem dare gratiam, parcensque ei et moderaminis ³⁴⁹ apostolici erga eum censuram conservans ³⁵⁰, quem potuisset pro hoc solo scelere ³⁵¹ juste punire juxta decretum ³⁵² Gelasii papae (159), in quo ait scribens ³⁵³ Anastasio imperatori, cap....: *Sicut non potest quilibet perversitatis ³⁵⁴ communicatore suscepto non pariter ³⁵⁵ percursus approbari, sic nec potest ³⁵⁶ refutari perversitas complice ³⁵⁷ sectatore perversitatis admissio. Legibus ³⁵⁸ certe vestris criminum conscii ³⁵⁹ susceptoresque latrocinantium pari ³⁶⁰ judiciorum pena restringuntur ³⁶¹ nec expers facinoris estimandus est ³⁶², qui licet ipse non fecerit, tamen ³⁶³ facientis familiaritatem ³⁶⁴ sedusque receperit.* Et haec papa ³⁶⁵ Gelasius. Ceterum hoc in patre.... juxta quod ait Gregorius in decretis ³⁶⁶ cap. 299 illud erat ³⁶⁷ praedicabile, quia erat in eo sollicitudo ³⁶⁸ cauta, non remissa, correptio ³⁶⁹ diligens, non severa, sed sic alterum ³⁷⁰ condiebat ex altero, ut et boni ³⁷¹ haberent amando quod facerent ³⁷² et pravi metuendo quod fugerent ³⁷³.

Misit etiam speciales epistolas quibusdam episcopis Galliae et Germaniae (160) bulla sua signatas, ut ad erigendam ecclesiae dejectionem et eliminandam hereticam pravitatem reparandamque ministrorum

VARIAE LECTIONES.

³⁴⁹ - inis jam excidit in c. ³⁵⁰ - rvanus jam excidit in c. ³⁵¹ - scelere jam exidit in c. ³⁵² - retum jam excidit in c. ³⁵³ - ens jam excidit in c. ³⁵⁴ - versitatis jam excidit in c. ³⁵⁵ - non pa - jam excidit in c. ³⁵⁶ pot - jam excidit in c. ³⁵⁷ complice sectatore jam excidit in c. ³⁵⁸ - hus jam excidit in c. ³⁵⁹ - cii sus - jam exc. in c. ³⁶⁰ pari jam exc. in c. ³⁶¹ - ntur jam exc. in c. ³⁶² - mandus est jam exc. in c. ³⁶³ - en jam exc. in c. ³⁶⁴ - em jam exc. in c. ³⁶⁵ papa jam exc. in c. ³⁶⁶ - lis jam exc. in c. ³⁶⁷ erat jam excidit in c. ³⁶⁸ sollicitu - jam excidit in c. ³⁶⁹ - reptio jam exc. in c. ³⁷⁰ - c alterum jam exc. in c. ³⁷¹ boni jam excidit in c. ³⁷² facerent jam excidit in c. ³⁷³ fu - jam excidit in c.

NOTÆ.

(157) Hanc epistolam medio anno 1073 scriptam Dridum Moguntinum archiepiscopum 11 Non. Decembr., ind. 13, i. e. 1074 datam. Ad eundem de Herimanno Bambergensi episcopo et Wernerio Straburgensi, qui regis partibus favebant, epistolas Registr. III, 2, 4, scripsit, et ad Oltonem Constantiensem Registr. I, 60, III. Id. Martiis, ind. 13, i. et 1075. K.

(159) Mansi, VIII, p. 33.

(160) Ad Manassem Remensem, de quo vide supra, ad Isembertum Pictavensem Reg. I, 73; II, 2, 23; ad Rogerium Catalaunensem I, 86; ad Dietwinum Leodiensem II, 61; ad Rainerium Aurelianensem III, 17, V, 9, 20; ad Liemarum Bremesem II, 28; ad Herimannum Bambergensem I, 84; ad Henricum Spirenses V, 18. K.

(161) Respicit, ni fallor, ad epistolam Registr. I, 60 datam xv Kal. April., ind. 12, et II, 19 ad Sige-

castitatem confortarentur manus dissolutae, et roborarentur genua debilia eorum. (Fol. 104.) Qui nimia usi levitate, et ex regis stoliditate et potestate tenebrarum rebollandi accepta occasione, praecipua sedis apostolicae parvipendere non timuerunt, et se non pastores ovium, sed mercennarios evidenti indicio probaverunt. Constantiensis hic, unus eorum, Otto dicebatur episcopus, quem hujusmodi ausu temerario corripuit praefati Romani pontificis auctoritas, mittens ei et archiepiscopo Mongentino litteras (161); quas cum Otto parvipendisset, obstinatum ejus animositatem papa corripuit, secundo missis ad eum litteris in haec verba (162):

« Gregorius VII, servus servorum Dei, Ottoni Constantiensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem. Perlatum est ad nos » etc. *Vide epistolas Gregorii VII, Patrol.* t. CXLVIII.

Verum quia ille non solum apostolicae sedi contraria ausus fuit praecipere, sed et praecipulis ejus repugnare nec adquiescere voluit, audiamus missam a papa Constantiensi clero et populo epistolam, in qua liquido continetur, quod qui apostolicae sedi inobediens extiterit, nulla ei fidelitas exhibitio nec ex sacramentorum obligatione fiat:

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, clericis et laicis, majoribus et minoribus in Constantiensi episcopatu consistentibus, Christianam legem diligentibus, salutem et apostolicam benedictionem. Misimus fratri nostro, episcopo vestro Ottoni, etc. » *Vide in Gregorio VII.*

Item Roberto Flandrensium comiti: « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, R. Flandrensium comiti salutem et apostolicam benedictionem. Ex parte omnipotentis Dei et auctoritate beati Petri apostolorum principis te rogamus, etc. » *Vide ibid.*

Item ad laicos pro exequendis superioribus statutis:

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiis, Berthaldo, Rodolpho, Welfon ducibus (163) salutem et apostolicam benedictionem.

(162) Desiderantur haec epistolae in Registro Gregorii; servatae sunt in Vita Gregorii Pauli Bernriedensis 37, 38, et in codice Udalrici 142, 143. K. (163) Carinthiae et Sueviae; Welfonis nomen desideratur in Registr. II, 45, et apud Paulum Bernriedensem 39; data Romae 3, id. Jan., ind. 13, i. e. 1075. K.

Scimus quoniam prudentia vestra, » etc. *Vide in A Gregorio VII.*

Item ad omnes clericos et laicos in regno Theuthonicorum constitutos de eadem re (164): « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus clericis et laicis in regno Theuthonicorum constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. (Fol. 106') Audivimus quod quidam episcoporum, » etc. *Vide in Gregorio.*

Quia ergo sunt quidam qui dicunt, inaudita hæc domini papæ præcepta, quatenus a secularibus potestatibus, ut ab officio cessent, vi coercantur scismatici episcopi, et ut officium eorum non recipiantur: scrutemur gesta patrum, et videamus ad edificationem audientium, si quid simile invenitur in serie scripturarum divinarum. Et certe nihil hic novi non hæc prima diaboli in sanctam æcclesiam temptatio, nec prima ejus hæc est medicinalis defensio. Pelagius papa vir magnæ in Christo et in æcclesia gloriæ vir magnæ auctoritatis et gratiæ, videamus quid dicat de Paulino Aquileiensi pseudoepiscopo a Mediolanensi contra morem canonicum ordinato. Ait itaque, scribens Johanni patrio; « Relegendes litteras excellentiæ vestræ, de injuria quidem, quam vobis iniquorum hominum præsumptio, ingressit, valde doluimus. Sed quia scimus occulto Dei judicio animam vestram, etsi per aliorum iniquitatem ac superbiam a contaminatione scismatis custoditam, egimus omnipotenti Deo gratias, qui etiam de malis hominum actibus bona operari consuevit. Nec enim sine illius factum esse credimus, ut irsensati et perversissimi homines ad hoc usque prosilirent, ut suam divisionem catholicam esse credentes æcclesiam, a sua vos pollutione prohiberent. Sic enim per misericordiam Dei etiam nescientibus illis factum est, ut a scismaticorum communione eruti, catholice quam diligitis servari vos contigisset æcclesiæ. Quamvis igitur vestra per illorum scelus utilitas facta sit, nolite tamen impunitam præsumptionem iniquorum hominum crassari permittere. Si enim hoc, quod in vestram gloriam præsumperunt, non fuerit vindicta compressum, quid in minoribus valeant ambigi ultra non debet. Exerceate igitur debitam in talibus auctoritatem, et ne eis amplius talia committendi crescat spiritus, coercionibus reprimantur. Ad hoc siquidem Dei nutu in vos talia præsumperunt, ut vobis talia corrigentibus, ab eorum scelere alios possitis Deo propiciante munire. » Et post aliqua: « Auferte tales ab illa provincia, utimini oblata vobis a Deo opprimendi perfidos occasione. Quod tunc plenus fieri poterit, si auctores scelerum ad clementissimum principem dirigantur, et maxime æcclesiæ Aquileiensis invasor, qui et in scismate, et a scismatico maledictus, nec honorem episcopi potest optinere, nec meritum. »

Pelagius Valeriano: « Quod a vobis poposcimus,

et nunc iterum postulamus, ut Paulinum Aquileiensem pseudoepiscopum et illum Mediolanensem episcopum ad clementissimum principem sub digna custodia dirigatis: ut iste, qui episcopus esse nullo modo potest, quia contra omnem canonicam consuetudinem factus est: ultro alios non perdat; et ille, qui contra morem antiquum eum ordinare præsumpsit, debita canonibus vindictæ subiaceat. » Item Pelagius Johanni defensori; « Eleutherius frater et coepiscopus noster queritur, clericos suos sibi contra canones superbire, et id quod nobis jubentibus facta in scrinio cautione promisit, ut cotidianis diebus vigiliæ in ejus celebrentur ecclesia, illis contemptentibus implere non posse. Et ideo experientia tua eos, quos tibi esse ostenderit contumaces, debita objurgatione compece. et modis omnibus vigilare compelle. » Item Augustinus super Johannem, omelia 11: « Siquidem vult Deus concitare potestates adversus scismaticos, adversus dissipatores æcclesiæ, adversus exulatores Christi, non mirentur, quia Deus concitat ut a Sara verberetur Agar. Mirantur quidam, cum moventur potestates christianicæ contra detestandos dissipatores æcclesiæ. Si non moventur, quomodo redderent Deo rationem de imperio suo? Intendat karitas vestra quid dicam, quia hoc pertinet ad principes seculi, ut temporibus suis pacatam velint matrem suam ecclesiam, unde spiritaliter nati sunt. » Et Paulo post: « Nabuchodonosor rex decrevit dicens: *Quicumque dixerit blasphemiam in Deum Sydrac Misac et Abdenago, in interitu erit et domus ejus in dispersione.* Ecce quomodo C rex alienigena sevit, ne blasphemetur Deus Israel, qui potuit tres pueros de igne liberare. Et nolunt ut se viant reges christiani, quia Christus exufflatur, a quo non tres pueri, sed orbis terrarum cum ipsis regibus a gehennæ ignibus liberantur? Quis igitur reprehendet post hæc si comprimantur a seculi potestatibus scismatici, dissipatores ecclesiæ, conculcatores regis divinæ, prævaricatores constitutionis canonicæ?

(Fol. 107.) Horum igitur et ceterorum sanctorum decretorum Heinricus contemptor factus est, juvenis animi impetus et appetitus non refrænans sed stultorum malivolis consiliis nimium fidens dans; qui corrupti et abhominabiles facti in iniquitatibus suis, inreprehensibiliter vivere detrectantes reprehendi non ferebant. (*Epist. ad Germ.:*) Mittebatur (163) ei crebra domni papæ legatio tum, litteris; tum etiam religiosi personis et utique fidelibus suis, quibus secrete vocabatur ad penitentiam de sceleribus suis, dictu quidem horrendis, et tamen pluribus notis et per loca plurima divulgatis, pro quibus non solum excommunicari, sed absque spe recuperationis omni deberet regni honore destitui, et ut excommunicatos, quorum consilio præceps ferebatur ad scelera: a sua divideret participatione, ne communicando quibus non licet, in eorum transiret consor-

NOTE.

(164) In Registro desideratur hæc epistola; legitur apud Paulum Bernriedensem 41. K.

(163) *Mittebatur* — *abnegare coegit* ex epistola ad Germanos.

tium, quorum non abhorrebat communionis sacrilegium ; Cf. [Hon. ep. 1, 2, 69] sed servabat odorem gesta quo recens erat imbuta. Qui quanti³⁷⁴ scripta aut verba per legatos missa, ejus declarant facta, cum non solum a perpetratis criminibus ad emendationem revocari non potuit, sed furore conscientiae mordacis arreptus, non prius destitit, donec omnes pene episcopos Italiae et Theuthonicarum partium, quotquot potuit, circa Christi fidem naufragare fecit, dum eos debitam beato Petro et apostolicae sedi obedientiam et honorem a domino Jesu concessum abnegare coegit. Quia vero justus diviti favere nescit, nec facit quidquam commendandi se causa, eum qui a vero devius superbiebat, potenter dominus papa redarguebat, sciens eam esse veritatis regulam, non accipere personam potentis in judicio, ideoque quorum crimina agnoverat, libera in eorum increpatione ferebatur voce. At ille reprehendi a quoquam aut corrigi inique ferens, occasionesque ab amico recedendi querens, quia non potest esse participatio justitiae cum iniquitate, introitum ejusdem beatissimi papae Gregorii VII. culpae cepit, ut culpas symoniae, quae ab eodem in se puniri timebat, in illum reflecteret. Ausus est etiam de expulsionem ipsius Romani pontificis, quem, ut ait Symmachus papa, *suo Deussine questione reservavit arbitrio*, stipatus factiosorum officio tractare, et eum concessum est peccatorum vincula solvere, criminum compedes frangere, hunc peccator superbiens conatus est, pro pudor ! a sede judiciaria propellere, ut posset sibi consimilem de suis consentaneis in ejus loco subrogare. Sed non est consilium contra Deum (Prov. xxi, 30). Quem humana improbant judicia, Deus approbat; et quem Deus tuetur et approbat frustra impetunt humana molimina. Sic igitur rex, non rex dicendus quia tyrannus, a Romana recessit ecclesia, factus infelix membrum illius qui est rex super omnes filios superbiae. Impletum est sane in eo illud Iheremiae vaticinium, quo suscepta in se totius humanae conversationis specie per lamentum queritur dicens: *Inebriavit me absinthio* (Thren. iii, 15.) Ebrius enim quod patitur nescit. Qui vero absinthio inebriatur, et hoc quod sumpsit amarum est, et tamen non intelligit amaritudinem qua repletur. (Fol. 107.) Sic et hic dimissus voluptatibus suis et per eas spontaneis tribulationibus traditus, absinthio est ebrius, quia et amara pro mundi hujus amore tolerat, et eandem amaritudinem caecitate cupiditatis et superbiae quasi ebrietatis insensibilitate ignorat. Stulti facti sunt consiliarii ejus et ignobiles, quos ab aeternae hereditatis consortio repellit servitus mentis. Nam sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum. Ignobiles facti sunt, quia qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii, 34). semper in laqueis, semper in vinculis, numquam liber a compedibus, quia semper in criminibus. Qui quamvis iniquiorum opera exercent, occupant tamen loca

A justorum ; et eorum se filios estimant, quorum per honoris concupiscentiam officia exterius administrant. Sed non sunt eorum filii quorum loca tenent, sed quorum opera exercent. Stulti itaque sunt quia veram sapientiam non intelligunt, ignobiles facti sunt quia nulla spiritus libertate renovantur. Illi positi ad superintendendum fidelibus premunt eos potius quam regant, quia sub nomine pastorum luera de religione sectantur. Sub eorum ducatu Deus irridetur, fides est obprobrio, veritas in crimine, et tanto est quisque despectior quanto justior, tanto abhominabilis quando laudandus. Qui cum in ecclesia esse videantur, longe ab ea fugiunt, non passibus gressuum, sed qualitatibus morum. Qui autem sint hii malorum incentores, qui regiae iniquitatis fautores et complices, qui castitatis ecclesiae spurcissimi et temerarii corruptores, suis jam laboribus, tribulationibus, tortionibus et calamitatibus satis superque compertum habet mater ecclesia. Episcopi, inquam, si tamen episcopodidendi sunt qui in reprehensibiliter vivere nolentes et reprimi a suis primoribus refugientes instituta canonica temerantes, et canonica invectione notari nolentes, ipsi etiam universorum matri ecclesiae et apostolicae sedi praedictum fecerunt, procul dubio usque ad contemptum illius grassantes, qui discipulis suis et per eos sanctae ecclesiae rectoribus loquitur, dicens: *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16 ; non recordantes decretorum Julii papae quibus statutum est, ut vires non habeat quidquid apostolicae sedis auctoritate obviaret, quoniam eadem sedes testante veritatis voce primum primatum optinuit, quae prima non diceretur, si aliam super se haberet ; quae etiam caput est omnium ecclesiarum, a qua omnes sumpsere originem. Primatum enim non synodalibus aut aliquibus commentatis meruit institutis, sed Domino largiente, qui ait : *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*.

C Hec Julius de primatu sedis apostolicae loquitur, cui omnium episcoporum definitiva judicia et congregandarum synodorum dixit privilegia reservata. Verum novi dogmatistae judicia apostolica spernunt, scripturas sanctas abjiciunt, de corde suo profitentes et mercedem scelerum traditi desideriiis cordium suorum in suimet a Christo abiectione recipientes. Hi igitur, concilio Warmatiae habito (1076, Jan. 24), ubi omnis quam patimur calamitas exorta est, abjecerunt a se jugum disciplinae (Leg ii, p. 44.) quum nullam adhuc in illos dominus papa anathematis destinasset sententiam, et sanctae obedientiae libellum repudii conscripserunt, praelationi sedis apostolicae superba et repentina temeritate abrenunciantes. (Fol. 108.) Primum hoc fermentum totam ecclesiae massam corrumpit. Conventus hic inter nativitatem dominicam et sequentem quadragesimam habitus est, ita distantibus spatiis ut quaecumque ibigere rentur Romam tempore synodi referri possent. Die

D

VARIÆ LECTIONES.

³⁷⁴ *supple* fecerit.

vero natalitio Andree apostoli (Nov. 30), ante ipsam A natalis Dei festivitatem apud Bavemberg Heinricho posito, tanta adhuc inter regnum et summum sacerdotium vigeat concordia, ut destitutio pontificis urbis ipsius, et substitutio alterius obedientie domni papae deputaretur. Ille igitur, qui ante nativitatem dominicam tantae in ecclesia magnificentiae erat, ut ad nutum illius mutationes ordinum fierent, paucis post nativitatem diebus inconventus et inauditus proscriptus est, et quantum ad illos depositus. Ex die enim, qua tanti ab omnibus habitus est, nullam eorum legationem accepit, usque dum illa veniret qua dictum est : *Descende, descende interdicimus tibi jus omne papatus* (Legg. II, p. 47).

Audiat coelum et obstupescat, intelligat terra et contremiscat. Legatur ex quo est religio christiana, B id ab aliquo praesumptum; dicatur quibus canonibus, quibus regulis, qua lectione, quo documento id sit adtemptatum. Auditum sub caelo non legitur, omnino nec dicitur, quod possit aliquis papam deponere, et concessa sibi privare potestate. Romanus enim pontifex non modo deponi, sed nec aliquo potest dijudicari. Audiant tantae praesumptionis auctores complices et fautores, quid Symmachus papa de privilegio Romani pontificis senserit. Ait enim in decretis suis capite 2 : « Aliorum hominum causas Deus volunt per homines terminare, sedis apostolicae pontificem suo sine questione reservavit arbitrio. Voluit beati Petri successores caelo tantum debere innocentiam, et subtilissimae discussionis indagini inviolatam exhibere conscientiam. » Et papa Gelasius : « Canones, inquit, sancti appellationes totius ecclesiae ad hujus sanctae sedis examen sanxere deferrí, ipsam vero a nullo prorsus appellari debere, ac per hoc illam de tota ecclesia judicare, ipsam vero ad nullius commeari iudicium, nec de ejus umquam praeeperunt iudicio judicari, sententiamque ejus constituerunt non debere dissolvi, ejus potius sequenda mandarunt decreta. » Et Anastasio imperatori scribens ait capitulo 3 : « Impeti possunt humanis praesumptionibus quae divino sunt iudicio constituta, vinci autem non possunt. Atque utinam sic contranitentibus perniciose non sit audacia, quemadmodum quod ab ipso sacrae religionis auctore prefixum est non potest ulla virtute convelli. Desinant ergo queso te temporibus tuis quidam per occasionem perturbationis ecclesiasticae praecipitanter ambire, quae non licet, ne illa quae male appetunt, nullatenus apprehendant, et modum suum apud Deum hominesque non teneant. » Melchides quoque papa in epistola Hispaniae episcopis directa de privilegio beato Petro et successoribus ejus vice Domini concessio sic ait post aliqua : « Hoc privilegium Dominus beato Petro clavigero suo concessit et sua vice solummodo commisit, quod ejus praerogativum cunctis successoribus suis hereditandum est atque tenendum futuris temporibus, quoniam et inter apostolos fuit quedam discretio potestatis. Et licet cunctorum par foret electio, beato tamen Petro

concessum est, ut aliis praemineret et eorum quae ad querelam venirent causas et interrogationes prudenter diserneret. Quod Dei ordinatione actum est, ne posteri eorum cuncta sibi vendicarent, sed ad unam beati Petri apostolorum principis sedem confluerent, ut inde suscipiant finem unde acceperunt initium institutionum, ne quandoque a suo discreparent capite. » Adrianus quoque papa in decretis suis : « Presul summus a nemine judicabitur. Scriptum est enim : *Non est discipulus super magistrum.* » (Fol. 108.) Audiant etiam novae hujus praesumptionis et praesumptuosae novitatis inventores et machinatores ex verbis ejusdem Simmachi papae quid mereantur, ut confundantur, et revereantur utinam ad penitentiam cap. 2 : « Si quis presbiter diaconus aut clericus papa incolume et eo inconsulto subscriptionem pro Romano pontificatu commodare aut pittatia promittere, aut sacramentum praebere temptaverit, aut aliquod certe suffragium polliceri, vel de hac causa privatis conventiculis factis deliberare atque decernere praesumpserit, loci sui dignitate et communiione privetur, pari sententia dampnando eum, qui hoc vivo sicut dictum est pontifice, quolibet modo fuerit ambisse convictus, aut certe temptasse. » Quod vero aequitate Petri roborentur apostolica iudicia, ait Innocentius papa : « Manet Petri privilegium, ubicumque ex ejus fertur aequitate iudicium. » Gregorius quoque sic ait inter cetera in decreto suo cap. 10 : « Nulli fas est vel posse vel velle transgredi praecipita apostolicae sedis, nec ejus dispositionis ministerium, quod omnium sequi oportet caritatem. Sit ergo ruinae suae dolore prostratus, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, quisquis apostolicis voluerit contraire decretis, sed extorris a sancto ministerio fiat. Non de ejus iudicio quisquam curam habeat quoniam jam dampnatus a sancta et apostolica ecclesia et auctoritate suae inobedientiae atque praesumptione a quoquam esse non dubitatur, quia majoris excommunicationis dejectione est exigendus cui sanctae ecclesiae commissa fuerat disciplina, qui non solum praelati sanctae ecclesiae iussionibus parere debuit, sed etiam alios ne praeterirent insinuare. Sit ergo alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit obtemperare praecipitis apostolicis. »

Sylvester etiam papa de non iudicanda prima sede sic ait cap. 6 : *Nemo iudicabit primam sedem, justitiam temperari desiderantem. Neque enim ab Augusto neque ab omni clero neque a regibus neque a populo iudex iudicabitur.*

Bonifacius papa de potestate Romanae ecclesiae et de his qui erga eam superbiunt, sic ait scribens Eulalio Alexandriae episcopo : « Olim et ab initio tantam percepimus a beato Petro apostolorum principe fiduciam, ut habeamus auctoritatem universali ecclesiae auxiliante Domino subvenire, et quidquid nocivum est, auctoritate apostolica corrigere et emendare. Et quia non potest Domini nostri Jesu Christi praetermitti sententia dicentis : *Tu es Petrus, et au-*

per hanc petram edificabo æcclesiam meam, et hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica extra maculam semper est servata religio catholica. De quaspe et fide separari minime cupientes, et patrum constituta sequentes, anathematizamus omnes qui contra sanctam Romanam et apostolicam ecclesiam superbiendo suas erigunt cervices, sequentes in omnibus apostolicam sedem et prædicantes omnia ejus instituta; et per omnia spero ut in una communione vobiscum, quam sedes apostolica prædicat, esse merear, in qua est integra et vera christianæ religionis et perfecta soliditas. Promittens sequestratos a communione catholicæ ecclesiæ omnes non consentientes sedi apostolicæ et eorum nomina inter sacra ministeria non esse recitanda. Dampnans et antecessores et successores meos, et omnes qui sanctæ Romanæ et apostolicæ ecclesiæ privilegia cassare nituntur. »

Et quod Romana æcclesia a nemine sit appellanda, Gelasius scribens omnibus episcopis cap. 4 (fol. 109') : « Cuncta per mundum novit æcclesia, quod sacrosancta Romana æcclesia fas de omnibus habeat judicandi, neque cuiquam liceat de ejus judicare judicio. Siquidem ad illam pertinet de qualibet mundi parte judicare, ipsam autem nemo est appellare permissus. Sed nec illa præterimus, quod apostolica sedes sine ulla synodo præcedente et solvendi quos synodus iniqua dampnaverit, et dampnandi quos oportuerit habet potestatem, et hoc nimirum pro suo principatu quem beatus Petrus apostolus Domini voce et tenuit semper et tenebit. » Et Kalistus papa in decretis cap. 1 : *Quidquid sine discretione justitiæ contra Romanæ ecclesiæ disciplinam actum fuerit, ratum habere ratio nulla permittit.* Nicholaus quoque de contemptu sedis apostolicæ universali synodo præsidens dixit : « Si quis dogmata, mandata, interdita, sanctiones vel decreta pro catholica fide, pro ecclesiastica disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum vel interdictione imminentium vel futurorum malorum, a sedis apostolicæ præsule salubriter promulgata contempserit, anathema. Si anathema est, qui contemnit decreta apostolica, quid mereatur, qui in reverendam sanctis omnibus apostolici nominis majestatem manum illicite ³⁷⁵ non timet extendere? Et ut tandem invincibili Dei gladio feriamus ³⁷⁶, audiant impugnatores ³⁷⁷ veritatis, propugnatores perversitatis ³⁷⁸, ex verbis beati Petri ³⁷⁹ apostoli cui præjudicium fecerunt quid mereantur. Si quis, ait, hunc, ad Clementem loquens, contristat, Christum qui ei cathedram docendi tradidit non recipit, et tamquam ³⁸⁰ qui Christum non suscepit, nec Domini fratrem ³⁸¹ suscepisse judicabitur, et ideo nec ipse suscipietur in regno cælorum. » Qui supra ³⁸² de episcopis loquens : *Qui, inquit, episcopos vexant, aut ammo-*

tere vel dampnare nituntur, ipsum Dominum dampnare per prophetam videntur, et ideo usque ad satisfactionem dampnati sunt. Et post pauca : *Qui, inquit, his resistit, Deo resistit, et qui eis injuriam vel contumeliam facit. Deo cujus legatione funguntur facit.* Sufficiunt ista, an adhuc ad confutandam adversæ partis ineptiam plura de scripturis ³⁸³ querimus testimonia? Accedat et Jheronimus dicat et ipse quid mereatur qui judicium sedis apostolicæ reprehenderit. Audiant malivoli ut instruantur, justi et benivoli ut roborentur et in fide catholica confirmentur. Ait inter cetera scribens ad Damasum : *Hec est fides, beatissime papa, quam in ecclesia catholica didicimus, quamque semper tenuimus, in qua si minus perite aut parum caute forte aliquid positum est, emendari cupimus a te, qui Petri et fidem et sedem tenes. Si autem hec nostra confessio apostolatus tui judicio comprobatur, quicumque me culpare voluerit, se imperitum vel malivolium, vel etiam non catholico nomine hereticum comprobabit.* Secundum hec ergo beatissimi Jheronimi dicta, que nullus fidelium ambigit veritate subnixâ, quisquis judicia reprehendit apostolica, heretica notatur infamia. Augustinus quoque dum tractaret de his, qui sunt inter hereticos computandi, vel qui non, sic ait inter cetera : « Dicit Apostolus : *Hereticum hominem post primam et secundam correctionem devita. sciens quia subversus est ejusmodi, et peccat in semetipso dampnatus* (Tit. iii, 10.) Sed qui sententiam suam quamvis falsam atque perversam nulla pertinaci animositate defendunt præsertim quam non audacia suæ præsumptionis perceperint, sed a seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, querunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint, nequaquam sunt inter hereticos computandi. » Quibus in verbis aperte ostenditur, eos procul dubio inter hereticos computandos, qui sententiam suam falsam atque perversam et errorem infami mente concretum, audacia præsumptionis adinventum, pertinaci animositate defendere moliantur, veritatem respuentes, a gremio matris ecclesiæ recedentes, unitatem scindentes, sanam doctrinam abjicientes, errorum spinis viscera materna scindentes, et præter id, quod evangelizatum est universali ecclesiæ, quod tenet, quod docet, aliena docendo anathematis apostolici interminationem non verentur, quorum nisi respiciant certus est interitus. Qui si dixerint obediendum potestati quoniam non est potestas nisi a Deo, et qui resistit potestati Dei ordinationi resistit, audiant quid idem Augustinus ad hec respondens dicat : « Quid inquit, resistit potestati, Dei ordinationi resistit; sed quid, si illud jubeat, quod non debes facere, hic sane contempne potestatem, timendo potestatem. (Fol. 109'.) Ipsos humanarum dignitatum gradus ad-

VARIÆ LECTIONES.

³⁷⁵ -illicite *dilectum*. ³⁷⁶ De gladio *se-ex conj. suppl.* ³⁷⁷ -atores *deletum*. ³⁷⁸ *perver-deletum*. ³⁷⁹ *Petri deletum*. ³⁸⁰ -mquam *deletum*. ³⁸¹ *fra-ex conj. suppl.* ³⁸² -pra *deletum*. ³⁸³ -ris *deletum*.

verte. Si aliquid jusserit procurator, nonne faciendum est? Tamen si contra proconsulem jubeat, non utique contempnis potestatem, sed eligis majori servire. Non hinc debet minor irasci si major prælata est. Rursum si aliquid proconsul jubeat, et aliud imperator, numquid dubitatur illo contempto illi esse serviendum? Ergo si aliud imperator, et aliud Deus, quid judicatis? Major potestas audienda est. Da veniam, tu carecerem, ille gehennam minatur. Hinc jam tibi assumenda est fides tua tanquam secutum, in quo possis omnia jacula inimici ignita extinguere. »

Sed fortasse domini et utinam fratres nostri decreta apostolica et canonicas sanctiones aut non legerant, aut lecta vel audita surda aure præteriorant, aut quod mage credendum est, et legerant et audierant, et lecta vel audita tenaci memoriæ commendarant, sed domino suo imperatori fideles adjutores et cooperatores haberi volunt cui juraverunt, cui per manus et sacramenta hominum fecerunt. Attendant hii qui hujusmodi sunt, quid de sacramentis episcoporum dicat Cornelius papa. Cornelius episcopus Rufo episcopo: *Sacramentum hæcenus³⁶⁴ a summis sacerdotibus et reliquis fidelibus³⁶⁵ recta fide minime cognovimus, sed³⁶⁶ sponte eos jurasse comperimus. Sacramentum³⁶⁷ igitur episcopis nescimus oblatum, nec a quoquam³⁶⁸ fieri debet.* Pius quoque papa de³⁶⁹ multimodis juramenti loquens: *Qui³⁷⁰ ait, per capillum Dei vel caput juraverit, ³⁷¹ et alio modo blasphemia contra Deum confessus³⁷² fuerit; si est ex æcclesiastico ordine³⁷³, deponatur, si laicus, anathematizetur. Et si quis per creaturas juraverit³⁷⁴, accerrime castigetur, et iuxta id quod synodus dijudicaverit sustineat³⁷⁵.* El Cornelius papa in eodem: *Hæc, ait sunt³⁷⁶ sanctorum patrum instituta; quæ si quis in vanum duxerit vel violare præsumperit³⁷⁷, hostis est animæ suæ, quia nemo contra prophetas, nemo³⁷⁸ contra apostolum, nemo contra evangelium facit³⁷⁹ aliquid absque periculo.* Audiant igitur ministri et provisores æcclesiarum qui Romanæ ecclesiæ præjudicium fecerunt, quid Gelasius papa decernit de privilegio imperatorum et omnium sanctæ Dei æcclesiæ sacerdotum. « Si, inquit, imperator catholicus est, salva pace ipsius dixerim, filius est, non præsul ecclesiæ. Habet privilegia potestatis suæ quæ administrandis publicis rebus divinitus consequutus est, et ejus beneficiis non ingratus contra dispositionem cœlestis ordinis nichil usurpet. Ad sacerdotes enim Deus voluit quæ ecclesiæ disponenda sunt pertinere, non ad seculi potestates, quas, si fideles sunt, ecclesiæ suæ et sacerdotibus esse voluit subjectas. Non sibi vindicet imperator alienum jus, et ministerium quod alteri deputatum est, ne contra eum abrupte tendat a quo

A omnia constituta sunt, et contra illius beneficia pugnare videatur a quo propriam consequutus est potestatem. Non a legibus publicis, non a potestatibus seculi, sed a pontificibus et sacerdotibus omnipotens Deus christianæ religionis clericos et sacerdotes voluit ordinari, et discuti et recipi de errore remcantes. Imperatores christiani subdere debent executiones suas ecclesiasticis præsulibus non præferre. Hæc, inquit Gelasius, de privilegio imperatorum et omnium ait sanctæ Dei ecclesiæ sacerdotum. »

Possemus et de sacramentis injustis minime observandis multam exemplorum copiam de scriptis patrum orthodoxorum Augustini, Jheronimi et ipsius Romanæ eloquentiæ fluvii, beati scilicet Ambrosii, deflorare, quod non semper solvenda sunt promissa omnia, contra eos qui dicunt obedientium regibus, imperatoribus et dominis omnibus quibus juratum est. quidlibet faciat, quidlibet jubeat; et hoc ad patrocinium sui erroris assumunt, quod in Petri epistola positum est: *Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis sed etiam discolis (I Petr. II, 18).* Quibus breviter respondemus, quod et nos subjectionem competentem discolis non negamus, sed discola jubentibus non obedimus. (Fol. 110.) Quod vero dicitur *in omni timore*, illum intelligimus timorem de cujus possessore dicitur: *Qui timet Deum, faciet bona (Eccli. xv, 1);* et: *Beatus qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis (Psal. cxi, 1);* et: *Initium sapientiæ timor Domini (Psal. x, 10).* Et Paulus in epistola ad Titum: *Admone inquit, illos principibus et potestatibus subditos esse et obedire ad omne opus bonum (Tit. III, 1).* Quem locum disserens beatus Jheronimus ita conclusit: *Si bonum est quod præcipit imperator et præses, jubentis obsequere voluntati. Si vero malum est et contra Deum sapit, responde illud de Actibus apostolorum: « Obedire oportet Deo magis quam hominibus (Act. v, 29); »* et super epistolam ad Titum: *Servi subditi sint dominis suis in omnibus quæ non sunt contraria Deo, ut si dominus ea jubet quæ non sunt adversa scripturis sanctis, subjiciatur domino servus; si autem contraria præcipit, magis obediatur spiritus quam carnis domino.* Item in eadem pulchre imperans servus uti obediant dominis, addidit: *tamquam Christo, ut scilicet non audiat servus ad naturalem dominum, si contraria præceptis Domini voluerit imperare.*

Hæc igitur contra illos qui adversus Deum tumide insani desipiunt, qui clavigeri ætheri vicarium divinitus electum, ab omni christianitate susceptum, sanctitate conversationis perspicuum, diuturnitate temporis confirmatum, quia viciis suis concinnare non vident, dejicere, pro pudor! conati sunt, paucis

VARIE LECTIONES.

³⁶⁴ hæcenus deletum. ³⁶⁵ fidelibus deletum. ³⁶⁶ sed deletum. ³⁶⁷ mentum deletum. ³⁶⁸ a quoque deleta. ³⁶⁹ de deletum. ³⁷⁰ Qui deletum. ³⁷¹ -verit deletum. ³⁷² Deum confess- deleta. ³⁷³ ord- deletum. ³⁷⁴ jur deletum. ³⁷⁵ sustin- deletum. ³⁷⁶ Hæc ait deleta. ³⁷⁷ præsum- deletum. ³⁷⁸ nem deletum ³⁷⁹ facit deletum.

dicta sint. Quorum conatus nefarios et impia molimina ipsa destruit divinitas, quæ regis Egypti significæ dum virtute Dei patrata suis fallatis moliuntur obscurare, dum in angelos lucis se transfigurant, dum speciem pietatis prætendunt et ejus virtutem abnegant, corrupti et aphominabiles facti in vanitatibus suis, *sepulcrum patens est guttur eorum venenum aspidum sub labiis eorum* (Rom. III. 13). Ad nichilum devenit tamquam aqua decurrens, quia *ova aspidum ruperunt et telas araneæ texuerunt* (Isa. LIX, 5), quibus melius fuerat malignorum spirituum consilia non recipere aut intra cordium penetralia concepta abscondere, que figurantur per aspidum ova, quam pro hujus mundi concupiscentia temporalia quolibet operari, nec sibi nec aliis profutura, quia nulla stabilitate fundata, quod exprimitur per aranearum telas. Verum quia sibi nimium creduli, et scripturarum auctoritatibus increduli, fecerunt quod non oportebat, evenit eis quod docebat. Nani sequitur: *Qui comederit ab oris eorum merietur*, quia qui eorum consilia receperit, vitam in se animæ extingit. *Et quod conditum est erumpet in regulum*, quia per suscepta et enutrita iniquitatis consilia in corpus antichristi aderescit, qui per consilium malignitatis eorum corde lectum ad plenam iniquitatem enutritur, de quibus recte subjicitur: *Caput aspidum suxerunt* (Job xx. 16), quia videlicet latentes suggestiones immundorum spirituum prava prius persuasione susceperunt, sed occidit eos jam lingua viperæ, quia capti leni subreptione dæmonum, veneno violentæ temptationis enecati sunt, et quid dicam enecati sunt? Jam sepulti, jam mole desperationis premuntur, jam pessimæ consuetudinis et consuetæ nequitie eorum fetore fideles gravantur, quadridiani enim sunt (Joan. XI, 39). Jam non tantum sorores, affines et parentes, sed et mater ecclesia quæ eos parturivit et lacte fidei imbuens enutrivit, utinam non ad pabulum ignis æterni, fetorem eorum sustinet. Sed potens est Christi dextera et hos suscitare, et fidem in eis firmam redintegrare, quæ potest de lapidibus suscitare filios Abraham. (Fol. 110^r.) Quorum dampnationem quia mater æcclesia viscerum suorum torsiones et parricidales manus quondam filiorum non sustinens gemit, videamus jam quid amicus sponsi egerit, quomodo ab eorum communione et societatis participatione filios prohibuerit, postremo qualiter nisi resipuerint gladio anathematis ultionem noxiis intentaverit. Ac primo quidem signiferi ipsius et incentoris malorum feriendam judicavit maliciam et sic in corpus malorum acuendam gladii limati et evaginati mucrone vindictam.

Henricus igitur, cujus mentem torpor iniquitatis constrinxerat, causa dissensionis et seminarium malitiæ et nequitie, in Romana synodo pro suis iniquitatibus a beatissimo papa excommunicatus eum complicibus suis atque fautoribus et a regno est depositus (Febr. 22), ut sola vexatio intellectum daret auditui, et quorum oculos culpa clauserat, pena ape-

riret. Nescit enim impietas mala quæ fecit, nisi cum pro eisdem malis ceperit jam puniri. Omnes etiam, qui ei juraverant vel juraturi erant, a vinculo juramenti sunt absoluti licentia et auctoritate apostolicæ libertatis. Hoc cur et qualiter actum sit ab apostolico, Agnes imperatrix, mater ipsius Henrici, interrogata respondeat. Ita enim dicit scribens Altmano Pataviensi episcopo:

« Agnes Dei gratia quidquid est, Altmano Pataviensi episcopo salutem et carissimam dilectionem Me sospitem Deo adjuvante paternitati tuæ innotescat, sed maximo afflictor merore, quod maximum video æcclesiæ imminere periculum, filio meo nimium verbis stultorum credulo. Ea quæ modo gesta sunt in Romana synodo, quoniam ut tibi referrem mandasti, referam. Legati filii mei regis venerunt in synodum, et eorum omnibus dixerunt apostolico ex parte filii mei, ut surgeret et dimitteret sedem apostolicam, quam non cononice sed rapina adeptus esset. Qui statim a Romanis capti sunt. Similiter archiepiscopi, Moguntinus omnesque episcopi illius partis, miserunt per eosdem legatos litteras, se deinceps nullam obedientiam exhibituros apostolico; hoc idem Langobardorum episcopi jure jurando decreverunt. Quare dominus papa omnes qui sponte consenserunt, officio et communione privavit, eisque qui coacti assensum præbuerunt, usque ad festivitatem sancti Petri inducias dedit; filium vero meum regem ob hæc et quia excommunicatis communicat, et quia de sceleribus suis penitentiam agere recusat, regia dignitate privavit et anathematis gladio percussit omnesque qui sibi juraverant juramento absolvit. Valete. »

(Fol. 111.) Ecce testimonium matris de præsumptione, rebellionem et iniquitate filii, metus de periculo ecclesiæ imminenti, confutatio et exprobratio illorum quorum factiosis hæc sunt machinata et attemptata consiliis; quid ad hæc dicta, quid responsuri, quid objecturi sunt catholicæ partis adversarii? Ecce jam regem suum, quem super altitudinem nubium extollere, immo quem contra Dominum et Christum insurgere docuerunt, jam non regem sed tyrannum affectatæ superbia potestatis susceperunt. Ut enim ait Ysidorus in libro Sententiarum, *rex a recte agendo vocatus est*. Si pie, juste et misericorditer regit, merito rex appellatur. Si his caruerit non rex sed tyrannus est. Et ut idem scribit in libro Ethimologiarum: *Antiqui omnes reges tyrannos vocabant; sed postea pie juste et misericorditer regendo regis sunt nomen adepti. Impie vero, injuste et crudeliter principantibus non regis sed tyrannicum aplatum est nomen*. Rex igitur jure vocatur qui tam se ipsum quam et subditos bene regere novit et regendo pacificare, qui cultum regie dignitatis sanctæ subjicit religioni, qui magis in timore servire Domino quam in timore delectatur dominari populo, in quo lenitas iracundiam mitigat, potestatem benignitas ornat, qui subiectis salutaria præcipit, qui se magis diligendum quam metuendam cupit, qui sic justitiam tenet ut

miseriordiam non relinquat, qui se præ omnibus ita sanctæ ecclesiæ catholicæ filium, meminit ut ejus paci atque tranquillitati per universum mundum suum prodesse faciat principatum. Quomodo enim reges serviunt Domino in timore, nisi ea quæ contra Domini jussa fuerint religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim juxta Augustinum servit quia homo est, aliter quia rex est. Quia homo est, servit vivendo fideliter: quia rex est, servit leges justa præcipientes et contraria prohibentes convenienti vigori sanciendo. *Omnes enim res*, ait Leo papa scribens Pulcheriæ augustæ cap. 10, *aliter tutæ esse non possunt, nisi quæ ad divinam confessionem pertinent, et regia potestas, et sacerdotalis defendat auctoritas*. Si igitur imperator aut cognoscit se ovem esse gregis dominici; si inter sacra altaris cum veneratione se subiecit manibus sacerdotum; si beatæ trinitatis cultum fide quidem sua sed sacerdos prædicatione servat; si non tam dominari se mundo, quam dominari sibi Christum gloriatur; si meminerit a quo factus est, et quo invitatur, quantum sibi præstitum sit, et quanti beneficii Deo debitor est; si misericors terrori mansuetudinem, si temperat sperminas; si sursum semper respicit; si Deo misericordiam generat; dico cum Johanne Crisosthomo Christo conregnat, immo in Christi regno quæ sunt humana dispensat. Regale ergo est ministerium Dei populum gubernare et in justitia et equitate regere; defensorum esse ecclesiarum, tutorem pupillorum et viduarum, liberare pauperem a potente et inopem cui non est adiutor; et cum beato Job molas iniqui contere et dedentibus illius prædam auferre; patrem esse pauperum, oculum cæcorum et pedem claudorum. Hæc qui fecerit, auris audiens beatificabit eum, et in eo consolabitur cor viduæ.

Invenit itaque tyrannus hic foveam dejectionis, dum se plus equo [*i. e. æquo*] sustulit in culmine pompaticæ potestatis. Nam ut ait mitissimus doctor Gregorius: *Apostatæ angelo similis efficitur, dum homo homini esse similis dedignatur*. Neque hoc dicentes impugnamus regiam potentiam, quæ quidem ordine suo bona est, sed cauta regentis indiget vita. Bona est, si sciat quis sumere ex illa quod adjuvat, expugnare quod temptat. Semper autem est amica potestati impatientia et ei male subjectæ etiam imperat, quia quod ipsa sentit, potestas exequitur. Et utinam potestas ista ita perversa egisset, ut aliis non propinasset; utinam mors illi sua sufficisset, et non virulentis persuasionibus etiam aliorum vitam necasset. Ipsam tamen ejus perversitatem dominus papa studio rectæ emulationis, non zelo furoris insectatus est. Sed juxta Iheremiam *frustra conflat il conflatior; maliciæ enim impiorum non sunt consumptæ* (*Jer.* vi, 29). Ecce enim ignis excommunicationis apostolicæ exterius conflans duræ inustionis admovit penam, et tamen erroris non excoxit culpam. (Fol. 111'.) Adustus est igne anathematis, segregatus est a consortio christianæ communionis, sed nisi redeat ad unitatem matris ecclesiæ, a quo errore scismatis deviaerat,

A comburi potest, mundari non potest; quia auro locus est in quo conflatur, a quo quisquis recesserit, etsi luceat, aurum tamen esse desiit, nec clarescit fulgore pulchritudinis, nisi redintegratus et incorporatus ecclesiæ, hic prius arserit in officina caritatis, sed noluit Dominus opera impiorum, et idcirco inducit noctem et conterentur (*Job xxxiv*, 23). In nocte enim iniqui conteruntur, cum peccatorum præcedentium confusione dampnantur. Quod exponens beatus Gregorius: « Omne, ait, peccatum quod tamen citius penitendo non tergitur, aut peccatum est et causa peccati, aut peccatum et pena peccati. Peccatum enim quod penitentia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud peccatum trahit. Unde fit ut non solum peccatum sit, sed et peccatum et causa peccati. Ex illo enim vicio culpa subsequens oritur, ex quo mens cæca ducitur, ut pejor ex alia ligetur. Sed peccatum quod ex peccato oritur, non jam peccatum tantummodo, sed peccatum est et pena peccati, quia justo judicio omnipotens Deus cor peccantis obnubilat, ut præcedentis peccati merito etiam in aliis cadat. Quod videlicet agitur superius dispositione ordinata, inferius iniquitate confusa, ut culpa præcedens sit causa subsequens, et rursus culpa subsequens sit pena præcedentis. » Quod totum in hoc iniquorum omnium capitis membro et complicitibus ejus advertere possumus, qui quia cognoscentes Deum, peccatum superbiæ intelligendo commiserunt, cæcati sunt ne intelligant quod committunt; traditi in reprobum sensum, ut putent se posse divinæ auctoritatis jura convellere, traditas ab ipso Domino sanctiones destruere, inaudita a sæculis uti præsumptione, divinum illud quidquid est sacramentum profanare subvertere et dejicere. In quibus profecto hoc igitur, ut culpis culpa feriat, quatinus supplicia fiant peccantium, ipsa incrementa viciorum. Hinc de Domino per psalmistam dicitur: *Inmissiones per angelos malos, viam fecit semitæ iræ suæ* (*Psal.* lxxvii, 49). Corda enim eorum prioribus meritis adgravata, juste permessa sunt subsequentibus malignorum spirituum persuasionibus falli, quæ dum digne in culpam trahuntur, reatus earum in pena cumulantur.

(Fol. 112.) Separato ergo Heinrico a communione corporis ecclesiæ et regia dignitate privato, quod semper catholica æcclesia tenuit, quod ab inicio ceptæ christianitatis usque ad monstruosa hæc tempora stabile et incon vulsum perstitit, scilicet non esse communicandum excommunicatis, a fautoribus et complicitibus suis sibimet similibus violatum est, et impletum est quod in Danihelis volumine scriptum est, *quia egressa iniquitas a senioribus et iudicibus, qui videbantur regere populum* (*Dan.* xiii, 8). Iii enim qui veritatis dicuntur præcones, quibus credita sunt eloquia Dei ad evangelizandum populo, inauditam contritionem æcclesiæ adinvenierunt, communicando regi scelerato et pro sceleribus excommunicato, contra decreta sanctorum canonum et instituta patrum præcedentium, et non abstinendo

dum docendo, et tali se præcipatione voragini eidem immergendo, non intelligentes quod qui a capite, id est a sede beati Petri, excommunicatis adhærendo dissenserint, juxta sanctiones patrum orthodoxorum pari cum eis dampnatione teneantur adstricti, juxta illud Niceni concilii: *Quod si quis de episcopis, presbiteris, diaconibus seu quilibet ex clero deprehensus fuerit excommunicatis communicare, etiam iste communione privetur, tanquam qui regulam confundit ecclesiæ*; Fabiani quoque cap. 1: *Quod si quis cum excommunicato atterendo regulas scienter saltim in domo loquutus fuerit vel oraverit, ille communione privetur*; non reverentes illud Augustini quia *quisquis a catholica fuerit separatus ecclesia, quantum laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere quod a Christi veritate disjunctus est, non habet in se vitam, set ira Dei munit super eum.*

Hæc igitur est Henrici quondam regis depositio, hæc est ipsius tyranni fautorumque ejus excommunicatio. Et quia secundum dicta prophetica non erat virga Dei ad correctionem super illos (*Job* xxi, 9), dirigebatur in manu eorum dolus, sicut et de capite omnium scriptura testatur quia *faciet et prosperabitur* (*Dan.* viii, 12). Qui quanto amplius malis adhærebant, tanto minus intelligebant bona quæ perdebant. Lux enim veritatis quo habita negligitur, eo permittit Deus ut nec amissa requiratur, et pravi quique tanto se inani lætitia extollunt, quanto magis ad pejora convalescunt, quemadmodum scriptum est: *Peccator cum venerit in profundum malorum, contempnet* (*Prov.* xviii, 3). Perversæ enim mentis est gaudere in iniquitatibus quas flere debuerat. Nam bonæ mentis est vulnus sentire peccati. Qui autem gaudent ad scelera, trahunt quos valent ad perditionem suam, et sub peccatis esse, vel culpæ culpas addere, credunt se virtutum opulentia cumulare, de quibus bene per prophetam dicitur, quod esse sub sensibus delicias deputant (*Job* xxx, 7), quia inde perversam mentem ad gaudia sublevant, unde spinas peccatorum portant. Contempnentes enim Deum, minime hic sentiunt quantum sit mali quod agunt. Manere sub sensibus delicias deputant, quia et dura et præsentis vitæ amore tolerant, et tamen affectu nimis cupiditatis obligati, laborem ejusdem tolerantis voluptatem putant.

Fautoribus igitur tyranni Henrici ipsa ejus depositio et excommunicatio versa est in canticum, et domnus papa factus est illis in proverbium. Qui eum audirent excommunicatum regem, præ admiratione se ipsos non capiebant, impossibile hæc esse proclamabant, a seculo inauditum pronuntiabant. Audiamus ergo et nos ab eis illud tantum sacramentum, quod aut regem corrigi prohibeat, aut contumacem canonicè notari non consentiat. Quid inverecunde servis Dei opponunt regni fastum? Quod utique si

justitia caruerit a sanctis patribus etiam latrocinium est appellatum. Ait quippe beatus Augustinus in libro quarto De civitate Dei: *Bonus si serviat, liber est; malus etiam si regnet, servus est.* Et beatus Ambrosius: *Misera, ait, servitus est servire peccatis, et servile est omne peccatum, libera est innocentia.* Et beatus Augustinus in eodem libro post pauca: *Remota, ait, justitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia? quia et latrocinia quid sunt nisi prava regna?* (Fol. 112.) Manus et ipsa hominum est, imperio principis regitur, pacto societatis astringitur, placiti lege præda dividitur. Hoc malum si in tantum perditurum hominum accessibus crescat, ut et loca teneat, sedem constituat, civitates occupet, populos subjuget, evidentius regni nomen assumit. Quod etiam in manifesto confert, non dempta cupiditas, sed addita impunitas. Coercenda igitur quis neget latrocinia? Si remota justitia nichil aliud sunt regna nisi magna latrocinia, et manus ipsa latrocinantium videtur regi quasi imperio principis præsentis ad scelera; ergo coercendus est latrocinantium princeps, coercenda ipsa latrocinia, ut accedente justitia disponantur regnorum jura et cessent latrocinia. Sed et numquid reges excepti sunt, quando ipse Rex regum de disciplina ecclesiastica agens ait principi apostolorum: *Quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in cælis* (*Matth.* xvi, 19), et reliqua. Vereantur ergo et reges ab his ligari in terris quorum sententiam Deus confirmat in cælis. Meminerint se esse non supra ecclesiam sed intra ecclesiam, si tamen non ex eo quod reges dicuntur in gurgitem viciorum aut in tyrannidem effrenantur, sed ex eo quod christiani appellantur per vitæ puritatem et regnantis mansuetudinem Christum imitantur; quem utique, sicut ait beatus Augustinus, *non sequitur, qui non secundum veram fidem et catholicam disciplinam christianus vocatur.* Si vero subsannantes nos contrariae partis adversarii requisierint quisnam episcoporum reges redarguerit, audiant quid papa Gelasius dicat in epistola quam scripsit Dardaniæ episcopis: « Nathan, inquit, propheta palam publiceque in facie regi David et commissum denunciavit errorem, et ipsum commississe non tacuit, et confessione correctum consequenter absolvit. Beatæ memoriæ Ambrosius Mediolanensis ecclesiæ sacerdos majorem Theodosium imperatorem a communione publice palamque suspendit, atque ad penitentiam redegit regiam potestatem. Beatæ memoriæ papa Leo imperatorem Theodosium juniorem Ephesinæ synodi latrocinio libere coarguit excedentem. Sanctæ memoriæ papa Hylarius Anthemium imperatorem, cum Filotheus Macedonianus ejus familiaritate suffultus diversarum conciliabula sectarum in urbem vellet inducere, apud beatum Petrum apostolum palam ne id fieret clara voce constrinxit, in tantum ut non ea facienda cum interpositione

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁰ Contempnentes e.

sacramenti idem promitteret imperator. Sanctæ memoriæ quoque Simplicius, et post eum sanctæ memoriæ papa Felix non solum Basiliscum tyrannum, sed etiam imperatorem Zenonem prohibidem ipsis excessibus auctoritate libera sepius inrepasso noscuntur. flectique potuisset, nisi Constantinopolitani præsulis accenderetur instinctis, qui participis externæ communionis effectus, necessario in quod inciderat jam fovebat, malens vi suæ prævaricationis obsistere, quam curandus ad salubria remeare, sicut ipse rerum probavit eventus. (Fol. 113.) Sanctæ quoque memoriæ Innocentius papa Archadium imperatorem, quia consensit ut sanctus Johannes Crisostomus de æcclesia pelleretur, excommunicavit. (Fol. 112.) Ecce nuper Onorio Wandalarum regi vir magnus et egregius sacerdos Eugenius Carthaginensis episcopus multique eum eodem catholici sacerdotes constanter restitit se videnti, cunctaque extrema tolerantis, hodieque persecutoribus resistere non omittunt. (Fol. 113.) Nos quoque Odoacro barbaro heretico regnum Italiae tunc tenenti, cum aliqua non facienda præciperet, Deo præstante nullatenus paruisse manifestum est. » Hec Gelasius. Reliquum est, ut et nos exempla querentibus testimonia rei et tempori congrua ex decretis canonicis et scripturis autenticis proferamus, et in domo Dei, si aurum argentum lapides prætiosos non possumus, saltem quia sic nobiscum bene agit, vel pilos caprarum offeramus. Ut ergo aliquanto superiora repetamus, beatæ memoriæ Fabianus papa Philippum imperatorem primum omnium imperatorum christianum, cum voluisset in paschalibus festis communicare vivificis mysteriis, inter penitentes stare præcepit, quoad culpas quæ de eo plurimæ ferebantur, per penitentiæ lamenta dilueret; quod et religiosissimus princeps gratantimo animo suscepit. Cujus humilitas, ut jam alibi diximus, tanto mordacius tumorem regum nostrorum impetit, quanto religiosius ille disciplinam æcclesiasticam in tam rara recentique christianitate suscepit, quam hii in jam matura et dilatata nec audire consentiunt. Beatus Ambrosius maximum imperatorem a communionem segregavit, admonens ut effusi sanguinis domini sui penitentiam ageret. Eugenium quoque imperatorem quia de repetenda ara victoriæ se sacrilegio miscuit, idem Ambrosius munera ejus sprexit et ab æcclesia eum et complices ejus abiecit. Sanctæ memoriæ quoque papa Gregorius III removit Romam, et Italiam, et omnia tam rei publicæ quam æcclesiasticæ jura in Hesperii partibus ab obedientia Leonis imperatoris et imperii sub eo constituti. Johannes etiam, non papa aut episcopus sed monachus et presbiter Damascenus, doctor optimus, eundem Leonem cum Orientis episcopis anathemati subdidit. Beatæ memoriæ Zacharias papa Hildericum ultimum de stirpe Merovingorum regem a regno deposuit, et in monasterium detrudi jussit, et

A Pippinum in honore regni sublimari constituit. Stephanus quoque Romanus pontifex, successor ejus, eundem Pippinum in regno constituit, et omnes Francigenas a juramento fidelitatis absolvit. (*Ann. Fuld.* a. 834.) Ludovicus etiam Pius imperator in Elisatiam profectus, occurrentibus ei ibi filiis suis cum Gregorio IV Romano pontifice, judicio episcoporum arma deposuit, et ad penitentiam agendam aliquanto tempore privatus aut sicut in gestis Francorum legitur inclusus vicitavit. (*Ibid.*, a. 863, sqq.) Legat etiam in eodem volumine qui scire voluerit, quid a beato Nicholao papa adversus Lotharium regem et complices fautoresque ejus actum sit pro Tielberga regina repudiata, et Waldrad a adultera subintroducta. Sanctæ memoriæ quoque Germanus Parisiorum episcopus Aribertum regem, quia uxore legitima derelicta duas sibi in matrimonium junxerat, excommunicavit; qui quia correctus non est, judicio Dei percussus mortuus est. Niceforus quoque patriarcha Constantinopolitanus, vir catholicus, considerata difficultate et incursione barbarorum intolerabili, Michaelem imperatorem, quia aliquoties congressus cum barbaris sine triumpho reversus fuerit et inglorius, deposuit, et una cum Procopia augusta natisque suis monastico induit indumento. (Fol. 113.) Et ut innumerabilia prætermittamus testimonia, dicant qui reges ab æcclesiastica disciplina et per hoc a Deo volunt alienare, utrum in omnium divinarum Scripturarum serie, in quibus diversarum sæcularum heretici leguntur dampnati fuisse, imperatores videantur excepti; verbi gratia et cum Arriani dampnantur, Constantius imperator, aut Valens, aut aliquis regum Arriano cæno sordentem excipiantur? Sed jam ipse dominus papa, qui membra putrida et emortua præcidit ab unitate corporis, porrigat et obtendat contra obloquentes et subsannantes et maledicta jacientes clipeum defensionis. Ait itaque scribens fidelibus in Theutonicorum regno commorantibus et de excommunicatione regis dubitantibus:

« Gregorius (166) episcopus, servus servorum Dei, omnibus episcopis, ducibus, comitibus ceterisque fidelibus in regno Theutonicorum christianam fidem diligentibus salutem et apostolicam benedictionem. Audivimus quosdam inter vos de excommunicatione quam in regem fecimus dubitare, » etc. (*Vide inter epist. Gregorii VII, Patrologia* tom. CXLVIII).

Scripsit et aliam epistolam, intuitu discretionis, pietatis et misericordiæ dulcedine plenam, pro reconciliatione quorundam; ut si qui ad Deum reverti voluissent, haberent paratum præ oculis medicamentum reconciliationis, ne alicui egritudine prævento obsesset, quod ad sedem apostolicam occurrere non posset; et ut nulla haberetur communionis societas cum excommunicatis:

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei,

NOTÆ.

(166) Exstat et in codice Udalrici 146 et apud Bernriedensem c. 78. K.

omnibus in Christo fratribus, episcopis, abbatibus, A sacerdotibus, ducibus et principibus atque militibus, omnibusque christianam fidem et beati Petri honorem revera diligentibus in Romano imperio habitantibus, salutem et apostolicam benedictionem. Gratias agimus omnipotenti Deo, » etc. (*Exstat Registri* lib. IV, n. 1.)

Hec igitur pro reconciliatione regis et aliorum ab ecclesia alienatorum pius pater dabat mandata fidelibus; cui tamtus ⁴⁰¹ inerat justitiæ splendor, ut suam postponeret salutem, quomatri ecclesiæ antiquam redderet libertatem. Non enim cum movebant salutis pericula pro justitia suscepta vel suscipienda. (Fol. 116). Ita enim animum suum informaverat, ut neque divitias, neque voluptates, neque honores in maximis constitueret, neque in his studium suum omne contereret, quin potius illud decorum et honestum ita sibi proposuerat, ut quidquid ei accidisset quo frangi homines solent, quasi superior non sentiret. Sollicitus etiam erat, juxta beatum Ambrosium, ne quid temere aut incuriose ageret, ex quo probabilem non posset rationem reddere. Pretendebat animo ut bonus speculator, ut appetitus rationi lege naturæ subditus, neque præcurreret rationem neque desereret; ne præcurriendo pertubaret eam atque excluderet, et deserendo destitueret. Verum Heinrici pertubata mens effuso appetitu, tamquam efferato impetu frenos rationis non suscipiebat, nec sentiebat aurigæ modicam, ideoque flecti non poterat. Nec deerant qui missas papæ epistolas ei referebant, sed quæ facere despiciebat, etiam scire contempnebat, ex ⁴⁰² verbis tamen pietatis meditabatur venena iniquitatis. Arrogantis enim est proprium de suis malis bona estimare, de alienis bonis bona sentire, et bonæ pondus actionis vertere in maculam criminis. Dum ergo ex condescensione et compassione caritatis meditaretur arma furoris, audiamus quomodo patris nostri virilis animus, astutia serpentis et columbina simplicitate præditus, velut de specula mentis cogitatione provida obviaverit conatibus ejus iniquis. Ait itaque scribens fidelibus eisdem quibus et supra :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, eisdem omnibus salutem et apostolicam benedictionem. Postquam fraternitati vestræ epistolam direximus, etc. (*Vide inter epistolas Gregorii*).

Non mireris eum regem nominari licet depositum, cum et mortui pristino nominentur vocabulo. Sic quoque sanctus Gregorius episcopum inrevocabili- ter depositum usurpato nomine episcopi censebat nominari, cui tamen nichil depositæ dignitatis restituere volebat. Quid etiam beatus papa ad legationem illam regis se minime regentis, pro qua etiam in Roma-

na est synodo depositus, responderit, quomodo tota Spiritum sanctum mente concipiens intonerit subinferatur (fol. 116') :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus qui cupiunt annumerari inter oves Christi, quas beato Petro commisit, salutem et apostolicam benedictionem. Audistis, fratres mei, novam et inauditam præsumptionem » etc. (*Exstat Registri* lib. III, n. 6).

(Fol. 116'.) Anno ab inc. Dom. 1078 indictione 1. pontificatus ejus anno 3, mense Martio, Gregorius papa VII, Romanæ synodo episcoporum centum præsidens, dixit post aliqua : *Ordinationes illorum qui ab excommunicatis sunt ordinati, sanctorum Patrum sequentes vestigia*, etc. (*Vide in Gregorio VII, Acta synodi Romanæ* 1.)

(Fol. 116') (*Acta concil. 1079.*) Anno ab incarnatione Domini 1078, mense Februario indictione 2, pontificatus domni papæ Gregorii VII, anno 6, convocatum est concilium ex diversis partibus orbis et omnibus in ecclesia Salvatoris Romæ congregatis, habitus est sermo de corpore et sanguine Domini (167). Maxima siquidem pars panem et vinum per sacræ orationis verba et sacerdotis consecrationem Spiritu sancto invisibiliter operante converti substantialiter in corpus dominicum quod in cruce pependit, et in sanguinem quidem ejus latere fluxit, assererat : quidam vero cæcitate nimia percussi, figuram tantum astruebant. Verum ubi res cepit agi, priusquam tertia die ventum foret in synodum, deficit contra veritatem niti pars altera. Denique Berengarius, hujus erroris magister, post longo tempore dogmatizatam impietatem errasse se coram concilio confessus, veniam postulatam ex apostolica clementia meruit, juravitque sic : « Ego Berengarius corde credo et ore confiteor, panem et vinum quæ in altari ponuntur, per mysterium sacræ orationis et verba nostri Redemptoris substantialiter converti in veram et propriam ac vivificatricem carnem et sanguinem domini nostri Jesu Christi, et post consecrationem esse verum corpus Christi, quod natum et de Virgine: et pro salute mundi oblatum in cruce pependit, et quod sedet ad dexteram Patris; et verum sanguinem Christi qui de ejus latere fusus est, non tantum per signum et virtutem sacramenti, sed in proprietate naturæ et unitate substantiæ, sicut in hoc brevi continetur, et ego legi et vos intelligitis, sic credo : nec contra hanc fidem ulterius docebo. Sic me Deus adjuvet, et hæc sacrosancta evangelia. Tunc domnus papa præcepit Berengario auctoritate apostolica, ut de corpore et sanguine Domini numquam ulterius cum aliquo disputare vel docere præsumeret, excepta

VARIE LECTIONES.

⁴⁰¹ ita c. ⁴⁰² in supra posito vel ex cod.

NOTÆ.

(167) Acta concilii apud Mansi, XX, 323.

causa reducendi ad fidem eos, qui per ejus doctrinam ab ea recesserant.

(Fol. 117.) Hoc anno obiit Grimoldus abbas sancti Vitoni, dum a Roma regrederetur, et sepultus est Mantuæ in ecclesia sancti Andreae apostoli 14 Kalendas Julii, cum jam ipsam ecclesiam tertio anno regeret dominus Rodulfus abbas, ipso Grimoldo de prælatione abbatiae excusato. Erat enim simplicis naturæ.

Hoc etiam anno, qui erat ab incarnatione Domini 1078, regimen prælationis apud Casam Dei Siginus quondam Lugdunensis canonicus, natalibus clarus, morum probitate coruscus, nunc felici beatus excessu ⁴⁰³. Sub quo ordinatus est abbas Fraxinensis (168) ecclesiae Pontius a domino papa Gregorio, qui post aliquot annos infestatione Heinrici dicti regis abbaciam dimisit, quesita a domno Anselmo Lucensi episcopo licentia, et optenta per hæc verba: « P. dilectissimo in Christo confratri, A. omnium episcoporum minimus, salutem in Christo. Tanto diligentiores nos et sollicitiores vos erga salutem animæ tuæ esse convenit, quanto magis de nostra caritate fraternitas tua confidit; ne, quod absit, nostra negligentia sanctum desiderii tui fervorem extinguat, et sanguinem tuum in districto suo judicio omnipotens Dominus de manu mea requirat. Credidi domni abbatis et sanctæ congregationis Casæ Dei, necnon venerabilis patris nostri H. Lugdunensis archiepiscopi obedientiam, cum benedictione apostolica beatissimi patris nostri G. omnibus iniquitatibus majorem esse, et non solum ad detergendam omnem maculam iniquarum cogitationum, verum etiam ad promerendam requiem æternam posse sufficere, nisi tu non credendo indignum efficeres, et gratiam Dei in vacuum reciperes. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est, ita ut in his etiam qui tradere videntur corpora sua propter Deum ad supplicia, mors operetur, non vita, vim ex sua diffidentia quodammodo omnipotenti Deo difficultatem perficiendi ingerat, qui omnes salvos fieri desiderat, sicut ipse in Evangelio dicit: « Calicem meum bibetis, sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis. » Tibi itaque obedienti, tibi firmiter credenti, tibi omnem spem tuam in virtute sanctæ ecclesiae collocanti promissa est venia, tibi vero aliud agenti, aliud simulanti, nulla relinquitur fiducia, si corpus tuum tradideris ita ut ardeat. Scis quia multoties in fide mea te suscepti, hac tamen condicione, ut curam regiminis tibi injunctam cum omni sollicitudine exiberes, nec ulterius animæ tuæ, sicut tu male credebas, custodiam commissi tibi gregis necessitatibus præponeres; non quæ tua sunt, sed quæ aliorum attenderes. Sed ut video, nulla ratione a

A sui propositi tramite animus tuus revocari potest. Propterea metuens ne in pejus proficiant ea etiam quæ bona videntur, melius nobis visum est ut cursum suum peragat bonæ intentionis tuæ fluvius, quam contra impetum currens perpetua ariditate dampnetur. Tolerabilius est enim ut tu solus pereas, quam tecum pariter sicut hactenus omnes tibi commissos in discrimen adducas. Sed tamen confidimus, quia tribuet tibi Dominus secundum cor tuum, quem non invenit idoneum ad regimen aliorum secundum cor suum. Si itaque alia via plus tibi placet, nostra licentia deponere sarcinam, quam imposuit tibi sola sine caritate necessitas, et sanctis orationibus tuis adjuva me in alia navi laborantem. Saluto per te domnum Lugdunensem archiepiscopum, si tamen rationalis necessitas a totius orbis interneeione excusat. Si enim aut timore, aut negligentia, aut quietis noxiæ amore matrem suam visitare, et liberare de manu mortis distulit, reus erit judicio, nisi sine mora venire et in omnibus auxiliari studuerit. »

(Fol. 117'.) Destinavit autem præfatus papa ad visitandos et corroborandos christianæ fidei propugnatores ad regnum Teuthonicorum descendere, quod et ab illis missis ad meum nunciis, quesitum erat, ut in sua præsentia magis magisque manifestaretur justitiæ regula, scribens ad omnes beati Petri fideles in hæc verba:

« Gregorius (169) episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, ducibus, marchionibus, comitibus omnibusque christianam et beati Petri fidem et doctrinam defendentibus et observantibus, in omni regno Theuthonicorum habitantibus, salutem et per beatorum Petri et Pauli benedictionem omnium peccatorum absolutionem. Ego qualicumque sacerdos apostolorum principis, » etc.

(1076.) Plures itaque illorum, quos in apostolici depositione desipuisse diximus, cognito peccato inobedientiæ, penitentia ducti, ad Deum post errata reversi sunt, levantes ad Deum faciem cordis, a quo recesserant consentiendo iniquitati. Replebatur os eorum increpationibus, et dum contra se subtile judicantis Dei examen contemplabantur, culpas suas lamentis insequabantur, seque penitendo increpabant quales fuerant, amara se penitentiae invectione persequentes. Penitentis enim est proprium tunc culpas plangere, cum quid egerit cœperit pensare, et tunc subtilius pensare, cum sollicitius ceperit plangere. Hii ergo absolutione quæsita et obtenta, consilium dederunt regi, ut sicut ipsi erant absoluti, ita et ipse studeret absolvi vinculis anathematis: adjicientes, quia si annus clauderetur antequam absolveretur, omni eorum servitio privaretur,

VARIE LECTIONES.

⁴⁰³ Suscepit *supple.*

NOTÆ.

(168) Frainet.

(169) Legitur et in Bernriedensi c. 83, et in codice Udalrici 146. (*Patrologia* tom. CXLVIII.)

et amplius pro rege non haberetur, quia in ejus communi-
one vel servitio certi erant de imminente ani-
mæ periculo. Sed qui fœditatem suæ infirmitatis
considerare negligebat, sed per elationis fastum po-
tentiae suæ gloriam attendebat, unde sibi gloriosior
videbatur, inde descendebat, et uude se gloriosum
judicabat, inde in ima deterius corruebat. Ut enim
ait idem ipse Henricus in epistola Romanis directa,
ubi cum omnia falsitatis et mendacii plena sint, in
hoc uno veritati licet nolens favit, sub specie timo-
ris divini, non in veritate catholicæ pacis consiliis
illorum acquiescere se sinit. (Fol. 118.) Verum
nos, quibus Christus fides, Christus refugium,
Christus est solatium, nenas ejus diabolico ab ore
ructatas, iniquitatis calamo dictatas, confusionis
atramento signatas, a memoria bonorum omnium
repellentes, quid egerit, quomodo absolutionem,
quantum ad exterioris hominis habitudinem, opti-
nerit, cum sacra scriptura testetur, quia qui fide
Deum querunt, numquam invenire merentur, ex
verbis patris nostri sepe fari audiamus.

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, om-
nibus archiepiscopis, episcopis, ducibus, comitibus
ceterisque principibus regni Theuthonicorum Chri-
stianam fidem defendentibus, salutem et apostoli-
cam benedictionem. Quoniam pro amore justi-
tiæ, » etc. *Vide inter epistolas Gregorii VII, Patrolog., t. CXLVIII.*

Quod sacramentum quam parum rex attenderit,
hæc epistola notat :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, di-
lectissimis in Christo fratribus et filiis, archiepi-
scopis, episcopis, ducibus, comitibus, cæterisque
principibus, cum omni populo regni Teutonicorum
Christianam fidem et religionem defendentibus,
salutem et apostolicam benedictionem.

« Sicut in prioribus litteris et legatorum verbis
vobis significavimus, » etc. *Vide ibid., n. 33.*

Qui autem fuerint hii domni papæ legati (170), ex
verbis regis accepimus, Paduanus scilicet et Alba-
nus episcopi (171), a quibus etiam in Wizeburge
synodus est habita. Regi itaque præfato Henrico,
ut in verbis domni papæ colligere possumus, sola
est communionis gratia reddita (172), non tamen
regno restitutus, nec fidelitas omnium qui ei vel
juraverant vel juraturi erant, ut sibi servaretur
præceptum est. (*Act. conc.*) Quod ideo retentum
est, ut inter eum et principes ultramontanos, qui
ei causa jussionis apostolicæ restiterant, justitia
fieret vel pax componeretur, sicut ipse juramento
per duos episcopos promiserat. (Fol. 119.) Verum
prædicti episcopi et principes ultramontani audien-
tes illum non servare quod promiserat, quasi de eo

A desperati, absque domni papæ consilio elegerunt
sibi Rodulfum ducem in regem.

Rodulfus igitur festinanter misso nuncio, indi-
cavit se quidem coactum regni gubernacula susce-
pisse, tamen se paratum domno papæ in omnibus
obedire. Et eundem semper promittens sermonem,
adjeit etiam, filio suo dato obside itemque fidelis
sui ducis Bertaldi filio, quod promittebat sacra-
mento firmare. Interea etiam Henricus precabatur
eum, ut contra Rodulfum eum adjuvaret. Cui
domnus papa respondit se libenter facturum au-
dita utriusque partis ratione, ut sciret cui justitia
magis favoriseret. Quam responsonem contempsit ina-
ni clatus rumore, putans eum suis se viribus posse
devincere. Mens enim ejus quo procellosis actuum
B motibus concitabatur, eo ab internæ sapientiæ
quiete atque stabilitate disjungebatur. Quia enim
maliciam tegebat in corde, ore autem blandimenta
exhibebat, quia cogitationes suas duplicitate obnubi-
labat, quia puritatis verba quasi fatuitatem judica-
bat, et vias simplices innocentiae declinabat, idcirco
sapientiæ tranquillitate perfrui nequaquam poterat.

Igitur domnus papa quod cœperat ut perficeret
omnimodis intendebat, querens ducatum qualiter
ad Theuthonicorum regnum transiret, et eo magis
anxiabatur, quo magis regni status turbabatur. Ei
quoniam fideles illo legatos destinaverat qui voto-
rum ejus non segnes exequutores essent, misit eis
speciales pro hoc negotio litteras, scribens eis ab
Italia :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei,
Bernardo sanctæ Romanæ ecclesiæ diacono et Ber-
nardo Massiliensi abbati, salutem et apostolicam
benedictionem. Fraternitati vestræ notum esse non
ambigimus, » etc. (173).

Item ad reliquos fideles.

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, ar-
chiepiscopis, episcopis, ducibus, comitibus et uni-
versis Christi fidelibus in regno Theuthonicorum
consistentibus, salutem et apostolicam benedictio-
nem. Notum vobis fieri volumus, fratres karissimi,
» etc. (174).

Interea Henricus, quia affectatis iniquitatibus
ejus subsequens favebat effectus, bella, cedes, homi-
cidia per se suosque perpetrare non desistebat, æc-
clesiarum destructionem et ovilis dominici perturba-
tionem siciens, pastores ab ecclesia abigebat, lupos
ad ovilia subintroducens; et prosperitate sua deci-
piebatur, quia dirigebatur in manu ejus dolus. Quia
enim vitæ viam deserens in peccatorum se tenebras
dejecerat, voragine iniquitatis demersus, et mole
pravæ consuetudinis obrutus, reprobo sensui est
traditus, ut nesciret pensare mala quæ faciebat,
qui utinam vitæ itinera quæ noluit per innocentiam

NOTE.

(170) Fuerunt Bernhardus diaconus cardinalis et
Bernhardus abbas Massiliensis; vide Reg. vi,
23, 24.

(171) Hi anno demum 1079 ad Henricum missi
sunt. Bertholdi Ann. p. 318.

(172) *Sola est—possit devincere* ex Actis concilii
Romani a. 1080. Mansi XX, 534.

(173) Data Carpinetæ ii Kal. Junii, ind. 13, Reg.
IV, 23. K. (*Patrologiæ t. CXLVIII.*)

(174) Data ut supra. Registr. iv, 24.

teneret saltem per pœnitentiam. (*Act. conc.*) Hic itaque contra Rodulfum tertio congressus, postquam persensit se quod speraverat non posse peragere, duos episcopos de consentaneis suis, Viridunensem et Obseburgensem ⁴⁰⁶ Romam misit (1078), et dominum papam in synodo ut ei justitiam faceret per eos rogavit; quod et nuntii Rodulfi, qui præsentes aderant, fieri laudaverunt. (Fol. 121.) Statutum est itaque in eadem synodo, in partibus ultramontanis fieri colloquium, sicut ex verbis domni papæ plenius quilibet potest advertere :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, archiepiscopis, ducibus, principibus, marchionibus, omnibusque majoribus atque minoribus in Theuthonico regno constitutis, exceptis his qui canonica excommunicatione tenentur, salutem et apostolicam benedictionem. Notum vobis fieri volumus, fratres karissimi, » etc. (175).

(Fol. 121'.) Misit etiam pro hoc negotio speciales litteras Trevirensi archiepiscopo, quas hic etiam subnectere non pigebit : « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, Udoni Trevirensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem. Quanta nobis sollicitudo, » etc. (176).

Udo igitur Treviorum archiepiscopus non multo post beato fine quievit, et si negocium apostolicæ legationis intermissum est. Quamobrem dominus papa pro hoc eodem negotio exequendo alios legatos mittere statuit, scribens fidelibus omnibus in hæc verba (177) :

(1079, Febr.) « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis, episcopis, in Theuthonico ⁴⁰⁸ regno commorantibus ⁴⁰⁸, si obedire voluerint, salutem et apostolicam benedictionem. Quoniam ex lite et dissensione, » etc.

Secundum ergo fidem dicatorum missi sunt legati a latere sedis apostolicæ, de quibus cum aliqua sinistra referrentur, dominus papa has eis misit litteras (178) ab urbe Roma.

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo fratribus et coepiscopis, Petro Albanensi et Odelrico Pataviensi, salutem et apostolicam benedictionem. Sunt multi, quibus tamen non credimus, » etc.

His acceptis litteris, quia corrupti muneribus a sententia et proposito gravitatis apostolicæ deviarunt, aliud quam quod eis impositum fuerat agentes, Heinricum videlicet in regnum reformantes et Rodulfum pervasorem et invasorem regni, ab ecclē-

sia publice precipientes, quod omnino veritati adversabatur, episcopos quoque simoniacos confirmandes, qui manifeste Heinricianis communicabant: cum fideles rei veritate minus inspecta a sede apostolica ita processissent credere et dubitarent, et sermo titubationis illorum ad aures patris nostri venisset, litteras eis misit, in quibus et quod male actum fuerat reprehendit, quoque se ignorante factum esset edocuit, et ut in fide recta inconcussa spe perseverarent, evidenter ammonuit, scribens eis in hæc verba :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus fidelibus sancti Petri in Theuthonico regno commorantibus salutem et apostolicam benedictionem. Pervenit ad nos quod quidam ex vobis de nobis dubitant, tamquam in instanti modo necessitate usus sim seculari levitate, » etc. (179).

Colloquium itaque illud qualiter vel a quibus personis fuerit impeditum, in verbis præcellentissimi patris nostri constat apertum. Quia enim Henricus abjecto jugo obedientiæ, ipsum colloquium impediendo, excommunicationem intentatam non est veritus incurrere, pro his, inquam, et aliis innumerabilibus malis, homicidiis, perjuriis, adulteriis, fornicationibus, symonia, æcclesiarum quoque destructione non minima, in Romana synodo anathematizatus est et dampnatus, et a regno in recuperabiliter depositus (1080, Mart. 7). Quam ejus dampnationem hic subnectere dignum judicavimus :

(Fol. 123'.) « Beate Petre princeps apostolorum, et tu, beate Paule doctor gentium, dignamini, queso, aures vestras ad me inclinare, meque clementer exaudire. Quia veritatis estis apostoli et amatores, adjuvate ut veritatem dicam vobis, omni remota falsitate, quam omnino detestamini; ut fratres mei mihi melius acquiescant, et sciant et intelligant, quia ex vestra fiducia post Deum et matrem ejus semper Virginem Mariam pravis et iniquis resisto, vestris autem fidelibus auxilium præsto. Vos autem scitis, quia non libenter ad sacrum ordinem accessi, et invitus ultra montes cum domino meo papa Gregorio abii, sed magis invitus cum domino meo papa Leone ad vestram specialem æcclesiam redii, in qua utcumque vobis deservivi. Deinde valde invitus cum multo dolore et gemitu et planctu in throno vestro valde indignus sum collocatus. Hec ideo dico, quia non ego vos, sed vos elegistis me, et gravissimum pondus ecclesiæ vestræ super me posuistis; et quia super montem excelsum me jussistis ascendere, et

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁶ ita c. ⁴⁰⁸ atque in Saxonico *addunt Ann. Sax. et Paul. Bernried.* ⁴⁰⁸ omnibusque principibus cunctisque majoribus et minoribus qui non sunt excommunicati *habent Ann. Sax. et Paul. Bernried.*

NOTÆ.

(175) Data Romæ vii Id. Martii, ind. 1, Registr. v, 15. Paulus Bernried. 100.

(176) Data Romæ vii Idus Martii, ind. 1. Vide in Gregorio VII.

(177) Exstat et apud annalist. Sax. et Paul. Bernried. 105 (*Patrologiæ t. CXLVIII.*)

(178) In Registro desiderantur, K. *Vide Gregorii epistolæ extra Registrum vagantes (Patrologiæ t. CXLVIII.)*

(179) Data Romæ Kalendis Octobris, ind. 3, Registr. vii, 3. K.

clamare et annunciare populo Dei scelera eorum, et filiis ecclesiæ peccata eorum, membra diaboli contra me cœperunt insurgere, et usque ad sanguinem præsumperunt in me manus injicere. Astiterunt reges terræ et principes seculares et æcclesiastici, aulici etiam et vulgares convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus vos christos ejus dicentes: Disrumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum. » Et ut me omnino morte vel exilio confunderent, multis modis in me conati sunt insurgere. Inter quos specialiter Heinricus quem dicunt regem, Heinrici imperatoris filius, contra vestram calcaneum erexit æcclesiam, facta cum multis episcopis ultramontanis et Italicis conspiratione, adnitens me dejiciendo eam sibi subjungere. Cujus superbiam vestra restitit auctoritas, eum, que vestra destruxit potestas. Qui confusus et humiliatus, ad me in Langobardiam venit, absolutionem ab excommunicatione quesivit. Quem ego videns humiliatum, multis ab eo promissionibus acceptis de vitæ suæ melioratione, solam ei communionem reddidi; non tamen eum in regno, a quo in Romana synodo deposueram, restauravi; nec fidelitatem omnium qui ei juraverunt vel juraturi erant, a quo omnes in eadem synodo absolvi, ut sibi servaretur præcepi. Et ideo hec detinui, ut inter eum et principes ultramontanos, qui ei causa et jussionis ecclesiæ vestræ restiterant, justitiam facerem ⁴⁰⁷. vel pacem componerem, sicut et ipse Heinricus juramento per duos episcopos mihi promisit. Predicti autem episcopi et principes ultramontani, audientes illum non servare quod promiserat, quasi desperati de eo, vobis testibus, elegerunt sibi Rodulfum ducem in regem. Qui rex Rodulfus festinanter ad me misso nuncio, indicavit se coactum regni gubernacula suscepisse, tamen se paratum mihi modis omnibus obedire. Et ex eo tempore eundem mihi semper misit sermonem; adjiciens etiam, filio suo dato obside et fidelis sui ducis Bertaldi, quod promittebat sacramento firmare. Interea Heinricus cepit me precari, ut illum contra prædictum Rodulfum adjuvarem. Cui respondi, me libenter facere, audita utriusque partis ratione, ut scirem cui justitia magis faveret. Ille vero putans eum suis viribus posse devincere, meam contempsit responsum. (Fol. 124.) Postquam autem persensit se non posse sicut speravit agere, duo episcopi ex consentaneis suis, Viridunensis scilicet Teodericus, et Obseburgensis, Romam venerunt, et in synodo ex parte Heinrici me ut ei justitiam facerem rogaverunt, quod et nuncii Rodulfi fieri laudaverunt. Tandem aspirante Deo, sicut credo, statui in eadem synodo, in partibus ultramontanis fieri colloquium, ut illic aut pax

statueretur, aut cui justitia faveret amplius cognosceretur ⁴⁰⁸. Et quia putabam quod injustior pars colloquium nollet fieri ubi justitia locum suum servaret, excommunicavi et anathemate obligavi omnes personas sive regis, sive ducis, sive episcopi, aut alicujus hominis qui colloquium aliquo ingenio impediret ne fieret. Predictus autem Heinricus cum suis fautoribus non timens periculum inobedientiæ, quod est scelus idolatriæ, colloquium impediendo excommunicationem incurrit, et se ipsum anathematis vinculo obligavit; magnamque multitudinem christianorum morti tradi, et ecclesias fecit dissolari, et pene totum Theuthonicorum regnum desolationi dedit. Quapropter confidens de judicio et misericordia Dei, ejusque piissimæ matris semper Virginis Mariæ, vestra fultus auctoritate sepe nominatum Heinricum, quem dicunt regem, omnesque fautores ejus, excommunicationi subicio, et iterum regnum Theuthonicorum et Italiæ ex omnipotentis Dei parte et vestra interdicens ei, omnem potestatem et dignitatem regiam illi tollo, et ut nullus christianus ei sicut regi obediat interdico ⁴⁰⁹. Ipse autem Heinricus eum suis fautoribus in omni congressione belli nullas vires, nullamque in vita sua victoriam optineat. Ut autem Rodulfus regnum Theuthonicorum regat et defendat, quem Theuthonici elegerunt sibi in regem, ad vestram fidelitatem ex parte vestra dono, largior et concedo, omnibusque sibi fideliter adherentibus absolutionem omnium peccatorum vestramque benedictionem in hac vita et in futura, vestra fretus fiducia, largior. Sicut enim Heinricus pro sua superbia et inobedientia et falsitate a regni dignitate juste abjicitur, ita Rodulfus ⁴¹⁰ pro sua humilitate, obedientia et veritate, potestas et dignitas regni conceditur. Agite nunc, queso, patres et principes sanctissimi, ut omnis mundus intelligat et cognoscat, quia si potestis in cœlo ligare et solvere, potestis in terra regna, imperia, principatus, ducatus, marchias, comitatus, et omnium hominum possessiones pro meritis tollere et concedere. Vos patriarchatus, archiepiscopatus, primatus, episcopatus frequenter tulistis pravis et indignis, et religiosis viris dedistis. Si enim spiritualia judicatis, quid de secularibus potestis? Et si angelos dominantes omnibus superbis principibus, quid de illorum servis facere potestis? Addiscant nunc reges terræ et omnes seculi principes, quanti vos estis, quid potestis, et timeant parvipendere jussionem ecclesiæ vestræ, et in prædicto Heinrico tam cito iudicium vestrum exercete, ut omnes sciant, quia non fortuito, sed vestra potestate cadet et confundetur, utinam ad penitentiam! ut spiritus salvus sit in die Domini. Data Romæ Non. Martii. »

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁷ facere c. ⁴⁰⁸ Ego enim, sicut vos mihi testes estis, patres et domini, usque hodie nullam partem disposui adjuvare nisi eam cui justitia faveret additur in *Actis concilii Mansi XX, 538, et apud Paulum Bernriedensem 107; desunt in codice Udalrici 150.* ⁴⁰⁹ omnesque qui ei juraverunt aut jurabant de regni dominatione, a juramenti promissione absolvo. *Acta conc. a. 1080 et Paul. Bernried. et cod. Udalr. l. i.* ⁴¹⁰ ita c.

(Fol. 124'.) Preerat tunc temporis (179*) Medioma- A
 tricium urbi vir egregius, et inter præcipuos catho-
 licæ fidei propugnatores magnum patientiæ, religio-
 nis et justitiæ documentum, domnus Herimannus epi-
 scopus, Leodiensis æcclesiæ filius, piæ memoriæ
 Adalberonis episcopi Mettensis successor a Deo præ-
 destinatus et donatus; qui in primevo juventutis
 flore, temporibus Annonis venerabilis Coloniensium
 archiepiscopi, tutoris et moderatoris regni, palatii
 frequentiam nactus, regis illius pene universa no-
 verat; in tantum ut etiam ante perceptam episcopa-
 tus gratiam pro ejus insolentia a curiæ se plerum-
 que administratione subtraheret, et magis eligeret
 contemptus esse mediocritate sua, quam ex inquina-
 tione societatis factiosorum sperare majora: maxi-
 me cum videret præfatum reverendæ memoriæ vi-
 rum Annonem dolere et gemere frequenti contri-
 tione, desolatum sub tali principe statum regni,
 incurvatum jus imperii, contritum cornu dominii, in
 quo esset sola spes dejectionis æcclesiasticæ, et per-
 turbatio pacis catholicæ, confusio et horror, vanitas
 et contritio, et omnia pessumdans superba, lubrica,
 vana, inconstans atque immunda presumptio. Ubi
 vero episcopatus officium adeptus est, satis penituit
 de manu regis illius investituram pontificatus sus-
 cepisse, adeo ut etiam impositam prælacionis sar-
 cinam libens rejecerit, volens deposuerit, toto se ab
 ea nlsu excusaverit, si assensum præstitisset aucto-
 ritas Romani pontificis, apud quem pro excessibus
 suis, id est incaute usurpata eadem investitura, quæ
 est contra instituta canonica, culpam fateri non
 erubuit, satisque cavuit in posterum a communione
 ejus et fautorum ejus, propter quod et tanta passus
 est, ut et de illo dictum possit videri: *Ego ostendam*
illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati (Act.
 ix, 16). In primo sane congressu passus est quod
 fuit hominis, ut disceret jam in secundo, qui ei fuit
 jugis et perpetuus, de Deo præsumere non de se.
 Lapsus est enim ut homo, titubavit ut homo, quia
 præsumpsit ut homo. Sed evacuatum est jam in illo
 scandalum obprobrii, quia in bonitate vitæ suæ ab-
 scisum est quod conturbaverat illum; et per illum
 bonos omnes, et obscuritate rarescente reluxit au-
 rum, invaluit color optimus, resplenduit in diade-
 mate regis eterni lapis sanctuarii. Illic igitur in ip-
 so primo suo ingressu, apostolicæ doctrinæ exe-
 quutor factus, cum postmodum communicasset regi
 scelerato et pro sceleribus excommunicato, a cujus
 se, ut dictum est jam per aliquantum temporis
 communione suspendarat, doluit ut prædiximus se
 deceptum; viribusque resumptis, a domno papa ab-
 solutionem quesivit errati. Qui etiam præcepti dom-
 no Diensi episcopo, ut eum vicæ sua aut per se, aut
 si timore regis vereretur illo transire, per aliquem

religiosum virum, de cujus fide et magnanimitate
 confideret, absolveret. At ille vicem obedientiæ im-
 ponens abbati Divionensis cœnobii, Mettim eum di-
 xerit, a quo absolutus est ipsa vigilia natalis Do-
 mini.

(Fol. 125.) Cum ergo totis medullis cordis adhere-
 ret præceptis apostolicis, et e contrario omnia ei
 intentaret adversa indignatio regia, et fallax adu-
 lantium ei lingua, conquerentium non posse aucto-
 ritatem sanctæ Romanæ æcclesiæ regem imperato-
 ris filium a Deo electum et honoratum, sanctam
 illam regis majestatis dignitatem a seculis hono-
 ratam deponere, et a gremio matris æcclesiæ se-
 gregare, et concessa privare potestate, cum non
 esset potestas nisi a Deo, quæ autem sunt a Deo,
 ordinata sunt: et ille a sede apostolica contra rabiem
 oblatrantium curationis expeteret antidotum, ut
 erga eorum impetus scriptis apostolicis quasi clypeo
 defensionis muniretur, hanc ei ab urbe mitissimus
 doctor misit (1081) epistolam per Rodultum abbatem
 Viridunensis monasterii, ita auctoritatibus Scriptu-
 rarum divinarum munitam atque refertam doctri-
 næque apostolicæ sale conditam, ut hec sola suffi-
 ciat fidelibus ad confutandam adversariorum inep-
 tam stultitiam:

(Fol. 125.) «Gregorius episcopus, servus servorum
 Dei, dilecto in Christo fratri ⁴¹¹ Mettensi episcopo,
 salutem et apostolicam benedictionem. Quod ad
 perferendos labores et pericula pro defensione veri-
 tatis te paratum intelligimus, divini muneris esse
 non dubitamus, » etc. (180).

(Fol. 128.) Hanc igitur epistolam Mettensis episco-
 pus suscipiens, plurimum confortatus est in Domino.
 Verum nos hac decursa ad historiæ ordinem redeamus.

Ubi ad aures Heinrici regis et fautorum ejus ana-
 themata domino papa factum personuit, infremuit
 tyrannus, factiosorum strepitus in beati Petri vica-
 rium magum eum esse et impostorem, hereticum,
 homicidam, fornicarium, et si quid aliud aversatur
 sanæ doctrinæ. Non debere regem, imperatoris fi-
 lium, qui non sine causa gladium portaret, qui Ro-
 manæ rei publicæ patricius tutor et defensor esse
 deberet, tantam pati sanctæ Dei æcclesiæ conculca-
 tionem, ut homo omnium peripsima, pro suis scele-
 ribus juste puniendus, et merito ab æcclesia extur-
 bandus, summam illam regii nominis majestatem
 inpugnaret. Maledictum frustra prolatum, in eum, a
 quo processerat, retorquendum ut qui domino suo
 et regi foveam paraverat maledictionis, eo innumi
 remanente, ille, qui caput et causa mali erat, prior
 incideret in eam. Cum in hoc omnis perstreperet
 aula, decretum est communi consilio, ut ille qui re-

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹¹ Herimanno *supplendum*.

NOTÆ.

(179*) Obiit a. 1090

(180) Exstat in Regesto, lib. xiii, ep. 21, et in cod.

Udalrici n. 186, apud Eckh. SS. II, 188 sqq. Apo-
 graphum hoc V. Cl. Ulrichs debemus.

verendam a seculis regiam majestatem ab ecclesia extorrem pronunciaverat, ab ecclesie corpore segregaretur, et Romanæ ecclesie pontifex, qui supra omnes est, ab his qui ei subesse debebant, excommunicationi adjudicatus est. (Fol. 128.) O dementia incomparabilis, furor indicibilis, insania mirabilis! Quis, rogo, imperatorum, quis regum ad tantam prosilire ausus est protervam insaniam insanamve proterviam ut clavigeri cœlestis vicarium, cujus lingua clavis cœli est, canonicè electum, ab omni christianitate susceptum, bene viventem, recta decentem, ab ecclesia alienandum pronunciaverit? Conventus hic apud Uterius Trajectum habitus est, ubi contra Deum et Dominum disputatum est. Dies erat sabbati, et vespere sabbati ipsa nocte dominicæ diei illucescente, in concilio malignantium constitutum est et deliberatum ut in crastino ad missas in omnium audientia papa excommunicaretur, quia ausus fuisset regem et dominum suum excommunicare; justam hanc esse sententiam, ut in quo peccaverat, puniretur. Aderat in concessu illo iniqua gerentium Viridunensis Theodericus et Pibo Tullensis, et plures alii, qui etsi favebant regiis negociis, hoc tamen, quia sanctorum patrum obviabat decretis et sanctionibus repugnabat canonicis, aversati sunt. Et quidem Tullensi id officii impositum a rege fuit, eo quod esset mentis timidæ et multæ inconstantia, ut negocium id exequeretur; sed ille dum pavet ad singula nec audet reniti, noctu cum Viridunensi assumptis sociis fugæ se credit consilio; quamobrem et in crastinum aliquanto morosius prolongata est negotii hujus exequutio (181). Solus Willelmus Trajectensis inventus est, qui dum hesternam ructet crapulam, posuit in cœlum os suum, et lingua ejus in dominum et magistrum suum maledictionis intorsit jaculum (182). Sed non impune. Nam cum hoc inter sacra missarum peregrisset solempnia, et peracto scelere datus in reprobum sensum ad eadem perexplenda accingeretur, ne vel in hoc a Judæ proditoris consortio et merito separaretur, ubi corpus dominicum, in quod peccaverat, male sibi conscius sumpsit ultio divina manifestata est. Percussus est enim a Deo plaga insanabili, ita ut cum horrore et stupore mirabili clamaret: *Ardeo! ardeo!* quia corpus quod vivificat, incendium illi pœnamque pariebat, quod exarserat in eo sicut ignis in spinis, ut manifesta id eo fieret ultio Domini. Nec datum est illi tempus ut peniteret, sed mox ut sensit ignem in se grassantem, in sede corpore reclinato, dum clamasset: *Sancta Maria!* miseram vitam miserabili morte finivit (183). De quo certum est, quia nobis ista vidit, nobis hoc monstratum est, ut prodesse inciperet nobis pena ejus. Grandis hinc inolevit terror

A omnibus, ita ut Viridunensis, quem clam abscessisse notavimus, urbi suæ appropinquans, exentibus sibi obviam clericis suis cum crucibus et cereis, ut moris est, processionem palam interdixit, et excommunicatum se quia ad horam cessisset pronunciaverit, satisque tunc penitenter in excommunicatione domini papæ se factiosis communicasse; ita ut palam protestaretur, quia nisi divina illi prospexisset misericordia et honorum virorum oratio, penam quam Willelmus perpessus erat, ipse pertulisset. Quamobrem etiam papæ dimissis nunciis, abbate videlicet Rodulfo cum sociis, cum se omnino pro communione illa excommunicatum affirmaret, et ob id ab officio cessasset, in manu ejus per litteras (184) stolam reddidit et anulum. Et cum se sic ipse dampnaret, parabat tamen regi, quia hec erat hora ejus, et potestas tenebrarum. Nam inveteratam ejus maliciam, quæ obduraverat, non frangebant miracula; ut incrementa viciorum parerent ei etiam abditamenta tormentorum. Unde et impetum est in eo quod scriptum est: *Multo labore sudatum est, et non exivit de eonimia rubigo ejus nec per ignem.* (Ezech. xxiv, 12.) Ignis enim ei tribulationis circumstrepebat, qui viciorum rubiginem purgaret; sed nec per ignem rubiginem amisit, qui nec per flagella correctus est, quia malicia ejus a conflatore consumi non potuit.

(Fol. 129.) Anno incarnationis 1087, obiit Willelmus Anglorum rex.

(1080, Oct. 13.) Anno igitur ab incarnatione Domini 1079, factum est prælium in Saxonia, in quo Rodulfus rex cecidit, et Henricus fugiendo victus est. Hoc eodem anno facta sunt tonitrua et fulgura in Januario, et luna nigra et sanguinolenta visa est 3 Kal. Febr. Et sequenti anno Witbertus invasit sedem apostolicam, a dampnatis et excommunicatis siquæ similibus in apostaticum, non apostolicum electus. (Legg II, 51.) Quæ conspiratio primum tacta est apud Brixiam, ubi congregati aliqui episcoporum de sinagoga satanæ, traditi in reprobum sensum, contra fidem, quæ est confessio Petri, et sanctam sedem ejus Romanam ecclesiam turpia et nefanda jacentes, ad plenitudinem dampnationis suæ elegerunt Witbertum heresiarcham de suis similibus, est desperata superbia apostolicum eum vocantes, apostatam, non apostolicum effecerunt. Qui idcirco omnium fidelium odio dignior est, quia cum a principibus, Henrico scilicet rege deposito et cæteris hujus perditionis ministris quesitum esset, quis ad impugnandum sanctum virum, papam videlicet Gregorium, falsitatis vexillum susciperet, nemo omnium tam audax, tam præsumptor, tam

NOTE.

(181) Paulo ante scripta videtur epistola Gregorii III, 12, ad Udonem Trevirensis Theodericum Viridunensem et Herimannum Mettensem. K.

(182) Hoc a. 1076 paschali tempore factum esse narrat Lambertus; Hugonem Wormatiense concilium cum Moguntino a. 1080 confudisse monuit Stenzel I, 387. K.

lium cum Moguntino a. 1080 confudisse monuit Stenzel I, 387. K.

(183) Obiit a. 1076; cf. Bertholdum, Lambertum, Brunonem, Bernoldum.

(184) In Registro desiderantur.

desperatus vel perditus inventus est, qui naufragium fidei subiro deligeret, preter eum solum. Qui idecirco, credimus, antichristi negocium suscepit ut ruinam archiepiscopatus Ravennensis, quem pro suis criminibus eodem Gregorio presidente synodali iudicio perdidit, susceptione oblatis periculi compensaret. Aderat in conventu illo malignantium multus numerus dampnatorum, quos ad persequendum amatorem iustitiæ communicatio criminum et amor principis illexerat, eum solum invenit diabolus promptiorem, cui maliciæ suæ omnem principatum committeret. Suscepit itaque sedem satanæ, et in cathedra pestilentiæ sublimatus, impiorum mentes ad expugnandum nomen Domini exacuebat, factus omnibus fovea peccandi. Quæ autem fuerit ejus promotio seu intronizatio, quomodo ad hanc dejectionem et quam precipitanter ascenderit, et a quibus execratus sit, quæve eorum fuerit vita vel conversatio, et quid de ordinato vel ordinatibus ejus sentiendum sit, Gevehardus Salzbergensis episcopus, cujus vita speculum erat bonorum, interrogatus edicat. Ait enim scribens Herimanno Mettensi episcopo :

« G. Salzbergensis episcopus H. Mettensi episcopo salutem. Wibertus quondam Ravennas archiepiscopus cum obedientiam, quam apostolicæ sedi juramento promiserat, non attendere, sed contra ipsam omnimodis superbire studuisset, in Romana synodo inrecoverabiliter depositus et anathematizatus est ab apostolica sede et ab episcopis totius æcclesiæ; nec hoc semel in una synodo, sed in omnibus synodis, quotquot jam septennio Romæ celebratæ sunt. Hic igitur ita in perjuriis inveteratus et pro eisdem inrecoverabiliter depositus et anathematizatus, sedem Romani pontificis, cui obedientiam juravit, per manus anathematizatorum, utpote sui similium, invasit, legitimo pastore adhuc eidem sedi presidente. (1083) Ipsorum autem excommunicatorum nullus eum consecrare, vel potius execrare præsumpsit, præter Mutinensem et Arithinum exepiscopos, qui ambo pro suis criminibus jam annis tribus officio et communionem caruerant. Sed hii etiam si officium et communionem haberent, et Romana sedes pastore vacaret, nullum tamen eidem sedi pontificem ordinare possent. Hujus enim ordinationis privilegium solis cardinalibus episcopis Albanensi, Ostiensi, Portuensi, a sanctis patribus est concessum. Ergo Mutinensis et Arithinus episcopi juxta testimonium sanctissimi papæ Innocentii non benedictionem, sed dampnationem quam habuerunt suo Ravennati imponere potuerunt; nec illum in Romanum patriarcham, sed in perditissimum heresiarcham promoverunt. Caveat igitur

A omnis christianus, caput antichristo inclinare, statuatam quam Nabuchodonosor erexit adorare, sicque se ipsius heresiarchæ perniciosissimo anathemati innodare. Nam quietumque illi obedierit, qui dixit : « Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis altissimo, » certissime in æternam dampnationem ibit cum ipsis. Amen. »

Hec sunt de Witberto Gevehardi Salzbergensis, viri utique doctissimi et autentici, scripta veridica, quibus utique nullus cum iustitia obviare prævalet. Extant et alia ejus scripta auctoritate et veritate subnixa, quæ pro viri merito reverenter fidelium honorat et amplexatur æcclesia. (1084, Mart. 31.) Ab hoc itaque Wiberto, sale utique infatuato, Henricus coronam suscepit imperii, factus infelix membrum illius qui est rex super omnes filios superbiæ, suscipiens ab illo maledictionem pro benedictione; et quidem satis congrue. Nam dignus erat, et pro meritis acta res est, ut talis rex talem papam institueret et ab eodem ipse coronam ignominie et sceptrum dedecoris susciperet.

(fol. 129.) Defuncto per id temporis Lugdunensi archiepiscopo Gibuino (188), cum varia quorundum esset electio, dominus Hugo Diensis episcopus electionem cleri et populi, auctoritate et præcepto Romani pontificis in archiepiscopum Lugdunensem promotus est anno incarnationis Domini 1082 (186). Adhuc enim Romanæ urbi dominus Gregorius præerat, quamquam Wibertistarum jam esset facta conspiratio, non tamen promotio. Ubi vero et promotio ejus execratione sua illa quasi auctorizata est, et judicatum est ab impiis et perjuris hostili manu Romam aggrediendam, ut papa, qui populi obsequio et amore cum gratia Dei protegebatur, cum injuria et dedecore a sede propelleretur: (1083) eoque rex devenit, ut rex cum papa suo exercitu innumerabili fultus Romam tenderet, et in itinere quotquot poterat ad adorandam statuam, et in ea imaginem bestię compellebat. Sed modo mirabili quo plus ad explendam profanæ mentis vesaniam ferebatur, eo gravius deiciebatur et dehonestabatur. Aliquando enim magnum erat si quis regium osculum merebatur, gratum si quis vestigia papæ oscularetur. Nunc versa vice rerum, quicumque inventus fuisset, tenebatur, nec antea dimittebatur, nisi primo pedem paparelli illius oscularetur, et sic demum osculo regis potiebatur: ut esset in ambobus equipartita injuria, verum regis tanto gravior, quanto hic cujus pedibus inclinabatur, erat deterior. Quæ enim major esse potest insania, quam virum litteris adprime eruditum, disciplinis æcclesiasticis imbutum, sanctionis æcclesiasticæ non ignarum tenentem in æcclesia magnæ dignitatis et

NOTÆ.

(188) xv Kalend. Maii depositio d. Gebuini archiepiscopi Lugdunensis legitur in Necrologio S. Benigni Divionensis. K.

(186) In litteris Registr. IX, 18, ix Kalend. Novemb. ad Hugonem datis monet Gregorius ne regimen Lugdunensis Ecclesiæ accedere dubitet.

Scripta est epistola a 1082, si Hugo a. 1083 et ineunte quidem consecratus est archiepiscopus Lugdunensis, quod et veteri quadam charta recte collegisse videntur auctores Gall. Christ., tom. IV, 109. K.

prælationis locum, ad tantam mentis devenire hebetudinem, ut contra Deum superbire incipiat, et locum celsitudini non in æcclesia, sed extra æcclesiam et supra æcclesiam contra jus et fas appetens, illi assimilari omnino studeat, qui dixit: *Ponam sedem meam ad aquilonem, sededo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo (Isai. xiv, 13, 14)*.*

Hoc loco proponere libet fragmentum in codice Musei Britannici inter Arundelianos N. 390. manu sæculi XI. exaratum, quod in itinere Anglico a. 1844. exscripsi. Legitur ibi fol. 132, et pactum Heinrici IV. cum Romanis a. 1083 mense Junio ictum illustrat: Quidam qui dicuntur religiosi et sanctissimi, sicuti hactenus soliti sunt facere, se posuerunt contra jus, et temptaverunt Deum, et fecerunt quod facere non debuerunt; ob hoc magnum dedecus habuerunt. Nam isti sunt illi qui fecerunt iudicium de regno et sacerdotio; set Deus qui est misericordissimus et piissimus prævidit quod justum est. Nam abbas Cassini montis et cancellarius qui cardinalis est de sancto Paulo, et episcopus Portuensis cum aliis coepiscopis et Bernhardus diaconus, et Wimundus monachus qui alio nomine Christianus nuncupatur, et Gratianus, qui omnes ex præcepto papæ fecerunt hanc legem quam audituri estis. Set prius dicam qui benedixit aquam scilicet quidam vir qui est nimis religiosus, et nuncupatur Petrus Neopolitanus, et est monachus, qui prius presbiter fecit triduanum jejunium cum aliis clericis qui ibi fuerunt, et ipse presbiter sanctissimus celebravit missam. Peracta vero missa, abiit ad aquam cum supradictis et benedixit aquam. Misit vero puerum quendam in aquam ex parte regis, ut Deus discerneret veritatem, si ipse rex haberet justiciam. Mox ergo ut puer missus est in aquam abiit jusum in fundo aquæ⁴¹². Ad hoc miraculum stupefacti fuerant omnes qui ibi aderant et unus illorum nomine Wimundus qui Christianus nuncupatur, cepit dicere contra Gratianum: *Certe tu impressisti puerum ut iret jusum in fundo aquæ.* Set ipse Gratianus cepit destestare et dicere: *Quia nunquam feci tale quid.* Tunc ipse Wimundus nomine cum iracundia abiit ad papam, et dixit *quoniam Gratianus impressit puerum ut iret in fundo aquæ.* Papa ut audivit, præcepit illi Wimundo, et dixit: *Vate et dic illis ut iterum mittant puerum in aquam, ut videamus si verum est quod tu dicis.* Ad tale præceptum perrexit ipse Wimundus, et dixit omnibus illis qui ibi aderant ex parte papæ, ut alia vice misissent puerum in aquam. Et ipsi ex præcepto papæ miserunt iterum puerum in aquam, et abiit puerulus jusum in fundo aquæ sicut prius. Post hæc eandem legem ipsi supradicti fecerunt propter papam, et miserunt puerum in aquam, qui cepit natum desuper. Miserunt et alia vice, qui supernavit similiter. Ob hoc impulerunt subter aquam ut iret in profundum aquæ, set Deus non permittebat. Nam habuerunt eum suffocare in aqua. Ad tale miraculum sunt stupefacti, et nesciunt quid agere debeant. Sunt modo consiliati, ac fidem inter se dederunt, si res ista in propatulo esset, regi per aliquem hominem, ut nec unus illorum audeat dicere sine communi consilio et sine consilio papæ. Nam ipse accepit fidem ab omnibus, ut nullus audeat dicere. Hoc factum est in Pallaria in monasterio sanctæ Mariæ, quæ est capella ipsius abbatis Cassini montis. Hoc factum est ad confusionem illorum qui fecerunt et ad salutem vestri imperii, et fuit factum in dominica die post missam de adventu Domini.

SACRAMENTUM.

Tibi dicimus, rex Heinricus⁴¹³ quia nos infra terminum illum quem tecum ponemus ad 15 dies postquam Romam veneris faciemus te coronare papam Gregorium si vivus est, vel si forte de Romam non fugerit. Si autem mortuus fuerit, vel si fugerit et reverti noluerit ad nostrum consilium ut te coronet infra constitutum terminum, nos papam eligemus cum tuo consilio secundum canones, et ipsum papam studebimus per bonam fidem ut te coronet, et nos studebimus per bonam fidem ut Romani faciant tibi fidelitatem. Hæc omnia observabimus tibi absque fraude et malo ingenio, nisi quantum communi consilio nostro et tuo addatur vel minuatur.

Reversus inter hæc ab urbe Roma Rodulfus abbas venit Viridunum, et Viridunensi episcopo communionis gratiam a papa reportans, absolutionem ejus domno Mettensi episcopo impositam, qui vices papæ exequatur, requirendam esse satisfactione præmissa insinuavit. Verum quia Wibertum execratum, et regem obstinato animo Romam tendere jam fama vulgaverat, intumuit animus hominis, et quidquid egerat, quidquid dampnavera. vilipendens. ad vomitum rediit, culpam non solum fateri non erubuit, quin potius gravioribus se vinculis peccati et pertinaciæ innodare non pertimuit. Nam subito per semetipsum absolutus, pontifex in vestitu sacerdotali apparuit, missas celebravit, et quidquid illud est quod sacerdotali officio convenit, quod eotenus caverat implere non formidavit, in monasterio novo sanctæ Mariæ, quod ipse summo studio et cura extruxerat, reliquias introducens, aquam benedicens et aspergens, et singula episcopi officia complens.

Exhinc orta sunt mala in Israel, Anno enim ab incarnatione Domini 1084 Heinricus Romam veniens urbem cepit, muros evertit, Gregorium papam in turre Crescentis muro clausit suumque papam in ecclesia sancti Petri sedere constituit, ut impleretur quod scriptum est: *Cum videritis idolum abominationis stantem ubi non debet, qui legit intelligat (Marc. xiii, 14).* Inter hæc Viridunensis fera tota humanitatis facie eversa, hac illaque debachabatur, ita ut omnis in eo religionis species immutaretur, et obsequium quod prius viris religiosus qui tunc a Leodio confluerant et ab aliis undique partibus, atque sub habitu monastico in cœnobis suburbanis debebant exhibuerat, verteret in arma furoris. Totus illi sermo de imperio Heinrici, de papatu Clementis erat, ita ut publice in æcclesiis nomen illius heresiarchæ nefandi in canone recitari præciperet. Quod etiam faciebant reliqui episcopi Lotharingiæ et Langobardiæ exceptis perpaucis, qui magisterio Petri adhibebant; quorum vita cum esset sancta, pia, casta et catholica, publica notabatur infamia, insana dicebatur et heretica; non intelligentes illud Ysidori dictum, quod noverit se a communione totius orbis separari, quicumque nomen apostolici pro quacumque dissensione in canone non recitaverit. Admiranda prorsus Dei omnipotentis miseratio, qui

⁴¹² aq. C. ⁴¹³ H. C.

electos suos etsi aliquando permittit concuti, non sinit tamen penitus labefactari. (Fol. 130.) Non sufficiebat sacerdotibus vel solos peccare; facti erant laqueus juvenum omnes, ut etiam absque synagogis facerent eos qui non communicabant operibus eorum in communicando excommunicatis, in adjectione Gregorii, in assertione Wiberti. Jam vero si quis esset qui Gregorio communicaret, hic publice conviciis appetebatur, hic hereticus, destructor regni, assertor mali, qui nec vita dignus esset, qui publicæ indignationis offensam contraheret perjurus, et quodam adinventio nomine Paterinus dicebatur. Advenerant tempora periculosa, obnubilata erat facies æclesiæ, non agnoscebat quos genuerat filios, quia patiebatur infestos, nec ipsi matrem agnoscebant, quam cum multis et miris modis affligerent et insectarentur, vicem ejus dolere non noverant. Beati qui in hac sanctæ Dei ecclesiæ conculcatione non inquinaverunt vestimenta sua; ambulabunt in albis, quia digni sunt.

Nec mutabat pardus varietates suas, Heinricus; scilicet nequicias suas, qui immo Romæ positus, quotquot poterat minis, terroribus, blandimentis, promissis sibi conciliabat; bella, cedes, homicidia per se suosque faciens, et totis quibus poterat nisibus iniquitati favens, veritati resistens, et insuper suis litteras mittens, quibus se Romam optinuisse, papam dejecisse, et omnibus omnino prævaluisse mendaciter confingebat. At vero Mathildis comitissa, Romanæ æclesiæ filia, virilis animi constantiam tenens, tanto ei fortius resistebat, quanto magis hujus astutias et papæ innocentiam noverat. Sola enim tunc temporis inventa est inter feminas, quæ regis potentiam aspernata sit, quæ calliditatibus ejus et potentiæ etiam bellico certamine obviaverit, at merito nominetur virago, quæ virtute animi etiam viros præibat. Adesto, summe Deus, et æclesiæ tuæ regnum et æclesiasticæ constitutionis robur, quod Spiritu sancto tuo ordinata firmaveras, non patiaris de culmine gloriæ suæ dilabi, nec sinas tantis subiacere periculis. Hec est mulier illa, de qua ab ottrectatoribus ⁴¹⁴ fidei et conculcatoribus veritatis crimen incestus sancto pontifici objiciebatur. Cui si deessent meritorum laudes, hoc solum satis eam commendabilem redderet, quod cum tali viro, dum exprobratur, dum convitia suscipit, dum impropria audit, approbatur, honoratur, laudatur. Quæ enim ut hæc pro Romana decertavit æclesia? Quot et quanta passa est, ut illa debita libertate frueretur? Extant ad eam plures epistolæ papæ; quarum hic unam non pigebit inserere, ut agnoscat, qua sibi invicem unione connectantur, ut omne os loqui iniqua volentium obstruatur, et ut benivoli instruantur, et maliloqui erubescant et confundantur:

⁴¹⁴ ita c. ⁴¹⁵ locus vacat.

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

(187) Desunt permulta. Data est epistola xv Kalend. Mai., ind. 12, id est 1074; Regiæ I, 47; Cod. Udalrici 157. K.

A « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectæ in Christo filiæ Mathildi salutem et apostolicam benedictionem. Quanta sit mihi cura, quantaque sollicitudo de te tuæque salute, ipse solus qui cordis archana rimatur intelligit, et multo melius me ipso cognoscit. Tu tamen si pensare non negligis, ut reor animadvertes quia pro tantis me tui curam habere oportet, pro quantis te caritatis studiis detinui, ne illos descreres, ut tuæ solius saluti animæ invigilares. Karitas enim, ut sepe dixi et dicam, sequens celestem tubam, non querit quæ sua sunt. Sed quia inter cetera quæ tibi contra mundi principem, favente Deo, arma contuli, quod potissimum est, ut corpus Dominicum acciperes, indicavi, et ut certæ fidei matris Domini te omnino committeres præcepi, quid inde beatus Ambrosius, videlicet de sumendo corpore et sanguine Domini dicat, hic in litteris intimavi. Ait enim in libro 4 de sacramentis inter cetera: *Si mortem Domini annunciamus, annunciamus remissionem peccatorum. Si quotiescunque funditur sanguis Domini, in remissionem peccatorum funditur, debeo illum semper accipere, ut semper mihi peccata dimittantur. Qui semper pecco, semper debeo habere medicinam* (187). Item in libro 5 de sacramentis ⁴¹⁵: »

(Fol. 130.) Gregorius igitur in turre Crescentis muro clausis, legatos misit ad Robertum Apuliæ ducem, qui tunc forte classe instructa mare transire parabat, ut veniret et obsidionem solveret. Erat tunc forte Romæ abbas Divionensis domino papæ per omnia fidelissimus, quem pro ingenita sibi bonitate et obedientia debita beato Petro, dulcissimo amplectebatur affectu, adeo ut concaptivum suum eum vocaret; quia non eum movebant salutis pericula pro justitia suscepta. Hunc ergo ad evocandum ducem cum quibusdam cardinalibus misit. Qui obedientiam non segniter exequutus, principem adduxit et data Urbi obsidione, patefacto ingressu, rege fugato, papa liberatur, et ad Lateranensem palatium cum gloria reducit. At quia Normannorum instabilitas Urbe capta et prædæ data multa mala perpetraverat, nobilium Romanorum filias stuprando, et nocentes pariter innocentesque pari pœna affligendo nullumque modum, uti victoribus mos est, in rapina, crudelitate, direptione habendo: veritus ne duce recedente infidelitas Romana exagitata recrudesceret, et quos antea habuerat quasi fidos amicos, pateretur infidos, cedendum tempori arbitratus, Salernum se contulit. Rex vero hoste adventante, fugæ præsidium requirens, sigillum domini papæ, quem furto subriperat, secum tulit; et Portuensem, quia olim familiaris papæ fuerat, sibi conciliatum secum duxit. Witherthus vero et ipse aufugit. Quamobrem verita Mathildis, ne simplices quique astutia regis

specie sigilli deciperentur, prævenit malitiam illius, A mittens litteras fidelibus in hec verba :

« Mathildis Dei gratia si quid est, omnibus in Theuthonicorum regno commorantibus, salutem. Notum vobis facimus, quod Heinricus falsus rex furto subripuit sygillum domni papæ Gregorii. Unde si quid audieritis quod discordet a nostra legatione, falsum arbitramini, neque mendaciis ejus adquiescatis. Præterea episcopum Portuensem secum ducit; quoniam olim fuit familiaris domini papæ. Si igitur aliquid vobiscum vel contra vos per eum vult operari, eum falsum testem nolite dubitare. Nulli umquam credatis, qui aliter quam nos dicere audebit. Scialis domnum papam jam recu- perasse Sutrium atque Nepe. Barrabas latro, id est Heinrici papa, ipse quoque aufugit. Valet, et de insidiis Heinrici cauti estote. »

Igitur summo pontifice ab Urbe discedente, ejus comitatu abbas Divionensis non defuit. Verum die quadam exercitu ultra quam speraverat summo diluculo progresso, cum ipse cum sociis celer subsequeretur, calonum turbam offendit, qui extrema hostium sequentes, mira agilitate currendi ignaros doli et fraudis trucidabant. Quorum nequitiam abbas, ut expertus in talibus, agnoscens et præcavens, socios iter accelerare præmonuit. Verum illis propere abeuntibus, cum post terga subdole clamaretur ab impiis, non esse eam viam quæ præeuntium vestigia, sequeretur se viam scire, et paratos ostendere si expectarentur, abbate contradicente et dolo eorum manifestante, frater qui comitabatur Walterius nomine substitit, et ultra votum omnium viam ab eis querebat. A quibus mox peremptus, viam universæ carnis ingressurus erat. Quod et ita contigit. Cum enim accelerantem præstolatur ⁴¹⁶ emissa lanceola in eum dirigitur; set dum tarde sibi providet, et ictum devitare gestit, vulnus lætale suscepit. Et dum ex dolore ictus gradum accelerat, abbatem subsequutus, supra pectus ejus capite reclinato, vitali spiritu deficiente corrui, et deficiens mortuus est. Cui illud obfuisse credimus, quia partibus papæ justis et sanctis aversabatur, nec corrigi poterat cum sepius objurgaretur. Parcat ei omnipotens Deus, et tribuat, ut ultio præsens et peccatorum veniam et æternitatis ei pariat mansionem. Illo ergo ruente, non destitit malorum improbitas a persequendo, donec bestia quæ sarcinas ferebat remanente, inveniret Romana avaritia quo cupiditatis ingenitæ frena laxaret, sicque malicia eorum propter sarcinas interrupta est. Intueamur nunc fluctuantem et æstuantem animum patris de morte filii, et cogitemus quæ potuit gentes consolatio dolori illius mederi. Apud exteras positus, duobus tantum sociis et hoc terciofultus quid putamus cordi ejus accesserit? Qui cogitationum

fluctus, qui perturbationum impetus, qui dolorum gemitus, quæ suspiria, quæ mentis anxietas: cum perderet socium socius, filium pater, magister discipulum, et non solum insalutatum dimitteret, quin etiam ruentem, deficientem, morientem respicere non auderet, nec humanitati officia pia persolvere? O qui patres estis, qui affectum filiorum corde tenetis, attendite et videte, quis patris hujus dolor extiterit, qui filium dum putat vivum et vegetum, innocentem ante se videt mactatum, in morte filii pater passus est. (fol. 13) Qui habet amicum karissimum, et eum cogitat moriturum, scit qui pater passus sit, licet majora passus sit quam aliquis amicus de amico excogitare possit. Multum enim distat inter id quod somniamus, et quæ oculis præsentialiter videmus; sic permaxima est differentia inter cogitatum et actum. Venit ergo tandem abbas ad socios, et osculato pede papæ, cum vultus mentem indicaret, dolorem cordis aperuit. Papa vero directis militibus, cum armorum apparatu, auctores tanti sceleris persequi, et corpus exanimati fratris ad se præcepit deportari. Quod inventum est omni veste spoliatum et in suo sanguine volutatum, sicque a quodam clerico de sociis in papæ præsentia perlutum. Qui benigno ut erat animo compaciens, pluviali suo quo indutus erat, corpus fratris operiens, et absolutionem ei faciens, missam pro defuncto cecinit, et sic terræ quod suum erat restituit, multum consolatus abbatem, ut voluntati Dei sui concordaret, judicia ejus esse occulta numquam tamen injusta. Confortatus est autem spiritus illius in Domino, et cum omnia perdidisset, non ad iracundiam provocatus est, neque stultum quid contra Deum loquutus est. Cogitabat vero papa mitissimus eum penes se retinere diebus vitæ suæ, sed quia idem anxietate jam per annum integrum commissos sibi fratres et filios se non vidisse, licet doleret illos non ut decuerat eum a se dimisisse: videns animum ejus in hoc esse ut fratres visitaret, dimisit eum, imposita ei legatione Colimbriæ, dans litteras ad Sisenandum principem præfatæ provinciæ (188), ut ei tamquam alteri sibi crederet. Misit etiam per eum, et per Petrum Igneum (189), et per principem Salernitanum Gisulfum nomine, quos Cluniacum mittebat, litteras omnibus fidelibus, in quibus et calamitatis sanctæ Romanæ ecclesiæ causam, et cur tanta passus sit, quamobrem ad hec patienda adductus sit breviter dilucidavit, et ut sui misererentur ammonuit in hec verba:

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus in Christo fidelibus, apostolicam sedem revera diligentibus, salutem et apostolicam benedictionem. Pervenit, fratres karissimi, etc. » *Exstat inter epistolæ Gregorii, Patrologiæ tom. CXLVIII, col. 708.*

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹⁶ ita codex; præstolamur *Labbeus edidit.*

NOTÆ.

(188) Neque hæc neque sequentes Gregorii litteræ in Registro leguntur. K.

(189) cardinalem.

Abbasigitur Divionensis cum Petro Igneo et principe Salernitano apud Salernitanam urbem mare ingressi, quia per terram ire propter discursantium hostium impetus per limescebant, longa navigatione pertesi tandem applicuerunt apud Sanctum Egidium (190), ubi diversis curarum æstibus cepit mensejus anxari, utrum sicut papa præceperat iret recto tramite Colimbriam, an visitaret filios quos jam emenso anno non viderat. Ei itaque fluctuanti providit respectus pietatis divinæ, inspirans cordi illius, ut postposita omni dubietate, fratres et filios visitaret; quod et fecit, nec eum fecisse penituit. Nam nisi hoc fecisset, fortasse rediens a Colimbria vix invenisset quos visitaret. (1085.) Perdidisset etiam tantam frugem filiationis, quantam eo anno suscepit, cujus tanta extitit multiplicatio, ut merito debeat Divionensis æcclesia annum ipsum meliori numerare lapillo. Venit ergo Divionem, et quos in discessu suo passus fuerat infestos, invenit toto sibi corde substratos. Invenit etiam scissam in aliquibus cordibus caritatem, quæ sanavit prout potuit et Dominus dedit. Nondum multum temporis fluxerat, cum audita dissensione inter Virdunensem episcopum et religiosos quosdam qui in eadem urbe in cenoniis suburbanis degebant, quibus contrarium erat Wilberto⁴¹⁷, et eis qui Wibertistis⁴¹⁷ communicabant, subesse, Bertiniacum se contulit, præstolans et præcavens si forte cum gratia Dei fratres illos posset venari, ut ad se confugerent, ubi in innocentia et quiete modesti spiritus Deo libere servire valerent. Verum de his hec interim dicta sint.

Igitur papa Salernum veniens, ibidem remansit Deo devote servions, et in tribulationibus quæ increverunt super eum, gratias agens. Confortabatur autem in Domino, et prosperabatur in spiritu; quia sicut omnia adversa habet qui sibi displicet, ita et quem non remordet conscientia simplex, pura et lucida, nullo bono indiget. (Fol. 132.) Rememorabatur prædecessorum suorum Romanorum pontificum, Gregorii, Leonis et aliorum, qui quanto perfectiores in via Dei fuerunt, tanto a Romanis gravius insectati sunt, et ideo digni inventi sunt. Simplex oculus corpus reddebat lucidissimum. Incedebat securus per justiciæ semitas, cui testimonium perhibebat conscientia, quod pro defensione veritatis patiebatur; ideo non tribulabatur. Videbat et sollicitus secum retractabat quia, si papa cum Deo esse vult, pauper et inops efficietur; qui autem volet esse cum seculo, ut querat quæ sua sunt, non quæ Jesu, a symonia manum non cohibeat, iniquitati faveat, non æquitati, congregandis pecuniis inhiet: hic ditabitur opibus, et superabundabit. Ideo pauperiem Christi non habentis in corde pravorum ubi caput recli-

net, tanto magis appetebat, quanto mammonæ furentis et illicitis fallaces et non veras aspernabatur divitias. Astringebatur enim in utroque humero velamine superhumeralis, qui contra adversa et prospera virtutum semper ornamento muniebatur, et ad sola quæ anteriora sunt nitens, in nullo delectationis infimæ latere flectebatur⁴¹⁸.

(Fol. 132^v) Jam autem tempus adest, ut resolutionis ejus series referatur, et quo fine ad Dominum suum, pro quo tanta passus est, migraverit, oratio brevis nec tediosa prosequatur. (1085) Re enim vera finis ejus laus Domini est, quia si omnis laus infine canitur, cum consummata vita ejus tota sit apud Deum gratiarum actio, ipsa ejusdem consummatio perhennis est in laudibus Dei jubilatio. Sciens ergo imminere diem vocationis suæ, longe ante convocatis cardinalibus episcopis et cæteris conceptivis, diem obitus sui prædixit; consummatisque omnibus æcclesiasticæ institutionis officiis, 15. Kal. Junii prædictos fratres sub districti iudicii interminatione et sanctæ obedientiæ præcepto constrinxit, ut, si qua in se corrigenda deprehendissent, nullatenus tacere præsumerent. Quibus collaudantibus et vitæ conversationem, et disciplinam doctrinæ sanctæ morumque institutionem, et secundum scientiam sancti zeli fervorem, compulit eos apostolica auctoritate singillatim sibi dextras dare, promittentes quod hereticum illum invasorem sanctæ et apostolicæ æcclesiæ nunquam reciperent, nisi forte canonicè respiciens, puram confessionem cardinalibus episcopis offerret nudatus omni æcclesiastici ordinis dignitate; contestans et affirmans omnes simul in perpetuum condemnandos, quicumque communicare præsumpsissent Heinricho archipyratæ, usurpatori imperii, nisi deposita dignitate regni secundum præceptum eorum et reliquorum religiosorum in Theutonico regno commorantium condignam penitentiam ageret. Deinde confirmavit vicem suam potestatemque ligandi et solvendi omnibus vicariis suis, sicut ipse per orbem constituerat; ut quos ipse ligaverat, ipsi post condignam satisfactionem absolvent secundum apostolicæ fidei normam; non sicut quidam se ipsos fallentes, errantes, et alios in errorem trahentes confingunt, quod omnes excommunicatos indiscrete absolvent, ac si posset vivificare eos qui non vivunt. Deinde quod vanitas ipsa per multa regna dissiparetur, divina inspiratione cognovit et prædixit. Demum absolvit omnes, qui in fide ista, quæ per illum innouit, usque ad finem perseveraverint, ab omnibus peccatis suis; et sic Creatori⁴¹⁹ spiritum tradens, anno ab inc. Dom. 1085. obiit martyr et confessor. Eodem anno ven-

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹⁷ Ita c. ⁴¹⁸ reliqua pagina vacat. ⁴¹⁹ spm. C. spm. t. c.

NOTE.

(190) Saint-Gilles in Languedoc.

tus, grando, fulgura et tonitrua, 4. et 3. Kal. Julii A Galliam attriverunt.

(Fol. 130^b) Dixit (191) Urbanus papa in quadam epistola sua: « Dominus noster papa Gregorius beatæ ac dignæ memoriæ cum apud Salernum gravi teneretur infirmitate, unde ipse postea obiit, conveniunt ad eum episcopi et cardinales Romani qui ibidem aderant, rogantes eum et postulantes, ut quem sibi vellet subrogari successorem in pontificatu eis ostenderet. At ille secum aliquantulum cogitans, hec illis verba dedit: *Quemcumque horum trium, Lucensem scilicet episcopum, Ostiensem, aut archiepiscopum Lugdunensem habere poteritis, in pontificem eligite.* De excommunicatis autem similiter requisitus respondit: *Preter Heinricum regem dictum, et Ravennatam archiepiscopum, nisi forte ad eos prout vobis videbitur, ad dignam atque canonicam venerint satisfactionem, et præter omnes principales personas, quæ aut consilio aut auxilio favent nequiciæ illorum et impietati, omnes absolvo et benedico, quicumque me hanc habere potestatem spirituales in vice sancti Petri apostoli credunt indubitanter. »*

(Fol. 132^v) Post Gregorium Desiderius Cassinensis abbas pontificio Romanæ urbis assumpto, Victorem se nominavit. Cujus qualis fuerit electio, promotio et consecratio, dominus Hugo Lugdunensis satis evidenter expressit, scribens comitissæ Mathildi in hæc verba.

« Hugo sanctæ Lugdunensis æcclesiæ servus, dilectissimæ in Christo sorori Mathildi, divinæ consolationis uberrimam gratiam. Quot et quantis sanctæ Romanæ Ecclesiæ litteris, et reverentissimæ memoriæ beati Anselmi, et vestris tam legationibus quam et litteris coactus, Romam venerim, quantoque tempore in partibus Italiæ contra officii mei propositum moratus sim, prudentia vestra doceri non indiget. Electionem vero Cassinensis abbatis antequam ego Romam venerim factam, sufficienter audistis, cui tam ego quam et ceteri fratres mei sanctæ Romanæ ecclesiæ filii, diligentes magis gloriam hominum quam Dei, pro temporis infirmitate assensum præbimus. Postquam autem ad montem Cassinum, quo ipse jam præcesserat, Romæ aliquandiu morati, ipsius ducatu pervenimus. ex ejusdem familiaribus nobiscum colloquiis, dum videlicet nefandissimos actus suos in auribus episcoporum et cardinalium jactanter recitare non erubesceret, copiosius necessario deprehendimus, quam intolerabiliter Deum in ipsius electione offenderimus. Quis enim, nisi ex ipsius ore audisset, unquam crederet, Heinrico dicto regi fidem cum dedisse, ut de optinenda Romani imperii corona fideliter eum adjuvaret? Aut ejus accusatio contra talem virum reciperetur, nisi ipse quasi ad cumulum gloriæ suæ adscribendo nobis narrasset, prædictum regem ad invadendas terras beati Petri nunquam, nisi suo consilio et persuasione animaretur, Romam transisse? Numquid non deli-

rans videretur, si quis Romanum electum post ab-
solutionem a beatissimo papa Gregorio susceptam,
excommunicatum garreret; nisi ipse Attonem car-
dinalem Mediolanensem electum a prædicto papa
eodem abbate subscribente publice excommunica-
tum, et sine penitentia defunctum, non solum bea-
tum in communi nostra audientia prædicare præsu-
meret, verum etiam seipsum non in alia, nisi in
qua ille est, gloria futurum oraret? In quibus om-
nibus dilectissimos fratres nostros He. et B. cardi-
nales, quos vobiscum esse putamus, testes advoca-
mus, qui vel ipsi de ejus ore audierunt, vel bonis
viris, quibus indubitanter credunt, referentibus, se
audisse dixerunt. Quotiens decreta domini sui papæ
Gregorii aliorumque sanctorum patrum non solum
verbo aperte improbare; it, verum etiam manifestis
operibus postea destruxerit, in quot et quibus locis
electionem suam non secundum Deum, sed tumultua-
rie factam asseverans, publice refutaverit, (fol. 133) et
numquam se adquevisse, vel in perpetuum adque-
turum, sub terribili attestazione affirmaverit; quasve
personas electionem reddendo æcclesiæ idoneas eli-
gi in Romanum pontificem dixerit, inter quas quen-
dam vobis ex nomine, Mettensem scilicet Heriman-
num quorundam consilio scripsit, quoniam vobis
magna ex parte manifesta sunt, et epistolarem mo-
dum scripta excederent, ex ordine scribere omitti-
mus. Nunc vero, cum jam tandem post tantum la-
borem inaniter insumptum respirare videbamur, et
electionem totiens refutatam, et æcclesiæ redditam
divina gratia, et vestro fulti consilio et auxilio, in
proximo libere facere sperabamus, sub occasione
eligendi Romanum pontificem concilium in Capua
sicut illarum partium apostolicus vicarius congrega-
vit. Ad quod ego et abbas Massiliensis atque archi-
episcopus Aquensis apud Salernum commorantes,
ab episcopo Ostiensi et principe Salernitano et Cen-
ciano Romano ex parte vicarii et Romanæ æcclesiæ
invitati, ut communi consilio Romanum pontificem
eligeremus, veniendo obediimus. Dux etiam qui-
busdam circumventionibus a Jordano principe juve-
niliter illectus, illuc venit. Cum ergo de proposito
negocio tractare disponeremus, abbas quibusdam
mollibus et gestuosis repulsionibus fautores suos
episcopos et principem ad compellendum se provo-
care cœpit. Comperta autem versutia sua, cum præ-
dicti ad restitutionem sui quasi invitum eum com-
pellerent, nos prænominati cum Ostiensi episcopo et
Witmundo monacho et quibusdam aliis consilium
habuimus, qualiter astutiæ illius contrairemus. Post-
quam ergo ipse jam paratus erat insignia pontifica-
tus resumere, et electionem etiam in ipso conventu
multoties refutatam iterum in se retorquere, prædi-
ctorum consilio, nos tantam hominis levitatem et
propositi sui mutabilitatem improbantem, in audien-
tia omnium nos nequaquam assensum præbituro
diximus; nisi de quibusdam contra famam suam et

NOTE.

(191) Cf. cod. Vaticanici N. CLXVI. in SS. t. V. p. 563. l. XLIX, sqq.

tanti ordinis dignitatem, quæ post electionem suam nobis de eo innotuerant, primum canonicè examinatio fieret. Quod ipse indigne ferens, neque ad examinationem venturum, neque electionem unquam suscepturum se, publice affirmavit, (1087.) Sicque data nobis iterum licentia ab eo quem vellemus eligere, excutiens brachia sua, cepit a nobis recedere cum Witmundus a consilio Ostiensis episcopi publice exclamavit, infamem personam non debere in Romanum pontificem eligi vel ordinari, cum constaret eum indubitanter infamiam incurrisse, quoniam quidem excommunicationem domni papæ Gregorii per annum integrum et continuum et eo plus sine canonica penitentia sustinisset. Taliter itaque dissoluto conventu, et quia nox imminabat, nobis recedentibus remansit dux cum eo, retento secum Ostiensi cum ceteris Romanis episcopis et cardinalibus. Ubi cum diu rogando dux institisset, ut quendam Alfanum in Salernitanum episcopum consecraret, sed Ostiensi contradicente abbas voluntatem ducis implere non auderet, quoniam de manifestissima ambitione Alfanus convictus fuerat, dux graviter indignatus recessit ab eis. Abbas igitur gratia destitutus, quoniam sine eo ad Romanum pontificatum aspirare desperabat, profunda jam nocte cunctis dormientibus legationem ad ducem misit, sicque duce ad abbatem redeunte, et abbas gratiam apud ducem ut papa fieret, et aux quod querebat optinuit apud abbatem, ut Alfanus consecraretur sequenti die, videlicet dominica in palmis, ex præcepto abbatis id se cunctis facere respondentibus. Eadem itaque die cum post prandium abbas, dux et princeps, uterque a somno meridiano surrexissent, sole declinante ad inferiora, set vino optinente superiora, heu! proh dolor! abbas pro mercede nefandissimæ consecrationis, fultus auctoritate ducis, pluvialem sibi ipse imposuit, Ostiensi et nobis inconsultis, et prorsus ignorantibus. His ita gestis, cum Ostiensis episcopus nobiscum bene per omnia cucurrisset, ut vidit quod abbas per potentiam principis Jordani ad consecrandum se Romam ire intendebat, timens forte ne sui dignitate privaretur, si ab alio prima manus consecratio et imponeretur, conversus est in die belli; et immemor factus propositi et factæ nobis sponsonis, quod dicere pudet, cum abbate pacem faciens, reverentiam ei per omnia sicut papæ persolvit. Qualiter autem vel quomodo Romam ire disponat, quoniam præsentium lator et peregrini, quidquid postquam a nobis recesserunt per Capuam transeuntes de hujusmodi apparatu fieri viderunt, vel aliis referentibus didicerunt, plenius vobis referre poterunt, inutile judicavimus scribere (192.)

Hic igitur consecratus ab Ostiensi episcopo, cum missas apud Sanctum Petrum diceret, infra actionem iudicio Dei percussus est. Et quamvis tarde, cognoscens se errasse, se ipse deposuit, et accitis fratri-

bus de monte Cassino qui secum aderant præcepit se illo deferri, et in capitulo non ut papam, sed ut abbatem sepeliri.

(fol. 133'.) His ergo ita digestis, quia jam ad id locorum devenimus, ut de peregrinatione nostra nobis agendum sit, foremus Deum ut cordi nostro scientiam verbi infundat, sapientiæ gratiam largiatur, ut verum dicentes non laboremus. Annus erat ab inc. Dom. 1088, et efferatus impetus Teoderici Virdunensis episcopi pro defendenda et attollenda parte Witberti Ravennatis heretici nullo justitiæ moderamine reprimebatur, quominus illum sanctum justum catholicum et pontificem Romanum annunciat, et annunciandum præciperet: adeo ut solempnes pro eo in æcclesia orationes diceret, sub eo ordinationes faceret, et quidquid juris sancto papæ debetur, huic contra jus et fas ab omnibus exsolveretur. Non potuit hoc diutius pati abbas Rodulfi simplicitas, maxime cum in eum omnium præcipue deseiverent omnia, quasi dolentium quod solus ab eis dissentiret, qui unus illorum et inter primos esse deberet, et nunc ad illorum contumeliam novas leges, novas institutiones contra principem regni et sacerdotes proponeret. Et quia lectum odium ad apertas jam inimicitias procedebat, cedendum temporis ratur Flaviniacum se contulit, quæ est villa ditiori ecclesiæ sancti Vitoni subdita, in territorio Tullensi sita: ut, aliquantulum semotus a civitate, expectaret si quis daretur locus remedii, ut illis aliquantisper sedatis ipse ad fratres posset regredi; sed incassum res agebatur. Tractaverat autem de his nuper cum abbate Divionensi, et consilii illius hæc fuit determinatio, vanissimum esse, si cum fratribus, ut disposuerat, peregrinari vellet, cum aperta esset via periculi, si fratres juvenes et moderni, qui eo tenus sub arcta custodia Deo in monasterio servierant, seculo exponerentur; id melius fore, ut pater simul cum filiis, quia in suo esse quieti nequibant, aliquem locum religione nominatum expectarent, in quo Deo cum gratia et quiete servirent, donec decurso nubilo erroris ejusdem ad sua redire possent. Adjecit etiam prædictus abbas se præsto esse qui hæc illis non negaret, qui non sua eis daret, set quæ illorum erant eis cum gaudio assignaret, quia bona æcclesiæ omnibus filiis ecclesiæ sunt communia; Divionensem æcclesiam bonis omnibus assignatam, quæ in ea essent bona temporalia religiosi omnibus non defutura. Aderat et tunc ipse in proximo apud Bertiniacum scilicet fundum ipsius Divionensis æcclesiæ in eodem Tullensi territorio situm, paratus fidem facere promissis, longa mora præstolans si veniret, et crebris nunciis admonens ut veniret; quod et ita factum est. Videns enim abbas Rodulfus omnem reversionis sibi intercludi aditum, malis undique multiplicatis, venit ad eum ad predictam villam Bertiniacum, ipsa vigilia an-

NOTÆ.

(192) Aliam Hugonis epistolam post Urbani II electionem ad Mathildam de eadem re scriptam ex chartulario Cluniacensi edidit d'Achery II. K.

nunciacionis Dominicæ, et festum ipsum nocte eadem ibidem celebravimus. In crastino Linguonas venimus, et sic die tertia Divionem peraccessimus, ubi honorifice et caritate suscepti, congregationi monasterii sociati sumus.

Delectat nos hic paulisper immorari meditationi memoriæ mirabilium Domini, quæ fecit nobiscum Dominus Deus, qui operatur magna in pauperes suos: ut consteate rei tota substantia nostra, quia fecit nobiscum non secundum merita nostra, sed secundum beneficia sua. Juvat ergo memorari dulcedinis misericordiæ ejus, quoniam bonus est, quoniam dulcis est, cujus gratia gratuita est, cujus pietas incomparabilis, misericordia inedicibilis, qua salvat eos etiam qui salutem qua salvari debeant refugiunt, quos tua, Domine, gratia ad salutem trahit etiam invitos. Tuum est, Domine, regnum, tua virtus, tua potentia; tibi soli cum Patre et Spiritu sancto honor debetur et gloria, laus et jubilatio, et perennis gratiarum actio. Tu me, Domine, hujus tui muneris participem fecisti, tu me refugium et aliena magis querentem et sub specie discendi seculo adherere volentem per servum tuum abbatem Rodulfum a vanitate seculi subripuisti, et peregrinationis hujus comitem constituisti; multiplicans gratiam tuam in me, ut non me tæderet adolescentulum notos, affines, patriam, et nidum quo coalueram relinquere; immo gauderem, et gratias agerem, quidquid paternitati de me libuisset, et corpus et animam totamque nostri substantiam tibi gaudens devoverem, et in tuo servitio quidquid virium esset juvenilis corporis expendere præoptarem (fol. 134.) Addidisti insuper infimo mihi et immerito gratiam et benivolentiam servi tui abbatis Divionensis, qua mox ut me vidit et agnovit, totum in se, te volente, te favente, transfudit, sperans et credens ut reor, aliquid bonia te manurum in nobis. Et utinam quod speravit, quod credidit, quod quesivit et querita te de nobis, fiat per gratiam tuam in nobis, ut gaudeat de profectu nostro, quem voluisti ut nos diligeret pro amore tuo. Quid enimerat in nobis, quod tantus vir tanto caritatis affectu diligeret, nisi tua, Domine, gratia quam sperabat et expectabat a te in nobis? Fiat, Domine, per gratiam tuam fructuosus devotionis ejus affectus in nobis, ut lætetur dulcis ejus anima super benignitate tua, quæ nosejus meritis, tua cooperante gratia confortare et regere dignetur, ut in illo et in nobis misericordia tua prædicetur et honorificetur. Nolo enim beneficiis tuis ingratus esse, nolo patris hujus beneficia, quæ abs te sunt, tam longe projicere, ut extra conspectum sint. Volo ut frequens illa cogitatio exerceat et renovet, ut numquam memoriæ subducantur, quæ nichil perdit, nisi ad quod non sepe respexerit. In prima parte animi ponantur, ut semper occurrant. Delegi ergo propensiori affectu et ferventiori studio

A servire tibi, quia videbam redundantem in me misericordiam tuam ad delendam iniquitatem meam et confortandam humilitatem meam. In omnibus tibi gratias agit exilis et infima humilitas nostra, quia me a consortio malignantium eripuisti, et a tribulationibus quæ increverunt super servos tuos fratres nostros, postquam a nobis discessum est, gratuita pietate liberasti. Capti enim, cum exprobratione et in proprio conspectui Viridunensis illius bestię præsentati sunt quod totus senatus urbis convenerat, et quasi fide de agendo, quem papam haberent, quem regem venerarentur, inquisitum est. Quibus silentibus, ad inaudita mox perrectum est. Textus evangelii in medio positus est, inde data sententia ut a maximo usque ad minimum omnes jurarent, Wiltbertum cognomento Clementem papam esse justum et catholicum, Heinricum imperatorem a Deo ælectum et coronatum; quod qui non fecisset, cum dedecore et ignominia vestibus nudatus ab urbe pelleretur. Factum est hoc, ut probati manifesti fierent. Noverat pietas tua, Domine Deus, servum tuum illum Rufum, latentem inter lapides margaritam Dei, qui spoliatus, cesus, fustigatus, quia jurare noluit, per medium urbis fugatus, ignominiam crucis tuæ, Christe, in corpore portare non erubuit. Nudus ergo in sola staminia (193) per octo fugatus miliaria, cum a quibusdam servis Dei aliquantula veste donatus esset, tandem venit Divionem, et cum gaudio susceptus, et de labore refocillatus est. Multiplicabatur interim numerus fratrum advenientium, et ut concordia et pacis unanimitas inter utrasque turmas artius servaretur, de promittenda stabilitate monebantur. Quod verbum ideo illis erat gravissimum, quia quasi abhorrebat a recto, eo quod nec primam fidem infringere, nec secundam professionem facere se posse, salva prima quam fecerant, sanum eis videbatur. Timebant enim primum votum, primam professionem violare, et ideo de secunda facienda nefas putabant vel sermonem audire, cum id eis omnino intolerabile videretur, monasterium in quo stabilitatem Deo voverant, deserere vel ad horam; quod omnino abnegarent, si secundam stabilitatem in aliena æcclesia firmarent. Quieserat super hac re consilium abbas Rodulfus a quampluribus, et Lanfrancus Cantuariorum archiepiscopus tale ei responsum reddiderat, scribens ad eum in hæc verba:

L. Cantuariæ archiepiscopus Rodulfo abbati salutem. Indicatum est mihi quia de tuo monasterio recedere vis: de promissa stabilitate sollicitus es, ne unde Deum placare debes, inde offendas. De quo rationem talem ostendo, et in ostendendo me in exemplum sic do. Si ego L. manu propria me de aliquo monasterio non recessurum jurassem, viderem autem quod ibi animam meam salvare non possem, exirem, nec perjurii crimen incurrerem. Qui enim Deo propter Deum alligatur, non solvitur ab ipso, nisi contra ipsum solvatur. Porro ab ipso contra ipsum non solvitur, qui

NOTÆ.

(192) Lanca camisia.

propter amorem ejus, et ut ei bene placeat, a filiis discordiæ, superbiæ, diffidentiae, et, ut apertius dicam, a filiis diaboli migrat ad filios pacis, spei, humilitatis, immo filios Dei. Qui enim sic transit, nonne fugit a sede diaboli ad sedem Dei? Quis autem judicet illum dampnandum, qui ut ad patrem, ut ad Deum et amicum, fugit ad ipsum? Preterea qui sic transit, non ab ecclesia ad ecclesiam transit. Non sunt plures ecclesiae, sed una est toto orbe diffusa, et uni Deo ubique servitur, uni regi militatur (fol. 134). Postrema sanctus Benedictus, qui stabilitatem præcipit firmare, monachum ab illo monasterio ad aliud venientem suscipi jubet, et, si bonæ vitæ fuerit, ut stabilitatem firmet suaderi.

His et aliis quampluribus probabilibus argumentis et rationibus muniti, præcepto patris sui obtemperantes, quidam stabilitatem ecclesiæ Divionensi in præsentia patris monasterii professi sunt et obedientiam; quidam autem dubitaverunt, et acquiescere ut profiterentur noluerunt. Ego eram, Jesu bone, de dubitantibus unus, cum tua pietas per servum tuum abbatem nostrum mihi jam præcepisset, ut fidei tuo, cui complacuerat sibi in me anima ejus, cotidiana adhererem instantia: quamquam et hoc ipse timerem, quia viri modestiam, pietatem et dulcedinem non noveram: cujus licet nossem sanctitatem, reverebar. Et tamen adherebam ei de longe, et benignitatem ejus multopere sitiebam, quia bonis coesse et cohabitare desiderabam, quod totum abs te erat, domine Jesu. Venabatur ille discretione præcipua, ut peritus auceps, animam meam, muneribus quibusdam et affectione multimoda, quæ tamen religionis propositum non excederent, attrahendo et quasi inlaqueando devotionem meam, quæ aliquanta erat erga illum: sed rursus timebam hominem quem non noveram, quamquam jam ei pectus nostrum aperuissem, et omnia animæ secreta retexissem. Quid erat, domine Jesu, in corde illius fidelis tui? Quid erat, cum me ita dimitteret voluntati propriæ, ut etiam publice prohiberet, quidquid facerem, quidquid dicerem, ne quis objurgaret, ne quis saltem in capitolio reclamaret? Quid erat, cum cotidie quasi pedibus ejus procumbens, cum jam quasi venatus essem, orarem ut me reprehenderet et edoceret, et ipse me quasi repelleret, et optionem daret ut quidquid vellem facerem? Et jam professionem feceram, ad quam faciendam tali ratione ductus sum. Casu de claustro veniebam, cum ipse sederet in consistorio suo, et videns me, de professione monere cepit. Ego audito quod nolobam, erubui, et gradum repressi; cum ecce columpnæ lignæ appropians, colubrum offendi spira sua inrotatum. Cui, cum nesciens quid esset, quia ni-

hil tale verebar, pedem protendissem, ut quid esset agnoscerem, collo protenso hianti ore morsum minatus est. Cum clamassem, et gradum retro tulissem; jussu ejus prior adveniens, pede capite colubri conquassato, mortuum projecit, clamante eodem viro beato, et dicente: *Occide, sic moriatur serpens qui insidiatur saluti fratris Hugonis!* me quoque in corde assentiente, et dicente: *Sic fiat, amen.* Statim, Jesu bone, ut hoc in corde meo deliberatum est et assensum, dulcedo tua in me pie convaluit, et sensi amorem tuum quasi extinxisse in me omnia venena serpentis, quæ me ab implenda obedientia professionis implenda impediebant. Quid mora? die eodem sentiens vir præfatus cor nostrum inmutatum, te ut credo inspirante solum me aggressus est, et cum multa de simplicitate et modestia abbatis nostri perorasset, quedam etiam de inreverentia nostra et pertinacia, qua obedire patri spirituali fugiebamus, replicuisset, deducta in medium auctoritate regulæ, quæ præcipit obediendum patri, etiamsi ipse, quod absit! aliter agat, nec esse discutendum de obedientia: vicit me, fateor, auctoritas viri, et vis verborum ratione et auctoritate subnixæ, illud etiam, quia te præstante veritati repugnare nolebam. In omnibus tibi, bone Jesu, gratias ago, quia protexisti me; quia sub umbra alarum tuarum fovisti me, et gratia servorum tuorum fidelium donasti me. Itaque eo deducente, abbati nostro de pertinacia satisfeci, et in crastino præceptis eorum obedi. Per omnia benedictum nomen gloriæ tuæ, qui disponis omnia in tranquillitate. Precor, domine Jesu, non me secernas a numero et consortio servorum tuorum, qui dereliquerunt gloriam mundi cum suis oblectationibus; quia et ego, cum tu inspirasses cordi meo, seculum et quæ ejus sunt voluntate promptissima postposui et postpono, animam et corpus meum tibi domino Deo, teste et mediatrice beata Maria, devovi et voveo, et in tuo servitio emori præopto, quia tibi servire regnare est (fol. 135). Mortifica in me, Domine, quidquid illud est quod neque tibi neque sacrificiis aptum est, et da Patri nostro servo tuo abbati Divionensi videre quæ optat de nobis; ut lauderis in ipso et in nobis, qui es potens, gloriosus, admirabilis et benedictus in operibus tuis.

(Anno ab inc. Dom. 1088.) Igitur his qui residui erant ad obediendum inclinatis, cum in pace et modestia quieti spiritus Deo ab omnibus serviretur, ecce repente de obitu papæ Gregorii VII nuncio veniente*; fratrum præcipue corda turbata sunt, dolentium desolationem sanctæ Dei ecclesiæ, quamquam congaudendum illi scirent, quem multis tribulationibus probatum suo jam Dominus gremio

* *Hæc de obitu Gregorii VII leguntur in codice Musei Britannici inter Cottonianos Nero C. V. membr. sæc. XI exeuntis fol. 1: « Volumus vos scire qui ecclesiasticæ cure solliciti estis, quod apostolicus Hiltebrandus nunc in extremis suis ad se vocavit unum de duodecim cardinalibus quem multum dili-*

gebatur præ cæteris, et confessus est omnipotenti Deo et sancto Petro ac toti ecclesiæ valde peccasse in pastoralis cura quæ ei ad regendum erat commissa, suadente diabolo contra humanum genus odium et iram incitasse, Postea vero sententiam quæ in orbem terrarum effusa est, pro augmento Chri-

confoveret; pro animæ tamen ejus absolutione et requie consuetudinarium pensum promptissima voluntate persolverunt in officiis et celebratione missarum et largitione elemosinarum. Vigebat enim virtus caritatis in patre nostro abbate Divionensi, quæ tanta erat, ut quamquam eo anno ubique tempestatis violentia maturæ segetes in spicis et vinum in racemis, omnia prostrata et prorsus dampnata essent, nichil tamen minus fieret in refectorio et elemosina, cum fratres centenarium fere excederent numerum, et his qui de terra fertili et plenissima venerant, et nichil minus noverant quam penuriam pati, abundantissime in omnibus ministraretur, et tua pietas omnia supplebat, domine Jesu. Et quidem juste. Habenti enim caritatem, dabitur et abundabit. Quæ autem major potuit esse karitas, quam virum anno integro a monasterio semotum, inde ad sua redeuntem omnia invenisse confusa et prorsus annullata, cum omnia deessent, panis, vinum, substantia, 40 fratres cum gratiarum actione suscepisse; et qui suis nullo pacto quibat in necessariis sufficere, hunc pro his quos non noverat deducendis ad terras extraneas isse, et suis eos expensis ad suum locum deduxisse? Hec sunt tua, Jesu, mirabilia, hec de tuo fonte procedunt. Noverat ille tuus famulus, te tuis non defore, qui consuisti cibos in deserto parare, et de paucis panibus multa milia hominum saciare. Hec etiam ei tua omnipotentia prævidisti, qui et necessaria ei subministrasti, et insuper tanta in prædiis et fundis æcclesiæ eidem anno ipso et deinceps contulisti, ut duplicatus videretur census æcclesiæ, et insuper te donante, benedictionem hereditate possidebit, quia in modico inventus est fidelis.

Anno igitur sequenti, persecutione Heinrici tyranni Herimannus Mettun exiit, et sedem cathedræ ejus Walo abbas sancti Arnulfi illicite usurpavit. Actum est illie miro Dei judicio, ut cum ad executionem ejus crisma quereretur, et allatum esse crisma ab Herimanno confectum, episcopus, Virdunensis reprobatur crisma quod sanctum erat, projiceret, et allato suo, quod ipse contra jus et fas sacraverat, inde perficeret Walonis sacrationem, ne benedictionem patris filius impudens mereretur. Walo tamen, quia patris cubile ascendit, publicam penitentiam egit. Henricus in loco ejus Brunonem quemdam exepiscopum creavit, qui postea ab urbe cum dedecore et ignominia pulsus est, et sic Herimannus post multa laboris et viæ pericula a suis de Langobardia, quo cum Mathilde morabatur, revocatus, 4 anno egressionis suæ Mettis recipitur cum omnium affectione, anno ab inc. Dom. 1089. Eodem

stianitatis cepisse dicebat. Tunc demum misit prædictum confessorem suum ad imperatorem et ad totam æcclesiam, ut optarent illi indulgentiam, quia finem vitæ suæ aspiciebat, et tam cito induerat se angelicam vestem, et dimisit ac dissolvit vincula bannorum omnium suorum imperatori et omni populo christiano, vivis et defunctis, clericis ac laicis, et jussit suos abire de domo Theoderici, et

anno Odo Ostiensis episcopus in papam consecratus est, et Urbanus dictus est (1088, Mart. 12).

Nos igitur loquuturi de obitu domni Herimanni, videamus primo revelationem factam de translatione corporis beati Clementis, primi Mettensis ecclesiæ apostoli et episcopi, et de obitu ejus. Apparuit sanctus Clemens cuidam puero Hugoni nomine, innocentis et simplicis vitæ, et ostendens ei in ecclesia sancti Felicis locum sepulturæ suæ, præcepit ut iret et uiceret Herimanno Mettensi episcopo, ut elevaret inde ossa ejus. Adjungens etiam quia die tertio post factam revelationem corporis sui ipse moreretur. Injunxit etiam puerulo ut mutaret vitam et ne quid puerile ageret, sed monasticum appetens indumentum, Deo servire studeret. Puer evigilans dominum advocat — patre enim et matre orbatus apud eum qui sororem suam habebat, morabatur, — et venienti visionem indicat. Petit ut ducatur ad episcopum. Sed dominus ejus timens, duxit eum ad abbatem sancti Felicis, cui puer quæ viderat refert. Ille religiosis personis omnia per ordinem pandit, inde jam omnes episcopum de translatione ammonet. Puer vero sollicitus de implenda obedientia, flebat quidem quia non præsentabatur episcopo. Illi vero Gallico laborantes coturno, abbati sancti Felicis imponebant factam revelationem, quasi ut majoris esset auctoritatis, silentes de puero. (fol. 138') Requisivit etiam monasticum habitum, sicut ei injunctum fuerat, et cum a quibusdam in monasterio sancti Clementis judicaretur poni debere, sua ipsius voluntate, quia duos fratres in monasterio sancti Vitoni habuerat, qui jam seculo excesserant, illuc ductus est et susceptus. Det illi Dominus vitam in omni sanctitate et religione perfectam meritis et intercessionem sancti Clementis, ut videat bona Domini in terra viventium.

(1090.) Igitur venerabilis Herimannus in urbe sua susceptus, in quadragesima infirmari cepit, et tamen ab episcopali officio multis infirmitatem ejus admirantibus, non dereliquit. Et quia multis jam præcedentibus annis a quibusdam religiosis personis ammonitus fuerat de translatione beati Clementis, urbis Romæ patricii, postea discipuli et legati beati Petri, qui ab eodem missus primus Mettensis ecclesiæ apostolus et episcopus extitit, quibusdam etiam asserentibus per revelationem satis probabilem, hoc esse reservatum a Deo implendum diebus ejus, orationes et jejunium, ut erat pius, pie ordinavit, et post pascha translationem distulit, et diem determinavit. Abbas autem sancti Felicis revelationem sibi a puero relatam partim aperuit, partim dissimulavit. Teste Mogontino archiepiscopo.

Narrationem in codice Catalaunensi (non Laudunensi, ut male scribitur) obtiniam supra S.S. t. V, pag. 563, lin. 42 sqq. habes. Ibi et lin. 16 sqq. male expressa leguntur, quæ hic a nobis excerpta dedimus.

mulavit. Tacuit enim diem obitus ejus eadem revelatione determinatum die tercio post translationem ejusdem beati Clementis. In cena Domini quanto affectu penitentes reconciliaverit, quam devotum se in consecrando crismate exhiberit, quis satis narrare possit; cum magis angelus quam humana persona filiis ecclesiæ astantibus in ipso refulserit? Infirmas licet gravis dignitatem vultus et oris constantia mentis in ipso turbare non potuit. Cum omnibus prædicaret publice, non tacebat in domino Deo suo confusus de vitandis Symoniaeorum et Nicholaitarum sacrificiis, exponens Nicholaum ideo secundum beatum Augustinum ab apostolis hereticum judicatum, quia in ordine diaconatus eum quem prius habuerat uxoris usum apostolis arguentibus dimittere noluit. In pascha celebrato divino officio, se et oves sibi commissas sacramento corporis et sanguinis Dei munivit. Eadem die ad vesperam graviter infirmari cepit. Appropinquante vero die determinato ad transferendas venerabiles reliquias, vires tenues Domino annuente recepit, et in transferendo beato Clemente Kal. Maii cum summa cleri plebisque devotione divina gratia desiderium ejus implevit, et tota urbe, immo tota regione ad verbum prædicationis ejus astante, et de ore ejus rore supernæ dulcedinis distillante, omnibus absolutis, et ab omnibus quasi ab ipso Deo absolute petita, tandem in auribus omnium desideravit, dicens: *Sufficit mihi! O utinam respiciat Deus, et finiat labores meos, et suscipiat in pace spiritum meum per intercessionem sancti Clementis, cujus sacratissimum corpus hodie videre, palpare, et transferre magnifico munere nobis de cælo donatum est!* Sub hac voce populus ingemuit, et fracto sinemque laborum inploranti condoluit. Duobus diebus intercedentibus quasi præ sagis vicinis transitus, fidelibus ecclesiæ fieri epistolas jussit, orans et adjurans per viventem in secula seculorum, ut sine dolo, sine simulatione tractarent negotium æcclesiæ in simplici et nuda veritate, et omnibus ultimum vale dixit, cum mirabili verborum et vultus affectione. Die tercio circa horam nonam intelligens suum transitum imminere, convocari fratres jussit, et filios astantes ne dolerent voce et manu compe-scuit. A quibus cum interrogaretur, cui eos desolatos relinqueret, quid eis præciperet: *Commendatos, ait, Deo; state in fide et doctrina beati Petri, sicut a successoribus ejus et vidistis et audistis.* Et post hec omnes benedicens, signo crucis se munivit, et invocata sancta Trinitate, sanctæ Mariæ se commendans, commune patrocinium sanctorum inplorans, oculis et manibus in cælum elevatis, sine ullo strepitu vocis et motu corporis, quasi obdormiens spiritum emisit. Sequenti nocte apparuit cuidam dilecto suo, quem in filium adoptaverat, qui cum psalmi cantarentur, præ tristitia obdormierat, et ait illi: *Noli mestus esse, salrus sum.* Iterum ap-

A paruit cuidam venerabili viro, et ait: *Mortuum me dicunt, sed vivo.* Hec abbatibus referentibus, et aliis personis non levibus, cognitum est. Obiit autem Non. Maii venerabilis antistes Herimannus, cruce, mitra et pallio decoratus, et his sepultus insigniis in ecclesia sancti Petri anno ab inc. Dom. 1090.

(1089, Mai. 7.) Anno præterito Teodoricus Viridunensis defunctus erat 4 Non. Mai, qui tamen in infirmitate de communione Witberti et de expulsionem fratrum penitentiam egit, culpam professus est; (fol. 136) et a quodam fratre Gerardo nomine quondam canonico et archidiacono Viridunensis æcclesiæ, tunc autem monacho sancti Vitoni, quem Rodulfus abbas pia sollicitudine pro hoc illo miserat, præcepto ejusdem abbatis, qui potestatem absolvendi eos, qui ab excommunicatis redibant, ab apostolica sede optinuerat, absolutus est. Ex tunc abbas Rodulfus cum fratribus ad cœnobium sibi commissum revocatus est, cum post discessum ejus intrassent in illud lupi ⁴²⁰ rapaces loco non parcentes, et Deum et hominem non reverentes, a quibus ita omnia confusa sunt et destructa, ut memoria confusionis et pessundationis illius hodieque oblitterari non valeat. Quo in facto admirari libet prudentiam et caritatem patris nostri abbatis Divionensis, qui tales et tantos fratres cum suscepit, letatus est, cum remisit loco, gratulatus est. Utique solus temporibus nostris inventus est, qui fratres quos tempore necessitatis retinuerat, pacis tempore dimitteret, nec doleret. Quod enim eos suscepit, et congregationem congregationi sociavit, signum fuit cui contradictum est, adeo ut omnes rogarent in bonum monstra converti. Nam et Cluniacensis abbas domnus Hugo cum inprobasset factum ejus, dicens impossibile fore tres congregationes invicem esse concordas, tale ei dedit concilium, ut si vellet ecclesiæ sibi commissæ pacem acquirere, eos qui vellet æcclesiæ Divionensi perpetualiter stabilitatem firmare retineret, qui vero nolent a se omnino dimitteret. Aliter tuta esse pax æcclesiæ non posset, cum illi qui essent suscepti vel nutriti in æcclesia, dissentirent ab illis qui suscipi refugerent, quod religioni adversabatur. Attestans se id facturum, si similis ei necessitas incumberet. Hoc ipse ab ejus ore audivi, cum essem cum eodem patre nostro Cluniaci. Jam enim me secum ducebat, ut viderem quæ circa eum erant, et perfectioni operam darem; cum ipse, humiliter requisitus a me quare tanto tempore voluntati me propriæ dimisisset, breviter respondit: *Volebam inquit, scire si terra tua semen verbi susciperet, si suscepto semine fructum faceret, ne incassum mentem jaclarem, ne labor et impensa periret.* Quibus ejus verbis ex devotione affectum, ex affectu devotionem colligens, tibi, Christe, gratias agebam, et ut fructificaret in me gratia tua; ut letaretur in te de nobis multo affectu orabam, et adhuc in eodem

VARIÆ LECTIONES.

⁴²⁰ rupi. c.

maneo desiderio, supplicans ut adsit nobis dignatio tua, quæ nos dignos faciat propitiatione tua: quatinus operante in nobis misericordia tua, alieni inveniamur ab omni iniquitate, ut letetur paternus ejus affectus de filiatione nostra. O Deus, et o beata mater ejus, suscipite clamores cordis ejus pro nobis, et lætificare animam ejus de nobis, ut simul inveniamur in sorte gloriæ filiorum Dei. Ingratus enim patri beneficia danti esse nolo, nec remotis arbitris agere gratias. Et licet in adolescentiam collata percant, quia ipsa numquam retractentur, ego qui beneficium inveni impensum grate accipio, primam ejus pensionem solvo, quod grate ad nos pervenerint effusis affectibus judicando, et hoc ubique testando. Et si referre gratiam non potero, illud certe non desinam ubique confiteri, me referre non posse.

Fratres igitur pater noster et gaudens suscepit gaudensque remisit, quia depositum Dei esse sciebat, et ideo in servando illo et remittendo voluntati Domini sui libens parebat. Ut enim ait beatus Ambrosius in libro de excessu fratris *nichil interest, utrum abjures depositum, an doleas restitutum*. Non igitur doluit restitutum, quia sciebat Dominum; et voluntati illius contraire nefas putabat. Reversus est autem ad cœnobium suum cum fratribus suis dominus abbas Rodulfus anno ab inc. Dom. 1092. cum jam ecclesiæ Viridunensi Richerus prælatus esset, in ecclesia sancti Stephani Mettensis decani functus officio. Mettenses vero domno Herimanno viduati, elegerunt quendam clericum Trevirensis Popponem nomine, fratrem Heinrichi comitis palatini, et absque regio dono sola electione præponentes eum æcclesiæ, de consecratione tractare cœperunt. Et quia Trevirensis episcopus Wihertistarum comunione contaminatus erat, a domno Lugdunensi archiepiscopo consecrari cum expetierunt, imposito negotio hoc strenuitati domni abbatis Divionensis, de cujus industria confidebant. Qui nichil cunctatus, domuum Lugdunensem cum duobus suis suffraganeis, Matisconense scilicet et Linguonense, per bella et gladios, cum omnia mortem intentare viderentur, Mettim usque duxit; a quo et consecratus est prima ebdomada quadragesimæ cum gloria, et sic dominus Lugdunensis cum suis reversus est ad propria. Sequenti anno Richerus⁴²¹ pro consecratione sua Lugdunum veniens, cum sacramento se de simonia purgasset, in die sancto paschæ consecratus est ab eodem, præsentibus episcopis Matisconensi, Cabilonensi, Augustensi, Tullensi, cum filiis Viridunensis æcclesiæ, et litteris domni Mettensis de ejus electione concinentibus.

Anno ab inc. Dom. 1094 (194), concilium habitum

A est apud Eduam 32 episcoporum a domno Hugone Lugdunensi (Oct. 15), cui etiam interfuerunt abbates quamplurimi et viri religiosi.

Anno ab inc. Dom. 1095, feria 4, luna 23, 2. Non. Aprilis a noctis medio usque ad auroram stellæ de celo cadere visæ sunt, et eadem nocte Gyraldus abbas Silvæ majoris (195) migravit ad Dominum (fol. 136^r). Eo quoque die dominus Lugdunensis archiepiscopus iter arripuit ad Sanctum Jacobum (196), honesto clericorum et laycorum comitatu decoratus, et apud Anicium (197) tribus diebus remoratus, cum maxima difficultate ab eisdem avulsus est, cum convenissent ibi quamplures religiosi ad retinendum eum. Venit autem ad Sanctum Jacobum imminente vigilia diei sancti pentecostes, et in die sancto missarum sollempnia ad altare sancti publica celebravit, astante episcopo et clero populoque infinito. In crastinum accepta a sancto licentia, destinavit ad sua redire, et venit Lugdunum die 3. ante navitatem sancti Joannis baptistæ, ubi cum favore et laude et gaudio omnium susceptus, nuncios habuit papæ Urbani * de Apulia venientis et ad Galliam festinantis.

* *De gestis papæ in Italia hæc habet codex Musei Britannici inter Harleianos 3014. signatus sæc. XII. mbr. manu Germ. aut Gall. : Anno dom. inc. 1095. ind. 3, Kal. Mart. cælebrata est Placentiæ synodus præsidebat domno Urbano papa cum episcopis et abbatibus tam Galliarum quam et Longobardiæ et Tuscis. Facta est autem magna consultatio de his qui æcclesias vel præbendas emerant, sed et de his qui in scismate Wipertino fuerant ordinati. Primo itaque die etc. usque capellarum officiis ipse provideat. Quæ alio loco dabimus. Sequitur :*

Anno dom. incarn. 1095. indictione tertia, 4. Idus April. veniente domno papa Urbano Cremonam, rex Chounradus II. obviam procedens, stratoris officio usus est. Deinde 17. Kal. Mai fecit sacramento securitatem ei de vita, de membris, de captione, de papatu Romano, et regalibus sancti Petri tam intra Romam quam extra Romam acquirendis, tenendis ac defendendis contra omnes homines, bona fide, sine fraude et malo ingenio. Tunc papa eum in filium Romanæ æcclesiæ assumpsit, et si rex ista sicut promisit observaret, coram populo pollicitus est eum adjuvare ad acquirendum et tenendum et defendendum regnum. Et quando ei Deus Romam pro corona venire concesserit, coronam imperii dare, et eum in cæteris negotiis adjuvare, ad honorem Dei ac sancti Petri et Romanæ æcclesiæ, salva scilicet ipsius æcclesiæ justitia, et decretis apostolicis, maxime de investituris.

(Nov. 18.) Hic habuit concilium apud Clarummontem, cui præerat Durannus episcopus, cujus dejectionem cum meditata esset Cluniacensium devotio, Christus eum exaltavit, et quod ei placuerit, modo mirabili manifestavit. Cum enim suscepisset legationem, ut papam hospitio reciperet, et

VARIE LECTIONES.

⁴²¹ ita c.

NOTÆ.

(194) Cf. litteras Hugonis ad Lambertum Atrebatensem, Mansi XX, 801. K. ~~1094~~
(195) La Saulve-Majeure diœc. Burdegalensis.

(196) Compostellensem.
(197) Le Puy.

necessaria subministraret, et ipse ad hoc cum gratia accingeretur, graviter infirmari cepit, quibusdam eam ipsius infirmitatem male interpretantibus, cujus meritum Christus proxime populis erat ostensurus. Insidiabantur autem ei quidam fratrum Cluniacensium pro eo quod Moysiace cenobium, quod erat juris ecclesie Arvernensis, quod etiam pro restauratione ordinis Cluniaci contulerat, salva obedientia et reverentia ecclesie Arvernensis in subjectione sua habere vellet et ob id eum apud papam accusaverant, et depositionem ejus attemptabant (198). Adveniente igitur papa, visitatus ab eo, et absolutus, cum jam extremum spiritum traheret, nocte sequenti spiritum Creatori reddidit (199), lotus et curatus summa filiorum, id est abbatis Divionensis, abbatis Casæ Dei, episcopi Gratianopolitani et aliorum diligentia. Et sic antequam concilium inciperetur, toto orbe ad ejus exequias occurrente, ab ipso papa et episcopis terræ est mandatum cum gloria, et sodem ejus Willelmus de Basia adeptus est laude cleri et populi, præcepto ejusdem apostolici. Obiit quoque infra spatium temporis ejusdem concilii Desiderius Cavellensis episcopus, et abbas Gemeticensis cœnobii. Anno ipso confirmata est via christianorum euntium cum armis in Hierusalem. Obiit etiam anno eodem Rainaldus Remensis archiepiscopus, Hildebertus Bituricensis archiepiscopus, Landricus Matisconensis (200). Judeorum quoque exterminium ipso anno multis in locis factum est a viris Iherosolimitanis. Quod certe mirum videri potest, quod una die pluribus in locis uno spiritu fervore exterminatio illa facta est, quamquam a multis improbetur factum, et religioni adversari judicetur. Scimus tamen quia non potuit inmutari quin fieret, cum multi sacerdotes data excommunicationis sententia, multi principes terrore comminationis id perturbare conatisint

(1096) Tunc temporis pro componenda inter fratres Willelmi regis filios concordia, Willelmum videlicet regem Anglorum et Robertum comitem Normannorum, abbas Divionensis ex præcepto papæ mare transierat, et ut præscriptum regem ammoneret de multis quæ illicite fiebant, ab eo, de episcopatibus videlicet et abbatibus quas sibi retinebat, nec eis pastores providebat, et redditus proventusque omnium sibi assumebat, de symonia, de fornicatione clericorum; et quia conventionem fecerat cum eo Albanensis episcopus, quem primum illo miserat papa, ne legatus Romanus ad Angliam mitteretur nisi quem rex præciperet, et quia adeo auctoritas Romana apud Anglos avaritia et cupiditate legatorum viluerat, ut eodem Albanense præsentem et consentientem nec contradicente,

immo præcipiente, Cantuariensis archiepiscopus fidelitatem beato Petro et papæ juraverat salva fidelitate domini sui regis. Quæ res in tantum adoleverat, ut nullus ex parte papæ veniens honore debito exciperetur, nullus esset in Anglia archiepiscopus, episcopus, abbas, nedum monachus aut clericus, qui litteras apostolicas suscipere auderet, nedum obedire, nisi rex juberet. Qui veniens tanta libertate usus est, ut rex, integritate ejus inspecta et inadulata mentis constantia, se conciliis et votis ejus adquieturum promitteret, et omnes fideles gratularentur eum advenisse, ad cujus adventum quasi respiraret et resurgeret decus et vigor ecclesie Anglicæ et libertas Romanæ auctoritatis. (fol. 137.) Sed quid inpertubatum relinquit inexplebilis gurges Romanæ avaritiæ? Rex suspectam habens viri auctoritatem, quem jam diu venturum audierat, legatum papæ præmiserat, et in manu ejus auri probati et purissimi 10 marchas. Hoc fides prænuncio, responderet prædicto abbati differebat, et interim eum in pascha secum retentum reverenter et honorifice tractabat: cum ecce legatus rediens, inducias regi de omnibus usque ad nativitatem Domini reportavit, per quemdam papæ nepotulum seu vernaculum, si debita beato Petro caritas in suo discessu maturius ut credebatur futuro, ei per eundem tantæ auctoritatis legatum, ut est papæ sororis filius, et si non talem, saltem ex parte mitteretur. Quo responso accepto, rex letus factus, præfato viro apostolicas prætendit inducias; quamquam privatim et publice hoc ipsum papæ improbare factum, qui tantum virum fama ubique celebratum, privilegiis auctoritatis suæ munitum, ita inhoneste tractasset, ut legationem ejus unius laycæ personæ, nec litteris apostolicis nec secularis scientiæ seu dignitatis honore munitæ, rescinderet. Sic re infecta, fama tamen sua, integritate, honestate, sapientia omnibus oppido commendata, ab eodem viro recessum est; et tamen pro componenda inter fratres pacis concordia in Normannia substitit, donec pace facta, decem milium marcarum pensione accepta, terram suam comes Normanniæ regis Anglorum usque ad trium annorum spacium custodiendam traderet, et sic Iherosolimam profectus, ab eodem abbate usque ad vicum qui dicitur Pons Arliæ (201) comitatu ejus Stephano comite Franciæ et Roberto comite Flandriæ adherentibus, deductus est.

Verum cum adhuc in Normannia essemus, congrégatis ad exequias Matisconensis episcopi domno Lugdunensi archiepiscopo, Eduensi quoque et Cabilonensi episcopis, electus archidiaconus Lugdunensis Berardus consecratur in episcopum Matisco-

VARIE LECTIONES.

⁴²² ita codex; at Labbeus edidit humanæ.

NOTÆ.

(198) De alia Duranni cum Cluniacensibus lite extat epistola Urbani ad eum a. 1094. scripta ap. Mabillon. Annal. Benedict. V. 314. K.

(199) XIII Kal. Nov. in duplici quod composuit epitaphio testatur Baldricus Burgulicæsis. K.

(200) xv Kal. Nov. a. 1096 Urbanus papa Cluniaci bullam ad Landricum dederat. Gallia Christ. Instrum. IV, 285. K.

(201) Pontarlier ad fontes Dubis.

nensem (202). Ibi quoque dominus Eduensis episcopus Hagano conquestus plurimum desolationem Flaviniacensis, ecclesiae, cum jam post obitum domini Raynaldi, fratris ducis, septem annis ecclesia eadem pastore viduata mansisset (203), me eo quod quasi essem notus archiepiscopo, quod etiam persæpe fecerat, requisivit ab eo in abbatem; quod etiam vix optinuisset, nisi canonicorum et laycorum suffragia ad id expetendum sibi adhibuisset. Optinuit tamen, et missus est Cabilonensis episcopus, qui dominum Divionensem apostolica auctoritate ut assentiret, me etiam ut obedirem vicesua constringeret, quod et factum est ubi redivimus. Confirmata vero electione, et consecrationis determinato die, archiepiscopum adii: quæ ejus super hoc esset sententia requisivi. Ipse anxietatem nostram plurimum consolatus, ad exequendum quod jubebatur ratione induxit, auctoritate munivit; et sic dimissum, litteris suis honestavit, quas misit Eduensi episcopo in hec verba:

Venerabili in Christo fratri, Hagoni⁴²² Eduensi episcopo, Hugo Lugdunensis ecclesie servus salutem. Quotiens humilitatem nostram dilectio vestra adierit, quotiens nos pro restauratione Flaviniacensis ecclesie rogaverit, benignitas vestra satis recollit. Quæsitis a nobis multa sedulitate et instantia karissimum fratrem nostrum Divionensis ecclesie monachum Hugonem, quem nobis assumpseramus, cuius nos sedulitati credebamus, immo cuius lingua vox nostra erat; et quod quæsitis, ab invito et nolente quasi extorsistis. Electionem igitur ejus a vobis⁴²³ factam apostolica auctoritate confirmantes, consecrationem ipsius pro debito vestro vobis inponimus, certum habentes, quia, etsi corpore absentes sumus, spiritu præsentem ad honorem Dei per Christum in spiritu sancto consecrationi eidem intererimus, et fideles vobis cooperatores erimus. Nunc igitur prædictum fratrem et filium nostrum, quem tanto subjicimus oneri, vestræ specialiter tuitioni contradentes, committimus eum fidei vestræ. Quem quidem semper penes nos volueramus retinere, sed cessimus instantiæ vestræ. Nostis quo eum teneamus affectu; hoc ipso vobis eum committimus. Ei autem consilium et auxilium nostrum non deerit; qui non solum Flaviniacensi ecclesie, verum quotquot sunt in diocesi vestra pro ejus amore parati sumus pro debito subvenire. Ita ergo agite, ut idem frater pro adjutorio et consolatione sibi impensa gratias nobis habeat referre, ut habeatis gratiam super gratiam.

(fol. 137) Anno itaque dom. inc. 1097. (204) ind. 8. anno ætatis 32. die 10 Kal. Decembris, qui est dies festus sanctæ Cecilie (Nov. 22.), 7. sabati,

VARIE LECTONES.

⁴²² Ha. c. ⁴²³ nobis c. ⁴²⁴ ita c. ⁴²⁵ fedi c.

NOTÆ.

(202) 4. Ibid. Dec. 1096. donationem quandam firmavit; Gallia Christ. IV. 1067. K.

(203) Philippus rex Francorum rogante Aganone episcopo Eduensi et Rainaldo abbate monasterii possessiones confirmaverat anno 1088. K.

A Flaviniacum nobis ingressis, in crastinum consecratione peracta, de profectu ecclesie tractatum est; et si post dies paucos a domno episcopo et domno Divionense ceterisque discessum est.

Eodem anno Aymo reddidit 3 solidos censuales de castro quod Sacriba dicitur, et de terris in circuitu castri ad jus ecclesie Flaviniacensis pertinentibus, in festivitate sancti Petri in plenaria curia, quos retinuerat multis retro annis, et pro retentione culpam fecit, et absolutus est. Actum die festo apostolorum.

Quidam etiam Folcuinus acceptis a nobis 15 solidis, calumpniam quam habebat in manso de Galiaco, quod Waldinus dederat, vurpivit præsentibus his... consanguineo suo, qui frenum⁴²⁶ trium solidorum pro concessione habuit.

B Pro equabus quas ceperat et abduxerat Wido Luciniacensis 100 solidos dedi.

Odoni vicecomiti Rubeimontis, cum noster factus est, pro quibusdam compositionibus 30 solidos dedi.

Girardo de Duisino 11 solidos pro quodam nostro serviente de Galiaco, Artaldo de Sancto Baudio 20 solidos.

Hagano etiam de Roca noster factus, vidente Raynaldo avunculo suo calumpniam fædi⁴²⁸. (208) sui Finium Deo et sancto Prejecto et nobis dimisit, acceptis a nobis 20 solidis. Actum Flaviniaci.

(1097, Febr. 6.) Hildegarius etiam de Gurziaco noster factus, quod non fuerat antecessorum nostrorum, auxit elemosinam quam avus suus fecerat, dans ecclesie nostræ Eremburgem filiam Heliardæ filie Wihelelmi, et omnem posteritatem eorum, acceptis a nobis solidis 58 pro caritate. Actum mense Febr. 6. feria, 8. Idus Febr.

Aymo etiam Lovels lius (206) homo noster omnem alodum suum Deo et sancto Petro sanctoque Prejecto tribuens, torturas quas in casamento nostro faciebat, vurpivit, enarratis coram omnibus rectis consuetudinibus casamenti, de capite mansi 2 sextarios avanæ, et 4 vini in salvamento.

Feci etiam pacem cum Wolone Sarmaciensi, et ei nostro facto 100 solidos, equum 1, canem 1 dedi.

In redemptione ecclesie de Fontanis 35 solidos dedi. In caldaria Salinensi 40 solidos pro equo.

In redemptione terræ et vinearum, quas prædecessor noster abba Raynaldus Walterio Frossardo homini ducis promiserat, 30 solidos dedi, et terram retinui.

Tertio præposito pro quibusdam placitis 25 solidos dedi, et pro compositione cervi quem canes sui moverant, et homines nostri ceperant meque nolente diviserant, solidos 30. Bernardo de Montbar

in captione sua solidos 30.

(204) Dies sanctæ Cecilie anno 1096 in Sabbatum incidit, anno 1097 in Dominicam; indictio 8 anno 1097 congruit.
(205) i. e. feodi.
(206) i. e. ligius.

In redemptione fanoni deaurati et capsæ argenteæ 60 solidos cedi, et in cappa 7.

Dedit ecclesiæ nostræ quidam miles nunc conversus Arnulfus de Monasterio mansum 1 apud Prusiliacum.

Dedit etiam Gislebertus de Luciniaco mansum 1 apud Darciacum pro filio suo Pontio nomine, cum omnibus appendiciis, et homines tres cum eorum posteritate.

Dedit itidem Hugo de Draciaco mansum unum cum appendiciis in eadem villa pro filio suo. Actum apud Colchas.

Brutinus etiam dominus castri, quod olim Sedunum, nunc Blismurus dicitur, reddidit nobis æclesiam castri ejusdem cum appendiciis et cum omnibus quæ olim possederat vel tunc possidebat. Et quia de suo proprio quædam ad victum fratrum addidit, 20 ei solidos pro caritate dedi.

Aymo miles ejusdem castri, avunculus ipsius, ad conversionem in infirmitate veniens, reddidit Deo et sancto Petro et sancto Projecto terras et homines quas nobis vi aufererat, et calumpniam dimisit.

In redemptione cappæ et pallii solidos 110 dedi.

(1090, Apr. 14.) Prefatus etiam Hildegarius Guriacensis quia Bellum Locum nobis auferens injuriam nobis fecerat, multo tempore a nobis excommunicatus, tandem culpam fecit apud Conedam, et absolutus a nobis est. Hominium recognovit et resirmavit, et ex toto cellam eandem vurpavit. Obsides dedit, quorum hæc sunt nomina: Hugo frater ejus, Rainaldus de Roca, Deodatus, Girardus de Roura, et frater ejus, Waldricus, Gauzfredus de Masiaco; cui ego 20 solidos dedi. Actum 5. feria paschæ 18. Kal. Maii. Conedæ.

Pontius quoque Grimensis comes pro homicidio quod fecerat de Pontio serviente nostro, natalem et neptem ejus nobis reddidit 110 solidis acceptis, et absolutus est 16. Kal. Maii. Postea eum cepit, et pro redemptione 80 solidos habuit.

(fol. 138.) Joffredum de Prumiaco, et fratrem ejus cum uxoribus et filiis, uxore quoque Odonis Tuat. et uxorem Heinrici cum filiis, uxorem etiam Johannis de Poliniaco cum filiis et totam eorum progeniem, quæ latissima et optima est, mediante Raynaldo de Roca, datis solidis 30 Odoni vicecomiti Rubei montis, sancto Petro quietam feci. Testes horum, qui infra: Gislebertus juvenis. Teubodus Mant, Rainaldus Roca, Gislebertus de Turre, Hagano Roc, Hugo Miscus, Goslenus, Gerardus Duis, Bernardus, Rainaldus Fla, Rainaldus.

Willelmo de Turraoito 30 solidos pro quibusdam compositionibus; Gisleberto solidos 30 pro redemptione equi illius de Grosbof quem cepit et mihi reddidit.

(fol. 137) Anno eodem ab incarn. Domini 1098 obiit Agano Eduensis episcopus 7. Kal. Julii (207); et sequenti obiit abbas Rodulfus 8. Kal. Aprilis. Regimen æclesiæ Eduensis post venerabilem Aganonem Norgaudus suscepit, in eadem æclesia præcentoris functus officio (208). Hic sub contentione electus est. Pro qua tamen electione cum multoties Eduam issem, quia vox nostra prima esse debebat in electione; tandem in ascensione Domini invitatus, cum essem in exteris partibus, occurrere nequivi. Quendam tamen e nostris misi, qui vicem nostram suppleret; et ego postmodum exoccupatus, Lugdunum euntem ad consecrationem solus de abbatibus sum prosequutus: et hec faciens furorem animi ejus, quem conceperat ex absentia nostra, sedare non potui, cum etiam in redeundo duobus ei diebus apud Collicas (209) et toto comitatu ejus servierim satis superque. Sic Flaviniacum veniens honeste a nobis susceptus est; et in eadem nocte dominicæ diei, cum ei honeste servissem, in treva Dei bancos et scarritiones (210) mercati homines ejus fregerunt et tulerunt, quia erant ante domum episcopalem, et terra ipsa, antequam domus ibi fuisset, censita erat hominibus pro mercato eorum; et requisiti ab hominibus quorum juris erant, redditionem fuerunt. Et cum redditi non essent, interim emit quidam homo eorum carnem bovis ad opus episcopi: cum homines nostri pro reverentia episcopi alibi eum vellent occidere, ille coegit eos ante præfatam domum mactare, nostrique parati sunt affirmare, quod defensionem eis et tuitionem promiserit (fol. 138) Occiso bove, homines nostri jussu nostro pro honore episcopi alibi eum traxerunt. Videntes homines quorum erat terra censita, quia ego eis primus, qui defendere debebam, de consuetudine et usu eorum deficiebam, ipsimet in terra censuali sua scarritiones firmaverunt, et carnes respuerunt. Propter baculos qui allati sunt, et quia congregati sunt homines ad tuendum usum consuetudinis suæ, malum fuit episcopo, et dixit se assallitum; tamen hominem non percusserunt, quia nullus eos assallivit, et ipsi neminem. Ubi vidi molestem id esse episcopo, ego ipse cum quibusdam fratribus et nobilibus viris et servientibus ivi ad eum, et cum consilio optuli ei, quod tantum ei inde facerem in crastino, quantum congrueret justo et honori, et quantum possem et deberem. Et mox ascendens, casatos requisivi et nobiles quos potui, ad faciendum quod optuleram. Interim ipse christianitatem mihi abstulit (211) ita ut nuptialesque aliunde veniebant missam perdidissent, et corpus sepulturam. Ego tamen quod promiseram munitis consilio implere volui, et in me non remansit, nec sic missam habui. Diem constituit mihi apud Eduam; suscepti. Cumque

NOTÆ.

(207) vi Kal Jul. habet Necrologium S. Benigni K.

(208) Paschalis papa litteris xviii Kal. Mai. 1100 datis Norgaudi electionem confirmavit. Mansi XX,

1017. K.

(209) Couchy.

(210) *banke und scharren* Teutonice.

(211) I. e. sacris mihi interdixit.

vellet ut homines illo ducerem, dixi non facturum : non enim poteram, quia nec usus erat æcclesiæ. Quesivi christianitatem, nec habui. Videns quia non haberem, de casatis ecclesiæ salvam firmantiam ei optuli quattuor milia solidorum, Walonem de Sarmatia, Gislebertum de Luciniaco, Rainaldum de Roca, Milonem de Frollone, Goslenum Sinemuro, Rainaldum, et Hugonem præpositum, videntibus canonicis suis, Walterio, Stephano, Duranno, et laycis Aymone et Waltherto; et hec faciens missam quesivi, et non habui, (Jul. 13.) Eduam ivi, et in placito, quia ita egeram, missam ante alia quesivi, et hoc per iudicium curiæ. Et quoniam de testimoniis nostris laycos nominavi et ostendi, et quia de suis laycis Bernardus mariscaleus noster nominavit Aymonem et Josbertum, iudicium factum est per clericos et laycos. Firmantiam autem hanc ita fuisse oblatam affirmare voluerunt nostrates, ut iudicatum fuisset etiam per ignis aut aquæ iudicium. De his factum est hujusmodi iudicium :

Quoniam abbas et sui Josbertum non nominavit ad placitum accipiendum, hoc debet esse in respectu quod abbas requirit de missa recipienda, et propter hoc ipse non debet habere respectum de justitia hominum faciendam.

Audito hoc iudicio obstupui, et consilium æcclesiæ quod antea habueram requisivi, nec habui. Cumque adhuc morarer in consilio placiti et iudicii, rupit placitum, et abiit pransurus. Misi ad eum, et respectum quesivi, et non habui, nisi iudicium laudarem.

Quantum pro hujusmodi placito gravaverit ecclesiam, hinc colligi potest, quod hac eadem septimana, qua hoc factum est, centum equos absque servantibus 2^a, 3^a, 4^a, 5^a, 6^a, feriis Eduam tenere fecit; et communiam Eduensis et Cabilonensis parochiæ super nos postea Flaviniacum juratam adducere voluit, quod tamen infectum remansit. Voluit etiam interdicere omnes cellas et loca ad nos pertinentia; sed obstitit votisejus integritas capituli Eduensis; fecisset tamen, nisi obstitisset. Tandem cum multociens pro hac causa Eduam venissem, justitiam præsentans, et aliquando misericordiam quærens, et nec justitiam habuissem nec misericordiam, consilio et hortatu ejus quidam fratrum nostrorum insurrexerunt in me, dicentes me conscium fuisse seditionis illius pro qua hec agebatur. Et ob id vocatus Eduam proficisci ceperam, vallatus consilio monachorum nobilium et servantium, ut credebam, quod tamen amisi instinctu ejus. Nam Bernardum de Montfort, quia suus erat de feodo sancti petri, cui promiseram solidos 30 et bonum nostrum tenebat, ipse ne mecum iret prohibuit. Quod ceteri videntes, cum essemus 25, omnes recesserunt a nobis. Ego solus cum solo monacho et 3 servantibus capitulo me præsentavi. Ecce circa horam terciam advenerunt, conscio eo, quidam nostrorum, accusantes me in capitulo, quod

consciis fuisset, et alia quædam obijcientes, quæ probare non poterant, maxime cum essent infames personæ. Quidam etiam eorum Helinannus me relicto in consessu etiam canonicorum sedebat, cum eo manducans, bibens et equitans. Ego cum essem paratus canonicè respondere et iudicari, monachum ipsum nostrum, quem mihi episcopus tulerat, canonicè requisivi, nec habui. Insuper vidi eos me accusantes, et compulsus sum, ne quasi culpabilis viderer, ipse eis præcipere ut erga me loquerentur. Abbatem ibi aliquem non vidi; iudicium quoque ceptum factum non fuit, quia talis quedam nos concordia sociavit, mediante episcopo Cabilonensi et Anserico præposito, ut redderem hominem, qui probaret sacramento me conscium non fuisse, et sic amicitiam episcopi reciperem, et in gratiam redirem: feci, nec gratiam, nec missam habui. Insuper prohibuit sub anathemate, ne fratribus ipsis pro hac de causa inimicarer, et omnino eos a nostra dispositione removit; ne vel saltim eos ab obædientiis, quibus præerant, removerem.

(Dec. 6) Septies propter hoc placitum a festo apostolorum usque ad festum sancti Nicholai Eduam ivi, nec justitiam, nec gratiam, nec missam habui, maxime cum ad satisfaciendum ei quosdam laycorum, qui impetebantur, illo duxerim contra usum æcclesiæ. Quos qualiter ipse tractaverit, pudet reminisci, maxime cum nulla esset occasio pro qua hec agi deberent.

(fol. 138') Fratres quoque nostros Divionenses, qui mihi ad solatium laboris et ordinis custodiam dati fuerant, mihi abstulit, præcipiens auctoritate qua poterat et debebat, ut infra dies tres Divionem nisi eos remissem, et eos qui projecti fuerant revocarem, nullum in ecclesia divinum officium fieret; et sic in crastinum mane factus Romam profectus est, ut nullus esset de missa recipienda vel fratribus retinendis deprecationis locus,

Ego, qui tanto constrictus articulo vellem etiam majora promittere — nimio enim tedio angebar, quod tantis injuriarum tribulationibus; siquidem a festo apostolorum Petri et Pauli usque ad diem ipsum beati Nicholai natale insignem, quo hec gesta sunt, nulla mea culpa existente, divino officio Flaviniacum vacaverat et sepultura — decrevi omni ei, etiam in contrariis et noxiis, subdi obedientiam, ut vel sic leniretur et pacaretur animi ejus pertinacia; et dum ruinam quasi vitare volui, immanis præcipitii⁴²⁷ baratrum incurri. Hoc enim in facto nec ejus amicitiam recuperavi, quam numquam habui, nec monachorum nostrorum caritatem; quin potius, quod ipsi querebant, ad quod intendebant, patris nostri Divionensis et fratrum nostrorum unanimitatem offendi. Et quidem satis digne. Nam pro meritis acta res est, ut qui malum feceram — quod certum est malum mihi esse, bonos a me mittendo ut veniret bonum, cujus venturi nullam

⁴²⁷ pcpitii c.

habebam confidentiam, sed plenariam diffidentiam, A ut impræsentiarum patet, ipse nec bonum haberem quod non credebam, et quod habebam perderem, ut sola vexatio intellectum daret auditui. Recepti postmodum absolutionem a Lugduno, non tamen per eum, quia per archiepiscopum, et interim dum absens fuit quievi, nisi quod omnia in pejus ruere videbam pro destitutione ordinis, et emendare nequivi, quia solus eram. Tunc cepi sentire quid cogitaverant, quid attemptaverant, quid machinati fuerant, cum jam emendare non poteram.

Interim feci pacem cum, Rainaldo de Granciaco, qui frequentibus irruptionibus et deprædationibus omnia nostra perturbabat, et quia justam causam habebat, 60 ei solidos composui. Pacem etiam B cum Widone de Luciniaco fratre ejus, et de fedo quoque calumpniabatur duos ei modios et octo sextarios reddidi, dum tutor esset filiorum Tebaldi Rufi; quartum mihi laude uxoris suæ et filiorum donavit, hominum feci, et fidelitatem juravit.

His, qui graviores erant, ita pacatis, pro Walterio de Insulis, quem calumpniabatur Gislebertus Mischius 35 solidos dedi, et pro filio sororis ejus 7 solidos et totam eorum progeniem quietam sancto Petro et sancto Prejecto feci. Actum Flaviniaco.

Ducem pro salvamento (212), quod homines nostri de Galiaco contra jus et usum ei dare volebant, Flaviniacum venire feci; et per judicium curiæ nostræ et suæ, quia fœdum nostrum habebat, salvamentum ipsum vurpivit. Cui ego equum C centum solidorum pro honore dedi.

Arnulfus etiam de Grosboes, accepta a nobis societate, et 13 solidis pro caricato, duas familias de tædo sancti Petri in Cleriaco et Agerniaco nobis reddidit et tertiam nobis contra Aymonem Lovel militem nostrum acquisivit. Reddidit et mansum unum in Cavanniaco de terra sancti Petri de fedo suo Flaviniaci, vidente R. majore, et filio ejusdem Arnulfi. Actum 4 feria jejunii mensis Septembris.

Aymo quoque de Griniaco hominum recognovit. et noster tactus est. Walterius necnon de Grinione pro filio suo monacho terram magnam et pratium in dominicatum juxta Corticellas multi precii sancto Prejecto dedit. Actum die festo S. Petri ad vincula.

Raynerio de Diusmo, pro quibusdam compositionibus, quibus terra de Epliciano vastabatur. 30 solidos dedit.

Hugo de Asiaco accepta a nobis societate et 7 solidis pro caricato dedit sancto Petro feminam Walonis sacristæ, laudante filio suo, et alias quasdam de progenie ejus, feminam scilicet Cristiani.

Quedam sanctimonialis sancti Johannis Eduensis, soror Aymonis Lovel, eodem fratre suo vidente fa-

ciente et laudante, hereditatem suam in Agerniaco sitam in terris cultis et incultis, mancipiis utriusque sexus, sancto Petro contradens super altare posuit, ea conditione ut neptis ejus soror Hugonis de Curenciaco, ea obeunte illa potiretur, et post ejus obitum dominio æcclesiæ Flaviniacensis eadem proveniret. Defunctis utrisque, de hæreditate nos vestivimus. Et cum calumpniatur prædictus Hugo judicio dato, duos legitimos homines produximus prædicti fundi servum qui pariter datus est, et ministralem ejusdem fundi nostri qui interfuit, et probare voluerunt donum ita factum. Expectatum tamen est ut audiretur idem judicium in majori curia Actum Agenniaco. Sic terram habuimus.

Redemi etiam duos mansos, 1 intra curiam Laliaci, alium extra curiam, solventes quoque anno 12 denarios, 2 solidis, cum iret Hispaniam Folcuinus. Actum Flaviniaco.

Adelelmum quoque et progeniem ejus optinui ab eodem Folcuino 12 solidis. Actum Galiaco.

Tapetiolum etiam, quod Carlet dicitur, redemi 5 solidis.

(Fol. 139.) Duci equum 1 dedi 10 librarum pro insolentiâ unius servientis nostri, et ipse laudavit nobis donum quod quilibet miles ejus de fedo suo faceret Flaviniacensis ecclesiæ.

Walterio de Tilio in adiutorium ecclesiæ de Prisciaco equum unum 50 solidorum dedi.

Erleio et Widoni dominis Colticarum 40 solidos dedi, et ipsi vurpiverunt omnes malas consuetudines in Colticas.

In thesauro ecclesiæ hec addita sunt, filacterium quod dedit Walterius monachus de Grin., cum mappula pretiosa et alba parata. Cortina 1 quam dedit Teubodus cum mantili. Albæ 5 quas Hugo monachus de Bello loco moriens mihi misit cum calice argenteo, qui est apud Bellumlocum. Calices 2, unus in toto deauratus, quos Wallo monachus de Roca fecit, cum cappa 1 de pallio et casula et stolis 2 et albis 4 Albæ 2 quas fecit Gyrardus de Colticis. Alba 1 in capella nostra, quam mihi dedit Bovo de Bar, Baldrici filius super Albam, quando noster factus est. Supersedium 1. Redemi etiam palliolum unum 30 solidis et de eo limbum in pallio quo corpus sancti Prejecti involutum fuit 300 et eo amplius annis, feci.

D Bovoni prædicto de Bar, cum apud Flaviniacum requireret a me fœdum suum, quia haberet filiam Folcuini, de sorore abbatis Odonis, qui idem fecerat casamentum, id est salvamentum hominum sancti Petri, qui sunt in castro illo vel in villis in circuitu castri, nolui ei ad plenum reddere, quia legeram cartam quantam factam hominibus castri Blesensis, qui sunt sancti Petri, et verebar ne idem essent aut de eisdem. Tamen cum multi testes accessissent, quod Folcuinus idem salvamentum habuisset, ita

NOTÆ.

(212) *Schutzgeld.*

concessi, ut si ego per nostros, misso nuncio et re explorata, aut ipsi homines per se ipsos probare potuissent quod rumquam fuissent in salvamento, nichil ei dabam, quia magis æcclesiam quam eum diligerem. Sin aliter, haberet quod sui juris esset. Et ita nosler factus est, sacramentum tamen non accepi ea pro causa. Actum Flaviniaco in claustro. Testes : Gerardus prior, Achadeus, Helinandus monachi ; layci : Hugo præpositus, Raynaldus, et servientes, Raynaldus filius præpositi, Gislerius. Ab hoc casamento illos de Arvico subtraxi, de quibus census habebam, cascos scilicet, et illos quibus fuit carta facta. Omnes quoque, si probare potuissent, ut dixi. Quod et ipse laudavit.

His interim omissis superiora repetamus. Non tamen prætermittamus feminam illam, quam Deodatus tenebat de Noeirs, quæ nostra erat, et pater dimidius, quorum erant 6 filii, quos ita cum abbate sancti Valerii Hugone partivimus, in parte matris 3 filios, in patris vero unum et alterum dimidium, et census capitis mihi primum misit mater. Partem etiam in Berengerio et fratribus ejus, quam acceptis 10 solidis Rainaldus de Colpeio nobis dimisit

Igitur reverso a Roma episcopo, occurri ei apud Sedelocum, et benigne susceptus, osculo donatus sum et gratiis. Altera vice ab eo ibidem evocatus, post multas injurias finem de omnibus pro 10 libris feci. Quesivit iturus ad regem, ut mulam sibi præstarem. Ego, qui ejus amorem sitiebam, quem et sciebam difficilem in adquirendo, optuli ei optimam mulam, quam manu ad manum emeram 150 solidis et dedi ei. Et sic veniens ad festum sancti Nazarii, honeste ei servi, et gratus redii. Pro placito et fine illo Stephano dedit 20 solidos, Hubaldo 20, Hugoni Spiriac. 40, Rainaldo 40, Teubodo 40, Hugoni Misem 8, Gosleno 10.

Pro equo Gyrardi monachi dedi pro compositione Miloni constabulo 10 solidos.

Jam prope oblitus eram quod furnum villæ calunniabatur quidam Erembertus de Massiviaco, et præbendam et campum sancti Clementis, quia pro his 300 solidos dederat pater suus Odoni abbati, excepto quod præbendam pro sepultura sua donasset. Unde cum me multis placitis gravasset, et ob gravamen homo ducis et præpositi Sinemurensis factus esset, et testes quosdam e fratribus, qui hoc viderant, produxisset, eis omnino illi deficientibus, judicium habuimus, quod pacem nobis in posterum contulit.

Ibi præpositus Sinemurensis mansum 1 vestitum in Massiniaco nostro sancto Petro et sancto Prejecto dedit pro amore nostro, quietum ab omni exactione, qui nobis debet omnes consuetudines. Actum Flaviniaco.

Sunt in summa quæ dedi in proficuo æcclesiæ

A in 3 annis, 2 mensibus minus, solidi duo milia, exceptis quod datum et in pane et vino et vestitu fratrum, in procuratione hospitum, in bobus et equis et vineis et in omni nostro apparatu et expensis.

Ab incarnatione Domini, 1099. Abhinc multiplicata sunt mala in terra nostra, sed hec interim.

Eo anno, prima hora noctis, a parte aquilonis lux ingens quasi ignis ardentis emissa, usque prope diluculum, noctem prope convertit in diem. Quo etiam anno hiemps solito asperior octo continuis ebdomadibus inhorruit, ita ut bestias, aves, homines quoque plerisque vis algoris existeret ⁴⁹⁸. Fuerunt qui dicerent, lucem illam datam a Deo in necem et dejectionem Sarracenorum, ferente eo adjutorium et vires præbente Jherosolimitanis ad sternendam et omnino consumendam multitudinem principis Babiloniæ, qui venerat ad proterendos eos qui Hierosolimam ceperant, quorum numerus erat ut arena maris, et ob id lucem divinitus directam, ne christianis, qui eo die præliabantur prælia Domini, etiam in nocte lux deesset ad contritionem gentis adversæ. Utrum ita sit, an igneus ille splendor qui apparuit, et igneæ illæ acies portenderent effusionem humani sanguinis, quæ eo die et sequenti facta est, sicut legimus factum cum immineret bellum illud lacrimabile inter filios Ludovici Pii imperatoris ; an immineat aliqua mundo tribulatio, ut legitur factum cum eo anno quo Ludovicus rex a Hugonis Magni procuratione separatus est, quando idem signum apparuit, portendens Hungarorum pestem, quæ mox acriter invaluit, viderint quorum opis ⁴⁹⁹ est id experiri et cognoscere. Visa est autem lux in parte aquilonari versus solis occasum, et nocte declinante respiciendo porrigebatur in ortum, sed antelucanum aliquantum delituit.

Hoc anno obiit Urbanus papa, Paschalis successit. Obiit domnus Rodulfus abbas Viridunensis 3 Kal. Aprilis (Jul. 29), et Hugo abbas Eduensis ⁴⁹⁹.

(Fol. 141.) Verum consideranti mihi dispensationem admirandæ et ineffabilis patientiæ tuæ et misericordiæ, cujus non est numerus in me, libet in herere considerationi miserationis tuæ, quamquam super me sint hæc, Christe : quomodo raptum ab uberibus ditasti donis superhabundantis pietatis tuæ, tradens me contubernio servorum tuorum, et replens gratia te diligentium ; quomodo ab ineunte ætate, cum jam irem per devia et lubrica, et præceps præcipitatem ætatem sequerer, confessionis antidoto cor lubricum medendo respirare sinebas, et fugientem te quadam blanda inopinata nec cognita mihi revocabas dulcedine ; quoque modo, ubi jugi confessionis remedio aliquantum tractus didici illecebrosa cavere, quamquam nondum tederet me ad integrum perversitatis meæ, ita ut scirem intellectu et opere, quod *perdis omnes qui fornicantur abs te* (Psal. Lxxii, 27), remotum et segregatum a consor-

VARIE LECTIONES.

⁴⁹⁸ ita codex ; lege extingueret. ⁴⁹⁹ ita c. operis ?
literarum A. in marg. c.

⁴⁹⁹ Verte II folia et lege secundum determinationem

tio eorum quorum in medio coalueram, ad exteratas terras nolentem et repugnantem et quasi nescientem eduxisti; ubi positum benedictione inasperata et multiplici ditasti, gratia scilicet servorum tuorum admirabili, qui in me diligebant quod nesciebam. Licet in his tua, Deus, dona, etsi refugus et desertor mei ipsius, intelligebam. Juvat, inquam, memorari mihi in me dulcedinis tuæ, quia misereris omnium, salvans homines et jumenta; id est et illos salvans, qui rationabiliter viventem non obliviscuntur dignitatis in qua et pro qua creati sunt, et eos, qui jumentorum more viventes facti sunt ut equus et mulus, quibus non est intellectus, per penitentiam supra primæ originis reparans dignitatem; inter quos et me gibbo peccatorum deformem, vanitatis et levitatis horrore sordentem, ad deponendam malitiam et inclinandam cervicem cordis jugo servitutis tuæ edomandam per tuosevocabas, et me mihi ipse sordere intuitu miserationis tuæ faciebas. O miseriam meam, quæ ad tot vocationis ingeminationes non evigilabat! utique nimia rubigo mea per ignem excoquenda erat, et ideo etsi surgere conabar, scoria voluptatis inolitæ pravæ consuetudinis aggravabar. Projeceram post tergum peccata mea; denigrata enim erat facies mea, et tamen tu in servis tuis diligens, non feditatem meam, sed curationem in me quæ a te gratia tua futura est, sinebas me ire et prosperari, ut cum hæc reciperes a diligente non te, sed illa data tua vel permissa in quibus prosperabar, adurerer igne tribulationis, et saltim tunc intelligeret impietas mea mala sua, cum pro eisdem malis inciperet jam puniri. Quid referam, quibus me nunciis ad meliorationem in mari navigatione nostra procelloso spiritu maris et quassatione navis, quæ per se infrina piscium impulsu quatiebatur, adgravata præmonuisti, et stertentem somno teporis et negligentia excitare conatus es, cum gubernaculo fracto, velo vi ventorum ad medium usque scisso, nautis timore dissolutis, præsentem intentarent omnia mortem, nave solo tibi relicta et quandam in vertiginem rotante? O qualis illa tunc hora eram! quam bene credulus, quam vel devotus, quam penitens, quam in promittenda correptione sedulus, constans et benivolus! quam peccatorum meorum accusator et iudex fidissimus! quam in conversione morum et emendatione vitæ paratissimus! Vidisti hæc, Domine, et liberasti me; exaudisti me, et consolatus es me, et quamquam desperatum, quamquam novissimum, cum primi movissemus a portu, illesa nave cum omnibus quæ in ea erant, terræ reddidisti me. Sed ut pedem terræ apuli, illa dudum devota inter fluctus fervoris et emendationis promissio aliquantulum fruguit, quam tamen reductus menti terror ex toto tepescere, ut assolet, non sivit.

Subsequuta est vestigio alia vocationis compellentis iteratio mox ut Bajocas veni, infirmitas scilicet qua omnino desperatus sum, et quasi concla-

Amatus, de qua suscitasti me, juste rerum arbiter, idem sanctus Jesus. Quid in me operato sint hæc tua magna, Deus, aut in quo miscram animam lethargico somno oppressam, ad te timendum, te diligendum, exurgere et evigilare docuerunt; testis est repatriatio nostra, testis subsequens vita mea, quæ pium Dominum de placato reddere possit iratum, non quæ offensum dare sufficiat conciliatum.

(Fol. 141'.) Et nunc hæc qualicumque nostra legat qui volet, irrideat ut volet, dummodo libeat et concedatur immorari memoriæ dulcedinis tuæ, qui peccantem sustines ad penitentiam. et parcendo invitas ad conciliandam sustinentis patientiam. Inde e vestigio illa nostra promotione, quæ nunc nobis horrore est, promotus, utrum: gratia tua an permissu vel iudicio nescio, per parvo temporis spacio assumpta prælationis gravitas, cum in me durasset, superducta ejus species multis modis ita obliterata est, ut non jam qualis essem, verum qualis fuerim rememorari difficile esset, vel quia honores mutant mores, vel quia id merebatur insolentia morum, nondum, ut decebat, satisfactionis verbere castigata et emendationis antidoto curata. Hinc iterum infirmitatis commotio, privatæ et publicæ inquietudinis animadversio, illa de dormitorii solario plancis deficientibus vel sublatis ruina, immo propulsio, qua ita affectus sum, ut vita me carere crederem. Nam et sanguis ad invocationem nominis Prejecti martiris et boni studii exequutio, in qua invenit me casus ipse — nam circum (213) matutinis exactis faciebam, — a mortis faucibus eripuerit. Et quidem eo ipso tempore, mense quoque eodem, in Colticensi cella nostra a dormitorio per præcipitium; item in Melundensi cœnobio æque duo monachi lapsi, non tamen satis de tam imminente altitudine ut ego, confessione et communione caruerant: mihi pietas tua vitam indulsit, qui etsi gravatis, non tamen aliqua corporis parte sum pessum datus, quamquam cum difficultate sanitati redditus, adhuc casum doleam. Quam tantis beneficiis gratiarum actionem, die qua jacens in lecto signo sanctissimi clavi tui sanctarumque reliquiarum munimine signatus sum, et ablutione virtutifera potatus, post decursam ebdomadariam mei ipsius alienationem, rependerim, rememorans erubescam, erubescens confundor, et quod tunc non feci jam facio, supplicans ut accepta tibi sit confessionis et laudis oblatio et inter flagella misericordiae tuæ ipsa erratus mei tuæque pietatis rememoratio. Et quia omnia adversa habet qui sibi displicet, in hoc tibi placere appeto, quod mihi te donante, te faciente, displiceo.

Sunt adhuc plura dulcedinis tuæ monimenta ingrata adhibita, usque ad hæc in quibus nunc versatur anima mea, in quibus quia faciem tuam reveritus non sum, juste versa est in luctum cithara mea, et organum meum in voce flentium (Job. xxx, 31.)

NOTE.

(213) Circa Teutonice *die runde*.

itaque proclamet tibi tota substantia nostri in voce A exultationis et confessionis: omnia quæ fecisti nobis in vero iudicio fecisti. Proclamet, inquam, tibi vita mea tota, ante promotionem peccatrix, post promotionem irritatrix: tibi peccavimus, et mandatis tuis non obedivimus. Condemnet se totam iudicio suo, jam quasi condemnata iudicio humano; et non spe recuperandæ secularitatis, sed amore provocandæ in se iuste exercitæ, et magis magisque exerdæ divinæ animadversionis, quoniam ego in flagella paratus, qui fragilitate deliqui, unde merito ad penam videar debere aptari, et dolor meus ante me est semper, quia a mandatis tuis declinavi. Quid enim referam tam evidens tuæ pietatis indicium, quod rarus invenitur aut pene nullus qui ignoret Flaviniacensium, cum redire a Sinemuro septus comitatu B monachorum et laycorum, inter choros et turbines tempestatis inundantis, fulmen ante conspectus nostros cecidisse, ita ut bestia cui sedebam igne ipso ustulata caput pectus et crura, per 40 dies vix stabulo extrahi posset, et me elementia tua immunita lesione servavit, cum ante me non longe cubito uno fulmen ipsum ceciderit? Quod in crastino quesitum et inventum est, omnibus admirantibus quomodo vivus evaserim, aut immunis a lesione, quam plurimis quoque sinistro id omine interpretantibus, maleficum me et morte dignum, quem Deus ipsa sua animadversione monstraret merito puniendum. Forte autem mihi junctus equitabat ante me eques armatus, et toto corpore pluvie expositus, clipeo se recurvo et supra se protento munierat, qui dum equo calcaribus acto gressum C accelerat, in ipsa fulminis jaculatione lanceam aversam ferebat; cuius mihi acies, dum pavet et ad tantam visionem hebescit, ipso suo timore gressu retardato, acceleranti mihi gutturi inlisa, nisi tu, Deus, bestiam cui insedebam a suo impetu refrænasses, et socii exclamatum illum ad anteriora compulsissent, vitæ me extorrem dedisset. Quæ duplex nostri salvatio his qui viderunt, et qui audierunt, facta est miraculo. Jam præterierat illa nostra superius relata impeditio; jam multa alia quæ enumerare perlongum est, tua beneficia mihi ingrato, sed non usquequaque in pensâ, decebant te amandum, tibi adherendum, si invenissent cor docile, benivolum et humile. Quid est, Deus piissime, quomodo procella venti inundantis secularitatis D grassantis rapuit me ad te? Abstrahebar et videbam, rapiebar et sentiebam: furabar mihi ipsa me ipso, et dolebam, et in conspectu tuo gemebam, et curationem sitiebam, et a te vindicari et consumi peccata mea cupiebam, quæ jam ipse tibi confitens in me puniebam, quamquam non usque ad dignam penitentiam. Licet enim me peccare dolerem, et aliquando compungerer, non tamen in fine compungebar, ut peccare desisterem, quod est summa penitentia. [Ei mihi! quomodo perturbatur animus præsentium favore adulantium? Quomodo qui beati dicuntur, decipiuntur, et viæ gressum eorum

dissipantur! Et quidem nervi testiculorum Beedmot perplexi ossa ejus velut fistulæ æris cartilago ejus laminæ ferreæ (*Job* xl 12): quia argumenta diaboli inexplicabilia, consilia sonora quidem per dulcedinem sed enervia per delectationem, vitia specie virtutum palliata. (Fol. 142.) Absorbet Leviathan hic fluvium, et non miratur, et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus (*Ibid.*, 18; sed perforata maxilla ejus hamo passionis dominicæ, electa tenere nequit, etsi ultro aliquando influant, traicere non prævalet quin effluent).

Dies erat Dominicæ Resurrectionis honore insignis (apr. 10). missarum sollempnia agebantur, aderamus omnes. Forte porcus discurrens invisibilis, sed sensibilis, chorum peragrando sentiri datus est, et sensus est a cunctis, a me ipso quoque, cum jam aliis vicissim sibi id nutu significantibus perdidicissem, moxque sensissem, et quid portenderet intelligerem; iterato a me sentitur jam stomachante, et vere dolente, et in me primo pro hoc ipso indignante adeo, ut in eum conculcatione qua poteram desevirem, qua actus in fugam cum grunnitu quodam, qui et audiri potuit, ultra sentiri non potuit. Ingemiscebam dolore continuo, et tibi soli flebam, cybus in lacrimis, potus erat in suspiriis: et ut me purgares, qui aliis purgandis institutus eram, tacito conscientia gemitu supplicabam, quia tanto videbam me invalidum peccatis meis exigentibus ad corrigenda quædam gravia, quæ solo tamen auditu didiceram, quanto videbatur mihi id ex incuriæ mæ et negligentia desidia procedere. Sed quid dico gravia, cum ne minuta quidem corrigere prævalebam? Ita a me omnis virtus, omnis justitia, omnis rigor, postremo quidquid illud est quod prælatum decet, a me recesserat, quasi factis ipsis mihi loquereris, et diceres, me primo curandum. Quis enim ego tunc, vel qualis eram? Utique homo cui omnia ad votum suppetebant, singula pro voto erant, ut mihi ipsi palam daretur intelligi, si tibi adhesissem, nec vitæ remissiori frena laxassem, succedentibus utrimque prosperis rex essem, et vere rex. Qui enim dominatur animo suo, melior est expugnatore urbium; quia vero regia mihi ipsi viluerat dignitas, et nomen quod merito honoratur sorduerat, sordes mæ fœtere fecerunt odorem meum, ut fructus penitentia darent odorem suum, D te illuminante tenebras meas, et emundante conscientiam nostram. Unde non in longum prosperitate malorum meorum fructus sum. Non enim multi fluxerant dies, et visitasti me gratia pietatis tuæ, ut discerem sperare in te, non incerto hujus vitæ; decreverat enim facere hoc manus omnipotentia tuæ. Hora celebrabatur tertia, intereram ipse choris psallentium. Subreperat mihi illa cogitatio, quam te permittente et donante habet qui sibi displicet: me arborem infructuosam, terram inutiliter occupantem, fructus boni operis afferre fastidientem, dignam succidi et succendi. Non esse filios sanctorum qui tenent loca eorum, sed qui exercent

opera eorum, me omni lacrimarum fonte plangendum, quo nemo magis noceret in æcclesia, quoniam et perverse vivebam, speciemque religionis et locum prælationis habere videbar. Clamabam non parvo affectu, interno tantum cordis gemitu, ore silenti, quod tu dabas, quod cordi aspiraveras, usque ad oris suffusionem, et credo quod exaudieris vocem meam. Ostendisti enim servo tuo quæ oportebat fieri cito, loquens voce tua interna et mystica, multa esse peccata mea, pro quibus expiandis trium mihi daretur optio, aut famem venturam, qua populo dilabente et in mortem ruente tota pessumdaretur abbatia, aut impugnationem diripientium vicinorum pati populum, qua ita dilapidaretur, ut mons ipse rarissimos incoletetur habitatore, aut me fugere inimicos meos tempore præfixo, illos invalescere, me omnino deficere, ut omnino non esset qui me amicum agnosceret et ut amico beneficeret, et tamen infamia mea in omni tripertito hoc purgationis genere non lateret: esse autem in voluntate mea, ut abbreviaretur mali tempus exaggeratione vindictæ acrius inundantis, an prolongaretur morositate alicujus deliniationis. Obstupui ad vocem loquentis, et cum artarer responsis, recogitans quia ego sum qui peccavi, ego qui inique egi, subdidi me justitiæ Dei, quoniam bonus, et in seculum misericordia ejus. Timens vero ne deficerem in tribulationibus, cum orarem reservari mihi aliquos amicorum, quorum consiliis protegerer, non optinui nisi gratiam patris nostri, quem etiam novissime habiturus non essem, et audivi quod domus ducis maxime infamiam dilataret et amplificaret. Precatus sum, ut patientiæ virtute munirer, ne subcumberem, et ammonitus sum in tribulatione semper gratias agere, vera ejus judicia laudare, et mea malefacta accusare: hoc addito quod, quotiens hoc fecissem, mali molem levigandam consolatione propinquante. Futurum autem ut infamia cessaret, gratia rediret, tribulatio evanesceret, consolatio succresceret: tunc non oblivisceretur Domini, qui percutit et sanat, deicit et allevat; cujus flagella miserationes sunt, verbera propiciationes sunt. Plura prætereo quæ inplebuntur tempore suo.

(Fol. 139^v) Tercius igitur agebatur annus, et ipsius anni mensis nonus ex quo Flaviniacum veneram, cum repetitis ea quæ solebat domestica malicia me est aggressa calumpniis, et majoribus, Deo utique permittente, quem solum repperit turbavit injuriis. Ac primum clanculo fide sibi invicem data, fratres et filii nostri operis hujus conscios sibi consciscunt, complices advocant, fautores promissis et muneribus sibi conciliant, inde ipsi idem accusatores et testes procedunt, et ad lacerandam famam nostram et inprobendam vitam nostram quæque possunt maligna concinnant, accusantes me apud omne hominum genus criminibus mortiferis, et quæ ipsæ audire aures expavescerent. Quod cum ego

A minus curarem, et cessasse eos atque ab injuria nostra cessasse, pro eo quod conatus eorum jam secundo irritus factus erat, crederem, et maxime pro jugi eorum obsequio, qui tamen non satis aptus et ideo parum erat acceptus, ita ut etiam referentibus non crederem, sensi tandem et expertus sum quem vix potui sperare dolorem. Avertat Deus furiam hanc ab æcclesia sua! in me finiatur tanta malicia; huc eam venisse sufficiat. Hec Vigilium diaconem in Silverii papæ beatissimi armavit dejectionem, et dum ejus concupivit sedem, adeptus est anathematis dampnationem; quam postmodum pari sorte multatus expiavit. Hæc pestis, ut de speciali, quia innumera occurrunt, interim taceamus, generali tabe omnia fere nostri temporis corruptit monasteria; et ignitus ille serpens obmurmurationis malum a populo Judaico migravit in turbas monachorum, ut jam pene ab eis quis filius patris benedictionem mereatur prorsus ignoretur; a quibus non tantum patrum pudenda revelantur, non tantum fratribus, verum extraneis irrisoribus, sed etiam ipsa paterna viscera scinduntur, dum pax æcclesiastica, glutine caritatis rescisso, dirimitur. Ubi ergo privatis consiliis factiosorum, non filiorum sibi ipsi visa est processisse calumpnia, ex occultis insidiis ad apertas prorupit inimicitias, et quod per socios disperserant, mihi ipsi inerubide (214) palam protestati sunt. Fateor, erubui, et ad me ipsum reversus, cogitans quæ a *judicia tua*, Deus, *abyssus multa* (*Psal. xxxv, 7*), cum solum me invenirem de amicis, objurgatis eis assurrexi, et multa volvens quæ audieram nec credideram, foveam mihi paratam, dolos aptatos intellexi, decrevique tandem experiri fortunam, si saltem in his quos ceteris præfeceram, fidem invenirem. Et licet pluribus experimentis unam eorum voluntatem scirem, cogitavi tamen eo mihi illos vinciri posse modo, si auctoritatem eorum illis opponerem, et conatus illorum illicitos horum gravitate coercerem; quia tamen molitione nichil profeci. Dederunt enim mihi verba, non consilia, ut Colticas irem, quo jam exacto anno et eo amplius non fueram, quasi ad ibi pausandum post laborem messis et vindemiarum, ipsis interim laboraturis pro pace et quiete nostra, re autem vera ad quod intendebant oportunitatem et ocium absentia nostra adepturis ut perficerent. Feci, et hoc minus astute, et paratis quæ necessaria erant, benedictione accepta, die 5 Kal. Octobr. (Sept. 27) pransum ivimus, quibusdam ex fratribus, quamplurimis ex laycis nobiscum accumbentibus, et post solito accuratius nobiscum progredientibus, nosque deducantibus, tota plebe quod non sperabam ingeminante, me scilicet non ad præsens reversurum discedere. Notabam singula, et admirans inopinatos voti eorum proventus, sentiens etiam in me multa et pene innumerabilia verbere et correptione dignissima, subdebar animo judicii divinæ misericordiæ,

NOTE.

(214) I. e. non erubescens.

rememorans iudicia Dei occulta et nunquam in-
 sta. Et nunc adhuc hec scribens supplico tibi, pater
 misericordiarum et Deus totius consolationis, da pec-
 catori supplicii tuo animum patientem, in tribulatione
 gratias agentem, errata sua agnoscere et sub flagellis
 pietatis tuæ humiliter ad te suspirare. Ab illo die
 neminem Flaviniacensium vidi, manifesta cognita
 Dei virtute, qui disponit omnia in tranquillitate,
 quia recesserunt omnes a me, qui et cum mecum
 essent, longe erant a me, et si qui adhererunt mihi
 in tribulatione, videntes quod defecerat Flaviniacus
 a me, ipsi quoque abiere. Et quia abusus sum po-
 tentia et honore seculari, dum licuit, donis tuis,
 Christe, quia totum erat abs te, nec ut debui et
 potui reveritus sum datorem illorum te: ecce solus
 sum, et non sum solus, quia nec solus patior; con-
 patiuntur enim quotquot sunt patres, quotquot se
 viscera paterna habere memorantur. Sed cui aver-
 teras faciem tuam, juste factus est conturbatus. In
 omnibus ore et corde benedico te, solum meum re-
 fugium, qui et conturbatum non deseruisti, sed miris
 et variis modis pro meum visitasti, ut scirem quæ
 patior, a te esse; quia etsi peccavi, et peccata mea
 multa sunt et innumera, arenæ maris numero et
 pondere incomparabilia, non tamen qualia et quanta
 imposuerunt, mihi sunt. Et ecce porto pondus ³²¹
 ignominie impositæ, obtenebratur mihi sol vesperæ,
 mane et meridie, benedicta dispensatio tua in me.

Veni ergo Divionem ultra spem et votum fratrum
 et filiorum nostrorum; sed et ibi turbata erant om-
 nia nimietate infirmitatis que invaserat patrem no-
 strum, quem tu sanasti orationibus filiorum suorum
 fidelium tuorum. Attamen infirmitas, ejusdem patris
 mea fuit infirmitas, quia nec ei loquutus sum, ad
 quem veneram accepturus de tanta tribulatione con-
 siliium. Aliis rem non iudicavi propalandam, quod
 adhuc agebatur ut credebam in elanculo; sed Col-
 ticas abii, quia prioris ejusdem loci satis me crede-
 bam strenuitati, cujus tamen bonitate non in longum
 fructus sum: et in crastino eundem cum fratre qui
 nobiscum advenerat, Flaviniacum misi, ut ipse stul-
 torum comprimeret insolentiam et edomaret super-
 biam. (Fol. 140.) Quo venientes, nuncios episcopi
 invenerunt; et simul villam ingressi sunt, sed in-
 tentione diversa. Mox enim ut ego Flaviniaco exivi,
 contrarie partis filii non segnes in exequutione sui
 propositi, Sedelocum ierunt pontifici nostro prima
 gaudia perlaturi, quod abbas Flaviniacensis, suus et
 æcclesie hostis apertus, a quo tanta passus pontifex
 foret, æcclesiam dimiserat, fugæ præsidium latitu-
 rus non reversurus elegerit; æcclesia jam sine pa-
 store, locus sine rectore, castrum sine tutore. Vide-
 ret cujus hoc erat prospicere, ne quod dampnum
 inferretur matri æcclesie, neve ille rediret qui re-
 cesserat, quia omnia constaret amodo periclitari
 in ejus præsentia. Audiit episcopus, et letatus est, et
 auditum omnibus protestatus est. Et qui deberat

vecordium coercere præsumptionem, et perterrere
 exemplo Cham, qui quia patris verenda detexit, ma-
 ledictionem hereditate possedit, inmemor fidei et
 pacis pactæ, gavisus est quod invenisset locum opta-
 tum quasi suas injurias ulciscendi; et infamiam no-
 stram, antequam me conveniret legatis aut litteris,
 omnibus in curia et extra curiam publicandam cu-
 ravit. Nec mora; Hubaldum de suis, illis fratribus
 infamatoribus nostris sociatum Flaviniacum misit,
 et e diverso venientes legatis sui, et nostri, cœnobium
 ingrediuntur. Nostri conventu adunato, salute data,
 pauca pro tempore et re loquuti, cum redarguissent
 eos verbis juvenem esse nimium credulos, optule-
 runt eis ex nostra parte purgationem illorum, ne
 dissentirent a subjectione nostra et obedientia; nec
 suscepti sunt. Ingressis et illis, qui expectabantur
 omnium fere votis et assensu, revolvuntur in nos mille
 convicia, effunduntur obprobria, impropria dilan-
 tur, quæ dum recolo horreo, dum horreo stupeo, et
 lux ipsa mihi est fastidio. Nec est inventus ex omnibus
 quibus benefeceram, qui vicem nostram doluisset.
 et saltim verbum pro patre quamquam peccatore
 dedisset. In conciliabulo illo fratres et filii nostri
 sanctæ obedientie libellum repudii conscripserunt,
 domno episcopo filiationem per legatos ejus offe-
 rentes, ei villam servari promittentes, et in omnibus
 mihi abrenunciantes. Deceverat hoc facere manus
 tua, Deus, et peccata mea etiam majora promerue-
 rant, qui possederant nos, Domine, absque te, nec
 indignabitur humilitas nostra pati quæcumque de-
 creveris, intuitu misericordie tuæ. Tunc primum
 legatis nostris ad nos sine fructu reversis, didici
 satius esse Deo absque Flaviniaco servire, quam
 propter Flaviniacum Deum offendere, quod ego fece-
 ram, cum fastu superbie turgidus et obsequentium
 cuneis delinitus. Deum non ut debui respexi, nec
 timorem ejus animo circumdedi. Fateor, sensi quod,
 non dicam credere, sed nec sperare potui: quia vidi
 me omnino sine amicis, qui, ex quo potui, ad hoc
 semper laboravi ut congregarem mihi amicos. Sed
 licet ipsum fluvium Romanæ eloquentie beatum
 Ambrosium legissem in libris de officiis tuba sancti
 Spiritus intonantem et eructuantem vires amicitie,
 nondum tamen ad plenum didiceram quis esset fru-
 ctus ejusdem amicitie, quod omnimodis nescit qui
 unicuique personæ actum congruum dare non novit.
 Unde fit ut plerumque noxio velimus assentarie gra-
 tificari, et innocenti amico non vereamur insidiari,
 quod extra officium est. Quod dum stultus agit, vio-
 lantur fœdera pacis, ut nec dicenda sit amicitia quæ
 nulla est, quia in nullo congruit ei qui hujusmodi est.
 Sit igitur benedictum nomen Domini, cujus iudicium
 concessa vel permissa dedit, et misericordia abstulit.

Sed quis potest investigare vias hominis? Quam-
 quam persuaderet mihi mens et ratio, iudicio Dei id
 actitari, deliberavi tamen animo adire Lugdunum,
 vel quia intercepto nullum est consilium, vel quia

VARIE LECTIONES.

³²¹ vox erasa c.

tot sibi adversis succedentibus, bonum est a multorum maxime sapientum querere caritate consilium. Videbamenim me prægravari a proprio episcopo, et ideo recurrendum mihi videbatur ad metropolitanum, secundum scita canonum, tum propter antiquam familiaritatem, et ut rebar, indissolubile vinculum amicitiae, quo jugi obsequio me peculiari ipsius famulatio devinerat sedula nostri devotio, quod utique vinculum nullus mihi videbatur posse rescindere, nec ipsa manus referta munere: tum propter obstinatam dicti episcopi proterviam, et protervam obstinationem, qua nemini umquam inimico ignovit, nec noxio aut innocenti pepercit, quod furor animi ejus animatus in nos nullo nisi magni censura judicii foret medendus antidoto. Ivi itaque, et invenissem utique quod speraveram, nisi pluris constaret apud archiepiscopum numquam vacua a munere amicitia episcopi servitio nostro. Attamen remissus sum ab eo pro defendenda et tuenda parte nostra ad illum, a cujus alarum patrocinio rapuerat me, domnum scilicet Divionensem; ut ipse conveniret episcopum, quoniam inconvantum, indiscussum, inauditum me bonis ecclesiae spoliasset, quod canonicis omnino sanctionibus aversabatur. Veni itaque ebdomada ipsa ante festum Sancti Benigni (Nov. 4), cum in omni terra adversus me hostis clamaret, et non jam extra synagogam, sed extra communem omnium habitationem ab inimicis pelli debere judicaret. Audierant et ipsi malum meum; nam quis locus esset quo bona fama nostri præcesserat, ad quem tanti infortunii rumor non accessisset? sed eum plus dolor angebat qui plus dilexerat, quia plus laboraverat. Ei mihi! quid refero? Vide, Domine, quia tribulor, vulneratum est cor meum caritate, quia a filiis viscera materna quantiuntur et scinduntur. (Fol. 140'.) Inveni offensos animos omnium, quia eo ipso quo eos offenderam, scilicet in dimissione fratrum, memet destruxeram; unde et compassione pro his et aliis iudicio eorum merito carere debebam. Verum ubi adveni, a patre susceptus benivole, contuli cum illo incommoda hominis utriusque, et consiliator mihi factus est bonus, juxta quod eum decebat dare, et melius quam me decuisset accipere. Nam quia dixeram episcopo me ad eum venturum cum a Lugduno regrederer, qui me, ut audieram et per me ipsum probaveram, omnibus bonis spoliaverat, fuit consilium ut prius Flaviniacum irem, loquuturus fratribus, casatis et servientibus nostris, et temptaturus quem erga me gererent affectum, quo uterentur animo; qui mihi ubi ab eis discesseram vale fecerant, et redditum nostrum maturius impleri rogaverant. Ivi itaque, et nuncio præmisso, priorem quem amoto eo qui mecum erat priore Colticensi, in locum ejus substitueram, ad me apud Vidiliacum, et cum eo quos dignum duxi venire mandavi (Oct. 31). Venerunt satis protrahendo, et inmutata erat facies eorum, et cor eorum recesserat a me, nec agnoscebar ab illis quibus omnia bona feceram, et obstupescebam, quia fugie-

bat a me vox et sensus. Dixi me venisse ad festivitatem dedicationis, quæ postera die futura erat; non receperunt, quia villam episcopo reddiderant, et me non suscepturos promiserant. Loquutus sum de infamia mihi imposita, pro qua defendenda Eduam proficisci paratus eram. Cum monuissem ut mecum irent, nec hoc audierunt, episcopum ut dicebant verentes. Videns quia omni eorum qui mihi juraverant destitutus eram solatio et amminiculo, et solus relictus, cum omnia quæ offerebam, derisui haberentur, destinavi per me ipsum ad nostrum reverti monasterium, satis et super satis experta fidelitate, ubi ipsi idem qui mecum erant a me in crastina, nec expectata festivitate sancti Benigni recesserunt. Benedictus Deus, qui misertus est nostri, ipse judicabit causam meam, cum liberam fecerit a peccatis, quæ increverunt super nos, animam meam.

Misi ergo episcopo litteras, ut quod per me ipsum non poteram, litteris implem, quarum textus iste est: *Reverentissimo patri et domino suo N. Eduorum episcopo frater Hugo Flaviniacensis ecclesiae servus salutem. A Lugduno regressus, vobis ut nuper apud Eduam condixeram, occurrere debui, sed quia dominus Lugdunensis cognita causa nostra speciali me patris nostri Divionensi patrocinio, a cujus me alarum tuitione rapuerat, commisit, ut ejus consilio omnis ipsa causa nostra muniretur et protegeretur, Divionem peraccessi. Volens vero Flaviniacum ire, quosdam de fratribus, quosdam etiam de nobilibus et servientibus, ad me apud Vidiliacum venire feci, ut mecum irent, qui neque se mecum ituros, neque intra Flaviniacum recepturos dixerunt, timore vestro, ut asserebant, acti. Monui ut mecum Eduam proficiscentur, noluerunt. Ita omni nostrorum amminiculo destitutus et spoliatus, Divione me recepi; et, quod solum potui, litteras has vestrae paternitati direxi, expoliationis indices, restorationis supplices, defensionis et purgationis meae presentatrices. Rogo itaque ne erga me aliter quam sancti canones præcipiunt, agere velitis, quia et ego in nostro capitulo Eduensi, quod justitia distaverit paratus sum exequi. Advertite, queso, quid debeatis nobis, et let nos faciatis advertere quid debeamus vobis. Valete.*

Has ipsas litteras apertas direxi capitulo, et ex tunc usque nunc Divioni maneo, tuum, Christe, præstolando auxilium, non ut abbas, sed quasi unus de fratribus, quod mihi est tutius.

Episcopus autem consilio a se ipso accepto, per nuncium diem mihi constituit apud Eduam, dicens me non esse spoliatum, et inde dandum iudicium si revestiri deberem. Ego communicato consilio respondi eis litteris directis in hec verba: *Domino N. Eduensi episcopo frater Hugo Flaviniacensis ecclesiae servus salutem. Miratur humilitas nostra quomodo discretio paternitatis vestrae diem mihi constituerit, Eduam quasi ad iudicium pro, iciscendi. Dicitis etiam, quod magis miramur, me non esse spoliatum. Nonne mox ut ad aures vestras rumor infamiae nostrae pervenit, qui debueratis laborare ad liberan-*

das, non infamandas, personas, Flaviniacum missis, villam vobis serrari mandastis, fratres nostros et filios, nostro abjecto nomine, in affiliationem recepistis, me indiscusso, inaudito, et nichil minus quam proscribi verente? Nonne apud Eduam in illo vestro honorabili consilio, cum Lugdunum me profecturum dixissem, promittere me fecistis ut de bonis ecclesie non me intromitterem, neque aliquid cuiquam darem, quasi ad tuendam et defendendam nequitiam meum? Ubi sunt abbates, decanus, archidiaconus et meliores in clero, per quos talis persona, qualis Flavinianensis abbas esse debet, contentus est? Etece ad iudicium vocor, non restorationis, non redintegrationis, sed ad iudicium iudicii, si debeam investiri. Ubi sunt, queso, decreta apostolica, ubi constituta canonica, quæ censent neminem spoliatum vorandum ad iudicium, cum non sit unde iudicari debeat jam nudatus? Sed heu miser mihi! cui solivigor et integritas canonum deperit. Diem igitur constitutam attendere nequeo, quia non debeo. Data die competentis, paratus sum occurrere. Sin alias, in Lugdunensi capitulo paratus sum me presentare. Si ad altiora tenditis, et quæ dixi nichil penditis, Romanum appello iudicium, et interim ex parte Dei et beati Petri ejusque Vicarii, domni quoque Lugdunensis et nostri capituli Eduensis interdico ne mihi abbatiam Flaviniacensem auferatis, neve in ea aliquem subintromittatis.

Exemplar earum capitulo quoque missum est; eujus cum fuisset voluntas et definitio ut investiret, noluit episcopus. Attamen postmodum mandavit ut secunda feria primæ ebdomadæ in adventu Eduam irem investiturus, aut tertia feria ante nativitatem Domini media via justitiam ei facerem, et ipse mihi. Dixi me iturum, si mitteret monachos et servientes qui mecum irent, et in eo remansit. (Fol. 141.) Et interim publica et privata satisfactione conciliavi mihi animos fratrum, subdendo me illis et corpore et voluntate, quia sic mihi noveram expedire, cum quo bene agebatur, si saltim inter infimos privato concedebatur vivere.

Anno ab incarnatione Domini 1100 apud Ansam convenerunt archiepiscopi Lugdunensis, Cantuariensis, Senonensis, Turonensis, Bituricensis, et episcopi numero novem, Eduensis, Matisconensis, Cabilonensis, Autissiodorensis, Parisiacensis, Diensis, et alii duo, et pace statuta de via Jherosolimitana loquenti sunt, eos qui voverant, et voti exequutores non fuerant, a communionem segregantes, quoadusque vota complerent. Miserata autem Lugdunensis legatos Romanam, per quos velle suum papæ ostenderat de via eadem, ut cum sua benedictione et absolutione illo deberet ire; et Romanus pontifex annuerat, ammonens ut perse iret, ut legationem suam ei committeret in Asia quam bene rlexerat in Burgundia, et interim legatos a latere suo mittendos pro posse instrueret, qui vices papæ exequerentur: et ideo illud colloquium quam

maxime statutum fuerat, ut reversis missis suis cum litteris absolutoriis, ibi quoque a suffraganeis et diocesi sua viaticum acciperet.

Hoc anno obiit Philippus Catalaunensis episcopus; quo etiam anno magna fuit annonæ panuria, et multi fame periclitati sunt.

(fol. 142.) Igitur anno incarn. Domini. 1100 (Sept. 30) advenerunt missi ad Gallias legati sanctæ Romanæ ecclesie, Johannes et Benedictus, a quibus concilium primo apud Eduam designatum, apud urbem Valentiam institutum est 2 Kal. Octobris, ad quod convenerunt archiepiscopi, episcopi et abbates numero 24, occurrentibus legatis domni Lugdunensis archiepiscopi, quia ipse infirmabatur, quamquam episcopi dioceseos ejus, Liguonensis et Cabilonensis — Matisconensis enim in redeundo a Roma captus a Wiberto in custodia detinebatur — non interfuerit, prohibiti, ut dicebatur, ab eodem Lugdunensi. Eduensis autem interfuit, quia accusabatur a canonicis suis de symonia et aliis quibusdam; pro cujus defensione maxime illo convenerant Lugdunenses. Ibi ego in primo aditu concilii purgationem illatorum offerens, accusatoribus tacentibus et deficientibus, iudicio concilii ad primam abbatibus Divionensis vocem de abbatia investitus, astantibus canonicis Eduensibus et laudantibus, cappa et baculo donatus, in circo residere jussus. post soluto concilio ad propria sum remissus, litteris apostolicis munitus in hæc verba: (fol. 142) *Johannes et Benedictus, sanctæ Romanæ ecclesie cardinales et legati, monachis, clericis et laicis ad abbatiam Flaviniacensem pertinentibus, obediensibus, salutem. Fratrem nostrum abbatem vestrum Hugonem, nobis karissimum, quem sancta synodus iudicio concilii de abbatia investivit, dilectioni vestræ commendantes remittimus, præcipientes ex parte Dei et beati Petri, ut Divionem venientes cum ut abbatem vestrum requiratis, et in manu karissimi fratris nostri, sanctæ Romanæ ecclesie filii, Divionensis abbatis, promittentes, eos eum secure et paterne tractaturos, cum honore debito ad monasterium eum reducat. Obedientes benedictionibus multiplicemini; inobedientes vero iram Dei in posterum sentietis, et a nobis pro contumacia sententiam dignam excipietis. Et quia nostrum est, obedire nolentibus aut differentibus præcavere vel obviare, interdico omnibus vobis in villa Flaviniacensi et in omnibus omnino locis ad eandem abbatiam pertinentibus divinum officium, donec præceptis nostris quæ sancta synodus firmavit, obediatis.*

Imminente vero eodem concilio, ante mensem unum et eo amplius missæ fuerant a me litteræ Flaviniacum, quarum textus iste est: *Frater Hugo Flaviniacensis expulsus abbas, Girardo⁴³² priori et omnibus qui se prostentur filios ecclesie Flaviniacensis monachis, clericis, laicis, casatis, servientibus; nobilibus et ignobilibus cujuscumque ætatis aut*

⁴³² Girardus.

conditionis. Audivimus, fratres, et scimus concilium celebrandum a cardinalibus sanctæ Romanæ ecclesiæ 2 Kal. Octobris apud urbem Valentiam, ad quod convocati sunt archiepiscopi, episcopi et abbates. Ad hoc vos invitamus ex parte Dei et beati Petri ejusque vicarii domni papæ Paschalis et cardinalium Johannis atque Benedicti, qui ad vices ejusdem papæ exequendas directi sunt. Nos enim concilio nos presentabimus, Deo protectore, si vita comes fuerit, parati cum Dei adjutorio audire, respondere et judicari canonicè. Veniant igitur accusatores, criminatores et testes, quicumque erga nos causam habent, qui expulsionem et spoliatiōem nostram consensistis, qui inauditum, indempnatum abjecistis, et ammoniti resipiscere desperastis. Venite; ibi enim dabitur locus audiendi vos, ubi omnia Deo favente justè tractabuntur et canonicè.

His acceptis litteris, consilio dato quendam de suis contra me conspiratores illi miserunt, hominem qui in scolis puerum occiderat, et Christum ejusque genitricem baptismumque abnegans, servum se diabolici propria confessione fecerat, et absque penitentia monachus ordinatus fuerat; postea maligno spiritui traditus, et orationibus fratrum curatus, publicam inde confessionem fecerat, et quater professione violata, tandem pro fornicatione et immundicia a populo de monasterio cum sociis suis, ei scilicet qui contra me conspiraverant — sex autem erant —, projectus fuerat, et extra æcclesiam suam presbiter ordinatus erat, cum ante hec omnia in cella Colticensi archa fracta, pecunia sublata, dalmatica furata et in proprios usus aptata, sacrilegium perpetrasset, et alia quodam, quæ referre pudet, commisisset. In episcopi sociorumque tamen præsentia purgationem illatorum ante alia in omnium audientia optuli; quod deficientibus accusatoribus prosequi necesse non fuit; et sic in eorum præsentia abbatia judicio concilii mihi reddita est, et sedi restitutus sum. Litteræ quoque missæ receptæ non sunt, quamvis a quibusdam lectæ sint. Die autem festivitatis exceptionis corporis sancti Prejecti, quæ celebratur 8 Idus Novembris, venerunt Divionem duo ex fratribus Flaviniacensibus missi ab eis, mandantes ut redirent, ipsi obedirent nobis. Consilium vero fratrum nostrorum fuit, quia dicebant pro timore Sarmatiæ et Sombornonis, quorum castrorum habitatores ecclesiam Flaviniacensem impugnabant, se non posse ut decebat ad nos venire, si hii qui præsentibus aderant, litteris obedirent, culpam clamando et securitatem et obedientiam in manu prioris, quia dominus abbas aberat, ut paterne ab eis tractaret promittendo, et eos qui domi erant idemtidem facturos spondendo, ut Sarmatiam irem, suscepturus ab eis juxta tenorem litterarum. Ivi, et nichil eorum factum est, cum ad me quidam venissent, dicentes honestius id se facturos in capitulo Flaviniacensi. Credidi adclamationibus omnium, et in susceptione nostra nullum honorem, nullum affectum, nullam reverentiam expertus, quin potius dedecus, contumeliam et om-

nem inveni inreverentiam, ita ut etiam his qui mecum erant, panis negaretur, et equus servienti, quem solum mecum adduxeram, et ipsa omnis reverentia etiam a minimis non mihi redderetur, immo ipsi qui diligebant nos, vocati a me ipso ante me venire non audent, sicut protestati sunt, prohibiti ab inimicis nostris, et insuper nisi citius monitus cameram exissem, iturus cum eis ad concilium, quia retardabar pro equo famuli nostri, minæ et opprobria et tumultuantis turbæ turbatio mihi intentaretur.

(Fol. 143.) Mane diei ipsius in capitulo litteras cardinalium lectas omnibus exposui, et expositis eis utrum obedirent, requisivi. In verbis vero eorum et factis nulla inventa est humilitas, aut erga statuta concilii obedientia. Sic in nulla re honoratus, ad concilium Pictavense proxima ebdomada futurum accelerantes, apud Colticas usque in diem quartum remorati, retrogradum iter arripuimus ea occasione, quia noluerunt ire eo quod de investitura sermo ageretur, cum etiam me coram eis professus essem bene investitum: ut vel sic ducerer ab eis, qui nec unum saltem fratrem amicum nobis et per necessarium comitatu nostro, qui pro libitu eorum agebatur, adungere volebant, cum ipsi omnes essent inimici, re autem vera ob id ire noluerunt, quia, parti suæ minus credentes, concilii justitiam et domni abbatis Divionensis nostramque verebantur præsentiam. Quod hinc liquido conici potest, quia cum me ita remorato quendam de suis illo misissent cum litteris, et hoc me in scio, nec concilio interfuit, nec cardinalibus loquutus, ut venit, sic rediit. Hic autem illius superioris, quem Valentino concilio clandestina fuga se subduxisse memoravimus, in perpetratione sacrilegii pecuniæ et dalmaticæ sublatae et in expulsionem pro fornicatione sanctimonialium, maritarum et puerorum particeps et socius fuit, causa caputque mali abba designatus a sibi similibus, qui mortem abbatis Sancti Germani Autissiodorensis, a quo de monasterio fuga lapsus susceptus fuerat et honeste habitus, tertia manu juraverat, et ob id ad Cellam pulsus habitum dimiserat, et iterum post ignominiosam ejus expulsionem a me receptus, inhoneste et omnino perditè vixerat, ad hoc inhians dejectioni nostræ, ut ipse subrogaretur.

Verum, quid mirum si juvenilia pectora a vero et justo exorbitare cogit dominandi cupido, nullo religionis humilitatis caritative radicata plantamine? cum et ipsas mentes senii albescentis canicie vendaras, et quæ a primis annis religionem prætulerint, ab ipsa quoque tam diuturna monachili gravitatis imaginatione desuescere, et in patres armari faciat? Priorem ibi dictus episcopus constituerat grandævum, honoratum, et qui primo mecum semper fuerat. Hic ubi me Flaviniacum introduxit, cum me in sua præsentia passus fuisset dehonestari irrogatis contumeliis, et virgam pastorem in ipso ingressu nostro latenter vi et aperta rapina tulisset, illam nostram Valentiniensis investituram concilii,

in crastinum, cum omnia nobis perturbata relinqueret, exivit, et per dies 10 quibus inibi moratus sum, tanta sum artatus custodia, ut omnis mihi negaretur ad publicum processus, omnium ad me velaretur accessus; et non solum nulla investituræ melioratio, verum omnis erga me omnium rerum procederet deterioratio, illis privatim et publice per devia et facinorosa impune gradientibus, et in nullo religionis statuta servantibus, adeo ut propter eorum incorrigibilem et pudendam conversationem, et maxime quia inobedientes erant præceptis apostolicis, compelleret egredi, donec finito concilio Pictavensi, ubi de causa Eduensis invasoris, cujus tuitione eorum factio protegebatur, diffinitio synodalis et canonica expectabatur, legatorum consilio et iudicio negocium æcclesiæ ventilaretur: tum præcipue, quia ad propulsandam illius malivoli infaustam prælationem, majores in æcclesia Eduensi, quorum erat istud nostri discidium genus dirimere, Pictavis abierant, sine quibus veeridium præsumptio non poterat coherceri. Miscrabilis et prorsus desperata huiusmodi hominum præsumptio, qui nec Deum reverentur nec homines, dum intemerata a seculo præcepta spernunt apostolica, et interdictum usurpare non metuunt divinum officium! Non dubium quin eos ad hunc finem duxerit digna necessitas, ut quia contemptus Deum, nec attendentes se ipsos, in patres armantur, et publicantes pudenda eorum pietatis paternæ jura violant; quæ etiamsi publicata, nec tamen a se, irridere solum voluissent, maledictionis Cham hereditarii possessores forent. Fiat illis ut peccatum eorum, quod penitendo cor rectum non est, sit et peccatum et causa peccati, et idem peccatum quod ex peccato oritur, sit non jam peccatum tantummodo, sed peccatum et pœna peccati, ut putent se divinæ legis statuta impune rescindere, dum attræctant inhibita altaris sacrosancta mysteria; non intelligentes quid sanctus Leo dicat in epistola sua: quod si quis contra canonum instituta venire temptaverit, et prohibita admittere ausus fuerit, a suo se noverit officio submovendum, nec communionis nostræ futurum esse consortem, qui socius esse noluit disciplinæ. Quanta vero in eis et coessentibus sibi sit obæcatio, hinc datur intelligi, quod ipsi qui pro vita sua dampnabili et pudenda, omnibusque nota, a monasterio pulsi sunt manu layca, hii in hac fece temporis prælati rectores et domini constituuntur: quondam ab eis a quibus nunc honorantur, publico obprobrio habiti, publica despectione, abjectione reprobatii, verberibus et vinculis dedecoroso scenate dehonestati, et qui publica notatus confessione a clero reprobandus, et solum in fine vitæ suæ communionem donandus esset, hic celerarius monasterii, pater congregationis, ut curam gerat de omnibus promotus est; quique post abnegationem Christi Dei et Domini sine penitentia ordinatus diaconus fuit, nunc post homicidii et abnegationis publicam penitentiam, sacerdos et princeps (*sic*) institutus est.

A Hec autem fuit occasio modernæ dissensionis, quia videbatur eis propter permissionem præceptam in litteris faciendam in manu abbatis Divionensis, velle me Flaviniacensem æcclesiam subdere ditioni Divionensis; quod ego nec speraveram, nec volebam.

(Fol. 143'.) In spacio igitur temporis quo Valentinese celebratum est concilium, obiit Wibertus, 20 anno ex quo sedem invasit apostolicam, cum haberet in captione Matisconensem episcopum et alios quamplures clericalis ordinis, quos omnes pro absolutione sua in egressu suo per se absolvit, monens episcopum, ut Romam remeans apud papam pro sua laboraret ereptione. Qui papam adiens, reperit ibi legatos æcclesiæ Eduensis super suo episcopo conquirentes, et gesta concilii referentes modumque accusationis:

B Quod promiserit Walterio archidiacono præsentem Stephano cantore in dormitorio Eduensi, si ipse adjuvaret eum, ne mater ejus vel frater, penes quos magnum erat posse, nocerent ei de episcopatu adipiscendo, haberet quidquid vellet in æcclesia, et quod pro hac accusatione, cujus erant auctores omnes fere canonici, illi quam maxime qui concilio interfuerunt missi ab aliis numero 13 de primoribus æcclesiæ, et in ea meliores archidiaconi duo, præpositus, cantor, et alii nobilitate et scientia honesteque præcellentes, ego quoque ipse qui ad querimoniam capituli Eduensis iudicio concilii in sedem et locum restitutus eram; quod pro hac, inquam, accusatione, quam eo enixius domnus abbas Cluniacensis per legatos suos, domnus quoque Divionensis per se efferebant, quo inclementius tyrannidem ipsius qui impetebatur, experti erant, controversia in concilio orta fuerit; dicentibus his qui partes accusati defendebant, non esse idoneas ad accusandum personas, pro eo quod oves pastorem reprehendere aut accusare non habent, hii maxime qui electioni ejus consenserant, et faverant consecrationi. Audierant quoque anathema invecum in eos, qui eam reprobendam scirent nec manifestarent, et rem ipsam ante consecrationem actam constabat, quodque post consecrationem accusator ipse diaconii officium locumque promotionis ab eo susceperit, et testis accusationis officium cantoribus, et uterque ei hominum fecerint, non esse sufficientem accusationem, in qua alter accusator, alter esset testis idemque accusator. Legatis e contra respondentibus, in causa symoniæ nullum omnino, quamquam infamem, quamquam subditam personam, removeri ab accusatione, cum domnus papa Gregorius VII in concilio Romano ad accusationem cujusdam abbatis symoniacum quemdam deposuerit episcopum, eodem abbate primo pro eadem symonia, cujus ipse particeps et consentaneus fuerat, deposito, sufficientem esse in uno accusatore et uno teste accusationem. Illis quoque qui impetebant objicientibus, et sacramento probare volentibus, quia juniores erant et non adeo in canonibus exercitati, ignorasse quod

esset in promisso illo pestis symoniæ, et mox ut A illo miserat domnus Lugdunensis, ut partes Aug-
 resciverunt, prodidisse, sicque a se jaculum excom-
 municationis repellentibus, adjicientibus etiam
 quod electio ejus in ipso exordio infirmata et omnino
 reprobata fuerit a metropolitano, pro eo quod anno
 et die in excommunicatione manserit, archidiaconi
 officium in æcclesia Linguonensi optinendo, itemque
 archidiaconi et cantoribus — cum non esset diaconus —
 in æcclesia Eduensi, contra vetitum ejusdem metro-
 politani, et legati, et in ipsis prælaturis symionace
 vivendo; quodque postea quam infirmata est, absque
 conscientia capituli Lugduni diaconus ordinatus sit.
 Referebant etiam idem legati, ubi ad judicium ven-
 tum est, dissensionem accevisse, dicentibus epi-
 scopis, pro usu Gallicanæ æcclesiæ, qui quasi con-
 firmatus erat in concilio Clarimontensi pro præsen-
 tia Urbani papæ, itemque in conciliis habitis a dom-
 no Lugdunensi purgationem imponendam ipsi qui
 impetebatur, quamvis hoc canonum auctoritatibus
 firmare non sufficerent. Legatis e diverso respon-
 dentibus, et canonica assertione firmantibus, accusa-
 torum esse probare quod objecerint, si legitimi sunt,
 vel in causa symoniæ ubi nulla requiritur legalitas,
 eo quoque qui accusabatur Romanam sedem appel-
 lante, cui appellationi non assensum sit ab eis: eo
 quod curam, quam alii in parte sollicitudinis ipsi
 haberent in plenitudine potestatis, qui Romana æc-
 clesia et iudices in eadem essent æcclesia. Cumque
 tardantibus episcopis judicium dare, nos imminens
 et expectatio episcoporum conventum solvisset, di-
 latione data, sententia suspensa, in crastinum eadem
 rediit ventilata, agitata, nec terminata — peten-
 tibus omnibus episcopis de judicio dissidentibus; —
 induciæ datæ sunt usque ad Pictavense concilium,
 quo pars utraque vocata est; eo tamen a pontificali
 et sacerdotali suspenso officio, cum idem perse et
 suos munera quædam episcopis nocte eadem misisset,
 quæ a quibusdam suscepta, a quibusdam sunt
 reprobata: quod etiam cardinales non latuerit, adeo
 ut in plenario conventu gratiæ circumsedentibus
 reddiæ ab eis sint, quod sacerdotalia pectora auri
 sacra fames etsi temptasset, non irrupisset.

Hec quidem, cum præsens esset Masticonensis, in
 audientia domni papæ referebantur. Aderant et lit-
 teræ cardinalium sedi apostolicæ directæ pro eadem
 causa; ne quod factum erat ad honorem Romanæ
 æcclesiæ cardinales sinerent infringere. Et cum ro-
 garet pro confratre episcopo dimissus est ab eo, ac-
 ceptis mandatis ut justitiæ faverent cardinales,
 apud se ratum fore judicium æquitati Petri prola-
 tum. Sicque rediit, et Pictavensi concilio inter-
 fuit.

Quod aggregatum est in æcclesia sancti Petri, die
 octavarum sancti Martini (215) (Nov. 18), episco-
 porum et abbatum numero 80. Afluit et Eduensis
 cum Cabilonensi Diensis quoque episcopus, quem

illo miserat domnus Lugdunensis, ut partes Aug-
 studunensis sua vice tueretur. Advenerunt et cano-
 nici adversus eum numero 35. Repetuntur quæjam
 in priori concilio super accusatione ejus objecta
 fuerant; quibus miro modo, multo documento, set
 non probabili, ab alia parte resistitur. Manet contro-
 versia præfata, et fere a toto concilio repugnatur su-
 perius dictis cardinalium responsionibus pro usu
 Gallicanæ æcclesiæ, illis suam auctoritatem in nullo
 infringere volentibus, nec appellationi assentientibus.
 (Fol. 144.) Datur tamen ei locus se purgandi cum
 idoneis personis, sicut voluerat concilium, et hoc
 impræsentiarum, non concessa dilatione induciarum
 quæ quærebantur, nec admissis ad purgationem Ca-
 bilonensi, quem secum adduxerat, et Diensi quem
 archiepiscopus miserat. Quod cum factum non fuis-
 set, judicio dato, eis frustra sedem apostolicam ap-
 pellantibus, rogabatur stolam reddere et anulum.
 Et interim ipse retro altare secedens cum suis, nec
 judicio parere voluit, nec ad consessum remeare,
 ut præcipiebatur, assensit. Quamobrem ab episco-
 pali et sacerdotali est officio omnino depositus, et ni-
 si obediret, a liminibus sanctæ ecclesiæ segregatus;
 omnesque qui ei ulterius ut episcopo obedirent vel
 revererentur, æterna maledictione multantur, vel
 qui ei opem ferrent in pertinacia persistendi. Quid
 autem intercesserit, quod cum Turonensis archie-
 piscopus, et Redonensis, et alii quamplures co-
 operatori se primo optulerint defensionis et adju-
 tores purgationis, quia erant de provincia Lugdunen-
 si, in tempore necessitatis subtraxerint, reticere non
 debemus. Ubi audierunt canonici nostri, id ab eis
 præsentari personæ illi cujus ignorabant vitam et
 mores, solliciti ad eos conveniunt, privatim contes-
 tantes et publice, ne attaminarentur communione
 illius nec dicendi sacramenti, immo perjurii, quorum
 purgatione eadem certissimum erat periculum si ta-
 men purgatio dicenda esset criminis exaggeratio;
 asserentes si non adquevissent, se quotquot erant
 canonici, perjurium eorum ratione et sacramento
 declaraturos, et judicio ignis probaturos. Quod dic-
 tum ab incepto eos prohibuit, maxime quia videbant
 viros tantæ auctoritatis et nobilitatis rationem suam
 evidenti assertione et documento probabili astrue-
 re. Et de eo quidem ita se res habet. Ipse vero quam-
 quam depositus, quamquam a consortio et commu-
 nione æcclesiæ sequestratus, stolam retinuit, et anu-
 lum; bona tamen episcopii clerici providebant et
 disponebant, quod et nunc usque faciunt, omnimo-
 dis id igre ferente archiepiscopo, quod extra volun-
 tatem suam et accusatus et judicatus depositusque
 foreta se saceratus episcopus, querimonia extra pro-
 vinciam ventilata per manus legatorum, nec ad se,
 qui metropolitanus et primas erat provincie, infra
 provinciam relata secundum scita canonica. Ad quod
 tamen exequendum, et ita ut actum est peragen-

NOTE.

(215) Cf. epistolam legatorum ad Lambertum Atre-
 batensem, Mansi XX: 1125. Vide ibidem Acta concii-

lii a. 1100, non integra. K.

dum, justæ eos rationis evidens adduxit necessitas. Etenim cum in ipso primordio scandali cardinales advenissent, hortatu et precibus ejusdem pseudoe-piscopi ad componendam pacem æcclesiæ, quæ fœda dilaceratione sed necessaria scindebatur, Æduam in festo sancti Nazarii venerunt, et audita partis utriusque sententia tanto favore prosequuti sunt et tuebantur vices illius, quamquam justitia canonicorum parti faveret, ut de maxima dissensione ad pacis unionem rediretur, et talis eos concordia sociaret, cui quamvis egre a canonicis assensum esset. Quæ cum tandem obstinatione ejus in irritum deducta fuisset, ab eisdem post capitulo abnegatam justitiam, ad audientiam metropolitani et judicium ejus, de communitatis dilapidatione unde agebatur, vocatus est. Quod respuit, et de priori benignitate cardinalium confidens, ad designatum Valenticense concilium eos ibidem responsurus et satisfactorus invitavit, et nolentes ire coegit invitatione sua, illis et pro publico dampno communitati eorum illato et pro privatis injuriis hominum ejus rejicientibus, et apertos inimicos, ex hoc maxime quia de rebus domesticis ad concilium et extra provinciam vocabantur, protestantibus. Dolenda hominis miseria qui nullum umquam dilexit, a nemine dilectus est, nulli in se peccanti ignovit, nulli post iram benedictionem tribuit, in sola pecuniæ aggregatione spem suam omnem constituens! Non credatur nobis, si non in hoc vox una consonat omnium. Nec nostrum est, etsi lesi sumus, lesio maledicto talionem rependere, qui scimus in nos peccantibus nos debere ignoscere; sed nec congruit veritati et pietati æcclesiasticæ, de his quibus in se peccantibus ignoverit, falsa pro veris concinnare, quia vera dilectio a fide veri nescit deviare. Tribuat illi Dominus ut, quia ceptis suis omnia adversa responderi videt, non adiciat ut similem principio finem faciat, set speret in nomine Domini, non in incerto divitiarum, et innitatur super domino Deo suo. Amen.

Et quoniam viros virtutis memoriæ commendare gratissimum omnibus et utile arbitramur, non ab re videtur nobis, si zelum horum legatorum contra impudicissimum Philippi regis Francorum adulterium, secundæ Jhezabelis veneficiis a vero et justo, utili et honesto depravati, paucis explicemus. Nec indignetur erga nos quispiam, quod quasi regia a nobis carpatur vita, aut laceretur tantæ majestatis vel nominis excellens auctoritas. Non est nostræ voluntatis aut studii, in his vel tempus expendere vel studium atterere; sed virorum facta fortia, quæ sine illis, quorum comparatione fortia sunt, et cum quibus decertatum est, memorari aut vix aut nullatenus possunt, a nostro non patimur alienari labore, ut si fortia audere nequimus, saltem fortium bene acta rimemur. (Cf. *Leg* 1, 196). Si sileat scedula, tota conclamabit Francia, immo totus Occidens una intonabit fama quod rex, legitimo abdicato matrimonio,

A regis stirpis uxore repudiata, thori fide violata, regii cubilis decore obnubilato, regii germinis splendore obfusato, comiti suo Audegavensi uxorem subripuit, militi utique suo cui fidem promiserat, et carnis consanguinitate propinquo: adeo ut ex una parte in tertio, ex alia in quarta propinquitatis sanguine necerentur, et federa conjugii quæ ne dirimerentur regalis gladius ulter hactenus inhibuit, impudica et incontinenens regis dissolvit lascivia impudica et inreverens, scindenda et dirimenda tot annis violat obstinatio. Verum, quid mirum, si in fluvio sæculi, in torrente fluoris regii, Leviathan antiquus quem absorbeat invenit; qui in descensu Jordanis preciosa et electa rapit, in ordine episcoporum qui præesse debent ipsos presidentes sibi substernit? Rex regis castitatis osor, regii thori violentus effractor, diadematis regii procax conculeator, etsi potuit reginam a thoro et corona indebite dejicere, non poterat adulteram in solio regni benedictione firmare, nisi in ordine episcoporum complices sibi invenisset, vel sibi ipse miserabili desperatione promovere fecisset, qui voluntatis ejus exequutores, et reginæ novæ noviforent sacratores. O impudentia! o miserabilis dispersio lapidum sanctuarii in capite platearum! (1092 si regina immerito abjicitur, quid est quod adulter quod cognato juncta, marito reclamante vimque a passo. subintroducitur? (Fol. 144'). Si vis regia jus abnegat, fas subruit, nefas attollit, quid rogo est, quod nefas benedicatur; et in templo sacrilegium attollitur, adulterium sacratur, impudicia promovetur, et hoc per manus episcoporum? Nequius hic aliquid video, quam in tempore beati papæ Nicholai in Tietberga regina repudiata et Waldrada adultera subintroducitur a Lothario, Lotharii imperatoris qui monachus factus est filio, quia, etsi ibi fallax episcoporum judicium, si reginæ innocentis dejectio, si legitimi thori divortium, si pelicis exaltatæ⁴³³ intra regales aulas prostibulum, non illa tamen viro juncta, non a latere viri, consanguinei et militis rapta, non in ea nuptiarum utrimque sunt federa violata, sed concubinaris oblectationis antiquæ gurges inexplebilis intemperanter memoriæ reductus, dum concupiscentiæ ænerves laxat habenas, nec scit revocare solutas, sibi mortem, regno horrorem, episcopis calamitatem, optimatibus miserabilem induxit necem et confusionem. Hic omnia confusa, omnia horrentia, omnia diabolico astu et malignitate corrupta. Invenit, inquam, rex iste in episcopis, quos sibi sociaret, quostanti sacrilegii ministros efficeret, Philippum Trecensem episcopum, et Walterium Meldensem; cui ob hoc episcopatum dedit, ut sacrationi, cujus Trecensis esset operator, hic foret consentaneus et minister. Sed quid succensem episcopos, quibus pietas apostolica errati tribuit remissionem? Multa hii a domno episcopo Lugdunensi tunc temporis legato Romanæ æcclesiæ coerciti invectione, multa, nisi ipsi sibi præcavissent, multati fuissent

VARIE LECTIONES.

⁴³³ exaltatam primo scriptum fuisse videtur.

severitate. Sed, ut præfati sumus, Romana pietas et errata donavit et remissione sua infamiam superavit. Adeo ut compelleretur archiepiscopus datus a Roma sibi litteris, utrumque communione suscipere et osculo. Quod ex quo pietatis fonte manaverit, querat qui volet, et si potest intelligat. Regem quoque ipsum pelicis suæ prostitutione superbum, a reproba ejusdem conjunctione sequestrare temptavit, interdicta illi corona nisi obediret. (1094) Sed nescit impietas mala quæ fecit, nisi cum pro eisdem peccatis caperit jam puniri. (1098) Diu de his tractatum est, Sed renuit apostolico mederi antidoto, cui veritas et iudicium ad arbitrium pendet feminum; usquequo Urbano papa decedente Paschalis succederet, et has æcclesiæ columnas de quibus agitur, ad Gallias destinaret, quos jure columnas æcclesiæ dictos ex ipsa sui infirmitate et inconcussa animi virtute, qui opera eorum solerter intuentur, colligere potest. Hii post consilium Valentinum per se ipsos rege convento, cum nullam in verbis vel actibus ejus correptionem vel penitentiam, fodiendo circa arborem infructuosam et copinum stercoris aggregando, reperissent: non passi tantam videre in æcclesia catholica ignominiam et conculcationem, membrum putridum in concilio Pictavensi a compage corporis Christi gladio anathematis præcidere non metuerunt. (1100, Oct. 20.) Aderat ibi comes Pictavensis, summa prece eos deposcens ne dominum suum excommunicarent. Aderant et episcopi identidem facientes, et cum non impetrarent quod volebant, a consessu et loco concilii, idem comes et sui minas intendendo, aliqui quoque ex episcopis, multi ex clericis, innumera- biles ex laycis exierunt. Sic ordine turbato, pace in tumultu versa, illi remanserunt qui Finees zelum imitari gestiebant; et sicut ille scortum Zamaræ cum Chorami Madianita gladio pupugit, furoremque Domini placavit, sic et isti, non veriti fremitum perstreptentium, adulterantem regem cum adultera quem corrigere nequiverunt, excommunicationis pugionem perfossum, vitæ, quæ in Christo est, extorem reddiderunt. Hoc autem actum est, quando jam erat solvendum concilium. Jamque laus Christi in ore eorum qui astabant pro demissione concilii, ut moris est, resonabat, et æstus turbæ tumultuantis ut fervor maris incandescerebat pro domini sui regis excommunicatione insanientis, cum quidam e populo in superioribus consistens æcclesiæ lapidem jecit, cardinales ferire volens, cujus ictu clericus quidam qui astabat capite illiso prosternitur. Sanguine manent⁴²⁴ pavimenta, clamore confuso domus impletur, furore et insaniam intus et extra ministri satanæ debachantur. Manent columnæ Christi immobiles, mortem si Dominus jubeat intrepidam opperientes, et ad saxa volantia mitris ablatis capita nuda retegen-

tes, nec aliquando a laude Dei et prædicatione veritatis reticentes, quod voce prosequuti erant, sanguine confirmare, si sit necesse, gestientes. Quorum constantia devota et devotio constantissima furentium facta est repressio et ad penitentiam cordium inclinatio. Adeo ut comites et quotquot antea grassabantur in confusione eorum humiliati sint in conspectu illorum satisfactione præmissa et præterita obedientia.

Tractatum est in concilio eodem de expulsionem abbatum sancti Remigii injusta et Burchardi substitutione illicita, et cum diu re ventilata conversatio ejus sancta, introitus legitimus, promotio atque sacratio inventa fuisset autentica et canonica, quæ etiam litteris domini papæ Urbani roborabatur, quibus merito fides adhiberetur, cum jam ipsa etiam pars inimica restaurationem ejus non reproberet: pro quibusdam litteris confictis, quasi a sede apostolica directis, in quibus cardinales nec stilum Romanum nec pergamenum Romanum agnoscebant, maxime cum in fine earum subscriptum foret: *Valete*, quod Romana non habet auctoritas, pro illis inquam confutandis judicatum est ad sedem eundem apostolicam, quibusdam qui primo appellaverant, nec concessum erat eis, id egre ferentibus; quibus tamen evidenti ratione responsum est, etsi satisfactum non est.

Quantam autem fidei frugem virilis illa propugnationis cœlestis seges attulerit, hinc colligi potest quod postea, cum apud urbem Senonum rex cum regina sua per 15 fere dies remoratus fuisset, clausis tota urbe æcclesiis, nulla facta est ei christianitas (216), in tantum ut Jhezabelis furor usus novitate profana manus impias in Deum extendens, missis apparitoribus æcclesiam frangeret, et in ea sibi missam a sui similibus dici cogeret. Ve humanæ impudentiæ! Inerubida, servilis et non regii animi cavillatio, Romana usa levitate, nunc usque reginam suam tuetur, et dedecorosis amplexibus erroris et impudicitæ estibus succensa, coronæ dignitatem dedecorat; et cum olim ad exorandum Deum gentiles reges, et absque jugo leges dederint, et blasphematoribus seu contemptoribus Dei vindictam intentaverint, hic regni Francorum propagator, christianæ legis propugnator, contraria præceptis prædecessorum peragit, legis sanctæ et Romanorum pontificum statuta convellit: et, quod pejus est, eisdem patrocinantibus, si dici licet quod pudet, ignominie suæ defendit causas, excusationes præterdit, et a quibus cogi debuerat ut resipisceret, eisdem faventibus admonetur ut in iniquitate perduret. Agit hoc Romanæ⁴²⁵ avariciæ gurges inexplebilis, qui dum nequit expleri, novit reseccanda tueri. Verum de his ista sufficiant.

(Fol. 145.) Anno inc. dom. 1101, Johannes Tu-

VARIE LECTIONES.

⁴²⁴ *ita c. loco manant.* ⁴²⁵ *vox a Labbeo prætermissa.*

NOTÆ.

(216) I. e. missa.

scolanus episcopus a papa in Angliam missus est. **A** propter censum beati Petri. Hic canonicus Sancti Quintini Belvacensis regularis, professione violata, habitu deposito, ad seculum rediit; et cum improprium ferre nequiret, Beci monachus factus, cum esset natione Romanus, papa Urbano ad Gallias veniente familiaritatem ejus adeptus est, Romamque reductus, et defuncto Lavicano episcopo, cum jam de abbacia quadam muneratus esset, demum de abbate in episcopum promotus est. Jam Romam cardinales redierant, sententiam depositionis factam in Eduensem invasorem palam confirmantes, et testimoniis authenticis canonicam eam pronunciantes, cum a domno Lugdunense hoc eorum factum improbaretur palam et publice. Hunc Ierosolimam euntem prædictus Tuscolanus sive Labicanus episcopus invenit in itinere (217) cum Cabilonense et ipso Eduensis ecclesiæ invasore, et absentibus accusatoribus extra provinciam purgationem Eduensis suscepit, Lugdunensi prosequente, et juramentum ejus ita confirmante: *Credo Norigaudum istum Eduensem episcopum vera jurasse sicut me Deus adjuret.* Cabilonensi quoque in id consentiente, et idem jurante. Ego miror gravitatem tanti viri, pro ingenta sibi bonitate et honestate fama ubique celebrati, cujus inadulatam constantiam Gallicana veneratur æcclesia, ita ab uno homine potuisse decipi, ut nunc usque partes illius manu teneat, tueatur et protegat; et fere solus sit in nostro orbe, qui de illo homine bona et recta sentiat, cum sententiæ ejus huic omnium fere etiam absentium et ignotorum repugnet generalitas et generalis unanimitas. Additur et hoc miraculo, quia, cum ante ordinationem illius infaustam venissent ad eum bonæ memoriæ domnus Hugo abbas Sancti Martini Eduensis, præpositus quoque ejusdem Eduensis ecclesiæ, et archidiaconus Signius, et electionem illam symoniace factam approbassent, decania, archidiaconia, præcentura et aliis quibusdam æcclesiasticis officiis promissis et datis, ut nunc polis est apparere, verbi dixit esse ex odii fonte manantia, coegitque viros ab incepto interim silere, dum voci illorum renuit anrem accommodare. Adeo ut eos etiam fecerit eidem ordinato professionem facere, quem culpabant de tam manifesta ambitione; promittens, si symonia illa effectui manciparetur, se aliter loquuturum; nunc de occultis alieni cordis non debere temere judicari. **E** **D** Et ne aliquis esset, qui ordinationem illam a se factam improbaret, eandem professionem, quam illi fecerant, omnes canonicos qui convenerant promittere fecit, et eos qui domi remanserant idem agere mandavit, cum in primordio electioni eidem omnino obstitisset, quia semper canonicis repugnasset decretis, in duabus æcclesiis prælationem optinendo, scilicet archidiaconias duas, cum non esset diaconus, nec esse vellet, et cantoris officium.

NOTE.

(217) Hugonem post iv Id. Mart., anno 1101, iter ingressum esse docet charta Gall. Christ. IV, 107. K,

tam idoneum pastorem providit ; sin aliter, egrediatur ignis de Norigaudo, et devoret eum cum suis ; egrediatur ignis de Gyrardo et sibi commissi, et consumat Norigaudum cum ordinationibus suis.

Post hoc missus est legatus in Franciam Milo ex monasterio sancti Albini (218)..... ⁴³⁶ episcopus. Hic fecit ut infra civitatem Norgaudus reciperetur, et quandam concordiam inter eum et canonicos fecit ; fecit etiam ut in capitulo Cluniacensi susceperetur, et episcopus acclamaretur, facta in eodem capitulo cessione quarumdam æcclesiarum numero.... ⁴³⁷ absque laude canonicorum, et eorum qui erant cum eodem Norgaudo, et eorum qui contra eum venerant causas acturi in præsentia legati ⁴³⁸.

(Fol. 145'.) Anno inc. dom. 1099, (Aug. 2) obiit Urbanus papa, successit Paschalis. Obiit etiam Wilhelmus junior rex Anglorum. Quo etiam anno in Anglia fons verum sanguinem olidum et putentem manare visus est. Ad quod spectaculum cum fere tota insula cucurrisset, insolita rei novitate stupefacta, rex præfatus advenit, et vidit, nec tamen ei profuit vidisse. Autumabat vulgus promiscuum, portentum istud mortem regis portendere, quod etiam ei dicebatur a referentibus ; sed homo secularis, et in quem timor Dei non ceciderat, voluptatibus carnis et superbix deditus, divinatorum præceptorum contemptor et adversarius, qui tamen satis regii fuisset animi, si non Deum postposuisset fastu regni inflatus, nec cogitabat se moriturum. Ideo cum temporibus ejus miranda in Anglia contigissent, Domini recordatus non est, immo nec sui ipsius, cum etiam quibusdam revelationibus, quæ tamen ei non profuerunt, ad Deum converti moneretur, quibus nec obedivit, pena quæ ei iudicio divino intentabatur perterritus. Impletum enim erat in illo quod dictum est : *Peccator cum venerit in profundum malorum, contempnet* (Prov. xviii, 3.) Et quia Deum deseruit, sanctam æcclesiam opprimens et eam sibi ancillari constituens, a Deo quoque derelictus est ; in silva, quæ adiacet Wintonix (219) civitati dum venationem exercet, sagitta a quodam percussus, quo lethali vulnere decidit et exanimatus est, penitentia et communione carens, et apud eandem urbem sepultus. Temporibus ejus ventus vehemens de flumine Tamisix exurgens edificia plura destruxit, nec aliquando tantus turbo ventorum sevientium illo auditus est. Hic irruens monasterio sanctæ Mariæ in civitate Lundeniæ constituto, ubi hec acta sunt, tectum omne dejecit, trabes novem numero uti erant compactæ, distantibus inter se spaciis insimul arripiens, longius asportavit usque ad forum passus fere 80, et in eodem foro, quod dictu quoque incredibile est, ita distantibus equaliter spaciis ut erant compactæ, terræ

capitibus in ima demersis, infixit, ut vix cubitus unus de tanta earum longitudinem foris appareret, quod et permanet usque in hodiernum diem. Quados etiam super muri altitudinem sitos, supra quos tectum stabilitum erat, usque ad septem miliaria evolare fecit, quod nunc usque cernere possibile est ; fuit autem circa horam diei nonam. In eadem etiam æcclesia jacebat quidam edituus cum alio quodam in lecto uno, et inter medium eorum, cum jacerent distante inter se spacio, una trabium vento acta per medium lecti terram intravit, ut vix summitas ejus appareret, nec lesit jacentes, nisi quod timore pene exanimati sunt.

In eadem civitate spaciosa et populosa, cum essent multi canes ad observandas domos, qui quanto breviores sunt corpore, tanto sunt acrioris et ferocioris naturæ, nocte obtenebrante ante domum majoris æcclesix sancti Pauli congregabantur, ita insistentes transeuntibus, si quem forte offendissent solum aut impotentem aut sine baculo, ut nullus auderet absque comitatu vel defensione per locum illum transire, præsertim cum jam plurimos morsibus atrectassent ; et singulis noctibus ad hujusmodi excursus ferebantur. Jam prope nullus per illud iter agebatur, et, si cui forte incumberet necessitas itineris, diverticula querebantur, cum congregati Lundenienses in banno placito suo clamorem super hoc bis terque fecerunt, et cum præceptione data ut unusquisque canes suos includeret noctibus et custodiret, nec sic revocari ab incepto potuissent, data sententia adjudicatum est omne : debere occidi, die quoque constituta qua id deberet fieri. Quæ cum instaret, nocte ipsa quæ diem præcedebat, ita omnis multitudo canum illorum fere usque ad quatuor milia diffugiens, non comparuit, incertum an in mare se jecerint, ut nullus inveniretur qui diceret quo abierint, vel quid facti fuerint ; et ita civitas liberata est.

Pudet referre illud inauditum seculis omnibus monstrum, quod tunc temporis in eadem insula contigit ; sed reticendum non est, ut quicumque audierit, tinniant aures ejus, et obstupescat, et erubescat talibus involvi, quibus nullus umquam irretitus est, nisi qui a Deo derelictus in reprobum sensum traditus est, hominem dico masculum a masculis impregnatum, et monstrum illud cum dedecorosa concretionem usque ad quædam liniamenta corporis humani perductum, et hominem illum, quod detestabilius est, clericum de capella regis, Petrum dictum, per annum integrum et eo amplius hoc portentoso et ignominioso onere dehonestatum, et usque ad mortem perductum, cum ille palam et publice confiteretur peccatum suum, quod si vellet, celare non

VARIE LECTIONES.

⁴³⁶ *cathedra locus vacuus.* ⁴³⁷ *numerus vacat.* ⁴³⁸ *religiosa pagina vacant.*

NOTÆ.

(218) Scilicet Andegavensis.

(219) Winchester.

posset, et aperiri sibi uterum ad detrahendam et eruendam informis prodigii sarcinam deprecaretur, nec impetraret, ad hoc usque ingravescente et recrudescente insania, cum feminea pati cogeret, et natura repugnaret, perductus est ut mori ei necesse esset, ignominiosam mortem de ignominiosa vita consequutus, et extra cimiterium absque officio christianis debito, suo tamen jussu et petitione, sepultura asini sepultus. Cujus cadaver apertum, ita in se habere inventum est, sicut relatam est. Frater hic erat Girardi, cui post rex præfatus Eboracensem dedit archiepiscopatum; ejus vita cum satis superque esset notabilis, etiam diabolo sacrificasse impetebatur. Fuisset nimia in omnes magnates ejus et amicos demonum oppressio, et in omnes et obsequentes, nisi camerarius ejus, cui porcum parare et sibi clanculo afferri mandaverat, ammiratus quid vellet facere, in locis abditioribus se occultasset, cum rogatus fuisset egredi, illis tamen locis de quibus liber esset videndi quæ ab illo operabantur accessus; et cum eum cum demone loquentem audisset, ejus tamen vocem audiens formam non vidisset, et post cum illum per necessarias translatus jussu demonis ab illo vidisset, et post ab eo adoratum, infanda etiam quædam in conciliabulo illo audisset, cum post evocato ei præceptum fuisset instruere convivium, convocare omnes quotquot posset ad epulum, et de illo porco omnibus omnino prælibationem quandam parare, ut nullus esset qui non gustaret, ille porcum terræ infodisset: et de alio quod præceptum fuerat implere studuisset: illo ita ut præceperat factum fuisse putante et credente, nisi a dæmone instructus fuisset, a quo, quidquid camerarius fecerat, publicatum ei est. Qua de re cum camerarius impeteretur, et capi mandaretur, ille qui hoc timens sibi præcaverat, gladio educto sese defendendo domum venit, et consensu equo quem paraverat, ad regem Heinricum Willelmi successorem confugit, cui omnia retulit, paratus quod dicebat uti judicatum fuisset approbare. Hec et alia quædam monstruosa ferebantur hoc anno de eo per totam insulam, quando ibi fuimus, et dies quo de his et aliis disceptatio haberetur, et judicium daretur, constitutus erat, quem tamen non expectavimus. Hoc tamen de eo omnibus notum erat, esse eum malæ vitæ et omnino episcopi officio indignæ, quæ a puero impura exiisset, nec aliquando emendationem suscepisset. Quo etiam anno inundatio sanguinis a præfato fonte manare dicta est, quam tamen non vidimus. In capella autem omnibus diebus dominicis sive festis sodomitæ excommunicantur. (fol. 146) Alibi quoque enixa est vacca setum informem bicipitem, quadricornem, ammirari quis posset tantam rerum novitatem, nisi, quod mirabile, Dei patientiam tanta hominum crimina et peccata tanta patientia sustinere, ut jam pene rarus sit qui credat Deum aut res humanas curare, aut in malefactores vindictam exercere; ita cernimur omnes in iniquitatibus efferbere. Quid enim nunc in mundo, nisi omnis justitiæ exinanitio,

A omnis iniquitatis et abominationis inundatio? Sed nos interim hec tristia seponentes, paulo superiora repetamus, et quod dulcescat spiritui referamus.

Nos autem prætermittendus a nobis est domnus Hugo abbas Sancti Martini Eduensis, qui ad eandem æcclesiam in pristinum statum ordinis et religionis restituendam de ecclesia Divionensi raptus, et inibi pastor institutus, cum multa adversa passus fuisset, et nec nocte nec die requiesceret, cum etiam de monasterio expelli ad horam quos secum adduxerat a Divione vidisset, et post securi percussus pene cerebro vacuatus esset indefessus perstitit, et novissime, ut dicitur, veneno vitam finivit, bravium beatæ perennitatis adeptus. In cujus obitu omnis illa religiositas cepta deperit. Quis autem ejus successor institutus sit, referre supersedeo, quia ad injuriam domni Lugdunensis referri potest, nec sine ejus nota dici; cum ille, quem ipse nomine tenus, ne intronizaretur adhuc abbate vivente, interdixerat, ut dicitur, hic eo sciente, eo suscipiente, eo annuente ordinatus est. Sed hec interim.

Anno igitur præfato ab inc. Dom. 1099 domnus et pater noster Rodolphus abba post multa peregrinationis et laborum pericula, cum ad eternæ repausationis vocaretur gaudia repromissa, in quadagesima infirmari cepit. Morabatur tunc apud Flaviniacum villam, honestam et optimam monasterii cellam, vel propter incurantium occupationum vitandas molestias, vel ut liberius spiritualibus intenderet theoriis et filiorum utilitatibus. Et quamvis gravissimis infirmitatis corporeæ artaretur anxietatibus, pernox tamen in orationibus et vigiliis, divinis intererat officiis, diurnale seu nocturnale officium ante se religiosa devotione celebrare faciens, et ad missam semper in oratorio sustentatione obsequentium fultus iens; ubi vero immensitate doloris et infirmitatis lecto in totum decubuit, quod solum poterat, affectu, desiderio, manibus protensis, et oculis totus ad Deum vigilabat, nec de rigore propositi, animo et fide constans, quidquam minui patiebatur. Et jam fama infirmitatis ejus vicinis et absentes, longe etiam positos perterruerat fideles, et certatim confluebant omnes, mediocres, divites, comites, duces, ipsi etiam præsules, ut tanti viri solarentur alloquio et caritate; dampnum enim sibi maximum reputabant, si insalutatus ab eis recederet. Quibus ipse tanta sedulitate, dapsilitate, industria, et caritate servire ammonebat, ut cum pene innumerales cotidie confluerent, mirum videretur etiam his qui suscipiebantur, unde tanta abundantia, tanta largitas, tanta in omni apparatu hylaris et non deficiens exuberaret caritas. Nec recusabat, ut plerisque infirmis moris est, intrantium et exeuntium devotorum frequentiam; quin potius tanto affectu et officiositate qua poterat, et gestu corporis suscipiebat, ut nullus esset qui non se reffectum, qui non consolatum, qui non adjutum, dum solum videre liceret, profiteretur. Direxerat jam Viridunum epistolam infirmitatis suæ nunciatricem, et ipsi circumquaque

miserant ad congregandos fratres qui possent venire, et qui non possent, ut sanitatem ejus a Domino expeterent, aut exitum ejus orationibus præmunirent ⁴⁹⁹.

Cum igitur ad eum visendum certatim undique concurreretur, ipse omnes commonefaciebat, omnibus fidem quam tenuerat et pro qua exulaverat tenendam inculcabat; dicens hanc esse veram fidem, hanc catholicam et apostolicam, pro qua nullus dubitare deberet pati adversa, immo nec ipsam mortem subire; asserens se, si vellent et oportunum fuisset, in tam tremenda hora, cum ad Dei iudicium festinaret anima, separatim esse quod dicebat sacramento firmare, et pro fide eadem milies, si Deus juberet, velle occidi (Mart. 28). Et cum jam totus ad sui dissolutionem laboraret, inde tamen totus ei sermo, totum desiderium, tota affectio, ut hec fides servaretur, hæc tota virtute, tota anima custodiretur; nec aliquis ante eum venit, qui non ad hoc commoneretur: dicens omnino dampnatos esse quorum mens ab hac observantia per se repelleretur, si contingeret eos absque pœnitentia defungi, ut non per pœnitentiam unitati corporis æclesiæ redintegrarentur, Aliquibus ergo diebus intercedentibus, quasi presagus vicini sui transitus, fratres et filios quos Christo adquisierat, ante se venire fecit, et ammirabili vultus et oris gratia de salute sua eos commonefaciens, et in Domino sperare ammonens, confitebatur quod non bene eos rexerit, non ita paterno erga eos affectu egisset ut debuerit, quia homo esset, qui nunquam in eodem statu permanet (fol. 146). Et cum eos satis paterne ammonuisset ut in fide recta firmi persisterent, sicut cum viderent constanter et firmiter perdurasse, et omnes astantes neflerent manu et voce qua poterat compesceret: *Ego, ait, qui patris vice et officio, licet immeritus fungor, primus vos ab solo auctoritate Dei et sanctorum et officii mihi commissi, et vos post hæc patrem, karissimum sicut filii amantissimi et desiderantissimi; et sic separabimur corpore, non autem spirituali affectione. Vos præmittetis patrem et ipso affectu deducetis ad Dominum; ego si Deus misericordiam animæ meæ fecerit, quod credo et exspecto, adjutor et corroborator ero fidei vestræ omnibus diebus, et mei memorum memor ero per auxilium gratiæ Dei.* Hæc dicens, stolam sibi fecit afferri, et cum eam collo ejus imposuissent, jacentis tanta gratia et decore resplenduit facies ejus, et ita aptabatur ei, ut omnes mirarentur, et nunc usque protestentur quod nunquam ita ei in tota vita sua habitu vestimenti illius in gratia coaptata sit sicut tunc, cum omnibus diebus usque ad id tempus et horam vix inventa sit persona aliqua, cui sic conveniret ornatus et appositio sacrarum vestium sicut ei, in gratia, in honestate, in proceritate in vultus, et pronunciationis, et habitudinis dignitate. Prostratis ergo omnibus, absolvit cunctos,

et absolutus ab eis est. Inde sociatus omnibus in osculo sancto, cum vidisset aliquos nobilium astantes, viros religiosos et qui Deum pluris habuerant quam seculum, ipsos etiam ad se evocavit et osculatus est. Stabant in partem alteram et nobiles feminae, et ipsæ a seculo conversæ, soror scilicet Richardi Albanensis episcopi, et alia quedam non ignobilis familiæ; quas cum ad se similiter evocasset, et pio patris affectu eas filias et sorores suas protestatus fuisset, dicens debere et ipsas patri ultimum vale dicere, manum eis porrexit ut eam oscularentur, hanc designans ipsarum esse debere ad eum socialem unionem, quod non sit licitum mulieres sacerdotibus jungi in osculo, et maxime religiosas religiosis. Cum igitur et ipsas, ammonitas ut his quæ aliis dicta erant intenderent, et scirent eadem dicta esse et sibi, a se dimissas gratiæ Dei assignasset, corpus dominicum sumpsit, et totus ad Deum conversus, se et omnes pietati ejus commisit, præcipiens omnibus ut quem nominaret donnus Godezo, qui sibi assistebat, vir utique boni testimonii et religiosæ conversationis, ipsum sibi ipso die tumulationis suæ per obedientiam successorem eligerent, et illi obedirent; et si alter illo neglecto et repulso eligeretur, nullo modo ei obedirent. Dicebat enim nolle ut, quod ipse ædificaverat, alius destrueret. Cui præcepto cum omnes assensuros promisissent, omnes manu protensa benedixit, et clausis oculis, præparabat se ad horam Domini venientis ut aperiret ei, intraturus cum eo et per eum ad nuptias agni. Legebantur ante eum passiones dominicæ ab eo quem voluit, et cui præcepit (220), et cum recitare lector quæ et quanta fecerunt ei, totus in se fremebat, adeo ut crebro audiret vox dicentis: *Inimici Dei quare hoc fecerunt? Non agnoscebant Deum vera dicentem, mira facientem? Ah! quales penas modo luunt!* Venit ergo hora quam semper optaverat, et cum paululum siluisset, oculis clausis veluti dormiens spiritum efflavit. Corpus ejus lotum et curatum pia filiorum diligentia, vestibus sacratis ex more indutum est, et ante altare sancti Firmini piis suorum humeris delatum est, et excubiis debitis, quas dictavit et potuit amor filiorum, honoratum est (Mart. 29). In crastinum missa cum nimio luctu et ululatu omnium celebrata, ad monasterium iter aggredi maturarunt, quo se sepeliri mandaverat, quia inter filios in humili loco, sicut et præcepit et voluit, tumulari disposuerat. Ideo autem egredi acceleratum est, ne veniente duce vel comite ceterisve patriæ primoribus, a quibus nimio diligebatur affectu, corpus ejus relineretur, et ad monasterium perferri vetaretur; quod et contigisset, nisi ab his quorum studii id erat prospicere, anticipatum esset, ut a villa elatum jam partem viæ peregisset, quæ ducit illo quo erat tendendum. Occurrebat corpori honorifico turba populi diversi sexus et ætatis, et

VARIE LECTIONES.

⁴⁹⁹ 14 lineæ erase.

(220) Scriptor horum fuisse videtur.

PATROL. CLIV.

NOTÆ.

ubicumque per villas intrasset, signa pulsabantur, A populus a vicis et agris conveniens venientes opperiebatur cum crucibus, thuribulo et luminaribus. Illud autem mirabilis, quod cum a longe viderent venientes funeris obsequutores, hii qui erant in agris vel in pascuis equorum, rustici boves relinquebant, equites equos ascendebant, et funus injussi prosequerentur, et ne saltem oneri viderentur esse bajulis exequiarum, quæ necessaria erant ipsi sibi præparabant, et cum offerretur, non accipiebant. Cum tali igitur triumpho Tullum venerunt, et ab episcopo et abbate Sancti Mansueti parata sollempniter processione, tota congregatione albis induta, crucibus, vexillis et diverso gloriæ apparatu elatis, corpus sanctum excipitur, ante altare deponitur, et exequiis sollempnibus honoratur. Itaque ibi pernoctatum est. (Mart. 30.) Ubi illuxit, ad missam devota fratrum caritas accingitur, et occurrentibus certatim fidelibus, cum summa devotione in laude Dei et fidelium oblatione percelebratur. Expectabant ecclesiæ majoris sancti Stephani canonici deferri sibi glebam corporis, ut et ab ipsis exequiis debitis honoraretur, et per monasteria civitatis deportaretur; sed ab his, quorum erat iter accelerare, permissum non est, quod satis egre ab episcopo et canonicis acceptum. (fol. 147.) Ea die longo ordine præcedentium et subsequentium, ventum est ad monasterium sancti Michaelis (221) super Mosam fluvium situm, uti tunc et nunc præsidet abbatis officio dominus O. (222) bonæ simplicitatis vir, innocentie et religionis domitium, de eodem cenobio, ubi vir Dei de quo agitur monachicum seema suscepit, raptus ad regimen animarum! Qui etiam tanta se invicem caritate dilexerant, ut, intelligeres quandam in eis caritatis et benivolentiæ communionem et similem innocentie et religionis concordiam, unde et iste illum patri debito reverebatur honore, et istum ille quadam tenerrima et inreprehensibili amplexabatur filiatione, utpote qui bonæ vitæ, bonæ famæ, bonæ conversationis erant et gratiæ. Illic ut audivit patris defuncti adesse corpusculum, quasi qui suscepturus esset preciosissima pignora sanctorum, sic instituit processionis officium crucibus, vexillis, timiamatheriis, ceroferariis et omni gloriæ apparatu, et sic decoratis omnibus seriis auroque textis vestibus obvius procedit corpori totus festivus, excepto quod cum lacrimis et gemitu; quamquam et hoc sit festivum esse, exequias religiosorum, eorum maxime qui laboraverunt in verbo et opere, et de quorum vita non dubitatur, in quorum estimatione laus nostra non periclitatur, celebrare sollempniter in gemitu et animi contritione. Volebant aliqui reprimere impetum viri, sed qui noverat defuncti innocentiam, nihil nimis facturum se credebat ad ejus pro Deo reverentiam. (Mart. 31.) Fecit ergo nocte illa, quod potuit et dictavit æstantis affectus animi, et locata nave et nautis bajulis funeris per Mosam fluvium, ipse præ-

sens cum fratribus, quoadusque navi impositum aspectui sub duceretur, dirigit Viridunum, omnibus trito calle gradientibus, et psalmodiæ officium non deserentibus. Ventum est igitur ad quandam villam Giniscort nomine populosam, supra præfatum alveum sitam, tribus leugis ab urbe longe positam, et illis remorantibus siliquantulum qui persinuosos et reflexos fluminis anfractus corpus deducebant, cum illi jam venissent qui exequias deducebant, et remigantes expectarent, vellent etiam et ammonerent clericos villæ, trium scilicet ecclesiarum, ut corpori obviam euntes funebria justa persolverent, sicuti et alii fecerant etiam non ammoniti: maligna quædam et indigna obicientes sacerdotes, numquam ad id cogi potuerunt, ut consueto jure humanitatis orationem progredientes darent; sed malignum eum asseverantes, eum esse, qui erga episcopos rebellionem uretur, ipsos sacerdotio, imperatorem regno quasi detrudere moliretur, conclamabant beatam esse horam funeris ejus, in quo omnis rebellionis et dissensionis occasio deperisset. His ita garrulitate rusticana perstreptibus, corpus pertransiit, prosequentium turba ceptum iter prosequuta est, rusticanorum vesaniam ultione divina evestigio consequente. Cum enim hec se fecisse gaudent, et quadam superba levitate recte se fecisse applaudunt sibi palam et publice, impenitentes ignis ultor invasit et totam villam incendio ab integro concrematam necdum mense exacto fuisse constat. Non credent his, qui non credunt Deum vindictam retribuere in hostes populi sui, sanguinem servorum suorum paratum ulcisci. Jam ad monasterium nuncius adventantium exequiarum præcurrerat, jam grex filiorum patri pie devotus in occursum corporis appropinquantis longo processu se proripuerat, et prætergressa civitate ad suburbium ultramuraneum opperiens venientes in ecclesia sancti Victoris considerat. Erat in eadem congregatione frater aliquantæ utilitatis, si scisset reprimere motus animi indignantis, et appetitus frangere carnis male blandientis, ut quod plerumque male ceperat bene nosset dimittere. qui et ordinationi ejus in initio, in medio et in fine semper extitit contrarius, et omnibus prope factis ejus et præceptis seu constitutionibus erat adversarius; sed quod destruere non poterat, quia aliter nequibat, egre videbatur assentaneus. Erat etiam, ut videbatur, et ut asserobat, infirmitatibus carnis aliquantulum præpeditus, sicut plerumque assolet ex indignatione et adversa habitudine. seu passionibus hominis interioris exteriorum corrumpi et indignari; dum non est qui medicamentum adhibeat, aut malagma plagæ liventi imponat, quod illi quam maxime contingit, qui passiones animæ patri spirituali differt confiteri. Hic, dum alii accinguntur expeditioni, qua patri obviam eant, operam dare dum conantur et necessaria præparant, ad priorem accedens causas infirmitatis enunciat, non posse se iter illud conficere autumat, ut remittatur exorat. Prior tergiversatione ejus non ignarus,

NOTÆ.

(221) S. Mihel.

(222) Odelricus.

quo pede claudicaret benesciolus, nec concessit nec abnuit, sed ei totum imposuit, ut ipse videret quid ageret, negocium istud dicens inter Deum et ipsum constare, qui cordis videret occulta; præcaveret ipse sibi, si vera esset impossibilitas quam prætendebat; Deum paratum ulcisci omnem dolositatem, inobedientiam et mendacium; se super se nichil horum accipere, sed Deo et ipsi totum imponere. (fol. 147). Itum ergo est, illo remanente, et omnem illum pro mortuo apparatus quasi graviter ferente. Sed qui ad patris ire distulit exequias, ipse eo qui sibi confessionem daret, viaticum porrigeret morienti exequias faceret, obscurio caruit: subita et inopinata morte defunctus, ut etiam post mortis ejus maximum intervallum vix adveniret qui funeri ejus justa persolveret, Deo in hoc etiam servi sui injurias ulciscente. Fratribus igitur, ut ad rem redeamus, in æclesia sancti Victoris corpus patris operientibus. episcopo vero cum clericis et diverso, ut in talibus assolet apparatus ripæ luminis astantibus, nautæ adveniunt cum corpore; et tota urbe certatim occurrente, ut ex concertatione affectum omnium erga mortuum intelligeres, funus excipitur; et congregationibus præcedentibus, ut moris est, crucibus et reliquo apparatu circa corpus remanentibus, ad æclesiam majorem sanctæ Mariæ iter protenditur, tota urbe signis pulsantibus. Videre erat suburbanos homines, et etiam rusticanos, compati doloribus monachorum pro sua destitutione merentium, et ex compassione in vocem cum lacrimis erumpere, et dicere: *Boni monachi, non amplius recuperabilis patrem tam piū, tam amatissimum; merito doletis merito tristamini.* Quod ideo erat mirabilius et ad divinitatis laudem honorabilius, quia qui aliquando ab ineptis et minus sapientibus subversor legum et patriæ pro dissensione regis, quia nolebat communicare destructoribus sanctarum constitutionum divinæ legis, appellabatur, hic nunc ab omnibus in commune et absque detractatione pater civitatis et patriæ, et qui non amplius recuperari posset, vir consilii, murus et scutum domus Domini pronuntiabatur, ut lacrimæ et gemitus dictorum fidem astruere videretur.

(Apr. 1.) Sic deductum corpus a filiis et ab omni fere populo civitatis, a canonicis occurrentibus infra monasterium sanctæ Mariæ excipitur, et post exequias de more celebratas missa generalis cum oblationibus celebratur. Dehinc ad monasterium sancti Vitoni processio dirigitur. Precesserant autem fratres ejusdem cænobii, postquam corpus patris a canonicis susceptum est et quasi patrem recepturi quem eternaliter essent habituri, sic se competenti more adornaverant, et ita caverant, ut canonicis egredientibus portam urbis, ipsi in suo suburbio occurrerent, et corpus honore condebito suscipientes, eisdem comitantibus cænobio inferrent. Post quod a canonicis discessum est, et a filiis quæ justa sunt corpori propensius exhibita sunt. Ita omnia ordinate et composite proveniebant, ut palam daretur intel-

ligi quod, quia ipse, cujus erat funus, ordinate vixerat honeste et ordinate se habuerat, omnia quæ ei competebant, ordinata et composita a Deo ei providerentur. Nam et cum de petra qua claudi debebat ageretur, et vix inveniri posse videretur ad locum ubi inveniri putabatur artifices directi, prima irruptione seu aditu terræ quinque petras excavatas invenerunt cum operculis, quarum quæ dignior, et major, et habilior visa est, receptui corporis beati aptata est. Dicebant aliqui ut juxta domnum Berengarium episcopum, qui institutor fuit cenobii, ante altare scilicet sancti Firmini sepeliretur, pro eo quod monasterio, ubi preciosum corpus ejus quiescit, vita excesserat; sed quia locus ille a conspectu congregationis nimium remotus erat, ante altare sancti Benedicti, juxta domnum Dadodem episcopum, ubi etiam domnus Humbertus primus ejus loci abba requiescere dicebatur, sepultura ejus iniciata est. (Apr. 2.) Quæ operose accelerata, in crastinum congregata est omnis civitas ad sepeiidendum eum; et missa dicta, sermone dato, terræ redditus est, resurgendus in gloria et nobiscum semper spiritualiter conversaturus; quod et ipse promiserat, dum suos, qui præsentibus aderant, ad Deum iturus, Deo, cujus erant, qui sibi eos commiserat, assignaret. Cui et hoc digne potest in meritis ascribi, quod apud Deum vivens optinuerit ut inter sepulcra episcoporum 25 sepeliretur, ubi, præter domnum abbatem Richardum, et præfatum Humbertum Ermenricum quoque æque abbates, domnum quoque Bernerium urbis præpositum, cui pro suæ sanctitatis merito sepultura illa concessa est, nullus sepultus invenitur, cum locus ille ducum, marchionum, comitum aliorumque procerum sepultura insignis habeatur.

(Apr. 2.) Expleta igitur sepultura, ad consolandos fratres in capitulum venit episcopus cum abbatibus et cleri primoribus; et cum habita tractatione de morte patris, ad eligendum successorem qui esset idoneus commonerentur, cujus protelatio religionis et honoris esset diminutio, maxime cum constaret defunctum præcepisse ut die eodem sepulturæ suæ successor sibi eligeretur, de capitulo egressus est episcopus dans oportuno locum fratribus, ut de patre sibi præponendo licentius ab eis tractaretur. Et cum omnes exissent, et hii solum ad quos pertinebat electio, remansissent, et terræ prostrati 9 psalmos, cum orationibus, quarum initium est: *Adsumus, sancte Spiritus, peccati quidem immanitate detenti, sed in tuo nomine congregati,* decantassent, ubi assurgentes resederunt, et a priore ammoniti essent ut quem idoneum judicarent eligerent, se si idoneum nosset electum, paratum electioni assentire: assurgens suprascriptus frater bonæ vitæ et testimonii ante conversionem et post conversionem, fideles orationes toto conventui ex parte domni abbatis Rodulfi peroravit. (fol. 148.) Quibus ammirantibus, et salutationem illam genibus terræ deflexis grate et cum lacrimis excipientibus, ille adjecit: jubere domnum abbatem Rodul-

sum per obedientiam, ut successorem sibi quem A ipse nominasset, quem elegisset, cui onus suum imponendum decrevisset, eligerent. Qui cum stupentes obedientiam excepissent, ille subjungens priorem nominavit, et pro eadem obedientia quæ sibi sicut et aliis injecta fuerat, ne inobediens esset, eum cum nominasset elegit, Assensum est ei a cunctis, sed ab eo, qui nominabatur, non est: *Ego*, inquit, *dixeram, si idonea persona eligeretur, me consensurum electioni; nunc, quia video vos infirmum et hebetem elevisse, et cujus infirmitas desidia vobis fomentum sit, non assentio, maxime cum et electio vestra canonum repugnet institutis, et ob hoc infirma sit, quod non licet prælatus ecclesiæ successorum sibi eligere.* Dicebat hec et alia multa, cum ille frater id solum omnibus obiceret: *Domnus abbas Rodulfus per obedientiam precipit.* Quid multa? Electio facta ad laycos relata est et præceptum atque consilium præfati patris illis relatum est, in quo omnis assentiret congregatio. Quam electionem illis suscipientibus, et in ea una voce omnibus acclamantibus, ad capitulum revocatur episcopus. Et cum resedisset cum abbatibus et cleri capitaneis, assurgens sepe dictus frater idem, quod dixerat fratribus, recapitulavit episcopo ceterisque primoribus, domnum videlicet abbatem Rodulfum et jubere et precari ut successor a se electus et nominatus sibi daretur. Electionem igitur quantum in se erat, laudat episcopus, et inquit utrum in hac consentiret conventus et populus. Quibus pariter acclamantibus, cum electus quæ dixerat eadem et similia vellet repetere, et electionem in se factam niteretur improbare, a fratre cui præceptum fuerat concurrirur, arripitur, et cum sederet, ab eo et reliquis qui ad hoc ipsum opem suam paraverant præsentia episcopi sistitur, et ut Baculum pastorem suscipiat, ammonetur, cogitur, nec vincitur. Ubi inflexibilem ejus animum vidit episcopus et qui aderant, inchoata antiphona *Confirma hoc Deus*, in æcclesiam a fratribus asportatur potius quam deducitur, et in loco abbatis sistitur, signa manibus ejus vi imponuntur, nec ab eo pulsantur; et a conventu ut moris est jam non resistens, quia non proficiebat, deosculatur, et sequenti dominica in abbatem benedicitur. Actum est hoc anno ab inc. Dom. 1099. 4. Non Aprilis, 4. feria, 3. die depositionis (223) bonæ memoriæ patris Rodulphi. At vero sepulcrum patris prædicti diligenter clausum et bituminatum est, et ei tabula marmorea imposita est, et quia est in ingressu chori, ante altare scilicet sancti Benedicti, ut ubi a mandato cotidiano fratres redeuntes prosternantur,

et oratione finita memoriam patris inibi quiescentis faciant, constitutum est; et ne cui grave videretur, memoria quæ solita erat pro domno abbate Richardo dici post matutinos, quæ quasi ob gravamen fratrum ab eo intermissa est, quia id fratribus aliis, apud quos, ut dignum est, patris Richardi memoria celebris habetur, grave videbatur, repetita est, ne quasi causarentur memoriam illius intermissam, et hujus iniciatam. Sed et usque hodie bonus utrorumque patrum successor, ante sepulcrum transiens, oves sibi ab eo commissas illi reassignat; et ut ab eo regantur et protegantur, et pastor et oves plerumque ore, semper autem animo ac devotione exorat. Tribuat illi Deus ut curam quam invitatus suscepit, fideliter exequatur, ut ab auditu malo non timeat, sed *Euge* dominicum audiat, et supra multa constitui mereatur. Qui autem voluerit agnoscere quid de patre nostro Richardo huic patri nostro Rodulfo ab angelo ostensum sit, ut ab eo fratribus relatum est, in vita præfati venerabilis viri Richardi querat, et inveniet. Natus est autem isdem vir, qui sic ordinatus est, in episcopo Leodensi, non ignobilis familiæ, et eodem tempore quo et domnus abbas Rodulfus seculo derelicto monachicum habitum suscepit, et eodem cenobio quo et ipse; et, promotus ad abbatiam cum prior esset, in locum ejus substitutus est, et post eam Divionem commigrassemus, claustralis ibi prior habitus est, et postmodum regressis fratribus ad cenobium, revocante eum præfato patre, sub eo et ab eo prior Virdunensis institutus est. Sic per singula monasteria et ministeria probatus, semper ascendens et proficiens, ad regimen animarum loco et voto patris assumptus est.

Anno ab inc. Dom. 1101. die festivitatis sanctæ Cecilie, ventus vehemens Normanniam intravit, qui adeo vehemens fuit, ut quedam edificia straverit, silvas autem ita devastaverit, ut etiam annosas quercus non aliquibus ut assolet in locis, sed totam silvam, dum hec eruta alteri innisa, eam cui innititur frangit et dejicit, ab imis radicibus eruerit. Fuit autem circa mediam noctem, et duravit fere usque ad diem mediam, nec aliquando temporibus nostris hujusmodi ventus auditus est, quocumque irruit, ita omnia pessumdededit.

Anno ab inc. Dom. 1102 ordinatus est in episcopum Anciensem Pontius Casæ Dei abbas, et abbatiam Casæ Dei procurandam suscepit Aymericus. Legatus quoque in Burgundiam et Franciam directus est Richardus Albanensis episcopus, primo sancti Stephani Mettensis ecclesiæ decanus.

SERIES ABBATUM FLAVINIACENSIIUM.

.¹⁰⁰ Guyroinus episcopus successit, et in expeditione imperatoris obiit 2 Non. Julii 753 indict. 13.

Manasses ordinatur abbas dono Pippini regis. Hic corpus sancti Præjecti a Volovico relatum Flaviniacensis ecclesiæ intulit. Moritur anno 787 [789.]

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ *Quæ præcedunt, investigare, nulla ratione valimus Labbe.*

NOTE.

(223) Scilicet primæ, ante altare S. Firmini Flaviniaci, ipso die obitus

ind. 13. et post eum ⁴⁴¹ Adalbertus ordinatur. Obiit anno 4. et Zacho successit, ordinatus Kal. Maii (224), et hic quarto anno obiit 7. Idus Maii (an. 793). Alcuinus post hunc successit (796), 7 anno Apollinari sedem reliquit dono Karoli imperatoris (803). Quantus hic, qualisve fuerit, publica continent gesta; obiit tempore Ludovici imperatoris indiet. 4, 826, et mortuo Vigilus successit. Huic anno 839, Adrevaldus successit, et tertio anno obiit. Marianus successit 845. ind. 8, et Wifaldo sedem reliquit. Quo migrante, Warirus comes dono imperatoris Karoli præfuit vice abbatis, et sub eo Sarulfus diaconus, et post eum Gozserus abbas successit. Quo defuncto, Hugo successit 16 anno Karoli; et ei successit sanctus Fygil, postmodum Senonensis archiepiscopus, qui corpus sanctæ Reginae transtulit. Huic etiam Sigardus successit et 5, anno Wolfardo, Ludovici II imperatoris sororio, dono ejusdem sedem reliquit. Cujus ordinationis anno 3 consecratio Flaviniacensis ecclesiæ acta est a Johanne papa et 18 episcopis, anno 878 ind. 11 Quo. etiam anno moritur Ludovicus imperator, et Karломannus successit. Post hæc Adalgarius episcopus Eduensis a Karolo Simplice primo anno regni ejus sub Odone abbatiam perquisivit et obtinuit, et ab hoc a papa Romam invitatus, in itinere obiit Trenortii, anno eodem, scilicet 893; et sub eo Aquinas præpositus fuit.

. Richardi ducis successore. ordinari, quem ordinavit Argrimus a Johanne papa de Lingonensi episcopatu depositus, sed a Formoso restauratus in Lugdunensi, cum non haberet pallium, nec restitutam dignitatem qua posset episcopum consecrare, et contradiceret ordinationi ex parte papæ Tetbaldus Lingonensis episcopus. Quomobrem Argrimus Formosus inreperabiliter deposuit et Walonen cum fautoribus, id est Richardo, Manasse et reliquis, pro invasione ecclesiæ Flaviniacensis excommunicavit. Walo tamen sæculari potentia fultus, episcopatum obtinuit, et abbas Flaviniacensis factus a se ipso casamentum sua manu retinuit, et sub se Othbertum præpositum constituit. Sic per multa annorum curricula absque abbate fuit Flaviniacensis ecclesia. Sic etiam casamenta ecclesiæ, dum sibi vicissim succedunt, pontifices Eduenses in sua divisione obtinuerunt. Post Othbertum prælatum, Girfredus de morte Adalgarii culpatus, sed iudicio episcoporum purgatus, prælationem obtinuit: cui successit Raingus magnæ utilitatis et honestatis. Obiit Idus Maii. Obiit etiam Walo anno inc. Dom. 913 ind. 15. Herveus successit, et sic abbatiam sibi tenuit, et sub se Gausarium prælatum constituit. Herveo nihilominus decedente, Romundus substitutus est. Hic curam Flaviniacensis

ecclesiæ Rainoni abbati Magabrensi commisit, tempore Rodulfi regis filii Richardi Justitiiarii. Quo decedente, Wichardus succedit, et ei domnus Fulcherius tempore Ludovici filii Caroli Simplicis. Hic Hierosolymam profectus anno dom. inc. 944 indiet. 2, partem clavi Domini et portiunculas crucis ejus, zonæ et sudarii, baculi quoque apportavit suæ ecclesiæ. Rexit etiam Divionensem ecclesiam. Sanctam quoque Paschasiam Flaviniacensi intulit ecclesiæ, mediam scilicet partem corporis ejus. Obiit quarto Kalendas Maii, anno 953, et successit ei Milo Magabrensis. Romundo migrante anno 968 indiet. 11, Gerardus successit. Milo abbas Romam profectus, privilegium a Benedicto papa obtinuit. Gerardo pontifici Eduensi domnus Walterus successit anno 978 ind. 6. Hic defuncto Milone, Roberto Flaviniacensem tradidit ecclesiam; qui totam eam, nisi cautum esset, pessumdedisset ecclesiam. Expulsus enim de abbacia, quia erat propinquus Landrici comitis Nivernensis, commissus est ei prioratus cellæ Corbiniaci, et Hieldricus Cluniacensis monachus abbas subrogatus est. Robertus vero Corbiniacum veniens, de eo se abbatem vocari fecit. Ex eo Corbiniacus abbatia dicitur. Obiit Hieldricus anno dom. inc. 1010, et Amedeus successit, et cellam Corbiniaci recuperavit. Collicensem etiam et Sinepurensensem et Bellilocensem cellas instituit, et multæ autoritatis et dignitatis obiit, et Aymo successit, sed culpatus de simonia, in manu Leonis papæ IX virgam pastoralem dimisit, et Odo I Aremari monasterii monachus successit, et post 2 annos Odoni II sedem reliquit, Elmuino sedem Eduensem procurante, qui etiam Corbiniacum, quia tunc non habebat, nostræ reddidit ecclesiæ; ubi cum processione facta susciperetur a monachis, in processione minus caute virgam pastoralem, quam Robertus diabolicus laqueus habuerat, suscepit, a fratribus nostris id omnino calumniantibus, et ob id de processione statione recedentibus, Hac igitur de causa invalescentibus mandatis apostolicis, ne quis abbas duas obtineat abbatias, accusatus ab eisdem in concilio Exoldunensi, quasi qui contra decreta apostolica duabus præesset ecclesiis, virgam reddidit, et requisita justitia de cella sua, id est fundo Flaviniacensis ecclesiæ, nihil obtinuit, Errwino tandem episcopo decedente, cum in Aganonem communis processisset electio, curiam regis Francorum Henricus abbas adiit, auribus regis querimoniam suam propalavit, et procedente justitia coactus est episcopus sacramento firmare ut, mox post consecrationem suam, jus suum reformaret Flaviniacensi ecclesiæ. Et quia abbas Flaviniacensis est prima vox in electione episcopi, quam omnes debent confirmare, in capitulo Flaviniacensi veniens electus episcopus, fidem fecit in osculo sancto fratribus pusillis et

VARIE LECTIONES.

⁴⁴¹ p. apud Labbe.

NOTÆ.

(224) 9 Kal. Mart., *Ann. Flavin.*

magnis de redintegratione ecclesiae Flaviniacensis, id est de restitutione cellae Corbiniacensis. Sed quod promisit, delinitus obsequio Corbiniacensis non implevit, jus tamen suum esse semper protestatus est privatim et publice. Odone ergo decedente, Rainaldus ducis frater, ejusdem loci monachus, substitutus est. Hic corpus sancti Præjecti recondidit in loculo aureo, gemmis et argento sub studio et labore composito, et ad transmutationem ipsam

A invitavit domnum Hugonem Cluniacensem abbatem. Ecclesiam quoque sibi creditam honestavit palliis et cappis et ornamenti diversis; strenuitatem tamen animi sui infirmitate præpediente, ut voluit, exequi non potuit; mortuus enim est in primævo flore juventutis, necdum septem annis in prælatione prexpletis. Et post hæc fere septem annis absque rectore fuit ecclesia, nisi quod Elmuinus solis duobus præfuit mensibus.

CIRCA INITIUM SÆCULI

BEATUS WOLPHELMUS

ABBAS BRUNWILLERENSIS PROPE COLONIAM

VITA B. WOLPHELMI

Auctore CONRADO *ejusdem loci monacho ac beati Wolphelmi discipulo.*

(MABILL, *Act. Bened.* VI, II, 675)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. Beatus Wolphelmus, tertius monasterii Brunwillerensis abbas, vitæ suæ scriptorem habuit unum e suis discipulis, Conradum nomine, qui sancti magistri sui gesta, ut pleraque viderat, ac de cætero ab aliis viris fide dignis audierat, scriptis fideliter et accurate commendavit. Illud opus paucis post beati viri obitum annis scriptum fuisse patet, tum quod Everhardo proximo Wolphelmi successori sit nuncupatum, tum ex fine prologi, ubi auctor sic loquitur: « Quodsi ullius fides hæsitaverit, tot exstant idonei testes quot ex illius temporis collegio fratres usque nunc permanent superstites. » Conradi vero ipsius elogium paucis his verbis describit Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1091, ubi de Wolphelmo agens ait: « Ejus vitam plenam virtutibus et signis Conradus monachus atque discipulus ejusdem veraci narratione descripsit ad Everardum Brunwillerensem et Hermannum Sancti Pantaleonis abbates; qui Conradus, cum esset in sacris sæcularibusque litteris non infime doctus, et a bono doctissimoque præceptore optime in omni scientia imbutus, composuit et alia quædam opuscula quibus ingenii sui acrimoniam ad posteritatis notitiam transmisit. » Quænam sint illa opuscula quæ edidit Conradus, nos latet, nisi quod idem Trithemius in Sangallensi Hirsaugiensi Chronici editione et in Catalogo virorum illustrium, alterum librum de beati Wolphelmi miraculis præter ejus Vitam, ac complures sermones ab eo editos fuisse dicit, cum aliis opusculis quæ sibi incognita fatetur. Laudatum hic a Trithemio de miraculis librum, si alius fuerit a Vita quam Bollandiani exhibent, excidisse facile crediderim, cum neque a Surio, neque a Bollandianis, ad quos multa de Brunwillerensibus sanctis transmissa sunt, editus fuerit.

2. Porro ex hac Conradi Vita plerique auctores qui postea secuti sunt beati Wolphelmi elogium contextuere, quales sunt ex recentioribus Yepesius tomo VI Annalium Benedictinorum, Bucelinus in Menologio Benedictino, aliique ordinis nostri historiæ scriptores, et inter cæteros ipse Trithemius, qui in Chronico Hirsaugiensi hæc ad annum 1091 habet: « Eodem anno quo in abbatem fuerat electus Gebhardus, tribus videlicet et septuaginta diebus ante obitum sancti Patris Wilhelmi, anno Christianæ salutis 1091 x Kalendaras Maii, mortuus est venerabilis atque sanctissimus ille Brunwillerensis cænobii abbas, Wolphelmus nomine, vir tam in divinis Scripturis quam sæcularibus litteris egregie doctus, cujus sanctissima conversatio multis profuit ad salutem. Magna inter duos istos reverendissimos viros, Wilhelmum Hirsaugiensem et Wolphelmum Brunwillerensem familiaritas pari fuit sanctitate comparata, quæ usque ad mortem utriusque inviolata permansit, » etc. Hisdem elogiis eum exornat in Catalogo virorum illustrium, qui Germaniam suis scriptis illustrarunt, ubi etiam opuscula ab ipso edita recenset. « Wolphelmus, inquit, abbas. . . , vir in divinis Scripturis eruditus, et in sæcularibus litteris egregie doctus, vita et conversatione devotus atque sanctissimus, et multorum miraculorum patratorum clarus, ingenio subtilis et comptus eloquio, metro excellens et prosa. Scripsit nonnulla præclara volumina, sed pauca eorum ad notitiam meam pervenerunt. Contra Berengarium Turonensem de sacramento altaris edidit parvum, sed necessarium opus ad Meginhardum abbatem, lib. I. Sermones quoque multos ad fratres, et varias ad diversos epistolas. Carmina etiam multa et elegantia vario genere metri composuit, et epigrammata super omnibus voluminibus suæ bibliothecæ ordinavit. Alia quoque nonnulla scripsisse dicitur, quæ ad notitiam nostræ lectionis minime venerunt. » Ejus opusculum De sacramento altaris, cujus Baronius meminit ad annum 1089, Conradus Vita inseruit num. 10, in quo illud singulare observari potest quod Berengarius Dominum Christum ad discipulos januis clausis ingressum fuisse negaverit, quem errorem ab aliis auctoribus ei fuisse tributum nusquam invenimus.

3. Præter monasteria Sancti Maximini Trevirensis et Sancti Pantaleonis Coloniense, in quibus privatam vitam egit beatus Wolphelmus, aliis tribus præfuit, quæ non solum sanctissima vita, sed etiam cura pasto-

rali et paterna sollicitudine egregie illustravit. Primum est Gladbacense in agro Juliacensi, alterum vero Sigeburgense trans Rhenum; sed cum ibi exterioribus negotiis supra modum gravaretur, ab Annone Coloniensi episcopo ad Brunwillerense monasterium, quod aliquot leucis ab eadem urbe distat, translatus est; ibique usque ad vitæ finem perseveravit. Monasterium istud Erenfrido seu Ezzoni comiti palatino originem suam debet, qui illud in honorem sancti Nicolai cum uxore sua Mathilde, Ottonis secundi imperatoris filia, construxit, operam promovente beato Poppone abbate Stabulensi, qui ibi Ellonem abbatem primum instituit, anno circiter 1024. Ezzonis comitis Mathildæ sive ejus uxoris ac filiorum Vitam ad nos transmisit R. P. Willelmus Wilfrath, prior Sancti Pantaleonis Coloniensis; sed cum jam a Bollandianis ad diem 21 Maii edita sit, nonnullisque fabulis aut dubiis rebus videatur interpolata, eam omittere visum est. Id solummodo notandum velim Ezzonis filias sex totidem ordinis nostri monasteriis præfuisse, præter Richezam Poloniæ reginam, erga Brunwillerense monasterium munificentissimam. Monasteriorum autem, et ipsarum nomina sic recenset ille auctor: « Adheleit in Nivilla monasterio. Theophanu in Asynde, Heileweig in Nussia, Mathilt in Didinekirica atque Wilica, Ida in monasterio Sanctæ Mariæ in Colonia, Sophia similiter in monasterio Sanctæ Mariæ Moguntiae, atque Gandersheim, sanctimonialibus feminis sunt prælatæ loco regiminis. »

4. Cæterum cum Wolphelmus nondum publico decreto inter sanctos annumeratus sit, nullaque etiam apud Brunwillerenses nostros, ut quidem scribit Henschenius, officio publico colatur, eum *beati* titulo donasse satis fuit. Quamvis in catalogo reliquiarum ejusdem monasterii, qui ad nos transmissus est, inter alias recenseatur *caput beati Wolphelmi*, « cujus, inquit, catalogi scriptor, ossa reliqua per bella huc illuc distracta et asportata fuerunt violentia militum. » Quæ sane indicant ejus sacras reliquias e terra levatas fuisse ac publicæ venerationi expositas. Unde Gelenius libro tertio De admirandis Coloniæ Agrippinæ, inter festa peculiaria monasterii Brunwillerensis, festum sancti Wolphelmi ad diem 22 Aprilis assignat. Quo quidem die memoriam ejus recolunt Martyrologia Benedictina Arnoldi Wionis, Hugonis Menardi et Benedicti Dorganii, Molanus in additionibus ad Usuardum, Martyrologium Germanicum, Philippus Ferrarius in Catalogo sanctorum qui in Martyrologio Romano non habentur, alique passim ejusmodi auctores.

PROLOGUS.

1. Dominici gregis pastoribus, rectoribusque vigilantissimis, Everhardo (1) videlicet cœnobii Brunwillerensis, et Herimanno in Colonia beati Pantaleonis, Conradus infimus omnium sub regulari proposito, coronam vigilantibus repositam a Domino. Hortamini, Patres excellentissimi, nos vitam beati Wolphelmi abbatis scriptis depromere, secundum a Deo vobis collatam præscientiam, non modicam hinc fidelibus providentes ædificationis gratiam. Satagitis enim ut virtutum ejus exempla ad notitiam legentium litteris deducta, bene vivendi piis mentibus pariant instituta. Sed quid, Patres illustrissimi, id placuit injungere nobis, dum nec scientia suppetit, nec facundia sermonis suppeditat? Porro in jubendo vestra tanta est auctoritas, ut, licet quod exigitis paveamus, omnino tamen negare vobis nefas esse ducamus. Liceat autem sub exemplo rei visibilis, plenius vobis declarare quam sumus hactenus suspensi dilatione. Nostis quod absque dubio acies oculorum solis succumbat reverberata splendore; quanto magis scintilla nostræ scientiæ, si altiora se præsumperit attentare? Verum, ne sanctitatis illius testimonium diutius differendo videamur subtrahere, quamvis mole videamur victi succumbere, vestris tamen votis, pro virium nostrarum facultate, statuimus obedire. Dat ansum etiam vel fiduciam istud præsumendi, quod quisque pro suo modulo, in Domini legitur obtulisse tabernaculo: alius aurum et argentum; alius purpuram vel coccum tinctum; alius pelles rubricatas arietum. Bene autem agitur nobiscum, si pilos obtule-

rimus caprarum. Hæc autem omnia cum allegorica sint, ut catholici doctores tradunt, in diversis donariis gratiarum genera distinguentes, in pilis caprarum, quibusdam locis verba exprimi voluere laudationum. Unde, quoniam per scientiæ donum, vel affluentiam meritum, perfectionem illam attingere nequimus auro figuratam et argento, purpura, vel cocco bis tincto, cæterisque donariis: cupimus saltem pilos offerre caprarum, quod est, vitulos labiorum nostrorum; quatenus in tabernaculo Domini utcumque nos contingat utiles inveniri, ne vacui prorsus appareamus in conspectu Domini. Itaque virorum illustrium actibus vel triumphis traditis litterarum monumentis, triplex inesse commodum reperitur utilitatis, dum studio æmulandæ pietatis, tot plerique modis illorum informantur exemplis. Sunt quippe instrumenta bonorum operum errantium via, penitentium venia, perseverantium spes et corona. His tribus generibus differentiarum vim profecto patitur regnum cœlorum (*Matth.* xi, 12), dum errans corrigi, penitens justificari, perseverans contendit salvari. Laudes etiam divinæ attolluntur, dum ad exemplum fidelium, sanctorum merita ad memoriam revocantur. Ne vero plura replicando fastidium legenti faciam, per hæc omnia ad illud tendit oratio, ut doceam sanctorum merita, rediviva fidelium votis semper accipere incrementa; dum superna gratia illorum fecunditatem mentibus præstat, et fructificandi gratiam subministrat. Igitur sancti ac beatissimi Wolphelmi abbatis vitæ seriem explicaturi, nil aliud prorsus intendimus pro-

(1) Everhardus B. Wolphelmo successit. Hermannus autem monasterio S. Pantaleonis usque ad ann. 1021 præfuisse dicitur.

sequi, quam quod ab idoneis testibus contigit audi- A quibus, si ullius hæsitaverit fides, tot nobiscum ex-
ri, seu quod aliquot annis ministrantibus vel astan- stant idonei testes, quot ex illius temporis collegio
tibus sibi, divina nobis gratia contulit intueri. De fratres nunc usque manent superstites.

INCIPIT VITA.

2. Igitur gloriosus Domini confessor Wolphelmus in Ribuariensi (2) pago ex illustri prosapia ortus, Dei, omnem justum gratuito illuminantis, præveniente gratia, lineam generosæ propaginis ornavit titulo sanctitatis. Qui merito juxta etymologiam, vel idioma linguæ regionis illius, Wolphelm (3) dignoscitur appellatus, quoniam pro castris Domini contra immanissimum lupum, id est diabolum, galea salutis munitus, erat congressurus; quod quam efficaciter, quam strenue, pro re, pro tempore, nomini contendens gestis congruere, studuerit exercere, loco suo lector plenius poterit invenire. Pater vero ipsius, Frumoldus (4) nomine, ut ex nominis ejus liquet expressione, probus modis omnibus floruit actione. Hic genere moribusque sibi competentem, Evezam nomine, sortitur uxorem: quibus, juxta Apostolum, honorabile connubium et torus exstitit immaculatus (*Hebr. XIII, 4*); quoniam matrimonium non contraxere causa explendæ libidinis, sed gratia procreandæ sobolis. Qui genere clari, et inter suos quodam innocentæ privilegio insigniti, erant christianæ religionis devotissimi cultores, fidei dote C pollentes, charitate ferventes, pietatis amatores, juxta Apostolum, bonum operantes ad omnes (*Gal. VI, 10*). Verum domina Eveza, ut illustrem exponam familiam et alti sanguinis decus, ex cujusdam illustrissimi comitis, Sicconis nomine, stirpe descenderat, quem et ampla prædiorum spatia, et utriusque sexus numerosa familia, sed et militaris animi commendabat audacia. Hic, quod opibus et nobilitate sit celsius, justitiam æquitatemque sectatus, qua Deo nil invenitur acceptius, totis elaborabat nisibus ut, sicut propaginem magnificentia generis, ita et illustraret operibus pietatis. Unde procul dubio innuitur hunc justum tamque præclari meriti virum, ex modestis et piis parentibus ortum, quanquam plerisque legamus justorum ex parentibus editos impiis, veluti rosæ gignuntur ex spinis. Genitricem vero D ejus, quam, exemplo Rachelis, pro filio doloris ac dexteræ, in benedictione seminis Abraham hunc constat peperisse, dubium non est, cum Anna Samuelis matre, vicem a Deo commodati fenoris meruisse. Pari quippe voto hæc filium invenitur obtulisse Domino. De qua etiam plane sentiendum, quod non minus placuerit in tabernaculo Domini propter commercium conjugii, quam si toro minime fuisset so-

ciata virili; hinc etenim potius laudis ejus videtur propagari titulus, quod tam bene redolentis floris fructum ad totius Ecclesiæ edidit statum, quam quod clarissimum stemmatis ramum, ab anteritate dignoscitur traxisse priorum. Magis denique Omnipotens uniuscujusque approbat mentem, quam B conditionem, dum liber ac servus, unum profecto in Domino sumus. Ea vero solum, præter omnem mundi gloriam, Deo probatur grata libertas, eamque nobilitatem non eximet ulla vetustas, si quid boni, si quid recti aut nos ipsi fecerimus, aut talium studiosos successores habere meruerimus.

3. Primam itaque humani incrementi beatus Wolphelmus ascendens lineam, auspice Deo, de infantia ad bonæ indolis transit pueritiam. In qua ætate, et liberalium artium disciplinam est professus, et suorum instantia, Coloniæ apud ædem (5) beati Petri apostolorum principis, corpori congregationis sociatus. Quo temporis articulo, post juniorem Ottonem sceptrum imperii Henrico secundo feliciter administrante, rebus quidem bellicis viro potentissimo, circa ecclesiasticas vero disciplinas solertissimo, sanctus Heribertus, toto jam orbi fama sanctitatis notissimus, sanctæ Coloniensi Ecclesiæ præsidebat episcopus. Qui beatissimus pontifex, jam ultimæ ætatis senio fessus, famulum Dei Wolphelmum, tam corpore adhuc quam et malitia parvulum, more sibi Christianæ religionis oblatum, ut evangelicum Dominus parvulum, in medio statutum benedixerat, et per sacri chrismatis unctionem, sanctique Spiritus invocationem, in filiorum Dei transtulerat sortem. Porro ne inanis, aut vacua, vel certe fortuita in illo posset æstimari tanti benedictio viri, sancti Spiritus attractus calore, ad contemplativam vitam toto jam mentis desiderio cœperat anhelare, satisque fecisset votis, si immaturitas id non impedisset ætatis. Verum quanto naturali processu augmentum capiebat virium, tanto in dies sancti fervoris illius crescebat desiderium.

4. Fuit autem ut corpore castus, ita mente sobrius, tantam possidens gratiam vultus, ut quodammodo angelicus ejus putaretur aspectus. Præter hæc divinæ pietatis indicia, in eruditione Scripturarum tantam promeruit efficaciam, ut quod semel legendo adverteret, perpetuo retineret. Quod plerumque, ut credimus, occulto Dei agebatur iudicio, ne beatissimo

pum, *helm* vero galeam significare.

(4) Idem notat Germanis *From* idem significare ac probum, *Olde* vero antiquum referre.

(5) Hæc est ecclesia metropolitana Coloniensis, cui S. Heribertus ad annum usque 1022 præfuit.

(2) Ripuarii tunc dicebantur, qui nunc potissimum agros Coloniensem et Juliacensem incolunt Wolphelmi originem ex comitibus de Niel repetit Gelenius libro III De admirandis Coloniæ.

(3) Notat Henschenius apud Colonienses *Wolflu-*

viro, in aliquo scientiæ deesset plenitudo. Igitur, A exceptis divinorum voluminum paginis, quidquid poeta cecinit, orator facundus disseruit, philosophus excogitavit, quadam penna altioris sensus penetravit. Quanquam vero tanta juvenis scientia præditus claruerit, nunquam tamen hinc jactantiæ vitio elatus succubuit, memor dicentis Apostoli: Nolite seduci per inanem sapientiam hujus mundi (*Ephes.* v. 6). Tanta autem gravitas, tanta morum illi inerat maturitas, ut palam cunctis daretur intelligi vas illum electionis existere. Nullam vero pro carnali ingenuitate sibi patiebatur reverentiam exhiberi, utilius censens amore Christi se humilem exhibere personam, quam animum habere degenerem. Ineptas etiam fabulas, juvenumque lasciviam declinabat venenatas adulantium linguas abhorrebat; vaniloquium, levitatem oculorum, totiusque motus corporis, anchora cohibebat gravitatis. Considerans itaque et perpendens magister scholarum hunc illius in omnium virtutum disciplinis profectum, gaudebat doctrinæ illi impendisse studium, quem perfectionis cernebat attigisse fastigium. Arcius itaque sibi eum eligens annectendum, honorificentiusque servandum, assumpsit illum consortem participemque laboris, onus cum illo partiens regendæ disciplinæ scholaris. Fervebat itaque in eo magnifice studium, jugi exercitatione Scripturarum: et, quoniam scientiæ illius thesaurus non occultabatur absconditus, fiebat ubique, fama vulgante, celeberrimus. Hinc non minor de longinquo, quam ex proximo, studiosorum illum clericorum expetebat frequentia, præsentem auditu cupientium experiri quanta in illo veri Salomonis vigeret sapientia. Verum sicuti nulla eum argumentatione concludere, sic nulla tam argutæ propositionis valebant documenta proponere, quæ concite non solverentur, convenienti historica vel allegorica expositione.

Itaque novorum iste ac veterum de bono thesauro sui cordis prolator, animadvertens quantæ impossibilitatis sit duobus dominis servire (*Luc.* xvi. 13), ut uni Deo, cui servire regnare est, liberiori animo posset inhærere, sæculo penitus deliberat renuntiare. Juxta illud ergo Gregorianum (lib. II, *Dialog.*, c. 1), pedem quem quasi in ingressu mundi posuerat, retrahens, ruptis terrenarum voluptatum catenis, morarum impatiens, fugam iniit, latenter discessit, sanctumque Maximinum in Treverica urbe expetiit, ubi sub venerabilis Patris Bernardi (6) regimine, amplius et perfectius tunc temporis monachicam vitam fervere cognovit. Ibi præoptati diu

voti compos effectus, se monachum est professus, senisque cum Seraphim alis amictus, Deum excelso gloriæ solio subnixum tranquilla mentis acie contemplari lætatur. Quod ne abusive videatur prolatum noverit lector, Romana auctoritate decretum (7), illius ordinis habitu significantiam exprimi sex alarum. Duas alas, ille quo totius corporis velatur altitudo; duas, quo brachiorum tegitur latitudo; duas vero superiores invicem sibi junctas, capitis operimento. Quod quia priorum sancta defluivit auctoritas, nulla argumentatione refellere habet posteritas, cum videatur et crucis per omnia speciem gerere ejusdem habitus inspecta qualitas. Quam crucem beatus Wolphelmus, ut alter Paulus, vel Antonius, non tantum exterius assumens, sed et interiori homini indissolubiler astringens, onere sæculi expeditus, sequebatur Christi vestigia, expansis in suæ exaltationis ligno manibus ad se trahentis omnia,

6. Coloniense interea, quibus non leviter ferendum videbatur tantæ sanctitatis viro carere, ubi ubi requisitum, tandem audientes. Treviris angelicæ conversationi studere, invicem contulerunt qualiter eum possent repetere. Hinc Herimannum (8), illis diebus Coloniæ curram Dei arigantem, adeunt, quid habeant voti palam faciunt illi, et cur alio translatum insigne urbis suæ non repetat, pie se vera indignatione in eum conclamant. Erat tunc videre togatæ urbis primores iterum Gregorii (9) sui discessu conquirentes: quia non major illo discedente Romanorum confusio, quam hoc absente Coloniensium agitabatur quæstio. Nec id injuria. Sicut enim ille, suo nomini bonis operibus congruendo, suæ et proximorum saluti invigilavit; ita et iste fidei opera exsequendo, cunctorum dilectione et veneratione dignissimus erat. Archiepiscopus autem juxta illud sapientis: *Quia a multis timetur, necesse est ut multos timeat*, subjectorum importunitatibus optemperare festinat; sed suspicatus Trevirenses difficile reddituros virum tam laudabilis vitæ, æstimavit eum repetendum, facta in totius Ecclesiæ auditu vocatione.

7. Eminebat tunc temporis inter præsentis regni cœlorum majores, Henricus (10) abbas monasterii sancti Pantaleonis, qui memorati et sæpius memorandi viri avunculus erat. Iste charissimi sui revocationem gratanter quidem suscipiens, sed illam æquanimiter ferre nequiens, episcopi præsentiam expetiit, quid facto opus sentiret, exposuit. Pontifex sani consilii neglector fugiens apparere, litteras

(6) Bernardus celeberrimo S. Maximi Trevirensis monasterio duobus tantum annis præfuit, de quo in Vita S. Popponis, quem Bernardus in eodem monasterio decessorem et successorum habuit.

(7) Illud est decretum Bonifacii papæ IV in concilio Romano promulgatum anno 610, quod videsis conciliorum Labbei tom. V.

(8) Hic est Herimannus Ezzonis comitis Palatini, Brunwillerensis monasterii conditoris filius, qui ab anno 1036 ad 1038 Ecclesiæ Coloniensi præfuit.

(9) Vide S. Gregorii Vitam per Joannem diaconum lib. I, cap. 6.

(10) Hunc abbatem ejus loci sextum fuisse dicit Gelenius, quem anno 1066 e vivis abiisse notat, VII. Idus Novembris, quamvis ejus depositio vi Kalendas Septembris in catalogo abbatum Gladbachensium, ut ipsemet Gelenius testis est, notetur. Anno fortasse sequenti eidem monasterio præfectus est Wolphelmus.

sigilli sui impressione bullatas, Treviros maturat A dirigere, ad patrem videlicet Bernardum, sub cuius conversabatur regimine. Ille perpendens nihil interesse utrum ovem alienam de manu pastoris sui rapuisset, vel eo invito retinere contenderet, humilem tantæ legationi præbuit assensum, quamvis non sine gravi mœrore tantum gregis omitteret ornamentum. Talem adolescens, monasticæ vitæ desiderantissimus, Coloniensium passus violentiam in sui pontificis deducitur præsentiam: a quo, ut filius debito paternæ dilectionis affectu recipitur, et propter assumptum angelicæ dignitatis habitum, Henrici avunculi sui providentiæ commendatur. Qui videns eum assuetæ solitudinis inhærentem studio, frequentiam audiendi et videndi causa undique concurrentium habere fastidio, urbe eductum, præposuit cuidam sui regiminis abbatæ, nomine Gladbaco. Cujus utilitatibus quam strenuam suæ sagacitatis curam impenderit, nemo eorum qui præceserunt credulus dubitare poterit.

8. Interea isdem vir Dei, cujus animus a terrenorum appetitu *pergere* erat, et *sine corpore velox* (Hon. Epist. I, 12, 13) ad supernorum civium societatem tendebat, dudum præconceptam aggressus est peregrinationem, Romamque petiit causa solvendi vota precum apud apostolorum confessionem. Qui vero, in suis positus, unicam salutis nostræ hostiam singulis diebus assueverat immolare, ab hoc etiam intereundum noluit desuescere. Neque enim gravis videbatur itineris dilatio, quæ fiebat solo amore patriæ cœlestis. Factum est autem ut nonnulli peregrinationis illius comites, humano more ad dulcia soli natalis arva suspirantes, eo paucis cum necessariis relicto, abirent, quasi ex hoc expeditiorem et viam et reditum habituri essent. Sed frustra renisi sunt sententiæ Apostoli, qui omnem [profectum] non volentis neque currentis, sed miserentis ait esse Dei (Rom. ix, 16). Ita enim occulta Dei voluntate profecit sancti viri dilatio, et ita illorum dilata est acceleratio, ut unius horæ una omnium fuerit perventio. Nondum enim illi expediti viatores apostolorum subintrarunt limina, cum vir Dei subsequenti gradu pressit eorum vestigia; non tam verbis ostendens quam rebus, non esse in quoquam hominum viam ejus. Qui expertam in hoc rerum eventum Dei omnipotentiam admirati, transactoperegrinationis negotio, in sua sunt reversi, ex illo tempore Dei hominem digno reverentiæ loco habituri.

9. Herimanno autem Pelegrini successore cum vita pontificatus infulis exuto, pari Coloniensium assensu substitutus est divæ memoriæ archiepiscopus Anno. Qui cum, ut sacerdos magnus in diebus suis, volens Deo placere, miro religionis ferret amore, non minimum expendebat in constructione cœnobiorum, unde unde legis Dei æmulatores aggregans in habitationi eorum. Cætera igitur piæ sollicitudinis monumenta Sigebergensis cœnobii con-

structione decoravit, virumque sæpedictum, accepta sanctitatis ejus notitia, loco præponere curavit. Sed studiosum divinæ contemplationis hominem activæ, vitæ talibus initiis pernecessariæ, videns omnino expertem, eduxit eum ad locum solitudini ejus com petentioem. In proximo enim abbatia Brunwilerensis erat, quæ quoniam viduata erat pastore, curam ejus sancti viri commendavit providentiæ, quam sine propositi detrimento facile posset explere.

10. Istitis diebus Francia turbabatur per Berengarium Turonensem, qui asserebat eucharistiam, quam sumimus in altari, non esse revera corpus et sanguinem Christi. Unde contra eum et pro eo, multum a multis et verbis et scriptis disputatum est. Adversus quem etiam exstat hujus beatissimi viri epistola ad quemdam Meginhardum abbatem Gladbacensem edita, firmiter undique veritatis assertionem subnixæ: qui quasi filius patrem scriptis consuluit super hujus quæstionis definitione. Quam licet atrox sit longum, utilitati tamen prospicientis legentium, non incongruum duximus præsentii inserere opusculo, ut ad notitiam translata posterorum, hinc ejus cognita sinceritate fidei, caveant fideles aliquando hujusmodi erroribus implicari. Est autem hic modus vel textus epistolæ.

Epistola sancti Wolphelmi de sacramento eucharistiæ, contra errores Berengarii.

« Dei gratia WOLPHELMUS abbas, coabbati « MEGINHARDO salutem.

« Lac doctrinæ spiritualis, quod a me rogasti de « cœlo tibi fide et humilitate largius accumulasti. « Fide, quoniam quod in me non est, credis in me « posse Deum omnipotentem operari; humilitate « vero, qui, deficientibus meritis et sapientia, « canitiem et ordinis dignitatem non abhorres in « me venerari. O quam consequens est ut, dum « nocet quod inebriat, pro remedio desideres quod « deebriat. Nocet autem quædam ebrietas hæresis « Berengarii, cujus ebrietatis periculum declinemus, « et ad ubera vino meliora appoppiemus. Et mox, « ut eam assertionem, juvent Christo, possimus « destruere, quæ clausis januis eum ad discipulos « post resurrectionem non intrasse nititur astruere; « ex matris Ecclesiæ manans mammis, lactet nos « Evangelium Joannis: *Cum esset*, inquit *sero, « die illo una Sabbatorum, et fores essent clausæ, « ubi erant discipuli congregati, stetit Jesus in me. « dio* (Joann. xx, 19). Et paulo inferius: *Post dies « octo, iterum erant discipuli ejus intus, et Thomas « cum eis; et venit Jesus januis clausis, et stetit in « medio* (Ibid. 26). Ecce inter Berengarium, quod « non intraverit Dominus januis clausis (11), et « inter Joannem, quod intraverit, cum sit contro- « versia, superat ille, cui, scimus, inquit, quia « verum est testimonium ejus, omnis applaudit « Ecclesia. Nam si gentilitas, dum libros claudit, « his quos recipi judicat applaudit, multo verius

(11) Sic Guitmundus libro III; hinc emenda quæ diximus in observ., n. 2

huic Evangelio perhibet Ecclesia testimonium A
 (Joan. xxi, 24), pro quo, priusquam scriberetur,
 præmisit orationes et jejunium. Norit igitur
 Berengarius hæc sibi sufficere, quibus, cum a
 Deo sint, non possit homo contradicere. Itaque
 deinceps ad id quoque, Domino juvante, veniam,
 quod in eucharistiæ sacramenta loquitur blas-
 phemiam. Sed quia Scriptura docet stulto juxta
 stultitiam suam esse respondendum (Prov. xxvi,
 5); repressis interim ipsis blasphemiarum verbis,
 ad fontem ejus præcurrendum, ut, si Dominus
 dederit nos eum obstruere, desinat inde sanies
 hujus blasphemiarum ad nos defluere. Est autem vena
 hujus scaturiginis, quod non recte sentit de sa-
 cramento Dominici corporis et sanguinis: et
 dum ad aspiciendum in eis panem et vinum. ocu- B
 los corporis habet, ad perspicendum in eisdem
 carnem et sanguinem, oculos mentis non adhibet.
 Nos autem ut visum acuemus, et acuendo profi-
 ciamus quo hæc intueamur, ad obtinendam semel
 acceptam hujus veritatis traditionem nosmet hoc
 modo cohortemur. Si qui dixit, et facta sunt: et
 mandavit, et creata sunt (Psal. xxxii, 9) omnia;
 si is, inquam, dixit de hoc pane: Hoc est corpus
 meum (Matth. xxvi, 26); et de vino: Hic est san-
 guis meus (Ibid., 28); necesse est omnino sic
 esse. Nam hæc sola mysteria non ab aliis sunt
 separata, quæ, dicente Deo, facta sunt, vel man-
 dante creata. Est autem unus atque idem Deus,
 primo mundum formans, deinde hoc sacramento
 suam imaginem reformans. Si enim alius faceret
 hominem, et alius redimeret; redimens plus ho- C
 noris sibi assumeret, atque ita et Deus per se
 redempturus erat, et homo non nisi per se redimi
 poterat; quia videlicet nil homini jure redimendo
 proficeret, quidquid aliud quam hominem induendo
 Deus perficeret; ut ex hoc liquido constet quod
 suum atque idem, Deus et homo, redemptor ho-
 minis exstet. Igitur omnino sic esse necesse
 est quod, dicente Deo vel mandante, non esse non
 potest. Ecce Novi et Veteris Testamenti nos hæc
 auctoritate probamus: quibus Berengarius ter-
 tium addit, quod non minus quam tertium de
 cælo cecidisse Catonem reprobamus. Eia ergo,
 post duo Testamenta, tertium hoc; et ideo ter-
 tium, quia ab eis alienatur, verbis ipsius auc-
 toris, ita loquitur: Si mures consecratum corpus
 Christi comederint; non ideo Christus in eis, et
 ipsi in Christo manebunt, nec vitam æternam
 habebunt. O si nunc apud inferos tortor Horatii
 desideat, dum hostem Ecclesiæ hunc verbis his
 derideat:

Parturient montes, nascetur ridiculus mus!

Putavimus hunc inter montes exaltatum, magnum
 quid parturire, dum ecce mures in adjutorium
 ejus conspiciamus eum de cavernis accire. Jam

autem mediam hanc ironiam abrumpentes, contra
 Berengarium et pro nobis nosmet cohortemur,
 ita dicentes: Si corpus hoc, unde agitur, ab apo-
 stolis et ab omnibus electis comestum, qui soli sic
 illud comedunt ut Christus in eis maneat, et ipsi
 in Christo: et non Judas et omnes reprobi, ad
 quos post buccellam panis Satanæ intrat, et fit
 longe alia conglutinatio intrantis Satanæ et repro-
 borum, quam ea quæ est Christi et electorum
 (nusquam enim angelos apprehendit, sed semen
 Abrahamæ apprehendit): si, inquam, hoc corpus ita
 ab electis comestum et eis conglutinatum, illis
 quoque conglutinatis eidem, se sanum et incolu-
 me, vivum et integrum recipit ad Patrem; multo
 magis a Juda et reprobis omnibus, plus etiam a
 muribus et ab aliis mundi spurcitiis, recolligitur
 in regnum suum sine sui diminitione vel conta-
 minatione. Nam et sol hic visibilis, creatus et non
 omnipotens, radios suos in cloacas et alias mundi
 sordes emissos, rursus retrahit ad se sine aliqua
 pollutione. Hoc autem corpus, post expletam more
 catholico communionem, sanum et incolu-
 me, vivum et integrum se recipit ad Patrem. Sic enim
 testatur Ecclesia Achaïæ (12) beatum Andream
 apostolum dicere: Postquam omnis populus cre-
 dentium Agni carnes comederit et sanguinem
 biberit, Agnus, qui sacrificatus est, integer perse-
 verat et vivus: et cum vere sacrificatus sit, et
 vere carnes ejus comestæ sint a populo, et vere
 sanguis ejus sit bibitus; tamen, ut dixi, et integer
 permanet, et immaculatus, et vivus. Igitur corpus
 hoc ab his, quibus ille participibus particeps est,
 se vivum et integrum et incolu-
 me recipiens,
 multo magis ab his [qui ejus gratiæ non partici-
 pant] colligit in regnum suum. Hoc interim cha-
 ritati tuæ puto sufficere, dum videamussi sit opus
 his aliquid adjicere. Verumtamen et quod dixi, et
 si quid dicturus sum, tuis orationibus et omnium
 pie de me sentientium commendo; quoniam, et si
 mortui sunt obrectatores Hieronymi, auctorem
 obrectationis hujusmodi vivere perpendo.

Taliter hic miles emeritus armis justitiæ, fide sci-
 licet ipse et charitate munitus, perfidiam Berengarii
 in acie Domini constitutus, suo loco expugnavit
 invictissimus. Quod quanta fecerit devotione, testan-
 tur, quas fundebat, orationes et lacrymæ, quatenus
 seducti resipiscerent, catholica fides intemerata
 consisteret, et a recto tramite nulla pravitate in-
 fecta devaret.

12. His ita prælibatis, vertatur stylus ad descri-
 bendum quales, pro bono ecclesiæ suæ, Cloteno vi-
 delicet nomine, pertulit labores, imo, si dici fas est
 persecutiones. Quod qualiter ecclesiæ collatum fue-
 rit et ablatum, paucis videtur intinandum; quo-
 niam non pleniter advertitur ratio, cujus ignoratur
 origo. Domina Richeza (13), cujus genitores Brun-

(12) In epistola encyclica de martyrio S. Andreæ.
 (13) Hæc Mizechoni regi Poloniæ nupsit, fuitque

mater Casimiri de quo supra egimus. Ejus sanctita-
 tis apologiam conscripsit contra Poloniæ scriptores

wilerense a fundamentis extruxerunt cœnobium, A fidei ac devotionis illorum æmulatrix existens, terrenarum possessionum suarum ecclesias Dei fecit hæredes, ut regni cœlestis, ipsa compos effici mereatur et hæres. Tradidit itaque beato Petro in Colonia Comburg et Salevelt, cum universis appendiciis suis; sancto vero Nicolao in Brnnwilere villam quæ dicitur Cloteno, cum omnibus redditibus suis. Quam traditionem, sub multarum probabilium personarum testimonio factam, præsens dominus episcopus Anno sua auctoritate corroboravit, auctorizavit; et, ut per sæcula inconvulsa consisteret, violatores, raptores perpetuo anathemate damnavit. Solvente vero domina Richeza regina mortis debitum, dum deferretur tumultanda in Brunwilerensi cœnobio, uti ipsa vivens constituerat, nam et locum sibi sepulturæ ibidem B designaverat, jussu prædicti archiepiscopi Annonis corpus ejus vi retinetur, et in ecclesia (14), quam ipse in honorem beate Dei genitricis semper virginis Mariæ a fundamento crexerat, sepelitur. Quo facto, memoratum alodium Cloteno eidem contulit ecclesiæ, contradicentibus illis, quibus ardore justitiæ hæc erat ad videndum violentia gravis. Adeo tunc vir prudens et solertissimus pravorum fuerat consiliis circumventus, nec repente poterat animus ab incepto revocari, quippe ejus nutu etiam tunc disponebantur negotia regni.

His ita patris, imminente jam ejus mortis articulo, gravi cœpit anxiam infirmitatis incommodo. Tunc vir beatus Wolphelmus visendi eum gratia adiens, inter consolationis verba hujus rei mentionem iugerens, monuit eum pia sollicitudine hoc piaculum expiare, hanc injustitiam eliminare: addens, nisi emendatione mutasset commissum, perniciosum ejus animæ imminere periculum. Cujus ille, ut erat vir mentis ingenue, benigne suscepta admonitione, sciens eum virum justum et sanctum, humiliter ejus se commendat orationi, spondens in proximo aut idem bonum redditurum, aut aliud reciproca vicissitudine pro eodem restitutum. His exhilaratus promissionibus, gaudens remeat ad propria Domini servus. Sed, proh dolor! secus quam promiserat, accidit; nam immatura morte præventus obiit, et cum vita in medio, quod promiserat, imperfectum dereliquit. Igitur quæ a majoribus nostris, cœvis videlicet vel discipulis beatissimi viri, comperimus, fideliter stylo percurrente digessimus: nunc quæ D nostris sint acta temporibus, et ipsi vidimus, in gestorum illius ordinem referamus.

13. Post excessum itaque venerabilis archiepiscopi Annonis, dominus Hildolphus, non absque Coloniensi injuria, præsulatus obtinuit insignia: qui super hac eadem re sæpius est conventus a venerabili Patre. Qui præmonitus a prædicti loci congregatione, respondit se nulla ratione id sanctæ Dei

Celenius. Ipsius vero nomen variis in Martyrologiis inscriptum est, qua de re videsis tom. V Maii Bollandiani die 21 ejusdem mensis.

(14) Hæc ecclesia hactenus stat Colonie, quæ di-

genitricis adimere, quod tanti meriti vir pro sua contulerit devotione. Tunc vir Domini apud archiepiscopum minime se cernens proficere, per suos legatos regiam magnificentiam studuit adire, omnemque gestæ rei ordinem proclamare. Tunc quartus Henricus rex, postmodum Romanorum Augustus, qui illo tempore regni monarchiam strenue gubernabat, hujus rei comperta proclamatione, spondet se omnimodis adfuturum juvamine: factum quidem graviter ferre, nunquam vero, quoad viveret, permissurum stabile. Animadvertens etiam famam bonitatis domni archiepiscopi Annonis hac prævaricatione legum vel justitiæ non mediocriter posse obfascari, memor veteris amicitie viri (ab illo quippe educatus vel nutritus fuerat) mandat domno Hildolpho ejus successori, Cloteno celerius restitui cœnobio Brunwilerensi. At illo nil certi ad hæc respondente, sed potius de die in diem differendo tempus redimente, non ex voto consulti, sed spe frustrati, redire legati. Tunc vir Domini, omni humano destitutus consilio, quid ageret, quo se videret, dubius fluctuabat; sed ab eo sibi opem vel consilium flagitat, qui solus novit in periculis et necessitatibus subvenire.

14. Tunc ejus incidit animo, nil præstantius, nil consultius fore, quam pontificem sedis apostolicæ super hac re interpellare. Qua inspiratione animæ quior factus, destinat velociter legatos ad apostolicum, tunc forte consistentem in confinibus Alpium. Qui ubi coram senatus primoribus, et Romanæ Ecclesiæ iudicibus ad liquidum verbis papæ exposuero singula, quæ ab archiepiscopo Annone de Cloteno sæpius memorato gesta fuere, omnium mentes et corda stupor apprehendit cum admiratione non modica. Tunc dominus papa Hildebrandus, qui et Gregorius, ex auctoritate beati Petri apostoli per epistolam (15) suas denuntiat domno Hildolpho ejus successori, ne subspecie pietatis defensor existens impietatis, Cloteno, Brunwilerensi Ecclesiæ violenter ablatum, diutius patiatur irrevocatum. Non eget inquiens, o filii, Deus offerri quidquam ex injustitia sibi; quia, ut legimus, sic effiant victimæ ex rapina, quomodo si inactet quis filium in patris præsentia (*Eccli. xxxiv, 24*). Patratores quidem multorum bonorum agnovimus fratrem nostrum Annonem archiepiscopum; sed tamen in hac parte minime defendendus est non errasse; dum quod beato Nicolao præripuit, sanctæ Genitricis Dei gratum holocaustum æstimavit, dicente Domino per prophetam: *Quia ego Dominus diligens judicium, et odio habens rapinam in holocausto (Isai. lxi, 8)*. Nec fas est a fidelibus credi matrem discrepare a voluntate filii, dum id prorsus constet utrisque proprium atque commune eadem velle et eadem nolle. At tu, ne defendendo injustitiam videaris offendere Deum, tolle de medio quod,

citur beata Maria ad Gradus, est quæ collegiata, de qua Gelenius libro III Mirabilium Colonie.

(15) Hæc litteræ non reperiuntur inter Gregorianas, quæ in ejus Registro exstant.

alias licet bonus, hic male consultus commisit episcopus Anno : ne et illius detrimentum sit coronæ et tibi occasio culpæ.

13. Hujusmodi paternis admonitionibus a sedis apostolicæ auctoritate susceptis, prædicti pontificis Hildolphi magis in furorem versus est animus, quam ad justitiam vel misericordiam provocatus. Denique convocat Ecclesiæ Coloniensis primores, sed diffamatum et accusatum per virum Dei conquerens apud apostolicum. Tunc vir mitissimus, hic humiliter renitens objectionibus : Proferatur, inquit, o domine, in medium, si placet, accusationis, testimonium ; si nequeo me excusare de quibus criminor a te, tunc demum digne convincar offensam meruisse. Episcopus itaque domni apostolici epistolam tenens præ manibus, legendam tradit in publico, æstimans per ejus relationem cunctos in servi Dei armari contradictionem. Qua recitata plures assensere nil actum dignum offensione. Quidam vero Bezelinus, domus [i. eccles. cathedralis] beati Petri apostoli custos, cum aliis, quibus erat animus rem potius perturbare, quam ex æquo determinare, cum aliud non invenirent quod obtenderent, non absque suo consultu papam super hac re asserunt licuisse expetere. Dum facili responsione hanc Domini famulus objectionem quivisset refellere, episcopi magis furentis odio, quam justum judicio, injuriatur, calumniatur ; conviciis quoque et contumeliis, secus quam pati dignum fuerat tantæ reverentiæ virum, attractato, postremo etiam terribilibus sacramentis pastoralis curæ baculum adempturum minatur. Tunc vir beatus in injuriis patientissimus, virtute constantiæ roboratus, timore nudus, adversariorum conatibus respondit intrepidus (nesciebat quippe mens justis pavere, quæ nulla torquebatur conscientia culpæ) : Divina nos comitante clementia non hic hodie præjudicium veremur incurrere, puram gerentes conscientiam, totius prorsus criminationis innoxiam : Hic sermo videtur completus, ubi dicitur ut leo confidere justus (Prov. xxviii, 1). Dum hæc est his similia vir Deo plene efficacissime loqueretur, oris gratiam, mentisque constantiam omnes æmuli mirabantur : et veluti nox quædam et tenebræ mentibus eorum infusæ quid agerent, quo se verterent, dubii nutabant, dolentes se casso consumptos labore, non inventes, qua parte eum caperent in opere et sermone.

16. In his perturbationum angustiarumque pressuris, ex primoribus præcipue favebant beato viro Bertulfus, vir probus, ecclesiæ beati Andrea apostoli præpositus, quidam Wigmannus de Heversbach vir militaris et nobilis sed et eloquentia insignis. Hi duo medium habentes eum, ut olim cœlitus directi Machabæum, pro defensione justitiæ non sunt reverti injustitiam oppugnare ; adeo ut nec minis, nec terroribus concuti, nec a proposito aliquo possent munere frangi. Instabant igitur viriliter ex apostolica auctoritate, precantes judicium Ecclesiæ Brun-

A wilerensi fieri, juxta mandatum et legationem apostolici. Quorum vocibus et instantia non mediocriter exacerbatus episcopus, cum gravi indignatione inquit : Habetote vobis Cloteno ; meum erit tam et injuriam meam vindicare, quam et utiliora pro Cloteno data recipere. Itaque raptum ex ore ejus verbum, et cum velocitate diriguntur legati, idem bonum vindicaturi.

17. His ita patrat, jubet episcopus virum Domini apud Nussiam (16) castrum sibi occurrere, ea omnimodis intentione, ut nullo ejus obsistente adjutore vel defensore, facilius eum valeret pro voto deponere. Sed *non est sapientia, non est prudentia. non est consilium contra Dominum (Prov. xxi, 30)*. Quandiu vero ista incubuit adversitas, tandiu fratrum non destitit votiva charitas septem psalmorum et litanæ supplicatione Dominum incessanter exorare, ut de mœrore gaudium, de tribulatione lætitiæ concederet invenire. Vir itaque Domini scientiam tutam defensionem constare non posse per hominem. Psalmista dicente : *Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus (Psal. cxvii, 19)* ; de adjutorio Domini confisus, hilaris et gaudens iter aggreditur, quo fuerat imperatus. Perveniens igitur ad locum, non modica inopum collecta multitudine, per opera pietatis et misericordiæ se Deo cœpit attentius commendare. Cumque in solarium cujusdam domus resedissent, et vir Domini cum suis necessaria ministrans, sollicitus circuiret, ex improvviso solarium corruit, totaque illa multitudo cum viro Dei in cellarium subterraneum cadendo devenit. Quos e vestigio pars non minima domus subsequens oppressit, sed ex Dei providentia, servi sui meritis, nulli læsionem intulit. Itaque exciti cives tanti sonitus fragore, ocius advolant undique, et non sine grandi admiratione sospites extrahunt, quos jam jamque periisse crediderunt. Quidam vero præ cæteris lapsus oppressusque periculosius, dum jam ac si mortuus defleretur ab omnibus, eductus, nulla reperitur parte corporis læsus. Sed et pincerna hominis Dei, Godecho nomine, ipsa hora bina vasa testea vino repleta præ manibus tenens, cum ruentibus pariter ruit. Sed mirum dictu ! nec sui, vel vasorum, vel vini pertulit effusionem. Quod factum mirabile idcirco divinæ clementiæ placuit demonstrare, ut panderetur mortalibus quanti apud se meriti vir sanctus iste fuerit. At vero episcopus, qui eo illum advenire compulerat, divinitus, ut creditur refrenatus, in nullo tunc ei valuit esse contrarius. Egit quippe hoc miro modo circa famulum suum divina provisio, ne mortalis hominis premeretur, judicio, quem tanto magnificare disposuit prodigio. Hinc non sopitum, sed acrius accensum est prædicti episcopi furoris incendium. Nam quamvis tunc eum s verit abire, rursus tamen Coloniæ statuto die ad se jubet redire. Interea fratribus, ut supra meminimus, pro eo sollicitis in vigiliis et ora-

(16) Alias Novesium, urbs ditionis archiepiscopalis, vulgo *Nwitz*.

tionibus, adest vir Domini improvisus. Quis, quæso, fluctus eloquentiæ, quæ lingua potest evolvere gaudium tunc factum in commune? Gloriabatur quippe non immerito humilitas gregis ex præsentia sui pastoris, quem Dominus glorificaverat admirandæ protestatione virtutis.

18. Ea tempestate, quidam Hartmannus (17), abbas Tuitiensis, dum nocte quadam somno indulsisset, tale vidit somnium, præsagium utique futurorum. Vidit igitur per visum, virum quemdam forma egregium, vultu reverendum, episcopalibus infulis decenter ornatum, a Brunwilerensi Ecclesia prodeuntem, et iter Coloniam dirigentem. Quem præcedentem, beatum Wolphelmum abbatem cum fratribus cetera cernit e vestigio subsequenter, septem psalmos cum litanis sæpius modulatis, vocibus iterantes. At ubi ad fores perventum est cubiculi episcopi quiescentis, fores obseratæ, virga præcedentis impulsæ, dicto velocius sunt apertæ. Quibus taliter intromissis, dux prævius stratam adiens recubantis, cum gravi requirit animadversione, cur tanta contra se temerarius præsumpsisset exercere. Expleto sermone, virga, quam manu gestabat, ad ultionem injuriæ graviter illum percussit in vertice. Itaque somno excitus abbas præ pavore, virum Domini certum reddit ex divina protectione et beati Nicolai consolatione. Nec falsum prorsus somnium exstitit vel inane, dum quod fratres in psalmis et litanis constitit egisse, hoc illi Dominus per visum dignatus sit revelare. Adhibet etiam certam fidem visioni exhibitio operis. Nam uno eodemque momento, ut hic illum vidit pereuti, se sensit episcopus morbo gravari. Tali ergo modo divinitus relicta, nisu frustrata illius adversatrix intentio est; morbo quippe invalescente, post dies paucos obiit, et cathedram præsulatus Seguinus vir pius obtinuit. De his ita meminisse sufficiat; nunc se ad gestorum ejus sequentia describenda articulus vertat.

19. Hic itaque Domini famulus, quæ retro sunt oblitus, in anteriora se extendens totis viribus, exemplo David prophetæ dicentis: *Domine, dilexi decorem domus tuæ et locum habitationis gloriæ tuæ* (Psal. xxv, 8); domum Dei agressus est adornare omni decoris varietate; quod quia devotissima mente concepit, mirifico effectum consummavit. Denique, ut breviter cuncta perstringam, ejus instantia vel tempore, in varios ornatus picturæ vel fabricæ seu etiam musivi operis decore, intus et extra se status extulit Brunwilerensis Ecclesiæ. Textum præterea cujusque operis versibus expressit egregiis ut liquido pateret inquirenti totius plenitudo materiei. Operæ pretium est, illud etiam non reticere, quod singulis annis vir Domini, novi ac Veteris Testamenti paginas ex integro faciebat legendo revolvi: quatuor vero Evangeliorum libros, quoniam non eo loco vel ordine, quo reliquos, competeat expleri,

A statuit quatuor temporibus recurrentibus anni in quatuor plagis claustrum singulos a singulis diaconibus recitari. Quod cujus fecerit utilitatis intuitu, vel devotionis affectu, ex subjectis ejus, super utrumque Testamentum compositis, liquet versibus. In quibus singulis annis utrisque explendis non parvipendendam annectit causam utilitatis: plurima etiam necessaria tangens, nunc personas subito decenter immutans, non electorum per verbera salutem denuntians, nunc Scripturarum suavem gustum commendans, postremo geminam in Christo naturam generis humani medicinam declarans. Hæc idcirco prælibavimus, ut cum ad talia ventum fuerit loca, intrepidus lector percurrere possit, quod se jam didicisse meminorit:

B
20. *Late diffusus sic ecclesiasticus usus,
Se Testamentis exercet in Omnipotentis,
Ut legat hæc ambo, sed et omni compleat anno,
Sicut in hebdomada psalmorum clauditur oda.
Ast hinc psallendi cum stet status, inde legendi,
Lectio quo prosit, nunquam præfatio desit,
Qua clavi limen patet ad quodcunque volumen:
Pandat ut admissio quod clamet abyssus abisso,
Admitti vero dedit ejus gratia clero,
Qui populis ipso parat hinc documenta ministro.
Sed cunctis æque non detegit intima quæque;
Quis tamen interea non abnuvit interiora.
Angelus hinc ense suspendit percutientem.
Alius infictus non lædit fulminis ictus,
Non ignis torrens, non vultus dæmonis horrens,
Captivis diræ discedunt sensibus iræ:
Vasta lues morbi, quæ sæpe supercænit orbi,
Aut non accedit, ciliisque precando recedit:
Exceptos natos quod vult pater esse paratos,
Verberibus tungi, pænisque fugacibus angi,
Queis absterrendi nocuo sunt fœdere mundi.
Sed non donorum Deus usum subtrahit horum,
Quin patrem sese per verbera improbat esse.
Si sit eis ritus legaliter hic stabilitus,
Ut sic psallatur, ceu diximus, atque legatur,
Utilitas extra patet hæc, latet altior intra.
Hunc introductus gustabit munera fructus,
Cui donat mentem Dominus gustare scientem
Fructus majoris, quam pandat, lingua saporis.
Sed nec erit, gustum qui scriptis exprimat istum;
Gustans ipse magis scio, quam sit gratia suavis,
Quam Scripturarum conservat cella sacrarum,
Et quæ diffundi si vult per climata mundi:
Quo genus humanum sit in hoc medicamine sanum;
Quod naturarum peragit compago duarum,
Dum Deus inde Pater parit, hinc parit in nubia Mater
Nil cælis illinc, nil terris clarius est hinc,
Qua specie bina componitur hæc medicina,
Christus Patresatus, Deus: ast homo Virginæ natus
Qui cum Patre Deus, sed et almo Pneumate verus,*

(17) Quintus dicitur fuisse hujus loci abbas. De Tuitiensi abbacia a B. Heriberto prope Coloniam

constructa vide Gelenium Colonix suæ lib. III, Syntagm. 14.

*Ad nos indultis pandat pia viscera culpis,
Sæcla per examen dum juste discutit. Amen.*

21. Hos versiculos beati viri ideo huic operi inserendos utile dixi, ut quomodo simpliciores plane currentis prosæ delectantur pastu, ita perfectiores enucleatius spiritualiter dicta indagantes, eorum spirituali gustu pariter reficiantur et fructu. Sæpius autem in conventu fratrum de salute disputans et suadens animarum, inter multimodas virtutum propositiones hoc modo plerumque eleemosynarum vel hospitalitatis commendabat gratiam. Oportet, inquit, ut scriptum est, et testimonium habere bonum ab his qui foris sunt (*I Tim. III, 7*), et hospitalitatem non oblivisci: dum et quosdam placuisse legamus, angelis etiam hospitio receptis. Unde magnopere vos, fratres, pauperum vel hospitem susceptioni curam impendere admoneo; quia profecto quidquid illis fidei devotione confertur, christo nimirum, qui se in paupere suscipi, in hospite colligi sult, imperditur. Ideoque maxime necessariam hospitalitatis vel eleemosynarum intuli gratiam (*Hebr. XIII, 2*; quia nec locum propagari perpendo vel inhabitantes, nisi per eleemosynas et assiduas preces. Verum, charissimi, dum alicujus in vobis boni scintillam videritis ignescere, ne vestris, quæso, meritis velitis ascribere; quoniam, ut scriptum est: *Neque volentis, neque currentis, sed Dei est miserentis* (*Rom. IX, 16*). Omnipotens quippe Deus, aspirando nos prævenit, ut bona velimus, et adjuvando subsequitur, ut possimus. Inanis enim aliter esset conatus noster, nisi divina cooperaretur et virtus. Taliter autem gratia præcurrente, et bona voluntate subsequente, quod conditoris est doni, nostri sit meriti. His et hujusmodi exhortationibus corda fratrum irrigans frequentius, ad sectandam provocabat pietatem. Lucrandis autem sedulus invigilans animabus, satagebat nil promere verbis, quod non roboraret exemplis, ne vitæ munditia prorsus discreparet a lingua. Hoc ordine nimirum hypocritarum declinabat consortium, qui verba quidem sanctorum habent, sed vitam non habent; et quos sermonibus generant, non fovent exemplis; et quos verbis ædificant, moribus et vita destruunt. Namque vir beatus non solum lingua sua suasit, sed et exemplis, moribus et vita subjectis ostendit quæcunque fidelibus suis omnipotens Deus observanda mandavit.

22. Pauperum vero illi semper fuerat maxima cura. Unde dispensatione provida xenodochio superaddidit decimas atque venita, ut absque pecunia victus eis præberentur necessaria. Jugiter illi adversus vitia pugna; quia mens ad virtutes erecta, non erat proclivis ad vitia. Radicem omnium malorum cupiditatem vel avaritiam adeo perhorrebat, ut, præter communem simplicemque victum, nil sibi prorsus quod speciale foret assumeret. Pietatis affectu potius amari quam timeri satagebat; unde jactantiam et elationem procul dubio respuebat. Nulli vero detrachere, nullum volens odire, ex

A stinctis facibus iræ vel invidiæ, elegit omnes fraterna dilectione diligere. Semper hilaris semper lætus; præferens hilaritate vultus quam sincerus et purus erga Deum et hominem ejus esset affectus. Quanquam vero jugi esset contemplatione suspensus, erat tamen singulis compassione proximus; mente minime deflectens a contemplatione, dum pietas ferretur in opere. Sic nimirum in similitudine cœlestium animalium, ante et retro oculatus, utrarumque virtutum fuerat charitate devinctus: ut dum cuilibet earum videretur intentus, proprietate tamen non careret alterius.

23. Taliter se agebat, qui Deo nil charius possidens præfererebat, ex omni cordis et animi affectu diligens Deum, omnem vero Christianum tanquam se ipsum: servans in simplicitate innocentiam, in charitate concordiam, in humilitate modestiam, in disciplinæ severitate censuram. Erga bene agentes apparere prælatus noluit, sed ut cœqualis et socius; adversus vero vitia delinquentium, promotionis suæ exercebat privilegium. Quis autem verbis valeat exprimere quanta discretionem omnia judicia sua studuerit temperare, quantavale justitia moderari? Dum etenim pro quovis delicto alicui foret inferenda correctio, primitus in se descendens, juxta illud Apostoli: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, eos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris* (*Gal. VI, 1*); tanquam proprii reatus delictum deflebat alterius. Ita nimirum mens Deo devoti pectoris omni se excoluit genere pietatis, sategens gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus (*Rom. XII, 15*), vir plane mitis et justus, sic omnibus omnia factus. Quo enim dolente non condoluit? Quis ad illius aspectum mœrorem non mutavit in gaudium? Quis ira inflammatus, illius sermone non est mitigatus? Quis iniqua cogitatione pulsatus, non illo est medente curatus? Quis consolari petiit, et consolationem non invenit? Quis vim verborum, quis efficaciam exprimat sermonum? Quis pietatem evolvere, quis charitatem valeat enarrare; in qua adeo radicans fuerat et fundatus, ut, licet nullius expers esset virtutis, hujus tamen cultor existeret specialis. Non segniter etiam animo retinens quod quanto [pluribus. Ed. P.] subjectis prælatus, tanto curis majoribus esset occupatus, studebat omnimodis Deo per contemplationem placere, exteriorum curas per idoneas quasque [personas] solemniter [scilicet, solenter] administrare. Taliter ex voto liberius vacans domino, utrobique providus gregi prospexit; intus propria vigilantia, exterius congrua providentia. At quoniam fuerat miræ mensuetudinis et discretionis; sciens quod districtio, si modum excedit, sævitiam gignit, et nimia pietas dissolutionem disciplinæ parturit, tanta inter utrumque usus est discretionem, ut nec in discreta districtio subditis recusandi laboris fieret occasio, nec nimia pietatis exhibitio disciplinæ foret immoderata remissio. Ita nempe exemplo sanctorum Patrum gressus sua-

rum instituit actionum, ut nullatenus extra limitem A justitiæ propriam sineret efflure actionem.

24 Hinc profecto felicem ac jure beatum talem dixerim virum qui et ecclesiasticæ disciplinæ vigorem fortiter tenuit, et tamen matrem virtutum discretionem nunquam deseruit. Cujus ut mores vel actus summam perstringam, fuit vita laudabilis, verbo discretus et utilis, consilio providus, moribus ornatus, affabilitate mellifluus, misericors et benignus, pronus ad veniam, tardus ad iram; per pietatis affectum, omnium condescendens necessitatibus miserorum, juxta beatum Job, pater erat pauperum (*Job* xxix, 16), mœrentium consolator, pupillarum adjutor; non despexit inopem, nec dimisit absque operimento pauperem; alios refovens verbo consolationis, alios ope relevans pietatis. Ab infantia Deum timere didicit ex utero enim secum egressa miseratio crevit. Arca cordis jugiter referta bona voluntate, nunquam vacua manus exstitit munere. Pauperum sibi apud Deum sic conciliabat patrocina, faciens sibi amicos de iniquo mammona, qui cum quandoque reciperent in æterna tabernacula (*Luc.* xvi.9). Ne autem mundum plus justo videretur diligere, mundo solummodo usus est ad necessitatem, non ad superfluam delectationem. Noxias quippe ab animo excludens delectationes, apostolicas æmulabatur traditione, corpus videlicet castigare et in servitutem redigere (*I Cor.* ix), ut extenuatum cœlestibus disciplinis vas aptum fieret sanctificationis. Noverat enim animum non posse legitimo imperio perfrui, nisi carnis motus penitus essent subjugati. Hoc denique ritu sacrificii in sui cordis penetralibus hostiam vivam sanctam, Deoque placentem se exhibuit (*Rom* xii, 1), dum singulis diebus, cum sacrosanctis corporis et sanguinis Christi mysteriis per compunctionis gratiam sese in holocaustum mactavit.

25. Exstiterat huic beatissimo viro frater germanus, Frumoldus (18) nomine, sorores sanctimoniales duæ, quarum una, Oswenda nomine, miræ simplicitatis et innocentiae fuit femina; altera vero, Berta nuncupata, litterarum plurimum emicuit scientia. Hæc (19) vitam beatæ Adelheidis, primæ Vilecensis abbatis, eleganti satis admodum stylo conscripsit, et plurimum religionis vel scientiæ suæ fructum in eodem loco dereliquit. De cujus prædicta sorore, domna videlicet Oswenda, nostris temporibus factum libet referre miraculum, omni sane laude memoria et veneratione dignissimum. Quidam frater ex cœnobio Brunwilerensi, Udo nomine, adeo pessima laborabat infirmitate, ut omnes cogentur de ejus desperare salute. Denique toto miserabiliter intumescente corpore, omnium membrorum amissa sanitate, trunco potius quam humano corpori videbatur similis, quodque maxime mortis indicium solet existere, nullum remedium illi adhibitum valuit proficere; volente, ut credimus, Do-

(18) Frumoldum et Oswennam inter alios sanctos enumerat Gelenius in fastis Coloniensibus, quos

mino demonstrare quod quanto gravior morbus, tanto potentior Omnipotens credendus est medicus. Cumque de solis ejus ageretur exsequiis, lento sopore corripitur, videtque per somnium domnam Aswendam, jam immortalitatis luce potitam, sibi assistere, compatiensque affectu, manu totum corpus permulcendo, vim doloris lenire. Inde oratorium, jacentis lecto contiguum, ingressa tertio, flexis genibus adoravit; sicque super ægrotum signum sanctæ crucis exprimens, disparuit. Illico virtus divina est subsecuta: nam post paucos dies convaluit, integra sospitate recepit. Unde nec dubium extitit, illo visa pendente, ipsius suffragantibus meritis, erutum illum de confinio mortis. Fuerat autem tam immanissimus languor, ut a planta pedum usque ad verticem in eo non esset sanitas; sed tota corporis cute subtracta, ac si veteri homine exutus, recenti corio cum salute est superindutus.

26 At vero prædictus beati Wolphelmi germanus, domnus videlicet Frumoldus, armis terrenæ militiæ exutus, se illis implicari recusavit ulterius, ut Deo servire posset expeditius. Studium itaque peregrinationis arripiens, ne exsul cœlestis fieret patriæ, omni reliquo vitæ suæ tempore longe lateque, ad promerenda sanctorum patrocina, se studuit exsiliare, uno tantum contentus servulo comite, cui tamen versa vice, ut alter Martinus, hic sæpius consuevit ministrare. Quod genus divinæ propitiationis illo pedibus jugiter exsequente nudis, adeo sæpius vidimus eum liventes plantas habere, ut nu la ratione calcamenta valeret admittere. Erat etiam ei sollemnis consuetudo, quandiu ad divinum in ecclesia assistebat officium, omnimodis alicujus vitare colloquium; sed stans, vel humi prostratus orans, tanta lacrymarum potiebatur ubertate, ut velut imbre perfusus, madidum reliquerit pavimentum. Hanc compunctionis gratiam per divinam possidens clementiam, custodem in se reliquarum deputavit esse virtutum; quia nullum penitus ei dominari novit delictum, cujus mens sedulo compungitur ad lamentum. Quis hunc fidelissimum Domini dubitaverit, servum cujus exsecutio mandatorum tam evidens meritis illius præbet testimonium? Quamvis etenim in pace præsentis vitæ consummaverit cursum, explevit tamen martyrium, satagens crucifixum habere mundum, dum carnem suam cum vitiiis et concupiscentiis crucifixit, et, Dominum fideliter sequens, mundo peregrinus exstitit. Hic cœtibus justorum, ut confidimus, conjunctus, in ecclesia propriæ possessionis quiescit sepultus. Hæc pauca prolata sufficiant ad sanctitatis testimonium beatissimi Patris Wolphelmi et Frumoldi germanorum.

27. Frat tunc temporis vir quidam genere nobilis, sed moribus nobilior, Burchardus nomine, præfectoriæ dignitatis, sed et præpotens armis, qui germanus exstitit illustrissimi viri Einetamen sanctorum catalogo ascriptos non putamus. (19) Hanc Vitam habes tomo I hujus Sæculi.

hardi (20) Wiceburgensis episcopi. Hic Evangelii non surdus auditor : *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes. et da pauperibus, et veni, sequere me* (Matth. xix, 21), relictis omnibus quæ temporaliter videbatur possidere, Kanerberch, castellum suæ munitiois, Domino consecrari fecit locum orationis. Taliter cum dives esse posset in mundo, pauper elegit esse cum Christo; plebeio habitu amictus, sanctorum perlustrabat loca, servorum Dei solerter requirens alioquia. Unde et ad notitiam famuli Dei Wolphelmi deductus, maximæ ab eo loco venerationis est habitus : et ut quondam animæ David colligata est anima Jonathæ, sic amor Dei confœdèra it utrosque. Ex hac itaque mutuæ charitatis affectione, frequenter cum solitus invisere, dulcissimos gaudebat verbi divini favos ex ore ejus percipere. Mirabatur autem supra modum tantam illi cœlitus concessam divini affluentiam verbi, ut quomodo ex supercrescente fluvio rivus, ita ex illius mellito gutture manaret sermo divinus. Sed quid mirum, quod semper animus fixus in cœlestibus, de divinis tractare malebat subtilius? Ut ergo rei ordinem prosequamur, volens Dominus pio revelare discipulo quanta perfectio lateret in magistro, talis ei nocturno silentio divinitus declaratur visio. Vidit igitur illum quem tremit tartarus, colit abyssus, cœlorum adorat exercitus, in quem desiderant prospicere ordines dignitatis angelicæ : hunc, inquam, vidit balneo impositum, manibus et officio beatissimi Wolphelmi reverenter foveri, ablui et detergi; ubi etiam circumstantes duodecim apostoli, ad miniculum ferre videbantur ministranti. Ille igitur vir præclarissimus cœlesti sibi ostensam visionem per quemdam, Meginhardum nomine, monachum, fratrem sibi satis familiarem, ad viri Dei properavit transferre notitiam. Qui sagaci animo vim somnii discutiens, cœpit diligenter investigare quid visio hæc videretur portendere. Intellexit itaque patenter se commoneri vigilanter boni servare tenorem propositi, Christo in suis omnimodis membris ministrare, juxta ipsius dicentis vocem : *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 48). Gaudebat autem vir Deo amabilis, summo electorum capiti se operibus placuisse pietatis; sed seriem actibus exsequi cupiens visionis, vice Domini balneum præparatur egenti, in cujus singula peraguntur obsequia, quæ visionis poposcerat ordo. Quibus rite completis, toto corpore mundus et sanus egressus, ex integro novis est vestibus ornatus. A quo tempore tantam gratiam meruit obtinere, ut mirabilium quoque patrator operum mereretur existere.

28. Ipso namque tempore fuit quædam mulier in territorio Brunwillerensi, Golda nomine, quæ utrorumque luminum cæcitatem se doluit incurrisse.

A Cumque omnium Illuminatori placuisset per famuli sui merita illi subvenire, sub nocturno silentio tali perfruitur visione : videbatur illi leviter dormienti, viro Dei Wolphelmo missarum solemnina celebranti assistere, ei post expletionem, manuum ejus ablu-tione oculos suos diluere, extensosque simbriis vestimentorum ejus, diu optatum lumen recepisse. Quam visionem ad nos perlatam, famulo Dei ad divina mysteria properanti humiliter suggestimus, et, ut pauperculæ mulieri compateretur, exoravimus. Qui non assensit, hoc sui non esse referens meriti, et somniis sæpe fallentibus fidem non leviter adhibendam. Sed si est, inquit, hæc visio ex se, secundo ac tertio Dominus eam dignetur revelare. Itaque corde contrito et humiliato, in jejuniis et orationibus eo constituto, eadem visio, quæ mulieri primo, apparuit secundo ac tertio. Quid plura? Tandem vir Domini nostra victus est instantia, et secreto admittitur illa, ante fores ecclesiolæ jussa consistere : quia non ei usus fuerat facile, nisi certa ex causa, frequentiam mulierum admittere. Itaque rite peractis missarum solemnibus, ut docuit visio, abluat, extersit, mox clare videns remeavit. Tunc vir sanctus, nolens virtute facti hujus humanis favoribus attoli, memor Dominicæ præceptionis, jubentis discipulis ne quoadusque tempus completeretur resurrectionis, ordinem cuiilibet panderent visionis, interdixit sum-mopere nobis id, illo in vita superstite, nulla ratione prodere, nulla necessitate detegere.

C 29. Vir itaque Domini de die in diem virtutum exuberans copia, indesinenter ad vitæ cœlestis suspirabat gaudia, quæ jam promeruisse gaudet felix ejus spiritus in Domini sui præsentia. Nam quandiu in corpore vixit, mundum corpore, non mente, inhabitavit : ibi magis habere fixum appetens animum, ubi gaudium noverat sine fine mansurum. Unde et merito dicere valebat cum Apostolo : *Nostra conversatio in cœlis est* (Phil. iii, 20). Et illud : *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus* (Hebr. xiii, 14). Cœlestis ergo patriæ incessabili flagranti amore, inter alia atque alia virtutum exercitia, tanta ei erat orationis instantia, ut quamquam omnibus floreret virtutibus, hanc tamen possidere videretur principalius. Ex cujus assiduitate hæc etiam ei inolevit devotio, ut singulis annis, dum more sanctæ et universalis Ecclesiæ jejunium observaretur quadragesimale, non solum circum-jacentia, sed et Agrippinæ Coloniae ubique sancto-rum orando invisere loca.

D 30. At, quoniam hujus rei nunc incidit mentio, libet referre grande periculum, imò miraculum, quod nobis contigit redeuntibus Coloniae e Tuitio. Beati et gloriosi confessoris Heriberti sepulcrum oratum petiveramus; redituri, puppim ascendimus; soluti a littore, admodum prospere navigabamus. Intror-

(20) Hic vulgo Ainhardus dicitur, Meginhardo successit anno 1088, et sedem Wirzburgensem difficillimis temporibus usque ad annum 1104 egre-

gie administravit. Comes Rotemburgius ad Tubarum dicitur a Bruschio, filiusque Richardi comitis.

sum nos unda jam longius rapuerat, dum ecce repente intolerabili exorta tempestate, rupta quies Rheni ab imis sedibus perturbatur, undæque in se redundantes, ad instar prominentium rupium, capitibus imminere videbantur in navi residentium. Sicque navis huc illucque vagis dilabatur undis, et nunc summo in fluctu pendens, nunc unda dehiscens terram inter fluctus aperit, turbatisque nautis præ pavore mortis, sonus hæsit in gutture vocis. Tanto nobis vallatis periculo, virum Domini in posteriori navis parte residentem, et suo more nescio quid secreti meditantem, et eorum quæ nobis venerant prorsus ignarum, adii, et mortem omnimodis imminere nuntiavi. Qui protinus ad orationem convolans, nota præsidia, sanctorum devotissime implorat suffragia, litanix supplicatione imposita. Dehinc cum crebra sanctæ crucis objectione, Salvator mundi, salva nos, cœpit canere. Qui per crucem, inquiring, et sanguinem redemisti nos, auxiliare. Hortatur dehinc, resumptis viribus constanter remigare viros, nullo metu mortis concuti, nullum ex eis asserens periturum providentia Dei. Hac exhortatione animati, et quoniam res pro anima fuerat illis, dum fortiter ad littus tendunt, viriliter æquora scindunt. Interea miserabilis clamor utriusque sexus super littus consistentium attollitur in cælum, periculum nostrum eminus intuentium. Quid multis morer? Inter confinia positi mortis et vitæ, tandem perlabimur ad locum, ubi multitudo navium latius Rheni occupaverat sinum. Quas attingentes, et ex altera in alteram transmigrantes, juxta viri Dei vocem, præter spem evasimus omnes. Verumtamen ne dubitaretur ullo modo illius nos salvatos merito, concite id rabies Rheni fluminis divino declaravit indicio. Denique ut ille beatus pedem extra puppim extulit, paulo ante divinitus suspensis fluctibus, prædæ fuit; et quæ prius onusta mergi non potuit, subsistere tanto viduata patrono nequivit, sed protinus, nobis cernentibus, submersa disparuit. Taliter per immensi mœroris præcipitium, meritis servi sui, maximi nobis gaudii Dominus contulit beneficium; dum et virtutum ejus gratiam extulit, et quod verebamur avertit.

31. Per idem tempus quadam die cum secretorum suorum consciis, oratorium, ut tunc falso credebatur, Brunwillerensis parochiæ in villa, Kyrchedoro nomine, oraturus intravit: et ecce solo prostratus, D

A fuerant, ordine exposuit. Cujus mentis dolori ille condolens, datis etiam sanctorum reliquiis, evocatum ad se direxit cum eo quemdam Hezelinum, Scarnensis (21) sedis antistitem, ut sua vice prædictum locum, quia episcopi sui diœcesis erat, Deo consecraret, et ejus servitiis manciparet. Qui libenti animo ejus obtemperans imperio, congregata multitudine fidelium, divinæ religioni dedicaverunt idem oratorium, statuente ibi duo altaria: superius quidem in honore archangeli Michaelis, inferius vero in veneratione habenda beati Martini confessoris. Hoc in facto illi nimirum cum beato Martino similis exstitit proportio virtutis, qui pari modo similiter illustratus divina revelatione, populum absolvit a diabolicæ fraudis seductione, ara destructa latronis, B qui in vice venerabatur martyris. His ita rite celebratis, redierunt uterque ad propria Deum collaudantes in jubilo.

32. Illud etiam non reticendum arbitror rei gestæ miraculum, quod vidimus fieri sub testimonio omnium fratrum, et est, fama vulgante, circumquaque notissimum. Mulier quædam, Adelheidis nomine, variis omnium membrorum languoribus oppressa, ad beati Nicolai in Brunwillerensi cœnobio limina, recuperandæ salutis gratia, est perlata. Quæ, cum detrimento omnium membrorum, occultis etiam viscerum doloribus ac non ferendis cruciatibus quatiebatur, ita ut omnis generis annonæ panem adeo fastidiret, ut non solum gustare, sed et vitaret attingere. Hæc quidem beati Nicolai meritis celerem sospitatem recepit in membris. Verumtamen occulto Dei judicio omnimodis, ut prius, abstinent edulio. Dum vero post aliquot annos divinæ clementiæ ad hac illam placuisset infirmitate absolvere, intempestæ noctis silentio tali perfruitur visu. Videbatur illi, beatissimum virum Wolphelmum panem benedixisse, et illum susceptum ab ejus venerabili manu se avide comedere. Quæ fidem adhibens visioni, sciens per eum his majora posse fieri, flebilibus vocibus panem sibi ab eo obsecrat benedici. Qui renitens totis viribus, indignum se proclamat ministrum operis hujus. Tunc videres animum viri Dei anxie perturbari; velle quidem misereri, sed palam id propter jactantiam favoremque nolle fieri. Attamen ne diutius videretur protrahere quod divinitas per eum disposuerat adimplere, allatum panem benedixit, mulieri porrexit, præsentibus nobis illa comedit. Quæ viri Dei meritis ex integro sanitati restituta, omni, quoad vixit, tempore ibidem cœlesiæ usibus tanto commodius ac devotius studuit deservire, quanto præ aliis multiplicius ac differentius gratias sanitatum meruit obtinere. Vir autem Domini, quantum tam præclaris et eximiis polleret virtutibus, nunquam tamen illius elationi succubuit animus, non gloriandum recolens ex virtute signorum, sed ex consortio col-

(21) Scardonensis, restituendum esse putat Henschelius, eo quod ejus nominis sedes episcopalis sit in Dalmatia. cujus forte titulo donatus fuerit

ille episcopus, quem chorepiscopum Coloniensem appellat.

lectorum. Quis vero singulatim queat referre A
tam genera, in diversis per illum languentibus
ta miseratione divina? Sæpius enim, illo vi-
), est indulta ægrotantibus salus, quod tamen
quo sibi imputari prorsus non patiebatur. Suf-
e pluribus ista fidelibus ex illius memorata
bus. Nunc ad referendum, qualis ei fuerit de
ta transitus, dirigatur articulus.

Post innumera divinæ per illum operationis
a beneficia, volens pius Dominus servi sui
ari gemitus et suspiria, crebro dicentis cum
eta: *Quando veniam et apparebo ante faciem
vostri?* (*Psal. xli, 3*) Satiabor, dum manifestabi-
ria ejus (*Psal. xvi, 15*); placuit ei hoc ordine,
utionis suæ tempus revelare. Quodam die tem-
neridiano, pro consuetudine, illo, non jacen-
sedendo dormiente, speciosissimus per visum B
s ei astitit, et ut se quantocius sequi festina-
monuit. Qui comitatus euntem, angelico ductu
a perducitur amœnissima, omni decoris varie-
rnanantia, incomparabili lucis splendore mican-
tius etiam suavitatis odore redolentia. Ibi
is illi diversarum habitaculis mansionum,
us nimirum a Domino promissarum tandem
ddam illum angelus magnæ venustatis et pro-
tis introduxit ædificium, cujus intus et extra
mplari jubetur diligenter ornatum; hunc sibi
onis locum divinitus esse prænuntians desti-
t: Quem, inquit, quanto studiosius ac ve-
is exornaveris, tanto jucundius ac feliciter in
ptione illo frueris. Taliter angelico affatu de
nis gloriæ felicitate commonitus, evigilans, C
im quibusdam visum indicat fratribus ad-
procul dubio se quantocius dissolvendum.
miro modo animo consternati, utpote, cujus
r fuerant beneficia pietatis experti, de illius
o amissione intolerabili torquebantur affli-
). Verum certius hunc colligere cupientes diem
at, eum cum visione notantes; quam anni re-
circulo ipsa die carnis solvi contigit ergastu-
o cœlitus ei fuerat visio oblata. Unde patuit,
hantasticam illusionem, sed veram fuisse vi-
a, quæ tam evidentem et viri Dei dissolutionem
et cœlestem ei designavit mansionem.

Per continuum itaque illius anni spatium, non
ter dormiendo, sed solerter bonis operibus in-
ndo, Domini sui adventum expectabat, atque D
rvis suis talentum sibi creditum erogabat.
autem vis divina amoris cor ejus penetrave-
t etiam si nollet de Deo loqui, silere non pos-
sumque id solito instantius atque ferventius
t, proinde nonnulli cœperunt fastidire minus-
benter audire, Quod ille perpendens, non se
a subtraxit intentione; sed volens eos resipi-
i, illud Apostoli crebra inculcabat repetitione;
*Et nos, quos iterum parturio, donec formetur
vobis in vobis* (*Gal. iv, 19*). Hæc quippe dicebat,

quia quos jam prædicando pepererat, reformando
gemeas iterum parturiebat, illud subjungens: *Mihi
quidem non pigrum, vobis autem necessarium* (*Phil.
iii, 1*). Dum vero quadam die paterna se minus cer-
neret admonitione proficere, Spiritum sanctum tota
concipiens mente in hæc verba prorupit Amos pro-
phetæ; imo, ut potius postmodum rerum probavit
eventus, ipse spiritu tactus prophetia: *Venient, in-
quit, dies, dicit Dominus, et mittam famem in vos:
non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi
verbum Dei* (*Amos viii, 11*). Noverat, procul dubio,
quod sicuti fames est carnis subtractum subsidium
corporis, ita fames est mentis silentium vel amissio
divinæ colloctionis. Unde futura eis quasi jam
præterita narrans: Noveritis, asserebat, quod absque
dubio in quibus nunc vobis onerosus existo, vel
fastidium genero, summo ea vobis quandoque, non
tamen effectum habituris, futura desiderio. *Ego
enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat*
(*II Tim. iv, 6*). Hæc idcirco non prætereunda pu-
tavi, ne incassum prolata hæc verba credantur
hominis Dei, dum omne quod locutus est verbum,
aut impletum, aut in futuro non ambigamus im-
plendum.

35. Licet autem jam ultimam duceret ætatem,
nullatenus tamen propositi sui passus est infirmare
rigorem, indulgentius vivendo, labore remisso.
Exiguum quippe reputabat præsentis temporis la-
borem, ad superventuræ gloriæ recompensatio-
nem. Quapropter nec longævitate temporis, nec
difficultate causabatur laboris; sed potius omni-
modis apponens labori laborem, angelicam exsequi
studebat exhortationem. At vero, imminente jam
ejus migratione, ubi se sensit repente viribus desti-
tuit, infirmitate gravari, evocatum, reverendissi-
mum abbatem cœnobii beati Pantaleonis mar-
tyris, nomine Herimannum, totius honestatis et reli-
gionis virum, olei sacraei se fecit liquore perungi.
Paucis dehinc evolutis diebus, primo lucis crepusculo,
decimo Kalendas Maii, viam universæ carnis in-
gressus obiit et gaudium Domini sui felix feliciter in-
troivit. Floruit autem temporibus secundi Henrici
imperatoris, qui monarchiam regni obtinuit post
decessum tertii Ottonis tempore, beati Heriberti,
sanctæ Coloniensis Ecclesiæ archiepiscopi, et vixit
usque ad tricesimum tertium annum quarti Henrici
imperatoris, cujus pater exstitit tertius Henricus.
avus imperator Conradus. Transiit autem plenus
dierum, omniumque profectibus operum bonorum,
anno millesimo nonagesimo primo Dominicæ Incar-
nationis. Cujus obitu comperto Herimannus (22),
tunc temporis archiepiscopus Coloniensis, exsequiis
ejus summopere satagens devotionis obsequium im-
pendere, ad sepeliendum eum devotus occurrit. Cujus
exemplo religiosorum virorum etiam turba conflu-
xit; inter quos præcipui et illustriores habebantur ab-
bates, Herimannus videlicet, supra memorati cœno-

) Hujus scilicet nominis III qui Sewino successit anno 1089 ad 1099.

bii Sancti Pantaleonis, et Reginhardus bonæ memoriæ Sigebergensis; qui utrique famulum Domini summo semper coluere studio pietatis. Expletis itaque ab archiepiscopo pro ejus veneranda memoria missarum solemnibus, ubi sacrosanctum corpusculum deponi debuit in sepulcrum, accedens per se, amictum amovit quo sacer ejus velabatur aspectus: et ecce, mirum dictu! cum esset jam triduanus mortuus, apparuit non defuncti more pallidus; sed roseo colore perfusus, gratia plenus, et veluti roscidulis guttis sudore respersus; quo præclaro viso miraculo, plerique flevere præ gaudio. Ad circumstantes vero conversus episcopus: En, inquit, Patres dilectissimi, quam devotus hic fuerit Domini servus, quem tanta ac talis commendat gratia vultus. His a præsule peroratis, cum debita veneratione secus beati Petri apostoli altare decenter traditur sepulturæ. Ibi suffragantibus meritis ejus, fidelium exaudiuntur vota, infirmis impenduntur beneficia, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui una cum Patre et Spiritu sancto est honor, potestas et gloria per infinita sæcula seculorum. Amen.

36. Itaque veluti magno mari emenso præsentis historiæ pelago, jam quasi littus cernentes respiramus, dum quædam solum de miraculis ejus referenda superesse videmus, Satagendum est ergo ut portum teneamus, cursum consummemus; quoniam, sicuti solent solem obducere nubes, sic pigri, desidesque scriptores, utilium rerum sæpe subtrahunt cognitiones. Aggrediamur itaque referre miracula quæ post obitum ejus divina per eum sunt celebrata virtute. In territorio Brunwilerensi mulier quædam Wazela nomine, dum quadam die ad opus consedisset textile, tam crudeli ex improvise utrumque manuum torqueri cæpit vexatione, ut clamore diræ vocis cives cogere tur excire. Ex cujus immanitate doloris, paralysis obnoxia credebatur passioni. Subito namque adeo inutilis est reddita manibus, ut ad nullos eas valeret usus applicare. Quo magis magisque ingravescente morbo, præ nimia doloris contritione inter manus tenentium obdormivit, et hujusmodi lenis vocis sonum dulciter audit: Quid sopore deprimeris? Si præsentis passionis carere volueris, surge velocius, et cum oblatione cerei domini Wolphelmi adito sepulcrum. Illius enim meritis es gaudio potitura salutis. Quæ, alacri fide, promptaque devotione jubenti, satagens obedire, ardente sepulcrum invisit cereo, nec beati Patris diffidens meritis, nec dictis credere cunctata monentis, Quæ ubi ad orationem procubuit, post pusillum sana surrexit, et, gratias agens Deo, sospes ac lætæ recessit.

37. Frater quidam ex cœnobio Brunwilerensi, Heribertus nomine, post obitum beati Wolphelmi in Daciam (23) provinciam fuerat transmissus, cum aliis quibusdam, religionis monasticæ gratia, fratribus. Ubi cum aliquantisper commoratus esset, et

A jam reditum ei persuaderet animus, comitantibus secum viris honestis ac religiosis, iter est aggressus. Cumque ad mare pervenissent, piratis insidiantibus, et die noctueque maris sinum occupantibus, ferme per dies novem negabatur transitus. Unde nimia cordis contritione omnes pariter afflicti, ut propitius adesse dignaretur Dominus se invocantibus, intempe precabantur visceribus. Nec distulit pius Dominus suorum vota fidelium, concite largiendo subsidium. Adest namque prædicto fratri sub noctis silentio beatus Wolphelmus ter visum, in crastinum jubens accelerare transitum, mare pacatum, hostium denuntians impetum refrenatum. In memoriam vero suæ liberationis, ter ternis psalmis cultor ille sanctæ Trinitatis, Domino vota persolvi jussit jubilationis. Taliter hostium sublata formidine, non modicum gaudium sumpsere ex divina revelatione, et marinis se læti ingerunt fluctibus, piratis minime nocere valentibus. Hoc ordine per servi sui merita ab imminentibus malorum procellis eruti, divinæ gratias agunt liberationi. Quod et ab ipso fratre, qui pertulit, agnovimus, fideli narratione retulimus.

B 38. Eodem tempore claudus quidam, Willemanus nomine, ex villa loco Brunwilerensi contigua, Polheim videlicet nuncupata, obtentu beati Wolphelmi, diu negata membrorum recepit officia. Tempore quippe quadragesimali, ad locum accedens sepulcri, quo salutis arderet desiderio, cordis promebat gemitu: quo salutis ducebatur gemitu, cordis illius declarabat afflictio. Denique ad Deum tota intentione conversus, lacrymosis precabatur suspiriis, ut servi sui meritis sospitatem mereretur in membris. Nec spes sefellit, cui fides incitamentum præbuit. Citius enim dictu claruit, cujus sanctitatis vel meriti vir beatus exstiterit. Repente enim diu contracti se cœperunt extendere nervi, et venarum meatus vitalis sanguinis infusione repleri, et membra prius præmortua, in pristinum vigorem restitui. Quid longius morer? Sentiens homo divinam in se operari virtutem, lento conamine assurgere nitens, quanquam adhuc nutante gressu, in pedes constitit et quæ circa se acta fuerant præsentibus fideliter disseruit. Quorum manibus sustentatus, et huc illucque deductus, ut res innotuit fratribus, magnifice laudatur et glorificatur Deus, qui in sanctis suis mirabilis est (*Psal. LVII, 36*) et gloriosus (*Dan. III, 52*), faciens mirabilia solus (*Psal. LXXI, 18*). Ad indicium vero tanti miraculi, sustentatorii illius baculi super sepulcrum beatissimi viri multo tempore mansere suspensi.

C 39. Alio ferme tempore huic miraculo accidit consimile, quod quando qualiterve sit factum, libet referre. De villa Geroldeshoven, mulier omnimodis contracta ad sæpe memoratum locum ab amicis est deducta. Hæc sedulo ibidem incubans precibus, templi limina frequentabat attentius: existente autem sacratissima beati Petri apostolorum principis so-

lemnitate, et hanc cum reliquo vulgo tantis contigit A
interesse solemnibus. Quæ largiter flens, et longa
suspiria trahens, ante sepulcrum beati viri proster-
nitur, miseram se ac infelicem nimium conquerit-
ur; cujus nec preces mererentur admitti, nec cor-
poris incommoda solvi. Sed qui quondam mulieris
Chananæ, et hujus voluit preces differre, ut im-
portunum illius desiderium, fidei esset experimen-
tum. At vero quoniam beati viri meritis salvari
posse non hæsitavit, sed in fide postulans perseve-

ravit, effectum meruit. Erecta quippe divinitus, ex-
clamavit, omniumque silentium clamoribus rupit.
Ubi enim ossibus ossa se conjungere disjuncta, et ner-
vorum contractio juncturarum fiebat connexio, non
est mirandum quod fragilior mulieris sexus expavit
animus. Exsurgens itaque a pavimento, recepto vi-
gore, incolumis prævaluit ad propria remeare. Ta-
libus miraculorum effectibus veraciter cum Christo
se vivere mundo testatur vir iste beatus. Amen.

BEATI WOLPHELMII OPUSCULUM DE SACRAMENTO ALTARIS.

(Exstat, supra Vitæ B. Wolphelmi num. 10.)

VERSUS DE UTROQUE TESTAMENTO.

(Illos quoque Vitæ inseruit Conradus, quos, ut opusculum De sacramento altaris, propter connexionem
qua textui adhærent, seorsim edere noluimus.)

SÆCULO UNDECIMO EXEUNTE, DUODECIMO INEUNTE

EKKEHARDI URAUGIENSIS CHRONICA,

EDENTE V. CL. G. WAITZ PROF. PUBL. KILON.

PERTZII PRÆFATIO

MONUMENTORUM GERMANIÆ HISTORICORUM TOMO VIII PRÆFIXA.

Scriptores tomo superiori editos, quos sæculo undecimo historiam universalem tradidisse vidimus, jam qui eandem usque ad Conradi III regnum produxerunt Ekkehardus, Siebertus, annalista Brphtensis et Sazo excipiunt. Quorum primo loco primaque vice tenebris ereptus Ekkehardus Uraugiensis prodit. Cujus edendi cum jam ante viginti annos tiam quærerem, felici ave contigit, ut codices præstantissimos, quorum ope Annales Heinrici IV et V imperatorum integritati restituerentur, tum vero et codicem autographum priori Chronici parti restituendæ necessarium, et alterum autographum, quo Chronicon ante æque ignotum imperatorum habebatur, editioni nostræ vindicarem, et ita subsidiis ditissimis collectis, fontibus quoque unde Ekkehardus hauserat, passim indicatis, codices in classes suas secernere, novæque editionis consilium et rationem in Annalibus nostris t. VII, pagg. 409-509, proponere possem. Via igitur patefacta, editionem inceptam Waitzio nostro, quem post sexennium Monumentis Germaniæ summo cum fructu dicatum jam professoris historiarum publici munus in universitate Kiloniensi ornare gaudemus absolvendam commissi et indefessi ejus opera absolutam lectoribus nostris hodie propono. Opere typis expressio, cum mense Septembri anni superioris Pragæ adirem, in Museo Bohemico primus codicis cujusdam incogniti et sæculo XII scripti quaternio in manus venit, quo principium Chronici Ekkehardiani usque ad Phoronei circiter

tempora legi; quem igitur codicibus infra pagg. 14-15 recensitis addas velim. Sigebertus Gemblacensis, paratis editioni novæ subsidiis multis at haud sufficientibus, Betmannum nostrum restauratorem nactus est. Qui dum Bruzellis in codicem olim Gemblacensem incidit, ipsum Sigeberti et Anselmi autographum esse agnovit, nec solum editionis vere novæ fundamentum posuit, sed supplementa, auctaria, continuationes una cum Roberti de Monte Chronico æque ex autographo descripto adjecit, ex quibus nostrates exterosque historiæ studiosos plurimum emolumenti capturos confidimus. Annales Brpshesfurtenses paucis tantum paginis comprehensos ex codice autographo luci dedi. Annalista Saxo, cui æque codex autographus, Parisiis anno 1827 a me primo evolutus, fundamento datus est, Waitzii opera lectu restituto, fontibus historiæ in margine indicatis, majore quam hucusque fieri solebat fructu historiæ undecimi et duodecimi sæculi investigandæ adhibebitur.

Dabam Berolini in Bibliotheca Regia a. d. iv Kal. Julias a. 1844.

V. CL. G. WAITZ PROCEMIUM.

Ekkehardi historiographi, sæculo xi exeunte, xii A ineunte celeberrimi, memoriam nostra ætate oblivione fere obrutam vidimus, ita ut, cum Herimannus, Lambertus, Marianus, Bernoldus, Sigebertus omnium ore volverentur, illius pauci mentionem fecerint et ne hi quidem quis fuerit quæve scripserit satis edocti; in quod, libris ejus historicis editis, deinceps fieri non posse confidimus. Nam quis non primo voluminis hujus aspectu auctorem agnosceret gravissimum, qui paucis annis plura conscripserit opera iisque tam antiquam quam sui temporis historiæ amplis illustraverit commentariis? Tunc fortasse in memoriam revocet, jam in libro illo De scriptoribus ecclesiasticis, quem anonymi Mellicensis nomine afferunt, Ekkehardum laudari (1) virum admodum doctum et religiosum, « qui et suam B nihilominus chronicam scribit, » et Helmoldum ad ipsum revocare (2) tanquam auctorem qui Heinrici IV et V historiam enarraverit (3). Quod Eccardo ansam præbuisse, ut Ekkehardo opus illud tribueret annalistæ Saxonis nomine inscriptum, nonnisi

sufficiat. Nam et hunc et alios errores (4) jam Martenius refutavit (5). Post quem etiam Pezsius accusationem hujus auctoris notitiam nactus (6), neque tamen Chronici edendi consilium exsecutus est, ita ut nostra demum ætate, codicibus undique collatis, quam Ekkehardus in historia conscribenda collocaverit diligentiam quidque libris suis præstiterit, intelligi potuerit (7).

Ekkehardi vitam vero nec sic quidem satis perspectam habemus. Ubi, a quibus sit parentibus natus, nemo tradit. Trithemius solus, qui pluribus locis ipsius mentionem facit (8), canonicum eum fuisse Wormatiensem dicit (9); sed in hoc falsus esse videtur. Pergit enim, Ekkehardum jam tunc cœnobium Hirsaugiense intrare voluisse, sed voto peregrinationis ad terram sanctam suscipiendæ astrictum id perficere nequivisse ideoque mox itineri se commisisse. Quod anno 1101 factum esse ipse Chronico suo narrat. Per Bulgariam cum magno Germanorum exercitu Constantinopolim perrexit, inde Joppen navigavit, ibique mortalitatem magnam vix evasit,

NOTÆ.

(1) C. 104.

(2) I. c. 40, ap. Leibn. II, p. 574.

(3) Ex his locis et Trithemii testimonio jam Bosius (v. Struvium obs. select. ad universam rem. litter. spect. I p. 318), et Baluzius (epist. ad Schilterum, Archiv. I, p. 344) ipsius notitiam habuerunt.

(4) Nam Browerus catalogum episcoporum Hildesheimensium (Vita Godehardi ep. Hild. Mog. 1616. 4, p. 97-101), Leibnitz (SS. R. B. I. præf., n. 46-52) Chronicon epp. Hild. Ekkehardo tribuunt, quem tamen ab alio quem Helmoldus laudat diversum esse hic putat (ib. II, p. 514, n. Præf., p. 52).

(5) Collect. ampl., t. IV, p. 2, 3. Cf. Scheidt Orr. Guelf. III, p. 153, n. 30.

(6) Ex Pezjii collectaneis Mayer hausit quæ de Ekkehardo ejusque Chronico scripsit (ap. Hormayr Archiv. 1828, p. 806); quæ recentiores tantum non omnes fugisse videntur.

(7) Cf. præsertim quæ Archiv. vol. VII, p. 469-509 dicta sunt.

(8) Chron. Hirsaug. (a 1559) p. 129. Ann. Hirsaug. I, p. 278, 344, 367, 390 De SS. eccl., c. 378.

(9) p. 340: Anno prænotato magister Eckardus Wormatiensis ecclesiæ canonicus et scholasticus divino spiritu punctus, mundum cum suis pompis

et canitatibus pro Christi amore deseruit, veniensque ad Hirsaugiam, sanctæ conversationis habitum suscepit. Erat autem vir in omni genere scientiarum eruditissimus: sub cujus magisterio multi nobiles et ignobiles in omni litteratura magnifice profecerunt. Qui monachus factus, in omni puritate vitam suam instituit, et crescentibus meritis, tandem post annos undecim abbas in Uraugia primus ordinatus fuit. — Et pag. 367: Anno etiam prescripto sanctus Otto episcopus Babenbergensis, Christi servus per omnia fidelissimus, inter multa pietatis suæ studia monasterium ordinis nostri suis impensis de novo fundavit Herbipolensis diocesis, juxta Salam fluviolum, sub honore sancti martyris Laurentii, quod Uraugia nuncupatur et distat a Wirzburg tersus aquilonem sex ferme miliaribus; quod tandem perficiens, ut potuit, pro sustentatione servorum Dei dotavit, et abbatem cum monachis de Hirsaugia impetravit. Eckhardus itaque, monachus hujus cœnobia Hirsaugiensis, primus abbas in Uraugiam fuit missus a reverendissimo patre Brunone, vir in omni varietate scripturarum doctissimus, qui, sicut anno Brunonis abbatis secundo supra diximus, primum fuit canonicus et scholasticus ecclesiæ Wormatiensis, deinde monachus sub abbate Gebhardo fieri voluit, sed voto peregrinationis ad

postea obsidionem urbis tulit, etiam Hierosolimam visitavit, a. vero 1102 mari in Italiam et postea in Germaniam reversus est. Sed jam antea, a 1099, in Chronico scribendo occupatus fuit (10), et, nisi valde fallor, Bambergæ tunc temporis vixit. Nam libros quos adhibuit, eosque maximam partem rarissimos, bibliothecæ Bambergenses ipsi suppeditarunt (11), ibique codices Ekkehardi antiquissimi sunt reperti (12); illius foundationem resque ibi gestas ea narrat diligentia quæ auctorem in ipsa civitate vel diœcesi degentem arguit; monasterii denique S. Michaelis Necrologium diem mortis adnotavit. Wormatiæ vero ipse nullibi mentionem fecit, ne Hirsaugiam quidem verbo attigit, quamvis, si Trithemio fidem præberemus, ibi ex itinere redux per plures annos vixisset litteris incubuisse, quinscholæ præfuisse putandus esset. Econtra ipse Ekkehardus se aliquando Corbeix vixisse profitetur (13); id quod inter a. 1091 et a. 1107 factum sit oportet (14).

Quæ cum ita sint, Trithemium, cujus fidem sæpissime vacillare omnes consentiunt, hæc sine causa sibi persuasisse, ne dicam ex ingenio finxisse, fortasse quæ ad alterum nescio quem Ekkehardum monachum Hirsaugiensem spectent, ad Bambergensem, postea Uraugiensem, retulisse putarim præsertim cum in aliis libris nihil hac de re dicat, imo nobiscum facere videatur (15), et quomodo in illum

A perductus sit errorem non difficile sit intellectu. Nam in hoc ad rectum redit tramitem, quod Ekkehardum postea abbatem fuisse ordinatum Uraugiensem dicit. Otto enim episcopus Bambergensis in prædio suo Uraugia, in diœcesi Witzburgensi ad Salam fluvium sito, quod nunc Aurach dicitur, S. Laurentii monasterium fundavit ordinis Benedictini, quod regulæ subiecit Hirsaugiensi monachisque ex Hirsaugia assumptis tradidit (16); id quod Trithemio ansam præbuisse videtur, ut etiam abbatem Ekkehardum inde petitum esse statuat; etiam in hoc falsus, quod foundationem a. tribuat 1118, cum litteræ (17) monasterium a. 1108 inceptum, post quinque annos esse dedicatum doceant, et ipsum Ekkehardum jam a. 1117 ex S. Laurentii monasterio epistolam scripsisse videamus (18). Ab Ottone episcopo, quem summis laudibus effert et colit quasi patronum (19), quem jam antea in itineribus comitatus esse videtur (20), electus, hoc munus suscepit, monachus tunc, nisi valde fallor, monasterii S. Michaelis Bambergensis. Quot annis postea vixerit non satis constat (21); Chronicon usque ad a. 1125 continuavit, epistolam Volmaro Hirsaugiensi, si Trithemio fides, a. 1129 scripsit (22); tunc jam per triginta annos litteris operam navaverat, ideoque ætatem fere senilem attigisse videtur. D. 23 Januarii (23) mortuus est (24).

NOTÆ.

terram sanctam adstrictus, satisfacere illa vice desiderio suo non potuit. Reversus tandem de partibus transmarinis, ad Hirsaugiam rediit, et habitum monachi sub venerabili abbate Brunone suscepit. Postremo factus abbas in memorato cœnobio Uraugiensi, regularis disciplinæ observantiam, quam in Hirsaugia didicit, in omni vita sua tam in se quam in commissis sibi subditis diligentissimè custodivit. Erat enim fundatus in timore Domini, et in ejus mandatis singulari devotione studiosus, quippe cui nihil dulcius fuit unquam in omni vita sua quam divinis nocte simul ac die vacare obsequiis. Qui cum esset in omni varietate scripturarum eruditus, nequaquam inertis vacabat otio, sed quoties sibi licebat a curis respirare temporalibus, aut legit aliquid boni et sancti, in quo ipse proficeret, aut scripsit quidpiam utiliter, quod legentes edificaret. Rerum quippe temporalium inopiam magnam sustinuit, sed humilitate, patientia cæterarumque virtutum plenitudine dives fuit.

(10) V. infra, n. 27.

(11) V. infra, col. 441-444.

(12) V. infra, col. 439, 440, 444-446.

(13) V. præfationem ad Erkembertum, col. 449.

(14) Nam his annis Marquardus abbas fuit; v.

Ann. S. h. a.

(15) Nam in priore Chron. Hirsaug (Bas. 1859), p. 129: *Eckhartus*, inquit, *venerabilis monachus sepe dicti monasterii Montis monachorum, etc.*, etc., ubi Bambergense monasterium S. Michaelis in Monte intelligendum est.

(16) Hoc epistola docet ab Ekkehardo cæterisque monachis Uraugiensibus ad Volmarum abbatem Hirsaugiensem scripta, quam Trithemius l. I, p. 390 exhibet: *Dignissimæ reverentiæ reverendissimæque dignitatis viro, domino Volmaro Hirsaugiensi abbati, eisdemque præcipuis nimirum membris capituli summi, frater Eckardus cæteraque sancti Laurentii perexigua familia, si qui valent orationum vel servitutis pauperum ænia. Spirituali plurimarum filiarum matri Hirsaugiæ,*

C *nondum ad incrementum perducta gratias agit ingentes filia cæteris jure despectior Uraugia; arbitris etiam internis semper implorat præmia pro beneficiis scilicet nobis a vestra clementia gratis impensis, per quæ tam erga nos quam super cunctos necessitates patientes materna viscera recludere solentis. Ad hæc iterum iterumque pedibus vestris advoluti mente et spiritu petitionem nostram continuam auribus clementiæ vestræ suggerere non cessamus, quatenus novellam plantationem vineæ Domini Sabaoth, quam apud nos initiastis, neglectui non tradatis, sed servo Domini Oltoni episcopo, cujus legatione fungimur, hanc suæ charitatis vicissitudinem rependentes, ad quem nobis ad præsens seniore destinatis, quem vos seniore notaveritis; cujus apud nos irrigetur solertia quod benigne plantastis. Remissimus etiam fratrem præsentem Conradum, paupertatem nostram tædio habentem vestrasque spirituales divitias spiritu fervente sitientem, testimonium illi perhibentes.*

D

(17) Ap. Ussermann episc. Wirceb. cod. probb., p. 29. Versio est Germanica sed antiqua diplomatæ a. 1122 dati.

(18) V. infra, col. 448-450.

(19) A. 1124, 1125.

(20) V. infra, col. 443-447.

(21) In diplomate n. 17 allato ipse non nominatur, occurrit vero in altero sine anno ap. Ludewig. SS. R. Bamb. I, p. 1124.

(22) Ann. Hirs. l. I., p. 390.

(23) Necrolog. S. Michaelis Bamberg. ap. Schannat Vind. litt. II, p. 29: x. Kal. Febr. *Eggekardus abbas S. Lauræ* (lege: *Laurentii*) *Uraugiæ*. Minus recte Ussermann (episc. Wirzb. p. 418), d. 20. Febr., i. e. x. Kal. Mart. indicare videtur.

(24) De anno non constat. A. 1130 numerus ap. Trithemium de SS. eccl., c. 378, potius ad antecedentem quam ad sequentem referendus est sententiam; cf. c. 377, 381, 383, etc. Ita quidem a vero longe recedit. Sed etiamsi aliter statueremus, tali testimonio inniti vix possemus

Ekkehardum litterarum studio excelluisse et non in uno libro operam suam collocasse, Trithemio libenter credamus, *Eckardus*, inquit (25), *primus abbas monasterii sancti Laurentii quod Uraugia dicitur, in diocesi Herbipolensi in Hircinia silva, ordinis sancti Benedicti, natione Teutonicus, vir in divinis Scripturis eruditissimus et in sæcularibus litteris nulli inter Germanos suo tempore doctorum inferior, metro excellens et prosa. Scripsit non spernendæ lectionis opuscula, quibus ingenii sui vivacitatem declaravit. De quibus ego tantum vidi opus insigne ad imitationem Boetii gemino stylo compactum, ad instructionem et consolationem monachorum et omnium fœdèlium Deum timentium valde utile et necessarium, quod prænotavit Laternam monachorum lib. v. Sermones quosdam elegantes variisque epistolas ad diversos composuit. Claruit sub Conrado tertio imperatore. Anno Domini 1130, in medio ecclesiæ præfati monasterii sepultus. De operibus vero ab Ekkehardo scriptis alio loco accuratius prosecutus est: Scripsit autem non contemnendæ auctoritatis opuscula, quibus et tunc præsentibus se utilem reddidit et memorabilem posteris commendavit; e quibus feruntur subjecta. Chronicon ab origine mundi usque ad annum Dominicæ Incarnationis 1124 inclusive volumen insigne composuit, in quo Gesta regum et imperatorum in Germania et extra ordine satis congruo digessit. Ad imitationem quoque Marci Capellæ ac Boetii Severini scripsit gemino stylo, hoc est carmine et soluta oratione, salis instructum opus, quod in tres libros divisum Laternam sive Mathiam prænotavit, in quo cujusdam Mathiæ ægrolæ plantæ Paulus, ejus in Domino adoptivus filius, artificiali quadam consolatione declinavit. Scripsit etiam ad sanctam Hildegardem abbatissam apud Bingios epistolam unam, ad sanctum Ottonem episcopum Bambergensem epistolas plures, ad Volmarum abbatem hujus monasterii Hirsaugiensis epistolas plures, ad alios quoque diversos epistolas similiter plures. Sermones etiam ad monachos suos et homilias non spernendas edidit. Cætera quæ composuit ad nostræ lectionis notitiam minime tulerunt.*

Epistola una tantum exstat, sermonum et homiliarum nullum vestigium; ne opus quidem a Trithe-

miò visum et accuratius descriptum, quod Laterna sive Mathias inscriptum fuit, hucusque innotuit, ita ut non nisi libri historici temporum injuriam fugisse videantur. Præter Chronicon vero usque ad a. 1124 deductum, Trithemius etiam brevem affert (26) historiam, qua Ekkehardus res suo tempore gestas descripsit. Accuratius vero, codicibus quotquot reperiri poterant evolutis, singula quæque ipsius opera recensere eorumque tempus definire licet.

Ultimis sæculi xi annis Ekkehardus, monachus tunc Bambergensis, Chronicon aggressus est scribendum, quod inde ab orbe condito usque ad ipsius tempora quam amplissimam rerum gestarum notitiam exhiberet, in quo colligeret quæcunque ex libris tam historicis quam biblicis theologicisque vel aliorum scriptis comportare posset; cui inter varias sæculi xi et xii historias universales primum locum summo jure tribuere mihi videor. In hoc occupatus fuit opere, ut ipse profitetur (27), a. 1099; neque tamen tam brevi tempore id absolvisse putandus est. Nam textus hac editione quamvis minutissimus plerumque typis expressus 180 explet paginas; Ekkehardi vero codex autographus (28) folia plus quam ducenta continuit. Hic, quem numero I indicavi, nunc in bibliotheca universitatis Jenensis exstat, olim vero fuit « monasterii Sancti Michaelis in monte prope Bahenberg. » Folia quædam excisa esse dolemus; cæterum genuinum et non nisi paucis mendis aspersum præbet textum, qualem Ekkehardus propria manu exaravit, hinc inde leviter correxit nonnullisque additamentis auxit. Librum integrum cum infra edamus, materiarum dispositionem, annorum computandorum rationem, aliaque quibus auctor diligentiam solertiamque probavit, lectores ipsi judicent. Subsidiarum et numero et gravitate tantum non omnes sui temporis, imo plerosque mediæ ævi scriptores, si Sigbertum illum eruditissimum excipias, antecellit. Nam (29), ut antiquitatis historiam illustraret, præter Chronica Hieronymi (30), Prosperi (31), Jordanis, Isidori et Bedæ, etiam Scripturam sacram (32), Josephum De antiquitatibus Judaicis et de bello Judaico, Eusebii Historiam ecclesiasticam ex translatione et cum continuatione Rufini, Tertulliani (33), Hieronymi (34), Augustini (35)

NOTÆ.

montum illi perhibentes quod fœdèliter nobiscum conversatus tam honori vestro quam utilitatibus nostris non segniter hactenus per omnia insudaverit. Nunc autem, ut omnimodis affirmat, obitus sui vicinitatem pertimescens, in vestro sanctissimo collegio potissime ac novissime inventri desiderat. Val-

(25) De SS. eccl. l. 1.

(26) Chron. Hirsaug. (a. 1859), p. 129.

(27) Col. 671: *temporæque pontificum Romanorum — ab hoc anno d. i. 46° — usque in millesimum nonagesimum nonum ejusdem incarnationis annum seriatim perduxit, A. d. i. 1057. — Henricus — regnare cepit, et quando hæc conscriptio facta est, anno 42° regnavit.*

(28) Quod jam Pertz, Archiv. VII, p. 472, probavit.

(29) Quæ de fontibus Chronici Uspergensis disputarunt Gretser (Op. XVII, p. 75), Semler (Versuch, p. 129), et Schumacher (Beiträge, p. 43, 44) huc pertinent; sed rem magis perturbarunt quam

leat, vigeat et in æternum coram Christo vivat sanctitas vestra, inveniat etiam nunc et semper in conspectu vestro gratiam humilitas nostra. Nota quod Ekkehardus nequam se ipsum Hirsaugiæ deguisse indeque Uraugiam missum esse dicit.

explicarunt.

(30) Integram fere præfationem ex hoc descripsit.

(31) Chronicon adhibuit tam quod dicunt consulare quam imperiale.

(32) Cui adde librum apocryphum, Judæ apostoli epistolam (col. 502).

(33) Infra, col. 645.

(34) Præsertim commentarium in Daniele diligentius evoluit (cf. col. 545 sqq.); bis etiam committit in Isaiam respexit (col. 509, 541), postea affert comm. Marcum, ubi fortasse Matthæanum intelligendum esse dixi (not. 218).

(35) Præter opus de civitate Dei, cujus præsertim

Gregorii Magni (36) opera, librosque passionum (37) adhibuit; Romanæ antiquitatis novit auctores, Salustium (38), Plinium (39), fortasse Livium (40) et Virgilium (41); multa ex Orosio sumpsit; in codice quodam Bambergensi hodieque superstite (42) historiam et epistolas Alexandri fabulosas legit, nec non Aurelium Victorem, Jordanis Historiam Gothorum (43), Gesta regum Francorum, abbreviationem Chronicorum, Pauli Diaconi librum De rebus Langobardorum (44) aliaque, quemadmodum ab Italo quodam sermone mutato, descripta sunt et interpolata. Ut Francorum historiam concinnaret, etiam Fredegarii librum secundum consuluisse videtur (45) pluraque ex Vitis S. Columbani (46) et S. Galli (47) hausit. Præterea hac libri parte etiam Vita S. Gregorii Magni (48), Bedæ operibus (49), Dicuili libro De mensura terræ (50), præsertim vero

aria usus est Romana quam Paulus diaconus composuit (51), nec non Historia miscella, quæ sæculo post ex illius opere aliisque fontibus confecta est (52) Cum ex his, præsertim ex Bedæ Martyrologio (53), multa de pontificibus Romanis repeteret, sæpe tamen ab his aliisque auctoribus in illorum ordine temporeque definiendis recessit, id quod catalogo quodam (54) duce fecisse videtur. Ubi ad sæculi noni historiam venit, fontes adiit graviore, Einhardi dico libros tam Vitam Caroli (55) quam annales, quibus Annales Laurissenses (56), Vitam Burchardi Wirzburgensis (57), monachum Sangallensem (58) aliaque (59) adjecit, postea etiam Annales Lobenses (60) adiit. Ex Rudolphi libro De translatione S. Alexandri Saxonum origines illustravit (61), quorum historiographum Widukindum (62) postea ducem habuit præstantissimum ejusque narrationem

NOTÆ.

libros 15 — 18 exscripsit (col. 505 seqq.), etiam commentarium de Genesi adhibuit (col. 726).

(36) Ejus dialogum ipse affert. (col. 796).

(37) Passionum libri (col. 671, 693, 695) et Vita Patrum (col. 760) nescio quæ afferuntur; cf. col. 668: *Ut non solum in martyrologiis attituletur, verum etiam in canone missarum et in supplicationibus lætinarium publicitus — recitetur.* Libros passionis Dionysii Areopagitæ et Alexandri papæ V. col. 668 (cf. col. 679). S. Basilii Vitam adhibuit Ekkehardus col. 711.

(38). Col. 537, 634, 640.

(39) Col. 505, 725. Cf. Col. 809, 810, 811, 812.

(40) Col. 837.

(41) Col. 655. Nescio an versus col. 607 ex Cicerone desumptus sit.

(42) De quo in Annalibus nostris (Archiv., Vol. IX) accuratius disputabo. Notandum est plurimas interpolatoris illius glossas ab Ekkehardo esse exscriptas (e. gr. col. 673 verba: *quod tunc erat signum liberationis*). Præterea errores quos jam ille commisit ne Ekkehardo tribuas cave e. c. col. 721: *Dagobertum episcopatum preposuit* (cod. Bamb. :) *Dagobertum episcopatu preponit*, col. 709-711 de pugna inter Saxones et Suevos commissa. Unum afferam exemplum quomodo codex ille a genuino textu recedat:

Paulus Diac. vi, 20.

« Liutbertum vero quem ceperat pari modo in balneo vita privavit. »

Cod. Bamb. f. 183.

« Liopertum vero quem vivum in pugna apprehenderat, misit eum in balneum et clausit regiam super ipsum, quiet pro nimio calore mortuus est. »

Ekkehardus (col. 810).

« Liopertum in pugna vivum apprehendit — misit id balneum et clausit janua super ipsum, sicque nimio calore mortuus est. »

(43) Plures Ekkehardi lectiones nonnisi ex hoc codice explicandæ sunt. Ut unum afferam: pro *familia ballthorum* codex legit: *familia ewalthorum*, unde Ekk. (col. 732): *familia Ewaldorum*, Fortasse tamen alterum possedit codicem, ex quo nomina quædam correxit. Certe Jordanis Chronicon non integrum ibi invenit.

(44) Cf. n. 49, 51.

(45) Col. 523.

(46) Col. 720.

(47) Col. 720.

(48) Col. 707, 798, 815 sqq.

(49) Præter Chronicon de sex ætatibus mundi etiam librum adhibuit, cujus illud pars est. de tem-

porum ratione (col. 555,) præterea Commentarios in Marcum et in Acta apostolorum (col. 661, 667), Martyrologium (cf. n. 53), nec non Historiam ecclesiasticam Anglorum (col. 641; cf. 666, 667), quam codex ille Bambergensis continet.

(50) Quæ ex hoc exscripsit Bedæ nomine affert, apud quem hæc non inveniri, jam Lappenberg, (Arch. VI, p. 890) monuit. Equidem quin Ekkehardo Dicuili liber ad manus fuerit, non dubito, cum plures hujus codices etiam num in Germania reperiantur, e. gr. Dresdæ Ebert. Gesch. d. Dresd. Bibl. p. 283, Vindobonæ (Endlicher cod. phil. Lat., p. 231, 232.) Facile vero, ut alia plura, etiam hos opus celeberrimo Bedæ tribui poterat.

(51) Interdum eum adhibuit textum quem codex ille Bambergensis præbet, plerumque tamen genuinum, quale in altero cod. Bambergensi hodieque legimus.

(52) Etiam ejus collectionis codex integer (26 librorum) Bambergæ asservatur (Arch. VI, 42), quem quamvis nondum viderim, Ekkehardo ad manus fuisse puto. Certe genuinum et amplum possedit librum, ex quo multa descripsit, quæ in editione vulgari omissa sunt et nonnisi ex codicibus vel Hersfeldensi vel Palatino ab editoribus afferuntur.

(53) Quod ipse affert col. 669, 674, eoque col. 674 seqq., sæpe usus est.

(54) Cf. col. 670, Maxime in annis definiendis a cæteris fontibus recedit.

(55) Cf. col. 843.

(56) Præter Annales Einhardi etiam, hos exscriptos esse, anni ostendunt 768 verba: *7 Idus Octobris. 773, 783 (in quibus tunc erant vigiliæ ascensionis)*, a. 797 initium, etc. A. 823 et 828 quædam habet quæ nonnisi in Ann. Bertinianis leguntur, sed non ex his sed ex communi fonte, ampliori Einhardi codice, descripta.

(57) Col. 837, 839.

(58) Col. 847, 853, 864, 866, 868.

(59) Locum a. 753 de coronatione Pippini non ex Reginone, quem in margine allatum vides (col. 839), sed vel ex clausula coronationis (ap. Bouquet V) descripsit, vel ex fonte quodam deperdito, qui etiam a. 799 quædam ipsi suppeditasse videri potest. Quæ ex Genealogia regum Francorum col. 871 876, 883 repetuntur, ad eam referenda sunt quæ in Chronico legitur Wirzburgensi, col. 493.

(60) Col. 871 sqq. Nota quod etiam horum codex Bambergæ exstat.

(61) Cf. Mon. SS. II, p. 673.

(62) Cf. ibid., III, p. 415.

ex libris non vulgaribus, Liudprandi (63) Richerique (64) Historiis atque Vita S. Udalrici (65), et auxit et emendavit. Inde a sæculi xi sine uberiore fonte destitutus, ea plerumque repetivit quæ in Chronico quod nominavi Wirziburgense, ex Herimanno Augiensi derivata leguntur. Ex eodem jam antea quamplurima mutuatus est. (66). — Horum auctorum narrationes more mediæ ævi scriptoribus consueto descripsit quidem tam fideliter, ut verba eorum interdum etiam tunc retineret, si a seipsis visa narrarent vel quidquam ad sua tempora referrent (67); nihilominus vero neutquam ea scripsit levitate et inconsiderantia, quam in aliis hujus ætatis operibus non raro deprehendimus. E contra rerum materia quamvis amplissima nunquam se obrui passus est, sed singula quæque apte disposuit, quæcunque de eadem re apud diversos auctores legebantur diligenter collegit (68), alia narrationem ex alia emendavit (69), auxit, supplevit, interdum etiam accuratius in unam aliamve rem investigavit (70). Quo ipsum veritatem assecutum esse non contendo, sed certe pro viribus fecit, et quod minus perspexit candide professus est (71). Prima saltem criticæ

A artis rudimenta eo posuit, quod non solum varia scriptorum testimonia perpenderit, sed nonnunquam dissonantium vitiis librorum ascribi posse putavit (72). — Præter scriptos fontes semel vel bis etiam ad ea provocavit quæ populi voce ferebantur carminibusque canebantur (73), et ubi ad tempora devenit suis propiora, plura adjecit quæ a cœvis accepisse credendus est, ea potissimum quæ res spectant Bambergenses (74). Seculi xi exeuntis historiam ipse composuit, breviter quidem et simpliciter, sed satis accurate litteris aliisque documentis usus (75); atque hac parte mentem nulli parti obnoxiam, sensum justum rectumque, patriæ amorem et eandem erga imperatorem quam erga summum pontificem reverentiam ostendit. Historiam, ut supra jam dixi, a. 1099 vel sequenti composuit brevique itineris sacri his annis suscepti narratione finivit, quam ex epistola quodam hausit cruciferorum (76).

B Ita vero in codice supradicto, olim Bambergensi, nunc Jenensi, non amplius exstat, sed postea ab ipso auctore mutata atque continuata. Altero vero codice, et ipso olim monasterii S. Michaelis Bam-

NOTÆ.

(63) Cf. *ibid.*, p. 272.

(64) Cf. *ibid.*, p. 566. Richeri unicum quod exstat exemplar Bambergæ inventum esse nemo nescit. Nihilominus non hunc sed alterum libri codicem Ekkehardo ad manus fuisse, non possum quin struam. Nam certe ab illo sæpe ita recedit, ut narrationem potius e memoria retulisse quam descripsisse dicendum esset; quod alicubi nusquam factum est. Præterea unum habet locum, quem Richerianum redolere ingenium omnes concedent, quem et ipse Richero tribuit (col. 900; cf. Jahrbucher l.l., p. 198), quamvis in codice illo Bambergensi non legatur; quem ab Ekkehardo confictum esse nullo modo persuaderi possum.

(65) Col. 897. Secundam illam habuit quem Gebhardo episcopo debemus; cf. Mon SS. IV p. 389, n. 14. Ruotgeri Vitam Brunonis ipsi ad manus fuisse (col. 905) non putarim.

(66) V. Col. 443.

(67) E. gr. col. 680: *Hujus memoriæ tantum delatum est, ut usque ad nostram ætatem non aliter in senatu*, etc., ex Historia miscella; col. 731: *Datiam autem dico antiquam, quam nunc Gepidæ possidere noscuntur*, ex Jordane; col. 905: *Brunonem quem pontificis summi ad ducis magni officium vidimus gerentem*, ex Widukindo. Sed quod apud alios sexcenties notandum, apud Ekkehardum ter quaterve occurrit.

(68) Luculentum ejus rei exemplum vide p. 151, ubi narrationem ex Historia miscella et Vita Gregorii diligentissime composuit. Alibi non raro singula verba ex altero fonte desumpsit.

(69) E. c. col. 918, ubi Hugonis filium recte Lotharium (ex Liudprando) neque cum auctore suo Widukindo Ludovicum dicit. — Nonnunquam vero et ipse Ekkehardus, libris male intellectis, errores commisit; e. gr. col. 630: *fertur ex hac pecunia instituisse ænodochia, quibus susciperet pauperes et peregrinos*, ubi de peregrinis auxiliis, militibus auxiliariis, apud Josephum sermo est; col. 673: *Iliadem tragediam canebat*, quia additum legebat; *tragicò indutus habitu*; col. 859, a. 786, col. 881, 882, ubi vide notas.

(70) Præsertim ordinem regum Judæorum et pontificum Romanorum definire conatus est, col. 533, 543 sqq., 668.

(71) Col. 535 (*Has igitur diversitates in hystoriis inveniens, sed neutram partem veluti nullius auctoritatis homuncio reprehendere presumes, utriusque notati opinionem, ut studiosiorem lectorem reddam cautiorem*), col. 549 (*Horum omnium conventia qualiter se habeat, studiosioribus propositam relinquamus*), col. 553 (*Sed nos forsitan stulte proponentes, nichil autem temere definire presumes, hystoriarum scriptoribus, ut par est, cedamus, hæcque studiosioribus investiganda relinquamus*), col. 557 (*Has diversas expositorum sententias — ideo posui, ut sapiens attendat et quid eligat videat*) col. 585 (*ceterum prudens lector eligat, quid sibi de his maxime placeat*), col. 662 (*Ex his prudens lector eligat quid magis sit tenendum*), col. 671 (*Hæc autem omnia non dico, quasi pro mea garrulitate prejudicium cupiens inferre a liorum me satis satique precellentium sententiæ, sed quasi pro indagandæ veritatis cupiditate, stulticiæ notandus elogio, sensum meæ denudans imprudentiæ. Ceterum sapiens quisque pro captus suo deliberet, quid pro vero tenendum dijudicet*, etc. — *melius ostendenti veluti certi et veri cupidus desiderantissime cedo*), col. 936 (*Qualiter autem super his veritas se habeat, in scriptorum ratione consistat*), col. 890 (*penes lectorem vero erit, cui magis credatur*).

(72) col. 535 (*Quod utrum vitio scriptorum provarietate numeri errantium sit depravatum vel quæ ratione sic variatum, necdum invenimus certum; — liber Regum apud nos nescio an viciatus an purus*), col. 760, 671 (*— inolerisse creditur ob incuriam et vitium scriptorum. — Unde satis intelligi potest, vitio scriptorum pro similitudine nominum ordinem esse confusum; — nullaque inveniens scriptorum negligentia vel imperitia depravata, propter numerorum varietates litteris designatorum, in quibus facile a diligentibus delinquitur, quantum magis a non attendentibus, dum aut littera pro littera ponitur vel aliqua forte subducitur*), col. 693, 694 (*Quæ de re conjici potest, successionum vices vitio scriptorum pro similitudine nominum mutatas fuisse; — si tamen vitio scriptorum liber depravatus non est*).

(73) Col. 656.

(74) Col. 928 sqq.

(75) A. 1076, 1080.

(76) V. infra, not. 278.

bergensis, qui nunc vero bibliothecæ Carlsruhanæ illatus est (77), ultima hujus Chronici pars, ab a inde 1057 continetur, eaque forma, quam omnium esse antiquissimam facile est intellectu. Nam hic textus, quem A. nominavi, iis caret mutationibus additionibusque quas Ekkehardus in codice autographo (1.) postea faciendas judicavit (78). Post a. 1099 brevis adjecta est a. 1100 et 1101 notitia, sive ab Ekkehardo, sive a codicis scriptore sit confecta. — In eodem vero volumine huic fragmento præmittitur, alia sed coæva manu nitide scriptum, breve rerum inde ab orbe condito gestarum Chronicon, ad annum usque 1057 deductum, ita ut illa Ekkehardiani libri particula hoc quodammodo excipere videatur. Certe non fortuito utrumque conjunctum esse, putarim, quamvis non unius esse operis partes inde pateat, quod cum illud jam Heinrici IV initia referat, hoc ab iisdem incipiat, sicque idem bis similibus verbis legatur. Chronicon illud dixi Wirziburgense, eo quod episcoporum Wirziburgensium ordinem ubique accurate diligenterque indicatum reperi. Prætereant tamen non omnia ex fontibus hausta sunt notissimis, Josepho, Orosio, Isidoro, Beda, Pauli Diaconi Historia Romana et Langobardorum, Fredegario, Einhardi Annalibus quibus fortasse addi possunt Rufini Historia ecclesiastica (79) et Gesta Romanorum pontificum (80), præ cæteris vero Epitome, qualem ex Herimanni Augiensis Chronico factam novimus (81), ab initio usque ad finem descripta est. Ex hoc opere in Ekkehardi Chronicon universale quamplurima transiisse patet aspectu. Cum vero eosdem plerumque fontes in utroque opere adhibitos viderem, eandem fere rerum disponendarum rationem deprehenderem, denique utrumque uno volumine conjunctum invenire, parum aberat quin etiam hanc breviorum historiam Ekkehardo tribuendam esse mihi persuaderem. Obstat tamen quod neque Fredegarii continuationem neque Gesta pontificum Romanorum in magno Chronico adornando Ekkehardus adhibet; quæ vix neglexisset, si ad manus habuisset; quod non semper idem ordo idemque sermo occurrit, denique quod Ekkehardus semel ad ea quæ in Chron-

A nico Wirziburgensi leguntur ita provocat (82), ut alienum opus satis aperte indicare videatur. Quare Chronicon Wirziburgense, quod etiam longius perductum fuisse alibi suspicatus sum (83) quodque a pluribus mediæ ævi scriptoribus (84) lectum est atque exscriptum. non inter opera sed inter præcipuos Ekkehardi fontes referendum puto (85). Quare nomen ipsius p. 17 — 32 editionis nostræ lectores deleant velim.

Jam vero ad Ekkehardum revertamur. Non diu enim in opere illo acquievit, sed mox id retractandum et continuandum suscepit. Anno 1101 iter in terram sanctam suscepit, sequenti reversus Romam adiit, ibi paschalem bannum erga Henricum imperatorem promulgantem audivi, indeque in patriam regressus est. Tunc multa viderat ipse vel ab aliis acceperat relatu digna, tunc præsertim de expeditione prima cruciferorum multa antea ipsi ignota collegerat. Hæc procul dubio fuit causa quod in codice quem habemus autographo a. 1098 et 1099 Historiam delevit novamque eamque fusiorum rerum tunc gestarum narrationem exorsus est (86), quam sive calamo continuo sive temporis decursu ad a. usque 1106 continuavit. Hac libri parte magis Ecclesiæ favet, non Heinrici imperatoris, sed filiorum rebellium partes agit (87), præsertim quintum Henricum, cujus primæ curiæ a 1105 Northusæ aderat (88), laudibus effert. Eodem sensu tunc etiam in prima libri parte quædam vel delevit vel mutavit (89), hinc inde etiam errorem correxerit (90).

C Neque tamen in his substituit auctor. Heinrico quarto seni exoso successerat juvenis Henricus V. qui, patre, mortuo, Ecclesiæ et imperii unitatem restituere videbatur, ideoque summo plausu ab omnibus est exceptus. Hoc etiam Ekkehardum movit, ut stylo quietem denegaret eumque Heinrici laudibus describendis libentissime voveret. Hoc ipse prælatione profitetur, quam Heinrico nondum imperatore, imo rege vix constituto, id est a. 1106 vel 1107 scriptam esse patet (91). Hanc sequitur anni 1106 Historia ampla et, nisi valde fallor, in mediis motibus scripta. Nam Henricum IV verbis acerbissimis

NOTÆ.

(77) V. infra, col. 485.

(78) V. a. 1072, 1085, 1096, 1097, 1098, 1099.

(79) Col. 472.

(80) Col. 482.

(81) V. Mon. SS. V, p. 73.

(82) Col. 736: *quod—in quibusdam chronicis annotatur*. Sequitur quod ibi, col. 473 475, narratur, hic vero tam cum vulgaribus cantilenis quam cum Jordanis relatione comparatur.

(83) V. quæ in præfatione ad annalistam Saxoniæ dixi.

(84) Ab annalista Saxone et in annalibus quos dicunt Wirziburgenses (Mon. SS. II, p. 239), quos rectius vocaveris S. Albani Moguntinos. Hos in Annalibus Hildesheimensibus, Erfortensibus et S. Dysibodi descriptos esse, alibi ostendam.

(85) Herimanni vero Augiensis Chronicon jam inter Ekkehardi fontes referri nequit (cf. Mon. SS. II. p. 238; III, p. 20; V. p. 73). — Ex Chronico

D Wirzburg etiam regum et imperatorum tam Carolingorum quam Saxonum genealogias sumptas esse, jam supra n. 59 dixi.

(86) V. infra, col. 972, et Archiv. VII, p. 472. Longiorem belli sacri Historiam fortasse dedisset, nisi Hierosolymis librum ejus argumenti invenisset, quem exscribere volebat (col. 972).

(87) Conradus, de quo a. 1093 scripserat: *Chuonradus filius imperatoris — patri rebellasse infamatur*, a. 1099 laudatur vir per omnia catholice et apostolicæ sedi subjectissimus, etc.

(88) V. infra, col. 991.

(89) V. supra n. 83.

(90) A. 1085; cf. a. 1072.

(91) Infra, col. 999. Totâ præfatio id ostendit. Nota præsertim verba: *Te — tandem et vix impetratum caput — Romanus a pulveri jam expergiscens orbis — Tempus, jam venisse miserendi sui testantur, de tua indole, etc. Beata erit et — gloriosior producitur ætas*

insectatur, ipsum tanquam hæresiarcham, apostatam, animarum persecutorem omnibus contumeliis dignum habet, ejusque fautores ardenti sermone perstringit. Ekkehardus tunc Ottoni Bambergensi, qui regi juniore se addixerat, adhæsit. Quem anno 1106 cum aliis regis legatis Romam missum (92) comitatus esse videtur, certe anni fine concilio Guastaliis habito adfuit (93). His temporibus, ut supra vidimus, abbas constitutus est Uraugiensis, et deinceps non solum episcopo sed etiam regi Heinrico V familiaritate conjunctus fuisse videtur.

Etenim rex eo tempore quo nuptias cum filia regis Anglici celebraturus erat Ekkehardo præcepit ut imperatorum Historiam sive Chronicon inde a Caroli Magni temporibus usque ad suam ætatem componeret. De quo ipsum audiamus auctorem, qui libro hanc præmisit præfationem.

INCIPIT PROLOGUS SEQUENTIS CHRONICI ¹ OPERIS.

Quamlibetrem publicam testatur Tullius felicem fore, si vel a sapientibus regatur, eos qui eam rexerit studere contingat sapientiæ, sine qua ipsam fortitudinem constat usque ad nomen temeritatis degenerare. Nos igitur impensius cæteris gentibus debemus gratias Deo referre, quoniam, sedatis procellis quibus hactenus quatiebamur, princeps magnæ sapientiæ magnaque pollens strenuitate ad gubernandum Romanum imperium emicuit, cui Dei dispositione univ ersus orbis tam Romanus quam Teutonicus quintus rex et quartus imperator, vir compositus multiplici virtute, feræ in bello, pius et mansuetus in pace. Cum igitur ipse resplendeat velut coruscans lucifer splendore sapientiæ et redoleat omni boni odoris suavitate, dignatus est nostræ parvitati precipere ut colligat sibi chronicum opus a temporibus Karoli Magni usque ad sua tempora, servando ubique veritatem istoriæ. Quod opus recipere cum nostrarecusaret imperitia, nos tamen compulsi deducere ad aliquem effectum sua auctoritas et benivolentia. Habes igitur, serenissime imperator, amministrante caritate chronicum opus, excerptum non nostra, set veterum chronographorum ² bis auctoritate, utinam non indignum, ne dicam oculis imperatoris, set saltem minimis lectoribus tuæ curiæ. Cum igitur tota intentio hujus libri tam Romani imperii quam Teutonicæ regni deseruiat honori, quorum regnorum conjunctio cepit a Karolo Francigena, necessarium duximus, tam nobilissimæ gentis, que habilis inventa est ad procreandos dominos Romanæ potentiæ, altius originem repetere, et sic per antiquissimæ nobilitatis generationes usque ad eundem Karolum narratione deducta, qualiter ipse capesseret rem publicam

labefactam, et qualiter deinde Romanum imperium per successiones regum istius gentis excellentissime gubernaretur, ceteris chronicis relationibus exclusis, competenti brevitæ usque ad hæc tempora digerere. Primus igitur liber ab origine Francorum per regnum ejusdem gentis tempora discurret. Secundus liber ab imperio Karoli Magni cunctorum successorum ejus regimina actusque breviter atque annos includit. Tercius autem liber orditur acta atque agenda hujus quinti Heinrici; que utinam non possent terminari aliquo fine, aut saltem terminentur post multa curricula annorum, in bona et Deo bene complacita senectute!

Incipit primus liber, ut supra indicatur, capitulo *De origine Francorum*, verbis: *Francorum gentis exordia De antiqua Trojanorum prodire prosapia. Nam*, etc. (94). Tam hæc quam sequentia plerumque cum Ekkehardi Chronico ita conveniunt, ut eundem auctorem, licet more suo nomen tacuerit, statim agnoscat. Accedit quod codex unicus chartam quoque continet ad monasterium Uraugiense spectantem, quod denique auctor ad Chronicon ante scriptum diserte provocat (98). — Hujus libri textus, quem C. nominavi, quamvis ex priori Chronico desumptus, ex singulis ejus capitibus consarcinatus, interdum tamen ab illo recedit. Primum enim ex Sigeberti Gemblacensis Chronica quamplura recedit, quibus suam ampliavit narrationem, tunc inde a medio sæculo xi, mutato rerum statu, historiam etiam mutandam duxit. Heinricus quintus patris manes placaverat pacemque inter Ecclesiam et imperium, expeditione Romana finita, felicissime stabilisse sibi visus est. Ideo etiam Ekkehardus nunc omnia vitavit quæ antiquæ discordiæ renovare poterant memoriam, eaque mitigavit quæ primo libro contra Ecclesiam, postea mutata sententia contra Heinricum IV imperatorem ejusque assecclas nimis acerbe scripserat (96). Id enim studuit, ut rerum gestarum imaginem talem Heinrico juniore porrigeret, quæ nulli parti faveret neque cujusquam animum offendere posset. Quo adductus est, ut annorum 1108 et 1106 Historiam novam scriberet, continuationemque adderet eodem animo æquo et moderato confectam.

Exstant vero præterea duæ Chronici Ekkehardiani recensiones, quæ cum C. in multis conveniunt, quamvis in aliis tam ab hoc quam a priori textu recedant. Utraque præfationem, anno 1106 præmissam, Heinrico juniore directam, exhibet, utraque textum sine annorum tabulis scriptum sed multis additionibus ex Sigeberto desumptis auctum, denique narrationem annorum 1070 sqq. præbet interdum eodem modo mutatam quo C. Cum hoc

VARIÆ LECTIONES.

¹ chon. cod. ² Chon. cod.

NOTÆ.

tua, si, etc.

(92) Infra, col. 1001.

(93) Col. 1015.

(94) Col. 713.

(95) A. 1096, n. ****, a. 1101, p. et ****; a. 1086, n. *; a. 1093, n. *; a. 1102, n. *; 220, n. ****.

(96) Cf. a. 1072, n. *; a. 1080, n. * præsertim vero a. 1108 et 1106. — Hinc inde (col. 953), n. **; a. 1083, n. *; a. 1084, a. 1085, n. ** etiam leviores errores sustulit (a. 1076, 1089).

vero iis potissimum locis animadvertatur, quibus A verba acerbiora erga Ecclesiam papasque mitigata sunt, nec pariter ubi in Heinricum IV auctor inventus erat, cum e contra a. 1106 historia animo hostilissimo scripta hic retineatur: fortasse has recensiones historia C. antiquiores, imo jam a. 1106 vel 1107 una cum præfatione illa ejusque anni narratione confectas putaris. Cui nec ipse refragarer sententiæ, nisi Sigeberti Chronicon a. demum 1112 finitum esset et nisi utramque recensionem in codicibus usque ad a. 1125 continuatam reperirem. Sigebertus quidem jam antea opus edidisse putatur (97), codices autem etiam in aliis a primæva forma recedere atque Chronicon postea ab auctore ita compositum continere videntur. — Sed recensiones hæ, quamvis inter se in plerisque conveniant, sunt tamen in quibus differant. Prior, quam D. dixi, Chronicon a. 1099 susceptum, a. 1106 finitum fundamento ponit, sed locis Sigibertianis quamplurimis ampliat. Historiam belli Hierosolymitani a. 1099 sqq. omittit et in finem voluminis rejicit, a. 1106 modo pergit supradicto, narrationem vero usque ad a. 1125 continuat. Altera, B. dicta, et ipsa primævi textus vestigia premit, Sigebertiana eadem fere quæ D. ha bet fragmenta, majores tamen illas narrationes De historia Alexandri (98), Francorum (99), Gothorum, Langobardorum, Caroli Magni Saxonumque omittit (100), nec non expeditionis cruciferorum Historiam a Chronico secernit et in singularis libri formam redigit, qui Hierosolymita (ideo H. indicatus) inscriptus et Erkemberto abbati Corbeiensi dedicatus est (101). Eidem Chronicon quoque transmisit, hac epistola libro præmissa (102):

INCIPIT PROLOGUS.

Christi familiæ fidei prudentique dispensatori Erkemberto necnon eidem formoso gregi, sub tam elegante pastore Christi martirum Stephani atque Viti excubias celebranti, frater Ekkehardus cum ceteris sancti Laurentii pauperibus. En, sarcinis propriis media interim via relictis, impositum nobis ab auctoritate vestra grande videlicet onus, Deo gratias, Christo laudes! ad metam usque detulimus, soli tantum caritati — quæ cum Deus sit, nichil nimirum nequit utrimque — digne ascribentes, quod, ipsa manum semper porrigente, tanta tantilli potuimus.

VARIÆ LECTIONES.

* reme et rimus in codice deleta. * nostram cod.

NOTÆ.

(97) Cf. quæ Bethmannus noster proœm. ad Sigeb. dixit. At certe non a. 1108, Ekkehardus Sigeberti Chronico usus est, sed a. 1106 vel sequenti; quod cum iis quæ n. 47* notavit optime convenit.

(98) Omnia inde a verbis (col. 563) *Sed quia idem Alexander — quinque postea regnavit* (col. 602, desunt.

(99) a. 366; col. 713, 725, 788, 844, 882. — Historiæ Alexandri Gothorum Saxonumque etiam in præcipuo recensionis D. codice omissæ sunt, sed post eadem manu suppletæ; v. infra, n. 168.

(100) Præterea locum (col. 668) de successione pontificum.

Ecce enim diversorum chronograforum series ab exordio mundi breviando decursas, nostrorum temporum fecibus etiam per nostri stili supplevimus officium, per hoc ipsum precepti vestri voto, quamvis non absque famæ nostræ periculo, volentes jam esse satisfactum. Igitur ob fastidii remedium & libellis opus ipsum distinguitur. Primus a conditione urbis Romæ, secundus Christiani civitate, tercius imperio Karoli, quartus illius qui adhuc superest et quintus Henricus imperator appellatus est, terminatur. Cujus enim nomini quintum incongrue librum videbatur inscribi, quem ad arbitrium uniuscujusque scriptoris constituimus finire. Addidimus quoque in fine scedula libellum quem Hierosolimitam dicimus, et perigrinationis tibimet, o Pater venerande, jam divinitus inspiratæ levamen speciale futurum non ambigimus. Unum est ergo quod votis omnibus exoptamus, quod etiam nostri laboris recompensationem summopere postulamus, quatinus volumen presens nostræ servitutis debitum in cenobio Corbeiensi perpetualiter persolvat, ac renovatæ per se pristinae societatis, quam sub sanctæ memoriæ patreque dilectissimo Marcardo consecuti sumus, monumentum in armario sancti Viti pro pauperibus sancti Laurentii posteris preletat. Ad hæc, nimio nec immerito erga reverentiam vestram* ferventes affectu caritatis, direximus unanimem nostrum vobisque per omnia nichilominus devotum Amel, priorem nostræ congregationis, qui et tibi, pater, ad vestigia Salvatoris tendenti, presentialiter nostræ a vice intimum vale faciat, ac inter utramque congregationem mediator notissimus ac testis ydoneus oplata fraternitatis nostræ ore ad os confirmare sufficiat, et si quas sunt literis neglecta, hinc inde responsa subinferat. Valere vos hic semper et in æternum vivere, nos oramus unanimes et sine intermissione.*

Quam patet epistolam Henrico V imperante scriptam esse, antequam Erkembertus abbas in Terram Sanctam profectus sit (103), inter annum igitur 1112, quo ille imperii coronam suscepit, et 1117, quo hic iter exsecutus est (104). Nichilominus codices, quibus Chronicon cum hac epistola et Hierosolymita continetur, id præbent usque ad a. 1125 deductum, neque quinque libros in præfatione indicatos et ab Helmoldo in suo exemplari lectos (105)

(101) Hujus rei mentionem faciunt Annales illi Corbeienses dubiæ fidei apud Leibnitz II, p. 306.

(102) Edita est ex codice Parisiensi (E2) a Martenio Coll. V, p. 511; et Oesterreich. Archiv. 1831; Urkundenblatt V, p. 17.

(103) Cf. Hierrsolym. p. 265.

(104) Ann. Hildesh. h. a.

(105) V. locum supra allatum II, 40: *Qui actus eorum* (Heinrici patris et filii) *et terminum schismatis hujus plenius nosse desiderat, legat historiarum magistri Egghardi librum quintum, quem ad Henricum juniores describens, bona ejus amplissimè*

accurate discernunt (106), ita ut opus quale Erkemberto transmissum sit genuinum nondum possideamus. Proxime tamen *E.* ad hoc accedere videtur. Continet enim præter epistolam etiam brevem Corbeie fundatæ notitiam (107), quam alii codices (excepto *D.* præmittunt, et textum præbet ex *D.* confectum (108), sed novissimis curis ab Ekkehardo castigatum (109). Cum nonnullis continuationis locis *E.* propius ad *C.* quam ad *D.* accedat (110), hujus quidem partem priorem antiquiorem quam *C.* habeo, sive a. 1106 ita sit confecta, sive aliquot annis post, Chronicon vero Erkemberto directum (*E.*) circa a. 1117, ergo post *C.*, quod a. 1114 finitum scimus, confectum, denique primum *D.*, postea etiam *E.* continuatione usque ad a. 1125 auctum esse statuo.

Præterea ipsi Ekkehardo, quem indefessa cura diligentiaque opus iterum iterumque pertractasse et modo hac, modo illa forma edidisse videmus, non passum quin et eam tribuam recensionem, qua Chronicon a. 1106, immutatum fere et nonnisi paucis Sigiberti fragmentis auctum, cum continuatione usque ad a. 1125 (eadem fere qua *D.*) junctum habemus (quam *B** dixi), præsertim quum etiam hanc jam in sæculi XII codicibus reperiri constet.

Continuationes hæ maximæ sunt auctoritatis atque reliquo operi longe præstant. Nam quæ auctor ipse viderat (111) vel ab æqualibus audierat (112), accurata et satis ampla narratione exposuit, etiam aliorum scriptorum opera non neglexit, sed tam Davidis Scotti historiam expeditionis Romanæ ab Heinrico V. a. 1111 et 1112 susceptæ deperditam (113), quam librum Hessonis de pace inter papam et imperatorem componenda (114) adhibuit, epistolas vero aliaque documenta, quorum compos factus est, narrationi inseruit vel breviter attulit (115). Non notempore horum annorum compositam esse historiam satis patet; a. 1106, a. 1114, denique circa a. 1117, in ea conficienda et mutanda ipsum occupatum vidimus; etiam reliquas partes, quamvis non singulis annis, temporis decursu scripsisse pu-

landus est, easque postea sæpius retractavit. — Ex his omnibus Ekkehardum non leviter rerum scriptoris munus suscepisse apparet; quem ubique non minus veritati studisse non est quod dubitemus. Id unum ei objiciendum esse videtur, quod non firmo et constanti animo res hominesque judicavit, sed vel partium studio vel regis papæ favore se ita abripi passus est, ut quæ antea scripserat, postea supprimenda duceret, et eandem rem modo sic modo aliter narraret. Quod quamvis non prorsus negem, id tamen lectores meminerint velim, res eo tempore mire fuisse turbatas et sæpissime mutatas, inter reges et pontifices Romanos paucis annis modo pacem modo acerbissimas fuisse inimicitias. Ekkehardus Ecclesiam ejusque caput pontificem

Romanum reverenter semper coluit, initio tamen etiam imperatorem jura imperii defendentem excusandum, fortasse laudandum duxit, atque in eam inclinavit sententiam quam tunc apud plures patriæ amatores viguisse constat, et papæ et imperatori, quamvis neutri in omnibus assentirent, esse obediendum. Paucis annis post, itinere sacro perfecto Romaque visitata, totus in Ecclesia partes abiit (116), Heinricum juniorem illius ope adjutum regem gaudet constitutum, postea vero et ipsum novum schisma exordientem acerbe vituperat (117), summa iterum repletur lætitia, ubi firmam pacem, Heinricum tamen vota non exsolventem, spem de nobis turbinibus sedatis, videt stabilitam (118), ipso conceptam frustrantem dolet, ideoque non potest quin regem, quem lætissimis verbis salutaverat, vix mediocri laudatione mortuum dignum judicet (119). Itaque de hominibus singulisque rebus mutavit quidem sententiam, neque tamen leviter fluctuasse, neque æquum et justum judicium, si a. 1106 Historiam in mediis turbinibus scriptam excipias, deposuisse mihi videtur.

Alexandri Magni, Gothorum, Langobardorum et Saxonum historias, quas Ekkehardus ultima Chronici recensione (*E.*) secluserat, separatim quoque edidit, iisque Vitam reginæ Mahthildis addidit, ex antiquiore illa excerptam (120), quam cum in chro-

NOTE.

ma laude extollit. ad malefacta aut omnino tacuit aut in melius interpretatus est.

(106) Liber quartus a. 801, col. 868, not. 1152, quintus a. 1106, col. 999. notantur, reliqui nonnisi majoribus litteris initialibus indicantur: *Numitor a nepotibus.* etc. col. 837 liber 2 *Boigitur tempore* etc. col. 687. liber 3. Notandum vero, priorem partem in antiquissimo recensioneis *E.* codice deperitam esse.

(107) A. 822.

(108) Cf. a. 936, 972, 1024.

(109) Cf. a. 1110, 1114, a. 1118, 1119, 1121. præsertim vero a. 1123, col. 1051.

(110) Cf. col. 1018, var. lect. 2000; col. 1017, var. lect. 1989; col. 1019, 1021.

(111) V. a. 1099. 1101. 1102. 1105. 1106. Nuptiis regalibus a. 1114. interfuisse videtur.

(112) A. 1099, 1100 (*ut adipisus* [Wigberti] ore didicimus), 1101 (*Testari solent qui allerant*), 1106 (*Referunt enim qui aderant*), 1118 (*quod multis te-*

stibus comprobamus), 1121 (*Audietur interea nec non et nunciis a Roma venientibus approbatur*). Cf. a. 1111. ex *E.*: *sicuti nobis tunc inibi presentes affirmant; quamvis nonnulli longe aliter inde sentiant.*

(113) Col. 1019, ubi etiam Willelmum Malmesburiensem hoc libro usum esse dixi. Trithemius Ekkehardi verbis exscriptis addit (Ann. Hirsaug. I. p. 349): *Iste David postea monachus factus est sub sancto Machario, primo abbate cenobii sancti Jacobi apostoli majoris, in suburbano Herbipolensis urbis.*

(114) A. 1119, col. 1041.

(115) A. 1106, 1118, 1119, 1122, 1125.

(116) Id jam Gretser sensit (Rerum variarum II, 10. Op. XVII. p. 73.).

(117) A. 1118.

(118) A. 1122.

(119) A. 1125.

(120) Archiv. VII, p. 486. Mon. SS. IV. p. 283.

nico nondum adhibuerit, fortasse postea demum est assecutus. Certe non est cur hanc collectionem in pluribus codicibus inventam alii cuidam ascribamus, præsertim cum verba (121) quibus Saxonum historiæ (122) Vita conjuncta est Mahthildis, Ekkehardianum sermonem redolere videantur.

Quamvis nullum fere mediæ ævi scriptorem operum tam numero quam gravitate Ekkehardo æquiparari posse nunc constet, diu tamen ejus nomen tenebris obrutum et oblivioni traditum fuit, quippe qui non nisi præfatione ad Heinricum V et epistola ad Erkembertum scriptis id prodiderit, cæteraque opera nulla inscriptione, nulla auctoris indicatione ornaverit. Jam vero ejus narrationem etiam ab aliis rerum Germanicarum scriptoribus exscriptam deprehendere licet. Hi enim sunt, quos ex illius libris hausisse compertum habeo: Annalista Saxo (ex *E.* et *B.*) (123), Otto Frisingensis (ex *B.*) (124), monachus Opatowicensis (125), Hel moldus (ex *e.*) (126), Chronographus Saxo (ex *a.* et *e.*) (127), Adalbertus in Vita Heinrici II imperatoris (128), Annales Vetero-Cellenses breves (ex *b.*) (129), auctor Chronici Halberstadensis (ex *b.*) (130),

A Pegaviensis monachus (ex *b.*) (131), quisquis fuerit auctor sive Godefridus sive Otto, chronoci S. Pantaleonis Coloniensis (ex *b.*) (132), Buchardus Urspergensis (133), qui chronicon (*b.*) integrum fere descripsit atque Ekkehardo per plura sæcula palmam ita præripuit, ut a recentioribus sæpissime chronicon laudetur Urspergense (134), ubi Ekkehardi liber ab illo exscriptus afferendus erat; præter Albertus Stadensis (ex *b.*) (135), Hermannus Altahensis (ex *b.*) (136), chronica — 1310. (137), Henricus ab Hervordia (138), Andreas Ratisbonensis (ex *b.*) (139), chronicon Bambergense « de Henrico II. et fundato ab ipso episcopatu Bambergensi » (140), Trithemius Staindelius. — Monachus Hamerslebensis totum Ekkehardi chronicon (*b.*?) in epitomen redigit (141); fragmenta excerpta in codice quodam Hannoverano (142) aliisque leguntur. Populorum historias etiam alibi adhibitas videmus, Saxoniam potissimum, in libello « quomodo Saxones primo venerunt ad terram Saxoniam » (143), in opusculo « de origine Suevorum » (144), in historia « Annales Vetero-Cellenses » inscripta (145); alii historiam Alexandri sibi vindicarunt, ita ut Ekkehardus in Germania

NOTÆ.

(121) Leibnitz SS. III. p. 655. Archiv. VII. p. 487, 489: *Hoc ordine Henricus rex factus, quantum et qualem rem publicam ex attenuata et dilacerata effecerit, alias, id est, in serie regum, qui querit edoceri poterit. Jam de vita et conversatione conjugis suæ Deo dilectæ feminæ aliqua pro ingenioli nostri tenuitate dicenda sunt. Si enim omnes virtutes ejus vellemus enarrare, hora deficeret, facundia Homeri vel Maronis si adesset, deficeret.*

(122) Duobus locis etiam in hanc pauca verba ex Vita Mahthildis transierunt (Leibn. p. 654: *ex uxore Hadewic dicta, et: Henricus ergo contra — de qua paulo post latius disseremus.*)

(123) Cf. Martene Coll. IV. p. 2. Schumacher Beitrage p. 57—59, Stenzel Fr. K. II. p. 110, 111. et quæ infra dicturus sum (præf. in Ann. S.

(124) Ipse ad hujus provocat testimonium VII. 7. 11. Ex Ottone Godefridus Viterb. et Albericus etiam hæc sumpserunt (cf. Stenzel II. p. 10).

(125) Cf. Meinert Wiener Jahrd. XLVIII. p. 36. Palacky Würdigung d. Bohm. Geschichtsch. p. 68.

(126) V. supra n. 105.; cf. Lappenberg Archiv. VI. p. 559.

(127) Cf. Schumacher p. 65. Archiv VII. p. 474.

(128) Mon. SS. IV. p. 788.

(129) Ap. Menchen II. p. 435. Quos circa a. 1200 scriptos esse codex ostendit autographus Lipsinsis.

(130) Additamentum recepit in codice Lipsiensis (6.) exstans (col. 937, n. *2). — Cf. jam Leibnitz II. p. 110. et Schatz in præfatione editionis suæ.

(131) Ap. Hoffmann SS. Lus. I. 1. Cujus epitome, s. XVI a monacho Hamerslebensis facta, est libellus de cœnobii Bigaug. fundatione (ib. IV.).

(132) Cf. Semler Versuch p. 108. Schumacher p. 57, 59. Stenzel II. p. 109.

(133) Priores Conradum a Lichtenau chronici Urspergensis dixerunt auctorem (primus Bruschius Monast. Germ. centuria prima 1551. fol. p. 168*); jam vero constat Burchardum præpositum (inde ad a. 1215.) integrum vel saltem maximam ejus scriptis partem; v. Christmann (*Hist. Friderici imp. magni.* Ulmæ 1790. 4. p. XII spp. XXXIII) et Braun (Not. Hist. litt. de codd. mss. in bibl. monast. ad

S. Udalricum et Afram. Aug. Vind. 1792. 4. II. p. 92 sqq.), qui dissertatione Kuhnii inedita usus est.

(134) Plures tamen antiquius chronicon in Urspergensi esse descriptum viderunt, Bellarminus (*de SS. eccl.* ed. ultima, Lutetiæ 1631. 8. p. 335), Freherus, Goldastus) v. infra n. 154), Gretserus *Rer. var.* II. 10. Op. T. XVII), Vossius (de H. L. II. 57.), Thomasius (*De plagio litter.* Lipsiæ 1673. 4. §. 585-591), Martenius (v. supr., col. 436), Struvius (*Obs. selectæ* I. 20.), Schumacher *Beitrage zur Deutschen Reichsgesch.* 1770. 4.), Adelung (*Directorium* p. 79.), ut recentiores omittam. Molleri dissertationem Altorfi 1694 non vidi.

(135) Cf. Lappenberg Archiv. VI. p. 331.

136 Cf. Archiv. VII. p. 475, Potius Hermannus quam Ekkehardi codex dicendus est, quippe qui hujus textui multa inserat ad Altahense monasterium pertinentia, nisi fallor ab Hermanno, cum hanc partem suo libro præmitteret, adjecta, et cum ipso edenda.

(137) Ineditum Guelferbytanum; cf. Ebert. Archiv. VI. p. 13.

(138) Ch. Bruns. Beitrage p. 13. Codicem habuisse videtur E. similem sed auctum et continuatum. Nam plura ex Ekkehardo affert Henricus (cujus codice usus sum Berolinensis mss. Lat. fol., n. 224) quæ illie frustra quæras, etiam usque ad Friderici II. tempora (a. 32). Ex Henrico Kornerus hausit; v. Arch. VI. p. 763. 592.

(139) Codicem in monasterio Prueffingen invenit; chron. gen. ap. Ecardum I. p. 1933; cf. p. 2071. Etiam in chron. Bavar. hoc fonte usus est (*SS. Kulpis.* ed. Chilter p. 8, 16, 17).

(140) V. cod. Hamburgensem (*Arch.* VI. p. 242.) p. 156. 157. 185.

(141) Edidit Mader Ant. Brunsw. p. 136. Leibnitz I. p. 707: cf. de ejus codice quæ Archiv IX. dicturus sum.

(142) Archiv. VIII. p. 641. ex codice quodam S. Michaelis Hildesheimensi.

(143) Ap. Ludewig Kel. mss. VIII. p. 154.

(144) Ap. Goldast SS. rerum Suevicarum.

(145) Ap. Mencken II. p. 379: *Gesta itaque Wittkindi magni ducts gloriosi reperies in historiis Caroli Magni et in chronica de origine Saxonum.*

præsertim septentrionali eadem fere habuisse videatur auctoritatem quam Herimannus in Alemania, Bajoaria et Austria, Sigebertus in Belgia et Gallia adepti erant.

Cum tantopere vulgata essent Ekkehardi opera, non mirum codices etiamnum inveniri quam plurimos. Quos tantum non omnes ad hanc editionem adornandam adhiberi potuisse, lectores mecum gavisuros esse confido. Sunt vero hi:

A Codex bibliothecæ Carlsruhanæ n.36, mbr., in-4º, plura continet opera s. XI et XII a diversis scripta (146). nunc uno volumine conjuncta, in fine f. 171-186 Chronicon Wirziburgense, f. 178-179 Ekkehardi Chronicon a. 1087-1099 (1001) (147). Utrumque a V. cl. Molter diligentissime exscriptum, postea, codice benevole nobis transmissio, et ipse contuli.

B. Inter hujus textus codices omnium est præstantissimus.

I. Jenensis, mbr, in 4º, ex bibliotheca Bosii acceptus, ibique numero 19 notatus. Continet jam 199 folia. De quo Ekkehardi autographo (148) v. Archiv. VII, p. 472 sqq. et supra p. 4.

Ib. Ita codicem Guelferhytanum chronicæ regni S. Pantaleonis dixi, Archiv. p. 643 sqq. descriptum. Ad eandem recensionem deferendus est;

2 Brugensis, olim *beate Marie de Dunis*, chart., s. xv, a Pertzio primum inventus, a Bethmanno nostro a. 1842 accuratis perlustratus; qui inde (149) a Caroli Magni temporibus Ekkehardi Chronicon ea forma repetit qua a. 1106 absolutum est, ita ut folia in codice 1 excisa ex hoc suppleri possint.

3. Vindobonensis potius Hermanni Altah. quam Ekkeh., nomine inscribendus (150).

His vero apte illi addi possunt codices in quibus huic textui continuatio a. 1125 abjecta est (b*). Omnes vel pluribus vel singulis locis monasterii Swarzhensis mentionem faciunt; quæ si ab Ekkehardo addita neget (151), illos ex hujus monasterii exemplari, quale olim exstitisse scimus (152), derivatas

esse, statui debet (153). Iluc vero, præter codicem Freheri, postea Heidelbergensem, cujus facta ignorantur (154), hi pertinent;

4. Erfangensis (155), olim Heilsbronnensis, mbr., s. XII, fol., qui id habet singulare, quod breviora illa additamenta ex Sigeberto huic recensione addita non omnia habet atque aliis quoque locis propius ad 1 accedit. Cæterum satis negligenter exaratus est, ita ut scriptor etiam a verbis mutandis aliterque disponendis non satis parceret. A. 815, 1074, 1121, Swarzhensis recepit.

5. Gothanus (156), olim S. Petri Erfuntanus, mbr., s. XII, fol., optime scriptus, qui quamvis integrum Ekkehardi contineat textum, vix tamen ipsius codicibus adscribi potest, quippe qui illum fragmentis ex Lamberto sumptis aliisque additionibus nonnullis ita ampliaverit, præterea continuatione usque ad a. 1137 auxerit, ut potius novum chronicon scriptor condidisse quam Ekkehardiani exemplar fecisse videatur. Swarzhensis monasterii fundationem referi a. 815.

Plures sunt codices qui prope ad 5 accedunt (157), inter se vero ita conveniunt, ut alterum ex altera vel plures ex eodem descriptos esse exemplari dubitari nequeat (158). Hi non solum a. 815, 1074 et 1121 Swarzhensis recipiunt, sed etiam a. 1095, 1112, ejusdem abbates memorant. Sunt vero hi:

6. Lipsiensis, mbr., s. XII, fol., de quo cf. Archiv. VII, p. 497.

7. Zizensis, olim *Liber sancte Marie in Posavia*, mbr., s. XIII, fol., non una manu diligenter satis scriptus (159), eaque continuatione insignis, quam Eccardus Annalium Bosaviensium nomine edidit. Quæ quamvis usque ad a. 1137 cum Erfurtensi (in 5) conveniat, Ekkehardi tamen textus ab hoc recedit.

8. Dresdensis (1 49) chart., s. XV—XVI, fol. (Archiv. VI, p. 223; VII, p. 499).

9. Tres codices, brevi continuatione—1169 (160) aucti: 9ª.) Dresdensis (I, 48), olim *celle S. Marie*. mbr., s. XII, fol. Archiv. VI, p. 223; VII, p. 498;

NOTÆ.

Quæ sequuntur maximam partem cum Ekkehardo conveniunt.

(146) Quæ accuratius Archiv. Vol. IX indicabo.

(147) V. supra col. 445.

(148) Antea descriptus est a Struvio Obs. selectæ I. p. 316. et Archiv. III: p. 277 spp.

(149) Initio nonnisi excerptum ex Ekkehardo aliisque fontibus præbet, postea saltem historias Francorum, Gothorum et Langobardorum omittit.

(150) V. supra n. 136.

(151) Nego vero, qui pleraque cum chron. Swarzh. conveniant, quod ad aliud revocat antiquius (LUDWIG *SS. R. Bamb.* II. p. 9-12 app.).

(152) In codice Pariensi, qui Annalistæ Saxonis compilationem continet, f. 219. (a. 1116.) hæc leguntur verba manus. XV. scripta: *Item in chronicis Busebii que in cenobio Swartzach continentur inventes clarius de altercatione episcopatus Wirtzpurgenis*: quibus aperte Ekkehardi historia indicatur.

(153) Communem omnium originem etiam singulæ probant lectiones, e. gr. col. 639, var. lect. 2490 col. 1043, var. lect. 1485, aliæque.

(154) Freherus hunc in directorio, SS. R. Germ.

D Vol. I, præmisso, chronici Swarzhensis nomine affert (cf. Goldast SS. R. Alam. I. p. 207, Apolog. pro Heinrico IV. p. 13); quem Heidelbergensi bibliothecæ illatum esse, testatur Thomasius de plagiis litterario, § 591. Nunc vero neque ibi est, neque Romæ hucusque repertus.

(155) De quo cf. Hocker bibli. Heilbronn. p. 86-88. Archiv. VII. p. 111. 496. 497.

(156) De quo cf. Jacobs Beitræge II. 386. Archiv. VII. p. 805.

(157) Cf. n. 890, col. 931, n. 238*

(158) Cf. col. 883, n. 231* et alia plura.

(159) Omittit tamen quædam a. 949, 1033, 1092, 1115.

(160) Sequuntur numeri—1184. Sine causa hoc chronicon Guidoni Calixto tributum est (cf. Archiv. I. p. 111; V, p. 687; VII, p. 499). In codice enim 9ª manu s. XVI hæc verba scripta sunt: *Calixtus papa II, ante Guido dictus, ex Burgundia comitum genere natus, hanc historiam composuit, prout in eadem historia invenies, præcipue in Vita Heinrici IV et V. Qui autem illius Historiæ scriptor usque ad a.*

9^b.) Dresdensis (F. 60.) mbr., s. xiv, fol. (*Arch. A VII*, p. 499) (161); 9^c.) Ienensis n. 63, mbr. s. xiv, fol. (*Arch. VII*, p. 498) (162).

10. Stulgartensis, hist. n. 411, fol., olim Zwifaltensis (163), mbr. s. xii, initio mancus, postea hinc inde corruptus additionibusque auctus, quæ tantum non omnes ex Bernoldo haustæ sunt (164). Præterea Swarzhahensia habet omnia quæ reliqui additque unum locum qui fortasse ad idem pertinet monasterium (165). Hunc codicem, quem accuratius descripsi *Archiv. VII*, p. 500 sqq., nactus erat.

11. Urspergensis præpositus Burchardus, cum, hoc codice descripto, Chronicon conderet usque ad a. 1229, quod in omnium manibus versatur, usus sum editione principe, quam Joannes Miller impressor Augustanus a. 1515 ex exemplari Conradi Peutingeri in monasterio Urspergensi reperto (166) curavit (167).

Chronici a. 1114 Heinrico V directi unicus, quod sciam, codex est.

C.) Cantabrigensis collegii Christi n. 373, mbr., s. xii, Ekkehardi autographus, diligenter scriptus et eleganter exornatus, quem Pertzius a. 1827 detexit accurateque (*Archiv. VII*, p. 493) descripsit. Fortasse a Mahthilde, Heinrici V uxore, in Angliam portatus, ideoque in Germania nunquam est descriptus.

D.) Hujus recensiois præcipuus est regius Parisiensis n. 4889, mbr., s. xii, fol. Historiæ Alexandri, Gothorum atque Saxonum prætermisæ erant, sed pluribus foliis insertis, postea eadem manu supplemur; quo facto, quaterniones novo ordine numerantur (168). Quod quamvis auctoris manum indicare videatur, ipsi tamen hic codex negligentius scriptus vix tribui potest. Historiam Hierosolymitanam in calce positam excipit catalogus episcoporum Hierosolymitanorum. Ex hoc descriptus esse videtur :

1099 fuerit nescitur (Götze *Merkwürdigkeiten der königl. Bibl. zu Dresden I*, n. 62 p. 483).

(161) Cf. Götze I. r. Ebert *Archiv. V*, p. 687.

(162) Cf. Struve *Obs. sel. I*, p. 313. *Archiv. III*, p. 272.

(163) De quo v. Hess. *Mon. Guelf. p. 166. Archiv. I*, p. 397; *II*, p. 310; *III*, p. 589. Codex Weingartensis, de quo cogitavit Dümge *ibid. I*, p. 43, et (Mone?) 402, nullus fuit.

(164) V. a. 694, 720, 734, 744, 926, 982, 997, 1045, 1048, 1052, 1055, 1066, 1070, 1074, 1076, 1077, 1087, 1088. Alia a. 431, 470 et 479, ex Fredegario, ut videtur, sumpta sunt, alia pauca ex aliis fontibus.

(165) A. 1076.

(166) Hoc testatur Weissung canonicus Uspersensis a. 1524; cf. Christmann I. I, p. xv n. Itaque Braun erravit (*I. I*, p. 92), qui Peutingerum codice Augustano s. xv usum esse dicit.

(167) Postea prodiit Argentorati 1537, 1540. Basileæ 1569. Argentorati 1609, fol.

(168) Inserti sunt fasciculi V, XII, XIII, XX. Pro XXV, XXVI et XXVII, scripti sunt XX, XXI, XXII, qui prisicum ordinem exprimere videntur.

(169) Cf. Sander *Bibl. Belg.*, p. 139 et *eitender Archiv. 1828*, p. 807.

PATROL. CLIV.

D2.) Codex Parisiensis, *Arsenal*, n. 6, olim *liber Viridis callis prope Bruzællam* (169), chart., s. xiv, fol. Incipit ab a. 376, titulo præmissio: *Secunda pars cronice Eusebii*. In fine leviora quædam addit (170).

E.) Ultimam libri formam exhibent duo codices :

E1.) Berolinensis Lat. n. 293, mbr., s. xii, ex fol. min., olim Havelbergensis (171) (ultima pagina legitur: *Iste liber est sancte Marie Virginis sanctique Laurentii martiris in Havelberch. Quem contulit dominus Sichebodo episcopus*; qui sedit a. 1206-1220). Codex initio septem quaternionibus (olim 24 fuerunt, nunc sunt 17) duobusque foliis destitutus est, tamque fœde habitus, ut sæpe singulæ lineæ putredine sint deletæ; alioquin bene scriptus, cœva manu hinc inde correctus atque notis quibusdam de archiepiscopis et abbatibus, Magdeburgensibus in margine ascriptis auctus (172). Quas in textum recepit.

E2.) C. regius Parisiensis n. 4889 A., olim *liber sancte Marie in Rastede* (173) Bremensis dioceseos, mbr., xiii, fol. Constat 14 quaternionibus, foliis 111, ultimo exciso. Qui cum ex E1 descriptus sit, partem illius deperditam supplet ejusque loco hinc inde afferendus est.

Classi D aut E ascribendi sunt codex cujus fragmentum Cramerus invenit ediditque (174), alius quem in S. Michaelis monasterio Hildesheimensi fuisse supra monui (175), pluresque a medii ævi scriptoribus lecti. Nihil certi comperi de codice in quadam Bohemiæ bibliotheca a V. cl. Haupt viso; neque fragmentum codicis Vindobonensis *Hist. prof. n. 645* (176) ad quam recensioem referendum sit scio. Etiam codices a Chronici Urspergensis editoribus adhibiti Ekkehardianum Chronicon continuisse videntur: c. bibl. Dalburgii episcopi Wormatiensis (177) etc. bibl. monast. Augustinorum Argenti-

NOTE.

(170) Præter breves a. 1093 et 1100 notitias etiam hos versus :

*Julius ter quina luce calebat,
Urbem cum Franci capiunt virtute potenti.
Anno milleno centesimo nec non quaterno
Urbs Achon vi capitur Tholomaida que vocitatur.
Non est urbs Accaron quam quilibet estimat Achon,
Illa Philistea, Ptolomaida dicitur ista.*

cf. de hoc codice *Archiv. VIII*, p. 356.

(171) Ibi d. 20 Jul. 1821, a nescio quo natus, iterumque a V. cl. Riedel repertus est (V : *Serapeum I*, p. 185).

(172) A. 937, 968, 981, 1004, 1013, 1023, 1051, 1063, 1076, 1099, 1107, 1113, 1119.

(173) Initio et sine quædam de libri fati scripta sunt jam pene deleta: *Hunc librum frater Conradus prior vice [n] sis redemit in Brema pro 3 fertionibus*, et alio loco: *Iste liber cronicorum a Herm. Delmenhorst prope filio pro tribus solidis et dimidio.*

(174) De fragmentis nonnullis vetustarum membranarum. Kilias 1826, 4°, p. 20 sqq.

(175) V. n. 143.

(176) Cf. *Archiv. III*, p. 189.

(177) Quæ Ladenburgi asservabatur v. Ullmann.

nensium a Cratone Mylio a. 1537 collati, alius in editione a. 1569 adornanda adhibitus.

Ultimo loco codices nominandi sunt, quibus historiæ illæ Alexandri, Gothorum, Langobardorum, Saxonum iisque conjuncta Vita Mahthildis reginæ leguntur : Vaticanus-Guelferbytanus, Monacenses duo, Wirzburgensis (178). Quibus accedit regius Parisiensis n. 6181 (Colb. 3999) chart., s. xv, quo historiæ Francorum, Gothorum, Langobardorum continentur. In aliis denique libris mss. sola Alexandri Magni historia invenitur : e. gr. Monacensi, Hannoverano (179), Weimariensi (180), Ienensi (181).

Hir subsidiis ubersimis usus id egi, ut primo loco Chronicon a. 1106 absolutum ex codice autographo quam fidelissime ederem, omnes vero correctiones, mutationes et additiones, quas Ekkehardus postea fecisse dignoscitur, accurate indicarem. Tunc con-

tinuationes subjecti, quales in codicibus *C.*, *D.*, *E.* (et *B'*) exstant, diversosque textus, ubi potui, integros retinui, leviora quibus inter se differunt aut in margine aut in notis attuli. Ultimo loco Hierosolymitam, jam a Martenio editum, recudere quidem nolui, quippe qui cum Chronico plerumque ad verbum conveniat, præfationem vero finemque cum lectoribus communicanda curavi librique formam ordinemque accurate indicavi (182). — Hanc vero Ekkehardi editionem, ad quam jam ante novem annos Haunizæ, postea Berolini me accinxi, Hannoveræ per plures annos continuatam, præcipuis codicibus partim eo transmissis partim in itineribus exscriptis, nunc in patria feliciter me absolvisse, non possum quin valde gaudeam.

Dabam Kiliæ die Paschatis a. 1843.

G. WARTZ.

NOTÆ.

memoria I, Dalburgii 1840, 4º, p. 7) et fortasse postea in Hiedelbergensem devenit.

(178) De quibus cf. Archiv. VII, p. 486-489.

(179) Archiv. VII, p. 490. 491.

(180) Ib. VIII, p. 692.

(181) Ib. p. 698.

(182) Scripsi a. 1836 dissertationem inauguralem *De Chronici Urspergensis prima parte, ejus auctore, fontibus et apud posteros auctoritate*, cujus specimen ibi impressum est. Ex qua nonnulla etiam in hanc præfationem transtuli.

CHRONICON WIRZIBURGENSE

AUCTORE, UT VIDETUR, EKKEHARDO.

Sex diebus rerum creaturam Deus formavit. C
Primo

(*H. S.*) [183] Anno 42 Octaviani Augusti Cæsaris, ex quo autem Ægyptus in provinciam redacta est et Cleopatra cum Antonio victa 29 anno, ab Urbe vero condita 752, olimpiadis 190 3, anno dominus noster Jhesus Christus in Bethelæm Judæ nascitur, transactis ab initio mundi secundum Hebraicam veritatem annis 3542, secundum 70 interpretes 5199.

Anno ejusdem 43 ⁵.

Anno 44. Augustus Tyberium et Agrippam in filios adoptavit. Herodes infantes occidit.

45. Judas Galiteus ad rebellandum Judeos cohortatur.

46. Asinius Pollio orator moritur.

47. Herodes rex Judææ magno cruciatu moritur ; pro quo Archelaus regnavit ann. 9.

48. Fames magna Romæ facta est.

50. Tyberius cæsar Dalmatas Sarmatasque subegit.

53. Jani portæ 12 annos jam ab Augusto clausæ aperiuntur.

55. Eclipsis solis facta est.

56. Archelaus in Viennam Galliæ urbem ab Augusto relegatur, et Judea tetrarchis committitur.

(*H. R.*) [184] Postquam Octavianus victor ab oriente Romam rediit, tunc primum Augustus consalutatur, eo quod publicam rem auxerit, quam ex eo 44 annos solus obtinuit ; antea enim 12 annos cum Antonio et Lepido regnavit. Hujus temporibus die natali Domini trans Tyberim de taberna meritoria fons olei per totum diem e terra fluxit. Hic erga cives clementissimus, in amicos fides extitit ; quorum præcipui erant Mecenas ob taciturnitatem, Agrippa ob modestiam laborisque patientiam. Diligebat præterea Virgilium Flaccumque poetas, liberalibus studiis tantum incumbens, ut nullus dies laboraretur, quin legeret, scriberet, declamaret, isto glorians dicto : *Urbem latericiam repperi, relinquo marmoream* ; toto corpore pulcher, sed oculi ejus ut clarissimorum syderum acies. A cujus facie dum quidam miles averteret oculos, interrogatus cur hoc faceret, respondit : *Quia lumen oculorum tuorum ferre non possum*. Obiit anno ætatis suæ 75, regni vero 56, in oppido Athellæ. Quem mortuum senatus

VARIE LECTIONES.

⁵ *Annos vacuos in sequentibus omisi.*

NOTÆ.

(183) Ita Epitomen ex Herimanni Chronico factam, qualem ex cod. Sangallensi Sighardus edidit, indico.

(184) Id est Pauli Diaconi Historia Romana.

multis modis censuit decorandum, dicens : *Utinam A aut non nasceretur aut non moreretur !*

Tiberius, privignus Augusti, regnavit ann. 23.

(*H. S.*) Anno ejusdem primo Herodes tetrarcha, magni Herodis filius, regnum Judeorum tenuit ann. 24.

2. Mathematici Urbe pelluntur.

3. Livius⁶ hystoriographus moritur. Ovidius poeta in exilio moritur.

4. Germanicus a Tyberio missus Germanos vicit. Tredecim urbes terræmotu corruerunt.

5. Germanicus cæsar moritur.

6. Fenestella poeta moritur.

7. Tyberius multos reges ad se vocatos nunquam remisit.

8. Theatrum Pompei incensum est.

9. Thyberius Drusum consortem regni fecit ; qui eodem. anno veneno periit.

12. Pilatus præses Judææ a Tyberio mittitur.

15. Dominus noster Jhesus Christus baptizatur, 30 anno secundum carnem incipiens.

16. Johannes baptista decollatur ab Herode tetrarcha.

18. Dominus passus est et resurrexit. Eclipsis solis et terremotus factus est.

19. Jacobus, frater Domini, Jherusalimorum episcopus ab apostolis ordinatus, sedit ann. 30.

20. Pilatus imaginem cæsaris in templo statuens, seditiones Judeis excitavit.

21. Sejanus præfectus Tyberium, ut Judeos delectat, cohortatur.

22. Agrippa, filius Aristoboli, cognomento Herodes, Herodem tetrarcham patrum suum Romæ accusans, a Tyberio in vincula mittitur.

23. (*H. R.*) Tyberius populum Romanum graviter afflixit, et ipse veneno periit. Iste quia Claudius Tyberius Nero dicebatur, a jocularibus Biberius Mero ob vinolentiam nominatur ; satis prudens in armis satisque fortunatus ante sumptum imperium, habens scientiam literarum, multo eloquio clarus ; sed ingenio pessimo, simulans se ea velle quæ nolle ; per se ipsum nulla bella gessit ; publice rei cum modestia præfuit, adeo ut quibusdam præsidibus provinciarum tributa augere volentibus scriberet, boni pastoris esse tondere pecus non deglobere ; sed paulatim mutatur in pejus ; nam et filios suos pluresque patricios et consulares interfecit ; resolutisque miliciæ artibus, Armenia a Parthis. Mesia a Dacis, Pannonia a Sarmatis, Gallia a finitimis gentibus direptæ sunt. Hic 23 imperii anno, ætatis 78, ingenti omnium gaudio mortuus est in Campania.

(*H. S.* — Oros.) Gaius Caligula regnavit ann. 3, menses 6, dies 8. Vir scelestissimus⁷. Hic exclamasse fertur : *Utinam populus Romanus unam cervicem haberet !*

(*H. S.*) Anno 1. Herodes Agrippa rex Judæ constitutus a Gaio, regnavit ann. 7.

2. Judei apud Alexandriam profliguntur ; pro quibus Phylo clarissimus⁸ scriptor apud Gaium interpellans, nihil profuit.

3. Pilatus se ipsum interfecit, multis a Gaio calamitatibus obpressus.

4. Matheus evangelium scripsit Hebraice. Gains a protectoribus suis occiditur in palatio anno ætatis 29, regni vero 4. (*H. R.* — Cf. Jos. *De bell. Jud.* II, 8. (Hic, Drusi et Tyberii privignorum Augusti nepos, sceleratissimus erat, sororibus suis stuprum intulerat. Herodes tetrarcha, qui in Johannis baptistæ nece auctor extitit et passioni Domini interfuit, et ipse Gai amicitiam petens, cogente Herodiade Romam venit, sed accusatus ab Herode Agrippa, Aristoboli fratris sui filio, tetrarchiam perdidit, et in Hispaniam fugiens, merore periit.

(*H. S.*) Claudius ann. 13, menses 8, dies 18.

Anno hujus 1.

2. Petrus Romam veniens per 25 annos episcopatum ibidem tenuit.

3. Primus episcopus Antiochiæ Evodius ordinatur. Herodes Agrippa ab angelo percutitur ; pro quo filius ejus Agrippa regnavit ann. 26.

4. Fames magna facta est. Claudius Britanniam subegit.

5. Nova insula 30 stadiorum in mari apparuit.

6. Cives Romani a Claudio numerati, inventi sunt 89, 144, 000⁹.

7. Judeorum in sedicione 30,000 necantur diebus azimorum.

9. Claudius¹⁰ Judeos Urbe expulit.

10. Magna fames facta est.

11. Claudius Felicem Judææ procuratorem fecit.

12. Simon magus simoniacæ hereseos auctor extitit.

13. Ægyptius quidam pseudopropheta Judeos complures seducens, a Felice opprimitur.

14. Claudius moritur anno ætatis suæ 64, imperii 14. Hic fuit patruus Caligulæ, filius Drusi, qui apud Magontiam monumentum habet ; cujus Caligula nepos erat (*H. R.* — Oros.) Hujus tempore fames maxima Romam corripuit ; imperator conviciis correptus, a populo fracminibus panis turpiter in foro infestatus, aufugit ; et veneno periit.

(*H. S.*) Nero ann. 13, menses 7, dies 28. Iste flagitiosissimus fuit in cunctis. Primam in Christianos persecutionem fecit.

1. Hujus anno seditio in Cesarea orta est, plures Judeorum perdidit. Festus Felici successit.

2. Paulus apostolus Romam a Festo præside mittitur.

3. Hucusque librum Actuum apostolorum Lucas

VARÆ LECTIONES.

⁶ Luuius c. ⁷ cælestissimus c. ⁸ carissimuse. ⁹ LX. VIII. C. XL. millia III. c. ¹⁰ cladius c.

evangelista perduxit, continentem annos a passione Domini 26.

4. Staius poeta clarus habetur.

5. Nero Agrippinam matrem suam et sororem matris suæ interfecit et Octaviam uxorem suam.

6. Nero infinita luxuria et lascivia ignaviaque bachatur.

7. Jacobus, frater Domini, a Judeis lapidatur. Festo Albinus successit; huic Florus.

8. Marcus evangelista apud Alexandriam passus est.

9. Neroniane thermæ a Nerone edificantur.

10. Nero, ut similitudinem Trojæ ardentis videret, magnam partem Romæ incendit.

11. Nero Senecam magistrum suum interfecit.

12. Vespasianus dux exercitus adversus Judeos a Nerone mittitur.

13. Petrus et Paulus a Nerone interfecti sunt. Pestilentia facta est.

14. Nero se ipsum interfecit. Linus primus a beato Petro papa sedit annos 12. Antiochiæ secundus episcopus Ignatius ordinatur.

(H. R.) Nero Romanum imperium deformavit inusitate luxurie sumptuumque, utens frigidis et calidis ungentis et aureis in piscando retibus; salvavit etiam et cantavit in scena; nihil in bello ausus, Britthianam pene amisit. Hostis tandem a senatu pronuntiatus, cum ad penam quereretur, captus est publice virgis cesus, e saxo præcipitatus¹¹ est; et fugiens quarto ab Urbe miliario in suburbanoliberti sui se interfecit annos ætatis 31, imperii 14; atque in eo omnis Augusti familia consumpta est.

Galba regnavit menses 7. Hic ab Ottone jugulatus in foro Romæ, sepultus est in hortis suis anno ætatis 73, via Aurelia non longe ab Urbe.

Otto menses 3. Qui cum se a Vitellio vinci videret semet intrefecit apud Betriacum Italiæ anno ætatis 38, 95 imperii die. Hi tres simul post Neronem imperium rapuerunt, Galba in hispania Vitellius in Germania, Otto Romæ.

(H. S. — H. R. — Oros.) Vitellius menses 8. Vespasianus in Judea pugnans, imperator ab exercitu constitutus. Vitellius captus a Vespasiani ducibus, cujus fratrem Sabinum in Capitolio incendit, nudus per Urbem publice trahitur, finum in os ejus passim jactantibus tandemque jugulatus in Tyberim projicitur, anno ætatis 57, mense imperii 8, die primo.

(H. R.) Vespasianus annos 9, menses 10, dies 12, vir militari virtute præcipuus, obscure tamen natus.

(H. S.) Anno regni hujus 1, Titus Judeos inenarrabili fame cruciatus obsedit.

2. Hierusalem a Tito destruitur anno a passione Domini 40, a prima conditione templi sub Saleme 1089.

3. Josephus hystoriographus clarus habetur.

7. Colossus erectus est, habens altitudinem pedes 107.

9. Pestilentia Romæ facta est, et terræ motus tres civitates Cipri subvertit.

10. Vespasianus profluvio ventris in villa circa Sabinos obiit anno ætatis 69, imperii 9, die 8. (H. R.) Hic a Claudio in Germaniam, dein in Britanniam missus, tricies et bis cum hoste confligit, duas validissimas gentes, 20 oppida, insulam Vectam Romano imperio adjecit. Moderatissime rexit imperium, avidus tamen pecuniæ, nonnullis¹² eam injuste abstulit et præcipue indigentibus dedit.

(H. S.) Titus, Vespasiani filius, annos 2, menses 2, vir omnium genere virtutum mirabilis, ita ut divitiæ et amor generis humani diceretur.

Anno regni sui 1, Tytus amphitheatrum Romæ construxit, in cujus dedicatione 5000 ferarum occidit.

2. (H. R.) Cletus papa secundus sedit annos 12. Tytus in eadem villa qua et pater obiit anno ætatis 42, imperii mense 8, die 20. Hic tante bonitatis erat, ut cum¹³ quodam die recordatus esset in cena nulli se illo¹⁴ die quicquam præstitisse, diceret: *Amici, hodie diem perdidit*. Hierosolimis 12 propugnatores 12 sagittis confligit.

(H. S.) Domitianus: frater Tyti, regnavit ann. 15 menses 5. Hic infectus omnibus sceleribus, secundo prosequitur christianos.

1. Domitianus eunuchos prohibuit fieri.

2. Tytus inter deos decreto senatus refertur.

3. Tres virgines Vestæ ob stuprum damnantur.

4. Arianus, primus Alexandriæ post Marcum evangelistam episcopus, post ann. 22 obiit. Pro quo Abilius sedit ann. 13.

6. Domitianus se deum et dominum appellari jussit.

9. Heresis Manandri magi et aliorum multorum exoritur.

10. Romani multa mala a cæsare et ab hostibus pertulerunt.

11. Domitianus de Dacis et Germanis triumphat.

12. Clemens papa tercius sedit ann. 9. Cornelia virgo Vestalis ob stuprum viva defossa est.

13. Domitianus multos nobilium occidit.

14. Johannes apostolus in Pathmos insulam a Domitiano exilio missus, apocalypsin scripsit.

15. Domitianus Flaviam Domitillam cum multis aliis in exilium pro fide Christi relegavit.

16. (H. R.) Domitianus cum multa mala fecisset, crudeliter suis interfecit anno ætatis 35, imperii 15. Hic nullam sibi nisi auream aut argenteam statuem in Capitolio passus est poni; consobrinos suos interfecit.

(H. S.) Nerva senex ann. 1, menses 4, dies 8. Hic primum edicto suo omnes exules revocavit. Sanctus¹⁵ Johannes ab exilio rediens, evangelium scri-

VARIE LECTIONES.

¹¹ præcipitus c. ¹² nulli c. ¹³ deest c. ¹⁴ illa corr illo c. ¹⁵ Sancte 1.

psit. Nerva morbo confectus obiit anno ætatis 71; A regnavit ann. 1, mensibus 4, diebus 8. (H. R.) Hic in privata vita moderatus ac strenuus, nobilitatis mediæ, operam dante Petronio præfecto prætorii, item Paternio, interfectore Domitiani, imperator factus, æquissimum se ac civilissimum præbuit. Trajanum in regnum adoptavit.

(H. S.) Trajanus genere Hispanus ann. 19, menses 6, dies 15.

1. Anno regni ejusdem Alexandriae Cerdo tercius episcopus sedit ann. 12.

2. Johannes apostolus apud Ephesum obdormivit, anno a passione Domini 68.

Ecvarestus papa quartus sedit ann. 8.

Trajanus multas gentes Romano subiecit imperio.

6. Symeon, Cæopæ filius, Iherusalem episcopus crucifigitur anno ætatis 120. Pro quo Justus ordinatur. Ignatius Antiochiæ episcopus Romæ bestiis traditur. Pro quo Orion constituitur.

8. Terræmotus multas urbes subruit, et aurea domus incendio perit. Et Pantheum fulmine crematum est.

9. Plinius Secundus philosophus clarus pro christianis Trajanum mitigat.

12. Alexander papa quintus sedit ann. 10.

13. Primus quartus Alexandriae episcopus sedit ann. 12.

14. Post Justum Iherusalemæ episcopum Zacheus sedit. Post quem Tobias. Post hunc Benjamin. Deinde Johannes. Post quem Mathathias. Cui succedit Philippus.

16. Trajanus Armeniam, Assyriam¹⁶, Mesopotamiam provincias fecit.

18. Judei commoti magnas cedes hominum faciunt; sed in Alexandria victi, ab omnibus ubique trucidantur. Terræmotus totam pene Antiochiam subruit.

19. Trajanus profluvio ventris moritur anno ætatis 64, mense 9, die 4, imperii 19, mense 6, die 15. Solus omnium infra orbem sepultus est. (H. R.) Ossa ejus collata in urnam auream, in foro quod ædificavit sub columna posita sunt; cujus altitudo 140 pedes habet. Hujus tantum memoriæ delatum est, ut usque ad nostram ætatem non aliter in senatu principibus acclametur¹⁷ nisi: *Felicio Augusto, melior Trajano*. Rome se omnibus equalem præbuit, nullum senatorum ledens, ita ut omni ejus ætate unus senator sit damnatus, et hoc per senatum.

(H. S.) Helius Adrianus ann. 21. Hic per Quadratum discipulum apostolorum et Aristidem virum sapientem libris apollogeticis doctus, mitis efficitur christianis.

Anno 1 regni sui Alexandriam Adrianus publicis restauravit expensis.

2. Adrianus Judeos iterum profligat.

3. Sixtus papa sextus sedit ann. 10.

4. Terræmotus factus est.

5. Adrianus Atheniensibus legem dedit.

6. Alexandriae Justinus episcopus sedit ann. 11.

7. Hierosolimæ episcopus Seneca decimus. Post hunc Justus undecimus. Deinde Levi. Post quem Effres. Postea Jesses. Post hunc Judas episcopi fuerunt.

11. Saturnides et alii duo heresim condiderunt.

12. Thelesphorus papa sedit ann. 11.

13. Antiochiæ constituitur Cornelius episcopus.

14. Nicopolis et Cesarea terræmotu corruerunt.

15. Templum Veneris Romæ factum est.

B 17. Judei Palestinam depopulantur. Alexandriae Eumenes episcopus sedit ann. 13.

18. Judei magnis ubique cedibus enecantur.

19. Hierusalem ab Helio Adriano reparata est, et ex ejus nomine Helia nuncupata.

20. Primus ex gentibus Hierosolimæ episcopus Marcus ordinatur, cum jam quindecim ex Judaica gente obissent.

21. Adrianus morbo intercutis aquæ moritur major sexagenario.

Antonius cognomento Pius ann. 22, menses 3. Iste clemens efficitur christianis.

Anno regni hujus 1, Yginus papa septimus sedit ann. 4. Valentinus et Cerdo ecclesiam heresi impugnant.

C 6. Pius papa sedit ann. 15. Antiochiæ episcopus Heros constituitur.

8. Alexandriae Marcus episcopus sedit ann. 10.

19. Alexandriae Cæladion episcopus sedit ann. 14.

21. Anicetus papa decimus sedit ann. 11. Hierosolimæ Cassianus episcopus ordinatur, Publius, Maximus, Julianus, Gaius, Symachus, Gaius, Julianus, Capito.

23. Antonius Pius apud Lorium obiit 77 ætatis anno.

Marcus Antonius Verus cum fratre Lucio Commodo Aurelio ann. 19, mense 1. Hi æquo jure administraverunt imperium.

Regni sui anno 1. 2. 3. 4.

Seleucia capta est a Romanis. Cæsares de Parthis triumphant.

D 6. (H. S.) Multi sanctorum sub his principibus coronantur. Hoc tempore lues maxima Romanum exercitum aliasque multas provincias pene delevit.

7. Sother papa undecimus sedit ann. 8. Antiochiæ Theophilus vir sapiens ordinatur episcopus.

8. Alexandriae Agrippinus sedit ann. 11.

14. Antoninus imperator multa prælia per se et per duces suos contra Romanorum inimicos exegit.

16. Eleutherus papa duodecimus sedit ann. 13.

VARIE LECTIONES.

¹⁶ assyria c. ¹⁷ acclametur c.

17. Antoninus Commodum filium consortem regni A dameno occidit, Antiochiæ Philetus episcopus ordinatur.
18. Lælius Britannicæ rex ab Eleuthero papa ut christianus efficiatur impetrat.
19. Antoninus in Pannonia moritur.
Lælius Antoninus Commodus post mortem patris annos 13 regnat.
Anno regni hujus 1.
2. Julianus episcopus Alexandriæ sedit ann. 10.
3. Pantheus et Clemens Alexandriæ clari habentur.
4. Hierosolymæ Maximus episcopus ordinatur. Post quem Antoninus, Valens, Dulcianus, Narcissus, Dius, Germanio, Gordius, Narcissus.
5. Commodianæ thermæ Romæ factæ sunt.
7. Origenis Alexandriæ nascitur.
8. Hireneus Lugdunensis episcopus clarus habetur.
9. Capitolium Romæ et bibliotheca fulmine cremantur.
10. Colossi capite sublato, Commodus suæ imaginis caput imposuit. Victor papa 13 sedit ann. 13.
11. Alexandriæ Demetrius undecimus.
12. Serapion Antiochiæ episcopus ordinatur.
13. Commodus cunctis incommodus in domo Vestali strangulatur.
Helius Pertinax menses 6. Hunc Julianus occidens, regnavit menses 7.
Severus genere Afer. ann. 17. Hic Julianum civili prælio vicit et se Pertinacem appellavit.
4. Regni ejus anno Narcissus Hierosolimitanus episcopus et alii multi episcopi insignes habentur.
6. Severus Parthos et Arabas superavit.
8. Severianæ thermæ Antiochiæ factæ sunt.
9. Zepherinus papa quartus decimus sedit ann. 18.
10. Severus, quintus persecutor, plurimos sanctorum coronavit; inter quos pater Origenis Leonides martyrizatur.
13. Porpetua et Felicitas apud Carthaginem bestis deputantur.
15. Severus vallum apud Britannos 132,000 passuum a mari usque ad mare fecit.
16. Tertullianus Afer clarus habetur.
17. Severus in Britannia moritur.
Antoninus Caracalla ann. 7.
1. Antiochiæ Asclepiades episcopus constituitur.
2. Alexander episcopus Capadociæ a Narcisso Hierosolimitano episcopo constituitur.
4. Antoninus Caracalla propter genus vestis, quam Romæ erogaverat, cognominatur.
6. Antoninus Romæ thermas sui nominis ædificavit.
6. Antoninus in libidine destitutus, novercam suam Juliam duxit uxorem.
7. Antoninus interficitur anno vitæ suæ 42.
Ophilius Macrinus ann. 1. Macrinus cum filio Di-
- dameno occiditur, Antiochiæ Philetus episcopus ordinatur.
- Marcus Aurelius Antoninus ann. 4.
1. Calistus papa quintus decimus sedit ann. 3.
2. Hypolitus episcopus clarus habetur.
3. In Palestina Nicopolis, quæ prius Emaus vocabatur, condita est.
4. Aurelius militari tumultu Romæ occiditur. Aurelius Alexander ann. 13. Hic in matrem suam unice prius fuit.
1. Alexander Xerxen regem Persarum vicit.
3. Urbanus papa 16 sedit ann. 8. Hic multos nobilitium ad fidem convertit.
4. Ulpianus juriconsultus insignis habetur.
5. Neronianæ thermæ Alexandriæ vocantur.
6. Geminus presbyter, Hypolitus et Herillus clari habentur.
7. Antiochiæ episcopus Z-bennus undecimus.
8. Mammea, mater Alexandri, Origenem celeberrimum¹⁸ doctorem ad se vocatum curavit audire.
10. Pontianus papa 17 sedit ann. 6.
11. Alexandriæ Heraclas; vir sapiens, sedit ann. 14.
13. Alexander tumultu militari occiditur. Maximinus ann. 3.
1. Iste christianos et maxime rectores æcclesiæ sextus post Neronem persequitur.
2. Pontianus papa et successor ejus Antherus post 1 mensem pontificatus martyrio coronantur.
3. Fabianus papa sedit ann. 14. Maximinus Aquile occiditur.
- Gordianus ann. 6.
1. Julius Africanus cronographus clarus habetur.
2. Origenes Theodorum et Athenodorum fratres postea episcopus nobiles, divina imbuit philosophia.
6. Gordianus cum victor a Parthis reverteretur, haut longe a Romano solo interficitur.
- Phylippus cum filio Philippo ann. 7.
1. Phylippus Phylippum filium suum regni consortem fecit.
2. Alexandriæ Dionisius episcopus clarus habetur, sedit ann. 21.
4. Millesimus annus ab Urbe condita festus celebratur.
6. Origenis presbyter his temporibus tanta scripsit, ut Hieronimus quodam loco 500 librorum ejus se legisse dicat.
7. (H. S.) Phylippus senior Verone, junior occiditur Romæ.
- Decius an. 1, menses 3. Iste christianos persequitur. Fabianus papa martyrizatur. Pro quo Cornelius sedit ann. 1. Decius cum filio suo in Tracia a Gothis occiditur. Antonius monachus in Ægypto nascitur.
- Gallus Hostilius cum Volusiano filio ann. 2, menses 4.

VARIE LECTIONES.

celebrat rimum c

1. Origenes anno etatis 70 moritur.

2. Gallus et Volusianus Teramine interfecti sunt.

Valerianus cum filio Galliemo ann. 15. Iste octavus christianos persequitur.

1. Cornelius papa martyr efficitur. Lucius papa 21, sedit ann. 3, et martyr efficitur. Stephanus papa 22 sedit ann. 1.

4. Cyprianus doctor præcipuus Carthaginensis episcopus martyrizatur. Syxtus papa sedit ann. 3.

7. (Oros) Valerianus commota persecutione, a Sapore rege Persarum captus et oculis privatus, acclinis humi regem semper ascensurum in equum dorso attollebat. (*H. S.*) Sicque servitute miserabili consenescit. Gallienus territus pacem christiculis reddidit.

8. Germani Italiam Alamanni Gallias et Italiam depopulantur.

9. (10.) Gretia, Macedonia Pontus et Asia depopulantur per Gothos, et alios per plures civitates quassavit irruptio.

12. Maximus Alexandriae episcopus sedit ann. 18.

13. Hierosolymæ episcopus Hyrmenes constituitur.

14. Dionisius papa sedit ann. 9. Gallienus Mediolanio occiditur. Claudius an. 1, menses 9.

1. (*H. R.*) Iste Gothos jam per annos 15 Illiricum Macedoniamque ¹⁹ devastantes superat; ob quod in curia clypeus aureus, et in capitolio statua aurea a senatu ei decreta est.

2. (*H. S.*) Paulus de Samosathe ²⁰ Antiochæ C episcopus hereticus esse convincitur. Claudius Firmio moritur. Pro quo frater Quintilius 17 dies, interfectus est.

Aurelianus ann. 5, menses 6. Ann. ab Urbe condita 1027.

1. Hic rei publice utilis; primo clemens christianis, postea persecutor fuit.

2. Antiochiæ Thimotis episcopus ordinatur. Zenobia regina orientis vincitur.

3. Aurelianus Romæ triumphantem Thetricus et Zenobia captivi præcesserunt.

4. Aurelius templum soli ædificat, et nonam persecutionem in christianos excitat.

5. Aurelius divino fulmine territus, intra Bizantium et Heracliam a militibus occiditur.

Tatius menses 6, alibi ann. 1* (*ita Isidor.*). Quo apud Pontum occiso, Florianus regnavit dies 88, et apud Tharsum occiditur, Felix papa 25 sedit ann. 5.

Probus ann. 6, menses, 4

1. Galliæ a barbaris vastatæ, a Probo Romano imperio restituuntur.

3. Antiochæ episcopus 18. Quirillus constituitur.

5. Euthicianus papa sedit menses 10. Gaius papa sedit ann. 15.

A Alexandriae Theonas episcopus sedit ann. 1. Probus apud Firmium tumultu militum occiditur. Carus cum filiis Carino et Numeriano ann. 2.

1. Carus victor de Parthis, super Tygridem fulmine ictus interiit. Numerianus occiditur.

2. Carinus apud Margum a Diocletiano interficitur. Huc usque ab incarnatione Domini subputantur secundum Dionisium anni 284.

Diocletianus anno ab Urbe condita 1040, regnavit ann. 20.

1. Ab hoc anno Græci pascales circulos ²¹ inchoabant.

3. Diocletianus Herculium Maximianum in consortium regni assumit.

4. Diocletianus Constantium, Constantini patrem, cesarem facit; qui regnavit ann. 16.

B 7. Diocletianus Galerium Maximianum facit cesarem.

11. Diocletianus se ut deum adorari iussit.

13. Gaio papa martirizzato, Marcellinus successit.

15. Constantius 60,000 Alamannorum occidit.

17. Alexandriae Petrus episcopus sedit ann. 12.

18. Antiochiæ Tyrannus episcopus constituitur.

19. Diocletianus in oriente et Herculius Maximianus in occidente æcclesias subvertunt, libros divinos incendunt, et christianos decima persecutione post Neronem cruciarunt.

20. Diocletianus Nicomediae et Maximianus Mediolanio purpuras et regnum ob senectutis defectum sponte deponunt. Marcello papa martyrizato, Eusebius successit menses 8. Quo item passo, Meliades sedit ann. 4. Galerius et Constantius augusti, Maximianus, persecutor christianorum, et Severus cæsares eliguntur. Constantius augustus, vir mansuetus, in Britannia obiit. Constantinus, Constantii filius ex Helena concubina, regnavit ann. 30, menses 10. Hic primus imperator, excepto Philippo, christianus efficitur, et ab hoc imperatore christiani cœperunt.

1. Maxentius, Maximianiani Herculii filius augustus appellatur.

2. Maximianus Herculius apud Massiliam turpiter interficitur. Occiso Severo, Lucius cæsar efficitur.

3. Quirinus episcopus passus est. Galerius Maximianus, christianorum persecutor, divina ultione tactus, parcere christianis iussit.

Maximinus cæsar persecutionem restaurat et ipse moritur. Meliade papa passo, Silvester papa sedit ann. 21.

2. Petrus Alexandriae episcopus martyrizatur. Pro quo Achyllas.

6. Constantinus Maxentium civili prælio apud pontem Mulvium vicit.

9. Magna fames in persecutores facta est et lues. Diocletianus moritur et inter deos refertur,

VARIE LECTIONES.

¹⁹ macediamque c. ²⁰ samothe c. ²¹ circulo c.

15. Hierusalem episcopus Macharius constituitur. A et Felix ejicitur. Item Liberius papa et multi catholicorum episcopi ab Arrianis expulsi sunt.

Alexandriæ Alexander episcopus ordinatur; a quo Arrius presbyter de æcclesia ejectus, multos errori suo sociat, et ecclesiam heresi impugnatur.

17. Concilium in Nicæa congregatur 318 episcoporum sub Silvestro papa, in quo Arrius damnatur.

19. Crux Domini in Hierusalem reperitur ab Helena, sub Machario ejusdem urbis episcopo.

21. Constantinus uxorem suam Bausiam interfecit.

22. Antiochiæ post tyrannum Vitalis episcopus ordinatur. Pro quo Phylogimius. Post hunc Paulinus. Cui successit Eustatius. Quo ob fidem catholicam in exilium misso, Arriani episcopi 11 numero æcclesiam illam unus post alium occupaverunt.

24. (H. S.) Constantinus Bizantium urbem reparavit et ex suo nomine Constantinopolim appellavit, et sedem regni Romani eam esse voluit.

25. Alexandriæ Athanasius episcopus ordinatur.

26. Rome Marcus papa sedit menses 8. Pro quo Julius ann. 16.

30. Constantia, Constantini soror, uxor Licinii²², moriens, Arrianum quendam presbyterum fratri commendat.

31. Constantinus dum bellum in Persas pararet, apud Nicomediam obiit, anno vitæ 66.

Constantius, Constantini filius, cum Constantino et Constante fratribus ann. 24, menses 8, dies 13.

2. Constantinus bellum fratri suo inferens, juxta Aquileiam occiditur.

3. Terræmotus multas urbes obruit.

5. Franci a Constante perdomiti, in pacem recepti sunt.

7. Maximinus Treverorum episcopus clarus habetur. A quo Athanasius Alexandriæ episcopus, a Constante profugus, honorifice est susceptus.

9. Athanasius episcopus ad Constantis literas Alexandriam regreditur.

10. Eclipsis solis facta est et terræmotus.

11. Bellum contra Persas gravi Romanorum damno geritur.

12. Maximus post Macharium Hierosolymitanus episcopus moritur. Post quem Cyrillus, expulso Heraclio, et ceteri Arriani episcopi ecclesiam illam occupant.

13. Constans haut longe ab Hispania interficitur, D anno etatis 30.

17. Victorinus rethor et Donatus grammaticus²³ insignes Romæ habentur.

18. Julianus²⁴ cesar a Constantino efficitur. Antonius monachus obiit 105 ætatis anno.

10. Magnæ Alamannorum copiæ apud Argentarium deletæ sunt. Romæ Liberius papa ordinatur. Quo ab Arrianis ejecto, Felix locum ejus occupat annum 1. Sed Liberius heresi subscribens, rediit,

et Felix ejicitur. Item Liberius papa et multi catholicorum episcopi ab Arrianis expulsi sunt.

20. Ossa Andreæ apostoli et Lucæ evangelistæ et Thimothei Constantinopolim allata sunt.

21. Paulinus Treverorum episcopus in exilio obiit. Hylarius Pictaviensis episcopus. Athanasius Alexandrinus multa ab Arrianis mala passi sunt.

23. Constantinus contra Julianum arma sumens, Parthico bello dimisso, moritur anno ætatis 46.

Julianus apostata ann. 1, menses 8. Hic ex christiano lectore paganus factus, christianos persequitur.

1. Alexandriæ Georio Arriano episcopo a populo incenso, Athanasius ad sedem suam revertitur.

B Parte catholicorum Paulinus Antiochiæ episcopus. Pagani apud Sebasten Palestinæ urbem sepulchrum

Johannis baptistæ invadunt, ossa spargunt. eadem rursus collecta et cremata latius dispergunt. (Cf. Rufini *Hist. eccl.* xi, 28.) Sed quidam ex Hierusalem monachi intermixti colligentibus, quæ poterant ad patrem suum Philippum pertulere. Ille supra se hæc ducens, ad Athanasium Alexandrinum per Julianum diaconum misit. Quæ ille paucis arbitris subeavato sacrarii pariete interclusa, prophético spiritu posteræ generationi conservavit profutura. Cujus præsagium sub Theodosio per Theophylum episcopum completur; qui, destructo Serapis sepulchro, sancti Johannis ibidem consecravit æcclesiam. (H. S.) Julianus ad bellum Parthicum

D profectus, et christianorum sanguinem diis suis vovens, Dei judicio occiditur, 30 ætatis anno.

Jovianus menses 8, alibi ann. 1. Iste cum omni exercitu ad christianitatem rediit. Synodus heresiaca Antiochiæ facta est. (Oros.) Jovianus novo cubiculo recubans, calore prunarum et nitore parietum nuper calce illitorum suffocatus, obiit.

Valentinianus ann. 11. Hic ob fidem Christi tribunatu militum a Juliano privatus fuit.

1. Valentinianus Valenti fratri suo occidentis imperium dedit.

2. Valens ab Eudoxio Arrianorum episcopo seductus et baptizatus, post mortem fratris orthodoxos persequitur. Terræmotus per totum orbem factus est. Romæ Damasus papa ordinatur.

3. Vera²⁵ lana pluviam mixta de nubibus fluxit.

4. Hylarius Pictaviensis episcopus obiit.

5. Athanaricus rex Gothorum in sua gente persequitur.

7. Valentinianus Saxones in regione Francorum cede perdomuit.

8. Eusebius Vercellensis episcopus obiit.

9. Alexandriæ Petrus episcopus post Athanasium ordinatur.

10. Magnentia, quæ et Tecla, Romanorum nobi-

VARIÆ LECTIONES.

²² lucinii c. ²³ d. et gr. c. ²⁴ jmlus c. ²⁵ Uara c.

lissima, Hierusalem veniens, magnis virtutibus et A humilitate claruit.

11. Valentinianus apoplexi moritur bellum in Sarmatas parans.

Valens post mortem fratris cum Gratiano et Valentiano ann. 4.

1. Basilius Cæsaræ Capadociæ episcopus, vir sapientissimus et continentissimus, sed, ut aiunt, superbus (Cf. *HER.*), clarus habetur. (*H. S.*) Theodosius, Theodosii postea imperatoris pater, et multi nobiles a Valente occisi sunt.

2. Gratianus 30 millia Alamannorum delevit. Valens legem dedit, ut monachi militarent; nolentes fustibus interfici iussit.

3. Gothi expulsi ab Unis diffunduntur in Thracia; Gothi fame compulsi rebellant.

4. Valens, a Gothis occiso exercitu, fugiens, in domo quadam vivus crematur.

Huc usque chronica Eusebii Ieronimus perduxit.

Gratianus cum Valentiniano fratre post mortem patrum ann. 6.

1. Romæ post Damasum Ursinus papa sedit ann. 14.

2. Ab hoc anno Theophylus paschales circulos inchoat.

3. Sinodus 150 episcoporum Constantinopolim adversus Macedonium congregatur sub Damaso papa.

5. Archadius imperator efficitur, Theodosii filius.

6. Maximus regnum sibi usurpans, Gratianum Lugduno²⁶ occidit. Valentinianum Italia depulit.

Theodosius, qui Gratiano vivente 6 ann. regebat orientem, post mortem ejus regnavit ann. 11, primo cum Valentiniano, quem ipse Theodosius, vir omnibus virtutibus plenus, Italia expulsus benigne susceperat.

3. Ambrosius Mediolanensis episcopus Martinus Turonensis et Hieronimus presbyter Behtlehemites clari habebantur.

7. Valentinianus dolo Arbogastis suspensio periiit.

10 Hieronimus librum quem de illustribus viris æcclesiæ scripsit hucusque perduxit.

11. (*H. S.*) Theodosius Eugenium tyrannum superavit et ipse Mediolani in pace obiit. Augustinus, D doctor facundissimus, Hyppone regio²⁷ Affricæ episcopus ordinatur. Hucusque æcclesiasticam hystoriam Eusebius Rufinus perduxit.

Archadius, Theodosii filius, cum fratre Honorio ann. 13.

1. Joannes heremita obiit.

2. Sanctus Martinus obiit.

Ambrosius episcopus migravit ad Dominum.

4. Romæ Anastasius papa 37 ordinatur.

8. Gothi Alarico et Radagaiso regibus Italiam ingrediuntur.

7. Corpora prophetarum Abbacuc et Micheæ a Domino revelantur.

8. Romæ Innocentius papa sedit an. 13.

13. Archadius orientis imperator Constantinopoli moritur.

Honorius cum Theodosio, fratris sui filio, ann. 15.

1. Wandali Hispanias occupant.

3. Attalus Romæ imperator factus, mox regno privatus, Gothis cohesit.

4. Roma irrupta est a Gothis, Alarico rege, anno conditionis ejus 1164; sed quia christianus rex erat, clementer victoria usus est.

7. Corpora sanctorum Stephanis protomartyris, Gamalielis, Abibon, Nichodemi Luciano presbytero revelantur.

8. Zosimus papa sedit ann. 3.

10. Eclipsis solis facta est. Hieronimus presbyter Behtlehem obiit anno vitæ 91.

12. Romæ Bonifacius 60 papa ordinatur.

13. Honorius apud Ravennam Constantium consortem regni fecit decimo imperii sui anno. Constantius imperator Ravenne moritur tercio imperii sui anno. Honorius moritur frater Placidie.

Theodosius minor Archadii filius, ann. 26.

1. Theodosius Valentinianum, Placidie filium, consobrinum suum cæsarem fecit et cum matre ad occidentis imperium misit.

6. Aetius, multis Francis occisis, partem Galliæ quam possederant recepit.

8. (*BEDA.*) Augustinus Hypponensis episcopus et omnium doctor eximius æcclesiarum, ne civitatis suæ ruinam videret, tercio obsidionis ejus mense migravit ad Dominum anno etatis 76, episcopatus vero sui 40.

9. (*H. S.*) Romæ Sixtus papa ordinatur.

11 Synodus tercia universalis in Epheso congregatur 200 episcoporum contra Nestorium.

13. Aetius Gundicharium Burgondonium regem vicit; quem Huni postea perimerunt.

14. Valentinianus filiam Theodosii in matrimonio accepit.

15. Julianus pelagianista hereticus a Sixto papa damnatur.

16. Bellum adversus Gothos Hunis auxiliatoribus geritur.

17. Romæ Leo papa constituitur.

18. Theodosius bellum contra Gothos ineffaciter movit.

20. Briccius Turonensis episcopus obiit.

21. Eustochius successit.

26. Theodosius imperator orientis obiit.

Martianus cum Valentiniano ann. 7.

1. Aetius cum Romanis auxiliatoribus Attilam superavit.

VARIE LECTIONES.

²⁶ lugdudo c. ²⁷ hypponerio c.

2. Attila Aquileiam vi magna cepit. Eo tempore Ermenricus super omnes Gothos regnavit, astutior omnibus in dolo largior in dono; qui post mortem Friderici filii sui unici, sua perpetrata voluntate, patruales suos Embricam et Frithlam patibulo suspendit, Theodericum similiter patruelem suum, instimulante Odoacro patruale suo de Verona pulsum, apud Attilam exulare coegit.

(*H. S.*) Attila Hunorum rex moritur.

3. Synodus quarta 630 episcoporum in Calcedone congregatur sub Leone papa contra Euthicen.

5. Valentinianus Actium patricium rei publicæ utilem sua manu occidit. Valentinianus ab amicis Actii in campo Marcio occiditur. Eodem anno Geisericus cunctis opibus Romam exspoliatur. Huc usque chronicam suam Prosper perduxit.

7. Martianus orientis imperator moritur.

Leo ann. 17 orienti imperat.

2. Mauronianus imperator occidentis in Affricam procinctum movit.

11. Anthemius imperator occidentis a Leone mititur.

16 Olibrius imperator 7 mense moritur.

17 Leo senior obiit. Pro quo junior paucis mensibus regnavit.

Zenon ann. 17 orientem rexit.

3. Orescs Nepotem Romanum principem fugavit et filio suo Augustulo imperium dedit. Odoacer rex Torcingorum et Rugorum cum multis barbarorum auxiliis Italiam veniens, Orestem et Paulum fratres occidit. Augustulum exilio damnavit et Romam obtinuit, anno conditionis ejus 1229.

Ermenricus rex Gothorum a fratribus Hamido et Sarilo et Odoacro, quorum patrem interfecerat, amputatis manibus et pedibus, turpiter uti dignus erat, occisus est.

(*H. S.*) Odoacer Romæ invito Zenone regnat.

4. Corpus Barnabe apostoli et evangelium Mathei stilo ejus scriptum Domino repperitur revelante.

9. Theodericus Theotmari filius, rex Ostrogothorum Zenoni augusto familiaris efficitur.

10 Zenon Theodericum consulum et magistrum militum fecit.

11. Honoricus rex Vandalorum plus quam 334 episcopis exulatis, catholicos Arriana impietate persequitur.

19. Odoacer nocte egressus, quarto prælio vincitur a Theoderico. Vandali pacem fecerunt; et Zenon obiit.

Anastasius 27 ann. alibi 28.

4. Theodericus Odoacrum sibi isidias molientem interemit, et ipse occidentis regnum 20 ann. tenuit.

7. Trasemundus rex Vandalorum catholicas æcclesias clausit, et 220 episcopos exilio Sardiniam misit; quos Symmachus papa sanctissimus ibi aluit.

12. Boetius consul Romæ plurima ingenii sui monumenta præclara scripsit.

A 14. Theodericus Romam venit, et multa in ea miranda edificia construxit.

15. Theodericus, aquam Ravennam perduxit.

17 Theodericus, victis Francis, Gallias acquisivit.

20. Fulgentius clarus habetur. Sub hoc Anastasio diversis ubique bellis res publica fatigatur.

23. Vitalianus adversus Anastasium cum Scythis servus rebellat.

25. Theodericus filiam suam Amalsuindam Eutharico dedit.

28. Vitalianus sepe milites Anastasii vincens, ipsum irridens sprexit. Anastasius heresi favens Euticetis et catholicos persequens, divino fulmine periiit, major octogenario.

B (*BEDA De temp.*) Justinus major ann. 8. Acephalorum heresis abdicatur.

1. (*H. S.*) Justinus plurimos regno suo inhiantes occidit, et cum Vitaliano fedus percussit; quem tamen postea occidit.

2. Johannes papa Constantinopolim veniens, ad portam quæ dicitur Aurea ceco lumen reddidit.

3. Theodericus Johannem papam Ravennæ reversum carceris afflictione peremit, et Symmachum patricium occidit.

5. Theodericus subitanea morte Ravennæ periit. Pro quo Athalricus, nepos ejus regnavit ann. 8.

6. Heldericus rex Vandalorum episcopos ab exilio reverti jubet.

7. Sanctus Benedictus abbas virtutum gloria claruit.

C 8. Justinus Justinianum regni consortem et successorem faciens, obiit.

Justinianus, Justini ex sorore nepos, ann. 38.

2. (*BEDA.*) Justinianus Parthos bella moventes^{**} misso exercitu superat Carthago anno excessionis suæ 960 recipitur, victis pulsisque Vandalis et regum Gelismiro capto Constantinopolim misso.

4. (*H. S.*) Parthi Romanum exercitum sabbato vincunt paschæ.

5. Amalsuinda jubente Theodohaldo occisa est, quem consortem regni fecit.

8. Dionisius abbas Romanus ab hoc anno paschalem magnum circulum inchoat, incipiens ab anno incarnationis Domini 532, qui est annus Diocletiani 249.

D 18. Corpus Antonii monachi repertum Alexandriæ sepelitur.

20. (*PAUL. D., I, 25.*) Arator subdiaconus librum suum publice coram Vigilio papa legit. His temporibus Cassiodorus apud urbem Romam claruit; hic primitus consul, deinde senator, ad postremum vero monachus extitit. Tunc quoque apud Constantinopolim Priscianus Cesariensis Juliano consuli librum suum de grammatica arte obtulit.

21. (*H. S.*) Quinta synodus universalis in Constan-

VARIÆ LECTIONES.

^{**} movens c.

tinopoli congregatur ²⁹ contra Theodorum et omnes A hereticos sub Vigilio papa.

23. Totila Gothorum rex in Italia tyrannidem exercet.

25. Victor Capuanus de hujus anni pascha scribens, Victorii arguit errores.

28. Hucusque Jordanis episcopus chronicam suam de gestis Romanorum perduxit.

38. Justinianus imperator obiit.

Justinus minor an. 11. Armeni fidem suscipiunt.

3. (BEDA *De temp.* — *H. S.* — BEDA) Narses patricius Totilam regem Gothorum occidit Gothosque Italia expulit. Narses idem per invidiam Romanorum accusatus apud Justinum et conjugem ejus Sophyam quod servitio Italiam premeret, secessit Neapolim Campaniæ et Longobardos in Italiam venire fecit. B

7. (*H. S.*) Sanctus Vedastus obiit.

10. Joannes papa æcclesiam Phylippi et Jacobi cepit, quam prædecessor ejus Palagius perfecit et dedicavit.

11. Justinus imperator moritur.

Tyberius Constantinus ann. 7.

7. Gregorius tunc apocrisarius in Constantino poli moralia Job scripsit et Euthicium ejusdem urbis episcopum, præsentem Tyberio, in fide resurrectionis errasse devicit. (BEDA.) Docebat enim Euthicium corpus nostrum in illa resurrectionis gloria inpalabile ventis ærique subtilius esse futurum, contra quod Dominus dicit; *Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet* et cetera. (*H. S.*) Tyberius imperator obiit.

Mauricius ann. 21.

4. (BEDA.) Levigildus rex Gothorum Arrianus Hirmingaldum filium ob fidem catholicam, quam a Leandro Hypolitano episcopo percepit, securi occidi jussit.

9. Richardus rex, Hirmingaldi frater, per eundem episcopum cum tota gente Gothorum ad fidem Christi convertitur.

12. (*H. S.*) Sanctus Gregorius ad pontificatum Romanæ æcclesiæ eligitur.

16. Gregorius papa synodum 24 episcoporum ad corpus beati Petri congregat indictione 13.

21. Gregorius, missis doctoribus Augustino, Melito, Johanne aliisque pluribus, Anglos ad Christum convertit. Tunica Domini, super quam milites sortem miserunt, in Zaphat procul ab Hierusalem in arca marmorea reperitur; quam Gregorius Antiochenus, Thomas Hierosolimitanus, Johannes Constantinopolitanus cum aliis multis episcopis triduo jejunio ordine pedestri in ipsa arca Hierosolimam perducentes, in æcclesia, ubi crux Domini adoratur, posuerunt. (*H. S.*) Mauricius penas scelerum suorum, ut ipse oravit, exsolvens, a Foca turpiter occiditur.

Focas ann. 7.

3. Gregorius papa migravit ad Dominum indict 8.

6. Romanam æcclesiam omnium æcclesiarum ca-

put esse Focas constituit; nam et Constantinopolitana primam se scripsit. Focas pantheon, id est domum omnium idolorum, æcclesiæ dedit, rogante Bonifacio.

7. Focas moritur. His temporibus Perse multas provincias Romanis auferunt, Hierosolimis quoque crucem Domini abstulerunt.

Heraclius ann. ³⁰ 26, alibi 27.

4. (BEDA. — *H. S.*) Anastasius Persa monachus magicas artes puer a patre didicit. Post a captivis christianis fidem ³¹ accipiens, relicta Perside Hierosolimis in monasterio abbatis Anastasii 7 annivixit. Sed cum Cæsaream gratia orationis venisset, captus et verberatus a Persis remittitur ad regem eorum Cosdroe; a quo tercio verberatus, manu tandem una per tres horas suspensus, sicque decollatus, nobile martyrium cum aliis 70 peregit.

6. Eduinus rex Anglorum efficitur,

16. Heraclius Cosdroe regem Persarum, qui se ut deum coli jussit, superavit, et lignum dominicæ crucis Hierosolimam reduxit.

19. Eduinus rex Anglorum in Britannia a Paulino episcopo ad fidem convertitur, 15. indit.

26. (Cf. FRED. c. 63.) Heraclius, astrologus effectus, vidit imperium suum a circumcisis gentibus esse vastandum, mittensque ad Dagobertum regem Francorum, omnes regni ejus Judeos baptizari petiit et impetravit; ipseque per omnes sui imperii provincias idem fieri decrevit. Agareni, qui et Sarraceni, gens circumcisa, provincias Heraclii vastant. Contra quos dum Heraclius dimicat, 150 milia militum ejus Sarraceni interficiunt, et spolia eorum Heraclio remittunt. Quæ ille recipere nolens, dum vindictam ab eis maluit ³², portas Caspias, quas Alexander Magnus Macedo super mare Caspium fecit et propter inundationem sevimarum gentium servari jussit, aperuit, indeque 150 milia auro armata cum universis universarum provinciarum ejus militibus contra Sarracenos præliandum misit. Cumque in crastinum essent, præliaturi, ipsa nocte 52 milia de exercitu Heraclii in Castris percutit angelus Dei. Regredientes reliqui cum jam Hierosolimam propinquassent, videns Heraclius inimicorum violentiæ se nequaquam resistere posse, merore arreptus, Euthiciana heresi ³³ cultum Dei maculavit; habensque uxorem sororis suæ filiam, vexatus febribus, vitam crudeliter finivit.

Annus Domini 639. Heraclonas cum matre Martina ann. 2.

2. (*H. S.*) Cyrus Alexandrinus et alii multi heresim instaurant. Heraclonas occiditur. Anni ab initio mundi 4800.

Constantinus, Heraclii filius, menses 4 ³⁴.

Constans ³⁵, Constantini filius, ann. 28.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Hic deceptus a Paulo heretico persequitur christianos.

VARÆ LECTIONES.

²⁹ constantinoli congregatus c. ³⁰ deest c. ³¹ fidens c. ³² malens corr. maluit c. ³³ heraclii c. ³⁴ c corr. c. ³⁵ constantinus corr. constans c.

12. Martinus papa synodum 108 episcoporum congregans, Cyrum Sergium, Pyrrum et Paulum condemnat, indict. 11.

16. Martinus papa a Constantino Cersonam exilio missus, migravit ad Dominum.

24. Constans³⁶ Romam venit, et beato Petro pallium auro textile obtulit, toto exercitu cum cereis intrante.

27. Eclipsis solis facta est hora 10, 5 Non. Mai, indict. 11³⁶.

28. Constans³⁶ post multas deprædationes provinciarum occisus in balneo perit, indict. 12.

Constantinus, filius Constantis³⁶, ann. 17.

2. Vitaliano papa Adeodatus 78³⁷ successit. Cui Domnus 79³⁷ papa.

5. Sarraceni Siciliam deprædantes, cum magna præda Alexandriam redeunt.

16. (BEDA.) Sexta synodus universalis Constantinopoli congregatur sub Agathone 80³⁷ papa, qui Dono successit, coram piissimo principe Constantino et legatis apostolicæ sedis et episcopis 160 residentibus. (P. D. VI, 4.) Ea vero hora tantæ araneorum telæ in medio populi ceciderunt, quot sordes heresium expulsas omnes mirarentur.

17. (H. S. — P. D. VI, 23.) Constantinus imperator obiit. Agathoni papa successit Leo junior 81³⁷. Apud Gallias in Francorum regnum Ansgirus³⁸, filius Arnolphi, qui de nomine Anehysæ Trojani creditur appellatus, sub nomine majoris domus gerebat principatum. Leoni papa successit Benedictus 82³⁷; cui Johannes 83³⁷; cui Conon 84³⁷ menses 11, Cf.) (H. S.) a quo sanctus Kylianus pontificalem potestatem accepit; cui Sergius papa successit.

Annus Domini 686. Justinianus minor, filius Constantini. ann. 10.

2. Sanctus Kylianus cum sociis suis passus est anno videlicet Domini 688³⁹.

4. (H. S.) Hic heresi pollutus catholicos persequitur, et cum Sarracenis pacem fecit.

9. Willibrordus qui et Clemens, a Sergio papa episcopus ordinatus, Fresonum gentem ad Christum convertit.

10. Justinianus ob culpam perfidie regno privatus, exul in Pontum secessit.

Annus Domini 696. Leo ann. 3.

1. (BEDA.) Sergius papa capsam cum portione dominicæ crucis invenit; quæ omnibus annis in basilica Salvatoris quæ dicitur Constantiniana die exaltationis ejus ab omni populo osculatur atque adoratur. Sanctus Gudpertus obiit, episcopus ex anachorita.

3. Leo regnum dimisit.

(H. S.) Annus Domini 699. Tyberius ann. 7.

4. Synodus Aquileie⁴⁰ congregatur sub Sergio papa. Ind. 1, ol. 370.

6. Beda venerabilis presbyter Anglorum chronicam minoris libri usque huc perduxit.

7. Johannes papa Sergio successit. Cui item alius Johannes successit. Justinianus Leonem et Tyberium cum aliis qui eum expulerant occidit; quem videlicet Justinianum Leo in expulsionem illius naribus detruncarat. (P. D. VI, 32.) Qui post iterum assumpto imperio quotiens defluentem guttam reumatis manu deterisit, totiens pene aliquem de suis contrariis jugulare præcepit.

(H. S.) Annus Domini 706. Justinianus secundo cum filio Tyberio ann. 6.

5. Justinianus de peccatis suis penitentiam agens, Constantinum papam summo honore habuit, ita ut die dominica missas ejus audiens communionem de manu sua acciperet.

6. (BEDA.) Justinianus prohibente papa cum mitteret in pontem Mulvium⁴¹, comprehendere Phylippicum⁴², quem ibi relegaverat, conversus exercitus ad Phylippicum⁴³, fecit eum ibidem imperatorem; veniensque cum eo Constantinopolim, victo atque occiso Justiniano, regnum suscepit Phylippicus⁴⁴. (H. S.) Hildibertus rex justus obiit; regnavitque Dagobertus, filius ejus, pro eo. Johanni papa Sisinnius successit. Cui Constantinus.

Annus Domini 712. Phylippicus ann. 1, menses

6. Phylippicus catholicis infestus fuit. Anastasius Phylippicum oculis privavit regnoque expulit. Heribertus sex Langobardorum obiit.

Annus Domini 713. Anastasius ann. 3.

2. Pippinus senior major domus obiit. Pro quo Karolus ann. 26. Dagobertus rex obiit.

3. Ecpertus vir sanctus de gente Anglorum Schottos legitime pascha celebrare docuit. Constantino papæ successit Gregorius secundus.

(BEDA.) Annus Domini 716. Theodosius ann. 1. Hic Anastasium prælio vicit, datoque sibi sacramento, clericum fieri ac presbyterum fecit ordinari. (H. S. et BEDA.) Tyberis fluvius alveum suum egresus multa Romæ subvertit ædificia, ita ut in Via Lata ad unam et semis staturam excresceret.

Annus Domini 717. Leo ann. 8.

1. Karolus Saxoniam magna plaga vastavit (185).

4. (H. S.) Sarraceni triennio Constantinopolim obsidentes et multas provincias devastantes, fame, peste, ferro naufragioque pelluntur.

6. (BEDA) Luidbrandus⁴⁵ rex Langobardorum,

VARIE LECTIONES.

³⁶ constantinus corr. constans c. ³⁶ e corr. e. ³⁶ constantini corr. constantis c. ³⁷ hos numeros manus correctoris superscripsit. ³⁸ ansgis corr. ansgisus c. ³⁹ DCLXXXVII. corr. DCLXXXVIII. c. ⁴⁰ aquilegie corr. aquileie c. ⁴¹ valde hic locus turbatus est. Herim. : cum m. in Pontum, multum proh. papa c. ⁴² phylippum corr. phylippi c. ⁴³ philippum corr. philippi c. ⁴⁴ philippicus corr. philippi c. ⁴⁵ ila c.

NOTÆ.

(185) Cf. Ann. Lauresh. Alaman., etc.

Sarracenis depopulata Sardinia etiam illa loca fe-
dantibus. ubi ossa sancti Augustini episcopi prop-
ter devastationem barbarorum olim translata et
condita fuerant, misit et dato precio accepit et
transtulit ea in Ticinum.

8. (*H. S.*) Sanctus Pirminius in Auguiam insu-
lam, camque (183*) a serpentibus liberavit. Huc
usque Beda venerabilis presbyter chronicam suam
in majori de temporibus libro perduxit continen-
tem ab initio mundi secundum Hebraicam verita-
tem ann. 4680.

Annus Domini 725. Constantinus:

Huc usque regnum Romanorum. Exhinc Fran-
corum.

Annus Domini 726. Karolus, Pippini filius, cum
jam principatum majorum domus ann. teneret **B**
46, post hæc eundem principatum tenet 15 annis,
regibus tamen in Francia, sed parva dignitate, re-
gnantibus.

15. Pirminius ex Augia pulsus, in Alsatiam ve-
nit.

16. Beda venerabilis Anglorum presbyter obiit,
indict. 14.

17. Karolus contra Sarracenos pugnat die sabbati.

18. Karolus major domus Fresiam vastat.

19. Wasconiam invasit.

22. (*Fred. Cont.*) Gregorius III papa claves sepul-
chri sancti Petri et vincula ejusdem cum magnis
muneribus ad Karolum misit, eo pacto ut a parti-
bus imperatoris Constantini, qui Leoni successit, **C**
recederet. Karolus legatos et legationem cum ho-
nore recepit, munera contulit, atque cum suis
nuntiis Romam remisit.

23. (*H. S.*) Karolus contra Sarracenos in Gothia
pugnat. Karolus Saxoniam intrat.

27. Karolus major domus moritur, indict. 8. Gre-
gorio tercio successit Zacharias papa.

(*Fred. Cont.*) Annus Domini 741 Pippinus, filius
Karoli, cum fratre Karlomanno major domus ann.
11. Karlomannus Austriam, Alamanniam atque
Thoringiam sortitur; Pippinus Burgundiam, Neau-
striam atque Provinciam.

1. (*H. S.*) Karlomannus Wasconiam et Alaman-
niam petit.

3. Initium Fuldensis monasterii

5. Karlomannus Alamanniam vastat. Karloman-
nus pacem cum Saxonibus facit Alamanniam in-
greditur.

9. (*EINH. Ann.*) Karlomannus divino amore suc-
census, Romam pergens, sese Zachariæ papæ ob-
tulit, et ab eo clericus factus, monasterium sancti
Silvestri in monte Soracte construens, se mona-

chum fecit; et post aliquantum temporis ad mona-
sterium sancti Benedicti profectus est.

10. Sanctus Burchardus accepit pontificatum ano-
no Domini 751; sedit 40 ann. (*Cf. G. pontt.*) Iisdem
temporibus Radgisus Langobardorum rex similiter
fecit

11. Translatio sancti Kyliani. Beatissimus papa
Zacharias in venerabili patriarchio beati Georgii
martyris caput in capsâ reconditum reperit in pe-
thacio literis Grecis exarato, et in Romanam urbem
transtulit. (*G. pontt.*) Hic libros dialogorum quatuor,
quos beatus Gregorius fecit, de Latino in Grecum
transtulit eloquium. Ad quem Burchardus Wirzibu-
rgensis episcopus et Folradus abbas missi sunt Ro-
mam, ut consulerent Romanum pontificem de cau-
sa regum, qui illo tempore fuerunt in Francia, no-
men tantum regis, sed nullam regiam potestatem
habentes. (*EINH. Ann.*) Per quos prædictus pontifex
Zacharias mandavit melius esse illum vocari regem
apud quem summa potestatis consisteret; dataque
auctoritate sua, Pippinum regem constitui jussit.

(*H. S. EINHARDI. Ann.*) Annus Domini 753. Pip-
pinus per auctoritatem Stephani papæ, qui Zacha-
riæ successit, rex Francorum est appellatus, et un-
ctus manu Bonifacii archiepiscopi Magontiocensis,
moreque Francorum in solium elevatus regni in
civitate Suessona, regnavit ann. 15 ⁴⁷.

1. Hildericus vero, qui falso regis nomine funge-
batur, tonso capite in monasterium missus est.

2. (*H. S.*) Sanctus Bonifacius archiepiscopus
martyrizatur.

3. Pypinus Langobardiam hostiliter petit.

4. Haistulfus rex Langobardorum moritur.

6. Pypinus Saxoniam bello petit, Wasconiam
invadit.

10 Sanctus Othmarus in insulam Reni Stein re-
legatus obiit. Eclipsis solis facta est 18 Kalend. Se-
ptembris hora quasi 6.

11. Inventio capitis Johannis baptistæ. Pypinus
aliquot comitatus filii dedit.

12. Hiemps valida facta est hoc anno.

13. Eclipsis solis 2 Non. Jun. hora quasi 6.

15. Corpus sancti Nazarii ad Laurissam allatum
est ⁴⁸. Pypinus rex moritur, indict. 6.

Annus Domini 769 ⁴⁹. Karolus Magnus, Pypini
filius, cum fratre Karlomanno ann. 3, postea so-
lus ⁴².

4. (*H. S.*) Corpus sancti Othmari 10 ann. in in-
sula, quo mortuus est, incorruptum reperitur et
in basilica sancti Galli sepelitur. Karlomannus rex
moritur, frater Karoli.

5. Karolus Saxoniam petiit.

6. Italiam.

7. Corpora sanctorum Gordiani et Epimachi de
Roma in Alamanniam translata sunt. Karolus Lon-

VARIE LECTIONES.

⁴⁶ XII° in marg. add. c. ⁴⁷ XVI. corr. XV. c. ⁴⁸ XVI. erasum c. ⁴⁹ DCCLXXVIII. corr. DCCLXVIII. c
NOTÆ.

(183*) *Banque* — liberavit in Herimanno Sangall. leguntur.

gobardos cum Italia subiecit, et cum triumpho Romam venit.

8. Karolus Saxoniam petit.

9. In Italia Routgisum occidit.

10. Iterum ⁵⁰ in Saxoniam pergit.

11. Hispaniam cepit.

12. Iterum Saxoniam sepius rebellantem invadit.

Fames et mortalitas Franciam vastat.

13. Karolus tandem Saxonicum bellum, ut ⁵¹ putabatur, subjectis Saxonibus, consummat.

14. Karolus iterum Romam venit, et filius ejus Pyppinus baptizatur ab Adriano papa.

15. In Saxonia conventum habuit.

17. Hiltigert regina, uxor Karoli, obiit 2 Kal. Maii, et Berhta obiit.

17. Karolus Saxones rebelles plaga magna occidit et christianos fecit. **B**

19. Eclipsis solis facta est 15 Kal. Oct. hora quasi 2. Karolus iterum Romam pergit, et cruces in vestibus apparuerunt.

20. Karolus per Alamanniam ad fines Bajoariæ rebellantis cum exercitu venit.

21. Tassilo dux Bajoariæ, jubente Karolo, in Franciam venit, et Bajoaria Karolo subiecit.

22. Karolus Sclavos qui Wilci dicuntur bello petit.

23. 4. Non. Febr. sanctus Burchardus obiit anno Domini. 791. Hunc annum sine bello Karolus Wormacie sedit.

24. Karolus Pannoniam, regnum Hunorum, vastat.

25. 6 Kal. Octob. Megingaudus episcopus obiit anno Domini 794; sedit ann. 2, menses 10, dies 25. **C**

26. Saxones fidem Christi relinquentes, iterum rebellant.

27. Fastrada regina obiit. Karolus synodum magnam congregat.

28. Karolus Saxones petit, et terciam partem virorum obsides accepit.

30. Huni munera offerentes, Karolo subiciuntur.

31. Geroldus, piissimus signifer Karoli, in pugna occiditur.

32. 6 Kal. Oct. Bernwelfus episcopus obiit; sedit ann. 6. Romani papam in letania majore excecant et linguam ejus amputant.

33. Luitgarda regina obiit 2 Non. Jun.

34. Karolus imperiali benedictione sublimatus augustus et cæsar Romano more appellatur.

35. 3 Kal. Mar. Ludericus episcopus obiit; sedit ann. 3, menses 5. Greci pacem cum Karolo firmant.

36. Terremotus est et mortalitas subsequuta.

39. Karolus Saxonum rebellantium multitudinem in Franciam transfert.

40. Eclipsis solis facta est 3 Idus Feb. hora quasi 6.

A Gotefridus Nordmannorum rex superbe Karlo minatur.

42. Karolus synodum magnam ⁵² congregat.

43. Eclipsis solis facta est 7 Idus Jun. hora quasi secunda. Item eodem anno eclipsis 2 Kal. Dec. hora quasi 3. Pippinus rex, filius Karli, obiit.

44. Karolus thesauros in episcopia et æcclesias dividit. Karolus filius Karoli, obiit.

45. Bernhardus rex a Karolo efficitur ⁵³. Karolus febre et pleuresi pulsatus obiit, indict. 7 5 Kal. Feb. anno ætatis 71.

Annus Domini 815. Ludewicus, Karoli magni filius, ann. 26 ⁵⁴.

3. Leo papa obiit. Ludewicus a Stephano papa imperator factus est.

4. Pascualis papa efficitur.

5. Bernhardus rex Ludewico rebellat.

6. Bernhardus rex interiit. Luitwidus rebellat.

7. Exercitus contra Luitwidum congregatur.

10. Nix magna a Kal. Oct. usque 2 Idus Apr. permansit.

14. Wetthi Augiensis monachus in spiritu raptus admirabilem vidit visionem.

16. Pascualis papa obiit.

17. Corpora sanctorum Valentis et Senesii in Augiam insulam deferuntur.

18. 2 Idus Nov. Wolfgerus episcopus obiit; sedit ann. 22, menses 6, dies 11.

19. Ludewicus magnum conventum in Novioma-go ⁵⁵ habuit.

24. Hatto Basiliensis episcopus obiit.

26. Poutho diaconus palatii in judaismum lapsus est ⁵⁶. Eclipsis solis facta est 3 Non. Mai hora ante nonam. Et Ludewicus imperator obiit 12 Kal. Jul.

Annus Domini 841. Ludewicus, Ludewici filius, cum fratribus Lothario, Karolo et Pippino ann. 36.

1. 7 id. Mar. Humbertus episcopus obiit; sedit an. 10, menses 3, dies 8. Bellum inter fratres de partitione regni excanduit.

8. Ludewicus Germaniam. Lotharius cum imperatoris nomine Italiam, Karolus Gallias, regnum dividentes, accipiunt. Judith imperatrix, uxor Ludewici prioris, obiit. **D**

14. 12 Kal. Oct. Gozbalduus episcopus obiit; sedit ann. 13, m. 10, d. 8.

15. Æcclesia sancti Kyliani in Wirciburg fulminibus exusta est; et Lotharius rex tonsuram et monachicum habitum suscepit moriturus; (*H. S.*) Corpus sancti Martini de tumulo levatur.

17. Leo papa, Trougo, Rabanus, Benedictus papa et Hiltegart regina obierunt.

20. Lotharius imperator obiit. Pro quo Ludewi-

VARIE LECTIONES.

⁵⁰ itē c. et sequentibus annis, quod certe a. 26 item legi nequit. ⁵¹ in c. ⁵² magna c. ⁵³ XLVI. crasum c. ⁵⁴ XXVII. cor. ⁵⁵ XXVI. c. ⁵⁶ novlo magno c. ⁵⁷ XXVII. crasum c.

cus, filius ejus, imperavit cum fratre Lothario A rege.

22. Meginradus heremita martirizatur.

24. Huni christianitatis nomen agressi sunt

27. Nycolao pape Adrianus suscessit.

28. Terremotus facta est, et cometa visa est.

29. Lotharius rex, frater Ludewici imperatoris, obiit et Karolus Galliarum rex regnum invasit.

30. Ludewicus imperator de solario cecidit.

31. Ludewicus et Karolus cum patre pacificantur.

32. Adrianus papa obiit. WORMATIUM fulminis ictu crematur.

35. Ludewicus imperator obiit, et Karolus rex Galliarum Romam pervenit.

36. Ludewicus rex Germaniæ obiit, 8 Kal. Sept. B Bellum in Ribuarum inter Ludewicum et Karolum committitur.

Annus Domini 877. Karolus, junior filius Ludewici, cum fratribus Karlmanno et Ludewico ann. 11-

2. Karolus rex Galliarum obiit.

3. Ludewicus Balbus, filius Karoli, obiit.

4. Ludewicus vivente fratre suo Karlmanno Bajoariam ingreditur. Karlmannus obiit.

5. Karolus junior cum uxore sua Rihegartha imperiali benedictione sublimatur.

6. Ludewicus rex Francorum, frater Karoli imperatoris, obiit.

11. Karolus imperator vivus dimisit regnum.

Annus Domini 888. Arnolfus, filius Karlmanni, ann. 12.

1. Karolus junior imperator obiit. Luitperto archiepiscopo Sunderolt successit. 3 Idus Jul. Arn. Wirzburgensis episcopus in Saxonia occisus est inter missarum sollempnia; sedit ann. 36. m. 7, d. 12.

3. Arnolfus rex exercitum Nordmannorum prorsus delevit.

4. Ratispona incendio flagrat.

6. Sunderolf a Nordmannis occiditur. Pro quo Hatto.

8. Arnolfus Italiam Burgundiamque suo regno subjecit.

Liutolfus dux Saxoniarum.

Brun dux a Danis occisus.

Ottho dux.

Heinricus rex.

einricus dux Bajoariarum.

Ottho imperator.

Heinricus dux Bajoariarum.

Ottho imperator.

Heinricus Babenbergensis

Ottho imperator absque filiis.

dux Bajoariarum postea imperator.

Cujus uxor Cunigunt absque filiis obiit.

Annus Domini 919. (H. S.) Heinricus comes rex effectus regnavit ann. 17.

1. Salomon episcopus obiit.

4. Karolus rex Galliarum in Franciam venit.

9. Arnolfus rex Romam veniens, imperator efficitur.

11. Magna fames homines se invicem comedere persuasit.

12. Arnolfus imperator obiit. Gentes Pannonicarum, quas Ungarios dicimus, Italiam depopulantur.

Annus Domini 900. Ludewicus, Arnolphi filius, admodum puer ann. 12.

1. Ungarii Bajoariam ingrediuntur, et plus mille ex eis occiduntur.

2. Ungarii Carenthiam invadunt, et in sabbato commissa pugna, occiduntur.

6. Ungarii amarius occiduntur. Berenger, Regnolt et Gerhart germani fratres occiduntur.

7. Pugna inter Adalbertum, fratrem eorum, et Cuonradum, fratrem Ludewici imperatoris, committitur; in qua Conradus occiditur.

8. 3 Non. Aug. Ruodolfus episcopus Wirzburgensis obiit; sedit. ann. 17, m. 12, d. 2. Adalbertus perfidia Hattonis archiepiscopi et cujusdam Luitpaldi deceptus, Ludewico jubente, decollatur. Bajoarii ab Ungariis interficiuntur.

9. Ungarii Saxoniam et Turingiam vastant. Luitpaldus occiditur.

10. Ungarii Alamanniam petunt.

11. Bellum Francorum cum Ungariis.

12. Ludewicus rex moritur. Burchardus dux occiditur.

Annus Domini 912. Counradus, filius Counradi illius quem Adalbertus Babenbergensis interfecit, C in regnum elevatus regnavit ann. 7.

1. Ungarii ab Alamannis et Bajoariis juxta fluvium Ine occiduntur.

2. Cometæ videntur. Roudolfus rex obiit. Ungarii Alamanniam depopulantur. Hatto archiepiscopus moritur. Cui Heriger successit.

5. Salomon episcopus captus est. Ungarii totam Alamanniam igne et gladio vastant.

6. Erchenger dux et Berhtolfus germani fratres decollantur 12 Kal. Febr. Basilea ab Ungariis destruitur.

7. Ungarii per Alamanniam, Alsatiam, regnum Lotharii invadunt. Burchardus dux constituitur Counradus rex obiit.

Baba.

Adalbertus quem Ludewicus decollavit.

D

7. (H. S.) Sanguis Domini in Augiam insulam venit.

8. Ungarii totam Franciam, Galliam Alsatiam atque Alamanniam gladio et igne devastant. Bur-

- chardus dux occiditur. Herimanno Alamannia A committitur.
11. Heriger archiepiscopus obiit. Pro quo Hiltibertus.
12. Henricus rex Boemiam petit.
13. 17 Kal. Dec. Thieto Wirciburgensis episcopus obiit; sedit ann. 24, m. 2, d. 14. Henricus regem Abodritarum et Nordmannorum christianum fecit.
15. Henricus Ungarios in Suirbia interfecit.
16. Notingus Constantiensis episcopus obiit. Pro quo Counradus.
17. ⁵⁷ Henricus rex obiit.
- Annus Domini 937. Otto Magnus, Henrici filius, ann. 38.
1. Ungarii Franciam, Alamanniam, Galliam usque Oceanum et Burgundiam devastantes, per Italiam redierunt. Monasteria sancti Galli et sancti Bonifacii cremantur. Arnolfus Noricorum dux et Roudolfus rex obierunt.
2. Henricus frater Ottonis, ab Eberhardo comprehensus est.
3. Gisilbertus et Adalbertus occisi sunt, et episcopi in fugam sunt lapsi.
4. 8 Kal. Apr. junior Burchardus Wirciburgensis episcopus obiit; sedit ann. 9, m. 3, d. 23. Hiemps valida et mortalitas animalium facta.
5. Ottho Gallias petit.
6. Ottho rex et Ludewicus pacificatur.
8. Ungarii cum Bajoariis pugnant et vincuntur ⁵⁸.
10. Ottho rex Galliam ingreditur.
11. Berhtolfus Bajoariorum dux moritur. Cui Henricus, frater Otthonis successit.
13. Herimannus dux Alamannorum obiit. Pro quo Luidolfus, filius Otthonis regis.
14. Ottho rex Italiam petit eamque sibi subiecit; Berengerum regem expulit.
15. Beringer apud Augustam in conventu Otthoni ad deditionem ⁵⁹ venit. Inde cum regina conjugis ejus Willa nomine ad castellum Babenberg deductus, præsentem vitam clausit. (H. S.) Ignitus lapis quasi massa candentis ferri ab occidente volitans venit; et draco visus est.
16. Ottho rex una cum filio Italiam intrat, ac nuptiæ regales Papiæ factæ sunt.
17. Luitolfus dux Otthoni regi patri suo rebellat. Adalbertus comes occiditur.
18. Ungarii Noricam, Franciam Italiamque petunt.
19. Ungarii totam Bajoariam depopulantes, juxta Augustam Alamanniæ urbem ab Otthone rege pugna victi, immensa cæde necantur.
20. Luitolfus dux hostiliter Italiam invasit.
21. Luitolfus Adalbertum bello vicit, et ipso eodem anno moritur.
23. Cruces in vestibus apparuerunt.
24. 18 Kal. Mar. Pobbo Wirciburgensis episcopus obiit; sedit ann. 20, m. 10, d. 14.
26. Ottho rex Romam veniens, imperator efficitur. Signum in sole.
27. Ottho imperator natale Domini Papiæ moratur.
28. Item Ottho natale Domini Romæ moratur.
31. Ottho imperator de Italia redit.
32. Et Burchardus dux in Italia rebelles cæsari vicit. Eclipsis solis facta est. 11 Kal. Dec.
35. Signum quoddam ignei coloris in cælo apparuit.
38. Ottho imperator Non. Mai obiit Sanctus Oudalricus obiit anno episcopatus sui 50.
- Annus Domini 975. Ottho secundus, Otthonis Magni filius, ann. 9.
8. Ottho imperator, apud Galabriam occiso a Grecis exercitu, de navi exiliens, aufugit. Ottho dux obiit.
9. 11 Kal. Aug. junior Pobbo Wirciburgensis episcopus obiit; sedit ann. 22, m. 4, d. 21. Ottho imperator Romæ 6 Idus Dec. moritur et sepelitur.
- Annus Domini 984. Ottho tercius, Otthonissecundi filius, admodum puer, ann. 18.
5. Fames magna.
6. 4 Kal. Sept. Huc Wirciburgensis episcopus obiit; sedit ann. 6, m. 7, d. 28.
11. Sanctus Adalbertus, episcopus de Praga civitate, a Prucis martyrio coronatur. 12 Kal. Oct. Berewardus Wirciburgensis episcopus obiit; sedit ann. 5, m. 8, d. 19.
14. (H. S.) Counradus dux obiit.
18. Ottho imperator in Italia obiit. 5 Kal. Febr., cujus intestina Augustæ, reliquum corpus Aquisgrani sepelitur.
- Henricus dux Bajoariæ rex effectus ann. 23, m. 2 ⁶⁰.
2. Henricus rex Henricum marchionem et alios sibi resistentes cum exercitu petit.
3. Henricus rex Italiam, Boemiam et Bolizaum ducem cum omni gente Sclavorum subjugavit.
4. Magna fames facta est.
6. Episcopium Babenberg a rege Henrico constituitur, et Eberhardus ibi episcopus ordinatur.
8. Brun episcopus et monachus a Prucis multis suppliciis afflictus, et manibus pedibusque abscisis, postremo capite pluxus, cælos petiit.
13. (H. S.) Henricus Romæ imperiali benedictione coronatur a Benedicto papa.
14. Ernest dux in venatu occiditur.
16. 18 Kal. Dec. Henricus Wirciburgensis episcopus obiit; sedit ann. 23, m. 5, d. 22.
- Megingaudus Treverorum episcopus obiit. Pro quo Poppo.
17. Lantpertus episcopus obiit.
19. Benedictus papa, Babenberg veniens, æcclesiam sancti Stephani dedicavit. Eodem anno Werenharius Argentine episcopus cum Alamannis contra Burchardum ducem pugnavit.

VARIE LECTIONES.

⁵⁷ XVIII. *erasm c.* ⁵⁸ vicuntur *c.* ⁵⁹ deditio *c.* ⁶⁰ *in loco raso c.*

20. (*H. S.*) Terræmotus magnus factus est 4 Idus A Maii feria 6. Heribertus Coloniensis archiepiscopus obiit. Pro quo Piligrinus.

21. Henricus imperator Novam Trojam deditione cepit, et mortalitas ⁶¹ magna in exercitu facta est.

22. Gebehardus Radisponensis episcopus obiit. Pro quo iterum ⁶² Gebehardus.

23. Henricus imperator 3 Idus Jul. obiit et in Babenberg episcopo a se facto in monasterio sancti Petri apostoli sepelitur.

Counradus ann. fere 13 regnavit.

1. Magna dissensio in regno contra Counradum regem efficitur.

2. Counradus rex filium suum Henricum regem fecit, et ipse Romam pergens imperator efficitur.

3. Brun Augustensis episcopus et Welf comes B prædas et incendia inter se faciunt.

4. Ernst dux et Welf comes Counrado imperatori ad deditionem veniunt.

5. Bruno Augustensis episcopus obiit. Pro quo Heberhardus.

6. Counradus imperator Stephanum Pannoniæ regem cum exercitu petit. Interea in Alamannia Ernest dux et Werinbarius comes cum aliis multis occidunt ⁶³ 16 Kal. Sept.

7. Stephanus rex missis legatis cum imperatore Counrado pacificatur.

8. Roudolfus rex Burgundiæ moriens diadema suum Counrado imperatori misit.

9. 11 Kal. Apr. Meginhardus Wirzburgensis episcopus obiit; sedit ann. 15, m. 2, d. 21. Counradus hieme Burgundiam petit. Eclipsis solis facta est 3 Kal. Jul. hora 6. C

10. Counradus orientalem Franciam contra Outhonem petit. Counradus iterum ⁶⁴ Burgundiam vastat.

11. Wirbinam castellum in confinio Saxonie pagani qui Luittici dicuntur, multis christianis occisis et captis, obtinent; quos Counradus cum exercitu petit.

12. Italia civili discordia laborat. Gebehardus Radispona episcopus obiit. Pro quo iterum ⁶⁴ Gebehardus. Nuptiæ Henrici regis. Pagani supradicti Counrado imperatori tributarii ⁶⁵ facti sunt, Piligrinus Coloniensis episcopus obiit. Pro quo Herimannus. D

13. Counradus imperator Italiam cum exercitu petit, et Mediolanensem episcopum in custodiam mittit; qui fuga lapsus imperatori rebellat. Outho princeps Karlingorum ⁶⁶ a Gozzelone duce pugna victus fugiensque a quodam milite occiditur.

14. Cunigunt regina obiit. Herimannus dux obiit. Stephanus christianus Ungariorum rex obiit, qui cum omni gente sua ad fidem Christi convertitur.

15. Counradus imperator 2 Non. Jun. obiit et Spire sepelitur. Eclipsis solis 11 Kal. Sept. Reginbaldus Spirensis episcopus obiit 3 Idus Octob.

Henricus rex pius, filius Counradi, incipit regnare.

2. Henricus rex ducem Boemiæ Fratislaum bello petit; sed multis proceribus et militibus in præstructione silvæ citra et ultra occisis vel captis, nil dignum efficere potuit. Petrus quoque Ungariorum rex eidem duci ⁶⁷ contra Henricum regem auxilia misit.

3. Ungarii quendam Ovonem regem sibi eligentes, Petrum regem suum expellentes. Qui profugus et exul Henrici regis, cui priori anno rebellaverat, gratiam querit et invenit. Henricus rex Boemiam ingressus, igne prædaque cuncta devastat, et rebellem ducem obsides dare et ipsum post se Radisponam ad deditionem humiliter venire sibique iurejurando fidelitatem servitiumque confirmare coartat. Ovo rex Ungariorum, ob susceptum a Henrico rege Petrum a se expulsam, fines Bajoariæ prædis et incendiis depopulatur; sed magna pars exercitus ejus ab Adelberone marchione deleta est.

4. Henricus rex Pannoniam ingressus duas pulosissimas civitates evertit, plures deditione subjecit. Sed cum Petrum regem, quem secum, ducebat, provinciales recipere nollent, alium que petebant ducem eis constituit; quem Obo post discessum ejus in Boemiam repulit. Gisela imperatrix, mater Henrici regis, 16 Kal. Mar. obiit et apud Spiram sepelitur.

5. Henricus rex iterum Pannonias invadens, satisfactionem, obsides, munera, pacis per jusjurandum confirmationem accipiens, discessit. Inde reversus, Constantiensi synodo affuit; ubi cunctis debita dimisit; destructisque omnibus inimiciis, pacem hactenus inauditam tam ⁶⁸ in tota Suevia quam in aliis sui regni provinciis regia censura per edictum confirmavit. Dein Agneten ⁶⁹, Willelmi Pictaviensis principis filiam, reginam apud Magontiam ungui faciens, regalibus sibi nuptiis Ingelenheim copulavit; unde infinitam histrionum et jocularorum multitudinem sine cibo et muneribus vacuum et merentem abire permisit. Luitpaldus marchio, Adelberti filius, maxima Ungariorum clades, immature obiit. Pestis pecudum maxima. Hiemps dura et nivosa.

6. 6 Kal. Jun. Brun. Wirzburg. episcopus obiit anno Domini 1043; sedit ann. 11, m. 1, d. 14. (Cf. HERM. a. 1044-1045.) Henricus (186) rex tercio

VARIE LECTIONES.

⁶¹ mortalita c. ⁶² ite c. *quod hic etiam item legi potest.* ⁶³ occidunt c. ⁶⁴ ite c. ⁶⁵ tributari c. ⁶⁶ kalinlorum corr. kalinlorum c. ⁶⁷ duce c. ⁶⁸ deest c. ⁶⁹ agnetæn c.

NOTÆ.

(186) In sequentibus raro verba Herimanni retinuit, res vero tantum non omnes ab ipso mutuatus est PATROL. CLIV.

Pannonias iratus ingrediens, Dei favente clementia et beato Oudalrico episcopo imperante ⁷⁰, victor factus, Obonem cum uxore et filis cognatisque, quibus locus evadendi erat, effugabat. Petrum in regnum restituit; subditoque sibi Ungariorum regno, summo cum honore revertitur. Gotheфридus dux Lotariorum Heinrico regi ⁷¹ rebellans, ad deditionem coactus, in castello Gibichenstein (187) usque ad dignam satisfactionem sub custodia mancipatur.

7. (Cf. HERM. a. 1046.) Henricus rex Italiam ingressus, pacifice a Romanis suscipitur, papas tres non digne constitutos synodaliter deposuit, et Suidegerum Babenbergensem episcopum papam constituit; ipseque et conjunx ejus Agnes regina eadem die imperiali benedictione sublimantur. Imperatrix vero Agnes filiam apud Ravennam genuit. Ipse autem imperator per Apuliam multasque provincias felici victoria exercitum ducens, honore magno revertitur.

8. (Cf. HERM. a. 1046-1047.) Interea Petrus Ungariorum rex a quodam tyranno Pannonico captus et cecatus, ille qui eum expulerat regnare coepit. Corpus sancti Widonis de Italia allatum est Spiram ab imperatore Heinrico 8 anno regni ejus, imperii ejus anno 1, ab incarnatione Domini anno 1047, indictione 18. Suidegerus papa obiit eodem quo constituitur anno ⁷². Pro quo Boppo ordinatur.

9. (HERM. a. 1047-1048.) Otto dux Suevorum obiit. Pro quo Otto de Suinvurti surrexit. Boppo papa obiit anno quo constituitur. Bruno, qui et Leo, Tolanensium antistes, papa ordinatur.

10. (Cf. *ib.* a. 1049.) Henricus imperator anno imperii sui tertio quasdam partes Galliae invasit contra Goteфридum et Baldewinum; quibus ad deditionem coactis, et regno his partibus pacificato, victor cum honore revertitur. Synodus Magontiae habetur. Cui affuit Bruno apostolicus et Henricus imperator.

11. (*ib.* a. 1050.) Ungarii iterum ⁷³ rebellant. Quos Gebhardus episcopus Radisponensis, vice Henrici imperatoris obviam factus, in fugam conversos non minima cede afflixit; insuper urbem marchiae ⁷⁴. Heimenburc aedificii restauratam militari obsidione muniri fecit; ipse summa cum pace regreditur.

12. (*ib.* a. 1051.) Bartho archiepiscopus obiit. Pro quo Luitpoldus. Henricus imperator iterum Pannoniam ingressus, divisa in duas partes multitudine militum, utrimque regionem ipsam silvis et maxime aquarum collectionibus circumseptam occupans, intravit; sed illa gens durior ceteris cum rege suo dolose et ignaviter agens, sua pariter cum aliis diripiens fame et siti nullisque cladibus lassatum nostrum fugiens ⁷⁵ evasit. Milites autem imperatoris, vastata magna parte provinciae multis insuper

A inibi occisis, pacifice, quamvis inacte, ad propria cum imperatore redierunt.

13. (*ib.* a. 1052-1053.) Henricus imperator iterum Pannoniam petit, et inacte redit, habens secum in comitatu Brunonem apostolicæ sedis præsulem et proximum natale Domini pariter ducentes Wormatiæ, apostolicus Romam redit 1053 anno, multis eum diversarum provinciarum militibus imperiali præceptione et amicorum subventione comitantibus; et post pascha exercitum ducens per Apuliam contra Nordmannos, illius terræ quondam advenas sed tunc Romani imperii inimicos, infinitaque utrobique cede peracta, papa cum paucis fugiens absque victoria regreditur, relictis illic Suevorum ac Noricorum militibus obtimis; et in urbe Beneventana consedit.

B 14. (*ib.* a. 1054.) Dein religiosus papa Bruno, qui et Leo, anno incarnationis Domini 1054, regni vero Henrici imperatoris 13, gloriose vitam finivit, sepultus Romæ in æcclesia beati Petri. Counradus dux Noricorum, federatis sibi Ungariis, graviter rebellat. Item Baldwinus et Goteфридus.

15. Leoni papæ Gebhardus, qui et Victor, successit (an. 1055). Adalbertus marchio obiit. Fames magna fuit. Henricus imperator Italiam cum exercitu petens, omnia cum pace disposuit; revertensque nepalam suam Beatricem secum duxit, indigne eam tractans propter quandam ejus insolentiam, qua vivere consueverat mortuo viro ejus Bonifacio duce. Welf dux Carinthiorum obiit. Counradus dux antea Noricus ab imperatore expulsus, in Pannonia exul male moritur. Arnolfo Spirensi episcopo Counradus successit.

C 16. Herimannus comes orientalium Francorum obiit 6 Kal. Feb. (1056). Gebhardus Radisponensis episcopus, magni imperatoris Henrici patruus, hostis occulte pessimus deprehensus, victus atque custodiae mancipatus, sed misericorditer tractatus, exilio remittitur et sedi pristinae restituitur. Goteфридus dux ad deditionem venit. (Cf. BERTH.) Magna cedes a barbaris qui Luitici dicuntur in christianos facta est; quorum quidam gladio, quidam fugientes ⁷⁶ in aqua perierunt; inter quos Willehelm marchio occiditur. Hisdem temporibus multi diversarum provinciarum principes perierunt. Fames multas provincias afflixit. Egestas et penuria undique prævaluit. Multa mala tunc temporis facta sunt. Henricus imperator his doloribus cordetenus compunctus, infirmari coepit, et perductus usque ad mortem; sapienti tamen usus consilio, ab omnibus quibus potuit veniam petens, quibusdam prædia quæ abstulit restituens, cunctis qui contra eum culpas damnabiles fecerunt relaxans, filium suum Henricum Romani pontificis ceterorumque pontificum et principum electione regem constituit. His

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ lege impetrante. ⁷¹ rege c. *deest* c. ⁷² ite c. ⁷³ marchionem c. ⁷⁴ fugiens c. ⁷⁵ fugientes a.

NOTE.

(187) Ita cod. Murensis Herimanni.

et aliis, prout vitæ possibilitas admisit, bene dispositis, 3 Non. Octob. hanc vitam præsentem in Deo finivit.

Heinricus, filius Heinrici imperatoris, admodum puer, cœpit regnare, anno ab incarnatione Domini 1037. Agnes imperatrix, mater ipsius Heinrici, ducatum suscepit Bajoariæ. Pontifex Romanus Gebehardus, qui et Victor, multis bene in Germaniæ aliisque Romani regni partibus pontificum vel principum secularium consilio dispositis, Romam cum pace rediit, incipiente illius anni quadragesima. Hic etiam eodem anno finivit vitam. Pro quo Fridericus, qui et Stephanus, jam monachus factus

A a Romanis pontifex constituitur. Saxones iterum congregato exercitu gentem esseram Luiticiorum⁷⁷ hostiliter invaserunt, diversisque malis eam affligentes, Romanæ ditioni subdiderunt, acceptis obsidibus et tributis, atque ad propria cum pace redierunt. Eodem tempore quidam Fridericus et fratres ejus Germaniæ partibus tyrannidem exercentes contra imperium Romanum, ab Agnete imperatrice et principibus regni victi ad ditionem venerunt. Fridericus, qui et Stephanus, pontifex Romanus vitam finivit. Ottho dux Suevorum obiit 4 Kal. Octob.⁷⁸

Boutgisus illustris vir genuit sanctum Arnolfum Metensium episcopum.

Sanctus Arnolfus episcopus.

Ansigisus filius ejus.

Pippinus princeps et major domus, pater sancte Gertrudis virginis.

Karolus dux cognomento fortissimus.

Pippinus major domus idemque rex Francorum.

Karolus rex Francorum et patricius Romanorum, primus imperator in Francia.

Ludewicus rex cognomento Pius.

Lotharius Karolus

rex Franciæ

et Hispaniæ.

Ludewicus

rex

Germaniæ.

Hugo Ludewicus Lotharius

rex in vena-

excecatus.

Franciæ.

Lotharius

occisus.

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

Ludewicus Karlmannus Karolus

rex

Ostro-

franciæ.

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

VARIÆ LECTIONES

⁷⁷ ita c. ⁷⁸ In cædice eodem fere modo quo hic pagina non completa textus desinit. In sequenti pagina quaternionis ultima, stemma legitur genealogicum quod addimus.

*Hic duo subijcienda duxi stemmata, e coa. Trevisensi N. 1709 (LXXXVI) olim Prumiensi s. XI f. 73 descripta, quæ tam cum
is quæ Ekkehardus recepit quam cum aliis ex cod. Sletsweld, supra SS. III, p. 213, editis quam maxime conveniunt.*

1.

Domnus Arnolfus Metensium episcopus. Cujus pater Bolgisus fuit vir illustris.

Angisus filius ejus.

Pippinus princeps et major regis domus.

Karolus cognomento fortissimus.

Pippinus rex Francorum.

Domnus Karolus rex Francorum et Langobardorum ac patricius Romanorum.

Hludowicus rex cognomento Pius.

Karolus rex Francie et Hispaniæ.

Hludowicus rex Germaniæ.

Hludowicus Karolomannus Karolus

rex Ostro-

franciæ. Bajoariæ. manniæ.

Arnolfus rex Bajoariæ et Franciæ.

Zvendiboldus rex Hludowicus rex

Hlothariensium. Ostrofranciæ.

Karolus.

2.

Liudolfus dux Saxonie.

Bruno dux. Liutgarda regina.

Heinricum respice de cujus | fluxit semine ⁹⁰.

Heinricus rex primus. === Mathildis regina. Theodericus pater Mathildis reginæ

| ex stirpe Widikindi magni ducis Saxonie. Cujus

| fratres fuerunt Widikint, Immit, Reginbern.

Otto imperator primus. Heinricus dux. Bruno archiepi-

Dudicha. Otto secundus Item Heinricus scopus Colonia.

dux.

Otto dux. Otto impera-Mathil-Heinricus imperator.

drudis | tor tercius. dis.

Mathildis. Gisa. Agnes. Heinricus. Cuono. Luodolfus. Herimannus Otto dux

Heinricus rex. Agnes. Cuonradus imperator. archiepiscopus.

Heinricus imperator.

VARLÆ LECTONES.

⁹⁰ linea quæ Hludowici filius indicatur erasa est. ⁹⁰ ita cod.

EKKEHARDI CHRONICON UNIVERSALE.

id est abbreviatio.

EPYTHOME EUSEBII DE SEQUENTI OPERE.

(**HIER.**) Moysen, 188-89), gentis Hebraicæ ductorem, qui primus omnium prophetarum ante adventum Domini Salvatoris divinas leges sacris litteris explicavit, Inachi fuisse temporibus, eruditissimi viri tradiderunt, ex nostris Clemens et Africanus, ex Judeis Josephus et Justus, veteris hystoriæ monumenta replicantes. Porro Inachus quingentis annis Trojanum bellum antecedit. Ex ethnicis vero impius ille Porphirius in quarto sui operis libro, quod adversum nos casso labore contexit, post Moysen Semiramidem fuisse affirmat, quæ apud Assyrios ante Inachum regnavit annos 150. Itaque juxta eum 800 pene et 50 annis Trojano bello Moyses senior invenitur. Cum hæc ita se habeant, necessarium duxi veritatem diligentius persequi, et tempora regnorum contra se invicem ponere, ac singularum gentium annos dinumerare, ut quid cuique coætaneum fuerit curioso possimus ordine notare. Neque me fugit, in Hebreis codicibus dissonos ætatum annos inveniri, plusque vel minus, prout interpretibus visum est, lectitari sequendumque illud potius quod exemplariorum multitudo in fidem traxit.

Verum utcumque quis volet computet, reperiet, Inachi temporibus, quem primum Argis regnasse aiunt, patriarcham Hebreorum fuisse Israhelem a quo 12 tribus Israhelis vocabulum sortitæ sunt. Semiramidem autem et Abraham contemporales fuisse manifestum est. Nam Moyses, licet junior supradictissit, omnibus tamen quos Greci antiquissimos putant senior deprehenditur, Homero scilicet et Hesiodo Trojanoque bello, ac multo superius Hercule, Museo, Lino, Chirone, Orpheo, Castore ac Polluce, Appolline, Esculapio, Libero, Mercurio et ceteris diis gentium sacrisque vel vatibus, ipsius quoque Jovis gestis, quem Grecia in arce divinitatis collocavit. Hos, inquam, omnes quos enumeravimus etiam post Cecropem Difien⁸¹, primum Atticæ regem fuisse convincimus, Cecropem autem Moysi coætaneum hystoriæ ostendunt et ante Trojanum bellum fuisse annis 350. Quod ne cui dubium videatur, sequens ratio sic probabit. Quadragesimo secundo anno imperii Augusti Christus natus est, 15 Tyberii anno predicare orsus est. Si quis igitur retrorsum

A computans annorum numerum, alterum Darii regis Persarum querat annum, sub quo templum Hierosolymorum, quod a Babylois destructum fuerat, instauratum est, reperiet a Tyberii 15 usque ad Darium annos 540. (190) Darii quippe secundus annus sexagesimæ quintæ olimpiadis anno primo fuit, et Tyberii 15^{mus} in 201 olimpiadis annum quartum incurrit. Fiunt ergo inter Darium et Tyberii 15^{mus} annum olimpiades 136, anni 546, quadriennio in una olimpiade subputato. Deinde secundo Darii anno septuagesimus desolationis templi annus expletur, a quo usque ad primam, olimpiadem retrorsum numerantur olimpiades 64, anni 256, qui similiter subputantur a supra dicto desolationis templi anno usque ad 49 annum Oziæ regis Judæorum, sub quo Ysaïas et Osee fuerunt. Itaque prima olimpias in Ysaïæ et reliquorum qui cum eo prophetaverunt incurrit ætatem. Rursum si a prima olimpiade ad superiora tempora et usque ad captivitatem Trojæ proveharis, invenies annos 405⁸² quos curiosissima Grecorum hystoria conscribit. Item apud Hebreos a supra dicto Oziæ anno et temporibus Ysaïæ prophetæ usque ad Samson et tertium annum Lapdon iudicis subputatis annos 405⁸². Samson autem est quem in corporis robore Herculi similem ferunt posteri Judæorum. Et michi videntur non multum distare tempore siquidem ambo circa Trojæ captivitatem fuerunt. Post hæc iterum ad priora convertere, et cum 329 annos numerus retro actus tibi expleverit, Cecropem Defien⁸³ Grecorum et Moysen invenies Hebreorum C Nam a 45 Cecropis anno usque ad captivitatem Trojæ et ab 80mo ætatis Moysi, in quo populum Israheliticum de Ægypto eduxit, usque ad tertium annum Lapdon iudicis computantur anni 329. Itaque sine ulla ambiguitate Moyses et Cecrops, qui primus Atheniensium rex fuit, hisdem fuere temporibus. Porro iste est Cecrops Difies⁸⁴ indigena, sub quo primum in arce oliva orta est, et urbs Atheniensium ex Minervæ appellatione nomen sortita est. Hic primus omnium Jovem appellavit, aram ei statuit bovemque immolavit, simulachra reperit, et victimas obtulit, nequaquam istius modi rebus in Grecia unquam visis; cetera quoque quæ apud

VARIÆ LECTIONES.

⁸¹ in loco raso 1. ⁸² V e corr. 1. VI Hier. ⁸³ ita e corr. 1. ⁸⁴ e corr 1.

NOTÆ.

(188-89) Tota præfatio paucis mutatis ex Eusebio ab Hieronymo translato descripta est.

(190) Numeros et totam annorum supputationem

Ekkehardus id sequentibus paulo mutavit, verbis tamen Hieronymi servatis

Grecos mira jactantur posteriora Cecropis annis A deprehendantur. Sit ergo Cecropis consequentia et Moysi. Post hunc describitur diluvium sub Deucalione, incendium sub Phetonte, Erichthonius, Vulcani et Terræ filius. Dardanusque qui Dardaniam condidit, Libiæ quoque raptus et Europæ, sacris Cereris atque delubram Ysidis, in Eleusina frumenta, Tripolemi, regnum Trois,

*Cujus dii natum Ganimedem ad sidera raptum
Vina Joci magnis voluerunt fundere mensis.*

Quo tempore Tantalus et Tycius fuerunt et Apollo natus est; nam Latona, Jovis suorum, per Tycia fugit regna; Latonæ autem et Jovis filius Apollo. Post quos Cathmus Thebas venit.

*Qui Semelen genuit, de qua pulcherrima proles
Liber condignam partu tulit edita frugem.*

Porro liber et quos mox inferimus post ducentimum annum Cecropis fuerunt, Linus scilicet et Zetus et Amphyon, Museus, Orpheus, Minos, Perseus Esculapius, Castor et Pollux gemini, Hercules, cum quo Apollo servivit Admeto. Post quos facta est Trojæ subversio, quam Homerus longo sequitur intervallo; Homerus autem Solone et Talete Milesio ceterisque qui cum his septem sapientes appellati sunt multo prior reperitur; deinde Pythagoras extitit, qui se non sapientem ut priores, sed philosophum, id est amatorem sapientiæ, dici voluit; quem secutus Socrates, qui Platonem erudit, a quo famosas in partes philosophia divisa est. Horum singulos juxta ordinem historiæ suis locis inseremus. Igitur Moyses cunctos quos supra memoravimus antecedit, quia ætate Cecropis fuisse monstratus est. Ab octogesimo autem anno Moysi et egressione Israel ex Ægypto rursus ad superiora conversus usque ad primum annum Abrahamæ reperies annos 505⁸⁵, quo similiter a 45 anno Cecropis usque ad Nidum et Semiramidem Assyriorum principes 505⁸⁶ subputatis. Primus quippe omni Asiæ, exceptis Indis, Ninus, Beli filius imperavit. Itaque manifestum est Abraham Nini ætate generatum, juxta eum tamen numerum quem contractiorem editione vulgata sermo prebet Hebreus. Verum in curiositate ne cesses, et cum divinam Scripturam diligenter evolveris, a nativitate Abraham usque ad totius orbis diluvium invenies retrorsum annos 292 (191), item a diluvio ad Adam annos 1656, in quibus nulla penitus nec Græca, nec barbara, et ut in commune loquar, nulla gentilis invenitur hystoria. (192) Quam ob rem omnes hystoriarum scriptores a Nino, qui suo regno non contentus aliena invasit et ideo primus regnasse dicitur, temporum incipiunt digestiones. Nos ab ipso mundanæ creationis pri-

usque ad Noe, et a Noe post diluvium usque ad Abraham describamus, deinde cum ceteris scriptoribus ab Abraham et a Nino usque ad nostram ætatem inferiora tempora prosequamur, et statim in principio sui, commemorato Belo, Nini patre, et Egialo Sicioniorum rege, Hebreorum Abraham et Assyriorum Ninum et Semiramidem preponamus, quia neque Athenarum adhuc urbs neque Argivorum regnum nomen acceperat, solis Sicioniis in Grecia florentibus, apud quos temporibus Abrahamæ et Nini Europem secundum regnasse ferunt. Quod cur etiam et nos putemus, demonstrabitur in sequentibus⁸⁷.

Si enim diligenter enumeres a quadragesimo tercio anno Nini usque ad⁸⁸ Trojæ captivitatem, invenies annos 834, item in Sicione a 22 anno regis Europis usque ad supradictum tempus eosdem annos invenies 834, apud Hebreos quoque nativitate Abraham usque ad tercium annum Lapdon⁸⁹ judicis Hebreorum, qui Trojanis temporibus populo prefuit, æque⁹⁰ supputabis annos 834, item apud Ægyptios ab ætate Nini et Semiramidis, quo tempore 16 jam dinastia Thebei Ægyptiis imperabant, usque ad vicesimam dinastiam, id est potestatem, et regem Ægypti Theoren, qui ab Homero Polipus vocatur, sub quo etiam Troja capta est, colliguntur supra dicti anni 834.

Igitur consequenter uno eodemque tempore in ordine descriptionis ponemus Abraham, Ninum vel Semiramidem, Europem, Ægyptiorum Thebeos. Nunc etiam illud in cura est, ut Hebreorum quoque annos in quatuor tempora dividamus, ab Abraham usque ad Moysen, a Moysen usque ad primam ædificationem templi, ab ædificatione templi usque ad secundam qua instauratum est⁹¹, ab instauracione ejus usque ad adventum Christi Domini. A nativitate quippe Abraham usque ad Moysen et egressum Israel ex Ægypto computantur anni 505, exinde usque ad Salomonem et primam ædificationem templi anni 478⁹², secundum minorem tamen numerum, quem tercius Regnorum liber continet; nam juxta volumen Judicum supputantur anni 600; a Salomone vero usque ad instauracionem templi, quæ sub Dario Persarum rege facta est, colliguntur anni 512, porro a Dario usque ad predicationem Domini Jhesu Christi et usque ad 15um annum Tyberii principis Romanorum expleantur anni 547⁹³. Itaque simul fiunt ab Abraham usque ad 15um annum Tyberii anni 2042⁹⁴. Similiter a 43 anno Nini⁹⁵ usque ad 46um Cecropis sunt anni 505 exinde usque ad captivitatem Trojæ anni 329, a

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ V e corr. 1. ⁸⁶ e corr. 1. ⁸⁷ in s. e corr. 1. ⁸⁸ a quadr. — ad e corr. 1; et ubique Hieronymi numeros mutavit. ⁸⁹ t. a. l. in loco raso 1. ⁹⁰ it æque e corr. 1. ⁹¹ tum est e corr. 1. ⁹² IX Hier. ⁹³ VIII Hier. ⁹⁴ duo e corr. 1. IV Hier. ⁹⁵ nini — DV e corr., ut videtur, 1.

NOTÆ.

(191) Numeros Hieronymi Ekkehardus mutavit.

(192) Hæc Ekk. adjecit.

captivitate Trojæ usque ad primam olimpiadem anni 405⁹⁶, a prima olimpiade usque ad secundum Darii annum et instaurationem templi anni 256, ab instauratione templi usque ad 13^{mum} Tyberii annum et predicationem Christi anni 547⁹⁷. Sunt ergo a Nino et Semiramide⁹⁸ usque ad 13^{mum} Tyberii Cæsaris annum 2042 anni⁹⁹, quos et ab Abraham usque ad Tyberium supputatos ostendimus.

Sed ne longus forte numerorum ordo aliquid turbationis afferat, a conditione primi hominis Adæ, qui sexto mundanæ creationis die formatus est, genealogias antiquorum patrum usque ad Abraham conferamus, ut faciliis præbeatur inventio, cujus Greci vel barbari ætate prophetæ et reges et sacerdotes Hebreorum fuerint, itemque diversarum gentium falso crediti dii, qui heroes, quæ urbs quando condita, qui de illustribus viris philosophi, poetæ, principes, qui scriptores¹⁰⁰ variorum operum extiterint, et si qua alia digna memoria putavit antiquitas, quæ universa in suis locis cum summa brevitate ponemus.

(*ISID.*) Sex¹⁰¹ diebus rerum creaturam Deus formavit, primo die condidit lucem, secundo die firmamentum, tercio speciem maris et terræ, quarto sidera, quinto pisces et volucres, sexto bestias et jumenta, et novissime ad similitudinem suam fecit primum hominem Adam (193). A cujus conditione et mundi creatione usque ad diluvium secundum quosdam (*JORD. De R. S.; BEDA De VI æt.*) computantur anni 2242, secundum Hebraicam vero veritatem mille sexcenti quinquaginta sex; in quibus annis adhuc rudi et simplici hominum natura non reges sed familiarum capita suo in genere erant, quorum ordo hujusmodi fuit.

(*ISID.*) Adam anno vitæ suæ 130 genuit Seth, qui pro Abel natus est, interpretaturque *resurrectio*, quia in eo¹⁰² resuscitatum est semen justum, quod est stirpis filiorum Dei, quoniam, cum esset vir egregius, imitatores sui filios reliquit, qui disciplinam rerum cælestium et ornatum carum primitus invenerunt. Adam vero cum esset annorum 930, mortuus est et rerum summam filio suo Seth reliquit.

(*ISID.*) Seth anno vitæ suæ 108 genuit Enos, vivente Adam et habente annos 235. Hic Enos cœpit, sive ut sanctus Augustinus juxta translationem aliam dicit (*De civ. Dei*, xv, 18) speravit, invocare nomen Domini. Cumque vixisset Seth annos 912, mortuus est.

(*ISID.*) Enos anno vitæ suæ nonagesimo genuit Cainan, qui interpretatur *natura Dei*, vivente Adam et habente annos 325. Cumque esset Enos annorum 908, mortuus est.

A Cainan anno vitæ suæ septuagesimo genuit Malaleel, cujus nomen interpretatur *plantatio Dei*, vivente adhuc Adam et habente annos 395. Cainan autem postquam vixit annos 910, mortuus est.

(*ISID.*) Malalehel anno vitæ suæ 65 genuit Jaret, qui interpretatur *descendens* sive *superans*, Adam adhuc vivente et habente annos 460. Ipse autem Malalehel cum vixisset annos 895, mortuus est.

Jareth anno vitæ suæ 162 genuit Enoch, Adam adhuc vivente et 622 annos habente. Jareth autem cum esset annorum 942, mortuus est.

Enoch anno vitæ suæ 65 genuit Mathusalam, vivente adhuc Adam et habente annos 687. Enoch autem postquam vixit annos 365, raptus est a Deo, ideoque finis ejus non invenitur conscriptus. Dicitur autem multa scripsisse, sed ab antiquitate suspectæ¹⁰³ fidei repudiata sunt. Judas tamen apostolus in epistola sua exemplum de illius dictis ponit. Hac generatione concupierunt filii Dei filias hominum, hoc est filii Seth filias Cain.

Mathusalem anno vitæ suæ 187 genuit Lamech, adhuc Adam vivente et annos 874 habente. Anno autem Mathusalæ 243, cum filius ejus Lamech esset annorum 56, mortuus est Adam anno vitæ suæ 930. Hac generatione nati sunt gygantes. Hac quoque ætate Jubal, qui erat de genere Cain, artem musicam reperit, cujus etiam frater Tubalcain æris ferrique inventor fuit. Mathusalem igitur juxta septuaginta Interpretum computationem reperitur vixisse post diluvium annos 14, propter quod nonnulli eum cum patre suo Enoch, qui translatus est, aliquantulum fuisse, donec diluvium preteriret, falsa opinione existimant. Certum tamen est, ut sanctus Augustinus in libro de Civitate Domini (xv, 11) dicit, eum post diluvium non vixisse, sed in ipso anno quo diluvium factum est mortuum esse, habentem annos nongentos sexaginta novem.

Lamech anno vitæ suæ 182 genuit Noe, cui divino jubetur oraculo ædificare arcam anno ætatis suæ quingentesimo, cum Deus delere disponderet homines propter maliciam eorum (*ISID.; JOSEPH 1, 4*). Homines autem illius temporis, qui per ingenium divinitus traditum per tot annorum vitæ spacia diversarum artium et disciplinarum repertores erant, cum predixisset eis Adam spiritu Dei plenus, exterminationem omnium rerum, unam ignis virtute, alteram aquarum vi ac multitudine fore venturam, facientes duas columnas, unam quidem ex lateribus, alteram ex lapidibus, studiis suis inventa in his conscripserunt, ne deleterentur memoria quæ sapienter invenerunt. Quarum lapidea fertur diluvium evasisse et hactenus in Syria permanere. (*ISID.*) La-

VARIE LECTIONES.

⁹⁶ e corr. 1. VI Hier. ⁹⁷ VII e corr. 1. VIII Hier. ⁹⁸ semirade 1. ⁹⁹ duo anni e corr. 1. IV Hier. ¹⁰⁰ q. s. e corr. 1. ¹⁰¹ Addit 5. rubram : Incipit liber qui dicetur cronicorum sive annalis. ¹⁰² quia in teo e corr. 1. ¹⁰³ susceptæ 1. etc.

NOTÆ.

(193) Cujus chronicam in Chron. Wirzburgensi ad verbum exscriptam dixi. Ekk. vero hic ejus narrationem ex aliis fontibus valde ampliavit.

mech vero cum esset annorum 777, quinque annis ante diluvium mortuus est. Ex supra dictis autem liquido claret, exordium litterarum ab ipso primo homine cœpisse, qui adhuc superat, quando filii ejus in sapientiæ studio fervebant.

Noe cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham et Japhet ¹⁰⁴, centum annis ante diluvium, in quibus etiam annis arcam fabricavit; sexcentesimo autem ejus anno diluvium inundavit. In his ergo generationibus decem ab inicio mundi usque ad diluvium juxta septuaginta Interpretes computantur anni 2262, juxta Hebraicam vero veritatem 1656, ut sanctus Augustinus testatur. Josephus autem (*De ant. Jud.* 1, c. 5.) dicit duo milia 656. Qui etiam dicit: *Nullus itaque perscrutetur priscorum fines, quantum cum suis filiis eorumque avis aut utavis suam quis extenderet ætatem, sed tantum ortum eorum et generationes attendat.*

Sed nec hos solos, qui in hoc ordine scribuntur, genuerunt, cum scriptum sit de singulis: *genuit Alios et Alias*, verum hi tantum assumuntur a veridico hystoriographo Moysæ, ex quibus Noe cum filiis suis ducebat originem, per quos et mundus post ceterorum hominum perditionem in diluvio erat restaurandus (Cf. *Aug. De civ. Dei*, XL, 15).

(*ISID.*) Transacto autem diluvio, arca Noe sedisse refertur in montibus Armeniæ qui dicuntur Ararath. Fuerunt autem filii Noe tres, ex quibus 72 gentes ortæ sunt, id est de Japhet 15, de Cham 30, de Sem 27. Vixit autem Noe post diluvium 380 annis, et mortuus est annorum 950.

(*JORD. Cf. BEDAM.*) A cujus regimine vel ab ipso diluvio usque ad divisionem linguarum, quæ item ob delicta ædificantium turrim in campo Sennar facta est, et usque Heber, in quo Hebreorum et lingua prisca remansit, quia nec in illa conspiratione ædificandi interfuit, sunt anni secundum Hebreos centum et unus, juxta alios vero 831, qui plures annos cuique generationi attribuentes, etiam Cainan quendam inter Arphaxat et Sale ponunt, cui 128 annos tribuunt, dicentes, Arphaxat genuisse Cainan, Cainan vero Sale. In hac opinione Lucas quoque evangelista secutus septuaginta Interpretes, eundem Cainan in ordine genealogiæ patrum in Evangelio suo ponit dicens: *Qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem*, sanctus Augustinus (*De civ. Dei*, xvi, 10) etiam et Jordanis (*Mun.* 1, p. 222) episcopus eundem simili modo ponunt, cum in bibliotheca (194) sancti Hieronimi secundum Hebraicam veritatem non habeatur, sed Arphaxat Sale genuisse dicatur, aut ipso Hieronimo nescio qua ratione Cainan pretereunte, aut scriptorum vitio nimum permanente. Ratio vero annorum satis in hoc conturbatur.

Prima autem mundi ætas numeratur ab Adam

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁴ ita 1. ¹⁰⁵ ita in margine 1. ¹⁰⁶ qui CCXXXVIII^{us} e corr. 1.

NOTÆ.

(194) Id est Biblia.

usque ad Noe et diluvium, continens annos 1656 secundum Hebræos, juxta septuaginta Interpretes, 2262. (Cf. *Abb. Chron.*) Dein secunda ætas incipit. (Cf. *ISID.*)

(*ISID.*) Sem cum esset annorum centum, genuit Arphaxat biennio post diluvium.

Arphaxat anno 35 [*alias* 135 ¹⁰⁶] genuit Sale, a quo antiqui Samaritæ.

Sale anno 30 genuit Heber, a quo Hebræi dicti sunt.

Heber anno 34 [*alias* 134 ¹⁰⁵] genuit Falech. Cujus temporibus ædificata est turris, incitante homines ad injuriam et contemptum Dei Nembroth gygante, nepote Noc, filio scilicet Chus, filii Cham, filii Noe. Hujus autem altitudo turris dicitur tenuisse numerum quinque milium passuum et 174, paulatim in altioribus coartata, ut pondus imminens facilius sustineret (Cf. *Gen.* x. — *ISID.*) Divisiones autem linguarum 72 fuisse hystoriæ declarant, non quod solummodo tot homines tunc fuissent et non plures; sed tot jam principes familiarum ex filiis Noe procreatos ostendit, qui populos et gentes condiderunt (Cf. *BEDAM.*)

A confusione vero linguarum et primatu Heber usque ad nativitatem Abrahæ, qui natus est anno 43º Nini regis Assyriorum, computantur anni 191 secundum Hebraicam veritatem, secundum alios (*JORD.*) vero 541.

Falech anno vitæ suæ 30 [*alias* 130 ¹⁰⁵] genuit Reu. (*ISID.*) His temporibus primum templa constructa sunt, ut quidam dicunt, et quidam principes gentium tanquam dii adorari cœperunt.

Rui anno ætatis suæ 32 [*alias* 130 ¹⁰⁵] genuit Saruch, sub quo Scytharum regnum exortum est, ubi primus regnavit Thanus.

Saruch anno vitæ suæ 30 [*alias* 130 ¹⁰⁵] genuit Nachor.

Nachor anno ætatis suæ 29, sive ut alii (195) volunt 79, genuit Thare, sub quo regnum Assyriorum et Sicioniorum exoritur.

(*Aug. ibid.* xvi, c. 1.) Thare anno vitæ suæ septuagesimo genuit Abraham, anno Nini regis Assyriorum 43º, qui ¹⁰⁶ est annus circiter millesimus 238us ante conditam Romam, velut alteram in occidente Babyloniam.

Eo autem tempore quo natus est Abraham eminentia gentium regna erant tria, Sicioniorum, Ægyptiorum, Assyriorum; sed Assyriorum multo erat potentius atque sublimius, qui rex ille Ninus, Beli filius, universæ Asiæ populos excepta India huic regno subjugaverat. Unde et primus in mundo regnasse dicitur, non quod ille primus rex esset, cum pater illius Belus ante illum 65 regnasset, sed quia regnandi cupiditate regna externa invasisset. In Assyria igitur prevaluerat, dominatus impiæ civitatis:

(195) Ita semper Isidorus.

hujus caput erat illa Babylon, quam ædificavit Nembrot gygas, contemptor Dei, in principium regni sui, cujus terrigenæ civitatis nomen aptissimum est, id est confusio. In qua civitate rex primus appellatus est Belus, pater Nini, regnavitque apud Assyrios annos 78 usque ad 27ma annum Tharæ, patris Abrahæ (Cf. HIER.; OROS. I, 4; AUG. I. I. et c. 4, 17).

(HIER.) Quadragesimo quinto autem anno Beli regis Assyriorum cœpit regnum Sycioniorum, in quo regnavit primus Egialeus an. 52us usque ad 49 annum Tharæ, patris Abrahæ, et ab ejus nomine dicta est terra illa, in qua regnavit, Egialia, quæ deinde ¹⁰⁷ Peloponensis nuncupatur. Mortuo autem Egialeo, secundus regnavit Europs ann. 48, cujus 22 anno, qui erat Nini 43us et Tharæ 70us, natus est Abraham.

In regno autem Ægyptiorum sexta decima tunc erat potestas, quam illi vocant dinastiam, ab hoc vero tempore imperabant eis Thebei centum nonaginta annis.

In Assyriorum vero regno mortuo Belo rege anno regni sui 78°, qui erat 27ma Tharæ patris Abrahæ, successit ei filius suus Ninus, qui in serie regni Assyriorum primus ponitur, quia, ut dictum est, ceteris regibus fraudis ignaris et regnorum suorum finibus contentis (OROS. I, 4), ipse propagandæ dominationis libidine arma foras extulit, cruentam vitam annis quinquaginta bellis egit, donec omnem Asiam excepta India sibi subiecit. Novissime Zoroastrem, Bactrianorum regem eundemque magicæ artis, ut ferunt, repertorem, pugna obpressum, interfecit, de quo Aristotiles scribit (Cf. PLIN. xxx, 1), quod vicies centum milia versuum ab ipso condita indicia voluminum illius declarentur (OROS. I. I.). Ejus vero artem multa post secula Democritus ampliavit. Ninus autem post expugnatum a se orbem ictu sagittæ interiit. Qui cum regnum Assyriorum

Tercia vero ætas incipit ab Abraham usque ad David.

Hebr.	Assyr.	Sycion.	Ægypt.
Abrah.	Ninus.	22	Thebei.
1	43	22	1
2	44	23	2
3	45	24	3
4	46	25	4
5	47	26	5
6	48	27	6
7	49	28	7
8	50	29	8
9	51	30	9
10	52	31	10

(HIER., OROS., HIER., JORD.) Semiramis, uxor Nini, regnavit post eum in Assyriis ann. 42, de qua innumerabilia narrantur. Nam non contenta terminis quos a viro suo, tunc solo bellatore, acceperat, Æthyopiam bello pressam suo imperio adjecit, Indis bellum intulit, quo preter illam et Alexandrum nullus intravit. Hæc (196) Babyloniam muris coctilibus instauravit, et aggeres propter inundationes aquarum construxit. Sub qua et Abraham adolescit in Chaldea, qui et ipse natione Chaldeus fuit.

* 11. *addit*: Hæc (197) privignum suum Trebetam regno expulit, qui per mare et Rhenum et

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁷ haclenus G. ¹⁰⁸ ita 1. *sapius*. ¹⁰⁹ e corr., ut videtur 1.

NOTÆ.

(196) Cf. Ovid., Met. IV, 58, et ex ipso Hier. ad Osee, c. 2.

ceteris potentius fecisset, anno regni sui 48 condidit civitatem nominis sui Ninum (HIER), quam Hebrei dicunt Niniven, regnavitque annis 52, decem postquam natus est Abraham.

<i>Anni Nini regis Assyriorum.</i>	<i>Anni Europis regis Sycioniorum secundi.</i>
1	22
2	23
3	24
4	25
5	26
6	27
7	28
8	29
9	30
10	31
11	32
12	33
13	34
14	35
15	36
16	37
17	38
18	39
19	40
20	41
21	42

(HIER.) Anno igitur Nini regis Assyriorum 43, et Europis regis secundi Sycioniorum ¹⁰⁸ 22, natus est Abraham de Thare septuagenario, eodemque anno cœperunt Thebei Ægyptiis imperare, et hoc per annos 190. Ab hoc itaque loco omnes hystoriarum scriptores incipiunt annales.

Hic etiam finitur numerus ætatis secundæ, habens annos 292, et sunt simul anni duarum ætatum, hoc est ab Adam usque ad Noe et diluvium et a diluvio usque ad Abraham 1948 ¹⁰⁹ secundum Hebraicam veritatem. (Cf. *Abbr. Chron.*) Orosius autem secutus septuaginta Interpretes dicit, ab Adam usque ad Abraham esse annos 3184, et ab Abraham usque ad Christum 2018 (I, c. 1).

Hinc usque ad egressum Israel de Ægypto anni 505.

(HIER.) Ninus condidit civitatem Ninum in regione Assyriorum, quam Hebrei dicunt Niniven. Quadragesimus jubeleus incipit a tercio anno Abrahæ. Unus autem jubeleus quinquaginta sunt anni.

Zoroastres rex Bactrianorum magicæ artis inventor claruit.

(197) Cf. Gesta Trevir.

Mosellam classe vectus, Treverim primus construxit et eam ex nomine suo, ut aiunt Treverenses, appellavit. Unde etiam ad hæc tempora parvum repertum fuit ibi in lapide sculptum hoc epitaphium :

*Nini Semiramis, quæ tanto conjuge felix
Plurima possedit sed plura prioribus addit,
Non contenta suis, nec totis Anibus orbis,
Expulsi a patrio privignam Trebeta regno,
Insignem profugus qui nostram condidit urbem
Treveris etc.*

Hebr. Assyr. Sycion. Ægypt

11	1	32	11
12	2	33	12
13	3	34	13
14	4	35	14
15	5	36	15
16	6	37	16
17	7	38	17
18	8	39	18
19	9	40	19
20	10	41	20
21	11	42	21
22	12	43	22
23	13	44	23
24	14	45	24

25 15 1 25 (198) (HIER. AUG. XVIII.) Telchin tercius rex Sycioniorum regnavit annis 20. Quo regnante usque adeo cum illis mitia et læta tempora fuerunt, ut eum defunctum velut deum colerent, sacrificando et ludos celebrando, quos ei primitus institutos ferunt.

45 35 1 45 (HIER.) Apis quartus Sycioniorum rex regnavit annis 25, a quo terra illa Apia dicta est, quæ prius Egialia nuncupata est, nunc vero Peloponensis appellatur. 2000 annorum ab origine.

53 1 9 53 (HIER.) Zameis, qui et Ninias, filius Nini et Semiramidis, rex Assyriorum quartus regnavit annis 38. (JORD.) Cujus 23 anno Abraham cum esset septuaginta quinque annorum, Domino jubente de Aran egressus, ivit in terram Chanaan, factaque est ad eum repromissio Dei; (HIER.) et hic est annus primus repromissionis, ex quo ad egressum Israel de Ægypto computantur anni 430, quorum meminit Paulus apostolus dicens : *Hoc autem dico testamentum et cet.*

54 2 10 54

55 3 11 55

56 4 12 56 (HIER.) Cres primus regnavit in ea insula, quæ ab eo Creta dicta est.

70 18 1 70 Telexion rex Sycioniorum quintus regnavit an. 52.

75 23 6 75 Abraham cum septuaginta quinque annorum esset, divino dignus alloquio re-

promissionem accepit.

Primus annus repromissionis.

89 37 20 89 Abraham ex ancilla Agar genuit Ismahelem, a quo Ismaelitarum gens, qui postea Agareni, deinde Sarraceni dicti sunt.

90 38 21 90

91 1 22 91 Arius rex Assyriorum quintus regnavit ann. 30.

Hebreorum.

Abrah. Ysaac. Assyr. Sycion. Ægypt.

100 10 31 100 Abraham cum centenarius esset, genuit Isaac ex Sara libera nonagena-
101 1 11 32 101 ria, et vixit postea ann. 75. — Primo omnium prophetarum Abrahamæ
verbum Dei cum in figura apparuisset humana, vocationem gentium pollicebatur, quam in nostro tempore
sermo Christi perduxit ad finem per Evangelium in omnes gentes predicationem.

121 21 1 52 121 Aralius rex Assyriorum sextus regnavit annos 40.

122 22 2 1 122 Egidrus Sycioniorum rex sextus regnavit annos 34.

153 53 33 32 153 (An. 2100.)

156 56 36 1 156 Thurimachus rex Sycioniorum septimus regnavit annis 45.

187 57 37 2 157

188 58 38 3 158

189 59 39 4 159

160 60 40 5 160 Isaac anno vitæ suæ 60 genuit de Rebecca geminos, quorum prior Esau, qui et Edom, a quo Idumei, alter Jacob, qui cognominatus est Israel, a quo Israhelita.

Hebreorum

Abrah. Ysaac. Jacob. Assyr. Sycion. Ægypt. Argivor.

161 61 1 1 6 161 1 Xerxes, qui et Balæus, rex Assyriorum 7us regnavit annis
30. — Ab hoc loco incipit regnum Argivorum, ubi primum regnavit Argis Inachus annis 50. Quod 110 re-
gnum fuit ab Inacho usque ad Euristeum primum Mycenarum regem per annos 552.

174 74 14 14 19 174 14 100 annus repromissionis 111.

175 75 15 15 20 175 15 Abraham mortuus est.

VARIE LECTIONES.

110 Quod — DLII e corr. 1. 111 hos annos in sequentibus omisi.

NOTÆ.

(198) In sequentibus annos plures qui vacui exstant omisi.

76	16	16	21	176	16	
90	30	30	35	190	30	Hucusque Thebei imperabant Ægyptiis, ex hinc Pharaones per annos centum et tres, qui et pastores dicti sunt, ob hoc, ut conjicimus, quia Jacob et filii ejus ut pastores ingressi sunt in Ægyptum temporibus eorum.
91	31	1	36	1	31	Armamitres rex Assyriorum octavus regnavit annos 38.
101	41	11	1	11	41	Leucippus rex Sycioniorum 8 regnavit ann. 53.
109	49	19	0	19	49	Sem mortuus est post annos quingentos a diluvio, et hunc
110	50	20	10	20	50	quidam putant esse Melchisedech, traduntque Hebrei, ab hoc usque ad sacerdotium Aaron omnes primogenitos fuisse sacerdotes et Deo victimas immolasse, et hæc esse primogenita quæ vendiderit fratri suo Jacob (Cf. ISID. HIER. in <i>Isaiam</i> c. xli.)
111	51	21	11	12	1	

(HIER. — AUG. XVIII, 3; *ib.* VIII, c. 27.) Phoroneus, Inachi et Niobæ filius, secundus regnavit Argis ann. 60. Hic primus leges et judicia Grecis conscripsit. Cujus soror Io Ægyptum regina est facta et Isis dicta, et quia late justequè imperaverat multaque commoda Ægyptiis fecerat et litteras eis instituerat, divinum post mortem meruit honorem, in tantum ut, si quis diceret eam hominem fuisse, plecteretur capite. Hæc Osyridis regis Ægypt. cum esset uxor, et parentibus regis, qui omnes reges fuisse dicebantur, sacrificasset, hordei segetem invenit, atque inde spicas marito regi et ejus consiliario Mercurio monstravit; unde et eandem Cererem esse quidam volunt. (HIER.) Io vero postea nupta Telegoni genuit Epaphum.

126	66	36	26	36	16	Thessalus, filius Greci, regnavit in Thessalia; sed a Greco
127	67	37	27	37	17	Grecia, a Thessalo Thessalia dicta est (Cf. PLIN. I, 7).
128	68	38	28	38	18	
129	69	1	29	39	19	(HIER.) Belochus rex Assyriorum regnavit ann. 35.
130	70	2	30	40	20	
136	76	8	36	46	26	Ogyges condidit Eleusinam in Attica provincia, quæ anti-

quitus vocabatur Acta, et alias civitates plurimas. Cujus temporibus apud lacum Tritonidem virgo apparuit, quam Greci Minervam vocaverunt.

Hebreorum						
Ysaac.	Jacob.	Assyr.	Sycion.	Ægypt.	Argiv.	
137	77	9	37	47	27	
138	78	10	38	48	28	Jacob Liam duxit et Rachel in Mesopotamia.
150	90	22	50	60	40	Jacob genuit Joseph, decem filiis antea natis.
151	91	23	51	61	41	
152	92	24	52	62	42	
153	93	25	53	63	43	
154	94	26	1	64	44	(An 2200.) Messapus rex Sycioniorum 9 regnavit ann. 47.
160	100	32	7	70	50	Diluvium in Achaia factum est sub Ogyge. In Ægypto quoque diluvium fuit.
161	101	33	8	71	51	
162	102	34	9	72	52	
163	103	35	10	73	53	
164	104	1	11	74	54	Baleus rex Assyriorum decimus regnavit annis 52
165	105	2	12	75	55	
166	106	3	13	76	56	

(HIER. — Gen.) Joseph cum sedecim esset annorum, a fratribus in Ægyptum venditur, sed domus terræ a Pharaone constituitur, ad quem pater fame cogente cum omni domo sua descendit, ibique habitavit.

170	110	7	17	80	60	
(HIER.) Apis tercius regnavit Argis annis 35, quem dicunt esse Serapim. Hic fratrem suum Egialeum preficiens regem Achair, ipse cum populo ad Ægyptum navigavit. (AUG. <i>De civ. Dei</i> , VIII, 5.) Ubi cum mortuus esset, factus est Serapis maximus omnium Ægyptiorum deus. Quem cum sepultum venerarentur in sarcophago priusquam templum ei construeretur, ab ea quod sarcophagum dicunt soror, primum dictus est Sorapis quasi sororapis, postea mutato o in e ¹¹² dictus est Serapis. Constitutum est etiam de illo, ut quisquis eum hominem fuisse dixisset, capitalem penderet sententiam. Et quoniam fere in omnibus templis, ubi colebatur Isis, colebatur et Serapis, erat ibi simulacrum, quod digito labiis impresso ammonere videretur, ut silentium fieret, scilicet ne quis eos homines fuisse diceret. (C. 6.) Apis ergo non Ægyptiorum sed Argivorum rex fuit, cui apud Ægyptum hæc instituta sunt.						

171	111	8	18	81	1	(HIER.) Apis regnavit ann. 35.
174	114	11	21	84	4	200 annus repromissionis.
179	119	16	26	89	9	Memphis in Ægypto ab Ape condita est.
180	120	17	27	90	10	Joseph cum esset annorum 30, dux Ægypti constitutus est a Pharaone.
Ysaac anno-	121	18	28	91	11	rum
131	28	38	101	21	21	Jacob descendit in Ægyptum cum familia sua.
132	29	39	102	22		
180mor-	133	30	40	103	23	
134	31	41	1	24	24	Post 18 dinastiam apud Ægyptios primus Diapolitanorum Amoses regn. ann. 25
140	37	47	7	30	30	Sparta condita a Sparto, filio Foronei.
141	38	1	8	31	31	Arathus rex Sycioniorum decimus regnavit ann. 46.
142	39	2	9	32		
143	40	3	10	33		
144	41	4	11	34		

VARIE LECTIONES.

¹¹² e in o 1.

145 42 5 12 35
 146 43 6 13 1 (HIER.) Argus, filius Apis, succedens patri, regnavit annis 70, a
 147 44 7 14 2 quo Argi debinc Argivi dicti sunt. (AVC. I. I. c. 6.) Quo regnante
 cepit Grecia uti frugibus et habere segetes, delatis aliunde seminibus. Hic etiam post mortem divinos
 meruit honores.

Jacob cum esset annorum 147, mortuus est in Ægypto, relinquens filium suum Joseph ducem Ægypti,
 annorum 87, agentem in principatu annum 27. (JOND.) Joseph autem corpus patris sui cum magno honore
 revocavit in terram Chanaan.

An. Joseph
 post mor-
 tem Jacob.

57	45	8	15	3	113
65	1	16	23	11	(HIER.) Altadas rex Assyriorum 11 ^{us} regnavit annis 32.
66	2	17	24	12	
67	3	18	25	13	
68	4	19	1	14	Chebron rex Ægyptiorum regnavit ann. 13.
80	16	31	13	26	His temporibus dicitur Prometheus fuisse, a quo homines factos esse de- lulo fingunt poetæ, quia, cum esset sapiens, feritatem et imperitiam hominum ad humanitatem et scien- tiam transformabat. Cujus frater Athlas magnus fuit astrologus. Qui quoniam cursus siderum in Ath- lante monte deprehendit, nacta occasione fabula hunc cælum portare confluxit. (AVC. I. I. c. 8.) Mer- curius etiam, nepos Atlantis ex filia Maia, multarum artium peritus claruit, et ob hoc post mortem in numero deorum cessit. Multa quoque in Grecia his temporibus conflinguntur.
81	17	32	1	27	(HIER.) Ammenofis 11 ^{us} rex Ægyptiorum 3 regnavit ann. 21
96	32	1	16	42	Plemneus rex Sycioniorum 11 regnavit ann. 48.
97	1	2	17	43	Maminthus rex Assyriorum 12 regnavit annos 30.
98	2	3	18	44	
99	3	4	19	45	
100	4	5	20	46	
101	5	6	21	47	
102	6	7	1	48	(AN. 2300.) Meires rex Ægyptiorum 4 regnavit ann. 12.
103	7	8	2	49	
110	14	15	9	56	Joseph anno vitæ suæ 110, principatus vero 80, defunctus est; ex hinc Hebreorum servitus dura in Ægypto annis 144. Fiunt autem omnes anni quos Hebrei exegerunt in Ægypto 215, qui computantur ab eo tempore quo Jacob in Ægyptum descendit cum filiis suis.

Anni Hebreorum
 in Ægypto post
 Joseph.

1	15	16	10	57	
2	16	17	11	58	
Hebr.	Assyr.	Sycion.	Ægypt.	Argiv.	
3	17	18	12	59	
4	18	19	1	60	(HIER.) Mispfarmutos rex Ægyptiorum 5 regnavit ann. 26.
15	29	30	12	1	Creausus rex Argivorum quintus regnavit ann. 54.
16	30	31	13	2	
17	1	32	14	3	Machaleus rex Assyriorum 13 ^{us} regnavit ann. 30.
30	14	45	1	16	Theomesis rex Ægyptiorum 6 ^{us} regnavit ann. 9.
31	15	46	2	17	
32	16	47	3	18	
33	17	48	4	19	
34	18	1	5	20	Ortopolis Syciniorum 12 ^{us} regnavit ann. 63.
35	19	2	6	21	
36	20	3	7	22	
37	21	4	8	23	
38	22	5	9	24	
39	23	6	1	25	Ammenopes rex Ægyptiorum 7 ^{us} regnavit ann. 31. — His temporibus fuisse putatur Syrus indigena, a quo Syria dicta est.
47	1	14	9	33	Sperus rex Assyriorum 14 regnavit ann. 20.
65	19	32	27	51	Moyseus in Ægypto nascitur.
66	20	33	28	52	
67	1	34	29	53	Mamilus rex Assyriorum 15 ^{us} regnavit annis 30.
68	2	35	30	54	Epidaurus condita est.
69	3	36	31	1	Phorbas rex Argivorum sextus regnavit ann. 35.
70	4	37	1	2	Horus rex Ægyptiorum octavus regnavit ann. 38.
77	11	44	8	9	Hemon regnavit in Thessalia, a quo dicta est Hemonia (Cf. PLIN. I, 7).
78	12	45	9	10	
79	13	46	10	11	
80	14	47	11	12	
81	15	48	12	13	(HIER.) Hercules fertur primus Antheum superasse luctæ certamine.
88	22	55	19	20	Xanthus triopa Lesbium condidit.
89	23	56	20	21	
90	24	57	21	22	
91	25	58	22	23	

VARIE LECTINOES.

113 in 1. anni 3-17, uno numero priores scripti sunt, 17 vero bis. 114 amenosis corr. amenosii 1.

92	26	59	23	24	(An. 2400).
93	27	60	24	25	
94	28	61	25	26	30 annus Moysi
95	29	62	26	27	
96	30	63	27	28	
97	1	1	28	29	Sparatus rex Assyriorum 16 ^{us} regnavit annis 40. — Marathius rex
98	2	2	29	30	Sycioniorum 13 ^{us} regnavit annis 30.

A tricesimo quinto anno Moysi regnum cœpit Atheniensium, ubi primum regnavit Cecrops, qui et Difles, ann. 50. Difles autem dictus est sive ob longitudinem corporis, sive quia, cum esset Ægyptius utramque linguam sciebat, Ægyptiacam et Grecam. Hic in Acta, quæ nunc Attica dicitur, Athenas, quam et Diadas vocant, condidit, quam urbem Euboici Corcomenon appellaverunt. (Aug. l. l. 9.) Quæ civitas ut vocaretur Athenæ, quod certe nomen a Minerva est, quæ Grece Athena dicitur, hanc causam Varro narrat. Cum apparuisset illic repente olivæ arbor, et alio loco erupissent aquæ, regem prodigia ista moverunt. Unde misit ad Appollinem Delphicum super hac re sciscitandum. Qui respondit, quod Neptunum et Minervam significaret, et quod in civium esset potestate, ex cuius duorum numinum nomine potius civitas vocaretur. Hoc oraculo Cecrops accepto, cives omnes utriusque sexus consulendos convocavit. Mos enim tunc in eisdem locis erat, ut etiam feminæ publicis consultationibus interessent. Consulta igitur multitudine, mares pro Neptuno, feminæ pro Minerva tulere sententias. Sed quia una plus inventa est seminarum ¹¹⁶, Minerva vicit. Tunc Neptunus iratus, marinis fluctibus exestuantibus terras Atheniensium populatus est, quoniam spargere latius quaslibet aquas dæmonibus difficile non est. Cujus ut iracundia placaretur, triplici supplicio ab Atheniensibus affectæ sunt mulieres, ut nulla ulterius ferrent suffragia, ut nullus nascentum acciperet nomen maternum, ut ne quis eas Athenas vocaret. Ita illa civitas, mater et nutrix liberalium doctrinarum et tot tantorumque phylosophorum, qua nichil habuit Grecia clarius atque nobilius, ludificantibus dæmonibus de lite deorum suorum, maris et feminæ, et de victoria per feminas, feminæ, id est Minervæ, nomen Athenas accepit. (Isid. — Hier.) Unde et Cecrops Atticos Athenienses appellavit, et ab eo regio Crecoia ¹¹⁶ vocata est. Iste bovem immolans, primus Jovem invocavit, eumque in sacrificio adorari precepit. A quo usque ad primam olimpiadem numerantur reges 17, principes vero quos mors lantum finiebat 12, sub quibus apud Grecos multa miranda narrantur. Tunc enim primum Curetes et Coribantes, qui Gnosum condiderunt, modulatam et consonam in armis saltationem invenerunt. Tunc etiam fuisse in Thessalia diluvium sub Deucalione describitur. Tunc etiam Phetontis fabulosum incendium, tunc templum Apollini Delphis construitur, et multa hujusmodi. A Crecope ¹¹⁷ vero usque ad Trojæ captivitatem computantur anni 329.

Hebr.	Assyr.	Sycion	Ægypt.	Argiv.	Athen.	
99	3	3	30	31		
100	4	4	31	32	1	Cecrops rex primus Atheniensium regnavit annis 50.
101	5	5	32	33	2	
102	6	6	33	34	3	
103	7	7	34	35	4	
104	8	8	35	1	5	(Jord. — Hier.) 47 annus Moysi. Qui occiso Ægypto fugit in terram Madian.
105	9	9	36	2	6	Triopas rex Argivorum septimus regnavit ann. quadra-
106	10	10	37	3	7	[ginta sex.]
107	11	11	38	4	8	
108	12	12	1	5	9	Acenceres rex Ægyptiorum nonus regnavit ann. duodecim.
109	13	13	2	6	10	
115	19	19	8	12	16	Deucalion regnare cœpit apud eos qui circa Parnasum mo-
116	20	20	9	13	17	[rabantur.]
117	21	21	10	14	18	
118	22	22	11	15	19	
119	23	23	12	16	26	
120	24	24	1	17	21	Achoris rex Ægyptiorum decimus regnavit ann. septem.
127	31	1	1	24	28	(Hier) Marathus rex Sycion. 14 ^{us} regnavit ann. 20. — Cenchris
128	32	2	2	25	29	Ægypt. rex 11 ^{us} regnavit annis 18.
129	33	3	3	26	38	Diluvium sub Deucalione in Thessalia.
137	1	11	11	34	38	Aschatades rex Assyriorum 17 ^{us} regnavit ann. 40.
144	8	18	18	41	45	(Jord. — Hier.) Moyses anno repromissionis 438 populum

Israhel. jubente Deo, in signis et virtutibus eduxit de Ægypto, cum esset annorum 80, eisque in heremo per annos 40 legem exponit.

Ab hoc loco usque ad Salomonem et ædificationem templi numerantur anni 478, ad captivitatem vero Trojæ 329.

An. ducat.						
Moysi.						
1	9	19	1	42	46	Acherres Ægyptiorum 12 ^{us} rex regnavit ann. 8.
2	10	20	2	43	47	
3	11	1	3	44	48	Echireus rex Sycioniorum quintus decimus regnavit ann. 55.
4	12	2	4	45	49	
5	13	3	5	46	50	Primus pontifex Hebreorum Aaron constituitur.
6	14	4	6	1	1	Crotopus rex Argivorum octavus regnavit annis viginti et uno.
7	15	5	7	2	2	Gravanus rex Atheniensium secundus regnavit ann. 9.
8	16	6	8	3	3	
9	17	7	1	4	4	Cherres Ægypt. rex 13 ^{us} regnavit ann. 18.
15	23	13	7	10	1	Amphicteon rex Atheniensium tercius regnavit ann. decem.
24	32	22	1	19	10	Armagis Ægypt. rex 14 ^{us} regnavit annis 5. Hic etiam Danaus

VARIE LECTONES.

¹¹⁶ 16 | | narum 1. ¹¹⁶ ita 1. *alii* cœcopia. ¹¹⁷ ita 1. *alii* cecrope.

25 33 23 2 - 20 1 dictus est. Erythionius Atheniensium rex quartus regnavit
20 34 24 3 21 2 ann. quinquaginta. Hic in Grecia primum junxit curram.
(Aug. l. l., c. 2. Ipse quippe in templo Vulcani et Minervæ, quod ambo uno habebant, inventus est puer
a dracone involutus; quod significavit eum magnum futurum. Et cum parentes ejus essent ignoti, pro-
pter commune templum dictus est Vulcani et Minervæ filius. Et quia a dracone involutus erat, dracon-
teis pedibus fingitur natus, et ob hoc junxisse curram.

27 35 25 4 1 3 (Hier.) Stenelus rex Argivorum nonus regnavit ann. 11.
28 36 26 5 2 4

Remeses qui et Ægyptus, a quo Ægyptus, quæ prius Acria dicebatur, nomen accepit, regnavit ann. 68.
Huic erat frater Danaus, qui habuit quinquaginta filias; Ægyptus vero habuit totidem filios, quos Danaus
simulatis nuptiis per filias suas una nocte omnes occidit, excepto Linceo, qui post eundem Danum Argis
regnavit, qui miseratione suæ sponsæ effugit. (Or. i, 11.) Ipse vero Danaus, pulso fratre, Ægypto regnavit,
sed pulsus et ipse postea, Argos se contulit, ubi a Stenelo benigne susceptus, et ipsum postea expulit,
et in loco ejus regnavit.

29 37 27 1 3 5
30 38 28 2 4 6
31 39 29 3 5 7
32 40 30 4 6 8
33 1 31 5 7 9 (Hier.) Amintes rex Assyriorum 18us regnavit ann. 45.
34 2 32 6 8 10
35 3 33 7 9 11
36 4 34 8 10 12
37 5 35 9 11 13

Danaus, a quo et Danaï rex Argivorum decimus, expulso Stenelo, regnavit ann. 50, minoresque ejus
perseveraverunt usque ad Euristeum, filium Steneli, nepotem Persei, post quem Pelopides imperium sus-
ceperunt, primo ex ipsis regnante Atreo.

Eodem tempore Dardanius Dardaniam condidit, templum Delphis a Flegeo incensum est.

Hoc etiam tempore Busyrides in Ægypto fuit, filius Neptuni et Lybiæ, filiæ Epaphi. Qui dum apud loca
Nilo vicina tyrannidem exerceret, transeuntes hospites crudeli scelere posita ara interfecit.

(Aug. l. l., c. 12.) Per hæc tempora, id est, ab egressu filiorum Israel ab Ægypto usque ad mortem Jo-
sue, sacra sunt instituta falsis diis a regibus, quæ memoriam diluvii, quod fuerat sub Deucalione, vitæ-
que erumnosæ modo ad alta modo ad plana migrantium revocaverunt.

38 6 36 10 1 14
39 7 37 11 2 15
40 8 38 12 3 16

(Hier.) Moyses cum esset annorum 120 anno principatus sui quadregesimo, defunctus est, ad cujus
obitum a fabrica mundi computantur anni 3720 secundum Septuaginta interpretationem, juxta Hebrai-
cam vero veritatem duo milia 493¹¹⁸.

(Hier.) Josue, qui et Jesunave (ita Aug. et Jord.). minister et successor Moysi, introduxit in populum
in terram premissionis et divisit eis terram, et rexit populum annis 27.

1 9 39 12 4 17
8 16 46 20 11 24 (An. 2500.)
18 26 1 30 21 34 Corax Sycionorum rex 16us regnavit ann. 30.
27 35 10 39 30 43

Mortuus est Josue, cum esset annorum 120; post cujus mortem cum pecassent filii Israel coram Do-
mino, tradidit eos Dominus in manus alienigenarum annis 8, dein clamantibus ad Dominum dedit ducem
Gothoniël, qui primus judex rexit annis 40, quibus annumerantur illi octo afflictionis Hebreorum¹¹⁹.
(Cf. Hier.)

1 36 11 40 31 44 (Hier.) Eo tempore Finees suscepit sacerdotium Gothoniël.
8 43 18 47 38 1 Pandion rex Athen. quintus regnavit ann. 40. Hujus filia
9 44 19 48 39 2 fuerunt Progne et Phylomela.
10 45 20 49 40 3
11 1 21 50 41 4 Belochus rex Assyriorum nonus decimus regnavit annis 25.

Hujus filia Tosa, quæ et Semiramis, regnavit cum patre ann. 8.
Hoc tempore Juppiter mixtus est Europæ filia Phenicis, quam rapuerunt Cretenses navi, cui fuit in-
signe taurus, quam postea Asterius quem alii (Aug. l. l., c. 12) Xantum dicunt, rex Cretensium accipiens
uxorem, procreavit ex ea Radamantum et Sapernonem et Minoem, quos magis ex eadem femina filios Jo-
vis fuisse vulgatum est.

(Hier.) Tunc etiam Cathmus regnavit Thebeis, ex cujus filia Semele natus est Dionisius, qui et Liber
pater et Bachus dictus est. Postea Cathmus et Phenix profecti de Thebeis in Syriam, apud Tyrum et
Sydonem regnaverunt. Linus et Zetus et Amphion hoc tempore in musica arte claruerunt. Ea quoque
quæ de Dana, ¹²⁰ ex qua Perseus natus est, dicta sunt, hoc tempore gesta sunt.

Ephyra, quæ nunc Chorinthus dicitur, a Sysipho condita est, et Bythinia a Phenice. Tharsus quoque
et Paphus conditæ sunt.

Hebr. Assy. Sycion. Ægypt. Argiv. Athen.
21 11 1 60 1 14 Epopeus Sycion. rex 17us regn. ann. 55. — Linceus, Argi-
vorum rex 14us, regn. ann. 41.

30 20 10 1 10 23 Menopes, rex Æg. 17us regn. ann. 40.
Bellespares rex Assyriorum vicesimus, regnavit annis 30 (cf. *infra*.)

VARIE LECTIONES.

¹¹⁸ e corr. 1. ¹¹⁹ judeorum 6. ¹²⁰ ita 1. pro Dana.

(Aug. l. l. — Oros. c. 9.) Hoc tempore Dionisius, qui et Liber pater, vitam dicitur ostendisse hospiti suo in Attica terra. Hic etiam subactam Indiam sanguine madefecit, cedibus obplevit, libidinibus polluit, gentem utique nulli unquam hominum obnoxiam vernacula tantum quiete contentam. (Hier.) Habebat autem multas in exercitu suo feminas, quæ Bache appellatæ sunt, non tam virtute fortes aut nobiles quam furore.

(Aug.) l. l.) His etiam temporibus Hercules cognomento Desanaus in Phenice clarus habetur, sed non ille cujus ingentia et innumerabilia narrantur facta, et quem Greci suis litteris produunt se ipsum incendisse. Secretiori quippe hystoria, ut sanctus Augustinus ait, plures fuisse Hercules et Liberi patres et Apollines dicti sunt.

(Hier.) Eo quoque tempore Minos regnavit in Creta, et Celeus in Eleusina. Archas etiam, Jovis et Calistonis filius, Pelasgis in dedicationem receptis, regionem eorum Archandiam nuncupavit.

31	21	11	2	11	24
32	22	12	3	12	25
33	23	13	4	13	26
34	24	14	5	14	27
35	25	15	6	15	28
36	1	16	7	16	29
37	2	17	8	17	30
38	3	18	9	18	31
39	4	19	10	19	32
40	5	20	11	20	33

Bellespares rex Assyriorum ann. 30.

(Cf. Hier.) Post mortem Gothoniæ iterum peccaverunt Hebrei Domino, ipsoque dimittente affixerunt eos Allophili ann. 18 qui tamen annumerantur annis Aoth.

(Beda.) Aoth ex tribu Effraim, secundus iudex Hebreorum, iudicavit eos ann. 80. Hic utraque manu pro dextera utebatur.

1	6	21	12	21	34
7	12	27	18	27	40 ¹²¹
8	13	28	19	28	1
16	21	1	27	36	9
22	27	7	33	1	15
23	28	8	34	2	16

(Hier.) Erictheus, rex Athen. 6us, regnavit annis 80. Hujus filiam Orithiam rapuit Boreas, filius Astrei, rex Tracum, quem fabula ventum fuisse confingit.

Laomedon, rex Sycioniorum 18us, regnavit annis 40.

Arbas, rex Argivorum 12us, regnavit ann. 23.

(Aug. l. l., c. 13.) Lamprides, Assyriorum rex vicesimus primus, regnavit ann. 22.

(Hier.) His temporibus fabula conficta est de Triptolemo, Celei filio, quod, iubente Cerere, serpentium pennis gestatus indigentibus frumenta contulerit. Revera autem, ut Philocorus ait, longa navi ad urbes diversas accedens frumenta distribuit, cujus navis insigne serpens pennatus fuit.

Fabula quoque Proserpinæ, quam rapuit Aidoneus, id est Orcus, rex Molossorum. Cujus canis miræ magnitudinis Cerberus nomine Pirithoum devoravit, quid ad raptum uxoris ejus cum Theseo venit, quem et ipsum Theseum jam in mortis periculo constitutum adveniens Hercules liberavit, et ob id quasi ab inferis ereptus dicitur.

Hac ætate Frixus dicitur fuisse secundum opinionem quorundam, qui cum Elle sorore sua fugiens insidias novercales, visus est per aerem vehi ab ariete velleris aurei. Fuit autem ei navis parata fugienti, cujus insigne aries erat. (Aug. l. l.) Porro Palefatus¹²² affirmat, illum nutritorem Taurum vocatum, per quem liberatus sit. His temporibus Latona peperit Apollinem, non illum cujus oracula solebant consuli Delphis, sed illum qui cum Hercule servivit Adnæto, qui tamen sic est deus creditus, ut pene omnes unum eundem Apollinem fuisse opinentur.

24	29	9	35	3	17
25	30	10	36	4	18
26	1	11	37	5	19
27	2	12	38	6	20
28	3	13	39	7	21
29	4	14	40	8	22
30	5	15	1	9	23

Lamprides.

post 18¹²³ dinastiam.

45	20	30	16	1	38
56	31	1	27	12	49
57	32	2	28	13	50

(Hier.) Setus, rex Æg. 18us, regn. ann. 58, qui primus fuit

Proetus, rex Argivorum 13us, regn. annis 17.

Sycion, rex Sycioniorum 19us, reg. ann. 45, a quo Sycionii dicti sunt, qui prius Ægialei dicebantur.

Sosares, rex Assyriorum 22us, regnavit ann. viginti.

His temporibus Pelops regnavit in Grecia a quo Peloponensis est vocata. (Oros. i, 12.) Hic (199) fuit Pandionis filius, sub quo mysteria Grecorum esse cepere.

In Dardania vero regnavit Tros, a quo Trojani nuncupati sunt. Horum temporibus Melampus divinus agnoscitur.

Tunc Tantalus Frigas regebat, qui prius Meones vacabantur. Hic Ganimedem, Trois Dardaniarum regis filium, cum in venatu flagiciosissime rapuisset, majore conserti certaminis feditate detinuit, sicut Fanocles poeta confirmat, qui maximum bellum ob hoc excitatum fuisse commemorat. (Hier. Oros. l. l.) Quidam autem dicunt ipsum Tantalum, utpote assecclam deorum, raptum puerum ad libidinem Jovis familiari

VARIE LECTIONES.

¹²¹ Hic deficit cod. 10; unde 11 jam ad historiam transit Romanam ita pergens: His temporibus cepit regnum esse in Italia. Quod translatum Romam, per diversas potestates excrevit in monarchiam Romanorum, quæ hactenus durat, sicut sequens ratio declarabit. ¹²² e corr., duobus vocabulis, quorum alterum erat philocorus, orasis 1. ¹²³ VIII. 1.

NOTÆ.

(199) Dicit Hieronymus de Erechtheo.

lenocinio preparasse, qui filium quoque suum Pelopem epulis ejus non dubitasset impendere. Ipse etiam Pelops, quia Hypopotamiam duxit uxorem, contra Dardanos Trojanosque magna pertulit certamina.

Eo etiam tempore Atrei et Thiestis stupra et parricidia cœlo quoque invisa contigerunt; Medea quoque sevo amore sauciata, cede pignorum parvulorum grassatur; Etheocles etiam et Polinices mutuis concursibus perierunt.

(*HIER.* — *Oros.* 1, 11, — *Aug.* c. 13.) Perseus, interfecto non sponte Acrisio, a Grecia in Asiam transit, ibi barbaras gentes gravi diurnoque bello domuit, et novissime victor nomen subjectæ dedit. A Perseo namque Persæ sunt vocitati. Perseus vero et uxor ejus Andromeda post mortem sic in cœlum rapti crediti sunt, ut imagines eorum stellis designarentur et eorum nominibus appellarentur.

(*Aug.* *ib.* c. 14.) Ino, uxor Radamanti, et filius ejus Melicertes precipicio spontaneo in mari perierunt, et Ino a Grecis Leucothea dicta est, a Latinis mater Matuta, Melicertes deus Portunus.

(*Oros.* 1, 12. — *Aug.* c. 13.) Tunc et Œdippus fuit, patris interfecto, matris maritus, filiorum frater, suusque vitricus, de quo fabula refert, quod monstrum quoddam quadrupes humana facie, quod sphingam dicunt, suo precipicio perire compulerit, eo quod questionem, quam velut insolubilem solebat proponere, solverit.

Aliæ quoque fabulæ his temporibus fictæ sunt. De Gorgone scilicet, quod serpentibus crinita fuerit et pulchritudine sui aspectu homines in lapides converterit, de Pegaso equo ex ejus sanguine nato, de Yppocentauris, quod equorum hominumque natura permixti sint, et aliæ multæ.

(*HIER.*) Ion, quidam vir fortissimus, Athenienses ex suo vocabulo Iones vocavit.

Hebr. Assyri. Sycion. Egyp. Argiv. Athen.

58	1	3	29	14	1	Cecrops, junior Ericthei frater, rex Athen. 7 ^{us} regnavit ann. 40.
----	---	---	----	----	---	---

59	2	4	30	15	2	
----	---	---	----	----	---	--

60	3	5	31	16	3	
----	---	---	----	----	---	--

61	4	6	32	17	4	
----	---	---	----	----	---	--

62	5	7	33	1	5	Acrisius, Argivorum rex 14 ^{us} , regn. ann. 39.
----	---	---	----	---	---	---

78	1	23	49	17	21	Lamperes, rex Assyriorum 23 ^{us} , regnavit ann. traginta.
----	---	----	----	----	----	---

Hujus temporibus, mortuo Acrisio, defecit regnum Argivorum, quod stetit per annos 432; exin translato in Micenas imperio, regnavit post Acrisium Euristeus, Steneli filius, deinde Atreus, Thyestes, Agamennon, Egystus, Orestes, Thysamnus, Pentilus, Cometus usque ad Heraclidarum descensum in Peloponeusem.

79	2	24	30	18	22	
----	---	----	----	----	----	--

80	3	25	31	19	23	
----	---	----	----	----	----	--

Post mortem Aoth Hebreos in ditionem sibi redigunt alienigenæ annis 20, qui conjunguntur temporibus Debboræ et Barach.

(*BEDA.* — *Aug.* c. 15.) Debbora prophetissa judicavit populum annis 40, debellans hostes per Barach, qui fuit ex tribu Neptalim. Debbora vero fuit ex tribu Efraim, cujus prophetia de Christo minus est aperta et diuturna indiget expositione,

1	4	26	32	20	24	
---	---	----	----	----	----	--

2	5	27	33	21	25	
---	---	----	----	----	----	--

3	6	28	34	22	26	
---	---	----	----	----	----	--

4	7	29	35	23	27	
---	---	----	----	----	----	--

5	8	30	1	24	28	(<i>HIER.</i>) Ramses, rex Ægypt. 19 ^{us} , regnavit ann. 66.
---	---	----	---	----	----	--

18	21	43	14	37	1	Pandion, rex Atheniensium 8 ^{us} , regnavit ann. 25.
----	----	----	----	----	---	---

19	22	44	15	38	2	
----	----	----	----	----	---	--

20	23	45	16	39	3	
----	----	----	----	----	---	--

Micenarum
regnum in-
cipit.

21	24	1	17	1	4	Polibus, Sycion, rex 20 ^{us} , regn. ann. 40. — Euristheus, rex
----	----	---	----	---	---	--

Micenarum primus, regnavit ann. 43

28	1	8	24	8	11	Pannias, rex Assyriorum 24 ^{us} , regnavit annis 45.
----	---	---	----	---	----	---

Hoc tempore Amphio regnabat Thebis, quem ferunt cantu cytharæ saxa movisse, quia duro corde et, ut ita dixerim, saxei quidem erant auditores.

Ea etiam quæ de Spartis memorantur hoc tempore contigisse dicuntur, quod Palefatus scribit, eos, cum proximarum essent regionum, adversus Cathmum constitisse, et propter repentinos quasi de terra contractus et ex omni parte confluentiam Spartos esse vocatos.

Ilium conditum est ab Ilo.

(*Aug.* c. 15.) (*H. R.*) His temporibus Laurentes ubique in Italia regnabant, quorum rex primus, ut quidam dicunt, Picus fuit, filius Saturni. Qui Saturnus Jovem filium de Grecia fugiens, in civitate quæ ex ejus nomine Saturnia dicta est latuit, cujus ruinæ hactenus cernuntur in finibus Tusciæ non longe ab Urbe. Et quia in Italia latuit, ab ejus latebra Latium appellata est. Hic rudes adhuc populos et in montibus aut silvis latitantes ad plana deduxit, domos ædificare, terras colere, vineas plantare docuit, atque humanis moribus vivere instituit, cum antea semiferi glandium alimentis tantummodo vitam sustentarent, et aut in speluncis aut frondibus virgultisque contextis casulis habitarent. Et quia docuit eos terram stercore conficere, ut uberiores funderet fruges, Stercutius sive Sterricen vocatus est. (*Aug. t. l. — H. R.*) Ipse etiam et nummos æreos primus instituit. Pro quibus meritis indocilis et rustica multitudo deum illum appellavit. Sed ut quibusdam placet, primus in Italia regnavit Janus, deinde Saturnus, quem (200) ipse Janus fugientem de Grecia suscepit et propter ingenium ejus in regni consortium assumpsit. (*H. R.*) deinde Picus, filius ejus, de quo fabulose dicitur, quod a quadam maga famosissima Circe nomine ob contemptum ejus amorem in avem nominis sui mutatus sit, eo quod augur preclarus avem picum in augurio secum haberit (*Cf. Aug. l. l.*). (*H. R.*) Post hunc filius ejus Faunus, qui fuit pater Latini, cujus mater Carmentis Nicostrata Latinas litteras creditur repperisse. Quibus regnantibus 150 anni referuntur evoluti. Regnante tamen Latino, qui Latinam linguam correxerat Latinosque de nomine suo vocavit, Troja capta est, cum apud Hebreos Lapadon Hebreos Lapdon tertium sui principatus ageret annum.

NOTÆ.

(200) *Quom.* — *assumpti*, unde hausta sint nescio.

Hebr. Assy. Sycion. Ægypt. Argiv. Athen.

40 13 20 36 20 23

(Hier.) Post mortem Debboræ Hebreos in ditionem redegerunt alienigenæ annis 7, qui conjuncti sunt annis Gedeon secundum traditiones Judeorum¹²⁴. Gedeon, qui et Hierobaal, ex tribu Manasse judicavit populum Hebreorum annis quadraginta (cf. BEDAM).

1 14 21 37 21 24

2 13 22 38 22 25

3 16 23 39 23 1

(Hier.) Egeus, filius Pandionis, rex Athen. 9us, regn. annis 48.

(Hier.) Inachus, rex Sycion. 21us, regnavit ann. 42.

21 34 1 57 41 19

22 35 2 58 42 20

23 36 3 59 43 21

24 37 4 60 1 22

Atreus et Thiestes fratres regnaverunt Mycenis annis 65.

31 44 11 1 8 29

Menoses, rex Ægypt. 20us, regn. ann. 40. Ille a quibusdam

(Orosio) dicitur Vesoces¹²⁵.

32 45 12 2 9 30

(Hier.) Sosarmus, rex Assyrium vicesimus quintus, regnavit annis decem et novem. His temporibus quidam asscribunt gesta Liberi patris est ea quæ de Ligurgo et

Acteone et Pentheo dicuntur.

40 8 20 10 17 38

Abimelech filius Gedeon ex concubina, occisis fratribus suis septuaginta, judicavit populum Hebreorum annis tribus (cf. Hier.)

1 9 21 11 18 39

2 10 22 12 19 40

3 11 23 13 20 41

1 12 24 14 21 42

Thola, filius Foa patru Abimelech, judicavit Hebreos annis 22

(cf. Hier. et Bed.)

8 19 31 21 28 1

(Hier.) Theseus, filius Ægei, rex Athen. 10us, regnavit ann. 30.

Mitreus, rex Assyriorum vicesimus sextus regnavit annis 27.

Hoc tempore Orpheus Trax clarus habebatur, cujus discipulus fuit Museus, Emolpi filius.

(Aug. c. 13.) Linus etiam, magister Herculis, famosus fuit; ipse etiam Hercules certamina multa egit, Antheum interfecit, qui idcirco filius Terræ dicitur fuisse cadensque vires ex ea sumpsisse, quia palestricæ artis, quæ in terra exercetur, scientissimus erat. (Hier.) Ydrum autem quam Hercules occidit, licet alii dicant¹²⁶ paludem fontibus redundantem, Plato asserit mulierem fuisse callidissimam sophystam.

Bellum Laphytarum et Centaurorum hoc fuit in tempore, quos scribit Palefatus nobilissimos equites fuisse Thessalorum, ipsosque a Laphitis creditos et ditos esse centauros, (Oros. 1, 13) quia discurrerent in bello equites velut unum corpus equorum et hominum sua velocitate viderentur conficere.

(Hier.) Ea etiam quæ de Dedalo referuntur hoc tempore fuisse dicuntur, qui visus est fecisse simulacra se moventia, qui etiam primus omnium pedes statuarum a se invicem separavit, aliis conjunctim eas facientibus, necnon quomodo cum filio Icharo Minoem navi fugerit, et propter nimiam velocitatem et investigabilem fugam avolas pennis estimatus sit.

(Oros.) Minos¹²⁷ Cretensibus leges dedit, cujus filius Androgeus ab Atheniensibus dolo interfectus est, cum ludos agentes superaret. Unde atrocissimus inter Cretenses et Athenienses certamen fuit, ubi populis utrisque profligatis, cruentiorem victoriam infeliciter exercuerunt Cretenses. Qui nobilium Atheniensium¹²⁸ filios Minotaurum devorandos crudeliter addicebant. Utram vero hic Minotaurus ferus ac inhumanissimus crudelisque fuerit homo, an informe prodigium, dubitatur (ita Oros.). (Hier.) Scribit enim Philocorus in secundo Attidis libro magistrum Minois fuisse Taurum nomine inhumanum atque crudelem, et quia Minos super mortem Androgei agonem statuerat, premii nomine pueros Atticos largiens, ille fortissimus omnes in contentione superabat; sed tandem factum est, ut a Theseo in palestra vinceretur, ob quod Athenienses pueri a tributaria pœna liberati sunt. Theseus autem Atheniensis, qui prius per regionem dispersi erant, in unam congregavit civitatem. Qui etiam Helenam rapuit, quam rursus fratres illius receperunt, capta matre Thesei. Tandem Theseus Athenas profugus dereliquit, ignominiose ejectus.

Hoc etiam tempore Argonautæ fuerunt, qui cum Jasone pro rapiendo vellere aureo Colchos petierunt. Quo tempore Laomedon regnavit apud Trojam, post quem filius ejus Priamus, sub quo Troja capta est (cf. Hier.).

(Oros. 1, 14.) Eodem quoque tempore Vesoces rex Ægypti meridiem et septentrionem, divisas peno toto cœlo ac pelago plagas, aut miscere bello aut regno jungere studens, Scythis primus bellum indixit, missis prius legatis, qui hostibus parenda leges dicerent. Scythæ autem legatis responderunt, stolidè opulentissimum regem adversus inopes sumpsisse bellum, quod timendum sibi magis versa vice fuerit; propter incertos belli eventus nulla ibi premia, et dampna manifesta; porro sibi non expectandum dum ad se veniat, sed causa prædæ ultro se obviam ituros. Nec mora; nam dicta factis insecuntur, primumque ipsum Vesocen territum refugere in regnum cogunt, destitutum vero exercitum invadunt, omnemque belli apparatus capessunt, universam quoque Ægyptum depopulantur, nisi paludibus, Nili impedirendur. Inde continuo reversi, totam Asiam infinitis cedibus perdomuerunt. Ii autem fuerunt, qui Getæ vel Gothi dicti sunt, et hoc modo hocque tempore primum de Teytha exierunt (cf. Jord. de reb. Cst., c. 6.

9 1 32 22 29 2

Mitreus.

20 12 1 33 40 13

(Hier.) Festus, Scycion. rex 22us, regn. ann. 8

21 13 2 34 41 14

22 14 3 35 42 15

VARIE LECTIONES.

¹²⁴ hebreorum 8. ¹²⁵ Hic — Vesoces post addita esse videntur 1. ¹²⁶ dicunt cor. ut videtur dicant 1. ¹²⁷ inos littera M rubra omissa 1 ideoque Inos 8 ¹²⁸ athenensium 1.

Jair ex tribu Manasse judicavit populum Dei annis viginti duobus habens filios bellatores 30, totidem civitatum principes.

* Hebr. Assy. Sycion. Ægypt. Mycen. Athen.

1	13	4	36	43	16
2	16	5	37	44	17
3	17	6	38	45	18
4	18	7	39	46	19
5	19	8	40	47	20
6	20	1	1	48	21
7	21	2	2	49	22
8	22	3	3	50	23
9	23	4	4	51	24
10	24	1	5	52	25
11	25	2	6	53	26
12	26	3	7	54	27
13	27	4	8	55	28

Adrastus, Sycion. rex 23us, regn. ann. 4. — Agamenes, rex Ægypt. 21us, regnavit annis 26.

Phylopides, Sycion. rex 24us, regnavit annis 31.

Thautanes, rex Assyriorum vicesimus septimus, regnavit annis 32.

His temporibus Minos adhuc leges et jura constituit, qui tandem in Sicilia adversus Dedalum arma capiens, a filiabus Cocali occiditur.

(Hier.) Tunc etiam Hercules argonem Olympiacum constituit, a quo usque ad primam olimpiadem subputantur anni 430 Cui inter ejus ingentia duodecim annumerantur insignia (cf. Aug. c. 12. — Hier.) Qui dum plura fortiter fecisset, indicit in morbum pestilentem, et ob remedium doloris iniecit se in flammam in monte Æta, sicque morte finitus est anno ætatis suæ 52.

Per hoc tempus Alexander Paris Helenam rapuit propter quam decennale Trojanum bellum ortum et Troja capta est. Rapuit autem eam anno 15. Thautanis et 25 anno ejus Troja capta est.

14	1	5	9	56	29
15	2	6	10	57	30
16	3	7	11	58	1
22	9	13	17	64	7

Thautanes.

Menestus, rex Athen. 11us, regn. ann. 23.

Post mortem Jair Hebreos in suam ditionem redigunt Ammonitæ annis 19, qui cum temporibus posteriorum judicum computantur juxta traditionem Judæorum.

1	10	14	18	65	8
2	11	15	19	1	9

Jepthe judicavit populum Hebreorum annis 6.

Agamemnon Micenis imperat. ann. 15, cujus anno 15° Troja

capitur.

1	16	20	24	6	14
---	----	----	----	---	----

Abessan sive Eschon judicavit populum Dei annis septem (*Jud.* XII), habens triginta filios totidemque filias, deditque filias viris et filiis duxit uxores dum adhuc viveret

2	17	21	25	7	15
3	18	22	26	8	16
4	19	23	1	9	17
5	20	24	2	10	18
6	21	25	3	11	19
7	22	26	4	12	20

(Hier.) Theores, Ægypt. rex 22us, regn. ann. 7.

Labdon judicavit populum Dei annis octo, habens filios 40. In libro autem Judicum (cap. XII) fertur post Eschon rexisse populum ann. 10 judex Aglaon, qui apud 70 interpretes non habetur. (Isid.) Tercio autem anno Labdon, qui est 25us Thautanis, capta est Troja.

1	23	27	5	13	21
2	24	28	6	14	22
3	25	29	7	15	23

(Hier.) Excidium Trojæ, ex quo usque ad primam olimpiadem

computantur anni 405.

Ægyptiorum dinasti vicesima mox post excidium Trojæ incipit, tendens per annos centum septuaginta septem, cujus temporis reges apud nos non habentur. — Micenarum vero reges post hæc non scribuntur in ordine: regnavit tamen post Agamemnonem Egistus, post quem Orestes, dein Thysameneus, Pentilus, Cometus; sicque post annos octoginta ab excidio Trojæ ad Lacedæmones translatum est regnum (cf. Hier.).

4	26	30	1	1
5	27	31	2	2

Demophoon, filius Thesei, rex Athen. 12us regnavit ann. 33.

(Jord. Aug. c. 19) Æneas fugiens de Troja venit ad Italiam cum viginti navibus, ut dicunt (*H. R. Jord.*), anno tertio post excidium Trojæ, licet quidam dicant (cf. Hier., Jord., *H. R.*, Aug.), eum venisse anno septimo, seque conjunxit affinitatis gratia cum Latino, filio Fauni, rege Latinorum, accepta filia ejus Lavinia in uxorem, interfecto Turno, Dauni Tuscorum regis filio, qui eam desponsaverat; sicque Frigas Italosque populos unitos nominavere Latinos, et jam ex tunc et deinceps quamvis in pauperrimo regno locoque angusto qui dicebatur Agro Laurentum regnaverunt. Mortuo autem Latino, regnavit Æneas annis tribus, fecitque castellum quod ex nomine uxoris suæ Lavinium appellavit. Qui (201) cum sevisissimus esset ac crudelissimus belligerator et nulli parceret, ob tantam impietatem a Deo ictu fulminis percussus interiit. Quidam dicunt (cf. *FRED II*, 8, 3), quod Æneas et Frigas duo fratres fuerint germani, e quibus Æneas in Latio, Frigas regnavit in Frigia, de quo progressa progenies cum per multas regiones vagando cum uxoribus et liberis oberraret, elegit sibi regem ex se Francionem nomine, ex quo Franci putantur vocari, eo quod ipse fortissimus esset, et dum cum plurimis gentibus pugnasset, dirigens iter suum in

NOTÆ.

(201) Qui — interiit, ex quo auctore desumpta sint nescio. In *Uspurgensi* (11) de ipso hæc narratur. *Hinc Romanorum gens duxit originem ab Ænea profugo et, ut ipse Virgilius adulatur, viro forti ab aliis vero traditur, patriæ proditore ac necromantico, utpote qui etiam uxorem suam diis suis immolaverit.*

Europam, inter Rhenum et Danubium consedit, ibique mortuo Francione plurima prelia gesserunt quos reliquit, quibus attriti, ad parvam manum deducti sunt. Hinc duces ex se constituerunt, attamen jugum alterius ferre semper recusaverunt. Ex quibus progressi estimantur qui adhuc Franci vocantur.

(*H. R.*) Mortuo autem Ænea, Ascanius, filius ejus, quem ei Creusa apud Trojam peperit, quemque secum adduxit, regnum suscepit, annisque, 38 regnavit. Genuit autem Lavinia filium post mortem Æneæ, quem Postumus Æneam vocavit, qui etiam Silvius dictus est, ut quidam dicunt (*JORD.*) quia Lavinia, metuens invidiam Ascanii, clam eum in silva genuit et nutrit. (*H. R.*) Quem tamen Ascanius summa pietate educavit, et dorelinquens Lavinium novercæ suæ Lavinia, Albam condidit civitatem, ibique regnavit, filiumque generans Julium vocavit, unde familia Juliorum orta est. Cumque regnasset Ascanius annis 38, et filius ejus adhuc esset parvulus nec regendis civibus idoneus, fratrem suum Postumum Æneam Silvium regni reliquit heredem, a quo reges postmodum dicti sunt Silvii, et ab Alba Albani (cf. *JORD.*)

(*HIER.*) His temporibus facta dicuntur ea quæ de Ulixæ referuntur, quomodo trieri fugerit Scyllam, hospites spoliare solitam. Scribit quoque Palefatus in primo libro incredibilium, Syrenas tunc fuisse meretrices, quæ decipiebant navigantes.

Tunc etiam Pyrrus in templo Delphici ab Oreste occiditur, proditione sacerdotis Macharei.

Homerum quoque tunc fuisse quidam dicunt, de cujus tempore varia opinio est, aliis dicentibus eum fuisse post annos centum Trojanæ eversionis, aliis post 200 aliis post 180 aliis diverso modo.

Hebr. Assy. Sycion. Ægypt. Alban. Athen.

Latin.					
6	28	1	3	Æneas.	3
7	29	2	4	1	4
8	30	3	5	2	5

Pelagus, Sycion. rex 25us, regn. ann. 20.

Post Lapdon Hebreos in ditionem suam redigunt alienigenæ annis 40, qui annumerantur temporibus judicum posteriorum secundum traditionem Hebreorum.

Samson judicavit populum Hebreorum annis viginti. Qui cum mirabiliter fortis esset, a gentibus putatus est Hercules.

1	31	4	6	3	6	Ascanius, Albanorum rex primus, regn. ann. 38. (<i>HIER.</i>) Teuteus, Assyriorum rex vicessimus octavus, regnavit ann. quadraginta. Cujus anno primo Ascanius civitatem condidit, quam Albam longam vocavit.
2	32	5	7	4	7	
3	1	6	8	2	8	
18	16	1	23	17	23	Zeuxippus, rex Sycioniorum 26 ^{us} et ultimus, regnavit ann. 32.
19	17	2	24	18	24	
20	18	3	25	19	25	

Heli sacerdos paritor et iudex erat annis quadraginta, sub quo arca capta est, quod ille audiens cecidit de sella sua et mortuus est.

1	10	4	26	20	26	Onixistes, Athen rex 13 ^{us} , regnavit ann. 12. Silvius Postumus, filius Æneæ, Albanorum rex secundus, regnavit annis 29.
9	27	12	34	28	1	
20	38	23	45	1	12	
21	39	24	46	2	1	Aphidas, Athen, rex 14 ^{us} , regnavit annum unum.
22	40	25	47	3	1	Thymætes, Athen. rex 15 ^{us} , regnavit an. 8.
23	1	26	48	4	2	Tineus, rex Assyriorum 29 ^{us} , regnavit annis 30. Quo regnante filii Hectoris, expulsis Antenoribus posteris, receperunt Ilium, Heleno subsidium sibi ferente.
30	8		55	11	1	Melanthus Athen. 16 ^{us} regnavit ann. 37.

Defecit regnum Sycioniorum, quod per annos 962us traditur porrectum.

Samuel propheta et iudex et Saul rex populum Hebreorum regabant annis quadraginta. Ex hoc cœperunt reges esse in populo Hebreorum: Saul quippe primus erat (cf. *HIER.*)

(*HIER.*) Æneas Silvius, Albanorum rex tercius, regnavit ann 31, In alia vero reperitur hystoria, Latinum Silvium quarto regnasse loco, Silvix et Melampodis filium, fratrem Postumi Silvii, et quinto, qui nunc hic quartus ponitur, Silviam Æneam. Silvii Postumi filium.

10	28		73	2	21
11	29		76	3	22
12	30		77	4	23

Dercilus, rex Assyriorum tricesimus, regnavit annis 40. Quidam dicunt, hoc tempore Homerum fuisse.

Hoc tempore Peloponenses contra Athenienses dimicant. (Aug. c. 19.) Codrus autem rex Atheniensium¹²⁰ Peloponensibus, suæ civitatis hostibus, se interficiendum ignotus obtulit, sicque patriam liberavit, Responsum enim acceperant Peloponenses, tum demum se superaturos esse Athenienses, si regem illorum non occidissent; Codrus autem habitum pauperis induens, accessit ad castra colligens ligna, eosque jurgiis provocavit, donec eum quidam interfecerunt. (Aug. l. l.) Unde ait Virgilius: *Et jurgia Codri*. Quem Athenienses tanquam deum honore sacrificiorum coluerunt.

Hebr. Assy. Ægypt. Alb. Athen. Laced. Choriuth.

13	1	78	5	24
14	2	79	6	25

(*HIER.*) Lacedemoniorum et Choriuthiorum regna exo-

VARÆ LECTIONES.

¹²⁰ mille LXIII. 4°. ¹²⁰ athenensium 1.

Hebr.	Assyr.	Ægypt.	Alban.	Athen.	Laced.	Chorinth	
15	3	80	7	26			riuntur; sed Lacedemoniorum rex primus Euristheus regnavit annis 42. Corinthiorum vero primus Alethes regnavit annis 35.
16	4	87	8	27	1	1	Codrus, filius Melanthis, rex Atheniensium 17 ^{us} , regnavit annis 21.
27	15	92	19	1	12	12	Latinus Silvius, rex Albanorum quartus, regnavit ann. 80.
40	28	105	1	14	25	25	
Hic finitur ætas tertia, habens annos nongentos quadraginta, et fiunt simul anni trium ætatum 2888.							
Quarta ætas dehinc incipit a David (cf. Isid. abb. Chron.)							
1	29	106	2	15	26	26	(Hier.) David ex tribu Juda rex Israel regnavit annis 40, prophetantibus, in Judæa Samuele, Gath, Nathan, Asaph; sub quo Abiathar pontifex.
8	36	113	9	1	33	33	Medon, rex Athen. 18 ^{us} , regnavit ann. 20.
9	37	114	10	2	34	34	
10	38	115	11	3	35	35	
11	39	116	12	4	36	1	Yxyon, rex Chorinthiorum secundus, regnavit annis 37.
12	40	117	13	5	37	2	
13	1	118	14	6	38	3	Eupales, Assyriorum rex tricesimus primus, regnavit annis triginta octo. Cujus anno 30, ut quidam dicunt, Kartago condita est a Carcedone Tyrio, sive ut alii volunt a filia ejus Didone, anno centesimo tricesimo quinto post eversionem Trojæ.
14	2	119	15	7	39	4	
15	3	120	16	8	40	5	
16	4	121	17	9	41	6	
17	5	122	18	10	2	7	
18	6	123	19	11	1	8	Ægis, Lacedemonum rex secundus, regnavit annum unum, post quem tertius Echestratus regnavit ann. 35.
19	7	124	20	12	1	9	Acastus, Athen. rex 19 ^{us} , regnavit ann. 36.
28	16	133	39	1	10	18	Salomon, filius David, omnium Hebreorum regum sapientissimus ac ditissimus, potitur regno Israhelitico, a patre David nobiliter dilatato, qui Domino monente templum Hierosolimis mirabiliter, patris suffragantibus impensis, quarto regni sui anno ædificare cepit, annoque regni 11 ^o omne opus templi consummavit. Regnavit autem annis 40. Sadoch et Abias Sylonites prophetabant.
1	29	146	42	14	23	31	
2	30	147	43	15	24	32	
3	31	148	44	16	25	33	
4	32	149	45	17	26	34	Prima templi ædificatio, ex qua usque ad ¹²¹ desolationem ejus anni 442, menses 4 dies 10, usque ad restorationem vero ejus, id est ad secundum annum Darii, anni 512, menses 7, dies 20.
5	33	150	46	18	27	35	
6	34	151	47	19	28	36	
7	35	152	48	20	29	37	
8	36	153	49	21	30	1	Egelas, rex Chorint. 3 ^{us} , regnavit ann. 37.
9	37	154	50	22	31	2	
10	38	155	1	23	32	3	Alba Silvius, Albanorum quintus, regnavit ann. 39.
11	1	156	2	24	33	4	Laosithenes, rex Assyriorum tricesimus secundus regnavit annis quadraginta quinque.
12	2	157	3	25	34	5	
13	3	158	4	26	35	6	
14	4	159	5	27	1	7	Labotes, rex Lacedem. quartus, regnavit ann. 37.
24	14	169	15	1	11	17	Archippus, rex Athen. 20 ^{us} , regnavit ann. 19.
33	23	1	24	10	20	26	Ægyptiorum dinastia 21 ^a , in qua primus regnavit Semendis ann. 26.
40	30	8	31	17	27	33	

Hic oritur dissonantia hystoriam in annis videlicet Salomonis, qui in libro Regum dicitur annis quadraginta regnasse. Josephus vero dicit (III, 11), eum annis octoginta regnum tenuisse, et omne vitæ illius spacium annorum 94 fuisse. Mortuo autem Salomone, regnum Hebreorum divisum est, et duæ tantum tribus remanserunt cum Roboam, filio Salomonis, qui regnavit in Hierusalem; quæ duæ tribus ex eo quod David ex tribu Juda ortus est, dictæ sunt Juda, unde et universa gens Judæorum sortita est nomen; decem vero tribus retinentes antiquum nomen, Israel dictæ sunt, regemque sibi elegerunt Hieroboam, qui regnavit in Samaria (cf. Hier. et Aug. xvii, 21).

(Hier.) Roboam itaque, filius Salomonis, regnavit super Judam in Hierusalem ann. 17, licet et alii dicant 22. Cujus anno quinto Sesabc (*ita Beda*) sive ¹²² Susachim rex Ægypti pugnans contra Hierusalem, cepit eam, et spoliavit templum. Prophetabant autem in Judæa Achias, Amos, Johel et Azarias.

Hieroboam autem regnavit super Israel in Samaria ann. 22, et peccare fecit Israel in vitulis aureis quod malum per annos multo prevaluit (*III Reg. xii*).

Juda. Israel.

1	1	31	9	32	18	28	34	
2	2	32	10	33	19	29	35	
3	3	33	11	34	1	30	36	(Hier.) Thersippus, Atheniensium rex vicesimus primus, regnavit ann. 41.
4	4	34	12	35	2	31	37	Primnis rex Chorinthiorum quartus, regnavit
5	5	35	13	36	3	32	1	

VARIE LECTIONES.

¹²¹ ad — XX. partim e corr., partim post add. 1. ¹²² q. s. sive e corr. 1.

Juda.	Israel.	Assyr.	Ægypt.	Alban.	Athen.	Laced.	Chor.	
6	6	36	14	37	4	33	2	annis triginta quinque.
7	7	37	15	38	5	34	3	
8	8	38	16	39	6	35	4	
9	9	39	17	1	7	30	5	Egyptus Silvius sive Atis, rex Albanorum sextus, regnavit annis viginti quatuor.
10	10	40	18	2	8	37	6	Doristus, Lacedemoniorum rex quintus, regnavit annis viginti novem.
11	11	41	19	3	9	1	7	
12	12	42	20	4	10	2	8	
13	13	43	21	5	11	3	9	
14	14	44	22	6	12	4	10	
15	15	45	23	7	13	5	11	
Pyrciades, rex Assyriorum tricesimus tertius, regnavit annis triginta.								
His temporibus Ephesus condita est ab Andronico. Samus quoque conditur et Smirna in modum urbis ampliatur. Una etiam ex Sybillis claruit, quia plures legimus.								
16	16	1	24	8	14	6	12	
17	17	2	25	9	15	7	13	
18	18	3	26	10	16	8	14	Abia, filius Roboam regnavit super Judam in Hierusalem annis tribus (cf. HIER. et BEDAM.).
2	19	4	1	11	17	9	15	(HIER.) Pseusones, rex secundus vicesimæ primæ dinastiæ Ægyptiorum, regnavit annis quadraginta et uno.
3	20	5	2	12	18	10	16	
1	21	6	3	13	19	11	17	Asa, filius Abiæ, regnavit in Hierusalem super Judam annis quadraginta et uno, prophetantibus in Judæa Aggeo, Hieu, Amos, Johel, Azaria, qui et Abdo ¹²² , Abdia, Michea (cf. HIER. et BEDAM.).
2	22	7	4	14	20	12	18	
3	1	8	5	15	21	13	19	Nabath, filius Hieroboam, regnavit in Samaria annis duobus, quem interfecit Baasa, et regnavit pro eo (cf. HIER.).
4	2	9	6	16	22	14	20	Baasa regnavit super Israel in Samaria ¹²³ annis viginti quatuor.
5	1	10	7	17	23	15	21	
12	8	17	14	24	30	22	28	Tria milia annorum ob origine mundi.
13	9	18	15	1	31	23	29	HIER. et H. m.) Capis Silvius, qui Capuam condidit filius regis superioris, rex Albanorum septimus, regnavit ann. viginii et octo.
20	16	25	22	8	38	1	1	(HIER.) Agesilaus, Lacedem. rex 6 ^{us} , regnavit ann. 44. — Bachis, Chor. rex 5 ^{us} , regnavit ann. 35.
21	17	26	23	9	39	2	2	
22	18	27	24	10	40	3	3	
23	19	28	25	11	41	4	4	
24	20	29	26	12	1	5	5	Phorbas, rex Atheniensium vicesimus secundus, regnavit ann. triginta et uno.
25	21	30	27	13	2	6	6	Offractus, rex Assyriorum tricesimus quartus, regnavit annis viginti.
26	22	1	28	14	3	7	7	
27	23	2	29	15	4	8	8	
28	24	3	30	16	5	9	9	
29	1	4	31	17	6	10	10	Hela filius Baasa, regnavit super Israel annis duobus, quem occidit Zambri et regnavit in loco ejus ¹²⁴ septem diebus ¹²⁵ (cf. HIER.).
30	2	5	32	18	7	11	11	
31	1	6	33	19	8	12	12	Amri, occiso Zambri ¹²⁷ , regnavit super Israel annis duodecim.
40	10	15	1	28	17	21	21	Nefercheres rex Ægypt. regnavit ann. quatuor
21	11	16	2	1	18	22	22	Carpentus Silvius, rex Albanorum octavus, regnavit annis tredecim.
1	12	29	3	2	19	23	23	Josaphat, filius Asæ, regnavit super Judam in Hierusalem ann. viginti quinque. Cujus temporibus prophetaverunt Helias, Heliseus, Abdias, Zacharias, Micheas.
2	1	18	4	3	20	24	24	Ahab, filius Amri ¹²⁸ , regnavit super Israel ann. viginti duobus.
	2	19	1	4	21	25	25	Ammenophis, rex Ægypt. regnavit ann. novem.
4	3	20	2	5	22	26	26	
5	4	1	3	6	23	27	27	Odratanes, rex Assyriorum tricesimus quintus, regnavit quinquaginta.
12	11	8	1	13	30	34	34	(HIER.) Osochor rex Ægypt. regnavit annis sex.
13	12	9	2	1	31	35	35	Tiberinus Silvius, Carpentii filius, rex Albanorum nonus, regnavit ann. octo. (H. m.) Hic cadens in fluvium Albulam extinctus est, unde postea Tiberis appellatus est,
14	13	10	3	5	1	36	1	(HIER.) Megiales vel Migades ¹²⁹ , rex Atheniensium vicesimus tertius regnavit annis triginta. — Agelas rex Corinthiorum 6 ^{us} regnavit ann. 30.
15	14	11	4	3	2	37	2	
16	15	12	5	4	3	38	3	
17	16	13	6	5	4	39	4	
18	17	14	1	6	5	40	5	Spinnacheus rex Ægyptiorum regnavit ann. 9.

VARIÆ LECTIONES.

¹²² qui et Abdo in margine 1. ¹²³ samaria superscr. tersa alia fortasse manu 1. ¹²⁴ r. pro eo 5. ¹²⁵ s. d. e corr 1. ¹²⁷ o. z. e corr. 1. ¹²⁸ e corr. 1. ¹²⁹ vel m. post add. 1.

Juda. Israel. Assy. Egypt. Alban. Athen. Laced. Chor.

19	18	15	2	7	6	41	6
20	19	16	3	8	7	42	7
21	20	17	4	1	8	43	8

Agrippa Silvius, filius Tyberini, rex Albanorum decimus, regnavit annis 40.

His temporibus quidam dicunt Homerum fuisse. In Latina quippe hystoria hæc ad verbum scripta reperimus (*ita Hier.*): Agrippa apud Latinos regnavit. Homerus in Grecia claruit, ut testantur Apollodorus grammaticus et Euphorbus historicus ante Urbem conditam anno 143, et ut ait Cornelius Nepos ante olimpiadem primam anno 138.

22	21	18	5	2	9	44	9
23	22	19	6	3	10	1	10

Archelaus, rex Lacedemoniorum 7us, regnavit annis 60.

24	1	20	7	4	11	2	11
25	2	21	8	5	12	3	12

Ochozias, filius Ahab, rex Israel regnavit in Samaria annis 2.

1	1	22	9	6	13	4	13
---	---	----	---	---	----	---	----

Joram, filius Ahab, frater Ochoziæ, regnavit super Israel annis 12. — Joram, filius Josaphat, regnavit super Judam in Hierusalem annis 8. Quo tempore prophetabant in Judea Helias et Heliseus et Micheas.

Septimo autem regni ejus anno Helias raptus est. Spusennos rex Ægyptiorum regnavit annis 35.

2	2	23	1	7	14	5	14
3	3	24	2	8	15	6	15
4	4	25	3	9	16	7	16
5	5	26	4	10	17	8	17
6	5	27	5	11	18	9	18
7	7	28	6	12	19	10	19
8	8	29	7	13	20	11	20
1	9	30	8	14	21	12	21

Helias rapitur.

Juda, regnavit anno uno.

1	10	31	9	15	22	13	22
---	----	----	---	----	----	----	----

Athalia, mater Aaziæ, regnavit in Hierusalem annis septem. Quæ cum occidisset omne semen regis filii sui, Josabeth, filia Joram, soror Aaziæ, furata est Joas, filium regis Aaziæ, et abscondit eum, qui postea regnavit (*IV Reg.* xi). *HIER.*) Hæc Josabeth uxor fuit pontificis Joiadæ, quem Dominus in evangelio Barachiam vocat, qui clarus eo tempore habebatur, solusque post Moysen centum triginta annos vixisse perhibetur.

2	11	32	10	16	23	14	23
3	12	33	11	17	24	15	24
4	1	34	12	18	25	16	25
5	2	35	13	19	26	17	26
6	3	36	14	20	27	18	27
7	4	37	15	21	28	19	28
1	5	38	16	22	29	20	29

Joas, filius Aaziæ sive Ochoziæ, patrocinate Joiada pontifice regnavit super Judam in Hierusalem annis quadraginta. Hic anno sexto sive ut quidam scribunt (*HIER.* — Cf. *II, Par.* xxiv. — *Jos.* ix, 10) tricesimo sexto regni sui Zachariam, filium Joiadæ, occidit oblitus bonorum quæ fecit sibi Joiada.

(*HIER.*) Heliseus moritur.

2	6	39	17	23	30	21	30
3	7	40	18	24	1	22	1
14	18	1	29	35	12	33	12
15	19	2	30	36	13	34	13
16	20	3	31	37	14	35	14
17	21	4	32	38	15	36	15
18	22	5	33	39	16	37	16
19	23	6	34	40	17	38	17
20	24	7	35	1	18	39	18

Diognitus, rex Athenarum vicesimus quartus regnavit ann. viginti octo. — Eudemus, rex Corinthiorum septimus, regnavit annis viginti quinque.

21	25	8	1	2	19	40	19
22	26	9	2	3	20	41	20
23	27	10	3	4	21	42	21
24	8	11	4	5	22	43	22
25	1	12	5	6	23	44	23
26	2	13	6	7	24	45	24
27	3	14	7	8	25	46	25
28	4	15	8	9	26	47	1
29	5	16	9	10	27	48	2
30	6	17	10	11	28	49	3
31	7	18	11	12	1	50	4

Aremius Silvius, Agrippæ filius, Albanorum rex inter montes ubi nunc Roma est presidium Albanorum ponens, ob impietatem fulminatus est. Hujus filius Julius Proculus proavus fuit Julii Proculi illius qui cum Romulo Romam commigrans fundavit Juliam gentem.

Sisonchus rex Ægypt. regnavit ann. viginti et uno!

Fereclus, rex Athenarum vicesimus quintus, regnavit annis decem et novem.

39	15	26	19	1	9	58	12
----	----	----	----	---	---	----	----

Aventinus Silvius, Aremii filius, Albanorum rex duodecimus, regnavit ann. triginta sex. De cujus nomine mons Aventinus dictus est, quia ille ibi sepultus est.

40	16	27	20	2	10	59	13
1	17	28	21	3	11	60	14

Amasias, filius Joas, regnavit in Hierusalem annis viginti et novem.

Juda. Israel. Assyr. Ægypt. Alban. Athen. Laced. Chor.
 2 1 29 1 4 12 1 15 Joas, filius Joachaz, regnavit super Israel annis
 sedecim. — Osorthon rex Ægypt. regnavit ann. quindecim. Theleclus ¹⁴⁰, rex Lacedemoniorum octavus,
 regnavit annis quadraginta.

10	9	37	9	12	1	9	23	Arifron, rex Atheniensium vicesimus sextus, re-
11	10	33	10	13	2	10	24	gnavit annis viginti.
12	11	39	11	14	3	11	25	
13	12	40	12	15	4	12	26	
14	13	41	13	16	5	13	27	
15	14	42	14	17	6	14	28	
16	15	1	15	18	7	15	29	Tonos Concoloros, quem Greci Sardanapallum

nominant, rex Assyriorum tricesimus septimus regnavit annis viginti. (Onos. 1, 19.) Hic muliere corruptior inter scortorum greges femineo habitu purpuram colo tractans, a nullo suorum pene videbatur, a prefecto autem suo Arbace, qui tunc Medis prefuit, visus atque exsecrationi habitus, mox etiam, excitis Medorum populis, provocatus ad bellum, vincitur, seque ardenti pyræ pre dolore injiciens concrematur; sicque Arbaces regnum capiens ad Medos transtulit; regnum vero Assyriorum post annos mille ducentos 19 a primordio regni Nini, ex quo vero pater ejus Belus regnare cœpit post annos mille 294 finem tantæ diuturnitatis accepit (cf. Hier. et Bedam). Ferunt (Hier.) autem, interim usque ad Dejochum regem sine principibus res agi, et in medio hoc tempore Chaldeos proprie prevaluisse, quorum separatim quædam regum successiones feruntur. Reliquæ quoque gentes propriis regibus utebantur. Idem Sardanapalla Tharsum atque Anchiliadem condidit.

Per idem tempus Esiodus poeta claruit, atque Fidon Argivus mensurarum pondera reperit. Lycurgus Lacedemoniis jura componit.

17	16	2	1	19	8	16	30	Thelegotes rex Ægypt. regnavit ann. tredecim.
18	1	3	2	20	9	17	31	Hieroam, filius Joas, regnavit super Israel ann.
19	2	4	3	21	10	18	32	quadraginta et uno.
20	3	5	4	22	11	19	33	
21	4	6	5	23	12	20	34	
22	5	7	6	24	13	21	35	
23	6	8	7	25	14	22	1	Agemon, nonus rex Corinthiorum, regnavit annis

sedecim.
 1 13 15 1 32 1 29 8 Ozias, qui et Azarias, filius Amasiæ, regnavit super
 Judam annis quinquaginta duobus. Prophetabant hoc tempore Osee, Amos, Jonas, Ysaïas, Micheas. —
 Ponibastes rex Ægypt, regnavit ann. viginti quinque. — Thespieus, Atheniensium rex vicesimus septi-
 mus, filius Arifronis, regnavit ann. viginti septem.

2	14	16	2	33	2	30	9
3	15	17	3	34	3	31	10
4	16	18	4	35	4	32	11
5	17	19	5	36	5	33	12
6	18	20	6	37	6	34	13

Hucusque ferunt hy-toriæ regnum Assyriorum stetisse a primo anno Nini per annos mille ducentos
 triginta ¹⁴¹ et novem; ex hinc Medorum incipit regnum (cf. Hier.).

Arbaces Medus interfecto Sardanapalla rege Assyriorum, regnum eorum ad Medos transtulit, ipseque
 primus ibi regnavit viginti octo.

Juda.	Israel.	Medeor.	Ægypt.	Alban.	Athen.	Laced.	Chor.	Maced.	(Hier.) Procas Silvius, filius Aventini, rex
7	19	1	7	1	7	35	14		Albanorum duodecimus [i. tredecimus,
8	20	2	8	2	8	36	15		E. P.], regnavit annis viginti tribus.
9	21	3	9	3	9	37	16		Alexander ¹⁴² , rex Corinthiorum decimus,
10	22	4	10	4	10	38	1		regnavit annis viginti quinque.
11	23	5	11	5	11	39	2		
12	24	6	12	6	12	40	3		
13	25	7	13	7	13	1	4	1	Hoc in tempore regnum Macedonum sum-

psit exordium, quorum rex primus Caranus fuit, qui annis viginti octo regnavit. — Thalcamenes, rex
 Lacedemoniorum nonus et ultimus regnavit annis triginta.

26	38	20	1	20	26	14	17	14	Osorthon rex Ægyptiorum, quem ipsi Her-
27	39	21	2	21	27	15	18	15	culem cognominaverunt, regnavit annis

novem.
 28 40 22 3 22 1 16 19 16 Agamostor, rex Atheniensium vicesimus
 29 41 23 4 23 2 17 20 17 octavus, regnavit annis viginti.

Zacharias, filius Hieroam, regnavit super Israel mensibus sex, quem interficiens Sellum regnavit
 pro eo mense uno; hunc quoque interfecit Manaem et regnavit pro eo, sicque annus ille consumitur per
 diversos.

Amulius Silvius, Procæ filius, rex Albanorum quartus decimus, regnavit annis quadraginta tribus. Hic
 habuit fratrem Numitorem, quem ipse regno privavit. (H. m.) Procas quippe, pater eorum, cum obisset,
 testamentum hereditatis duobus filiis suis Numitori et Amulio reliquit, ut unus pecuniam suam, alter re-
 gnum acciperet. Amulius ¹⁴³ vero fratri sui Numitori electionem dedit, ut quod desideraret acciperet. Qui
 pecuniam tulit, regnum Amulius obtinuit. Qui cum consuleret oraculum, responsum est ei quod a stirpe
 fratris occidendus foret; statimque fratrem de regno expulit. Qui abiens, vixit in agro suo. Erant autem
 e duo filii, Sergestus et Rhea, quæ et Ilia est dicta. Metuens ergo Amulius responsum, Sergestum ad ve-
 nationem secum duxit, eumque in venatione occidit, sororem vero ejus Rheam adimendi partus gratia Ve-
 stalem virginem fecit. (Jord.) Quæ stupro subdita et gravida inventa, dum scelus suum excusare nititur a

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁰ des 5. 9. in margine Nota scripto. ¹⁴¹ XXX. e corr. 1. decem 5. 9°. ¹⁴² Hac desunt 5. 9°. ¹⁴³ Amu-
 lius — acciperet des. 5. 9°.

Marte se compressam mentitur. (*H. m.*) Quæ cum duos geminos peperisset, septimo anno regni patruī, juxta legem viva defossa est in terra, pueros vero rex jussit exponi. Quos juxta ripam Tyberis vagantes Faustulus, regii pastor armenti, inveniens, ad uxorem suam Accam Laurentiam detulit, quæ ob rapacitatem corporis questuosi propter pulchritudinem a vicinis appellabatur Lupa. Unde et adhuc meretricum cellæ lupanaria dicuntur. (*Jorn.*) Acca vero pueros nutriens, inter alios pastores conversari docuit. Unde et a poetis finguntur a lupa in silva lactati et nutriti. Pueri vero Remus et Romulus cum adolevisset, collecta pastorum et latronum manu, Amulium apud Alban in ultionem matris interficiunt, et avum suum Numitorem in regnum constituunt.

Juda. Israel. Medor. Egypt. Alban. Athen. Laced. Chor. Maced.

30 1 24 5 1 3 18 21 18

Multa (202) dissonantia est hystoriarum in dispositione regnorum Juda et Hierusalem¹⁴⁴, dicentibus aliis sic, aliis vero sic. In ipsis quoque Hebreorum libris, quorum auctoritate utimur, scilicet Josepho et Regum volumine ac Paralypomenon, quædam in hujusmodi serie inveniuntur, quæ sibi convenire non posse probantur, dum quidam regum tot et tot annis regnasse legantur, et tamen aliqui eorum necdum finitis precedentium annis alteri cum alteris maturius incœpisse regnare scribantur. Quod utrum vitio scriptorum pro varietate numeri errantium sit depravatum, vel qua ratione sic variatum, necdum invenimus certum. Quæ dissonantia hoc in loco et in serie sequentium quatuor regum Israel usque in ejusdem regni destructionem reperitur, ubi liber Regum et ceteri Hebreorum cronicorum scriptoribus multum discordare videntur. Nam ut multis hystoriographis consentientibus habetur in cronicis (*Hier.*), Hieroboam, filius Joas, regnavit in Israel ab 18° anno Amasiæ per 40 annos et unum usque in vicesimum nonum Ozîæ sive Azariæ, filii Amasiæ, cujus tricesimo Zachariam, filium Hieroboam, cum sex menses regnaret, occidit Sellum, et regnavit pro eo mense uno; nam hunc occidens Manaem, regnavit pro eo annis decem usque in quadragesimum Azariæ; a cujus 41° Phaceæ, filius Manaem, regnavit annis decem usque in quinquagesimum Azariæ; a cujus quinquagesimo primo Phaceæ, filius Romeliæ, annis viginti usque in secundum Achaz regis Juda; a cujus tercio Osee annis novem usque in undecimum Achaz, qui est quintus decimus Madidi regis Medorum, quo anno multi scribunt captas esse decem tribus Israel.

Hæc cum juxta multorum opinionem sic teneantur, et in cronicis eodem modo scribantur, Hebreorum volumina, in quibus et liber Regum apud nos nescio an viciatus an purus, multum ab his discordare videntur; ubi scribitur (*II, c. xiv sq.*) quod supradictus Hieroboam, filius Joas, regnavit in Israel a quinto decimo anno Amasiæ regis Juda, Zacharias vero, filius Hieroboam, a tricesimo octavo Azariæ, filii Amasiæ, novem annis in medio transilitis. Quod qua ratione positum sit nescio. Cum enim Azarias rex Juda septimo decimo Hieroboam regis Israel quinquaginta duobus annis regnasse dicatur, Hieroboam verò quadraginta et uno regnum tenuisse dicatur, patet quod istius anni finiantur vicesimo octavo illius anno, qui regnare cœpit suo septimo decimo. Et cum Zacharias, filius Hieroboam, tricesimo octavo Azariæ regis Juda per sex tantum menses regnasse dicatur, invenire non valeo qua ratione a regno paterno, nemine interim regnante, tam diu suspenderetur, ut decimo a patris morte anno vix hereditate paterna potiretur, moxque post menses sex interficeretur. Nam Sellum quidam hunc occidit, ipseque secundum hanc computationem 30° Azariæ anno mense uno regnavit; sed Manaem hunc interficiens, eodem anno regnare cœpit, et usque ad quinquagesimum Azariæ annum per decem annos regnavit. Cujus filius Phaceæ quinquagesimo et quinquagesimo primo Azariæ anno regnavit per biennium, cum juxta superiorem supputationem in cronicis scribatur regnasse per decennium. Quem interficiens Phaceæ, filius Romeliæ, regnavit in loco ejus annis 20, a quinquagesimo secundo Azariæ anno usque in tertium Achaz, filii Jonatham, regis Juda, qui 18° anno ejusdem Phaceæ regnare cœpit et sedecim annis regnavit. Osee vero, filius Hela, ultimus regnavit in Samaria super Israel annis novem, juxta quosdam cronicorum scriptores a tercio anno Achaz regis Juda, qui est septimus Madidi regis Medorum, ut captivitas decem tribuum, quæ nono Osee anno facta est, in quintum decimum Madidi regis occurrat. At secundum Hebreorum libros quarto decimo Achaz regnare cœpit Osee in Israel, decem annis item a morte Phaceæ nescio qua ratione intermissis, cum idem tamen Osee legatur Phaceæ propter regnum interfecisse. Hoc igitur ordine sexto anno Ezechîæ regis Juda, qui est 26us Madidi, nonus Osee annus occurrit, in quo ipse cum toto Israel captivatus est. Hæc secundum Hebreos.

Has igitur diversitates in hystoriis inveniens, sed neutram partem veluti nullius auctoritatis homuncio reprehendere presumens, utriusque notavi opinionem, ut studiosiorem¹⁴⁵ lectorem reddam cautiorem.

Nunc regum tempora, ut in cronicis inveni, sicut et hucusque perducta sunt, transcurram, in ultimo tantum Israeliticorum, hoc est in Osee, Hebreorum voluminum sequar auctoritatem.

31 1 25 6 2 4 19 22 19 (*Hier.*) Manaem, filius Gaddi, regnavit in

32 2 26 7 3 5 20 23 20 Samaria super Israel annis decem.

33 3 27 8 4 6 21 24 21

34 4 28 9 5 7 22 25 22

35 5 1 1 6 8 23 1 23 Sosarmus, rex Medorum secundus, regnavit

annis triginta. Cujus anno secundo Remus et Romulus nati sunt. (*Jorn.*) Tunc etenim post innumerabiles, ut ita dicam, Laurenti loci et Latii reges Silvios Albanosque, qui per annos trecentos in Italia regnaverunt quamvis pauperrime, Amulius regnavit, cujus anno septimo de fratris sui Numitoris filia hi duo fratres nati sunt, qui postea Romam condiderunt. (*Hier.*) — Spamus rex Egypti regnavit annis decem. — Thelestes, rex Chorinthiorum undecimus et ultimus, regnavit annis duodecim.

41 1 7 7 12 14 29 7 1 Phaceæ, filius Manaem, regnavit in Israel annis decem secundum quosdam (*Hier.*), juxta Hebreos vero annis duobus. — Chinus, rex Macedonum secundus, regnavit annis duodecim.

42 2 8 8 13 15 30 8 2

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁴ Israel 5. ¹⁴⁵ studiosiorem 1.

NOTÆ.

(202) Ekkehardus hoc loco in Judæorum regum temporibus disponendis longius immoratus est; quæ tamen aliis typis indicare nolimus, ne nimium spatium his rebus a nostro proposito alienis indulsisse videremur.

Juda.	Israel.	Medor.	Ægypt.	Alban.	Athen.	Maced.	Lydor.		
43	3	9	9	14	16	Finis re-	9	3	
44	4	10	10	15	17	gni La-	10	4	
45	5	11	1	16	18	cedem.	11	5	Bocchoris rex Ægypti regnavit annis qua-
draginta sex. Hic Ægyptiis jura constituit, sub quo et agnus locutus est.									
46	6	12	2	17	19		12	6	
47	7	13	3	18	20		*	7	* Ex hoc in Chorintho annui principes consti-
tuti sunt.									

Æschilus, Agamestori filius, rex Atheniensium vicesimus nonus, regnavit annis viginti tribus. Hujus anno secundo, qui ab excidio Troiæ quadringentesimus quintus computatur, olympias prima cœpit, quem Yphitus, filius Fraxonidis filii Hemonis, primus instituit, in qua Chorebus Eliensis victor extitit. Antea siquidem Elii quinquennale certamen agebant, quatuor annis in medio completis, in quibus annuos principes constituebant.

Ab hoc tempore hystoria Grecorum vera esse creditur; nam antea ut cuique visum fuit diversas protulerunt sententias.

(Onos 1, 20.) Ea tempestate Phalaris Siculus arrepta tyrannide Agrigentinos populabat. Qui crudeliter mente, commentis crudelior, omnia nefaria in innocentes agens, invenit aliquando quem juste puniret injustus. Nam Perillus quidam æris opifex, tyranni affectans amiceian, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum æneum fecit, cui januam latere apposuit, ut cum aliquis inclusus ibidem subiectis ignibus torreretur sonum vocis pre dolore clamantis cavitatis æris auget, nefarioque spectaculo mugitus pecoris, non hominis gemitus videretur. Sed Phalaris factum amplexus, factorem vero execratus, et crudelitati materiam prebuit et ultioni. Naeta quippe occasione, ipsum opifitem sua punivit inventione.

(Ibid., c. 20. Tunc etiam Peloponensium Atheniensiumque maximum bellum totis viribus animisque commissum est, in quo mutuis cædibus ad hoc coacti sunt, ut velut victi se ab alterutro subtrahereat bellumque desererent.

Quibus etiam temporibus Lacedæmonii contra Messenios per annos viginti indefesso furore bellantes, quamvis sepius ancipiti victoria, demum superabant. Sciendum est autem ipsam esse Spartam quam et Lacedæmoniam civitatem, atque inde Lacedæmonios Spartanos dictos.

48	8	14	4	19	1	8	1	(Hier.) Regnum Lydorum incipit, quorum rex primus Ardysus regnavit annis triginta sex.
----	---	----	---	----	---	---	---	--

Olympias prima incipit.

49	9	15	5	20	2	9	2	
50	10	16	1	21	3	10	3	
51	1	17	7	22	4	11	4	Phacee, filius Romeliæ, interfecit Phæce, filium Manaen, regem Israel, et regnavit in loco ejus annis viginti, secundum quosdam (Hier.) a quinquagesimo primo Azariæ regis Juda, juxta Hebreos vero ab anno sequenti.

52	2	18	8	23	5	12	5	
1	3	19	8	24	6	1	6	Joatham, filius Ozia sive Azariæ, regnavit super Judam in Hierusalem annis sedecim, prophetantibus in Judæa Osee, Ysaia, Michea, Amos, Johel, Jona. — Tyrinnas, rex Macedonum tertius, regnavit annis triginta octo.

13 18 1 22 36 18 13 18 Madidus, rex Medorum tertius, regnavit annis quadraginta. Cujus tempore in Sicilia Siracusa et Cathina conditæ sunt. Roma quoque ejus tempore condita est.

1	19	5	25	40	22	17	22	Achaz, filius Joatham, regnavit super Judam annis sedecim. Sub quo prophetabant idem qui et supra.
2	20	6	26	41	23	18	23	
3		7	27	42	1	19	24	Alcæon, rex Atheniensium tricesimus, regnavit annis duobus. Dehinc principes qui usque ad mortem suam rei publicæ præerant desiderant, et in decem annos magistratum consuetudo versus est, ubi primus erat Carohs, filius Esebili.

Ab hoc etiam tempore secundum quosdam (Hier.) regnare cœpit Osee super Israel interfecto Phaceo, sed juxta Hebreorum volumina post undecim annos, scilicet a quarto decimo Achaz.

4	8	28	43	2	20	25	
---	---	----	----	---	----	----	--

Numitor a nepotibus suis Remo et Romulo restitutus in regnum, occiso ab eis Amulio fratre suo, regnavit apud Alban anno uno qui est annus nonus Madidi regis Medorum (cf. H. m. et Jord.) Quo anno idem fratres urbem exiguam in Palatino monte constituunt, 10 Kal. Mai anno, 429. post excidium Troiæ, exactis ab origine mundi annis 3. 211. Cumque eam vallo circumdarent, sed Remus vallum non posse sufficere ad tutelam novæ urbis increparet, ejusque angustias traussiliret, a Fabio Romuli duce aratro pastoralis occisus est. Quidam vera dicunt (cf. Liv. II, 6, 7.) hanc fuisse causam interfectionis ejus, quod condita civitate contenderint, ex cujus homine vocaretur. Cumque statuissent illud augurio, perquirere, Romulus ascendens montem Palatinum vidit vultures septem advolare, Remus vero in Aventino monte vidit duodecim, et ob hoc a militibus Romuli occisus esse refertur. Tunc Romulus solus regno politus, urbem ex suo nomine Romam vocavit, templumque in ea faciens, asylum, id est domum refugii, appellavit, pollicitus cunctis illuc confugientibus impunitatem (H. m.). Quam ob causam magna multitudo ad eum confluxerat. Latini denique Tuscique pastores, transmarini quoque Friges, qui sub Ænea, Archades etiam, qui sub Evandro convenerant, et cum his, ut Salustius ait (C. t. c. 6.) Aborigenes, quasi in unum corpus convenientes, Romanum populum confecerunt. Tunc centum ex senioribus elegit, quorum consilio ageret omnia: quos senatores ob senectutem, et patres ob similitudinem curæ nominavit. Mille etiam pugnatores elegit, quos a numero milites appellavit (Jord. — H. m.). Cumque non haberent uxores, simulatis ludis equestribus vicinarum urbium populos ad spectaculum invitant ex Sabinia, eorumque virgines rapiunt anno ab Urbe condita quarto. Qui commotis bellis propter injuriam raptarum virginum urbem cingunt. (Jord.) Tunc per Tarpeiam virginem proditis portis intromissi Sabini, pugnam movent; sed quædam ex his quæ jam enixæ fuerant, procedentes cum filiis, patres et cognatos flexerunt, sicque pacem inter eos et maritos fecerunt. (cf. Liv. I. 13.) (H. m.) Tarpeia vero clypeis obruta est in monte qui ab ejus nomine Tarpeius appellatus est, in quo postea Capitolium constructum est. Pepigeræ autem Romani cum

Sabinis amicicias, in tantum ut Titus Tatius rex Sabinorum jam senex pariter cum Romulo regnaret. (Or. — *H. m.*) Qui cum post non multum tempus vita excederet, sive, ut quidam* ferunt, ab ipso Romulo extingveretur, Romani et Sabini unus efficiuntur populus. Ad quam conjunctionem confirmandam Romani nomina Sabinorum suis propenebant nominibus, et Sabini Romanorum invicem suis, et ex illo consuetudo tenuit ut nemo Romanus sit absque prenomine. Propter hanc etiam societatem cum Sabinorum more Romulus hastam longam ferret, quæ illorum lingua cyris dicebatur, Quirinus dictus est, et Romani Quirites exinde appellati sunt. Sic igitur Romanum imperium, quo neque ab exordio ullum fere minus, neque incrementis ullum aliud orbe toto amplius, a Romulo sumpsit exordium (Aug. xviii, 22.) Eo autem tempore quo Roma condita est, populus Israel habitabat in terra promissionis annos sexingentos octoginta quinque, quorum viginti septem pertinent ad Josue, deinde ad tempus judicum trecenti octo, rex quo autem reges ibi esse cœperunt erant anni trecenti quinquaginta; et rex tunc erat in Judea Achaz.

(Aug. l. l. c. 23.) Hoc tempore Sybilla Erithrea, sive ut quidam volunt Cumana, fuisse traditur, quæ nonnulla de Christo manifeste scribit.

Juda. Israel. Medor. Egypt. Rom. Athen. Maced. Lydor.
 5 9 29 1 1 21 26 (Hier.) Numitor itaque regnavit Albanis anno uno.
 — Charobis principabatur Atheniensibus annis decem. — Romæ cœpit ædificari.
 6 10 30 1 2 22 27 Romulus, a quo Romanum cœpit imperium, regnavit annis triginta octo, et apud paludem Capræ fulmine actus 7. Kal. Aug. nusquam comparuit, et suadente Julio Procuro, qui illum augustiore forma sibi apparuisse et pro numine se adorari precepisse dicebat, ad deos transisse creditus est, et Quirinus consecratur. (Jord.) Quidam tamen dicunt, ob aspectum ingenium a senatu eum fuisse discerptum.

13 17 37 8 9 29 34
 Osee, filius Hela, interfecit Phacee, filium Romeliæ, regem Israel, et regnavit ipse in Samaria super Israel novem annis juxta Hebreos a quarto decimo Achaz regis Juda, undecim interfectis ab interfectione Phacee, secundum alios (Hier.) vero a tercio anno Achaz (Jos. xi, 20.) Nono autem regni Osee ascendit Salmanasar, qui et Teglatphalassar, rex Chaldeorum, et cepit Samariam, et captivavit Israel id est decem tribus, et transtulit eas in montem Medorum, cessavitque regnum Israel in Samaria, ubi regnatum est per annos 260¹⁴⁶ et menses septem ac dies septem, ex quo a domo David et tribu Juda sepeverunt se ceteræ tribus, a tempore vero quo sub principe Jhesu provinciam obtinuerunt eandem erant anni nonnongenti quadraginta septem. Misit autem Salmanasar ad custodiendam regionem Israelitarum accolæ Assyrios, qui proprie vocati sunt Cethei, quia¹⁴⁷ a quodam flumine Cutha migraverunt. Hi emulatores Judaicæ legis facti, Samaritæ sunt appellati.

14 1 18 38 9 10 30 35
 15 2 19 39 10 1 31 36 Æsimeles prefuit Athen. ann. 10.
 16 3 20 40 11 2 32 1 Aliates, rex Lydorum secundus, regnavit ann. 14.
 Ezechias, filius Achaz, regnavit in Judæa annis viginti novem, prophetantibus Ysaia et Osee. Cujus anno sexto captivatae sunt decem tribus juxta Hebreos et defecit regnum Israel.
 Anno vero 14, Ezechia ascendit Sennacerib, filius Salmanasar, in Judæam, et cepit civitates ejus, et obsedit Lachis et misit servos suos in Hierusalem ad blasphemandum nomen Domini. Angelus autem Domini noctu venit in castra regis, et percussis de exercitu ejus octoginta quinque milia, et reversus est rex cum ignominia in terram suam, ibique a propriis filiis interfectus est (*II. Reg. xviii, 19.*) Quo in tempore Tobias fuit in captivitate, captus a Salmanasar.

(Aug. l. l. c. 24, 25.) Eo tempore Thales Milesius ex septem sapientibus unus claruit. Sunt autem hæc nomina septem illorum qui dicebantur sapientes: Thales Milesius, Pithacus Mitilineus, Solon Atheniensis, Chilon Lacedæmonius, Pariandrus Choroanthius, Cleobulus Lydius, Bias Prieneus. Olympias decima.

1 4 21 41 12 3 33 2
 6 9* 26 46 17 8 38 7 * Defecit regnum Israel, captivatis decem tribubus.
 7 27 1 18 9 1 8 (Hier.) Perdiccas, rex Macedonum quartus, regnavit annis 51.
 8 28 2 19 10 2 9
 9 29 3 20 1 3 10 Elidicus Atheniensibus annis decem prefuit.
 14 34 8 25 6 8 1 Meles tercius Lydorum regnavit annis 12.
 19 39 1 30 1 13 6 Sebichus regnavit Egypt. ann. 12. — Yppomenes
 26 40 2 31 2 14 7 Atheniensibus prefuit annis decem.
 21 1 3 32 3 15 8 Cardiaces, rex Medorum quartus, regnavit annis tredecim.

Eo tempore Sybilla Samia, quæ et Erofila dicta est, in Samo habebatur insignis. — Nicomedia est condita, quæ prius Astacus dicebatur.

26 6 8 37 8 20 1 Candales, rex Lydorum quartus, regnavit ann. 17.
 27 7 9 38 9 21 2

Post mortem Romuli senatores rem publicam rixerunt, singuli quinque diebus, et ita unus annus expletus est.

28 8 10 1 10 22 3

Numa Pompilius, rex Romanorum secundus, regnavit annis quadraginta. (*H. m.*) Hic bellum quidem nullum gessit, sed non minus quam Romulus Urbi profuit. Nam leges Romanis moresque constituit, qui usu præliorum quasi latrones et semi barbari videbantur. Annum quoque in decem menses divisit secundum quosdam (*H. m.*), qui prius sine aliqua subputatione confusus erat. Quidam vero dicunt (*Hier.*, *Isid.*) quod prius sub Romulo decem menses habuerit annus, et iste duos, id est Januarium et Februarium, adjecerit. Hic capitulum a fundamentis ædificavit.

(*H. m.*) Hujus tempore Glaucus primus ferramenti glutinum excogitavit.

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁶ 261 corr. 260 l. 261 s. 9c. ¹⁴⁷ deest l.

Juda.	Medor.	Ægypt.	Rom.	Maced.	Lydor.		
29	9	11	1	1	23	4	(H. m.) Leocrates prefuit Athen. annis 10.
1	10	12	2	2	24	5	Manases, filius Ezechiaë, regnavit super Judam annis quinquaginta quinque. Hic inter multa mala, quibus dominum irritavit, precipisse fertur Ysaïam prophetam serra lignea secare (cf. HIER. in <i>Isai.</i> fin. — JORDAN). Unde divina permissione captivatus a rege Babyloniz et ferrois vinculis alligatus pœnitentiã egisse fertur, cujus pœnitentiã canticum etiam legitur. Postea vero in regnum reversus et bene conversatus, successorem regni reliquit Ammon filium suum.
2	11	1	3	3	25	6	(HIER.) Tracus Æthyops rex Ægypt. ann. 20.
3	12	2	4	4	26	7	
4	13	3	5	5	27	8	
5	1	4	6	6	28	9	Dejoces, rex Medorum quintus, regnavit annis quinquaginta quatuor. Cujus tempore Archilocus et Symonides et Aristoxenus musici habentur illustres.
10	6	9	11	1	33	14	Absander prefuit Athen. Ann. 10.
14	10	13	15	5	37	1	Gyges, rex Lydorum quartus, regnavit annis 36.
20	16	19	21	1	43	7	Eraxias prefuit Athen. annis decem.
21	17	20	22	2	44	8	
22	18	1	23	3	45	9	Æthyops, qui et Mermes, rex Ægypt. regnavit ann. 12.
29	25	8	30	10	1	16	Argous, rex Macedonum quintus, regnavit ann. 38.
30	26	9	31		2	17	Post hæc novem ex nobilibus urbis ¹⁴⁸ electi sunt, qui annuatim regerent rem publicam Atheniensium.
34	30	1	35		6	21	Stephinatis rex Ægypt. regnavit ann. septem.
39	35	6	40		11	26	

(Isid) Tullius Hostilius, Romanorum rex tertius, regnavit annis triginta duobus. Hic primus Romanorum purpura et fascibus usus est, et in re publica prior censum exegit. (JORD. — H. m.) Hic omnem militarem disciplinam et usum belli instituit, et exercitata juventute bellum Albanis intulit, ab urbe Roma distantibus duodecim miliaris, illisque sexta congressione devictis, Albam destruxit. Hic etiam Vegientes et Fidenates devicit, quorum alii sex miliaris, alii decem et octo ab urbe distabant. Hic, adjecto Celio monte, urbem valli ambitu ampliavit. Tricesimo autem et secundo anno regni sui cum omni domo sua fulmine arsit.

40	36				12	27	
41	37	1	2		13	28	(HIER.) Necepses rex Ægyptiorum regnavit annis sex.
47	43	1	8		19	34	Necho regnavit Ægypt. ann. octo.
48	44	2	9		20	35	
49	45	3	10		21	36	ab inicio 3300.
50	46	4	11		22	1	Ardisus, rex Lydorum 6 ^{us} , regnavit ann. 37.
55	51	1	16		27	6	Spammetius rex Ægypt. ann. regnavit annis 44. — Pausanias, rex Spartanorum, condidit Bizantium, quæ postea Constantinopolis dicta est.
1	52	2	17		28	7	Ammon, filius Manase, regnavit in Hierusalem super Judam annis duobus secundum Hebreos, juxta septuaginta vero annis duodecim, qui et in cronicis ponuntur (cf. HIER.)

4 Fraortes, rex Medorum sextus, regnavit annis viginti quatuor (HIER.) Hujus tempore Thales Milesius et Terpander musici claruerunt. Annus centesimus ab exordio Romæ.

2 Philippus, rex Macedonum sextus, regnavit ann. 38.
1 Josias, filius Ammon regnavit super Judam annis triginta duo ¹⁴⁹. Cujus anno tercio decimo Hieremias prophetare cœpit. Prophetabant etiam temporibus ejus Soffonias et Olda mulier. — (JORD.) Hic ergo lucos succidit, et idola gentium de regno suo abjecit, et integre Deum coluit.

2	11	15	30	3	20
3	12	16	31	4	21
4	13	17	32	5	22

(HIER. — JORD.) Ancus Marcus, Romanorum rex quartus, nepos Numæ ex filia, regnavit annis viginti tribus. Hic mœnia muro amplexus est, et influentem urbi Tyberim ponte commisit, Ostiamque civitatem coloniam in ipso maris fluminisque confinio sexto decimo miliaris ab urbe Roma constituit, jam tunc videlicet presagens animo, futurum, ut totius mundi opes et commeatus illo velut maritimo urbis hospicio reciperentur (H. m.) Hic finitimos Tusciæ populos duodecim potentes innumeris conflictibus concidit, et Aventinum montem et Janiculum adjiciens, urbem ampliavit.

5 14 18 1 6 23
16 1 29 ¹⁵⁰ 12 17 34 Cyaxares, rex Medorum septimus, regnavit annis triginta duobus. Hujus anno quarto Epydaunus ¹⁵¹ condita est, quæ postea Dyrachium vocata est. Ejus etiam tempore Arion Methymneus clarus habebatur, qui a delphine vectus dicitur.

20 5 33 16 21 1 Sadiattes, rex Lydorum 7us, regnavit ann. 15.
27 12 40 23 28 8

(JORD.) Tarquinius Priscus, Romanorum rex quintus regnavit annis triginta septem. Hic quamvis transmarinæ originis regnum ultro peteret, ob industriam suam et elegantiam a Romanis regnum accepit, quippe qui Chorointho oriundus Græcam eloquentiam Italicis artibus miscuisset. (H. m.) Hic numerum senatorum duplicavit, circum Romæ ædificavit, ludos instituit. Sabinos vicit, primusque Romam triumphans intravit, muros et cloacas fecit, capitolium inchoavit. (JORD.) Fasces, trabeæ, curules, annuli, phalera paludamenta, pretextæ, togæ pictæ, omnia denique ornamenta et insignia sub hoc sumpta sunt a diversis populis subactis. (H. m.) Tricesimo igitur et septimo imperii sui anno per filios Anci, cui successerat, ipse occisus est. (HIER.) Cujus anno duodecimo Pitacus Mitileneus, ex septem sapientibus unus, cum Frenone Atheniensi Olimpico ludo congressus, vicit eum.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁸ urbibus 1. 5. ¹⁴⁹ e corr. 1. ¹⁵⁰ XXVIII. 1. ¹⁵¹ ita 1.

His temporibus Stercorus poeta et Alceus et Sapho, quæ Saphicum metrum invenit, claruerunt.

Juda. Medor. Egypt. Rom. Maced. Lydor.

28 13 41 1 29 9
32 17 1 5 33 13 Nechao ¹²² secundus, qui et Necepsus, rex Egypti, regnavit annis 6.

Joachim, qui et Eliachim sive Jechonias, filius Josiæ, regnavit in Hierusalem annis undecim. Cujus pater Josias tricesimo secundo regni sui anno cum Nechaone rege Egypti ipso invito congressus, occiditur. Pro quo filius ejus Joachaz regnavit mensibus tribus (II Reg. 23); sed veniens pharao Nechao rex Egypti in Hierusalem, amovit eum ne esset rex, et abduxit eum secum in Egyptum, constituitque pro eo regem Eliachim, fratrem ejus, et vertit nomen ejus Joachim. Hic faisse creditur, de quo per Matheum (cap. 1.) dicitur: *Josias genuit Jechoniam et fratres ejus in transmigrationem Babyonis*. Tres quippe filios genuit Josias, Joachaz, Eliachim, Mathaniam, qui postea dictus est Sedechias, sicut Eliachim vocatus est Joachim et Jechonias. Anno igitur tercio Joachim ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis et cepit Judæam anno primo regni sui, et factus est ei tributarius Joachim annis tribus (II Reg., 21.). (Hier.) Transtulit autem Nabuchodonosor in Babylonem partem vasorum domus Dei et multos ex Judæis, inter quos et Ezechielum et Danielem, Ananiam, Azariam Misabelem adhuc pueros (II Par. 36.). Postea vero cum rebellaret Joachim, venit contra eum Nabuchodonosor, captumque et catenis vinctum duxit in Babylonem, sicut in Paralipomenon (I. L.) legitur, secum cum Regum vero librum (I. L.) dormisse cum patribus suis et extra muros Hierusalem occisus dicitur. Quæ diversitas sic solvitur. Vixit eum quidem et duxit de Hierusalem, sed occidit eum in itinere juxta Hierusalem, ideoque secundum hoc quod ibi occisus est dicitur dormisse cum patribus suis, utpote in patria sua occisus, juxta illorum vero opinionem qui viderunt eum ex urbe abduci, dicitur in Babyloniam ductus. Mos quidem est scripturarum, secundum vulgi opinionem aliquando texere orationis seriem.

1 15 2 6 34 14

2 19 3 7 35 15

3 20 4 8 36 1 (Hier.) Aliattes ¹²³, rex Lydorum 8us, regnavit annis 49.

4 21 5 9 37 2

5 22 6 10 38 3

6 23 1 11 1 4 Psammutes, qui Spammeticus, rex Egypti, regnavit annis duode-

cim. — Eropus, rex Macedonum septimus, regnavit annis viginti sex.

11 25 6 16 6 9

Joachin, qui et ipse Jechonias dictus est, filius Joachim, qui et Eliachim et Jechonias, regnavit in Hierusalem tribus mensibus et decem diebus, sicut et Joachaz, patruus ejus. (Jos. x. 6.) Hunc constituit Nabuchodonosor pro patre suo, quem occidit, regem universæ provincie, quam sibi subjecerat victo Nechao rege Egypti et omni Syria potestate ejus ablata. Postea pœnituit Nabuchodonosor quod constituisset Joachin pro patre suo: formidavit enim ne, habens mali memoriam, pro nece paterna provinciam suam invaderet; misit qui obsiderent eum Hierosolimis, et venit ad civitatem, ut expugnaret eam. Joachin vero accipiens jurandum quod sibi nihil mali fieret nec civitati, egressus est ad regem cum matre et omnibus suis, et suscepit eum rex Babylonis octavo sive nono anno regni sui, sed non servavit fidem; precepit enim ipsum et matrem ejus et amicos et omnes fortes Israel ad se ligatos adduci, et ducens eos in Babylonem, habuit in custodia, patruum vero Joachin regis Mathaniam regem constituens, imposuit ei nomen Sedechiam, sicque annus iste finitur.

Iste Joachin non Joachim nomen habebat, mutata littera ultima de nomine patris sui, fuitque binomius; vocabatur enim Jechonias, sicut et pater ejus; et hic est Jechonias, qui post transmigrationem genuit Sathiel, Mortuo enim Nabuchodonosor, ut Hieremias testatur (c. 32 ad fin.): *in 37° anno transmigrationis, Joachin regis Judæ 12° mense, 23° die mensis Erilmerodach, rex Babylonis ipso anno regni sui elevavit caput Joachin regis Judæ, et eduxit eum de domo carceris, et loculus est cum eo bona, et posuit thronum ejus super thronos regum, qui erant post se in Babylone, et mutavit testimonia carceris ejus, et comedebat panem coram eo cunctis diebus vite sue.*

1 29 7 17 7 10

(Hier.) Prophetabant his temporibus Hieremias, Baruch, Sophonias.

Sedechias, qui et Mathanias, filius Josiæ, frater Eliachim, qui et Joachim, regnavit in Hierusalem annis undecim (II Reg. xxv). Cujus anno nono venit Nabuchodonosor in Judeam, et obsessa est Hierusalem usque in annum undecimum Sedechiæ. Cumque videret Sedechias urbem capiendam esse, fuga elapsus est. Quem persequentes Babylonii comprehenderunt cum uxore ac filiis, et adduxerunt eum ad regem in Reblata, sive ut alii dicunt in Arabatha, ubi ipso Sedechia inspiciente filios ejus et amicos jussit interfici, oculos vero ejus erui, ipsumque vinctum in Babylonem duci, et usque ad finem vitæ Nabuchodonosor in custodia carceris includi (cf. Jos. x, 8). In hoc autem loco quibusdam videntur discordare Hieremias et Ezechiel, quia Hieremias (c. xxxviii) predixit Sedechiam ducendum esse in Babylonem, Ezechiel (c. xii) vero dixit illum non visurum esse Babylonem; sed vera concordia utriusque prophetia completa est. Ductus est enim vinctus in Babylonem secundum Hieremiam, sed quia cæcus ductus est, non vidit eam, juxta Ezechielis prophetiam (cf. Jos. I. L.).

1 30 8 18 8 11

2 31 9 19 9 12

3 32 10 20 10 13

4 1 11 21 11 14

(Hier.) Astiages, rex Medorum octavus, regnavit annis triginta octo. — Solon leges dedit Atheniensibus.

5 2 12 22 12 15

6 3 1 23 13 16

Vafres, rex Egyptiorum, regnavit annis triginta.

Anno undecimo Sedechiæ capta est Hierusalem ab exercitu Nabuchodonosor, mense quarto, nona die mensis, anno tercio posquam obsessa est, regni vero Nabuchodonosor anno 19, sicut Hieremias testatur, qui dicit (c. xxiv), quartum annum Joachim, filii Josiæ, primum fuisse Nabuchodonosor, cum in libro Da-

VARIE LECTIONES.

¹²² Hæc in 1. abrupta sunt. ¹²³ Hæc partim abrupta sunt. 1.

nielis (c. 1) legatur idem rex Babylonis anno tercio Joachim Hierusalem cœpisse et spoliasse. Quæ sibi quomodo convenient, in questione est, nisi forte uterque illius hujus primus esset, scilicet finis tercii et principium quarti. Misit autem Nabucho lonosor principem militiæ suæ Nabuzardan in Hieru salem, qui veniens spoliavit templum, et succedit illud mense quinto, decima die mensis, anno Sedechiæ regis undecimo, a prima ædificatione templi anno 443°; (Jor. x, 8) ab egressu autem filiorum Israel de Ægypto tunc erant anni 920¹⁴⁴, menses 4, dies 10, a diluvio vero anni 1717, menses 4, dies 10, ex quo vero factus est Adam 3373, menses 4, dies 10 (cf. Jos). Mansit autem hic populus sub regibus a Saul et David per quingentos quinque annos, menses 4, dies 10, sub ducibus vero ann. 348 post mortem Moysi et ducis Jhesu. Hæc ita se habent juxta Hebraicam veritatem; Josephus autem et alii quidam aliter sentiunt.

Rex autem Joachim¹⁴⁵ cæcatus est, et cum pontifice Josedech omnique populo captivus ductus est in Babylonem, permansitque captivitas hæc per annos septuaginta usque in secundum annum Darii, licet Cyrus multos eorum absolverit. Numerantur autem hi anni secundum quosdam (Hier.) a tercio anno Joachim, qui et Eliachim, usque ad vicesimum annum Cyri, regis Persarum, porro secundum alios a 13° Josiæ, patris Joachim, anno, quo Hieremias propheta cœpit, usque ad primum Cyri annum, secundum alios vero ab undecimo Sedechiæ anno usque ad secundum annum Darii, tercii regis Persarum. Desolationis vero templi sub Dario completi sunt anni septuaginta. Hujus rei testis est Zacharias propheta, secundo anno Darii dicens: *Domine omnipotens, quousque non misereberis Hierusalem, et civitatibus Juda quas despectisti?* Hic septuagesimus annus est.

Nabuzardan igitur princeps militiæ regis, succenso templo et transmigrato populo, quasdam reliquias ex pauperioribus populi reliquit in Judea ad excolendam terram et persolvenda tributa, perficiens eis Godoliam. (Jos. x, 9). Quem cum Ismahel de regio semine occidisset, timentes ceteri Babylonios propter necem ejus, ad Vafrem regem Ægyptiorum fugientes, Hieremiam prophetam invitum et contradicentem cum discipulo suo Baruch secum pertrahunt. Quinto autem anno captivitatis Hebraicæ, cum subdidisset sibi Nabuchodonosor Ammonitas et Moabitas, perrexit in Ægyptum et subvertit eam, et reversus denuo Judæos duxit captivos in Babyloniam anno regni sui 24°, nullum jam ex eis in provincia relinquens, per quos excoleretur, nec aliam gentem imponens, sicut apud Samariam factum est in captivitate decem tribuum; ideo desolata est omnis Judæa, et templum per annos septuaginta desolatum permansit. Omne autem tempus a captivitate Israel, id est decem tribuum, usque ad duarum tribuum transmigratorem fuit annorum 145, mensium 7, dierum 10.

Nabuchodonosor autem post secundum annum vastationis Ægyptiæ, qui est annus regni sui 27, vidit somnium de statua, quod interpretatus est Daniel; postea facta sunt illa omnia quæ leguntur de erectione statuæ et trium puerorum in ignem immissione, et de secunda ejus visione, quæ significabat ejus abjectionem de hominibus per septem annos, et de reversione ejus denuo in regnum, quæ omnia certis annorum spaciis non sunt distincta in libro Danielis; regnasse tantum illum annis 43 in commentario super Danielelem dicit sanctus Hieronimus (cf. Jos. x, 11). Neminem vero moveat quod nos dicimus eum visionem vidisse anno regni sui 27, cum Daniel dicat in anno secundo regni sui eam sibi ostensam fuisse; sed sciat, juxta sanctum Hieronimum (ad c. 11) ex traditione Hebreorum secundum annum regni ejus Danielelem hic dicere non Chaldeorum et Judææ, quod diu jam tenuit, sed quod multis barbaris nationibus devictis postea acquisivit, et hunc esse apud Danielem eundem secundum annum regni, quem Josephus dicit secundum vastationis Ægypti. Alioquin non stabit quod idem Daniel dicit, quod anno tercio Joachim, quem primum annum Nabuchodonosor dicunt, idem rex in Judæam venerit, translatusque multis in Babylonem, eundem Danielelem et socios ejus adhuc pueros nutriendos erudiendosque tradiderit, ut enutriti tribus annis postea starent in conspectu ejus. Tradit autem Josephus (x, 12), quod hujus quoque pater Nabuchodonosor dictus sit, et 21 annis in Babylone regnaverit. Quo defuncto, iste Nabuchodonosor regnavit annis 43 aut plus. Hic tantæ fuit fortitudinis, ut etiam Majestenes in quarto Indicorum libro nitatur approbare hunc regem fortitudine et actu magnitudine Herculem transcendisse. Post cujus mortem suscepit regnum ejus Evilmerodac, filius ejus, quem Josephus Almilmadapachum vocat (l. l.), qui Joachim de carcere sublevavit. Cui successit Baldasar, frater ejus, juxta Orosium (203) et alios quosdam, sed Berosus, gentilis hystoriæ scriptor, et Josephus aliter de successoribus ejus scribit, quibus et beatus Hieronimus (in Dan. c. v) non dissentit, qui Baldasar filium Nabuchodonosor non fuisse dicit. Sic enim Josephus scribit (l. l.): *Post mortem Nabuchodonosor Almilmadapachus successit in regnum, qui regem Joachim, qui et Jechonias, solvit a vinculis. Quo mortuo, Egesarius, qui et Neglisar, filius ejus, tenuit principatum. Bomortuo, a1 ejus filium Nabosardachum, qui et Laborsedech a quibusdam dicitur, pervenit imperium. Quod dum novem mensibus habuisset eo defuncto transiit ad Baldasar, qui et Naboar nuncupabatur* (Jos. x, 13). Contra hunc regem castra metati sunt Cyrus rex Persarum et Darius rex Medorum. Qui cum obsiderent eum, quadam nocte inter epularum convivia vidit manum scribentem in pariete, ut legitur in Daniele (c. v, ad fin.), et ipsa nocte capta est civitas, et ipse Baldasar occisus est (Jos. c. 14). Darius itaque, filius Astiagis, quem Daniel (c. 1x) filium Asveri nuncupat, qui et ipse alio nomine vocabatur a Grecis, cum esset major natu quam Cyrus — erat enim annorum sexaginta duorum — cedente sibi Cyro jure propinquitatis, Chaldeorum regnum obtinuit, unde Danielelem secum abduxit in Mediam, eumque omni honore coluit (cf. Hier. in Dan. c. v) Erat enim unus inter tres satrapas quos Darius super trecentos sexaginta constituerat satrapas. Hunc ergo finem regni Babylonicæ, quem diximus, fuisse cognovimus. Sed cum tam potentes atque famosi Babyloniæ reges, queritur quænam causa sit cur non in numero et ordine illustrium habeantur regum. Scimus enim quoniam regnum Assyriorum, quod a Semiramide, Nini uxore, in Babylonia est fundatum, diuturno tempore in ea et usque ad Sardanapallum permansit. Quo interfecto, a Medorum prefecto Arbace regnum Assyriorum in Medos est translatum, Medorumque reges exinde in ordine et numero ab hystoriorum graphis traduntur, donec ad Persas translatum est regnum. Ergo si regnum Assyriorum translatum est ad Medos, nunc regnum Babyloniæ quod sit si quis scire voluerit, recolat Asiam a Nino occupatam totumque orientem usque ad Indos, ab uxore vero ejus insuper Æthyopas aliasque nationes regno Assyriorum esse subjectas. Ex quo apparet, discedentem ad Medos Arbacem maximam regni partem dignitatemque invasisse ac penes se in Media retinuisse. Chaldei vero Babyloniæ sibi adversus Medos vendica-

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁴ *hi et qui sequuntur numeri tantum non omnes e corr. 1; Josephonim numeros Bkk. mutatit.*

¹⁴⁵ Joachim corr. sedechyas 5.

NOTÆ.

(203) Apud Orosium de his regibus nihil legitur.

verunt, et ita potestas Babylonix apud Medos, proprietas vero regni apud Chaldeos fuit. Chaldei autem propter antiquam regix urbis dignitatem, non suam dignitatem, sed illius vocare maluerunt. Unde factum est ut Nabuchodonosor ceterique post eum reges usque ad Darium et Cyrum, qui Chaldeorum regnum civitatemque Babyloniam destruxerunt, quamvis Chaldeorum viribus potentes, nomine tamen Babylonix clari legantur.

AVG. *De civ.* XVIII, c. 25.) His adhuc temporibus illi septem, quos antiquitas sapientes jactabat, fuerunt, qui nonnulla quidem honestiora morum precepta brevitate sententiarum complexi sunt, nichil autem momentorum quod ad litteras attinet posteris reliquerunt, nisi quod Solon quasdam leges Atheniensibus dedit, Thales vero physicus fuit et suorum dogmatum libros reliquit.

AVG. VIII, 2.) Pythagoras Samius, a quo serunt phylosophix nomen exortum, qui (204) et arithmetice artis et musicarum consonantiarum repertor fuisse dicitur, eisdem temporibus fuisse fertur. Nam cum antea sapientes dicerentur, qui aliis prestare videbantur, iste interrogatus quid profiteretur, phylosophum se esse respondit, id est studiosum vel amatorem sapientix, quoniam sapientem profiteri se arrogantissimum sibi videbatur.

(HIER.) Per idem tempus etiam alii plures claruerunt: Alemannius et Stersicorus poetæ, Pherecides hystoriarum scriptor, Xenophanes physicus et tragedus, Sapho mulier in multis poematibus clara, Anaximander physicus, cujus magister erat Thales Milesius (cf. AVG. *l. l.*).

anni ca-
ptiv. 156 Medor. Ægypt. Rom. Maced. Lyd.

1	9	7	29	19	22
9	17	15	37	1	30

(HIER.) Alcetas, rex Macedonum octavus, regn. ann. 29.

Finitur ætas sæculi quarta in captivitate Hebræorum, continens annos 486, et fiunt simul anni quatuor ætatum ab initio mundi usque ad captivitatem 3374 (cf. ISID.) (BEDA.) Quinta ætas incipit a captivitate usque ad Christum.

(H. m.) Servius Tullus, Romanorum rex sextus, regnavit annis triginta quatuor. Hic genitus ex nobili femina, captiva tamen et ideo ancilla, cum dormiret adhuc puer in regia Tarquini Prisci, uxor ejusdem regis Tanaquil vidit quasi ardere caput ejus, et propter hoc prodigium liberaliter eum inter suos pueros educavit, pro qua re ad regnum pervenit. Nam post mortem Tarquini, annitente regina, subrogatus in locum regis quasi ad tempus, regnum dolo partum sic administravit industrie, ut jure adeptus videretur. (HIER. et H. m.) Hic tres montes urbi adjunxit, Quirinalem, Viminalem, Esquilinum, fossas circa murum duxit, primus omnium censum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitum¹⁵⁷, omnibusque sub eo Romæ in censum delatis, inventa sunt capita civium Romanorum cum his qui in agris erant 84000. Ad ultimum occisus est scelere generi sui Tarquini Superbi, qui fuit filius superioris regis cui ipse successerat, consentiente in necem ejus filia sua, quam Tarquinius uxorem habebat. Quo adhuc regnante, Baldasar imperavit Chaldeis, sub quo Daniel mysticam scripturam in pariete legit et interpretatus est.

Eodem tempore Claudia, quinta vestalis virgo, pro stupri crimine accusata est. At illa purgare se designata humaniter, in vadum Tyberis ivit, navim ascendit, proram zonula sua ligavit et ait. *Si v'irgo sum, sequere me.* Mox navis mota Romam ingressa est.

			1	2	31
10	18	16	2	3	32
25	33	1	17	18	46
29	37	5	21	22	1
30	38	6	22	23	2

(HIER.) Amasis rex Ægypt. regnavit ann. 42.

Croesus, rex Lydorum ultimus, regn. ann. 25.

(JORD. -- HIER.) Cyrus Persa Medorum destruxit imperium, quod steterat per annos 259 sub regibus octo, transferensque illud ad Persas, regnavit ipse ibi primus annis triginta, a tricesimo primo anno desolationis templi usque ad sexagesimum ejusdem desolationis. Qualiter autem ad Persas venerit regnum Medorum, dissonantia quædam est historiarum. Quidam enim sic scribunt (OROS. I, 10.). Astiages, rex Medorum ultimus, virili prole vacuus, Cyrum nepotem apud Persas genitum habuit. Sed Cyrus mox ut adolevit, congregata Persarum manu, avunculo certamen indixit. Porro Astiages oblitus sceleris sui, quod in Arpalum dudum amiserat cum filium ejus unicum et parvulum interfecit epulandumque patri apposuit, ac ne quid infelicissimæ orbitati felix ignorantia subtraheret, infames epulas ostensis patri cum capite manibus impropertavit, hujus inquam facti immemor, ipsi Arpalo summam belli commisit. Qui acceptum exercitum statim Cyro per proditionem tradidit. Quo comperto Astiages, raptis secum copiis, in Persas ipse proficiscitur certamenque acrius instaurat, proposito suis metu, si quis e prælio cedere moliretur, ferro exciperetur. Qua necessitate acriter pugnantibus Medis, cum Persæ paulatim cederent matres et uxores eorum eis obviam currunt, orantes ut in prælium reverterentur, cunctantibusque subalta veste obscena corporum ostendunt, quærentes num in uteros matrum vel uxorum refugere vellent. Quo facto erubescens Persæ, in prælium redeunt, et impressione facta, quos fugiebant fugere compellunt. Ibi tunc Astiages capitur, cui Cyrus nichil aliud quam regnum abstulit, cumque maximæ Hyrcanorum genti prepositus, in Medos vero ipse redire noluit. Is finis imperii Medorum fuit. Sed civitates, quæ tributariæ Medorum fuerunt, a Cyro defeecerunt; quæ res Cyro multorum bellorum causa fuit et origo. (HIER. in *Dan.* c. v.) Sic Pomprius Trogus et alii quidam testantur. Ast alii, quibus etiam beatus Hieronimus consentire videtur, dicunt, Astiagem matrem avum Cyri fuisse, et Darium Astiagis filium extitisse et avunculum Cyri, qui cum eo Babylonem et regnum Chaldeorum destruxit, ac per illum Medorum regnum estimant ad Cyrum velut hereditario jure pervenisse. Unde Jordanis episcopus sic scribit (*ap. Mur.* I, p. 224): Post captam Hierosolimam a Nabuchodonosor regis Babyloniorum et post desolationem templi regnum Medorum, quod steterat per annos 259, destructum est et in Persas translatum, quia Cyrus rex Persarum et Darius rex Medorum, filius Astiagis, parentela conjuncti nepos et avunculus fuerunt, irruentesque super Baldasar, abnepotem Nabuchodonosor regem Babylonix, regnum ejus pervadunt, mortuoque Dario Cyrus et suum, id est Persarum, regnum, et affinis sui Darii, hoc est Medorum regnum, cum tercio illo regno quod captivaverant obtinuit. Post is ammodum Per-

VARIAE LECTIONES.

¹⁵⁶ Anni captivitatis Judaicæ *codd.* ¹⁵⁷ ita 1. ^{157*} ita 1., ubi annorum ordo turbatus est et in 3 ultimis columnis numerus uno minor legi debebat, quod cum animadverteret a. 36. bis scripsit.

NOTE.

(204) Qui — fertur ex fonte mihi incognito.

sarum regnum et gentem elevavit. Quæ gens a predicto Cyro usque ad Darium, Arsami filium, regnavit per annos plus minus 230; sicque in Alexandriam regnum devenit. Hunc Darium dicit Daniel filium Asueri fuisse, nescio qua ratione, nisi forte Astiages, qui pater ejus ab aliis dicitur, binomius fuerit, ut et Asuerus dictus sit. Dicit enim sic Daniel (c. ix): *In anno primo Darii, filii Asueri, de semine Medorum, qui regnabat super regnum Chaldeorum, vidi visionem.* Dicit et de Astiage (c. xiii, xiv): *Rex Astiages appositus est ad patres suos, et suscepit Cyrus Perses regnum ejus, et erat Daniel conviva regis et reliqua.*

Horum omnium convenientia qualiter se habeat, studiosioribus propositam relinquamus; hoc tantum in hystoriis nolum habemus, quod Cyrus Persis primus regnavit, et in cronicis annotatum invenimus, quod tricesimo primo anno desolationis templi regnare cœpit, et vicesimo regni sui anno Babylonem cœpit, interfecto Baldasar rege Chaldeorum, vixitque postea decem annos, et Medorum Chaldeorumque regna suo, id est Persarum regno, subjugavit (cf. Hier.). Hujus igitur anno primo concurrebat septuagesimus captivitatis Judaicæ annus, ut Josephus refert (xi, 1); sed de illa captivitate, quando templum incensum est, hoc stare non potest, cum hic annus esset 34us, nec de illa qua Joachim, filius Joachim, abductus est cujus 43us hic erat annus, nec de illa quæ sub patre ejus Joachim, qui et Eliachim, facta est, quando Daniel et socii ejus inter ceteros translati sunt, cujus hic annus est quinquagesimus primus, nisi forte pro captivitate deputentur omnes anni a tercio decimo anno Josiæ, quo Hieremias primum cœpit de captivitate predicare.

(Jos. xi, 1.) Cyrus itaque dum legeret prophetias Ysaïæ, et scriptum reperisset dixisse dominum quoniam; *Volo, Cyrum, quem multarum et Magnarum gentium regem constitui, mittere populum meum ad propriam terram, et templum michi reconstruere*, miratus est nomen Domini, et impetus quidam accepit eum, ut munificam illam scripturam impleret, quam ante 160 annos destructionis templi Ysaïas predixit. (Hier.) Hic namque fere quinquaginta milia Judæorum regredi fecit in Judæam, qui constructo altari fundamenta templi jecerunt. Cumque a vicinis gentibus impeditur opus, usque ad Darium, filium Hydaspis, remansit imperfectum, solo tantum altario consistente. Apud Hebreos autem, qui tunc ascenderant ad Judæam ex captivitate, pontifex maximus Jhesu, filius Josedech, et princeps Zorobabel clari habebantur. Quinto autem anno Cyri, qui est desolationis templi 35us, prophetabant Aggeus et Zacharias.

Ea quæ de Cræso memorantur, quomodo templaverit oracula, his suere temporibus. Hic decimo anno Cyri adversus eum iniit bellum. Vicesimo autem regni sui anno Cyrus cœpit Babylonem cum avunculo suo Dario, Astiagis filio (cf. Jord.). (Oros. ii, 6, Hier.) Ibi tunc Cræsus Lydorum rex, famosus opibus, cum ad auxiliandum Babyloniis venisset, victus in regnum suum refugit, Capta vero Babylonia, Cyrus bellum transtulit in Lydiam, captumque Cræsum et vita et patrimonio donavit, regnum vero Lydorum destruxit, quod stetit per annos 230 (Hier.).

(Oros. ii, 7.) Igitur Cyrus cum plurimas gentes suo subdividisset imperio, Scythis bellum intulit. Ubi cum filium Thamaris reginæ, quæ tunc genti preerat, cum tercia parte copia suarum astu occidisset, illa econtra diffidentiam simulans desperatione cladis illatæ, paulatim decedendo superbum hostem in insidias vocat, ibique compositis inter montes insidiis, ducenta milia Persarum cum ipso rege delevit, adjecta super omnia ammiratione, quod ne nuncios quidem tantæ cladis superfuit. Regina vero Caput Cyri amputans, atque in utrem humano sanguine obpletum conjici jubens, non muliebriter increpitavit; *Sacia te*, inquit, *sanguine quem siliisti, cujus per annos 50 insatiabilis perseverasti.*

(Hier.). Anaximenes physicus his temporibus agnoscitur; Symonides clarus habetur; Stersicorus poeta et Thales Milesius moriuntur.

Juda. Perser. Ægyp. Rom. Maced. Lydor.

31	1	7	22	23	3
38	8	14	29	1	10
43	13	19	34	6	15

Regnum Persarum cœpit exordium.

Amitas rex Macedonum nonus, regn. annis 50. Annus ducentesimus a conditione urbis Romanæ.

(Jord.) Lucius Tarquinius Superbus, quod cognomen ei ex moribus datum est, Romanorum rex septimus et ultimus, regnum avitum, quod a socero suo Servio tenebatur, rapere maluit quam exspectare, missisque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit quam acquisivit. Nec abhorrebat moribus ejus uxor Tullia, quæ ut virum regem salutaret, supra cruentum patrem vecta carpento consternatos equos egit. (*H. m.*) Iste primus excogitavit vincula, taureas, fustes, lautomas, carceres, compedes catenas, exilia, metalla. (Jord.) Ipse in senatum cedibus, in plebem verberibus, in omnes bonos superbia, quæ crudelitate gravior est, grassatus est. Tam diu superbiæ regis populus Romanus pertulit, donec libido affuit; hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. (*H. m.*) Nam cum Ardeam obpugnaret octavo decimo miliario ab urbe Romana positam, filius ejus Sextus Tarquinius nocte armatus de castris Romam venit et nobilissimam Lucretiam, Lucretii Tricipini filiam, Tarquini Collatini uxorem, per vim stupravit. Quæ filium maritum et patrem cum aliis amicis et castris asciscens, vim quam perpressa est pudibunda et flens conquesta est. Quibus eam consolantibus, nec hoc quod per vim passa est pro crimine ducentibus, ait: *Nulla impudica exin Lucretiæ defendet se exemplo.* Tum ferrum, quod sub veste celabat, subito visceribus immerisit. Pro qua re commotus populus Romanus a Bruto ejus patre et viro Collatino, imperium Tarquinio adimendum decrevit. Mox quoque exercitus Ardeam, quam obpugnabat, cum ipso rege relinquens, Romam rediit, ipsumque Tarquiniem venientem portis obseratis exclusit. Cumque imperasset annis 35, cum uxore et liberis fugit; sicque dominatus regii finis factus est.

(Jord. — *Hist. misc.*) Hæc est prima ætas et quasi infantia Romani populi, quam habuit sub regibus septem per annos 243, cum adhuc Roma ubi plurimum vix usque ad quintum decimum miliarium possideret.

(Jord. — *H. m.*) Post exactos reges per annum unum singuli senatores quinque diebus rem publicam obtulerunt, dehinc pro uno rege creati sunt duo consules per annos singulos hac de causa, ut, si unus mulus esse vellet, alter similem habens potestatem eum coerceret, et ut scientes se annis tantum singulis populo preesse non insolescerent, magisque consulere civibus quam imperare discerent, et ita illo anno erga alios agerent qualiter eos erga se acturos postea vellent.

(Hier.) Igitur primum erant consules, deinde dictatores, exin tribuni plebis, et rursus consules; qui ordo permansit per nongentos sedecimque viros annis 408 usque ad Julium Cæsarem, qui primus monarchiam arripuit. (Jord., Hier., *H. m.*) Primi autem consules, expulso Tarquinio, fuerunt Lucius Junius Brutus, avunculus Lucretiæ, qui maxime egerat ut Tarquinius pelleretur, et Tarquinius Collatinus, ejusdem Lucretiæ maritus: sed Collatino statim sublata est dignitas; placuit enim Romanis ne quisquam in

urbe remaneret, qui Tarquinius vocaretur. Qui cum omni patrimonio suo ex urbe migravit, et in loco ejus consul factus est Lucius Valerius Publicola.

Tarquinius vero pulsus de regno ad Porsennam regem Etruriæ ceterosque finitimos populos se contulit, et per triennium multa mala Romanis ingessit. (*H. m.*) Collectis enim multis gentibus, in eodem expulsionionis suæ anno bellum commovit, et ut in regnum restitui posset dimicavit; ubi in prima pugna Brutus consul et Arrens, Tarquini filius, invicem se occiderunt, Romani tamen vicerunt. Valerius Publicola Lucretium Triopitimum, patrem Lucretiæ, collegam sibi fecit; quo non multo post mortuo, iterum Horatium Pulvillum sibi collegam sumpsit; sicque primus annus quinque consules habuit.

Secundo anno iterum Tarquinius, auxiliante Porsenna Etruscorum rege, bellum Romanis intulit, continuousque impugnationibus trepidam urbem terruit, clausit, obsedit, et, nisi Mutius constanti patientia urbe submovisset hostem, aut urbem caperet, aut recepto rege jugi servicio populus subjaceret (*cf. Oros. II, 5*). (*H. m.*) Is enim Mutius ad feriendum Porsennam in castra ejus descendit; sed videns subregulum ejus purpurato habitu stipendia dividentem, arbitratus regem esse, occidit eum. (*JORD.*) Videns autem se frustratum esse, ardentibus in ara focus manum mox intulit, terroremque dolo ingeminans ait: *O manus, ut scias quem effugeris virum; idem enim trecenti juravimus.* Hoc namque facto hic interitus perseverat, rex vero trepidabat, quasi ejus manus arderet. Siquidem una virginum Clælia nomine ex obsidibus regi datis elapsa e custodia equum conscendit, et audacter Tyberi transmeato Romam rediit. (*H. m.*) Quadam etiam die cum Etrusci per pontem Tyberis irruerent in urbem, quidam Horatius Cocles in fronte pontis solus eis obstitit donec dissolutus pons per cives diructur, et stalem cum armis in Tyberim se dedit, ac pariter et hostium victor et fluminis, superjecta Etruscorum tela vitavit. (*JORD.*) Ergo tot tantisque virtutum monstris rex territus, abscessit, pacemque cum Romanis fecit.

(*H. m.*) Tercio anno Tarquinius cum se in regnum reverti non posse videret, nec ei Porsenna auxilium preberet, non longe ab urbe civitatem Tusculum condidit⁴⁵⁸, itaque ibi per 14 annos privatus consenuit.

(*H. m.*) Quarto anno Sabini bellum Romanis intulerunt, et victi sunt.

(*HER. H. m.*) Quinto anno Lucius Valerius, ille Bruti collega, jam quater consul, mortuus est adeo pauper ut sumptu publico, collectis nummis a civibus, sepeliretur.

Nono anno post exactos reges cum gener Tarquini ad injuriam socii vindicandam ingentem collegisset exercitum, nova Romæ dignitas est creata, que appellabatur dictatura, major consulatu, similis imperiali potestati quam postea tranquillitas regni habebat, maxime cum Augustus quoque Octavianus et ante eum Julius Cæsar sub dictaturæ nomine atque honore regnaverint. (*HER. H. m.* Eodem etiam anno et magister equitum factus est, qui dictatori obsequeretur. Dictator autem primus fuit Marcus Valerius, magister vero equitum primus Spurius Cassius.

Sexto decimo anno Marco Valerio dictatore delectum militum faciente, seditionem populus Romæ fecit, tanquam a senatu premeretur, discessionemque a patribus faciens, sacrum montem insedit armatus, sibi que tribunos plebis quasi proprios iudices et defensores creavit.

Septimo decimo anno Volsci contra Romanos bellum preparaverunt, sed victi per Marcum Valerium, Coriolos civitatem optimam perdiderunt. Idem vero Marcus anno sequenti expulsus ab urbe, ad Volcos contendit iratus, ipsorumque auxilio Romanis bella inferens, sepe illos vicit, et usque ad quintum miliarium urbis accessit, obpugnaturus eam, nisi mater ejus Veturia et uxor Volunnia venissent ad eum ex urbe, quarum precibus superatus, remisit exercitum. Et hic secundus erat a Tarquinio, qui dux contra patriam suam esset.

anni	Persar.	Egypt.	Rom.	Maced.	Lydor.
44	14	20	1	7	16
53	23	29	10	16	25
54	24	30	11	17	

(*HER.*) Cræsus rex Lydorum a Cyro captus est, et regnum Lydorum, quod per annos 241 steterat, destructum est.

60 30 36 17 23⁴⁵⁹ Thamaris regina Messagetarum interfecit Cyrum.

Cambises, filius Cyri, rex Persarum secundus, regnavit annis octo. Hic in libro Ezræ Assuerus et Artaxersis nuncupari creditur, ubi quosdam pro impeditioe restaurationis Hierusalem ad eum scripsisse, ipsumque suggestioni eorum consensisse narratur (*cf. Jos. XI, c. 2*). Idem (205) cum magos odio haberet, aures eorum jussit abscidi; sed post mortem ejus septem magi filium ejus clam occiderunt, ex quibus duo fratres magi, cum ei simillimi viderentur, regnaverunt secundum quosdam (*HER.*) septem mensibus, juxta Josephum (XI, 3) vero anno uno; quorum temeritas, per hoc quod auribus detruncatis inventi sunt magi, cito deprehensa ferroque repressa est. Quidam autem scribunt (*HER. in Dan. c. XI*) eum qui a magis occisus est Smerdem dictum fuisse et Pantapten, Cambisis filiam, uxorem duxisse, quam illo interfecto Darius cum regno acceperit et ex ea Xersen genuerit. Cambisen vero quidam aiunt (*HER.*) etiam secundum Nabuchodonosor vocatum, sub quo hystoria Judith et acta sit et conscripta, quia et in Romana dicitur hystoria (*ap. Mtr. p. 4*): *Tarquini sune Superbi temporibus Judith castissima Holofernem interfecit.* Et rovera Tarquinius Cambisis fuit contemporaneus; nam primus Cambisis annus illius fuit 18us. Et Cambisen quidem Nabuchodonosor vocatum fuisse, Judithque hystoriam sub eo conscribi posse, non nego; quomodo autem sub eo acta sit, non video. Nam cum idem in hystoriis non ultra octo annos regnasse legatur, regni que illius tempus in cronicis sic annotatum inveniatur, quomodo ipse anno 12° regni sui Arfaxat regem Medorum potentissimum, qui apud nos nusquam in ordine regum qui Medis imperabant ex quo Assyriorum regnum ad Medos translatum est, vicerit, aut quomodo 13 anno pro injuriæ suæ vindicta Holofernem miserit, sciencia meæ necdum occurrit, maxime cum regnum Medorum nuper a patre suo Cyro ad Persas translatum sit, sive subverso Astiage, ut quidam volunt, illud invaserit, sive, ut alii dicunt, defuncto Dario, ejusdem Astiagis filio, qui tamen in cronicis non ponitur in catalogo regum, hereditario jure velut avunculi sui regnum ad eum pervenerit. Eliachim quoque, qui sacerdos magnus in libro Judith legitur Judæos ammonuisse de confidendo in Domino, non hoc tempore fuisse legitur, nisi forte idem sit qui et Joachim, quem post Holofernem occisionem ab Hierosolymis Bethuliam pro videnda Judith venisse liber idem testatur ut filius Hiesu,

VARIE LECTIONES.

⁴⁵⁸ *H. m.*: se contulit. ⁴⁵⁹ XXXIII. 1. *qui etiam XXX—XXXII. pro XX—XXII. habet.*

NOTÆ.

(205) Horum verborum fontem nescio.

qui et Josue credatur. Sed hic Joachim Josedech est cognominatus, et Hiesus pater ejus etiam sub Dario tenuit honorem pontificatus. Sed nos forsitan stulte proponentes, nichil autem temere definire presumentes, hystoriarum scriptoribus, ut par est, cedamus, hæcque studiosioribus investiganda relinquamus.

(*HIER. H. m.*) His diebus Hyppicus carminum scriptoret Xenophanes physicus ac tragœdiarum scriptor agnoscuntur. Symonides et Sophocles, Anacreon et Phociles, lyrici poetæ, clari habentur. Pythagoras quoque physicus et phylsophus celebratur, qui de Samo oriundus Crotone deguit, novissime Metapontum adiit, ibique sepultus est.

anni	Persar.	Ægypt.	Rom.	Maced.
61	1	37	18	24 ¹⁶⁰
66	6	42	23	29
67	7	Defecit	24	30
68	8	hoc regnum	25	31 ¹⁶⁰

(*HIER.*) Darius, filius Hydaspis, rex Persarum tercius, regnavit annis 36, ab anno 69, desolationis templi. Hic unus ex his qui magos regnare volentes ferro coercuerunt, cum esset privatus, oravit Dominum pro accipiendō regno, promittens ut si fieret rex omnia vasa Dei, quæ Babylonæ reperirentur, in Hierusalem remitteret, et templum reedificaret. (*Oros. II, 8. Jos XI, 3. — Cf. I. Esd. VI, II. Esd. I.*) Cum autem consensu omnium factus esset rex, Neemias, unus ex Hebreis, invenit gratiam coram eo. Qui cum ammoneret eum ut votum quod voverat Deo adimpleret, secundo anno regni sui, qui erat septuagesimus destructionis Hierusalem et templi, omnem relaxavit captivitatem, sicut per prophetas predictum fuerat. (*HIER.*) Ergo venia reedificandi templi sub Cyro exordium habuit, sed impediētib; inimicis mansit imperfectum usque ad Darium, cujus regni anno secundo a Zorobabel et Hiesu constructur, et quarto reedificationis anno, qui est Darii sextus, perficitur opus, juxta Josephum (XI, 6) vero anno septimo, qui est Darii nonus, consummat, prophetantibus ultimis Agge et Zachario et Malachia, qui Angelus dicitur apud Judæos. A prima autem ædificatione templi sub Salamone usque ad reedificationem sub Dario secundum, quosdam (*JORD.*) sunt anni quingenti duodecim, juxta Josephi vero assertionem (*I. I.*) 430.

(*Oros. II, 8.*) Darius Antyro regi Gothorum Scythiæ degentium bellum cum septingentis milibus intulit, eo quia sibi filiam suam id conjugium negavit, ubi ipse 80000 amisit. Post hæc Asiam Macedoniamque perdomuit, et in campis Marathoniis cum Atheniensibus conflixit, ubi ducenta milia sui exercitus amittens, victus in Persas refugit. Cum autem instaurare bellum et ulcisci in victores moliretur, in ipso apparatu concidit.

(*HIER.*) His diebus claruerunt Ellanicus hystoriographus, Democritus phylsophus, Eraclius cognomento tenebrosus, Anaxarus et Diogenes et Xenophanes physici, Eschylus tragedus, Hyppicus carminum scriptor, Symonides et Anacreon et Pyndarus lyrici. Pythagoras vero his diebus moritur.

anni	Persar.	Rom.	Maced.	
69	1	26	32	
70	2	27	35	Hoc ¹⁶¹ anno reedificari cœpit templum, ex qua reedificatione usque ad 42.
	3	28	34	annum Augusti quo natus est Christus, computantur anni 519, ad 15 ^{mum}
				vero Tyberii et predicationem Christi anni 547.
	10	35	41	
	11		42	Apud Romanos dominatus regii finis est factus, quibus a Romulo us-

que ad Tarquinium Superbum septem reges dominabantur per annos 243.

Persar.	Maced.	
16	47	Phythagoras moritur.
17	48	
18	49	
19	50	Nova dignitas Romæ creata est, scilicet dictatura et magistratus equitum.
20	1	Alexander, rex Macedonum decimus, regn. ann. 43.
26	7	Discessio plebis a patribus; et tunc tribuni constituti sunt.
31	12	(<i>H. m.</i>) His temporibus gloriosissima numero et viribus familia Fabiorum, cum essent 306,

speciale sibi adversus Vegeantanos certamen expetiverant in decennium, promittentes per se omne certamen impleri. Itaque profecti, omnes nobiles, et qui deberent singuli magnorum exercituum duces esse, insidiis circumventi, omnes trucidati sunt, uno tanto residuo, qui propter ætatem puerilem duci non potuit ad prælium.

1 18 (*HIER.*) Xerses, filius Darii, rex Persarum quartus, regnavit annis viginti. Hunc dicit Josephus, (XI, 7) voluntatis paternæ erga Judæos et templum Dei heredem exstitisse, unde et Ezram ejus gratiam adeptum cum multis aliis Hierosolimam directum fuisse, Neemiam quoque pincernam ejus exstitisse, cum Ezras scribat se permissione Artaxersis regis a Babylone descendisse, ipseque Neemias testetur se pincernam Artaxersis regis exstitisse. Per illud tempus princeps sacerdotum fuit Joachim, cognomento Josedech, filius Hiesu. Quo mortuo, successit ei filius ejus, Eliasib, Josephus, (VIII, 11) vero Joachim vocat Judam. (XI, 7.) Defuncto autem Eliasib, Joiada, filius ejus, sacerdotium suscepit, cui Johannes, filius ejus, successit. Igitur Xerses septingenta milia armatorum de regno et trecenta de auxiliis, rostratas etiam naves mille ducentas, onerarias autem 3000 habuisse describitur, cum Greciam vastare disponderet, ut merito inopinato exercitui immensæque classi vix ad partem flumina, vix ad ingressum terras, vix ad cursum maria suffecisse memoratum sit. Hinc est quod in mari pontem navibus imposuisse legitur (*Cf. HIER et Oros. II, 9.*) *Oros. I. I.* Huic tam incredibili nostris temporibus agmini, cujus numerum nunc difficultus est astrui, quam tunc fuit vincti, Leonida rex Spartarum cum quatuor milibus hominum in angustiis Termipolarum obstitit, et pene eum vicit. Deinde Themistocles, Atheniensium dux, navali prælio exercitum ejus superavit. Ad ultimum Xerses, bello in Grecia infeliciter acto, contemptibilis factus est suis, domumque reversus, per Artabanum prefectum suum in regia circumventus occiditur. (*HIER.*) Qui regnavit pro eo mensibus septem, dein Artaxersis.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁰ XXV — XXXIII. 1. ¹⁶¹ Hæc partim e. corr. 1.

1 38 (Jord.) Artaxersis, qui Macrochir, id est longimanus, dicebatur, regnavit apud Persas annis 40. a restauratione templi anno 36°. (Hier.) Quo regnante Ezras sacerdos clarus habebatur apud Hebreos, utpote magister omnium in legibus sacris : ipse quippe legem renovavit (II. Bsd.), Neemias vero muros civitatis perfecit, pontifex vero templi maximus fuit Joiada, filius Eliasib, quem Josephus Judam dixit.

2	39	(Hier.) Socrates nascitur.
7	1	Perdicca rex Macedonum 11 ^{us} , regn. ann. 28.
8	2	
14	8	Annus tricentesimus a conditione Urbis Romanæ.
26	20	

His igitur in locis de regnum temporumque serie scriptores hystoriarum videntur dissentire. Ea quippe quæ de Ezra et Neemia scribuntur, Josephus (xi, 8) sub rege Xerse, filio Darii, refert facta fuisse, si tamen codex in quo sic habetur mendosus non est, ut magis ex scriptorum negligentia, quam ex hystorographi hoc evenerit sententia. Scriptum quippe ibi reperitur, Neemiam regis Xercis pincernam fuisse, illumque anno ejusdem regis 25° ad reædificandam Hierusalem ejus permissione venisse et 38° ejus anno mense nono muros ejus perfecisse, cum nec ulla alia hystoria apud nos nec inronicis inveniatur ultra 26 annos regnasse. Idem quoque dicit (*ib.* c. 9) Artaxersen¹⁶² quem ips. Cyrum nominat, sub quo hystoria Hester acta est, hujus Xersis filium fuisse sibi in regnum successisse, cum in regni Persarum successione inter illos ponantur quinque, scilicet Artabanus, qui occiso eodem Xerse regnavit mensibus septem, Artaxersis iste de quo nunc agitur, qui Macrochir dicebatur, quique regnavit annis 40, Xerses alius mensibus duobus, Sogodanus mensibus 7, Darius Nothus annis 19, qui simul computantur anni 60 menses quatuor. Ipse etiam Neemias, ut in libro Ezræ legitur (II, 11), Artaxersis pincernam se fuisse fatetur, et vicesimo regni ejus anno accepta licentia ab eo ad reædificandam Hierusalem descendisse, ac per annos 12, hoc est 32° ejusdem regis anno, opus suum perfecisse (*ib.* c. 13. Cf. Hier. in Dan. c. ix). Primum enim ut sepe dictum est, ad imperium Cyri Zorobabel princeps Hebreorum et Hiesus pontifex summus et qui cum eis ire volebant, postea Ezras et cum eo multi de Babylone ad extruendum templum et Hierusalem descenderant ; sed contradicentibus in circuitu nationibus, constructo altari templum mansit imperfectum usque ad secundum Darii annum, qui est annus quadragesimus a primo Cyri anno ; sed ipso Cyro permittente, templum cum peribolo suo perfectum est anno ejus sexto, muri vero Hierusalem remanserunt imperfecti usque ad Neemiam per annos 64 a perfectione templi, sicque 20° anno Artaxersis hujus Neemias eos ædificare cepit et 30° anno regis ejusdem perfecit. A quo tempore, scilicet a vicesimo Artaxersis anno, si quis numeraverit septuaginta ebdomas a Daniele scriptas, quæ faciunt annos 490, reperiet eas in regno Neronis expletas, sub quo Hierusalem obsideri cepta, secundo Vespasiani anno capitur. De quarum ebdomadarum subputatione multa inter doctores diversitas est (Cf. *ibid.*). Quidam enim computant eas a 20° anno Artaxersis usque ad obsidionem Hierusalem sub Nerone, ut dictum est, alii vero a perfectione templi sub Dario usque ad Hyrcanum, in quo defecit sacerdotium, quorum sententia hujusmodi est. (Hier.) Igitur septem et 62 ebdomadæ, quæ simul fiunt 69, faciunt annos 483, in quibus christi, id est sacerdotes, per unctionem consecrati regnaverunt, ab instauratione templi sub Dario usque ad Hyrcanum, in quo novissimo crisma et sacerdotium defecit Judæorum, (Hier. in Dan, c. ix.) Quod autem a perfectione templi hoc est a sexto Darii anno, usque ad decimum Augusti annum septem et 62 ebdomadæ id est anni 483, computentur, sic possumus approbare. Sexagesimæ sextæ olympiadis anno primo, hoc est anno Darii sexto, completa est templi ædificatio, et centesimæ octogesimæ sextæ olympiadis anno secundo, id est Augusti decimo, Herodes suscepit regnum Judæorum in quibus fiunt anni 483, per singulas olympiades quadrienni subputato. Alii vero easdem ebdomas a vicesimo Artaxersis anno computantes, in octavo decimo Tyberii anno quos Christus passus est, eas finire volunt, si scribentes (Beda. De temp. rat., c. 7) : « Septuaginta, inquit, ebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prevaricatio et finem¹⁶³ accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia et ungarur Sanctus sanctorum. » Nulli dubium quin hæc verba Christi incarnationem designent, qui tulit peccata mundi, legem et prophetas implevit, et unctus est oleo lætitiæ pre participibus suis, notumque est quod ebdomas 70, per septenos annos distinctæ, quadringentos et 90 annos insinuant. Sed notandum quod easdem ebdomas non simpliciter annotatas sive computatas, sed abbreviatis asserit, occulte videlicet lectorem commoneat ut breviores solito annos noverit indicatos. « Scito, inquit angelus, ab exitu sermonis, » id est licentiæ ut iterum ædificabitur platea et muri in angustia temporum. » Ezra narrante didicimus quod Neemias, cum esset pincerna regis Artaxersis, vicesimo anno regni ejus mense Nisan impetraverit ab eo instaurari muros Hierusalem, templo multo ante permittendo Cyro constructo, ipsumque opus, ut dictum est, in angustia temporis perfecit, adeo scilicet a¹⁶⁴ finitimis gentibus impugnatus, ut structores singuli gladio renes accincti, una manu pugnas, altera murum recuperasse narrentur. Ab hoc ergo tempore, id est ex quo ei hæc licentia data est a rege, usque ad Christum ducem ebdomas 70 computa, et invenies annos duodenorum mensium lunarium 490, qui sunt anni solares 475. Si quidem Persæ a prefato vicesimo anno Artaxersis usque ad mortem Darii regnaverunt annis 116, ex hinc Macedones usque ad interitum Cleopatæ annis trecentis, inde Romani usque ad 17um Tyberii annum monarchiam tenuerunt annis 59 ; qui sunt simul, ut diximus, anni solares 475, et continentur circulis decennovenalibus 25. Decies novies enim viceni et quini fiunt 475. Et quia singulis circulis embolismi septem accrescunt, multiplica 25 per septem, et fiunt 175, qui sunt menses embolismales 475 annorum. Si ergo vis scire quot annos lunares facere possint hi menses, partire 175 per duodecim. Duodecies quaterdeni sunt 168. Quatuordecim ergo annos faciunt, et remanent menses septem. Hos igitur quatuordecim annos junge ad superiores 475, et fiunt simul 489. His adde et menses superfluos septem et partem octavi decimi anni Tyberii, quo Dominus passus est, et invenies a tempore prefinito, id est a vicesimo Artaxersis anno, usque ad passionem Domini ebdomas¹⁶⁵ 70 abbreviatis, hoc est, lunares annos 490, solares vero 475, ad ejus vero baptismum, quando unctus est Sanctus sanctorum, descendente super eum Spiritu sancto in specie columbæ, non solum ebdomas septem et sexaginta duos fuisse completas, sed et partem jam septuagesimæ ebdomadis videbis inchoatam. « Et post ebdoma-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶² artaxersen 1. ¹⁶³ fiat 1. ¹⁶⁴ u 1. ¹⁶⁵ ebdomas 1.

das 62, inquit, occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. » Non ergo statim post 62 hebdomadas, sed in fine septuagesimæ hebdomadis occisus est Christus, quam ideo, quantum conicere possumus, segregavit a ceteris, quia de hac erat plura locuturus; nam et Christus in illa crucifixus est, et a populo perfido non modo in passione verum continuo ex quo a Johanne baptizatus predicare cœpit negatus est. Quod autem sequitur: « Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas et post linem belli statuta desolatio, » non ad 70 hebdomadas pertinet; predictum enim fuerat, quod ipsæ hebdomades usque ad Christi ducatum pertingerent, sed scriptura, predicto adventu et passione ipsius, quid etiam post hanc populo qui eum recipere nollet eventurum esset, ostendit. Ducem enim venturum dicit Titum, qui quadragesimo anno dominicæ passionis ita cum populo Romano civitatem et sanctuarium dissipavit, ut non remaneret lapis super lapidem. Verum his per anticipationem prelibatis mox ad exponendum hebdomadæ, quam omiserat, redit eventum. « Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, » hoc est ipsa novissima, in qua vel Johannes baptista vel Dominus et apostoli predicando ad fidem multos converterunt. « Et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium. » Dimidium hebdomadis hujus quintus decimus annus Tyberii cæsaris erat, quando inchoato Christi baptismate hostiarum purificatione fidelibus paulatim vilesce-re cœpit. Item quod sequitur: « et in templo erit abominatio desolatio nis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio, » ad sequentia tempora respicit. Cujus prophetiæ veritatem et hystoria veterum et nostrorum hodieque temporum testatur eventus.

Has diversas expositorum sententias de hebdomadibus in Daniele scriptis ideo posui, ut sapiens attendat, et quid eligat videat.

(HIER.) Hucusque divina scriptura temporum seriem continet; quæ vero post hæc apud Judæos sunt gesta, de libris Machabeorum et Josephi atque Africani scriptis exhibentur, qui deinceps universam hystoriam usque ad Romana tempora prosecuti sunt. (HIER. in Dan. c. ix.) Equidem Africanus in quinto temporum volumine hujus temporis ita meminit scribens: Mansit itaque imperfectum opus usque ad Necmiam et vicesimum annum regis Artaxersis, quo tempore regni Persarum centum et tredecim anni sunt evoluti, captivitatis autem Hierusalem 173us annus erat, et ex illo tempore si numerare velis 70 annorum hebdomadas, usque ad Christum poteris pervenire.

(OROS. II, 12.) Annò ab Urbe condita 290°, qui est tercius regis Artaxersis, suspenso ad modicum bello quo Romani diu laboraverunt, gravis pestilentia per universam urbem violenter incanduit, quæ cum magna multitudine ambos consules Ebutium et Servilium extinxit.

Proximo dehinc anno cives exules servique fugitivi, duce Herbonio quodam Sabino, invaserunt et incenderunt Capitolium; quibus cum Valerius consul et dictator fortiter resisteret, occisus est.

(H. m.) Sequenti anno Æqui Vulscique Minucium consulem in prælio superarunt, fugientemque in Algidio monte, qui 12 ferme miliario abest ab urbe, ferro fameque cinxerunt, actumque esset infelicitè, ni Lucius Quintus Cincinnatus, ille precipuus dictator, obsidionem solvisset. Hic in rure quatuor jugera possidens, manibus suis excolebat inventusque in ipso opere arans, ab aratro accersitus, togam pretextatam accepit; mox sumpto honore instructoque exercitu, cæsis hostibus, victor rediit, jugumque boum equis imposuit, et victoriam quasi stivam tenens, subjugatos hostes pre se primus egit.

Nono dehinc anno, qui est ab Urbe condita 301us, imperium consulare cessavit, et pro duobus decem facti sunt rerum potentes, qui a numero decemviri nominati sunt, quæ res magnam perniciem rei publicæ dedit. (H. E. — H. m.) Nam cum primo anno bene egissent, anno secundo unus ex his Appius Claudius, cedentibus sibi ceteris, solus sibi continuavit imperium; deinde statim aliorum conjuratio subsecuta est, ut repente singuli regalibus cum fascibus procederent, omniaque superbo fastu secundum libitum facerent. Unde et Appius preiunctus Virg. ni cujusdam honesti hominis filiam stupravit, pro qua re pater adactus dolore libertatis et pudore dedecoris, protactam ad servitum filiam in conspectu populi trucidavit. Qua rei atrocitate populus permotus, et periculo libertatis ammonitus, montem Aventinum occupavit armatus, nec tunc libertatem prius destitit, quam a decemviris potestas ablata est, ipsique dampnati sunt.

Post viginti dehinc annos, id est 35° Artaxersis anno, Vegetiani rebellaverunt Romanis, contra quos missus Furius Camillus dictator devicit eos, inventaque in civitate statua Junonis Monetæ. jussit eam transferri Romam. Tunc unus ex militibus per jocum interrogavit simulachrum, an vellet ire Romam, statimque respondit: *Volo*. Postea idem Manlius cepit et Faliscos, non minus nobilem civitatem; sed commota est ei invidia, quasi predam male divisisset, dampnatusque ob eam causam expulsus est a civitate.

Igitur Galli Senones, duce Brenno Italiam intrantes, omnia vastaverunt. Quos cum Fabius consul obvius exciperet, ab eis occisus est. Qui cum Romam ingressi fuissent, e de et incendio urbem repleverunt, occisisque senatoribus, reliquam multitudinem juvenum, quam constat vix mille hominum tunc fuisse, in arce Capitolini montis latentem obsidione concluserunt. Qua necessitate revocatus Manlius (206) supervenit, occisisque ex hostibus multis, Capitolium ascendit. Galli vero per noctem ascendentes Capitolium pede ceperunt, nisi quod Manlius voce anseris excitatus eis obstiterat. Sed cum eos din obsiderent, acceptis mille libris auri prodisscessu, abierunt. Manlius vero insecutus eos, ita cedebat, ut aurum totum reciperet, et omnia militaria signa, quæ ceperant, reduceret. Ita terciò triumphans urbem ingressus, appellatus est secundus Romulus, quasi et ipse urbis conditor.

Persar. Maced.

27 21 (HIER.) His temporibus agnoscuntur Aristarchus tragediographus, Cratinus et Plato comediarum scriptores, Zenon et Heraclytus, Ferecides secundus hystoriarum scriptor, Sophocles et Aristophanes tragedi, Empedocles atque Parmenides phylosophi clari habentur.

35 1 Archelaus, rex Macedonum 12us, regn. ann. 25.

1 2 Xerses rex Persarum regnavit mensibus duobus. Post quem Sogodianus mensibus 7; sicque annus ille transigitur.

1 8 Darius, cognomento Nothus, regnavit Persis annis 19, a reædificatione templi anno 97.

2 9 Herodotus, cum libros suos Athenis in concilio legisset, honoratus est.

3 10 Plato nascitur.

4 11 Hypocrates quoque medicus, et Socrates phylosophus, et Zeuxis pictor insignes habentur.

14 21 1 Rursum Ægyptiorum renascitur dynastia, in qua primus regnavit Amarithheus Saïtes annis sex.

NOTÆ.

(206) Ekkehardus Manlium et Furium Camillum inter se confundit et quædam Hist. misc. adjecit,

Persar. Maced. Ægypt.

19 1 6
1 2 1 Secundus Neferites rex Ægyptiorum regn. ann. sex. — Artaxersis, qui et Memnon cognominatus est, Darii et Persatidis filius, regnavit Persis annis quadraginta, a restauratisne templi anno ¹⁶⁶ 116. His est quem Josephi liber (xi, 9) dicit filium Xersis, quinque regibus transiit, et iste est quem Hebrei dicunt Asuerum, sub quo hystoria Hester acta est (Hier.)

(OROS. II, 18.) His diebus bellum civile vix parricidio terminatum est apud Persas. Mortuo enim Dario rege, cum Artaxersis et Cyrus, filii ejus, de regno certarent, tandem magnis provinciarum ac populorum ruinis utrimque conflictum est. In quo conflictu cum e diverso concurrentes sibi ambo fratres mutuo casus objectassent, prior Artaxerses vulneratus a fratre Cyro, equi velocitate morti exemptus evasit, Cyrus autem mox a cohorte regia obpressus finem certamini dedit. Ita ergo Artaxerses preda fraternæ expeditionis et exercitu potitus, potestatem regni parricidio firmavit. Unde Josephus (l. l.) et alii quidam Cyrum eum nominant.

2 1 2 (Hier.) Archelaus, rex Macedonum 14us, regnavit ann. quatuor.
6 1 6 Amintas 15us regnavit anno uno.
7 1 1 Pausanias 16us regn. anno uno. — Tercius Achoris rex Ægyptiorum regn. ann. 12.
8 1 2 Amintas, rex Macedonum 17us, regnavit annis sex.
12 5 6 Socrates, venenum bibens, moritur.
14 1 8 Argeus 18us regnavit annis duobus.
16 1 10 Amintas 19us regnavit ann. 18.
19 4 1 Quartus Spammutes anno uno.
20 5 1 Nectanibus, quintus rex Ægyptiorum, regnavit annis decem et octo.
26 11 7 His temporibus Demostenes orator et Eudoxas astrologus ac Diogenes Cynicus agnoscuntur.

Aristotiles quoque 18um agens annum, auditor erat Platonis, qui et Xenophon cum aliis Socraticis tunc clarebant.

34 1 15 Alexander, rex Macedonum 20us, regnavit anno uno.
35 1 16 Ptolemeus, qui et Alorites, rex Macedonum 21us, regnavit ann. 4.
38 4 1 Sextus Theo rex Ægyptiorum regnavit annis 19; sicque regnum defecit.
39 1 2 Perdicca, rex Macedonum 22us, regnavit ann. 6.
40 2 3

(Hist. misc. lib. II.) Anno ab urbe condita 363, qui est Artaxersis Memnonis ¹⁶⁷ 18us, dignitates in urbe mutatae sunt, et pro consulibus vel dictatoribus tribuni militares esse coeperunt, et hic jam Romana res crescere cepit. Nam Camillus eo anno Volscorum civitatem, quæ per annos 70 bellum contra eos gessit, devicit, et Equorum urbem et Sutrinoorum, Titus etiam Quinctius Cincinnatus Prencestinos, qui usque ad urbis portas cum bello venerunt, persecutus usque ad flumen Alliam, vicit, et octo urbes, quæ sub ipsis erant, Romanis adjuvit. Verum dignitas tribunorum militarium non diu perseveravit; nam post aliquantum tempus nullos fieri placuit, et quadriennium ita in urbe fluxit, ut potestates ibi majores non essent. Rursus consulibus factis Lucio Lenutio et Quinto Servilio, mortuus est Camillus, honorque ei secundus post Romulum delatus est anno ab Urbe condita 384° qui est Artaxersis 37us.

(H. R. — H. m.) His temporibus ingens universam Romam pestilentia per continuum biennium corripuit. Sequenti dehinc anno secutum est satis triste prodigium. Siquidem in medio urbis foro terra dissiluit, vastoque prerupto hiantia inferna patuerunt. Quod cum diu manens terrorem cunctis inferret, tandem aruspices dixerunt claudi posse illud baratrum, si jvenis, qui Romæ preciosissimus esset, sponte illic mitteretur. Tunc Marcus Curtius eques Romanus, domo clarus, insignibus sumptis, cum equo se in illud baratrum precipitavit, sicque conclusum est. Post quem sacrificantes in eundem locum jecere fruges, moxque terra in naturam suam rediit.

Iterum terribilis Gallorum inundatio juxta Anienem ¹⁶⁸ fluvium ad quartum lapidem ab urbe concedit. Ubi Lucius Manlius, juvenis nobilissimus ex senatoribus, provocantem ad singulare certamen Gallum progressus occidit, et sublata torque aurea colloque suo imposita, in perpetuum sibi et posteris suis Torquati cognomen accepit.

Alio quoque tempore sub hisdem diebus quidam ex Gallis, Furio nomine (207), aliquem ex Romanis, qui optimus esset, ad singulare certamen provocabat. Tunc Marcus Valerius tribunus militum se obtulit. Et cum processisset armatus, corvus ei super dextrum brachium sedit, moxque commissa adversus Gallum pugna, idem corvus alis et unguibus oculos Galli verberavit, ut in directum prospicere non valeret. Ita Valerius Gallum occidens, victoriam et nomen ut Corvinus diceretur obtinuit, ac propter hoc meritum 23 annis consul factus est. Occiso enim Gallo, ceteri fugientes trucidati sunt.

(OROS. III, 7.) Eo etiam tempore nox usque ad plurimam diei partem tendi visa est, et saxea de nubibus grando descendens, veris terram lapidibus verberavit. Quibus etiam diebus Alexander Magnus, vere gurgis miseriarum ac atrocissimus turbo totius orientis, natus est. (Hier.) In Sicilia vero Dionisius tyrannidem exerevit, et 19° anno moritur, filiusque suus Dionisius junior regnum invasit.

(Aug. VIII, 3.) Socrates magister Platonis, Athenis tunc claruit, qui primus universam philosophiam ad corrigendos mores flexisse memoratur, cum ante illum omnes magis physicis, id est naturalibus, rebus perscrutandis operam darent, finemque bonum non posse fieri nisi bene vivendo docuit. Qui cum plurima virtutum documenta dedisset, imperitorum invidia excitatis Atheniensibus adversus eum in calumniosam criminationem, sumpto veneno moritur, quem tamen postea omnis civitas publice luxit. (Hier. — Aug. l. l. et c. 4, 9. 4.) Cumque plurimos ille suæ philosophiæ sectatores relinqueret, quorum studium certatim fuit in questionum moralium disciptione versari, ubi igitur de summo bono sine quo beatus fieri homo non potest, inter omnes discipulos ejus Plato gloria et fama eminentior fuit, nec immerito, cum determinasset,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁶ ita 1. anno — est e corr. 1. ¹⁶⁷ m. XVIII^{us} e corr. 1. ¹⁶⁸ anionem 1?

NOTÆ

(207) Hæc nimio errore Ekkehardus ex verbis Historiæ miscellæ : *duce Lucio Furio, quidam ex Gallis* ect. sumpsit.

finem boni esse secundum virtutem vivere, et hoc ei soli evenire posse, qui noticiam unius Dei habeat in imitationem, nec aliam ob causam esse beatum. Hic itaque Plato cum apud suos honesto natus esset loco, et Athenis ingenio mirabili omnes suos condiscipulos anteiret, non contentus Socratica disciplina, longe lateque pergrinatus est, quaquaversum alicujus nobilis scientiæ percipiendæ fama illum rapiebat. Itaque et in Ægypto didicit quæcumque magna illic habebantur atque docebantur, et inde veniens in eas partes Italiæ ubi Phytagorea fama celebrabatur, quidquid Italiæ fuit philosophiæ facillime comprehendit. Et quia magistrum Socratem singulariter diligebat, eum loquentem facit fere in omnibus sermonibus suis. Itaque cum studium sapientiæ in actione et contemplatione versetur, unde et una ejus pars activa, altera contemplativa dicitur, quarum activa ad agendam vitam, id est ad mores instruendos pertinet, contemplativa vero ad conspiciendas naturæ causas sincerissimamque veritatem. Socrates in activa eminuisse, memoratur, Phytagoras vero magis contemplativæ quibus potuit intelligentiæ viribus instituisse predicatur. Proinde Plato utrumque jungendo phylosophiam perfecisse laudatur, quam in tres partes distribuit, unam moralem, quæ maxime in actione versatur, alteram naturalem, quæ contemplationi dedita est, tertiam rationalem, qua verum disternitur a falso.

Persar Maced. Ægypt.

1 3 4 Artarxerses qui et Ochus, rognavit apud Persas annis 26, a restauratione templi anno 153°.

(HIER. — JORD.) Hic Sydonem subvertit, Ægyptum suo subegit imperio, Nectanebo rege in Æthiopiæ pulso, in quo Ægyptiorum regnum destructum est, Syriamque cunctam devastavit.

(JOS. XI, 14.) Judæorum sacerdos his diebus fuit Johannes, filius Judæ, qui et Joiada. Hujus Johannis frater erat Jhesus, cui Vagosus, dux regis Artarxersis, promisit principatum sacerdotii. Qua confidentia altercatu in templo adversus fratrem, interfectus est ab eo. Propter quod dux ingressus templum violavit illud, et multa mala Judeis intulit.

5 1 8 (HIER.) Philippus, filius Amintæ, pater Alexandri Magni, rex Macedonum 23us, rognavit annis 26, in quibus omnes acerbitatum acervos cunctasque malorum moles struxit. (OROS. III, 12, 14, 15.) Hic primum ab Alexandro fratre suo Thebanis obses datus, per triennium apud Epaminondam, preceptorem strenuissimum et summum phylosophum, eruditus est. Ipso autem Alexandro scelere matris Euridicis interfecto, compulsus a populo, regnum parvo fratris occisi filio tuendum suscepit. Mox finitimis populis inferens bellum, victis Atheniensibus subjectisque Thessalis, Olimpiadem, Auruchæ regis Molossorum filiam, Alexandri Epyrotarum ¹⁶⁶ regis sororem, duxit uxorem, de qua suscepit filium Alexandrum, qui appellatus est Magnus. Cumque per 26 annos incendia civitatum, excidia bellorum, subjectiones provinciarum, cedes hominum, rapinas opum, predas pecorum, venditiones mortuorum, captivitates vivorum per totam Greciam, Scythiam quoque et Traciam unius regis fraus et ferocia ac dominatus agitare, tercio Arsis filii Ochi anno a (208) Pausania, filio Cerastæ, genus ab Oreste trabente, per insidias interimitur. Sufficerent ad exemplum miseriarum insinuata memoriæ gesta per Philippum, etiam si Alexander ei non successisset in regnum.

14 10 17
15 11 18
16 12 19
17 13

Annus 400 ab Urbe condita.

1 23 (HIER. — JOS. XI, 14.) Arses ¹⁷⁰ filius Ochi, rognavit Persis annis 4, a reædificatione templi anno 182°. — Defuncto Johanne pontifice Judeorum, Jaddus, filius ejus, suscepit principatum, cujus frater Manasses templum in monte Garizim construxit.

(HIER.) Plato moritur his temporibus, post quem Speusippus achademiam tenuit, cui mortuo Xenocrates ¹⁷¹ successit. — Aristotiles omnium ore celebratur.

1 1 Darius, Arsami, filius ¹⁷², rex Persarum ultimus, rognavit annis 6, a restauratione templi
2 2 anno ¹⁷³ centesimo octogesimo sexto. Sexto quippe ejus anno Alexander, rex Macedonum,
3 3 pugnavit cum eo, victoque, regnum Persarum dextruxit, quod stetit per annos 240.

4 4
5 5 (HIER.) Alexander Magnus, Phylippi ¹⁷⁴, ut putabatur, et Olimpiadis filius, rex Macedonum
6 6 vicesimus quartus, rognavit annis duodecim, sex adhuc stante regno Persarum, postea item
7 7 sex, qui et in ordine temporum numerantur. (Cf. JORD.) Hic (208) parvus statura, ferox
8 8 natura, vir magni fuit animi, quietis impatiens, semper ad altiora contendens, crudelis et san-
9 9 guinem siciens. (OROS. III, 18.) Unde non solum de extraneis, sed de suis quoque multos oc-
10 10 cidit, inter quos Amintam consobrinum ¹⁷⁵, Clytum quoque annis gravem et amicitia sibi
11 11 conjunctum, Callistenen ¹⁷⁶ etiam phylosophum sibi apud Aristotilem condiscipulum, cum
12 12 plurimis regni principibus. (Ib. c. 16.) Hic regnum adeptus, primam experientiam animi et

virtutis suæ compressis celeriter Grecorum motibus dedit, quibus ut ab imperio Macedonum deficerent Demostenes orator extitit auctor. Subditis igitur Atheniensibus, deletis Thebanis, ceteris urbibus Greciæ et Thessaliæ vectigalibus factis, Ylliricis et Tracis domitis, profectus est ad Persicum bellum contra Barium regem, quem potentissimum et ditissimum fuisse, tam Grecæ quam Latiniæ et barbaræ narrant hystoriæ (Cf. HIER., in Dan. c. IX et Oros. l. I.). Habuit autem Alexander in exercitu suo viginti duo milia peditum, quatuor milia equitum et quingentos ¹⁷⁷, naves centum octoginta, et cum tam parva manu universum orbem, utrum mirabilius quia vicerat, an quia aggredi ausus fuerit ¹⁷⁸, incertum est. In primo ejus congressu cum Dario sexcenta milia Persarum in acie fuerunt, quæ non minus arte Alexandri superata, quam virtute Macedonum terga verterunt. Magna igitur cedes Persarum fuit, in exercitu vero Alexandri centum viginti equites et novem tantum pedites defuerunt. Deinde Gordien, civitatem Frigiæ, quæ nunc Sardis ¹⁷⁹ vocatur obsedit et expugnavit. Interea Darius cum trecentis milibus peditum et

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁶ desunt duo folia in 1. ¹⁷⁰ erses omissa littera initali &. arxes 9°. ¹⁷¹ zenocrates 9°. ¹⁷² f. a. &. ¹⁷³ deest 9°. ¹⁷⁴ ut p. phylippi &. ¹⁷⁵ consobri &. ¹⁷⁶ callastenen &. ¹⁷⁷ quingentas n. &. ¹⁷⁸ fur-
rat &. ¹⁷⁹ sardus &.

NOTÆ.

(208) Hæc verba nescio ubi Ekkehardus invenerit.

centum milibus equitum advenit. Cumque congressi essent, ingentibus utrimque animis pugnatum est, in pugna ambo reges vulnerati sunt, ac tamdiu anceps certamen fuit, quoadusque fugeret Darius. Ibi tunc ex Persis 80 milia peditum et decem milia equitum cesa sunt, 40 milia capiuntur; ex Macedonibus vero cecidere pedites 130, equites 180. (Jos. xi, 10.) Post hæc Alexander ad Judeam tendens, Hierosolimam adiit; cui Jaddus sacerdos cum ja-hinctina et aurea stola, habens super caput cydarium et laminam auream, occurrit, ceteri vero sacerdotes cum bissonis stolis, omnisque multitudo cum vestibus albis processit. Alexander autem solus accessit, et nomen Dei, quod in aurea lamina scriptum erat, adoravit, principemque sacerdotum primum veneratus est, deinde ¹⁸⁰ ascendens ad ¹⁸¹ templum, sacrificavit Deo juxta sacerdotis ostensionem, ipsi vero pontifici ¹⁸² ceterisque sacerdotibus multa donavit. De qua re suis omnibus stupentibus, Armenius princeps exercitus interrogavit eum cur adorasset sacerdotem gentis Judææ. *Non hunc, inquit, adorari, sed Deum, cujus sacerdotii principatu functus est. Nam cum adhuc essem in Macedonia et cogitarem me non posse Asiam vincere, in hujusmodi habitu eum conspexi, incitantem me confidenter transire, seque ducturum dixit exercitum meum et Persarum potentiam michi traditurum* (208 bis.) [Oros. l. l.] Interea Darius tercio, cunctis Persarum viribus sociorumque auxiliis contractis, bellum instaurat. Alexander vero revertens a Judea, Tyrum urbem cæpit, Syriam et Ægyptum invadit, Alexandriamque in Ægypto condidit. Inde revertenti Darius apud Tharsum 404 ¹⁸³ milia peditum et 100 milia equitum obonit. (Oros. iii. c. 17) Nec pugne mora, omnes cæca rabie in ferrum ruunt, Macedones tocians a se victis hostibus animosi, Persæ nisi vincant preoptantes mori. Raro in ullo bello tantum sanguinis fusus est. Sed Darius cum vinci suos videret, mori in bello paratos, persuasu suorum ¹⁸⁴ fugere compulsus est. Alexander 24 diebus continnis castrorum predam percensuit. Cum vero ¹⁸⁵ audisset Dariam a propinquis suis vincum aureis compedibus teneri, statuit eum persequi; sed inveniens eum in itinere solum relictum, multis ¹⁸⁶ vulneribus perfossum mortuum, hunc ¹⁸⁷ inani misericordia in sepulchris majorum sepeliri fecit. Occiso itaque Dario regni sui anno sexto, Alexandri quoque itidem sexto, Asiæ viri ¹⁸⁸ conciderunt, et totus oriens in potestatem Macedonici cessit imperii, Persarumque regnum Alexandriam translatum est, ubi regnatum est per annos ducentos nonaginta sex. (Cf. Hier et Oros. l. l.) Quod regnum alii (Jord.) Grocorum, alii (Cf. Jos. xii, 1, et ΒΕΡΑΜ) Ægyptiorum nominant regnum.

Alexander Macedo post mortem Darii regnavit annis sex, a reedificatione templi anno 186°. Duodecim quippe annis trementem sub se orbem ferro pressit, sed sex postremi ejus anni, quibus destructo Persarum imperio monarchiam tenuit orbis, in ordine temporum numerantur, priores vero septem sub regno Persarum computantur. Omnibus itaque circumpositarum gentium regnis sibi subjectis, in Indiam tetendit, eamque cum omnibus orientalibus regnis sibi subjecit. Postquam vero multa miranda peragens dominus gentium diversarum nuncupatus est, anno ætatis suæ 32° apud Babyloniam, cum adhuc sanguinem sitiret, ministri sui insidiis venenum bibit et interiit. Quo mortuo, Macedonum duces diversas sortiti provincias, ipso tamen adhuc vivo disponente, mutuis se bellis consumperunt, orbemque ab Alexandro ¹⁸⁹ celeriter et fortiter acquisitum quatuordecim annis dilaniaverunt, et veluti optimam predam a magno leone prostratam avidi catuli discerpserunt. Sed quia idem Alexander multa mire peregrisse legitur, quæ seire multi delectantur, libet de vita ejus aliqua summatim decerpere, quibus delectationi querentium utcumque valeam satisfacere (Cf. Hieron., Oros. c. 19, 20, 23, et Jordan.).

EXCERPTUM DE VITA ALEXANDRI MAGNI ¹⁹⁰.

(Hist. Alex., cod. Bamb. f. 193.) Ægyptiorum A gentem in mathematica magicaque arte fuisse valentem, litteræ tradunt. Quorum rex Nectanebus, qui regis Persarum Artaxersis, qui et Memnon ¹⁹¹ dictus est, fuit ¹⁹² contemporaneus, magicæ artis erat peritus, ita ut, cum super eum hostes venirent, non militiam nec arma moveret, sed palatium intrans apprehendit concham æream, implevitque eam aqua pluviali, tenensque in manu virgam æneam, per magicas artes demones vocavit, eventumque rerum investigavit. Cumque regnaret annis decem et octo, nunciatum est sibi, multas gentes adversus eum convenisse ¹⁹³. Qui, remotis a se omnibus, palatium intrans, et solito more consultationi magicæ instans, vidit in concha sua, quia dii Ægyptiorum gubernabant naves barbarorum, statimque rasis sibi caput et barbam, ut transfiguraret se; tollensque aurum quantum potuit ¹⁹⁴, induit se lineis vestibus, quasi propheta Ægyptius et astrologus, fugiensque de Ægypto venit Macedoniam, sedensque palam divinabatur omnibus qui pergebant ad eum (f. 194).

Cumque ibi moraretur usque ad tempora regis Philippi, quodam tempore, illo exeunte ad prælium, Nectanebus venit ad palatium, salutansque reginam Olimpiadem, ab ea resalutatus est, jussitque ¹⁹⁵ eum regina sedere secum, querens an vere Ægyptius esset. Qui cum se Ægyptium diceret, et Ægyptiorum sapientiam per multa laudaret, seque divinandi peritissimum commendaret, inter verba confabulationis exarsit in ejus amorem, sensuque concupiscibili respexit in eam. Dixitque ad eum regina: *O propheta, quid cogitasti sic respiciendo me: Qui ait: Recordatus sum pulcherrimam divinationem, quam ego diis proximis ab eis percepi. Unus ex potentissimis diis concumbet tecum, et ex ipso concipies.* At illa dixit: *Et quis est deus ille?* Nectanebus inquit: *Ille est Hammon, qui largitur divitias omnibus.* Dixitque illa: *Et quam formam habet?* Cui ille: *Neque juvenis est neque vetulus, sed in media ætate consistit, habens canos barbamque ornatam et in fronte cornua. Unde si tibi placet, esto preparata illi, quia in somnis videbis illum, et in ipso somno concumbet tecum*

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁰ dein 4. ¹⁸¹ in 4. ¹⁸² sacerdoti 4. ¹⁸³ quadringenta 4. ¹⁸⁴ persuasorum 4. ¹⁸⁵ autem 5. ¹⁸⁶ deest 9c. ¹⁸⁷ deest 9c. ¹⁸⁸ deest 4. ¹⁸⁹ ab a. des. 9c. ¹⁹⁰ deest 9c. ¹⁹¹ menon 4. ¹⁹² fuit temporibus et cont. 3. ¹⁹³ advenisse 9. ¹⁹⁴ voluit 4. ¹⁹⁵ pergit 1. fol. 60.

NOTÆ.

(203.) Vid. Julius Zacher, qui diu multumque in historiam fabularum de Alexandro Magno narratam inquisivit monet hæc, et quædam alia legi in Petri Comestoris Historia scholastica.

Dixit illa : *Et si hoc videro, non sicut prophetam aut divinum, sicut deum te adorabo.* His dictis, Nectanebus exiit continuo in desertum, evellensque herbas et exprimens sucum, fecit incantationem Olimpiadi, ut videretur illi quasi per somnium veraciter Hammonem deum concumbere secum. Nectanebus vero concubuit cum ea. Qui cum surexisset ab ea, dixit illi : *Mulier, concepisti defensorem tuum.* Mane autem facto, cum illa surrexisset a lecto, fecit venire ad se Nectanebum, recitans illi somnium quod viderat. At ille dixit : *Omnia scio. Faciamus aliquod arbitrium, quia illud est veritas, aliud somnium. Iste deus quando veniet ad te, Aguram habebit draconis, postea humanam formam in mei similitudine.* At illa ait : *Bene dixisti, propheta, recipe cubiculum, et ego si videro hoc, habebo te quasi patrem pueri.* Quod cum factum esset, cum surrexisset ab ea, percussit manu illius uterum, dixitque illi : *Hæc conceptio sit victorialis, et nullo modo subjugabitur.* Cum autem cepisset intumescere uterus ejus, vocato Nectanebo dixit : *Propheta, quid facturus erit Phylippus si redierit?* Cui ille : *Noli expavescere, ego tibi ero in adiutorium.* Taliter persuasa Olimpiades, adulterata est ab homine quasi a deo. Inter hæc fecit Nectanebus ¹⁹⁶ incantationes, et apparuit Phylippo, quasi videret Hammonem deum concumbere cum Olimpiade et dicere ei : *Mulier, concepisti in utero defensorem tuum a patre suo Phylippo,* et quasi videret celata pueri membra consuere acque signare anulo aureo, cui inerat lapis habens insculptum sibi caput leonis et claritatem solis et gladium (f. 195). Hæc videns Phylippus surrexit, et convocavit ad se ariolum, qui interpretaretur somnium. Cui ariolus : *Scias, Phylippe, pro certo, quia concepit Olimpiades non ab homine sed a deo, et ille qui nascetur pertinet usque ad orientem pugnando atque civitates per gladium capiend.* Post hæc Phylippus, accepta victoria ¹⁹⁷, rediit Macedoniam, cui Olympiades processit obviam. Quam cum oscularetur, intuitus eam dixit : *Cui te tradidisti, Olimpiades? Peccasti; in quem? sed non peccasti, quia vim a deo sustinuisti. Ego itaque totum hoc per somnium vidi, proinde inreprehensibilis esse videris.* Quadam vero die cum epularetur rex et valde lætus esset, Nectanebus per artem magicam transfiguravit se in formam draconis, et per medium triclinium transit, ac terribiliter sibilavit, unde convivis omnibus pavoram incussit, et appropinquans ad Olympiadem, posuit caput in gremium ejus. Quem videns Phylippus, dixit omnibus : *Vere hunc draconem vidi, quando contra inimicos meos in prælio fui.* Post paucos vero dies cum Phylippus sederet solus, parva quaedam avis ascendit in ejus gremium, peperitque ovum. Quod cadens de sinu ejus in terram, divisum est, et exiit inde parvissimus serpens, qui gyrans ovum voluit intrare in illud, sed antequam intromisisset caput, defunctus est. Turbatus autem rex vocavit ariolum, et recitavit ei

A factum. Qui ait : *Rex Phylippe, nascetur tibi filius, qui debet regnare et circumire totum mundum subjungendo omnes, et antequam revertatur in terram suam, morietur.* Appropinquavit autem Olimpiadi tempus pariendi, et cum doleret uterus ejus, fecit venire ad se Nectanebum. Qui cum inciperet computare, dixit : *Paupulum te sub'eva, Olimpiades, de sede tua, quia hac hora conturbat sol omnia elementa.* Et post paululum peperit Olimpiades, et ubi puer cecidit in terram, statim facta sunt fulgura atque tonitrua et terremotus. Quod cum vidisset Phylippus dixit : *O mulier, cogitavi in corde meo ut nullo modo enutrirer iste infantulus; quia non ex me conceptus; sed quia intellego quod est conceptus a deo, et in partu ejus elementa mutari video, nubriatur in memoriam mei, quasi proprius sit filius meus, imponaturque ei nomen Alexander.* Hæc dicente Phylippo, cœperunt nutrire sub omni diligentia puerum. Cujus figura neque patri neque matri assimilabatur, coma capitis ejus quasi leonis, oculi ejus non simillabantur ad invicem, sed unus erat niger, albus alter, dentes ejus erant acuti, impetus vero illius quasi leonis erat fervidus. Datus vero ad studium philosophiæ, cum sedebat in scolis cum condiscipulis suis, sepe pugnavit cum eis. eosque devicit. Ubi autem factus est annorum duodecim, instruebatur cum aliis militibus quasi ad pugnam. Videns autem rex velocitatem ejus, dixit ad eum : *Fili, dilige velocitatem tuam atque ingenium, sed tristis existo, quia figura tua non assimilatur michi.* Quem videns Olimpiades tristem, vocavit Nectanebum, et dixit ei : *Perscrutare et intellege, quid cogitet Phylippus facere de me.*

C Qui computans dixit : *Cogitatio illius munda est erga te; sol enim respicit in quandam stellam, separantem desiderium suum.* Alexander vero tunc ibi erat. Qui ubi hoc audivit, dixit : *Pater, hæc stellæ, quas tu computas, apparent in cælo?* Cui Nectanebus ¹⁹⁸ ait : *Etiam, fili.* Alexander dixit : *Et possum eas videre hora serolina?* Nectanebus ait : *Sequere me nocturna hora in campum, et ostendam tibi.* Alexander dixit : *Et fatum tuum agnoscis?* Cui Nectanebus : *Etiam fortiter.* Alexander dixit : *Ars bona est et opto eam scire; et qua morte debes mori?* Qui dixit : *A filio meo moriar.* Hæc omnia loquendo, secutus est eum Alexander per noctem extra civitatem. (f. 196.) Cui dixit Nectanebus : *Fili, respice stellas, et vide stellam Herculis quomodo tristis est; stella vero Hermi læta est, et stella Jovis clara.* Sic sursum respiciente Nectanebo, accessit ei proprius Alexander, et impetum faciens in eum precipitavit in foveam, dicens : *Cum nescias terrenas causas, quare voluisti te intromittere de cælestibus elementis?* Cui Nectanebus ait : *Cognitum michi fuit hoc, quia sic debuit michi evenire; non potui tamen evadere, nisi michi hoc contingeret.* Alexander dixit : *Quia ego sum filius tuus.* Cui Nectanebus ait : *Tu es*

VARLE LECTIONES,

¹⁹⁶ nectanebus 1. ¹⁹⁷ deest 1. ¹⁹⁸ nectanebus 1.

utsque filius meus. Ille autem ubi cognovit quia pater ejus esset, dubitavit eum dimittere in fovea, sed elevavit eum in humeros suos, et portavit in palatium. Quod ubi vidit mater ejus, dixit: *Fili Alexander, quid est hoc?* Cui ille: *Corpus Nectaneb est.* Et illa: *Nectanebus pater tuus fuit.* Ille autem dixit: *Quomodo stulticia tua fecit.*

(f. 198'.) Quidam autem ex Capadocia adduxerunt Phylippo poledrum, id est pullum equinum magnum, ligatum ex omni parte diversis ligaturis; comedebat enim homines. Quem jussit rex includi cancellis ferreis, ut raptores et latrones alique malefactores, qui feris deputarentur, ab hoc comederentur. (f. 196.) Alexander autem audax factus et fortis, transiit quadam die per eum locum ubi caballus ille inclusus erat, vidensque jacere ante eum summitates manuum et pedum humanorum, quæ sibi superfuerant, miratus est, misitque manum suam per cancellos ad eum. Ille statim extendit collum suum, et cœpit lambere manum illius, complicatisque pedibus projecit se in terram, tornansque caput respexit Alexandrum quasi blandiendo. Qui intellegens voluntatem caballi, aperuit cancellum et cœpit mansuete tangere dorsum ejus manu dextera, statimque caballus cœpit mansuescere amplius, et sicut canis blandiri solet domino suo, sic ille blandiebatur Alexandro. Ille autem ascendens super eum, equitavit foras, vocavitque (209) eundem caballum bucefalum. Quod cum vidisset Phylippus, dixit: *Fili Alexander, omnem divinationem modo cognovi in te, et scio quia tu debes regnare post me.*

Inter hæc factus Alexander annorum quindecim, dixit ad Phylippum: *Pater, si potest fieri, dirige me sedentem in curru.* Dixitque rex: *Gratum accipio, fili, daboque tibi caballos centum et 40 milia aureorum solidorum, et tade cum bono auxilio.* Exiens itaque Alexander venit in Peloponensem, ut faceret pugnam cum Nicolao, rege ipsius provinciæ. Quem videns Nicolaus, dixit: *Dic michi, qui es tu?* Cui illo: *Ego sum Alexander, filius Phylippi.* Cui Nicolaus: *Quem me speras?* Dixit Alexander: *Tu es Nicolaus, rex Arietorum; sed non eleretur cor tuum in superbiam quia habes honorem regalem, solet enim inveniri in fato humano, quod major perveniat ad parvitatem et parvus ad magnitudinem.* Cui Nicolaus: *Bene dixisti. Tu nescis te ipsum, mea autem natura inreprehensibilis est. Dic tamen michi veritatem, quare in has partes venisti?* Cui Alexander ait: *Recede a me, homo, quia neque tu habes aliquid adversum me, nec ego adversum te.* In hoc Nicolaus valde iratus dixit: *Ecce quali homini loquor. Per satisfactionem patris mei, si impetum spumæ in faciem ejus ejicio, morietur.* Et exspuit ad eum et dixit: *Tolle hoc quod te decet accipere, catule, quia non erubescis.* Ille autem continens se secundum doctrinam philosophiæ, dixit: *Nicolae, per nativitatem meam paternam et per uterum matris meæ a deo impregnatum,*

A et te per arma devincam, et patriam tuam michi subjugabo. Et recessit ab eo. Post paucum tempus venit dies constitutus, in quo juncti sunt ambo ad pugnam. Sonantibus ergo tubis, omnes Nicolai milites moti sunt unanimiter ad pugnam, quos omnes Alexander propria manu occidit.

Reversus autem cum victoria, invenit Phylippum sociasse sibi quandam nomine Cleopatram, matre sua ejecta; sicque illo sedente in nuptiali convivio, ingressus Alexander dixit: *Pater, accipe a me de prima mea pugna victoriam coronam, tamen quando celebraturus sum nuptias matris meæ, jungendo illi maritum, ad ipsas nuptias tu non invitaberis.* Unus autem ex discumbentibus Lysias dixit: *Phylippe, ex Cleopatra nascetur tibi filius similis tui.* Hoc audiens Alexander, percussit eum cum baculo quem tenebat in manu, et mortuus est. Videns hoc Phylippus iratus est, et erigens se impetum fecit in eum, sed in ipso impetu cecidit. (f. 197.) Cui dixit Alexander: *Qui subjugasti Asiam et Europam, quare super pedes tuos non stas?* Sic ergo exturbatæ sunt ipsæ nuptiæ, et Phylippus egrotabat. Post paucos dies introivit Alexander visitare illum, et dixit: *Philippe, quamvis non sis lex ut te vocem ex nomine, non tibi loquor ut filius sed ut amicus; fac bene mulieri illi cui male fecisti, et non sis tibi curæ quia Lysiam occidi. Bene feci, tu autem male fecisti, volens me percutere gladio.* Et flevit Phylippus. Alexander autem ubi vidit patrem plorantem, dimisit eum, et abiens ad matrem, dixit ei: *Mater, moli tenere malam voluntatem patris, quia quamvis absconditum sit peccatum tuum, reprehensio tamen tua stabit. Bonum est ut uxor semper subjecta sit marito.* Hæc dicens, adduxit eam Phylippo.

Post paucos dies venerunt legati Darii regis ad Phylippum, exigentes ab eo tributum. Quibus Alexander ait: *Ite et dicite Dario: Quando Phylippus non habebat filium, gallina generabat ei aureum ovum, nunc autem Phylippo natus est filius, et gallina facta est sterilis.* Hæc dicens, dedit eis absolutionem, et remisit eos vacuos ad Darium regem.

Post hæc rebellavit Phylippo Armenia, et direxit illuc Alexandrum cum exercitu, ut expugnaret eam. In Macedonia vero erat quidam homo nomine Pausania subjectus Phylippo, qui concupiscens Olimpiadem, fecit contra regem consilium, et adunavit sibi populum, armataque manu venit super Phylippum. Qui cum ei terga verteret, vibrata hasta Pausania percussit Phylippum in dorso, qui tamen non statim mortuus est, sed jacuit semivivus in campo. Pausania vero putans eum mortuum elevatus est intransque palatium cum audacia, abstraxit inde Olimpiadem. Inter hæc reversus Alexander de Armenia, invenit maximam perturbationem in Macedonia. Exiens autem Olimpiades, cœpit vociferare ad Alexandrum, dicens: *Ubi est, Alexander, victoria tua, ubi fatum quod a diis accepisti, ut esses victorialis et vindicares me pa-*

NOTÆ.

(209) *rocavilque e. c. b.* ex alio quodam libro sumpsit.

tremque tuum? Quo audito Pausania, exiit ut videret Alexandrum. Ille autem vibrato gladio percussit Pausaniam, et statim mortuus est. Venitque illi nuncius quod et pater ejus jam moreretur, et abiit ad eum. Ut autem vidit eum Philippus, dixit illi: *Fili Alexander, jam lætus moriar, quia fecisti rindictam, occidendo inimicum meum* Hædicens mortuus est. Alexander vero plorans mortem patris, abiit et sepelivit eum. Altero die sedens in throno patris sui, convocatis omnibus dixit: *O juvenes Macedones, Tracienses, Thesalonicenses, Lacedæmones, et alii, intuemini et videte Alexandrum, et procul sit a vobis timor barbarorum! In me sit hoc, quia et illos subjugo et in servitium vobis dabo. Quisquis ex vobis voluerit, tollat arma ex palatio meo et preparet se ad prælium, et qui noluerit, amet se armis suis.* Dixerunt ei seniores: *Rex Alexander, nullis annis militavimus patri tuo, et virtus non est nobis, ut angustias ferre valeamus; unde, si tibi placet, recusetur a nobis militia quam hæcæmusegimus*¹⁹⁹. Respondit Alexander: *Magis colimus vos habere in militia nostra quam juvenes, quia juvenis confidens in juventute sua acquirit mortem, senior autem agit omnia cum consilio.* Hoc dicens, fecit eos acquiescere, ut essent in militia sua.

(f. 198.) Post hæc congregata multitudine, cœpit ire Roman, deinde perrexit in Africam (210) sicque contendit in Ægyptum. Audientes Ægypti adventum ejus, exierunt obviam ei, et honorabiliter susceperunt eum. Invenit autem ibi regalem statuam ex marmore nigro, interrogantique ejus esset, dictum est quod Nectanebi regis esset. Qui ait: *Nectanebus pater meus est.* Et amplexatus statuam, osculabatur eam. Inde perrexit in Syriam; Sed Syrii viriliter resisterunt ei, pugnantisque cum eo, occiderunt aliquos ex militia ejus. Quidam autem ex eis abeuntes Persidam, nunciaverunt Dario regi presumptionem Alexandri. Qui cum sciscitaretur de statura ejus, ostenderunt ei depictam imaginem Alexandri. Quem ille despiciens pro parvitate formæ illius, statim direxit ei speram et virgam curvatam et cantharam auream cum epistola tali:

Rex regum terrenorum, parens solis, qui lucet una cum Persidis diis, famulo meo dirigo gaudium. Audivi denique de te, quod pro mea venias inimicitia per vanam gloriam; quapropter precipio tibi, turnare gressum. Redi ergo ad matrem tuam, et quiesce in sinu illius. Direxi autem tibi speram et curvam virgam cantharamque auream, ut exerceas et cogites jocandi causam. Cognosco itaque, quia pauper es et miserrime indiges; sed cito resipisce a stulticia tua et dæmoniaca²⁰⁰ quam agis gloria. Tu enim coadunasti quosdam latrunculos, et vis confingere cum multitudine Persarum. Quin immo cogita si poteris numerare stellas cæli; et si poteris coadunare homines

totius mundi, nec sic prevalet resistere multitudi ni Persarum, quæ cœquatur arenæ maris. Tantum aurum est in Persida, ut tincat claritatem solis. Unde oportet te pœnitere in hoc quod operatus es, quia, si in ipsa stulticia pe severare volueris, dirigam ad te vindicadores qui te apprehendant, et non quomodo nium Philippi, sed quomodo principem latronum cruci te affigi precipiam.

Hanc epistolam cum precipisset Alexander legi coram militibus suis, audientes contristati sunt. Quibus ille ait: *Nolite contristari in verbis epistolæ hujus. Annescitis quia canes multum latrantes nullum effectum faciunt? Credamus itaque quod veritatem dicat hæc epistola: sed opus est nobis strenue et fortiter pugnare cum illis, et non in vacuum, quia illorum dicitur compellunt nos pugnare.* Hoc ubi dixit precepit suis hominibus comprehendere portitores epistolæ et crucifigere. At alii dixerunt: *Male facis; quæ enim culpam nos habemus?* Quibus ait: *Si ego malefacio, senioris vestri dicta me hoc agere compellunt, qui direxit vos quasi ad latronem.* (f. 199.) Ad illi dixerunt: *Proinde scripsit hæc Darius, quia nescit magnitudinem tuam? Sed quia nos vidimus intelligibilem imperatorem, si redierimus, dif famabitur per nos nomen tuum.* Tunc precepit illos dimitti et ad convivium suum vocari. Sedentes itaque cum eo et convivantes, dixerunt ei: *Dominator, si placet potestati tuæ, precipemille milites²⁰¹ nobiscum venire, et trademus tibi Darium.* At ille ait: *Læletur animus vester in his in quibus sedetis, protraditio e autem vestri senioris non dabuntur vobis mille milites*²⁰¹.

Alio itaque die sedit Alexander, et Jussit scribi epistolam Dario continentem ita:

Rex Alexander, Philippi filius et Olimpiadis, terrenorum regi Dario, proximo solis, lucenti una cum Persidis diis. Dedecus est tam lucidissimo atque magnificentissimo imperatori talia verba dirigere parvo homini, et collidie suspectum manere ledi posse a me te, qui es parens solis et resides in throno velut in æthere et fulges cum diis Persidis. Dei namque immortales irascuntur, si mortales homines eorum socii effici conantur. Mortalis ego sum, et sic venio ad te quasi cum mortali homini pugnaturus. Quia vero, laudando te, dixisti te habere plurimas divitias, acuisi mentes nostras effecisti nos fortiores in virtute, ut acquiramus divitias vestras. Si autem tu, qui magnus es, pugnaturus mecum veneris, si viceris me, non habebis laudem, quia latrunculum vicisti, si autem ego te vicero, magnam habebis laudem, quia magnificentissimum vici imperatorem. Quia vero michi direxisti virgam curvam et speram et cantaram auream, per virgam curvam intellego quia curvantur ante me reges potentissimi, per speram rotundam, quio tenebo rotunditatem totius mundi, per cantaram

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁹ habuimus et egimus 5. ²⁰⁰ dæmonii || ca. 1. ²⁰¹ equites G.

NOTÆ.

(210) Hic plura ommissa sunt ab Ekkehardo.

auream me intellego victoriosum esse et censum ab omnibus recipere, sicut a te, qui magnus es, ego, qui parvus sum, cantaram auream accepi.

Hæc scribens Alexander vocavit apocrisarios, et donavit illis cantaram auream et epistolam. Quibus abeuntibus preparavit se ipse ut iter faceret.

Recepta itaque Darius epistola et relecta, iratus est, scripsitque satrapis suis epistolam talem :

Rex persarum Darius satrapis suis. Audivimus itaque quod filius Phylippi, Alexander Macedo, elevatus est in stulticia, et intravit in terram Asiæ, quæ mea est, et deprehdatus est eam. Quapropter precipio vobis ut apprehendatis eum et ducatis ad me, sicut tam magnos et fortes et adjuutores imperii mei decet; ut pueriliter flagellem illum, et indutum purpura dirigam illum Olympiadi matri suæ in Macedoniam, quia non decet eum pugnare, sed in provincia sua stare et pueri more ludere.

Relegentes itaque satrapæ epistolam, rescripserunt ei sic :

Regi Persarum Dario ego Primus et Antiochus satrapes gaudium Sciatis magitudine vestra, quia cum ipso Alexandro, quem puerum dicitis, congregata multitudine pugnavimus, et terga vertimus ei, et via de manu illius etasimus. Quia vero nos dicitis imperii adjuutores, necesse est ut vestram queramus salutem, ideoque volumus vobis notum esse, quia hic funditus dissipabit Syriam.

Cum autem legisset Darius hanc epistolam, venit et alter nuncius, quod Alexander applicasset super fluvium, qui dicitur Straga. Iterum scripsit ei epistolam :

Darius rex Persarum dirigo hoc Alexandro. In universo mundo laudatum est nomen Darii, quin immo etiam dii laudant nomen ejus, et quomodo tu ausus es transire flumina et mare ac montes et venire contra me? Hoc fuerat tibi magnum nomen, ut sine me tenuisses imperium Macedoniæ, sed confortatus es et congregasti socios tuos, et radis pugnando et dissipando civitates meas. Melius tibi fuerit penitere de malis tuis, antequam acciperes a me injuriam, et absconse faceres refugium ad me, qui sum dominus, ut non congregares multa mala super te. Deberes enim pro hoc gloriari, quia epistolam de me recipere dignus fuisti. Ut autem cognoscas qualis et quanta est militia mea, significo tibi per hanc sementem papaveris quam direxi tibi (f. 200.) Si ergo hanc numerare potueris, pro certo numerabilur populus meus. Quod si facere non poteris, revertere ad terram tuam, et amplius non ascendat in cor tuum talia facere.

Cum autem venissent apocrisarii ad Alexandrum portantes epistolam et sementem papaveris, legit epistolam, tendensque manum tulit de semente papaveris et misit in os suum, mandensque dixit : *Video, quia populi illius multi sunt, sed sicut hoc semen papaveris molles sunt.* Supervenerunt autem ei nuncii, significantes ei infirmitatem matris suæ. Quam cum audisset, scripsit Dario sic :

A *Rex Alexander Dario regi Persarum. Plurimæ epistolæ, quæ michi adveniunt, impellunt me volentem nolentem ad hæc quæ facio et quæ dico. Noli cogitare, quod pre pavore vanæ tuæ gloriæ recedam de loco isto, pro certo scias quia vado videre matrem meam, quæ obpressa est valida infirmitate; sed tamen non post multum tempus renovando meredeam. Ad vicem vero sementis papaveris, quod michi misisti pro inmensurabili numero militiæ tuæ, dirigo tibi hæc peper, ut agnoscas, quia multitudinem sementis papaveris vincit fortitudo hujus parvissimi piperis.*

Hanc epistolam dedit Alexander apocrisariis Darii cum parvo pipere, illisque abeuntibus, cæpit ipse redire ad matrem suam.

Potentissimus autem vir quidam preceps militiæ Darii regis sedebat illo tempore cum valida manu super Arabiam, qui movens se cum omni exercitu inde, stetit contra Alexandrum, et cæpit acriter pugnare cum eo. Valde mane inchoatum est prælium, et pugnatum est usque ad solis occasum, et neque hi neque illi molles inventi sunt, cum tamen utrimque multi cecidissent; sed fortiter pugnatum est per tres continuos dies. Post hæc defecit princeps militiæ Darii, et cum his qui superfuerant tanta velocitate fugit in Persidam, quod ante Darium invenit apocrisarios, qui epistolam Alexandri et piper portaverunt, tenente Dario epistolam. Scrutabatur autem Darius a legatis; quid faceret Alexander de semente papaveris. At illi dixerunt : *Apprehendit et momordit, et despiciendo dixit: « Multi sunt sed molles. »* Accepto itaque Darius pipere, misit in os suum, mendensque dixit cum lacrimis : *Pauci sunt sed duriores.* Videns hoc princeps ille qui de prælio venit dixit : *Etiam dominator, paucos pugnatores habet Alexander, sed fortes sunt nullosque milites meos occiderunt.* Alexander autem, non elatus pro victoria, jussit sepeliri qui de suis ceciderant.

Post hæc applicuit in Achaiam, ubi subjugatæ sunt ei civitates multæ, junxitque militiæ suæ decem et septena milia. Inde ascendit in montem Taurum, et venit in civitatem Persepolim, in qua sunt novem musæ. deinde venit in Frigiam, in templum quod dicitur Solis, in quo ²⁰² et oblationem fecit. Inde venit ad fluvium Scamandrum, qui est in latitudine cubitorum quinque. Dixit autem his qui erant ibi : *Beati estis qui habetis laudes doctoris Homeri.* Et stetit ante eum homo cui nomen Clytomidis, et dixit : *Alexander rex, majores laudes possum facere tibi de tuis actionibus quam fecisset Homerus, quia plus miras virtutes fecisti quam hi qui fuerunt Trojæ.* Alexander dixit : *Magis vellem esse discipulus Homeri quam habere laudem Achillis.* Post hæc veniens in Macedoniam, invenit matrem suam levatam de infirmitate sua, et lætatus est cum ea.

Post hæc exiens de Macedonia, venit in locum qui dicitur Abdira; homines autem ipsius civitatis clauserunt portas, ut non ingrederetur ibi. Iratus

VARIE LECTIONES.

²⁰² et sacrificavit et 5

Alexander jussit ut incenderetur civitas. Videntes autem ignem qui erant in civitate, dixerunt : (f. 201.) *Alexander, non rebellando tibi clausimus portas, sed timendo Darium, ne audiret nos tecum fecisse pactum, et dissiparet nos.* Apertis ergo portis venitque ad fluvium qui dicitur Xenis, et oppressit eos fames valida, et murmuraverunt inter se milites, dicentes : *Defecerunt caballi nostri.* Quibus Alexander dixit : *Viri commilitones mei, et si defecerunt caballi vestri, desperastis vos de salute? Quod si nos vixerimus, caballos festinanter inveniemus; si vero nos morimur, caballi non sunt nobis necessarii. Festinemus tamen ire in locum talem, ubi cibaria nobis sint et caballis nostris.* Et cœperunt ire ad locum qui dictus est Loerus, ubi invenerunt cybaria multa, et animalibus pascua. Inde venientes in locum qui dictus est Tragachantes, invenerunt ibi templum Apollonis, ubi voluit Alexander invenire divinationem a virgine Zachora sacerdote. Cui illa dixit : *Non est hora divinationis.* Secunda vero vice dixit Apollo : *Heracli.* Alexander dixit : *O Propheta, michi nomen est Heraclius? ergo perii divinatio tua.* Inde movit exercitum et veniens Thebaidam dixit Thebeis : *Date michi 400 viros armatos qui veniant in adiutorium michi.* Illi autem clausurunt portas armatique ascendentes murum ad quatuor milia, dixerunt ei : *Alexander, si non recesseris, pugnabimus tecum.* Alexander subridens dixit : *Fortissimi milites sunt Thebei, clausurunt intra portas, et sic dicunt se pugnare mecum. Omnis homo fortis volens pugnare in campum exit, non clauditur intra urbem sicut virgo.* Et precepit militibus suis urbem obpugnare, captamque incendit, murque a fundamentis evelli precipiens abiit. Thebei vero qui remanserant abierunt Delphum ad Apollinem, responsa querentes, si deberet civitas eorum reædificari. Quibus dictum est : *Ille qui hanc civitatem ædificaturus est, tres victorias habebit, post quas eam reædificabit.*

Alexander autem profectus est Chorintum, rogaruntque eum Chorinthii ut luderet cum eis in curribus, et ad hoc spectaculum convenerunt multi. Secutus est autem Alexandrum vir Thebeus magnus et gloriosus, cui nomen Clytomagus. Astantibus vero ad hoc spectaculum dixit Alexander : *Quis ex vobis exiet luctans in ludo isto? Cui Clytomachus dixit : Si placet potestati vestre, ego pugnabo et vincam.* Alexander dixit : *Si tres viceris, coronaberis.* (f. 202.) Pugnavit ergo, vicitque et alios duos; et dixit illi preconator : *Dic nobis nomen tuum.* Qui ait : *Sine civitate.* Audiens hoc Alexander dixit : *O beatissime et pulcherrime certator, ut quid sine civitate? Clytomachus dixit : Magne imperator, antequam tu esses, habui civitatem, nunc autem per te civitatem non habeo.* Intellexit hoc responsum Alexander et dixit preconatori : *Vociferare ut sit Thebens, et potestatem habeat reædificandi civitatem.*

Exiens inde Alexander venit Athenas, misitque ad Athenienses in hec verba : *Nichil a vobis opto,*

nisi ut militetis sub imperio meo et me habeatis seniores. Quod si non vultis, estote fortiores meis, sin autem, subjugamini michi fortiori vobis. Athenienses vero rogaverunt Demostenen philosophum, ut daret eis consilium. Qui annuens manu imperavit silentium, et dixit : *Viri cives mei, commune consilium dabo vobis. Si scitis vos tales esse ut vincere possitis Alexandrum, pugnate cum eo, sin autem, slectamus nos sub potestate manuum ejus, quia de cælo datur ei adiutorium.* Et cum multa hujusmodi perorasset, acquievit ei populus omnis, et statuerunt dirigere illi victorialem coronam, pensantem libras quinquaginta. (f. 203.) Quibus ille ait : *Quia dedit vobis Demostenes consilium de salratione vestra et fecistis illud, amodo confortamini et estote salvi, nullam contrarrietatem sustinentes a me.*

Inde accepta militia, perrexit Lacedemoniam. Lacedemonii vero clausurunt portas, et ascendentes naves exierunt ei obviam prælio navali. Alexander vero irruens super eos qui in muris erant vulnerabat, qui in navibus, igni desuper misso, incendebat. Multis igitur pereuntibus, qui superfuertur venerunt ad pedes Alexandri, misericordiam postulantes. Quibus statim concessit libertatem. Deinde per Ciliciam ingressus est terram Persarum. Darius itaque congregans principes et sapientes suos, consilium habuit cum eis quod agere debuisset, et ait : *Ut rideo, iste qui sic pugnando vadit, adjungitur in virtute et victoria. Ego reputabam illum sicut latronem ire predando, ille autem sicut rex pugnare et humiliat, et quantum nos volumus exaltari super illum, tanto amplius exallatur nomen ejus. Dubito, ne adjuvet illum divina providentia, volens illi concedere regni dyadema, ut sicut nos optavimus eicere illum de Ellada, ita nos eiciat ille de Persida. Unde si placet, cogitemus de salute nostra, nec despiciamus illum superbiendo pro hoc quia tenemus regnum Persarum, ne forte parvitas illius crescat et magnitudo nostra deficiat.* Hæc dicente Dario, Ocsiather, frater regis Darii, dixit : *Magnificasti Alexandrum dimittendo illi Ellaaam, et in hoc fiduciam ei concessisti, ut plus exardescat ingredi Persidam.* (f. 204.) *Unde, si tibi placet, fac sicut ille facit; ille quippe, quando vult pugnare cum aliquo, non mittit principes, sed per semet ipsum vadit, et antecedens omnes satrapas, pugnat viriliter, et acquirit sibi nomen et victoriam.* Alius satrapa dixit : *Alexander in omnibus peritissimus est, et in nullo offendit, omniaque viriliter agens, formam et virtutem habet leonis. Quod si tibi placet, mitte in omnes fines tuos, et congrega satrapas omnium gentium; sunt enim nobis gentes plurimæ plus quam centum quinquaginta, et queramus auxilium a diis.* Dum ergo Darius congregata multitudine consiliaretur, Alexander moram faciens in Cilicia, venit ad quandam aquam pulcherimam, et accidit ei delectatio ut lavaretur in eo, sed per frigiditatem apprehendit eum dolor capitis, et egrotavit fortiter. Quod videntes Macedones, valde tristes effecti sunt, metuentes ne audiret Darius, et faceret, super eos impetum atque deleret illos. Qui-

dam vero juvenis nomine Phylippus, quem diligebat Alexander quia medicus erat, promisit ei se daturum potionem unde sanus fieret. Princeps autem militiæ quidam, qui tenebat Armeniam, odio habuit hunc medicum, quia diligebatur a rege, scribensque epistolam direxit Alexandro dicens : *Caveas te a medico Phylippo* ²⁰³, *et ne bibas potionem ejus, quia promisit ei Darius rex sororem suam in conjugium dare et consortem regni facere, si interficiat te.* Cum autem preparasset Phylippus potionem, portavit ante regem; sed antequam biberet, supervenit epistola illa. Qui accipiens et legens antequam biberet, non est turbatus, quia de fide Phylippi erat securus. Tenens itaque una manu epistolam, altera accipiens potionem, respiciebat in faciem Phylippi. Cui dixit Phylippus : *Noli expavescere potionem, magne imperator, sed bibe illam.* Statim ebibit eam. Et postquam bibit, porrexit epistolam Phylippo. Relecta Phylippus epistola dixit : *Non sum culpabilis, Alexander, sicut hæc epistola dicit.* Rex autem sanus effectus, vocavit Phylippum, amplexansque collum ejus, dixit : *Cognovisti, Phylippe, quantum te diligam, et quam fiducia in te habeam, qui prius potionem bibi, et sic epistolam tibi porrexi?* Cui Phylippus dixit : *Fac venire ipsum hominem, qui hæc epistolam tibi direxit, quia me tibi talia pro salute tua facere ipse noluit.* Jubens ergo illum venire inquisivit eum, inveniensque culpabilem, jussit decollari.

Dehinc movens exercitum, venit in Mediam et Armeniam magnam, et subjugavit eas, deinde ambulavit dies multos, et ingressus est locum aridum et cavernosum, in quo non inveniebatur aqua, et transiens per locum qui dictus est Andriacus, venit ad fluvium Eufraten. Ponens ergo castra, jussit afferri ligna, et preparavit pontem super ipsum fluvium cum tabulis et catenis ferreis, jussitque militibus suis ut transirent. Qui cum dubitarent, precepit custodibus animalium ut transirent cum omni apparatu et cibariis, et post hæc jussit milites transire. Quibus adhuc dubitantibus et validum fluvii ²⁰⁴ cursum metuentibus, ipse primus transivit, sicque omnes secuti sunt. (f. 203.) Fluvius autem Tygris et Eufrates vadunt per mediam Mesopotamiam et Babyloniam, et intrant Nilum. Ferunt autem quidam quod ista flumina evacuentur, quando Nilus inundat Ægyptum, et quando subtraxerit se, ista superabundent. Cum autem transisset omnis exercitus, rediit retro Alexander, et fecit incidi pontem. Videntes hoc milites, cœperunt murmurare et dicere : *Si acciderit nobis ut fugiamus de prælio, non erit transitus nobis.* Quibus dixit Alexander : *Bene me confortastis, quando talia cogitastis; et ego proinde feci dissolvi pontem istum, ut aut pugnetis viriliter et vincatis, aut si cullis fugere pereatis, quia victoria non erit his qui fugiunt, sed illis qui insecuntur. Unde quis nullo modo jam vi-*

A *debitis Macedoniam nisi prius vicero cunctos barbaros, confortetur mens vestra, et fortitudo pugne estimetur vobis jocus.* Quibus ita confortatis, ecce multitudo militum Darii applicuisse nunciatur super fluvium Tigrin. Principes autem militiæ super eos erant quinque. Convenerunt igitur in campo Alexander cum suis et principes militiæ Darii, et acriter pugnaverunt. Vir autem quidam de Persis animo acer, induens se vestem et arma Macedonica, abiit occidere Alexandrum, mixtusque militibus ejus post tergum illius, evaginatoque gladio tam fortiter percussit caput ejus, ut et galeam transfareret et caput vulneraret. Statimque apprehenderunt eum milites Alexandri, et duxerunt ante eum. Cui dixit Alexander : *O strenue vir, quid est hoc?* Cui barbarus ait : *Ne estimes me, dominator, Macedonem esse, Persa sum* ²⁰⁵. *Promisi Dario auferre caput tuum, et ille spondit michi filiam suam in conjugium et regales provincias.* Tunc Alexander ostendit cum omnibus militibus suis, et dixit : *Viri Macedones, convenit omnibus militibus talem habere fortitudinem, et continuo dimisit illum abire, cœpit que pugnare fortiter, et ceciderunt ex barbaris multi. Qui videntes se multum minui, fugerunt, et persecutus est usque Bactram et applicuit. Alia die apprehendit civitatem, invenitque ibi matrem Darii et uxorem eandemque sororem et duas filias ejus, posuitque in ea civitate solium suum, et subjugavit sibi omnes circumpositas civitates. Post hæc unus ex principibus militiæ Darii presumpsit venire ad Alexandrum, et dixit ei : *Dominator Alexander, princeps militiæ Darii sum, et plurimum illi servi, et nichil dignum ab eo recepi: si tibi placet, da nobis decem milia armatorum, et ego dabo principes nostros et ipsum Darium.* Alexander dixit : *Perge auxiliaturus regem tuum, quia non credunt extranei, postquam tuos vis expugnare.* Principes autem Darii Fictir et Stapsi et Nostadi scripserunt Dario de factis Alexandri, quod et terram dissiparet et multos occideret, et multi ex suis potentissimis junxissent se Alexandro et regales provincias multosque honores acciperent ab eo, ideoque prospiciat sibi et illis, antequam ingrediatur ad eum.*

Darius hæc audiens, scripsit ad Alexandrum sic : *Percevit in manus nostras epistola de tua superbia, quod cogites venire prope nos, ut loquaris nobiscum. Quod si potuerit fieri, omnes orientales dii pergant habitare in occidente. Non elevetur mens tua in hoc quod fecisti; sic preparavi me, quasi mater mea mortua sit, et quasi uxorem nunquam habuerim. Unde scias quia non quiescam inquirendo injuriam meam. Scriptum quidem michi est quia benignitatem erga meos ostenderis, tamen hoc scias, quia, quantumcumque illis benefeceris, me non habebis amicum, et contra, si male illis feceris, non amplius me habebis inimicum. Hanc ultimam sententiam mandavi tibi.*

VARIÆ LECTIONES.

²⁰³ m. P. medico 1. ²⁰⁴ fluvium 1. ²⁰⁵ fortasse persarum, ut in cod. Bamb. hist. Alexandri, legi debet in cod. 1. ²⁰⁶ se v. 1.

Alexander accipiens epistolam, legit ac risit, A rescripsitque epistolam talem: *Rex Alexander Dario regi. Superbiam et elationem supervacuæ gloriæ tuæ odio habent dii, prout video, quia non cessas blasphemare usque in finem.* (f. 106.) *Quod benefeci tuis, non pro tuo timore feci, sed habens spem intrandi ad te, ostendi eis benignitatem meam, ut et tu grato illud animo acciperes; sed ut sentio, tu non es animi humani. Hæc epistola mea ultima sit tibi. Cave itaque te, ei mentem habe in te.* Ubi ergo direxit epistolam, preparavit se, et scripsit satrapis suis qui erant in Syria et Cappadocia, Cilicia et Pamphilia et Arabia ceterisque provinciis, ut prepararet unusquisque mille vestimenta et pelles animalium, quotquot invenirent, et Antiochiam mitterent, ibique ordinarerentur cameli, qui portarent ea usque Eufraten, quatinus milites sui haberent vestimenta et calciamenta.

Darius vero scripsit satrapis suis ut essent parati cum omnibus suis ad resistendum gentibus Macedoniæ, misitque ad Porum regem Indiæ, ut preberet ei adiutorium. Qui rescripsit ei, se de injuria ejus valde ²⁰⁶ dolere, et se quidem promptum esse venire, sed infirmitate prepediente non posse, milites tamen suos cum aliis gentibus venturos esse.

Mater autem Darii cum audisset quod ille se iterum prepararet ad præliandum cum Alexandro, direxit illi epistolam hanc: *Dario regi mater sua gaudium. Audicimus quia congregas alias gentes et pugnare vis cum Alexandro. Quod si totum mundum adunare potueris, quid exinde eveniat nescis, quia victoriæ illi concessæ sunt. Dimitte sensum altitudinis tuæ, et reclina paululum, et ne presumas multum, quia perdes vitam. De nobis autem scias, quia in maximo honore sumus apud eum, sed inducis malum super nos, et facis nos amittere gratiam quam habemus. Fili mi, noli preparare matri tuæ angustiam, quia fiducia michi est, si volueris, te in bono ordine futurum cum Alexandro.* Perlecta Darius hac epistola turbatus est valde, et flevit.

Inter hæc Alexander movit exercitum suum, et cœpit ingredi terram Darii, et appropinquans ei, ita ut Macedones viderent sublimissimum locum ex civitate Darii, jussit milites suos evellere herbas et ramos arborum et ligare in pedibus eorum ad excitandum pulverem, ita ut viderent Persæ et mirarentur. Distabant enim a civitate itinere dierum quinque. Cum autem venissent propius, dixit Alexander suis sapientibus: *Inveniamus hominem, quem dirigamus Dario, ut preparet se et exeat ad nos in pugnam.* Dormiens autem ibi, vidit in somno Hammonem deum in forma Hermi, portantem dominicalem clamidem et Macedonicam vestem, sibi que dicentem: *Fili Alexander, quando necesse est adiutorium paratus eum nunciare tibi. Vide, quem missum dirigere volueris. Sed dico tibi ut induas formam meam, et tu vadas illuc. Periculosa quidem res est, ire regem per missaticum, sed quia deus est in adiutorium tibi, nullam sustine-*

bis angustiam. Evigilans autem repletus est gaudio, recitavitque somnium amicis suis, qui dederunt ei consilium ut ita faceret. Vocans autem fidelissimum suum satrapam, cui nomen Eumilo, tulit secum tres velocissimos equos; unum insidebat ipse, alium princeps ille, tercius pergebat vacuus. Pergentes igitur ambo, venerunt ad fluvium qui dicitur Stragan. Hic fluvius pre nimio frigore congelatur noctu, prebetque iter tota nocte transeuntibus; mane, cum incaluerit sol, dissolvitur et perfundissimus efficitur et ingredientiæ absorbet. Veniens itaque Alexander, invenit eum congelatum, induensque se figuram quam viderat in somno, dimisit ibi principem illum cum duobus caballis, et ipse cum suo transivit. Erat autem fluvius in latitudine stadii unius ^{206*}. Abiens itaque Alexander, cum venisset ad portam civitatis Darii, videntes eum Persæ, mirati sunt in figura vultus ejus, estimantes illum esse deum. Interrogatus autem ab eis quis esset, respondit, se apocrisiarium esse regis Alexandri. Et duxerunt eum ad Darium. Qui videns eum adoravit ut deum, cogitans illum esse Mithram deum, descendentem de cœlis. Interrogavit ergo eum: *Quis es tu?* Cui ille: *Apocrisiarius sum regis Alexandri, missus nunciare tibi quia moram facit in campo expectans te. Unde, si tibi placet, constitue diem præliandi.* Cui Darius: *Forsitan tu es Alexander, qui cum tanta loqueris audacia; non enim loqueris sicut nuncius, sed sicut ipse Alexander. Scias tamen pro certo, quia audacia tua nullo modo conturbat me. Sed manduca hodie mecum, quia et Alexander sedit ad cœnam cum missis meis.* Et extendens manum, apprehendit eum per dexteram, introduxitque in palatium suum. Alexander vero pro signo tenuit in corde suo hoc quod induxit eum per dexteram, quasi jam teneret palatium inimici sui, ingressusque triclinium, in quo erat convivium præparatum, sedit cum rege, sederunt et principes Darii facie ad faciem. Persæ itaque sedentes in convivio despexerunt vultum Alexandri, eo quod esset parvus, nescientes qualis virtus et qualis audacia erat in vasculo tali. Pincernæ vero ferebant sepius pocula. Mediante vero convivio cum allatum fuisset Alexandro poculum aureo ²⁰⁷ et bibisset, misit illum in sinum suum, fecitque hoc secundo et tercio. Quod cum vidissent pincernæ, nunciaverunt Dario. Erexit se Darius, et dixit: *O vir fortissime, quid est hoc quod agis?* Cui Alexander: *Dominus meus sedens in convivio donat militibus suis vascula illa in quibus bibunt. Quod si talis consuetudo non est inter vos, reddo vobis omnia.* In hoc omnes tacuerunt, cogitantes quod talis consuetudo esset apud illos ²⁰⁸. Unus autem ex principibus militiæ, cui nomen Anepolis, quondam missus ad Phylippum exigere ab eo census, vidit tunc Alexandrum, sedensque nunc in convivio cum eo facie ad faciem, intuitus est faciem ejus, cœpit cogitare in corde suo: *Nonne iste est Alexander?* Intellegens enim vocem et

VARIE LECTIONES.

^{206*} stadii u e corr. 1. ²⁰⁷ ita 1. ²⁰⁸ deest 1. eos 9°.

signa illius, accessit ad Darium, et dixit; *Domine, iste missus quem vides ipse est Alexander.* Cognoscens autem Alexander quia loquebantur de illo et de cognitione ejus, exiit de sede sua, tollensque faculam de manu cujusdam Persæ tenentis eam, ante mensam regis percussit eum, et ascendens equum abiit. Persæ vero insequerantur eum armati cum omni velocitate, sed ipse ferens in manu faculam ardentem, tenuit iter rectum, insequentes autem cadebant in foveas; erat enim obscura nox. Darius autem sedens in solio suo, vidit signum infaustum, quia cecidit domus Xersis regis et statua ejus, et doluit. Alexander itaque veniens ad fluvium Stragan transiit, statimque dissolutus est fluvius, mortuusque est caballus ejus antequam exiret, et tulit eum fluvius; Alexander vero exiit in ripam, junctusque principi quem reliquerat, reversus est ad suos; congregataque omni militia sua, ascendit in locum eminentiorem, et confortavit milites suos, dicens: *Multitudo nostra non æquatur multitudi Persarum, sed non conturbet nos multitudo illorum, etiam si centupliciter auferentur, quia non prevalet multitudo muscarum parvitate vesparum.* Qui audientes hæc, laudaverunt eum.

Darius itaque movit exercitum suum valde magnum, transiitque fluvium Stragan, ut pugnaret cum exercitu Alexandri. Habebat autem currus falcatos. Cum autem venisset uterque exercitus in campum, ascendit Alexander equum cui nomen Bucefalus, et stetit in medio ante omnes Persas. Videntes autem eum Persæ, timuerunt ire super eum, quia divinitas quædam cooperiebat eum. (F. 208.) Mixtis autem utrisque partibus, pugnant acriter, multique cadebant; sed ex parte Darii plurimi. Videns itaque Darius quia multi ceci-erunt de suis, fugam inivit; fugerunt et Persæ, multitudo vero currum falcatorum fugientes occidebant suos, jacebantque sicut messis in campo. Veniens autem Darius ad fluvium, et inveniens eum adhuc congelatum, transiit; sed sequenti multitudo ingrediente, dissolutus est glacies, et plurimi mortui sunt; qui vero ingredi non poterant, eos insequentes Macedones occidebant. Fugit autem Darius, et ingressus palutium suum, prostravit se super faciem suam in terram, ex altoque pectore dura trahens suspiria, dixit: *Heu me, quanta tribulatio apprehendit Persidam, quia humiliatus est Darius, qui subjugavit atque in potentiam suam redegit multas gentes! In puncto articuli unius diei evenit, quod humiles exaltentur super nubes, et sublimes humilientur usque deorsum.* Deinde erigens se et in sensum suum rediens, scripsit ad Alexandrum epistolam hujusmodi:

Darius rex dominator in meo Alexandro gaudium. Recordetur tua clementia, quia et tu homo es; sufficit autem homini in quo sapientia est, cum habuerit victoriam, ut non elevetur amplius mens ejus. Recordare igitur quia superna divinitas concessit tibi hanc victoriam, et quia refugium facio ad te; impende michi misericordiam; scis enim nos nostramque civitatem atque magnitudinem; concede nobis

A matrem et uxorem ac filias, et dabo tibi thesauros quos habeo in terra Miniada et Susis et Mactra, quos thesaurizaverunt ibi patres nostri sub terra, et constituam te dominum Persarum et Medorum. Cunctis diebus vite tue esto salvus, et concedatur tibi victoria a Jove.

Relecta hac epistola ab Alexandro, unus ex principibus militiæ Parmenius dixit: *Alexander, tolle tibi cunctas has divitias, et redde sibi pro quibus rogat.* Cui Alexander: *Miror, si per datum vult Darius recipere matrem et uxorem ac filias. Si victus est Darius, michi datum non promittat, si iterum pugnare voluerit et nos vicerit, ulinam salvare valeamus nosmet ipsos, quanto magis ut teneamus matrem ejus et uxorem ac filias.*

B Dimisit autem legatos, precipiens eis ut talia dicerent Dario. Precipiens itaque militibus suis ut mortuos sepelirent et vulneratis medicinam impenderent, aliquantos dies hicnavit ibi, faciens oblationem diis suis; precepitque militibus suis ut pulcherrima palatia Xersis regis comburerent: sed paululum pœnitentia ductus jussit ut hoc non fecerent. Erant autem in hisdem locis sepulchra mortuorum, quæ fodientes, invenerunt vasa aurea et argentea, invenerunt etiam sepulchrum olivitreum, de quo a foris apparebat corpus hominis et capilli ejus. Invenierunt quoque ibi turrin, in qua multi truncati homines, alii vero erant ibi in custodia, qui clamaverunt ad Alexandrum, misericordiam postulantes, ut liberaret eos. Ipsa vero custodia erat pessima. Qui jussit eos abstrahi de ipsa custodia, et videns eos, doluit et ploravit, precepitque singulis dare dragmas mille, restituens illis proprietates suas.

C Inter hæc preparavit se Darius denuo ad pugnam, scripsitque epistolam ad Porum regem Indorum in hæc verba: *Darius rex regum regi Poro gaudium. Nuper scripsi ad te deprecando ut faceres nobis adiutorium contra illos qui conati sunt dissipare palatium nostrum, quia hæc bestia, quæ venit super nos, ferocem habet mentem, et æstuat animus ejus sicut tempesta maris.* (F. 209.) *Votui recolligere ab illo matrem et uxorem et filias et offerre illi munera et noluit acquiescere. Nunc vero quamvis sine voluntate mea pugnabo iterum cum eo, congregatisque gentibus multis certabo usque ad mortem, quia melius est michi mori in bello, quam videre desolationem regni et gentis meæ. Congregamini ergo et parate vos ad portas Caspias. Omnibus qui vobiscum venerint datum dabo, unicuique pediti per singulos menses solidos tres, equiti vero quinque, et cibaria illorum et quæcumque necessaria tribuam illis, de spoliis vero captivorum medietatem dabimus tibi, caballus quoque Bucefalus et imperiale paramentum Alexandri tuum sit, et ubicumque applicueris, dabo tibi centum et octoginta juvenculas cum ornamentis earum. Cum acceperis epistolam hanc, festina venire.*

D Homines vero Darii fugientes ad Alexandrum, nunciaverunt ei omnia hæc. Qui audiens hæc preparavit se, et dixit omnibus ut nullo modo vocaretur imperator, si regnum Darii non optinisset

Cumque audisset Darius adventum Alexandri, timuit valde. Duo autem ex Persis cum audissent eum appropinquare, statuerunt Darium occidere, estimantes se recepturos ab Alexandro magnam remunerationem, si ejus inimicum occiderent. Cumque invenissent Darium in palatio solum, evaginatigladis accesserunt ad eum. Quibus ait Darius: *O karissimi mei, quondam servi nunc autem domini, quare me cultis occidere? Plus honorati sum Macedones quam vos; recedite a me; sufficit michi tribulatio mea; nolite michi hoc malum facere. Si occideritis me, et veniens Alexander invenerit me occisum quasi latronibus, faciet vindictam in vos; non enim est gaudium imperatori, invenire alium imperatorem mortuum fraude.* Illi autem ferientes eum gladiis, dimiserunt semivivum, et abeuntes absconderunt se, donec audirent sententiam Alexandri. Transeuntibus autem Macedonibus Stragan fluvium, abiit Alexander et intravit Darii palatium. Inveniens autem eum jacentem in terra semivivum, flevit, et exuens se clamidem imperialem cooperuit eum, et amplexatus vulnera ejus, flevit et dixit: *Surge, domine Dari, surge, et sicut aliquando fuisti dominus totius imperii Persarum, recipe diadematum. Juro tibi per potentissimos deos, quia veraciter abrenuncio imperio tuo.* Tunc Darius blanditer extendens manum suam, amplexatus est eum, et osculans manus ejus et pectus dixit: *Fili Alexander, non elevetur mens tua in victoriali gloria quam habes; etiam si opera feceris deorum, et manum tuam extenderis usque ad cælum, semper recordare novissimorum. Intuere me, qualis fui hesternæ die et qualis sum hodie, quia dominator fui terrarum multarum, nunc vero in memet ipso non habeo potestatem, sed humiliatus sum miser usque ad pulverem. Sepeliant me manus tuæ, et veniant in exsequias meas Macedones et Persæ, et amodo gens Persarum et Macedonum efficiatur unum regnum. Commendo tibi Rodogoni matrem meam, ut sit tibi in memoriam matris; vigeat benignitas tua in uxore mea, Roxani filiam meam accipe tibi in conjugium; ex bonis parentibus filii jungantur in unum, tu de Philippo, illa de Dario.* Hæc dicens Darius, in manibus Alexandri emisit spiritum. Alexander vero more regio composuit corpus ejus, subponensque collum suum, portavit lectum illius una cum Persis; Macedones vero et Persæ armati antecedeabant cum magno obsequio. Flebant autem Persæ non tam pro morte Darii quam pro pietate Alexandri. (F. 210.) Post sepulturam Darii tale preposuit Alexander edictum: *Gauderem quidem, si non defecisset hic populus, sed quia voluit deus Hammon me fieri victorem Persidæ, oportet me diis gratias referre. Volo autem ut per unamquamque civitatem sint principes et rectores sicut temporibus Darii regis, et obediatur eis, omnia vero arma recondantur in dominus regalibus; volo enim, ut pacifica et omni bono plena sit hæc*

A terra et hinc usque Elladam sititer apertum, ut euntes et redeuntes cum negotiis nichil patiantur mali. Qui vero vindictam fecerunt de inimico meo Dario accedant, ut videam illos et dignum honorem exhibeam eis, quia bonum servitium fecerunt michi. Tunc interfectores Darii venerunt ante eum, magnum sperantes premium; ille autem jussit eos decollari, dicens: *Qui proprium dominum occidunt, extraneo quid faciunt?* In hoc vociferatio magna Persarum facta est, laudantium eum quasi deum. Erat autem ibi avunculus Darii, nomine Duriti, quem per totius populi petitionem ordinavit Persidæ ducem. Secundum preceptum vero Darii regis fecit venire Roxani, filiam ejus, accipiensque eam in uxorem, fecit eam sedere secum in throno regali, ut adoraretur a omnibus sicut regina. Tunc omnes Persæ levaverunt deos suos et duxerunt ante Alexandrum, laudando et celebrando nomen ejus, dicentes: *Quia nunc fecisti quod diis placet.* Quibus ait Alexander: *Nolo ut michi exhibeatis honorem sicut diis, quia corruptibilis ego sum et mortalis; ideoque dubito me sociare illis.* Scripsit autem matri suæ epistolam, ut et ipsa celebraret has nuptias in Macedonia.

* *Add. 8. : D* hac vero vindicta alii sic scribunt: Post hæc rebus ordinatis, cum ipsos scire Alexander cupivisset, qui Dario necem intulerant, ait: *Gaudeo me hostem maximum Darium servitio subjugasse; licet ego ipse id executus non sim, habeo tam engratiam condignam rependere his qui benivolentiam suam erga me protestati sunt; quique hi sunt, horrore atque moneo uti se prodant. Namque per patris matrisque meæ majestatem juro sublimes illos me facturum ac notissimos, quia maximo premio digni sunt.* Mox quoque hoc audito, Besas et Ariobarzanes obvias se Alexandro ferunt, et professi facinus, sponsonem premii petunt. Tunc protinus viros comprehendi jubet atque altissimo in loco crucifigi; idque præter spem omnibus fuit. Nec tamen se reum de perjurio dicebat, quia sublimes eos ac notissimos omnibus fecerat.

Completis itaque diebus nuptiarum, congregavit iterum milites suos, et cum audisset quod Porus rex Indorum venisset contra eum in adjutorium Darü regis, cœpit ire obviam ei in Indiam, ambulans per spaciosam terram et desertam, et transiens flumina invadosa, et per colles cavernosos, fatigatusque est una cum militibus suis. Quietiam omnes dicebant: *Sufficit nobis quia venimus pugnando usque Persidam Dariumque subjugavimus, qui tollebat antea census a Macedonibus; quid deficiemus querendo Indiam in locis in quibus bestię habitant, et obliviscimur terram nostram? Hic Alexander nichil aliud optat facere, nisi ire præliando et subjugando sibi gentes. Dimittamus eum nos; eat ille quo vult.* Audiens hæc Alexander, stetit, dixitque omnibus: *Separamini ab invicem, Persæ sint una parte²¹⁰, Macedones et Greci in alia.* Intuens autem Macedones et Grecos dixit: *O commilitones mei Macedones et Greci, Persides isti contrarii sunt michi et vobis; si*

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰ matrique cod, ²¹⁰ 8. add. : Macedones et Persæ.

autem et vos posuistis in cordibus vestris ut contraeatis michi, redite post tergum, et ite in patriam vestram; recordamini tamen quia et istos solus vici et quocumque iero pugnare cum barbaris, superabo illos. Scitis quia, quando consiliatus sum vobis, confortati sunt animi vestri; quando enim vobis pugnaturi in campo, nunquid non ego steti solus ante omnes et pro omnibus pugnari? Nunquid non ego solus pro salvatione vestra et totius patriæ abii quasi missus ad Darium regem, et tradidi me nullis periculis? Quid ergo? Si nullis pergere soli Macedoniam, pergite, quia ego vobiscum non venio; cognoscetis autem quia nichil facere valet militia sine consilio regis. Hæc eodiciente, erubescerent milites posebant veniam, dicentes: Amodo vita nostra in manibus tuis sit posita; quocumque vis facere, fac. Multa vero pericula in ipso itinere passi sunt, multa que miranda viderunt, quæ juxta ipsius Alexandri descriptionem, ut aiunt litteræ post referemus.

(Fol. 211.) Post aliquantos dies in finibus Indiæ obviaverunt Alexandro legati Pori regis, deferentes ei epistolam continentem hunc modum: *Indorum rex Porus latroni Alexandro, qui civitates obtinet latrocinando. Cum sis mortalis homo, quid preales facere deo? Quod anxiasi homines persequendo, qui digni fuerunt suslinere angustiam, cum hominibus mollibus et qui nullam habuerunt virtutem pugnantis, et quia vicisti eos speras te victorem esse in omnibus hominibus. Victoralis et ego sum, et non solum homines obæliunt michi, sed etiam dii. Venit aliquando Dionisius famosus pugnaturus in India, sed terga vertit ante Indos et fugit, quia Indorum virtutem suslinere non potuit. Quapropter antequam turpitudine tibi eveniat, do consilium tibi et precipio ut festinanter revertaris in terram tuam. Antequam Xerses esset, dabant nobis Macedones census, sed quia non invenimus in illa terra quæ placeant regi, velut in terra inutili, dedignati sumus illam, quia omnis homo plus des derat amplam causam quam parvam. Ecce contestor te ut reverlaris, et ubi dominationem habere non poteris, ibi desiderium non habeas.*

Ut autem pervenit hæc epistola ad Alexandrum, legit eam coram omnibus, et dixit: *Viri commilitones, fortem animum vestrum non conturbent Pori regis epistolæ; recordamini verba epistolarum Darii regis, quam superbe et cum quanta locutus est audacia. Veritatem dico vobis, quia omnes barbari communem habent sensum et parum distant a bestiis.* Hæc dicens Alexander, scripsit epistolam regi Poro tali modo:

Rex Alexander regi Poro gaudium. Acuisti sensum nostrum, et prebuidisti nobis audaciam ut pugnemus contra te. Dixisti enim in Macedonia nichil boni esse, Indiam vero omni dulcedine effluere; proinde toto conamine pugnabimus, ut acquiramus eam. Et quia dixisti omnem hominem plus diligere amplam

A causam quam parvam, ideo nos, qui parvi sumus, ad altitudinem vestri culminis venire optamus. Quia vero dicebat epistola tua quod non solum hominibus, verum etiam diis exislas imperator, ego ita pugnaturus venio, quasi cum homine barbaro et qui semultum extollit, non quasi cum deo, quia unius dei arma totus mundus sufferre non poterit. Quin immo scias quia stulla elatio tua me non conturbat.

Hæc epistola lecta, Porus rex iratus est, congregataque multitudine suorum atque multis elephantis, cum quibus Indi pugnare solent, exiit obviam Macedonibus. Fuerunt autem in exercitu ejus sine pedibus, quorum non erat numerus, 4000 octingentæ quadrigæ falcatae, quadringenti elephantis portantes turres, in quibus stabant homines armati ad pugnam. Macedones vero atque Persæ videntes preparationem atque multitudinem Indorum, turbati sunt, expavescentes non tantum multitudinem hominum quantum ferarum. Ferebat autem secum Alexander statuam hominum æreas, et sapienter cogitans, misit eas in ignem, ut calefierent, faciensque recepta ferrea quibus sustinerentur, jussit eas portari ante exercitum contra elephantos. Videntes itaque statuas elephantis, putaverunt quod homines essent, et extendentes promoscidas suas, id est rostra sua, secundum consuetudinem ut caperent homines, pre nimio calore statuarum incensi sunt, redeuntesque retro moriebantur. reliqui vero exturbati nullo modo pergebant pugnaturi super homines. Videns autem quod de feris factum est, turbatus est valde. Persæ vero impetum facientes super Indos cum sagittis et lanceis, fugaverunt eos, cum lamen ex his et illis maxima strages hominum facta fuisset. Alexander autem sedens super equum suum Bucefalum, ingressus est pugnam, et præliatus est fortiter, quin etiam ipse caballus adjuvabat eum non modice, et per continuos viginti dies pugnant inter se. Videns itaque Alexander quia defecerat populus, stetit solus ante hostem et locutus est Poro regi. *Non decet imperatoris sic in vanum perdere populum suum, sed per semetipsum ostendere virtutem suam. Stet ergo populus tuus in parte una, et meus in altera, ego vero et tu soli pugnemus manu ad manum, et qui vicerit, illius computetur populus uterque.* (fol. 212.) Audiens hoc Porus, gavisus est, confidens in altitudine sua, quæ erat cubitorum quinque, cum Alexander esset tantum cubitorum trium. Recedente itaque utroque exercitu et stante in suo ordine, pugnatum est ab illis duobus. Vociferantibus autem militibus Pori, tornavit ille caput ad illos; Alexander vero impetum faciens in eum, complicatis pedibus exilivit super eum, percutiensque illum gladio, prostravit in mortem. Tunc acriter pugnatum est ab utroque exercitu. Stans autem Alexander dixit ad milites Pori: *Miseri, post mortem regis vestri ut quid pugnatistis? Qui dixerunt: Quia nolimus subdivi vobis terram nostram, ne devastetur.* Ait ille ait: *Cesset pugnatio vestra, et ite liberi ac securi in domos vestras quia vos*

²¹⁴ a. Porus 5.

non presumpsistis impugnare nos sed rex vester. Hæc A paratu, Alexander abiit ad Oxidracas. Oxidracas autem non sunt superbi homines, neque pugnant cum aliquo; nudi enim ambulant, et dicuntur gymnosophystæ. in tuguriis habitant, non habentes civitatem, neque habitationes alias. Rex autem hujus gentis cum audisset adventum Alexandri, misit ad eum honoratos suos cum epistola tali (*Corruptibiles gymnosophystæ Alexandro homini scribimus. Audi vimus quod venias super nos. Si pugnaturus veneris, nichil lucri acquires, quia, quod tollas aut auferas a nobis, non invenies, sed et ipsum quod habemus nullo modo audet quis tollere, nisi quantum divina providentia concesserit. Quod si pugnare vis pugna, nos simplicitatem nostram non dimittemus.* Relegens hoc Alexander, remandavit eis dicens: *Etnos pacifice veniemus ad vos.* Statimque ingressus est ad illos.

De hac pugna alii aliter sentiunt, sic scribentes (OROS. III. 19): Cum Poro, fortissimo Indorum regere cruentissimum bellum gessit, in quo Alexander cum ipso Poro singulariter congressus, occisoque dejectus equo, concursu satellitum presentiam mortis evasis; Porus vero multis confossus vulneribus, captus est, sed ob testimonium virtutis Alexander ei regnum restituit. Hæc autem diversitas etiam in epistolis quæ ipsius Alexandri dicuntur ad magistrum suum Aristotilem reperitur, quæsi ipsius sunt, diversa sibi sentiunt. Ibi enim quodam loco scriptum est (C. B. f. 215), quod ad Candacem reginam cum veniret Alexander, Carator, filius ejusdem reginæ saviente uxore sua, quæ filia fuit Pori, eum occidere voluerit, eo quod ipse Porus occiderit; in alio autem loco sic scriptum invenitur, ut eadem verba ponantur quæ ipsius esse dicuntur (*sp. ad. Arist. c. B. f. 231:*) *Venimus, inquit, in illum locum, ubi Porus prius cum exercitu condecorat quam pugnaremus cum eo; habebat autem desiderium videndi me, et interrogavit aliquos de militibus meis, ubi essem vel quid facerem. Qui cum se nescire hæc dicerent, venerunt et nunciaverunt michi hæc omnia. Ego autem exiens vestimenta regalia, indui militis unius indumenta, abiensque ad castellum, finxi me comparare velle carnes et vinum. Cumque me vidisset Porus, vocavit ad se et interrogavit, quid Alexander faceret et cujus ætatis esset. Cui inquam: « Quid facias nescio, quia pastor sum animalium cujusdam militis Macedoni, de annis vero ejus sapio quia senex est, et forsitan nunc sedet ad focum, sicut est consuetudo senum. » Tunc ille repletus est gaudio, quod cum homine senex pugnare deberet, cum ipse juvenis esset; et elatus in gloriam dixit: « Quare non intendit senectutem suam, quia vult pugnare cum juvene? » Statim dedit michi epistolam minis plenam, rogans et premium pollicens, ut eam Alexandro darem. Cui cum jurarem, quod certissime ipsæ litteræ in manus Alexandri venirent, abii, legensque epistolam, multum risum habui pro superbia et presumptione barbari. Post hæc pugnavi cum Indis, et vici eos sicut volebam, et tuliregna quæ habuit Porus, sed postea redidi ei illi. Pro qua re factus est ille Macedonibus summus amicus et manifestavit michi thesauros suos occultos; unde et ego et omnes comites mei divites facti sumus; deinde duxit me ubi erant statuæ aureæ, quas ibi posuerant Liber pater et Hercules, et fuit diu socius itineris nostri.*

Hæc de dissonantia non solum historiographorum, sed ipsius quoque Alexandri, ut dicunt, litterarum idcirco posui, ne quis me de prima hujus pugna descriptione arguat mendacii; ceterum prudens lector eligat, quid sibi de hiis maxime placeat.

(Hist. Alex. Cod. Bamb. fol. 212.) Igitur post pugnam cum Poro peractam, congregato magno ap-

paratu, Alexander abiit ad Oxidracas. Oxidracas autem non sunt superbi homines, neque pugnant cum aliquo; nudi enim ambulant, et dicuntur gymnosophystæ. in tuguriis habitant, non habentes civitatem, neque habitationes alias. Rex autem hujus gentis cum audisset adventum Alexandri, misit ad eum honoratos suos cum epistola tali (*Corruptibiles gymnosophystæ Alexandro homini scribimus. Audi vimus quod venias super nos. Si pugnaturus veneris, nichil lucri acquires, quia, quod tollas aut auferas a nobis, non invenies, sed et ipsum quod habemus nullo modo audet quis tollere, nisi quantum divina providentia concesserit. Quod si pugnare vis pugna, nos simplicitatem nostram non dimittemus.* Relegens hoc Alexander, remandavit eis dicens: *Etnos pacifice veniemus ad vos.* Statimque ingressus est ad illos. Intuens autem illos omnes nudos ambulare et in abditis tuguriis et speluncis habitare — filii vero et uxores eorum separatæ erant ab illis cum animalibus, — interrogavit unum ex illis: *Non sunt sepulchra vobis?* Qui ostendens ei habitationem suam, dixit: *Ubi habito, sufficit michi.* Convocatis autem omnibus, Alexander dixit: *Querite quod vultis, et dabitur vobis.* Qui dixerunt: *Da nobis immortalitatem.* Quibus ille ait: *Mortalis ipse cum sim immortalitatem vobis dare non possum.* At illi dixerunt: *Et si mortalis es, quare vadis discurrendo huc et illuc et faciendo tanta et talia?* Quibus ille ait: *Istæ causæ non gubernantur nisi de superna providentia, cujus ministri sumus, facientes jussionem illius. Mare nullo modo turbatur, nisi cum, ventus sunt ingressus. Volo quiescere et a pugnis recedere, sed dominus sensus mei non dimittit me hoc facere. Si omnes unius intelligentie fuissetis, totus mundus sicut ager unus esset.* Hæc dicens cœpit ire, et fatigatus est multum in ipso itinere, quia erant ibi loca inambulatoria. Deinde, Adrestas, Catthenos, Gangaridas, ceterosque eorum exercitibus, Macedones expugnare. Cumque ad Cophides ventum esset, ibi contra ducenta milia equitum pugnam commiserunt, et cum jam fessi, ætate detriti, animo egri, viribus lassi, difficile vicissent, castra ob memoriam plus solito magnifica condiderunt.

(OROS. III. 19.) Exin Alexander ad amnem Agesinem pergit per hunc in oceanum devehitur, ubi Gessonas Sybosque, quos Hercules condidit, obpressit. Hinc in Andros²¹² et Subgras navigat. Quæ gentes eum cum armatis 80000 peditum et 60000 equitum excipiunt, commissoque prælio, diu anceps et cruenta pugna tandem tristem pene victoriam Macedonibus dedit. Nam fuis hostium copias. Alexander exercitum ad urbem eorum duxit. Et cum murum primus ascendisset vacuum ratus civitatem, solus introrsum desilivit. Quem cum undique infesti hostes circumdedissent, incredibile dictum est, ut eum non multitudine hostium, non vis magna telorum, non tantus lassentium clamor terruerit, solus tot milia ceciderit ac fugaverit. At ubi se obrui a circumfusa mul-

VARIE LECTIONES.

²¹² ita aut mandros 1.

litudine persensit, muri obice posteriora tulatus contrarios facilius eo usque sustinuit, donec perfossis muris omnis exercitus ingreditur. In eo prælio sagitta sub mamma trajectus, fixo genu catenus pugnavit, donec eum, a quo vulneratus est, occideret. Inde conscens navibus cum oceani litora peragra-

DE MIRABILIBUS QUAS ALEXANDER VIDISSE DICITUR.

In his ergo itineribus quæ et quanta pertulerit et quam miranda conspexerit, ipse, ut fertur, ad matrem suam Olympiadem et magistrum suum Aristotilem scribit, de quibus aliqua ob delectationem noticiæ rerum mirabilium breviando perstringimus, ceterum veritatem ipsarum rerum iudicio legentium relinquimus. (*Hist. Alex. C. Bamb. f. 216.*) Scribit itaque ad matrem suam, quia cum adhuc in Babylonia priusquam egrederetur de terra illa, erat ibi mulier quædam, quæ peperit filium, qui ab umbilico et sursum erat ut homo, deorsum autem erat ut bestia similitudinem habens canis. Qui cum peperisset, cooperuit eum adduxitque Alexandro regi, mandansei, ut liceret sibi cum eo secreta loqui. Quæ cum vocata veniret ait; *Jube omnes exire, secretum habeo indicare tibi.* Omnibus ergo recedentibus, discooperiens infantulum monstravit ei. Quem videns rex, miratus est, voca toque ariolo, interrogavit eum quid hoc portenderet. Qui suspirans dixit: *O rex, appropinquabit tempus tuum, ut exceas de hoc seculo. Medietas corporis, quæ habet aspectum hominis, tu es, pars autem versa in bestiam homines sunt qui post te venient.* Audiens hæc Alexander, tristis effectus est, et dixit: *O Juppiter, oportuit quidem ut dies obitus mei in pace finiretur, ut hoc quod proposui perficeretur, sed quia tibi sic placet, suscipe me tecum immortalam.*

(F. 217.) Coadunato autem populo suo, exiit, et venit ad columnas Heraclii, unam auream, alteram argenteam, habentes in longitudine cubitos duodecim, in latitudine duos.

Inde moventes, ingressi sunt desertum inveneruntque loca frigida atque sic obscura, ut pene se mutuo non agnoscerent.

Inde ambulantes per septem dies, venerunt ad fluvium calidum, videruntque ibi mulieres Amazonas, speciosas nimis, equitantes in horridis vestimentis. argentea arma in manibus tenentes; æs autem et ferrum ibi non invenitur. Jungens autem se exercitus ad ipsum fluvium, transire non potuit, quia latitudo et altitudo illius magna erat nimis, plenusque erat reptilibus et bestiis.

Abinde venientes ad mare Rubrum, invenerunt montem nimis altum, in quem ascendentes, visi sunt sibi, quasi essent in cælo. Cogitavit autem Alexander cum amicis suis, ut instrueret aliquid, tale quo posset ascendere cælum, ut probaret, si esset hoc cælum quod videmus. Fecit ergo sibi sedem excogitatum, et apprehendens griphes duos, colligavit eos catenis, et posuit vectes ante eos, et in summitate eorum cibaria illorum. Cœperunt igitur sursum ascendere, donec terra tota sibi videbatur sub se quasi

ret, ad urbem quandam, cui Ambira rex preerat, pervenit, sed in expugnatione civitatis magnam partem exercitus sagittis hostium veneno illitis amisit; at post herba per somnium sibi ostensa et in potum sauciis data, cum reliquis subveniretur, urbem expugnavit.

area et mare sicut draco gyrans eam. Divina vero virtus obumbrans griphes dejecit, eos in terram in loco campestri longe ab exercitu itinere dierum decem; nullam tamen lesionem sustinuit Alexander in cancellis illis, cum forti vero angustia junctus est militibus suis. Quem videntes lætati sunt, collaudantes eum. Iterum venit in cor ejus, ut mensuraret profundum maris, vocavitque astrologos et geometricos, precipiens eis ut facerent sibi vasculum tale in quo posset in profundum maris descendere et mirabilia quæ ibi sunt perspicere. Qui dixerunt: *Fiat dolius olocitreus et ligetur calenis, et regant eum milites fortissimi in submitendo et reducendo.* Hoc audito Alexander, precepit talia fieri, et tali modo perquirens profundum maris, vidit diversas figuras diversicolorum piscium et quasi terrestrium animalium profundum maris ambulantium, multaque quæ dici non possunt.

(*Ep. ad Arist. Cod. Bamb. f. 228'.*) Postquam autem venit in Persidam et interfecit Darium regem mense Maio, ut ipse magistro suo Aristoteli scribit, subjugavit sibi omnem terram illius, et posuit in provinciis orientis suos honoratos, et divites facti sunt omnes. Mense autem Julio deficiente, venit in Indiam Fasiacem, ubi cum magna celeritate vicit Porum regem multasque divitias invenit. Apprehendit enim civitatem ipsius Pori et domum ejus magnificam, in qua fuerunt quadringentæ columnæ aureæ cum capitellis aureis, et parietes domus erant vestiti laminis aureis, quæ erant grossæ in spissitudine sicut est digitus hominis, vinea quoque aurea et racemi cristallini, quibus interpositæ erant gemmæ ignitæ et smaragdinae. Omnes etiam mansiones, quæ inerant ei, ornatae erant de margaritis et unionibus et carbunculis, et januæ habebant de ebore albo, et laquearia subfixa de ligno quod dicitur ebum et est nigrum nasciturque in India et Ethyopia, et cameræ erant factæ de cypressis. Foris autem extra domum erant statuæ de auro positæ et platani aureæ, ei inter illas erant multa genera aucellarum varii coloris, et habebant ungules et rostra inaurata, et in auriculis pendebant margaritæ et uniones. Multa quoque vasa gemmea et cristallina et aurea invenit ibi, argentea vero pauca.

Cumque omnia in sua potestate haberet, desideravit interiorem Indiam videre et ad portas Caspias pervenire. Quo cum tenderet cum omni suo exercitu, pervenerunt ad quandam fluvium, in cujus medio erat civitas cooperta, et in circuitu civitatis erat aqua quasi stadiis quatuor; ipsa vero aqua erat amara nimis velut elleborum. (*Hist. AL. f. 212'.*) Ubi cum applicuissent hora diei tertia, quidam ex

juvenibus audacioribus numero 27 evaginatīs gladiis nudi ingressi sunt fluvium, sed surgentes ex eo bestię quę dicuntur yppotami devoraverunt eos. Gyranes autem ceteri milites fluvium ex alia parte, perrexerunt superius, et invenerunt stagnum dulce, ibique applicantes, accederunt focos. Hora vero noctis tertia exeuntes subito ex ipsius stagni arundineto ferę silvestres, venerunt ad ipsum stagnum bibere, leones mirę magnitudinis, pardi, tigrides, porci silvatici habentes dentes in longitudine cubiti unius, elephantī quoque et scorpionē habentes longitudinem unius cubiti. Venerunt et homines silvatici, habentes sex digitos in manibus et pedibus, qui incursum magnum facerunt super milites, sed cum lanceis et sagittis ejecerunt eos a se. Posuerunt autem focum in ipsa silva (f. 213) arundinum, ut fugerent ipsę ferę, et ecce, venit super eos bestia mirę fortitudinis, fortior elephante, quę irruens occidit ex eis viginti sex, quidam autem armati occiderunt eam. Sequenti vero nocte exierunt ex arena vulpes et cocodrilli, et comedebant corpora mortuorum. Volabant ibi et vespertilioes tam magni sicut columbę, quorum dentes ut hominis, qui mordebant homines, auferentes eis nares et aures et digitos.

Moventes inde, venerunt in campum qui dicitur Actia, in cuius circuitu erat silva condensā; et erant ibi arbores fructiferę, ex quibus nutriebantur homines agrestes, habentes formam gygantum, induti vestimento pellicio, qui exeuntes cum longis contis occiderunt quosdam de exercitu. Quod videns Alexander, precepit suos vociferare. Qui cum clamarent magnis vocibus, timuerunt illi et fugerunt, quia non erant illis cognitę voces humanę. Insequentes autem eos milites, occiderunt ex eis sexcentos et triginta quatuor; ex ipsis vero ceciderunt centum viginti septem. Manserunt autem per tres dies, comedentes poma arborum ipsarum.

Deinde venerunt ad fluvium quendam, in quo erat civitas locuples valde. Hora vero nona incumbente, venit super eos quidam magnus homo agrestis, pilosus ut porcus. Alexander itaque precepit militibus suis, ut apprehenderent eum. Qui cum fecissent impetum in eum, ille neque timuit neque fugit, sed stetit immotus, Precepit autem Alexander adduci puellam et mitti ante illum nudam. Ille autem impetum faciens apprehendit eam, et stetit in parte. Concurrentibus vero militibus, ut raperent eam, illi ruguit sicut fera. Cum maxima igitur angustia apprehenderunt eum, et iussit eum Alexander ligari et in ignem precipitari.

Inde moventes, venerunt in alium campum, ubi ab hora diei prima exiebant arbores de terra et crescebant usque in horam sextam, ab hora sexta usque ad occasum solis descendebant in terram: ferebant autem fructus valde odoriferos. Precepit autem Alexander militibus quibusdam, ut tollerent de fructibus ipsis; sed mox ut accedebant propius, exiebant dęmones et flagellabant eos; audierunt

quoque omnes vocem quasi de cęlo sibi precipientem, ut nullus aliquid incidere ex ipsis arboribus, quia qui faceret moriretur. Erant ibi et volatilia mitissima, sed quicumque volebant ea tangere, exiebant ignis et incendebat eos. Moventes etiam inde, venerunt in fines oceani maris, et audierunt in insula quadam homines loquentes Grecam linguam. Quidam vero ex militibus exeuntes se, voluerunt ingredi ad ipsam insulam, sed surgentes bestię quędam de mari, apprehenderunt ex eis viginti et submerserunt in profundum.

Exinde venerunt in locum quendam, in quo erat arbor neque fructum habens neque folia, et sedebat super eam avis, habens super caput suum radios lucentes sicut sol.

Deinde venerunt ad montem quendam, sub quo erat ripa, in qua pendeat catena aurea, et ipse mons habebat gradus bis mille et quingentos ex saphiro. Ascendit autem Alexander montem ipsum cum aliquantibus militibus, et invenit ibi palatium, in quo erat templum totum aureum, et in eo tympana et cimbala ex auro, et lectus cum preciosissimis lectisterniis in quo jacebat homo magnificentissimus et clarissimus, indutus alba veste bombicea, ornata ex auro et lapidibus preciosis, et circa eum vinca aurea, ferens botros ex lapidibus preciosis. Adoravit itaque Alexander hominem ipsum, et descendit.

Ab hoc loco perrexit per continuos quindecim dies; et venit in terram quę dicitur Prasiaca. Cognoscentes autem adventum ejus homines terrę illius, adduxerunt ei xenia, pelles ex piscibus similes pellibus leopardorum et pelles murenarum longitudine cubitorum sex. Erat ibi civitas murata sine calce, precisis ex monte lapidibus. Primum ipsius regni tenebat quędam femina vidua, nomine Candacis, habens tres filios. Cui direxit Alexander epistolam talem: *Rex Alexander reginę Candacis gaudium. Dirigo tibi templum et statuam Hammonis, ut venias et eamus simul ad montes et offeramus ei.* Illa vero rescripsit ei: *Candacis regina Merois Alexandro regi gaudium. Revelatum tibi fuit ab Hamnone deo tuo, ut ires et expugnares Egyptum, quod tibi concessum ab ipsis diis. Nos itaque claras ac lucidas habemus animas, magis quam hi qui apud te sunt.* (F. 214.) *Dirigo autem deo tuo Hammoni coronam ex lapidibus preciosis, videlicet ex smaragdo et margaritis, et insertas catenas decem ex preciosis lapidibus. Tibi etiam dirigo infantulos Æthyopes centum, et intelligibiles aves psythacos ducentos, spingas ducentas, rinocerotes octoginta, pontheras tria milia, pelles pardoleonum quadringentas, cantharas aureas triginta, vectes ex ebena mille quingentos, elephantos quadringentos quinquaginta. Tu vero remanda nobis, si totum mundum subjugasti.* Inter legatos autem suos misit pictorem peritissimum, qui diligenter consideraret et depingeret figuram et formam Alexandri et afferret eam sibi. Quod et factum est. Unus autem ex filiis Candacis reginę, cui nomen Candaulis, cum paucis equitibus abiit

ad tabernaculum Alexandri; custodes vero, qui vigilabant super exercitum, apprehenderunt eum, et duxerunt ad Ptholomeum, qui secundus erat ab Alexandro. Cui Ptholomeus ait: *Quis est tu?* Et ille: *Filius, inquit, sum Candacis reginæ.* At ille ait: *Quare huc venisti?* Qui dixit: *Exivi cum uxore mea exercere me cum paucis equitibus, et rex Bebrizorum, sciens pulchritudinem uxoris meæ, venit super me cum valida manu et abstuliteam michi, et quia volui me defendere, occidit etiam milites meos.* Cui Ptholomeus: *Expecta, inquit, interim.* Et exiliens de tabernaculo suo, abiit ad tabernaculum regis, et excitans eum, narravit ei omnia quæ audivit a juvene. Quo audito, surrexit Alexander, tollensque diadema capitis sui, coronavit Ptholomeum, et dixit ei: *Revertere in tabernaculum tuum, et sede in solio regali, et dic, quia tu sis Alexander, et precipe alicui homini tuo, ut faciat veniro ad te quasi Antigonus hominem tuum veniatque ad me et adducat me quasi Antigonus, et dum venero recita michi coram ipso juvene quæcumque tibi dixit, et interroga me sub persona Antigoni, ut dem tibi consilium de hac re.* Et ita factum est. Dixit autem Alexander sub persona Antigoni: *Domine, si precipis, ego pergam nocte super ipsam civitatem et succendam eam igni, faciamque per vim reddi uxorem ejus.* Statim adoravit eum Candaulis, et dixit: *O sapientissime Antigone, optimum fuisset, ut tu rex Alexander esses.* Abiit autem Alexander hora noctis in silentio, et succendit civitatem illam. Evigilantes autem homines ipsius civitatis, clamaverunt dicentes: *Quid est hoc?* Alexander dixit: *Candaulis est cum plurimo exercitu, volens ut sibi reddatur uxor ejus; alioquin moriemini omnes per ignem.* Irruentes autem homines illi fregerunt portas palatii, et abstrahentes inde uxorem Candaulis, reddiderunt eam illi. Qui volvens se Alexandro dixit: *Mi karissime Antigone, rogo te, veni mecum ad matrem meam, quatinus tibi reddat digna meritis tuis.* Gaudens Alexander dixit: *Eamus ad Alexandrum, et postula me ab eo et veniam te cum.* Significavit autem hoc antea Ptholomeo. Abiit ergo Candaulis et petiit cum ab eo; acceptaque licentia, abiit cum eo. Cum autem issent per viam, videns Alexander altos montes pertingentes usque ad nubes, miratus est, viditque excelsas arbores poma grandia portantes, et vites magnos botros habentes, in tantum ut homo unus non posset portare unum ex illis; vidit et nuces quæ erant sicut pepones, et dracones erant in ipsis arboribus et simiæ multæ. Post paucos dies cum venissent in civitatem Candacis reginæ, exiit ipsa foras obviam illis, longa et pulchra nimis, portans coronam auream, et excipiens eos benigne duxit in palatium suum, quod erat optimum, et fulgebat tectum ejus quasi esset aureum, lectisternia ejus ornata ex auro purissimo, triclinia ejus constructa ex lapide onichino, columnæ vero ipsius palatii erant ex ebene; mensæ erant elephantinæ, flalæ ceteraque vasa ex lapidibus preciosis. Subtus ipsum

A palatium currebat fluvius, habens claritatem aquæ quasi ex auro. Illo itaque die comedebat Alexander cum filiis reginæ, altera vero die apprehendens eum Candacis per manum, introduxit eum in cubiculum, quod erat constructum ex lapidibus aureum colorem habentibus, lucebatque intus (f. 215) quasi sol ibi refulsisset, eratque ibi triclinium ex lignis asiptis, quæ non incenduntur ab igne, aliud quoque cubiculum super ligna maxima cum rotis, quod trahebatur a viginti elephantis. Hæc videns Alexander, miratus est, et dixit reginæ: *Istæ causæ admiratione dignæ essent, si apud Grecos fuissent.* Irata regina dixit: *Veritatem dicis, Alexander.* Qui ubi nomen suum audivit, vehementer expavit. Cui illa ait: *Quare mutata est facies tua, quia vocari te Alexandrum?* At ille ait: *Domina, Antigonus dicor, non Alexander.* At illa dixit: *Ostendam tibi, quia Alexander es.* Introduxitque eum in cubiculum suum, et monstrans ei imaginem suam, dixit: *Agnoscis hanc imaginem!* ille autem cœpit tremere et pallescere. Et illa: *Quare mulatus es color tuus et expavescis, destructor totius Persidæ, destructor et Indiæ? Superasti Indos atque Parthos, modo sine militibus et sine aliquo conflictu cecidisti in manus reginæ Candacis. Unde scias, Alexander, quia nullo modo debet elevari cor hominis in elationem, quæliacumque sequantur eum prospera, et ne cogitet in corde suo, quod non inveniat hominem fortiozem se, qui eum superabundet.* Ille autem cœpit stridere dentibus et tornare se in aliam partem. At illa ait: *Cur irasceris, et quare turbatus es? Quid nunc facere potest imperialis gloria tua?* Et ille inquit: *Irascor, quia non habeo gladium.* Illa dixit: *Et si haberes, quid faceres?* Ait: *Quia traditus sum tibi per meam voluntatem, primum occiderem te, postea memet ipsum.* Cui illa: *Et hoc sicut sapiens imperator dixisti. Veruntamen ne contristeris, quia sicut tu liberasti uxorem filii mei de manibus inimicorum suorum, sic ego liberabo te de manibus barbarorum, quibus si notum fuerit de adventu tuo, occident te, quomodo tu occidisti Porum regem Indorum, quia et uxor junioris filii mei filia est Pori regis.* Hæc dicens, exiit tenens Alexandrum per manum, et dixit filiis suis: *O fili Candaulis et tu, o filia Marpissa, demus aliquod bonum huic misso Alexandri.* Respondens alius filius ejus Carator dixit: *O mater, verum est quidem, quia direxit istum Alexander et liberavit uxorem fratris mei de manibus inimicorum suorum reddiditque sibi eam, sed uxor mea compellit me occidere hunc Antigonus pro Alexandro, quia ipse occidit Porum patrem ejus, ut recipiat dolorem pro eo Alexander.* Candacis dixit: *Quod nomen acquirimus, si hunc occiderimus?* Ad hæc respondit Candaulis: *Me iste salvavit, et uxorem meam michi reddidit; in fide adduxi eum huc salvumque restitui in locum suum.* Carator ait: *Quid est hoc quod dicis? Modo in isto loco moriemur ambo.* Candaulis dixit: *Ego nolo hoc; quod si tu vis, paratus sum.* Videns itaque Candacis, quia filii sui volebant se

invicem occidere, angustiata est, tollensque Alexandrum, secreto dixit: *Alexander, non ostendis in hoc aliquam sapientiam, ut non occidantur pro te filii mei?* Cui Alexander ait: *Dimitte me ire et loqui cum eis.* Qua permittente, abiit ad eos, et dixit: *Carator, si occideris me, habet Alexander rex multos milites meliores me, sed si vultis ut tradam vobis ipsum inimicum vestrum, date michi quod postulo: tantum ut pacifici sitis inter vos, et iuro vobis, quia huc in palatium vestrum adducam Alexandrum.* Crediderunt ei fratres, et pacificati sunt, et dona multa ei promiserunt. Vocavit autem eum iterum regina Candacis occulte, et dixit ei: *Beata essem, si te cottidie præ oculis habere possem; per te quippe vicissem omnes inimicos meos.* Dedit ergo ei dona regalia, inter quæ coronam ex lapide adamantinam et bruniam et clamidem stellatam. Inde abiens, ivit in criptam quam monstravit ei Candaulis, dicens quod ibi comedissent dii. Igitur antequam ingrederetur fecit oblationem, et sic ingressus est, et vidit ibi caliginem magnam, et inter ipsam caliginem vidit lucentem stellam et apparitiones ydolorum, vidit et quosdam recubentes, lucidos oculos sicut lucernas habentes, quorum unus dixit ei: *Ave, Alexander.* Cui ait: *Quis es tu, domine?* Et ille: *Ego sum Sesonchosis, regnum mundi tenens, et mundum subjugans, et faciens omnes subjectos, sed tamen michi non est nomen tale quale tu habebis in tua quam fabricaberis Alexandria. Ingredere tamen amplius, et videbis.* Et vidit iterum aliam caliginem, et quondam sedentem quasi in sede regali, cui dixit: *Quis es, domine?* Qui ait: *Nativitas deorum ego sum. Vidi te in terra Lybiæ et modo hic esse videris.* Cui Alexander ait: *Dic michi, quot annos victurus sum.* Ille respondit: *Hanc causam quam interrogas oportet ut nemo mortalium sciat, quia si cognitus fuisset homini dies mortis suæ, tanta tribulatio ei accideret, quasi cottidie mori deberet.* (F. 216.) *Facturus es civitatem, quæ gloriosa exstabit in toto mundo; ibi fabricabitur sepulchrum tuum, ibique requiescet corpus tuum.*

Exiens inde, venit ad milites suos, movensque exercitum, applicuit²¹ ad Amazones, dirigens eis epistolam talem: *Rex Alexander Amazonibus gaudium. Pugnam quam cum Dario fecimus vobis non incognitam credimus, et quomodo expugnatum Indium aliasque gentes, quæ resistere nobis nullo modo potuerunt. Quapropter scribimus vobis, ut persolvatis nobis datum, quia non venimus super vos aliquod malum voris inferre.* Ad hæc rescripta sunt ista: *Amazones potentissimæ atque fortiores omnibus militibus Alexandro gaudium. Scripsimus et significavimus tibi, antequam venias in fines nostros, ut scias quomodo venias, ne forte paliaris turpitudine. Scias quoniam habitatio nostra est ultra fluvium in quadam insula, quam cingit ipse fluvius in gyrum non habens initium neque finem, et ex una parte*

habemus angustum introitum. Sunt inter nos quæ a viris sunt intactæ 214000; viri enim nullo modo habitant inter nos; sed ultra fluvium in alia parte. Per unumquemque annum celebramus festivitatem Jovis per triginta dies, et sic transimus videre viros nostros, et gaudent nobiscum triginta diebus. Si quis vult in læticia manere cum uxore sua, tenet eam per unum annum. Quod si mulier impregnata peperit masculum, tenet eum pater secum, et si feminam peperit, nutrit eam pater per annos septem, postea reddet eam matri suæ. Cum autem pugnaturæ venerimus cum aliquo, sumus numero decies dena milia equitantes, aliæ autem custodiunt insulam nostram; et obviamus inimicis nostris usque ad ipsos montes; viri autem nostri insecuntur post nos, et cum reservæ fuerimus cum victoria, adorant nos viri nostri. Si qua ex nobis ceciderit, hereditabunt eam quæ supervixerint. Ecce significavimus tibi consuetudinem nostram quam facimus omni anno; tu autem considera et fac quod oportet, et scribe illud nobis. Quod si pugnare volueris, ad ipsos exiemus obviam tibi; oportet enim ut stemet et pugnemus adversum vos. Si autem viceritis nos, nullam habebitis laudem, quia feminas vicistis, sed et quod tollatis a nobis non inteneritis. Unde cave, imperator, ne quid tibi adversi contingat.

Legens Alexander epistolam hanc, risit, et ita rescripsit: *Tres partes mundi apprehendimus, et victoriam fecimus; unde si vobis resistentibus non pugnaverimus vobiscum, turpe erit nobis. Attamen do vobis consilium. Si vultis perire et dimittere terram vestram ut non habitetur amplius, venite sicut dixistis obviam nobis ad montes. Si autem non vultis perire, ingredimini fluvium, et sic loquamur in unum. Juro autem vobis per deos, quia nullum malum patiemini a nobis. Equites autem feminas quantas vultis dirigite nobis, et donabimus singulas, et post tempus dimittemus eas redire in terram suam. Datum autem quod vultis date nobis. Considerate ergo et scribite nobis.* Illæ autem considerantes, direxerunt ei poleos decem et caballos, et inde profectus est. (Onos. III, 13.) Legitur tamen quod Halestris sive Minothea procaz Amazonum cum 300 feminis ad eum venerit, gratia suscipiendæ ab eo sobolis excitata.

(*Epist. ad Aristot.* Cod. Bamb. f. 229.) Cum autem perveniret Alexander ad portas Caspias, et miraretur terram illam quia erat bona, cognovit ibi aliqua quæ sibi videbantur odiosa. Erant enim in ipsis locis diversi serpentes et bestiæ, de quibus dixerunt homines loci illius ut cavere se. Tulit autem centum quinquaginta peritos locorum qui sibi ducatum preberent, et perrexit cum omni exercitu mense Augusto per ardentissimum solem et per arenosa loca, promittens premia ductoribus, si illum salvum ducerent. Pervenerunt autem in Bactriacem, ubi sunt gentes quæ dicuntur Seres, et sunt ibi arbores habentes folia velut lanam, unde homines

VARIE LLECTIONES,

²¹ venit et a. 5.

illius terræ faciunt sibi vestes. Sed et duces itineris colligerunt ex ea. Quadam vero die dum iter agerent, cœperunt sitim habere majorem. Quam cum Alexander sufferre non posset, quidam miles Zephilus nomine invenit aquam in petra cavata, de qua implevit cassidem suam et attulit regi, plus diligens ejus vitam quam suam. Ille autem convocans exercitum, coram omnibus fudit ipsam aquam in terram, ne, dum videret exercitus quod ille solus biberet, plus sitire inciperet. Laudavit autem bonitatem Zephili quam habuit in eum, et optima dona dedit ei. Confortatus vero de hoc exercitus cœpit ire. Apparuit autem non longe flumen in deserto, in cuius ripa erant cannæ altæ sexaginta pedibus et grossæ sicut pinus, ex quibus fiebant tabulæ ad faciendas casas. Ibi ergo posuerunt castra. Cumque ex eadem aqua bibere vellent, erat amara sicut fel. Angustiabatur itaque rex plus de animalibus quam de hominibus, quia illa sitim temperare minus noverant, (f. 230) milites autem alii lingebant ferrum, alii bibebant oleum, alii vero ad tantam pervenerant necessitatem, ut urinam suam biberent. Pergentes igitur juxta ripam ejusdam amari fluminis, circa octavam diei horam venerunt ad castellum unum, in insula ejusdem fluminis positum, quod ex predictis cannis erat ædificatum. Ibi viderunt paucos homines nudos, qui statim ut exercitum viderunt, absconderunt se. Alexander autem volens loqui cum eis ut aquam sibi ostenderent, cum nullus eorum appareret, jussit paucas jactari sagittas, ut vel propter timorem sagittarum exirent; sed illi plus se absconderunt. Tunc misit in ipsum flumen ducentos ex Macedonibus cum levibus armis. Qui cum jam quartam partem fluminis pernatassent, ecce de profundo emergerunt yppotami ²¹⁴ fortiores quam elephantis, et videntibus ceteris et plangentibus, devoraverunt eos. Yppotami autem medii sunt homines et medii caballi. Iratus autem Alexander in eos qui exercitum per talia loca ²¹⁵ ducebant, jussit centum ex eis mitti in flumen, et cœperunt yppotami ebullire sicut formicæ, et devoraverunt eos. Inde moti, ad undecimam diei horam viderunt in ipso flumine homines in naviculis rotundis de canna factis, et interrogaverunt eos, ubi aquam dulcem invenirent. Qui indicaverunt eis lacum dulcis aquæ in ante rependum. Ibant ergo tota nocte fatigati de siti, et erat eis angustia, quia omnes ibant armati. Occurrebant autem eis leones, ursi, tygrides, et per totam noctem pugnabant cum eis. Alia vero die, cum jam lassus essent, hora quasi octava pervenerunt ad ipsum lacum. Posuerunt itaque ibi castra in longitudine et latitudine ad tria miliaria; lacus vero erat spaciosus ad miliarium unum. Tunc locaverunt elephantos in media parte castrorum, ut continere se posset exercitus, si quid eis nocte superveniret, et incidentes silvam quæ erat circa lacum, faciebant foros mille

A quingentos, horaque undecima cœnaverunt. Cumque luna lucere inciperet, subito venerunt scorpiones et serpentes aliæque feræ bibere de ipso lacu, et tota terra illa resonabat de sibilis serpentium. Ponebant ergo milites scuta in fronte castrorum per ordinem, et tenebant lanceas in manibus, et sic recipiebant serpentes contra se venientes, et aliquantos occiderunt ex eis. Recedentibus autem serpentibus circa terciam noctis horam, cum jam sperarent se requiem habituros, ecce de montibus veniebant alii serpentes columnis grossiores, erectis pectoribus, apertis buccis, de quorum [oculis ²¹⁶] scintillabat venenum, alitusque eorum erat mortifer; cum quibus pugnabant plus quam unam horam noctis, et occisi sunt ab eis triginta servi et viginti milites.

B At postquam recesserunt serpentes, venerunt cancri, habentes dorsa dura sicut cocodrilli, quæ jactis lanceis perforata non sunt; multos tamen ex illis occiderunt in igne, reliqui intraverunt lacum ipsum.

(F. 231.) Jam venerat quinta vigilia noctis, et requiescere volebat exercitus, et ecce venerunt leones albi majores tauris, et concutientes cervices suas, cum murmuratione magna fecerunt impetum in eos; ipsi autem exceperunt eos venabulis suis, et mortui sunt. Post hæc venerunt porci miræ magnitudinis, habentes diversos colores, et cum illis similiter pugnaverunt. Interea apparuit bestia una similis caballo, major elephanto, tria habens cornua armata, vidensque castra, antequam biberet de lacu, dedit impetum in castra, resistentibusque militibus, occidit ex ipsis viginti quatuor, quinquaginta conculcavit; tamen occiderunt eam. Deinde venerunt et vespertilioes, sicut et supra scriptum est, quasi columbæ, habentes dentes sicut homines, et feriebant milites in facies suas, et plagas eis inferebant. Venerunt et surices sicut vulpes, et quæcumque animalia mordebant, statim moriebantur, homines autem ex morsibus eorum non mortui sunt. Appropinquante autem luce venerunt aves similes vulturibus, habentes colorem rubicundum, pedes vero et rostra nigra, et impleverunt totam ripam lacu, et extrahentes pisces de lacu comederunt, homines vero non nocuerunt. Iratus autem Alexander contra duces viæ, fecit eis abscidi manus et pedes, ut vivi a serpentibus comederentur, hortatusque est milites, ut fortes essent nec in adversis sicut D feminæ deficerent.

(F. 232.) Motis inde castris, Alexander tetendit usque ad mare, probare volens, si posset orbem circuire per oceanum, et quoniam homines loci illius dicebant tenebrosa ibi loca, et quod Hercules et Liber non ausi essent ad illas partes accedere, ordinavit sinistram partem Indiæ circuire, ut non esset locus sibi incognitus. Invenerunt autem paludem siccam, quæ habebat cannas multas, per quam cum voluissent transire, exivit inde bestia similis

VARIE LECTIONES.

²¹⁴ yppotami 1. sapius quod an yperpotami legendum sit dubito. ²¹⁵ loco 1. ²¹⁶ ita cod. Bamb Hist. Alex.; deest. 1. rell.

yppotamo, habens pectus sicut cocodrillus, et in dorso gestabat quasi serram, dentes habens fortissimos, subitoque occidit de militibus duos, nec potuit transforari lanceis; cum malleis tamen ferreis occiderunt eam.

Deinde venientes ad ultimas Indiæ silvas, posuerunt castra in longitudine miliariorum sex, in latitudine vero duorum et dimidii, prope fluvium qui dicitur Bucmar. Erat autem hora diei undecima. Et cum jam cœnare vellent, ecce subito veniebant pastores et qui ligna trahebant, nunciantes quod multitudo elephantorum de silva venirent super eos. Alexander vero precepit equitibus de Thessalia, ut tollerent secum porcos et occurrerent eis in equis, sciens quod grunnitum porcorum timerent elephantum, sicque fugati sunt. Milites autem sonantibus buccinis persecuti sunt eos, et subnervantes eos, occiderunt ex eis nongentos octoginta, et tulerunt ex eis dentes et cornua, et redierunt in castra, illamque noctem habentes quietam, alia die cœperunt ire in alias partes Indiæ. Invenientes autem campos patentes, viderunt ibi homines masculos et feminas nudos, quorum longitudo erat novem pedum, et habebant consuetudinem et in terra et in fluminibus morari. Nam dum quidam de exercitu vellent ire ad eos, subito immerserunt se in flumine.

Deinde venerunt in silvam de cinocephalis plenam, hoc est hominibus canina habentibus. Qui cum eos percutere vellent, cum sagittis eos fugaverunt. Post hæc dicentibus illis qui cum eis erant de terra illa, quod nichil jam novi reperturi essent, cœperunt redire in Fasiacen, unde venerunt, precepitque Alexander, ut tenderentur castra per 12 miliaria. Cumque omnia tentoria jam erecta essent et multi foci accensi, subito tanta vis euri flare cœpit, ut omnia tentoria dejiceret, animalia quoque multum vexarentur, quia scintillæ de focis dorsa eorum seriebant eisque valde nocebant. Colligentes ergo tentoria, invenerunt vallem quandam, ibique castra locabant: sed ceciderant nives magnæ sicut lana. Alexander vero timens ne multum crescerent nives in castris, præcepit militibus ut conculcarent eas, et tamen multi ex (f. 233) nivibus extincti sunt, quingenti scilicet milites, qui et ibi sepulti sunt.

Venerunt post hæc ad speluncam ubi Liber pater jacebat, dictumque est, si aliquis in eandem speluncam intraret, quod tertia die febre periret. Tunc quosdam diducatos ibi miserunt, et ut dictum est esse invenerunt.

Cumque jam apprehenderent viam eundi in Fasiacen, occurrerunt eis duo senes, quos interrogavit Alexander, si quid novi scirent sibi demonstrare. Qui dixerunt, mirabilem causam se scire, sed viam longam esse, scilicet decem dierum, iter quoque angustum et aquas multas et loca serpentibus plena. Cumque blando sermone sciscitaretur quid esset illud tam magnum, unus ex eis cum gaudio dixit:

A *Videbis, rex, duas arbores, unam solis, alteram lunæ, et arbor solis loquitur Indica lingua, arbor vero lunæ loquitur Greco sermone, et ab ipsis poteris scire quæ tibi debeant evenire. Cumque rem tam incredibilem audiret, cogitans quod per jocum talia dicerent fecit eos male tractari, dicens: Sic pervenit gloria mea ab occidente in orientem, ut isti senes de me risum faciant? Illi autem affirmabant jurando, quod nullam fallaciam dicerent, sed verum esse quod dicebant ostenderent. Rogabant igitur eum amici ejus et comites, ut nullo modo pretermitteret videre talem causam. Tulit ergo 30000 equitum secum, mitensque ceterum exercitum in Fasiacen cum omnibus divitiis quas collegerat, ipse cum delecta juventute secutus est senes illos per loca dura et districta.*

B *Venientes autem ubi arbores erant, viderunt locum largum et thure et opobalsamo plenum; est enim ibi silva ubi hæc nascuntur, et homines loci illius his nutriuntur. Intrantes itaque locum sacratum, invenerunt sacerdotem loci ipsius, cujus statura erat plus decem pedibus, et habebat corpus nigrum, dentes caninos, et ex auribus ejus perforatis pendeabant gemmæ. Quem cum salutasset Alexander, interrogavit eum, pro qua causa veniret. Ille vero ait: Veni, ut videam sacras arbores solis et lunæ. Barbarus respondit: Si mundus es a fornicatione, licet ut intres divinum locum. Secuti sunt autem regem ex amicis suis trecenti, quibus precepit sacerdos, ut deponerent anulos et calciamenta. Erat autem hora diei undecima, et exspectabat sacerdos donec occideret sol; nam dicebat eum tunc solere loqui et responsum dare. Itemque de arbore lunæ dicebat, quod oriente et irradiante luna ipsa daret responsum. Igitur cœperunt deambulare per ipsam silvam, quæ erat muro inclusa, et viderunt opobalsamum largissime currere de ramusculis arborum. In media vero silva erant arbores similes cypressis, altæ pedibus centum. Cumque miraretur Alexander de illarum altitudine²¹⁷, et diceret quod de nimia pluvia tantum crescerent, (f. 234.) dicebat sacerdos, nunquam in illum locum pluere, neque avem neque feram neque serpentem in ipsos terminos intrare quia antiquitus a majoribus Indorum locus ille consecratus esset soli et lunæ. Voluit autem Alexander immolare victimas; sed prohibuit eum sacerdos, dicens, non licere in ipso loco quodcumque animal occidere aut incensum de thure facere; tantum oscularentur ipsas arbores, et rogarent solem et lunam, ut vera sibi responsa darent. Post hæc viderunt radios solis resplendere sursum in cacuminibus arborum, et sacerdos ait: Sursum respicite, et de qualicumque causa interrogare quis voluerit, cogitet in corde suo, palam non dicat. Tunc cum magna cura cœperunt respicere, ne forte inter ramos arborum pica aut psithacus esset, quia solent humanam exprimere vocem. Cumque nil fraudis viderent, cœpit Alexander cogitare in animo suo, si*

C *et responsum dare. Itemque de arbore lunæ dicebat, quod oriente et irradiante luna ipsa daret responsum. Igitur cœperunt deambulare per ipsam silvam, quæ erat muro inclusa, et viderunt opobalsamum largissime currere de ramusculis arborum. In media vero silva erant arbores similes cypressis, altæ pedibus centum. Cumque miraretur Alexander de illarum altitudine²¹⁷, et diceret quod de nimia pluvia tantum crescerent, (f. 234.) dicebat sacerdos, nunquam in illum locum pluere, neque avem neque feram neque serpentem in ipsos terminos intrare quia antiquitus a majoribus Indorum locus ille consecratus esset soli et lunæ. Voluit autem Alexander immolare victimas; sed prohibuit eum sacerdos, dicens, non licere in ipso loco quodcumque animal occidere aut incensum de thure facere; tantum oscularentur ipsas arbores, et rogarent solem et lunam, ut vera sibi responsa darent. Post hæc viderunt radios solis resplendere sursum in cacuminibus arborum, et sacerdos ait: Sursum respicite, et de qualicumque causa interrogare quis voluerit, cogitet in corde suo, palam non dicat. Tunc cum magna cura cœperunt respicere, ne forte inter ramos arborum pica aut psithacus esset, quia solent humanam exprimere vocem. Cumque nil fraudis viderent, cœpit Alexander cogitare in animo suo, si*

D *et responsum dare. Itemque de arbore lunæ dicebat, quod oriente et irradiante luna ipsa daret responsum. Igitur cœperunt deambulare per ipsam silvam, quæ erat muro inclusa, et viderunt opobalsamum largissime currere de ramusculis arborum. In media vero silva erant arbores similes cypressis, altæ pedibus centum. Cumque miraretur Alexander de illarum altitudine²¹⁷, et diceret quod de nimia pluvia tantum crescerent, (f. 234.) dicebat sacerdos, nunquam in illum locum pluere, neque avem neque feram neque serpentem in ipsos terminos intrare quia antiquitus a majoribus Indorum locus ille consecratus esset soli et lunæ. Voluit autem Alexander immolare victimas; sed prohibuit eum sacerdos, dicens, non licere in ipso loco quodcumque animal occidere aut incensum de thure facere; tantum oscularentur ipsas arbores, et rogarent solem et lunam, ut vera sibi responsa darent. Post hæc viderunt radios solis resplendere sursum in cacuminibus arborum, et sacerdos ait: Sursum respicite, et de qualicumque causa interrogare quis voluerit, cogitet in corde suo, palam non dicat. Tunc cum magna cura cœperunt respicere, ne forte inter ramos arborum pica aut psithacus esset, quia solent humanam exprimere vocem. Cumque nil fraudis viderent, cœpit Alexander cogitare in animo suo, si*

VARIE LECTIONES.

²¹⁷ altitudinem 1.

triumphans reverti posset in patriam suam ad matrem et sonores karissimas. Cum subito arbor Indico sermone respondit : *Sicut interrogasti nomen meum, Alexander, eris dominus orbis terrarum, sed vivus in patriam non reverteris, quoniam fata sic distinxerunt de te.* Cumque ille interrogaret Indos quos secum adduxit, interpretati sunt ei sermonem. Tunc tres fidelissimi ejus amici Perdicca et Clyton et Phylotas ceperunt plangere super hac responsione. Vespere autem veniens rex ad interrogandum arborem lunæ, cum stetisset juxta arborem, interrogavit, ubi mori deberet. Et ubi splendor lunæ tetigit arborem, respondit arbor et dixit Greco sermone : *Plenum jam finem ætatis habes, Alexander, sed isto anno adveniente Maio in Babylone morieris, deceptus a quo minime speras.* Tunc plangere cœpit, similiter et amici ejus, et exiens inde tristi animo comedere noluit. Rogatus autem ab amicis ut non affligeret corpus jejunio, contra voluntatem suam manducavit modicum, et collocavit se in ipso sacro loco, ut paratus esset quando primum sol exiret. Alia die valde diluculo surrexit, et amicos suos excitavit ; sacerdos autem involutus pellibus jacebat, et ante illum posita erat in tabula de ebena magna gleba de libano, quæ illi de cœna remanserat Excitato itaque sacerdote, tertia vice intravit ad interrogandum, et dixit : *Dic michi, sacratissima arbor, cujus manus me occidere debeant, et quali morte mater mea et sorores meæ morituræ sint.* Arbor Grece dixit : *Si dixerero tibi quis te occisurus sit, occides eum, et ita mutabitur quod de te rata ordinaverunt, et irascentur michi tres sorores Cloto, Lachesis, Atropos, eo quod impedimentum ei fecerim* ²¹⁸ *quod illi statuerunt. Igitur post annum unum et octo menses Babylone morieris, non per ferrum sicut putas, sed per venenum; mater tua turpissima morte morietur, et non sepelietur, sed aves et feræ comedent illam, sorores tuæ bene sese habebunt, tu autem in parvo tempore dominus eris terrarum. Nunc vero noli plus interrogare nos, sed exi de loco isto et revertere in Fasiacen.* Sed et sacerdos monuit eum ut abiret, dicens, quod de planctu et ululatu amicorum ejus irascerentur. Alexander itaque rediens dixit militibus suis, ut nulli dicerent quod audierunt, sed in fide sua conservarent illud.

Deinde venerunt ad vallem quandam, in qua erant serpentes habentes in collo lapides qui smaragdi dicuntur, sed non permittunt aliquos transire vallem ipsam. (F. 225.) Vivunt autem ipsi de lasere et pipere albo, et singulis annis pugnant inter se, et multis orientibus solvuntur smaragdi, sicque colliguntur; unde et milites Alexandri aliquos tulerunt, qui magnam formam habuerunt. Inde per magna pericula venerunt in locum, ubi erant bestiæ habentes capita sicut porci, caudas sicut leones, ungulas duas in latitudine sex pedum, cum quibus milites feriebant multum. Mixti eis erant et

A griphes, qui fortiter feriebant rostris suis militum facies; sed cum sagittis et contis defendebant se. Perierunt tamen in eo certamine milites ducenti et octo.

Inde venerunt ad flumen quoddam influens oceanum, latum miliaris duobus et dimidio, in cujus ripa erant cannæ tam altæ et grossæ, ut vix triginta homines possent unam portare, ex quibus facientes naves, transierunt flumen, et invenerunt ibi homines vestitos pellibus ballenarum, qui dederunt eis spongas albas et purpureas et conchas marinas capientes duos aut tres congios, dederunt et tunicas ex vitulis marinis factas, et cocleas quæ capiebant sextarium; posuerunt quoque ante eos vermes, quos traxerunt de ipso flumine grossos sicut coxa hominis, quorum sapor erat melior omni pisce; dederunt et fungos rubicundos et murenas pensantes ducentas quinquaginta libras, dicentes, quod adhuc fortiores essent in oceanum. Erant autem in eodem flumine femine capillatæ, quæ cum viderint extraneos homines in ipso flumine natantes, apprehendunt illos, et aut suffocant illos in eodem flumine, aut trahunt eos inter cannas riparum, et quia ipsæ sunt nimium formosæ, faciunt illos secum tam diu concumbere, quousque sine anima remaneant, aut nolentes pre nimia ira occidunt. Milites vero Alexandri apprehenderunt ex eis duas, quæ erant albæ sicut nix, habentes capillos longos per dorsa sparsos.

Abeuntes inde, venerunt in locum, ubi erant feræ, de quarum capitibus exstabant ossa serrata, sicut gladius acuta, cum quibus feriebant milites fortiter, et multos clypeos perforabant, et occiderunt ex eis usque ad octo milia quadringentos quinquaginta, sicque cum multo labore magnoque periculo pervenerunt in Fasiacen. Ibi precepit Alexander militi suo Alconi, quem preposuerat in Perside, ut in Babylonia et in Perside statueret duas statuas de auro fusiles, altitudine viginti quinque pedum, et in ipsis scriberet omnia facta sua, et in ultima India, ubi erant centum statuæ in honore Liberi et Herculis positæ, erigeret idem Alcon statuas aureas quinque altitudine pedum decem in honore suo. (Oros. III, 19.) Post peragratam itaque Indiam et perdomitam Alexander cum ad saxum miræ asperitatis et altitudinis, in quos multi populi confugerunt, pervenisset, et cognovisset Herculeum ab expugnatione saxi ejusdem terræ motu prohibitum, æmulatione permotus ut Herculis facta superaret, cum summo labore ac periculo politus saxo, omnes illius loci gentes in deditionem accepit, Nisam urbem adiit, Dedalios montes regnumque Cleophilis reginæ expugnavit; quæ cum se dedisset, concubitu regnum redemit.

(Oros. III, c. 20.) Subacto igitur omni oriente, Babyloniam celeriter rediit, ubi eum exterritarum totius orbis provinciarum legati opperiebantur, scilicet Kartaginensium totiusque Africæ civitatum, Hispanorum et Gallorum, Siciliæ Sardiniaque, plu-

VARIE LECTIONES.

rimæ quoque partis Italiæ. Tantus enim timor constituti in summo oriente ducis populos ultimi occidentis invaserat, ut inde peregrinam cerneret toto mundo legationem, quovix crederes pervenisse rumorem *Hist. Alex.*) Erat autem ex principibus ejus quidam Antipater, habens duos filios Cassandrum et Yolom, quorum Yolus pincerna erat regis. Hic ergo Antipater, absente Alexandro multa contra eum clam moliebatur, (fol. 217) de quibus mater ejus Olympias multis vicibus scripserat ei et angustiabatur. Cum autem moraretur Alexander Babyloniam, misit Antipater ad maleficum quendam, egitque cum eo, ut daret sibi venenosam potionem. Qui fecit ei talem potionem, ut non esset vas quod sustineret illam. Fecit ergo cantharellam ferream et misit potionem in eam dansque filio suo Cassandro, direxit eum in servicium Alexandri, precipiens ut loqueretur fratri suo Yolo, quatinus potionem illam daret Alexandro. Accidit autem illo in tempore, ut percuteret Alexander Yolom in caput, non habentem culpam. (F. 218.) Unde juvenis dolore commotus, accepit potionem animo grato. Cum autem sedisset Alexander in convivio cum principibus ac militibus suis, cœpit lætari et jocundus esse ultra modum. In medio autem convivio cum amplius ampliusque lætaretur multaque ad convivas loqueretur, subito petiit sibi dari potum. Yolus infector tanti mali porrexit ei venenum. Quod cum bibisset, subito exclamavit voce magna, quasi aliquis misisset lanceam in jecur ejus. Paululum autem continens se et suffrens dolorem, surrexit a convivio, rogans principes ac milites sedere et comedendo ac bibendo lætari. Illi verboturbati, surrexerunt a mensa, steteruntque forinsecus, ut viderent eventum rei. Alexander autem volens vomere, quesivit pennam, ut mitteret in guttur suum ad provocandum vomitum; Yolus vero inveniens pennam linivit eam veneno, et porrexit illi. Quam cum ille in guttur mitteret magis ac magis urgebat eum venenum, totamque noctem illam duxit insonnem. Altera vero die cum sensisset se positum in malo, convocavit omnes milites suos, et ammonuit eos, ut bene et pacifice inter se viverent. Facta vero nocte, precipit omnes exire de cubiculo, simul et Roxani uxorem suam. Cumque omnes exissent, precepit cuidam familiari suo ut aperiret regiam (211) quæ erat super descensum fluvii Euphratis, et cum nemo ibi esset, erexit se de stratu suo media nocte, et exstinxit lucernam, et quia non valebat erectus ire, manibus pedibusque reptavit per terram ad flumen, ut mergeretur in eo. Roxani autem uxor ejus vigilans, et videns eum tendentem ad flumen, secuta est eum cprsu velocissimo, et cum jam prope flumen se advolveret, amplexata est eum, dicens: *Heu me miseram, ut quid vadis temetipsum occidere?* Cui ille: *Orate, Roxani,*

A nemo sciat finem meum, cum tu non fueris digna gaudere mecum. Quæ quamvis invitum reduxit eum ad lectum suum, dicens: *Si venit finis tuus, ordina primum de nobis.* (F. 117.) Statim fecit venire notarium, et ordinavit testamentum: *Si Roxani uxor mea genuerit ex me filium, ipse teneat regnum, et imponatur ei nomen quod principibus placuerit. Si autem filiam genuerit, eligant sibi Macedones regem quem voluerint. Custos corporis mei et gubernator Egypti Ptholomeus erit.* Aliarum quoque provinciarum dispositionem fecit, casque pueris suis, prout voluerit dum adhuc viveret, divisit, quas divisiones quia diverse scriptas reperi, velut incertas pretermisi. (F. 218.) Diffamatum est autem per cunctum populum mortuum esse Alexandrum. Mox cuncti Macedones vociferati sunt, dicentes, cubicularis: *Scitote, quia omnes vos occidemus, nisi demonstraveritis nobis dominum nostrum.* (F. 219.) Ille autem audiens et cognoscens eorum perturbationem, precepit, ut tollerent eum cum ipso lecto in quo jacebat, et ponerent eum in eminentiori et spacioso loco, ut posset videri ab omnibus; et sedens in lecto, percussit pectus suum, flens amariter, et voce magna clamavit: *Heu me, Alexander moritur, et Macedonia minuetur! O Macedones nomen vestrum amodo super barbaros non dominabitur.* Tunc dixerunt Macedones omnes qui assistabant: *Melius fuerit nobis omnibus mori tecum, quia post mortem tuam non stabit Macedonia regnum.* Post hæc mortuus est Alexander, et posuerunt eum in currum suum, duxeruntque a Babylonia in Alexandriam. Ptholomeus autem filius Lagi, pergebat ante currum ejus, plorans et dicens: *O fortissime Alexander, non occidisti tantos in vita tua, quantos in morte tua.* Fuerunt autem dies vitæ ejus 33, regni vero 12, sex ante destructionem regni Persarum, in septimo interfecto Dario illud destruxit, quinque postea regnavit*.

* *Add. 3.* Condidit autem urbes 12. quas omnes suo de nomine Alexandrias nuncupavit, Alexandria quæ condita est sub nomine Bucefali equi, Alexandria montuosa, Alexandria apud Porum, Alexandria in Scytia, Alexandria Babylonis, Alexandria apud Massagetas, Alexandria apud Egyptum, Alexandria apud Origala, Alexandria apud Granicum, Alexandria apud Troadem, Alexandria apud Tigridem fluvium, Alexandria apud Xantum. Insignivit ergo earum muros primorum quinque elementorum uti legeretur in eis: *Alexander rex, genus Jobis, fecit, A. B. Γ. Δ. H.,* vel aliis litteris α. P. C. H. Θ. Et quem orbis universus ferro superare non potuit, vino et veneno superatus atque extinctus occubuit.

(BEDA.) Igitur ²¹⁹ post mortem Alexandri cum multi sibi succederent, obtinuit Ptholomeus Egyptum, Philippus, qui et Arideus, frater Alexandri, Macedoniam ²²⁰, Seleucus, qui et Nicanor, Syriam et Babyloniæ et regna orientis, Antigonus Asiam

VARIE LECTIONES.

²¹⁹ *Hic pergit* 10. ²²⁰ macedoniam—orientis *c corr.* 1.

NOTÆ.

(211) I. e. januam.

ceteri quique loca sibi distributa. (Oros. III. 23.) Sed diversas sortiti provincias, mutuis se bellis consumpserunt, et per totum Macedoniae regnum, hoc est per universam Asiam et plurimam Europae partem vel maximam Lybiae, horrendi subito bellorum globi confluerunt. Causa vero et origo bellorum epistola fuit Alexandri regis, qua precepit omnes exules patriae libertatique restitui. Potentes autem civitatum Graeciae timentes ne exules, recepta libertate, ultionem meditarentur, a regno Macedonum defecerunt, primumque Athenienses, contracto triginta milium exercitu et ducentis navibus, bellum cum Antipatro, cui Graecia obvenerat sorte gesserunt. Post haec bellum inter Antigonum et Perdicam oritur gravissimum, multisque provinciis et insulis ob auxilia vel negata vel prestita dilaceratis, diu deliberatum est, utrum in Macedonia bellum transferretur an in Asia gereretur, novissime Perdicca Aegyptum cum exercitu ingenti petiit. Sic Macedonia, in duas partes discurrentibus ducibus, in sua viscera armatur. Ptholomeus Aegypti viribus et Cyrenensibus copiis instructus, occurrere Perdiccae bello parat, Perdicca vero, cum Ptholomeo acerbissime congressus, amissis copiis, ipse quoque interfectus est. Olimpias vero, Alexandri mater, post plurimas principum caedes per Cassandrum interfecta est, Hercules, Alexandri filius, cum matre, Roxani in custodia positus cum jam quatuordecim esset annorum, ab eodem Cassandro interfectus est. Antigonus autem cum filio Demetrio congressus contra Ptholomeum et Cassandrum atque Lysimachum, qui Seleuci societate fulti erant, praelio victus est. Ptholomeus iterum cum Demetrio navali praelio confligit, et cum omnem pene classem atque exercitum perdidisset, victus in Aegyptum refugit. Hac victoria elatus Antigonus, regem se una cum Demetrio filio suo appellari iussit. Quod exemplum omnes secuti, regium sibi nomen dignitatemque sumpserunt. Igitur Ptholomeus et Cassander ceterique alterius factionis duces, cum decipi se ab Antigono singillatim viderent, per epistolas se invicem confirmantes, cocundi in unum tempus locumque condicunt, et bellum adversus Antigonum communibus viribus instruunt. Cassander finitimorum bellis implicitus, Lysimachum clarissimum inter omnes ducem cum ingenti manu pro se sociis in auxilium misit. Seleucus quoque ex Asia maiore discedens, novus Antigono hostis²²¹ accessit. Hic itaque Seleucus plurima per orientem inter socios regni Macedonici²²² bella gessit, principio Babyloniam expugnavit, Bactrianos novis motibus assurgentes perdomuit, transitum deinde in Indiam fecit, quae post mortem Alexandri, valde detracto excussoque cervicibus iugo, prefectos ejus occiderat. Adunatis itaque Ptholomei sociorumque illius copiis, pugna committitur, cujus quanto potentior apparatus, tanto ruina gravior fuit. Nam in ea tunc totius pene Macedoniae

regni vires conciderunt. In ipso bello Antigonus occisus est. Sed finis belli hujus initium fuit alterius. Nam cum victoribus de preda non conveniret iterum in duas factiones deducuntur, Seleucus Demetrio, Ptholomeus Lysimacho jungitur. Cassandro defuncto, filius ejus Philippus succedit, sicque quasi ex integro nova Macedoniae bella nascuntur. Antigoni filius Demetrius, augmento Graeciae et totius Macedoniae elatus, in Asiam transire disponit. Ptholomeus autem et Seleucus et Lysimachus experti priori certamine, quantae vires essent concordiae, iterum societate pacta adunatisque exercitibus, bellum in Europam transferunt adversus Demetrium. His se comitem et belli socium Pyrrus rex Epyri jungit, sperans Demetrium Macedonia posse depelli, Nec spes frustra fuit; quippe corrupto ejus exercitu ipsoque in fugam acto, regnum Macedoniae Pyrrhus invasit. Lysimachus autem, qui Ellespontum regerat, post interfectionem generi sui et necem filii asiduis paricidiis cruentatus, a militibus propriis describitur, qui ad Seleuchum transeuntes hortati sunt eum, ut Lysimacho bellum inferret. Res namque fedissimi spectacula erat. Duos quippe reges, quorum Lysimachus annorum erat 74, Seleucus autem 77 de eripiendis alterutrum regnis concurrere, in acie stare, arma gerere. Ultimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuit, quod ad exemplum humanae miseriae fuerat reservatum, quippe cum orbem terrarum, extinctis, jam 34 Alexandri ducibus, soli possiderunt, et angustissimos senectutis ac vitae suae terminos non aspicientes, angustos esse imperio suo totius mundi terminos arbitrarentur. (Hier.) Seleucus quippe, capto jam antea Demetrio in Sicilia, regnum Asiae destruxit, et ex duobus unum fecit. (Oros. 7. 2.) In hoc autem bello Lysimachus, amissis vel interfectis prius quindecim liberis ante hanc pugnam, postremus occisus est, sicque Lysimachus solutio pugnae Macedoniae fuit. Sed nec Seleucus quidem de tanta victoria impune laetatus est; nam neque ipse post septuaginta septem annos quietem naturalis mortis invenit, sed extortam sibi infeliciter vitam velut immatura morte finivit. Insistente quippe Ptholomeo, cujus sororem Lysimachus in matrimonio habuerat, insidiis circumventus occisus est. Haec sunt inter parentes, filios, fratres ac socios consanguinitatis societatisque commercia, quibus orbem Alexandro celeriter ac fortiter acquisitum annis quatuordecim dilaniaverunt, et veluti opimam predam a magno leone prostratam avidi catuli discerpserunt, seque ipsos invicem irrilantes, in rixam praedae emulatione consumpserunt.

(H. m.) Anno ab urbe Roma condita 422°, qui est Alexandri Magni quintus²²³, Alexander rex Epyrotarum, hujus Magni Alexandri avunculus, trajectis in Italiam copiis, cum bellum Romanis inferre pararet, a Samnitibus, qui Lucanis suffragabantur, ma-

VARIAE LECTIONES.

²²¹ hosti. ²²² r. m. e corr. 1. ²²³ e corr. 1.

ximo bello in Lucania victus et occisus est. Post hæc Romanijam potentes esse cœperunt, bellumque in centesimo et octogesimo fere miliario ab urbe cum Samnitibus Papirio dictatore gesserunt, ubi Fabius Maximus magister equitum absente Papirio felicissime dimicavit et 20000 Samnitum delevit. Postea Samnites circumspectiori cura instructo exercitu, apud Caudinas Furculas angustiis locorum armisque conclusos Romanos, Tito Biturio et Spurio Postumio consulibus, ingenti dedecore vicerunt, quorum dux Pontius pro magna securitate victoriæ Herennium patrem suum consuluit, utrum clausos occideret an parceret victis. Ut vivos tamen dedecori, servaret, elegit. Universum quippe Romanum exercitum turpiter captum, armis vestimentisque nudatum, vilioribus vestimentis tantum ob verecundiam corporum tegendam concessis, longum ordinem victoriæ agere precepit, sexcentisque Romanis equitibus in obsidatum acceptis, consules ignominia oneratis remisit, sub tali conditione pacis, qualis Samnitibus placuit. Sed si fidem fœderis Romani servassent, aut hodie non essent, aut Samniti- bus subjacuis- sent. Posteriori siquidem anno jubente senatu fidem solvunt, eosque Papirio consule in bellum cogunt, nec ante cedi vel cedere desierunt, quam victis Samnitibus captoque duce eorum cum septem milibus, jugum eis reposuerunt. Eo tempore Appius Claudius censor aquam Claudiam urbi induxit et viam Appiam stravit. Post hæc Samnites reparato bello Quintum Fabium Maximum vicerunt, tribus milibus hominum occisis. Postea cum pater ejus Fabius Maximus legatus datus fuisset, et Samnites vicit, et plurima ipsorum oppida cepit. Deinde Publius Cornelius Rufinus et Marcus Curius Dentatus ambo, consules, contra Ramentas²²⁴ missi, n- gentibus præliis eos confecere, ita ruinas ipsas ur- bium diruentes, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur nec facile inveniatur. Tunc bellum cum Samnitibus per 49 annos actum subiatum est, ne- que ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigaverit.

(*HIER. in Dan. c. x.*) Post Alexandrum Ptholomeus, Lagi filius, regnavit Alexandriæ primus annis 40, a restauratione templi anno 198. Iste fuit vir prudentissimus, ditissimus quoque ac fortissimus, tantæque potentiæ, ut Pyrrhum regem Epyrotarum regno depulsum restitueret, Cyprumque ac Phenicem multasque urbes et insulas ac regiones obtine- ret, et victo Demetrio, filio Antigoni, Seleuco par- tem regni sui, quæ ab Antigono fuerat ablata, re- stitueret. (*HIER.*) Hic, Hierosolima et Judæis dolo subactis, multos ex eis iterum in Ægyptum tra- ns- lit, quos tamen postea benigne tractavit. Hujus tem- pore princeps sacerdotum Hierosolimis Onias, Jaddi¹ filius fuit; quo mortuo, filius ejus Symeon cogno-

mento Justus principatum obtinuit²²⁵.

Alex. Maced. Asiæ.

1. 1. Philippus, qui et Arideus, frater Alexandri, regnavit Mæcedoniæ annis 7, a restauratione templi anno centesimo nonagesimo octavo.

7 7 1 Hinc Asiæ regnum incipit, in quo primus post Alexandrum regnavit Antigonus annis 18.

8 1 2 Cassander regnavit Mæcedoniæ annis 19.

Syriæ
regnum
incipit.

13 6 7 1 Regnum Syriæ et Babylonis²²⁶ et superiorum locorum nascitur, ubi primus post Alexandrum regnavit Seleucus Nicanor annis triginta duobus. Hic, capto Demetrio Antigoni filio, regnum Asiæ destruxit, et ex duobus, id est Asiæ et Syriæ, unum fecit imperium. Unde et filius ejus Antiochus, qui et Sother, post eum regnavit in Syria et Asia, post quem regnavit item Antiochus, qui dicebatur Theos. Has autem urbes condidit Seleucus: Antiochiam, Laodiciam, Seleuciam, Apamiam, Edissam, Beroeam, Pellam. Quarum Antiochiam 12° anno regni sui condidit et metropolim publicæ rei suæ constituit. — Ex hoc tempore, id est ab initio regni Seleuci, subputatur²²⁷ Grecorum regnum, juxta Hebream²²⁸ historiam Machabeorum.

25 18 1 13 Demetrius, filius Antigoni, regnavit in Asia 17 annis.

27 1 3 15 Antigonus et Alexander filii Cassandri²²⁹, regnaverunt in Mæcedonia annis 4.

31 1 7 19 Demetrius regnavit in Mæcedonia annis sex²³⁰.

37 1 13 25 Pyrrus rex Epyri corrupto exercitu Demetrii ipsoque fugato, regnavit Mæcedonibus menses 7, post quem Lysimachus annis²³¹ sex.

40 4 16 28

(*H. m.*) Anno ab Urbe condita 464°, qui est Ptholomei 33°, Tarentini, qui in ultima Italia sunt, Romanam classem forte pretereuntem hostiliter invaserunt, prefectos navium occiderunt omnesque utiles bello reliquos vendiderunt precio; unde grande bellum inter eos ortum est. (*JORD.*) Tarentum vero a Lacedæmoniis conditum, Calabriæ quondam et Apaliæ totiusque Lucaniæ caput erat, divitiis, magnitudine, muris, portu ipsoque situ mirabile. (*H. m.*) Romanus itaque exercitus cum Æmilio consule irruens in universos Tarentinorum fines, igne ferroque vastat²³² omnia, plurima expugnat²³³ opida, injuriam insolenter acceptam crudeliter vindicat²³⁴. Tarentini vero cum plurimis finitimorum presidiis

VARIÆ LECTIONES.

²²⁴ lege Samnitas ex *H. m.* ²²⁵ Hic jam 12 (vel 13 ?) quaterniones in 1. sunt²²⁶ babylon 8. ²²⁷ supputabatur 4. ²²⁸ hebreorum 9°. ²²⁹ f. c. desunt 9° ²³⁰ Hæc desunt 9°. ²³¹ deest 9°. ²³² vastant corr. vastat 8 ²³³ expugnant — vindicant 8.

fulcirentur, etiam Pyrrus rex Epyrotarum, qui ex genere Achillis originem duxit, quasi cognatam Græciæ civitatem vindicaretur, totas vires Epyri, Thessaliæ ac Macedoniæ, elephantos etiam, usque ad id tempus Romanis invisos, numero 20 in Italiam advexit. Qui dum Delphici Apollinis consulisset oraculum, ambiguum dedit responsum (Cf. Cic. *De divin.*, II, 36)

Aio te Hæcida Romanos vincere posse.

(H. m.) Tunc primum Romani cum transmarino hoste dimicaverunt. Missus est contra eum consul Publius Valerius Levinus. Qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, eos jussit per castra duci omnemque exercitum ostendi sicque dimitti, ut renunciarent Pyrrho quæ viderint. Commissa itaque pugna, consumpta est dies gravissimo certamine, omnibus utrimque mori paratis, fugere nesciis. Introductos autem inter currentia agmina elephantos forma truces, odore graves, mole terribiles, ut viderunt Romani, novo pugnandi genere circumventi et terri, maximeque pavitantibus equis, diffugerunt. Minutius vero, centurio quartæ legionis, protentam in se beluæ unius promoscidam gladio desecuit. Qua vulneris dolore turbata et averti compulsæ, ejus immoderato discursu per smicri cœperunt. Finis pugnæ etiam de noctis beneficio impositus est; Levinus tamen per noctem fugit; Romanos victos fuisse turpis fuga prodidit, ex quibus tunc cecidisse referuntur 14 milia peditum et octingenti octoginta, capti octingenti 20, equites autem cæsi ducenti 46, capti septingenti 12, signa 22 amissa. Pyrrus autem Romanos quos cepit summo honore tractavit occisos sepelivit. Quos cum adverso vulnere et truci vultu etiam mortuos jacere vidisset, tulit manus ad cælum, dicens, se totius orbis dominum esse potuisse, si tales milites sibi contigisset habere. Cujus victoriæ titulum Pyrrus affligens templo Tarentini Jovis, ita scripsit in eo:

Qui invicti ante fuere viri 236, pater optime Olympi,

Hos egomet pugna vici, sum victus ab hisdem

Quem cum sui increparent, cur se victum diceret qui vinceret, respondisse fertur: *Si iterum eodem modo vicero, sine ulla milite revertar Epyrum.* Cumque legati mitterentur ad eum pro redimendis captivis, jussit Lyconum et Molossum eis obviam ire, ipse vero cum equitibus procedens ad portam civitatis honorifice suscepit eos, captivos sine precio remisit. Unum autem ex legatis Fabricium cum pauperem vidisset, promisit ei quartam partem regni sui, ut se transferret ad eum; sed contemptus ab eo, ammiratus est illum. Pro hac admiratione misit ad Romanos legatum, precipuum virum Cineam nomine, qui pacem æquis conditionibus peteret, scilicet ut Pyrrus partem Italiæ quam armis

occupavit teneret. Sed pax quam offerebat eis displicuit; remandatamque est ei a senatu, illum cum Romanis pacem habere non posse, nisi ab Italia recessisset. Jusserant autem omnes captivos quos Pyrrus reddiderat infames haberi, eo quod capi potuissent armati, nec ante eos ad pristinum statum reverti, quam sibi notorum hostium occisorum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrhi reversus est. A quo cum quereretur Pyrrus, qualem Romam comperisset, Cineas dixit, regem se patriam vidisse, scilicet tales illic fere omnes esse, qualis unus Pyrrus apud Epyrum et reliquam Græciam putaretur. Secunda pugna inter Romanum et Pyrrum facta est in Apuliæ finibus, Publio Sulpicio et Decio consulibus, in qua pugna Pyrrus brachio transfixo saucius, prior et bello secessit; elephantum capti, 20 milia hostium cæsa sunt, et ex Romanis quinque milia. Fabricius quoque legatus vulneratus est. Anno interjecto idem Fabricius contra eum missus est. Cumque vicina haberent castra, medicus Pyrrhi nocte venit ad Fabricium, promittens se veneno Pyrrum occisurum, si sibi aliquid polliceretur. Quem ille victum remittens ad Pyrrum, jussit ei dici quæ ille spondit. Tunc rex ammiratus eum, dixisse fertur: *Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a cursu suo averti potest.* Tunc rex ad Siciliam profectus est, Fabricius victis Lucanis et Samnitibus triumphavit. Deinde Curius Dentatus et Cornelius Lentulus contra eum missi consules, de exercitu ejus viginti tria milia cædebant, 300 capiebant; ipse Tarentum fugatus est, castra ejus capta sunt, Curius in consulatu triumphavit, primusque Romam quatuor elephantos duxit. Quinto demum anno postquam in Italiam venit, Pyrrus victus aufugit et post multa bella, quæ fecit in Grecia, apud Argos Achaicæ urbem, Spartani regni aviditate seductus, ictu saxi occubuit Cujus pollex e dextro pede, si credendum est, remedio fuisse dicitur, si cujus renes tumentes eo tangerentur. Cumque ab Antigono victore idem Pyrrus jussus esset, exuri, sic arsit, ut idem pollex inveniretur intactus. Qui aureo loculo inclusus, in templo Jovis est conditus.

Ptholemeus Phyladelphus, filius Ptolomei superioris, regnavit Alexandriæ annis 38, a restauratione templi anno ducesimo 38°. (Cf. Hier.) Hujus tempore pontifex Judæorum Eleazarus fuit, frater Symonis cognomento Justi, filius Oniæ filii Jaddi, qui sacerdotium pro tali suscepit causa. (Jos. XI 2.) Defuncto principe sacerdotum Onia, filius ejus Symon Justus successor exstitit. Quo moriente filiumque infantulum nomine Oniam relinquente, frater ejus Eleazarus principatum sacerdotii accepit quem Ptholemeus liberaliter muneribus tali occasione honoravit. (Jb., XII, 2. Demetrius Phalareus,

VARIE LECTIONES.

²³⁶ octingenti 4. 10. 11. ²³⁷ deest 9°. Quos adverso v. e. t. v. e. m. cum jacere 5. ²³⁸ viros 5. 9°. 10. 11. ²³⁷ deest 9°. ²³⁸ premio 9°. ²³⁹ se transiret 5. ²⁴⁰ principium 9°. ²⁴¹ quam — retulissent des 9°. ²⁴² affugit 9°. ²⁴³ sapius ²⁴³ deest 9°. ²⁴⁴ est 9°. ²⁴⁵ Qui digitus a. l. est inclusus ei in antiquissimo templo Dodonei Jovis conditus 11.

apud Grecos orator et phylosophus, super bibliothecam regis, cujus magnum habuit studium, constitutus erat. Qui dum studeret omnia per universam terram inventa congregare volumina et acquirere si quid dignum audiret industria vel voluntate regis, interrogatus ab eo quot milia librorum haberet, respondit, 20 milia, sed cito ad quinquaginta milia posse venire, dicensque, nuntiatum sibi esse, apud Judæos multa haberi bybliothea regali digna, persuasit regi, annitente Aristeo, quodam regis amico necessario, ut ad Eleazarum pontificem Hierosolimam²⁴⁶ mitteret, rogans ut sibi viros legem scientes destinaret, qui eam in Grecam linguam transferrent. Qui ex omnibus septuaginta viros in lege doctissimos elegit, eosque regi transmisit. Illi vero Alexandriam ducti et a rege benigne suscepti, Demetrio sunt commendati. Qui duxit eos in domum secretam et huic negotio aptam, secus litus maris positam, ubi per septuaginta duos dies omnem legem disertissime transtulerunt, cottidie huic negotio curam usque ad horam nonam impendentes. Quibus diebus transactis, congregavit omnes Judæos Demetrius ad locum in quo translatae fuerant leges, et presentibus interpretibus legit eas. Cumque multitudo complexa legem vel seniores ejus interpretes Demetrium, eo quod magnarum rerum esset inventor, laudasset, rogavit ut etiam presidibus suis daretur legenda. Gavisus ergo rex, voluntatem suam esse perfectam, et relectis legibus, sensum et sapientiam earum obstupescens, dixit ad Demetrium, ammirari se, quod nemo hystoriographus nec poeta Grecus ejusdem legis meminisset, cum tam mira existeret. Cui Demetrius respondit, neminem ausum fuisse conscriptionem ejus tangere, eo quod divina esset, addens quod Theopompus volens in hystoria aliquid de his conscribere, mente sit turbatus plus quam 30 diebus, donec inde sibi dementia factam esse suspicatus, et in somnis quoque ammonitus, quod²⁴⁷ hoc ei ideo accidisset, quia divinas leges scrutatus esset et ad impuros homines eas ferre voluisset, cum humilitate a Deo veniam supplicaret. Cumque scribere quievisset, recepit sensum. Referbat etiam de Theocteo²⁴⁸ tragediarum poeta, quia cum nisus²⁴⁹ fuisset in aliquo dramate eorum meminisse quæ divino continentur volumine, obscuris oculis, recognovit causam suæ cæcitatatis, et ita liberatus est a passione, Deo²⁵⁰ veniam largiente. Ptholomeus autem remisit eosdem seniores cum honore, donans unicuique stolas optimas et auri talenta duo et calicem unius talenti totumque convivii thorum. Principi autem sacerdotum Eleazaro destinavit per eos lectos decem cum argenteis pedibus et

A convenientem eis suppellectilem et calicem talentorum triginta et stolas decem et purpuram et coronam decoram et lineas de bisso centum, preterea et pateras et trullam²⁵¹ et libatoria et crateras aureas duas Deo vovendas, omnesque Judæos, quos in Ægypto captivos invenit, liberos esse permisit. (Hier.) Abeuntes autem interpretes, et a regibus Asiæ honorati sunt. (Jos. XII, 3.) Nam Seleucus Nicanor in civitatibus, quas per Asiam ædificaverat, et in inferiore Syria et in ipsa metropoli Antiochia republica sua dignose eos fecit, et æquum eis honorem cum habitatoribus Macedonibus et Grecis deputavit.

(H. m.) Anno ab Urbe condita quadringentesimo 70°, qui est Phyladelphi primus²⁵², Tarentini, morte Pyrri cognita, iterum nova adversus Romanes sollicitant arma, Kartaginensium auxilia per legatos poscunt et accipiunt; consertoque prælio, Romani vincunt²⁵³. Ibi jam tunc Kartaginenses, quamvis nondum hostes judicati, vinci tamen a Romanis posse senserunt. Quæ (212) res occasionem bellorum tribuit inter Romanos et Africanos. Quæ bella diu protracta ac nimium seivissima utrique experti sunt populi, quamvis demum Romani cum nimio sudore victores existerent. Ariminus in Galtia et Beneventus in Samnio hoc tempore a Romanis conditæ sunt. Anno prescripto prodigia visa sunt, sanguis de terra in multis locis effossa profluxit, lac de cælo in modum pluviam descendit.

Anno autem quadringentesimo octogesimo sexto, qui est Phyladelphi 17us, Romani Appium Claudium consulem Mamertinis auxilia deposcentibus contra Hieronem Syracusanorum regem et Pœnorum copias, quas rex ipse conduxerat, in Siciliam miserunt. Qui tam celeriter eos vicit, ut ipse rex regum magnitudine perterritus ante se victum quam congressum fuisse prodiderit. Hannibal vero senior dux Pœnorum in Agriginto civitate Siciliæ obsidione cinctus a Romanis, ad summam egestatem perductus esset, nisi Hanno novus imperator Kartaginensium cum equitibus mille quingentis et triginta milibus peditum et triginta elephantis superveniens, expugnationem civitatis paulisper distulisset; sed continuo capta est, Pœnique victi et fugati sunt, Hannibal cum paucis evasit, undecim elephantum capti, Agrigentini sub corona omnes sunt venditi. Post hæc, Gaio Aquilio Floro et Lucio Cornelio Scipione consulibus, Kartaginenses Hannonem in locum Hannibalis subrogaverunt, qui a Scipione consule victus, confertissimis hostibus se immiscuit, ibique interfectus est. Hannibal iterum classi prepositus, infeliciter cum Romanis navali prælio congressus et victus, ab exercitu suo seditione orta lapidibus coopertus interiit. Lucio Manlio Vulsoni et

VARIE LECTIONES.

²⁴⁶ iherosolimam 3 9°. *semper, quod in A. via semel aut bis legitur.* ²⁴⁷ eo quod 9°. ²⁴⁸ theocteo 5. ²⁴⁹ visus 9°. 11. ²⁵⁰ deo a p. 5. ²⁵¹ trullas 9°. ²⁵² primus, ortum est punicum bellum primum. Nam T. 11. ²⁵³ Carthaginenses victi sunt 11. *ubi quæ sequuntur ex ipsa Histovia miscella sumpta sunt.*

NOTÆ.

(212) Quæ — existerent Ekkehardi verba sunt.

Marco Atilio Regulo consulibus, bellum in Africam translatum est, quibus Hamilcar dux Pœnorum et Hanno alter classi prefectus occurrerunt, consertoque navali prælio, Pœni in fugam versi sunt, 64 naves perdidit, consules victores in Africam transvecti sunt, Kartaginemque petentes, 300 aut eo amplius castella populati sunt. Manlius cum victrici classe Africa decedens, 27000 captivorum Romam evexit; Regulus in Africa remansit, contra tres duces dimicavit, Hastrubales et Halmicarem ex Sicilia accitum. Cumque haut procul a flumine Bagra da castra posuisset, multos militum ad flumen descendentes serpens miræ magnitudinis devoravit. Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu descendens, squamis ejus tela non recipientibus, jussit balistas, quibus muri confringuntur, afferri, hisque ossibus ejus contractis, occisa est. Cujus corium Romam devectum 120 pedum spacio dicitur distentum. Kartaginenses itaque fracti bellis, inter multos quos precio conduxerunt in auxilium Xantippum regem Lacedemoniorum accitum bello prefecerunt. Qui cum Pœnorum copiis instructis ad pugnam procederet, 30 milia Romanorum militum prostrata sunt, Regulus dux ille nobilis cum quingentis viris captus est, et in catenas conjectus, decimo tandem belli Punici anno nobilem triumphum Kartaginensibus dedit. Xantippus tam audacis facti conscius, rerum instabilium mutationem timens, ilico ex Africa migravit in Greciam. Post hæc fessi tot malis Kartaginenses, petendam esse pacem a Romanis decreverunt, ad quam rem Atilium Regulum antea ducem Romanorum, quem jam per quinquennium tenebant captivum, inter ceteros legatos precipue putaverunt mittendum. Qui cum Romam veniret, ductus in senatum, nichil quasi Romanus egit, dixitque se ex illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse ²⁵⁵ desisse. Itaque et uxorem a complexu removit, et senatui suasit, ne pax cum Afris fieret. Quod et obtinuit. Cumque vellent eum Romæ tenere, negavit se in ea urbe mansurum, in qua, postquam Afris servierit, dignitatem civis honesti habere non posset. Rediit ergo Kartaginem. Quem regressum machinæ illigaverunt et ad radium solis semper stare fecerunt, resectisque palpebris, in somno ²⁵⁶ necaverunt. Alter deinde Atilius Regulus et Manlius Vulscus, ambo bis consules, cum classe ducentarum navium et quatuor legionibus Lylibeum profecti, superveniente Hannibale, Hamilcaris filio, victi sunt, majoreque exercitus parte perdita, ipsi vix evaserunt. Post hos Claudius consul cum classe ducentarum viginti navium ad Drepani portum contra hostem profectus est, ubi mox exceptus classe Pœnorum, dum contra auspicia dimicasset superatus est, et ipse quidem cum navibus 30 Lylibeum confugit, reliquæ omnes aut captæ aut submersæ

A sunt, novem milia militum cæsa sunt, 20 milia capta referuntur. Inter hæc Lutacius consul cum classe trecentarum navium in Siciliam transvectus est, cui Pœni cum quadragenis navibus magnisque copiis Hannone duce occurrunt, factaque pugna, victus Hanno dux fugæ primus fuit; 75 Punicæ naves captæ sunt, 120 submersæ, 32 milia capta, 14 milia cæsa sunt. Post hæc ad Lutacium, deinde Romam mittentes, pacem sub hac conditione fecerunt, ut Sicilia Sardiniaque decederent et per 20 continuos annos tria milia talentorum puri auri Romanis persolverent; sicque finitum est hoc Punicum bellum per 23 annos protractum.

Historicis argenteus nummus primus Romæ figuratus est. (Hier.) Aratus astrologus claruit, et B Quintus Ennius poeta Tarenti nascitur, qui post Romæ degit, contentus unius ancillæ ministerio.

(Jos. XII, 8.) Quo etiam tempore defuncto Eleazaro, principatum sacerdotii suscepit patruus ejus Manases, frater Jaddi. Quo mortuo, successit ei Onias, filius Symeonis Justi, quem, ut supra diximus, parvulum reliquit.

Alex. Maced. Asiæ. Syriæ.

1	5	17	29	(Hier.) Ptholomeus Phyladelphus regnavit Alexandriæ annis triginta octo.
2	6		30	Demetrius semet ipsum Seleuco tradidit, qui destructo ²⁵⁶ regno Asiæ ex utroque unum fecit imperium.

3	1		31	Ceraunus, qui et Ptholomeus, regnavit Macedoniæ menses novem, Meleagrus menses duos, Antipater diebus 45.
---	---	--	----	---

4	1		32	Sostenes regnavit Macedoniæ annis duobus.
---	---	--	----	---

5	2		1	Antiochus, qui et Sother filius Seleuci, regnavit in Syria et Asia annis 19.
---	---	--	---	--

6	1		2	Antigonus regnavit Macedoniæ annis triginta sex. Hic Lacedemoniam obtinuit Pyrrumque superavit.
---	---	--	---	---

11	6		7	Aratus agnoscitur.
12	7		8	Argenteus nummus Romæ primum figuratur.

20	15		16	Judeorum pontificatum post Eleazarum Manases, patruus ejus, accepit.
----	----	--	----	--

21	16		17	Anni ab inicio 3700.
----	----	--	----	----------------------

24	17		1	(Hier. in Dan. c. XI.)
----	----	--	---	------------------------

D Antiochus, qui vocabatur Theos, id est Deus, filius Antiochi Sotheris, regnavit in Syria et Asia annis 15. Istæ adversus Ptholomeum Phyladelphum gessit bella quam plurima et totis Babylonis atque orientis viribus dimicavit. Volens autem Ptholomeus molestum finire certamen, cum ipse tamen magnas haberet copias, filiam suam Beronicen Antiocho dedit uxorem, qui de priore uxore Laodice duos habebat filios, Seleucum, qui cognominabatur Galinicus, et alterum Antiochum. Antiochus autem dicens, Bero-

VARIE LECTIONES.

²⁵⁵ se esse 5. ²⁵⁶ somnio 4. 5. ²⁵⁶ destruxit asiæ regnum fecitque ex utroque unum imp. 5.

nicens se velle habere regni consortem et Laodicen in loco concubinæ, post multum temporis superatus amore Laodicen cum liberis suis reduxit in regnum. Quæ metuens ambiguum viri animum, ne Beronice reduceret, virum per ministros veneno interfecit, Beronice vero cum filio quem ex Antiocho genuit Icadioni et Genneo principibus regis occidendam tradidit, ipsaque cum majore filio Seleuco Calinico regnavit.

(*HIER.*) Parthis a Macedonum imperio recedentibus, primus regnavit Arsaces, unde et Arsacidæ dicti sunt.

Alex. Maced. Asiæ. Syriæ.

32 27 9 Annus quingentesimus ab Urbe condita.

38 33 15

Ptholomeus Evergetes, filius Ptholomei Phyladelphii, regnavit Alexandriæ annis 26, a restauratione templi anno 276. Sub hoc Jhesus, filius Sirach, librum suum conscripsit. (*HIER. in Dan. c. xi.*) Hic ergo Ptholomeus²⁵⁷ post mortem patris sui Phyladelphii, pro ultione patris et occisæ sororis, cum magno exercitu intravit provinciam regis aquilonis, id est Seleuci Calinici, qui cum matre Laodice regnavit in Syria, et cepit Syriam et Ciliciam et superiores partes trans Eufraten et omnem pene Asiam. Cumque audisset in Ægypto seditionem moveri, diripiens regnum Seleuci, 40 milia talentorum argenti tulit vasque preciosa et simulachra deorum duo milia quingenta, in quibus erant et illa quæ Cambises capta Ægypto in Persas portaverat. Gens vero Ægyptia idolatriæ multum dedita erat. Et quia post multos annos deos eorum Ptholomeus retulerat, Evergetem eum appellabant. Et Syriam quidem ipse obtinuit, Ciliciam vero amico suo Antiocho gubernandam tradidit, et Xantippo alteri duci provincias trans Eufraten.

(*H. m.*) Anno ab Urbe condita quingentesimo octavo, qui est primus Evergetis, repentina subversio ipsius Romæ pervenit triumphum Romanorum. Siquidem Quinto Lutacio Catulo et Aulo Manlio consulibus, diversæ ignium aquarumque clades pene absumpserunt urbem. Nam Tyberis insolitis auctus imbribus et ultra opinionem redundans, omnia Romæ ædificia in plano constituta delevit; diversæ qualitates locorum ad unam convenere perniciem, quoniam quæ seior inundatio tenuit, madefacta dissolvit, et quæ cursus torrentis invenit, impulsa dejecit. Aquarum vero gravissimam cladem gravior ignis vastatio secuta est. Qui ignis, incertum unde surrexerit, plurimas civitatis partes pervagatus, hominum domorumque stragem miserabilem fecit. Dehinc cum omnia in circuitu foris devastaret, ædem Vestæ corripuit, unde Metellus cum arsuos Deos eripuit, brachio semiustulato, vix aufugit. Tito Simpronio Gracco et Gaio Valerio Falcone consulibus, bellum Romani Faliscis²⁵⁸ in-

A tulerunt, quæ civitas Italiæ opulenta quondam fuit. Quod bellum ambo consules intra sex dies transegerunt, quindecim milibus hostium cæsis.

Eodem anno etiam Galli Cisalpini novi extitere hostes, adversum quos varia sorte bellatum est. Nam in primo conflictu Valerio consule tria milia ex Romanis cecidere, in secundo 14 milia Gallorum cæsa sunt, duo milia capta. Sed ob priorem cladem triumphus consuli denegatus est. Anno ab Urbe condita quingentesimo 17°, qui est Evergetis decimus, dux Pœnorum Hamilchar ab Hispanis in bello interfectus est, cum jam aliud bellum adversum Romanos clam pararet.

(*HIER.*) Ptholomeus Phylopator, filius Evergetis, regnavit Alexandriæ annis 17, a restauratione templi anno 302°. (*HIER. in Dan. l. l.*) Post fugam et mortem Seleuci Calinici filii Antiochi, quem interfecit Evergetes pater hujus Phylopatoris, duo filii Seleuci ejusdem, videlicet Seleucus cognomento Ceraunus et Antiochus qui appellatus est Magnus, provocati spe victoriæ, et in ultionem patris exercitu magno congregato, adversum Ptholomeum Phylopatorum arma corripuit. Cumque Seleucus major frater tercio imperii sui anno occisus esset in Frigia per dolum Nicanoris, exercitus qui erat in Syria fratrem ejus Antiochum cognomento Magnum de Babylone vocavit ad regnum Syriæ, quæ eo tempore tenebatur a Ptholomeo Phylopatore. Cumque pugnasset adversum duces ejus, immo proditione Theodoti cujusdam obtinisset Syriam, in tantam venit audaciam, ut ultro Ægyptiis bellum inferret. C Phylopator autem, amissa Syria proditione Theodoti, congregavit multitudinem plurimam adversum Antiochum, initoque certamine juxta opidum Raphiæ, quod est in finibus Ægypti, Antiochus omnem amisit exercitum, et per deserta fugiens, pene captus est. Cumque decessisset Syria, ad extremum fœdere et pactionibus conditionis cujusdam pugna finita est.

(*Jos. xii, 3.*) Sub hoc tempore Judæi multa mala tolerabant, dum terra eorum diversis calamitatibus subiacebat. Nam cum Antiochus pugnasset contra Ptholomeum Phylopatorum et filium ejus Epyphanem, Judæi in medio positi utrisque vincentibus laborabant, ut pares existerent navi turbatæ et tempestatibus fluctuanti.

D Alex. Maced. Syriæ.

1 34 1 (*HIER.*) Seleucus Calinicus, Antiochi major filius, regnavit Syriæ et Asiæ cum matre Laodice annis 20.

2 35 2

3 36 3

4 1 4 Demetrius regnavit Macedoniæ annis 10.

14 1 14 Antigonus regnavit Macedoniæ annis 13.

15 2 15 Judeorum pontifex Onias.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵⁷ *doest* 9°. falacis 4. 5. 10. aliscis 9°.

Alex. Maced. Syriæ.

21	8	1	Seleucus Ceraunus, Seleuci Calinici filius, regnavit Syriæ annos tres.
22	9	2	
23	10	3	
24	11	1	Antiochus, qui dictus est Ma- gnus, frater Seleuci Cerauni, regnavit Syriæ annis 36.
25	12	1	
26	13	3	

(*H. m. Cf. H. R.*) Finito igitur primo Punico bello, quod per viginti tres annos tractum est, jam Romani clarissima gloria noti facti sunt, et per anni spacium sine bellicis conflictationibus quieverunt; eodemque anno Jani portæ clausæ sunt, quod ab Urbis conditione sub Numa Pompilio, Romuli successore, tantum contigit, postea vero per annos **B** quadringentos quinquaginta non evenit. Eo tempore potentissimus Siciliae rex Hiero ad ludos Romam venit, et ducenta milia modiorum tritici populo dono dedit.

(*H. m.*) Anno ab Urbe condita 334°, qui est primus Ptolemei Phylopatris, bellum Punicum secundum Romanis illatum est per Hannibalem ducem Pœnorum, filium Hamilcaris, qui ab Hispanis occisus est. Hic itaque Hannibal, dum adhuc novem esset annorum, Amilicari patri ad aras juraverat, ut cum primum posset contra Romanos pugnaret. Cumque **20** esset annorum, Saguntum, florentissimam Hispaniæ urbem, Romanis amicam, obpugnare aggressus est. Ad quem Romani legatos miserunt, ut a bello abstineret, quos ille a se injuriose abjecit. Miserunt **C** pro eadem re Fabium Kartaginem, sed ille etiam cum ²⁵⁹ ibi dura responsa percepisset: *Quæ, inquit, mora est? In hoc ego sinu pacem bellumque porto, utrum eligitis?* Illis subclamantibus: *Bellum: Igitur, inquit, accipite.* Et excusso in media curia togæ sinu, quasi plane sinu bellum ferret ²⁶⁰. effudit. Interea Saguntini fame victi sunt, et octavo demum mensis **C** capti, ultimis ab Hannibale pœnis afficiuntur. Tum Publius Cornelius Scipio consul cum exercitu mittitur in Hispaniam, Tyberius Simpronius in Siciliam. Hannibal vero, relicto in Hispania fratre suo Hasdrubale, Pyrineos transivit montes, et inter ferocissimas Gallorum gentes ferro viam aperuit, et nono demum die a Pyreico ad Alpes pervenit. Ubi dum montanos Gallos ab ascensu eum repellere obniten **D** tes bello superat, atque invias rupes igni et aceto ferroque rescindit ²⁶¹, quatrimum commoratus, quinto die cum maximo labore ad plana pervenit. Traditur autem ad Italiam duxisse centum milia peditem, **20** ²⁶² milia equitum, 37 elephantos. Interea multi Ligures et Galli junxerunt se Hannibali. Simpronius Tyberius Graccus, cognito Hannibalis adventu, exercitum ex Sicilia trajecit Ariminum, Publius Cornelius Scipio Hannibali apud Ticinum primus occurrit, commissoque prælio, fugatis suis et pene omnibus victis, ipse a filio Scipione admo-

A dum pretextato et vix a puericia egresso, qui postea dictus est Africanus, ab ipsa morte liberatus, saucius tamen in castra rediit. Pugnatum deinde est ab eodem consule apud Trevirum ²⁶³ fluvium, iterumque Romani superati sunt. Simpronius consul et ipse confligit cum Hannibale, et amisso exercitu, pene solus evasit. In eo tamen bello etiam Hannibal saucius est. Qui postea cum in Etruriam primo vere transiret, in summo Apennino tempestate correptus, biduo continuo immobiliter stetit, nivibus cum exercitu conclusus; ubi magnus hominum numerus, juncta quam plurima, elephantum pene omnes frigore perierunt. Deinde in Tusciam veniens, juxta Sarnum fluvium, nebulis prospectum impediens, magnam partem sociorum ac jumentorum perdidit, ipse autem uni elephanto, qui solus superfuerat, supersidens, vix difficultatem itineris evasit, sed oculum, quo jam dudum æger erat, violentia frigoris et vigiliarum ac laboris amisit.

Anno ab Urbe condita quingentesimo 40°, qui est septimus Phylopatris, Æmilius Paulus et Terrentius ²⁶⁴ Varro consules contra Hannibalem missi, per impatientiam Varronis, altero consule contradicente, apud Caudinas Apuliæ vicum omnes pene Romanæ spei vires perdiderunt. Nullo enim Punico bello gravius addicti sunt. Periiit quippe in eo Æmilius Paulus consul, qui dum saucius in quodam saxo resedisset, Lentulo sibi equum offerente, quo fugiens cladi superesset, noluit, atque ibi persedit, donec ab hostibus interemptus est. Perierunt **C** ibi consulares atque pretorii viri **20**, senatores aut capti aut occisi **30**, nobiliores viri **300**, pedestrium militum **40** milia, equitum tria milia quingenti quinquaginta. Varro consul cum quinquaginta equitibus Venusium fugit. Nec dubium est, illum diem ultimum Romani status futurum fuisse, si Hannibal mox post victoriam ad Urbem contendisset. Hannibal in testimonium victoriæ suæ tres modios anulorum aureorum Kartaginem misit, quos ex manibus interfectorum Romanorum equitum senatorumque detraxit. De exercitu suo cæsa sunt tria milia multique sauciati. Interea Varro Romam rediit, eique gratiæ referuntur a senatu, quod publicam rem non desperasset. Ipse autem, non vitæ cupiditate, sed amore publicæ rei se superesse, reliquo ætatis suæ tempore probavit. Nam barbam capillumque summisit, et postea numquam recubans cibum cepit. Honores quoque cum ei deferrentur a populo, recusavit, dicens, felicioribus magistratibus rei publicæ opus esse. Usque adeo autem ultima desperatio rei publicæ apud residuos Romanos fuit, ut de relinquenda Italia sedibusque querendis consilium ineundum putarent. Quod etiam auctore Cecilio Marcello confirmatum esset, nisi Cornelius Scipio, tunc tribunus militum, qui postea dictus est Africanus, eos districto gladio deterruisset singulis minitans, ac potius pro patriæ defensione in sua verba jurare coegisset.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵⁹ dum 9°. ²⁶⁰ gestaret 4. 5. ²⁶¹ rescendit 5. ²⁶² CXX. 4. 5. 10. ²⁶³ tereinum 9°. ²⁶⁴ terentius 9°. 10

Sub hoc tempore quatuor locis pugnabatur a Romanis, in Italia contra Hannibalem, in Hispania contra fratrem ejus Hastrubalem, in Macedonia contra Philippum, in Sardinia contra Sardos et alterum Hastrubalem Kartaginensem, quem Titus Manlius, in Sardiniam missus, vivum cepit Romam que portavit. Philippus quoque in Macedonia a Levino vincitur, et in Hispania Hastrubal et Mago, tertius frater Hannibalis, a duobus fratribus Scipionibus superantur, qui tamen ambo Scipiones fratres in Hispania a fratre Hastrubalis postea occisi sunt. Unde omnibus pavore cunctantibus, Scipio, postea Africanus dictus, natus tunc annos 24, ultro se obtulit, et proconsulare imperium in Hispanias sortitus, ultionem patris et patri precipue intendens, Pyreneum transgressus, primo impetu Kartaginem novam Hispaniæ cepit, ubi copiæ auri argentique magnæ ²⁶⁵ Pœnorum et nobilissimi obsides, quos ab Hispanis acceperant, cum magnis presidis erant. Ibi etiam Magonem, fratrem Hannibalis, captum cum aliis Romam misit. Romæ ingens læticia oritur. Cumque universam Hispaniam a Pyrenco usque ad oceanum Scipio subegisset, revocatus a Romanis, cum ingenti gloria Romam venit, et 14° anno postquam Hannibal in Italiam venerat, qui est 13us Phylopatoris, cum Licinio Crasso consul creatus et in Africam missus est. Scipio Africam agressus, hiberna Pœnorum et mapalia Numidarum, quæ haut longe aberant ab Utica, nocte fecit incendi. Pœni trepidi, cum casu accidisse ignem putarent, inermes ad extinguendum cucurrerunt; qua de re facile ab armatis obpressi sunt. In utrisque castris 40 milia hominum igni ferroque consumpta sunt, quinque milia capta, duces ipsi miserabiliter ambusti ægre diffugerunt; Hastrubal dux Kartaginem profugus venit. Mox Syphax et Hastrubal plurimum reparantes exercitum, itorum cum Scipione congressi sunt, victique fugerunt. Syphacem fugientem Lelius et Masinissa ceperunt, cetera multitudo Cirtam confugit, quam Masinissa obpugnatam in deditionem accepit; Syphacem ad Scipionem catenis vinctum adduxit, quem Scipio cum ingentibus spoliis plurimisque captivis perducendum Romam Lelio tradidit. Qui cum in custodia Tyburti defecisset, sumptu publico jussit senatus eum honorifice sepeliri. Qua re audita, omnis fere Italia Hannibalem dereliquit. Ipse autem Hannibal a Kartaginensibus redire jussus, ut subveniret patriæ, quam Scipio vastabat flens dicitur Italiam reliquisse. Ita anno 17°, qui est primus Ptholomei Epyphanis, liberata est Italia ab Hannibale. Legati autem Kartaginensium pacem a Scipione petentes, ad senatum missi sunt, et ex arbitrio Scipionis pacem acceperunt; sed veniente Hannibale Kartaginem, pax turbata est, multa que hostilia ab Afris facta sunt. Post hæc Han-

nibal frequentidus præliis victus a Scipione, petiit et ipse pacem et colloquium Scipionis. Ubi cum se attoniti diu admiratione mutua deo clarissimi duces conspexissent, infecto pacis negotio discesserunt. Hannibal tres exploratores ad castra Scipionis misit, quos captos Scipio circumduci per castra jussit eisque ostendit totum exercitum, nichil de hostibus percunctatus, prandium quoque jussit eis dari, refectosque abire permisit. Deinde prælium ab utroque duce commissum est, quod diu magnis ducum artibus dispositum, magnis copiarum molibus gestum est, quale vix ulla memoria fuit, quippe cum peritissimi viri copias suas ad bellum educerent. Scipio tamen victor extitit, pene capto Hannibale. Octoginta elephantum ibi aut capti aut occisi sunt. Kartaginensium militum viginti milia quingenti interfecti sunt. Hannibal omnia et ante prælio et in prælio expertus, primum cum multis equitibus, deinde cum viginti, postremo vix cum quatuor inter tumultum elapsus, Adrumetum confugit, postea Kartaginem, post 36 annos ex quo inde parvus cum patre exierat, venit, consultantique senatui Pœnorum, nullam spem esse nisi in petenda pace persuasit ²⁶⁶. Gaio Cornelio Lentulo, Publio ²⁶⁷ consulibus; pax per Scipionem voluntate senatus populique Kartaginensibus concessa est naves tamen plus quam quingentæ in altum productæ, in conspectu civitatis submersæ sunt. Scipio jam tunc cognomento Africanus, cum omni gloria triumphans, Urbem ingressus est. Quem Terrentius, qui postea erat comicus, ex nobilibus Kartaginensium captivus triumphantem post currum secutus est pillicatus quod indultæ sibi liberatis fuit insigne.

Anno igitur ab Urbe condita quingentesimo quinquagesimo secundo, qui est secundus Ptholomei Epyphanis bellum Punicum secundum finitum est, post annum 19 quam cœpit. Jactet se licet Roma victoriis Hannibalem devicisse, tamen in Campania luxuriis commorantem provincia deliciosa superavit; dum aquis innatat, dum piscibus atque ostris passim infercitur, dum olet, potat, dormit, aquarum resolutio mollivit Punicam feritatem, et, quem alia duraverant, cum Seplasia opidum Campaniæ ungentis odoratis labefactavit et vicit.

D Alex. Maced. Syriæ

1 4 (HIER.) Ptholomeus Phylopator regnavit Alexandriæ annis ²⁶⁸ 17.

2 5

3 1 6 Philippus regnavit Macedonia annis 42. Hic cum rebellare pararet, primum per Levinum consulem, deinde per Titum Quintium superatus est.

17 15 20

Ptholomeus Epyphanes, filius Ptholomei Phylo-

VARIE LECTIONES.

²⁶⁵ copiæ magnæ a. a. 5. ²⁶⁶ persuasit pace 5. ²⁶⁷ P. Ælio Peto 11. ²⁶⁸ *deest* 9 c.

patoris, regnavit Alexandria annis 24²⁶⁶, a restaura-
 ratione templi anno trecentesimo 19. (Hier. in Dan.
 I. I.) Hujus patre Phylopatore defuncto, Antiochus
 Magnus, rupto fœdere et pacto quod cum patre fecerat,
 exercitum de superioribus Babylonie partibus
 congregavit factaque pace cum Philippo Macedo-
 num rege, contra hunc Epyphanem, qui tunc qua-
 tuor erat annorum, exercitum movit²⁷⁰. Pugnanti-
 bus autem inter se Antiocho et ducibus Ptholomei
 pueri, Judæa in medio posita multa que mala per-
 pessa, in contraria sua scindebatur, sicut et sub
 Ptholomeo Phylopatore, patre ejus, aliis Antiocho,
 aliis Ptholomeo faventibus. Cumque Antiochus teneret
 Judæam, missus Scopas partium Epyphanis
 Ptholomei, adversus Antiochum fortiter dimicavit,
 cepitque Judæam (Jos. XII, 3); sed post modicum
 tempus Antiochus Scopam vicit, confligens cum
 eo juxta fontem Jordanis, multosque de exercitu
 ejus prosternens. Postea vero Antiocho capiente
 Samariam et civitates Syriæ quos Scopas tenuerat,
 gens Judæorum sponte ad eum veniens, omnem ejus
 exercitum in civitatem suscepit, et prono animo
 auxilium prebuit. Unde et ipse multa eis beneficia
 contulit, quæ Josephus describit.

Volens autem Antiochus non solum Syriam et Ci-
 liciam et Liciam et alias provincias quæ erant
 partium Ptholomei possidere sed in Ægyptum quo-
 que regnum suum extendere, facta pace cum Ptho-
 lomeo per Evum Rhodium, Cleopatram filiam
 suam septimo anno adolescentis respondit ei, et
 13° anno traucidit, data ei dotis nomine omni Cele-
 syria et Judæa. Nec tamen optinere potuit Ægyptum,
 quia Ptholomeus Epyphanes et duces ejus
 sentientes dolum, cautius se egereunt et Cleopatra
 magis viri quam parentis fovit partes. Hic Antiochus
 Magnus duos habuit filios, fratres Cleopatram
 quam dedit Ptholomeo, Seleucum, qui cognominatus est
 Sother quique regnavit post eum, et Antiochum,
 qui dictus est²⁷¹ Epyphanes: et a patre Romanis
 datus est obses mortuoque fratre regnavit in loco
 ejus; et hic est Antiochus qui dicitur illustris et
 nobilis in libro Machabeorum (Cf. I, 1), qui 137°
 regni Græcorum anno regnare cepit multa que ma-
 la Judæis intulit.

(Jos. I. I.) Eo tempore pontifex Judæorum fuit
 Onias, filius Symonis Justi, fratris Eleazari. Is au-
 tem Onias parvulus mente et avarus pecuniæ vecti-
 gal quod patres ejus pro populo dabant, scilicet 20
 talenta, non reddidit, unde regem Ptholomeum
 ad iram provocavit. Qui mittens legatum nomine
 Athenionem in Hierusalem, culpabat Oniam, et
 minatus est quod terram metiretur ad jugera, et
 mitteret qui habitarent in ea. Audientes Judæi man-
 data regis, turbabantur, Oniam vero nichil horum
 flectebat propter avariciam suam. Quod audiens

A Josephus adolescens, sororis ejus filius de patre
 Tobia²⁷², vir sagacissimus et inter suos nobilis,
 increpavit avunculum Oniam. Quo non attendente
 nec ad regem ire volente, ultro se legatum ad re-
 gem obtulit pro necessitate populi, si per eum lice-
 ret sibi. Illo autem consedente et populo gratias
 agente, suscepit legatum regis in domum suam, et
 per multos dies magnifice tractans, muneribus hono-
 ratum remisit ad regem, dicens se continuo secu-
 turum. Athenio autem rediens ad regem, cum ei
 omnia indicaret, advenientem postea Josephus rex
 et regina Cleopatra benigne susceperunt, invenit-
 que tantam gratiam coram rege, ut non solum popu-
 lum liberaret, sed etiam dux Judææ atque humi-
 lis Syriæ et finitimarum regionum ab eo constitue-
 retur. Is igitur 22 annis tributa Syriæ et Fenicis
 atque Samariæ dispensavit, populumque Judæorum
 a paupertate et debilitate ad clarissimas rerum cau-
 sas perduxit. Habuit autem septem filios de uxore
 sua, et de filia fratris sui Solini unum nomine Hyrcanum.
 Qui cum tredecim esset annorum, natura-
 lem fortitudinem et prudentiam in se demonstravit,
 ut etiam acerbam æmulationem fratribus excitaret.
 Josephus vero cupiens scire quis de filiis suis vir-
 tute melior existeret, unumquemque ad doctorum
 studia destinavit, sed desidia disciplinarum indocti
 redierunt. Post illos autem adolescentulum Hyrcanum
 transmisit, viam duorum dierum ad solitudi-
 nem seminare, dans ei 300 juga boum, sed abscon-
 dens lora quibus ligarentur. Cumque ad locum ve-
 niret et lora non haberet, suadentibus aratoribus,
 ut pro his afferendis domum transmitteret, ille no-
 lens tempus deperdere, occidit decem jugorum bo-
 ves, et carnes quidem operariis dedit, pelles vero
 incidens, retinacula fecit: sicque seminata terra,
 ad patrem rediit. Pro qua mentis argutia pater eum
 benigne suscipiens, nimium dilexit, quod ei apud
 fratres invidiam suscitavit.

C Post hæc nunciatum est Josepho, filium Ptholo-
 meo regis genitum esse, omnesque principes provin-
 ciarum ad celebrandum natalem pueri diem cum
 apparatu maximo Alexandriam ire. Cumque ipse
 ire senio prohiberetur, interrogavit filios suos quis
 eorum vellet ire ad regem. Majoribus recusantibus
 et Hyrcanum hoc facere posse dicentibus, consuluit
 ipsum. Qui cum se promississet iturum, si tantum
 misisset epistolam Arioni dispensatori pecuniarum
 D quas regi debeat, ut daret ei pecuniam necessa-
 riam, data epistola dimisit eum. Fratres autem ejus
 scribebant omnibus amicis regis, ut eum interfice-
 rent. Qui cum venisset²⁷³ Alexandriam, porrexit
 Arioni epistolam, acceptisque ab eo mille talentis,
 latenter accessit ad negotiatores, et comparavit ab
 eis centum pueros scientes litteras, unumquemque
 talento uno, et centum virgines, singulas eodem

VARIE LECTONES.

²⁶⁶ XIII 9c. ²⁷⁰ misit 9c. ²⁷¹ deest 8. ²⁷² thobia 8. ²⁷³ venissent 8.

precio. Susceptus autem benigne a rege et ad convivium ejus invitatus, discumbens cum prioribus provinciarum, ultimus omnium sedit, tamquam puer ab omnibus despectui habitus. Cumque omnes ossa ciborum ante illum in mensa projicerent, ipso tacente, Triphon quidam, qui ad convivarum risus aptus erat, rogantibus convivis, juxta mensam regis assistens, ait regi: *Vides, domine, anteposita ossa Hyrcano? Ex hoc conjice quod et pater ejus sic omnem Syriam denudavit, sicut hæc ossa iste a carnibus exspoliavit.* Ridente autem rege ad verba Triphonis et interrogante Hyrcanum cur tanta ossa ante eum jacerent: *Apte, inquit, domine, nam canes semper ossa cum carnibus decorant, sicut isti fecerunt, ante quos ossa minime jacent; homines vero comedunt carnes, ossa autem jaclant. quod et ego tamquam homo nunc feci.* Rex autem miratus ejus responsum tam sapienter dictum, jussit omnes plaudere, verbum ejus laudantes. Postera vero die Hyrcanus ad unumquemque regis amicum pergens, et ad potentes aulæ, salutavit eos. Instante vero die natali filii regis, principes regi offerebant ²⁷⁴ munera, qui multum, non plus quam viginti talenta, Hyrcanus ad itaque assumens pueros et virgines quos comparaverat, dedit unicuique talentum portare, et pueros quidem optulit regi, puellas autem Cleopatra reginæ. Omnibus igitur munificentiam ejus ammirantibus, rex honorans eum liberaliter et donationes copiosas prestans, patri et fratribus et omnibus magistratibus scripta pro eo transmisit. Audientes autem fratres ejus, talia eum a rege meruisse et cum magno reverti honore ²⁷⁵, in occursum ejus egredi se simulates, interficere illum omnimodo decreverunt, etiam patre sciente, qui propter pecunias quas regi optulerat irascebatur, sed regem timens, iram celabat. Committentibus autem adversus eum fratribus pugnam, multos eorum qui sequebantur occidit cum duobus fratribus suis; ceteri autem ad patrem Hierosolimam confugerunt. Qui postquam ad civitatem venit, nullo se suscipiente, discessit trans Jordanem fluvium, ibique remoratus, vectigalia exigebat a barbaris. Per idem autem tempus regnabat in Asia Seleucus, qui dicebatur Sother, filius Antiochi Magni.

Defunctus est autem Onias pontifex, filius Symonis Justi fratris Eleazari, avunculus Josephi patris Hyrcani, principatum sacerdotii derelinquens filio suo Symoni. Mortuus est autem et Josephus, ejusque morte contigit seditionem pati populum propter filios ejus. Nam majoribus bellum gerentibus contra Hyrcanum, dissensit ab invicem multitudo, et plures quidem majoribus fratribus auxilium ferebant cum principe sacerdotum Symone, qui cognatus eorum et affinis erat. Hyrcanus autem discedens ab Hierosolima trans Jordanem, turrim ibi ædificavit firmissimam ex lapide albo, et totam usque ad terram

A sculpens diversis animalibus, reliquis etiam ædificiis locum munivit quem Tyrum nuncupavit. Prefuit autem illis partibus per annos 12, omni tempore quo Seleucus, filius Antiochi Magni, Syriæ regnavit. Quo mortuo, frater ejus Antiochus Epiphānes regnum obtinuit. Quem metuens Hyrcanus, ne ab eo tormentis afficeretur pro his quæ contra Arabas egerat, vitam propria manu finivit. Cujus substantiam Antiochus sibi applicuit. Mortuus est autem et Symon pontifex, filius Oniæ, relinquens tres filios, Oniam Jhesum, Oniam sive Ananiam; sed patri Onias in sacerdotii honore successit; et hic est ad quem Arius rex Spartarum, id est Lacedæmoniorum epistolas misit, dicens Judæos ei Lacedæmones ex uno genere Abrahæ descendisse.

B (*H. m.*) Anno ab Urbe condita quingentesimo quinquagesimo primo, qui Ptholomei Epyphanis computatur etiam primus, Titus Quintus Flaminius contra Philippum Macedoniæ regem missus est, et post prælia multa, quibus Macedones vicit, pacem Philippo dedit, sub conditione etiam Demetrium filium suum obsidem dedit. (*H. R.*) Lacedæmoniis quoque bellum Titus idem intulit, ducemque illorum Navidem vicit et quibus voluit conditionibus in fidem accepit, ingenti gloria triumphavit, ducens ante currum suum nobilissimos obsides, Demetrium Philippi filium et Armenem Navidis. Transacto bello Macedonico, secutum est Syriacum. (*HIER. in Dan. — H. m.*) Antiochus itaque Magnus rex Syriæ, cum regnum generi ²⁷⁶ sui Ptholomei Epiphānis obtinere non posset, vertit se ad Asiam, et navali certamine obtinuit Rhodum et Samum et alias insulas multas, deinde contra Romanos struens bellum, ex Asia transit in Europam. Tunc etiam Hannibal exhiberi Romam jussus a senatu, clam ex Africa profectus, ne Romanis traderetur, ad Antiochum migravit eique se conjunxit. Quem cum apud Ephesum invenisset cunctantem mox ad bellum impulit. (*HIER. l. l. — H. m.*) Sed occurrit eis Scipio Nasica cum fratre suo Scipione Africano, isdemque Africanus familiare colloquium cum Hannibale habuit, sed infecto negotio, ab Antiocho discessit. Sequenti anno idem Scipio Africanus Hannibalem, qui tunc Antiochi classi preerat, navali prælio vicit et fugavit; frater quoque ejus Lucius ²⁷⁷ Cornelius Scipio Nasica consul, habens in auxilio D Eumenen, Attali regis fratrem, ingenti prælio Antiochum vicit (*Cf. HIER.*). Qui pacem rogans, eo jure obtinuit ut annis singulis mille talenta persolveret, atque ex Asia et Europa recedens, intra Taurum montem se contineret et Hannibalem concitatore belli dederet. (*H. m.*) Qui fugiens ad Prusiam regem Bythinæ, cum a Romanis reposceretur, jam tradendus venenum bibit. Antiochus vero filium Africani, quem utrum explorantem an bello ²⁷⁸ cepisset incertum est, ultro remisit, filium quoque

VARIÆ LECTIONES.

²⁷⁴ o. regi 4. b. regis o. 10. 11. ²⁷⁵ h. r. 5. ²⁷⁶ generis 4. ²⁷⁷ lucilius 5. 9c, 10. ²⁷⁸ an in bello 9c.

suum Antiochum obsidem dedit. Scipio Nasica Romanam rediens, ingenti gloria triumphavit nomen et ipse ad imitationem fratris Asianus, quia Asiam vicit, accepit. Philippo autem Macedonum regi, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuit, filius Demetrius²⁷⁹ redditus est. (HIER.) Plautus ex Umbria Arpinas Romæ moritur hoc tempore, qui propter annonæ difficultatem ad molas manuaris pistorem se locaverat, ubi quotiens ab opere vacasset, fabulas scribere ac vendere solitus erat. Titus Livius tragediarum scriptor clarus habebatur eo tempore, qui ob ingenii meritum a Livio a Salinatore, cujus liberos erudiebat, libertati donatus est.

Alex. Maced. Syr.

1 16 21 (HIER.) Ptholomeus Epiphanes regnavit Alexandriæ annis 24.

(H. m. Hoc tempore Scipio Africanus ab ingrata sibi urbe Romana diu exulans, apud Amiternum opidum morbo periit, et sepulchro suo inscribi iussit: *Ingrata patria, ne ossa quidem mea habes.*

17 32 1 Seleucus, qui et Sother, filius Antiochi Magni, regnavit Alexandriæ²⁸⁰ annis undecim. Hic instinctu cujusdam Symonis, qui erat prepositus templi Hierosolimitani, misit Heliodorum ad auferendas pecunias, qui correptus est a Deo, ut in Machabeorum legitur libro.

1²⁸¹ 40 9 (HIER.) Ptholomeus Phylometor, secundus filius Epyphanis regnavit Alexandriæ annis 35, a restauratione templi anno tricesimo 43°.

4 1 1 (Jos. XII, 5, sqq.) Perseus, filius Philippi, regnavit Macedoniæ annis 10. — Antiochus Epiphanes, id est illustris, frater Seleuci, filius scilicet Antiochi Magni, post mortem fratris sui Seleuci regnavit in Syria annis 12. Hujus sororem Cleopatram habuit uxorem Ptholomeus, qui et ipse dicebatur Epyphanes, de qua duos filios accepit, quos moriens adhuc parvulos reliquit. Quorum major, qui et pro eo regnavit, Phylometor, alter Physcon dicebatur. Antiochus autem, suo regno non contentus, exercitum ducere deliberavit in Ægyptum, tractus desiderio ejus, et contempnens filios sororis suæ quasi debiles ac tanta negotia regere non prevalentes. Perveniens igitur ad Pelusium cum magna virtute, doloque circumveniens Phylometorem consanguineum suum, occupavit Ægyptum. Et cum adisset loca Memphiticæ civitatis, cepit eam, dein²⁸² contra Alexandriam, ut obsideret Ptholomeum, cujus erat avunculus, tetendit, sed per duces Ptholomei pulsus est non solum ab Alexandria, verum etiam tota Ægypto (Cf. HIER. in Dan.), (Jos. I. I.) Inde reversus, ad Hierosolimam

A civitatem duxit exercitum. Quo perveniens, cepit eam sine conflictione alicujus, aperientibus ei portas his qui voluntatis ejus erant conscii, ingressusque civitatem, multos interfecit sibi contraria sentientes; sed et eos ipsos qui eicivitatem aperuerunt propter divitias templi occidit, faciensque omnia mala illa quæ in Machabeorum hystoria scripta sunt, multis de templo ablati, reversus est Antiochiam. (HIER. in Dan.) Post biennium vero rursus contra Ptholomeum congregavit exercitum, et venit Alexandriam. Cumque duo fratres, Ptholomei et Cleopatrarum filii, quorum avunculus erat Antiochus, obsiderent Alexandriam, Romam miserunt legatos. Cum autem Romanorum legati venissent Alexandriam, quorum unus erat Marcus Pompilius Lenas, et invenissent eum stantem in litore, senatusconsultum dederunt ei, quo jubebatur ab amicis populi Romani discedere et suo imperio contentus esse. Qui cum responsionem ad amicorum consilium distulisset, orbem fecisse fertur in arena cum baculo quem tenebat manu, et conscripsisse regem atque dixisse: *Senatus et populus Romanus precipiunt ut in isto loco respondeas quid consilii geras.* Quibus dictis ipse perterritus, ait: *Si hoc placet senatui et populo Romano, recedendum est.* Et statim recessit.

Per idem tempus, ut Josephus (XII, 6) scribit, defunctus est Onias, filius Symonis, princeps sacerdotum, relinquens filium parvulum Oniam. Unde Antiochus fratri ejus Jhesu principatum sacerdotii contulit, quem postea iratus abstulit et juniore eorum fratri Oniæ sive Ananiæ dedit. Habuit enim Symon, ut prediximus, tres filios, ad quos sacerdotii principatus ordine dicto pervenit. Jhesus autem Jasonem se nominavit, Onias vero sive Ananias Menelaus est nuncupatus, ut Josephus dicit. Deinde subjungit idem Josephus, Jhesum, id est Jasonem, prius sacerdotem contra Menelaum seditionem concitasse, eundemque Menelaum cum suis fautoribus, relicta religione paterna, se ad Antiochum contulisse, illumque contra Judæos incitasse, et post ab Antiocho juniore persuasum Lysiæ occidisse²⁸³. In quibus verbis videtur Josephus ab hystoria libri Machabeorum discrepare, in qua refertur (II, 3, sqq.) quod Menelaus frater fuerit cujusdam Symonis de tribu Benjamin, qui fuit prepositus templi, quique adhuc vivente Seleuco, fratre Antiochi propter odium Oniæ sacerdotis sibi resistentis, ne aliquid mali machinaretur in civitate, effecit ut Heliodorus a Seleuco mitteretur Hierosolimam ad auferendas pecunias de templo. Qui cum territus rediret, Symon non cessavit male loqui de Onia, et instigavit Apollonium ducem contra eum. Quibus ille cedens, contulit se ad regem, ut ejus defensione tutus viveret.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷⁹ demetrii 5. 9c. ²⁸⁰ ita 4. 8. 9c. 10. Syriæ 11. ²⁸¹ in 5. numeri 1—11 bis scripti sunt, in 9c. vero antea, columna quarta addita, legitur: Alexander 1—11, in 4. numeri 2—13, 41—10, 10—10 desunt; in 10. item 1—13, —40—10, 10—10. ²⁸² deinde 9c. ²⁸³ ita quos vidi codices fere omnes; occisum esse occidisse altero vocabulo deletio 10, occisum esse 11.

Post mortem vero Seleuci cum regnaret frater ejus Antiochus, hoc quod de Onia Manelao Josephus testatur, in hac historia (c. 4) de Jasono, fratre Oniæ, narratur. Illic enim Jason, qui et Jhesus, collectis impiis, Antiochum adiit, ejectoque per pecuniam fratre Onia, sacerdotium accepit, et accepta licentia ut gymnasium Hierosolimis ædificaret, ad ritus gentium relicta religione se transtulit. Post triennium misit Jason Menelaum, fratrem Symonis supradicti, portantem pecuniam regi²⁸⁴ pro sacerdotio promissam, scilicet quingenta nonaginta talenta, sed ipse Menelaus, promittens adhuc trecentas libras regi, Jasonem subplantavit. Sic Jason, qui fratrem Oniam expulit, ipse post expulsus de patria, secundum quod dignus erat, exul periit. Menelaus autem cum non persolveret promissas pecunias, rex abstulit ei sacerdotium, et dedit illud fratri suo Lysimacho. Me-
Btuens vero Menelaus ne Onias reciperet sacerdotium, egit cum Andronico regis amico, quem rex abiens prefecit negotiis, ut Oniam interficeret; quod et fecit. Lysimacho quoque a Judæis propter sacrilegia sua occiso, Menelaus sacerdotium recepit. (Joas. xii, 14, sqq.) Quo ab Antiocho Eupatore, filio Antiochi, suadente Lysia, occiso, Alchimus quidam alienigena impius successit sacerdotio. Et hoc divinitus percusso, deficientibus hereditariis successoribus, omnium voluntate Judas Machabeus suscepit sacerdotium. Onias quippe, filius Oniæ, quem moriente patre parvulum relictum supra diximus, videns mala quæ fiebant, fugit ad Ptholomeum regem Ægypti, et benigne ab eo acceptus, impetravit ab eo regionem quæ Helyopoleos vocatur, ubi concedente rege construxit templum ad formam templi Hierosolimitani, quod per annos permansit usque ad tempus Vespasiani. Ipsa autem urbs quæ vocabatur Oniæ, dimicantibus postea Judæis adversum Romanos, ad solum usque diruta²⁸⁵ est, et neque urbis neque templi ullum restat vestigium. Sub occasione igitur Oniæ infinita Judæorum examina Ægyptum confugerunt. Asserebat enim Onias, in se impletum esse vaticinium Ysaïæ scribentis: *Brit altare Domini in Ægypto et titulus Domini in terminis ejus*, et quod Ezras²⁸⁶ ante sexcentos annos predixerat, quod oporteret in Ægypto templum ædificari Deo per virum Judæum. Antiocho autem Judæos affligente et ad gentilitatem per se ipsum et per missos suos cogente, Mathathias cum quinque filiis suis adversus
Deos arma corripuit, et patriæ leges viriliter defendit. Quo post annum moriente, scilicet anno centesimo quadragesimo sexto regni Greecorum, qui est 13us Phylometoris, decimus vero Antiochi, filius ejus Judas Machabeus successit patri, et congregato exercitu, vindictam in male agentes exercuit. Is templum ab Antiocho destructum nobiliter renovavit et a sordibus ydolorum, quibus per triennium pollutum

A fuerat, emundavit, anno centesimo quinquagesimo secundo. Audiens etiam Romanorum virtutem, amicitias fœderavit cum eis et societatem. Post multa demum prælia feliciter gesta pugnans contra Bacidem, Demetrii principem, multos interfecit, et ipse occiditur anno quinquagesimo, cum regeret populum annos²⁸⁷ quinque. Cui succedens frater ejus Jonathas, regebat populum per annos 17. Quo a Triphone occiso, Symon, frater eorum, tenuit principatum annis octo, quem accepit anno septuagesimo²⁸⁸ regni Greecorum.

(H. m. et H. R.) Philippo rege Macedonum mortuo, qui et adversus Romanos bellum²⁸⁹ gesserat et postea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius ejus Perseus regnum ejus tenens, rebellavit, adjuutores ejus habens Cotim regem Traciæ et regem²⁹⁰ Illirici Gentium nomine. Romanis autem auxilio erant Eumenes rex Asiæ, frater Attali, Ariaratus rex Capadociæ, Antiochus Syriæ, Ptholomeus Ægypti, Masinissa, Numidiæ. Arusias autem rex Bythinia, licet Persei sororem²⁹¹ haberet, utrisque se æquum prebuit. Contra Perseum missus consul Publius Licinius, ab eo victus est, nec tamen Romani regi pacem potenti prestare voluerunt, nisi se et suos senatui subdidisset. Mox contra eum missus Lucius Æmilius Paulus consul, vicit eum, et cum ingenti pompa Romam rediit in navi ejusdem Persei, quæ inusitæ magnitudinis ferebatur fuisse, adeo ut sedecim ordines remorum dicatur habuisse. Triumphavit autem Paulus in curru aureo, duobus filiis suis utroque latere astantibus. Ducti autem sunt ante currum ejus duo filii regis et ipse Persens annis quadraginta quinque natus, qui post apud Albam in custodia defecit; filius vero ejus junior fabricam ærariam ob tolerandam inopiam Romæ didicit, ibique defunctus est

Anno autem ab Urbe condita sexcentesimo, qui 26us Phylometoris inscribitur, cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus invasisset, nec esset ex omnibus qui vel miles vel legatus ire in Hispaniam auderet, Publius Scipio, Africani nepos, qui et ipse post Africanus est dictus, ultro se militaturum in Hispania obtulit, cum tamen in Macedoniam contra Philippum deputatus esset. Profectus itaque in Hispaniam, stragem magnam dedit, sepius etiam militis quam ducis officio usus; nam et barbarum provocantem singulariter congressus occidit.

Eodem tempore Messala censor primus theatrum lapideum in Urbe construi jussit, quod ne tunc fieret, Scipio Nasica gravissima dehortatione obstitit, dicens inimicissimum fore populo bellatori hoc ad nutriendam desidiam lasciviæque commentum, adeoque movit senatum, ut non solum omnia teatro comparata²⁹² vendi jussent, sed etiam subsellia in ludis poni prohibuerit²⁹³, et ut neque urbani, neque

VARIE LECTIONES.

²⁸⁴ r. p. 5. ²⁸⁵ dirutum 5. 9°. ²⁸⁶ ezras 5. ²⁸⁷ annos quinque — regebat *desunt* 4. ²⁸⁸ centesimo sept. 11, et ita deinceps 100 his numeris addit. ²⁸⁹ bella 5. ²⁹⁰ et g. n. i. regem 5. ²⁹¹ h. s. 5. ²⁹² comparato 5. 9°. 10. ²⁹³ prohibuerunt 5.

qui a foris mille passibus adessent, sedentes ludos spectarent, ne fortitudo illorum mollesceret. Illo quoque tempore Tuccia virgo Vestalis arguebatur incesti. At illa purgare se argumentis dedignata mortalibus, ad ²⁹⁶ Tyberim detulit cribrum, idque submergens ²⁹⁸, prece addita, inquit: *O Vesta, si pia sum, si virgo sum, hanc e Tyberi aquam ad templum tuum deferam.* Et pertulit.

Anno sexingentesimo secundo tertium Punicum bellum exortum est. Igitur cum senatus abolendam Kartaginem decrevisset, profecti consules Lucius Manlius Censorinus et Marcus Manlius, et Scipio tunc tribunus militum, prope Ulicam castra majoris Africani tenuerunt. Ibi Kartaginensibus evocatis jussisque ut arma et naves traderent nec moratis, tanta vis armorum repente tradita est, ut facile tota ex his Africa potuisset armari. Sed postquam arma tradiderunt et derelicta urbe recedere procula mari decem milibus passuum jussi sunt, dolorem ad desperationem contulerunt, aut defensuri civitatem aut cum ipsa per ipsam sepeliendi, moxque sibi ²⁹⁶ duos Hastrubales duces creant, armaque facere aggressi, postquam æs ferrumque defecit, aurea argenteaque fecerunt. Consules Romani urbem aggressi, cum aliquantum muri partem ²⁹⁷ machinis diruisent, a Kartaginensibus victi sunt atque repulsi. Quos fugientes Scipio defendit, hoste intra muros repulso. Is apud omnes ingenti metu et reverentia erat, nam et paratissimus ad dimicandum et promptissimus erat ad consulendum, nec quiequam magis duces Pœnorum vitabant, quam contra eam partem Romanorum committere ubi Scipio dimicabat. Per idem tempus Masinissa rex Numidarum, per annos fere sexaginta amicus populi Romani, mortuus est anno vitæ suæ nonagesimo septimo, valentissimo semper corpore perseverans. Illic est vir qui numquam in ymbre vel maximo caput suum texit aut frigore, et tam diu in uno stetit vestigio, ut prius juvenes lassitudine cederent, quam ille de loco in quo steterat moveretur. Si stetisset, ne membrum quidem tota die movebat, si iter ingressus est eques, non descendebat, si pedes, non ascendebat, solebatque equitans in exercitu nocti diem sepissime conjungere, et sui custodiam tutelamque sevissimis canibus committebat. Post octogesimum sextum annum genuit filium, cui nomen fuit Methuma, nichilque quod juvenis fecit ævo ultimo pretermisit. Moriens igitur 44 filios reliquit, inter quos divisorem esse Scipionem jussit. Qui postquam inter eos Numidiæ regnum divisit, Kartaginem reversus est.

Anno a Roma condita sexingentesimo sexto, qui est Phylometoris 32us, cum clarum esset nomen Scipionis, juvenis adhuc consul factus est, et delere Kartaginem suprema sorte molitus, Cothonem ingressus est. Ubi cum sex diebus continuis noctibus-

A que pugnaretur, ut timæ desperatio Kartaginenses ad deditionem traxit, petentes, ut quos belli clades reliquos fecit, saltem servire liceret; ac primum agmen mulierum satis miserabile, post virorum magis deforme descendit. Nam fuisse mulierum 25 milia, virorum 30 milia, memoriæ traditur. Rex Hastrubal se ultro dedit, suisque tantum salutem obtinuit; transfugæ voluntario precipicio dati, consumpti sunt igni, quosquos autem transfugas Romanos Scipio obtinere potuit, crucibus affixit, Latinos securi percussit. Uxor Hastrubalis ubi ardentem Kartaginem aspexit, viro suo cum duobus filiis suis occurrit, eique dixit: *Vive tu, qui superstes esse Kartagini potes, nam pro nobis frustra rogasses.* Et volentibus filiis, virili dolore, femineo furore, in medium se coniecit incendium, eodem modo exitum mortis faciens extrema regina, quem quondam fecerat prima. Ipsa vero civitas decem et septem diebus continuis assit, miserumque spectaculum de varietate conditionis humanæ victoribus suis prebuit, dirutaque est, omni murali lapide in pulverem converso. Cujus situs hujusmodi fuisse dicitur. Per viginti duo milia passuum muro amplexa, toto pene mari cingebatur, absque faucibus, quæ tribus milibus passuum aperiebantur. Is locus murum triginta pedibus latum habuit saxo quadrato, in altitudine cubitorum 40. Arx, cui Birsæ nomen fuit, paulo amplius quam duo milia passuum tenebat. Ex una parte murus communis urbi et Birsæ erat, imminens mari, quod mare Stagnum dicitur. Igitur Kartago septingentesimo anno postquam condita est deleta est, multitudo omniscaptivorum, exceptis paucis principibus, vendita est. Ita quarto postquam coeptum est anno tertium Punicum bellum est terminatum. Scipio nomen quod avus ejus acceperat, meruit, scilicet ut propter virtutem etiam ipse Africanus junior vccaretur.

Eodem anno Chorinthus, nobilissima Græciæ civitas, subversa est incendio a Mummio ²⁹⁸ consule. Ubi cum, propter multitudinem et varietatem statuarum simulachrorumque, in illo tantæ civitatis incendio permixta in unum auri, argenti atque æris metalla fluissent, novum genus metalli factum est. Unde usque hodie, sive ex ipso sive ex imitatione ejus, æs Corinthium dicitur et vasa Corinthia. Hoc tempore tres celeberrimi triumphis simul Romæ fuerunt: Afrieani ex Africa, ante cujus currum ductus est Hastrubal; Metelli ex Macedōnia, cujus currum precessit Andariscus, qui et Pseudophilippus, rex Macedonum; Mummii ²⁹⁹ ex Corintho, ante quem signa ænea et pictæ tabulæ et alia urbis clarissimæ ornamenta prelata sunt. Interfecto autem Pseudophilippo, qui sibi Macedoniam usurpavit, itemque Pseudoperseo, qui se Persei filium jactavit, Macedones gentium dominos ³⁰⁰ Romani principe tributarios fecerunt, regnumque Macedonum defecit. (HIER,

VARLÆ LECTIONES.

²⁹⁶ deest 9°. ²⁹⁸ in 10. alia manu additur in aqua; in aquam 11. ²⁹⁹ m. d. H. sibi duces 5. ³⁰⁰ p. m. 5
²⁹⁸ nummio 5. muminio 4. ²⁹⁹ muminii 4. nummii. 9°. ³⁰⁰ domini R. tributarios se fecerunt 9°.

Staius Cæcilius comediarum scriptor clarus habetur his diebus, qui natione Gallus, sive ut alii dicunt Mediolanus, primum Ennii contubernalis, sequenti anno post mortem ejus mortuus est. Ennius vero poeta 70^a ætatis suæ anno articulari morbo periit, sepultusque est in monumento Scipionis, via Appia, intra primum ab Urbe miliarium. Tunc etiam Lucius³⁰¹ poeta nascitur.

Alex.	Jud.	Syr.	
14	1	11	Deficiente regno Macedo-
15	2	12	rum, ubi primus eo tempore principatum tenebat Judas Machabæus annis 5, ab anno 47 regni Grecorum, qui est 14 ^{us} Phylomitioris, 11 ^{us} vero Antiochi Illustris (Cf. HIER.).

16	3	1	(Jos.) Antiochus, Eupator.
17	4	2	filius Antiochi Illustris, regnavit in Syria annis duobus.

			Anni ab inicio 3800.
18	5	1	Demetrius Seleuci filius fratris Antiochi Illustris, occiso Antiocho Eupatore, filio ³⁰² patris ³⁰³ sui, regnavit in Syria annis 11. Hic ³⁰⁴ habuit filios duos, Demetrium sibi æquivocum et Antiochum, qui dictus Sedites vel Sother.
19	1	2	Jonathas, frater Judæ Machabei, post mortem ejussuscepit principatum, et eo annos 18 strenue rexit populum. (HIER.) Histemporibus Aristobolus equidem phylosophus commentarios scripsit in libros Moysi, et obtulit Ptholomeo regi.

27	9	10	Annus sexcentessimus ab Urbe condita.
28	10	11	

29	11	1	Alexander, item filius Antiochi Illustris, frater Eupatoris, occiso Demetrio, patris sui Seleuci filio, regnavit annis 4. Hic ducens Cleopatram, Ptholomei regis filiam, genuit ex ea Antiochum.
30	12	2	
31	13	3	
32	14	4	

33	15	1	(Jos.) Demetrius, filius Demetrii, quem Alexander occidit, regnum eo vivente invasit, cui Ptholomeus Phylometor Cleopatram filiam suam Alexandro ablatam conjunxit, occisoque Alexandro, regnavit Demetrius annis quinque, sed quinto captus est ab Arsace Parthorum rege. Regnante autem adhuc Demetrio, Triphon quidam partium Alexandri tulit Antiochum, filium ejusdem Alexandri, et licet adhuc parvulo diadema imposuit ut regnaret, sed quarto imperii ejus anno dolo occidit eum, ipseque regnavit. Sed et hoc tercio sui regni anno interfecto, Antiochus frater Demetrii regnavit, cui Cleopatra fratris uxor nupsit, de qua filium suscepit nomine Antiochum, qui dictus est Cizicenus a civitate Cizico, in qua nutritus est. Demetrius quoque, frater Antiochi, ex eadem Cleopa-
----	----	---	---

34	16	2	
35	17	3	

tra filium habuit ejusdem nominis Antiochum, qui dictus est Griphus. Hi duo fratres Antiochi dicti postea de regno contenderunt. Antiochus, Alexandri filius, imposito sibi diademate a Triphone, regnavit contra Demetrium annis 4, sed quarto anno ab eodem Triphone per dolum occisus est.

Alex.	Jud.	Syr.	
1	18	4	(HIER.) Ptholomeus Evergetes secundus regnavit Alexandriæ annis 29, a restauratione templi anno 388 ^o . (H. M.) His temporibus Romæ puer ex ancilla natus est quadrupes quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, naturam virilem duplicem habens. In Boniniensi ³⁰⁵ agro fruges in arboribus natæ sunt.
2	1	5	(Jos.) Symon, frater Judæ et Jonathæ, post mortem eorum rexit, populum Judæorum annis octo.
3	2	1	Triphon, occiso Antiocho regnavit annis tribus, sed anno tercio etiam ipse ³⁰⁶ occisus est.
4	3	2	
5	4	3	
6	5	1	Antiochus, qui et Sedites est appellatus frater Demetrii, postquam captus est fratre ejus a rege Parthorum, ipse regnavit annis 15, fratrem a captivitate liberavit, qui post ipsum regnavit.
10	1	5	(Jos.) XIII. Johannes, qui et Hyrcanus, filius Symonis, interfecto patre cum duobus filiis in convivio per insidias generi sui Ptholomei, qui erat dux circa Hiericho, tenuit principatum Judæorum annis triginta et uno. His contra Hircanos bellum gerens, Hircanus appellatus est. (HIER. —) Jos. de bell. Jud., 1, 3. Hic vir plane beatissimus, tria maxime præcipua solus habebat, quia dux et pontifex et propheta erat, cum quo Deus ³⁰⁷ ita colloquebatur, ut futurorum nichil penitus ignoraret. (HIER.) Hic prælia multa peregit, primum contra Ptholomeum sororis suæ virum, deinde Samariam obsidione captam solo coæquavit, quam postea Herodes instaurans, Sebastem in honorem Augusti appellavit. Antiochus quoque, quem quidam Seditem, quidam vero Spondium vocant, frater Demetrii, pridem Symoni infensus, secundo Hyrcani anno, deducto exercitu, Hierosolimis obsedit Hyrcanum. (Jos. ib., 1, 2) At ille patefacto sepulchro David, plus quam tria milia talentorum inde abstulit, datisque trecentis Antiocho, ut a civitate recederet persuasit. Et ut facti leniret invidiam, fertur ex hac pecunia instituisse xenodochia, quibus susciperet pauperes et peregrinos. Cumque fortunatissime viveret per annos 30 et unum, optime robus administratis, moritur, quinque filiis relictis. Quorum maximus natus Aristobolus, translato in regnum principatu, primus apud Judæos diadema sibi imposuit, 598 annis ac tribus mensibus exactis post-

VARIE LECTIONES.

³⁰¹ Lucilius 11. ³⁰² deest 4. 9°. ³⁰³ patris suo 4. ³⁰⁴ Hic — Sother desunt 10. 11. ³⁰⁵ boniensi 5. ³⁰⁶ e. i. a. t. 5, anno tercio ipse etiam 9°. ³⁰⁷ cum deo 9°.

quam populus de Babylonica rediit captivitate. Fratrem Antigonum a sese secundum natu, quem diligere videbatur, in honore pari producebat, alios vero victos custodiæ tradidit, matremque, ausam aliquid de potestate contendere³⁰⁸, itidem colligavit fameque necavit, sed et Antigonum fratrem postea peremit. Post necem vero matris et Antigoni fratris ipse dignissimo atque crudelissimo viscerum dolore tortus detestabiliter moritur, cum non plus uno anno regnaret. Uxor autem ejus³⁰⁹, fratrum vinculis dissolutis, regem constituit Alexandrum, fratrem ejus, qui ætate major erat, et modestia prætare videbatur.

Alex. Jud. Syr.

21 12 1 Demetrius, frater Antiochi, per fratrem a captivitate liberatus, regnavit post mortem fratris annis 12.

29 20 9

(H. m.) Anno ab Urbe condita sexingentesimo vicesimo, qui est 11us Ptholomei Evergetis secundi, Scipio Africanus junior consensu omnium secundo consul est creatus atque ab obpugnandam Numantiam Hispaniæ civitatem cum exercitu missus. Hæc per annos 14 cum solis 4 milibus suorum 40 milia Romanorum non solum sustinuit, sed etiam vicit pudendisque læderibus affecit. Scipio itaque ingressus Hispaniam non statim agressus est Numantinos quasi incautos, quos noverat semper esse paratos, sed aliquamdiu militem suum, viciosum et ignavum pro culpa ducum priorum, exercendo magis quam puniendo sine aliqua acerbitate in castris velut in scolis exercuit; deinde omnia quæ voluptatis causa haberentur in castris severo summoveri jussit edicto. Denique scortorum duo milia cum lixis et procinctus ejus loco ejecta sunt, tantumque subito sub districto judice profecit exercitus, ut Numantiam, diu perniciosissimam Romanis, brevi exæquaret solæ. Igitur cum partem ætatis totamque hiemem, ne attemptata quidem pugna, transgisset, parum propemodum hac profecit industria. Nam ubi copia pugnandi facta est, exercitus Romanus impetu Numantinorum obpressus, sicut solebat, terga vertit, sed increpatione et minis objectantis se consulis manuque retinentis³¹⁰ tandem indignatus, in hostem rediit, et quem fugiebat fugere compulit. Difficilis tunc in relatu fides; Numantinos effugavere et fugientes videre Romani. Unde quamvis Scipio, quia preter spem acciderat, l ætus esset, tamen bello ultra adversum eos audendum non esse professus est. Itaque urbem obsidione conclusit, fossa circumdedit, cujus latitudo pedibus decem, altitudo viginti fuit, ipsumque deinde aggerem sudibus prestructum crebris turribus communivit. Ad hoc bellum Micipsa rex Numidarum n auxilium Scipioni Jugurtam misit, qui fortiter agens, gloriam acquisivit et gratiam coram Scipione

A invenit. Igitur Numantini diu conclusi et fame trucidati, cum facultatem pugnae sepe deposcerent, ut eis³¹¹ mori tamquam viris liceret, nec impetrassent, novissime duabus subito portis eruperunt larga prius potione usi, non vini, cujus ferax is locus non est, sed suco tritici per artem confecto, quem sucum a calefaciendo celiam vocant. Hac igitur³¹² potione post longam famem recalescentes, bello se obtulerunt, subitoque super Romanos irruerunt. Atrox diu certamen et usque ad periculum Romanorum fuit; iterumque se Romani adversum³¹³ Numantinos pugnare fugiendo probavissent, nisi sub Scipione pugnassent. Numantini, interfectis suorum fortissimis, bello cedunt, compositis tamen ordinibus nec sicut fugientes in urbem revertuntur; corpora interfectorum ad sepulturam oblata accipere noluerunt, novissima spe desperationis omnes in mortem destinati, clausam urbem ipsi introrsum succendunt, cunctique pariter ferro, veneno atque igne consumpti sunt. Romani nichil ex his victis penitus habuere nisi securitatem suam; neque enim eversa Numantia, vicisse se magis quam evasisse dixerunt. Unum Numantinum victoris catena non tetigit, unde triumphum dedit; quicquid suppellectilis fuit, ignis absumpsit. Tunc Scipio Tyresium quendam Celticum principem interrogavit qua de causa Numantia prius invicta durasset et post eversa fuisset. Respondit Tyresius: *Concordia victoriam. discordia excidium prebuit.* Quod Romani tamquam sibi ac de se dictum exempli loco acceperunt, quippe quibus jam de seditionibus discordantistotius Urbis nunciabatur.

C Ea namque tempestate, qua hæc gerebantur apud Numantiam, Gracchorum³¹⁴ seditiones agitabantur apud Romam. Kartagine quippe Numantiaque delictis, oritur apud Romanos utilis de provisione collatio, sed infamis de ambitione contentio. Gracchus³¹⁵ itaque tribunus plebis iratus nobilitati, cum inter auctores Numantini foederis, quod per Mancinum consulem turpiter factum est, notarent, agrum a se privatim eatenus obsessum populo diviti statuit, Octaviano tribuno obsistenti ademit imperium eique successorem dedit Minutium. His causis senatum ira, populum superbia invasit. Inter hæc quoque Attalus rex Asiæ, frater Eumenis, moritur, populum Romanum scripto heredem reliquit, et ita Romano imperio regnum Asiæ per testamentum accessit. Gracchus³¹⁶ populi gratiam precio appetens, legem tulit ut pecunia quæ Attali fuisset populo distribueretur. Opsistente Scipione Nasica etiam Pompeis spondit se Gracchum, cum primum magistratu abiret, accusaturum. Gracchus autem annitebatur ut ipse tribunus plebis sequenti anno permaneret. Et cum comitiorum die seditiones populi accenderent, auctore Nasica nobilitas inflammata, fragmentis subselliorum plebem fugavit. Gracchus

VARIAE LECTIONES.

³⁰⁸ deest 9°. ³⁰⁹ e. que etate cæteris omissis 9°. ³¹⁰ renitentis 8. ³¹¹ eis ut 8. ³¹² ergo 8. ³¹³ adversus 8. ³¹⁴ Gracchorum, Gracchus Codd. his locis.

per gradus qui sunt super Calpurnii fornicem, detracto adminiculo fugiens, ictus fragmento sub-sellii corruit, rursusque assurgens, alio ictu clavi cerebro impacto exanimatus est. Ducenti preterea in ea seditione interfecti, eorumque corpora in Tyberim projecta sunt, ipsius quoque Gracchi cadaver inhumatum contabuit.

Anno dehinc secundo Publium Scipionem pridie in concione ³¹⁵ de periculo salutis suæ contestatum, quod sibi pro patria laboranti ab improbis et ingratissimis denunciari cognovisset, alio mane exanimem repererunt, idque inter maxima Romanorum mala censuerunt ³¹⁶, præsertim cum tantum in urbe illa Africani vigor et modestia valeret, ut facile illo vivo nequæ sociale neque civile bellum existere posse crederetur. Hunc quidem necatum ferunt dolo uxoris suæ Simpronie, quæ soror erat Gracchorum, ne scelerata, ut credo, familia ad perniciem patriæ suæ inter impias seditiones virorum non etiam sceleribus mulierum esset inmanior. Causa vero interitus ejus hæc fuit. Gaius Carbo tribunus plebis cupiens necem vindicare Gracchianam et excitare seditionem sopitam, Publium Scipionem Africanum, eruta Numantia revertentem interrogavit quid de Gracchi morte sentiret. Cui Africanus ait, jure occisum sibi videri.

Post hæc Gaius Gracchus, Gracchi illius qui jam in seditione occisus fuerat frater, tribunus plebis per tumultum creatus, magna rei publicæ perniciem fuit. Nam cum sepe populum Romanum largitionibus promissisque nimis in acerbissimas seditiones excitasset, tandem a tribunatu, Minutio successore, decessit. Qui Minutius cum decessoris sui Gracchi statuta convulsisset legesque abrogasset, Gaius Gracchus cum Fulvio Flacco, ingenti stipatus agmine, Capitolium, ubi contio agitabatur, ascendit, ibique cum eo duobusque filiis suis armatis maximum tumultum excitavit; sed e contra Decius Brutus vir consularis ac Lucius Publicius (213) cum ingenti certamine insistent. Ibi Flaccus diutissime pugnavit, Gracchus vero in templum Minervæ secodens, gladio incumbere voluit, sed interventu Letorii ³¹⁷ reventus est. Cumque diu anceps bellum ageretur, tandem sagittarii ab Opimio missi, consertam multitudinem disturbaverunt. Duo Flacci pater et filius, cum per ædem Lunæ in privatam domum desilissent foresque objecissent, a reticio graticio ³¹⁸ parieti ³¹⁹ affixi sunt. Gracchus, diu pro se pugnantibus amicis ac pereuntibus, ægre ad pontem Subsiliicium pervenit, ibique, ne vivus caperetur, cervicem servo suo prebuit. Cujus caput abscisum consuli allatum est, corpus ad Corneliam matrem Misenum opidum

A devectum est. Hæc autem Cornelia majoris Africani filia fuit, quæ post prioris filii Gracchi mortem Misenum secessit. Bona Gracchi publicata sunt; Flaccus adolescens in robore necatus est, ex factione Gracchi ducenti in Aventino monte cæsi fuisse referuntur. Opimius autem consul, sicut in bello fortis, ita in questione fuit crudelis; nam amplius quam tria milia hominum suppliciiis necati sunt, ex quibus plurimi, ne dicta quidem causa, innocentes occisi sunt. Hæc Gracchorum seditio, hic finis fuit.

Anno ab urb. condita sexingentesimo 37, qui est 28us Ptholomei Evergetis secundi, Publio Scipione Nasica et Lucio Calpurnio Bestia consulibus, Jugurtæ, Numidarum regnum invadenti ³²⁰, consensu Romani populi bellum senatus indixit, de quo Sallustius Crispus plenissime scribit.

B His temporibus Ptholomei Evergetis secundi misera vita miserabiliorem vitæ exitum dedit. Is enim sororem suam, stupro cognitam ac deinde in matrimonio receptam, novissime turpius quam duxit abjecit; privignam suam, hoc est filiam sororis et conjugis, conjugem assevit; filium quem ex sorore susceperat, necnon et filium fratris occidit. Quamobrem, tantis incestis parricidiisque execrabilis, anno regni sui 29° ab Alexandrinis regno pulsus est.

(HER.) His temporibus Cicero Arpini nascitur, matre Helwia nomine, ex regio Vulscorum genere, patre vero equestris ordinis. Marcus quoque Furius poeta, cognomento Ribaculus, Cremonæ nascitur.

C Alex. Jud. Syriæ.

1 21 10 Ptholomeus, qui et Phiscon vel Sother, regnavit Alexandriæ annis 17, a restauratione templi anno 407°. Illic postea per matrem Cleopatram de regno pulsus, Cyprum secessit, iterumque post annos aliquot in regnum rediit.

1 24 1 Antiochus, qui et Gryphus, filius Demetrii, regnavit Syriæ; sed frater ejus Antiochus Cizicenus, filius Antiochi, fratris Demetrii ex eadem muliere Cleopatra, ejecto fratre, regnavit ipse; rursusque frater, hoc depulso, regnum recepit; sicque contendebant inter se per annos 19, et ex hoc regnum illud per se non habuit, sed in Romanorum ditionem cessit.

12 1 9 Aristobolus, filius Johannis Hyrcani, principatum Judæorum post patrem suscepit, primusque, imposita sibi corona, anno uno regnavit.

13 1 10 (Jos. De bell. Jud., 1. 3.) Alexander, qui et Janneus, frater Aristoboli, post mortem fratris pontificatum Judæorum pariter cum regno suscepit, et per viginti septem annos ³²¹ in

VARIE LECTIONES.

³¹⁵ contentione 4, 5. ³¹⁶ recensuerunt 9^c. ³¹⁷ lictoris 11. ³¹⁸ ita (i. e. a Reticio Graticio?) omnes quos vidi codices, quum in Hist. miscella et 11. legatur: rescisso craticio pariete confossi sunt. ³¹⁹ pariete 5. ³²⁰ invadendi 4, 5. 9^c. 10. ³²¹ et XXVIII annis 9^c.

NOTÆ.

(213) Hæc Ekkehardus ex verbis H. m. : a clivo Publicio deformavit.

cives suos crudelissime regnavit. Non enim minus [quam ³²³] quinquaginta milia de propria gente debellando per sex annos interfecit, proprios quoque fratres ³²³ alterum occidit, alterum rebus omnibus nudatum contemptibili vita secum habuit. Qui 27° anno moriens, conjugi suæ Alexandræ, quæ et Salina vocabatur, regni gubernacula cum duobus filiis parvulis reliquit. Cujus actus qui latius scire voluerit, tertium decimum Josephi librum antiquitatis hystoriæ legere curet.

Alex. Jud. Syr.

1 6 15 (Hier.) Ptholomeus, qui et Alexander, pulso de regno Ptholomeo Phiscone per matrem Cleopatram, regnavit Alexandriæ annis novem, a restauratione templi anno 424°

2	7	16
3	8	17
4	9	18
5	10	19
6	11	
7	12	defecit
8	13	regnum
9	14	Syriæ.

(H. m. et H. R.) Anno sexingentesimo quinquagesimo nono, qui est quartus Ptholomei Alexandri, cum prope omnia bella extranea cessassent, superato in Numidia per Metellum primum, deinde per Marium et Syllam Jugurta, post hæc Cimbris et Teutonibus per Marium et Quintum Catulum, gravissimum in Italia bellum Picenses ³²⁴ et Marsi Pelignique moverunt, qui annis numerosis jam Romanis subjacerunt. Contra quos a Romanis bene pugnatum est a Gaio Mario, qui jam sexies consul fuerat, et a Gneo Pompeio, maxime tamen a Lucio Cornelio Sylla, qui inter alia egregia Cluentium ducem hostium ita cum magnis copiis fudit, ut ex suis unum ³²⁵ amitteret. Hoc bellum quadriennio cum gravi calamitate tractum, quinto demum anno finem accepit per Lucium Cornelium Syllam, tum consulem, cum antea in eodem bello multa strenue prætor egisset. Ipso in tempore dira prodigia visa sunt. Nam sub ortu solis globus ignis a septentrione cum maximo cœli fragore micuit; apud Aretinos in convivio e panibus cruor quasi e vulneribus corporum fluxit; per septem continuos dies grando lapidum, immixtis etiam testarum fragmentis, terram latissime verberavit; in Samniæ partibus e vastissimo terræ hiatus flamma prorupit et usque ad cælum extendi visa est. Tunc etiam omnium generum animalia, quæ inter homines vivere solent, relictis stabulis pascuisque, cum balatu, hinnitu gemituque miserabili ad siivas montesque fugerunt; canes, quorum natura est extra homines esse non posse, lacrimosis ululatus vagi luporum ritu oberraverunt. Nec mora, post hæc tam gravia prodigia civilia bella secuta sunt.

A Anno quippe Urbis conditæ sexcentesimo 62° sociali bello, multis repugnantibus per totam Italiam suscitato, intestinum bellum adjunctum est, multiplicesque calamitates perturbaverunt populum Romanum, quamvis jam Romani multarum domini vocarentur gentium. Causam vero civilis belli Marius, jam sexies consul, dedit. Nam cum Sylla consul, gesturus bellum contra Metridatē, qui Asiam et Achaïam invaserat, mitteretur, sed exercitum adhuc paulisper in Campania teneret, ut belli socialis, quod, ut supra diximus, in Italia gestum est, reliquiæ tollerentur, Marius affectavit ut, septimo consulatu sibi commisso, ipse ad bellum Metridaticum mitteretur. Qua re Sylla commotus, cum exercitu ad Urbem venit, et ante Urbem legatum Marii quasi primam victimam belli civilis occidit, mox Urbem irrupit, et contra Marium ac Sulpicium dimicans, Sulpicium occidit, Marium fugavit, atque ita ordinatis in futurum annum consulibus Gneo Octavio et Cornelio Cinna, ad Asiam profectus est. Marius vero cum permovere nobilitatem, inflammare plebem, perarmare ordinem equestrem adversus Syllam frustra temptasset ³²⁶, tandem in Capitolium cessit; sed a partibus Syllanis graviter contritus, ab eo diflugit, et persequentium instantia circumseptus, in Minturnensium paludibus sese abdidit, e quibus infeliciter luto oblitus ignominioseque protractus, turpi quoque spectaculo Minturnas deductus, contrususque in carcerem, percussorem ad se missum ³²⁷ solo visu conterruit. Deinde lapsus e vinculis, in Africam transfugit, sollicitatoque ex Utica filio suo Mario, ubi is custodia observabatur, continuo Romam regressus est, Cinnæque consuli societate scelere conjunctus est; sicque collecto exercitu, Romam ingressi, nobilissimos e senatu et consulares viros interfecerunt, multos proscripserunt; ipsius Syllæ domo eversa, uxorem ejus et filios ad fugam compulerunt; universus reliquus senatus ex Urbe fugiens, ad Syllam in Greciam venit; orans ut patriæ subveniret. Qui statim in Italiam trajecit. Marius autem cum septimum consulatum invasisset, Cinna jam tercio consule, in exordio consulatus septimi sera tandem morte preceptus est; Cinna vero ab exercitu suo interfectus est. Revertens autem Sylla, cum jam Romæ consules mutati essent, et Marius, Marii filius, ac Papirius Carbo consulatum accepissent contra Marium juniorem dimicans, 15 milia occidit, de suis 400 amisit. Mox etiam Urbem ingressus, tria milia hominum contra datam fidem inermes peremit. Cumque magna crudelitate contra sones insontesque seiret, Quintus Catulus palam Syllæ dixit: *Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus?* Sylla itaque Marium, Marii filium, Præneste persecutus, obsedit et ad mortem compulit, post hæc de Metridate ingenti gloria triumphavit

VARIE LECTIONES.

³²³ ita 9°. deest 4. 5. 10. 11. ³²⁴ deest 5. ³²⁵ picensis 5. ³²⁶ unum non 4. non unum 11. ³²⁷ deest 9. misso 5.

H. m.) Gneus autem Pompeius, quod nulli Romanorum tributum erat, vicesimum quartum annum ætatis agens, de Africa triumphavit. Sylla itaque post multa flagicia dictator creatus est, ut dominationis et crudelitatis libido honesti nominis reverentia velaretur. Novissime tamen potestate privatus moritur, tandemque conclusa sunt duo bella funestissima, sociale Italicum et civile Syllanum, quæ per annos decem protracta, plus quam centum quinquaginta milia Romanorum consumpserunt. (HIER.) His temporibus Terrentius Varro tricesimum quintum annum ætatis agens, litteras summo studio didicit. Cicero, defenso contra Chrisogonum Rustico ³²⁸, Athenas cedit, deinde post triennium Romam regressus, ^{26°} ætatis suæ anno etiam Quintium defendit. Quo in tempore Plotius Gallus Romæ Latinam rethoricam primus docuit, cujus etiam Cicero meminit. Lucius Pomponius Bononiensis catillarum ³²⁹ scriptor tunc claruit. Lucretius etiam poeta nascitur, qui amatorio poculo hausto in amentiam versus, aliquos libros per intervalla vesaniæ scripsit, quos Cicero postea emendavit. Crispus quoque Sallustius hystoriographus nascitur. Virgilius Maro in pago qui Andes dicitur haut procul a Mantua nascitur. Portius Cato Stoicus phylosophus cognoscitur. His temporibus Apollodorus Pergamenus Grecus orator, preceptor Callidii et Augusti, clarus habetur. Horatius Flaccus libertino patre Venusii nascitur, satyricus postea et lyricus poeta. Virgilius Cremonæ studiis eruditur; dehinc sumpta toga, Mediolanum transgreditur, et post breve tempus Romam pergit.

Alexand. Jud.

1 15 (HIER.) Ptholomeus Phiscon, qui ejectus fuerat a matre, regressus de fuga, regnum recepit, quoniam Alexandrum, qui eo pulso regnavit, ob interfectionem matris ejus cives expulerunt. Regnavit autem hic postea annis 30, a restauratione templi anno quadragesimo tricesimo tercio.

1 23 Ptholomeus Dionisius, frater Cleopatrarum, regnavit Alexandriæ annis 30, a restauratione templi anno 441°.

6 1 Mortuo Alexandro Judæorum principe, uxor ejus Alexandra, quæ et Salina dicta est, regnum Judæorum per annos novem obtinuit. (Jos. De b. J., 1, 4.) Quæ cum duos filios ab Alexandro generatos haberet. Hyrcanum natu majorem propter ætatem declaravit pontificem et propter modestiam regem post se constituit, minorem autem Aristobolum privatum vivere voluit, quia ferventioris erat ingenii. Alexandra vero dum regnum novem annis administraret, morbo laboravit. Tunc minor filius ejus Aristobolus cum servis suis, quos multos habebat omnesque pro ætatis fervore fidissimos, universa castella obtinuit, et conductis auxiliis pecunia quam ibi reperit, regem se declaravit. Ob hæc miserata querelas Hircani mater conjugem Aristoboli

cum filiis includit in castello quodam; ante tamen moritur, quam injurias Hyrcani ad plenum ulcisceretur.

Alex. Jud.

15 1 Hyrcanus. Alexandri Jannei et Alexandræ Salinæ filius, post obitum matris suscepit regnum Judæorum, a matre sibi commissum; sed frater ejus Aristobolus zelo ductus, impugnavit et expulit illum. Qua dissensione actum est ut Romani ductores Judæam intrarent; sicque annuente Pompeio Hyrcanus principatum recepit. Quem cum per 33 annos administraret, consilio Antigoni, filii fratris sui, a Parthis captus est, et ita regnum et sacerdotium Judæorum defecit. Nam idem Antigonus a Parthis principatum accipiens, a Romanis interfectus est, et principatus ad alienigenas translatus est ³³⁰.

18 4 Anni ab inicio 3900.

30 16

(*H. m. et H. R.*) Anno ab Urbe condita sexingentesimo 81°, qui est nonus Ptholomei Dionisii, duo tantum gravia bella in imperio ³²¹ erant Romano, Metridaticum, et Macedonicum. Hæc duo Luculli agebant, Lucius Lucullus Metridaticum, et consobrinus ejus Marcus Lucullus Macedonicum. At Lucius Lucullus transgressus Eufraten et Tygrin, cum Metridate congressus est, et cum parva suorum manu 30000 hostium occidit; Metridates, vix centum quinquaginta comitantibus, aufugit, diademate et thyra ³²², ne agnosceretur, abjectis; castra ejus direpta sunt; Armenia quoque minor, quam tenuit, ei ablata est. Qui fugiens, susceptus est a Tygrane rege Armeniæ, qui tum cum ingenti gloria imperabat, Lucullus vero repetens hostem fugatum, etiam Tygranis ingressus est regnum ipsumque rebellantem ita devicit, ut magnam partem Armeniæ deleverit. Alter autem Lucullus, qui Macedoniam administrabat, Bessis primus Romanorum intulit bellum, hisque cum pluribus aliis gentibus superatis, Macedoniam totam devicit, et victor rediit. Eodem tempore Cretam insulam Metellus per biennium debellans, in potestatem Romanorum redegit, legesque Minoas Romanis legibus permutavit; unde et Creticus dictus est a Creta.

Quo tempore Lybia quoque per testamentum Apionis, qui tunc rex ejus erat, Romano imperio accedebat, in qua inclitæ urbes erant Beronici, Ptholomais, Cyrene. Dum hæc aguntur, piratæ ³²³ per omnia sparsi maria, non solum navium commeatus intercipient, sed etiam insulas provinciasque vastabant. Quos Gneus Pompeius, commisso sibi bello, intra paucos menses ingenti felicitate miraque celeritate compressit. Postea successor Luculli factus, Metridatem impugnatione frequenti vehementer afflixit. Eo tempore Castor, Metridatis prefectus, qui Panagorio preerat, interfectis amicis regis, arcem cœpit, et quatuor filios Metridatis ad presidia Ro-

VARIÆ LECTIONES.

³²⁸ ita pro Roscio codd. ³²⁹ ita pro attellanarum codd ³³⁰ transit 5. ³²¹ erant in i. 5. ³²² cythara 9°. ³²³ pyrati 5.

mana transmisit. Metridates accensus ira, exarsit in scelera; nam plures amicos suos interficiens, Exi-
podram filium suum interfecit, cum jam ante alium
filium ³³⁴ Mocharen trucidasset. Pharnaces autem,
filius ejus, exemplo fratrum territus, exercitum ad
se persequendum a patre missum sibi conciliavit,
statimque adversus patrem duxit justo judicio, quia
et ille adversus patrem suum de regno ³³⁵ concerta-
vit. Interea Metridates diu ex altissimo muro filium
frustra deprecatus, ubi eum inexorabilem vidit, mo-
riturus exclamasse fertur: *Quoniam Pharnaces, in-*
quit, mori jubet, vos, si estis dii patrii, precor, ut
quandocumque et ipse hanc vocem a liberis suis au-
diat. Statimque descendens ad uxores et pelices ac
filias suas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipse
novissimus omnium hausisset, nec tamen, propter
remedia quibus vitalia sua adversus noxios suos
sepe obstruxerat, veneno confici posset, frustra que
spaciaretur si quo tandem modo infusa pestis per
venas vegetatione corporis acta discurreret, Gallum
quendam militem, jam fracto muro discurrerentem,
invitavit ³³⁶, eique jugulum prebuit. Hunc exitum
vitæ Metridates habuit, homo, ut ferunt, omnium
supersticiosissimus, qui viginti duarum gentium
linguis, quas sub regno suo habuit ita locutus est,
ut numquam legationes sub interpretibus audiret.
Periit autem apud Bosphorum, vir ingentis consilii
et industriæ. Regnavit annis 40, vixit 72, semper
habens secum phylosophos omniumque artium pe-
ritissimos. Contra Romanos habuit bellum annis 40,
sive, ut alii dicunt, 30.

Pompeius vero, Metridatis occisi nuncio accepto,
Tygrani bellum intulit; sed ille ei se ³³⁷ dedit, ac
diadema suum, cum procubisset ad genua Pom-
peii ³³⁸, in manu ejus collocavit, quod ei Pompeius
reposuit, honorificeque eum habuit, regni tamen
parte sublata, grandi eum pecunia multavit, quia
bellum sine causa Romanis intulit. (*Jos. De b. J.*,
1, 5.) Inter hæc autem Scaurum legatum in Syriam
misit eique omnia negocia ibi agenda commisit. Qui
cum Damascum veniret, audiens quæ in Judæa inter
Hyrceanum et Aristobolum fratres gerebantur ³³⁹,
illuc tetendit. Ad quem cum utriusque fratris legati
venirent, acceptisque ab Aristobolo trecentis talen-
tis, parti ejus favit, justitia pecuniæ posthabita ³⁴⁰.
Interea Pompeius, Armenia superata et omnibus
partibus illis, cunctisque pro voto ordinatis, in Sy-
riam divertit, deinde Damascum venit, Antipater au-
tem quidam genere Idumeus, divitiis et aliarum re-
rum copia gentis suæ præcepit, jam dudum invisus
Aristobolo, hortabatur Hyrceanum ut se conferret
ad Pompeium. Ad quem veniens, magnis ei datis mu-
neribus, sibi eum conciliavit. (*H. m.*) Qui tendens
Hierosolimam, cum sibi a partibus Aristoboli resi-
steretur, obpugnationem intendit, vixque tercio

A mense illam expugnans, 14000 Judæorum occidit,
cetera multitudo in fidem venit, muros civitatis ever-
ti soloque æquari præcepit; cujus circuitus 4 milia
passuum fuisse dicitur. (*Jos. De b. J.*, 1, 1.) Pom-
peius cum suis comitibus templum ingressus—pro
quo tamen Judæi maxime doluerunt—omnia quæ
intrinsicus erant perspexit, vasa sacra et candelabra
et congestam molem pigmentorum et pecuniæ
sacræ, prope ad duo milia talentorum; nec tamen
vel hæc vel aliud quicquam de sacris attigerat, sed
postera die post excidium jussit ædituos templum
curare, ne quid sordium haberet, et ut solempnia
sacra celebrarent. Ipse autem eos qui maxime belli
causa fuerant securi percussit, eos vero qui secum
fortiter egerant præclaris premiis donavit, et Hyr-
canum pontificem declarans ceteris Judæis tributum
indixit. Post hæc Scuro committens omnia nego-
tia a flumine Eufrate usque ad fines Ægypti, Romam
ipse contendit, ducens secum Aristobolum captivum
cum duabus filiabus totidemque filiis, quorum unus
Alexander ex itinere fugit, minor autem Antigonus
cum sororibus et patre Romam perductus est. (*Id.*
c. 6.) Alexander itaque, congregata manu ad decem
milia peditum et mille-vingentos equites, Hyrcano
gravius imminerebat Judeamque populabatur. Interea
Gabinus in Syriam missus successor Scuro, ad-
versus Alexandrum cum valida manu dimicavit quo
prælio Alexander sex milibus amissis, in Alexan-
driam castellum confugit. Ubi obsidione cinctus, ve-
niam rogare coactus est et castellum tradere. Gabi-
nus vero, castellis omnibus dirutis, consilio matris
Alexandri Hyrcanum Hierosolimam perducit, eique
templi curam permisit, ceteris rei publicæ partibus
optimates prefecit, omnemque Judæorum gentem in
quinque conventus divisit: unum Hierosolimam, alium
Doris, tertium apud Amathunta, quartum Hierico,
quintum Sessori Galileæ civitate de posuit. Singulari
autem unius dominatione Judæi liberati, libenter ab
optimatibus regebantur.

(*H. R.*) Anno ab Urbe condita sexingentesimo
89°, qui est Ptholomei Dionisii 17us, Marco Tullio
Cicerone oratore et Gneo Antonio consulibus, ea
quæ de Catilina et sociis ejus Salustius Crispus scri-
bit acta sunt.

(*H. m.*) Anno sequenti, qui est Urbis conditæ
690us, Decimo ³⁴¹ Junio Syllano et Lucio Murena
consulibus, Metellus triumphavit de Creta, Pom-
peius de bello pyratice et Metridatico. Nulla um-
quam pompa triumphi similis fuit. Ducti sunt ante
currum Pompeii filii Metridatis et filius Tygranis et
Aristobulus ex Judæa, prelata est ingens pecunia
auri atque argenti infinita. Hoc tempore nullum
grave bellum erat.

Anno ab Urbe condita 693° Gaius Julius Cæsar,
qui postea imperavit, cum Lucio Bibulo consul fa-

VARIE LECTIONES.

³³⁴ deest 9°. suum 4. ³³⁵ de r. des. 9°. ³³⁶ invasit 9°. ³³⁷ se ei 8. ³³⁸ pompeii 9°. ³³⁹ agebantur.
³⁴⁰ postposita 5. ³⁴¹ decio 4. 10. 11.

ctus est. Decreta est ei Gallia Transalpina et Cisalpina et Illyricum cum legionibus denis in quinquennium datis; Galliam comatam postea senatus adiecit. Cæsar itaque in Galliam profectus, multa prælia cum Gallis Germanisque commisit, sepeque victus sepiusque vincens, Galliam totam et Suevos, gentem ferocissimam, quorum centum pagos esse multi prodiderunt, omnemque Germaniam Romano subdidit imperio. Domuit autem novem annis omnem fere Galliam, quæ inter Alpes et flumen Rhodanum Rhenumque ³⁴³ et oceanum est et circuitu patet ab his tricies centena milia passuum. Inde ad Marinus ³⁴³ venit, unde in Brithaniam ³⁴⁴ proximus et brevissimus transitus est, Britannisque bellum intulit, quibus ante ne nomen quidem Romanum cognitum fuit. Ibi acerba primum pugna fatigatus non sine magno suorum discrimine tandem eos vicit anno ante Dominicam incarnationem, ut Beda scribit, quinq̄ agesimo (*h. e. A. 1. 2.*). Hanc historiam Suetonius Tranquillus explicuit planissime.

Anno ab Urbe condita 697, qui est Ptholomei Dionisii 25us, Marcus Licinius Crassus, collega Gnei Pompeii Magni in consulatu secundo provinciam sortitus in Parthos, homo inexplibilis cupiditatis, audita templi ³⁴⁵ Hierosolimitani opulentia, quam Pompeius intactam reliquerat, in Palestinam divertit, Hierosolimam adit, templum pervadit, opes diripit. Inde per Mesopotamiam tendens in Parthiam, quacumque iter habuit, sociis civitatibus auxilia indixit, precia exegit; moxque ut Eufraatensium Bajasen legatum ab Horode ³⁴⁶ rege Parthorum ad se missum obviam habuit, a quo vehementer increpatus est cur contra fœdus Luculli et Pompeii, avaricia inductus, Eufraatensium transierit quamobrem futurum sine mora ut pro auro Parthico ferro oneraretur Serico ³⁴⁷. Itaque cum prope Charras ventum esset, Parthi subito irruentes cum Surena et Salacea prefectis, obpressere Romanos sagittis, Ceciderunt ibi plurimi senatores, aliquot etiam consulares et pretorii viri. Crassus quoque filius Crassi, electissimus juvenis, in acie occisus est; preterea quatuor cohortes cum Wargunteio legato mediis deprehensæ campis, interfectæ sunt. Surenas, raptum equitatu, Crassum persequi intendit, eumque circumventum, ac frustra colloquium ejus petentem, interfecit, quamvis vivum auferre maluisset; pauci beneficio noctis liberati, Charras confugerunt (Cf. Oros. VI, 13. — Cf. Jord. *Der. s.*). Avaricia enim unius ad tantum nefas exolevit, ut 12 legiones Romanorum aut captæ, paucis elapsis, aut cæsæ cum ducibus fuissent. Caput vero Crassi cum dextera ad regem delatum, spectantibus fuit ludibrium. Rex itaque aurum in oris ejus rictum jussit infundere, dicens: *Urat te Parthicum, quod te vivum*

urebat, aurum. Eo successu Parthi clatiores effecti transire in Syriam censuerunt. (Jos. *De b. J. 1, 6.*) Quos strenue insidiis excepti Cassius et commissæ sibi provinciæ repulit finibus; deinde in Judæam irruit, et Tharicheis deletis, 30000 Judæorum in servitatem vendidit.

Antipater autem, de quo supra dixi quod Hyrcano faveret, accepit uxorem cui nomen Cypris, splendidissimo inter Arabiæ ³⁴⁸ feminas loco natam, ex qua suscepit filios quatuor, Faselum, Herodem, Josephum, Feroram, et filiam nomine Salome. Qui cum Gabinii favorem muneribus atque obsequiis promerisset, etiam Cassii familiaritatem adeptus est. Causa quippe tantorum filiorum vir egregius est factus ad promerendam muneribus societatem potentium. Sic Josephus de eo testatur; Africanus vero historiographus precipuus (Eus., *Hist. eccl. 1, 4*): « Aiunt, inquit, qui de eo diligenter explorant, Antipatrum quandam patrem fuisse Herodis Ascalonitæ, qui et ipse fuerit Herodis eujusdam filius, templi Apollinis editui. Hic Antipater ab Idumeis latronibus captus admodum puer, permansit cum predonibus, pro eo quod pater ejus rei familiaris inopia filium redimere non posset. Verum puer latronum vita et moribus institutus, Hyrcano cuidam Judæorum pontifici familiaris efficitur. Ex quo natus est Herodes, hic ³⁴⁹ qui Salvatoris temporibus fuit, » Hæc Africanus.

(*H. m. et H. R.*) Anno ab Urbe condita septingentesimo, qui est Ptholomei Dionisii 28us, incertum unde concretus plurimam Urbis partem ignis invasit; nec umquam antea tanto incendio correptam et vastatam civitatem ferunt. Nam quatuordecim vicus ejus consumptos dicunt. Hinc jam bellum civile successit execrandum ac lamentabile, quod magis jam dudum dissensionibus ac molitionibus parabatur, quo præter calamitates quæ in bellis acciderunt, etiam fortuna populi Romani mutata est. Nam rediens Cæsar victor ex Gallia, decerni sibi absenti iterum consulatum poposcit; sed contradictum est ei a Marcello consule, annitente Pompeio et Catone ³⁵⁰, jussusque est Cæsar dimissis ³⁵¹ exercitibus Romam venire; et ex Marcelli consulis auctoritate ad legiones quæ apud Luceriam erant Gneus Pompeius cum imperio missus est. Propter quam injuriam Cæsar se contulit Ravennam. Marcus Antonius et Publius Cassius, tribuni plebis, pro Cæsare intercedentes, a Lentulo consule curia foreque prohibiti, ad Cæsarem profecti sunt, Curione simul Cælioque comitantibus. Cæsar cum militibus quos habebat contra patriam venit, et Rubicone flumine transmeato, mox ut Ariminum ³⁵² venit, quinque cohortes quas tunc solas habebat, cum quibus, ut Livius ait orbem teararum adortus est

VARIÆ LECTIONES.

³⁴² renumque 4. 9°. 10, *semper fere* ³⁴³ morinos 4. marinas 10. 11. ³⁴⁴ *ita codd.* ³⁴⁵ *deest* 9°. ³⁴⁶ herode 4. 9°. 10. ³⁴⁷ syrico 9°. *corr.* sirico *vel* serico 5. ³⁴⁸ arabias 9°. ³⁴⁹ is 9°. ³⁵⁰ cattone 5. ³⁵¹ nonnisi d. 9°. ³⁵² arriminum 5.

quid factu opus esset, edocuit, deplorans injurias suas, causam belli civilis pro restituendis in patriam tribunis esse testatus est. Inde per Antonium septem cohortes quæ apud Sulmonem³⁵³ morabantur, a Lucretio accepit, tres legiones, quæ cum Domicio apud Cornificium morabantur, ad suas partes transmisit. Consules vero cum Gneo Pompeio, senatus omnis atque universa nobilitas ex Urbe fugiens et in Greciam transiens, apud Dyrrachium bellum contra Cæsarem parabant, quo multi orientis reges³⁵⁴ cum auxiliis conveniebant. Cæsar vacuum Urbem ingressus, dictatorem se fecit, negatamque sibi ex ærario pecuniam fractis foribus invasit, protulit ex eo auri pondo 4135, argenti pondo prope nongenta milia. Inde venit Massiliam, ad quam obpugnandam Trebonium cum tribus legionibus relin-
quens, ad Hispanias contendit, quas Lucius Afranius et Marcus Petreius et Marcus Varro, Pompeiani duces, optinebant, ibique multis præliis Petreium et Afranium superatos, composita pactione, dimisit, in ulteriore, vero Hispania duas legiones a Marco Varrone suscepit. Similiter et duces ejus Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Varrus Tiberonem Africa ejecit. Cæsar, compositis rebus suis, Dyrrachium venit et Pompeium frustra obsidione cinxit, cum illi maria paterent. Pompeius castellum quoddam mari propinquum, ubi presidia Cæsaris erant, evertit, et milites occidit. Cæsar autem, omissa obsidione, ad Pompeium convertit; Torquatus vero prorumpens aversum³⁵⁵ e vestigio insectus est. Ita Cæsaris milites ancipiti periculo territi, ipso Cæsare frustra obsistente, fugerunt; evasit tamen Cæsar, quia nocte interveniente Pompeius sequi noluit. Dixit autem Cæsar, nec Pompeium scire vincere, et illa tantum die se vinci potuisse. Cæsa sunt in eo prælio 4000 militum Cæsaris, centuriones 22, equites Romani complures; cæsus est ibi Sceva, Cæsaris miles fortissimus, cujus scutum centum viginti ictibus petiitum fuisse dicitur. Inde citato agmine Cæsar per Epyrum in Thessaliam perrexit, Pompeius vero cum maximis copiis secutus est, bellumque commissum est. Viere ibi et gemere erat, contractas Romanorum vires in campis Pharsalicis ad occisionem mutuum constitisse, quas, si concordia rexisset, nulli populi, nulli reges ferre³⁵⁶ potuissent. Fuerunt enim ex parte Pompeii octoginta octo cohortes, peditum plus quam 40000³⁵⁷, equites in sinistro cornu 600, in dextro 800, reges et senatores et Romani equites plurimi, ex parte autem Cæsaris minus quam 40 milia peditum, equites mille. Cum que diu utrimque sub dubia sorte cæderentur, atque ex alia parte Pompeius diceret: *Parce civibus*, nec tamen faceret, ex alia vero Cæsar hoc faceret quod urgeret, dicens: *Miles, faciem feri*, tandem universus Pompeii fugit exercitus, castra-

A que direpta sunt. Cæsa sunt in eo prælio Pompeianorum 15000. centuriones 33. Pompeius fugiens, in ostio Penei amnis onerariam navim nactus, in Asiam transit, inde per Cyprum Alexandriam petit, ut a rege Ægypti, cui tutor ipse a senatu datus fuerat propter juvenilem ejus ætatem, acciperet auxilia. Qui fortunam magis quam amicitiam secutus, occidit Pompeium, caputque ejus et anulum Cæsari misit. Quibus conspectis, Cæsar etiam lacrimas fudisse dicitur, tanti viri intuens caput, generi quondam sui, et inundatum odoribus imperavit cremari. Pompeii uxor filiique fugerunt, cetera Pompeiana classis direpta est, omnibus qui in ea erant crudelissime trucidatis. Ibi et Pompeius Bythinus occisus est, Lentulus vero vir consularis opud Pelusium interfectus est. Cæsar, compositis apud Thessaliam rebus, Alexandriam venit, ubi Achilles dux regis³⁵⁸, semel imbutus Pompeii sanguine, Cæsaris quoque necem meditabatur. Nam jussus exercitum cui preerat dimittere prope 20000 armatorum, non modo sprexit, verum etiam aciem direxit. In ipso prælio regia classis ad terram subducta jubetur incendi. Ea flamma cum partem quoque urbis invasisset, 400,000 librorum proximis forte ædibus condita exussit, singulare profecto monumentum studii curæque majorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant. Postea Cæsar insulam ubi Pharos est cepit; eo Achilles cum Gabinianis militibus venit; ingens pugna commissa est, magna ibi Cæsarianorum militum multitudo cecidit, omnes etiam interfectores Pompeii interfecti sunt. Cæsar quoque vi insistentium hostium pressus, scapham ascendit. Qua mox pondero subsequentium gravata ac mersa, per ducentos passus ad navim, una manu elevata, qua cartas tenebat, natando pervenit. Mox navali certamine pulsatus, magna felicitate classem regiam aut depressit aut cepit. Alexandrinis petentibus regem reddidit, monuit ut magis amicitiam Romanam quam arma experiri studeret³⁵⁹. Qui tamen, ilico ut liber fuit, bellum intulit, sed continuo cum toto exercitu suo et ipse deletus est. Nam et 20000 hominum in eo bello referuntur cæsa, 12000 cum 70 longis navibus dedita, Quingenti ex victoribus cecidisse dicuntur. Rex ipse adolescens scapha exceptus, ut fugeret, multis insilientibus, mersus; necatusque est; corpus ejus ad litus devolutum, indicio lorice aureæ cognitum fuit. Qua Cæsar Alexandriam premissa, omnes Alexandrinos ad deditionem desperatione compulit, regnumque Ægypti Cleopatrarum, Ptholomei sorori, dedit, cum qua stupri consuetudinem habuit; quæ postea regio comitatu Urbem ingressa est.

Cleopatra itaque, soror Ptholomei regnavit Alexandriæ annis 22, ut Jordanis episcopus dicit (*De*

VARIE LECTIONES.

³⁵³ Salmonem 9°. ³⁵⁴ r. o. s. ³⁵⁵ aversus s. adversum 9° ³⁵⁶ ita 9°. finire 4, 8. 10. 11. ³⁵⁷ XI 9°. ³⁵⁸ regis s. ³⁵⁹ studerent s.

r. s.), sed Tertullianus scribit (*adv. Judæos* ed. A Semler, II, p. 296) quod regnaret annis tantum 20, dicens eam conregnasse Augusto annis 13, ipsumque postea regnasse aliis 43, qui sunt 56 Augusti³⁰⁰ Regni autem Cleopatæ licet tot anni fuisse dicantur, in ordine tamen regum non plus quam duo computantur, quia tercio ejus anno Gaius Julius Cæsar Romanum arripuit imperium. (Jord. I. I.) Hanc siquidem Cleopatram postea Romanus ductor Antonius suscipiens suoque lateri, sprota sorore Octaviani, consocians, contra cives proprios dimicavit. Quem Octavianus Augustus c. rtamine superans in Actiaco litore, utrosque jugales coegit ut se ipsos perimerent; sicque regnum eorum in Romanorum³⁰¹ imperium devenit, ubi et usque hactenus et usque in finem mundi secundum prophetiam B Danielis regni debetur successio.

Alex. Rom.

1

2

3 1 Romanum cœpit imperium Gaium Julium Cæsarem.

8 1 (HER.) Octavianus³⁰², qui postea appellatus est Augustus, filius Actiæ sororis Julii Cæsaris, regnavit post Julium annis 56, a quo Romani principes appellati sunt augusti.

17 10 Ex³⁰³ hoc tempore, videlicet, ex decimo anno Augusti regnum et sacerdotium Judæorum et christus, id est unctus, usque in presens tempus defecit, Hyrcano pontifice consilio Antigoni fratris sui, Aristoboli filii, a Parthis capto, et eodem Antigono a Romanis occiso, et Herode C alienigena rege constituto.

12 15 Antonius et Cleopatra semet ipsos Defecit 16 interficiunt, et Ægyptus in provinciam redacta Cornelium Gal- Alex. 17 vinctum primam habuit judicem Romanum. 18 303 56

(HER.) Gaius Julius Cæsar, a quo Romani principes cæsares appellantur, primus apud Romanos singulare arripuit imperium, regnavitque annis quinque, ab Urbe condita 703° 304. (H. m.) Hic itaque reversus ab Alexandria per Syriam, Pharnacem, Metridatis Magni filium, vicit, Romamque regressus, tercio se dictatorem et consulem fecit cum Marco Æmilio Lepido qui magister militum ei causa dictaturæ ante annum fuerat. Deinde in Africam D profectus est, ubi infinita Romanorum nobilitas cum Juba rege Mauritanæ apud Thapsum sibi bellum reparaverat. Duces autem Romani erant Publius Cornelius Scipio, ex antiquissimo genere Scipionis Africani, qui etiam socer Marci Pompeii fuerat, Marcus Petreius Varrus³⁰⁵, Marcus Portius Cato, Lucius Cornelius Faustus, Syllæ dictatoris filius. Contra hos commisso prælio, post multas hominum

cædes victor exstitit Cæsar; castra eorum direpta sunt, sexaginta elephantii capti. Cato sese apud Uticam veneno occidit; Juba percussori jugulum dato precio prebuit; Petreius gladio se³⁰⁶ perfodit; Scipio in navi, qua ad Hispanias fugiens, vento coactus, in Africam rediit, semet ipsum jugulavit. In eadem navi etiam Torquatus occisus est. Cæsar Pompeii Magni nepotes filiamque³⁰⁷ Pompeiam, simulque cum his Faustum, Syllæ filium, et Petreium ac Afranium jussit occidi. Post annum Romam cum quatuor triumphis ingressus, quarto dictator et consul creatus est, totiusque regni monarchiam solus assumpsit, ex quo continua Romanis nascuntur imperia. Disposito itaque ac recuperato rei publicæ statu, continuo in Hispaniam contra Gneum Pompeium et Sextum Pompeium, filios Pompeii Magni, profectus, multa bella sorte varia gessit. Ultimum bellum apud Mundam flumen gestum est, ubi tantis viribus dimicatum est tantaque cædes acta, ut Cæsar quoque, veteranis etiam suis cedere non erubescens, se voluerit occidere, ne post tantam rei militaris gloriam in potestatem adolescentum natus annos 56 veniret. Denique reparatis suis, tum subito in fugam versus est exercitus Pompeiorum; Titus Labienus et Actius Varus in acie cæsi sunt; Gneus Pompeius cum centum equitibus aufugit; Sextus Pompeius, frater ejus, contracta celeriter non parva Lusitanorum manu, congressus cum Cesonio, victus fugiensque interfectus est. Hoc bellum eo die actum est quo pater eorum Pompeius ab Urbe, bellum gesturus, antea aufugerat. quatuorque annis hoc bellum civile toto orbe intonuit. Cæsar itaque, bellis civilibus toto orbe compositis, Romam rediens agere insolentius³⁰⁸ cœpit contra consuetudinem Romanæ libertatis. Cum ergo honores ex sua voluntate prestaret, qui antea ferebantur a populo, nec senatui ad se venienti assurgeret, aliaque regia et pene tyrannica faceret, conjuratum est in eum a ducentis et 60 vel amplius senatoribus equitibusque Romanis. Precipui inter conjuratores fuerunt duo Bruti, ex genere illius Bruti qui primus consul fuerat Romæ regesque expulerat, et Gneius Cassius et Servilius Casca. Quadam igitur die senatu in curia congregato, cum Cæsar advenisset, viginti tribus cultris senatoriis confossus est, moxque auctores cædis strictis pugionibus in Capitolium secesserunt. Turbato populo, diu deliberatum est utrum Capitolium cum auctoribus cædis oporteret incendi, corpus ejus raptum populus, dolore stimulatus, in foro fragmentis tribunalium ac subselliorum cremavit. Eadem vero nocte quæ cædem ejus precessit, Calpurnia, uxor ejus, vidit in somnis eum confossum vulneribus in sinu suo jacere; oravitque eum ne mane abiret in senatum; sed hic auspiciorum verba sæpe negligens, contempsit somnium,

VARIE LECTIONES.

³⁰⁰ deest 5. anni augusti 4. 10. 11. ³⁰¹ romanum 5. ³⁰² Hæc desunt 4. 11. ³⁰³ D. r. a. des. 5 ³⁰⁴ add. anno 5. ³⁰⁵ varus 4. ³⁰⁶ se g. 5. ³⁰⁷ M. filiam p. nepotesque 5. ³⁰⁸ i. a. 5.

rei aulem probavit eventus. Ante paucos quoque dies bove ex more mactata, cor in extis non est re-
 pertum. Quod cum Spurinna aruspex pronunciasset
 ei ad vitæ periculum pertinere, Cæsar memor constan-
 tiæ ait : *Miraris, si bos non cor habet.* Sed mox
 vitæ ejus finis fuit. Idem Spurinna ante paucos fere
 annos eidem Cæsari dixerat, cavendas ei esse Idus
 Martias. Quo die viso, ait Spurinnæ Cæsar : *Idus*
Martii venerunt. Ille respondit : *Sed nondum trans-*
ierunt. Eodem die Cæsar confossus est, vir quo nul-
 lus umquam magis bellis enituit. Ejus siquidem du-
 ctu undecies centum nonaginta duo milia hominum
 cæsa sunt. Nam quantum bellis civilibus fuderit,
 annotare noluit. Signis collatis quinquagies dimica-
 vit, Marcum Marcellum solus supergressus, qui 39
 vicibus fuerat præliatus. Ad hoc nullus celerius
 scripsit, nemo velocius legit, quaternas etiam epi-
 stolas simul dictavit. Tantæ fuit bonitatis, ut quos
 armis subegerat, elementia magis vicerit. ³⁶⁹ Eo-
 dem tempore Romæ tres simul exorti soles paula-
 tim ineundem orbem coejerunt. Inter cetera quoque
 portentia quæ toto ³⁷⁰ orbe facta sunt, bos in subur-
 bano Romæ ad arantem locutus est, frustra se ur-
 geri, non enim frumenta, sed homines brevi defu-
 turos.

Octavianus Cæsar, qui postea Augustus est appel-
 latus, a quo et deinceps imperatores Romanorum ³⁷¹
 augusti dicti sunt, regnavit annis 36, 12 cum Anto-
 nio et Lepido, solus vero 44 (Cf. IIER.). (*H. m.*) Ille
 Octavio patre senatore genitus, maternum genus ab
 Ænea per Juliam familiam sortitus est, filius Actiæ,
 sororis Julii Cæsaris, quem ille adoptavit in filium,
 cum non haberet proprium, et testamento heredem
 reliquit nomenque suum ferro jussit. Interfecto igitur
 Cæsare ³⁷² avunculo suo, cum primum rediens ab
 Apollonia Urbem ingrederetur, hora circiter tertia,
 repente liquido ac puro sereno ad speciem cælestis
 arcus orbem solis ambiit circulus, quasi eum potis-
 simum in mundo solumque clarissimum in orbe
 monstraret, cujus tempore nasciturus esset, qui
 ipsum solem solus mundumque totum et fecisset
 et regeret.

Anno itaque ab Urbe condita 709 interfecto Julio
 Cæsare, bella civilia reparata sunt. Percussoribus
 enim Cæsaris favebat senatus; Antonius autem con-
 sul, qui erat partium Cæsaris, civilibus bellis eos
 obprimere conabatur. Ergo turbata re publica, inter
 multa scelera quæ Antonius commisit. Decium Bru-
 tum apud Mutinam absiditione conclusit. Pro qua re a
 senatu hostis judicatus est, missique sunt ad expu-
 gnandum eum duo consules, Pansa et Hircius, et
 cum his Octavianus adolescens, natus annos ³⁷³ 17.
 Ex quibus Pansa primo veniens, pilo graviter vulne-
 ratur, et interpositis diebus moritur; Hircius vero
 collegæ auxilium ferens, magnas Antonii copias va-

A sta cæde delevit; Octavianus Cæsareatenus castra
 custodivit. Secunda adversus Antonium pugna ma-
 gnæ utrimque strages factæ sunt, Hircius consul oc-
 ciditur, Cæsar victoria potitur; consulum occisorum
 uterque exercitus Octaviano Cæsari subditur. Anto-
 nius fugatus, amisso exercitu, confugit ad Lepidum,
 qui tunc magister equitum Cæsaris fuerat, et tum
 militum copias grandes habebat. A quo susceptus
 est, ipsoque interveniente, Cæsar recepit eum in
 gratiam, atque ob fidem reconciliatæ gratiæ filiam
 ejus in matrimonium ³⁷⁴ sortitus est; et ut vindica-
 turus patrem Cæsarem; a quo per testamentum heres
 adoptatus fuerat, Romam cum exercitu tendebat, et
 cum Antonio ac Lepido rem publicam armis tenebat
 et ³⁷⁵ senatum proscriserat. Cumque rumor defu-
 tura proscritione in Urbe ortus esset, Gaius Toran-
 us ³⁷⁶ vir pretorius nichil tale suspicans, incursan-
 tibus militibus, in domo sua interfectus est, aliique
 complures ³⁷⁷ nobiles trucidati sunt. Sed ne incir-
 cumscripta cædes effrenatius ageretur, 132 senato-
 rum nomina in tabula proposita sunt, primum Lepi-
 di precepto et nomine, deinde Antonii, tercio Cæsa-
 ris. Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicum suum
 proscriserat, Lucium quoque Cæsarem avunculum
 suum, et quod exaggerando sceleri accessit, viduam
 matrem proscrispsit, ibi Lepidus Lucium Paulum
 fratrem in eundem proscrisptorum gregem conjecit;
 adjectique sunt postea triginta equites Romani (Cf.
 Oros, vi, 18. — *H. m.*), Multæ et variæ clades diu
 actæ sunt, domus proscrisptorum, direptis omnibus,
 dirutæ sunt. Interea Brutus et Cassius interfectores
 Gaii Cæsaris, ingens bellum moverunt; erant enim
 per Macedoniam et orientem multi exercitus quos
 occupaverant. (*H. R. et H. m.*) Profecti sunt igitur
 contra eos Octavianus Cæsar et Marcus Antonius,
 Lepido ad defendendam Italiam remanente, et apud
 Philippos Macedoniæ civitatem contra eos pugnan-
 tes, primo prælio victi sunt; periit tamen dux no-
 bilitatis Cassius; secundo Brutum et infinitam no-
 bilitatem vitam interfecerunt; ac sic inter eos divisa
 est res publica, ut Cæsar Hispaniam et Gallias et
 Italiam teneret Antonius Asiam, Pontum et orien-
 tem. Sed in Italia bellum civile moverat Lucius
 Antonius consul, frater ejus qui cum Cæsare con-
 tra Brutum et Cassium dimicavit. Is apud Perusium
 Tusciæ civitatem victus et captus est, sed non oc-
 cisus. At Romæ Fulvia, uxor Antonii, socrus Cæ-
 saris, dominatum ut mulier exercebat, insolens
 etiam in eos per quos ut insolesceret agebatur; Cæ-
 sarem quoque contumeliis et insidiis petiit; a quo
 propulsata, ad Antonium in Greciam concessit. An-
 tonius vero etiam Octaviam, sororem Cæsaris,
 duxit uxorem. Interim a Sexto Pompeio, Gnei Pom-
 peii filio, ingens bellum in Sicilia commotum est,
 adversus quem Octavianus Cæsar et Marcus Anto-

VARIE LECTIONES.

³⁶⁹ vinceret vel vicerit s. ³⁷⁰ ex eo 9^c ³⁷¹ r. imp. s. ³⁷² Julio Cæsare s. ³⁷³ annos n. s. ³⁷⁴ matri-
 monio s. ³⁷⁵ *deest* 4. 9^c. ³⁷⁶ Thorans 9^c. ³⁷⁷ quam plures s.

nus pugnaverunt; sed pax ³⁷⁸ inter eos postremo convenit. Quam cum postea Pompeius rumperet, Agrippa jussu Cæsaris cum eo conflixit, et vicit; centum sexaginta tres naves ejus aut mersit aut cepit; Pompeius cum 17 vix lapsus evasit. Lepidus quoque magna viginti legionum insolentia tumens, cum Messanam militibus permissam ³⁷⁹ diripisset, ipsum Cæsarem ad se venientem semel atque iterum sprexit, ac potius telis appeti jussit; quæ ille collecta in lævum brachium lacerna repellendo vitavit. Mox immisso equo ad suos reversus, instructoque exercitu, adversus Lepidum veniens, plurimas legiones ejus, paucis interfectis, in suam partem transire coegit. Lepidus tandem intelligens, quo sua vanitas tenderet, deposito paludamento, assumptaque veste pulla, supplex Cæsari factus, vitam et bona impetravit, perpetuo quidem emendatus exilio. (Cf. Oros. l. l. H. m.) His temporibus Agrippa in Aquitania rem prospere egit, et Lucius Ventidius ³⁸⁰ Bassus irrumpentes in Syriam Persas tribus præliis vicit, Parthorum regis Orodis filium interfecit, eo ipso die quo olim Orodes per duces Surenam Crassum occidit. Taurus quoque Cæsaris prefectus totam pene Siciliam ferro pertemptatam in fidem recepit. Quadraginta quatuor legiones sub unius tunc ³⁸¹ imperio Cæsaris erant. Unde milites multitudine feroces quosdam pro accipiendis agris tumultus excitaverant. Sed Cæsar, animo ingens, 20 milia militum exauctoravit, 30 milia servorum dominis restituit, 6 milia, quorum domini non exstant, in crucem egit, jam (214) tum ³⁸² presignans, suo tempore nasciturum esse, per quem superbientes reprimendi et omnes servi suo vero ³⁸³ domino restituendi essent, qui tamen dominum suum recognoscerent; qui vero sine domino invenirentur, mortis supplicio punirentur. Post hæc Cæsar ovans Urbem ingressus, ut in perpetuum tribunitiæ potestatis esset, a senatus decreto accepit.

His diebus trans Tyberim e taberna meritoria fons olei de terra exundavit, ac per totum diem largissimo rivo fluxit, significans sub perpetuo principatu nascituri ejus tempore Christi, toto die, id est omni tempore, Romani imperii de hospita largaque æcclesia oleo sacri crismatis unctos indesinenter processuros (Cf. Oros. vi, 20).

(H. m.) Antonius autem, qui Asiam et Orientem tenebat, Artabanem Armeniæ regem prodicione et dolo cœpit, victumque argentea catena ad confessionem thesaurorum regionum coegit; expugnatoque opido, in quo erant thesauri, magnam abstulit copiam argenti et auri ³⁸⁴. Qui elatus pecunia, bellum Cæsari indixit, atque Octaviæ, sorori Cæsaris, repudium denunciavit, et Cleopatram ex Alexandria sibi

occurrere imperans uxorem duxit. Mox ingens bellum civile commovit, cogente Cleopatra, dum cupiditate muliebri cupit etiam in Urberegnare. Profectus est igitur Cæsar a Brundisio Calabriae in Epyrum adversus Antonium, qui jam omne Actium litus classibus obsidebat. Naves Cæsaris erant ducentæ triginta rostratæ et 30 sine rostris triremes, et octo legiones classi superpositæ absque cohortibus pretoriis quinque. Classis autem Antonii 170 navium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine precellens; nam decem pedum altitudine a mari excolebant. Famosum hoc bellum fuit, ab hora quinta usque septimam incerta vincendi spe, reliquum diei cum sequenti nocte in victoriam Cæsaris declinavit. Prior Cleopatra regina cum 60 velocissimis navibus fugit; Antonius quoque, detracto insigni pretoriæ navis, fugientem ³⁸⁵ secutus est uxorem. Illucescente jam die, victoriam Cæsar consummavit. Antonius igitur gladio se transverberavit, ac seminimis ad Cleopatram in mausoleum regium, in quo se illa moritura condiderat, perlatus est. Cleopatra vero exornata diversis ornamentis ad Cæsarem venit, sperans eum ut ceteros sua specie ad lidibinem illicere. Sed ille se intra pudicium coartans, eam sprexit et custodiri precepit. (Jord. De r. s.) Quæ ubi se ad triumphum servari intellexit, e custodia elapsa, in mausoleum suum se recepit, ibique maximos, ut solebat, induta cultus, in referto odoribus solio juxta suum se collocavit Antonium; admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi sommo soluta est, frustra Cæsare etiam psillos admovente, qui venena serpentium e vulneribus hominum exsugere solent. Sic Cæsar Octavianus Alexandria urbe opulentissima cum tota Ægypto potitus est; preposuitque Ægypto Cornelium Gallum, de quo Virgilius scribit. (HER. H. R.) Hunc primum judicem Romanum Ægyptus habuit.

(H. R. et H. m.) Anno ab urbe condita 723. Cæsar ab oriente victor rediens, 8 Idus Januarii Urbem triplici triumpho ingressus est, ductis ante currum Cleopatram liberis, Sole et Luna, ac tum primum, sopolis omnibus civilibus bellis, Jani portas clausit. Hoc die Cæsar consalutatus est Augustus primum, eo quod publicam rem auxerit, atque ex eadem die summa rerum ac potestatum penes unum esse cœpit et mansit; quod Greci monarchiam dicunt.

Anno sequenti Cæsar Augustus parum in Hyspania per ducentos annos actum intellegens, si Cantabros et Astures, duas ferocissimas gentes Hyspaniæ suis uti legibus permisisset, iterum Jani portas aperuit, atque in Hyspanias ipse cum exercitu profectus est. Ibi eum apud Tarraconem ³⁸⁶, citerioris Hyspaniæ urbem, legati Indorum et Scytarum ³⁸⁷, toto orbe

VARIE LECTIONES.

³⁷⁸ deest 8. 9°. 10. ³⁷⁹ deest 8. ³⁸⁰ vendilius 9° ³⁸¹ deest 9°. i. t. 8. ³⁸² tunc 8. ³⁸³ deest 8. ³⁸⁴ auri et argenti 8. ³⁸⁵ deest 9°. ³⁸⁶ tarraconam 8. ³⁸⁷ scitharum 8.

NOTÆ.

(214) Jam — punirentur Ekkehardi verba sunt.

PATROL. CLIV.

transmisso, tandem invenerunt, refuderuntque in Cæsarem Alexandri Magni gloriam; quoniam, sicut illum Hispanorum Gallorumque legatio in medio oriente apud Babyloniam contemplatione pacis adiit, ita hunc apud Hispaniam in occidentis ultimo supplex Indus et Scyta Boreus pro pace oravit. Cantabrico itaque bello per quinque annos confecto, tota que Hispania in æternam pacem composita, Cæsar Romam rediit ³⁸⁸, et Cantabricæ victoriæ hunc honorem contulit, ut tunc quoque portas claustris cohiberet. Ita tunc secundo per Cæsarem, quarto post Urbem conditam clausus est Janus. Non ullo ³⁸⁹ autem tempore ante cum Romana res magis floruit, quippe cui ipse et per se et per duces ac legatos suos plurimum bellis addidit. Ipse namque per se Romano adjecit imperio Ægyptum, Cantabriam, Asturiam, Dalmatiam, Pannoniam, Aquitaniam; Drusus vero privignus ejus, Galliam Rhetiamque sortitus, maximas fortissimasque gentes armis subegit, Susipeces, Thecteros et Chattos ³⁹⁰ perdomuit, et trans Albin fluvium, qui in barbarico longe ultra Rhenum est, submovit, Marcomannos pene ad interniciem delevit, postea fortissimas nationes, quibus et natura vires et consuetudo experientiam virium [dabat ³⁹¹], pariter uno bello, sed suis aspero, superavit, id est Cheruscos, Suevos et Sicambros, quorum virtus ac feritas ex eo considerari potest, quod mulieres quoque eorum, si quando preventu Romanorum inter plastra sua collidebantur, deficientibus telis vel qualibet re qua velut telo uti furor possit, parvulos filios, collisos humi, in hostium ora jaciebant. Tyberius autem, frater Drusi, Pannonios, novo motu intumescens, cruentissima cæde delevit, idemque continuo Germanos bello arripuit, e quibus 40 milia captivorum victor abduxit; quod revera bellum maximum et formidolosissimum quindecim legionibus per triennium gestum est, nec fere ullum majus bellum, sicut Suetonius testatur, post Punicum fuit. Sub eodem vero tempore Quintilianus Varus propretor cum tribus legionibus trans Rhenum fluvium mira superbia atque avaricia in subjectos agens, a Germanis rebellantibus cum tribunis et legionibus deletus est. Quam rei publicæ cladem Cæsar Augustus adeo graviter tulit, ut veste capilloque ac reliquis lugentium indicibus deformis, et sepe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: *Quintili* ^{392, 393, 394, 395} *Vare, redde legiones*. In Africa quoque Cossus dux Cæsaris Musolanos et Getulos latius vagantes artatis finibus coercoit, atque a Romanis militibus ³⁹⁶ sustinere metu compulit. Piso etiam adversus Vindelicos missus est, quibus subactis, victor ad Cæsarem Lugdunum venit. Bosphoranos vero Marcus Agrippa superavit, et signis Romanis, quæ illi quondam sub Metridate sustulerant, bello repa-

ratis, victos ad deditionem coegit, Armeniam a Parthis recepit. Parthi quasi, toto terrarum orbe vel domito vel pacato, omnium oculis notarentur, atque in se solos omnis vigor Romani imperii vertendus esset, quippe quos pristina ulciscendæ Crassianæ cædis conscientia mordebat, ultro signa quæ Crasso interfecto abstulerant ad Cæsarem miserunt, eique obsidibus datis, firmum fœdus fidei supplicatione meruerunt ³⁹⁷. Galatia quoque sub hoc provincia facta est, cum antea regnum fuisset, primusque eam Marcus Lollius pro prelore administravit. Tanto autem amore etiam apud barbaros Cæsar Augustus habebatur, ut reges Romanorum amici in honorem ejus civitates conderent et ex ejus nomine Cæsareas vocarent. Multi quoque reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur, et habitu Romano, scilicet togati, ad vehiculum ³⁹⁸ velequum ejus cucurrerunt. Ipse autem adeo exsecratus est turbas, bella, simulates, ut nisi justis de causis numquam genti alicui bellum indixerit, jactantisque esse ingenii et levissimi dicebat, ardore triumphandi et ob lauream coronam, id est folia infructuosa. securitatem civium in discrimen per incertos eventus certaminum precipitare, neque imperatori bono quicquam minus quam temeritatem congruere, satis celeriter fieri quicquid commune ³⁹⁹ gereretur, armaque nisi majoris emolumentis spe nequaquam movenda esse, ne compendio tenui, jactura gravi petita victoria similis sit hamo aureo piscantibus, cujus abrupti amissique detrimentum nullo capturæ lucro pensari potest. Hic itaque in imperio positus, tribuniciam per se potestatem exercuit. Denique erga cives elementissimus, in amicos extitit fidissimus, quorum precipui erant Mecenases ob taciturnitatem, Agrippa ob modestiam laborisque patientiam. Diligebat preterea Virgilium Flaccumque poetas, liberalibus studiis in tantum incumbens, ut nullus ne in procinctu quidem laboretur dies, quin legeret, scriberet, dictaret. Leges alias novas, alias protulit suo nomine correctas. Auxit ornavitque Romam multis ædificiis, isto glorians dicto: *Urbem latericiam reperi, marmoream relinquo*. Fuit mitis et gratus et civilis animi, toto corpore pulcher, sed maxime oculis, quorum acies clarissimorum syderum modo vibrabat. A cujus facie dum quidam miles oculos averteret, et interrogaretur ab eo cur ita faceret, respondit: *Quia fulmen oculorum tuorum ferre non possum*. Nec tamen hic tantus vir vitii caruit. Fuit enim paululum impatiens, leniter iracundus, occulte invidus, palam factiosus, dominandi vero supra quam estimari possit cupidus, alæ lusor studiosus. Cumque esset cibi ac vini multum abstinens, aliquatenus vero somni, usque ad vulgaris tamen famæ probrum serviebat libidini; nam inter duode-

VARIE LECTIONES.

³⁸⁸ adiit 9^c. ³⁸⁹ Nonnulli 5. 9^c corr. non ullo 10. ³⁹⁰ chatos 9^c. catthos 5. cattos 10. 11. t ³⁹¹ deest in omnibus quos vidi codd. ^{392, 393, 394, 395} quintiliane 9^c. ³⁹⁶ ita codd. limitibus abstinere 11. ³⁹⁷ inierunt 9^c. ³⁹⁸ vegiculum 5. ³⁹⁹ ita codd. quod commode legitur in Hist. misc.

cim catamitos totidemque puellas accubare solitus erat; abjecta quoque uxore sua Scribonia, amore conjugis alienæ possessus, Libiam, quasi marito concedente, sibi conjunxit; cujus Libiæ jam erant filii Drusus et Tyberius. Cumque esset luxuriæ serviens, erat tamen ejusdem vitii severissimus ultor, more hominum quorundam qui in ulciscendis vitiis quibus ipsi vehementer indulgent acres sunt. Nam poetam Ovidium, qui et Naso, pro eo quod tres libros artis amatoriae scripserat, irrevocabili damnavit exilio. Oblectabatur etiam omni genere spectaculorum, precipue ferarum incognita specie.

Hujus temporibus Romæ sapientes insignes erant Virgilius, Horatius Flaccus, Livius, Salustius, Ovidius, Hortensius, Athenodorus Tharseus, Satio Alexandrinus.

Anni Augusti.

1. Anno igitur septingentesimo decimo a conditione Urbis Octavianus Cæsar regnare cœpit, regnavitque cum Antonio et Lepido annis 12, postea solus 44, qui sunt quinquaginta sex. Primo autem anno jussu senatus bellum adversum Antonium movit, cumque devicit. (HIER.) Eodem anno cum multi in ultionem Cæsaris occiderentur, Cicero in Phormanio suo ab Herennio et Publio occisus est, anno ætatis suæ 64. Eodem quoque anno Ovidius Naso nascitur in Peligno.

2. Curtius Salassus in insula Arato cum quatuor cohortibus exustus est vivus, eo quod tributa gravius exigeret.

3. Octavianus, interveniente senatu, in amiciciam regreditur cum Antonio.

4. Cornificius poeta desertus a militibus interiit, quos sepe fugientes galeatos lepores appellavit. Hujus soror erat Cornificia, cujus insignia extant epigrammata.

5. Secunda secessio Cæsaris et Antonii.

6. Cornelius Nepos scriptor hystoricus clarus habetur.

7. Formius cum filio Formio claruit, sed filius consularis ante patrem obiit ⁴⁰⁰.

8. Brutus et Cassius, magnis exercitibus comparatis, apud Athenas convenerunt, totamque Greciam depopulati sunt. Quos Cæsar et Antonius, denuo reconciliati, in Macedoniam persecuti sunt et ad mortem compulerunt; nam in desperationem adacti, immaturam sibi mortem ante belli terminum intulerunt. Invitatis quippe ⁴⁰¹ percussoribus Cassius caput, latus ⁴⁰² Brutus prebuit.

9. Varus poeta, quem Virgilius in Bucolicis notat, in Capadocia moritur.

10. Herodes alienigena, filius Antipatri Ydumei et Cypridis Arabitæ, suadente Antonio, a senatu

A Romano rex Judæorum constituitur, regnavitque annis 47 ⁴⁰³. Qui ut se Judæis ⁴⁰⁴ magis commendaret, uxorem suam, quæ Dosis vocabatur, de qua filium nomine Antipatrum habuit, abjecit, et regio semini se conjunxit, accipiens Mariamnam, filiam Alexandri, filii Aristoboli, fratris Hyrcani summi pontificis et regis, quam procreaverat idem Alexander ex filia Hyrcani patrum sui (Cf. HIER. — Jos. *De b. J.* 1, 11).

(HIER.) Ab hoc igitur anno, qui est decimus Octaviani Cæsaris et 718us a conditione Urbis, ab origine vero mundi ter millesimus nongentesimus 22us, regnum et sacerdotium Judæorum usque in presens tempus defecit, et christus, id est unctus, quem Scriptura Danielis significat, finem accepit. (Eus. *H. e.* 1, 5. — HIER. *in Dan.* c. ix.) Nam usque ad Hyrcanum, Alexandri Jamnei filium, judices, sacerdotes, reges per successiones populo Judæorum prepuerunt; sed ⁴⁰⁵ Hyrcanum frater suus ⁴⁰⁶ Aristobolus de regno expulit, quem Pompeius Romanorum princeps, favente Antipatro Herodis patre, restituit, Aristobolum vero Romam captivum duxit. Hyrcano autem per consilium Antigoni, filii fratris sui Aristoboli, a Parthis capto, eodemque ⁴⁰⁷ Antigono in loco patrum ab eisdem Parthis subrogato, sed mox eodem a Romanis seu ab Herode capto et interfecto, (HIER.) Herodes regnum accepit, et exinde nequaquam per successionem generis sacerdotalis pontifices constituti sunt, sed ignobiles quique, et alii alio tempore, nonnulli vero per unius anni spacium vel modicum amplius sacerdotium emeruerunt.

C Itaque Herodes Analeum quendam, de Babylone accitum, pontificem constituit; post exiguum vero temporis Aristobolum, fratrem uxoris suæ Mariamnis, nepotem Hyrcani ex filia, successorem ei dedit. Quo post annum consilio ipsius Herodis in aqua suffocato, rursus sacerdotium reddidit Analeo; sicque per diversas successiones extraneorum in sacerdotali successione generis sacerdotium defecit Judæorum. Quæ omnia ita ventura angelus Danieli predixit in hæc verba: « Et scies et intelleges ab inicio sermonis respondendi et ædificandi Hierusalem usque ad Christum duces ebdomadæ septem et 62, et post ebdomadas septem et 62 interibit erisma, et judicium non erit, et templum et sanctum corrumpet populus, duce veniente. » Et reliqua. Igitur septem et 62 ebdomadæ, quæ simul fiunt 69, faciunt annos 483, in quibus christi, id est sacerdotes per unctionem consecrati, regnaverunt ab instauratione templi sub Dario usque ad Hyrcanum, in quo novissimo erisma et sacerdotium defecit Judæorum. (HIER. *in Dan.* c. ix) Quod (215) autem a perfectione templi, hoc est ⁴⁰⁸ a sexto Darii anno, usque ad ⁴⁰⁹ decimum Augusti anno septem et 62 ebdomadæ, id est anni 483,

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁰ deest 9°. ⁴⁰¹ deest 9°. ⁴⁰² deest 5. ⁴⁰³ XXXVII. 5. XXXXVIII 1^b. ⁴⁰⁴ i. se 5. ⁴⁰⁵ deest 9° ⁴⁰⁶ ejus 9°. ⁴⁰⁷ eodem 9°. 11. ⁴⁰⁸ hoc est des. 9°. ⁴⁰⁹ deest 5.

NOTÆ.

(215) Cf. eadem verba supra col. 554.

omputentur, sic possumus approbare. Sexagesimæ sextæ olympiadis anno primo, hoc est Darii sexto, completa est templi ædificatio, et 186 olympiadis anno secundo, id est Augusti decimo, Herodes regnum suscepit Judæorum, in quibus fiunt anni 483, per singulas olympiades quadriennio subputato.

Anni Herodis regis.

11. 1. (HIER.) Salustius obiit quadriennio ante bellum Actiacum. Lunæ cursus secundum Romanos hoc anno inventus est.

12. 2. Antonius Cleopatæ junctus, illi Arabiam dedit.

13. 3. Octaviani et Antonii terciæ dissensionis exordium, eo quod Antonius, repudatâ sorore Cæsaris, duxisset Cleopatram.

14. 4. Nicetes et Theodorus rethoricæ artis preceptores habentur.

15. 5. Antonius et Cleopatra semet interficiunt, et Ægyptus fit Romana provincia, in qua usque ad ⁴¹⁰ Cleopatram regnaverunt qui vocabantur Lagidæ annis 273 ⁴¹¹, ipsa vero regnavit annis 22, qui fiunt anni ducenti nonaginta quinque.

16. 6. Nicopolis juxta Actium promunctorium condita est.

17. 7. ⁴¹² Octavianus Cæsar cum ingenti triumpho Romam ingressus est, ductis ante currum ejus filiis Cleopatæ, Sole et Luna, eodemque die sui triumphi nomen accepit Augusti. Eodem anno Marcus Terentius Varo philosophus prope nonagenarius moritur.

18. 8. Cornelius Gallus Foro-Juliensis poeta, cujus Virgilius meminit in egloga ultima, qui et Ægyptum in provinciam redactam primus rexit, ⁴⁴ 44° ætatis suæ anno propria manu se interfecit.

19. 9. Augustus Calabriam et Gallos vectigales fecit.

20. 10. Marcus Gnatius Plaucius, Ciceronis discipulus orator insignis habetur, qui cum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.

21. 11. Quintilius Cremonensis, Virgilio et Horatio ⁴¹³ amicus, moritur.

22. 12. Pylades Cilex pantomimus primus Romæ chororum et fistulam sibi precinere fecit.

23. 13. Tyberius ab Augusto missus occupavit Armeniam.

24. 14. Herodes apud Hierosolimam munitas et magnas ædes construxit.

25. 15. Virgilius Brundisii moritur, et Neapolim transfertur, cujus tumulus ⁴¹⁴ hujusmodi notatur. quem ipse, ut aiunt, moriens dictavit:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc Parthenope; cecini pascua, rura, duces.

26. 16. Herodes in Paneade id quod Panum vocatur exstruxit.

27. 17. Augustus Samiis libertatem dedit.

28. 18. Herodes Samariam, olim jam in cineribus

A sedentem, a fundamentis suscitans, in honorem Augusti Sebastiam, id est Augustam, appellavit, 29. 19. In Cypro plurimarum civitatum partes terremotu ceciderunt.

30. 20. Varus et Tucca, Virgilio et Horatio contubernales, poetæ habentur illustres, qui libros Æneïdon postea emendandos susceperunt ab Augusto, ea lege ut nichil de suo adderent.

31. 21. Agrippa Bosphorum cepit.

32. 22. Augustus a senatu maximus pontifex nominatur.

33. 23. Herodes Cæsaream nomine Cæsaris condidit, quæ prius turris Stratonis vocabatur.

34. 24. Horatius 57° ætatis suæ anno moritur Romæ.

B 35. 25. Julius Hyginus, cognomento polyhystor, grammaticus habetur illustris.

36. 26. Herodes Ilycanum, qui olim sacerdos et rex Judæorum fuerat, causa illius amiciciæ pristina ipso rogante ⁴¹⁵ de captivitate regressum Parthica, occidit, metuens ne reciperet regnum.

37. 27. Herodes Aristobolum, fratrem uxoris suæ Mariamnis, suffocari jussit (Cf. Jos. xv, 3).

38. 28. (HIER.) Tyberius, Augusti privignus, sed jam in filium adoptatus, deletis Vindelicis, Armeniis et Pannoniis, triumphavit.

39. 29. Augustus Juliam filiam suam in adulterio deprehensam damnavit exilio. Marcus Tullius Tyro, Ciceronis libertus, qui primus notas commentatus est, in Puteolano predio usque ad centum annos consenescent, moritur.

C 40. 30. Portius Latro Latinis declamator tædio duplicis quartanæ se interfecit.

41. 31. (H. m.) Cirinus ex consilio senatus ad Judæam missus, census hominum possessionumque descripsit. Augustus vero, habitatoribus Romanæ urbis per facies dinumeratis, invenit virorum 131,000 triginta septem.

42. 32. Augustus Cæsar 42° imperii sui anno, qui est ab Urbe condita 750^{ua}, ab oriente in occidentem, a septentrione in meridiem, ac per totum oceani circumulum, quo Romanum pervenit imperium, cunctis gentibus una pace compositis, Jani portas tercio ipse clausit, quas extunc per 12 fere annos quietissimo semper obseratas ocio ipsa etiam rubigo signavit; nec umquam postea, nisi sub extrema senectute Augusti, pulsante Atheniensium seditione et Dacorum commotione patuerunt. (H. m.) Cleusis igitur Jani ⁴¹⁶ portis, rem publicam, quam bello quesierat pace nutrire atque amplificare studens, leges primus statuit, per quas genus humanum libera reverentia morem gereret; ipse vero domini appellationem ut homo declinavit. Nam eodem ludos spectante, cum quidam mimus pronunciarer: *O dominum æquum et bonum!* universique quasi de ipso dictum exsultanter approbavissent, ille statim qui-

D

VARIE LECTIONES.

⁴¹⁰ ante 9°. ⁴¹¹ CCLXXXIII 9°. ⁴¹² VI. 4. *et ita deinceps annum minorem numerat.* ⁴¹³ oratii *codd.* ⁴¹⁴ cujus tytilus h. 9°. *vocabulum deesse videtur.* ⁴¹⁵ regnante 9° regnante *corr.* rogante 1^b. ⁴¹⁶ jam 4. 9°

dem manu vultuque indecoras adulationes repressit, A et insequenti die gravissimo edicto omnes corripuit, dominumque se post hæc appellari ne a liberis quidem aut nepotibus suis serio vel joco passus est ⁴¹⁷.

(*Chr. W.* [216] — *H. m.*) Eo igitur tempore, hoc est anno 42° Octaviani Cæsaris Augusti, ex quo autem Ægyptus in provinciam redacta est et Cleopatra cum Antonio victa anno 28°, quando firmissimam pacem ordinatione Dei Cæsar Augustus composuit, nascitur in Bethlehem Juda Dominus noster Ihesus Christus, verus Deus, ⁴¹⁸ et homo, cui pax ista famulabatur, anno ab initio creationis mundanæ secundum Hebraicam veritatem 3962°, secundum 72 interpretes eorumque sectatores 5201°, a diluvio 2306°, ab Abrahæ nativitate 2014°, a Moyse et egressu filiorum Israel de Ægypto 1809°, a Salomone et prima templi ædificatione 1031°, a reædificatione quæ sub Dario facta est 819°, ab urbis Romanæ ⁴¹⁹ conditione 781°, olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ anno ⁴²⁰ tercio (Cf. BEDAM).

Anni Anni
Herodis. Augusti. Cæsaris.

33. 43. (HIER.) Anno Dominicæ incarnationis secundo, qui est Augusti 43ma, Augustus amicitiam facit cum Parthis.

34. 44. Anno Domini tercio Herodes occidit infantes.

35. 45. (*Chr. W.*) Anno Domini 4 Judas Galileus ad rebellandum cohortatur Judæos.

36. 46. (HIER.) A. D. 5. Asinius Pollio orator et consularis, qui de Dalmatis triumphavit, in villa Tusculana moritur anno vitæ octogesimo.

37. 47. (*Chr. W.*) A. D. 6. Herodes magno cruciatu moritur, pro quo filius ejus Archelaus regnavit annis 9. Multos (217) autem filios habuit Herodes ex diversis uxoribus, quas plures duxerat, Antipatrum ex Doside ⁴²¹, quam habuit antequam rex fieret, Aristobolum et Alexandrum filiasque duas ex Mariamne, Hyrcani nepte ex filia, quam sibi ex regio semine conjunxerat postquam ipse factus est rex, abjecta Doside cum filio Antipatro, sed postea, ipsis et aliis accusantibus, occidit Mariamnem, filios quoque ipsius Alexandrum et Aristobolum quasi de nece matris indignantes occidit (Cf. Jos. *De b. J.* I, 18). Alexandro autem fuerunt duo filii Tygranes et Alexander ex Glaphira, regis Capadociæ Archelai D filia; Aristoboli vero filii fuerunt Agrippa, qui sub Gaio rex factus est, et Herodes ac Aristobolus, filia-

que Herodias ex Beronice consobrina sua, scilicet filia Salome, sororis Herodis patris sui. Habuit Herodes et alios filios, Antipam et Archelaum et filiam Olympiadem ex Marthace Samaritide, Herodem ex filia Symonis pontificis, item Herodem et Philippum ex Cleopatra Hierosolimitide, Phasahelum ex Palade. Postquam autem Alexandrum et Aristobolum filios suos, qui de semine regio erant, occiderat, Antipatrum, pro ⁴²² accusatione fratrum sibi placentem, proposuit heredem regni relinquere per testamentum; sed cum et ⁴²³ ipse de nece illius tractare diceretur, missum in carcerem ⁴²⁴ sub ipso fere mortis articulo interfici jussit et ipsum, mutatoque testamento, successorem regni ⁴²⁵ scripsit Archelaum. Regnavit autem Herodes postquam Antigonus interemptus est annis 34, ex quo autem regnum a Romanis acceperat annis 37; sicque post multa facinora male moritur.

Anni ⁴²⁶
Archelai.

1. 48. (*H. m.*) A. D. 7, qui est Augusti 48ma, famæ facta ⁴²⁷ est Romæ adeo dira, ut omnes peregrinos et servorum maximas copias, exceptis medicis ex preceptoribus, ex Urbe trudi præceperit ⁴²⁸ Augustus. Quæ ideo creditur divinitus immissa, quia, cum Gaium nepotem suum mitteret Augustus ad ordinandas Ægypti Syriæque provincias, ille preteriens ab Ægypto fines Palestinæ, apud Hierosolimam in templo Dei tunc sancto et celebri adorare contempsit. Quod Augustus ubi per eum comperit, pravo usus judicio, prudenter eum fecisse laudavit. Unde divina vindicta populum cum principe peccante corripuit, et quantitatem offensionis qualitas ultionis ostendit.

2. 49. (HIER.) A. D. 8. Tyberius jam cæsar factus, Dalmatas et Sarmatas in Romanam potestatem redegit.

3. 50. (*H. m.*) A. D. 9, qui est Augusti quinquagesimus, ab Urbe vero condita 758ma, quatuordecim vicos Urbis, incertum unde consurgens, flamma consumpsit.

4. 51. (HIER.) A. D. 10. Athenienses moliuntur novas res contra Romanos.

5. 52. A. D. 11. Messala Corvinus orator biennio antequam moreretur ita memoriam ac sensum amisit, ut vix pauca verba conjungeret.

6. 53. (*Chr. W.*) A. D. 12. Janni portæ per 12 annos jam clausæ, ab Augusto aperiuntur.

7. 54. (HIER.) A. D. 13. Satio ⁴²⁹ phylosophus

VARIE LECTIONES.

⁴¹⁷ 5. *add. rubram*: Hic inchoantur anni Dominicæ incarnationis. ⁴¹⁸ *deest* 9°. *deest* ⁴¹⁹ romæ 9°. ⁴²⁰ *deest* 9°. ⁴²¹ *dosia* 9°. ⁴²² *Hic incipit codex Berol.* (E1.) ⁴²³ *deest* 9°. ⁴²⁴ *carcere* 8. 10. 11. ⁴²⁵ *deest* E1. ⁴²⁶ *regum anni super desunt* D. E. ⁴²⁷ r. f. est E1. ⁴²⁸ *preciperet* 9°. ⁴²⁹ *satio* 9°. *satio corr.* sitio 4.

NOTE.

(216) I. e. Chronicon Wirziburgense supra editum.

(217) Hæc Ekkehardus non ita apud Josephum

invenit, sed ipse ex variis locis composuisse videtur. (cf. etiam supra a 10.)

Alexandrinus, preceptor Senecæ, claruit.

8. 53. A. D. 14. Augustus cum Tyberio censum Romæ agitans, invenit nonagies ter centena et 70 milia hominum.

9. 56. A. D. 13, qui est imperii Augusti 56us, Archelaus accusatus ob insolentiam, nono regni sui anno, in Viennam ab Augusto relegatus est ⁴³⁰, et Judæa tetrarchis committitur, Herodi, Antipatro, Ly-sanix, Philippo. Eodem anno Augustus Nolam ingressus, morbo capitur, et in Athellæ opido Campaniæ moritur, anno ætatis suæ 73°. Quem mortuum senatus multis modis censuit honorandum, dicens: *Utinam aut non nasceretur, aut natus non moveretur* Cf. BEDAM, *Chr. W. Hier. (H. m.)*

10. 11. *add.*: Romæ in campo Martio est sepultus.

Anno ⁴³¹ Dominicæ incarnationis 16, qui est a condita Urbe 766, Tyberius, Libiæ filius, Augusti privignus, mox gener, postremo adoptione filius, imperium Romanum adeptus est, ab Augusto secundus, et regnavit annis 23. Isto quia Claudius Tyberius Nero dicebatur, eleganter a jocularibus Cadius ⁴³² Biberius Mero ob vinolentiam nominabatur. Satis prudens in armis satisque fortunatus ante sumptum imperium sub ⁴³³ Augusto fuit, ut non immerito rei publicæ dominatus ei, committeretur, habens scientiam litterarum, multo preclarus eloquio, sed ingenio pessimo, truci, avaro, insidiosus simulans ea se velle quæ nollet et ea nolle quæ vellet, his quasi infensus quibus consultum cupiebat his vero quos oderat quasi benivolus apparens, repentinis responsionibus melior quam premeditatis. Denique delatum a patribus principatum, quem quidem astu perceperat, finxit se abnuere, quid singuli dicerent ⁴³⁴ aut sentirent, atrociter explorans. Quæ res bonos quosque pessumdedit. Estimantes ⁴³⁵ enim eum ex animo declinare magnitudinem imperialis molestiæ, cum sententias suas ad ejus voluntatem, ut sibi videbatur, promunt, postrema exitia inciderunt. Per se nulla bella gessit, sed ne per legatos quidem aliqua gravia, nisi quod tantum aliquantis in locis præcogniti gentium tumores cito comprimebantur (Cf. Oros. vii, 4). Getulorum latrocinia repressit, Maroboduum Suevorum regem calide circumvenit. Cum magna et gravi modestia rei publicæ præfuit plurimo imperii sui tempore, adeo ut quibusdam presidibus ad augenda provinciis tributa suadentibus scripserit boni pastoris esse ton-
dere pecus, non deglobere; sed paulatim mutatu-
in pejus. (*H. m.*) Nam et filios suos adoptivos ⁴³⁶ Drusum et Germanicum, germani sui Drusi filios veneno interfecit, prefectum suum Sejanum novamolientem occidit, et ex viginti patriciis ⁴³⁷, quos sibi causa consilii elegit, vix duos incolomes reliquit,

A ceteros diversis causis necavit, Habuit ipse filium nomine Drusum, sed eo mortuo, filium ejus Tyberium, cognomento Gemellum, et Gaium, filium Germanici, filii fratris ⁴³⁸ sui Drusi, adoptavit in filios, ex quibus Gaius sibi successit in regnum. (Cf. Jos. xviii, 13.) Hujus itaque Tyberii temporibus Agrippa, filius Aristoboli, qui filius fuit Herodis, quem ipse cum fratre suo Alexandro interfecit, demorans Romæ, Druso, Tyberii filio, familiaris fuit; sed mortuo eodem Druso, pater ejus Tyberio pre impatientia doloris prohibuit omnes amicos filii ⁴³⁹ ante faciem suam accedere, ne illis visis dolor ejus renovaretur (*Ib.* c. 12, sqq.). Unde Agrippa in Judæam descendens, et post aliquantum tempus Romam rediens, favente Antonia ⁴⁴⁰, uxore Drusi fratris Tyberii, quæ Beronicem ⁴⁴¹ Agrippæ matrem admodum diligebat, in amicitiam receptus est a Tyberio, a quo jussus est nepoti suo Tyberio semper adherere illumque summa ope excolere; sed ille Gaium, Antoniæ nepotem, magis dilexit, unde et offensam Tyberii incurrit. Nam cum quadam die Gaius optaret, ut illum ⁴⁴², mortuo Tyberio ⁴⁴³, dominum cunctorum videre mereretur, nunciatum est hoc Tyberio, statimque conjecit eum in vincula, in quibus permansit usque ad Gaii tempora.

10. *add. in margine, quæ 11. recepit*: Quendam brum fertur jugulasse, qui adinvenit vitrum fabricare, et secundum libitum suum inflectere, dicens ei: « Si vixeris et hoc alios docueris, aurum et argentum annulabitur. »

Anni Tyberii.

2. (*Hier.*) Anno Dominicæ incarnationis 17, qui est Tyberii secundus, Asinii Pollionis filius Asinius Gallus diris a Tyberio supplicii enecatur.

3. A. D. 18. Livius ⁴⁴⁴ hystoriographus Patavii ⁴⁴⁵ moritur. Ovidius quoque poeta in exilio moritur ⁴⁴⁶.

4. (*H. m.*) A. D. 19. Germanicus, Drusi filius, Caligulæ pater, de Germanis, ad quos ab Augusto jam sene missus fuerat, triumphat.

5. (*Hier.*) A. D. 20. Germanicus cæsar a Tyberio patruo suo veneno interfecit.

6. A. D. 21. Fenestella hystoriographus et poeta 70° vitæ suæ anno moritur, et Cumis sepelitur.

7. A. D. 22. Tyberius multos reges per blandicias ad se vocavit nunquamque remisit, inter quos et Archelaum Capadocem, cujus etiam regnum in provinciæ formam redegit, et nobilissimam ejus civitatem Mazacam ex suo nomine Cæsaream appellavit.

8. A. D. 23. Pompeii theatrum incensum est.

Olympias 200.

9. A. D. 24. Tyberius Drusum, fratris sui filium, regni consortem fecit, quem eodem anno veneno interemit.

VARIE LECTIONES.

⁴³⁰ deest 9°. ⁴³¹ In 4. hoc loco legitur rubra: Anni Tyberii, Herodis tetrarche. ⁴³² claudius 1^b. 10 e corr. 11. ⁴³³ tantus sub 1^b. ⁴³⁴ deest El. ⁴³⁵ existimantes 9°. ⁴³⁶ adoptivum 9° ⁴³⁷ patribus El ⁴³⁸ fr. s. d. filii 3. ⁴³⁹ f. sui 3. ⁴⁴⁰ antonio 4. antonii 3. ⁴⁴¹ beronicem El. 11. ⁴⁴² illo 9°. ⁴⁴³ deest 9°. ⁴⁴⁴ Lucius El. qui hæc post Ovidius — moritur habet ⁴⁴⁵ patavi 3. deest 9°.

10. A. D. 25. Servius Plautus, corrupti filii reus, A semet in iudicio interemit.

11. A. D. 26. Philippus tetrarcha Paneadem, in qua plurimas ædes construxit, Cæsaream Philippi vocavit.

12. (Ch. W.) A. D. 27. Pylatus a Tyberio preses Judææ mittitur.

13. A. D. 28 ⁴⁴⁷.

14. (Jos. l. l., c. 4.) A. D. 29. Herodes tetrarcha, frater Philippi, ad magnam amicitiam Tyberii pervenit, ædificans civitatem, quam ex ejus nomine Tyberiadem vocavit.

15. (Evang.) A. D. 30. Johannes baptizare cœpit populum; cujus baptisate Dominus noster Jhesus Christus in Jordane baptizatus, tricesimo ætatis suæ secundum carnem anno ⁴⁴⁸ cœpit signa facere et predicare, virtutibus vera comprobans esse quæ diceret (Cf. Chr. W.)

16. A. D. 21. Dominus noster Jhesus Christus discipulos eligens, evangelicis eos imbuuit sacramentis. Johannes baptista decollatur ab Herode tetrarcha filio Herodis illius sub quo natus est Dominus, machinante Herodiade uxore sua, quam abstulit fratri suo, ut Marcus dicit, Philippo, eademque Herodiadem Beda (Comm in Marcum Opp. ad. 1688. V, p. 123. Cf. Chr. W.) scribit filiam fuisse Arethæ regis, quam idem Aretha primum Philippo conjunxerit, sed postea ablatam Herodi, fratri ejus, dederit, eo quod ipse ditior et potentior fuerit. Josephus vero scriptor antiquitatum, neutri consentiens, in 18° libro (c. 9) scribit in hunc modum *His quoque temporibus* ⁴⁴⁹ *inter Aretham Petreum et Herodem regem simullatio magna contigit propter hujusmodi causam. Herodes tetrarches uxorem habuit Arethæ filiam, cum qua non parvum tempus advixerat. Sed cum Romam evocaretur, transiens in domo Herodis exceptus est. Fratrem ejus eratetiam* ⁴⁵⁰ *ipse, sed non ex una matre progenitus; Herodes enim ex filia Symonis sacerdotis fuerat procreatus. Cumque ibi esset, Herodiadis amore captus est, uxoris alterius Herodis; filia enim erat ista Aristoboli soror Agrippæ majoris. Audet igitur cum muliere de nuptiis ineundis miscere sermonem. Illa vero suscipiente, pacta firmantur, ut, cum Roma reversus fuisset, illa conubii jura susciperet. Erat enim in pactis ut filiam Arethæ regis excluderet. Et Herodes quidem Romam, talibus pactis firmatis advehitur; sed cum* ⁴⁵¹ *reversus fuisset, peragens Romæ propter quæ fuerat evocatus, uxor ejus fideliter cuncta cognoscens quæ inter eum fuerant Herodiademque* ⁴⁵² *composita, antequam eam ille cuncta* ⁴⁵³ *cognovisset sentiret, rogat virum, ut in* ⁴⁵⁴ *Macherunta, ubi limes erat Arethæ Herodisque regionis, ab eo mitteretur, nichil ei suæ voluntatis aperiens. Hoc Herodes libenter accipiens,*

mittit uxorem, nichil eam sensisse penitus arbitrat. Illa vero — premiserat enim ante multum tempus ad patrem, ut ei Macherunta omnia ⁴⁵⁵ *pararentur quæ itineris usus exposceret — a ductoribus Arethæ suscipitur, confestimque Arabiam intrat, atque ibi* ⁴⁵⁶ *ab illis ductoribus ad alios, ab illisque rursus ad alteros transmissa, cum summa celeritate patri perducitur, cui cunctam Herodis voluntatem aperit. Ille vero ex hinc inimiciciarum sumpsit inicium, atque ab utroque congregato exercitu, in regione Gamalica bello configitur, non quidem ipsis* ⁴⁵⁷ *presentibus, sed ductoribus ab utraque parte transmissis. Pugna itaque facta, et exercitu Herodis afflicto conditione perfugarum, qui ex Philippi tetrarchia ad Herodem quasi auxiliandi causa convenerant, hæc Herodes scribit ad Tyberium. Ille autem indignatus, quod Arethas* ⁴⁵⁸ *taliam perpetravit, scribit Vitellio, Syriæ tunc rectori, ut ei bellum incunctanter inferret et aut vivum eum vinctum adduceret aut certe mortui caput auferret. Tyberius quidem, ut hæc ageret, rectori Syriæ demandabat. A quibusdam autem Judæorum videbatur* ⁴⁵⁹ *ideo perisse Herodis exercitum, quod in eum satis juste indignatio divina commota sit pro vindicta Johannis, qui vocabatur* ⁴⁶⁰ *baptista. Hunc enim Herodes occidit, virum valde bonum, qui precipiebat Judæis virtuti operam dare, justiciam colere, pietatem in Deum servare, et per baptismum in unum coire. Hucusque verba Josephi, quæ docent, Herodiadem nec filiam Arethæ fuisse nec uxorem Philippi, cum et superior in libro 17* ⁴⁶¹ *antiquitatum (c. 2) idem scribat, Herodem majorem pœnitudo ductum super interfectione* ⁴⁶² *filiorum suorum Alexandri et Aristoboli, erga filios eorum clementem exstitisse et Alexandri filio majori filiam Antipatri, filio autem Antipatri filiam Aristoboli Mariamnem, alteram vero, id est Hierodiadem, filio suo Herodi; et is inquit, natus est ei eam* ⁴⁶³ *filia pontificis; cum post subinferat Herodem et; Philippum ex Cleopatra Hierosolimitate natos, pontificis vero filiam Mariamnem dictam fuisse. Ex his prudens lector eligat quid* ⁴⁶⁴ *magis sit tenendum, cum et difficile sit evangelistæ verbis non credere, et omnes astipulentur Josephum veracem antiquitatum relatores existere, nisi forte dicatur evangelista pro affinitate personarum mutationem fecisse nomen* ⁴⁶⁵ *460, nec multum curaverit inter* ⁴⁶⁶ *tot Herodis filios exquirere, quod duos filios sibi æquivocoscricibatur habuisse. Bedæ vero indulgendum putamus, quod Herodiadem Arethæ filiam dixerit, quia multis scribendis intentus, multipliciter hystoriarum forte per omnia tenere non potuit, maxime cum et beatum Hieronimum in commentario Marci (218) eadem* ⁴⁶⁷ *sensisse forsitan legerit.*

VARIE LECTIONES.

⁴⁴⁷ annos vacuos postea omisi. ⁴⁴⁸ a. s. c. 5. ⁴⁴⁹ t. q. 5. ⁴⁵⁰ et 9°. ⁴⁵¹ et h. 9°. ⁴⁵² deest 9°. ⁴⁵³ cuncta 5. ⁴⁵⁴ ab ipsis 9°. ⁴⁵⁵ aretha E1. ⁴⁵⁶ appellabatur 5. ⁴⁵⁷ XVIII, 9°. ⁴⁵⁸ interfectionem E1. ⁴⁵⁹ quod E1. ⁴⁶⁰ n. f. 5. ⁴⁶¹ deest 9°. ⁴⁶² e. s. desunt E1.

NOTE.

(218) Ejusmodi liber jam non exstat; cf. comm. in Matthæum Opp. ed. Vallars VII, p. 100

17. Anno Dominicæ incarnationis 32, discipuli Christi, evangelicis instructi documentis verbum fidei per civitates Judææ, ipso mittente predicaverunt.

18. (Cf. *Chr. W.* — *HIER.*) Anno incarnationis suæ 33, Dominus noster Jhesus Christus passus est in carne et resurrexit, in cujus passione multa contigisse miracula etiam gentilium scriptores testantur. Josephus quoque, inter cetera quæ tempore illo stupenda contigerunt, scribit sacerdotes templi primum commotiones locorum et sonitus quosdam audisse, dein ex adito templi vocem erupisse: *Transeamus ex sedibus his.* De ipso etiam Christo scribit ita (xviii, 6): *Fuit autem his temporibus Jhesus, sapiens vir, si tamen tamen eum nominare fas est; erat enim mirabilium operum effector et doctor hominum eorum qui libenter audiunt quæ vera sunt, et multos quidem Judæorum, multos etiam ex gentibus sibi adjunxit; Christus hic erat. Hunc accusatore primorum nostræ gentis tironum cum Pilatus in crucem agendum decrevisset, non deseruerunt hi qui ab initio eum dilexerunt. Apparuit enim eis tercio die iterum vivus, secundum quod divinitus inspirati prophetae vel hæc vel alia de eo innumera miracula futura esse predixerant. Sed et in hodiernum diem Christianorum, qui ab ipso nuncupati sunt, et nomen perseverat et genus.*

19. (*Chr. W.*) A. D. 34. Jacobus, frater Domini, Hierosolimis episcopus ordinatur ab apostolis, sedique annos 30.

20. A. D. 35. Pylatus imaginem cæsaris in templo statuere volens, seditiones in Judæis excitavit.

21. (*HIER.*) A. D. 36. Sejanus prefectus cohortatur Tyberium ut Judæos deleat. Persius Volitornis nascitur.

22. (*H. m.*) A. D. 37. Pylatus ad Tyberium scripsit de passione et resurrectione Domini et de virtutibus ejus, per quas, crescente plurimorum fide, Deus crederetur. Tyberius autem cum magni favoris suffragio retulit ad senatum, ut Christus Deus haberetur. Senatus vero indignatione commotus, cur non sibi prius secundum morem delatum esset ut de suscipiendo cultu prius ipse decerneret, consecrationem Christi recusavit edicto que constituit exterminandos esse Urbe Christianos, precipue cum et Sejanus, prefectus Tyberii, suscipiendæ religioni obstinatissime contradiceret. Tyberius tamen accusatoribus Christi edicto mortem comminatus est, plurimosque senatorum proscripsit et in mortem coegit. (Jos. xviii, 7.) Pylatus autem cum in Judæa decimum compleret annum, accusatus a Judæis apud Vitellium, qui tunc Syriæ principabatur, jussus est ab eo Romam ire, ut in judicio cæsaris se ab objectis purgaret; sed antequam Romam veniret, Tyberius rebus humanis excessit. — (*V. supra.*) Eodem anno Aristoboli filius Agrippa.

A cognomento Herodes, Romam veniens, a Tyberio clementer tractatur, favente Antonia, matre Germanici et Claudii, quæ fuit uxor Drusi fratris Tyberii; sed cum accusaretur: quod optaret Tyberium citius mori regnumque Gaio dari, in vincula ab eo conjicitur, nec eo vivente solvitur.

23. (*H. m.*) A. D. 38. Tyberius Romanos graviter affligens, ingenti omnium gaudio in Campania veneno periit insidiis Caligulæ, anno imperii sui 23°, ætatis vero 78°.

Anni Gaii Caligulæ 471.

Anni ab inicio mundi quatuor milia.

1. (*H. m.* — *HIER.*) Anno dominicæ incarnationis 39, ab Urbe vero condita 789, Gaius Caligula, tertius ab Augusto, suscepit imperium, et regnavit annos tres, menses 10, dies 8. Hic fuit filius Germanici, nepos Drusi, qui fuit privignus Augusti, frater vero Tyberii; hic quia in exercitu natus fuit, ex calciamento militari Caligula cognominatus est; magnoque favore aviæ suæ Antoniæ nutritus, in magnis habebatur honoribus (Jos. xviii, 13), adoptatusque a Tyberio in filium cum Tyberio filii sui Drusi filio, in aula nutriebatur, liberalibusque disciplinis ad prime eruditus, propter Germanici patris sui virtutem a populis amabatur. Tyberius igitur cum jam ad senectutem pervenisset, diis patriis supplicabat, ut ei signum manifestum ostenderent, quinam post eum in imperium successisset, festinans quidem ut nepoti suo principatum relinqueret. Cui cum dictum esset illum regnaturum, qui sequenti die primus ex omnibus ad eum venisset, misit ad nepotis sui pædagogum, jubens ut primo mane puerum ad se perduceret, putans ulla re numinis superare sententiam. Cumque dies illuxisset, jussit Evodum, ut quisquis foris esset infantulorum, ad se primitus evocaret. Ille autem egressus Gaium ante tabernaculum reperit; nam Tyberius necdum aderat, ciborum acceptione tardatus. Ille vero ignorans totum quod agebatur *Veni*, inquit, *vocat te pater*; et introduxit eum. Videns autem Tyberius majestatis supernæ potentiam, semet ipsum culpabat, quod illud augurium postulasset, sed non valens divinæ ordinationi resistere, Gaium benigne alloquens commisit ei imperium, monens illum erga nepotem Tyberium existere benivolum. Accepto autem regno post Tyberium, omnium ante se sceleratissimus fuit, et qui Tyberii dedecora purgaverit. (*H. m.*) Ante principatum quippe omnibus acceptus fuit, in principatu vero talis extitit, ut merito vulgaretur atrociorum illo dominum non fuisse. Nam ut breviter crudelitatem ejus depromam, exclamasse fertur: *Utinam populus Romanus unam cervicem haberet!* Sepe etiam de conditionibus temporum suorum questus est, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur. Plurima fecit, de quibus

VARIE LECTIONES.

⁴⁶³ t. si E1. ⁴⁶⁴ cruce 9°. ⁴⁶⁵ cum 9°. ⁴⁶⁶ mira 9°. ⁴⁶⁷ i. p. E1. ⁴⁶⁸ chr. u. esse. ext. E1. ⁴⁶⁹ deest E1. *In sequentibus hujus et codic. s* 9°. *non nisi precipuas lectiones afferam* ⁴⁷⁰ deest 9°. ⁴⁷¹ caliguli s. ⁴⁷² deest 9°. ⁴⁷³ succederet 4. 9°.

nescio an deceat memoriæ tradi, nisi ⁴⁷⁴ forte quia **A** juvat de principibus nosse omnia, ut improbissimam famæ metu talia declinent. (JORD. *De r. s.* In palatio matronas nobiles publice libidini subiecit, tribus sororibus suis stupra intulit, ex una earum etiam natam filiam vitavit, Memmium Regulum coegit ut conjugem suam sibi uxorem in loco filiæ daret seque patrem ejus diceret et instrumenta matrimonii ut pater conscriberet; sorores suas, quas stupravit, insularum exilio damnavit. (HIER. — *H. m.*) Ille primus, diademate impositus, dominum se appellari jussit, et in deorum numerum se referri precepit. Hic statim ut post mortem Tyberii regnum accepit, Agrippam cognomento Herodem a vinculis absolvit, in quæillum Tyberius conjecit, eique tetrarchiam Philippi patri sui, qui jam decesserat, tradidit, regemque appellavit, cui et postea tetrarchiam Herodis patri sui adjecit (Cf. Jos. *l. l.* — Eus. *H. e. ii, 4*). Iste est qui in actibus apostolorum (cap. XIII) Herodes appellatur, qui et Jacobum occidit et Petrum in carcerem misit, et postea ab angelo percussus, vermicibus scaturiens exspiravit; ejus filii fuerunt Agrippa rex, æquivocus ejus, et Beronice, soror ejus. Regnavit autem annis 7, moriturque anno tercio Claudii (Cf. Eus. *ii, 10*). Philippus vero, patruus ejus, mortuus est anno 22 Tyberii regens Traconitidis et ⁴⁷⁵ Gaulanitidis regionem annis 32.

2. A. D. 40. qui est Gaii secundus, Judæi, qui jam tunc ob passionem Christi meritis ubique claudibus exagitabatur, apud Alexandriam exorta seditione, profligati sunt cæde, atque pulsæ ex urbe; pro quibus Phyllo, vir sane apprime eruditus, secunda vice Romam veniens; et apud Gaium interpellans, nichil profecit, sed ibi commorans dicitur cum Petro apostolo locutus fuisse ejusque amicitiam habuisse (Cf. Eus. *ii, 8*).

3. (*Chr. W.*) A. D. 41. Pylatus multis calamitatibus a Gaio oppressus, se ipsum interfecit.

4. A. D. 42. Mathæus evangelium scripsit Hebraice. Herodes tetrarcha, qui in Johannis baptistæ nece auctor extitit et passioni Domini interfuit, filius Herodis Magni, sub quo natus est Christus (*V. supra*). Romam venit, cogente Herodiade uxore sua, quam abstulit fratri suo (Jos. *De b, J. ii, 8*). Quæ cum videret Agrippam fratrem suum a Gaio regem factum, exprobare cœpit Herodi socordiam, quia per id quod noluerit ad cæsarem navigare careret majori honore. Nam cum Agrippam ex privato regem fecisse non esset dubium quin eum ex tetrarcha pari honore proceheret. His adductus Herodes Romam venit subsequente ⁴⁷⁶ eum et accusante Agrippa, filio fratris sui Aristoboli. Gaius eum de avaricia vehementer increpavit, eique tetrarchiam aufe-

rens, Agrippæ commisit, ipsum vero perpetuo exilio Lugdunum relegavit. Cognoscens autem quod Herodias soror esset Agrippæ, voluit ei opes et quæque propria concedere; sed illa mariti causa contempnens omnia, secuta est eum in exilium, ibique pariter perierunt (Cf. *A. I. xviii, 14*.)

(*H. m.*) Eodem anno Gaius cum adversus omnes ingenti crudelitate sæviret, a militibus in palatio occisus est, anno ætatis ⁴⁷⁷ 38, regni quarto. Qui postquam occisus est, duo libelli in secretis ejus reperti sunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro signo nominis ascriptum erat; ambo lectissimorum virorum utriusque ordinis, senatorii videlicet et equestris, nomina et notas continebant, qui morti destinati erant. Inventa est et arca ingens variorum venenorum, quibus mox Claudio cæsare jubente dimersis, maria infecta traduntur, non sine magno piscium exicio, quos enecatos per proxima litora passim æstus ejecit.

Anni Claudii.

(*H. m.* — *HIER.*) Anno Dominicæ incarnationis 43, ab Urbe autem condita 793. Claudius, ab Augusto quartus, imperium adeptus est, regnavitque ann. 13. menses 8, dies 28. (*H. m.*) Hic fuit patruus Gaii Caligulæ, filius Drusi privigni Augusti, qui apud Mogontiam habet monumentum, cujus nepos erat Caligula. Iste, cum senatus censuisset genus Cæsarum exterminari, de formi latebra latera repertus, quia vecors erat, mitissimus videbatur imprudentibus, sicque raptus a militibus, imperator effectus est, annitente (219) Agrippa, qui tunc forte Romam venerat et a senatu in consilium vocatus fuerat, unde et filium ejus Agrippam postea regem fecit. (*H. m.*) Hic ventri, vino, libidini sædæ obediens, vecors et prope hebes ac pavidus, libertorum et conjugis subiacebat imperiis (OROS. *vii, 6, s. BEDA i, 3*); cupiens tamen utilem se publicæ rei ostendere principem, exercitum movit in Britanniam, transvectusque in insulam, quam nemo ante Julium Cæsarem nec post eum ausus fuit adire, intra paucos dies sine prælio et sanguine plurimum ejus partem in deditionem accepit; Orchadas etiam insulas ultra Britanniam Romano imperio adjecit, ac sexto mense ex quo profectus est Romam rediit. (HIER.) Sic ergo de Britannis triumphavit, filiumque suum Britannicum vocavit. (*H. m.*) Uxor vero Claudii Messalina ⁴⁷⁸ primo passim adulteris utebatur; ex quo facto plures metu abstinebant et extincti sunt, dehinc atrocius accensa, nobiliores quasque nuptas et virgines scortorum modo secum proposuerat, coactique sunt mares ut adessent. Quod si quistalia horruerat, conficto crimine in eum ⁴⁷⁹ omnemque familiam ⁴⁸⁰ ejus seviebatur. Ita ⁴⁸¹ liberti ejus potestatem

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷⁴ deest 9c. ⁴⁷⁵ deest 9c. ⁴⁷⁶ sed s. — gaius E1. ⁴⁷⁷ a suæ 9c. ⁴⁷⁸ messalia 5. 9c. ⁴⁷⁹ conf. in eum c. 5. ⁴⁸⁰ in f. 9c. ⁴⁸¹ Itaque E1.

NOTÆ.

(219) Hæc nescio unde hauscrit Ekkehardus.

summam adepti, stupris, exilio, cæde proscriptione omnia sædabant. Ex quibus Felicem legionibus Judææ prefecit, Possidonio eunucho post triumphum Britannicum inter militarium fortissimos arma insignia tamquam participi victoriæ dedit, Polibium inter consulares medium incedere fecit. Hos omnes anteibat Narcissus. Post hæc Claudius Agrippinam, Germanici fratris sui filiam, sororem Caligulæ, matrem vero Neronis, accepit uxorem, quæ filio suo procurans imperium, privignum suum Britannicum primo in palatio multiformibus insidiis circumvenit, dehinc ipsum conjugem veneno interemit.

1. Primo igitur imperii sui anno, cum confirmaretur (219) in regno Agrippæ consilio dedit eidem Agrippæ pro remuneratione omnia quæ dedit Augustus Herodi⁴⁸³, aliud quoque regnum, quod Lysanæ dicebatur fuisse.

2. A. D. 43. Duodecim apostoli, cum eatenus in Judæa tantum predicarent, juxta preceptum Domini, ut Beda scribit, anno a passione Domini, 12, in totum orbem divisi sunt. Unde Petrus, fundata primum Antiochena ecclesia⁴⁸³, Romam tetendit, ut quidam volunt (BEDÆ *Mart.*) hoc anno, secundum alios (HIER.) vero quarto Claudii anno.

3. (*Chr. W.*) A. D. 43. Primus episcopus Antiochiæ ordinatur Evodius. Herodes Agrippa, filius Aristoboli, anno 7° regni sui percutitur ab angelo, relinquens filium nomine Agrippam et tres filias, Beronicem⁴⁸⁴, Mariamnem atque Drusillam. Tunc Claudius, ut Josephus testatur (*A. J.* XIX, 8; cf. *De b. J.* II, 10), regnum ejus in provinciam redegit, in cujus procuracionem missus est Cuspius Fadus.

4. (HIER.) A. D. 46. Claudius de Britannis triumphavit. Eodem anno facta est fames gravissima per Syriam, quam etiam Agabus propheta predixit, ut in apostolorum legitur Actibus (cap. XII, 28); sed Christianorum necessitatibus apud Hierosolimam convecto ex Ægypto frumento, Helena Adiabeno- rum regina largissime ministravit.

Hoc etiam anno⁴⁸⁵, scilicet Claudii quarto, illud factum esse Beda (*Comm. in Acta. Opp. V, p. 652.*) opinatur, quod in Actibus apostolorum legitur: *Statuerunt, ut ascenderent Paulus et Barnabas et quidam alii ex illis ad apostolos et presbiteros in Hierusalem*, et hanc ascensionem suam esse illam, de qua ipse Paulus ita scribit ad Galathas: *Deinde post annos 14 ascendi Hierosolimam cum Barnaba, assumpto et Tilo.* De hac ascensione positus⁴⁸⁶ quibusdam, Beda subinfert: *Sequitur ergo beatum⁴⁸⁷ Petrum eodem 14 post passionem Domini anno, quo eum Hierosolimis alloquitur Paulus, Romam venisse credamus, id est quarto Claudii cæsaris anno; simulque, nisi fallor, hac expositione, Paulum apostolum eodem quo Dominus passus est et resurrexit anno ad*

A *idem venisse, probamus.* Petrum vero quarto Claudii anno Romam venisse, fere omnes sanctorum temporum scriptores testantur; quidam autem pontificatum⁴⁸⁸ in urbe Romana hoc anno illum suscepisse opinantur; et hoc exinde verum conjicitur, quia Petrus sedem Romanam 23 annis tenuisse dicitur (HIER.) et ultimus Neronis annus quo Petrus passus esse narratur, 23^{us}⁴⁸⁹ a quarto Claudii numeratur. Unde satis apparet quod eodem anno quo Romam venit etiam sedem pontificatus accepit.

De⁴⁹⁰ successione vero pontificum Romanorum et ordine atque temporibus eorum jam inde a principio et deinceps in plurimis diversa sentiuntur a diversis. Quorum opiniones hic summam scribere idcirco arbitror non esse ab re, ut et seniores et negligentiores mei similes ad veritatem rei attendendam excitentur, et prudentiores ad hanc subtilius investigandam provocentur. Quidam scribunt, quibus et æclesiastica consentire videtur hystoria (*Eus. hist. eccl. III, 12. sqq.*), Linum post passionem Petri apostoli, Romanæ sedis 23 annis presidentis, hanc regendam suscepisse, et post duodecim sui regiminis annos, secundo Titi anno, pontificatum Anacleto reliquisse, et hunc item post 12 annos Clementi sedem tradidisse, quod videtur anno Domitiani 12° contigisse, ipsumque Clementem post novem sui pontificatus annos sub Trajano passum; Evaristum quarto ejusdem Trajani anno successisse, huic Alexandrum: illi vero Sixtum, et sic ceteros. Alii vero scribunt Linum et Cletum sub Petro fuisse, ipsumque Petrum, mox ut pontificatum accepit, Linum pro se in agendis æclesiasticis, quo ipse liberius predicationi vacaret, ordinasse, illoque post annos 12 decedente, Cletum huic subrogasse; quo etiam item post anno 12 defuncto, eo anno et tempore quo ipse Petrus passus est, scilicet 14° Neronis anno, Clementi sedem commisisse, et ei suisque successoribus ligandi solvendique potestatem, sicut ipse a Christo suscepit, demum tradidisse, et huic passo⁴⁹¹ sub Domiciana Anacletum successisse, cui Evaristum, et huic Alexandrum, et sic⁴⁹² ceteros. Quæ descriptiones cum sibi multum dissonæ probentur, querendum cui magis credi dicetur. Consideremus ergo earum inæqualitates. Igitur si Linus Anacletum isque Clementem successorum reliquisse accipitur, ut prior descriptio testatur, Cletus omnino de pontificum catalogo excluditur, cujus veneratio per omnes æclesias sic celebris est, ut non solum in martyrologiis attituletur, verum etiam in canone missarum et in supplicationibus letaniarum publicitus inter Linum et Clementem recitetur. Si vero post Linum Cletus, dein Clemens, et post hunc Evaristus et Alexander numerentur, locus non habetur ubi Anacletus reci-

VARIE LECTIONES.

⁴⁸³ pro remuneratione *add. E1.* ⁴⁸³ e. antiochena 3. ⁴⁸⁴ heronicen *E1.* ⁴⁸⁵ *deest* *E1.* ⁴⁸⁶ interpositis *E.* ⁴⁸⁷ ut beatum 9°. ⁴⁸⁸ pontificatus 3. 9°. 10. ⁴⁸⁹ XXV in margine *suppletur*; a — numeratur *des.* ⁴⁹⁰ *Hæc de pontificum ordine desunt* (D?) *E.* ⁴⁹¹ *deest* 9°. s. d. p. 3. ⁴⁹² sicque 9°. 10. 11.

piatur, cum Beda in martyrologio suo dicat (Opp. A III, p. 300), hunc quartum post Petrum sedisse et sub Domiciano passum fuisse, ut primus sit Linus, secundus Cletus, tertius Clemens quartus Anacletus, Sed si post Clementem Anacletus ponatur et secundum Bedam sub Domiciano passus recipiatur, necessario illud refellitur, quod antecessor ejus Clemens sub Trajano passus dicitur, cum evidenter sub Domiciano passus esse probetur, si successor ejus Anacletus ab eodem occisus non negetur. Adhuc autem argumentatur et illud; quia si Linus et Anacletus juxta quosdam sive Linus et Cletus secundum alios, uterque post passionem Petri, quæ 14° Neronis anno facta est, per annos 12 tenebat pontificatum, quod spacium per 24 annos in Domiciani duodecimim protenditur annum, Clemens ab apostolo Petro sedem et ligandi solvendique licentiam nullatenus accepisse probatur, quod a nonnullis affirmatur. Additur et hoc, quod sanctus Dionisius Ariopagita, beati Pauli apostoli discipulus et Athenarum episcopus, cum, sicut in libro passionis ejus legitur (*Acta SS.* Oct. IV, p. 792). beatos apostolos Petrum et Paulum audiret Romæ teneri, subrogato Athenis episcopo, properavit Romam velocius attingere, summopere desiderans, si Deus ita vellet cum eisdem sanctis apostolis occumbere; sed cum divina dispositio vota ipsius preveniret, sanctique apostoli prius passionis gloria coronarentur quam ille Romam adiret, tandem perveniens, Clementem, condiscipulum suum, Romanæ sedi jam presidentem invenit, qui et illum in Gallias predicatorem direxit. Quæ igitur fuit festinantia tanti desiderii, si per 24 annorum spacium vel amplius inter Athenas et Romam nullo potuit obsistente cohiberi? Nec enim illud refragatur quod, ostio fidei sibi aperto, causa seminandi verbum Dei aliquamdiu retardatus fuisse narratur; quia, et si per contiguas parochias divina semina predicandi avidus disperserat, passionis tamen desiderio fervens, ab Athenis infra 24 annos maturius Romam contendere poterat. Adhuc vero cum idem Dionisius nonagesimo sexto Dominicæ incarnationis anno, qui est 14° Domiciani, passus describatur, Clemens vero, qui eum direxit in Gallias, 12° ejusdem principis anno juxta superioris opinionem descriptionis sedem accepisse dicatur, mirum potest videri, qualiter anno nondum aut vix expleto possent omnia hæc expleri, scilicet ut Dionisius de Roma in Gallias veniret, et tam cervicosum populum ignotus adhuc et advena fidei jugo substerneret, basilicam construeret, aliaque plura quæ de eo leguntur, sacerdotum super his commotorum relatio Romam recurreret, divulgataque persecutione, prefectus inde missus in Galliam, Dionisium diversis pœnis occideret. Liber quoque passionis Alexandri papæ te-

statur (*Acta SS.* Mai I, 371), quod in ordine pontificum Romanorum Clemens post Petrum primus, hoc est secundus ab illo habeatur. Sic enim ibi scriptum est: *Quinto loco a beato Petro apostolo Romanæ ecclesiæ cathedrom Alexander suscepit, et reliqua.* Quod si Linus a Petro secundus dicatur, necesse est ut et Cletus ante Clementem et Anacletus post eum a numero excludantur, quatenus Alexander quintus inveniatur, scilicet ut, Petro existente primo, Lino secundo, Clemente tercio, Evaristo quarto, Alexander quinto loco subsequatur. Aliter enim Alexander quintus a Petro non habetur, quia, si Linus a Petro secundus et Cletus sive Anacletus ante Clementem fuerit positus, Alexander erit sextus; si vero Cletus ante Clementem et Anacletus post illum ponatur, Alexander septimus habetur, nisi Clemens a Petro secundus numeretur. His et talibus allogatis pro imperitia mea propter rerum et temporum convenientiam, hos magis interim sequendos estimo, qui Linum et Cletum dicunt fuisse sub Petro ⁴⁹³, et illos quidem hoc officium, quod chorepiscopo ⁴⁹⁴ sub episcopo tenent, administrasse Clementem vero, Petro ipso ⁴⁹⁵ tradente, legitimo jure successisse, et ideo eum a quibusdam primum papam vocatum, quia velut hereditario jure ligandi solvendique a Petro accepisse dicitur pontificatum, pro ⁴⁹⁶ hoc vero ab aliis dictum tertium esse a Petro, quod sub ipso apostolo precesserint eum Linus et Cletus in sacerdotali officio. Hucusque de his. In sequentibus vero eadem causa pro successione ordine et temporum serie generat erroris cumulum, qui pro similitudine nominum personis inditorum inolevisse creditur ob incuriam et vitium scriptorum. Fabianus quippe papa legitur ⁴⁹⁷ sub Decio passus, post quem Cornelius, itemque post eum in catalogo pontificum et in quibusdam etiam chronicis inveniuntur positi Lucius, Stephanus, Sixtus, Dionisius. Cum igitur Fabianus sub Decio passus legatur, Sixtus quoque, sub quo Laurentius archidiaconatum tenebat, per omnes æcclesias et legendo et cantando sub eodem passus predicetur, Decius vero non amplius quam 30 mensibus, hoc est annis duobus et dimidio, regnasse, dicatur a quibusdam etiam minus, id est anno uno et mensibus tribus, si inter Cornelium Fabiani successorem et hunc Sixtum Lucius et Stephanus ponantur, ut quibusdam ⁴⁹⁸ placet: consequentia rerum stare non potest, cum hic sub Decio, illi sub Valeriano et Galieno passi fuisse legantur, et Cornelius tribus annis, Lucius vero mensibus octo, Stephanus autem duobus annis ⁴⁹⁹ Romanæ sedi prefuisse in æcclesiastica hystoria dicantur. Unde satis intellegi potest, viti scriptorum pro similitudine nominum ordinem esse confusum, et Cornelio successisse Sixtum, et huic Dionisium, illi autem Lucium, huic vero Step-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁹³ s. p. fuisse 3. ⁴⁹⁴ chorepiscopo 3. *corr.* coepiscopi. 10. *et ita* 11. ⁴⁹⁵ i. t. petro 3. ⁴⁹⁶ per 9°. ⁴⁹⁷ sub d. legitur 3. ⁴⁹⁸ quibusdam — illi *desunt* 109 11. ⁴⁹⁹ a. d. 3.

num, cui item Sixtum, dein iterum Dionisium, sicque per ordinem reliquos. Hæc autem omnia non dico, quasi pro mea garrulitate prejudicium cupiens inferre aliorum me ⁵⁰⁰ satis ⁵⁰¹ satisque precellentium sententiæ, sed quasi pro indagandæ veritatis cupiditate, stulticiæ notandus elogio, sensum meæ denudans imprudentiæ. Ceterum sapiens quisque pro captu suo deliberet quid pro vero tenendum dijudicet, ego vero tot et tantas varietates in hystorographis cernens et pro tenuitate ingenioli mei mecum ruminando et ammirando perpendens, hystorias, passionum libros, chronicorum exemplaria quæ habere potui, diligenter pro meo captu percurri, multaque inveniens scriptorum neglegentia vel imperitia depravata, propter numerorum varietates litteris designatorum, in quibus facile a diligentibus delinquitur, quanto magis a non adtendentibus, dum aut littera pro littera ponitur vel aliqua forte subducitur, in quantum meæ licuit rusticitati nulliusque auctoritatis exilitati, quædam correxì, temporaque pontificum Romanorum temporibus imperatorum, quam diligentius poteram, annexi, et ab hoc anno Dominicæ incarnationis 46°, qui est primus beati Petri apostoli in pontificatu Romano, etsi non annos præsulorum singulorum ⁵⁰², quos reperire non potui, ordinem tamen cunctorum, sicut ad nos perlatus est, usque in millesimum nonagesimum nonum ejusdem incarnationis annum seriatim perduxì; ubi si sapientum iudicio mea simplex placuerit diligentia nullique veritatis invidentia, gratias Deo; sin autem, melius ostendenti veluti certi et veri cupidis desiderantissime cedo (Cf. Jos. A. J. xx. 8). — Fado successit Alexander.

Anni Alexandri.

1. 5. (Hier.) A. D. 47. Domitius orator clarus habetur qui postea sub Nerone ex cibi redundantia in cœna moritur.

2. 6. (H. m.) A. D. 48. Inter Therasiam et Theram in mari Ægeo nova insula emersit, 30 stadiorum spacio extenta. Cumanus quidam successit Tyberio Alexandro in procuratione Judææ (Cf. Jos. l. l.).

3. 7. (H. m.) A. D. 49. Sub procuratore Judææ Cumano tanta seditio Hierosolimis in diebus azimorum exorta est per culpam militis unius, ut coartato in exitu portarum populo, 30 milia Judæorum cæde prostrata et compressa dicantur.

4. 8. (Jos. l. l.) A. D. 50. Herodes rex Calcidis, frater Agrippæ majoris, moritur, tres filios relinquens, Aristobolum de priori natum uxore, Berenicianum et Hyrcanum ex Beronice, filia fratris sui Agrippæ. Cujus regnum Claudius Agrippæ juveni dedit, filio Agrippæ, quia regnum patris ejus jam in provinciam redegit, eo quod ipse tunc puer erat quando pater obiit. — (H. m.) Hoc anno tanta fames

A Romæ fuisse dicitur, ut imperator in medio foro correptus a populo convitiisque et fragminibus panum turpissime infestatus, vix furorem plebis evaserit. Eo tempore Paulus apud Athenas aram ignoto deo superscriptam reperit.

5. 9. (Chr. W.) A. D. 51. Claudius Judæos expulit urbe Roma.

6. 10. (H. m.) A. D. 52. Fenix apud Ægyptum visus est, quem volucrem ferunt anno 654° ex Arabia memorato loco advolare.

7. 11. (Chr. W.) A. D. 53. ⁵⁰³ Claudius Felieem Judææ procuratorem fecit.

8. 12. A. D. 54. Symon magus auctor Symoniacæ heresis extitit. (H. m. Apollonius ex Italia ortus, Phytagicus phylosophus, Romæ pollebat ita ut, ipsum quoque Phytagoram fuisse, Phylostratus et alii acrioris ingenii describant.

9. 13. (Chr. W.) A. D. 55. Ægyptius quidam pseudopropheta Judæos complures seducens a Felice obrupit.

10. 14. (H. m.) A. D. 56. Claudius ab Agrippina uxore sua veneno, ut dicitur, interemptus est anno vitæ suæ 64°, cujus funus, ut quondam Tarquini Prisci, diu occultatum est, et dum arte muliebri corrupti custodes ægrum simulant, privignus ejus Nero, Agrippinæ filius, imperii jura suscepit ⁵⁰⁴.

Anni Domitii Neronis.

(H. m. — Hier.) Anno Dominicæ incarnationis 57, ab Urbe vero condita 807 ⁵⁰⁵, Domitius Nero, filius Domitii Enobarbi et Agrippinæ sororis Caligulæ, quintus ab Augusto, sumpsit imperium, et regnavit annis 14 non plenis, scilicet annis 13, mensibus 7, diebus 28. (Jos. xx, 10.) Cujus mater Agrippina filia fuit Germanici fratris Claudii, vir autem Domitius Enobarbus ex nobilissimis Romanorum. Quo mortuo, Claudius amavit eam, et propter amorem ejus interemit uxorem suam Messalinam, ex qua habuit filium Britannicum et filiam Octaviam. Habuit etiam ex prima uxore sua nomine Petina filiam Antoniam. Ducta vero Agrippina, filium ejus Domitium in filium adoptavit eumque Neronem vocavit, et filiam suam Octaviam ei desponsavit. Agrippina vero metuens ne Britannicus regnum a patre perciperet, de morte Claudii cogitavit. Quo mortuo, repente principem militiæ Burrum cum tribunis prepotentibus misit, qui Neronem de castris adductum more principis adorarent. Qui hoc modo accepto imperio, Britannicum quidem veneno latenter occidit, matrem vero propriam interfecit, hoc ei retributionis impendens. (H. m.) Per quinquennium autem primum bonus apparuit, in tantum ut quidam scripserint Trajanum solere de eo dicere cunctos principes longe distare a Neronis quinquennio. (Oros. vii, 7. Aur. Victor.) Reliquum vero quod a quinque annis su-

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰⁰ meæ 9°. ⁵⁰¹ deest 4. 10. 11. ⁵⁰²s. p. 8. ⁵⁰³ LII. corr. LIII. in margine vero suppl.: Anno dni. LIII. Simon — extitit 10 et ita hæc 11. recepit. ⁵⁰⁴ 9° add.; Iheronimi chronica aliter ordinant annos usque ad Constantinum magnum et Silvestrum. ⁵⁰⁵ DCCCLXX^o 9°.

pervixit ita Caligulæ avunculi sui vestigia secutus est, immo supergressus est, ut turpe sit dicere ad quantam malignitatem pervenerit. (*H. m. et H. R.*) Plurimam senatorum partem interfecit, equestrem ordinem pene destituit, bonis omnibus hostis fuit. Libidinibus porro tantis agitatus est, ut ne a matre quidem vel sorore ullave consanguinitatis reverentia referatur abstinuisse, virum in uxorem duxerit, ipse amictus nubentium virginum specie, convocato senatu ad placitandum de ratione dotis, ipsisque nuptias celebrantibus, pelle coopertus, fere a viro ut uxor ductus sit. Parricidia multa commisit, matre, fratre, sorore, uxore ceterisque consanguineis interfectis. Urbem Romam per sex dies et noctes incendit, ut quale esset incendium Trojæ videret; ipsæque stans in altissima turri lætusque prospectans flammam, tragico indutus habitu, Illiadem tragediam canebat. In re militari nichil omnino ausus, Britanniam pene amisit. Auxit molem facinorum ejus temeritas impietatis in Deum. Primus enim persecutionem in Christianos movit per omne regnum suum, ipsumque nomen extirpare cupiens, principes apostolorum Petrum et Paulum occidit. Ipse Vespasianum cum filio suo Tito ad destruendam Hierosolimam misit. Inter hæc Galba Hispaniæ prætor et Gaius Julius imperium corripuere. Nero autem, omnibus execrabilis, hostis a senatu judicatus est; decretum⁹⁰⁶ est, ut, furca collo ejus inserta, nudus per publicum duceretur, et virgis usque ad mortem cæsus, de saxo precipitaretur. Quod ille audiens simulque adventum Galbæ comperiens, fugit e palatio, noctisque medio Urbe egressus est. Secuti sunt autem eum Phaon et Epafroditus et Nefistus et spado Nesporo, quem quondam exsectum in mulierem formare temptaverat. Cumque venisset in suburbana liberti sui, quod est inter Salariam et Numentanam viam ad quartum Urbis miliarium, ictu gladii se percutere voluit, sed trepidante manu hoc perficere non potuit. Et cum nullum inveniret a quo feriretur, exclamavit dicens: *Itane nec amicum nec inimicum habere possum.* (Aur. Victor.) Videns hoc Nesporo adjuvit manum tremantem; et ita periit anno vitæ suæ 31°, imperii 14°, sicque omnis Augusti familia in eo consumpta est. (*H. m.*) Hujus temporibus Romæ pollebant Seneca tragicus et philosophus, Musonius et Plutarchus philosophi, Juvenalis et Persius satyrici, Lucanus quoque, filius fratris Senecæ, et Statius.

Anni Neronis.

1. 11. (*Chr. W.*) Primo autem Neronis anno Festus successit Felici presidi.
2. 12. (*Hier.*) A. D. 58. Paulus apostolus apud Festum, presente Agrippa rege, religionis suæ rationem exponens, ab eodem Festo vincitus Romam mittitur, ubi et Petrus occurrens, Paulum con-

avit (*v. supra*); et quia Linus jam excessit, Cletum in locum ejus subrogavit, qui et ipse annis 12 æcclesiam rexit; Petrus⁹⁰⁷ vero predicationi deservivit. (*Chr. W.*) Hucusque librum actuum apostolorum Lucas perduxit evangelista.

3. 13. (*Hier.*) A. D. 59. Probus Beritius eruditissimus gramaticus claruit.

4. 14. A. D. 60. Staius Sursulus poeta Colosensis celebris fuit.

5. 15. A. D. 61. Terremotus Romæ et eclipsis solis facta est.

6. 16. (*Chr. W.*) A. D. 62. Festo succedit Albinus in presidatu Judææ.

7. 17. (*Hier.*) A. D. 63. Jacobus, frater Domini, lapidatur a Judæis, et Symeon⁹⁰⁸, frater ejus, in locum ejus constituitur.

8. 18. (*Chr. W.*) A. D. 64. Marcus evangelista passus est Alexandriæ.

9. 19. A. D. 65. (*Hier.*) Persius moritur anno ætatis⁹⁰⁹ 29°. Ante mensam Neronis fulmen cecidit.

10. 20. A. D. 66. Anneus Lucanus Cordubensis poeta in Pisoniana conjuratione deprehensus, brachium ad secandas venas prebuit.

11. 21. A. D. 67. Nero incendit Romam ad similitudinem Trojæ.

12. 22. A. D. 68. Anneus Seneca Cordubensis, præceptor Neronis et patrum Lucani, jussus a Nerone genus mortis eligere, incisione venarum et haustu veneni interiit. Cujus frater Junius Gallio, egregius declamator, propria se manu⁹¹⁰ interfecit; frater vero illorum Lucius Anneus Melas bona filii sui Lucani a Nerone promeruit.

13. 23. (*Chr. W.* — Cf. *Jos. De b. J. III.*) A. D. 69. Vespasianus dux exercitus adversum Judæos, qui Gessii Flori, successoris Albinus, avariciam non ferentes, rebellabant, a Nerone missus, inter ceteras urbes⁹¹¹ Jotapatam munitam civitatem cepit, in qua et Josippum, qui et Josephus, ducem belli comprehendit. Qui cum interficiendus esset a Romanis, predixit Vespasiano quod ipse imperator futurus esset, sicque vitam promeruit. Hic est scriptor Antiquitatum.

14. 24. A. D. 70. Petrus apostolus, peracto predicationis suæ tempore, iterum veniens Romam⁹¹², defuncto Cleto discipulo suo, Clementi kathedram Romanam commisit, dans ei suisque successoribus potestatem ligandi et solvendi, sicut ipse accepit a Domino, eodemque⁹¹³ anno ipse Petrus jubente Nerone crucifixus est, Paulus vero decollatus. Sedit autem Clemens ann. 19, menses 5, passusque est sub Domiciano 9 kal. Decembr., licet quidam (*Beda Mart.*, p. 351) contendant eum passum sub Trajano. Secundum æcclesiasticam hystoriam (*Evs. H. e. III, 12*) primus post Petrum Linus hoc anno Romanam suscepit æcclesiam et per 12 rexerat annos. Nero autem post interfectionem apostolorum se ip-

VARIE LECTIONES.

⁹⁰⁶ decretumque E 1. ⁹⁰⁷ petrus — deservivit in 10 delota esse videntur, desunt 11. ⁹⁰⁸ symon 4 9°, 10. 11. ⁹⁰⁹ a. suæ 9°. ⁹¹⁰ m. se 5. ⁹¹¹ deest folium E 1. ⁹¹² romam v. 5. ⁹¹³ Eodem 9°.

sum interfecit ordine supra scripto ⁵¹⁴, ut in Romana legitur hystoria, cum quidam scribant illum in silva errantem a lupis esse devoratum. (ATR. VI-CROR.) Hunc Persæ in tantum dilexerunt, ut legatos mitterent Romam, multum rogantes, ut concederetur illis licentia fabricandi ei sepulchrum. Ceterum omnes aliæ provinciæ et tota Roma de interitu ejus nimis exultaverunt, in tantum ut omnes vestiti pileis manumissionum, quod tunc erat signum liberationis, quasi ab impio domino liberati, victoriam celebrarent. — (HIER.) Ignatius Antiochiæ secundus ordinatur episcopus, cum eum precesserit Evodius.

Galba.

25. (H. m.) Anno Dominicæ incarnationis 71, ab Urbe vero condita 821, Galba, antiquissimæ nobilitatis senator, de Sulpiciorum genere progenitus, cum septuagesimum tertium gereret ætatis annum, ab Hyspanis et Gallis electus, mox ab universo exercitu libenter imperator acceptus, statim ut Neronis mortem audivit, Romam venit, sextusque ab Augusto mensibus 7 regnavit. Hujus privata vita insignis fuit militaribus et civilibus rebus; sepe fuit consul; sepe proconsul, sepe dux in gravissimis bellis, militem suum ita severissime tractans, ut, ingresso eo in castra, diceretur statim ab altero ad alterum: *Disce militare, Galba venit, non Getulicus*. Imperio vero adeptus, cum avariciæ vitio segnitiaque omnes offenderet, Pisonem quendam nobilem adolescentem in filium regnumque adoptavit; ipse autem mense septimo in medio Romanæ urbis foro decollatus est, insidiis cujusdam Otthonis, qui post eum arripuit regnum (cf. Oros. VII, 8 H. m.).

Otho.

Lucius Otho, occisis Galba et Pisone, invasit imperium Romanorum, ortus ex opido Ferentino, materno genere nobilior quam paterno, neutro tamen obscuro; in privata vita mollis, maximeque in adolescentia turpis et Neronis ⁵¹⁵ familiaris, in imperio vero documentum sui non potuit ostendere. Nam cum hisdem temporibus quibus Otho Galbam ⁵¹⁶ occiderat, etiam Vitellius a Germanicis exercitibus imperator factus esset, bellum contra Vitellium suscepto, tribus levibus præliis Otho ⁵¹⁷ victor extitit, uno apud Alpes, alio circa Placentiam, tercio circa locum quem Castores vocant; quarto cum apud Beryriacum in Italia victus esset levi prælio, ingentes tamen copias habens ad bellum, sponte semet occidit, 38° ætatis anno transacto, 95° imperii die, scilicet mense 4°. Hic propriis militibus tam amabilis fuit, ut plerique, viso ejus corpore mortuo, suis manibus interirent.

Vitellius.

Vitellius, Romam victor ingressus, vi Romano po-

A titus est imperio, familia honorata magis quam nobili ortus (cf. Oros. I. I.). Nam pater ejus Lucius Vitellius non admodum clare natus est, tres tamen ordinarios gesserat consulatus. (H. R. et H. m.) Hic cum multo dedecore imperavit, multa sevitia ceterisque vitiis notabilis, maxime ingluvie et voracitate, quippe qui de die quarto vel quinto sepe ⁵¹⁸ fertur epulatus. Notissima certe cœna memoriæ mandata est, quam ei Vitellius, frater ejus, exhibuit, in qua super ceteros sumptus duo milia piscium et septem milia avicellorum ⁵¹⁹ apposita sunt. Interim Vespasianus Hierosolimam obsidens, audita Neronis morte, a militibus imperator creatus est. Quod audiens Vitellius, Sabinum, fratrem Vespasiani, cum multis aliis in Capitolio incenso interfecit. Unde a militibus Vespasiani sub muris Urbis habito prælio superatus, cum in quandam cellulam palatii proximam se contrusisset, turpiter inde protractus, vinctis post tergum manibus, resupinato capite, gladio ad mentum subposito, per forum ad spectaculum vulgi ducitur; multisque firmum et cœnum in faciem ejus mittentibus, minutis ictibus excarnificatus, unco inde trahitur et in Tyberim projicitur, anno ætatis 57°, imperii autem mense 8°. (HIER.) Hi tres post Neronem rapuerunt imperium, Galba in Hyspania, quo missus erat cum exercitu, Ottho Romæ, Vitellius in Germania, regnaveruntque anno uno et mensibus sex. — Antiochiæ secundus ordinatur episcopus Ignatius.

Anni Vespasiani.

C Anno Dominicæ incarnationis 72, ab Urbe condita 822. Vespasianus in Judæam a Nerone cum exercitu missus, comperta morte Neronis, ab exercitu imperator efficitur; dimissoque Tito filio suo in Judæa ab obsidendam Hierosolimam, ipse per Alexandriam profectus est Romam, ubi, accepto imperio, septimus (220) ab Augusto, regnavit annis 9; obscure quidem natus (H. m. et H. R.), sed vir militari virtute precipuus et optimis comparandus, utpote qui a Claudio missus in Germaniam, deinde in Britanniam ⁵²⁰, tricies et bis cum hoste conflixit multumque Romano imperio adjecit. Hic in imperio moderate se gessit. Inter cetera namque bona hanc gratiam habuit, ut inimicicias in corde non retineret, in tantum ut filiam predicti Vitellii inimici sui, multis dotatam divitiis, nobilissimo traderet marito. D Hic cum ab amicis moneretur ⁵²¹ ut caveret se a Tarnetio Pomposiano, de quo sermo vulgabatur quod regnaturus esset, consulem illum fecit, alludens tali cavillo: *Quando regnum acceperit, talis beneficii memor erit*. Talibus sepe verbis jocularibus amicorum iras placavit. Cumque Romam incendiis ruinisque veteribus destitutam repararet, ac multa re-

VARIE LECTIONES.

⁵¹⁴ s. dicto 4. 9°. ⁵¹⁵ Neronis corr. neroni 9°. neroni 1^b. ⁵¹⁶ galbam ottho 3. ⁵¹⁷ ottho codd. A. I. ⁵¹⁸ desst 9°. ⁵¹⁹ avium 1^b. 11. ⁵²⁰ britthaniam 3. ⁵²¹ pergit E 1.

NOTE.

(220) In his numeris Ekkehardus deinceps Hieronymum sequitur, ex quo etiam regni annos et mense notavit.

gno Romano adjiciens, cum Tito filio de superatis A Judæis triumpharet, cunctisque amabilis existeret: profluvio ventris fessus, in villa propria circa Sabinos interii, anno ætatis ⁵²⁷ 79.

26. 1. (*Chr. W. — H. m.*) Cujus anno primo Titus, filius ejus, Judæos inenarrabili fame cruciavit obsessos, premense eos diversis bellicis instrumentis.

2. Anno dominicæ incarnationis 73. Hierusalem a Tito capitur, non sine multo suorum sanguine, subversa que civitate, 600 milia ⁵²⁸ Judæorum interfecit, ut Cornelius et Suetonius referunt. Josephus vero, qui et Josippus, unus ex Judæis, qui ei tunc bello prefuit, scribit undecies centena milia fame perisse et gladio, et centum milia captivorum publice venundata. (*HIER.*) Ut autem tanta multitudo Hierosolimis reperiretur, causam azimorum fuisse **B** refert, ob quæ ex omnigente Judæorum ad templum confluentes, urbe quasi carcere sunt inclusi. Oportuit enim ut hisdem diebus paschæ interficerentur, in ⁵²⁹ quibus Salvatorem interfecerunt, Colligitur autem omne tempus in secundum annum Vespasiani et subversionem Hierosolimorum novissimam a 15 anno Tyberii cæsaris et ab oxordio evangelicæ predicationis anni 42, a captivitate autem quam ab Antiocho passi sunt Judæi anni ducenti, a secundo anno Darii, quo reædificabatur templum, 590; a prima vero ⁵³⁰ ædificatione sub Salomone anni 1102.

3. A. D. 74. Vespasianus Capitolium cœpit reædificare.

4. A. D. 75. Seditio in Alexandria orta est.

5. A. D. 76. Colossus erectus est, habens altitudinem pedum centum et septem. **C**

6. (*Chr. W.*) A. D. 77. Josephus hystoriographus claruit.

7. (*HIER.*) A. D. 78. Tres civitates Cipri terre motu corruerunt.

8. A. D. 79. Pestilentia Romæ tanta facta est, ut intra non multos dies decem ferme milia hominum morerentur,

9. A. D. 80. Vespasianus profluvio ventris mortuus est.

Anni Titii.

(*H. R. et H. m.*) Anno Dominicæ incarnationis 81, ab Urbe condita 831, Titus, Vespasiani et Domitillæ filius, octavus ab Augusto, imperium suscepit, et duobus annis duobusque mensibus regnavit. Hic etiam Vespasianus ex nomine patris dictus est, vir in utraque lingua, scilicet Greca et Latina, disertissimus, bellicosissimus, moderatissimus, omniumque genere virtutum mirabilis, adeo ut Amor et Delitiæ generis humani diceretur. Tantæ vero ⁵³¹ largitatis erat, ut nulli a se petenti negaret. Dumque reprehenderetur ab amicis cur hoc faceret, respondit nullum debere ab imperatore tristem exire.

Quadam itaque die dum ⁵²⁷ recordaretur in cœna quod ea die nulli quicquam prestitisset, dixit assidentibus: *Amici, hodie diem perdidisti.* Anno autem ætatis suæ 42° obiit in eadem villa qua et pater ejus. Tantus vero planctus fuit in urbe Roma pro morte ejus, quasi orphani relinquerentur a patre.

1. (*HIER.*) Primo igitur imperii sui anno amphitheatrum Romæ ædificavit, in cujus dedicatione 5 milia ferarum ⁵²⁸ occidit.

(*H. m.*) A. D. 82. Repentinum incendium Romæ per triduum fuit. Secundum ⁵²⁹ æcclesiasticam hystoriam (*Eus. H. e. III, 12, 14*), defuncto Lino, Anacletus ordinatur papa, seditque annos 12; sed alii hoc negant ⁵³⁰.

Anno Dominicæ incarnationis 83, ab Urbe condita 833, Domicianus, Vespasiani et Domitillæ filius, frater Titii junior, nonus ab Augusto, regnare cœpit, et annis 15 ac mensibus sex regnavit. (*H. m.*) Iste primum finxit se misericordem et modestum esse, mox Tyberio aut Caligulæ vel Neroni similior quam patri aut fratri, ad omnia vitorum genera progressus est, in tantum ut pro sceleribus omnibus secundo Christianos persequeretur, primus post Neronem; (*H. m.*) in qua persecutione Johannem apostolum et evangelistam ob predicationem verbi divini in Pathmos insulam relegavit, et Flaviam Domitillam, filiam sororis Flavii Clementis, in Pontianam ⁵³¹ insulam cum multis aliis exiliavit, multosque nobiles ex Romanis necavit. Hic dominum ac deum se appellari scribique jussit, nullamque nisi auream vel argenteam statuam sibi in palatio statui permisit. In tantam vero mentis segnitiam devenit, ut, remotis omnibus, solus in palatio muscarum persequeretur agmina. Quem cum quidam percunctaretur an aliquis esset in palatio, respondit: *Ne musca quidem.* Cumque odiosus esset omnibus, conjuratione suorum interfectus est in palatio, ascita in consilium uxore sua Domicia ob amorem Paradis hystorionis, anno vitæ suæ 35°. Funus ejus per vispilliones cum ingenti dedecore exportatum et ignobiliter est sepultum, senatusque nomen ejus abradendum ⁵³² decrevit, ne quis eum imperatorem nominaret. Hic in arte sagittandi tam doctus fuit, ut inter expansos digitos hominis a longe stantis sagittam transmitteret.

1. (*HIER.*) Hic primo anno suo eunuchos fieri prohibuit. **D**

2. (*Chr. W.*) A. D. 84. Titus decreto senatus inter deos reputatur.

3. (*HIER.*) A. D. 85. Domicianus plurimos senatorum in exilium mittit ⁵³³.

4. (*Chr. W.*) A. D. 86. Anianus primus post Marcum Alexandriæ, episcopus obiit, post 22 episcopatus sui annum. Cui Abilius secundus successit.

5. (*HIER.*) A. D. 87. Quintianus ⁵³⁴ ex Hispania

VARIE LECTONES.

⁵²⁷ a. sue 9°. LXVIII E1. ⁵²⁸ deest 9°. ⁵²⁹ deest 5. ⁵³⁰ autem 5. ⁵³¹ deest 9°. ⁵²⁷ dum — die in margine 9° ⁵³² f. milia 5. ⁵³³ Secundum — negant desunt E. ⁵³⁰ 9° add.: Chronica Iheronimi dicunt Cletus, qui et Anacletus. ⁵³¹ pontiam 5. ⁵³² adradendum 5. ⁵³³ misit 5. ⁵³⁴ in pro quintilianus codices.

Calagurritanus primus Romæ publicam scolam ⁵³⁸ habuit et salarium e fisco accepit.

6. A. D. 88. Domicianus mathematicos et philosophos Urbe pepulit.

7. A. D. 89. Anacletus, tertius a Petro, Clementi successit, sedensque ann. 12, menses 10, passus est sub Trajano, 6 Kal. Mai.

8. (HIER.) A. D. 90. Domicianus forum et multa ædificia fecit.

9. (Chr. W.) A. D. 91. Heresis Menandri et aliorum multorum exoritur.

10. A. D. 92. Domicianus de Dacis et Germanicis triumphavit.

11. A. D. 93. Domicianus prohibuit vites in urbibus seri ⁵³⁹.

12. (HIER.) A. D. 94. Domicianus persecutionem secundam in Christianos, primus post Neronem, movit. Juxta ⁵³⁷ æcclesiasticam hystoriam (Eus. H. c. III, 14, 34.) in urbe Roma Anacletus, 12 annis in episcopatu exactis, sacerdotii sedem Clementi tradidit, quam ille 9 annis tenuit.

13. (HIER.) A. D. 95. Domicianus multos nobilium perdidit.

14. (Vita S. Dion.) A. D. 96. Dionisius Ariopagita, primus Atheniensium episcopus a Paulo apostolo constitutus, sed postea in Gallias predicator directus, apud Parisium decollatus est cum Rustico et Eleutherio, sub Sisinnio prefecto, anno a passione Domini 64.

15. (HIER.) A. D. 97. Flavia Domitilla in insulam Pontianam exiliata est.

16. (Chr. W.) A. D. 98. Domicianus a suis interfectus est.

Nerva.

1. (H. m.) Anno Dominicæ incarnationis 99, Urbis vero ⁵³⁸ conditæ 849, Nerva Cocceius, opido Narniensi genitus, mediæ nobilitatis, admodum senex, decimus ab Augusto, suscepit imperium, regnavitque anno uno, menses quatuor, dies octo. Hic in privata vita moderatus et strenuus, in imperio civilissimum se et æquissimum prebuit. (Hier.) Hic ex decreto senatus constituit irritum fieri quicquid Domicianus fieri jussit, et edicto suo exules omnes revocavit. (H. m.) Unde et sanctus Johannes apostolus ab exilio Ephesum rediens, et æcclesiam heresibus turbatam inveniens, hortatu fratrum evangelium scripsit, quo fidem rectam confirmavit (Cf. BEDA CHR.). Nerva vero, adoptato in regnum Trajano, morbo confectus obiit, mense quinto anni secundi imperii sui, ætatis ⁵³⁹ anno 72. (Cf. HIER.)

Anni. Trajani ⁵⁴⁰.

(H. m.) Anno Dominicæ incarnationis centesimo, Urbis vero ⁵⁴¹ conditæ 850. Ulpus Trajanus Crinitus, ex urbe Tudertina genitus, genere Hispanus.

A ex familia antiqua magis quam clara, cum tamen pater ejus consul esset, apud Agrippinam, nobilem Galliæ civitatem, imperator factus est, regnavitque, undecimus ab Augusto, annis 19, menses 6, dies 13. Hic rem publicam ita administravit ut omnibus principibus merito preponeretur. Nam cum duo sint quæ ab egregiis principibus expectantur ⁵⁴², sanctitas domi, in armis fortitudo, utrobique prudentia, tantus in eo maximarum rerum fuerat medus, ut quasi temperamento quodam virtutes miscuisse videretur, nisi quod cibo vinoque paululum deditus erat. Laboris patiens fuit, justiciæ jurisque humani et divini tam repertor novi quam veterum custos. (Acr. V.) Multa Romano imperio adjiciebat, multa beneficia per totum orbem quibusque prestabat; fuit enim bellicosus et in omnibus bonis studiosus. (H. m.) Hunc cum amici culparent, quod nimium communis esset erga omnes, respondit: *Imperator talis esse debet erga subjectos, quales erga se imperatores esse optaret ipse privatus*. Hujus ergo imperium credebatur divinitus datum in remedium perditum et prostrati senatus Romani, pro eo quod pleraque magna illud denunciaverint ⁵⁴³, in quibus illud precipuum, quod cornix e fastigio Capitolii Attico sermone clamavit: *kalos*. Hic postea deceptus errore, cum persecutionem tertiam moveret in Christianos, et Plinius Secundus, qui inter ceteros iudices, ut Tertullianus refert, persecutor datus erat, ei suggereret, eos homines nichil morte dignum gerere, nisi quod diis non immolarent, et Christum veluti Deum, ante lucem surgentes, laudarent, a malis vero omnibus abstinerent: rescripsit ei Trajanus Christianos pro fide nullatenus inquirendos; sicque persecutio sedata est. Igitur Trajanus post ingentem gloriam bello domique quesitam e Perside rediens, apud Seleuciam Ysauriæ profluvio ventris extinctus est, anno vitæ suæ 63°, mense primo. die 4°, mense ⁵⁴⁴ vero 7° anni vicesimi regni sui. Cujus exusti corporis cineres in urna aurea relati Romam, humati sunt in foro Trajani sub ejus columna, cujus altitudo 140 pedes habet, et imago subposita est, triumphantium more invecta, senatu et exercitu pœeunte, solusque omnium intra Urbem sepultus est. Hujus memoriæ tantum delatum est, ut usque ad nostram ætatem non aliter in senatu principibus acclamaretur nisi: *Felicio Augusto, melior Trajano* (cf. H. R.).

1. (Chr. W.) Hujus anno primo Johannes apostolus et evangelista apud Ephesum obdormivit, anno a passione Domini 68°, vitæ suæ 99°. — (HIER.) Alexandriæ tercius ordinatur episcopus Cerdo, qui sedit ibi annis 11.

2. A. D. 101. Nerva jussu senatus inter Deos refertur ⁵⁴⁵.

VARIE LECTIONES.

⁵³⁸ *deest* 9°. ⁵³⁹ fieri 9°. in u. v. s. 5. ⁵³⁷ Juxta — tenuit *desunt* E1. ⁵³⁸ *deest* E1. ⁵³⁹ a. sue 9°. ⁵⁴⁰ *Hæc des. codd.* ⁵⁴¹ *deest* 5. ⁵⁴² expectantur E1. ⁵⁴³ prononciaverunt 5. ⁵⁴⁴ mense — sui *desunt* 9°. ⁵⁴⁵ 9°. *add.* : Passionales consentiunt Ieronimo, 3 anno Trajani Clementum passum.

4. (*Chr. W.*) A. D. 103. Evaristus papa quartus A ordinatur, sedensque annis 8, patitur sub Trajano, 6. Kal. Novembris.
5. A. D. 104. Trajanus multos Romano subiecit imperio.
7. A. D. 106. Trajanus de Dacis et Scytis triumphavit.
8. (*HIER.*) A. D. 107. Terremotu quatuor urbes Asiae subversae sunt.
10. A. D. 109. Trajanus persecutionem quartam⁵⁴⁶ movit in christianos, in qua Symeon, filius Cleophae, qui in Hierosolimis episcopatum tenuit post Jacobum, crucifigitur, cum esset annorum 120; pro quo Justus ordinatur. (*Chr. W.*) Ignatius quoque secundus Antiochiaepiscopus Romam adductus, bestiis traditur; pro quo tertius Hieros constituitur (*HIER.*)
11. A. D. 110. Plinius Secundus clarus habetur, et pro christianis agit.
12. A. D. 111. Alexander quintus Romanae aeclesiae papa ordinatur, sedensque annis 10, cum Eventio et Theodolo patitur 3 Nonas Mai sub Adriano, duce Aureliano (cf. *Chr. W.*). Quartus Alexandriae ordinatur episcopus nomine Primus, seditque annis 12 (*HIER.*).
14. A. D. 113. Tres civitates Galatiae terremotu corruerunt.
15. A. D. 114. Hierosolimae quartus episcopus ordinatur Zacheus, post quem Tobias quintus, Benjamin sextus, Johannes septimus, Mathias octavus, Philippus nonus, Seneca decimus, Justus undecimus⁵⁴⁷, Levi duodecimus, Effrem tredecimus, C Jones vel Joseph decimus quartus, Judas decimus, quintus. Hi quindecim ab apostolis usque ad eversionem et restaurationem Hierusalem, quae sub Adriano facta est, ex circumcisione praeferunt Hierosolimis a passione Domini per annos fere centum et sex.
16. A. D. 115. Trajanus Armeniam et Syriam ac Mesopotamiam fecit provincias.
18. A. D. 117. Salaminam Cypri urbem subvertent Judaei.
19. A. D. 118. Trajanus profluvio ventris moritur. His temporibus apud Asiam supererat adhuc et florebat ex apostolorum discipulis Policarpus Smirneorum aeclesiae episcopus, et Papias similiter apud Hierapollim sacerdotium gerens.
- Anni Adriani.
- (*H. m.*) Anno dominicae incarnationis 119. Urbis conditae 870. Helius Adrianus, genere Italicus, filius Adriani qui fuit consobrinus Trajani, de Adria civitate agri Piceni, unde et mare Adriaticum dicitur, duodecimus ab Augusto, imperator efficitur, regnavitque annis 21. Hic licet esset filius consobrini Trajani, noluit tamen eum⁵⁴⁸ adoptare. Sed sine voluntate ejus factus est imperator, operam tamen dante Plotina, uxore Trajani. Unde et gloriae Trajani invidens, tres provincias reliquit, quas Trajanus adiecit, Armeniam, Assyriam et Mesopotamiam. Hic eruditissimus et facundissimus fuit Greco Latinoque sermone, acutus nimis ad interrogandum et respondendum, ordinata respondens ordinatis, jocosa jocosus, maledica maledicis, cantilenam cantilenis, ficta fictis, ita ut premeditatum crederes cum contra omnia. In omnibus enim omnia studia Atheniensium secutus est, in loquendo, in canendo, in psallendo, in medicinae artem discendo, in musica, in geometria. (*AVR. v.*) Item pictorum et figulorum scientiam habuit, et omnia haec perfecte didicit aliaque multa, ita ut rara esset res illi non experta, et super quam credi possit⁵⁴⁹ haec in memoria retinebat, loca, res, causas, milites, et eos quos numquam videbat propriis nominibus appellabat. Fuit homo varius et⁵⁵⁰ multiplex ac multiformis, dissimulatur in bono et malo⁵⁵¹; et ut bonum se ostenderet, vitia quae habebat callide abscondebat. (*H. m.*) Hic per Quadratum, apostolorum discipulum, et per Aristidem Atheniensem, virum fide sapientiaque plenum, et per Serenum Granium legatum libris de christiana religione compositis instructus, mitior christianis efficitur. (*JORD. DE r. s. — H. m.*) Multos labores sustinuit orbem circueundo et multa reparando, Alexandriam et Hierosolimam dudum subversas restauravit, Judaeos denuo rebelles ultima caede perdomuit, ablata eis licentia Hierosolimam introeundi, quam ipse in meliorem statum in eo loco, ubi Dominus⁵⁵² extra portam crucifixus est, restauravit et Heliam de suo nomine vocavit. (*BEDÆ CHR.*) Obiit⁵⁵³ in Campania apud Baias morbo subcutaneo, anno aetatis suae 62°, imperii 21°, mense decimo.
1. (*Chr. W.*) Primo anno suo Alexandriam publicis⁵⁵⁴ restauravit impensis.
2. (*HIER.*) A. D. 120. Senatus inter deos refert Trajanum.
3. (*Chr. W.*) A. D. 121. Alexander papa passus est. Cui succedens Sixtus papa sextus, sedit annis 9, patiturque sub Adriano, 8 Idus Aprilis.
4. (*HIER.*) A. D. 122. Justus Alexandriae quintus ordinatur.
8. A. D. 126. Saturnides et alii duo heresim condiderunt.
10. (*Chr. W. — HIER.*) A. D. 128. Quadratus, apostolorum discipulus, et Aristides Atheniensis noster philosophus libros de fide composuerunt.
12. (*Chr. W.*) A. D. 130. Thelesphorus papa^{7^{us}} ordinatur, sedensque annis 10, patitur sub Adriano, Nonas Januar. (*BEDÆ MART.*) Hic constituit missas in sancta Dominicae⁵⁵⁵ nativitate nocte celebrari, et tempore sacrificii Gloria in excelsis cantari.

VARIAE LECTIONES.

⁵⁴⁶ tertiam 9° ⁵⁴⁷ I. u. *desunt* 9° ⁵⁴⁸ *deest* 9° ⁵⁴⁹ posset 4. potest 5. ⁵⁵⁰ ac 5. ⁵⁵¹ in m. El. ⁵⁵² ubi c. est d. e. p. 5. ⁵⁵³ o. autem 9°. ⁵⁵⁴ publice 9° ⁵⁵⁵ s. nocte de n. 5.

(HIER.) Antiochiæ 4us episcopus Cornelius ordi-
natur.

43. (*Chr. W.*) A. D. 131. Nicopolis et Cæsarea
terremotu corruerunt.

14. (HIER.) A. D. 132. Eumenes Alexandriae sex-
tus ordinatus ⁵⁵⁶, sedit annis 13.

19. (*Chr. W.*) A. D. 137. Hierosolima ab Helio
Adriano restaurata et ab ejus nomine Helia vocata
est.

20. (HIER.) A. D. 138. Marcus Hierosolimæ ordi-
natur episcopus primus ex gentibus, cum antea
fuerint quindecim eius circumcisione.

21. *Jord. De r. s.*) A. D. 139. Adrianus morbo
subcutaneo moritur. Hoc regnante, Aquila Ponticus
Scripturas sacras de Hebreo transtulit in Grecum.
Anni Antonini. ⁷Anni ab initio 4100.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 140. Urbis
conditæ 891. Antoninus Fulvius Boionius, qui pro-
pter clementiam postea cognominatus est Pius, ge-
nere ⁵⁵⁷ claro, sed non admodum vetere, tertius decimus
ab Augusto, sortitus est imperium regnavit-
que annis 22, menses tres. (*Aur. V. — H. m.*) Iste
ab Adriano adoptatus est in filium, cujus et gener
fuit, vir insignis, et qui merito Numæ Pompilio con-
feratur, sicut et Trajanus Romulo æquatur. Vixit
ingenti honestate privatus, major in imperio, nulli
acerbus, cunctis benignus, in re militari gloriæ
moderator, defendere magis provincias quam am-
pliare studens, viros æquos ad ⁵⁵⁸ administrandam
rem publicam querens. Et cum orbem terræ nullo
bello per annos 22 auctoritate sola rexerit, adeo
tremebant eum et amabant cuncti reges et nationes
ac populi, ut parentem sive patronum magis quam
dominum vel imperatorem eum reputarent, omnes-
que in morem cælestium propiciam optantes, de
controversiis inter se judicem poscerent. Obiit au-
tem anno vitæ suæ 77.

1. (*Chr. W.*) Primo hujus anno Yginus papa oc-
tavus ordinatus, sedit annis 4, decessitque 4 Idus
Januar. (BEDÆ MART.) Hic clerum constituit et gra-
dus distribuit.

2. (*Chr. W.*) A. D. 141. Valentinus et Cerdo
æcclesiam impugnant heresi.

3. (HIER.) A. D. 142. Idem heresiarchæ Romam
venerunt.

1. (BEDÆ.) A. D. 143. Justinus philosophus librum
pro christiana religione compositum Antonino obtu-
lit eumque benivolum erga christianos fecit.

5. (*Chr. W.*) A. D. 144. Pius papa nonus sedit
annis 15; migravit ⁵⁵⁹ 5 Idus Julii.

6. (HIER.) A. D. 145. Antiochiæ quintus consti-
tuitur episcopus Heros.

7. A. D. 146. Alexandriae septimus ordinatur
Marcus per ⁵⁶⁰ annos 10.

11. A. D. 150. Apollonius Stoicus Calcedonicus
claruit.

14. A. D. 153. Crescens quidam Cynicus phyloso-
phus in Justinum, nostri dogmatis philosophum,
persecutionem movit, quia illum gulosum et phylo-
sophiæ prevaricatorem esse coarguit, in qua perse-
cutione Justinus gloriose pro Christo sanguinem
fudit.

15. A. D. 154. (Eus. *H. e.* iv, 13.) Antoninus com-
motus heresi Crescentis, universis Asiæ plebibus
scripsit epistolam pro christianis.

16. A. D. 155. (HIER.) Alexandriae Celadion ⁵⁶¹
ordinatur octavus, qui sedit annis 14.

20. A. D. 159 (*Chr. W.* — HIER. — BEDÆ MART.)
Anicetus papa decimus ordinatur, qui sedit annis
10. Sub quo Policarpus Romam veniens, multos
correxerat, quos Valentini et Cerdonis error sub-
vertit. Hic ergo Anicetus constituit, ut clerus co-
mam non nutriat, passusque est sub Marco et Se-
vero 16 Kalend. Maii.

21. A. D. 160. (HIER.) Hierosolimæ post Marcum
ordinatur Cassianus 17us, deinde Publius 18us, Ma-
ximus 19us, Julianus ⁵⁶² 20us, Gaius 21us, Sim-
machus 22us, Gaius 23us, Julianus 24us, Capito 25us.

22. A. D. 161. Antoninus obiit apud Dorium vil-
lam suam.

Anni Antonini Veri.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 162, ab
Urbe condita 913. Marcus Aurelius Antoninus Verus,
C 14us ab Augusto ⁵⁶³, imperium adeptus est, in quo
regnavit annis 19. Iste haut dubie nobilissimus fuit,
quippe cujus origo paterna a Numa Pompilio, ma-
terna vero a Solentino rege pendeat. (AUREL. VICT.)
Hic omnes virtutes et cæleste habebat ingenium, et
in calamitatibus publicis factus est quasi defensor,
et si in illis temporibus ipse non fuisset, sine dubio
gloria Romana perisset. (*H. m. H. R.*) Iste propin-
quum suum Lucium Annium Antoninum Severum,
qui erat gener Antonini Pii, nova benivolentia con-
sortem imperii fecit, tumque primum Romana res
publica duobus æquo jure imperium administrantibus
paruit, cum usque ad illos semper singulos ha-
buisset augustos. Hi bellum contra Parthos gesse-
runt, ad quod tamen Lucius Annus Severus per-
exit, multaque et ingentio per se ducesque suos
peregit, rediensque cum victoria, in Venetia obiit,
anno imperii 11°, sicque Marcus Antoninus iterum
solus imperium obtinuit.

1. (HIER. et *H. m.*) Primo hujus anno Vologesus
rex Parthorum post victoriam Trajani tunc primum
rebellans, vicinas sibi Romanas provincias depopu-
latus est, contra quem Lucius Annus profectus est.

2. (HIER.) A. D. 163. Lucio cæsari Athenis sacri-

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵⁶ ordinatur sextus. sedit. 5. sextus ordinatur seditque 10. ord. sed. E1. ⁵⁵⁷ g. c. s. n. a. v. *desunt*
E 1. ⁵⁵⁸ ita F 1. *deest tell.* ⁵⁵⁹ migravitque E 1. ⁵⁶⁰ sedit per E 1. ⁵⁶¹ peladion 1^b. ⁵⁶² julius 5. 9°. julius
XXI^a. simmachus 10. ⁵⁶³ ab a. *desunt* 9°.

ficanti ignis in cœlo ab occidente in orientem ferri A visus est.

3. A. D. 164. Fronto orator insignis habetur, qui Marcum Antoninum Verum Latinis litteris erudit.

4. A. D. 163. Seleucia urbs Assyriæ cum trecentis milibus hominum a Romanis capta est.

6. A. D. 167. Orta persecutione quarta a Nerone, sub his regibus Policarpus et Penius et alii multi passi sunt.

8. (*Chr. W.*) A. D. 169. ⁵⁶⁴ Sother papa 11us ordinatur, sedensque annis 9, decessit 11 Kal. Mai. (*Hier.*) Agrippinus Alexandriæ nonus ordinatur episcopus.

9. A. D. 170. Theophylus, vir sapiens, ordinatur Antiochiæ 6us.

10. A. D. 171. (*Fus. H. e. iv, 21, 22.*) Dionisius Corinthiorum episcopus clarus habetur, sed et Pinitus Cretensis episcopus, Melito Sardensis, Philippus ⁵⁶⁵ et Apollinaris, Musanus et Modestus, et precipue Hyrenens Lugdunensis episcopus. Egesippus quoque his temporibus claruit, qui sub Aniceto papa Romam veniens, usque ad Eleutherium papam permansit, multaue ingenii sui monumenta reliquit.

11. A. D. 172. (*V. supra.*) Lucius Annius Antoninus ⁵⁶⁶ Severus obiit, et Aurelius Marcus Antoninus Verus regnum solus obtinuit, sed Lucium Commodum filium suum regni consortem fecit (*Hier.*)

12. A. D. 173. Melito Sardensis episcopus apologeticum Antonino imperatori pro christianis dedit.

16. A. D. 177. Antiochiæ 7us ordinatur Maximinus.

17. A. D. 178. Eleutherius papa 12us ordinatus, sedensque annis 13, decessit 8 Kal. Junii. Ad hunc Lucius rex Britannicæ litteras misit, rogans ut baptizaretur, quod et impetravit. (*cf. Chr. W. et BEDAM.*)

19. A. D. 180. (*Chr. W.*) Antoninus in Pannonia moritur.

Anni Commodi.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 181, Urbis vero conditæ 932. Lucius Aurelius Commodus Antoninus, filius Marci Antonini Veri, 15us ab Augusto imperium accepit, et annis 12 ac menses 8 regnavit, nihil paternum habens, nisi quod contra Germanos et ipse feliciter pugnavit. Hic Septembrem mensem ad nomen suum transferre conatus est, ut Commodus diceretur. In luxuriis et omni sorde vivit; senatores multos ⁵⁶⁷ interfecit, maxime quos vidit nobilitate et sapientia precellere, inter quos et Salvium Julianum legislatorem occidit. Huic Martia libertini generis uxor fuit, forma et meretriciis artibus pollens. Quæ cum animum ejus penitus devinxisset, egresso e balneo veneni poculum obtulit, im-

missoque ei fortissimo palestrita, in domo Vestiliani eum strangulari fecit, anno ætatis suæ 32. Qui in tanta execratione fuit omnibus, ut hostis humani generis etiam mortuus iudicaretur.

1. (*Hier.*) Hic primo imperii sui anno de Germanis feliciter triumphavit. Julianus Alexandriæ decimus ordinatus, sedit annis decem.

3. (*Chr. W.*) A. D. 183. Pantheneus ⁵⁶⁸ et Clemens Alexandriæ claruerunt.

4. (*Hier.*) A. D. 184. Hierosolymis ordinatur Maximus episcopus 26us, post quem Antonius 27us, Valens 28us, Dulichianus 29us, Narcissus 30us, Dius 31us, Germanio 32us, Gordius 33us, item Narcissus, qui supra. Horum episcopatus anni et tempora non sunt cognita ⁵⁶⁹.

8. (*Chr. W.*) A. D. 188. Origenes Alexandriæ nascitur.

10. (*Hier.*) A. D. 190. Serapion ⁵⁷⁰ Antiochiæ ordinatur episcopus 8us.

11. (*Chr. W.*) A. D. 191. Victor papa 13us ordinatur, sedensque annis 10, patitur sub Severo Septimo ⁵⁷¹ 12 Kalend. Mai. (*Hier.*) Demetrius ordinatur Alexandriæ 11us, seditque annis 43 ⁵⁷².

12. A. D. 192. Serapion ⁵⁷³ Antiochiæ ordinatur episcopus 8us.

13. (*Chr. W.*) A. D. 193. Aurelius Commodus, omnibus incommodus, strangulatur. Helvius Pertinax.

Anno dominicæ incarnationis 194. Urbis conditæ 943. Helvius ⁵⁷⁴ Pertinax, 16us ab Augusto suscepit imperium, regnavitque menses sex. (*H. m.*) Hic ex libertino patre in Liguria natus, cum prefecturam Urbis ageret, jam septuagenarius ex senatus consulto suscepit imperium coactus et repugnans; unde et Pertinax dictus est; per multos labores ad summos proventus honores; qui in tantum certavit, ut fortunæ pila vocaretur. (*JORD. De r. s.*) Hic, obsecrante senatu, ut uxorem suam vocaret augustam filiumque suum cæsarem: *Sufficere, inquit, debet, quod ego ipse invito regnavi, cum non mererer.* Hunc septimo mense sive, ut alii volunt. (*H. m.*) octogesimo primo die occidit in palatio Didius Salvius Julianus, jurisperitus Mediolanensis, vir nobilis, nepos Salvii Juliani illius qui sub divo Adriano leges composuit, factiosus, preceps, regni avidus. Occiso autem Helvio Pertinace, idem Julianus rem publicam invasit, sed non ⁵⁷⁵ ultra septem menses regnavit. Hoc enim tempore Niger Piscenius Apud Antiochiam et Severus Septimus ⁵⁷⁶ in Sabaria Pannoniæ elevantur imperatores. Ab hoc Severo Julianus bello civili victus est apud pontem Molbium, et fugiens in palatium captus est, et extenta cervice more damnatorum decollatus est.

VARIE LECTIONES.

⁵⁶⁴ A. d. 169. *desunt* 9^c. ⁵⁶⁵ philosophus 9^c. ⁵⁶⁶ *in marg. supp.* 3. *deest* 9^c. antonius 4. ⁵⁶⁷ multosque 9^c. ⁵⁶⁸ pantherus 4. pantheus 5. 9^c. *omnia desunt* 10. 11. ⁵⁶⁹ nota 5. ⁵⁷⁰ serapion — VIII^{us} *desunt* 10. 11. ⁵⁷¹ septimio 5. ⁵⁷² XLII. 9^c. ⁵⁷³ *Hæc des.* 1^b. 4. *cf., a.* 190. ⁵⁷⁴ helius 3, *et ita infra.* ⁵⁷⁵ frustra 9^c. ⁵⁷⁶ VII^{us} 4. septimius 5. 9^c. 10. septimus *corr.* septimius E. 1.

Anni Severi.

(*H. m. H. R.*) Anno dominicæ incarnationis 195, ab Urbe condita 946. Severus Septimus⁵⁷⁷ adeptus est imperium, 17us ab Augusto, regnavitque annis 17, menses 3. Iste oriundus ex Africa solus memoria omnium ex Africa imperator fuit. Primum fisci advocatus fuit, mox militaris tribunus, per multa deinde et varia officia usque ad administrationem totius publicæ rei pervenit; et quia Helvium Pertinacem ultus est in Juliano, Pertinacem se dici voluit. Bella multa feliciter egit, ex quibus maximum in Britannia, ubi, ut receptas provincias in securitate teneret⁵⁷⁸, vallum firmissimum, crebris turribus superpositis, per 132 milia passuum a mari ad mare perduxit, ibique apud Eburacum moritur, anno vitæ suæ 68°, imperii, 18°. Duos filios reliquit, Bassianum et Getam, sed Geta hostis publicus judicatus est, Bassianum vero successorem reliquit, cui nomen Antonini imponi voluit. Hujus tempore persecutione quinta in christianos facta, multi pro fide Christi coronati sunt, inter quos et Leonides, pater Origenis martirizatus est. (*Chr. W.*—*JORD. De r. s.*) Hoc regnante Samarites quidam Symmachus, Judæorum factus proselitus, item divinas Scripturas ex Hebreo in Grecum transfudit, suamque editionem condidit. Sed hic, ut in æcclesiastica hystoria (VI, 14) legitur, Hebionese fuit, quæ est heresis asserens, Christum, de Joseph et Maria natum, purum hominem fuisse, et legem ritu, Judæorum servandam esse. Commentarios etiam quosdam idem conscripsit, in quibus conatur de Evangelio secundum Matheum auctoritatem suæ hereseos confirmare. (*JORD.*) Post hunc anno pene tertio Theodotio Ponticus item suam in eodem opere editionem⁵⁷⁹ fecit.

1. (*HIER.*) Primo anno Severus Julianum interfecit, seque Pertinacem appellari precepit.

2 A. D. 196. Clemens Alexandrinæ æcclesiæ prebiter et Panthenus Stoicus philosophus, in disputatione dogmatis nostri disertissimi, adhuc floruerunt.

3. A. D. 197. Narcissus Hierosolimitanus episcopus et Theophylus Cæsariensis, Policarpus quoque et Bachilus, Asianæ provinciæ episcopi, insignes habentur.

4. A. 198. (*BEDA Chr.*) Questione orta in Asia inter episcopos, an secundum legem Moysi 14 die mensis primi pascha celebrandum esset, Victor papa datis late libellis, constituit, die dominica pascha celebrari, sicut et predecessor ejus Eleutherius, a. 14. luna primi mensis usque in vicesimam primam. Cujus decretis favens Theophylus, Cæsariæ Palestinæ episcopus, cum ceteris episcopis, qui in eodem concilio erant, scripsit synodicam epistolam valde uti-

lem adversus⁵⁸⁰ eos qui cum Judæis pascha celebrabant⁵⁸¹.

6. (*Chr. W.*) A. D. ducesimo Severus Parthos et Arabas superat.

9. A. D. 203. Zepherinus⁵⁸² papa 14us ordinatur, sedensque annis 18, migravit 7. Kalend. Septembris.

10. A. D. 204. Persecutio quinta facta est in christianos, in qua⁵⁸³ inter multos alios Leonides, pater Origenis passus est pro Christo; (*Eus. H. e.*, VI, 3.) ipse vero Origenes octavum decimum agens ætatis annum, in multisque proficiens, grammaticam etiam gentiles docebat, multosque ad fidem convertebat, inter quos Plutarchum et fratrem ejus Heraclam, quorum Plutarchus etiam martirii palmam consecutus est, Heraclas vero post Demetrium Alexandriæ prelatus est.

11. (*HIER.*) A. D. 205. Alexander ob confessionem Christi clarus habetur.

(*Chr. W.* A. D, 207. Perpetua et Felicitas bestiiis deputantur Kartagini.

15. (*HIER.*) A. D. 209. Severus bellum in Britannos⁵⁸⁴ transfert.

16. A. D. 210. Tertullianus omnium ore celebratur.

17. A. D. 211. Origenes Alexandriæ studet.

18. A. D. 212. Severus⁵⁸⁵ Eburaci moritur in Britannia.

Anni Antonini Caracallæ.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 213, ab Urbe condita 965. Marcus Antoninus Bassianus Caracalla, filius Severi 18us ab Augusto, successit patri in imperium, regnavitque annis sex mensesque⁵⁸⁶ duos hic Bassianus a nomine avi materni diotus, rogatu patris a senatu appellatus est Antoninus. (*Aur. V.*) Et quia plurimas vestes et Gallia deferens, talaris caracallas ex his⁵⁸⁷ fecit, popululumque his vestibus indutum ad salutandum se ingredi precepit, Caracalla nuncupatus est *H. (. m.)* Hic morum fere paternorum paulo fuit asperior et minax, impatiens fuit libidinis, in tantam ut novercam suam Juliam duxisset uxorem. Hic, conspecto Magni Alexandri corpore, Magnum se atque Alexandrum jussit appellari, adulantium fallaciis eo perductus, ut truci fronte et ad lævum humerum conversa cervice, quod in ore Alexandri notaverat, incedens, fidem vultus simillimi persuaderet sibi. Is adversus Parthos moliens expeditionem, apud Edissam secedens ad officia naturalia, a milite, qui quasi ad custodiam sequebatur, interfectus est, anno ætatis suæ⁵⁸⁸ 44.

1. (*HIER.*) Primo hujus anno Asclepiades episcopus nonus Antiochiæ ordinatur.

2. *Eus. H. e.*, VI, 7.) A. D. 214. Alexander episcopus Capadociæ cum locorum sanctorum desiderio

VARIE LECTIONES.

⁵⁷⁷ septimius 4. 5. septimus *corr.* septimius E. 1. septimus *corr.* septunius 1^b. ⁵⁷⁸ possideret 5. ⁵⁷⁹ in editionem 9^c. ⁵⁸⁰ ad 9^c. ⁵⁸¹ celebrant *corr.* celebrabant 9^c. celebrant 10. 11. ⁵⁸² zephyrinus 5. ⁵⁸³ qua Leonide patre or. ut dictum est passo p. chr. ipse orig. E 1. ⁵⁸⁴ britannos 4. 5. britannios 9^c. ⁵⁸⁵ s. septimum 5. ⁵⁸⁶ mensibusque duobus E 1. ⁵⁸⁷ ex h. *des* 9^c. ⁵⁸⁸ *deest* E 1.

Hierosolimam tenderet, vivente adhuc Narcisso episcopo ejusdem urbis 30mo, puerilis ætatis viro, et ipse ibi ordinatus est episcopus, Domino ut id fieret per revelationem precipiente. Hic itaque Narcissus miræ sanctitatis via fuit, qui inter plurima virtutum insignia in vigiliis paschæ, cum oleum luminaribus deesset, aquam infundi jussit, quam benedicens oleum fecit. Postea a quibusdam male sibi consciis cum judicium ejus formidassent, noxio quodam crimine infamatus est; quorum unas ita ut non igni consumeretur, vera se dicere testabatur, alius ne morbo regio corrumperetur, tercius ne luminibus privaretur. Et quamvis nullus, qui vitam ejus nove- rat, illis licet jurantibus crederet, ille tamen molestias, non ferens et ⁵⁸⁹ quietam vitam diligens, subterfugit, et in secretioribus locis per annos delituit. Primus autem ille testis, ex parva scintilla nocte domo sua succensa, cum omni familia igni consumptus est, alius regio morbo a pede usque ad verticem corruptus est, tercius priorum cernens exitum, tandem confessus est reatum suum, et eo usque ad verticem corruptus est, tercius priorum cernens exitum, tandem confessus est reatum suum, et eo usque perstitit in fletibus [quousque ⁵⁹⁰ luminibus priveratur]. Narcissus vero cum non inveniretur, necessarium visum est episcopis, ut ordinarent pro eo alium, cui nomen Dios; cui post parvum tempus successit Germanio, et huic Gordius. (Eus. *H. e.* vi, 8.) Cum ecce subito quasi dividivus apparuit Narcissus, rursusque rogatu fratrum loco suo est restitutus; cui jam centum et sedecim annorum Alexander divino monitu vivo successit, et cum eo æcclesiam stenue rexit.

7. (Jord. De *r. s.*) A. D. 219. Editio quam nominam quintam Hierosolimis est inventa.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 220, ab Urbe condita 971. Opilius Macrinus, qui prefectus erat pretorii 19us ab Augusto, imperatore efficitur ab exercitu cum Diadumeno filio suo, regnansque annum unum et menses duos, ab eodem exercitu apud Archelaidem tumultante occidetur cum filio. (Hier.) Antiochiæ ordinatur Philetus episcopus decimus.

Anni Aurelii.

(*H. m.* et *H. R.*) Anno dominicæ incarnationis 221, Urbis vero conditæ 972 Marcus Aurelius Antonius Varus, qui putabatur filius Antonini Caracallæ ex consobrina sua occulte stuprata, vicessimus ab Augusto imperator factus, regnavit annis quatuor. (Jord. De *r. s.* — *H. m.*) Hujus matris avus Basianus sacerdos fuit solis, quem Phenices Heliogabalum ⁵⁹¹ nominant, unde et iste Heliogabalus dictus est, sacerdos et ipse in templo Heliogabali. Is cum Romam ingenti militum et ⁵⁹² senatus expectatione venisset, probris omnibus se contaminavit, impudicissimeque vivens, nullum obscœnitatis genus omisit. Unde et cupiditatem stupri, quam naturæ defectu

A assequi nondum poterat, in se transferens, muliebri nomine Basianam se pro Basiano ⁵⁹³ jussit appellari, Vestalem virginem quandam quasi in matrimonio jungens sibi, abscisisque genitalibus, Matri Magnæ se consecravit. Hic Marcellum consobrinum suum, qui postea Alexander dictus est, cæsarem fecit. Post triennium vero et menses 8 ex quo regnare cœpit, Romæ tumultu militari cum matre sua interfectus est, anno ætatis ⁵⁹⁴ 16, corpusque ejus per Urbis vias more canini cadaveris tractum est a militibus, cavillo militari appellantis cum indomitæ rabi- dæque libidinis catulam. (Beda.) Hyppolitus episcopus, multorum conditor opusculorum, canonem temporum quem scripsit hucusque perduxit qui etiam sedecennalem paschæ circulum reperiens, B Eusebio, qui decennovennalem composuit, occasionem dedit

1. Primo Aurelii anno Calistus papa 15us ordinatus, sedit annis quinque, passusque est sub Alexandro imperatore 2 Idus Octobris (cf. *Chr. W.*)

3. (Hier.) A. D. 223. Nicopolis, quæ prius Emmaus vocabatur condita est, legationis industriam pro ea suscipiente Africano temporum scriptore.

4. (*Chr. W.*) A. D. 224. Aurelius militari tumultu occiditur.

Anni Alexandri.

Anno dominicæ incarnationis 223, a conditione Urbis 976. (Cf. Jord. De *r. s.*) Aurelius Severus Alexander, ignobilis fortunæ, 21us ab Augusto imperator factus est, juvenis admodum, ab exercitu cæsar nominatus, a senatu augustus, regnavitque annis 13. Hic Mammeam matrem suam ⁵⁹⁵ pie et unice dilexit, pro quo omnibus placuit. (*H. m.*) Illa vero ei multum dominata, eo usque illum coegit, ut illa ipsa permodica, si qua mensæ superessent quamvis semesa, alteri convivio reservarentur. (Beda.) Quæ tamen postea Origenem presbiterum audire curavit, eumque Antiochiam vocatum honorifice tractavit, et eo auditio, christiana facta est (*W. m.*) Alexander itaque; suscepto bello adversus ⁵⁹⁶ Persas, Xersen regem eorum gloriosissime vicit, militarem disciplinam severissime rexit, Romæ quoque favorabilis et amabilis fuit. Cujus tempore Taurinus in oriente sumpsit imperium, Julianus Maximus in Gallia. Alexander vero apud Mogontiacum positus, cum videret se a militibus deserui, optavit ut aliquis eum occideret. Cumque ei unus cum gladio occurrisset, ille obvoluto capite cervicem prebuit, statimque periit, anno vitæ ⁵⁹⁷ 26°, imperii 13°. (Jord. De *r. s.*) Sub cujus item imperio in Nicopoli Actiaca, id est in Epyro, editio quam sextam dicimus inventa est.

1. (*Chr. W.*) Hic primo regni sui anno Xersen regem Persarum vicit.

2. A. D. 226. Urbanus papa 16us efficitur, se-

VARIE LECTIONES.

⁵⁸⁹ deest 9^c. ⁵⁹⁰ hæc solus E1. ⁵⁹¹ eliogabalum 6. eliogabalum. 4. 9^c ⁵⁹² ac ð. ⁵⁹³ bassiano 3, 9^c. 10 ⁵⁹⁴ a. suæ 9^c. ⁵⁹⁵ deest E1. ⁵⁹⁶ adversum E1. ⁵⁹⁷ v. suæ 9^c.

densque annis 8, multos convertit ad fidem et ad martyrium exhortatus ⁵⁹⁹ est, ipseque passus est sub Alexandro, 8 Kal. Junii.

4. (HIER.) A. D. 228. Ulpianus juris consultus, assessor Alexandri, claruit.

7. A. D. 231. Antiochiæ constituitur Zebennus episcopus 11us.

10. (Cf. Chr. W.) A. D. 234. Pontianus papa 17us ordinatus scdit annis sex, passusque est sub Maximino, 12 Kalend. Decembris. (HIER.) Heraclæ Alexandriæ ordinatur 12us.

11. A. D. 235. Origenes de Alexandria in Palestinæ Cæsaream transit.

13. A. D. 237. Alexander Mogontix occiditur. Anni Maximini.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 235. Urbis conditæ 989. Julius Maximinus, genere Trax, ordine miles, 22us ab Augusto, imperator factus est, sola militum voluntate, sine senatus auctoritate, regnavitque annis tribus. Hic persecutionem sextam a Nerone in christianos exercuit. Hujus tempore duo Gordiani, pater et filius, imperium ⁵⁹⁹ arripuerunt, sed unus post unum interierunt. Maximinus autem, bello adversus Germanos suscepto et feliciter acto, apud Aquileiam a Puppiano quodam interfectus est cum filio adhuc puerulo ⁶⁰⁰, cunctis militari loco clamantibus, ex pessimo genere nec catulum habendum fore.

2. A. D. 239. Maximinus persecutionem sextam movit in christianos, in qua cum Pontianus papa occubisset, Antheros ei successit 18us papa, sed post mensem unum diesque tredecim et ipse passus est, 3 Nonas Januarii (cf. Chr. W.).

Anni ab inicio 4200.

3. A. D. 240. Fabianus papa 19us ordinatur, sedens ⁶⁰¹ annis 13 et menses 11, passus est sub Decio, 13 Kalend. Febr. Maximinus imperator Aquilæ occiditur. (HIER.) Antiochiæ Babillas ordinatur 12us.

Anni Gordiani,

(H. m. et H. R.) Anno dominicæ incarnationis 214, ab Urbe condita 992. Gordianus, nepos Gordiani, ex filia, ortus Romæ ex clarissimo patre, 23us ab Augusto imperator creatus regnavit annis 6. Hic cum Romam venisset, Puppianus et Balbinus fratres, qui occiso Maximino imperium invaserunt de rustico genere, in palatio interfecti sunt. Gordianus autem admodum puer, cum Tranquillinam ⁶⁰² duxisset uxorem Romæ, ad orientem profectus bellum Parthis intulit; quo feliciter gesto, Persas ingentibus præliis afflixit, et cum rediret, a Philippo, qui post eum regnavit occisus est, anno vilæ ⁶⁰³ vicissimo.

1. (BEDA.) Hujus anno primo Julius Africanus cronographus inter æcclesiasticos scriptores nobilis

A habetur; qui inronicis quæ scripsit refert se Alexandriam properasse, Aradæ opinione celeberrima provocatum, quem et in divinis et in humanis et philosophicis studiis atque in omni Greca doctrina instructissimum fama loquebatur.

2. (Eus. H. e. vi, 22.) A. D. 242. Origenes in Cæsarea Palestinæ Theodorum, cognomento Gregorium, et Anthenodorum, fratrem ejus, postea Pontii episcopos insignes, divina imbuit sapientia.

3. (H. m.) A. D. 243. Porphirius, Plotini Platonici philosophi auditor, Romæ clarus habetur.

4. (H. m.) A. D. 244. Theopompus Cheronice ⁶⁰⁴ et Nicanor sophista Athenis claruerunt.

5. A. D. 245. Gordianus bellum Parthis intulit (cf. Chr. W.).

6. A. D. 246. Gordianus a Philippo interficitur. Anni Philippi.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 237. Urbis conditæ 998. Marcus Julius Philippus, 24us ab Augusto, invasit imperium occiso Gordiano, et una cum filio suo Gaio Julio Saturnino Philippo regnavit annis 7. Isti omnium imperatorum primi Rome ⁶⁰⁵ christiani effecti sunt, et in ipsis paschæ vigiliis cum jungi vellent sacrificiis et communicare, a Fabiano pontifice Romano non permisi sunt, nisi prius confiterentur peccata sua et inter pœnitentes starent. Quod illi suscipientes libentissime, divinum sibi metum et plenissimam christianitatis fidem rebus et operibus comprobant ⁶⁰⁶ inesse. (HIER.) His anno jam ⁶⁰⁷ tercio imperantibus, millesimus annus conditæ urbis Romæ impletus est: quo sollempniter ab omnibus celebrato, innumerabiles bestiæ in circo magno interfectæ sunt, ludique theatrales in campo Martio celebrati, tribus diebus ac noctibus populo pervigilante. (H. m.) Ambo deinde, scilicet pater et filius, ab exercitu interfecti sunt, pater Veronæ, medio capite supra ordines dentium preciso, filius vero Romæ, cum esset annorum 12. Hic adeo severi fuit animi, ut jam a quinquennii ætate nullo cujusquam commento ad ridendum solvi potuerit patremque ludis secularibus petulantius cachinnantem, licet adhuc puer, vultu aversato notaverit.

1. (Chr. W.) Philippus primo regni sui anno Philippum filium suum ⁶⁰⁸ consortem regni fecit ⁶⁰⁹.

3. (HIER.) A. D., 249. Alexandriae Dionisus ordinatur episcopus 13us. (Chr. W.) Annus ab Urbe condita millesimus festive celebratus est Romæ.

6. (HIER.) A. D. 252. Philippus urbem nominis sui construxit in Tracia.

7. A. D. 253. Philippus senior Veronæ, junior occiditur Romæ.

Anni Decii.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 254, ab Urbe condita millesimo quinto. Decius in Pannonia inferiori Bubaliæ natus, 25us ab Augusto, invasit impe-

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁹⁹ coartus 9c. ⁵⁹⁹ regnum 5. ⁶⁰⁰ parvulo E1. ⁶⁰⁴ sedensque E1. ⁶⁰² traquillam E1. ⁶⁰³ v. suæ 9c. ⁶⁰⁴ cheroniæ E 1. ⁵⁰⁵ desst E 1. ⁶⁰⁶ comprobant E1. ⁶⁰⁷ deest. 9c. ⁶⁰⁸ s. f. 5. ⁶⁰⁹ facit 5. 10. 11.

rium, interfectis ejus fraude Philippis, hoc est patre et filio, et 30 mensibus regnavit ⁶¹⁰, id est duobus annis et dimidio. (HIER.) Quidam autem scribunt, eum uno tantum anno regnasse; sed hoc multum discordat ⁶¹¹ passionibus sanctorum qui leguntur sub eo passi fuisse. (JORD. De r. s.) Nam cum legatur Fabianus papa 14to sui episcopatus anno martirium sub illo accepisse, et huic Cornelium triennio in sede successisse itemque sub eodem passum fuisse, Sixtum quoque et Laurentium et Ypolitum aliosque quamplures, stare non potest, ut tot sibi in Romana sede succedentes uno anno trucidaverit, maxime cum Cornelius, ut æcclesiastica docet hystoria (Eus. H. e. vii, 3), triennio sedem tenuerit. Unde et de ipsorum quoque pontificum successione questio animum pulsat quomodo, Decio regnum vel uno vel duobus et dimidio anno tenente. Cornelius episcopatum Romanum tribus juxta æcclesiasticam hystoriam annis tenuerit, eique Lucius per octo menses, Stephanus vero per biennium, dehinc Sixtus per undecim annos, exin Dionisius per novem annos successerit, cum per omnem æcclesiam Cornelius et Sixtus, cujus diaconus erat Laurentius, sub Decio passi predicentur, Lucius vero et Stephanus sub Valeriano et Gallieno martirizati legantur. Qua de re conjici potest, successionum vices vitio scriptorum pro similitudine nominum mutatas fuisse; auctoritatem vero catholicæ æcclesiæ ad nos usque perlatam, probabile est, sequendam esse. Sed ut ad superiora redeamus, (H. m.) Decius filium suum Decium cæsarem fecit, et persecutionem septinam post Neronem in christianos movit, occasionem sumens odium Philipporum quos interfecit, in qua persecutione multi sanctorum passi sunt. (HIER. — H. m.) Hujus temporibus cum plurimi Gothi Histrum fluvium transmeantes, Romanorum civitates devastarent, Decius cum filio suo illos bello aggressus, 30 milia ex eis occidit, de suis quoque multos amisit. Filius etiam ejus interfectus est, ipseque in confusas turbas gurgiti cujusdam paludis submersus est, ita ut nec cadaver ejus inveniri potuerit, anno imperii sui tercio, vitæ quinquagesimo. Hæc juxta hystoriam, in passionum vero libro scriptum reperitur, quod interfecto Syxto papa et ejus archidiacono Laurentio aliisque, ac deinde Ypolito sociisque ejus, 27 die post passionem sanctorum Decius et Valerianus prefectus sedentes in carruca, cum tractarent adhuc de neco sanctorum, demoniis arrepti sunt, et in presentia Decii Valerianus exspiraverit, Decius vero rediens in palatium, triduo vexatus sit, et in conspectu Triphoniæ uxoris suæ exalaverit. Qualiter autem super his veritas se habeat, in scriptorum ratione consistat.

1. (Chr. W.) Primo Decii anno facta in christianos

A persecutione, Fabianus papa 19us passus est, 13 Kal. Febr. Cui Cornelius vicesimus succedens, sedit annum ⁶¹² et menses septem et dies aliquot, licet in æcclesiastica hystoria (vii, 3. Cf. vi, 20) legatur — si tamen vitio scriptorum liber depravatus non est — tribus annis sedem tenuisse, quod rationi temporum Decii non videtur convenire (cf. HIER., — Eus. H. e. vi. 9). Alexander Hierosolimitanus episcopus, Narcissi successor, cursum bonum consummavit, cui Azabbanes successit. Antiochenus quoque presul æqualiter Alexandro decertans, in vinculis moritur, post quem Fabianus 13us constituitur.

2. A. D. 255. Cornelius papa 20us passus est 18 Kal. Octobris; cui succedens Syxtus papa 21us, sedit menses 10.

B 3. A. D. 256. Syxtus papa passus est 8 Idus Aug. cum aliis. Passi sunt hoc anno Polochronius episcopus cum multis, Abdo ⁶¹³ et Sennes, Olimpiades et Maximus, Laurentius post Syxtum, Ypolitus cum sociis suis, alique quamplures (cf. Mart.) Dionisius papa 22us post Syxtum ordinatus, sedit annis ⁶¹⁴ duobus, menses 5.

Anni Galli et Volusiani.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 257, ab Urbe condita millesimo 8. Virius Gallus Hostilius, 26us ab Augusto, imperator ab exercitu creatur ⁶¹⁵, et cum Volusiano filio suo regnavit annis duobus, menses 4. (BEDA.) Hujus imperii Dionisius Alexandrinus episcopus meminit ita: « At ne Gallus quidem malum Decii aut videre potuit aut cavere, sed in eundem lapidem offensionis impingens, sanctos viros persecutus est. » (Aur. Vict.) His temporibus Æmilianus quidam in Mœsia imperator elevatus est, contra quem ambo, pater scilicet ⁶¹⁶ ac filius, pergentes, ab exercitu suo interfecti sunt, pater habens annos vitæ 47, Æmilianus autem ⁶¹⁷, Maurus genere, post menses quatuor occisus est.

1. (BEDA.) Primo ⁶¹⁸ anno regni Galli et Volusiani Origenes presbiter, anno ætatis suæ 70 nondum impleto, moritur et in Tyro sepelitur, qui in tantum sedulus fuit scribendi, ut Hieronimus quodam loco dicat, quinque milia librorum ejus se legisse. (HIER.) Antiochiæ constituitur Demetrianus episcopus 14us.

2. A. D. 258. Gallus et Volusianus occiduntur. Dionisius papa 22us migravit ⁶¹⁹ 6 Kal. Jan. Hic presbiteris æcclesias distribuit et parrochias divisit. (BEDA. Mart.)

Anni Valeriani et Gallieni.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 259, Urbis vero conditæ millesimo 10. Lucinius Valerianus, cognomento Colobius, in Retia et Norico agens, ab exercitu imperator creatus, mox augustus est appellatus, 27us ab Augusto; Romæ vero Gallienus ⁶²⁰, filius ejus ⁶²¹, a senatu cæsar appellatus est, regna-

VARIE LECTIONES.

⁶¹⁰ deest 10. 11. ⁶¹¹ deest E1. ⁶¹² a. unum 5. ⁶¹³ abdon 9c. 11. ⁶¹⁴ annos II^o3 E1. *qui ila sæpius a reliquis recedit.* ⁶¹⁵ creatus cum 5. ⁶¹⁶ s. p. 5. ⁶¹⁷ deest E1. ⁶¹⁸ P. autem a. E1. ⁶¹⁹ m. ad dominum 5. ⁶²⁰ galienus 5. *semper.* ⁶²¹ deest E1.

veruntque simul annis sex, Gallienus vero solus postea ⁶²² novem, qui faciunt annos 15. Valerianus itaque nobilis quidem erat genere ⁶²³, stolidus tamen et ⁶²¹ iners multum, nec ad aliquem usum publici officii consilio seu gestis accommodatus. Gallienus autem primum feliciter regnavit, postea vero ⁶²¹ luxuriose vivens, imperium fere adnichilavit. Valerianus igitur filium suum Gallienum fecit augustum, et Cornelium Valerianum, Gallieni filium, cæsarem constituit. Mox autem ut regnare cœpit Licinius Valerianus, persecutionem a Nerone octavam in christianos exercuit; postea in Mesopotamia bellum gerens, a Sapore Persarum rege ⁶²⁴ captus luminibusque privatus, miserabili servitute ibi consenuit. (*Chr. W.*) Nam quamdiu vivebat, semper acclinis humi, regem in equum ascensurum dorso attollebat. (*BEDA.*) Unde ⁶²⁵ Gallienus tam claro Dei iudicio territus, pacem nostris dedit; ob meritum tamen vel propriæ libidinis vel paternæ theomachiae innumera, barbaris assurgentibus, Romani regni detrimenta sustinuit. (*H. m.*) Ad ultimum profectus adversus Aureolum ducem suum, qui Mediolano regnare ⁶²⁶ temptavit, comprehendit illum apud pontem qui ex nomine ejus Aureolus appellatur, et Mediolanum obsedit; sed cum ibi luxuriose viveret, artificio ejusdem Aureoli a suis interfectus est, anno ætatis ⁶²⁷ 50 (cf. *Oros. VII, 22*). Hac autem persecutione, que sub patre suo facta est, aliqui (*Chr. W.*) passos esse confirmant Cornelium, Lucium, Stephanum ⁶²⁸ et Sixtum Romanos pontifices, cum tamen Cornelius et Sixtus, ut supra dictum est, in passionum libris sub Decio passi legantur.

1. (*Chr. W.*) Primo regni sui anno Licinius Valerianus persecutionem in christianos movit. Lucius papa 23us ordinatur, sedensque menses octo, patitur 4 Non. Mart. Cui succedens Stephanus 24us, sedit annis duobus, patiturque 4 Nonas Augusti.

4. A. D. 262. Sixtus papa 25us ordinatur, sedit annis 11, patiturque 8 Idus Augusti ⁶²⁹. (*BEDA.*) Cyprianus Kartaginensis episcopus, doctor precipuus, cujus doctissima exstant opuscula, martirio coronatur, 18 Kalend. Octobris.

5. A. D. 263. Theodorus cognomento Gregorius, cujus supra (a. 242) mentionem fecimus, Neocæsariæ ⁶³⁰ Ponti episcopus, magna virtutum gloria claudit, qui et stagnum quoddam precibus exsiccavit, et montem, ut æcclesiæ locus sufficeret, movit.

6. (*HER.*) A. D. 264. Antiochiæ ordinatur episcopus 15us Paulus Samosathenus.

7. (*Chr. W.*) A. D. 265. Valerianus a Sapore Persarum rege capitur.

8. A. D. 266. Gallienus casu patris perterritus, pacem christianis dat.

12. (*HER.*) A. D. 270. Hierosolimorum episcopus

A Ysinnencus ordinatur: Alexandria constituitur episcopus 14us Maximus.

13. A. D. 271. Antiochiæ ordinatur Domnus episcopus ⁶³¹ 16us.

15. (*Chr. W.*) A. D. 273. Dionisius papa 26us ordinatus, sedit annis 9. Gallienus Mediolani interficitur.

Anni Claudii.

(*W. misc.*) Anno dominicæ incarnationis 274. Urbis conditæ millesimo 25. (*AVR. VICR. — H. m.*) Claudius, quem multi dicunt a Gordiano creatum, 28us ab Augusto, a militibus electus, a senatu augustus appellatus, regnavit annum unum, menses 9, vir parcus et modestus et justus tenax ac rei publicæ idoneus. Hic Gallieni morientis sententia imperator designatus est, ad quem Ticini positum vestimenta regalia ille direxit. Hic, interfecto a suis Aureolo, recipiens legiones, Gothos jam per 15 annos Illiricum Macedoniamque vastantes ingenti prælio vicit, deinde adversus 30 milia Alemannorum haut procul a lacu Benaco dimicans, tantam eorum multitudinem fudit, ut vix dimidia pars remaneret. Qui cum intra biennium morbo interiret, tanto eum senatus decoravit honore, ut divus appellaretur, et in curia clipeus aureus, in Capitolio vero aurea statua ei poneretur. Cujus frater Quintilianus, vir unicæ moderationis et civilitatis solusque fratri preferendus, a militibus electus, et consensu senatus augustus appellatus ⁶³², 17 imperii die Aquileiæ occisus est.

2. (*BEDA.*) A. D. 275. Paulus Samosathenus Antiochiæ episcopus a multis episcopis hereticus esse convincitur, dogmatizans Christum communis naturæ hominem tantum fuisse; adversus quem Malchion, disertissimus Antiochenæ presbiter æcclesiæ, utpote in eadem æcclesia rethoricam docuerat, accipientibus notariis disputabat, qui dialogus usque hodie exstat. (*HER.*) Dejecto autem Paulo, 16us Antiochiæ ⁶³³ subrogatur Domnus episcopus. Anni Aureliani.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 276, a condita Urbe millesimo 27. Aurelianus, patre mediocri et, ut dicunt, Aurelii senatoris colono progenitus, 29us ab Augusto, imperator electus, regnavit annis 5, menses 6, vir in bello potens, sed animi immodici et ad crudelitatem propensioris, ita ut non solum nobiles plures damnaret, sed etiam sororis suæ filium necaret. Disciplinæ tamen militaris et morum dissolutorum magna erat ex ⁶³⁴ parte corrector, qui quo Gothos strenuissime vicit, haut dissimilis Magno Alexandro seu Cæsari dictatori. Nam Romanum imperium triennio ab invasoribus recepit, cum Alexander annis ⁶³⁵ 12 per ingentes victorias ad Indiam pervenerit, et Caius Cæsar decennio Gallias

VARIÆ LECTIONES.

⁶²² p. solus 5. ⁶²³ g. erat 5. ⁶²⁴ deest 9°. ⁶²⁵ u. et g. 5. ⁶²⁶ deest 9°. ⁶²⁷ a. suæ 9°. ⁶²⁸ l. et st. atque 5. ⁶²⁹ 8. id. a. desunt E1. quod in marg. notatur. ⁶³⁰ gneocæsariæ 5. ⁶³¹ c. XVI^{us} D. 5. ⁶³² a. est 9°. ⁶³³ antiochene ecclesiæ 5. ⁶³⁴ deest E1. ⁶³⁵ per annos 5. 9°.

superaverit, adversus cives quadriennio pugnaverit. Hic primus apud Romanos diadema capiti suo imposuit et vestes auro gemisque contextas in usu habuit, quod antea Romanis majoribus incognitum fuit, porcinae quoque carnis usum populo instituit. Hic cum persecutionem nonam post Neronem in Christianos movisset ⁶³⁶, fulmen ante illum magno circumstantium pavore ruit, ac non multo post inter Constantinopolim et Heraclium a militibus occisus est.

2. (HIER.) A. D. 277. Antiochæ Tymeus ordinatur episcopus 17us.

4. A. D. 279. Eusebius Laodicenus ⁶³⁷ episcopus insignis habetur.

5. A. D. 280. Aurelianus occiditur.

Annus Taciti.

Anno dominicæ incarnationis 281, ab Urbe condita millesimo 32. Tacitus, ab Augusto 30us, suscepti imperium, vir egregie moratus ⁶³⁸ et ad regendam rem publicam idoneus; sed nichil potuit ostendere, quia post sex menses apud Pontum occisus est. Huic Florianus successit, sed nec hic aliquid dignum memoria egit, quia duobus tantum ⁶³⁹ mensibus et viginti diebus in imperio vixit. Nam dum magna pars exercitus eligeret Equitium Probum, militiæ peritum, Florus ⁶⁴⁰ quasi per ludum tenuit imperium diebus 50 ⁶⁴¹, deinde sibimet venas incidens, sanguine interiit effuso (cf. *H. m.*, HIER., JORD. *Der. s.* et *H. R.*).

Anni Probi.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 282. Urbis conditæ millesimo 33. Probus, ab Augusto 31us, imperium adeptus, regnavit annis 6, menses 4. (Acr. VICT.) Iste patre genitus rustico, hortorum cultore studiosissimo, nomine Dalmatio, gloria militari ad amministrationem publicam accessit; (*H. m.*) Gallias a barbaris occupatas ingenti præliorum felicitate restituit, vir acer, strenuus et justus, multa gerens bella, et qui Aurelianus gloria militari cœquaret et morum civilitate superaret. Interfectus est autem apud Sirmium militari tumultu. (HIER.) His temporibus Anatholius, natione Alexandrinus, Laodicæ Syriæ episcopus, phylosophorum disciplinis eruditus, plurimo sermone celebratur; (BEDA) cujus ingenii magnitudo de libro quem super pascha composuit et decem ⁶⁴² libris arithmeticæ institutionis apertissime ⁶⁴³ potest cognosci.

1. Primo Probi ⁶⁴⁴ anno Felix papa 27us ordinatus, sedit annis 5, decessitque 3 Kalend. Junii. Hic constituit missas celebrari super memorias martirum (cf. *Chr. W.*, BEDÆ *Mart.*).

2. (Eus. *h. e.* VII, 27.) A. D. 283. Manes quidam extitit genere ⁶⁴⁵ Perses, vita et moribus barbarus, tam acer ingenio, ut insanire vel demone videre-

atur impleri, ex quo insana Manicheorum heresis orta est.

4. (HIER.) A. D. 285. Cyrillus 18us Antiochiæ ordinatur episcopus.

6. A. D. 287. Euthicianus papa 28us ordinatur, sedensque menses decem, decessit 6 Idus Decembris. Cui succedens Gaius 29us, sedit annis 15, patiturque sub Diocletiano 10 Kalend. Mai (cf. *Chr. W.*). Alexandria ordinatur Theonas episcopus 15us. (HIER. — BEDA.) Archelaus Mesopotamiæ episcopus librum disputationis suæ, quam habuit adversus Manen heresiarcham, Syro sermone composuit, qui translatus a Grecis habetur a multis.

Anni Cari.

1. (*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 288. Urbis conditæ millesimo 30. Carus Narbone in Gallia natus, 32us ab Augusto ⁶⁴⁶, moxque filios suos Carinum et Numerianum cæsares faciens, duos cum his annos regnavit. Is, nunciato sibi Persarum tumultu, profectus in orientem, cum apud Antiochiam maneret, Numerianus, filius ejus, æcelesiam voluit intrare et christianorum ministeria explorare. Quem cum sanctus Cyrillus episcopus prohiberet, dicens, illi non licere divina misteria videre, qui pollutus esset sacrificiis ydolorum, indignatus ille, occidit eum. Carus autem cum ⁶⁴⁷ Persas fortiter in bello sterneret et notissimas urbes eorum caperet, super Tygridem fluvium castra ponens, ictu fulminis interiit. Numerianus vero, filius ejus, cum dolore oculorum captus in lectica veheretur, insidiis Apri socii sui occisus est. Cumque morse ejus occultaretur, donec Aper regnum posset invadere, foetore corporis scelus proditum est. Interea Carinus in Italia relictus, Sabinum Julianum invadentem Italiam in campis Veronensibus occidit, se ipsum vero sceleribus inquinavit, multos falsis criminibus occidens, nobilium matronas vi corrumpens, omnibusque invisus, non multo post trucidatur ejusdem tribuni manibus, cujus uxorem dicitur polluisse.

2. A. D. 289. Carus fulmine periit, filii ejus occisi sunt (cf. *Chr. W.*).

Anni Diocletiani et Maximiani.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 290, ab Urbe condita millesimo 41. Diocletianus, 33us ab Augusto, imperator ab exercitu creatus est, regnavitque annis 20, vir obscureissime natus de Dalmatia. D Quidam enim dicunt, cum fuisse filium ejusdam Dalmatæ scribæ, a Mero libertinum Anulii senatoris. (Acr. V.) Fuit autem natus de civitate et matre Dioclea, unde et ipse, quousque imperium sumeret, Diocles appellatus est (*H. m.*); at ubi sumpsit imperium, nomen Graicum convertit in Latinum, ut a Dioclete diceretur Diocletianus. Erat autem callidus et sagax et admodum subtilis ingenii. Cujus tem-

VARIE LECTIONES.

⁶³⁶ moveret 3. ⁶³⁷ laodicensis 5. ⁶³⁸ morigeratus 1b. morigeratus vel moratus E1. ⁶³⁹ m. t 5. ⁶⁴⁰ Florianus 9b. ⁶⁴¹ quadraginta 4. 5. ⁶⁴² et de d. E1. ⁶⁴³ plenissime 5. ⁶⁴⁴ deest 9c. ⁶⁴⁵ gener 5. ⁶⁴⁶ add. imperator factus 1b. *id quod deesse apparet.* ⁶⁴⁷ cum 5.

pore cum quidam rusticani, qui Bagaudæ dicebantur, tumultum in Gallia facerent, ac Amandum et Æmilianum duces haberent, Diocletianus Maximianum⁶⁴⁸, cognomento Herculium, cæsarem fecit, eumque in Galliam contra tumultuantes misit, quos ille facile devicit. Erat autem idem Maximianus de Pannonia natus, genere rusticano, incivilis ingenii, ferus, crudelis, asperitatem suam vultus etiam horrore significans, luxuriosus, in consiliis stultus. Genuit vero de Eutropia, Syra muliere, Maxentium et Faustam, conjugem Constantini; cujus patri Constantio dedit privignam suam Theodoram, ex qua ille accepit sex liberos, fratres Constantini, quem ex concubina Helena generavit in Gallia. (HER. — H. m.) Inter hæc per omnes Romanos terminos turbatio facta est: Carausius quidam, sumpta purpura, occupavit Britanniam, Julianus Italiam, Achilles Ægyptum, Quinquegentiani Africam, Narseus rex Persarum orientem. Ob hæc Diocletianus Maximianum Herculium fecit imperatorem, Constantium vero et Galerium⁶⁴⁹ Maximianum cæsares constituit. Quorum Constantius Claudii nepos fuit ex filia; Galerius vero in Dacia Ripensi natus est ex parentibus agricultoribus⁶⁵⁰, fuitque pastor armenti, unde et Armentarius appellatus est; sed satis laudabilis fuit, pulcher corpore, magnus et fortis bellator. Illic accepit filiam⁶⁵¹ Decii Valeriam uxorem. Carausius post septennium a socio suo Allecto fraude occisus est in Britannia; Maximianus Herculius Quinquegentianos vicit in Africa; Constantius in Gallia juxta Lingonas una die et adversam et prosperam habuit fortunam. Nam cum, repente barbaris irruentibus, intra civitatem claudi cogeretur, vix quinque horis mediis, adventante exercitu, fere 60 milia Alamannorum⁶⁵² interfecit. Diocletianus autem obsessum Alexandria Achilleum octavo fere mense superavit et occidit. Erat autem cum ipso et Constantinus, filius Constantii. Qui cum adhuc juvenis esset, fortiter agebat in præliis, et condescendebat semper christianis. Quem videns Diocletianus intellectu animi ac robore corporis proficere, et deprehendens hunc futurum tyrannidis suæ destructorem, invidia motus, dolo eum perimere cogitavit. Deus autem hunc inopinate salvavit et patri restituit. Galerius autem Maximianus contra Norseum regem Persarum dimicans, primum victus est, fugiensque venit ad Diocletianum in Mesopotamiam; a quo male tractatus, ita ut faceret eum aliquamdiu ante currum suum currere, collectis iterum militibus rediit, magnamque victoriam acquisivit.

(H. m. et BEDA,) Nonodecimo igitur regni sui anno Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente persecutionem decimam post Neronem exercebant in christianos, quæ ceteris sevirior per 10 annos æcclesiam afflixit incessanter, quamvis et

A antea semper christianos persequerentur. Sed tunc tam crudelis et tam seva tamque crebra persecutio flagrabat, ut intra unum mensem 17 milia martirum pro Christo inveniantur⁶⁵³. Nam et oceani limbum transgressa, Albinum et Aaron ac Julium cum aliis pluribus viris ad feminis Britannia felici cruore damnavit. Passus est et Pamphilus presbiter, Eusebii Cæsariensis episcopi necessarius, cujus ipse vitam tribus libris comprehendit (cf. OROS. VIII, 25. — H. R.). Secundo autem persecutionis anno Diocletianus videns se propter senectutem minus idoneum ad regendum imperium, dixit ad Maximianum Herculium, videri sibi bonum, ut junioribus et fortioribus publicam causam regendam committerent ipsique in ocio quiete viverent. Quod licet ille non ex tota voluntate faceret, tamen consensit, et in uno die purpuram regni que potentiam deposuerunt, Diocletianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanum; et concessit Diocletianus Salonam, Maximianus in Lucaniam; persecutio tamen permansit usque in septimum annum Constantini, Helenæ filii.

1. Primo anno Diocletiani Bagaudæ in Gallia tumultum fecerunt (cf. *supra*).

2. (HER.) A. D. 291. Diocletianus Herculium Maximianum cæsarem fecit.

3. A. D. 292. Carausius, sumpta purpura, Britanniam occupat.

4. A. D. 293. Quinquegentiani Africam infestaverunt.

5. A. D. 294. Achilleus occupavit Ægyptum.

6. A. D. 295. Diocletianus Maximianum Herculium fecit augustum et consortem regni, Constantium vero, patrem Constantini, et Galerium Maximianum cæsares constituit.

9. A. D. 298. Primus Diocletianus adorari se ut deum⁶⁵⁴ jubet.

12. A. D. 301. Zabda Hierosolimis ordinatur episcopus.

13. A. D. 302. Victurius, magister militiæ, christianos persequitur, paulatim ex illo tempore persecutione in nostros crescente.

14. A. D. 303. Marcellinus papa 30us ⁶⁵⁵ ordinatus, sedit annis 4, patiturque 6. Kalend. Mai.

16. A. D. 305. Hierosolimis prescitur Thermon episcopus. Antiochiæ Tyrannus ordinatur 19us.

17. A. D. 306. Petrus Alexandria ordinatur episcopus 16us.

18. A. D. 307. Marcellus papa 31us ordinatus, sedit anno ⁶⁵⁶ et menses 8. passusque est ⁶⁵⁷ 17 Kalend. Febr.

19. (Chr. W.) A. D. 308. Publicata undique persecutione, Diocletianus in Oriente, Maximianus in Occidente æcclesias subvertunt, libros divinos suc-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴⁸ aurelium m. E1. ⁶⁴⁹ gallerium 9^c ⁶⁵⁰ deest 10. 11. ⁶⁵¹ a. uxorem d. f. v. 5. ⁶⁵² alemannorum 5. E1. ⁶⁵³ passi i. 4. occisa i. 9^c. ⁶⁵⁴ se jussit ut deum 5. ⁶⁵⁵ deest 9^c. ⁶⁵⁶ a uno 9^c. 11. ⁶⁵⁷ deest E1. est sub diocletiano 5.

cedunt, et christianos decima post Neronem persecutione affligunt.

20. (HIER.) A. D. 309. Diocletianus et Maximianus purpuram deponunt. Marcello papa martirizato, successit Eusebius papa 32us; cui post menses 8 passo succedens Melciades 33us, sedit annis 4 decessitque 4 Idus Decembris (cf. *Chr. W.*).
Annus Constantii et Galerii.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 310, ab Urbe condita millesimo 61. Cum Diocletianus et Maximianus jam a regno decessissent, ad administrationem rei publicæ Constantius et Galerius augusti creati sunt, divisusque est inter eos ita Romanus orbis, ut Constantius Italiam, Galliam et Africam, Galerius Illyricum, Asiam et Orientem obtineret. Sed Constantius augusti dignitate contentus, administrationem Italiæ et Africæ recusavit, Galliam tantum obtinuit, vir egregius et mansuetus et prestantissimæ civilitatis, non modo amabilis sed et venerabilis Gallis, precipue quod Diocletiani suspectam prudentiam et Maximiani sanguinariam temeritatem imperio ejus evaserunt. Galerius autem, vir probe moratus⁶⁵⁸ et egregius in re militari, videns Italiam quoque suæ administrationi accessisse, sinente socio suo Constantio, cæsares duos creavit, Maximinum, quem Orienti prefecit, qui et ipse persecutor christianorum fuit, et Severum, cui Italiam dedit, ipse vero in Illyrico moratus est. Constantius vero filium suum⁶⁵⁹ Constantinum cæsarem fecit, eique Galliam commisit; ipse autem tercio anno persecutionis, qui est imperii sui 16us, Eburaci in Britannia obiit. Quo mortuo, Galerius Licinium cæsarem fecit, natum de Datia, notum sibi antiqua consuetudine ex bello quod adversus Narseum regem gesserat (cf. *BEDAM. (H. m.)*) Erat enim strenuus laboribus et officiis acceptus. — Interea Romæ pretoriani, excitato tumultu, Maxentium, Herculii Maximiani filium, nuncupaverunt augustum. Quo audito, pater ejus Maximianus Herculius, arrectus in spem resumendi principatus, quem suasu Diocletiani invitus amiserat, Romam advolavit e Lucania, Diocletianum quoque per litteras adhortatus est, ut depositam resumeret potestatem, quas ille irritas habuit et sprevit. Galerius autem Severum cum exercitu contra Maxentium misit; qui veniens Romam, obsedit eam; sed militum suorum scelere desertus, Ravennam fugit, et in itinere ab Herculio est occisus (cf. *H. R.*). Post hæc Herculii Maximianus in contentione exercituum filium suum Maxentium imperio nudare conatus, sed a militibus conviciis injuriatus, ad Gallias tendit, dolo composito, quod a filio⁶⁶⁰ expulsus esset, ut genero⁶⁶¹ Constantino jungeretur, moliens et ipsum, si posset, reperta occasione interficere, regnumque ejus invadere, qui in Galliis et

A militum et provincialium ingenti jam favore regnabat. (*H. m.*) Detectis autem insidiis ejus per filiam Faustam, quæ dolum ejus viro nunciavit, inde profugit; sed a Constantino insequente Massiliæ captus, fractis laqueo cervicibus, perfidiæ suæ pœnas dedit, anno vitæ suæ sexagesimo.

Anni Constantini⁶⁶².

Anno dominicæ incarnationis 311. Urbis conditæ millesimo 62. Constantinus, ex obscuriori matrimonio, scilicet ex Helena concubina, Constantii filius, mortuo patre, annitentibus cunctis qui adorant precipueque Croco⁶⁶³ Alamannorum rege, auxilli gratia cum eo comitante, 34us ab Augusto, in Britannia creatus est imperator 6 Kal. Augusti, et in locum patris exoptatissimus moderator accessit, regnavitque annis 30, menses⁶⁶⁴ 10. Hic sororem suam Constantiam Licinio Mediolanum accito conjunxit, filiumque suum, nomine Crispum, ex Minervia concubina eisdem diebus Arelatensi opido natum, et Licinianum, Licinii filium, mensium fere 20, cæsares fecit. Interea Galerius Maximianus cum persecutionem a Diocletiano et Maximiano immissam ipse atrocioribus edictis cumularet, divina tactus vindicta, putrefacto intrinsecus pectore, et vitalibus dissolutis, cum ultra humanæ horrorem miseriæ vermes etiam eructaret, et medici jam fœtorem non ferentes, crebro jussu ejus occiderentur, a quodam medico, ex desperatione constantiam sumente, increpatus est, dicente, pœnam ejus a Deo esse et ideo sanari non posse; moxque late missis edictis, christianos de exilio revocavit, ipse tamen cruciatus non sustinens, vitæ finem fecit.

Inter hæc res publica a novis quatuor imperatoribus tenebatur, Constantino et Maxentio, filiis augustorum, Licinio et Maximino, hominibus novis. Quinto tamen imperii sui anno Constantinus bellum civile Maxentio intulit, ejusque copias multis præliis fudit; propter magicas tamen⁶⁶⁵ artes, quas ille multum dilexerat, metuebat eum. Cumque congredi cum eo multum hesitaret et de cœlo, licet adhuc paganus, auxilium quereret, vidit per soporem ad orientis partem in cœlo signum crucis igneo fulgore rutilare et tanto visu exterrito sibi astare angelos dicentes: *Constantine, in hoc vinces*. Fertur autem et ipse Christus sibi apparuisse et signum crucis ei monstrasse et ut simile faceret precepisse. D Quod et fecit, habens eam in vexillis depictam. Igitur Constantinus Romam veniens contra Maxentium castra posuit juxta pontem Molbium; et ecce Maxentius portis erumpens, sequentibus ceteris, precurrit armatus; Constantinus vero crucem quam formaverat ante se jussit portari; factaque congressione, superati sunt qui circa Maxentium fuerunt; ipse autem fugiens, paulo superius a ponte Molbio, ubi prius ad decipulam fecit quasi pontem

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵⁸ morigeratus 1b. ⁶⁵⁹ c. f. s. Const. 5. ⁶⁶⁰ f. suo E1. ⁶⁶¹ g. suo E1. ⁶⁶² Hæc desunt codd. ⁶⁶³ eroco corr. eric 9c. ⁶⁶⁴ et m. E 1. ⁶⁶⁵ deest 9c.

et navigiis ⁶⁶⁶ fieri, talibus desuper stratis, cum vellet eundem pontem ex latere intrare, lapsu equi in profundum demersus est, vixque corpus ejus inventum est. Erat tunc annus Constantini septimus. Interea cives Romani civitatem coronant, et cum gaudio victorem Constantinum vivificamque crucem suscipiunt. — (Eus. *H. e.* ix, 10.) Inter hæc Maximinus, christianorum et ipse persecutor sevissimus, in Oriente adversus Licinium res novas molitus, cum adversus eum duceret exercitum, repente divino judicio doloribus viscerum internorum correptus, vehementer exagitari cœpit; deinde homo antea vorax semperque vino repletus, nunc ne summis quidem labris cibum degustare aut vinum potuit odorari; sicque carnibus suis inedia et ariditate consumptis, ad hoc solum profecit infelix, ut justam esse Dei vindictam in se profiteretur. Ad ultimum tamen, morbo prius amissis carnibus ⁶⁶⁷, vivendi finem accepit. (*H. m.*) Valens quoque in Oriente ab exercitu imperator appellatus, a Licinio occisus est. Alexander etiam quidam apud Kartaginem imperator effectus, ab exercitu Constantini jugulatur. Sic itaque omnis potestas imperii ad Constantinum et Licinium pervenit. Qui Licinius cum primo se probum et quasi erga christianos ostenderet devotum, postea videns profectum imperatoris Constantini, ductus invidia, occultis insidiis maxime per familiares ac ministros principem decipere molitus est; sed cum id parum procederet, apertum illi bellum indicit, christianos vero privato et speciali odio persequi parat, hoc in querelam devocans, quod non ita pro se sicut pro Constantino excubarent orationibus. Cujus flagitiis Constantinus obviam ire parat, devictoquoque Licinio, solus cum filiis suis imperii monarchiam obtinuit, anno regni sui 14 (*H. m.*) Unde per insolentiam et ipse, ut aiunt, mutatus et crudelior effectus, primum sororis suæ filium, egregiæ indolis juvenem, interfecit, mox Crispum, filium suum ex Minervia, suggerente, ut dicunt, Fausta conjuge sua, necari jussit; deinde ipsam Faustam ⁶⁶⁸ in balneis arden-tes conjectam interemit, cum eum dolore nimio ⁶⁶⁹ mater Helena pro nece nepotis increparet, postea innumeros interfecit amicos. Et (221) cum in multis flagitiis grassaretur, cum tamen in eo multæ virtutes animi haberentur, divinitus lepra percussus, per sanctum Silvestrum papam, una cum matre aliisque multis ad fidem conversus est et baptizatus; moxque omne studium ad æcclesiæ transtulit profectum, legesque ⁶⁷⁰ statuens christianas, fecit basilicas multas. Fecit et urbem nominis sui Constantinopolim, quæ prius Bizantium dicebatur, quam

A sedem Romani imperii et caput totius Orientis esset voluit. Fecit et pontem in Danubio; omnesque bonas artes suos discere faciebat, maxime studia litterarum; ipse in legendo, scribendo, meditando multum se exercebat. (Eus. *H. e.* ix, 7.) Cujus mater Helena religiosa, divinis admonita visionibus, Hierosolimam petiit, et locum ubi Christus crucifixus est ⁶⁷¹, ab incolis requisivit, qui idcirco ad inveniendum difficilis erat, quia ab antiquis persecutoribus simulacrum Veneris in eo fuerat fixum, ut si quis Christum ⁶⁷² adorare vellet, in loco illo Venerem videretur adorare ⁶⁷³; et ob hoc locus non frequentabatur peneque in oblivione fuerat. Sed veniens Helena, cœlitus sibi designatum invenit locum, purgatisque in altum ruderibus, crucem sanctam reperit, sub episcopo ejusdem urbis Machario.

B (Oros. vii, 28.) Ejusdem principis tempore Arrius, Alexandriae presbiter æcclesiæ, a veritate fidei catholicæ devians, exitiabile plurimis dogma constituit, sed mox ab Alexandro, ejusdem urbis episcopo, ex urbe pulsus est. Cumque homines, quos in errorem induxerat, etiam in seditionem excitaret, apud Niceam urbem Bithiniæ conventus 318 episcoporum factus est sub Silvestro papa, per quos Arrianum dogma exitiabile proditum palam est damnatum. (Eus. *H. e.* ix, 11.) Postquam vero mater imperatoris Helena ex hac luce discessit, Constantia, Licinii tunc derelicta, fratris augusti solatiis utebatur. Huic in noticiam venit presbiter quidam, latenter partibus Arrii favens: qui primo nichil horum apud eam egit, sed ubi multa familiaritas copiam dedit, paulatim cœpit Arrium ei commendare, donec animum Constantiæ suum fecit. Quæ cum moritura visitaretur a fratre, extremam poposcit ab eo gratiam, ut eundem presbiterum in familiaritatem reciperet et quæ sibi pro salute sua ab eo suggererentur ⁶⁷⁴ audiret; se enim dicebat pro salute illius esse sollicitam. Cujus verbis frater credulus, aurem presbitero accommodat, ejusque suasu Arrium de exilio jubet revocari, ut quid de fide sentiret exponeret. Qui cum de fide scriberet, miratus imperator, rursus eum ad concilii examen remisit, rogans ut, si fides ejus probaretur, clementi erga eum judicio uterentur, si tamen episcopi ejus Alexandri assensus accommodaretur. Cumque Alexandria veniret, omne illius inceptum frustratum est.

D Interea dum hæc Alexandriae agitantur ⁶⁷⁵, Constantinus, re publica bene ordinata, cum tres filios suos, Constantinum et Constantem ac ⁶⁷⁶ Constantium, et filium fratris sui Dalmatium cæsares fecit.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶⁶ virgis E1. ⁶⁶⁷ ita E1. luminibus 1^b. *deest* *rell.* ⁶⁶⁸ *deest* 9^c. ⁶⁶⁹ eum m. h. n. dolore 5. ⁶⁷⁰ leges 9^c. ⁶⁷¹ ch. passus est et crucifixus est 5. ⁶⁷² ch. si quis 5. ⁶⁷³ ita E1. veneretur &. videret *rell.* ⁶⁷⁴ suggererentur *corr.* suggererentur E1. *Sed illud, quod reliqui codd. tuentur, Bkk. scripsit videtur.* ⁶⁷⁵ agerentur E1. ⁶⁷⁶ *deest* E1.

NOTÆ.

(221) Nescio qui hæc Ekkehardo præbuerit.

set, egritudine captus est; et cum filius ejus Constantius, cui Orientis regnum decreverat ⁶⁷⁷, abisset ⁶⁷⁸, fecit ei testamentum, quod vocato ad se clam presbitero a sorore commendato dedit, precipiensei, ut nulli hoc nisi Constantio daret (cf. *H. m.* — *Evs. l. l.*) Quod cum ille post mortem imperatoris faceret, etiam apud Constantiam maximam familiaritatem obtinuit. Scribunt autem quidam, Constantinum imperatorem in Arrianam heresim incidisse et ab Eusebio Nicomediensi episcopo rebaptizatum fuisse, quod æcclesiastica historia non docet, quæ sub magna religione illum decessisse perhibet (*Evs. H. e. l. l.*) Obiit autem in suburbana villa Nicomediæ, 11. Kal. Junii, anno vitæ 66°, imperii 31°, sepultusque est in Bizantio in basilica Apostolorum.

1. (*Chr. W.*) Hujus anno primo Maxentius, Herculi filius, augustus appellatur.

2. A. D. 312. Maximianus apud Massiliam turpiter occiditur.

3. (*HIER.*) A. D. 313. Quirinus Suscianus episcopus gloriose passus est.

4. A. D. 314. Silvester papa 34us ordinatur, sedensque annis 22, menses 10, migravit 2 Kal. Januar.

5. (*Chr. W.*) A. D. 315. Constantinus Maxentio bellum infert.

6. A. D. 316. Petrus Alexandrinus episcopus martirizatur.

7. (*HIER.*) A. D. 317. Achilles Alexandriæ ordinatur episcopus 17us. Hierosolimis ordinatur Macharius 39us. Maxentius interiit.

9. (*Chr. W.*) Diocletianus moritur.

10. (*HIER.*) A. D. 320. Licinius persecutionem movet in christianos.

13. A. D. 323. Licinius occiditur. Alexander ordinatur Alexandriæ episcopus 18us.

17. (Cf. *Chr. W.*) A. D. 327. Concilium 300 episcoporum in Nicea congregatur.

19. A. D. 329. Crux Domini ab Helena inventa ⁶⁷⁹.

20. (*HIER.*) A. D. 330. Hucusque hystorias scribit Eusebius, exin Hieronimus.

21. A. D. 331. Antiochiæ ordinatur Vitalis episcopus ⁶⁸⁰ 20us, post quem Phylogonus 21us, dehinc Paulinus 22us, post hunc Eustasius ⁶⁸¹; quo ob fidem exiliato, successerunt heretici episcopi numero 11.

23. A. D. 333. Juvencus presbiter Hispanus evangelia versibus composuit.

24. (*Chr. W.*) A. D. 334. Constantinus Bizantium urbem reparavit et ex nomine suo Constantinopolim vocavit. Athanasius Alexandriæ ordinatur episcopus 19us.

28. A. D. 338. Marcus papa 35us sedit menses 8, requievitque Nonas Octobr.

29. A. D. 339. Julius papa 36us sedit annis 16 obiit 2 Idus April. Anni ab inicio 4300.

30. A. D. 340. Constantia, soror Constantini, uxor Licinii, moriens, Arrianum quendam presbiterum fratri commendat. (*HIER.*) Constantinus imperator dum bellum molitur adversum Persas, qui Mesopotamiam infestabant, egrediens a Constantinopoli, juxta Nicomediam moritur. Anni Constantii.

Anno dominicæ incarnationis 341. Urbis conditæ millesimo 92. Constantius, filius Constantini, 35us ab Augusto, imperium adeptus, 23 annis cum fratribus suis Constantino et Constante rognavit. Fuit etiam inter successores Constantini Dalmatius, filius fratris sui Dalmatii, quem ipse Constantinus in consortium regni adoptavit. Hi singuli singulas partes ⁶⁸² regendas ab ipso Constantino acceperunt, Constantinus cuncta trans Alpes, Constans Italiam et Ylliricum et Africam, Constantius Asiam et Orientem, Dalmatius Traciam, Macedoniam et Achaiam. Verum Dalmatius, prosperrima indole et patruo haut dissimilis, non multo post a militibus occisus est, Constantio patrueli suo sinente potius quam jubente. Post hæc inter Constantinum et Constantem discordia exorta ⁶⁸³ est propter Italiam et Africam. Constantinus itaque dum nititur partes fratris junioris invadere, bellum movit contra eum, sed dum inconsultius apud Aquileiam prælium aggressus est, a Constantis militibus interfectus est, et in fluvium cui nomen est Alsa non longe ab Aquileia est projectus; sicque Romani imperii principatus, occidentalium quidem partium ad Constantem, orientalium vero pervenit ad Constantium. Igitur Constantis imperium aliquandiu strenuum fuit et justum, deinde cum pravioribus uteretur amicis, intolerabilis provincialibus et militibus factus est injocundus. Unde dum circa Gallias venandi cupiditate per silvas et saltus erraret, auctore Magnentio quodam regni avido, a militibus occisus est, anno ætatis ⁶⁸⁴ 30°, imperii 17°; tribus autem cæsar fuit. (*Aur. Victor. c. 42.*) Cujus regnum Magnentius invasit, et Decentium consanguineum suum, sive, ut quidam (*H. m.*) volunt, fratrem suum cæsarem fecit. Constantius vero Gallum, patruem suum, cæsarem fecit, nomenque suum ei imponens, eum in Antiochiam Syriæ misit, ut ibi habitans, partes illas custodiret. Quem tamen postea jussit occidi. Post hæc Constantius Magnentio bellum intulit, factaque congressione, Magnentius solus fugit Lugdunum, ibique coartatus, gladium occulte a parte parietis accepit, sicque perfossus interiit, anno ætatis prope quinquagesimo, imperii quar-

VARIE LECTIONES.

⁶⁷⁷ commiserat 5. ⁶⁷⁸ ita E1. adesset 4. id optineret 10. 11. *deest* *rell.* ⁶⁷⁹ Jherosolimis inv. 5. ⁶⁸⁰ *deest* 10. 11. ⁶⁸¹ e. XXII^{us}. Quo E1. ⁶⁸² p. regni. r. 5. ⁶⁸³ a. sue 9°.

to ⁶⁸⁵. Cujus morte, audita, Decentius laqueo facta composito vitam finivit. Acta sunt hæc anno imperii Constantii sexto. Eo tempore Romano imperio Constantinus solus princeps et augustus prefuit, vir egregiæ tranquillitatis, nimium familiaribus credens et amicis; uxorum amor deditus erat, quibus contentus, nulla transversa libidine aut injusta se pollebat. Ex omnibus tamen uxoribus, quas plures habebat, Eusebiam precipue diligebat; cujus etiam suasu Julianum, fratrem Galli, cæsarem faciens, in consortium regni assumebat. (Cf. Ruf *Hist. eccl.* x, 15.) Post hæc, antiquo hoste paci æcclesiæ semper invidente, Arrius sui que sequaces familiaritatis locum apud Constantium acceperunt, qui eum in erroris sui consortium declinaverunt. (BEDA.) Unde impietas Arriana, Constantii fulta presidio, exiliis carceribus et variis afflictionum modis primo Athanasium, deinde omnes non suæ partis episcopos persecuta est. (H. m.) Constantius vero inter hæc bellum Parthi preparans, cum audisset Julianum ad imperium inhiare, Parthica expeditione relicta, rediit, et inter Ciliciam et Capadociam febrim acerrima, quam indignatio augebat, obiit, anno ætatis 48°, imperii 23°.

1. (HIER.) Primo Constantii anno Jacobus Nisibinus episcopus agnoscitur, cujus precibus sepe urbs discrimine liberata est.

3. (Chr. W.) A. D. 343. Constantinus fratri bellum inferens, occiditur juxta Aquileiam.

5. A. D. 345. Maximinus Treverorum episcopus clarus habetur; a quo Athanasius Alexandriae episcopus, a Constante profugus, honorifice susceptus est.

9. A. D. 349. Athanasius episcopus ad Constantis litteras regressus est Alexandriam.

13. A. D. 353. Constans haut longe ab Hyspania interficitur, anno ætatis 30°.

14. (HIER.) A. D. 354. Gallus, Constantii patruelis, cæsar factus est.

15. A. D. 355. Liberius papa 37us ordinatur. Quo ab hereticis ob fidem in exilium trusus, diaconus ejus Felix 38us in sacerdotium substituitur. Qui (222) cum Constantium devinceret esse hereticum, ab eo post annum dejectus est, et ut quidam (BEDÆ Mart.) dicunt, capite truncatus est, 4 Kal. Aug. Liberius vero exilii tedio victus, heresi subscripsit, Romamque quasi victor intravit (cf. Chr. W. — Ruf. x, 23.).

6. (Chr. W. A. D. 356. Victorinus rethor et Donatus grammaticus Romæ insignes habentur.

17. A. D. 357. Julianus a Constantio cæsar efficitur.

18. (HIER.) A. D. 358. Eusebius Vercellensis epi-

scopus et Dionisius Mediolanensis et Lucifer Caralitanus exiliantur.

19. A. D. 359. Antonius abbas migravit anno ætatis 105°.

20. (Chr. W.) A. D. 360. Ossa Andreae apostoli et Lucae evangelistæ et Thimothei Constantinopolim allata sunt.

21. (HIER.) A. D. 361. Paulinus Treverorum episcopus in exilio obiit. Hilarius Pictaviensis episcopus Arrianorum instinctu a Constantio in Frigiam exiliatus cum Dionisio Mediolanensi et Eusebio Vercellensi, quarto exilii anno, cum librum de fide Constantio porrexisset, redire permissus est.

23. A. D. 363. Constantius moritur, anno ætatis suæ 48°.

B Anni Juliani apostatæ.

(H. m.) Anno dominicæ incarnationis 364. Urbis conditæ millesimo 115. Claudius Julianus jam cæsar, 36us ab Augusto, imperium accepit, et annos duos et octo menses regnavit. De cujus genere ac disciplina et quomodo apostataverit vel qualiter ad regnum pervenerit, pauca dicenda sunt. Constantinus Magnus, qui Constantinopolim fecit, duos ex eodem patre sed non ex eadem matre habuit germanos, Constantium ⁶⁸⁶ et Dalmatium; quorum senior Constantius duos habuit natos, Gallum et Julianum; Dalmatius vero Dalmatium, quem Constantinus, ut predictum est, heredem regni cum filiis suis reliquit. Quem cum post mortem Constantini milites peremissent, Gallus quoque et ⁶⁸⁷ Julianus pene cum Dalmatio periculum mortis sustinuerant, nisi Gallum quidem ægritudo, quæ inevitabilis putabatur, liberasset, Julianum vero ætas infantilis; erat enim annorum octo. Cumque ab eis furor imperatorum quievisset, Gallus circa Ephesum apud doctores erat, ubi etiam a progenitoribus possessiones habebat. Porro Julianus crescens in auditoriis Constantinopolitanæ urbis, exercebatur in basilica, ubi doctores erant, habitu privato procedens, habebatque pædagogum eunuchum, nomine Marconium, preceptorem grammaticum Nicomedem Laconensem, rethoricam vero legebat apud Eubolum sophistam, magistrum Basilii postea episcopi. Erat autem Julianus ab inicio christianus. Cumque in lectione proficeret, et fama per populum volitaret, quod etiam publicam rem gubernare posset, æstuationes induxit imperatori Constantio. Quamobrem amoviteum urbe regia misitque Nicomediam, precipiens ei, ne conveniret Libanium sophistam Syrum, quasi pro eo quod paganus esset; ille tamen librorum ejus lectionibus utebatur. Cumque proficeret in rethorica, supervenit Nicomediam Maximus philosophus, non ille Bizantius, pater Euclidis, sed Ephesius, quem postea quasi artes magicas

VARIE LECTIONES.

⁶⁸⁶ III° E1. ⁶⁸⁶ Constantium — natos *desunt* E1. ⁶⁸⁷ *deest* E1.

NOTÆ.

(222) Hæc nescio unde.

exercitum Valentinianus imperator jussit occidi. A Non ob aliam vero causam venit Nicomediam nisi Juliani fama protractus. Apud quem dum Julianus verba philosophica pregustasset, cœpit etiam imperii cupidinem menti ejus immittere. Cumque hæc non laterent aures imperatoris, Julianus inter spem metumque constitutus, suspicionem celare volens, tonsus monachicam simulabat vitam ⁶⁸⁸, et latenter quidem exercebatur in phylosophia, in manifesto autem sacros christianorum legebat libros. Denique in æcclesia Nicomediæ lector est constitutus, et divinos codices, populo audiente, legebat, ut sub hoc habitu furorem declinaret imperatoris, nequaquam tamen a spe recedens quam mente conceperat, dicebatque ⁶⁸⁹ plurimis amicorum suorum, felicia fore tempora, quibus ipse rebus potiretur. Post paululum vero perempto Gallo, repente Julianus fit suspectus imperatori, qui etiam eum custodiri precepit. Et dum fuga lapsus fuisset, diversa loca circuiendo salvatus est, vixque sero uxor imperatoris Eusebia celatum inveniens, supplicavit imperatori, quatinus nil mali pateretur, sed potius phylosophandum ad ⁶⁹⁰ Athenas mitteretur. Ille autem desiderio regni discurrens universam Helladam, vates querebat responsa reddentes, consulens si ad suum desiderium perveniret, invenitque virum qui ei desiderata se dicere fateretur. Is eum perducens ad quandam locum ydolorum et intromittens eum in aditum, seductores dæmones evocavit; quibus apparentibus, terrore compulsus Julianus, in fronte sua crucis formavit signaculum. Ad cujus aspectum dæmones repente disparuerunt. Pro qua re magus cœpit culpam Julianum. At ille terrore se invasum significans, crucis se dixit obstupuisse virtutem, quia videntes eam dæmones evanuerunt. Porro magus: *Non suspicaris*, inquit, *hoc o bone vir, quod timuerint sed abhominati potius hoc abscesserunt* ⁶⁹¹. Et ita capiens miserum, odio christiani signaculi replevit Julianum. Post hæc igitur evocavit Constantius Julianum, et constituit eum cæsarem, dans ei conjugem Helenam sororem suam, misitque eum contra barbaros ad Gallias. Ubi dum civitatem quandam fuisset ingressus, corona laurea, quibus solent civitates ornari, inter columnas ⁶⁹² pendens, rupto fune, super caput ejus decedit eumque aptissime coronavit. Quo viso, cuncti clamaverunt, hoc fore signum imperii. Ille autem viriliter contrabarbos agens, nobilem eorum regem Nodomarium cepit et Constantio misit; itemque cum Alamannis apud Rhenum fluvium residentibus dimicans, potentissimum regem eorum Badomarium cepit; claque victoria decoratus, dum mediocritate vitæ atque mensuetudine militibus gratus esset, ab eis appellatus est augustus. Cumque corona deesset imperialis, unus signa portantium torquem quam

habebat ⁶⁹³ in collo sumens, Juliani capiti circumposuit. Hoc ergo modo Julianus imperator est factus ⁶⁹⁴. Quo facto, nil jam de Constantio cogitans, judices ab illo factos honoribus mulcebat et illius nomini invidiam suscitabat. Igitur repente religione mutata, cum a suis christianus esse putaretur, semet ipsum pontificem nominavit, et veniens ad templa paganorum, sacrificabat, subjectisque talia coleræ suadebat, et christianum baptismum sacrificiis et invocationibus et sanguinis immolatione abluistudebat. Cumque Constantius propter bellum Persicum Antiochiæ moraretur, sperans Julianus, quod sine bello posset Ylliricum detinere, venit illic, dicens se velle Constantio satisfacere, quasi non sponte sed coactus a militibus in fulas imperii suscepisset. Cujus adventum audiens Constantius, relicto bello, Constantinopolim venit; sed in ipso itinere, ut predictum est, interiit. Quo defuncto Julianus jam Tracas habebat, et non multo post Constantinopolim veniens, appellatus est augustus. Mox cœpit cogitare, qualiter sibi populum complaceret ejusque favorem acquireret; quod hac arte fecit. Bene sciebat Constantium ab omnibus orthodoxis odio haberi, ob quam rem ab æcclesiis videbantur expulsi et episcopi confiscati exilioque directi; simul etiam noverat, paganos fuisse contristatos pro sacrificiorum prohibitione et desiderare tempus quo eorum aperirentur templa ⁶⁹⁵. Artificiose itaque velamine apud utrosque se commendans, primum quidem crudelitati Constantii circa subjectos derogabat, eamque coram omni populo redarguens, jussit episcopos exilio deportatos revocari et confiscatas eorum substantias reddi; templa quoque paganorum, veluti sibi necessariorum, precepit aperiri; et multa talia agens, utrisque se conciliabat, precipue tamen paganis occulte favebat. Igitur dudum studens, paganitatem in omni dititione sua dilatari et christianitatem exterminari, primum quidem Galileorum filios — sic enim Salvatoris nostri cultores appellabat — precepit haut poetarum et rethorum atque phylosophorum legere disciplinas. *Propriis*, inquiens *pennis secundum proverbium vulneramur; ex nostris enim armati conscriptionibus, contra nos bella suscipiunt*. Et templa quidem erant aperta, et sacrificia paganorum per civitates secundum voluntatem illius procedebant.

D Inter hæc igitur Persæ audientes mortem Constantii, rebellare cœperunt et fines Romanorum invaserunt. ⁶⁹⁶ Contra quos Julianus protectionem instituens, in ipso bello divinitus interemptus est. De cujus interfectione diversi diversa sentiunt. Quidam namque ⁶⁹⁷ dicunt (*H. m.*), eum a quodam transfuga per solitudinem tribus diebus ductum, insidias incidisse, et a Persis undique circumventum, a quodam ex his conto percussum esse,

VARIE LECTIONES.

⁶⁸⁸ deest 9^c. ⁶⁸⁹ dicebat quam El. ⁶⁹⁰ deest 9^c. ⁶⁹¹ abscesserunt 5. ⁶⁹² columnans 5. ⁶⁹³ deest El. ⁶⁹⁴ f. est 5. ⁶⁹⁵ t. a. 5. ⁶⁹⁶ vastaverunt 5. ⁶⁹⁷ enim El.

relatumque in tabernaculum, paulatim sanguine A vacuum defecisse. Quidam vero dicunt, jaculum repente delatum discurrens per brachium in latus ejus demersum fuisse; alii, unum pastorem Ismaelitarum; alii, milites fame et itinere fatigatos eum interemisse; alii, quendam invisibilem hoc fecisse. Sed sive homo sive angelus fuerit, manifestum est quia divinis jussionibus ministravit. Calistus ⁶⁹⁸ autem, qui inter familiares ejus militabat et heroico versu ejus conscripsit ⁶⁹⁹ hystoriam, ait eum a dæmone fuisse vulneratum. Lybanus vero, sophista Syrus, inter cetera quæ de ejus vita scribit, in fine libri sic ait: « O dæmonum alumne dæmonumque discipule et dæmonum observator, Juliane. » Nos autem in libro vitæ sancti Basilii Cæsariensis episcopi (*Acta SS.* Jun. II, p. 944) certum legimus, orante et jejunante eodem Basilio cum populo suo, quibus ad Persicum bellum pergens mala minatus est, jussu sanctæ Dei genitricis Mariæ per Mercurium martirem, in eadem civitate quiescentem, ipsum esse peremptum. Fertur ⁷⁰⁰ autem manum suam sanguine implevisse et in aërem sparsisse et ita dixisse: *Vicisti, Galilee, vicisti.* Interiit autem anno imperii sui tercio, septimo vero ex quo cæsar a Constantio factus est, vitæ autem ⁷⁰¹ 31°. Post ejus mortem ejus magicæ ⁷⁰¹ Karris inventæ sunt. Per hanc enim iter agens, in templum paganorum ingressus est, clausisque januis, sacrilegia quædam celebravit. Quo defuncto, ingredienti in templum, invenerunt mulierem a capillis suspensam, extensas manus habentem, cujus utrum aperuerat, ut exitum belli in jecore ejus inspiceret. In qua urbe dum ejus nunciatus fuisset ⁷⁰² interitus, publicam cuncti habuere festivitatem, communiter omnes clamantes: *Maxime fatue, ubi sunt vaticinia tua? Vicit te Deus et Christus ejus.* Fuit autem hic liberalibus disciplinis apprime eruditus, facundia ingenti, memoria tenacissima atque amplissima, corpore validus sed brevis, barba proluxa, oculis discurrentibus et ⁷⁰³ huc illucque directis, audax plures quam imperatorem decet, cultor ydolorum supersticiosus, religionis Christianæ insectator studiosus.

Julianus itaque imperator factus, ad ydolorum culturam se transtulit, blandaque persecutione Christianos primum seducere temptavit, illiciens potius quam impellens ad sacrificandum; unde multi decepti sunt. (cf. *HIER.*).

2. (*RUFFIN. His. eccl.* XI, 28.) A. D. 368. Paganus ¹ apud Sebastiam Palestinæ urbem sepulchrum sancti Johannis, baptistæ invadunt, ossa per agros spargunt, eademque rursus collecta et cremata latius

dispergunt; sed quidam monachi ex Hierosolimis intermixti colligentibus, quæ potuerunt colligere ad patrem suum Philippum pertulere. Illa supra se hæc ducens, ad Athanasium per diaconum Julianum misit Alexandriam. Quæ ille paucis arbitris sub cavato sacrarii pariete inclusa, prophetico spiritu posteræ generationi conservavit profutura. Cujus presagium sub Theodosio per Theophilum episcopum completum est, qui, destructo Serapis sepulchro, sancti Johannis ibidem consecravit æclesiam. (*RUFFIN. H. e. x, 34.*) Athenasius Alexandriam rediit. Impius Julianus ad bellum profectus Persicum divino percutitur judicio, mense octavo anni tercio imperii sui, sed mox altera die absque omni dilatione Jovianus ⁷⁰⁴ coronatur a militibus (*H. m.*).

B Annus Joviani.

Anno dominicæ incarnationis 366, ab Urbe condita millesimo 117. Jovianus ⁷⁰⁵ ab Augusto 41us ⁷⁰⁶ (223) imperium suscepit, et menses 8 regnavit, genitus patre Barroniano, incola provinciæ Pannoniæ. Cujus pater cum liberos crebro amitteret, per somnium ei dictum est, ut eum, qui instante partu edendus foret Jovianum ⁷⁰⁷ diceret. Fuit autem insignis corpore lætus ingenio, studiosus in litteris, fortis viribus, miles illo tempore quo Julianus legem militibus proposuerat ut aut sacrificarent aut militia cederent. Qui cingulum magis elegit amittere quam imperatoris preceptis obedire; sed Julianus tunc propter belli necessitatem inter milites eum habebat. Qui cum violenter a militibus ad imperium ^C traheretur, clamabat se nolle paganis hominibus imperare, cum ipse christianus esset. Cumque omnium vox communiter proclameret, se quoque christianos esse, suscepit imperium. Dein cum Constantinopolim festinaret, venit ad predium Dadastam, ubi tempore hiemis languore contrictus, cum in novo cubiculo recubaret, calore prunarum et nitore parietum nuper calce illitorum suffocatus, obiit octavo mense imperii, anno vitæ ⁷⁰⁸ 33°, 13. Kal. Septembris (*Oros, VII, 1.*).

Anni Valentiniani.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 267. Urbis conditæ millesimo 118. Valentinianus, 42us ⁷⁰⁹ ab Augusto imperator appellatus est, vir optimus et apice principali dignissimus, et regnavit annis 11, Iste fuit Pannonius genere de Cybala civitate, cujus pater Gratianus, mediocri stirpe ortus, Funarius est appellatus, eo quod quadam die venalem funem portanti quinque milites nequiverint extorquere. Quo merito ascitus in militiam, usque ad prefectoriæ pretorianæ dignitatem ascendit. Ob cujus commendatio

VARIE LECTIONES.

⁶⁹⁸ callistus 5. ⁶⁹⁹ scripsit 5. ⁷⁰⁰ Ferunt E1. ⁷⁰¹ magicæ E1. ⁷⁰² esset E1. ⁷⁰³ deest. E1. ⁷⁰⁴ jovinranus 1^b. 5. 9^c. ⁷⁰⁵ jovinianus 1^b. 9^c. ⁷⁰⁶ XXXVII^{us}. E1. ⁷⁰⁷ jovinianum 9^c. *semper*. ⁷⁰⁸ v. suæ 9^c ⁷⁰⁹ XXXVIII. E1.

NOTÆ.

(223) Imperatorum numeros Ekkehardus jam non ex Hieronymo, sed ex *Hist. misc.* recipit.

nem apud milites Valentiniano resistenti ⁷¹⁰ oblatum est imperium. Qui cum sub Juliano apostata scutariorum tribunus esset et integram fidem haberet, et Julianus quadam die templum Fortunæ ingrederetur, ministri templi, ex utraque parte januarum stantes, aspersione aquæ, sicut ipsi dicebant, ingredienti purgabant. Tunc Valentinianus precedens imperatorem, ut aspersionis guttam sua vidit in clamide, indignatus, pugno percussit templi ministrum, dicens se maculari potius quam purgari. Quod respiciens imperator, jussit eum trudi in custodiam, dicens: *Aut sacrificet, aut militia excedat.* Qui mox sponte discessit. Nec mora, Juliano interfecto, Jovianoque mortuo, in loco persecutoris sui suscepit imperium. Cuiusque Constantinopolim pervenisset, post 30 dies imperii sui fratrem Valentinianum in communionem regni assumpsit, largiens ei partes orientales, sibi retentans occidentales. Cumque jam annum tertium cum fratre ageret, Gratianum, filium suum necdum plene puberem, hortatu socrus et uxoris suæ Serenæ ⁷¹¹ augustum creavit. Habuit autem et alium filium parvulum Valentinianum de alia uxore Justina, quam, vivente Severa ⁷¹¹ nec tamen abjecta, hoc modo duxisse probatur. Justus, Justinæ pater, cum esset Piceni iudex temporibus Constantii, vidit in somnis quod ex dextro femore imperialem purpuram genuisset. Quæ visio cum ad Constantii aures pervenisset, metuens ne imperator ex eo nasceretur, mittens occidit Justum. Cujus filia Justina virgo permanens, cum perveniret ad Severæ noticiam, amabatur ab ea, ita ut etiam balneis cum ea uteretur, ejusque pulchritudine obligata et amore capta, diceret imperatori, quod Justina sic speciosa esset, ut etiam ipsam deceret uxorem imperatoris esse. Quo sermone concepto,

A Valentinianus Justinam ducere tractans uxorem, non tamen Severa abjecta, legem proposuit publice per civitates, ut omnes qui voluissent impune bina matrimonia susciperent; nam ideo populosas fore gentes dicebat, quia hoc apud eas sollempne esset. Qua lege proposita, ipse Justinam duxit; ex qua natus est ei Valentinianus et tres filiæ, Justa, Grata, et Galla. Quarum duæ in virginitate permanserunt, Gallam vero Theodosius major duxit uxorem, ex qua Placidia, filia ejus, noscitur esse progenita (JORD. *De r. s. H. m.*). Nam Archadium et Honorium ex Placilla priori conjuge habuit. Auxentio itaque Arianò Mediolanensi episcopo defuncto, Ambrosius presidatum urbis agens, necdum baptizatus, communi civium consensu episcopus eligitur, jubenteque Valentiniano baptizatur, et tanquam dignus in episcopatu ordinatur. Multa itaque prælia Valentinianus cum diversis gentibus commisit, inter quas et Alani rebellaverunt Romanis (*G. Franc. c. 2*) Contra quos cum Valentinianus Romanum direxisset exercitum, plurimi ex eis occisi sunt, reliqui vero Meotidas paludes intraverunt. Tunc Valentinianus dixit exercitibus suis, quod, si qui ex eis Meotidas paludes intrarent et Alanos inde propulsarent, per decem annos absque tributo eos permetteret. Tunc quidam de Sicambria ingressi pugnauerunt contra Alanos, factaque victoria, ejecerunt eos. Quo facto, Valentinianus appellavit eos Attica lingua Francos, hoc est, feroces et duros ac fortes. Cujus ⁷¹² gentis quia se obtulit mentio regumque ejus in libris sanctorum sepe fit commemoratio, licet facere videar digressionem, pro rerum tamen noticia, repetita ejusdem generis origine, quam brevius potero, regum ejus describam successionem.

DE ORIGINE FRANCORUM

(*G. Franc. cod. Bamb.*) Francorum gentis exordia de antiqua Trojanorum prodire prosapia. Nam eo tempore quo post excidium Trojæ Æneas Italiam venit, quidam ex eisdem Trojanis simili modo profugi circa Meotidas paludes applicuerunt, ibique consistentes, terminos suos usque in Pannoniam dilataverunt. Construxerunt autem civitatem Sicambriam, ibique per multos habitantes annos, in populum multum creverunt, et Sicambri primum dicti sunt. Hi pro eo quod Alanos, ut dictum est, de Meotida palude expulerunt, Franci a Valentiniano vocati sunt, et pro hac victoria per decennium remissione tributorum donati sunt. Decennio vero peracto, misit Valentinianus ⁷¹³ ad eos quandam ducem pro exigendis tributis; sed illi, ut erant feroces, tributis ulterius subjacere dedignati sunt, missosque ad se interfecerunt. Fuerunt autem tunc principes inter eos antiquorum vocabulorum preferentes insignia, Priamus et Antenor. Audiens itaque

imperator eorum factionem, nimis iratus, jussit omnem Romanum exercitum cum pluribus ⁷¹⁴ exteris gentibus pugnare contra eos. Pugna commissa, cum ex utraque parte multi caderent, tandem Franci multitudinem tantam sustinere non valentes, fugierunt, ibique mortuus est Priamus rex eorum. Egressi autem de Sicambria, venerunt in terram Germaniæ, ad gentem scilicet Romanis infestissimam, habitaveruntque aliquanto tempore in Thuringia cum Marcomede, filio Priami, et Sunnone, filio Antenoris. Omnes autem populi ex illa parte Rhæni habitantes Germani dicti sunt, quia corpora magna habebant et fortissimi semper et indomiti erant. Inter hæc defuncto Sunnone, Franci habuerunt consilium inter se, ut unum regem haberent, sicut et gentes ceteræ, acceptoque consilio a Marcomede, Faramundum, ipsius filium, regem constituere, et ex eo tempore leges habere cœperunt, quas gentiles eorum consiliarii Wisogastaldus et Salegast

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹⁰ deest E1. ⁷¹¹ ita codd. ⁷¹² Sequens historia Francorum deest E., et in 2. quoque omittitur. ⁷¹³ valentinianus 5. ⁷¹⁴ plurimis ceteris g. 5.

fecerunt, a quo Salegast etiam lex Salica inventa dicitur et nominata. Erant autem Franci pagani.

Denique mortuo Faramundo, Clodius, filius ejus, Crinitus successit, a quo Francorum reges Criniti appellati sunt. Ultra Rhenum vero usque ad Ligerim fluvium habitabant Romani, ultra Ligerim autem dominabantur Gothi, Burgundiones vero habitabant juxta Rhodanum, ubi postea facta est civitas Leudunum. Franci itaque de Thuringia Rhenum transgressi, Romanos, qui tunc temporis per suos magistratus Galliæ imperabant, bello adorsi sunt, et usque in Carbonariam silvam fugant, fundunt, occidunt, sicque illatam sibi a Romanis injuriam acriter vindicant. Ingressi autem Tornacum et Camaracum civitates Galliæ, primo universa maritima, quæ inter Scaldum et Sunnam fluvios jacent, violenter obtinent, sicque paulatim progredientes et regredientes, Remos, Suessionam, Aureliam et Agrippinam ac Treverim, postremo omnem Galliam sive Germaniam ab Aquitania usque Bawariam sibi subjugant. Et hi quidem qui Teutonicis ⁷¹⁵ commixti sunt, proprio vocabulo Franci; qui autem per conubia a Gallis sunt progeniti, Francigenæ sunt appellati. Clodius itaque ⁷¹⁶ cum regnaret annis 20, mortuus est; cui successit Meroveus, a quo reges Francorum Merovingi nominati ⁷¹⁷ sunt. Quo mortuo, filius ejus Hildericus suscepit regnum. Quem luxuriose viventem et cum filiabus populi fornicantem interficere nolentes, abjecerunt, et Ægidium quendam Romanum super se posuerunt; sed post annos octo pœnitentes super hac re, Hildericum revocaverunt, factusque est rex virtute magnus super omnes priores Francorum reges. Agrippinam quippe civitatem temporibus ejus, occisis a parte Ægidii multis Romanis, Franci ceperunt, eamque Coloniam appellaverunt; Treverim quoque apprehenderunt et incenderunt, totamque illam terram vastaverunt.

Mortuo autem Ægidio, Siagrius, filius ejus, successit in locum ejus, seditque in Suessionum civitate, ubi sedes regni erat; sed Hildericus cum exercitu superveniens, omnem terram illam predatus est, et Aurelianensem et Andegavensem civitatem regno suo adjecit. Qui cum regnaret annis 24, mortuus est, et Clodoveus, filius ejus, regnum accepit. Hic cum Siagrio bellum commisit, fugientemque ad Alaricum regem Gothorum, missa legatione, reposcit ⁷¹⁸, et redditum interfecit, totumque regnum ejus sibi subjiciens, Romanos in tantum delevit, ut nulla eorum vestigia hodie reperiantur in Gallia. Accepit autem uxorem, neptem Gundebaudi regis Burgundionum, nomine Gothehildam ⁷¹⁹ vel Rothildam. Gundebaudus itaque rex Burgundionum quatuor filios habuit, Gundebaudum scilicet patrem Sigismundi et Gothemari; Hilpericum, patrem

A Gothehildæ, Gothegiselum et Gothemarum. Mortuo autem Gundebaudus seniore, Gundebaudus junior occidit fratrem suum Hilpericum, et uxorem illius, ligato ad collum ejus saxo, in aquam mergi precepit, alios vero duos fratres in exilium misit. Gundebaudus autem, dum neptem suam Gothehildam Hilperici ⁷²⁰ filiam, secum haberet, et legati Clodovei regis illuc forte directi eam videntes pulchritudinem ejus apud dominum suum laudarent, misso Aureliano quodam honorato suo, accepit eam Clodoveus uxorem, puellam Christianam. Quæ cum ei Christum sepe predicaret illeque credere abnueret, 18° anno regni sui suscipiens bellum contra Alamannos, cum pene vinceretur, hortatu Aureliani se crediturum spondit, si Dei adjutorio Alamannos vinceret; B moxque et illos superavit et omnem terram eorum ⁷²¹ sibi subjugavit, ac deinde per sanctum Remigium Remorum episcopum instructus, cum omni gente sua est baptizatus. Post hæc abiit in Pictaviensem civitatem, ubi rex Alaricus habitabat, pugnansque cum eo, interfecit eum, 12° anno ejusdem Alarici. Amalaricus vero, filius Alarici, fugiens in Hispaniam, regnum patris sui postea sagaciter recepit. Anno quinto post hanc victoriam mortuus est Clodoveus in pace, anno regni sui 30°, a transitu vero sancti Martini anno 112°. Habebat autem filios quatuor idem rex Clodoveus, Clodomirem, Theodericum, Hildibertum et Clotharium. Hi regnum ejus inter se dividerunt æqualiter, et elevati sunt in magna potentia. Theodericus vero tunc habebat filium nomine Theodebertum, strenuum et utilem. C Amalaricus quoque, filius Alarici regis Gothorum, sororem illorum nomine Ruothildam petiit in conjugium, quam illi non negantes cum magna gloria ei ⁷²² dederunt. Sed cum ille velut Arrianus eam postea indigne tractaret, mittens illa nuncium de Hispania ad fratrem suum Hildibertum in Arverna civitate sedentem, injurias suas ei conquesta est. Unde ille iratus, cum magno exercitu Hispaniam tetendit, occisoque Amalarico, sororem suam cum magnis thesauris abstulit; quæ tamen languore preventa, in ipso est itinere mortua. In illis diebus Gothehild regina veniens Parisium, dixit ad filios suos: *Non me pœnitet, filii mei, vos dulciter enutrisse, tantum injuriam meam indignamini, et mortem patris ac matris meæ vindicate.* Qui mox ira commoti, cum exercitu magno Burgundiam pergunt contra Sigismundum et Gothemarum, filios Gundebaudi, qui patrem ac matrem Gothehildæ interfecit. Sigismundus rex Burgundionum illo in tempore ædificavit monasterium sancti Mauricii sociorumque ejus in loco Agauno, ubi et passi sunt. Collecto autem exercitu, Burgundiones exierunt obviam filiis Gothehildæ et Clodovei; sed, commissa pugna, cæsi Burgundiones fugerunt. Sigismundus itaque, dum fugeret ad sanctos Agaunenses, consecutus est eum

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹⁵ theutonicis s. theotonicis 9°. *semper.* ⁷¹⁶ *deest* 9°. ⁷¹⁷ *vocati* 5. ⁷¹⁸ *repositus* 9°. ⁷¹⁹ *rothildam* vel *gothehildam* 9°. v. r. *deest* 4. 10. 11. ⁷²⁰ *helperici* 9°. *sapius.* ⁷²¹ *deest* 9°. ⁷²² *deest* 9°.

Clodomir, eaptumque cum uxore et filiis, duxit in pagum Aurelianensem et in carcerem misit, et postea interfectos in puteum projecit, in loco qui dicitur Columnaticus. Post hæc iterum collecto exercitu, Clodomir in Burgundiam perrexit contra Gothemarum, iterumque repugnantem sed fugientem dum persequeretur et percurreret equo velocissimo, ex adversa parte percussus corruit, et mortuus est. Quod audiens Clotharius, Gundeucam, uxorem fratris sui accepit in conjugium.

Theodericus autem rex, postquam regnavit annis 23, mortuus est, et Theodebertus, filius ejus, ei successit. Qui cum annis 14 regnaret, obiit, et Theodebaldus, filius ejus, illi successit. Quo post annos 7 defuncto, Clotharius, patruus ejus, regnum ipsius cum thesauris multis accepit. Gothehildis autem regina in elemosinas profrens, in summa abstinentia et sobrietate vitam duxit, et apud Tunicam urbem plena dierum ad Dominum migravit, et in basilica sancti Petri apostoli ad latus viri sui Clodovei sepulta est a filiis suis Hildiberto⁷²² et Clotario, ubi et beatissima Genovefa quiescit.

Clotharius autem rex de diversis uxoribus septem habuit filios, de Ingunde regina Guntharium, Hildericum, Sigibertum⁷²³, Guntrammum, Heribertum, et filiam Glodesindam; de Reginunda vero, sorore Ingundis, habuit Hilpericum. Per amorem enim Ingundis, eo quod esset pulchra et decora, et ipse nimium esset luxuriosus, sororem ejus Reginundam accepit in conjugium. De Gusina quoque accepit Gratianum. Qui cum esset decorus nimis et acerbus ac callidus, patri rebellavit, sed captus et ad patrem adductus⁷²⁴, in casa quadam incendi jussus est. Hildibertus vero, frater Clotharii, apud Parisium diu ægotans, mortuus est; cujus regnum et thesaurus Clotharius rex assecutus est. His etiam temporibus beatus Medardus episcopus plenus virtutibus migravit ad Dominum, quem rex Clotharius in Suessione civitate cum magna gloria sepeliri fecit.

Post hæc Clotharius rex febre correptus obiit, anno regni sui 81°, regnumque ejus quatuor filii ejus inter se dividerunt, scilicet Heribertus, Guntrammus, Hilpericus, Sigibertus, accepitque Heribertus regnum Hildiberti patris sui, sedemque constituit Parisius; Guntrammus autem, regnum Clodomiris accipiens, Aurelianis sedem constituit; Hilpericus vero, regnum patris sui Clotharii possidens, Suessionis sedem posuit; Sigibertus autem regnum Theoderici, scilicet Austrasiam, sortitus, apud Metensem civitatem regni sedem⁷²⁵ locavit. (PAUL. DIAC. III, 33.) Ex quibus Guntrammus rex pacificus et omni bonitate laudabilis erat, vitamque in conversatione sancta ducebat; cujus unum factum mirabile huic operi placet inserere. Quodam tempore dum vena-

tum iret, omnes ejus socii per silvam discurrentes, illum solum cum uno tanto sibi fidelissimo dimiserunt juxta rivulum quendam. Quem cum gravis somnus urgeret, caput suum in illius fidelis sui sinum posuit et dormivit. Cum subito vidit ille in cujus sinu dormiebat, quasi parvum animal de ore regis exire et ad rivum tendere multoque nisu temptare si quo modo posset transire. Cumque transitus copiam non inveniret, ille qui hoc vidit gladium suum de vagina eduxit, rivoque superponens, illud transire fecit. Transiens autem rivum, non longe inde in foramen unum montis juxta positi intravit, reversumque per eandem viam, post horam unam in os regis rursus introivit. Qui mox evigilans, magnam visionem se vidisse narravit, dixitque sibi apparuisse in somnis, quod iter agens ad quendam fluvium magnum veniret, quem per ferreum pontem transiret, veniensque sub montem quendam, multum ibi aurum videret. Quod cum illi fideli suo narraret illeque vicissim sibi omnia quæ gesta sunt intimaret, ad locum illum accesserunt, fodientesque multa pondera auri⁷²⁶ antiquitus ibi reconditi invenerunt; de quo auro rex idem postea ciborium magnum fieri diversisque gemmis exornari precipiens, voluit illud⁷²⁷ Hierosolimam ad sepulchrum Domini mittere, sed cum hoc perficere non potuisset, jussit illud poni supra corpus beati Marcelli martiris in Cabillona civitate sepulti, diciturque aliud huic simile non inveniri.

(G. Fr.) Hilpericus autem accepit uxorem Audevoram, quæ peperit et tres filios, Theodebertum, Merovecum et Clodoveum. Heribertus vero duxit Ingobergam. Quæ cum haberet duas puellas nimis pulchras, cujusdam pauperis filias, rex in amorem earum vehementer exarsit. Quas cum regina odio haberet, rex iratus eam abjecit, et unam ex illis in conjugium sumpsit, deinde alteram quoque sibi copulavit. Pro qua re cum sanctus Germanus Parisiorum episcopus utrosque excommunicaret, et rex hoc parvipendens eam non dimitteret, percussa Dei judicio, mortua est, nec multo post rex ipse defunctus est. Porro Sigibertus rex videns nequitiam fratris sui, dedignatus talia conjugia, legationem in Hispaniam misit, regisque filiam Brunihildem petiit et accepit, puellam pulchram et ingeniosam; et quia Arrianæ legi subjecta erat, in nomine sanctæ Trinitatis eam baptizari jubebat; ex qua filium Hildibertum suscipiebat. His temporibus sanctus Columbanus de Hibernia in Galliam venit, quem Sigibertus rex benigne suscepit. Hilpericus autem, frater Sigiberti, videns cum regali conjugio sublimatum, cum jam plures uxores haberet, sororem Brunihildis natu majorem, nomine Geltsuindam, in conjugium petiit, promittens per legatos, omnes alias uxoresse dimisurum. Qua desponsata et cum multis thesauris ac-

VARIE LECTIONES.

⁷²² *codd. modo hildeb. ; modo hildeb. ; modo sigib. modo sigeb. Priorem scripturam ex plurimis locis recipi.* ⁷²³ ductus s. ⁷²⁴ s. r. s. ⁷²⁵ *deest s.* ⁷²⁷ v. ad iher. illud ad 9°.

cepta, Fridegundis, quædam ex uxoribus ejus plurimis, genere infima sed speciosa et callida, hanc in stratu suo per noctem strangulavit, et priorem Andoveram⁷²⁸ consilio pessimo ab eo separavit, ipsaque in locum earum quasi legitima successit.

Eo tempore Justinianus imperator apud Constantinopolim obiit, Justinus vero imperium ambivit.

Post hæc Hilpericus Theodebertum⁷²⁹ filium suum ultra Ligerem in regnum fratris sui Sigiberti cum exercitu direxit; qui mox Turonum et Pictavim ceterasque urbes invasit, æcclesias incendit, monasteria destruxit, clericos interfecit eum; Hilpericus vero cum uxore⁷³⁰ Fridegunda fugit in Turnacum. Sigibertus autem civitates quæ ultra Parisium sunt accipiens, cum Franci, qui⁷³¹ quondam Hildiberto seniori subditi erant, hunc velent super se regem constituere et Hilpericum relinquere, fraudibus et consilio Fridegundis, quæ nimium callida erat, interceptus est, anno regni sui 14°, ætatis autem⁷³² 40°. Tunc Brunihildis cum filiis suis apud Parisium sedebat; Gundaldus autem dux, qui erat major domus, filium Sigiberti parvulum Hildibertum furtim per noctem abstulit, et cum eo fugit, collectisque gentibus, super quas pater ejus regnaverat, regem illum constituit. Tempore illo beatus Germanus Parisiorum episcopus, plenus virtutibus magnis⁷³³, migravit ad Dominum. Mortui autem sunt⁷³⁴ et filii Hilperici omnes quos habebat de Fridegunde; sed ad ultimum genuit Clotharium, qui postea factus est rex magnus, et hic genuit Dagobertum. Inter hæc maxime discordiæ ortæ sunt inter Hilpericum et nepotem suum Hildibertum, filium Sigiberti, irritabantque eos ex utrisque partibus Fridegundis et Brunihildis. Eo quoque tempore mortuus est bonæ memoriæ Guntramms rex inclitus, frater Hilperici, cum regnaret annis 31; cujus regnum, scilicet Burgundiam, Hildibertus, fratruelis ejus, accepit. Post hæc eum Fridegundis adulterium cum Landerico quodam committeret et hoc regi Hilperico innotesceret, illa eum meluens, egit consilium cum duobus juvenibus, qui regem sero de venatione venientem, statim ut de equo descendit, interfecerunt, clamantes, ipsi insidias esse de parte Hildiberti; sicque ipsa cum filio suo parvulo Clothario regnum tenuit. Hildibertus igitur, filius Sigiberti, cum regnaret annis 20, mortuus est, habens duos filios, seniore nomine Theodebertum ex concubina, juniorem Theodericum ex regina; sed senior Theodebertus regnum accepit, scilicet Austrasiam; juniorem vero Theodericum avia sua Brunihildis direxit in regnum Guntrammi regis, videlicet Burgundiam.

Eo tempore Fridegundis mortua est. Brunihildis autem parvum consilium subministravit nepoti suo Theoderico, dicens: *Cur non requiris thesaurum et regnum patris tui de manu Theodeberti, cum non sit*

A *frater tuus, sed de meretrice quadam, patris tui concubina, sit editus?* Ille vero hæc audiens, ut erat acerbis moribus exercitum plurimum contra fratrem direxit. Cumque convenirent in prælium, Theodebertus victus, fugit Coloniam. Theodericus autem illum persecutus, cum cuncta vastasset, et populus ut subjectis parceret ad eum clamasset, ait: *Si vultis ut parcam vobis, Theodebertum michi vivum adducite, aut caput ejus afferte*⁷³⁵! Qui civitatem ingressi, cum suaderent Theodeberto, ut thesaurum redderet, quatinus frater ejus recederet, ille verbis eorum credulus, ingreditur thesaurarium suum, et cum preciosissima quæque requireret, unus ex eis retro cervicem ejus gladio percussit et caput ejus amputavit. Theodericus vero apprehendens ipsam civitatem, multos thesauros accepit, rediensque ad urbem Metensem, filiam Theodeberti pulchram nimis cum duobus filiis parvulis abduxit, filiosque occidens, filiam in conjugium accipere voluit. Cui cum diceret Brunihildis: *Non debes ducere filiam fratris tui*, ille iratus ait: *Nonne tu dixisti michi quod non esset frater meus? Cur induxisti super me peccatum hoc, auctrix mortis?* Et evaginato cultro, voluit eam transfigere; sed illa a circumstantibus erepta est. Post hæc odio nimio infecta, per ionem venenatam per ministros suos ei direxit; quam ille bibens, mortuus est. Taliter refert hystor a Francorum. Sed in libro actuum sancti Columbani (c. 37. sq.) legitur quod apud Tulbiacum pugnaverint, victumque Theodebertum et fugientem Theodericus insecutus apprehendit et ad aviam suam Brunihildem adduxerit, quem illa clericum fieri rogaverit, sed non post multos dies impie peremerit, Theodericus vero apud Metensem civitatem commorans, divino igni crematus sit. De hac controversia scriptores videant. Mortuo autem Theoderico, filius ejus Sigibertus in regnum successit, ille scilicet de quo in libro actuum sancti Galli legitur, quod Gonzonis ducis filiam desponsaverit, quam idem beatus Gallus a dæmonio liberavit. (*Vit. Col. l. 1.*) Clotharius itaque, filius Hilperici, collecto exercitu, fines regni, qui suæ ditioni debebantur, cum conbatur recipere, Sigibertus ei cum exercitu occurrit; quem ille captum occidit, et quinque fratres ejus, filios Theoderici similiter interemit. (*G. Fr. l. 1.*) Post hæc Burgundiones et Austrasii, facta pace cum Francis, Clotharium in monarchia totius regni regem sublimaverunt. Tunc conclamantibus omnibus Brunihildem morte turpissima esse condignam, primo camelo impositam totum exercitum gyrare fecit, deinde indomitorum pedibus equorum alligatam interim precepit, sepulchrumque ejus ignis fuit. Erat autem Clothario filius nomine Dagobertus, puer efficax et strenuus et ad omnia sollertissimus, quem rex adultum cum Pippino duce in Austrasiam regnaturum direxit. Clotharius autem cum regnaret an-

VARIE LECTIONES.

⁷²⁸ andoveram 9°. ⁷²⁹ theodericum 9°. ⁷³⁰ u. sua 9°. ⁷³¹ a. qui Franci quondam 9°. ⁷³² a. sue 9°.
⁷³³ deest 9°. ⁷³⁴ s. a. b. ⁷³⁵ auferte b.

nis 44, plenus dierum mortuus est, et Dagobertus, filius ejus, monarchiam in tribus regnis solus obtinuit, fuitque fortissimus et Francorum nutricius, in judiciis æcclesiasticis severissimus, largitor elemosinarum precipuus, pacem in toto regno suo statuens, et timorem gentibus in circuitu incutiens, ipseque velut Salomon pacificus regnum obtinuit quietus.

Eo tempore defuncto Guandoaldo majore domus, Erchinoaldum virum illustrem in locum ejus statuit Dagobertus. Habebat autem idem rex ex regina Mahthilda (224) de genere Saxonum ⁷³⁶ filios duos, Sigibertum et Clodoveum, quorum majorem Sigibertum duci Pippino et sancto Chuniberto Coloniensi episcopo in Austrasia regnaturum direxit, juniorem Clodoveum secum retinuit. Sigibertus hic sancto Romacho ⁷³⁷ episcopium Trajectense dedit. Pippinus autem dux pater erat sanctæ Gerdrudis virginis et Beggæ, quam duxit uxorem Ansgisus, filius sancti Arnolphi, viri magni Deoque dilecti, qui pro amore Dei renuncians seculo, divino se mancipavit servitio, factusque est postea episcopus Metensium; deinde heremiticam diligens vitam, plenus virtutibus migravit ad Dominum. Hujus sancti Arnolphi pater fuit Arnolfus, vir illustris, filius Ansberti et Blithildæ, Lotharii regis filia (cf. *Vit. S. Rem., S. Arnolf., S. Gertr.*).

(*G. Fr.*) Dagobertus autem rex cum regnaret annis 34, mortuus est, et Clodoveus, filius ejus, regnavit pro eo super Francos, acceptique uxorem de genere Saxonum ⁷³⁸, nomine Mahthildem ⁷³⁹, pulchram et ingeniosam quæ genuit ei ⁷⁴⁰ tres filios, Lotharium, Hildericum et Theodericum. Sigibertus vero, frater Clodovei, rex Austrasiorum, defuncto duce Pippino, filium ejus Grimoaldum majorem domus constituit. Habuit autem et ipse Sigibertus filium parvulum, nomine Dagobertum. Decedente igitur tempore, Sigibertus defunctus est, et Grimoaldus major domus filium ejus Dagobertum totondit, Didonemque, Pictaviensis urbis episcopum, in Scottiam exilians, Dagobertum episcopatu preposuit. Quod indignantes Franci, Grimoaldo insidias statuunt, captumque Clodoveo deferunt. Quem ille vinculatum carceri mancipavit, ubi, ut dignus erat vitam finivit.

Eo tempore Clodoveus, instigante diabolo, brachium sancti Dionisii martiris abscidit, ex quo regnum Francorum casibus pestiferis concidit. Clodoveo itaque post 15 annos regni sui defuncto, Franci statuerunt Lotharium, fratrem ejus, cum matre Mahthilda regnare pro eo. Hic sanctum Leodegarium Augustuduni fecit episcopum. Eo quoque tempore Erchinoaldo majore domus defuncto, in locum

A ejus successit Ebroinus. Post non multum vero tempus mortuo Lothario. Ebroinus major domus Theodericum fratrem ejus constituere voluit regem; sed quia idem Ebroinus jam odiosus fuit Francis, spreto ejus consilio, alterum ejus fratrem ⁷⁴¹ Hildericum ⁷⁴², qui Austrasiis jam imperabat, super se regem constituunt. Quod videns Ebroinus, in Luxoviense cœnobium tonso capite, quasi perpetuo monachus, se contulit. Post aliquod tempus Hilderico, cum levis esset ac omnia inconsulte ageret, a quibusdam cum regina ⁷⁴³ pregnante interfecto, rursusque Theoderico in regnum revocato, Ebroinus de clastro prorumpens, ad regem pervenit, receptoque principatu suo, tyrannidem magnam in Francos, quibus odiosus erat, exercuit, inter quos et sanctum Leodegarium occidit. Mortuo autem Theoderico, filii ejus Clodoveus et Hildibertus regnaverunt; post quos Dagobertus junior; cui Hilpericus cum Reginfrido succedentes, a Karolo, Pippini filio, dejecti sunt, et Lotharius substitutus; post quem iterum Hilpericus regnavit: post hunc Theodericus. Quo vicesimo Leonis imperato est anno mortuo, et primo Constantini, ejusdem Leonis filii, anno Karolo defuncto, quinque annis post Theodericum sine rege interlapsis, sexto demum anno Pippinus et Karlomannus, filii Caroli, Hildericum statuunt regem, qui et ultimus erat de antiquo genere regum (cf. *gen. Kar.*).

Tempore autem regum precedentium, post mortem Ebroini Ansgisus ⁷⁴⁴, sancti Arnolphi filius, nomen, ut aiunt (cf. P. D. VI, 23), ducens ab illo Trojano Auchisa, ⁷⁴⁵ patre Æneæ, major domus effectus est in regno Francorum; post quem Pippinus, filius ejus et Beggæ seroris sanctæ Gerdrudis, post hunc filius ejus Karolus, cognomento Fortis, qui per multas pugnas principatum tulit de manu Reginfridi; quem Karolus genuit Pippino Albhaidis, soror Diodonis domestici sui, quam ille superduxit legitimæ uxori suæ Plectrudi, de qua susceperat Druogonem et Grimoaldum (*ib.* VI, 42). Quam rem dum detestaretur sanctus Lampertus ⁷⁴⁶ episcopus, ab eodem Diodone est interfectus, Pippino, ut aiunt (225), consentiente (cf. *SIGEB. Vit. S. Lamb.*), Hildiberto, Theoderici filio, regnante. Mortuo autem hoc Karolo, filii ejus Pippinus et Karlomannus principatum tenuerunt simul annis 4, postea Pippinus solus annis D 7, adhuc quidem regibus in Francia ex antiqua stirpe solo nomine regnantibus sed nil regni dignitatis habentibus, donec per auctoritatem Zachariæ papæ, Hilderico, qui tunc falsum regis nomen habebat, de tonso et in monasterium detruso, isdem Pippinus ex prefecto palatii in regnum est sublima-

VARIE LECTIONES.

⁷³⁶ sagonum 5. ⁷³⁷ romacho 10. remacho 9°. et ita 5. recentiori manu. ⁷³⁸ sagonum 5. ⁷³⁹ bathildem 4. et ita infra. ⁷⁴⁰ deest 9°. ⁷⁴¹ fr. e. 5. ⁷⁴² deest 9°. ⁷⁴³ deest 9°. ⁷⁴⁴ ansgisus corr angisus 10. et ita 11. ⁷⁴⁵ anchiso 5, ⁷⁴⁶ Lantpertus. C.

NOTÆ

(224) Nacthilda.

(225) Hæc tamen in Vita S. Lamberti haud leguntur neque alibi invenire potui; cf. quæ hac de re docte disseruit Hirsch de Vita Sigeberti p. 295. sqq.

tus, ac deinde per successorem ejus Stephanum A papam una cum uxore sua Berthereda filiisque Karolo et Karlomanno regali est unctione consecratus et in regno confirmatus, anno ab incarnatione Domini 754 (cf. EINH. c. 1).

*) C. add : Ipse autem Diodo paulo post pessimo languore cruciatus, a vermibus consumptus et ob intolerantiam sceleris⁷⁴⁷ in Mosam fluvium demergitur, omnesque hujus fugæ complices infra annum divinitus puniuntur. *Ex. Sigeb. C. a. 699.*

His de gente regibusque Francorum noticiæ causa sive per repetitionem precedentium seu per anticipationem sequentium dictis quasi per quendam excessum, jam redeamus ad inceptum.

Anni Valentiniani.

(Chr. W.) Valentinianus primo regno sui anno, qui est Dominicæ incarnationis 367, fratri suo Valenti regnum Orientis dedit, ipse occidentale tenuit.

A. D. 368. Damasus papa 39us ordinatus, sedit annis 26^{is}, sub seditione tamen, quia Ursinus, quidam diaconus Romanæ ecclesiæ, sibi sacerdotium usurpavit. (BEDÆ *Marl.*) Damasus vero constituit ut psalmi die noctuque canantur in ecclesia.

(Chr. W.) A. D. 369. Lana vera⁷⁴⁸ pluvix permixta de nubibus fluxit.

A. D. 370. Hylarius Pictaviensis episcopus obiit.

A. D. 371. Athalaricus rex Gothorum Christianos in sua gente persecuitur.

(HIER.) A. D. 372. Eusebius Vercellensis et Lucifer Caralitanus obierunt.

(Chr. W.) A. D. 373. Valentinianus Saxones cæde perdomuit in Francia.

(HIER.) A. D. 374. Didimus Alexandrinus multa de nostro dogmate commentatur.

A. D. 375. Sanctus Martinus Turonis ordinatur episcopus.

(Chr. W.) A. D. 376. Magnentia, quæ et Tecla, Romanorum nobilissima, Hierosolimam veniens, magnis virtutibus et humilitate claruit.

A. D. 377. Valentinianus, rupta vena nuper incisa moritur⁷⁵⁰.

(H. M.) Valens⁷⁵¹ igitur frater Valentiniani, dum per concessionem fratris regnaret cum eo in regno Orientis, id est in Constantinopoli, annis 11, post mortem fratris regnavit ibi annis 4, Gratiano et Valentiniano, fratris sui filiis, regnum Occidentis, id est Romanum tenentibus imperium. Illic itaque Valens, mox ut frater ejus ab eo discessit, Dominica uxore sua, ut aiunt; suadente, ab Eudoxi Arriano episcopo rebaptizatus est, statimque in Christianos persecutionem moveret, si fratrem non timeret (cf. Oros. VII, 32). In Antiochia tamen plurimo tempore commorans, omnibus licentiam dedit sua sacra ce-

lebrare, gentilibus scilicet atque Judæis et omnibus hereticis; illis tantummodo inimicus erat qui apostolicam doctrinam predicabant. Post mortem vero fratris impietatem, quem mente conceperat, operibus explebat. (HIER. — BEDÆ — JORD. *De r. s. — H. m.*) Nam sacer dotes Domini exiliabat monachos in militiam cogebat, nolentes militare interfici jubebat. Inter hæc diabolico instinctu perscrutari cupiens qui post eum regnaturus esset, nicromantiam fecit; sed diabolus, ejus audacia et crudelitate abusus, non aperta sed obliqua ei responsa dedit, per quæ multos artificiose interemit. Demonstravit enim ei quatuor litteras, θ, ε, ο, δ, dicens, hoc nomen post Valentem imperii culmen accepturum. Unde ille zelo ductus, multos interemit, quos tyrannidem assumere eslimavit. Occidebantur itaque Theodati, Theodori, Theodoti, Theodunculi, et quicumque has litteras in capite sui nominis habebant. Hoc ergo timore plurimi⁷⁵² sua nomina mutaverunt, negantes cum juramento quæ prius habuerunt, ut pericula effugerent. Inter ceteros autem occisus est et Theodosius vir fortis, ex Hispania genus ducens, pater Theodosii postea imperatoris. Hic Theodosius a Valentiniano, fratre Valentis, in Africam missus, Firmium quemdam sese in regnum extollentem ad mortem coegit, totamque Africam et Mauritaniam Romano imperio subjecit. Sed cum a Valente per invidiam juberetur occidi, prius in remissionem peccatorum rogabat baptizari, sicque jugulum ultro prebuit percussori.

C Ea tempestate Hunorum gens, diu in accessis seclusa montibus, repentina rabie percita, exarsit in Gothos, eosque conturbatos ab antiquis expulsi sedibus. Qui transito Danubio ab Valente venerunt, et sine omni pactione suscepti, Tracias ad habitandum ab eo acceperunt. Deinde cum idem imperator non daret eis quod sufficeret, non sustinentes famem, apprehenderunt arma, euntesque per Traciam, omnia licenter vastabant et incendebant (cf. JORD.). Hoc audiens valens, egressus ab Antiochia, congregavit exercitum, ut pugnaret cum Gothis; (H. M.) primumque moratus apud⁷⁵³ Constantinopolim, misit Trajanum magistrum militiæ contra eos; qui victus ignominiose reversus est. Qui cum Valens molliciem exprobaret, ait: *Non ego victus sum, o imperator, sed tu, qui contra Deum pugnans, barbaris nutum ejus concilias. An nescis, quos ab ecclesiis expulisti et quibus eas tradidisti?* Ille sera poenitentia stimulatus, episcopus ceterosque sanctos revocari de exiliis precepit. Inter hæc barbari per Traciam⁷⁵⁴ discurrerant, jamque suburbana Constantinopolitana, nullo prohibente, incendebant. Egressus itaque de Constantinopoli, duxit exercitum ab urbem Adrianopolim* commissaque pugna cum Goth's primo impetu Gothorum Romani equites

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁴⁷ foctoris C. ⁷⁴⁸ XVIII. s. 10. 11. ⁷⁴⁹ vero s. 10. *desst* 9. 11. ⁷⁵⁰ 9°. *add.* : Abhinc error annorum usque ad Karolum Magnum. ⁷⁵¹ s. *ad rubram* : De Valente. ⁷⁵² multi Et. ⁷⁵³ *desst* 5. ⁷⁵⁴ trachiam 5

nudatos deseruere pedites, quos Gothi mox circumdederunt, ac sagittarum nubibus huc et illuc fugientes obruerunt. Ipse quoque imperator Valens sagitta sauciatus et in fugam versus, cum ob nimium dolorem de equo laberetur, in vilissimam casam deportatur, ubi, Gothis supervenientibus ipsumque ⁷⁵⁵ ibi nescientibus, igne imposito concrematur, anno vitæ ⁷⁵⁶ 50°, regni autem 13°, quorum 11 regnavit cum fratre, 4 post illum. Justo itaque Dei iudicio ab illis igni crematus est, quos ipse perfidiæ succenderat igne. Antea quippe petentibus Gothis ut eis mitteret predicatores et doctores, qui eos catholicam fidem instruerent, misit Arrianos doctores, sicque omnis illa gens Arriana facta est. Mortuo autem Valente, Gothi jam securi pergunt ad urbem Con-

stantinopolim, ubi tunc Dominica, uxor Valentis, sedebat; quæ ex ærario publico premia bene certantibus prebens, urbem viriliter defendebat. (HÆR.) Sub his temporibus Apollinaris Laodicensis episcopus multa nostræ religionis scripta composuit; qui postea devians a fide, heresim sui nominis instituit. Quia ⁷⁵⁷ vero Gothorum mentio non solum in hoc loco sed et in precedentibus sepe est habita, et in sequentibus sepius habenda ⁷⁵⁸, non superfluum videtur, si de origine eorum altius ab initio repetatur, et qui aut unde essent, quam brevissime verissimeque potest, hic aliquid inseratur, quia et Huni, qui eos de sedibus suis expulisse referuntur, originem ex his traxisse dicuntur, Gepidi quoque Amazones ex eis processisse leguntur.

HYSTORIA GOTHORUM ⁷⁵⁹

(JORD.) Claudius Ptholomeus, orbis terræ descripto egregius, refert in secundo sui operis libro, esse in oceani arctoi salo insulam quandam magnam, nomine Scanziam, in modum folii cetri lateribus pandis per longum ductam, quam et Pomponius Mela in maris sinu Codano positam refert, cujus ripas influit oceanus. Hæc a fronte posita est Vistulæ fluminis, qui Sarmaticis montibus ortus, in conspectu Scanzix septentrionali oceano trisulcus illabitur, Germaniam Scythiamque determinans. Ubi etiam aliæ plures ⁷⁶⁰ insulæ dicuntur esse dispositæ; ad quas si congelato mari ob nimium frigus lupi transierint, luminibus feruntur privari. Ita non solum hominibus inhospitales verum etiam bestiis terræ sunt crudeles. In Scanzia vero insula multæ et diversæ manent nationes, quarum septem commemorat Ptholomeus; ex quibus una dicta Adogit in arctoa parte ejusdem insulæ consistit, quæ in media æstate 40 diebus et noctibus lucem continuam fertur habere, itemque medio brumali tempore eodem dierum noctiumque numero, alternato mœrore cum gaudio, claram lucem nescire. Et hoc inde venit, quia prolixioribus diebus per axis marginem solem vident redeuntem ad orientem, brevioribus vero non sic apud illos conspicitur, ut australes conspicerentur. Nobis enim videtur sol ab imo surgere, illis vero marginem circuire. Nec hoc alicui incredibile videatur, quia Plinius (II, c. 75), secularium eruditissimus litterarum, eodem fieri modo in insula Thile testatur circa solsticium æstivale et brumale aliquibus tantum diebus. Quod et venerabilis Beda comprobatur, dicens (226) sibi dictum fuisse a quibusdam clericis, qui in eadem insula fuerunt a Kal. Febr. usque ad

B Kal. Augusti, quod in diebus circa æstivale solsticium in vespertina hora abscondat se sol, occidens quasi post parvulum tumulum, ita ut in minimo illo spatio nichil fiat tenebrarum, sed quicquid homo operari voluerit, tanquam in presentia solis possit; et si in altitudine montium ejusdem terræ fuissent, forsitan sol nunquam eis latuisset ⁷⁶¹. In medio autem spatio illius minimi temporis media nox fit in medio terrarum orbis. Sed et beatus Augustinus in sententia, quæ in æcclesiastice fit de sole, de ambitu solis dicit (*De Genesi* lib. I. Opera ed. Froben. III, p. 306): *Australis ergo pars cum habet solem, nobis dies est; cum autem ad partem aquilonis circuitens pervenitur, nobis nox est; non tamen in alia parte non est dies, ubi presentia solis est, nisi forte poeticis figmentis cor inclinandum est, ut credamus solem mari se immergere atque inde lotum ex alia parte mane surgere; quamquam, si ita esset, abyssus ipsa solis presentia illustraretur atque ibi dies esset; posset enim et aquas illuminare, quando ab eis ⁷⁶² non posset extinguere; sed hoc monstruosum est suspicari.*

(JORD.) Alia quoque gens ibi est, quæ Suehans dicitur, cujus gentis homines equis utuntur eximiis, et hi sunt qui in usus Romanos Sapherinas pelles, commercio interveniente, per alias innumeras gentes transmittunt, famosi decora pellium nigredine. Hi ⁷⁶³ cum inopes vivant, ditissime vestiuntur. Sunt ibi et Suetidi, cogniti in hac gente, reliquis corpore eminentiores, quamvis Dani, ex ipsorum stirpe progressi, Herulos propriis sedibus expulerint, qui inter omnes Scanzix nationes nomen sibi precipuum ob nimiam proceritatem affectant ⁷⁶⁴.

Ex hac igitur Scanzia insula, quam alii Scanda-

VARIE LECTIONES.

⁷⁵⁵ ipsum 9°. ⁷⁵⁶ v. sue 5. 9°. ⁷⁵⁷ *Historia Gothorum deest E; in D1. vero in quaternionibus XII. XIII. jam deficientibus separatim scripta erat. In 2. qui plurima omisit omnia jam inde a verbis: Mortuo autem Valente omissa sunt.* ⁷⁵⁸ est h. 5. ⁷⁵⁹ Gothorum 5. ⁷⁶⁰ quam plures 9°. ⁷⁶¹ l. eis 5. ⁷⁶² q. non p. ab eis 5. ⁷⁶³ hii 5. ⁷⁶⁴ affectent 4. 10. affectent 9°.

NOTÆ.

(226) Hæc in Bedæ operibus frustra quæri, sed in Dicuili libro. De mensura orbis VII, 2, 6, legi, jam

Lappenborg. Archiv. VI, p. 890 adnotavit

naviam dicunt (PAUL. DIAC. 1, 2. Cf. c. 1), quasi officina gentium, aut certe velut e vagina nationum, diversæ nationes egressæ sunt, Dani, Daci, Heruli, Rugi, Turcilingi, Wandali, Winthqui et Longobardi, et hi qui postea Burgundiones dicti sunt, et aliæ multæ barbaræ nationes. (JORD.) Ex eadem quoque cum rege suo nomine Berich Gothi, qui et Gethæ, quondam memorantur egressi cum tribus tantum navibus. Sed qui in una erant navi, aliquantulum ⁷⁶⁸ ut fieri solet, tardiores, cum alios sequi non possent, in quandam Vistulæ fluminis insulam venientes quousque meliores invenirent sedes, ibi resederunt, nomenque genti ex tarditate sua dederunt (*Ibid.*, c. 17) Nam lingua eorum pigritia Gepanta dicitur, ipsaque gens postea paulatim corrupto nomine ex vitio tarditatis Gepidorum vocabulum sortitur. Quod ipsum nec credo falsissimum; sunt enim ingenio tardiores et velocitate corporum graviore. (C. 4 sqq.) Alii vero qui in duabus erant mox ut ceteriorem oceani ripam attigerunt, nomen loco dederunt, qui hodieque, ut fertur, Gothiscanzia vocatur. Inde mox promoventes, ad Ulmerugorum sedes, qui tunc oceani ripas insederunt, castra metati sunt, eosque, commisso prælio propriis scdis expulerunt, vicinosque eorum Wandalos tunc subjugantes, suis victoriis applicaverunt. Ubi vero ⁷⁶⁶, magna populi numerositate crescente, quintus jam pene rex post Berich regnabat, Filimer, Gadarici Magni filius, consilium dedit, ut cum familiis suis Gothorum inde ⁷⁶⁷ promoveret exercitum. Qui aptissimas sedes locaque dum quereret congrua, pervenit ad Scythiæ terras, quæ lingua eorum Ovim ⁷⁶⁸ vocabantur. Ibi delectatus magna ubertate regionum, per pontem transposuit exercitum ultra quandam fluvium. Medietate autem exercitus transposita, pons, ubi amnem trajecerat, dicitur irreparabiliter corruisse, nec ulterius licuit jam alicui ire aut redire. Nam is locus, ut fertur, tremulis paludibus voragine circumjecta concluditur, quem utraque confusione natura reddit impervium. Verumtamen hodie illic et voces armentorum audiri et indicia hominum deprehendi, commeantium attestatio, quamvis longe audientium, solet perhibere. Hi ergo, qui apud Filimer dicuntur in terras Ovim emenso amne transpositi, optato politici solo, ilico ad gentem Spalorum adveniunt, consertoque prælio, victoriam adipiscuntur. Exinde jam velut victores ad extremam Scythiæ partem quæ Ponto mari vicina est, propeant, quemadmodum et in priscis eorum carminibus pene hystorico ritu in commune celebratur, et Ablavius, descriptor Gothorum gentis egregius, verissima testatur hystoria; in quam sententiam nonnulli consensere majorum, eosque Scythas appellare consuerunt. Scythia siquidem ⁷⁶⁹ Germaniæ confinis est, eotenus ubi Ister ⁷⁷⁰ fluvius oritur vel stagnum

A Marsianum dilatatur, usque ad Danubium montemque Taurum, non illum Asiæ sed proprium Scythiæ, per omnem Meotidis ambitum, cujus paludis circuitus ⁷⁷¹ est passuum mille centum 44, nusquam octo cubitis altius subsidentis. In qua Scythia prima ab occidente gens est Gepidorum, quæ magnis opinatisque ambitur fluminibus, introrsus ⁷⁷² Datia est, ad coronæ speciem arduis Alpibus emunita; dein per immensa spatia Venetiarum natio populosa consistet, quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur, principaliter tamen Slaveni nominantur. Prima vero mansio Gothorum in Scythiæ solo fuit juxta paludem Meotidem, secunda in Misia Traciæque et Datia, tertia supra mare Ponticum. Et dum in prima sede juxta Meotidem habitarent. Filimerem regem habuerunt, in secunda. id est in Misia Traciæque et Datia solo, Zalmoxen, quem miræ philosophiæ et eruditionis fuisse testantur. Plerique autem scriptores annalium tradunt eos prius habuisse eruditorem Zeulem, postea Dicineum, qui venit ad eos eo tempore quo Sylla Romano principatu potitus est, post Dicineum habuisse sapientem Comosicum, qui propter suam periciam et rex illis haberetur et pontilex, quartum vero habuisse Zalmoxen. Nec defuerunt qui eos sapientia erudirent; unde et pene ⁷⁷³ omnibus barbaris Gothi sapientiores existerunt Grecisque pene similes, ut refert Dio, qui hystorias annalesque eorum Greco stilo composuit; qui etiam dicit eos primum Farabosteos, deinde Pilleatos vocitasse hos qui inter eos generosi exstabant ⁷⁷⁴, ex quibus reges et sacerdotes sibi ordinabant. Adeo ergo laudati fuerunt Gethæ, ut Martem, quem poetarum fallacia deum belli pronunciat, apud se dicerent fuisse progenitum. Unde dicit Virgilius:

Gradivumque patrem Geticis qui presidet arvis.
Quem Martem Gothi semper asperrima placavere cultura, scilicet morte captivorum, opinantes bellorum presulem apte ⁷⁷⁵ humano sanguine placandum. Hac itaque sede morantibus Gothis, qui et Scythæ dicti sunt, Vesoces rex Ægypti, qui regnavit eo tempore quo Sosarmus imperavit Assyriis et Inachus Sycioniis, bellum primus intulit Gothicis, quibus tunc erat rex Tanausis, qui eidem occurrens eumque graviter debellans, usque in Ægyptum fugavit (OROS. 1, 14), destitutum exercitum invadit ⁷⁷⁶, omnemque belli apparatus capessit, ac totam Ægyptum devastasset, si paludes Nili non obstitissent. Inde reversi Gothi, omnem pene Asiam, infinitis cædibus perdomitam, vectigalem fecerunt, ubi per 15 annos sine pactione immorati, tandem uxorum flagitatione revocantur, denunciantium, ni redeant, se a finitimis sobolem quesituras. (JORD. c. 7.) Hoc autem spatium, quo viri commorati sunt in Asia, feminæ illorum a vicina quadam gente temptantur in preda; sed illæ a viris suis edoctæ, sumptis armis, fortiter restiterunt

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶⁸ aliquantum 5. ⁷⁶⁶ ergo 9°. ⁷⁶⁷ deest 5. ⁷⁶⁸ oium 5. et ita infra. ⁷⁶⁹ quidem 5. ⁷⁷⁰ hister 5. hystor 4. ⁷⁷¹ exercitus 9°. ⁷⁷² introrsus 5. ⁷⁷³ deest 5. ⁷⁷⁴ existebant 4. existebant 9°. ⁷⁷⁵ apto 9°. ⁷⁷⁶ deest 4. ⁷⁷⁷ invasit 4. 9°.

hostesque supervenientes cum magna verecundia abegerunt. Unde quidam (Jord.) opinantur has fuisse quæ Amazones dicuntur; sed hoc repugnare videtur, quod harum viri post 15 annos ab eisdem

revocati leguntur, illarum veromariti partim bello, partim ab ipsis occisi scribuntur. Amazonum autem origo hujusmodi fuisse legitur.

DE AMAZONIBUS.

Oros. 1, 15.) Medio tempore habitationis Gothorum in hac sede, duo regii juvenes, Plinus et Sclopetius, apud eos per factionem optimatum domo pulsi, ingentem juventutem secum traxere, et in Capadociæ Ponticæ ora juxta fluvium Thermoodontem considentes, campos Themiscyrios sibi subjecere. Ubi proxima quæque dum populantur, conspiratione finitimorum per insidias cum suis⁷⁷⁷ comitibus pene omnibus trucidantur. Horum uxores exilio ac viduitate permotæ, arma corripunt, et ut omnibus par ex simili conditione animus fieret, viros qui superfuerant interficiunt, atque accensæ in hostem, sanguine suo ultionem cæsorum virorum excidio finitimorum exsecuntur. (Jord. c. 8.) Tunc pace armis quesita, veritatæ ne prole rarescente deficerent, externos concubitus vicinarum gentium incunt, factis nudinis semel in anno, ita ut eadem die futuri temporis revertentes in id ipsum, quicquid masculini sexus edidissent, patribus redderent, quicquid feminei, matres ad arma bellica erudirent. Neque enim virgines earum fusum ad aliquid operandum tenebant, sed equiset armis et venationibus se exercebant. Quidam autem dicunt, quod, editis maribus, novercali odio infantis miserandi fata rumperent, et ita apud illas delestabile esset puerperium, quod ubique constat esse votivum. Quæ crudelitas illarum maximum terrorem vicinis gentibus cumulabat vulgatæ opinionis. Nam quæ, rogo, spes esset capto, ubi nefas habebatur ignosci vel filio? (Oros. l. l.) Puellis autem dexteram inurebant mamillas, ne sagittarum vel jaculorum impedirentur jactus, unde et Amazones dicuntur, hoc est sine mamma. (Jord. c. 7.) Harum duæ reginæ fuere Lampedo et Marpesia, quas audientiores ceteris eligentes, earum se principatui subdiderunt. Quæ, agmine diviso in duas partes, vicissim curam belli et domus custodiam sortiebantur. Sed dum Lampedo proprios fines domi tueretur, Marpesia, feminarum agmine sumpto, novum genus exercitus duxit in Asiam, diversasque gentes bello superans, alias pace concilians, ad Caucasum montem venit, ibique certum tempus demorans, loco nomen dedit saxum Marpesiæ. Unde Virgilius ait.

Ac si dura silex super est Marpesia cætes.

Inde egressæ. Etalem fluvium transierunt, et Armeniam et Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam multaque Asiæ loca obtinuerunt, ibique diutius dominantes, Ephesum et alias civitates castraque condiderunt suoque nomini dicaverunt; templum quoque Dianæ ob sagittandi ac venandi studium, quibus artibus se tradiderant, mira pulchritudine apud Ephesum construxerunt. (Oros. l. l.) Tali ergo casu Scythiæ gen-

tis feminæ Asiæ regnum per centum annos tenuerunt; sicque magna pars exercitus opulentissima preda onusta in cautes Marpesias ad socias proprias repedavit, reliquæ vero ad tuendum Asiæ imperium relicte, incursu hostium cum Marpesia regina trucidatæ sunt. Cujus locum filia ejus Sinope capessit, que singularem virtutis gloriam perpetua virginitate cumulavit. Hac famagentes excitas tanta formido et ammiratio invasit, ut Hercules quoque, cum jussus fuisset et domino suo exhibere sibi arma reginæ Amazonum, quasi ad inevitabile periculum destinaretur, ex universa Grecia lectam ac nobilem juventutem contraxerit, novem longas naves præparaverit, nec tamen sic contentus examine virium, ex improvise eas aggredi et insperatas circumvenire maluerit. Duæ sorores tunc regno præerant, Anthiope et Orithia. Hercules autem adfectus, incautas inermesque et pacis incuria desides obpressit Amazones, et inter cæsas et captas plurimas duæ sorores Anthiopæ retentæ sunt. Melanippe ab Hercule, Yppolite a Theseo. Sed Theseus Yppoliten matrimonio ascivit, Hercules vero Melanippe sorori reddidit, et arma reginæ in precium redemptionis accepit. Post Orithiam Pentiselea regno est petita, cujus clarissima virtutis documenta inter viros Trojano accepimus bello, in quo ipsa occisa dicitur ab Achille. Fuerunt autem cum ea 70 milia Amazonum, quarum paucae reversæ sunt. Post Pentiseleam regnum tenuit Thalissaris, quæ habuit pacem cum Alexandro Magno. Dicuntur autem Amazones regnasse per annos multos usque ad Julium Cæsarem. Hæc autem de Amazonibus huic hystoriæ subintulimus, ut has quoque de stirpe Gothorum descendi se monstrarem, nunc vero ad cœptam eorundem hystoriam redeamus.

(Jord. c. 9 sqq.) Dio hystoricus et antiquitatum diligentissimus inquisitor, qui operi suo Geticum titulum dedit, regem illis post multa tempora fuisse commemorat nomine Thelephum, Herli⁷⁷⁸ filium, procerum quidem corpore, sed plus vigore terribilem, qui paternam fortitudinem propriis virtutibus æquans, Herculeis genibus et formæ similitudinem referebat. Hujus regnum Mæsiam appellavere majores. Is conjugio sororis Priami copulatus, bellum habuit cum Danais, in qua pugna Tessandrum ducem Græciæ peremit; et dum Ajacem infestus invadit Ulixemque persequitur ictibus, equo cadente, ipse corruit, Achillisque jaculo femores sauciato, diu mederi nequivit; Grecos tamen quavis sauciis a suis finibus proturbavit. Thelepho vero defuncto, Euriphilus, filius ejus, successit in regnum, ex Priami regis sorore progenitus, qui cum ob Cassandræ amorem bello

VARIE LECTIONES.

⁷⁷⁷ *deest.* 9^c. ⁷⁷⁸ heli 4. herili 9^c. herculis 11.

interesset Trojano, ut parentibus soceroque ferret **A** auxilium, mox extinctus est.

Post longum intervallum Thameris regina cum filio suo Gothis presidebat, quæ Cyrum regem Persarum, bellum Scythis inferentem, interficiebat. Post hæc Antinus Gothis regnavit, cujus filiam Darius, Hydaspis filius, rex Persarum, postulans, sed repudiatus, cum septingentis milibus armatorum illum Scythis intulit, sed, octoginta milibus perditis, refugit. Post quem Xerses, filius ejus, paternas injurias ulturum se estimans, cum 700 milibus armatorum de regno et 300 milibus de auxiliis, mille quoque navibus rostratis et tribus milibus onerariis ad eos proficiscitur, sed nec temptare in conflictu animositatem eorum presumens, cum rubore revertitur, Philippus quoque, pater Alexandri Magni, cum ipso **B** filio suo ad Scythiam predandi transit intentione, commissoque prælio, cum Scythæ et numero et virtute prestarent, fraude Philippi nimium callidi vincuntur. In qua pugna 20 milia ⁷⁷⁹ puerorum et feminarum Scythicæ gentis capta sunt, magna pecorum copia abducta, auri argentique nihil repertum. Postea cum eis amicicam fœderans, Medumpam, Gudilæ regis Gothorum filiam, accepit uxorem, ut tali affinitate roboratus Macedonum regnum ⁷⁸⁰ firmaret.

Dehinc regnante in Gothis Borbista, Dicineus venit in Gothiam, eo tempore quo Sylta Romanum tenuit principatum; quem Dicineum suscipiens Borbista, dedit ei regiam potestatem, cujus consilio Gothi Germanorum ⁷⁸¹ terras, quas nunc Franci tenent, populati sunt; quibus hoc erat salubre, hoc commodum, hoc votivum, ut quicquid Dicineus eorum consiliarius precepisset, hoc modis omnibus expectissent. (Jord. c. 11 sqq.) Qui cernens eorum animos sibi in omnibus obedire et naturale ingenium eos habere, omni bene philosophia eos instruxit, elegitque ex eis nobilissimos et prudentiores viros, quos theologiam docens, numina quædam et sacella venerari suasit, eosque sacerdotes fecit, nomen illis pilleatorum tradens, quia opertis capitibus thyaris, hoc est pilleis, litabant, reliquam vero gentem capillatam dici jussit. Quod nomen Gothi pro magno suscipientes, adhuc in suis cantionibus reminiscuntur. Decedente ⁷⁸² vero Dicineo, pari pene veneratione habuerunt Cumosicum, quinec impariserat sollicitæ. Hic etenim rex illiset pontifex obsuam peritiam in summa justicia populum regebat. Et hoc rebus humanis excedente, Zalmoxes rex Gothorum in regnum conscendit, et per 40 annos in Datia suis gentibus imperavit. Datiam autem ⁷⁸³ dico antiquam, quam nunc Gepidæ possidere noscuntur. Quæ patria in conspectu Mæsiæ sita trans Danubium, corona cingitur montium, duos tantum habens accessus, pri-

mum Datia, postea Gothia, nunc dicta Gepidia.

(C. 8.) Terciam sedem super mare Ponticum Gothi jam humaniores et prudentiores habebant, divisisque per familias ⁷⁸⁴ populis, Wisigothæ, id est occidentales Gothi, familiæ serviebant Ewaldorum, Ostrogothæ vero, id est orientales Gothi, preclaris subiacebant Amalis. Quorum studium fuit primum inter vicinas gentes arcum intendere nervis, Lucano testante, qui ait :

Armeniosque arcus Gesticis intendite nervis.

Antiquorum etiam facta majorum cantuum modulationibus cytharisque canebant, Erpantalæ ⁷⁸⁵, Hannalæ, Frigidigni ⁷⁸⁶, Widigojæ et aliorum, quorum in hac gente magna opinio est, quales vix heroas fuisse miranda jactat antiquitas. (C. 11.) Diu itaque Gothi regnaverunt, adeo ut Cæsar, qui primus omnium Romanum sibi vendicavit imperium omnemque pene suæ ditioni subegerat mundum, Gothos sepe pertemptans, subjicere non posset. Gaius Tyberius jam tercius Romanis regnavit, Gothi tamen in suo regno incolomes perseverant. (C. 13 sqq.) Domiciano vero undecimo jam ab Augusto regnante, ripam Danubii, jam diu a Romanis obsessam, Gothi, deletis militibus Romanis eorumque ducibus, vastaverunt. Cui provincie tunc post Agrippam preerat Oppius Sabinus, Gothis autem principabatur Dorpaneus. Inter quos bello commisso, Gothi Romanos vicerunt, caput Oppii Sabini absciderunt, multas civitates et castella de parte imperatoris publice predati sunt. Qua necessitate compulsus, Domicianus cum omni virtute Ylliricum properavit, prelatoque militibus Fusco ductore, cum electissimis viris amnem Danubii, consertis navibus instar pontis, eum transmeare precepit super exercitum Dorpanei. Gothi haut segnes arma capessunt, primoque conflictu Romanos devincunt, et extincto Fusco duce, militum castra predantur; magnaque potiti victoria, jam proceres suos, non quasi puros homines sed quasi semideos, Anses vocaverunt Quorum genealogiam ut paucis percurram, primus horum heroum fuit Capul, qui genuit Ulmal, Ulmal vero genuit Anguisath, Anguisath ⁷⁸⁷ genuit eum qui dictus est Amala, a quo et genus Amalorum decurrit; Amala vero genuit Hisarnam, Hisarnis autem genuit Ostrogotham, Ostrogotha genuit Hunul, Hunul genuit Athal, Athal genuit Achulf et Odiulf, Achulf autem genuit Ansilam et **D** Ediulf et Witulf ⁷⁸⁸ et Hermenricum, Witulf ⁷⁸⁸ vero genuit Walaradantem, Walaradans Hiarium ⁷⁸⁹ et Venetharium, Venetharius Wandalaricum, Wandalaricus genuit Dietmarum ⁷⁹⁰ et Walamirem et Witarum ⁷⁹¹, Dietmar genuit Theodoricum, Theodoricus genuit Amalasuindam, Amalasuinda genuit Athalaricum et Matesuindam de Eutharico ⁷⁹² viro suo, qui affinitate generis sic ad eam conjunctus est.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷⁹ XX 9° ⁷⁸⁰ r. mac. 5. ⁷⁸¹ t. romanorum 9°. ⁷⁸² decedente 4. 5. 10. ⁷⁸³ vero 5. ⁷⁸⁴ familiam 5. ⁷⁸⁵ arpantale 4. erpantane 5. expantane 10. herpantalæ 9°. ⁷⁸⁶ frigidigni 9°. ⁷⁸⁷ deest 9° in mrygine suppl. 10. ⁷⁸⁸ withulf 9°. ⁷⁸⁹ qiarum 9°. 10. ⁷⁹⁰ diethmarum 4. 9°. ⁷⁹¹ withmarnm 9°. ⁷⁹² codicum Adem in his nominibus scribendis secutus sum.

Ermenricus ⁷⁹³ supradictus, filius Achiulf, genuit Hunimundum, Hunimundus Thurismundum, Thurismundus Herimundum, Herimundus autem genuit Betericum, Betericus Eutaricum, qui conjunctus ⁷⁹³ Amalsuindæ genuit Athalaricum et Mathesuindam. Mortuus est autem Athalaricus in annis puerilibus, et Mathesuindæ Witigis est copulatus, de quo illa non suscepit filium. Cum autem Witigis rebus humanis excederet, Germanus patricius, fratruelis domni Justini imperatoris, sumens eam in conubium, patriciam fecit ordinariam, genuitque filium ex ea nomine Germanum. Defuncto autem Germano viro suo, ipsa vidua perseverare disposuit. Coniunctio consanguinitatis Ermenrici et Theoderici talis fuit. Ermenricus et Witulfus filii fuerunt Achiulfi.

Hermenricus	Witulfus
Hunimundus	Walaradans ⁷⁹⁴
Thurismundus	Winitharius
Herimundus ⁷⁹⁵	Wandalarius
Betericus	Dietmarus
Eutharicus	Theodericus. Cujus

filiam Amalsuindam Eutharicus accipiens, genuit Athalaricum et Mathesuindam, stirpemque Amalorum jam pene divisam conjunxit. His ita insertis non ab re, ut credimus, ad ordinem hystoriæ redeamus.

(C. 14 sqq.) Dorpaneus igitur rege Gothorum defuncto, successit Ostrogotha, et pars Gothorum, quæ orientalem plagam tenebat, Ostrogotharum nomen accepit, sive a rege, sive a regione; reliqui vero, qui in occidua erant parte, Wisigothæ dicti sunt, ambæ tamen partes regi Ostrogothæ subjacuerunt; mirumque in modum illis proficientibus, sub eorum dextera Wandalus jacuit, Marcomannus sub precio stetit, princeps Quadorum in servitutem redactus est. Philippo itaque Romanis imperante, qui solus ante Constantinum cum filio suo item Philippo Christianus factus est, Ostrogotha cum suis transiens Danubium, provincias Romanorum vastavit; ad quem debellandum Decius senator a Philippo dirigitur. Qui veniens, Romanos milites quos invenit a militia deposuit et in privata vita degere fecit, quasi eorum neglectu Gothi Danubium transierint, factaque, ut putavit, in suos vindicta, revertitur ad Philippum. Milites autem videntes, se post tot labores a militia pulsos, ad Ostrogothæ regis auxilia confugerunt. Qui excipiens eos, eorumque verbis accensus, mox trecenta milia suorum armata producit ad bellum, transitoque Danubio, Mœsiam populati sunt, et Marcianopolim, ejusdem patriæ urbem metropolim, quam Trajanus olim ex nomine sororis suæ Marcie condidit, obsederunt; acceptoque precio post longam

obsidionem ditati, ad propria redierunt. suaque in patria feliciter versabantur, quousque princeps eorum exstitit Ostrogotha. Post cujus excessum Oniba successit, qui ducto exercitu cum Romanorum partes devastaret, Decius jam imperator cum filio suo ei occurrit, consertoque prælio, Decii filius, et ipse dictus Decius, sagitta occiditur, pater quoque, cum filium ulcisci ⁷⁹⁶ moliretur, interimitur. Post Decium Gallus et Volusianus regno potiti, pacem cum Gothis pepigerunt, nec longo intervallo utrisque occumbentibus, Gallienus ⁷⁹⁷ arripuit principatum. Quo lascivia resolutus, Respa et Veducus Thurbarusque duces Gothorum fretum Ellesponticum transfretantes, multas Asiæ urbes depredati sunt, illudque opinatissimum Dianæ templum ab Amazonibus Ephesi conditum, succenderunt, et cum multa preda regressi, Trojam, quæ vix ab illo Agamennico bello quantulumcumque reparata erat, rursus deleverunt, sicque Asia vastata, Traciam devenerunt, et juxta radicem Hemi montis aquarum calidarum lavacro delectati, multis diebus commorantes, ad propria redierunt, (JORD. c. 20 seqq.) Post hæc ab Herculo Maximiano in auxilium Romanorum contra Parthos rogati, fideliter decertaverunt, et Narseum regem Persarum, Saporis magni nepotem, fugaverunt. A Constantino quoque imperatore rogati, multo affuerunt auxilio, et ut famosissimam Romæ æmulam in suo nomine conderet civitatem, Gothorum interfuit operatio. Qui fœdere inito cum imperatore, 40 milia suorum illi in solatium contra varias gentes obtulere, quorum et numerus et militia usque ad presens in re publica nominatur, id est fœderati. Tunc etenim sub Ariarici et Ariorici regum suorum florebat imperio. Post quorum discessum successor regni extitit Geberich, virtute et nobilitate eximius. Nam patre Hilderico natus, avo Hovida, proavo Nida, gloriam generis sui mox Wandalorum genti, qui eo tempore manebant ubi postea Gepidi sedebant, bellum indixit, regemque eorum Wisamarum cum magna parte gentis suæ prostravit, depredatisque Wandalis, victor remeavit. Perpauci vero Wandali, qui remanserant infortunatam sibi patriam relinquentes, Pannoniam, a Constantino imperatore sibi ⁷⁹⁸ concessam, petierunt, ibique locatis sedibus, per sexaginta annos imperatorum decretis velut incolæ deservierunt. Inde jam post longum tempus a Stilicone, magistro militum et exconsule ac patricio, invitati, Gallias occupaverunt, ubi finitimos depredantes, non adeo fixas sedes habuerunt. Geberico namque rege Gothorum rebus humanis excedente, post aliquantum temporis Ermenricus, Amalorum nobilissimus, successit in regnum, qui multas arctoi gentes bellicosas perdomuit suisque legibus parere fecit, quem merito nonnulli majores Alexandro magno compa-

VARIE LECTIONES.

⁷⁹³ c. est 9c. ⁷⁹⁴ Walaradus 9c. ⁷⁹⁵ herismundus 5. ⁷⁹⁶ u. f. 5. ⁷⁹⁷ galienus 9c. ⁷⁹⁸ deest 9c.

ravere. Habebat quippe sub ditione sua Golthes ⁷⁹⁹, Citathindos ⁸⁰⁰, Inanxos ⁸⁰¹, Suasos, Narboneas ⁸⁰², Merentes, Mordentes, Ymniscaros ⁸⁰³, Roscathaizantes ⁸⁰⁴, Athalos, Mavegones, Rubegenas, Hoidas. Et cum tantorum servitio clarus haberetur, non quievit nisi et Herulorum gentes, quibus preerat Alaricus, sibi subjiceret. Quæ gens juxta Meotidem paludem habitans, ex locis stagnantibus, quas Greci helle vocant, Heruli quasi Helluli nominati sunt, gens quantum velox tantum superba. Nulla siquidem gens tunc erat, quæ non levem ⁸⁰⁵ armaturam in acie sua ex ipsis eligi ret. Sed quamvis eorum velocitas ab aliis crebro bellantibus eos tutaretur, Gothorum tamen stabilitati et tarditati subjacuerunt, fecitque causa fortium, ut ipsi inter reliquas gentes Getharum regi Ermenrico servirent. Post Herulorum cædem item Ermenricus in Venethos arma

A commovit, qui numerositate pollentes, primo resistere conabantur; sed nichil valet multitudo in bello, ubi et Deus permittit et multitudo fortium armata advenerit. Venethorum vero natio, ut supra diximus, populosa est, qui ab una stirpe exorti, tria sibi nomina indiderunt, Venethi, Anthes, Sclaveni, quod nomen eis principale est. Qui quamvis postea, facientibus peccatis quorundam, ubique sevirerent, tunc tamen omnes Ermenrico servierunt. Hestorum quoque nationem, qui longissimam oceani ripam Germanici insederant, idem prudentia et virtute subegit, omnibusque Scythiæ et Germaniæ nationibus æcsi propriis laribus imperavit. Post hæc vero Hunorum gens omni ferocitate atrocior exarsit in Gothos, eosque, qui prius timori erant ceteris gentibus, ab antiquis conterritos expulit sedibus. Hos, ut refert antiquitas, ita extitisse comperimus.

DE ORIGINE HUNORUM

Filimer rex Gothorum, Gadarici Magni filius, qui post egressum eorum de Scanzia insula jam quinto loco tenuit regnum Getharum, quique terras Scythicas, ut superius dictum est, cum gente sua intravit, quasdam mulieres magas, quas illi Gotico nomine alirunas vocant, in exercitu reperit, easque suspectas habens, de medio sui jam pregnantis, ut quidam (Jord. c. 24) dicunt, proturbavit, longeque ab exercitu fugatas in solitudine manere coegit. Quidam (idem?) vero dicunt quod silvestres homines, quos Faunos sciaros vocant, dum eas per desertum errare viderent, earumque complexibus se in coitu miscuerint, et genus hoc ferocissimum ediderint. Quod fuit primum inter paludes Meotidas minutum, tetrum atque exile, quasi hominum genus, nec alia voce notum, nisi quod humani sermonis imaginem assignabat. Tali igitur stirpe Huni creati, Gothorum finibus advenerunt. Natio autem illorum, ut dictum est, referente Prisco hystorico, Meotidem paludem in ulteriori ripa insidens, venationi tantum studuit, nullum alium experta laborem, nisi quod, postquam crevisset in populos, fraudibus et rapinis vicinarum gentium conturbavit quietem. Hujus ergo gentis venatores, ut assolent, dum in ulteriori Meotidis ripa venationes inquirerent, animadvertunt, quomodo cervæ ex improvise se illis obtulit, quæ ingressa paludem, nunquam progrediens, nunquam subsistens, indicium viæ tribuit. Quam secuti venatores, paludem meotidem, quam imperviam putabant, pedibus transierunt, moxque Scythicam terram inscii intraverunt. Hi vero præter Meotidem alium mundum esse ignorabant, admiratione terræ Scythicæ ducti, ut erant sollertes, iter illud antea nulli ætati notum divinitus sibi ostensum rati, ad suos redeunt, rei actum edocent, Scythiam laudant, omnes simul per viam quam cervæ docuit ad Scy-

Bthiam properant, et quantoscumque Scytharum obvios habuerunt occiderunt, reliquos perditos subegerunt. Nam mox ut ingentem illam paludem transierunt, ilico Alpizuros et Alcizuros ac Itimarus, deinde Arsos et Boiseos, qui ripæ Scythiæ insidebant, quasi quidam turbo gentium rapiebant; Alanos quoque, pugna sibi pares sed humanitate victus formaque dissimiles, frequenti certamine fatigantes subjugabant. Nam et quos bello forsitan minime superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingerentes, fugabant, eo quod erat eis species pavendæ nigredinis, et si dici fas est, quædam informis offa, non facies, habensque magis quasi quædam puncta quam lumina, quorum animi fiduciam turbidus prodit aspectus. Qui etiam in filios suos primo die natos deseviunt. Nam ferro secant genas eorum, mox ut **C**nati sunt, ut antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur subire tolerantiam. Hinc imberbes senescunt et sine venustate epehi sunt, quia facies ferro sulcata tempestant pilorum gratiam cicatrice absumit. Forma quidem exigui, sed argutis motibus sunt expediti et ad equitandum promptissimi, scapulis latis et ad arcus sagittasque paratis ⁸⁰⁶, firmis cervicibus et superbia semper erectis ⁸⁰⁷. Hi vero sub figura hominum vivunt beluina sevicia. Quod genus expeditissimum multarum nationum Gothi ut viderunt, expavescunt, suoque cum rege deliberant quid agant. Ermenricus vero rex Gothorum licet, ut superius retulimus, multarum gentium extitisset triumphator, de Hunorum tamen adventu sollicitus dum cogitaret, Rasomonorum gens infida, quæ tunc **D**inter alias illi famulatum exhibebat, tali eum occasione decipiebat. Quendam feminam ex memorata gente, Suanihildam nomine, pro marito sui fraudulento discessu rex furore commotus, equis ferocibus ⁸⁰⁸ precepti alligari et incitatis cursibus per di-

VARIE LECTIONES.

⁷⁹⁹ golthos 4. ⁹⁰ 11. gothos 10. ⁸⁰⁰ cithatindos 90. ⁸⁰¹ manxos 90. ⁸⁰² narboneas 4. narbunxas 90. ⁸⁰³ inniscatos 4. ⁸⁰⁴ roscathazantes 90. ios. cathaizantes 4. ⁸⁰⁵ legem 5. ⁹⁰ 10. ⁸⁰⁶ parati 90. ⁸⁰⁷ erecti 90. ⁸⁰⁸ ferocioribus 3.

versa divelli. Cujus fratres Sarus et Ammius germanæ obitum vindicantes, Ermenrici latus ferro petierunt, quo vulnere saucius ægram vitam imbecillitate contraxit. Quam adversam ejus valetudinem audiens Valamber rex Hunorum, in Ostrogothorum partem movit exercitum, a quorum societate jam Wisigothæ quadam inter se contentione disjuncti erant. Inter hæc Ermenricus tam vulneris dolorem quam Hunorum incursionem non ferens, jam grandævus et plenus dierum, centesimo decimo anno vitæ suæ defunctus est. Cujus mortis occasio dedit Hunis prevalere in Gothos illos quos dixeramus in orientali plaga sedere et Ostrogothas nuncupari. Qui Hunis resistere non valentes, cum regis sui Ermenrici morte Wisigothæ ab eis essent divisi, in antiquam patriam Scythiæ remeabant, Hunorum subjacentes ditioni, Winithario tamen Hamalo, Ermenrici fratruelis filio, principatus insignia retinente. (Jord. c. 48.) Qui Witulfi, avi sui, qui erat frater Ermenrici, virtutem imitatus, quamvis Ermenrici felicitate inferior, ægre tamen ferens Hunorum subjacere imperio, paululum se subtrahit ab illis, suamque dum nititur ostendere virtutem, in Anctorum fines movit procinctum, eosque agrediens⁸⁰⁹, prima congressione vincitur, sed deinde fortiter agens, regem eorum Booz⁸¹⁰ nomine cum filiis suis et septingentis primatibus in exemplum terroris affixit, ut deditiis metum cadavera pendentium geminarent. Sed dum tali libertate vix anni spatium imperasset, non passus est Valamber rex Hunorum, sed super Winitharium duxit exercitum; diuque cum certarent, primo et secundo certamine Winitharius vincit, nec valet aliquis commemorare quantam stragem, Hunorum fecerit. Tercio vero prælio Winitharius interemptus est, sicque rex Hunorum omnem populum Gothorum in pace subactum possedit, ita tamen ut gens Gothorum semper proprios regulos quamvis Hunorum consilio, haberet. Defuncto autem Winithario, Hunimundus, Ermenrici quondam potentissimi regis filius, successit in regnum, eoque defuncto, regnavit filius ejus Thurismundus, flore juventatis ornatus, qui secundo regni sui anno contra Gepidos exercitum movit, magnaque de illis potius victoria, casu dicitur interemptus. Quem sic luxerunt Ostrogothæ, ut per 40 annos in locum ejus alius non succederet, quatinus illius memoria diu apud eos maneret. Cujus filius Herimundus spernens regnum Ostrogotharum propter Hunorum dominum, cum filio suo Beterico ad Hesperias gentes se contulit, et sub Theoderico Wisigotharum rege, de quibus mox dicitur, tacita generis sui propinquitate, cum magna gloria militavit. Unde post longum tempus Walamir⁸¹¹, filius Wandalarici, qui erat filius Winitharii regnum accepit cum fratre suo Dietmaro necnon et Witimaro, eratque in his tribus grata con-

A templatio, quando mirabilis Dietmar pro fratre⁸¹² Walamiro militabat imperio, Walamir vero pro altero jubebat ornando, Witimar utrisque adhebat et quasi utrisque serviebat, sic illis mutua affectione se tuentibus, ut nulli regnum deesset, quod utrique in pace tenebant, ita tamen, ut Hunorum regis, qui jam erat Attila, deservirent imperio. (C. 35.) Postquam enim⁸¹³ mortuus est Valamber⁸¹⁴ rex Hunorum, regnabat Mauzuchus, pater Attilæ, post quem germani ejus Hoctar et Roas, post quos⁸¹⁵ Attila cum Bleda germano suo, qui magnæ parti Hunorum preerat; sed Attila, interfecto fratre Bleda, universum populum sibi subjugabat, vir in concussione gentium et terrarum omnium metum natus in mundo, qui, nescio qua sorte, cuncta terrebat, formidabili de se opinione vulgata. Erat autem superbus in excessu, huc et illuc circumferens oculos, ut elati potentia ipso quoque motu corporis appareret, bellorum quidem amator, sed ipse manu temperans consilio validissimus, et orabilis supplicantibus, semel in fide receptis propicius, forma brevis, lato pectore, capite grandi, minutis oculis, barba raris canis aspersa, tetro colore originis suæ referens signa. Qui quamvis hujus esset naturæ ut semper magna⁸¹⁶ confideret addebat ei tamen confidentiam gladius Martis, apud Scytharum reges inventus et semper habitus, quem hystoricus Priscus taliter fert occasione detectum. Cum pastor quidam gregis unam buculam claudicantem conspiceret, nec causam doloris inveniret, nisi quod eam vulneratam videret, sollicitus vestigia cruoris insequens, tandem ad gladium veniebat, quem latentem in herbis vacca depascens incauta, calcaverat effossumque prolinus ad Attilam detulerat. Quo ille munere multum gratulatur, et ut magnanimus totius mundi principem se constitutum ac per Martis gladium potestatem bellorum sibi concessam fuisse arbitratur. Hinc multis nationibus bella inferens, suæ ditioni subiciebat; (H. m.) Gepidarum quoque regem famosissimum Hardericum sibi subdebat. Ostrogothas, ut dictum est, ab inicio Huni possidebant (Jord. c. 48), nec contra consanguineos Wisigothas licuit recusare certamen, nec aliter ab Hunorum dominio divelli potuit gens illa Scythica, nisi mors Attilæ proveniret, quæ cunctis in commune nationibus et Romanis fuit optata. Quæ qualiter proveneriet, in sequentibus dicemus; nunc ad Wisigotharum hystoriam redeamus.

(C. 25.) Wisigothæ⁸¹⁷ itaque cum per mortem Ermenrici ab Ostrogothis discederent et eosdem ab Hunis obprimi et expelli cererent, nimium territi, quid de se propter gentem Hunorum⁸¹⁸ deliberarent ambiebant; diuque cogitantes, tandem communi placito legatos ad Valentem, fratrem Valentiani senioris, tunc Constantinopoli regnantem, ut

VARIE LECTIONES.

⁸⁰⁹ pro agg. 9°. ⁸¹⁰ hoz 9°. ⁸¹¹ walmir 8. 9°. ⁸¹² f. et w. 9°. ⁸¹³ deest 9°. ⁸¹⁴ valaber 8. ⁸¹⁵ deest 9°. ⁸¹⁶ m. s. 8. ⁸¹⁷ rubram add. De Wisigothis. ⁸¹⁸ h. g. 8.

superius scriptum ⁸¹⁹ est, miserunt, ut partem Traciæ sive Mœsiæ illis traderet ad colendum, ejus se legibus ejusque imperiis se victuros promittentes. Et ut fides uberius illis haberetur, promittunt se Christianos fieri, si ling. æ suæ scios eis mitteret doctores fidei. Quo Valens comperto, mox gratulabundus annuit, quod ipse ⁸²⁰ ultro petere voluisset, susceptosque in partibus Mœsiæ Gethas quasi murum regni sui contra ceteras statuit gentes; et quia tunc Valens imperator Arriana perfidia saucius omnes nostrarum partium sacerdotes odio habebat, suæ partis fautores illuc direxit predicatorum. Qui venientes, rudibus et ignavis ilico perfidiæ suæ virus infundunt. Sic itaque Wisigothæ per Valentem imperatorem Arriani potius quam Christiani affecti, de cetero tam Ostrogothis quam Gepidibus suis affectionis gratia evangelizantes, per Ulphiam episcopum suum Arrianum (*H. m.*), qui litteras Gothicas primus invenit et scripturas in eorum linguam divinas convertit, omnem hujus linguæ nationem ubique ad culturam sectæ hujus invitabant. (*Jord. l. l.*) Ipsi autem, ut dictum est, Danubium transmeantes, Datiam et Ripensem, Mœsiam Traciamque permissu principis insederunt. (*C. 26.*) Quibus evenit, ut assolet genti necdum bene locofundatæ, ut penuria famis stringerentur ⁸²¹, cœperuntque duces eorum, qui regum vice illis præerant, Frigidernus et Alatheus et Saphrach, exercitus inopiæ condolere negotiationemque a Lupicino ⁸²², et Maximo, Romanorum ducibus, expetere. Qui, avaricia compellente, cœperunt non solum ovium boumque carnes, verum etiam canum et imundorum animalium morticina eis contradere, adeo ut quodlibet mancipium in uno pane aut decem librarum carne mercarentur. Mancipiis et omni subpellectile deficiente, filios eorum avarus mercator exposcit. Sed parentes salutem pignorum suorum providentes, deliberant, facilius ingenuitatem perire quam vitam, dum misericorditer alendus quis ⁸²³ venditus potius quam moriturus servatur, filios tradunt. Contigit autem illo tempore, ut Lupicinus ductor Romanorum Frigidernum Gothorum regulum ad convivium invitaret dolumque, ut post exitus docuit, moliretur. Sed Frigidernus dolum nesciens, cum paucis ad convivium venit; et dum in præterio epulatur, clamorem miserorum morientium audit. Nam in alia parte socios ejus reclusos milites ducis Lupicini jussu ejus trucidare conati sunt. Quod sentiens Frigidernus, evaginato gladio, non sine magna temeritate velociter ex convivio egreditur, sociosque a morte ereptos ad necem Romanorum instigat. Qui nacti occasionem votivam, elegerunt potius in bello mori quam fame deficere, et ilico in mortem ducum Lupicini et Maximi armantur. Illa dies Romanorum securitatem et Gothorum ademerat famem; cœperuntque Gothi jam non ut peregrini, sed ut cives et

A domini possessoribus imperare totasque partes septentrionales ⁸²⁴ usque ad Danubium sub suo jure tenere. Quod comperiens in Antiochia Valens, bellum adversus eos movit; in quo ipse vulneratus, in quandam casam confugit, ignorantibusque Gothis, quod imperator in tam vili casa lateret, apposito igni, crematus est, justo scilicet judicio Dei, ut ab ipsis igni combureretur, quos ipse veram fidem petentes in perfidiam declinavit, ignemque caritatis ad gehennam detorsit. (*Jord. c. 27 sqq.*) Post tanti gloriam trophei Wisigothæ Traciam Datiamque Ripensem potiti, tamquam solum genitale cœperunt incolere, donec Theodosius, Hispani Theodosii filius, a Gratiano imperatore electus et in orientali principatu loco Valentis patris sui subrogatus est. Qui acer ingenio et virtute atque concilio clarus, dum disciplinam militarem exercebat, ignavia et desidiosa priorum principum exclusa: Gothus, ut sensit, per timuit, militesque Romani sub meliori principe fiduciam accipientes, Gothos impetere temptant eosque a finibus Traciæ expellunt. Post hæc, Theodosio pene usque ad desperationem ægrotante, datur iterum Gothis audacia, divisoque exercitu, Frigidernus ad predandam Thessaliam et Achaïam digressus est, Alatheus vero et Saphrach Panoniam petierunt. Quod cum Gratianus audisset, qui tunc a Roma in Gallias ⁸²⁵ secessit, mox collecto exercitu ad eos venit, nec tamen armis fretus, sed gratia et muneribus eos victurus; nam fœdus cum eis iniit, et victualia illis concessit. Theodosius vero convalescens, cum reperisset Romanos et Gothos fœdus pepigisse, grato animo accepit, et ipse cum Athalarico, qui Frigiderno successit in regno, fœdus percussit, eumque Constantinopolim invitavit. Qui omnino libenter acquiescens, dum regiam urbem ingrederetur et a Theodosio cum omni jocunditate et affectione susciperetur, videns ædificiorum magnificentiam et exornati quasi ad diem festum populi frequentiam, urbis situm naviumque commeatum, ac deinceps imperatoris regiam ingrediens, et obsequia diversa que officia conspiciens, valde ammiratus: *En, inquit, cerno, quod sepe incredulus audiebam; sine dubio deus terrenus est imperator, etsi quis adversus eum manum moverit, ipse sanguinis sui reus erit.* In tali ergo ammiratione majori honore a principe suffultus, paucis mensibus interjectis, rebus excessit humanis. Quem princeps affectionis gratia pene plus mortuum quam vivum honorans, ipse in exequiis feretrum ejus præcessit, dignæque illum sepulture tradidit. Quod videns cunctus ejus exercitus, in servitio Theodosii pro tanta ejus benignitate perduravit, Romanoque se subdens imperio, velut unum corpus cum militibus Romanis efficitur, militiaque illa dudum sub Constantino fœderatorum revocata, et ipsi fœderati dicti sunt. E quibus imperator contra Eugenium tyannum, qui occiso Gratiano Gallias

VARIE LECTIONES.

⁸¹⁹ dictum 9°. ⁸²⁰ deest 9°. ⁸²¹ stringerentur 5. ⁸²² lupicino 4. 5. ⁸²³ qui 9°. ⁸²⁴ septentrionalis 5. ⁸²⁵ galliam. 5.

occupavit, plus quam milia armatorum ⁸²⁶ fideles sibi et amicos intellogens adduxit, victoriamque potitus, ultionem elegit. Postquam vero Theodosius rebus excessit humanis, cœperunt filii ejus utramque rem publicam luxuriose vivendo ad nichilum deducere auxiliariisque ⁸²⁷ suis Gothis consueta dona subtrahere; mox Gothis fastidium eorum crevit, verentesque ne longa pace eorum se solveret fortitudo, ordinaverunt super se regem Alaricum, cui erat post Amalos ⁸²⁸ secunda nobilitas Balthorumque ex genere origo mirifica, quorum primus dudum ab audacia virtutis Baltha, id est audax, inter suos nomen acceperat. Mox igitur Alaricus cum suis deliberans, suasit eis, suo potius ⁸²⁹ labore regnum querere quam alieno exercitui per odia subjacere; sicque per Pannoniam intravit Italiam, nulloque penitus obsistente, applicuit ad pontem Candidiani, qui tercio miliario erat ab urbe regia Ravenna, cujus dudum possessores, ut tradunt majores, Enethi, id est laudabiles, dicebantur. In cujus vicinitatem cum Wisigotharum applicuisset exercitus, Alaricus legationem misit ad Honorium, filium Theodosii, qui tunc ibi erat, ut daret ei locum ⁸³⁰, in quo cum exercitu suo habitare posset. Qui concessit ei Galliam et Hispaniam, quas Geisericus rex Wandalorum jam pene vastavit. Quo cum tenderent Gothi, in quodam loco aliquandiu morati sunt. Tunc Stilicho comes et patricius, socer Honorii imperatoris, subito irruit super eos in ipsa sacratissima die paschæ, nichil mali suspicantes, et multos ex illis occidit. Primum quippe perturbati sunt Gothi, sed mox, recollectis viribus, arma corripunt, multosque de exercitu Stiliconis occidentes, ceteros in fugam convertunt, et in magnam iram excitati, jam in Gallias pergere nolunt; sed furibondo animo cœptum iter deserentes, in Liguriam, quam jam transierant, revertuntur, eamque spoliantes, Æmiliam pariter et Flaminiam devastant, et per Tusciam usque ad Romam discurrunt, quicquid ex utroque latere fuit, in predam diripiunt, Romamque venientes, apprehenderunt eam et devastabant et incendebant. Jussit tamen Alaricus, ut si quis in loca sancta confugeret, nichil mali pateretur, et quamvis civitas predaretur, nemo tamen occideretur. Capta est autem Roma ab Alarico rege Gothorum post annos 1144 ex quo facta est. Exeuntes autem Gothi ab Urbe, per Campaniam et Lucaniam Brutiamque perrexerunt; et cum velent transire in Siciliam, multi ex eis in mari perierunt. Alaricus vero dum deliberaret quid ageret, subitanea morte apud Consentiam defunctus est. Quem sui nimia dilectione lugentes, Vasentem fluvium de alveo suo derivaverunt, regemque suum Alaricum in medio fluminis cum divitiis multis sepelientes, ipsum flumen in alveum suum reduxerunt, et ne locum ipsum ⁸³¹ aliquis postea sciret, captivos qui illum averterant omnes occiderunt; Athaulfum

A vero, Alarici consanguineum, super se regem constituerunt. Qui rediens Romam, quicquid remansit, more locustarum erasit, nulloque resistente, tulit sororem Honorii Placidiam, filiam Theodosii imperatoris, eamque sibi in conjugio copulavit. Quæ cum blandimentis animum viri flecteret ut pacem cum Romanis haberet, Gallias tetendit, vicinisque gentibus perterritis, et Wandelis inde in Hispaniam fugatis, tercio anno postquam Gallias et Hispanias perdomuit, fraude suorum interfectus est. Post quem Segericus regnum accepit; sed et ipse a suis occisus ⁸³², vitam cum regno reliquit. Dehinc jam quartus ab Alarico rex constitutus est Vallia, nimium prudens; contra quem Honorius imperator Constantium, virum industria militari pollentem, direxit, promittens ei, si sororem suam Placidiam sive pace sive quocumque modo reduceret quod eam sibi conjugem daret. Quo placito, Constantius ovans cum armatorum copia Hispanias petiit, cui Vallia non minori procinctu occurrit; sed ab utraque parte legatione directa, ita convenit, ut sororem principi redderet suamque adjutorium Romanæ rei publicæ non denegaret. Duodecimo anno ⁸³³ regni Valliæ, quando et Huni post quinquaginta annos Romanis et Gothis ab invasa Pannonia expulsi sunt, videns idem Vallia, Wandalos in suis finibus esse cum temeritate, contra eos movit exercitum, expulsosque in Africam, vellet eos etiam ibi persequi, nisi casus, qui dudum Alarico illuc tendenti contigerat, eum revocasset. Defuncto Vallia, Theodericus regnum accepit, ad quem, ut supra dictum est, Herimundus filius Thurismundi, nepotis Ermenrici, spreto regno Ostrogotharum propter Hunorum dominium se contulit.

(*H. R. et H. m.*) Inter hæc regnantibus Marciano in Oriente et Valentiniano in Occidente, Attila, rex Hunorum omnium et solus regnator pene cunctarum Scythicarum gentium confisus in multitudine fortissimarum gentium, quas sibi subjugaverat Macedoniam et Mœsiam, Achaïam et utramque Datiam, Traciam et omne pene Illiricum devastaverat, posuitque in animo suo, venire ad dissipandum occidentale imperium, hoc est Romanum. Erat namque sub ejus potestate nominatissimus Gepidarum rex ⁸³⁴ Hardericus eminentior ipso cui serviebat, et Ostrogotharum rex Walamir cum fratribus suis Dietmaro et Wilmario ⁸³⁵, necnon fortissimæ gentes, Marcomanni, Suevi, Quadi, Heruli, Turcilingi, Rugi et aliæ barbaræ gentes, quæ habitabant in partibus aquilonis. Hi omnes erant in adjutorio ejus, eratque numerus exercitus ejus milia quingenta. Horum omnium Attila superbus imperio, primas mundi gentes, Romanos scilicet et Wisigothas, subdere sibi preoptabat, et quamvis speraret se facere posse quod vellet per virtutem tantarum gentium, tamen et per astutiam vincere querebat. Timens enim, ne Gothi, qui intra Gallias habitabant, jungerentur Ro-

VARIE LECTIONES.

⁸²⁶ armatos s. f. 8 ⁸²⁷ auxiliariisque 8. ⁸²⁸ Amalos 9d. ⁸²⁹ p. s. 8. ⁸³⁰ deest 9c. ⁸³¹ i. l. 8. ⁸³² o. st 9c. ⁸³³ deest 5. 9c. ⁸³⁴ r. g. 5 ⁸³⁵ withmaro 9c.

manis in adiutorium, cum esset nimis astutus et subtilis, misit nuncios ad Valentinianum, nullatenus se adversum ⁸³⁶ Romanos hostiliter venire nec publicæ rei amicitias in aliquo se velle violare sed contra Theodericum Wisigotharum regem sibi certaminis causas existere (cf. *Jord.*). Similiter misit et ad Theodericum, non sibi pugnam esse adversum Gothos, sed contra Romanos, seque satis studere pacem cum Gothis habere. Hoc autem per astutiam ⁸³⁷ fecit in dolo, ut, si Romano Gothosque ab invicem divideret, hoset illo: postea facile vinceret. Accius autem patricius, qui tunc militiæ preerat, intelligens astutiam et dolos Attilæ, misit ex persona Valentiniani ⁸³⁸ imperatoris legatos ad Theodericum regem Gothorum, qui illo in ⁸³⁹ tempore apud Tolosam regnabat, ut pacem firmaret cum illo. Consensit in hoc Theodericus, pacemque cum Accio firmavit, seque cum eo contra Attilam pugnare promisit. Fuerunt autem in auxilio Accii patricii Burgundiones, Franci, Alani, Saxones, Ripatioli, Briones, Sarmatæ, Armorici, Luticiani ⁸⁴⁰. Producitur quoque a rege Theoderico Wisigotharum multitudo innumerabilis. Quatuor namque filiis suis domi dimissis, Friderico scilicet, Eurico ⁸⁴¹, Retemiro et Imnerico, duos tantum majores secum assumit, Thurismundum et Theodericum. Conveniunt itaque in campos Catalaunicos, qui et Mauriaci nominantur centum leuvas ⁸⁴², ut Galli mensurare solent, in longum tenentes et septuaginta in latum, quæ fiunt in longitudine miliaria centum quinquaginta et in latitudine miliaria centum quinque. Una enim leuva ⁸⁴³ Gallica mille quingentorum passuum quantitate mensuratur. (*Jord.*) — *H. R.* — *H. m.*) Cumque ad locum venissent ubi jam pugnare debuerant, interrogavit Attila divinatores suos quid sibi de ipsa pugna protenderent. (*Jord.*) Qui more solito nunc fibras pecorum, nunc quasdam venas in abrais ossibus intuentes, Hunis infæusta pronunciant, scilicet Attilam non habiturum victoriam. Hoc tamen quantumcumque predixere solatii, quod summus de parte hostili ductor in certamine occumberet. (*H. R.* — *H. m.*) Attila vero cum hoc de interitu Accii cujus mortem ⁸⁴⁴ sciebat, denunciare putaret, non dubitavit, vel cum suorum perditione bellum committere, dummodo Accium, suis motibus fortiter obsistentem, posset extinguere. Committit itaque pugnam circa horam diei nonam, jam in vespere die vergente, ut, si superaretur, ab hostibus imminuentis noctis se tenebris occuleret. Conveniunt itaque hinc et inde nationes fortissimæ, conseruntur acies, fit bellum acre nimis et pertinax, quale vix ulla ⁸⁴⁵ narratur hystoria; nec ante præliandi ardore quieverunt, quam nox superveniens pugnandi facultatem eis adimeret. Eo siquidem prælio 170 milia

A hominum cæsa, ⁸⁴⁶ referuntur, tantumque sanguinis effusum esse, ut parvulus rivulus qui ibi labebatur, sanguine occisorum subito auctus, cadavera peremptorum secum traheret. Attilam sane de morte Accii sua sefellit suspicio; nam Theodericus rex Wisigotharum occubuit. Accius sanus evasit. In quo prælio quamvis neuter cessisset exercitus, constat tamen Attilam fuisse superatum. (*Jord. c. 40.*) Tunc Wisigothæ ⁸⁴⁷ dividentes ab Alanis, invadunt Hunorum catervam, et pene Attilam trucidant, nisi providus ante fugisset et se suosque ilico intra septa castrorum quæ plaustris vallaverant, reclusisset. Sic ergo quamvis fragili munimine, eo tamen quiesierunt ⁸⁴⁸ subsidium vitæ, quibus paulo ante nullus poterat muralis agger obsistere. Altera vero die intra plaustrorum munimenta se continens, Attila cum egredi non auderet. nec tamen tubis et clamore perstrere, quasi incursionem munitans, non cessaret ut victores suos inclusus turbaret, Thurismundus Theoderici regis filius, de paterna dolens ⁸⁴⁹ occisione, statuit, Attilam coartare obsidione eumque cum suis ad internicionem delere. (*H. R.* — *H. m.*) Tunc Attila de vita desperans, ex equitatorii sellis ingentem pyram extruxit, ut, si forte Gothi imminerent, subposito igne, ipse ascenderet seseque cremaret, ne aut quisquam de ejus vulnere gauderet, aut rex tantarum gentium in potestatem hostium deveniret. Accius vero, metuens, Attila perempto, Romanos postea impune a Gothis deprimi nec deinceps adversum Gothos, si necessitas incumberet, auxilium inveniri, Thurismundo, quasi rebus ejus consulens ⁸⁵⁰, persuasit, ut domum quantocius reverteretur regnoque paterno potiretur, ne, si ab ejus germanis invaderetur, ipse omnino privaretur, essetque sibi acerbius postea cum suis decertare quam cum alienis dimicare. Hoc ille consilium quasi pro sua salute prolatum libenter amplectens, domum rediit, regnumque paternum accepit. Ceterum Accius talia machinatus est, ut Attilam ab ejus impressione subduceret, ea intentione qua predictum est, heu nescius, quantum hac provisione detrimentum patriæ, dum advertere cupit, ingessit. Nam Attila cernens hostes, se relicto, ad propria remeasse, erectis animis, Pannoniam repedavit, multum potiore coacervans exercitum, Italiam denuo furibundus intravit, ac primum Aquileiam, in ipso Italiae positam principio ⁸⁵¹, expugnare aggressus est. Quam continuo triennio obsidens, cum adversus eam, civibus strenue repugnantibus, nil prevaleret, jamque murmur sui exercitus, penuriam famis tolerare non valentis et discedere cupientis, audiret, die quadam circueiens civitatem, ut ex qua parte posset eam facilius expugnare inquireret, cernit repente aves in ædificiorum fastigiis nidificare solen-

VARIE LECTIONES.

⁸³⁶ adversus B. ⁸³⁷ p. a. des. 9°. ⁸³⁸ Valentini B. corr. Valentiniani 10. ⁸³⁹ deest 9°. ⁸⁴⁰ luciani 9°. ⁸⁴¹ et e. 9°. ⁸⁴² leugas 4. 9°. ⁸⁴³ leuga 9°. ⁸⁴⁴ deest 9°. ⁸⁴⁵ in ulla 9°. ⁸⁴⁶ deest 9°. ⁸⁴⁷ et w 9°. ⁸⁴⁸ deest 9°. ⁸⁴⁹ deest 9°. ⁸⁵⁰ consulturus B. ⁸⁵¹ a pr. 9°.

tes, quæ ciconiæ vocantur, uno impetu ex urbemigrare fetusque suos sublato rostris forinsecus deportare, et ut erat sagacissimus, ait ad suos: *Aspicite aves futurorum presc. as perituram civitatem relinquere casurasque arces periculo imminente deserere.* Statimque adhibitis machinis, hortatur suos, acriter urbem impugnat ac sine mora capit; diripiuntur opes, captivantur, vel trucidantur cives; residuum direptioni, subposito igne, flamma consumit. Plura dehinc ejusdem regionis castella immanis hostis, extinctis vel captivatis civibus, succendit ac diruit, Concordiam, Altinum sive Patavium vicinas Aquileiæ civitates; exinde per diversas Venetiarum urbes Huni bachantur, hoc est Veronam, Vincentiam, Brixiam, Perganum seu reliquas, Mediolanum quoque Ticinumque pari sorte diripiunt, ab igne tamen abstinentes et ferro. Deinde Æmiliiæ civitatibus similiter exspoliatis, novissime eo loco, quo Mincius fluvius Padum influit castra metati sunt. Ubi Attila consistens, dum animo fluctuaret, utrum Romam adiret, an desisteret, non Urbi, cui infensus erat, consulens, sed Alarici exemplum, qui captæ Urbi non diu supervixit, pavens, repente sanctissimus vir Leo papa per se ad eum accessit. Qui cum ad regem barbarum introgressus esset, cuncta ut optaverat obtinens, non solum Romæ sed et totius Italiæ salutem reportavit. Territus namque fuerat Attila nutu Dei, nec aliud Christi sacerdoti loqui valuit, nisi quod ipse preoptavit. Ferunt itaque, post discessum pontificis interrogatum fuisse Attilam a suis, cur ultra solitum morem tantam reverentiam Romano pontifici exhibuerit illumque respondisse, non se illius personam qui advenerat reveritum fuisse, sed alium virum juxta eum in sacerdotali habitu adstantem vidisse, qui forma augustior canicieque venerabilior, evaginato gladio mortem sibi minitaverit, si non omnia quæ ille expetebat impleverit. Igitur Attila tali modo a sua sevicia repressus, relicta Italia, Pannonias repetivit. Ad quem Honoria, Valentiani principis germana, dum a fratre ob decus pudiciæ districte servaretur, suum direxit concubum, quatinus eam sibi a fratre deposceret in matrimonium. Qui accepto nuncio, cum jam Italiæ fines excessisset, nec statim fatigato exercitu regredi potuisset, mandat Valentiniano imperatori, pejora proxime se illaturum Italiæ, si mox sibi germanam suam cum regalium opum portione non transmississet. Reversus autem ad proprias sedes, super plures quas habebat uxores puellam quandam valde speciosam sibi conjunxit. Ob cujus nuptias profusa exercens convivia, dum tantum vini quantum antea numquam⁸⁵³ in semel bibisset, dormiensque supinus jaceret, nimia sanguinis eruptione, qui ei de naribus effluere solebat suffocatus est. Eadem nocte apud Constantinopolim Marciano imperatori arcus Attilæ fractus in somnis ostenditur, quo scilicet ar-

A morum genere gens illa maxime utebatur. (JORD c. 49.) Sequenti vero luce, cum magna dici pars exacta fuisset, ministri regis post clamores maximos, fores effringunt, inveniuntque Attilam sine ullo vulnere, sanguinis effusionem mortuum, puellamque demisso vultu sub velamine lacrimantem. Tunc, ut illi genti mos est, crinium parte truncata, informem faciem turpavere vulneribus, ut præliator eximius non femineis lamentationibus sed agmine ligeretur virili. Cujus exequiæ multis plausibus a sua gente honoratæ sunt. In mediis siquidem campis intra tentorium sericum collocato, de tota gente Hunorum electi equites cursibus illud ambientes, cantum funereum celebrant, deinde strabam, quam sic vocant, super tumulum ejus ingenti commestatione celebrantes, et contraria invicem sibi copulantes, luctum funerem mixto gaudio explicabant, nocteque secreta cadaver terræ commendabant. Cujus ferculam primam auro, secundo argento tercio ferri rigore communiunt, tali argumento significantes, potentissimo regni omnia convenisse, ferrum quia gentes edomuit, aurum et argentum, quod utriusque rei publicæ ornamenta accepit. Addunt etiam arma hostium cædibus acquisita faleramenta vario gemmarum fulgore preciosa diversique generis insignia, quibus colitur aulæ decus. Et ut tantis divitiis humana curiositas arceretur, huic operi deputatos detestabili mercede trucidarunt.

Post hæc inter successores Attilæ de regno exorta est contentio, et dum inconsulte imperato cupiunt, omnes simul imperium perdiderunt. Nam filii ejus^C quorum per licentiam libidinis pene populus fuit, gentes sibi dividi sorte poscebant, ut inslar familiæ bellicosos reges cum populis mitterentur in sortem. Ut autem Gepidarum rex Hardericus hoc comperit, indignatus contra filios Attilæ primus insurgit, illatumque serviendi pudorem secuta felicitate deterisit, nec solum suam gentem sed et ceteras gentes quæ pariter premebantur, sua discessione absolvit, quia facile omnes appetunt, quod pro cunctorum utilitate temptatur immutatum. Igitur armantur, bellumque committunt in Pannonia juxta flumen cui nomen est Neoda; illuc⁸⁵⁴ concursus factus est gentium variarum, quas Attila in sua tenebat ditone. Post multos ergo conflictus favit Gepidis⁸⁵⁵ inopinata victoria; nam triginta fere milia tam Hunorum quam aliarum gentium, quæ Hunis ferebant auxilium, Hardericus peremit, filiumque Attilæ majorem natu, nomine Hellam, occidit, quem pater super ceteros in tantum fertur amasse, ut eum cunctis aliis suis liberis in regno vellet preferre. Quo interempto, reliqui ejus germani cum Hunis fugantur juxta litus maris Pontici, ubi prius fuisse leguntur Gothi. Hæc causa Harderiti felix fuit in diversis nationibus, quæ Hunorum regimini famulabantur invitæ, earumque animos diu mœtissimos ad hylaritatem libertatis vo-

VARIE LECTIONES.

⁸⁵³ n. 5. ⁸⁵⁴ illuc 9^c. ⁸⁵⁵ deest 3^c.

tivæ arrexit. Venientes ergo multi ex eis ad Marcianum principem, gratissime sunt ab eo suscepti, distributasque sedes, quas incolerent, acceperunt. Gepidi namque Hunorum sibi sedes viriliter vindicantes, totius Daciæ finibus velut victores potiti sunt nichil aliud a Romano imperio nisi pacem postulantem; Sarmatæ vero et Cemandri et quidam ex Hunorum parte ad Maternam urbem Illirici sedes posuerunt Scyri et Adagarii ⁸⁵⁵ Scythiam minorem et inferiorem Mœsiam acceperunt Rugi aliæque ⁸⁵⁶ nationes nonnullæ Bizim et Archadiopolim petiere; Hernach quoque junior Attilæ filius, cum suis extremas minoris Scythiæ sedem elegit Hemmezur et Bulzindur ⁸⁵⁷ consanguinei in Dacia Ripensi Hedisco Halmoque potiti sunt, diversique diversa petierunt. Gothi vero videntes Gepidos Hunorum sedes sibi vindicare et Hunorum populum suas sedes antiquas occupare, maluerunt a Romano regno terras petere quam cum discrimine alienas invadere; Pannoniamque accipere, ibique sub rege Walamiro ejusque germano Dietmaro ⁸⁵⁸ morabantur, quamvis locis divisus, consilio tamen unitis. Nam Walamir inter Scarniungam ⁸⁵⁹ et Aquam Nigram, Dietmarus juxta locum ⁸⁶⁰ Pellois habitabat, Witimar cum utroque manebat. Contigit autem, ut Attilæ filii contra Gothos, quasi desertores dominationis eorum, venirent. ignarisque aliis fratribus, super Walamirum solum irruerent. Quos tamen quamvis cum paucis ille exceperit, diuque fatigatos ita prostravit, ut vix aliqua eorum pars remaneret. Eo tempore cum progresta re ad fratres suos Dietmarum et Witimarum direxissent nunciium, veniens nunciium in domo Dietmari, majus invenit gaudium; ipso siquidem die Theodericus, filius ejus, quamvis de concubina, bonæ tamen spei puerulus, natus erat. Post tempus ergo non multum ⁸⁶¹ rex Walamirus et ejus fratres Dietmarus et Witimarum dum consueta dona tardarent a principe Marciano accipere, et scelerata tamen pacis custodirent, missi ab eis legati ⁸⁶² ad imperatorem, videbant Theodericum, Triarii filium, genere quidem Gothico, sed alia stirpe quam Amalorum procreatum, omnino cum suis florentem et Romanorum amicitiam utentem, se vero omnino despici; domi hæc renunciavit. moxque Gothi, furore commoti, arma corripunt, et Illiricum pene totum predando devastant. Sed Marciano imperatore defuncto, cum regnum acciperet Leo, mox ⁸⁶³ ad pristinam cum Gothis amicitiam recurrit, et tam preterita quam presentia munera tribuit, et pacis obsidem Theodericum infantulum, Dietmari filium, accepit, qui jam annum octavum intravit. Quem dum pater dare tarderet, patruus Wala-

A mir promittit, ut exinde pax stabilior inter Romanos et Gothos maneret. Igitur Theodericus obses ducitur ad urbem ⁸⁶³ Constantinopolitanam, et quia parvulus elegans fuit, imperialem gratiam promeruit. Postquam ⁸⁶⁴ ergo firma pax inter Romanos et Gothos facta est, videntes ⁸⁶⁵ Gothi sibi non sufficere quæ ab imperatore acceperant, simulque solitam cupientes ostentare virtutem, cœperunt vicinas depredari ⁸⁶⁶ gentes, primumque contra Satagos, qui interiorem Pannoniam possederant, arma moverunt. Quod ubi rex Hunorum Dinzich, filius Attilæ ⁸⁶⁷, cognovit, collectis quos adhuc habebat, quamvis paucos, Pannoniam depredari cœpit. Quo comperto, Gothi ubi erant expeditionem solventes, quam contra Satagos habebant, in Hunos convertunt, sicque eos finibus suis inglorios expellebant, ut ex illo tempore qui remanserant Huni Gothorum arma pertimescant. Quiescente jam tandem Hunorum gente a Gothis, Chunimundus rex Suavorum ⁸⁶⁸ cum suis invadens fines Dietmari, fratris Walamiri regis Gothorum, eos depredatur, omniaque abducens armenta, in terram suam revertitur. Dietmar vero non tantum jacturam armentorum dolens quantum metuens ne Suavi, si hoc impune lucrarentur, ad majorem licentiam prosilirent, sic vigilavit in eorum transitu, ut intempestæ noctis silentio dormientes invaderet ad lacum Pellois, consertoque inopinato prælio, ita eos obpressit, ut etiam ipsum regem Chunimundum captum cum superato exercitu Gothorum servituti subdidit. Sed dum esset multum misericors, facta ultione, veniam eis condonavit, reconciliatusque cum Suavis, eundem quem ceperat adoptans sibi in filium, remisit in Suaviam cum suis. Ille autem, paternæ immemor gratiæ ⁸⁶⁹, post aliquot tempus dolo concepto, Scyros, qui tunc super Danubium considebant, incitavit, ut in unum collecti gentem Gothorum invaderent. Tunc Gothis nichil mali suspicantibus ab amicis vicinis bellum insurgit, et, improvisa coacti necessitate, ad arma confugiunt, arreptoque certamine, se suamque ulciscuntur injuriam. In eo siquidem prælio rex Gothorum Walamir, dum ad hortandos suos equum ascenderet et ante aciem procurreret, proturbatus equus corruit sessoremque suum dejecit. Qui mox inimicorum lanceis vulneratus, interemptus est. Gothi vero tam regis sui mortem quam suorum vindicantes injuriam, sic omnes extinxerunt, ut pene de gente Scyrorum nullus remaneret, nisi qui istud nomen cum dedecore ferrent. Iterum Chunimundus cum Suavis, fretus auxilio Sarmatarum et reliquiis Scyrorum, simulque ex Gepidis Rugisque non parvis solatiis collectis, bellum intulit Gothis. Gothi

VARIE LECTIONES.

⁸⁵⁵ adagarii 9° ⁸⁵⁶ atque aliæ 5. ⁸⁵⁷ birzindur 9°. ⁸⁵⁸ edietmaro fratre m. 9°. ⁸⁵⁹ scarniungam 9°. ⁸⁶⁰ ita codd. pro lacum. ⁸⁶¹ longum 9°. ⁸⁶² m. l. ab eis 5. ⁸⁶³ ad u. *desunt* 9°. ⁸⁶⁴ post 9°. ⁸⁶⁵ v. autem 9°. ⁸⁶⁶ depredare 9° ⁸⁶⁷ attalæ 5. ⁸⁶⁸ suevorum 4. 9°. 10. 11. *semper*. ⁸⁶⁹ g. i. 5.

NOTÆ.

(227) Ita Jord. de Marciano.

vero, defuncto Walamiro, ad fratrem ejus Dietmarum confugiunt, eumque regem constituunt. (JORD. c. 54 sqq.) Qui quamvis dudum cum fratre regnasset, auctioris⁸⁷⁰ tamen potestatis insignia sumit, bellique parte coactus, cum fratre Witimaro ad arma prosiliit, consertoque prælio, superior facta est pars Gothorum, adeo ut campus corruentium inimicorum cruore madefactus ut rubrum pelagus appareret, armaque et cadavera plus quam decem milium, in modum collium cumulata, campum replerent. Inde victor ad proprias sedes revertens Dietmarus cum Gothis, Theodericum filium suum, quem obsidem dederat, a Leone imperatore remissum cum magnis muneribus, gratanter suscepit. Qui cum jam decem et octo annorum esset, ex satellitibus et ex populo patris elegit sibi pene sex milia virorum, cum quibus patre inscio, permensus Danubio, Sarmatarum regem incurrit, eumque interest, familiamque ac censum depredans, ad genitorem suum cum victoria rediit. Singidunum dehinc civitatem, quam idem Sarmatæ possidebant, invadens, non Romanis sed suæ subdidit ditioni.

Deficientibus dehinc vicinarum gentium spoliis, cœpit et Gothis victus vestitusque deficere, et hominibus, qui dudum bello vivebant, pax cœpit esse contraria, omnesque cum magno clamore ad Dietmarum accedentes, orant, ut in quamcumque partem⁸⁷¹ vellet exercitum duceret, quia diutius ibi manere non posset⁸⁷². Qui accito germano sortem misit, et Witimaro Italia, Dietmarum Illiricum populandum obvenit. Relicta igitur Pannonia, alter Italiam, alter Illiricum suscepit: sed Witimar mox ut Italiam intravit, rebus humanis excessit, regnumque filio suo sibi æquivoco reliquit. Quem Licerius, qui tunc forte imperavit, muneribus datis ad Galliam transtulit, ut per Wisigothas, parentes suos, regnaret. Witimar, acceptis muneribus a Licerio, Galliam tendit, seseque parentibus Wisigothis jungens, unum corpus cum eis efficitur, et sic Galliam Hispaniamque tenens, suo jure defendit, ut nullus sibi alius prevaleret. (C. 43-47.) Wisigothis vero post Theodericum, qui in bello, quod Romani et Wisigothæ cum Attila Hunorum rege fecerunt, occubuit, filius ejus Thurismundus prefuit. Quo defuncto, Theodericus, frater ejus, in regnum successit, ipsoque 13° regni sui anno decedente, item frater eorum Euricus regnum assumens, 19° anno vita

regnoque privatus est, relinquens filium regni successorem, nomine Alaricum, qui nonus ab illo magno Alarico regnum adeptus est Wisigotharum. (C. 58.) Dietmar vero transiens Saum amnem, Sarmatis bellum intentavit, si quis sibi obstaret, illisque quiescentibus nec ad tantam multitudinem prevalentibus, transit in Illiricum, et ubique prosperè agens multasque civitates sibi subjiciens, Thesalonicam petiit, in qua Helarianus patricius a

A principe directus cum exercitu morabatur. Qui dum videret, Thesalonicam vallo muniri, nec se posse conatibus eorum resistere, missa legatione ad Dietmarum regem cum muneribus, rogavit, ut ab excidio urbis detorqueret, intoque fœdere Romanus ductor cum Gothis, loca quæ incoluerant jam sponte tradidit eis, ibique Gothis cum regesuo, depositis armis, in pace quieverunt. Nec diu postea rex Dietmarus ægritudine occupatus, vocatis ad se Gothis, Theodericum filium suum regni heredem fecit, et ipse mox⁸⁷³ rebus humanis excessit.

(H. R. et H. m. Cf. JORD.) Eotempore regnum orientale Zeno imperator habebat. Qui audiens Theodericum gentis suæ regem esse, grate⁸⁷⁴ suscepit, eumque ad se Constantinopolim venire precepit, dignè susceptum inter proceres palatii collocavit, et post aliquod tempus in filium sibi adoptans, consularibus fascibus, quæ dignitas post imperiale fastigium prima est, eum sublimavit, nec solum hoc, sed etiam equestrem statuam ad famam tanti viri ante palatium suum ei constituit. At vero, dum hujusmodi delitiis Theodericus apud Constantinopolim fluitaret, gens illius, id est Ostrogothæ, dum eis propter fidei sanctionem predas agere more solito non liceret, nec tamen ab imperatore oblata stipendia sibi sufficerent, non minima coacti penuria, compositum fœdus execrantur, inutilem factionem vituperant, mittuntque continuo ad Theodericum, qui dicerent, quas inopiæ miserias ipsi sustinerent, dum ille Grecorum epulis superflueret, hortanturque, ut, si suis sibi que consilere velit, citius redeat, quatinus, ne⁸⁷⁵ cuncta gens pereat et ubi novas ad habitandum terras exquirant, provideat. Ante non plures autem annos Odoacar⁸⁷⁶ quidam exiens ab extremis finibus Pannoniæ cum fortissima Herulorum multitudine, fretus insuper Turcilingorum sive Scyrorum auxiliis, Italiam venit, nulloque resistente, totam Italiam Romamque occupavit, et per 14 annos ibi regnavit. Theodericus vero, cognitis suorum querimoniis, ad augustum Zenonem accedit, penuriam questusque suorum exponit, absolutefflagit, Italiam sibi dari expostulat, adjiciens, quia si⁸⁷⁷ superare posset Odoacarem Italiamque obtinere, ad ejus gloriam redundaret a quo directus fuisset, sin bello superatus foret, nichilominus lucris ejus accresceret, quandoquidem cotidianorum stipendiorum exactoribus careret. Talia Zeno audiens, licet ægre ferret ejus discesum, deliberato tamen consilio, rei publicæ utilitati prospiciens, ejus petitionibus annuit, Italiamque illi tribuens, senatumque ac populum Romanum ei committens, magnis ditatum muneribus abire permisit. Egressus igitur a Constantinopoli Theodericus, ad Ostrogothas revertitur, hortaturque eos continuo, ut quam primum parati sint et quasi possessuri Italiam proficiscantur. Qui cum omnes

VARIE LECTIONES.

⁸⁷⁰ amplioris 9°. ⁸⁷¹ quacumque parte 9°. ⁸⁷² possent 5. ⁸⁷³ deest 9°. ⁸⁷⁴ gratulans 9°. ⁸⁷⁵ nec 9°. ⁸⁷⁶ odoaccar 4. 5. 9°. 10. *semper; sed 1. postea odoacar scribit.* ⁸⁷⁷ quasi *codd.?*

læti obœdient, profectus cum omni multitudine Ostrogotharum et cum omni subpellectili, priusquam ad Italiam perveniret, Trapestim Gepidarum regem, insidias sibi molientem, bello superans, extinxit, Busan quoque Bulgarorum regem cum suis agminibus prosternit. Deinde veniens Italiam, primumque juxta Sonnum fluvium, qui non longe ab Aquileia labitur, castra componens, cum ad reficienda corpora hominum et jumentorum, pro longitudine itineris fessa, resideret, cum magno exercitu totisque Italiæ viribus Odoacar ei occurrit. Quem Theodericus alacriter excipiens, magno superatum prælio in fugam convertit. Exinde movens exercitum, cum Veronam venisset, iterum adversus eum Odoacar non minori sese belli apparatu obponit. Contra quem Theodericus haut procul a Verona confligens, summa ejus exercitum clade contrivit. Qui dum fugæ metu in Atesim fluvium se precipites mergunt, ex magna parte rapidissimis gurgitibus ejus implicati suffocantur. Theodericus vero dum ipso impetu subsequitur fugientes, Veronam ilico, civibus pavore consternatis ⁸⁷⁸, invadit. Odoacar autem cum his qui evaserant fugiens, Romam contendit, sed obseratis continuo portis, exclusus est. Qui cernens, introitum sibi denegari, omnia quæ attingere potuit gladio flammaque consumpsit, Ravennamque ingressus, munitionem sibi preparavit. Theodericus autem a Verona digrediens, Mediolanum pervenit, et dum ibi consisteret, magna ad eum multitudo militum pluresque Italiæ populi convenerunt, sed paucis interjectis diebus rursus dediticium exercitus, Tusfra quodam nomine instigante, Odoacaris partibus se reddidit. Quæ res Theodericum in tantum perterritum, ut se suumque exercitum apud Ticinensem urbem, quæ nunc Pavia dicitur, communiret. Talium rerum varietates Gundebaudo Burgundionum rex aspiciens, Liguriam cum ingenti exercitu intravit, cunctaque quæ reperire poterat, pro diripientium voluntate depredans, infinitam captivorum multitudinem secum ad Gallias duxit. Theodericus itaque aliquandiu intra munitiones exercitum retinens ⁸⁷⁹, demum relictis ibi ⁸⁸⁰ sororibus et matre universaque vulgi multitudine, nichil plane dubius de fide Epyphanii viri sanctissimi, ejusdem civitatis episcopi, cum expeditis armatorum cuneis ad obsidendum Odoacarem Ravennam perrexit. Cumque in eo loco qui Pinetum dicitur non procul ab urbe castra posuisset, per continuum pene triennium Odoacarem obsedit. Qui, cum frequenter nocturno tempore cum suis ex urbe egrediens, exercitum Theoderici inquietaret, novissime noctu irruens in castra, exercitum Theoderici magna strage prostravit (*H. R.*), sed Gothi fortiter resistentibus, ad extremum victus, in urbem confugit; nec multo post missa legatione, veniam supplicans Theoderico quasi in fide susce-

ptus est, sed post ab eo truculente peremptus est. Egressis deinde a Ticino post triennium Gothi, eandem mox urbem invasere Rugi, cuncta per circuitum loca simulque civitatem per continuum biennium devastantes, cum adhuc beatissimus Epyphanius superesset, cujus sanctitate in tantis periculis civitates sustentabantur afflictæ. Hic a Theoderico Gallias ad Gundebaudo pro captivis redimendis directus, excepta innumera multitudo illorum pro quibus precium dedit, sex milia captivorum, obsolam sanctitatis suæ reverentiam sibi concessa, secum reduxit.

Igitur Theodericus, extincto apud Ravennam Odoacare, totius Italiæ potitus est ditione, nec multo post Romam profectus, a Romanis cum gaudio magno est susceptus. Quibus ille singulis ad subsidium victus centum viginti sex milia modiorum tritici concessit. (*JORD.*) Post hæc Theodericus ut sui regni vires constabiliret, missa legatione ad Clodoveum Francorum regem, filiam ejus Audofledam in matrimonium petiit, quam ille libenter concessit. (*H. R.* et *JORD.*) Amalfredam autem germanam suam Wandalorum regi Hunerico, Geiserici filio, conjunxit, ejusdemque Amalfredæ filiam Amalbergam Thuringorum regi Ermenfrido tradidit, filias vero suas, quas in Mœsia genuerat, Thiudegotam et Ostrogotam vicinis regibus copulavit, unam Sigismundo regi Burgundionum, alteram Alarico regi Wisigotharum. De quo Alarico natus est Amalricus. Quem avus suus Theodericus in annis puerilibus utroque parente orbato dum nutrirer, comperiens Beterici filium Eutharicum, Herimundi nepotem et Thurismundi abnepotem, de Amalorum stirpe descendente, in juvenili ætate, prudentia in virtute corporisque integritate pollentem in Hispania, ad se illum venire precepit, eique filiam suam Amalsuindam in matrimonium dedit, quæ Athalaricum ex eo genuit. Nec fuit aliqua vicina ⁸⁸¹ gens Italiæ, quæ Theoderico aut conjunctionis affinitate aut pactionis fœdere non fuisset sociata, Zenone itaque augusto post decem et septem annos regni sui defuncto, Anastasius successit imperio, regnans per annos 27, Theodericus vero per idem tempus pacifice regnans in Italia, Romæ miranda fecit ædificia, et per singula quæque loca celebriora regia sibi construxit habitacula. Mortuo autem Anastasio et ipso heretico, Justinus imperium adeptus est. Qui dum esset orthodoxus, cernens in partibus Orientis illo adhuc tempore Arrianam heresim per singula loca vigere, pro ardore catholicæ fidei decertabat hereticos dissipare, sextoque imperii sui anno precepit, ut ubique hereticorum æcclesiæ catholici consecrarent episcopi. Hoc audiens Theodericus, Arriana lue pollutus, Johannem papam simulque cum eo Theodorum atque Agapitum, consulares viros, aliumque Agapitum patricium Constantinopolim ad Justinum imperatorem direxit, mandans illi minando, quia, nisi hereticis

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷⁸ c. p. 5. ⁸⁷⁹ tenens 9c. ⁸⁸⁰ ibi. r. 5. ⁸⁸¹ g. vicina 5.

æcclesias suas quantocius redderet eosque in pace degere sineret, universos Italiæ populos ipse gladio extingueret. Qui pervenientes ad augustum, cum ab eo digne, ut competebat, suscepti essent, magnis cum fletibus postulabant, ut suæ legationis seriem, quamvis esset injusta, libenter exciperet et Italiæ perituræ consuleret. Quorum fletibus Justinus permotus, eis quod petebant concessit, Arrianosque suæ potestati dimisit. Cumque hi in itinere demorentur, Theodericus rabie iniquitatis suæ stimulatus Simmachum patricium et Boetium senatorem et exconsulem gladio trucidavit.

His quoque diebus extincto a Francis Alarico Wisigotharum rege, Theodericus per Hibbam comitem suum plus quam 30 milia Francorum cædens, post mortem Alarici generi⁸⁸² sui, Thiodem, armigerum ejus, tutorem Amalrici nepotis sui constituit. Johannes vero papa rediens a Constantinopoli, cum sociis, itineris sui venit ad Theodericum Ravennam. Ille vero per maliciam impietatis et crudelitatis suæ, pro eo quod a Justino, catholicæ fidei defensore, honorifice suscepti esset, carcerie eos mancipavit et famis afflictione interfecit. Sed hanc immanissimam ejus crudelitatem divina mox animadversio secuta est; nam nonagesimo nono post hoc facinus die subita morte defunctus est. Cujus animam, ut sanctus Gregorius in dialogo scribit, solitarius quidam vir magnæ virtutis apud Lipparam insulam vidit inter Johannem papam et Simmachum patricium discinctum et discalcium deduci et in ollam Vulcani demergi. (Jord.) Ante tamen, cum adhuc valeret, sed jam senior, convocans Gothos et gentis suæ primates, Athalaricum, Amalsuindæ filium vix decem annorum, regem constituit, exhortans suos, ut regem colerent, senatum populumque Romanum jamarent, principem Orientis placatum semper et propiciam habere curarent. (H. R. et Jord) Quo defuncto, Gothi, ut precepit Theodericus, Athalaricum cum matre sua preficiunt regno, hoc quod preceptum erat custodientes, quam diu Athalaricus et mater ejus vivebant, qui pene per octo annos regnabant. Justino autem Augusto post octo imperii sui annos defuncto, Justinianus, sororis ejus filius, successit imperio. Cui Athalaricus tam suam adolescentiam quam matris viduitatem commendavit, sed brevi post tempore humanis rebus excessit. Tum maternæ sexus fragilitatem Gothi dum spernerent, secum deliberans, ipsa Theodatum consobrinum suum germanitatis gratia accersitum a Tuscia, ubi privatus in propriis laribus vivebat, in regno locavit. Qui post aliquantum tempus, immemor consanguinitatis et beneficii, a palatio eam abstractam in insulam laci Vulsini relegavit, ubi paucissimos dies in tristitia degens, ab ejus satellibus in balneo strangulata est. Quod audiens imperator, magna ira contra Theodatum accensus est. (H. R.) Sentiens autem hoc Theodatus, beatum Agapitum papam direxit ad

A Constantinopolim, ut per eum gratiam imperatoris acquireret. Veniens autem pontifex ad imperatorem, cœpit habere colloquium⁸⁸³ cum eo⁸⁸⁴ de fide, et invenit eum doctrinam Euticetis habere. Quem cum pontifex pro errore increparet, ille minis eum aggressus est; sed in fide catholica papa immobilis stabat, et ad imperatorem dicebat: *Ego desideravi venire ad Justinianum imperatorem christianissimum, sed ut video, inveni Diocletianum.* Videns autem imperator constantiam ejus, ex voluntate Dei acquievit monitis illius; sed non multo post idem pontifex ibi defunctus est. Justinianus vero Bilisarium patricium, jam de Wandalis in Africa triumphantem, contra Theodatum⁸⁸⁵ misit, ut et Italiam a servitio Gothorum liberaret. (Jord.) Veniente autem Bilisario in Siciliam, omnes qui ibi erant Gothi cum duce suo Sinderith ultro se Bilisario tradiderunt. Theodatus vero generum suum Evermundum cum exercitu misit ad custodiendum fretum, ubi est exitus de Sicilia; sed ille audiens eventum rerum in Sicilia, ultro se ad pedes advenientis⁸⁸⁶ Bilisarii misit; Romanis optans servire principibus. Quod Gothorum sentiens exercitus, suspectum Theodatum a regno pellendum clamitat, et Witigem, qui ejus armiger erat, ad rebelandum in regnum elevat, Qui levatus in regnum, Romam ingreditur, premissisque Ravennam fidelissimis sibi viris, Theodatum occidi precepit, ipseque post paucos dies Ravennam veniens, Mathesuindam, Amalsuindæ filiam, vi sibi in matrimonium copulavit, (H. R.) Bilisarius vero conceptas contra Theodatum belli vires in Witigem convertit, egressusque de Sicilia, Romam venit. Gothi autem qui ibi habitabant nocte egredientes Romam, portasque relinquentes apertas, fugerunt Ravennam. Witigis autem ut talia cognovit, cum magno exercitu Romam venit; sed Bilisarius, cernens non aptum sibi tempus ad pugnandum, quia famies magna eo anno obpresserat mundum, inclusit se infra Romam, positus custodibus, qui ex omni parte custodirent eam. Gothi vero omnia foris devastantes, cum per annum integrum obsiderent Romam, immisso super se terrore, fugerunt Ravennam. Iterum Witigis collecto exercitu venit contra Bilisarium in pugnam, commissaque pugna, multi ex parte Witigis mortui sunt, ipsumque fugientem Johannes militiæ magister insecutus. vivum apprehendit Romamque ad Bilisarium duxit, quem ille secum Constantinopolim vexit. Quem videns Justinianus, gavisus est, et non post multum tempus fecit eum patricium, illeque ibi plus quam biennium moratus, defunctus est. (Jord.) Cujus uxorem Mathesuindam imperator dedit fratri suo Germano patricio, de quibus natus est filius nomine Germanus, in quo, conjuncta stirpe Aniciorum et Amalorum, spes utriusque generis et gentis posita est. (H. R.) Postquam autem Witigis captus est, Gothi Transpadani Hildebadum sibi regem constituunt, qui eodem anno interemptus est. Cui suc-

VARIE LECTIONES.

⁸⁸² generis s. ⁸⁸³ c. h. s. ⁸⁸⁴ eis 9c. ⁸⁸⁵ deodatum s. ⁸⁸⁶ venientis 9c.

cessit Erarius, et ipse necdum expleto anno jugulatur. Dehinc Baduillam, qui et ⁸⁸⁷ Totila dicebatur, sibi prefficiunt, moxque collecto undique exercitu, totam Italiam invaserunt. (*H. m.*) Exinde cum percurrerent Campaniam, idem Totila veniens ad cœnobium beati patris Benedicti, qui tunc in monte Cassino magnis virtutibus claruit, ab eo talia audivit: *Multa mala facis, multa fecisti, jam iniquitate compescere. Equidem mare es transiturus, Romam ingressurus, novem annis regnabis, decimo morieris.* Inde digrediens per Lucaniam, invadit Siciliam, indeque revertens, Romam petit, eamque obsidione concludit. Romanis itaque fame laborantibus nec mœnia diutius tueri valentibus, a porta Ostiensi Totila ingressus est. Volens autem parcere Romanis, per totam noctem clangere buccina jussit, quo se a Gothorum gladiis aut in æcclesiis tuerentur aut quibuscumque modis occulerent. Habitavit vero cum Romanis aliquantum temporis quasi pater cum filiis, sed hanc animi benignitatem ei, qui antea nimis crudelitatis erat, beati Benedicti ammonitio, ut conjici datur, conferebat. Elapsi sane ex Urbe quidam e numero senatorum Constantinopolim afflicti preperant, quibus calamitatibus Roma subiceretur, principi narrant (*Cf. P. D. II, 4.*) Qui statim Narsetem eunuchum, cubicularium suum, Italiæ fecit exarchum, Romamque cum manu valida dirigit, ut afflictæ Romæ quantocius subveniret, Is ad Italiam veniens, legatos ad Alboin regem Longobardorum misit, qui tunc in Pannonia habitabant et Romanis amici erant, mandans ei, quatinus sibi pugnaturum cum Gothis auxilium ministraret. Tunc Alboin electam e suis magnam manum direxit. Qui per maris Adriatici sinum transvecti Romanisque sociati, magnum cum Gothis certamen inierunt. Quibus ad interitum pene consumptis, regem eorum Totilam, qui jam per ⁸⁸⁷ decem annos super eos regnaverat, Narses interfecit, et vestimenta ejus cruentata ⁸⁸⁸ cum corona, lapidibus preciosis ornata, regiam urbem misit, quæ jactata sunt ad pedes imperatoris coram senatu. Deinde urbes eorum duas munitas, id est Veronam et Brixiam, suscipiens, universam Italiam cum Romana civitate ad rei publicæ jura reduxit, et Longobardos honoratos cum magnis muneribus ad propria remisit. Qui omni tempore quo Pannoniam possederunt Romanis adversus æmulos adjuutores fuerunt, Sic igitur famosum regnum fortissimamque gentem Gothorum diu regnantem, tandem post mille 40⁸⁸⁹ annos victor diversarum gentium Justinianus imperator et prius per Bilisarium et post per ⁸⁹⁰ Narsetem vicit, omnemque Italiam ab eorum servitute liberatam, pristinæ libertati restituit.

Hæc Jordanis quidam grammaticus, ex eorumdem stirpe Gothorum progenitus, de Getarum origine et Amalorum ⁸⁹¹ nobilitate, non omnia quæ de eis scribuntur et referuntur, ut ipse dicit ⁸⁹², complexus, exaravit, sed brevius pro rerum notitia huic opusculo inseruimus. His perlectis diligenterque perspectis, perpendat qui discernere noverit, quomodo illud ratum teneatur, quod non solum vulgari fabulatione et cantilenarum modulatione usitatur, verum etiam in quibusdam cronicis annotatur (*v. Chr. W. supra col. 475*), scilicet quod Ermenricus tempore Marciani principis super omnes Gothos regnaverit, et Theodericum, Dietmari ⁸⁹³ filium, patruelem suum, ut dicunt, instimulante Odoacare, item, ut aiunt, patruеле suo, de Verona pulsum, apud Attilam Hunorum regem exulare coegerit, cum hystoriographus narret, Ermenricum regem Gothorum multis regibus dominantem tempore Valentiniani et Valentis fratrum regnasse, et a duobus fratribus Saro et Ammio, quos conjicimus eos fuisse qui vulgariter Sarello et Hamidiech ⁸⁹⁴ dicuntur, vulneratum, in primordio egressionis Hunorum per Meotidem paludem, quibus rex fuit Valamber. tam vulneris quam Hunorum irruptionis dolore defunctum fuisse, Attilam vero postea ultra 70 annos sub Marciano et Valentiniano cum Romanis et Wisigothis Aecioque duce Romanorum pugnasse et sub eisdem principibus regno vitæque decessisse; ac dehinc imperante Gothis Walamiro, Theodericum, fratris sui Dietmari filium, Leoni augusto jam septennem a patruo fidei causa obsidem datum, et ab eodem Leone postea patri jam imperanti Gothis fuisse redditum. patrique defuncto in regnum successisse, sed mox a Zenone augusto Constantinopolim accitum familiariterque tractatum Itliæ regnum accepisse, quod tunc Odoacar cum Thurcilingis et Rugis aliisque nationibus, invito Zenone, possedit, quem Theodericus post multa certamina dediticium interemit. Hinc rerum diligens inspector perpendat, quomodo Ermenricus ⁸⁹⁵ Theodericum, Dietmari filium, apud Attilam exulare coegerit, cum juxta hunc hystoriographum contemporalis ejus non fuerit. Igitur aut hic falsa conscripsit, aut vulgaris opinio fallitur et fallit, aut alius Ermenricus et alius Theodericus dandi sunt Attilæ contemporanei, in quibus hujusmodi rerum convenientia rata possit haberi. Hic enim Ermenricus longe ante Attilam legitur defunctus. Theodericus vero post mortem Attilæ sive in ipso mortis ejus confinio scribitur natus, quinta generatione posteritatis Witulli, fratris Ermenrici, progenitus. Dietmarus autem, pater ejus, alios fratres habuisse non legitur quam Walamirum et Witimarum, quorum

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸⁷ deest 8. ⁸⁸⁸ cruenta 9°. ⁸⁸⁹ XL annos — et prius *disscripsit* 4. ⁸⁹⁰ per Narsetem usque ad Gallias secessit, *historiæ Gothicæ finem, in 8. desunt, pagina integra fere vacua relicta. 6—9 eadem fere omittunt his verbis finem dantes*: post per Narsetem vicit (N. suo subegit imperio. 6.—N. eunuchum cubicularium suum destruxit. 7.) ⁸⁹¹ amulorum nobilitatem 4. 10. ⁸⁹² dixit 4. ⁸⁹³ diethmari 4. *sæpius*. ⁸⁹⁴ hamidiced. 4. 10. ⁸⁹⁵ e. et alius t. 4.

prior sub Attila regnans, post mortem ejus se Hunorum ditioni subduxit, et sine filiis mortuus Dietmaro fratri regnum reliquit, alter vero filium omnimum sibi Witimarum habuit, qui post obitum patris, relicta Italia, Gallias secessit.

1. (*Chr. W.*) A. D. 378. Regnante Valente post mortem fratris sui Valentiniani cum Gratiano et Valentiniano, filiis ejusdem fratris sui, Basilius Cæsareæ Capadociæ, vir sapientissimus et continentissimus, claruit, sed ⁸⁹⁶superbiæ, ut aiunt, vitio laboravit.

2. A. D. 379. Athanasius ⁸⁹⁷Alexandrinus episcopus ^{66°}sacerdoti sui anno migrans, Petrum successorem reliquit (cf. RUFIN.).

3. (*Chr. W.*) A. D. 380, Gothi ab Hunis expulsi, diffunduntur per Traciam.

4. A. D. 381. Gothi fame compulsi, rebellant Valenti, quos ille bello petens, sed exercitu occiso fugiens, in casa quadam vivus crematur, anno 13° regni sui, quorum, 11 cum fratre, 4 post illum regnavit (cf. *H. m.*).

Anni Gratiani.

Anno dominicæ incarnationis 382, Urbis vero conditæ millesimo 133 Gratianus, filius Valentiniani, 39us ⁸⁹⁸ab Augusto, post mortem patris sui Valentis electus est ad imperium, et regnavit cum fratre suo Valentiniano annos 6, cum prius regnaret annis 4 cum patre. Eo tempore apud Mediolanum beatus Ambrosius ⁸⁹⁹hic ⁹⁰⁰hymnos canendos in æcclesia primus composuit — apud Turonos beatus Martinus magnis lampabant ⁹⁰¹virtutibus, totoque orbe doctrinis et scientia clari [Gregorius ⁹⁰²Nisenus, Gregorius Nazanzenus et apud Bethleem Hieronimus radiabant (cf. *Prosp., Ch. imp. et H. m.*). Theophylus Alexandrinus ⁹⁰³episcopus cyclum de observatione paschæ per centum annos digessit, quem laterculum vocavit, totoque orbe doctrinis et scientia clari] apud Bethleem beatus Hieronimus presbyter, apud Ypponem Africæ civitatem sanctus Augustinus episcopus radiabant.

(*H. R. et H. m.*) Igitur Gratianus admodum juvenis, cum inæstimabilem multitudinem hostium Romanis infusam finibus cerneret, fretus Christi potentia, longe impari militum numero sese in hostem dedit, et apud Argentariam Galliæ opidum plus quam 30 milia Alamannorum interfecit. Deinde audiens Traciam Daciamque et Pannoniam tamquam genitales terras a Gothis atque omni pernicie atrocioribus Hunis et Alanis possideri, Pannoniam venit. Ea tempestate Theodosius, Theodosii filius, tam propter parentum nobilitatem, quam propriam fortitudinem habebatur nominatissimus, sed invidia dissimilium fatigatus, in Hispania morabatur, ubi et ortus fuerat

A et nutritus. Cumque imperator fratrem suum adhuc puerum cerneret, et quid faceret hesitaret, quippe cum barbari, victoriis elati, inexpugnabiles viderentur, eadem provisione, qua Nerva quondam elegerat Hispanum virum Trajanum, per quem res publica reparata est, accitum et ipse nichilominus ab Hispania Theodosium magistrum militiæ fecit, eumque contra barbaros cum expeditione misit. Qui vadens, fortiter cum illis maximis Scythiæ gentibus pugnavit, et feliciter triumphavit. Mox dux optimus, exercitu disperso per urbes, ipse velociter ad principem remeavit, ipseque triumphorum suorum nunciatus extitit. Quod dum imperator pre admiratione non crederet, invidi dicebant, eum fugisse et exercitum perdidisse. At ille derogantessibi rogat dirigi,

B qui viderent multitudinem peremptorum. His verbis imperator flexus, direxit qui res actas sibi nunciarent. Porro dux optimus inter hæc vidit in visione, quod sanctus Miletius, Antiochenæ civitatis episcopus, eum indueret imperiali clamide et corona caput ejus ornaret. Hæc cum ille retulerit ⁹⁰⁴mane cuidam amicorum, ille clarum esse dixit somnium, et nichil ænigmaticum, nichil habere dubium. Post paucos autem dies qui missi fuerant redierunt, peremptaque multa hostium milia narraverunt. Quamobrem lætatus princeps Gratianus, faventibus cunctis, Theodosium, tricesimum tertium ætatis annum gerentem, apud Sirmium purpura induit, Orientisque et Traciæ simul imperio prefecit ⁹⁰⁵. Igitur Theodosius Constantinopolim triumphans intravit, et ne assidue pugnando Romanum populum fatigaret, cum

C Athalarico Wisigothorum rege pacem fecit, eundemque Constantinopolim ⁹⁰⁶venientem benigne suscepit, ibique defunctum honorifice sepeliri fecit et hac benignitate omnes Gothos ⁹⁰⁷Romano imperio subjugavit. Veniens autem Thesalonicam, ægritudinem incurrit, cupiensque baptizari, Anatholium, ejusdem civitatis episcopum, requisivit, cujus esset fidei. Quo respondente, quod Arriana pestis in Ylliricum non valuisset accedere, sed fidem Niceni concilii inviolatam servarent, libenter ejus verba suscipiens, baptizatus ⁹⁰⁸atque ab ægritudine liberatus est ⁹⁰⁹. Inter hæc Archadium filium suum consortem sibi fecit in imperio, in Italia vero puero satis existente Valentiniano, rerum curam Probus exconsul et prefectus habebat. Justina vero, mater Valentiniani, cum esset Arriana, vivente quidem viro, lædere christianos orthodoxos non prevaluit, sed eo mortuo, cum filius esset valde juvenculus, Mediolanum veniens Ambrosio episcopo erat infesta, ita ut juberet eum exilio destinari. Cumque ⁹¹⁰juberet eum exire de æcclesia, Ambrosius ait: *Ego sponte hoc non ago, ne lupis orium septa aut blasphemantibus Deum videar*

VARIE LECTIONES.

⁸⁹⁶ sed — laboravit *desunt* 5. *erasa ut videtur*. ⁸⁹⁷ *deest* 5. anastasio 1^b. ⁸⁹⁸ XLIII^{us} 1^b. ⁸⁹⁹ a. claruit 5. ⁹⁰⁰ *deest* 10. 11. qui E. ⁹⁰¹ *delevit* 10. *et ita deest* 11. ⁹⁰² *quæ uncis inclusi, ex Sigeberto ut videtur hanc a Bkk. Post adjecisse videtur. In D? E vero ultima verba* totoque — radiabant *omisit*. ⁹⁰³ alexandriæ E1. ⁹⁰⁴ cum retulisset E1 ⁹⁰⁵ fecit 9^c. ⁹⁰⁶ Constantinopolim — honorifice *desunt* 9^c. ⁹⁰⁷ *deest* 9^c. ⁹⁰⁸ b. est 9^c. ⁹⁰⁹ *deest* 9^c. ⁹¹⁰ Cum 9^c.

*contradere ; hic, si placet, occide, hoc loco mortem A
prona suscipiam voluntate.*

Ea tempestate Maximus, vir quidem strenuus atque imperio dignus, si contra sacramenti fidem per tyrannidem non emersisset, invitus ab exercitu in Britannia imperator factus in Galliam transiit, exceptusque a legionibus Gratiano infensis, eundem, subita incursione perterritum atque in Italiam transire meditantem, dolo circumvenit et occidit Lugduno, fratremque ejus Valentinianum cum matre Justina expulit ab Italia. (BEDA). Qui tamen justissimam cum matre sua luit pœnam, quæ et ipsum Arriana heresi polluit et eminentissimum catholicæ fidei doctorem Ambrosium episcopum perfida obsidione vexavit. (H. m.) Valentinianus autem Constantinopolim veniens, a Theodosio paterna pietate est susceptus, et imperio est restitutus ; sed ab Eugenio quodam, prius grammatico, tunc autem militanti in palatio, et ab Arbogasto quodam facinoroso corruptis cubiculariis, ab eisdem dormiens strangulatus est, atque ut voluntariam sibi mortem conscivisse putaretur, laqueo suspensus est.

2. (Chr. W.) Anno dominicæ incarnationis 383°, qui est Gratiani secundus, Theophilus * pascales circulos inchoavit :

Sanctus Basilius Cæsariensis episcopus obiit. D? E. 4 — 10. *ex Sigeb.*

3. A. D. 384, Synodus 150 episcoporum Constantinopoli adversus Macedonium congregatur sub Damaso papa, * qui 26⁹¹¹ annis regebat æcclesiam.

* D? E. qui hæc a. 386 habent, pergunt : Hic decretum est, ut Constantinopolitanus post R. p. h. p. In Gallia Priscillianus episcopus ex Manichæorum et Gnosticorum dogmate errorem sui nominis condens, concilii episcoporum auditus — cum aliis sequacibus suis. Itachius — nolens Itachianis communicare. *ex Sigeb.*

4. A. D. 385 *.

* 4. — 11. *addunt* : Priamus quidam et Antenor principabantur Francis hoc tempore. *ex Sigeb.*

5. (BEDA.) A. D. 386. Archadium⁹¹² Theodosius pater consortem regni facit.

6. (Chr. W.) A. D. 387. Maximus ex Britannia in Gallias veniens regnumque sibi usurpans, Gratianum apud Lugdunum occidit, fratrem vero ejus Valentinianum Italia expulit.

Anni Theodosii.

1. (H. R. et H. m.) Anno dominicæ incarnationis 388, Urbis vero conditæ millesimo 139, Theodosius, genitus patre Theodosio, matre Thermantia⁹¹³, 45⁹¹⁴ ab Augusto, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romanum solus⁹¹⁵ obtinuit, mansitque⁹¹⁶ in eo annis 11⁹¹⁷, cum jam in Orientis

partibus sex annis Gratiano vivente regnasset, Valentinianum tamen, fratrem Gratiani, quamdiu vixit, regnare permisit ; ipse vero bellum adversus Maximum, qui tunc Aquileiæ⁹¹⁸ insidebat, suscepit, illumque a militibus propriis, cum vim imperatoris sustinere non possent, captum ac traditum peremit ; Victorem quoque⁹¹⁹, filium ejus, quem pater Gallis adhuc in ætate infantili profecerat, extinxit. Peracta victoria, Theodosius cum Valentiniano venit Romam, eratque cum eis pariter et Honorius valde puer, quem pater post actam victoriam a Constantinopoli evocaverat. Theodosius igitur Romæ, positus, multum profuit Urbi, alia prebendo, alia auferendo. Post hæc relicto Valentiniano Romæ, ipse cum Honorio Constantinopolim remeavit Valentinianus vero cum

B transiret in Galliam causa ordinandæ rei publicæ, fraude Arbogasti comitis sui et Eugenii grammatici dormiens ab eunuchis cubiculariis pecunia corruptis suffocatus est, moxque Eugenio in principatum electo ab Arbogasto, collecta multitudine Francorum atque Gallorum preparaverunt se in pugnam contra Theodosium. Quod ille audiens, congregavit multitudinem militarem, filiumque suum Honorium constituit imperatorem. Misit autem Eutropium Eunuchum sibi fidelissimum⁹²⁰ in Thebaidam ad Johannem monachum præscientia clarum de quo legitur in Vita patrum, ut aut eum venire volentem deduceret, aut nolentem de belli eventu requireret. Qui venire nolens, mandavit ei, quod, interfecto tyranno, victoria sit politurus, sed ipse in Italia moriturus. C Relictis igitur ambobus filiis in urbe Constantinopolitana, Theodosius contra Eugenium pergit, moxque illi⁹²¹ exercitus Wisigotharum plus quam viginti millium occurrit ; Eugenius itaque et Arbogastus cum transitus Alpium tenerent, Theodosius in summis Alpibus constitutus, jejuniis et orationibus intentus erat. Circa gallorum vero⁹²² cantum sopore constrictus, vidit in somnis, quasi jaceret in campo et astarent ei duo quidam viri in vestibus albis, equis candidissimis residentes, jubentes eum habere fiduciam primoque diluculo preparare milites ad victoriam, seque dicebant ad solatium sibi destinatos. Quorum alter dicebat, se esse Johannem evangelistam, alter Philippum apostolum. Quæ visio etiam alicui militi⁹²³ revelata est. Qua visione comperta, uberiores in oratione lacrimas fudit, et in crastinum facta congressione, turbo ventorum maximus a parte Theodosii in ora hostium surrexit, qui tela, quæ ipsi mittebant, in ipsos retorquebat, ea vero, quæ ab ejus parte missa sunt, ultra mensuram humani jactus per magnum inane portata valenter hostibus insigebat. Eugenius itaque corruens ad pedes imperatoris, veniam rogabat, sed a militibus circa pedes ejus capite truncatus est ; Ar-

VARIE LECTIONES.

⁹¹¹ XX tribus ^{1b} XVIII. 5. 10. 11. ⁹¹² Hæc a 385. D? E. ⁹¹³ theremantia 9°. terremantia 1b. ⁹¹⁴ XL, D? E. et ita deinceps ⁹¹⁵ s. R. 5. ⁹¹⁶ vixitque 9°. ⁹¹⁷ XL. 9°. ⁹¹⁸ aquilegiæ 5. ⁹¹⁹ victoremque 5. ⁹²⁰ fidelissimum El. ⁹²¹ deest E l. ⁹²² cantum v. g. 5. ⁹²³ deest 9°.

bogastus vero propria se⁹²⁴ manu interfecit, consulatus Archadii anno tercio et Honorii secundo. Ad laudem vero Theodosii ob insignem victoriam poeta quidam nomine Claudianus, sed paganus, inter cetera hujusmodi versibus Deo et homini testimonium cecinit :

*O nimium dilecte Deo, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.*

Igitur Theodosius Mediolanum veniens, post laborem publicum corpore fatigatus, ægritudinem incurrit, et sperans se moriturum, potius de re publica cogitavit, considerans quæ solent hominibus evenire, imperatore moriente. Filium itaque Honorium de Constantinopoli velociter evocavit, et imperatorem Romæ ordinavit. Cumque Honorius Mediolanum venisset, pater ex ægritudine relevatus, circum de victoria celebrabat, et ante prandium quidem spectaculum quasi sanus exhibuit, post prandium vero repente pregravatus, ad spectaculum venire non potuit, filium tamen ludis adesse precepit; superveniente vero nocte, delunctus est, 16 Kal. Febr. anno imperii 17°, vitæ autem 40°. Fuit autem propagator rei publicæ et defensor eximius, clemens et misericors, communis cunctis, solo habitu differens a ceteris, in omnes honorificus, in bonos vero⁹²¹ profusius. Quantæ autem mansuetudinis apud homines fuit, tantæ humilitatis coram Domino extitit. Quod* in illo obedientiæ exemplo satis probatur, quam sancto Ambrosio episcopo, immo per illum Deo exhibuisse narratur. Quod quia est relatu ac memoria dignum licet non suo loco, statui tamen memorandum, et pro utilitate legentium et pro opi-

nione virtutum. Quod in illo comprobatur obedientiæ exemplo, quod passim legitur et nos hic brevitatis causa subtrahimus, quo beato subjectus est Ambrosio, prohibenti scilicet illum ecclesiæ ingredi limina propter, inconsiderata quorundam innocentium homicidia. Habebat etiam imperator et aliam, etc. D? E.

Thesalonica est civitas grandis et populosa, in qua dum esset Theodosius, ibi seditio est orta, et quidam ex iudicibus tracti et lapidati sunt, unusque, ut aiunt (RUFIN. XI, 18, — H. m.), ex militibus, quem ille diligebat, occisus est. Hinc indignatus Theodosius, sicut se habent humanæ passiones, non refravit iracundiæ infirmitatem, sed justo furori immensam permiscuit crudelitatem. Ad ludos igitur circenses jussit invitari cives, et repente super omnes injustos gladios precepit evaginari et una cum innocentibus nocentes perimi. Septem quippe milia hominum feruntur ibi occisa, non precedente iudicio, sed furibundo dictante animo. Hujusmodi cladem gemitus plenam audiens Ambrosius, cum princeps Mediolanum venisset et æcclesiam sollemniter intrare voluisset, foris ad januas ei⁹²⁵ occurrit, hisque illum sermonibus a sacri liminis ingressu prohibuit : *Nescis, imperator, perpetratis a te necis*

A *quanta sit magnitudo, neque post ausum tanti furoris mens tua molem tantæ præsumptionis agnoscit. Sed forte recognitionem peccati prohibet potestas imperii; decet tamen, ut ratio vincat potestatem. Scienda est quippe natura ejusque mortalitas atque resolutio et pulvis progenitorum, ex quo facti, ad quem redigendi sumus, et non flore purpureo fidemtem, in firmitatem operi corporis ignorare. Coæqualium es imperator et conservorum; unus est enim Dominus omnium, rex et creator cunctorum. Quibus igitur oculis aspicias communis Domini templum? quibus calcabis pedibus⁹²⁶ sanctum illius pavementum? Quomodo extendes manus, de quibus adhuc stillat sanguis innocuus? Quomodo hujusmodi manibus suscipies sanctum Domini corpus! Qua presumptione poculum præ-*

B *ciosi sanguinis percipies ore tuo, dum furore sermonum tuorum tantus injuste sit sanguis effusus? Recede igitur, recede, nec secundo pecculo priorem nequiciam contendas augere! Suscipe vinculum, quo te omnium Dominus nunc ligavit, est enim medicina maxima sanitatis. Iis sermonibus imperator obœdiens — erat enim divinis eruditionibus nutritus, et aperte sciens quæ essent propria sacerdotum, quæ regum — gemens et defensus ac regalia remeavit. Cumque octo mensium continua transissent tempora, propinqua vit natiuitatis Salvatoris nostri festivitas. Imperator autem lamentationibus assiduis in palatio residens, continuas lacrimas incessabiliter expendebat. Ingressus autem tunc magister militiæ Rufinus, et singularem apud principem fiduciam habens, et videns eum in lamentatione prostratum, accessit et lacrimarum causas inquiri. At ille amarissime ingemiscens et vehementius lacrimas fundens : *Tu, inquit, Rufine, ludis, et mea mala non sentis; ego autem lamentor et gemo exlamationem meam, quia servis quidem et mendicantibus aperta sunt templa Dei, et proprium dominum ingredienti⁹²⁷ licenter exorant; michi vero ingressus ad eum non est, insuper etiam celi clausi sunt. Hæc dicens, verba singula singultibus irrumpebat. Rufinus⁹²⁸ : *Curro, inquit, si tibi placet, pontificique precibus persuadeo. ut solvat vinculum quod ligavit. Ait imperator : Non suadebis Ambrosio; noti ego decretum illius esse justum neque reverebitur imperialem potentiam, ut legem possit præcaricare divinam. Cumque Rufinus verbis plurimis uteretur et promitteret Ambrosium esse flectendum, imperator eum pergere cum festinatione precepit; ipse vero spe data post paululum est secutus, credens Rufini promissionibus. Porro vir mirandus Ambrosius mox ut Rufinum vidit, ait : *Impudentiam canum imitatus es, o Rufine⁹²⁹, tantæ videlicet necis auctor existens, et pudorem ex fronte detergens, nec erubescis, nec metuis, contra imaginem latrare divinam. Cumque Rufinus supplicaret et imperatorem venturum esse diceret, superno zelo accensus Ambrosius, ait : *Ego tibi, Rufine, predico,*****

VARLE LECTIONES.

⁹²⁴ se p. 5. ⁹²⁵ f. ei ad i. 5. ⁹²⁶ p. c. 5. ⁹²⁷ ingress *litera erasa* 9°. ⁹²⁸ r. vero 5 ⁹²⁹ es ordinet 9°

quoniam* ingredi sacra limina eum prohibebo⁹³⁰, si vero imperium in tyrannidem mutaverit, necem libenter suscipio⁹³¹. Hæc et alia plurima Rufinus audiens, nunciavit imperatori, monens ne de palatio procederet. At imperator hæc in media jam platea cognoscens : Pergo, inquit, et justas in facie suscipio contumelias. Cumque ad sacra limina pervenisset in sanctam quidem basilicam non presumpsit intrare, sed inveniens antistitem in salutorio residentem, supplicabat, ut ejus vincula resolveret. At ille tyrannicam dicebat ejus esse presentiam, eumque contra Deum vesanire et leges ejus calcare. Verum imperator : Non, inquit, insurgo adversus ecclesiasticas sanctiones, nec inique ingredi limina sacra contendo, sed te solvere vincula mea depono et communis Domini pro me exorare clementiam, nec michi januam claudi, quam cunctis pœnitentiam agentibus Dominus noster aperuit. Tunc antistes : Quam, inquit, pœnitentiam ostendisti post tantas iniquitates, quibus medicaminibus incurabilia vulnera plagasque curasti? — Tuum est, inquit imperator, edocere et medicamenta temperare, meum vero oblata suscipere. Tunc sanctus Ambrosius ait : Quoniam furori judicium tuum commisisti et non ratio protulit sententiam sed iracundia, scribe legem, quæ decreta furoris evacuet ; et 30 diebus sententia necis atque proscriptionis tantummodo⁹³² maneatin litteris et judicium expectet rationis, quibus diebus transactis, irajam cessante, ratio causam judicans apud semetipsam, quæ cognoverit sub veritate disponat. In his enim diebus cognosces, an injusta sit sententia quam protuleris, an injusta ; et si ratio probaverit injusta quæ sunt prolata, dirumpet, si vero justa, firmabit, dierum vero numerus ad hæc examinanda sufficiet. Hanc ammonitionem imperator animo libenti suscipiens et optimam esse confidens, legem conscribi repente precepit et propriæ manus litteris confirmavit. Quo facto, vinculum ejus Ambrosius absolvit. Quæ lex hæctenus observatur Constantinopoli. Est autem hujusmodi :

« Imperatores Gratianus, Valentinianus, Theodosius augusti Flaviano prefecto pretorii⁹³³ Yllirici.

« Si vindicari in aliquos severius contra nostram consuetudinem pro causæ intuitu jusserimus, nolimus statim eos aut subire pœnam aut excipere sententiam ; sed per dies 30 super statuta eorum sors et fortuna suspensa sit. Reos sane accipiant vincula, atque custodia et excubiis sollertibus vigilantanter observentur. »

Sic igitur sacratissimus imperator ingredi limina sacra presumens, non stans Domino supplicavit, neque genua flexit, sed pronus in pavimento jacens, Daviticam proclamavit vocem : Adhesit pavimento anima mea, vivifica me secundum verbum tuum, ma-

nibus barbam capillosque evellens frontemque percutiens et pavementum lacrimarum guttis aspergens, veniam posebat. Cumque tempus accederet, quomunus ad altare solebat offerre, surgens cum lacrimis, ingressus est. Cum vero obtulisset sicut solitus erat, intra cancellos stetit. Rursus autem Ambrosius non acquievit, sed differentiam locorum edocuit, et primo quidem requisivit quid ibi expectaret. Imperatore dicente, sustinere se sacrorum perceptionem mysteriorum, remandavit ei per suum archidiaconum : O imperator, interiora loca tantum sacerdotibus sunt collata, quæ ceteri nec ingredi nec contingere permittuntur. Egrederere igitur, et hanc expectationem cum ceteris habe communem. Purpura namque imperatores⁹³⁴, non sacerdotes facit.

Tunc fidelissimus imperator etiam hanc traditionem animo gratanti suscipiens, remandavit : Non audaciæ causa intra cancellos mansi sed in Constantinopolitana urbe hanc consuetudinem esse cognoti ; unde gratias ago pro hujusmodi medicina. Tali ergo tantaque et presul et imperator virtute clarebant. Ego autem utriusque opus ammiror, illius fiduciam, hujus obœdientiam, illius zeli fervorem, hujus fidei puritatem. Porro regulas pietatis quas a magno sacerdote recepit, reversus etiam in Constantinopolitana urbe servavit. Nam dum festivitatis tempore ad ecclesiam processisset, oblati in altari⁹³⁵ muneribus, mox egressus est. Cumque Nectarius, tunc presul ecclesiæ, illi mandasset, curiputus stare noluisse, remandavit ei princeps : Vix potui discere, quæ differencia sit imperatoris et sacerdotis ; vix enim inveni veritatis magistrum⁹³⁶ ; Ambrosium namque solum novi digne vocari pontificem.

Habebat igitur imperator et aliam utilitatis occasionem, per quam de bonis operibus triumpharet. Conjunx enim ejus divinas leges eum sæpius amonebat, se ipsam tamen prius perfecte erudiens. Non enim regni fastigiis elevata est, sed potius amore divino succensa. Beneficii namque magnitudo majus ei desiderium benefactoris exhibebat. Repente namque ut venit ad purpuram, claudorum atque debiliū maximam habuit curam, non servis, non aliis ministris⁹³⁷ utens ; sed per semet ipsam agens, et ad eorum habitacula veniens, unicuique quod opus haberet prebobat. Sic etiam per æcclesiarum xenodochia discurrens, suis manibus ministrabat infirmis, ollas eorum tergens, jus gustans, coclearia offerens, panem frangens, cibosque ministrans, calices abluens, et alia cuncta faciens quæ servis et ministris mos est celebrare. His autem, qui eam de rebus talibus nitebantur prohibere, dicebat : Aurum distribuere opus imperii est ; ego autem pro ipso imperio hoc opus offero bona michi omnia conferenti.

VARIÆ LECTIONES.

⁹³⁰ prohibeo 5. ⁹³¹ suscipiam 5. ⁹³² in t. 9c. ⁹³³ pretorio 9c. ⁹³⁴ imperatorem non sacerdotem 5. ⁹³⁵ altare 9c. ad altare 4. ⁹³⁶ m. v. 5. ⁹³⁷ ancillis 9c.

tem suo sepe dicebat : *Oportet te, marite, A cogitare, qui dudum fuisti, qui modo sis. semper cogitaveris, ingratus benefactori s, sed imperium, quod suscepisti, legaliter tibi, et harum rerum auctorem placabis.* His ibus velut optimam quandam utilitatem vir- e abundantiam conjugii offerebat.

Acto autem Theodosio 16 Kal. Febr., corpus nstantinopolim delatum est 6 Idus Novemb. rchadio filio suo ⁹³⁸ sepulturæ traditum. Di- ttem regnum duobus filiis suis, Archadio in , Honorio in Occidente, curam vero ammi- onis viris potentissimis mandavit habere, Ru- æ orientalis, Stilichoni occidentalis. Pos- t autem dies quando translatum est corpus sii, id est 15 Kalend. Decemb., etiam exer- ui cum eo fuerat contra Eugenium, reversus B dum imperator Archadius ad portas occur- xercitui, milites Rufinum prefectum ⁹³⁹ pere- . Erat enim suspectus, quasi tyrannidem me- r assumere et Hunos vel Gothos in ⁹⁴⁰ Ro- um provincias contra imperatorem evocare. lem vero Theodosii temporibus apud Pale- provinciam in castello Emmaus natus est puer et perfectus, sed ab umbilico sursum divi- ut haberet duo pectora et duo capita et mque sensus ; et cum unus edebat et bibebat, on edebat ; unus ⁹⁴¹ dormiebat, alter vigila- nunquam insimul dormiebant, insimul lu- ad alterutrum et ⁹⁴² flebant, et utrique percu- se invicem. Vixerunt autem annis ferme , et unus quidem mortuus est, alter autem C xit diebus 4.

Anno dominicæ incarnationis 389°, qui est se- Theodosii post mortem Gratiani, idem Theo- vir virtutibus plenus, Valentinianum, Italia im a Maximo, in regnum restituit (cf. BEDAM). 7. — BEDA.) Reliquiæ sanctorum Gervasii et sii ab Ambrosio repertæ sunt.

ANNO. Chr. imp.) A. D. 391, Augustinus* ad- onversus, ab Ambrosio baptizatur, ugustius a Manicheorum heresi per Ambro- nium ad catholicam fidem convertitur. D ? E. *Ex Sigeb.*

D. 393. Johannes heremita claruit.

D. 394. Syricius papa 40us, sedit annis 8, tque 6 Kalend. Decemb*.

? E. *add.* : Paula et Eustochia ⁹⁴³ filia ejus Christo ancillantur Bethlehem.

hr. W.) A. D. 395. Hieronimus librum, quem tribus viris scripsit, hucusque perduxit,

D. 396.*

? E. 4 11. *add.* : Didimus Alexandriae obiit. ⁹⁴⁴. Corpora Abacuc et Micheæ prophetarum

revelantur. *ex Sigeb.* D ? E. *pergunt* : Con- stantinopolis—eversa. *ex eodem.*

10. A. D. 397. Valentinianus dolo Arbogasti ⁹⁴⁵ occiditur, ejusque locum Eugenius invadit.

11. A. D. 398. Theodosius Eugenium tyrannum superavit. Arbogastus ⁹⁴⁶ sua manu se ⁹⁴⁷ interfecit, Theodosius vero Mediolano in pace quievit. Augustinus, doctor facundissimus, Hypponi ordinatur epi- scopus.

Hucusque æcclesiasticam hystoriam Eusebius ⁹⁴⁸ Rufinus perduxit.

Anni Archadii et Honorii.

Anno dominicæ incarnationis 399, Urbis condi- tæ millesimo 150. Archadius et Honorius, filii Theo- dosii, 46° loco ab Augusto commune imperium, di- visis tantum ⁹⁴⁹ sedibus, tenuerunt, Archadius in Oriente, Honorius in Occidente* (JORD. *De r. s.*) Tunc Rufinus patricius Archadio principi tendens in- sidias, Alaricum regem Gothorum, ut Grecias va- staret, missis clam pecuniis, invitavit ; sed detectus Rufinus ante portas urbis Constantinopolitanæ, ut supra dictum est, a militibus decollatus est, ca- putque ejus cum dextera manu ad ludibrium per urbem circumductum est ; uxoreque ⁹⁵⁰ exulata, opes ejus cunctas Eutropius spado promeruit * (H. m.) Gildo autem Africæ comes a Theodosio dudum ordinatus, cognita morte ejus, arbitratus parum spei in pueris, cœpit Africam sibi vindicare. Cujus frater Mascezel cum esset fidelis, germani perfidiam detexit ; ille autem duos filios fratris, cum pater abiret, interfecit. Contra quem jam ut hostem idem C Mascezel cum exercitu missus cum eum valde coar- taret, in fugam versus, post paucos dies strangula- tus est.

*D ? E. *add.* : Imperatores—destrui. *ex Sigeb.*

*D ? E. *add.* : Romæ—removit. *ex Sigeb.*

(JORD.) Hesperiam vero plagam in regno Honorii imperatoris primum Radagaisus ⁹⁵¹ Scytha crude- lissimus cum ducentis milibus Gothorum inundavit, qui omnem Romani populi sanguinem propinare de- vovit. (H. m.) Contra quem duo pagani duces Hu- norum Huldinus et Sarus a Romanis conducti sunt ; sed nolente Deo causam potentiæ suæ per virtutem hominum superare, divinitus territus est Radagai- sus, fugiensque in Peculanum montem, ingenti un- dique timore ⁹⁵² concluditur ; et dum fame sitique laborat, volens fugere, solus comprehenditur a Ro- manis ⁹⁵³, missusque in carcerem, ibi mortuus est. Tanta vero multitudo de Gothis comprehensa est, ut sicut vilia pecora venderentur ; nam singuli Go- thi singulis aureis vendebantur (JORD.) Post Ra- dagaisum Alaricus rex Gothorum Italiam intra- vit, et ut superius in gestis Gothorum ⁹⁵⁴ scriptum est, multa mala Romanis ceterisque inferens, apud

VARIÆ LECTIONES.

us 9c. ⁹³⁹ deest 9c. ⁹⁴⁰ deest 9c. ⁹⁴¹ alter 5. ⁹⁴² deest 9c. ⁹⁴³ eustochium E1. ⁹⁴⁴ deest 9c. ⁹⁴⁵ stis 9c. 10. 11. ⁹⁴⁶ ita E1. arbogastes *rell.* ⁹⁴⁷ deest 9c. sua se m. E1. ⁹⁴⁸ eusebii 9c. Hucusque luxit *desunt* E1. ⁹⁴⁹ tamen 4b. ⁹⁵⁰ uxorque ejus E1. ⁹⁵¹ radagaisus 4. 9c. *semper.* ⁹⁵² t. u. 5. c. 5. ⁹⁵⁴ deest 9c.

Consentiam mortuus est. (*H. m.*) Cui succedens Athaulfus, consanguineus ejus, quicquid ille reliquit, abrasit, et Placidam, Honorii sororem, auferens, in matrimonium accepit.

(*H. m.* et *JORD.*) Stilicho quoque comes, qui erat de perfida et dolosa gente Wandalorum natus, et erat socer Honorii, cujus filia duæ Maria et Hermantia altera post alteram principi Honorio desponsatæ sunt, sed utræque virgines defunctæ sunt, oblitus beneficiorum, oblitus consanguinitatis, regno ejus inhiavit, et Alamannorum Suevorumque gentes datis pecuniis super eum congregavit, quia Eucherium filium suum, christianis semper a puero insidias molientem, casarem facere cogitavit; sed Honorius congregato exercitu cum eis pugnans, utrosque, occidit. Quo anno et Archadius, orientalis imperator regnans post obitum patris annos 13, defunctus est anno ætatis 31°, relinquens filium nomine Theodosium annorum 8. quem ante mortem suam appellavit imperatorem; qui succedens patri, regnavit annis 41, cum patruo Honorio 15, postea 26, qui sunt 41. Hujus tempore Claudianus et Prudentius poetæ insignes habentur (cf. *PROSP. Chron. imp.*)

Anni Archadii.

1. (*Chr. W.*) Primo autem anno Archadii et Honorii, qui est annus dominicæ incarnationis 399, Johannes heremita obiit.

2. A. D. 400. Sanctus Martinus ad superna migravit.

3. A. D. 401. Sanctus Ambrosius carne solutus est.

4. A. D. 402. Anastasius papa 41us ordinatus est, sedensque annis tribus, migravit 5to 5 Kalend. Mai.

5. A. D. 403°. Gothi Radagaiso et Alarico regibus Italiam predati sunt.

*D? E. *add.*: In Britannia P. d. e. e. m. n. docens inter cetera hominem s. g. d. p. s. s. m. et hominem sine p. o. nasci. *ex Sigeb.*

6. A. D. 404. (*PROSP.*) Synodus Alexandriæ fit propter doctrinam Origenis.

7. A. D. 405. Innocentius papa 42us ordinatus, sedit annis 13, decessitque 4 Idus Martii.*

*D? E. 4—11. *add.*: Hic constituit ad missas pacis osculum dari. *ex Sigeb.*

9. (*PROSP.*) A. D. 407. Severus vitam sancti Martini describit.

10. A. D. 408.*

*D? E. *add.*: Johannes Crisostomus, urgente Eudoxia augusta, episcopatu abdicatus, ab Archadio—intentat. *ex Sigeb.* 4—11. *add.*: Johannes Crisostomus in exilio obiit. Et mors Eudoxiæ augustæ subsecuta est. *ex Sigeb.*

13. (*Chr. W.*) A. D. 411. Archadius imperator Constantinopoli moritur.*

*D? E. *add.*: Nestorius Constantinopolites episcopus ad heresim quæ in Christo Deum ab homine separat vertitur.

Anni Honorii.

(*H. m.* et *JORD.*) Anno dominicæ incarnationis 412, Urbis conditæ millesimo 163. Honorius post mortem fratris cum Theodosio, filio fratris, adhuc regnans annis 15, cum videret rem publicam cottidie decrescere, elegit virum fortem et pugnatores, Constantium comitem, et transmisit eum ad Gallias. Constantium enim quidam, Galliis occupatis, invasit imperium; cujus hostes duo juvenes locupletes, Didimus et Viridianus, assumptis propriis servis et vernaculis, sese patriamque defensare moliti sunt, capientesque filium ejus Constantem, monachum fecerunt. Quem pater ex monacho cæsarem fecit et contra illos misit. Sed Constantius ab Honorio missus, mox ut Galliam ingressus est, Constantinum apud Arelatem inclusit et occidit, filium vero ejus Constantem in Vienna Gerontius, comes Constantii, peremit. Quorum exicii immemores, Jovianus et Sebastianus item in Galliis tyrannidem moliantur, sed et ipsi mox interficiuntur. Heraclianus quoque comes Africæ cum tribus milibus armatis et septingentis navibus ad depredandam Romam venit; contra quem Marinus comes egressus, sic eum perterruit, ut cum una tantum navi Kartaginem 9to fugeret, ubi et mox occisus est. In his ergo diebus, precipiente Honorio et adjuvante Constantio, firma pax omnibus catholicis æcclesiis per universam Africam reddita est, quamdiu preclarissimus magister æcclesiæ apud Ypponem 9to Regium florebat Augustinus. Inter hæc Vallia, rex Gothorum, pacem fecit 9to cum Honorio, et reddidit ei Placidiam sororem suam, quam ipse Constantio patricio, qui eam revocaverat, in matrimonium, dedit. Honorius vero postquam cum Theodosio, fratris sui filio, regnavit annis 15, et rem publicam pacificatam dimisit, Romæ mortuus est.

4. (*Chr. W.*) A. D. 415. Alaricus, rex Gothorum, Romam invasit.

7. A. D. 418. Corpora sanctorum Stephani, Nichodemi et aliorum revelata sunt 9to.

9. A. D. 420. Zosimus papa 43us 9to ordinatus. Dedit annum unum, decessitque 7. Kal. Januar. Hic constituit, ut diaconus lævam tegat.

10. A. D. 421. Bonifacius papa 44us sedit annis tribus, menses 8.

12. (*Chr. W.*) A. D. 423. Sanctus Hieronimus migravit anno vitæ 91°.

13. A. D. 424. Honorius apud Ravennam Constantium consortem regni fecit.

14. A. D. 425. Celestinus papa 43us sedit annis

VARIÆ LECTIONES.

9to obiit El. 9to carthaginem 5. 9to hypponem 5 El. 9to deest 9°. 9to revelantur El. 9to XLII^{us} 5. XLIII. *corr.* XLII. 4.

fere ⁹⁶¹ 9, decessitque 8 Kalend. Aprilis (cf. *BEDÆ A Mart.*). Hic ⁹⁶² constituit Sanctus, Sanctus, Sanctus cantari. *

* D? E. : c. Sanctus cantari et ut psalmi — recitabatur. Hic quoque ad Scottos — ad Christum. *ex Sigeb.* 5 — 11. *add.* : constituit etiam ut psalmi David ⁹⁶³ cantentur; *cf. Sigeb.*

15. A. D. 426. Honorius Romæ moritur, anno imperii sui 30 ⁹⁶⁴, quorum duos regnavit sub patre, 13 cum fratre, 15 cum filio fratris Theodosio (cf. *H. m.*). Faramundus, filius Marcomedis, regnavit in Francia (cf. *Prosp. Chr. imp.*).

Paulus ⁹⁶⁵ Orosius presbyter librum suum hystoricum a conditione mundi hucusque perduxit.

Anni Theodosii junioris.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 427, Urbis ^B conditæ millesimo 178. Theodosius junior, Archadii filius, nepos Theodosii magni, 47° loco ab Augusto, solus tenuit imperium, cum antea regnaret cum patruo Honorio annos 15; imperavit autem postea annis 26, qui sunt anni 41. (*Jord. — H. m.*) Honorio autem defuncto, Johannes quidam regnum occidentale invasit, misitque legationem ad Theodosium imperatorem, suscipi deprecans. Qui, legatis in carcerem trusis, Ardubarium pretorem contra eum misit, quem ille apud Ravennam aggressus, inclusit. Quo Theodosius agnito, Valentinianum, amitæ suæ Placidie ex Constantio filium, cæsarem fecit, et cum matre sua ad recipiendum occidentale regnum direxit, et Asparem, Ardubarii ⁹⁶⁶ filium, ante cum contra Johannem misit. Angelus autem Domini in habitu pastoris apparens, deduxit Asparem et ^C qui cum eo erant per paludem, quæ Ravennæ adiacuit prius invia ⁹⁶⁷, quam tunc Deus fecit perviam, venientesque Ravennam, portas invenerunt apertas, et ingredientes, tyrannum Johannem occiderunt, Ardubarium a vinculis absolverunt. Valentinianus igitur veniens Italiam, consensu omnium factus est imperator, ideoque ex decreto Theodosii augustus appellatur.

Eodem tempore erant Gothi et aliæ gentes multæ ac magnæ trans Danubium, Hyperboreis locis inhabitantes, ex quibus rationabiliores erant quatuor, Gothi, Hypogothi, qui et Wisigothæ, Gepidæ et Wandali, nomen tantum et nichil aliud mutantes unaque lingua utentes; omnes autem erant fidei ^D Arrianæ. Isti sub Archadio et Honorio Danubium transeuntes, locati sunt in provinciis Romanorum, et Gepidæ quidem, ex quibus postmodum divisi sunt Longobardi et Avars, villas quæ sunt circa Sygedonem et Syrmium habitaverunt; Wisigothæ vero post Alaricum depopulantes Romam, in Gallias abierunt et quæ ibi sunt obtinuerunt, Gothi autem, qui et Ostrogothæ, Pannoniam primum habitaverunt, deinde nono decimo anno imperii Theodosii junioris Traciæ villas habitaverunt, ibique per quinquaginta

et octo annos morantes, Occidentis quoque obtinuerunt imperium. Porro Wandali, sociatis sibi Alanis et Germanis, qui tunc Franci vocabantur, transeuntes Ninum fluvium Modigiselo duce, habitaverunt in Hispania.

Eo tempore fuerunt duo pretores, Accius et Bonifacius, quos Theodosius, postulante Valentiano, Romam direxit. Cumque Bonifacius principatum Africæ percepisset ibique gloriose ageret, invidia ductus Accius accusavit eum apud Placidiam, matrem Valentiniani, quod rebellionem meditaretur ceterum Bonifacio scripsit: *Si accersitus fueris, accedere noli; incusatus enim es, et dolose vocant te imperatores.* Cui credens Bonifacius, accedere distulit accersitus. Tunc Imperatores Accium quasi devotum acceperunt, et adversus Bonifacium duo duces, Mavortius et Galbio, missi sunt, sed ab eo interempti sunt. Rursus contra eum Sigiswaldus comes dirigitur. Bonifacius vero cernens, se Africam tenere non posse, transfretavit in Hispaniam ad Wandalos et Alanos, et cum Modigisclus jam mortuus esset, filios ejus Guntharium et Geisericum suasit in Africam venire eamque possidere. Qui venientes, totam pene ⁹⁶⁸ Africam ferro et flamma rapinisque dissipaverunt. Sub hoc turbine beatissimus Augustinus Hypponensis episcopus, ne civitatis suæ ruinam cerneret, tercio mense obsidionis ejus migravit ad Dominum, septuaginta et sex vitæ annis expletis, ex quibus 40 in clericatu vel episcopatu transegerat. Interea quidam senatorum, amici Bonifacii, falsam accusationem Accii intimaverunt Placidie, ostendentes ei epistolam ab eodem ad Bonifacium scriptam. At illa stupefacta, Accium quidem non læsit, Bonifacio vero verbum exhortatorium, ut securus veniret, cum juramentis misit. Qui veniens suspicionem dissolvit, et magister militum effectus, non multo post morbo extinctus est. Deinde Romani dederunt Wandalis partem Africæ ad habitandum, facta pace cum eis. Mortuo autem ⁹⁶⁹ Gunthario, Geisericus Alanorum et Wandalorum ⁹⁷⁰ imperator factus est. Qui quoniam Arrianus erat, infra limites habitationis suæ in Africa persecutionem contra christianos fecit, catholicam fidem cupiens subvertere, multosque episcopos catholicos in tantum persecutus est, ut privatos æcclesiarum suarum jure de civitatibus expelleret. Deinde Kartaginem simulata pace invadens, omnes divitias et ornamenta æcclesiastica abstulit.

Valentinianus autem augustus, Constantii et Gallæ filius, ad Theodosium consobrinum suum Constantinopolim profectus, filius ejus Eudoxiam, quam sibi Eudoxia genuit, in matrimonium accepit, Romamque rediit.

Tricesimo autem anno imperii Theodosii terremotus magni facti sunt Constantinopoli per quatuor menses, ita ut timentes Bizantii, extra civitatem in

VARIE LECTIONES.

⁹⁶¹ *deest* 1^b. 9^c. ⁹⁶² Hic — cantentur *ces.* 4. ⁹⁶³ *deest* 9^c. ⁹⁶⁴ XXI° E1. 5. 9^c. XXXI. 4. 10. ⁹⁶⁵ *Hæc desunt* E1. ⁹⁶⁶ ardobarii 4. 5. ⁹⁶⁷ inviam E1. ⁹⁶⁸ fere 9^c ⁹⁶⁹ *deest* 9^c. ⁹⁷⁰ davorum *ita pergi* 1 fol. 87.

loco qui dicitur Campus una cum episcopo Proculo A perseverarent in lætaniis ad Deum vociferantes. Quadam ergo die terra fluctuante et omni populo attentius kyrie eleison clamante, circa horam terciam omnibus videntibus quidam adolescentulus in aërem sublevatur, auditque vocem dicentem sibi, ut nunciaret episcopo ac populo lætanas facere et sic dicere: *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis*, nichil aliud apponentes. Quod cum fieret, terremotus cessavit. Porro beata Pulcheria, soror Theodosii, una cum fratre super hoc miraculo valde mirata, sanxit per universum orbem hunc ymnus taliter decantari. Sub his fere diebus Roma tanto terremotu concussa est, ut plurima ædificia corruerent.

Per hæc tempora rex Hunorum Attila dum Tra- B cias et Ylliricum devastaret, coactus Theodosius, legatione ad eum missa, sex milia librarum ei pro recessu prebuit et mille librarum tributum annum promisit.

Post hæc Theodosius morbo consumptus, apud Constantinopolim obiit, anno imperii 41°. Fuit autem sapiens multum, patientia et clementia universos precelens. Sic enim fuit clemens, ut si quando aliquis dignum morte quippiam committeret, non usque ad portas civitatis moriturus perveniebat, sed ejus clementia mox subsequens cum revocabat. Quem cum quidam familiarium interrogaret, cur nullum selædentium morti subjugaret: *Utinam, inquit, michi esset possibile, etiam mortuos ad vitam revocare*. Nec tamen vir iste vitæ caruit; erat enim mobilis, omni vento circumdatus, unde et in cartis non perlectis se subscribebat. Hoc autem mortuo, beata Pulcheria, soror ejus, nondum morte ejus divulgata, Marcianum, in religione et pudicitia conversantem senem, et idoneum virum, ad se accersivit, eique dixit: *Quoniam imperator mortuus est et ego te elegi tanquam beneplacentem ex omni senatu da michi verbum, quod virginitatem meam custodias quam Deo devoti, et pronuntiabo te imperatorem*. Quod illo cum sacramento pollicente, accersito patriarcha Anatholio cum omni senatu, pronuntiavit eum Romanorum imperatorem. Hujus tempore sanctus Servatius floruit.

Anni Theodosii.

2. A. D. 428. ⁹⁷¹.

3. (Chr. W.) A. 431. Aecius, multis Francis oc- D cisis, partem Galliæ quam possederant recepit. (PROSP.) Clodius, Faramundi filius, regnavit in Francia annis 20. *1)

*1) 10. 11. *add.*: Iste cum juxta mare in æstu diei cum uxore sedisset, bestia marina, equitaurus ⁹⁶² similis, ut fertur, uxorem ad lavandum pergentem appetiit, statimque sive a bestia sive a viro concipiens, filium peperit, qui a mari et a maculosa facie Meroveus,

id est Merefech, dictus est; a quo etiam postea reges Brancorum Merofingi, id est Merovingilingi, sunt appellati ⁹⁷³. Hujus filius Hildericus genuit Ludewicum, qui etiam Clodoveus dictus est. *cf. Fredeg. hist. epit. c. 9.*

6. A. D. 432. Cassianus collationes patrum scribit.

8. A. D. 434. Syxtus papa 46us sedit annis 8, obiit 5. Kal. Aprilis.

10. A. D. 436. Sanctus Germanus Autisiodori episcopus claruit.

11. (Chr. W.) A. D. 437. * Synodus tercia universalis 200 episcoporum sub Syxto papa congregatur in Epheso contra Nestorium.

* D? E. *add.*: Cyrillus — notavit. *ex Sigeb.*

12. A. D. 438. *

* D? E. *add.*: Eudoxia — in Kal. Augusti. *ex Sigeb.*

13. A. D. 439. Aecius Gundicharium Burgundionum regem vicit, petentique gratiam tribuit, quem Huni postea peremerunt (cf. PROSP.)

14. (Chr. W.) A. D. 440. Valentinianus filiam Theodosii accepit.

15. (H. m.) A. D. 441. Julianus Pelagianista hereticus a Syxto papa dampnatur. Terremotus magni facti sunt Constantinopoli.

16. A. D. 442. Leo papa 47us ordinatur, sedensque annis 16, migravit 4 Kal. Julii.

18. (Chr. W.) A. D. 444. Theodosius bellum contra Wandalos ⁹⁷⁴ inutiliter movit.

19. (PROSP. *imp.*) A. D. 445. Alani terram Galliæ C ulterioris vi possident.

20. (Chr. W.) A. D. 446. Sanctus Briccius Turonorum ⁹⁷⁵ episcopus migravit.

21. A. D. 447. * Eustochius Briccio successit.

* D? E. *add.*: Ephesi 7 dormientes post annos dormitionis 192 a somno surgunt, et asserta fide resurrectionis, iterum in Christo dormiunt. *cf. Sigeb.*

23. (PROSP. *imp.*) A. D. 449. Bleda Hunorum rex Attilæ fratris fraude percutitur.

25. A. D. 451. Merovecus ⁹⁷⁶, Clodii filius, regnavit in Francia annis 10.

26. (H. m.) A. D. 452. Theodosius junior, Orientis imperator, obiit anno imperii sui 41°, quorum 15 regnavit cum patruo Honorio, 26 cum Valentiniano consobrino suo.

Anno dominicæ incarnationis 453°, ab Urbe condita 1204°. Marcianus, 48° loco ab Augusto, orientali aulæ preficitur imperator, et regnavit cum Valentiniano annis 7. Ceterum Valentiniani tempora hujus vel superioris imperatoris asscribentur curculis. Igitur Valentinianus, occidentalis rector imperii ⁹⁷⁷, pacem firmavit cum Geiserico, divisa inter utrosque ⁹⁷⁸ Africa. Geisericus vero dum de rerum successu etiam apud suos superbiret, valida suorum

VARIE LECTIONES.

⁹⁷¹ annorum numeri in 1. omnes fere correcti leguntur. ⁹⁷² qui in 10. deletum esse videri potest, unde 11 et auri. ⁹⁷³ s. a. sunt 10. ⁹⁷⁴ folium in 1; deest. ⁹⁷⁵ tunorum, ut videtur, corr. turonum 5. tunorum corr. turonorum 10. ⁹⁷⁶ merovecus corr. meroveus 8. meroveus 4. ⁹⁷⁷ i. r. 5. ⁹⁷⁸ utros 9°.

conspiratio facta est adversus eum. Qua detecta, A multos ex eis per diversa occidit supplicia. (JORD. *De r. s. s.*) Marcianus autem admodum religiosus, et egentibus multa beneficia prestans, regnum, quod delicati decessores et predecessores ejus, per annos fere 60 vicissim imperantes, minuerant, divina provisione sic reparavit, ut exultatio ingens cunctis accresceret ⁹⁷⁹. Nam cum Parthis et Wandalis, omnino regnum infestantibus, pacem instituit, Attilæ minas pescuit, Novades ⁹⁸⁰ Blemnesque, ex Æthiopia prolapsos, per Florum, Alexandrinæ urbis procuratorem, a sinibus Romanorum expulit. (*H. m.*) Inter hæc beata ⁹⁸¹ Pulcheria dormivit in Christo, quæ multa bona fecit et omnia sua pauperibus dereliquit; quæ imperator Marcianus, cum multa essent, alacriter dispertivit. Per hæc tempora Hunorum rex Attila Gallias devastans et Italiam irrumperere cogitans, ab Aecio et Gothorum rege Theoderico, ut in hystoria Gothorum scriptum est, devincitur. Sed quia semper virtus invidiam parit, Valentinianus imperator timens prosperos Aecii successus, occidit eum, simulque Boecium senatorem nobilissimum. Cum quibus pariter Occidentis imperium salusque rei publicæ ⁹⁸² corruit, nec ultra relevari potuit. Sed Valentiniano mors Aecii non impune cessit; nam sequenti anno a Transtila ⁹⁸³, Aecii milite, per consilium Maximi patricii et ipse confossus interiit, anno imperii sui 30°, ex quibus cum Theodosio socero suo regnavit 28, cum Marciano 8. Quo mortuo, Maximus invasit imperium, et Eudoxiæ, Valentiniani uxori vi sociatur. Quæ nullum fore auxilium a Constantinopoli existimans, Theodosio patre et Pulcheria amita defunctis, missa legatione Geisericum ex Africa invitavit, qui subito per mare cum magna multitudine Italiam intravit cum adhuc beatus Leo Romanum regeret pontificatum. Percussis ⁹⁸⁴ itaque Romanis pro adventu Geisericum, plurimi ex Urbe fugerunt, inter quos ⁹⁸⁵ et Maximus fugiens, membratim a Romanis discerptus est, mense tercio tyrannidis suæ. Geisericus autem inveniens Urbem vacuam, invasit eam. Cui beatus Leo papa extra portam occurrit, et divino nutu precibus eum in tantum delinivit, ut cum omnia potestati ejus essent tradita, ab incendio et occisione atque supplicii abstineret. Per 14 verodies Romam omnibus divitiis suis ⁹⁸⁶ evacuabant, multosque captivos exinde auferentes, Eudoxiam quoque quæ Geisericum ad hoc malum invitaverat, cum duabus filiabus ⁹⁸⁷ suis Africam deportabant ⁹⁸⁸. Hoc modo capta est Roma secundo postquam eam Alaricus invasit, expletis ab eo tempore annis 43, a conditione sua ⁹⁸⁹ 1207. Relicta itaque Urbe, Wandali per Campaniam

diffusi sunt omniaque ferro et igne consumunt. Capuam civitatem nobilissimam destruxerunt, Nolam quoque urbem ditissimam et alias multas subverterunt, Neapolim vero, quia erat firmissima, capere non valebant, omnia tamen a foris dissipabant. Inter has angustias vir sanctissimus Paulinus, Nolanæ urbis episcopus expensis pro redemptione captivorum omnibus quæ habuit, se ipsum pro redimendo filio viduæ tradidit, sicut beatus Gregorius in ⁹⁹⁰ libro dialogorum (III, c. 1) plenius scribit. At Geisericus postquam ditatus Italiæ opibus ad Africam rediit, filiam ⁹⁹¹ Valentiniani principis Trasamundo filio suo uxorem dedit, ex qua Hildericus natus est, qui quartus post Geisericum super Wandalos regnavit. Tres quippe filios Geisericus habuit, quibus ante obitum suum ita regnum ordinavit, ut alius post alium juxta ætatis ordinem regnaret. Regnavit igitur primus post eum Hunericus, secundus Gunthemandus, tercius Trasamundus, post quem filius ejus Hildericus quartus regnavit, qui matris monita sequens, catholicus fuit (cf. JORD. *De r. G. c. 33*).

(*H. m.*) Marcianus vero imperator, cum apud Constantinopolim septem annis regnaret, facta suorum conspiratione peremptus est.

(*H. m.* — *BEDA.*) Hujus tempore Joannes baptista caput suum, juxta Herodis quondam regis habitaculum reconditum, revelavit duobus monachis orientalibus, qui Hierosolimam causa orationis venerunt, quod deinceps Edissam Fenicis urbem perlatum, digno cultu est honoratum.

Anni Marciani.

C 1. (*Chr. W.*) Primo anno Marciani, qui est a dominicæ incarnatione 482us ⁹⁹², Aecius Attilam superavit. *

* D? E. *add.* : Terremotus — consequentia. *ex Sigeb.*

3. A. D. 483. Synodus quarta 630 ⁹⁹³ episcoporum in Calcedone congregata ⁹⁹⁴ sub Leone papa contra Euticen. *

* D? D. *add.* : Hic decretum est — genuisse. *ex Sigeb.*

4. A. D. 486. Valentinianus Aecium patricium occidit.

5. A. D. 487. Valentinianus ab amicis Aecii occiditur.

6. (*BEDA.*) A. D. 488. Hylarius papa 48us ordinatur, sedit annis 7. decessitque 4 Idus Sept. Per hunc scripsit Victurius paschalem cyclum 532 annorum.

7. (*Chr. W.*) A. D. 489. Marcianus Orientis imperator occiditur.

(*JORD.*) Anno dominicæ incarnationis 460°, Urbis conditæ millesimo 211°. (*H. m.*) Leo, Bessica ortus

VARIE LECTIONES.

⁹⁷⁹ cresceret 9°. ⁹⁸⁰ nomades 9°. ⁹⁸¹ *deest* 4. 5. ⁹⁸² p. rei 9°. 10. 11. ⁹⁸³ strantila 10. *e corr.* 11. ⁹⁸⁴ percussis 9°. ⁹⁸⁵ quos et magni et 12. 10. 11. ⁹⁸⁶ *deest* 8. ⁹⁸⁷ filiis 8. ⁹⁸⁸ deportaverunt 8. ⁹⁸⁹ *deest* E1. 5. ⁹⁹⁰ *pergit* 1. ⁹⁹¹ Eudoxiam, V. p. f., quam Urbe captivitatis sorte abduxerat. 1^b. ⁹⁹² 481 9°. 482. *corr.* 483. 5. 483. 1^b. ⁹⁹³ 830. 8. 9°. 10. 11. ⁹⁹⁴ congregato *legi videtur in 1. et ita* 8. *e corr.* congregata est 1^b. congregatur E1. 10. 11. *et Chr. W.*

progenie, ex tribuno militum imperator electus, et ab Anatholio patriarcha coronatus, 49° loco ab Augusto, regnum Orientale accepit, et 16 annis tenuit. Qui deinde sequenti tempore filium suum Leonem socium sibi fecit in regno Occidentale vero imperium Mauronianus (vel Majorianus ⁹⁹⁵) quidam accepit apud Ravennam, sed quarto anno haut procul a Dertona civitate occisus est, statimque Severus sine jussu Leonis apud Ravennam imperator efficitur et augustus appellatur, sed et ipse post quatuor annos Romæ defunctus est. (Jord.) Post cujus mortem consensu totius militiæ Leo imperator Anthemium divi Marciani generum, ex patricio cæsarem faciens, Romam misit in imperium. (H. m.) Sequenti anno Servandus, qui prefectus erat in Gallia, volens invadere imperium, ab Anthemio in ⁹⁹⁶ exilium missus est. Rursus post annum Romanus patricius temptans fraudulenter accipere imperium, jussu Anthemii ⁹⁹⁷ occisus est.

His temporibus Leo imperator Zenonem, generum suum, totius Orientis magistrum fecit, et Basylicum fratrem Verenæ uxoris suæ, magistrum Africæ constituit. Leo itaque imperator pacem faciens cum Ostrogothis, quibus tunc Walamir preerat, fratris ejus Dietmari filium Theodericum, jam octavum ætatis annum gerentem, obsidem accepit, quem tamen postea patri cum honore remisit (cf. Jord. *De r. G.*, c. 53).

(H. m.) Per hæc tempora inter Anthemium principem ejusque generum Ricimerem patricium, qui tunc Mediolani positus preerat Liguriæ, magnus discordiarum fomes exortus est, quibus se vir sanctitate conspicuus Epyphanus Ticinensis episcopus interponens, eos ad concordiam revocavit; sed quia Ricimer de perfida erat gente Gothorum, pacem dirupit, et cum manu valida ad Urbem tendens, Anthemium jam quarto anno regnantem occidit, sed non diu de perfidia sua lætatus est; nam post mensem tertium exeruciatus, languore interiit. Inter hæc Olibrius a Leone augustus missus ad Urbem venit, vivoque adhuc Anthemio, regiam adeptus dignitatem, Placidiam, Valentiniani principis natam, duxit uxorem. Qui cum septem menses imperium tenuisset, morte propria Romæ defunctus est. Post cujus mortem Licerius apud Ravennam imperator factus est; sed anno sequenti veniens cum exercitu Nepos patricius, Nepotiani filius, Licerium expulit, D ipseque sumens imperium, illum in Salona civitate Dalmaciæ ordinavit episcopum (cf. Jord.). (H. m.) Eo tempore Euricus apud Tholosam super Wisigothos regnavit, filius Teoderici, qui cum Aecio contra Attilam pugnans occubuit.

A Leo igitur imperator, postquam orientale imperium sedecim rexerat annis, Leonem, nepotem suum ex Ariagne filia, Zenonis filium, ordinans imperatorem, diem clausit extremum. (Jord.) Leo itaque juniorem paucis mensibus rexisset imperium manu sua coronans genitorem suum Zenonem constituensque imperatorem, rebus excessit humanis. (H. m.) Mox Basylicus magister Africæ imperator acclamatus, Marcum filium suum cæsarem fecit, et Zenobiam uxorem suam in augustam coronavit. Interea Zeno, totius Orientis magister, cum Ariagne uxore sua ad regiam perveniens urbem, susceptus est a populo et senatu; Basylicus vero fugiens ad æcclesiam, imperiali dignitate, hoc est corona, in mensa divina posita, ipse cum uxore sua Zenobia fugit ad baptisterium. Zeno autem continuo imperialem nactus dignitatem, obtinuit imperium.

Anni Leonis.

1. Primo igitur anno Leonis, qui est dominicæ incarnationis 459 ⁹⁹⁸, corpus sanctæ Anastasiæ delatum est a Syrmio et repositum est in templo ejus in porticibus Domini.

2. A. D. 461. Hildericus (228), Meroveci filius, regnavit in Francia annis 24 (cf. *G. Fr.*)*

* D? E. *add.*: Symeon in columna stans Antiochiæ claret. *ex Sigeb. a.* 458.

3. A. D. 462.*

* D? E. 4 — 11. *add.*: Hildericum, insolenter et luxuriose se agentem, Franci regno deturbant. *ex Sigeb.*

6. A. D. 465. Simplicius papa 49us sedit annis C 12; migravitque 6 Non. Mart.*

* D? E. *add.*: Illic dampnavit Petrum Alexandrinum episcopum, Euticianæ heresis convictum. *ex Sigeb.*

8. (H. m.) A. D. 467. Pictor quidam cum Salvatore pingere presumpsisset secundum similitudinem Jovis, arefacta est manus ejus; quem peccatum suum confessum sanavit Gennadius episcopus Constantinopolitanus.

9. A. D. 468. Translatus est apud Alexandriam Heliseus propheta in monasterium Pauli leprosi, qui leprosum sanavit, et leprosum fecit, et in ea quæ leprosi erant translatus est.

10. A. D. 469.*

* D? E. *add.*: Mamertus V. c. c. q. l. a. a. d. ob imminentem cladem instituit. *ex Sigeb.* 4 — 11. *add.*: Mamertus Viennensis ⁹⁹⁹ claruit, *ex Sigeb.*

11. A. D. 470.* 1.

* 1) 10. 11. *add.*: Basina regina Turingorum repudiato, Hilderico, quia ¹⁰⁰⁰ potentior et diciores fuit, in conjugio se junxit. Verum in prima nocte dixit ei: *Mi domine, ne concumbas mecum, donec in somnis aliquid tibi*

VARIE LECTIONES.

⁹⁹⁵ v. M. in 1. et E1, eadem manu superscripta sunt; M. v. des. 4. 5. 9^c. 10. 11. ⁹⁹⁶ themio in e corr. 1. ⁹⁹⁷ e corr. 1. ⁹⁹⁸ 460. 1^b. 5. E1. ⁹⁹⁹ V. episcopus qui letanias ante ascensionem Domini instituit 10. 11. ¹⁰⁰⁰ Leo — regnavit in loco raso 1.

NOTE.

(228) In Francorum regum nominibus adnotandis Ekk., qui hæc secundis curis adjecit, non ubique

cum Gestis Francorum convenit, sed alium quendam regum catalogum habuisse videtur.

videas profuturum. Ille consentiens, vidit in somnis leonem in palacio deambulare, quod interpretata est, fortem se filium generare. Quod et factum est. Nam Clodoveum virum potentissimum genuit. *cf. Fredeg. hist. epitomata c. 12.*

16. (*Chr. W.*) A. D. 475. Leo ¹⁰⁰¹ senior obiit; pro quo Leo junior paucis mensibus regnavit. Anni Zenonis.

1. Anno dominicæ incarnationis 476°, a Urbe vero condita millesimo 227°, Zeno, genere Isaurus, gener Leonis imperatoris, quinquagesimo loco ab Augusto adeptus imperium orientale, regnavit annis 16. Occidentale vero imperium Romæ tenuit Nepos. (*H. m.*) Quem Orestes patricius de regno proturbans, Augustulum filium suum imperatorem fecit, sequentique anno cum rege Wandalorum Geiserico fœdus statuit.

Dum hæc Romæ geruntur, Odoacar, genere Rurgus, Thurcilingorum et Seyrorum Herulorumque turbis fretus, ab extremis Pannoniæ finibus Italiam contendit. Qui dum adhuc per Noricorum rura duceret exercitum, cognita fama servi Dei Severini, qui illistunc degebat in locis, ad eum benedictionem petiturus accessit. Qui, benedictione percepta, egrediens a cellula, dum caput inclinaret, ne impingeret, eo quod proceræ staturæ esset, a Dei viro futurorum prescio audivit: *Vade nunc ad Italiam, Odoacar, vade vilissimis interim animantium pellibus indutus, multis citopura largiturus.* Hæc verba exitus vera probavit; nam postmodum per omnem Italiam regnavit. Ingresso igitur Italiam Odoacari statim apud Liguriæ terminos Orestes patricius occurrit; sed videns multitudini tantæ se non posse resistere, intra Ticinum, quæ nunc Pavia dicitur, se trepidus inclusit. Veniens autem Odoacar, expugnatam urbem intravit, omnia rapinis vastavit, comprehensumque Orestem gladio trucidavit; indeque dispersi barbari omnem Italiam sine tarditate suo subdiderant juri. Odoacar itaque prosperos sibi cernens successus accrescere, statim regiam arripuit dignitatem; Augustulus vero cernens universam Italiam Odoacaris viribus subdi, inopinabili metu perterritus, cum vix undecim mensibus rem publicam obtinuisset, sponte purpuram miserabilis abjecit et imperialem majestatem deposuit. Ita Romanum imperium toto orbe venerandum et augustalis illa sublimitas, quæ ab Augusto quondam Octaviano ^D 709° a condita Urbe anno cœpit, in hoc Augustulo periit anno ab Urbe condita millesimo 227°, a Cesare vero, qui primus singularem in ea principatum arripuit, anno 324°, ab incarnatione Domini anno 477°. * Igitur dejecto Augustulo, Odoacar Urbem ingressus, totius Italiæ regnum est adeptus, quod per 14 annos nullo inquietante obtinuit, donec Theode-

A ricus rex Ostrogotharum, permittente Zenone Augusto, Italiam possessurus intravit. Quod qualiter sit actum, superius legi potest in hystoria Gothorum. Zeno itaque Augustus dum præfuisset orientali regno annis 17, vitæ terminum accepit. Cujus frater Longinus imperium temptans invadere, ab Ariagne repulsus est, et Anastasius silentiarius per ejus suum ab omni senatu et populo eligitur, indutus regni purpura, eandem Ariagnem in conjugio sortitur.

D? E. *add.*: Acephalorum heresis exorta est, inpugnantium tria capitula synodi Calcedonensis sine nomine auctoris; ob quo acephali, id est sine capite, sunt vocati.

2. Anno dominicæ incarnationis 477. Felix papa quinquagesimus sedit annis 8.

D? E. *add.*: Hic Achatium — dampnato. *ex Sigeb.*

3. (*Chr. W.*) A. D. 478. Odoacar Italiam intravit.

4. A. D. 479. Corpus Barnabæ apostoli et evangelium Mathei apostoli stilo ipsius scriptum inventum est. * 1

* 1) 10. 11. *add.*: Clodoveus Rothildem, filiam regis Allobrogum, qui nunc Burgundi appellantur, amans, cum propter insidias inimicorum aperte non posset, occulte per Aurelianum fidelem suum sub habitu peregrini anulum mittens, eam desponsavit. Sed cum finibus Burgundiæ appropinquaret, his qui eam ducebant persuasit, ut ex utraque parte, 12 miliaria incenderent, deprædarent, quatinus vel unam vindictam conspiceret de his qui sibi patrem occiderant, matrem, saxo ad collum ligato, aqua submerserant, fratres exiliaverant, Sigismundum regem patruelum suum, cum uxore et filiis in puteum projecerant. Quod factum est. Hunc sanctus Remigius baptizavit, 30 annis regnavit. *cf. Fredeg. hist. epitom.*

8. A. D. 484. Clodoveus ¹⁰⁰², Hilderici filius, regnavit in Francia annis 30. Hunc ¹⁰⁰³ baptizavit sanctus Remigius.

9. A. D. 485. Gelasius papa 31us sedens annis 4, mens. 8, decessit 13 Kal. Decembr. *

* D? E. *add.*: Hic Manicheos. — fecit. *ex Sigeb.*

10. (*BEDA.*) A. D. 486. Hunericus rex Wandalorum, filius Geiserici, plus quam 334 episcopos catholicos exiliavit, quibusdam linguas abscidit, qui tamen loquebantur, quorum beatus Gregorius in libro Dialogorum (II, 32) meminit.

14. A. D. 489. *

* 4 — 11. *add.*: Avitus ¹⁰⁰⁴ Viennensis episcopus Gallias convertit. *ex Sigeb.*

15. A. D. 490. * Anastasius papa 32us sedit annum unum, mens. decem.

* D? *add.*: Avitus V. e. Gallias ab a. h. d. et libros de c. m. metricæ composuit. *ex Sigeb.*

17. [A. D. 492. ¹⁰⁰⁵] Symmachus papa 33us sedit annis 14.

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰¹ Leo—regnavit *in loco raso*. 1. ¹⁰⁰² Clodoveus—Remigius *des.* 10. 11. ¹⁰⁰³ Hunc—Remigius *des.* 4. ¹⁰⁰⁴ *des.* 1. ¹⁰⁰⁵ *Bkk. in cod. 1., ut semper fere, numeros correxit; ut edidimus, primo scripsit (et ita 3. 9°.), postea annum, qui sequitur, 493 in 492 mutavit, ideoque hanc lineam erasit, verbaque Symmachus—XIV paulo inferius in margine scripsit.—491. 4. In E. hæc desunt.*

Anni Anastasii.

1. (*H. R.*) Anno dominicæ incarnationis 492¹⁰⁰⁶, Urbis autem conditæ millesimo 243°, Anastasius imperium accepit, et 27 annis regnavit, quinquagesimo primo loco ab Augusto; (*H. m.*) Theodericus vero cum Gothis Romano presedit imperio; hic Arrianus, ille Euthicianus hereticus. Histemporibus magna discordia facta est Romæ propter Symmachum et Laurentium, quibusdam eligentibus Laurentium preter consuetudinem Romanorum, aliis vero sanioris consilii Symmachum diaconum. Pro qua causa facta sunt multa homicidia Romæ civium Romanorum, clericorum etiam et sacerdotum per tres circiter annos, usque quo Theodericus princeps Romam venit; qui quamvis Arrianus esset, habito tamen synodo, Symmachum episcopum Romæ firmavit, Laurentium vero in civitate Nucarina episcopum locari precepit. Qui tamen nullo pacto quiescens, sed sediciones commovens, a Symmacho deponitur et in exilium Dalmatiam mittitur. *

* D? E. *add.* Pro cuius — excelsis decantari. *ex Sigeb.*

Eodem tempore Trasamundus, Geiserici filius, qui jam super Wandalos regnavit, secutus patris et fratris perfidiam, æcclesias Dei clausit, et 220 episcopos in Sardiniam exiliavit, quibus beatus Symmachus papa cottidiana subsidia ministravit.

Inter has tempestates beatus Fulgentius episcopus in confessione fidei et scientia claruit.

His ipsis diebus apud Africam dum Arrianus quidam, Olimpius nomine, in balneo lavaretur et indigna quædam et blasphema verba de sanctæ Trinitatis fide loqueretur, subito igneus gladius de cælo venit eumque percussit. Deuterius autem episcopus Arrianorum baptizans quendam Bizantii nomine Barbam, dum contra regulam fidei minorem Patre Filium et Spiritum sanctum asserens, diceret: *Baptizo, te Barbas, in nomine Patris per Filium in Spiritu sancto*, subito aqua, in qua baptizare debuit, nusquam comparuit. Quod videns qui baptizandus erat, confestim ad æcclesiam catholicam properavit, et juxta morem rectæ fidei baptismum accepit.

Hisdem temporibus Alamundaro principe Sarracenorum baptizato, venerunt ad eum duo episcopi Arriani, suadentes ei, ut suæ sectæ consentiret. Qui ab orthodoxis baptizatus et instructus, memorabiliter eos redarguit hujuscemodi fabula. Ait enim: *D Litteras accepi hodie, quia Michahel archangelus mortuus est.* Illis vero dicentibus, hoc impossibile fore, ait princeps: *Et quomodo Christus secundum vos vivus crucifixus est, nisi naturarum esset duarum, quando qui lem nec angelus mortuus est?* Et ita cum confusione recesserunt episcopi. Hujus Anastasii temporibus Clodoveus in Francia regnavit, qui et Alaricum regem Gothorum interfecit, et ab eodem Anastasio epistolam pro consulatu dignitate accepit (cf. *Gesta Franc.*) (*H. m.*) Anastasius itaque

A dum in heresi, qua dilapsus fuerat, perseveraret, Ormisda papa, Symmachi successor, misit ad eum Ennodium Ticinensem episcopum cum aliis catholicis, ut eum reducerent ad regulam fidei catholicæ, sed ille non solum monita eorum salubria sprexit, verum etiam a conspectibus suis non sine injuria expulit, navique veteri fragilique impositos, ne uspiam per totam Greciam civitatem ullam intrarent, precepit. Quam ejus impiam temeritatem divina mox ultio subsecuta est. Nam cum 27 imperii ageret annum, mortuus est. Quidam vero aiunt, quod fulmine percussus sit.

4. (*Chr. W.*) A. D. 498. Theodericus Odoacarem interemit, et ipse Occidentis regnum 31 annis tenuit.

B 7. A. D. 498. Trasemundus rex Wandalorum, filius Geiserici, catholicas æcclesias clausit, et 220 episcopos in exilium misit.

12. A. D. 503. Boecius consul Romæ plurima ingenii sui monumenta scribendo reliquit.

14. A. D. 505. Theodericus Romam venit, et multa miranda ædificia in ea construxit.

15. A. D. 506. Hormisda papa 54us sedit annis 9, decessitque 8 Idus Augusti.

20. A. D. 511. *

* 8 — 11. *add.*: Genovefa virgo Parisiensis octogenaria migravit ad Deum¹⁰⁰⁷. *ex Sigeb.*

21. A. D. 512. *

D? E. *add.*: Genovefa v. P. o. transit ad Dominum. *ex Sigeb.*

C 22. A. D. 513. Clodoveus rex obiit, relinquens quatuor filios heredes regni (cf. *G. Fr.*).

23. A. D. 514. Lotharius, Clodovei filius, regnavit annis 51.

24. A. D. 515. Johannes papa 35us sedit annis 2, mens. 9. *

* D? E. *add.*: Rex Sigismundus — sanitatum gratia. *ex Sigeb.*

25. (*Chr. W.*) A. D. 516. Theodericus filiam suam Amalasuindam dedit Eutharico.

27. A. D. 518. Felix papa 36us sedit annis 4, transiit 11 Kal. Jan.

(*H. m.* et *Jord.*) Anno dominicæ incarnationis 519°, Urbis conditæ millesimo 270°, Justinus, genere Illyricus, vir catholicus et senior multumque peritus, comes excubitorum, a militibus proficiens ad senatum, 52° loco ab Augusto, senatus electione accepit imperium, regnavitque annis 8. Ad hunc ob causam redintegrandæ fidei directus a Romano presule vir sanctitate precipuus Germanus, Capuanæ urbis episcopus, digne ab eo est susceptus, multorumque corda dubia in fide solidavit.

Eo tempore mortuo apud Africam Trasemundo rege Wandalorum, Hildericus, filius ejus ex Eudoxia captiva Valentiniani filia, regnum suscepit; qui non patrem avumque Arrianos, sed matrem catholicam secutus, rectæ fidei cultor extitit. Hic

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰⁶ 493. 8. 9°. 11. 492. *corr.* 493. 10. ¹⁰⁰⁷ dominum 9°.

universos episcopos qui in exilio erant regredi fecit, A
eisque æcclesias reformare præcepit, quæ a Geiserico usque ad Hildericum per 70 annos fuerant
dst ructæ.

Justinus quoque augustus sexto imperii sui anno
pro ardore catholicæ fidei decertabat hereticos dis-
sipare, precepitque ut ubique illarum æcclesias
catholici episcopi consecrarent. Quod audiens Theo-
dericus, qui et ipse fuit Arrianus, misit Johannem
tunc temporis papam ad Justinum, ut aut hereticis
æcclesias suas redderet ¹⁰⁰⁸, aut ipse totius Italiæ
populum gladio feriret. Quo abeunte, ipse interim
Symmachum patricium et Boetium senatorem gla-
dio peremit, redeuntemque papam fame interfecit.
Unde divinæ ¹⁰⁰⁹ iudicio vindiciæ 99° dehinc die
subitanea morte interiit. Justinus vero augustus
cum jam octavo anno augustalem dignitatem tene-
ret, mense Aprili, indictione quarta, ægrotare inci-
piens, provexit, dum adhuc viveret, in imperium
Justinianum, sororis suæ filium, qui et coimpera-
vit ¹⁰¹⁰ ei mensibus quatuor; mense vero Augusto
ipse apud Constantinopolim rebus excessit humanis.
Anni Justiniani.

1. (Jord.) Hic anno regni sui primo Amantium
prepositum palatii et alios regno suo inhiantes in-
terfecit.

4. A. D. 522. ¹⁰¹¹ Bonifacius papa 37us sedit an-
nis 2.

6. A. D. 524. Johannes, qui et Mercurius, papa ¹⁰¹²
38us sedit annis 2, decessitque 3 Kal. Junii. Hic
missus Constantinopolim ad Justinum a Theode-
rico, cum venisset ad portam auream, cæcum illu-
minavit (cf. BEDAM).

7. A. D. 525. Theodericus rex ¹⁰¹³ Boecium et
Symmachum gladio trucidavit, Johannem papam
fame in carcere necavit, ipseque 99° die interiit
post hæc.

8. (Chr. W.) A. D. 526. Justinus Justinianum re-
gni consortem et successorem faciens, obiit. Aga-
pitus ¹⁰¹⁴ papa 59us sedit annos decem, obiit 10
Kal. Mai.

(H. m.) Anno ab incarnatione Domini 527°, ab
Urbe condita millesimo 278°, Justinianus, filius so-
roris Justiniani imperatoris, 53° loco ab Augusto, im-
perium solus obtinuit, et 28 annis regnavit. Hic
mox ut imperialia jura suscepit, ad reparandum rei
publicæ statum animum intendit, ac primum Bilisa-
rium patricium ingentem virum contra Persas, qui
Romanos fines invaserant, direxit, qui de illis viri-
liter triumphavit. Interea rex Herulorum, Gretes
nomine, cum populo suo Constantinopolim venit,
petens ut baptizaretur. Quem in epyphania baptiza-
tum imperator de fonte suscepit, promittentem ei

se in omnibus auxiliari. Eodem anno adhesit Ro-
manis mulier quædam ex Hunis, vidua, habens
secum Hunorum centum milia. Tunc et rex Huno-
rum, qui sunt juxta Bosphorum, nomine Gordas,
accessit ad imperatorem, et factus ¹⁰¹⁵ christianus,
susceptus est ab eo, multisque ei ¹⁰¹⁶ prestitis do-
nis, misit eum in regionem ipsius ad Romanas res
custodiendas et Bosphorum civitatem, quæ pro eo
Bosphorus est dicta, quod Romanis per singulos
annos boves pro pecuniis inferebat. Renovavit ¹⁰¹⁷
imperator leges, faciens codicem singularem et vo-
cans eum novellas constitutiones. Eodem anno
passa est Antiochia terremotus magnos et tempe-
states, et faciebant lætanas omnes discalciati, cla-
mantes kyrie eleyson. Apparuit autem in visu cui-
dam Dei cultori, ut diceret omnibus, quod scribe-
rent in superliminaribus suis : *Christus nobiscum*
state. Quo facto, stetit ira Dei.

Interea Athalaricus, nepos Theoderici, rex Gotho-
rum, cum paucis annis regnaret, immatura morte
preventus est. Cujus mater Amalsuinda Theodatum
consobrinum suum sibi associvit in regnum. Sed
post dies aliquot isdem, immemor collati beneficii,
eam in balneo strangulari ¹⁰¹⁸ precepit. Quia vero
ipsa dum viveret se suumque filium principi com-
mendaverat, audita ejus morte, imperator gravi
exarsit iracundia in Theodatum. Quod ille sentiens,
Agapitum papam intercessorem misit Constantino-
polim. Qui cum venisset et colloquium cum impera-
tore habere ¹⁰¹⁹ cœpisset, reperit eum in Euticetis
dogma corruisse. Quo ad fidei regulam revocato,
idem Agapitus papa Anthimum Constantinopolita-
num episcopum, qui eandem heresim defendebat,
publice convicit, eumque communionem privavit, et
ut eundem exilium mitteret, imperatori persuasit.
Hoc facto, non multo post idem pontifex Agapitus
ibi ¹⁰²⁰ defunctus est.

Interea cum jam per multos annos Wandali Afri-
cam tenerent, misit imperator Bilisarium patricium
cum exercitu contra eos. Qui veniens tribusque
mensibus, id est a Kalendis Septembris usque ad
Kalendas Decembris, eos impugnans, multis occi-
sis, tandem eos vicit, Kartaginem intravit, regem
Wandalorum Gelimerem vivum cepit, omnemque
Africam, post nonaginta sex annos a Wandalico jure
liberatam, Romano imperio subjecit. Deinde contra
Theodatum missus, cum veniret Siciliam, Theodato
interfecto, Witigis regnum ejus invasit, sed eun-
dem captum Bilisarius Constantinopolim perduxit.
(P. D. I, 25.) Alia quoque prælia multa idem Bili-
sarius ¹⁰²¹ commisit, multasque gentes bellando de-
vicit; unde et propter multas victorias diversa
agnomina meruit, ita ut vocaretur Alamannicus,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰⁸ folium in cod. 1. excisum est. ¹⁰⁰⁹ divino vindicte 9c. ¹⁰¹⁰ comparavit 4. 9c. ¹⁰¹¹ 523. 4. qui
unde ab a. 520. — 527. numerum majorem exhibet. ¹⁰¹² I. papa qui et m. 3. ¹⁰¹³ deest E 1. ¹⁰¹⁴ Hæc a.
525. E. ¹⁰¹⁵ f. est 9c. ¹⁰¹⁶ deest E 1. ¹⁰¹⁷ R. igitur i. E 1. ¹⁰¹⁸ strangulari 3. ¹⁰¹⁹ deest 9c. ¹⁰²⁰ ibidem 3.
¹⁰²¹ hic vergit 1.

Gothicus, Francicus, Germanicus, Alanicus, Wandalicus, Africanus. Magnam quoque gloriam et honorem apud imperatorem et omnes optimates obtinuit. (*H. m.*) Qui cum Romæ moraretur, Theodora Augusta ei demandavit, ut Silverium papam, falsorum testium accusatione convictum, truderet in exilium, eo quod Anthimum hereticum Constantinopolitanum episcopum, quem Agapitus papa excommunicavit, absolvere nolisset. Quod Bilisarius, licet nolens, effecit, eumque ad Pontianam insulam exiliavit, ubi et obiit. Similiter et Vigilius papa, successor ejus, causa ejusdem indignationis per Anthimum scribonem Constantinopolim ductus, inde in exilium est missus (P. D. *l. l.*) Sub hoc papa Vigilio Arator subdiaconus Romæ floruit, Actusque apostolorum versibus scripsit.

His quoque temporibus Cassiodorus Romæ tam seculari quam divina scientia claruit, qui inter alia bona quæ scripsit psalmodiarum secreta optime interpretatus est. Iste antea consul fuit, deinde senator, ad ultimum monachus.

Hoc etiam tempore Dionisius abbas in Romana urbe positus, cyclos paschales sapienter composuit; sed et Priscianus Cæsariensis profundum grammatice inquisivit.

(*l. II, 9.*) Felix quoque Tharvisianæ æcclesie presul et Fortunatus condiscipulus ejus fuerunt. Hic Fortunatus fuit de loco qui dicitur Duplabilis, non longe a Tharvisio, grammatice vero et rethoricam didicit apud Ravennam. Qui cum dolorem pateretur dentium, simulque socius ejus Felix, abierunt ambo ad æcclesiam sanctorum Johannis et Pauli, quæ est in eadem civitate Ravenna, in qua est et altare sancti Martini, juxta quod fenestra est, in qua lucerna poni solebat, de cujus oleo super oculos suos posuerunt, et sanitatem receperunt. Pro qua causa Fortunatus beatum Martinum in tantum dilexit, ut patriam dimittere, ad sepulchrum ejus Turonum veniret, antequam Longobardi Italiam intrarent; indeque Pictavium tendens ibique manens, multas passiones sanctorum, alias per versus, alias per præsas composuit, ibique primum presbiter, postea episcopus factus est.

(*l. I, 26.*) Hisdem temporibus sanctus pater ¹⁰²² Benedictus post heremiticam vitam, quam duxit in loco cui Sublacus vocabulum est, in monte Cassino doctrina et miraculis claruit. Quo cum primum tenderet, relicta priore habitatione ex divina jussione, tres corvi, quos cottidie nutrebat, prope ipsum semper volando secuti sunt eum, ut in Longobardorum hystoria scribitur. Cumque veniret ad quoddam bivium, duo angeli apparebant et in specie duorum juvenum, ostendentes ei, per quam viam ire deberet. In loco autem ipso quidam Dei servus habitabat, cui vox de cælo dicebat: *His tu parce locis, alter amicus adest.* Quod apertius dicitur: « Amice, exi de loco isto, quia alter amicus debet

A hic habitare. » Veniens autem sanctus Benedictus in summitatem montis, in magna se constrinxit abstinentia; factoque monasterio, habitavit ibi, sicut in dialogo (*II, 1*) legitur.

(*H. m.*) Hoc eodem tempore gens Longobardorum, amica tunc Romano populo, in Pannonia habitabat, cui tunc in regni gubernaculo Audoin preerat, omnique tempore, quo Longobardi in Pannonia habitabant, Romanæ rei publicæ adversus emulos adjuutores erant. Unde et Alboin, Audoini filius, rogatus a Narsete, quem Justinianus exarchum Italiæ fecit et in defensionem Romanorum contra Totilam Gothorum regem direxit, validam ei manum in auxilium misit, qua fretus Narses, Totilam vicit, omnemque Italiam a potestate Gothorum liberam deinceps fecit.

B Bilisarius autem patricius accusatus apud imperatorem, quod adversus eum conspirasset, ablati omnibus, missus est in custodiam; sed post non multum tempus dimissus, omnia recepit.

Justinianus vero imperator postquam 38 annis ¹⁰²² regnavit, rebus humanis excessit.

Anni Justiniani.

(*H. m.*) Primo hujus anno missus contra Persas Bilisarius patricius magnis eos præliis fudit, et ex voluntate principis Constantinopolim triumphans intravit.

2. A. D. 528. Terremotus magnus Antiochiæ factus est.

3. A. D. 529. Justinianus sententiam promulgavit, ne militarent pagani vel heretici, dans illi tres menses ad inducias conversionis.

C 6. (*Chr. W.*) A. D. 532. Dionisius abbas Romanus paschales cyclos ab hoc inchoavit anno.

8. (*H. m.*) A. D. 534. In Pompeiopolis Misyræ civitate scissa est terra a terremoto, et obrutum est medium civitatis cum habitatoribus, et voces eorum auditæ sunt de sub terra clamantium, ut sibi succurreretur; et imperator ad educendos eos multa donavit, viventesque liberaliter liberavit. — Eodem anno tradidit Justinianus ad psallendum æcclesie illud quod canitur: *Unigenitus Filius et Verbum Dei.*

10. A. D. 536. Silverius papa 60us sedit annos 2, obiit 12 Kal. Julii.

11. A. D. 537. Theodericus, filius Clodovei, frater Lotharii, obiit anno regni sui 23°, relinquens filium Theodebertum (cf. *G. Fr.*).

D 12. A. D. 538. Vigilius papa 61us sedit annis 14.

12. (*H. m.*) A. D. 539. Mundus quidam ex genere Gepidarum sociatus est Romanis.

Anni ab inicio mundi 4800.

15. A. D. 541. Ypapanti Domini sumpsit incipium ut celebraretur apud Bizantium, cum esset eo anno ibi magna mortalitas.

17. A. D. 543. Factus est terremotus magnus in universo mundo; eodemque anno apparuit quidam ex regione Italicorum, nomine Andreas, per villas dis-

VARIE LECTIONES.

currens, habens canem rufum et cœcum, qui jusus ab eo fecit miranda. Cum enim staret in foro et turba in circuitu adesset, clam eodem cane deferebantur assantium anuli aurei et argentei ac ferrei, et ponebantur in terra, quos ille cooperiebat; ipsoque precipiente, canis tollebat, et unicuique suum dabat. Similiter et diversorum imperatorum nomismata mixta porrigebat per nomina. Turba etiam assistente, interrogatus ostendebat in utero habentes, fornicarios et adulteros, avaros et magnimos, et quicquid de singulis interrogabat, cum veritate demonstrabat. Unde dicebant quidam, quod spiritum Pythonis haberet.

18. (BEDA) A. D. 574. Diffusum est mare per Trazen miliaris quatuor. (*Chr. W.*) Corpus sancti Antonii repertum, Alexandria reconditur.

20. (*H. m.*) A. D. 546. Theodora augusta defuncta est. — Arator subdiaconus librum suum publice coram Vigilio papa legit. (*Chr. W.*) His temporibus Cassiodorus Romæ floruit, et apud Constantinopolim Priscianus Cesariensis Juliano consuli librum suum de arte grammatica obtulit.

21. (*Chr. W.*) A. D. 547. Quinta synodus universalis in Constantinopoli congregata est sub Vigilio papa contra Theodorum et omnes hereticos.

23. (*H. m.*) A. D. 549. Facta sunt encenia sanctorum apostolorum Constantinopoli mense Junio, et recondita sunt lypsana Andreæ et Lucæ ac Timothæi apostolorum, et transiit Menas episcopus cum sanctis lypsanis, sedens in carruca imperatoris aurea et gemmata, tenens tres thecas sanctorum apostolorum in genibus suis, et ita celebravit encenia.

25. (*Chr. W.*) A. D. 531. Victor Capuanus episcopus librum de pascha scribens, Victorii redarguit errores. Theodebertus, filius Theoderici, filii Clodovei, obiit anno regni sui 14°. Cujus filius Theodobaldus fuit. (cf. *G. Fr.*)

26. A. D. 552. Pelagius papa 62us sedit annis 12.

27. (*H. m.*) A. D. 553. Terremotus terribilis factus est Constantinopoli et in urbibus circumquaque positis per dies 40.

29. A. D. 555. Apparuit ignis in cælo quasi species lanceæ.

30. A. D. 556.*

*D? E. 5 — 11. *add.*: Sanctus Medardus obiit. *ex Sigeb.*

31. A. D. 557.*

*D? E. *add.*: Radegundis regina, uxor quondam Lotharii regis mutata veste clarebat sanctitatis nobilitate. 4 — 11. *add.*: R. r. u. q. l. r. sanctitate claruit 1024, *ex Sigeb.*

32. A. D. 558.*

*D? E. 4 — 11. *add.*: Gregorius ex pretore urbano monachus, Romæ floruit. *ex Sigeb.*

33. (cf. *G. Fr.*) A. D. 559. Theodobaldus, filius Theoderici, obiit anno regni 8°.

A 37. A. D. 563. Hilpericus, Lotharii filius, regnare cœpit.

38. (*Chr. W.*) A. D. 564. Johannes 1024 papa 63us annis 13. — Justinianus imperator obiit. — Lotharius, filius Clodovei, rex Francorum, obiit anno regni sui 51°, relinquens quatuor filios (cf. *G. Fr.*)

Hucusque 1025 Jordanis episcopus cronicam suam perduxit ab Adam (cf. *Chr. W.*)

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 565, Urbis autem conditæ millesimo 316°, Justinus minor, Justiniani nepos, genere Trax, 54° loco ab Augusto, monarchiam accepit, et 11 annis regnavit, habens uxorem nomine Sophyam, quam coronavit augustam, coronatus et ipse ab Euthicio patriarcha. Ille cum esset pius et orthodoxus, adornavit æcclesias, quas Justinianus ædificavit, dans eis thesauros et omnem redditum, misitque Photinum monachum,

B privignum Bilisarii patricii, dans ei potestatem contra omnem personam et causam, ut pacificaret universas æcclesias Ægypti et Alexandria. Fuit autem, ut dictum est, in inicio bonus, postea vero in omnem avariciam incidit, factus exemplor pauperum, spoliator senatorum, faciens arcas ferreas, in quibus quæcumque rapiebat auri talenta reconderet. Ilujus anno octavo rupta est pax inter Romanos et Persas, eo quod Homeritæ Indi legationem miserint ad Romanos, et imperator miserit Julianum magistrum cum epistola ad Aretham regem Indorum. Qui susceptus est cum gaudio multo ab Aretha rege, appetente nimirum amicitiam imperatoris Romanorum.

C Enarrabat autem idem Julianus cum redisset, quod idem Aretha rex, quando eum suscepit, nudus esset, habens in lumbis cincturam et linca vementa auro contexta, circa ventrem vera portabat indumenta scissa, margaritis preciosis conserta, habens in brachiis quinos circulos et aureas armillas in manibus suis, in capite autem pannum gemmatum, habentem ex utroque ligamento plectas quatuor, et in collo torquem aureum; et stabat super quatuor elephantes, stantes et habentes jugum et rotas quatuor et super se currum excelsum velatum petalis aureis, stansque ipse desuper, ferebat scutum parvissimum deauratum et duas lanceolas aureas; et senatus ejus omnis erat cum armis, canentes modulationes musicas. Introductus ergo legatus Romanorum, cum adorasset, jussus est ab eo erigi et adduci ad se. D Cum autem accepisset imperatoris sacram, osculatus est signaculum, quod habebat imperatoris petusculum; susceptis autem et donis, gavisus est valde. Porro cum legisset epistolam, invenit, ut se armaret contra regem Persarum et ejus regnum vastaret. Quod protinus fecit, tenensque caput Juliani, dedit ei pacis osculum, dimisitque eum in magna benivolentia multisque muneribus.

(P. D. II, 1. sqq.) His temporibus Narses, cartularius quondam imperatoris Justiniani, sed pro bono servicio factus patricius, Totilam regem Gothorum,

VARIE LECTIONES.

1024 c. s. 5. 1025 Johannes — 13. et Hucusque — Adam desunt Et.

auxiliantibus Longobardis, Romanorum tunc amicis sed adhuc in Pannonia positis, occidit, gentemque Gothorum de Italia exterminavit. Idem etiam Narses Bucellinum ducem Francorum, a Theoderico rege missum ad devastandam Italiam, occidit, et Sindoaldum regem Bændorum, qui remanserat de generatione Herulorum, quos Odoaccar duxit in Italiam, apprehendit, et in alta trabe suspendit, totamque Italiam ab hostibus liberam reddidit. Erat enim vir sapientissimus, in fide Christi catholicus, in pauperes largus, recuperator æcclesiarum, in vigiliis et orationibus assiduus, in tantum ut victoriam magis obtineret oratione quam armis. Hujus temporibus facta est magna mortalitas in Italia, incipiens a Liguria, ita ut pene destitueretur habitatoribus terra illa. Inter hæc mortuus est Justinianus, et successit Justinus. Narses autem patricius cum, superata gente Gothorum, Italiam securus jam teneret, Romani per invidiam accusationem adversas eum direxerunt Justino Augusto et Sophiæ, uxori ejus, dicentes: *Melius esset nobis servire Gothis quam*

A *Grecis, ubi Narses castratus imperat et nos servitio premit, et noster sanctissimus princeps hoc nescit. Aut libera nos de manu ejus, aut certe civitatem Romanam et nosmet ipsos gentibus trademus.* Audiens hoc Narses, scripsit ad augustum, dicens: *Si male feci cum Romanis, male inveniam.* Sed augustus ira motus adversus Narsetem, Longinum statim prefectum misit in Italiam, qui locum Narsetis teneret. Sophya quoque augusta inter alia verba Romanis sic scripsit de eo: *Ponam illum castratum in genicio* ¹⁰²⁶, *ut perpensam fnet lanam cum puellis.* Ad hæc Narses respondit: *Talem eidem ordiar telam, ut, quamdiu vixerit ipsa Sophya, non possit deponere eam.* Et quia timuit redire Constantinopolim, contulit se Neapolim, et presentaliter legatos suos ad Longobardos misit, eosque in Italiam introduxit. B Cujus ¹⁰²⁷ gentis adventum in Italiam et habitationem ejus in ea usque in presens ut apertius describamus, de origine ejus regumque illius successione aliqua hic carptim inseramus.

HYSTORIA LONGOBARDORUM.

(P. D. 1, 1, sqq.) Septentrionalis plaga, quanto longius est ab ardore solis et frigida de assiduis nivibus, tanto saniores homines semper habet et eo aptior est ad multiplicandas gentes. Unde fit, ut tanta multitudo populorum in ea parte nascatur, quæ ibi vivere non possit, sed in partem meridanam alii precio vendantur, alii sponte egrediantur. Qua de re, ut in hystoria Gothorum dictum est, multæ gentes ex eisdem partibus exierunt, Gothi, Gepidæ, Rugi, Wandali, Heruli, Turcilingi, Huni, qui et Avars, similiter et Winili, qui et Longobardi. Est itaque insula quædam in partibus septentrionalis oceani, dicta Scandanavia vel Scanzia, quæ, ut quidam dicunt, non est in oceano posita, sed propter planiciem ejus undæ maris exstantes circumdant eam. In hac ergo dum multus populus excrevisset, ita ut in ea habitare non posset, consilio ¹⁰²⁸ inito multitudo illa omnis in tres partes est divisa, quesitumque est per sortis divinationem, quæ pars ex illis patriam relinquere novasque sedes deberet exquirere. Igitur illa pars, quam sors jubebat exire, ordinavit super se duces fratres duos, Ibor et Aionem, ætate juvenes et corpore alii majores et valentiores, quorum mater Gambara erat sapientissima et consiliatrix optima, de cujus prudentia magnam confidentiam omnes habebant. Osculantes igitur parentes et amicos, ire cœperunt, venientesque in regionem Scoringam, aliquantos annos ibi sederunt. Illo itaque tempore Ambri et Assi, duces Wandalarum, fortiter premebant vicinas sibi regiones et cum jam gloriarentur de multis victoriis, mendaverunt Winilis ¹⁰²⁹, qui et Longobardi, ut aut tributa illis darent, aut ad pugnam se prepararent. Tunc Ibor et

Aio per consilium matris suæ Gambaræ definierunt, melius sibi esse, aut pugnando mori aut per arma defendi, quam tributis turpiter subdi, miserunt que legatos Wandalis, se paratos esse ad pugnandum magis quam ad serviendum. Commisso vero prælio, C Winili ¹⁰³⁰ pro libertatis gloria fortiter pugnantes, victoriam habuerunt, sed postea famem magnam passi in eadem provincia Scoringa, valde humiliati sunt. De qua exeuntes, venerunt in Mauringam, indeque item in Godolandam provinciam, et ibi aliquanto tempore steterunt. Mortuis interea Ibor et Aione ducibus, Longobardi jam nolentes habere duces super se, Agelmundum regem sibi primum constituerunt ad similitudinem aliarum gentium, qui regnavit super eos annis 33. Fuit autem Agelmundus filius Aionis, de gente Thuringorum, quæ gens apud eos melior et fortior esse dicebatur. His temporibus quædam meretrix in uno partu septem filios generavit, utraque bestiam crudelis, in piscinam eos jactavit. Quam piscinam cum predictus Agelmundus forte preteriret, videns infantulos, doluit, hastamque mittens, eos huc illucque volvit. Quorum unus cum apprehendisset hastam regis, misericordia motus rex, levavit eum de aqua, dicens: *Quia iste magnus futurus est.* Et cum omni studio dedit eum ad nutriendum. Et quia eum de piscina levavit, eorumque lingua aqua lama dicitur, Lamisso ei nomen imposuit. Qui cum crevisset, factus est fortissimus pugnator et sapientissimus, et post Agelmundum ipse regnavit. Defuncto post hæc Lamissone rege secundo, tercius regnavit Lethus, Qui cum regnaret annis 40, filium suum Childeoc quartum regem reliquit; et hoc defuncto, regnavit

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰²⁶ de genetio 1^b. ¹⁰²⁷ Sequens historia deest E1. omittitur etiam 3. ¹⁰²⁸ ante c, vocabulum erasum 1 ¹⁰²⁹ ita 1. ¹⁰³⁰ ili e cor. 1.

Godeoc. Quo mortuo, filius ejus Calpho regnavit sextus. Et isto mortuo, regnavit septimus Tado. Post hæc egressi Longobardi de Rugilant, quæ Latino eloquio Rugorum patria dicitur, habitaverunt in apertis campis, qui sermone barbarico appellantur felt. In quo loco dum per tres annos habitassent, pugna surrexit inter Tadonem et Ruodolfum regem Herulorum, qui prius amici fuerunt; et hoc fuit malum, unde in eos discordia intravit. Frater Ruodolfi regis pro causa pacis ad Tadonem venerat, et cum ad suam patriam reverti vellet, ante domum Rumetrudæ, filiæ regis, transiit. Illa vero cum videret multos viros nobiles ire cum eo, interrogavit, quis esset, dictumque est illi, quod frater Ruodolfi regis fuisset. Tunc illa misit puellam, quæ eum invitaret, ut dignaretur cum ea bibere. Qui ut hoc audivit, cum simplici corde venit. Sed quia modicam staturam habebat, puella superba et gloriosa despiciebat eum et deridebat. Ille autem talem verecundiam non sustinens, amplius eam injuriavit. Illa vero accensa ira feminea, malum, quod in mente conceperat, complevit. Finxit enim se per patientiam lætam esse, et invitans eum ad sedendum, fecit eum in tali loco sedere, ubi fenestra erat post dorsum ejus, et ne ille aliquam suspicionem mali posset habere, pannum preciosissimum ante fenestram jussit tendere, dixitque pueris suis, ut in qua hora diceret: *Misce*, illi eum a dorso lanceis transforarent. Sicque factum est. Quod cum Ruodolfo regi nunciatum esset, nimis iratus de tam funesta morte fratris sui, disrupit pacem, quam cum Tadone rege habuit, et ei pugnam indixit. Cumque venissent ambæ partes in campum apertum, Ruodolf suos mandavit ad pugnam, ipse vero in tentorio sedens, jocabatur ad tabulam, non dubitans aliquid de sua victoria. Gens enim Herulorum multum docta erat pugnandi, et ut leves essent ad pugnandum, omnes nudi pugnabant, solummodo verenda corporis membra cooperientes. Rex vero indubitanter de virtutibus eorum confidens, securus ut diximus, ad tabulam jocabatur, unum tamen de suis in arborem jussit ascendere, qui ei victoriam suorum nunciaret, promittens ei, se caput ejus abscidere, si Herulos suos nunciaret fugere. Sed ille cum videret eos fugere et Longobardos fortiter instare, interrogatus a rege, quid Heruli facerent, respondit: *Optime pugnans*. Nec ausus fuit antea dicere malum quod videbat, quam omnes Heruli terga vertebant. Tunc quamvis tarde vocem emisit, dicens: *Væ tibi, misera Herolia, Dei cælestis ira percussa*. Ruodolfus vero hoc audiens, commotus ait: *Forsitan Heruli mei fugiunt*. Ille dixit: *Hoc non ego, sæ tu, rex, dixisti*. Tunc, ut in talibus fieri solet, rex ipse et omnes qui eum eo erant turbati, quid agerent nesciebant. Longobardi vero supervenientes, regem et omnes qui cum eo erant occiderunt. Herulorum vero exercitus dum huc et illuc fugeret, tanta ira de cælo super eos venit, ut frutices virides in campo videntes, aquas esse putarent, et dum quasi ad natan-

dum brachia extenderent, crudeliter ab hostibus cedebantur. Longobardi itaque victores effecti, predam magnam inter se diviserunt; Tado vero vexillum et galeam Ruodolfi regis accepit, quam postea semper in bello portavit. Ex illo tempore Herulorum virtus sic humiliata est, ut super se regem amplius non haberent; Longobardi vero ex hoc divites facti, cæperunt de propria voluntate pugnas querere et gloriam virtutemque suam ubique extendere. Post hæc Tado de sua victoria non multum lætatus est; nam irruit super eum Wacho, filius fratris sui Zuchilonis, et occidit eum. Tunc Hildegis, filius Tadonis, pugnavit adversus Wachonem, sed vicit eum Wacho. Qui fugit ad Gepidos, et ibi mortuus est. Pro qua causa Longobardi cum Gepidis ex eo tempore inimicias habuerunt. Habuit autem Wacho uxores tres, primam Ranigundam, filiam regis Thuringorum; deinde tulit Austrigosam, filiam regis Gepidorum, de qua fecit duas filias: nomen uni Wiselgarda, quam Theodebertus rex Francorum tulit uxorem, altera dicta est Walterada, quam iterum tulit uxorem Chusabaldus rex Francorum, quam odio habens, dedit uni de suis, qui dicebatur Garibald, in conjugium. Terciam uxorem habuit Wacho Salingam, filiam regis Herulorum, de qua natus est Walthari, qui patre mortuo super Longobardos regnavit octavus. Isti omnes Litingi fuerunt, de quadam stirpe, quæ nobilissima dicebatur apud eos. Walthari regnavit annis 7, et mortuus est. Post quem regnavit nonus Andoin, qui post non multum tempus Longobardos in Pannoniam introduxit. Hic habuit uxorem Rodelindam, quæ peperit ei filium Alboin, qui fuit fortis et astutus in omnibus. Gepidis igitur cum Longobardis rixam facientibus, pugnam sibi ambæ partes preparant. Commisso itaque prelio, dum ambæ partes fortiter pugnarent et in nullam partem terga verterent, contigit ut in ipsa pugna Alboin, filius Andoin, et Thurismodus, filii Thurisindi regis Gepidorum, sibi invicem obviarent sed Alboin Thurismodum spata percutiens, de equo dejecit; et sic mortuus est. Gepidi vero videntes filium regis mortuum, in quo magnam habebant fiduciam, statim fugerunt; Longobardi autem sequentes illos fortiter sternunt, multisque ex eis occisis, ad spolia recurrunt. Finita victoria, Longobardi ad sua loca cum redirent, rogaverunt regem Andoin, ut filium suum Alboin secum ad mensam permetteret sedere et prandere, eo quod per eum victoriam haberent, ut sicut patri suo socius fuit in periculo, ita esset et in convivio. Sed pater ejus Andoin respondit eis: *Hoc facere non possum, ut rumpam constitutam legem gentis nostræ. Vos scitis, talem consuetudinem apud nos esse, ut filius regis cum patre suo ante non prandeat, quam ab extraneo rege arma recipiat*. Alboin ut hoc audivit a patre, tulit secum 40 juvenes, et perrexit ad Thurisindum regem, cum quo antea pugnavit, et pro qua causa venisset, ei indicavit. Rex autem bene usecepit eum, et invitavit ad prandium, fecitque

eum sedere ad dexteram suam, ubi filius ejus Thurismodus sedere consuevit, quem Alboin interfecit. Postquam autem jam læti facti sunt, Thurisindus rex videns interfectorem filii sui sedere in loco ejus, alta traxit suspiria, et dolorem quem habuit in corde aperuit, dicens : *Amabilis est michi locus iste, sed persona, quæ ibi sedet, multum michi gravis est ad videndum.* Tunc alter filius regis audiens sermones patris, ira succensus est, et Longobardos nimis injuriare cœpit, et quia fasciolas albas habebant in cruribus, deridebat eos, dicens : *Tibias albas habetis usque ad pedes, et similes estis jumentis variis et fatus facientibus.* Turc unus de Longobardis sic illi respondit : *Perge in campum qui vocatur Asfelt, et ibi sine dubio cognoscere poteris, quales sunt isti quos tu jumentis similes esse dixisti, quomodo possunt calcitrare; ibi enim invenies ossa fratris tui dispersa, quasi de vili jumento in mediis pratis.* Gepidi hæc audientes, et turpitudinem tantam non sustinentes, nimis irati sunt, et de tam manifesta injuria se vindicare voluerunt. E contra Longobardi ad pugnam se preparantes, omnes apprehenderunt gladios. Rex vero surgens a mensa, in medium illorum se misit, et suos ab ira comescuit, jurans, se illum occidere, qui primus auferet pugnam committere. Dixit enim : *Non est illa victoria a Deo placita, cum quis in domo propria inimicum suum in pace susceptum occiderit.* Et sic pace inter eos facta, iterum leti convivium ineunt. Completo convivio, Thurisindus rex tollens arma filii sui Thurismodi, tradidit ea Alboin, et salvum illum in pace dimisit. Alboin vero reversus ad patrem suum, conviva ejus factus est. Et dum ad mensam cum patre suo sederet, dixit illi omnia quæ circa eum facta sunt, et omnes qui aderant ammirantes, laudabant Alboin pro audacia sua et Thurisindum pro tali fide maxima.

His temporibus Justinianus imperator Romanum regebat imperium, qui per Bilisarium patricium multas victorias perfecit, leges renovavit, æcclesias reparavit, basylicam quoque, quam Ad Agyam Sophyam, id est sanctam sapientiam, nominant, fabricavit; cujus opus in tantum super omnia ædificia excellentius estimatur, ut in tantis terrarum spaciis ei simile non invenitur. Tunc enim Cassiodorus, Dionisius, Arator Romæ claruerunt, Priscianus Constantinopoli floruit, sanctus quoque Benedictus virtutibus effulsit.

Igitur Audoin mortuus est, et Alboin, filius ejus, regnum accepit. Qui cum esset nominatissimus et fortis multum, Clotharius rex Francorum filiam suam nomine Glotsuindam dedit ei in conjugium, de qua fecit unam tantum filiam nomine Albsuindam. Interea mortuus est Thurisindus rex Gepidorum, et accepit regnum Chunimundus. Qui cum vellet vindicare injurias Gepidorum, rupit pacem cum Longobardis, et plus amavit pugnam quam pacem. Alboin vero fecit pacem firmam cum Avaris qui primum Huni vocabantur sed postea de

nomine regis sui Avars sunt appellati; deinde ivit ad pugnandum cum Gepidis. Sed cum Gepidi contra Alboin pergerent, Avars statim in terram eorum intraverunt, sicut cum Alboin constituerunt. Hac de causa cum tristis nuncius veniret ad Chunimundum, ille nimis afflictus, cœpit orare suos ut primum cum Longobardis pugnarent et postea ad depellendos Avars repedarent. Inito autem prælio, Alboin occidit Chunimundum, et de capite ejus postea fecit scyphum, qui dicitur apud eos scala, apud Latinos patera, et filiam ejus Rosemundam cum magna multitudine virorum ac mulierum secum abduxit captivam. Gepidi enim sic sunt deleti, ut ab illo tempore jam de suis regem non haberent. Ut autem mortua est Glothsuinda regina, filia Clotharii, Alboin ad interitum suum, ut in sequentibus dicetur, duxit Rosemundam uxorem, filiam Chunimundi.

Inter hæc Justinianus princeps mortuus est, et Justinus minor successit ei ad regendam Constantinopolim. Apud quem, ut supra scriptum est, accusatus Narses patricius, quem loco Bilisarii ad defensionem Italiæ misit imperator Justinianus, in vindictam injuriæ suæ misit legatos ad Longobardos amicos suos, dicens : *Dimittite paupertatem Pannoniæ, et venite ad fertilem Italiam, omnibus divitiis plenam.* Et ut animos eorum amplius incitaret ad veniendum, misit eis de omnibus generibus pomorum et quicquid delectabile poterat excogitare de divitiis terræ. Longobardi hæc audientes, gratanter acceperunt et qualiter irent preparaverunt. Et continuo apud Italiam apparuerunt signa in cælo, scilicet igneæ acies, sanguinem humanum, qui postea effusus est, significantes. Alboin igitur petit auxilium ab antiquis Saxonibus amicis suis, ut spaciosam Italiam intraret cum multis. Cui Saxones plus quam cum 20000 juncti sunt, et secundum ejus voluntatem cum uxoribus et filiis Italiam cum eo intraverunt. In ipso tempore Alboin Pannoniam dimisit Hunis amicis suis, ea conditione, ut si aliquando Longobardis reverti necesse esset, unusquisque in sua rediret. Habitaverunt autem Longobardi in Pannonia per annos 42. Exierunt vero de Pannonia cum mulieribus et filiis et cum omnibus suis, anno dominicæ incarnationis 568, indictione prima, secundo die post pascha, quod sanctum pascha tunc celebratum est in ipsis Kalendis Aprilis. His igitur diebus, quibus Longobardi invaserunt Italiam, Clotharius rex Francorum mortuus est, relictis quatuor filiis, Heriberto, Guntrammo, Helperico, Sigiberto. In hoc tempore Romanam regebat æcclesiam vir sanctus, papa Johannes, post quem Benedictus. Civitatem autem Aquileiam et populum ejus regebat beatus patriarcha Paulus. Qui timens crudelitatem Longobardorum, ex Aquileia ad insulam Gradus secessit, et omnem thesaurum æcclesiæ suæ portavit. Narses itaque de Campania Romam reversus, post non multum tempus mortuus est. Cujus corpus in cantra plumbea cum omnibus divitiis suis collo-

caverunt et Constantinopolim transmiserunt. Igitur Alboin intravit Liguriam indictione tertia 3 Non. Septemb., et sub tempore Honorati archiepiscopi Mediolanum intravit, deinde ceteras Liguriæ civitates apprehendit. Obsedit autem Ticinensem civitatem, quæ nunc Pavia dicitur, per tres annos, quibus transactis, post aliquantos menses tradita est in manusejus. Qui cum introisset per portam quæ dicitur sancti Johannis, parte orientis, equus, super quem sedebat, fixus se in medio portæ. Quem cum ille tunderet cum calcaribus et omnes qui circumstantabant cederent verberibus, omnino movei non potuit equus. Tunc unus ex Longobardis sic ait ad regem: *Memento, dominere, quid voristi, et frange tam durum votum, et ingredieris civitatem; vere enim christianus populus est in civitate ista.* Voverat enim Alboin antea, quod universum populum occideret gladio, qui sibi se tradere volebat. Quod votum ubi disruptum, equus se continuo movit, et sic civitatem intravit. Tunc data pace, omnis populus ad eum tandem cucurrit ad palatium, quod aliquando rex Theodericus fecit. Alboin igitur postquam regnavit in Italia annos tres et menses sex, interfectus est consilio conjugis suæ pro causa. Cum sedet Alboin apud Ravennam in convivio et bibisset plus congruo, precepit afferri vinum reginæ Rosemundæ in vasculo, quod fecit de capite patris ejus Chuniundi regis, dicens ei, ut keta, biberet cum patre suo. Pro qua re illa maximum concipiens in corde dolorem, cogitavit, qualiter maritum interficeret et patrem vindicaret, consiliumque habuit pro hac re cum Helmiche armigero regis, qui cum regina unius erat ætatis. Helmiche vero dedit ei consilium, ut ad hanc perficiendam assumeret Peredeum, quendam fortem virum, qui cum vestiaria ejusdem reginæ solebat dormire. Cui cum illa suam voluntatem indicaret, et ipse in interfectionem regis sui consensum suum deugaret, regina in tempore noctis collocavit se in lecto vestiarie suæ, quam ille amavit, veniensque Peredeus, reginam adulteravit. Qua re perfecta, cœpit illa dicere Peredeo: *Quam me consideras esse? Cumque ille nominaret nomen amicæ suæ, illa respondit: Non est, ut tu speras; ego sum Rosemunda. Certe talem causam modo fecisti, ut, si tu non interfeceris Alboin, ipse te interficiat.* Qui intelligens malum quod fecit, licet invitus, in mortem regis consensit. Tunc Rosemunda crudelior omni bestia, cum Alboin in meridie se somno dedisset, precepit magnum silentium in palatio fieri et omnia arma inde subtrahi, et gladium illius fortiter ligavit ad caput lectuli, ne posset evaginari aut tolli, sicque interfectores ejus introduxit. Alboin vero excitatus a somno, et intelligens malum quod imminabat, concite manum ad gladium, qui alligatus erat, tendebat, sed non valens eum extrahere, scabellum apprehendebat, et aliquamdiu se defendebat; sed illi prevalentibus eum occidebant. Helmiche autem accipiens Rosemundam in uxorem, decretavit, ut regnum Alboin apprehenderet, sed non potuit, quia Longo-

A bardi, multum dolentes de ejus morte, quesierunt Helmiche interficere. Inter hæc Rosemunda mandavit Longino prefecto Ravennæ, ut concite navim mitteret, quæ eos deportaret. Quam eum ille misisset, per silentium noctis Helmiche et Rosemunda navim intraverunt, et Albuindam, filiam regis Alboin, et omnem thesaurum secum deportaverunt. Longinus autem prefectus suasit Rosemundam, ut Helmiche occideret et se maritum acciperet. Quæ cum consensisset, quadam die dum Helmiche ad balneum iret, perrexit cum eo, ut ei deserviret, portans secum venenum, quo eum interficeret. Cumque ille de balneo exiret, porrexit ei venenum in poculo, dicens: *Si hoc biberis, magnam salutem inde habebis.* Qui cum biberet ac venenum esse sentiret, apprehenso gladio, Rosemundam per capillos tenuit, et venenum quod remanserat illam bibere coegit, sicque Dei judicio ambo perierunt veneno. Longinus vero prefectus Albuindam cum omni thesauro misit Constantinopolim imperatori Justino. Longobardi autem omnes, habito inter se consilio, fecerunt regem Cleph, virum nobilissimum gentis Longobardorum, in civitate Ticinensium. Hic multos potentes viros Romanorum alios occidit, alios de Italia eiecit; nec enim Romanis illo tempore victus fuit, ut resistere possent Longobardis, quia et mortalitas, quæ sub Narsete fuit, et fames, quæ postea venit, omnem Italiam dissipavit. Cumque per unum annum et sex menses Cleph regnaret, a quodam puero, familiari suo, cum gladio, quod in mensa ad obsequium suum habebat, occisus est. C Post ejus mortem Longobardi regem jam per annos decem non habuerunt, sed duces, unaquæque civitas suum ducem. Ex quibus ducibus aliquanti cum multis pugnatoribus Gallias ingressi, predati sunt, contra quos Amatus patricius, qui erat ex parte Guntrammi regis, movens exercitum, ab eis occisus est, ipsique cum multa preda reversi sunt. Quibus discedentibus, rex Eunium, qui et Nummulus dictus est, ad se vocavit, eumque patricium fecit. Iterum Longobardi intraverunt Galliam; Nummulus autem jungens se Burgundionibus, ivit contra eos, et circumdans eos insidiis, multos ex eis occidit, ceteros redire vacuos coegit.

Post hæc Saxones, qui cum Longobardis Italiam intraverunt, cum viderent Longobardos regnare nec ipsi vellent sub eis vivere, cum omnibus suis per Galliam redierunt, et per adjutorium Sigiberti regis in patriam suam retenderunt. Quo cum pervenis- sent, invenerunt eam tenere Suevos et alias gentes. Insurrexerunt ergo contra eos, et certabant inde expellere eos. At illi dederunt eis tertiam partem regionis, dicens: *Quia possumus communiter vivere.* Saxonibus non consentientibus, iterum dederunt eis aliam tertiam, ut ipsi tenerent unam; sed Saxonibus nullo modo acquiescentibus, commiserunt pugnam, in qua de Saxonibus mille 20 mortui sunt, de illis vero 400 milia et 80, sicque Saxones terram suam obtinuerunt.

Hoc tempore Sigibertus rex Francorum occisus est fraude Helperici fratris sui, et regnum ejus suscepit filius ejus Hildibertus cum Brunihilde matre sua.

Justinus quoque minor cum 11 annis regnasset, eisdem temporibus obiit, et Tyberium Constantinum successorem reliquit. Quo post annos septem defuncto, Mauricius ei successit in imperio.

Longobardi vero cum per decem annos essent sub ducibus, postea communi consilio constituerunt sibi regem Authari, filium Calphonis supradicti principis qui ante Taionem regnavit, et pro magno honore vocaverunt eum Flavium, et istud prenomē postea in usu habuerunt reges Longobardorum. Duces vero qui tunc erant pro restauratione regni medietatem omnium suarum substantiarum in expēdium rei publicæ dederunt, ut esset, unde vivere potuisset ipse rex, vel qui in servicio ejus erant, vel qui ad eum veniebant. Hoc autem erat mirabile in regno Longobardorum, quod nullus alicui faciebat violentiam, nulla fraus ibi erat, nemo aliquem injuste angariabat, non ibi latrones erant, sed unusquisque ubi volebat securus pergebat. Hoc tempore Mauricius imperator quinquaginta milia solidorum misit Hildiberto regi Francorum, ut Longobardos de Italia expelleret. Quo veniente cum magno exercitu, Longobardi civitates suas intraverunt, et xenia Hildiberto regi miserunt, pacemque cum eo fecerunt. Qui reversus est in Galliam. Quod audiens Mauricius, solidos, quos ei pro dissipatione Longobardorum dedit, repetere cœpit; sed ille in virtute sua confidens, nullum ei responsum dedit. Interea Hildibertus pugnavit cum Hispanis, et vicit eos, et ista fuit causa, unde inter se pugnare cœperunt; Hildibertus rex sororem suam nomine Ingundem dederat uxorem Erminigildo, filio Leovigildi regis Hispanorum. Qui Ermengildus per predicationem Leandri episcopi et per monita uxoris suæ de Arriana heresi, quam pater suus colebat, ad fidem catholicam conversus fuerat; pro qua causa impius pater ejus in ipsa festivitate paschæ cum securi eum percuti jussit. Uxor vero illius fugiens de Hispania, voluit reverti in patriam suam; sed milites Romani, qui in illis partibus erant, apprehenderunt illam cum filio suo parvulo, et adduxerunt illam in Siciliam, ibique mortua est, filium vero ejus direxerunt in Constantinopolim Mauricio imperatori. Iterum Mauricius imperator misit ad Hildibertum, rogans illum, ut exercitum dirigeret in Italiam contra Longobardos. Qui sperans, quod soror sua adhuc viveret et in Constantinopoli esset, volens eam recolligere, complevit voluntatem imperatoris, et misit exercitum Francorum in Italiam; sed Longobardi frequenter pugnabant contra ipsos. Post hæc Franci et Alamanni rixam inter se habentes, egressi de Italia, redierunt ad propria. Hoc tempore inundatio aquarum facta est in Italia, de qua beatus Grego-

rius scribit in Dialogo (cf. III, 19), et pestilentia illa, pro qua ipse jam archidiaconus septiformem lætāniam constituit ipseque Romanum pontificatum invitatus accepit. Post hæc misit Authari legatos suos ad Garibaldum regem Bawariorum, petens filiam suam uxorem. Qui bene legatos suscepit, et filiam suam nomine Theodelindam ei promisit. Quod dum missi renunciarent Authari, ille cupiens videre sponsam suam, elegit secum paucos juvenes fortissimos, et unum fidelissimum quasi pro domino, et cum summa festinatione perrexit in Bawariam. Cumque starent in conspectu Garibaldi regis, et ille qui quas senior videbatur dicta sua compleret, dixit Authari ad regem: *Dominus meus Authari proprie pro ista causa me misit, ut videam filiam vestram, dominam nostram, ut, qualis sit forma ejus, possim domino meo vere nunciare.* Qui statim fecit eam venire. Quæ cum placuisset Authari, dixit ad regem: *Si placet vestræ potestati, de sua manu det nobis bibere, sicut et posthac debet facere.* Quod cum rex fieri jussisset, illa tollens calicem plenum mero, dedit primum illi qui senior videbatur, deinde porrigebat Authari, nesciens quis esset. Ipse vero postquam bibit et calicem reddidit, nemine vidente, digito eam tetigit, et manum suam per faciem ejus duxit. Quæ verecundans cum hoc nutrici suæ indicaret, nutrix respondit: *Si rex et sponsus tuus non esset, tenullo modo tangere presumpsisset. Sed laceamus, nec audiat hoc pater tuus. Iste qui talem habet personam, dignus est, et imperium habere et te uxorem ducere.* Erat enim Authari juvenis pulcherrimus et boni status. Post hæc comeatum petentes a rege, perrexerunt ad patriam suam. Authari vero cum pervenisset prope fines Italie, comitantibus aliquantibus Bawariis, appropinquavit arbori, quæ stabat juxta viam, et erexit se super caballum quantum potuit, et securim quam portabat in manu in ipsam arborem impegit ibique dimisit, dicens: *Taliter ferire solet Authari.* Quo dicto intellexerunt Bawarii quod ipse esset Authari. Post aliquantum tempus conturbatus est rex Garibaldus de adventu Francorum, et Theodelinda, filia ejus, cum fratre suo, nomine Gundualdo¹⁰⁸¹, fugit ad Italiam, et mandavit sponso suo Authari, ut veniret obviam eis. Qui gavisus est, et faciens magnam preparationem, perrexit in campum quid dicitur Sardis, super Veronam, et suscepit eam cum gaudio. Erat autem ibi tunc inter alios Longobardos Agilolfus dux de civitate Taurinensi. Tunc subito conturbatus est aer, et cepit tonare et coruscare fortiter, statimque fulmen percussit unum lignum, quod erat positum in clusura regis. Agilolfus autem habuit puerum quendam, qui, nescio per quam artem, intelligens quid significaret, ait Agilolfo secreto: *Ista mulier, quam modorex tulit uxorem, post non multum tua conjunx¹⁰⁸² erit.* Qui iratus ait: *Si alia rice hoc dixeris, caput tuum abscidam.*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁸¹ in loco raso 1. ¹⁰⁸² conjux corr. conjunx1

Cui ille respondit : *Verum est, quia caput meum abscondere poteris; sed et hoc verum est, quia ista femina ad hoc venit in istam patriam, ut uxor tua sit.* Quod et postea factum est. Interea mandavit Authari rex verba pacifica Guntramno regi Francorum, patruo Hildiberti regis, ut faceret pacem cum eo. Ille vero cum gaudio suscepit missos Authari, et direxit eos ad Hildibertum nepotem suum, ut propter voluntatem suam et consilium faceret pacem cum Longobardis. Erat enim ipse Guntramnus rex pacificus et omni bonitate peditus. Cum autem legati tardarent in Francia, Authari apud Ticinum veneno, ut dicunt, mortuus est, postquam regnavit annis sex. Statimque Longobardi miserunt ad Hildibertum regem, qui ei mortem Authari nunciarent et pacem ab eo postularent. Quos ille benigne suscepit, pacemque petitam dedit. Regina vero Theodelinda quia placebat Longobardis, dimiserunt eam regnare, dicentes ei, ut quemcumque amaret virum, tolleret maritum, talem tamen qui dignus esset regere regnum. Quæ, habito consilio cum sapientibus, elegit sibi maritum ducem Agilolfum, qui erat vir sapiens et bellator et per omnia aptus ad regnandum. Cui statim mandavit, ut veniret ad eam, ipsaque ad castellum quod Laomellum vocatur perrexit ei obviam. Qui cum inter se haberent colloquium, jussit regina afferri vinum, bibensque ipsa prior, dedit Agilolfo. Qui cum acciperet, honorabiliter manum ejus osculatus est. Quæ subridens ait : *Non debes manum meam osculari, quia rex et maritus meus eris.* Et sic eum amplexa est, et manifestavit ei omnia, quæ per consilia sapientum de gubernatione regni et nuptiis suis ordinata essent. Inter hæc fiunt nuptiæ cum læticia magna, et Agilolfus, qui erat cognatus regis Authari, cepit regnare intrante mense Novembre; postea tamen congregatis in unum Longobardis apud Mediolanum in mense Maio, confirmatus est in regno. Igitur Agilolfus, qui et Agio dictus est, confirmata sibi regia dignitate, mandavit Agnellum episcopum de Tridento in Franciam pro illis hominibus, qui captivati fuerant a Francis de castellis Tridentinis. Qui cum veniret, Brunihildis regina multos ex eis precio suo redemit eique reducendos dedit.

His diebus beatus Gregorius papa Romanus Dialogum scripsit, eumque Theodelindæ reginæ pro munere misit, quia sciebat eam esse christianissimam et timentem Deum. Per ipsam quippe multa bona in æcclesia Dei facta sunt. Nam Longobardi cum adhuc gentilitatis errore tenerentur, prope omnes substantias æcclesiarum abstulerunt; sed ista supplicando et ipsum regem ad catholicam fidem adduxit, et multas possessiones æcclesiis contulit, episcopos quoque, qui antea nullum honorem habebant, ad propriam dignitatem restituit.

Hoc tempore ordinatus est rex Tassilo in Bavaria ab Hildiberto rege Francorum, statimque ivit cum exercitu in provinciam Sclavorum, et victo-

riam habens, cum magna preda ad terram suam reversus est.

Igitur dominantibus per omnem Italiam Longobardis, dum veniret Agilolfus in partes Romanas, beatus Gregorius de adventu ejus in tantum territus est, ut ab expositione Ezechielis, sicut ipse testatur, cessaret. Cœpit autem frequenter per epistolas suas Theodelindam reginam monere, ut hortaretur Agilolfum maritum suum pacem cum Romanis habere. Quod et factum est. Unde idem venerabilis sacerdos gratias agendo, epistolas ad eandem reginam et ad ipsum Agilolfum regem transmisit, quæ in libro Vitæ ipsius scriptæ reperiuntur.

Hoc tempore Hildibertus rex per venenum, ut dicunt, occisus est cum uxore sua; mortuus est et Guntramnus rex.

Circa hæc tempora destructum est a Longobardis monasterium sancti Benedicti in castro Cassino, Nocte quippe illuc intraverunt, et omnia inde abstulerunt, sed juxta prophetiam viri Dei nullum ex monachis apprehendere potuerunt. Fugerunt namque et venerunt Romam, portantes secum codicem sanctæ regulæ, quam idem beatus pater composuit, et alias scripturas, necnon et pondus panis et mensuram vini et quicquid exinde tollere potuerunt. Post beatum namque Benedictum rexit ipsum monasterium Constantinus; post quem Simplicius; post ipsum Vitalis; post hunc Bonitus, sub quo ista destructio facta est.

His diebus fecit Theodelinda regina æcclesiam beati Johannis baptistæ in Modicia, qui locus 12° miliario est a Mediolano; et decoravit eandem æcclesiam multis ornatibus auri et argenti, et dedit ibi multas possessiones. In eodem loco fecit quondam palatium Theodericus rex Gothorum (eo quod ætatis tempore locus ipse temperatus est et bonus; est enim vicinus Alpibus).

Tunc quoque natus est Agilolfo filius de Theodelinda regina in palatio Modiciano, et baptizatus est ibi, vocatusque est Adolandus, et suscepit eum de sacro fonte Secundus, servus Dei de Tridento.

Usque ad hæc tempora rebellis fuit Longobardis Patavium civitas, eo quod milites qui ibi erant forlissime resistebant; sed postea jactantes ibi ignem incendebant eam, et jussione regis Agilolfi eversa est usque ad terram; milites tamen qui in ea erant dimissi sunt redire Ravennam.

Illius Agilolfi temporibus beatus Columbanus venit in Italiam, et fecit monasterium quod vocatur Bobium in montibus Cottii.

Igitur Agilolfus, qui et Agio dictus est, postquam regnavit annis 20, defunctus est, relinquens in regno filium suum Adolandum adhuc puerum cum matre sua Theodelinda. Qui cum regnaret decem annis, perdidit sensum, et ejecerunt eum de regno, et in locum ejus constituerunt Arioaldum quendam, cujus generatio non est descripta

Qui postquam tenuit regnum per annos 12, mortuus est, et regnum suscepit Ruotheri, vir fortis et strenuus, s. d. Arriana perfidia maculatus. Huius temperibus pene per omnes civitates regniejus duo erant episcopi, unus catholicus, alter Arrianus. Hic Ruotheri rex Longobardorum leges composuit, et ipsum codicem edictum appellavit. Erat autem jam 77us annus ex quo Longobardi venerant in Italiam. Postquam vero sedecim annos regnavit et quatuor menses, mortuus est, regnumque filio suo Radoaldo dimisit, ipse autem sepultus est juxta æcclesiam beati Johannis baptistæ. Post aliquod tempus quidam homo pro maligna cupiditate aperuit sepulchrum ejus nocte, et tulit omnia ornamenta corporis illius. Apparuit autem ei per visionem beatus Johannes, dicens? *Quare ausus es tangere corpus hominis istius? Quamvis non recte crediderit, tamen se michi commendavit. Quia igitur hoc facere præsumpsisti, nunquam amodo eam æcclesiam intrabis.* Quod et factum est. Nam quotiens eandem æcclesiam intrare voluit, subito, quasi aliquis cum magno cultello vellet eum in guttur ferire, retro cecidit. Radoaldus igitur post mortem patris accipiens regnum, tulit uxorem Guntbirgam, filiam Agilolfi et Theodelindæ. Ista Guntbirg fecit æcclesiam sancti Johannis baptistæ in Ticinensi civitate, sicut mater ejus fecit in Modicia, et decoravit eam ornatibus et ditavit opibus, in qua et ipsa sepulta est. Hæc dum accusata esset apud maritum suum, quod commisisset adulterium, Carellus, servus ejus, petivit a rege, ut ad singulare certamen pugnare sibi liceret cum illo qui dominam suam infamavit; pugnansque ¹⁰³³ cum eo coram omni populo, eum prostravit, sicque regina pristinum honorem recuperavit. Rex vero Radoaldus ¹⁰³⁴, ut dicunt, cum adulterasset uxorem ejusdam Langobardi, ab eo occisus est, cum jam per quinque annos et septem dies regnasset. Cui successit Aripertus, filius Gundoaldi, qui fuit frater Theodelindæ reginæ. Hic fecit æcclesiam in honore domini Salvatoris in Ticino, et decoravit eam variis ornamentis ditavitque substantiis.

Igitur Mauricius imperator postquam regnavit annis 21 cum filiis suis Theodosio et Tyberio et Constantino, occidit illos Focas, qui fuit strator Prisci patricii, et ipse regnavit. Qui postquam regnavit annis 8, Heraclius, qui regebat Africam, sebellavit ei, et veniens cum exercitu, occidit eum, et suscepit imperium. Quo post 27 annos ¹⁰³⁵ defuncto, filius ejus Constantinus suscepit imperium; sed post quatuor menses per venenum extincto, Heraclionas, frater ejus, cum matre Martina regnum invaserunt. Quibus mox dejectis, Constans, filius Constantini, regnavit annis 22.

A Aripertus rex postquam apud Ticinum Longobardos rexerat per annos 9, mortuus est, et reliquit regnum ipsum duobus filiis suis: Perhtari ¹⁰³⁶ et Goteperto; et Gotepertus ¹⁰³⁷ sedebat in Ticino, Perhtari in Mediolano. Denique facientibus malignis hominibus, surrexit odium et discordia inter ambos fratres, in tantum ut alter ab altero regnum tollere decertaret. Pro hac causa Gotepertus direxit Garibaldum ducem Taurinensem ad Grimoaldum ducem Beneventanum, ut veniret et adjuvaret eum contra fratrem suum, promittens ei dare sororem suam uxorem, si eum adjuvaret. Garibaldus vero fecit fraudem contra dominum suum, deditque Grimoaldo ¹⁰³⁸ consilium, ut veniret et regnum Longobardorum, quod ambo fratres, quierant adolescentes, dissipabant, apprehenderet, utpote qui habebat jam mataram ætatem, et erat consilio bonus et fortis in virtute. Audiens hæc Grimoaldus, statim elevavit animum suum ad accipiendum regnum Longobardorum, et ordinans filium suum Romoaldum ducem in Benevento, ipse cum electa multitudine virorum apprehendit viam contra Ticinum, et per omnes civitates misit, et faciebat sibi amicos, ut regnum accipere posset; Trasemundum vero Capuanum comitem misit per Potentiam et Tusciam, ut omnes Longobardos de partibus illis in ejus adjutorium ¹⁰³⁹ invitaret. Quod et fecit, et cum magno adjutorio apud Æmiliam ei occurrit. Igitur Grimoaldus cum venisset Placentiam, misit Garibaldum ante se, ut Goteperto ¹⁰⁴⁰ nunciaret de ejus adventu. Audiens hoc Gotepertus, quesivit consilium ab eodem Garibaldo ¹⁰⁴¹ in quo loco prepararet hospicium Grimoaldo. At ille respondit, dignum esse, ut Grimoaldus, qui causa illius venerat et sororem ejus accipere debebat, hospicium haberet intra palatium. Quod ita factum est. Predictus ergo Garibaldus, seminator maliciæ, dixit ad Gotepertum: *Quando veneris cum Grimoaldo ad colloquium, habeto lorica subtus vestimentum, quia ipse te occidere querit.* Deinde dixit eadem verba ad Grimoaldum. Cumque die altera venissent ad colloquendum, videns Grimoaldus, quod Gotepertus lorica esset indutus, evaginato gladio interfecit eum, et invasit regnum ejus. Habebat autem Gotepertus filium parvulum nomine Reginpertum, quem rapientes fideles ejus nutrierunt occulte. Sed nec curavit Grimoaldus eum persequi, quia puer adhuc erat. Audiens autem Perhtari, qui apud Mediolanum regnabat, quod frater ejus mortuus fuisset, quanta velocitate potuit, fugit, et ad Cæcanum regem Avarum abiit. Uxorem vero illius nomine Rodelindam et parvulum filium nomine Chunibertum ¹⁰⁴² transmisit Grimoaldus in Beneventum. Post hæc malignus homo Garibaldus, ejus consilio hæc omnia facta sunt, non diu super

VARIE LECTIONES.

¹⁰³³ folium deest in cod. 1. ¹⁰³⁴ radoaldus 9°. ¹⁰³⁵ annis 8. ¹⁰³⁶ perthari 4. 8. 9°. 10. 11 et ita deinceps. ¹⁰³⁷ gotebertus 9°. 10. godebertus 4. et deinceps. ¹⁰³⁸ grimaldo 4. grimoldo 9°. semper ¹⁰³⁹ a. ejus 8. ¹⁰⁴⁰ gotebert. jam etiam 8. ¹⁰⁴¹ geribaldo 9° ¹⁰⁴² cunibertum 8.

his gaudebat. Erat enim in civitate Taurinense parvus quidam homunculus, natus de propria gente Gotepti. Iste cum sciret, quod Garibaldus ipso sacratissimo die paschali venturus esset ad orationem in æcclesia beati Johannis baptistæ abiit, et ascendit super fontem sacrum baptisterii, et cum sinistra manu tenuit se ad unam columnellam, ubi Garibaldus transire debuerat, cum dextera vero evaginatum gladium sub vestimento tegebat. Cumque prope eum Garibaldus venisset, ille ¹⁰⁴³ homuncio, evaginato gladio, cum tota virtute qua potuit percussit eum in cervicem, et amputavit caput ejus. Homines autem ejusdem Garibaldi multas illi plagas facientes, ad ultimum occiderunt eum. Qui quamvis sic punitus mortuus fuisset, tamen injuriam et mortem domini sui vindicavit. Grimoaldus autem confirmatus in regno apud Ticinum, occidit Chunibertum, filium Gotepti¹⁰⁴⁴, et sororem ejusdem Goteberti¹⁰⁴⁵, filiam Ariperti, duxit uxorem. Beneventanum vero exercitum, cum quo regnum apprehendit, remisit ad propria, ditatum magnis muneribus, sed aliquantos secum retinuit, quibus largissimas possessiones concessit. Audiens autem, quod Perhtari in Scythiam fugisset et apud Cacanum regem Hunorum stetisset, mandavit eidem Cacanum, quod si Perhtari in regno suo mansisset, pacem cum Longobardis sicut hactenus habere non posset. Quod Cacanum ut audivit, Perhtari dixit: *In qualemcumque partem volueris, vade, quia in meo regno non poteris stare, ne propter te inimicicium Longobardorum incurram.* Perhtari hæc audiens, de-

C legit reverti ad Grimoaldum, quia audierat, eum esse misericordissimum. Cum vero venisset ad Laudensem civitatem, misit Unulfum fidelissimum sibi virum ad Grimoaldum, qui suum ei nunciaret adventum. Hoc audiens Grimoaldus, gavisus est nimium, et mandavit ei promittendo, quod nullum malum haberet, si ad eum veniret. Igitur Perhtari ad Grimoaldum ingressus, voluit se ad pedes ejus jactare; sed Grimoaldus non permittens eum hoc facere, retinuit eum et osculatus est eum. Tunc dixit Perhtari ad Grimoaldum: *Sercus tuus sum. Potui quidem vivere inter paganos, sed audiens te christianissimum et misericordissimum, pro tuo bono nomine veni ad te.* Tunc rex promisit ei jurejurando coram omnibus dicens: *Per eum qui me nasci fecit quandoquidem ad meam fidem venisti, nullum malum erit tibi.* Et dedit ei optimam domum, precipiens suis ministris, ut omnia quæ sibi essent necessaria ex publico abundantius haberet. Tunc Ticinenses omnes cœperunt ad eum concurrere et quasi notum salutare. Statim maliloqui accedentes ad Grimoaldum, dixerunt ad eum: *Nisi Perhtari citius occideris, regnum non habebis; omnes enim ad eum*

concurrunt, et propter eum te forte occidere, habebunt. His verbis Grimoaldus credulus, oblitus est quod illi juravit, et qualiter illum occideret cum suis tractavit. Denique per consilium misit ei ad cœnam diversos cibos et optimum merum ac diversas potiones, ut cum per noctem quasi mortuus jaceret, levius occidi posset. Sed cum ad cœnam sedisset, venit ad eum suus quondam serviens, afferens ei cibum quem misit ei rex, et cum posuisset eum super mensam, sinxit se salutare Perhtari, et mittens caput sub mensam, clam nunciavit ei consilium Grimoaldi. Qui statim vocavit ad se pincernam suam, precipitque ei, ut in fiala aurea sibi misceret, sed semper aquam solam in eam mitteret. Tunc missi regis rogabant eum ex mandato ejus, ut lætus biberet et in honore Grimoaldi fialam totam consumeret. Ille autem dicebat se cum gaudio bibere totamque fialam in honore ejus effundere. Nichil autem bibeat nisi aquam. Pergebant igitur ministri regis, nunciantes ei, quod multum vinum biberet Perhtari et jam ebriosus esset. Ille vero eum gaudio dixit: *Bibatille ebriosus hodie, eras enim vomet eadem vina cum sanguine.* Interea clamavit Perhtari ad se Unulfum fidelissimum suum, et indicavit ei regis voluntatem et consilium. Quod audiens Unulfus, vocavit puerum suum, et precepit ei, ut lectum sibi faceret juxta Perhtari lectum. Cœna vero peracta, cum misisset rex homines suos, qui Perhtari custodirent, ne fugere potuissent, intravit Perhtari in cubiculum, ubi dormire debuit cum Unulfo et vestarario, suo fidelissimo, nunciavitque eidem vestarario, quod de morte sua rex cogitaret, et ait: *Si ego effugere potuero, tu stange loquendo ad homines regis, quod ego dormiam in isto cubiculo, et forsitan effugiens de manibus eorum me liberabo.* Quod cum ille gratanter se facturum promitteret, tulit Unulfus culcitram et pellem ursinam, et posuit supra dorsum Perhtari, et cœpit eum quasi servum rusticanum cum vecte cedere et cum pugno in collo pellendo extra regiam (229) jactare. Cumque milites regis interrogarent quid hoc esset, Unulfus dixit: *Sercus iste rusticanus fecit michi lectum juxta lectum Perhtari, qui sic ebrius est, ut dormiat quasi sit mortuus.* Hoc illi audientes et verum esse credentes, læti facti sunt, et Perhtari quasi servum rusticanum exire dimiserunt. Vestararius autem ille fidelissimus in cubiculo mansit, illudque claudens, firmiter obseravit. Quod videntes servi regis, reversi sunt ad dominum suum. Unulfus autem per funem deposuit aliquantos viros ad Perhtari dominum suum, qui cum illo irent. Pergentes igitur simul fugere cœperunt, et eum invenissent caballos in prato, apprehenderunt eos, et caballicaverunt, et in ea nocte pervenerunt ad civitatem Astensem, ubi

VARÆ LECTIONES.

¹⁰⁴³ pergit 1. ¹⁰⁴⁴ godepti corr. goteperti 1. ¹⁰⁴⁵ ita 1.

NOTÆ.

(229) I. e. januam, ut in codice Pauli Bambergensi, quo Ekk. usus est, sæpius legitur.

erant verissimi amici¹⁰⁴⁶ Perhtari, quia eadem civitas necdum subdita erat Grimoaldo; indeque fugiens in civitatem Tauriniensem, pervenit in Franciam; sicque Deus omnipotens Perhtari innocentem a morte liberavit, et Grimoaldum ne homicidium faceret custodivit. In crastinum vero Grimoaldus sperans, quod Perhtari dormiret in hospitio suo, misit ad eum homines qui eum adducerent; et ab eodem loco usque ad palatium fecit stare homines hinc et illinc, ne per quaecumque ingenium posset effugere. Cumque venissent missi a rege, cœperunt clamare ad regiam ubi vestararius ille manebat, ut Perhtari a somno excitarent. Vestararius autem ille dicebat: *Misericordiam cum eo facite et dormire illum permittite, quia de via lassus est et adhuc nimium dormit.* Qui cum hoc regi renunciarent, ait. *Sero sic ebrius fuit, ut adhuc erigilare non possit.* Iterum misit, ut festinantius adduceretur. Qui venientes ad januam ubi eum dormire sperabant, magnis vocibus ut eum excitarent clamabant. Vestararius ille iterum eos rogabat, ut eum aliquantulum dormire permitterent. Qui irati dixerunt: *Satis jam dormivit ebriosus ille; et calcibus rumpebant regias et ingressi cubiculum, requirebant eum in lecto, et non invenientes, interrogabant vestararium, quid factum sit de illo. Qui eum fugisse respondit. Quem illi apprehendentes per capillos, fustibus cedebant, eumque, ligatis post tergum manibus, ad regem ducebant, dicentes: Iste sapit, quomodo Perhtari fugit, et ideo dignus est morte.* Rex autem solvi eum precepit, et per ordinem, qualiter Perhtari fugisset, edicere iussit. Qui omnia sicut facta fuerant enarravit. Tunc rex interrogavit circumstantes, dicens: *Quid homo iste promeruit, qui tale malum fecit?* Qui omnes responderunt, mala morte illum mori debere. Rex autem dixit: *Perillum qui me nasci fecit, bene debet homo iste habere, qui se pro domino suo morti voluit tradere.* Tunc precepit eum inter suos vestararios esse, multa ei promittens, si sibi talem fidem servaret, qualem Perhtari servavit. Deinde requisivit rex, quid de Unulfo factum sit. Qui ait: *In æcclesiam sancti Michaelis archangeli fugit.* Statim rex misit ad eum, promittens nullum malum eum habiturum, tantum festinantius veniret ad eum, Unulfus hoc audiens, festinanter ad palatum venit, et ad pedes regis se protinus misit. Quem cum rex interrogaret qualiter Perhtari effugeret, ille omnem rei veritatem ei narravit. Tunc rex coram omnibus collaudans prudentiam ejus et fidem, dedit omnes divitias suas in illius potestatem, ut esset honoratissimus in palatio suo. Post aliquantos dies interrogavit eum rex, utrum secum aut cum Perhtari libentius esset. Ille autem cœpit jurando dicere, quod magis optaret cum Perhtari mori, quam ubicumque in maximis deliciis vivere. Deinde vocavit vestararium illum, et jussit eum,

A utrum melius sibi videretur in palatio esse an cum Perhtari in peregrinationem ire. Ille autem eadem verba dicebat, quæ et Unulfus antea dixerat. Rex autem cum audisset, gavisus est valde, et laudavit fidem illorum, dixitque ad Unulfum: *Quodcumque volueris de domo mea tolle, homines vel caballos vel quaecumque alia, et rade ad dominum tuum sine aliqua lesione.* Similiter dixit ad vestararium illum. Illi autem tulerunt omnia sibi necessaria, et cum licentia regis Grimoaldi perrexerunt ad dilectissimum dominum suum Perhtari in partes Francorum.

Hoc tempore Dagobertus regnum Francorum tenebat, cum quo Grimoaldus pacem firmam habebat. Romanum vero imperium Constantinus Constantis filius, accepit, et per 17¹⁰⁴⁷ annos tenuit. Post hæc Grimoaldus flebotomavit se in palatio, et cum post novem dies vellet sagittare columbam unam, disrupta est vena de ejus brachio. et mortuus est. Hic in edicto, quod rex Ruotheri fecit, aliquanta capitula annexuit. Fuit autem corpore maximus et audacissimus, capite calvo, barba longa, consilio et virtute primus. Sepultus est in æcclesia sancti Ambrosii, quam ipse fecit. Reliquit autem filium suum Garibaldum, quem de filia regis Ariperti habuit, successorem regni, adhuc puerum, Romoaldum vero filium suum jam in Benevento ducem constituit.

Igitur Perhtari cum esset in Francia, propter timorem Grimoaldi, quia fœderatus erat cum rege Francorum, voluit fugere in Britanniam. Cumque navigasset per pelagus, subito audivit a litore dicentem: *Si Perhtari est in ista navi, dicite illi, ut revertatur in patriam suam, quia jam tres dies sunt, ex quo rex Grimoaldus mortuus est.* Quod cum audisset Perhtari, ibat prope litus, ut videret illum qui loquebatur. Sed cum neminem inveniret, consideravit quod angelus hæc diceret; statimque reversus, venit Ticinum, et invenit ibi multitudinem Longobardorum, qui eum cum gaudio susceperunt. Expulit autem Garibaldum puerum filium Grimoaldi de regno, et post mensem tertium ordinaverunt eum Longobardi regem super se. Erat enim homo justus et in Christi fide rectus et nutritor pauperum. Misit autem in Beneventum, et fecit exinde venire Rodelindam uxorem suam et Cunibertum filium suum, quos Grimoaldus illic direxit in exilium. Post hæc idem Perhtari fecit monasterium in eodem loco unde prius fugerat, et fecit illud dedicari in honorem Dei et sanctæ virginis Agathæ, in quo multas virgines congregavit, multaque ornamenta et substantias ibi dedit. Fecit autem et uxor ejus Rodelinda æcclesiam in honorem sanctæ Dei genitricis et Virginis Mariæ foris muros Ticini, in loco qui dicitur ad Perticas, decorans eam mirificis ornamentis.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁴⁶ amic 1. ¹⁰⁴⁷ XVII. corr, XVII. 1.

Igitur Perhtari cum regnaret solus per annos 7, in octavo anno ordinavit Cunibertum filium suum in regno, ut pariter regnarent, et regnaverunt pariter per decem annos. Cumque in omni tranquillitate regnarent, surrexit contra eos filius diaboli, Alachis ¹⁰⁴⁸ nomine, de Tridento; sed Chunibertus, filius regis, diligens Alachis ¹⁰⁴⁹, revocavit eum in gratiam patris sui. Sepe quippe voluit rex interficere Alachim ¹⁰⁵⁰: sed Chunibertus semper rogavit pro eo, sperans quod aliquando ei fidelis esset; insuper non cessavit rogare patrem, ut daret ei ducatum Brixie. Perhtari vero dixit: *Ad tuam perditionem hoc rogas, ut talis potentie virtutem Alachidem, ut possit regnare.* Civitas namque Brixiana semper habuit multitudinem de nobilibus Longobardis; propter hoc timuit Perhtari, quod Alachis ibi dominaretur. Postquam autem idem Perhtari regnavit per annos 18, defunctus est, et juxta ecclesiam, quam Aripertus pater ejus fecerat, sepultus est. Post mortem vero ejus Chunibertus, filius ejus, tulit uxorem nomine Ermelindam, de genere Angli saxonum. Alachis vero oblitus omnia bona, quæ in eum fecit Chunibertus, junxit se cum Aldone et Grausone de Brixia et cum multis Longobardis; et cum non esset Chunibertus in Papia, introivit ille in palatium ejus, et rebellavit ei. Quod audiens Chunibertus, fugit intra lacum Larrum juxta Cumam. Facta est autem magna tribulatio omnibus qui eum amabant, maxime clericis et presbiteris, quos Alachis odio habebat. Erat autem illo tempore in Ticinensi ecclesia episcopus nomine Damianus, sanctissimus homo atque sapientissimus. Hic videns, quod Alachis haberet palatium, ne ecclesia sua vel ipse aliquod malum pateretur, misit ad eum cum benedictione ecclesie sue diaconum suum nomine Thomam, sapientem hominem et religiosum. Cumque nunciatum esset ei, quod veniret ad eum Thomas diaconus cum benedictione episcopi sui, Alachis, pro eo quod omnes clericos odio habebat, mandavit ei, dicens: *Si femoralia, id est bracasundas habet, intret ad me, sin autem, foris stet.* Thomas autem respondit: *Nunciate ei, quia munda femoralia habeo; nam hodie lotas indui vestes.* Ille autem remandavit ei: *Non dico de femoralibus, sed de eo quod intra femoralia habet.* Ad hæc Thomas diaconus respondit: *Deus solus potest de his causis reprehensionem in me invenire, ille autem non potest.* Cumque illum intrare fecisset, cum magna ira locutus est ei. Quod audientes omnes clerici, timuerunt nimium sperantes quod in illa civitate propter crudelitatem ejus vivere non possent, cœperuntque tantum desiderare et amare Chunibertum regem suum, quantum audierunt Alachin crudelem et superbum. Unde crudelitas ejus et superbia non duravit per tempora multa. Denique cum quadam die solidos super mensam suam numeraret, unus tre-

missis decidit, quem filius Aldonis adhuc puerulus de terra collegit eique reddidit. Qui seprans, quod ipse puer adhuc nichil intellexeret, dixit: *Pater tuus mullos habet de istis; si Deus voluerit, in proximo tempore michi daturus est eos.* Cum autem puerulus ad vesperum rediret domum, interrogavit eum pater suus, si rex aliquid dixisset ad eum. Qui cum ei nunciasset omnia facta et dicta, timuit Aldofortiter, et vadens ad fratrem suum Grausonem, nunciavit ei regis verba, statimque cœperunt ambo consiliari eum amicis suis de interitu regis. Mane autem perrexerunt ad palatium, et sic ad Alachin locuti sunt: *Quid dignaris semper stare in civitate? Ecce tota civitas et universus populus tibi fidelis est, et ebriosus ille Chunibertus in tantum humiliatus est, ut jam amplius virtutem aliquam contra te habere non possit. Eci ergo de civitate, et vade in venationem cum juvenibus tuis, nos autem cum aliis fidelibus tuis defendimus tibi hanc civitatem; sed et hoc promittimus tibi, ut in proximo tempore caput inimici tui Chuniberti adducamus tibi.* Alachis autem juxta suasionem eorum exivit de civitate in silvam ad venandum cum hominibus suis. Aldo vero et Grauso ierunt ad lacum Cumacinum, et ingressi navim, perrexerunt ad regem Chunibertum, et jactantes se ad pedes ejus, veniam petebant de hoc quod contra eum fecerunt, et indicaverunt ei, quale malum eis facere voluerit Alachis et quale consilium dederint ei. Quod audiens rex Chunibertus, gavisus est valde, et sacramentum inter se dederunt, et statuerunt diem, quando Chunibertus Ticinum veniret ipsique eum in civitatem intromitterent. Constituto autem die venit Chunibertus, et illi, sicut promiserant, gratanter eum susceperunt. Tunc omnes simul, episcopus et presbiteri et clerici, juvenes et senes, cum gaudio cucurrerunt ad eum, gratias agentes Deo pro reditu ejus, et alii amplexabantur genua ejus, et alii pedes; sed et ille quod potuit familiariter osculatus est. Subito autem nuncius exinde veniens ad Alachisum, dixit ei, quod Aldo et Grauso non tantum caput Chuniberti, sicut promiserant, sed et totum corpus ejus adduxissent et in palatium misissent. Quod ille audiens, contristatus est valde, et cum magno furore discedens, ivit per Placentiam, et multas civitates, alias per blandicias, alias vi apprehendens congregavit omnes quos potuit, ut cum Chuniberto pugnaret. Cumque Chunibertus econtra suos colligeret, convenerunt in campo qui Coronatus dicitur, ibique steterunt. Misit autem Chunibertus ad Alachisum dicens: *Ut quid perit tanta hominum multitudo? Pugnemus ego et tu, et qui vicerit, regnum leueat.* Alachis autem noluit. Cui dixit unus de populo suo, genere Tuscius: *Quare non pugnas cum eo? Tu es fortissimus et audacissimus, et cur non exis cum audacia ut pugnes cum eo?* Alachis respondit: *Chunibertus*

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁴⁸ alachis corr, alachis 1. ¹⁰⁴⁹ alachis 1. ¹⁰⁵⁰ alachim corr. alachim 1. et ita deinceps.

quamvis ebriosus sit, tamen satis est fortis; nam tempore patris sui quando eramus pueri, erant in palatio verveces majores, et Chunibertus apprehendit quemvis illorum per lanam de dorso, et portavit cum una manu, quod ego facere non poteram. Quod audiens Tuscus ille, dixit: *Si tu cum illo pugnare non poteris, nec me amplius in adjutricium habebis; et statim relicto eo, ivit ad Chunibertum, et indicavit ei omnia hæc. Cum autem jam prope esset ut jungeret se deberent ad pugnam, diaconus quidam nomine Seno, multum amans Chunibertum et timens quod in eadem pugna moreretur, dixit ad eum: Domine mi rex, omnis spes nostra in te est; si tu mortuus fueris in pugna, omnes nos ille crudelissimus Alachis per diversa occidet tormenta. Placeat itaque tibi consilium meum, et da mihi omnia arma tua, et ego ad eum et pugnabo cum isto adversario. Si ego mortuus fuero, tu recuperabis causam tuam; si vicero, majorem inde habebis gloriam, quia per servum tuum habebis victoriam.* Cumque Chunibertus hoc omnino recusaret, rogaverunt eum fidelissimi sui qui aderant, ut ei consentiret. Tunc ille consentit, indutumque diaconem omnibus armis suis pro se ad pugnam misit. Cumque pugnarent ambæ partes, Alachis semper intendebat, ubi Seno diaconus stabat, putansque quod Chunibertus esset, impugnavit eum et occidit, et cum gaudio caput ejus abscondi precepit, levansque illud in hasta, gratias egit Deo, quod Chunibertum occiderit. Sed cum cassidem de capite illius tulissent, apparuit quod clericus esset. Tunc Alachis cum ira magna exclamavit: *Heu me, nichil fecimus, quando hanc pugnam commisimus, in qua clericum occidimus;* et statim tale volum vovit, quod si victoriam de Chuniberto haberet, putcum unum de clericorum testiculis impleret. Igitur Chunibertus videns suos deficere, putantes ipsum mortuum esse, ostendit se eis, confortans eos et dicens: *Nolite timere, modo enim debemus inimicos nostros vincere.* Iterum preparaverunt se ambæ partes ad pugnam, et cum ¹⁰⁸¹ jam prope esset ut se conjungerent ¹⁰⁸², rursus mandavit Chunibertus ad Alachisum dicens: *Cur perit populus? Pugnemus nos duo, et qui vicerit dominetur omni huic populo.* Cumque Alachis sui homines dicerent: *Quare non pugnas cum eo?* ille respondit: *Non possum hoc facere, quia video imaginem sancti Michaelis archangeli inter hastas suas, ubi ei juravi.* Tunc unus ex illis dixit ei: *Propter timorem videtur tibi quod non est, et jam tibi tardum est hoc dicere.* Congredientibus autem utrisque partibus multi utrimque ceciderunt; Alachis quoque cecidit, et Chunibertus, adjuvante Domino, victoriam habuit. Caput autem Alachis et crura abscisa sunt, et solum corpus truncum remansit. Rex vero cum gaudio et victoria reversus est Ticinum,

Cum ista fierent apud Longobardos trans Padum,

A Romoaldus, filius Grimoaldi, dux Beneventanorum, congregato exercitu, cœpit expugnare Tarentum et Brundisium, et totam illam regionem sibi subjugavit. Diederada vero, uxor ejus, fecit monasterium in honore sancti Petri apostoli foris muros civitatis Beneventanæ, in quo puellarum Christi fecit conventum. Postquam regnavit Romoaldus per annos 16, mortuus est, et filius ejus Grimoaldus rexit Beneventum per triennium, duxitque uxorem Wigilindam, filiam regis Perhtari, sororem Chuniberti. Post mortem Grimoaldi Gisolfus, frater ejus, dux factus est, et tenuit ducatum per annos 17. Hic uxorem habuit iWnibirgam, filiam Radoaldi ducis.

B Circa hæc tempora, cum jam per multos annos monasterium sancti Benedicti in Casino monte esset derelictum, venerunt Franci de Celmania et de Aurelia in eundem locum, et dum se fingerent jacere in eodem loco ubi jacebant corpora sancti Benedicti et sanctæ Scholasticæ, tulerunt ossa eorum et portaverunt in patriam suam, ubi facta sunt duo monasteria, unum in honore sancti Benedicti, aliud in honore sanctæ Scholasticæ. Sed nos certum credimus, illud venerabile os, divina semper ruminans verba, et oculos, semper cælestia videntes, et alia membra illius, quamvis dissoluta, in eodem loco remansisse. Solum enim corpus Domini non vidit corruptionem, aliorum vero corpora sanctorum, quamvis in æterna gloria reparanda sint, tamen in hoc seculo dissoluta sunt.

C Dum hæc in Italia geruntur, orta est heresis apud Constantinopolim, quam excitaverunt Georgius patriarcha Constantinopolitanus et Macharius et Pyrrus et Petrus et Paulus, separantes in Christo deitatem et humanitatem. Propter quam causam Constantinus imperator fecit congregari centum quinquaginta episcopos, inter quos fuerunt duo legati sanctæ Romanæ æcclesiæ missi a papa Agathone. Johannes diaconus et Johannes Portuensis episcopus, factoque concilio dampnaverunt heresim predictam. Eadem vero hora tantæ telæ araneorum in medio populi ceciderunt, ut omnes exinde mirarentur. Hoc autem visæ sunt significare, ut heresis illa esset exinanienda. Predictus autem Georgius patriarcha ab episcopis ammonitus et correctus est, alii vero in sua perfidia permanentes, ab omnibus episcopis anathematizati sunt. Hæc est sexta synodus universalis, id est quam mundus universus tenet.

D His quoque temporibus per octavam indictionem eclipsis lunæ apparuit, secundo die intrantis Mai eclipsis solis facta est hora dici decima, ac deinde mense Julio, Augusto et Septembre mortalitas magna facta est. Tunc visibiliter multis hominibus apparuerunt duo angeli, unus bonus et alter malus ambulantes per Urbem tempore nocturno, et ille malus angelus tenebat venabulum in manu, et per jus-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸¹ deest 1. ¹⁰⁸² conjungeret 1.

sionem boni angeli de quacumque domo januam A percutiebat, alia die omnes homines de eadem domo moriebantur. Post hæc cuidam homini bono per visionem dictum est, quod ipsa mortalitas non cessaret, nisi in æcclesia sancti Petri quæ dicitur Ad vincula dedicaretur altare in honore sancti Sebastiani martyris. Quo facto, mortalitas cessavit.

Interea rex Chunibertus cum quodam fidelissimo suo consiliatus est quomodo Aldonem et Grausonem occideret. Cumque de hac re inter se loquerentur, stantes prope fenestram quandam, subito in fenestrâ illa musca cœdit. Quam Chunibertus occidere volens, cum cultello, quod in manu tenebat, pedem illius tantum abscidebat. Cumque Aldo et Grauso ad palatium regis tenderent et jam appropinquarent, obviavit eis unus homo pede truncato, et dixit eis quod Chunibertus rex vellet eos occidere. Hoc illi audientes, fugerunt in æcclesiam sancti Romani martyris, et absconderunt se post altare ipsius æcclesiæ. Cumque hoc regi nunciatum fuisset, statim vocavit ad se illum fidelissimum suum, cui hoc soli crediderat, et dixit ei: *Quare consilium meum credidisti cuicumque homini?* Ille cum tremore respondit: *Domine mi rex, tu scis, quia, postquam michi locutus es, nunquam de tuo conspectu foras exivi, et quomodo hoc alicui homini dicere potui?* Tunc rex mandavit a l Aldonem et Grausonem, ut quid in æcclesiam fugissent. Qui responderunt: *Quia audivimus quod rex nos occidere vellet.* Iterum mandavit ad eos rex, interrogans quis eis hoc nunciaret, et dixit quod gratiam suam non haberent, nisi hoc sibi manifestarent. Tunc illi omnia quæ facta fuerant manifestaverunt, dicentes: *Quia obviavit nobis unus homo pede truncato usque ad geniculum, et ipse hoc nobis nunciavit.* Tunc rex Chunibertus intellexit, quod musca illa diabolus fuisset et ipse hoc eis nunciasset, statimque vocavit eos ad se, et reddidit eis gratiam suam, et usque ad mortem habuit eos honoratos.

Inter hæc Constantinus imperator mortuus est, et Justinianus, filius ejus minor, tenuit regnum per annos decem. Contra hunc Leo quidam venit, apprehensumque naso detruncavit, eiciensque de regno, ipse per annos tres regnavit, et illum in insulam quamdam exiliavit. Iterum Tyberius hunc Leonem de regno expulit, ipseque regnum tenuit, et illum in custodiam posuit. Post hæc Justinianus D regnum suum per adjutorium Terebelli regis Bulgarum recepit, et Leonem atque Tiberium coram populo in medio circo decollari fecit.

His diebus rex Anglisaxonum nomine Cedoaldus, qui multas pugnas in sua patria commisit, ad Christum conversus est, et tendens Romam, venit ad Chunibertum regem, a quo cum magno honore susceptus, ivit Romam, et a beato Sergio papa baptizatus, Petrus nominatus est, et cum adhuc in albis esset, mortuus est, et in æcclesia sancti Petri sepultus.

Hoc etiam tempore fuit in regno Francorum vir

PATROL. CLIV.

nomine Arnulfus, Deo amabilis, qui relicto seculo postea episcopus factus est.

Chunibertus vero postquam regnavit annis 12 solus post mortem patris, mortuus est, regnumque filio suo Lioperto adhuc parvulo dimisit, cui Asprandum virum sapientem nutritorem constituit. Post octo menses Reginpertus dux Taurinensium venit cum exercitu adversus Asprandum et Ruotharium duces Pergamensium, et pugnans cum eis, vicit eos, et apprehendit regnum; sed eodem anno mortuus est. Cujus filius Aripertus iterum pugnavit adversus Liopertum regem apud Ticinum et Liopertum in pugna vivum apprehendit, Asprandum vero nutritor ejus in insulam Cumacinam fugit. Dux autem Ruotharius cum redisset Pergamum, Aripertus cum magno exercitu obsedit et expugnavit civitatem, apprehensoque Ruothario, fecit radi caput ejus et barbam, et exiliavit eum, ubi post aliquantum tempus mortuus est. Liopertum vero puerum misit in balneum, et clausit januam super ipsum, sicque nimio calore mortuus est.

Aripertus autem cum securus jam regnaret, apprehendit Sigibrandum, filium Asprandi, et excœcavit eum et omnes parentes ejus per diversa tormenta afflixit, Liutprandum autem, filium ejus minorem, tenuit in carcere; et quia adhuc erat puerulus, personam ejus despexit, et noluit ei facere aliquid malum, insuper dimisit eum ire ad patrem suum. Igitur Liutprandus venit ad patrem suum in Bawariam, quo ipse jam dudum fugerat eundem Aripertum, ad ducem Theodebertum, stetitque cum eo per annos 9. Quo cum venisset Liutprandus, cum gaudio magno est susceptus.

Hoc tempore apud Gallias in regno Francorum sub nomine majoris domus principabatur Ansgis, filius Arnolphi supradicti, qui nomen trahere videtur ab Anchisa Trojano. Igitur postquam Asprandus per novem annos mansit in Bawaria, movit exinde Theodepertum Bawariorum ducem, et cum exercitu venit in Italiam, pugnavitque cum Ariperto, et mortui sunt multi de partibus utrisque. Sed quamvis in ipsa pugna nox finem fecisset, certum est tamen quod Bawarii fugerunt, et Aripertus cum victoria rediit ad castra. Qui eum noluisset manere in castis sed iret in Ticinum, fecit desperationem populo suo, et adversariis dedit audaciam. Postquam vero civitatem intravit et sensit iratum sibi esse populum pro tali facto, habuit consilium, ut fugeret in Franciam, et tulit de palatio aurum quantum voluit, et exivit. Cumque Ticinum fluvium oneratus auro transnatare voluisset, suffocatus ab aqua, mortuus est. Alio die inventum est corpus illius, et sepultum est in æcclesia domini Salvatoris. Post ejus mortem Asprandus Longobardorum regnum tenuit, et solummodo tres menses regnavit, vir per omnia bonus et cujus sapientiæ pauci homines assimilari possunt. Videntes autem Longobardi quod Asprandus moreretur, fecerunt sibi regem filium ejus Liutprandum, patre adhuc vivente.

Phylippicus autem Justinianum imperatorem occidit, regnumque ejus per annum et sex menses tenuit; surrexit enim contra eum Anastasius, qui et Arthemius dictus est, et ejecit eum de regno oculosque ejus erumpere fecit. Anastasius autem cum mitteret naves in Alexandriam contra Sarracenos, divertentes milites Constantinopolim exquisierunt Theodosium, orthodoxum virum, et invitum per violentiam posuerunt in regnum. Exiens autem idem Theodosius de Constantinopoli in Niceam, pugnavit contra Anastasium, et vicit eum, tulitque ab eo sacramentum, et eum clericum fieri jussit, et postea presbiterum ordinari fecit. Mortuo autem Theodosio post annum unum, Leo factus est imperator.

Apud regnum Francorum illo in tempore Pippinus regnavit, qui fuit nimium audax semperque ab hostibus victoriam habuit. Hic habuit filios, sed ex eis Karolus optimus extulit, qui post eum regnum accepit.

Circa hæc tempora compunctus divino amore Patronax de Brixia venit Romam, et per exhortationem ¹⁰⁵³ beati Gregorii, tunc temporis papæ, venit in Cassinum castrum, cœpitque ibi habitare cum simplicibus hominibus, qui tunc ibi residebant. Qui deinde eundem venerabilem virum Petronacem fecerunt sibi seniorem. Cœperunt autem statim ad eum concurrere multi viri nobiles, et adjuvante divina gratia, pro meritis beati patris Benedicti, reparavit priora habitacula, vivensque cum omnibus sub jugo sanctæ regulæ secundum ordinem beati Benedicti, sanctum illud monasterium ad bonum perduxerat statum. Huic venerabili viro multa fecit adjutoria dilectus Deo Zacharias papa, dans ei libros sanctæ scripturæ et alia quæ ad utilitatem monasterii pertinent, insuper et regulam, quam beatus pater Benedictus manibus suis scripsit. Ab illo autem tempore, ex quo locus ille destructus est, usque ad jam dictum abbatem Petronacem, completi fuerunt centum et decem anni.

In Francia, mortuo Pippino, filius ejus Karolus, quamvis per multas pugnas, tulit principatum de polestate Reginfridi. Inter hæc Liutprandus rex audiens quod Sarraceni depredarentur Sardiniam, dedit magnum precium, et misit in Sardiniam, fecitque inde adduci ossa sancti Augustini episcopi, et posuit illa honorifice in Ticino.

Post hæc Karolus rex Francorum misit Pippinum filium suum ad Liutprandum regem, ut tonderet capillos ejus et faceret cum sibi exinde compatrem; quod ille fecit, puerumque cum donis multis ad patrem remisit.

Igitur Liutprandus rex multas æcclesias per loca diversa construxit. Fecit enim monasterium beati Petri apostoli foris muros Ticinensis civitatis, quod dicitur ad Cælum aureum, et sursum in Alpibus in propria sua villa fecit monasterium, quod dicitur

A Barcetum; itemque in Alonna villa propria monasterium fecit in honore sancti Anastasii martyris. Similiter fecit æcclesiam domini Salvatoris in palatio suo, et ordinavit ibi sacerdotes et clericos, qui cottidie divina officia ibi celebrarent, quod nunquam alii reges ante ipsum habuerunt. Postquam vero regnavit per annos 31 et menses 7, mortuus est, sepultusque est in æcclesia sancti Adriani martyris, ubi et pater ejus sepultus est. Fuit autem sapiens et fortis, amator pacis, culpantibus misericors, castus, orationibus et vigiliis deditus, in elemosinis largus; litteras non novit, sed tamen sic sapiens fuit, ut phylisophis assimilandus sit.

Hucusque de Longobardorum gentis origine ejusque in Italiam ingressione regumque ejus successione strictim descripsisse, imperatorum quoque Romanorum interim regnantium nomina et tempora breviter tetigisse sufficiat, nunc ad ceptæ seriei digestionem, unde paululum digressi sumus, descriptio redeat.

(H. m.) Justinus imperator Tyberium comitem excubitorum sibi filium faciens, cesarem appellavit et consessorem suum constituit. Erat imperator pedibus eger, et per hoc magis in lectulo jacuit. Post hæc infirmatus, sed post paululum a languore dimissus, convocavit tam Euticium pontificem et senatum, quam omnes sacerdotes et cives, et adducto cæsare Tyberio, palam omnibus appellavit eum imperatorem, his sermonibus usus: *Ecce Deus benefecit tibi, hunc habitum Deus tibi dedit, non ego. Honora illum, ut tu quoque honoreris ab illo; honora matrem tuam, quæ aliquando tibi domina fuit; nosti, quod primum fueris ejus servus, nunc autem filius. Ne gratuleris in sanguinibus, nec communices homicidio, ne malum pro malo reddas: ne in malo inimicitia michi similis efficiaris; non elevet te habitus hic quemadmodum me; sic attende omnibus sicut tibi; scito quis fueris, ne superbias, et non peccabis. Omnes isti filii tui sunt et servi, hos cum videas, omnes qui sunt rei publicæ vides.* Hæc cum dixisset, et facta oratione a patriarcha, cum dixissent omnes: *Amen*, cecidit cæsar ad pedes imperatoris, et dixit ei: *Si vis, sum; si vis, non sum.* Et imperator ait: *Deus, qui fecit cælum et terram, ipse omnia quæ dicere oblitus sum in cor tuum mitat.* Hæc cum loqueretur imperator, replebat lacrimis totum collegium. Post hæc Justinus anno 11 regni sui mortuus est, relicto Tyberio successore. Anni ¹⁰⁵⁴ Justini.

1. (Chr. W.) Primo autem anno Justini, qui est annus dominicæ incarnationis 363us, Armenii suscipiunt fidem.

3. (H. m.) A. D. 367. Sophia augusta, accersitis notariis, deferri ¹⁰⁵⁵ jussit cautiones debitorum et breves, et dimisit eis omnia. (Chr. W.) Eodem anno Narses patricius Totilam regem occidit Gothosque dispersit.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁵³ et p. e. in loco raso 1. ¹⁰⁵⁴ deest 1. 4. ¹⁰⁵⁵ post supplet 1.

4. A. D. 568. Longobardi Italiam petentes, de A Pannonia egressi sunt (cf. P. D.).

6. A. D. 570. *Longobardi Mediolanum intraverunt.

* D? E. *et in fine anni 5—11* ¹⁰⁵⁶ *addunt*: Sanctus Vedastus obiit. *cf. Sigeb.*

7. A. D. 571*.

* D? E. 4—11 *addunt*: Gregorius Turonensis episcopus in ¹⁰⁵⁷ Gallia claret. *cf. Sigeb.*

11. (*Chr. W.*) A. D. 575. Justinus imperator obiit. Quidam scribunt (P. D. III, 11), quod in heresim Pelagianam inciderit, et ideo justo Dei iudicio sensu perdit, cum amentia vitam finiverit.

Anni Tyberii.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 576°, Urbis vero conditæ millesimo 327°, Tyberius Constantinus, genere Thrax, 58° loco ab Augusto imperium accipiens, coronatus est ab Eulicio patriarcha, regnavitque annis 7. Qui mittens adduxit uxorem suam Anastasiam, et coronavit eam. Quæ cum coronaretur, clamabant partes: *Anastasia, tu vincas. Salva, Domine, quos jussisti imperare.* Hoc audiens Sophya, uxor Justini, animo percussa est; nesciebat enim quod haberet uxorem, volebatque ipsa nubere Tyberio et permanere augusta. Quidam vero dicebant quod, vivente Justino, adamicata fuerit Tyberio, et ipsa persuaserit Justino, ut eum cæsarem faceret (cf. P. D. III, 2). Qui cum adhuc vivente Justino preesset palatio, et ut vere christianus thesaurum multum, quem Justinus male congregavit pejusque in ferreis archis reposuit, pauperibus distribueret, Sophya augusta frequentius eum increpavit, dicens: *Quod ego per multos annos congregavi, tu in modico tempore expendis.* Cui ille ait: *Confido in Domino, quia pecunia non deerit fisco regali, tantum pauperes elemosinas accipiant, et captivi redimantur.* Hic cum imperialem coronam accepturus esset, eumque juxta consuetudinem in spectaculo circi, ubi reges coronari solebant, populus exspectaret, quidam adversarii insidias ei paraverunt, et Justinianum, nepotem Justini, in imperium sublimare volerunt. Ille autem prius loca sancta perambulavit, postea vocans ad se pontificem urbis Euticium, cum consulibus et prefectis ceterisque honoratis palatium intravit, et induens se purpura coronamque sibi imponens, sedit super sedem imperialem, et cum magnis laudibus in gloria regni est confirmatus. (*H. D. m.*) Quod videntes ejus adversarii, magna confusione sunt cooperti. Justinianus vero post paucos dies veniens, projecit se ad pedes ejus, et ut gratiam ejus haberet, quindecim centenaria auri dedit ei. Ille, ut semper fuit patiens, suscepit eum bene, jussitque eum in palatio semper manere. Sophya quoque, immemor promissionis quam aliquando fecerat Tyberio, temptavit ei fraudem ingerere. Exeunte enim illo ad villam, ut juxta consuetudinem

imperiam per 30 dies jocundaretur cum suis ad vindemiam, Sophya Justinianum clam vocavit, eumque in regnum sublimare quesivit. Hoc audiens Tyberius, festinanter Constantinopolim rediit, apprehensamque Sophyam, omnibus suis rebus eam spoliavit, dimittens ei tantum unde viveret, et tollens omnes pueros ejus, de suis fidelibus pesuit qui ei servirent, precipiens ut nullus ex his qui ei antea serviebant ad eam accederet. Justinianum vero solis verbis corripiens, in tantum eum postea dilexit, ut filiam suam filio ejus promitteret rursumque filio sua filiam ejus expeteret; sed nescio quo de re hoc ad effectum non pervenit. (P. D. l. l.) Hic itaque quia multas elemosinas cottidie fecit, multum ei Deus aurum demonstravit. (*H. m.*) Quadam itaque die deambulans per palatium, vidit in pavimento petram, in qua sculptum erat sanctæ crucis signum. Et ait: *Cruce Domini frontes et pectora nostra signare debemus, et ecce sub pedibus nostris eam calcamus,* et jussit eam auferri. Quæ cum levaretur, invenerunt aliam simili modo signalam. Cumque et hanc sublevari jussisset, apparuit tercia. Hanc quoque cum levassent, invenerunt plus quam mille centenaria auri. Quo sublato, multum pauperibus largitus est ex eo.

Narses quoque patricius magnam domum habuit, in qua cisternam faciens, multum aurum et argentum in ea recondit, occidens omnes hujus rei conscios preter senem unum, a quo juramentum exigens, omnia ei commendavit. Mortuo autem Narsete, predictus senex ad Tyberium venit, et de eadem pecunia ei indicavit. Qui gavisus misit pueros suos cum eo, qui aperientes cisternam, tantam pecuniam invenerunt, ut per multos dies vix potuissent deportari. Quam more suo pene omnem pauperibus erogavit. Hic, cum temporibus Benedicti papæ vastantibus omnia Longobardis, Roma fame laboraret, multa milia modiorum frumenti navibus ab Ægypto dirigens, eam misericordiæ studio relevavit.

Tercio hujus anno rex Persarum congregavit exercitum copiosum contra eum, sed missus ab eo exercitus duce Mauricio Persas vicit, reversusque Mauricius eum victoria, honorifice a Tyberio est susceptus, dataque sibi filia imperatoris Constantina gener ejus est effectus. Similiter et Germano pretori junxit filiam suam Charito, utrumque cæsarem creans.

(P. D. III, 13.) Ad hunc Tyberium Helpericus rex Francorum missos suos direxit, et multa dona accepit, et aureos tales, quorum unus solidus libram pensavit, et habebant ex una parte figuram imperatoris et per gyrum scriptum: *Tyberii Constantini perpetui Augusti*, ex altera parte currum, et hominem super eum qui minabat illum, et ibi erat circumscriptum: *Gloria Romanorum.*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁵⁶ *desunt tamen 9c.* ¹⁰⁵⁷ *in g. desunt 4—11.*

His temporibus beatus Gregorius, tunc archidiaconus, cum fuisset a Pelagio papa Constantinopolim missus, rogantibus fratribus secum commorantibus, maximeque Leandro Hispaniensi episcopo, quietiam tunc temporis illuc missus fuerat, moralia Job scripsit, et Euthicium ejusdem urbis episcopum, presente Tyberio augusto, in fide resurrectionis errasse convicit (cf. *Vitam Greg.* et *BEDAM*).

(P. D. III, 15.) Tyberius autem cum regnaret annis 7, et infirmatus mortem sibi propinquam sentiret, cum consilio Sophyæ augustæ Mauricium generum suum, genere Capadocum, ad imperium elegit, eique principatum dedit, dicens: *In mente habe, ut rectitudinem et justiciam semper ames*. Hoc postquam dixit, de hac luce migravit. Quem omnes populi multum planxerunt pro bonitate ejus. Fuit enim summæ bonitatis, ad elemosinas promptus, in judiciis justus, in discretione cautissimus, nullum despiciebat, sed omnes cum bona voluntate suscipiebat, et quia dilexerat omnes, ab omnibus dilectus est.

Anni ¹⁰⁵⁸ Tyberii.

Cujus anno primo thesaurus magnus sub pavimento palatii et in domo Narsētis patricii inventus est, ut supra dictum est.

2. A. D. 577. Benedictus papa 64us sedit annis 4. *

* D. ? E. *addunt*: Ab hoc Gregorius — ordinatus. 4 — 11. *addunt*: Ab hoc Gregorius ad predicandum Angliis missus est. *ex Sigeb. a. 575*.

3. (cf. *G. Fr.*) A. D. 578. Sigibertus, filius Lotharii, interfectus est anno regni sui 14.

6. A. D. 581. Pelagius papa 65us sedit annos 10, menses 2.

7. (*Chr. W.*) A. D. 582. Tyberius Constantinus obiit.

(*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 583°, ab Urbe condita millesimo 334°, Mauricius, genere Capadocus, 56° loco ab Augusto, primus ex genere Grecorum, adeptus est imperium, regnavitque annis 21. Hic secundo imperii sui anno consul appellatus est, et multos thesauros Urbi donavit. Proximitate autem Phylippicum quendam pretorem Orientis, cui et filiam suam Gordiam uxorem dedit, quem tamen postea quasi regni usurpatorem suspiciosum habuit. (*Vita Greg.*) Hujus temporibus ipso anniente, beatus Gregorius ad gradum Romani pontificatus proventus est, cujus filium idem Gregorius antea de baptismate suscepit; postea tamen idem Mauricius Gregorio papæ infestissimus erat. Magnæ quippe avariciæ et rapacitati deditus erat, pro qua re Gregorius quantum potuit eum corripiebat. Et quia imperatorem non verebatur, ad exercendam in eum tyrannidem prodire nitentur. (*H. m.*) Sed eodem anno, qui fuit imperii sui 19us, vir quidam monachico indutus habitu, spatam dextera tenens, a foro usque ad æneam gladiatoris statuum discurs-

rit, et imperatorem gladio moriturum omnibus pronuntiavit. (*JOAN. Vita Greg.*, ix, 3, et *H. m.*) Quod Mauricius ut audivit, a tyrannide Gregorio inferenda semet continuit, et reversus in se cogitavit, quod Deum lateat nichil, sed reddat omnibus secundum opera eorum, recognoscens etiam excessum, quem in captivatione multorum fecerat — multa enim bella in diversis mundi partibus per diversos duces suos exercuerat — expedire sibi judicavit, in hac vita recipere pro peccato, et non in futura, compositasque scripto preces eidem Gregorio et ad omnes patriarchales sedes et ad omnes civitates et monasteria civitatum sive solitudinum cum cereis et thimiamatibus et pecuniis transmisit, et ut pro peccatis suis intercederent supplicavit, hoc potissimum deprecans, ut hic et non in futuro quæ meruit reciperet. Cumque hoc et ipse vehementius per tempora multa lacrimis postularet, quadam nocte dormiens, vidit in visu apud æneam palatii portam se coram populo multo imagini domini Salvatoris assistere, et vocem terribilem ex eadem imagine se audire, dicentem: *Dare Mauricium*. Et tenentes eum judiciorum ministri, posuerunt eum apud purpureum umbilicum qui illic erat. Cui eadem vox characteris ait: *Ubi vis reddam tibi mala quæ fecisti, hic an in futuro seculo?* At ille respondit: *Amator hominum, domine et iudex juste, hic michi potius quam in futuro retribue*; et jussit divina vox tradi Mauricium et Constantinam uxorem ejus et filios et omnem cognationem ipsius Focæ militi. Evigilans ergo Mauricius vocavit eum qui ante se ¹⁰⁸⁹ dormiebat, misitque ¹⁰⁶⁰ et vocavit ad se Phylippicum generum suum, quem dudum suspicabatur velle sibi regnum subripere. At ille pro suspitione predicta se perdendum conjiciens, advocatæ ad se Gordiæ uxori suæ, tanquam ultra se non visuræ, vade dixit, sacramentum communionis accepto, ad palatium venit, et cubiculum imperatoris ingrediens, ad pedes ejus procidit. Cui assurgens imperator, ad pedes ejus nichilominus corruit, dicens: *Ignosce michi, deprecor, propter Deum, quia peccavi in te; nunc enim certissime novi, quod nichil peccaveris in me. Si quem vero scias in agminibus nostris, qui soleat Focas nominari, dicito michi*. Et Phylippicus diu secum recogitans, dixit: *Unum sic vocatum scio, quinuper ab exercitu procurator positus, tuo contra dicebat imperio*. Cum autem imperator quereret de ejus qualitate, Phylippicus ait: *Est quidem juvenis et temerarius, attamen timidus*. Tunc Mauricius ait: *Si est timidus, profecto et homicida*; et narravit Phylippico somnium quod vidit. Porro nocte illa visa est stella quæ dicitur cometa. In crastinum vero venit Magistrianus, quem mihi ad heremitas, ferens ab eis hujusmodi responsum: *Deus, recepta poenitentia tua, salvabit animam tuam, et cum tota domo tua in numero sanctorum te constituet; ab imperio vero cum ignominia et discrimine discedes*. His

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁵⁸ deest 1. ¹⁰⁸⁹ post addit 1. ¹⁰⁶⁰ misit corr. misitque 1.

auditis, Mauricius glorificavit Deum magnifice, et A pænitentiam quidem tenuit, sed avariciæ malum adeo non reliquit, ut exercitum in periculosis locis hiemare et victum ab extraneis juberet cum periculo querere, ne videlicet alimenta publica deberet eis ministrare. Quod audiens exercitus, in seditionem convertitur, exaltatumque super clypeum Focam centurionem acclamavit exarchum. Comoto autem gravi tumultu Constantinopoli, Mauricius mutata veste cum uxore et filiis noctu dromonem conscendit, et fugiens apud Sanctum Antonon venit. At Focas cum exercitu in septimum veniens, imperator efficitur; a quo Mauricius cum uxore ac filiis penes Calcedonem missus decollatur. Verum Mauricius patienter infelicitatem sustinuit, Deum in omnibus invocans, et crebro pronuncians: *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.* B Aiunt autem quidam, quod eo occiso lac cum sanguine fluxerit, ita ut omnes inspicientes dire lamentarentur. Sic ergo imperator etiam naturæ legibus celsior factus, vitam commutavit. Porro ex illo tempore non defuerunt Romano imperio variæ ac ingentes erumnæ.

4. (*Chr. W.*). A. D. 586. Levigildus rex Wisigotharum Arrianus Herminigildum filium suum ob fidem catholicam, quam a Leandro episcopo percepit, in sancta dominica paschæ securi fecit occidi. (BEDA.) Hilpericus, filius Lotharii, unus ex quatuor, obiit, anno 24° regni sui (cf. *G. Fr.*).

6. A. D. 588. Lotharius, Hilperici filius, regnare cepit.

9. A. D. 591. Gregorius primus papa 66us ordinatur, sedensque annis 13, mens. 6, diebus 10, migravit 4 Idus Mart. anno secundo Focæ imperatoris.

13. (*Chr. W.* — BEDA.) A. D. 593. * Gregorius pontifex synodum episcoporum 24 congregans apud Sanctum Petrum, de necessariis æcclesiæ decernit.

* D? E. addunt: In Italia — Pelagium. Gregorius levita septiformem ob hoc letaniam instituit, et paulo post papa efficitur. Hic inter — recitari. ex *Sigeb. a. 591. 592. et pergunt*: Hic etiam synodum, etc.

14. A. D. 596. Gregorius misit Augustinum predicare 1061 Anglis.

15. A. D. 597. Guntramms rex, filius Lotharii, obiit, anno regni 33°, habens 1062 filios duos Theodebertum et Theodericum (cf. *G. Fr.*).

17. A. D. 599. Hildibertus, filius Sigiberti cum regnaret annis 20, obiit.

13. A. D. 600. *

* D? E. 3 — 11. addunt: Sanctus Goar veniens ex Aquitania, claret in Gallia. ex *Sigeb.*

19. A. D. 601. *

* D? E. addunt: Contentio — morte obiit. ex *Sigeb.*

21. (*Chr. W.*) A. D. 603. Gregorius missis do-

ctoribus Augustino, Mellito, Johanne aliisque pluribus, Anglos ad Christum convertit. Tunica Domini, super quam milites sortem miserunt, in Zaphath procul ab Hierusalem in arca marmorea reperitur, quam Gregorius Anthiocenus episcopus et Thomas Hierosolimitanus et Johannes Constantinopolitanus cum aliis multis episcopis, facto triduo jejunio, ordine pedestri Hierosolimam in ipsa archa perducentes, in æcclesia, ubi crux Domini adoratur, posuerunt. Mauricius pœnas scelerum suorum, ut ipse oravit, in hac vita persolvens, a Foca turpiter decollatur.

Anni Focæ.

1. Anno dominicæ incarnationis 604°, Urbis autem conditæ millesimo 358°. Focas quidam, Prisci, ut aiunt (P. D. iv, 27), patricii quondam strator, post ad militiam provectus, deinde a populo procurator factus, ad ultimum vero, vivente adhuc Mauricio imperatore, ab exercitu ad imperium electus, 57° loco ab Augusto, imperium invasit, et octo 1063 annis regnavit, habens uxorem Leontiam nomine. (BEDA.) Hujus anno 2° beatus papa Gregorius migravit ad Dominum, et Sabinianus pro eo eligitur ad pontificatum; post quem Bonifacius, cujus rogatu Focas constituit sedem Romanæ et apostolicæ æcclesiæ caput esse omnium æcclesiarum; nam antea Constantinopolitana æcclesia se scribebat primam omnium. Post quem alius Bonifacius, qui fuit a beato Gregorio quartus; cujus item rogatu idem Focas jussit 1064 in veteri fano, C quod pantheon vocabatur, ablati idolatriæ sordibus, æcclesiam beatæ semper virginis Mariæ et omnium martyrum fieri, ut ubi quondam omnium non deorum sed dæmonum cultus agebatur, ibi deinceps omnium sanctorum memoria coleretur, Hujus tempore Cosdroe rex Persarum adversus publicam rem bella gravissima gereus, multas Romanorum provincias et ipsam Hierosolimam abstulit, et 1065 destruens æcclesias ac sancta prophanans, inter ornamenta locorum vel sanctorum vel communium quæ abstulit etiam vexillum dominicæ crucis abduxit. (*H. m.*) Focas autem cum homicidia ceteraque mala multa fecisset in populo, Priscus patricius, gener ipsius, dolens, pro his, scripsit Heraclio patricio et pretori Africæ, ut filium suum D Heraclium mitteret, quatinus contra Focam tyrannum veniret. Qui veniens cum exercitu, pugnavit cum eo, et vicit eum; vulgus autem apprehensum interfecit et igne apud Taurum cremavit.

2. (*Chr. W.*) A. D. 608. Sanctus Gregorius papa migravit ad Dominum.

3. A. D. 608. Sabinianus papa 67us sedit annum unum, menses 5.

* D? E. addunt: Libros Gregorii — testimonio, ex *Sigeb.*

VARIE LECTIONES.

1061 ad predicandum E 1. 1062 habens — Theodericum desunt E 1. 1063 in loco raso 1. 1064 add. sed del. ut 1. 1065 et — abstulit desunt 10. 11.

4. A. D. 607. Bonifacius papa 68us sedit annum unum, menses 8. (*Chr. W*) Quo rogante, Focas fecit Romam matrem æclesiarum.

6. A. D. 609. Bonifacius papa 69us sedit annos 6, menses 8. Cujus rogatu Focas pantheon dedit æclesiæ.

7. A. D. 610.*

* D? E. *addunt* : Alexandria — cleymonis, id est elemosinarii, meruit. *ex Sigeb.*

8. A. D. 611. Focas occiditur.

Anni Heraclii.

1. (*H. m.*) Anno dominicæ incarnationis 612°, Urbis autem conditæ millesimo 363°. Heraclius, 58° loco ab Augusto, accepit imperium, occiso Foca, regnavitque annis 27. Hic coronatus est a Sergio patriarcha in oratorio sancti Stephani quod est in palatio cum responsata sibi Eudoxia, simulque acceperunt nuptiarum coronas, et una eademque die Heraclius et imperator et sponsus ostenditur. Sequenti anno nascitur imperatori filius de Eudoxia, Heraclius minor, qui et Constantinus novus dictus est; et mortua est augusta eodem anno. Deinde anno sequenti duxit Heraclius inceste Martinam neptem suam, sororis suæ filiam, quæ coronata est in augustam a Sergio patriarcha heretico. De qua suscepit filium Heraclonam.

Anno imperii sui octavo Heraclius misit in Persidem legatos ad Cosdroen, postulans pacem. Qui sprevit eos, dicens : *Non parcam vobis, donec crucifixum, quem Deum esse fatemini, abnegetis, et solum adoretis.* Sequenti anno Chaianus rex Avarum direxit aciem contra Thracem sed missis ab Heraclio legatis, fecit cum eo pacem.

Duodecimo autem imperii sui anno, contracta omni militia sua, movit exercitum in Persidem, multaque prælia cum diversis ducibus committens, per sex annos Persidem devastavit et vicit, occisoque Chosdroe, septimo anno Constantinopolim, ablato a Perside vivifico crucis ligno, rediit, moxque sequenti vernali tempore Hierosolimam tetendit, preciosum illuc lignum reportans, ad gratiarum Deo actiones referendas. *

* D? E. *addunt* : Desidorius — martyrizatur, *ex Sigeb. a. 612.*

(BEDA.) Hujus temporibus Anastasius Persa monachus nobile pro Christo martyrium passus est. Hic natus in Perside, magicas a patre puer didicit artes; sed ubi a captivis christianis Christi nomen acceperat, in eum mox animo toto conversus, relicta Perside, Calcedoniam Hierapolimque Christum querens ac deinde Hierosolimam petiit. Ubi accepta baptismatis gratia, quarto ab eadem urbe militario monasterium abbatis Anastasii intravit. Ibi septem annis regulariter vivens, dum Cæsaream Palestinæ orationis gratia venisset, captus a Persis et multa diu verbera passus inter carceres et vincula iudico Marzobana, tandem mittitur ad regem Chosdroe, a

A quo tercio per intervalla temporis, verberatus, ad extremum una manu per tres horas suspensus, sicque decollatus, nobile martyrium cum aliis 70 peregit. Mox tunica ejus indutus quidam demoniacus, curatus est. Interea superveniens cum exercitu Heraclius princeps, superatis Persis, christianos qui erant captivati reduxit gaudentes. Reliquiæ autem beati Anastasii martyris primum monasterio suo, deinde Romam advectæ, venerantur in monasterio beati Pauli apostoli, quod dicitur Ad Aquas Salvias.

(*H. m.*) Anno imperii Heraclii 13° Arabum, qui et Sarraceni dicuntur, Muhammad princeps habebatur. Hic erat pseudopropheta, sed apud illos magnus estimabatur, ita ut eciam in principio adventus ejus estimarent, hunc esse illum qui ab eis expectatur, Christus. Erat autem oriundus ex stirpe Ismahelis, filii Abraham. Cum autem inops et orphanus esset idem Muhammad, visum est, sibi ad quandam mulierem locupletem et cognatam suam nomine Cadigam introire mercenarius, ad negociandum cum camelis ejus apud Ægyptum et Palestinam, sicut in illis locis mos erat. Paulatim autem fiducia penes ipsam mulierem percepta, quæ vidua erat, accepit eam uxorem, et habuit camelos illius omnemque substantiam. Cumque veniret in Palestinam, conversabatur cum Judæis et christianis, capiebatque quasdam scripturas ab eis. Porro habebat passionem epylemsia, id est morbum caducum. ¹⁰⁶⁶. Quo comperto, uxor ejus valde contristabatur, utpote nobilis, quod se hujusmodi viro copularet, egeno scilicet et epylemtico. Procurabat vero ille placare ipsam, taliter dicens. *Visionem quandam angeli Gabrielis contempler, et haut ferens hujus aspectum, mente deficio et cado.* Ipsa vero cum haberet alterum quandam talem amicum suum, propter infidelitatem suam ibi exulantem, inducavit ei omnia verba viri sui et nomen angeli. At ille volens eam reddere certam, dixit ei: *Veritatem locutus est; iste enim angelus mittitur ad omnes prophetas.* Ipsa ergo prima susceptis verbis ejus credidit ei, et predicavit aliis mulieribus contribulibus suis, prophetam eum esse; et taliter ex feminis fama venit ad viros, primo ad Heuber, quem et successorem dimisit, et tenuit partem heresis ejus et heredis. Docuit autem auditores suos, quod qui occidit inimicum, vel occiditur ab inimico, paradysum ingreditur; paradysum vero carnalis cibi ac potus et commixtionis mulierum perhibebat pacem, fluvium quoque vini et mellis et lactis ibi esse et affluentem voluptatem nullaque alia luxuria et stulticia plena, quæ stultis videbantur delectabilia ideoque credibilia. — (*Chr. W.*) Heraclius a Sergio patriarcha et ab Anastasio quodam aliisque hereticis circumventus, in Euthicianam incidit heresim, et mathematicus factus et astrologus vidit imperium suum a circumcisis gentibus esse vastandum; mittensque ad Dagobertum regem Francorum, omnes regni ejus Judæos baptizari petiit et impetravit, ipse-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁶⁶ cadicum aut cadium 1? cadium E 1.

que per omnes imperii sui fines et provincias idem fieri decrevit. Post hæc Agareni, qui et Sarraceni, gens circumcisa, provincias Heraclii vastant. Contra quos dum Heraclius dimicat, 180,000 militum ejus Sarraceni interficiunt, et spolia eorum Heraclio remittunt. Quæ ille percipere nolens; sed vindictam ab eis querens, portas Caspias, quas Alexander Magnus Macedo super mare Caspium fecit et propter multitudinem sevissimarum gentium serari jussit, aperuit, indeque 180,000 auro armata cum omnibus universarum provinciarum militibus contra Sarracenos in prælium misit. Cumque in crastinum essent præliaturi, ipsa nocte 52 milia de exercitu Heraclii in castris percussit angelus Dei; reliqui cum regredientes appropinquassent Hierosolimam, videns Heraclius se nequaquam resistere posse, dolore correptus est, factusque ydropicus, mortuus est (*H. m.*).

2. ¹⁰⁶⁷ A. D. 613.

2. ¹⁰⁶⁷ A. D. 614. *

* 5 — 11. *addunt*: Sanctus Columbanus a Theoderico rege instinctu Brunihildis aviæ expellitur. *ex Sigeb.*

3. (*Chr. W.*) A. D. 613. Anastasius Persa monachus factus est.

4. A. D. 616. Deusdedit papa 70us sedit annos septem. *

* D? E. *addunt*: Lupus — descendit. *ex Sigeb.*

6. A. D. 618. Eduinus rex efficitur Anglorum.

11. A. D. 622. Anastasius passus est.

12. A. D. 623. Bonifacius papa 71us sedit annos 5.

16. A. D. 627. *

* 4 — 11. *addunt*: Isidorus Hispalensis doctor ¹⁰⁶⁸ claret. D? E. *addunt a.* 628: I. H. doctrina claret. *ex Sigeb.*

17. (*BEDA.*) A. D. 628. Honorius papa 72us sedit annos 10, menses undecim, dies 17. Eduinus rex Anglorum baptizatur a Paulino episcopo anno regni sui 11, adventus autem Anglorum in Britanniam 180.

18. (*Chr. W.*) A. D. 629. Heraclius interfecto Cosroe rege Persarum, crucem dominicam, quam ille abstulit, Constantinopolim revexit, annoque sequenti Hierosolimam cum debita veneratione reduxit. *

* D? E. *addunt*: Celebritatem e. e. a. c. *ex Sigeb. a.* 631.

19. A. D. 630. * 1.

* 1. 10. (*alio atramento*), 11. *addunt*: Sanctus Gallus cellam suam construxit. D

20. A. D. 631. Lotharius, Hilperici filius, anno regni sui 44 moritur, relinquens successorem filium suum Dagobertum (cf. *G. Fr.*).

27. (*H. m.*) A. D. 638. Heraclius ydropicus factus moritur. — Severinus papa 73us sedit annum unum, menses duos.

Anni Constantini.

1. Anno dominicæ incarnationis sexcentesimo tri-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁶⁷ ita 1. ¹⁰⁶⁸ doctor ysban. 4. ¹⁰⁶⁹ quæ sequuntur — a 642. aliis crasis in 1. scripta sunt. ¹⁰⁷⁰ XL. omisso DC. 1. ¹⁰⁷¹ Heraclonas corr. Heraclionas 1. ¹⁰⁷² XLI. 1. ¹⁰⁷³ heracliona corr. ut videtur heraclona 1.

cesimo nono, ab Urbe autem condita millesimo trecentesimo nonagesimo Constantinus, filius Heraclii et Eudoxiæ, quinquagesimo nono loco ab Augusto, suscepit imperium. Qui, cum regnaret mensibus quatuor, a noverca sua Martina et Pyrro patriarcha veneno potionatur; illoque extincto, ipsa cum filio suo Heracliona dominatur. Unde omnis senatus Constantinopolitanus cum omni populo indignatione justa commotus, Heraclionam repulit, linguaque Martinæ et naso Heraclionæ absciso, eisque in exilium destinatis, Constantem, filium Constantini, nepotem Heraclii, provehunt. (*BEDA.*) Cyrus Alexandrinus episcopus et Pyrrus Constantinopolitanus et alii multi heresim instaurant. (*H. m.*) Sed senatus et tota civitas Pyrrum ut impium cum Heracliona ac matre sua expulerunt; et regnante Constante, Paulus consecratur episcopus, et ipse hereticus. Johannes autem præsul Romanus, collecto episcoporum concilio, omnes hujus heresis fautores anathematizavit. Quo defuncto, Theodorus pro eo papa consecratur. Pyrrus vero tendens in Africam, Maximi religiosissimi illo tempore abbatis sanctorumque pontificum illic consistentium presentatur aspectibus. Qui hunc redargutum ac persuasum ad papam Theodorum Romam miserunt; sed ille ficta, ut post apparuit, prænitentia orthodoxiæ libello papæ tradito, ab ¹⁰⁶⁹ eo receptus est. Mox autem ut a Roma descendit Ravennamque pervenit, quasi canis ad vomitum suum rediit. Quo comperto papa, convocatis cunctis sacerdotibus et clero in æcclesia principis apostolorum, condempnavit eum sub vinculo anathematis.

Johannes papa 74us sedit annos 2, menses 9, dies 18.

Anni Heraclionæ.

1. A. D. 640. ¹⁰⁷⁰ * Heraclionas ¹⁰⁷¹, filius Heraclii, occiso per venenum fratre suo Constantino, regnum invasit, et cum matre sua Martina regnavit annos 2.

* D? E. *addunt*: Sanctus Arnulfus — ancillatur. *ex Sigeb.*

Ab inicio annⁱ 4600.

2. A. D. 641 ¹⁰⁷². Heraclionas turpiter deicitur cum matre.

Anni Constantis.

1. Anno dominicæ incarnationis 642, ab Urbe condita millesimo 393. Constans, filius Constantini, nepos Heraclii, 1° loco ab Augusto, in regnum eligitur, dejecto Heracliona ¹⁰⁷³ cum matre sua, et regnavit annis 28. (*BEDA.*) Hoc regnante, ut supra dictum est, in locum Pyrri heretici consecratur Paulus episcopus, et ipse hereticus, qui non tantum doctrina vesana, sicut decessores sui, sed etiam aperta persecutione catholicos cruciat, apocrisiarios sanctæ æcclesiæ Romanæ, qui ad ejus correctionem missi fuerant, partim carceribus, partim exiliis, partim

- verberibus afficiens. Altare quoque eorum in domo A Placidiae consecratum in venerabili oraculo destruxit, prohibens eos ibidem missas celebrare. * (H. m.) Unde Martinus papa, qui Theodoro successit, incensus a Maximo abbate supradicto, ab Africa Romam veniente, collecta synodo centum et decem episcoporum, Sergium et Pyrrum ac Paulum et Cyrum anathemate dampnavit. (BEDA.) Quibus agnitis, Constans, qui seductus erat a Paulo, sicut et avus ejus Heraclius a Sergio, ejusdem regiae civitatis episcopo misso Theodoro exarcho, Martinum papam et Maximum Constantinopolim fecit adduci, injuriisque affectos Cersonam fecit exiliari; ubi beatus Martinus papa defunctus, multis virtutum signis refulget. Constans vero permolus zelo Dei, synodo sacra et ipse convocata sub Vitaliano papa nuper ordinato, heresim abdicavit; misitque beato Petro apostolo evangelia aurata, gemmis albis mire magnitudinis in circuitu ornata. Ipse post aliquot annos Romam veniens, obtulit super altare sancti Petri pallium auro textile, toto exercitu cum cereis aeclesiis intrante. (H. m.) Voluit autem et regnum transferre Romam, quia odiosus factus est Byzantiis, eo quod Martinum papam ignominiose tractans exiliavit, et Maximi sapientissimi viri linguam manumque truncavit, duosque Anastasios discipulos ejus tormentis et exiliis tradidit, et multos orthodoxorum ¹⁰⁷⁴ verberibus et proscriptionibus et exiliis dampnavit. Propter talia cunctis odiosus effectus, sex annos fecit in Sicilia. Ibi cum quadam die balneum fuisset ingressus, introivit cum eo quidam Andreas obsecundans illi. Et cum coepisset saponem Gallico deliniri, sumens Andreas situlam, dedit eam in verticem imperatoris, et statim fugit. Imperator vero cum tardaret in balneo, insiliunt hi qui foris erant, et reperiunt eum occisum. Quo sepulto, Mitium quendam Armenium fecerunt imperatorem, vi cogentes eum. Erat autem valde decorus et speciosus. Filius autem ejus Constantinus audiens de patris obitu, cum multo navigio Siciliam intravit, et aggressus Mitium, interfecit eum cum occisoribus patris sui, ordinatisque Hesperii, Constantinopolim rediit, et Romanis cum Tyberio et Heraclio fratribus imperavit. Hujus ¹⁰⁷⁵ imperatoris tempore obiit sancta Gerdradis, filia Pippini principis.
- Theodorus papa 74us sedit annis septem. **
- * D? E. *addunt* : Constans imp. ab ipso Paulo deceptus — sit Christus. *ex Sigeb. a.* 652.
- ** D? E. *addunt* : Dagobertus — indulget. *ex Sigeb.*
2. A. D. 643.
- * D? E. *addunt* : Oswaldus r. N., filius Edilfridi regis, a P. r. peremptus, rex et martyr migrat ad Dominum. 4 — 11 *addunt* : Oswaldus rex interficitur. *ex Sigeb.*
4. A. D. 645. Dagobertus rex filium suum Sigibertum regnaturum in Austrasia misit Pippino et sancto Chuniberto (cf. *G. Fr.*).
6. A. D. 647. *
- * D. E. 5 — 11. *addunt* : Pippinus moritur. Grimoaldus, filius ejus, pro eo major domus efficitur. *ex Sigeb.*
7. A. D. 648. *
- * D? E. *addunt* : Sanctus Furseus — aggressus, in Gallis post aliquot annos quievit. 5 — 11. *addunt* : Sanctus Furseus in Hibernia claruit. *ex Sigeb.*
8. (Chr. W.) A. D. 649. Martinus papa 75us sedit annos 10. Hic, collectis 110 episcopis, condemnavit Cyrum, Sergium, Pyrrum et Paulum. (H. m.) Pro qua re a Constante imperatore ab eis seducto exiliatus est in Cersonam.
9. A. D. 650. *
- * D? E. *addunt* : Hitta — prefecit. 5 — 11. *addunt* : Hitta, Pippini relicta, instinctu sancti Amandi monasterium Nivalis fundavit. *ex Sigeb.*
11. A. D. 652. Cinis e celo descendit, et timor magnus factus est in populo. *
- * D? E. *addunt* : Pestilentia — interibant. *ex Sigeb. a.* 654.
13. A. D. 654. *
- * D? E. *addunt* : Sarraceni — onerati sunt. *ex Sigeb.*
17. A. D. 658. Martinus papa apud Cersonam migravit 4 Idus Nov.
18. A. D. 659. Eugenius papa 76us sedit annos 2, menses 9.
21. A. D. 662. Vitalianus papa 77us sedit annos 9, menses 6.
24. A. D. 665. Dagobertus, filius Lotharii, cum regnasset annis 34 ¹⁰⁷⁶, obiit (cf. *G. Fr.*). *
- * D? E. 4 — 11. ¹⁰⁷⁷ *addunt* : Sancta Gerdradis obiit.
25. A. D. 666. Cui ¹⁰⁷⁸ successit Clodoveus, filius ejus, cujus frater Sigibertus regnavit in Austrasia.
28. (Chr. W.) A. D. 669. Constans in balneo occisus est. *
- * D? E. *addunt* : Theodorus a. in A. a Vit. papa directus, synodo — utilis. Hic etiam scripsit — culparum. *ex Sigeb. a.* 668, 674.
- Anni Constantini.
- (H. m.) Anno dominicae incarnationis 670, Urbis conditae millesimo 421. Constantinus, filius Constantis, 61° loco ab Augusto, regnavit cum fratribus suis Heraclio et Tyberio; sed cum venirent aliqui orientalium partium et dicerent : *Si in Trinitatem credimus, tres etiam coronemus*, turbatus est Constantinus, qui solus erat coronatus, et per Theodorum patricium convocans majores natu ex eis quasi in colloquium et consilium, ut fieret voluntas eorum, in patibulum eos suspendit; quod videntes ceteri fu-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁷⁴ orthodoxorum 1. ¹⁰⁷⁵ Hujus — principis *in margine eadem manu scripta* 1. 9° *desunt* 10. 11. D. E. ¹⁰⁷⁶ 34 successit ei Clodoveus — Austrasia 9°. ¹⁰⁷⁷ *desunt tamen* 9°. ¹⁰⁷⁸ Dagoberto 5. Cui — frater a 665 *leguntur* 4. (cf. n. i.), *desunt* 11.

gerunt; ipse vero regnavit cum filio suo Tyberio an-
 nis 17. (BEDA.) Hujus temporibus Agatho pontifex
 Romanæ æcclesiæ¹⁰⁷⁹ legatos suos pro ammonitione
 sanctorum Dei æcclesiarum in urbem regiam misit,
 in quibus erat Johannes, Romanæ æcclesiæ tunc archi-
 diaconus¹⁰⁸, sed non longe post episcopus. Qui
 benignissime suscepti a reverentissimo catholicæ fidei
 defensore Constantino, jussi sunt, remissis dis-
 putationibus phylosophicis, pacifico colloquio de
 fide vera perquirere, datis eis de bibliotheca Constan-
 tinopolitana cunctis antiquorum patrum libris quos
 petebant, collecta universali synodo 150 episcoporum,
 sive ut quidam libri (*H. m.*) habent 289, presi-
 dente Georgio patriarcha Constantinopolitano et
 Machario Antiocheno, qui renovabant heresim
 eorum qui unam voluntatem et unam operationem
 asstruebant in Christo; convietique sunt falsasse
 sanctorum patrum dicta per plurima. (BEDA.) Finito
 autem conflictu Georgius patriarcha correctus est.
 Macharius vero cum suis sequacibus simul et pre-
 cessoribus Sergio, Cyro, Honorio, Pyro, Paulo, Pe-
 tro, anathematizatus est, et in locum ejus Theophani-
 us abbas de Sicilia factus est episcopus Antiochia,
 tantaque gratia legatos catholicæ pacis comitata est,
 ut Johannes Portuensis episcopus, qui erat unus ex
 ipsis, in dominica octavarum paschæ missas publi-
 cas in æcclesia sanctæ Sophyæ coram principe ac
 patriarcha latine celebraret. Hæc est sexta synodus
 universalis Constantinopoli celebrata et Greco ser-
 mone conscripta, temporibus Agathonis papæ, ex-
 sequente ac presidente piissimo principe Constantino
 intra palatium suum, simulque legatis apostoli-
 cæ sedis et episcopis 150 sive 289 residentibus.

Prima enim universalis synodus in Nicea congregata
 est contra Arrium 318 patrum sub Constantino
 principe, temporibus Silvestri papæ; secunda in
 Constantinopoli 150 patrum contra Macedonium et
 Eudoxium, temporibus Damasi papæ et Gratiani
 principis, quando Nectarius eidem urbi ordinatus
 est episcopus; tertia in Epheso 200 patrum contra
 Nestorium Augustæ urbis episcopum, sub Theodosio
 Magno principe et Syxtopapa¹⁰⁸¹; quarta in
 Calcedone patrum 630 sub Leone papa, temporibus
 Marciani principis, contra Euthicem, nefandissimum
 presulem Manicheorum¹⁰⁸¹; quinta item in Constantinopoli,
 temporibus Vigilii papæ, sub Justiniano
 principe, contra Theodorum et omnes hereticos;
 sexta hæc de qua in presenti diximus. *

* D? E. *addunt*: Inter Sarracenos — equos nobiles 50. *ex Sigeb. a 679.*

Hoc tempore regnum Longobardorum tenuit
 Chuniherthus, Francorum vero Clodoveus (cf. P. D.
 VI, 16 et 23)¹⁰⁸².

His * etiam temporibus fuit in Gallia homo pre-
 potens et Deo dilectus, nomine Arnulfus, qui re-

A nunciatus seculo postea factus est Melensium epi-
 scopus, cujus filius Ansgisus qui de nomine Anchisæ
 Trojani creditur appellatus, sub nomine majoris
 domus principatum in regno Francorum postea tenuit.

* *Horum loco D? E. habent*: H. e. t. apud Gallias in Francia filius sancti Arnulfi sub. n. m. d. principabatur Ansgisus, qui — appellatus. Hunc postea Gundwinus peremit, quem provexerat. Hujus (vidua *super scr.* E. f.) relicta Begga, filia scilicet Pippini principis olim Austrasiorum, soror Grimoaldi et sanctæ Gerthrudis, se et sua — fundat. *ex Sigeb. a. 685. 686.*

His¹⁰⁸³ temporibus sanctus Lantpertus in Trejectensi episcopatu successit sancto Theodardo, sub Hilderico¹⁰⁸⁴ rege Austrasiæ. — (BEDA.) Eisdem temporibus sancta et perpetua virgo Christi Edildrudis, filia Annæ regis Anglorum, primum alteri viro permagnifico, postea Ekfrido regi conjuncta data, postquam 12 annis thorum virilem incorrupta servavit, sumpto velamine sacro, sanctimonialis ex regina efficitur; nec mora, etiam virginum mater et nutrix piarum existit. Cujus merita vivacia testatur etiam caro mortua, quæ post 16 annos sepulturæ cum veste, qua involuta est, incorrupta reperta est. Anni Constantini.

3. A. D. 672. Adeodatus papa 78us sedit annos 4.

7. A. D. 676. Dominus papa 79us sedit annum unum, menses 3.

9. A. D. 678. Agatho papa 80us sedit annos 3, menses 6.

C 12. (*Chr. W.* — Cf. P. D. VI, 4, et *G. Fr.*) A. D. 681. Sexta synodus universalis Constantinopoli congregatur sub Agathone papa, qui Dono successit; in qua dampnatis hereticis, tantæ arancorum telæ in medio populi ceciderunt, ut sordes heresium expulsas omnes intellegerent et mirarentur. Clodoveus, filius Dagoberti, obiit. Cui Lotharius filius successit.

14. A. D. 683. Leo papa 81us sedit annum unum, menses decem.

16. A. D. 685. Benedictus papa 82us sedit menses decem, decessitque Non. Mai. *

* D? E. *addunt*: Ravennas — ordinandus. *ex Sigeb.*

D 17. (*Chr. W.*) A. D. 686. Constantinus imperator obiit. — Johannes papa 82us sedit annum unum. Cui successit Conon papa 83us seditque annos 2, menses 11, a quo sanctus Kylianus pontificalem potestatem accepit. Cononi Sergius successit. — Apud * Gallias in Francia sub nomine majoris domus principatum gerebat Ansgisus.

* *Horum loco D? E. habent*: Sanctus Leodegarius episcopus d. ab. E. t. tandem — abscisionem. *ex Sigeb.*

Anno dominicæ incarnationis 687, Urbis conditæ millesimo 438. Justinianus, filius Constantini, 62°

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁷⁹ p. R. acc. *in loco raso* 1. ¹⁰⁸⁰ archidianus 1. ¹⁰⁸¹ et S. p. *in loco raso* 1. ¹⁰⁸² *in loco raso* 1, ¹⁰⁸³ His — Austrasiæ *in margine eadem manu scripta* 1 ¹⁰⁸⁴ e. corr. 1.

loco ab Augusto regnum accepit, et decem annis regnavit. (BEDA.) Hic pacem firmam decennio fecit cum Sarracenis terra marique; sed et provincia Africa subjugata est Romano imperio, quæ a Sarracenis fuerat tanta. Hic beatæ memoriæ pontificem Romanæ ecclesiæ Sergium, quia erraticæ suæ synodo, quam Constantinopoli fecerat, favere et subscribere noluit, misso Zacharia protospatario suo, jussit Constantinopolim deportari; sed militia Ravennatæ urbis vicinarumque partium nefanda principis jussa prevenit, et eundem Zacharium¹⁰⁸⁵ contumeliis et injuriis ab urbe Roma pepulit. (H. m.) Idem Justinianus a Callinico patriarcha exigit, ut orationem faceret ad destruendam æcclesiam sanctæ Dei genitricis juxta palatium sitam, quæ Metropolitæ dicebatur, volens ibi ædificia facere, ubi a populo susceperetur. Patriarcha vero dicebat: *Orationem quidem ad statuendam æcclesiam habemus, in destructionem vero æcclesiæ orationem non suscepimus.* Cogente autem imperatore et omnimodis exigente, orationem dixit patriarcha: *Gloria Deo, qui jugiter sustinens patitur, nunc et semper et in omnia secula seculorum.* Quo audito, destruxerunt æcclesiam. Alia quoque multa improvide faciens, odium populi in se excitavit. Unde Leontius patricius, quem ipse quondam pretorem et magistrum militum orientalium fecerat, sed jam per tres annos in custodia tenuerat, cum exinde protractus in exilium mitteretur, contra eum sensit, junctisque sibi multis, Justinianum comprehendit, nasoque preciso, in insulam quandam relegavit, ipseque regnavit.

Anni Anni

Pippini. Justiniani.

2. (Chr. W.) A. D. 688 Sanctus Kylianus cum sociis suis passus est.

1. 3. A. D. 689. Pippinus, filius Ansgisi, major domus efficitur in Gallia, regnumque Francorum administravit annis 27, cujus etiam anni suorumque successorum deinceps annotantur in catalogo regum.

2. 4. A. D. 690. Sergius papa 84us sedit annos 16, menses 8, decessitque 5 Idus Septembr. Hic constituit, ut Agnus Dei cantetur intersacrificium. * 1.

¹ 10. 11. *addunt*: Hic magnam portionem sanctæ in capsâ¹⁰⁸⁶ crucis invenit.

4. 6. A. D. 692. Clodoveus, filius Theoderici fratris Dagoberti, cum fratre Hildiberto regnare cœpit (cf. G. Fr.).

6. 8. A. D. 694. Sanctus Remaclus Trejectensis episcopus migravit. * 2.

* 2 10. 11. *addunt*: Duo Ewaldi presbyteri Angli, niger et Albus, sunt passi, et a Pippino Colonie sepulti. *ex Bernoldo.*

7. 9. (Chr. W.) A. D. 695. Willibrordus, qui et Clemens, a Sergio papa ordinatur episcopus¹⁰⁸⁷ ad predicandum gentibus.

A 8. 10. A. D. 696. Justinianus ob culpam perfidiæ suæ regno privatur et exiliatur.

Leonis.

9. 1. Anno dominicæ incarnationis 697, Urbis vero conditæ millesimo 448. Leo, qui et Leontius, 63° loco ab Augusto, depulso Justiniano, regnum invasit, tribusque annis regnavit. (BEDA.) Cujus anno primo Sergius papa in sacrario beati Petri apostoli capsam argenteam, quæ in angulo obscuro diutissime jacuit, Domino revelante invenit, et in ea crucem diversis ac preciosis lapidibus adornatam reperit. De qua tractis quatuor petalis, quibus gemmæ inclusæ erant, miræ magnitudinis portionem dominicæ crucis interioris repositam conspexit, quæ omnibus annis in basilyca Salvatoris, quæ dicitur Constantiniana, die exaltationis ejus ab omni populo salutatur.

B 11. 3. A. D. 699. Sanctus Chutpertus episcopus ex anachorita obiit. Cujus¹⁰⁸⁸ corpus post 11 annos sepulturæ ejus integrum inventum est.

(H. m.) Leontio itaque apud Constantinopolim posito, venit Tyberius, qui et Absimarus, ex adverso civitatis cum multis, et prodita sibi civitate, Leontium cepit, precisoque naso ejus, in monasterio Dalmati sub custodia constituit, ipseque regnavit.

Tyb

12. 1. Anno dominicæ incarnationis 700, Urbis autem conditæ millesimo 451. Tyberius, qui et Absimarus dictus est, 64° loco ab Augusto imperium invasit, dejecto Leone, et regnavit annis 7. (BEDA.) Cujus tempore synodus in Aquileia facta quantum universale concilium suscipere diffidit ob imperitiam fidei, donec salutaribus beati papæ Sergii monitis instructa, et ipsa cum ceteris Christi æcclesiis huic annuere consentit. Hujus¹⁰⁸⁹ tempore occisus est sanctus Lantpertus episcopus, sub Hildeberto rege (cf. H. Fr. supra.)

15. 4. (Chr. W.) A. D. 703. Synodus Aquileiæ congregatur sub Sergio papa.

18. 7. A. D. 706. Johannes papa 85us sedit annos 3.

Beda¹⁰⁹⁰ venerabilis presbyter Anglorum croniam minoris libri sui hucusque perduxit.

Anni Justiniani.

19. 1. (BEDA.) Anno dominicæ incarnationis 707, Urbis conditæ millesimo 458. Justinianus, filius Constantini, quem superius a Leone de regno expulsum diximus, per adjutorium Terbellis regis Bulgarum expugnata Constantinopoli, regnum recepit, et postea sex annis regnavit. (H. m.) Recepto autem regno, multa dona et regalia vasa Terbelli tribuit, eumque in pace dimisit. Absimarus autem, qui et Tyberius, ex urbe profugit, sed insecutione captus et ad Justinianum est adductus. Adducto quoque Leontio, qui eum deiecit, fecit ambos catenis con-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸⁵ ita 1. zachariam E 1. cet. ¹⁰⁸⁶ in ipsa corr. in capsâ 10. *desunt* 11. ¹⁰⁸⁷ e. ad. p. g. *desunt* 4. ¹⁰⁸⁸ Cujus — inventum est *desunt* 4. ¹⁰⁸⁹ Hujus — rege *in margine* 1. ¹⁰⁹⁰ Beda — perduxit *desunt* D. E. 9°.

strictos, dum ludi equestres agerentur, per plateas trahi, tractosque publice ante pedes suos, dum in solio resideret, projici, calcavitque colla eorum fortiter, universa plebe clamante: *Super aspidem et basyliscum ambulasti, et leonem draconemque conculcasti*, sicque eos precepit decollari, innumerabilem quoque multitudinem eorum qui contra eum consenserunt diversa morte fecit necari. (P. D. VI, 32.) Quia enim se naso detruncaverunt, quotiens defluentem guttam reumatis manu detersit, totiens pene aliquem ex illis jugulare precepit. (H. m.)— Cf. BEDAM.) Kallanicum vero patriarcham, erutis oculis, Romam exiliavit, et pro eo Cyrum in episcopatum promovit, qui fuit abbas in Ponto, quique illum exulem alebat et eum in imperium restitendum predicabat. Natus est autem ei filius eodem anno, quo recepit imperium, ex Theodora, filia Chaiani, quam accepit dum esset in exilio, quem vocavit Tyberium, coronavitque eum cum matre sua, et regnaverunt cum eo. (BEDA et P. D. VI, 31.) Hic Constantinum papam accersiens, honorifice suscepit, prostratusque in terram, pro suis peccatis intercedere rogavit, cunctaque æcclesiæ privilegia renovans, eum cum honore remisit. Qui cum mitteret exercitum in Pontum ad comprehendendum Phylippicum, quem illic relegaverat, multum Constantinus papa eum prohibuit, sed animum ejus revocare non potuit. Exercitus autem quem miserat, conversus ad partem Phylippici, fecit eum ibidem imperatorem, reversusque cum eo Constantinopolim, pugnavit contra Justinianum miliario ab urbe 12° victoque illo et occiso, accepit regnum Phylippicus. (H. m.) Filius quoque Justiniani, adhuc puer, ab his qui a Phylippico premissi sunt occisus est.

21. 3. A. D. 709. Johannes papa 86us sedit annos 2, menses 7.

22. 4. A. D. 710. Dagobertus junior regnare cœpit (cf. H. Fr.).

23. 5. A. D. 711. Sisinnius papa 87us sedit dies 20. Cui succedens Constantinus papa 88us sedit annos 6.

24. 6. A. D. 712. Justinianus a Phylippico interficitur (cf. H. m.)

Phylippici 1091.

25. (H. m.) 1. Anno dominicæ incarnationis 713, ab Urbe vero condita millesimo 464. Phylippicus, 66° 1092 loco ab Augusto, invasit imperium, occiso Justiniano, regnavitque anno uno et mensibus 6. Hic, priusquam imperaret 1093, habuit quendam amicum monachum inclusum, qui erat hereticus et tamen previsor, qui dixit ei: *Imperium tuum est. At ille turbatus est: Cui ait inclusus: Si Deus jubet, tuquare contradicis? Hoc autem dico tibi, quia sexta synodus male acta est. Si ergo regnaveris, hanc abice, et efficietur imperium tuum forte atque longe-*

Arum. Qui cum juramento spondit, se hoc esse facturum. Cum vero regnaret, fecit synodum pseudoepiscoporum juxta illius pseudomonachi et inclusi sermonem, et abjecit sanctam et universalem sextam synodum. Eodemque anno vanus ille inclusus oculorum cœcitatem incurrit. Reperiens autem Phylippicus quendam sui consensus Johannem, fecit eum Constantinopolitanum presulem, Cyrum vero deponens, ad monasterium suum redire precepit. (P. D. VI, 34, et H. m.) Idem Phylippicus in disputationibus quidem suis rationabilis videbatur et prudens in actibus autem inhoneste ac indigne vitam consummans, improbabilis ubique demonstrabatur. Erat enim hereticus et adulter. (BEDA.) Hic Constantino papæ misit litteras pravi dogmatis, quas ille cum apostolicæ sedis consilio respuit. Hac de causa 1094 fecit Constantinus picturas in porticus sancti Petri, quæ sex sanctarum synodorum acta continent. Nam et hujusmodi picturæ habebantur Constantinopoli, quas Phylippicus jussit auferri. Statuit autem populus Romanus, ne heretici imperatoris nomen aut cartas aut figuram solidi susciperent. Unde nec ejus effigies in æcclesiam introducta est, nec nomen ad missarum solemnias prolatum. (H. m.) Sabbato autem pentecostes, cum lavaret in balneo publico, ingressus cum equitatu et organis, habitoque prandio cum civibus antiquæ prosopiæ, requiesceret meridie, repente per auream portam introivit Rufinus primus stratorum cum Theodoro patricio, festinansque in palatium, et inveniens eum quiescentem, apprehendit eum et eruit oculos ejus, in crastinum vero, id est die pentecostes, congregato in magna æcclesia populo, coronatus est Artemisius, mutato nomine Anastasius.

B

C

Anni Anastasii.

26. 1. Anno dominicæ incarnationis 714, ab Urbe condita millesimo 465. Anastasius 67° loco ab Augusto imperium adeptus est, regnavitque annis 3. Quidam vero libri * habent, quod Phylippicus regnaret annos 2 et menses 9, Anastasius autem annum unum et menses 3. (H. m. — P. D. I. I.) Anastasius igitur ubi regnum accepit, Constantino papæ per Scholasticum patricium litteras Romam misit, quibus se factorem et defensorem catholicæ fidei et sancti sexti concilii predicatorem esse docuit. Quo regnante, quidam adversus eum conjuraverunt, et contra regiam urbem cum exercitu ascenderunt. (H. m.) Cum autem Adramium adissent 1095 et essent sine capite, invenerunt illic hominem indigenam, Theodosium nomine, inertem ac idiotam qui publicorum tributorum erat exceptor, et hortati sunt eum imperare. At ille fugiens, latebat in monte. Quem inventum ut imperatorem Paulibus extulerunt, vi cogentes eum. Quibus Anastasius cognitis, Niceam abiit, ibidemque se munivit. (P. D. VI, 36.

VARIÆ LECTIONES.

1091 *erasum* 1. 1092 LX. D. E. *ila ut deinceps sex annis a textu edito recedant.* 1093 factus esset imperator 5. 1094 h. d. c. *in loco raso* 1. 1095 Ramium ascendissent 1^b.

Theodosius autem secutus, magno prælio vicit eum, A 7, donec, agentibus letanias crebras civibus octavo demum die regreditur.

Leonis.

27. 2. (*Chr. W.*) A. D. 718. * Pippinus senior major domus obiit; pro quo filius ejus Karolus successit. — Dagobertus rex Francorum obiit.

* D. E. *addunt*: Sanctus Egidius — claret in Gallia. *ex Sigeb.* 8. 6. — 9? ¹⁰⁹⁶ — 10. 11. *infra post patri successit*) *addunt*: Sanctus Egidius claruit.

Karoli senioris.

1. 3. A. D. 716. Karolus, Pippini senioris filius in amministrazione regni patri successit, adhuc qui, dem regibus in Francia manentibus sed parva dignitate regnantibus (cf. *Hanc. Frist.* supra col. 900. In Romano quoque imperio apud Constantinopolim adhuc imperatores erant, sed et ipsi intestinis pariteret extrinsecis bellis pene adnullati, parum valebant. Karolus vero regnum Francorum administravit annis 27. Cui cum Reginfridus quidam adversaretur, regnumque tenere conaretur, quamvis per multas pugnas et certamina, tulit principatum de manu ejus. (P. D. vi, 42.) Nam cum teneretur in custodia, divina misericordia protegente, fugit inde, et primum contra eundem Reginfridum per tres vices pugnavit, postea cum magno certamine illum vicit, Andegavensem tamen civitatem illi ad habitandum permisit, ipse vero super cunctam Francorum gentem principatum tenuit, multaque prælia contra Sarracenos et in Wasconia et in Saxonia et in Frieslandia fecit. — Ekbertus vir sanctus de gente Anglorum Scottos pascha legitime celebrare docuit. — C Gregorius papa 89us sedit annis 10, migravitque Idus Febr. Hic sanctum Bonifacium ordinavit episcopum. *

* D. E. *addunt*: Hic constituit — antea, et Petronax quoque civis — fuerat. *ex Sigeb.* a. 714.

Theodos.

2. 1. Anno dominicæ incarnationis 717, Urbis vero conditæ millesimo 468. Theodosius a militibus electus, 68° loco ab Augusto, imperium Romanum accepit, et anno uno regnavit. (*H. m.*) Leo quippe, qui erat pretor orientalium, quoniam auxiliabatur Anastasi, non est subjectus Theodosio. Unde veniens Nicomediam, apprehendit filium Theodosii cum omni apparatu regio et primis viris palatii, et venit Chryssopolim. Quod audiens Theodosius, consilio a Germano patriarcha et senatu percepto, per eundem patriarcham accepit a Leone indemnitatis verbum et æcclesiæ sine perturbatione servandæ, et sic ei committunt imperium, ipse vero Theodosius una cum filio suo clericus factus, residuum vitæ suæ tempus transegit in pace. — (*Chr. W.*) Hoc anno Tyberis alveum suum egressus, multa Romæ subvertit ædificia, ita ut in Via Lata ad unam et semis staturam excresceret. (BEDA.) Mansit autem diebus

3. 1. Anno dominicæ incarnationis 718, Urbis autem conditæ millesimo 469. Leo, pretor orientalium, genere Syrus, 69° loco ab Augusto Romano regnum provehitur in imperium, regnavitque annis 24. (*H. m.*) Hic a Justiniano, cum prius regnaret, exiliatus est in Messembriam Thracæ regionis, posteriore vero tempore, cum secundo regnaret, veniens ei obviam una cum Bulgaribus, obtulit ei munera, oves scilicet quingentas, placatusque Justinianus fecit illum spatarium, et habuit hunc sicut germanum amicum. Unde quidam invidia ducti detraxerunt ei tanquam imperium appetenti, sed habita questione, inventi sunt falsi. Justinianus tamen postea illum suspectum habens, sed manifeste hunc ledere nolens, misit eum cum pecuniis in Alaniam, ad commovendos Alanos contra Abasgiam. Ubi cum multa ei feliciter provenirent, Justiniano interempto, et Philippico visu oculorum orbato, cum imperasset Anastasius, provexit eum in pretorem orientalium. Depulso autem Anastasio a Theodosio, ipsoque regnante, Leo et hunc expulit, ipseque regnavit, sed in christianos et æcclesias Dei ac religionem sanctam impius fuit. (P. D. vi, 49.) Primum quippe precepit * in Constantinopoli, ut quicumque haberent imagines domini Salvatoris seu sanctæ genitricis ejus vel aliorum sanctorum, sibi eas afferrent, quas ille in medio civitatis incendere fecit; et quia multi de populo huic impietati non consenserunt, decollati sunt; Germanus quoque patriarcha descedus est dejectus, et Anastasius presbiter in loco ejus constitutus. Misit et ad papam Romanum Gregorium, ut similiter faceret; ille vero noluit, sed omnia tributa Romanæ urbis et Italiæ sibi dari prohibuit. (*H. m.*) Cui anno imperii sui tercio natus est filius de Maria uxore sua, quem Constantinum vocavit, qui magis illo impius et anticristi precursor extitit, cui postea filiam Chaiani, Scytharum regis, sociavit, eamque christianam faciens, Hyrenen nominavit. Quæ cum sacras litteras didicisset, pietati operam dedit, et hos sepe impietatis redarguit.

* A quodam quippe Beser refuga fidei seductus precepit. D. E. *cf. Sigeb. a. 728.*

3. 3. A. D. 720. * * 1

* 1) 10. 11. *addunt*: Sanctus Otmarus abbas efficitur. *ex Bernoldo.*

* D. E. *addunt*: Constantinus — scandalum. *ex Sigeb.*

6. 4. (P. D. vi, 47) A. D. 721. Sarraceni Constantinopolim obsident, et per triennium ibi morantes, multasque provincias devastantes, tandem populo ad Deum clamante, fame pesteque depulsi sunt, multique frigore et ferro naufragioque perie-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁹⁶ in 9°. *hand leguntur.*

runt. Theodericus regnavit in Francia annis 16 A (cf. *G. Fr.*).

8. 6. (P. D. VI, 48.) (S. BEDA.) A. D. 723. Luitprandus ¹⁰⁹⁷, rex Longobardorum, audiens quod Sarraceni, depopulata Sardinia, etiam illa loca fedassent, ubi aliquando propter devastationem barbarorum ossa beati Augustini translata fuerant, misit et per precium adduxit ea Ticinum, ibique, ut decuit, honorifice recondidit. — (*H. m.*) Leo imperator coegit Judeos et Montanos baptizari; sed Judei abluabant unctionem crismatis et post cibum participabant sacramentis et contaminabant fidem, Montani vero definientes sibi diem, introierunt domos errori suo deputatas, et incenderunt semet ipsos.

9. 7. A. D. 724.*

* D. E. *addunt*: Judeus quidam — mox obiit. *ex Sigeb.*

10. 8. (*Chr. W.*) A. D. 725. Sanctus Pirminius episcopus Augiam intravit, eamque a serpentibus emundavit.

11. 9. A. D. 726. Hucusque ¹⁰⁹⁸ Beda cronicam suam in majori libello perduxit.

12. 10. A. D. 727. Gregorius papa 90us sedit annos 8, decessitque 4 Kal. Decembris. Hic augmentavit in canone: *Nec non illorum omnium sanctorum quorum soll.* ¹⁰⁹⁹

13. 13. (*Chr. W.*) A. D. 730. Pirminius ex Augia venit in Alsaciam.

14. 14. (*H. m.*) A. D. 731. Germanus sanctissimus patriarcha videns impietatem Leonis, abrenunciavit summo sacerdotio, tradens pallium, et in domo sua quieti operam dedit, factus sacerdotio ¹¹⁰⁰ ann. 14, mens. 5. In cujus locum Anastasium, ejus quondam discipulum, sed tunc impietati consentientem, Leo constituit. Sane Gregorius sanctus presul Romanus hunc anathematizavit, et Leonem tanquam impie agentem per epistolas redarguens, Romam cum tota Italia ab ejus imperio recedere fecit. Beda venerabilis Anglorum presbiter obiit.

15. 15. (*Chr. W.* — P. D. VI, 53.) A. D. 732. Karolus filium suum Pippinum ad Luitprandum regem Longobardorum pro tendenda cesarie misit; quod ille fecit, cum multisque muneribus ¹¹⁰⁰ ad patrem remisit.

16. 16. (*Chr. W.*) A. D. 733. Karolus major domus Fresiam vastat.

17. 17. A. D. 734. Karolus Wasconiam invasit. * 1.

* 1) 10. 11. *addunt*: Eto Augensis abbas, Argentinae episcopus factus, cenobium nominis sui Eteinheim construxit. *ex Bernoldo.*

18. 18. (*Chr. W.*) A. D. 735. Zacnarius papa 91us sedit annos 18. Hic quatuor libros dialogorum beati Gregorii transtulit in Grecum.

19. 20. A. D. 737. Theodericus rex Francorum obiit (cf. *G. Fr.*).

20. 22. (P. D. VI, 54.) A. D. 739. Sarraceni Gallias iterum invadentes, ceperunt civitatem Arelatem. Tunc Karolus misit ad Luitprandum, qui venit ad eum cum omni exercitu Longobardorum. Quod audientes Sarraceni, fugerunt de terra illa.

Anni ab initio 4700.

21. 23. (*Chr. W.*) A. D. 740. Karolus Saxoniam intrat.

22. 24. (*H. m.*) A. D. 741. Leo imperator impius obiit.

Anni Constantini.

23. 27. (*H. m.*) 1. Anno dominicae incarnationis 742, Urbis conditae millesimo 493. Constantinus, filius Leonis, 70 loco ab Augusto, Romanum suscepit imperium, regnavitque annis 34, mensibus 2, diebus 26. Hic erat perniciosissimus, ferus et agrestis, persecutor legum a patribus traditarum, tyrannice non legitime usus imperio, primo quidem a Deo et intemerata ejus genitrice et omnibus sanctis abscedens, magicis, maleficis et luxuriis ac cruentis sacrificiis et invocationibus daemorum delectatus, molliciebus quoque ac omnibus animas corruptentibus a tenera aetate convivens, persecutionibus etiam sanctarum aeclesiarum ac peremptionibus monachorum ac violationibus monasteriorum malisque variis supererescens, non minus quam Diocletianus ceterique antiqui tyranni.

(*EINH. Ann.*) Hujus anno primo, qui est dominicae incarnationis 742, Karolus, Pippini filius, major domus in regno Francorum obiit, relinquens filios tres, Pippinum, Karlomannum et Griphonem. Quorum Gripho, qui ceteris minor natu erat, matrem nomine Suanabildem habebat, neptem Oudilonis Bawariorum ducis. Haec illum maligno consilio ad spem regni totius incitavit, in tantum ut sine dilatione Laudunum civitatem occuparet ac bellum fratribus indiceret. Qui celeriter exercitu collecto, Laudunum obsidentes, fratrem in deditionem accipiant, atque inde ad ordinandum regnum ac provincias, quae post mortem patris a Francorum societate desciverant, recuperandas animos intendunt, et ut in externa profecti domi omnia tuta dimitterent, Karlomannus Griphonem in novo ¹¹⁰¹ castello, quod juxta Arvernum situm est, custodiri fecit, in qua custodia usque ad id tempus, quo idem Karlomannus Romam profectus est, dicitur permansisse.

Pippini et Karlomanni.

24. 2. A. D. 743. Pippinus et Karlomannus principatu potiti, primo Aquitaniam recipere volentes, contra Hunoldum illius provinciae ducem cum exercitu eandem Aquitaniam ingrediuntur, et capto quodam castello, quod dicitur Lucas, priusquam ex ea provincia secederent, regnum, quod communiter habuerunt, inter se diviserunt in loco qui vocatur Vetus Pictavis, et Karlomannus Austriam et Ala-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁹⁷ ita 1. neque liutprandus. ¹⁰⁹⁸ Hucusque — perduxit *desunt* D. E. ¹⁰⁹⁹ quorum etc. D. sollempnitas hodie in conspectu magistratus tuae cel. E. s. h. in c. t. m. Domine Deus noster toto orbe terrarum & ¹¹⁰⁰ donariis D. E. ¹¹⁰¹ nullo 1^b.

manniam atque Thuringiam sortitur, Pippinus vero Burgundiam, Neustriam atque Provinciam, sicque Karlomannus usque in annum sextum, Pippinus usque in undecimum principabantur (*Chr. W.*). Neustria vero pars est Galliae Celticae¹¹⁰³, illa scilicet quae Sequanæ Ligerique interiacet.

RICHERUS I, 2.) Omnis namque Gallia in tres partes distincta est, in Belgicam, Celticam, Aquitanicam. Quarum Belgica a Rheno, qui Germaniam ab oceano determinat, quæ multarum gentium ferax a germinando nomen accepit, exporrigitur usque in fluvium Matronam, ab utroque vero latere, hinc quidem Alpius Apenninis, inde vero mari vallatur, cujus circumfusione insula Britannica¹¹⁰³ efficitur. Celtica autem a Matrona per longum in Garunnam distenditur, cujus latera oceani Britannici et insulæ Britannicæ limites efficiunt. Quicquid vero a Garunna protenditur in Pyreneum, Aquitanica appellatur, hinc Rhodano et Arari atque inde mediterraneo mari collimitans. Constat itaque, totius Galliae spacium ab oriente quidem Rheno, ab occidente, Pyreneo, a septentrione mari Britannico, ab austro vero mari mediterraneo, cingi. Omnes ergo Galliarum populi innata audacia plurimum efferuntur, calumniarum impatientes. (*Ibid.*, c. 3.) Si incitantur, cedibus exultant, efferatque inclementius adoriuntur, semel persuasum ac rationibus approbatum vix refellere consuerunt. Belgæ rebus disponendis sunt insigniores, robore atque audacia non impares, maxima quæque magis ingenio quam viribus appetunt; et si ingenio in appetendis cassantur, viribus audacter utuntur. Cibi etiam atque potus adeo sunt parci. Celtæ vero atque Aquitani consilio simul et audacia plurimi, rebus sediciosus accomodi, Celtæ tamen magis providi, Aquitani vero precipites aguntur, plurimumque in ciborum appetitum rapiuntur, quod sic eis est innatum, ut preter naturam non appetant. Hinc Sulpicius Severus: « Edacitas, inquit, in Grecis est gula, in Gallis natura. » Hos omnes Galliarum populos etiam in paganismo fere per omnia prospere egisse, tradunt hystoriæ; post vero a sancto Remigio baptizati, contra omnes gentium exterarum impetus clara semper atque illustri victoria emicuisse referuntur. Quorum rex christianus primus fuisse traditur Clodoveus, vir audax et strenuus, et quo nullus post eum pietate bellisque umquam magis enituit. (*G. Fr.*) Hic tempore quodam bellaturus contra Alaricum regem Gothorum cum venisset Turonum, multa munera obtulit æcclesiæ sancti Martini cum equo suo velocissimo, quem multum amabat; et expetito auxilio ejusdem sancti contra gentem incredulam, promittobat adhuc plura, si per ejus intercessionem victor rediret. Cumque

A interfecto Alarico reverteretur cum victoria, veniens ad eandem æcclesiam, pro solvendo voto dona obtulit plurima, pro equo vero, quem ibi dimiserat, dedit matriculariis æcclesiæ centum solidos, ut eum reciperet. Quibus datis, equus ille se nullatenus movit. At ille ait: *Dentur alii centum.* Quibus itidem datis, statim equus solutus abiit. Tunc rex cum læticia ait: *Vere beatus Martinus bonus est in auxilio et carus in negotio.* (RICHER.) Ab hoc ergo Clodoveo per succedentia tempora imperatoribus egregiis res publica Francorum gubernata fuisse dinoscitur, usque ad hæc propinqua tempora Pippinorum et Karolorum, in quibus temporibus per levitatem regum aliquantum dilapsa, per hos egregios viros, de quibus nunc sermo est, ad pristinam dignitatem magnificentius est reducta.

(EINH. *Ann.*) Denique ut de Pippino et Karlomanno fratribus scribere cœpimus, mox ut de Aquitania domum sunt regressi, Karlomannus Alamanniam, quæ et ipsa a Francorum societate defecerat, cum exercitu ingressus, ferro devastavit et igni. Hildericus¹¹⁰⁴ rex Francorum regnare cœpit (cf. *H. Fr.*)

2. 3. (EINH. *Ann.*) A. D. 744. Karlomannus et Pippinus junctis copiis contra Oudilonem ducem Bawariorum profecti sunt, prælicque commisso, exercitum ejus fuderunt. Sed postquam a cede reversi sunt, Karlomannus cum suis in Saxoniam profectus est eodem anno, et cepit castrum quod dicitur Hochseoburg¹¹⁰⁵, et Theodericum Saxonem, illius loci primarium, in deditionem accepit. *1.

*1) 10. 11. *addunt*: Sanctus Bonifacius ex sua parrochia Mogontiacensi duos episcopatus, Wirziburgensem et Eichstatensem, statuit. ex *Bernoldo.*

3. 4. A. D. 745. Iterum Karlomannus et Pippinus juxta manu¹¹⁰⁶ Saxoniam ingressi sunt, predictumque Theodericum Saxonem ceperunt. (*Chr. W.*) Initium Fuldensis monasterii.

4. 5. (EINH. *Ann.*) A. D. 746. Karlomannus patefecit fratri suo, quod jam diu premeditatus est, se scilicet velle seculum dimittere¹¹⁰⁷ et in habitu monachico Deo servire. Propter hoc nullam expeditionem eo anno habuerunt, sed preparavit se uterque, Karlomannus ut iter et votum suum perficeret, Pippinus qualiter illum honorifice dimitteret.

5. 6. (*Chr. W.* — EINH. *Vita Karoli* c. 2.) A. D. 747. * Karlomannus divino succensus amore Romam tendens, Zachariæ papæ se obtulit, et ab eo clericus factus, habituque mutato monachicum capiens indumentum, in monte Soracte sive Syrapti¹¹⁰⁸ constructo monasterio, apud æcclesiam beati

VARÆ LECTIONES.

¹¹⁰³ celticæ 1. 5. 9°. D. celticæ celticæ 10. celticæ corr. celticæ E 1. ¹¹⁰³ tannica 5. ¹¹⁰⁴ Hildericus — cœpit in 1. postea sed eadem manu addita sunt. ¹¹⁰⁵ hochseoburg 1^b. ¹¹⁰⁶ ita 1. ubi in *Ann. Binn.* et D. E. juncta manu legitur. juxta manum 4. 5. 6. 9°. 10., id quod errore facili in 1. legi poterat. ¹¹⁰⁷ relinquere. 5. ¹¹⁰⁸ in Serapte monte 1^b. in m. syrapti 4.

Silvestri, cum fratribus secum ad hoc venientibus, A per aliquot annos optata quiete fruebatur. Sed cum ex Francia multi nobilium ob vota solvenda Romam commearent et eum velut dominum quondam suum preterire nollent, otium, quo maxime delectabatur, crebra salutatione interruptentes, locum mutare compellunt. Nam cum hujusmodi frequentiam proposito suo vidisset officere, relicto monte, in Samnium provinciam ad monasterium sancti Benedicti, situm in castro Cassino, se contulit, et ibi quod reliquum fuit vitæ tempus complevit.

* D. E. *addunt*: Rachis — frater ejus substituitur. *ex Sigeb. a. 749.*

6. 7. (EINH. *Ann.*) A. D. 748. Gripho fratri suo Pippino subjectus esse nolens, quamvis sub eo honorifice viveret, in Saxoniam profugit; collectoque Saxonum exercitu, super fluvium Ovaca in loco qui dicitur Orheim consedit; Pippinus vero cum exercitu Francorum in Thuringiam profectus, contra dolos fratris Saxoniam ingressus est, conseditque super fluvium Missaha in loco qui dicitur Scahaningi; prælium tamen inter eos non est commissum, sed ex placito discesserunt.

7. 8. A. D. 749. Gripho Saxonum fidei diffidens, cum copiis quæ ad eum de Francia confluxerant Bawariam petiit, ipsumque ducatum in suam potestatem redegit, Tassilonem cum Hiltrude in dedicationem accepit, Suiggerum in auxilium sibi venientem suscepit. Hæc audiens Pippinus, cum maximo exercitu venit in Bawariam, fratremque suum Griphonem cum omnibus suis cepit, Tassilonem in ducatum restituit, domumque reversus, Griphoni more ducum duodecim comitatus dedit; sed ille tali beneficio non contentus, eodem anno ad Walfarium Aquitaniam ducem profugit.

9. 10. (Ch. W.) A. D. 751. * Sanctus Burchardus accepit pontificatum Wirceburgensem, in quo sedit annos 40. (EINH. A.) Illic itaque sanctus Burchardus et Folradus archiepiscopus, quem quidam (*Vita Burch.*) abbatem, quidam (EINH. A.) presbiterum scribunt, ad Zachariam Romanum pontificem missi sunt, ut consulerent eum super regibus qui tempore illo fuerunt in Francia, nomen tantum regis sed nullam potestatem regiam habentes. ** (*Vita Durchari.*) Solebant enim Franci ex antiqua regum stirpe reges habere, qui a Meroveo, Clodii secundi regis eorum filio, Merovingi dicebantur; quorum genealogia usque ad Hildericum tunc temporis regem permanebat, in quo etiam desiciebat; sed licet in illo finita posset videri, jam dudum tamen nullius vigoris erat, nec quicquam clarum in se preter inane regis vocabulum proferebat. Nam et opes et potentia regni penes palatii prefectos, qui majores domus dicebantur et ad quos summa imperii pertinebat, tenebantur; nec aliud quicquam regi permittebatur, quam ut regio tantum nomine

contentus, erine profuso, barba summissa, solio resideret, ac speciem dominantis effingeret, legatos undecumque venientes audiret, eisque abeuntibus responsa, quæ doctus erat aut jussus, ex sua velut potestate redderet, cum preter inutile regis nomen et precarium vitæ stipendium, quod ei prefectus aulae, prout videbatur, exhibebat, nichil aliud possideret; quanquam unam et eam perparvam redditus villam, in qua domum et ex qua famulos necessaria sibi ministrantes atque obsequium exhibentes paucæ numerositatis haberet. Quocumque eundemerat, carpento ibat, quod junctis, bubus et bubulco more rustico agente trahebatur. Sic ad palatium, sic ad publicum conventum, qui Kalend. Maii ob regni utilitatem annuatim¹¹⁰⁹ celebrabatur, ire solebat, et coram tota gente presidens omnesque salutans, et ab iis salutatus debitisque obsequiis honoratus, sic domum rediebat, sicque secum usque ad alium Maium domi residebat. At regni amministrationem et omnia, quæ vel domi vel foris agenda erant ac disponenda, prefectus aulae procurabat. Quo officio tunc, cum predicti legati Romam mittebantur, Pippinus, Karoli filius itemque Karoli Magni pater, jam velut hereditario jure fungebatur. Zacharias vero papa super hujusmodi negotio consultus, remandavit, melius esse illum vocari regem, apud quem summa potestatis consisteret; dataque auctoritate sua, Pippinum regem constitui jussit.

* D. E. *addunt*: In Mesopotamia dirupta est terra, et ascendit ex ea animal mulinum — Arabes. *ex Sigeb. a. 753.*

** E. *addit*: Illic est Folradus, qui corpus sancti Viti martiris de Roma in Gallias transtulisse legitur; *et pergit*: S. Fr.

10. 11. A. D. 752. Pippinus per auctoritatem Zachariæ papæ more Francorum electus ad regnum per manus sancti Bonifacii archiepiscopi Mogonciacensis elevatus est in regni solium in Suessionum civitate. — (Chr. W.) Translatio sancti Kyliani facta est. — Beatus papa Zacharias in venerabili patriarchio reperit caput beati Georgii martyris in capsâ reconditum, quod in Romanam urbem transtulit.

11. 12. A. D. 753. Stephanus papa 92us ordinatur, seditque annos 5, dies 28.

Anni regni Pippini.

D 1. 13. (EINH. A.) Anno dominicæ incarnationis 754. Pippinus rex cum exercitu magno Saxoniam ingressus est, et quamvis Saxones ei obstinatissime resisterent, pulsati tamen cesserunt, et ipse usque ad locum qui dicitur Rimie juxta fluvium Wisaram accessit. In qua expeditione Hiltigarius episcopus occisus est in monte qui dicitur Wiburg¹¹¹⁰. Revertenti vero regi de Saxonia nuncius venit de morte fratris sui Griphonis, a quo vel qualiter interfectus esset. — Eodem anno Stephanus papa multa mala

VARIE LECTIONES.

¹¹⁰⁹ in margine, eadem manu suppl. 1. ¹¹¹⁰ Wiburg 1b.

passus ab Haistulfo Longobardorum rege, venit ad Pippinum regem in villa quæ dicitur Carisius ¹¹¹¹, suggerens ei, ut se et Romanam æcclesiam ab infestatione Longobardorum defenderet. Venit et Karolomannus, frater regis, jam monachus factus, jussu abbatis sui, ut apud fratrem suum precibus Romani pontificis obsisteret. Invitus tamen hoc fecisse putatur, quia nec ille abbatis sui jussa contemnere, nec abbas ille preceptis regis Longobardorum, qui ei hoc imperavit, audebat resistere. (REGISO.) Stephanus autem papa apud Parisium aliquamdiu infirmatus, rursumque per sanctum Dionisium convalescens, postquam a rege Pippino pro sanctæ Romanæ æcclesiæ defensione firmitatem accepit, ipsum sacra unctione in regiæ dignitatis honore confirmavit, et cum eo duos filios ejus, Karolum et Karolomannum, cum matre eorum Bertrada consecravit; Francorumque proceres una cum populo benedictione apostolica sanctificans, auctoritate beati Petri apostoli obligavit, et protestatus est eos, ut nunquam ipsi, vel quique ex eorum progenie, per succedentium curricula temporum progeniti de alia stirpe regem sibi preponerent, nisi ex eorum propagine, quos divina providentia tunc in defensionem æcclesiæ dignata ets sublimare. (EINH. *Vit. Kar.—V. Burch.—Chr. W.*) Sic ergo Pippinus ex prefecto palatii, auctoritate apostolica, sublimatus et unctus in sedem regni, postea regnavit annis 18, absolutus per eundem papam Stephanum a juramento, quod regi Hilderico cum ceteris regni primoribus fecerat. Hildericus vero, qui falso regis nomine fungebatur, tonso capite, in monasterium missus est ¹¹¹².

2. 14. (EINH. A.) A. D. 755. * Pippinus rex, invitante ac rogante predicto papa Stephano, propter justiciam beati Petri apostoli exigendam a rege Longobardorum Haistulfo, Italiam cum manu valida intravit, resistentibusque Longobardis et claustra Italiæ tuentibus, ad ipsas montium clusas acerrime pugnatum est, cedentibusque Longobardis, omnes copiæ Francorum intraverunt. Haistulfus vero rex in Papia civitate se inclusit, quem Pippinus rex tam diu obsedit, donec firmitatis causa pro faciendâ sanctæ Romanæ æcclesiæ justiciâ obsides 40 recepit. Quibus datis, promissisque jurejurando firmatis, Pippinus quidem domum rediit, Stephanum vero papam cum Folrado capellano et non minima Francorum manu Romam remisit. Karolomannus autem, frater regis, qui cum Bertrada regina in Vienna civitate remansit, correptus febre, priusquam revertetur obiit; cujus, corpus jussu regis ad monasterium sancti Benedicti, ubi monachus erat, relatum est. Sanctus ¹¹¹³ Bonifacius passus est (*Chr. W.*).

* D. E. *addunt*: Constantinus tyrannizat. *ex Sigeb.*

3. 15. (EINH. A.) A. D. 756. Haistulfus rex Lon-

gobardorum cum nichil eorum quæ datis obsidibus et facto juramento promisit complexisset, Pippinus rex iterum cum exercitu Italiam veniens, eum in Papia obsedit, et ad implenda quæ promisit obsidione coegit; redditamque sibi Ravennam et Pentapolim omnemque exarchatum ad Ravennam pertinentem sancto Petro dedit, hisque peractis, in Galliam rediit. Post cujus abscessum Haistulfus cum ea quæ promisit denuo commutare meditaretur, in venatione de equo suo prolapsus et ex hoc infirmatus, intra paucos dies vivendi finem fecit. Cui Desiderius successit.

4. 16. A. D. 757. Constantinus imperator misit Pippino regi munera, inter quæ et organum: quæ ad eum in Compendio villa pervenerunt, ubi tunc populi sui generalem conventum habuit. Illic et Thassilo dux Bawariorum cum primoribus gentis suæ venit, fidelitatemque tam ipsi regi Pippino quam filiis ejus Karolo et Karolomanno jurejurando supra corpus sancti Dionisii promisit, nec solum ibi, sed etiam supra corpus sancti Martini itemque sancti Germani id ipsum sacramentum cum omnibus primatibus suis firmavit.

5. 17. A. D. 758. Pippinus rex cum exercitu Saxoniam aggressus est, et quamvis Saxonibus validissime resistentibus et se munitionibus tuentibus, pulsus propugnatoribus prælio, per ipsum, quo patriam defendere conabantur, vallum intravit; commissoque passim prælio, plurimam ex ipsis multitudinem occidit, et eos ad hoc coegit, ut promitterent, se omne quod juberet facturos et annis singulis 300 equos causa honoris daturus. His ita compositis et more Saxonico ut rata essent confirmatis, in Galliam repedavit. — Paulus papa 93us sedit annos 10.

6. 18. A. D. 759*. Natus est Pippino regi filius, quem suo nomine Pippinum vocari voluit, sed puer immatura morte preventus, tercio post nativitatem suam anno decessit.

* D. E. *addunt*: Sanctus Gingulfus in Burgundia a quodam occisus est clerico pro uxoris suæ sibi adamato adulterio.

7. 19. A. D. 760. Waifarius dux Aquitaniam cum res æcclesiarum, quæ in sua potestate erant et ad æcclesias sub manu Pippini regis constitutas pertinebant, reddere nolisset, ipsumque regem pro his per legatos suos se commonentem audire contempsisset, contumacia sua eundem regem ad suscipiendum contra se bellum concitavit. Contractis ergo rex undique copiis. Aquitaniam intravit, sequè res ac justicias æcclesiarum exacturum pronuntiavit. Cumque in loco qui dicitur Tedoad positus castris consedisset, Waifarius bello concertare non ausus, missa legatione ad regem, sponondit, se imperata facturum, æcclesiarum jus-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹¹ carisius *post. corr.* parisius 1^b. ¹¹¹² in 1. una et dimidia linea erasæ sunt. ¹¹¹³ Sanctus — est *postea addita sunt* 1.

stias redditurum; cedit etiam obsides duos de prioribus gentibus Adalgarium et Itherium. (*Chr. W.*) Quibus acceptis, rex a bello abstinuit, domumque rediit — Sanctus Othmarus in insulam quæ dicitur Stein relegatus, migravit ¹¹¹⁴ ad Deum.

8. 20. (*EINH. A.*) A. D. 761. Waifarius licet obsides dedisset et sacramenta jurasset, satius tamen ratus, si de illato sibi bello superiori anno ultionem exigeret, exercitum, qui Francorum possessiones popularetur, usque ad Cabillonem civitatem fecit accedere. Quod cum Pippino regi, generalem conventum agenti in villa Duria, nunciatum fuisset, coactis undique consiliis, cum magno belli apparatu in Aquitaniam ingressus, omnia ferro et igne vastavit et quædam oppida et castella manu cepit, quædam victori se ultro dederunt. Cumque omnia vastando Lemovicam venisset, regressus est, iterumque in Carisiaco hibernis habitis, natale Domini et pascha ibi peregit. In hac expeditione fuit cum eo filius ejus primogenitus Karolus, ad quem post patris obitum omnis imperii summa pervenit.

9. 21. A. D. 762. Pippinus rex suscepto a se bello finem imponere cupiens, tercio Aquitaniam intravit, captisque Biturica civitate et castello Toarcis, revertitur, hiemavitque in villa Gentiliaco.

10. 22. A. D. 763. Pippinus, habito conventu in Nivernis, quarto Aquitaniam intravit, cunctisque extra munitiones vastatis usque ad oppidum Cadurciam ¹¹⁰⁸, cum integro exercitu in Franciam se recepturus, per Lemovicum regem editur. (*Ann. Laur. — EINH. A.*) Tassilo dux Bawariæ postponens sacramenta quæ juraverat, et oblitus omnia bona quæ sibi avunculus suus Pippinus rex fecerat, simulata infirmitate, ab hac expeditione per dolum se subduxit, et in Bawariam rediit; firmatque ad defectionem animo, ad conspectum regis se ulterius venturum abjuravit. Rex autem dimisso exercitu, in villa Longlare hiemavit.

11. 23. A. D. 764. Rex Pippinus, distracto in diversa animo propter duo bella, Aquitanicum scilicet jam olim susceptum et Bawaricum propter Tassilonis ducis defectionem suscipiendum, conventum populi sui habuit in Wormacia, dilataque in futurum expeditione, illo anno se domi continuit.

12. 24. A. D. 765. Pippinus generalem conventum in Atiniaco villa habuit, sed et hoc anno nusquam movens expeditionem, Aquis hiemavit. — Corpora ¹¹¹⁶ sanctorum Gorgonii, Narboris et Nazarii de Roma translata sunt in Franciam.

13. 25. A. D. 766. Turci egressi a Caspiis portis, cum Avaribus bellum inierunt, multique ex utrisque perierunt. Pippinus propter conficiendum Aquitanicum bellum, conventu in Aurelianis habito, in Aquitaniam quinto profectus est, et destructum a Waifario Argentomagum castrum reædificavit, dis-

positoque ibi et in Biturica civitate presidio regreditur.

14. 26. A. D. 767.* Orta questione de sancta Trinitate et de sanctorum imaginibus inter orientalem et occidentalem æcclesiam, id est inter Grecos et Romanos, Pippinus rex in villa Gentiliaco [*al. Salmonciaco* ¹¹¹⁷] synodum habuit, ventilataque questione, ad bellum predictum conficiendum post natale Domini septimo in Aquitaniam profisciscitur; multisque castellis et pagis captis, Viennam revertitur, ibique pascha celebrato et exercitu recreato, mense Augusto ad reliquias belli profectus est, et Bituricam veniens, conventum in campo habuit; indeque ad Garonnam fluvium accedens, multa castella et petras atque speluncas, in quibus se hostium multitudo plurima defendebat, cepit, reversusque Bituricam, exercitum in hiberna dimisit.

* D. E. *addunt*: Constantinus i. et H. a. rex Sarracenorum pari — profundum. *ex. Sigeb. a. 766.*

15. 27. A. D. 768. Pippinus in Biturica natale Domini celebravit, et cum primum ad gerendum bellum tempus aptum videret, evocato undique exercitu, ad Santonicam civitatem contendit; captoque in itinere Rimisteino, cum ad urbem predictam venisset, mater et soror et neptes Waifarii ducis ad eum adductæ sunt. Quas cum pie susceptas servari jussisset, ad Garonnam fluvium profisciscitur. Ubi ei Heriwigus ¹¹¹⁸ cum alia prefati ducis sorore occurrit, seque et illam regi tradidit. Rebus igitur aliquot prospere gestis, rex revertitur, et in castello quod dicitur Sels pascha celebravit; assumptaque secum uxore sua atque familia, iterum ad urbem Santonicam venit; dimissaque ibi uxore ac familia, cum omnibus copiis ad persequendum Waifarium ducem animum intendit, nec prius desistere instituit, quam aut vivum caperet aut rebellantem interficeret. Quo interfecto in territorio Petragorico confectoque bello Aquitanico, Santonas reversus est, ibique demorans aliquamdiu, ægritudine decubuit, delatus tamen Turonos apud sancti Martini memoriam oravit, indeque Parisium veniens, 8. Kalend. Octobr. obiit, corpusque ejus in basilica sancti Dionisii humatum est. — Filii vero ejus Karolus et Karlomannus omnium Francorum consensu ambo reges creati sunt (*EINH. c. 3.*), ea conditione premissa, ut totum regni corpus ex æquo partirentur: et Karolus eam partem quam pater ejus Pippinus tenuerat, Karlomannus vero eam quam patruus eorum Karlomannus possedit, susceperat; et Karolus 7 Idus Octobr. in Novio civitate Karlomannus vero in Suessiona, regni susceperunt insignia. (*EINH. Ann. et Laur.*) Karolusque, qui major erat natu, Aquasgrani profectus, natale Domini ibi celebravit, pascha vero in Rotomago civitate. (*EINH.*

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹⁶ XVI. K. Decembris m. 5. ¹¹¹⁵ carduciam ^{1b} ¹¹¹⁶ Corpora — Franciam *postea addita* 1. ¹¹¹⁷ ita in margine 1. *eadem ut videtur manu*; Gent *superscripto* Sal. Et. salmonciaco vel gentiliaco D. *deest* ^{1b}. & *ubi legitur*: aliam synodum. — 5. 9°. 10. 11. ¹¹¹⁸ herwicus ^{1b}.

7.7.) Susceptæ sunt itaque conditiones utrimque, et pars regni divisi juxta modum sibi propositum ab utroque recepta est, mansitque ista quamvis cum magna difficultate concordia, multis ex parte Karlo-^{manni} societatem separare volentibus, adeo ut quidam eos etiam bello committere sint meditati. Sed in hoc plus suscepti quam periculi fuisse, ipse rerum exitus approbavit, cum defuncto Karloman-^{no} uxor ejus et filii cum quibusdam ex primoribus ejus Italiam fuga petiit, et nullis existentibus causis spreto mariti fratre, sub Desiderii Langobardorum regis patrocinium cum liberis suis contulit. (EINH. c. 4. Et Karlomannus quidem post administratum communiter biennio regnum morbo decessit; Karolus

A autem, defuncto fratre, consensu omnium Franco-^{rum} rex constituitur. De cujus nativitate atque infantia vel puericia, dicit actum ejus scriptor Eginhardus, ab eodem principe educatus, quod neque scriptis unquam aliquid declaratum sit, neque quisquam suo tempore inventus sit, qui horum noticiam se habere dixerit; de actibus vero et moribus ceterisque vitæ illius partibus * ita explicuit.

* Partibus multa preclara multumque memoranda et omnium pene imperatorum gestis excellentiora facinora luculentissime digessit E, ubi sequentia omnia — ausus est intrare (col. 853.) desunt.

DESCRIPTIO ACTUUM KAROLI MAGNI.

(EINH. Vita Kar.) Omnium bellorum quæ gessit primo Aquitanicum, a patre inchoatum, sed nondum finitum, quia cito peragi posse videbatur, fratre adhuc, vivo, etiam et auxilium ferre rogato, suscipit, et licet eum frater, malis quibusdam machinantibus, auxilio frustrasset promisso, susceptam expeditionem strenuissime executus, non prius destitit, quam hoc quod efficere moliebatur perfecit. Nam et Hunoldum quemdam, qui post mortem Waifarîi Aquitaniam occupavit bellumque jam pene peractum reparare temptavit, Aquitaniam relinquere et in Wasconiam fugere coegit. Quem tamen ibi consistere non sustinens, transmissa anne Garunna, Lupo Wasconum duci mandat, ut perfugam reddat, quod ni festinato faciat, bello se illum expostulaturum. Sed Lupus saniori usus consilio, non solum Hunoldum reddidit, sed etiam se ipsum cum provincia cui preerat ejus potestati permisit. (EINH. Ann. a. 773. — Vita. Ann.) Quo bello finito, rogatu et precibus Adriani pontificis Romani, insolentiam Desiderii Longobardorum regis ferre non valentis, bellum contra Longobardos suscepit, copiasque quas adduxerat dividens, unam partem cum Bernhardo patris suo per montem Jovis ire precepit, alteram ipse ducens per montem Cinisium, Italiam intravit, (Vita) nec prius destitit, quam Desiderium regem, longa obsidione in Papia fatigatum, in deditionem suscipere et perpetuo exilio deportaret, filium vero ejus Adalgisum, in quo omnium spes stare videbatur, non solum regno sed etiam Italia excedere compelleret: omnia Romanis ablata restitueret, Rothgisum, Foro-Juliani ducatus prefectum, nova molientem obprimeret, totamque, Italiam suæ ditioni subjugaret, subactæque filium suum Pippinum regem preponeret. Post cujus belli finem Saxonicum, quod quasi intermissum videbatur, repetitum est, quo nullum neque prolixius neque atrocius Francorumque populo laboriosius susceptum est, quia Saxones sicut omnes fere Germaniæ nationes, et natura feroces et idolorum ¹¹¹⁹ cultui dediti, neque divina neque

B humana jura polluere vel transgredi arbitrabantur inhonestum haberi. Susceptum est igitur adversus eos bellum, quod magna utrimque animositate, majore tamen Saxonum dampno per continuos 30 annos gerebatur. Poterat siquidem citius finire, si Saxonum perfidia hoc pateretur. Dictu difficile est, quotiens, superati ac supplices regi se dederunt, imperata facturos polliciti sunt, obsides qui imperabantur absque dilatione dederunt, legatos qui mittebantur susceperunt; aliquotiens ita edomiti et emoliti, ut etiam cultum dæmonum dimittere et christianæ religioni se subdere velle promitterent; sed sicut ad hæc faciendâ aliquotiens proni, sic ad eadem pervertendâ semper fuere precipites. Regis vero magnanimitas aut per se aut per comites suos, misso exercitu, perfidiam illorum semper ulciscabatur, donec, omnibus qui resistere solebant profligatis, decem milia hominum ex his, qui utrasque ripas Albis fluminis incolebant, cum uxoribus et parvulis sublatis transtulit, et per Galliam et Germaniam multimoda divisione distribuit; eaque conditione bellum per tot annos tractum constat esse finitum, ut abjecto dæmonum cultu, christianæ religionis sacramenta susciperent. Hoc autem bellum licet tam diu pertraheretur, ipse tamen non amplius quam bis acie conflictit cum hoste, semel juxta montem qui Osneggi dicitur in loco Theotmelli nominato, et iterum juxta Hasa fluvium, et hoc uno mense, paucis diebus interpositis. Sed his duobus præliis ita devicti sunt, ut ulterius regem neque provocare, neque venienti resistere, nisi aliqua loci munitione defensi, audent. Plures tamen eo bello tam ex nobilibus Francorum quam Saxonum et functi summis honoribus viri consumpti sunt. Tandem anno tricesimo tercio finitum est. Nec minus interea Hispaniam quoque debellavit; nam Aquitaniam et Wasconiam primum subjecit. Britones quoque domuit missaque expeditione imperata facere coegit. — Ipse postea cum exercitu Italiam ingressus, ac per Romam iter agens, Capuam urbem Campaniæ accessit, ibique positus

VARIE LECTIONES.

¹¹¹⁹ post suppl.

castris, bellum Beneventanis, ni dederentur, comminatus est. Prevenit hoc dux gentis Aragisus ¹¹²⁰, filiosque suos Rumoldum et Grimoldum cum magna pecunia regi obviam mittens, rogat, ut filios suos obsides suscipiat, seque cum gente imperata facturum, preter hoc solum si ipse ad conspectum venire cogere-
B tur. Rex utilitate gentis magis quam ejus obstinatione considerata, oblatos sibi obsides suscepit, eique, ut ad conspectum venire non cogere-
 tur, pro magno munere concessit, et minore filio gratia obsidatus retento, majorem patri remisit, legatisque ob sacramenta fidelitatis a Beneventanis exigenda cum Aragiso dimissis, Romam rediit, consumptisque ibi in sanctorum veneratione aliquot diebus, Galliam revertitur. — Bajoaricum deinde bellum et repente ortum et celeri sine completum est, quod superbia simul et socordia Tassilonis ducis excitavit, qui hortatu uxoris, quæ filia Desiderii regis erat ac patris exilium per maritum ulcisci posse putabat, juncto fœdere cum Hunis, qui Bajoariis sunt ab oriente contermini, non solum imperata non facere sed regem bello provocare temptabat. Cujus contumaciam, quia nimia videbatur, animositas regis ferre nequiverat, ac proinde contractis undique copiis, Bajoariam petiturus, ad Licum amnem venit, qui Bajoarios ab Alemanniis dividit. Cujus in ripa castris collocatis, priusquam provinciam intraret, animum ducis per legatos statuit experiri. Sed ille pertinaciter agere nec sibi vel genti utile ratus, regi se supplex permisit, obsides qui imperabantur dedit, inter quos et filium suum Theodonem, data insuper fide cum juramento, quod ab illius potestate ad defectionem nemini suadenti consentiret; sicque bello, quod quasi maximum videbatur futurum, celerrimus est finis impositus. Tassilo tamen postea evocatus ad regem, neque redire permisus est, neque provincia quam tenebat ulterius duci, sed comitibus est commissa. (V. *Ann.* a. 788.) Nam cum Tassilo dux reus majestatis judicatus, capite dampnaretur, clementia regis vita sibi concessa, mutato habitu in monasterium missus est, filius quoque ejus Theodo detonsus monasticæ conversationi deputatus est. — (*Vita.*) His motibus ita compositis, Sclavis, qui nostra consuetudine Wilci, propria vero lingua Weletabi dicuntur, bellum illatum est, in quo Saxones, velut auxiliares inter ceteras nationes, quanquam fida et minus devota obœdientia, militabant, unaque hac expeditione idem Sclavi ita sunt domiti, ut ulterius jussis non contrairent. — Maximum omnium quæ a Karolo gesta sunt bellorum preter Saxonicum huic bello successit, illud videlicet quod contra Avars sive Hunos susceptum est, quod ille et animosius quam cetera et longe majori apparatu administravit. Unam tamen per se in Pannoniam — nam hanc provinciam ea gens incolebat — expeditionem fecit, cetera filio suo Pippino ac prefectis porvinciarum,

A comitibus etiam ac legatis perficienda commisit. Quæ cum ab his strenuissime fuissent impleta, octavo tandem anno idem bellum consummatum est. Quot prælia in eo gesta sint, quantumque sanguinis effusum, testatur Pannonia omni pene habitatore vacua et locus, in quo regia Cagani erat, ita desertus, ut ne vestigium quidem humanæ habitationis in eo appareat. Tota in hoc bello Hunorum nobilitas perit, tota gloria decidit, omnis pecunia et congesti ex longo tempore thesauri direpti sunt, neque ullum bellum contra Francos exortum humana potest memoria recordari, quo illi magis ditati et opibus aucti sint, quippe cum usque in id temporis pene pauperes viderentur. Tantum auri et argenti in regia re-
B pertum, tot spolia preciosa in præliis sublata, ut merito credi possit, hoc Francos Hunis jure abstulisse, quod Huni prius aliis gentibus injuste eriperunt. — *Descriptio* ¹¹²¹ *terræ Hunorum* : Terra quippe Hunorum, ut antiquorum temporum relatores testantur (*Mon. Sang.* II, 1), novem circulis, quos Teutonici haga dicunt, cingebatur, quorum singuli ita stipitibus quernis sive faginis vel abiegnis erant exstructi, ut de margine ad marginem viginti pedum spacium tenderetur in latum et totidem subrigerentur in altum, cavitas ¹¹²² autem universa aut durissimis lapidibus aut creta tenacissima repleretur, porro superficies vallorum eorundem integerrimis cespitibus tegeretur. Inter quorum conflinia plantabantur arbusculæ, quæ, ut cernere solemus, abscisæ atque projectæ comas caudium foliorumque proferunt. De primo autem circulo usque ad secundum 20 miliaria Teutonica protendebantur, et inde similiter ad tertium, et ita usque ad nonum, quamvis ipsi circuli alius alio multo contractiores fuissent. Inter hos igitur aggeres ita vici villæque erant locatæ, ut de aliis ad alias vox humana posset audiri. Contra eadem vero ædificia inter inexpugnabiles muros portæ non satis latæ erant constitutæ, per quas latrocinandi gratia non solum exteriores, sed etiam interiores solebant exire. De circulo quoque ad circulum sic erant possessiones ¹¹²³ et habitacula undique versum ordinata, ut clangor tubarum inter singula cujusque rei posset significativus ¹¹²⁴ adverti. Ad has ergo munitiones per ducentos et eo amplius annos, qualescumque omnium occidentalium divitias congregantes, cum et Gothi et Wandalii quietem hominum perturbarent, orbem occidu-
D dum pene vacuum dimiserunt. Quos tum invictissimus Karolus in annis octo ita perdomuit, ut de eis ne minimas quidem reliquias remanere permiserit. **A** Vulgaribus vero ideo manum retraxit, quia videlicet, Hunis extinctis, regno Francorum nichil nocituri viderentur. Porro prædam in Pannonia reper-
 tam per epyscopia vel monasteria liberalissima divisione distribuit. (*EINH. Vita Kar.*) Duo tantum ex proceribus Francorum eo bello perierunt. Hericus

VARIE LECTIONES.

¹¹²⁰ aragisus 1^b. ¹¹²¹ *Hæc in margine rubro colore scripta sunt.* 1. ¹¹²² civitas 6. et civitas 9^c. ¹¹²³ possessiones 1. ¹¹²⁴ significantius 4. 5. 9^c. 10. 11.

dux Foro-Julianus in Liburnia juxta Tarsicam maritimam civitatem insidiis oppidanorum interceptus, et Geroldus Bajoariæ præfectus in Pannonia, cum contra Hunos præliaturus aciem strueret, incertum a quo, cum duobus tantum qui eum obequitantem ac singulos cohortantem comitabantur, interfectus est. Ceterum incruentum pene Francis bellum hoc fuit et prosperrimum exitum habuit, tametsi diutius sui magnitudine traheretur. Post quod et Saxonium sua prolixitate congruentem finem accepit. — Boemicum quoque et Lilonicum, quæ postea exorta sunt, durare non potuerunt, quorum utrumque ductu Karoli junioris celeri fine completum est. — Ultimum contra Normannos qui Dani vocantur, primo pyriticam exercentes, deinde majori classe litora Galliarum atque Germaniarum vastantes, bellum susceptum est, quorum rex Golefridus adeo vana spe inflatus erat, ut sibi totius Germaniarum promitteret potestatem; Fresiam quoque atque Saxoniam haut aliter atque suas provincias estimabat. Jam Abodritos vicinos suos in suam ditionem redegerat, jam eos sibi vectigales fecerat, jactabat etiam se brevi Aquisgrani, ubi regis comitatus erat, cum maximis copiis adventurum. Nec dictis ejus quamvis vanissimis omnino fides abnuebatur, quin potius aliquid tale inchoaturus, nisi festinata fuisset morte preventus, putabatur. Nam a proprio satellite, sive ut quidam verius estimant (*Mon. Sang.* II, 13), a proprio filio, cujus matrem abjecerat et aliam duxerat, interfectus, et suæ vitæ et belli a se inchoati finem fecit.

(*EINH. Vita Kar.*) Hæc sunt bella, quæ rex potentissimus per annos 46 — tot enim annis regnavit — in diversis terrarum partibus summa prudentia atque felicitate gessit, quibus Francorum regnum, quod post patrem Pippinum magnum quidem et forte suscepserat, ita nobiliter ampliavit, ut pene duplum reddiderit. Nam cum prius non amplius quam ea pars Galliarum, quæ inter Rhenum et Ligerem fluvium oceanumque ac mare Balearicum jacet, et pars Germaniarum, que inter Saxoniam et Danubium ac Salam fluvium, qui Thuringos et Sorabos dividit, postea incolitur a Francis qui orientales dicuntur, et præter hæc Alemanni atque Bajoarii, ad regni Francorum potestatem pertinerent: ipse per bella memorata primo Aquitaniam et Wasconiam totumque Pyrenæi montis jugum et usque ad Hyberum amnem, qui apud Novarros ¹¹⁵⁵ ortus et fertilissimos Hispaniarum agros secans, sub Tertosæ civitatis menia Balearico mari miscetur, deinde Italiam totam ab Augusta Prætoriam usque in Calabriam minorem, in qua Grecorum ac Beneventorum constat esse confinia, tum Saxoniam, quæ Germaniarum quidem magna pars est, et ejus, quæ a Francis incolitur, duplum in lato habere putatur, cum ei longitudine possit esse consimilis; deinde utramque Panno-

niam et appositam in altera Danubii ripa Daciam, Histriam quoque et Lyburniam atque Dalmatiam, exceptis maritimis civitatibus, quas ob amiciciam et junctum cum eo fœdus Constantinopolitanum imperatorem habere permisit, deinde omnes barbaras et feras nationes, quæ inter Rhenum ac Visulam fluvios oceanumque ac Danubium positæ, lingua quidem pene similes, moribus vero atque habitu valde dissimiles, Germaniam incolunt, ita perdomuit, ut eas tributarias efficeret. Auxit etiam gloriam regni sui; quibusdam regibus ac gentibus per amiciciam sibi conjunctis. Adeo namque Adefonsum, Galiciarum atque Asturicarum ¹¹⁵⁶ regem, sibi societate devinxit, ut is cum ad eum vel litteras vel legatos mitteret, non aliter se apud illum quam proprium suum appellari juberet. Scottorum quoque reges sic habuit ad suam voluntatem per munificentiam inclinatos, ut eum nunquam nisi dominum, seque subditos et servos ejus pronunciarent. Cum Aaron rege Persarum, qui excepta India totum pene tenebat Orientem, talem habebat in amicicia concordiam, ut is gratiam ejus omnium qui in toto erant orbe regum ac principum amiciciæ præponeret, solumque honore ac munificentia sibi colendum judicaret. — Imperatores etiam Constantinopolitani, Nicephorus, Michael et Leo, ultro amiciciam et societatem ejus expetentes, complures ad eos misere legatos. Cum quibus tamen, propter susceptum a se imperatoris nomen, et ob hoc, quasi qui imperium eis præripere vellet, valde suspectum, fœdus firmissimum statuit, ut nulla inter partes cujuslibet scandali remaneret occasio. **C** Erat enim semper Romanis et Grecis Francorum suspecta potentia. Unde et illud Grecum exstat proverbium *τον φραγκον φυλον κειρε, γυτονα ου κειρε* — Qui cum tantus in ampliando regno et subigendis exteris nationibus existeret et in ejusmodi occupationibus assidue versaretur, opera tamen plurima ad regni decorem et commoditatem pertinentia diversis in locis inchoavit, quædam etiam consummavit; inter quæ precipua non immerito videri possunt basilica sanctæ Dei genitricis Aquisgrani opere mirabili constructa, et pons apud Mogontiam in Rheno quingentorum passuum longitudinis; nam tanta est ibi fluminis latitudo. Qui tamen uno anno antequam decederet incendio conflagravit, nec refici potuit propter festinatum illius decessum, quanquam in ea meditatione esset, ut pro ligno lapideum restitueret. Inchoavit et palatia operis egregii, unum haud longe a Mogontiacâ civitate, juxta villam cui vocabulum est Ingelenheim, alterum Noviomagi super Vahalem fluvium. Precipue tamen ædes sacras ubicumque in toto regno suo vetustate collapsas comperit, pontificibus et abbatibus, ad quorum curam pertinebant, ut restaurarentur, imperavit, adhibens curam per legatos, ut imperata perficerent. Talem eum in ampliando et tuendo simulque ordinando regno fuisse

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁵⁵ ita codd. ¹¹⁵⁶ Adefonsum atque Astrucie 1^b.

constat; ceterum, qualis in domestica cura fuisset, A extremum ex satellitum numero ad hoc ordinati dicatur. — Post mortem patris cum fratre regnum tuebantur. Quæ cum pulcherrimæ essent et ab eo partitus tanta patientia simulates et invidiam ejus plurimum diligerentur, mirum dictu, quod nullam tulit, ut omnibus mirum videretur, quod ne ad iracundiam quidem ab eo provocari potuisset. Deinde earum cuiquam aut suorum aut exterorum nuptum cum matris hortatu filiam Desiderii regis Longobardorum duxisset uxorem, post annum repudiavit dare voluit, sed omnes secum usque ad obitum eam, et Hildigardam de gente Suavorum, precipuæ suum in domo sua retinuit, dicens, se earum concubernio carere non posse, ac propter hoc, licet nobilitatis feminam, in matrimonium accepit, de alias felix, adversæ fortunæ indignitatem expertus est; quod tamen ita dissimulavit, acsi de eis nulla qua filios tres, Karolum videlicet ac Pippinum et unquam alicujus probri suspicio exorta vel fama Ludovicum, totidemque filias, Ruothrudem et dispersa fuisset. — Erat ei filius nomine Pippinus ex concubina editus, cujus inter ceteros mentionem Berhtam et Gislam, genuit. Habuit et alias tres filias, Theoderatam et Hiltrudam et Ruothheidem, duas facere distuli, facie quidem pulcher, sed gibbo deformis. Is cum pater bello cum Hunis suscepto in Bajoaria hiemaret, cum quibusdam e primoribus Francorum, qui eum vana regni promissione illexerant, adversus patrem conjuravit. Quem post fraudem detectam et conjuratorum dampnationem, detonsus, in cœnobio Pruniam religiosæ vitæ jam volentem vacare permisit. Facta est et alia prius contra eum in Germania valida conjuratio, cujus auctores partim luminibus orbat, partim incolomes, omnes tamen exilio deportati sunt, neque ullus ex eis interfectus est, nisi tres tantum, qui cum se, ne comprehenderentur, strictis gladiis defenderent, aliquos etiam occidissent, quia aliter coerceri non poterant, interempti sunt. Harum tamen conjurationum Fastradæ reginæ crudelitas causa et origo dicitur extitisse, et idcirco in ambabus contra regem conspiratum est, quia uxoris crudelitati consentiens, a suæ naturæ benignitate ac mansuetudine videbatur exorbitasse. Ceterum per omne suæ vitæ tempus ita cum summo omnium amore atque favore domi et foris conversatus est, ut nunquam ei vel minima injustæ credulitatis nota a quoquam fuisset objecta. Amabat peregrinos et in eis suscipiendis magnam habebat curam, adeo ut eorum multitudo non solum palatio, verum etiam regno non immerito videretur enerosa. Ipse tamen præ magnitudine animi hujusmodi pondere ¹¹²⁹ minime gravabatur, cum etiam ingentia incommoda laude liberalitatis ac bonæ famæ mercede compensaret. — Corpore fuit amplo atque robusto, statura eminenti, quæ tamen non excederet. — nam septem suorum pedum proceritatem ejus constat habuisse mensuram — apice capitis rotundo, oculis pregrandibus ac vegetis, naso paululum in mediocritatem excedenti, canicie pulchra, facie læta et hylari, unde formæ auctoritas ac dignitas tam stanti quam sedenti plurima acquirebatur. Quanquam enim cervix obesa et brevior venterque videretur projectior, tamen hæc ceterorum membrorum celabat æqualitas. Incessu erat firmo, totaque corporis habitudine virili, voce clara quidem, sed quæ minus corporis formæ conveniret, validudine prospera, præter quod antequam decederet per quatuor annos crebro febribus corri-

VARIE LECTIONES.

¹¹²⁷ humare *corr.* humari 1. ¹¹²⁸ tantum (*corr.* tantam?) 1. tantum 9°. 10. E4. ¹¹²⁹ onere 5.

piebatur, ad extremum etiam uno pede claudicabat. Erat eloquentia copiosus et exuberans, poteratque quicquid vellet apertissime exprimere; nec patrio sermone contentus, etiam peregrinis linguis ediscendis operam dabat, in quibus Latinam ita didicit, ut ea ac patria lingua orare sit solitus, Grecam vero melius intellegere quam pronunciare poterat. Artes liberales studiosissime coluit, earumque doctores plurimum veneratus, magnis extulit honoribus. In discenda grammatica Petrum Pisanum diaconem senem audivit, in ceteris disciplinis Albinum cognomento Alwinum, item diaconum de Britannia, virum undecumque doctissimum, preceptorem habuit, apud quem et rethoricæ et dialecticæ, precipue tamen astronomicæ ediscendæ plurimum et temporis et laboris impertivit. Discebat et artem computandi, et intentione sagaci siderum cursum curiosissime rimabatur. Temptabat et scribere, tabulas et codicillos ad hoc in lecto sub cervicalibus circumferre solebat, ut cum vacuum tempus esset, manum litteris effugiendis assuesceret; sed parum successit labor preposterus ac sero inchoatus. Assidue exercebatur equitando ac venando, quod illi gentilicium erat, quia vix ulla in terris natio invenitur, quæ in hac arte Francis possit coæquari. Delectabatur etiam vaporibus aquarum naturaliter calentium, frequenti natatu corpus exercens, cujus adeo peritus fuit, ut nullus ei juste valeat anteferri. Ob hoc etiam Aquisgrani regiam extruxit, ibique extremos vitæ annos usque ad obitum perpetim duxit. — In cibo et potu erat temperans, sed in potu temperantior, ita ut super cœnam raro plus quam ter biberet; cibo non adeo abstinere poterat, ut sepe quereretur, noxia suo corpori esse jejunia. Convivabatur rarissime, et hoc precipuis tantum festivitibus, tunc tamen cum magno hominum numero. Cœna cottidiana quaternis tantum ferculis prebebatur, preter carnem assam, quam venatores veribus inferre solebant, qua ille libentius quam ullo alio cibo vesceretur. Inter cœnandum aut ali-quod acroma aut lectorum audiebat. Legebantur ei hystoriæ et antiquorum res gestæ, delectabatur etiam libris sancti Augustini, precipueque his qui de civitate Dei pretilulati sunt. — Circa pauperes sustentandos et gratuitam liberalitatem, quam Greci elemosinam vocant, devotissimus erat, ut qui non in patria solum et in suo regno id facere curaverit, verum trans maria in Syriam et Ægyptum atque Africam, Hierosolimis, Alexandriæ, Kartagini, ubi christianos in paupertate vivere compererat, penurix illorum compatiens, pecuniam mittere solebat, ob hoc maxime transmarinorum regum amicitias expetens, ut christianis subeorum dominatu degentibus refrigerium aliquod ac relevatio proveniret. Colebat pre ceteris sacris locis apud Romam beati Petri apostoli æcclesiam, in cujus donaria magnam vim pecuniæ congegessit. Neque ille toto regni sui tempore quicquam duxit antiquius, quam ut urbs Roma sua opera suoque labore vetere polleret au-

toritate, et ecclesia sancti Petri per illum non solum tuta ac defensa, sed etiam suis operibus pre omnibus æcclesiis esset ornata atque ditata. Quam cum tanti penderet, tamen intra 46 annorum quibus regnaverat spacium quater tantum illo votorum solvendorum ac supplicandi causa profectus est. Ultimi adventus sui non solum hæc fuerunt causæ, verum etiam quod Romani Leonem pontificem multis affectum injuriis, erutis scilicet, ut quidam dicunt, oculis, linguaque amputata, fidem regis implorare compulerunt. Idcirco Romam veniens propter reparandum, qui nimis conturbatus erat, æcclesie statum, ibi totum hiemis tempus extraxit. Quo tempore imperatoris et augusti nomen accepit, quod primo in tantum aversatus est, ut affirmaret, se eo die, quamvis precipua festivitas esset, æcclesiam non intraturum, si prescire potuisset pontificis consilium. Invidiam tamen suscepti nominis, Romanis imperatoribus super hoc indignantibus, magna tulit patientia, vicique eorum contumaciam magnanimitate, qua eis procul dubio longe prestantior erat, mittendo ad eos crebras legationes et in epistolis fratres eos appellando. Post susceptum imperiale nomen cum adverteret multa legibus populi sui deesse — nam Franci duas habent leges, in plurimis locis valde diversas —, cogitavit, quæ deerant addere, et discrepantia unire, prava quoque ac perperam prolata corrigere; sed de his nichil aliud ab eo factum est, nisi quod pauca capitula et ea imperfecta legibus addidit. Omnium tamen nationum, quæ sub ejus dominatu erant, jura, quæ scripta non erant, scribi ac litteris mandari fecit; item barbara et antiquissima carmina, quibus veterum regum actus et bella canebantur, scripsit et memorix mandavit. Inchoavit et grammaticam patrii sermonis, mensibus etiam juxta propriam linguam vocabula imposuit, qui ante id temporis apud Francos partim Latinis, partim barbaris nominibus pronunciabantur, et Januarium appellavit wintermanoth, Februarium hornung, Martium lencinmanoth, Aprilem ostermanoth, Maium vunnemanoth, Junium brahmanoth, Julium howimanoth, Augustum armanoth, Septembrem witemanoth, Octobrem windemanoth, Novembrem herbistmanoth, Decembrem heilicmanoth. Item ventos 12 propriis appellationibus insignivit, cum prius non amplius quam vix quatuor ventorum vocabula possent inveniri. Et subsolanum vocavit ostervint, eurum ostsundroni, euro austrum sundostroni, austrum sundroni, austroafricum sundwestroni, africanum westsundroni, zephyrum westroni, chorum westnordroni, circium nordwestroni, septentrionem nordroni, aquilonem nordostroni, vulturum ostnordroni. — Religionem christianam, qua ab infantia fuerat imbutus, sanctissime et cum summa pietate excoluit, ac propter hoc plurimæ pulchritudinis basylicam Aquisgrani extruxit auroque et argento et luminaribus atque ex ære solido cancellis et januis adornavit. Ad cujus structuram cum columnas et marmora aliunde habere non posset, Ro-

ma atque Ravenna devchenda curavit. Ecclesiam mane et vespere, item nocturnis horis et sacrificii tempore, quoad validudo eum permiserat, impigre frequentabat, curabatque magnopere, ut omnia quæ in ea gerebantur cum maxima fierent honestate, edituos creberrime commonens, ne quid indecens, aut sordidum vel inferri vel in ea remanere permitterent. Sacrorum vasorum ex auro et argento vestimentorumque sacerdotalium tantam in ea copiam procuravit ut in sacrificiis celebrandis ne janitoribus quidem, qui ultimi ordinis sunt, privato habitu ministrare necesse fuisset. — Legendi atque psalendi disciplinam diligentissime emendavit; erat enim utriusque admodum eruditus, quanquam ipse nec publice legeret, nec nisi summis et in comune cantaret. (*Monach. Sangall.* 1, 3, 7.) Fuit autem consuetudo, ut in basylica ejus magister scolæ designaret pridie singulis, quod responsorium suis cantare deberet in nocte; lectiones vero nullus cuiquam recitandas injunxit, nullus ad terminum vel ceram imposuit, vel unguibus saltem quantulumcumque signum impressit; sed cuncti omnia quæ legenda erant ita sibi nota facere curarunt, ut quando inopinate legere juberentur, irreprehensibiles apud eum invenirentur. Digito autem vel baculo porrecto vel ex latere suo ad procul sedentes aliquo directo, demonstravit quem legere voluisset. Finem vero lectionis sono gutturis designavit; ad quem universi ita intente suspensi sunt, ut sive finita sententia, sive in media distinctione, sive subdistinctione significaret, nullus sequens superius aut inferius incipere presumeret, quantumcumque incongrua finis aut initium viderentur; et hoc modo factum est, ut etiam si non intelligerent, omnes in ejus palatio lectores optimi fuissent. Nullus alienus, nullus etiam novus, nisi legere sciens et canere, chororum ejus ausus est intrare.

Extremo vero tempore cum jam et morbo et senectute premeretur, evocatum ad se Ludvicum filium suum Aquitanicæ regem, qui solus filiorum Hildigardæ reginæ supererat, congregatis sollempniter de toto Francorum regno primoribus (*Ernh. Vltta Kar.*), cunctorum consilio consortem sibi totius regni et imperialis nominis heredem constituit; impositoque capiti ejus diademate, imperatorem et augustum jussit appellari. Susceptum est hoc ejus consilium ab omnibus qui aderant cum magno favore; nam divinitus ei propter regni utilitatem videbatur inspiratum; auxitque majestatem ejus hoc factum, et exteris nationibus non minimum terroris incussit. — Dimisso deinde in Aquitaniam filio, ipse more solito, quamvis senectute confectus, non longe a regia Aquæ nisi venatum proficiscitur, exactoque in hujuscemodi negotio quod reliquum erat autumni, circa Kalendas Novemb. Aquasgrani revertitur. Cumque ibi hiemaret, mense Januario febre valida

A correptus, decubuit, statimque, ut in febribus solebat, cibi abstinentiam sibi indixit, arbitratus hac continentia morbum posse depelli vel certe mitigari. Sed accedente ad febrem lateris dolore, quem Greci pleurisin dicunt, illoque adhuc inediam retinente neque corpus aliter quam rarissimo potu sustentante, septimo postquam decubuit die, sacra comunione percepta, decessit, anno ætatis suæ 72° et ex quo regnare cœperat 46, indict. 7 ¹¹³⁰, 3 Kal. Febr., hora diei tertia. Cujus corpus more solemniter lotum et curatum, maximo totius populi luctu æcclesiæ illatum atque humatum est. Dubitatum est primo, ubi reponi deberet, eo quod ipse vivus de hoc nichil precepisset. Tandem omnium animis sedit, nusquam honestius eum tumulari posse, quam in ea basylica, quam ipse propter amorem Dei et domini nostri Jhesu Christi, et ob amorem sanctæ et æternæ virginis genitricis ejus, proprio sumptu in eodem vico construxit. In hac sepultus est eadem die qua defunctus est, arcusque supra tumulum deauratus cum imagine et titulo exstructus est. Qui titulus hoc modo descriptus est: *Sub hoc conditorio situm est corpus Karolimagni atque orthodoxi imperatoris, qui regnum Francorum nobiliter ampliavit et per annos 46 feliciter rexit.*

* *E. pergil*: Idem vero imperator cum jam morbo, etc.

* *Stephanus* ¹¹³¹ papa 94us sedit annos 3, menses 5, dies 28.

* *D. E. addunt*: Rome Paulo — scandalo. Hoc per zelum — privato, et post 28: Hic tam — crisma, Venerationem s. i. c. e. p. a. ex *Sigeb. a.* 767 et 768.

Anni Anni.

Constantini. Karoli.

28 1. Anno dominicæ incarnationis

769, Karolus Magnus, Pippini filius, diviso post patrem regno, cum fratre (cf. *Chr. W.*) Karlomanno regnare cœpit, et 46 regnavit annis, tribus cum fratre, 43 solus postea (*Ernh Ann.*) Cujus anno primo Hunoldus quidam Aquitaniam, quæ in sortem Karoli cesserat, invasit, et provincialium animos ad concitanda nova excitans, bellum, quod pater ejus Pippinus occiso Waifario consummasse visus est, renovavit. Contra quem Karolus profectus, fratris auxilium postulavit; sed impediens malis hominibus, habere non potuit; colloquio tamen cum eo habito, ad persequendum Hunoldum profectus est, eumque ad Lupum Wasconicæ ducem fugitivum missa legatione, recepit cum uxore sua, ipsoque Lupo cum tota Wasconia sibi obediente, regressus est.

29. 2. A. D. 770. Karolus rex habuit generalem conventum in Wormacia civitate. Berthrada vero, mater regum, cum Karlomanno ¹¹³² minore filio apud Salussam locata, pacis causa in Italiam proficiscitur, peractoque negotio pro quo ibat, adoratis etiam Romæ sanctorum apostolorum liminibus, ad

VARIE LECTIONES.

¹¹³⁰ Indict. 7. eadem manu superscripta sunt. 1. no. 1.

¹¹³¹ Stephanus — 28. post add. 1. ¹¹³² Karloman

filios regreditur. — (*Chr. W.*) Corpus sancti Othmari in insula qua defunctus est per decem annos incorruptum reperitur, ablatumque in basylica sancti Galli sepelitur.

30. 3. (*EINH. Ann.*) A. D. 771. Karlomannus in villa quæ dicitur Salmonciacus defunctus est 2 Non. Decemb., et Karolus rex ad capiendum ex integro regnum animum intendens, Carbonacum villam venit, ibique Williharius episcopus Sedunensis et Folradus presbiter alique plures sacerdotes, comites etiam atque primates fratris sui ad eum venerunt, uxor vero Karlomanni cum filiis et parte optimatum ad Italiam profecta est.

31. 4. A. D. 772. Rex Karolus, congregato Wormaciæ generali conventu, Saxoniam bello aggredi statuit, eamque sine mora ingressus, cunctaque ferro et igni depopulatus, Eresburg castrum cepit, idolum, quod a Saxonibus Irminsul vocabatur, evertit. In cujus destructione cum in eodem loco per triduum moraretur, contigit, ut propter continuam cæli serenitatem, exsiccatis omnibus illius loci rivis et fontibus, aqua ad bibendum inveniri non posset. Sed subito divinitus, ut creditur in cuiusdam torrentis concavo tanta vis aquæ eruperat, quiescentibus cunctis tempore meridiano, ut omni exercitui sufficeret. Tunc rex, idolo destructo, Wisarum fluvium accessit, ibique acceptis a Saxonibus duodecim obsidibus, recessit. Adrianus ¹¹³ papa 9⁵^{us} ordinatus sedit annos 24.

32. 5. A. D. 773. * Adrianus papa, cum insolentiam Desiderii regis et oppressionem Longobardorum ferre non posset, legationem ad Karolum mittens, opem ejus imploravit. Qui collecto exercitu veniens, Desiderium intra Ticinum obsedit, totumque hibernum tempus multa moliendo in hac obsidione consumpsit. — Dum hæc in Italiageruntur, Saxones, nacta occasione pro absentia regis, contiguos sibi Hessorum terminos populantur; venientesque in locum qui Friteslar nominatur, æcclesiam a beato Bonifacio dedicatam incendere moliti sunt (*A. Laur.*), quam ipse sanctus martyr per spiritum prophetiæ nunquam incendio violari prædixit. Cumque multa vi eam incendere conarentur, apparuerunt quibusdam et e christianis atque paganis duo juvenes in albis, qui eam protexerunt ab igne; nutuque divino immenso terrore, omnes in fugam conversi sunt, nemine extrinsecus persequente. Inventus est autem postea unus ex eisdem Saxonibus mortuus juxta æcclesiam ipsam genibus acclivis, ligna et ignem habens in manibus, et quasi ore flans ad incendendam eandem basylicam. (*EINH. Ann.*) At rex dimisso ad obsidionem et expugnationem Ticini exercitu, orandi gratia Romam proficiscitur, peractisque votis, ad exercitum reversus fatigatam longa obsidione civitatem ad deditionem compulsi; quam ceteræ civitates secutæ, regis se potestati subdiderunt. Et rex subacta ac pro tempore ordinata Italia, in Fran-

ciam revertitur, captivum ducens Desiderium regem. Adalgis vero, filius ejus, in Greciam ad Constantinum imperatorem, diffidens rebus patriæ, se contulit, ibique in patriciatus honore vitam finivit. **1.

* 1 11 *ad lit.*: Eo anno Hirenè piissima una cum Constantino gloriose divinitus imperium accepit. Primo hujus imperii anno cum Constantinus 10 esset annorum, homo quidam in longis Thracæ muris fodiens, invenit arcam lapideam. Quamcum expurgasset et revelasset, repperit virum in ea jacentem, et literas arte conglutinatas, continentes hæc: «Christus nascetur ex Maria virgine, et credo in eum. Sub Constantino vero et Hirenè imperatoribus, o sol, iterum me videbis.» *cf. a. 782.*

** *n. D. E. addunt*: Adrianus papa (Hic D.) ad—solidavit. *ex Sigeb. 772. et pergunt*: Idem papa, etc.

B 33. 6. A. D. 774. Karolus domum regressus, priusquam Saxones eum venisse sentirent, tripertitum in eorum regiones misit exercitum, qui direptionibus et incendiis cuncta vastantes, compluribus qui resistere conati sunt interfectis, cum ingenti preda regressi sunt.

34. 7. A. D. 775. Karolus rex consilio habito decrevit Saxoniam ingredi et in ea tam diu perseverare, dum aut christianæ religioni subderentur aut omnino tollerentur. Totis ergo regni viribus Saxoniam petens, primo impetu Sigiburgum castrum, in quo Saxonum presidium erat, cepit, Eresburgum castrum a Saxonibus destructum munivit, in coque Francorum presidium posuit, multaque strage facta, obsides ab eis et Westfalais accipiens, regressus est. — Corpora sanctorum Gordiani et Epimachi de Roma in Alamanniam translata sunt. — (*Chr. W. — H. m.*) Constantinus imperator, filius Leonis, persecutor christianorum et æcclesiarum legisque destructor, * obiit.

* destructor plaga pessimi — miserabiliter moritur. *D. E. ex Sigeb. a 776.*

Anno dominicæ incarnationis 776, ab Urbe autem condita millesimo 327, Leo, filius Constantini persecutoris, 71° loco ab Augusto, Romanum suscepit imperium, regnavit que annis 5. Hic ad brevem visus est pius esse sanctæque Dei genitricis ac monachorum amicus; unde et metropolitanus ex monachis in primis sedibus collocavit, multosque ordines in urbe bene ampliavit. Quapropter principes omnes cum multitudine populi copiosa ingredienti, petierunt filium ejus Constantinum imperatorem. Qui cum diceret, illum sibi unicum esse et parvulum, seque vereri pro hoc, si forte sibi contingeret quod humanum est, illum ab eis interfici et alium promoveri, juraverunt ei omnes se non admissuros, alios imperatores præter Leonem et Constantinum et ex semine ipsorum, ei hoc scripto confirmaverunt. Et sic in sancto die paschæ coronatus est imperator. — Leo autem cum regnaret annos quinque, mortuus est, et regnavit filius ejus Constantinus pro eo cum Hyrene matre sua.

VARIE LECTIONES.

¹¹³ Adrianus — 24. *in margine scripta exhibet* 1. hoc loco D. E., *ad finem a. 771. 3. desunt 4. 9*

Anni Anni
Leonis. Karoli

1. 8. (EINH. *Ann.*) Primo autem anno Leonis, qui est octavus Karoli, nunciatur eidem Karolo, Ruotgaudum ¹¹³⁴ Longobardum, quem ipse Forojuliensibus ducem dederat, novas res in Italia meditari, et complures civitates ad eum defecisse. Quo statim tendens, Ruotgaudum interfecit, civitates quæ a se defecerant recepit, impositisque Francorum presidiiis, rediit, et statim audiens Saxones rebellasse, illuc tetendit; sed inveniens eos denuo supplices, veniam dedit, baptizatisque qui volebant, et obsidibus acceptis, iterum in Franciam regressus est.

2. 9. A. D. 777. Karolus rex, habito concilio in loco qui Paderbrunno vocatur, iterum Saxoniam intravit, omnesque fallaciter devotos invenit. Cuncti quippe ad eum venerunt preter Witikindum, unum ex primoribus Westfalorum, qui multorum sibi conscius facinorum, regem timuit et ad Sigefridum Danorum regem cum paucis profugit. Ceteri qui venerant in tantum se regis potestati permiserant, ut ea conditione veniam tunc mererentur, quatinus, si ulterius sua statuta violarent, patria et libertate privarentur. Baptizata est autem et multitudo magna quæ se, licet falso, christianam fore promiserat.

3. 10. A. D. 778. Karolus rex partes Hispaniæ petens, quasdam urbes subegit, obsides a Sarracenis accepit; sed in regressu fraude Wasconum plerique aulicorum per insidias interfecti sunt. Interea Saxones comperto quod tam longe recessisset, sumptis armis, Rhenum usque profecti sunt; sed cum amnem transire non possent, quicquid a Tuicio civitate usque ad fluvium Mosellam vicorum villarumque fuit, ferro et igni populati sunt; nullum discrimen sexus aut ætatis ira hostis fecerat, ut liquido appareret, eos non predandi, sed ulciscendi se gratia terminos Francorum introisse. Quod cum rex Autisiodoro positus audisset, orientales Francos et Alamannos ad propulsandos eos continuo misit. Quorum adventum Saxones audientes, recesserunt; sed illi eos e vestigio secuti, invenerunt eos in partibus Hassorum super fluvium Adernam; statimque in ipso fluminis vado illos adorti, tanta cede straverunt, ut ex ingenti multitudine vix pauci redierint.

4. 11. A. D. 779. Venit ad Karolum Hiltibrandus dux Spolitanus cum magnis muneribus in villa Wir-
D ciniaco; quem ille benigne suscepit, donatumque in suum ducatum remisit; ipse vero animo in Saxoniam tendens, Rhenum in eo loco qui Lippia vocatur cum exercitu trajecit. Cui cum Saxones in eo loco qui Buohholz dicitur resistere temptarent, victi fugatique sunt; et rex Westfalorum regionem ingressus eos omnes in deditionem accepit; indeque ad Wisaram veniens, castra posuit; ibi Angrarii et Ostfalai obsides dederunt et sacramenta juraverunt. Quibus peractis, rex Wormaciam in hiberna se recepit.

A 5. 12. A. D. 780. Karolo Saxoniam venienti omnes orientalium partium Saxones occurrerunt, multique de populo baptizati sunt; veniensque in locum ubi Hora et Albia confluunt, ordinavit res tam Saxonum quam Sclavorum; reversusque in Franciam habito consilio, Romam causa orationis cum uxore sua Hiltigarda et liberis perrexit, et natale domini Papiæ celebravit. — Leo imperator obiit.

(H. m. coll. EINH. *Vita* c. 19.) Anno dominicæ incarnationis 781, Urbis autem conditæ millesimo 832, Constantinus, filius Leonis, 72° loco ab Augusto, cum matre sua Hyrene regnum suscepit, et annos 17 regnavit. Huic filia Karoli et Hiltigardis reginæ Ruothrudis desponsata fuerat, sed mater ejus aliam ei invito conjungebat.

B Anni Anni.
Constantini. Karoli.

1 13 (EINH. *Ann.*) Cujus anno primo Karolus Romam veniens, ab Adriano papa honorifice suscipitur: et cum ibi sanctum pascha celebraret, baptizavit idem pontifex filium ejus Pippinum, eumque de sacro fonte suscepit, et ungens eum in regem Italiæ, imposuit ei coronam, fratrem vero ejus Ludewicum in regem Aquitaniæ unxit, ipsique coronam imposuit. Rex vero Roma digrediens, Mediolanum venit, ibique baptizata est filia ejus Gisela ab archiepiscopo Thoma, et ab eodem est de sacro fonte levata. Misit autem Adrianus papa Formosum et Damasum episcopos cum legatis regis, Richolfo diacono et Eberhardo pincernarum magistro, ad Tassilonem ducem, ut commonerent eum de juramento, quod Pippino et filiis ejus olim juraverat. Qui venientes, cor ejus emollierunt, ut cum eis Wormaciam ad regem veniret, datisque 12 obsidibus ¹¹³⁵, regi fidelitatem juraret; sed ubi domum rediit, non diu in fide permansit.

2. 14. A. D. 782. Karolus in Saxoniam eundem et ibi ut in Francia quotannis generalem conventum censuit habendum; trajectoque apud Coloniam Rhe-
no, ad fontem Lippiæ venit, ibique positis castris, inter cetera negotia legatos Sigifridi regis Danorum, et quos Caganus et Jugurrus principes Hunorum quasi pacis causa miserunt ad se, audivit et absolvit. Cumque soluto conventu in Franciam redisset, Witikindus in patriam reversus, Saxones rebellare persuasit. Nunciatum est autem regi, quod Sorabi
D Sclavi, qui campos inter Albiam et Salam jacentes incolunt, in fines Thuringorum ac Saxonum sibi confines depredandi causa ¹¹³⁶ fuissent ingressi. Contra quos cum tres ministros suos cum orientalibus Francis direxisset, illi Saxonum audientes motum, ad illos diverterunt; sed incaute agentes, a Saxonibus circumventi et pene omnes occisi ¹¹³⁷ sunt. Ad quam rem examinandam cum rex venisset, omnes Witikindum hujus sceleris auctorem proclamaverunt; sed illum, qui aufugit, tradere non valentes, ex aliis quia ei consenserunt usque ad quatuor

VARIÆ LECTIONES.

¹¹³⁴ ruotgaudum corr. ruotgaudum 1. ¹¹³⁵ obsidionibus 1. ¹¹³⁶ causi 1. ¹¹³⁷ interfecti D. E.

milia et quingentos tradiderunt, qui omnes una die jussu regis decollati sunt.*

D. E. *addunt* : Constantinopolim quidam lapideam arcam invenit et in ea virum jacentem cum hac scriptura : « Christus nascetur ex Maria virgine et credo in eum ; sub Constantino et Hyrene imperatoribus, o sol, iterum me videbis. » *ex Sigeb.*

3. 15. A. D. 783. Cum ad expeditionem Saxoniam rex se preparasset, antequam moveret exercitum, Hiltigardis regina, uxor ejus, obiit 2 Kalend. Mai, in quibus tunc erant vigiliæ ascensionis. Cujus funeri cum solempni more iusta persolveret, Saxoniam tetendit, pugnansque cum eis in loco qui Theotmelli vocatur, vicit eos ; indeque ad Paderbrunnen veniens, audivit eos in finibus Westfalorum iterum paratos ad pugnam ; ad quos tendens, eadem qua prius felicitate cum eis dimicavit. Inde reversus in Franciam, duxit uxorem filiam Ratolfi comitis de orientali Francia nomine Fastradam, de qua habuit filias duas. — Eodem anno defuncta est bonæ memoriæ Berhtrada regina, mater regis, 4 Idus Julii.

4. 16. A. D. 784. Karolus, transiecto Rheno in loco ¹¹³⁸ qui Lippeheim vocatur, pagos Westfalorum vastavit ; veniensque ad Wisaram, cum inundatio aquarum transitum negaret, dimisit filium suum Karolum in finibus Westfalorum, ipseque per Thuringiam divertens, depopulatus est partes quæ sunt circa Albiam, reversusque est in Franciam. Saxones vero congregati pugnant cum filio ejus Karolo ; sed ille, magna cede facta, cum victoria rediit ad patrem Wormaciam.

5. 17. A. D. 785. Wilitint et Abbio ex Transalbaniana regione venerunt ad Karolum regem apud Attiniacum, adducente Amalwino ¹¹³⁹ aulicorum uno, ibique in gratiam recepti, baptizati sunt ; quievitque Saxonice perfidiæ pervicacitas per aliquot annos.

6. 18. A. D. 786. Audiens rex, Anglos et Saxones Britanniam invasisse (229-30), misit illuc cum exercitu Audolfum, prepositum mensæ regiæ. Qui veniens, perfidæ gentis contumaciam cito repressit, acceptosque obsides cum plurimis populi primoribus Wormaciam ad regem adtulit. Rex autem, pace undique parta, statuit Romam ire, et partem Italiæ, quæ est circa Beneventum, suæ potestati subicere, cujus majorem partem, capto Desiderio, jam sibi subdiderat. Veniens igitur in Italiam, natale Domini celebravit apud Tusciæ civitatem Florentiam.

7. 19. A. D. 787. Karolus rex Romam veniens, honorifice susceptus est ab apostolico Adriano ; moratusque ibi per aliquot dies, cum eodem pontifice Beneventum contendit. Quod audiens Aragisus dux Beneventorum, misit ad regem filium suum Rumoldum cum magnis muneribus, rogans, ne terram illam intraret. Quod ille abnuens et Rumoldum se-

cum detinens, Capuam venit ; indeque bellum gesturus, castra ibi posuit. Aragisus vero, relicta Benevento, quæ caput est illius terræ, Salernum se quasi munitiorem contulit ; missaque legatione, utrosque filios suos regi obtulit, promittens se per omnia obediturum, tantum ne ad conspectum ejus venire cogeretur. (EINH. *Vita Kar.* — *Ann.*) Cujus precibus rex annuens, minorem filium nomine Grimoldum secum retinuit, majorem patri remisit. Accepit insuper a populo obsides 11, misitque legatos, qui et ipsum ducem et omnem populum Beneventanum sacramento confirmarent. Ipse post hæc cum legatis Hyrenæ et Constantini filii ejus, qui propter petendam filiam suam missi fuerant, locutus est, illisque dimissis, Romam reversus, sanctum pascha ibi cum magna hylaritate celebravit. Tunc venerunt ad papam legati Tassilonis ducis, Arn episcopus et Hunricus abbas, rogantes, ut inter se et regem mediator pacis fieri dignaretur. Quod cum ille obnixè faceret et rex se id velle diceret, interrogati missi, quo pacto pacem firmare vellent, responderunt, sibi super hac re nichil imperatum fuisse. Unde papa commotus, quasi fallaces ac fraudulentos anathemate statuit feriendos, si a fide olim regi promissa discederent ; hocque duci remandans, hos infecta pace remisit. Apostolicus autem et rex invicem sibi valdè dicentes discesserunt, acceptaque benedictione, rex in Franciam rediit, et filios ac filias cum uxore sua Fastrada Wormaciæ invenit. Ibi ergo habito generali conventu, coram optimatibus suis omnia quæ facta sunt in itinere suo narravit, eorumque consilio legatos misit ad Tassilonem (A. *Laur.*), qui experirentur, si apostolici jussis obœdire sibi que fidem servare disponderet. (EINH. *Ann.*) Quo jussa contempnente, statuit rex tripertito exercitu Bajuariam petere, et filio suo Pippino cum Italicis copiis in Tridentinam vallem confluyente, Saxonum vero atque orientaliū Francorum exercitu super Danubium in loco qui Pheringa dicitur conveniente, ipse cum exercitu quem adduxerat super Licum fluvium in civitatis Augustæ suburbio considebat. Videns autem Tassilo se undique circumfusum, ad regem supplex venit, veniamque de ante gestis sibi dari rogavit. Rex autem, ut semper erat mitis, deprecanti peporcit, acceptoque ab eo filio ejus Theodone cum aliis 12 obsidibus, in Franciam rediit.

8. 20. (A. *Laur.* et EINH.) A. D. 788. Karolo apud Ingilnheim pascha celebrante et generale concilium habente, Tassilo dux, sicut et ceteri regni primates, advenit, sed a Bawariis accusatus, quod post datos proxime obsides fidem non servaverit, sed suadente uxore sua Liuthurga, Desiderii Longobardorum regis filia, Avars in dissipationem regni vocaverit

VARIÆ LECTIONES.

¹¹³⁸ in l. *superscripta sunt* 1. ¹¹³⁹ amalwico 1^b.

NOTÆ.

(229-30) Valde Ekkehardus hoc loco Einhardi narrationem turbavit.

multaque alia hostiliter et dixisse et fecisse, cum hæc negare nequiret, majestatis reus judicatus est. Et dum omnium ore capitali damnaretur sententia, rex ob amorem Dci, et quia consanguineus ejus erat, liberare eum cupiens, interrogavit, quid jam agere vellet. Ille autem rogans licentiam sibi dari pro peccatis pœnitendi, tonsuratur, et in monasterium missus est. Similiter et filius ejus Theodo; ceteri vero hujus perfidiæ consortes per diversa exilia dampnati sunt. *

* D. E. *addunt*: Instantia Tharasii — abdicatur. *ex Sigeb.*

9. 21. A. D. 789. Karolus contra gentem Sclavorum qui Wilzi dicuntur exercitum ducens, anem Albiæ duobus pontibus conjunxit, quorum unum ex utroque capite vallo munivit, imposita turri ex lignis et terra, ingressusque terram Wilzorum, fero et igni cuncta vastavit, donec eos subjugavit. — (*H. m.*) Hoc anno Hyrene imperatrix soluta pace nuptialis fœderis cum Francis, misit et adduxit puellam de Armeniacis nomine Mariam, et junxit eam filio suo Constantino imperatori, multum contristato propter affectum, quo erga filiam Karoli flagrabat, quam antea desponsaverat.

10. 22. (*EINH. Ann.*) A. D. 790. Karolus nullam expeditionem fecerat, sed residens in Wormacia, legatos Hunorum audivit suosque ad eorum principes misit. Agebatur autem inter eos de confiniis regnorum suorum; quæ res futuri belli fuit seminarium.

11. 23. (*Chr. W. Cf. H. m.*) A. D. 791. Sanctus Burchardus Wirceburgensis episcopus obiit 4 Nonas Febr. — Eodem anno dissensio facta est inter Constantinum et matrem ejus Hyrenem malorum hominum instigatione, in tantum ut ipsa vellet eum regno privare. — (*EINH. Ann.*) Karolus autem de Wormacia movens, Bajoariam tetendit, ea intentione ut Hunis bellum inferret, divisoque exercitu, Theodericum comitem et Meginfridum camerarium suum cum una parte per aquilonale Danubii latus ire jussit, ipse cum altera per australe descendit, venientesque ad Anesum fluvium, qui est limes Pannoniæ atque Bawariæ, castra posuerunt, et per triduum letanias ibi fecerunt. (*A. Laur.*) Huni autem videntes exercitum ¹¹⁴⁰, utrasque ripas tenentes, divinitus immisso terrore, munitiones suas dimittentes fugerunt, et uterque exercitus libere ingressus, magnam partem Pannoniæ usque ad fluvium qui dicitur Raba devastavit; (*EINH. Ann.*) sicque rex per Sabariam reverti statuit; altera parte exercitus per viam qua venerat rediit.

12. 24. A. D. 792. Karolo a natali Domini per ætatem Ratisponæ ¹¹⁴¹ commorante, quibusdam Francis agentibus, conspiravit contra eum filius ejus Pippinus ex concubina itemque alii, propter Fastradam reginam, cujus crudelitatem se ferre non posse Franci dicebant. Quæ conspiratio cum per

A Fardulfum Longobardum detecta fuisset, ipse ob meritum fidei servatæ monasterio sancti Dionisii donatus est, auctores vero conjurationis partim gladiocesi, partim patibulo suspensi sunt. Rex autem propter bellum cum Hunis susceptum Regenesburg sedente ¹¹⁴², persuasum est ei a quibusdam, posse percommode a Danubio in Rhenum navigari, si inter Radanciam et Almonam fluvios ejusmodi fossa duceretur, quæ esset navium capax, quia horum fluviorum alter Danubio alter Rheno misceretur. Cusfestun rex cum omni comitatu suo ad locum huic operi aptum venit, ac magna hominum multitudine congregata, totum autumnus tempus in hoc consumpsit. Ducta est itaque fossa inter predictos fluvios duum milium passuum longitudine, trecenterum pedum latitudine, sed frustra; nam propter juges pluvias et terram, quæ palustris est naturaliter, opus quod fiebat stare non potuit, sed quantum terræ a fossoribus interdum egestum fuerat, tantum noctibus humo iterum relabente subsidebat. In hoc opere occupato nunciata est Saxonum omnimoda defectio et Francorum plurima a Sarracenis interfectio. Quibus rebus commotus, in Franciam revertens, natale Domini celebravit apud Sanctum Kylianum, Wirceburgscilicet, juxta Mœnum fluvium, pascha vero super eundem in villa Franconovurt, ubi et hiemaverat.

13. 25. A. D. 793. Karolo in Franconovurt pascha celebrante, synodus episcoporum magna collecta est ex omnibus regni provinciis, legati quoque Adriani papæ in ejus vice affuerunt. In hac synodo heresis cujusdam episcopi Felicis nomine dampnata est, qui Christum secundum hoc quod homo est adoptivum Dei filium dicebat, et liber contra eam communi episcoporum auctoritate compositus est, in quo omnes subscripserunt, Synodus etiam, quæ ante paucos annos in Constantinopoli congregata sub Hyrene et Constantino, filio ejus, septima et universalis ab ipsis appellata est, ut nec septima nec aliquid diceretur, quasi supervacua, ab omnibus abdicata est. Mortua est autem ibi et Fastrada regina, et Mogontia apud Sanctum Albanum sepulta est.

14. 26. A. D. 794. Rex, diviso inter se et filium ejus Karolum exercitu, Saxoniam cum magno intravit apparatu; sed ipsi faciem ejus solito reveriti, datis obsidibus, se per omnia obsecuturos juraverunt.

15. 27. A. D. 795. Rex perfidiæ Saxonum non immemor, conventum generalem habuit in villa quæ dicitur Cuffesstein ¹¹⁴³ ultra Rhenum contra Magontiam juxta Mœnum fluvium, atque inde cum exercitu Saxoniam ingressus, pene totam populando peragravit, itemque acceptis obsidibus, in Galliam remeavit.

16. 28. A. D. 796. Leo papa ^{96^{us}} ordinatus sedit annos 20; alii (*EINH. Ann.*) dicunt 25. Hic Karolum

VARIE LECTIONES.

¹¹⁴⁰ exercitus 1^b. ¹¹⁴¹ in loco raso 1. ¹¹⁴² ita 1. 4. 5. 9^c. 10. sedens D. E. ¹¹⁴³ cusfestun 1^b.

fecit imperatorem ¹¹⁴⁴. Qui mox ut ordinatus est, A claves confessionis sancti Petri et vexillum Romanæ urbis ad regem Karolum cum aliis muneribus misit, et ut aliquem de optimatibus ¹¹⁴⁵ suis ad confirmandum sibi per sacramentum populum Romanum mitteret, rogavit. Missus est ad hanc rem Angilbertus, abbas monasterii sancti Richarii, per quem etiam magnam partem thesauri, quem Hericus ¹¹⁴⁶ dux Forojulensis, spoliata Hunorum regia quæ rings vocabatur, eodem anno regi de Pannonia detulerat, misit; reliqua inter optimates et aulicos et palatio deservientes liberaliter distribuit. Rex autem post hæc Saxoniam petens, filium suum Pippinum Italiæ regem in Pannoniam misit, ipseque, depopulata Saxonia, Aquasgrani revertitur, Pippinus vero, fugatis ultra fluvium Tizaha Hunis, cum residuo Hunorum thesauro ad patrem regreditur (cf. A. Laur.).

17. 29. (EINH. Ann.) A. D. 797. Expeditio facta est in Saxoniam, et usque ad oceanum ultra omnes paludes et invia loca transitum est, et rex de Hado. loha regressus — nam id nomen est loco ubi oceanus Saxoniam alluit — totam Saxonum gentem in deditionem per obsides accepit, et ad palatium Aquisgrani regressus, Abdellam Sarracenum, filium Ibi maugæ regis, a fratre depulsum sibi se commendantem suscepit. Illuc et legatus Nicetæ, qui tunc Siciliam regebat, venit, portans epistolam imperatoris Constantini. Quem magnifice suscipiens, post paucos dies absolvit. Mediante autem mense Novembre, ad hibernandum cum exercitu Saxoniam intravit, positisque castris apud Wisaram, locum castrorum Heristal vocari jussit. Illuc legati Hunorum cum magnis muneribus venerunt, indeque Abdellam Sarracenum cum filio suo Ludewico in Hispanias reverti fecit, Pippinum in Italiam remisit, ipse vero ad disponendam Saxoniam totum hiemis tempus impendens, natale Domini et pascha sequentis anni ibi celebravit.

30. (A. EINH. et Laur.) A. D. 798. Saxones Transalbiani, seditione commota, legatos regis, qui tunc ad faciendas justicias missi sunt, comprehendentes, alios trucidant, alios ad redimendum conservant. Unde rex, collecto exercitu ¹¹⁴⁷, ad locum qui Minida dicitur perrexit, habitoque consilio, totam Saxoniam inter Albiam et Wisaram populando peragravit. Transalbiani ¹¹⁴⁸ vero superbia elati, contra Abodritos regi semper fideles arma corripunt; sed dux eorum Thrasico, commisso cum eis prælio, 4000 ex eis occidit ¹¹⁴⁹, reliquos turpiter fugatos ut regi se dederent cogit. At rex in Franciam reversus, ubi ad Aquasgrani venit, missos Hyrenæ imperatricis de pace agentes audivit; cuius filius Constantinus ob insolentiam morum a suis captus, excoecatus est, vel, ut quidam verius fatentur (H. m.),

ipsius matris suæ consilio hoc factum est, ipsaque regnum sola tenere contendit. (A. EINH. et Laur.) Hos ergo legatos ubi rex absolvit, venerunt de Hispania legati Hadefonsi regis Galiciæ et Asturiæ, Basylliscus et Froia, deferentes munera, quæ ille de manubiis, quas victor apud Olisiponiam, ultimam Hispaniæ civitatem, a se expugnatam, ceperat, mittere regi curavit, Mauros videlicet septem cum totidem mulis atque lororicis. Quos et benigne suscepit, et honorifice remuneratos dimisit. — (H. m.) Constantinus ¹¹⁵⁰ imperator, filius Leonis et Hyrene, postquam coecatus est consilio matris suæ, post breve tempus obiit, sicque mater de cetero per quinque annos imperavit. Obscuratus est autem sol eo tempore per dies 17, ita ut oberrarent naves in mari, et omnes dicerent, quod propter imperatoris obcoecationem sol obscuratus sit.

31. (EINH. A.) A. D. 799. Leo papa a Romanis excoecatus est. Romanis enim in sua securitate gloriantibus, levatum est cor eorum secundum consuetudinem illorum, volueruntque ea quæ imperialis erant potestatis sibi vindicare. (H. m.) Resistente autem Leone papa, quidam ex cognatis beatæ memoriæ Adriani papæ seditionem moventes in populo, concitaverunt eum adversus papam. (A. Laur. et EINH.) Unde factum est, ut in letania majore, cum processurus de Lateranis, ad æcclesiam sancti Laurentii quæ ad Craticulam vocatur equo sedens pergeret, insidias a Romanis dispositas juxta eandem æcclesiam incidit; dejectusque de equo, et erulis oculis ejus, ut sibi visum est, linguaque amputata, nudus ad semivivus in media platea dimissus est. (Mon. Sang. I, 26.) Quidam autem dicunt, quod unum tantum oculum sibi eruerent, alii vero neutrum, sed rasoriis per medios oculos inciderent, nec tamen visum auferrent. (EINH. A.) Deinde jussu eorum, qui hujus facinoris auctores erant, in monasterium sancti Herasmi martyris missus, Albini ¹¹⁵¹ ejusdem cubicularii sui cura noctu per murum demissus, a Winigiso duce Spolitano, qui audito hujusmodi facinore Romam festinus advenerat, susceptus ac Spoletum deductus est. Cujus rei nuncium dum rex accepisset, ipsum quidem ut vicarium sancti Petri cum summo honore ad se precepit adduci, iter tamen suum, quod in Saxoniam disposuerat, non intermisit. Habito itaque conventu super Rhenum in loco qui dicitur Lippehein, transfretavit, et ad Paderbrunnem ¹¹⁵² veniens, pontificis adventum ibi exspectavit. Misit autem interea Karolum filium suum ad Albim cum exercitu, propter quædam negotia cum Wilzise et Abodritis disponenda, et cum ejus reditum expectavit, pontifex venit, susceptusque ab eo honorifice, mansit apud eum dies aliquot, intimatisque regi omnibus propter quæ venerat, per legatos regis cum honore reductus atque

VARIE LECTIONES.

¹¹⁴⁴ Leo — imperatorem in loco raso 1. ¹¹⁴⁵ optimabus 1. ¹¹⁴⁶ heinricus 1^b. 4. 9°. 11. ¹¹⁴⁷ exercitum 1. ut videtur. ¹¹⁴⁸ transalbaniani 1 D1. ¹¹⁴⁹ occisit, littera s adrasa 1. ¹¹⁵⁰ C. i. f. in loco raso 1. ¹¹⁵¹ Albini — demissus desunt D. E. ¹¹⁵² in loco raso 1.

in locum suum est restitutus. — (A. Laur.) Eodem anno Avares, qui et Huni, a fide quam promiserant defecerunt, et Geroldus Bawariorum prefectus pugnant contra eos, in prælio interfectus est. *

* D. E. addunt: de quo invisione — sit. ex Sigeb. a. 800.

32. (EINH. A.) A. D. 800. Karolus rex Turonum pergens causa orationis, moratus est ibi aliquot diebus propter adversam valitudinem dominæ Luitgardæ conjugis suæ, quæ 2 Nonas Junii ibidem defuncta et humata est. Mense autem Augusto inchoante, Mogontiacum veniens, iter in Italiam condixit. (A. Laur.) Cui Romam tendenti, pridie quam Urbem intraret occurrit ei Leo papa apud Nomentum 12° lapide ab Urbe, prandensque cum eo, dimisit eum ibi nocte illa, et precessit eum ad Urbem. (A. EINH. et Laur.) In crastinum vero ordinatis per loca eongrua turbis, ipse stans in gradibus cum episcopis et clero, honorifice illum suscepit, cunctisque psallentibus, in basylicam sancti Petri eum introduxit. Facta sunt autem hæc 8 Kalend. Decemb. Post septem vero dies rex contione vocata, omnibus cur venisset patefecit, inter quæ potissimum erat de discutiendis quæ objecta sunt pontifici criminibus. Ut enim se quasi absolutiores redderent ejus calumniatores, mortiferum ei crimen imposuerunt. Rege autem de hoc inquirente, cum nullus esset criminis probator, pontifex, assumpto evangelii textu, coram rege et omni populo ambonem conscendit, assistantibusque incusatoribus, invocato sanctæ Trinitatis nomine, ab objectis se expurgavit.

Hucusque Romanum imperium a temporibus Constantini Magni, Helenæ filii, apud Constantinopolim in Grecorum imperatoribus mansit, ex hoc eam ad reges immo ad imperatores Francorum per Karolum transiit. ¹¹⁵³

Anni	Anni
imperii	regni
Karoli.	ejus.

1 33. Anno dominicæ incarnationis 801, ab Urbe vero condita millesimo 332, Karolus Magnus rex Francorum, Pippini regis filius, 73° ¹¹⁵⁴ loco ab Augusto, Romanorum imperator consecratus est, anno regni sui 33°, sicque imperavit annis 14. (EINH. A. — A. Laur. —) Cum enim pro calumnia Leoni papæ ingesta Romam veniret et natale Domini ibi celebraret, in ipsa die sacratissima ad missarum solemnias veniens, dum ante confessionem beati Petri apostoli ab oratione surgeret, nihil minus speranti Leo papa coronam imposuit, et imperatorem Romanum pronuntiavit, et a cuncto Romano populo acclamatum est: *Karolo Augusto a Deo coronato, magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria.* (EINH. A.) Post quas laudes unctus ab apostolico, et antiquorum more principum ab eo adoratus, ablato patricii nomine, impe-

rator et augustus appellatus est. Post paucos dies habita questione de adversariis papæ, secundum legem Romanam ut majestatis rei decollationi adjudicati sunt. Pro quibus tamen papa pio affectu intercessit; nam et vita et membrorum integritas eis concessa est, ceterum pro facinoris magnitudine exilio deportati sunt. Quidam autem dicunt (*Mon. Sang.* 1, 26,) quod de majoribus eorum uno die in Lateranensi ¹¹⁵⁵ campo trecenti decollati sunt. Innocentiam vero beati Leonis papæ ita Dominus approbavit, ut clariores postea oculos ei donaverit; sed in signum virtutis illius pulcherrima cicatrix in modum tenuissimi filii turturinas acies niveo candore decoravit. (EINH. A.) Ordinatis deinde Romanæ urbis et apostolici totiusque Italiæ non tantum publicis, sed etiam æcclesiasticis et privatis rebus, imperator 8 Kalend. Mai Remam egressus est. Hic est annus regni ejus 33us, imperii vero primus.

2. 34. (A. EINH. et Laur.) A. D. 802, Hyrene imperatrix de Constantinopoli misit legatum suum nomine Leonem ad imperatorem Karolum de pace firmanda inter Francos et Grecos, et imperator vicissim misit Jesse episcopum Ambianensem et Helmgandum comitem Constantinopolim pro eadem causa, et ut postularent Hyrenen imperatricem (*H. m.*), ut illi jungeretur in conjugio. Quæ in hoc consensisset, si non Accius patricius inhibuisset, prevalens et imperium in fratrem suum Nicephorum transferre satagens. Nam cum adhuc in urbe essent legati Karoli, Nicephorus imperium invasit, et Hyrenen in monasterium, quod ipsa construxit in insula quadam, relegavit.

3. 35. (EINH. A.) A. D. 803. Imperatoris Karoli legati de Constantinopoli reversi sunt, et venerunt cum eis apocrisiarii Nicephori, qui tunc rem publicam apud eos regebat, Michahei episcopus et Petrus abbas et Calistus candidatus, qui invenerunt imperatorem in Germania super fluvium Sala in loco qui dicitur Salz, et pactum faciendæ pacis in scripto susceperunt, indeque cum epistola imperatoris Romam ingressi, domum sunt reversi.

4. 36. A. D. 804. Imperator Aquisgrani hiemavit, æstate autem ducto exercitu in Saxoniam, omnes qui trans Albiam habitabant Saxones cum mulieribus et infantibus transtulit in Franciam, et pagos Transalbianos Abodritis dedit. — Eodem tempore Gotefridus rex Danorum venit cum classe et omni equitatu suo ad locum qui dicitur Schliesdorph ¹¹⁵⁶ in confinio regni sui et Saxonie; promisit enim se ad colloquium imperatoris venturum, sed consilio suorum territus, propius non accessit, sed quicquid voluit per legatos mandavit; nam imperator super Albi fluvium sedebat in loco Holdunsteti dicto (cf. A. Laur. et EINH. A.) — Eadem quoque æstate perlatum est ad imperatorem, sa

VARIE LECTIONES.

¹¹⁵⁸ E1. addit rubram: Incipit liber quartus. ¹¹⁵⁴ LXVII. D. E. ¹¹⁵⁵ lateransi 1. ¹¹⁵⁶ vel Slieswich-
in margine E1. Schlieswich in textu E2.

guinem Domini in Mantua civitate fuisse repertum, misitque ad papam, ut hujus famæ veritatem perquireret. Qui nacta occasione exeundi, primo in Longobardiam, quasi pro inquisitione predicta profectus, est, indeque subito arrepto itinere ad imperatorem, mandavit ei medio Novembre, se velle natale Domini cum eo celebrare. Qui statim misso filio suo Karolo ad Sanctum Mauricium, honorifice eum suscipere jussit, ipseque obviam illi Remos pergens, apud Carisiacum villam natale Domini celebravit, deinde Aquasgrani perduxit, donatumque magnis muneribus per Bajoariam ire volentem, deduci fecit usque Ravennam.

* *C. addit*: Karolus per omne imperium justicias facit et legis capitula 29 instituit, ex *Sigeb. a.* 802.

5. 37. (EINH. A. — cf. A. *Laur.*) A. D. 808. Imperator misit filium suum Karolum cum exercitu in Poeniam, qui, depopulatis omnibus, ducem terræ illius nomine Lechonem occidit, indeque regressus ad patrem, in Vosego silva venatui studentem invenit.

6. 38. (EINH. A.) A. D. 806. Imperator, habito conventu, iniiit consilium cum primoribus Francorum de pace constituenda et conservanda, et de divisione regni facienda inter filios suos in tres partes, ut sciret unusquisque illorum, quam partem tueri et regere deberet, si tibi superstes deveniret. De hac partitione testamentum est factum et iurejurando ab optimatibus confirmatum.

7. 39. A. D. 807. Legati regis Persarum venerunt ad imperatorem, deferentes ei munera, panionem et tria tentoria, vario colore facta, miræ magnitudinis et pulchritudinis, omnia bissina, tam tentoria quam funes eorum. Preterea pallia serica multa et preciosa atque unguenta et balsamum, nec non et horologium ex auricalo arte mechanica mirifice compositum, in quo 12 horarum cursus ad clepsidram vertebatur, cum totidem æreis pillulis, quæ ad completionem horarum decidebant et casu suo subjectum sibi cymbalum tinnire faciebant, additis in eodem ejusdem numerici quibus, qui per 12 fenestras completis horis exibant, et impulsu egressionis suæ totidem fenestras, quæ prius erant apertæ, claudebant. Alia quoque multa erant in ipso horologio, quæ enumerare longum est.

8. 40. A. D. 808. Imperator audiens Gotefridum regem Danorum in Abodritos cum exercitu trajecisse, Karolum filium suum cum valida Francorum et Saxonum manu misit contra eum, si forte Saxoniam terminos aggredi temptaret. Ille autem, expugnatis aliquot Sclavorum castellis, cum magno copiarum suarum detrimento reversus est. Nam manu promptissimos amisit, inter quos et filium fratris sui nomine Reginoldum.

9. 41. A. D. 809. Ludovicus rex, filius imperatoris, cum exercitu Hispaniam ingressus, Dertosam

A civitatem obsedit, sed non valens eam capere, dimissa obsidione, in Aquitaniam se recepit.

10. 42. A. D. 816. Pippinus rex Italiæ, filius imperatoris, perfidia ducum Veneticorum incitatus, Venetiam bello terramarique jussit appetere, subjectaque Venetia, duces ejus in deditionem accepit. Imperator autem adhuc Aquisgrani agens et contra Gotefridum regem expeditionem meditans, nuncium accepit, classem ducentarum navium de Normannia Fresiam appulisse totasque Fresiaco litori adjacentes insulas vastasse, jamque exercitum illum in continentiterra esse. Qui congregatis quanta potuit celeritate copiis, e regione contendit, positisque juxta Wisaram castris, minarum Gotefridi prestolatur eventum. Nam rex ille superbus vanissima spe

B victoriæ inflatus, cum imperatore se congregi velle jactabat. Sed dum imperator stativa castra haberet, diversarum rerum nuncii ad eum venerunt, classem scilicet predictam fuisse regressam, Gotefridum regem a quodam satellite suo, sive, ut quidam dicunt (*Mon. Sang.* II, 13), a filio proprio, cujus matrem, nuper alia conjuge ducta, dimiserat, interfectum, castellum Hoheburi, Albiæ flumini appositum, in quo Outo legatus imperatoris et orientaliū Saxonum erat presidium, a Wilcis captum (EINH. A.), et Pippinum filium ejus regem Italiæ 8 Idus Julii defunctum. Quibus auditis, disposita pro temporis conditione Saxoniam domum revertitur. — Eo anno sol et luna bis defecerunt, sol 7 Idus Junii et 2 Kalend. Decemb. luna 11 Kalend. Julii et 18 Kalend. Januarii. — Ruothdruth, filia imperatoris major natu, 8 Idus Junii obiit. — Gotefrido rege Danorum mortuo, Hemmingus ¹¹⁸⁷, fratris sui filius, in regnum successit, ac pacem cum imperatore fecit.

11. 43. A. D. 811. Imperator ¹¹⁸⁸, pace cum Hemmingo firmata, et placito generali Aquis habito, in tres partes regni sui totidem exercitus misit, unum trans Albiam in Limones, qui et ipsos vastavit et castellum Hoheburi superiori anno a Wilcis destructum restauravit, alterum in Pannonias ad controversias Hunorum et Sclavorum finiendas, tertium in Brittones ad eorum perfidiam puniendam. Qui omnes prospere egerunt. Karolus, filius imperatoris major natu, 2 Non. Decemb. obiit.

12. 44. A. D. 812. Nicephorus imperator Constantinopolitanus pugnans contra Bulgares, occiditur, et Michahel, gener ejus, imperio potitur. Qui legatos Karoli imperatoris ad Nicephorum missos suscepit et absolvit, cum quibus et legatos suos direxit, per quos pacem a Nicephoro ceptam firmavit.

13. 45. A. D. 813. Imperator, habito generali conventu Aquisgrani, filium suum Ludewicum regem Aquitanie ad se vocavit, eique coronam imponens, imperialis nominis sibi consortem fecit. Bernhardum vero nepotem suum filium Pippini

VARIE LECTIONES.

¹¹⁸⁷ hemmigis 1b. *Hujus anni historia deest* E2.

filiis sui, Italiæ perfecit et regem appellari jussit. A Concilia quoque jussu ejus super statu æclesiarum corrigendo per totam Galliam ab episcopis celebrata sunt, quorum unum Mogonciæ, alterum Remis, tertium Remis ¹¹⁵⁹, quartum Cabillone, quintum Arelato, — Michahel imperator Bulgares bello appetens, haut prosperis successibus utitur, ac proinde domum reversus, deposito diademate, monachus efficitur, in cujus locum Leo, filius Bardæ patricii, constituitur. — (EINH. *Vita Kar.* c. 32.) Pons Rheni apud Mogontiacum, quem imperator per decem annos ingenti labore et opere mirabili de ligno ita construxit, ut perenniter durare posse videretur, in mense Maio ita tribus horis fortuito incendio conflagravit ut preter hoc quod aqua tegebatur nec una quidem hastula ex eo remaneret.

14. 46. (EINH. A. cf. *Vita* c. 31) A. D. 814. Karolus imperator dum Aquisgrani hiemaret, febre et pleurisi, id est lateris dolore, tactus 5 Kalend. Febr. rebus excessit humanis, anno ætatis circiter 71°, regni autem 46°, subactæ vero Italiæ 43°, ex quo vero imperator et augustus appellatus est anno 14°. (EINH. A.) Cujus rei nuncium cum Ludewicus filius ejus in Aquitania accepisset, tricesimo postquam id acciderat die Aquasgrani venit, summoque omnium Francorum consensu ac favore patri successit, et ad suscepti regni amministrationem cura conversa, primo legationes, quæ ad patrem venerant, auditas absolvit, inter quas precipua fuit Leonis imperatoris, qui Michaheli successit. Habito autem Aquisgrani generali conventu, ad justicias faciendas legatos in omnes regni partes misit, duos ex filiis suis Lotharium Bajoariæ, Pippinum prefecit Aquitaniam.

Anni regni Ludewici

1. Anno dominicæ incarnationis 815, ab Urbe autem condita millesimo 566, Ludewicus, Karoli Magni filius, 74° ¹¹⁶⁰ ab Augusto loco regnavit, regnumque annis 26 obtinuit. Huic anno primo regni sui allatum est, quosdam de primoribus Romanorum ad interficiendum Leonem papam conspirasse, hocque indicio ad pontificem delato, omnes illius factionis auctores jussu illius trucidatos fuisse. Quod cum modeste ferret, Bernhardum nepotem suum, regem Italiæ, ad se vocavit, eumque ad investigandum quod dictum est misit. Qui cum Romam venisset, egritudine decubuit. De rebus vero propter quas venerat, per Heroldum comitem, qui ad hoc legatus ei fuerat datus, regi Ludewico remandavit quicquid compererat. Quem legati pontificis subsecuti, de his quæ domino suo objiciebantur regi Ludewico per omnia satisfecerunt. * 1

* 1) 4 — 10. *addunt*: Quo etiam anno cœnobium Swarzahense a Megingaudo ¹¹⁶¹ comite et Ymma uxore ejus in honorem domini nostri Salvatoris et sanctæ Dei genitricis sanctique Sebastiani et sanctæ Felicitatis martiris, sub primo ejusdem monasterii ¹¹⁶² abbate Benedicto nomine, libera totius servitutis et exactionis conditione, construitur, et postmodum primo monasterio collapso, in honorem sanctæ Dei genitricis et sanctæ Felicitatis ac 7 filiorum ejus reparatur. *cf. chron. Swarzah. ap. Ludewig. SS. Bamb. II, p. 3.*

2. A. D. 816. Domnus Leo papa anno pontificatus sui 21° de corpore migravit 8 Kalend. Junii, Stephanusque diaconus in ¹¹⁶³ locum ejus papa 97us ordinatus est, qui sedit menses 7. Hic ergo, post consecrationem suam nondum duobus mensibus exactis, quam maximis potuit itineribus, ad imperatorem venire contendit, missis interim duobus legatis, qui quasi pro sua consecratione imperatori suggererent. Quod ille audiens, Remis ei occurrit, missisque obviam his qui eum illo deducerent, honorifice illum ibi suscepit. Pontifex vero statim adventus sui causam ei insinuans, celebratis deinde ex more missarum sollempniis, eum diadematis impositione coronavit Romanorumque ¹¹⁶⁴ imperatorem pronuntiavit, anno regni sui secundo, secundum alios septimo.

Anni imperii ejus.

3. 2. ¹¹⁶⁵ (EINH. *Ann.*) A. D. 817. Stephanus papa, tercio mense postquam Romam venerat nondum exacto, 8 Kalend. Febr. obiit; cui Paschalis successor electus, post completam sollempniter ordinationem suam munera et excusatorium imperatori epistolam misit, sibi non solum nolenti, sed etiam plurimum pœnitenti pontificatus honorem ¹¹⁶⁶ impactum asseverans. Paschalis ¹¹⁶⁷ papa 98us sedit annos 7. juxta alios 9. — Imperator vero generalem conventum Aquisgrani habens, filium suum primogenitum Lotharium nominis atque imperii sui socium sibi constituit, ceteros reges appellatos, unum Aquitaniam, alterum Bojoariæ prefecit. — Post hæc nunciatum est ei, Bernhardum nepotem suum, Italiæ regem, quorundam pravorum hominum consilio tyrannidem meditatam fuisse, jamque omnes introitus Italiæ, quos clusas dicunt, impositis presidiis firmasse, atque omnes Italiæ civitates in ejus verba jurasse, quod ex parte verum, ex parte fuerat falsum. Ad quos ¹¹⁶⁸ motus comprimendos imperatore celeriter cum exercitu magno veniente, Bernhardus rebus suis diffidens, armis depositis, apud Cabillonem imperatori se tradidit.

4. 3. A. D. 818. Detecta fraude conjurationis, et sediciosi omnibus in suam potestatem redactis, imperator Aquisgrani revertitur, transactoque quadra-

VARIE LECTIONES.

¹¹⁵⁹ ita 1. 1^b. 5. 9°. 10. t. R. *desunt* 4. Turonis *ut Binh.* D. E. ¹¹⁶⁰ LXVIII. D. E. ¹¹⁶¹ meginguado 10. 11. ¹¹⁶² manasterii 10. ¹¹⁶³ in — XCVII. *in loco raso* 1. ¹¹⁶⁴ Romanorumque — septimo *in loco raso* 1. ¹¹⁶⁵ *Primus annus imperii in margine. a. 816. legitur.* ¹¹⁶⁶ ordinem 5. ¹¹⁶⁷ Paschalis — VIII. *postea addit* 1.

gesimali jejunio, paucis post sanctum pascha diebus conjugationis auctores simul et regem iudicio Francorum capitali dampnatos sententia, luminibus tantum jussit orbari. — (*Geneal-SS.* II, p. 314.) Irmingardis regina 8 Non. Octobr. obiit, quæ ¹¹⁶⁸ genuit imperatori Lotharium, Pippinum et Ludewicum.

5. 4. A. D. 819. Conventus Aquisgrani post natale Domini habitus est; in quo multa de statu æcclesiarum tractata sunt, legibus etiam capitula quædam pernecessaria, quæ decrant, addita sunt. (*Geneal.* II, 314.) Quo peracto, imperator, inspectis plerisque nobilium filiabus, Welphi comitis filiam nomine Judith duxit uxorem, quæ ¹¹⁶⁹ genuit ei Karolum Calvum.

6. 5. A. D. 820. Propter juges pluvias et aerem ni nio humore resolutum magna incommoda contigerunt. Nam et hominum et bouum pestilentia grassata est; frumenta quoque et legumina corrupta sunt.

7. 6. A. D. 821. Allatum est imperatori Ludewico de morte Leonis imperatoris Constantinopolitani, quod anno preterito in basylica sanctæ Dei genitricis intra palatium interemptus sit conspiratione quorundam optimatum suorum et precipue Michaelis comitis domesticorum, qui pretorianorum militum studio infulas imperii suscepit, et novem annis regnavit. — Secundum ¹¹⁷⁰ quosdam Leo papa obiit, eique Stephanus successit.

8. 7. A. D. 822. In regione Thuringorum quodam in loco juxta fluvium quendam cespes longitudine pedum quinquaginta, latitudine 14, altitudine sesquipedali, de terra sine manibus precisus et sublatus, ab eo loco in quo sumptus est 23 pedum spacio distans inventus est. Item in parte orientalis Saxonie, quæ Soraborum finibus contigua est, in quodam deserto loco, juxta lacum qui dicitur Arnse, in modum aggeris terra intumuit, et limitem unius leugæ longitudine porrectum sub unius noctis spacio absque humani operis molimine instar valli subrexit. — Stephanus papa ¹¹⁷¹ obiit; cui Paschalis successit. — Dominus imperator filium suum Lotharium pro disponendis regni negotiis in Italiam misit; cui ¹¹⁷² precedenti anno Irmingardam, Hugonis comitis filiam ¹¹⁷³, de qua ille suscepit Lotharium postea excommunicatum (*A. Lob.*), Ludewicum post se regnantem et Karolum. (*EINH. ann.*) Pippinum vero filium suum imperator in Aquitaniam misit; cui filiam Theodorici comitis Matricensis junxit. *

* *D. E. addunt:* Inchoatio monasterii nove Corbeie in Saxonia per sanctum Adelhardum, antiquæ Corbeie in Frantia abbatem.

9. 8. A. D. 823. Mense Maio conventu habito apud Franconofurt, inter ceteras barbarorum legationes venerunt ad imperatorem duo fratres de regno Wilzorum, controversiam habentes, Milegast et Ce-

A leadrogo, filii Liubit ¹¹⁷⁴ regis Wilzorum. Qui cum orientalibus Abodritis pugnans cum interisset, populus Wilzorum filium ejus Milegastum majorem natu regem sibi constituit; sed cum is secundum ritum gentis non digne administraret regnum, illo abjecto, juniore regum honorem deferunt. Quamobrem ad presentiam imperatoris ambo venerunt. Qui cum vidisset gentis voluntatem proniorem ad juniorem fratrem, statuit, ut is regnum teneret, ambos tamen muneribus donatos et sacramento confirmatos in patriam remisit. — Lotharius, disposita Italia, cum jam redire statueret, rogante Paschali papa Roman venit, et honorifice ab eo susceptus, in sancto paschæ die apud Sanctum Petrum et regni coronam et imperatoris et augusti nomen accepit, sicque mense

B Junio ad patrem venit. — Imperator Drugonem fratrem suum, apud Mettensem æcclesiam sub canonica vita degentem, clero ejusdem urbis consentiente atque eligente, rectorem ibi constituit, eumque ad pontificatus gradum promoveri censuit. — Ceadrogo ¹¹⁷⁵ Abodritorum princeps cum quibusdam populi sui primoribus ad imperatorem venit, dilatique per tot annos adventus sui rationem unde incusabatur non improbabiler reddidit, et licet in quibusdam causis culpabilis esset, per merita parentum suorum tamen non solum impunitus, verum etiam muneribus donatus, ad regnum redire permissus est. — Hoc anno prodigia quædam extitisse narrantur, in quibus precipua erant terremotus in Aquensi palatio, et in territorio Tullensi juxta villam Commerciam puella ¹¹⁷⁶ quædam annorum circiter 12 post sacram

C communionem, quam in pascha de manu sacerdotis accepit, sine omni victus desiderio plenum biennium usque in tertium annum dimidium complevit, nulla penitus corporis alimenta percipiens. Cœpit autem jejuna anno dominicæ incarnationis 823 a pascha, et in 825 circa incitium Novembris, peracto jejunio, cibum sumere ac ceterorum hominum more manducando vivere cœpit. — In Saxonia quoque in pago Firhsaze 23 villæ igne cælesti crematæ sunt, et fulgura in sereno visa sunt atque interdiu de cælo ceciderunt. — In territorio Cumetensi Italicæ civitatis in vico Grabadona in æcclesia sancti Johannis Baptistæ imago sanctæ Mariæ puerum Jhesum gremio continens, in absida ejusdem æcclesiæ depicta, et ob nimiam vetustatem obscurata penes deleta, tanta claritate per duorum dierum spacia effulsit, ut omnem splendorem novæ picturæ suæ venustatis pulchritudine penitus vincere videretur. Imagines etiam magorum munera offerentium juxta eam erant depictæ, quas præter munera quæ offerebant claritas illa minime irradiabat.

* *D. E. addunt:* Paschalis — transposuit. *ex Sigeb. a. 821.*

VARIE LECTIONES.

¹¹⁶⁸ quæ — Ludewicum *in margine addit 1. desunt* ¹¹⁶⁹ quæ — Calvum *in margine addit 1. desunt* ¹¹⁷⁰ secundum — successit *in margine desunt 4.* ¹¹⁷¹ Stephanus — successit *in margine 1. desunt 4. supra post inventus est leguntur 8. 9°. 10. 41.* ¹¹⁷² cui — junxit *in loco raso 1.* ¹¹⁷³ conjunxit *vel aliud ejusmodi vocabulum deest.* ¹¹⁷⁴ liuthit ¹¹⁷⁵ ita omnes quos vidi *codd. ceadrogo 11.* ¹¹⁷⁶ puella — XII. *in loco raso 1.*

10. 9. (EINH. *Ann.*) A. D. 824. Paschalis papa vita A decessit. In cuius locum cum duo per contentionem populi fuissent electi, Eugenius tamen, presbiter tituli sanctæ Sabinæ, vincente nobilium parte, papa 99us ordinatur, seditque annos 3. Legati Michaelis imperatoris Constantinopolitani ad imperatorem Ludewicum pro pace confirmanda cum muneribus et litteris venerunt, condignoque responso absoluti sunt. * — Hec anno paucis post æstivale solsticium diebus in territorio Augustiduncensi, aere in tempestatem subita mutatione converso, ingens fragmentum ex glacie simul cum grandine decidisse narratur, cuius longitudo pedes 15, latitudo 7, crassitudo duos habuisse dicitur.

* D. E. *addunt*: Inter cetera munera — ibi sanatis. *ex Sigeb.*

11. 10. A. D. 825. Habito Aquisgrani conventu, legati Bulgarum pro constituendis terminis inter Francos et Bulgares ad imperatorem venerunt, responsoque accepto, redierunt.

12. 11. A. D. 826. Hilduvinus, abbas monasterii Sancti Dionisii apud Parisium sacrique palatii archicapellanus, Romam mittens, annuente precibus ejus Eugenio, sanctæ sedis apostolicæ tunc præsule, corpus beatissimi martyris Christi Sebastiani accepit, et illud apud Suessionam civitatem in basylica sancti Medardi collocavit; ubi dum adhuc inhumatum in loculo quo allatum fuerat, juxta tumulum sancti Medardi jaceret, tanta signorum multitudo enituit, ut a nullo mortalium aut numero comprehendendi aut verbis valeat enarrari; quorum quædam tanti stuporis esse narrantur, ut humanæ imbecillitatis fidem excederent, nisi certum esset Dominum, pro quo ipse passus est, omnia posse.

13. 12. A. D. 827. Eugenius papa mense Augusto decessit; in cuius locum Valentinus diaconus a Romanis papa centesimus ordinatus, vix unum mensem in pontificatu complevit ¹¹⁷⁷. Quo defuncto, Gregorius, presbiter tituli sancti Marci, papa 101us electus est, sed ante non est ordinatus quam imperatoris legatus Romam veniens, electionem populi qualis esset examinavit. Quo decedente, Sergius papa 102us successit; post quem Leo 103us extitit. * Corpora ¹¹⁷⁸ sanctorum Marcellini et Petri de Roma in Germaniam translata mense Novembri, miraculis clarificata sunt.

* D. E. *addunt*: Hic constituit, ut octavæ — D flebat. Decrevit etiam, ut dum — presumat nisi tantum ministri altaris. *ex Sigeb. a. 847.* et D: Rabanus monachus in scientia litterarum nulli secundus — misit. *ex eodem a. 824.* et: Tractatus etiam — edidit. *ex a. 827.*

14. 13. A. D. 828. In regione Wasconia trans Garonnam in pago Aginensi annonam de cælo quasi pluviam descendisse ferunt, similem frumento, sed paululum breviora ac rotundiora grana habuisse, de

qua domino imperatori allatum est ad Aquisgrani palatium. — (*Chr. W.*) Wettinus Augiensis monachus in spiritu raptus, ammirabilem vidit visionem.

15. 14. (EINH. *Ann.*) A. D. 829. In ipso quadragesimali jejunio paucis ante sanctum Pascha diebus Aquisgrani terræmotus noctu factus est, ventusque tam vehemens exortus, ut non solum humiliores domos, verum etiam ipsam sanctæ Dei genitricis basylicam, quam capellam vocant, tegulis plumbeis tectam, non modica denudaret ex parte.

16. 15. A. D. 830. Michael imperator obiit.

17. 16. A. D. 831. Secundum quosdam (*Chr. W.*) Paschalis papa obiit, eique Eugenius successit. Corpora sanctorum Valentis, Senesii et Theopontii in Augiam insulam deferuntur. Theophilus, filius B Michaelis, regnavit annos 12.

* D. (*initio anni*) et E. *addunt*: Amularius — regum edit. *ex Sigeb. a. 827.*

19. 18. (*A. Lob.*) A. D. 833. Imperator filio suo Karolo ex Judith nato dedit Alamanniam, Rhetiam et partem Burgundiæ, indignantibus ceteris filiis.

24. 23. A. D. 838. Pippinus, filius imperatoris, obiit.

25. 24. A. D. 839.

26. 25. A. D. 840. Ludewicus imperator obiit 12 Kalend. Jul., sepultusque est in æcclesia Mettensi ¹¹⁷⁹.

1. (*Chr. W.* — *A. Lob.* — Cf. *Chr. W.*) Anno Dominicæ incarnationis 841, ab Urbe vero condita millesimo 892, Ludewicus, superioris Ludewici filius, 78° ¹¹⁸⁰ loco ab Augusto, regnare cœpit, et 36 annis regnavit. (*A. Lob.*) Post mortem vero patris sui Ludewici imperatoris, frater ejus Lotharius reversus de Italia, et Pippinus, filius Pippini patris sui, de Aquitania, voluerunt Karolum, filium Judith, cognomine Calvum, ea parte quam sibi pater concesserat privare, et secundum id testamentum, quod avus eorum Karolus Magnus statuerat, in tres partes inter se regna dividere. Qua de re apud Autisiodorenses pagum, in loco qui dicitur Fontaneth, grave prælium inter eos commissum est, et magna strage pugnatum, a neutra est parte triumphatum. (*Chr. W.*) Tandem vero pacificati, per quatuor tetrarchias regna dividunt. In ¹¹⁸¹ divisione regnorum Lotharius cum nomine imperatoris possedit Italiam, Ludewicus Germaniam, Pippinus Aquitaniam, Karolus Galliam.

Theophylus imperator Constantinopolitanus obiit, cuius filius Michael regnavit annis 26. *

* D. E. *addunt*: Rex Bulgarum ad Christianismum — perseveravit. *ex Sigeb. a. 865.*

4. A. D. 844. Bellum fuit inter Pippinum, filium Pippini, et Karolum.

7. A. D. 847. Judith ¹¹⁸⁸ imperatrix, uxor Lude-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁷⁷ qui etiam III^{us} Leo dictus est. *superscr. E 1. receipt E 2.* ¹¹⁷⁸ corpora — sunt et antea plura *hujus anni verba in loco raso 1.* ¹¹⁷⁹ e. sancti Arnulphi Mettis ^{1b.} ¹¹⁸⁰ LXVIII. D. E. ¹¹⁸¹ in — Galliam *in margine 1.* ¹¹⁸² Hæc desunt 5.

wici prioris, obiit.

10. A. D. 880.

* D. E. *addunt*: Gotescalescus ¹¹⁸³ quidam h. a Rab: no jam archiep. Mogontia: ordinato r. c. sed — errore. *ex Sigeb. a. 849.*

15. A. D. 888. * Æcclesia Sancti Kyliani in Wir-ciburg fulminibus exusta est. — Lotharius ¹¹⁸⁴ imperator, tonsura et monachico habitu suscepto, Prumiæ obiit (*ex A. Lob.*); cui Lotharius filius successit cum fratre Ludewico. — Corpus sancti Martini levatur de tumulo.

* D. E. *addunt*: Terremotu, aeris insolita commotione, turbinibus et multis incommodis homines quassantur. Quidam quoque homo — manente. *ex Sioeb., et pergunt: Æcclesia etiam, etc.*

17. (*Chr. W.*) A. D. 887. Leo papa migravit; cui Benedictus papa 104us succedens, et ipse anno eodem decessit. Hiltigart regina obiit.

18. A. D. 888. Nicolaus papa 105us ordinatus, sedit annos 9.

22. A. D. 862. * Sanctus Meginradus heremita occiditur.

* D. (*initio*) et E. (*fine anni*) *addunt*: Rabanus archiepiscopus obiit.

25. A. D. 865. Huni Christianitatis nomen aggressi sunt.

27. A. D. 867. Basylius, occiso domino suo Mi-chaele, regnavit annos 20.

28. A. D. 868. Adrianus papa 106us sedit annos 8.

30. (*A. Lob.*) A. D. 870. Lotharius, filius Lotharii imperatoris, cum legitimæ uxori superduxisset aliam, Romam vocatus est, nolensque papæ consentire, excommunicatus est, sicque in redeundo Placentiæ mortuus est. *

* D. E. *addunt*: Antea quippe Guntharius Coloniensis et Dietgaudus Treverensis archiepiscopi, eo quod sibi consensissent in commisso adulterio, Romæ a papa Nicholao examinati et convicti, episcopatu — concessa est. *ex Sigeb. a. 863.*

32. A. D. 872. Johannes papa 107us ordinatur; * 1 post quem Marinus 108us, Adrianus 109us, Agapitus 110us, Basylius 111us, Stephanus 112us.

* D. (*in margine*) et E. *addunt*: Ad quem Johannes — libellis. *ex Sigeb.*

* 1) 10. 11. *addunt*: Qui a quodam toxicatus et ab alio malleo percussus, obiit, statimque ¹¹⁸⁸ percussor ejus a nullo lesus moritur.

35. (*Chr. W.*) A. D. 875. Ludewicus, filius Lotharii imperatoris itemque Lotharii frater, obiit, et Karolus rex Romam tendens, a Johanne papa imperator efficitur. *

* D. E. *addunt*: Ludewico regi — non studuit. In Italia — narratur. Plurimus exercitus locustarum senas alas sexque pedes et duos dentes lapide duriores habentium Galliam

A vastant, sequiturque fames tam valida, ut pene terciam partem hominum consumpserit ¹¹⁸⁸ *ex Sigeb.*

36. A. D. 876. * Ludewicus imperator** obiit.

* D. E. *addunt*: Cometes — vestigium. *ex Sigeb.*

** D. E. *addunt*: in Italia.

Anni Karoli junioris.

1. Anno Dominicæ incarnationis 877, ab Urbe vero condita millesimo 628, Karolus, junior filius Ludewici, qui fuit nepos Karoli 76° ¹¹⁸⁷ loco ab Augusto, regnare cœpit, et cum fratribus suis Karlomanno et Ludewico annis 11 regnavit (*Geneal. SS. II, 314*). Ludewicus quippe, ut aiunt, tenuit Ostrofranciam, Karolus Alamanniam, Karlomannus Bajoariam; cujus filius Arnolfus postmodum obtinuit monarchiam.

2. (*Chr. W.*) A. D. 878. Karolus rex Galliarum, cognomento Calvus, frater Ludewici secundi obiit.

3. A. D. 879. Ludewicus Balbus, filius Karoli, obiit.

4. A. D. 880. * Ludewicus, frater Karoli, vivente fratre suo Karlmanno, Bajoariam ingreditur. Karlmannus obiit.

* D. E. *addunt*: Sol — apparerent. *ex Sigeb.*

5. A. D. 881. Karolus junior cum uxore sua Rihegarda imperiali benedictione sublimatur.

6. A. D. 882. Ludewicus rex Francorum, frater Karoli imperatoris obiit.

10. (*RICHER. I, 5.*) A. D. 886. Outo, vir militaris et strenuus, a principibus Galliæ rex creatur in palatio Compendii. Hic patrem habuit ex equestri ordine Ruotpertum, avum vero paternum Witichinum ex Germania profugum. Hunc autem idcirco in regnum promoverunt, quia Karolus, filius Karoli ¹¹⁸⁸, nepotis Karoli Calvi Galliarum regis, cui regnum debebatur (1, 4) vix adhuc triennis erat, patre defuncto, cum puer biennis fuit, matre vix per quadriennium superstite.

11. (*Chr. W.*) A. D. 887. Karolus imperator vivus dimisit regnum. — Basylius imperator regno decessit.

Anni Arnolff.

1. Anno Dominicæ incarnationis 888, Urbis conditæ millesimo 639, Arnolfus, filius Karlomanni fratris Karoli junioris, 77° ¹¹⁸⁹ loco ab Augusto, regnum suscepit, annisque 12 regnavit, quinque vero imperavit. Cujus anno primo Karolus imperator junior, dimisso prius imperio, obiit.

Leo et Alexander, filii Basylii, regnum Constantinopolitanum tenuerunt annis 22, postea Alexander anno uno, deinde Constantinus Porphyrogenitus, Leonis filius, annis 6 cum matre sua Zoe, postea

VARIE LECTIONES.

¹¹⁸⁸ Gotescalescus D 1. ¹¹⁸⁴ Lothario Pruniæ (*sic*) mortuo, Lotharius filius 8. ¹¹⁸⁵ statimque — moritur *desunt* 11. ¹¹⁸⁸ consumpsissent D1. ¹¹⁸⁷ LXX. P. E. ¹¹⁸⁸ *in loco raso* 1. ¹¹⁸⁹ LXXI. D. E.

Romanus Armeniacus cum eodem Constantino anno 26, post hæc idem Constantinus cum filio suo Romano puero annis 13.

(LIUDPR. I, 5, 13.) Arnolfus itaque rex potens principabatur Bajoariis, Suevis, Francis orientabilibus, et post mortem Karoli Calvi Lotharingis audacibusque Saxonibus. Cui Zuentebaldus, Maravannorum dux, viriliter repugnavit. Usque ad hæc autem tempora Ungariorum gens, cujus omnes pene nationes expertæ sunt seviciam, quibusdam difficillimis interpositionibus, quas clusuras nominat vulgus, separata erat a nobis, ut neque ad meridianam neque ad occidentalem plagam exeundi facultatem habuerit. Arnolfus igitur rex, cum Zuenteboldum supradictum superare nequiret depulsis proh dolor! his munitionibus, Ungariorum gentem scelerum cupidam, in auxilium vocat, si tamen auxilium dici potest, quod paulo post, eo moriente, cum genti suæ, tum ceteris in meridie occasuque degentibus grave periculum, immo exitium fuit. Devicto itaque Zuenteboldo, Arnolfus secure potitur regno; Ungarii vero interim, observato ¹¹⁹⁰ exitu, contemplatique regionem, maliam cordibus, quod post in propatulo apparuit, machinabantur.

2. (Chr. W.) A. D. 889. Liutperto archiepiscopo Sunderold successit. — Arn Wirceburgensis episcopus in Saxonia occisus est inter missarum sollempnia, Sedit autem annos 36, menses 7.

3. A. D. 890. Arnolfus rex exercitum Nortmannorum delevit.

4. A. D. 891. Radispona incendio flagrat.

6. WIDUK. I, 22.) A. D. 893. Sunderoldus archiepiscopus a Nortmannis occiditur; pro quo Hatto ordinatur, obscurus quidem genere, sed acutus ingenio, et qui difficile discerneretur melior consilio foret an pejor.

7. A. D. 894. *

* D. E. addunt: Arnolfus ¹¹⁹¹ — Lothariensium. ex Sigeb. a. 896.

8. (Chr. W.) A. D. 895. Arnolfus Italiam Burgundiamque sibi subiecit.

Anni imperii Arnolff.

9. 1. A. D. 896. Arnolfus rex Romam veniens, imperator efficitur.

Hujus temporibus Formosus erat papa 113us.

10. 2. (RICHER. I, 12, sqq.) Anno Dominicæ incarnationis 897, Karolus jam quindennis creatur in regem Galliæ Outone adhuc vivente et injuriam dissimulante; eodem tamen anno defunctus est. Cujus Outonis frater Ruotpertus a Karolo dux Celticæ prelatum, cum postea regnum affectaret, a militibus Karoli interfectus est. Cujus filius Hugo ob necem patris regi semper infensus, consilio egit per quoscumque potuit, ut Ruodolfus, filius Richardi Burgundionis, eo multum reclamante, rex crearetur, et Karolus rex ab Heriperto, ejusdem Hugonis

A cognato, per insidias caperetur carcerique manciparetur; in quo post quinquennium defunctus est, anno regni sui 36°, vitæ vero 54° ¹¹⁹². Idem autem Karolus ex sorore Adelstani regis Anglorum filium procreavit nomine Ludewicum, qui inter perturbationes patris infantulus adhuc transmarinis partibus advectus ad avunculum Adelstanum, post patris necem et Ruodolff mortem paternum et avitum rexit imperium. Hic etiam ex Gerbirga, Heinrici Saxonum ducis et postea regis filia, sorore Ottonis Magni, quam ¹¹⁹³, extincto Gisilberto ejus viro, conjugem duxit, Lotharium filium accepit, qui in eodem regno patri successit.

11. 3. (Chr. W.) A. D. 899. Magna fames homines se invicem comedere persuasit.

B 12. 4. (LIUDPR. II, 1, 2.) A. D. 900. Arnolfus imperator* obiit, moxque eodem anno Ungarii, morte illius audita, collecto permagno exercitu, Maravianorum gentem, quam illorum auxilio Arnolfus imperator sibi subdiderat, invadunt sibi que vendicant Bajoariorum quoque fines occupant, castella diruunt, æcclesias igni consumunt, populos jugulant, et ut magis magisque timeantur, interfectorum sese sanguine potant.

* Arnolfus imperator longa — moritur. D. E. ex Sigeb. a. 902.

(LIUDPR. I, 28, 29, 30, 36, 30, 31.) Hujus Arnolff temporibus formosus papa vehementer afflictabatur a Romanis, cujus et hortatu Arnolfus rex Romam advenerat. Qui ingressus urbem, multos Romanorum principes obviam sibi properantes, ulciscendo papæ injuriam, decollari precepit. Causa autem simultatis inter Romanos et Formosum papam hæc fuit: Formosi decessore defuncto, quædam pars Romanorum Sergium, quendam Romanæ diaconum æcclesiæ, papam sibi elegerat, quædam vero pars non infima natu Formosum, Portuensis civitatis episcopum, pro vera religione divinarumque Scripturarum et doctrinarum scientia papam fieri anhelabat. Cum autem in eo esset, ut Sergius ordinari debuisset, pars quæ Formoso favebat non sine mediocri tumultu et injuria Sergium ab altari expulit et Formosum papam constituit. Unde Sergius descendit in Tusciam, quatenus Adelberti machionis potentissimi juvaretur per potentiam. Quod et factum est. Nam Formoso defuncto, et Arnolfo in patria miserabili morte, scilicet vermium quos peduculos dicunt tanta scaturicione, ut nullis medicorum curis minui possent, extincto, is qui post necem Formosi constitutus est expellitur, Sergiusque per Adelbertum papa constituitur. Qui constitutus ut impius, sanctarum doctrinarum inscius, Formosum e sepulchro extrahi atque in sede Romani pontificatus sacerdotalibus vestimentis indutum locari sicque decollari precepit. Cui et ait: *Cum Portuensis esses episcopus, cur ambitionis spi-*

VARIE LECTIONES.

¹¹⁹⁰ servato corr. observato 1. ¹¹⁹¹ Arnoldus D1. ¹¹⁹² LIII. 1b. ¹¹⁹³ quam — persuasit in loco raso 1.

ritu Romanam universalem sedem usurpasti : Dein sacris exutum vestibus, absceisisque digitis tribus, in Tyberin jactari precepit, cunctosque quos ipsi ordinaverat gradu proprio depositos iterum ordinavit. Quod quam male et injuste egerit, in hoc animadverti poterit, quoniam et hi qui a Juda proditori¹¹⁹⁶ ante proditionem salutem seu benedictionem apostolicam perceperunt, ea post proditionem propriique corporis suspensionem non sunt privati, nisi quos improba forte sedarunt flagicia. Benedictio siquidem, quæ ministris Christi impenditur, non per eum qui videtur, sed qui non videtur, sacerdotem infunditur. Neque qui rigat est aliquid, neque qui plantat, sed qui incrementum dat, Deus. Quantæ autem auctoritatis quantæque religionis Formosus papa fuerit, hinc colligere possumus, quoniam, dum a piscatoribus postmodum esset inventus atque ad beati Petri principis apostolorum æcclesiam deportatus, sanctorum quædam imagines sese inclinantes, hunc in loculo positum venerabiliter salutaverunt. Quod religiosissimi Romanæ urbis testati sunt. — Post Formosum Johannes papa 114us extitit; cui Stephanus 115us successit.

1. Anno Dominicæ incarnationis 901, ab Urbe vero condita millesimo 682, Ludewicus, Arnolphi imperatoris filius, 78° 1196 loco ab Augusto, admodum puer, imperium suscepit, et 12 annis regnavit (cf. *Chr. W.*). LIUDPR. II, 2 5.) Cujus anno primo Ungarii Bajoariam vestaverunt; sed Ludewicus gentis suæ depopulationem non ferens, magno exercitu coacto, juxta Licum fluvium cum eis pugnavit, et plus quam mille ex eis interfecit. Cumque pugna usque ad horam septimam jam protraheretur et regis victoria estimaretur, Ungarii callidi, positus ex adverso insidiis, fugam simulant. Quos dum regis milites, doli ignari, impetu validissimo insequerentur, omni ex parte prodeunt insidiæ, et quasi victi ipsi victores interimunt, rex ipse e victore se victum esse miratur, sitque illi non opinatus gravior casus; Ungarii vero ut rabiem perfidiæ suæ sciant, Bajoariorum, Suevorum, Francorum regna percurrunt, cunctaque vastando incendunt.

Hujus temporibus Adelbertus, non quilibet medicis, sed ex primatibus magnus ille heros, filius sororis Heinrici ducis sed postea regis, nepos Ottonis ducis Saxonie, simultatem non modicam in castello Babenberg contra rem publicam exercebat. (WID. I, 22.) Nam cum inimiciæ essent inter Chuonradum, patrem Chuonradi postea regis, primum a Chuonrado interfectus est frater Adelberti, in cujus ultionem Chuonradus quoque postea occisus est ab Adelberto; nec ullus regum potuit tam ingens bellum inter eminentes viros ortum sedare. (LIUDPR. I. I.) Cumque ipsi etiam regi Ludewico rebellis existeret Adelbertus, sepe rex congregatis omnibus super

Λ castellum ejus irruerat. Cui nominatus heros non juxta castellum, ut plerique solent, sed procul a munitione preparat bellum. Regis itaque milites priusquam hujus virtutem¹¹⁹⁶ re ipsa experirentur, regem preeuntes, pugnae preludio hunc extra castrum elicere atque interficere cogitabant; sed ipse hujusmodi proludii¹¹⁹⁷ non solum non ignarus sed etiam debriatus, his obviam tam longe a castro processerat, ut hunc milites eoque ex adversariis esse non cognoscerent, quoad eorum cervices istius mucro cedis impatiens deseviret. Igitur cum septennio ferme Adalbertus heros rebellionem hujusmodi exerceret, sciens Ludewicus fortitudinem illius audaciæ hautquaquam se nisi¹¹⁹⁸ tergiversatione quadam posse devincere, Hattonem Mogontinæ sedis archiepiscopum, quid super hac re faciendum esset, consuluit. Qui ut erat versutia plenus: *Desine*, ait *ego te securum meis sollicitudinibus reddam; ego, ut ad te ille adveniat, providebo; tu, ne redeat curato*. Hatto itaque animi confidentia, qua nonnullas res ex infortunio secundas effecerat, animatus, Babenberg, quasi Adelberti rebus consulturus, adiit, multaque locutus, in dolo suasit ei ad regem venire, spondens ei jurejurando, aut ei pacem cum rege facturum, aut incolomem illum suo loco restitutum. (WID. I, 22.) His pactis consentiens Adelbertus, fidei et amicitia gratia ut dignaretur prandere, rogavit episcopum. (LIUDPR. WID.) Quo calliditatis obtentu negante, illico urbem egressi sunt, episcopo dexteram Adelberti tenente. Cumque pertransissent oppidum cum omni comitatu, fertur episcopus clamasse: *Prohi!* inquit, *quam sepe petiit, qui oblata spernit; tedet me longioris viæ et tardioris horæ; nam¹¹⁹⁹ jejuni tota die non possumus ambulare*. Hæc audiens Adelbertus, nihilque mali suspicatus, ad genua pontificis se letus inclinavit, et ut in urbem gustandi gratia reverteretur, deposcit. Pontifex in urbem revertitur cum Adelberto, deputans se liberatum a vinculo juramenti, eo quod incolomem illum sic restituisset loco suo. Post hæc cum pontifice exiens, regi Ludewico ab eo presentatur, moxque judicio, principum qui affuere decreto capitalem subiit sententiam, et in proprio castello Tharissa accepit sepulturam.

2. (*Chr. W.*) A. D. 902. Ungarii Charentaniam invadunt, et commissa in sabbato paschæ pugna, C occidunt. *

* D. E. *addunt*: Sarraceni — debellaverunt. *ex Sigeb. a. 910.*

3. A. D. 903.

* L. E. *addunt*: Ludewicum — veniret. *ex Sigeb. a. 911.* Zuendebaldus — composuit. *ex Sigeb. a. 903.*

6. A. D. 906. Ungarii amarius occidunt Berenger¹²⁰⁰. Reginolt et Gerhart germani fratres interficiuntur.

VARIE LECTIONES.

¹¹⁹⁶ ita 1. ¹¹⁹⁸ LXXII. D. E. ¹¹⁹⁸ superscr. 1. ¹¹⁹⁷ preludii 1b. 4. 8. 10. 11. D. ¹¹⁹⁸ nisi se 1b. ¹¹⁹⁹ jam 1b. ¹²⁰⁰ berengir, reinold et gerhard gemini fr. 1b.

7. A. D. 907. Pugna ¹²⁰¹ inter Adelbertum, fratrem A eorum, et Chuonradum, fratrem Ludewici imperatoris ¹²⁰²; in qua Chuonradus occiditur.

8. A. D. 908. Ruodolfus episcopus Wirceburgensis obiit. — Adelbertus, perfidia Hattonis archiepiscopi et cuiusdam Luitpaldi deceptus, Ludewico rege iubente, decollatur. — Bajoarii ab Ungariis interficiuntur.

9. A. D. 909. Ungarii Saxoniam et Thuringiam vastant.

10. A. D. 910. Ungarii Alemanniam petunt. — Leo imperator Constantinop. obiit.

11. A. D. 911. Franci pugnant cum Ungariis.

12. A. D. 912. Ludewicus rex moritur. Hic juxta quosdam ultimus dicitur Karolorum apud orientales Francos imperantium, juxta quosdam vero Chuonradus, qui post eum imperavit, ultimus computatur, a quibus pater illius Chuonradus, qui ab Adelberto interfectus est, frater Ludewici hujus fuisse estimatur. Sed hujus diversitatis error scriptoribus regnorum imputetur. (WRD. I, 16.) Ludewicus igitur cum accepisset uxorem nomine Mahthildam, sororem Brunonis ac magni ducis Ottonis, non multis post hæc vixerat annis. Horum pater erat Luitolfus, qui Romam profectus, transtulit inde reliquias Innocentii papæ. Ex quibus Brun cum ducatum amministrasset totius Saxonie, duxit exercitum contra Danos, et inundatione repentina circumfusus, non habens locum pugnandi, periit cum omni exercitu, fratri, natu quidem minori, sed omni virtute multo potiori, relinquens ducatum. Regi autem Ludewico cum non esset filius, post mortem ejus omnis populus Francorum atque Saxonum querebat Ottoni diadema imponere regni, sed ipse quasi jam gravior recusabat onus imperii; ejus tamen consulto Chuonradus, quondam dux Francorum, filius (ex Chr. W.) illius Chuonradi quem Adelbertus occidit, ungitur in regnum, penes Ottonem tamen summum semper et ubique fiebat imperium. (WRD. I, 17.) Natus est autem eidem Ottoni filius, mundo necessarius, optimus Henricus, qui primus libera potestate regnavit in Saxonia; cui pater moriens totius Saxonie ducatum reliquit, Chuonrado jam in regnum sublato.

(Chr. W.) Anno Dominicæ incarnationis 913, Urbis autem conditæ millesimo 664, Chuonradus, filius Chuonradi quem Adelbertus occidit, Francorum ex genere oriundus, vir strenuus bellorumque exercicio doctus, omnium electione, 79° ¹²⁰³ loco ab Augusto, regnum accepit, et 7 annis regnavit. (LUDPR. II, 17, 18, 19.) Sub quo potentissimi principes erant Arnoldus in Bajoaria, Burchardus in

Suevia ¹²⁰⁴, Eberhardus ¹²⁰⁵ comes potentissimus in Francia, Gisilbertus dux in Lotharingia; inter quos Henricus Saxonum et Thuringorum dux prepotens clarebat. Secundo autem regni ejus anno memorati principes huic presertim rebelles extiterant, quos ille tam sapientiæ vigore quam fortitudinis robore superavit suamque ad fidelitatem perduxit. Arnolfus autem nimio terrore coactus, cum uxore ac filiis ad Ungarios fugit, ibique usque ad obitum Chuonradi permansit.

Anni Chuonradi.

1. (Chr. W.) Primo anni Chuonradi regis Ungarii ab Alemannis ¹²⁰⁶ et Bajoariis juxta fluvium Enum ¹²⁰⁷, qui vulgariter Ine dicitur, occiduntur.

2. (LUDPR. — Chr. W. — RICHER II, 1 sqq.) A. D. 914. Predicti principes regi rebellant. Ruodolfus rex moritur; post quem (231) Ludewicus, Karoli filius in regnum patris consilio Hugonis ducis, filii Ruotperti, extransmarinis partibus ad Gallias reducitur cui idem Hugo tamen postea adversatur. Hoc tempore Marinus papa 116us extitit.

3. (Chr. W.) A. D. 915. Ungarii Alemanniam devastant. Hatto archiepiscopus ¹²⁰⁸ obiit; cui Heriger successit ¹²⁰⁹.

5. A. D. 917. Salomon episcopus captus est, Ungarii Alamanniam totam * igne et gladio vastant.

* Totam devastantes usque ad Fuldam perveniunt. D. E. ex Sigeb. a. 917.

6. A. D. 718. Erkenger dux et Berhtolfus germani fratres decollantur. — Basilea ab Ungariis destruitur.

7. A. D. 919. Ungarii per Alemanniam et Alsaciam transeuntes, Lotharingiam invadunt. — Burchardus* dux constituitur. — Chuonradus rex moritur, cujus consilio et precepto Henricus dux Saxonie, filius Ottonis ducis, in regnum provehitur (cf. WRD.). Sed quia, Karolorum stirpe in regno Francorum deficiente, regnum jam ad Saxones per Henricum transfertur, genealogiam Karolorum causa memoriæ breviter depingamus, dehinc de origine gentis Saxonice, cujus opinio varia est, aliqua describamus, sicque ad initium regni portendamus * 1.

* B., d. c. desunt E., ubi sequentia ita leguntur: Cuonradus rex moriens coram principibus regni regem designat Henricum, filium Ottonis Saxonum ducis ex Luitgarda filia Arnulfi imperatoris. Tota vero Saxonum historia deest.

* 1. 5. Addit hos versus:

Reges de stirpe Karoli.

Stirps Karoli Magni mundo, venerabilis omni,
Ante fuit clara, cœpit demum fore rara.
Leto delente paulatim deficiente,
Successit primus Cuonradus nominis hujus.

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁰¹ pugna committitur 3. ¹²⁰² i. erat 4. i. committitur 9°. 10 11. ¹²⁰³ LXXIII. D. E. ¹²⁰⁴ ita litteris *effugientibus recentiori manu* 1. *rell.* ¹²⁰⁵ evrardus 1^b. ¹²⁰⁶ alamannis *corr.* alemannis 1. ¹²⁰⁷ enim *corr.* eni 1^b. ¹²⁰⁸ a. Mogontinus 3. ¹²⁰⁹ s. decimus archiepiscopus 3.

NOTÆ

(231) Ekkehardus hoc loco Rudolfum regem Burgundie hujus nominis primum et Gallie regem eundem habet.

De stirpe Saxonum.

Saxonici reges tunc cœperunt dare leges,
Rex erat Heinricus inter quos nomine primus.
Quæ stirps regnait, ad finem dum proipavit.

Sanctus ¹²¹⁰ (231*) Arnulfus primum comes, deinceps ¹²¹¹

Ansgerus filius ejus.

Pippinus princeps et ¹²¹² major domus. Cujus ¹²¹³ mater erat *Begga*, soror sanctæ Gerdrudis virginis.

Karolus cognomento Fortis, major domus.

Pippinus major domus idemque rex Francorum.

Karolus ¹²¹⁶ rex Francorum et ¹²¹⁵ patricius Romanorum, primus imperator in ¹²¹⁵ Francia.

Luodewicus ¹²¹⁶ rex cognomento Pius.

Lotharius rex Italiæ et Lotharingiæ. Karolus rex Galliæ et Hispaniæ. Ludewicus ¹²¹⁶ rex Germaniæ.

Hugo filius re- Ludewicus ¹²¹⁶ rex Lotharius Karolomannus Ludewicus Karolus in vena- Ludewi- Karolomannus Karolus

gis in ¹²¹⁷ mona- Italiæ, excæcatus. rex Lotha- excæcatus. rex Franciæ. tione occisus. Ostro- rum in vic- Alaman-

sterium trusus. a Berengario ringiorum

rege.

Irmendrud ¹²²¹.

Ludewicus ¹²²⁰ Karolus ¹²²³ franciæ ¹²²⁵.

Berhta.

Cunigunt. rex Franciæ.

Arnolfus ¹²²⁶ rex Bajoariæ et Franciæ.

Sigefrid comes.

Lotharius

Znuentebal- Ludewi- Chuonradus ¹²²⁹

Wido et Lampertus Hugo Buoso frater

Cunigunt rex Franciæ.

dus ¹²²⁷ dux cus ¹²²⁸ rex quem Adelber-

et Adelbertus mar-

rex Hugonis ex

Lothario Ostro-

chiones.

Italiæ. eodem patre,

rum. franciæ.

Humbertus ex

Lotharius ex Alda

Chuonradus ¹²²⁹

Wendelmuota ¹²¹⁹.

Teutonica ¹²¹⁹.

rex ultimus

Karolorum ¹²³⁰.

NOTÆ.

(231*) Tabula genealogica deest *D.*, spacio vacuo relicto. In *E1.* infra occurrit, ibique et in 4. 5. 10. in ipsa tabula leguntur versus :

Hec stirps (a) Francigenam regni dum strinxit

(a) Stirps mea 4. (b) creat ac Lothowicos *E1.*

habenam, Romæ sceptrigenos Karolos dedit (b) ac Lude wicos.

6 9. Tabula omissa hæc tantum verba præbent. *Hec stirps Francigenam regni.*

Reges Sa'ici.

Rex oritur Salicus, Cuonradus nomine dictus.
Si non in pejus perdurat adhuc genus ejus.

VARIE LECTIONES.

¹²¹⁰ *E1.* *præmittit* : Arnulfus vir illustris, pater sancti Arnulfi episcopi. ¹²¹¹ *ita 1. supple* episcopus; — deinde episcopus, novissime solitarius *E1.* ¹²¹² Cujus — virginis *post addit 1, desunt* *E1.* ¹²¹³ K. magnus *E1.* ¹²¹⁶ imp. Francorum *E1.* ¹²¹⁶ Lothowicus imperator *E1.* ¹²¹⁷ intrusus monasterio *E1.* ¹²¹⁸ Lothewicus *E1.* ¹²¹⁹ Wendilmota. Theonica *E1.* ¹²²⁰ Lolewicus *E1.* ¹²²¹ Irmintrud *E1.* ¹²²² *deest* *E1.* ¹²²³ *ita 1. ut etiam in stemmate supra col. 483-496. et ito primum scriptum erat; quod tamen postea ita emendatum est, ut Karolus filius Ludewici indicetur.* ¹²²⁵ Lothewicus *E1.* ¹²²⁵ osterfrancie *E1.* ¹²²⁶ Arnolfus 1. ¹²²⁷ Zvendibalt *E1.* ¹²²⁸ Lodwicus *E1.* ¹²²⁹ Conradus *E1.* ¹²³⁰ Karlo : : : : (mannorum?) *E1.*

DE ORIGINE SAXONUM.

(WIDUK. I, 2.) Super origine gentis Saxonum varia opinio est, aliis estimantibus de Danis Nortmannisque eos originem duxisse, aliis vero, quibus et Greci consentire dicuntur, eos reliquias fuisse Macedonici exercitus, qui secutus Magnum Alexandrum, in matura ipsius morte per totum orbem sit dispersus. Invenimus autem in scriptis cujusdam (*Transl. S. Alex.*), quod, antiquitate tradente, ab Anglis Britanniae incolis sint egressi, et per Oceanum navigantes, Germaniae littoribus studio et necessitate querendarum sedium sint impulsus, in loco qui vocatur Hathuloga, eo tempore quo Theodericus rex Francorum contra Irminfridum ducem Thuringorum dimicans, terram eorum crudeliter ferro vastavit et igni. (WID. I, 3 sqq.) Cumque primum terrae applicuissent, incolae ipsius terrae, qui Thuringi fuisse traduntur, adventum eorum graviter ferentes, arma contra eos moverunt; Saxones vero acriter resistentes, portum obtinuerunt. Diu deinde inter se dimicantibus, et multis hinc inde cadentibus, tandem utrisque placuit de pace tractare; initumque est foedus eo pacto, quo haberent Saxones vendendi emendique copiam, ceterum ab agris, a cede hominum atque rapinis abstinere; stetitque illud foedus inviolabiliter multis diebus. Cumque Saxonibus jam defecisset pecunia, quid emerent aut venderent non habentes, inutilem sibi pacem esse arbitrati sunt. Ea igitur tempestate contigit adolescentem quendam egredi de navibus, oneratum multo auro, torque aurea, simulque armillis aureis. Cui obviis quidam Thuringorum: *Quid sibi vult, inquit, tam ingens aurum circa tuum famelicum collum? Emptorem, inquit, quero; ad nihil aliud istud aurum gero. Qui enim fame periclitor, quo auro delecter?* At illo qualitate quantitateque precii rogante: *Nullum, inquit Saxo, mihi est discrimen in precio; quicquid dabis gratum habeo.* Ille vero subridens: *Quid si, inquit, de pulvere isto sinum tibi impleo?* Erat autem presenti loco egesta humus plurima. Saxo nihil cunctatus aperit sinum et accipit humum, illico Thuringo tradens aurum; letusque ad suos ut rque redit. Thuringi Thuringum laudibus ad caelum tollunt, qui nobili fraude Saxonem deceperit; fortunatumque eum inter omnes mortales fuisse qui vili precio tam ingens aurum possederit. Ceterum certi de victoria, de Saxonibus jam quasi triumphabant. Interea Saxo privatus auro, oneratus vero multa humo, appropriat navibus. Sociis igitur ei occurrentibus et quid ageret ammirantibus, alii amicorum eum irridere coeperunt, alii arguere, omnes pariter eum amentem crediderunt. At ille, postulato silentio: *Sequitur me, inquit, optimi Saxones, et meam vobis amentiam probabit utilem.* At illi licet dubii, A secuntur tamen. Ille autem, sumpta humo, per vicinos agros quam subtilius potuit eam dispersit, et castrorum loca occupavit. Ut autem viderunt Thuringi castra Saxonum, intolerabilis visa est eis res: et, missis legatis, conquesti sunt de foedere rupto ac violato pacto ex parte Saxonum. Saxones responderunt se hactenus foedus inviolabiliter servasse, terram vero proprio auro comparatam cum pace velle obtinere aut certe armis defendere. His auditis, incolae ceperunt aurum Saxonicum jam maledicere, et quem paulo ante felicem predicabant, auctorem perditionis suae atque regionis fatabantur. Ira deinde accensi, caeco Marte sine ordine et sine consilio irruunt in castra. Saxones vero parati hostes excipiunt sternuntque, et rebus prospere gestis, proxima circume circa loca jure belli obtinent. Diu itaque cum ab alterutris pugnatum foret, et Thuringi Saxones sibi superiores fore viderent, per internuncios pacificari cum eis querunt, eosque in terra quam acceperunt cedere concedunt.

(*G. Franc. c. 19. — WID. I, 9 sqq.*) Eo tempore mortuo Clodoveo rege Francorum, quatuor filii ejus regnum ipsius equaliter diviserunt. Ex quibus Theodericus cum Austrasiam acceperat, cujus regni sedes apud Mettensem fuit civitatem, mittere curavit legationem ad Irminfridum regem Thuringorum pro pace et concordia, mandans ei non se cupere sibi esse dominum sed amicum, non imperatorem sed propinquum, propinquitatisque jura inviolabiliter se velle servare—sororem quippe Theoderici Irminfridus acceperat; — tantum ut a populi Francorum concordia, qui eum regem constituerant, non discordaret, rogabat. Ad haec Irminfridus cum benigne responderet Francorum statuta sibi placere, pace omnimodis se indigere, super negotio regni responsum suam in amicorum presentiam se velle differre, audiens regina legatum fratris supervenisse et super negotio regni cum rege locutum fuisse, egit cum Iringo milite regis, qui erat vir audax, fortis manu, acer ingenio, acutus consilio, pertinax in rebus agendis, facilis ad suadenda quae vellet, unde et animum regis sibi connexerat, ut pariter regi suaderent regnum sibi jure hereditario cessis, utpote quae filia regis esset et reginae, Theodericum vero suum servum esse, tamquam ex concubina natum, et ideo indecens fore proprio servo manus unquam dare. Convocatis ergo principibus et necessariis amicis, Irminfridus verba legati in presentia eorum contulit. At illi unanimiter suadebant, quae pacis et concordiae sunt eum sentire, quia impetus Francorum ferre non posset; maxime qui acrioribus hostium armis ex alia parte premeretur. Iring vero, lascivae mulieris satisfaciens votis, suavit

Irminfrido Francis cedere non debere, super negotio regni justiore se causam habere, latum preterea imperium, militum manus et arma ceterasque belli copias sibi ac Theoderico parum æque procedere. His igitur Irminfridus persuasus, secundum hæc verba legato respondit, amicicium quidem suum et propinquitatem Theoderico non negare, mirari se tamen satis non posse quomodo usurpare vellet prius imperium quam libertatem; servum illum natum, et quomodo sui quereretur dominium; se non posse proprio servo manus dare. Legatus his satis commotus: *Mallet, inquit, hoc caput meum tibi tradere, quam hujusmodi verba a te audire, sciens ea multo sanguine Francorum atque Thuringorum diluenda.* Et hæc dicens reversus est ad Theodericum, et quæ audivit non cælat. Theodericus autem nimiam iram vultu celans sereno: *Oportet nos, inquit, ad servitium Irminfridi festinare, qualis nunc qui libertate privamur, inani saltem vita fruamur.* Et cum gravi exercitu appropians terminis Thuringorum, invenit eum valida quoque manu se expectantem in loco qui dicitur Runiberg, et commisso certamine, pugnatum est ancipiti bello per biduum; tertia vero die victus Irminfridus cessit Theoderico, fugiensque tandem se recepit in urbem quæ dicitur Schidinga, sita super fluvium Onestrod¹²³¹⁻³². Theodericus autem, congregatis principibus exercitus sui, rogat sententiam, utrumnam censerent Irminfridum persequendum an patriam remeandum? Erat autem Theoderico servus ingeniosus satis, cujus consilium expertus est sepius probum, eique propterea quadam familiaritate fuit conjunctus. Cumque quidam censerent mortuos sepeliendos, saucios curandos, et ad majorem exercitum congregandum esse repatriandum, rogatus ille servus sententiam dixit: *In rebus honestis perherrimam semper esse arbitror perseverantiam, quam ita coluerunt majores nostri, ut a ceptis negotiis raro vel nunquam defluerent. Nec tamen labores nostros eorum æquandos putaverim, qui parvis copiis ingentes gentium copias superarunt. Nunc terra in nostra est potestate; et discessione nostra victis occasionem vincendi prestabimus? Amplecterer et ipse patriam redire, familiarem necessitudinem providere, si hostem nostrum eo spacio scirem vacare. Sed vulnera nostri fore illan hac re indigent; castrorum ergo abbor impigris animis reor pro maxima voluptate est. Cesa nulli line exercitus est vehementer attenuatus; hostesne omnes evaserunt? Certe rarissimi. Ipse namque dux ut quedam bestiola suo munitur latibulo, urbis circumdatur claustro, nec ipsum cælum audet secure inspicere, nostro timore cogente. Sed non desunt ei pecuniæ, quibus conducantur nationes barbaræ, non decet militum manus*

licet lassa; quæ tamen omnia nostra redintegrantur absentia. Indecorum est victoribus, victis vincendi locum dare. Num singulis urbibus amministranda sufficimus presidia? Et ea: omnes perdimus; dum imus et redimus. Hæc eo prosequente, placuit Theoderico omnibusque victoriæ avidis manere in castris, et mittere ad Saxones, Thuringis jam olim inimicos, ut ei essent auxilio, ea conditione, ut si vincerent Irminfridum urbemque caperent, terram eis in hereditatem perpetuam traderet. Saxones nichil cunctati, novem duces cum singulis milibus militum destinabant. Et ingressi duces in castra, singuli cum centenis militibus, reliqua multitudine extra castra relicta, Theodericum verbis pacificis salutabant, et ab eo hilariter suscepti, dextras dabant et accipiebant, seque illi devotos et ad omnia promptos a Saxonica gente missos dicebant, eisque cordi esse, aut vincere velle aut vivere nolle. Illis hæc loquentibus, mirati sunt Franci prestantes corpore et animo viros, mirati sunt et habitum novum, arma quoque et diffusam scapulis cesariem, et super omnia ingentem animi constantiam. Vestiti autem erant sagis et armati longis lanceis, stabantque subnixi parvis scutis, habentes ad renes cultellos magnos. Quidam vero ex Francis dicebant, tantis ac talibus amicis Francos non indigere, genus indomitum fore, et si presentem terram inhabitarent, eos procul dubio esse, qui Francorum quandoque¹²³⁴ destruerent. Theodericus vero propriis utilitatibus consulens, in fide suscepit viros, demandans, ut ad obpugnandam urbem prepararentur. At illi a rege regressi, castra metati sunt ad meridianam plagam urbis in pratis fluvio contiguas, et postea die prima luce surgentes, sumptis armis oppidum obpugnant et incendunt, statimque aciem ordinant ex adverso portæ orientalis. Ii vero qui intus erant, clausi muris, dum vident acies ordinatas ac se in ultimis constitutos, audacter portis erumpunt, cæcoque Marte in adversarios irruunt, et telis emissis, res perinde agitur gladiis. Cumque grave bellum oriretur, plures hinc inde sternuntur, istis pro patria, pro uxoribus ac natis, postremo pro vita pugnantibus, Saxonibus vero pro gloria et pro terra acquirenda certantibus. Cumque ubique fierent cedes et ululatus et neutrum agmen loco cederet, jam tardior hora prelium diremit. Eo die ex Thuringis multi interfecti, multi sauciati sunt, de Saxonibus vero numerata sunt sex milia cesa. Mittitur igitur Iring ab Irminfrido cum supplici legatione et omnibus thesauris suis ad Theodericum pro pace ac spontanea deditione. Et accedens Iring: *Hæc, ait, tibi misit tuus quondam propinquus, modo servus, rogans, ut si non sui miserearis, miseræ sallem sororis tuæ mise-*

VARIÆ LECTIONES.

¹²³¹⁻³² unstrut 5. ¹²³⁴ omnino 5.

rearis nepotumque tuorum in ultima necessitate constitutorum. Dum hæc lacrimans dixisset, interpellatio principum auro corruptorum adjecit, decere clementiam regalem non spernere legationem talem nec communem naturam oblivisci, meliusque esse eum in fide suscipere, quem jam superatum ita contereret, ut nunquam se contra eum levare posset, quam illud genus hominum indomabile et ad omnem laborem perdurabile, a quo nichil aliud expectare Francorum imperium nisi solum periculum; ideoque melius esse ut, susceptis Thuringis, pariter eos eicerent de finibus suis. His dictis licet invitus flectitur Theodericus, promisitque, postera die, Irminfridum se suscepturum Saxonesque abjecturum. Quibus Iring auditis, ad pedes prosternitur regis, laudansque sententiam regis, ipse nocte illa mansit in castris, et misso ad dominum optato nuncio, ipsum urbemque securitatis replevit gaudio. Interea urbe ex pace promissa securiore reddita, egressus est quidam cum accipitre, victum quærilans supra litus fluvii supradicti; sed emissum volucrum quidam de Saxonibus in ripa suscepit ulteriori. Emissore vero rogante ut remitteretur, Saxo negavit. Ille autem ait: *Remitte, et prodam secretum tibi sociisque tuis utile.* Saxo e contra: *Dic, inquit, ut accipias quod queris. Reges, inquit, pace inter se facta, decreverunt, ut si cras in castris inveniamini, aut capiamini aut certe occidamini.* Ad hæc ille: *Serio hæc ais, an ludo? Secunda, inquit, hora futuri diei probabit, quod sine ludo vos agere oporteat. Quapropter vobis ipsis consulite et fuga salutem querite.* Saxo statim volucrum emisit, sociisque retulit quæ audivit. Qui satis commoti, in promptu non inveniebant quid super his agere debuissent. Erat autem tunc in castris quidam de veteranis militibus jam senior, sed viridi adhuc senectute vicens, qui merito bonarum virtutum pater patrum dicebatur, nomine Hattugato. Hic arripiens vexillum, quod apud eos habebatur sacrum, leonis atque draconis et desuper aquilæ volantis insignitum effligit, que ostentaret fortitudinis atque prudentiæ et earum rerum efficaciam, et motu corporis animi constantiam declarans, ait: *Hucusque inter optimos Saxones vixi, et ad hanc ferè ultimam senectutem ætas me perduxit, et nunquam Saxones meos fugere vidi, et quomodo nunc cogor agere quod nunquam didici? Certare di dicit, fugere ignoro nec valeo. Si fata non sinunt ultra vivere, liceat saltem, quod michi dulcissimum est cum amicis occumbere. Exemplo michi sunt paternæ virtutes, amicorum corpora circa nos prostrata, qui maluerunt mori quam vinci, impigras animas amittere quam coram inimicis loco cedere. Sed quid necesse habeo exhortationem protrahere tantum de contemptu mortis? Ecce ad securos ibimus, ad cedendum tantum, non ad pugnam. Nam de promissa pace ac nostro gravi vulnere securi, nichil suspicantur adversi, hodierno quoque prælio fatigati, quemadmodum sunt sine metu, ita sine vigiliis et solita custodia manent. Irruamus igitur super improvisos et somno*

A *sepultos; parum laboris est; sequimini me duces, e hoc castrum canut meum vobis trado, si non evenerit quod dico.* Illius igitur optimis verbis erecti, quod supererat diei in reficiendis corporis suis expendebant deinde prima vigilia noctis, qua solet sopor gravior occupare mortales, dato signo, sumunt arma, et, precedente duce, irruunt super muros, inventientesque eos sine vigiliis ac custodibus, ingressi sunt urbem cum clamore magno. Quo excitati adversarii alii fuga salutem quesierunt, alii per plateas et muros urbis ut ebrii erraverunt, alii in Saxones, cives suos putantes, inciderunt. Illi vero omnes perfectæ ætatis morti tradiderunt, impuberes prædæ servaverunt. Irminfridus autem requisitus, cum uxore ac filiis paucoque comitatu evasisse compertus est.

B Quod audiens Theodericus, egit, ut dolo revocaretur et Iring eum interficeret, quatinus Theodericus quasi alienus ab ejus cede consisteret. Hoc cum Iring egre suscepisset, victus fallacibus promissis, quasi magni muneribus foret donandus ac potestate magna in regno sublimandus, tandem consensit, seque voluntati ejus parere promisit. Revocatus igitur Irminfridus, prosternitur vestigiis Theoderici Iring vero stans juxta; quasi armiger regis, evaginato gladio prostratum dominum trucidavit. Statimque rex ait ad eum: *Quia dominum tuum interfecisti, pro tali facinore omnibus mortalibus merito odiosus, viam habeto apertam discedenti a nobis; sortem vel partem tuæ nequitie nolimus habere.* Merito, inquit Iring, *odiosus cunctis appareo, qui tuis*

C *parvi dolis; antequam tamen exeam, purgabo hoc scelus meum, vindicando dominum meum:* et ut evaginato gladio stetit, ipsum quoque Theodericum obtuncavit, sumensque corpus domini, posuit super cadaver Theoderici, ut vinceret saltem mortuus, qui vincebatur vivus, viamque ferro faciens, discessit. Si qua fides his dictis adhibeatur, penes lectorem est, mirari tamen non possumus satis famam in tantum prevaluisse, ut lacteus cæli circulus Iringis nomine Iringesstraza usque in presens sit notatus. In Francorum verogestis legitur (c. 22), quod Theodericus data fide Irminfrido, ad Tulbiacam civitatem eum ad se venire fecerit, et cum supra muros civitatis colloquerentur, compulsus ille de muro in terram corruerit sicque mortuus sit, suosque filios Theodericus interficere jusserit. (Wib. l. l.) Saxones autem bello peracto reversi ad Theodericum in castra, bene ab eo sunt suscepti satisque laudati et presenti terræ æternam possessionem donati, socii quoque et amici Francorum appellati sunt, moxque urbem, cui ab igne, ut propriis mœnibus, pepercerunt, primum incoluerunt. (Transl. S. AI.) Terram vero acceptam sorte dividentes, cum multi ex eis in bello cecidissent et pro raritate sui totam occupare non possent, partem illius, et eam quam maxime quæ respicit ad orientem, colonis tradebant sub tributo exercendam cetera vero loca ipsi possederunt; a meridie quidem Francos habentes et partem Thuringorum, quos precedens hostilis turbo non tetigit, et alveo flumi-

nis Unstroðæ dirimuntur, a septentrione vero Nortmannos, gentes ferocissimas, ab ortu autem solis Obodritos, et ab occasu Friosos, a quibus sine intermissione vel fœdere vel concertatione finium suorum spacia necessario tuebantur. Erant enim inquieti nimis et finitimorum sedibus infesti, domi vero pacati et civium utilitatibus placida benignitate consulentes, generis quoque ac nobilitatis suæ providissimam curam habentes, nec facile ullis aliarum gentium vel sibi inferiorum conubiis infecti, propriam et sinceram et tantum sui similem gentem facere conati sunt. Unde habitus quoque ac magnitudo corporum comarumque color, tanquam in tanto numero hominum, idem pene omnibus. Quatuor igitur differentias gens illa in genere habuit, nobilium scilicet ac liberorum, libertorum atque servorum, et id legibus firmatum est, ut nulla pars in copulandis conjugiiis propriæ sortis terminos transferat, sed nobilis nobilem ducat uxorem et liber liberam, libertus jungatur libertæ et servus ancillæ. Si vero quispiam horum sibi non congruentem et genere præstantiorem duxerit uxorem, cum vitæ suæ damno componat. Legibus etiam ad vindictam malefactorum optimis utebantur, et multa utilia atque secundum legem naturæ honesta in morum probitate studuerunt habere, quæ eis ad veram beatitudinem promerendam proficere potuissent, si noticiar sui creatoris haberent. Coluerunt enim eos qui natura non erant dii, maximeque Mercurium, cui certis diebus humanis quoque hostiis litabant. Deos suos neque templis includere neque ulli humanæ speciei assimilare pro magnitudine et dignitate divinitatis licitum arbitrati sunt, lucos ac nemora consecrantes deorumque nominibus appellantes, secretum illud sola reverentia contemplabantur. Auspicia et sortes quam maxime observabant, quarum sortium consuetudo simplex erat. Virgam frugiferæ arbori decissam in sarculos amputabant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargebant. Mox si publica consultatio fuit, sacerdos populi, si privata, ipse paterfamilias, precatus Deos cælumque suspiciens ter singulos tulit, sublatisque secundum impressam antea notam interpretatus est; et si prohibuerunt, nulla de eadem re ipsa die consultatio erat; si permissum est, eventum adhuc fides exigebatur. Avium voces volatusque interrogare, proprium gentis illius erat; equorum quoque præsentia ac motus experiri hinnitusque ac fremitus observare, nec ulli auspicio major fides adhibebatur, non solum apud plebem, sed etiam apud proceres. Erat et alia observatio auspicio, quosolebant eventus gravium explorare bellorum; ejus scilicet gentis, cum qua bellandum fuit, captivum quoquo modo interceptum cum electo popularium suorum patriis quemque armis committere, et victoriam hujus vel illius in providentia habere. Quomodo autem certis diebus, cum aut luna inchoatur aut impletur, agendis rebus auspiciatissimum initium crediderint, et alia innume-

abilia vanarum superstitionum genera, quibus impliciti tenebantur, observaverint, pretereo; hæc vero ideo commemoravi, quo prudens lector agnoscat a quantis errorum tenebris per Dei gratiam sint liberati; qui erant, sicut omnes nationes Germaniam incolentes, et natura feroces et cultui dæmonum dediti veræque religioni contrarii, neque divina neque humana juro transgredi illicitum vel inhonestum putantes. Unde factum est quod cum finitimis suis, et maxime cum Francis, lites atque discordias habebant, quia suberant causæ quæ cottidie pacem perturbare poterant, termini videlicet amborum pene ubique in planicie contigui, præter pauca loca, in quibus vel saltus magni vel montium juga interposita utrorumque agros certo limite disternant, in quibus cedes et rapinæ atque incendia vicissim fieri non cessabant. Quibus adeo Franci sunt irritati, ut non jam vicissitudinem reddere, sed apertum contra eos deliberarent bellum suscipere. Susceptum est igitur contra eos bellum, quod magna utrorumque animositate, majore tamen Saxonum damno, per continuos 30 annos gerebatur. Poterat siquidem citius finire, si Saxonum perfidia hoc pateret. Difficile quippe dictum est, quotiens superati ac supplices regis sese dederunt, imperata facturos polliciti sunt, obsides qui imperabantur absque dilatione dederunt, legatos qui mittebantur suscepturunt, aliquotiens ita domiti et emolliti, ut etiam cultum dæmonum dimittere et Christianæ religioni se subdere velle promitterent; sed sicut ad hæc facienda aliquotiens proni, sic ad eadem pervertenda semper fuere precipites; nec facile est estimare, ad utrum horum faciliores dici verius possint. Frondosis arboribus fontibusque venerationem exhibebant, truncum quoque ligni non parvæ magnitudinis in altum erectum sub divo colebant, patriam eum lingua Irminsul appellantes, quod Latine dicitur universalis columna, quasi sustinens omnia.

(EINH. *Vita Kar.* c. 1.) Igitur defuncto Pippino, qui, Hilderico rege, in quo Merovingorum finitum est imperium, deposito et in monasterium misso, primus ex præfecto aulæ per auctoritatem Zachariæ Romani pontificis monarchiam regni Francorum solus obtinuit, Karolus filius ejus successit, qui contra Saxones bellum, quod quasi intermissum patris ejus morte videbatur, repetivit (cf. supra., a. 788.)

(EINH. *Ann.* et *Transl. S. AL.*) Pater enim ejus prius eos superatos trecentorum equorum pro singulos annos tributo multavit. Post renovatum cum eis a Karolo bellum vix ullus exactus est annus quo non ab eis facta sit pacti permutatio; sed magnanimitas regis ac perpetua tam in adversis quam in prosperis constantia mentis nulla eorum mutabilitate vel vinci poterat vel ab his defatigari quæ agere cœperat. Nam nunquam eos hujuscemodi aliquid perpetrantes impune ferre passus est, quin aut ipse per se ducto aut per comites suos misso exercitu perfidiam eorum ulcisceretur et condignam ab eis poenam exigeret, usque dum, omnibus qui resistere

solebant profligatis et in suam potestatem redactis, A decem milia hominum ex his qui utrasque ripas Albæ fluminis incolebant, cum uxoribus et parvulis transtulit et huc atque illuc per Galliam et Germaniam multimoda divisione distribuit; tractumque per tot annos bellum ea conditione constat esse finitum, ut, abjecto dæmonum cultu, Christianæ religionis sacramenta susciperent. Quod et factum est. Witikint quoque, qui inter eos et claritate generis et opum amplitudine eminebat, et qui perfidiæ eorum auctor et incentor indefessus erat, ad fidem Karoli sponte veniens, apud Tiniacum baptizatus et a rege de fonte susceptus est; sicque Saxonia tota superata et subjecta est. Hujus Witikindi filius Wigbertus, Christianæ religionis cultor devotus, filium procreavit, quem Walbertum vocavit; qui et ipse B ab infantia religiosus, cum factus esset vir, Romam causa orationis et reliquiarum acquirendarum tendit ¹²³⁵, corpusque sancti Alexandri, filii sanctæ Felicitatis, integrum accipiens a papa tunc temporis Leone, in Saxoniam detulit et in loco qui dicitur Wihaltingohuson locavit.

Ex ejusdem Saxonice gentis stirpe vir nobilis et permagnificus est egressus, nomine Luitolfus, qui et ipse religionis gratia Romam profectus, beati papæ Innocentii reliquias inde adduxit. (Wid, I, 16 sqq.) Hic habuit filios duos, Prunonem et Ottonem; quorum major Brun, cum totius Saxonie ducatum administrasset, exercitum contra Danos duxit, ibique occisus, ducatum fratri Ottoni reliquit. His erat soror nomine Luitgart, quam Ludewicus rex filius Arnolphi imperatoris, uxorem duxit, sed non diu postea C vixit. Quod sine filiis mortuo, omnis Francorum Saxonumque populus voluit Ottoni duci diadema imponere regni. Quod cum ille quasi jam senio gravior recusaret, ejus consultu Chuonradus Francorum dux ungitur in regem, summa tamen semper et ubique fuit penes Ottonem. Natus est autem eidem Ottoni filius nomine Heinricus, qui primus libera potestate regnavit in Saxonia. Qui cum in primevæ ætate omni virtutum genere vitam suam exornaret, pater ejus videns prudentiam adolescentis, reliquit ei exercitum adversus Dalmantiam, contra quam ipse diu militavit. Dalmantii vero impetum illius ferre non valentes, conduxerunt adversus eum Avares, quos modo vocamus Ungarios, qui, ut quidam putant, reliquæ sunt Hunorum, qui, ut in D Gothorum legitur hystoria, egressi a Gothis, multa mala inferebant gentibus finitimis, quos postremo Pannoniam inhabitantes Karolus Magnus devicit, et, ut dicitur, a consueta gentium depopulatione ingenti vallo circumclusos prohibuit; quod opus Arnolfus imperator destruxit, eosque contra Zuentvoldum Maravarorum regem in auxilium sibi eduxit. Qui deinde quantam stragem quantamque injuriam Francorum regno fecerint, urbes ac regiones adhuc

desolatæ testantur. Hi etiam a Dalmantiis evocati magnam cladem in Saxonia fecerunt, multamque predam abduxerunt.

Igitur pater ¹²³⁶ patriæ magnusque dux Otto defunctus, illustri et magnifico filio suo Heinrico totius Saxonie ducatum reliquit. Rex autem Chuonradus, cum sepe expertus fuisset virtutem novi ducis, veritus est ei committere omnem potestatem patriis. Quo factum est ut offensionem incurreret totius exercitus Saxonici. Quorum vultum erga se austriorem rex cernens, nec ducem eorum publico bello se posse conterere pro innumera exercitus multitudine perpendens, egit ut quoquo modo interficeretur dolo, ad hoc habens, ut fertur, maxime idoneum Mogontinæ sedis episcopum, nomine Hattonem, cujus consilio et Adelbertus Babenbergensis deceptus est. B Hic predictum ducem agressus dolo, fecit ei fabricari torquem auream, et invitavit eum ad convivium, quo magnis ab eo muneribus honoraretur. Interea pontifex considerandi operis gratia ingressus ad aurificem, visaque torque, fertur ingemuisse. Gemitus causam cum aurifex requisisset, respondit quia optimi sibi que carissimi viri, scilicet Heinrici ducis, sanguine torques illa deberet intingui. Aurifex audita silentio toxit, et opere perfecto ac reddito, missionem petiit et accepit; obviansque duci eunti ad ea negotia, indicavit ei quæ audivit. Ipse autem vehementer iratus vocat legatum pontificis, qui jam pridem aderat invitandi eum gratia, et ait: *Vade, dic Hattoni, quia durius collum non gerit Heinricus quam Adelbertus, et quia melius rati sumus domi sedere et de ejus servicio tractare, quam comitatus nostri multitudine eum gravare.* Et statim reversus omnia quæ juris ipsius erant in omni Saxonia vel Thuringia occupavit; Burchardum quoque et Bardonem, quorum alter gener regis erat, in tantum afflixit, ut terra cederent eorumque possessiones ipse militibus suis totas divideret. Hatto autem episcopus videns suis calliditatibus finem impositum, nimia tristitia ac morbo pariter non post multos dies confectus, interiit. Fuerunt etiam qui dicerent, quia fulmine tactus ejusque ictu dissolutus, post tertium diem defecisset. Rex autem misit fratrem suum Eberhardum cum exercitu ad devastandam Saxoniam. Qui appropians urbi quæ dicitur Heresburg, superbe, ut tradunt, locutus est, quod nulla sibi cura major esset, quam quod Saxones pro muris se ostendere non auderent, quo cum eis dimicare potuisset. Adhuc sermo in ore illius erat, et ecce Saxones ei occurrerunt miliario uno ab urbe; initoque certamine, tanta cede Franci multati sunt ut a mimis declamaretur, ubi tantus ille infernus esset, qui tantam cæsorum multitudinem capere posset. Frater autem regis a timore absentie Saxonum liberatus est, quia eos et presentes vidit et ab ipsis turpiter fugatus discessit. Audiens autem rex male

VARIÆ LECTIONES.

¹²³⁵ Rum tetendit loco raso. ¹²³⁶ patre — magnoque duce Ottone defuncto, illuster et magnificus filius suus Heinricus — ducatum (suscepit?) corr. ut editum est 1.

pugnatum a fratre, congregata omni virtute Francorum, perrexit ad requirendum Heinricum. Quo comperto in presidio urbis quæ dicitur Gruona, templavit illud obpugnare presidium. Et missa prius legatione pro spontanea deditioe, spondet se per hoc sibi amicum affuturum, non hostem experturum. Huic legationi intervenit Dietmarus ob orientalium Saxonum parte, vir disciplinæ militaris peritissimus, varius consilioque magnus, et qui calliditate ingenua multos mortales superaret. Hic superveniens legatis regis presentibus, interrogat ducem, ubi vellet exercitum metari. At ille jam persuasus cedere Francis, accepit fiduciam, audiens de exercitu, credens ita esse: Dietmarus vero fecte loquebatur; cum quinque enim tantummodo viris venerat. De numero autem legionum sciscitante duce, ad 30 fere legiones se producere posse respondit. Ita delusi legati regressi sunt ad regem. Vicit vero illos calliditate sua Dietmarus, quos ipse dux ferro vincere non potuit Heinricus. Nam antelucanum relictis castris Franci, unusquisque rediit in sua.

(LUDPR. II, 20.) Septimo autem anno regni sui Chuonradus rex egrotare cœpit, sentiensque vocationis suæ tempus adesse, principes regni, excepto Heinrico, convocavit, et eos ita convenit: *Vocationis meæ tempus agnosco, et, ut cernitis, presto est: proinde pacem concordiamque vos sectari etiam etiamque rogo. Me hominem exevunte, nulla vos regnandi ambitio inflammet; Heinricum, Saxonum Thuringorumque ducem prudentissimum, regem eligite dominumque constituite, is enim est et sapientia pollens et justæ severitatis censura abundans.* (WID. I, 25.) Quibus in hæc verba consentientibus, vocat fratrem suum Eberhardum, sicque alloquitur illum: *Sentio, frater, me diutius istam vitam tenere non posse; idcirco considerationem tui habeto, et quod ad te maxime respicit, omni Francorum regno consulto meo, fratris tui, intendendo consilio. Sunt nobis copiam exercitus congregandi atque ducendi, sunt urbes et arma cum regalibus insigniis et omne quod decus regum deposcit preter fortunam et mores. Fortuna, frater, cum nobilissimis moribus Heinrico cedit: rerum publicarum summa secus Saxones est. Sumptis igitur his insigniis, lancea scilicet et armillis aureis cum clamide et ceterum gladio regum ac diademate, ito ad Heinricum, pacemque facito cum eo, ut eum fœderatum possis habere in perpetuum. Quid enim necesse est, ut cadat populus Francorum tecum coram eo? Ipse enim vere rex erit et imperator populorum multorum.* His dictis, frater lacrimans se consentire respondit. Post hæc rex moritur, vir fortis et potens, domi militiaque optimus, largitate sereneus et omnium virtutum insigniis clarus; sepeliturque in civitate sua Wilinaburg, cum merore ac

A lacrimis omnium Francorum. (WIDUK. I, c. 25, 26.) Ut ergo rex imperavit, Eberhardus Heinricum adiit, seque cum omnibus thesauris illi tradens, pacem cum eo fecit, amiciciamque ejus promeruit, quam fideliter familiariterque usque in finem obtinuit. Deinde congregatis principibus et natu majoribus, exercitus Francorum in loco qui dicitur Friteslare, designavit eum regem coram omni populo Francorum atque Saxonum.

Anni Heinrici.

1. Anno ¹²³⁷ Dominicæ incarnationis 920, ab Urbe condita millesimo 671, Heinricus, genere Saxo, filius Ottonis ducis, 80° ¹²³⁸ loco ab Augusto, in regnum eligitur, regnavitque annis 17. (cf. Chr. W.) Hic cum non haberet gratiam Chuonradi regis sui decessoris, propter morum probitatem animique virtutem idem rex in extremis suis, ut predictum est, pretermisso fratre proprio, hunc elegit, et ut ab omnibus idageretur principibus, consilium dedit. (WID. I, 26, 27.) Cui cum unctio et diadema offerretur a summo pontifice, qui eo tempore Herigerus erat, non sprexit, nec tamen suscepit: *Satis, inquit, michi est, ut pre majoribus meis rex dicar et designer, divina annuente vestraque pietate; penes meliores vero nobis unctio ac diadema sit; tanto honore nos arbitramur indignos.* Placuit iste sermo coram universa multitudine, et dextris in cœlum levatis, nomen novi regis clamore valido salutantes frequentabant. (LUDPR. II, 30. — RICHER. I, 47.) Hoc ordine rex factus Heinricus perrexit cum omni comitatu suo ad pugnandum contra Burchardum ducem Almanniæ, cujus filiam habuit uxorem Ruodolfus Burgundio, qui (232) post interfectionem Ruotperti ¹²³⁹ regis Galliarum, patris Hugonis ducis, fratris vero Ottonis ¹²⁴⁰ regis, ab inimicis Karoli regis rex elevatus est, sicut et Ruotpertus decessor ejus. (WID. I, 1.) Burchardus vero dux, licet esset bellator intollerabilis, sentiens tamen, cum valde prudens esset, congressionem regis se sustinere non posse, tradidit ei semetipsum cum universis urbibus et populo suo,

(LUDPR. II, 21.) Eodem tempore [Ann. D. 921. E.] Arnolfus dux cum uxore et filiis ab Ungaria rediens, honorifice a Bajoariis suscipitur, nec solum suscipitur, sed etiam ut rex fiat vehementer ab eis exoratur. Rex autem Heinricus cum inter omnes regni principes sibi obtemperantes Arnolfum solum resistere cerneret, collecto exercitu prevalido, Bajoariam tetendit, eumque juxta quosdam (WID. I, 1.) in presidio urbis Ratisponæ obsedit; quod ille videns, seque regi resistere non sufficere perpendens, portis apertis egressus est ad regem, tradens semetipsum cum omni regno suo, et honorifice susceptus ab eo, amicus regis appellatus est. Quidam [Sequentia desunt E.] vero scribunt (LUDPR. I, 1.), quod non

VARIÆ LECTIONES.

¹²³⁷ Pergit E. ¹²³⁸ ita etiam D. LXXII. E. LXXV. A. S. ¹²³⁹ ruperti 1^b. ¹²⁴⁰ ottonis 1^b.

NOTÆ.

(232) Ekkehardus errore singulari reges coævos Rudolfos Burgundiæ et Galliæ inter se confundit.

passus sit Arnolfus prestolari adventum regis in Bajoaria, sed, collectis quibus potuit copiis, obviam ei processerit ad pugnam. Cumque in eo esset ut bellum inire deberent, rex Heinricus, ut vir sapiens et Deum timens, cogitans ex utraque parte damnum irreparabile posse accidere, Arnolfo, ut solus cum solo loquatur, denunciavit. Qui putans se acciri ad singulare certamen, ad condictum solus pervenit. Quem Heinricus, ut erat prudens animo et potens eloquio, prudenti sermone alloquitur, increpans eum cur Dei ordinationi resisteret, cum se ab omni populo ¹²⁴¹ electum sciret, quod nisi Deo disponente non fieret; affirmans quia si populus æque illum communiter eligeret se fore, qui primus in ejus electione acclamaret; sicque copioso dicendi genere animum ejus demulcens, ad suos rediit. Arnolfus quoque rediens ad suos indicavit eis Heinrici sermones. Qui dixerunt verum esse quod audirent sapientiam per Salomonem dixisse, per ipsam scilicet reges regnare et prudentes justiciam discernere; neque enim in ejus electione totius populi animum fieri unum, nisi hunc a Deo constaret electum; unde sibi æquum bonumque videri, ut a ceteris non dissentiens, hunc regem eligeret, ea tamen conditione, si sibi hoc quod decessores ejus non habuere concederet, scilicet, ut totius Bojariæ ¹²⁴² pontifices suæ potestati subjacerent, unoque defuncto, alterum ordinare sibi liceret. Convivens igitur huic suorum consilio, miles Heinrici efficitur, et ab eo, ut dictum est, concessis sibi totius Bajoariæ pontificibus, honoratur. Hic est Arnolfus ille, super cujus denotatione sancto Oudalrico episcopo, ut in libro gestorum ejus legitur, ostensus est gladius sine capulo, qui rex fieri frustra cupiens, invasor regni extitit, et pro hac ambitione destructis æcclesiis, earum reliquias militibus suis in beneficium concessit. (WID. I, 27, 28, 29.) Rex autem Heinricus de die in diem proficiens et crescens, robustior et clarior habebatur. Cumque regnum ab antecessoribus suis ex omni parte confusum civilibus bellis et externis colligeret, pacificaret et adunaret, signa movit contra Galliam et Lotharii regnum. Lotharius autem erat filius primogenitus Ludewici imperatoris, a magno Karolo nati. Huic erant fratres Pippinus (233), Karolus et Ludewicus. Sub his fratribus bellum famosum factum est in Phontinich, antequam divisio regni fieret. Facta autem divisione, Pippino cessit Hispania, Karolo regnum Aquitaniam et Wasconiam; ab occidente habens terminum Barcelonam Hispaniam urbem, ab aquilone Britannicum mare, ad meridiem juga Alpium, ad orientem Masam fluvium. Inter Masam vero fluvium et Rhenum Lothario regnum cessit cum Italia, quam vivente patre regendam accepit. A Rheno autem usque ad fines Yllirici et Pannoniam, Odoram quoque fluvium et terminos Da-

norum Germania tota Ludewici regnum erat. Hæc divisio inter eos facta inviolabiliter permansit, quousque jure hereditario hæc regna omnia cederent Karolo, Ludewico filio, qui erat filius Karoli cognomento Calvi. Ad hunc itaque Karolum, cui diximus regna cessisse per hereditatem, quidam vir nomine Outo ex orientalibus Francis venit, et ab eo susceptus, cum esset vir fortis et prudens, egit consilio suo, ut cum Danis pugnaretur, qui jam multis annis Lotharii regnum vexabant. Cumque pugnaretur cum eis, una die ex eis centum milia cæsa referuntur (WID. I. l.). Ex hoc ille Outo clarus et insignis habebatur et a rege secundus, cum ad eum veniret uno tantum servulo comite contentus. Moriens autem Karolus rogavit Outonem beneficii sui memorem fore, ut misericordiam sibi a se prestitam filio suo, si nasceretur, non negaret; nam filius ei nondum erat, sed regina pregnans adhuc fuit secundum quosdam (WID. I. l.); alii (RICHER. I, 4) vero dicunt quod jam fere biennis fuerit filius. (WID. I. l.) Mortuo autem Karolo, Outo filium ejus et regno pariter et nomine paterno declaravit; sed Arnolfus imperator, qui Karolum seniore de Germania expulit, post mortem ejus omne regnum ipsius sibi vendicavit. Huic Outo et diadema et sceptrum et cetera regalia ornamenta obtulit, regnumque domini sui gratia imperatoris Arnolphi obtinuit. Et hoc juxta quorundam relationem (WID. I. l.); alii (RICHER. I, 4) vero dicunt, cum propter infantiam pueri principes nimia rerum cupidine sese preire contenderint resque suas prout quisque poterat dilataverint, nemo vero regis provectum, nemo regni tutelam quæsierit, hocque cernentes hostes regnum undique incur-saverint, principes tandem pro hoc doluisse, convenientesque in unum, quia puer adhuc vix triennis erat, Outonem propter sapientiam et fortitudinem suam ad tuendum regnum delegisse, non ut desertores, sed velut hostium incursum indignantes. Sed quia Outo dicitur regnum ipsum ab Arnolfo imperatore obtinuisse, inde usque hodie (WID. I. l.) certamen est de regno stirpi Karoli et posteris Outonis, concertatio quoque regibus Karolingorum et orientalium Francorum super regno Lotharii. (RICHER. I, 12, 13, 14, 15, sqq.) Ob quod et Heinricus rex movit castra contra Karolum, cum jam quindennis sublimaretur in regnum, ejusque sepius fudit exercitum, juvitque fortuna fortem virum. Outone autem decimo anno regni sui defuncto, Galliarum principes animo et sacramento annexi sunt Karolo, necnon et Ruotpertus, Outonis regis defuncti frater, vir industrius, sese illi subdidit, quem ille ducem Galliarum Celticarum prefecit. Cumque jam fere totum colligeret regnum, cœpit quendam Haganonem ex mediocribus extollere et supra omnes principes diligere, adeo ut, magnatibus quibusque procul absistenti-

VARIE LECTIONES.

¹²⁴¹ *superscr.* 1. ¹²⁴² *ita* 1.

NOTE.

(233) Verba latius posita Ekkehardus Widukindi narrationi adjecit; cf. supra.

bus, ipse regio lateri solus hereret multaque regii juris ad suum jus retorqueret. Unde primates indignati, cum nullatenus possent eum ab illius dilectione avertere, querebant illum de regno abjicere. Multa itaque adversus eum moliti, ad ultimum convenerunt, Ruotpertumque ducem, fratrem Outonis, regem constituerunt. Adversus quem dum Karolus bellum prepararet, et in pugnam convenirent, occisus est Ruotpertus, et ex parte ejus 11349, ex parte vero Karoli 7118. (RICH. II, 1, 2.) Hugo vero, filius Ruotperti, adhuc adolescens, egit apud quoscumque potuit, maximeque apud Heribertum cognatum suum, qui erat unus ex magnatibus, ut in dejectionem Karoli loco patris sui alius rex crearetur, se ipsum vero promoveri volebat, quia patris interfectio illud dissuadebat. Igitur convocatis principibus, Ruodolfum, Richardi Burgundionis filium, satis eo reclamante, regem constituunt, virum strenuum et liberalibus artibus eruditum, qui (234), ut supra dictum est ¹²⁴³, (cf. *ib.* I, 47.) Burchardi ducis Almanniæ filiam nomine Bertham, sibi copulavit, quique post ab Italicis adversus Berengarium seniore[m] vocatus, illo interfecto, regnum Italiæ aliquandiu ¹²⁴⁴ tenuit, donec, socero suo in auxilium contra eosdem sibi denuo resistentes vocato ibidemque ab eis interfecto, Italiam reliquit, et Burgundiam revisit. Hugo vero comes Arelatensium ab Italis vocatus, regnum accepit, in quo filium ex uxore sua nomine Alda, de Ostrofrancorum stirpe ¹²⁴⁵, procreavit, quem et Lotharium vocavit adultumque regem fecit; sed ambobus postea pulsus, Berengarius, qui postea Babenberg deportatus ibi defunctus est, regnavit (cf. LUODPR. II, 60 sqq., III, 13 sqq., 16, 20; IV, 2; V, 27 sqq.). (RICH. I, 47, 65.) Ruodolfo autem, ut dictum est, in regnum Karoli sublimato, Heribertus predictus consilio Hugonis cognati sui, filii Ruotperti, Karolum dolo cepit, eumque in custodiam posuit; in qua et vitam finivit (cf. WID. I, 30). Habuit autem filium nomine Ludewicum ex sorore Adelstani regis Britanorum, quem in perturbationis suæ procella transmisit ad eundem avuncululum suum; unde post mortem Ruodolfi regis consilio Hugonis predicti reductus, regnum patris recepit; cui tamen idem Hugo dux postea rebellavit.

(WID. I, 30.) Henricus autem rex audiens casum Karoli, dolebat, humanæque mutabilitatis communem ammiratus est fortunam, judicavitque abstinere quidem ab armis, verum potius arte superandos putavit Lotharingos, quia gens varia erat et artibus assueta, bellis prompta mobilisque ad rerum novitates. Erat eo tempore quidam de Lotharingis nomine Cristianus, qui videns regi Henrico cuncta prospere cedere, quesivit, quomodo apud eum majori honoraretur gratia: et simulata infirmitate,

A vocavit ad se Gisilbertum, cui principatus regionis paterna successione cessit, cumque venientem arte cepit et sub custodia regi Henrico transmisit. Erat autem Gisilbertus nobili genere ac familia antiqua natus. Quem rex satis lætus suscepit, quia per ipsum solum totum Lotharii regnum se habiturum arbitratus est. Deinde videns adolescentem valde industrium, genere ac potestate divitiisque clarum, liberaliter eum cœpit habere, ac postremo desponsata sibi filia sua nomine Gerbirga, affinitate pariter et amicitia junxit eum sibi, sublegato ei omni Lotharii regno. Et hoc juxta descriptionem cujusdam monachi Corbeiensis ¹²⁴⁶, de origine Saxonum et regum horum gestis scribentis. Est autem alius quidam hystoriographus (RICHIER.), tempora Karoli hujus, cujus memoriam præ manibus habemus, suorumque successorum digerens, qui scribit, eandem Gisilbertum filiam Henrici duxisse, priusquam rex fieret, dum adhuc ducatum administrasset, ipsumque Henricum a Karolo ducatum Saxonicum accepisse, et eum ac Ruotpertum, qui postea rex factus est, inter principes, qui a rege propter Haganonem, ut predictum est, defecerant, primos fuisse. Sic enim dicit (I, 14): « Gallia Celtica Ruotperto collata, Karolus Saxoniam secedit. Cujus urbes sedesque regias perlustrans, nullo resistente obtinuit, ibi quoque Henricum, regio genere inclitum ac inde oriundum ducem, omnibus donat. » Et post pauca (235): « Interea Galliarum urbibus ac oppidis firmiter obtentis, cum paschalis sollempnitas immineret, Aquisgrani palatio rex sese recepit (cf. *ib.* I, 16). Huc ex omni Gallia principes conflunt; huc etiam mediocres multo favore conveniunt; assunt et duces, ex Saxonia quidem Henricus, ex Gallia Ruotpertus. Cottidie secus fores regii cubuli manent; cottidie egressum regis a penetralibus aulae prestolantur. Cum vero nullum eis ab rege responsum per dies quatuor daretur, Henricus id molestissime ferens, dixisse fertur, aut Haganonem quandoque cum Karolo regnaturum, aut Karolum cum Haganone ad rerum mediocritatem deventurum; indignansque rege inconsulto discessit. Quod rex moleste ferens eum revocare cupiebat, et pro hac re metropolitanum Remensium Heriveum dirigebat. (RICHIER. I, 22-24.) Cujus luculenta et amica oratione persuasus dux Henricus ad regem redit, mulloque ambitionis honore ante eum admissus, in precipuo gratiæ loco familiarissime recipitur. (I, 34.) Hac tempestate Ragenerus vir nobilis, partium Karoli fidiissimus tutor, finem vitæ accepit, cujus exequis Karolus interfuit; hisque peractis, Gisilberto, ejus filio jam adulto, paternum honorem coram principibus qui confluerant liberalissime contulit. (I, 35 sqq.) Hic cum esset opibus et genere

VARIE LECTIONES.

¹²⁴³ *superscr.* 1. ¹²⁴⁴ aliquandiu 1. ¹²⁴⁵ *superscr.* 1. ¹²⁴⁶ Corb. Witikindi nomine D1.

NOTÆ.

(234) Iterum Ekkehardus magno errore res a regibus Burgundiæ et Galliæ gestas uni tribuit.

(235) Quæ sequuntur, in Richeri textu desiderantur; cf. præfationem.

inacilitus et conjugio Gerbergæ, Heinrici Transrhenensis filii, satis beatus, in nimiam pre insolentia temeritatem preceps ferebatur, multaque pro abiectione regis moliebatur. Quo agnito, Karolus a Celtica cum exercitu rediens, cum bellum pararet inferre Belgis, quorum dux erat Giselbertus, Belgæ mox non in aperto cum Giselberto nisi sunt resistere, sed oppidis ac municipiis sese recludunt prope. Ad quos rex legatos dirigens, promisit eis se omnia donaturum, si ad se confluerent, quæ a Giselberto prius in beneficio haberent. Quo capti, mox ad regem per sacramenta redeunt, et contra Giselbertum pariter surgunt. Ille vero in oppido Harburg, quod hinc Mosa et inde Gullo fluviis vallatur, alias autem immani hiatu multoque horrore veprium tutissimum videbatur, cum paucis tunc claudebatur. Huc rex cum copiis properat, obsidionem locat, hinc et inde navalem, alias vero equestrem. Et cum violentius instaret, Giselbertus clam per murum dilapsus, fluvium enatando transmeavit, et cum duobus clientibus Rhenum exulaturus pertransiens, annis aliquot apud socerum suum Henricum, patrimonio privatus, exulavit. Oppidani autem, absque duce relictis, se subdiderant regi. Evoluto vero tempore, Henricus egit apud regem, ut Giselbertus reciperetur in gratiam, ea tamen conditione, ut beneficiis, quæ ipse insolenter diduxerat quæque rex faventibus sibi postea contulerat, quamdiu possessores eorum viverent, careret, ea vero, quorum possessores per annos exilii sui excesserant regis, miseratione reciperet. Recepit itaque Trejectum, Juppilam, Harstadium, Marsnam, Littam, Capremontem, quæ a defunctis derelicta vacabant, ceteros vero qui sua habebant ingenti cede vexabat, donec omnia sua recipiebat. Postea multa contra regem machinans, socerum adiit ac plurimum regi adherere dissuasit, Celticam solam regi sufficere posse asserens, Belgicam vero atque Germaniam rege alio plurimum indigere; unde ut ipse dux Henricus creari rex non abnueret, multiplici permovebat suasionem. Henricus vero cum illicita eum suadere adverteret, dictis suadentis admodum restitit, et ut a nefariis quiesceret, crebro ammonuit. Giselbertus vero cum apud socerum non proficeret nec regnum sibi parare posset, in Celticam secedit, et in Neustriam transit, sicque cum Ruotperto, Outonis regis fratre, qui erat dux Celticæ, de negotio eodem consilium pertractat, suggerens ei de regni susceptione et Karoli abiectione¹²⁴⁷. Exultat tyrannus et sine mora suadenti favet. Deliberant ergo sibi que per sacramenta consentiunt, sicque procedenti tempore collectis principibus rex efficitur, anno Dominicæ incarnationis 922. » Hæc sunt verba illius Gallici hystoriographi,

A quæ si in aliquo a precedentibus Saxonici scriptoris dictis dissentiant, lectoris diligentia perpendat. Annus vero, in quo Ruotpertus¹²⁴⁸ in regnum elevatus dicitur, ille est qui apud nos Heinrici tercii in regno inscribitur Ruotpertus post hæc a militibus Karoli interficitur, sed Ruodolfus¹²⁴⁹, ut dictum est, subrogatur, deinde Karolus captus, custodiae mancipatur.

(WID. I, 33.) Illud autem tempus erat, quo, ut supra scriptum est, Henricus ad dilatandum imperium suum super Lotharios¹²⁵⁰ tendebat. Nam in ipsa protectione, ubi Rhenum transiit, legatus Karoli ei occurrit, et salutato eo¹²⁵¹ verbis humillimis: *Dominus meus, inquit, Karolus, regia quondam potestate preditus, modo privatus, misit me ad te, demandans tibi, quia sibi, ab inimicis¹²⁵² circumvento, nichil jocundius, nichil possit esse jam¹²⁵³ dulcius, quam de tui magnifici profectus gloria aliquid audire fama que virtutum tuarum consolariet hoc tibi signum fidei et veritatis transmisit*; protulitque¹²⁵⁴ de sinu manum preciosi martyris Dionisii, auro gemmisque inclusam: *Hoc, inquit, habeto pignus fæderis perpetui et amoris vicarii; hanc partem unici solatii Francorum Galliam inhabitantium, postquam nos sanctus martyr Vitus¹²⁵⁵ ad nostram perniciem deseruit et ad vestram¹²⁵⁶ perpetuam pacem Saxoniam visitavit, communicare tecum¹²⁵⁷ maluit. Neque enim postquam corpus ejus translatum est, a nobis civilia vel externa cessare bella; eodem quippe anno Dani et Nortmanni regionem nostram invaserunt.* Rex autem divinum munus omni gratiarum actione suscipiens, reliquiis sanctis¹²⁵⁸ prosternitur, et deosculans eas, summa veneratione veneratur. Sanctum vero Vitum, de quo legatus Karoli disseruit, Folradus quidam nomine de Roma transtulit et in pago Parisiaco locavit; inde, regnante Ludewico imperatore, translatae sunt in Saxoniam, et ut legatus ille confessus est, ex hoc res Francorum cœperunt minui, Saxonum dilatari.

(LIUDPR. IV, 24.) Burgundionum rex Ruodolfus, qui nonnullis annis Italicis imperabat, lanceam quandam ibi a Samsone quodam comite dono acceperat, quam Constantini Magni, sanctæ Helenæ filii, fuisse¹²⁵⁹ dicebant, quæ, excepta ceterarum specie lancearum, novo quodammodo opere novaque elaborata arte et figura, juxta mediam spinam habuit utrobique quasi fenestram, et in media spina cruces¹²⁶⁰ ex clavibus, manibus pedibus Salvatoris nostri Domini Jhesu Christi affixis. Henricus itaque rex¹²⁶¹ audiens Ruodolfum tam cœleste donum habere, ut erat Deum timens totiusque religionis amator, legatis directis temptavit, si premiis aliquibus posset illud¹²⁶² acquirere. Quod cum rex¹²⁶³

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁴⁷ in 1. *quaternio deest* ¹²⁴⁸ ruotpertus D1. *semper*. ¹²⁴⁹ rudolfus D1. *sapius*. ¹²⁵⁰ lotharingos 9° ¹²⁵¹ ei 3. ¹²⁵² amicis 2. ¹²⁵³ deest 10. 11. ¹²⁵⁴ protulit D1. ¹²⁵⁵ deest 2? 10. 11. ¹²⁵⁶ nostram 10. 11. ¹²⁵⁷ deest D1. ¹²⁵⁸ sancti 2. ¹²⁵⁹ deest 9°. ¹²⁶⁰ crucis 9°. ¹²⁶¹ hæc D1. ¹²⁶² deest 4. D1. ¹²⁶³ ita 2. D1. *deestrell*.

Ruodolfus modis omnibus se nunquam acturum diceret, rex Henricus, quia hunc ¹²⁶⁶ muneribus mollire nequiverat, minis terrere magnopere curabat; omne quippe regnum ejus cede atque incendiis se depopulaturum esse minitabat. Quia vero munus quod petebatur illud erat, quod cœlestibus terrena conjunxerat, Ruodolfi regis cor Deus ¹²⁶⁵ emollivit, justoque regi ¹²⁶⁶ justa juste petenti protinus tradidit. Neque enim pace presente simultati locus erat. Quanto autem amore rex Henricus predictum cœleste munus dilexerit, cum in multis rebus, tum in hoc præsertim claruit, quod hujus datorem non solum auri ¹²⁶⁷ argentique muneribus, verum etiam Suevorum provinciæ parte non minima honoravit ¹²⁶⁸. Hac igitur occasione, immo Dei voluntate, sanctam rex Henricus adeptus est lanceam, per quam ipse de hostibus sepe triumphavit, eamque filio suo Oltoni Magno decedens cum regno reliquit, eamque credimus esse, quæ extunc hodieque in imperatorum tutela solet manere.

(LUDPR. II, 24. WID. I, 22.) Ungarii audientes Chuonradi ¹²⁶⁹ imperatoris mortem et Henrici in regnum successionem, probare volentes, an novus rex solita vellet tributa persolvere, totam Saxoniam percurrentes, urbes et oppida incendio dedere, tantamque cedem ubique fecerunt, ut depopulationem ultimam comminarent. Rex autem erat in presidio urbis quæ dicitur Werlahon, rudique adhuc militi et publico bello insueto contra tam sevam gentem non credebatur. Contigit autem quendam ex principibus Ungariorum capi victumque regi adduci, quem ipsi in ¹²⁷⁰ tantum dilexerant, ut innumera ¹²⁷¹ auri et argenti pro eo pondera offerrent. Rex autem spernens aurum, expostulat pacem, tandemque ¹²⁷² ad novem annos obtinuit firmam pacis conditionem. (WID. I, 33.) In quibus induciis primum ex agrariis militibus nonum quemque eligens, in urbibus habitare fecit, ut ceteris octo confamiliaribus ¹²⁷³ suis habitacula construeret frugumque omnium terciam partem exciperet ac servaret, ceteri vero octo seminarent et ¹²⁷⁴ meterent frugesque noco colligerent suisque in locis ponerent; concilia et omnes conventus ac convivia in urbibus celebrari voluit, quatinus in pace discerent, quid in hostium adventu facere debuissent. Vilia aut ¹²⁷⁵ nulla extra urbes erant mœnia ¹²⁷⁶. Tali lege ac disciplina cum cives assuefaceret; repente irruit super Sclavos qui dicuntur Hevelli, et multis eos præliis fatigans, demum hieme asperrima castris, super glaciem positis, urbem quæ dicitur Brenna burg fame, ferro et frigore cepit, et cum illa urbe omni regione potitus, signa vertit contra ¹²⁷⁷ Dal-

Amantiam ¹²⁷⁸, adversus quam jam olim pater suus reliquit ei militiam, et obsidens urbem quæ dicitur Grana, vicesimotandem die cepit eam. Preda urbis militibus tradita, puberes omnes interfecti, pueri ac puellæ servatæ sunt captivitati. Post hæc adiit Pragam ¹²⁷⁹ Boemiorum ¹²⁸⁰ urbem regemque ejus accepit in deditionem, qui erat pater Bolizlawi ¹²⁸¹ qui quamdiu vixit, regi fidelis et utilis fuit. Boemia itaque tributaria facta, rex reversus est in Saxoniam.

(WID. I 38.) Igitur induciarum tempore transacto, legati Ungariorum pro solitis muneribus regem adierunt, sed ab eo sprete, in terram suam vacui reversi sunt. Cum enim haberet militem equestri, jam prælio probatum, contra hostes antiquos presumpsit inire certamen. Hæc audientes Avars, nil morati cum hostili gravique manu Saxoniam festinant intrare, et iter agentes per Dalmatiam, open quasi ab antiquis petunt amicis. Illi vero ¹²⁸² scientes eos ad Saxoniam festinare Saxonesque paratos cum eis pugnare, pinguissimum pro munere eis projiciunt canem. Et cum non esset injuriam vindicandi locus ad aliam pugnam festinantibus, cum ridiculosa satis vociferatione longius prosecuntur amicos. Igitur quam repentine potuerunt impetu intrant Thuringorum fines, illam terram hostiliter totam pervagantes. (LUDPR. II, 23.) Rex autem Henricus gravissima valitudine detinetur, et Ungariorum ei adventus proximus nunciatur. Qui mox directis per Saxoniam nunciis, validissimum per quadriduum collegit ¹²⁸³ exercitum, ipseque, licet invalidus corpore, animi tamen roboratus vigore, equum ascendit et obviam hostibus ivit. Celerautem nuncius accurrit, qui Ungarios in Meresburg ¹²⁸⁴, quod castrum est ¹²⁸⁵ in confinio Saxonum et Thuringorum ac Sclavorum, esse ¹²⁸⁶ nunciavit, eosque jam ¹²⁸⁷ non modicam puerorum ac mulierum predam habere, virorum vero immensam stragem ¹²⁸⁸ fecisse. Rex igitur, ut erat animo constans, talibus non terretur, sed magis magisque suos, ut pro patria pugnent, exhortatur. Nec mora, bellum incipitur, et ex Christianorum parte kyrie eleyson ¹²⁸⁹ dicitur, ex illorum vero parte turpis et diabolica vox, hui, hui, hui ¹²⁹⁰, auditur. Inito itaque certamine, nutu divino Ungarii cedunt et fugantur, rex et sui victoria decorantur, immensa captivorum turba absolvitur, atque vox gemitus in læticiæ cantum mutatur. Hunc triumphum tam laude quam memoria dignum rex apud Meresburg ¹²⁹¹ in superiori cœnaculo domus regis per zographiam notari precepit, adeo ut rem veram potius quam verisimilem judices. (WID. I, 39.) Rex vero victor reversus ¹²⁹², modis

VARIE LECTIONES.

¹²⁶⁴ deest 9c. ¹²⁶⁵ deus cor D1. ¹²⁶⁶ deest 2. ¹²⁶⁷ argenti aurique 2. ¹²⁶⁸ donavit et h. 8. ¹²⁶⁹ cuonradi D1. ¹²⁷⁰ deest 9c. ¹²⁷¹ innumerabilia 9c. i. pro eo a. et a. p. 2. ¹²⁷² tandem 10. 11. ¹²⁷³ cum familiaribus 2? 10. 11. ¹²⁷⁴ ac D1. ¹²⁷⁵ aut ulla 2. ¹²⁷⁶ nimia alia manu corr. menia 10. ¹²⁷⁷ deest 2. ¹²⁷⁸ dalmatiam 2. 9c. ¹²⁷⁹ plagam D1. ¹²⁸⁰ boemorum 9c. ¹²⁸¹ bolizlai 2. ¹²⁸² autem 9c. ¹²⁸³ colligit 9c. ¹²⁸⁴ merseburg 8. D1. ¹²⁸⁵ deest 4. est castrum D1. ¹²⁸⁶ deest 5. ¹²⁸⁷ deest 4. n. m. i. D1. ¹²⁸⁸ s. i. 8. ¹²⁸⁹ kiriel D1. ¹²⁹⁰ deest D1. ¹²⁹¹ merseburg 8. ¹²⁹² regressus 8.

omnibus gratiarum actiones honori divino, ut di-
gnum erat, solvebat; tributumque, quod hosti da-
re ¹²⁹⁵ consuevit, divino cultui mancipavit et usibus
pauperum deservire constituit ¹²⁹⁶. Post hæc pater
patriæ et rerum dominus ¹²⁹⁸ imperatorque ab exer-
citu appellatus, famam potentiæ virtutisque cunctis
regibus et gentibus ¹²⁹⁶ longe lateque diffudit. Unde
et aliorum regnorum proceres cum adierunt, gra-
tiamque in conspectu ejus invenire quærentes, fidem
talis ac tanti viri dilexerunt; inter quos Heribertus,
gener Hugonis ducis, cum ei Ruodulfus rex adver-
saretur, ut apud illum sibi presidio esset, supplica-
vit. Ipse enim talis erat, ut nichil negaret amicis.
Perrexit igitur Galliam, rex regem alloquitur, per-
fectoque ¹²⁹⁷ negotio, Saxoniam revertitur. Sed et
Hugo rex Italiæ legatos ad eum direxit, ejusque
amicitiam habere summo studio quiesivit (cf. LIUDPR
III 21; IV, 14.) Erat autem regi Heinrico uxor et con-
sors regni clara et nobilissima nomine Mathilda, filia
Theoderici, ex eadem Saxonum gente, cujus fratres
erant Witikint et Immod et Reginbern. (WID., I, 31.)
Reginbern autem ipse erat, qui pugnavit contra Da-
nos, multo tempore Saxoniam vastantes ¹²⁹⁸, vicit-
que eos, liberans patriam ab illorum incursionibus
usque in hodiernum diem. Et hi erant ex stirpe
magni ducis Witikindi, qui bellum potens gessit
contra Karolum Magnum per annos ferme 30. (WID.
et LIUDPR. l. l.) Genuit autem Heinrico Mathilda an-
te regni susceptionem filiam Gerbirgam, quam Gi-
selberto duci Belgiæ dederat, filium quoque Otto-
nem, mundi amorem; post regiam vero dignitatem
genuit secundum, quem patris nomine vocavit Hein-
ricum, virum fortem et industrium, facelia satis or-
natum, consilio providum, vultus nitore gratiosum;
tercium quoque filium genuit, nomine Brunonem,
quem pontificis summi ac ducis magni officium vi-
dimus gerentem. (RUDGER. *Vita Brun.* c. 3. sqq.,
11, 18, 20.) Frater quippe ejus Otto, dum post pa-
tris excessum regeret imperium, hunc, omni littera-
rum scientia imbutum, presulem fecit Coloniensium;
factaque dehinc nimia perturbatione in regno, ita
ut etiam filius regis Liutolfus contra patrem con-
sentiret pravorum consilio, rex Otto ad disponen-
dum regnum secedens in partes orientis, fratri
Brunoni presuli providendas commisit occidentis.
Ita ¹²⁹⁹ cum magna religione usus est ¹³⁰⁰ officio sa-
cerdotis, et exigente necessitate, jussu regis functus D
est ¹³⁰¹ virtute magnanimi ducis. (WID., I, 31.) Nemo
autem super hac re illum culpabilem dicat, cum
Samuelem sanctum et alios plures sacerdotes pari-
ter legamus et judices. (LIUDPR. IV, 16.) Duxit autem
Otto, filius regis, vivente adhuc patre, uxorem ex
gente nobilissima Anglorum, filiam fratris ³⁰² Adel-
stani regis, quæ ab aliis (LIUDPR. l. l.) appellatur
Otgit ab aliis (WID., II, 41) Edidis. Hæc peperit ei

A filium, quem vocavit Luitolfum, quem ille multum
dilexit; sed ipse sibi postea rebellavit.

(WID., I, 39.) Heinricus autem rex cum esset in
exallando gentem suam, rarus aut nullus nomina-
torum virorum in omni Saxoniam erat, quem aut
preclaro munere aut officio aliquo non promoveret.
Erat autem ingenti prudentia pollens, forma quo-
que corporis regiæ dignitati decorem adjiciens. In
exercitiis etiam ludi tanta eminentia omnes supera-
bat, ut terrorem ceteris ostentaret. In venatione
tam fuit acer, ut una vice 40 aut amplius caperet
feras. Et licet in conviviis satis jocundus esset,
nichil tamen regalis disciplinæ minuebat. Tantum
quippe favorem pariter et timorem infundebat, ut
etiam ludenti non crederent ad aliquam lasciviam
se dissolvendos. Perdomitis itaque circumquaque
gentibus, postremo Romam proficisci statuit, sed
infirmate correptus, iter intermisit. (LIUDPR. IV,
14.) Infirmatus est autem in castello quod dicitur
Hiemelewa, quod est inter Saxonum et Thuringo-
rum confinia, ubi et defunctus est. (WID., I, 41.)
Cumque se jam gravari morbo sensisset, convocato
omni populo, designavit Ottonem filium suam re-
gem, ceteris filiis suis predia cum thesauris distri-
buens; ipsum vero Ottonem, qui maximus natuet
optimus fuit, fratribus ¹³⁰³ et omni Francorum imperio
prefecit; (LIUDPR. IV, 13.) et in hoc quantæ sapientie
fuerit et religionis, probari potest, quod ¹³⁰⁴
eum, quem potissimum et religiosissimum noverat,
licet in imperio natus non esset, regem constituit.
(WID. l. l.) Testamento itaque legitime ¹³⁰⁵ facto, et
rebus omnibus rite compositis, defunctus est anno
regni sui 17°, vitæ autem fere 60°. Translatum est
autem corpus ejus, filiis suis ¹³⁰⁶ in civitatem quæ
dicitur Quidilingaburg ¹³⁰⁷, et in basilica sancti Pe-
tri ante altare sepultum, cum planctu et lacrimis
plurimorum.

A. D. 921.

* D. addit: Heinricus rex contra — totius Ba-
joariæ ex. *Sigeb. a.* 920.

A. D. 922. * Ruotpertus ¹³⁰⁸, frater Oulonis regis
et pater Hugonis, machinante Giselberto duce, so-
cero Heinrici regis, in dejectionem Karoli, regno
Galliarum preponitur.

* D. et E., qui hic pergit, addunt: Stephano
episcopatum. ex *Sigeb. a.* 921.

A. D. 923. *

* D. E. addunt: Ungarii — delevit. Karolus —
peremit. ex *Sigeb. a.* 922.

A. D. 924.

* D. E. addunt: Reges — christianorum. ex
Sigeb. a. 923.

A. D. 925. * Hiltine Augustensis episcopus obiit,
cui sanctus Oudalricus ¹³⁰⁹ successit (cf. *Vit.*
S. Oud.)

* D. E. addunt: Karolus — truditur. (E. inserit

VARLE LLECTIONES.

¹²⁹⁵ dari 2. ¹²⁹⁴ ita 2. D1. consuevit 4 11, ¹²⁹⁸ d. r. D1. ¹²⁹⁶ g. et r. 9^c. et g. *desunt* 4. ¹²⁹⁷
perfecto 9^c. ¹²⁹⁸ v. s. D1. ¹²⁹⁹ itaque 5. ¹³⁰⁰ *deest* D1. ¹³⁰¹ *deest* 9^c. ¹³⁰² *deest* 2. ¹³⁰³ *in* 6. *folium excidit*.
¹³⁰⁴ qui 9^c. ¹³⁰⁵ legitimo 2. ¹³⁰⁶ *deest* D1. ¹³⁰⁷ qwidilingaburg D1. ¹³⁰⁸ Rotpertus 2. odel-
ricus D. E.

quæ prius in hystoria leguntur : Heinrico regi ad dilatandum imperium suum super Lotharios tendenti in ipsa profectioe, ubi Rhenum transiit, Karoli legatus occurrit, et salutato—Saxonum dilatari.) Ruodolfus — tenuit. *ex Sigeb. a. 924. E. pergit* : Idem Ruodolfus lanceam quandam — tutela solet manere. *ut supra.*

(*Chr. W.*) A. D. 926. Sanguis * Domini in Auliam insulam venit. *1.

* *Hæc desunt* D. E., *ubi legitur* : Henricus rex Sclavis et Danis victis et sub tributo redactis, nomen suum celebre facit. Berengarius — incendunt. *ex Sigeb. a. 925.*

* 1) a quadam matrona *addunt* : 10. 11. *ex Bernoldo.*

A. D. 927. * Burchardus dux Alamanniæ ¹³¹⁰ in Italia occiditur ; Herimanno ¹³¹¹ Alamanniæ ¹³¹⁰ committitur.

* D. E. *addunt* : Karolus — ann. 2. *ex Sigeb. a. 926.*

A. D. 928. *

* D. E. *addunt* : Ludewicus ¹³¹² fugiens mare transit, Ruodolfus — subrogatur. *ex Sigeb. a. 927.*

A. D. 929. *

* D. *addit* : Ludewicus. — ann. 29. D. E. : Rex Hugo — ordinato. *ex Sigeb. a. 928.*

A. D. 930. Heriger archiepiscopus ¹³¹³ moritur ; pro quo Hiltibertus ¹³¹⁴ ordinatur.

A. D. 931. Henricus rex Boemiam ¹³¹⁵ petit.

A. D. 932. Dioto Wirciburgensis episcopus obiit. *

* D. E. *addunt* : Henricus — christianos facit. *ex Sigeb. a. 931.*

A. D. 933. *

* D. E. *addunt* : Arnoldus — utilia. *ex Sigeb. a. 932.*

A. D. 934. Henricus * Ungarios interfecit.

* D. E. : Ungarii ab exercitu Henrici regis occiduntur aut capiuntur. *ex Sigeb.*

A. D. 935. Notingus episcopus Constantiensis obiit ; cui Chuonradus successit. * 2

* D. E. *addunt* : In Genuensi — evacuata. *ex Sigeb.*

* 2) genere clarissimus *addunt* 10. 11.

A. D. 936. Henricus rex obiit. * — Post Martinum papam Agapitus Romanæ sedi prefuit 117us, dein Octavianus 118us, Leo ** 119us, Benedictus 120us, Johannes 121us. * 3.

* D. : moritur, quilibet — accepisset. *ex Sigeb. a. 937.* — E. : Henricus rex infirmatus est in castello — lacrimis plurimorum. *ut supra,*

** Leo — 121us *desunt* D1.

* 3) E1. *addit alia manu in marg.* : Hoc anno fecit Otto rex in Magadaburch regalem abbatiæ (*desunt* E2.)

Anno Dominicæ incarnationis 937, ab Urbe autem ¹³¹⁶ condita millesimo 888 (cf. *Chr. W.*). Otto

A Magnus, Henrici filius, 81° ¹³¹⁷ loco ab Augusto, eligitur in regnum ab omni populo Saxonum et Francorum, regnavitque annis 38. ¹³¹⁸. (WID. II, 1.) Electus est ¹³¹⁹ autem apud Aquasgrani, ubi et mox unctus est ¹³¹⁶ in regem a summo pontifice Mogontinæ sedis nomine Hiltiberto, genere Franco, professione monacho, qui nutritus in Fuldensi monasterio, ad id honoris merito provectus est, ut pater ejusdem loci constitueretur, deinde ad fastigium summi pontificatus Mogontinæ sedis proveheretur. Erat enim vir miræ sanctitatis et preter naturalem animi sapientiam litterarum scientia satis illustris. Qui etiam inter cetera gratiarum dona spiritum prophetiæ ¹³²⁰ accepisse predicatur. Rex autem, unctione benedictionis accepta, quam sapientem in regni moderamine, quam fortem in adversantium certamine, quam strenuum in religione se exhiberet facile enarrari non valet. (WID. II, 3.) Primum itaque barbaris ad novas res molendas deseventibus, Bolizlaus ¹³²¹ fratrem suum ¹³²² percussit, virum christianum, regno fidelem et, ut ferunt, religiosum Dei cultorem. In cujus ultionem cum ¹³²³ rex exercitum mitteret adversus Bolizlaum, ¹³²⁴, primo nostri victores extiterunt, deinde pro recenti victoria securus agentes, repentina incursione omnes ab eo occisi sunt. Et bellum hoc perseveravit usque ad 15 regis imperii annum ; ex eo regi fidelis servus et utilis permansit. Post * hæc antiqui hostes Ungarii venerunt, probare virtutem novi regis, et intrantes Franciam, statuerunt, si possent, intrare ab occidentali parte Saxoniam. Quod rex audiens, nil moratus, cum exercitu valido occurrit illis, fugavitque illos a terminis suis. Cessantibus autem bellis externis, civilia oriri cœperunt.

* *Reliqua* — mirabilisque prudentiæ *desunt* E.

(WID. II, c. 8, 9, 1, 11, 10, 11, 12.) Mortuus est quippe Arnolfus dux Bajoariæ, et filii ejus, superbia elati, jussu regis contempserunt ire in comitatum ¹³²⁵, cujus ducatum rex dedit fratri ejus Bertholdo ¹³²⁶. Mortuus est et Sigefridus comes optimus Saxonum, qui secundus a rege procurabat Saxoniam. Cujus legationem cum sibi vindicasset affinitatis causa Dankmarus, frater regis ex patre, non ex matre, et regali dono cessisset Geroni comiti, afflictus est Dankmarus tristitia magna. Erat autem manu promptus, acer ingenio, bellandi peritus, cujus mater ¹³²⁷ filia erat materteræ Sigefridi comitis, de qua suscepit cum rex Henricus, et ditavit eum prediis multis absque his fuerant matris. Eberhardus quoque comes, iratus contra Bruningum ¹³²⁸ quandam ex primoribus, collecta manu, succendit civitatem illius vocabulo Elmeri. ¹³²⁹, interfectis

VARLÆ LECTIONES.

¹³¹⁰ alem D. E. ¹³¹¹ hermanno 4. 5. ¹³¹² ludewicus E1. ¹³¹³ a. mogont 5. ¹³¹⁴ hiltipertus 4. hiltbertus 5. 9c. 10. 11. *et ita infra.* ¹³¹⁵ poemiam 5. 10. ¹³¹⁶ *deest* 2 ? 10. 11. ¹³¹⁷ LXXV. D. E. ¹³¹⁸ XXXVI. D. ¹³¹⁹ *deest* 9c. ¹³²⁰ prophecisse 2. ¹³²¹ bolizaus D1. ¹³²² suum Wenzlaum 5. ¹³²³ dum 2. ¹³²⁴ ita 2. D. E. bolizlaum *rell.* ¹³²⁵ comitatu 9c. ¹³²⁶ bertholdo D1. bertholdo 4. 10. 11. bertholfo 2c 9c. bertholfo 5. ¹³²⁷ m. sua 9c. ¹³²⁸ bruniggum 2. ¹³²⁹ elmari 2.

omnibus ejusdem civitatis habitatoribus. Pro qua presumptione condemnavit eum centum talentis, omnesque principes, qui ad hoc eum juvabant¹³³⁰, dedecore canum quos portabant usque ad urbem regiam quæ dicitur Magedeburg¹³³¹. Unde commotus Eberhardus, junxit se Dankwarto, colleclaque valida manu, obpugnat præsidium quod dicitur Badiliki¹³³², in quo erat Henricus, frater regis, juvenis¹³³³ adhuc; dataque militibus suis preda urbis¹³³⁴, abduxit secum Henricum quasi vile mancipium. Dehinc¹³³⁵ cepit Dankmarus¹³³⁶ urbem quæ dicitur Hereburg, seditque in ea, et multa inde exercuit latrocinia. Rex autem licet invitus cum multo comitatu perrexit illuc, ad reprimendam illius insolentiam. Cives autem urbis ejusdem apertis portis introduxerunt exercitum regis. Dankmarus vero fugiens in æcclesiam beati Petri apostoli, stansque juxta altare, depositis desuper armis, a quodam per fenestram a tergo perfossus est. Eberhardus autem Henricum habuit secum. Qui audiens necem Dankmari, fractus animo prosternitur suo captivo, veniam petit ac nequiter promeruit, ea scilicet conditione, ut contra dominum et fratrem suum secum faceret conjurationem, et si fieri posset, ipse sibi coronam imponeret. Henricus vero eo tempore nimis adolescens erat et regnandi cupiditate fervebat. (LUDPR. IV, 20, 22.) Eberhardus sane Giselbertum Lotharingorum ducem a¹³³⁷ regis fidelitate disjunxerat, cujus adjutorio regi non modice resistebat. Qui Giselbertus quamquam sororem regis haberet uxorem, maluit tamen et ipse suscipiendi regni spe regi¹³³⁸ resistere, quam ei, ut debuerat, adjutorio esse. Habuerat autem rex nonnullas maximas et fortissimas copias, Herimannum scilicet Suevorum ducem fratremque ejus Outonem atque Chuonradum¹³³⁹ cognomine Sapientem. Qui quamvis affinitatis¹³⁴⁰ linea Eberhardo jungerentur, maluerunt tamen juste, si necessitas ingrueret, cum justo rege occumbere, quam cum consanguineo¹³⁴¹ injuste triumphare. Eberhardus itaque haut secus valuit¹³⁴² Giselbertum a regis fide sejungere, donec ei promitteret, se illum regem facturum; Giselbertus vero Henricum hac voluit arte¹³⁴³ decipere, ut dum suo adjutorio regem vinceret, ipse regni solium obtineret; verum Eberhardus longo aliter disposuerat; voluit enim, si¹³⁴⁴ regem posset devincere, utrosque regno privare illudque sibi usurpare, sicut ex verbis D ipsius, quæ paulo antequam occideretur uxori suæ dixerat, possumus conicere. Quam dum foveret in sinu: *Jocundare*, inquit, *in gremio*¹³⁴⁵ *comitis, in brevi letatura in amplexibus regis.*

A (WID. II, 15.) Igitur Henricus ardens cupiditate regnandi, celebre¹³⁴⁶ convivium fecit in loco qui dicitur Salaveldon, et cum esset magnus ac potens, majestate et potestate¹³⁴⁷ regali, plurimis plurima donavit, et factionis hujuscemodi socios sibi ob id plurimos conciliavit. (LUDPR. IV, 23. — WID. I. I. — LUDPR. I. I.) Dein¹³⁴⁸ profectus in Lotharingiam ad Giselbertum¹³⁴⁹ ducem Belgicæ, cum ipso pariter et Eberhardo bellum fratri cœpit preparare. Quod cum regi esset nunciatum, primum non credidit, sed mox certificatus, econtra properat¹³⁵⁰ lætus, non eorum multitudine territus, sed in Dei pietate confisus. Cumque ad Rhenum¹³⁵¹ cum suis pervenisset, jamque¹³⁵² fluvium sui transmeare cœpissent, Henricus cum suis insperato in tanta vicinitate erat, quod ab his videri jam¹³⁵³ poterat. Perpauci denique de navibus egressi, vix equos ascendere seseque¹³⁵⁴ armis induere poterant, cum legiones adversæ non nunciantur venientes, sed intuitu ipso cernuntur presentes. (WID. II, 17.) Rex autem in altera parte fluminis cum multitudine adhuc manens et hæc intuens, dolorem animi motu corporis non celabat, eo quod non adessent naves per quas Rhenum transcendere posset: nec tempus subitanei certaminis in ulteriore ripa constitutos aliud sinebat cogitare, nisi aut coram hostibus cadere debere, aut certe armis vitam defendere. (LUDPR. I. I.) Recordatus itaque populi Domini¹³⁵⁵, qui repugnantes sibi Analechitas orationibus Moysi, servi Dei, devicit, protinus de equo descendit, lacrimansque cum omni populo ante lanceam, in qua victoriosi clavi, manibus pedibusque Redemptoris nostri affixi, erant¹³⁵⁶ inclusi, sese prostravit. Quantunque justi viri oratio, secundum quod Jacobus ait, valeat, res manifesta probavit. (WID. I. I. — LUDPR. I. I.) Hi namque qui in ripa ulteriori¹³⁵⁷ erant, sarcinas et impedimenta quæque in locum qui dicitur Xantus¹³⁵⁸ transmittabant, seseque invicem cohortati¹³⁵⁹, hostes precipiti cursu invadebant. (WID. I. I.) Cumque esset piscina inter hos¹³⁶⁰ et hostes, Saxones¹³⁶¹ divisi¹³⁶², una pars ex adverso ruit in hostes¹³⁶³, altera insequitur a tergo, et in medio hostes obrimentes, pauci vehementer urgebant plures. Neque enim nostratium supra centum armatos fuisse perhibetur, hostium vero satis magnus erat exercitus. Sed cum a¹³⁶⁴ fronte pariter et a tergo urgerentur, qua parte potissimum cavere debuissent, in promptu non erat. (LUDPR. I. I.) Rege itaque orante, cum ex suis nullus occumberet, hostes omnes in fugam conversi sunt, nonnullique eorum cur fugerent ignorabant, quoniam quidem

VARIÆ LECTIONES.

¹³³⁰ adjuvant S. ¹³³¹ magedebure D1. ¹³³² hadiki 2. ¹³³³ deest 2. ¹³³⁴ deest 9°. ¹³³⁵ deinde 2. ¹³³⁶ dankmarus D 1. ¹³³⁷ deest 10. 11. ¹³³⁸ speuei corr. spe rei D 1. ¹³³⁹ chunradum D 1. ¹³⁴⁰ sapius. ¹³⁴¹ consanguinitatis S. ¹³⁴² sanguineo 9°. 10. 11. ¹³⁴³ maluit 9°. ¹³⁴⁴ h. v. a. Henricum 9°. ¹³⁴⁵ deest D1. ¹³⁴⁶ sinu 2. ¹³⁴⁷ crebre D1. ¹³⁴⁸ et p. desunt D1. ¹³⁴⁹ deinde 2. ¹³⁵⁰ giselbertum D1. ¹³⁵¹ interdum ¹³⁵² preparat D 1. ¹³⁵³ renum D 1. ¹³⁵⁴ sapius ¹³⁵⁵ tamque D1. ¹³⁵⁶ jam non D1. non 9°. ¹³⁵⁷ sese 9°. ¹³⁵⁸ pergit 6. ¹³⁵⁹ affixerant 9°. erant affixi S. ¹³⁶⁰ u. r. S. ¹³⁶¹ xantus 2. ¹³⁶² zantus 9°. ¹³⁶³ exhortati 9°. ¹³⁶⁴ hostes 2. ¹³⁶⁵ saxoni D 1. ¹³⁶⁶ divisa 9°. ¹³⁶⁷ r. in h. ex. a. S. ¹³⁶⁸ 10. 11.

pre paucitate ¹³⁶⁶ hostes insequentes videre non poterant. (WID. I. I.) Ex nostris etiam fuere qui Gallica lingua loqui sciebant, qui clamore in altum Gallice levato, exhortati sunt adversarios ad fugam. Illi socios hujusmodi clamantes arbitrati, fugam, ut clamatum est, inierunt. (LIUDPR. I. I.) Cesis igitur plurimis, Henricus vehementer in brachio ¹³⁶⁶ est percussus, et quamquam loricae triplicis fortitudo usque ad carnem non admitteret ensis ¹³⁶⁷ aciem, pondere tamen percussiois acerbae brachium adeo ¹³⁶⁸ est in livorem conversum, ut nullis medicorum curis ita mederi posset, quin toto illo anno percurrente dolorem magnum sentiret. (WID. II, 18 sqq.) Quidam ex Thuringis nomine Teli mandavit ad prefectos urbium, quae erant in oriente partis Henrici, de victoria regis, et quia ipse Henricus cecidisset in bello, egitque callide, ut omnes se traderent regiae potestati. Ipsi autem duae tantummodo ex omnibus remanserant urbes, Meresburg ¹³⁶⁹ et Schidingon ¹³⁷⁰. Qui audiens de defectione urbium suarum, fractusque recenti ¹³⁷¹ regis victoria, cum novem ¹³⁷² tantum armatis iter arripuit, Saxoniamque jam tardius adiens, urbem Meresburg ¹³⁷³ ingressus est. Quo rex comperito, et ipse reversus est, urbemque, in qua frater erat, obsedit. Ille autem cum non posset fortiori resistere, post duos ferme menses, tradita urbe, egressus est ad regem. Cui datae sunt induciae 30 dierum, quatinus eum militibus sibi coherentibus secederet a Saxoniam, si cui vero illorum regem adire placeret, veniae locum haberet. Henricus itaque discedens a Saxoniam, Lotharios ¹³⁷⁴ iterum adiit, et cum duce Giselberto aliquamdiu mansit.

(WID. II, 22.) Iterum ducitur exercitus contra Giselbertum, et omnis regio ejus subjacens imperio ¹³⁷⁵ igni traditur, obsessusque in castello Kievermont ¹³⁷⁶, quod est Caprae-mons, elapsus fuga inde proficiscitur. Et cum obsidio ¹³⁷⁷ difficultate locorum parum procederet, vastata undique regione, reversus est in Saxoniam.

(LIUDPR. IV, 26.) Est autem in confinio Alsaciae castellum vocabulo Brisahe, de quo omnis adjacens pagus appellatur Bricahgowe, quod fertur olim ¹³⁷⁸ fuisse illorum qui Harelungi dicebantur; tunc autem temporis erat in ditone Eberhardi; in quo ipse suorum multitudinem posuit militum, quorum terrore non solum magnam partem prefatae provinciae sibi vendicabat, verum etiam circumcirca fideles regis misere laniabat. (WID. II, 24. — LIUDPR. I. I.) Ad quod obsidendum rex profectus cum castra posuisset, consilio, ut fertur, Friderici, Mogontinae sedis archiepiscopi, ex poniificibus multi, fixis in circuitu tentoriis sed noctu relictis, a fide defecerunt,

A deserentesque regem, clam domum redierunt, Friderico subdole ibiremanente, ut fertur ¹³⁷⁹. Erat autem idem Fridericus successor Hildiberti predicti sancti viri, et ipse, quantum ad humanum iudicium, bonis operibus deditus, nisi quod adversariorum domini sui regis favebat partibus; quod quidem fama multis commendabat, ipse vero omni annisu negabat. (LIUDPR. I. I.) Milites vero regis considerantes pontificum discessionem, suadebant ei, ut et ipse Saxoniam repetens, hanc desereret regionem. Quibus rex imperterritus, ut Judas Machabeus suis quondam ¹³⁸⁰: *Nolite, ait, talia loqui, et si appropinquaverit tempus nostrum, moriamur omnes in virtute, et non inferamus crimen gloriae nostrae; melius est enim pro vera justitia mortem subire, quam fugiendo turpiter vivere.* His et aliis talibus dictis non solum eos a fugae proposito revocavit, verum etiam vehementer ut pugnarent animavit.

(LIUDPR. IV, 27.) Comes quidam cum eo tunc erat, cujus militum multitudo regis aciem condecorabat. Hic videns plurimorum ab ¹³⁸¹ rege defectionem, reputabat secum, nichil sibi tunc a rege negari propter instantem necessitatem, rogavitque suis suorumque usibus concedi abbaciam Lauresheimensem. Rex autem intelligens, quid peticio illa portenderet, ei coram omnibus ait: *Obaedire oportet Deo magis quam hominibus. Quis enim sanum ¹³⁸² sapiens ignorat, te haec non humilitate petitionis, sed conminationis auctoritate dixisse? Scriptum est: «Nolite sanctum dare canibus.» Quod quamvis spiritualiter intelligendum predicetur, ego tamen sanctum me ¹³⁸³ canibus dare iudico, si monasteriorum predia, quae a religiosis viris tradita sunt, Deo militantibus tulero et seculum militantibus tradidero. Tibi vero tam procaciter injusta pelenti, sub testimonio totius populi, nec hoc nec aliud unquam te a me accepturum tarsi scior. Si tibi cordi est cum ceteris in fidelibus avolare, quanto citius, tanto melius.* His ille auditis, rubore perfusus ad pedes regis corruit, seseque peccasse coram omnibus poenituit.

(LIUDPR. IV, 28, 29.) Eberhardus autem et Gisbertus, audientes regem esse in partibus ¹³⁸⁴ Alsaciae, collecto permagno ¹³⁸⁵ exercitu, alveum Rheni apud Andernacum transeunt, regisque ¹³⁸⁶ fideles circumquaque demoliri procedunt. Outo ¹³⁸⁷ sane, frater Herimanni ¹³⁸⁸ ducis Suevorum, nec non et ¹³⁸⁹ Chuonradus cognomento Sapiens ipsis in partibus erant; sed quia eorum copiae istorum copiis impares existerant, his occurrere trepidabant, eos tamen cum spoliis multis redeuntes pone ¹³⁹⁰ secutisunt. Cumque paululum processissent, quidam sacerdos flens et hejulans ¹³⁹¹ eis obviavit; interrogatusque ab eis,

VARIAE LECTIONES.

¹³⁶⁵ b. p. p. v. 5. ¹³⁶⁶ in b. v. 5. ¹³⁶⁷ a. ferrum vel c. a. 5. ¹³⁶⁸ deest 5. ¹³⁶⁹ merseburg 5. ¹³⁷⁰ sci-
dingon 2. ¹³⁷¹ deest 4. 5. ¹³⁷² noie D 1. ¹³⁷³ mersburg 5. mesburg 4. ¹³⁷⁴ lotharingos 9c. ¹³⁷⁵ s. i.
ejus 2. ¹³⁷⁶ kivermont D 1. ¹³⁷⁷ presidio 2. ¹³⁷⁸ deest 9c. ¹³⁷⁹ ferunt 2. fert D 1. ¹³⁸⁰ Judas q. m. s. n. 5.
¹³⁸¹ a 4. 5. ¹³⁸² sane 2. ¹³⁸³ me s. 5. ¹³⁸⁴ in p. esse 5. ¹³⁸⁵ magno 9c. ¹³⁸⁶ regis 10. 11. ¹³⁸⁷ odo 2.
udo 9b ¹³⁸⁸ hermanni 4. 5. ¹³⁸⁹ deest 2. ¹³⁹⁰ deest 9b ¹³⁹¹ euilans D 1.

unde veniret aut cur fletet: *Ab istis, inquit, predonibus unum paupertatis meae solatium quod habui ablatum est jumentum.* Quem cum interrogarent, s; Giselbertum et Eberhardum vidisset aut ubi essent: *Cunctis, ait, cum preda Rhenum transmissis, ipsi soli cum suis electis, quod nec bene certat, cibum capiunt.* Hoc illi audientes, summa cum celeritate super eos irruunt, moxque Eberhardus occiditur; Giselbertus in fluentum equo prosiliens undis submergitur, quas quia obsorbere non potuit ¹³⁹⁹, anima recedente, defecit; ceterorum vero nullus aufugit, quin aut vivus caperetur aut gladio truncaretur. Cujus rei nuncius cum regi juxta consuetudinem mane ad æcclesiam, quæ longe a castris aberat, tendenti occurreret, mox de equo descendit, seseque, cum lacrimis Deo gratias agens, in orationem dedit; qua expleta, itinere cœpto ad æcclesiam pertendit.

(RICHER. [236] II, 17, 18, 19.) Hujus tamen eventum rei Gallicus ille scriptor, cujus superius mentionem feci ¹³⁹³, aliter narrat, ita ¹³⁹⁵ dicens: « Ludewicus ¹³⁹⁵, Karoli filius, qui de transmarinis partibus revocatus tunc regnavit in Gallia, cum Hugone Cisalpino principe in pago Alsacio Belgas exteriores, qui ad se nondum venerant, assecibat, et qui Ottonis partibus favebant ultra Rhenum fugere compellebat. Presenserat etenim ¹³⁹⁶, Ottonem velle Belgicam in suum jus transfundere; unde et truculentius contra illum agitans, quicumque illius videbantur a Belgica exturbavit, qui vero sibi consentiebant, consilio Giselberti ducis Belgicæ et Theoderici comitis, sacramento sibi astringebat. Otto vero Belgas comperiens a se defecisse et ad Ludewicum ¹³⁹⁷ confluisse, Rhenum transmissis, Belgicam cum exercitu ingreditur, ejusque loca plurima incendiis ac ingenti preda devastat. Nitebatur enim, acsi ex ¹³⁹⁸ paterna traditione princeps fieri Belgicæ. Id vero contra jus agere calumpniabatur, cum ejus pater propter Selavorum infestationem Saxoniam tantum, quæ est pars Germaniæ, dux constitutus sit, eo quod Karolus, Ludewici pater, cui rerum summa debebatur, tunc adhuc in cunis vagiret. Multam itaque predam Otto abducens, Rhenum transiit. At Giselbertus dux dedecoris injuriam ultum ire festinans, collecto exercitu, post hostem accelerat, transiensque Rhenum, terram illam solo tenus incendiis ingentibus vastat, armentorum etiam pecudumque predam nimiam exercitus congregat et abducit. Jam vero flumen ingredi parabant, et ecce Otto ¹³⁹⁹ ex tota Saxonia collectas copias accelerantibus induxit. Belgæ itaque cum duce suo indubitanter renitentes, cum Germanis secus flumen signis infestis ingressi sunt, et ex utraque parte multi funduntur. Qua die

A Germanorum victoria ægre sustentata, tamen eniuit. Nam cum duæ terciæ eorum fusæ jacerent, et Giselbertus suos defecisse adeo ¹⁴⁰⁰, adversarios autem illesos arbitraretur, in tanta confusione rerum fuga periculum evadere nitebatur, in fluentumque equo prosiliit. Qui cum fluminis pelagus enatare non posset, vi undarum ¹⁴⁰¹ victus, periit sessoremque immersit. At Belgæ interitum ducis ignorantibus, totis viribus decertabant, tantoque egerunt robore, donec post execrabilem innumerabilemque interitum, eorum qui relictis fuerant alii caperentur, alii in fluvium demergerentur. Ludewicus autem rex Giselbertum extinctum comperiens, multam in ejus casu miserationem habuit; profectusque in Belgicam, uxorem ejus Gerbirgam, Ottonis sororem, conjugio duxit. Hac occasionis diversitate, uno tamen exitii ¹⁴⁰² fine, necem ducis uterque scriptor Gallicus scilicet et Saxonicus, testatur; penes lectorem vero erit, cui magis credatur.

(LUDPR. IV, 30, 31, 32, 33.) Hoc in ¹⁴⁰³ tempore Bertholdus ¹⁴⁰⁴ Bajoariorum dux, Arnolphi ducis frater, vir strenuus, toto conamine favebat regis partibus. Volens itaque rex, ut quemadmodum tribulationis preteritæ, ita et læticiæ presentis fletet participes, sequenti statim die ut de morte adversariorum audivit, quanta erga se Dominus fecerit, directis nunciis ei aperuit; et quoniam conjugali conubio minime tenebatur, in augmentum læticiæ demandavit sub juramento, ut si sororem suam, scilicet Giselberti viduam, posset habere, eam conjugio sibi ¹⁴⁰⁵ copularet, si vero hoc minus procederet, filiam ipsius Giselberti ex eadem sorore sua genitam, quam penes se habebat, fero jam nubilem, ei jungeret ¹⁴⁰⁶. Quo audito, Bertholdus ¹⁴⁰⁷ immenso est gaudio affectus, elegitque nondum nubilem potius filiam exspectare, quam matrem, quæ jam nupserat, tollere.

Fridericus igitur archiepiscopus, ut infidelitas, quam occulte gestabat, cunctis pateret, decem diebus ante necem prenominatorum discessit a regē, Mogontiamque conceitus veniens ¹⁴⁰⁸, nil ibi moratus, Metensem urbem adiit; disposuerat enim Heinrichus, frater regis, redeuntibus Eberhardo et Giselberto, cum eodem Friderico istic exercitum congregare, sicque regi in Alsacia manenti bellum maximum preparare. Cumque illo tenderet idem archiepiscopus, insperate occurrentes ei nuncii mortem jam sepius nominatorum ei indicaverunt. Quo audito consternatus animo, quid ageret ignorabat. Interea rex Alsaciam deserens, Franciam occupabat. Cujus metu Mogontiam cives perterriti, redeuntem archiepiscopum intra urbis mœnia non suscipiunt. Unde factum est, ut non multo post a quodam regis fideli captus et in sui presentiam ductus, custodiæ in

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁹² poterat 5. ¹³⁹³ fecimus 9c. ¹³⁹⁴ deest 10. 11. ¹³⁹⁵ ludewicus 5. ¹³⁹⁶ enim 5. presens enim erat 4. ¹³⁹⁷ ludewigum 5. et ita sæpius. ¹³⁹⁸ deest D 1. ¹³⁹⁹ ex t. S. Otto D 1. ¹⁴⁰⁰ deest 2. ¹⁴⁰¹ in unda 2. ¹⁴⁰² exitu 2. 9c. 10. D 1. ¹⁴⁰³ deest 2. ¹⁴⁰⁴ bertholdus D 1. 10. 11. bertholdus 5. bertoldus 4. 9c. ¹⁴⁰⁵ illi 5. 9c. 10. 11. h. et c. cop. 4. ¹⁴⁰⁶ conjungeret 5. ¹⁴⁰⁷ bertholdus 2. D 1. et infra. ¹⁴⁰⁸ deest 2.

NOTÆ.

(236) Cf. quæ in notis Richeri editioni ex Ekkehardo additæ sunt lectiones.

Saxoniam sit traditus. In qua parvo tempore commoratus, miseratione regis, ut erat clementissimus, pristinae dignitati est restitutus.

Heinricus autem fratris timore compulsus, castellum Kievermont, non solum ingeniis hominum verum ¹⁴⁰⁹ etiam natura ipsa munitionem ingredi voluit; sed soror ejus, vidua Giselberti, eum prohibuit, dicens ad eum: *Non te miseriarum mearum, quas perempto marito meo perpetior, piget, quin etiam munitionibus meis te includendo, regis iram super hanc regionem velut aquam effundas* ¹⁴¹⁰? *Non patiar; nec enim tanta recordia michi erit innata, ut ex meis incommodis tua compares commoda.* His auditis, Henricus Lotharios deseruit et in regnum Ludewici secessit. (WID. II, 26.) Prefecit autem rex regioni Lothariorum Ottonem, filium Richwini, ut et regnum procuraret et nepotem suum, Giselberti filium, bonae spei puerulum, nomine Henricum, nutriret. (LIUDER. IV, 34.) Heinricus autem, frater regis, dum aliud quid faceret ignoraret, assumptis secum quibusdam episcopis, quorum iuvaretur auxilio, quadam die nudis pedibus ad pedes regis, ipso ignorante, pervenit, supplexque misericordiam imploravit. Cui rex ait: *Indignum facinus tuum veniam non meretur, verum quia video te* ¹⁴¹¹ *humiliatum coram me, non inducam malum super te.* Jussit itaque rex eum ad palatium Ingelheim proficisci sollicitaque cura eum custodiri, quoad remota paululum ¹⁴¹² mentis ægritudine, quid super eo faceret, consilio prudentum definiret. (WID. II, 29, 36, 37 sq. 38, 33.) Post hæc vicina sibi semper clementia aliquantisper urbibus illius usibus concessis, permisit eum in Lothariorum regione habitare. Deinde in processu temporis defuncto duce Bajoariorum ¹⁴¹³ Bertholdo, monitu et intercessione sanctæ matris suæ prefecit eum regno eidem, faciens cum eo concordiam et pacem, in qua etiam fideliter permansit in finem. Erat autem ipse Heinricus copulatus matrimonio filiae ducis Arnolphi, feminae egregiæ formæ mirabilisque prudentiæ.

Igitur ¹⁴¹⁴ cum bella intestina simul et externa cessarent legesque divinæ et humanæ auctoralis vigore pollerent, gravis persecutio monachis oritur illis diebus, affirmantibus quibusdam pontificibus, melius videri paucos vita claros quam plures negligentem in monasteriis esse, ideoque oportere conversationes eorum per monasteria perspicere et non bene conversantes abjicere, oblitum, ni fallor, sententiæ patrisfamilias ¹⁴¹⁵, prohibentis servos zizania de triticis eruere, sed sinere utraque ad messem crescere, ne, uno incaute eradicato, damnum fieret in altero. Quod et in his factum est. Nam plures propriæ infirmitatis conscii, deposito habitu et reli-

Actis ¹⁴¹⁶ monasteriis, grave onus sacerdotum ¹⁴¹⁷ devitabant. Fuerunt plures qui summum pontificem Fridericum hoc non pure ¹⁴¹⁸ sed subdole effecisse arbitrati sunt, quatinus virum venerabilem regique ¹⁴¹⁹ fidelem, Hademarum abbatem Fuldensem, si quo modo posset, dehonestaret. Ipse enim abbas vir erat magnæ prudentiæ et industriæ, sub cuius temporibus Fuldense templum famosum est igne consumptum, sed ab eo in melius restauratum. Hic eundem pontificem secunda conjuratione culpabilem sub custodia tenuit, primum quidem honorifice, sed cum litteras ab eo scriptas reprehendisset, satis severe. Pontifex vero dimissus, dum ultionem quereret nec contra tantum virum prevaleret, humillima monasteria statuit temptare, si forte ad ¹⁴²⁰ excellentissima posset æqualiter procedere. Sed hujusmodi simulationes incassum ¹⁴²¹ profusæ sunt; nam abbas ¹⁴²² in gratia et amicitia regis ¹⁴²³ permansit, et causis intercurrentibus, pontifex quod voluit non implevit.

Rex autem de die in diem proficiens, paterno regno non contentus, abiit in Burgundiam, regemque eum regno in suam accepit potestatem. Defuncto autem Ottone Lothariorum preside ac regis nepote Heinrico, Giselberti filio, ducatum regionis Chuonrado rex concessit, cui et unicam filiam suam Luitgarlam desponsavit; qui erat adolescens acer et fortis, domi militiaque optimus, commilitonibus suis karus. Huic Luitolfus, filius regis, nimia dilectionis familiaritate adstrictus est;

* *Reliqua usque ad annos Ottonis desunt E.*

C (RICH. II, 29.) Post hæc rex Otto cum Ludewico rege per legatorum interventum conciliatur, quod eidem Ludewico postea multum profecisse probatur. (WID. II, 39.) Soror autem regis Gerberga genuit Ludewico filios duos, Karolum et Lotharium qui et patri postea successit. (RICH. II, 47, 48. — WID. II, 39, 41; III, 1 sqq.) Ludewicus itaque a ducibus suis circumventus, primum a Rhodomensibus, ad quos Hairoldum, filium Thurmodi Bajoensium principis, fugiens solus ingressus est, capitur Haioroldoque traditur, sed dato minore filio obside, dimittitur, statimque a duce Hugone captus, Lugdunum sub custodia publica est missus. His auditis, rex super amici fortuna satis doluit, imperavitque expeditionem in Galliam contra Hugonem in annum secundum. Ille annus notabilis factus est de morte Eddis reginae, 7. Kalend. Febr. defunctæ, quæ nata ex gente Anglorum, non minus sancta religione quam regali potentia claruit. Decem annis regni consortia tenuit, undecimo obiit, Saxoniam vero 19 annis inhabitavit. Reliquit filium nomine Luitolfum, omni virtute animi et corporis ea ætate nulli secundum, filiam quoque nomine Luitgardam,

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁰⁹ sed 4. D 1. ¹⁴¹⁰ infundas 2. ¹⁴¹¹ te video D 1. ¹⁴¹² paulum 9c. ¹⁴¹³ B. d. Bertholdo D 1. ¹⁴¹⁴ pergit E. ¹⁴¹⁵ deest 9c. ¹⁴¹⁶ m. r. D 1. ¹⁴¹⁷ deest 2. ¹⁴¹⁸ n. p. h. D. E. ¹⁴¹⁹ r. f. desunt 2. ¹⁴²⁰ deest 9c. ¹⁴²¹ incasse D 1. incassum superscr. vel incasse E 1. ¹⁴²² et abbas D 1. E 1. ¹⁴²³ hic pergit 1.

quæ nupserat Chuonrado duci. Sepulta est autem in civitate Magadeburgensi. Post cujus excessum rex omne studium transfert in filium, factoque testamento, creavit eum regem post se. Ipse autem tener adhuc erat adolescens annorum 16. Rex autem in Gallicam proficiscens expeditionem, festinat intrare regnum Karoli, causa vindicandæ injuriæ amici sui Ludewici. Quod audiens Hugo, legatione missa, jurat per animam patris sui, quod tanta sibi armorum copia esset, quantam rex nunquam vidisset, addiditque contemptum loquendo vanetumideque super Saxonibus, quia imbelles essent, et quia facile posset una potione septem Saxonica tela absorbere. Ad quod rex famosum satis reddidit responsum, sibi fore tantam multitudinem pileorum feninorum, quos ei representari oporteret, quantam nec ipse nec pater suus unquam videret, et revera cum esset magnus valde exercitus, 30 scilicet duarumque legionum, non est inventus qui fenino non uteretur pileo, nisi abbas Corbeius cum tribus suis sequacibus. Dimissus igitur Ludewicus occurrit regi, jungiturque cum suis ejus exercitui. (RICH. II, 54.) Occurrit eis cum magna expeditione et Chuonradus rex Genaunorum, quem Ludewicus etiam vocavit in auxilium. Juncti ergo pariter Lugdunum adeunt, sed eam locorum asperitate capere non valentes, Remensem civitatem expetunt, ubi nepos Hugonis ducis Hugo contra jus et fas subrogatus erat episcopus, legitimo pontifice adhuc superstite. (WID. III, 3.) Urbem vero armis capientes, injustum sacerdotem expellunt legitimumque sedi propriæ restituunt. Post tres itaque menses rex Saxoniam cum incolomi exercitu rediit ¹⁴²⁴ omnibus quæ armis exquisita sunt Ludewico regi relictis. Hugo autem expertus potentiam regis Saxonumque virtutem, non passus est eos ultraterminos suos hostiliter intrare, sed anno sequenti in eandem expeditionem regi pergenti occurrit juxta fluvium quod dicitur Kar, et juxta imperium regis cum domino suo Ludewico pactum iniit, manus dedit, utilisque perinde mansit. (LIUDPR. V, 1.) Concurrentibus autem undique ad regem proceribus, venit et vir ditissimus Suevorum dux Herimannus, qui post congratulationis affabilitatem talibus est regem aggressus sermonibus: *Non clam domino meo est, me prediorum latitudine ac pecuniarum immensitate prediorem absque liberis esse; nec est preter unicam filiam meam parvulam qui mearum rerum heres existat, me decedente. Placeat itaque tibi, domino meo regi, filium tuum Luitolfum michi adoptare in filium, quatinus unica filia mea conjugio copulatus, mearum rerum fiat hereditate magnificus.* Placuit regi consilium ducis, et quod poposcit sine dilatione complevit. (WID. III, 6. III, 7.) In brevi post hæc socer moritur, cum ducatu omni possessione derelicta genero. Quiacepta polestate, animum tranquillum quem in puero gessit exiit, armatumque militem in

A Italiam ducens, aliquantis ibi urbibus captis et sub custodiam traditis, redit in Faanciam.

Eo tempore usurpato imperio regnavit in Longobardia homo ferus et avarus, et qui omnem justiciam pecunia venderet, Berengarius, qui ad eundem regem Ottonem quondam venit, Hugonem regem Italiæ fugiens, benigneque ab eo tractatus, cum multam pecuniam Hugo pro eo dare vellet, non est redditus. (cf. LIUDPR. V, 12, 13.) (WID. III, 7.) Hic cum postea depulso Hugone regnaret, veritus virtutem singularis prudentiæ reginæ Adelheidis, a Lothario Hugonis filio relictæ, in multis eam afflixit, quo tanti decus splendoris aut exstingueret aut certe obscuraret. Hæc autem filia fuit Ruodolfi regis Burgundionum, qui et in Italia regnavit, et dominæ Berhtæ reginæ, Burchardi Alamannorum ducis filia, quam, defuncto Ruodolfo, rex Hugo in conjugium duxit, filiamque illius filio suo Lothario copulavit (cf. LIUDPR. IV, 12.) (WID. III, 8 sqq.). Illo in tempore proficiscitur rex in militiam contra Bolizlavum regem Boemiorum, et cum capienda esset urbs quæ dicebatur Nova, in qua clausus obsidebatur Bolizlai filius, prudenti rex consilio diremit prælium, ne miles in capiendis hostium spoliis aliquod incideret periculum. Considerata itaque virtute regis et innumera exercitus multitudine, Bolizlaus, egressus urbe, maluit tantæ majestati subjici, quam ultimam perniciem pati. Sub signis igitur stans et regem audiens responsaque reddens, veniam tandem promeruit. Inde rex plena victoria gloriosus factus, in Saxoniam est regressus. Cumque virtus prefatæ reginæ illum non lateret, simulato itinere Romam proficisci statuit. Et ubi Longobardiam intravit, amorem reginæ predictæ muneribus super se probare temptavit. Quo fideliter experto, in conjugium sibi eam sociavit, et cum ea urbem Papiam, quæ sedes est regni, obtinuit. Quod videns filius ejus Liutolfus ¹⁴²⁵, tristis ab eo discessit; profectusque in Saxoniam, aliquandiu moratus est in loco consiliis funesto Salaveldon. Rex vero in Italia celebratis juxta regalem magnificentiam nuptiis, proficiscitur inde cum novi matrimonii claritate, acturus proximum pascha in Saxonia. Persuasus quoque rex Berengarius a Chuonrado duce, cui Papia cum presidio militari relicta erat custodienda, regem subsecutus est in Germaniam, pacem cum eo facturus et per omnia jussis ejus obtemperaturus. Qui regiam veniens ad urbem, jussus est in hospitio sibi parato manere; neque enim faciem regis per triduum promeruit videre. Quod egre tulit Chuonradus, qui eum adduxerat, pariterque Luitolfus, filius regis, qui unum cum eo sentiebat. Post hæc rex regem alloquitur, et in gratiam regis ac reginæ susceptus, deditiois sponsonem dat fœderisque spontanei diem locumque urbem Augustam designat. Ubi cum conventus flet, Berengarius manus filii sui Adelberti manibus suis implicans, coram omni exercitu famulatu

VARIE LECTIONES.

¹⁴²⁴ superscr. 1. ¹⁴²⁵ ita h. l. 1.

regis cum filio se subjugavit, et ita dimissus cum gratia et pace in Italiam remeavit. Ibi miræ magnitudinis lapis tonitru ac tempestate jactus de cœlo, ingens miraculum multis visentibus prebuit.

(Wro. III, 12, 18 sqq.) Nati sunt autem regi filii ex serenissima regina, primogenitus Heinricus, secundus Brun, tercius paterni nominis majestate designatus, quem jam tum post patrem dominum ac patrem sperabat orbis universus, filiam quoque sanctæ matris ejus vocabulo insignitam. Luitolfus autem, filius regis, et Chuonradus ¹⁴²⁶, gener ipsius, nova quædam moliantur contra regem. Quod cum eum non lateret, circa Kalendas Julii moto exercitu contra eos, obvias urbes partis adversæ aut armis aut deditione cepit, quousque Mogontiam perveniret, quam filius jam cum exercitu intravit, patremque, dictu miserabile! armatus exspectavit. Ibi plus quam civile omnique calamitate acerbius bellum cœptum est, machinæ multæ muris admotæ, sed ab urbanis destructæ sunt vel incensæ; crebræ ante portas pugnæ; raro forinsecus stationes fusæ. Cunctando enim res variabant, dum dominatorem regni foris, intus successorem timebant. Obsidio itaque dum sexaginta ferme dies excederet, sermo fit de pace; unde datur obses in urbem consobrinus regis Ekbertus, quo liber in castra illis pateret accessus. Filius cum genere castra ingressi, regalibus vestigiis prosternuntur, spondentes pro scelere omnia se passuros, ut auxiliarii tantum amici nichil mali paterentur. Rex autem non inveniens quomodo meritas penas filio inferret, fautores insidiarum expostulat. Illi autem juramentis vicariis obligati et quodammodo arte antiqui hostis constricti, hoc omnino negabant, sicque infecta re in urbem rediebant. Ekbertus autem, qui obses datus erat in urbem, suavis verbis regi fit adversus, cum et antea propter correptiones ejus illi fuisset iratus. Sequenti igitur nocte Bajoarii comites Heinrici fratris regis, relicto eo, juncti sunt Luitolfo, cum quibus ipse pergens, urbem regiam Ratisponam cepit cum ceteris in ea regione munitissimis, omnemque pecuniam ducis Heinrici suis militibus divisit, conjugem ejus cum filiis et amicis non solum urbe sed et regione excedere coegit. Hæc omnia fiebant consilio Arnolff junioris fratrumque suorum, eo quod ipse Heinricus paternum haberet ducatum. Rex vero filium subsequens, urbem Ratisponam obsidione circumdedit; sed cum multitudo machinas urbi applicari non sineret, satis dure interdum ab utrisque pugnatum est pro muris. Urbani crebris attriti præliis, fame quoque periclitari cœperunt. Unde Luitolfus urbe egressus cum principalibus viris, pacem postulat, sed non impetrat, quia patri obœdientiam negat. Reversus vero in urbem, portam orientalem obsidentem armis temptat Geronem, tot victoriis quot præliis clarum. A terciâ igitur hora usque in nonam cum acriter pugnaretur ante por-

A tam urbis, equo cadente, ascensor Arnolffus armis exutus ilicoque telis perfossus occubuit. Post biduum a muliere, famem urbis fugiente, mors illius notificatur, dum antea nesciretur. Cujus morte urbani satis consternati, jam de pace tractabant. Proinde interventu principum Luitolfus iterum de urbe progressus, dum mense integro et dimidio obsideretur, pacem obtinuit usque ad condictum diem, dum de his causis dijudicaretur; locusque concilii apud Friteslari notabatur. Rex inde in patriam reversus est, Heinricus vero Novam urbem obtinuit; Ratispona proxima nocte penitota exusta est. Post hæc exercitandi gratia cum rex venationem ageret in loco qui dicitur Sweldon, filius patri nudatis plantis prosternitur, intima tactus pœnitentia, patris primum, deinde omnium presentium movebat lacrimas. Amore itaque paterno susceptus in gratiam, spondet se obtemperaturum omni paternæ voluntati. Interea summus pontifex Fridericus egrotare nunciatur; quapropter regis placitum modice differtur. Defuncto pontifice, universalis conventus populi celebratur; Mogontia post annum et dimidium cum omni Francia regi traditur; filius et gener in gratiam suscepti sunt, qua et in finem fideliter usi sunt.

Rex ingressus Saxoniam circa Kalendas Jul. obvios habuit legatos Ungariorum, tanquam ob antiquam fidem et gratiam eum visitantes, revera autem, ut quibusdam videbatur, eventum belli civilis considerantes. Quos cum secum aliquantis diebus retinisset et aliquibus munusculis donatos in pace remisisset, audivit a nunciis fratris, ducis scilicet Bajoariorum: *Quia ecce Ungarii diffusi invadunt terminos tuos, statuuntque tecum inire pugnam.* His rex auditis, quasi nichil laboris preterito anno tolerasset, cœpit ire contra hostes, sumptis secum paucis ammodum ex Saxonibus, eo quod jam bellum Selavonicum urgeret. Castris igitur positis in Augustæ urbis confiniis, exercitus Francorum et Bajoariorum ei occurrit; cum valido quoque venit equitatu in castra dux Chuonradus; cujus adventu milites erecti, jam optabant non differri certamen. Erat enim dux idem natura audacis animi, et quod rarum est audacibus, bonus consilio, et dum pedes et dum eques iret in hostem, bellator intolerabilis, domi ac militia karus sociis. Igitur ab utriusque exercitus latrocinantibus agminibus notificabatur non longe ab invicem fore uterque exercitus. Jejuno itaque in castris predicato, jussum est omnes ad bellum paratos esse in crastino. Primo diluculo surgentes, pace data et accepta, operaque sua primum duci, deinde ab uno quoque alteri cum sacramento promissa, erectis signis, numero quasi octo legiones procedunt e castris. Ducitur exercitus per aspera et difficilia loca, ne daretur hostibus copia turbandi sagittis agmina, quibus utuntur acerrime, arbustis ea protegentibus. Primam et secundam et

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴²⁶ chuorandus 1.

terciam legionem direxerunt Bajoarii, quibus prefuerunt prefecti ducis Heinrici; nam et ipse bello aberrat, eo quod valitudine corporis laborasset, qua et mortuus est. Quartam legionem ordinaverunt Franci, quorum rector ac procurator erat dux Chuonradus. (Wid. III, 44 seqq.) In quinta, quæ erat maxima, et quæ dicebatur regia, ipse princeps erat, vallatus lectis ex omnibus militum milibus alaerque juventute, coramque eo angelus — sic enim vocabatur vexillum ejus — denso agmine circumseptus. Sextam et septimam legionem constituerunt Sævi, quibus prefuit Burchardus, cui nupserat filia fratris regis. In octava erant Boemii electi milites mille, armis potius instructi quam fortuna; in qua et sarcinæ omnes ac impedimenta quæque, quasi ipsa esset tutissima quæ et novissima. Sed aliter res acta est. Nam Ungarii nihil cunctantes ¹⁴²⁷ Liem fluvium, qui Lehc dicitur, transierunt, circumtesque ¹⁴²⁸ exercitum, extremam legionem sagittis lacessere cœperunt, et impetu cum ingenti vociferatione facto, aliis cesis, aliis captis, sarcinis omnibus politis, ceteros legionis illius armatos fugere compulerunt. Similiter septimam ac sextam aggressi, plurimis ex eis fuis, in fugam verterunt. Rex autem cum advertisset, bellum ex adverso pretendi, sed post tergum novissima agmina periclitari, misit illuc ducem Chuonradum cum quarta legione; qui veniens captivos eripuit, predam excussit, latrocinantiaque hostium agmina perturbavit. Fuis latrocinantibus undique adversariorum agminibus, dux ad regem revertitur signis victricibus, mirumque in modum cunctantibus veteranis militibus, gloria victoriæ assuetis, cum novo milite et fere bellandi ignaro triumphum peregit. Totum igitur pondus prælii jam ex adverso esse rex conspiciens, exhortationis gratia suos allocutus est, monens eos antiquarum victoriarum et rerum sedulo bene gestarum, et ut modo in patria non cederent, qui sepius et in aliena victores existerent; et postquam hujusmodi verba plurima dedit, ad ultimum intulit: *Plura loquerer, milites mei, si nossem verbis virtutem vel audaciam animis vestris augeri, modomelius gladiis quam linguis incipiamus.* His dictis, arrepto clipeo ac sacra lancea, ipse primus equum vertit in hostes, fortissimi militis ac optimi imperatoris officium gerens. Hostium audaciores primum restiterunt, deinde ut socios terga vertere viderunt, obstupefacti nostrisque intermixti, extincti sunt. Ceterorum vero alii equis fatigatis villas proximas intrant, circumfusique armatis, cum mœnibus pariter coneremantur, alii flumen contiguum transnantes, dum ripa ulterior ascendentes non sustinet, flumine obvolvuntur et pereunt. Chuonradus autem dux fortiter pugnans, animi fervore et solis ardore, qui eo die nimis erat, æstuavit, vinculisque loriciæ solutis, dum auram captavit, vulnere sagittæ in adverso gutturis defixæ cecidit. Cujus corpus imperio regis honorifice collectum, trans-

A portatur Wormaciam, ibique sepelitur cum fletu et planctu omnium Francorum. Ipsa vero die belli invasa sunt castra, et captivi omnes erepti, secundo autem die ac tercio a vicinis urbibus reliqua multitudo in tantum consumpta est, ut nullus aut rarus evaderet. Tres duces gentis Ungariæ capti ducique Heinrico præsentati, mala morte, ut dignerant, multati sunt; suspensio namque erepuerunt. Triumpho celebri rex factus gloriosus, ab exercitu pater patriæ ac imperator est appellatus. Decretis proinde honoribus et dignis laudibus summæ divinitati per singulas æcclesias, hoc idem sanctæ matri suæ per nuncios demandans, cum tripudio ac summa læticia Saxoniam revertitur, et a populo suo libentissimo suscipitur. Neque enim tanta victoria quisquam regum intra ducentos annos ante cum lætatus est.

B Rebus igitur rite compositis, per omnem Franciam Saxoniamque et vicinas circumquaque gentes, Romam proficisci statuens, Longobardiam perrexit. Ubi qualiter regem Longobardorum Berengarium, multa mala cum filio suo Adelberto æcclesiis Dei inferentem, duobus annis obsederit, captumque cum conjugè et filiis in exilium miserit, Romanos duobus præliis vicerit, duces Beneventorum subjecerit, Grecos in Calabria et Apulia superaverit, terra Saxonica venas argenti aperuerit, imperium cum filio sibi æquivoco quam magnifico dilataverit, majoris est operis, ideoque conscribi non valet a nobis. (LUDPR. Hist. Ott.) Hoc tantum breviter notandum, quod a Johanne papa litteris suppliciter exoratus, quatinus pro amore Dei sanctorumque apostolorum Petri et Pauli sanctam Romanam æcclesiam ex faucibus Berengarii suorumque liberaret, aliorumque multorum episcoporum alteriusque ordinis et laicorum questibus motus, filium suum Ottonem contra morem priorum in puerilibus annis regem constituens, in Saxonia dereliquit, ipse collectis copiis Italiam percitus venit, Berengarium cum uxore sua Willa et filio Adelberto captivos Babenberg in exilium misit, ubi et idem Berengarius defunctus et sepultus est; ipse vero Romam veniens, mirifice apparatu susceptus, et ab eodem apostolico Johanne imperiali unctione et benedictione sublimatus, imperator et augustus est appellatus. Aliquanto autem tempore in partibus illis commoratus, filium suum Ottonem ad se venire fecit; qui et in natali Domini coronam regni ab apostolico accepit. Missa etiam legatione Constantinopolim, filiam imperatoris Theophanu nomine inde accepit, quam, celebratis in Italia nuptiis, eidem filio suo conjunxit (cf. Chr. W., LUDPR. I. I. — Wid. III, 70-73).

D (Wid. III, 75, 76.) Post hæc regressus de Italia imperator Otto cum filio peregr. Galliam ingressus est, inde Germaniam transiturus ex proximo pascha Quitlingaburg celebraturus, Manens autem ibi decem et septem diebus, descendit inde, ascensionem Domini apud Maresburg celebraturus. Tercia vero

VARIE LECTIONES.

¹⁴²⁷ junctantes 1. ¹⁴²⁸ circumtesque 1.

feria ante pentecosten venit ad locum qui dicitur A Mimilewa. Proxima nocte transacta, hora constituta letus ad mensam conседit, venienteque tempore vespertinis laudibus interfuit, sed peracto cantu evangelii, æstuari ac fatigari jam cœpit. Quod cum intellexissent principes circumstantes, imposuerunt eum sedili. Inclinantem autem caput, quasi jam defecisset, refocilaverunt eum, expetitoque sacramento dominico et accepto, sine gemitu cum magna tranquillitate spiritum reddidit Domino, Non. Mai, quarta feria ante pentecosten. Inde transportatur in cubiculum, et cum jam esset sero, transitus ejus nunciatur populo. Cujus corpus cum magnis lugentium exsequiis a filio, rege jam facto**, translatum est in civitatem quam ipse construxit vocabulo Magadeburg, ibique honorifice tumulatum est.

* coimperatore E. a. 972.

** f. suo æquivoco t. E. l. l.

Anni Ottonis Magni.

1. (Chr. W.) Hujus anno primo, qui est a Dominica incarnatione 937us, Ungarii * Franciam et Alamanniam et Galliam usque oceanum Burgundiamque devastantes, per Italiam redierunt. Monasteria sancti Galli et sancti Bonifacii cremantur. — Ruodolfus rex Burgundiæ et Arnolfus dux Noricorum obierunt.

* Ungarii — redierunt *desunt* D. E., ubi Monasteria — cremantur *post* Rudolfus — obierunt *legu-tur*; in *fine vero addunt*; Inger — jussit. *ex Sigeb. a. 936.*

2. A. D. 938. Heinricus*, frater Ottonis regis, ab Eberhardo comite comprehenditur.

* D. E. *habent*: Contra Ottonem — redeunt. *ex Sigeb.*

3. A. D. 939. Otto * rex, cum fratre Heinrico et Gisilberto Eberhardoque pugnantibus militibus suis, victoriam reportat.

* D. E. *habent*: Eberhardus et — filium Arnolfi. *ex Sigeb.*

Ab inicio anni 4900.

4. A. D. 940 Rege in partibus Alsaciæ castellum Brisahc obsidente, episcopi quidam, noctu relictis tentoriis, subtraxerunt se. Eberhardus ¹⁴³⁹ comes ab Utone ¹⁴³⁰ et Chuonrado juxta Rhenum occisus est, Gisilbertus dux in aqua suffocatur. * — Burghardus Wirceburgensis episcopus obiit.

* D. E. *habent*: Otto rex in — regem fugit. *ex Sigeb.*

5. A. D. 941. Otto * rex Gallias petiit.

* D. E.: Ludewicus ¹⁴³¹ rex — eos fugat. *ex Sigeb.*

6. A. D. 942. Otto * et Ludewicus reges pacifi. cantur.

* D. E.: Gisilbertus et — vulnerato. *ex Sigeb.*

7. A. D. 943. *

* D. E. *hoc anno quæ supra a. 940*: Rege — suffocatur.

8. A. D. 944. Ungarii * cum Bajoariis pugnant et vincuntur.

* D. E.: Stephanus — secuta est. *ex Sigeb.*

9. A. D. 945. *

* D. E. *addunt*: Otto subjugavit, *ut alii a. 946*, resistente — annis 16. *ex Sigeb. — 5—11.* *addunt*: In Italia cometa miræ magnitudinis apparuit, portendens famem quæ secuta est. *ex Sigeb.*

10. A. D. 946. *

* D. E. *addunt*: Heinricus, frater regis, projectis — excluditur. *ex Sigeb. — 5—11.* *addunt*: Otto rex totam Lotharingiam sibi subjugavit. *ex Sigeb.*

11. A. D. 947. Bertholfus * dux Bajoariorum, frater Arnulfi ducis, moritur, et Heinrico fratri regis ducatus committitur. — Edith ¹⁴³² regina obiit.

* E. r. o. B. — committitur. D. E., *qui addunt*. Berengarium — repetit. *ex Sigeb.*

B 12. A. D. 948. *

* D. E. *addunt*: Rege — tyrannizat. *ex Sigeb.*

13. A. D. 949. Herimannus ¹⁴³³ dux Alamannorum moritur; pro quo Luitolfus, filius regis Ottonis, dux constituitur. *

* D. E. *addunt*: Taxis — accipit. *ex Sigeb.*

14. A. D. 950. Otto * rex Italiam petiit, eamque sibi subjecit; rediensque, Papiam Chuonrado ¹⁴³, duci Lothariorum tuendam commisit.

* D. E. *habent*: Per loca — facti sunt. *ex Sigeb.*

15. A. D. 951. Berenger rex Longobardorum, Chuonrado suadente, apud Augustam cum filio suo Adelberto ad deditionem venit, factusque miles regis, remissus est in regnum cum pace. *

* D. E. *addunt*: Mogontia — relaxatus est. *ex Sigeb.*

C

16. A. D. 952. Otto rex Italiam intravit causa Adelheidæ reginæ, ipsaque accepta uxore, nuptias celebravit Papiæ.

17. A. D. 953. Luitolfus dux * patri rebellat et dux Chuonradus cum eo.

* d. instinctu Chuonradi ducis p. r. Bellum fuit — luculenter descripsit. D. E. *ex Sigeb.*

18. A. D. 954. Ungarii * Italiam petunt, Noricam et Franciam.

* D. E. *habent*: Ratherius — Farabertum. Liutolfo — redeunt. Ludewico — ann. 32. *ex Sigeb. a. 934. 938.*

19. A. D. 955. Ungarii * totam Bajoariam depopulantes, juxta Augustam Alamanniæ urbem ab Otone rege pugna victi, immensa cede necantur.

* D. E. *habent*: Friderico — episcopus substituitur, *ex Sigeb. a. 936.*

D

20. A. D. 956. Luitolfus * dux Italiam hostiliter intravit.

* D. E.: L. d. filius regis I. h. intrat et Adelbertum vincit, ipseque eodem anno moritur. Ungariis iterum — occubuit. Brun archiepiscopus cenobium — construxit. *ex Sigeb. a. 957.*

21. A. D. 957. Luitolfus * Adelbertum vincit, et ipse eodem anno moritur.

* D. E., *qui hæc a. 956. habent, hoc anno*: Brun — fecit. *ex Sigeb. a. 958.*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴³⁹ Gisilbertus dux et ante Eberhardus *erasa* 1. ¹⁴³⁰ ðtone D1. ¹⁴³¹ Luodewicus E1. *sepius* ¹⁴³² E. r. o. *desunt* 4. ¹⁴³³ hæc *desunt* 7. ¹⁴³⁴ chûrado 1.

22. A. D. 938. Cruces in vestibus hominum ap-
paruerunt. *

* D. E. *addunt*: Brun — regem confugerunt.
ex Sigeb. a. 939.

24. A. D. 960. Poppo Wirciburgensis episcopus
obiit. *

* D. E. *addunt*: Apud Constantinopolim —
ann. 10 Gallia et — tendit. *ex Sigeb. a. 961.*

26. A. D. 962. Otto¹⁴³⁵ rogatu Johannis papæ et
querimonia multorum de Berengario et filia procla-
mantium Romam tendit *, ibique imperator ab eo-
dem papa ** factus, Berengarium capit, et cum
conjuges sua Willa nomine ad castellum Babenberg
misit, ubi et presentem vitam clausit.

* Otto [rex E.] Italia pervagata Romam per-
venit, ibique D. E. *cf. Sigeb. a. 963.*

** a Johanne papa D. E.

27. A. D. 963. Otto imperator natale Domini
Papie agit. *

* D. E. *addunt*: Post hæc Italia exit. Adelbe-
rone — subrogatur. *ex Sigeb. a. 964.*

28. A. D. 964. Otto * imperator natale Domini
Rome moratur; ubi et filius ejus Otto coronatur.

* D. E.: imperator pentecosten — æquiperari.
Otto Italiam repetit. Brun — refertur *ex Si-
geb. a. 965.*

31. A. D. 967. * Otto imperator de Italia redit.

* D. E.: Otto junior — papa in natale Domini
in imperatorem benedicatur. Willihelmus —
obiit *ex Sigeb. a. 968. 966.* Item Mathildis re-
gina, mater ipsius imperatoris, plena operi-
bus bonis et elemosinis, defuncta est.

32. A. D. 968. * 1

* D. E. *addunt*: Quidam o. i. familiaris — me-
reretur. *ex Sigeb. a. 969.*

* 1 E1. (*alia manu*) et 2. *in marg. habent*: Hoc
anno regalis abbatia Magadaburch mutata
est in archiepiscopatum.

33. A. D. 969. Mathildis*, mater imperatoris, obiit.

* D. E., *qui hæc a. 967. habent, hoc anno*:
Theodericus — collegit, et hæc cum parte —
donata in Galliam — locavit. *ex Sigeb.*

34. A. D. 970. *

* D. E. *addunt*: Apud — Niceforo imperavit.
ex Sigeb.

35. A. D. 971. Signum quoddam ignei coloris
in cælo apparet. *

* D. E. *addunt*: Otte — sociavit. *ex Sigeb.*

36. A. D. 972. *

* D. *addit*: Otto senior — conscripsit. *ex D*
Sigeb. Post Johannem — 123us. *ut infra u.*
974. E. *addit*: Regressus de Italia impera-
tor — tumultatum est. *ut supra.* Cujus vi-
tam etc. *ut. D.*

37. A. D. 973. *

* D. E. *habent quæ 1. rell. a. 975.*

38. A. D. 974. * Otto imperator obiit Non. Mai. Eo-
den anno sanctus Oudalricus migravit, anno episco-
patus sui Post¹⁴³⁶ Johannem papam Benedictus
ordinatur 122us, post quem item Benedictus 123us.

* D. E. *tantum*: Sanctus O. — 30., *addunt*
vero: Raginerus, junior filius Ragineri —
redit, et cum Warnero comite, qui comita-
tum patris sui ab imperatore acceperat,
apud Perronam bello confligit, eoque cum
multis interfecto. hereditatem patriam recep-
it. Ratherius apud¹⁴³⁷ Lobias moritur, cujus
est de se monasticum hoc: « Ratherius pre-
sul, sed ter Ratherius exul », qui hoc epita-
phium tumulo suo inscribi fecit « Conculcate
pedes hominum sal infatuatum. » Gelu —
vernale *ex Sigeb. a. 974, 973, 975.*

Anni Ottonis secundi.

1. Anno * Dominicæ incarnationis 975. ab Urbe
autem condita 1726. Otto secundus. Magni¹⁴³⁸ filius
82° loco ab Augusto, regnare cepit, et annis 9
regnavit (Wm. III, 76.) Ille vivente patre in regnum
electus Romæque ab apostolico regni coronâ deco-
ratus, mox ut pater defunctus est, ab omnibus qui
aderant denuo eligitur, et in regni sede locatur.

* His a. 973. (1724.) *exstantibus (legitur*
LXXXVI°... annis X.), *hic annus vacuus est*
D. E.

3. A. D. 977. *

* D. E. *addunt*: Lotharius rex Francorum Lo-
tharingiam recipere volens, usque ad pala-
tium Aquisgrani venit. Quem Otto impera-
tor insecutus, usque Parisius nullo obstan-
te omnia vastando pervenit; in redeundo cir-
ca Axonam fluvium partem impedimentorum
amisit. Et quia nil pensi neque moderati ha-
buerunt, quin etiam æcclesias sanctorum de-
popularentur, quidam famulus Dei reclusus
predixit, quod nullus auctorum hujus mali
usque ad septennium vivendo duraret. *cf.*
Sigeb. a. 978.

4. A. D. 978. *

* D. E. 4—11. *addunt*: Ignæ acies visæ sunt
in cælo per totam noctem 5. Kal. Novem-
bris. *ex Sigeb.*

5. A. D. 979. *

* D. E. *addunt*: Otto i et L. — petit *ex Sigeb.*
a. 980.

6. A. D. 980. *

* D. E. *addunt*: Otto — habebat. *ex Sigeb.*
a. 981.

7. A. D. 981. *. *1

* D. E. *addunt*: Greci — proditus, et per illius
miserationem et industriam delata — liber-
ratus vix evasit. Omnibus — haberi *ex Sigeb.*
a. 982.

* 1) E1. (*alta manu*) et 2 *addunt*: Adalbertus
primus Magad. archiepiscopus obiit.

8. (*Chr. W.*) A. D. 982. Otto * imperator, apud
Calabriam occiso a Grecis exercitu, de navi exi-
liens, natatibus aufugit. * 2.

* Hæc desunt D. E.

* 2) 10. 11. *addunt*: Otto dux Suevorum obiit;
Chunradus successit. *ex Bernoldo.*

9. A. D. 983. ¹⁴³⁹ * Otto imperator Romæ mori-
tur 6. Idus Decembris, ibique sepelitur. — Poppo¹⁴⁴⁰
junior Wirciburgensis episcopus obiit.

* D. E. a. 982.: O. i. tedio et angore animi de-

VARIE LECTIONES.

¹⁴³⁵ Hæc. a. 961. *scripta postea a. 962. assignat 1.* ¹⁴³⁶ Post — 123us *desunt* 4. ¹⁴³⁷ *deest* D1. ¹⁴³⁸ m.
Ottonis 5. D. E. ¹⁴³⁹ 982. 5. ¹⁴⁴⁰ Poppo obiit *desunt* 4.

ficiens R — sepelitur. De imperatore autem A substituendo inter primates dissentitur aliis odio imperatricis Theophanu, quod sibi illa per suam levitatem conciverat, imperium a filio ejus Ottone transferre volentibus ad Heinricum ducem, filium Henrici qui frater fuit primi Ottonis, aliis vero legitimo heredi Ottoni, Ottonis imperatoris filio, imperium deberi certantibus; quorum etiam pars prevaluit. *ex Sigeb. a. 983. Poppo, etc.*

Anni Ottonis tertii.

1. Anno dominicæ incarnationis 984. * ab Urbe condita 1735. Otto tertius, Ottonis secundi filius, ammodum puer, 83° loco ab Augusto, Romanum imperium suscepit, et annis 17 regnavit.

* 983... 1734..... 77°.... 13... D. E., *qui addunt*: Theodericus — ducis. *ex Sigeb. a. 984. Annus 984. tacuit.*

2. A. D. 988. *

* D. E. *addunt*: Lothario — uno *ex Sigeb. a. 986.*

3. A. D. 986. *

* D. E. *addunt*: Ludewico — patrum defuncti regis l. v. dum — ann. 9. *ex Sigeb. a. 987.*

4. A. D. 987. *

* D. E. *addunt*: Inundatio — sunt. Karolus frater Lotharii regis, dux Lothariensium, regnum — mense, mira Dei virtute et inaudito modo obsessi — evasit. *ex Sigeb. a. 988.*

5. A. D. 988. Fames * magna facta est.

* D. E. *habent*: Siccitas — secuta est. Fertur — ferebant. Karolus. — revertitur *ex Sigeb. a. 989.*

6. A. D. 989 * Hugo Wirceburgensis episcopus obiit.

* D. E. *addunt*: Theophanu imperatrix, mater Ottonis tertii [imperatoris *addit* D.] obiit. Karolus dux iterum Remim — relegat. *ex Sigeb. a. 990.*

7. A. D. 990. *

* D. E. 5 — 11. *addunt*: Karolus dux moritur, Otto filius ejus ¹⁴⁴¹ succedit *ex Sigeb.*

8. A. D. 991 *

* D. E. *addunt*: Remis — excommunicatus dampnatur. Gerbertus episcopus subrogatur Remis, cujus est hoc de se monasticum: « Scandit ab R. Gerbertus ad R., post papa viget R. » ; insinuans se de Remensi presulatu ad Ravennatum ¹⁴⁴² presulatum scandere, post etiam papam Romanum fore. *ex Sigeb. a. 992.*

9. A. D. 992. *

* D. E. *addunt*: In Burgundia — claruit. *ex Sigeb. a. 993.* — 5 — 11. *addunt*: Remis synodus congregatur. *ex Sigeb.*

10. A. D. 993. *

* D. E. *addunt*: Gerbertus, qui et Silvester cognominatus est, Romanæ ecclesiæ presidet. Quidam transitio — lecta scribimus. *ex Sigeb. a. 998.* — 5 — 11 *addunt*: In Burgundia Oudelo ex clerico Privatensi monachum professus, in Cluniacensi cœnobio

presicitur. *ex Sigeb., quæ D. E. anno superiori.*

11. A. D. 994. Sanctus Adelbertus, episcopus de Praga civitate, a Prucis martyrio coronatur *. — Berenwardus ¹⁴⁴³ episcopus Wirceburgensis obiit.

* D. E. *addunt*: Hugone — annis 35. *ex Sigeb. a. 996.*

12. A. D. 995.

* D. E. 8 11. *addunt*: Heribertus Colonensium archiepiscopus ordinatus, multa sanctitate claret. *ex Sigeb. a. 997. Ch. d. o. ut a. 997.*

14. A. D. 997. Chuonradus * dux obiit. * 1

* *Hæc a. 995. D. E.*

* 1) 10. 11. *addunt*: Herimannus successit *ex Bernoldo.*

16. A. D. 999. *

* D. E. *addunt*: In Italia Crescens — rebellat. *ex Sigeb.* — 5 — 11. *addunt*: Terræmotus permaximus factus est. *ex Sigeb. a. 1000.*

17. A. D. millesimo. *

Anno ¹⁴⁴⁴ regni sui 18° Otto imperator tertius obiit 8. Kal. Febr., eo videlicet anno qui ab incarnatione Domini inscribitur millesimus primus. Cujus intestina Augustæ, reliquum corpus Aquisgrani sepelitur.

D. E., A. D. millesimo terræmotus permaximus factus est. Otto imperator ad debellandum Crescentem Romam proficiscitur, eique Crescens bello, congregitur, sed victus suspenditur. *ex Sigeb. a. 1000. 1001.*

Anno regni sui 19° Otto imperator, quem uxor Crescentis spe regnandi ad amorem suum pellexerat, dum, invitatus ab iuvita suavis exercitus sui abstractus, decedit Italia veneno ab ea sibi transmissio consumptus inter remeandum in Italia moritur 3. Cal. Febr. primus (*ut supra.*) Venelicio ejusdem mulieris etiam papa Romanus gravatæ asseritur, ita ut loquendi usum amisserit. Milites — putaretur, Henricus Bajoariæ dux cum magna militum manu occurrit, et injuriato Coloniensium. — imperatoris. Qui tandem conciliatis — archiepiscopo. *ex Sigeb. a. 1002.* Ottonis autem imperatoris intestina — sepelitur *ut supra.*

Anni Henrici secundi.

1. Anno dominicæ incarnationis 1001, ab Urbe autem condita 1752, Henricus secundus, primum dux Bajoariæ, deinde, Ottone tercio absque filiis defuncto, in regni propectus culmine, 84° ¹⁴⁴⁵ loco ab Augusto, regnum accepit, et annis 23 ac mensibus 5 regnavit, 12 annis sub nomine regis, 11 dignitate et nomine imperatoris. Ille in regni sede sublimatus, cum Henricum marchionem aliosque in inicio regni sui sibi resistentes superasset, Italiam et Boemiam ac Bolizlaum cum omni gente Sclavorum subjugasset, data sibi requie a Domino, considerans se filios non habiturum, quippe qui, ut multi testantur, consortem regni Cunigundam nunquam cognovit sed ut sororem dilexit, Domi-

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁴¹ *deest* E1. 9°. ¹⁴⁴² ravenatum D1. ¹⁴⁴³ B. e. w. o. *desunt* 1. ¹⁴⁴⁴ Anno sepelitur *in loco raso* 1. ¹⁴⁴⁵ LXXVIII. D. E.

num bonorum omnium datorem habere delegit heredem, sextoque regni sui anno sapienti¹⁴⁴⁶ consilio episcopatum Babenberg in honore sancti Petri, sanctique Georgii constituit, locumque ipsum prediorum divitiis et omni ornatus decore, ut impressentiarum cernitur, copiosissime ditavit (237). In meridiana quoque parte civitatis monasterium in honore sancti Stephani protomartyris sub ordine canonico construens, ex altera vero, hoc est aquilonari, aliud monasterium sub monachili regula in honore sancti Michaelis archangeli sanctique Benedicti abbatis constituens, sibi suæque civitati supra petram apostolicæ firmitatis fundatæ, muroque et propugnaculis meritorum sancti Georgii ceterorumque sanctorum munitæ ac exornatæ, contra incentivos vitiorum jactatus turrim fortitudinis in Stephano, et contra refrigerant s flatus illius, qui in aquilone, unde malum omne pandetur, sedem ponere disposuit, refugium certum in angelico preparavit presidio (238), ut a dextris et a sinistris justiciæ armis vallatæ in nullo sufficiat insidiator prevallere. Aliis quoque sanctorum locis per regni latitudinem non minus, prout opus erat, munificentia suæ impertivit largitatem, quædam dilapsa jam in melius restituens, quibusdam quæ minus subpetebant adjiciens. Regis autem frater erat Brun, Augustensis sedis episcopus, qui felicibus fratris actibus invidens, multas ei adversitatum injurias in quantum potuit inferebat, et * ubi per se non poterat, inferentibus se adjungebat, vel alios ad inferendas exhortando, stimulos eis incitationis subigebat. Cui frater non solum talionem non reddidit, verum etiam fraterna ** instructus dilectione, omnia dissimulando et patienter sustinendo, illum bono vincere satagebat. Horum sororem, bonæ memoriæ feminam, Giselam¹⁴⁴⁷, rex Ungariorum qui *** Stephanus dicebatur in conjugium expetivit, sed eam¹⁴⁴⁸ ducere non promeruit, donec se christianæ religionis rudimenta et sacri baptismatis sacramenta cum omni gente sua suscepturum promisit. Quam pollicitationem ubi rebus perfecit, religiosus Deoque devotus postea in executione bonorum operum permansit; quod divina pietas post mortem ejus evidentibus indiciis, ad sepulturam ejus factis signorum miraculis, demonstravit. — Rex **** autem Heinricus, postquam bonæ opinionis odorem longe lateque redolere fecerat locumque sibi dilectum cum ceteris monasteriis ditando et ornando et excolendo ad perfectum adduxerat, divina vocatione viam universæ carnis ingressus, Deo reddidit animam feliciter, ut credimus, 3. Idus Julii, anno regni sui 24°, imperii autem 11°, vitæ vero 52°, sepultu-

A sive est Babenberg in episcopio a se facto, in sancti Petri apostoli monasterio.

* et — subigebat *desunt* E.

** fraternæ dilectionis et pacienciæ bono illum vincere studuit. D. E.

*** qui postea Stephanus in baptismo dictus est. D. E.

**** Rex — monasterio *desunt hoc loco* E. (*v. infra a. 1024.*)

2. (Chr. W.) A. D. 1002. Henricus rex Henricum marchionem et alios sibi resistentes cum exercitu petit.

3. A. D. 1003. Henricus rex Italiam, Boëmiam, Bolizlaum ducem cum omni Sclavorum gente subjugavit.

4. A. D. 1004. Fames * magna¹⁴⁴⁹ facta est **.

* D. E. : Cometes longo tempore apparet, et fames valida subsequitur. Henricus Valentinas — invaserat. Qui gratiam regis et ipsum castrum in beneficium sibi dari pecunia promeruit. * 1 *ex Sigeb. a. 1006, 1007.*

** 5 — 11 *addunt* : Cometes longo¹⁴⁵⁰ tempore apparuit. *ex Sigeb.*

* 1) El. (*alia manu*) et 2 *addunt* : Gisilherus H^{us} Magad. archiepiscopus obiit.

5. A. D. 1008 *.

* D. E. *addunt* : Helpericus — compoti scripsit *ex Sigeb.*

6. A. D. 1006. * Episcopium Babenberg a rege Henrico constituitur, et Eberhardus ibi episcopus proficitur.

* D. E. *addunt* : Burchardus ordinatur Wormatiæ episcopus, qui — defloratum, *ex Sigeb. a. 1008.*

7. A. D. 1007 *.

* D. E. *addunt* : Eclipsis¹⁴⁵¹ — secunda, *ex Sigeb. a. 1009.*

8. A. D. 1008. Brun, episcopus ex monacho, a Prucis multis suppliciis afflicto, et manibus pedibusque abscisis, postremo capite plexus, cælos petiit. — Eberhardus * episcopus ordinatur.

* E. c. o. *desunt* D. E.

10. A. D. 1010 *.

* D. E. *addunt* : Theodericus Mettensium episcopus, dotem et patrimonium reginæ Chunigundis, quæ soror erat sua, æcclesiæ Babenbergensi a rege delegari, dolens, contra ipsum rebellat.

11. A. D. 1011 *.

* D. E. 5 — 11 *addunt* : Heinricus rex Mettim¹⁴⁵² urbem obsidet, donec mediante justitia pax inter eos convenit *cf. Sigeb. a. 1009.* D. E. *pergunt* : Inter milites Baldrici Leodicensis episcopi eo presente et Lambertum¹⁴⁵³ comitem Lovaniensem apud villam Hugardis dictam prælio conserto, episcopus — infortunio, *ex Sigeb. a. 1013.*

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁴⁶ s. usus E. ¹⁴⁴⁷ *in margine* 1. ¹⁴⁴⁸ eum 1. 5. *corr.* eam 10. ¹⁴⁴⁹ *deest* 10. 11. ¹⁴⁵⁰ longum tempus 10. 11. ¹⁴⁵¹ Eclipsis D1. ¹⁴⁵² mettensem 5. metum 10. 11. ¹⁴⁵³ lampertum E1.

NOTE.

(237) Cf. Vitam Heinrici Vol. IV editam, cujus auctor hæc exscripsit, sed chartis aliisque docu-

mentis illustravit.

(238) i. e. sancti Michaelis.

13. A. D. 1013. * Heinricus Romæ imperiali benedictione coronatur a Benedicto papa *2.
- * 1012. D. E., *qui a.* 1013 : Gotefridus dux comitatum Ragineri Montensis depopulatur — perimitur. Quod quidam militum videns, phylacterium cum stupore colligens in caliga sua abscondit, sed celari non potuit, quia coxa ejus et crus intumescens rem prodere coegit, et phylacterium domino suo Herimanno, fratri ducis, dedit, *ex Sigeb. a.* 1013.
- * 2) E1. (*alia manu*) et 2 *addunt* (1012) : Dagino III^{us} Magad. archiepiscopus obiit. Eodem anno etiam obiit Walthardus IV^{us} Magad. archiepiscopus.
14. A. D. 1014. * Ernest dux in venatu occiditur.
- * C. *hoc anno postea, sed eadem manu insertum habet* : Ernest, dux orientalis Franciæ, in venatu a proprio servo incaute sagittam dirigente occiditur; cuius dignitas episcopo Wirzburgensi ad augmentum suum ab imperatore delegatur. — D. E. *addunt* : Symeon — declaravit, *ex Sigeb. a.* 1016.
15. A. D. 1015 *.
- * 8 — 11 *addunt* : Symon monachus de monte Syna hoc tempore claruit.
16. A. D. 1016. Heinricus * Wirzburgensis episcopus obiit.
- * D. E. : In Fresonia inter Gotefridum ducem et Theodericum comitem Fresonum prælio conserto, dux cum gravi militum suorum dampno inferior recessit, *cf. Sigeb. a.* 1018.
17. A. D. 1017 *.
- * D. E. *addunt* : Ruodolfus — B. s. simulata revocat, *ex Sigeb. a.* 1020.
18. A. D. 1018 *.
- * D. E. *addunt* : Benedictus — venit. *ex Sigeb. a.* 1020. Heinricus — obiit. *ut supra a.* 1016.
19. A. D. 1019. Benedictus papa Babenberg veniens, æcclesiam sancti Stephani dedicavit *. — Eodem anno Werenherus Argentiniæ episcopus cum Alamannis contra Burgundiones pugnavit et vicit.
- * D. E. *ita* : Heinricus imperator Coloniæ natalis Domini celebrans, Heriberto archiepiscopo, quem olim in diripiendis imperii insignibus injuriose exacerbaverat, humili satisfactione placat, eique reconciliatus episcopus predixit, se eum non amplius visurum; quod eum veraciter predixisse patuit, quia non multo post obiit et Pilegrinum successorem episcopatus accepit. *ex Sigeb. a.* 1021. E. *pergit* : Durandus episcopus sit Leodicensium; quod quasi fabula in theatro mundi fuit, quod vir ex pauperrimo et humillimo servilis conditionis genere ad summum pontificii gradum proventus, etiam dominis suis
- Luitolfus dux Saxonix (239).
Brun dux, a Danis occisus. Otto dux Saxonix.
Heinricus rex. Baba.
Heinricus dux Bajoariæ. Otto Magnus imperator. Adelbertus quem Ludewicus decollavit.
Heinricus dux Bajoariæ. Otto imperator.
Heinricus Babenbergensis dux Bajoariæ, Otto imperator.
postea imperator. Cujus uxor Cunigunt ¹⁴⁵⁸
absque filiis obiit.

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁵⁶ feria V. *desunt* 4. 8. IV. Idus Mai feria V. *desunt* E1. ¹⁴⁵⁵ invenitur E1. ¹⁴⁵⁶ XV. e. corr. 1. ¹⁴⁵⁷ Eclipsis D1. ¹⁴⁵⁸ C. imperatrix E1.

NOTÆ.

(239) Hoc stemma genealogicum omittunt D. 4. 6 — 9°. — 8. circa stemma versus habet, quos etiam

Anni ¹⁴⁶⁹ Chuonardi II.

Anno Dominicæ incarnationis 1028, ab Urbe condita 1776, Chuonradus, ex regni primoribus unus, sed regno antea per rebellionem adversus, principibus pro ejus electione dissidentibus, Aribone autem Mogontino archiepiscopo et Eberhardo Babenbergensi presule sibi faventibus, 83° ¹⁴⁶⁰ loco ab Augusto, regnum suscepit, et annis 15 regnavit. Sublimatus autem in regni sede, consilio Brunonis episcopi Augustensis, fratris Heinrici imperatoris, qui semper, ut supra dictum est, felicibus ejus invidabat actibus, Babenbergensem episcopatum meditabatur destruere, quia idem Brun episcopus promissit reginæ Giselæ, omnia predia hereditario jure ad se pertinentia filio ejus Heinrico contradere. Locus igitur et tempus conventui statuitur, ubi hæc res ad certum perducatur. Nocte vero, quæ diem preceserat in qua hæc ventilanda erant, Eberhardus episcopus ad tentorium predicti Brunonis clam accessit, lectoque ejus assidens, multa super hac monendo, obsecrando, memoriam fratris animo inculcando, cum eodem sollicitus egit. Qui ubi jam multa noctis hora transacta recesserat, et episcopum pro auditis sollicitatum somnus oppresserat, visus est ei frater suus imperator Henricus lecto suo astare, faciemque suam barba ex una parte depilata turpatam objectare. Cui super hac re stupido et ammiranti, ac quis tam temerarius ausus in eum presumeret interroganti: *Tu, ait, hæc fecisti, quime etsanctos Dei, quos rebus a Deo michi concessis dotavi, despoliare disposuisti. Cave jam ulterius super hæc temeritate, ne incepta luas magna infelicitate.* Ad hæc ille expergefactus, ac de visione non parum perterritus, membrorum quoque horrore ac tremore non leniter est affectus. Mane autem facto, cum diu expectatus ad conventum procerum non veniret, regina pro filio sollicita, nunciis missis obnixè rogavit, ut adveniens promissa perficeret. Ille vero affirmabat, se tanta infirmitate gravari, ut nec de lecto surgere nec pedem posset quoquam movere. Cumque rogaretur, ut se in lecto ad conventum deportari pateretur, quo vel sic promissio perficeretur,

A omnino abdicavit, seque in Deum et in sanctos ejus et in fratrem suum peccasse, libera tandem voce proclamavit. Sic itaque divina pietas per merita famuli sui, ne spe, quam in se posuit, fraudaretur, omnia illius pravæ conspirationis machinamenta repressit, idque quod ab eo bene cœptum est confirmando, semper exinde ad meliora provexit*. — Secundo igitur regni sui anno Chuonradus rex filium suum Henricum regem fecit, et ipse Romam pergens, imperialem benedictionem accepit. Post hæc Knuth, regis Danorum, filiam, nomine Cunigundam, filio suo conjunxit, seque ad bene agendum studiosius accinxit. In proprio quippe castello Lintburg dicto, ad alios usus quondam sibi grato, monasterium construxit, prediorumque copia illud ditans, monachorum congregationem subabbatis provisione illuc introduxit (240); Spirensis quoque episcopum provehere statuens, sed vivendi meta eo usque non pertingens, filio suo Henrico suæ voluntatis effectum commisit, quem ipse magnifice cœpit, sed filius ejus item Henricus magnificentius perfecit.

* *E. pergil*: Primo itaque regni sui anno Chuonradus rex in proprio castello Lintburg — perfecit. Dissensio magna ipso tempore contra Chuonradum in regno t. s. d. c. s.

1. (*Chr. W.*) Primo itaque Chuonradi regis anno dissensio magna contra eum in regno tumultuatur, sed divinitus cito sedatur.

2. A. D. 1026. Henricus, Chuonradi regis filius, rex efficitur; Chuonradus vero Romam tendens, imperiali benedictione provehitur.

3. A. D. 1027. Brun Augustensis episcopus et Welefo comes preda et incendia inter se confiunt.

4. A. D. 1028. Ernest dux Alamannorum et Welefo comes Chuonrado imperatori ad ditionem veniunt.

5. A. D. 1029. Brun Augustensis episcopus obiit, cui Eberhardus successit.

6. A. D. 1030. Chuonradus imperator Stephanum Pannoniæ regem cum exercitu petit. Interea in Ala-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁶⁹ *desunt* 1. D. E. ¹⁴⁶⁰ LXXVIII. D. E.

NOTÆ.

6 — 9° receperunt :

*Saxonicum stemma confert (a) Ottonica (b) regna (c),
Tenet angustos cælum, mare terraque christos.
Undique nobilior Heinriciane decor.*

In *B1.* super stemmate primus legitur versus. — Idem qui stemma Karolorum præmittit, tertium addit hoc :

*Counradus imperator
† Henricus imperator
Heinricus imperator.*

Counradus rex. Henricus rex. † Adelheit uxor Liupoldi marchionis.

(240) Cf. diploma in Actis palat. VI, p. 274.

(a) conferat 8. 9°. *corr.* confert 7. 9°.
(b) attonica 8.

(c) regina *corr.*, ut videtur regna 9°

mannia Ercest dux et Werinherus comes cum aliis A multis occiduntur, 16 Kal. Sept.

7. A. D. 1031. Stephanus rex per legatos cum imperatore pacificatur.

8. A. D. 1032. * Ruodolfus rex Burgundiæ moriens, diadema suum Chuonrado imperatori misit.

* D. E. *addunt*: Rutpertus ^{1461, 64} et Richardus a Normannia digressi, Apuliam expetunt et patriotas fortiter debellant. *ex Sigeb.*

9. A. D. 1033. Meginhardus episcopus Wirceburgensis obiit. Chuonradus imperator in hieme Burgundiam petit. Eclipsis solis facta est 3 Kalend. Julii, hora ¹⁴⁶⁵ sexta.

10. A. D. 1034. Imperator Franciam petit contra Outonem. Item ¹⁴⁶⁶ Burgundiam vastat.

11. A. D. 1035. Wirbinam castellum, in confinio Saxonie positum, pagani qui Liutici dicuntur obtinent, multis ex christianis occisis et captis. Quod imperator cum exercitu petit.

12. A. D. 1036. Gebehardus secundus Ratisponæ episcopus obiit; pro quo item Gebehardus tercius successit. — Heinrico, imperatoris filio, Knuth regis Danorum filia conjungitur. — Luitici tributarii facti sunt imperatori. — Piligrinus Coloniensis archiepiscopus moritur; pro quo Herimannus ordinatur.

13. A. D. 1037. Chuonradus imperator Italiam cum exercitu petit, et Mediolanensem episcopum in custodiam mittit; qui fuga lapsus imperatori rebellat. — Outo princeps Karolingorum a Gozelone Lothariorum duce pugna victus, fugiensque a quodam milite occiditur.

14. A. D. 1038. Stephanus Ungariorum rex religiosus obiit.

15. A. D. 1039. Chunigunt imperatrix, mater pauperum, dives ipsa, divitem migravit ad Christum 3 Non. Martii. — Herimannus dux Alamannorum, filius Gisilæ imperatricis, obiit. Chuonradus imperator obiit 2 Non. Junii, et sepultus est Spiræ. Reginboldus Spirensis episcopus obiit 3 Idus Octobr. — Eclipsis solis facta est 11 Kal. Septembris.

Anni ab initio 8000.

Anni Heinrici tercii.

1. Anno Dominicæ incarnationis millesimo quadagesimo, ab Urbe autem condita 1791, Henricus tercius, Chuonradi imperatoris filius, jam dudum D patre vivente rex constitutus, 86° ¹⁴⁶⁷ loco ab Augusto, patri successit, et 17 annis regnavit. Eberhardus ¹⁴⁶⁸ primus Babenbergensis episcopus obiit.

2. (*Chr. W.*) A. D. 1041. Henricus rex ducem Poemæ Fratzlaum bello petiit; sed multis proceribus et militibus in prestructione silvæ citra ultraque occisis vel captis, nil memoria dignum efficere po-

tuit. — Petrus quoque Ungariorum rex eidem duci contra regem auxilia misit.

3. A. D. 1042. Ungarii quendam Ovonem sibi regem fecerunt, et Petrum regem suum expulerunt. Qui profugus et exsul, Henrici regis, cui priori anno rebellavit, gratiam querit et invenit. — Henricus rex Boemiam ingressus, igne predaque cuncta devastat, et rebellem ducem obsides dare ipsumque post se Ratisponam ad deditionem humillimam venire sibi jurejurando fidelitatem ac servicium confirmare coartat. — Ovo rex Ungariorum, ob susceptum a rege Henrico Petrum a se expulsus, fines Bajoariæ predi depopulatur; sed magna pars exercitus ejus ab Adelberone marchione deletur.

4. A. D. 1043. Henricus rex Pannoniam ingressus, duas populosissimas civitates evertit, plures deditione sibi subjecit. — Gisela imperatrix obiit 16 Kal. Mart. et sepelitur Spiræ.

5. A. D. 1044. Henricus rex iterum Pannoniam invadens, satisfactionem et obsides ac munera pacisque confirmationem per jusjurandum accipiens, discessit; indeque reversus, synodo Constantiensi affuit, ubi cunctis in se delinquentibus debita dimisit, omnibusque inimicis destructis, pacem hactenus inauditam tam in tota Suevia quam in aliis regni sui provinciis per edictum regie censuræ confirmavit. Dein Agnetem, Willihelmi Pictaviensis principis filiam, apud Mogontiam ungi faciens in reginam, regalibus sibi nuptiis apud Ingelheim copulavit; unde infinitam histrionum et jocularum multitudinem non solum muneribus, sed etiam cibo potuque vacuum et merentem abire permisit. — Luitpoldus marchio, Adelberti filius, maxima Ungariorum clades, immature obiit. — Pestis pecudum maxima, hiems dura fuit et nivosa.

6. A. D. 1045 Brun Wirceburgensis episcopus obiit 6 Kal. Junii. Pro quo Adelbero ordinatur. — Henricus rex tercio Pannoniam ingressus, Deique favente clementia victor effectus, Ovonem cum uxore et filiis ac cognatis, quibus locus fugiendi erat, effugabat, Petrum restituit in regnum, subditoque sibi Ungariorum regno, cum honore summo revertitur. — Gotefridus dux Lothariorum Henrico regi rebellans, ad deditionem coactus, in castello Gibichenstein usque ad dignam satisfactionem custodiæ mancipatur. *1

*1 10. 11. *addunt*: Otto dux Suevorum efficitur. *ex Bernoldo.*

7. A. D. 1046. Henricus rex Italiam ingressus, a Romanis pacifice suscipitur; papas tres non digne constitutos synodaliter deposuit, et Suidegerum, Babenbergensis ecclesie secundum episcopum, papam constituit; a quo ipse et conjunx ejus Agnes in

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁶¹⁻⁶⁴ Rodbertus E. ¹⁴⁶⁵ h. s. *desunt* 7. ¹⁴⁶⁶ Item—vastat *desunt* 4—11. ¹⁴⁶⁷ LXXX. D. E. ¹⁴⁶⁸ Eberhardus — obiit *in margine* 1 *desunt* 4.

sancto dominici natalis die benedictione imperiali sublimantur. Imperatrix vero Agnes inde revertens apud Ravennam genuit filiam; imperator autem per Apuliam multasque provincias feliciter ducens exercitum, cum honore magno revertitur. Suidegerus ¹⁴⁶⁹ papa obiit 7 Idus Octobr.; pro quo Poppo, patriarcha Aquileiensis, ordinatur.

8. A. D. 1047. Petrus Ungariorum rex a quodam tyranno Pannonico captus et cœcatus est; ille vero quieum expulerat regnare cœpit.

9. A. D. 1048. Poppo papa *obiit, necdum completo anno ex quo constitutus est; pro quo Brun ², qui et Leo postea dictus est, Tullensium episcopus, ordinatur papa. ** Otto dux Suevorum obiit; pro quo ¹⁴⁷⁰ item Otto comes de Swinfurte surrexit. ³

* p. qui et Damasus D. E.

² G. *in margine habet*: Qui Brunon sub beato Albewino, scolarum in Hersfelt magistro, postea vero Nienburgensium in Saxonia abate, disciplinis liberalibus instituebatur.

** C. D. E. *addunt*: Hic Chunradi imperatoris consobrinus cum ad — afflictionis, invocabitis me et ego exaudiam vos et reducam captivitatem vestram de cunctis locis. * De hoc inter cœtera legitur, quia eum pauperem — obstupuit. Hic undecumque doctissimus cantus dulci et regulari modulatione composuit de aliquibus sanctis, Gregorio scilicet papa, Ciriaco martyre, Gorgonio martyre et aliis fecit et scripsit multa alia æcclesiæ utilia. Hic etiam in Gallia — meliorabat. *ex Sigeb. a. 1048, 1049.*

* 3. 10. 11. *addunt*: Sanguis Domini Mantuæ per cœcum manifestatur. *ex Bernoldo.*

10. A. D. 1049. Henricus imperator anno imperij sui quarto quasdam Galliæ partes invasit contra Godefridum et Baldewinum duces; quibus ad ditionem coactis, et regno his in partibus pacificato, victor cum honore revertitur. Synodus Mogontinæ habetur; cui interfuerunt Brun apostolicus et Henricus imperator.

11. A. D. 1050. Ungarii item rebellant. Quibus Gebhardus Ratisponensis episcopus, qui erat imperatoris patruus, obviam veniens vice ipsius imperatoris, in fugam conversos non minima eos cede affixit; insuper urbem Heimenburg, in marcha positam, ædificiis restauravit et militari custodia muniri fecit, ipseque summa cum pace regressus est.

12. A. D. 1051. Barto archiepiscopus Mogontinus in pace quievit; cui Luitpoldus Babenbergensis prepositus successit. ** — Henricus imperator iterum Pannoniam adiens, divisa in duas partes multitudine militum, utrimque regionem ipsam silvis et maxime aquarum collectionibus circumseptam occupans, intravit; sed gens illa durior ceteris cum rege suo dolose agens suaque pariter cum aliis diripiens, fame et siti multisque cladibus lassatum imperatoris exercitum fugiens, evasit. Milites autem

A imperatoris, vastata magna parte provinciæ, multis insuper inibi occisis, pacifice, licet inacte, ad propria cum imperatore redierunt. ***⁴

* D. E. *addunt*: in monasterio Fuldensi sui monachica professione nutritus indeque pro vitæ merito ad pontificalem dignitatem propectus, virtutibus clarus in Christo quievit.

** D. E. *addunt*: Grecis in — Grecis recepta sunt. *ex Sigeb. a. 1053 et 1054.*

***⁴ E1. (*alia manu et 2 addunt*: Hunfridus VI. Magad. archiepiscopus obiit.

13. A. D. 1052. Imperator iterum Pannoniam petit, et inacte redit, habens secum in comitatu Brunonem apostolicæ sedis presulem. Qui papa veniens Ratisponam, reliquias beati Dionisii martyris, de quibus diu dubitatum est an ibi haberentur, presentibus Parisiorum legatis, perspexit ibi quæ teneri probavit; sanctum quoque Wolfkangum, ejusdem urbis episcopum, de tumulo levavit; indeque Babenberg cum imperatore transiens, privilegia ejusdem loci a cancellario suo Friderico, qui sibi postea successit, perspicere et coram imperatore populoque pronuntiari mandavit, suaque auctoritate illa confirmavit (241.) Inde * 5 simul tendentes in partes Rheno contiguas, proximum natale Domini Wormaciæ celebrabant.

* 5 *Sequentia desunt* 10. 11. *qui addunt*: Reliquiæ sancti Zenonis a Waltario Veronense episcopo Ulmam sunt delatæ. *ex Bernoldo.*

14. A. D. 1053. Apostolico et imperatore natale dominicum divino et regio cultu Wormaciæ agentibus, missarum celebratione in sancta die peracta ut oportuit ab apostolico, insequenti die Luitpoldum Mogontinæ sedis archiepiscopum, utpote in sua diocesi precipuum, huic subrogavit officio. Qui peracta processione, et ubi ad hoc ventum est dicta oratione, postquam se in suo sede locavit, quidam ex diaconibus suis, Humbertus nomine, sicut multi ob illius festi venerationem solent lectionem decantavit. Quod quidam ex Romanis papæ assistentibus vituperantes, et contra papam, quia Romano more non ageretur, objurgantes, persuaserunt ei, ut ad eundem diaconum mitteret et decantationem interdiceret. Quod cum ille juvenum more contempneret; iterum mittendo papa interdixit, qui mox eadem vocis sonoritate qua prius cantavit, legendo decenter lectionem usque ad finem perduxit. Qua finita, papa illum ad se vocavit et quasi pro inobedienciæ contumacia degradavit. Archiepiscopus vero misit ad illum, ut suum sibi redderet ministrum. Quod ubi papa abnuit, pontifex, ut erat antiquæ disciplinæ, licet egre patienter tamen interim tacendo sustinuit. Perlecto autem evangelio et de antato offertorio ubi sancti sacrificii tempus advenerat, pontifex in sede sua resedit, vere contestans, nec

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁶⁹ suidegerus — ordinatur *desunt* h. ¹⁴⁷⁰ *deest* 1. 5.

NOTÆ.

(241) V. Leonis Chartam hac de re datam ap. Ussermann episcopum Bamb. probb. p. 31 et Mon SS, IV, p. 802.

se nec alium quempiam completurum illud officium nisi reciperet processione suæ ministrum. Quod ubi apostolicus intellexit, pontifici cessit, reindutumque ministrum continuo remisit. Quo recepto, debito se presul injunxit officio. Qua in re et pontificis auctoritas et apostolici consideranda est humilitas, dum et ille officii sui dignitatem defendere contendebat, et iste, licet majoris dignitatis, metropolitano tamen in sua diocesi cedendum perpendebat.

Post hæc apostolicus Romam rediit, multis eum diversarum provinciarum militibus imperiali preceptione et amicorum subventionem comitantibus; et post pascha exercitum ducens per Apuliam, contra Nortmannos, illius terræ quondam advenas, sed tunc possessionum apostolicarum invasores et Romani imperii hostes, pugnavit; et infinita utrobique cede peracta, papa cum paucis fugiens absque victoria regreditur, relictis illic Suevorum ac Noricorum¹⁴⁷¹ militibus optimis, et in urbe Beneventana consedit; ubi tunc Oudalricus, genere Noricus, episcopatum tenuit.

15. A. D. 1084. Religiosus papa Brun, qui et Leo, gloriose vitam finivit, 13 Kal. Mai, et magnifice sepultus Romæ in æcclesia sancti Petri, miraculis claruit — Cuono¹⁴⁷² dux Noricorum, fœderatis sibi Ungariis, graviter rebellat. Item Baldwinus et Gofridus * 1.

* 1 10. 11. *addunt*: Hermannus Contractus ob.

16. A. D. 1085. Leoni papæ Gebhardus, qui et Victor, Eihstatensis episcopus, successit *. * 2. Adelbertus marchio obiit. Fames magna fuit. — Henricus imperator Italiam cum exercitu petens, omnia in pace disposuit, revertensque neptem suam Beatricem, matrem Mathildæ, secum duxit, indigne eam tractans propter quasdam insolentias ejus, quibus vivere consueverat mortuo viro ejus Bonifacio duce. — Welefo dux Carinthiorum obiit. — Chuono, dux antea Noricorum, ab imperatore pro perfidiæ suæ culpa expulsus, in Pannonia male exul obiit. — Arnolfo Spirensi episcopo Chuonradus successit.

* D. E. *addunt*: Anno Coloniae ordinatus est episcopus. *ex Sigeb., ibique A. m. o. desunt.*

2 10. 11. *addunt*: Huic cum diaconus ejus venenum in calicem misisset¹⁴⁷³, calicem de altari levare non potuit. Pro hoc populo orante, diaconus a demonio vexatur, confessoque crimine, liberatur, calixque cum sacramentis in quodam altari pro reliquis includitur, *ex Bernoldo.*

17. A. D. 1086. Herimannus, comes orientalium Francorum, obiit 6. Kal. Febr. — Gebhardus Ratisponensis episcopus, imperatoris Henrici patruus, hostis occulte pessimus deprehensus et convictus atque custodiæ mancipatus, sed misericorditer tra-

ctatus, exilio remittitur et se dipristinæ restituitur. — Gofridus dux ad deditionem venit. — Magna cedes a Luiticis in christianos facta est; quorum quidam gladio, quidam fugientes in aqua perierunt; inter quos Willelhelmus marchio occiditur. — Hisdem temporibus multi diversarum principes provinciarum perierunt; fames multas regiones afflixit, egestas et penuria undique prevaluit, multaque mala tunc temporis facta sunt. — Henricus imperator pro his rebus corde tenus dolore compunctus, infirmari cœpit, et perductus ad mortem, sapienti usque consilio ab omnibus quibus potuit veniam petiit, quibusdam predia quæ abstulit restituens, cunctis qui contra eum et regnum culpas dampnabiles fecerunt relaxans; filium quoque suum Henricum Romani pontificis cunctorumque pontificum et principum regni electione regem constituit. His et aliis, prout vitæ possibilitas admisit, bene dispositis, 3 Non. Octobr. hanc vitam presentem in Deo finivit * — Post ejus obitum, quia filius ejus Henricus adhuc puerulus fuit, domina Agnes imperatrix, mater pueri, regnum sub sua cura aliquamdiu tenuit ac sapienter et strenue rexit, donec principes aliqui invidia ducti, puerum matri abstulerunt, eamque regimine regni abalienaverunt; quorum numero dominus Anno Coloniensis archiepiscopus se immiscuit, qui puerum in loco qui Werida dicitur (241*) navi imponens, matri abduxit (*an. 1062*). Quod ille qua intentione fecerit vel qualiter divino judicio placuerit, discernere non valeamus; multa tamen incommoda extunc orta et deinceps aucta, certum tenemus. Nam perinde dissensiones in regno, æcclesiæ perturbatio, monasteriorum destructio, clericatus despectio, totius justitiæ ac religionis conculcatio et cœpit et permanet. Ipsa** vero imperatrix rerum permutationes considerans, Italiam se contulit (*an. 1069*), et apud monasterium quod Frutera dicitur, religiosam vitam aliquanto tempore duxit; postea Romæ defuncta et in æcclesia sanctæ Petronellæ honorifice est sepulta.

U. addit: Corpus ejus cum ingenti honorificentia tam apostolicus quam omnes regni primates Spire juxta patrem suum sepeliverunt. Iste tantæ dignitati per omnia decantissimus fuit, corpore formosus, statura procerus, tam armis quam animis pro tempore acerrimus, patientia tamen et humilitate satis temperatus, literis abunde instructus, præ omnibus personis, quibus unicuique sibi condignam exhibere solebat beneficentiam, sacerdotibus Christi, immo unicuique clericali gradu, maximam impendens semper reverentiam.

** Ipsa — sepulta *desunt* D. E.

Anni Henrici quarti.

1. Anno * dominicæ incarnationis 1087¹⁴⁷⁴, ab Urbe autem condita 1808¹⁴⁷⁵, Henricus quartus,

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁷¹ illic teutonicorum m. 1^b. ¹⁴⁷² Cuono — rebellat *desunt* 4. ¹⁴⁷³ misset 10. ¹⁴⁷⁴ LVIII. *corr.* LVII. A. ¹⁴⁷⁵ e *corr.* 1.

NOTÆ

(241 *) Kaiserswerth.

Heinrici Imperatoris filius, admodum puer, patri succedens regnare cœpit ** ; et quando hæc conscriptio facta est, anno 42 ¹⁴⁷⁶ *** regnavit, 87° loco ab Augusto. — (*Chr. W.*) Agnes imperatrix, mater ipsius, ducatum Bajoariæ suscepit — Gebhardus, qui et Victor, pontifex Romanus, nullis bene in Germania aliisque regni Romani partibus pontificum vel principum secularium consilio dispositis, Romam cum pace rediit, incipiente anni illius quadragesima. Hic etiam eodem anno finivit vitam; pro quo Fridericus, Gotefridi ducis frater, jam monachus factus, a Romanis pontifex ordinatur, et Stephanus appellatur. — Saxones, congregato exercitu, gentem efferam Luiticiorum ¹⁴⁷⁷ hostiliter invaserunt, diversisque malis eam affligentes, Romanæ ditioni subdiderunt, et acceptis obsidibus ac tributis, ad propria redierunt. — Eodem tempore quidam Fridericus et fratres ejus in Germaniæ partibus tyrannidem exercentes contra imperium Romanum, ab Agnete imperatrice et principibus regni victi, ad deditorem venerunt. — Otto de Suinurte dux Suevorum 4 Kalend. Octobr. obiit, et Ruodolfus de Rinveld, qui postea rex ^{****} esse contendit, ducatum accepit; quod magnum fuit ¹⁴⁷⁸ seminarium earum quibus regnum perturbatur commotionum. Eundem namque ducatum, vivente adhuc Ottone duce, Heinricus imperator Bertholdo comiti (242), qui post Carinthiorum accepit ducatum, promiserat, eique anulum suum velut hujus rei commonitorium dederat; quem ille diligenter servans, post amorum obitum, imperatoris scilicet et ducis, imperatrici Agneti imperium tunc disponenti obtulit, eamque anulum agnoscentem pro ducatu sibi promisso commouit. Sed quia predictus Ruodolfus mox post imperatoris obitum filiam ejus, Rumoldo Constantiensi episcopo commendatam — utrum consilio raptam an dolo nescitur — uxorem duxit, recepto jam in gratiam eundem ducatum ¹⁴⁷⁹ illi causa filiae imperatrix dedit; quod animum Bertholdi non parum commovit. Pro qua commotione lenienda ducatus Carinthiorum ei committitur (*an.* 1061), quem postea filio suo æquivoce ipsius rogatu rex Heinricus commisit; sed postmodum quorundam instinctu eundem ducatum Luitolfo ¹⁴⁸⁰ consanguineo suo dedit, sicque patrem et natum parvipendens, offendit. Unde quasi renovata priore injuria cum Bertholdus dux permoveret omnia consiliorum machinamenta, quibus satis ¹⁴⁸⁰ pollebat, ad hoc vertebat, ut ab utroque, id est rege et Ruodolfo; se ulcisceretur, ab hoc scilicet, quoniam a ducatu sibi promisso se subplantavit, ab illo vero ¹⁴⁸², quia se accepto privavit. Multæ interim causæ quæ inconsulte tunc gerebantur sibi concurrebant et huic machinationi occasiones prebebant: Otto dux Bajoariorum dejecit; Chuo-

aus genere Suevus a militibus regis interficitur (*an.* 1070), et quasi a rege jussum sit, ipsi crimen indicitur. Conspirat igitur Otto in Saxonia, Bertholdus in Suevia; fiunt motus et conventus utrobique, in quibus odia in regem suscitantur et invidiæ; multa quoque interea in regno fiebant; quæ utrosque populos justis et necessariis ut videbatur causis, no regi adhererent, avertabant; eoque ^{*****}; res perducta est, ut Ruodolfus in dampnationem sui regnum invaderet dominumque suum regem deponere aut interficere quereretur (*an.* 1076). Sed hæc res quem effectum haberet, nec rusticos latet.

* *C. ita*: Heinricus quartus, Heinrici imperatoris filius, admodum puer, patri succedens, regnare cepit, 87° loco ab Augusto, et regnavit annis 50. Agnes imperatrix, mater ipsius, ducatum Bajoariæ suscepit. Victore papa mediante, Baldewinus et Gotefridus ad regis gratiam reducantur, et omnes bellorum motus sedantur (*cf. Sigeb.*). Fridericus quidam et fratres — venerunt. *ut suprà.* In Fresia — refrenantur. *ex Sigeb.* Eodem anno prefatus apostolicus Romanus reversus presentem vitam finivit. Otto dux Suevorum obiit, et Ruodolfus, qui postea rex constitutus est, ducatum accepit.

** Cepit LXXXI° (*ita infra etiam D.*) Loco ab Augusto, et regnavit annis 50. E.

*** 50. D.

**** Rex constitutus est d. D. E.

***** Eoque — latet *desunt* D. E.

2. A. D. 1058. Fridericus *, qui et Stephanus, pontifex Romanus, vitam finivit, et Alexander Lucensis episcopus ei successit. Hujus tempore Hiltibrandus, postea pontifex, archidiaconatus officio functus est Romæ.

* *C. ita*: Fridericus, filius Gothelonis ducis, clericus sancti Lantperti Leodiensis, quem exosum imperatori Heinrico et extorrem pro odio fratris sui Gotefridi, Leo papa sibi asistum fecerat septimum levitam et cancellarium Romanæ æcclesiæ, qui post legationem Constantinopolitanam apud Casinenses monachus factus, etiam abbas Casinensium promotus fuerat, a Romanis papa electus, et mutato nomine Stephanus æcclesiæ præsidet. *ex Sigeb. Annus vacat E.*

3. A. D. 1059.

* C. D. E.: Stephanus papa obiit; cui Gerardus ¹⁴⁸³, qui et Nicolaus, successit. Heinricus rex Galliæ obiit, et Phillippus, filius ejus, regnavit pro eo. *ex Sigeb.*

4. A. D. 1060. Luitpoldus archiepiscopus Mogontinus* obiit**; cui Sigifridus Fuldensis abbas successit; qui postea cum aliis contra dominum suum regem consensit.

* M. episcopus C.

** obiit; pro quo Sigifridus F. a. constituitur. C. D. E. *ubi reliqua desunt.*

5. A. D. 1062.

* *C. add.*: Anno archiepiscopus Coloniensis con-

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁷⁶ LIII°. 4. ¹⁴⁷⁷ leut. A. ¹⁴⁷⁸ s. f. A. ¹⁴⁷⁹ *desert* A. ¹⁴⁸⁰ liutoldo A. ¹⁴⁸¹ ille satis A. ¹⁴⁸² *desert* ¹⁴⁸³ Gerhardus D. E.

NOTE.

(242) De Zaringen.

silio primorum regni, quasi indigne ferentium per imperatricem utpote feminam non viriliter rem publicam gubernari, regem puerum violenter et industrie captum sub tutela sua redegit, et imperii regimen a matre ejus removit, et de hac re coram cunctis ratione reddita, domini sui regis gratiam recepit, et per ipsum filium ad gratiam matris ejus rediit. Agnes vero imperatrix necessitatem vertens in voluntatem, ut obstrueret os loquentium iniqua, non multo post non solum honore regni, sed etiam onere seculi rejecto, Romæ ad limina apostolorum principis Petri se contulit, ibique usque ad finem vitæ suæ omni virtutum genere, omnibus bonis exemplo et miraculo fuit. *ex Sigeb.*

D. 1063. *

C. D. E. *addunt*: Nicholaus papa obiit; cui Alexander Lucensis episcopus successit, quodam tamen Parmensi episcopo papatum turpiter ambiente et usque ad sanguinis effusionem Christi æcclesiam scandalizante (*cf. Sigeb.*); sed multo post per Annonem episcopum Coloniensem, ultramontanarum partium tunc legatione fungentem, ac universos Italiæ præsules eadem est controversia dirempta, Parmensis abdicatus, Alexander, ut jus erat, confirmatus. *1

*1) E1. (*alia manu*) et 2. *addunt*: Eggilhardus VII^{us} Magad. archiepiscopus obiit.

8. A. D. 1064. Sigifridus episcopus Mogontiacensis et Guntherus Babenbergensis et Willihelmus Trejectensis aliique quam plures presules vel nobiles multo comitatu Hierosolimam tendentes, multas infestationes a barbaris perpessi sunt, tandemque perventione fruente optata, numero et rebus admodum attenuari, redierunt.

* et W. T. *desunt* C.

9. A. D. 1065. Guntherus episcopus Babenbergensis ab Hierosolima rediens, in Pannonia moritur, perlatusque Babenberg, ibi sepelitur; post quem Herimannus ordinatur. — Gozwinus comes in episcopio Wirciburgensi tyrannidem exercens, a comitibus Adelberonis presulis occisus est.

10. A. D. 1066. Cometes per totum orbem diu apparuit. * — Eodem anno Anglia per Willihelmum Nortmannicum miserabiliter afflicta tandemque subacta, ipse rex ejus effectus est. Qui mox omnes pene regni ejusdem presules exilio, nobiles vero morti destinavit, mediocres autem suis militibus in servitutum, uxores indigenarum universorum advenis in matrimonium subjugavit. *2

* C. *addit*: Harwich — annis 21. *ex Sigeb., reliqua vero hujus anni desunt.*

*2) 10. 11. *addunt*: Cuonradus de Phullingen ortus apud Treverim electus, a comite Dicerico passus, Dolegio est sepultus. *ex Bernoldo.*

11. A. D. 1067. * Heinricus rex Berhtam, Ottonis

A cujusdam Italici et Adelheidæ filiam, accepit uxorem, nuptias celebrans Triburixæ.

* C. D. E. *addunt*: Cuonradus primicerius æcclesiæ Coloniensis, designatus a rege Heinricho Treveris episcopus, ab ipsius urbis comite Theoderico capitur, et a satellitibus ejus in silvam ductus, de montis cacumine tercio precipitatur, et cum adhuc illesus esset, gladio transverberatur. *ex Sigeb.*

12. A. D. 1068. Heinricus * rex adolescentiæ usus libertate, Saxoniam solam ex omni Romano imperio cœpit incolere, principes despiciere, nobiles opprimere, inferiores sustollere, venatui, lusibus ceterisque hujusmodi exercitiis plus quam justiciis faciendis, ut incusatus est, operam dare, filias illustrium quibuslibet obscure natis conjugare, privata presidia, nimirum potentibus regni non satis fidens, instituere. His discordiæ seminariis contigit regi quam plurimos insidiatores tam vitæ quam regni succrescere. Qui tamen cum maturitatis necdum plene attingisset annos, erant qui non tam ipsum quam Adelbertum ¹⁴⁶⁶ Premensem archiepiscopum culpandum judicarent, quod ejus consilio hæc omnia ageret,

* C. *hoc anno*: Fluminibus — prosternit et terram nimia depopulatione atterit. *ex Sigeb.*

13. A. D. 1062. ¹⁴⁶⁵ Agnes imperatrix, mater regis Heinrichi, tedio affecta, vel potius divinitus compuncta, ducatum Bajoariæ deposuit, et regni gubernacula penitens ¹⁴⁶⁶ contempnens pro Christo, Romam se contulit, ibique dignis pœnitentiæ fructibus mira inserviens humilitate, post aliquot annos in Domino presentem vitam finivit.

* C. *addit*: Ungarii — refrenantur *ex Sigeb.*

14. A. D. 1070. ¹⁴⁶⁷ Teti marchio non sine Saxoniarum principum consilio tyrannidem in partes regias orditur, quæ tamen mox cælesti simul et terrena majestate compescitur, scilicet castellis suis Bichilingon et Schidingon (243) a rege destructis, filio suo, æque militari viro, a proprio servo interempto, ipsoque communi morte in brevi finito. *1

*1) 10. 11. *addunt*: Constanciæ Rumoldus episcopus obiit. *ex Bernoldo.*

15. A. D. 1071. Otto dux Bajoariæ ducatum amisit. Hic itaque Saxo genere, vir amplissimæ nobilitatis, prudentia rebusque bellicis perpaucis erat comparabilis, et in tanta apud universos primates excellentia habitus, ut rex, qui jam Saxonibus omnino ¹⁴⁶⁸ suspectus et invisus erat, ipsum contra se in regni fastigium elevari posse formidaret, si * res sua secus cederet. Hinc perversitatis materiam arripens quidam Eginus, mediocri loco natus, rebus admodum tenuis, audacia tantum et nequitia satis diffamatus, patrocinantibus sibi quibusdam regis fidelibus, curiam irrepsit, et magnum illum heroem

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁶⁴ adelberonem A. ¹⁴⁶⁵ Anni 1069. *historia in 4. post a. 1070. legitur.* ¹⁴⁶⁶ ita 1 penitus E. ¹⁴⁶⁷ In *marginè 5. alia manu legitur*: Nota ab ista parte incipit cronica moderna. ¹⁴⁶⁸ *desert* A.

NOTÆ.

(243) Cf. supra Lambertum a. 1069.

qui se nunquam noverat, secum de regis nece tractasse commentus est; se ipsum etiam ut mos est, potestati regiæ vadem obtulit, quousque campionis duello cum duce confligens, vera comprobaret quæ retulit. Quid multa? Placitis vel colloquiis regalibus, uno Mogontiæ, altero Goslariæ conductis, Otto cum Eginone, utpote dux cum latrone, primas cum ignobili, congregari contempsit, sua tamen innocentia vel Eginonis improbitas minime latuit. Sic ducatum Bajoariæ Otto¹⁴⁶⁹ ut reus majestatis amisit, quem Welefo quidam illustris et acer atque bellicosus, natu Suevus accepit; idque tam principalis discordiæ semen in perpetuos heu! præliorum et seditionum, prædarum et incendiorum, scismatum etiam et heresium atque mortium lamentabiles fructus germinavit atque succrevit.

* si — cederet *desunt*: C. D. E. *pergit* C.: Quidam etiam Eginone.

** postea non C.

16. A. D. 1072. Rex Ottonem usquequaque persecutus (244), quam plures munitiones ejus destruit, predia vastat, et ut vere rei publicæ hostem omnino eum delere pertractat. E contra ille militibus electis instructus, ipse quoque manu fortissimus et animo nimis efferatus, quia regiis copiis configere non poterat, nunc preda, nunc flammis, nunc etiam ferro, quacumque se¹⁴⁶⁹ fors¹⁴⁶⁹ obtulit, suas injurias ulcisci satagebat (*ann.* 1073). Ipso denique mediante, non cessat gens Saxonum, ut est animis acerrima, conjurationem adversus regem unanimi conspiratione confirmare, accusationes blasphemias¹⁴⁶⁹ et inauditas ad sedem apostolicam in illum referre, sociosque sibi ex omni regno Teutonico litteris et nunciis asciscere. Nam primo Sigifridum Mogontinæ sedis metropolitanum; Adelbertum Wormaciensem, Adelberonem Wirciburgensem, Gebhardum Salzburgensem aliosque quam plures presules indeque per ipsos etiam papam Alexandrum¹⁴⁶⁹ sibi fautores efficiunt. Quidam quoque summæ sanctitatis virum Annonem archiepiscopum Coloniensem conjurationis ejusdem conscium asserunt. Quorum insidiis rex territus, Saxonia cessit, et in aliis regni partibus agendis rebus institit.

* presules vel principes sibi fautores C.

** ut aiunt *addit* A. *Ekkehardus ipse delevit in 1.*

17. A. D. 1073. Anno* Coloniensis episcopus et Herimannus Babenbergensis Romam missi sunt, pecuniam quæ regi debebatur congregandi gratia. Qui legatione peracta reversi, litteras Alexandri apostolici (245) detulerunt, regem vocantes ad satisfaciendum pro symoniaca heresi aliisque nonnul-

lis emendatione dignis, quæ de ipso Romæ¹⁴⁶⁹ fuerant audita. Post hæc Saxones adjuncit etiam presidia multa construere — necdum enim plures* habebat Saxonia¹⁴⁶⁹ munitiones (246) —, insuper castella, quæ rex dudum ædificaverat, funditus everunt; inter quæ precipuum illud castrum quod Harcesburg¹⁴⁶⁹ dicebatur diruunt, monasterium et claustrum canonicorum quod ibi erat, multa furente audacia, solo tenus dejiciunt; et quod dictu nefas est, innocentis cujusdam filii regis ibidem sepulti ossa in contumeliam patris de sepulchro projiciunt. ***

* Anno — audita *desunt* C.

** *deest* C.

*** *C. addit*: Duobus fratribus — acquirere *ex Sigeb.*

18. A. D. 1074. Beatæ* memoriæ Alexandro papa defuncto (247), Hiltebrandus, qui postea Gregorius¹⁴⁶⁹ dictus est, professione monachus et archidiaconus, Romanæ sedi successit; sub quo Romana res publica et omnis æcclesia novis et inauditis scismatum erroribus periclitari cœpit. Qui cum absque regis consensu, solis tantum Romanis faventibus, hunc apicem conscendisset, sunt qui illum non canonice constitutum, sed tyrannice papatum sibimet asseverent usurpasse. Pro qua re et a nonnullis episcopis abdicatus¹⁴⁶⁶ est. Hic regem Heinricum crebris nunciis et epistolis denuo ad synodalia responsa vocavit. *** *1

* *Quæ sequuntur* C. D. E. a. 1073 *tribuunt.*

** Qui septimus Greg. C. Gregorius VII. D. E.

*** *C. addit*: pro symoniaca heresi aliisque nonnullis emendatione dignis quæ de ipso Romæ fuerunt audita. C. D. E. *addunt*: 1074. Gregorius papa, habita synodo, symoniacos, venditores scilicet et emptores doni Spiritus sancti, anathematizavit, et Nicholaitas, uxoratos videlicet sacerdotes, ab altaris ministerio removeri decrevit, et laicis eorum missas audire interdixit. C. *pergit*: justo quidem judicio sed novo exemplo et ut multis visum est inconsiderato prejudicio *ex Sigeb.*

*1 4. 6. 11. *addunt*: Hoc etiam anno monasterium Swarzahense¹⁴⁶⁷ ab Adelberone Wirciburgensi episcopo dedicatum est in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ et sanctæ Felicitatis martiris sub Ekkeberto¹⁴⁶⁸ ejusdem monasterii venerabili abbate. — *Quibus* 10. 11. *permittunt*: Hermannus marchio, filius Bertholdi ducis, Cluniaci monachus obiit. *ex Bernoldo.*

19. A. D. 1075. Heinricus rex, manu valida tam ex Alemannia quam Bajoaria et Germania atque Boemia congregata, Saxones petit, eisque juxta Unstruot fluvium congregitur; et non modica strage utrimque peracta, tandem victoria potitus revertitur. Ubi Ruodolfus dux Alemanniæ atque Burgundiæ

VARIE LECTONES.

¹⁴⁶⁹ *deest* A. ¹⁴⁶⁹ *deest* A. ¹⁴⁶⁹ *ita* 1. A. C. D. E. ¹⁴⁶⁹ blasphemias A. ¹⁴⁶⁹ f. r. A. ¹⁴⁶⁹ *deest* A. ¹⁴⁶⁸ Harzesburg A. ¹⁴⁶⁸ ep. a. est *in loco raso* 1. ¹⁴⁶⁷ swarza 4. ¹⁴⁶⁸ erkeberto 7. *corr.* ekoberto 4. eckeberto 9°.

NOTÆ.

II, 24.

(247) Rectius hæc Ekkehardus, opus secundis curis perlustrans, a. 1073 collocavit.

(244) Hæc ad a, 1071 pertinent.

(245) Cf. de synodo ab Alexandro h. a. Romæ habita Bonizo ap. Oefelium II, pag. 810.

(246) Idem quod Sæc. v. testatur Liudprandus

qui postea regnum invasit, * fortiter cum suis pro rege dimicasse notatus est. — Herimannus ** Babenbergensis episcopus ob heresim symoniacam auctoritate Hiltibrandi papæ deponitur, eique Ruotpertus a rege subrogatur. — Anno Coloniensis archiepiscopus, plenus sanctitatis meritis ¹⁴⁹⁹, defunctus est, et in monasterio Sigibergensi, quod ipse construxerat, positus. Cui *** Hildolfus successit. *2.

* Tenuit D. E.

** Herimannus — subrogatur *desunt C. ibique legitur*: Qua contritione cuncti principes, episcopi, duces, comites cæterique potentes Saxonum per deditionem regis potestati traditi, pacem facere compulsi sunt. Ungri etc. *ex Sigeb.* Anno etc.

*** Cui H. s. *desunt C.*

*2 10. 41. *addunt*: Dominus Ekkebertus abbas hujus congregationis transiit ad Dominum 7 Kalend. Decembris.

20. A. D. 1076. *3 Habitum est concilium apud Wormaciam, ubi presente rege Heinrico, universique Teutonici episcopi preter Saxonicos Hiltibrandum papam ¹⁵⁰⁰ abdicarunt, mittentes ad illum epistolam, post multas culpationes in illum injectas ita conclusam (248). *Quia ergo et introitus tuus tantis perjuriis est iniciatus, et ecclesie Dei tam gravi tempestate per abusionem noxiarum tuarum periclitatur, et vitam conversationemque ¹⁵⁰¹ tuam tam ¹⁵⁰² multiplici infamia dehonestasti: obædientiam, quam tibi nullam promisimus, nec de cetero ullam sercaluros esse renunciamus; et quia nemo nostrum, ut tu publice de lamabas, tibi hactenus fuit episcopus, tu quoque nulli nostrum amodo eris apostolicus.* * Eodem ¹⁵⁰³ itaque anno circa 18 (249) Kal. Octob. colloquium maximum apud Oppenheim factum est, ubi pene totius regni principes, sed maxime Saxonum et Alemannorum, subjectioni regis renunciabant, causam pretendentes, quod a duobus jam apostolicis vocatus ad satisfactionem non venisset, et pro hoc contemptu sententiam excommunicationis in Romana synodo a papa accepisset, cum ipse tamen inauditus et absens fuisset. Hac commotione coactus rex, Romam humiliter, utpote veniam ab apostolico postulaturus, inimicis non sperantibus tendit; inventoque papa in opido Canusino, ibi (250) per triduum ante portam castri, deposito omni regio cultu, discalciatus et laneis indutus, perstitit; nec prius cum multo fletu apostolicæ miserationis auxilium et consolationem ¹⁵⁰⁴ implorare destitit, quam omnium qui ibi aderant precibus et lacrimis intercedentibus, laxato tandem anathematis vinculo, in com-

munionis gratiam et sinum matris æcclesiæ receptus est, acceptis ab eo correctionis in futurum vitæ suæ securitatibus multis. — Inter hæc quæ gesta sint, totus jam mundus sui commotione testatur. Sed quia quidam dicunt, ipsius papæ auctoritate et consilio Ruodolfum in regno sublimatum, quidam vero negant, Heinricum regem ab eo fuisse excommunicatum: ejusdem papæ dicta quædam, super his potissime, non incongruam videtur annotare. Ait enim in quadam epistola ad universos Teutonici regni principes missa: (251) *Audivimus, quosdam interros de excommunicatione, quam ¹⁵⁰⁵ in regem fecimus, dubitare, ac querere, utrum justè excommunicatus sit an injustè? Ammonuimus eum, ut pœnitentiam ageret de factis suis; verum ipse indigne ferens se ¹⁵⁰⁶ a quoquam reprehendi, non solum a perpetratis ad emendationem revocari non potuit, sed ampliori furore correptus, non prius cessavit, donec omnes fere Italiæ episcopos, in Teutonicis vero partibus quotquot potuit, circa fidem Christi naufragare fecit, dum eos beato Petro et apostolicæ sedi debitam obædientiam et honorem a domino nostro Jhesu Christo concessum abnegare fecit. Pro his illum causis, primum videlicet, quod ab eorum communionem, qui pro sacrilegio et reatu symoniacæ heresis excommunicati sunt se abstinere noluit, deinde quod pro criminosis actibus pœnitentiam non dico suscipere, sed nec promittere voluit, synodali judicio eum ¹⁵⁰⁷ excommunicavimus.* — Item in alia epistola (252) post datam reconciliationem: *Solam inquit, et communionem redidisti, non tamen in regno, a quo eum in Romana synodo deposueram, restauravi.* Et quibusdam interpositis: *Episcopi, inquit, et principes ultramontani, audientes illum non serbare quod michi promiserat, quasi desperati de eo, sine consilio meo elegerunt sibi Ruodolfum in regem.* *1.

3* E. 1. *Alia manu addit in margine*: Bernhardus senior abbas sancti Johannis baptistæ VIII^{us} obiit.

* C. *pergi*: Econtra Hildibrandus papa totus in regem suosque invehitur — avertere conatur. *ex Sigeb.* Quapropter colloquio — quod ab apostolica sede sub excommunicationis interminatione vocatus ad satisfaciendum venire contempsisset. *ceteris omissis.*

* 1. 10. 11. *addunt*: Centius quidam civis Romanus ex fautoribus Heinrici, in nativitate Domini Gregorium papam in galli cantu missam ¹⁵⁰⁸ celebrantem, de altari graviter vulneratum rapuit et in turre sua in custodiam misit. Unde populus iratus eodem die turre Centii destructa, eique vita vix impetrata, loco

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁹⁹ operibus et m. 5. ¹⁵⁰⁰ regem A. ¹⁵⁰¹ et conv. A. ¹⁵⁰² *deest* A. ¹⁵⁰³ eodem maximum in loco *raso* 1. ¹⁵⁰⁴ consolationes A. ¹⁵⁰⁵ dubita r. feci A. ¹⁵⁰⁶ a. q. se A. ¹⁵⁰⁷ *deest* A. ¹⁵⁰⁸ missa 10.

NOTÆ.

(248) Hæc epistola edita est Mon. Legg. II. p. 44.
(249) xvii kal. Octobris, Lambertus et Bernoldus.

(250) Hæc ad verbum ex epistola Gregorii VII, Registr. IV, 12 descripta sunt.

(251) Vide hanc epistolam apud Brunonem c. 72 et alibi, neque tamen in Regesto.

(252) V. excommunicationem regis in concilio Romano a. 1080 prolatam Mansi XX, p. 534.

suo restituit. Prius tamen missa ad altare A sustentatus percantata, quam prius inceperat sed nondum finierat. *cf. Bernoldum.*

21. A. ¹⁵⁰⁹ D. 1077. Ruodolfus * indigena Sueviæ, quæ ¹⁵¹⁰ regalis omnino stemmatis est aliena, mediantibus Sigefrido metropolitano et Adelberone Wirceburgensi episcopo, Berhtolfo quoque duce Carinthiæ ac predicto Oltone aliisque nonnullis principibus, in presentia quorundam Romanæ sedis legatorum, non voluntarie annuentium, apud Forchheim in regem elevatur. A quibus etiam deductus Mogontiam, in media quadragesima 12 (253) Kalend. April. a Sigifrido episcopo in regem ungitur. Ubi eodem die, pessimo auspicio, sedicione facta, multa turba vulgi cæsa est ab ejus militibus **; unde vulgus accensum in ipsos exarsit, magnisque ictibus multos obtruncans, ceteros in curtem palatii fugavit, ipsasque regias ædes incendere voluit, nisi quod episcopus Sigifridus pro veloci discessione Ruodolphi obsidem se interposuit. Ita Ruodolfus et cuncti qui cum eo venerunt ejecti sunt; ipse quoque Sigifridus episcopus magnis blasphemis eliminatus, Mogontiam non intravit amplius. Collecto dehinc a Saxonia exercitu copioso (*Aug.*), Ruodolfus Wirceburgenses, Heinrico regi fidem servantes et tam episcopum suum Adelberonem quam se contemptentes, obsedit; sed jam diversis machinis ad urbis obpugnationem instructis, terrore Heinrici regis, circa ¹⁵¹¹ Kalend. Jul. ab Italia reversi, inacte regreditur. — Heinricus autem rex Alamanniam cum exercitu petit (*an.* 1078), ibique quandam ex indigenis Hugonem (254) aliosque sibimet inibi rebelles, non sine magna ejusdem provinciæ vastatione, debellat. Berhtoldus ¹⁵¹² autem de Zaringon, dux quondam Carinthiæ, in quodam oppido suo Lintperge (255) naturaliter munito positus, dum videret ex arbitrio regis impune cuncta vastari, pre dolore * animi dicitur eo morbo quem medici frenesin vocant occupatus fuisse, septemque diebus postea superstes, multa amentię verba quasi delirans protulisse, sicque vitam finisse. — In ea expeditione Uto Trevirorum archiepiscopus defunctus est. * 1.

* C. *hoc anno ita*: Gelu — usque ad equinoctium vernale permansit. *ex Sigeb. a.* 1076. Heinricus rex ultra montes profectus, apostolico in Canusino castro posito, nimis humiliter satisfaciens, absolutione et communionem recepta, pacem fecit; sed qualiter ipsa pax inter regnum et sacerdotium in brevi disrupta sit, totus jam mundus inde nimis commotus agnovit. Interim quippe dum hæc aguntur, Saxones et Alemanni cum suis episcopis atque principibus, mediantibus Sigefrido Mogontino

et Adelberone W. e. B. q. d. C. et Welefon: Bajoariorum duce, Ruodolfum ducem Suevorum et Burgundiorum super se regem elevant, in presentia scilicet quorundam legatorum sedis apostolicæ non voluntarie annuentium, et ipsum apostolicum, sicut ipse postea facere solebat, ab hoc consensu excusantium. Perductus itaque Mogontiam — Heinrici adventu territus recessit, *ut supra (paulo brevius)*. Ipse enim Alpium *etc. ex Sigeb.*, Heinricus — debellat. *ut supra*. Heinricus — fortitudinem. *ex Sigeb. a.* 1078. Berhtoldus autem dux quondam Carinthiæ jam senex, et sapientissimus in regno habitus, cujus et consilio rex super regem positus est, in quodam oppido suo Lintperg *etc.*

** M., ipse autem cum Sigifrido metropolitano episcopo Mogontiam egressus, in Saxoniam est profectus, ubi collecto exercitu copioso, Wirceburgenses D. E. *ceteris omissis*.

* V. animi dolore morboque corporis occupatus, vitam presentem finivit. C. D. E.

* 1. 10. 11. *addunt*: Agnes, mater H. regis, 29 annis vidua, Romæ obiit, in ecclesia sanctæ Petronellæ sepulta. *ex Bernoldo*.

22. A. D. 1078. Heinricus rex properanti contra se cum multo exercitu Ruodolfo juxta Strowi occurrit; initoque prælio (*Aug.* 7), non pauci ex his atque illis prosternuntur, ac incerta sit victoria, utrisque certatim fugientibus ad propria. Ubi a vulgaribus hominibus Wezil Magadeburgensis archiepiscopus in fuga occiditur, sive, ut quidam dicunt, suspenditur, Magnus dux despoliatur, Herimannus comes, ejusdem Magni patruus, et Adelbertus Wormaciensis episcopus comprehensi, ac plurimi de militibus Saxonice turpiter sunt interempti. Ex parte quoque regis ¹⁵¹³ Heinrici Poppo (256), vir mire fortis, occubuit. * 2

* 2 b. *addit*: Hildolfus Coloniensis archiepiscopus obiit; cui Sigewinus successit.

23. A. D. 1079. Iterum bellum fit inter Heinricum et Ruodolfum in loco qui dicitur Fladehheim (257), hieme nimis aspera (*an.* 1080, *Jan.* 27); ubi in primo congressu Saxones terga vertunt ¹⁵¹⁴. Ibi dux Boemiæ Fratizlaus regalem lanceam Ruodolphi adeptus est; quæ exinde permissione regis Heinrici semper quemvis illius gentis ducatu insignem in omni festiva processione precedit. At rex Heinricus propriis castris redditus, de armigeris quos reliquerat pene nullum invenit; una quippe ex legionibus Saxonum in primo congressu pugnam deserens, quia obscurus erat aer, furtim castra regis invasit, multosque pueros comprehendens, strangulabat eos multaque abradens spolia, fugam iniit. Rex autem, dimisso exercitu, in orientalem Franciam cum paucis divertit. * 3

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵⁰⁹ Anno indigena in loco raso 1. ¹⁵¹⁰ quæ r. o. st. c. aliena *desunt* 4. ¹⁵¹¹ Circa — Italia in loco raso 1. ¹⁵¹² berhtolfus A. ¹⁵¹³ II. regis A. ¹⁵¹⁴ c. imperator terga vertit E2. *alia manu in loco raso.*

NOTE.

(253) Lege cum Brunone: 7. Kal. Aprilis, Dominica Lætare.

(254) De Tubingen; v. Stalin Hist. Wirtemb. I, p. 361. Hæc et quæ sequuntur a. 1078. tribuenda

sunt.

(255) Prope Kirchheim Wertembergicæ ditionis.

(256) De Hennenberg.

(257) Flarchheim prope Muhlhausen.

8. *addit*: Hoc etiam anno civitas Erphesfurt exusta est ab exercitu Heinrici regis. Multitudine igitur, ut mos est, in æcclesias confugiens, æcclesiæ sanctorum incenduntur, inter quas monasterium sancti Severi, quod Altum monasterium dicebatur, cum multitudine populi exustum, postea destructum est, et aliud minus in eodem loco reedificatum. In monte quoque ejusdem loci monasterium sancti Petri, quod dudum Tagobertus rex Francorum construxerat (258), incensum est, quod exinde vetustate simul et incendio dilapsus destruitur, et aliud majoris edificatur operis.

24. A. D. 1030. Cum apud Brixinam Noricam triginta episcoporum conventus necnon et optimatum exercitus, non solum Italiæ, sed et Germaniæ, jussu regis Heinrici congregaretur (*Jun.* 25), factus est omnium consensus adversus Hiltibrandum papam, cognominatum Gregorium septimum, quem pseudomonachum totiusque vesaniæ pestiferum principem et precipue sanctæ Romanæ sedis invasorem affirmantes, ab apostolica sede depellendum, quamvis absentem, dijudicabant, et Wiggertum Ravennensem archiepiscopum ipsi subrogandum eligebant. Hujus decreti * (259) conclusio hæc est: *Quia, inquit, illum constat non a Deo electum, sed a se ipso in fraude ac pecunia imprudentissime objectum, qui æcclesiasticum subvertit ordinem, qui christiani imperii perturbavit regnum, qui regi catholico ac pacifico corporis et animæ intentat mortem, qui perjurum defendit regem, qui inter concordantes seminarit discordiam, inter pacificos lites, inter fratres scandala, inter conjuges divortia, et quicquid quieti inter pie viventes stare ¹⁵¹⁵ videbatur concussit: nos auctore Deo congregati in unum, legatis ac litteris freti decem et novem episcoporum die sancto preteriti pentecostes Mogontiæ congregatorum, contra eundem Hiltibrandum procacissimum, sacrilegia ac ¹⁵¹⁶ incendia predicantem, perjuriam et homicidia defendentem, catholicam et apostolicam fidem de corpore et sanguine Domini ¹⁵¹⁷ in questionem ponentem, heretici Berengarii antiquum discipulum, divinationum ac somniorum cultorem, manifestum nicromanticum, phytonico spiritu laborantem, et idcirco a vera fide exorbitantem, judicamus canonicè deponendum et expellendum, et nisi ab ipsa sede his auditis descenderit, in perpetuum condemnandum. Facta sunt autem hæc 7, Kal. Julii, feria 8 indict. tertia.* — Scripsit post hæc Anshelmus Lucensis episcopus epistolam ad eundem ** Wiggertum, in qua illum prevaricatorem ac superbum cognominat, inter alia subinferens: *Ut ergo de beato Gregorio patre nostro dicam,*

A *quod de Cornelio scripsit beatus Cyprianus, factus est episcopus de Dei et Christi ejus judicio, de clericorum pene omnium, et ut verius dicam, omnino omnium testimonio, de plebis quæ tunc aderat suffragio, de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum collegio, cum nemo ante se factus esset, cum Alexandri locus, id est cum locus Petri et gradus sacerdotalis cathedræ vacaret. Quo occupato, et de ¹⁵¹⁸ Dei voluntate atque omnium nostrum consensu ordinato, quisquis jam episcopus voluerit eri, foras fiat necesse est, nec habet æcclesiasticam ordinationem, qui æcclesiæ non tenet unitatem. Quisquis ille fuerit, licet multum de se jactans, sibi plurimum vendicans, prophanus est, alienus est, foris est; et cum post primum secundus esse non possit, quisquis post unum, qui solus debet esse, factus est, jam non secundus ille sed nullus est.* Hæc priori sententiæ valde contraria scripsit Anshelmus episcopus, vir literis apprime eruditus, ingenio acutissimus, facundia precipuus, et quod omnibus majus est, in Dei timore et sancta conversatione nominatissimus, adeo ut tam in vita quam post mortem referatur miraculis clarus. — His ita gestis, rursus inter Heinricum regem ¹⁵¹⁹ et Ruodolfum geritur bellum juxta fluvium Ellestram (*Oct.* 15) in quo idem Ruodolfus cecidit, sed a suis Mersiburg vivus ¹⁵²⁰ delatus, et in brevi defunctus, honorifice ibidem est humatus (260). Fertur *** tamen, in extremis positus et abscisam dextram intuitus, ad episcopos qui forte aderant graviter suspirans dixisse: *Ecce hæc est manus, qua domino meo Henrico fidem sacramento firmavi; ecce ego jam ejus ¹⁵²¹ regnum et vitam derelinquo presentem; videte, qui me solum ejus conscendere fecistis, ut recta via me vestra monita sequentem duxissetis.* — Hoc etiam prælio ex parte regis Heinrici Ratpoto comes (261), regi satis fidus, interiit.

* Hujus decreti — miraculis clarus *desunt* C.

** Predictum D. E.

*** Fertur — duxissetis *desunt* C. D. E.

25. A. D. 1081. * Rex Henricus Italiam cum exercitu petit, Romamque perveniens in vigilia pentecostes (*Mai.* 22), resistente sibi Hiltibrando papa cum Romanis, ante castellum sancti Petri castra posuit; ubi etiam crebris per biennium incursibus urbanorum infestatus, parva manu multa viriliter peregit. ** — Monasterium Babenbergense crematur in vigiliis paschæ (*Apr.* 3). — Saxones et Alamanni ad colloquium venientes in orientalem Franciam, non sine magna clade ejusdem provinciæ redierunt. — Bellum in orientali Bajoaria inter

VARIAE LECTIONES.

¹⁵¹⁵ constare A. ¹⁵¹⁶ et A. ¹⁵¹⁷ deest A. ¹⁵¹⁸ deest A. ¹⁵¹⁹ deest A. ¹⁵²⁰ cunis 1^b. ¹⁵²¹ r. e. A.

NOTÆ.

(258) Cf. locum in eodem cod. editum Mon. SS. III, p. 33, l. XLVIII.

(259) Integrum. v. Mon. Legg. II, p. 51.

(260) De sepulcro ejus ibi exstante v. Dethier ap. Forstemann Mittheilungen I, 2, p. 22 sqq. Hanc habet inscriptionem:

Rea hoc Rodolphus, patrum pro lege peremptus.

*Plorandus merito, conditur in tumulo,
Rex illi similis, si regnet tempore pacis,
Consilio, gladio, non fuit a Karolo.*

*Qua vicere sui, ruit hic, sacra victima belli;
Mors sibi vita fuit, ecclesiæ cecidit.*

(261) Cf. Moritz N. Hist. Abhh. d. Bair. Acad. V. p. 518.

Chuonradum, ducis Boemiæ fratrem, et Luitpoldum ¹⁵²² inarchionem commissum est 4. Idus Mai. — Item aliud inter Alamannos et Bajoarios 3. Idus Aug. juxta Danubium apud Hochstein (262), ubi palatini comitis Chuononis filius Chuono occisus est. * 1.

D. E. *addunt*: Magnus — portendens forte, ut quibusdam visum est, imminens — doluit et adhuc dolet. *ex Sigeb.*

** C. D. E. *addunt*: Magontia ex maxima parte incendio conflagravit, principali æcclesia et tribus monasteriis combustis. *cf. Sigeb. et p. 208. n. * 1.*

* 1) 1^b. 5. *addunt*: Monasterium sancti Martini Mogontiæ cum tribus adjacentibus monasteriis exustum est, et pene omnis civitas exusta est. Heinricus nominis hujus quintus, qui patrem regno privavit, natus est. *cf. A. Wirzb.*

26. A. D. 1082. Herimannus quidam, vir prepotens ac nobilis ex Germania, a Saxonibus et Alamannis rex constituitur (263). Cui cum suis in partibus, hoc * est in Lotharingia vel Germania, nemo bellicis in rebus atque divitiis posset æquiparari, sumpto regis nomine tam suis quam alienis cœpit in brevi despectus haberi.

* hoc est in L. v. G. *desunt C.*

27. A. D. 1083. Herimannus cum paucis orientalem Franciam hostiliter invadit, et per eandem partem visus est quasi equitum discurrens exercitus, quorum tamen vestigia nullo modo poterant agnoscere. — Heinricus rex pascha celebravit apud Sanctam Rufinam, moxque Romam tendens, castra posuit ubi et prius, ad occidentalem partem castelli sancti Petri, captaque est urbs 4 Non. Junii, feria sexta ante octavam pentecostes. Hoc tempore Hiltibrandus papa in castello Crescentii, quod vulgo domus Theoderici appellatur, inclusus, exspectabat eventum rei. Rex vero in Palatino monte munitionem instituens, non paucos quos in presidio posuerat, ingravescente super eos æstatis insueto fervore, amisit: sed et alios de exercitu multos eadem mortalitas absumpsit. — Eodem tempore legati Grecorum venerunt, munera multa et magna in auro et argento vasisque ac sericis afferentes. — Romani autem viginti obsides regi dantes ¹⁵²³ ex nobilibus, petierunt diem constitui, in quo papa et omnes senatores in ¹⁵²⁴ presentiam ejus venirent ¹⁵²⁵. Qui diem statuens Kal. Novembris, ipse ad montana descendit intrante Julio, ibique commorans usque ad

A statutum tempus ¹⁵²⁶, Romam rediit (*Nov.*); sed ¹⁵²⁷ papa in presentiam ejus non venit. * Unde Romani commoti, manus regi dederunt, Hiltibrandum ¹⁵²⁸ vero papam unanimiter ¹⁵²⁹ abdicarunt. Qui occulte fugiens, Salernam sccessit, ibique ¹⁵³⁰ ad diem mortis suæ permaansit. — Eodem anno Welefo, Bajoariorum antea ** dux, Augustam civitatem ¹⁵³¹ summo mane intravit (264), Sigifrido ¹⁵³² episcopo vix evadente, Wigoldum quendam, ejusdem loci canonicum, intronizavit.

* venit, sed occulte C. D. E. *ceteris omissis.*

** *deest C.*

18. A. D. 1084. Heinricus ¹⁵³³ natale Domini Romæ apud Sanctum Petrum celebravit, circa Kalendas vero Februarii in Campaniam transiens, B ipsam ¹⁵³⁴ et magnam Apuliæ partem cepit. Post hæc per legatos Romanorum rogatus ut pacificus rediret, Romam rediit, et ad portam Lateranensem castra ponens, omnes ¹⁵³⁵ dediticios ¹⁵³⁶ accepit, ipsisque * petentibus, ut ¹⁵³⁷, quia Hiltibrandus ab ipsis abdicatus aufugerat, Wigbertum ¹⁵³⁸ Ravennatem ¹⁵³⁹ episcopum eis apostolicum preficeret, 11 Kalend. Aprilis (265), feria 6 ante diem palmarum, multis stipatâs, cum magna gloria intravit, ducens secum predictum ** episcopum. Qui sequenti dominica (*Mart 24*) per multos pontifices ¹⁵⁴⁰, apostolico nomini dicatus, nomenque Clementis accipiens, reverenter *** est intronizatus. A quo rex cum regina Bertha ¹⁵⁴¹ in ¹⁵⁴² sancta dominica paschæ imperiali benedictione sublimatus est. **** Post hæc imperator Heinricus de Italia digrediens, Augustam civitatem ¹⁵⁴⁴ ab Alamannis invasam obsedit et cepit ¹⁵⁴⁴. — Defuncto Sigifrido archiepiscopo Mogontino, Wezil ¹⁵⁴⁵ successit.

[Anni imperii Heinrici quarti 1.]

* ipsis — preficeret *omittunt C. D. E. pergentes;* et 11 Cal.

** predictum Wigbertum episcopum C. D. E.

*** a. cathedræ Petri C. D. E.

**** i. nomine est s. C. D. E.

29. 2. A. D. 1085. Synodus Mogontiæ habetur (*Mai.*), cui interfuit imperator; ubi presentibus legatis Romanorum*, omnes episcopi rebelles imperatori deponendi ¹⁵⁴⁶ judicantur, ceteri ¹⁵⁴⁷ vero anathemate, ut ¹⁵⁴⁸ videbatur, condemnantur. Ibi etiam communi consensu atque consilio constituta B est pax Dei (266). Non multo post substitutis ab

VARIE LECTIONES.

¹⁵²² luitboldum *corr.* luitpoldum 1. liutp. A. ¹⁵²³ *hinc folium excidit in* 1. ¹⁵²⁴ v. in p. ep A. ¹⁵²⁵ con-
venirent 2. ¹⁵²⁶ *deest A.* ¹⁵²⁷ sed et 4. ¹⁵²⁸ hiltibr. A. ¹⁵²⁹ unanimi consensu 4. ¹⁵³⁰ i. usque ad 4.
ibidem ad 10. 11. ¹⁵³¹ urbem 4. ¹⁵³² sigefrido 5. 10. 11. ¹⁵³³ H. rex E. ¹⁵³⁴ ipsamque 4. ¹⁵³⁵ om-
nesque A. ¹⁵³⁶ deditiosos D. 4. deditiosos E. in deditionem 11. A. S. ¹⁵³⁷ ut — aufugerat *desunt* 2.
quia episcopum *desunt* 4. ¹⁵³⁸ wehebertum 2. ¹⁵³⁹ ravennensem 9. ¹⁵⁴⁰ episcopos 4. ¹⁵⁴¹ *deest* 4.
bertha E. ¹⁵⁴² 16 die p. 4. ¹⁵⁴³ urbem 4. ¹⁵⁴⁴ accepit 10. 11. ¹⁵⁴⁵ wezil D. 10. 11. wicil. 2. ¹⁵⁴⁶ re-
ponendi 4. ¹⁵⁴⁷ alii ut v. anathemati c. 4. ¹⁵⁴⁸ ut v. *desunt A.*

NOTE.

(262) Hochstedt; cf. Ann. August. et Bernold. h. a.

(263) jam. a. 1081, Aug. 9.

(264) Cf. Ann. August. a. 1084.

(265) Rectius dies sequens statui videtur; cf. Stenzel, II, p. 283.

(266) Edita est mon. Legg. II, p. 55

imperatore per parrochias abdicatorum presulibus, in locum Adelberonis Meginhardus ¹⁵⁴⁹, conversatione probabilis, litteris etiam ¹⁵⁵⁰ et ingenio atque facundia nulli pene secundus, Wirceburgensi ecclesie presul ordinatur. — Recepto jam a Saxonibus pacifice imperatore Heinrico, quidam marchio (267) Egghertus ¹⁵⁵¹, imperatoris etiam ¹⁵⁵² consanguineus, armis strenuus et animosus atque ditissimus, iterum in Saxonia contra imperatorem tyrannidem suscitavit. Qua cognita, imperator in Franciam prope rediit. — Eodem anno condieto tam ab inimicis quam amicis ¹⁵⁵³ imperatoris ¹⁵⁵⁴ colloquio in Thuringia (*Jan.* 20), in ¹⁵⁵⁵ loco qui Berchach ¹⁵⁵⁶ dicitur (268), conveniebant ex utraque parte quicumque sapientissimi de optimatibus judicabantur, canonum auctoritate probaturi, cui parti iusticia ^B favoreret, imperatore tamen absente; sic enim ipse consensus. Electis igitur ¹⁵⁵⁷ satis litteratis et eloquentibus viris, hinc Wezilone ¹⁵⁵⁸ Mogontino ¹⁵⁵⁹, illinc Gebehardo ¹⁵⁶⁰ Salzburgensi archiepiscopis, disputatio coepta est. Affirmat Gebehardus ¹⁵⁶¹, proponente hoc prius Wezilone ¹⁵⁶², imperatorem non ¹⁵⁶³ injusto iudicio tam regno quam communionem apostolici sententia privatum; econtra ¹⁵⁶⁴ Wezilone ¹⁵⁶⁵, dominum suum prejudicium non minus a papa quam a principibus passum contendit, dum ipso apud Canusium ¹⁵⁶⁶ in satisfactione posito, immo jam a papa in communionem recepto, alterum super se regem eleverent. Adjecit etiam idem Mogontinus, quod imperator, diu jam ¹⁵⁶⁷ a Saxonia depulsus et regnandi copia etiam ab illa dissensione quæ ante Ruodolfum facta prescribitur spoliatus nec vocari nec judicari nec dampnari canonice debuisset. Hoc Gebehardus ¹⁵⁶⁸ improbare nitens, asserit ¹⁵⁶⁹, neminem per ¹⁵⁷⁰ hoc divinis absolutum legibus, si forte sua qualibet re familiari fuerit spoliatus, quanto minus rex, qui Saxonia, quæ non suum dumtaxat predium, sed Domini sit regnum, qui Daniele vel ipso rege Nabuchodonosor teste (*Dan.* iv, 14) circumque voluerit dat illud; cum etiam ante amissam Saxoniam prius ab Alexandro, dehinc a Hiltibrando vocatus, satisfacere contempsisset. Sic itaque ¹⁵⁷¹ utrimque parte sua favente atque ¹⁵⁷² acclamante, ¹⁵⁷³ discessum est. — Notum ¹⁵⁷⁴ tamen est, quod eandem sententiam adversarii imperatoris tanto insequerantur ¹⁵⁷⁵ zelo, ut, ^D habito postmodum in Quitilingoburg ¹⁵⁷⁶ concilio

(*April.*), ubi Otto episcopus Ostiensis interfuit legatus Hiltibrandi papæ, ipsam ¹⁵⁷⁶ nimium ¹⁵⁷⁷ ventitantes heresim Wezilonis ipsumque ¹⁵⁷⁸ heresiarchum ¹⁵⁷⁹ appellarent, contra fidem scilicet illum dogmatizasse culpantes, quod, quamdiu quis suis spoliatus sit rebus, divinus non subiaceat legibus. — Hiltibrandus papa, qui et Gregorius septimus, apud Salernam moritur (*Mai.* 28) et ibidem in ecclesia sepelitur. Cui Northmannorum et Mathildis illius potentissimæ per Italiam feminæ cunctorumque ¹⁵⁸⁰ ejusmodi sectam emulantium assensu, Desiderius, cardinalis Romanus et abbas Casinensis, verus Christi famulus, licet multum cordesimul et corpore renitens, substituitur ¹⁵⁸¹ (*an.* 1086); sed cum infirmitate gravi laborans, ad summum hunc ¹⁵⁸² apicem invitus, immo captivus proveheretur, precibus optinuit, ut infra non multos dies ex hac vita tolleretur (269) (*an.* 1087). Post hæc per eosdem electores et ordinatores predictus ¹⁵⁸³ Otto episcopus Ostiensis eidem officio delegatur (*an.* 1088), mutatoque ¹⁵⁸⁴ Romano more vocabulo, Urbanus appellatur.

* Wigbertinus C. D. E.

** D. E. 5—11. *addunt*: dignus qui ¹⁵⁸⁵ alius temporis esset episcopus.

*** Notum — legibus *desunt* C.

**** quod dictu nefas est *addit* A. *delevit* 1.

***** Romanorumque consensu C.

***** s. et Victor appellatur C.

***** mutatoque — appellatur *e corr.* 1. *quorum loco A. habet*: hocque defuncto Urbanus quidam in eadem sede ab his ordinatur.

C 30. 3. A. D. ¹⁵⁸⁶ 1086. Henricus imperator Saxoniam vastat. — Wirceburg a Saxonibus et Alamannis obsidetur (*Jul.*). Ad quam liberandam imperator copiosum tam peditum quam equitum congregat exercitum, pugnaque juxta Bleichfeld commissa (*Aug.* 11), digreditur absque victoria. Mox urbe ab hostibus capta, episcopus Adelbero introducitur, relictoque cum eo militari presidio, ad propria quisque proficiscitur. Sed paulo post eadem urbs ab imperatore recipitur, expulsoque Adelberone cum suis, Meginhardus restituitur.

31. 4. A. D. 1087. Herimannus (270), falso regis nomine deposito, permissione imperatoris ad propria reversus, post paucos dies in cujusdam oppidi obsidione interiit. *1

* *deest* D. E. vano C.

* 1) 10. 11. *addunt*: Metis sepelitur. *ex Ber-noldo a.* 1088.

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁴⁹ megenh. A. mein. 2. ¹⁵⁵⁰ *deest* 4. ¹⁵⁵¹ ekkibertus 5. egeid. 2. ¹⁵⁵² *deest* 4. ¹⁵⁵³ ab am 6-
¹⁵⁵⁴ *deest* A. ¹⁵⁵⁵ ita A. D. E. *deest* 2? 5. *rell.* ¹⁵⁵⁶ herbach A. berchac. 4. berbha 9^b ¹⁵⁵⁷ ergo 2.
¹⁵⁵⁸ wezilone A. *et infra.* ¹⁵⁵⁹ maguntino 5. *et ita infra.* moguntino A. ¹⁵⁶⁰ Everhardo salizb. 2.
¹⁵⁶¹ Everhardus 2. ¹⁵⁶² wezilone 5. 9^c. wezilone A. ¹⁵⁶³ iudicio justo 4. injusto *corr.* justo jud. A.
A. ¹⁵⁶⁴ ee. 2. ¹⁵⁶⁵ wezilone 9^c. ¹⁵⁶⁶ canusinum A. ¹⁵⁶⁷ jam diu 5. ¹⁵⁶⁸ Everardus 2. ¹⁵⁶⁹ asseruit 4-
4. ¹⁵⁷⁰ pro 6. ¹⁵⁷¹ ita A. ¹⁵⁷² ac A. ¹⁵⁷³ clamante 2. 4. ¹⁵⁷⁴ insequentes 4. ¹⁵⁷⁵ quitilinburg *corr.* qui
quitilingoburg A. quitilingeburg El. quintil. *alii.* ¹⁵⁷⁶ ipsamque A. ¹⁵⁷⁷ hic 1. *prosequitur fol* 182. ¹⁵⁷⁸ he-
¹⁵⁷⁹ resiarcho (*corr.*) heresiarchum 1. um *e corr.* A. ¹⁵⁸⁰ *deest* A. ¹⁵⁸¹ in margine 1. *deest.*
¹⁵⁸² quia El. ¹⁵⁸³ Domini *deest* 1.

NOTÆ.

(267) Misnensis.

(268) Berchach ad Werram.

(269) Electus d. 24 Mai 1086 obiit d. 16 Sept.

1087.

(270) Hæc ad a. 1088 referenda sunt.

32. 8. A. D. 1088. Berhta imperatrix, obiit et Spiræ sepulta est. — Buggo Halberstatensis episcopus occiditur Goslaræ (271) — Augusta* urbs insidiis Suevorum in cœna Domini (272) capta, secunda¹⁵⁸⁶ feria paschæ destruitur (Apr. 13-17;) et Sigifridus ejusdem urbis episcopus custodiae mancipatur. Wigoldus vero, inuasor ejusdem æcclesiæ, intra paucos dies moritur. — Meginhardus episcopus Wirceburgensis obiit; cui Emehardus successit, vivente adhuc Adelberone¹⁵⁸⁸. — Weeil archiepiscopus Mogontinus obiit; cui Ruothardus successit.** *2

* Augusta moritur — *desunt* C. D. E.

** C. D. E. *addunt*: Gebehardus Salzburgensis archiepiscopus obiit; D. E. *addunt*: 17. (7. E.) Kal. Julii.

* 2) 3. *addit*: Gerræmotus factus est magnus 5 Idus May. — 10. 11. *addunt*: Petrus Albanensis episcopus obiit. Iste per judicium ignis immensam pertransiens illæsus piram, vestimentis etiam per flammam volitantibus sed in nullo læsis, Petrum Florentinum episcopum declaravit simoniacum; unde et ipse postea igneus est appellatus. *ex Bernoldo a.* 1090.

33. 6. A. D. 1089. Otto Ratisponensis episcopus moritur; pro quo Gebehardus adolescens constituitur. — Imperator nuptias Coloniae celebravit, quandam Utonis* marchionis viduam, Ruscorum regis filiam, ducens uxorem. Post hæc congregato exercitu, oppidum quoddam marchionis Eggiberti in Thuringia positum nimis firmum, Gliche dictum¹⁵⁸⁶ (273), obsedit. In vigilia vero natalis Domini, dominico scilicet die, cum magna pars primatum ob diem festum jam abiret, Eggibertus suis consulens, audacter imperatorem invadit, et naviter primo resistentem, tandem cedere compellit. Ibi Burchardus Losannæ episcopus, qui ea¹⁵⁸⁷ die sacram imperatoris lanceam ferebat, occisus¹⁵⁸⁸ est.

* Heinrici C. D. E.

34. 7. A. D. 1090. Heinricus imperator Italiam rursus ingreditur, ibique fere per septem annos moratur. — Predictus Eggibertus a quibusdam imperatoris fidelibus in quodam molendino pausandi gratia deprehensus, turpiter occubuit. — Adelbero Wirceburgensis de sede sua jam diu depulsus, in Bajoaria moritur¹⁵⁸⁹, ibique in monasterio suo Lambahe sepelitur (274).

35. 8. A. D. 1091. Visi sunt per multas regiones vermiculi nimis ignoti, non longe a terra volantes, hoc est ut vel manu vel virga tangi possent, grossitudine quidem muscis æquales, sed longitudine satis deductiores; quorum tam infinitus exercitus, in unum pene miliarium in latitudine, duo

vel tria in longitudine viderentur, occupare densitate vero sua ipsam solis lucem terris negare. Per quam prodigiosam visionem illam, quæ post quadriennium facta est, Hierosolimam tendentium perfectionem quidam interpretati sunt figurari.

36. 9. A. D. 1092. Pestilentia¹⁵⁹⁰ magna facta est hominum atque pecudum.

37. 10. A. D. 1093. Fratislaus¹⁵⁹¹ dux Bœmiæ in venatu repente cadens de equo, subitanea morte obiit (275). — Chuonradus, imperatoris filius et Berhtæ imperatricis patri rebellasse infamatur. — Visus est splendor quidam quasi facula volans per aerem ab oriente in occidentem. — Eclipsis solis facta est 9 Kalend. Octobris hora tertia, et mortalitas magna subsequuta est.

* narratur C. D. E.

38. 11. A. D. 1094. Ecclesia mortalitate immensa incredibiliter vastata est, insuper pestilentia, turbiniibus, imbrium inundationibus diversisque cladibus nimium afflicta.

39. 12. A. D. 1095. Ladizlaus rex Pannoniæ, misericordiæ operibus plenus, vitam finivit in Domino. — Luitpoldus quoque marchio, necnon Heinricus palatinus comes¹⁵⁹² obierunt. *3

* 3 6-11 *addunt*: Burchardus etiam abbas transivit ad Dominum 13 Kalend. Febr.

40. 13. ANNO DOMINI MXCVI.

Welfo, dux antea Noricus, qui ab imperatore jam dudum abjuraverat et ob id ducatum perdidit, in gratiam ejus rediit ducatumque recepit.

Signum in sole apparuit 5 Non. Mart., feria secunda incipientis quadragesimæ. Diversa quoque prodigia mundus parturisse ubique referebatur. * Mox ex omnibus pene terræ, sed maxime ab occidentalium regnorum partibus, tam regum et nobilium quam etiam¹⁵⁹³ vulgi utriusque sexus innumerabiles turmæ armata manu Hierosolimam tendere cœperunt **, excitati scilicet in zelum frequentibus nunciis super obpressione dominici sepulchri ac desolatione omnium æcclesiarum¹⁵⁹⁴ orientalium, quas gens ferocissima Turicorum per aliquot annos suo subactas dominio inauditis calamitatibus jam jamque deleverat. Quibus***, ut dictum est, subvenire statuentes, sicut diversis agminibus, ita diversis et incertis plerique ducibus properabant.**** Primi namque Petrum quendam monachum sequentes, quem***** tamen postea¹⁵⁹⁵ multi hypocritam fuisse¹⁵⁹⁶ dicebant, ad 15000 estimati, per Germaniam indeque per Bajoariam atque Pannoniam passunt.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵⁸⁴ f. s. A. ¹⁵⁸⁸ adalb. A. ¹⁵⁸⁶ deest A. ¹⁵⁸⁷ eadem A. ¹⁵⁸⁸ occiditur *superscr.* vel occisus est A. ¹⁵⁸⁹ deest A. ¹⁵⁹⁰ *desunt* 6. ¹⁵⁹¹ fratizlaus A. E. ¹⁵⁹² deest C. ¹⁵⁹³ deest A. ¹⁵⁹⁴ deest 5. 9° regionum 11. or. *superscr.* 1. deest A. ¹⁵⁹⁵ m. p. A. ¹⁵⁹⁶ esse A.

NOTÆ.

(271) Cf. Stenzel II, p. 290.
(272) Ann. August. h. a. diem præcedentem 2 Idus April. (d. 12 Apr. indicant.
(273) Gleichen; hæc a. 1089 exeunte facta

(274) Cf. Vitam Adalberonis auctore monacho Lambacensi ap. Pez SS. Austr. Vol. II.
(275) d. 15 Januar.

cifice transiebant; quam plurimi vero navali per Danubium vel per Alamanniam pedestri itinere, alique ad 12000 per Saxoniam atque Boemiam a quodam presbitero Folcmaro ¹⁵⁹⁷, itemque nonnulli a Gotescalco presbitero per orientalem Franciam ducti sunt. Qui et ipsi nefandissimas Judæorum reliquias, ut vere intestinos hostes æcclesiæ, per civitates quas transibant aut omnino debebant aut ad baptismatis refugium compellebant, quorum tamen plurimi, sicut canes ad vomitum, postea retro rediebant. ***** Illi autem viatores plurimis exinde manubiis onusti, Ungariam attingentes, quibusdam sedicionibus, ut videbatur, indigenis invisifacti, re autem vera facultatum suarum abundantia eosdem semibarbaros in avariciam accedentes, jussu regis eorum Colomanni ¹⁵⁹⁸ dollis potius quam armiscaptili, plurimi morte multati, pauci armis et rebus nudati, fugam pro maximo lucro reportabant; quamvis et amplissima utriusque multitudo a quodam Emichone viro militari seducta, vel potius ut Israeliticus quondam exercitus spiritu fornicationis decepta, paucis sibi Pannoniæ ingressum in presidio Miesenburg (276) obstantibus, fuga nemine persequente repatriaverit (277).

Eclipsis lunæ facta est 6 Idus Augusti, luna 14.

* Eclipsis — 74. quæ infra C. D. E. hoc loco

** ceperunt. De qua profectione nonnulla specialia jam extant opuscula. E. ubi reliqua hujus anni desunt.

*** Quibus — repatriaverit. hoc loco desunt D.

**** p. De qua profectione plura referre super sedemus, quia, sicut res tanta exigit, elegantia inde scripta sufficienter alias habemus. C. reliquis omissis.

***** quem — dicebant desunt. D. H. Ekk. in 1. hæc linea subduxit.

***** Quod quo Dei iudicio actum sit, ipsi relinquendum erit. addit. A. Quod q. d. i. a. s. aut qualiter ei placuerit, i. r. erit. addit 1. sed postea deletit.

41 14. ANNO DOMINI MCXCVII.

Heinricus imperator ab Italia rediens, Ratisponam Bajoariæ urbem venit, ibique aliquamdiu moratus, Judæis qui baptizari coacti sunt judaizandi ritum concessit (Mai. Jun.).

Interea ** Gotefridus dux Lotharingiæ, vir genere, armis et ingenio clarissimus, qui priori anno, cunctis quæ possidebat in precium redactis, militibus copiosis fideque non modica instructus, iter per orientalem Franciam fecerat, neque ipsis ab Ungaria fugientibus territus, sed tam imperatoris Heinrici quam regis Colomanni ¹⁵⁹⁸ permissione Pannonias Bulgariasque ¹⁵⁹⁹ permearat, Constantinopolitano fœderatur imperatori, ejusque presidii fultus, Romaniam attigit, ibique sociatis sibi tam Siciliæ

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁹⁷ folcmaro A. ¹⁵⁹⁸ cholom. A. ¹⁵⁹⁹ bulgariamque corr. bulgariasque 1. ¹⁶⁰⁰ natale corr. natalem 1. ⁶⁰¹ deest A. episcopii A. ¹⁶⁰⁰ adm. A.

NOTE.

(276) Wieselburg.

(277) Hæc a. 1099 scripta Ekkehardus postea aliter fuisse comperit vide quæ a. 1099 post redi-

A quam Græciæ, Danorum, Northmannorum, ceterorumque transmarinorum exercitibus, immo universorum Christum colentium nationum auxiliis, frequenti congressu barbaros atterere cœpit, tandemque Romania occupata, in Antiochiæ consedit obsidio.***

* s. legibus suis uti ut fertur c. A. et 1. prima manu verbis, ut fertur post deletis, judaizandi ritum pro l. s. u. substitutis.

** Interea — consedit obsidio. desunt C. D. E.

*** R. subacta Antiochiæ resedit, A. corr. ut editum est 1.

Heinricus imperator Mogontiæ cum principibus colloquium de pace habuit circa Kalendas Decembris, et* natalem ¹⁶⁰⁰ Domini apud Argentinam celebravit.

* et — celebravit. desunt C. D. E.

B Cometes apparuit. — Eo anno ætas fertilissima, hiems vero lenis et pestilens fuit; imbrium et fluminum inundationes nimis increverunt.

42. 15. ANNO DOMINI MCXVIII.

Inquisitione* facta Mogontiæ ab imperatore de facultatibus Judæorum interfectorum, inter ceteros qui eas rapuerunt quidam ex consanguineis archipresulis incusati sunt. Quos cum imperator perquireret, nec in presentiam ejus venirent, pontifex causam eorum defendere volens sed non valens, indignatione permotus, ex urbe discessit, et Thuringiam cum eis se contulit, quasi suis in hoc melius prospecturus, et ex vicinitate imperatori rebellium quendam ei terrorem illaturus, sicque commotionis suæ vindictam exacturus. Extiterunt autem qui dicerent, etiam ¹⁶⁰¹ ipsum pontificem multam partem de pecuniis invasis accepisse et idcirco defensionem ceterorum tanto studio cor apposuisse. ** — Welefo, Bajoariorum denuo dux, filios suos, et ipsos rebellare temptantes, gratiæ imperatoris reconciliavit, et uni eorum ducatum post se committi impetravit. ***

C. D. E. ita: Dum imperator de facultatibus Judæorum interfectorum Mogontiæ perquiret, et tam pontifex quam ejus consanguinei de eisdem pecuniis culpantur, commotus presul Thuringiam se cum suis contulit. Heinricus vero episcopii reditus suis usibus universaliter adjecit, fugatum quoque possessiones publicari mœniaque dirui precepit. Welefo etc

D ** A. addit: Imperator vero, pontifice sedem suam tam stolide linquente, omnes episcopii ¹⁶⁰² reditus diversasque agendarum rerum administrationes ¹⁶⁰³ suis usibus adjecit, fugacium quoque possessiones publicari mœniaque dirui precepit; sicque presul dum aliis prospicere quodam fastu inconsulte meditatur, ipse sicut et antecessor ejus circumvagus multis commoditatibus privatur. Quæ

tum suum adjecit. Ideo hunc locum in libello Hierosolymita omisit.

etiam in 1. leguntur, sed ab auctore postea A deleta sunt.

* A. ita pergit: Gotefridus (278) dux ceterique in itinere et studio supradicto consociati, cum Nicea capta discederent, plus quam 300000 armatorum habebant. Et licet hæc tanta multitudo universam Romaniam occupare, flumina epotare, segetes omnes una die depascere posset, tanta tamen plenitudine conduxit vitæ necessaria Deus, ut de ariete nummus, de bove vix duodecim acciperentur. Preterea et si principes et reges Sarracenorum contra eos surrexerunt, Deo tamen volente facili victi et conculcati sunt. Ob hæc itaque feliciter acta quia quidam intumescunt, opposuit eis Deus Antiochiam, urbem humanis viribus inexpugnabilem, ubi per novem menses deditos in obsidione ejusdem ita eos humiliavit, ut omnis superbiam illorum tumor desideret. Igitur sic eis humiliatus, ut in toto exercitu vix centum boni equi reperirentur, aperuit Deus copiam suæ benedictionis et misericordiam, eosque in civitatem induxit, atque Thureos et eorum omnia potestati horum ¹⁶⁰⁴ tribuit. Cumque et hæc ¹⁶⁰⁵ quasi viribus suis acquisita obtinerent, nec Deum, qui eis ¹⁶⁰⁶ hæc contulerat, digne magnificarent, tanta Sarracenorum multitudo obsessi sunt, ut de civitate nullus ex tanta turba egredi auderet. Preterea fames in civitate ita convaluerat, ut vix ab humanis dapibus se aliqui continerent. Longum est enarrare miseras quæ in civitate fuere. Respiciens autem Dominus populum, quem tam diu flagellaverat, benigne consolatur, ac primo quasi pro satisfactione tribulationis lanceam suam, qua in cruce vulneratus est, munus non visum a tempore apostolorum, pignus victoriæ illis obtulit; deinde corda hominum adeo animavit, ut illis, quibus egritudo vel fames ambulandi vires denegaverat, arma sumend et viriliter contra hostes dimicandi virtutem infunderet. Deinde cum triumphatis hostibus fame et tedio exercitus deficeret Antiochiæ, maxime propter discordias principum, in Syriam profecti, Barram et Marram, urbes Sarracenorum, expugnaverunt, et castella regionis obtinuerunt. Cumque ibi moram disposuerunt, tanta fames in exercitu fuit, ut corpora Sarracenorum jam fetentium a populo christiano comesta sint. Deinde cum diviu nutu in interiora Hispaniæ progredierentur, largissimam atque misericordem et victoriosissimam manum omnipotentis Patris secum habuerunt. Etenim cives et castellani regionis illius per quam procedebant, ad eos cum multis donariis legatos præmittent, parati servire et oppida sua reddere. Sed quia exercitus non multus erat et in Hierusalem unanimiter festinabant, acceptis securitatibus, tributarios eos fecerunt, quippe cum una de civitatibus, quæ in maritimis illis sunt, plures homines haberet, quam in exercitu christiano fuissent. Cumque auditum esset Antiochiæ et Laodicæ et Rohas, quia manus Domini set eum eis qui abierant, plures de exercitu qui ibi remansit consecuti sunt eos apud Tyrum. Sic itaque Deo conviatore et cooperatore

usque ad Hierusalem pervenerunt. Cumque in obsidione illius multum laboraret exercitus, maxime propter aquæ inopiam: habito concilio, episcopi et principes circinandam esse civitatem nudis pedibus predicaverunt, ut ille, qui pro hominibus eam in humilitate ingressus est, per humilitatem istorum pro se ad iudicium de suis hostibus faciendum illis eam aperiret. Placatus itaque hac humiliatione Dominus, octavo post humiliationem illorum die civitatem eis tradidit, eo videlicet die quo primitiva ecclesia inde abjecta fuit, cum festum de dispersione apostolorum a multis fidelibus celebratur. De hostibus vero ibi repertis quid actum sit, si quis nosse querit, sciat quia in porticu quæ dicitur Salomonis et in templo ejus victores equitabant in sanguine Sarracenorum usque ad genua equorum. Deinde cum ordinatum esset, qui civitatem retinere debuissent, et alii amore patriæ et pietate parentum suorum redire voluissent, nunciatum est eis, quod rex Babiloniorum Ascalonam venisset cum innumerable multitudinem paganorum, ducturus Francos qui Hierosolimis erant in captivitatem et expugnaturus Antiochiam, sicut ipse dixerat; aliter autem Dominus de his statuerat. Itaque cum in veritate hi qui Hierosolimis erant ¹⁶⁰⁷, exercitum Babiloniorum Ascaloniæ esse, contenderunt obviam illis, relictis sarcinis et infirmis suis in Hierusalem cum presidio. Cumque exercitus horum et hostium se circumspexissent, christiani genibus flexis Deum invocarunt, ut qui in aliis necessitatibus suis legem christianorum confirmaverat, in presenti bello, contractis viribus paganorum et diaboli, regnum Christi et ecclesiæ a mari usque ad mare usque quaque dilataret. Nec mora; clamantibus ad se Deus affuit, atque tantas audaciæ vires ministravit, ut qui eos in hostem currere videret, fontem aquæ vivæ sitientem cervum segnem adjudicaret; miro videlicet modo, cum in exercitu christiano non plus quam quinque milia equitum et 15000 peditum fuissent, et in exercitu hostium centum milia equitum et 400000 peditum esse potuissent. Tunc mirabilis in servis suis Deus apparuit, cum, antequam confligerent, pro solo impetu eorum hanc multitudinem in fugam convertit, et omnia eorum arma diripuit, ita ut, si deinceps istis repugnare vellent, non haberent arma in quibus sperarent. De spoliis vero non est quærendum quantum captum sit, ubi thesauri regis Babiloniæ occupati sunt. Ceciderunt ibi plus quam centum milia Marorum ¹⁶⁰⁸ gladio; timor autem illis tantus ¹⁶⁰⁹ erat, ut in porta civitatis ad 2000 suffocati sint; de his vero qui in mari interierunt non est numerus; spineta etiam ex ipsis multos obtinuerunt. Pugnat certè orbiterarum pro christianis. Et nisi spolia castrorum de ipsis multos detinuissent, pauci de tanta multitudo hostium essent qui de bello renunciare potuissent. Pridie autem quam bellum fieret, multa milia camelorum et boum et ovium cepit exercitus. Cumque jussu principum populus hæc dimisisset ad pugnam progrediens, mirabile dictu! multas et mul-

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁰⁴ eorum A. ¹⁶⁰⁵ hec A. *semper*. ¹⁶⁰⁶ hoc loco jam textus antiquior desinit in 1. ¹⁶⁰⁷ deest compe-
rissent v. *infra*. ¹⁶⁰⁸ vel armatorum *adscriptit* c. ¹⁶⁰⁹ illis t. illis e. c.

NOTÆ.

(278) Hæc brevis belli sacri narratio sumpta est ex epistola principum ad Paschalem II, quæ in An-

nalibus S. Dysibodi (quos vulgo Dudechino tribuunt) a. 1100 legitur.

tiplices turmas fecerunt cameli, similiter autem et boves et oves. Hæc autem animalia ita comitabantur exercitum, ut cum stantibus starent, cum procedentibus procederent, cum currentibus currerent. Nubes etiam ab estu solis christianos defendebant et refrigerabant. Celebrata itaque victoria, reversus est exercitus Hierusalem, et relicto ibi duce Godefride, Reginmundus comes Sancti Egidii, et Ruotpertus comes Normanniæ, et Ruotpertus comes Flandriæ, Laodiciam reversi sunt; ibi classem Pisanorum et Boemundum invenerunt. Cumque archiepiscopus Pisanus Boemundum et alios cum eo discordantes concordare fecisset, Reginmundus pro Deo et pro fratribus regredi disposuit; magna vero multitudo, ut supra dictum est, ad patriam remeare contendit; ceteri qui remanserunt, terram, Deo disponente, hactenus in pace obtinuerunt. *Hæc antea etiam in 1, scripta erant, ibique etiamnum usque nec Deum qui eis lineis subducta exstant; reliqua f. 184. sqq. scripta aut erasa sunt aut penitus folio exciso deleta.*

A. D. MCXIX ¹⁶¹⁰ (279).

* 1 Heinricus imperator natalem Domini Coloniae celebravit; in epyphania vero Aquisgrani filium suum juniorem Henricum quintum* regem fecit, reprobatu** majore filio Chuonrado, quem prius coronavit. ***

* 1) E. 1. *alia manu add. in marg.*: Hilliboldus abbas Sancti Johannis baptistæ 10us ordinatus est, qui ordinem Hirsaugiensem instituit.

** *deest C.*

*** *Quæ h. a. sequuntur desunt omnia C.*

A. *ita pergit*: Post hæc Bajoariam tendens, eundem filium, quem regem ¹⁶¹¹ constituit, his qui prius non affuerunt, ut regem illum haberent, commendavit. — Inter hæc palatinus comes Ratpoto et patruelis ejus Oudalricus, quem multum divitem appellabant, defuncti sunt. — Imperator vero natalem apostolorum Babenberg agens, de conservanda fideliter pace multum obtestando commovit illarum partium principes, et ut latrocinantibus furtisque studentes absque retractione persequendo dampnarent, sub jurisjurandi sacramento constrinxit; advocatis quoque, ne sub se alios advocatos in depredationem populi et ecclesiarum constituerent, funditus interdixit; sed hoc preceptum, heu! parum convaluit, quia principes turmis militum carere nolentes, quas talibus maxime beneficiis sibi conciliaverunt, mox imperatore discedente, solito et antiquato more usi sunt. — Capta est Hierusalem a christianis Id. Julii, feria 6. — Chuonradus Trejectensis episcopus his diebus a suis occisus est. — Heremannus Coloniensis archiepiscopus obiit. — Urbanus papa obiit: cui Pascalis successit, adhuc vivente papa Wigberto, qui et Clemens.

VARIE LECTIONES.

¹⁶¹⁰ 4. 8. 10. *addunt numeros 43. 16., quos omittit* 1. ¹⁶¹¹ *salutem r. p. 1. Di. salutem rem publicam* 8. *saltem rem publicam* 6. 9^c. 10. 11. ¹⁶¹² *turturina 1^b.*

NOTÆ.

(279) Quæ jam sequuntur, ab Ekkehardo post reditum ex itinere Hierosolymitano, iis quæ antea scripserat (a. 1098. n.****) deletis, adjecta sunt. Pauca tantum ex prioribus retinuit.

Chuonradus vero causam rebellionis suæ paucis tantum sibi que familiarissimis in regno detegens, assumpto quodam ex ordine ministerialium patris, æque Chuonrado nomine, forti admodum et prudenti viro, per quasdam Italiæ partes et nomen et dignitatem regis annis fere 9 obtinuit, tantum indolis suæ per orbem Romanum diffundens interim odorem, ut nemo religiosus, nemo sapiens in ipso salutem ¹⁶¹² rei publicæ constituendam fore dubitaret. Erat enim vir per omnia catholicus et apostolicæ sedi subjectissimus, plus religioni quam fascibus vel armis deditus; fortitudine tamen et audacia satis et super instructus, lectioni quam lusibus vacare malebat; miseris omnimodis, sed precipue militibus inopia strictis, compassione et misericordiæ fructu proximus fiebat; nemini contemptum, nemini vim, nemini prejudicium intendens, omni personæ omnique conditioni fuit affabilis; indeque non immerito Deo et hominibus semper extitit amabilis. Cælibatus pudorem perpetualiter servare cum proposuisset, coactus tamen a suis filiam Ruotkeri ducis Siciliæ, famosissimi pene nostrorum temporum viri, duxit uxorem, cujus tam caste usus est conjunctione, ut vix crederetur eam unquam cognovisse. * Legale ¹⁶¹³ illud preceptum: *Turpitudinem patris tui non revelabis (Levit. xviii, 7), itemque: Honor a patrem tuum (Matth. xix, 19)*, murmur, quod per totum Romanum imperium patris sui mores laniabat, quodque ipsum sibi offensæ patris ac suæ ab illo discessionis causa extitit, auribus propriis nunquam patiebatur inferri, semper illum dominum suum et cæsarem vel imperatorem cognominans; universos a palatio patris adventantes sub appellatione conservorum, licet infimos, sociali benivolentia tractans. Preter animi virtutes morumque compositionem corpore fuit apprime decorus ac statura procerus.

* Quæ tamen turturina ¹⁶¹⁴ nihilominus predita fide secundos ultra detestabatur amplexus, adeo ut post ablatum tantum corpori suo caput, reliquum vitæ suæ tempus labori consecraverit sexagesimi fructus (280). *in 1. scripta sed erasa sunt, jam non nisi liquoris chemici ope legenda; in 1^b. vero exstant.*

Eodem * anno Godefridus dux, Reginmundus comes Sancti Egidii, Ruopertus comes Normanniæ, Ruopertus comes Flandrensis, cum turmarum copiis quibus preerant multa usque Hierusalem difficultate pertingunt, quarto jam anno postquam in eandem militiam pro crucifixo sibi Christo tanti se bellatores sponte crucifixerunt. Reliqua enim multitudo, preter eos qui cum Boimundo Antiochiæ considerant

¹⁶¹¹ *rege c.* ¹⁶¹² *salutem r. p. 1. Di. salutem rem publicam* 8. *saltem rem publicam* 6. 9^c. 10. 11. ¹⁶¹³ *Supplendum cum C. a. 1101; juxta legale illud.*

(280) Hæc Ekkehardus delevit, cum vidua postea Balduino regi Hierosolymitano nupsit; v infra Hierosolymitam.

vel cum Baldewino Rohas abierant, Laodicæ Tyro- que remanserant, per diversas circumquaque regiones dispersi erant.

Quæ sequitur historia belli Hierosol. hoc loco deest D. E., qui singularem addunt narrationem et hoc loco cum C. hæc tantum exhibent: Eodem anno dominus noster Jesus Christus civitatem requiei suæ Hierusalem fidelibus suis aperuit, et eliminatis per magnitudinem potentiæ suæ paganorum spurciis, liberum christianæ devotionis ritum misericorditer inibi restauravit.

Hic de militiæ vel expeditionis ejusdem causa, non tam humanitus quam divinitus ordinata, fert animus æstuans aliqua prescriptis adjicere, maxime ob imprudentium, immo impudentium quorundam redargutionem, qui vetusto semper errore contenti, novitatem hanc, jam senescenti et prope intereunt; mundo perneccessariam, ore temerario presumunt reprehendere, ipsi epicureo more voluptatum latam ¹⁶¹⁵ quam artam divinæ servitutis viam amplectentes, appetitum mundi prudentiam, contemptum ejus stulticiam, hoc est carcerem patriam, tenebras lucem, malum bonum, mortem vitam, proh pudor! corde cecissimo considerantes ¹⁶¹⁶. Lenocinatur eis in hoc et audaciam hujusmodi subministrat depravata jam undique, sed maxime partibus in istis, rerum vertigo, ubi sapientia pre omnibus invisita, virtus omnis est odiosa, religio despicitur, humilitas conculcatur, astutia primatum prestat, vicium amorem conciliat, crudelitas ¹⁶¹⁷ timorem, superbia imperat honorem. Nos autem in Domino tantum confidentes, nec presentibus sed futuris inhiantes, ac licet spectatores pigri, fautores tamen benivoli, laudem eosdem ¹⁶¹⁸ nostri temporis viros gloriosos, qui vicerunt regna mundi, qui relictis propter pium ovīs centesimæ quesitorem conjugibus ac liberis, regnis et divitiis, posuerunt animas suas in manibus suis, zelo zelantes pro domino Deo exercituum, utraque condigne armati fortitudine, regis sui cælestis ineuntes servitium ¹⁶¹⁹.

Tempore Heinrici III Romani, et Alexii Constantinopolitani principis, juxta presagium evangelicum surrexit undique gens contra gentem et regnum adversus regnum, et terræmotus magni erant per loca, et pestilentia et fames terroresque de cælo et signa magna; et quia jam in omnes gentes evangelica tuba justī judicis adventum preconabatur, ecce etiam totum circumquaque mundum signa prophetata portendentem universalis æcclesia contemplatur. Jam Hierosolima Sarracenis civibus possessa, Babylonis (281), quæ nunc sedes est regni Ægyptii, serviebat, jam tenuis in ea christianæ professionis religio cotidiano se tributo redimebat. Bethlehem, domus panis angelorum, stabulum facta est armentorum,

A universæque circumcirca æcclesiæ per omnia ludi- briis numero annorum circuitu subiacebant paga- norum. Orto interea bello sorte miserabili inter christianos orientales, id est Grecos et Armenios, Armenii, utpote regnis et numero pauciores, affines asciscunt sibi de Persia bellatores inclytæ famæ, Thurcos; quorum auxilio sedata juxta placitum suum seditione, dimiserunt eos ad propria, nimis allectos terrarum ipsarum copia et fertilitate. Qua de re inito post annos aliquot consilio, emergerunt ab aquilonali plaga de terra Gorrizana, quæ plus hominum quam victuum fertilis esse narratur pre- scriptorum paganorum copiæ multæ, quæ sub qua- tuor sultanis divisæ — sic enim satrapas suos nomi- nare solent — uni tantum Persico imperatori pene divini cultus more subjecti, per Armeniam, indeque Capadociam totamque Romaniam atque Siriam dif- fusi sunt. Primo quippe Niccam, catholicæ quondam fidei turrim firmissimam, expugnant, trucidatis in ea christianis quos ceperant, Solomanum quendam de suis tyrannum cum presidii locant, universas circumquaque regiones usque ad paludem sive si- num maris qui brachium sancti Georgii dicitur fun- ditus devastantes, nulli animæ christianæ, nulli æcclesiæ vel monasterio, immo nec ipsis sanctorum imaginibus parcentes. — Vidimus enim et adhuc vi- dere miserabile spectaculum est in semidirutis par- tium illarum oratoris ipsam Salvatoris nostri eju- sque gloriosissimæ genitricis seu quorumlibet ele- ctorum picturas, truncatis naribus vel auribus, manibus vel pedibus, desolatarum æcclesiarum quo- dammodo luctum visibiliter pretendere, divinique judicii super se vigilantem virgam plagis quasi sem- per recentibus ostentare. His te gladiis, o nobilissi- ma Constantinopolis nec regis tui tutavit millefor- mis astutia, nec civium populositas innumera; non te frequentia nundinarum vel infinita congeries auri redemit; non te Waringorum, non te Thurcopolo- rum tuorum vel Pincinatorum classiumve multitudo defendit; solum tibi stagni predicti intersticium presidio fuit, immo sola te Creatoris operatio muni- vit. Subjacuit furoribus istis prepotens quondam Antiochia, et ne multis morer, dextras dederunt tota simul Siria atque Palestina. — Igitur terra re- promissionis subacta, mater nostræ redemptionis ac fidei Hierusalem duplici captivitatis jugo grava- tur; solamen tamen erat utique perparvulum, quod opprimentium se Sarracenorum Thurcis multo tur- pior plebs æqua sorte multatur. Posito inibi sultano militibusque numerosis, ad instaurandum antemu- rale ¹⁶²⁰, quod hætenus cernitur, aliave quælibet ædificia, destruuntur illa quæ extra civitatem erant monasteria; Domini vero sepulchrum questus dum-

VARIE LECTIONES.

¹⁶¹⁵ potius latam scribi voluisse videtur: tam latam falso suppl. 3. ¹⁶¹⁶ cec. prave discernentes II. ¹⁶¹⁷ extorquet addit H. ¹⁶¹⁸ l. alios quosdam H. ¹⁶¹⁹ 3. addit rubram: De protectione hierosolimitana. ¹⁶²⁰ murale corr. antemurale 1.

NOTE.

(281) I. e. Cairo.

taxat gratia intemeratum relinquitur; templum Domini famosissimum et nulli, ut arbitror, humani operis structuræ comparandum sacrilegæ paganorum religioni reservatur, tantæque semper apud illos habebatur venerationi, ut nunquam illud nisi nudis et lotis pedibus intrarent, nullum vero de christianis, quos utique maxime immundos judicabant, per tot annorum curricula tam Sarracenorum quam Thurcorum tempore vel intra atrium ingredi permitterent.

Cum ergo victores idem nunc armis, ut res posebat, insudarent, nunc lusibus ac deliciis, utpote a glarea jejuna in terram maxime fructiferam transplantati, sibimet indulgerent, in illorum servitio quæ tormenta, quas cruces, quasve per omnia miseriae superstites christicolæ paterentur, vix cui-libet inexperto credibile est; per legationes tamen frequentissimas¹⁶²¹ et epistolas, etiam a nobis visas. universalem æcclesiam æcclesiæ Hierosolimitanæ in presidium lugubriter inclamantes, adverti facile potest. Predictus etiam Alexius imperator Constantinopolitanus super eisdem barbaris predonibus per majorem jam regni sui partem diffusis, non paucas epistolas Urbano papæ direxit, quibus in defensionem orientalium æcclesiarum se non sufficere deploravit obtestans, totum, si fieri posset, occidentem, qui jam ex integro christiana professione censeretur, sibi in adiutorium advocari, promittens per se cuncta necessaria præliaturis terra marique ministrari.

Inde commotus apostolicus et omnis æcclesia Romana¹⁶²², generale concilium in Hispaniæ confinio (282) vel¹⁶²³, ut quidam dicunt, Parisii congregari fecit (*an.* 1098); quo etiam ipse laborioso nimis itinere perveniens, innumeris qui ibidem convenerant populis diversorumque regnorum legatis universa quæ prescripta sunt et multo ampliora ore facundissimo declamavit. — Mox tot milibus in lacrimis resolutis, variarum quoque linguarum plantibus in altum levatis, in hoc eis doctor egregius remissionem omnium condonat peccatorum, si, renunciatis omnibus quæ possidebant, crucem post Christum unanimiter portantes, periclitantibus christianis ferrent auxilium. Qua sponsione arrectis animis omnium, designata sunt ad presens in Domini miliciam circiter 100000 virorum, ex Aquitania scilicet atque Normannia, Anglia, Scotia et Hibernia, Britannia, Galicia¹⁶²⁴, Wasconia, Gallia, Flandria, Lotharingia, cæterisque gentibus christianis, quarum nunc minime occurrunt vocabula. Crucis signaculum in vestibus idem vere crucifer exercitus ob mortificationis preferebat commonitorium, credens in hoc, juxta visionem Magno quondam Constantino revelatam (283), ab inimicis crucis Christi

A se triumphaturum. Mira autem et inestimabili divinitatis dispensatione tot Christi membra, linguis, tribus et nationibus differentia, subito in unum Christi caritate conglutinati coaluerunt corpus, uno omnes Christo rege, sed singulis singulæ gentes procuratæ ducibus, Gotefrido scilicet Lotharingensi suisque fratribus Baldovino et Eustatio, Ruoperto Flandrensi, item Ruoperto Normannico, Regimundo comite de Sancto Egidio, Hugone fratre Philippi regis Galliæ, cæterisque ejusdem industriæ, nobilitatis atque fortitudinis bellatoribus. Quibus omnibus venerandæ sanctitatis et sapientiæ virum, Hademarum episcopum (284), præfatus apostolicus prefecit; cui et ligandi solvendique potestatem, a beato Petro Romanæ sedi hereditatam, sua vice semper exercendam concessit, insignitumque cælestis militiæ stigmatem exercitum apostolica benedictione consignans, conducto ab universis tempore profectionis, ipse cum non modica ejusdem expeditionis turma Italiam rediit.

Legatis denique singulis ad propria reversis pervagata cis'citraque mox orbem cunctum hæc fama commovit; insuper, quod dictu mirabile est, ipsum oceani litem velocitate consueta supervolans, insulanorum etiam classibus maria ipsa in cælestis regis miliciam redundare fecit. Nam, ut verissime comperimus, tam ignotus effudit oceanus populos, cujus non dicam mores et habitus, sed ne loquelam quisquam hujus litoris habitator vel de ipsis marinariis agnosceret; rursusque alios, quibus nihil præter panem et aquam in usu victus esset; itemque quosdam, quibus argentum pro ferro in omnibus suis utensilibus esset. Hinc et undecumque augebatur cotidie circumeirca signatorum numerus, et ut prelibavimus, in hujusmodi expeditionem totus fervet, totus concutitur vel potius transformari videbatur mundus.

Francigenis occidentalibus facile persuaderi poterat sua rura relinquere; nam Gallias per annos aliquot nunc seditio civilis, nunc fames, nunc mortalitas nimis afflixerat, postremo plaga illa, quæ circa Nivalensem sanctæ Gerdrudis æcclesiam (285) orta est, usque ad vitæ desperationem terruerat. Erat autem hujusmodi. Tactus quisquam igne invisibili, quacumque corporis parte, tam diu sensibili, immo incomparabili tormento etiam inremediabiliter ardebat, quousque vel spiritum cum cruciatu vel cruciatum cum ipso tacto membro amitteret. Testantur hoc hactenus nonnulli, manibus vel pedibus hæc pena truncati. Reliquarum nationum plebes vel personæ aliæ, præter apostolicum edictum prophetis quibusdam inter se nuper exortis seu signis cælestibus ac revelationibus ad terram se¹⁶²⁵ repromis-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶²¹ t. assiduas et ep. frequentissimas 5. ¹⁶²² æcclesia anno dominicæ incarn. mill. XC^o. VI°. g. H. ¹⁶²³ v. u. q. d. P. in margine 1. superscripta D. desunt 1^b H. ¹⁶²⁴ galacia 1^b. ¹⁶²⁵ superscr. 1.

NOTÆ.

(282) Claro monte.
(283) V. supra.

(284) Podiensem.
(285) Nivelle.

sionis vocatas, aliæ se quibusvis incommoditatibus ad talia vota compulsos fatebantur; magna quippe pars eorum cum conjugibus ac prole totaque re familiarium onusti proficiscebantur. Orientalibus autem Francis, Saxonibus et Thuringis, Bajoariis et Alamannis hæc bucina minime insonuit, propter illud maxime scisma quod inter regnum et sacerdotium a tempore Alexandri papæ usque hodie tam nos Romanis quam Romanos nobis invisos et infestos jam, heu! confirmavit. Inde est quod omnis pene populus Theutonicus in principio profectionis hujus causam ignorantem, per terram suam transeuntes tot legiones equitum, tot turmas peditum totque catervas ruricularum, feminarum ac parvulorum, quasi inaudita stulticia delirante subsannabant, utpote qui pro certis incerta captantes, terram nativitatibus vane relinquerent, terram repromissionis incertam certo discrimine appetentem, renunciarent facultatibus propriis, inhiarent alienis. Sed quamvis nostra gens cæteris multo sit insolentior, respectu tamen miserationis divinæ inelinatur tandem ad ¹⁰²⁶ verbum ejusdem renunciationis furor Theutonicus, a comitantium scilicet turbis rem ad integrum edoctus.

Præterea signum in sole quod prescriptum est (286) visum (an. 1096), multa que tam in aere quam in terris portenta apparuerunt, ad hujusmodi exercitia non paucos antea torpidos excitaverunt. E quibus aliqua hic interseri duximus utilissimum, cuncta vero longissimum. Nam et nos cometem in plaga meridiana stantem suumque splendorem in obliquum gladii more protendentem tunc circa Nonas Octobris vidimus; anno vero post hæc ^Ctercio stellam aliam in oriente locum suum longo interstitio saltibus mutantem 6 Kal. Mart. ¹⁰²⁷ conspeximus (an. 1098?); nubes quoque sanguineas tam ab occidente quam ab oriente surgentes sibi que invicem in cæli centro concurrentes; rursumque mediis fere noctibus a septentrione igneos exurgere splendores; plerumque etiam faculas per aerem volitantes vidisse nos, testibus plerisque comprobamus. Non multo ante hos annos quidam venerabilis vitæ presbiter, nomine Suiggerus, cujusdam diei hora fere nona duos equites conspexit concurrentes in aere, diuque concertantes, alterum, qui et crucem non modicam ferebat, qua percutere videbatur, in altero victorem existere. Eodem tempore ^DG. presbiter, qui nunc sub monachica professione nobiscum pro primogenitis asini (*Exod.* XIII, 13) debitum ovinum Christo persolvit, hora quadam meridiana cum duobus comitibus in silva deambulans, gladium miræ longitudinis venti vortigine, ignotum unde levaretur, in sublimis deferris vidit, et quosque visum altitudo celaret, tam fragorem auribus quam metallum oculis discrevit. Referebant aliqui qui in equo-

rum partibus vigilabant, civitatis se speciem in aere vidisse, diversas etiam turbas diversis ad eam partibus tam equestri quam pedestri itinere properantes perspexisse. Nonnulli etiam crucis signaculum sibi in frontibus vel restibus sive in quolibet corporis loco divinitus impressum ostendebant, ipsoque se stigmate ad eandem Domini militiam prescriptos credebant.—Item aliis subita montis mutatione punctis vel visione nocturna edoctis, predia resque familiares distrahere signumque mortificationis vestibus assuere placuit; et in his omnibus ultra quam credi potest catervatim currentibus ad æcclesias populis, novo ritu gladios cum fustibus et capsellis sacerdotalis benedictio dispertivit. Quid referam, temporibus ipsis mulierem quandam duobus annis continuis impregnatam, tandemque dirupto utero, filium loquentem fudisse; itemque infantulum per omnia bimembrem, alterum vero capite bino, agnellos quoque aliquos binis capitibus exortos fuisse; pullos etiam equarum dentes majores, quos equinos vulgo appellamus quosque non nisi trimis caballis natura concedit, in ipso partu protulisse?

His et hujusmodi signis tota creatura in Creatoris se militiam cohortante, nil moratur inimicus ille, cæteris etiam dormientibus semper pervigil, bono illi semini zizania sua supereminare, pseudoprophetas suscitare, Dominicis exercitiis falsos fratres et inhonestas femineæ sexus personas sub specie religionis intermiscere; sicque per aliorum hypocrisin atque mendacia, per aliorum vero nefarias pollutiones Christi greges adeo turpabantur, ut juxta boni pastoris vaticinium etiam electi in errorem ducerentur (*Matth.* XXIV, 24). Inde fabulosum illud confictum est de Karolo Magno quasi de mortuis in id ipsum resuscitato et alio nescio quo nihilominus redivivo, fribolum quoque illud de anseris dominam suam deducente, multa que id genus. Idem tamen seductores, quemadmodum singuli suis a fructibus sint cogniti, quomodo veste sub ovina lupi sint denotati, hi potissime qui ex illis adhuc supersunt licet ut ¹⁰²⁹ perquirantur; scilicet quo portu juxta promissum suum absque navigio mare transierint, quibus præliis vel locis multis paganos parva manu straverint, quas eorum munitiones ilico ceperint, quæ postremo parte murorum Hierusalem castra posuerint, et cætera; nihilque habentes quid respondeant, tam de oblationibus fidelium per hypocrisin susceptis quam de cesis ob rapinam quas seduxerant turbis, propriaque maxime ¹⁰²⁹ apostasia, necesse est ut penitentiam agere cogantur.

Nam, ut prelibatum est (287), plebs Folcmarum per Boemiam sequens, cum apud Nitram Pannoniæ civitatem seditione concitata, partim captivitate,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰²⁶ i. ad e. corr. 1. ¹⁰²⁷ VI. Kl. Mr. superscr. 1. ¹⁰²⁸ superscr. 1. ¹⁰²⁹ maxima corr. maxime 1.

NOTE.

(286) Supra a. 1096.

PATROL. CLIV.

(287) Supra a. 1096.

partim ferro disperisset, paucissimi qui remanserant adhuc testari solent, quod crucis signum super se cœlitus apparens, ab imminente eos nece liberasset. Gotescaucus vero, non verus sed falsus Dei servus, postquam non sine damno orientalis Noricæ Engariam cum suis intravit, ammiranda falsæ religionis specie munitionem in arce quadam (288) constituere, et in ipsis locatis presidiiis, per reliquum vulgus Pannonias circumcirca vastare cepit. Quo nimirum oppido ab indigenis sine dilatione capto, turba multa trucidata atque captivata, grex reliquus dispersus, ipseque mercennarius, non pastor, turpiter fugatus est. — Surrexit etiam diebus ipsis quidam vir militaris, comes tamen partium illarum quæ circa Renum sunt, Emicho nomine, dudum tyrannica conversatione nimis infamis, tunc vero velut alter Saulus revelationibus, ut fatebatur, divinis in hujusmodi religionem advocatus, fere 12000 signatorum sibi met usurpans ducatum; qui nimirum per civitates Reni, Moeni quoque atque Danubii deducti, execrabilem Judeorum quamcumque reptam plebem, zelo Christianitatis etiam in hoc deservientes, aut omnino delere aut etiam intra æcclesiæ satagebant compellere sinum. — Ad confinia quoque Pannoniarum innumeris jam utriusque sexus copiis cum pervenissent multiplicati, regnum ipsum, quod scilicet partim paludibus, partim silvis cingitur, per obfirmata presidia vetantur ingredi; fama quippe Colomanni regis jam perculerat ¹⁶⁹⁰ aures, inter paganorum et Ungariorum necem nihil apud Teutonicas differre mentes. Quæ de re munitionem Misenburg per sex ebdomadas expugnantes, plura inibi patiuntur incommoda; inter quæ etiam, quis illorum sub nomine regis Pannoniarum potiretur terris, civili stultissimaque quantiuntur discordia. — Itaque obpugnatione insudantes ultima, jam muris interruptis, jam fugientibus oppidanis, jamque indigenarum exercitu vastante propria flammis, miro Dei omnipotentis nutu victor peregrinorum exercitus terga nihilominus vertit; relictisque suppellectilibus ¹⁶⁹¹, nil quisque præter miseram animam emolumenti reportavit. Sic nimirum, sic nostræ gentis homines zelum Dei, sed non secundum scientiam (*Rom. x, 2*) Dei habentes, quippe qui in militia, quam in liberandis Christianis Christus providerat, alios vicissim Christianos persequi ceperant, miseratione divina fraterno sanguine repressi, Ungarii quoque liberati sunt; hæcque est causa, qua quidam simpliciores fratres, utpote rem ignorantes, scandalizati, totum hujus protectionis conatum vanum atque fribolum, ipsi ni-

A mis preproperi judices, interpretati sunt. Paleis ¹⁶⁹² tamen ex area dominica hujusmodi ventilabro decussis, vidimus grana triticea naturalis soliditatis gravitate perdurantia, Gotefridum scilicet cæterosque prenomatos vere Dominicæ militiæ duces, cum suis singuli super omnem stellarum dispositionem speciosis castris ab universis quas pertransibant gentium principibus pacem ac favorem, humilitatis atque karitatis exemplo, ut vere Christi discipuli, consequentes, donec diversis itinerum ¹⁶⁹³ difficultatibus Bulgaria permeata, Constantinopolitanas attigerant arcas.

Legimus Jherosolimæ libellum, a loco presenti totam hujus hystoriæ seriem diligentissime prosequentem plurimosque populi Dei per triennium labores in captæ Hierusalem lætissima victoria concludentem. Quapropter nos hinc jam pauca de pluribus assignamus, videlicet, quod fictis omnino beneficiis Alexius imperator tantos sibi met heroas amicaverit, postea vero sacramentis extortis ne regno suo vim inferrent, constrinxerit (*an. 1096-1097*); quamvis constet, quod, dum moram ibidem primæ quæque ¹⁶⁹⁴ cohortes alias adventantes expectanto facerent, dolis eos interfecisset, nisi Gotefridi ducis sollertia super gregem Domini cautius vigilasset. Testantur seditionem ipsam suburbana quæ tunc destruxit, pons quem expugnavit. Quid multa? Per duorum fere mensium spacium novitios in dies suscepit exercitus Bizantium, e quibus tandem absque vulgi, parvulorum ac mulierum incredibili multitudine, recensita sunt 300000 pugnantorum. Porro cohortes Petrum secutæ, jussu Alexii dudum transpositæ, paganis fuerant jam ludibrio factæ.

Motis itaque castris, Niceam applicuerunt (*Mai*), quam fugato predicto Salomano principe expugnantes (*Jun.*), captam imperatoris presidiiis tradunt; sic enim sacramenta firmaverant ut urbes quasque suo imperio detractas pristinæ ditioni, si vincerent, redderent, ipsique vicissim tam armis quam stipendiis regiis infra metam eandem se foveri non dubitarent. Inde per regnum Constantini, terram utique opulentissimam, progredientes, mare contingunt Rusciæ. Sicque, ut epistola docet a Ruoperto comite delata (289), cum tanta alimentorum abundantia militiam suam Christus deduxit, ut aries nummo bosque siclo veniisset. *Præterea*, inquit, *quoties reges vel principes Sarracenorum surrexerunt in nos, Deo volente, facile victi et conculcati sunt.* Ob hæc itaque feliciter acta quia quidam intumuerant, opposuit eis Deus Antiochiam

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁹⁰ premonuerat H. perculerat *in margine add.* vel premonuerat 1. *idem superscr.* 5. v. p. *desunt* 6. vel premonuerat (*corr.* velut premonuerat) jam perculerat 6. *idem corr.* vel premonuerat 9. p. vel premonuerat 10. ¹⁶⁹¹ subpellectilibus *corr.* supp. 1. ¹⁶⁹² Paleis *et* hujusmodi — duces cum suis *e corr.* *partim in loco raso partim in marg.* 1. ¹⁶⁹³ *e corr.* 4. ¹⁶⁹⁴ *superscr.* 1.

NOTÆ.

(288) Cf. Sybel. *Gesch. d. ersten Kreuzzuges* p. 247, qui hanc Ekkehardi narrationem ubique fere bene illustravit.

(289) V. hanc jam supra not. 278, allatam in

Ann. S. Dysibodi a. 1100; Ekkehardus vero omnia 55 usque *Adelibus celebratur* col. 974, ex hac retinuit.

(*Octob.*), urbem ¹⁶³⁶ humanis viribus inexpugnabilem, ubi per novem menses eos detentos in obsidione ejusdem ita humiliavit, ut omnis superbiæ illorum tumor desideret. Igitur eis sic humiliatis, ut in toto exercitu vix centum equi boni reperirentur, aperuit illis Deus copiam suæ benedictionis et misericordiæ, et induxit eos in civitatem, atque Turcos et omnia eorum potestati horum tradidit (*an. 1098, Jun.*). — Cumque et hæc quasi viribus suis acquisita obtinerent, nec Deum, qui hæc contulerat, digne magnificarent, tanta Sarracenorum multitudine obsessi sunt, ut de civitate nullus ex tanta turba egredi auderet. Preterea fames in civitate ita convaluerat, ut vix ab inhumanis ¹⁶³⁶ dapibus se aliqui continerent. Longum est enarrare miseriae quæ in civitate fuerunt. Respicens autem Dominus populum, quem tam diu flagellaverat, benigne consolatur, ac primo quasi pro satisfactione tribulationis lanceam suam, qua in cruce vulneratus est, munus non visum a tempore apostolorum, pignus victoriæ illis obtulit; deinde corda illorum adeo animavit ut etiam quibus egritudo vel fames ambulandi vires denegaverat, arma sumendi et viriliter contra hostes dimicandi virtutem infunderet. — Triumphatis itaque hostibus (*Jun. 28*), cum fame et tedio exercitus deficeret Antiochiæ, maxime propter discordias principum, in Syriam profecti, Berram et Marram, urbes Sarracenorum, expugnaverunt, et castella regionis obtinuerunt (*Nov.*). Ubi cum moram disposuissent, tanta fames in exercitu fuit, ut corpora Sarracenorum jam fretentium a populo Christiano comesta sint. Inde cum divino nuntio in interiora Hyspaniæ (289 *) progredierentur (*an. 1099*), largissimam atque misericordem et victoriosissimam manum omnipotentis Patris secum habuerunt. Etenim cives et castellani regionis illius quam procedebant, ad eos cum mulis donariis legatos premittebant, parati servire et oppida sua reddere. Sed quia exercitus non multus erat et in Hierusalem unanimiter festinabant, acceptis securitatibus, tributarios eos fecerunt, quippe cum una de multis civitatibus, quæ in maritimis illis sunt, plures homines haberet, quam in exercitu Christiano fuissent. Cumque auditum esset Antiochiæ atque Laodicæ et Rohas, quia manus Domini esset cum eis, plures de exercitu qui ibi remanserant consecuti eos sunt apud Tyrum. Sic itaque Deo conviatore et cooperatore usque ad Hierusalem pervenerunt. Cujus in obsidione cum laborarent, maxime propter aquæ inopiam: habito concilio, episcopi et principes circumdandam esse civitatem nudis pedibus predicabant, ut ille, qui pro nobis in humilitate eam ingressus est, per humilitatem istorum prose ad iudicium de suis hostibus faciendum

A illis eam aperiret. Placatus itaque hac humilitate ¹⁶³⁷ Dominus, octavo post humiliationem illorum die civitatem eis tradidit (*an. 1099, Jul. 15*), eo videlicet die quo primitiva æcclesia inde abjecta fuit, cum festum de dispersione apostolorum a multis fidelibus celebratur.

Inter hæc minime pretereundum videtur, quod, dum exercitus in obsidione Antiochiæ moraretur, pavore percussis universis per orientem nationibus, discurrentibus ab omni parte orbis terrarum missis et exploratoribus, aliis pacem, aliis bella machinantibus, etiam Babylonici regis legati conventui principum se presentes exhibent, inter alia pollicentes, si victis Antiochenis etiam Turcos de Hierosolima pepulerint, dominium suum fratrem et amicum cum universis Sarracenis habeant; ut enim prescriptum est, Judeam cum Hierusalem totaque Palestina jam olim Thurci Sarracenis abstulerant. Hac de causa securitate accepta, non pauci lectissimorum militum Babyloniam diriguntur, quorum fortitudine, proceritate, habitu et incessu omnique elegantia attoniti barbari, Francos — sic enim universos occidentales populos nominare solent — plus quam homines, id est deos, esse fatebantur, affirmantes, omnino non esse mirum, quod hujusmodi bellatores totum affectarent sibi subjicere mundum. — Inito denique consilio, rex Babylonici Hierusalem obsidet, ostensisque legatis, Francos se foederatum affirmat, quorum gladiis, si sibi civitatem non traderent, ipsos tradendos minatur. His itaque dolis rex barbarus non suo sed Francorum timore civitatem receptam, dimissis cum suis omnibus Turcis, omni conatu machinis atque militibus contra Christianorum adventum premunivit; sicque factum est ut Hierusalem bis uno caperetur anno, primo a Sarracenis, dein a Francis.

De (290) hostibus vero ibi repertis quid actum sit, si quis nosse querit, sciat, quia in porticu quæ dicitur Salomonis et in templo ejus victores equitabant in sanguine Sarracenorum usque ad genua equorum. Deinde cum ordinatum esset, qui civitatem retinere deberent, et alii amore patriæ et pietate parentum suorum redire voluissent, nuntiatum est eis, quod rex Babyloniorum Ascalonam venisset cum innumerabili multitudine paganorum, ducturus Francos qui Hierosolimis erant in captivitatem et expugnaturus Antiochiam, sicut ipse dixerat; aliter autem Dominus de his statuerat. Itaque cum in veritate comperissent hi qui Hierosolimis erant, exercitum Babyloniorum Ascalone esse, contenderunt obviam illis, relictis sarcinis et infirmis suis in Hierusalem cum presidio. Cumque hostium exercitum ¹⁶³⁸, conspexissent innumerabilem (*Aug. 14*), genibus flexis Deum invocaverunt,

VARIE LECTIONES.

¹⁶³⁶ u. a. *corr.* a. u. 1. ¹⁶³⁶ ut vix ab i. d. se a. c. e *corr.* 1. humanis D. ¹⁶³⁷ satisfactione S. ¹⁶³⁸ multitudinem 1^b. S. 9^c.

NOTÆ.

(209 *) Pars Syriæ.

(290) Quæ sequuntur — *in pace obtinuerunt* ex priore narratione (col. 961, n. ***) Ekkehardus retinuit

ut qui in aliis sibi necessitatibus semper affuerat, in presenti bello, contractis viribus paganorum et diaboli, regnum Christi et æcclesie a mari usque ad mare usquequaque dilataret. Nec mora: clamantibus ad se Deus. affuit, atque tantas audaciæ vires ministravit, ut qui eos in hostem currere videret, fontem æque vivæ sitientem cervum segnem adjudicaret; miro videlicet modo, cum in exercitu Christiano non plus quam quinque milia equitum et 13,000 peditum fuissent et in exercitum hostium centum milia equitum et 400,000 peditum esse potuissent. Tunc mirabilis in servis suis Deus apparuit, cum, antequam confligerent, pro solo impetu eorum hanc multitudinem in fugam convertit, et omnia eorum arma diripuit, ita ut, si deinceps istis repugnare vellent, non haberent arma in quibus sperarent. — De spoliis vero non est quaerendum quantum captum sit, ubi thesauri regis Babylonie occupati sunt. Ceciderunt ibi plus quam centum milia Maurorum gladio; timor autem illis tantus erat, ut in porta civitatis ad duo milia suffocati sint; de his vero qui in mari interierunt non est numerus; spineta etiam ex ipsis multos obtinuerunt. Pugnabat certe orbis terrarum pro Christianis. Et nisi spolia castrorum de ipsis multos detinuissent, pauci de tanta multitudine hostium essent qui de bello renunciare potuissent. — Prædie autem quam bellum fieret multa milia camelorum et bovum et ovium cepit exercitus. Cumque jussu principum populus hæc dimississet, pugnam progrediens, mirabilo ductu, multas¹⁶³⁹ et multiplices turmas fecerunt cameli¹⁶⁴⁰, similiter autem et boves et oves. Hæc autem animalia ita combatantur exercitum, ut cum stantibus starent, cum procedentibus procederent, cum currentibus current. — Nubes etiam ab æstu solis Christianos defendebant¹⁶⁴¹ et refrigerabant. — Celebrata itaque victoria, reversus est exercitus Hierusalem, et relicto ibi duce Gotefrido, Reginmunt, comes Sancti Egidii¹⁶⁴² et Ruotpertus comes Normanniæ et Ruotpertus comes Flandriæ Laodiciam reversi sunt; ibi classem Pisanorum et Boimundum¹⁶⁴³ invenerunt. Cumque archiepiscopus Pisanus¹⁶⁴⁴ Boimundum et alios cum eo discordantes concordare fecisset¹⁶⁴⁵, Reginmundus pro Deo et pro fratribus regredi disposuit; magna vero multitudo, ut supra dictum est, ad patriam remeare contendit; cæteri qui remanserunt, terram Deo disponente, hactenus in pace obtinuerunt.

VARIE LECTIONES.

¹⁶³⁹ multas et *desunt* II. ¹⁶⁴⁰ f. eadem animalia et cum. ex. ita ut cum. c. c. et cum st. st. D. H. ¹⁶⁴¹ defendebat et refrigerabat D. H. ¹⁶⁴² Reginmunt de S. Egidio comes et R. c. Fl. et R. c. Norm. D. H. ¹⁶⁴³ B. cum suis D. H., *qui addunt*: Non modica quippe multitudo præter eos qui cum eodem B. Antiochiæ considerant vel cum Baldewino Rohas abierant Tyroque remanserant ac per diversas circumquaque regiones dispersi fuerant, ibidem conventum faciebant. ¹⁶⁴⁴ Pisanus dudum discordantes D. H. ¹⁶⁴⁵ fecisset, maxima multitudo repatriare contendit. Gotefridus vero, ut dictum est, populo qui Hierosolimæ remanserant (remanserant Hl.) præfuit. Igitur idem dux magnanimus D. H. ¹⁶⁴⁶ *manus reconis Anjus vocabuli loco dirutas scripsit* 1. ¹⁶⁴⁷ *hic folium excidit* 1. ¹⁶⁴⁸ cabellariis 9°. ¹⁶⁴⁹ rapato 6. rappoto 4. ¹⁶⁵⁰ *desit* 4. ¹⁶⁵¹ enim D1. ¹⁶⁵² ita 4D. — A. *habent* E. 5. 6. 7. 9°. Agn. 1^b. Agnes 10. Agne 11. ¹⁶⁵³ ex hac *desunt* 4. ¹⁶⁵⁴ reinherum 4. reginherum 10. 11. ¹⁶⁵⁵ n. r. *desunt* D1. ¹⁶⁵⁶ regnum E2. ¹⁶⁵⁷ alli 3. 6. 9°. 10. ¹⁶⁵⁸ appellaverunt 4.

NOTÆ.

(291) I. e. Germanicæ.

(292) A. 1095. Cf. Bernoldum h. a. et Mansi XX. p. 801 sqq.

Dux quoque magnanimus et cui vix quisquam in religione comparabilis inveniatur, parva licet manu fultus, magna quæque cepit in Domino attemptare, reliquias gentilium quacumque remanentes persequi, presidia locis opportunis instituere, Joppen diu destructam portumque ibi jam diu desolatam renovare, æcclesias clerumque¹⁶⁴⁶, quantum potuit, reparare, cœnobitas alibi congregare, donaria multam monasteriis quam hospitali, quod nunquam defecerat in Hierusalem, devotissime conferre. Pacem firmissimam cum Ascalonitis atque Damascenis gratia commertiorum habuit, nostræ (291) gentis milites precunctis¹⁶⁴⁷ bellatoribus honoravit, feritatemque illorum suavissima urbanitate Gallicis caballariis¹⁶⁴⁸ commendans, invidiam, quæ inter utrosque naturaliter quodammodo versatur, per innatam sibi utriusque linguæ peritiam, mitigavit.

Hoc anno Chuonradus * Trajactensis episcopus a suis occisus est. Herimannus Coloniensis episcopus obiit; cui Fridericus successit. — Rapoto¹⁶⁴⁹ palatinus comes et Oudalricus comes, patruelis ejus, quem multum divitem dicebant, defuncti sunt. Dum enim imperator cum principibus colloquium Ratisponæ haberet (April.), mortalitas subito exorta pre-nominatos duos¹⁶⁵⁰ magnates, de inferioribus vero quam plures, absumpsit, per civitates quoque atque regiones non modicam vulgi stragem fecit. Fames etiam improvisa multis locis invaluit.

* *Hic pergit historia in C. D. E.*

Urbanus papa obiit (Jul. 29.) Hic super æcclesiarum hactenus heu! manente commotione concilia multa congregavit, multa etiam¹⁶⁵¹ decreta promulgavit; inter ** quæ etiam, convocatis ad Placentinam civitatem 200 fere Patribus (292), Heinricum imperatorem tam a se quam predecessoribus suis communionem privatam declaravit; maxime regina Adelheit¹⁶⁵², ipsius cæsaris uxore, astante multaque nefanda in illum ad aures totius synodi testificante. Sed antequam ex hac¹⁶⁵³ vita migraret, spiritu instructus divino, Rainerum¹⁶⁵⁴ cardinalem de Sancto Clemente, sanctæ conversationis et boni testimonii abbatem, nobilem Romanum¹⁶⁵⁵, designavit in regimen¹⁶⁵⁶ apostolicum eligendum; quem etiam revelationibus aliis¹⁶⁵⁷ insuper denotatum, universa Romana æcclesia pastorem sibi consecrat, licet invitum, Paschalem appellans eum¹⁶⁵⁸.

* h. h. m. *desunt* C.

** inter — testificante *desunt* C.

A. 1669 D. MC.

Sub * Gotefrido duce, Hierosolimitanam æcclesiam defensante, conventus ingens factus est in Hierusalem, ab omnibus qui sunt ** in oriente Christicolis, maximeque qui vel Antiochiæ vel in Syria, Rohas vel Palestina resederant Peregrinis, in tantum ut in ipsis nativitatibus Dominicæ festis quam plures regionibus adjacentibus 1660 consecrarentur 1661 episcopi, versis in hystorias visibiles eatenus mysticis prophetiis: *Surge 1662 illuminare, Hierusalem (Isa. LX, 1); et Lætare, Hierusalem, et diem festum agite omnes qui diligitis eam (Isa. LXVI, 10), etc.* — Incalescente post hæc æstate, corrumpitur per Palestinam aer cadaverum fœlore. Sunt etiam qui dicant fontes a barbaris infectos veneno vel cisternas occisorum sanie; unde exorta pestilentia multos ex nostris, utpote sub aere peregrino militantes, occidit; inter quos ipsum totius æcclesie catholicæ lacrimis plagendum Gotefridum populo Dei, quem 1663 paterna sollicitudine curabat, materna pietate fovebat, nimis immature subtraxit. Unotantum 1664 anno populo Dei prefuit, languore superatus producto, 18 Kalend. Augusti plenam fide bonisque operibus presentem in Christo vitam finivit. Exceptis *** sive 1665 tacitis cunctis quibus pollebat virtutibus, tanta se mansuetudine conjunxerat tam indigenis quam comperegrinis 1666, ut vix adverteretur Francisne 1667 plus plangeretur quam Syris vel Grecis. Ante montem Calvarie, in vestibulo Golgathanæ æcclesie extat ejus mausoleum, lapide Pario constructum.

* Sub — damno dilatavit. *hoc loco desunt D. E. — A. Hæc tantum habet*: Henricus imperator natalem Domini Spiræ celebravit, et in Epiphania Fridericum Babenbergensem canonicum, adhuc adolescentem, Colonie archiepiscopum designavit. Qui ordinatus est in festivitate sancti Martini die Dominica. — Wigbertus papa, qui et Clemens dictus est, obiit.

** erant C.

*** Exceptis — Grecis. *desunt C.*

Hoc * tempore Balduvinus 1668 comes in Rohas 1669, quæ est civitas inclita, immo regio 1670 et pars Armenia, conserat, principatum jam gentis illius consecutus, defuncto scilicet interim grandaevo seniore illo Christianissimo, qui se ab Antiochia sibi in propugnatores asciverat multa que prælia naviter 1671 gerentem etiam in filium et heredem adoptaverat. A diebus quippe antiquis semper impugnata, nunquam manum dederat urbs illa ampla paganis, eo quod muris ultra humani operis qualitatem firmis, fluvio quoque intra ebulliente, omni etiam situ naturali populique et victuum muniatur

A fertilitate. Non est operis hujus vel temporis litteris tradere, quoties ibidem parva manu vir predictus grandem multitudinem barbarorum straverit, nonnunquam etiam 1672 victus vicerit: amisso exercitu alium ab Antiochiæ obsidio conduxerit, postremo falso sibi fœderati cujusdam Thurci, Balduc nomine, dolis semet expedierit ipsumque comprehensum necaverit; quæ 1673 omnia scribere volentem prius tempus deseret quam materia. Audito tamen obitu fratris Gotefridis, Balduvino juniore, cognato suo, civitatem et populum committit, ipseque cum trecentis fere viris Hierosolimam tendit, insidiantium sibi paganorum milia delusit, congregitur, vicit, onustusque spoliis cum triumpho Hierusalem intravit (*Nov.*). Rogatus et collaudatus ab omnibus, ut princeps esset eorum 1674 consensus; nec multo post inclinans caput suum super Dominici sepulchri tumbam, ipsius se servituti perpetualiter subjugavit. Post hæc quo major paganis Christianorum 1675 timor incuteretur, die pentecostes 1676 per legatum apostolicæ sedis accepta 1677 regali benedictione coronatur (*an. 1101, Mai 21*). Deinde 1678 Assur et Cæsaream civitates maritimas debellavit, cæsisque qui inibi erant Sarracenis, regnum suum regis Babylonie damno dilatavit.

* C. *ita*: Cui Baldiwinus frater ejus succedens, per legatum apostolicæ sedis accepta regali benedictione coronatur, et exinde tam optimi militis quam pii defensoris officio bella Domini indefesse præliatur. Wigbertus, etc.

C Wigbertus Ravennensis archiepiscopus, qui super Hiltibrandum Gregorium 1679 positus 1680, Clemens papa dictus est, obiit, vir utique satis ingenio, facultia, nobilitate personæque reverentia clarus, nec Roma tunc nec Ravenna bene usus, et qui super unum papam viventem, quamvis coactus, ut aiunt, ascendit, ipse tres 1681 sibi met alternatim succedentes supervixit, extorris utraque sede Romæ et Ravennæ, malens, ut ab ipsius ore didicimus, apostolici nomen 1682 nunquam suscepisse 1683.

A. 1684 D. MCI.

Chunradus * 1685 rex adolescens, nono postquam a patris palatio discesserat anno, Mathildis 1686, magnæ illius et nobilissimæ et, ut quidam dicunt, religiosæ feminæ, sicut sanguine i'a et contubernio conjunctus, et in rebus per Italiam disponendis tam illius quam domni apostolici ceterarumque Deum 1687 timentium personarum consilio semper usus, immaturo preventus occasu, plena fide et bona confessione a regno transitorio ad æternum creditur regnum migrasse. Sunt etiam qui veneno eum di-

VARIE LECTIONES.

1660 8. *addit*: 44. 17. 1660 a. r. 8. 1661 consecratur 5 — 11. 1662 surge et 6. 9c. 1663 *deest* 6. qui 9c. 1664 tamen 4. 1665 vel 5. 1666 cum peregrinis 10, 11. 1667 a. Fr. 4. 1668 D. H. *addunt*: quæ et Rages civitas Medorum putatur. 1669 balduinus H1. baldewinus 5. 9c. 10. *semper*. 1670 regia 5. 11. 1671 graviter 9c. 1672 *deest* 4. D. H. 1673 quia 4. 1674 eis consensus 4. petitioni *add. in marg.* 6. 1675 *deest* 4. 1676 d. p. *desunt* D. H. 1677 *deest* 6. 1678 dein 3. 1679 B. 1b? 1680 *deest* 6. 9c. 1681 tribus — succedentibus C. D. E. 1682 *deest* 6. 9c. 1683 In 10. *urbis Hierusalem descriptio inseritur*. 1684 5. *add.*: 45. 18. 1685 cuonradus, 5. *semper*. 4. 10. 1686 machthildis 5. mathildis *corr.* machthildis E 1. 1687 *pergit* 1.

cant interisse. Testari solent qui aderant, in brachio corporis exanimi crucis signaculum subito exortum se vidisse, ipsasque ejus exequias quibusdam miraculis honorificatas fuisse **.

A. *hoc anno ita* : Henricus imperator natale Domini Mogontiae plurimis convenientibus celebravit. -- Egilbertus Trevirorum archiepiscopus et Liemarus Premensis archiepiscopus obierunt. -- Henricus comes de Lintpurg rebellavit, sed obsessit, et destructis castellis suis, in deditionem venit. -- *Illa flnis hujus operis.*

** C. *addit* : Nec immerito. Tantum quippe indolis suae -- extitit amabilis. Juxta legale illud preceptum : « Honora patrem tuum » murmur quo plerique patris sui mores laniabant quodque -- causa extitisse putatur, auribus -- proceres. *ut supra a. 1099.*

Visus* est a nostro quodam familiari ab occidente in orientem volans ignis ad instar non modicæ civitatis. -- Vermiculorum quoque, quos papilionæ a similitudine tabernaculorum vobant, exercitus incredibilis multitudinis per tres continuos dies quasi a Saxonie finibus in Bajoariam volabat**. -- Mox profectio populosa, et quæ pene priori posset numero dumtaxat æquari, subsequitur, quæ post auditas ultra spem res Hierosolimæ prospere gestas, a residuis totius occidentis gentibus, maxime ab his quorum prius votis timor vel diffidentia, inopia vel inbecillitas obstiterant, denuo parabatur***; primum ab episcopis Mediolanensi, Papiensi cæterisque Longobardorum populis ad 50 milia signatis, deinde a diversarum provinciarum Theutonicis, postremo ab Aquitanicis, quibus Willihelmus Pictaviensis preerat, pretervulgus ad 30000 loricatoris. Longobardorum plebes, permissu Henrici 1688 ducis Carinthia permeata, dum post Ungros tergo relictos in Burgariæ (293) civitatibus hiarent, numero rarecere ceperunt, tandemque Constantinopolim pervenientes, in alteram ripam -- illud enim beneficium maledictus Alexius 1689 peregrinis accelerare solet -- transpositæ sunt, immo paganorum sagittis expositæ. Thurci enim, explorata Longobardorum inertia, stipularum eos terebant more, in tantum ut exercitus Theutonicus, qui eadem via subsecutus circa Junii Kalendas ad eandem metropolim pervenit, quid de precedentibus se gestum sit, nullo modo, utpote nullo superstite de Romania redeunte, posset investigare. Ab ingressu quippe vel prima civitate Bulgariæ usque ad sedem Alexii, semper nobis ejus pacifici nuncii occurrebant, qui tamen aliquando nos precedentes vel comitantes favillarum evanescentium more disparebant. Militum etiam suorum, quos Pincinalos vocitant, exercitus nunc nobis a tergo damnum intulit nunc a latere vim inferre, nunc a fronte directa facie manum conferre, nunc per noctes castra irrumpere disposuit, semper tamen nobis per 20 dies

A vicinus et infestus fuit, donec statione fruentes pre-nominata cum turma Welfonis ducis exercituque Willihelmi, diversis quoque cotidie confluentibus copiis, per dies 15 ad 100000 congregabamur. E quibus omnibus singularum turmarum principes Alexius more suo sub appellatione filiorum suscepit, eisdemque post manus acceptas sacramentaque firmata, sicuti prioribus exercitibus, munera dispartivit, pauperibus vero extra civitatem elemosinam largiri mercatumque parari precepit. Nam ob-sistente suspicione, paucissimis personis, et ipsis precio furtimque, cujusdam urbis vel castris sive munitio per totum imperium ejus permittebatur ingressus. Qua etiam causa dum Willihelmus cum exercitu per mediam Andrianopolim, qua regia strata ducit, transire prohiberetur, Aquitani mox genitili tumescentes fastu, simbola conclamant, suburbana tunc incendunt, civitatem invadunt, cujus oppugnationi dum acriter insistent, Pincinatorum exercitum, qui semper, ut premissum est, iter ipsum jussu cæsaris observat, a tergo suscipiunt; quibus congressi, multos sternunt, multos amittunt, tandem via dudum contempta vadunt. Igitur totus ille tantusque populus per Romaniam iter dirigere disponebat, necessaria sibi quisque per deserta cocmebat; ultra brachium illud maris quod Sancti Georgii dicitur tam compulsi quam voluntarii transvehimur, sed cotidiani principum conventus, cotidiana etiam ipsorum cum imperatore colloquia quem finem sint habitura, penduli nimis operimur. Sed ecce subito murmur exoritur invisum, imperatorem Thurcorum potius quam Christianorum parti favere, exploratisque quæ circa nos erant, frequentibus illos contra nos nunciis animare. *Hic est, inquit, perfidus ille Alexius, qui, domino suo Michaheli 1690 per quorundam Alamannorum conducticiorum auxilium depulso, imperium 1691 ejus usurpavit. ipsosque sui sceleris cooperatores exilio damnatos necari fecit; nunquam se tanti facere dicit Francos cum Thurcis præliantes quanti canes se invicem mordentes.* Cum autem navigia quisquam conducere temptaret, audivit cæsarem insidias peregrinis etiam in mari posuisse, multasque dudum eodem facinore naves eum submersisse. Quapropter omnes eum maledicebant et anathematizabant, omnes illum linguæ non imperatorem sed traditorem appellabant. Incredibile memoratu est et ad recordandum expertis horribile, quanta in nostro, hoc est Germanico, collegio quod omnibus erat rarius, tunc fuerit titubatio, dum videres patrem a filio, fratrem a germano, socium ab amico multo amarius quam mors separat cum vita separari, altero terræ, altero se committente mari, rursusque quosdam post appensum nulum, post unam vel duas in navi transactas noctes, resumpta suppellectili ad litus cum in-

VARIE LECTIONES.

1688 H. 1. *rell.* 1689 A. 1. *sæpius.* 1690 M. 1. 1691 regnum 5.

NOTÆ.

(293) i. e. Bulgariæ.

genti damno prosilire, redemptis precio ampliori, quos nuper distraxerant, equis, ad necem, fugiendo mortem ¹⁰⁹⁹, properare. Nos quoque eadem animi nutatione diu multumque vexati, tandem inter eos qui se salo credere presumpserant, divina miserias nostras gubernante clementia, Joppe portum post sex ebdomadas attigimus (*Aug.*), benedictus per omnia Jesus Christus!

* *Reliqua hujus anni hoc loco desunt D.*

** *Reliqua hujus anni desunt E.*

*** p. De cujus rei eventu alias plenius scriptum habemus. *C. reliquis omissis.*

Porro exercitus universalis, ab imperatore 300 Thurcopolis, qui legiones apto itinere deducerent, acceptis, contra Nicomediam vertitur, indeque Romaniam declinans, ad aquilonalem plagam contra terram Chorizanam, quæ Thurcorum est patria, convertitur. Loca quippe Romanicæ, quæ circa stratum publicam erant, perjurus Alexius devastaverat, dum nostris in Antiochia dudum obsessis auxilium ferre non auderet ut juraverat, suspectus scilicet extunc tam Francis quam Thurcis. Insuper milicia hæc nomen sibi facere in gentibus, quemadmodum anterior, proposuit; sed, ut rei probavit eventus, divinæ id predestinationi non complacuit. Nam ante paucos dies idem pagani in Longobardorum, ut premissum est, vix tepido sanguine hebetatos antea gladios duraverant, indeque animati, tam infinitæ multitudini bellatorum resistere presumebant. Non multo plus quam quatuor erant milia Thurcorum, qui tamen ipsi electi et equis velocissimis, armis telisque ac sagittandi peritia nimis instructi, fortunam suam seu virtutem ignoti exercitus experiri potius explorando quam aperte congregiendi veniebant. Unde inprimis latrocinantium more vulgus extremum diripere, post hæc capere vel cedere, deinde per competa precurrentes, incendio vel quocumque molimine pabula prevastare, aliquando etiam per junceta vel carecta gradientem exercitum tota die flammis vel fumo vexare, nonnunquam fontes ¹⁰⁹⁹ vel cisternas obdurare, a locis tutioribus telis infestare, per noctes nunc hac nunc illa castrorum parte irrupentes, cunctis inquietudinem inferre. Inter hæc tamen omnia nunquam acie directa, nunquam fronte aperta more præliantium congregiebantur, sed resistentibus cedebant, insequentes fugiebant, revertentes denuo subsequuntur. Si miserias illas omnibus miseriis miserabiliores stilo prosequi plene temptamus, possibilitatem simul et modum excedimus; ubi turpiter tot nobiles, per inopiam tot divites, sine ferro tot fortes occubuisse referimus, dum domino servus presens, locupletis pecunia sufficiens minime quiviv subvenire, nec fortis licuit pugnare. Loca quippe eadem erant arcta, invia atque inhabitabilia, hostibus cognita, nostris ignota, qua tantum Dei populum Alexii traditoris incarcerationibus

Abant machinamenta. Quid moror? Sic per dies pene 20 quasi signum ad sagittas expositi, sic cotidie tamquam oves occisionis estimati, tandem in extrema jam sorte positi, nemorum se saltibus noctu tradunt, morosam sed certam sibi mortem accelerare satagunt, quamvis paucissimis fuga quicquam emolumenti contulerit, preter quod omnium ultima fata tardantia consummavit. Nam de tam innumero populo Dei, heu! heu! non credimus mille viros remansisse, quos postea vix ossibus herentes Rodo, Papho cæterisque portibus, raros autem etiam Joppe vidimus; e quibus Bernhardus comes et Henricus comes Ratisponensis Hierosolimæ obierunt, dux vero Waiulfus ¹⁰⁹⁴ revertendo moriens, Papho est humatus. Inter longissimam cruciatuum suorum hystoriam, quam hic texere nec ipsa compendiosi hujus operis proprietas permittit, de nostratibus archiepiscopum Salzbургensem Tiemonem ¹⁰⁹⁸ captum, marchisiam N. trucidatam, duos Brunones canonicos, nobiles viros, inedia sitique defecisse referebant; de Latinis vero principibus Willihelmum, Reginundum, Stephanum, cæterorumque aliquam partem superesse dicebant.

Dum hæc ita geruntur, nec his qui in Judea sunt Christianis parcitur, sed tam ab Ascalonitis atque Damascenis cotidiana latrocinia quam a Babylonis bella parantur. Post Maii quippe Kalendas non longe a Rama castra metatus est Babylonicus exercitus, contra quem aciem direxit ¹⁰⁹⁸ rex Balduvinus, suos hostatus ut sicut ante paucos dies per Dei gratiam parva manu multam de Arabia predam tulerant, ita nunc hostium multitudini non cedant. *Illorum*, inquit, *damno vivamus aut periculo moriamur! Ecce bellum, o boni milites, quod olim ¹⁰⁹⁷ optavimus, pro quo patriam, parentes pacemque ¹⁰⁹⁹ contempsimus. Porro pro Christi hereditate contra incasores Sanctæ Terræ predonesque alienigenas pugnare honestum est, vincere tales nequaquam incertum, mori gloriosum. Illis patria ministrat fugam, nobis exilium victoriam. Comprobemus jam quod ipsi exprobrant, Francos mortem non timere, immo Christi peregrinos aut in Christo vincere aut pro ¹⁰⁹⁹ Christo mori velle!* Talia multa postquam peroravit, arrectis suorū animis, miro Dei omnipotentis nutu, ingens Sarracenorum populus uni tantum vel paulo plus legioni nostratum cessit, adeo uti ne congregi quidem presumerent, sed post transactos aliquot in eadem statione dies turpiter et inacte redirent. Rursum circa Kalendas Septembres, quo scilicet tempore Christianorum, quos ante memoravimus, adventantium fama Babylonicæ regna terruorat, inito consilio, preoccupare nostram, hoc est universorum qui tunc in Judea vel in cunctis finibus illis reperirentur, interneciem disponebant, missisque epistolis Damasco, Tripoli, Gibel, cæterisque barbaris civitatibus, adversus nomen Christianitatis se invicem

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁹⁹ *superscr* 1. ¹⁰⁹⁹ fontes — infestare *desunt* D. H. ¹⁰⁹⁴ welfus II. ¹⁰⁹⁹ T. 1. ¹⁰⁹⁹ aciem balduwimu³ nstruxit D. H. ¹⁰⁹⁷ & *corr.* 1. ¹⁰⁹⁸ pacem D. H. ¹⁰⁹⁹ in D. H.

qualicumque pacto confortabant. Egressus itaque A 40 milium exercitus de Babylone, primum ad optinendam Joppen tendens, non longe ab Ascalone, sumptis nimirum inde sociis, consedit. Balduvinus vero rem non ignorans, suos undique, hoc est ab Hierusalem, Neapoli ¹⁷⁰⁰, monte Thabor, Ebron, Cesarea et Assur, in Joppen, ubi tunc non parva manebat peregrinorum turba, convocavit.

Vidimus hisdem diebus tantam mortalitatem, quam etiam vix evasimus, in populo grassari, ut ad 3000 cadavera singulis diebus Hierosolimæ exportata numerarentur, Joppe vero ingens campus intra paucos dies tumulis occuparetur. Denique ejusdem diei (*Sept. 7.*) hora tertia, precedente regem ligno Dominicæ crucis, quod anno priori terra diutissime absconditum Syri quidam Gotefrido ¹⁷⁰¹ duci demonstraverant, extra civitatem Joppen totius populi conventus est factus, jussuque regis Arnoldus, quidam honorabilis ¹⁷⁰² et bene literatus clericus, sic in medio concilii est exorsus: *Beata gens, cujus est dominus Deus ejus, populus quem elegit* ¹⁷⁰³ (*Psal. xxxii, 12.*) *Vos, o fratres karissimi, gens estis illa beata, illa gens sancta, vos estis populus ille Christi hereditatis, populus acquisitionis, qui, relictis omnibus, patria, parentibus et rebus, crucem cotidianam post Christum tulistis; vos corpora vestra* ¹⁷⁰⁴ *pro Christo ad supplicia tradidistis. Vos pugnasse vilemini; sed Christus vestro voluntarie sibi sacrificato sanguine vestrorumque fratrum et commilitorum preciosa morte locum sanctificationis suæ dignatus est mundare, civitatem requiei suæ Hierusalem voluit post tam annosa spurcissimæ gentis vincula per vestram devotam servitutem expungere. Hæc, inquit Deus, requies mea in seculum seculi; hic habitabo, quoniam elegi eam* (*Psal. cxxxii, 14.*) *Contra quam divina sponsione nobis inditam spem, ecce paganorum literæ Dei nutu ante diem hesternam comprehensis legatis ablata, ratinata perhibentes demonia, nos illorum præliis hoc anno delendos, Hierusalem funditus destruendam, et quod etiam omnibus nefandis horribilius est dictu, ipsam Domini et gloriosi sepulchri petram crustatim confringendam, sicutque camelis ad mare delatam, in remotissimo et quod nunquam a Christianis rescisci possit pelago submergendam esse* ¹⁷⁰⁵. *Unde quid facto opus sit, o Christicolæ, videte; quem finem hæc tanta presumptio tandem sit habitura, perpendite!* Plura disputare volentem mox clamor interstrepens compescit; et quasi ex uno ore vox unanimis singulorum insonuit: *Res, inquit, in articulo posita est; breve et quodammodo succinctum est consilium nostrum, pro Christo Christique legibus et sanctis nostris aut dimicandum fortiter aut moriendum turpiter; aut gloriose mori et vivere æternaliter instat, aut turpissime cedere et brevi turpique vita perpetuam mortem comparare restat. Sed nec temporaliter nec æterna-*

liter vivere liceat, quem contra tam profanam, tam blasphemam paganorum audaciam pugnare non libeat! Protinus ante crucem reparationis nostræ confessione peccatorum unanimi humiliatione facta, ac post dictam indulgentiam ab apostolico legato, qui tunc forte aderat, benedictione accepta, Domini inclamantes adjutorium, castro sunt alacres redditi; indeque summo mane ad 7000 peditum milleque equites recensiti, periculo sunt ingenti cum gaudio magno presentati. Visa igitur statione barbarorum, mirabile dictu, tanta fervescere ceperunt fide, ut unusquisque se solum tot legiones sternere posse non dubitaret; indeque contigit, ut dum per unum pene miliarium inordinate currendo minus caute se hostibus infundunt, prima cohors a latere invasa illico tota rueret. Qua de re Balduvinus efferatus animo, tanto illos equitum impetu involat, ut, quamvis idolorum responsis de victoria certificati acris quam antea unquam resisterent, sicut cera a facie ignis ante ipsum liquescerent. Referebat michi venerabilis abbas Gerhardus, qui tunc crucem Dominicam semper lateri regis contiguus preferebat, nunquam se tantam nivis vel pluvie quantam tunc telorum contra regem volare densitatem vidisse; at post ligni preciosi intuitum nullum ex hostibus telis se vel armis, sed universos fugæ presidio se commisisse. Itaque post victoriam a Deo — cui non est differentia salvare vel in multis vel in paucis (*I Mach. iii, 18*) — sibi concessam, interim dum castra predamque diripiunt hostium, nuncius adest missus a Joppitis qui civitatem terra marique diceret obsessam. Mox onusti spoliis, reliquis vero incendio traditis, nobis, qui jam, portis intus obstructis, a terra equitibus multis, a mari vero 42 navibus rostratis cingebamur, in auxilium quantoties properant; postque tot hostium incursus tantasque ¹⁷⁰⁶ penuriæ pestilentieque miseras, festum nativitatis Dei genitricis (*Sept. 8.*), quod ipsa die cum merore cœpimus, maximo nos tripudio complere faciebant. Sequenti die (*Sept. 9.*) multam nobis abundantiam frumenti cunctorumque victualium cum peregrinis fratribus ad 12,000 estimatis naves 30 deferebant; quas dum hostium classes invadere niterentur, mira Dei potentia per virtutem sanctæ crucis, quæ, dum nil carnalis adjutorii de civitate conferri posset, in altum econtra, jubente rege, levabatur, adeo repressit, ut, nullo conatu vel arte remigandi de loco moveri vel unam de tot navibus posse, tam pagani quam Christiani populi nimis mirarentur.

Neque hoc silentio preterendum, quod eodem anno ibidem cognovimus contigisse, venerabili Herimano presbitero, qui tunc in monte Oliveti conversabatur, in hæc verba referente: *Die, inquit, sacratissimi sabbati, quo secundum antiquæ misericordiæ Domini paraclysin, baptisate jam consecrato, lumen de cælo nobis ministrari devoti nimis expecta-*

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁰⁰ nicopoli D. H. ¹⁷⁰¹ G. 1. ¹⁷⁰² venerabilis H. ¹⁷⁰³ D. H. *addunt*: in (hereditatem) sibi. ¹⁷⁰⁴ *deest* D. H. ¹⁷⁰⁵ *deest* D. H. ¹⁷⁰⁶ tantamque 1. 4. 8. 10 tantamque — miseriam 9°.

damus, usque ad vesperam orationibus solitis institimus; tuncque propter peccata nostra desiderato dono cælesti, quod etiam in conspectu gentium olim Christiani ante nos semper suscipere solebant, omnimodo frustrati, absque omni festiva synaxis officio noctem illam Dominicæ resurrectionis lugendo tantum et merendo transeginus. Summo autem mane cum letaniis a sepulchro Domini nudipedes processimus, ingressique templum Domini, quo scilicet loco, id est montem ¹⁷⁰⁷ Moria in area Areuna (II. Reg. xxiv 23), David in maxima ex auditum tribulatione, cunctosque exaudiendos qui ibidem corde devoto oraverint, Salomoni promissum legimus: *non post preces lacrimasque, ne nos descendo Christus nominis suo blasphemiam inter gentes prepararet, fusas, necdum atrium illud famosum egredimur, et ecce signa concrepantia laudes altisonas in occursum nobis ab his qui remanserant reboantes audimus; intrantes vero ecclesiam prenominalam, lampades duas cælestis incensas gaudio immenso repleti conspiciamus. Quid plura? A baptismi officio, quod pridie cessaveramus, incipientes, totum servitutis nostræ pensum Domino dudum subtractum, usque ad missæ completionem lætissima devotione persolvimus; nobis quoque egressis, intermissam Syrorum, qui semper post nostrum egressum eodem psallere choro solent, lampades aliæ divinitus accenduntur, ante vesperas vero et inter ipsas vesperinas laudes usque ad 16 hujusmodi luminavisibiliter ampliantur; sicque contigit, ut pauci intra Hierusalem seu Christiani seu pagani reperirentur, qui tam evidentem Christi potentiam se non vidisse testarentur*

H. ¹⁷⁰⁸ D. MCII.

Imperator Henricus ¹⁷⁰⁹, habito cum principibus colloquio*, Romam se profecturum ac generale concilium circa Febr. Kalendas inibi convocatum condixit, quatinus, tam sua quam domni apostolici causa canonice ventilata, catholica inter regnum et sacerdotium confirmaretur unitas, quæ tot annis scissa permansit. Constat tamen nec ipsum juxta placitum venisse, nec nuncia dignitati apostolicæ subjectionem proflentia misisse. Nec hoc latet, quod alterum papam ipsi domno Paschali superponere, si fieri posset, conatus sit, nec profecerit.

* C. *pergit*. tractare cepit, si fieri posset, Romam se circa Kal. Febr. profecturum, quatinus — unitas confirmaretur. Ipso autem aliis negotiis impedito, transacta media q. etc

Transacta post hæc media quadragesima, convenientibus universis Apuliæ Campaniæ ¹⁷¹⁰, Siciliæ, Tuscaniæ ¹⁷¹¹ totiusque simul Italiæ presulibus, ultramontanorum autem quam plurimorum patrum legatis, synodus magna Romæ est habita (*Mart.*), ubi præter antiqua Patrum instituta mores solito reverenter confirmata, etiam se predictum nostri temporis scisma inter precipuas hereses computatur,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁰⁷ monte H. ¹⁷⁰⁸ 3. *præmittit* 46. 19. ¹⁷⁰⁹ II. 1. *sæpius*. ¹⁷¹⁰ *deest* D1. ¹⁷¹¹ tusciæ C. ¹⁷¹² em. v. p. r. e corr. 1. ¹⁷¹³ P. 1. *sæpius*. ¹⁷¹⁴ Aerbo E1.

A ac perpetuo cum suis auctoribus atque sequacibus anathemate hujusmodi subscripta professione condemnatur: *Anathemati omnem heresim, et precipue eam quæ statum presentis ecclesiæ perturbat, quæ docet et asruit, anathemata contempnendum et ecclesiæ ligamenta spernenda esse. Promitto* autem obædientiam apostolicæ sedis pontifici domno Paschali ejusque successoribus sub testimonio Christi et ecclesiæ, affirmans quod affirmat, et dampnans quod dampnat sancta et universalis ecclesia.* Ibi etiam quam sententiam in imperatorem ¹⁷¹² vel patricium Romanum Henricum idem apostolicus Paschalis ¹⁷¹³ promulgaverit, nos quoque inter innumeras diversarum gentium catervas proxima cona (*Apr. 3.*) Domini in ecclesia Lateranensi ab ipsius ore didicimus; nimirum postquam 8. Kal. Octobr. maris fluctibus Joppe traditi, Romæ sumus per Christi gratiam predicta majori ebdomada introducti. *Quia, inquit, tunicam Christi scindere, id est ecclesiam rapinis et incendiis devastare, luxuriis, perjuriis atque homicidiis commaculare, non cessavit, primo a beatæ memoriæ Gregorio papa, deinde a sanctissimo viro Urbano predecessore meo propter suam inobædientiam excommunicatus est atque condemnatus; nos quoque in proxima synodo nostra judicio totius ecclesiæ perpetuo eum unathemati tradidimus. Id notum volumus omnibus et maxime ultramontanis esse, quatinus ab ipsius se contineant iniquitate.*

* Promitto — contineant iniquitate. *desunt* C.

C Hartwicus* Magdeburgensis archiepiscopus obiit, vir per multa laudabilis, maxime tamen popularis, et ecclesiæ cui præerat utilitatibus multum insudans dilatandis, pro scismate quoque sepe dicto resarciendo inter utramque partem mediator infatigabilis. — Ruotpertus episcopus Babenbergensis obiit; cui per imperatorem Henricum Otto, cancellarius ejus, substituitur vir, ut creditur, bene religiosus. — Aerbo jam grandævus, nobilis de Carinthia princeps et quondam palatinus in Bajoaria comes, migravit in Domino.

* D. E. *reliqua hujus anni ita disponunt*: Erbo ¹⁷¹⁴ — domino. Ruotpertus — religiosus. Hartwicus — infatigabilis. *In C. vero hæc tantum leguntur*: Ruotpertus episcopus substituitur, vir per omnia bene religiosus et precipue domno imperatori super omnes et pre omnibus usque ad mortem etiam non sine magnis periculis fidelissimus. Hartwicus Magdeburgensis episcopus obiit.

Commissum* est etiam prælium. (*Jul.*) a Balduino et his qui secum erant Hierosolimitis contra infinitam Sarracenorum multitudinem; ubi dum inconsiderate res agitur, circumventi sagittariorum numerositate nostri, utpote jam admodum pauci facti, intra muros civitatis Rama, quæ vicina erat, cedere compelluntur, rex vero cum tribus, ut aiunt, equitibus evasit. Barbari autem cum plures lapidi-

bus castris ¹⁷¹⁶ viderentur, in brevi universa mœnia demoliantur; captisque ac cœcis universis quos invenerant, ipsos captivos cum nunciis victoriæ suæ Babylonem premittunt, castra autem sua securiter, et quasi jam terram illam gladiis acquisitam possessuri, interim donec nuncii regis sui redeant, in campestribus illis ponunt. Sed non cessit eis in pœne victoria illa, non sua virtute sed divina dispositione in his, quos ipse non terras ultra sed paradysum veluit incolere, conquisita. Nam tertia die Balduvinus superveniens cum exercitu copioso, quem prius expectasse debuerat, tanta illos proterit internatione, ut nec libuerit nec profuerit vicisse. Novum autem illum exercitum tam Reginmundus a Tripoli, quam nuper devicerat, quam ab Antiochia Dankerardus ducebat; nam suus avunculus Boimundus, ante biennium a Thureis dolo captus, Antiochiæ sibi principatum dimiserat.

* Commisum — principatum dimiserat. *hoc loco desunt D. E. neque in C. leguntur.*

A ¹⁷¹⁶. D. MCIII.

Heinricus* imperator nativitatem Domini Mogontiæ celebrans, filio suo Heinrico regi rerum summam dimissurum seque sepulchrum Domini visiturum, per Emehardum episcopum publice predicari fecit; indeque favorem maximum tam vulgi quam principum et clericorum regni que totius acquisivit, multosque e diversi ¹⁷¹⁷ regni partibus ad ejusdem itineris comitatum se preparare voto ipso succendit.

* C. *ita*: Imperatore Heinrico nativitatem Domini Mogontiæ celebrante ac necessaria quæque super regni statu cum principibus tractante, subito rumor forte divulgatur, imperatorem Heinrico filio suo rerum summam dimissurum seque sepulchrum Domini visitando pro peccatis suis Christo satisfacturum. Unde et nonnulli cum maximo favore ad ipsius se preparare comitatum. Cuono *etc.*

Cuono, filius Ottonis (294) ducis, de magnis principibus unus, et cui nihil in omni rerum humanarum dignitate supra, natu scilicet, literarum etiam scientia, fortitudine atque divitiis satis prepollens, elegantia atque facundia bonis omnibus amabilis et affabilis, quorundam funestorum hominum conspiratione, noctu, dum iter ageret, invaditur et interimitur, ingentem relinquens nobilibus regni luctum simul et suspicionem, dum ab infimis in summos tanta scelera presumuntur. — Ante triennium quippe Heinricus Crassus, ejusdem Cuononis ¹⁷¹⁸ germanus et natu senior, dum in Fresiæ marcham, cui præerat, res acturus proficiscitur, a vulgaribus Fresonibus, quibus dominationis suæ jugum grave fuit, obse-

quiumspectans, insidiis vallatur; re quoque cognita fugiens ad mare, vulneratur a navibus, simul et suffocatur. Hujus tanti viri, qui nimirum totius Saxonie principatum secundus a rege gerebat, interitus ab universo regno Teutonico graviter ferebatur, isque, ut diximus, dolor nunc fratris ejus Cuononis nece duplicatur.

Heinricus marchio*, vir sui temporis in Saxonia prepotentissimus, obiit.

* M. de Ilburg C. D. E.

A. ¹⁷¹⁹ D. MCIV.

Heinricus imperator natalem Domini Ratisponæ celebravit. Cumque ibidem aliquandiu moraretur, orto quodam prius murmure inter Bajoariæ principes, eo quod Saxones vel Franci familiarius illic et honorabilius quam indigenæ ab imperatore tractarentur Sigihardus comes, qui hujusmodi suspitionem maxime notabat, cepit imperatori paulatim invisus haberi, propter hoc autem maximo quod ipse solus pre cunctis qui tunc aderant principibus, abundantiori militum copia adducta, ad resistendum se, si forte de curia quicquam secus cederet, videbatur commisisse. — Diebus post hæc aliquot exactis, cum jam securior factus idem comes suorum turmas defluere permisisset, excitatur in illum, conspirantibus tam urbanis Ratisponensibus quam diversarum partium ministerialis ordinis hominibus (295), seditio furibunda, quæ nullo modo, vel ipso imperatoris filio interveniente, sedari potuit, donec ab hora diei tertia usque ad horam nonam in hospicio obsessus, tandemque fractis foribus, ipse prius confessione facta, sumpto etiam Domini sacramento viatico, capite truncatus occubuit. De* quo scelere persedemus plura referre, presertim cum adhuc ultiones cæteraque mala sequentia versentur in oculis, et quem sint finem habitura, nequeamus scire. — His tamen exceptis, undique terra satis quievit, pace simul et fertilitate, nec non aeris qualitate corporumque sanitate ¹⁷²⁰ delectabiliter jocundata. Nonnulli etiam palmati de Hierosolima redeuntes, Accris, quæ et Accaron, a nostris expugnatam, nuntiant, alio quoque preter hæc non pauca, quæ multam nobis læticiam ministrarent, fausta super Hierosolimitanæ æcclesiæ statu narrant.

* De quo — civitate ipsa. *desunt C.*

Boto comes, cognomento Fortis, illius Ærbonis, cujus superius (296) mentionem fecimus germanus, jam plenus dierum non longe a Ratispona defunctus est, et ad monasterium Tharisiense (297), quod ipse suis opibus atque prediis large ditaverat, delatus, ibique humatus. Hi duo fratres, Ærbo scilicet et p. 262.

VARIE LECTIONES.

¹⁷¹⁶ includi *add.* 11. *qui locum hæud 58 intellexit.* ¹⁷¹⁸ 8. *add.* 47. 20. ¹⁷¹⁷ *ita* 1. ¹⁷¹⁹ C. 1 Et chunradi D. ¹⁷²⁰ *add.*: 48. 21. ¹⁷²⁰ sanitate *corr.* sanitate 1.

NOTÆ.

(294) De Northeim, ducis Bajoariæ.

(275) Cf. de hoc loco Stenzel I, p. 882 et constitutionem de jure advocatorum Mon. Legg. II,

(296) A. 1102, col. 986.

(297) Theres prope Mœnum.

Boto, paterno de sanguine Noricæ gentis antiquissimam nobilitatem trahebant, illius nimirum famosi Ærbonis posteriori quem in venatu a visonta bestia confossum, vulgares adhuc cantilenæ resonant, Hartwici palatini comitis filii, qui germanus fuit illius Sigihardi *, qui Sigihardum genuerat Ratisponæ peremptum. Maternum vero illis erat stemma de Saxonia Inmidingerum tribus egregia, quæ et Ottonum inclytæ stirpitraditur vicina. Nam ejusdem Inmid his verbis Saxonum hystoria (298) meminit: *Erst, inquit, clara et nobilissima ac singularis prudentiæ regina, Mathildis scilicet, magni Ottonis mater, Alia Theodorici, cujus fratres erant Witukind, Inmid et Reginbern. Reginbern autem ipse erat, qui pugnavit contra Danos multo tempore Saxoniam vastantes, vicitque illos, liberans patriam ab illorum incursionibus usque in hodiernum diem. Et hi erant stirpis magni ducis Witukindi, qui bellum potens gessit contra magnum Karolum per 30 ferme annos. Quorum, ut diximus, clarissimorum principum semine nobilis Friderun, Ærbonis et Botonis mater, a Retingo, filio Botonis, filii Retingi de secundo Botone nati, procreatur; quæ post mortem Hartwici statim viduitatis velamine consecratur, adhuc Ærbone parvulo, Botone inpregnata posthumo. Quorum utrumque literis et armis atque rebus satis profecisse cognovimus; attamen Botonem, sicuti corpore proceriorem et elegantiorum, ita rebus bellicis prestantiorem atque famosiorum, totius pene Germaniæ atque Italiæ testatur populus. Pannonia vero talem illum ac tantum se fatetur aliquando sensisse, ut is vere de gigantibus antiquis unus apud illos credatur fuisse. De quo plura referre copia subpeteret, si compendiosi hujus operis propositum non vetaret.*

* Friderici (299) D. E.

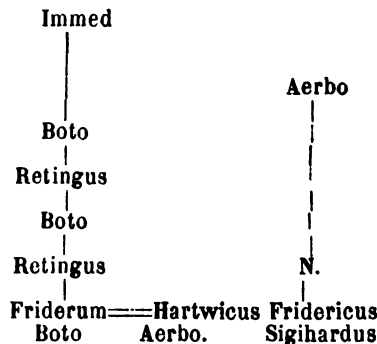
Johannes* Spirensis episcopus tactus ulcere quodam circa verenda, de quo etiam aliqua notabilia.

VARIE LECTIONES.

¹⁷²¹ suoninsheim corr. suainsheim §. ¹⁷²² §. *add. rubram: Anni Heinrici quinti et numeros marginalcs* 49. 22. 1.

(298) Widukind. I, 3.

(299) Cum Ekkehardus hoc nomen libro secundis curis castigato scripserit, præferendum est. Stemma ejusmodi est:

(300) Sinzheim in magno ducatu Badensi.

(301) Cf. supra col. 635.

A diffamabantur, longa deficiens infirmitate, humatur in civitate ipsa. **

* Johannes — sua. *desunt* D1.

** Episcopus obiit, et monasterio suo quod ipse construxerat apud Sunnesheim (300) sepultus est. E. — h. in monasterio Sunninsheim ¹⁷²¹, quod ipse construxerat. 4 11.

Conradus adolescens, filius Beatricis marchisiæ, postquam, spretis litterarum studiis, quibus apprimè inbutus*erat, armis operam dedit, juxta Christi presagium, quia gladium accepit, gladio periit (*Matth. xxvi, 52.*) Nec multo post etiam ipsa Beatrix obiit, et ** juxta patrem suum Ottonem ducem castello Suinfurti sepulturam accepit.

* Eruditus C.

** Et juxta — videretur. *et vero desunt* C.

B: Circa solstitium æstivale commutato in tempestatem ære, decidisse fertur inter grandinum lapides in pago Wirciburgensi tantæ magnitudinis glacies, quæ in quatuor divisa, totide m hominibus importabilis videretur. In episcopio vero Spirensi sanguis ex panibus fluere visus, necnon t in lenticularum edulio prodigiose repertus, civile immo intestinum bellum portendere, secundum antiquam hystoriæ Romanæ (301) similitudinem conjiciebatur.

A. ¹⁷²² D. MCV.

Dum * imperator Henricus natalem Domini Mongontiæ celebrat, Henricus, filius ejus, nominis illius quintus rex dictus, rebellionem adversus patrem in Baioaria machinantibus scilicet Diotpaldo marchione, Berngero comite, et Ottone quodam nobili viro sibi bique materna stirpe cognato, quorum consilio et adjutorio ante paucos dies a patris latere discesserat. Primo quippe heresim prescriptam anathematizans, apostolicæ sedis pontifici debitam profitetur obedientiam, indeque fœderatis sibi Noricis principibus atque ab Alemannia necnon orientali Francia nonnullis nobilibus, ad Saxones convertitur. A quibus honorifice susceptus, et in Quitilingeburg pascha celebrans (*Apr. 9.*) in brevi universis,

NOTÆ.

Saxoniae civitatibus potitus, et optimatibus est dignitate regia satis honoratus. Consilio tamen atque ministerio Ruothardi Mogontini atque Gebehardi Constantiensis episcopi, responsalium** scilicet domni Paschalis papae, totam Saxoniam Romanae ecclesiae communioni*** reconciliavit, episcopis vero atque clericis conventum generalem in villam regiam quae Northusun dicitur 4 Kal. Junii, ubi super aeclesiasticae institutionis jam depravata disciplina tractaretur, indixit. In quo concilio super sententiis instantibus Patrum decretis primo relectis, quaeque poterant ad presens laudabiliter corrigebantur, quaedam vero, quae et graviora videbantur, ad apostolicam audientiam differebantur. Symoniaca quippe heresis Patrum consuetudine condelemnata, Nycholaitarum quoque fornicaria commixtio ibidem est ab omnibus abdicata; jejunium mensis Marcii prima¹⁷²³ ebdomada quadragesima, jejunium vero mensis Junii in ipsa ebdomada pentecostes Romano more celebrandum, a prescriptis presulibus apostolica auctoritate indicitur, et pax Dei confirmatur; his**** vero qui a pseudoepiscopis fuerant consecrati, per catholicam manus impositionem reconciliatio proximo jejunio danda fore¹⁷²⁴ promittitur. Vidimus inter haec, quod silentio preterire non possumus, regem Henricum non modicam bonae indolis spem magna simul humilitate et auctoritate coram omnibus preudentem. Nam cum servorum Dei conventui non nisi vocatus interesse vellet — ingens enim ibi cum episcopis et clericis etiam abbatum atque monachorum aeclesiasticam sitiens unitatem turba confluerat — tandem in abjecto productus habitu locoque stans editiori, omnibus juxta principum decreta suas leges atque jura rationabiliter innovavit; si qua vero irrationabilia rogabantur, mira ac ultra suos annos prudenti responsione et avita magnanimitate confutavit, in omnibus his et sibimet miro modo servans adolescentiae verecundiam, et Christi sacerdotibus dignam exhibens reverentiam. Inter haec obortis lacrimis ipsum regem caeli cunctamque caeli militiam testabatur se nulla regnandi cupiditate paternum sibi regimen usurpare, neque dominum et patrem suum a Romano deponi imperio exoptare, immoderitam pertinaciae et inobedientiae ejus semper compassionem exhibere; sique sancto Petro suisque successoribus lege Christiana subjici velit, sive regno cedere, sive serviliter ipsi subesse promissit. Quod auditum omnis multitudo collaudans, lacrimas simul et preces tam pro patris conversione quam pro filii prosperitate fundere coepit, voce magna kyrieleyson declamans. Eadem hora Uto Hildinesheimensis et Henricus Padrebrunnensis ac Fridericus Halberstatensis presules,

A vestigiis metropolitani prostrati, ipsius atque regis astantis totiusque presentis aeclesiae testimonio, apostolicae se dedunt obaedientiae. Quorum etiam commissa apostolico nihilominus iudicio reservantur, sub officii sui tantum suspensione.

* C. ita: Henricus rex adolescens magnanimitate tactus innata, cepit ex laboribus multis licet bene providi patris sui, simul etiam ex frequentibus corporis ejus molestiis fortunae volubilitatem rerumque varietatem prospicere, precavensque ne forte inopinatus patris obitus se nondum amicis vel militibus plene instructum vel etiam bellicis in rebus specialiter glorificatum reperiens, aliquam sibi regnandi scrupulositatem pareret, non contentus palatio paterno, nec communi, licet per omnia augustissimo, convictu, in Bajoariam se contulit, ibique principibus illis, quorum aliquos materno stirpis propinquitas attraxerat foederatus, per se ipsum jam rei publicae consulere ut rex et regis filius instituit. Primo itaque per Gebehardum Constantiensem episcopum, tunc temporis responsalem Paschalis papae, Romanae sedi per debitae obaedientiae professionem unitur, indeque assumptis nonnullis Noricis necnon ab Alemannia vel orientali Francia quibusdam nobilibus, ad Saxones convertitur. A quibus honorifice susceptus et in Quitilingoburg pascha celebrans, in brevi universis Saxoniae civitatibus potitus, et ab optimatibus est dignitate regia satis honoratus. Sunt qui dicant ipsum discidium industria ipsius imperatoris, cujus circumspeditioni vix quisquam posset aequari, provisum, quatinus simulata discordia illam partem regni quae a patre deficiebat in filii traheret artificiose contubernium, scilicet ne locus ullus vel copia foret adversariis, sibi caput aliud facere veraciter inimicum. Nos tamen divina procul dubio dispensatione totum id gestum credimus, remque ipsam Deo annuente ex fructu bono comprobabimus. Nam literis domni Paschalis papae instructus atque consilio et ministerio Ruothardi, etc.

** r. s. d. p. p. *desunt* C. D. E.

*** *deest* D. E.

**** his vero — promittitur. *desunt* C.

His rite¹⁷²⁵ dispositis (302), rex idem pentecosten Merseburg celebrans (*Mai.* 28), Henricum Magdeburgensi¹⁷²⁶ aeclesiae dudum designatum archiepiscopum, sed ab imperatoris fidelibus repulsum, consecrari fecit; nec multo post expeditionem contra Mogontiam movit, expulsum inibi pontificem restitutum. patre intra muros rem expectante cum non parva militum turba nonnullisque non tamen sibi sat fidis principibus. Sicut autem istis Rheni interfluentia naviumque subtractio urbis aditum denegabat, ita illis sacramentorum tam filio quam patri factorum consideratio parricidiale bellum interdicebat. Plura tamen hinc et inde nuncia navigabant, multa et consilia commu-

VARIAE LECTIONES.

¹⁷²³ ita E. ebd. I^a. quadr. C. D. *vox quadam crasa in* 1. prima *deest* k. *rell.* ¹⁷²⁴ *superscr.*
¹⁷²⁵ his ita rite D. I. ¹⁷²⁶ megdeburgensi *corr.* magdeburgensi f.

NOTE.

(302) Hic error esse videtur. Nam concilium d 29 Mai celebratum fuisse dicit, Pentecoste vero n. 28. incipit.

nes regni proceres inter se trutinabant, patre regni A
 divisionem et hereditariæ successione confirmationem pollicente, filio vero nil nisi apostolicæ subjectionis et æcclesiasticæ unitatis efficiantiam expostulante. Sic in nocte ¹⁷³⁷ discedens, Wirziburg devenit (Jul.), * Errolongum ** quendam, quem dudum Emehardo defuncto presulem imperator designaverat, expellens, Ruotpertum, ejusdem æcclesiæ prepositum, et *** tam prius quam tunc a clero et populo electum, per predictum archiepiscopum Ruothardum ¹⁷³⁸ inthronizavit; sicque æcclesia eadem apostolicæ communioni reconciliata, ac securitate ad urbanis accepta, dimissis Saxonibus, ipse cum Bajoariis ad obsidium castelli Nourinberc conversus, illudque post duos vel amplius menses (Aug. Septembr.) prospere capiens, soluto exercitu, Ratisponæ se contulit. Quem pater e vestigio subsequens, Errolongum Wirziburgensibus, fugato Ruotperto, restituit, indeque omnia quæ fautorum erant filii devastans, tandem faventibus sibi dolis Ratisponensium, filium urbe fugavit. Qua residens, presulem eidem cathedræ quendam adolescentulum, nomine Oudelricum ¹⁷³⁹ **** prefecit, exercitum undecunquē congregavit, progressusque, marcā Diotpaldi per Boemicæ gentis maxime crudelitatem devastavit. Nec plus una eum suo domino regii morantur milites conventum usquequaque facere, cæsarianis a tergo flammis predaque vicem reddere, postremo cum 10000 electæ juventutis in quinque legiones dispertitis congressum expetere. Jam castris in contrarium positis, spectaculo nimis horribili, per triduum continuum ex una ripa C
 Regini fluminis imperatoris, ex altera regis volitabant signa; jam frequentia grassabantur in ipso fluminis alveo duæque, inter quæ e! ***** Hartvicus comes ex parte imperatoris occubuit. ***** nec paucos ex utraque parte Martis sors anceps absumpsit. Attamen die quæ generalem certissime congressionem precedebat, principes qui capita roburque utriusque videbantur exercitus, pacificis invicem concessis colloquiis, post morose ventilatam inter se belli presentis causam, tandem divini, ut creditur, edocti spiritu, parum justitiæ parumque emolumenti tam duro tamque periculoso inesse negotio, unanimi consideratione conferebant; indeque nimirum fratribus, id est populo utraque parte Christiano, parcendum, immo parricidalis pugna D
 cessandum, pari voto judicabant. Rex etiam adolescens, dum jam, ut diximus, per ordinatas omni parte acies Mars cruentus cepisset frendere, commotis visceribus super patre suo lugubriter fertur inelamasse: *Grates, inquit, o boni commilitones, affectui circa me vestro summopere refero; unicuique vestrum par pari referre, si res exegerit, non abnuo; nemo tamen in hoc me sibi velit vel credat fore ¹⁷³⁹ faderatum, ut dominum et patrem meum per se glo-*

*rietur occisum vel unquam estimet occidendum. Ego quidem Christianis michi legibus subarratum regnum ut heres ***** et successor augusti tenere, si tamen rerum omnium dominatori complacuerit, cupio; parricida vocari vel esse nolo. Quodsi pater meus apostolice se subjecerit obædientia jugo, ego mox in his quæ sua dimittat michi clementia concesserit, contentus ero, interim me non impugnatores esse patris, sed paterni regni propugnatores noveritis.* Vesperascente itaque jam die, cessere loco regis phalanges, imperatoris majestati se reverentiam exhibere clamantes. Imperator autem dum in castris de crastino certior conflictu disponit, nec pugnam nec pugnantium votum principibus esse, per Boemicæ ducem marchionemque Liupaldum contra spem audivit. Qui mox animo consternatus, supplex illorum adiutorium petit, nec impetrat; instructus etiam secretis filii nunciis, suorum conspirationem adversus se factam, latenter e castris cum paucis admodum viris subtrahitur; sicque divina dispositione, uno salvo, multorum, qui fundendus credebatur sanguis salvatur. Nam protinus ut imperatoris absentia totis undiqueversum castris innotuit, unusquisque propria repetere, maxime noctis opacæ latibulo divertendi securitatem ministrante, contendit. At rex, dum disturbatis inimicis ad libitum frui posset, parcere quam persequi deliberans, civitatem ob dati prius fœderis defectum austeriori nimirum pacto sibi confirmat, Hartvicum ¹⁷³¹, virum utique probatum catholicum atque nobilem, abdicato Oudelrico ¹⁷³² ibidem inthronizat, presules etiam quosdam ac principes paternæ militiæ intra murum repertos sibi conciliat, moxque Franciæ redditus, eodem propinavit calice perfidis sibi Wirziburgensibus. Inter ***** hæc predictus Errolongus ¹⁷³³, qui presulis inibi nomen usurpaverat, spe frustratus concepta, Ruotperto sede cedens, regi deditur, et ex hoc inter suos capellanos æque fidelis estimatur.

* C. ita: devenit, ibique extra civitatem castra posuit. Successerat eodem anno, defuncto Emehardo episcopo, vir singularis probitatis et eximie prudentiæ Babenbergensis æcclesiæ canonicus Erlungus, qui a viro scolasticissimo Meginhardo, avunculo scilicet suo, ejusdem sedis dudum episcopo, diligentissime educatus et apprime liberalibus disciplinis instructus, ob famæ suæ bonum odorem de claustro Babenbergensi in palatium assumptus, cancellarii per aliquot annos strenue rexerat officium, indeque tam cleri quam populi consensu Wirziburgensem sortitus est episcopatum. Is virtutem boni operis perseverantiam esse considerans, maluit, quandoquidem necdum erat consecratus loco cedere quam ab imperatore, cui catenus indefessa sinceritate servierat, vel minima infidelitate notari. Quo cedente rex Ruotpertum, etc.

** Erlungum, quem D. E.

VARIE LECTIONES.

¹⁷³⁷ in nocte e corr. C. ¹⁷³⁸ R. 1. ¹⁷³⁹ o. 1. ¹⁷³⁰ superser. 1. ¹⁷³¹ Hartvicum — inthronizat; ¹⁷³² margine 1. ¹⁷³³ o. 1. Quod D. legerunt 9°. 1. 110. ¹⁷³⁴ E. 1.

*** et tam — electum *desunt* C. D. E.

**** C. D. E. *ita*: O. n. (n. O. E.) prefecit. Gebehardus quippe, qui locum illic pastoris per annos 16 miserabiliter occupaverat, eodem anno a quodam, quem nimis intolerabiliter injuriabat, proprio milite trucidatus, duplo plangendus, decesserat. Congregato itaque undecumque exercitu, cesar progressus, marcham, *etc.*

***** et — occubuit *desunt* C. qui *pergit*: non paucos.

***** D. E. *addunt*: Sigihardus comes capitur.

***** C. *ita*: h. patrum meorum et s. augustorum, tenere, si t. r. o. d. c. jure gentium possidere cupio, parricida vero v. v. e. n. Q. si p. m. apostolicæ, quod nimirum in causa est, se s. o. i., ego — i. p. s. p. potius regni p. esse noveritis. Interea vesperscente jam die, redduntur castris phalanges regiæ. Imperator vero dum quasi de crastino certior conflictu suos instruit, nec pugnam nec pugnandi votum vel fas ibi esse a principibus audivit. Instructus e. s. f. n. conspirationem a suis adversum se factam, e castris latenter cum paucis subtrahitur; s. d. d. n. s. m. q. c. f. s. s. Nam — repetere, prout uox concessit opaca, contendit. At r. d. d. adversariis ad l. — militiæ sibi conciliat, m. F. r. e. p. c. p. sibi tunc Wirzburgensibus.

***** C. *ita*: I. h. p. Erlungus, qui presulatum inibi ab imperatore susceperat, fortunæ rotam, ut vir prudens et discretus, indignando considerans, regi Ruotpertum restituenti deditur, et ex hoc inter suos capellanos, utpote longe ante notissimus, magno et speciali honore tractatur. Post hæc ad Spiram perveniens, Gebehardum Hirsaugiensem abbatem constituit ibi episcopum, Ruothardum quoque, per annos 8 cathedra sua pulsum, nobili Mogontia reituit, sicque tam populum quam clerum illum apostolicæ communioni reconciliavit. Inde Burgundiam conversus, fidelium suorum nunciis revocatus, sicque Sigefridi comitis quedam fraudulentè preveniens machinamenta, quibus curiale illud colloquium, quod ab universis regni principibus super presenti negotio conductum erat impedire cum imperatore conari dicebatur, patrem suum Bingæ circa Idus Dec. reperit, ore ad os de his quæ emendatione digna videbantur, ordine quidem prepostero sed necessarie commutato, filius patrem commonuit, obedienciæ debitum, si tamen ipse idem Deo non abnuerit, persolvere repromisit.

Audiens interim rex patrem suum apud Wigpertum, quendam illustrissimum et prudentem virum, qui partibus in ¹⁷³⁴ illis quas Sorabi inhabitant principabatur, esse repertum, usque ad Rhenum illi ducatum — hoc enim per legatos ipse supplicabat — administrari permisit; ne tamen aliquo illius inibi infestaretur, molimine, mature Wirzburg digressus, non longe a Spira prescriptum flumen non sine periculo transfretavit; moxque civitate ipsa patrisque ibidem reconditis thesauris potitus (Oct. 31), virum sapientem et nobilem ac pro sanctæ conversationis fama morumque dignitate omnibus sanum sapientibus amabilem, Gebehardum Herisaugiensem abbatem, prefecit Sirensibus episcopum. His etiam die-

A bus venerabilis Ruothardus archiepiscopus a Thuringia, qua per annos octo tyrannicam declinaverat rabiem, presidio catholicorum principum deductus, maximo nobilis Mogontia tripudio cathedræ suæ restituitur, sicque tam populum quam clerum apostolicæ reconcilians æcclesiæ, ab universis non solum ut pater jam grandævus, sed etiam velut ex mortuis redivivus, omnimodis excolitur. Rebus igitur circa Rhenum compositis, Burgundiam rex Henricus convertitur (*Dec.*), sed revocatus fidelium suorum nunciis, machinamenta patris quæ Sigefridi comitis auxilio moliebatur, mira velocitate prevenit. Nam illum Mogontiam tendentem, atque colloquium curiale, quod ab universis regis principibus super presenti negotio conductum in natali Dominico expectabatur, impedire temptantem, Bingæ circa Idus Decembr. reperit, ore ad os de anathematis vinculo cæterorumque insolenter in rem publicam commissorum, ordine quidem prepostero sed necessarie commutato, filius patrem commonuit, obedienciæ debitum, si respicere dumtaxat dignetur, repromisit. Senior has et hujusmodi quam plures sententias ad audientiam optimatum et senatus consultum instanti curiæ distulit, sicque comitatus uterque, pacificus ad invicem, pariter contra se predictam se metropolim convertit. Inter hæc aliqua, quæ huic pacto pacique non convenirent, dum per occultos nuncios patrem conari filio fideles denotarent, visum est eisdem, ut pater separatim cum suis in castello quodam tutissimo principum conventum expectaret, presertim * cum presules Mogontinus atque Spirensis cæterique qui aderant. intra nuper reconciliatas suas æcclesias communicationem illi prestare se non posse, publice reclamarent. His ita dispositis, custodibus quoque, qui ne novi quicquam ab ipso vel ad ipsum procederet ¹⁷³⁵, adhibitis; rex Mogontiam publico conventui principum occurrit; sed vulgaris inde stulticia, patrem a filio dolo captum et custodiæ mancipatum, circumquaque diffamavit. **

* præsertim — reclamarent. *desunt* C.

** C. E. *addunt*: Prædie — esset parte. *qua infra*.

Hoc * anno Balduvinus rex Ascalonem a mari copiosissima classium multitudine, a terra veronon parvo cingens exercitu, tributariam sibi fieri longa obsidione coegit. Post aliquot vero ¹⁷³⁶ menses 50000 Sarracenorum improvide se invadentium virtus divina ante ipsum quatuor tantummodo milium manibus stravit, quodam scilicet ammiratæ, qui secundus a rege Babylonis videbatur, captus, altero inter cæteram multitudinem occiso. Christi clementia peregrinis suis apud Antiochiam, Syriam, Palestinam totamque per Asiam prosperante, eorumque servitute barbaricas circumquaque spurcias eliminante, invidus et occultus eatenus æcclesiæ persecutor Alexius diu tectam suæ perfidiæ toxicatam re-

VARIE LECTIONES.

¹⁷³⁴ *superscr.* 1. ¹⁷³⁵ *vocabulum quoddam (precauerent?) omisit. Bkk.* ¹⁷³⁶ *desert H.*

biem evaginat. Thurcis, quibus jam nulla vel rara in oriente regnandi spes remanserat, se tutissime conciliat, et o turpissimum facinus! Niceam, quam olim fidei nostræ turrim dudumque multo Christianorum sanguine comparatam¹⁷³⁷ prescripsimus, Solomani tyranni filiis reddidit, custodias¹⁷³⁸ ad prohibendum transitum peregrinis terra marique constituit, Babylonicum regem contra nostros frequentibus nunciis animavit. Cujus¹⁷³⁹ classes contra Anthiocenos directas ipsi bello ceperunt, et in confusione Alexii nasas atque pollicibus omnium abæcisis, unam de scassis inde onerantes, hujusmodi pulmentum eidem regi, multorum milium homicidæ, transmiserunt. Boimunt quoque jam trienni captivitate per divinam solutus providentiam, Italiam navigio venit, ibique classes fabricari constituens, ipse usque ad Hispaniæ regna peragrarè cunctamque quam posset militiam quocumque pacto contra tyrannum prescriptum cepit congregare.

* Hoc anno — congregare. *desunt* C. et *hoc loco* D. E.

Fridericus dux obiit, vir prudentia, moribus et notabilitate satis clarus, sed clarissimo et singularis ac inclitæ famæ Adelheidæ¹⁷⁴⁰, filiæ scilicet imperatoris, matrimonio et ex eadem miræ indolis prole decoratus. *

* F. d. vir — decoratus obiit. C. D. E. — C. *addit*: Cujus ducatum Fridericus, filius ejus major natus, adhuc puer suscipiens, magno sibi condigno est apud avunculum suum regem honore et amore semper habitus. **EXPLICIT LIBER SECUNDUS.**

Pridie ante vigiliam nativitatis Christi visus est ob occidente tantus inter sidera ignis flammare, ut solis jubar crederetur, si in orientis esset parte.

A. ¹⁷⁴¹ D. MCVI.

Mediante ¹⁷⁴² Heinrico juniore, tantus apud Mogontiam factus est in natali Dominico totius regni Teutonici conventus, quantus per multa annorum curricula nusquam est visus. Referunt enim qui aderant, 82 ibi tunc optimates vel eo amplius affuisse, adeo ut solus dux Saxonix, Magnus nomine, quem jam gravior ætas impediēbat, notaretur defuisse. Ibi supervenientes apostolicæ sedis legati, episcopus scilicet Albanus cum Constantiensi, sententiam anathematis in Heinricum seniore dictum imperatorem a tot sibi succedentibus apostolicis sepius sepiusque promulgatam scriptis simul et dictis testificantes, universam multitudinem, immo totam toto orbe diffusam æcclesiam ab ejus communionem,

A Christi et beati Petri auctoritate, multis jam annis sequestratum¹⁷⁴³ confirmabant. Qua de causa dum ipse se de castello quo manebat Mogontiam exhibere, temptaret, principes propter cavendum tumultum vulgi, suæ potius quam filii parti favere solentis, ipsi Ingilenheim occurrerunt (*an. 1103 Decemb. 31*); tandemque generali illum circumvenientes consilio, usque ad reatus confessionem satisfactionisque professionem perducunt. Cui cum legati communionem seu pœnitentiæ modum absque generalis synodi et apostolicæ discussionis censura reddere ad presens non possent, ipse partis utriusque consilii annuens, regalia vel imperialia insignia crucem scilicet et lanceam, sceptrum, globum atque coronam filii potestati tradidit (*an. 1106, Jan.*), prospera illi imprecans, illum primatibus multo fletu commendans, et extunc juxta summi sacerdotis totiusque æcclesiæ decreta suæ consultorum animæ promisit. Hoc ordine Heinricus, illius nominis quintus, primum a patre deinde ab universis Germaniæ principibus in regem jam secundo electus, ab apostolicis quoque legatis per manus impositionem catholice confirmatus, acceptis tam ab episcopis quam laicis juxta morem patriæ sacramentis, regnare cepit, 88° loco ab Augusto, 50° patris sui anno, ab Urbe condita 887° ¹⁷⁴⁴ anno, ab origine mundi 5038° ¹⁷⁴⁵, Dominicæ vero incarnationis, ut dictum est, 1106° anno.

Relatis igitur coram rege cunctisque totius Germaniæ optimatibus et presulibus omnique clero simul et populo legationibus Romanæ sedis, super ecclesiarum regni istius commaculatione diversa et inveterata, contra emendationem ab universis unanimiter promissa, placuit tam regi quam primoribus, ad sanctam matrem Romanam æcclesiam tantos ac tales a partibus istis legatos transmitti, qui et de objectis rite rationem reddere et de incertis sagaciter investigare ac per omnia utilitatibus æcclesiasticis sapienter consulere sint idonei. Separantur in hoc opus viri spiritu sapientiæ pleni, dignitatibus, natalibus et elegantia seu divitiis precipui, nullaque secundum Deum sive seculum venerationi indigni, a Lothoringia Bruno Trevirensis, a Saxonia Heinricus Magdaburgensis, a Francia Otto Babenbergensis, a Bajoaria Eberhardus Eihstatensis, ab Alemannia Gebehardus Constantiensis, a Burgundia Curiensis, nonnulli etiam nobiles de latere regis laicæ professionis; idque inter cætera suscipiunt in mandatis, ut, si fieri possit, domni apostolici presentiam Cisalpinis partibus impetrent exhiberi. ¹⁷⁴⁶

VARIE LECTIONES.

¹⁷³⁷ redemptam D. H. ¹⁷³⁸ Babylonicum — animavit, custodias — constituit D. H. ¹⁷³⁹ cuius etiam classes numerosas navium rostratarum contra D. H. ¹⁷⁴⁰ Agætæ C. *ecorr.* ¹⁷⁴¹ *add.*: 50. 23. 2. ¹⁷⁴² *Reliqua ex 1. Ita etiam in 4 — 11. exstant. Quæ C. D. E. habent mox sequuntur.* ¹⁷⁴³ *ita 1.* ¹⁷⁴⁴ *lege 1887.* ¹⁷⁴⁵ *ita 5 10 LVIII 4. numeri in 1. partim abscisi sunt; VIII tamen legi videtur. V. CCC. V. 1^b. 6. 9°. 11. Ex Ekkehardi computatione (v. a. 1039.) a. 8087. scribendus erat.* ¹⁷⁴⁶ *manu sæculi XV. in Æne codicis 1. habetur.* Anno domini M^oCCCC^o LVII° laodiflaus rex obiit bohemiæ.

P A R S A L T E R A .

ANNI 1106 - 1125.

Aureis ¹⁷⁴⁷ tuis, o rex in æternum victure, temporibus ego tantillus homuncio Ekkihardus ¹⁷⁴⁸ post annosas miseras redditus, ac post deflorata diversorum chronographorum opuscula, ab ipso temporum exordio temporum decursus ferentem carinam per multimodas Charibdis ¹⁷⁴⁹ atque Scillæ comminationes tandem gloriosi tui imperii jam portui delatam specularando, ultra omnem humanæ estimationis modum letificatus, non inconvenienter, ut arbitror, stilo libertatis premium, quod oppido jam lassus exoptat, denego; immo ipsum tuis amodo preconiis pro viribus ac ultra vires inserviturum, quamdiu his regitur artubus, devotissime subjugo. Quidni? Te quippe multis jam in tristicia sedentis, domine gentium, ploratis a patre spiritu tandem et vix impetratum caput, non immerito quodque catholicum et orthodoxum ejusdem æclesiæ **B** membrum quocumque prevalet favore prosequitur, tibi Romanus a pulvere jam expurgatus orbis a mari usque ad mare, immo totus a solis ortu usque ad occasum mundus, inenarrabili tripudio congratulatur. In te suscitatum David germen justum universa sanum sapientia corda specularunt; sed precipue Deo servientium personæ indique prorumpentes e latibulis, lumen te sibi in tenebris exortum, divina quedam de te presagia conferentes, tempus jam venisse miserandi sui testantur, de tua indole quid justum audire vel sanctum, sanctæ quoque animæ sui erga Christum regem servitii fructum esse confidenter arbitrantur. Beata erit, et ultra ipsas avitæ maternæque stirpis magnificentias gloriosior producetur ætas tua, si mansionem in augustissimo tuo pectore fecerit Spiritus, quem die noctuque universa Deo placentium tibi exoptant et **B** imprecantur vota.

EXPLICIT ¹⁷⁵⁰ PROLOGUS.

Codd. D. E. 4—11

[INCIPIT ¹⁷⁵¹ LIBER QUINTUS.]

Cod. C.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

Anno dominicæ incarnationis 1106,

An. 1106 Dec. 25) Mediante ¹⁷⁵² Heinrico juniore tantus apud Mogontiam factus est in natali Dominico locius regni Teutonici ¹⁷⁵³ conventus, quantus per multa annorum curricula nusquam est visus. Referunt enim qui aderant, 52 optimates ibi tunc vel eo amplius affuisse ¹⁷⁵⁴, adeo ut solus dux Saxonie, Magnus nomine, quem jam gravior ætas impediabat, notaretur defuisse. Ibi supervenientes apostolicæ sedis legati, episcopus scilicet Albanus cum Constantiensi, sententiam anathematis in Henricum seniore dictum imperatorem a tot sibi succedentibus apostolicis sepius sepiusque promulgatam scriptis simul et dictis testificantes, universam multitudinem, immo totam toto orbe diffusam æclesiam ab ejus communionem, Christi et beati Petri auctoritate, multis jam annis sequestratam confirmabant. Qua de causa dum ipse se Mogontiam de castello quo manebat exhibere temptaret, principes propter cavendum tumultum vulgi, suæ potius quam filii parti favere solentis, ipsi Ingilnheim ¹⁷⁵⁵ occurrunt; tandemque generali illum circumvenientes consilio, usque ad reatus confessionem satisfactionisque professionem perducunt. Cui cum legati communionem seu penitentiam modum absque generalis synodi et apostolicæ discussionis censura reddere adprese-

Mediante Heinrico juniore tantus apud Mogontiam factus est in natali Dominico totius regni Teutonici conventus, quantus per multa annorum curricula nusquam est visus. Referunt enim qui aderant, 52 optimates ibi tunc vel eo amplius affuisse, adeo ut solus dux Saxonie, Magnus nomine, quem jam gravior ætas impediabat, notaretur defuisse. Ibi supervenientes apostolicæ sedis legati, episcopus scilicet Albanus cum Constantiensi, sententiam apostolici pastoris, quæ donnum imperatorem de multis transgressionibus inculcabat, scriptis simul et dictis in medium proferebant. Qua de causa dum ipse se Mogontiam de castello quo manebat exhibere temptaret, principes propter cavendum tumultum vulgi, suæ potius quam filii parti favere solentis, ipsi Ingilnheim occurrunt, tandemque generali illum circumvenientes consilio, usque ad satisfactionis professionem perducunt. Cui cum legati absolutionem seu penitentiam modum absque generalis synodi discussionem et apostolicæ sedis censura se reddere non posse perhiberent, ipse partis utriusque consilium annuens, regalia vel imperialia insignia, crucem scilicet et lanceam, sceptrum, globum atque coronam, filii potestati tradidit, prospera illi imprecans, illum primatibus multo fletu commendans, et extunc

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁴⁷ *Hæc præfatio ex D. E. 1748 E. codd. E1. 2. 1749 caribis D1. 1750 E. p. desunt D1. 1751 ita E1. 1752 Codd. 4—11. usque impetrant exhibere cum 1. supra edito conveniunt. 1753 theuionci D1. 10. 11. theutonici 9° et ita sapius 1754 fuisse D1. 1755 ingilnheim E2.*

non possent, ipse partis utriusque consiliis an-
nuens, regalia vel imperialia insignia, crucem sci-
licet et lanceam, sceptrum, globum atque coronam,
filii potestati tradidit, prospera illi mpreca-
tione, illum primatibus multo fletu commendans, et ex-
tunc juxta summi sacerdotis tocisque æcclesiæ decreta

A juxta summi sacerdotis totiusque æcclesiæ decreta
sue consulturum animæ promisit.

Hoc ordine Henricus illius nominis quintus, pri-
mum a patre, deinde ab ¹⁷⁵⁶ universis Germaniæ
principibus in regem jam secundo electus (*Jan.*), ab
apostolicis quoque legatis per manus impositionem
catholice confirmatus, acceptis tam ab episcopis
quam laicis juxta morem patriæ sacramentis, re-
gnare cepit 82° loco ab Augusto, 50° regni patris sui
anno, ab Urbe eondita 1838° anno, ab origine mundi
5038°. Dominicæ vero incarnationis, ut dictum est,
1106° anno.

B Hoc ordine Henricus illius nominis quintus, pri-
mum a patre, deinde ab universis Germaniæ prin-
cipibus in regem jam secundo electus (*Jan.*), ab apo-
stolicis quoque legatis per manus impositionem ca-
tholice confirmatus, acceptis tam ab episcopis quam
laicis juxta morem patriæ sacramentis, regnare ce-
pit 88° loco ab Augusto, 50° regni patris sui anno,
ab Urbe condita 1837°, ab origine mundi 5038°
Dominicæ vero incarnationis, ut dictum est, 1106
anno.

Relatis igitur coram rege cunctisque tocus Ger-
maniæ optimatibus et presulibus omnique clero si-
mul et populo legationibus Romanæ sedis super æc-
clesiarum regni istius commaculatione diversa et
inveterata, et contra emendatione ab universis una-
nimitè promissa, placuit tam regi quam primori-
bus, ad sanctam matrem Romanam æcclesiam
tantos ac tales a partibus istis legatos transmitti,
qui et de objectis rite rationem reddere et de incertis
sagaciter investigare ac per omnia utilitatibus æc-
clesiasticis sapienter consulere sint idonei. Separan-
tur in hoc opus viri spiritu sapientiæ pleni, dignita-
tibus, natalibus et elegantia seu divitiis preclari
nullaque secundum Deum sive seculum veneratione
indigni, a Lotharingia ¹⁷⁵⁷ Bruno Trevirensis ¹⁷⁶⁰,
a Saxonia Henricus Magdeburgensis ¹⁷⁵⁹ archiepi-
scopi, ab orientali Francia Otto Babenbergensis, a
Bajoaria Eberhardus Eistatensis, uterque designatus
pontifex, ab Alemannia Gebehardus Constantiensis,
aliique nonnulli presules, plerique etiam nobiles de
latere regis laicæ professionis; idque precipuum in-
ter cætera suscipiunt mandati, ut, si fieri possit, per
illos impetrata domni apostolici Cisalpinis partibus
exhibeatur presentia.

C Relatis igitur coram rege cunctisque totius Ger-
maniæ optimatibus et presulibus omnique clero si-
mul et populo legationibus Romanæ sedis super æc-
clesiarum regni istius commaculatione diversa et
inveterata et eontra emendatione ab universis una-
nimitè promissa, placuit tam regi quam primori-
bus, ad sanctam matrem Romanam æcclesiam tan-
tos ac tales a partibus istis legatos transmitti, qui
et de objectis rite rationem reddere et de incertis
sagaciter investigare ac per omnia utilitatibus æc-
clesiasticis sapienter consulere sint idonei. Separan-
tur in hoc opus viri spiritu sapientiæ pleni, digni-
tibus, natalibus et elegantia seu divitiis preclari,
nullaque secundum Deum sive seculum veneratione
indigni, a Lotharingia Bruno Trevirensis, a Saxonia
Henricus Magdeburgensis archiepiscopi, ab orien-
tali Francia Otto Babenbergensis a Bajoaria Eber-
hardus Eistatensis, uterque designatus pontifex, ab
Alemannia Gebehardus Constantiensis, aliique non-
nulli presules, plerique etiam nobiles de latere regis
laicæ professionis; idque precipuum inter cætera
suscipiunt mandata, ut, si fieri posset, per illos im-
petrata domni apostolici Cisalpinis partibus exhi-
beatur presentia.

Sic nimirum, sic per tot jam annos obnubilata
lux oriri cœpit nostris in partibus ¹⁷⁶⁰ orthodoxa;
depulicatur et ventilatur, dijudicatur ¹⁷⁶¹ et convin-
citur, fœtet et respuitur, condemnatur et anathe-
matizatur heresis Wigbertina vel Henriciana ¹⁷⁶⁰
abdicatis sive fugatis hereticis ¹⁷⁶⁰, Catholici kathedris
pontificalibus destinantur, e quibus etiam ali-
qui inter ipsa festa consecrantur. Denique in tan-
tum divinæ legis subito zelus efferbuit, ut etiam
ipsa cadavera pseudoepiscoporum ab æcclesiis eli-
minarentur, quotquot autem ab ipsis erant ordinati, usque ad generalem audientiam ab officiis
suspenderentur. Jam enim exaltatis sibi divinitus æcclesia Romana cornibus, ad incutiendum
timorem cunctis ¹⁷⁶⁴ usquequaque scismatum membris, etiam capitis ipsius ossa, Wigberti ¹⁷⁶⁰
scilicet dicti papæ, de sepulchro suo, quod per sex ¹⁷⁶⁶ jam annos in æcclesia Ravennensi pos-

D Sic nimirum, sic per viscera misericordiæ Dei
nostri, tanto nobis oriente lucifero, per tot jam
annos nubilata lux splendescere cœpit æcclesiastica,
et, ut breviter plurima concludam, capessente rem
publicam ac Romanam defensante kathedram Hein-
rico, speciali totius orbis flori, universa circumqua-
que eliminantur ad purum scismatum scandala, scis-
saque Christi resarcitur tunica, electis bonis in æc-
clesiæ vasa mali projiciuntur pisces de Petri sagena,

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁵⁶ ab universis ger. *desunt* E2. (*in E1. linea plus quam dimidia erasa, facile negligi potuerunt.*)
¹⁷⁵⁷ lutharingia E2. ¹⁷⁵⁸ trevirensis *corr.* treverensis E2. ¹⁷⁵⁹ magadab. E1. ¹⁷⁶⁰ i. p. n. 7. 9°.
¹⁷⁶¹ dejudicatur 10. 11. ¹⁷⁶² henriciana &. ¹⁷⁶³ heresis 5. 6. 10. heresibus 11. e. *corr.* 7. ¹⁷⁶⁴ *deest* &.
¹⁷⁶⁵ wigberti &. wigberti 7. *sæpius.* ¹⁷⁶⁶ V. 10. 11.

sederat, projici fecerat, universaque ¹⁷⁶⁷ ejus instituta, ut vere non ¹⁷⁶⁸ apostolici sacerdotis, sed ut ¹⁷⁶⁹ apostatici inuasoris, annullari decreverat.

Inter hæc Werinherus ¹⁷⁷⁰, quidam ex ordine ministerialium regis, qui marchæ ¹⁷⁷¹ quæ in partibus [est ¹⁷⁷²] Aquinæ preerat, quasi heresim eandem resuscitaturus, collectis undecumque per Italiam copiis, corruptis quoque multa pecunia Romanis ¹⁷⁷³ nonnullis, dum dominus apostolicus Beneventanis immoratur finibus, quendam pseudo abbatem de Farfara, proh nefas! kathedræ sancti Petri imposuit, et ipsum papam cæsaris sub vocabulo Silvestri appellari voluit. Qui tamen post paululum turpiter, ut merebatur, a ¹⁷⁷⁴ Catholicis eliminatus ¹⁷⁷⁵, vesaniæ suæ premium male conquisiti pejusque dispersi æris ¹⁷⁷⁶ retulit dampnum, preter fidei, quod miser cæco non doluit corde, dispendium.

Porro proceres ¹⁷⁷⁷ jam dicti dum e suis singuli A partibus in valle ¹⁷⁷⁸ Tridentina convenientes, apud ejusdem nominis civitatem, id est ¹⁷⁷⁹ Tridentum pernoctarent (*Febr.*), quidam Adelbertus adolescens, partium tamen ¹⁷⁸⁰ illarum quodam insignis comitatu, summo mane super ipsos, utpote inermes et peregrinos, cum ¹⁷⁸¹ civibus armatis ¹⁷⁸² irruit, spoliat, capit, custodiæ tradit ¹⁷⁸³ idque sibi per legationes domini sui, Heinrici ¹⁷⁸⁴ [scilicet ¹⁷⁸⁵] eximperatoris ¹⁷⁸⁶, demandatum comprobat. Artibus quippe solitis idem Henricus usus clam ¹⁷⁸⁷ [clanculis jam et q. c. ac n. E.] querelosis epistolis et ¹⁷⁸⁸ nunciis quascumque poterat ¹⁷⁸⁹ regni civitates et provincias impleverat, quibus se vim a principibus passum, immo ab unico filio depulsum imperio deplorabat, regnum ¹⁷⁹⁰ in suis miseris confusum ¹⁷⁹¹, cunctis usquequaque patribus ¹⁷⁹² ejusdem fortunæ ¹⁷⁹³ timendum fore premonerat exemplum. Qua de causa nullus jam per Italiam liber transitus eisdem patuit ¹⁷⁹⁴ legatis. Gebehardus ¹⁷⁹⁵ tantum ¹⁷⁹⁶ Constantiensis episcopus cum suis per occultiores Alpium semitas ingressus, Mathildis ¹⁷⁹⁷ comitissæ, alterius ¹⁷⁹⁸ nimirum Debboræ (303), presidii, apostolicis presentatur vestigiis. Reliqui, ut diximus magnates, ut nimirum a stultissimo captivatore deprehensi, tractantur indigne, preter Ottonem Babenbergensem episcopum, cui idem Adelbertus, eo quod suus esset miles, parcere cogebatur ¹⁷⁹⁹. Quo etiam mediante, Bruno Treverensis episcopus et Wigbertus ¹⁸⁰⁰ comes eo pacto dimittuntur, quatinus eximperatorem ¹⁸⁰¹ cum illo pacem facturi convenient, et quid ¹⁸⁰² de reliquis ipse precipiat relaturi redeant. At Jesus, qui semper prope est ¹⁸⁰³ se invocantibus et his juxta ¹⁸⁰⁴ qui tribulato sunt corde, repente super eosdem sibi rebelles Welfonem ¹⁸⁰⁵ ducem Noricum quasi gladium de vagina

Porro proceres jam dicti dum e suis singuli partibus in valle Tridentina convenientes apud ejusdem nominis civitatem, id est Tridentum, pernoctarent (*Febr.*), quidam Adelbertus adolescens, partium tamen illarum quodam insignis comitatu, summo mane super ipsos, utpote inermes et peregrinos, cum civibus armatis irruit, spoliat, capit, custodiæ tradit, idque sibi per legationes domini sui imperatoris demandatum comprobat. At Jesus, qui semper prope est se invocantibus et his juxta qui tribulato sunt corde, repente super eosdem stultissimos tantorum magnatum captivatores Welfonem ducem Noricum quasi gladium limatum de vagina sua eduxit; qui tertia superveniens die manu valida, clusas obstructas effregit, Gebehardum, virum per omnia laudabilem, constitutum a rege nostro Henrico Tridentinæ æcclesiæ presulem, quem nunquam se suscepturos cives illi conspiraverant, recipi coegit, ipsum quoque Adelbertum suique sceleris complices a leo perterruit, ut eductos quos clausuram principes ipsumque castellum novo episcopo redderent, ipsi insuper nudipedes ab his quos affligerant veniam postularent. Tunc etiam a prima ebdomada quadragesimæ, qua et mediante hæc passi sumus, cometem immensi fulgoris per duas septimanas conspeximus. Revertentes quoque, tam pauperes quam divites, non sine proprio singuli dampno, regem nostrum Henricum quiddam infortunii perpesum a rebellantibus sibi nonnullis per Alsaciam seditiosis, fama sinistra percepimus; in Lotharinga quoque Henricum ducem et episcopum Leodiensem Othbertum ¹⁸⁰⁶ contra regem se armare, Coloniamque, Juliacum atque Bunnam, quæ et Verona, cæteraque cis ac citra Rhenum oppida ad resistendum se preparare,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁶⁷ f. ejusque 7. ¹⁷⁶⁸ jam non 5. ¹⁷⁶⁹ deest 10. 11. ¹⁷⁷⁰ werinherus 6. 9°. wernherus 4. 5. 7. 10. 11. ¹⁷⁷¹ marchie 9°. ¹⁷⁷² ita E, deest *rell.* ¹⁷⁷³ n. r. E. ¹⁷⁷⁴ deest 10. 11. ¹⁷⁷⁵ eliminatus 10. ¹⁷⁷⁶ eritis 3. ¹⁷⁷⁷ jam. p. d. 4. ¹⁷⁷⁸ trid. in v. 4. ¹⁷⁷⁹ id est i. tridentium 4. ¹⁷⁸⁰ in 10. *erasum est, deest* 11. ¹⁷⁸¹ et 6. 9°. ¹⁷⁸² i. a. 4. ¹⁷⁸³ tradidit 7. ¹⁷⁸⁴ H. *codd sæpius, N. nonnunquam* 6. ¹⁷⁸⁵ ita E. ¹⁷⁸⁶ imperatoris 4. ex *erasum* E2. ¹⁷⁸⁷ nam 6. 7. 9°. ¹⁷⁸⁸ deest 10. 11. ¹⁷⁸⁹ deest 7. 9°. ¹⁷⁹⁰ in suis r. 4. ¹⁷⁹¹ et fusum 6. effusum 7°. ¹⁷⁹² partibus 6. ¹⁷⁹³ deest 4. ¹⁷⁹⁴ l. p. 7. ¹⁷⁹⁵ gebehardus 9°. ¹⁷⁹⁶ tamen 4. ¹⁷⁹⁷ mathildis D1. 4. mathilde E. machthildis 5. methildis 6. mechtildis 8. methildis 9°. ¹⁷⁹⁸ alteri El. 2. ¹⁷⁹⁹ videbatur 7. ¹⁸⁰⁰ wibertus D1. wicpertus 4. 7. wigbertus 9°. ¹⁸⁰¹ eximperatorem *delata syllaba* ex 4. imperatorem E2. et imperatorem 10. 11. ¹⁸⁰² quod 6. 7. 9°. ¹⁸⁰³ se omnibus i. 6. 7. 9°. 10. 11. omnibus i. 5. ¹⁸⁰⁴ deest 4. ¹⁸⁰⁵ welfonem 4.—11. ¹⁸⁰⁶ O. *codd.*

NOTÆ.

(303) Cf. Vita S. Hugonis Gratianopol. Acta SS. April. I, p. 39: *Sed et comitissa Mathildis, habitus quidem feminei sed animi per cuncta virilis, quæ rerum humanarum tumultus atque pericula insier prophetissæ Deboræ prudenter sedare et fortiter noverat tolerare.*

sua eduxit; qui tertia superveniens die ¹⁸⁰⁷ manu valida, clusas ¹⁸⁰⁸ obstructas effregit. Gebhardum, virum probatum, Tridentinæ æcclesiæ constitutum a rege catholico novum episcopum, quem nunquam se suscepturos cives ipsi conspiraverant, recipi coegit, ipsum quoque Adelbertum sui que sceleris complices adeo perterruit, ut eductos quos clauseraut principes ipsumque castellum novo episcopo redderent, ipsi insuper nudipedes ab his quos affligerant veniam postularent. Tunc etiam a prima ebdomada quadragesimæ, qua et mediante hæc passi sumus, cometam immensi fulgoris ¹⁸⁰⁹ usque ad passionem Domini conspeximus (*Febr.*; *Mart.*). Revertentes ¹⁸¹⁰ quoque, tam pauperes quam divites, non sine proprio singuli dampno, regem nostrum Heinricum quiddam infortunii ¹⁸¹¹ perpessum a rebellantibus sibi nonnullis per Alsatiam seditiosis ¹⁸¹², fama sinistra ¹⁸¹³ percepimus, patrem vero regis non modica sibi met auxilia contra filium atraxisse, hoc est episcopum Leodiensem, Heinricum ducem Lothariensium ¹⁸¹⁴, Coloniæ, Juliacum, Bunnam, quæ et Verona, cæteraque partis illius oppida; hæcque nonnihil titubationis religioni minabantur catholicæ.

Cæterum ¹⁸¹⁵ rex Heinricus divina roboratus confidentia, nec minus magnanimitate animatus innata, dum quasi partes inimicas humiliaturus, Leodium, paschalem inibi curiam habiturus ¹⁸¹⁶, convertitur ¹⁸¹⁷, post festum palmarum Coloniæ cedentibus hostibus satis jocunde celebratum (*Mart.* 18), moto comitatu, rursus fortunæ sinistrorsum sibi rotam volvere sentit, dum nimirum ¹⁸¹⁹ [res ¹⁸²⁰] inconsultius ¹⁸²¹ agitur. Nam cognita patris machinatione, qui utique se, ut vir bellator ab adolescentia sua ¹⁸²², satis argumentose per conductas ad civitatem, qua curiam indictam prescripsimus, copias resistere parabat, ipse juvenili nichilominus animositate succensus, illo, parva licet manu cinctus, ut cœperat ire, contendit. Qua de re principis 300 viris, qui pontem super Masam ¹⁸²³ fluvium loco qui Wegesaz ¹⁸²⁴ (304) dicitur constructum observarent — nam omnes ejusdem fluminis transitus jam hostes interruperant —, dum rex in palatio Aquisgrani cœnam Domini celebrat (*Mart.* 22), dux ¹⁸²⁵ Heinricus cum exercitu cæsariano regios ad pontem invadit milites, naviterque resistentes arte quadam equitandi, qua gens illa plus cæteris ¹⁸²⁶ utitur, in latiora ¹⁸²⁷ deductos, multitudine legionum cingit, opprimit, sternit ¹⁸²⁸ atque capit; nonnullos etiam cedentes fluvius voravit. Videres fortissimos Machabeos in bello ¹⁸²⁹ catholicæ pacis, post stragem plurimam apostaticæ genti illatam, fide magna et læticia suas animas Christo pro se passo commendantes ac hujusmodi pro transitu priorum delictorum veniam in eadem indulgentiæ die se consecutos invicem consolantes. His fortunæ fallaciis, immo summi dispositione judicis, mens hereticorum tumescere, nec tamen orthodoxorum ¹⁸³⁰ spes decrescere cœpit. Rex enim ¹⁸³¹ inter ipsa paschalia festa (*Mart.* 25), quæ tunc pro eventu rei ¹⁸³² Bunnæ ¹⁸³³ celebrabat ¹⁸³⁴, Heinricum ducem, judicio optimum reum

A Cæterum rex Heinricus divina roboratus confidentia, dum quasi partes inimicas humiliaturus Leodium, habiturus inibi paschalem curiam, convertitur, post festum palmarum Coloniæ cedentibus hostibus satis jocunde celebratum (*Mart.* 18), moto comitatu, rursus fortunæ rotam sinistrorsum sibi volvi persentit, dum nimirum inconsultius res agitur, dum ipse juvenili succensus animositate, parva licet manu, curiam conductam hostibus invitatis adire conatur. Premissis itaque trecentis viris, qui pontem super Mosam fluvium loco qui dicitur Wegesaz constructum observarent — nam omnes ejusdem fluminis transitus hostes interruperant —, dum rex in palatio Aquisgrani cœnam Domini celebrat (*Mart.* 22), dux Heinricus cum exercitu regios ad pontem invadit milites, naviterque resistentes arte quadam equitandi, qua gens illa plus cæteris utitur, in latiora deductos ampliori multitudine cingit, opprimit, sternit atque capit; nonnullos etiam cadentes fluvius voravit. Videres fortissimos Machabeos in bello catholicæ pacis, post stragem plurimam apostaticæ genti illatam, fide magna et læticia suas animas Christo pro se passo commendantes, ac hujusmodi pro transitu priorum delictorum veniam in eadem indulgentiæ die se consecutos invicem consolantes. His fortunæ fallaciis, immo summi dispositione judicis, mens seismaticorum tumescere, nec tamen orthodoxorum spes decrescere cepit. Rex enim inter ipsa paschalia festa (*Mart.* 25), quæ tunc pro eventu rei Bunnæ celebrabat, Heinricum ducem, judicio optimum reum majestatis et hostem rei publicæ, ducatu privat, ac generalem expeditionem contra Lotharingiam, accepto a principibus sacramento, per totum regnum indicit et preparat.

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁰⁷ de 9°. ¹⁸⁰⁸ clusas 10. 11. ¹⁸⁰⁹ *bis scriptum* E1. 2. immenso fulgore 3. ¹⁸¹⁰ convertentes 9°. conneuentes *corr.* connitientes 7. ¹⁸¹¹ fortunii 10. ¹⁸¹² seditionis 4. 5. 7. 10. 11. ¹⁸¹³ famam sinisteram 7. ¹⁸¹⁴ lotharingiensem 7. lothoriensem 9°. ¹⁸¹⁵ Sed 4. ¹⁸¹⁶ habitaturus 4. 10. ¹⁸¹⁷ convertitur E2. ¹⁸¹⁸ celebraturum 4. 5. 6. 7. 9°. 10. ¹⁸¹⁹ *deest* 6. 7. 9°. ¹⁸²⁰ *ita* E. (*et* C.) ¹⁸²¹ inconsultus 6. 9°. ¹⁸²² *deest* 6. 7. 9°. 10. 11. ¹⁸²³ misam 9°. ¹⁸²⁴ uegezaz 6. 7. 9°. wegesaza 4. ¹⁸²⁵ dux H. 4. 6. 9°. 10. 11. ¹⁸²⁶ c. p. 4. ¹⁸²⁷ altiora 10. 11. ¹⁸²⁸ st. o. 6. 7. 9°. ¹⁸²⁹ bellico E2. ¹⁸³⁰ orthodoxorum D1. ¹⁸³¹ autem 10. 11. ¹⁸³² regi 4. 10. ¹⁸³³ bunno 10. 11. ¹⁸³⁴ celebrat 9°.

NOTÆ.

(304) Viset sive Weset

majestatis et hostem rei ¹⁰³⁵ publicæ, ducatu privat, ac generalem expeditionem contra Lotharingiam, accepto a principibus sacramento, per totum regnum indicit et preparat. Quo dehinc superioribus se partibus ¹⁰³⁶ conferente, pater se Colomensibus reddit, et ¹⁰³⁷ episcopo pulso ¹⁰³⁸, civitatem ipsam vallis et propugnaculis omnique repugnandi ¹⁰³⁹ genere permagnifice munivit; i seque cum fidelissimis suis Leodio se contulit [m. ; deinde Leodium se c. E.].

Igitur mense Junio (308) jam fere mediante, rex A Heinricus cum exercitu ¹⁰⁴⁰ copioso, id est 20 milibus, Coloniæ Agrippinam obsedit; sed cum esset, ut dictum est, multum per omnem modum munita ¹⁰⁴¹, 3 aut 4 inibi ¹⁰⁴² ebdomadas casso pene labore consumpsit, excepto quod, ut fieri solet, juvenus, utpote moræ ¹⁰⁴³ impatiens, nonnunquam pro muris concurrens, ludo crudeli fugat alterutrum ¹⁰⁴⁴ vel sternit. Ibi etiam Dietericus ¹⁰⁴⁵ comes, regi fidelissimus, infirmitate pressus, communi sine migravit, vir utique nobilissima Saxonum stirpe progenitus, et tam omnigenæ religioni quam catholicæ defensionis non mediocriter deditus, litteris etiam aliquantum instructus.

Interea regi Heinrico patris legati de Leodio missi presentantur, litteras tam sibi quam principibus regni deferentes, quarum exemplar hic inseri ¹⁰⁴⁶ non absurdum duximus, ob comprobendam ¹⁰⁴⁷ scilicet ejusdem viri multimodam tergiversationem, qua se toto vitæ suæ tempore cunctis sibi resistentibus ficta subjectione eatenus fecisset superiorem :

Heinricus, Dei gratia Romanorum imperator augustus, episcopis, ducibus, marchionibus, comitibus, cæterisque regni principibus gratiam et dilectionem, dignantibus eam recipere. Conquerimur Deo omnipotenti, et dominæ sanctæ Mariæ, et beato Petro principi apostolorum patrono nostro, et vobis principibus omnibus, quod injuste et inhumane et crudeliter, confisi in illa fide de ¹⁰⁴⁸ qua dubitare non debueramus, tractati sumus, et tam honore regni quam prediis et omnibus quæ habebamus contra divinum et humanum jus ad infamiam et improperium regni ita exspoliati sumus, ut nichil ¹⁰⁴⁹ penitus præter solam vitam nobis relictum sit. Ubi cum ferme omnes essetis, magna pars vestri visa est dolere et tristari; sed prohi dolor! nichil nobis vestra contulit tristitia, quin de nobis sibi satisfaceret voluntas inimicorum nostrorum odiosa. Et quia, cum consilio et rogatu filii nostri fide et securitate vitæ et honoris nostri ¹⁰⁵⁰ ab eo primum accepta, fidualiter et desideranter Mogontiam in presentiam legati Romani et principum tenderemus, ut eorum dispositione ageremus tam de statu ecclesiæ et honore regni, quam de salute animæ nostræ, ipse non est veritus in hac voluntate et obedientia nos contra datam fidem capere et usque ad articulum mortis ferre ducere ¹⁰⁵¹: non ausi sumus ita nos illi credere, ut injuriis et contumeliis nos pro voluntate sua, sicut prius, valeat tractare. Quapropter multum rogamus vos et obnixè precamur, ut pro timore Dei et honore regni et honestate vestra dignemini studere, quomodo de injuria in manibus vestris nobis illata per vos possimus recuperare justiciam. Nos quoque pro consilio vestro et aliorum qui nos odio non habent religiosorumque ¹⁰⁵² virorum parati sumus, tam filio nostro, si in aliquo eum offendimus, quam alicui in regno libenter emendare. Præterea, sicut domno papæ in presentia legati sui et vestra obedire parati fuimus, ita et nunc parati sumus, ei omnem debitam reverentiam et obedientiam sincero corde et devotione presentialiter exhibere, et tam consilio vestro quam spiritalis patris ¹⁰⁵³ nostri Hugonis Cloniacensis ¹⁰⁵⁴ abbatis aliorumque ¹⁰⁵⁵ religiosorum virorum, de statu ecclesiæ et honore regni, quantum in nobis est, disponere. Cum igitur ad hæc omnia parati simus ¹⁰⁵⁶, rogamus vos ¹⁰⁵⁷ et ¹⁰⁵⁸ obnixè precamur, qualinuis pro Deo et honore regni et vestro instantanter moneatis filium nostrum, cum secundum prefatam sententiam nulla ei ¹⁰⁵⁹ adversum nos

VARIE LECTIONES.

¹⁰³⁵ regi 10. ¹⁰³⁶ p. se 7. 9°. ¹⁰³⁷ ut 4. ¹⁰³⁸ depulso 6. ¹⁰³⁹ g. r. 4. ¹⁰⁴⁰ e. suo c. 4. 10. 11. ¹⁰⁴¹ deest 4. 5. 6. 10. 11. ¹⁰⁴² e. i. 4. ¹⁰⁴³ deest 4. ¹⁰⁴⁴ alterum 5. corr. alterutrum 7. ¹⁰⁴⁵ dieterici 4. 9°. dietericus 7. ¹⁰⁴⁶ inferri 4. ¹⁰⁴⁷ probandam 10. 11. ¹⁰⁴⁸ in 10. 11. ¹⁰⁴⁹ nil 4. ¹⁰⁵⁰ ¹⁰⁵¹ deest 10. 11. ¹⁰⁵² deducere E2. ¹⁰⁵³ religionumque E1. 2. religiosorum 4-11. ¹⁰⁵⁴ n. p. D1. ¹⁰⁵⁵ cloniacensis 10. 11. ¹⁰⁵⁶ aliorum 10. ac aliorum 11. ¹⁰⁵⁷ sumus 7. 9°. ¹⁰⁵⁸ deest 7. ¹⁰⁵⁹ et o. p. *desumi* 4. ¹⁰⁶⁰ nulla a. n. r. ei sit 4.

NOTÆ.

(308) Ann. Hildesh. h. a. : *post festivitatem Petri et Pauli (d. 29. Junii).*

residua sit occasio, amodo des' stat nos et fideles nostros persequi, et quiete et pacifice vivere permittat, ut supradicta ¹⁸⁶⁰ integre cum tranquillitate perficiantur. Quod si noluerit, rogamus vos per auctoritatem Romanæ ecclesiæ, cui nos committimus, et honorem ¹⁸⁶¹ regni, ne supernos et super fideles nostros veniat; quia manifestum est eum non ¹⁸⁶² divinæ legis zelo vel Romanæ ecclesiæ dilectione, sed concupiscentia regni, patre injuste eo privato, hoc incepisse. Apud quem si interpellatio vestra nullaque alia interventio ad presens prodesse poterit, appellamus Romanum pontificem et sanctam universalem Romanam sedem et ecclesiam.

Post lectas coram multitudine tam has quam alias litteras, parum verbis, nichil autem sensu vel intentione prioribus dissonantes, filii tamen personæ specialiter directas (306), rex Henricus ex optimatum consilio legationem vicariam patri destinavit, quam tamen prius publice predicari per Magdeburgensem ¹⁸⁶³ archiepiscopum ¹⁸⁶⁴ Henricum fecit, hocque facto suorum animos secum valde roboravit. Erat autem hujusmodi:

Postinoeteratam, id est per annos circiter 40, discissionem imperii Romani, quæ ¹⁸⁶⁵ tam divinas quam humanas jam pene leges abolevit ¹⁸⁶⁶, et ex ceptis mortibus omnimodis, sacrilegiis, perjuriis, raptis et incendiis, ipsum regnum nostrum non tantum ¹⁸⁶⁷ in solitudinem sed etiam ¹⁸⁶⁸ ad apostasiam catholicæ fidei sive in ipsum paganismum prope modum redegit, respiciente tandem suam ecclesiam divina clementia, nos ejusdem Christi: sponsæ filii per Spiritum sanctum in unitatem fidei equanimiter resipimus ¹⁸⁶⁹, ipsumque ¹⁸⁷⁰ incorrigibile scismatum illorum caput, Henricum ¹⁸⁷¹ scilicet dictum imperatorem nostrum, zelo Dei et apostolicæ fidei obedientia abdicavimus catholicum nobis, licet ipsius de semine natum, regem elegimus ¹⁸⁷². Cujus regni principium sui finem esse conspiciens, etiam ipse tamquam voluntarius, sed, ut jam ejus fatentur litteræ, nimis innotuit, collaudavit, regalia reddidit, filii ¹⁸⁷³ curam cum regno nostræ fidei lacrimando commisit, dereliquo nullam ¹⁸⁷⁴ se regni pompam, sed animæ potius ¹⁸⁷⁵ suæ medelam ulterius affectaturum ¹⁸⁷⁶ sponddit. At nunc ecce pristinis se reddens tergiversationibus, prejudicium se passum per orbem terrarum conqueritur; Gallorum, Anglorum ¹⁸⁷⁷, Danorum ceterarumque ¹⁸⁷⁸ Antimarum gentium gladiis cordibus nostris infigere meditatur, super illatis etiam injuriis recuperari sibi justiciam precatur, consiliis se ¹⁸⁷⁹ quoque nostris amodo promptius ¹⁸⁸⁰ obedire ¹⁸⁸¹ pollicetur, re autem vera solitis argumentis castra hæc Domini dispergere, Christi exercitum exarmare ¹⁸⁸² conatur, et, ut in propatulo est, vineam Domini, quæ jam sero ¹⁸⁸³ florescere ¹⁸⁸⁴ cepit, tam per se singularem utique ferum denuo depascere, quam per vulpes, illos ¹⁸⁸⁵ nimirum qui sibi adherent pestilentes homines, demoliri ac per sacrilegia sacerdotum Belial anathemati recidivo ¹⁸⁸⁶ reddere, immo, quod dictum nefas est, Christum jam ¹⁸⁸⁷ iterum in ecclesia sua resurgentem in omnium cordibus, crucifigere meditatur. Quapropter placet tam regi quam universis regni principibus, immo cuncto exercitui orthodoxo, quo senior idem, ne ulla sibi pateat adversum nos iusta querela, quacumque elegerit securitate quacumque maluerit statione, coram presenti senatu simul et populo causam suam agat, justiciam suscipiat, justiciam et reddat, quatinus ab ortu scismatis omnibus seditionum causis, acsi nil inde jam fuerit definitum, iudicium discussis, tam filio quam patri sua justitia respondeat, ecclesiæ veroregni que ¹⁸⁸⁸ status, non ut ipse more suo proponit post longas inducias, sed impresentiarum ¹⁸⁸⁹, his controversiis diremptis ¹⁸⁹⁰ vacillare desinat.

Quam legationem probatæ singularisque prudentiæ personæ, Albinus ¹⁸⁹¹ videlicet ac Riwin ¹⁸⁹² presbiteri ¹⁸⁹³, una eum quibusdam laicali sub habitu viris religiosis tam a rege quam universis principibus, immo toto exercitu susceptam. ex imperatori ¹⁸⁹⁴ sæpedito, vix ejus presentiam fandique licentiam consecuti, cum retulissent, horribile [incredibile E.] memoratu est ¹⁸⁹⁵ quam ingenti vitæ suæ periculo per dies ¹⁸⁹⁶ sex, eo quod nullo modo eidem ¹⁸⁹⁷ conventui malignantium communicare voluerint, indigne tractarentur, tandemque ab irruente sibi in eadem qua ¹⁸⁹⁸ manebant custodia ¹⁸⁹⁹ vulgo liberati, absque omni ducatus presidio castris circa Colo-

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁶⁰ supra 4. ¹⁸⁶¹ honore E1. 2. ¹⁸⁶² cum 10. ¹⁸⁶³ magadeb. E2. ¹⁸⁶⁴ episcopum 4? 7. ¹⁸⁶⁵ qui D1. ¹⁸⁶⁶ obolevit 10. ¹⁸⁶⁷ tamen 4. ¹⁸⁶⁸ deest 7. ¹⁸⁶⁹ resipimus 4. 5. 7. 9°. ¹⁸⁷⁰ ipsum 10. 11. ¹⁸⁷¹ N. 4. ¹⁸⁷² sapius ¹⁸⁷³ eligimus 7. 9. ¹⁸⁷⁴ deest 6. 7. 9°. ¹⁸⁷⁵ se nullam E1. 2. ¹⁸⁷⁶ s. p. 4. ¹⁸⁷⁷ deest 6. 7. (qui in marg. addit procuratorum), 9°. ¹⁸⁷⁸ d. a. 4. ¹⁸⁷⁹ aliarumque R. ¹⁸⁸⁰ deest 10. 11. ¹⁸⁸¹ promptu 6. 7. 9°. ¹⁸⁸² promptum 4. 5. 10. 11. ¹⁸⁸³ o. se 10. 11. ¹⁸⁸⁴ exarmare usque cepit per se desunt 4. ¹⁸⁸⁵ deest 6. 7. 9°. ¹⁸⁸⁶ floscere 8. 10. florere 7. ¹⁸⁸⁷ illos n. q. s. a. p. desunt 6. 7. 9°. ¹⁸⁸⁸ recidivo D. 4. 5. 6. 10. 11. ¹⁸⁸⁹ horr. recidivo 7. ¹⁸⁹⁰ ilerum jam 4. ¹⁸⁹¹ regni 4. ¹⁸⁹² in provintiarum 10. ¹⁸⁹³ direptis E2. ¹⁸⁹⁴ Albuwinus A. Saxo. alb. D. 8. 6. 9° abb. 7? 10. 11. albero 4. ¹⁸⁹⁵ richuvin 8. richwin 10. 11. richwinus E1. 2. ¹⁸⁹⁶ prespiteri D1. E1. ¹⁸⁹⁷ eximperatore se predicto 4. ¹⁸⁹⁸ deest 4. ¹⁸⁹⁹ sex d 7. ¹⁹⁰⁰ deest 4-11. ¹⁹⁰¹ quo 9°. ¹⁹⁰² custodiam 5.

NOTÆ.

(306) V. ex cod. Udalr. n. 214, ap. Eccardum II, p. 220 et apud Urstisium I, p. 398, ubi etiam prior legitur.

niam positis redderentur; id tamen precipuum inter senioris ¹⁹⁰⁰ responsa referentes (307), quatinus ad presens ab ¹⁹⁰¹ armis discederetur et in futurum super hujusmodi simillatibus curiale ¹⁹⁰² colloquium [universaliter ¹⁹⁰³] indiceretur.

Auditor preterea quia ¹⁹⁰⁴ Heinricus eximperator ¹⁹⁰⁵ et Heinricus exdux ¹⁹⁰⁶ exercitum undecumque ¹⁹⁰⁷ confiant, et adhuc vel semel temptare fortunam ¹⁹⁰⁸ omnimodis parant. Quapropter universa militia regis, immo Christi, saltem ferro rebus finem facere deliberans, ne forte, quod certissimum erat, cæsarianis urbani contra semet ¹⁹⁰⁹ auxilio forent obsidionem solvunt, et contra Lotharingiam moti, munitiones ¹⁹¹⁰ ac cætera quæ rebellium erant interim diripiunt, premittentes ad Heinricum seniore ¹⁹¹¹ secundos nuncios, qui sibi deliberationem proponerent ¹⁹¹², aut causa pacis pacto prescripto componendæ filio ad Aquasgrani ¹⁹¹³ propediem occurrere, aut imminens sibi ¹⁹¹⁴ bellum non dubitare. Quibus nimirum legatis custodiæ nichilominus traditis, ad resistendum omnimodis, occulte tamen, preparari ¹⁹¹⁵ molitur; sed dimissos post aliquot ¹⁹¹⁶ dies missos eosdem inopinata, et qua nichil acceptabilius castris illis inferri posset, fama mortis ipsius ¹⁹¹⁷ Heinrici imperatoris subsequitur. Miserabile tamen dictu est, tanti nominis, tantæ dignitatis [nobilitatis *E.*] tantique animi virum sub ¹⁹¹⁸ professione Christiana mundum tanto tempore lucratum, nec ad instar cuiuslibet pauperis defuncti piium vel compassivum luctum a quavis ¹⁹¹⁹ inter tot Christianos persona ¹⁹²⁰ promeruisse, sed potius universorum tam ibidem quam ubi vere Christianorum corda simul et ora infinito nimis tripudio sui obitus ¹⁹²¹ rumore replese. Non altius ¹⁹²² concinebat Israel Domino Pharaone demerso, nec augustiori ipsi Octaviano sive ullo ¹⁹²³ unquam augustorum applaudebat Roma triumpho! Frenum quippe, quod erat in maxillis populorum (*Isa xxx, 29*), versum est illis in canticum sicut vox ¹⁹²⁴ sanctificatæ sollempnitatis ¹⁹²⁵. Igitur quia cessante tandem exactore conquevit ¹⁹²⁶ et tributum, mox ¹⁹²⁷ omnes, qui questus ¹⁹²⁸ dumtaxat gratia eidem ¹⁹²⁹ principi [tenebrarum ¹⁹³⁰] eatenus ¹⁹³¹ adherendo suas animas venalitati propesuerant, deditio ¹⁹³² regis simul et communioni catholicæ subjiuntur. Leodiensis autem Othbertus ¹⁹³³ cæterique ¹⁹³⁴ copiscopantes hac inter cætera recipiuntur in communionem pœnitentiæ conditione, quo cadaver ipse excommunicati per se pridie in monasterio tumulatum effoderent, et absque ullo ¹⁹³⁵ sepulturæ vel exequiarum communion: in loco ¹⁹³⁶ non consecrato deponerent, comprobantibus his qui aderant ¹⁹³⁷ archiepiscopis et ¹⁹³⁸ episcopis, quia quibus vivis æcclesia ¹⁹³⁹ non communicat, illis etiam nec mortuis communicare possit ¹⁹⁴⁰. Quo facto, paulo post corpus ipsum Spirensi civitati ¹⁹⁴¹ est in sarcophago lapideo regis consensu delatum, sicque extra æcclesiam [æc. per aliquot annos ibidem permansit inhumatum *E.*] ibidem per quinquennium mansit inhumatum.

Hic finis, hic interitus, hæcque ¹⁹⁴² sors ultima Heinrici, illo sub vocabulo quarti Romano-

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁰⁰ seniores 6. ¹⁹⁰¹ *deest* 7? 10 11. ¹⁹⁰² *deest* 6. 9°. ¹⁹⁰³ *ita E.* ¹⁹⁰⁴ *deest* 6. 7. 9°. ¹⁹⁰⁵ imperator 4. ¹⁹⁰⁶ dux 4. ¹⁹⁰⁷ fortunæ 10. ¹⁹⁰⁸ *deest* 4-11. ¹⁹⁰⁹ munitionem 6. 6. 9°. ¹⁹¹⁰ preponerunt 2. ¹⁹¹¹ aquisgrani 4. 9°. ¹⁹¹² b. s. 9°. ¹⁹¹³ d. a. E1. 2. ¹⁹¹⁴ *deest* 6. 7. 9°. ¹⁹¹⁵ aquis 9°. *corr.* ab aliquibus 7. ¹⁹¹⁶ *corr.* personis 7. ¹⁹¹⁷ oblitus 8. 10. oblitos 11. ¹⁹¹⁸ *corr.* aliter 7. ¹⁹¹⁹ ulli 4. ¹⁹²⁰ nox D1. *quod apud Isaiam legitur.* ¹⁹²¹ sollempniter E1. 2? ¹⁹²² quievit t. 8. ¹⁹²³ acquievit 10. quievit 11. ¹⁹²⁴ eorum D1. ¹⁹²⁵ celestis D1. ¹⁹²⁶ e. g. 8. 7. 9°. ¹⁹²⁷ *ita E.* ¹⁹²⁸ adh. eat. 4. ¹⁹²⁹ opertus 10. episcopus 11. O. a. L. 7. ¹⁹³⁰ alique 4. ¹⁹³¹ ulla 4. ¹⁹³² inlo 6. ¹⁹³³ adherant E1. 2. ¹⁹³⁴ a. et *desunt* 4. ¹⁹³⁵ n. c. æccl. 7. ¹⁹³⁶ posset 6. 7. 9°. ¹⁹³⁷ urbi 4. ¹⁹³⁸ hec 6. 7. 9°.

NOTÆ.

(307) V. epistolam ap. Urstisium I, p. 399.

Rum imperatoris a suis appellati; a Catholicis vero, id est cunctis beato Petro suisque successoribus fidem et obedientiam lege Christiana conservantibus, archipyrata simul et here-siarcha necnon et apostata persecutorque plus animarum quam corporum competenter dicebatur; utpote qui nec naturalibus nec consuetudinariis contentus sceleribus, nova et a seculis inaudita ideoque nonnulla incredibilia excogitasse et exercuisse infamabatur. Quæ si quis, illorum arbitrato qui tam perperam quam recte ¹⁰⁸⁸ ab imperatoribus gesta litteris digna iudicant, scribere velit, nos loco cedimus, maxime ¹⁰⁸⁹ cum aliqua ex his oblivioni potius quam memoria ¹⁰⁹⁰ digna non dubitemus. Pluribus autem testibus comprobare poterimus quod nemo nostris ¹⁰⁹¹ temporibus, natu, ingenio, fortitudine et audacia, statura etiam totaque corporis elegantia ¹⁰⁹², videretur fascibus imperialibus ipso aptior, si tamen in conflictu vitiorum homo non degeneraret vel succumberet interior. Porro cum non pauci supersint, idemque in sublimitatibus constituti, quos operum ¹⁰⁹³ ejusdem viri cooperatio redarguit, junum est quod, licet nimis timidi, suggerimus, quatinus ipsum condemnationis ejus exemplum sibimet in remedium vertant, nec honoris prave ¹⁰⁹⁴ consecuti florem, sed semen adendant, satiusque ducant malis plantariis eradicandis insudare quam fructum inde perpetuæ mortis in futurum carpere. Alioquin desipere nimis est, vulnus ferro plenum sanari credere, Deo simul et mammonæ deservire velle; monstrique simile est, ex Pharisæicæ elationis fastigio, ipsoque, ut dicunt, mercede sacrilegiorum ascenso, apostolicæ humilitatis dignitatem usurpare, ab apostasiæ semine fructum hierarchiæ ¹⁰⁹⁵ sperare. Hæc hactenus. Deo autem gratias, qui, licet tarde, tamen permagnifice, victoriam concessit æcclesiæ suæ; cui etiam ejusdem Nabuchodonosor quinquagesimum exactionis annum idem Galileus, qui Julianum quondam vicerat, vertit in jubileum. Si quis vero tam zelotes est, cui quasi diem interitus Amam ¹⁰⁹⁶ etiam Heinrici obitum per ¹⁰⁹⁷ æcclesiæ posteritatem ignorari ¹⁰⁹⁸ non ¹⁰⁹⁹ libeat, 7 Idus Augusti hanc esse sciat, quo ¹⁰⁹⁰ scilicet die primo matrem suam æcclesiam apud Unstruot (308) invadens ¹⁰⁹¹ innumeras animas ad inferos premisit, eademque die Martis ¹⁰⁹², qua etiam cuncta sua præ-
ia ¹⁰⁹³, paganico nimirum auspicio, perpetrare consuevit.

Post hæc ebdomada quarta ¹⁰⁹⁴ mensis Octobris ¹⁰⁹⁵ A habitum est concilium (309) generale (*Oct.*) in provincia Longobardia ¹⁰⁹⁶ super ripam Padi fluminis, loco qui Warstallis nuncupatur, ubi presidente vere per omnia apostolico viro Paschali II°, coram multitudine maxima ¹⁰⁹⁷ clericorum necnon ¹⁰⁹⁸ et ¹⁰⁹⁹ laicorum, qui de diversorum regnorum æcclesiis convenerant ¹⁰⁹⁰, presentibus etiam legatis domni Heinrici regis, multa sunt ¹⁰⁹¹, prout canonica dictabat equitas, de inimici zizaniis evulsa, multa de structuris super harenam positis destructa, plura quoque pistici seminis plantaria profundius plantata simul et rigata, nonnulla etiam tutissimæ munitio-
nis per æcclesias propugnacula sunt edificata. Nam cum eadem Dominica, quæ erat 12. Kal. Novembr. Juvavensibus Chuonradum ¹⁰⁹², Tridentinis Gebehardum presules consecrasset, enarrare longum est, quam indefesse prudens et fidelis ille summi ¹⁰⁹³ patri-
familias dispensator conservos ¹⁰⁹⁴ suos verbi Dei tritico lautissime cotidie reficeret, pseudoepiscopos ¹⁰⁹⁵ deponeret ¹⁰⁹⁶, catholicos constitueret, archi-

actum est concilium generale (*Oct.*) in provincia Longobardia super ripam Padi fluminis, loco qui Warstallis dicitur, ubi presidente vere apostolico viro Paschali secundo, coram multitudine maxima tam laicorum quam clericorum, qui diversorum regnorum vel æcclesiarum legationibus fungebantur, presentibus etiam legatis domini regis, multa sunt, prout canonica dictabat æquitas, de inimici zizaniis evulsa, pluraque pistici seminis plantaria profundius inserta; structuræ super arenam positæ destruuntur, tutissimæ munitio-
nis propugnacula per æcclesias ædificantur. Nam cum in eadem Dominica, quæ erat 12. Kal. Novembr., quosdam presules per se ipsum consecrasset, enarrare longum est, quam indefesse prudens et fidelis ille summi patri-
familias dispensator conservos suos verbi Dei tritico lautissime cotidie reficeret, pseudoepiscopos deponeret, catholicos constitueret, archiepiscopis pallia, monasteriis privilegia concesserit, presentes ovium Christi pastores mellifluis alloquiis, absentes pater-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸⁸ deest 4. ¹⁰⁸⁹ maxima 5. *corr.* maxime D1. ¹⁰⁹⁰ memoriæ E1. 2. ¹⁰⁹¹ nostri nemo 4. ¹⁰⁹² e. c. 4—11. ¹⁰⁹³ ope 7. ¹⁰⁹⁴ pravi 4. ¹⁰⁹⁵ iherarchiæ D1. E. 2. ierarchiæ 10. tetrarchiæ G. 7. 9°. ¹⁰⁹⁶ an 6. 7. 9°. ¹⁰⁹⁷ et 4—11. ¹⁰⁹⁸ ignori 10. ¹⁰⁹⁹ non 1. liccat 4. ¹⁰⁹⁰ quod 6. ¹⁰⁹¹ innumeras invadens 4. ¹⁰⁹² marcius 6. 9°. ¹⁰⁹³ p. sua 5. ¹⁰⁹⁴ ebdomade quarte 6°. ¹⁰⁹⁵ menses octo 6. 9°. *corr.* mense 7. quarta h. e. c. mensis ocl. in 4. ¹⁰⁹⁶ lang. 7. ¹⁰⁹⁷ deest 4. ¹⁰⁹⁸ deest 4. ¹⁰⁹⁹ deest 5. 6. 7. 9°. 10. 11. ¹⁰⁹⁰ convenerat E1. 2. ¹⁰⁹¹ deest 6. 7. 9°. ¹⁰⁹² conradum 7. ¹⁰⁹³ deest E1. 2. ¹⁰⁹⁴ et servos 4. ¹⁰⁹⁵ pseudos ep. 5. ¹⁰⁹⁶ deest 6. 7. 9°.

NOTÆ.

(308) Hæc pugna a. 1078; d. 9 Junii, sed alia ad Strowi fluvium d. 7 August. a. 1078 commissa est.
(309) V. Acta ex Cencii cod. Vatic, aliisque ap.

Mansi XX, p. 1209. Cf. etiam Transl. S. Modoaldi (Act. SS. Mai. III, p. 67), alii hujus collectionis volumini inserendam.

episcopis pallia, monasteriis privilegia concesserit, A nis commonitoriorum litteris instruxerit, quedam presentes ovium Christi pastores mellifluis alloquiis, absentis paternis commonitoriorum ¹⁰⁶⁷ litteris instruxerit, quedam olim abscisa membra æcclesie iterum incorporaverit, quedam autem temporibus scismatis factis unde permaximæ ventilabantur questionibus, decretum discretionis maternorum viscerum artificiose medicatum in hæc verba promulgavit :

Per multos jam annos regni Teutonici latitudo ab apostolicæ sedis unitate divisa est. In quo nimirum scismate tantum periculum factum est, ut, quod cum dolore dicimus, vix pauci sacerdotes aut clerici catholici in tanta terrarum latitudine reperiantur. Tot igitur illis in hac strage jacentibus, Christianæ pacis necessitas exigit ¹⁰⁶⁸ ut super hos materna æcclesie viscera aperiantur. Patrum ¹⁰⁷⁰ itaque nostrorum ¹⁰⁷¹ exemplis et scriptis ¹⁰⁷² instructi, qui diversis temporibus Novatianos ¹⁰⁷³, Donatistas et alios hereticos in suis ordinibus susceperunt, prefati regni episcopos in ¹⁰⁷⁴ scismate ordinatos, nisi aut invasores aut Symoniaci aut criminosi sint ¹⁰⁷⁵ probati, in officio episcopali suscipimus. Id ipsum de clericis cujuscumque ordinis constitui-mus, quos vita scientiaque commendat.

His et hujusmodi super æcclesiam divini luminis B crientis auroræ jocundati ¹⁰⁷⁶ splendoribus, quis nimirum tandem venerat tempus miserendi ejus, pariterque apostolicis macti ¹⁰⁷⁷ benedictionibus, ad sua quique convertuntur; nos vero, id est Alpium ¹⁰⁷⁸ transcensores, speciali quodam pro cunctis efferebamur ¹⁰⁷⁹ tripudio, eo quod certi essemus, domni apostolici profectorem ¹⁰⁸⁰ sic fuisse dispositam ¹⁰⁸¹, quatinus iter nostrum quam mature subsequens, natalem Domini Mogontie celebraturus esset, presente cum universis regni principibus novo rege nostro.

Hoc anno dux Saxonie Magnus obiit, pro quo Lotharius ¹⁰⁸² surrexit. Item Uto ¹⁰⁸³ marchio de Saxonie obiit (Aug. 23). Ruotpertus ¹⁰⁸⁴ Wirceburgensis episcopus dum tendit ad concilium, in eundo defungitur. Quo decedente ¹⁰⁸⁵, dominus Erlungus ¹⁰⁸⁶ tam a clero quam a populo Wirceburgensium ut verus pastor, sibimet dudum injuste ablatas, sed justo Dei judicio rursum oblatus, summopere postulatur [Erlungus pridem depulsus, summopere tam a clero quam a populo Wirceburgensium postulatur E.], concessusque tam a rege quam a papa, per legatos Romanæ sedis magna expectatione et incredibili totius civitatis ac multorum populorum tripudio susceptus, nimis honorifice inthronizatur.

His et hujusmodi super æcclesiam divini luminis orientis auroræ jocundati splendoribus, quia nimirum tandem venerat tempus miserendi ejus, pariterque apostolicis macti benedictionibus, ad sua quique convertuntur; nos vero, id est Alpium transcensores, speciali quodam pro cunctis efferebamur tripudio, eo quod certi essemus, domni apostolici profectorem sic fuisse depositam, quatinus iter nostrum quam mature subsequens, natalem Domini Mogontie celebraturus esset, presenti cum universis regni principibus novo rege nostro Heinrico.

Hoc anno dux Saxonie Magnus obiit; pro quo Lotharius surrexit. Item Otto marchio de Saxonie obiit (Aug. 23). Ruotpertus Wirceburgensis episcopus dum tendit ad concilium, in eundo defungitur. Quo decedente, dominus Erlungus tam a clero quam a populo Wirceburgensium ut verus pastor, sibimet dudum injuste ablatas, sed justo Dei judicio rursum oblatus, summopere postulatur, concessusque tam a rege quam a papa, per legatos Romanæ sedis magna expectatione et incredibili totius civitatis ac multorum populorum tripudio susceptus, nimis honorifice inthronizatur.

(Sequentibus annis. — 1111. C. cum reliquis co-dicibus convenit.)

A. 1067 D. MCVII.

Rex Henricus natalem ¹⁰⁸⁸ Domini Ratisponæ celebravit, presentibus scilicet legatis domni apostolici Paschalis, cujus adventum [ipse ¹⁰⁸⁹] jam aliquandiu apud Augustam Alemannie ¹⁰⁹⁰ metropolim cæterasque superiores partes prestolatus fuerat. Ille vero suorum consiliis quasi proterviam Teutonicorum declinans, maxime propter seditiosum ¹⁰⁹¹ quendam tumultum, qui sibi Veronæ ¹⁰⁹² (310 hospitantium ¹⁰⁹³ dudum occurrerat,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁶⁷ commonitorum 3. 6. 9°. commnitorum corr. commonitoiriis 7. commonitoriorum. E2. ¹⁰⁶⁸ temporis 10. 11. ¹⁰⁶⁹ egit 6. 7. 9°. ¹⁰⁷⁰ deest 6. 7. 9°. Parum D1. Itaque nimirum corr. Itaque sanctorum patrum 7. ¹⁰⁷¹ n. i. 4. ¹⁰⁷² scripturis ap. Cencium l. l. ¹⁰⁷³ novit 7. ¹⁰⁷⁴ deest 10. 11. ¹⁰⁷⁵ cr. comprobentur Cencius. ¹⁰⁷⁶ jocunditati 10. ¹⁰⁷⁷ nacti 3. 6? 7. 9°. actibus 4. ¹⁰⁷⁸ deest 7. 9°. ¹⁰⁷⁹ preferebamur 3. ¹⁰⁸⁰ profectio 9° ¹⁰⁸¹ depositam 4. ¹⁰⁸² lotarius 9°. ¹⁰⁸³ Uto 4. Uto de S. m. 7. ¹⁰⁸⁴ Ruotbertus E2. Ruopertus 4. 6. 10. Rupertus 11. ¹⁰⁸⁵ descendente E2. corr. dec. E1. ¹⁰⁸⁶ Erlungus 6. 7. 9°. ¹⁰⁸⁷ annos regni III. add. 3. II. vero 10. et ita deinceps. ¹⁰⁸⁸ natale 7. 9°. ¹⁰⁸⁹ ita C. E. ¹⁰⁹⁰ alammie 4. 7. ¹⁰⁹¹ seditiosum E2, ¹⁰⁹² veroni 3. ¹⁰⁹³ hospitandi D1.

NOTÆ.

(310) Bonnæ? V. supra.

mam insuper suggerentibus quibusdam, quod non facile ¹⁹⁹⁴gens nostra decretum illud recipiat, quod quamlibet æcclesiasticam investituram laicis a manibus [accipi ¹⁹⁹⁵] vetat, necnon et animosum cor regis adolescentis, quod nondum per omnia Dominico iugo sit habile— hæc, inquam, multa que id genus vir Dei percepta considerans, et ¹⁹⁹⁶necdum sibi osium Germanicis in partibus apertum esse cum gemitu pronuncians profectorem suam cum Hispaniarum legatis per Burgundiam ad Gallias convertit, et natalis Domini gaudium sua presentia Cluniacensibus ¹⁹⁹⁷multum ampliavit. Inde * 1 secedens, ab universis finium illarum æcclesiis ut vere Christi discipulus et apostolorum vicarius ingenti honore ¹⁹⁹⁸suscipitur, digna reverentia tractatur, non aliter quam legifer de cælo missus auditur. Sic itaque per menses aliquot, ut fidelis dispensator et prudens, cotidianam sollicitudinem omnium æcclesiarum gerens, tandem circa ascensionem Domini (311) concilium non modicum apud Treas habuit, ubi inter multa, quæ pro tempore et necessitate corrigenda correxit, sententiam de libera pastorum electione et de coerenda laicorum in æcclesiasticis dignitatibus presumptione juxta predecessorum suorum decreta promulgavit (312.) At ¹⁹⁹⁹rex Henricus, peragratis Saxonie finibus, post ²⁰⁰⁰paschale festum Mogontia actum (*April.*) 14, eidem se ²⁰⁰¹concilio vicinum, non tamen præsentem, cum nonnullis episcopis et optimatibus exhibuit; cum quibus etiam inuito consilio, legatos honorabiles ad apostolicum transmisit, per quos tam ipsi quam universæ synodo potestatem constituendorum episcoporum privilegium apostolicis Karolo imperatori concessam (313) notificarent. Super qua questione quia in alieno ²⁰⁰²regno quicquam diffiniri utpote Romano jam incipiens potiri sceptro, Henricus non patitur, induciæ sibi totum sequentis anni spacium Romam veniendi et eandem causam generali concilio ventilandi conceduntur. Tunc etiam nonnullos nostrates episcopos, eo ²⁰⁰³quod eidem concilio non ²⁰⁰⁴intererant, officii suspensione dominus papa multavit, quos tamen non multo post satisfaciens clementer absolvit. Rursum necdum humilitatem quam quesivit Germanicis in cordibus invenire se, satis conquestus, nos nequaquam, ut proposuerat, visitare, sed finibus Italicis se comitatumque suum disponit ²⁰⁰⁵referre. Quo licet morose (314) perveniens, tantis Romani tam cleri quam populi tripudiis ²⁰⁰⁶suscipiebatur, acsi de mortuis rede vivus crederetur.

* 1 *El. addit hinc margine*: Henricus X. archiepiscopus Magadeb. obiit.

Rex vero orientalibus redditus, colloquium Ratisponæ cum Bajoariis habuit ²⁰⁰⁷, in quo expeditionem versus Flandriam contra Ruotpertum ²⁰⁰⁸instituit (*Octbr.*). Qua circa Octobrem mota, terram rebellium ²⁰⁰⁹ingressus, non sine gravi exercitus ²⁰¹⁰sui dispendio per unum et amplius mensem vastat ²⁰¹¹, donec per internuncios res ad proximam curiam dilata litem separat.

A. D. MCVIII.

Rex Henricus ²⁰¹²Mogontia (315) natalem Domini celebrans, prescriptum Ruotpertum ²⁰¹³in gratiam recepit.

Eo tempore orta simultate inter Colomannum regem Pannoniæ germanumque ejus vocabulo Almus, eo quod uterque ²⁰¹⁴sibi potius regiam competere ²⁰¹⁵dignitatem jure gentis illius ²⁰¹⁶contenderet, spoliatus tam rebus quam ducatu, quo inter Ungros ²⁰¹⁷clarus et ut decuit fratrem regis a rege secundus claruit, Almus regem Henricum adiit, et in auribus totius senatus ²⁰¹⁸haut secus quam ²⁰¹⁹ille quondam [Hiomsalis ²⁰²⁰germanus] Atherbal ²⁰²¹(316) miseras suas deplorans, Romani imperii magnificentiam in compassionem et defensionem sui floctere curavit. His querelis motus rex Henricus, insuper etiam quod idem Colomannus fines regni nostri, scilicet in locis maritimis (317), invaserit Ungariam exercitu ²⁰²²petiit (*Sept.*); sed preparatis multiformiter adversariis, maximeque per obstructa flaminis undique vada, post morosam et cassam obsidionem castri Bresburg (*Nov.*) ²⁰²³pene inacte redit [B. infecto negotio redit C.]

A. D. MCIX.

Rex Henricus natalem ²⁰²⁴Domini Mogontia celebrat, et paulo post Franconefurt ²⁰²⁵conventu procerum habito, Sigifridum ²⁰²⁶palatinum comitem apud Wirceburgensem episcopum custodiae deputavit, eo

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁹⁴ quod nostra g. n. f. 4. ¹⁹⁹⁵ ita C. ¹⁹⁹⁶ deest 10. 11. *post suppl.* E2. ¹⁹⁹⁷ cluniacensibus 4. ¹⁹⁹⁸ s. h. 4. ¹⁹⁹⁹ El 9^c. ²⁰⁰⁰ postquam C. E. ²⁰⁰¹ deest 6. 7. (*ubi alia manu post* vicinum *add.* 9^c. ²⁰⁰² habeno 6. ²⁰⁰³ ei D1. ei quos *corr.* eos qui 6. ei quo 3. 9^c. *corr.* eo quod 7. ²⁰⁰⁴ deest 9^c. ²⁰⁰⁵ dispositum 10. 11. ²⁰⁰⁶ t. suis 10. 11. ²⁰⁰⁷ h. c. b. 4. habuit *deest* 10. 11. *post add.* 7. ²⁰⁰⁸ ruotherum E2. ruopertum . 3. 10. ropertum 7. *et ita sapius.* ²⁰⁰⁹ rebellum 9^c. ²⁰¹⁰ populi 4. ²⁰¹¹ vestat E2. ²⁰¹² deest 4. ²⁰¹³ rodbertum El. *hoc loco* ²⁰¹⁴ utriusque 3. ²⁰¹⁵ compestre 4. ²⁰¹⁶ i. g. 4. ²⁰¹⁷ ungaros D1. ²⁰¹⁸ deest 4. ²⁰¹⁹ deest 7. ²⁰²⁰ ita C. ²⁰²¹ atherbar 10. ²⁰²² cum e. 4. ²⁰²³ bresburg 4. bresburch. 7. ²⁰²⁴ natale 3. ²⁰²⁵ frakenfurt 3. 6. 7. 9^c. 10. 11. frankenvurt 4. ²⁰²⁶ sigifridum 4. 5. 10. 11.

NOTÆ

(311) Quæ fuit d. 2. Junii, Concilium vero d. 23. Maii actum est.

(312) Quæ vide Mansi XX, p. 1223. Ex codicibus emendata cum Bennone suo loco edentur.

(313) V. de hac re quæ disseruit S. Hirsch De Vita et scriptis Sigiberti p. 42 18.

(314) I. c. morate, tarde.

(315) Aquisgrani; v. Stenzel, II, p. 312. Diploma ibi d. 23 Dec. datum est.

(316) V. Sallust. Jugurtha, c. 14.

(317) Cf. Thomas Spalatensis Hist. Salonitt. pontiff., c. 17. 31.

quod — prodente Heinrico, prius duce ²⁰²⁷ Lotharingiæ, jam in gratiam regis recepto — in necem ²⁰²⁸ et regnum ejus insurgere consiliatus sit. Ibi etiam deposito Godefrido ²⁰²⁹ Fuldensium abbate, Wolfhelmum ²⁰³⁰ eis preficit ²⁰³¹ ex eadem congregatione. Post hæc ad Poloniam ²⁰³², gentem longinquam, movit exercitum multoque ibi atque ²⁰³³ diutino desudans labore, diu negatum a terra illa tributum exegit debitum (318). Ruothardus ²⁰³⁴ Mogontinus archiepiscopus obiit.

A. D. MCX.

Codd. D. 4—11.

Rex Heinricus natalem Domini Babenberg celebrans, nunciis excitatur inopine sinistris,..... ²⁰³⁵ Bragam ²⁰³⁶ Boemiæ metropolim [*Codd. C. E., Heinrico rege natalem Domini Babenberg celebrante, nunciis excitatur inopine sinistris, [Werinherum ²⁰³⁷ (319)] Bragam Boemiæ metropolim*] cum exercitu occupasse ac ducatum illius gentis contra regis voluntatem sibimet usurpasse. Qui mox efferatus animo, principes sibi fidelissimos ²⁰³⁸ illo cum manu valida premisit. (*Jan.*), quæ mire et velociter prosperata, civitatem eam hostibus intra deprehensis capit, regique pedetemptim subsequenti cum triumpho occurrit.

In epiphania Domini Ratisponæ Heinricus ²⁰³⁹ colloquium cum principibus faciens, animi sui propositum eis aperuit, scilicet quod Transalpinis partibus se exhibere vellet, quatinus et benedictionem imperialem a summo pontifice Romana, quæ caput mundi est, in urbe perciperet, et latas Italiæ provincias in societatem regni Germanici fraterna pace ²⁰⁴⁰ et justiciis ac legibus antiquis componeret, insuper ad ²⁰⁴¹ omnia quæ defensio posset æcclesiastica, ad nutum patris apostolici se promptum demonstraret. Arrectis animis omnium ad votum pie providi consulis et indubitati jam patriæ amatoris, vir esse non crederetur, si quis a tam ²⁰⁴² virilis negotii consortio se subtrahere conaretur. Itaque sacramento nimis voluntario confirmatis ²⁰⁴³ in id ipsum qui aderant ²⁰⁴⁴, rex alacer de hujusmodi expeditione per singulas Germaniæ provincias instanter tractare non cessat; et licet terre quorundam animos ortu cometæ sideris infestis per sex fere mensium inducias, regia munificus liberalitate datis ubique inestimabilis pecuniæ stipendiis, circa Augustum moveri undique exercitum imperat, aliis secum per montem Jovis, aliis per vallem Tridentinam ²⁰⁴⁵ Alpes transcendentibus. Providerat autem rex, nulli a seculo regum in omni providentia secundus, sciens Romanam rem publicam olim non tantum armis ²⁰⁴⁶ quantum sapientia gubernari consuetam, se non solum armatis sed etiam litteratis ²⁰⁴⁷ viris necessario muniri, paratis scilicet ad rationem omni poscenti reddendam.

Codd. D. 4 — 11.

A

Cod. C.

Inter quos claruit quidam ²⁰⁴⁸ Scotigena ²⁰⁴⁹ nomine David; quem scolas Wirceburc ²⁰⁵⁰ regentem pro morum probitate rex sibi capellanum assumpsit. Hic itaque jussus a rege totam hujus expeditionis seriem rerumque in illa gestarum stilo tam facili, qui pene nichil a communi loquela differat, tribus libris digessit (320), consulens in hoc ²⁰⁵¹ etiam lectoribus laicis vel aliis minus doctis quorum hæc intellectus capere possit.

Igitur juxta prescripti testimonium hystoriographi [*Inter quos hystoriographi desunt B.*], superato nimis laboriose montium asperitate (*Aug. Sept.*) rex cum suis lætus et incolomisi Ebore pervenit; alter vero exercitus, captis antea quibusdam castellis, apud Viruncalia (321), uti conductum fuerat, post expugnatam ab ipso Novariam, ipsum lætanter excepit (*Sept.*), Paucis ibidem diebus moratus, Padum prospere transit ²⁰⁵² Placentiæ castra metatus, munera ciosa magnamque fidelitatem a civibus accipiens, et per tres septimanas ²⁰⁵³ in his partibus commoratus, Par-

Inter quos claruit quidam Scotigena nomine David; quem dudum scolas Wirceburc regentem pro morum probitate omnique liberalium artium peritia rex sibi capellanum assumpsit. Hic itaque jussus a rege totam hujus expeditionis seriem rerumque in illa gestarum stilo tam facili, qui pene nichil a communi loquela discrepet, tribus libris digessit, consulens in hoc etiam lectoribus laicis vel aliis minus doctis, quorum hæc intellectus capere possit.

Igitur juxta jam dicti relationem hystoriographi

superato nimis laboriose montium asperitate (*Aug. Sept.*) rex cum suis lætus et incolomisi Ebore pervenit; alter vero exercitus, captis antea quibusdam castellis, apud Viruncalia (321), uti conductum fuerat, post expugnatam ab ipso Novariam, ipsum lætanter excepit (*Sept.*), Paucis ibidem diebus moratus, Padum prospere transit ²⁰⁵² Placentiæ castra metatus, munera ciosa magnamque fidelitatem a civibus accipiens, et per tres septimanas ²⁰⁵³ in his partibus commoratus, Par-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰²⁷ l. d. 8. ²⁰²⁸ vicem 6. 9°. ²⁰²⁹ gothefrido D1. 5. 10. godefrido 7. ²⁰³⁰ wolfelmum 8. ²⁰³¹ preficit 4—11. ²⁰³² polloniam 7. ²⁰³³ deest 4. ²⁰³⁴ ruthardus 4. ²⁰³⁵ Bozwi filium Vratizlai in marg. add. 7. ²⁰³⁶ bargam 6. pragam 7. 9°. E1. 2. ²⁰³⁷ ita C. ²⁰³⁸ fidissimos i. c. v. m. 7. ²⁰³⁹ deest C. — heinr. rat. 9°. ²⁰⁴⁰ pace E2. ²⁰⁴¹ et 9°. ²⁰⁴² a tam ²⁰⁴³ desunt 4. ²⁰⁴⁴ deest 4—11. ²⁰⁴⁵ aderrant dato 4. ab his q. a. accepto 7. e. corr. ²⁰⁴⁶ tridentina 8. ²⁰⁴⁷ deest 6. 9°. add. in marg. ²⁰⁴⁸ liter. hoc loco sapius C. E1. 2. 10. quod Ekkehardum nonnumquam scripsisse ex autographo constat ²⁰⁴⁹ deest 6. ²⁰⁵⁰ scothigena D1. 10. ²⁰⁵¹ Wirceburg C. ²⁰⁵² etiam in hoc 4. ²⁰⁵³ transiit 4. ²⁰⁵⁴ ebdomadas 4. et ita infra.

NOTÆ.

(318) De hac expeditione v. quæ Martinus Gallus (ed. Bandtke) lib. III, c. 2—15 narrat.

(319) De Boriwoi sermo esse deberet; v. Cosmam Prag. h. a.

(320) Cf. Willelmum Malmesbur. l. v. § 420, (ed. Hardy, Lond. 1840. II. p. 646) qui et ipse hoc Davidis libro usus est.

(321) Qui campi Roncalii alibi nuncupatur. Nescio an horum jam antea mentio fiat. Constitutionem Legg. Vol. II, p. 38** editam aut posteriori tempori tribuam aut interpolatam habuerim; cf. tamen Ann. S. a. 1130, qui Runcaniam antiquam imperatorum repausationem dicit.

que perveniens (*Oct.-Nov.*), Mathildem ²⁰⁶⁴ comitissam ²⁰⁶⁵, per internuncios sibi subjectam ²⁰⁶⁶, gratia sua propriisque ²⁰⁶⁷ justiciis donavit. Post hæc ²⁰⁶⁸ asperrima nimis afflictus hieme (*Dec.*), montemque ²⁰⁶⁹ Pardonis (322) cum maximo exercitus dispendio, rerum et equorum miserabili defectu transcendit, incessanter cadentibus super se juxta qualitatem illius climatis immensis pluviis; hasque ²⁰⁶⁹ per septem septimanas passi, tandem Florentiam ²⁰⁶¹ nimis afflicti pertingunt, instante festo nativitatis Domini.

A. ²⁰⁶² D. MCXI

Postquam rex Henricus ²⁰⁶³, rebus prospere [*deest* C. E.] per Longobardiam atque Tusciam dispositis, apud Florentiam Dominicæ nativitatis gaudia cum ingenti suorum tripudio et mirando ²⁰⁶⁴ ac eatenus illius patriæ civibus nunquam viso decore et honore percelebravit ²⁰⁶⁵, moto inde versus Ariciam exercitu, illoque perveniens, a clericis benivole, a civibus ²⁰⁶⁶ subdole recipitur (*an.* 1110. *Dec.* 27 ²⁴); quorum etiam ²⁰⁶⁷ insolentiam satis habundeque perdomuit, scilicet civitate ²⁰⁶⁸ (323) illorum cum turribus, quas ad repugnandum regi ²⁰⁶⁹ preparaverant, funditus ²⁰⁷⁰ eversa; æcclesiæ tamen omni sua justitia, quam idem cives violenter abstulerant, juxta clericorum petitionem ²⁰⁷¹ restituta. Inde ad Aquam-pendentem (324) progressus legatos suos dudum ab Aricia missos ab apos'tolico boni nuncii bajulos reperit, remissisque aliis nunciis cum Romanorum, qui supplices illic sibi occurrerant, paulatim Sutriam processit. Ibi (325) legati apostolici ²⁰⁷² cum missis regiis advenientes ²⁰⁷³ (*Febr.* 9.), promptum esse papam ad consecrationem et omnem regis honorem et voluntatem, si tamen ipse sibi ²⁰⁷⁴ annueret libertatem æcclesiarum, laicam ab illis prohibens investituram, recipiendo nihilominus ab æcclesiis ducatus, marchias, comitatus, advocatias, monetas, thelonea, cæterorumque ²⁰⁷⁵ regalium quæ ²⁰⁷⁶ possident summam. Prebuit rex assensum, sed eo pacto, quatinus hæc transmutatio firma et autentica ratione, consilio quoque vel concordia totius æcclesiæ ac regni principum assensu stabiliretur; quod etiam vix aut nullo modo fieri posse credebatur. Qua conventionione facta, dimissis legatis et obsidibus utrimque [missis ²⁰⁷⁷], rex hilariter ad Urbem properat; domnus [autem ²⁰⁷⁸] apostolicus cum omni clero immo tota Roma se in ejus occursum adornat (*Febr.* 11-12).

Post hæc quæ gesta sunt, longissimum est enarrare; utpote quam immensa honorificentia sit receptus et per Argenteam portam usque ad mediam rotam antiquo Romanorum ²⁰⁷⁹ instituto deductus, ibique lectis publice privilegiis, tumultuantibus in infinitum principibus pre ²⁰⁸⁰ æcclesiarum spoliatione ac ²⁰⁸¹ per hoc beneficiorum suorum ablatione ²⁰⁸², quam ingenti periculo, quam varia ²⁰⁸³ disceptatione tota dies illa consumpta sit, et postremo pater apostolicus ab episcopis et aliis fidelibus regis sit ²⁰⁸⁴ custoditus, usque ad pacatam et æcclesiasticam consecrationem imperatoris, in exemplum patriarchæ Jacob dicentis ad ²⁰⁸⁵ angelum: *Non dimittam te, nisi benedixeris michi* (*Gen.* xxxii, 26) (326). — His ita in Dominica quadragesimæ ²⁰⁸⁶ (327) transactis, Romani tota nocte congregati, summo mane impetum undique ²⁰⁸⁷ fecerunt in exercitum regis, adeo ut, commissa ²⁰⁸⁸ aliquandiu pugna (*Febr.* 13), regem per se ipsum necesse esset exercitui succurrere; quod et impigre fecit, et usque ad inclinatam jam diem fortissimi militis et optimi ducis opus agens, Dei gratia suis victoriam, hostibus post multam ²⁰⁸⁹ stragem fugam incussit.

Post triduum Roma ²⁰⁹⁰ secedens (*Febr.* 16), domnum apostolicum secum duxit, et eo quo potuit honore tenuit, donec, compositis quæ res poscebat per regiones negociis, pacatis ²⁰⁹¹ omnibus adversariis, instans Pascha non longe ab Urbe in castris celebravit (*Apr.* 2); ibique sedatis inter ipsum et apostolicum, inter regnum et sacerdotium, dissensionibus ²⁰⁹² inveteratis, post octavas paschæ cum nimio populi Romani immo totius æcclesiæ ac inestimabilis exercitus tripudio, ante confessionem sancti Petri, augusti nomen et imperium a Christo, ipse ²⁰⁹³ crismate rite perunctus et sacratus et sub augustissima pompa coronatus, susceptus (*Apr.* 13); [siculi nobis tunc inibi presentes affirmant; quamvis nonnulli longe aliter inde sentiant E. ²⁰⁹⁴] dato sibi [Donatus est etiam E.] in presenti per manum apostolici sub testimonio astantis æccle-

VARIE LECTIONES.

²⁰⁶⁴ mathildem D1. 10. maththildem E1. 2. mathildam 4. mathildem 7. mechtildem 9^c. ²⁰⁶⁵ comitissam 5. cometissam C. E. ²⁰⁶⁶ subjecta 6. ²⁰⁶⁷ propriis 4—11. ²⁰⁶⁸ *deest* D1. ²⁰⁶⁹ montem C. ²⁰⁶⁰ *deest* 4. ²⁰⁶¹ florentinam D1. *et infra.* ²⁰⁶² 7. Anni imperii Henrici quinti 1. *add.* 5. *et ita deinceps.* ²⁰⁶³ R. II. postquam 4—11 ²⁰⁶⁴ miranda 9^c. 10. ²⁰⁶⁵ celebravit 4. ²⁰⁶⁶ civilibus 4. laicis 7. ²⁰⁶⁷ *deest* 10. 11. ²⁰⁶⁸ civitatem 5. 10. *corr.* civitate D1. civita 9^c. ²⁰⁶⁹ *deest* 4. ²⁰⁷⁰ funditus — abstulerant *desunt* 5. ²⁰⁷¹ p. c. 5. 9^c. ²⁰⁷² domni a. 4. ²⁰⁷³ advenientes E2. *corr.* advenientes E1. ²⁰⁷⁴ sibi 4. ²⁰⁷⁵ ceterarumque 5—10. aliarumque 4. ²⁰⁷⁶ s. q. p. 7. ²⁰⁷⁷ ita C. E. ²⁰⁷⁸ ita C. E. ²⁰⁷⁹ antiquorum i. 4. ²⁰⁸⁰ pro 4. ²⁰⁸¹ *deest* 4. ²⁰⁸² oblatione 9^c. ²⁰⁸³ variis E2. ²⁰⁸⁴ *deest* 7. ²⁰⁸⁵ ad a. *desunt* 7. ²⁰⁸⁶ LX^{mo} 4. ²⁰⁸⁷ f. u. D1. 7. 9^c. ²⁰⁸⁸ ut c. et 6. ²⁰⁸⁹ m. p. 5. ²⁰⁹⁰ s. r. 4. ²⁰⁹¹ pagatis E2. ²⁰⁹² dispensationibus 4. ²⁰⁹³ *deest* 4. ²⁰⁹⁴ *in margine alia sed equali manu* E1 : Nota dictantis fictam defensionem.

NOTÆ.

(322) Monte Dardone.

(323) I. e. castello, arce.

(324) Y. Stenzel. II, p. 316.

(325) Cf. Acta Mon. Legg. II, p. 66 sqq. edita.

(326) Eadem ex Davide affert Willelmus Malmesbur. l. 1.

(327) Scribendum erat : *quingagesima*.

sæ privilegio (328) investituræ æcclesiasticæ, juxta quod utriusque predecessoris placuerat et permanere consueverat; cuius inconvulsibilem stabilitatem dominus papa mox sub anathemate confirmabat. Sic denique ea die gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, ut ita dicam, est recuperata, dum tam inveterata et eatenus incorrigibilia de regno Christi scismatum ablata sunt scandala.

Nec multo post Henricus imperatoria munificus liberalitate, tam spirituali patri suo papæ, quam singulis ejus episcopis cardinalibus clericisque majoribus ac minoribus dona tot ²⁰⁹⁵ tanta ²⁰⁹⁶ et talia dispertivit, ut absentibus omnino incredibile memoratu ²⁰⁹⁷ sit; sicque ²⁰⁹⁸ tam ab ²⁰⁹⁹ apostolico quam ab omnibus prospera ²¹⁰⁰ sibi imprecantibus et nimio amoris vinculo eum aliquandiu deducantibus, per Longobardiam ad Alpes, indeque ad terras Germanicas feliciter est reversus.

Post reditum quoque suum (*Jul.*) nonnulla tam ab ipso imperatore quam ab episcopis secum comitantibus, quæ corrigenda videbantur, juxta quod summus pontifex concesserat ²¹⁰¹ unicuique vel injunxerat, ad planum sunt expolita, viciata quoque ad purum excocta. Sic Christo respiciente in terram de cælo sancto suo, sicut ubique devotio et religio Christiana, ita etiam rerum prosperitas et copia frugum ac nova circumquaque crescere cœpit læticia.

Igitur imperator Henricus mense Augusto quam plurimos episcopos atque abbates, nonnullos ²¹⁰² etiam principes Spiram convocat ²¹⁰³; quorum assensu et cooperatione patris sui anniversarium permagnifice celebrat. Nam toto quinquennio suspensa communio sepulturæ et orationum ²¹⁰⁴ apostolica auctoritate ab eisdem sacerdotibus, qui et Romæ coram papa pœnitentiæ illius testimonium reddiderant, tunc testificantibus conceditur (*Aug. 7*); et quibus nulli unquam imperatorum augustiores impensæ sint exequiis juxta majores suos in æcclesia sepelitur [Igitur — sepelitur *desunt C.*].

Habita post hæc ²¹⁰⁵ Mogontiæ curia (*Aug. 15*), Adelbertum cancellarium suum, dudum ²¹⁰⁶ ad eandem kathedram electum, baculo et anulo investivit ²¹⁰⁷.

A. D. MCXII.

Cod. D. E. 4-11.

A

Cod. C.

Sigifridum palatinum comitem, diutina satis afflictum custodia, juxta principum consilium atque petitionem sibi reconciliatum dimittens, benigne tractare cœpit, adeo ut ejus filium de ²¹⁰⁸ baptismo susciperet et injuriarum preteritarum oblivisci ²¹⁰⁹ se facturum ²¹¹⁰ sponderet.

Eo tempore dominus apostolicus multas a Romana æcclesia passus est injurias, objicientibus ei, quod contra instituta totius æcclesiasticæ disciplinæ regem Henricum, tyrannicum rei publicæ ²¹¹¹ vastatorem et æcclesiarum destructorem, imperiali benedictione sublimasset, insuper privilegio sacrilego condonasset. Inde coactus in concilio 15 Kal. Apr. habito Lateranis in æcclesia Constantiniana ²¹¹² (329), ultima die concilii, facta coram omnibus professione catholicæ fidei, ne quis de fide ipsius dubitaret, dixit: *Amplector omnem divinam scripturam veteris et novi Testamēti, legem a Moyse scriptam et a sanctis prophetis, amplector quatuor Evangelia, septem canonicas epistolas* ²¹¹³ *gloriosi doctoris beati* ²¹¹⁴ *Pauli apostoli* ²¹¹⁵, *sanctos canones apostolorum, quatuor universalia* ²¹¹⁶ *concilia sicut quatuor Evangelia* ²¹¹⁷. *Nicenum* ²¹¹⁸, *Ephesinum, Constantinopolitanum, Calcedonense, et Antioecum concilium, et decreta sanctorum patrum Romanorum pontificum, et precipue decreta domni mei papæ Gregorii VII et beata memoriæ papæ Urbani. Quæ ipsi laudaverunt laudo, quæ ipsi tenuerunt teneo, quæ confirmaverunt confirmo, quæ dampnaverunt dampno, quæ repulerunt repello, quæ interdixerunt interdico, quæ prohibuerunt prohibeo, in omnibus et per omnia; et in his semper perseverabo.*

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁹⁵ dat. 5. ²⁰⁹⁶ talia et tanta D1. ²⁰⁹⁷ m. i. 4-11. ²⁰⁹⁸ hoc loco Anni imperii Henrici V. 1. in *mary.* ²⁰⁹⁹ *addit 10.* ²¹⁰⁰ *superscr.* E1. ²¹⁰¹ *deest 7.* ²¹⁰² postera E2. ²¹⁰³ consenserat 6. ²¹⁰⁴ nonnullos abbates *ad* ²¹⁰⁵ *vocat 4-11.* ²¹⁰⁶ orationum 6. 9^c. sep. et ap. auct. et orationum ab 4. ²¹⁰⁷ *deest C.* ²¹⁰⁸ a. e. d. 5. ²¹⁰⁹ *vestivit 4-11.* ²¹¹⁰ *deest 4-11.* ²¹¹¹ oblivioni 9^c. ²¹¹² *deest 4.* ²¹¹³ t. romanorum ²¹¹⁴ E2. ²¹¹⁵ constantiana 7. 9^c. ²¹¹⁶ e. c. epistolas 9^c. Epistolas e *corr.* E1. et ita E2. ²¹¹⁷ *deest 4.* ²¹¹⁸ *ad.* ²¹¹⁹ *epistolas 4.* ²¹²⁰ universa D1. ²¹²¹ evangelica E2. ²¹²² nicetum E2.

NOTÆ.

(328) Quod vide Mon. Legg. II, p. 72 ex Davide vero ap. Willelmum Malm. I, p. 659.

(329) Cf. Vitam Paschalis ap. Muratorium SS. R. I. III, 1, p. 363 et Willelmum Malmesb. V, § 426 sqq., p. 661 sqq.; quem etiam hæc ex eodem quo

Ekkehardum fonte hausisse facile est intellecta. Utrique acta sive ex Davide sive aliunde ad manum fuisse patet, qualia vide ex cod. S. Justinus Patavensi descripta ap. Mansi XXI, p. 67.

Quibus expletis, surrexit Gerhardus ²¹¹⁸ Engolismensis ²¹²⁰ episcopus, legatus in Aquitania, et communi assensu ²¹²¹ domni Paschalis ²¹²² papæ totiusque concilii coram omnibus legit hanc scripturam: *Privilegium illud, quod non est privilegium, sed vere debet dici privilegium* ²¹²³, *pro liberatione captivorum ecclesiæ a domno Paschale papa per violentiam regis Heinrici extortum, nos omnes in hoc sancto concilio* ²¹²⁴ *congregati, canonica censura et ecclesiastica auctoritate* ²¹²⁵ *judicio sancti Spiritus dampnamus et irritum esse judicamus, et omnino ne quid auctoritatis et efficacitatis habeat, penitus excommunicamus; et hoc ideo dampnatum est, quia in eo privilegio continetur, quod electus canonicè a nemine consecratur nisi prius a rege investatur; quod est contra Spiritum sanctum et canonicam institutionem.* Perlecta carta, acclamabant omnes *Amen, amen!* Archiepiscopi Johannes patriarcha Veneticus, Sennes Capuanus, et alii fere 100 episcopi subscripserunt.

Ex hac occasione Viennensis archiepiscopus cum suis complicibus novum scisma nostras in partes seminare et gladium anathematis in imperatorem ²¹²⁶ molitur extendere (330); sed quia cœptum ejus ²¹²⁸ apostolica indeque omni ecclesiastica auctoritate videbatur carere, parum interim potuit vigere. At tamen ejusdem dissensionis seminario ²¹²⁸ circumquaque cœpit ²¹²⁹ invidiæ ²¹³⁰ serpere malum, adeo ut nonnulli quicquam contra rem publicam intentantes, hujus rei materiam in suæ commotionis arripere meditarentur clipeum. Inter quos ²¹³¹ et predictus Adelbertus designatus Mogontiæ pontifex, qui per omnia secundus a rege semper fuerat, sine cujus consilio nichil facere solebat, adversus imperatorem — quod vix quisquam crederet — conspirare cum quibusdam principibus infamatur, reque cognita, custodiæ ab illo ²¹³² traditur.

Moritur his temporibus quidam de Saxoniam principibus, nomine Oudalricus ²¹³³ (331); Ludewici ²¹³⁴ comitis dudum gener, sed jam propter ejusdem filiam ²¹³⁵ repudium invisus. Cujus possessiones predictus Sigifridus hereditaria sibi vendicabat successione; sed dominus imperator easdem in jus regni conabatur attrahere. Quæ causa recidivæ discordiæ fomitem cœpit ministrare. Nam idem comes priores miseras suas sequentibus exaggerans, totam pene ²¹³⁶ Saxoniam, suam videlicet patriam, tantis implevit querimoniis, ut tam ducem Lotharium, quam Ruodolfum marchionem, Tridericum palatinum comitem, Wigbertum ²¹³⁷ atque ²¹³⁸ Ludewicum ²¹³⁹ nonnullosque alios ab ²¹⁴⁰ obsequio traheret imperatoris. Sed et episcopus Halberstatensis, necnon Gerdrudis ²¹⁴¹, illa prepotens per Saxoniam vidua ²¹⁴² (332), violentiam [se ²¹⁴³ nichilominus] pati ab imperatoris prejudiciis invasione prediorum suorum, clamitabant. Hec et his similia scandalorum zania murmur infinitum in nuper peccato regno suscitant. *1

*1 6-11 *addunt*: Altamannus abbas obiit,

A. D. MCXIII.

Cod. C.

A

Codd. D. E. 4-11.

Heinricus imperator natalem Domini Erpesfurt celebravit. Lotharius dux, Sigifridus predictus, Ruodolphus marchio, Wigbertus senior, Fridericus palatinus comes et Luodewicus comes rebellionem contra imperatorem parant; quos ipse sine mora cum exercitu petens, incendiis et munitionum destructionibus infestare non cessavit, donec ab ejus fidelibus Sigifrido perempto, Lothario et Ruodolfo reconciliatis, Friderico, Wigberto seniore juste captis et custodiæ deputatis fortuna, immo Christi gratia rebus finem dedit

Heinricus imperator natalem Domini Erpesfurt ²¹⁴⁴ celebravit. Illic cum prescripti Saxoniam principes curiam non adissent, indignatione nimia commotus imperator, bona eorum diripi, possessiones incendiis devastari, etiam inter ipsa festa ²¹⁴⁵ precepit, nec multo post castellum adprime munitum Hornburg ²¹⁴⁶ (333) longa obsidione delevit. Deinde relictis per presidia fidelibus suis, contemptores suos insidiis et congressibus afflixit; inter quæ se predictus Sigifridus palatinus comes, vir nobilissimus et suo in ²¹⁴⁷ tempore nulli in omni probitate secundus, occubuit, Wigbertus ²¹⁴⁸ capitur, Ludewicus ²¹⁴⁹ ad deditionem compellitur; sicque rebus interim quies, licet modica, conceditur. *2

*2 E1. *addit in marg.*: Hildiboldus abbas obiit.

VARIÆ LECTIONES.

²¹¹⁹ gebehardus D8. gerardus 7. ²¹²⁰ engelism. D1. 4-11. ²¹²¹ ita E. Will. Masmesb. consensu *rell.* ²¹²² papæ P. D1. ²¹²³ privilegium 4. 6. 9°. ²¹²⁴ *deest* 7. ²¹²⁵ auct. eccl. 4-11. ²¹²⁶ m. in imp. 4. ²¹²⁷ est 4. ²¹²⁸ seminate 7. 9°. 11. seminare 8. 10. seminarium 4. ²¹²⁹ cœpit circ. 5. ²¹³⁰ *deest* 5. et inv. 4. ²¹³¹ que E1. 2. *And S.* ²¹³² ab i. *desunt* 4-11. ²¹³³ Oudalricus 5. ²¹³⁴ luodewici 5. *sqg* ²¹³⁵ f. e. 4-11. ²¹³⁶ *deest* 9°. ²¹³⁷ wicpertum 4. ²¹³⁸ *deest* 9°. et 4. ²¹³⁹ lodewicum 5. luodewicm E1. 2. 10. ²¹⁴⁰ *deest* 10. ²¹⁴¹ gerthrudis E1. 2. gertrudis 9°. ²¹⁴² viduam E2. *corr.* vidua E1. ²¹⁴³ ita E. ²¹⁴⁴ erphesfurt 6. 7. 9°. erphuuri 4. erphesfurt 10. 11. ²¹⁴⁵ facta 5. ²¹⁴⁶ hornburg 4. 7. honburg 9°. ²¹⁴⁷ *deest* 10. 11. ²¹⁴⁸ wicpertus 4. wicbertus 5. wicpertus 9°. ²¹⁴⁹ loudewicus 5. lothewicus 7. luodewicus 10.

NOTE.

(330) V. de synodo ab ipso Vienna habitata Mansi XXI, p. 73-7

(331) De Weimar; v. Ann. S. h. a. Df. Stenzel. I, p. 654.

(332) Vidua Heinrici marchionis.

(333) Ad IIsam fluvium.

Eodem ²¹⁵⁰ anno imperator impatiens aliquid discordiæ oriri in regno suo, invadit cum exercitu quandam Regenoldum de Munzun (334), sibi repugnantem et bona episcopatum suorum devastantem, quem apud Bar, castellum suum, obsedit, et cum se et castellum viriliter defendentem viriliter ipse cœpit cum multis primatibus ejusdem patriæ, et ipsum castellum igne concremavit.

A Post hæc quidam Reginoldus ²¹⁵³, provinciæ Burgundiæ comes, et, ut aiunt, imperatoris consanguineus, tyrannidem juvenili actus insolentia contra rem publicam orditur; qui tamen, superveniente sibi cum manu valida ²¹⁵⁴ Heinrico augusto, munitionem, in qua maxime confidebat, Monzun ²¹⁵⁵ [deest E], ipse captus amisit; sicque lito cito dirupta ²¹⁵⁶, custodiæ traditur.

A. D. MCXIV.

Imperator ²¹⁵¹ Henricus natalem Domini Babenberg celebravit, dispositis nuptiis suis Maguntiae in proxima epiphania. Desponsaverat enim ante triennium Mathildem, filiam Henrici regis Anglorum, virginem moribus, nobilem, venustam quoque et de coram facie, quæ habebatur decus et gloria tam Romani imperii quam Anglici regni. Erat enim progenita ex utraque parte ex longa linea magnificæ nobilitatis et regalis prosapiæ, in cujus loquela et opere resplendebat specimen futuræ bonitatis abunde, adeo ut omnibus optaretur Romani imperii heredis mater fore. Ad ipsas quoque nuptias tanta convenit multitudo archiepiscoporum, episcoporum, ducum atque comitum, abbatum quoque et prepositorum, atque eruditissimorum clericorum, ut nullus senex illius evi posset reminisci vel aliquo modo attestari se vidisse, vel saltem audivisse, tantam multitudinem tantorum primatum in uno conventu convenisse. In ipsis enim nuptiis convenerant archiepiscopi 8, episcopi 40, duces 8; de quibus dux Boemiarum summus pincerna fuit. Comitum vero et abbatum atque prepositorum numerus a nullo presenti licet multum sagaci potuit comprehendere. Dona autem, quæ diversi reges atque innumerabiles primates domino imperatori in ipsis nuptiis miserunt, vel quæ ipse imperator ex se innumerabili multitudini jocularum et istrionum atque diverso generi diversarum gentium distribuit, quemadmodum nullus camerarius ipsius vel qui recepit vel qui distribuit potuit numerare, ita nullus ejusdem imperatoris chronographus potuit litteris comprehendere.

Eodem ²¹⁵² quoque anno in eisdem nuptiis juraverunt principes, expeditionem contra Frisones se facturos in secunda septimana post pentecosten. Denegaverant enim domino imperatori debitam subjectionem impendere et tributa quæ jure annuatim debebant persolvere. Nam ex insolentia tumidi et locorum munitione freti, dedignabantur alicui domino subjei vel alicujus licet valde potentis preceptum exequi. Cum autem versus illos exercitus cœpisset se movere, Coloniensis archiepiscopus cum quibusdam aliis principibus impeditit iter illius, et acriter cum suis civibus et copia militum atque succursu diversorum comitum cœpit domino suo im-

B Dominus ²¹⁵⁷ imperator natalem ²¹⁵⁸ Domini Babenberg cum summa ²¹⁵⁹ magnificentia copiosaque principum multitudine celebrat; et hoc non simpliciter, quia virum Dei Ottonem inibi episcopum, propter quædam jam ²¹⁶⁰ orientia in regno scandala curiam frequentare renuentem, ex parte suspectum habebat. Ipse vero rebus transitoriis pro concordia æcclesiastica non parcens, beneficiis indefessis animositatem regis gloriose devicit. Hinc indicto conventu Mogontiae ²¹⁶¹ (Jan. 7), nuptias post epiphaniam Domini augustissime instituit; ubi etiam vix aliquem aut certe nullum de magnatibus abesse voluit; quorum consilio vel consensu ²¹⁶² regis Angliæ filiam, Mathildem ²¹⁶³ nomine, dudum desponsatam legitime ²¹⁶⁴ sibi conjungens, regni consortem constituit.

Deinde contra quosdam in locis ²¹⁶⁵ palustribus ultra Fresonum ²¹⁶⁶ insulas habitantes imperator navalem expeditionem ²¹⁶⁷ multo studio instituit. Quo dum tendit, Coloniam Agrippinam sibi rebellem et in hoc quam plures Transrheninos atque Westfalos consentientes invenit; quorum numerantur nominatissimi Fridericus Coloniensis archiepiscopus, Gotefridus ²¹⁶⁸ dux, Henricus (335) quondam dux et Fridericus de Arnesburg ²¹⁶⁹. Intermissa itaque profectio, manum in hostes presentes extendere cupiens, Colonia partibus assedit, civitati vero mirifice munitæ ²¹⁷⁰ non prevalens, regionem circumquaque vastavit, tandemque soluto

VARIE LECTIONES.

²¹⁵⁰ quæ sequuntur, atramento paulo atriori scripta sunt. ²¹⁵¹ Hoc loco exstat tabula, qua nuptiis imperatoris delineatæ sunt. ²¹⁵² atramento paulo a superioribus diverso. ²¹⁵³ reinoldus E1. e. corr. 2. 7. ²¹⁵⁴ ualica 7. ²¹⁵⁵ munzun 9°. ²¹⁵⁶ direpta E2. ²¹⁵⁷ deest 8. ²¹⁵⁸ natale 4. ²¹⁵⁹ deest 4. sua E2. ²¹⁶⁰ deest 8. o. jam. 7. 9°. ²¹⁶¹ moguntie 4. ²¹⁶² assensu E1. 2. ²¹⁶³ mathildem D1. 4. 10. machthildem 5. mathildem E1. 2. et ita intra. ²¹⁶⁴ deest 7. ²¹⁶⁵ deest 7. ²¹⁶⁶ fresolum E2. ²¹⁶⁷ deest 6. 7. (ubi et corr. : navale prelium.) ²¹⁶⁸ gothefridus D1. gotefridus 7. 10. ²¹⁶⁹ arnsburc 4. arnesburch. 7. ²¹⁷⁰ muniti 9°.

NOTÆ.

(334) Mousson. cf. Stenzel I. p. 687.
(335) De Limburg.

peratori resistere et suos die noctuque vexare. Imperator itaque ex consilio et consensu principum redit Mogontiam, infecto negotio et frustrato suo suorumque labore. Illi autem qui hanc rebellionem contra imperatorem machinati fuerant, nullam aliam occasionem habebant unde ipsum possent accusare, nisi quod testabantur quendam suum ministerialem nimis ferociter dominium in suis partibus exercere ²¹⁷¹.

A conventu [exercitu *B.*] recidivam ²¹⁷² expeditionem contra eosdem ²¹⁷³ rebelliones indixit. Qua circa Kalendas Octobris congregata, Friderici possessiones ²¹⁷⁴ aggreditur. Qua undique vastata, et in medio regionis illius castro firmo constructo, eoque militibus, armis atque stipendiis instructo, hieme superveniente ab armis disceditur.

A. D. MCXV.

Considerans imperator Saxoniam manifeste jam ²¹⁷⁵ a se deficere, contra eam ut iratus ita etiam armatus, venit, et tam ex his quos adduxerat quam quosinibi sibi ²¹⁷⁶ voluntarios invenerat castra non modica instituit. Saxones vero de ²¹⁷⁷ periculis suis agi cernentes, copias suas ²¹⁷⁸ diverso locant, non pugnandi contra dominum suum audacia, sed defendendise necessitate coacti, ut ²¹⁷⁹ ipsi per internuncios imperatori confirmabant. Cumque ²¹⁸⁰ per aliquot dies pars utraque alteri ²¹⁸¹ minaretur et parceret, quidam vir fortis nomine Hoger ²¹⁸², qui dudum inter multa quæ bellicose egerat, Sigfridi palatini comitis nece ²¹⁸³ se famosissimum in aula regis effecit ²¹⁸⁴, assumpta omni ²¹⁸⁵ electa juventute, quæ ut ipse moræ fuit impatientis, Saxones, suos nimirum compatriotas, audacter invasit (*Febr.* 11); ipseque leonina ferocitate ²¹⁸⁶ dimicans, gloriæ cupiditatem, qua ²¹⁸⁷ flagrabat, multis secum cadentibus, propria morte comprobavit ²¹⁸⁸. Interfuit huic conflictu ²¹⁸⁹, immo ut aiunt quodammodo prefuit, episcopus Halberstatensis Reinhardus ²¹⁹⁰ qui dudum ab imperatore non modice fuit injuriatus; qui nimirum suis magnam predicavit justiciæ consolationem, imperatoris vero de parte cesis etiam sepulturæ interdixit communionem. Sic dominus imperator non parum amaricatus, ad Rhenum convertitur ²¹⁹¹; Saxonum vero consensus ad resistendum illi ²¹⁹² magis ac magis roboratur ²¹⁹³. Ad hæc quendam cardinalem Romanum nomine Dietricum ²¹⁹⁴, legatione in Pannonias ²¹⁹⁵ functum, per nuncios asciscunt; quo etiam prescripti concilii actionem et per ²¹⁹⁶ ipsam imperatoris excommunicationem predicante ²¹⁹⁷, tam archiepiscopus Magdeburgensis quam cæterarum ²¹⁹⁸ æcclesiarum presules reconciliationem recipiunt; sicque scisso ²¹⁹⁹ iterum ²²⁰⁰ regno, undique novæ res ²²⁰¹ oriuntur; sic contraria quælibet in ²²⁰² invicem partes utræque moluntur.

Interea directi ab Italia nuncii obitum (336) illius inclitæ Mathildis nunciant, ejusque prediorum terras amplissimas hereditario jure possidendas cæsarem invitant. Qua nimirum femina sicut nemo nostris in temporibus ditior ac famosior ²²⁰³, ita nemo virtutibus et religione sub laica professione reperitur insignior.

Conventus post hæc imperator amicorum consiliis, immo ²²⁰⁴ totius regni compulsus querimoniis, generalem in Kalend. Novembr. curiam Mogontiæ fieri instituit, ubi liberam omnibus audientiam, de sibi objectis ²²⁰⁵ satisfactionem ²²⁰⁶, de suis extraordinarie ²²⁰⁷ vel juveniliter gestis correctionem, ad senatus consultum repromisit. Statuto itaque tempore dum ipse Mogontiæ presens conditum frustra ²²⁰⁸ prestolatur conventum — nam preter paucos episcopos nemo principum adventabat. — Mogontini aptum sibi tempus arridere perpendentes, subito palatium loricati et armati vallant; alii atrium furiose irruentes in turmas et cuneosse glomerant; omnia strepitu, cuncta clamoribus implentes, aulicis horrible spectaculum demonstrant. Quid multa? Dubium non est quod, nisi datis ad presens obsidibus imperator ea quæ sibi imponebantur facturum se citissime confirmasset ²²⁰⁹, ipsum fortasse palatium cum universorum qui in eo erant crudelissima nece ilico corruiisset, Ita sedato vix militum plebisque ferventissimo furore, cæsar ab urbe secessit, et post paucos dies Adelbertum, quem jam per annos tres artissima mancipaverat custodia, vix nimirum ²²¹⁰ ossibus herentem, ut coactus promiserat, cathedræ suæ ²²¹¹ remisit [secessit et juxta placitum tertia die Adalbertum, quem jam per annos tres artissima mancipaverat custodia, vix nimirum ossibus herentem cathedræ suæ remisit.] Hic ergo non multo post sedis ²²¹² apostolicæ ²²¹³ legato

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁷¹ ita finis hujus operis. ²¹⁷² recidivam corr., recidivam 7. ²¹⁷³ deest D1. eos E2. ²¹⁷⁴ possessio-
nem E1. 2. ²¹⁷⁵ jam. m. jam. 5. ²¹⁷⁶ u. s. 4. ²¹⁷⁷ deest 4-11. S. v. periculis se angit 4. ²¹⁷⁸ ex 5. 11.
²¹⁷⁹ deest 4. 7? 10. 11. ²¹⁸⁰ Comque 9c. — Hoc loco. E1. alia manu add. in marg. : Hic facit callidam et
traudentam narrationem de Heinrico rege ²¹⁸¹ haberi 5. 6. 9c. 10. ²¹⁸² deest 4. abheri add. certamen 7.
²¹⁸³ hoiger 4. 5. 6. 9c. hogiar 10. 11. ²¹⁸⁴ deest 4. ²¹⁸⁵ effecerat 4. ²¹⁸⁶ deest 6. 7. 9c. electa ²¹⁸⁷ deest 7.
²¹⁸⁸ feritate 7. ²¹⁸⁹ quam 4. 5. ²¹⁸⁸ probavit 10. 11. ²¹⁸⁹ conflictu 7. ²¹⁹⁰ R. *cod.* ²¹⁹¹ convertit 6. 7.
9c. ²¹⁹² deest 6. 7. 9c. ei 5. ²¹⁹³ illi r. 6? 7. 9c. ²¹⁹⁴ dietricum 4. tiedericum 7. ²¹⁹⁵ pan-
nonia 4. ²¹⁹⁶ deest 4. ²¹⁹⁷ predicantem 4. ²¹⁹⁸ aliarum 4. ²¹⁹⁹ cisso 7. ²²⁰⁰ denuo 4. ²²⁰¹ rex E2.
²²⁰² deest 7. ²²⁰³ formosior E2. ²²⁰⁴ nimis 4. ²²⁰⁵ subjectis 4. 5. 9c. 10. 14. ²²⁰⁶ satisfactio 4.
²²⁰⁷ extraordinarie 4. ²²⁰⁸ frustra 5. ²²⁰⁹ conformasset E2. ²²¹⁰ deest 4. ²²¹¹ deest 4. ²²¹² sedis E2.
²²¹³ a. s. dietr 4.

NOTÆ.

(336) Obierat d. 24. Jun.

Dieterico senunciis et litteris subjiciens, ipsum sibi cæterisque non paucis presulibus Coloniam occurrere postulavit; ubi et mandata papæ²²¹⁴ quæ ipse detulerit²²¹⁵ communiter percipi, et ille suam²²¹⁶ consecrationem, diu scilicet interclusam, tanta auctoritate consequi possit. Qui²²¹⁷ conventus instante festo natalis Domini factus est, non absque indignatione imperatoris[regis E.], qui necdum plene voluntarius erat in consensu ejusdem ordinationis.

A. D. MCXVI.

Imperator natalem Domini Spiræ cum paucis episcopis et principibus celebrans, ea quæ interim Coloniam gerebantur graviter tulit. Audivit enim, quam plurimos ibi convenisse non solum metropolitanos, sed etiam alios episcopos vel optimates regni, causa precipua verbum excommunicationis in se manifestandi; quamvis ipse cardinalis (337), cujus hæc iniciabantur²²¹⁸ auctoritate, in itinere jam²²¹⁹ defunctus, illo ad sepulturam potius quam ad actionem delatus esset concilii. Missus tamen ab eo illic presul Wirceburgensis, audientiam vel communionem non nisi reconciliatus habere meruit; reversus post redditam²²²⁰ legationem, ei qui se miserat denuo communicare renuit; sed vitæ periculo coactus, missam coram rege celebravit; indeque usque ad mortem contristatus, latenter discessit, sicque rursum communioni²²²¹ pristinae multis lacrimis reconciliatus, ultra cæsaris aspectu simul et gratia caruit.

Qua²²²² etiam commotione succensus imperator, ducatum orientalis Franciæ, quæ Wirceburgensi episcopo antiqua regum²²²³ successione²²²⁴ competebat, Chuonrado²²²⁵, sororis suæ, filio commisit (338); ipseque scandala principum declinans, in Italia se una cum regina totaque domo sua²²²⁶ contulit (*Mart.*), ac circa Padum negociis insistens regni, legatos ad apostolicum pro componendis causis, quæ iterum regnum et sacerdotium disturbare cœperunt, suppliciter destinavit. Cujus legationis primatum abbas Cluniacensis²²²⁷, consanguineus²²²⁸ (339) ut aiunt domni papæ tenuit; qui et²²²⁹ inter utramque partem²²³⁰ pro componendis pacifice rebus, fidelis et²²³¹ impiger apocrisarius, multis argumentis invigilare studuit.

Eodem igitur anno, quiescit 18us ordinationis domni papæ Paschalis II, 2. Non. Mart. Romæ in sede Lateranensi in æcclesia sancti Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana, celebrata est²²³² synodus universalis concilii, congregatis ibidem ex diversis regnis et provinciis episcopis, abbatibus²²³³, catholicis ducibus et comitibus, legatis²²³⁴ universalium provinciarum quam plurimis. Prima itaque die, quæ secunda²²³⁵ erat feria tertiæ ebdomadæ quadragesimalis (*Mart.* 6), inter Mediolanenses episcopos Grosulanum²²³⁶ et Jordanem, in alterum de invasione, in alterum quod æcclesiæ suæ desertor extiterit²²³⁷, ventilata est controversia. Hanc causam dominus apostolicus cardinalium episcoporum consilio tractandam distulit. Sequenti die (*Mart.* 7) in eandem causam plurima²²³⁸ tractata sunt, sed res non²²³⁹ finita²²⁴⁰. Quarta vero feria (*Mart.* 8) Lucensis episcopus de invasione terræ juris æcclesiæ suæ Pisanos impetebat. Econtra dum Pisanus suos defenderet, inter utramvis²²⁴¹ partem, utriusque populi suffragio, longo litigio disceptatur. Tunc quidam episcoporum de medio concilii surgens²²⁴², ita exorsus est: *Domnum patrem²²⁴³ papam recordari decet²²⁴⁴, quare illius presentis et generalis concilii, multitudo sancta per omnia pericula am genera mari terraque²²⁴⁵ contenerit invitata; ibi non²²⁴⁶ de spiritalibus vel æcclesiasticis, sed de²²⁴⁷ secularibus ordine prepostero tractaturi²²⁴⁸ negociis.* Expediendum prius propter quod principaliter conven-rint²²⁴⁹, ut evidentius pernosecatur quid dominus apostolicus sentiat, quidque²²⁵⁰ in æcclesiis suis reversi predicare debeant. Tunc apostolicus concilii causam et animi sui intentionem his verbis exposuit: *Postquam Dominus de sermo suo fecit quod voluit et me populumque Romanum tradidit in manus regis videbam cotidie passim fieri rapinas et incendia, cedes et adulteria. Hæc et ejusmodi mala cupiebam acertere ab æcclesia et populo Dei; et quod feci pro liberatione populi Dei feci; feci autem ut homo, quia²²⁵¹ sum pulvis et cinis. Fateor me male egisse, sed rogo vos omnes orare²²⁵² pro me ad Deum, ut indulgeat michi. Illud autem malum scriptum quod in tentoriis factum est, quod pro pravitate²²⁵³ sui privilegium²²⁵⁴ dicitur condempno sub perpetuo anathemate, ut nullius unquam sit bonæ memoriæ; et rogo vos omnes ut idem faciatis.* Tunc ab

VARIE LECTIONES.

²²¹⁴ ppe corr. ²²¹⁵ ipe 7. detulerat 4. ²²¹⁶ c. suam 4. ²²¹⁷ Qui — ordinationis *desunt* 7. ²²¹⁸ iniciabant 7. 9°. ²²¹⁹ *deest* 4 — 11. ²²²⁰ r. p. 7. 9°. ²²²¹ p. c. 4. ²²²² Quia E2. ²²²³ *deest* 6. 7. 9°. ²²²⁴ *ita omnes codd.* concessione *Ann.* S. ²²²⁵ cuonrado D1. E2. 10. cunrado 4. conrado 7. ²²²⁶ *deest* 4. ²²²⁷ cluniacensis 4. ²²²⁸ consanguineus 5. ²²²⁹ *deest* 7. 10. 11. *superscr.* E1. ²²³⁰ *deest* 6. 9°. ²²³¹ ac D1. ²²³² c. habetur 4. ²²³³ et abb. 4: ab omnibus catholicis 6. 7. 9°. ²²³⁴ et leg. 4. ²²³⁵ est secunda f. 4. ²²³⁶ grosolanum 4—11. ²²³⁷ existeret 9°. ²²³⁸ tr. s. pl. 4. ²²³⁹ minime E2. ²²⁴⁰ non infinita 9°. ²²⁴¹ utramque 6. 7. 9°. utramque partem vis populi utriusque s. 4. utramque vis 5. 10. utranque fus 11. ²²⁴² s. c. 5. ²²⁴³ *deest* 4. ²²⁴⁴ *in mary. ante rec. addit* 7. ²²⁴⁵ terreque E2. ²²⁴⁶ ne 6. 7. nec 9°. ²²⁴⁷ *deest* 10. 11. ²²⁴⁸ tractari E1. 2. A. S. 10. tractatura 4. tractaturis corr. tractaturi 5. tractatur 6. 7. 9°. 11. ²²⁴⁹ convenerunt 9°. ²²⁵⁰ quisquid 4. quicquid 5. 10. 11. quid 7. 9°. ²²⁵¹ qui D1. quia cinis sum et p. 4. ²²⁵² orate 4—11. ²²⁵³ per pravitatem 6. 9°. ²²⁵⁴ privilegium 4. 6. 9°.

NOTE.

(337) Dietericus.

(338) De hoc loco celeberrimo cf. Montag. Gesch. der staatsb. Freiheit II, p. 141-186.

(339) Pontius. Cf. Gallia Christ. IV, p. 1134, et locum ibidem ex Orderici Vitalis libro XII allatum.

universis conclamatum ²²⁵⁵ est: *Fiat! Fiat!*; Bruno autem Signinus episcopus altius exorsus ait: *Gratias agimus omnipotenti Deo, quod domum Paschalem papam ²²⁵⁶, qui presenti concilio ²²⁵⁷ presidet, audivimus proprio re dampnantem illud pravilegium ²²⁵⁸, quod pravitatem et heresim continebat.* Ad hæc quidam cavillatorie subjunxit: *Si privilegium illud heresim continebat, qui illud fecit hereticus fuit.* Johannes autem Cajetanus ²²⁵⁹ ad hoc ²²⁶⁰ commotus, Signino respondit ²²⁶¹: *Tunc ²²⁶² hic et in concilio, nobis audientibus, Romanum pontificem appellas hereticum? Scriptum quod fecit dominus papa, malum quidem fuit, sed heresis non fuit.* Et alter quidam adjecit: *Immo nec malum dici ²²⁶³ debet, quia si liberare populum Dei bonum est, quod ²²⁶⁴ dominus papa fecit bonum fuit. Sed liberare populum Dei bonum est ²²⁶⁵ auctoritate evangelii (Joan. x), qua ²²⁶⁶ precipimur animas quoque ²²⁶⁷ pro fratribus ponere.* Ad hæc patientia domni papæ, horrendo heresis nomine pulsata ²²⁶⁸, expergefata est, et manu silentium indicens, dissidentium clamores et murmura tali ratione compeccuit (340): *Fratres et domini mei, audite ²²⁶⁹! Æcclesia ista nunquam habuit heresim; immo hic omnes ²²⁷⁰ hereses conquassatae sunt. Hic Arriana heresis, quæ per 300 fere ²²⁷¹ annos viguit, annullata est. Ab hac sede heresis Euticiana, Sabelliana contra ²²⁷², Folinus ceterique ²²⁷³ heretici destructi sunt. Pro hac Æcclesia filius Dei in passione sua ²²⁷⁴ oravit cum dixit: « Ego pro te rogaui, Petre, ut non deficiat fides tua (Luc. xxi, 32). » Quinta feria (Mart. 9), papa in concilio non sedit, multis et maxime regis negociis per domum Cluniacensem ²²⁷⁵, Johannem Cajetanum ²²⁷⁶ et Petrum Leonis ²²⁷⁷ et ²²⁷⁸ Urbis prefectum cæterosque ²²⁷⁹ illius partis fautores impeditus. Sexta feria ²²⁸⁰ (Mart, 10) apostolicus ²²⁸¹ in generalem omnium æcclesiarum causam animum advertit, et Johanne ²²⁸² Cajetano cum Petro Leone cæterisque regis fidelibus in faciem resistentibus predicto Cuononi ²²⁸³ Prenestino, sepius verbum excommunicationis exponere cupienti, murmur hujusmodi verbis et ²²⁸⁴ manu ita compeccuit: *Æcclesia primitiva martirum tempore floruit apud Deum et non apud homines. Dein ²²⁸⁵ ad fidem conversi ²²⁸⁶ sunt reges, imperatores Romani et ²²⁸⁷ principes, qui matrem suam æcclesiam sicut boni filii honestaverunt, conferendo æcclesie Dei predia et allodia, seculares honores et dignitates, regalia quoque jura et insignia, quemadmodum Constantinus ceterique ²²⁸⁸ fideles; et cepit æcclesia florere tam apud homines quam apud Deum. Habeat ergo mater et domina nostra æcclesia sibi ²²⁸⁹ a regibus sive ²²⁹⁰ principibus collata; dispenset et tribuat ea filiis suis, sicut scit et sicut ²²⁹¹ vult. Prævilegium ²²⁹² investituræ, quod in tentoriis concessisse ²²⁹³ videbatur, obliterare volens, iterans sententiam papæ Gregorii VII, in vestituram æcclesiasticarum rerum a laica manu rursus excommunicavit, sub anathemate dantis et accipientis. Cardinalis vero domnus Cuono Prenestinus talem papæ fecit ²²⁹⁴ inductionem ²²⁹⁵ legationis ²²⁹⁶ suæ, et contra disturbatores presentis negocii competentem: *Domine pater ²²⁹⁷, si tuæ placet majestati, si vere tuus fui legatus et quæ feci tibi placent esse rata, in auribus sancti hujus presentis ²²⁹⁸ concilii ore tuo edicito, et legationem meam tua auctoritate corrobora, ut sciant omnes, quia tu me misisti.* Ad hæc apostolicus respondens ait ²²⁹⁹: *Vere legatus ex latere nostro missus fuisti; et quicquid tu ceterique fratres nostri cardinales episcopi, legati Dei ²³⁰⁰, et apostolorum Petri et Pauli, hujus sedis et nostra auctoritate fecerunt, probaverunt, confirmaverunt ²³⁰¹, ego quoque probo et confirmo; quicquid autem ²³⁰² dampnaverunt, dampno. Et dominus Prenestinus consequenter ²³⁰³ subjunxit, qualiter pro sedis illius legatione Hierosolimitis audierit, regem Heinricum post sacramenta, obsides et oscula in ipsa beati ²³⁰⁴ Petri æcclesia domnum papam tenuisse captum [et ²³⁰⁵] indigne tractatum, potiora æcclesie membra ²³⁰⁶, cardinales videlicet, exutos, tractos et male tractatos, nobiles quoque Romanos occisos et captivos, et populi ²³⁰⁷ stragem factam, audiens ingemuerit; et pro hujusmodi facinoribus, æcclesie Hierosolimitanæ consilio, zelo Dei animatus, excommunicationis sententiam in regem dictavit; et eandem in Grecia, Ungaria, Saxonia, Lotharingia, Francia, in quinque conciliis (314) consilio predictarum æcclesiarum renovando confirmavit;***

VARIÆ LECTONES.

²²⁵⁵ clamatum 4. ²²⁵⁶ papam pasc. 4—11. ²²⁵⁷ p. presidet c. 4. ²²⁵⁸ privilegium 6. 9°. corr. pravil. 7. pravilegium corr. privilegium 4. ²²⁵⁹ cajetanus 4. 5. 6? 7. 9°. 10. ²²⁶⁰ hec 10. 11. ²²⁶¹ commotus ait ad Signinum 4. ²²⁶² Tunc 6? Tu 7. 9°. ²²⁶³ deest 10. ²²⁶⁴ quod usque bonum est in 6, in margine supplementum. ²²⁶⁵ deest 4. fuit 7. ²²⁶⁶ quia 6. 9°. corr. qua El. ²²⁶⁷ q. nostras pro 9°. ²²⁶⁸ deest El. 2. A. S. ²²⁶⁹ a. me 4. ²²⁷⁰ o. hic 5. ²²⁷¹ deest. 4. ²²⁷² c. est 9°. ²²⁷³ alii que 4. ²²⁷⁴ deest. El. 2. 7. ²²⁷⁵ cluniacensem 4. 9°. ²²⁷⁶ cajetanium 4. caject. 7. ²²⁷⁷ leonem 4. ²²⁷⁸ deest. 4. ²²⁷⁹ aliosque 4. ²²⁸⁰ sunt E2. fr El. ²²⁸¹ papa 4. ²²⁸² johanne 9°. ²²⁸³ cuononi E2. chuononi 4. chunoni 7. 9°. ²²⁸⁴ v. ita manu c. 4. ²²⁸⁵ Deinde 9°. ²²⁸⁶ reversi 6. 9°. ²²⁸⁷ deest 10. 11. ²²⁸⁸ alii que 4. ²²⁸⁹ sive 4. ²²⁹⁰ sive a 4 et p. 7. ²²⁹¹ deest 4. ²²⁹² privilegium 4. 9°. ²²⁹³ cessisse 7. 9°. ²²⁹⁴ f. p. 5. ²²⁹⁵ indictionem 6. 7. 9°. ²²⁹⁶ legatione D1. ²²⁹⁷ deest 4. ²²⁹⁸ deest ²²⁹⁹ respondit 4. ²³⁰⁰ deest El. 2. A. S. ²³⁰¹ c. p. 4—11. ²³⁰² deest. 4—11 ²³⁰³ consequens 6. 7. 9°. ²³⁰⁴ sancti 4. ²³⁰⁵ ita E. ²³⁰⁶ deest El. 2. A. S. ²³⁰⁷ populos 10. populorum 11.

NOTÆ.

(340) Cf. quæ ex Gerhoi Reicherspergensis libro de ædificio Dei affert Mansi XXI, p. 181.

(341) Cf. quæ a G. Cossartio (Concil. a. 1114) ex cod. ms. Montis Dei edita sunt: Anno Domini 1114, viii Id. Decembris Cono Prænestinus episcopus et apostolicæ sedis legatus regem Heinricum apud Belvacum anathematizavit in concilio suo. Et in quadragesi-

ma proxima lætare Jerusalem v Kalend. April. Remis celebrato concilio eundem Heinricum damnavit. Item Cono feria 2 proximi paschæ regem Heinricum damnavit Colonia in templo sancti Gereonis. Catalaunis Cono quarto habito concilio prædictum regem damnavit iv Idus Julii. De quibus concilii vide Mansi XXI, p. 121, 120. 135 sqq.

orare se demum, ut, sicut dominus papa legationem suam confirmavisset ²³⁰⁸, ita presentis concilii patres et episcopi concorditer annuerent. Ad eundem modum legati et litteræ domni Viennensis postulabant. Dum tali ratione et ordine tam variæ et dissonæ multitudinis assensus exquiritur, a seniori parte veritati et apertæ rationi nichil contradicendum, a paucis submurmuratum [est ²³⁰⁹], ab episcopis vel ²³¹⁰ abbatibus nullo modo reclamatum ²³⁰⁹.—Sabbato denique (*Mart.* 11) inter Mediolanensium episcopos controversia tali dispensatione terminata est. Apostolico Paschali docente, translationes episcoporum duobus fieri modis ²³¹¹, necessitate vel ²³¹² utilitate; hujus autem translationis Grosulani ²³¹³, quæ ²³¹⁴ videbatur, utilitatem in animarum et corporum dampna conversam: Grosulanum quidem in locum unde translatus fuerat ²³¹³ restituit, Jordanem vero ²³¹⁶ Mediolanensibus concessit. His autem qui propter concilium et animarum suarum remedium apostolorum limina visitaverant, qui de capitalibus pœnitentiam agerent ²³¹⁷, 40 dierum pœnitentiam indulsit ²³¹⁸, et apostolica benedictione concilii exameron laudabiliter absolvit.

Scindebatur inter hæc et ²³¹⁹ hujusmodi regnum Teutonicum, quod jam [vix ²³²⁰] decennio vel paulo plus concorditer quieverat; et quia rex aberat ²³²¹, unusquisque, non quod rectum sed quod sibi placitum videbatur, hoc faciebat. Primo igitur ²³²² pars utraque conventibus assiduis agros alterius vastare, colonos ²³²³ despoliare cœpit; maximeque in episcopio Wirceburgensi per Chuonradum ²³²⁴, fratrem ducis Friderici, lues ista succrevit. Post hæc, occasione nacta, undique latrunculi pullulabant, qui nullam ²³²⁵ temporibus vel personis distantiam exhibentes, ut dici solet, rapere et clepere, invadere et occidere, nilque per omnia victis reliqui facere satagebant. Longum est presulis Mogontini machinamenta contra regis fideles eorumque adversus illum insidiosas discursiones enarrare, seditiones nonnullorum urbanorum describere, civitates aliquas suis presulibus per has pestes obratas, munitiones locis ²³²⁶ insolitis instructas ²³²⁷, castella quam ²³²⁸ plura invicem destructa, regiones preda flammaque vastatas, congressiones et cedes mutuas ab utriusque partis equitibus factas, oppressiones pauperum et peregrinorum ²³²⁹ atque captivatos more barbarico a christianis in christianos exercitas ²³³⁰ multaque id genus litteris tradere. Nam neque pax Dei cœteraque sacramentis firmata ²³³¹ pacta custodiuntur; sed uniuscujusque conditionis et ætatis preter solos æcclesiasticæ professionis homines—quibus jam pene nichil preter miseram restat ²³³² animam—cæteri ²³³³, inquam, hoc tempore beluino furore bachantur ²³³⁴. Hinc undique vastatis agris, villis depopulatis, oppidis ac regionibus nonnullis in solitudinem pene ²³³⁵ redactis, deficientia cotidiana clericis per æcclesias prebenda, cessabant in quibusdam æcclesiis clericalia nimirum officia. Et, o ²³³⁶ effusum calicem furoris Dei! locupletissimum illud et per totam Germaniam famosissimum ac principale cenobium Fuldense usque ad ultimam redactum est inopiam victus etiam necessarii.

A. D. MCXVII.

Dum cuncta per circuitum regna nationum, suis limitibus rebusque contenta, diu sanguine madentes gladios cœteraque ²³³⁷ vasa mortis ²³³⁸ jam in vagina concordie reconderent, universalis etiam æcclesia mater, post numerosa persecutionum ²³³⁹, heresim scismatum bella, jam sub vera vite Jesu lassa oppido membra per multas gratiarum actiones mandatis divinis inservitura locaret ²³⁴⁰: solus heu ²³⁴¹ Teutonicus furor, cervicositatem suam deponere nescius, et quam multa sit pax legem Dei diligentibus, immo qualiter per presentis prosperitatis ²³⁴² tranquillitatem ad æternæ visionem ²³⁴³ pacis pertingi possit, ediscere nequaquam voluntarius—solus, inquam, nostræ gentis populus, dum ²³⁴⁴ pre omni terrarum orbe ²³⁴⁵ in perversitatis inolitæ pertinacia incorrigibiliter perstitit, indeque jam ²³⁴⁶ perjurium et mendacium cœteraque ²³⁴⁷ quæ vox lamentatur prophetica (*Osee* iv, 2) inundaverunt et sanguis sanguinem tetigit: nec minus quam quondam Sodomorum et Gomorreorum clamor hujusmodi in aures Domini Sabaoth introiit. Quapropter inter ipsa dominicæ nativitatis festa, 3 Non. Januarii hora vespertina, super talem divini iudicii contemptibus commota est et contremuit terra, ab ira nimirum ²³⁴⁸ furoris Domini, adeo ut nemo inventus ²³⁴⁹ sit super terram, qui tantum se unquam ²³⁵⁰ sensisse ²³⁵¹ fateatur terræ motum. Nam multa inde ²³⁵² subversa sunt ædificia, civitates ²³⁵³ etiam quasdam subrutas ²³⁵⁴ dicunt in Italia. Quin etiam tonitrua ²³⁵⁵ valde terribilia 3 Kalend. Febr. cum grandi turbine sunt audita, fulgura etiam eodem tempore crebro visa. Leodium Lotharingiæ civitas est, beati ²³⁵⁶ Lamberti ²³⁵⁷ martiris, ibidem ²³⁵⁸ quondam pon-

VARIÆ LECTIONES.

²³⁰⁸ confirmasset 4. ²³⁰⁹ ita E. ²³¹⁰ et E. ²³¹¹ * redimatum corr. redonatum. 6. ²³¹¹ desst 4. ²³¹² et 9°. ²³¹³ grosulani 4—11 et ita semper. ²³¹⁴ ergo 6. 9° q. v. corr. quia videbat 7. ²³¹⁵ fuit 7. ²³¹⁶ deest 7. ²³¹⁷ egerant D1. 9°. ²³¹⁸ inclusit 9°. ²³¹⁹ deest 4. ²³²⁰ ita E. ²³²¹ aberat 10. 11. ²³²² ergo 10. 11. ²³²³ colonos E2. ²³²⁴ cunradum E1. 7. ²³²⁵ numquam D1. nulla E2. ²³²⁶ in I. 7. ²³²⁷ destructas 4—10. constructas 11. ²³²⁸ deest 4. ²³²⁹ et p. desunt 4. ²³³⁰ exercitatas 4. 7. ²³³¹ firmatis 4. ²³³² prestat 4. ²³³³ alii 4. ²³³⁴ pachantur 4. ²³³⁵ jam pene 4—11. ²³³⁶ o deest 6. 7. ²³³⁷ aliaque 4. ²³³⁸ hic folium excidit in D1. usque a. 1119. postquam ipse Cluniacum. ²³³⁹ deest 4. ²³⁴⁰ ita E et conjectura Peutinger. caret 5—11. cadem 4 ²³⁴¹ cheu f. t. E1. 2. ²³⁴² prosperitatem tranquillitatis E1. 2. ²³⁴³ visionis pacem 7. ²³⁴⁴ deest E1. 2. A.S. ²³⁴⁵ orbem p. E2. ²³⁴⁶ deest 4. ²³⁴⁷ aliaque 4. ²³⁴⁸ deest 7. ²³⁴⁹ sit inv. E1. ²³⁵⁰ numquam E2. corr. umq. E1. ²³⁵¹ fat. s. 4. ²³⁵² s. s. inde E1. 2. ²³⁵³ urbes 4. ²³⁵⁴ q. in i. d. s. 4. ²³⁵⁵ terr. v. ton. 4. ²³⁵⁶ sancti 4. ²³⁵⁷ lamberti 9° ²³⁵⁸ ibi 4.

tificis, patrocínio satis inclita, studiis etiam litterarum pro cæteris adprime famosa ²³⁵⁵. In qua ²³⁶⁰, dum in ²³⁶¹ vigilia dominicæ ascensionis (*Mai* 2) universus clerus, decem ²³⁶² videlicet congregationum, intra matrem æcclesiam ex more convenissent, et ²³⁶³ vespertinalem sinaxim concenturi, jam ²³⁶⁴ primum psal-
mum complessent, subito serenissimus aer in turbidinem ²³⁶⁵ versus, tanta simul tonitrua terribiliter et ful-
gura cum sulfereis igneis ²³⁶⁶ excussit, uti jam ²³⁶⁷ extremam ²³⁶⁸ jam ultimi iudicii horam instare, nemo
qui aderat dubitaverit; duobus nimirum clericis et uno de illustribus milite hac tempestate intra sacras
ædes absumptis. Quinta decima ²³⁶⁹ dehinc die ex vicino quodam ejusdem ²³⁷⁰ episcopii monte, qua ²³⁷² nun-
quam aqua preter pluviam visa est, fluvius ingens erupit, qui ²³⁷³ non modicam civitatis partem diluens,
cum maximo Leodicensium ²³⁷⁴ dampno Trajectensium se finibus infudit. 13 Kalend. Martii hora vesper-
tina vidimus nubes igneas ²³⁷⁵ vel sanguineas ab aquilone surgere, et per medium firmamentum sese ex-
tendendo, ipsi mundo terrorem non modicum incutere. Nam, ut postea didicimus, unicuique civitati tam
vicinus ipse fulgor videbatur, ut ibidem rerum omnium finem minitari ²³⁷⁶ putaretur.

His ethujusmodi cladibus rex Heinricus cordetenus sauciatus, non cessat legationes satisfactorias ad apo-
stolicam sedem, licet ipse multum infestationibus ²³⁷⁶ Italicis insudans, destinare; quas tamen constat mi-
nime profecisse. Nam dominus apostolicus propter securitatem, quam regi, licet coactus ²³⁷⁷, fecerit, dimittit
²³⁷⁸, illum se ²³⁷⁹ anathematis vinculo colligasse, ab æcclesiæ tamen potioribus membris excommunica-
tionem conexam, non nisi ipsorum consilio denegat se posse dissolvere, concessio ²³⁸⁰ nimirum utrimque si-
nodalis audientia ²³⁸¹ jure. Ad hoc etenim ²³⁸² ultramontanis affirmat se cotidie litteris impelli, et maxime
metropolitani Mogontini ²³⁸³. Qua de re non disinunt undique ²³⁸⁴ seditiones cœptæ per partes utrasque
bachari, precipue tamen ²³⁸⁵ Transrheninis in finibus, immo in ipsa Mogontia urbe multis cadentibus,
regiones nobilissimæ hinc inde vastari,

Emicho comes (342) a militibus Friderici ducis occiditur [Colomannus Pannoniorum rex obiit *E.*].

A. D. MCXVIII.

Domnus apostolicus Paschalis secundus, diutina ²³⁸⁶ purificatus ægritudine, presentem ²³⁸⁷ in Domino
vitam finivit (*Jan.* 21) ²³⁸⁸. Pro quo Johannes Cajetanus ²³⁸⁹, vir prudens et venerandus [et ²³⁹⁰] in Romana
semper æcclesia ireprehensibiliter eidem apostolico collaborans, eligitur et cunctorum catholicorum
unanimes consensu rite consecratur.

Balduvinus ²³⁹¹ rex Hierosolimitanus in expeditione contra Arabes positus, cum languorem, quo, licet
lenius, tamen diu, vexabatur, ad vitalia pervenisse ²³⁹² sentiret, alterum Balduvinum ²³⁹³ de Rohas ²³⁹⁴
pro ²³⁹⁵ se regem designavit, ipseque Christo domino, pro quo multa jam ²³⁹⁶ bella præliatus est, animam
suam fide plena et confessione bona tradidit ²³⁹⁷. In dominica palmarum (*Apr.* 7) juxta fratrem ²³⁹⁸ suum Go-
tefridum ²³⁹⁹, loco Calvaria, mausoleum, germani mausoleo simillimum, cum maximo diversorum popu-
lorum planctu suscepit.

Valde mane dominicæ resurrectionis (*Apr.* 14) die cælum a parte meridiana apertum tantam ²⁴⁰⁰ lucis
effudit abundantiam, ut lunæ, quæ tunc clarissima nimirum ²⁴⁰¹ videbatur, lumen inestimabili fulgore de-
tergeret et per unam vel amplius horam — quod multis testibus comprobamus ²⁴⁰² — omni solis luce cla-
riori permaneret. Ipso tamen spatio crux non modica per idem foramen dependens apparuit; cujus tam
auri quam gemmarum varietas evidenter discerni potuit.

Heinricus imperator, dum Paduanis regionibus immoraretur audito transitu apostolici, Romam propera-
vit, ut primo quidem in electione domni Johannis, qui et Gelasius II dictus est, assensum prebens, postea
vero eodema sua se ²⁴⁰³ communionem subtrahente, non sine quorundam Romanorum favore alterum quem-
dam Burdinum, ex Hispania supervenientem, apostolicæ sedi imposuit; sicque scisma, quod jam speraba-
tur ²⁴⁰⁴ emortuum, crudeliter revixit. Nam eodem Romanæ cathedræ libere potito, Gelasius cum his qui se-
cum abierant cardinalibus cæterisque catholicis quos congregare poterat, apud Capuam, juxta quod litteræ
ab ipso circumquaque transmissæ testantur, cæsarem una cum ydolo suo dampnavit. Hinc per Campaniam
cum suis ad Burgundiam transmigravit, ac Viennæ synodum congregari ²⁴⁰⁵ constituit [non sine quorundam

VARIE LECTIONES.

²³⁶⁰ formosa *corr.*. famosa 7. ²³⁶⁰ quo 4—11. ²³⁶¹ *deest* T. 7. 9°. ²³⁶² *deest* 4. ²³⁶³ ad 4—11 ²³⁶⁴ et
jam 4. ²³⁶⁵ turbinem 4. 6. 7. 9°. ²³⁶⁶ ignibus 7. ²³⁶⁷ *deest* E1. 2. A. S. 6. 7. 9°. ²³⁶⁸ ultimam u. i. 4.
²³⁶⁹ quindecimo 6. quinto decimo 9°. ²³⁷⁰ m. e. e. E1. 2. ²³⁷¹ quo 4. 9°. ²³⁷² *deest* 10. 11. ²³⁷³ leodien-
sium E1. leodiniensium E2. ²³⁷⁴ *ita* E1. 2. i. v. *desunt* 4. 6. 7. 9°. vel 10. 11. velut 5, ²³⁷⁵ inimitari E2.
²³⁷⁶ ital. inf. 7. ²³⁷⁷ invito 7. ²³⁷⁸ dissitetur E2, ²³⁷⁹ se i. 5. ²³⁸⁰ concessa E1. 2. 4. 6. 7. 9°. 10.
²³⁸¹ audiente 6. ²³⁸² enim 4. ²³⁸³ *deest* 4. ²³⁸⁴ c. s. u. 4. ²³⁸⁵ *deest* 4. ²³⁸⁶ divina 7. 9°. d. eg. p.
E1. 2. ²³⁸⁷ p, i. d. *desunt* E1. 2. ²³⁸⁸ f. v. 5. ²³⁸⁹ caitanus. 4. 5. 10. cartanus 6. 7. 9°. ²³⁹⁰ *ita* E.
²³⁹¹ Baldeuvinus 5. 10. 11. *semper*. Balduvinus E2. ²³⁹² venisse 7. ²³⁹³ baldevinum E1. 2. balduuvinum
7, balduunum 9°. ²³⁹⁴ rhoas 7. 9°. ²³⁹⁵ r. p. se E1. 2. ²³⁹⁶ *deest* 4. ²³⁹⁷ tradit 7. ²³⁹⁸ *deest* 7.
²³⁹⁹ godefridum E1. 2. 7. ²⁴⁰⁰ tantum 7. ²⁴⁰¹ *deest* 4. ²⁴⁰² probamus 4. ²⁴⁰³ se a sua 5. ²⁴⁰⁴ spe-
ratur 10. 11. ²⁴⁰⁵ congregare 4.

NOTE.

(342) An idem qui a. 1099, cruciferos circa Ravenum collegerat?

Romanorum favore alterum quendam Mauricium, ex Hispania supervenientem, apostolicæ sedit imposuit; sicque scisma, quod jam sperabatur emortuum, crudeliter revixit. Nam eodem Romanæ kathedræ libere potito, Gelasius cum his qui secum abierant cardinalibus ceterisque quos congregare poterat catholicis apud Capuam, juxta quod literæ ab ipso circumquaque transmissæ testantur, cæsarem una cum papa²⁴⁰⁸ suo dampnavit. E.].

A. D. ²⁴⁰⁷ MCXIX.

Domnus apostolicus Gelasius II apud Viennam synodum congregavit, eaque transacta²⁴⁰⁸, post paucos dies in monasterio Cluniacensi²⁴⁰⁹ vitam presentem in Domino finivit. Quo, ut decuit, honorifica ibidem sepultura deposito, qualiter domnus Milo, Viennensis archiepiscopus²⁴¹⁰ in locum ejus successerit, ipse postea²⁴¹¹ Adelberto Mogontino archiepiscopo litteris hoc modo designavit [archiepiscopus in locum ejus successerit, ipse postea Mogontino præsulī his verbis innotuit E.].

Dominus noster felicitis memoriæ Gelasius a²⁴¹² Vienna discedens, injunxit michi, ut ad ejus presentiam festinarem, postquam ipse Cluniacum²⁴¹³ pervenisset. Quod cum post²⁴¹⁴ dies aliquot²⁴¹⁵ implere satagerem, in itinere de ejus obitu michi²⁴¹⁶ nunciatum est. Ego ut fratribus qui cum domino²⁴¹⁷ eo tem venerant, prout ratio exigebat, solatium exhiberem²⁴¹⁸, Cluniacum²⁴¹⁹ cum gravi dolore perrexi. Dum autem super eorum consolatione attentius cogitarem, ipsi gravissimum²⁴²⁰ michi onus et vires meas omnino transcendens imposuerunt. Congregati namque²⁴²¹ in unum die altero post adventum meum episcopi cardinales et centum clerici et laici Romanorum, invitum me ac²⁴²² penitus renitentem in Romanæ ecclesiæ pontificem²⁴²³ Culi- tum unanimiter assumpserunt.

His etiam²⁴²⁴ temporibus (343) Guono²⁴²⁵ Prenestinus, adhuc legatione Gelasii functus, synodum Colonia cum Teutonicis habuit, ubi²⁴²⁶ imperatoris omnimodis excommunicationem propalavit. *1 Alteram²⁴²⁷ quoque synodum in Fritslar²⁴²⁸ eadem pro cansa indixit; qua et habita, eandem quam prius excommunicationem confirmavit. Imperator, his auditis, insuper etiam quod principum consensus generale vel curiale colloquium non multo post apud Wirzburg²⁴²⁹ instituere proposuisset, ubi ipse aut presens ad audientiam²⁴³⁰ exhiberi aut absens regno deponi debuerit, efferatus animo, Italiæ suis copiis cum regina relictis, Germanicis regionibus nimis insperatus exhibuit. Cumque ab emulorum suorum injuriis manum abstinere²⁴³¹ nimietas illum iracundiæ nullatenus permitteret, mox invasionum²⁴³² depredationum atque incendiorum furor, qui jam sopiri posse sperabatur, hoc exemplo, rectoris scilicet universalis, excitabatur²⁴³³. Qua nimirum tempestate universæ²⁴³⁴ provinciæ adeo devastationis continuæ importunitate²⁴³⁵ inquietantur²⁴³⁶, uti²⁴³⁷ ne ipsa pro observatione divinæ²⁴³⁸ pacis professa sacramenta custodiantur²⁴³⁹. Quapropter Heinricus totius²⁴⁴⁰ regni sacerdotum atque procerum nunciis compulsus, generalem fieri apud Triburium conventum assensit²⁴⁴¹ ubi de omnibus quæ sibi imponerentur²⁴⁴² juxta senatus consultum se satisfacturum²⁴⁴³, sponndit. Quo scilicet conventu [circa²⁴⁴⁴ Nov. (344) initium] Reninis²⁴⁴⁵ in partibus habito, tam adversariorum quam amicorum imperator concorditer usus consilio, unicuique per totum regnum suis rebus spoliato propria concepi precepit; cunctaque regum antiquorum fiscalia suam in ditionem interim recepit; paxque per universas provincias ab omnibus haberi conlaudatur; sed parum profecisse re²⁴⁴⁶ ipsa comprobatur. Aderant etiam legati²⁴⁴⁷ tam Romanorum quam Viennensium, immo diversarum æcclesiarum missi, confirmantes electionem domni Calisti²⁴⁴⁸. Cui profecto dum universi nostrates episcopi obedientiam professi, synodum, quæ sibi juxta²⁴⁴⁹ festum sancti Lucae indicabatur (Oct. 18), conlaudassent fieri, ipse rex sometipsum ibidem pollicebatur obreconciliationem universalis æcclesiæ presentandum iri. Id enim Catalaunensis episcopus et²⁴⁵⁰ Cluniacensis²⁴⁵¹ abbas, apud Argentinam ipsum convenientes, multis ratiocinationum²⁴⁵² conatibus obtinuerunt.

*1 10. in margine et 11 addunt: Huic consilio interfuit Norbertus postea Præmonstratensis ordinis in-

VARIAE LECTIONES.

²⁴⁰⁸ in A. S. tamen ydolo legitur. ²⁴⁰⁷ d. idcarn. 10 11. ²⁴⁰⁸ eoque transacto E1. 2. ²⁴⁰⁹ cloniacensis 4. ²⁴¹⁰ archiepiscopo E2. ²⁴¹¹ deest 7. ²⁴¹² deest 4. ²⁴¹³ cloniacum 4. ²⁴¹⁴ per E2. ²⁴¹⁵ aliquo 4. ²⁴¹⁶ deest E1 2. ²⁴¹⁷ e. d. E1 2. ²⁴¹⁸ exhibere D. 1. 6. 6. ²⁴¹⁹ cloniacum 4. ²⁴²⁰ m. g. E1. 2. ²⁴²¹ deest 4. ²⁴²² deest 10. 11. ²⁴²³ deest 4. ²⁴²⁴ autem E2. ²⁴²⁵ chuono D1. 9°. chono 7. cono E1. ²⁴²⁶ deest 4. ²⁴²⁷ Alterum & Altm 6. ²⁴²⁸ fritslar D1. 6. 7. ²⁴²⁹ wirzburg D1. 9°. 10. wirzburg 7. wirzburg 8. ²⁴³⁰ obedientiam 7. ²⁴³¹ abstrahere ²⁴³² suasionum 6. 9°. corr. peruationum 7. ²⁴³³ exci- tatur E4. 2. A. S. ²⁴³⁴ omnes 4. ²⁴³⁵ deest D1. ²⁴³⁶ inquietantur D1. inequitantur 8. 9°. corr. in- quietantur. 7. ²⁴³⁷ ut 6. 7. 9°. ut me in ipsa E. 2. ²⁴³⁸ divina E. 2. ²⁴³⁹ custodiuntur 40. ²⁴⁴⁰ deest 7. ²⁴⁴¹ consensit E1. 2. A. S. ²⁴⁴² preponerentur 4. ²⁴⁴³ facturum satis 6. 9°. sponp. se satisf. 4. ²⁴⁴⁴ ita E. ²⁴⁴⁵ rheninis ? 7. 9°. ²⁴⁴⁶ res 4. ²⁴⁴⁷ deest 7. ²⁴⁴⁸ calixti 7. ²⁴⁴⁹ circa E. ²⁴⁵⁰ ac 9° ²⁴⁵¹ cloniacensis 4. ²⁴⁵² rationum 7.

NOTÆ.

(343) Hæc ad a. 1118 pertinere, monuit Stenzel. II, p. 329, 330. Ekkehardus hæc, ut quibus causis imperator ad redeundum sit permotus ostendat, hoc demum anno refert. Cf. de his conciliis epistolæ Adelberti Moguntini cod. Udalar. n. 289 — 291.

(344) Hunc falsum esse diem patet, cum ipse Ekkehardus dicat, in hoc conventu concilium d. 18 Octobr. habendum collaudatum esse; cf. Stenzel. II, p. 332.

stitutor, tunc autem noviter conversus in peregrino habitu, ibique ab omnibus in multis accusabatur, de quibus se prudenter excusabat. Unde et scriptum legitur de eo, quia: *Manus horum omnium contra eum et ipse contra hos omnes.*

Ejusdem tamen actionem concilii si quis plenarie cognoscere querit, in litteris cujusdam scolastici nomine Hessonis (345) eleganter enucleatum reperire poterit ²⁴⁵⁵ [*Cod. E.* Idem concilium Remense qualiter actum sit scire volentibus, difficile non est invenire scripta cujusdam scolastici Hessonis nomine, prout se interfuisse testatur, enucleatim omnia describentis *1], id est qualiter rex ²⁴⁵⁶ inter regnum et sacerdotium de concordia facienda consenserit; insuper eidem concilio, cui ²⁴⁵⁵ videlicet 13 Kal. Nov. predictus papa Calistus ²⁴⁵⁶ II vallatus 426 patribus, coram innumera multitudine cleri ac populi presedit, non adeo se ²⁴⁵⁷ presentem, vicinum tamen, exhibuerit; ubi et colloquio suo domni papæ legatis ²⁴⁵⁸ concesso, tandem inducias denuo quesierit propter generale colloquium cum principibus habendum, pro institutis scilicet æcclesiasticis, quas tantopere cogebatur amittere; ad ultimum vero idem apostolicus, inacta inter se et regem concordia; synodalia predecessorum suorum decreta confirmaverit (*Oct.* 30), aliaque nonnulla quæ res exigebat noviter ²⁴⁵⁹ addiderit. Sic itaque post dies fere 12 in virtute Spiritus sancti rite finito concilio, cunctos apostolica benedictione confirmatos ad propria redire permisit, unumquemque cum gaudio. Ipse quoque non multo post ad Italiam conversus, incredibile memoratu ²⁴⁶⁰ est, quanto tripudio quamque immensa pompa non solum totius Romæ, verum ²⁴⁶¹ etiam universarum provinciarum quas pertransierat, Christi vice sit susceptus. Ab illo tempore tam ipse jam vere apostolicus quam universus illum sequens Christi grex de die in diem proficere cœpit, donec cuncta pars Burdini ²⁴⁶², quem aliqui Ydolum cognominare solent, in dies infirmata ²⁴⁶³, conari contra æcclesiam desiit; regni tamen cœpta commotio — ahe ²⁴⁶⁴ scelus! — nullatenus quievit.

*1) E1. *Alia manu addit*: Adelgotus XI Magad. archiepiscopus obiit et eodem anno etiam Hugo abbas XI obiit. *quæ E2. recepit.*

Hoc anno Adelgoz Magdeburgensis archiepiscopus, homo juvenis et tam Deo quam omnibus ²⁴⁶⁵ bonis acceptabilis, immaturo preventus casu, vitam presentem ²⁴⁶⁶ in Domino finivit. Cui etiam Ruggerus ²⁴⁶⁷ canonicus canonice electione successit.

A. D. MCXX.

Imperator natalem Domini Wormaciæ non imperialiter celebravit. Postea ductu ²⁴⁶⁸ Friderici de Arnesberg ²⁴⁶⁹ Saxoniam ingressus, ibique ab ²⁴⁷⁰ episcopis regionis illius, ab ejus communione abstinentibus, in Franciam convertitur; ubi nonnullis acceptus, compluribus etiam invisus habebatur. Nec ²⁴⁷¹ minus interea scissionem inconsultis tunicæ suæ Dominus ipse detestatus, inter multa, quibus pro ipso orbis terrarum flagella pugnavit, in episcopatu Trevirensi ²⁴⁷² mense Junio suscitata tempestate ²⁴⁷³ glaciem miræ magnitudinis effudit, quæ et ²⁴⁷⁴ ædificia evertit et alia pericula intulit. Saxoniam quoque et maxime in episcopatu Halberstatensi ²⁴⁷⁵ dira grandine flagellavit, in tantum ut in novem villarum finibus non solum frumenta sed et bestias agri cum volatilibus innumeris consumperit. Qua correptione ²⁴⁷⁶ stimulati Saxones, crebros conventus ob concordiam facere, dissidentes inter se pacare, dextras invicem dare, predones exterminare, subpressoque ²⁴⁷⁷ imperatoris persona, contra omnem hominem terras suas invadere molientem se unanimiter armare cœperunt; ac inter hæc etiam quosdam milites cæsarianos Thuringiam ²⁴⁷⁸ vastantes in castello Wassenburg ²⁴⁷⁹ (346) singulis presidiiis circumcludentes, tandem penuria afflictos expulerunt; sicque in brevi pacem jocundissimam, licet alibi verrea ²⁴⁸⁰ solita grassante, suis in partibus instituerunt. Litteris etiam ac ²⁴⁸¹ legationibus papæ roborati, vacantibus kathedris ²⁴⁸² canonice pastores elegerunt; quos, mediante Mogontino presule ²⁴⁸³, qui tunc illo regis declinaverat iram, probabiliter et æcclesiastica libertate consecrari fecerunt.

His temporibus Fridericus palatinus comes, qui nuper se a cæteris dissocians, regis fidelitati devinxerat ²⁴⁸⁴, obiit, jam proventus ætate, et ut cuidam servo Dei evidenter revelatum affirmant, ad loca pœnalia ²⁴⁸⁵ fertur descendisse. Bonæ memoriæ Dieggerus ²⁴⁸⁶, primum ²⁴⁸⁷ abbas cenobii sancti Georgii, inleque per legatum apostolicum ²⁴⁸⁸ Metensi æcclesiæ ordinatus, post multas a regis fidelibus illatas sibi

VARIE LECTIONES.

²⁴⁵⁵ potuit 9°. ²⁴⁵⁴ *deest* 4. ²⁴⁵⁵ *deest* 7. 9°. ²⁴⁵⁶ kalixtus 7. ²⁴⁵⁷ se res p. 4. ²⁴⁵⁸ *deest*
²⁴⁵⁹ naviter 4-11. ²⁴⁶⁰ dictu 4. ²⁴⁶¹ sed 4. ²⁴⁶² burgundini 9°. ²⁴⁶³ firmata conare D1.
²⁴⁶⁴ i. e. ach. o! ac 4-11. ²⁴⁶⁵ q. hominibus o. b. 6. 7. 9°. ²⁴⁶⁶ in p. p. 4. ²⁴⁶⁷ ruoggerus
 4. 6. 7. 9°. 10. ²⁴⁶⁸ dictu 7. ²⁴⁶⁹ arnesburg E2. arnsburg 4. arnesberc 7. ²⁴⁷⁰ *deest* 6. 7. 9°.
²⁴⁷¹ Hec 7. ²⁴⁷² treverensi 4-11. ²⁴⁷³ tempestas E1. t. in glaciem 7. ²⁴⁷⁴ *deest* 4. ²⁴⁷⁵ halberstadensi D1.
 E1. 2. ²⁴⁷⁶ correctione D1. ²⁴⁷⁷ ita D1. E1. 2. 7. 10. subpressoque *corr.* subpressa que 6. subpressa que 5.
 6. 9°. 11. ²⁴⁷⁸ turingiam 4. ²⁴⁷⁹ wassenburg 4. 5. 6. 10. 11. wasseburg 7. wassenburg 9°. ²⁴⁸⁰ in w. 9°.
²⁴⁸¹ e. papæ ac l. r. 4. ²⁴⁸² kathedræ 10. ²⁴⁸³ *deest* 10. 11. ²⁴⁸⁴ devixerat E2. fidelitate dejunxerat 9°.
²⁴⁸⁵ p. descendit 4. ²⁴⁸⁶ dietgerus 7. ²⁴⁸⁷ *deest* 4. ²⁴⁸⁸ apostolici 9°.

NOTÆ.

(345) Hessonis liber a Tengenelio editus, notissimus est. Cf. acta concilii ap. Mansi XXI, p. 235.

(346) Eadem fortasse quæ Wachsenburg dicitur in ducatu Gothano.

injurias requievit in Domino, in [eadem ²⁴⁸⁹] æcclesia ²⁴⁹⁰ cui prosidebat sepultus; vir adprime litteratus et in sancta conversatione usque ad ultimam ætatem constantissimus.

Sunt in Saxonia duæ quædam munitiones non longo ²⁴⁹¹ a se intersticio remotæ, quarum vocabula nunc minime occurrunt memoriæ. Media fere nocte videbatur utriusque castelli vigilibus ²⁴⁹², non imaginarie sed vere ²⁴⁹³, persona viri a muro unius progrediens, et ad alterum per totam campi interjacentis latitudinem procedens, toto corpore in modum faculæ vel massæ candentis ²⁴⁹⁴ exardens, quæ etiam prope castellum oppositum disparuit. Hæc visio non semel, sed bis vel tercio similiter ²⁴⁹⁵ apparuit.

A. D. MCXXI.

Domnus Thidericus ²⁴⁹⁶, qui Burkardo ²⁴⁹⁷ Rufo, dudum in legatione Heinrici imperatoris apud Constantinopolim defuncto, per electionem æcclesiasticam in cathedram ²⁴⁹⁸ Monasteriensem successerat, a suis indigne tractatus, Saxonice principibus querimoniam injuriarum suarum detulit; et quia vir illustris natu et virtutibus famosus extitit, per Lotharium ducem congregato exercitu, sedem suam etiam contra regis voluntatem repetiit. Contigit autem occulto ²⁴⁹⁹ Dei judicio, dum inimicas acies videndo cives terrentur ac pro imminente periculo singuli sua ²⁵⁰⁰ molirentur, casas aliquas incaute succendi, paulatimque dominante flamma etiam basilicam majorem, quæ sedes illius erat æcclesiæ, funditus comburi ²⁵⁰¹. Sic quoque miserabili potiti victoria, pontificem pulsum restituunt, multam autem ²⁵⁰² pecuniam ad restorationem æcclesiæ conferunt; interpretantes nonnulli causam tanti excidii non esse, nisi quod defuncti presulis Burkardi ²⁵⁰³, qui multa illic ex iniquitate comportasset, oblatio manifestaretur Deo non placuisse.

Auditor interea necnon et nunciis a Roma venientibus approbatur, illum pseudopapam Burdinum, castello ²⁵⁰⁴ Sutriæ, quo miserrimo suo inserviens officio residebat ²⁵⁰⁵, per Romani exercitus zelum destructo (*Apr.*), captum, et post plures a vulgo sibi contumelias et illusiones illatas, vix a manibus eorum domno apostolico illum eripiente, ob agendam pœnitentiam exilio relegatum ²⁵⁰⁶. Sunt etiam qui talibus eum asserant deprehensum flagitiis, quæ nostris indignum duximus tradere scriptis.

Igitur Henricus imperator, inito fidelium suorum consilio (*Jun.*), rebelles sibi Mogontinos affligere tractavit ²⁵⁰⁷; ac primo navium comæatum omnibus modis interclusit, deinde presidiiis circumcirca munitis, hujusmodi insidiis nundinas sive mercatus fieri sive quicquam victualium in civitatem deferri inhibuit; ad extremum vero ²⁵⁰⁸ in ²⁵⁰⁹ obsidionem ejusdem urbis publicam expeditionem undique indici constituit. His auditis, presul Adalbertus totam Saxoniam, ubi tunc manebat, commovet ²⁵¹⁰, et quia legationem apostolicam ab ipso papa dudum acceperat, hac auctoritate pontifices et principes ipsius provinciæ pro utilitatibus matris ²⁵¹¹ æcclesiæ frequenter convocat; ubi vir eloquens et primatum in Cisalpinis ²⁵¹² partibus multiformiter tenens, ad defensionem totius Germaniæ metropolis animos omnium catholicam obedientiam profitentium tandem excitat ²⁵¹³. Huc etiam accessit, quod episcopi Spirensis et Wormaciensis, et si qui alii resistere ²⁵¹⁴ non valentes tamen ²⁵¹⁵ apostolicam obedientiam professi ²⁵¹⁶, pulsati ²⁵¹⁷ suis sedibus vagabantur extorres; quos proprio quemque loco restituere disponebant idem principes, pro Domino Deo ²⁵¹⁸ exercituum zelo zelantes. Denique circa solsticium æstivale, cara jam ubique ²⁵¹⁹, per vastatas nimirum regiones, annona, geminus tibimet, o nobilis Mogontia, conflatur exercitus, alter scilicet in Alsacia, ast ²⁵²⁰ alter in Saxonia, dispari animo annosæ ²⁵²¹ dignitatis tuæ menia superba queritantes; alter destructionem tuam, alter defensionem intentantes, acsi conquerendo dicenti tibi: *Filii matris mee pugnaverunt contra me!* (*Cant.* 1, 5.) rebus responderet Christus: *Ecce iterum* ²⁵²² *isti congregati [c. sunt. D. E.] venerunt tibi!* (*Is.* XLIX, 18.) Fiebant interim per omnes æcclesias jejunia, supplicationes, vel letaniæ ²⁵²³; nec erat ulla filia Syon, quæ se faceret expertem tanti periculi matris suæ. Quapropter respexit Dominus in orationem humilium et non sprexit precem ²⁵²⁴ eorum, sed misso principali suo spiritu ²⁵²⁵, spiritu consilii, spiritu pacis, inter ²⁵²⁶ principes utriusque ²⁵²⁷ populi, dum jam non ²⁵²⁸ longe ab invicem uterque consedisset exercitus, pro eo quod in alterutrum acies dirigere disposerant, missis utrimque quibusque ²⁵²⁹ sapientissimis atque religiosis proceribus, de concordia sua scilicet fra-

VARIÆ LECTIONES.

²⁴⁸⁹ D *deest* 1. ²⁴⁹⁰ in æcclesia Cluniacensium (cluniacensi 4.) sepultus. cui præsidebat vir adprime l. 4-9°. in æcc. cl. s. vir a. 10. 11. ²⁴⁹¹ longe D. 4-11. ²⁴⁹² post *add.* 7. ²⁴⁹³ *deest* 4. ²⁴⁹⁴ cadentis 4. ²⁴⁹⁵ *deest* 4. ²⁴⁹⁶ heinricus D. 4-11. *quem errorem Ekkehardus ultima domum revisiæ correxisse videtur.* ²⁴⁹⁷ burchardo D. 4-11. ²⁴⁹⁸ ethedram 4. ²⁴⁹⁹ *deest* 7. ²⁵⁰⁰ servare post *add.* 7. ²⁵⁰¹ obrui 7. ²⁵⁰² *deest* 7. ²⁵⁰³ burchardi 4-11. ²⁵⁰⁴ in c. 10. 11. ²⁵⁰⁵ sidebat E2. ²⁵⁰⁶ religatum E1. 2. ²⁵⁰⁷ curavit E1. 2. ²⁵⁰⁸ *deest* 4. ²⁵⁰⁹ *deest* 7. 9°. ²⁵¹⁰ commovit 6. ²⁵¹¹ *deest* 4. ²⁵¹² eis alpinis 9°. ²⁵¹³ excitavit 4. *deest* 6. 9°. 10. incitat post *add.* 7 p. erigit tandem 5. p. accendit 11. ²⁵¹⁴ non r. 7. ²⁵¹⁵ propter 4. ²⁵¹⁶ *deest* 4. ²⁵¹⁷ s. p. 7. ²⁵¹⁸ deo exerc. *desunt* 4. ²⁵¹⁹ u. vastata n. per. 4. ²⁵²⁰ alter vero 4. ²⁵²¹ annosa 5. ²⁵²² *deest* 7. ²⁵²³ letatus E2. ²⁵²⁴ preces 7. ²⁵²⁵ sp. 5° 4-11. ²⁵²⁶ et inter E2. ²⁵²⁷ u. principes pop. 4 11 ²⁵²⁸ ab E1. 2. *deest* 7. ²⁵²⁹ quibusdam 4-11. u. s. quibusdam 5.

terna honorabiliter tractare cœperunt. Quid plura? Eousque spiritus Jesu pro precio sanguinis sui ²⁵³⁰ filiiisque sponsæ suæ dimicans, spiritui superbiæ et maligno prevaluit, ut mentibus universorum jam in uno divinæ voluntatis ²⁵³¹ assensu conexas, ipsorum consilio, suasionem ac obsecrationem regis indignatio in tantum ²⁵³² mitigaretur, ut ipse presens negocium ²⁵³³ non suo sed optimatum utriusque partis arbitrio terminandum decreverit ²⁵³⁴. Inde rerum omnium gubernatori cunctis gratias agentibus, denominati sunt ²⁵³⁵ ex utraque parte duodecim primates, quorum corda timor Dei possidens inveteratam discordiam inter regnum et sacerdotium sedare nemine resistente sufficeret. ²⁵³⁶ Ad hæc determinanda collaudantur conventus totius regni principum, curia Wirzburg ²⁵³⁷, tempus festum ²⁵³⁸ sancti Michaelis ²⁵³⁹; et unoquoque propria manu in alterius manum hujusmodi pactum quasi sub sacramento firmante, cum pace et gaudio discessum est.

Evolutis post hæc tribus fere mensibus, Henricus imperator venit cum ingenti comitatu in civitatem Wirzburg ²⁵⁴⁰ juxta conductum (*Sept.*); Saxonum [Wirzburg. juxta conductum vero Saxonum *B.*] vero principes una cum Mogentino presule cæterisque castra metati sunt ²⁵⁴¹ juxta rivum ²⁵⁴² quæ ²⁵⁴³ Werna ²⁵⁴⁴ (347) dicitur, unus diei iter habentes ²⁵⁴⁵ a rege intersticium. Ibi securitate per internuncios utrobique composita, post triduum loco prenominato regem conveniunt. A quo pacifice extra muros propter nimiam utriusque patris turbam recepti ²⁵⁴⁶, exinde per continuam septimanam ²⁵⁴⁷ uni se cotidie curiæ colligunt, ibique semper ²⁵⁴⁸ presenti ²⁵⁴⁹ scismate ²⁵⁵⁰, regni videlicet ²⁵⁵¹ et sacerdotii, solleter tractare non cessaverunt. Sed licet nonnulli pacem ²⁵⁵² odientes scandala nova veteribus supereminare temptaverint ²⁵⁵³, tamen quia divinæ ²⁵⁵⁴ ordinationis proposito, unde tot capita rei publicæ ²⁵⁵⁵ convenerant, resistere nemo ²⁵⁵⁶ prevalet, tandem Henricus imperator ²⁵⁵⁷ sponsionis suæ non immemor, universas questiones quæ ventilabantur non suimet arbitrio nec suorum quorumlibet contentione sed juxta senatus consultum concludi, per omnia in omnibus concessit. Unde quia multa, quæ tunc ²⁵⁵⁸ ibi magnanimitè ²⁵⁵⁹ disposita sunt (348), enarrare ²⁵⁶⁰ longissimum est, ea tantum ²⁵⁶¹ quæ etiam causa maxima, ejusdem conventus fuerunt, huc ²⁵⁶² annotare sufficiat; utque ²⁵⁶³ pacem firmissimam et ab omnibus universalem sub vitæ periculo legaliter institutam ²⁵⁶⁴, regalia vel fiscalia regno, æcclesiastica æcclesiis predia depredatis, hereditates heredibus, omnique personæ vel conditioni propriam adjudicatam esse justiciam. Ad hæc predones furesque edictis imperialibus persequendos sive legibus antiquitus constitutis coercendos, unanimi conjuratione confirmatum est; et ²⁵⁶⁵ quicquid scandali, quicquid ²⁵⁶⁶ perturbationis usquequaque per regna Germaniæ inimici seminario succroverat, omnimodis eradicari decretum est. De verbo autem excommunicationis, unde scandala pene cuncta pululaverant, nichil est ²⁵⁶⁷ diffinitum, tamen ad apostolici regiminis audientiam concorditer in timore divino dilatatum ²⁵⁶⁸, denominatis in presenti legatis, qui Romam hæc omnia deferrent, quatinus, indicto per auctoritatem apostolicam generali concilio, quæcumque humano non possent, Spiritus sancti judicio terminarentur. His ita reverenter pro honestate simul et utilitate regni dispositis, destinati sunt in presentidomnus Otto præsul Babenbergensis, dux Henricus, comes Berengerius ²⁵⁶⁹, qui hæc ²⁵⁷⁰ omnia Noricis principibus, qui tunc forte aliis occupati rei publicæ causis predicto conventui deerant, apud Ratispouam Kal. Novembr. convocatis, intimarent; quos et ad omnia hæc voluntarios inveniebant atque confirmabant ²⁵⁷¹.

De *1 monasterio Fuldensis turris australis corruit, ac sanctuarium orientale et eam quæ subtus illud erat criptam altariaque septem circumeirca compressit.

*1) *Reliqua hujus anni desunt 4 — 11, eorumque loco hæc leguntur in 4. 6 — 11*: Eodem anno in Svarzahensi monasterio ob ²⁵⁷² honorem et reverentiam ²⁵⁷³ piissimæ genitricis suæ Mariæ perpetuæque virginis, et sanctæ Felicitatis preclaræ martyris, septemque filiorum ejus, in quorum ²⁵⁷⁴ honore idem monasterium constructum et ²⁵⁷⁵ dedicatum est, factum est quoddam signum memorabile ²⁵⁷⁶. Sicut enim Dominus fecit salutem quondam in homine a nativitate cæco, sic istis temporibus perpetravit in juvene a nativitate mutus. Sed qualiter hoc contigerit ²⁵⁷⁷ breviter pandimus et notificamus ²⁵⁷⁸. Ex alia quippe provincia puer quidam pauperculus illuc supervenerat, qui a dispensatore fratrum pro misericordia clementer susceptus, deserviebat ibidem multis ²⁵⁷⁹ diebus

VARIÆ LECTIONES.

²⁵³⁰ filii E1 2. ²⁵³¹ v. d. 5. ²⁵³² ind. interim 4. ²⁵³³ *deest* 7. ²⁵³⁴ decrevit 4. ²⁵³⁵ *deest* 4. ²⁵³⁶ sufficerent 7. 9°. ²⁵³⁷ wirzburg E1. 4. 5. 6? 10. wirzburg. 7. ²⁵³⁸ festui D1. ²⁵³⁹ michaelis 7. ²⁵⁴⁰ wirzburg 4. 5. wirzburg 7. wirzburg 9°. wirzburg 10. ²⁵⁴¹ *deest* 4. ²⁵⁴² rivum E2. ²⁵⁴³ que *corr.* qui 6. qui 7. 9°. ²⁵⁴⁴ werra 7. 9°. werra *superscripto* n. 5. ²⁵⁴⁵ a rege h. 4. ²⁵⁴⁶ recepto 4. ²⁵⁴⁷ ebdomadam 4. ²⁵⁴⁸ *deest* 6. 7. *ubi semper corr.* super ²⁵⁴⁹ presentis 7. ²⁵⁵⁰ *deest* 4. ²⁵⁵¹ v. r. 4. ²⁵⁵² pace 9°. ²⁵⁵³ temptaverunt 7. 9°. ²⁵⁵⁴ o. d. E1. 2. ²⁵⁵⁵ re publica convenerunt 9°. ²⁵⁵⁶ *deest* 4. t. n. p. 7. ²⁵⁵⁷ imperator h. 4. ²⁵⁵⁸ i. t. E1. 2. ²⁵⁵⁹ magna 7. ²⁵⁶⁰ narrare longum 4. ²⁵⁶¹ tamen 4. ²⁵⁶² hic 4. 7. ²⁵⁶³ ut que 6. ²⁵⁶⁴ instituta 6. 7. 9°. ²⁵⁶⁵ *deest* 4. ²⁵⁶⁶ vel 4. ²⁵⁶⁷ nil. d. est 4. ²⁵⁶⁸ *deest* 7. d. est 9°. delatum E1. ²⁵⁶⁹ berengerus 5. A. S. bereng. 4. bering 6. 9°. bering 7. bering 10. bering 11. B. E1. ²⁵⁷⁰ *deest* 10. 11. ²⁵⁷¹ confirmaverunt E1. 2. ²⁵⁷² ad *corr.* ob. 6. ²⁵⁷³ reverentiam 6. ²⁵⁷⁴ q. in 4. ²⁵⁷⁵ c. est et d. 4. ²⁵⁷⁶ memoriale 4. ²⁵⁷⁷ evenerit 4. ²⁵⁷⁸ et n. *desunt* 4. ²⁵⁷⁹ multi 6.

NOTÆ.

(347) Wernitz.

(348) Cf. conditiones, in quas convenerunt, Mon. Legg. II, p. 74.

habens sub se curam legenda et conservanda ²⁵⁸⁰ fratribus poma. Delitescens itaque ²⁵⁸¹ serviens⁹ que ²⁵⁸² in tali servitio plurimo tempore, contigit ut magna illa festivitas omnium sanctorum adpropinquaret, et in ipsa vigilia idem serviens diem jejunum ²⁵⁸³ ad vesperum transiens ²⁵⁸⁴, cum jam resideret cibum sumpturus, repente Dei nutu horrorillum invasit nimius ²⁵⁸⁵, totusque in extasi factus, in impetu perrexit in monasterium, ubi jam ymnus *Omnes superni ordines* ad vesperas studiosius decantabatur ab omnibus; et ²⁵⁸⁶ semel atque bis in oratione genu ²⁵⁸⁷ flexus, se ²⁵⁸⁸ Deo sanctisque ejus ²⁵⁸⁹ commendabat ²⁵⁹⁰ attentius. Tum repente omnipotentis ²⁵⁹¹ Dei respectu, hactenus clausum laxatum est linguæ illius vinculum, excreansque ²⁵⁹² ex ore quasi carunculam crudam cum cruore, loquebatur ad circumstantes claræ voce. Populis igitur omnibus in æcclesia commorantibus non modicam de tam ²⁵⁹³ subita mutatione ²⁵⁹⁴ dexteræ Dei excelsi mirantibus, urgebant illum qui curatus fuerat, chorum ascendere, seque in crucis modum coram principali altari sternere, et pro inenarrabili misericordia Dei ipsi immensas gratias referre. Quo facto, etiam ²⁵⁹⁵ vespertinali officio peracto, fratres pariter et populis cum compunctione cordis et spiritus voces attollunt ad sydera, ymnisque ²⁵⁹⁶ ac laudibus Christi concrepant magnalia. Hujus itaque rei sunt testes pede omnes provinciales, insuperque omnis familia, quæ ad eundem locum debita jugiter persolvit servitia.

A. D. MCXXII.

Erlungus ²⁵⁹⁷ episcopus Wirzburgensis ²⁵⁹⁸ per quatuor annos elephantino morbo vexatus, in natali Innocentium obiit [v. 3. Kal. Januarii obiit 4—11], et prohibente scismate non in civitate sed in monasterio Swarzaha ²⁵⁹⁹ sepulturam obtinuit. Dominus autem imperator vacanti kathedræ consulturus illo devenit, et consilio suorum usus, quendam adolescentem nomine Gebehardum, bene quidem ²⁶⁰⁰ natum, sed adhuc pre studiis scolaribus nulla æcclesiastica promotione maucipatum, pontificali investitura ²⁶⁰¹ sublimavit, non modica quidem ²⁶⁰² et ut dicunt saniori parte cleri ac populi id ipsum constanter renuente, alterum autem nomine Ruggerum ²⁶⁰³, ejusdem æcclesiæ ²⁶⁰⁴ diaconum, inibi videlicet nutritum atque canonicum, canonicè eligente. Hinc dissensiones non parvæ oriuntur, in tantum ut eidem parti faventes, relictis quæ possidebant in civitate, cogerentur offensam imperatoris declinare; ducem quoque Fridericum fratremque ejus Chuonradum ²⁶⁰⁵, electioni eidem ²⁶⁰⁶ dum frustra consentiant, indignatos ab avunculo eodemque ²⁶⁰⁷ domino suo discedere. ²⁶⁰⁸ Qui tamen non multo post cum metropolitano Mogontino nonnullisque Saxonie principibus colloquium juxta fluvium Wirraha ²⁶⁰⁹ facientes, predictum Ruggerum contra voluntatem regis per auctoritatem ejusdem archiepiscopi Adelberti cæterorumque legatorum papæ, qui tunc ²⁶¹⁰ nuper a Roma venerat, presulatus electione ²⁶¹¹ et investitura confirmabant. Ipso etenim tempore episcopus Spirensis et abbas Fuldensis, legatione totius regni apud sedem apostolicam peracta, redierant, ducentes secum Ostiensem episcopum, vicem domni apostolici ²⁶¹² per omnia tenentem, cum duobus cardinalibus, qui nichilominus a sede sancti Petri ob reconciliationem regni et sacerdotii missi fuerant.

Hac de causa iterum colloquium curiale per provincias indictum est, cui locus Wirzburg, tempus festum ²⁶¹³ sancti Petri presinitum est (*Jun.* 29°) Quo propinquante, appropinquare cœperunt conductæ civitati, non sine dampno totius orientalis Franciæ diversarum provinciarum principes et turmæ ²⁶¹⁴. Sed ubi nuntii veracibus, domnum ²⁶¹⁵ imperatorem illo minime venturum, utpote circa Rehnum aliis irritum negociis, didicerant, unusquisque in sua redire disponebant ²⁶¹⁶,

Interim Gebehardus, federatis sibi ²⁶¹⁷ jam firmiter ²⁶¹⁸ urbanis, intra muros copiosa cum ²⁶¹⁹ turhadum residet ²⁶²⁰, quadam die post meridiem assumpta de his qui secum erant manu valida, quosdam, qui jam uno ²⁶²¹ pene miliario ab urbe castra posuerant, nichil mali suspicantes, invadere templavit ²⁶²², et quasi inimicos regni deputans ²⁶²³, sive turpiter pellere sive incautos ²⁶²⁴ sternere proponit. At illi clamore venientium excitati, gemina contra acie ²⁶²⁵ celeriter ²⁶²⁶ directo naviter resistendo se suaque castra defendunt, et ex utraque parte cæsis, vulneratus atque partis ²⁶²⁷ nonnullis, die etiam adveperascente, hi ad urbem, isti ad tentoria redeunt. Hinc efferati principes, ad civitatem ²⁶²⁸ unanimiter convertuntur, Ruggerum intronizare contententes; verum ²⁶²⁹ id non sine sanguine fieri posse pendentes; ad monasterium quod dicitur Swarzaha ²⁶³⁰ divertunt, ibique illum ²⁶³¹ coram omni concilio tam metropolitano quam cæteri ²⁶³² Romani legati presulem ²⁶³³ æcclesiæ Wirzburgensi consecrantes, ad propria se quisque conver-

VARIE LECTIONES.

²⁵⁸⁰ servanda 10. 11. legenda et servanda *corr.* legendi et servandi 7. ²⁵⁸¹ s. in t. s. p. t. c. ut m. illa festi *in murg. adposita* 6. ²⁵⁸² serviens 10. 11. ²⁵⁸³ jejunium 6. 9°. jejuniis 7. ²⁵⁸⁴ i. e. transigens. ²⁵⁸⁵ n. novus t. 4. ²⁵⁸⁶ *deest* 4. ²⁵⁸⁷ genua flexit deo 4. ²⁵⁸⁸ *deest* 10. 11. ²⁵⁸⁹ *deest* 10 se 11. ²⁵⁹⁰ c. se 4. ²⁵⁹¹ *deest* 4. ²⁵⁹² exsecransque 4. ²⁵⁹³ m. datam 9°. ²⁵⁹⁴ invitatione 6. 9°. ²⁵⁹⁵ et 4. ²⁵⁹⁶ ymnis 4. ²⁵⁹⁷ Erlungus 6. 7. ²⁵⁹⁸ wirzburg. 6. 10. *semper* wirceb. 7. ²⁵⁹⁹ suarza 4. 5. ²⁶⁰⁰ quidam 7. ²⁶⁰¹ investura 9°. ²⁶⁰² *deest* 7. ²⁶⁰³ ruoggerum 4. 6. 10. ²⁶⁰⁴ *deest* 4. ²⁶⁰⁵ cuonradum E1. 2. 5. cuonradum 10. cunradum 4. 7. ²⁶⁰⁶ *deest* 4. ²⁶⁰⁷ eodem 9°. ²⁶⁰⁸ discessere 10. 11. ²⁶⁰⁹ wira 5. 6. werra 7. 9°. ²⁶¹⁰ qui nuper a. r. tunc v. 4. ²⁶¹¹ electionem et investituram 4. ²⁶¹² pape 4. ²⁶¹³ *deest* 7. ²⁶¹⁴ p. oturme 10. et t. ²⁶¹⁵ *desunt* 11. ²⁶¹⁶ domni 4. ²⁶¹⁷ disponebat 4. 7. ²⁶¹⁸ jam sibi 4. ²⁶¹⁹ firmiterque 10. 11. ²⁶²⁰ dum t. r. 4. ²⁶²¹ residet *corr.* resideret 7. ²⁶²² p. m. u. 4. ²⁶²³ temptant 9°. ²⁶²⁴ disputans E1. 2. ²⁶²⁵ incaustos E2. ²⁶²⁶ aciem 5. 9°. 10. ²⁶²⁷ celiter E2. ²⁶²⁸ capti 6. a. n. c. E1. 2. ²⁶²⁹ urbem 4. ²⁶³⁰ sed 4. ²⁶³¹ suarza E1. 2. suarza 4. 5. ²⁶³² *deest* 7. ²⁶³³ ceterique 9°. ²⁶³⁴ presule.

tunt ²⁶⁶⁴. Exinde idem Ruggerus eam ²⁶⁶⁵ partem episcopii quæ Necaro ²⁶⁶⁶ fluvio circumjacet in proprios usus tenuit ²⁶⁶⁷; Gebehardus vero urbem et quæ illi contigua sunt secure possedit.

Interea presul Mogontinus ad indignatione cæsaris sibi met undique ²⁶⁶⁸ prospiciens, castrum antiquum et jam per ²⁶⁶⁹ multas generationes pene funditus dirutum, quod vel a rivo alluente Ascafa, sive ut quidam volunt ab Ascanio conditore, Askenburg ²⁶⁷⁰ (349) dicitur, miro conatu cœpit munire; rex quoque id ipsum ²⁶⁷¹ ob injuriam sui et contra rem publicam fieri dijudicans, obsidionem e contrario ordinare decrevit. At benignus et amator hominum Jesus per industriam servorum suorum, sedis apostolicæ legatorum ²⁶⁷², qui tunc Mogontia morabantur, immo per inhabitantem in ²⁶⁷³ eis Spiritum suum, spiritum principum paci contrarium auferre, caritatem quoque nichilominus in eorum cordibus diffundere cœpit, quia nimirum, ut vere creditur, post tot ²⁶⁷⁴ Christi tunica scissuras, post tot christianorum intestina bella tempus miserendi Syon, quæ est ²⁶⁷⁵ æcclesia, licet sero, jam venit.

Facto igitur universali conventu apud urbem Wangionum (*Sept.*), quæ nunc Wormacia ²⁶⁷⁶ dicitur, sicut longum ita et incredibile memoratu ²⁶⁷⁷ est, quam prudenti, quam instanti quamque per omnia sollicito cunctorum procerum consilio, pro pace et concordia per unam vel amplius ebdomadaver certatum sit, donec ipse in cujus manu cor regis est, omnem animositatem augusti sub apostolicæ reverentiæ obedientiam causa matris æcclesiæ, etiam ultra spem plurimorum, inflexit. Mox tamen ab apostolicæ sedis apocrisariis in communionem receptus tam ipse imperator quam universus sibi subjectus exercitus, immo generali absolute cunctis hoc scismate pollutis per auctoritatem apostolicam facta, qualiter æcclesiasticas investituras cæteraque ²⁶⁷⁸ spiritalia negocia, quæ tanto tempore ²⁶⁷⁹ reges ²⁶⁸⁰ Teutonici administraverant ²⁶⁸¹, quæque ipse, ne regni ²⁶⁸² diminueretur honor, nunquam vita ²⁶⁸³ comite dimissurum ²⁶⁸⁴ proposuerat, humiliatus pro Christo coram multitudine maxima abnegaverit ²⁶⁸⁵, et in manus domni episcopi Ostiensis, ac per ipsum domino ²⁶⁸⁶ nostro Jesu Christo suæque in perpetuum jus ²⁶⁸⁷ æcclesiæ dimiserit, rursumque qualia sibi ob honorem regni conservandum auctoritas apostolica concesserit, utriusque partis melius edocebunt ²⁶⁸⁸ subter ²⁶⁸⁹ annotata scripta (350) :

Ego Henricus Dei gratia Romanorum imperator augustus ²⁶⁹⁰, pro amore Dei et sanctæ Romanæ æcclesiæ et domni papæ Calisti et pro remedio animæ meæ, dimitto Deo et sanctis ejus apostolis Petro et Paulo sanctæque ²⁶⁹¹ catholicæ æcclesiæ omnem investituram per anulum et baculum, et concedo in omnibus æcclesiis fieri electionem et liberam consecrationem. Possessiones et regalia beati ²⁶⁹² Petri quæ a principio hujus discordiæ usque ad hodiernam diem, sive tempore patris mei sive etiam meo, ablata sunt, quæ habeo, eidem sanctæ Romanæ æcclesiæ restituo; quæ autem non habeo, ut restituantur fideliter juvabo. Possessiones etiam omnium aliarum æcclesiarum et principum et aliorum tam clericorum quam laicorum, consilio principum et justitia, quæ habeo; reddam ²⁶⁹³ quæ non habeo, ut reddantur fideliter juvabo. Et do veram pacem Calisto sanctæque ²⁶⁹⁴ Romanæ æcclesiæ et omnibus ²⁶⁹⁵ qui in parte ipsius sunt vel fuerunt. Et in quibus sancta Romana æcclesia auxilium postulaverit, fideliter juvabo.

Ego Calistus ²⁶⁹⁶ servus servorum Dei, dilecto filio suo Henrico Dei gratia Romanorum imperatori Augusto. Concedo, electiones episcoporum et abbatum Teutonici regni qui ad regnum pertinent in presentia tua fieri, absque symonia et aliqua ²⁶⁹⁷ violentia, ut, si qua inter partes discordia emergerit, metropolitani et comprovincialium ²⁶⁹⁸ consilio vel judicio saniori parti assensum et auxilium prebeas. Electus autem regalia per sceptrum a te recipiat, exceptis omnibus quæ ad Romanam æcclesiam pertinere noscuntur; et quæ ex his jure tibi debet, faciat. Ex aliis vero partibus imperii consecratus ²⁶⁹⁹ infra sex menses regalia per sceptrum ²⁷⁰⁰ a te recipiat. De quibus vero michi ²⁷⁰¹ querimoniam feceris; secundum officii mei debitum auxilium meum prestabo. Do tibi veram pacem et omnibus qui in parte tua sunt vel fuerunt tempore hujus discordiæ.

Data anno 1122. 9 Kalendas Octobris.

Hujusmodi scripta atque rescripta propter infinitæ multitudinis conventum loco campestri juxta Rhenum lecta sunt, data et accepta; postque multimodas laudes rerum ²⁷⁰² gubernatori redditas, celebratis a domno Ostiensi ²⁷⁰³ divinis sacramentis, inter quæ domnum imperatorem cum pacis osculo sanctaque communionem plenissime reconciliavit, discessum est ab omnibus cum læticia infinita.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶⁹⁶ convertit 9°. ²⁶⁹⁵ tam 9° eam corr. jam 7. ²⁶⁹⁶ necare E2. neccaro 6. 7. 9°. ²⁶⁹⁷ t. n. 9°. ²⁶⁹⁸ deest 4. ²⁶⁹⁹ pene per m. g. f. 4. ²⁷⁰⁰ askenburc E1. 2. ascenburg 4. aschenburg 6. aschenbure 7. ascenburc 9°. ascafenburg 8. asafinbure in loco vacuo post scriptum 10. asasinburch 11. ²⁷⁰¹ deest 4. ²⁷⁰² ligatorum E2. ²⁷⁰³ in eis desunt 7. ²⁷⁰⁴ deest 6. 7. 9°. tun. christi 7. ²⁷⁰⁵ quæ est desunt 10. i. ecclesiæ 11. ²⁷⁰⁶ warmatia E4. ²⁷⁰⁷ dictu 4. ²⁷⁰⁸ aliaque 4. ²⁷⁰⁹ r. t. a. q. i. ne r. d. in margine 6. ²⁷¹⁰ regis corr. reges 7. ²⁷¹¹ ministraverant 4. ²⁷¹² regi D1. ²⁷¹³ vite comite 4? ²⁷¹⁴ se d. E1. 2. ²⁷¹⁵ abnegaverat 4? ²⁷¹⁶ domno 4. 7. 10. ²⁷¹⁷ deest 4. ²⁷¹⁸ edocebit D1. ²⁷¹⁹ super D1. 4. 9°. ²⁷²⁰ et semper augustus 9°. ²⁷²¹ sanctæ 10. 11. ²⁷²² sancti 4. 9°. ²⁷²³ reddam—habeo desunt 10. 11. ²⁷²⁴ sanctæ 10. 11. ²⁷²⁵ et in o. D. E1. 2. 8. 10. ²⁷²⁶ calixtus E1. 2. ²⁷²⁷ omni 8. ²⁷²⁸ provincialium 7? 10. 11. ²⁷²⁹ consecrans 6. ²⁷³⁰ ceptrum E1. ²⁷³¹ deest 4. ²⁷³² omnium. 4. ²⁷³³ ostiensis corr. ostiense 7.

NOTÆ.

(349) Aschaffenburg.

(350) Cf. editionem ex optimis fontibus haustam Mon. Legg. II, p. 78.

Alterum quoque non multo post, id est in festo sancti Martini, colloquium imperator cum principibus qui priori non aderant Babenberg²⁶⁷⁴ habuit; ubi et cunctis in sua vota concordantibus, inter multa, quæ tam ad regni quam ad sacerdotii congruebant honorem, more majorum compositis, legatos proprios cum Romanis destinavit, et utrosque²⁶⁷⁵, nuncia simul et munera ferentes honorifica, domno apostolico Calisto, consanguineo scilicet jam sibi unitissimo, direxit.

[Preterea domno Erlolfo, qui Fuldensibus etiam invitit preerat, ante paucos dies defuncto, cum consensu presentium principum, electione regulari premissa, domnus Oudalricus, ejusdem congregationis frater, in regimen successit, et juxta privilegium prescriptum regalia vel fiscalia eidem²⁶⁷⁶ cenobio per- tententia ab imperatore suscepit. E.]

A. D. ²⁶⁷⁷MCXXXIII.

Imperator Henricus natalem Domini Trajecti celebravit. Oritur in ipsis festis diebus quædam simultatio, inter aulicos scilicet et episcopi ministeriales; quæ etiam eo processit, ut²⁶⁷⁸ universa curia simul ac civitate commota²⁶⁷⁹, utriusque²⁶⁸⁰ partis armatæ concurrerent cohortes. Fit clamor confusus, quasi a Trajectensibus in²⁶⁸¹ imperatorem conjuratio sit facta; sicque illis irruentibus et istis resistentibus, acris committitur pugna, adeo ut multi caderent, plures de oppidanis caperentur, reliqui in turrin firmissimam, quæ²⁶⁸² illic erat, confugerent. Pontifex etiam ipse, quasi pravi consilii particeps et ob hoc majestatis reus habitus, custodiæ traditur, a qua postea magna pecuniæ summa multatus, multis etiam primoribus²⁶⁸³ illarum partium intervenientibus, et maxime Friderico Coloniensi archiepiscopo²⁶⁸⁴, vix redimitur. Cœpit etiam tunc germinare discordiæ illius seminarium, quæ sequenti æstate maximo illius²⁶⁸⁵ regionis dampno quæ vulgo Hollant²⁶⁸⁶ vocatur, morose ac²⁶⁸⁷ laboriose, et vix tandem ipso imperatore copiosum illo exercitum ducente, terminabatur; ubi matrona quedam cujus nomen excidit [exercitum ducente terminabatur, ubi matrona quedam Gertrudis nomine (E.), soror nimirum Lotharii ducis, cujus²⁶⁸⁸ et patrocini- cio confisa, imperatori rebellare presumebat.

Eo itaque tempore primo per Saxoniam, deinde per totam pene²⁶⁸⁹ Germaniam externis quiescentibus [bellis²⁶⁹⁰], civilium ubique seditionum tempestas increvit; et ut ait propheta: *mendacium et perjurium inundaverunt, et*²⁶⁹¹ *sanguis sanguinem tetigit* (Osee IV, 2). Predones quippe, qui sub nomine equitum undique superhabundabant, villas et agros æcclesiarum invadabant, colonos²⁶⁹² domi forisque spoliabant, et ah²⁶⁹³ scelus! ab his²⁶⁹⁴ qui pane solo et aqua²⁶⁹⁵ victitare solebant, delicias sibi ministrari tormentis exigebant²⁶⁹⁶; sicque predi et incendiis unoquoque suas injurias vindicante, cœpit undique caritas immo raritas annonæ succrescere. — In pago Wormaciensi²⁶⁹⁷ videbatur per aliquot dies non modica et armata multitudo equitum euntium et redeuntium, et quasi ad placiti²⁶⁹⁸ colloquia nunc hic nunc illic turmas²⁶⁹⁹ facere, circa nonam vero horam cuidam monti, a quo et exisse videbantur, se redere. Tandem quidam de incolis regionis illius non sine magno timore hujusmodi tam prodigiosæ²⁷⁰⁰ concioni, crucis signaculo munitus, appropinquat²⁷⁰¹, mox quandam ex illis occurrentem sibi personam per nomen²⁷⁰² omnipotentis Domini nostri manifestare causam populi qui²⁷⁰³ sic appareret adjurat. Cui ille inter cætera: *Non sumus, inquit, ut putatis fantasmata, nec militum ut a vobis cernimur turba, sed animæ militum non longe antehac interfectorum. Arma vero et*²⁷⁰⁴ *habitus atque equi quia nobis prius fuerant*²⁷⁰⁵ *instrumenta peccandi, nunc nobis sunt materia tormenti, et cere totum ignitum est quod in nobis cernitis, quamvis id vos corporalibus oculis discernere non possitis.* In hujusmodi comitatu dicitur etiam Emicho comes, ante paucos annos occisus (351), apparuisse, et ab hac pœna²⁷⁰⁶ orationibus et elemosinis se posse²⁷⁰⁷ redimi docuisse. — Referunt quidam, quod nocte quæ diem dominicæ cœnæ preces- sit, dum ad vigiliis more æcclesiastico properarent, vidisse se quasi stellas innumeras de cælo cadere, in tantum ut pluvie guttas et multitudine et casibus viderentur imitari.

Claruit hoc tempore Dietericus²⁷⁰⁸ Cicensis episcopus, litteris adprime eruditus, semper contra sei smata, quæ suis temporibus nonnunquam pululabant, propugnator catholicus, et in omni pastoralis²⁷⁰⁹ sollicitudine commissæ sibi æcclesiæ desudans utilitatibus. Hic itaque non longe a suburbano vel ter- ritorio suæ²⁷¹⁰ civitatis monasterium sive abbatiam summo conatu magnoque sumptuum ac ædificiorum

VARIE LECTIONES.

²⁶⁷⁴ habebere 6. 7. 9^c. 10. 11. ²⁶⁷⁵ utros 6. ²⁶⁷⁶ ejusdem E1. ²⁶⁷⁷ dominice incarnationis 9^c. 10. 11. ²⁶⁷⁸ deest 7. 9^c. *superscr.* E1. ²⁶⁷⁹ *post add.* ut 7. ²⁶⁸⁰ utrius D1. 5. 10. utrius *corr.* utriusque 6. ²⁶⁸¹ con. in imp. 7. ²⁶⁸² q. i. e. *desunt* 4. ²⁶⁸³ prioribus 4. ²⁶⁸⁴ episcopo 4. ²⁶⁸⁵ r. i. 7. ²⁶⁸⁶ holland D1. ²⁶⁸⁷ et 7. ²⁶⁸⁸ diutius 9^c. ²⁶⁸⁹ *deest* 4. ²⁶⁹⁰ *ita* E. ²⁶⁹¹ *deest* 6. ²⁶⁹² colonos E2. ²⁶⁹³ ha 6. 7. hi 9^c. ²⁶⁹⁴ ab his *d sunt* 6. 7. 9^c. ²⁶⁹⁵ et aqua *desunt* 4. ²⁶⁹⁶ exiebant 6. *corr.* exigebant 10. ²⁶⁹⁷ warmaciensi 4. ²⁶⁹⁸ placitum 10. 11. ²⁶⁹⁹ turbas 10. 11. ²⁷⁰⁰ prodigione E2. ²⁷⁰¹ appropinquabat 7. ²⁷⁰² n. christi manif. 4. ²⁷⁰³ que 7. ²⁷⁰⁴ atque habitus et e. 4. ²⁷⁰⁵ fuerunt 9^c. ²⁷⁰⁶ *deest* 7. ²⁷⁰⁷ se p. *desunt* 6. 7. 9^c. ²⁷⁰⁸ thiodericus E2. theodericus 7. dietricus 4. 9^c. ²⁷⁰⁹ pastoralis 9^c. ²⁷¹⁰ sive 9^c.

NOTE.

(351) V. a. 1117.

impensis per annos aliquot ²⁷¹¹ instituebat ²⁷¹² in colle quem antiquitas olim ²⁷¹³ Rosowa, nominaverat. Quo loco jam fere ad unguem ²⁷¹⁴ perducto, utpote non modica consecrata basilica, congregatione quoque ²⁷¹⁵ monachorum ibidem locata, invenitur inter eos quos conversos fratres dicimus quidam perversus ²⁷¹⁶ ex eadem gente ²⁷¹⁷ Soraborum progenitus, nequaquam sanctæ regulæ sed propriis desideriis per omnia subjectus. Hic pro suis excessibus frequenter ²⁷¹⁸ ab abbate corripitur; sed non melioratus, episcopo presentatur corrigendus. Quem ipse frequenter acrius, ut dignum erat, corripuit; ille autem in tantam proterviam erupit, ut episcopum ante altare in oratione stantem cultro perfoderit; unde post triduum venerandus sacerdos ²⁷¹⁹ ad Christum migravit.

A. D. ²⁷²⁰ MCXXIV,

Imperator Heinricus natalem Domini Aquisgrani celebravit. Eclipsis lunæ apparuit in purificatione sanctæ Mariæ (382). Unde etiam perterritus Cuonradus, consobrinus imperatoris, conversionem morum suorum professus ²⁷²¹, Hierosolimam ²⁷²² se profecturum ibidemque ²⁷²³ Christo militaturum devovit; indeque favorem non modicum ab omnibus qui hoc audierant acquisivit. Nonnulli quoque nequitie studiis antea dediti, eidem se sociari profitentur comitatui. — Non multo post imperator Heinricus movet ²⁷²⁴ expeditionem contra eos qui sibi in regione Hollant ²⁷²⁵ contrarii existebant; hisque licet tarde subactis, ad superiores se ²⁷²⁶ partes contulit, regina ²⁷²⁷ circa fines Lotharingiæ relicta. Circa mediam quadragesimam (*Mart.*) colloquium Wormaciæ cum quibusdam optimatibus habebat; cæteris vero qui non aderant, id est Saxonibus, Bajoariis ²⁷²⁸ atque Boemis, ad curiam venire Babenberg ²⁷²⁹ Nonas Mai ²⁷³⁰ indicebat, maxime propter ²⁸³¹ Lotharii ducis insolentiam, qui ²⁷²⁹ nova quædam moliri notabatur contra rem publicam ob sororis suæ prescriptæ illatam ²⁸³² ab imperatore injuriam. — Factus est itaque conventus idem non modicus (*Mai.*); nam singularum provinciarum duces aderant, preter predictum Lotharium paucosque sibi ²⁷³⁴ consentientes de Saxonia principes. Quibus singulis necessarios ²⁷³⁵ sumptus vel ex toto vel ex parte ministrabat venerandus episcopus Otto ²⁷³⁶ preter publicum atque constitutum antiquitus imperatoris majestati, quod ab ²⁷³⁷ aulicis etiam importunius exigebatur, servilium. Ab ipsis denique pater ²⁷³⁸ idem notabatur rarius quam cæteri præsules palatium visitare; ipse vero monasteriis construendis et restaurandis, elemosinis dispensandis, orationibus invigilandis, cæterisque tam practicæ quam theoreticæ studiis insudandis ²⁷³⁹ sese maluit occupare. Nec deerant, qui id invidiæ causa musitantes, publicis ²⁸⁴⁰ functionibus impendendum judicarent, sicque cæsaris animositate contra virum Dei commovere ²⁷⁴¹ temptarent. Sed quia Dominus custodit omnes diligentes se et vias ²⁷⁴² peccatorum disperdit, iste ²⁷⁴³ rebus transitoriis ²⁷⁴⁴ pro tempore non parcens, miro modo, quamvis undique regiones stringente penuria sufficienter omnibus ministrando, bonitate maliciam vicit, ac non fictæ karitatis officiis totius in se regni benivolum affectum commeruit. Unde compositis causis ejusdem conventus, insinuat tam Augusto quam primatibus universis, se litteris atque nunciis quam pluribus a duce Poloniæ Polizlao vocatum, insuper etiam domni papæ Calisti permissione atque benedictione directum ad gentem scilicet Pomeranorum, quam nuper idem dux sibi ²⁷⁴⁵ finitimam subegerat et ad christianitatis confugium impulerat. Annuit tota quæ convenerat æcclesia ²⁷⁴⁶, prosperitatem piis conatibus imprecantes; soli Babenbergensis æcclesiæ filii patrem dulcissimum inviti deserunt, multis cum ²⁷⁴⁷ lacrimis acsi funus prosequentes. — Postquam autem super confirmatione pacis, diversis justiciis regni que negotiis satis tractatum est, indignatus imperator his qui presentem curiam ²⁷⁴⁸ adire contempserant, instituit expeditionem ²⁷⁴⁹ sequente Augusto ²⁷⁵⁰ generaliter fieri, specie quidem contra Saxoniam, re autem vera contra Galliam in regnum regis Ludewici ²⁷⁵¹, prebiturus nimirum auxilium socero suo Heinrico Angliæ regi, pro possessione Normanniæ ²⁷⁵² provinciæ contra eundem regem Galliæ Ludewicum ²⁷⁵³ contendenti. — Cujus ²⁷⁵⁴ itaque fines postquam statuto tempore jam jamque Teutonicus exercitus cœpit attingere (383[*Aug.*]), exploratores cotidie affirmant, Francigenas, maximo jam domi congregato exercitu, congressum expectare immo temere expetere. Imperator quippe tunc non multas ²⁷⁵⁵ ibi ducebat copias, quia Teutonici non facile gentes

VARIE LECTIONES.

²⁷¹¹ aliquod D1. ²⁷¹² instruebat 6. 9c. ²⁷¹³ deest 10. 11. ²⁷¹⁴ ungem 10. 11. ²⁷¹⁵ deest 4. ²⁷¹⁶ conversus 10. 11. ²⁷¹⁷ deest 9c. post Sor. add. 7. ²⁷¹⁸ sepe 4. ²⁷¹⁹ deest 10. 11. ²⁷²⁰ d. incard. 10. 11. ²⁷²¹ professis E2. ²⁷²² iher D1. E2. ieros. E1 7. ²⁷²³ que deest 8. ²⁷²⁴ movet D1. 8. — 9c. ²⁷²⁵ holland D. E1. 2. 4. 10. 11. ²⁷²⁶ p. se 4. ²⁷²⁷ c. f. l. r. r. E1. 2. ²⁷²⁸ bajoriis E1. ²⁷²⁹ babenberg 4. babenberc 7. ²⁷³⁰ maii E1. 2. 4. ²⁷³¹ ob ins. l. d. 4. ²⁷³² quæ 10. 13. ²⁷³³ deest D1. ²⁷³⁴ deest 4. ²⁷³⁵ necessariis E2. ²⁷³⁶ B. D4. ²⁷³⁷ deest 10. 11. A. S. ²⁷³⁸ n. p. i. 5. ²⁷³⁹ insinuandis 4. 5. 7. 9c. E1. 11. insudantis E2. ²⁷⁴⁰ eciam E1. 2. ²⁷⁴¹ movere 4. ²⁷⁴² viam 4. ²⁷⁴³ ille E1 2. ²⁷⁴⁴ transitorii E2. ²⁷⁴⁵ deest 4. ²⁷⁴⁶ deest 4. ²⁷⁴⁷ cum D1. ²⁷⁴⁸ currm E1. *orr.* curiam E1. ²⁷⁴⁹ deest 4. ²⁷⁵⁰ hic folium unum excidit in codice 4. ²⁷⁵¹ ludewici E1. 5. 6. 10. ²⁷⁵² normanniæ E1. normannie E2. normantine 9c. ²⁷⁵³ l'ad. E1. ²⁷⁵⁴ Cujus — cepit in marg. 6. ²⁷⁵⁵ non ibi m. c. d. 7.

NOTE.

(382) Hæc d. Febr. 1 accidit.

(383) Cf. Sugerii Vitam Ludewici VII, ap. Bouquet, XII, p 80.

impugnant exteras. Nunciatur interim a tergo, Wormacienses auxilio ducis Friderici contra voluntatem ²⁷⁶⁰ imperatoris Buggonem ²⁷⁶⁷ suum episcopum sedi suæ restituisse, seque inter civitatis muros ad rebel-landum omnimodo munisse. Ruo audito reversi, urbem eandem maxima ²⁷⁶⁸ invadunt feritate; nec obsidionem ejus solvunt, donec multis, ut fieri solet, hinc inde conatibus expensis ²⁷⁶⁹, multis ante murum captis vel occisis, ad ultimum deficientibus alimoniis, quinque milibus talentorum urbani multati, relicto episcopo, pactum ad arbitrium imperatoris faciunt.

Domnus papa Calistus II ²⁷⁶⁰, vir genere et moribus, sapientia quoque cunctisque divinarum ²⁷⁶¹ humanarumque rerum dispositionibus precipuus, in Domino vitam finivit. Post cujus decessum pars aliqua Romanorum Ravennatem archiepiscopum (354), omni religionis testimonio satis commendatum, apostolicæ sedi preficere nituntur; item aliqui Lampertum ²⁷⁶² Ostiensem; qui et, universali postmodum electione concordante ²⁷⁶³, voti compotes efficiuntur. Nam vir idem et in Romana tam diu probatus æcclesia, et in ea legatione, qua ipse dudum in reconciliatione regni et sacerdotii Germanicis in partibus strenue laboraverat, cis citraque notificatus, tam illorum qui longe quam qui prope erant sacerdotum unanimi favore canonice consecratur ²⁷⁶⁴, moreque sedis illius ut vere ²⁷⁶⁵ tanto dignus honore, Honorius secundus est appellatus ²⁷⁶⁶ 1*.

*1) 6 — 11. *addunt*: Poppo abbas obiit.

A. D. ²⁷⁶⁷ MCXXV.

Heinricus imperator natalem ²⁷⁶⁸ Domini apud Argentinam civitatem, quæ et Strazburg ²⁷⁶⁹ dicitur, celebravit, frequentantibus ibi curiam principibus ²⁷⁷⁰ Alsaciæ, Lotharingiæ, cæterarumque Transrenanarum partium obtimatibus ²⁷⁷¹. Quo tempore hiemen asperissimam, ver tempestuosum, fames validissima ac mortalitas crudelissima secuta, tantam stragem per universas provincias, maxime tamen de vulgaribus dederunt, ut pene ²⁷⁷² tertia pars ²⁷⁷³ populi notetur occubuisse.

Hoc tempore, scilicet in ipso sacrosancto ²⁷⁷⁴ paschæ sabbato (*Mart.* 28), desideratissimus ²⁷⁷⁵ nobisque cælitus provisor provisor noster, Otto presul, post multas pro Christo tribulationes emersas gregem sibi commissum revisit; nec aliter quam Christus ipse christus Domini susceptus, gavisus ²⁷⁷⁶ discipulis gaudium dominicæ resurrectionis duplicavit.

Idem tamen Christi fidelis dispensator et prudens questum de commissio sibi talento lucratum ad fidei suæ devotionisque testimonium litteris annotari precepit; quas et nos ob edificationem legentium hic subnectere non piguit. [*Cod. B. omisit* Idem — piguit]:

Anno dominicæ incarnationis ²⁷⁷⁷ 1124 ²⁷⁷⁸ indictione secunda Kalisto ²⁷⁷⁹ papa II ²⁷⁸⁰ Romanæ sedi presidente, Otto Dei gratia Babenbergensis æcclesiæ episcopus divino admonitus instinctu, predicti apostolici auctoritate et assensu roboratus, partes Pomeranorum paganorum cum quibusdam civitatibus terræ Louticiæ aggressus est, ut eos ab errore suo revocaret et ad viam veritatis et ad agnitionem filii Dei perduceret. Quibus baptizatis et conversis, æcclesias construxit et consecravit, et hæc secundum sanctorum patrum instituta servare eos edocuit: scilicet ut sexta ²⁷⁸¹ feria abstineant a carne et lacte more cæterorum christianorum; dominica die vacent ²⁷⁸² ab omni opere malo, et ad æcclesiam divinam officium audituri veniant, ibique orationibus studiose insistant. Sollemnitates sanctorum cum vigiliis sanctorum ²⁷⁸³ vel secundum quod eis indicatum fuerit, omni ²⁷⁸⁴ diligentia observent; sacrosanctam quadragesimam jejuniis, vigiliis elemosinis et orationibus diligentissime observare studeant; infantes suos in sabbato sancto ²⁷⁸⁵ paschæ et pentecosten ²⁷⁸⁶ cum candelis et cappa quæ dicitur vestis candida, et patrinis comitantibus, ad baptismum deferant et sive veste innocentie indutos per singulos dies usque in diem octavum ²⁷⁸⁷ ejusdem sabbati ad æcclesiam deferant; et celebrationi divini officii interesse satagant. Hoc etiam injunxit ²⁷⁸⁸, ne filios suos necarent, quod nefas maxime inter eos vigeat; ne etiam filios suos et filias ad baptismum teneant, sed sibi patrinos querant; patrinis etiam idem et amicitiam ut carnalibus parentibus servant. Interdixit ²⁷⁸⁹ etiam, ne quis commatrem suam ducat in uxorem, neque propriam cognatam suam usque in sextam et septimam generationem; et unusquisque contentus sit una uxore; ne sepeliant mortuos christianos inter paganos, in silvis aut in campis, sed in cimiteriis, sicut mos est omnium christianorum; ne fustes ad sepulchra eorum

VARIÆ LECTIONES.

²⁷⁸⁶ voluntates 5. 9°. ²⁷⁸⁷ contra buggonem E1. 2. ²⁷⁸⁸ magna E1. 2. ²⁷⁸⁹ expensis — deficientibus in marg. G. ²⁷⁹⁰ deest 7. 10. 11. ²⁷⁹¹ divinarumque 10. ²⁷⁹² lambertum ostensiensem E2. lambertum ²⁷⁹³ concordantes E1. 2. ²⁷⁹⁴ consecratus 10. 11. ²⁷⁹⁵ deest 6. 7. 9°. ²⁷⁹⁶ s. appellatur E1. 2. ²⁷⁹⁷ d. incarnat. 10. 11. ²⁷⁹⁸ natale 10. 11. ²⁷⁹⁹ strazburg E1. 2. 5. 9. ²⁷⁹⁰ deest 7. 9°. ²⁷⁹¹ ita D1. E1. ²⁷⁹² deest 6. 7. 9°. ²⁷⁹³ deest 9°. ²⁷⁹⁴ sacrosancto 7°. ²⁷⁹⁵ desiderantissimus 4. 7. 11. desiderantibus 9°. desiderantissimo 10. ²⁷⁹⁶ gavisus 6. corr. gavisus E1. ²⁷⁹⁷ Domini D1. ²⁷⁹⁸ M.C.XXVI. 6. 7. 9°. ²⁷⁹⁹ Calisto 5. 10. Kalisto D1. ²⁸⁰⁰ (uero) 7. ²⁸⁰¹ f. s. 7. ²⁸⁰² vacant D1. 5. 10. vacant corr. vacant 6. 7. ²⁸⁰³ deest 6. 7. 9°. 11. ²⁸⁰⁴ cum o. 5. 11. omnia 10. ²⁸⁰⁵ sanctæ 11. ²⁸⁰⁶ pentecosten 5. 7? ²⁸⁰⁷ o. d. 5 — 11. ²⁸⁰⁸ inunxit 9°. ²⁸⁰⁹ indixit 10. 11.

NOTÆ.

((384) Gualterius.

ponant; omnem ritum et pravitatem paganam abjiciant, domus ydolorum non construant, phytonissas non adeant, sortilogi non sint; ne quid immundum comedant, non morticinum, non suffocatum, neque ydolitum, neque sanguinem animalium; ne communicent paganis; ne cibum aut potum cum eis aut in vasculis eorum sumant; ne in his omnibus consuetudinem paganam repetant; Injunxit etiam eis, ut dum sani sunt veniant ad sacerdotes ecclesiæ, ut confiteantur peccata sua; in infirmitate autem sua vocent presbiteros ad se, ut confiteantur peccata sua et corpus Domini accipiant. Injunxit etiam, ut de perjuriis²⁷⁹¹, de adulteriis, de²⁷⁹² homicidiis et de cæteris criminalibus secundum canonum instituta penitentiam agant²⁷⁹³, et in omni christiana religione et observatione obedientes sint. Mulieres post partum ad ecclesiam veniant et benedictionem a sacerdote, sicut mos est, accipiant. Nomina²⁷⁹⁴ civitatum: Piriz²⁷⁹⁵, Stetin²⁷⁹⁶, Vulin²⁷⁹⁷, Gamen²⁷⁹⁸, Colbrech²⁷⁹⁹, Belgrado, Lubin²⁸⁰⁰, Gresch. (355).

His temporibus per latitudinem imperii²⁸⁰¹ Romani prodigia nonnulla cladesque²⁸⁰² diversæ frequentabantur, adeo ut nec numerus eorum nec species a cujusquam mortalium scientia colligantur. Porro pauca, quæ nostris auribus volans intulit fama, stilo libuit exarare, ne exempla divinatorum²⁸⁰³ verberum, quæ multiformibus plagis toleramus, occultare videamur generationi subsecuturæ. Quarta feria ebdomanæ pentecostes dirissimæ pruinæ frigus plagam magnam tam novellis ubique frugibus quam vineis, habundantissimam jam fœtum suorum spem turgendo promittentibus, intulit; nec multo post, id est 16 Kal. Julii, residuum frigoris tempestas tam immensa, quæ diluvium minare²⁸⁰⁴ videretur, crudeliter alicubi²⁸⁰⁵ devastavit. Item quædam²⁸⁰⁶ ex locis palustribus ultra solitum erumpentes, segetes contiguas et maxime triticeas aurugine vel uredine depravavit²⁸⁰⁷. Apium²⁸⁰⁸ etiam fœtus, nescio quo auspiciente incommodo, ex toto pene deperit. Nonnulli insuper in sole et luna vel²⁸⁰⁹ stellis diversi diverso modo se vidisse signa testantur, adeo ut etiam fidem excedere quibusdam videantur. Puero cuidam in pago Tullifelt²⁸¹⁰ nato crus dextrum diutino livore tumefactum, tandem loco collecti puris crepuit, et pro sanie, mirabile dictu! grana non pauca tritici, siliginis, farris, ordeï ac avenæ evidenter effudit.*1

*1) E1. *alia manu addit in marg.*: Roudkerus XI¹²⁴ archiepiscopus Magad. obiit.

Henricus imperator hujus vocabuli quintus, apud Trajectum²⁸¹¹ civitatem pentecosten celebraturus, ægritudine, quam jam diu celaverat²⁸¹², superatus, ad extrema cœpit propinquare; vocatisque qui secum erant, id est regina Mathilde²⁸¹³ conjuge sua, consobrino²⁸¹⁴ quoque²⁸¹⁵ suo Friderico duce Sueviæ, cæterisque primatibus, prout potuit²⁸¹⁶, de regni statu consilium dedit, proprietates²⁸¹⁷ suas atque reginam ejusdem Friderici, utpote heredis sui, fidei commisit; coronam cæteraque regalia usque ad conventum principum conservanda in castello firmissimo, quod Trifels²⁸¹⁸ (357) dicitur, reponi disposuit; sicque viatico Christi sacramentorum communicans, diem clausit extremum 10 Kal. Junii. Cujus corpus more regio curatum, Spiram est delatum, et coram multitudine nobilium et inferiorum, clericorum atque laicorum, juxta majorum suorum mausolea honorifice conditum, anno regni 20mo, imperii vero 14°,

Hic, ut prescriptum est, primo sub specie religionis patrem excommunicatum imperio privavit; confirmatus in honoribus mores mutavit; sed post injurias apostolicæ sedi illatas semper se ipso inferior fuit, justiciis regni non multum invigilavit; acer fuit ingenio, fortis et audax licet parum felix in præliis, nimius in appetendis alienis. Pecunias, ut aiunt, infinitas congesserat; quas, secundum scripturas (Luc. xii, 21), cui thesaurizasset²⁸¹⁹, ipso sine liberis obiens, heu! heu! ignorabat.

Hoc etiam anno nonnullos ex nobilibus una cum innumera multitudine vulgarium seviens mortalitas absumpsit. Inter quos Oudalricum²⁸²⁰ Eihstatensem²⁸²¹ ac Ruggerum²⁸²² Wirciburgensem, Arnol-

VARIE LECTIONES.

²⁷⁹⁰ junxit etiam ita pergit codex 4. ²⁷⁹¹ p. penitentiam agant et de a. 7. ²⁷⁹² et 4. ²⁷⁹³ i. peniteant 7. ²⁷⁹⁴ Nomina Gresch in D1. in ima margine leguntur. nomen 10.11. ²⁷⁹⁵ Poriz corr. Piriz 6. Pirif 8. ²⁷⁹⁶ Stein 4. Stetun D1. ²⁷⁹⁷ Wilfn 4. Ulin 6. ²⁷⁹⁸ Camen D1. Gamen corr. Camin 7. ²⁷⁹⁹ Colberch 4. ²⁸⁰⁰ Zubin aut Lubin 4. ²⁸⁰¹ rom. i. 7. ²⁸⁰² clades 4. ²⁸⁰³ divinum 10. et divinum verbum 11. ²⁸⁰⁴ in mari 9^c. v. m. 5. ²⁸⁰⁵ alicui D1. 4. 5. 6. 9^c. 10.11. alicui corr. alicubi 7. ²⁸⁰⁶ add. nebulæ 7. ²⁸⁰⁷ depravavit corr. depravaverunt ²⁸⁰⁸ 7. apum E1. e corr. E2. ²⁸⁰⁹ et 4. 7. ²⁸¹⁰ n. l. 5. ²⁸¹¹ trajectam 4. ²⁸¹² celaverat — id est desunt 11. ²⁸¹³ mathilde D. E. mahthildis 4. machth. 5. mathilth 6. machtilt 7. mahthilth 9^c. ²⁸¹⁴ consobrino — sueviæ desunt 10. 11. ²⁸¹⁵ deest 4. ²⁸¹⁶ deest D1. ²⁸¹⁷ proprietates — commisit desunt 10. 11. ²⁸¹⁸ triuls 4. hamirstein in loco vacuo post add. 10. et ita 11. ²⁸¹⁹ thesaurizaret 7. ²⁸²⁰ uodalricum 5. ²⁸²¹ eistetensem 4. eichstatensem 5. 7. eihstatensem 9^c eihstatendem E2. ²⁸²² ruoggerum 4. 9^c. E1.

NOTÆ.

(355) Altstadt-Piriz, Stetin, Wollin, Kamin, Colberg, Belgard, Lubzin ut videtur (Barthold Hist. Pomer. II, p. 56. n.), et Garz.

(356) Pagus Franciæ orientalis.
(357) E meridie et occidente Spiræ.

dum ²⁸²³ quoque comitis Arnoldi ²⁸²⁴ filium, bonæ indolis adolescentem, pluresque alios sors ultima pressit. Nam post vulgi stragem immensam tam fame quam pestilentia iudicio divino patratam, lues tanta tamque indifferens per populos ubique grassari cœpit, ut nulli conditioni, sexui vel ætati parcendum fore mors mitteretur pallida, vixque vivi sufficerent ad curanda defungentium cadavera.

HIEROSOLIMITA.

IN CHRISTI NOMINE INCIPIIT LIBELLUS QUI DICITUR

HIEROSOLIMITA ²⁸²⁵

Oppressione, liberatione ac restauratione sanctæ Hierosolimitanæ ²⁸²⁶ Æcclesiæ.

De ²⁸²⁷ militiæ vel expeditionis causa, quæ temporibus nostris non tam humanitus quam divinitus ordinata est Hierosolimam ex omnibus pene mundi, sed maxime occidentalium regnorum partibus tendentium, fert animus estuans aliqua prescriptis adjicere, ac per hoc auctoritati tuæ, pastor venerande (338), universoque gregi sanctorum Stephani atque Viti sub virga tua trementi satisfacere. Non enim fas arbitror, his quibus me ipsum totum debeo cum jam in majoribus obedierim, id est ab incipio temporum usque ad nostrorum temporum fœces diversorum chronicorum tradiciones memorabiliores pro posse et nosse digesserim, etiam hæc quæ minora sunt caritati vestræ denegare, quod esset omnino in holocausto Domini caudam cum capite non offerre. Impellit etiam in id ipsum me quorundam imprudentium imbecillitatis necessaria nimis redargutio, qui vetusto—ineuntes servitium, *ut chron. a. 1099*, excitati ²⁸²⁸ scilicet in zelum — Franciam ducti sunt. *ut chron. a. 1096*. Sed enim de his altius replicemus.

Tempore Henrici IV imperatoris Romani, etc. — linguæ pericium mitigavit, *ut chron. a. 1099*.

Anno dom. inc. 1100. Sub Godefrido — damno dilitavit, *ut chron. a. 1100*.

Sequenti anno, qui est Domini 1101, visus est a nostro — vidisse testarentur, *ut chron. a. 1101*.

[Commissum est etiam — dimiserat, ²⁸²⁹ *ut chron. a. 1102*.]

Quinto dehinc anno Balduvinus rex — prescriptum cepit congregare, *ut chron. a. 1103*.

Pridie ante — esset parte *ibid.*

His temporibus nonnulli palmati — statu narrant, *ut chron. a. 1104*.

A Inter quæ et regem Balduvinum Ruotgeri ²⁸³⁰ ducis Siciliae filiam, Cuonradi ²⁸³¹ regis viduam (359), in matrimonium duxisse commemorant, adducentem sibi tantam Siculorum ac Normannorum classem, quæ Ascaloni, christiano nomini denuo infestissimæ, sufficerent a parte maris in obsidionem. Quam etiam idem rex a terra cum suis obsidens tributariam [ut prius ²⁸³²] fecit.

Non multo post cum jam post absconsam parumper faciem suam Dominus respexisset Syon, quam olim elegerat in habitationem sibi, cepit per orbem terrarum hujusmodi gaudii semen non immerito diffundi, fideles animæ, quæ vere filia sunt Hierusalem, longe lateque honorum fructuum votis impregnari, vaticinia quoque jam dudum oblivioni pene tradita, diversis ubique cordibus, linguis et vocibus iterari. *Ecce, inquit, nostris, in quos fines seculorum devenerunt, temporibus respexit Dominus Syon, et videbitur tibi in gloria sua. Respexit in oratione humilium, et non sprexit precem eorum* ²⁸³³ *et cet. (I Cor. x, 11; Psal. cx, 17, 18). Misertus est civitate sanctificationis suæ Hierusalem, civitati requiei suæ (Eccli. xxxvi, 15). Gaudete gaudio omnes qui lugebatis super eam, et reliqua (Isa. lxxvi, 10). Hæc et hujusmodi mille prosegia licet per anagogen ad illam quæ sursum est matrem nostram ²⁸³⁴ Hierusalem referantur, tamen infirmioribus membris ab uberibus consolationis prescriptæ vel scribendæ potatis, pro tanti contemplatione vel participatione gaudii periculis se tradere etiam hystorialiter practica discursione cohortantur. Scimus, hominem*

C verbi gratia, qui canticum illud *Lætatus sum* cum alleluia se in visione fatetur audisse, seque ipsum vocibus canentium succinuisse ac per hoc in tan-

VARIE LECTIONES.

²⁸²³ arnolfum E2. arnoldum 10. ²⁸²⁴ arnolff E2. ²⁸²⁵ Iherosolita corr. Iherosolimita H1. ²⁸²⁶ Hierosolitanæ H1. ²⁸²⁷ D. hanc narrationem his incipit quæ in chronico a. 1096 leguntur. Welfo — Franciam ducti sunt, postea vero cum chronico a. 1099. pergit: Hic d; militiæ etc. ²⁸²⁸ excitati — replicemus desunt hoc loco D., sed pleraque — ducti sunt jam supra leguntur. (c. n. i.) ²⁸²⁹ Hæc desunt H., leguntur h. l. in D. ²⁸³⁰ rutgeri D1. ²⁸³¹ chunradi D1. ²⁸³² ut p. desunt H. ²⁸³³ Hæc desunt H. ²⁸³⁴ deest D.

NOTÆ.

(338) Erkembertum abbatem Corbeiensem alloquitur.
(359) V supra Chron. a. 1099.

tum ad eandem peregrinationem animatum, uti nullam spiritus ejus requiem haberet, donec per multas tribulationes corporali presentia ubi steterunt pedes Domini pertingens adoraret. Nec mirandum sed venerandum. post ablata saxa duriora cordium ethnicorum scandala, de via Domini catholicam unanimiter æcclesiam ad fontem sui exortus et ad cunabula primitivæ suæ institutionis ac specialem veri panis domum nova pœnitentiæ via contendere; quam constat olim preciosa quæque sua membra per eandem viam non neci tantum, sed etiam omnigenis paganorum ludibriis ut oves occisionis exposuisse. Ex eisdem Christi confessoribus pauci qui supersunt testari solent, quod recordari miserabile est, nec passum se pedis inter idolatras gratis consecutos, quanto minus victuum vel hospiciorum solamina. De tormentis inauditis et innumeris, quæ pro auri exactione passi sunt, quis satis scribere queat; quibus mors utique amarissima pro lucro, vita pro cruce erat? Sed ut ad nostra redeamus tempora — quod enim scimus loquimur, et quod vidimus testamur — nondum desunt illo instadio, quamvis plana jam via, currentibus in absolutionem culparum martyrii bravia, pericula scilicet latronum, pericula fluminum, pericula maris, solitudinis, famis et sitis, estus et egritudinis, aliaque mille peregrinationis incommoda, in expertis vix credibilia. Dant fidem dictis nostris tot per eandem stratam strata Christi cruciferorum capitibus ablatis cadavera, qui latrocinantibus ibidem invasi paganis, in modum crucis contra orientem terræ protensi, calicem Christi bibisse cernuntur, inter orationum pro quibus peregrinabantur vota. Quapropter cessent necesse est quidam deliciarum vinculis irretiti, crucem post Christum, quamvis in angaria cum Symone, portantibus inproperare, cur ipsum iter, utpote nusquam divinis legibus indictum, vicio dumtaxat mobilitatis assequantur; cum ipse se potius incorrigibiles, dum vias Domini duras non appetunt, detractionibus venenata lingua testentur. Nos autem quid hos nisi vere martyres credamus, quibus mundus crucifixus, et ipsi mundo. Crucis se signo ad tot cruciatus insigniunt, et de multis paucissimi idemque palmati quasi victores

A mortis redeunt. Nec desunt jam eandem terram repromissionis incolentibus cotidiana martyria, ultro neum videlicet exilium, absentia parentum, penuria rerum, incursiones, latrocinia, timor continuus, et insidiæ barbarorum, infinitiva bella cum regnis Persarum vel Babyloniorum. Econtra in dies excutiens se de pulvere filia Syon, Hierosolimitana nimirum æcclesia, canticum novum dilecto suo, qui secum mirabilia fecit, cantare non cessat: *Secundum multitudinem*, inquit, *dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam* (Psal. xciii, 19). Nam inter hæc exercitia sacra loco ab inveteratis paganorum spurcitiis mundantur, æcclesiæ destructæ restaurantur, episcopia vel cenobia per regiones pristinis in locis instituuntur, civitates et castella muniuntur, portus et mercatus olim desolati populosis conventibus jucundantur, etiam et agricolis, vinitoribus et pastoribus officia sua conceduntur, et quod omnibus excellit beneficiis temporalibus, celestis ignis in resurrectione Christi annum karisma ministratur usibus humanis. Venit etiam in manus nostras, quod jam per totum orbem disseminatum credimus, exemplar cujusdam epistolæ, quam Gabrielem archangelum ex persona Salvatoris nostri ipsi æcclesiæ et per illam omnibus æcclesiis missam referunt attulisse, quæ sicut multos prevaricatoribus intentaminarum terrores, ita conversis solitas divinæ clementiæ non denegat consolationes. Ergo tanta per multitudines miserationum Domini super Hierusalem orta gloria ejus oportet, ut universæ tribus terræ, memores quod olim salvatio de monte Syon venerit mundo, sicuti dudum lugebant filiationis affectu super eam, ita nunc eidem primitivæ matri congaudeant et sacientur ab uberibus consolationis ejus, illuc ascendentes a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari ad confitendum procul dubio modis omnibus nomini Domini nostri Iesu Christi, qui locum eundem, quod salva tamen fide dici liceat, plus quam ipsum paradysum terrestrem consecravit incarnatione, miraculis, passione, resurrectione et ascensione sua; cujus nomen et misericordiam cuncta predicent et glorificent seculorum secula. Amen.

EXPLICIT 2038

2038 deest. Et. 2.

EKKEHARDI

EPISTOLA AD ERKEMBERTUM

(Vide supra col. 449.)

GESTA TREVERORUM

EDENTE G. WAITZ, PROF. PUBL. KILONIENSI.

(Apud PERTZ, *Monumenta Germaniae historica*, Script. tom. VIII, pag. 111.)

PROLEGOMENA.

Trereri sive Treveris civitas omnium fere quibus nunc Germania laelatur antiquissima, a populo Gallico, sed qui Germanicæ originis se esse iactabat, condita, a Romanis postea expugnata, sed honoribus monumentisque exornata, tunc episcoporum et archiepiscoporum, qui summum honorem in regno Francico, Lotharingico, Germanico obtinuerant, sedes præclarissimæ, hodieque silu amæno, monumentorum ruinis æcclesiis, bibliotheca atque sanctorum reliquiis conspicua, rerum scriptoribus largam semper præbuit factorum quæ enarrarent memorabilium materiam, neque defuerunt qui tum recentiori ætate tum medio ævo id egerint ut historiam Treverensem politicam et ecclesiasticam exponerent, monumenta illa describerent, archiepiscoporum Vitas narrarent aliæve diligenter doctæque illustrarent.

Attamen ut eos omittam qui data occasione de hac

A urbe egerunt, nulli præter unam sancti Maximini Vitam historię Treverensis exstant libri sæculo x antiquiores; ita ut qui priora tempora aggredi veliti fontium penuriam doleat necesse sit. Quod invasione illa Northmannia factum esse audio, qua omnia fere antiquiora historię monumenta non solum membranacea, sed etiam lapidea diruta esse, uno ore clamant, quotquot de originibus Treverensibus scripserunt. Neque ego negarim multa tunc esse eversa atque deperdita; quæ si superessent, primordiis historię, præsertim ecclesiasticæ, lucem darent; sed libros historicos incensos vel deletos fuisse haud legi, neque tales tunc temporis in bibliothecis inventas fuisse putarim. Medii ævi scriptores potius antiquiore urbis devastatione, Germanis, Hunis et Wandalis civitatem occupantibus, talia facta esse dicunt, famam incertam fallacemque procul dubio seculi (1) Nam annales ci-

NOTÆ.

(1) Antiquiora hac de re testimonia colligere juvat: Vita S. Eucharrii Valerii et Materni, Acta SS. Jan. I, p. 922. Hillar, Vindiciæ Hist. Trev., p. 56: *Hac de gestis sanctorum patrum post excidium Trevericæ urbis relictos cineres diligentius perscrutantes, sparsim in cartulis scripta invenimus; quæ in unum redacta utilitati legentium tam præsentium quam futurorum fideliter commendamus, et quamvis in presenti libello pauca de eorum sanctissimis actibus propter casum superius memoratum continentur, etc.*, et clausula adjecta, ap. Hillar. l. l.: *Tamen invenimus post excidium Trevirorum quod tribus vicibus devastata sit civitas (dicit Græcorum, Wandalorum et Hunorum vastationem) . . . quamvis pauca de eorum multis commemorantur (de multis memorantur, cod. S. Vird. ap. Hillar., p. 162) ut prædiximus, per devastationem et incendium civitatis, cum ecclesiasticis causis, hunc quoque libellum postea inventum; alium scilicet combustum invenimus. . .*; Vita S. Felicis, Acta SS. Mart. III, p. 622: *In hujus autem ter felicitis sancti mentione, sicut in omnium fere Trevirensium sanctorum recordatione repetitam sæpius hujus urbis vastationem cogimurplorare, per quam constat ingentia sanctorum patrum nostrorum vitæ volumina illa penitus esse consumpta, quod, nisi ex paucissimis ut ita dixerim tanti pelagi guttis, in vetustissimis aliorum schedulis vel etiam in plumbeis ac marmoreis tabulis terræ penitus infossis aliquatenus reformata fuissent, organa nostra, etc.*; Vita est Paulini, præf., Acta SS. Aug. VI, p. 676: *Paulini — gesta quædam ex relatione majorum auditæ quædam in exemplaribus sanctorum patrum patrum inventa volumus nostris innotescere siccesso*

ribus: — non modica quippe apud Trevericos ejus gestorum exstant volumina, quæ in ipsius incendio urbis Domino permittente, dicuntur esse consumpta; Stephani Vita S. Modaldi, præf. Acta SS. Mai, III p. 82: quæ — certius describenda nobis fuerat, nisi barbarica depopulatio nobilium Gallorum titulis olim invidisset Fertur enim barbarorum gens tunc per omnes Galliarum fines furoris sui fræna laxasse — monumenta sanctorum, titulos et nomina antiquorum heroum omnino delevisse, nulla vestigia virtutum, nulla victoriæ, nulla laudis aut probitatis avorum nostrorum nobis reliquisse. — Verum supra omnes urbes — lamentanda erat illa metropolis gloriosa Treveris — tantoque in ea miserabilius plangenda erant antiquarum virtutum monumenta, quanto damnosius multorum profectibus sunt ablata. Ubi cum antiquorum fastos exemplariorum absumeret ignis et ob hoc omnis veterum genealogiarum series abolita fuisset, etc. De quo tempore illi loquantur, non semper plane constat, Stephanus vero hoc loco de rebus sæculo v et vi gestis loquitur; cf. lib. III, init. p. 59, ubi ad Northmannos transit, nihil vero de libris deperditis dicit. Northmannos incusat auctor Vitæ S. Basini, Acta SS. Mart. I, p. 315: *Sed, proh dolor, gesta ejus præclarissima, tametsi mirifica credantur et sua, ad nostram tamen quod dolendum referimus, notitiam cuncta delata sunt minime. Egrot hoc ni fallor, furibunda Northmannorum rabies, ecclesias Dei undique devastans. Scitum namque habetur, urbem Trevericam una cum suis suburbanis et ecclesiis adjacertibus per eosdem spurcissimos Northmannos incendio concrematam. Quamobrem accidit, ut non modo hujus divi Basini vita, verum etiam aliorum*

Trevericæ gesta antiquissima continentes, Iovester papa revolvisse dicitur (2), fabulosos omnes concedent, neque acta Paulini aliorum-iscoporum (3) tunc temporis existisse, equi-ruasum habeo. Qui ante invasionem illam vinnicam sancti Maximini vitam scripserunt alter anonymus nihil ejusmodi tradit, r Lupus ejus facta silentio suppressa esse docti quoque sæculi XI scriptores magis præcen-temporum negligentiam arguunt (6) quam orum incursiones; quos verum vidisse dubitavit, cum Vitas illas sancti Maximini aliosque 7) Northmannorum manus evasisse constet. us missis, videamus qui postea res Treveren-oriæ tradiderint. Multi sane nominantur, iagna et præclara laudantur. Sed etiam ho-iam partem frustra quæras. Laudantur, sed neque edita sunt neque manu scripta in-ur, quasi altera barbarorum incursio hæc documenta delevisset. Laudantur vero a Tri- viro docto quidem et diligentissimo antiqui- librorumque scrutatore, sed qui finem suam probavit, ut ipsum tanquam certum auctorem ur. Isle narrat, mox post Treverorum exci- : Northmannis illatum Florbertum mona- ancti Mathie Treverensis id elegiaco versu e libris descripsisse; idem dicit (8), Florberto la monastica regenda successisse Eberhar- 'berhardo Richardum, postea Diethelmum, 'tum, Theodericum, Theodorum, Golscherum, 'tum de Legia, Arnoldum, Johannem, Erhar- C tum per ducentos fere annos scholam rexerint m non omnes tum aliis operibus tum historia nisi scripta et continuata insignes fuerint. At sane de tot viris illustribus, de schola floren- unum Trithemium narrare, neque in domes-

tis historiae Treverensis monumentis, sive breviores annales, sive ipsa gesta, sive singulas archiepiscoporum Vitas perscruteris, neque apud vicinos scriptores Mettenses, Verdunenses, Leodienses, neque apud Sigebertum Gembacensem qui librum singularem De scriptoribus ecclesiasticis composuit, quidquam hac de re inveniri. Unus altere ex illorum numero nominatur, sed neque eo tempore vixit in quo a Trithemio ponitur, neque ea opera composuisse videtur quæ hic recenset. Nam præter aliam multa quæ ad historiam minus spectant, hæc illis tribuit: Eberhardo vitam sanctorum Eucharis, Valerii et Materni tam metro quam prosa elegantiori stylo conscriptam, nec non hymnos varios cantus et prosas in laudem sanctorum presbiterum; Theoderico translationem et miracula sancti Celsi; Golschero libros tres de laudibus sanctorum Eucharis, Valerii et Materni; Lamperto de miraculis sanctorum libros v, de Agritio archiepiscopo Treverorum librum unum, vitæ sancti Mathie apostoli librum unum; Johanni legendam auream sanctorum; præterea Eberhardum, Adelbertum, Golscherum, Lampertum, Johannem et Erhardum ad historiam sive gesta Treverorum plura addidisse refert. Cum his ea conferamus quæ revera existant historiae Treverensis monumenta.

Sæculo primum decimo Ecclesiæ Treverensis originem usque ad apostolorum tempora relatum esse, aliis jam monuerunt (9). Tunc vitam sancti Eucharis simplicem et brevem quam editam videmus (10) scriptam esse, verisimile est, quippe quæ illos a sancto Petromissos imo Domini Jesu Christi discipulos dicat. Certe hic liber, quo Remigius Mediolanensis (11) sæc. X ex., Herigerus (12) et auctor vitæ sancti Agritii (13) sæc. XI usi sunt, recentioris neque tesse ætatis. Eberhardo alii (14), alii (15) Golschero hunc tribuerunt; sed neque Eberhardiana metra neque tres libros Golschero adscriptos hic habemus. Fortasse ta-

NOTE.

rium sanctorum actus præfulgidi posteritati mandati irent se perditum. Tandem ab imperatore profugatis impiis Northmannici ag- itrapis paceque concessa de post plurimorum um gesta denuo recuperata sunt.

ta S. Agritii, Acta SS. Jan. I, p. 773.

locos n. 4 allatos.

ta SS. Mai VI, p. 371.

ipi epist. ad Waldonem apud Surium III, Verum in hoc opere illud me admodum coarctum, nullis quæ dum adhuc viveret egit, ut patet, silentio suppressis, vix parta gestorum monumenta extant, et in his quædam fabulantur similia.

ta S. Agritii l. I, p. 778: — antecessorum, me est, negligentia nostrorum non claret. Hist. im Trever., c. 1, ap. Hontheim Prodr. I, ro quorum et nominum et meritorum oblittecessorum nostrorum negligentiam incu- etc..

rtinet huc hymnus de S. Paulino scotice a. 1072 inventus (Hist. Mart. Trever., c. 2), it codices hodieque in bibl. Treverensi et si superstites plures, S. IX antiquiores.

in. Hirsaug. I, p. 37, 56, 71, 98, 121, 142, 184, 208, 245.

ontheim Hist. Trev. dipl. I p. ix sqq. de æra episcopatus Treverensis, I. Perierus Act.

PATROL. CLIV.

SS. Sept. IV, p. 387 sqq. Quibus addantur quæ nuper V. Cl. Sybel de antiquitatibus Treverensibus docte et recte plerumque disputavit. V. etiam Rettberg Kirchengeschichte Deutschlands p. 73 sqq. — Ado in martyrologio, Romæ 1745, p. 71, Valerium S. Petri discipulum dixit; apertius vero papa Johannes XII et XIII loquuntur. Hic a. 969: *Audimus inquit, sicut etiam pridem audiendo imo et legendo comperit habuimus, eandem ipsam præ ceteris Galliarum ecclesiis christianæ religionis exordium catholicæque fidei primarudimenta percepisse per sanctorum virorum Eucharis, Valerii ac Materni et cæterorum evangelicam doctrinam, quos tempore suo — beatus Petrus apostolus ordinavit et instruxit necnon illuc ad prædicandum direxit.*

(10) Acta SS. Jan. II, p. 918. Hillar, p. 147-159.

(11) De quo v. infra. In ejus homilia ap. Hillar, p. 132 ita legitur: *Sic enim Deo gratissimæ ipsius vitæ continet textus*, etc., eaque narrantur quæ in vita edita extant.

(12) Neque vitæ scriptorem ex Herigeri libro, neque ex communi fonte utrumque hausisse concedam. Cf. quæ supra t. VII, p. 142. n. 51. V. Cl. Köpke monuit.

(13) Acta SS. Jan. I, p. 778.

(14) Hontheim Hist. I, p. xvii; III, p. 965.

(15) Bollandus l. I.

men trium episcoporum vitas Trithemius tres libros vocavit; certe etiam alibi ubi parcius de scriptoribus Treverensibus agit Golscherum nominat (16), necnon Browerus se Golscheri sermones de Eucharrio, Valerio, Materno membranarum inscriptos vidisse testatur (17). Si vitam editam intelligit eamque revera Golscheri nomine inscriptam legit, hic, quem a. 1012-1038 scholam rexisse Trithemius narrat, jam sæculo x medio floruit. Sed nescio an Golscheri nomen alias inauditum et in codicibus nullis inventum (18) prorsus fictum sit.

Sæculo x exeunte, si Trithemio fides (19), Remigius abbas Mediolacensis Egberti archiepiscopi jussu « cantum de SS. Eucharrio, Valerio, Materno primis Treverorum episcopis dulci et regulari modulatione composuit. » Hillarius (20) vero in codice Sanmathiano homiliam invenit ab hoc Remigio in natali Eucharrii compositam, sed ex vita illa plerumque descriptam.

Jam antea Sigehardus miracula sancti Maximini scripsit (21), Theodericus vero sæc. xi incipiente translationem sancti Celsi narravit (22), neuter verores Treverorum antiquiores verbo tetigit. Hunc Trithemius a. 980-996 scholæ præfuisse dicit; sed ipse se a. 1006 monasterium ingressum esse narrat, neque litteras ibi docuisse videtur.

Vitam sancti Magnerici Trithemius Eberwino abbati Theolegiensi tribuit (23); sed auctor abbas fuit Sancti Martini Treverensis (24), idem qui post a. 1035 vitam sancti Symeonis inclusi Popponi archiepiscopo dedicavit (25); et cum jam a. 975 Vita illa afferatur, Eberwinus non nisi finem addidisse vel novam ejus recensionem composuisse censendus est. Ex Gregorii Turonensis et Fortunati libris plera-

que sunt excerpta, vix pauca ex domesticis munitis sumta, neque origines ecclesiæ Treverensis obscuræ et dubiæ hoc opere illustrantur.

Qui primus eas exponendas suscepit auctor fuit vitæ sancti Agritii, quem Trithemius Lambertum de Legia dicit. Sed ist. Lambertus s. xii vixit (26); alter quem Regenheid dicunt non nisi opera theologica scripsisse fertur (27). Vita vero sancti Agritii sæculo xi confecta est, inter annos c. 1050 et 1070 (28). Præter Vitas sancti Eucharrii, Nicetii (quam apud Gregorium Turonensem invenit), Maximini et Hildulfi auctor scriptos fontes nullos abhibuit (29), sed ex traditione undecunque collegit quæ vel Agritii gesta vel reliquias ab ipso collectas vel historiæ Treverensem spectabant, pleraque fabulosa et quæ recentioribus parum se probarunt (30), sed ideo magni faciendæ, quod aperte demonstrant, quid tunc temporis de historia antiquiori Treverenses comperit habuerint.

Paulo post a. 1072 (31) in monasterio Sancti Paulini crypta aperta ibique tabula plumbea inventa est, quæ Nortmannorum tempore defossa dicebatur, tum de martyribus sub Rictiovaro passis et de Paulini sepulchro, tum de ecclesia in eorum honorem a Felice archiepiscopo ædificata loquens (32). Hæc inventio et reliquiarum translatio miraculis illustrata eo tempore celeberrima fuit (33), et non solum singulari hujus rei narrationi scribendæ ansam dedit (34), sed ut etiam vitæ Paulini et Felicis propriis commentariis illustrarentur effecit. Hæc libere profertur ante inventam tabulam certi nihil constitisse (35) historia martyrum Treverensium longius exponit, quomodo documentis, historicis destituti fuerint clerici Treverenses, eaque est qua docemur, nullam sancti Paulini vitam

NOTÆ.

(16) De ill. viris Germ. Op. I, p. 131 ubi ipsi librum de laudibus Eucharrii, Valerii et Materni Gesta quoque Treverorum lib. I, tribuit.

(17) Ann. Trev. I, p. 8: Sane ejus (Golscheri) nos sermones de primis hujus sedis Trevericæ tribus episcopis Eucharrio Valerio, Materno membranarum vidimus inscriptos.

(18) Tres vitæ codices Hillarius affert, Sammathianum p. 86, S. Gislani p. 146. Virdunensem p. 161. Sed nihil de Golscheri nomine. Neque Browerus dixit se Golscheri nomen in membranarum legisse, sed sermones quos ipsi fortasse Trithemio teste adscribendos judicavit.

(19) Ann. Hirs. I, p. 122.

(20) P. 132, ubi fragmenta edidit.

(21) SS. IV, p. 229.

(22) De qua v. Appendix.

(23) Ann. Hirs. I, p. 161. Cf. Acta SS. Jul. VI, p. 179. Hontheim Hist. I, p. 373 n. III, p. 973. Eberwinus S. Martini Angilberto successit. Theolegiensis Gardino (Ann. Vird. SS. IV. 8), sed eodem tempore uterque vixit.

(24) Vide hujus Vitæ finem in Appendice editum.

(25) De qua Vita v. Appendix. Minus recte Trithemius l. I. ipsi Gesta Bopponis archiepiscopi lib. I. tribuit.

(26) Hillar., p. 84. V. infra quæ in Appendix. de miraculis S. Mathiæ dicta sunt.

(27) Hillar., l. I., quem Wittenbach sequitur.

(28) Circa a. 1050 tertia Vita S. Hildulfi scripta est (v. SS. IV, p. 86), et quæ in Vita S. Agritii de

translationem S. Maximini et martyrum Thebæorum afferuntur (p. 774) non nisi in illa exstant (Act. SS. Jul. III, p. 231). Tabulam vero a. 1072 inventam auctor nondum vidit, quippe qui Paulini corpus in ecclesia a Felice condita sepultum neque tamen cætenis miraculose suspensum dicat et alia ex majorum relatione hac occasione afferat, quæ cum monumento illo celeberrimo non ita conveniant, ut inde sumta esse possint. Cf. Vitam S. Agritii p. 774 cum Vita S. Felicis p. 623.

(29) De annalibus Treverensibus semel allatis cf. col. 1068 et infra n. 95.

(30) V. testimonia ap. Hontheim III, p. 969.

(31) De anno cf. Acta SS. Oct. II, p. 335.

(32) Qua de re cf. dissertationem (Nelleri, ut Wyttenbach monet) ap. Hontheim Prodr. I, p. 87 sqq. et quæ I. Bueus contra ejus opinionem disputavit, Act. SS. Oct. II, p. 331 sqq.

(33) Lambertus a. 1072, et Sigebertus a. 1071 rem narrat (SS. V, p. 190; VI, p. 362).

(34) Ex hac martyrum Treverensium historia quædam in Appendix. edidi.

(35) Acta SS. Mart. III, p. 623: *Causam vero necessitatis susceptæ videlicet tam miræ operositatis, quam (quia ed.) multis majorum scriptis vel dictis perceperamus, non sine admiratione ignorabamus. Ceterum quia omnia tempora tempus habent, etc. — Nam plumbea tabula in crypta ejusdem monasterii — reperta manifeste nos instruit, quam justa et honesta de causa hæc ab illo constructa sit ecclesia tam magna.*

existisse. Hanc fortasse recentiore jure
us (36); Vita sancti Felicis et Historia mar-
Treverensium eidem tempore, imo eidem
lori (37) tribuendæ esse videntur, cujus nomen
scire doleo. Utrumque opus Trithemius ne
quidem tetigit.

expositis Trithemii errores ab omnibus pu-
gi. Præterea vero his libris perlectis luce
us patet historiam archiepiscoporum Treve-
um continuam nullam tunc fuisse. Quotquot
illas composuerunt, certo duce in archiepis-
um tempore ordine et gestis exponendis des-
erant; omnes id unum agebant, ut ex paucis
mentis iisque sæpe dubiis et falsis, ex libris
nis, ex traditione incerta ea colligerent, quæ
ulum ecclesiis fundatis eorumque nomine ins-
is celeberrimorum historiam quodammodo
rare possent. Sane neque Gesta, qualia jam
invasionem Nortmannicam scripta, postea
er continuata esse Trithemius refert, vide-
, neque de Eberhardo, Adelberto, Golschero,
n Treverensium scriptoribus, quidquam com-
um habuerunt. Quid igitur dicamus? Nuda
nta sunt, quæ ille credulis vendidit (38).

reca vel post a. 1070 Nizo abbas Vitam sancti
vini scripsit (39), nec diu post sive ab eodem
ab altero scriptore Vita sancti Basini confecta
io). Ne hic quidem levissimum Gestorum vesti-
reperies. — Sæculo XII incipiente Thiofridus
rnacensis Brunoni archiepiscopo librum misit,
e sanctis eorumque reliquiis egit, quo etiam de

A tunica Domini plura retulit, sed quod Gesta narrant,
hanc Treveros esse perlatam, alio silentio præterit
(41). — Neque Stephanus Leodiensis cum a. 1107
Vitam sancti Modoaldi scribendam susciperet, iis
usus est, sed ex aliis fontibus librum suum hausit,
quo adeo ab illorum narratione recedit, ut Modoal-
dum non Severino sed Sebando successisse dicat
(42) — Etiam vitæ sancti Auctoris (43) et Severini
(44) s. XII scriptæ aliis nituntur fontibus. Liber vero
de inventione et miraculis sancti Mathiæ eodem
sæculo scriptus ad Gesta provocat (45).

Quæ cum ita sint, non ante sæculum duodecimum
Gesta Treverorum scripta esse statuamus oportet. Id
quod etiam aliis rationibus comprobatur. Codices
enim quos habemus antiquissimi usque ad a. 1101
B progrediuntur (46) et historiam sæc. X et XI incipient-
is illa exhibent, ut nullo modo hanc coævis scripto-
ribus tribui posse cuique pateat necesse sit. Res
omittuntur gravissimæ, episcoporum ordo turbatur,
pleraque jejune narrantur, et ne uno quidem loco
quam levissimum auctoris supparis vestigium de-
prehendes. Imo Theoderici et Ebervini opera necnon
Vitæ illæ sanctorum Magnerici, Agritii, Felicis, at-
que Historia martyrum Treverensium excerpta
sunt; id quod viros doctissimos Hontheimium, Wyt-
tenbachium aliosque fugisse volde miror (47).

Præterea vero, nisi fallor, Gestis antiquiores fue-
runt libri quidam de historiæ Treverensis initiis sin-
gulisque episcopis scripti. Huc refero opus olim in
codice Sanmathiano M 1, n. 14, lectum, nunc for-
tasse deperditum, quod Hillario teste acta Trevir,

NOTÆ.

1) I. Pinius Acta SS. Aug. VI, p. 678, hanc Vitam
a. 1071 scriptam putat, quia nihil de inventione
legatur; quocum Hontheim III, p. 971, et
eius Act. SS. Oct. II, p. 333 faciunt. At quæ de
ophago catenis suspensio p. 678 leguntur ex ta-
fide pendent. Plura S. Paulini acta cxtare di-
ur, sermone diversa; a. vero 1072 nulla fuisse,
ventionis historia patet; vix hymnum quendam
. Paulino reperire potuerunt.

2) Certe iisdem fere verbis non nunquam utuntur.
c. 1: *Quorum tamen diligentiam commendamus
eis litterularum documentis, quæ de eorumdem
torum meritis aut plumbeis aut marmoreis tabu-
ut vetustissimis scedulis inscripta reperimus.*
um conferas velim locum ex Vita S. Felicis
a col. 1063, n. 1. excerptum.

3) Id addam, ex magno illo scholasticorum San-
nianorum numero et ipsum Trithemium alibi
os tantum nominare, Theodericum, Theodo-
. Lambertum (*Chron. Hirsaug.* Op. II, p. 43, D
De ill. viris Germ. ib. I, p. 131), quos revera in
cenobio doctrina et operibus excelluisse, partim
us, partim illi libenter credamus. Nihil enim
estis dicit. Mirum est libro de scriptoribus eccl.
orum quidem fieri mentionem. De Golschero v.
a col. 1067, n. 18.

4) Vita Liutwini, Udoni archiepiscopo (a. 1066—
inscripta, hucusque est inedita; cf. Acta SS.
. I, pag. 314. Codices Parisiis (*Archiv.* VIII, p. 309)
davi (*ib.* p. 549), Treveri (*ib.* p. 604) exstant. Bon-
is vero (*ib.* VII, p. 586) jam inveniri nequit.

5) Nizoni etiam Vitam S. Basini deberi, ex his
is statuerunt (*Act. SS.* l. I, p. 319): *Quid doin-*

C *ceps Lutwinus egerit — qui nosse desiderat, ad li-
bellum sanctorum ejus gestorum recurat, ibique
luculenter descripta reperiet. Hæc vero ex gestis
ejus, quantulumcumque a nobis brevitate et elucubrata,
eapropter huic nostro tractatui inserimus, etc.*
Sed hæc potius alium scriptorem indicare videntur;
siquidem verba *quantulumcumque a nobis brevitate
elucubrata* non ad Liutwini sed Basini vitam referri
debeant. Hæc minime, ut Hontheim III, p. 978. opi-
natur, Udoni dedicata est.

(41) V. Sybel, der heilige Rock p. 34, 37, qui hæc
primus observavit.

(42) Nihil fere de hoc episcopo comportum fuisse
Stephanus dicit; v. locum supra col. 1063 n. 1, rela-
tum, et quæ antea de monacho Helmwaldiensi nar-
rat: *Qui — dum pro investiganda patroni sui (Mo-
doaldi) generositate ordinis nostri loca plura invise-
ret et — tam gesta pontificum quam annales regum
Francorum famamque antiquorum sapientium dili-
genti inquisitione perquireret: tandem ad nos om-
nium ultimos diverlit.....* Postea: *Adorsi, inquit, su-
mus auctore Deo enarrar: quæ de vita et miraculis
beati Modoaldi pontificis tum ex antiquorum rela-
tione quam ex authenticorum librorum lectione col-
ligere potuimus.* Sed plura refert a Gestis prorsus
aliena, alia prætermittit quæ hic exposita sunt.

(43) Acta SS. Aug. IV, p. 48.

(44) Inedita est; cf. Hontheim III, p. 978.

(45) Act. SS. Febr. III, p. 442: *Quomodo autem
de Judæa in Treverim venerit, sicut in historia Tri-
verica et in monumentis Silvestri papæ legi, etc.*

(46) De codicibus Aureavallensi et Treverensi,
qui minus longe progrediuntur, v. infra.

(47) Præter hos et alios multos etiam Rivet Hist.
litter. VI, pag. 127, Trithemium sequitur.

rum continuat usque ad Basinum archiepiscopum, de quo pauca admodum memorans finit » (48)*. Ex Vila sancti Agritii partim haustum, ergo post s. XI medium scriptum est. — Fortasse idem fuit codex, quem Calmetus primus vidit (49), quamvis Hillarius alterum indicaverit, quem ita descripsit, ut non ipsa Gesta, sed aliud a Gestis plane diversum opus continere videatur (50). « Codex, inquit, (Sammalianus) sub litt. I, 1° N. S., in manuscripto minore purissimo, qui sanctorum primitivæ ecclesiæ sive martyrologium sive compendiosa vitarum, relatio intitulari possit » (51), atque fragmenta a fertalia, quæ diversum libri ordinem et formam satis indicent (52). — Priori similis, ut videtur, fuit historia Treverensis, cujus censuram infra editam ex codice Sammaximiliano descripsi (53)**.

*) Hunc locum exhibet Hillarius pag. 53, 61, 128, quem fol. 113 exstare dicit: Omnis¹ infidelitatis spinas ibidem tum longissimo temporis spatio exortas sicut agricola fortissimus agri colendi scientissimus ita radicitus extirpavit, quod se nulla deinceps incredulitatis radix ibi subministravit. Sicuti² enim diligenti supputatione collegimus³, 236⁴ annos inter beati Materni ex hoc mundo gloriosum excessum et sancti Agritii felicissimum in hanc urbem ingressum esse cognoscimus⁵. Quo temporis spatio intercurrente cessavit hujus sedis episcopatus, paganis ipsam civitatem obtinentibus. — In⁶ hujus quoque sancti Materni patris festiva mentione hoc nolumus silendo præterire, quod sicut apud Elegiam 40 diebus in sepulchro mortuus jacebat, ita ecclesiam Trevericam 40 postmodum annos vivus et incolumis regebat. Verba Omnis — obtinentibus ex vita S. Agritii, p. 775, descripta sunt. Post hunc locum, ut Hillarius inquit, « a margine manus perinde antiqua difficulter ob vetustatem legibilis hæc adnotat »: Inveniuntur in catalogo episcoporum Treverensium 22 episcopi medii fuisse inter Maternum et Agritium. Quare error patet. Similiter⁷ error patet, quod eodem tempore etiam pagani civitatem obtinuerint, cum prius habeatur, innumerabiles martyrizatos a Rictiovaro non longe ante adventum Agritii. Quibuscumq. cf. locum infra n. ** editum.

VARIE LECTIONES.

Omnis — subministravit nonnisi p. 53. ² Sicut p. 61, 128. ³ collegimus p. 61. ⁴ 346, p. 128, 246 coni. Sybel. ⁵ desinit p. 53, 128. ⁶ hæc nonnisi p. 62. ⁷ S. e. p. desunt p. 62. ⁸ computa D cod.

NOTÆ.

(48) Hillar., p. 128.
(49) Calmet, Preuves p. 1: *Nous l'avons confronté avec un manuscrit plus ancien et plus court, dont apparemment le moine Thierry s'étoit servi et qui est comme le fondement et la base de son histoire*; et Sur les évêques de Trèves p. VI: *Un ancien manuscrit de saint Mathias, que nous avons vu dans cette abbaye, etc.*, et in editionis suæ notis sæpius dicit *l'ancien manuscrit de Trèves vel l'ancien mss.* Ne Calmetus quidem Gestorum codicem hunc dicit. Nontheim frustra in S. Mathiæ monasterio eum quæsit, Hist. p. XXVI. Sed Hillarius librum exhibere noluit, v. quæ dicit p. 61. 403.

(50) Ibid., p. 63.

(51) Pergit: « Hic est minor, ille antiquior, quem a se visum asserit Calmetus. » Quod tamen vix concesserim. Nam Calmetus non de martyrologio sed de

** In codice olim Sancti Maximini (conf. Acta Sanctorum Sept. IV, pag. 360), nunc in bibliotheca Gorresiana Confuentiæ assertato (Nro. 94.) manu sæculi XII hæc in margine scripta sunt: Jeronimus in chronica: « Colliguntur omnes anni a 15 Tiberii anno, hoc est a predicatione Domini, usque ad 14 annum Valentis 351; quibus si addas illos 30, hoc est a 42. Cesaris Augusti qui est annus nativitatis Domini usque ad 15 annum Tiberii qui est primus annus predicationis Domini, erunt anni 381 ab incarnatione Domini usque ad 14 annum Valentis quo interit. » Sed retrorsum computatis annis a 14 anno Valentis usque ad 23 annum Constantini patris aug., qui est annus adventus beati Agricii, remanent plane anni 333. Ergo 333° anno incarnationis Domini Agricius ab Helena missus est Treveris presul effectus, et usque ad secundum annum Constantii filii Constantini perduravit; cui Maximinus successit anno dominice incarnationis 342, sicque anno pontificatus sui 4, imperii vero Constantii 6, dominice autem incarnationis 346, generalem sinodum Agripine Colonie in depositionem Eufrate Arriani & Idus Maias, indictione 4^a post consulatum Amanti et Albinus sub Julio papa celebravit; propter quod et Jeronimus eundem annum diligentissime in chronica quasi in persona Maximini annotavit, dum Maximinum hoc anno clariorem reddidit, et eundem annum memorabilem ob memoriam Maximini indidit. Itaque absque ulla contradictione computabis⁸ inter Maternum et Agricium plenariter 200 annos; quod et probabilibus argumentis approbamus. Si enim 54 dominice incarnationis anno beatus Eucharicus pontificatum Treverice urbis accepit, et 23 annis rexit, et Valerius in 40 determinavit: constat profecto eundem Maternum anno Domini 132 obiisse, hoc est 13 anno imperii Adriani et 2 papatus Telesphori; et sic absque ulla contradictione computabis 200 annos inter Maternum et Agricium, quia 54 et 23 deinde 15 tunc 40 faciunt 132, non 128 ut Treverica historia habet (54); et in hoc arguitur mendacio. Ecce habes deprehensam Trevericam historiam. Adhuc nota ejus secundum mendacium. Dicit enim (55): « Anno Domini 368, Agricius presul efficitur; » quod apertum mendacium est, quia, ut superius ex Jeronimo monstravimus, cum a nativitate Domini usque ad 14 annum Valentis quo in-

A continua, quamvis brevi, historiæ Treverensis narratione loqui videtur, qualis in codice M 1, n. 14, exstabat; Calmetus suum librum in Vitis primorum episcoporum cum vulgari textu ad verbum convenire dicit, codex Hillarianus in his ipsis prorsus diversa habet. Cf. quæ dixi Archiv. IX, p. 704, sqq.

(52) Locos de SS. Eucharico, Valerio et Materno exscribere longum est. Non uno tenore legebantur; sed fol. 37. 45. et 5, neque cum Gestorum verbis conveniunt. Loci vero a Calmeto exscripti semper propius ad hæc accedunt.

(53) Quæ hic in historia Treverensi vituperantur, a Gestis partim sunt aliena, sed cum iis fert conveniunt quæ ex M. 1. n. 14 supra exhibui.

(54) Cf. Gesta c. 16.

(55) Gesta c. 19.

terit sint anni 381, sed retrorsum computatis ab eodem 14 anno Valentis usque ad 23 annum Constantini, qui est annus adventus beati Agricii, remanent plane anni 333, non 368, et ita comprobabitur eam bis per omnia mentitam; unde ex his duobus mendaciis plura potes ex eadem Treverica historia ad plenum colligere.

Quoniam 200 annos inter Maternum et Agricum fuisse ex chronica Jeronimi comprobavimus, restat ut videamus, si civitas ista, ut quidam volunt, maxime Treverica historia (36), his 200 annis in paganismum redierit, an in christianitate perduraverit. Quod nobis omnino non videtur, videlicet eam in paganismum redisse. Cum enim constet usque ad passionem Tirsi et Palmacii et totius Treverici populi, que facta est a Rictiovaro sub Diocletiano et Maximiano anno Domini 306, hoc est 19 anno imperii Diocletiani, quando in Martio mense in diebus pasce ecclesie per totum orbem Romanum jussu Maximiani et Diocletiani subverse sunt 1° anno persecutionis, quia, ut Jeronimus in chronica testatur; 2° anno persecutionis Diocletianus in Nicomedia, Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt; cum, inquam, usque hoc tempus tota civitas a tempore beati Eucharii christiana extiterit, et episcopi, Methodio teste Paretensi¹⁰ ecclesie episcopo et martire, per totum tempus inter Maternum et Agricum non defuerint, ita ut 26 episcopi enumerentur¹¹: absurdum videtur, ut in tam parvo tempore, sicut est a passione predictorum martirum usque ad adventum beati Agricii, tota hec civitas in paganismum redierit; cum, inquam, non plus quam 24 anni extiterint, quia a primo persecutionis anno usque ad 23 annum imperii Constantini fuere non plus quam 26 anni, quoniam a persecutionis anno regnare orsus est. Ergo 24 anni sunt inter passionem Tirsi et Palmacii et adventum beati Agricii. Quod si dicas his diebus civitatem in paganismum redisse et exinde Tetradium usque ad tempora Martini paganismum perdurasse, nobis omnino stare non videtur. Quomodo homo tanti nominis ut Tetradius in tam preclara et regia civitate paganus durare tot tempora potuisset, maxime tot sanctis sacerdotibus hic vigentibus, ut Agricius, Maximinus et Paulinus? Quomodo homo paganus contemporalis Maximini esset in una eademque civitate, cum constet eum tot ac tantis miraculis claruisse? Qua fronte Eufratam Agripinensem vir Deo plenus gradu movit utpote hereticum, et non in civitate sua convertit paganismum? Quomodo in ulteriorem Frigiam Paulinus pro Christo exulavit, et ibi usque ad sanguinem pagani predicavit; dum hic in sua diocesi paganos reliquit? Inconveniens

plane fuit. Sed quia Tetradius a Martino baptizatus est, dicimus ejus baptismum usque illuc, sicut mos illius temporis erat, distulisse; quod et Augustinum et Ambrosium et ipsum Martinum invenimus fecisse; nec tamen totam civitatem paganam ideo extitisse. Quod si dicis Tetradium omnino gentilem fuisse nec ideo Martinum in ejus domum descendisse, dicimus eum hoc ideo egisse, quia viderit eum non obstinata mente paganismum sed sibi reservatum esse, quia si idem obstinata mente incredulus fuisset, nequaquam pro filia ad Martinum accessisset, sed potius ad idola sua declinasset.

Hi libri et alii, fortasse, quorum ne notitiam quidem habemus (37), Gesta qualia nunc exstant antecessisse ipsisque conscribendis ansam præbuisse videntur. Ne illi quidem sæc. XI exæunte antiquiores esse possunt; Gesta vero non ante sæc. XII scripta esse jam monuimus. Sed quo anno confecta sint, nunc certius indicari nequit. Primos tamen sæculi anno equidem hujus libri natales dixerim. Nam qui Vitas sanctorum Modoaldi et Auctoris conscripserunt. Gestis quidem minime usi sunt; sed neque Gesta ex his Vitis hausta sunt, neque sancti Modoaldi translationem a. 1107 et aliam sancti Auctoris paucis post annis factam verbo tetigerunt. Huc accedit, quod jam c. a. 1132 alter quidam his Gestis additamentum et continuationem adjecit, quod Bruno episcopus, qui a. 1101 Ecclesiam Treverensem suscepisse narratur, jam a. 1124 obiit, denique quod codex qui exstat antiquissimus sæculo XII incipiente scriptus esse videtur. Quæ cum ita sint, non diu post a. 1101, in quo codices desinunt, Gesta esse confecta, non possumus quin statuamus (38).

In monasterio Sancti Eucharii Gesta nota esse probabile est; sed auctor nomen siluit, neque inter viros illos a Trithemio laudatos quærendum esse videtur. Certe Gotscherum, quem Trithemius nonnumquam solum dicit auctorem, equidem vix inter scriptores medii ævi retulerim. Aliud vero nomen quod nuper innotuit non satis firma niti auctoritate omnes concedent. In bibliotheca Romana Vallicell. codex a Belhmanno nostro evolutus est, H. 13 fol., qui s. XVI vel XVII scriptus inter varia opuscula historica f. 1-12 librum continet ita inscriptum: Ex Chron. Trevirensium per Rodulfum Trev. diaconum conscriptis. Sed mera sunt Gestorum fragmenta ex codice continuatione prima auctore negligenter satis descripta. De nomine illo nihil constat.

VARIE LECTIONES.

* comprobat cod. ¹⁰ ita cod. ¹¹ enurentur cod.

NOTÆ.

(36) Hæc in Gestis ita non leguntur, quæ nunc cum Methodio faciunt.

(37) Hillar., p. 66, 127, etiam de codice M 1. n. 13. loquitur Gesta breviora usque ad Nortmannicam invasionem continente. Sed e nostris B 6 intelligi videtur. Alii quos Hillar. affert codices hi sunt: M 1. n. 12, p. 26, 64, 127, (— C 1), M. 1. n. 15. p. 57. (*Vita Eucharii*, etc.), M 1. n. 16, p. 57, 67 — (*Historia martyrum Treverensium*).

(38) Sybel, die Advocaten des Trierer Rocks II, p. 45 n. 52. Gesta post a. 1131. scripta esse putat, quia Agritius, qui c. 19. in S. Eucharii monasterio

sepultus esse dicitur, tunc primum reperiebatur. Nam in transl. et mirac. S. Mathie ita scribitur c. 6: *Qui licet per tot tempora nullo sciente inibi servaretur.* Sed hoc loco de altari quodam non de tota S. Eucharii ecclesia sermo est. In qua Agritium sepultum esse, auctor procul dubio fluxit (v. infra col. 1077-8 et ita inventioni ansam dedit. Huc accedit quod in Gestis ecclesia S. Eucharii nunquam S. Mathie nomine indicatur, cum a 1131 sancti apostoli ossa ibi reperta sint, quæ c. a. 1080 Bertulfus abbas ibi reposuisse dicitur. Qua de re nihil Gest referunt. Cf. Archiv IX, p. 708.

Quisquis auctor fuit id egit, ut antiquitatem et Historiam Treverensem illustraret urbemque ut ipsi non sine causa videbatur celebrem redderet celeberrimam. Nam non solum archiepiscoporum gesta et res Christianas narranda duxit, sed ad priora tempora regressus est, imo in obscuram vetustatem ascendit, ut gloriosa Treverorum facta enarraret. Fabulosa esse multa quæ tradat primo patet aspectu, neque tamen leviter hæc invenisse putandus est, sed ex fama vulgari, ex inscriptionibus tunc temporis reperiis vel fctis (59) hausisse, conjunxisse, amplificasse quæcumque ad rem facere viderentur. Non hoc loco quærendum est quis primus Treverorum origines a Trebela Nini alio repetierit; fortasse non ante s. XII hæc nata est opinio, sed Gestorum scriptorem alii præcessisse videntur (60). Hic vero non solum hanc narrationem libenter recepit, sed eas quoque traditiones quæ de monumentis urbis hodieque magnificis in populi ore ferebantur (61). Quibuscum veterum scriptorum de Treveri et Treverensibus locos quotquot invenire potuit conjunxit, et patriæ glorificandæ studio illeclius nonnunquam etiam ea ad Treveros retulit quæ de Gallis in universum dicebantur. Ita Justino, Eutropio (62) et Orosio usus est, præsertim vero Cæsare, ex cujus commentariis de bello Gallico quam plurima descripsit. Legerat etiam Ausonium (63), necnon ex libro quodam Galbæ Victori nescio cui ascripto (64) quædam sumpsisse videtur; alia vero sunt quæ ad certum fontem referri nequeant. Majori etiam diligentia scriptores ecclesiasticos ahibitos videmus; nam quæ Hieronymus (65), Ambrosius (66), Augustinus (67) de rebus Treverensibus referebant, hic sunt repetita; Historiæ ecclesiasticæ Rufini et quæ Tripartita dicitur singulas notitias præbuerunt (68); alias Gestorum scriptor apud Sulpicium Severum (69) et in libro Gregorii Turonensis de Vita Patrum (70), necnon in Vita Gregorii Magni auctore Joanne diacono (71) invenit; neque historici sæc. V, VII, VIII, ipsi defuerunt, qui modo Prosperi Chronicon (72), modo Gregorii Turonensis historiam Francorum (73) consuluisse videtur, præ

teris vero his temporibus chronographum quem vulgo Fredegarium dicunt eum habuit quem sequeretur (74). Nescio an his Bedæ opera (75), Adonis Martyrologium (76) aliæ addam. Accedunt vero Vitæ et historiæ Treverenses, quas partim supra jam recensui; Vitas dico sanctorum Eucharri (77), Agritii (78), Maximini (79), Felicis (80), Magnerici (81), Hildulfi (82), fortasse etiam Liutvini (83) et Paulini (84). Ex his et Historia martyrum Treverensium (85) magna antiquæ historiæ ecclesiasticæ pars ad verbum est descripta. Necnon Passionem sancti Nazarii (86), Vitam sanctæ Helenæ ab Almanno scriptam (87), Vitam sancti Goaris auctore Wandelberto (88), fortasse etiam Acta sancti Lubentii (89), sanctorum Fusciani et Victorici (90) in usus suos vertit. Præterea antiquioribus temporibus librum Methodii nomine quamvis falso inscriptum (91), et Herigeri gesta episcoporum Trajectensium consuluisse videtur (92); postea vero ex Reginone plura (93), singula quædam ex Thegani appendice (94) et Hincmari epistolis (95) recepit; vidit etiam sancti Celsi translationem (96) et Vitam Conradi sive Cunonis archiepiscopi (97), quas tamen describere noluit. Inde a nono sæculo brevius Treverensem historiam narravit, fontibus, ut videtur, destitutus. Nam præter Reginonem jam nullum habuit rerum Germanicarum scriptorem, neque archiepiscoporum vitas, sed pauculas tantum de invasione Normannica notitias, et de sequentibus temporibus nihil præter catalogos episcoporum nuda nomina exhibentes, singulas translationum historias memoria non valde dignas, regum denique et paparum chartas (98), quas breviter indicare ipsi satis videbatur. Quo factum est ut hæc Gestorum pars vix historiæ nomine digna censeri possit, quæ breviter episcoporum ordinem referat, paucis tantum verbis de singulorum origine vita et obitu additis, qualia s. XII scriptor raptim colligere potuerit. Cum Cæsaris gesta ex alieno fonte hausta plures paginas impleant, nunc tempora gravissima paucis lineis absolvuntur, summi archiepiscopi pau-

VARIÆ LECTIONES.

(59) V. c. 2. (3.) 6. 8. 18. 23. 27.

(60) V. Thiofridi locum ad Gesta c. 2. n. allatum, quem ante Gesta conscriptum puto.

(61) V. de portis c. 3, aquæductibus et amphitheatro c. 4.

(62) Purum Eutropii textum habuisse videtur; nihil enim ex Pauli Diaconi vel Historiæ miscellæ additionibus reperi.

(63) C. 20.

(64) Cf. c. 3. 6 n.

(65) C. 7. 20.

(66) C. 20.

(67) C. 21.

(68) C. 19.

(69) C. 20.

(70) C. 23. 24.

(71) C. 26.

(72) C. 20.

(73) C. 20. 22. Mirum est alia multa quæ hic de Treveri narrantur prorsus neglecta esse; ita ut non ipsum Gregorii librum, sed alium ex hoc descriptum auctori ad manus fuisse putarim.

(74) C. 22.

(75) Cf. c. 16 et 23.

D (76) Cf. c. 17.

(77) C. 4. 14.

(78) C. 17. 18. 19.

(79) C. 19.

(80) C. 22.

(81) C. 24.

(82) C. 25.

(83) C. 24.

(84) C. 19. 28. De vita S. Mari v. c. 23.

(85) C. 17.

(86) C. 15.

(87) C. 18.

(88) C. 23. 25.

(89) C. 19.

(90) C. 17.

(91) V. infra.

(92) C. 16. cf. infra.

(93) Cf. c. 13. 14. præsertim vero c. 25. 26. 27.

28.

(94) C. 25.

(95) C. 24. 25. 27.

(96) C. 29.

(97) C. 33.

(98) C. 24. 25. 28. 29. 32.

rioribus verbis quam fabulostilli Catholdus et Arimaspes laudantur. De Egberto quidem et proximis ejus successoribus auctor minus parcuitur sermone; sed mox consueto more pergit. Neque ex fontium penuria hæc jam explicari possunt. Nam quo propius ad sua tempora scriptor devenit, eo brevius res Treverenses narravit, aut eas satis notas esse ratus, aut eo consilio ductus ut veterem civitatis gloriam quam amplissimis laudibus efferret, recentiora vero tempora sæpe minus felicia negligeret vel aliis uberius describenda relinqueret.

Sed aliam fortasse hujus diversitatis causam licet indicare. Quid enim si ille quem Gestorum dicimus auctorem antiquius descripsit opus, quod de primis historiæ Treverensis temporibus uberius egit, quod ipse vere brevius continuandum sumpsit? Sunt sane quæ ut ita statuamus valde suadeant. Ejusmodi librum usque ad Basini tempora decurrentem Hillarius vidit, sive eundem sive similem Calmetus præ oculis habuit eaque attulit quæ hanc narrationem plerumque cum Gestis convenire, in singulis vero locis discrepare ostendant (99). Quibus accuratius examinatis, id patet, hunc codicem propius ad fontes accedere neque ea exhibere quæ fabulosa et in cænobio Sanmathiano inventa esse videantur. Quem codicem quominus antiquiorem Gestorum formam exhibere dicamus multa vetant (100), nisi quotquot de historia Treverensi scripti sint libri, Gesta appellemus. Sed Gestis nostris librum illum fundamentum esse positum et fontes quos supra recensui magnam partem non ab ipso Gestorum auctore sed a priore illo scriptore adhibitos esse, non possumus quin statuamus; quamvis nunc quæ hic liber exhibuerit, quæ Gestorum auctor addiderit, non satis discerni possit. Quæ Calmetus affert hæc sunt: locus c. 16 de episcopis inter Maternum et Agritium ecclesiam Treverensem regentibus (101), præterea quæ c. 15 de viniductu, c. 19 de Mathiæ ossibus et tunica Domini, ibidem de Agritii et Maxi-

mini sepultura referuntur, in antiquiore illo libro non legebantur. Alia probabili conjectura indicari possunt, e. gr. quæ de ecclesia ab Eucharico edificata, de Eucharico, Valerio et Materno ibi sepultis c. 14, 15, 16, de cella sancti Eucharici c. 21 leguntur. Hæc enim scriptorem monasterii Sancti Eucharici sive Mathiæ indicant, qui præsertim id egit ut in suo monasterio pontifices egregios et viros sanctos sepultos esse ostenderet (102). Capite 16 vero episcoporum catalogum valde auxit, ut lacunam illam inter Maternum et Agritium expleret et Ecclesiæ Treverensis antiquitatem certius vindicaret. Hæc nomina, quæ in antiquioribus catalogis desiderantur (103), fictitia esse, jam omnibus, nisi fallar, constat (104); major vero eorum pars in libro legebatur Methodii Paterensis nomine inscripto (105); quem ne revera huic auctori attribuas tum ipsius ætas tum aliæ rationes vetant (106). His receptis octo addebantur Tungrensis Ecclesiæ episcopi, de quibus noster Herigeri verba retinuit, sed quorum hic locus sepulturæ se nescire dicit, hos more consueto in sancti Eucharici ecclesia sepultos asserit. — Aliis locis quæ ex opere illo sumpta, quæ addita sint, jam indicari nequit, neque inde a quo tempore Gestorum scriptor proprio Marte narrationem continuaverit compertum habemus. Calmetus codicem non ultra Maximini tempora affert, Hillarius alterum in Basino desinere, alterum, quem Calmetianum habet, sanctorum primitivæ ecclesiæ compendiosam vitarum relationem exhibere dicit. Equidem inde a capite fere 23 auctorem hoc duce destitutum fuisse putarim; sed etiam quæ antea ex Gregorio et Fredegario sumpta, immo quæ de antiqua civitate Treverensi ex libris partim, partim ex traditione vulgari compilata sunt, monacho illi Sanmathiano tribuerim, qui sæculo XII ex breviori archiepiscoporum historia Gesta hæc composuerit, eo consilio ductus, ut patriæ et Ecclesiæ suæ gloriam quam maxime celebraret (107).

NOTÆ

(99) Cf. supra n. 81.

(100) Hoc nuper Sybel contendit, Die Advocaten des Trierer Rocks Fasc. III, p. 78 sqq., antiquam Gestorum formam restituere conatus. Sed quæ partim ex Hillario, partim ex Calmeto affert, inter se nullo modo coherent, et utrum ex eodem codice sumpta sint valde dubito (v. supra p. 110 n. 80). Verba ab Hillario exscripta non Gesta vel Historiam sed martyrologium indicant (verba: *Treviris S. Eucharici, Treviris depositio S. Valerii* sine dierum indicatione nequeunt), et a Gestorum textu longe recedunt; quocum codex Calmetianus plerumque satis convenit. Ipse vero Calmetus dicit: *Un manuscrit plus ancien et plus court, dont apparemment le moine Thierry s'étoit servi et qui est comme le fondement et la base de son histoire*, Theodericum, qui s. x ex., xi inc. vixit, Calmet primum Gestorum auctorem habet (..... est probablement composé par Thierry). Ideo non Gesta, sed Gestorum fontem illo codice contineri innuit. (Quod Hontheim *Hist. I*, pag. xxvi dicit, Eberhardianum exemplar Calmeto visum esse, neminem tenebit.) Gesta sæc XII antiquiora nulla fuisse, jam supra satis docui; codex vero Aureæ Wallis, quem Sybel huc revocavit, alio pertinet; v. infra. Denique quæ de Annatibus civitatis gesta antiquissima continentibus, quos Sil-

vester papa revolvisse dicitur, in Vita S. Agritii leguntur (v. supra p. 112), gesta quædam Vita fuisse antiquiora, mihi persuadere nequeunt.

(101) I, p. vii.

(102) Ut pertinent quæ c. 25 de translatione S. Maximini, c. 25 et 28 de Hetti et Theoderico ibi sepultis, c. 27 de corpore S. Eucharici traduntur.

(103) V. catal. Gisleoniam ap. Hontheim I, p. xxiv (Hillar. p. 71, 139), Prumiensem Prodr. I, p. 78. Quibus adde tertium usque ad Egbertum continuatum quem Bethmannus ex Lamberti Florido descripsit. Hontheim I, p. xxvii dicit: « Quod alius vir eximius et harum rerum prudentissimus simile Ms. Gestorum exemplar, in quo pariter nulla episcoporum nomina inter Maternum et Agritium media sunt, alio loco a se visum mihi retulerit. » Sed fortasse catalogus vel brevior historia intelligi de bet.

(104) Quamvis Hillarius fortissime contra hanc dimicaverit sententiam.

(105) Cf. infra notam ad c. 16.

(106) Hontheim *Hist. I*, p. xxi. Acta SS. Sept. IV, p. 360. De vera Methodii ætate. v. ibidem Jun IV, p. 8.

(107) Paucis sæpe verbis additis vel mutatis fontium testimonia in suum usum vertit; c. 22. Romanorum duces in Treverorum principes mutavit. S.

Neque tamen hoc libro omnium votis satisfecit. Nam paulo post Treverensis quidam eum continuandum et amplificandum suscepit, ita ut initio singulas quas iam modo breviores modo longiores adderet notitias nonnunquam etiam quæ scripta erant mutaret vel prorsus omitteret, postea vero novam archiepiscoporum historiam plenioram et accuratioram ordiretur, usque ad Adalberonis tempora (a. 1132) continuatam. Primo libri intuitu diversum hujus scriptoris ingenium agnosces. Animo minus quieto, sermone uberiori Treverenses prosequitur, modo notis usus fontibus, modo traditionem seculi seniorumque relationem. Romana tempora ex Suetonio et Ausonio (108) illustrat, semel ad Gallicam quoque historiam prorocat (109), Cæsaris fortasse commentarios intelligens (110), præterea Galbam Viatorem discretis verbis auctorem laudat. Nam ubi de Christianæ religionis apud Treveros initis sermo est (111), non solum longiorem Eucharii, Valerii et Materni historiam insertam videmus, sed etiam fabulosa illas urbis origines repetitas legimus, eodem fere tenore sed aliis verbis quam primis Gestorum capitulis. Quibus inter se comparatis, non ex Gestis sed ex Gestorum fontibus hæc sumpta esse patet; sed an a continuatore illo confecta aut aliunde sint descripta dubitari potest. Quamvis vero hac partem fere sermonem eandemque locutiones quæ in ipsa continuatione deprehendere mihi videar, hæc tamen per placet sententia, tum quia non video cur easdem res uno libro bis ille enarraverit, tum quia hæc cum antecedente Eucharii Valerii et Materni historia arte conjuncta esse puto quam ex libro quodam ecclesiastico huc esse translata, et toto narrationis tenore et singulis verbis (112) indicari videatur. Nisi fortasse dicas hoc alterius historiæ Treverensis esse initium, postea demum cum Gestis conjunctæ; id quod in inscriptione hoc loco in quibusdam codicibus præmissa: Incipit hystoria Treverorum quodammodo confirmatur. Neque huic opinioni equidem obstiterim; sed pene is fui qui olim duos fuisse historiæ Treverensis libros postea demum in unum conglutinatis statui rem (113). Quam seponendum putari sententiam, ne nimis conjecturis

A indulgere et has res magis involvere quam explicare dicar. — Postea secundus ille scriptor antiquum textum minus auxit neque ita amplificavit ut novum opus dicitur; sed pauca tantum adjecit ex Vitis sanctorum Martini (114), Severini (115), Gertrudis, fortasse etiam Basini, necnon ex chartis aliisve monumentis hausta. In sæc. X historia exponenda fontibus et ipse procul dubio destitutus erat; nullum enim præter narrationem de sanctis a Theoderico Mettensi reportatis adhibere videmus librum (116); sed ex populirumore sumpta sunt quæ de Rotgero Ekberto aliisque pontificibus falsa plerumque traduntur, aut ad ecclesias ab ipsis extructas vel donatas spectant, aut leviora sunt et nullius fere momenti. Etiam quæ de Poppone narrantur fabulis plena sunt, ex traditione quadam ecclesiastica hausta, alia ex Vita sancti Symeonis sumpta (117). Postea quædam ex passione sancti Cunonis descripta sunt (118).

B Jam vero ab hoc inde tempore auctor antiquum Gestorum textum nimis brevem prorsus rejecit, id agens ut plenius et copiosius narraret quæcumque tum ex seniorum relatione (119), tum ex chartis (120) epistolisque (121) colligere potuerit. Plena igitur narratione Popponis et Engelberti tempora persequitur, animo candido sed e-ga imperatorem Heinrichum IV nimis hostilis res exponit gravissimas, et ubi ad tempora venit suis propria ea narrat quæ ipse vidit vel a præsentibus audivit (122). Hanc libri partem magnæ esse auctoritatis omnes concedent, sermonem satis cultum sed nimis sacræ Scripturæ et Patrum locis exornatum (123) judicabunt. C Quis fuerit auctor non constat; sed non diu post a. 1132, quo narrationis telam abruptit, vixisse censendum est. Canonicum dixerim Treverensem, certe non Sancti Mathie monachum, quippe qui Sancti Petri ecclesiam a Poppone reædificatam accurate describat, nihil vero de hoc cænobio restaurato, nihil de sancto Mathia reperto dicit.

Fuerunt vero qui etiam hanc Gestorum formam mutandam et augendam judicarent. Ut enim eos prætermittam codices, quibus antiquæ recessionis primæ parti hanc continuationem additam videmus: alius singulos locos mutavit (124), scriptoris verba

NOTE.

Eucharii ecclesiam tum mira antiquitate tum reliquis pretiosis donavit. Episcopos Tungrenses aucter Treverenses fecit. Etiam falsum Silvestri diploma novis additionibus ab ipso auctum esse, ut tunicam Domini Treveros esse perlatam ostenderet, Sybel ostendit.

(108) Ad c. 13.

(109) Ad c. 14.

(110) Hos etiam aliis locis adhibuit, veterum Gestorum verbis mutatis; v. notas ad c. 9, 10. etc.

(111) C. 14.

(112) Verba dico: *LECTIO demonstrat.*

(113) Fortasse idem scriptor qui Gesta continuavit talem composuit de originibus rei publicæ et ecclesiæ Treverensis libellum, quem postea ipsius inserendum judicavit. Antiquioris libri, ex quo Gesta partim descripta esse supra monui, hæc esse fragmenta genuina, fortasse quis dicat cui assentire vix possim.

A (114) Ad c. 20.

(115) Ad c. 24.

(116) Ad c. 29.

(117) Addit. c. 3. 4.

(118) Addit. c. 9.

(119) Addit. c. 1: *quantum ad meam notitiam seniorum relatione devenit; c. 16: seniorum relatione ad nostram noticiam devenerunt; c. 28: sicut patrum nostrorum relatu didicimus.*

(120) C. 1. 7. 8. 17.

(121) C. 5. 12. 13. 19. Etiam ad Hincmari epistolam c. 23. provocat.

(122) C. 24: *quæ et ipse ego vidi et aliorum certa relatione cognovi; c. 19: quoddam memorabile cui me contigit interesse.*

(123) Augustinum c. 17. 20. 22, Gregorium M. c. 18. 22, Gelasii epistolam c. 14, canones ib. et c. 20. affert, sed iis plerumque locis ubi aliorum verba refert.

(124) C. 14. 15.

nonnumquam injusta et nimis acerba ratus: alius A Godefridi archiepiscopi tempora ex actis genuinis latius exponenda sumisit (125); alius denique novis additionibus textum auxit, chartis et diplomatis, quæ in antiquis Gestis breviter indicata erant, aliisque multis plene descriptis, ita ut eorum mole genuinum textum nonnumquam prorsus obruere et chartularium potius quam chronicon Treverense exhibere videatur. Quod a Lamberto de Legia monacho Sanmathiano factum esse, sunt qui statuunt (126); id quod neque confirmare neque negare a-
sim. Certe codex, nisi valde fallor, ab ipso auctore exaratus, in sæc. XII medio collocari debet, et olim in bibliotheca Sanmathiana fuit. Præterea etiam nota de ecclesia Sancti Eucharii reedificata et de sancto Mathia invento (127) hujus cænobii scripto-
rem arguunt. Idem continuationem ab a. 1132-1152, ex Vita sancti Adalberonis magnam partem haustam, adjecisse putandus est, quam in codice illo eadem manu, quamvis non continuo calamo, scriptam videmus. Neque vero ultra hunc annum scriptor progressus est, sed alii postea alias continuationes adjecerunt, de quibus alibi accuratius agemus.

Hoc loco antiquissima Treverorum Gesta usque ad a. 1101, Gesta aucta et continuata usque ad a. 1132, denique additiones sæc. XII factas exhibemus. Quæ omnia codicum et recentiorum scriptorum auctoritate ducti Treverorum Gesta nominamus; sed ut singula discernantur opera, primum a, alterum b, tertium vero c nominamus. Continuationem brevem usque ad a. 1152 et quæ postea diversis temporibus de episcopis Treverensibus scripta sunt alio hujus collectionis volumine edemus.

Nunc codices quotquot ad notitiam nostram venerunt breviter describemus, spe ducti fore ut hoc modo non solum editioni nostræ viam sternamus, sed ea quoque magis confirmantur atque illustrentur quæ jam exposuimus. Nam codices secuti, Trithemii errores deprehendere et non solum tres illas Gestorum formas discernere sed etiam leviores mutationes indicare potuimus.

(A) 1. Codex (128) olim « monasterii Sancti Mathiæ apostoli extra muros Treverenses ord. sancti Benedicti, » nostris temporibus in bibliotheca viri doctissimi Fichard Francofurtensis asservatus. Liber foliis 75 minoris formæ constat, quorum 69 Gestis expletur, quæ sæculo XII inc. non una manu, partim in membranis quas dicunt palimpsestis scripta sunt, negligenter quidem et tam men-

dose ut scriba textum haud satis intellexisse sed quam fidelissimum alterius codicis exemplar fecisse videatur. In singulis verbis scribendis a vulgari sæpe recedit, quippe qui c pro t, ce pro et, cum pro com et alia exhibeat peculiariter. Tam hæc quam menda illa graviora scribæ tribuenda esse puto; non paucos vero errores ipsi Gestorum auctori imputaverim. Brevis de archiepiscopis Adalberone, Godefrido et Meginhero notitia alia manu in codice, hujus ut videtur temporibus scripta, addita est. Hanc una cum Gestorum textu fideliter descripsit.

(A) 1^b. Codex musei Britannici, Harlei. n. 3773, sæc. XII, quem ante annos aliquot jam Perizius novæ huic Gestorum editioni adhibuerat, nunc vero his schedis Treveris deperditis iterum quam accuratissime V. cl. Æhler exscripsit. Quo comprobatum est, hunc librum codicis 1 esse exemplar, ita, nisi fallor, factum ut scriba magistri dicantis verba calamo exciperet; qua occasione hic textum in 1 depravatam conjecturis sanare conaretur, ille vero notos committeret errores antiquis graviores. Nam adeo jam verba sententiasque corrupta videmus, ut veræ lectionis etiam vestigia sæpe evanuerint. Recentior manus multa correxit, nonnumquam altero ut videtur codice adjuva, sæpius meris conjecturis indulgens — In ultimis quatuor libri foliis libelli alius argumenti (129) scripti sunt.

(A) 2. Codex musei Britannici, Arundell. n. 270, sæc. XIII, ut videtur, in-4° scriptus, ubi fol. 1-23 Gesta Treverorum antiqua leguntur. Hunc librum, olim fortasse Moguntia vel in diocesi Moguntina asservatum (130), primus cl. Lappenberg evoluit, nuper vero cl. Thorpe in usus nostros exscripsit. Hoc Gestorum exemplar, non ex 1, sed ex alio hujus recensione codice sumptum, accurate præstat scribendi ratione, sed mendis minime caret, quippe quod modo verba omittat, modo alia addat vel correctionibus antiquum sermonem deformet (131). Brevisissima in fine adjecta est continuatio eadem manu scripta.

Cum hoc codice plures ita conveniunt, ut ex eodem fonte hausti esse debeant. Inter quos primo loco nominanda sunt duo codicum fragmenta, quæ utrum huic classi tribuenda sint necne jam intelligi nequit:

3^a) Codex Guelferbytanus sæc. XII, qui nunc uno tantum quaternione constat, quo Gestorum initium usque ad hæc cap. 9 verba: in concilio habuit cir II legitur, accurate satis et nitide scriptus.

3^b) Codex viricl. Leopoldi van Alstein, Gandensis,

NOTÆ.

(125) Quæ vide infra edita.

(126) Wyttenbach p. XX. 68 not. (p. 172 n. eidem mutationes illas c. 14. 15. factas tribuit.) De Lamberto v. Mirac. S. Mathiæ in Append.

(127) C. 25.

(128) Cf. quæ de hoc aliisque codicibus jam Archiv. VII, p. 311 sqq., dixi.

(129) Prima dedicatio quam constituit rex Salomon; De penitentia et liberatione Salomonis; Dis-

sonantia Ambrosii et Jeronimi.

(130) Nam archiepiscoporum Moguntinorum catalogum -- a. 1230 in ultimo legi folio jam Archiv. VII. p. 312, notavi.

(131) E. gr. c. 9 neque — volebant c. 10 cum his — pervenerant, et qui — proficiscebantur desunt; c. 23, pro penus scriptum est penuria et inde loci sensus deformatur.

antea Lammens (132), sæc. XII, eleganter in membranis exaratus. Hujus quoque octo tantum folia supersunt, quæ usque ad c. 12 verba: magistratus quæ pertinent.

Huc accedunt codices, quos cum antiquis Gestis (H.) usque ad Eberhardi mortem (+ a. 1066) exscriptis continuationem illam usque ad a. 1132 conjunxisse et ita novum quodammodo opus effecisse, supra jam dixi. Nescio an codices 3^a 3^b huc pertineant, reliqui vero sæculum XIII non superant, neque ætale, neque accurata lectione commendantur, quamvis cum 2 plerumque conveniant.

4) Codex V. cl. Thomæ Phillipps equitis, in cujus ditissima bibliotheca Middlehill assertatur, qui in foliis 42 membranaceis manu sæc. XIII Gesta continet, satis diligenter exarata. Præcipuas lectiones cl. Lappenberg enotavit.

5^a) Codex Hamburgensis Hist. eccl., 4°, n. XXXI (133), olim Uffenbachii, postea Wolfi, chart., s. XV, 4°, qui foliis 223 varia opera continet historica, Joannis de Stabulaus Gesta pontificum Tungrenium, Gesta Treverensium necnon Eusebii et Prosperi Chronica Sigeberto præmissa. Gesta Treverorum 70 folia explent, olim seorsim numerata, nunc paginis 159-278 inscripta; sed inde a p. 253 (f. 48) continuatio legitur ad Wernherum usque archiepiscopum (a. 1388) deducta.

5^b) Codex Hamburgensis Hist. Germ., fol., n. 31^b, pluribus manibus sæc. XIV-XVI in-4to maj. scriptus, amplam librorum historicorum collectionem continet (134), inter quæ tam Joannis de Stabulaus opus quam Treverorum Gesta le, untur, hæc f. 175-190 manu s. XV, ut videtur exarata. Lectiones cum 5^a plerumque conveniunt, continuatio f. 186-190 eadem est.

5^c) Codex Hamburgensis Hist. Germ. sing. region. fol., n. 70 (135) recentioris ætatis, qui foliis 88 eadem Historiæ Treverensis monumenta exhibet, quibus Gesta archiepiscoporum Coloniensium (ut 5^b) addit. Hic liber manu satis eleganti scriptus fœdisimis scælet erroribus, qui scribam veteris scripturæ ignarum arguunt. Cum 5^a et 5^b valde concordat, ex neutro tamen sumptus est; sed ad antiquius exemplar omnes referri debent — Ejusdem generis.

5^d) Codex musei Britannici, Cotton. Titus D. XXV, esse videtur, qui Gesta Treverorum usque ad a. 1387, necnon Gesta archiepiscoporum Coloniensium et Trajectensium aliaque continet (136).

6^a) Codex bibliothecæ regiæ Parisiensis n. 5873, olim I. A. Thuani, antea « ex libris Jo. Leferon Carolopolitani. » Uno volumine tres codices diversæ ætatis continentur. Tertium sæc. XIII inc. duabus columnis scriptum olim ad aliud pertinuisse volumen, qua-

ternionum numeri XXXI-XXXIV ostendunt, notaque hac recentioris manus confirmatur: In v[eteri] c[odice] præcedebant Gesta Francorum et Historiæ miscellæ Pauli Diaconi nomine libri XXIV. Nunc nihil nisi Gesta Treverorum hic leguntur jam duobus foliis omissis manca. Sed hæc nuper Bethmannus noster Romæ reperit in cod. Vaticano Christ., n. 1283, ubi f. 70, 71, exstant.

6^b) Codex Parisiensis Saint-Germain, n. 77, fol. maj., s. XIII, duabus columnis scriptos, qui ea continet quæ in 6^a jam desiderantur, partem historiæ Francorum ab Hugone Floriacensi scriptæ, Historiam miscellam, fragmenta quædam de historia Francorum, usque Gesta Treverorum addit ad verbum ex 6^a. descripta, ut accurata codicum collatione mox intellexi.

6^b*) Codex Parisiensis Saint-Germain, n. 1079, sæculo XVI, ex libro Joan. le Feron Carolopolitani, id est ex 6^a descriptus.

6^b**) Codex Parisiensis Baluze Armoire II, pag. 5, n. 2. codicis C^a apographum s. XVII factum continet.

6^c) Codex Bruzellensis n. 9178-9187, s. XIII, fol., eadem opera continet quæ in 6^a olim legebantur, in 6^b partim hodieque exstant. Quibuscumque codicibus hujus lectiones a V. cl. Oehler diligentissime enotatæ ubique concordant.

6^d) Codex Lugdunensis n. 127, s. XIII inc., 4^o, initio et fine mancus, Gesta enim his c. 24 verbis: quod vocatur horreum incipiunt. Sequuntur prima Historiæ miscellæ verba, reliqua hujus libri parte avulsa. Etiam hic liber a Bethmanno cum editis comparatus quam proxime ad alios hujus classis codices accedit; neque dubitari potest quin omnes ex uno fonte manarint, qui jam textum valde mutatum iis præbuerit. Nam quamvis multa sint cum 4 et 5 communia, plura tamen peculiariter hic leguntur, quæ scriptorem, ut orationem redderet faciliorem et elegantiorum, libere et audacter verba correxisse ostendunt.

Integrum fere horum codicum varietatem adnotavi, præsertim eam in qua omnes vel singularum classium codices conveniebant. Hanc litteris 3, 5, 6, indicavi.

Libri sequuntur manuscripti, qui Gestorum textum multis additionibus auctum et usque ad a. 1132 continuatum exhibent. Etiam hi in duas classes discernantur oportet, alteram quæ genuinam hujus operis formam præbeat, alteram novis interpolationibus hinc inde auctam. Alioquin vero inter se valde conveniunt, et quamvis nonnunquam etiam ad codices 5 et 6 accedant, plerumque tamen genuinam codicis 1 lectionem servant (137).

Ad priorem classem pertinent:

NOTÆ.

(132) Cf. Archiv. VIII p. 522; VIII, p. 585. Minus recte Bethmannus noster hoc fragmentum partem esse codicis Lugdunensis dicit (p. 585, 97).

(133) De quo cf. Archiv. VI, p. 230.

(134) V. Archiv. VI, p. 240, et quæ vol. X dictu-

rus sum.

(135) Archiv. VI, p. 244.

(136) Archiv. VII, p. 75.

(137) Exempla vide c. 9, 10, et aliis multis locis.

B 1) *Codex Vindobonensis Hist. prof. n. 1069*, sæc. XII, 8°, *cujus lectiones inde a Popponis temporibus cl. Chmel in usum nostrum exscripsit. In fine Gesta Alberonis archiepiscopi metrica et versus de Romana avaritia leguntur. Hujus libri apographum in Lambecii usus factum in bibliotheca Vindobonensi S. II, 361, asservatur.*

B 2) *Codex Guelferbytanus (138), antea « liber beatorum apostolorum Petri et Pauli in Ylsineburg », sæc. XII, 4°, eleganti scriptura, textu perbono et singulari Godefridi archiepiscopi historia insignis.*

B 3) *Codex Schlettsiadiensis, olim Marbacensis monasterii prope Columbariam, s. XII ex., fol., a Pertzio a. 1841 repertus, a Bethmanno nostro hoc anno perlectus et optimus hujus recensionei judicatus; cui tamen, quia non nisi singulis locis lectionem e. o. t. t. habere, primum locum tribuere non potui. Sex folia desunt, alia Justinum continent.*

Alii tres codices narrationem præbent hinc inde mutulam vel interpolatam; inter quos:

B 4) *Codex Stuttgartiæ sæc. XII præcipuus est, cæteris antiquior, diligenter exaratus, neque scriptoris arbitrio decurtatus, neque temporum injuria sine destitutus.*

B 5) *Codex Vindobonensis Hist. prof. n. 686 magnam Gestorum partem (Additam. c. 10-14. 16 init 17, 18 fn. 19 sqq.) omittit.*

B 6) *Codex Treverensis n. 30, olim S. Mathiæ Treverensis, in fine mancus est (desinit c. 30), et tamendose negligenterque scriptus (139), ut non nisi ultimo loco nominari possit. Quæ codices B. c. 14. adjecerunt desunt, reliquæ vero additiones et interpolationes omnes hic leguntur, neque de sera codicis ætate parvaque fide dubitari potest. Eodem volumine historia martyrum Treverensium legitur, quam neque tunc quum V. cl. Wyttlenbach hunc codicem Hanceram transmisisset neque dum Treveri degerem*

A *dētissimæ bibliothecæ libris usurus a me exscriptam esse doleo. Quamvis hoc opus recentioris ætatis esse videatur, singulos tamen locos Gestis lucem datoros esse putarim.*

Ad hanc codicum familiam referendus est:

B 7) *Codex Scriverianus, a Leibnitio editus, ipsoque teste in fine ita inscriptus: Feliciter finiunt gesta Treberorum summa diligentia per manus Petri Wesalentini scripta, cujus anima post mortem hanc cum Christo requiescat in pace. Amen. Leibnitius alio loco (140) tres laudat codices, præter Guelferbytanum supra nominatum, alterum a Migio professore Marpurgensi acceptum, alterum quem penes se habebat. Uter Scriverianus fuerit non constat. — Etiam Goldastus similem codicem possedit (141), aliique fortasse fuerunt qui nunc latent. Certe codex Aureæ Vallis s. XIII a Martenio visus, quem frustra in bibliotheca Luxemburgensi quævis, incendio absumptus esse videtur. (Cui quavis addi. c. 8. consentit Everhardus episcopus finis esset, ut huc eum referam eo permoveor quod Martenius illum cum Liebnitiano textu convenire dicat (142). Brevis alia manu addita erat continuatio usque ad a. 1238 deducta, sed partim ex Sigeberti Gemblacensis chronica hausta (143).*

Codices denique recensendi sunt, quibus tertia Gestorum forma continetur. Omnium vero præstantissimus est.

C 1) *Codex Treverensis num. 1341 (XXXI), mbr., in 6° maj., hac inscriptione notatus: Codex sancti Eucharii episcopi sanctique Mathiæ apostoli. quicumque abstulerit, calicis Jude proditoris in perpetuum particeps fiat. amen. amen. fiat (144). Hoc volumen duabus partibus constat, quarum altera s. XII (vel XIII?), altera s. XIV scripta est. Illa f. 197. Gesta pontificum Romanorum, f. 98 breves quædam notitiæ (145), f. 99 sqq. (fol. 182) Gesta Treverorum*

NOTE.

(138) V. Archiv. VII, p. 515.

(139) V. Archiv. VII, p. 518. Idem esse videtur quem M. In. 13. inscriptum usque ad Nortmannorum invasionem pertinere, Hillarius dicit pag. 127; conf. pag. 66.

(140) Access. hist. 1, præf.

(141) Apologia, p. 41. 43.

(142) Martene Coll. IV, p. 141: *Huic (Hist. Trev. a Leibnitio editæ) omnino consimilis est quam in ms. codice Aureæ Vallis, ante annos quingentos exarato, invenimus... Aut si quid inter utramque discriminis occurrit, levissimum illud est in eoque situm, quod codex Aureæ Vallis prima manu ad annum 1047 desinens, pauca de subsequentibus archiepiscopis ad Hillinum usque recentiori quidem sed antiqua manu subjicit. Hanc p. 171 n. edidit.*

(143) Hirsch de Vita Sigeberti p. 145. - Quibus et loco a. 1041 omissis, reliquam partem hic exscribere juvat: *Post hunc (Popponem) archiepiscopus extitit Engelbertus. Quo defuncto archiepiscopus ordinatur Bruno. Anno Domini 1124, Godefridus fuit archiepiscopus Trevirensis annis 7. A. D. 1131. Albero Melensis fuit archiepiscopus per annos circiter 20. Hic dicendum est quod frater episcopi Henrici Leodiensis, qui sepultus est in Holo, comes Tullensis Fridericus duos habuit filios, comitem Renardum et comitem Petrum. Iste Petrus duas habuit*

alias. De una natus est iste Albero archiepiscopus, de alia episcopus Petrus Tullensis. De eodem Albero fit mentio in Vita beati Florberii. A. D. 1152 fit archiepiscopus Hillinus; natus fuit in diocesi Leodiensi de Fallemannia prope Dinantium. De isto Hillino continetur in Vita beati Bernardi, quod ipse eum adduxit ad reconciliationem Metensium, petita venia in capitulo Clarævallis. Sequitur Arnoldus archiepiscopus; inde Folmarus; contra quem tempore schismatis imperator posuit præpositum Rodulfum, et Folmarus fugit in Franciam et inde apud Turonum obiit. Post quem fit Johannes archiepiscopus a. C. 1188. per annos 23. Hic sepultus est in abbatia de Claustro. Post quem Theodericus de Wecla (Wecla?) per annos fere 30. Hic sepultus est in ecclesia Sancti Petri apud Treverim. Inde nepos ejus Arnoldus 1242. Radulfus vero factus est magnus præpositus. Anno vero Domini 1258, post festum omnium sanctorum obiit Arnoldus Treverensis archiepiscopus in castro suo intestatus, Treverimque relatus in ecclesia Sancti Petri sepultus est.

(145) Olim M. I, n. 12. notatus; v. Hillar., p. 26, 64, 127.

(145) Notandum. Gallorum fortissimi sunt Belgæ. etc. (v. infra n. ad c. 16) et: Videamus de auctoritate et usu pallii quid sit pallium, etc.

continentur. Hæc scriptura majori et valde perspicua exarata, litteris initialibus et inscriptionibus rubris ornata, et plerumque accurate diligenterque scripta sunt. Narrationem vero diplomatibus chartisque insertis, ut supra dixi, auctam videmus, necnon singula verba addita mutataque leguntur. Quod tamen plerumque correctoris manu factum est, quæ librum scriptum perceperunt, alia addidit, alia transposuit vel emendavit. Quæ cum in omnes hujus classis codices, ne uno quidem excepto, transisse videamus, ex hoc tanquam fonte reliquos fluxisse non possumus quin statuamus; id quod libris accuratius inter se comparatis plane confirmatur. Ideo hunc librum omnium antiquissimum, multis codicibus manus correctionibus insignem, in eodem monasterio quo hujus revisionis auctor vixit assercatum, ipsius esse autographum, verisimile est, et alia quoque ut hanc sententiam teneamus suadent. Nam historia etiam hoc codice usque ad a. 1132 tantum deducta erat; postea vero foliis quibusdam insertis eadem manus sed alio abramento Gesta usque ad a. 1152 continuavit, id est ex Balderici Vita Alberonis epitomen fecit eique brevem narrationem de monasterii S. Eucharrii nova dedicatione ab Eugenio papa facta adjecit. Qui hæc calamo mandavit, non aliunde descripsit, sed primus hoc tenore composuit. Idem vero priorem Gestorum partem talem exaravit qualis nunc non solum in hoc codice sed in quam plurimis aliis legitur. Quæ cum ita eint, sive chartarum ad lilionem eidem tribuas, sive alterum quemdam in hac libri partem secutum esse dicas, certe ejus Gestorum formam quam reliqui codices C. exhibent, hic habes originem atque fontem.

Alteram voluminis partem s. xiv duabus columnis scripta, fol. 83-144. Gestorum continuatio—1259, et Gesta Henrici Treverensis archiepiscopi et Theoderici abbatis S. Mathie continentur, de quibus alio loco dicemus. Hæc recentioris esse ætatis et aliunde descripta, nunc monuisse sufficiat.

Ex reliquis codicibus breviter hi indicentur oportet.

C2) Codex Venetus bibliothecæ S. Marci n. 403, mbr., s. xiii-xiv, olim Codex sancti Martini in Treviri. a Kopko nostro evoluitus. Liber una manu usque ad a. 1152 exaratus, et procul dubio ex C1 sumptus, postea continuationes habet pluribus calamis debitas—1190—1259.

C3) Codex Francofurtensis mbr., s. xiii, fol., diversis manibus—1190—1259—1285 scriptus. Prima pars—1152, ex C1 sumpta est; multa vero diplomata omittit, etiam ea quæ jam in codicibus B. legantur. Historia Henrici a. 1259-1286 eadem est

(146) De hac Vita cf. Acta SS. Jan. I, p. 88, 93 n. Hontheim III, p. 982.

(147) C. 41, Locusin codice autographo post additus est; ex textu B. sumtus.

(148) A. 52, 71, 91, 128, 143, 157, 174, 319, 345, 357, 368, 385, 397, 446, 450, 511, 546, 577, 592, 617, 647, 681, 723, (765). 784, 796, 810, 837, 881, 864, 884, 905, (921?), 923, 960, 966, 970, 993, 1003, (1007), 1018, (1016?), 1029, (1071?). Ex B.

A quæ in C1 legitur, sed C3 hoc loco antiquior.

C4) Codex Treverensis n. 1343 (XXXIII), mbr., s. xiv, fol., olim Liber collegiatae ecclesiæ Sancti Paulini, postea ab Hontheimio possessus et bibliotheca publicæ legatus. Textus usque ad a. 1152 ex C3 (aut C2?) descriptus est, a. 1152-1159 magis cum secunda C1 parte convenit; postea brevia Henrici archiepiscopi Gesta adduntur—1286, ab Historia supra nominata plane diversa.

C5) Codex Treverensis n. 1344 (LI), mbr., s. xiv, 4º, olim Liber monasterii sancte Agnetis Trever., usque ad a. 1259 ex prima et secunda C1 parte descriptus, postea f. 79-83 brevia habet Henrici Gesta, f. 83-101 Gesta Boemundi archiepiscopi (—1300). Folii 77, 78, quæ vacua relicta erant, alia manus quædam de fundationibus Joannis archiepiscopi (ed. Wyttenbach c. 102) intulit.

C6) Codex Parisiensis n. 6036, chart., s. xiv, fol. 1-244, Gesta usque ad a. 1259 continuata, Gesta Henrici, capitula de Joanne archiepiscopo, Gesta Boemundi, Gesta Balduini—1334) continet; quibus diplomata quædam et alia manu f. 267 sqq. altera illa Henrici historia addita sunt.

Ex his codicibus alii plures manarunt, longius vero textum prosecuti sunt codices S. Maximini ab Hontheimio et Martenio visi, qui nunc latent. De quibus omnibus alio loco accuratius dicturi, hic denique duos afferamus libros, qui vitam Popponis exhibent ex hac Gestorum editione descriptam (146):

Codex Treverensis n. 1151 (963), s. xiii, fol., ubi inter alias sanctorum Vitas f. 140' sqq. Vita Popponis Trevirorum archiepiscopi cum miraculis ejus legitur.

Codex Treverensis n. 1383 (1200), chart., rec. foliis 14 eandem continet vitam, necnon Instrumentum erectum super apertione sepulchri ejusdem domini Popponis archipræsulis Trevirensis (a. 1316).

His codicibus inter se collatis, id effectum est ut tum Gestorum origines, mutaciones, continuationes quam accuratissime perspici, tum omnes eorum formæ ex optimis et genuinis fontibus edi possint.

Hucusque enim tam a mediæ ævi scriptoribus quam a recentioribus modo unum, modo alterum addidimus videmus Gestorum exemplar. Illi rarius quam in tanta librorum manuscriptorum copia expectari posset hæc ad manus habuerunt; præter vitam S. Meinwerici auctorem (147), Albericum (148), Albertum Stadensem (149) et Belgicum chronographum (150) inter ceteros rerum scriptores nemo, quod sciam, iis usus est; nam quæ apud Sigbertum (151), Ottonem Frisingensem (152), in codice Ekkehardi Zwifal-

NOTÆ.

(149) Ed. Kulpis, p. 128, 138, 139, 156 (a. 47 sqq.), 161 (a. 314), 165 (a. 410).

(150) Magnum chron. Belgicum ap. Pistorium ed. Struve p. 1, 2, 4 sqq. omnibus fere paginis. Ex codice tali quales 4, 5, 6, exstant.

(151) A. 413, de urbe condita, 1071 de tabula inventa. Cf. Hirsch de Sigeb. p. 232 n.

(152) I, 8, de urbe condita, III, 18, de Eucharrio.

tensi (183) et annalibus ex Mariano aliisque fontibus in S. Dysibodi monasterio confectis (184) de rebus Treverensibus leguntur, aliunde manasse videntur. Domestici vero scriptores omnes Gestis recentiores eorum fide nituntur, narrat ones repetunt, verba ipsa sæpe retinent. Huc referendi sunt auctores passionis martyrum Treverensium ineditæ (185), Vitæ S. Mathiæ (186) et chronici Treverensis — a. 1383 (187), necnon Ægidius monachus Auræ Valis (188) et Johannes de Stabulaus (189), rerum Leodiensium scriptores, præterea vero qui sæc. XVI inc. nota Gesta sive historias Treverenses composuerunt, monachus Eberhardo-Clusanus (160), anonymus alter (161), Johannes Enen (162), quibus addi possunt Kyriander (163) et Johannes Linden (164), qui usque ad a. 1629 Gestorum narrationem continuavit. Sæculo XVI Trithemius Gestorum exemplar nactus quam plurima inde in opera sua historica transtulit atque libri famam per Germaniam dilatavit, ita ut mox plures de Gestis edendis cogitarent, C. Bruschius, Freherus, Lamdecus (165). Cum nemo tamen hoc exsecutus esset consilium, neque Broverus librum tot locis adhibitum cum lectoribus communicasset, primus Dachorius Gesta edidit qualia in codice 6^b invenit (a. 1678, Spicileg. XII, p. 196, ed. nova II, p. 208). Quod nesciens Leibnitiuss paulo post primo Accessionum historicarum volumini textum Beæ tribus codicibus haustum inseruit (Lipsiæ 1698). Tum uno fere tempore Ecardus continuationem a. 1132-1289 publici juris fecit (Corp. histor. II, p. 2197-2258, Lipsiæ 1723), Calmetus, Leibnitianam editionem secutus, majorem libri partem exprimendam curavit, codicumque lectiones aliquot notavit (Histoire de Lorraine I, Preuves p. 1-80. Nancy 1728, ed. 2. ibid. a. 1745, p. I-LXI), denique Martenius et Durandus recensione C., prioribus capitibus resectis, sed continuationibus — 1458 additis, exhibuerunt (Vett. Scriptt. et monum. ampl. Collectio IV, p. 145-482. Paris. 1729). Ex hac editione fragmenta quædam in Scrip-torum rerum Gallicarum collectionem transierunt (Bouquet cont. XI, p. 194; XVIII, p. 670). Post quos

A Hontheimius tum recensione C, sed inilio destitutam, ex codice C 1, tum varias continuationes ex codicibus Treverensibus edidit (Prodromus historiæ Trev. II, p. 746-948. Augustæ Vind. 1757). Nostris vero temporibus V. cl. Wytttenbachius et Mullerus novam editionem curaturi multos quidem codices adhibuerunt uberemque rerum Treverensium collectionem ex libris et antiquioribus et recentioribus fecerunt (3 Voll. in-4to Augustæ Treverorum 1836 sqq.); sed codicem C 1 plerumque secuti, ut varias Gestorum formas discernere minime studuerunt; eo tamen laudandi, quod ex codicibus ditissimæ bibliothecæ Treverensis, a Wytttenbachio magna diligentia collectis et servatis, plura ad Gestorum locos illustrandos attulerunt notatu digna.

B Novam hanc editionem paraturus partim iis usus sum quæ viri doctissimi, debita laude jam supra nominati, ex codicibus exscripserunt, partim vero codices præstantissimos ipse evolvi et qua potui diligentia pertractavi, Francofurtenses et Guelserbytanos Hannoveræ, Parisienses Parisiis, Treverenses in hujus urbis bibliotheca, Hamburgenses denique Kiliæ. Gesta antiquissima primo loco edidi; codicem 1 plerumque secutus, qui multis locis solus veram lectionem servavit (166), rarius ex 2-6 emendandus erat. Subjecti quæ B et C addiderunt, lectione codicum B 2 et C 1 ubique fere expressa. Quæ in B inde a Popponis temporibus addita sunt. Additamentum et continuationem nominavi eaque tanquam secundam Gestorum partem edidi, parvis codicum B 46 et C additionibus vel mutationibus infra indicatis. Satis uberem lectionis varietatem enotavi, neque in ipsa narratione illustranda parcus esse volui, iis præsertim temporibus quibus libri fontes indicari vel divinari possunt. Denique Appendicem monumentorum Treverensium subjecti, qua ea collegi quæ vel ad ipsa Gesta explicanda vel ad historiam antiquiorem Treverensem plenius cognoscendam facere videbantur.

G. WAITZ.

NOTE.

Valerio et Materno, III, 45, de Helena Treveri oriunda, IV, 8, de Maximino et Paulino.

(183) SS. V, p. 36, de urbe condita ex Ottone Frising. ut videtur.

(184) Hæc Methodio tribuuntur, de quo cf. supra col. 1078.

(185) Archiv. VII, p. 317.

(186) Acta SS. Febr. III, p. 442, 443.

(187) Archiv. VII, p. 693. Plures codices Treveri exstant.

(188) In Gestis epp. Leodiensium ap. Chapeauville I, p. 19, 21, 23.

(189) Cujus librum v. in cod. Hamburgensibus supra 5^a, 8^b, indicatis.

(160) Codex in bibliotheca Trever. No. 1380. CXVII(I) asservatur.

D (161) Codex Trever. No. 1346. (XXIX) — 1822 Aliæ Treverenses historiæ ibidem exstant N. 1391 (1347). — 1837, N. 1392 (1346). — 1869.

(162) De cujus libro a Scheckmanno in Latinum verso et Metis s. t. *Epitome alias Medulla Gestorum Trevirensium* edito v. Hontheim III, p. 989.

(163) Hontheim I. I., p. 990.

(164) Hontheim. I., p. 991. Wytttenbach I, prol. p. XL.

(165) V. Leibnitii Accessiones I, præf.

(166) Hoc pluribus c. 9, 10, locis cum Cæsare collatis patet; e. gr., hortatusque, longe a, a Senonibus et Carnotibus, Quibus — habebantur etc. Codd. 2 — 6 semper a Cæsare recedunt, B. C. vero nonnunquam cum ipso conveniunt, quia ipsius librum primus codicis B. scriptor adhibuerit.

GESTA TRÉVERORUM

INCIPIT ¹² DE ORIGINE GALLORUM TREBIRORUM.

1. Anno (167) ante urbem Romam conditam millesimo trecentesimo ¹³ Ninus rex Assiriorum primus, ut historici volunt, propagandæ dominationis libidine ¹⁴ arma foris extulit cruentamque vitam quinquaginta ¹⁵ annis ¹⁶ per totam Asiam bellis egit; a meridie atque mari Rubro surgens, subultimo septentrione Euxinum pontum vastando perdomuit, Scythiamque ¹⁷ barbaricam adhuc tunc inbellem et ¹⁸ innocentem, torpentem excitare sevitiam ¹⁹, vires suas nosse, et non lacte pecudum set sanguine hominum vivere, et ad postremum ²⁰ vincere, dum ²¹ vincit, ²² docuit. Novissime Zoroastrem Bactrianorum ²³ regem, eundemque magicæ ²⁴, ut ferunt ²⁵, artis ²⁶ repertorem, pugna oppressum interfecit. Post ipse dum deficientem a se ²⁷ oppugnat civitatem, sagittæ ictu interiit, relicta uxore Semirame cum (168) duobus filiis Trebeta et Nina ²⁸. Quorum primus, videlicet Trebeta ²⁹, ex regina quadam Chaldeorum ³⁰, quam ante Semiramem duxerat, Ninas ³¹ autem de Semirame natus erat. Occiso ergo ³² Nino, Semiramis privignum suum Trebetam maritum ducere voluit, eumque renitentem ³³ et execrantem, invidia et libidine stimulata, tam diu persecuta est, donec eum patria pelleret ³⁴ et regno. Pulsus igitur ³⁵ dum ³⁶ diu longeque ³⁷ sedes vagando quæreret et non inveniret, cœpit ex diuturni ³⁸ itineris fatigatione lædere, et ubinam sibi fata quiescendum consulere, missione ³⁹ sortis inquirere. Sors optulit ⁴⁰ Europam, quæ est tertia

A pars orbis, licet quidam secundam ⁴¹ diffiniant ⁴² et Affricam non per se partem esse set ad Europam pertinere contendant. Transfretato mari mediterraneo, quod ab Asia dividit Europam ⁴³, per vasta solitudinum et in via saltuum ⁴⁴ venit ad Mosellam, in cujus littore repperit vallem speciosam ⁴⁵, aquis irriguam, silvis nemorosam, montibus undique circumseptam. Captus ⁴⁶ amenitate loci, ibidem subsistere delegit, urbemque constituit ⁴⁷, quam ex suo nomine Treberim appellavit ⁴⁸.

2. Anno ante urbem Romam conditam ⁴⁹ millesimo ducesimo quinquagesimo ⁵⁰ urbs Treberis ⁵¹ in Europa auctore ⁵² Trebeta ⁵³ profugo, filio ⁵⁴ Nini filii Belis ⁵⁵, parvo adhuc nomine condita est anno septimo ætatis ⁵⁶ Iabrahæ ⁵⁷ patriarchæ. Originem gens quæ incoluit ⁵⁸ de Gomer, filio Jafeth ⁵⁹ filii Noe, duxit, et ex candore corporum Gallorum ⁶⁰ nomen assumpsit (169), gens et urbs antiquissima, ante quam in Europa gentes ⁶¹ neque urbes fuere ⁶²; sed quæ sunt vel ex illa vel post illam esse cœperunt. Noe quippe tres filios habuit, Sem, Cham et Jafeth. De Sem nati sunt Hebrei, Chaldei et Greci; de Cham Affrici et Getuli ⁶³; de Jafeth ⁶⁴ Itali, Galli et Ispani ⁶⁵. Sem possedit Indiam, Mesopotamiam, Siriam, Palestinam, Armeniam, et cæteras Asiæ provinciis. Cham tenuit Ehyopiam ⁶⁶, Numidiam et totam Affricam. Jafeth sortitus est Ispaniam, Betigam ⁶⁷ Lusitaniam, Aquitaniam, Britanniam ⁶⁸,

VARIE LECTIONES.

¹² Inc. *deest* 1^b. I. liber de or. Tr. 2. I. historia (hyst. 3^b. 6^a) Treberorum (Treuer. 3^b.) 3. 6. De origine urbis Treverice et de gestis pontificum ejusdem civitatis 5^a. Inc. libellus de constructione Treberis B1. Incipiunt gesta Treverorum B2. Inc. historia Trevirorum B3. Inc. de or. Trev. B6. In nomine domini nostri Ihesu Christi incipiunt gesta Trevirorum C1. 3? 4. Inc. liber primus de gestis Trebironum C6. ¹³ CC^o. 3^b. 4? 5. 6. B3. ¹⁴ *deest* 2 (ubi dom. suæ). 3^a. p. causa 3^b. 4. 5. p. fame causa 6. ¹⁵ LII. 5. ¹⁶ q. a. *desunt* 3^a. ¹⁷ scythiamque 2. C1. 3. scythiamque 3. B2. scythiamque 6. scythiamque 6^a. ¹⁸ scythiamque 5^b. scythiamque 4. ¹⁹ atque B6. ²⁰ sevietam 2. ²¹ extremum 5. ²² d. v. vincere 2. ²³ vincitur *ex Orosio scribendum erat.* ²⁴ bractianorum 5^b. ²⁵ maice B 2. ²⁶ fertur 2? ²⁷ asie e corr. 6^b. ²⁸ nino (nyno) 3^b. 4. 5. 6. C 3. 4. 5. nino *superscr.* vel ninia C 1. 6. ²⁹ trebeta 2. 3^a. 4. 5. 6. ³⁰ caldeorum 5. ³¹ ninus (nynus) 3^b. 4. 5. 6. C 3. 4. 5. ninus *superscr.* vel ninias C 1. 6. ³² autem 5^a. B6. ³³ renuentem 4. ³⁴ e. pelleret p. 4. ³⁵ ergo 3^a. 4? 5. 6. i. diuque sedes B6. ³⁶ cum C. 3. 4. ³⁷ longe lateque v. s. 6. ³⁸ diurni 5. ³⁹ jussione 5^a. *Ejusmodi errores ex hoc cod. postea non notari.* ⁴⁰ obtinuit 6^a. ⁴¹ s. eam C 6. ⁴² *ita* 2. 6. affniant *corr.* affniant 1. affniant 1^b. 3^a. affniant *superscr.* vel di (ffniant) 3^b. affniant C 1. *corr.* affniant C 5. defniant C 3. 4. affniant 5 B. ⁴³ *deest* 3^a. e. d. B 2. ⁴⁴ s. loca 2. ⁴⁵ spaciosam C 3. 4. ⁴⁶ Captus itaque C. ⁴⁷ construxit 1. ⁴⁸ apell. 1. *sæpius.* ⁴⁹ *deest* 3^a. 4? 5. 6. ⁵⁰ M^o C^o L^o 6^a. ⁵¹ treveris C 1. ⁵² ab a. 4? 5. 6. B. C. ⁵³ tebeta *corr.* trebeta 1. trebeta 6^b. ⁵⁴ *deest* 1. *alia manu add.* 1^b. f. n. d. sunt B. C. ⁵⁵ beli C. (belis *corr.* beli C 1?). ⁵⁶ etatis sue 1. etatis sue 1^b. ⁵⁷ *ita* 1. ⁵⁸ incolunt 1. 1^b. incoluit e *corr.* 3^b. incoluit Galliam B 2. incoluit eam 5. 6. B 3. C. gens que incoluit eam originem de 6^a. ⁵⁹ japhet 1^b. 3. 5. 6. et *ita infra*; japhet B 2. *sed infra* japhet; jafet 2. et *infra*. ⁶⁰ galli B 2. *deest* B 1? 3. 4. 6. C. ⁶¹ neque gentes n. 2. 3. 4? 5. 6. ⁶² fuerint e *corr.* ut videtur C 1. et *ita* C 3? C 4. fierent C 5. ⁶³ getidi B 2. ⁶⁴ i vero C. ⁶⁵ *ita* 1 3^a. hispani vel hispani *rell. hic et infra* ⁶⁶ *ita* 1. ethiopiam *alii* ⁶⁷ beticam 4. betigam *corr.* beticam 5^a. ⁶⁸ britanniam 3. 5. 6. B2.

NOTE.

(167) Anno — *ictu interiit*, paucis verbis mutatis ex Oros. I, 4. descripta sunt.

(168) Quæ sequuntur genuina sunt, sed valde fabulosa. Confer quæ Brower satis superque hac

de re disputavit, Antiquitatum et Annalium Trevirensium libro primo.

(169) Hæc ex Isidor. Orig. IX, 2. sumpta sunt; cf. Hier. prol. in l. II. comm. in epist. ad Galat.

Germaniam, Belgicam, Galliam, togatam ⁶⁹, bractam, cisalpinam, transalpinam, Pannoniam, Italiam, Ruriam (170), Liguriam, Dalmatiam, Muricum (171), Bizemilia ⁷⁰ cunctamque ⁷¹ Europam. — ⁷² Trebete ⁷³ mortuo, Hero filius ⁷⁴ in principatu ⁷⁵ successit ⁷⁶, qui patrem secundum ritum gentilitatis igne combustum in vertice Jurani ⁷⁷ montis tumulavit; cui etiam ⁷⁸ aras instituit, et sibi subjectis ⁷⁹ ut deum adorare præcepit ⁸⁰: error magnus et a Nino, ipsius Heronis avo, adinventus, qui primus patris sui Belis ⁸¹ simulachrum ⁸² fudit et hominem pro deo venerari jussit. Hero patris sui merita ⁸³ tabulæ marmoreæ inscripsit, quam ad ⁸⁴ ejus memoriam pariter et futurorum notitiam cum eo recondidit ad instar hujuscemodi ⁸⁵ (172).

*Nini Semiramis, quæ tanto conjuge felix
Plurima possedit, set plura prioribus addit ⁸⁶,
Non ⁸⁷ contenta suis, nec totis finibus ⁸⁸ orbis,
Expulit a patrio ⁸⁹ privignum Trebeta regno,
Profugus insignem nostram qui condidit urbem,
Treberis ⁹⁰ huic nomen dans ob factoris amorem;
Quæ capud Europæ cognoscitur anteritate.
Filius hujus Hero ⁹¹ patris hæc epigrammata ⁹² pono,
Cujus ad inferias hic cum Jove Mars tenet aras
Sidere concordi, pax est non dissocianti.*

³ ⁹³. Post Heronem Trebitorum ⁹⁴ ex ipsa gente orti ⁹⁵ principes ⁹⁶ extiterunt et duces; jamque Treberenses ⁹⁷ et numero aucti et opibus, urbem suam munire et modis omnibus decreverunt adornare. Primo itaque ⁹⁸ ad aquilonarem ⁹⁹ plagam

urbis ex quadris ¹⁰⁰ lapidibus cum turribus magnis portam ædificaverunt ¹⁰¹, ipsa sui ¹⁰² magnitudine et minaci proceritate mirabilem ¹⁰³ (173), eamque portam Nigram ¹⁰⁴ portam Martis appellavere, ¹⁰⁵ cujus lapides non cemento aliquo, set ferro conglutinabantur et plumbo Martis ¹⁰⁶; Martis ¹⁰⁷, qui deus belli credebatur; et ¹⁰⁸ per hanc portam bellum gesturi proficiscebantur; Nigram autem ob tristitiam, quia de bello fugientes per eandem ¹⁰⁹ tristes revertebantur. Campus ante portam ¹¹⁰ longitudine et ¹¹¹ latitudine spatiosus Martis vocabatur, ubi tyrones armis instruebantur. Secunda deinde porta ad ortum solis cum turribus speciosis est ædificata ¹¹², ad quam victores de bello revertentes ¹¹³ totius ¹¹⁴ civitatis occursum excipiebantur et B lætitia, et ob ¹¹⁵ hoc Alba porta nominata ¹¹⁶ (174).

Tertia porta ad plagam meridianam cum turribus firmis et altis in medio est ¹¹⁷ urbis constructa ¹¹⁸, eaque de causa porta Media nuncupata ¹¹⁹ (175). Forum rerum ¹²⁰ venalium maximum ante hanc portam constitutum habebatur, locus etiam quo mortui ad sepeliendum efferebantur. Quarta porta versus occidentem constructa est ad litus Mosellæ, quæ mira sui operositate et turrium incomparabili pulchritudine ceteras portas excelluit ¹²¹, et ob hoc portæ inclitæ ¹²² vocabulum sumpsit. Hanc portam stellis ex auro factis mirabiliter pinxere, quæ portui navium proximum ¹²³ nocte et die ¹²⁴ luminis officium præbuere. Fecerunt ibidem et ¹²⁵ capitolum maximum, templum quoque idolorum ¹²⁶, in quo

VARIAE LECTIONES.

⁶⁹ thogatam B 2. G. br. t. c. 5^b. ⁷⁰ bihemilia 1^b. bize. milia 2. biremilia 5^a. biremilia 5^b. byzemiliam B 2. bizemiliam C 4. 6. ⁷¹ totamque 5^b. ⁷² c. III. inc. C. *Leibn.* ⁷³ trebeta corr. trebeta 1^b. trebeta 3^a. B 6. trebeta B 2. trebeta 3^b. 5. 6. C. trebeta 6^c. ⁷⁴ f. ejus 5. 6^a b. B 4. ⁷⁵ principatum 3^b. 5. 6. ⁷⁶ succedit B 2. ⁷⁷ urani B 2. jurani corr. urani C 1. *et ita* C 3. 4. 5. turani 6^a. *e corr.*? ⁷⁸ et s. s. *desunt* 5^a. subditis 5^b. ⁸⁰ *deest* 5^b. ⁸¹ beli 3^a. C. (belis corr. beli 1?). ⁸² mulachrum fudit *incipit* 5^c. fudit *deest* 5^b. ⁸³ merito 1. ⁸⁴ ob 5^b. ⁸⁵ *add. rubram*: Epytaphium Heronis B 2. ⁸⁶ *deest* 5^b. ⁸⁷ nec B. C. ⁸⁸ civibus 5^b. *qui erroribus similibus scætel.* ⁸⁹ *e corr.* 1. patria corr. patrio B 2. patria 5^b. ⁹⁰ treberis B 6. *et ita sapius.* ⁹¹ ejus ero 6^b. ⁹² *ita* 1. 5^a. B. 3. C 1. 3. epigrammata *alii.* ⁹³ c. IV. C. *Leibn.* ⁹⁴ *ita* 1. 1^b. B 5. C 1. treberorum 2. *reliqui et ita semper fere.* ⁹⁵ *deest* 6^a b. ⁹⁶ printipes 1. ⁹⁷ treberenses et mucro corr. numero 1^b. ⁹⁸ quidem B 6. ⁹⁹ *ita* 2. 5^b. 6. C 1 (*e corr. ut videtur*). aquilonem 1. 1^b. 3^a. 5^c. ad quilonem 5^a. aquilonalem B. ¹⁰⁰ quadis corr. quadris 1. ¹⁰¹ construxerunt C. ¹⁰² sibi 3^a. ipsa sui — mirabilem *desunt* 6. ¹⁰³ mirabilis 3^b. 5. ¹⁰⁴ *deest* 5^a. n. p. et p. m. 5^c. ¹⁰⁵ appellaverunt 5^c. 6. a. martis qui deus belli credebatur 2. ¹⁰⁶ 6. *hoc loco add.*: Ipsa sui magnitudine et minaci proceritate mirabilis. ¹⁰⁷ Martis — credebatur *hoc loco desunt* 2. Mars deus b. c. 5. martis qui deus est b. cr. 6. a. marte *add. in marg.* C1. *et ita* C2. *sequentes.* ¹⁰⁸ li 2. *deest* 5. ¹⁰⁹ e. portam B 6. ¹¹⁰ *deest* B 2. 3. C1. Campus autem 1. B 4. 6. C 2 ¹¹¹ *deest* C. ¹¹² constructa C. ¹¹³ revertebantur 5. 6. ¹¹⁴ totiusque c. o. et l. exc 6. ¹¹⁵ ex 6. ab B 4. ¹¹⁶ nominatur 1. 1^b. nominatam 3^b. nominata est 5. 6. est nominata C 3. ¹¹⁷ *deest* 2. 3. 4? 5. 6. ¹¹⁸ constituta B 6. ¹¹⁹ n. est 6. est d. 5^c. vocata est 5^b nuncupatur B 6. ¹²⁰ vero B. C. ¹²¹ excellabat 3. 5. 6. excellunt B 2. ¹²² i. p. C. ¹²³ proximo *e corr.* C1. *et ita* C 3 *sqq.* ¹²⁴ d. et n. 3. 5^b. 6^c. d. ac n. 5^a. 6^a. b. ¹²⁵ et i. 5^a. b. B 2 etiam i. 5^c. ¹²⁶ *deest* B 6.

NOTÆ.

(170) Etruriam?
(171) *Illiricum* scribere debuit.
(172) Hæc inscriptio fortasse narrationi præcedenti ansam præbuit. Ad hos versus respicit locus a Wytenbachio ex codice vitæ S. Willibrordi auctore Thiofrido allatus: *Urbs Treberica, ut moderno tempore in tumba quadam inventa declarant epigrammata, condita et Treberis nominata est a privigno Semiramis, Nini conjugis, Trebeta; cf. Otto Frising. I, 8: Extant etiam ibi antiquæ nobilitatis, ut ipsi aiunt, monumentorum insignia; e quibus nostris ibi temporibus repertum et in lapide sculptum infra posuimus epitaphium.*

(173) Exstat hodieque mirabile antiquitatis monumentum, medio ævo ecclesia S. Simeonis, a. 1817.

C pristina formæ restitutum. Jam in charta Popponis (ap. Hontheim Hist. I, p. 379) dicitur *porta quæ apud gentiles Marti consecrata memoratur.*

(174) *Altkor* usque ad nostra tempora germanico idiomate appellata. Non erat antiquitus porta Romana, sed tractu temporis in thermarum Romanarum ruinis exstructa est. WYTT. Cf. ejusdem Neve Forschungen über die Römischen architektonischen Alterthümer im Moselthale von Trier. 1835, p. 48. Cf. præterea Schmidt, Baudenkmäler der Römischen Periode und des Mittelalters in Trier und seiner Umgebung, præsertim V, 2. 1845.

(175) De cujus situ cf. Wytenbach, Neve Beiträge zur Epigraphik, p. 13.

non minus quam 100 (176) statuta ¹²⁷ idola genera- liter ab omni populo colebantur, et per ea miseri responsis dæmonum ac variis prestigiis ¹²⁸ deludebantur. Fecerunt (177) etiam ¹²⁹ in honorem Mercurii, quem deum summum et ¹³⁰ inter deos et homines quasi mediatorem ¹³¹ volare arbitrabantur, fornicem infinitæ ¹³² altitudinis, in qua ferream imaginem miræ magnitudinis ejusdem Mercurii volantis ¹³³ in aere ¹³⁴ pendere fecerunt, cum scriptura hujuscemodi :

Ferreas in vacuis pendet caducifer auris.

Erat autem ¹³⁵ lapis magnus unus in summitate alterque unus in pavimento fornicis junctus, cujus naturalis vis e regione sibi ferrum ascivit ¹³⁶, sicque ferrum ingens quasi dubitans in aere pependit. Non ¹³⁷ longe abhinc super Mosellam ex magnis lapidibus ferro plumboque compactis pontem construxere, quem nulla vetustas labefactare ¹³⁸, nulli fluctus possunt dissolvere (178). Fecerunt quoque per diversa urbis loca turres firmas et altas, capitolia, palatia, templa, statuas ¹³⁹, thermas ¹⁴⁰, lavacra, theatra ¹⁴¹. Sub terra etiam intra urbem et extra et in omni sua potestate ignorantibus quidem veritatem incredibilia miracula multa fecere. Aquarum quoque habundantiam habere cupientes, rivulum qui a modernis Olevia ¹⁴² dicitur ¹⁴³ (179) sub monte Jurano ¹⁴⁴ (180) introducere; qui divisus in partes vix mediæ ¹⁴⁵ civitati ad usum ¹⁴⁶ sufficere potuit (181). Tunc ¹⁴⁷ rivulum nomine Ruoverias ¹⁴⁸, miliario ab urbe secundo alterum ¹⁴⁹ rivulum qui Ruovora ¹⁵⁰ vocatur marmore habundans (182) influentem ¹⁵¹, primo super eandem ¹⁵² Ruovoram ¹⁵³

A lapideis ¹⁵⁴ fornicibus, deinde per divexa ¹⁵⁵ montium latera ¹⁵⁶ et vallium profunda ducentes, universæ civitatis plateas viventibus aquis implevere (183). Quæ interdum pluvialibus aquis adauctæ cunctas platearum sordes in Mosellam vexere.

4. Hunc ¹⁵⁷ autem rivulum posterius nominatum ¹⁵⁸ introducendum simul et amphitheatrum construendum Catholdus ¹⁵⁹ princeps sorte acceperat. Qui dum ¹⁶⁰ hesitaret, quomodo illum tam longe per tot montes et valles circumduceret, servus domesticus sumpta fiducia spondet firmissime, sibi ¹⁶¹ datis impensis, cum se in urbem presentaturum, quocumque die dominus ¹⁶² amphitheatrum foret perfecturus. Reluctari graviter ¹⁶³ dominus, et hoc cum nequaquam esse facturum asseverare ¹⁶⁴. Tandem hoc pacto finem dedere certantini ¹⁶⁵, ut si die constituta servus quod promiserat minus inplisset, a domino capite plecteretur, si vero effectum demonstrasset, pari modo dominus a servo puniretur. Animaverat servum ¹⁶⁶ ad hoc facinus uxor domini sui, quæ mentita fide maritali sæpius cum eo in adulterio miscbatur. Quid plura? Cœptum opus fervebat utrimque ¹⁶⁷. Servus interim contrariis conjugum ¹⁶⁸ studiis sumptibus ¹⁶⁹ juvabatur, dum maritus necem servi vitam sibi, mulier necem mariti vitam servi ¹⁷⁰ conrivalis ¹⁷¹ operiebatur ¹⁷². Die denominata perfecta erant amphitheatrum ¹⁷³ et aquæductus; qui ex inscitia ¹⁷⁴ artificis undique obstrusus ¹⁷⁵, cum nulla in se ¹⁷⁶ admitteret aurarum spiramina, impeditæ aquæ non pervenire ad destinata ¹⁷⁷ Anxium de hac re servum mulier incestuosa ¹⁷⁸ nocte diem illam ¹⁷⁹ præcedente ocul

VARIE LECTIONES.

¹²⁷ ydola st. 2. ¹²⁸ prestigiis 1. ¹²⁹ autem 6^b. ¹³⁰ deest B. ¹³¹ m. et arbitrum B. C. ¹³² magnæ B. C. ¹³³ quasi v. B. C. ¹³⁴ aeræ 1. ¹³⁵ deest 5^b. ¹³⁶ ascivit 1. 1^b. sibi a f. B2. ¹³⁷ c. v. inc. Leibn. ¹³⁸ labefactari 3. 5^a. b. ¹³⁹ statuas superscripto vel tuias C1. superscr. tuias C3. statuas vel tuias C6. ¹⁴⁰ th. balnea calida i 5. ¹⁴¹ ett. 5^b. ¹⁴² olivia C. ¹⁴³ deest 2. ¹⁴⁴ urano 1^b. ¹⁴⁵ erasa littera i. ¹⁴⁶ dimidie 5. 6. ¹⁴⁷ usus B 2. ¹⁴⁸ c. V. C. ¹⁴⁹ roverias 4. 5^c. ruverias 5^a. b. 6. rowerias B2. ¹⁵⁰ et a. 3^b. 6. alt. — primo desunt 5. ¹⁵¹ ruvora corr. ruura 1^b ruura 3^a. ruura 3^b. ruura 6^a. b. rowora B2. ruovora B6. C1. 2. rovera C6. ¹⁵² fluentem C6. ¹⁵³ eam B2. 6. ¹⁵⁴ ronoram 1^b. ruoram 5^a. ruoram 5^c. ruveriam 5^b. ruouram corr. rouoram B2. ruoveram C3. ¹⁵⁵ ita 2? C. (C1. e corr. ?). lapides corr. lapideis 1^b. lapides reliqui codd. quos v. di omnes. ¹⁵⁶ diversa 1. 1^b. B6. C6. deuera 5^a. deaera 3^b. 5^b. c. ¹⁵⁷ deest 6. ¹⁵⁸ Tunc 5^a. c. ¹⁵⁹ n. rouora 5. ¹⁶⁰ chatholdus 3^b. ¹⁶¹ cum B2. C1. 3. deest B6. cum post suppl. B3. ¹⁶² d. s. 5. 6. ¹⁶³ deest 5^b. ¹⁶⁴ d. g. B2. C1. 3. ¹⁶⁵ asseveravit 5. 6. perfecturum a. 5^b. ¹⁶⁶ certa || certamine 1. ¹⁶⁷ ad hoc serv. 2. ¹⁶⁸ utriusque 5^a. B 2. 3. utrumque 5^b. 6^a. corr. utrumque 6^b. ¹⁶⁹ conjugis 6^b. conjugii B 3. 4. C. conjugium B 6. ¹⁷⁰ i. sumptibus 5. ¹⁷¹ deest C 3. ¹⁷² deest G; in loco vacuo suppl. 3^b. ¹⁷³ opper. 2. operabatur B 6. ¹⁷⁴ amphitheatrum 1. hoc loco. ¹⁷⁵ inscia 1. 1^b. 3^a. inscientia B. ¹⁷⁶ ductus 1. obstructus 1^b. ¹⁷⁷ in se desunt 3^a. 5. 6. ¹⁷⁸ d. loca 1^b. ¹⁷⁹ i. videns 1^b. ¹⁷⁹ d. precedentem 1^b.

NOTÆ.

(176) Centum — deludebantur ex Vita S. Eucharii, Act. SS. Jan. I, p. 919: *Treciros pervenerunt; ubi tantus gentilitatis error inerat, ut exceptis singulorum penatibus, in uno loco civitatis centum statuta idola a populo generaliter colerentur et per ea miseri responsis dæmonum ac prestigiis deludebantur.*

(177) Hæc ex relatione Galbæ Viatoris nescio cujus sumpta esse, locus alterius recensionis infra edendus ostendit.

(178) Hujus pontis etiamnum supersunt vestigia; cf. Wyttenbach, Historisch-antiquarische Forschung über das Alter der Moselbrücke zu Trier. 1826.

(179) Hodie Olewig vicus quidam nominatur.

(180) Mons intelligitur urbi ad plagam orientalem oppositus. WYTT. Postea mons S. Martini dictus; v. c. 24 not.

(181) Hujus aquæductus Romani vestigia, qui in thermas directus fuisse videtur, nostro tempore plura detecta sunt. WYTT. Conf. ejusdem Neue Forschungen, p. 95.

(182) *Marmore clarus Erubris*, Ausonii Mosella v. 359. Hodie Ruwer dictus; cf. Bocking ad Mosellam p. 89.

(183) Hocce loco sermo est de altero aquæductu Romano, qui ad amphitheatrum directus erat et cujus vestigia novissimo tempore detecta hinc inde satis clare conspiciuntur. WYTT.

tat sub lectulo, in quo ipsa cum marito ejusdem A rei ¹⁸⁰ habuit mentionem. *Eia*, inquit maritus, *servus ille noster, qui tam superbe gloriatus est, quam dejectus et confusus est! Ego autem* ¹⁸¹ *novi, quare arte posset sibi cito* ¹⁸² *consulere.* Tum ¹⁸³ mulier virum aggreditur, rogat sibi artem indicari, pollicetur fidem silentii, illicit ¹⁸⁴, persuadet; postremo hoc ab eo responsum accepit: *Si*, inquit, *quibusdam* ¹⁸⁵ *in locis quantum factus est* ¹⁸⁶ *lapidis [ab invicem distantibus* ¹⁸⁷ *] parco foramine aquæ ductum irrumpet, sine mora cursum suum aqua perageret.* Hoc avido auditu percepto, paulo post soporato domino ¹⁸⁸ egreditur servus clanculo, accitisque ¹⁸⁹ operariis celerrime quod doctus erat implevit, et aquam secum pariter urbi ¹⁹⁰ præsentavit. Quod ubi mane ¹⁹¹ Catholdus comperit, clamante servo: *Domine* ¹⁹² *ecce aqua*, volens dedecorosum servilis mucronis ¹⁹³ jugulum prævenire, sceleratæ uxori funesta inprecatur, raptam eam secum ex amphitheatro præcipitavit et æternum ¹⁹⁴ loco vocabulum, id est Catholdi solarium (184), indidit.

¹⁹⁵. Erat itaque civitas non solum humanis laboribus valde ¹⁹⁶ munita, sed etiam naturaliter, fluminibus, silvis ac montibus arduum ¹⁹⁷ et angustum iter ¹⁹⁸ pendentibus ¹⁹⁹, vix accessibilis, et munitissima montibus quoque Jure ²⁰⁰ et Cebenna, quorum alter castellum superpositum ²⁰¹ ad tutelam urbis continebat. Successu deinde ²⁰² temporum prosperoque eventu bellorum finitimis undique gentibus et urbibus devictis jugum imposuerunt; in quibus quinque urbes ²⁰³ nobilissimas in ripa Reni ²⁰⁴ fluminis constitutas ²⁰⁵, hoc est Basileam, Argentinam, Wangiam (185), Mogonciam ²⁰⁶, Coloniam, cum populis suis ²⁰⁷, subjugaverunt; a quibus et pluri-

mum vectigal annualiter accipere et eo longe lateque dominari cœpere (186).

6. ²⁰⁸. Post multos vero annos hæc quinque urbes libertatem sibi ²⁰⁹ propriam vendicare cupientes, rebellaverunt, et censum debitum triginta annis continnis persolvere noluerunt. Set grandio de cælo veniens cum maximo agrorum et vinearum detrimento eas ²¹⁰ populabatur ²¹¹. Hinc rumor et timor magnus increvit civibus illis, putantibus hanc tempestatem grandinis a diis Trebironum ²¹² sibi propter retentum ²¹³ vectigal inferri. Et idcirco inito consilio censum triginta annorum collectum ²¹⁴ Treberis retulerunt, et deinceps se persoluturos quotannis ²¹⁵ fideliter ²¹⁶ sponponderunt. Tunc (187) Treberenses statum preciosi ²¹⁷ marmoris erexerunt, et super eam Jovem ²¹⁸, scutulam ²¹⁹ auream duorum pedum latitudinis in manu tenentem, hoc verborum ordine caraxatam ²²⁰ *Jovi vindici* ²²¹ *Trebironum ex censu quinque urbium Reni per tria decennia denegato, set cælesti igne et errore extorto placabile holocaustum* ²²² Item ²²³:

Ignibus haut mixtus, ²²⁴ *adolet tymiamata* ²²⁵ *discus.* Hoc ²²⁶ arte mechanica factum erat, ut, thure ²²⁷ vel alia qualibet odorifera ²²⁸ specie scutellæ injecta, sine ²²⁹ igne ²³⁰ fumum odoriferum flagrans exhiberet, nec tamen species ipsa in aliquo ²³¹ minuta ²³² deficeret. In urbe etiam Lingonis, ad quam usque ²³³ suam potestatem extenderent ²³⁴, super portam in lapide scribi fecerunt ²³⁵: *Huc usque jura Trebironum.* Cum Remensibus ²³⁶ fœdus et amicitiam iniere, propter quod Remenses portam construxerunt ²³⁷ eamque Trebericam ²³⁸ appellaverunt.

7 ²³⁹. Treberi et Remenses principales sunt in Gallia ²⁴⁰. Gallia ²⁴¹ trifaria ²⁴² dividitur. Galliam ²⁴³

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁰ re 1. 1^b. *deest* B. C. ¹⁸¹ a. inquit n. 3^b. n. inquit 5. ¹⁸² *deest* 5^b. c. p. s. 2. 6. c. s. B 2. ¹⁸³ Tunc 5. 6. ¹⁸⁴ allicit 3^b 5. 6. ¹⁸⁵ in q. 6. ¹⁸⁶ est i. 1. 1^b. ¹⁸⁷ a. i. d. *desunt* 1. 2. 3. 4? 5. 6. ¹⁸⁸ e. s. clanculo soporato d. 2. 3. 4. 5. 6. d. suo 6. s. e. c. C. ¹⁸⁹ Accitis 5^b ¹⁹⁰ *deest* 5^c ¹⁹¹ *deest* 2. 3. 4? 5. 6. c. m. B. C. ¹⁹² *deest* 6. ¹⁹³ i. m. 1^b ¹⁹⁴ in æternum C3. ¹⁹⁵ c. VI. *Leibn.* ¹⁹⁶ v. m. *desunt* 5^a. v. murat 5^b. ¹⁹⁷ *deest* C3. ¹⁹⁸ tunc 5. ¹⁹⁹ prebentibus 5^a 6. petentibus 5^b. pendentibus 5^c. ²⁰⁰ jurano 2. 3. 4? 5. 6. jure *corr.* jurano C1 *et ita* C3. munitissimum m. q. jure et jurano et c. B3. ²⁰¹ superpositum 3^b. 5^a. 5^b. ²⁰² *deest*, *spatio vacuo relicto* 1. *deest* 1^b. denique 6. deinde — undique *desunt* 5^c. ²⁰³ *deest* B 3. ²⁰⁴ *deest* B 6. ²⁰⁵ positas 1. 1^b ²⁰⁶ moguntiam 2. *alii.* ²⁰⁷ *deest* B2. ²⁰⁸ c. VII *Leibn.* ²⁰⁹ p. s. 6^a. 5^b. ²¹⁰ eos 3^b. 5. 6. C. ²¹¹ depopulabatur 1. 5^a ²¹² trebironum 2. 3. 5. 6. B2. trevirorum C. *et ita semper fere* ²¹³ *deest* 3. 5. 6. ²¹⁴ *deest* 2. ²¹⁵ quodannis 3^a. *deest* 6. quotquot annis 5. omnibus annis 2. ²¹⁶ *deest* 5^a. c. B. C. ²¹⁷ de precioso marmore 6. ²¹⁸ i. et sc. 3^b. 5. 6. ²¹⁹ scutulam 2? scutellam 5. 6. B2. ²²⁰ exaratam 5^b. — 6^a. *alio atramento et fortasse alia manu super lineam add.* : id est caracteribus insignitam, *et ita* 6^b in *textu*. — 5^a. *add.* : id est caracteribus inscriptam. 5^b. *post* tenentem : caracteribus inscriptam. ²²¹ vincendi *corr.* vindici 1^b. ²²² hoc h. 5^b. ²²³ *deest* 2. 3. 4? 5. 6. ²²⁴ haut — *discus alia manu in loco raso* 1. ²²⁵ *tymiamata* 2. *thymiamata* 3. 5. C 1. 3. *thinniamata* 6^a *thymiamata* B 2. ²²⁶ *antem add.* B C. — *Factum e. h. a. m. 1* 1^b. ²²⁷ *turæ* 1. ²²⁸ s. o. 6^a. 5^b. ²²⁹ *sibine* B2. ²³⁰ *mora* 5^b. ²³¹ *deest* 1. 1^b. ²³² *munita* 5^b. 6. ²³³ *ad usque* quam B. C. ²³⁴ *erexerant* 5. ²³⁵ *adhuc scriptum* legitur B. C. ²³⁶ *etiam add.* C. ²³⁷ *fecerunt* 6. ²³⁸ *trebericam* 1. 1^b. *construxere* — *appellaverunt* B6. ²³⁹ c. VIII *Leibn.* ²⁴⁰ *Belgica add.* B. C. *bellica* B2. ²⁴¹ *galliam* 5^a. ²⁴² *trifariam* 5^a. c. 6. *trifarie* 5^b. *Nam* G. *trifariam* B. C. in *trifariam* ^b *superscripto* in C3 ²⁴³ in g 2. 3. 4? 5. 6.

NOTÆ.

(184) Amphitheatrum Romanum et specialiter ejusdem porticum subterraneum, qui ducit ad arenam seu caveam, hodiernum vulgus appellat *Cas-Keller* (Caicellam). WYTT., qui Wilthemii locum affert, quo hoc vocabulum a Gallica voce *kaio* seu *casio*, id est cohibeo, coerceo, derivat eo quod ibi feræ claustris suis cohiberentur.

(185) Wangiones sive Wormaltia.

PATROL. CLIV.

(186) in codice 6^d. in fine hi versus leguntur

Treberis innumeris bellorum compta triumphis, Cum populis fortes sibi quinque subegerat urbes; A quibus immensum consuevit tollere censum Quo locupletari cepit nimis et dominari.

(187) Hæc quoque ex testimonio Galbæ Viatoris pendunt; v. infra.

comatam, bracatam²⁴⁴ et togatam (188). Gallia comata postea dicta²⁴⁵ est Gallia²⁴⁶ Belgica²⁴⁷ a Belgio²⁴⁸ (189) Trebirorum duce²⁴⁹; a²⁵⁰ cujus nomine Treberis dicitur Belgis²⁵¹ (190), qui alio nomine dicitur Olivia. Cum quo etiam²⁵² Belgio²⁵³ portio maxima Gallorum²⁵⁴ in Greciam transivit hoc modo. (JUSTIN. xxiv, 4; xx, 5; xxiv, 4, 5; xxv, 2.) Namque (191) Galli²⁵⁵ cum tanta habundarent multitudine, ut eos non caperent terræ quæ genuerant²⁵⁶, trecenta²⁵⁷ milia hominum ad sedes novas quærendas miserunt. Ex his portio in Italia²⁵⁸ consedit, quæ sedibus propriis²⁵⁹ Tuscos expulit, et civitates has, Mediolanum, Ariminum (192), Comum²⁶⁰, Brixiam²⁶¹, Veronam, Pergamum, Tridentum²⁶² Vincentiamque condidit; et portio Illiricos sinus duabus avibus — nam auguriandi²⁶³ studio Galli præter ceteros callent — per strages barbarorum penetravit, et in Pannonia consedit; gens aspera, audax et²⁶⁴ bellicosa, quæ prima post Herculem, cui res ea virtutis admirationem et immortalitatis fidem dedit, Alpium invicta juga et frigore intractabilia²⁶⁵ loca transcendit²⁶⁶; ibique²⁶⁷ domitis Pannoniis, per multos annos²⁶⁸ cum finitimis varia bella gesserunt. Hortante deinde successu, divis²⁶⁹ agminibus, alii Greciam, alii Macedoniam, omnia prosternentes ferro, petivere, tantusque terror Gallici nominis erat, ut etiam reges²⁷⁰ non lacessiti pacem ultro²⁷¹ ingenti pecunia mercarentur. Solus rex Macedoniae Ptolomeus²⁷² adventum Gallorum intrepidus audivit, hisque²⁷³ cum paucis et incompositis, furis parricidorum²⁷⁴ agitatus occurrit. Igitur Galli duce Belgio ad temptandos Macedonum²⁷⁵ animos legatos ad Ptolomeum²⁷⁶ mittunt, offerentes pacem si emere velint. Sed Ptolomeus inter suos belli metu pacem²⁷⁷ Gallos petere gloriosus est, nec minus ferociter se legatis quam inter inimicos²⁷⁸ jactavit²⁷⁹, aliter se²⁸⁰ pacem daturum negando, nisi principes suos²⁸¹ obsides dede-

rint et arma tradiderint; non enim se fidem²⁸² nisi in heribus²⁸³ habiturum²⁸⁴. Renunciata legatione, risere Galli, undique acclamantes, brevi sensurum, sibi an illi consulentes²⁸⁵ pacem obtulerint. Interjectis diebus prælium conseritur; victi Macedones cæduntur, Ptolomeus multis vulneribus saucius²⁸⁶ capitur, caput ejus amputatum et lancea²⁸⁷ fixum tota acie²⁸⁸ ad terrorem hostium circumfertur. Paucos ex Macedonibus fuga servavit, ceteri aut capti aut occisi²⁸⁹. Tantæ²⁹⁰ fecunditatis ea tempestate Gallorum fuit juvenus, ut Asiam omnem velut examine aliquo²⁹¹ implerent. Denique neque reges Orientis sine mercenario Gallorum exercitu ulla bella gesserunt, neque pulsi regno ad alios quam ad Gallos confugerunt²⁹². Tantus terror Gallici nominis et armorum invicta felicitas erat²⁹³, ut aliter neque majestatem²⁹⁴ suam tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallica virtute arbitrarentur²⁹⁵. Itaque in auxilium a rege Bithiniæ vocati, regnum cum eo parva victoria diviserunt, eamque regionem ex Gallis et Grecis composito nomine Gallo-Greciam cognominaverunt. Ibi (193) exercitus Trebirorum pars in patriam²⁹⁶ remissa, et pars quæ remansit²⁹⁷ Gallicum genus procreavit, et²⁹⁸ duas linguas deinceps in usu habuit, id est²⁹⁹ Gallicam et Grecam. Denique Galathæ³⁰⁰, qui ex Gallo-Grecis³⁰¹ orti sunt, excepto (194) sermone Greco, quo omnis Oriens loquitur, eandem pene proprietatem sermonis³⁰² habent quam Treberi; nec refert si aliqua exinde corruerint, cum et³⁰³ Afri³⁰⁴ Fenicum³⁰⁵ linguam nonnulla³⁰⁶ parte mutaverint, et Latinitas ipsa et regionibus cottidie mutatur et tempore.

8³⁰⁷. Igitur Trebirorum dominatus longe lateque dilatatus usque ad tempora³⁰⁸ Romanorum mansit inviolatus. Deinde etiam cum Romani totum³⁰⁹ orbem armis et prudentia³¹⁰ domuissent amicitias³¹¹ cum Treberibus³¹² et fœdus firmissimum iniere, et

VARIE LECTIONES.

²⁴⁴ brachatam 1. bracatam et thogatam B 2. ²⁴⁵ est d. 6. ²⁴⁶ deest 1. 5^b. ²⁴⁷ bellica B 2. ²⁴⁸ belgeo 5^a. ²⁴⁹ d. t. C. ²⁵⁰ ex B. C. ²⁵¹ B. rivus quidam qui 3^b. 5. 6. qui — olevia *desunt* B. C. ²⁵² deest 5^b. 6. in 5^a. ²⁵³ bellio *corr.* belgio 1^b. ²⁵⁴ deest 5^a. b. ²⁵⁵ e. g. 5. ²⁵⁶ caperet terra que genuerat 5^b. ²⁵⁷ CCCtorum 2. ²⁵⁸ italiam 1. 1^b. ²⁵⁹ deest 5^b. ²⁶⁰ comium D. ²⁶¹ bryxiam B 2. brixium C. ²⁶² in 6^a *unum folium deest* — c. 9. noluisse quo facilius civita. ²⁶³ augurandi 2. 5. ²⁶⁴ deest 6. ²⁶⁵ intractabili 3^a. 5^a. b. ²⁶⁶ descendit C 3. ²⁶⁷ ubi 2. 3. 5. 6. ibi B. C. *cum Justino*. ²⁶⁸ dies 3. 5. 6. ²⁶⁹ divis *e corr.* 6^b. ²⁷⁰ deest 5 reges ipsi B 2. ²⁷¹ ultra 6^b. u. pacem i. precio 1. 1^b. ²⁷² pholomeus 3^b. 6. ptholomeus 2. 5^b. B 2. ²⁷³ hisque *corr.* isque 2. isque 5. 6. ²⁷⁴ parricidorum 1. 1^b. B 2. ²⁷⁵ a. m. 2. ²⁷⁶ ptholomeum 2. 3^a. 5. B 2. C 1. 3. pholomeum 3^b. 6. *et ita sapius*. ²⁷⁷ g. p. 6^b. ²⁷⁸ inimicos *superscr.* vel a (micos) C 1. *et ita* C 3. ²⁷⁹ se i. 5. ²⁸⁰ se a. B 2. ²⁸¹ deest 5^b. ²⁸² f. se 2. 3. 4? 5. 6. ²⁸³ ita 1. 1^b. inermis 2. 3. 4? 5. 6^c. B C. inermibus 6^b. ²⁸⁴ h. fatetur C. ²⁸⁵ concludentes 2. colludentes 3^a. 5. 6. ²⁸⁶ sauciatus 1^b. ²⁸⁷ lancee influxum 2. ²⁸⁸ die 6^b. ²⁸⁹ o. sunt B 2. ²⁹⁰ c. IX. *inc. Leibn.* ²⁹¹ deest B 6. velut aquilo 3^b. 5. 6. v. aliquo 3^a. ²⁹² tum conf. B4. ²⁹³ erat f. 2. 3. 4? 5. 6. B. C. ²⁹⁴ ita 1. B2. C1. majestatem *alii*. ²⁹⁵ arbitrabantur 2. 3^a. B. C. ²⁹⁶ patria 3^a. ²⁹⁷ remanserat 1. 1^b. ²⁹⁸ quod 2. ²⁹⁹ i. e. *desunt* B6. ³⁰⁰ et g. B6. ³⁰¹ Gallis et Grecis 5^b. ³⁰² deest 2. 3^a. 5. 6. ³⁰³ deest 3^b. 5. 6 (6^c?). ³⁰⁴ affri 3^a. 5^a. b. B2. 6. ³⁰⁵ ph(oenicem) 1^b. 6^b. ³⁰⁶ n. ex p. 6. ³⁰⁷ c. X. *Leibn.* ³⁰⁸ r. t. 6^b. ³⁰⁹ vel. *ut videtur superscr.* C1. *et ita* C3. 4. ³¹⁰ potentia 6^b. ³¹¹ amicitiam B. C. ³¹² treberis 2. treverensis B.

NOTÆ.

(188) Cf. Oros. VI, 7.
 (189) Hæc sibi auctor excogitavit, Belgionis nomine apud Justinum lecto.
 (190) Fluvius Belgis infra in textu B. nominatur, hodie *Kyll*. Cf. locum infra ad c. 16. not. editum.
 (191) Quæ sequuntur ex Justino XXIV, 4 sqq., et

XX, 5, etc., sumpta sunt.
 (192) Ariminum Justinus omittit.
 (193) Pergit jam auctoris nostri narratio.
 (194) *Excepto tempore* ex Hieronymi proœmio libri II Comment: in Epistolam ad Galatas, Opera ed. Martianæi IV, p. 235.

hanc urbem, propter antiquam nobilitatem et civium³¹³ sibi quodammodo parem dignitatem³¹⁴, secundam Romam (198) appellaverunt. Tunc etiam Treberi Romana jura et leges habere cœperunt, quas usque in hodiernum diem³¹⁵ tenere³¹⁶ noscuntur (196). Hisdem³¹⁷ (197) temporibus venit ad³¹⁸ Treberim³¹⁹ Arimaspes³²⁰ urbis Romæ senator et rector, volens auditam sæpius³²¹ de Treberibus virtutum eminentiam ipsa suimet melius³²² experiri sententia. Cui Treberi idem³²³ quod in Romana urbe administraverat rectoris officium commisere, et egregium virum tanta liberalitate et amicitia fovere, ut nequaquam ulterius³²⁴ cuperet³²⁵ ad patriam remeare. Adhuc autem³²⁶ eo Romanum jus regente, contigit quendam³²⁷ nomine Epten reum ab ipso Arimaspe³²⁸ capite condempnari. Qui iudicium fugiens, hac et illac³²⁹ incertus vagabatur et³³⁰ profugus. Hic ergo³³¹ ubi³³² fama volante³³³ cognovit, qualibus honoribus Arimaspes³³⁴ in Treberis floreret, invidit, et mortem sibi olim ab ipso³³⁵ destinata[m] ulcisci desiderans, Treberim venit; ubi se nemine cognoscente et ob hoc nihil³³⁶ in se sinistra suspicante, tandem post multas [insidias³³⁷] Arimaspem inventum occidit. Qui sentiens hoc se³³⁸ vulnere mortem non posse fugere. in porta Martia se rogavit sepeliri et hoc³³⁹ epitaphium³⁴⁰ ad gra-

tiam³⁴¹ Trebirorum, sepulchro suo super³⁴² inscribi³⁴³:

*Æsul Arimaspes hac Martis³⁴⁴ in arce quiesco
Belgica³⁴⁵; Roma mei non³⁴⁶ mea digna³⁴⁷ fuit.
Jure bono, meritorum nobilitate, triumphis
Dii³⁴⁸ tueantur, et³⁴⁹ par nisi Romanichil.
Vulneror, Eptereo, consul primusque senatus³⁵⁰.
Hic gaudete³⁵¹ mei, sic meruisse memori.*

9³⁵². Anno (198) vero³⁵³ ante incarnationem Domini quinquagesimo cum Julius Cæsar (CÆSAR II, 24; II, 16; II, 24; v, 2, 3) ad Gallias de Roma fuisset³⁵⁴ missus, Treberi, quorum in Gallos³⁵⁵ opinio est³⁵⁶ virtutis³⁵⁷ singularis, auxilium equitum Cæsari miserunt; set cum apud³⁵⁸ Attrabatas³⁵⁹ et Viromandos³⁶⁰ pugnandum³⁶¹ foret, et viderent Romanorum castra multitudine hostium compleri³⁶², legiones premi et pene circumventas teneri, calones³⁶³, equites, funditores Numidas³⁶⁴ diversos³⁶⁵ dissipatosque in³⁶⁶ omnes partes fugere vidissent, desperatis Romanis³⁶⁷, domum contendere³⁶⁸ voluerunt, Romanos pulsos superatosque, castris impedimentisque eorum hostes potitos³⁶⁹, civitati renunciaverunt. Deinde inito³⁷⁰ consilio, neque ad concilia³⁷¹ Cæsaris veniebant, neque imperio Romanorum parere volebant³⁷², Germanosque Transrenanos³⁷³ contra Romanos³⁷⁴ sollicitare cœ-

VARIÆ LECTIONES.

³¹³ deest 3^b. 5. 6. ³¹⁴ dignitate 1. 1^b. 3^b. 5. 6^c nobilitate vel dignitate 6^b. ³¹⁵ deest 5^b. ³¹⁶ habere B. ³¹⁷ Isdem 5. 6. B2. 6. ³¹⁸ deest 6. ³¹⁹ teberim corr. treberim 1. ³²⁰ armaspes 5. ³²¹ deest 5. ³²² deest 1. 1^b. ³²³ i. (id est) 3^a eo 3^b. 5. 6. ³²⁴ deest 5. ³²⁵ de st 3^b. ad p. remearet 5. 6. ³²⁶ deest 5. ³²⁷ reum q. n. e. (eptem 6^b.) ab ipso 5. ³²⁸ armaspe 5. arimaspe 6^b. ³²⁹ hac illacque 1. 1^b. hac illac 5^b. ³³⁰ deest 5^b. ³³¹ vero 3^b. 5. 6. B2. ³³² ubi audivit f. 1. 1^b. ³³³ volante qual 5. ³³⁴ armaspes 1^b. 5. ³³⁵ eo 6^b. ³³⁶ in se nichil 6^b. ³³⁷ ita 5. 3. 5. 6. post add. C1. et ita C3. seqq. ³³⁸ deest 1. 1^b. B. multa B2. 4. ³³⁹ deest 3^b. 5. h. u. m. se non 6^b. ³⁴⁰ deest 5^c. ³⁴¹ epitaphio 2. ³⁴² ad treberorum gratiam 6^b. ³⁴³ deest 5^b. B2. 6. ³⁴⁴ i. fecit 3. 5. 6. — C1. 3. add rubram: Epit. Arimaspe ³⁴⁵ martis — multo gravius hoc (infra c. 9. desunt 1^b. folio amisso. ³⁴⁶ bellica B3. 4. ³⁴⁷ in 2. ³⁴⁸ deest 5^b. ³⁴⁹ Hii 3^a. ³⁵⁰ tueantur eam 2. ³⁵¹ senator B2. 3. ³⁵² gaudere 5. ³⁵³ c. XI. Leibn. ³⁵⁴ deest 1. ³⁵⁵ m. f. 6. ³⁵⁶ gallos corr. galliis B2 q. inter quos gallicos 6^b. ³⁵⁷ opinione 2? ³⁵⁸ u. est s. 6. ³⁵⁹ deest 3^a contra 2. 3^b. 5. 6. ³⁶⁰ attrabatas 5^a. atreb. 5^c. atrabatas 6^b. B2. ³⁶¹ vinamandos 2. ³⁶² pugnatum 6. ³⁶³ impleri B. 2. ³⁶⁴ calon est lignum 5^a. in margine ³⁶⁵ muradas 5. ³⁶⁶ divisos 2. B2. ³⁶⁷ et 5^b. d. et et 5^b. d. et 5^c. ³⁶⁸ d. R. desunt 6. ³⁶⁹ contradicere 3^b. 5. 6. ³⁷⁰ petitos 3^b. 5. ³⁷¹ D. c. i. 6. ³⁷² consilia 3^b. 5. 6^b. ³⁷³ sæpius consilium 5^b. cesaris c. 6. ³⁷⁴ neque — volebant desunt 2. 3^a. 3^b? 4? 5. 6. in marg. add. C1. p. v. R. B2. p. R. v. B6. C1. 2. ³⁷⁵ transrenicos 6. transrenacos (?) corr transrenanos 5^a. transrenatos 5^b. transrenanos 5^c. transreninos B2. ³⁷⁶ c. R. desunt 6^b.

NOTÆ.

(196) Ubi primum hoc legatur nomen, nescio; sed quosdam afferre juvat locos Gestis antiquiores: Vita S. Deicoli (Acta SS. Jan. I, p. 201); *magnam Treberim utpote secundam Roman magnos necesse fuit habere doctores*; Vita S. Conradi Trev. c. 2 (v. infra); Vita S. Agrilii (Acta SS. Jan. I. p. 773): *Revolulis enim sanctus pontifex Silvester annalibus, ejusdem civitatis gesta antiquissima continentibus, ejus excellentiæ nobilitatem et antiquissimam dignitatem sagaciter indagavit, eumque tam propter ædificiorum firmissimam præminentiam quam propter civium nobiliorum omnibus Gallia ac Germaniæ civitatibus adeo præstare didicit, ut merito nomen secundæ Romæ ipsorum iudicio Romanorum suscepit*: de quo loco cf. præfationem nostram p. 112; ibidem p. 778; *Igitur sicut Treveris secunda Roma idcirco vocatur, quia materialis structuræ mirabili operositate illam quondam æmulabatur*; Historia martyrum Trever. apud Hontheim Prodr. I, p. 114:

non enim propter solam ædificiorum æqualitatem, sed etiam propter dignitatum emulationem hæc urbs secunda Roma est vocata. His adde Berengosi librum De inventione S. Crucis III, e. 1. (*Bibl. maxima Patrum XII, p. 306*): *Trevericam urbem famosissimam — quæ tunc temporis eo ditilii et rebus erat opulentior, quo armis et militibus videbatur esse potentior. Licet enim fortis esset ex provinciis et civitatibus undique adjacentibus, divina tamen gratia fortior erat a credentibus; maxime cum per beatum Eucharium ac socios ejus ita sterilis esset idololatria et fide secunda, quod non immerito Roma vocabatur secunda.* Friderici I. vero diploma quod Wytttenbach affert spurium est. (?) (196) Nota hunc locum sæc. XI: incipiente scriptum.

(197) Unde hæc auctor sumpserit, equidem cum aliis nescio.

(198) Quæ sequuntur ad verbum plerumque ex Julii Cæsaris Commentariis descripta sunt.

perunt. Hac de causa Cæsar cum legionibus quatuor³⁷⁵ et equitibus octingentis in fines Trebitorum³⁷⁶ profectus est. Hæc³⁷⁷ civitas longe plurimum totius Galliæ equitatu valebat, magnasque copias peditum habebat, Renum, ut supra (199) docuimus, tangens. In ea duo de principatu contendebant, Induciomarus³⁷⁸ et Cingetorix³⁷⁹. Ex quibus alter³⁸⁰, simul atque³⁸¹ de Cæsaris legionumque³⁸² adventu³⁸³ cognitum est, ad eum venit, se suosque omnes in officio futuros confirmat, neque ab amicitia publicæ rei³⁸⁴ defecturos confirmavit³⁸⁵, quæque³⁸⁶ in Treberis geruntur ostendit. At³⁸⁷ Induciomarus³⁸⁸ equitatum peditatumque³⁸⁹ cogere³⁹⁰, eisque qui per ætatem in armis esse non poterant in silvam Arduennam³⁹¹ abditis, quæ ingenti magnitudine per medios fines Trebitorum a flumine Reno³⁹² ad initium³⁹³ Remorum pertinet³⁹⁴, [quæ silva totius Galliæ maxima est et *add.* B. C.] bellum parare instituit. Et³⁹⁵ posteaquam nonnulli principes ex ea civitate, et³⁹⁶ auctoritate³⁹⁷ Cingetorigis³⁹⁸ adducti, et adventu Romani exercitus perterriti, ad Cæsarem venerunt, et de suis privatis rebus³⁹⁹ ab eo petere cæperunt, suæ⁴⁰⁰ civitati consulere non possent: Induciomarus⁴⁰¹ veritus ne ab omnibus desereretur⁴⁰², legatos ad Cæsarem mitlit, sese a suis idcirco⁴⁰³ discedere atque ad eum venire noluisse. quo facilius civitatem⁴⁰⁴ in officio contineret⁴⁰⁵, ne omnis nobilitatis discessu plebs propter imprudentiam laberetur. Itaque civitatem in sua potestate esse⁴⁰⁶, seque, si Cæsar permitteret, ad eum in castra venturum civitatisque fortunas ejus fidei commissurum⁴⁰⁷. Cæsar et si intellegebat⁴⁰⁸, qua de causa ea⁴⁰⁹ dicebantur, quæque eum res ab⁴¹⁰ instituto consilio deterreret⁴¹¹, tamen, ne ætatem

A in Treberis⁴¹² consumere cogeretur, omnibus rebus ad Britannicum⁴¹³ bellum comparatis⁴¹⁴, Induciomarum ad se cum ducentis obsidibus venire jussit. His adductis, filiis⁴¹⁵ propinquisque⁴¹⁶ ejus omnibus, quos Cæsar nominatim evocaverat, consolatus⁴¹⁷ Induciomarum⁴¹⁸ hortatusque⁴¹⁹ est ut in officio maneret⁴²⁰. Nichil tamen egit⁴²¹; sed⁴²² principibus Trebitorum ad se convocatis, eos singillatim Cingetorigi⁴²³ reconciliavit; quod cum merito ejus⁴²⁴ ab⁴²⁵ se fieri intelligebat, tamen magni⁴²⁶ interesse arbitrabatur, ejus⁴²⁷ auctoritatem et inter suos quam⁴²⁸ plurimum valere, cujus egregiam voluntatem in se perspexisset⁴²⁹. Id graviter⁴³⁰ tulit Induciomarus, suam gratiam inter suos minui, et qui jam ante⁴³¹ inimico animo in Romanos fuisset⁴³², multo gravius hoc dolore⁴³³ exarsit. (Cæs. v, 24.)⁴³⁴ Bello⁴³⁵ Britannico confecto, cum frumento⁴³⁶ Galliæ propter siccitatem angustius⁴³⁷ provenisset, coactus est Cæsar⁴³⁸ aliter ac⁴³⁹ superioribus annis exercitum⁴⁴⁰ in hibernis⁴⁴¹ collocare, legionesque in plures civitates⁴⁴² distribuere. Ex quibus unam cum Tito Labieno in confinio Trebitorum et Remorum hiemare jussit, alteram cum Titurio Sabino et Cotta⁴⁴³ in Eburonias, quorum pars maxima est inter⁴⁴⁴ Renum et Mosam sub⁴⁴⁵ imperio Ambiorigis, ad hiemandum misit. Induciomarus missis nunciis impulit⁴⁴⁶ Ambiorigem, ut legiones⁴⁴⁷ cum legatis in suis finibus⁴⁴⁸ hiemantes occideret (cf. Cæs. v, 26). Quas cum Ambiorix⁴⁴⁹, insidiis circumventos⁴⁵⁰ funditus interfecisset, Induciomarus (20⁰), magnas armatorum⁴⁵¹ copias habens, postquam etiam de consensu⁴⁵² totius Galliæ certior⁴⁵³ factus est, Labienum legatum legionemque cui his⁴⁵⁴ præerat, quod facile factu⁴⁵⁵

VARIE LECTIONES.

³⁷⁵ milibus *add.* 1. 3. 5. 6. ³⁷⁶ *ita hoc loco* 2. C. treberorum 1. *alii.* ³⁷⁷ Nec 6^b. ³⁷⁸ inducimaris 5^a. iudicimaris 5^b. inducimarus 5^c ³⁷⁹ cingetor 3^b. 5. 6. cingetorix B2. ³⁸⁰ alteri 2. 3. 4? 5. 6. ³⁸¹ alter ubi de B. C. ³⁸² *deest* 2. 3. 4? 5. 6. *adv.* ces. 2. ³⁸³ *deest* 5. ³⁸⁴ publ. rei *desunt* 1. reipubl. 5. 9^e. p. r. (populi romani) *scriptum fuisse videtur*. ³⁸⁵ promisit 6. *deest* B. C. ³⁸⁶ quæ treberis inque C3. 4. ³⁸⁷ Ac 5. 9^b. ³⁸⁸ indiciomarus 5^b. 6^b. ³⁷⁹ equitatumque 5. equitatumque 5. equitatumque *eraso* que 6^b. (*deest* peditatum). ³⁹⁰ coercere 3^b. 5^a. ³⁹¹ arduendam 6^b. a. s. B. C. ³⁹² rheno B2. usque *rec. man. add.* C1. ³⁹³ indicium 1. inciorum 3^a. victum B2. ³⁹⁴ pertinent 6. ³⁹⁵ set B. C. *cum Cæsare.* ³⁹⁶ e B2. ³⁹⁷ auctotote 1. ³⁹⁸ cingetoris 3. 5. 6. *et ita semper*; cingetorigis B2. *sæpius*; cingetorigis B6. cingetorigis *ut videtur corr.* cingetorigis C1. ³⁹⁹ privatis ab eo p. c. rebus 2. 3. 4? 5^a. 6^c. p. ab eo c. p. r. 6^b. p. de eo cep. rebus 5^c. ⁴⁰⁰ et sue 3^b. 5. 6. quod *ante* suæ *superscr.* C1. *et ita* C3. *sqq.* ⁴⁰¹ Induciomarus 5^b. *sæpius.* ⁴⁰² Ind: — desereretur *desunt* B2. deseretur 3^b ⁴⁰³ idcirco 1. idcirco a suis 3. 5. 2. 3. *cum Cæsare.* ⁴⁰⁴ *pergit* 6^a. ⁴⁰⁵ retineret B. C. ⁴⁰⁶ esse p. 1. ⁴⁰⁷ commissurum 6. ⁴⁰⁸ *ita* 1. ⁴⁰⁹ *deest* 7^a. 6^b. ⁴¹⁰ *deest* 2. 3^b. 4? 5. 6. ⁴¹¹ deterret B2. ⁴¹² treberim 5^a c. est. treberi 5^b. ⁴¹³ britannicum 3^a. 5. 6. B. 2. 6. *et ita deinceps sæpius.* ⁴¹⁴ comparantis 6^a. *corr.* comparatis 6^b. ⁴¹⁵ et *ante* filiis *superscr.* C. 1. *et ita* C3. ⁴¹⁶ et p. 5^b. ⁴¹⁷ consulatus 3^b. 5^a. 6^b. ⁴¹⁸ inducimarus 3^a. ⁴¹⁹ hortatus 2. 3. 4? 5. 6. B. C. ⁴²⁰ permaneret B. C. ⁴²¹ e. aliud a. C. ⁴²² sed etiam 1. ⁴²³ cingetori *hoc loco et deinceps etiam* 2. ⁴²⁴ *deest* A. 2. ⁴²⁵ ad 1. 2. 3^a. 5. a. 6. ⁴²⁶ magna esse 5. ⁴²⁷ cujus 3^a. 5. 6. ⁴²⁸ *deest* 6. ⁴²⁹ perrexisset 3^a. ⁴³⁰ gr. factum 2B 3^a. 5. 6. factum gr. B. C. *cum quibusdam Cæsaris codicibus.* ⁴³¹ antea animo 5. ⁴³² fuit 5. 6. ⁴³³ *pergit* 1^b. ⁴³⁴ c. XII. *inc Leibn.* ⁴³⁵ B. igitur B. C. ⁴³⁶ frumento 3^a. frumenta 3^b. 5. 6. ⁴³⁷ angustus 1. angustii provenissent 1^b. angustii 2. 3^a. B6. a. pervenisset 3^a. siccitatis angustias defecissent 3^b. 5. 6. ⁴³⁸ c. cæsar est B. C. cæsare B6. ⁴³⁹ a B^b. 5. ⁴⁴⁰ *deest* 2. ⁴⁴¹ hiberna 3. 5^a. c. hiberna *avel* hybernia 5^b. 6. B. C. ⁴⁴² *deest* 5. ⁴⁴³ anta 5^a c. an 5^b coita 6^a. ⁴⁴⁴ in B2. S. in *corr* inter B. C. ⁴⁴⁵ cum B6. ⁴⁴⁶ *deest* 5^b. — ambiorigis *corr.* ambiorigim 3^a. ambiorigim impulsit B2. a. i. B. C. ⁴⁴⁷ legionem 5. ⁴⁴⁸ f. s. 1. 1^b. ⁴⁴⁹ ambior 3^b. 5. 6. ambiorix C 1. ⁴⁵⁰ circumventos *postea corr.* circumventas 3^a. C1. circumventas 3^b. 5. 6. C3. ⁴⁵¹ armorum 3. 5. 6. B. C. ⁴⁵² *deest* 5^b. ⁴⁵³ certius 2^b. ⁴⁵⁴ *ita* 1. is *rell.* ⁴⁵⁵ factum 5.

NOTÆ.

(199) Hæc ex Cæsare auctor retinuit.

(200) Hæc neque apud Cæsarem neque apud Oro-

sium ita leguntur; sed auctor addidisse videtur, ut Induciomari Treverensis laudes magis efferret.

arbitrabatur, delere statuit, ac deinde Eburonibus Nervisque ⁴⁵⁶ conjunctus ⁴⁵⁷ ad opprimendum Caesarem pergere (cf. Cæs. v, 37, 38, 39; Oros, vi, 10). (Cæs. v, 47, 48, 49-52, 53, 55, 56, 57, 58.) Labienus, interitu Sabini, cæde ⁴⁵⁸ cohortium ⁴⁵⁹ cognita, cum omnes ad eum Trebironum copiae ⁴⁶⁰ convenissent, veritus, si ex hibernis fugæ similem professionem fecisset, hostium ⁴⁶¹ impetum sustinere non posset ⁴⁶², præsertim quos recenti ⁴⁶³ victoria efferrî sciret, litteras Cæsari mittit, quanto cum periculo legionem ex hibernis educturus esset; rem gestam in Eburonibus ⁴⁶⁴ prescribit ⁴⁶⁵, docet omnes equitatus peditesque ⁴⁶⁶ Trebironum tribus milibus passuum longe ⁴⁶⁷ a suis castris consedissee. Cæsar mira celeritate venit ad Nervios ⁴⁶⁸, ibi ⁴⁶⁹ copias Ambiorigis ⁴⁷⁰, Ciceronem legatum cum legione secunda delere meditantés, Ambiorige fugato ⁴⁷¹, celeriter superavit ⁴⁷², eaque de ⁴⁷³ victoria velocissimum nuncium Labieno ⁴⁷⁴ misit. Hac fama ad Trebirones perlata, Induciomarus, qui ⁴⁷⁵ postero ⁴⁷⁶ die castra Labieni ⁴⁷⁷ oppugnare decreverat, noctu profugit ⁴⁷⁸, omnesque copias in Trebirones reduxit. Deinde totius sequentis ⁴⁷⁹ hiemis ⁴⁸⁰ nullum ⁴⁸¹ tempus intermiserunt, quin trans Renum legatos mitterent ⁴⁸² civitates sollicitarent, pecunias pollicitarentur ⁴⁸³, magna ⁴⁸⁴ parte exercitus Romani ⁴⁸⁵ interfecta, minorem superesse dicerent ⁴⁸⁶. Neque ⁴⁸⁷ tamen ulli civitati Germanorum, persuaderi potuit ut Renum ⁴⁸⁸ transiret, cum se hiis ⁴⁸⁹ expertos esse dicerent Ariovisti ⁴⁹⁰ bello, non esse amplius ⁴⁹¹ fortunam temptandam. Hac spe lapsus Induciomarus, nihilominus copias cogere ⁴⁹², exercere ⁴⁹³, a finitimis equos parare ⁴⁹⁴, exules dampnatosque ⁴⁹⁵, tota Gallia magnis præmiis ad se allicere ⁴⁹⁶ cœpit; ac tantam ⁴⁹⁷ sibi jam his rebus in Galliam ⁴⁹⁸ auctoritatem comparaverat, ut undique ⁴⁹⁹ ad

A eum legationes concurrerent, gratiam amicitiamque ⁵⁰⁰ publice privatimque ⁵⁰¹ peterent. Ubi intellexit ultro ad se veniri ⁵⁰², altera ⁵⁰³ ex parte Senones Carnotesque ⁵⁰⁴ conscientiam facinoris ⁵⁰⁵ instigare, altera Nervios Attuaticosque ⁵⁰⁶ bellum Romanis parare, neque sibi voluntariorum copias defore, si ex ⁵⁰⁷ finibus suis ⁵⁰⁸ progredi cœpisset, armatum concilium ⁵⁰⁹ indicit. Hoc ⁵¹⁰ more Gallorum est ⁵¹¹ incium belli, quod communi lege omnes puberes armati convenire coguntur; qui ex his novissimus venit ⁵¹², in conspectu multitudinis omnibus ⁵¹³ cruciatibus afflictus necatur. In eo concilio ⁵¹⁴ Cingetorigem ⁵¹⁵, alterius ⁵¹⁶ principem factionis ⁵¹⁷, generum suum, quem supra demonstravimus Cæsaris fidem secutum ⁵¹⁸ ab eo non cessisse, hostem judicandum curat, bona ejus publicat. His rebus confectis, in concilio pronunciat, accersitum se a ⁵¹⁹ Senonibus et Carnotibus aliisque compluribus ⁵²⁰ Galliae civitatibus, hoc iter ⁵²¹ facturum per fines Remorum eorumque ⁵²² populaturum ⁵²³ [agros ⁵²⁴], ac priusquam id faciat, castra Labieni oppugnaturum; quæ fieri velit præcipit ⁵²⁵. Labienus ⁵²⁶ cum et ⁵²⁷ loci natura et manu munitissimis ⁵²⁸ castris sese teneret, de suo ac legionis periculo nichil timebat; ne ⁵²⁹ quam ⁵³⁰ occasionem rei bene ⁵³¹ gerendæ dimitteret, cogitabat. Itaque a Cingetorige atque ejus ⁵³² propinquis oratione ⁵³³ Induciomari cognita ⁵³⁴ quam in concilio habuit, circummittit ⁵³⁵ ad ⁵³⁶ finitimas civitates equitesque ⁵³⁷ undique evocat ⁵³⁸; his certum diem ⁵³⁹ conveniendi dicit. Interim prope cottidie cum omni equitatu Induciomari sub castris ejus vagabatur, alias ut situm castrorum cognosceret, alias colloquendi ⁵⁴⁰ aut ⁵⁴¹ territandi ⁵⁴² causa. Equites plerumque omnes ⁵⁴³ tela ⁵⁴⁴ intra vallum conjiciebant. Labienus suos intra munitiones ⁵⁴⁵ continebat, timorisque opinionem quibuscumque

VARIE LECTIONES.

⁴⁵⁶ nerviisque 2. 5^a. 6. B. C. nerinisque 5^b. c. ⁴⁵⁷ c. est 2. B. ⁴⁵⁸ et ante cede *superscr.* C1. et ita C3. ⁴⁵⁹ deest 6^b. ⁴⁶⁰ copie treberorum 6. ⁴⁶¹ quod ante hostium *superscr.* C1 et ita C3. ⁴⁶² posse 3^b. 5. 6. ⁴⁶³ recentia *corr.* recenti 6^a. recentia 6^c. ⁴⁶⁴ buronibus 3^b. 5^a. b. ⁴⁶⁵ perscripsit 6^c. ⁴⁶⁶ peditatusque B. C. cum Cæsare. ⁴⁶⁷ l. a. *desunt* 2. 3. 4? 5. 6. longe *deest* B. C. ⁴⁶⁸ servos *corr.* nervios 6^a. nervos B6. ⁴⁶⁹ ubi 2. 3. 4? 5. 6. ⁴⁷⁰ ambioris *corr.* ambiorigis 6^a. ⁴⁷¹ superato 6. ⁴⁷² s. c. 1. 1^b. ⁴⁷³ deest 5^b. ⁴⁷⁴ labienum 3^b. ad labienum 5. ⁴⁷⁵ deest 2. 3^a. ⁴⁷⁶ postera 5. 6. ⁴⁷⁷ labienio 2. ⁴⁷⁸ profugit 2. 3^a. 5^a. ⁴⁷⁹ frequentis 3^a. B. 6. Deinde frequentius 2. ⁴⁸⁰ deest 6^a. c. anni s. 6^b. ⁴⁸¹ nullus 1. ⁴⁸² miserunt 1. miserint 1^b. ⁴⁸³ pollicitarentur 6^a. pollicerentur 6^b. o. p. *desunt* 5^c. ⁴⁸⁴ magnaue 5^b. magnam partem — interfectam B2. ⁴⁸⁵ r. e. 6. ⁴⁸⁶ doceant B 6. ⁴⁸⁷ nec 2. 3^a. 4? 5. 6. ⁴⁸⁸ rhenum 1. hoc loco. ⁴⁸⁹ hos 2. 3. 4? 5. 6. his Cæsar. ⁴⁹⁰ alio jure 2. alio jure 3^a. atque injusto 3^b. 5. 6. ⁴⁹¹ deest 3. 5. 6. B. C. ⁴⁹² ducere 6. ⁴⁹³ exercitus 1^b. arma exercere B. C. ⁴⁹⁴ p. equos 1^b. f. compare B. C. ⁴⁹⁵ que *deest* 1. 1^b. ⁴⁹⁶ p. illicere c. 1^b. ⁴⁹⁷ tantum 3^b. 5^a. a tm 5^b. ⁴⁹⁸ gallia 5. 6. B. C. ⁴⁹⁹ u. ad e. l. c. *desunt* 5^b. ⁵⁰⁰ g. atque amicitiam 2. 3 4? 5. 6. cum Cæsare; ejus *add.* B. C. ⁵⁰¹ p. et privatim 1. 1^b. privatisque 5^b. privatumque 6^c. ⁵⁰² venire 1^b. 2. 3^b. 4? 5. 6. ⁵⁰³ ex altera 1. 1^b. ⁵⁰⁴ carnotasque 5. 6^c. carnotasque B 2. seniores carnotasque B 6. ⁵⁰⁵ c. f. *desunt* 2. 3. 4? 5. 6. conscientia f. instigari B. C. cum Cæsare. ⁵⁰⁶ attuaticosque 2. ⁵⁰⁷ si ex *deleta* 1. ex *deest*. 1^b. ⁵⁰⁸ deest 2. 3. 4? 5. 6. ⁵⁰⁹ a. c. armatum 1. ⁵¹⁰ deest 5^b. more *deest* 1^b. ⁵¹¹ i. est B. C. Quis sit mos Gallorum incio belli 5^a. in margine, Quod s. m. G. i. b. 5^b. in textu. ⁵¹² venerit B 2. ⁵¹³ m. diversis cruciat *superscr.* sed iterum *deleto* ibus, *deest* afflictus 1. diversis cruciatibus modis et necatur 1^b. ⁵¹⁴ consilio 3. 5. *sapius* *corr.* concilio 6^a. 6^b. ⁵¹⁵ cingetorigem 1^b. cingetorem 3^b. 5. 6. *sapius*. ⁵¹⁶ bis *scripsit* 1. ⁵¹⁷ factionum 1^b. ⁵¹⁸ secum 1^b. ⁵¹⁹ ab omnibus S. 2. 3. 4? 5. 6. B. C. ⁵²⁰ quam pluribus 2. 5^a. b. ⁵²¹ tunc 5. autem C6. ⁵²² eosque 2. 3. 4? 5. 6. ⁵²³ publicaturum 3^b. 5. 6. ⁵²⁴ deest 1 — 6. ⁵²⁵ precepit 3. 5. 6. *corr.* precipit B 2. ⁵²⁶ c. XIII. inc. *Leidn.* ⁵²⁷ ex 2. ⁵²⁸ munitissimus 1. R2. ⁵²⁹ et ne B. C. ⁵³⁰ qua 1. ⁵³¹ bone 5. ⁵³² cingetore ejusque 6. ⁵³³ occasione C. ⁵³⁴ c. i. 1. ⁵³⁵ litteris cir *codicis* 3^a. *fragmentum finitur*. ⁵³⁶ deest 5^b. ⁵³⁷ que *deest* 2. ⁵³⁸ convocat B. (2. 6.). C. equitatesque u. vocat 1^b. ⁵³⁹ deest B 2. ⁵⁴⁰ collocandi 2. 3^b. 4? 5. 6. ⁵⁴¹ alias 5^c. ⁵⁴² terrandi C 1. 3? 4. ⁵⁴³ p. o. plerumque, *post deletis* p. o. C1; *itaque* omnes *deest* C3. ⁵⁴⁴ i. valla tela 2.

poterat rebus augebat. Cum majore in dies contem-
 ptione ⁵⁴⁶ Induciomarus accederet ⁵⁴⁷, nocte una
 intromissis equitibus omnium finitimarum civita-
 tum quos accersendos curaverat, tanta ⁵⁴⁸ diligentia
 omnes suos custodiis ⁵⁴⁹ intra ⁵⁵⁰ castra continuit,
 ut ea res nulla ratione enunciari aut ad Treberos per-
 ferri posset. Interim Induciomarus ex consuetudine
 cotidiana ad castra accedit, atque ibi magnam par-
 tem ⁵⁵¹ diei consumit. Equites tela conjiciunt et ma-
 gna contumelia verborum Romanos ad pugnam evocant.
 Nullo a ⁵⁵² Romanis responso dato, ubi visum
 est, sub vesperum ⁵⁵³ dispersi ac dissipati ⁵⁵⁴ discedunt.
 Subitò Labienus duabus portis omnem equitatum
 emittit, præcipit ⁵⁵⁵ atque interdicit, perturbatis
 hostibus atque ⁵⁵⁶ conjectis ⁵⁵⁷ — quod fore ⁵⁵⁸, sicut
 accidit, videbat — omnes unum petant, neu ⁵⁵⁹ quis-
 quam alium prius ⁵⁶⁰ vulneret, quam illum interfectum
 videret; quod mora reliquorum spacium natum
⁵⁶¹ illum effugere nolebat; magna proponit hiis
 qui occiderint ⁵⁶² præmia, submitit ⁵⁶³ equitibus
 cohortes subsidio. Comprobat hominis consilium
 fortuna, et cum unum omnes ⁵⁶⁴ peterent, in ipso
 fluminis vado deprehensus ⁵⁶⁵ Induciomarus interficitur,
 caputque ⁵⁶⁶ ejus refertur ⁵⁶⁷ in ⁵⁶⁸ castra. Redeuntes
 equites ⁵⁶⁹ quos possunt consecretantur et occidunt.
 Hac re cognita, omnes Eburonum et Nerviorum
 quæ conveniant copiæ discedunt, pauloque
 habit post id factum Cæsar Galliam quietiorem.

10. ⁵⁷⁰ (CÆS. VI, 2.) Interfecto ⁵⁷¹ Induciomaro,
 ad ejus propinquos ad Treberim ⁵⁷² imperium ⁵⁷³
 defertur. Illi finitimos Germanos sollicitare ⁵⁷⁴ et
 pecuniam polliceri non desistunt. Cum a proximis
 inpetrare non possent, superiores temptant.
 Inventis ⁵⁷⁵ nonnullis civitatibus, jurejurando
 inter se confirmant ⁵⁷⁶, obsidibusque ⁵⁷⁷ et de pecunia
⁵⁷⁸ cavent, Ambiorigem sibi societate et fœdere
 adjungunt. (CÆS. VI, 3, 5, 6, 7, 8, 11.) Quibus co-

agnitis, Cæsar concilio habito, cum reliqui ⁵⁷⁹ præter
 Senones et Carnotas ⁵⁸⁰ Treberosque venissent, totus
 et mente et animo in bellum Trebironum et Ambiorigis
⁵⁸¹ succensus ⁵⁸², cum Senonibus Carnotisque
 paciscitur ⁵⁸³, acceptis eorum obsidibus. Erant Menapii
 propinqui Eburonum ⁵⁸⁴ finibus, perpetuis paludibus
 silvisque ⁵⁸⁵ muniti, qui ⁵⁸⁶ uni ⁵⁸⁷ ex Gallia de pace
 ad Cæsarem ⁵⁸⁸ non miserant. Cum ⁵⁸⁹ hiis erat hospitium
 Ambiorigis ⁵⁹⁰; item per Treberos in amicitiam
 Germanorum pervenerant. Hæc prius Ambiorigi
 et Treberis detrahenda auxilia existimabat ⁵⁹¹,
 quam ipsos bello lacerasset ⁵⁹². Hoc inito consilio,
 totius exercitus impedita ⁵⁹³ ad Labienum in
 Treberos mittit, duasque ad eum ⁵⁹⁴ legiones
⁵⁹⁵ proficisci jubet, ipse cum legionibus ⁵⁹⁶ expeditis
 quinque in Menapios proficiscitur. Illi, nulla ⁵⁹⁷
 coacta manu, loci præsidio freti, in silvas paludesque
 confugiunt, suæque eodem conferunt. Cæsar
 partitis copiis cum Fabio ⁵⁹⁸ et M. ⁵⁹⁹ Crasso
 quæstore, celeriter effectis pontibus ⁶⁰⁰, adit ⁶⁰¹
 tripertito ⁶⁰², ædificia vicosque incendit, magno pecoris
⁶⁰³ atque hominum numero potitur. Quibus rebus
 coacti Menapii, legatos ad eum pacis petendæ causa
 mittunt; ille obsidibus acceptis ⁶⁰⁴ hostium se in
⁶⁰⁵ numero eos habiturum ⁶⁰⁶ confirmat ⁶⁰⁷, si aut Ambiorigem
⁶⁰⁸ aut Treberos aut eorum legatos finibus suis
 accepissent. His rebus confirmatis, Connium ⁶⁰⁹
 Attrabatem cum ⁶¹⁰ equitatu custodis ⁶¹¹ loco in
 Menapiis relinquit ⁶¹². Inter ⁶¹³ hæc Trebiri ⁶¹⁴, magnis
 coactis ⁶¹⁵ peditatus equitatusque copiis, Labienum
 cum una ⁶¹⁶ legione, qui in eorum finibus hiemabat
⁶¹⁷, adiri ⁶¹⁸ parabant; jamque ab eo non longius
 via bidui aberant, cum duas venisse ⁶¹⁹ legiones
 missu ⁶²⁰ Cæsaris cognoscunt. Positis castris a
 milibus ⁶²¹ passuum 15, auxilia Germanorum expectare
 constituunt. Labienus ⁶²², cognito hostium consilio
⁶²³, sperans temeritate eorum aliquam fore dimicandi

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁴⁶ castra et m. 5. ⁵⁴⁶ contentione 2. 5^c. B2. contemplatione B6. ind. cont. 5^b. ⁵⁴⁷ accederat 1^b. ⁵⁴⁸ tota
 1. ⁵⁴⁹ custodia B2. ⁵⁵⁰ in 5. 6. in castris 2. ⁵⁵¹ d. p. 1. 1^b. 6. consumpsit 1^b. ⁵⁵² deest 2. ⁵⁵³ vespere 5^b
 (vespre 5^b). 6. vesperio B. C. ⁵⁵⁴ d. dissipatique 1^b. ⁵⁵⁵ precepit 1^b. 5^b. preceptique a. 5^a. c. ⁵⁵⁶ et t. 1^b.
⁵⁵⁷ convictis 3^b. 5. 6. ⁵⁵⁸ deest 2. 3^b. 4? 5. 6. quod sicut indixit jubebat omnes 3^b. 5. quod sic indixit jubebat
 ut omnes 6. quod sicut accidere B2. 6. solet accidere C1. e corr et ita C3. ⁵⁵⁹ nec 2. ne 6^c. ⁵⁶⁰ rius 1.
 p. a. B. C. prius deest C6. ⁵⁶¹ Quid m. r. spacium? Nactum 2. ⁵⁶² occiderent 3^b. illum occiderent 5. 6.
⁵⁶³ deest C3. ⁵⁶⁴ o. u. 2. 3^b. 5. 6. B. C. ⁵⁶⁵ deprehensio 5^a. ⁵⁶⁶ que deest 2? 3^b. 4? 5. 6. B. C. ⁵⁶⁷ add.
 sed deletit induciomarus 1. ⁵⁶⁸ ad C. ⁵⁶⁹ deest 2. 3^b. 4? 5. 6. cedentes quos 5^c. ⁵⁷⁰ c. XIV. Leibr.
⁵⁷¹ Igitur interfecto C. ⁵⁷² a treberis B2. 3. 4. Cæsar. ad treveris B6. ad treberis corr. treberis C1. p.
 treberis 3^b. 5. 6. C3. ⁵⁷³ improprium 3^b. 6. ⁵⁷⁴ s. cœperunt 1. ⁵⁷⁵ Inventisque 5^a. ⁵⁷⁶ conjungunt
 6. ⁵⁷⁷ et obsidibus 3^b. 5. 6. et post add. C1. et ita C3. obsidibus 2. B2. 6. ⁵⁷⁸ et pecunia
 captant 3^b. 5. 6. ⁵⁷⁹ requi corr. reliqui 1. ⁵⁸⁰ senonas carnatas 1^b. senonas carnatesque 3^b. 5^b. senonas
 carnatosque 5^a. s. carnatesque 5^b. s. carnatesque et treberos 6. — treberos 2. ⁵⁸¹ amborigis 1. ⁵⁸² suc-
 census 5. B2. 6. C6. ⁵⁸³ paciscitur, corr. paciscitur, acceptisque 1^b. ⁵⁸⁴ eburonum 1. 1^b. heburonum 6^b.
⁵⁸⁵ filiiisque 6^a. corr. silvisque 6^b. et silvis 2. ⁵⁸⁶ Hii 1. 1^b. ⁵⁸⁷ deest 5. 6. ⁵⁸⁸ ad c. de p. 1. 1^b. non deest
 1^b. ⁵⁸⁹ Cum hiis — pervenerant desunt 2. 3^b. 4? 5. 6. ⁵⁹⁰ amborigis 1. ⁵⁹¹ existimabant 1^b. existimat 3^b.
 5. 6. ⁵⁹² eos 3^b. 5. 6. ⁵⁹³ p. 1. 6. ⁵⁹⁴ legio 1. 1^b. 1. Vexped. 2. ⁵⁹⁷ milla in 1. legi videtur; ille nulle 2.
 mille B. — manu c. 1^b. ⁵⁹⁸ centurione Fabio 2. 3^b. 4? 5. 6. B. C. ⁵⁹⁹ deest 1^b. marco 2. 5^a. c. B. C.
 marchio 5^b. 6. ⁶⁰⁰ pon... || bus effectis 1. p. e. 1^b. ⁶⁰¹ addit 1. 1^b. 2. 3^b. 5. ⁶⁰² exercitu B2. ⁶⁰³ pecorum
 1. 1^b. et h. 5^b. ⁶⁰⁴ deest 6. ⁶⁰⁵ deest 2. B. C. cum Cesare. ⁶⁰⁶ habituri 5. h. eos B2. eos deest B6.
⁶⁰⁷ deest 1. 1^b. ⁶⁰⁸ si aut treberos aut a. 5^a. b. B. C. aut a. desunt 5^c. ⁶⁰⁹ cum omni turba cum eq. cus-
 todes in loco m. 3^b. 5. 6. ⁶¹⁰ deest 1. 1^b. ⁶¹¹ custodiunt 1^b. ⁶¹² reliquit 2. 5. 6. reliquid B2. ⁶¹³ c.
 XV inc. Leibr. ⁶¹⁴ Treberim corr. Treberi 1. ⁶¹⁵ coacti 1. 1^b. 6^b. B6. coactis corr. coacti 5^b. ⁶¹⁶ l. u. 6.
⁶¹⁷ hiemaverat 1. 1^b. ⁶¹⁸ adiri p. Namque 5^a. adiri p. Jamque 5^b. adire p. Jamque 5^c. ⁶¹⁹ deest 1. 1^b.
 leg. v. 2. ⁶²⁰ jussu 2. C. ⁶²¹ deest 2.

facultatē, quinque cohortibus præsidio impedi-
 mentis relicto, cum viginti quinque ⁶²⁴ cohortibus,
 magno equitatu contra Trebiros ⁶²⁵ prociscitur, et
 mille passuum relicto ⁶²⁶ spatio castracomunit ⁶²⁷.
 Erat ⁶²⁸ inter eos et Labienus difficili transitu flu-
 men ripisque præruptis. Hoc neque ipse ⁶²⁹ transire
 in animo ⁶³⁰ habebat, neque Trebiros transituros ⁶³¹
 existimabat. Augebatur auxiliorum ⁶³² cottidie spes
 Treberis. Labienus loquitur in consilio ⁶³³ palam,
 quoniam Germani appropinquare ⁶³⁴ dicantur ⁶³⁵,
 sese ⁶³⁶ suas exercitusque fortunas in dulum non ⁶³⁷
 devocaturum, et postero ⁶³⁸ die prima luce castra
 movetur. Celeriter hæc ad Trebiros deferuntur, et
 ex magno suorum equitatus numero nonnullos ⁶³⁹
 Gallici rebus favere natura cogebat. Labienus nocte
 tribunis militum ⁶⁴⁰ primisque ordinibus coactis,
 quid sit ⁶⁴¹ sui consilii proponit, et quo facilius det ⁶⁴²
 hostibus timoris ⁶⁴³ suspensionem, majore ⁶⁴⁴ strepitu
 et tumultu quam publica rei ⁶⁴⁵ fert consuetudo,
 castra moveri jubet. His ⁶⁴⁶ rebus fugæ ⁶⁴⁷ similem
 profectionem efficit ⁶⁴⁸. Hæc quoque per exploratores
 ante lucem ad Trebiros deferuntur. Vix agmen no-
 vissimum extra munitiones ⁶⁴⁹ processerat ⁶⁵⁰, cum
 Galli cohortati inter se, ne ⁶⁵¹ speratam prædam ex
 manibus dimitterent; longum esse, perterritis Romanis
 expectare, neque suam pati dignitatem, ut tantis copiis tam exiguum manum
 præsertim fugientem atque ⁶⁵³ impeditam adoriri non
 audeant. Flumen transire et in loco iniquo ⁶⁵⁴ bel-
 lum committere non dubitant ⁶⁵⁵. Quod fore suspi-
 catus Labienus, ut omnes citra flumen eliceret, ead-
 em usus simulatione itineris, placide progrediebatur
⁶⁵⁶. Tum ⁶⁵⁷ premissis paululum impedimentis
 atque in tumultu quodam ⁶⁵⁸ collocatis, cohortatus
 milites, simul signa ad Gallos converti aciemque
 dirigi jubet. Paucis turmis ⁶⁶⁰ præsidio ⁶⁶¹ ad impe-
 dimenta dimissis, reliquos equites ad latera dispo-
 nit. Romani celeriter clamore sublato, pila ⁶⁶³ in
 Trebiros mittunt. Illi ubi præter ⁶⁶⁵ spem quos fu-

gere credebant infestis signis ad se ire ⁶⁶⁴ videre,
 impetum modo ferre non potuerunt, ac primo con-
 cursu in fugam conjecti ⁶⁶⁵, proximas silvas petie-
 runt. Quos Labienus equitatu consecutus ⁶⁶⁶, magno
 numero interfecto, compluribus captis, paucis
 post diebus civitatem recepit. Nam Germani qui
 auxilio venerant, percepta ⁶⁶⁷ Trebirorum fuga, sese
 domum ⁶⁶⁸ contulerunt. Cum hiis Induciomari propin-
 qui, qui ⁶⁶⁹ defectionis ⁶⁷⁰ auctores fuerant ⁶⁷¹,
 comitati eos ex civitate ⁶⁷² excesserunt ⁶⁷³. Cingeto-
 rigi ⁶⁷⁴, quem ab initio permansisse in ⁶⁷⁵ officio demon-
 stravimus, principatus atque imperium ⁶⁷⁶ est
 traditum. Cæsar ⁶⁷⁷ vero postquam ex Menapiis in
 Trebiros ⁶⁷⁸ venit, duabus de ⁶⁷⁹ causis Renum transire
 voluit. Quarum ⁶⁸⁰ erat ⁶⁸¹ altera, quod contra se
 auxilia Treberis miserant ⁶⁸², altera ne Ambiorix
 receptum ⁶⁸³ ad eos haberet. Firmo in Treberis ⁶⁸⁴
 præsidio ad pontem relicto, ne quis ab ⁶⁸⁵ his subito
 motus oriretur, cum reliquis copiis contra Suevos,
 qui auxilia Treberis miserant, Renum transivit.

11. (Cæs. vi, 11.) Non alienum videtur esse, de
 moribus Trebirorum (201) vel Gallorum proponere,
 quibus videlicet moribus ex parte sædus est læsum,
 quod cum Romanis habuerant ⁶⁸⁶. In Treberis ⁶⁸⁷ (201)
 non solum in omnibus pagis et partibus, sed ⁶⁸⁸ pene
 etiam ⁶⁸⁹ in singulis domibus ⁶⁹⁰ factiones, eorum-
 que ⁶⁹¹ factionum principes fuerunt, qui summam ⁶⁹²
 auctoritatem eorum iudicio habebant. Quorum ad
 arbitrium iudiciumque ⁶⁹³ summa omnium rerum
 consiliorumque ⁶⁹⁴ rediebat ⁶⁹⁵, idque ejus rei ⁶⁹⁶
 causa antiquitus institutum ⁶⁹⁷, ne quis ⁶⁹⁸ ex plebe
 contra potentiorē auxilii ⁶⁹⁹ egeret. Suos enim
 quisque opprimi et circumveniri ⁷⁰⁰ non patitur.
 Neque enim aliter ⁷⁰¹ si faciant, ullam ⁷⁰² inter suos
 habent ⁷⁰³ auctoritatem. Hæc eadem ratio ⁷⁰⁴ est in
 summa totius Galliæ (cf. v, 3). Namque hæc civitas
 ideo detrimentum sustinuit, quia alterius factionis
 erat Induciomarus, alterius Cingetorix ⁷⁰⁵. In ⁷⁰⁶
 ea ⁷⁰⁷ sicut et in omni Gallia eorum hominum qui in

VARIE LECTIONES.

⁶²² L. vero 5^c. ⁶²³ c. h. C3. ⁶²⁴ 1. q. *desunt* 1^b. ⁶²⁵ treberis B2. ⁶²⁶ s. r. 6. ⁶²⁷ communiit B6.
⁶²⁸ Erat autem inter ipsos 5^b. ⁶²⁹ i. n. C3. ⁶³⁰ in a. *desunt* 1. 1^b. ⁶³¹ transire 1. 1^b. 5. ⁶³² c. a. B.
 C. Aux. s. c. t. augebatur 5. 6. agebatur 6^c. ⁶³³ consilio 2. 6. ⁶³⁴ appropinquarentur e corr. 1. ⁶³⁵ di-
 cantur *deest* 1. 1^b. dicuntur 6^a. ⁶³⁶ se B2. ⁶³⁷ *deest* 2. ⁶³⁸ postera 5^b. B2. corr. postero 6^a. ⁶³⁹ nonnul-
 lis B2. ⁶⁴⁰ milites 1. tribunos milites 1^b. millenis 2. 3^b. 4. 5. 6. m. premissisque 5^b. ⁶⁴¹ sui sit B. C.
⁶⁴² de 5^a. ⁶⁴³ t. sui 5^c. ⁶⁴⁴ majori 6. ⁶⁴⁵ res 1. publica res fieri 1^b. — populi Romani *scribendum erat*
⁶⁴⁶ is. 1. jussit his 1^b. ⁶⁴⁷ s. f. 5. ⁶⁴⁸ effecit 1. 6^b. ⁶⁴⁹ munitionem B. C. ⁶⁵⁰ processerant 1. 1^b —
 cujus g 1^b. ⁶⁵¹ *deest* B. 6. ⁶⁵² hostibus 3^b. 5. 6. ⁶⁵³ atque *deest* 5. 6. a. i. *desunt* B2. 4? C3. imp. *deest* B6. C1
 (ubi postatque deletum). C5. ⁶⁵⁴ loco in quo b. 1^b. 5^b. c. locum in quo bellum 5^a. l. quo illi steterant 6.
⁶⁵⁵ dubitabant 1^b. ⁶⁵⁶ egrediebatur 2. 3^b. 4? 5. 6. B. C. e. p. 6. ⁶⁵⁷ Tunc 5^c. 6. ⁶⁵⁸ remissis B. C. ⁶⁵⁹ *deest*
 1. 1^b. ⁶⁶⁰ terminis 1^b. ⁶⁶¹ *deest* 2. 5. 6. B. C. ⁶⁶² polam 3^b. 5. 6. ⁶⁶³ *deest* 1^b. ⁶⁶⁴ adire 1^b. ⁶⁶⁵ versi 1^b.
 conersi 2. ⁶⁶⁶ consecutus 1^b. 5. 6. consecutus *superscr.* consecutus 3^b. ⁶⁶⁷ per certa 1^b. audita 6. ⁶⁶⁸ d.
 sese 5. 6. ⁶⁶⁹ *deest* B6. ⁶⁷⁰ factionis 2. ⁶⁷¹ extiterant 1. 1^b. ⁶⁷² ex c. *desunt* 1. 1^b. eos civitati 6. ⁶⁷³ ex-
 cesserant 1. 1^b. ⁶⁷⁴ cingetori 2. *hoc loco*. ⁶⁷⁵ d. in o. 1. 1^b. ⁶⁷⁶ p. imperiumque 1 1^b. i. contradictum 2^b.
⁶⁷⁷ c. XVI *inc. Leihn.* ⁶⁷⁸ treveris B6. ⁶⁷⁹ ex B. C. ⁶⁸⁰ quorum 1. C4. 3. ⁶⁸¹ a. e. 5. 6. ⁶⁸² m. treb.
 1. 1^b. miserint 2. ⁶⁸³ respectum 2. ⁶⁸⁴ treberis *etiam hoc loco* 2. ⁶⁸⁵ ab ipso 1^b. q. s. m. ab h. 6. ⁶⁸⁶ ha-
 buerat 3^b. 5. ⁶⁸⁷ treberis 1. 1^b. 3^b. ⁶⁸⁸ *deest* 3^b. 5. B. C. ⁶⁸⁹ *deest* 6. et 3^b. 5. ⁶⁹⁰ *deest* 2. ⁶⁹¹ ita codices
 quos vidi omnes *scire*; earumque 3^b. 5. 6. ⁶⁹² summa auctoritate 5^a. ⁶⁹³ iudicium summaque 5. ⁶⁹⁴ iudicio-
 rumque 6. ⁶⁹⁵ rediebat *corr.* redibat 1. rediebat *corr.* redibat 5^a. C1. redibat 5^a. 6. C3. ⁶⁹⁶ *deest* 2. 3^b.
 5. 6. B. C. ⁶⁹⁷ i. est B. C. ⁶⁹⁸ quid 1. 1^b. ⁶⁹⁹ auxilio 2. — egerat 1^b. — Suo 2. ⁷⁰⁰ circumvenire B2.
⁷⁰¹ *deest* 2. 3^b. 3. 6. ⁷⁰² et illam 5^b. ⁷⁰³ haberent 5^a. 6. 6. habere 5^c. ⁷⁰⁴ ratione in 1^b. ⁷⁰⁵ cingetor 3^b.
 5. 6. *ut aliis locis* ⁷⁰⁶ c. XVII. *inc. Leihn.* ⁷⁰⁷ Interoa 6.

NOTÆ.

(201) Treveros hoc loco non Cæsar sed scriptor Treverensis nominat.

aliquo numero ⁷⁰⁸ et honore ⁷⁰⁹ censentur genera A 15.) Driuides a bello esse ⁷⁴⁷ consuerunt, neque tri-
erant duo. Nam plebes ⁷¹⁰ pene servorum habebatur buta umquam cum reliquis pendebant, militiae
loco, quæ ⁷¹¹ per se nichil audebat ⁷¹², nulli adhibe- vacationem omniumque ⁷⁴⁸ rerum habebant ⁷⁴⁹ im-
batur consilio. Plerique cum ære alieno aut magni- munitatem. Tantis excitati præmiis, multi et sua
tudine tributorum aut injuria potentiorum preme- ⁷⁵⁰ sponte in disciplinam veniebant, et a parentibus
bantur, in servitutem se dicabant nobilibus. In hos propinquisque mittebantur. Itaque annos nonnulli
omnia jura quæ domini in servos. Sed de ⁷¹³ hiis vicanos in disciplina permanebant: neque fas esse
duobus generibus alterum erat driuidum ⁷¹⁴ [id est ⁷⁵¹ existimabant, eam litteris mandare, cum in re-
philosophorum *add.*, B. C.], alterum ⁷¹⁵ equitum. liquis rebus ⁷⁵² fere publicis privatisque rationibus
Illi rebus divinis ⁷¹⁶ intererant, sacrificia publica Grecis uterentur litteris. Id nobis duabus ex ma-
ac ⁷¹⁷ privata procurabant, religionem ⁷¹⁸ interpreta- gnis causis ⁷⁵³ instituisse ⁷⁵⁴ videntur, quod neque
bantur. Ad hos magnus adolescentium numerus dis- in vulgum ⁷⁵⁵ disciplinam offerri ⁷⁵⁶ vellent, neque
ciplinæ causa concurrebat, magnoque hii erant ⁷¹⁹ eos ⁷⁵⁷ qui discebant, litteris confisos, minus memo-
apud eos honore. Nam ⁷²⁰ fere de omnibus contro- riæ studere; quod plerisque accidit, ut præsidio
versiis publicis privatisque constituebant, et si quod litterarum diligentiam in perdiscendo ⁷⁵⁸ ac
facinus admissum, si cædes facta, si de hereditate B memoriam amittant. In primis hoc volebant persua-
de ⁷²¹ finibus controversia erat, idem decernebant dere ⁷⁵⁹, non interire animas, set ⁷⁶⁰ ab aliis post
⁷²², præmia pœnasque constituebant. Si qui ⁷²³ aut mortem transire ad alios, atque hoc ad virtutem
privati ⁷²⁴ aut populus eorum decreto non obediebat exercitari ⁷⁶¹ putabant, metu mortis neglecto. Multa
⁷²⁵ interdicebant. Hæc pœna apud eos gravissima præterea de sideribus ⁷⁶² atque eorum motu, de
⁷²⁶. Quibus ⁷²⁷ interdictum erat, in numero impio- mundi ac terrarum magnitudine, de rerum ⁷⁶³ na-
rum ac sceleratorum habebantur; ab his omnes ⁷²⁸ tura, de vi ac ⁷⁶⁴ potestate deorum disputabant, et
decedebant ⁷²⁹, aditum ⁷³⁰ eorum sermonemque juvenuti tradebant. — Alterum genuserat equitum.
diffugiebant, ne quid ex communione ⁷³¹ incommodi Hii, cum erat usus, atque ⁷⁶⁵ aliquod bellum acci-
⁷³² acciperent. Neque his petentibus jus reddebatur, dit ⁷⁶⁶, quod ante Cæsaris adventum fere ⁷⁶⁷ quotan-
neque honos ullus communicabatur ⁶⁸⁸. Hiis autem nis ⁷⁶⁸ accidere solebat, uti aut ipsi injurias infer-
omnibus driuidibus ⁷³⁴ præerat unus, qui summam rent aut ⁷⁶⁹ illatas propulsarent, omnes in bello
inter eos habebat auctoritatem. Hoc mortuo, si quis versabantur; atque eorum, ut quisque ⁷⁷⁰ erat ge-
ex reliquis excelluit dignitate, successit, aut ⁷³⁵ si nere et copiis amplissimus ⁷⁷¹, ita plurimos circa
erant pares plures, suffragio driuidum allegebatur se ambactos ⁷⁷² clientesque habebat ⁷⁷³. Hanc unam
⁷³⁶. Nonnumquam etiam armis de principatu con- gratiam potentiamque noverunt.
tendebant. Hii certo tempore anni ⁷³⁷ in finibus C 12. (Cæs. vi, 16, 17-20.) Natio erat omnis Gal-
Carnotum, quæ regio totius Galliæ media ⁷³⁸ habe- lorum adeo dedita ⁷⁷⁴ religionibus, atque ob eam
tur ⁷³⁹, considebant ⁷⁴⁰ in loco consecrato. Huc ⁷⁴¹ causam, quo ⁷⁷⁵ erant affecti gravioribus morbis,
omnes undique qui controversias habebant con- quodque in periculis ⁷⁷⁶ præliisque versabantur, aut
veniebant, eorumque ⁷⁴² decretis judiciiisque pare- ⁷⁷⁷ pro victimis homines immolabant, aut se immo-
bant. Disciplina ⁷⁴³ in Britannia reperta ⁷⁴⁴ atque laturus volebant ⁷⁷⁸; ministrisque ad ea sacrificia
inde in Galliam translata existimabatur ⁷⁴⁵. Et ⁷⁴⁶ qui driuidibus ⁷⁷⁹ utebantur, quod pro vita hominis,
diligentius eam rem cognoscere volebant, plerum nisi ⁷⁸⁰ hominis vita ⁷⁸¹ redderetur, non posse
que illo discendi causa profiscebantur. (Cæs. vi, 14,

VARIE LECTIONES.

⁷⁰⁸ munere 2. ⁷⁰⁹ eth *desunt* 1. 1^b. ⁷¹⁰ ita 1. 1^b. 2. 2^b. 3^a. b. ⁷¹¹ quæ — consilio *desunt* 5. ⁷¹² audiebat 6.
⁷¹³ in 5^b. ⁷¹⁴ druudum 1^b. drudum 6. *semper, hoc loco etiam* 3^b. drudum *corr.* druidum 5^a. drudum 5^b.
drundum 5^c. *et ita postea*. driuidum B2. ⁷¹⁵ a. erat 6. ⁷¹⁶ r. de rebus *corr.* d. r. C1. d. r. 6 C3. ⁷¹⁷ et
3^a. c. ⁷¹⁸ religione 1. ⁷¹⁹ a. eos erant h. 2. 6. ⁷²⁰ Namque C6. ⁷²¹ si. d. 6. ⁷²² decernabant 6^a. deter-
minabant 5^b. ⁷²³ quid e. ⁷²⁴ privatim B2. C. ⁷²⁵ obediebant i. aditum 3^b. 5. 6. ⁷²⁶ erat k. 5^c. ⁷²⁷ Qui-
bus — habebantur *desunt* 2. 3^b. 4? 5. 6. B. C. ⁷²⁸ autem 6^b. ⁷²⁹ discedebant 2. 3^b. 5. 6. B. C. (descedebant
corr. disc. c1.). ⁷³⁰ aditum *eadem manu corr.* aditum 1^b. ⁷³¹ q. excommunicationi 2. ⁷³² comodi 5^b.
comodi 5^c. 6. *corr.* incommodi 5^a. ⁷³³ communicabat 2. ⁷³⁴ druidibus *hoc loco et infra etiam* 3^b.
⁷³⁵ haut 1. si autem erant plures pares B2. ⁷³⁶ a³ legabatur 1. 1^b. allegebantur 2. 3^b. 5. 6. allegabantur
5^b. c. B. C. ⁷³⁷ *deest* 5^b. ⁷³⁸ medio 1^b. ⁷³⁹ habebatur 6^b. ⁷⁴⁰ consedebant 2. B2. ⁶¹¹ Hucusque C3. ⁷⁴¹
eorum 2. et eorum 6. ⁷⁴² D. hec 6. — britannia 1. ⁷⁴³ r. est 5^b. ⁷⁴⁴ existimatur B. C. *cum Cæsare* ⁷⁴⁵
Et qui — profiscebantur *desunt* 2. 3^b. 4? 5. 6. ⁷⁴⁷ D. bello adesse 6^b. liberi *post add.* 5^a. liberi *add* C1.
et ita C3. *sqg* ⁷⁴⁸ que *deest* 5^b. ⁷⁴⁹ habebantur inm. 1^b. ⁷⁵⁰ sp. sua 2. ⁷⁵¹ *deest* 2. ⁷⁵² f. r. 6. ⁷⁵³ *deest*
1. 1^b. ⁷⁵⁴ instruere 1. instruere 1^b. ⁷⁵⁵ vulguse. d. 5. 6. B2. 4. C. ⁷⁵⁶ offerri (offerri B6. C6.) d. 5. 6.
B. C. ⁷⁵⁷ *deest* 5. 6. ⁷⁵⁸ discendo 1. 1^b. perdocendo 5. 6. ⁷⁵⁹ persuaderi 2. 5^a. b. 6. B (2. 6.). C. ⁷⁶⁰
sed et 5^b. ⁷⁶¹ exepulari 1. exceptari 1^b. ⁷⁶² sideris 1^b. ⁷⁶³ de n. r. 6. ⁷⁶⁴ atque 5^a. ⁷⁶⁵ ad 5^a. ⁷⁶⁶ acci-
cidebat 6^b. ⁷⁶⁷ *deest* 6. ⁷⁶⁸ quod annis B2. C3. omnibus annis 2. ⁷⁶⁹ aut i. p. *desunt* B6. ⁷⁷⁰ quisquis
5^a. ⁷⁷¹ amplissimus 2. 5. 6. ⁷⁷² abjectos 1^b. abactos 2. 3^b. 5^a. b. 6. B. C. ⁷⁷³ habebant 2. 5. 6. ⁷⁷⁴ debi-
ta 1^b. adeo *deest* 5^b. ⁷⁷⁵ quod? q 5^a. qua 3^b. 5^b. c. 6. quæ C6. ⁷⁷⁶ periculo 1^b. ⁷⁷⁷ atque 5. ⁷⁷⁸ a *add.*
sed del. C1. ⁷⁷⁹ driuidibus 5^a. b. 6. driuidibus *corr.* driuidibus 3^b. ⁷⁸⁰ de 5^a. *sed post deletum*; ubi 5^b.
⁷⁸¹ v. h. 5. B. C. ⁷⁸² a. d. i. p. numen 2. 3^b. 5. 6. a. d. i. p. numina (nomina B2.) B. C.

trabantur; publiceque ejus generis habebant ⁷⁸⁸ A fere ⁸²⁸ a reliquis gentibus differebant, quod suos instituta sacrificia. Alii magnitudine immani ⁷⁸⁴ ⁸²⁶ liberos, nisi cum adolevissent, ut munus militiæ simulacra ⁷⁸⁸, quorum contexta ⁷⁸⁶ viminibus membra ⁷⁸⁷ vivis hominibus ⁷⁸⁸ complebant, quibus ⁷⁸⁹ sustinere possent, palam ad se venire ⁸²⁸ non patiebantur, filiumque puerili ⁸³⁶ ætate in publico in conspectu patris assistere turpe dicebant ⁸²⁷. Virique ⁸²⁸ quantas pecunias ⁸²⁹ ab uxoribus ⁸³⁰ dotis nomine accepissent, tanta ⁸³¹ ex suis ⁸³² bonis, exstimulatione facta, cum dotibus communicabant, Hujus omni pecuniæ conjunctim ⁸³³ ratio habebatur, fructusque servabantur, ut cujus vita superavisset ⁸³⁴, ad eum pars utriusque ⁸³⁵ cum fructu ⁸³⁶ superiorum temporum perveniret. Viri in uxores sicut in ⁸³⁷ liberos vitæ necisque habebant potestatem ⁸³⁸; et cum pater familiæ illustriore loco natus decessit ⁸³⁹, ejus propinqui conveniebant, et de mortesi res ⁸³⁹ in suspitionem venit, de uxoribus in servilem modum quæstionem habebant, et si compertum est ⁸⁴⁰, igne atque ⁸⁴¹ omnibus tormentis excruciatas ⁸⁴² interficiebant. Funera erant pro cultu ⁸⁴³ Gallorum magnifica et sumptuosa; omnia ⁸⁴⁴ quæ vivis cordi suisse ⁸⁴⁵ arbitrabantur inferebant, etiam animalia; ac ⁸⁴⁶ paulo ⁸⁴⁷ supra hanc memoriam servi clientes, quos ab his dilectos esse constabat, justis ⁸⁴⁸ confectis ⁸⁴⁹, una cremabantur. Habebant et ⁸⁵⁰ hoc legibus sanctum ⁸⁵¹: si quid de re publica ⁸⁵² a finitimis rumore accepissent, uti ad magistratum deferrent, neve ⁸⁵³ cum alio ⁸⁵⁴ aliquo communicarent, quod sæpe homines ⁸⁵⁵ temerarios atque inperitos falsis rumoribus terreri et ⁸⁵⁶ ad facinus impelli et de summis rebus consilium capere cognitum est. Magistratus quæ ⁸⁵⁷ visa erant occultabant, quæ ⁸⁵⁸ esse utilia judicassent multitudini prodebant; de re publica nisi ⁸⁵⁹ per concilium loqui ⁸⁶⁰ non ⁸⁶¹ concedebatur ⁸⁶².

Set cum ejus generis copia deficeret, etiam ad innocentium ⁷⁸⁴ supplicia descendebant. Doum ⁷⁹⁵ maximo Mercurium colebant. Hujuserant plurima simulacra ⁷⁹⁶. Hunc omnium ⁷⁹⁷ artium inventorem ferebant, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quæstus ⁷⁹⁸ pecuniæ mercaturasque habere vim maximam arbitrabantur. Post hunc Apollinem et Martem et Jovem et Minervam ⁷⁹⁹. De hiis eandem quam reliquæ gentes ⁸⁰⁰ habebant ⁸⁰⁰ opinionem, Apollinem morbos depellere Minervam operam ⁸⁰¹ atque sacrificiorum inicia tradere, Jovem imperium ⁸⁰² cæleste tenere, Martem bella regere, ⁸⁰³. Huic, cum bello dimicandum foret, ea quæ bello cepissent ⁸⁰⁴ plerumque devovebant, quæ superassent animalia capta ⁸⁰⁵ immolabant, reliquas res ⁸⁰⁶ in unum locum conferebant ⁸⁰⁷. Multis in civitatibus harum rerum extractos tumulos ⁸⁰⁸ consecratis locis olim (202) et adhuc conspicari licebat ⁸⁰⁹. Neque ⁸¹⁰ sæpe ⁸¹¹ accidit, ut neglecta quispiam religione, aut capta occultare aut posita tollere auderet, gravissimumque ⁸¹² supplicium ibi horum delictorum cum cruciati constitutum erat. Treberi se ⁸¹³ sicut omnes ⁸¹⁴ Galli ab Dite patre ⁸¹⁵ progeneratos ⁸¹⁶ prædicabant, idque ex druidibus ⁸¹⁷ proditum ⁸¹⁸ dicebant ⁸¹⁹. Ob eam ⁸²⁰ causam spacium omnis temporis non numero dierum set noctium finiebant; et dies natales et mensium et annorum inicia ⁸²¹ sic observabant ⁸²², ut noctem dies subsequeretur. In reliquis vitæ institutis hoc

13. ⁸⁶³ Cæsar igitur ⁸⁶⁴ sicut supra diximus ⁸⁶⁵ (203), Cingetorigi ⁸⁶⁶ principatum Trevirorum ⁸⁶⁷

VARIE LECTIONES.

⁷³³ i h. 5. 6. ⁷⁸⁴ in manu C3. 4. ⁷⁸⁵ *deest* 2. s. habebant 5. 6. statuebant *post add.* C1. *et ita* C3. ⁷⁸⁶ contacta 4^b. 5^a. 6. contenta 5^b. c. fluminibus 1^b. ⁷⁸⁷ *deest* 2. ⁷⁸⁸ unius hominis 1. 1^b. m. v. h. membra 5^b. ⁷⁸⁹ *deest* 5^b. ⁷⁹⁰ succensis 1^b. successis 5^b. 6. *corr.* succenssis 5^a. ⁷⁹¹ h. examinabant 1. 1^b. exurebantur 3^b. 5. 6. hom. e. 1^b. ⁷⁹² comprehendi 1 1^b. ⁷⁹³ *deest* B2. ⁷⁹⁴ innocentiū B2. ⁷⁹⁵ Deinde 6^c. — maxime *deest* 1^b. ⁷⁹⁶ sacrificia 2. ⁷⁹⁷ verum 2. ⁷⁹⁸ questum 1^b. ⁷⁹⁹ nervam 1^b. *et ita infra.* ⁸⁰⁰ *deest* 2. ⁸⁰¹ *ita omnes fere quos vidi* *vodd.* ad operam B6. opera e *corr.* C1. *et ita* C3. ⁸⁰² cæleste i. 6. ⁸⁰³ gerere 1^b. ⁸⁰⁴ concepissent 3^b. 5^b. c. 6. *corr.* cepissent 5^a. ⁸⁰⁵ capta *ante an. post suppl.* C1. c. a. C3? 4. ⁸⁰⁶ *deest* 2. ⁸⁰⁷ congregabant 5. ⁸⁰⁸ *deest* 2. cruciatus e. cons. 3^b. 4. 5. 6. ⁸⁰⁹ licet B. C. *cum Cæsare* ⁸¹⁰ Namque 3^b. 5^a. b. 6. Nam 5^c. ⁸¹¹ ut sepe B2. ⁸¹² gratissimumque 6. ⁸¹³ *deest* 5. ⁸¹⁴ et omnes 2. 5^a. c. 6. B2. 4. C. ⁸¹⁵ patre abdite 1. 1^b. abdite p. 2. abdito patre 3^b. 5. 6. ab. d. *corr.* a d. C1. ⁸¹⁶ prognatos 2. ⁸¹⁷ driodibus 3^b. 5. driopibus 6. ⁸¹⁸ perditum 3^b. ⁸¹⁹ dicebatur 1^b. 1. ⁸²⁰ hanc 6. ⁸²¹ curricula 6. curricula *superscr. sec. manu* vel inicia 6^c. ⁸²² observabantur B2. ⁸²³ vere 1^b. ⁸²⁴ l. s. 2. ⁸²⁵ ire 3^b. 5. 6. B2. 6. C. ⁸²⁶ puerulum 2. 3^b. 5^a. c. 6. parvulum etate vel puerulum in 5^b. in puerili B. C. ⁸²⁷ ducebatur 1. 1^b. ⁸²⁸ viri B. C. *cum Cæs.* ⁸²⁹ *deest* C3 ⁸³⁰ uxore 5. ab u. *desunt* B. C. ⁸³¹ tantas 3^b. 5. 6. ⁸³² b. s. 2. ⁸³³ conjunctum 5^a. b. convictum 5^c. r. c. 6. ⁸³⁴ superavissent 1^b. ⁸³⁵ utraque 5. ⁸³⁶ c. f. *desunt* 1 1^b. ⁸³⁷ et in 2. ⁸³⁸ potestates 1. 1^b. ⁸³⁹ discessit 5^b. discessisset p. e. 6. ⁸⁴⁰ et compertum igne 2. B. C. (*in* C1. *recentior manus corr.* cooptum). et comperta igne 3^b. 5. 6. ⁸⁴¹ et 5^a. 6. ⁸⁴² excruciatas 6^a. b. ⁸⁴³ p. c. *desunt* 1. 1^b. ⁸⁴⁴ et o. B2. ⁸⁴⁵ esse 1. 1^b. ⁸⁴⁶ ad 1^b. ⁸⁴⁷ *deest* 2. 6. ⁸⁴⁸ ustis 5. 6. justis *corr.* hustis C1. ⁸⁴⁹ consecretis 3^b. 6. confectisque 5^a. b. consecretisque 5^b. ⁸⁵⁰ habebantque 5. ⁸⁵¹ sanctum 2. sanccitum 5^a. 6. sanxitum 5^c. xancsitum 5^b. sanctum e *corr.* C1. sanctorum C3 4. ⁸⁵² de publico 5^a. 6. de publica 5^b. c. ⁸⁵³ ue 5^a. ⁸⁵⁴ *deest* 1^b. aliquo alio 5^b. ⁸⁵⁵ *deest* 5. ⁸⁵⁶ aut 5^b. ⁸⁵⁷ *hoc vocabulo desinit cod.* 3^b. ⁸⁵⁸ *deest* 6^c. ⁸⁵⁹ non nisi 6. ⁸⁶⁰ *deest* 1. 1^b. 6. ⁸⁶¹ *post suppl.* C1. ⁸⁶² concedebantur 1^b. ⁸⁶³ c. XVIII. *Leidn.* ⁸⁶⁴ vero 1^b. ergo 2. 5^a. b. 6. ⁸⁶⁵ sicut prediximus 2. 5. 6. B. C. ⁸⁶⁶ cingetori 2. ⁸⁶⁷ trevirorum 1.

NOTE.

(202) *Olim et adhuc* addit scriptor Treverensis. (203) C. 9

concessit, civitati * pristinam ⁸⁶⁸ libertatem indul- A
sit (204); ipse omni Gallia ⁸⁶⁹ ** pacata, Romam re-
dire ⁸⁷⁰ disposuit. Sed cum intellexisset a Pom-
peio ⁸⁷¹ et senatu ⁸⁷² triumphum sibi ⁸⁷³ ob invidi-
am denegari, reversus in Galliam, Germanos et
Gallos in amicitiam sibi ⁸⁷⁴ ascivit, et eorum auxilia
magna ⁸⁷⁵ accepit; cui et Trebiri nichilominus so-
lacia ⁸⁷⁶ contulere. Grata ⁸⁷⁷ fuit Gallis hæc belli,
administratio, videlicet, gaudentibus, ad Romam
bellum ⁸⁷⁸ referri, a qua sibi ductum per Cæsarem
fuit ⁸⁷⁹ illatum. Qua multitudo fretus Cæsar Pompei-
um ⁸⁸⁰ et senatum Roma expulsi, postea ad mor-
tem coegit, Romanum regnum ⁸⁸¹ solus obtinuit,
post aliquot ⁸⁸² annos a senatoribus occisus interit.
Huic ⁸⁸³ successit Octavianus, ejus ⁸⁸⁴ ex sorore ⁸⁸⁵
nepos, qui Claudium Tiberium ⁸⁸⁶ Neronem et Dru- B
sum privignos suos misit ad Gallias ⁸⁸⁷ rebellantes
pacandas. Iste est Tiberius, qui post Augustum im-
peravit. Hic ergo cum Druso ad Renum in loco qui
dicitur Bingis ⁸⁸⁸ contra ⁸⁸⁹ Gallos dimicavit. In quo
conflictu Drusus occisus est. Tiberius ⁸⁹⁰ post mag-
nam Drusiani exercitus stragem tandem cruentis-
sime vicit. Ceciderunt in eo prælio omnes copiarum
Trebirorum ⁸⁹¹; Galli usque ⁸⁹² ad internitionem de-
leti sunt***. Drusus Mogonciam ⁸⁹³ relatus ⁸⁹⁴ est, ibi-
que sepultus****. Igitur ⁸⁹⁵ anno imperii Augusti ⁸⁹⁶
Octaviani 42 ⁸⁹⁷, quo (205) firmissimam ⁸⁹⁸ verissimam-
que pacem ordinatione Dei ⁸⁹⁹ idem Cæsar compos-
uerat, natus est Christus, cujus adventui ⁹⁰⁰ pax
ista famulata est, in cujus ortu audientibus homi-
nibus ⁹⁰¹ exultantes angeli cecinerunt: *Gloria in*
excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ volun-
tatis. Cæsar ⁹⁰² defuncto, Tiberius, ⁹⁰³ successit;

A cujus imperii anno 18 (203). Christus, jam 38 ⁹⁰⁴
annorum, a Johanne baptizatus est ⁹⁰⁵. Deinde ⁹⁰⁶
12 apostolos ⁹⁰⁷ elegit, et in eorum solacium 72 ⁹⁰⁸
discipulos postea designavit. Postquam (207) vero
Dominus noster ⁹⁰⁹ passus, mortuus et sepultus, a
mortuis resurrexit ⁹¹⁰, et in cælum ascendit, bea-
tissimus ⁹¹¹ (208) Petrus apostolus Antiochenam ec-
clesiam primam ⁹¹² confessione ⁹¹³ christiani nominis
super ⁹¹⁴ solidissimam petram fundavit, et ⁹¹⁵ Pon-
tum et ⁹¹⁶ Galaciam, Cappadociam ac ⁹¹⁷ Bithiniam
⁹¹⁸ verbo prædicationis illustravit. ⁹¹⁹.

* B. C. *add.*: ob egregiam in se et bene meri-
tam Cingetorigis fidem et societatem.

** B. C. *add.*: quæ (209) saltu Pyreneo Alpi-
busque et monte Gebenna ⁹²⁰, qui est ad oc-
cidentem urbis Treberensis, et fluminibus
Reno ⁹²¹ ac Rodano continetur ⁹²², patetque
in circuitu ad bis et tricies centum milia pas-
suum, in provinciæ formam redacta, stipendii
nomen imposuit, excepta, ut diximus, Tre-
berorum ⁹²³ civitate propter ejus antiquissimam
auctoritatem et Cingetorigis egregiam
fidem, et sic R. r. d.

*** B. C. *add.*: Ibi, sicut Ausonius dicit (210)
... Equavit Latias ⁹²⁴ Gallia Cannas, Infletæ-
que ⁹²⁵ jacent inopes super ⁹²⁶ arva ⁹²⁷ catervæ.

**** B. C. *add.*: est. Dicit tamen Suetonius (211)
eum Romam relatum Tiberiunque pedes
funus ejus prosecutum.

14. Anno* vero ⁹²⁸ dominicæ incarnationis 47
⁹²⁹, regni autem Claudii Cæsaris anno 4 (212), su-
perna (213) provisione ordinante Romam ingres-
sus ⁹³⁰, salutarem cunctis credentibus fidem con-
stantissima assertione prædicavit eandemque po-
tentissimis signis ⁹³¹ atque ⁹³² virtutibus comprobavit
et ejusdem urbis pontificatum 25 annis strenuis-

VARIE LECTIONES.

⁸⁶⁸ perpr. 2. gallia corr. galliæ C1. et ita C3. ⁸⁷⁰ ire B. C. ⁸⁷¹ pontio 1^b. pompeio 5^b. ⁸⁷² senatuque 5^a.
⁸⁷³ deest 1. 1^b. oh. i. sibi d. G. ⁸⁷⁴ deest B2. sibi u. a. 2. 5. G. ⁸⁷⁵ magna — solacia *desunt* B6. ⁸⁷⁶ auxilia
B2. 4. C. ⁸⁷⁷ gratis B. C. ⁸⁷⁸ deest 2. ⁸⁷⁹ fuerat per c. c. B. C. ⁸⁸¹ pompeium 1^b. ⁸⁸² imperium
5^a. G. ⁸⁸³ aliquos 1^b. aliquantos 2. 5. G. B. C. ⁸⁸³ c. XIX. *inc. Leibn.* ⁸⁸⁴ deest 5. ⁸⁸⁵ ex s. ejus 1^b. 1. ⁸⁸⁶ deest
2. ⁸⁸⁷ gallos — pacandos 5. B. C. ob rebellantes pacandos G. ⁸⁸⁸ binga 5. G. ⁸⁸⁹ cum gallis 5^b. ⁸⁹⁰ et tib. 2.
⁸⁹¹ trevirorum 1. treberorum 5. *ut alibi* ⁸⁹² deest 6^c. ⁸⁹³ moguntiam 2. mogonciam 5^a. B6 magontiam
4. 6. magunciam 5^b. ⁸⁹⁴ est delatus et ibi est sepultus 5^b. ⁸⁹⁵ Anno circiter C. c. XX *inc. Leibn.* ⁸⁹⁶
deest 5. oct. a. 6. B. C. ⁸⁹⁷ XLIII. 1. XL. in 1^b. ⁸⁹⁸ firmissam 1. ⁸⁹⁹ dei ord. 2. 5. G. B. C. ⁹⁰⁰ ad-
ventu B2. *corr.* adventui 6^a. ⁹⁰¹ *deest* 2. ⁹⁰² Cesare augusto 5^b. augusto G. ⁹⁰³ tyberius 1. *hoc ioco*, 1^b.
2. *sæpius* ⁹⁰⁴ annorum triginta 5. ⁹⁰⁵ b. e. a. i. 1. 1^b. ⁹⁰⁶ Deinde — illustravit *desunt* C. ⁹⁰⁷ disci-
pulos B2. 3. 4. d. in eorum elegit sol. B6. ⁹⁰⁸ LXII. G. ⁹⁰⁹ n. Ihesus Christus 5. G. ⁹¹⁰ surrexit 1^b. ⁹¹¹
beatus 1. 1^b. ⁹¹² prima 5. G. ⁹¹³ c. n. confessione 1. 1^b. ⁹¹⁴ supra G. ⁹¹⁵ *deest* 1^b. sb 5. G. ⁹¹⁶ *deest*
5B. ⁹¹⁷ asidiam *corr.* asiam 6^a. asiam 6^b asiam 6^c. atque B ⁹¹⁸ bytiniam 2. ⁹¹⁹ *Explicit add.* 5^b *et una et di-*
midia pagina vacuis relicta pergat: CHRONICA ARCHIEPISCOPORUM TREVERENSIVM. Anno dami-
nicæ, etc. Ina. lib. II, *add.* 6^c. ⁹²⁰ cebenna C. ⁹²¹ rheno B2. 3. C1. 3. ⁹²² c. p. in c. ad bis *in marg.*
suppl. C1. ⁹²³ trebirorum C ⁹²⁴ infelix *post suppl.* C1. *et ita* C3. *sq.* ⁹²⁵ inflecteque G. ⁹²⁶ c. 1. i.
jarent G. ⁹²⁷ arvas G. ⁹²⁸ *deest* 2. 4. 5. 6. ⁹²⁹ XLVI. 1^b. ⁹³⁰ beatus Petrus *add.* 5^c. ⁹³¹ s. p. 5. G.
⁹³² et 1. 1^b. ⁹³³ strenue 5. ⁹³⁴ f. atque edific. 2. 5. 6.

NOTÆ

(204) Hæc de suo adjecit auctor; etiam sequentia
ex quo fonte hauscrit, frustra quæras; nisi quod
Orosium ante oculos habuisse videatur.

(205) *Quo — voluntatis* ex Orosio VI, 22.

(206) Ita Regino.

(207) Cf. Oros., l. 1.

(208) *Beatissimus — illustravi* ex Vita S. Euchari-
rii, Valerii et Materni (Acta SS. Jan. I, p. 918) de-
scripta sunt.

(209) *Quæ — imposuit*, ex Suetonii Vita Cæsaris

c. 25; sed verba *qui est ad occid. urbis Trev.* noster
adjecit, magno satis errore, qui montem illum
Galliæ notissimum in finibus Treverensibus ponit,
ubi alium ejusdem fere nominis fuisse, ex c. 5.
discimus.

(210) Mosella v. 3, 4.

(211) Vita Tiberii c. 7.

(212) Cf. Reginom h. a.

(213) *Superna — rexit*, ex Vita Eucharii l. 1.

sime ⁹³³ rexit. Fundata itaque et ⁹³⁴ ædificata Romanæ urbis ecclesia supra ⁹³⁵ firmissimam petram, quæ ⁹³⁶ est Christus, fidelis nomine Petri, et cum jam per totam Italiam pulularent ⁹³⁷ germina vitæ, tandem (214) Spiritus Sancti præmonitus inspiratione, Germaniæ atque Galliæ ⁹³⁸ verbum salutis inferre ordinavit. Ad hoc denique opus eligitur ⁹³⁹ ex suis discipulis vir magnarum existens virtutum Eucharium, qui in ⁹⁴⁰ ordine ⁹⁴¹ 72 ⁹⁴² discipulorum Domini ⁹⁴³ fuit tertius, Valerius ⁹⁴⁴ et Maternus. Quorum (215) statim Eucharium episcopum ordinavit, Valerium diaconum, Maternum subdiaconum ⁹⁴⁵ consecravit. Quos statim in opus prædicationis direxit aliosque ⁹⁴⁶ cum eis idoneos viros, Clementem, Mansuetum, Memmium ⁹⁴⁷ aliosque plurimos. Qui (216) accepta benedictione magistri ⁹⁴⁸, ad Gallias properarunt ⁹⁴⁹, et multos ad soliditatem sacræ fidei signorum virtute perduxerunt. Cumque in Elegiam ⁹⁵⁰ (217) Alsaciæ ⁹⁵¹ pervenissent ibique populis ⁹⁵² verbum veritatis ⁹⁵³ prædicarent, unus (218) eorum nomine Maternus graviter ægrotare cœpit, et crescente eadem infirmitatis molestia ⁹⁵⁴, non post ⁹⁵⁵ multos dies vitam finivit; cujus corpus cum gemitu et luctu terræ commendans sanctus Eucharium, assumpto secum Valerio celeriter ⁹⁵⁶ Romam rediit, cuncta ⁹⁵⁷ quæ sibi acciderant in via ⁹⁵⁸, flebiliter magistro narravit per ordinem ⁹⁵⁹. Quem ille clementer ⁹⁶⁰ consolatus, baculum suum ⁹⁶¹ ei ⁹⁶² tradidit, præcipiens eundem baculum ⁹⁶³ super corpus defuncti poni et in nomine Jhesu Christi ex suo præcepto resuscitari. Ille vero veloci cursu Elegiam quadragesimo die (219) mortis ejus ⁹⁶⁴ pervenit, et corpus fratris effodiens, baculum superposuit; dumque ⁹⁶⁵ verba apostoli ⁹⁶⁶ inplisset, statim Maternus ⁹⁶⁷ vivus et incolomis coram populi ⁹⁶⁸ multitudine de tumulo surrexit. In quo loco christiani populi ecclesiam construxerunt, et ex eo quod ibi ⁹⁶⁹ acciderat nomen resurrectionis inposuerunt ⁹⁷⁰.

A Sanctus vero Eucharium postquam in Elegia multos ad finem ⁹⁷¹ Christi inluit, jam ad alia loca migrare disponens, valedixit in Elegia fratribus, et cum Valerio et Materno profectus est; tandemque ⁹⁷² profecto itinere Treberim pervenit ⁹⁷³.

* In B. (excepto cod. 3 ubi utraque deest narratio) et C. c. 14 omissis, fusior hæc legitur historia:

INCIPIT HISTORIA TREVERORUM ⁹⁷⁴.

Igitur (220) cum beatissimus Petrus, apostolorum ⁹⁷⁵ princeps ac universalis ecclesiæ pastor a Domino constitutus, Anthiocenam primitus fide, quæ in Deum est ⁹⁷⁶, catholicam fundasset ecclesiam, eamque 7 circiter continuis regeret annis, urbi, quæ sicut in gentilitate ita in christianismo meritis videlicet beati Petri totius orbis principatum sortita est ⁹⁷⁷, ejusdem fidei normam pastorali solertia inferre ordinavit. Cujus rei gratia anno, sicut ab historiographis accepimus (221), regni Claudii Cæsaris 4° illuc ingressus, largiente Domino signis et virtutibus ac per verbum sacræ prædicationis non modica populorum fruge acquisita, civitates et nationes ubique locorum dæmoniorum, ne dicamus deorum, cultui deditas esse sæpius ingemiscens, ideoque, quod sine ulla ambiguitate credi potest, interpellato sæpius in oratione sua Domino, quatinus novellæ plantationi suæ provideret incrementa cœlestia, scilicet operarios mitteret in messem suam: tandem salubri deliberato consilio, beatum Eucharium suum condiscipulum, sanctitatem suam ab Jerusalem Romam usque prosectum, qui sicut nomine indicat Græcus erat, pontificatus gratia sublimatum in hoc opus misit; cui ex discipulis suis quos per evangelium suum filios Dei genuit, probatæ sanctitatis viros cooperatores verbi conjunxit, qui populum a diaboli servitute eruerent, et ad Creatorem suum sacris eruditionibus converti persuaderent, beatum videlicet Valerium et Maternum, Synicium ⁹⁷⁸ et Mansuetum, Clementem et Felicem atque Memmium aliosque

VARIE LECTIONES.

⁹³⁵ super 3. 6^a. b. ⁹³⁶ qui 6. ⁹³⁷ Pullurarent corr. pulularent 1. g. v. p. 2. 5. 6. ⁹³⁸ gallie atque germ. 6. ⁹³⁹ dirigitur 6^a. b. ⁹⁴⁰ deest 2. ⁹⁴¹ ordinatione 5. 6. ⁹⁴² LXII. 6. ⁹⁴³ deest 5^b. d. f. desunt 2. ⁹⁴⁴ et v. 2. v. quoque 6. ⁹⁴⁵ subdiacum corr. subdiaconum 1. ⁹⁴⁶ que deest 5^b. ⁹⁴⁷ cælestem 1^b. mennium 2. mennium 5^a. innocentium 5^c. ⁹⁴⁸ magnt 1. a magistro 5. ⁹⁴⁹ properaverunt 2. 5. 6. ⁹⁵⁰ ingelenheim 2. ⁹⁵¹ assatie 6^c. ⁹⁵² populo 3. 6. ⁹⁵³ v. p. v. 5^a. p. v. v. 2. 5^b. ⁹⁵⁴ infirmitate m. n. 2. infirmate non 5. ⁹⁵⁵ p. non 6. ⁹⁵⁶ valerio deest 1? celeriter deest 2. 5. 6. B. ⁹⁵⁷ C. cunctaque que 2. et c. 5. 6. ⁹⁵⁸ in v. a. 3. 6. ⁹⁵⁹ p. o. n. 2. 5. 6. ⁹⁶⁰ clemens 5^a. ⁹⁶¹ deest 5^b. ⁹⁶² eidem 5. 6. ⁹⁶³ e. s. c. d. baculum 6. ⁹⁶⁴ deest 1^b. sue 5^a. ⁹⁶⁵ Cumque 1^b. ⁹⁶⁶ verbi impl. 5^b. ⁹⁶⁷ mortuus 5^a. ⁹⁶⁸ omni 1^b. populo de 5. 6. ⁹⁶⁹ deest 2. 5. 6. ⁹⁷⁰ ei. i. 6. ⁹⁷¹ ad f. suppl. 1. ⁹⁷² tandem 2. ⁹⁷³ pervenerunt 5^b. ⁹⁷⁴ ita B2. Explicit liber primus de gestis Trebirorum in nomine domini nostri Jhesu Christi. Incipit liber secundus de gestis Trebirorum C1. et ita fere sequentes. ⁹⁷⁵ p. a. C. ⁹⁷⁶ deest C. ⁹⁷⁷ deest B2. ⁹⁷⁸ sinnicium B2.

NOTE.

(214) Tandem — ordinavit ex Vita l. 1.
 (215) Quorum — consecravit ex Vita l. 1.
 (216) Qui — perduxerunt ex Vita l. 1.
 (217) Etiam Vita hunc locum nominat. De quo Browerus Ann. Trevir. p. 143: «Pervetus... hic Tribocorum vicus hodieque monstratur in Elli seu Illæ fluminis ripa, et Romana antiquitate et religione Christiana visendus.» — Illkirch? Cf. Acta SS. Sept. IV, p. 382.

(218) Reliqua usque ad hujus capituli finem ex Vita sumpta sunt, sed brevius reddita.
 (219) Quadragesimo die Vita hoc loco non habet.
 (220) Etiam hic scriptor vitam S. Eucharium sequi videtur, sed recentiorum et valde fabulosam; cf. præfationem nostram, p. 121.
 (221) Cf. Reginonem h. a.
 (222) Cf. etiam vitam S. Memmii, Acta SS. Aug. II, p. 13. Alia ab Almanno scripta inedita est.

quam plures (222). Quorum omnium ad epis A scopatus promovit dignitatem in pluribus Galliae civitatibus, verbum Dei euangelizandum, beatum videlicet Eucharium, Clementem, Mansuetum, Synicium atque Memmium; quosdam autem ceterorum diaconatus sive subdiaconatus habere fecit officium.

Verum ⁹⁷⁹ tamen his omnibus, quod non sine remurmurante invidia dictum noverimus, beatum praefecit Eucharium tam copiosiore ministerio quam et dignitatis privilegio, quippe qui secum pariter ab ipso Domino in carne commorante, sicut a maioribus nostris traditum accepimus (223), sacrae fidei rudimenta percepit, qui et ⁹⁸⁰ in illa sacratissima cena ⁹⁸¹, qua discipulis suis Dominus pretiosa corporis et sanguinis sui misteria celebranda contradidit, convalescentibus affuit, resurgentemque a mortuis ac in caelos ascendentem cum apostolis beata visione videre B promeruit, sanctum quoque Spiritum ac linguas omnium nationum in ignis apparitione percepit. Abierunt autem omnes hii sancti patres ad Galliarum populos verbo salutis Deo lucrificandos, pergentes per viam sanam doctrinam cunctis euangelizando. Tunc itaque divertit Clemens cum Felice Mediomaticum, Mansuetus Tullum, Synicicus Remis, Memmius Catalaunum, ceterique in loca sibi a Deo praedeterminata; et prosperatum est verbum Dei in manibus eorum. Beatus vero Eucharius cum diacono suo, Valerio videlicet, Elegiae, qui ⁹⁸² est vicus grandis provinciae Galliae Materni commilitonis sui permaxima validudine ⁹⁸³ desolatus, substitit; qui, crescente eadem infirmitatis molestia, animam reddidit; quod multorum salutis causa accidisse sequens lectio demonstrat.

Nam cum eum terrae commendassent, sancti viri pie pro depositione ejus lugentes, C concito gressu Romam revertuntur, magistro suo supradicto beato Petro quae in via gesta sunt nunciantes, hoc adjicientes, quod in populum durae cervicis devenissent, in quo convertendo, nisi virtus domini nostri Ihesu Christi Materni resurrectione manifestaretur, parum se profecturos. Quos ⁹⁸⁴ beatus Petrus consolatus ⁹⁸⁵ ait: *Nolite lugere, karissimi mei, quia mortem fratris vestri dominus Deus noster ad vitam multis providit. Confidite in Domino et nolite desperare; aderit enim divina clementia, quae vos super tristitia vestra consoletur.* Dansque Euchario baculum, quo senilia sua ⁹⁸⁶ membra sustentabat, ita dixit: *Via qua venistis indubitanter recurrentes, hunc baculum meum deferte vobiscum, accedentesque ad locum sepulchri, effosso corpori ⁹⁸⁷ baculum superponite dicendo: « Maternae, in nomine domini nostri Ihesu D Christi surge. »* Denique accepta benedictione magistri, denuo ad Elegiam cum fiducia properabant. Quo cum pervenissent et accessis-

sent ad sepulchrum, multa cum eis turba per voluntatem Dei concurrente videndi causa quid fieret, Eucharius nichil de se praesumens, set magis auctoritatem magistri commendans, praemis oratione dicebat: *Maternae frater, praecipit tibi magister meus Petrus apostolus, ut in nomine filii Dei domini nostri ⁹⁸⁸ Ihesu Christi a morte resurgas, et nobiscum populo huic qui circumstat Creatorem suum contesteris.* Et ille quasi de suavi somno evigilans, vivus et sanae mentis nomini Christi assurrexit, habens jam in sepulchro dies 40. Quo viso miraculo, non solum omnes hii ⁹⁸⁹ qui aderant, set et multi longe positurum, ad quos fama haec perlata est, eadem hora idolis abrenuntiantes, coeperunt ad sanctos Dei confluere, et ut cognitionem fidei Christi ⁹⁹⁰ et baptismum ⁹⁹¹ ipsis darent postulare, confidentes clara voce, hunc esse verum et tremendum omnique nationi Deum adorandum, cujus invocato nomine servi ejus talia possent miracula facere. Et acceptis fidei rudimentis et regeneratione baptismatis, cum celeritate ipso in loco basilicam in honorem ⁹⁹² et memoriam virtutis domini nostri Ihesu Christi construxerunt; cui ex resurrectione, quae illic celebrata est, nomen imposuerunt, tam spirituales animarum suarum quam corporales Materni resurrectionem recolentes. Omnibus igitur per girum in confessione fidei solidatis, aliis etiam regionum gentibus beati viri verbum salutis impertitum ire disponebant, et commendatis omnibus ei cui se per fidem subdiderunt, abeuntes per viam semina vitae serendo, tandem divino ductu Treberim, quae magna civitas quondam fuit ⁹⁹³ metropolis Belgicae Galliae, pervenerunt.

Hoc ⁹⁹⁴ in loco, salva lectoris caritate, libet quaedam de illius civitatis antiquitate ac situ commemorando aliquantisper immorari, quod series rerum in bigestarum, quas dicere conamur, aliqua ex parte monstrabit non esse ab re.

Sicut ⁹⁹⁵ Gallica narrat historia (224), sub temporibus Habrahæ ⁹⁹⁶ patriarchæ Ninus rex potentissimus, qui edificavit civitatem Niniven, de quo Jonas propheta perhibet testimonium quod (Jon. iii, 3) magna sit itinere trium dierum, de regina quadam Caldeorum ⁹⁹⁷ filium Trebetam dictum procreavit. Cui reginae, inquam, si dum adviveret nescio, uxorem aliam dictam Semiramim superduxit, quae longo post tempore Nino defuncto eundem Trebetam voluit sibi in conjugio copulare. Cui cum juvenis nolisset in re nefaria consentire, illa, ut erat acris animi, multis eum dolis ac veneficiis aggreditur, demum innumeris bellorum persecutionibus fatigatum, a ⁹⁹⁸ totius regni sinitibus propulsavit. Qui pervagatis plerisque orbis partibus, nec invento in quo sibi remanere placuisset loco, tandem sorte ductus Belgicam Galliam elegit. Qua perlustrata, in eum qui nunc Treberis ⁹⁹⁹

VARIE LECTIONES.

⁹⁷⁹ c. XXI. Leibn. ⁹⁸⁰ quique C. 1. e. corr. et ita C3. ⁹⁸¹ post suppl. C. 1. ⁹⁸² quæ C6. ⁹⁸³ invalidudine C. ⁹⁸⁴ Animos C6. ⁹⁸⁵ consolans C. ⁹⁸⁶ sui C. ⁹⁸⁷ corpore B2. ⁹⁸⁸ deest C. ⁹⁸⁹ hii superscr. C 1 hii omnes C 3. ⁹⁹⁰ in marg. add. C 1. ⁹⁹¹ babbisma B2 semper. ⁹⁹² honore et memoria C. ⁹⁹³ civitas est C. ⁹⁹⁴ Hoc in loco — esse ab re desunt C. ⁹⁹⁵ c. XXII. Leibn. II, 2. C. ⁹⁹⁶ abrahæ C. ⁹⁹⁷ chaldeorum C. ⁹⁹⁸ ac corr. a C1. ⁹⁹⁹ treveris B2.

NOTÆ.

(223) De hac narratione fabulis plena cf. Acta SS. Sept. IV, p. 380.

(224) Quae hæc sit historia, nemo dicere poterit, nisi ipsa Gesta Treverorum vel ipsorum fontem in-

telligere velis. Nam cum textu eorum praecedente hæc ab altero quodam auctore Treverensi scripta plerunque conveniunt. De Cæsaris commentariis, quos supra p. 121 attuli, cogitari nequit.

est locum devenit ¹⁰⁰⁰, qui ¹⁰⁰¹ ad inhabitandum sub oculis ejus valde complacuit. Et digne. Erat enim, ut nunc est, visu delectabilis, nulla inhabitantibus aeris incommoditate nociva, planicie satis ampla, et ut paucis dicamus ¹⁰⁰², omni deliciarum spetiositate referta, natura munitissima, quoniam altis montibus quasi muris ac desuper nemoribus ex omni parte circumseptis, et secus eam versus occidentalem plagam in pede montis fluvius decurrens, cui Mosella nomen est, gustu dulcis ac lavationi salubris, locuples piscium et magnarum fertilis navium, in cuius ripa, ea videlicet quæ ad occidentalem est, fluviolem quidam quasi civitatem intuens Belgis (224 bis) nomine influit, a quo tota provincia nomen accepit. Hac in valle cum nobilis ille juvenis consedisset, et placuisset ei ut inhabitaret ibi, fretus auxilio non tam suorum qui secum venerant, quam et aliorum qui diversis regionibus, tum ob auditam herilium ¹⁰⁰³ advenarum nobilitatem; ac fortiorum factorum, quæ de eis ¹⁰⁰⁴ fama disperserat, patracionem ¹⁰⁰⁵, tum et propter loci firmitatem, confluebant, cœpit ædificare civitatem post in processu temporis civitatibus multis honore ac dignitate prominentem ¹⁰⁰⁶, ita ut omnium diceretur capud regionem in Europa, tertia videlicet orbis parte, consistentium; quam in sui memoriam, eo quod primus eam cœpisset inhabitare, eamque moriens filio suo Hero nomine gubernandam dereliquit, Treberim ¹⁰⁰⁷ appellavit ex nomine Trebetæ. Hoc nimirum quod multis totius Galliæ civitatibus eadem civitas fortitudine prælata sit, earumque gentes armis subegerit, testantur usque in hodiernum diem ¹⁰⁰⁸ in pluribus locis earundem devictarum civitatum ab ipsis victoribus ¹⁰⁰⁹ constructæ tunc munitiones firmæ, nunc autem veteres ruinæ, quæ hoc vel huic simile in suis superficiebus scriptum continent: *Huc usque jura Treberorum* ¹⁰¹⁰. Namque ut ferunt id erat moris victoribus, ut si gentem vel regionem armis caperent, mox ipsis in finibus ad tutelam ditionis eorum municipia construerent, gentemque legibus suis ¹⁰¹¹ cum traditionibus deservire cogent. Crevit ¹⁰¹² itaque civitas illa regia, omni ut dictum est excellentia sublimis, muris ac vallo circumdata, turribus altis et firmis munita, quatuor habens publicas portas, quatuor mundi climatibus oppositas, quarum prima, quæ ad septentrionem respicit, ex lapidibus quadratis non cemento sed ferro mirabili arte compaginatis constructa, Nigra porta vel Martis nomen accepit, Martis, eo quod inde viri civitatis ad bella processuri egrederentur, Nigra vero pro eo, quod cum non bene illis ¹⁰¹³ in bello successerat per eam tristes regrederentur, vel quod per eam defuncti, civitatis sepeliendi efferrentur. Secunda, quæ est ad orientem, porta Alba dicitur, quia ¹⁰¹⁴ cum de bello virores reverterentur ¹⁰¹⁵, apud illam bobus ¹⁰¹⁶ albis

invecti cum laudibus ac triumphis a concivibus sollempniter excipiebantur. Tercia vero quæ ad meridionalem spectat plagam, porta Media nominatur, quod ¹⁰¹⁷ per eam ingredientibus per medium civitatis iter pateat. Quarta autem, videlicet ad solis occubitum sita, ex lapidibus quadrangulis opere præclarissimo fuit instituta, cujus in exitibus statio vel portus erat navium, per alveum supra nominati fluminis secus decurrentis hinc et inde venientium, pro quibus per noctem illuminandis hæc eadem porta quasi sole et luna ac stellis erat auro ac lapidibus pretiosis artificiose fabricatis insignita, unde ab operis dico præclaritate, Inclita porta dicta est ex ¹⁰¹⁸ nomine. Adhuc plura de eadem civitatis vel decore vel firmitate libet prosequeudo commemorare, si te, o lector, non pigeat auscultare. Hæc utique civitas multo est Roma conditione antiquior; quæ cum fuisset, ut dictum est, muris, portis ac turribus circumquaque munita, unanimiter omnes ¹⁰¹⁹ inhabitantes, populus ac principe, ad ornatum illius animos converterunt. Et extruxerunt in parte occidentali templum, studiosissime intus et foris auro decoratum, multorum idolorum numinibus illud dedicantes, quorum effigies qui adhuc diligenter consideret, inscriptas ibi vel affixas parieti reperiet ¹⁰²⁰, quod usque in hodiernum, quia innumeris fuerit demonibus consecratum, vulgus dicit centifanum appellatum. Hujus in vestibulo ex lapide quadro insignis arcus exurgens habuit ¹⁰²¹ ferream Mercurii imaginem, dictu mirabile, in aere pendente, seorsum autem Jovem marmoreum, scutellam auream manibus tenentem, cui thus immissum redolebat in naribus circumstantium tamquam si igni injiceretur, nec tamen urebatur. Quod ne forte nostris dictum verbis, tamquam a nobis confictum, credere quis detrectet, non nos, set potius audiat Galbam Viatorem Eucinio sophistæ hoc ipsum, inter cetera rerum stupendarum quas viderat et audierat, his verbis contestantem. Sic enim ait: *Audi præterea quod mireris: Treberis est civitas Galliæ nobilis, ubi Senetio quidam, cujus hospicio usus sum per 12 dies, in suburbio civitatis ferream imaginem Mercurii rotantis magni ponderis ostendit in aere pendente. Erat autem magnes ut hospes idem michi ostendit, supra in fornice itemque in pavimento, quorum naturalis vis e regione sua [sibi ferrum ascivit, sicque] ¹⁰²² ferrum ingens quasi dubitans in aere remansit. Vidi etiam in eadem urbe ingenti et pretioso marmore Jovem scutellam auream duorum pedum latitudinis tenentem, ubi hoc inerat scriptum: « Jovi vindici Trevirorum ¹⁰²³ ex censu quinque civitatum Reni per tria decennia denegato set fulmine et caelesti errore extorto, » factum arte mechanica. Nam thus quasi prunis inpositum redolet, si immiseris, nec tamen deficit. Quod ita probavi esse.*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰⁰ post supp. C1. ¹⁰⁰¹ quietiam C. ¹⁰⁰² verbis add. C. ¹⁰⁰³ herilis B2. ¹⁰⁰⁴ ejus C3. ¹⁰⁰⁵ patracione ¹⁰⁰⁶ præminentem C. ¹⁰⁰⁷ treverim B2. ¹⁰⁰⁸ deest C1. 3. ¹⁰⁰⁹ triumphatoribus B4? C. ¹⁰¹⁰ treberorum ¹⁰¹¹ s. l. B2. ¹⁰¹² c. XXIII. Leibn. ¹⁰¹³ eis C6. ¹⁰¹⁴ idcirco quia C. ¹⁰¹⁵ revertebantur C1. ¹⁰¹⁶ bubus ¹⁰¹⁷ ideo quod C. ¹⁰¹⁸ ex ut videtur corr. est C1. ubi usque huc post add. - nomine deest C6. ¹⁰¹⁹ deest B2. ¹⁰²⁰ reperiret B2. ¹⁰²¹ habet C. ¹⁰²² effligem C. ¹⁰²³ sibi f. a. sicque desunt B2. & iam in aliis hujus recensionis codicibus ut puto; ita etiam C1. corr. ut editum est, quem C3. reliqui secuti sunt. ¹⁰²⁴ treberorum B2. ¹⁰²⁵ c. III. C. c. XXIV. Leibn.

NOTÆ.

Hujus ¹⁰²⁵ etenim opinatissimæ civitatis A fama cum suis et suo adhuc in tempore ubi-
vis divulgata, quod esset inexpugnabilis in-
habitantium fortitudine, quodque non esset
ei similis jure bono, meritorum nobilitate,
triumphis, longe post cum fuisset Roma con-
dita, et ¹⁰²⁶ viri potentes dominarentur in
ea, quidam eorum nobilis Arimaspes no-
mine, consul primusque senatus, illo divertit
videndi causa si vera sunt quæ de illa fama
dispenserat. Et ut vidit, non ultra Romam
rediit, sed concessio sibi illic magnatorum
collegio, secundum Romanas consuetudines
cultum et officia ac diversa dignitatum nomi-
na, consilium ducens instituit. Hoc equidem
a veritate non discrepare, satis evidentiâ
sunt testimonia, imagines et tituli, qui con-
sulum aut senatorum vel patriciorum alia-
rumque dignitatum nominibus et gestis ad
perpetuandam eorum memoriam lapidibus B
insculpti, per omnem fere civitatem sub col-
libus aut pyramidibus vel acervis lapidum
defossi inveniuntur. Itemque astruunt hoc
ruinæ theatri adhuc superstites, quod ut
diximus juxta Romanum ritum ad exercen-
dos Circensium ludos et palestras institutum
est.

Itaque ¹⁰²⁷ modo quo diximus civitas illa
Treberica ¹⁰²⁸ se extulerat, ut post, cum Ro-
mani totam terram suo decreverunt subju-
gare imperio, subactis omnibus regionibus
juxta vel procul consistentibus, sola hæc ni-
mium confidens in viribus suis cum perti-
nentiis suis, tota videlicet Gallia, Francia et
Germania, resistere præsumpsit ¹⁰²⁹: tem-
pore illo quo ¹⁰³⁰ Julius qui dicebatur Cæsar
apud Romanos consulatus ¹⁰³¹ officium ad-
ministrabat, simulque a senatu hoc in man-
datis accepit, ut adversum Gallos aciem di-
rigeret et Romanis obedire compelleret. Venit
ergo et obsedit Treberim, metropolim
Gallicæ provincie; de cujus speciali præro-
gativa fortitudinis in toto ut præmissimus
orbe fama pervolavit; ubi per totum fere
decennium in puglando frustra laboravit.
Quamdiu nanque unanimitatem et concordiam
inhabitantes servaverunt in invicem, ab
hostibus vinci non potuerunt; mox vero ut
hanc præterierunt, non substiterunt. Tunc

etenim magno quodam infortunio duo de
optimatibus qui civitati principabantur, la-
duciomarus et Cingetorix, quorum alter pa-
tricia, alter consulatus dignitate pollebat,
inter se de primatu contendebant, quis eo-
rum videretur esse major. Cumque hujusce-
modi dissensio inter eos ageretur. Cingetorix
clam foras egressus, Julii castra adiit, et si
ei principatus concederetur, dediturum se
civitatem ¹⁰³² repromisit. Quod cum ad peti-
tionem ejus firmatum fuisset, egit ut hostibus
pateret ingressus; sicque regiæ illius civitatis
fastus ¹⁰³³ magna est ex parte attritus. Sed
quid confert ejusdem civitatis secularum
gloriam et regiam nobilitatem commemo-
rare? Ut ilius est ¹⁰³⁴ namque et plus habet
spiritualis læticiæ, si eam, qua ad meliorem
vitam est per gratiam Dei provecta, condi-
tionem, studeamus exponere.

5. ¹⁰³⁵ Anno dominicæ incarnationis 54, regni
¹⁰³⁶ autem Claudii Cæsaris ¹⁰³⁷ 19 ¹⁰³⁸, episcopatus
vero ¹⁰³⁹ beati Petri apostoli ¹⁰⁴⁰ in Roma ¹⁰⁴¹ anno
¹⁰⁴² 8, sanctus ¹⁰⁴³ Eucharius, tercius in ordine
72^{orum} discipulorum Domini ¹⁰⁴⁴, cum sociis suis
¹⁰⁴⁵ Valerio et Materno ad prædicandum Gallicis
gentibus ¹⁰⁴⁶ demum Treberim, ¹⁰⁴⁷ pervenit. ¹⁰⁴⁸ Cu-
jus ¹⁰⁴⁹ infidelitatis ¹⁰⁵⁰ aciem devincens, veræ reli-
gionis arcem obtinuit et ¹⁰⁵¹ ejusdem urbis ¹⁰⁵² pon-
tificatum 23 ¹⁰⁵³ annis tenuit ¹⁰⁵⁴ *1. Sepultus est
¹⁰⁵⁵ in ecclesia beati ¹⁰⁵⁶ Johannis evangelistæ ¹⁰⁵⁷,
quam ipse ante portam ¹⁰⁵⁸ Mediam construxerat,
et ¹⁰⁵⁹ in circuitu ejus cimiterium benedixerat ¹⁰⁶⁰
(225). Post (226) cujus obitum ¹⁰⁶¹ beatus Valerius
in ministerium sacerdotale successit, illudque ¹⁰⁶²
C ¹⁰⁶³ per 15 annos sancte vivendo et verbum vitæ
prædicando probatissime ¹⁰⁶⁴ rexit. Cujus prædica-
tionis tanta fuit instantia, ut jam tunc per Galliam
et ¹⁰⁶⁵ Germaniam christiani paganos et numero
superarent et religione ¹⁰⁶⁶. Sepultus est et ipse in
eadem ecclesia juxta corpus sancti Eucharii ¹⁰⁶⁸ *2.
Post (227) cujus decessum ¹⁰⁶⁷ beatus ¹⁰⁶⁸ Maternus
¹⁰⁶⁹ pontificalem suscipiens apicem, 40 annis talen-
tum ¹⁰⁷⁰ sibi creditum fideliter multiplicavit. Hic

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰²⁶ ucusque *velusque add. in marg. alia manu C1. et ita ucusque C3. ¹⁰²⁷ c. IV. C. c. XXV. *Leibn.* ¹⁰²⁸
treverica C. *et infra.* ¹⁰²⁹ præsumpsit *ut videtur corr. præsumpsit C1. et ita C3. ¹⁰³⁰ deest C. ¹⁰³¹ consola-
tus B2. ¹⁰³² c. se B2. ¹⁰³³ factus C. ¹⁰³⁴ deest B2. ¹⁰³⁵ c. XXVI. *Leibn.* II. c. 5. C. ¹⁰³⁶ imperii 6. ¹⁰³⁷ deest C.
(*erasum in C1.* ¹⁰³⁸ XV. *corr.* XVIII. 2. IX. 5^b. XI. B2. 6C. — *Numeri hi cum aliis qui c. 14 leguntur non
conveniunt.* ¹⁰³⁹ epactis II. 1^b. ¹⁰⁴⁰ deest 1. 1^b. ¹⁰⁴¹ urbe r. 6. ¹⁰⁴² deest 6. ¹⁰⁴³ deest 2. ¹⁰⁴⁴ deest 2.
5^a. E. in o. 72 disc. tercius cum 5^b. c. 6. ¹⁰⁴⁵ deest B6. ¹⁰⁴⁶ g. directus B. C. ¹⁰⁴⁷ treverim C. *sapius
treberii* 5^a. ¹⁰⁴⁸ venit 1^b. devenit 6. ¹⁰⁴⁹ Cujus — Maternus, *pagina dimidia vacua relicta desunt* 1. 1^b.
*Sed in 1^b. ubi etiam verba pontificalem — multiplicavit rubro oblitterata sunt manu sæc. XIII. hæc in
margine scripta sunt :* Ubi cum plurimum populum ad fidem Christi perduxisset, ecclesiasticas res bene
firmatas atque fundatas haberet, ipseque jam provecte etatis esset. XXIII pontificatus sui anno triste se-
culum reliquit et ad gaudia superna transmigravit. Post ejus — probatissime predicando rexit. Quo de-
functo beatus Maternus pont. s. ap., sicut 40 diebus in sepulchro jacuit, ita 40 annis cathedræ pontificali
presedit et talentum s. c. f. m. ¹⁰⁵⁰ infelicitatis 5. 6. ¹⁰⁵¹ et — tenuit *desunt* 5^b. ¹⁰⁵² deest 5. 6. ¹⁰⁵³ XL. 5^b.
XIII. 6^a. ¹⁰⁵⁴ B2. *in margine.* Eucharius obiit VI. Idus Decembris; B6. *addit:* obiit VI. Idus Decembris.
¹⁰⁵⁵ deest B6. ¹⁰⁵⁶ deest 2. sancti 5. 6. ¹⁰⁵⁷ baptiste 5. ¹⁰⁵⁸ m. c. p. 6^a b. ¹⁰⁵⁹ deest B. 6. ¹⁰⁶⁰ 5^b. *in
textu addit :* De hoc sancto Euchario vide plura in principio cronicarum episcoporum Tongeren. ¹⁰⁶¹ obitu-
m *superscripto* anno 78^o C6. ¹⁰⁶² que deest 5^b. ¹⁰⁶³ perbeatissime 2. beatissime 5^a. b. 6. utilissime 5^c.
¹⁰⁶⁴ et per 5^a. b. ¹⁰⁶⁵ B2 *in margine:* [Valerius obiit... I. Kal. Febr. — 5^b. *addit in textu :* De hoc
vide etiam antea in cronca Tongeren. ¹⁰⁶⁶ B6. *addit :* obiit IV. Kal. Februarii ¹⁰⁶⁷ C6. *in margine :* an-
no 89^o ¹⁰⁶⁸ deest 5^b. ¹⁰⁶⁹ martinus 6^b.**

NOTÆ.

(225) Hæc fabulam redolere, etiam I. Pierius Act. SS. Sept. IV, p. 380 monuit.

(226) Post — religione ex Vita supra allata p. 291.
(227) Post — apicem et 43 annis ex Vita l. 1.

Tungrenses¹⁰⁷¹ et Colonienses¹⁰⁷² ad fidem Christi A ut a lite desistentes suis parent¹¹⁰⁰ consiliis, et convertit, et his¹⁰⁷³ tribus civitatibus pontificali jure¹⁰⁷⁴ præsedet, in quibus singulis fertur¹⁰⁷⁵ paschali¹⁰⁷⁶ die¹⁰⁷⁷ divinum officium celebrasse. In (218) hoc tempore fecerunt Treberi subterraneum vinductum¹⁰⁷⁸ (220) a Treberi usque¹⁰⁷⁹ Coloniæ per pagum Bedonis¹⁰⁸⁰ (230) per quem magnam¹⁰⁸¹ copiam¹⁰⁸² vini Coloniensibus¹⁰⁸³ amicitie causa misere. Hisdem¹⁰⁸⁴ diebus venit Treberim sanctus Nazarius prædicans Christum¹⁰⁸⁵ set a civitatis infelicissimo principe Cornelio Domiciano imperatori delatus¹⁰⁸⁶ est (231).

*1 C. *addit*: felixque ad Dominum sexto Idus Decembris migravit et *supra var.* 1054.

*2 C. *addit*: quarto Kal. Februarii. *Cf. supra var.* 1066.

16¹⁰⁸⁷. Igitur (232) sanctus Maternus¹⁰⁸⁸ apud¹⁰⁸⁹ B Coloniæ *1 obiit senex¹⁰⁹⁰, anno dominicæ incarnationis 128¹⁰⁹¹. Cujus obitu Trebere comperto, mox Coloniæ profecti sunt¹⁰⁹², pastorem suum repetentes. Aderant et¹⁰⁹³ Tungrenses. qui simul cum¹⁰⁹⁴ Coloniis eum sibi retentare satagebant¹⁰⁹⁵. Certatum diu¹⁰⁹⁶ ab utrisque¹⁰⁹⁷. Interim venerandus¹⁰⁹⁸ quidam senex in urbe apparuit¹⁰⁹⁹, monens cives

et corpus pontificis in navi ponentes, deinde a litore fluctibus impellentes, quo Deus velit¹¹⁰¹ abire sinant¹¹⁰². Mira r. s! Mox ut angelus consulerat¹¹⁰³ factum est¹¹⁰⁴, navis sacro honesta corpore¹¹⁰⁵, nullo se regente nauclero, angelico remigio contra fluctus dirigitur, et¹¹⁰⁶ parvo horæ spacio miliario confecto, in loco qui ex tristitia Coloniensium Roze¹¹⁰⁷ (233) tunc¹¹⁰⁸ vocatus est litore¹¹⁰⁹ applicatur. Tunc Treberi corpus sui pontificis a Deo sibi destinatum cum debita¹¹¹⁰ gratiarum actione suscipientes Treberim revexerunt, et in ecclesia¹¹¹¹, non longe a corporibus sanctorum Eucharis et¹¹¹² Valerii honorabiliter sepulturæ tradiderunt¹¹¹³.

*1 C. *addit*: 18 Kal. Octobris. *Cf. infra var.* 1090.

B Deinde¹¹¹⁴ (234) Auspicius quidam¹¹¹⁵ regimen¹¹¹⁶ tenuit¹¹¹⁷. Dein¹¹¹⁸ insignes per legitimas successiones, sanctitate et gratia pollentes, e titerunt¹¹¹⁹ *2 Felix, Mansuetus, Clemens, Moyses, Martinus, Anastasius, Andreas¹¹²⁰, Rusticus, Auctor¹¹²¹, Fauricius¹¹²², Fortunatus¹¹²³ *2, Cassianus, Marcus, Navitus, Marcellus, Metropolis, Severinus, Florentius, Martinus, Maximinus, Valentinus (235),

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁷⁰ c. s. t. 6. ¹⁰⁷¹ tongrenses 5^a. c. tongrenses 5^b. ¹⁰⁷² Colienses 1^b. et cor. *desunt* 2. agrippinenses B. C. ¹⁰⁷³ *deest* 6. - ¹⁰⁷⁴ pr. i. 5. ¹⁰⁷⁵ ferunt 5. ¹⁰⁷⁶ uno eodemque. B. C. ¹⁰⁷⁷ penth. die 5^a pentecostes die 5^c. die penthecostes 5^b. f. die pentecostes c. d. o. 6. ¹⁰⁷⁸ vini conductum B4. ¹⁰⁷⁹ u. ad. 6. ¹⁰⁸⁰ pedonis 5^a. 6. ¹⁰⁸¹ *deest* 5. ¹⁰⁸² vini cop. 2. 5. 6. copiam c. 18 hæ sunt Maxentius *desunt folio deficiente* 6^a. ¹⁰⁸³ e corr. 1. ¹⁰⁸⁴ Iis 1. 1^b. 5^b. ¹⁰⁸⁵ *deest* 1^b. ¹⁰⁸⁶ *deest* 5^b. ¹⁰⁸⁷ II, c. VI. C. ¹⁰⁸⁸ martinus corr. maternus 1. ¹⁰⁸⁹ a. urbem col. T. ¹⁰⁹⁰ B6. *addit*: XVIII. Kal. Octobris; B2. *in marg.*; Maternus obiit VIII. Kal. Oct. ¹⁰⁹¹ CXXIII. 1^b. ¹⁰⁹² *deest* 5^b. ¹⁰⁹³ *deest* 1^b. ¹⁰⁹⁴ e coloniensibus 6. cum coloniensibus 5. C. ¹⁰⁹⁵ cupiebant 1^b. ¹⁰⁹⁶ c. est d. 2. 5. 6. certamen tam diu corr. c. tum diu B2. certamen diu B4? 6. certamen tum C. ¹⁰⁹⁷ utriusque corr. *alia manu* utrisque 1. u. habebatur B2. u. geritur C. ¹⁰⁹⁸ venerandum corr. *al. manu* venerandus 1. ¹⁰⁹⁹ apparuit 1. ¹¹⁰⁰ parent 2. 5. 6. parent corr. parent C1. *et ita* C3. ¹¹⁰¹ *deest* B6. ¹¹⁰² siniant 1^b. ¹¹⁰³ consulerat 2. ¹¹⁰⁴ *deest* 5. ¹¹⁰⁵ on. s. c. 2. corpore onusta B. C. ¹¹⁰⁶ *deest* 1^b. ¹¹⁰⁷ roce corr. eoze 1. rohe 1^b. roueza 5^a. b. 6^b. roueza corr. roueza 6^c. ronnesa 5^c. rotkiriche C. 1. 3. royikiuiche C. 6. *In 1^b. rec. manu adscriptum est*: Rucukirge. ¹¹⁰⁸ t. r. 5. *deest* B 4? 6. ¹¹⁰⁹ littori 5^b. 6. B6. littore corr. littori C 1. *et itz* C3. ¹¹¹⁰ d. sibi 6^b. ¹¹¹¹ e. predicta 5^b. ¹¹¹² *deest* 6^c. ¹¹¹³ 5^b. *addit*: De hoc sancto vide etiam alia multa in cronica Tungeren in principio. ¹¹¹⁴ c. XXVII. *inc. Leibn.* ¹¹¹⁵ *deest* 5. ¹¹¹⁶ regnum 5^a. c. regimen ecclesie treberice 5^b. ecclesie r. B (r. eccesie B6). C. ¹¹¹⁷ C6: anno 129. ¹¹¹⁸ De insignes corr. *alia manu* dein i. 1. deinde 1^b. 2. 5. 6. B6. — 5^b. *hæc habet plane diversa*: Et Avitus ecclesie Csolonien et Navitus ecclesie prefit Tungeren Hii tres viri discipuli fuere sancti Materni. In ecclesia Treberen XIII episcopi in XXI annis martirio coronati sunt quia post mortem sancti Materni plurima multitudo eorum ad ydolatriam prolapsi sunt; sed ita in brevi sublatis sunt, quod temporibus eorum nulla preferatur eisitudo (L. certitudo). Post. Auspicium Celsus. Deinde Felix, etc. ¹¹¹⁹ Celsus *add.* 5. ¹¹²⁰ An e corr. *alia manu* ¹¹²¹ victor 5^b. ¹¹²² mauricius 1[. 5. 6. ¹¹²³ *deest* 2.

NOTE.

(228) Hanc narrationem recentiori manu in cod. antiquo S. Mathiæ additam esse, Calmetus monet.

(229) Aquæductus vestigia nunc restant.

(230) De quo cf. Hontheim Hist. I, p. 61.

(231) Cf. passionem S. Nazarii Acta SS. Jul. VI. p. 583.

(232) Hæc in quibusdam Vitæ codicibus leguntur, sed fortasse ex Gestis descripta; cf. Acta SS. Sept. IV, p. 392.

(233) Roz theotisce fletus dicebatur. — Rodenkirchen recentiores intelligunt; v. Act. SS. Sept. IV, p. 393.

(234) Quæ sequuntur in codice antiquo S. Mathiæ Treverensi, Gestorum fonte, deesse. Calmetus adnotat, et de altero quodam codice idem monet Hontheim Hist. I, p. XXVII. Idem l. l, p. XXIII sqq. c. I. Perierus, Acta SS. Sept. IV, p. 365, 373 hæc nomina ex aliarum Ecclesiarum catalogis descripta vel ex dubiæ fidei monumentis collecta esse, satis probarunt. Cf. etiam Retiberg Kirchengeschichte Deutschlands I, p. 180 sqq. — In vita S. Agritii ita legitur (Acta SS. Jun. I, p. 175): *Sicut enim diti-*

C *genti supputatione collegimus, ducentos et unum annum inter S. Materni ex hoc mundo gloriosum excessum et beati Agricii felicem in hanc urbem ingressum esse cognoscimus; quo temporis spatio intercurrente cessavit hujus sedis episcopatus paganis ipsam civitatem obtinentibus.* Cf. locum supra col. 1075 ex codice S. Maximini editum. Neque Gestorum continuatio hos episcopos novit, sed Agritium quartum dicit (c. 18). — Sed eadem fere verba quæ hic leguntur Methodii nomine inscripta exhibit cod. Francfurtensis Mariani (ap. Pistorium ed. Struv. I, p. 563), ubi ea quoque leguntur, quæ infra ex C. edidi, alia vero desunt ex Herigero descripta. Denique in loco supra edito, Methodio teste 26 episcopus inter Maternum et Agritium sedisse narratur; in quo numero errorem latere putdo. Inde vero patet, librum sac. xii fuisse Methodio ascriptum, qui hæc Treverensium episcoporum nomina primus indicaverit; quem auctor secutus, alia ex Herigero addidisse videtur.

(235) Pseudo-Methodius l. l. hæc octo nomina

quorum 8 ultimi etiam Tungrensi ecclesie præfuisse noscuntur; qui omnes diversis temporibus non solum in propria provincia, set et ¹¹²⁴ in extimis ¹¹²⁵ et ultimis industries ¹¹²⁶ et inlustres non solum confessione quin ¹¹²⁷ et ¹¹²⁸ martirio existentes ¹¹²⁹, regna etiam tyrannorum vicerant. Qui (236) videlicet episcopi omnes ¹¹³⁰ in ecclesia sancti Eucharium sepulti esse ¹¹³¹ creduntur. Quorum (237) autem imperatorem vel ¹¹³² consulum ¹¹³³ claruerint ¹¹³⁴ singuli ¹¹³⁵ temporibus, quosque vita eorum habuerit ¹¹³⁶ exitus, quotque ¹¹³⁷ singuli annis administraverint ¹¹³⁸ officium pontificatus, seu (238) quantum quisque ampliaverit ¹¹³⁹ ecclesie suæ reditus, quia (239) totius Gallie ab Hunis et Nortmannis ¹¹⁴⁰ facta abolevit ¹¹⁴¹ eversio, nec a nobis lectoris cuiusquam ¹¹⁴² requirat exactio; cum et ante ¹¹⁴³ diris 10 ¹¹⁴⁴ persecutionibus, sub quibus vivere, eorum memoriam ¹¹⁴⁵ fama scriptorum studio minus potuerit divulgando perpetuare. Primus ¹¹⁴⁶ (240) etenim christianos Nero ¹¹⁴⁷ persecutus est, secundus Domicianus, tertius Trajanus, quartus Marcus Antoninus ¹¹⁴⁸, quintus Severus Pertinax, sextus Maximinus, septimus Decius ¹¹⁴⁹, octavus Valerianus, nonus Aurelianus, decimus Diocletianus ¹¹⁵⁰ cum Maximiano. Horum ^{1150a} itaque ¹¹⁵¹ persecutionum temporibus prædicti viri Trevirorum præsulatum nequaquam manifeste, set, sicut ¹¹⁵²

A ait ¹¹⁵³ apostolus, in solitudinibus et montibus ¹¹⁵⁴ et speluncis et cavernis terræ peregrisse probantur; ut merito ¹¹⁵⁵ eorum vita, tam fervente tunc ¹¹⁵⁶ ubique persecutione quam postea exterminata sæpius Trevirorum civitate, oblivioni tradita fuisse credatur ¹¹⁵⁷. Auxit hoc infortunium humani generis adversarius. Postquam denique ¹¹⁵⁸ inseparabilis ¹¹⁵⁹ [Trinitas ¹¹⁶⁰] tres evangelii sui operarios perpetim remunerandos, scilicet Eucharium Valerium ¹¹⁶¹ et Maternum, vocavit ad superos, Treberi ¹¹⁶² rectæ fidei credulitatem amiserunt et ad ¹¹⁶³ pristinum paganismi ¹¹⁶⁴ vomitum ex maxima parte redierunt.

*1 C 1. *add. in marg.*: Sanctissimus (241) scilicet nomine vel meritis ¹¹⁶⁵, Celsus, animo sublimis, set et genere clarus, non segnus ¹¹⁶⁶ patriæ, semper ubique vigens, affectu pio, honore actusque serenus, Felix; *quod C 3. *rell. receperunt. In margine vero. C 3. legitur*: Hiis temporibus contigit quod novem reges in Treveri conserunt. Et hoc coram Taciano rege a mimis factum fuisse canitur in tempore quod erat inter Maternum et Agricium.*

*2 C. *addit*: qui obiit quarto Idus Junii.

17. ¹¹⁶⁷ Igitur ¹¹⁶⁸ anno dominicæ ¹¹⁶⁹ incarnationis 291. ¹¹⁷⁰ Maximianus (242) imperator ¹¹⁷¹ cognomento ¹¹⁷² Herculius propter frequentes ¹¹⁷³ Gallorum tumultus Thebeos ¹¹⁷⁴ milites ¹¹⁷⁵ ab Oriente

VARIÆ LECTIONES.

¹¹²⁴ *deest* 5^a c. 6. B 2. 4? etiam 5^b. ¹¹²⁵ *eximis* 1^b. *externis* 5^b. *extremis* 6^c. ¹¹²⁶ *indrustes* *corr.* *industres* 1. *industrii* 6. ¹¹²⁷ *qui corr.* *quin* 1. *sed.* 6^b. ¹¹²⁸ *etiam* 2. 6. ¹¹²⁹ *existens* *corr.* *existentes* 1. ¹¹³⁰ *o. ep.* 2. *Qui ep. ut piurimi in* 5^b. ¹¹³¹ *c. e. 6.* ¹¹³² *et* 1^b. *aut* 5^b. ¹¹³³ *cunsulum* *corr.* *cunsulum* 1. ¹¹³⁴ *claruerunt* 5. ¹¹³⁵ *deest* 6. s. cl. B. C. ¹¹³⁶ *habuerunt* *corr.* *habuerint* B2. ¹¹³⁷ *quotque* 1. *quotque* 5^b. *quique* singulis B2. *quodque* singulis B6. *quodque ut videtur* *corr.* *quotque* C1. ¹¹³⁸ *ammistraverint* 1. ¹¹³⁹ *applicaverit* B6. *q. e. s. r. ampl.* 3. ¹¹⁴⁰ *northmannis* 5. *normannis* 6^b. *northmannis* B2. *noremannis* B6. ¹¹⁴¹ *ab eum conversio* 1^b. ¹¹⁴² *cujusque* 5. c. I. 5^b. ¹¹⁴³ *antea* 5. 6. B. C. ¹¹⁴⁴ *deest* 5^a. ¹¹⁴⁵ *memoria* f. *scriptoris* minus 5^a. ¹¹⁴⁶ *primum* C. ¹¹⁴⁷ *p. est* n. 2. 5. 5. ¹¹⁴⁸ *antunus* *corr.* *antoninus* 1 *et ita* 1^b. *anthonius* 5^a. *antonius* 5^c B2. *antonius ut videtur* *corr.* *antoninus* C1. *et ita* C3. *rell.* ¹¹⁴⁹ *deest* B6. *e* *corr.* C1. ¹¹⁵⁰ *dioclesianus* 6^b. *declesianus* 5^b. ^{1150a} *ita omnes fere quos vidi codd.* *Harum* 2. 5. 6. *Aoc* B6. ¹¹⁵¹ *utique* 6^c. ¹¹⁵² *ut* 5^a. ¹¹⁵³ *deest* 1^b. ¹¹⁵⁴ *et in m.* 2. 5^a. c. 6. *et in sp.* 2. 5. *in sp.* 6. *et in cav.* 2. 5. ¹¹⁵⁵ *e. m.* 6^b. ¹¹⁵⁶ *deest* 5^b. ¹¹⁵⁷ *credant* 1^b. *cradantur* 5^b. ¹¹⁵⁸ *autem* 5. ¹¹⁵⁹ *inseparabiles* 1^b. 5^c. *insuperabiles* 6^b. *insuperabilis* (?) 6^c. ¹¹⁶⁰ *deest* 1. 2. 5. 6^b. *tres* *deest* 5^b. ¹¹⁶¹ *et v.* 5^b. ¹¹⁶² *treberi* 1^b. ¹¹⁶³ *deest* C3. ¹¹⁶⁴ *paganismum* v. 1^b. *paganismum* ex 5. 6. ¹¹⁶⁵ *deest* C6. ¹¹⁶⁶ *non signis* *corr.* *insignis* C3. ¹¹⁶⁷ *c. XXVIII. Leibn. II, c. VII. C. de Thebeis martiribus* *add.* C3. ¹¹⁶⁸ *Ig. d. i. anno* 1^b. *Anno* *igitur* B. C. ¹¹⁶⁹ *e* *corr.* 1. ¹¹⁷⁰ *ducent* XII. 6^c. ¹¹⁷¹ *i. Romanus* B. C. ¹¹⁷² *deest* 5^b. 6. ¹¹⁷³ *g. f.* 5. 6. ¹¹⁷⁴ *tebeos* 2. *et ita postea.* ¹¹⁷⁵ *deest* 2.

NOTÆ.

omittit ita pergens: *Marcus caterique quam plurimi, qui suis diversis temporibus non solum propria pr., etc.* Ex Herigeri Gestis epp. Trajectens. c. 15. sumpta sunt.

(236) Reliqua desunt apud Pseudo-Methodium.

(237) *Quorum—pontificatus* ex Herigero c. 15.

(238) Horum loco Herigerus habet: *vel quis illorum sepulturæ sit locus, quæ noster recipere non potuit, quia omnes in ecclesia S. Eucharium sepulti esse crederentur. Nota igitur locum ex codice C 1. fol. 1, descriptum, ubi eadem fere verba neque tamen ex hoc textu descripta legas: Notandum. Gallorum fortissimi sunt Belgæ. Porro Trevirorum inter omnes belgas singularis est opinio virtutis. Ante incarnationem Domini anno 80, Labienus legatus Cæsaris Trevirorum copias, arte in bellum provocatas, antequam Germanis adventantibus jungerentur, prostravit, deinde ipsam civitatem quæ dicitur Belgas cepit (v. c. 10, 7). Anno dom. inc. 84, accepit Eucharium episcopatum Treverensem, deinde Valerius, postea Maternus. Episcopi inter Maternum et Agriciam,*

C *quorum imperatorum vel consulum claruerint temporibus, quosque vita singulorum habuerit exitus, quotque singuli annis administraverint officium pontificatus, vel ubi quorumque sit tumultus, seu quantum quisque ampliaverit ecclesie suæ statum, quia totius Gallie ab Hunis et Nortmannis facta abolevit eversio, nec a nobis lectoris cuiusque requirat exactio, cum et antea diris decem persecutionem temporibus, sub quibus vivere, eorum memoriam fama scriptorum studio minus potuerit divulgando perpetuare.*

(239) *Quia—exactio* ex Herigero. Northmannorum addito nomine.

(240) Hæc in Bedæ aliisve chronicis invenit.

(241) Hæc verba etiam ap. Pseudo-Methodium leguntur, sed ex Celsi epitaphio sæc. x. invento repetita esse videntur. Quod vide in Actis SS. Febr. III, p. 398. Cf. Hontheim Hist. I, p. XXI.

(242) Hæc narratio ex Historia martyrum Treverensium (Hontheim Prod. I, p. 111 seqq.) sumpta est.

in auxilium accersivit. Hi Thebei ab antistite Jerosolimitano fuerant baptizati, deinde a beato papa ¹¹⁷⁶ Marcellino Romano, qualiter sub armis Romanæ ¹¹⁷⁷ libertatis christianam innocentiam custodire deberent, instructi. Prælati sunt autem huic legioni duces duo, quorum unus Tyrus ¹¹⁷⁸, alter Secundus ¹¹⁷⁹ vocabatur, et ¹¹⁸⁰ Mauricius ejusdem legionis primipilarius ¹¹⁸¹ (243). Quorum (244) ordine et nomine Secundus apud ¹¹⁸² Victimilium ¹¹⁸³ Italiæ castrum martirio vitam ¹¹⁸⁴ finivit, Mauricius vero ¹¹⁸⁵ apud Agaunum ¹¹⁸⁶ oppidum cum sociis suis ¹¹⁸⁷ pro Christo ¹¹⁸⁸ victimatus occubuit. Tyrus autem * cum suis plurimis sociis et militibus in Treberim devenit ¹¹⁸⁹, ibique in campo ¹¹⁹⁰ Marcio castra posuit ¹¹⁹¹. Ubi (245) ab ejusdem civitatis christianissimis principibus ¹¹⁹², christianitatis et pacis signa ¹¹⁹³ in ipsis cognoscentibus, christianiter ¹¹⁹⁴ et amice ¹¹⁹⁵, hospitaliter et honeste, summa quæ in Deo est ordinante hoc ¹¹⁹⁶ caritate, recepti sunt. His ergo principibus dum causam ¹¹⁹⁷ suæ ab Oriente profectionis suæque ad hunc ¹¹⁹⁸ locum perventionis ¹¹⁹⁹ flebiliter retulissent, eorumque consilium simul et auxilium humiliter ¹²⁰⁰ postulassent, flagranti ¹²⁰¹ adeo ¹²⁰² Sancti Spiritus ardore corda omnium ¹²⁰³ et civium et hospitem in Dei amore succensa sunt, ut ad ¹²⁰⁴ mortis magis pro Christi amore susceptionem quam ad ¹²⁰⁵ idolorum venerationem vel ¹²⁰⁶ christianorum oppugnationem ¹²⁰⁷ se animas præbere invicem ¹²⁰⁸ exhor-

A tarentur. Vix dum ¹²⁰⁹ igitur ¹²¹⁰ sanctæ exhortationis armis se invicem munierant, cum ecce Rictiovarus ¹²¹¹ a Maximiano ¹²¹² imperatore Trebirorum ¹²¹³ (246) præfectura donatus, eandem urbem cum ¹²¹⁴ maximo militum agmine stipatus intravit. Qui vocatos ¹²¹⁵ ad se imprimis, quorum causa præcipue venerat ¹²¹⁶, Thebæ legionis ¹²¹⁷ christianos interrogavit, utrum et ¹²¹⁸ ipsi Romanorum ¹²¹⁹ deos adorare eorumque detractores armis vellent subjugare. Cui cum ¹²²⁰ dux legionis Tyrus responderet se suosque ¹²²¹ omnes et socios ¹²²² et milites pro Christi amore malle mori quam hujusmodi ¹²²³ sacrilegio pollui, Rictiovarus, diffusis per totum campum militibus, omnes (247) præcepit ¹²²⁴ interficiet corpora eorum feris avibusque ¹²²⁵ devoranda relinquit. Ex his innumeris tanta multitudo ad litus ¹²²⁶ Mosellæ juxta capitulum martirizata est, ut (248) sanguinis rivuli defluentes ¹²²⁶ in Mosellam aquæ permixti eam ¹²²⁷ in suum colorem converterent ¹²²⁸, ut, naturali claritate ¹²²⁹ remota, peregrino magis ¹²³⁰ quam proprio colore ruberent ¹²³¹. Inhumatis ¹²³² etiam tunc sanctorum corporibus unda præbebat tumulum ¹²³³, quo redeunte grata ¹²³⁴ compage membrorum, futuro eam ¹²³⁵ repræsentaret ¹²³⁶ judicio. Hoc idem capitulum postea in honore ¹²³⁷ Dei ¹²³⁸ genitricis semperque ¹²³⁹ virginis Mariæ est dedicatum, et ¹²⁴⁰ ipse locus ¹²⁴¹ ob memoriam martirum Litus ad ¹²⁴² martyres nomen accepit ¹²⁴³ C (249). Hanc (250) cædem Rictiovarus exercuit ¹²⁴⁴,

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁷⁶ m. p. 6. B. C. ¹¹⁷⁷ s. a. r. e corr. 1. l. r. 5. ¹¹⁷⁸ thyrsus B2. ¹¹⁷⁹ deest 5° s. v. et desunt 1^b ¹¹⁸⁰ al. manu add. 1. deest. 5. ¹¹⁸¹ primicerius 1^b. — primipilarius 5. 6. qui hoc addunt *glossema*: Pilam in signo constituisse fertur augustus. propter nationes sibi in cuncto orbe subiectas. ut malus figuram orbis ostenderet. et inde dicitur primipilarius quasi primus ferens pilam. ¹¹⁸² deest 1. 1^b. 5. ¹¹⁸³ victimi 1^b. victimilli (ructimili 5^b.) italiæ castro 5. ¹¹⁸⁴ f. v. 6. ¹¹⁸⁵ deest 1^b. ¹¹⁸⁶ aganium 1. agannium 2. aganium 5^a. agitinum 5^b. auganum 6^o. agaunum B2. ¹¹⁸⁷ suis plurimis et militibus B2. ceteris ommissis. ¹¹⁸⁸ p. c. desunt 5^b. 6. ¹¹⁸⁹ treveri venit B6. devenerunt C1. decreverunt C3. 4. ¹¹⁹⁰ canpo. 1. m. c. 2. ¹¹⁹¹ posuerunt C. ¹¹⁹² pr. ch. et desunt B2. ¹¹⁹³ signis 1^b. ch. signa pacis 5^a. b. ch. s. et p. 5^c. ¹¹⁹⁴ christiane 6. ¹¹⁹⁵ amicitie 1^b. amicie 1^b. ¹¹⁹⁶ deest B2. h. ord. 5. ¹¹⁹⁷ causa 1^b. 5. 6. ¹¹⁹⁸ ad huc 1. 1^b. B6. ¹¹⁹⁹ deest 2. 5^b ¹²⁰⁰ deest 2. ¹²⁰¹ flagrante 5. 6. flagrati B2. ¹²⁰² s. ardore. adeo c. 6. ¹²⁰³ o. c. 5^b. B2. ¹²⁰⁴ a 1. 1^b. ¹²⁰⁵ ab i. veneratione 1^b. ¹²⁰⁶ deest 6^o. ¹²⁰⁷ o. quam ad idolorum inv. e. 6^o. ¹²⁰⁸ deest 5. ¹²⁰⁹ deest C. ig. d. 1^b. ¹²¹⁰ ergo 5^b. ¹²¹¹ rictiovarius 1. 5^b. ¹²¹² deest 6. ¹²¹³ vocatis 2. 5^a. b. vocatus 5^c vocans 6. ¹²¹⁴ venerant 1^b. ¹²¹⁵ deest 6. ¹²¹⁶ legiones 1^b ¹²¹⁷ et deest 2. 5. et ipsi desunt 6. ¹²¹⁸ vellent r. d. a. e. (eorum 5^b. d. (detractores 6^o. detractores 6^o.) a. s. 2. 5. 6. — armis deest 1^b. ¹²¹⁹ dum legio rursus resp. 1^b. ¹²²⁰ omnesque suos 5^a. ¹²²¹ sociis 1. 1^b. ¹²²² hujuscemodi 6^b. deest B2. ¹²²³ p. o. B2. ¹²²⁴ et a. 6^b. eorum avibus d. 5^a. b. ¹²²⁵ defluentis 5^a. b. sanguis r. defluentis 5^c. s. defluentis r. in m. aquis p. eas. 6. ¹²²⁶ eum 5. ¹²²⁷ conuenterent corr. conuenteret C1. ¹²²⁸ n. aque cl. 5^b. ¹²²⁹ pocius 5^b. ¹²³⁰ ruberetur B2. ¹²³¹ inhumatas 1. ¹²³² tumulum 6^o. ¹²³³ c. g. 6. ¹²³⁴ ea 6^o. B. C. ¹²³⁵ representarent 5. ¹²³⁶ honore B. C. ¹²³⁷ g. d. 1^b. gen. deest B6. ¹²³⁸ m. semper v. B. C. ¹²³⁹ deest B6. ¹²⁴⁰ deest 6°. ¹²⁴¹ ad litus 1. ad. l. martyrum 1^b. cf. infra c. 23. ¹²⁴² m. accepit vocabulum B. C. ¹²⁴³ exercuit 1.

NOTÆ.

(243) Historia martyrum ita dicit l. l.: *Nomen D vero primipilari legionis ejusdem, sicut a nostris antecessoribus accipimus, erat Mauricius. Erant tævera in legione illa alii quoque duces exercitus ac principes pro quorum et nominum meritorum oblatione antecessorum nostrorum negligentiam incusamus; quorum lumen diligentiam commendamus pro eis litterularum documentis, quæ de eorum dem sanctorum meritis aut plumbeis aut marmoreis tabulis aut vetustissimis scedulis inscripta reperimus.*

(244) Cf. Adonis martyr. Ed. Romæ, 1745, p. 437, 487.

(225) Deinde historiam illam martyrum ad verbum descripsit.

PATROL. CLIV.

(246) *Trebir. prof. donatus* ex passione Fusciani et Victorici (Honth. Prodr. I, p. 95) sumpta esse videntur.

(247) Cf. passio Fusciani et Victorici l. l.

(248) *Ut—judicio* ex historia c. 2, p. 116

(249) Vulgo Mergen dicta; cf. Hontheim Prodr. I. p. 89. Wyttenbach adnotat: « Originem fundamentorum hujus cœnobii utique ad Romanorum antiquam efferimus memoriam. — Nostro tempore præclara operis Romani vestigia in rudibus nostræ ecclesiæ detecta sunt. »

(250) Sequentia ex tabula descripta sunt, cujus mentionem fecit infra c. 27; integram exhibet Historia martyrum p. 119.

videlicet Tyrsi ¹²⁴⁵, et ¹²⁴⁶ sociorum ejus, die 4 Non. Octobr., sequenti autem ¹²⁴⁷ die Palmacium ¹²⁴⁸ consulem et patricium civitatis cum 11 principibus ejus ¹²⁴⁹ occidit: quorum nomina hæc sunt: Maxentius ¹²⁵⁰, Constantius ¹²⁵¹, Crescentius, Justinus ¹²⁵², Leander, Alexander ¹²⁵³, Sother, Hormisda ¹²⁵⁴, Papius, Constans, Jovianus ¹²⁵⁵. Tercio nihilominus die Rictiovarus eadem exercuit in plebem utriusque sexus ¹²⁵⁶ et ætatis, totamque ¹²⁵⁷ urbem occisis innumerabilibus christianis implevit ¹²⁵⁸. Pauci ¹²⁵⁹ (251) christiani, qui hujus persecutionis ¹²⁶⁰ procellas fuga ¹²⁶¹ declinaverunt, postquam ¹²⁶² aliquantulum ¹²⁶³ cessavit, horum martirum corpora partim sepulturæ tradiderunt, et quendam ingentis capacitatis puteum vetustate neglectum et aquis exaustum (252) eorumdem ¹²⁶⁴ ossibus sanctorum ¹²⁶⁵ repleverunt ¹²⁶⁶. Quærit aliquis, quomodo Rictiovarus tantam multitudinem civium et ¹²⁶⁷ peregrinorum occiderit ¹²⁶⁸, vel quare Thebei ¹²⁶⁹ vel ¹²⁷⁰ Treberi sibi resistere non valuerint ¹²⁷¹. Set notandum ¹²⁷², quod hæc legio Thebea ¹²⁷³ primum juravit ¹²⁷⁴ in sacramenta divina ¹²⁷⁵, deinde in sacramenta regia. Hæc duo sacramenta se observasse demonstrat ¹²⁷⁶, primum ¹²⁷⁷ quod idolis immolare contempsit, secundum ¹²⁷⁸ quod ¹²⁷⁹ innocentiam suam dum bene potuit armis defendere noluit. Alioquin si juncti Thebei ¹²⁸⁰ Treberensibus se defendere voluissent ¹²⁸¹, non solum Rictiovari set et ¹²⁸² Maximiani potentia ¹²⁸³ resistere quivissent (253). Set servavit sacramentum ¹²⁸⁴ suum pacienter mo-

riendo, et cives urbis potentissimæ secum ad templum mortis fideliter invitavit.

* et Bonifacius *add.* B 4. 6. C.

** B. C. *add.* usque ad castrum quod Numaga [Numaga C.] dicitur (254).

18 ¹²⁸⁵. Post Rictiovari ¹²⁸⁶ cruentissimum dominatum ¹²⁸⁷ tandem civile nobis Constantii ¹²⁸⁸, primo cæsaris dehinc augusti, reparatur ¹²⁸⁹, imperium. Hic multa clementia erga homines, erga Deum vero ¹²⁹⁰ religione ¹²⁹¹ maxima utebatur, neque piorem ¹²⁹² sanguine regnum suum maculavit, neque orationum ¹²⁹³ domos destruxit, set Dei ¹²⁹⁴ cultores venerationi habuit et honori. Hic (255) non modo amabilis set venerabilis ¹²⁹⁵ etiam Treberibus fuit, præcipue quod Diocletiani suspectam prudeatiam et Maximiani Rictiovari que sanguinariam temeritatem imperio ejus ¹²⁹⁶ evaserant. Hic Alamannos, qui jam a temporibus Valeriani imperatoris Trebironum confinia devastabant, in ipsis finibus Trebironum aggressus, magna strage delevit. Circa (256) Lingo- nas ¹²⁹⁷ die una adversam et secundam fortunam expertus est. Nam cum repente, barbaris ingruentibus, intra civitatem esset coactus tam præcipiti necessitate, ut clausis portis in murum funibus tolleretur, vix quinque ¹²⁹⁸ horis ¹²⁹⁹ mediis ¹³⁰⁰ adventante exercitu, 60 fere ¹³⁰¹ milia Alamannorum cecidit, captis (257) eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset ¹³⁰², objecit. Anno (258) 16 ¹³⁰³ imperii sui obiit in Britannia Eboraci, et (259) inde Treberim C relatus in campo Marcio honorifice sepelitur cum

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁴⁵ tyasi 1. 1^b. ¹²⁴⁶ ac. 6. ¹²⁴⁷ sequente aut 1. *post sequenti vocab. eras.* 1^b. ¹²⁴⁸ palmarium 5^a. ^b palmarem 8^c. ¹²⁴⁹ *deest* B. C. ¹²⁵⁰ maxentus 1. ¹²⁵¹ *pergit* 6^a. constantinus 6^c ¹²⁵² melinus 1. *deest* 1^o. ¹²⁵³ *deest* 2. 5. (*ubi infra post iouianus legitur*). i. alexander 5^b. *In* 5^c *hoc loco* crescentius. ¹²⁵⁴ ormisda. papius 1^b. ¹²⁵⁵ iovinianus 1^b. C. ¹²⁵⁶ s. utr. B. C. ¹²⁵⁷ totam B6. ¹²⁵⁸ conplevit 2. ¹²⁵⁹ Pauci ergo B. C. ¹²⁶⁰ cedis 6. *deest* 5. *sed in* 5^a. *post suppletum* ¹²⁶¹ *deest* 6^a. ^b. ¹²⁶² p. a. c. *desunt* 6. al. persecucio c. 5. ¹²⁶³ aliquantum B. C. ¹²⁶⁴ eorum *corr.* eorumdem 1. ¹²⁶⁵ scantorum 1. s. o. 6. *deest* B. C. ¹²⁶⁶ impleuerunt 5. 6. ¹²⁶⁷ *deest* B 6. c. et *desunt* 5. 6. ¹²⁶⁸ *deest* 6. ¹²⁶⁹ teberi *corr.* thebei 6^a. ¹²⁷⁰ sive t. illi 6. ¹²⁷¹ valuerunt 5. 6. ¹²⁷² n. est B6 ¹²⁷³ thebeorum 2. ¹²⁷⁴ iuvit 1. uiuit 1^b *deest* 5^b. ¹²⁷⁵ diuino d. in sacramento regio 1^b. ¹²⁷⁶ demonstrant 5. demonstravit B2. ¹²⁷⁷ primo 5^b. quod *deest* 2. ¹²⁷⁸ secundo 5. 6. ¹²⁷⁹ qui 1. ¹²⁸⁰ t. i. 6. treberibus 5. aliqñ juncti tr. thebei 5^b. ¹²⁸¹ voluisset 1^b. ¹²⁸² s. et *desunt loco raso* 1. eciam 5^b. etiam *ist add* 6^a. *et ita* 6^b. ¹²⁸³ potenter r. quieuisset 1^b. ¹²⁸⁴ servavit moriendo s. s. p. et B2. ¹²⁸⁵ c. XXIX *Leidn.* H. c. VIII. C. ¹²⁸⁶ rictiovari 5^a. *hoc loco*, 5^b. *semper* rictiovari 6^a. ¹²⁸⁷ imperium vel dominatum (dominium 5.) vel tandem c. bellum r. 2. 5. 6. ¹²⁸⁸ constanti 5^a. constantini 5^b. c. ¹²⁸⁹ reperitur 1^b (*ubi supra*) ciuale. reperatur 5^b. ¹²⁹⁰ *deest* 2 vera 5^a. ^b. ¹²⁹¹ religionem 1. ¹²⁹² priorum 5^a. ¹²⁹³ orationis 2. 5. 6. ¹²⁹⁴ c. d. B. C. ¹²⁹⁵ e. v. 6. ¹²⁹⁶ ejusdem 6. e. i. 2. ¹²⁹⁷ linganos 6^c ¹²⁹⁸ toll. XIII. 5. 6. ¹²⁹⁹ homines 1^b. ¹³⁰⁰ diei 5^a. c. 6. dei advee exitu 5^b ¹³⁰¹ *deest* 2. 5. 6. ¹³⁰² mireris parasset 1^b. paravisset 6. ¹³⁰³ XIII. 1^b. *cum Eutropio*. VII. 5^a. VI° 5^b. c. 6.

NOTÆ.

(251) Pauci — declinaverunt et quendam — repleverunt ex Vita S. Agritii (Acta SS. Jan I. p. 775) ubi hæc præmittuntur: *sicut omnium relatione majorum nostrorum ad usque nostram pervenit notitia.*

(252) Nunc vero pavimento lectum in ecclesia S: Mariæ ad Martyres, addit Eberhardus (s. xvi), teste Wyttenhachio.

(253) Cf. Historia p. 113: *Resistere et etiam prevalere satis possent, præsertim cum ipsum Romanorum imperatorem Cæsarem, cum omnibus quas habere potuit militum copiis, a solis civibus Trevericis diu multumque fatigatum fuisse in Romanis ac Gallicis legamus historiis.*

(254) Neumagen. De hoc loco cf. Honthheim Prodr.

D I, p. 59.

(255) Hic — evaserant ex Eutropio X. 1, vel Paulo Diac. sumpta sunt; sed pro Gallis noster ponit Treberos, Rictiovari que nomen addit.

(256) Circa — cecidit ex Eutropio IX, 23.

(257) Captis — objecit ex Eutropio X, 3, qui de Constantino loquitur.

(258) Anno — Eboraci ex Eutropio X, 1.

(259) Hic false confunditur imperator Constantius Chlorus cum illo comite Coustantio, qui sub Honorio imperatoris titulum gessit et a. 421 e vivis decessit. Monumentum hujus Constantii, antiquum inscriptum litteris, in Pauliniana apud Treviros ecclesia conservabatur. WYRR. Cf. Brower Ann. Trev. p. 283, et quæ manus s. xvi in codice 1^b.

epitaphio hujusmodi: *Elius Constantius*¹⁰⁸⁴ *vir con-*
sularis, comes et magister utriusque milicie at-
*que patricius, et secundo consul ordinarius*¹⁰²⁵.
Hic ex Helena Trebironum nobilissima¹²⁰⁶ (260)
Constantinum filium procreatum¹³⁰⁷ imperatorem
¹⁸⁰⁸ Galliarum reliquit (261), qui etiam totius Ro-
mani¹³⁹⁹ regni monarchiam per bella¹³¹⁰ maxima
solus obtinuit. Beatissima vero mater ejus Helena
cum magno exercitu¹³¹¹ Jerosolimam perrexit, ibi-
que¹³¹² cum Dei adjutorio lignum sancte crucis
invenit (262). Qua inventione celebrata (263), pa-
pam Silvestrum adiit, magnis precibus deposcens,
ut sibi secundum carnem consanguineae¹³¹³ Tre-
bericæ civitati¹³¹⁴ miseretur, et ejus infidelitatis
tenebras aliquo idoneo prædicatore illustrare di-
gnetur.¹³¹⁵ Magna ergo doctoris inquisitione¹³¹⁶
habita, omnium fidelium consilio sanctus¹³¹⁷ Agri-
cius Anthiocenæ præsul¹³¹⁸ civitatis evocatur, et ad
Treberim cum preciosissimis reliquiis, quas infe-
rius nominabimus¹³¹⁹, a papa et regina destinatur,
cum privilegio quodeisdem¹³²⁰ papa Silvester ad
honorem Treberensis ecclesiæ hoc modo noscitur
conscriptisse, 264.)

*Sicut*¹³²¹ *in gentilitate propria virtute, sortire et*
*nunc Treberi*¹³²² *primas*¹³²³ *super Gallos et Germanos*
prioratum, quem tibi præ omnibus harum gentium
*episcopis in primitiis*¹³²⁴ *christianæ religionis do-*
*ctoribus*¹³²⁵, *scilicet Euchario*¹³²⁶ *et*¹³²⁷ *Ma-*
terno, ac per baculum caput ecclesiæ Petrus signavit
habendum, suam quodammodo minuens dignitatem,
*ut te*¹³²⁸ *participem faceret. Quem*¹³²⁹ *ego Silvester*
ejus servus successione ree indignus per patriar-
*cham Anthiocenum*¹³³⁰ *Agricum renovans, confirmo*
*ad honorem patriæ*¹³³¹ *domnæ Helenæ augustæ*
*metropolis*¹³³² *ejusdem indigenæ quam ipse felix per*
*apostolum Mathiam*¹³³³ *Judea*¹³³⁴ *translatum cum*
(265) tunica et clavo Domini et dente sancti Petri et
*scandalis*¹³³⁵ *sancti Andreae apostoli, et capite Cor-*
*nelii*¹³³⁶ *papæ ceterisque*¹³³⁷ *reliquiis magnifice*¹³³⁸
*ditavit*¹³³⁹ *specialiterque*¹³⁴⁰ *proxit. Hujus*¹³⁴¹ *privi-*
*legii conscii nocivi*¹³⁴² *œmuli communionem*¹³⁴³
*dirimantur, quoniam anathemate maculantur*¹³⁴⁴.

19. ¹³⁴⁵ Anno ¹³⁴⁷ dominicæ incarnationis 368 (266)
sanctus Agricius Trebironum præsul efficitur¹³⁴⁸.
Hic populum ab antiquo¹³⁴⁹ errore idolatriæ¹³⁵⁰
velut alter Eucharus eripuit¹³⁵¹ (267), et (268)

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁰⁴ constantinus 2. 5. ¹⁵⁰⁵ ordinatus 1^b. ¹⁸⁰⁶ nob. trebreorum 5^b. ¹³⁰⁷ procreavit 5. 6.
B2. corr. procreatum C1. ¹³⁰⁸ imperatoremque 5. 6. ¹⁸⁰⁹ deest 5. 6. ¹³¹⁰ m. b. 6. solus
deest 5. 6. ¹³¹¹ in exercitu 5. ¹³¹² beatique dei cum 2. ¹³¹³ consanguine 1. 1^b. ¹³⁴⁴ ciuitati corr.
ciuitatis C1. *et ita* C3. *sgq.* ¹³¹⁵ dignaretur 1^b. ¹³¹⁶ h. i. 2. 5. 6. ¹³¹⁷ deest B6. ¹³¹⁸ c. pr. 17. ¹³¹⁹ no-
minauimus p. et r. destinant 1^b. notabimus 2. 5. 6. ¹³²⁰ ita 1. ¹³²¹ c. XXX. *Leibn.* ¹³²² treberis 5^a.
treberi 5^b. c. ¹³²³ primus 5. 6. prima B2. ¹³²⁴ primitiis 1^b. primiciis B6. ¹³²⁵ deest 2. ¹³²⁶ E. V. et M.
1. Eucharium Valerius et Maternus B4 ? Eucharium. Valerium et Maternum B6. ¹³²⁷ deest 6^a. b. ¹³²⁸ deest
5^a. b. ¹³²⁹ Quam 2. 5. 6. ¹³³⁰ antiochenum 1. 2. *alii, hoc loco* ¹³³¹ deest 5. 6. ¹³³² deest 5. ¹³³³ me
tropolis 1. ¹³³⁴ mathiam 1. ¹³³⁵ de iudea 6. iudea corr. a iudea C3. *et ita* C4. C6. ¹³³⁶ ita 1. sandaliis
alii et s. s. a. *desunt* 1^b. ¹³³⁷ sancti c. 2. 5. 6. ¹³³⁸ que deest 5^b. ¹³³⁹ deest 1^b. ¹³⁴⁰ magnificavit 2. 3.
6. ¹³⁴¹ que deest 5. ¹³⁴² Hujus maculantur *desunt* 1^b. ¹³⁴³ e corr. 1. nocui 5^a. b. 6. *deest* 5c. ¹³⁴⁴
communione 1. ¹³⁴⁵ e oorr. 1. ¹³⁴⁶ c XXXI. *Leibn.* II. c. VIII. C. — de sancto Agricio *add.* C3. — 6c.
ita habet : Expl. lib. II. Inc. lib. III. ¹³⁴⁷ A. igitur incarnatione Domini 1^b. ¹³⁴⁸ deest 1^b. XXVI in ordine
episcoporum *add.* 5c. ¹³⁴⁹ e. a. 2. 5. 6. ¹³⁵⁰ idolatrie 5. 6. *alii.* ¹³⁵¹ arripuit corr. eripuit 1.

NOTÆ

adnotavit: « In ecclesia S. Paulini sita in campo Marcio reperitur hodierno die hujusmodi epitaphium. » Editum Gruter, Thes. inscr. 1031, 8.

(260) Hæc et quæ sequuntur fabulosa esse nunc omnibus constat. Heleqam Treverensem primus fortasse Almannus dixit, qui S. IX ex vitam ipsius scripsit (Acta SS. Aug. III, pag. 583.) Cf. quæ ibidem p. 549. I. Pinius de hac re disputavit. Almannum noster sequitur. Exhibeo Vitæ initium, quo de Treverensi urbe loquitur: *Beata igitur Helena, oriunda Treverensis, tantæ fuit nobilitatis secundum honestatem et dignitatem præsentis vitæ. ut pene tota ingentis magnitudinis civitas computaretur in agrum sui prælii. Quod usque hodie demonstrat domus ejus, facta ecclesiæ pars maxima in honore beati Petri apostolorum principis in sedem episcopalem metropolis dicatu, a quo utroque et sit prima sedes Galliarum Belyicæ necnon et cubile regie ambitionis factum in eadem urbe opere mirabili, siquidem pavimentum varis marmoribus, velut in regia Xerxis cognomeuto Assueri, Pario fuit lapide stratum, et parietes auro fulco velut hyalino textu perlucidi fuerunt facti, sicut tempore Salomonis aula ejus de lignis Thyriis composita, et laquearia in modum cryptæ pretiosis marmoribus celata et anaglyphæ, necnon et cubile aureis zetis instructum atque insignitum fuit.* Conf. etiam Berengosum de inventione S. Crucis III, c. 2. (Bibl. maxima Patrum XII,

C p. 360, qui hunc locum præ oculis habuit.

(262) *Hic ex H. Const. — reliquit* ex Almanno l. I. p. 584.

(262) Cf. Almannum l. I. p. 588 Berengosum II, c. 5 § 14.

(263) Sequentia ex Vita S. Agritii sumpta sunt (Acta SS. Jan. I, p. 773).

(264) Hoc privilegium certe falsum narrationi huic ansam præbuisse videtur. In Vita S. Agritii auctor illud reperit, sed paucis verbis auxit. Cf. de variis ejus formis Hontheim Hist. I, p. 17. Sybel, Der heilige Rock p. 23, 37, et Die Advocaten des heiligen Rocks, fasc. 2.

(265) *Cum clavo ceterisque reliquiis Domini magnifice d.*, Vita S. Agritii p. 774. In B 5. ubi hoc diploma contin. cap. 18 insertum est. ita legitur: *Translatum ceterisque reliquiis, scilicet tunica et clavo Domini et capite Cornelii papæ et dente sancti Petri et scandalis Andreae apostoli multisque aliis donis m. d.*

(266) De hoc loco cf. notam supra p. 117 editam. Annus aperte falsus est. Agroëtius concilio Arelatensi a. 314 subscripsit; v. Rettberg Kirchengeschichte Deutschlands I, p. 180.

(267) Cf. Vitam S. Agritii p. 778,

(268) *Et — instituit* ex Vita S. Agritii p. 779. ubi ita legitur: *Quod usque hodie monstratur, dum domus beatæ imperatricis Helenæ, quæ rogatu ejus-*

domum beatissimæ ¹³⁵² Helenæ, exclusis ab ipsa ¹³⁵³ cunctis paganismi ¹³⁵⁴ spurcitiis, in honore ¹³⁵⁵ sancti Petri dedicavit, et caput ecclesiæ Treberensis ¹³⁵⁶ ut esset instituit ¹³⁵⁷. Eo (269) tempore Treberis ¹³⁵⁸ jussu beatæ Helenæ ecclesiæ maximi ornatus et structuræ in honorem ¹³⁵⁹ sanctæ crucis est ædificata ¹³⁶⁰ in modum etiam crucis ¹³⁶¹. Ipso ¹³⁶² etiam tempore apud Confluentiam ¹³⁶³ monasterium in honore ¹³⁶⁴ sancti ¹³⁶⁵ Florini confessoris constructum est a nepte ¹³⁶⁶ beatæ Helenæ Mathilda nomine. Ossa (270) Mathiæ apostoli juxta corpora sanctorum Eucharii ¹³⁶⁷ sociorumque ¹³⁶⁸ ejus collocata ¹³⁶⁹ sunt, tunica ¹³⁷⁰ Domini cum clavo et ceteris reliquiis in domo sancti Petri reconditæ sunt. Sanctus autem Agricicus, officio sui pontificatus expleto, migravit ad Dominum, sepultusque ¹³⁷¹ (271) est juxta corpus sancti Eucharii (272) — Cui successit ¹³⁷² beatus Maximinus (273), discipulus ipsius ¹³⁷³, qui Eufratan ¹³⁷⁴ Coloniensem hereticum ¹³⁷⁵ deposuit, et Severinum in loco ejus * subogavit. Athanasium ¹³⁷⁶ Alexandrinum episcopum, persecutionem Constantii imperatoris ¹³⁷⁷ fugientem (an. 336-338), honorifice suscepit et ¹³⁷⁸ intrepidus Nam (274) antea toto orbe profugus vagabatur,

nec ¹³⁷⁹ ullus ad latendum ¹³⁸⁰ ei supererat locus. Tribuni, præpositi, comites exercitusque ad investigandum cum ¹³⁸¹ edictis imperialibus ¹³⁸² moti ¹³⁸³, totius ¹³⁸⁴ regni viribus concertabant ¹³⁸⁵, si quis vivum maxime, sin minus, certe ¹³⁸⁶ caput ¹³⁸⁷ detulissent ¹³⁸⁸. Verum ¹³⁸⁹ Treberis (275) sex annis ¹³⁹⁰ ita latuit in lacu cisternæ supra dictæ, non habentis ¹³⁹¹ aquam et plenæ ossibus sanctorum ¹³⁹² (276), ut solem nunquam ¹³⁹³ viderit, et (277) ibi fidem ¹³⁹⁴ catholicam, hoc est ¹³⁹⁵ *Quicumcumque vult* ¹³⁹⁶, composuit. Sed (278) cum permulierem, quæ ei latebram ¹³⁹⁷ præbere videbatur, sollicitatus ¹³⁹⁸ fuisset, tamquam spiritu Dei admonente, nocte ipso qua ad eum comprehendendum cum iudicibus veniebatur ¹³⁹⁹, post tot annos ¹⁴⁰⁰ emigravit ¹⁴⁰¹ ad alium locum. Igitur (279) beatus Maximinus ¹⁴⁰² ad suos revisendos Aquitaniam ¹⁴⁰³ perrexit, ibique Domino se vocante quievit in pace ¹⁴⁰⁴. — Successit ¹⁴⁰⁵ in episcopatum Paulinus (circa an) 350), qui corpus magistri sui per beatum Lubentium ¹⁴⁰⁶ (280) et populum Trebrirorum ex Aquitania revexit, et in (281) ciniterio sancti Eucharii ¹⁴⁰⁷ sepelivit. Beatus vero Lubentius ** per ¹⁴⁰⁸ revelationem Domini venit in Germaniam ¹⁴⁰⁹, ibi-

VARIE LECTIONES.

¹³⁸⁹ *deest* 2. sancte 5. 6. ¹³⁹³ ea 6. ¹³⁹⁴ paganissimi 1. B6. *corr.* paganissimi 6^b paganissimis 1^b. ¹³⁹⁵ honorem 5. 6. B2. ¹³⁹⁶ l. e. 6. B2. ¹³⁹⁷ constituit 5^b. B6. ¹³⁹⁸ *deest* 2. t. urbs iusua 5. ¹³⁹⁹ honore 2? B6. ¹⁴⁰⁰ *dedicata* B6. ¹⁴⁰¹ et in m. 6. m. sancte cr. 5^b. ¹⁴⁰² Ipso — mathilda nomine *desunt* B. C. in ¹⁴⁰³ astro *add.* 5. 6. ¹⁴⁰⁴ honorem 6. ¹⁴⁰⁵ sancte virginis Marie (m. v. 5^b. 6.) constructum 5. 6. constructum *deest* 5^b. *qui pergit* : et a. ¹⁴⁰⁶ nepta 1. 4^b. ¹⁴⁰⁷ eucharium 1^b. ¹⁴⁰⁸ que post *add.* et sociorum 5. B. C. ¹⁴⁰⁹ collata 5^c. 6^b. ¹⁴¹⁰ tunica reconditæ sunt *desunt* 5. 6. ¹⁴¹¹ que *deest* 5. ¹⁴¹² successit 1. ¹⁴¹³ i. agricii 5^b. ¹⁴¹⁴ eufraten 1^b. eufraten 5. effrat [h]jam 6. — coloniensem 1^b. ¹⁴¹⁵ hereticum *corr.* hereticum 1. Col. nec dicendum episcopum, B. C. — 5^b. *post* hereticum *addit* : cum aliis multis Gallie episcopis tempore sancti Servacii, qui Servacium primam suam sententiam in Eufratem promulgavit. ¹⁴¹⁶ athanasium *corr.* athanasiumque C1. *et ita* C3. *sq.* ¹⁴¹⁷ 5^b. *add.* : heretici persecutionem ¹⁴¹⁸ *deest* C. ¹⁴¹⁹ ne 5^a. b. ¹⁴²⁰ ei ad. 1. 6. ¹⁴²¹ eum inductis 1. 6^a. ¹⁴²² in p. *ecorr.* 1. imperatoribus 1^b. ¹⁴²³ moniti 5. 6. ¹⁴²⁴ totis 1. 1^b. ¹⁴²⁵ concertauerunt 1^b. ¹⁴²⁶ *deest* 2. ¹⁴²⁷ c. ejus 5. 6. ¹⁴²⁸ adtulissent 5^c. detulisset 5^a. 6. detulissent *corr.* detulisset C1. *et ita* C3. *sq.* ¹⁴²⁹ Verumtamen 1^b. ¹⁴³⁰ sex continuis. B. C. ¹⁴³¹ habens 1^b. et h 5^b. ¹⁴³² mortuorum 5. 6. ¹⁴³³ *deest* B 6, ¹⁴³⁴ ibi psalmum quicumque B. ¹⁴³⁵ i. (id est 5^b. ¹⁴³⁶ salvus esse *add.* ; 1^b. 5^c. salutis esse *add.* 6^b. ¹⁴³⁷ lanternam 5^a. lanternam 5^b. c. 6. ¹⁴³⁸ proditus 2. 6. ¹⁴³⁹ veniebat 1^b. ¹⁴⁴⁰ post annos 6 ; *in* 6^b. sex *post additum.* ¹⁴⁴¹ migravit 1^b. 2. ¹⁴⁴² maximis 1. ¹⁴⁴³ in A. 5^a. b. in cisternam porrexit 5^c. perrexit in A. 6. ¹⁴⁴⁴ C6. *in margine* : 4. Kalend. Maii. ¹⁴⁴⁵ S. ei in 5^c. S. episcopus p. C6. ¹⁴⁴⁶ iubentium B2. *et infra.* ¹⁴⁴⁷ macharii 5^a. ¹⁴⁴⁸ p. r. d. *desunt* 5^b. ¹⁴⁴⁹ germanie 1. partes germanie 1^b.

NOTE.

Jem mulieris sanctissima a beato patriarcha Agricico in honore principis apostolorum Petri in sedem episcopalem metropolis dicata et incomparabilis meriti thesauro, clavo videlicet ac ceteris Domini reliquiis, est nobiliter ditata specialiterque honorata, prima nimirum Gallie ac Germanie sedes est et vocatur.

(269) Sequentia unde auctor hauserit, nescio.

(270) *Ossa* — *collocata sunt* cf. Vitam S. Agritii p. 778 *Ossa* — *recondita sunt* in cod. antiquo Sannathiano deesse, Calmetus monet.

(271) *Sepultusque est in ecclesia quæ est constructa in honore sancti Johannis apostoli et evangeliste in qua etiam corpore Trevirorum præsul Maximinus quiescit tumulatus juxta corpus ejusdem gloriosissimi pontificis. Beato itaque Agricico successit, etc.* cod. S. Math. ap. Calmetum, cujus narrationem Gestorum auctor mutavit. Vita Agritii p. 780, ubi episcopus sepultus sit non dicit.

(272) Cf. Brower p. 223, et præf. p. 120

(273) Hæc ex Vita Maximini auctore Lupo c. 4 & 5, hausta esse videntur.

(274) Quæ sequitur narratio ex Rufini Hist. eccl. X, c. 18 sumpta est.

(275) *Treberis et supra dictæ et plenæ ossibus sanctorum* auctor Rufini narrationi iminiscuit, Vita S. Agritii auctore, qua in puteo illo, cujus supra c. 17 mentionem facit, Athanasius commoratus fuisse narratur, p. 775.

(276) Calmetus hoc loco ita dicit: *L'ancien mss. dit que ce puits étoit rempli d'os des martyrs de la légion Thébéenne, qu'on montre encore aujourd'hui ce puits dans l'église souterraine, dédiée à la sainte Vierge dans la basilique de St. Maximin.* Utinam ipsa codicis verba edidisset.

(277) *Et* — *composuit* ex Vita Agritii l. 1.

(278) *Sed* — *locum* ex Rufino l. 1. Hæc *desunt* in cod. antiquo S. Mathiano, Calmeto teste.

(279) Sequentia — *revexit* in Vita S. Maximini c. 7, 8 fusius narratur.

(280) Cf. Vita S. Lubentii, Acta SS. Octob. VI, p. 202.

(281) *Et in ecclesia beati Johannis evangeliste,*

que¹⁴¹⁰ super fluvium qui Longana¹⁴¹¹ (282) dicitur A
ecclesiam ædificavit; in qua et¹⁴¹² requiescit. Præ-
sul vero et martir Christi¹⁴¹³ Paulinus a Constantio
imperatore veræ fidei causa in Trigiam exul desti-
natur¹⁴¹⁴ (*an.* 353-355), ibique pro nomine Christi
decollatur et¹⁴¹⁵ sepelitur (*an.* 358). Dum enim ve-
ram fidem instantius gentilibus¹⁴¹⁶ prædicaret, ac-
censis in iram paganis¹⁴¹⁷, capite¹⁴¹⁸ cæsus est
¹⁴¹⁹ (283). — Post quem¹⁴²⁰ Bonosius¹⁴²¹; deinde
Britonius¹⁴²², de quo¹⁴²³ in tripertita historia legi-
tur (284) Brittonius¹⁴²⁴ Romæ fuisse cum Damaso
papa: qui (285) ipse¹⁴²⁵ Mars gentilitier appellatur,
in nostro¹⁴²⁶ sermone sonat virginem dulcem. Ho-
rum temporibus (*circa an.* 380) Greci (286) cum
magna manu Treberim¹⁴²⁷ invasere et cædibus et
¹⁴²⁸ rapinis et incendiis graviter attrivere.

VARIE LECTIONES.

¹⁴¹⁰ ubique 5^a. ubi 4^b. ¹⁴¹¹ logona 2. logana 5^a. c. 6. B. C. ¹⁴¹² deest 5. quo postea
defunctus translatus (tr. deest B2.) r. B. C. ¹⁴¹³ deest 5^b. ¹⁴¹⁴ destinatus 1^b. ¹⁴¹⁵ ac 6. ¹⁴¹⁶ gen.
tibus *corr.* gentilibus 1. p. g. 2. 5. 6. ¹⁴¹⁷ deest 6. ¹⁴¹⁸ deest 5. 6. ¹⁴¹⁹ C6. *in margine*: 2. (57)s
Kal. Augusti. ¹⁴²⁰ Post Paulinum Bonosius episcopus Treverorum efficitur. Deinde 5^b. ¹⁴²¹ episc [h]opu-
add. B. C. ¹⁴²² britonius 2. 5. 6. ¹⁴²³ de quo *desunt* B. C. ¹⁴²⁴ britonius 5. 6. brittonium 2. B2. C.
¹⁴²⁵ deest B. C. et ipse 1^b. ¹⁴²⁶ n. vero s. C. ¹⁴²⁷ tiberim 5^a. ¹⁴²⁸ deest B. C. ¹⁴²⁹ c. XXXII. *Leibn.* I 1,
c. X. C. ¹⁴³⁰ quidam 2? 5. s. q. 6. vir q. s. B. C. *cum Orosio*. ¹⁴³¹ sacramenta 2. 5^b. c. (s. fidei 5^c) 6.
sacram 5^a. ¹⁴³² britanni *corr.* britannia 1. ¹⁴³³ treberi (treveri B6.) B. C. ¹⁴³⁴ hereses 1. ¹⁴³⁵ habie
4. 5^a. c. (*corr.* abile 5^a.) 6. ¹⁴³⁶ deest 2. 5. 6. ¹⁴³⁷ ita 1. apud degallensem 1^b. burdegalensem *alii*
¹⁴³⁸ maximum 6^b.

NOTÆ.

que est in suburbio Trevirensi, ubi adhuc corpore
quiescit, gloriosum præsullem honorifice sepelivit,
cod. S. Math. ap. Calmetum; id quod cum Vita S.
Maximini convenit.

(282) Lahn. Ecclesiam Dietkirchen intelligit; cf.
Brower p. 235. Vita S. Lubentii l. i. rem aliter nar-
rat, non ipsum Lubentium, sed cadaver ejushuc ve-
nisse. Ipsa verba exhibere juvat (edita ex cod. Arn-
stein. a. 1170): Cadaver ejus quia in ecclesia Ca-
brunensi reponi haud potuit, in navi positum est et
per Mosellam in Rhenum devectum. *Præteriens
autem navicula Confluentiam et duos vicos Rheni
prope positos, mox directa in flumen quod Logena est
dictum et ab oriente in Rhenum insuit, ad villam Lo-
ginstein, que super idem flumen extenditur, appli-
cuit... Tendens ergo prædicta navicula cum suo re-
lore absolute per solitudinem ad locum a Deo præ-
destinatum, acta felicibus austris, flumen Logenæ
ascendit; quod adhuc dum temporis undique sibi et
montuosis nemoribus obsitum feris et bestiis erat,
hominum vero parva frequentia colebatur. Necdum
castella tyrannorum nec dura oppida prædonum nec
varios usus negotiatorum illa regio habebat.... Est
saxum in altum porrectum eminens contra orientem
super littus præscripti fluminis, octo circiter milia-
ria habens a Rheno, super quod oraculum vocabulo
Dietkirchen positum fuerat, a suo videlicet auctore
Dietgero, ut fama est, nuncupatum. Hic dum olim
paulo altius in eadem parte amnis in viculo Derna
nuncupato dives pecoris habitaret et eundem collem
petrosum, nemoribus obsitum, cælesti splendore sæ-
pius illustrari et angelica visitatione terribilem, ser-
vorum relationibus immo experimento cognovisset,
oratorium, fecit ibidem, ibique quoad vixit Christi
gratiam implorans feliciter requievit... Huc relatus
idem noster patronus in præscripto oraculo humiliter
depositus requievit.*

(283) Eadem verba I. Pinius affert ex florario ms.
(Acta SS. Aug. VI, p. 672) In Vita ibidem edita
hæc non leguntur. Gestorum scriptor historiam mar-

B tyrum Trever. præ oculis habuisse videtur, ubi c.
2 (ap. Hontheim Prodr. I, p. 117) Frideburga in
monasterio S. Mariæ Horreæsi visione monita so-
rorem adiiisse narratur, *quæ custos erat armarii, et
inveniens.... eam ad armarium, cumulum discus-
sura scædularum, perduxit; nec nulla prius librorum
volumina reholerant, quam liber unus ymnorum vo-
luntissimus Scotice scriptus in manus veniebat; quo
tandem exposito, occurrebat eis frequentius quidam
ymnus de sancto Paulino satis magnus, in quo gesta
sanctitatis ipsius præclara, et si compositionis quan-
dam rusticitatem habebant, rerum tamen non mini-
ma urbanitate florebat. Referebat enim, etc.*

(284) IX, 14, ubi epistola exstat Damaso, Britto-
nio aliisque episcopis inscripta. Cf. Rettberg I, p.
195.

(285) Quid hæc sibi velint, equidem divinare ne-
queo.

(286) Cf. infra c. 22. Codices S. Mathiæ et S.
C Gislæni Vitæ S. Eucharii Valerii et Materni clausu-
lam addunt, ubi hæc leguntur (Hillar. Vind. hist.
Trever. p. 87, 180): *Igitur omnipotens Deus tres
plagas, maxime gladium gentilium venire permisit
super (a) regnum christianorum et super (b) civita-
tem prædictam (Trevirorum) tribus vicibus; prima
autem (c) plaga erat Græcorum sub imperatore Con-
stantie (d) filio Constantini, qui (e) Arianus effectus
est catholicos in toto orbe persequens; secunda quan-
do Wandali et Alemanni Galliarum (f) regiones sub
imperatoribus Arcadio et Honorio Romanorum (g)
vastaverunt; tertia Hunorum sub Attila (h) rege eo-
rum et sub imperatore Theodosio minore.*

(287) Coverna, Kobern, ad Mosellam.

(288) Maximus — creatus ex Orosio VII, 34.

(289) Treberim s. r. o. dicit Gregorius Turon-
I, 38.

(290) Cf. Sulpitii Severi Hist. sacram II, 47; neque
tamen hanc auctori ad manus fuisse putarim.

(291) Hæc maximam partem ex Prosperi Chron.
D a. 388 sumpta sunt.

(a) supra S. Math. (b) insuper S. Math. (c) deest S. Math. (d) Constantio S. Math. (e) quia S. Math.
(f) Galliev S. Math. (g) Romanis S. Math. (h) Totila S. Gist.

ximi ¹⁴⁸⁸ ab Evodio præfecto prætorii gladio ¹⁴⁸⁹ A addictus est (*an.* 383), cum ¹⁴⁹⁰ Eutrochia Delfidi ¹⁴⁴¹ rectoris conjugæ et Latroniano ¹⁴⁴², Felicissimo (292) et Juliano multisque aliis erroris sui ¹⁴⁴³ consortibus. Ad hanc heresim condempnandam ¹⁴⁴⁴ concilium episcoporum famosum jussu Maximi Treberis congregatum est; inter quos erant Martinus Turo-nensis ¹⁴⁴⁵ et Ambrosius Mediolanensis*. Ambrosius quoque ¹⁴⁴⁶ Mediolanensis cum (293) venisset Treberis ¹⁴⁴⁷, posttridie ¹⁴⁴⁸ accessit ¹⁴⁴⁹ ad palacium. Postea cum videret eum ¹⁴⁵⁰ Maximus abstinere ¹⁴⁵¹ ab episcopis qui communicabant ei, et ¹⁴⁵² qui aliquos ¹⁴⁵³, devios licet a fide, id (294) est Priscillianistas hereticos, ad necem petebant, ubi et Martinus peccavit ¹⁴⁵⁴, commotus ¹⁴⁵⁵ eis, jussit Ambrosium sine mora regredi ¹⁴⁵⁶. Ipse vero libenter. B et si eum plerique ¹⁴⁵⁷ insidias evasurum non crederent, iter ¹⁴⁵⁸ ingressus ¹⁴⁵⁹ est, hoc solo dolore ¹⁴⁶⁰ percitus ¹⁴⁶¹, quod Iminius ¹⁴⁶² episcopum senem in exilium duci comperit. Maximus** imperator cum nollet flecti a sententia sua, mox (295) percussores [his ¹⁴⁶³] pro quibus ¹⁴⁶⁴ Martinus ¹⁴⁶⁵ rogaverat ad Hispanias ¹⁴⁶⁶ direxit. Quod ubi Martinus ¹⁴⁶⁷ comperit, nocte palacium irrupit ¹⁴⁶⁸, spondet ¹⁴⁶⁹ se communicaturum, si tribuni ad Hispanias ¹⁴⁷⁰ missi revocarentur. Nec mora intercessit; Maximus indulget ¹⁴⁷¹ omnia. Posttridie ¹⁴⁷² Felicis episcopi Treberorum (296) post Brittonem ¹⁴⁷³ ordinatio ¹⁴⁷⁴ parabatur ¹⁴⁷⁵, sanctissimi sane viri et plane digni qui meliori tempore sacerdos ¹⁴⁷⁶ fieret. Hujus ¹⁴⁷⁷ diei communionem ¹⁴⁷⁸ Martinus iniit, satius ¹⁴⁷⁹ C

æstimans ad horam cedere, quam perituris non consulere. — Hæc ¹⁴⁶⁸ itaque eo ¹⁴⁴¹ tempore apud Treberos gerebantur ¹⁴⁶², et hoc ordine sanctus Felix episcopatum ¹⁴⁶³ suscepit. Erant ¹⁴⁶⁴ etiam eo ¹⁴⁶⁵ tempore apud Treberos multi ¹⁴⁶⁶ nobiles et ecclesiastici viri, ille ¹⁴⁶⁷ videlicet presbiter ¹⁴⁶⁸ Iheronimus de Bethlæem ¹⁴⁶⁹ et Ausonius Burdegalensis aliique quam ¹⁴⁹⁰ plurimi. Quorum Iheronimus prolixum (297) valde de synodis ¹⁴⁹¹ librum sancti Hilarii ibidem conscripsit ¹⁴⁹², Ausonius vero libellum ¹⁴⁹³ qui dicitur Mosella metricè composuit, et ¹⁴⁹⁴ postea reversus in ¹⁴⁹⁵ patriam grande volumen composuit ¹⁴⁹⁶ ad honorem hujus patriæ (298), quod qui scire voluerit in Burdegala ¹⁴⁹⁷ reperire poterit. ¹⁴⁹⁸

* B. C. *add.*: et Augustinus magnus (293). Quorum Martinus non solum tunc, verum et antea sepius Treberim verbis et signis illustraverat. Puellam ¹⁴⁹⁹ (300) enim paraliticam rogatus a parentibus sanaverat; servum Tetradii consularis a dæmonio liberaverat, ipsumque Tetradium adhuc gentilitate sortentem Christi servum effecerat; patris cuiusdam familias servum a diro dæmone ¹⁵⁰⁰ mundaverat. Quodam quoque die dum de metu atque impetu barbarorum subita civitatem fama turbasset, dæmoniacum ad se exhiberi jussit, imperat, ut an verus esset hic nuncius fateretur. Tunc confessus est sedecim dæmonia fuisse quæ rumore hunc per populum disseminassent ut hoc saltem metu ex illo Martinus oppido fugaretur, barbaros nichilominus ¹⁵⁰¹ irruptionem cogitare. Itaque cum hæc immundus spiritus media in ecclesia fateretur, metu et turbatione præsentis

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁸⁸* maximini 5b. 6b. ¹⁴⁸⁹ deest 5b. ¹⁴⁹⁰ post suppl. 1. ¹⁴⁴¹ perfidi D. 5. 6. ¹⁴⁴² latiniano 2. latronia 4. 5. 6. — et f. 6. ¹⁴⁴³ erroribus suis 1. 1b. 5. — consortitus 1b. ¹⁴⁴⁴ dampnandam 2. 5. 6. plenius c. R. C. ¹⁴⁴⁵ thur. 2. ¹⁴⁴⁶ ergo cum 6. A. q. m. *desunt* 5b. ¹⁴⁴⁷ trevereos R6. trebereos C. *deest* 6. ¹⁴⁴⁸ ita 1. 2. *alii hic et infra, deest* 1b. ¹⁴⁴⁹ ad p. a. 5. 6. ¹⁴⁵⁰ m. e. 6. ¹⁴⁵¹ ab e. abstinere 2. 5. 6. ¹⁴⁵² deest 1b. ¹⁴⁵³ alios 5. 6. — devios 2. ¹⁴⁵⁴ deliquit 6. ¹⁴⁵⁵ communicans e corr. C. 1. et ita C. 3 sqq. ¹⁴⁵⁶ regre-
duipsi corr. regredi ipse 1. ingredi 2. 4. 5. 6. ¹⁴⁵⁷ plurimi 2. 5. 6. ¹⁴⁵⁸ et corr. iter 1. et 1b. intus 4. 5. *deest* 6. ¹⁴⁵⁹ ingressus 1. i. in hoc 5b. ¹⁴⁶⁰ e corr. 1. ¹⁴⁶¹ percussus 6b. ¹⁴⁶² imineum 6. iunium? 5a. ¹⁴⁶³ martinum 5c. ¹⁴⁶⁴ deest 1 1b. 2. 4? 5. 6. ¹⁴⁶⁵ deest 5b. ¹⁴⁶⁶ isspanias 1. hispanias 1b. 2 *cell.* ad i. *desunt* B. C. ¹⁴⁶⁷ deest 1. 1b. ¹⁴⁶⁸ intravit B. C. ¹⁴⁶⁹ c. se s. 6. ¹⁴⁷⁰ hi[y]spaniam 5. ¹⁴⁷¹ et i. R6. ¹⁴⁷² Post tridue 1b. Postpridie B. C. ¹⁴⁷³ britonem 2. 5. B2. 6. britonum corr. britonium 6a. et ita 6b. c. ¹⁴⁷⁴ oratio C3. oratio *superscr* ordinatio C4. ordinatio vel oratio C6. ¹⁴⁷⁵ peragabatur 1b. ¹⁴⁷⁶ f. s. B. C. ¹⁴⁷⁷ Huius — consulere *desunt* B2. ¹⁴⁷⁸ communicationem 2. 5. ¹⁴⁷⁹ salis 5. ¹⁴⁸⁰ Sic 6. ¹⁴⁸¹ i. a. t. eo t. 2. 5. 6. ¹⁴⁸² deest 5. 6. ¹⁴⁸³ e. s. f. 6. ¹⁴⁸⁴ c. XXXIV. *inc. Leibn.* ¹⁴⁸⁵ eo t. *desunt* 6. ¹⁴⁸⁶ nob. m. 1b. ¹⁴⁸⁷ deest 1b. ¹⁴⁸⁸ B6. ¹⁴⁸⁹ bethlehem 5c. C1. ¹⁴⁹⁰ deest 5a. b. ¹⁴⁹¹ synodo 1b. ¹⁴⁹² conscripsit 1. ¹⁴⁹³ libellum corr. libellum 1. libellum C3. ¹⁴⁹⁴ et — vonlmen *desunt* 5a. et — composuit *desunt* 6. ¹⁴⁹⁵ deest 2. ¹⁴⁹⁶ v. ad h. h. p. edidit B. C. ¹⁴⁹⁷ b. civitate C. ¹⁴⁹⁸ potuerit B2. corr. poterit C1. burdegala...e p. [re]perire 1b. ¹⁴⁹⁹ puellam indulget omnia *desunt* B2. *In codice quem sequitur folium defuisse videtur.* ¹⁵⁰⁰ demonio C3. ¹⁵⁰¹ quam postea *add.* B4.

NOTÆ.

(292) Felicissimum Sulpicius nominat, Julianum D neque hic neque Prosper.

(293) *Cum venisset — duci comperit* ex epistol. Ambrosii VII, 6. sumpta sunt.

(294) *Id est Pr. her et ubi et M. pecc.* auctor adjecit.

(295) *Mox — non consulere* ex Severi dial III, c. 12, 13.

(296) *Tr. post Br.* addit auctor.

(297) *Prolixum — conscripsit ex* Hieronymi epistol. ad Flarentium, Op. ed. Martianeum IV, 2. p. 6.

(298) Hanc notitiam ex versibus Ausonii male intellectis fluxisse, Wyttenbach putat; v. Mosella v. 394. *cum facta virilim Belgarum patriosque canam, decora inclyta, mores.* Verbis hujus patriæ scriptor Treverensis Galliam Belgicam sive Treverensem intelligere videtur. Cf. Bocking ad Mosellam p. 93.

(299) Augustinum Treverim haud venisse, constat.

(300) Quæ sequuntur ex Sulpitii Severi Vita S. Martini c. 17—18 sumpta sunt.

civitas liberata est. Alio (301) die a Maximo A - imperatore multis precibus ad convivium invitatus est. Ad medium fere convivium, ut mos est, pateram regi minister obtulit. Ille Mart. no pateram dari iussit, cupiens ab ejus dextera poculum sumere. Set episcopus ubi bibit, pateram presbitero suo tradidit, nulum scilicet existimans digniorem qui posset prior bibere. Quod factum imperator et sui mirati sunt, celebrequē per palacium sonuit, fecisse Martinum in regis prandio ¹⁵⁰², quod in infirmorum ¹⁵⁰³ iudicium conviviis episcoporum nemo fecisset. Eundemque Maximum prædixit post aliquot annos in Italia interficiendum; quod et ita contigit. In (302) eadem urbe reginæ obsequiis multum honoratus est.

B. C. ita : Congregati ¹⁵⁰⁴ (303) itaque ¹⁵⁰⁵ apud Trebros episcopi tenebantur, qui cotidie communicantes Itachio et Achatio communem sibi causam fecerant. Itachius et Achatius episcopi erant, quorum factione Priscillianus ¹⁵⁰⁶ et reliqui occisi fuerant, quorum etiam consilio Maximus tribunos cum summa potestate armatos ad Hispanias ¹⁵⁰⁷ mittere decreverat, ceteros Priscillianistas in quirere, deprehensos bonis et vita privare. Illis ubi nuntiatur est advenire Martinum, ineunt cum imperatore consilium, ut missis obviam officialibus ¹⁵⁰⁸ urbem illam propius vetaretur ¹⁵⁰⁹ accedere, nisi se cum pace ¹⁵¹⁰ episcoporum ibi consistentium affore fateretur; quos ille callide est frustratus. Profiteatur se cum pace Christi venturum. Postremo ingressus nocturno tempore adiit ecclesiam tantum orationis gratia, postpridie palacium petiit. Preter multas, quas evolvere longum est, has principales petitiones habebat, pro Narsete comite et Leochadio præside, qui ambo fuerant partium Graciani, quem dux Maximi Andragathius occiderat : et ne tribuni ad Hispanias cum jure gladiatorum mitterentur. Pia enim erat sollicitudo Martino, ut non solum christianos qui sub illa erant occasione vexandi, set ipsos quoque hereticos liberaret. Set primo die et altero Maximus distulit ejus preces admittere, cum interim episcopi, quibus Martinum communicare volebat, cum fletibus Maximum implorant, ut uteretur adversum ¹⁵¹¹ hominem vi sua. At ille vim quidem sancto viro noluit inferre, tamen secreto accersitum blande appellat, hereticos jure dampnatos a iudicibus publicis

potius quam a sacerdotibus ¹⁵¹² edicit, non esse causam, quod ¹⁵¹³ Itachii ¹⁵¹⁴ ceterorumque partis ejus communionem vitare deberet. Quibus cum Martinus parum moveretur, rex ira accenditur, ac se de conspectu ejus abripuit, et mox.

21. Quadam die ¹⁵¹⁵ Maximus imperator ad spectandos ludos circenses ad amphitheatrum egressus est (304). Tunc quidam ex militibus palacio ¹⁵¹⁶, nomine Pontianus ¹⁵¹⁷, cum aliis ¹⁵¹⁸ tribus contubernaliibus suis exivit ¹⁵¹⁹ deambulatum in hortos ¹⁵²⁰ muri ¹⁵²¹ contiguos. Illic forte uno ¹⁵²² eorum secum ¹⁵²³ subsistente ¹⁵²⁴, alii duo venerunt ad cellam sancti Eucharii, ubi habitabant servi Dei ¹⁵²⁵ pauperes, qualium est regnum cœlorum, et invenerunt ibi ¹⁵²⁶ codicem, in quo scripta erat vita Antonii ¹⁵²⁷. Quam unus eorum cœpit legere et mirari et accendere ¹⁵²⁸ repletus Spiritu sancto. Et ¹⁵²⁹ mox elevatis oculis ad socium suum, ait illi ¹⁵³⁰ : *Dic, quæso te, si non videtur tibi ¹⁵³¹ esse ¹⁵³² melius huic Deo servire, qui talem habet famulum, quam regi mortali inaniter militare.* Dixit ¹⁵³³ et hoc turbidus parturitione novæ vitæ. Reddidit ¹⁵³⁴ et oculos paginis ¹⁵³⁵, et legebat, et mutabatur intus, et exuebatur mundo ¹⁵³⁶ mens ejus. Nam dum ¹⁵³⁷ legeret, infremuit, et ait amico suo : *Ego jam ¹⁵³⁸ abrupti ¹⁵³⁹ me ab illa spe nostra, et Deo servire statui, et hoc ¹⁵⁴⁰ ex hac ¹⁵⁴¹ hora in hoc loco ¹⁵⁴² aggredior; te ¹⁵⁴³ si piget imitari ¹⁵⁴⁴, noli aversari ¹⁵⁴⁵.* Tunc ille respondit : *Adhærebo ¹⁵⁴⁶ et ego tibi, nec ultra te in talem militiam ¹⁵⁴⁷ deseram.* Tunc Pontianus ¹⁵⁴⁸ et qui cum eo erant per ¹⁵⁴⁹ alias horti partes deambulabant, quærentes eos, deveneruntque ¹⁵⁵⁰ in eundem locum, et ammonebant eos ut redirent, quod ¹⁵⁵¹ jam ¹⁵⁵² declinasset dies. At illi narraverunt eis ¹⁵⁵³ qualis eis voluntas ¹⁵⁵⁴ orta esset atque fortuna, ¹⁵⁵⁵ et ¹⁵⁵⁶ petierunt ne eis molesti essent. Tunc cœperunt flere, et ¹⁵⁵⁷ pie illis congratulati ¹⁵⁵⁸ sunt, et commendaverunt se orationibus eorum, et reversi sunt in ¹⁵⁵⁹ palacium; illi autem manserunt, in eodem loco. Habebant enim ¹⁵⁶⁰ ambo sponsas, quæ, posteaquam ¹⁵⁶¹ hoc audierunt, etiam ipsæ virginitatem suam Deo dicarunt ¹⁵⁶².

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁰² deest B6. spacio vacuo relicto. ¹⁵⁰³ inferiorum B4. ¹⁵⁰⁴ c. XXXIII. Leibn. II, c. XI. C. ¹⁵⁰⁵ igitur C. ¹⁵⁰⁶ princillianus B6. ¹⁵⁰⁷ hispaniam C. ¹⁵⁰⁸ officialibus B6. ¹⁵⁰⁹ vitaretur B4. 6. corr. uelaretur C1. ¹⁵¹⁰ pacem B6. ¹⁵¹¹ adversus C. ¹⁵¹² debere puniri in marg. add. C1. et ita C3. sqq. ¹⁵¹³ qua C1. ¹⁵¹⁴ ithacii B. 6. ¹⁵¹⁵ deest 5b. ¹⁵¹⁶ pacio corr. palacio 1. ¹⁵¹⁷ ponticianus 1. ¹⁵¹⁸ tr. a. 2. ¹⁵¹⁹ deest 2. ¹⁵²⁰ hortus corr. hortos 1. ortos 5a-b. 6. ¹⁵²¹ muro 5a-b. muros corr. muro 6a. et ita ¹⁵²² 6b-c. muris 5b. B. C. cum Augustino. ¹⁵²³ uni B2. Illi fore uno 1b. ¹⁵²⁴ scū 1b. deest 2. 5. 6. ¹⁵²⁵ e corr. 1. C1. ¹⁵²⁶ deest 1b. ¹⁵²⁷ deest 5. 6. ¹⁵²⁸ anthonii 5a-b. sancti A. B. C. ¹⁵²⁹ deest 2. 5. 6. accendi B2. accendere corr. accendi C1. et ita C3. sqq. ¹⁵³⁰ deest 5. 6. ¹⁵³¹ deest 5c. ¹⁵³² e corr. 1. ¹⁵³³ m. e. B. C. ¹⁵³⁴ Dixit ergo et 1. 1b. ¹⁵³⁵ reddit 6. ¹⁵³⁶ pagine 1b. 5. 6. ¹⁵³⁷ deest B. C. cum B6. ¹⁵³⁸ Eam 2. ¹⁵³⁹ abripui B. C. ¹⁵⁴⁰ deest 5. 6. ¹⁵⁴¹ deest B6. ¹⁵⁴² deest 5a-b. hora hoc ag. 6. — aggrediar 2. ¹⁵⁴³ et si te puget 5b. ¹⁵⁴⁴ imitari 1. ¹⁵⁴⁵ adversari 5. 6. auersari corr. adversari C1. et ita C3. sqq. ¹⁵⁴⁶ deest 5a. ¹⁵⁴⁷ tali militia 5. 6. talem miliciam corr. tali milicia C1 et ita C3. sqq. ¹⁵⁴⁸ pontitianus 1. ¹⁵⁴⁹ perambulabant horti (orti 5a-b. 6.) partes q. 2. 5. 6. ¹⁵⁵⁰ veneruntque 5. ¹⁵⁵¹ eo quod 5. 6. ¹⁵⁵² d. i. 6. ¹⁵⁵³ deest 2. 6. ei 5. ¹⁵⁵⁴ eis esset o. v. 2. 5. 6c. o. e. v. 6a-b. ¹⁵⁵⁵ fortima 1. formata B. C. firmata August., quod 1. depravasse videtur. ¹⁵⁵⁶ ac 1b. ¹⁵⁵⁷ pie et 1b. ¹⁵⁵⁸ gratulati 1. 1b. 5. ¹⁵⁵⁹ ad 6. ¹⁵⁶⁰ autem 6. ¹⁵⁶¹ postquam 1b. B2. hoc deest 5. ¹⁵⁶² dicarunt 5a-b. dicaverunt B. C.

NOTE.

(301) Ibidem c. 20.

(302) Ei. dial. II, 6.

(303) Hæc omnia ex Severi dial. 'II, c. 11. 12 sumpta sunt.

D (304) Hæc narratio ex Augustini confessionum libr. VIII, c. 6, § 15 hausta est. Sed verba ad amphitheatrum et infra cellam S. Eucharii auctor de suo adjecit, alia paululum r. 3. vit.

22¹⁵⁶⁰. Maximus¹⁵⁶⁴ (305) imperator de Treberi cum magno¹⁵⁶⁸ exercitu se¹⁵⁶⁶ movens, Victorem filium suum¹⁵⁶⁷ in infantili ætate imperatorem constituit, eique tutores Quintinum et Nameum¹⁵⁶⁸ principes Trebitorum¹⁵⁶⁹ reliquit. Ipse deinde a Theodosio in Italia peremptus est, filius quoque ejus gladio¹⁵⁷⁰ in gratiam Theodosii occisus est. — Jam nunc¹⁵⁷¹ aliquid de sancto Felice dicamus¹⁵⁷² Hic fecit basilicam grandem¹⁵⁷³ in honore¹⁵⁷⁴ Dei genitricis in campo Martio 410¹⁵⁷⁵ pedum longitudinis, 120 latitudinis (306), in qua corpora martirum a Rictiovaro¹⁵⁷⁶ passorum, ad¹⁵⁷⁷ usque sua tempora disjecta et incomposita, honorifice tumulavit. Corpus quoque sancti Paulini¹⁵⁷⁸, quod suo tempore populus¹⁵⁷⁹ Trebitorum cum copiis ex toto regno adunatis de Frigia detulerat, facta cripta in eodem monasterio, medio cripta cum ferreis catenis suspendit (307). Ipse (308) quoque¹⁵⁸⁰ post annos 12¹⁵⁸¹ sacerdotii sui¹⁵⁸² in dextro¹⁵⁸³ cornu ejusdem¹⁵⁸⁴ ecclesiæ sepultus est¹⁵⁸⁵. — Eodem tempore sub Theodosio majore Franci (309) cum ducibus suis Sunnone et Gundebaudo in Germania¹⁵⁸⁶ prorumpentes pagosque¹⁵⁸⁷ depopulantes, etiam Coloniae metum incussere¹⁵⁸⁸. Quod cum Treberos¹⁵⁸⁹ perlatum fuisset, Namneus¹⁵⁹⁰ et Quintinus, quos supra diximus, quibus infantiam¹⁵⁹¹ filii et defensionem Galliarum Maximus commiserat, collecto exercitu Francos de Germania¹⁵⁹² ejecerunt¹⁵⁹³, et apud Carbonariam silvam magna

A strage eos¹⁵⁹⁴ vicerunt. Hinc ortum est odium Francorum contra Treberos¹⁵⁹⁵, et ex¹⁵⁹⁶ hoc deinceps Reno¹⁵⁹⁷ transmissio in (310) terra Trebitorum hiemare¹⁵⁹⁸ præsumperunt¹⁵⁹⁹. — Post hæc igitur¹⁶⁰⁰ temporibus Honorii imperatoris Crocus¹⁶⁰¹ (311) rex Wandalorum cum Suevis¹⁶⁰² et Alanis¹⁶⁰³ egressus¹⁶⁰⁴ de sedibus suis, Gallias appetens, consilium¹⁶⁰⁵ matris nequissimum utens, dum ei dixisset : *Si novam rem vis¹⁶⁰⁶ facere et nomen adquirere, quæ alii ædificaverunt cuncta destrue, et populum quem superas interfice. Nam nec ædificia meliora ac preciosiora facere potes¹⁶⁰⁷, neque plus rem magnam¹⁶⁰⁸, per quam¹⁶⁰⁹ nomen tuum eleves. Qui Renum apud Mogonciam¹⁶¹⁰ ponte ingenioso¹⁶¹¹ transiens, primum¹⁶¹² ipsam civitatem cum populo ejus delevit, deinde cunctas¹⁶¹³ quasque¹⁶¹⁴ civitates Germaniæ vallans¹⁶¹⁵, Mettis¹⁶¹⁶ pervenit; ubi murus¹⁶¹⁷ civitatis divino nutu ruens, capta est civitas a Wandalis. Deinde (312) urbem Trebitorum, vix jam¹⁶¹⁸ a persecutione Grecorum respirantem, pari obsidione vallatam cepit, et magna ejus ædificia¹⁶¹⁹ ad solum dejecit. Civium¹⁶²⁰ pars aliquanta¹⁶²¹ in arena civitatis, id est in amphiteatro¹⁶²², quam munierant, liberata est. Post hæc cunctas civitates Galliarum Crocus¹⁶²³ pervagans, Arelatum¹⁶²⁴ obsedit, ubi a quodam milite Mario¹⁶²⁵ captus, et in vinculis constrictus, per cunctas civitates¹⁶²⁶ quas vastaverat ductus, impiam vitam digna morte finivit*

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁶⁸ c. XXXV. *Leibn.* II, c. XII. C. ¹⁵⁶⁴ e corr. 1. ¹⁵⁶⁸ maximo 5. 6. B. ¹⁵⁶⁸ deest (?) B. C. se m. ¹⁵⁶⁹ desunt 5^b. victorem — tutores ¹⁵⁶⁷ s. f. 6^a. in ¹⁵⁶⁸ deest 2. 6. ¹⁵⁶⁸ maneam 5. mammeum 6. ¹⁵⁶⁹ deest 5°. ¹⁵⁷⁰ in gr. t. gl. 1^b. ¹⁵⁷¹ nunc ad ¹⁵⁷² e corr. 1. ¹⁵⁷³ quandam 5^a. ¹⁵⁷⁴ honorem 2. 5. 6. g. d. 1^b. ¹⁵⁷⁵ CCCX. 6. ¹⁵⁷⁶ rictiovaro 5^b. ¹⁵⁷⁷ u. ad 6. ¹⁵⁷⁸ pauli 6°. ¹⁵⁷⁹ treberorum. p. 6. ¹⁵⁸⁰ deest 5. 6. ¹⁵⁸¹ XII. a. 6. B. C. ¹⁵⁸² deest B. C. ¹⁵⁸³ c. d. 6. sinistro B. C. — *In cod. 1^b. gl. sec. man. addita est* : i. e. ad aquilonarem plagam chori. ¹⁵⁸⁴ deest 2. ¹⁵⁸⁵ deest 5. s. e. ¹⁵⁸⁶ desunt 5^b. est s. 6°. ¹⁵⁸⁶ germaniam 5. 6. ¹⁵⁸⁷ paganosque 1. 1^b. pagos 5. 6. ¹⁵⁸⁸ incusserunt B. C. ¹⁵⁸⁹ treberis 2. 5. 6. B2. tr. cum. 2. 5. ¹⁵⁹⁰ maneam 5^a-b. manneus 5°. B6. mammeus 6. nammeus B2. ¹⁵⁹¹ in franciam 5^a-b. infancia 5°. in faciem B2. q. maximus comm. i. f. et d. g. collecto C. ¹⁵⁹² de g. ¹⁵⁹³ desunt B2. ¹⁵⁹³ deiecerunt B2. fr. deiecerunt germ. B6. ¹⁵⁹⁴ eos strage 6. B. C. ¹⁵⁹⁵ treberos 1. *hoc loco.* ¹⁵⁹⁶ de 5^a. ¹⁵⁹⁷ t. r. B. C. ¹⁵⁹⁸ hiemare 1. hiemantes 1^b. ¹⁵⁹⁹ non p. 5. 6. ceperunt B. C. ¹⁶⁰⁰ Hoc i. tempore 5^b-c. anno domini CCCXIII. *add. 5^a. scilicet anno domini IX^oXIII. post imperatoris add. 5^b. anno Domini CCCXIII post. sedibus suis add. 5°. 1601* crocius 6^a. ¹⁶⁰² sweuis C. 1. ¹⁶⁰³ lanis *corr.* alanis 1. alamannis 1^b. 5. C. alemannis 6. ¹⁶⁰⁴ e. est 6. ¹⁶⁰⁵ consilio m. nequissimo 2. 5. 6. consilium m. nequissimum *corr.* consilio m. nequissimo C1. *et ita C3. sqq.* ¹⁶⁰⁶ vis *post suppl. 1. et ita 1^b. 2. 5. 6. vulneris B. C.* ¹⁶⁰⁷ poteris 1^b. 5. ¹⁶⁰⁸ m. r. B. C. ¹⁶⁰⁹ e *corr.* 1. ¹⁶¹⁰ mogontiam 1. magunciam 5^a-b. moguntiam 5°. 6. — ponto 1^b. ¹⁶¹¹ i. facto B2. ¹⁶¹² primo 5^a. C. ¹⁶¹³ cunctasque c. B6. ¹⁶¹⁴ quascunque 5. ¹⁶¹⁵ deest 6. ¹⁶¹⁶ vallens *corr.* vallans 1. ¹⁶¹⁶ metis 2. 5. (methis 5^b). B2. metus B6. ¹⁶¹⁷ muro c. n. d. ruente 6. ¹⁶¹⁸ deest 6^b. ¹⁶¹⁹ deest 5. ejus ¹⁶²⁰ deest 5^b. magna ex parte ad 6. ¹⁶²⁰ Cujus *post corr.* Cinium 1^b. ¹⁶²¹ aliquanto *corr.* aliquanta 5. ¹⁶²² amphiteatrum. 1 amphiteatra q. munere (*sed post corr.*) 1^b. ¹⁶²³ crocius 6^a. ¹⁶²⁴ arelanum 5^a. 6^b. ¹⁶²⁵ deest 5°. marcio B6 ¹⁶²⁶ galliarum *add.* 2. 5. 6.

NOTÆ.

(305) *Maximus — occisus est* ex Orosio VII, 35 et Gregor. Turon. II, 19 noster conflavit; sed verba *principes Trebitorum* ipsius sunt.

(306) Ita Vita S. Felicis (Acta SS. Mart. III, p. 623): *Ampla satis et magnifica in eadem civitate ecclesie, copiosis ab eo sumptibus in honore sanctæ Dei genitricis martyrumque Thebeæ legionis constructa;..... quadringentos enim et decem pedes in longitudine, centum vero et viginti habere illam fecit in latitudine.*

(307) Quæ hic de S. Felice narrantur ex tabula illa plumbea a. 1071. inventa manarunt, quam etiam Vita S. Felicis secuta est; cf. etiam Vita S. Agritii Jan. I, p. 775, et quæ de hac narratione Hontheim Prodr. I, p. 91 sqq. dixit. — Ecclesia postea S. Paulini nominata est. Aliter vero res in Vita Paulini

C narratur (Act. SS. Mai. VI, p. 678.) *Exstat ergo non longe ab oratorio beati Maximini basilica in honore sanctæ Dei genitricis dedicata admodum præclara, in qua deponentes corpus sanctissimi pontificis, locum inibi decrevere fieri sepulchri exstruentesque cryptam, ossibus ejus satis habilem, in sarcophago cum catenis ferreis in crypta medio pendere fecerunt.*

(308) Hæc ex Vita S. Felicis sumpta esse videntur.

(309) *Franci — Quintinus et collecto — vicerunt* ex Fredegarii Hist. ep. c. 3.

(310) *In — præsumperunt* lib. Fred. l. l. c. 6.

(311) Hæc ex Fredegarii lib. III, c. 41 (ap. Canisium ed. Basnage II, 1. p. 191).

(312) *Deinde — dejecit* de suo auctor adjecit, et mota verba : *id est in amph.*

— Paulo (313) post ¹⁶²⁷, regnante ¹⁶⁰⁰ Theodosio minore ¹⁶²⁹. Attila ¹⁶⁰⁰ rex Hunorum civitatem Trebironum bello optinuit, eamque ¹⁶³¹ graviter depopulatus est. Post mortem autem Valentiniani, qui post Theodosium cum Martiano imperavit, Avitus ¹⁶⁰⁹ suscepit imperium; sub quo civitas Trebironum ludibrio ¹⁶³³ patuit Francorum. Erat (314) in urbe senator nomine Lucius, qui habuit uxorem pulcherrimam, in quam ¹⁶³⁴ deperiit Avitus amore turpi ¹⁶³⁵. Simulans igitur infirmitatem, præcepit ut omnes senatrices urbis eum visitarent. Venit inter alias uxor Lucii, et ab eo stuprata, silenter domum ¹⁶³⁶ revisit mariti. In crastino ¹⁶³⁷ surgens de stratu ¹⁶³⁸ Avitus, dixit ad Lucium ¹⁶³⁹: *Pulchras habes terras* ¹⁶⁴⁰, *set frigidus* ¹⁶⁴¹ *lacus*. Hinc Lucius indignatus, urbem prodidit ¹⁶⁴² Francis, a quibus direpta ¹⁶⁴³ est, multisque necatis et ¹⁶⁴⁴ incensa. Treberi capta ¹⁶⁴⁵, etiam Coloniam Franci cepere ¹⁶⁴⁶ (315). Sic ¹⁶⁴⁶ finitum est nomen ¹⁶⁴⁷ et regnum Gallorum et Germanorum, et ortum est Francorum.

23 ¹⁶⁴⁸. Post obitum sancti Felicis, ut ad id redeamus a quo ¹⁶⁴⁹ paululum recessimus, Mauricius Trebironum præsul efficitur (316). Post quem sanctus Legontius ¹⁶⁵⁰; deinde sanctus ¹⁶⁵¹ Auctor (317);

A post quem sanctus ¹⁶⁵² Severus ¹⁶⁵³. Hic (318) apostolicis viris per omnia coæquandus, Germaniæ verbum Dei ¹⁶⁵⁴ prædicavit, et cum beato ¹⁶⁵⁵ Germano Parisiorum episcopo et Lupo Treccassino ¹⁶⁵⁶ in Britannia ¹⁶⁵⁷ Pelagianam heresim destruxit. Cui successit beatus Cirillus. Hic cellam sancti ¹⁶⁵⁸ Eucharrii incensam et desertam reparavit, monasteriumque ¹⁶⁵⁹ non longe a priori ¹⁶⁶⁰ loco constituit, et illic ¹⁶⁶¹ corpora sanctorum ¹⁶⁶² Eucharrii et successorum ¹⁶⁶³ ejus transtulit (319); juxta quos et ipse requiescit ¹⁶⁶⁴. Cirillum ¹⁶⁶⁵ Jamnerius ¹⁶⁶⁶ (320), Jamnerium Emerus ¹⁶⁶⁷ subsecutus ¹⁶⁶⁸, Marum post se constituit: qui monasterium sancti Paulini a barbaris cum prædictis urbis ¹⁶⁶⁹ vastationibus desolatum reparavit; ubi et ipse sepultus ¹⁶⁷⁰ requiescit ¹⁶⁷¹ (321). Cui successit Volusianus. Hic ¹⁶⁷² privilegium dudum a papa Silvestro huic urbi per beatum Agricium delegatum, set jam ¹⁶⁷³ suo tempore Romæ delectum, Romano ¹⁶⁷⁴ pontifici ¹⁶⁷⁵ rescribi fecit (322), et honorem priscum suæ civitati renovavit ¹⁶⁷⁶. Post quem Miletus ¹⁶⁷⁷ ecclesiam rexit; post ¹⁶⁷⁸ Modestus; deinde Maximianus; post quem Fibicius ¹⁶⁷⁹, cui successit Abrunculus ¹⁶⁸⁰; deinde Rusticus. Hic primo reprehensibilis, set postea ¹⁶⁸¹ per beatum

VARIE LECTIONES.

¹⁶²⁷ anno domini CCCXXVII. *add.* 5^a. *post* Theodosio 5°. scilicet anno domini IX° XXVII. *post* minore 5° ¹⁶²⁸ imperante 6. ¹⁶²⁹ *deest* 5^b. ¹⁶³⁰ attilla 1. attilla 5^b. attilla *superscr.* hezelo B2. — hun. rex 2. 5. 6. ¹⁶³¹ et 5^b. ¹⁶³² proavitus 5. 6. *et ita infra.* ¹⁶³³ p. l. 6. ¹⁶³⁴ qua *corr.* quam 1^b. ¹⁶³⁵ *e corr.* 1. ¹⁶³⁶ ad d. misit 5. ¹⁶³⁷ crastina *corr.* crastino 1 ¹⁶³⁸ s. suo B. C. de s. *desunt* 2. 5. 6. ¹⁶³⁹ luciam *corr.* lucium 1. ¹⁶⁴⁰ *e corr.* 1. t. (turmas B2.) h. B. C. ¹⁶⁴¹ in f. 5. ¹⁶⁴² f. p. 6^a. b. fr. tradidit 5. ¹⁶⁴³ *e corr.* 1 *deest* B. C. ¹⁶⁴⁴ incensa trebere captamque col. 5. inc. treberi captam etiam 6. captam *ut videtur corr.* capta C1. ¹⁶⁴⁵ diripuerunt 6. ceperunt B. ¹⁶⁴⁶ Sicque 5^b. ¹⁶⁴⁷ nomen et *desunt* 5^a. b. nomen *deest* 5^c. ¹⁶⁴⁸ e. XXXVI. *Leibn.* — Explicit lib. III. *quarto hoc loco incipiente* 6^c. ¹⁶⁴⁹ r. unde 6. ¹⁶⁵⁰ leguntius 5. 6. leoncius B2. ligontius C. — Deinde post Mauricium efficitur presul Treberorum sanctus Leguntius. Deinde post illum Auctor. Post illum Severus 5^b. ¹⁶⁵¹ *deest* 2. 5. 6. B. C. ¹⁶⁵² *deest* 2. 5. 6. ¹⁶⁵³ *e corr.* 1. ¹⁶⁵⁴ *deest* 1. ¹⁶⁵⁵ *deest* 5. 6. ¹⁶⁵⁶ treccassano 5^b. treccassano B2. treccaseno B4. 6. *corr.* treccasino C1. ¹⁶⁵⁷ britanniam 5^a. c. ¹⁶⁵⁸ beati 5^b. ¹⁶⁵⁹ m. quoque B2. ¹⁶⁶⁰ priore 5^a. c. 6. ¹⁶⁶¹ illic B6. ¹⁶⁶² *deest* 5^b. ¹⁶⁶³ successorumque 6. ¹⁶⁶⁴ requieuit 6^b. ¹⁶⁶⁵ Quirillum B2. 4. 6. Post cyrillum C. — Cirillum — requiescit *desunt* 5^c. ¹⁶⁶⁶ *deest* B2. lannerius. lannerium 2. 5^c. lamnerius. lamnerium 5^a. 6. B6. et post piamnerium C. ¹⁶⁶⁷ emerius 2. 5. 6. ¹⁶⁶⁸ est s. 6. qui marum 5. 6. marium 2. ¹⁶⁶⁹ urbem 1. vastatoribus 5. 6. vast. urbis 6. ¹⁶⁷⁰ *deest* 6. ¹⁶⁷¹ quiescit 6. — Huic s. 5^b. ¹⁶⁷² Qui B2. ¹⁶⁷³ suo iam 5. 6. ¹⁶⁷⁴ a. r. 6. ¹⁶⁷⁵ pontifice 5. 6. — describi 5^c. *ubi mox* pristinum. ¹⁶⁷⁶ Post hunc Hildolphus (hildolfus 6.) deinde Severinus *add.* 5. 6. ¹⁶⁷⁷ militis 5^c. *ubi mox* maximinus. ¹⁶⁷⁸ post illum 5^b. post quem B. C. ¹⁶⁷⁹ fibicius B2. ¹⁶⁸⁰ arunculus 5^b. aprunc. 5^c. ¹⁶⁸¹ post 5^a. c. *deest* 2. 5^b.

NOTE.

(313) Hæc unde sumpserit scriptor, nescio. Fortasse cum totam Galliam ab Hunis legeret esse ever- sam, hæc probabiliter satis conjectura etiam ad Treverensem urbem referebat (cf. Brower p. 288).

(314) Hæc — *incensa* ex Fredeg. hist. cp. c. 7. — Brower p. 296 ita dicit: « venere . . . in manus membranæ provinciarum Romanarum pervetustæ bibliothecæ Cusanæ, quæ hanc Lucii senatoris memoriam et Trevirorum catastrophem ad Hypatii veteris historici fidem relegabant, unde . . . alios sumpsisse credibile est. »

(315) Gesta Francorum, c. 8

(316) Cf. de his nominibus catalogos ab Hontheim alioque editos.

(317) S. Auctoris Vita post translationem corporis celeberrimam a. 1113 scripta (Act. SS. Aug. IV, p. 45. Gestorum scriptor uti non potuit.

(318) *Hic* — *destruxit* fortasse ex Bedæ Hist. eccl. Angl. I, c. 21 sumpta sunt; cf. Vitam S. Germani Antiss. Acta SS. Jul. VII, p. 216.

(319) Brower p. 297 perantiquos affert versus, quibus veteris basilicæ et a Cyrillo reparatæ monu-

C menta fuisse illustrata opinatur :

*Quam bene concordēs divīna potentia jungit
Membra sacerdotum quæ ornat locus iste duorum,
Eucharium loquitur Valeriumque simul.
Sedem victuris gaudens componere membris,
Fratribus hoc sanctis ponens allare Cyrillus,
Corporis hospitium sanctus metator adornat.*

(320) Fortasse idem ille Jamblichus quem Auspicius carmine laudavit; Hontheim Hist. I, p. 20.

(321) Cf. brevem narrationem de S. Maro ex cod. S. Maximini Act. SS. Jan. I, p. 730 editam, quam tamen Gestis nostris recentiore putarim. — Brower, p. 299 inscriptionem sepulcralem exhibet, qua legitur: *Cuncta ejus Vita liber habet*. Sed Gestorum scriptori si Vita talis ad manus fuisset, certe plura ejus facta retulisset.

(322) Cf. diploma supra c. 18. In codice Viridunensi, quem Calmetus et Wilthemius viderunt, legitur: *Privilegium quod Volustanus archiepiscopus conscribi jussit*; v. Calmet Hist. de Lorraine I, ap. 11 n. et Hontheim Hist. dipl. I, p. 17 n.

Goarem ¹⁶⁸⁸ correctus, in ecclesia beatæ Mariæ quæ A vocatur Litus ad ¹⁶⁸⁸ martires 7 ¹⁶⁸⁴ annis reclusus ¹⁶⁸⁸ pœnitentiam gessit ¹⁶⁸⁸ (323). Quo decedente, Aponoculus successit; cuius ¹⁶⁸⁷ temporibus Arvernensis ¹⁶⁸⁸ ecclesiæ Illidius sacerdos exstitit ¹⁶⁸⁹. Cujus (324) fama cum per diversos ecclesiæ evehatur ¹⁶⁹⁰ ascensus, etiam vicinarum urbium fines penetravit. Unde factum est ut hæc gloria cum Trebirici imperatoris aures attingeret, cuius filia a ¹⁶⁹¹ spiritu unumundo vexabatur, et non inveniebatur a quo posset erui, beatum Illidium fama detexit. Et dicto citius ab imperatore directi pueri sanctum senem Arvernensis ¹⁶⁹² repertum Treberis regi repræsentant ¹⁶⁹²; a quo venerabiliter recipitur ¹⁶⁹⁴. Rex de exitu infelicis conqueritur filię. Ille vero confisus in Domino, orationi tota ¹⁶⁹⁸ nocte incumbit ¹⁶⁹⁶, deinde missis B Paulus super montem Cebennam ¹⁷¹⁸, qui ex ¹⁷¹⁹ ejus nomine hactenus Pauli mons ¹⁷²⁰ vocatus (329), Ingobertus, Disibodus ¹⁷²¹, Wandelinus ¹⁷²², Carillelus ¹⁷²³, et quidam Longobardus ¹⁷²⁴ nomine Vulflaicus ¹⁷²⁵, et presbiter ¹⁷²⁶ Bantus, ejusque ¹⁷²⁷ germanus nomine et opere Beatus, aliique quam ¹⁷²⁸ plurimi heremiticam vitam ducebant. Hic (330) Magnericus episcopus templa ¹⁷²⁹ antiqua Dei in priscum renovavit honorem, et in honorem ¹⁷³⁰ beati Martini ¹⁷³¹ ecclesiam construxit, unam in monte in pago Vabrensi ¹⁷³² (331), alteram in villa quæ Carta ¹⁷³³ domus dicitur (332), terciam * in ipsa

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁸⁸ goarum 5^b. 6^a. gainem 5°. gnarem B2. ¹⁶⁸⁸ super B6. ¹⁶⁸⁴ Illior B6. ¹⁶⁸⁸ clusus corr. reclusus 1. ¹⁶⁸⁸ egit B2. — 5^b. *addit*: Hec correctio ita accidit. Cum sanctus Goarus in cellula super littus Reni circa fluvium qui Wocara dicitur morabatur, multas ibidem reliquias — bona in pæe quievit *ex vita S. Goaris antiquiore; et ita pergit*: Defuncto Rustico Aponoculus — ¹⁶⁸⁷ cuius temporibus — c. 24. a se separari *desunt ap. Dach., leguntur vero in 5^a. et 6^b.* ¹⁶⁸⁸ avernensi 2. 5. 6 arvernensi B2. C1. avernensis B6. C3. ¹⁶⁸⁹ profuit 6. sac. ext. ill. 5. ¹⁶⁹⁰ evegitur B2. ¹⁶⁹¹ ab B2. ¹⁶⁹² avernis 2. 5. 6. ¹⁶⁹³ presentant 6. ¹⁶⁹⁴ excipitur 2° 5. 6. B. C. ¹⁶⁹⁵ in tota B6. ¹⁶⁹⁶ incubuit 2 5°. B2. ¹⁶⁹⁷ ab B2. ¹⁶⁹⁸ egit B2. ¹⁶⁹⁹ et argenti 6. ¹⁷⁰⁰ offert 1. ¹⁷⁰¹ arvenna 5^a. b 5ⁱ. ¹⁷⁰² tributa que 6. ¹⁷⁰³ que *corr. al. manu* quia 1. ¹⁷⁰⁴ penurii 1. gravi penuria inferebantur (inferebatur 8.) i. 2. 5. 6. i. curie 6. ¹⁷⁰⁵ v. presentis 1. 2. presentis v 5°. b. anni 6 pr. t. in i. v. *desunt* 5^b. ¹⁷⁰⁶ s. est 5^a. c. B 2. 4. C. del. est in u. s. s. 5^b. ¹⁷⁰⁷ c. XXXVIII *Leiben.* ¹⁷⁰⁸ Eodem B6. ¹⁷⁰⁹ theodricus 1. 5^a. *sapins*. ¹⁷¹⁰ aruennis *post corr.* 1^b. avernis 2. 5. ¹⁷¹¹ tr. cl. 6. ¹⁷¹² pendeat 1. 4^b. e. p. B. C. ¹⁷¹³ clientes 1. ¹⁷¹⁴ nicecium 1. 1^b (*ubi mox* lemonicie). nicetum 2. ¹⁷¹⁵ niceis 1^b. nicecii 2. niceii 5^b. ¹⁷¹⁶ parrochiam 6°. ¹⁷¹⁷ *deest* 5^b. ¹⁷¹⁸ cebenam 1. 1^b. ¹⁷¹⁹ *deest* 5. 6. B. 2. ¹⁷²⁰ m. p. 6. B. 2. ¹⁷²¹ disibobertus 2. disibocus 5^a. disobocus 5^b. disigotus 6^a. b. dissigodus 6°. disobodus B 4. 5. — B2. *vero ita*: et sanctus Dysibodus. Cujus nomine et virtutibus nunc mons clarus habetur, in quo isdem Dei famulus heremiticam vitam peregisse noscitur, ubi et ejus felices reliquie recondite sunt. ¹⁷²² wandelinus 1. wandalinus B. C. ¹⁷²³ carillephus 5^b. carilleffus B (carilestus B6.). ¹⁷²⁴ langobardus 5°. 6. ¹⁷²⁵ wolfil. 2. 5. 6. B. C. ¹⁷²⁶ brebiter 1. et p. *desunt* 1^b. — Vantus 5°. ¹⁷²⁷ eiusdemque 2. ¹⁷²⁸ *deest* B. C. ¹⁷²⁹ a. d. t. 6. ¹⁷³⁰ honore 2° B. C. ¹⁷³¹ marti 1. ¹⁷³² uabrensi 6° ¹⁷³³ cara 5. 6.

NOTE.

(323) Cf. Vitam S. Goaris c. 11. 12 ap. Mabillon Act. SS. ord. S. Ben II, ubi Goar septennem pœnitentiam pro episcopo sponondisse narratur. De Rustici tempore cf. Rettberg I, p. 465.

(324) *Cujus — sepultus* ex Gregorii Tur. libro De Vita Patrum, c. 2.

(325) *Eo — Nicetium* ex Gregor. Tur. De Vita Patrum, c. 6.

(326) Cf. *ibid.*, c. 17.

(328) Hæc x vita S. Magnerici sumpta sunt, quam Eberwinus s. x. scrip. it, Acta SS. Jul. VI, p. 283.

(328) V. Vitam l. 1. p. 188 ubi hæc leguntur: *Paulum, Ingobertum, Disibodum, Wandalinum, Vosago in ejus episcopo comperimus militasse. Siquidem ipse saltus ab Alpibus et Jurano monte incipiens, ad Trevericæ urbis proximos pene usque fines pertingit, sed per cœntia montium juga septemtriotenus per decursum Rheni late protenditur Sed et in confinis ejusdem Vosagi quæ Trevericæ adjacent*

C *civitati al qui ex ipsa urbe vasta eremi, quæ tunc silvosa et inculta, nunc autem sarta videntur, capientes. Antea de Carileffo, nunc de Banto et Beato, post de Vulflaico loquitur.*

(329) Intelligendus esse videtur ille mons qui hodie dicitur partim S. Marci (Marsberg), partim vero S. Pauli (Paulsburg, vulgo Pulsberg), Fortasse hæc regio montana a vico Zevene, Cevena (h. Zeven) ad radicem hujus montis sito, nomen suum accepit. WYTT.

(330) Ex Vita l. 1. p. 191.

(331) Inter Mosam et Mosellam *pays de Vaires* Gallice dictus.

(332) Cardona, Carden ad Mosellam; cf. Vita S. Castoris Act. SS. Febr. II, p. 606: *Est enim locus, ut pluribus notum est, admodum angustus suprapam Mosellæ situs, montibus inclusus: unde, sicut in quibusdam scripturis legimus, Carta domus quæ si coarta appellabatur antiquitus.*

urbe (333), in qua et ¹⁷⁸⁴ ipse post expletum vitæ suæ ¹⁷⁸⁵ cursum tumulatus est ¹⁷⁸⁶. — Cui successit Gaugerico, discipulus ejus (334), qui in castro Trebirorum ** fuerat educatus. Hoc ¹⁷³⁷ quoque mortuo, Sabaudus ¹⁷⁸⁸ pontificium ¹⁷⁸⁹ subiit. Post quem Severinus ecclesiam rexii ***. — Deinde Modowaldus ¹⁷⁴⁰ (335) episcopatum suscepit ¹⁷⁴¹ temporibus ¹⁷⁴² Dagoberti ¹⁷⁴³ (circa ann. 620). Qui videlicet Dagobertus ¹⁷⁴⁴ plurima beneficia Treberensi ¹⁷⁴⁵ ecclesiæ contulit et beato Modowaldo * 1 (336). Isdem enim pontifex in palacio ¹⁷⁴⁶ Dagoberti ¹⁷⁴⁷, quod ¹⁷⁴⁸ vocatur Orreum ¹⁷⁴⁹, ecclesiam ¹⁷⁵⁰ in honorem beatæ Mariæ virginis construxit (337); ubi et ¹⁷⁵¹ congregationem virginum instituit ¹⁷⁵², quarum * 2 matres fuerunt Irmina (338) et Modesta, filię ¹⁷⁵³ Dagoberti. Itemque ¹⁷⁵⁴ aliam in palacio antiquo ¹⁷⁵⁵ in suburbio sito (339) congregationem constituit ¹⁷⁵⁶, quibus matrem * 3 Basilissam præfuit; et ¹⁷⁵⁷ ecclesiam sancti Martini ¹⁷⁵⁸ in pago Megine ¹⁷⁵⁹ (340). Item * 4 construxit ecclesiam sancti Simphoriani ad litus Mosellæ (341), ibique ¹⁷⁶⁰ congregationem virginum constituit ¹⁷⁶¹, quarum matrem sororem ¹⁷⁶² suam Severam nomine instituit ¹⁷⁶³. Hujus ¹⁷⁶⁴ temporibus Paulus inclusus supradictus migravit ad Theologiam ¹⁷⁶⁵ (342), quod præfatus ¹⁷⁶⁶ Dagobertus ¹⁷⁶⁷ rex in suo proprio

construxerat, et ibi ¹⁷⁶⁸ aliquantulum mansit; postea vero ecclesiæ ¹⁷⁶⁹ Viridunensis curam suscepit regendam ¹⁷⁷⁰, ibique quævit. Sanctus quoque Modowaldus postquam sororem suam beatam Severam, cœlesti sponso eam ¹⁷⁷¹ vocante obeuntem, in ecclesia ¹⁷⁷² sancti Simphoriani ¹⁷⁷³ tradidit sepulturæ ¹⁷⁷⁴, paulo post et ipse migravit ad Dominum, et in eadem ecclesia juxta eam ¹⁷⁷⁵ sepultus est (343). — Huic ¹⁷⁷⁶ successit Numerianus; cui Basinus * 5; post quem ¹⁷⁷⁷ Liutwinus ¹⁷⁷⁸, Basini ¹⁷⁷⁹ ex sorore nepos. Hic (344) primo ¹⁷⁸⁰ Belgicæ ¹⁷⁸¹ Galliæ dux, omnia monasteria hujus urbis largissimis ¹⁷⁸² honoravit donariis et ¹⁷⁸³ prædiis ¹⁷⁸⁴ auxit. Postea super fluvium Saroam ¹⁷⁸⁵ (345) in proprio ¹⁷⁸⁶ suo congregationem monachorum ¹⁷⁸⁷ instituit, ubi et ipse monasticæ ¹⁷⁸⁸ vitæ habitum suscepit. Defuncto avunculo suo Basino ¹⁷⁸⁹ episcopo successit ¹⁷⁹⁰, electus etiam ¹⁷⁹¹ a ¹⁷⁹² Remensibus et Laudunensibus præfuit; in quibus duobus uno die, Deo præstante ¹⁷⁹³, sacrorum ¹⁷⁹⁴ ordinum consecrationem celebravit. Remis obiit, et a Milone filio ¹⁷⁹⁵ et Treberensibus relatus, divino dato ¹⁷⁹⁶ indicio, ad Mediolacum ¹⁷⁹⁷ sepultus est. Post * 6 quem Milo, filius ejus, sacerdotali functus est officio apud Treiros et Remos, primo quidem imitator patris, deinde tyrannus effectus est, nichilque in eodem

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁸⁴ *deest* B 6. ¹⁷⁸⁵ s. v. B. C. ¹⁷⁸⁶ C 6. *in marg.* : VIII. Kal. Julii. ¹⁷⁸⁷ Mortuo quoque Gaugerico 5^b. ¹⁷⁸⁸ sabano 5 (sabario ? 5^b.) s. quoque p. 5^b. ¹⁷⁸⁹ pontificum 1. pontificatum 5. 6. ¹⁷⁹⁰ modoaldus 6. *semper*. ¹⁷⁹¹ C 6. *in marg.* : anno 707. ¹⁷⁹² tempore 2. 5. 6. ¹⁷⁹³ d. regis 2. 5. 6. B 2. regis Francorum C. ¹⁷⁹⁴ d. rex C. ¹⁷⁹⁵ c. t. e. B. C. ¹⁷⁹⁶ placio 1. ¹⁷⁹⁷ d. regis C. ¹⁷⁹⁸ *hoc vocabulo incipit codex* 6^d. ¹⁷⁹⁹ *ita* 1. horreum *rell.* ¹⁸⁰⁰ e. construxit in (*deest* 5^b. 6^a.) b. (honore 2.) b. marie. ubi 2. 5. 6. honore B. C. ¹⁸⁰¹ *et ibi et* B 6. ¹⁸⁰² constituit 1^b. ¹⁸⁰³ filia 5. — *In* 5^b. Armia *et semper* Dogob. *legitur*. ¹⁸⁰⁴ que *deest* 2. ¹⁸⁰⁵ antiquos suburbio 1. antiquo s. 1^b. ¹⁸⁰⁶ instituit 2. 5. i. c. 5^b. c. virginum instituit 6. q. m. constituit bas. 1^b. ¹⁸⁰⁷ et et 1. ¹⁸⁰⁸ marti 1. martini construxit ecclesiamque sancti symphoriani 1^b. ¹⁸⁰⁹ m. construxit C. m. in meginuelt 5^a. b. et e. — megin *desunt* 5^c. *qui pergit* : Itemque. ¹⁸¹⁰ que *deest* 5^b. ¹⁸¹¹ instituit 5. 6. v. esse c. B. C. ¹⁸¹² sorrorem 1. ¹⁸¹³ instuit 1. constituit 4^b. 6. ¹⁸¹⁴ II. enim B. C. ¹⁸¹⁵ theologiam 5. theologion 6. ¹⁸¹⁶ fatus 1. 1^b. ¹⁸¹⁷ r. d. 5. 6. ¹⁸¹⁸ ibique 2. 5. 6. per *addit*. 6^d. ¹⁸¹⁹ v. e. 6. ¹⁸²⁰ *deest* 2. 5. 6. r. s. B. C. ¹⁸²¹ iam eam 5^b. etiam B 6. ¹⁸²² ecclesiam 1^b. 5. ¹⁸²³ sinphoriani 1. symphoriani B 2. *et supra*. ¹⁸²⁴ s. t. B. C. ¹⁸²⁵ ipsam B 2. ¹⁸²⁶ c. XXXVIII. *Leibn.* ¹⁸²⁷ hec 5^b. ¹⁸²⁸ lutiminus ? 5^a. liutiminus 5^b. liutwinus 5^c. lutwinus 6^a. b. luthwinus B 2. *et infra* ¹⁸²⁹ ipsius b. B. C. ¹⁸³⁰ primum 6. primus B 5. ¹⁸³¹ begice 1. ¹⁸³² ditissimis 5^a. ¹⁸³³ in 5^a. h. muneribus in p. 5^b. ¹⁸³⁴ diis 1. divitiis 1^b. ¹⁸³⁵ soroam 1. soroam B 2. *corr.* soroam 2. soroam 6^a. ¹⁸³⁶ s. p. 6. ¹⁸³⁷ *deest* 2. 5. 6. ¹⁸³⁸ monachicæ B. C. ¹⁸³⁹ anno 1. hassino 5^b. sancto basino e. ipse s. 1^b. ¹⁸⁴⁰ basino *add.* 6^b. ¹⁸⁴¹ Electus hinc etiam 5^b. c. electus. Hic etiam 6. ¹⁸⁴² *deest* 2. 5. 6. ¹⁸⁴³ predestinante 1^b. ¹⁸⁴⁴ sacrarum B 2. ordinem 5. ¹⁸⁴⁵ f. suo 1^b. — et a 5^b. ¹⁸⁴⁶ datus 5^a. c. ¹⁸⁴⁷ C 6. *in marg.* : III. Kal. Septembris.

NOTÆ.

(333) Celebre est monasterium S. Martini Treverense, cujus brevem historiam ex Vita Magnerici intra edam.

(334) De Gaugerico, Magnerici discipulo, legit in Vita hujus l. i. p. 185. Sed hic fuit episcopus Cameracensis; Gundericum Treverensem dicunt catalogi; cf. Act. SS. Aug. II, p. 671.

(335) Cf. ejus Vita a Stephano Leodiensi paulo post a. 1107 scripta (Acta SS. Mai. III, p. 5.), ubi Sebardo episcopo successisse dicitur (p. 56).

(336) Diplomata quæ codices C. textui inseruerunt, alibi edenda et discutienda, omisimus. Hoc vide ap. Hontheim Hist. I, p. 76.

(337) Antiquum Romanorum horreum, postea Francorum regum palatium, tum monasterium monialium, hodie est Trevirorum ptochotrophium et nosocomium. WYTT.

(338) De fide diplomatis, a Dagoberto Horreensi cœnobio dati, quocum hæc conveniunt, cf. Hontheim

C Hist. I, p. 87.

(339) Pfaltzel versus septentrionem urbis Treverensis; v. Hontheim Hist. I, p. 23.

(340) Meinfelt.

(341) Stetit hæc ecclesia infra S. Martinum. WYTT. Vitæ S. Modoaldi locum v. infra.

(342) Tholey; cf. Bertarii Gest. epp. Viridun. c. 8 SS. IV, p. 43.

(343) Postea in ecclesiam S. Paulini translatus, ubi tabula ex Pario marmore facta ejus laudes celebravit; quam Stephanus affert in Vita p. 56, 60, et Browerus p. 353.

(344) Hæc procul dubio ex Vita S. Liutwini inedita sumpta sunt, quam s. XI. Nithardus sive Nizo abbas Mediolacensis scripsit; de qua v. Acta SS. Mart. I, p. 314-319. De Vita S. Basini v. præfationem p. 118.

(345) Saar. Monasterium hodie Metlach dictum est.

de ¹⁷⁹⁸ clericali honore vel vita nisi sola tonsura A enituit *7. Eo ¹⁷⁹⁹ enim ¹⁸⁰⁰ tempore (*circa an. 720 sqq.*) bella (346) gravia ¹⁸⁰¹ et intestina parricidalia ¹⁸⁰² in hac provincia orta sunt, quando Karolus ¹⁸⁰³ tyrannus laicis episcopatus donavit ¹⁸⁰⁴, et ¹⁸⁰⁵ episcopus nullam potestatem habere permisit. Cum hoc Karolo Milo supradictus ad bellum profectus est, sola tonsura jam ¹⁸⁰⁶ clericus, habitu et moribus inreligiosus laicus ¹⁸⁰⁷, et post victoriam episcopatibus Trebirorum et Remorum ab eodem Karolo donatus est. Cujus infelici tempore de his ¹⁸⁰⁸ ecclesiis multa sunt ablata ¹⁸⁰⁹, et res ab episcopis divisæ, domus religiosorum destructæ, ecclesiastica disciplina dispersita ¹⁸¹⁰, adeo ut clerici, sacerdotes monachi et ¹⁸¹¹ moniales sine lege ecclesiastica viverent et refugia indebita haberent. Patet hujus B calamitatis indicium in plurimis ¹⁸¹² Treberensis parochiæ ¹⁸¹³ ecclesiis, in quibus singulis singulæ fuerant ¹⁸¹⁴ olim congregationes, quæ tam a præfato Milone quam ab ¹⁸¹⁵ aliis tyrannis, ne dicam episcopis, rebus spoliatæ ¹⁸¹⁶, vix unum presbiterum possunt sustentare ¹⁸¹⁷, sicut sunt ¹⁸¹⁸ ecclesia sancti Medardi quæ sita est prope cellam sancti Eucharis (347), ecclesia ¹⁸¹⁹ super Saroam ¹⁸²⁰ quæ dicitur ¹⁸²¹ Tavena ¹⁸²² (348), ecclesia sancti Simphoriani a beato Modowaldo constructa (349), ecclesia ¹⁸²³ in honore ¹⁸²⁴ sanctæ Crucis jussu beatæ Helenæ condita ¹⁸²⁵ (350), ecclesia *8 sancti Remigii ad litus Mosellæ, [ecclesia ¹⁸²⁶ ad palacium, ecclesia super montem sancti Beati ¹⁸²⁷, ecclesia] sancti Stephani extra castrum ¹⁸²⁸ Andernacum ¹⁸²⁹. Forum C quoque, quod erat ante portam Mediam ¹⁸³⁰ constitutum et frequentia comprovincialium ¹⁸³¹ satis celebre et famosum, orta inter cives et negotiatores ¹⁸³² gravi simultate ¹⁸³³, ex eo loco in Wagasatiam ¹⁸³⁴ (351) translatum est. Et de his actenus.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁹⁸ *deest* 1. 1^b. eo de 2. 5. 6. ¹⁷⁹⁹ Oeo 1. ¹⁸⁰⁰ *deest* 5. B 5. ¹⁸⁰¹ graviora 6. ¹⁸⁰² parricidalia 5^b. parricidia 6. parricidia 5^c. ¹⁸⁰³ karul. 1. ¹⁸⁰⁴ dedit 5. 5. ¹⁸⁰⁵ *deest* 1. 1^b. ¹⁸⁰⁶ *deest* B. C. i. t. 6. ¹⁸⁰⁷ *deest* 5. 6. ¹⁸⁰⁸ his de 2. his de 5. b a b. 6. ¹⁸⁰⁹ a. s. B. ¹⁸¹⁰ disperdia 6 deperdita 6^{a-c-d} dispersa B. C. ¹⁸¹¹ *deest* 6. ¹⁸¹² pluribus 5. 6. ¹⁸¹³ ecclesie parrochias 5. ¹⁸¹⁴ fuerunt 5^c. 6. ol. f. 6. ¹⁸¹⁵ et ab C. ¹⁸¹⁶ exspoliatæ B 6. ¹⁸¹⁷ s. p. 2. 5. 6. ¹⁸¹⁸ est 1^b. 6 (del. 6^a. *deest* 6^{b-d}). ¹⁸¹⁹ *deest* 5. 6. ¹⁸²⁰ soroam 6^a. ¹⁸²¹ de 5^c. ¹⁸²² trauena 5^b. 6^{a-b-d}. rauenna 5^{a-c}. ¹⁸²³ ecclesiam B 6. (ecclia 1. B 2). ¹⁸²⁴ honorem 2. 6. B. C. ¹⁸²⁵ conditam 1. B 2. 5. 6. ¹⁸²⁶ hæc desunt 1. 1^b. ¹⁸²⁷ beati confessoris in Confluentia 5. 6. benedi B 4. 5. ¹⁸²⁸ claustrum 1. 1^b. ¹⁸²⁹ andernachi 5. 6. ¹⁸³⁰ *deest* 2. ¹⁸³¹ provincialium 1^b. 5^c. f. et provincialium B 4. 6. *corr.* comp. C 1. ¹⁸³² gegotiatores 1. ¹⁸³³ similitate 1. ¹⁸³⁴ vagasaciam 2.

NOTÆ.

- (346) *Bella*—*donatus est* ex epistola Hincmari 6. D et 20 fratres præbendarios ibidem constituit.) (ed. Busæus) p. 112 sumpta sunt, paucis verbis hinc inde additis. Hincmarum etiam auctor Vitæ S. Rigoberti (Acta SS. Jan. I, p. 177) et Flodoardus (Hist. Rem. II, 12) secuti sunt. Longiorem hujus temporis historiam in codice Treberensi No. XXX. legi, monui Archiv. VII, p. 517.
- (347) *Sancto materno, cujus basilica ad Aquilonem basilicæ S. Bucharis confessoris prope constructa est*, charta Egberti archiep. ap. Hontheim Hist. I, p. 320.
- (348) Taven, locus quatuor passuum millia a Saraburgo, ut Browerus inquit p. 563, qui hoc monasterium s. xi rædificatum esse monet. (Necrol. S. Maximini dicit: 8. Id. Mai. Wickerus sacerdos et abbas nostre congregationis, qui monasterium apud Tavana construxit et prædia eidem loco delegavit
- * B C. *add.*: in monte Jurano qui ex nomine sancti Martini dicitur (352), quartam.
- ** Evosio (353) *add.* B. C.
- *** B. C. *add.*: divina (354) dignus allocutione; cui dictum est a Domino, ut a sede sua Burdegolam [burdegalam B 6. burdegolam *corr.* burdegalam C 1. et ita C 3. *sqq.*] transmigraret ibique verbum Dei prædicaret. Quo tendenti beatus Amandus illius ecclesiæ episcopus nichilominus a Domino ammonitus [monitus B. 6] extra castra obviam venit, honorificeque introductum suscepit, ipseque loco cessit, Severino sede relicta, ibi sepultus requiescit.
- *1 C. *add.*: sicuti in ejus præceptione potest cognosci, quod congruum hic duximus sub silentio non præterire: Testamentum Dagoberti regis Francorum. *Dagobertus rex Francorum viris illustribus—Pippinus major domus.*
- *2 B. *ita*: quibus * præfecit matres primo Modestam vita et nomine quandam sacratissimam virginem, alumpnam cœnobii montis Romarici, quæ ab aliquibus soror beati Willibrordi fuisse putatur, contemporaneam beatæ virginis Gertrudis [gertrudis B2. gertrudis B3.] (355). Deinde nichilominus Deo dilectam virginem Yrminam, ipsius Dagoberti regis filiam, et post Anastasiam virginem; cui successit Basilissa.
- *3 C. *ita*; q. p. m. primo: Deo dilectam—filiam, deinde Modestam—Romarici, quæ fuit filia sororis beati Modowaldi, contemporanea b. v. G. Post Modestam successerunt ei Anastasia et Basilissa virgines sanctæ.
- Predictusigitur pontifex præfato monasterio privilegium ab apostolico acquisivit [acquisivit de indemnitate et libertate illius ecclesiæ, ipso diplomate omisso C 3.] habens hunc modum: Privilegium Leonis tertii papæ.
- Ego Leo vicarius sancti Petri—privilegio. Fiat. Fiat. amen. amen.*
- Cap. XIII. Sepe memoratus pontifex aliam etc.
- *3 B. C. *ita*: matrem similiter Dagoberti regis filiam nomine Adelam [adhelam C.] præfecit (356).

- * B. C. *ita*: Item idem venerandus pontifex A Modowaldus construxit
- *5 B. C. *add.*: qui fuit abbas collæ ¹⁰³⁵ sancti Hilarii in territorio Treberensi (357).
- *6 Post—effectus est *desunt* B. C. *ubi hæc leguntur*, Quo (358) defuncto, Clodolfo [elodofu B. 6.] Metensi episcopo, sancti Arnolff filio, ecclesia Treberensis rogenda committitur. Quam dum regeret, Milo, jam dicti Liutwini episcopi filius, non ut quidam aiunt ecclesiastica electione set tyrannica invasione occupavit, in quo nichil de cl.
- *7 B. C. *ita pergunt* Ejus vero invasionis ratio hæc est. Eo enim tempore bella gravia in hac provinciâ orta sunt inter Karolum et Raginfredum de principatu contententes, quem ut Karolus bello optineret, laicis ep.
- *8 B. C.: ecclesia sancti Salvatoris in capitolio (loco e. s. r. ad l. m.)
- 25 ¹⁰³⁰. Zacharias ¹⁰³⁷ papa beatum Bonifacium ¹⁰³⁸, doctrina et operatione clarum, Treberensi et Remensi ecclesiis ¹⁰³⁹ visitatorem ¹⁰⁴⁰ et spiritualium negotiorum provisorem constituit ¹⁰⁴¹ (359), cum Milo tyrannus res utrarumque teneret. Interea Karolus ecclesiarum destructor moritur (an. 741). De (360) quo nocte quadam revelatum est ¹⁰⁴² sancto Eucherio ¹⁰⁴³ Aurelianensi episcopo, quia ¹⁰⁴⁴ esset in ¹⁰⁴⁵ inferno inferiori. Qui accito domno Bonifacio,

A Romanæ sedis vicario ¹⁰⁴⁶, aliisque boni testimonii ¹⁰⁴⁷ viris, sepulchrum ¹⁰⁴⁸ Karoli aperuit. Sublato autem lapide, serpens miræ magnitudinis exivit de sarcophago ¹⁰⁴⁹, corpus autem Karoli non est illi inventum ¹⁰⁵⁰. In his diebus domnus Zacharias papa audiens fidem et doctrinam domni Bonifacii, constituit eum archiepiscopum Mogontinæ ecclesiæ (361). Nam antea Mogontini episcopi et Colonienses ¹⁰⁵¹ suffraganei ¹⁰⁵² erant ¹⁰⁵³ Wormaciensium ¹⁰⁵⁴ episcoporum. Milo igitur tyrannus, his ita ¹⁰⁵⁵ peractis, venationi inserviens, ab apro percussus moritur in villa quæ dicitur Arno ¹⁰⁵⁶ (362) primo a Treberi miliario ¹⁰⁵⁷, ubi et sepelitur ¹⁰⁵⁸ (343) (an. 763?) post 40 annos suæ tyrannicæ ¹⁰⁵⁹ invasionis ¹⁰⁶⁰. — Pipinus ¹⁰⁶¹ (364) vero rex suggestione clerici et plebis B Trebericæ Hildolfum ¹⁰⁶², claro Nerviorum ¹⁰⁶³ genere ortum, in Regenesburch ¹⁰⁶⁴ autem enutritum, Trebericæ metropoli ¹⁰⁶⁵ constituit episcopum ¹⁰⁶⁶. Hic construxit ecclesiam ¹⁰⁶⁷ in honore ¹⁰⁶⁸ sancti Johannis ¹⁰⁶⁹ evangelistæ, juxta cellam sancti Hilarii in campo Martio, in quam ¹⁰⁷⁰ corpus sancti Maximini de cella sancti Eucharrii transtulit (363) cum (366) aliis 300 ¹⁰⁷¹ martirum corporibus a Rictiovaro ¹⁰⁷² passorum. Quem ¹⁰⁷³ (367) locum et sua ¹⁰⁷⁴ suppellectile et fundis ditatum et cœnobitis ¹⁰⁷⁵ re.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰³⁵ ecclesiæ B6. ¹⁰³⁶ c. XXXIX. *Leibn.* ¹⁰³⁷ Z. igitur B. C. ¹⁰³⁸ bonefacium 1. 1^b. *hoc tantum loco; alii codices sibi non constant*, C. 1 *vero semper Bonefatium habet.* ¹⁰³⁹ *deest* 2. ecclesiæ 5. 6. ¹⁰⁴⁰ visatorem 1. et s. n. p. *desunt* 1^b. ¹⁰⁴¹ c. p. 5. ¹⁰⁴² *deest* 2. ¹⁰⁴³ eucharho 5^a. c. ¹⁰⁴⁴ quod 5^a. c. C. ¹⁰⁴⁵ *deest* 1. 1^b. — esse 1^b. *ubi mox* accepto. ¹⁰⁴⁶ legato vel vicario B2. ¹⁰⁴⁷ testimoni 1. ¹⁰⁴⁸ k. s. 6. ¹⁰⁴⁹ sarcophago 1. sarcophago 6. sarcophago B 4. 5. 6. C. ¹⁰⁵⁰ inventum ibi B. C. ¹⁰⁵¹ et Col. *desunt* B. C. ¹⁰⁵² suffraganii 5^a. 6^a. b. d. ¹⁰⁵³ *deest* B6. ¹⁰⁵⁴ wormaciensium 5. 6. C. ¹⁰⁵⁵ *hista* 1. ¹⁰⁵⁶ *ita* 1 1^b. iranc 2. 6. B4. 5. 6. iranc 5. yranch B2. yranc B3. iranc C. ¹⁰⁵⁷ milario B2. a tr. *desunt* 1^b. ¹⁰⁵⁸ sepultus 5. ibi est sepultus 5^b. sepultus est 6. ¹⁰⁵⁹ tyrancie 1. ¹⁰⁶⁰ C 3. *rec. manu* et C 6. *in margine*: Anno 748. ¹⁰⁶¹ pippinus 1^b. 6. B 6. ¹⁰⁶² hildulfum 1^b. C. ¹⁰⁶³ nerinorum 5^b. c. *rec. manus* in C 1. *superscr.*: i. (id est) ducum Karinthie. ¹⁰⁶⁴ regensburch 2. ratisbona 5^b. ¹⁰⁶⁵ civitati 6. ¹⁰⁶⁶ *deest* 1^b. — C3. *rec. manu* in marg.: Anno 762. *et sapius etusmodi annotationes.* ¹⁰⁶⁷ *deest* 6. monasterium B. C. ¹⁰⁶⁸ honorem 6. ¹⁰⁶⁹ iohannis 1. ¹⁰⁷⁰ qua 5. 6. quod B. C. ¹⁰⁷¹ ecclesiasticorum 5^c. CCC^{lis} 6^c. ¹⁰⁷² rictiouario 5^a. b. rictiouario 5^c. ¹⁰⁷³ Quo loco — ditato — repleto C1. *e corr. et ita* C3. *sqq.* ¹⁰⁷⁴ *deest* 5^b. ¹⁰⁷⁵ cenobitis 1^b. 2. 6^c.

NOTE.

- (357) Cf. infra c. 25. In falso Dagoberti diploma (ap. Hontheim p. 76) legitur: *cellam S. Hilarii, quæ nunc appellatur S. Maximini*. Sed in Vita S. Basini (Acta SS. Mart. I, p. 316): « haud procul a Trevericis mœnibus ad S. Joannis evangelistæ monasterium, quod in præurbio fatæ civitatis ad aquilonarem plagam in campo Martio situm et beati Maximini nomine prætitulatum est » ingressus ibique abbas factus esse dicitur.
- (358) Cf. Vitam S. Basini l. 1. p. 318, ubi hæc iidem fere verbis leguntur.
- (359) Cf. Hincmari epist. 1. 1.
- (360) V. epistolam synodi Carisiacensis ap. Baluzium Capit. ed. Chiniac II, p. 103, ex qua hanc narrationem plerique scriptores acceperunt. Cf. Acta SS. Febr. III, p. 211 sqq., ubi G. Henschenius fusius hac de re disseruit.
- (361) Cf. Hincmari epist. 1. 1. Quæ de primatu Wormatiensium episcoporum addit auctor, dubito an ab alio mutuatus sit.
- (362) Hanc lectionem retinui, quamvis Iranc sive Yranc a Treverensibus præferatur; de quo loco Wyttenbach ita monet: « Hodie Ehrang, vicus infra Treviros ad viam regiam quæ Williacum ducit. »
- (363) Wyttenbach ex dissertatione quadam Nelleri, a. 1779 Treveris impressa, p. 46 hæc affert:
- C « Stat etiamnum in via qua ab officina ferri fusoria quæ Quinta vocatur ascenditur juxta silvam a dextris sitam, quæ hodieum dicitur *der Meilwald* (Milonis silva) columna memorialis, lapidis operisque ruditatem vetustatem indicans, ubi Milonem venatum apri dente percussum fuisse tradunt. »
- (364) *Pipinus — episcopus* ex Vita S. Hildulfi, Acta SS. Jul. III, p. 222. De Hildulfo episcopo dubiæ fidei cf. Rettberg I, p. 468.
- (365) Hæc cum aliis historiæ Treverensis monumentis non conveniunt; Vita S. Maximini antiquior (Acta SS. Mai. VI, p. 373) et altera auctore Lupo (ap. Surium III.) c. 10 Maximinum jam a Paulino in ecclesia S. Joannis sepultum esse narrat; adduntque, postea ab Hildulfo aliisque ex crypta ad locum, « ubi nunc adoratur », « ubi nunc sunt sita », esse translata; neque Vita Hildulfi aliter narrare videtur.
- (366) Vita S. Hildulfi tertia (Acta SS. Jul. III, p. 231) similia tradit: *In quo pariter imposita sunt trecentorum martyrum Thebæ legionis corpora; quem locum sic nobilitavit suppellectile ac fundis, replevit canobitis, ut ex nunc nullatenus inferior videatur episcopus ipsius urbis.*
- (367) *Quem — constituit* ex Vita S. Agritii, Acta SS. Jan. I. p. 778, ibique etiam trecenta martyrum corpora translata dicuntur.

pletum ¹⁸⁷⁶ centenum humerum monachorum constituit. Quæ videlicet cella ¹⁸⁷⁷ in fundo sancti Petri ¹⁸⁷⁸ constructa, episcoporum Treberensium multo tempore juri ¹⁸⁷⁹ subjacuit (368), donec unus eorum ¹⁸⁸⁰ adulatione ¹⁸⁸¹ damnabili cuidam reginæ ad nuptias eandem cellam, cum castello quod dicitur Sericum (369), dono ¹⁸⁸² dedit (370), et sic deinceps a regibus ¹⁸⁸³ detenta est. Hic itaque ¹⁸⁸⁴ post aliquod ¹⁸⁸⁵ annos episcopatum suum relinquens, in saltu ¹⁸⁸⁶ Vosagi ¹⁸⁸⁷ cellam ¹⁸⁸⁸ sibi construxit, in qua et requievit ¹⁸⁸⁹. — Cui successit Wiomadus ¹⁸⁹⁰. Hic cellam sancti Goaris ad jus sancti Petri transferre conatus est (*circa an. 760 - 791*), set violentia Pipini ¹⁸⁹¹ regis conatus ejus impeditus est (371). Præceptum tamen reginæ auctoritatis ab eodem Pipino super cellam sancti Maximini et aliis rebus ecclesiæ Treberensis obtinuit, et ¹⁸⁹² a Karolo Magno. Pipini ¹⁸⁹³ filio; quod ¹⁸⁹⁴ qui scire voluerit invenire poterit*. — Eo mortuo ¹⁸⁹⁵ Richbodus ¹⁸⁹⁶ ordinatur episcopus; deinde Wazzo ¹⁸⁹⁷ ***; post quem ¹⁸⁹⁸ Hamularius ¹⁸⁹⁹ Fortunatus cardinalis Romanus ¹⁹⁰⁰ (*an. 804 809*), qui librum officiorum conscripsit ¹⁹⁰¹ (372). Hic (373) missus est ¹⁹⁰² a Karolo Magno Constantinopolim propter pacem cum Michahele ¹⁹⁰³ imperatore firmandam. Qui etiam ¹⁹⁰⁴ Karolus multum marmor ¹⁹⁰⁵ et museum ¹⁹⁰⁶ plu-

A rimum de Treberi ¹⁹⁰⁷ ad ¹⁹⁰⁸ Aquis palacium venit, et beato Petro ad vicissitudinem munera ¹⁹⁰⁹ dedit ¹⁹¹⁰ (374). — Post ¹⁹¹¹ Fortunatum Trebirorum ¹⁹¹² ecclesiæ Hetti præfuit (*an. 814?*), abbas Mediolacensis ¹⁹¹³. Hic (375) ammonitus ¹⁹¹⁴ in visua sancto Materno, in 23^a anno Ludowici ¹⁹¹⁵ imperatoris asportavit corpus sancti Castoris de loco qui vocatur ¹⁹¹⁶ Cardena ad Confluentiam ad monasterium quod ipse construxerat, et 5° ¹⁹¹⁷ Idus Decembris consecravit in honore sancti Castoris ¹⁹¹⁸ et omnium confessorum, et post consecrationem sanctum corpus in ecclesia recondidit (376), ibique Ludowicus ¹⁹¹⁹ imperator multa dona præsentavit. Dicunt eum ¹⁹²⁰ aliqui ¹⁹²¹ res ecclesiarum sancti Eucharri et sancti Liutwini ¹⁹²² (377); principibus suis in beneficium tradidisse. Post 30 ¹⁹²³ annos sui sacerdotii obiit, et sepultus est ¹⁹²⁴ in monasterio sancti Eucharri ante altare sancti Johannis baptistæ in absida ¹⁹²⁵ aquilonali ¹⁹²⁶; ad cujus dexteram ¹⁹²⁷ in altera absida requiescit vir magne ¹⁹²⁸ in germinis nobilitate ¹⁹²⁹ clarus ****, nomine Ruotgaudus ¹⁹³⁰ (378).

B
* B. C. : Vosagi Tullensis parochiæ cellas tres construxit, in quarum media monachus factus, Deo sub abbatis imperio militavit, ubi et requiescit; cui tamen quamdiu vixit alius in episcopatu non successit. Defuncto vero [vero Hildulfo C.] successit Weomadus [wio-

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁷⁶ repletis 1. 1^b. 2. B8. repletum corr. repletis B4. ¹⁸⁷⁷ ecclesia 5. *deest* C3. ¹⁸⁷⁸ *deest* B2. 6. ¹⁸⁷⁹ iure 1^b. uiri 6^c. ¹⁸⁸⁰ *deest* 2. ¹⁸⁸¹ adulteratione 5. 6. ¹⁸⁸² dedit dono 2. 5. 6. ¹⁷⁸³ regino' 1. ¹⁸⁸⁴ denique 6. ¹⁸⁸⁵ aliquot 2. 5^a. b. 6^a. b. c. B3. 4. 5. 6. aliquod corr. aliquot C1. aliquos 5^c. 6^d. B2. C6. ¹⁸⁸⁶ saltum 5^a. c. ¹⁸⁸⁷ vasogi 5^a. b. 6^a. b. d. vasagi 5^c. wosagi B2. ¹⁸⁸⁸ callam 1. ¹⁸⁸⁹ requiescit 2. 5. 6^a. b. ¹⁸⁹⁰ wiomadus 5. 6. ¹⁸⁹¹ pipini 5^b. 9. B2. 6. *et infra*. — r. p. C. — regis *deest* 6. conatus eius *desunt* 1^b. ¹⁸⁹² o. a. k. quoque m. 6^a. b. l. et a. k. m. p. f. obtinuit C. — a karlomanno 1^b. ¹⁸⁹³ pipinis 1. ¹⁸⁹⁴ qd dr (dicitur) qui 1. quod *deest* 1^b. que B 2. ¹⁸⁹⁵ Defuncto itaque Wiomado C. ¹⁸⁹⁶ richbodo 1^b. richboldus C. 3. 4. ¹⁸⁹⁷ wazo 1^b. 2. wizo 5^a. c. wizo 6. watto B2. ¹⁸⁹⁸ quos B. C. ¹⁸⁹⁹ amularius 5^a. c. 6. *alii*. amularius 5^b. ¹⁹⁰⁰ *deest* 5^c. ¹⁹⁰¹ composuit 6. ¹⁹⁰² *deest* 5. a karlimanno 1^b. ¹⁹⁰³ michaele 1. *alii*. i. michahele 6. ¹⁹⁰⁴ et 2. 5^a. c. *deest* 6. ¹⁹⁰⁵ moarmor 2. ¹⁹⁰⁶ muturem B2. *deest* 4. *spatio relicto*. ¹⁹⁰⁷ treberis 2. 5^a. b. 6. treueris 5^c. ¹⁹⁰⁸ *deest* B 4. 5. — pal. a. 6. ¹⁹⁰⁹ numera 1. ¹⁹¹⁰ C6. *in marg.* : Obiit autem quartus Idus Iunii in sancto Paulino retro summum altare tumultatus. ¹⁹¹¹ Post — Mediolacensis *desunt* B2. ¹⁹¹² treb. hecti diol...ensis 1^b. ¹⁹¹³ herto 5^a. tr. hetti 5^b. a. treberis præfuit hetti (herti) abbas 6. ¹⁹¹⁴ amonitus 1. ¹⁹¹⁵ loduucci 1. 1^b. lodowici B 2. ludonici 5^a. c. 6^a. ludowici 5^b. ¹⁹¹⁶ dicitur 2. 5. 6. — caderna 6^c. ¹⁹¹⁷ II. 5. 6. ¹⁹¹⁸ *deest* B. C. (*in C 4. spatio vacuo relicto*; C 6. *in margine habet*). ¹⁹¹⁹ lodewicus B 2. loduwicus 5^b. ¹⁹²⁰ enim 1^b. 5^a. c. ¹⁹²¹ quidam 2. 5. 6. ¹⁹²² liutu- nii 5^a. b. lintunii 5^c. luttuini 6^a. liuttiuni 6^c. luthwini B2. ¹⁹²³ XXXVII B. C. ¹⁹²⁴ *deest* 5^b. ¹⁹²⁵ abside 2. 5. (abside 5^b). 6. absidia C. ¹⁹²⁶ aquiloni 1^b. aquilonari 2. 5. 6. ¹⁹²⁷ dextram 1. *hoc loco*. ¹⁹²⁸ r. magne gravitatis nob. cl. uir. 2. r. magni germinis nob. cl. uir. 5. 6. vir valde magnificus B. C. ¹⁹²⁹ nobilitata 1. ¹⁹³⁰ rotgardus 5^a. rotgadus 5^b. c. 6. ruothgaudus B 2. C.

NOTÆ.

(368) Cf. Gesta episc. Adalberonis infra eadem.
(369) Sirck.
(370) Cf. Ottonis M. diploma a. 962. datum ap. Hontheim Hist. I, p. 292. et Zyllesii librum defensionis S. Maximini.
(371) Cf. Wandelberti miracula S. Goaris c. 35.
(372) In codice amularii Treverensi s. IX, Wyttenbachio monente, hæc legitur inscriptio: *Hamelarius Fortunatus cardinalis Romanus Trebirorum metropolitanus, Tungrensium diocesis Dei gratia archiepiscopus, hoc venerabile compinxit opus, ecclesiasticum utile ordinibus, ut hoc ordine laudetur Dominus, quamdiu viget hoc mortale genus. Sed alii rectius hoc opus Amalario Metensi ascribere videntur v. Rivet Hist. liter. IV, p. 537.*
(373) Hic — *Armandam* ex Reginne a. 813 sumpta esse videntur.
(374) V. diploma ap. Hontheim Hist. I, p. 153.
(375) Hic — *præsentavit* ex Thegani appendice

D hausta sunt, quam vide SS. II, p. 603.
(376) De hac re v. etiam Vitam S. Castoris, Acta SS. Febr. II, p. 666: *Post multum temporis cum Deo placeret ampliozem adhuc honoris gloriam castori confessori suo tribuere in terris...., inspiravit archiepiscopo temporis illius aliisque terrarum principibus, ut reliquias sancti Castoris dividerent partemque unam apud Karadonum in præfata ecclesia, quæ antiquitus dicebatur sancti Paulini domus, reponerent, aliam vero ad Confluentiam, ubi Mosella fluvijs Rheno confluit, unde etiam locus conjurum sortitur nomen, transferrent. Ibi sane esset et locus latior et copia rerum uberior et accessus popularis frequentior. Quo in loco fabricata est regalibus impensis miri decoris basilica et omnipotentis Deo ad houorem sancti Castoris confessoris.*
(377) Id est Mediolacensis cœnobii.
(378) Cf. Brower Ann. I, p. 413.

madus C 3.], et hic fuit abbas cellæ [eccle-
[siæ B 6.] sancti Maximini. Hic cellam. s. G.
** quod qui scire v. in præsentii invenire poterit
C 1. *sed postdeleta, desunt c. 3 sqq.* — C
1. 5. 6. *addunt diplomata, quæ in C 3. 4.
haud leguntur :*

*In nomine Domini Dei... Pippinus — Tuipiaci
Dei nomine feliciter (379).*

*In nomine Domini Dei... Karolus - Aristalio pa-
latio in Dei nomine Amen (380).*

*** B. C. *add.* : qui ambo, alter alteri succe-
dens, abbates extiterunt Mediolanensis [me-
diolanensis B 6.] cenobii (381).

**** B. C. *add.* : ejusdem Hetti germanus.

26 ¹⁹³⁵. Anno dominicæ incarnationis 881 [847] ¹⁹³²
(382) cathedram Hetti ¹⁹³³ Tietgaudus ¹⁹³⁴ obtinuit.
Hic (383) simplex seductus est a Lothario ¹⁹³⁵ im-
peratore et ¹⁹³⁶ adultero et Guntero ¹⁹³⁷ Coloniensi
archiepiscopo ¹⁹³⁸, et consensit in dejectione ¹⁹³⁹ B
Tietbergæ ¹⁹⁴⁰ uxoris ¹⁹⁴¹ ejusdem Lotharii falso ac-
cusatæ ¹⁹⁴²; immo definivit in sinodo, quod scilicet
¹⁹⁴³ ipsa fuisset confessa ¹⁹⁴⁴ semetipsam fratri-
bus ¹⁹⁴⁵ germani incestuoso pollutam ¹⁹⁴⁶ fuisse concu-
bitu. Hanc enim falsam infamiam Lotharius cum
his episcopis composuerat, cupiens hoc modo regi-
nam abjicere et Waldradam * ¹⁹⁴⁷, quam ipse adole-
scens concubinam habuerat, in regem assumere.
Quod cum iudicio episcoporum adeptus fuisset,
Tietgaudus ¹⁹⁴⁸ et Gunterus a papa Nicolao ¹⁹⁴⁹
Romam ¹⁹⁵⁰ pro his causis evocati sunt, ibique omni
ecclesiastica dignitate privati ¹⁹⁵¹ depositi sunt **
Cumque iterum atque ¹⁹⁵² tertio sedem apostolicam
restitutionis gratia adissent (384) et non profecis-
sent ¹⁹⁵³, novissime Nicolao papa ¹⁹⁵⁴ defuncto, C
Adrianus successit, cujus (385) liberalitate ¹⁹⁵⁵ Tiet-

gaudus in monasterio sancti Gregorii ¹⁹⁵⁶ mansio-
nem suscepit. Cui sanctus Gregorius in ¹⁹⁵⁷ somnis
apparens, monuit semel et iterum, ut recederet et
mansionem sancti ¹⁹⁵⁸ perturbare ¹⁹⁵⁹; quod illicitum
esse ¹⁹⁶⁰ ipse Gregorius disposuit, desineret;
et [cum ¹⁹⁶¹] hoc facere Tietgaudus dissimularet.
tertio correptus ¹⁹⁶² de inobedientia et de ¹⁹⁶³ fati-
gatione apostolica — apparuerat enim sibi ¹⁹⁶⁴ du-
ctu *** dexteræ manus, levitico ¹⁹⁶⁵ Petro præeun-
te ¹⁹⁶⁶ cum lumine, beatus Andreas apostolus —
responsum accepit, quod a momentanea quidem ¹⁹⁶⁷
morte liberaretur ¹⁹⁶⁸, set patria cum suis omni-
bus ¹⁹⁶⁹ privaretur. Quod cum omnibus quibus po-
tuit revelaret, et aliud ospitium ¹⁹⁷⁰ a pontifice
inpetrare non potuisset ¹⁹⁷¹, apud Sabinos conce-
dit ¹⁹⁷², eodem anno cum (386) Guntero et ¹⁹⁷³
suis omnibus ¹⁹⁷⁴ vita privatus est. (387.) Lothari-
us ¹⁹⁷⁵ imperator apud ¹⁹⁷⁶ Placentiam ¹⁹⁷⁷ divini-
tus percussus moritur (*an.* 869). Cum quo ¹⁹⁷⁸
pariter totum regnum, quod ex eius nomine Lo-
tharium ¹⁹⁷⁹ appellatur corruit. Castellum (387*)
etiam ¹⁹⁸⁰ Lotharii non longe a Treberis ¹⁹⁸¹ super
Saroam ex illo tempore ¹⁹⁸² desertum est. Anno ¹⁹⁸³
6° Tietgaudi Treberis visus est canis sedere ¹⁹⁸⁴ super
cathedram ejus (388).

* B. C. *add.* : sororem ejusdem Guntheri Colo-
niensis archiepiscopi [episcopi B 6.]

** B. C. *add.* *hoc loco* : Hujus quoque Tiet-
gaudi episcopi anno 6. Treberis visus est canis
sedere super cathedram ejus episcopalem: *Desunt in fine cap.*

*** B. C. *ita* : ducens dextera manu Andream
apostolum [ap. andream B2.], cujus nomini
ipsa basilica constructa fuit, responsum.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁸¹ c. XLl. *Leibn.* II, c. XLIII. C. De thietgaudo *add.* C 3. ¹⁹⁸² DCCCCLI. 1. ¹⁹⁸³ hecti 2.
hethi B 4. hethi B 6. ¹⁹⁸⁴ tiethgaudus 2. tiethgaudo 5°. B. 2. ruotgaudus B. 6. thietgau-
dus C. ¹⁹⁸⁵ *deest* 5^b. *ubi* L. rege et imp. adultero ¹⁹⁸⁶ *deest* 6. rege et imp. ad 5.
¹⁹⁸⁷ gunthero 5. 6. B. C. *etintra* ¹⁹⁸⁸ episcopo 5. B. (2. 4. 5.) C. ¹⁹⁸⁹ deiectione B. 5.
¹⁹⁹⁰ tietherge 2. thietbergæ 5^b. thietburge B2. ¹⁹⁹¹ uoris 1. ¹⁹⁹² accidate immo definivisti 1. testimonio
mettis 1^b. diffiniuit 6^a. 6. diffinitum 5^b. primo diffinitum 5^c. ¹⁹⁹³ *deest* 5^b. ¹⁹⁹⁴ consa 1. confessa f. B.
C. ¹⁹⁹⁵ g. f. 6. ¹⁹⁹⁶ polluta 1. 1^b. ¹⁹⁹⁷ w. in r. assumere quam — habuerat 5. 6. ¹⁹⁹⁸ tietgandus 3^a.
¹⁹⁹⁹ *sæpius* ²⁰⁰⁰ nicholao 2. *alii* ²⁰⁰¹ p. h. c. r. e. s. 6. ²⁰⁰² *deest* 1^b d. atque p. 2. ²⁰⁰³ et 2. 5. 6.
²⁰⁰⁴ et n. p. *desunt* 1. 1^b. ²⁰⁰⁵ *deest* 3. 5. 6. nicholao 1^b. 6. *alii* ²⁰⁰⁶ liberatate 1. liberata 1^b. ²⁰⁰⁷ geor-
gii 1^b. ²⁰⁰⁸ a. in. s. 5. 6. somnis semel et iterum app. m. ut B. C. ²⁰⁰⁹ suam 2. ²⁰¹⁰ non perturbaret
quod cum (quam 6.) i. esset i. g. exposuit ut d. 5. 6. ²⁰¹¹ esset B 5. ²⁰¹² *deest in omnibus quos vidi*
codd. *præter* 5. 6. ²⁰¹³ est c. 5. 6. ²⁰¹⁴ *deest* B 6. ²⁰¹⁵ huic 5. 5^a. b. huc 6. c. b. *ita* levitico 1. ma-
nus petrus p. c. l. beato andrea apostolo et responsum 5. 6. *De B. C. v. supra.* ²⁰¹⁶ pretereunte 1^b. ²⁰¹⁷ *deest*
2. 5. 6. ²⁰¹⁸ leberaretur 1. libaretur 1^b. liberarentur — privarentur 2. ²⁰¹⁹ *deest* B. C. o. s. 5^b. ²⁰²⁰ *ita* 1.
a. p. *desunt* 2. ²⁰²¹ posset B. C. ²⁰²² secedens 2. 5. ²⁰²³ cum 5^b. G. et *desunt* B. C. ²⁰²⁴ *deest* C. ²⁰²⁵ 1.
quoque 6. ²⁰²⁶ ad. B. 5. ²⁰²⁷ pl. vel blesenze B2. ²⁰²⁸ Cumque 1. 1^b. ²⁰²⁹ lotharingium 5^a. 6. B2. 4.
5. C. lothringia 5^b. lotharingia 5^c. lotaringum B 6. ²⁰³⁰ et 5^a. ²⁰³¹ treberis *corr.* treberi C 1. *et ita* C 3
sqq. ²⁰³² t. sedere dr 1, ²⁰³³ Anno — *desunt* B. C. ²⁰³⁴ c. super c. e. sedere 2. 5. 6.

NOTE.

(379) Diploma editum est ap. Hontheim I, p. 120.

(380) Ap. Hontheim, I, p. 132.

(381) Richbodum abbatem fuisse Laurishamense, Chron. Laurish. ostendit (ed. Lemay I, p. 26), ubi annos decem menses octo ecclesiæ præsedisse dicitur.

(382) Ita ex quibusdam Reginonis codicibus, v. SS. I, p. 868 n. o.

(383) Hæc Reginonis auctoritate (a. 864 865.) scripta sunt.

(384) Hucusque ex Reginone.

(385) *Cujus privatus* et ex Johannis vita Gregorii M. IV, 94, sermone hinc inde mutato.

(386) *Cum Guntero* ex Regin. a. 865. Quæ sequuntur ex eodem a. 869.

(387) Ipsum obiisse veteris memoriæ membranæ Cardouensis Ecclesiæ deserte testabantur A. D. 870 Brower., p. 423.

(387*) Fortasse Heribodesheim (Herbizheim), quod in divisivæ regni Lotharii (Legg. I, p. 517) nominatur.

(388) V. Ann. Corbei. a. 887 et cf. Ann. Bertin., qui eodem anno simile narrat prodigium.

27. ¹⁹⁹⁵ Anno dominicæ incarnationis ¹⁹⁸⁶868, ¹⁹⁸⁷ A Magni ²⁰²⁵ imperatoris filium. Bertolfus ²⁰²⁶ his assertionibus non satisfactus ²⁰²⁷, capitulo ²⁰²⁸ canonum lecto, quo asseritur ²⁰²⁹ nulli suffraganeorum novum et ²⁰³⁰ quod non ab omnibus in ecclesia sua prædecessoribus ²⁰³¹ non ²⁰³² habebatur ²⁰³³, absque ²⁰³⁴ metropolitani ²⁰³⁵ sui consilio et licentia præsumendum, interdixit ei, per sanctam ²⁰³⁶ quam ²⁰³⁷ in omnibus ecclesiasticis negotiis sibi ²⁰³⁸ deberet obedientiam, ne ²⁰³⁹ ulterius, nisi ab eo petita et concessa licentia, pallio uteretur. Cumque Walo ²⁰⁴⁰ apostolicam auctoritatem præterderet, archiepiscopus ²⁰⁴¹ metropolitanorum privilegia ²⁰⁴² defenderet grandis utrimque conflata ²⁰⁴³ est inimicitia. Hincmarus ²⁰⁴⁴ igitur reverentissimus Remorum archiepiscopus et eloquentia clarus ²⁰⁴⁵, audiens dissidentiam hanc ²⁰⁴⁶, epistolam Waloni transmisit (393) sapientiæ ac sani ²⁰⁴⁷ consilii sale ²⁰⁴⁸ conditam, per quem ²⁰⁴⁹ ad metropolitani sui instruxit obedientiam, et sic restituit concordiam. Fuit enim ²⁰⁵⁰ iste Bertolfus ²⁰⁵¹ multorum acer et impatientis in ²⁰⁵² talibus suffraganeorum suorum præsumptionibus. et suæ ecclesiæ privilegium ²⁰⁵³ non passus est in aliquo temerari ²⁰⁵⁴. Nam litteræ Romani pontificis pro eadem Walonis ²⁰⁵⁵ præsumptione necnon ²⁰⁵⁶ pro episcopi Viridunensis ²⁰⁵⁷ contrasuum voluntate ordinatione ²⁰⁵⁸ sibi ²⁰⁵⁹ transmissas suscipere noluit ²⁰⁶⁰. — Anno episcopatus ejus 12 ²⁰⁶¹ cælestis vindicta venit super Lotharingiam ²⁰⁶², regnum Lotharii ²⁰⁶³ supradicti regis adulteri et excommunicati. Denique Nortmanni ²⁰⁶⁴ qui ante complures

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁸⁵ c. XLII. *Leibn* II, c. XV. C. De bertolfo archiepiscopo *add.* C 3. ¹⁹⁸⁶ A. Domini 5^b. ¹⁹⁸⁷ DCCCLXVI. 1^b. DCCCLXIII. 5. DCCCLXIII B. C. ¹⁹⁸⁸ bertholfus 6. B. 2. *semper feret*. ¹⁹⁸⁹ mediolanensis 5^b. c. medolacensis B 2. ¹⁹⁹⁰ *deest* 6^c. ¹⁹⁹¹ tberis 1. — *cons.* eius adv. 1^b. ¹⁹⁹² adventicii 2. *et infra* adventicius ¹⁹⁹³ metensis 1. 2. *alii hoc loco*. ¹⁹⁹⁴ placia 1. 1^b. r. placentie 6. ¹⁹⁹⁵ methlis B 2. metis (methis 5^b.) advocatum 5. G. ¹⁹⁹⁶ *deest* 5. — hincmaro 5^a. b. ¹⁹⁹⁷ *deest* B. 4. 5. C ¹⁹⁹⁸ consecratum 1^b. ¹⁹⁹⁹ bertulpho 1. bertholpho 5^a. c. *hoc loco* barcolpho 5^b. ²⁰⁰⁰ treberensem *add.* B (treberense B 2.). C. ²⁰⁰¹ marino 1. maritio 1^b. dicitur marcia (martia) B. C. ²⁰⁰² bertolfo mortuo 1^b. bartolfi episcopi 5^b. ²⁰⁰³ remensis B 6. ²⁰⁰⁴ et Walo C. ²⁰⁰⁵ substituitur 1s ²⁰⁰⁶ *deest* C. ²⁰⁰⁷ transmissus 1. ²⁰⁰⁸ metropolitani 1. ²⁰⁰⁹ secundo die p. 5. G. ²⁰¹⁰ ett. 6. ²⁰¹¹ *deest* 2. 5. 6. ²⁰¹² o. a. 5. ²⁰¹³ que 1. audierant 2. 5. ²⁰¹⁴ qui 1. que 1^b. ²⁰¹⁵ transmissum 1. ²⁰¹⁶ fuerat 5^c. 6. ²⁰¹⁷ apostolicus 1. ²⁰¹⁸ *deest* 6^c. ²⁰¹⁹ *deest* 4^b. ²⁰²⁰ metropolitani 1. 1^b. metropolitani 5. G. e. *corr.* C1. metropolitana 2. B2. ²⁰²¹ Xritū ? 1. *deest* 1^b. ²⁰²² crodegandum B. 5, 6. trodegangum 2. chrodegangum C. ²⁰²³ drugonem 1^b. 2. 5. 6. C. ²⁰²⁴ caroli 1. ²⁰²⁵ *deest* 6. ²⁰²⁶ bertulfus 1. *hoc loco* ²⁰²⁷ fleyus 6. satisfaciens B2. ²⁰²⁸ capitula 1. ²⁰²⁹ assertur 1. asserunt 1^b. ²⁰³⁰ *deest* B6. ²⁰³¹ prædecessoribus 1. ²⁰³² *deest* 6. *delevit* C1 *et ideo deest* C3. *segg.* ²⁰³³ habeatur 5. ²⁰³⁴ absque 1. atque 5^c. ²⁰³⁵ metropoli 1. 1^b. 2. 5^a. b. ²⁰³⁶ s. obedientiam B2. *vocabulo infra omisso*. ²⁰³⁷ qua 1. 1^b. ²⁰³⁸ *deest* B6. ²⁰³⁹ nī. ²⁰⁴⁰ wallo B5. ²⁰⁴¹ a vero B. C. ²⁰⁴² iura 6. ²⁰⁴³ grandes u. conflate sunt inimicitie 6. g. utrorumque est c. i. 5^b. ²⁰⁴⁴ Hincmarus. 5^a. b. ²⁰⁴⁵ clarissimus B. C. ²⁰⁴⁶ *deest* 2. 5. 6. hanc d. B. C. ²⁰⁴⁷ salu *corr.* sani 1. salute 1^b. ²⁰⁴⁸ sole B2. ²⁰⁴⁹ *deest* 1. 1^b. ²⁰⁵⁰ *deest* 2. 5. 6. ²⁰⁵¹ bertoldus 1^b. *hoc loco*. ²⁰⁵² cum 1. 1^b. ²⁰⁵³ privilegiis 5^a. privilegia 5^c. ²⁰⁵⁴ temperari 1^b. ²⁰⁵⁵ waloni 2. ²⁰⁵⁶ nec 5. p. vel episcopi 6. ²⁰⁵⁷ wurdunensis B2. ²⁰⁵⁸ *deest* 2. 5. 6. ordinationes B2. ordinationi B6. ²⁰⁵⁹ sub 1. 1^b. ²⁰⁶⁰ n. s. B. C. ²⁰⁶¹ XIV. 1. 1^b. ²⁰⁶² lotharingam 1. 1^b. lothringiam 5^b. *sepius*. ²⁰⁶³ lotharis 1. 1^b. ²⁰⁶⁴ normanni 5. 6. northmanni B2. C.

NOTE.

(389) Reginonem sequitur, qui hæc a. 869 narrat neque tamen Hincmarum nominat, a quo Carolus coronatum esse ex aliis libris et actis Mon. Legg. I, p. 812 editis satis constat.

(390) Marcetum juxta Saram, hodie Merzig. Wytt. Diploma deperditum esse videtur.

(391) Quam vide ap. Hontheim Hist. I, p. 217.

(392) Similia apud Sigebertum in Vita Theoderici Metensis legi, Hirsch De Vita Sigeb. p. 230, jam nonnisi; Gesta Sigeberti opere recentiora sunt, sed alium sequuntur auctorem.

(393) Hujus epistolæ meminit etiam Flodoardus Hist. Rem. III, 23, quam Gestorum scriptori ad manus fuisse putarim.

annos exierant et civitatem Namnetis ²⁰⁶⁵ combusserant ²⁰⁶⁶, (394) episcopumque ejus sabbato ²⁰⁶⁷ sancto paschæ, dum fontes benediceret, cum clero ²⁰⁶⁸ suo trucidaverant, Andegavis, Turonis, Pictavis, Leodium (395), Trajectum ²⁰⁶⁹, Tungrim ²⁰⁷⁰, Coloniam, Bunnam ²⁰⁷¹, Tulpiacum ²⁰⁷², Juliacum ²⁰⁷³, Niusa ²⁰⁷⁴, Aquis, Hindam ²⁰⁷⁵, Malmundarium ²⁰⁷⁶, Stabulaus, Prumiam, Numago ²⁰⁷⁷, regium castrum, igne et ferro adnichilaverunt. Treherici (396) ergo ²⁰⁷⁸ inito cum sapientioribus consilio, quicquid in civitate ecclesiastici census vel ornatus fuerat, in subterraneis occulunt ²⁰⁷⁹ specubus, sarcophaga ²⁰⁸⁰ etiam sanctorum altius terræ immergunt ²⁰⁸¹, ne sanctorum ²⁰⁸² reliquæ ludibrio essent barbarorum vaniæ. Erat (397) itaque in monasterio sancti Paulini cripta, ubi circa ipsius sancti sarcophagum ²⁰⁸³ B ferreis catenis suspensum ²⁰⁸⁴ 13 jacebant corpora martirum, quorum nomina ²⁰⁸⁵ aureis litteris in ejusdem criptæ parietibus erant descripta. Religiosi igitur ²⁰⁸⁶ qui tunc erant Christiani, timentes, ne per hujus scripturæ indicium ludibrio, ut dictum est, fierent hostibus sarcophaga ²⁰⁸⁷ vel ipsa ²⁰⁸⁸ ossa martirum, salubre iniere ²⁰⁸⁹ consilium, ut scilicet ablatis de parietibus litteris nomina eorundem martyrum, insuper qui fuerint, unde venerint, quando ²⁰⁹⁰ quomodo a quo cecisi sunt ²⁰⁹¹, in plumbea scriberetur tabula, ubi quandoque possent inveniri ²⁰⁹², et horum nominum ²⁰⁹³ translationis causam ²⁰⁹⁴ et martirum nomina et merita. Taliter autem scripserunt in tabula ²⁰⁹⁵ plumbea (398): *In hac cripta jacent* corpora sanctorum quorum nomina hæc sunt*, C *Palmacius, Maxentius, Constantius ²⁰⁹⁶, Crescentius Justinus, Leander, Alexander, Sother, Hormisda ²⁰⁹⁷, Papirius, Constans, Jovianus*. Corpus quoque sancti Eucharri et reliquorum ²⁰⁹⁸ ibidem sepulcorum altius terræ infoderunt. Idem fecerunt ²⁰⁹⁹ de aliis circa urbem sepultis ²¹⁰⁰.

* B 2.4.5. *ita*: jacent et reliqua. B 3. *vero et C*, *integram tabulam exhibent*: « In hac cripta jacent corpora sanctorum secundum seculi dignitatem nobilissimorum, secundum Dei autem voluntatem martyrum preciosorum.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁶⁵ mettis *corr.* namnetis 1: mettensis 1^b. nā metis 5^a. B 5. mammetis 5^c. namethis 5^b. nammetis B 6. na mettis e *corr.* C 1. *et ita* C 3. nāmettis C 4. ²⁰⁶⁶ succenderant. episcopum 5. 6. ²⁰⁷⁷ *deest* 1^b. ²⁰⁶⁸ cum omni c. 5. ²⁰⁶⁹ tracirectum 1. ²⁰⁷⁰ tungrunsem 1^b tungerim 5^b. tungrum C. ²⁰⁷¹ *deest* B 6. ²⁰⁷² tulpaicam 5^a. tuspaicum 5^c. tulpaicnm 6. *deest* 2. 5^b. ²⁰⁷³ uibacum B2. ²⁰⁷⁴ hiusa 2 nussam 6. ²⁰⁷⁵ indam 5. 6. ²⁰⁷⁶ malmundarium 1. st. m. 6. 'st. pr. numago *desunt* 5^a. ²⁰⁷⁷ prum inānumago 1. prumnuam 1^b. niumago 5^{b-c}. neomagum regum 6 numagen C. ²⁰⁷⁸ vere P 6. ²⁰⁷⁹ subternenis sp occult 1^b. occultant 5^a. occultant 5^b. occultare 5^c ²⁰⁸⁰ sarcophaga 1. ²⁰⁸¹ itere mergunt 1. altius mergunt 1^b ²⁰⁸² r. s. 5. 6. v. barb. 6. ²⁰⁸³ sacro agum 6^c. ²⁰⁸⁴ suspensi 1^b. — et in qua *add* 2. in qua *add*. 5. in aqua jacebant XII c. m. 6. ²⁰⁸⁵ q. n. eorundem 5. ²⁰⁸⁶ *deest* 1^b. viri B 6. ²⁰⁸⁷ scarcofago 1. ²⁰⁸⁸ i. etiam B. C. ²⁰⁸⁹ vere 1. 1^b. ²⁰⁹⁰ quomodo quando 5. 6. quando *deest* 5^b. ²⁰⁹¹ sint simul in 5^a. sunt simul in 5^b. o. simul in 5^c. ²⁰⁹² invenire 1. 1^b. ²⁰⁹³ nomina vel translationes 1^b. ²⁰⁹⁴ causa 6. causam *corr.* causa C 1 *et ita* C 3 *sgg.* ²⁰⁹⁵ p. t. 5. 6. ²⁰⁹⁶ constantinus 5. 6. ²⁰⁹⁷ ormista papirus 1^b. ²⁰⁹⁸ reliqui quorum 1^b. reliquiorum 2. ²⁰⁹⁹ fecere B2. ²¹⁰⁰ Explicit. lib. IV. *add.* 6^c.

NOTE.

(394) Hæc ex Reginone a. 983.

(295) Pergit ex Reginone a. 881, 882.

(396) De vastatione Treverensi a Northmannis facta quædam monumentorum Treverensium testimonia in præfatione collegi. Cf. etiam Sigehardi mir. S. Maximini SS. IV, p. 234.

PATROL. CLIV

Nam Rictiovarus Maximiani imperatoris [*deest* C.] præfectus legionem Thebeam jussu ipsius circumquaque persecutus, hanc etiam urbem propter ipsos est ingressus. Quorum innumeros cum hic occidisset, hos quoque hujus civitatis [c. h. C 6] principes fidei Christianæ confessores cum ipsis occidit quorum hic corpora [corp. hic C.] circumcirca [circumquaque B 3.] sunt collocata [c. et reliqua B 3.]. In medio vero ipsorum sancti Paulini clarissimi Trevirorum episcopi [archiepiscopi C.] corpus est ferreis catenis suspensum, quod ibi sanctus Felix hujus sedis episcopus [archiepiscopus C.] a Phrigha totius regni viribus translatum 3 Idus Maii honorifice suspendit. Qui et istud [hoc C.] monasterium [manasterium C 3.] in honore santæ Dei genitricis nec non eorundem martyrum construxit. Nam præter horum principum corpora innumera bilia ejusdem multitudinis corpora in hoc monasterio sunt comprehensa, quorum nomina sicut innumerabilis populi et peregrini non potuerunt reperiri, excepto uno ducis vocabulo, qui Thirsus vocabatur. Hujus itaque et eorum martyrum vocabula, quorum hic videri possunt sarcophaga, aureis litteris in hujus criptæ pariete conscripta fuerunt. Quæ inde devoti qui tunc erant Christiani huc transtulerunt, quando Northmannos [h. u. n. C.] hanc urbem sicut ceteras undique urbes depopulatos esse præciverunt. Is ergo qui in dextro sancti Paulini latere est repositus, Palmatus vocabatur, qui consul et patritius toti huic civitati principabatur. In sinistro autem latere ipsius qui jacet Thirsus vocatur [vocabatur C.] cujus nomen solius de tanta multitudine ideo est notatum, quia ipse ejusdem legionis gerebat ducatum. Ad caput autem hujus sancti Paulini septem jacent hujus urbis senatores nobilissimi, martirio [martyres C.] cum ipsis Thebeis coronati; quorum medicus vocabatur [vocabatur C] Maxentius, juxta quem dextrorsum qui jacet proximus nomen habet Constantius, post quem est Crescentius, postea Justinus. In latere autem sinistro Maxentii qui jacent tres erant fratres germani, quorum major natu proxime Maxentium Leander, juxta quem Alexander, postea Sother. Ad pedes vero sancti Paulini altrinsecus positi sunt quatuor viri, genere et virtute clarissimi, qui, licet tempore pacis occulte Christum colebant, tempore tamen persecutionis aperte adeo et constanter fidem christianorum defendebant, adeo ipsi Rictiovaro in faciem [fa-

(397) Hæc narratio tabulæ nititur plumbeæ, quam ipsi auctor affert.

(398) Legitur in Hist. martyrum Treverensium c. 2, p. 119, in Vita S. Felicis; Acta SS. Mart. III, p. 623; edita est etiam ap. Hontheim Hist. I, p. 221 — Vide ejusdem Prodr. Hist. Trev. I, p. 92.

tie C.] resistebant, quod eos quasi ad exemplum aliorum diversis tormentorum generibus multum afflictos, tandem in praesentia sua fecit decollari. Alter ergo duorum versus austrum positorum, interior scilicet, Hormisda, exterior autem Papirius vocatur. Alter [alter — Jovianus vocatur *infra suppl. C1., desunt C6*] autem eorum, quorum latera aquilonem respiciunt, interior item Constans, exterior Jovianus vocatur. Ingressus est autem Treberim Rictiovarus 4 Nonas Octobris, et eadem die occidit Thirsum cum sociis, sequenti autem die Palmatum cum aliis principibus civitatis. Tercia vero die cedem exercuit in plebem sexus utriusque. »

B. 3. *et Leibnitiis addunt*: Cum autem terra de crypta, ubi haec jacent sanctorum corpora potaretur [portarentur *Leibn.*], os quoddam incaute projectum sanguinem fudit non modicum. Quod mox in praesentia abbatis, clericorum et laicorum in vasculum delatum quoties effundebatur, toties cum magna cruoris inundatione replebatur. In hac autem inundatione a nona hora sabbati usque ad primam secundae feriae horam permansit. Et adhuc permanet sanguinolentum.

28 ²¹⁰¹. Anno Dominicæ incarnationis 880 [882] ²¹⁰² (399) defuncto Ludowico ²¹⁰³ imperatore, Nortmanni ²¹⁰⁴ (400), audita ejus morte, cum omnibus viribus ²¹⁰⁵ exeuntes, urbem Trebirorum Non. ²¹⁰⁶ Aprilis, die sacratissimo ²¹⁰⁷ cœnæ Domini occupaverunt, Bertolfo episcopo cum quibusdam civibus fuga lapsos ²¹⁰⁸. In (401) qua usque ad sanctum ²¹⁰⁹ diem Paschæ fessa ab itinere corpora recreantes, omne territorium urbis circumquaque usque ad solum demoliti sunt, omnes quoque ²¹¹⁰ quos intra et ²¹¹¹ extra urbem reperierunt ²¹¹² gladio occiderunt, ipsamque urbem et monasteria ²¹¹³ omnia igne suc-

A cenderunt ²¹¹⁴. Cumque (402) etiam ²¹¹⁵ monasterio sancti Paulini ignem multotiens injecissent, sed divinitus extingueretur, catenas ferreas quibus sarcophagum ²¹¹⁶ ejus pendebat ²¹¹⁷ confregerunt; set tamen sarcophagum catenis contractis ²¹¹⁸ nequam altius terræ insedit, set in aere pendens remansit, donec post multos annos a quibusdam infidelibus depressum subsedit, non sine vindicta in eos transfusa. Quicumque enim huic sacrilegio manibus ²¹¹⁹ deservierunt, singulas infirmitatum plagas susceperunt. Igitur Nortmanni, civitate ²¹²⁰ omni exusta et desolata, Mettim ²¹²¹ (403) properare disponunt. Quod cum ²¹²² comperisset ²¹²³ ejusdem ²¹²⁴ urbis antistes Walo, adjuncto ²¹²⁵ sibi Bertolfo ²¹²⁶ episcopo Treberensi ²¹²⁷ et Adalardo ²¹²⁸ comite, ad ²¹²⁹ Remiche (404) ultro illis obviam ad pugnam procedit ²¹³⁰. Inito certamine, Nortmanni ²¹³¹ vicerunt, Walo episcopus ²¹³² ibi cecidit Bertolfus ²¹³³ cum ceteris fugit. Eodem anno (883) Bertolfus archiepiscopus ²¹³⁴ migravit ²¹³⁵ ad Dominum. — Cui successit ²¹³⁶ Radbodus ²¹³⁷, abbas ²¹³⁸ de Mediolaco ²¹³⁹, venerabilis antistes ²¹⁴⁰ (405), et ²¹⁴¹ eodem anno Robertum ²¹⁴² in ²¹⁴³ Mettis ²¹⁴⁴ episcopum consecravit. (*Az. 889+917.*) Hic adquisivit abbatiam sancti Servatii, quæ dicitur Mastreth ²¹⁴⁵ ab Arnolfo imperatore deinde etiam ²¹⁴⁶ a Ludowico ²¹⁴⁷ imperatore hæc castella obtinuit ²¹⁴⁸, Sericum et Orkesvels ²¹⁴⁹ (406) cum villis sibi subjacentibus ²¹⁵⁰.

* 1 C. *addit*: et præceptum de eadem abbacia ab eodem imperatore obtinuit habens hunc modum:

Testamentum Arnolphi regis de abbacia sancti Servatii confessoris Christi (407).

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁰¹ c. XLIII. *Leibn II, c. XVI. C.* ²¹⁰² LXXXII. *e corr. C 1. et ita sqq.* ²¹⁰³ lodowico 1. loduwico 5^b. ludowico 5^a. c. lothewico B 2. i. l. B 2. 4. 5. C. ²¹⁰⁴ no-nanni 1. 5^{ab}. *alii.* northmanni 5^c. B. 2. C. *sæpius.* ²¹⁰⁵ *deest* 5^b. ²¹⁰⁶ nono B 6. treveris VII nonas 5^b. ²¹⁰⁷ sacratissime 2. sacratissima 5. 6. ²¹⁰⁸ elapso 2. ²¹⁰⁹ d. s. 6. sanct. *deest* 5. sanctam B 6. ²¹¹⁰ omnesque quoque 1. omnesque 6^a. ²¹¹¹ vel B 6. ²¹¹² *ita* 1. 1^b. 2. repererunt *vel* reppererunt *rell* ²¹¹³ o. m. 5^a. ²¹¹⁴ *In* 5^a. ipsumque — succ. *in margine suppletas snt. H. c. desunt* 1^b. ²¹¹⁵ s. igne (igni B 2. C.) B. C. ²¹¹⁶ m. e. 6. ²¹¹⁷ sacroph 1. sarcophagus 2. *hoc loco*, 5. 6^{cd}. sarcophagus 6^a. *et ita infra.* ²¹¹⁸ pendebant B 5. ²¹¹⁹ s. cadens n. 2. ²¹²⁰ *deest* 5. — et sing. 5^b. ²¹²¹ civitate 1. ²¹²² metim 2. metis 5^a. ²¹²³ metis 5^b. methum B 2. metum B 4. ²¹²⁴ dum 1? C. ²¹²⁵ comperasset 1. compresset B 6. ²¹²⁶ ejus 5. 6^a. ²¹²⁷ ad-juncto 1. ²¹²⁸ *deest* 5^c. ²¹²⁹ treberorum 2. treberis 5^a. ²¹³⁰ s. treveris 5^c. tr. e. C. tr. archiepiscopo C. ²¹³¹ adelhardo 1^b. C. adalhardo 2. B 4. 5. adoldo 5^b. adalrado B 2. ²¹³² de? 2. ²¹³³ procedunt 5. 6. ²¹³⁴ northmanni 2. *hoc loco* ²¹³⁵ ep 1. ²¹³⁶ b. archiepiscopus C. ²¹³⁷ episcopus 5^b. B 2. *deest* C 6. ²¹³⁸ migrat 5^a. ²¹³⁹ succedit 6. ²¹⁴⁰ rabodus 1. 1^b. raphodus 2. rathbodus 5^a. C. rathbodo 5^b. ²¹⁴¹ ratbodo 6. kathodus B 8. ²¹⁴² *deest* 5. ²¹⁴³ medio-lacu 2. 5. 6. ²¹⁴⁴ abbas 6. ²¹⁴⁵ qui B. C. ²¹⁴⁶ rubertum 2. rubertum 5^a. ²¹⁴⁷ ruothpertum B 2. ruotpertum B 4. ruotbertum C. ruthbertum C 6. ²¹⁴⁸ *deest* 6. ²¹⁴⁹ metis 2. 5^a. ²¹⁵⁰ methis 5^b. B 2. ²¹⁵¹ masetricht 2. masetreh 4. 6. maserch 5^a. ²¹⁵² maserth. 5^c. mastreiz B 2. mastretz B 6. mastreit B 4. 5. C. ²¹⁵³ *deest* 2. 5. 6. ²¹⁵⁴ alii' dowico 1. alio ludowico 1^b. a lodhewico B 2. ²¹⁵⁵ id est *add.* B 2. ²¹⁵⁶ orkegiels? 2. orceshinvelt 4. orceshinvelt 6^a. ²¹⁵⁷ orcesbinvelt 6^c. orcesbruvelt 5. orkesveld B 2. orxvels C. ²¹⁵⁸ adjacentibus 6. C.

NOTÆ.

(399) A. 882. Regino. Ita etiam, Wyttenbachio teste, in codice Hamelarii Treverensi s. ix ad marginem notatum est: Anno 882, *indictione 15, Nortmannorum gens Treverim incendio cremavit.*

(400) *Nortmannorum — occupaverunt* ex Regino e a. 882.

(401) *In qua — demoliti sunt* ex Regino. l. l.

(402) Cf. Vitam S. Paulini, Acta SS. Aug. VI, p. 678, ubi hæc aliter narrantur. Alteram fortasse Vitam Gestorum auctor adhibuit, de qua cf. *ibid.*, p. 675.

(403) *Mettim* — *fugit* ex Regino. l. l., sed verba *ad Remiche* Gesta adjiciunt. Qua de re cf. *Mir. S. Glodesindisc.* 20, SS. IV, p. 237

(404) Remich ad Mosellam.

(405) Hæc ex Regino. a. 883.

(406) Sick et Orsvels inter Mosam et Mosellam. Hoc diploma deperditum esse videtur.

(407) Diploma editum ap. Hontheim *Hist.* I, p. 229.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Arnulfus — in Dei nomine, amen.

Testamentum ²¹⁵⁵ Zvendeboldi regis de abbacia sancti Servatii (408).

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Zvendeboldus — in ipso Trajecto.

Item aliud testamentum Zvendeboldi regis de abbacia sancti Servatii (409).

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Zvendeboldus — Dei nomine amen.

Præfatus etiam episcopus a Ludowico imp.

- ** (410) B. C. *addunt*: Post * 1 quem Ruotgerus ²¹⁵² episcopus præceptum regiæ auctoritatis super eandem abbaciam obtinuit. Iste bonæ conversationis existens, habito Treberi cum suffraganeis episcopis ac relicuo clero generali concilio, librum canonicorum decretorum sua industria compositum, in medium protulit atque firmavit * 2.

- * 1 C. *ita* De cedente vero Rabadone successit Ruthkerus episcopus, qui præceptum regiæ auctoritatis super eandem abbaciam obtinuit; cuius exemplar hic inserere non videtur ab re:

Testamentum Karoli regis Francorum de abbacia sancti Servatii (409).

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Karolus — villa Theodmis.

Testamentum Karoli regis Francorum de abbacia sancti Servatii (411).

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Karolus — Eristuili palatio.

Iste præfatus pontifex bonæ c.

- * 2 C. *ita*: confirmavit ac non multo post ad felicioram vitam migravit.

29. ²¹⁵³ Deinde Rutpertus ²¹⁵⁴ (412) extitit * 1 (an-931; qui * 2 corpus sancti Severi, de quo in libro, ²¹⁵⁵ dialogorum (413), legitur, de Italia transtulit, quod per Mosellæ fluminis alveum, divino famulante nauclero, transvectum ²¹⁵⁶, in loco qui Haltonis ²¹⁵⁷ portus (414) dicitur appulit, ubi a fratribus a ²¹⁵⁸ monasterio ²¹⁵⁹ sancti Martini de pago nomine Me-

gine (415) susceptus et in eodem monasterio honorifice ²¹⁶⁰ conditus est. — Post Rutpertum ²¹⁶¹ Henricus ²¹⁶² ecclesiæ præfuit (an. 936); qui regulares officinas ²¹⁶³ et claustrum circa majorem ecclesiam construxit, et vigorem ²¹⁶⁴ regularis conversationis ibidem exercere ²¹⁶⁵ decrevit, forum in ²¹⁶⁶ loco quo nunc ²¹⁶⁶ esse videtur instituit (416). Affuit Romæ cum Ottone ²¹⁶⁸ (an. 963) in damnando magum, non papam Johannem ²¹⁶⁹. Item ²¹⁷⁰ Otto abbaciam supradictam potestate ²¹⁷¹ de hac ecclesia tulit, et aliam ²¹⁷² quæ dicitur Horrea, quasi ²¹⁷³ sua, esset pro Mastreth ²¹⁷⁴ huic ecclesiæ delegavit (417), cum ²¹⁷⁵ ad eum nihil pertinuerit. Henricus * 3 episcopus in Italia obiit ²¹⁷⁶ (an. 964, Jul. 2) — Cui Theodericus ²¹⁷⁷ successit * 4; qui corpus decessoris ²¹⁷⁸ sui Treberim relatum in cimiterio majoris ecclesiæ sepelivit; privilegia ²¹⁷⁹ suæ ecclesiæ renovavit et auxit. ²¹⁸⁰ * 5. * 6. Romæ cellam ²¹⁸¹ quatuor Coronatorum cum omnibus appendiciis suis sibi suisque successoribus in perpetuum acquisivit ²¹⁸² * 7. Sub eo regulares canonici in ecclesia sancti Petri esse desierunt. Sepultus * 8 est ²¹⁸³ in cimiterio sancti Eucharii (an. 977, Jun. 5). — Cui successit æternæ memoriæ Ekebertus ²¹⁸⁴ * 9, nobilitate et virtute insignis. ²¹⁸⁵ Hic ecclesiam suam, paganorum et ²¹⁸⁶ Christianorum rapina ²¹⁸⁷ exinanitam, largissima liberalitate ²¹⁸⁸ ditavit, aureis et argenteis crucibus plenariis ²¹⁸⁹, casulis, dalmaticis ²¹⁹⁰, tunicis paliiis cassis, velis cortinisque ²¹⁹¹ et possessionibus auxit; monasteria ²¹⁹² urbis, rapina comprovincialium ²¹⁹³ prædiis exaustas ²¹⁹⁴, recollectis ubique manu potestativa possessionibus, reparavit (418); abbaciam ²¹⁹⁵ sancti Servatii dono ²¹⁹⁶ secundi (419) Ottonis ²¹⁹⁷ recepit. Jejunium * 10 in sua parrochia ²¹⁹⁸

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁵¹ *Sequentia duo diplomata desunt* C. 3. 4. ²¹⁵² rogerus B2. rubertus B6. ²¹⁵³ c. XLIV. *Leibn-*rutpertus 2. ruothpertus 4. rubertus 5. 6^a. d. B3. 3. 6. robertus 5^b. e. ruobertus 6^a. rothbertus B2. rutper- tus B4. 3. — Post hunc rupertus C. — episcopus *add.* 4. B. C. *et post* extitit 5^b. — extitit *deest* 2. ²¹⁵⁴ ru- pertus 1^b. ²¹⁵⁵ primo 1. 4. 5. leg. in l. d. 6. ²¹⁵⁶ transvexit 1^b. ²¹⁵⁷ hartonis 5. — applicuit 5^b. ²¹⁵⁸ de 6. B. C. *deest* 1^b. 5^a. ²¹⁵⁹ monasterii 1 f. monasterii 1^b. ²¹⁶⁰ *deest* 5. ²¹⁶¹ rubertum 1. rubertum 1^b. C. robertum 2. 5. 6. ruothpertum 4. rothbertum B2. ruopertum G4. ruobertum B6. ²¹⁶² henricus 2. *hoc loco* 3. 6. *semper* ²¹⁶³ *deest* 1^b. ²¹⁶⁴ rigorem 4. 5. 6. ²¹⁶⁵ d. e. 2. 4. 5. 6. exerceri 6. a. b. d. B. C. ²¹⁶⁶ *deest* 2. ²¹⁶⁷ non 1^b. v. d. 5. ²¹⁶⁸ othlone 6^a. *sapius*. o. primo. B. C. ²¹⁶⁹ Joh. XII. 3^a. c. XIII. 5^b. ²¹⁷⁰ indem 5. 6. item *superscr.* vel idem C1. *et ita* C3. ²¹⁷¹ potesta- tive 5. p. regia B. C. ²¹⁷² liam 1. ²¹⁷³ quæ B. 4. 5. C. quæ *superscr.* vel quasi C1. *et ita* C3. *ubi deest* sua. ²¹⁷⁴ masetricht 2. masetrecht 4. 5^b. masetreh 5^a. masetrecht 4^c. masetreth 6. mastreth B5. mastreith C1s mastreit C3. mastret C4. maestrich C6. ²¹⁷⁵ cum — pert *desunt* 5^a. ²¹⁷⁶ moritur 4. ²¹⁷⁷ theodricu. 5^a. s. t. B2. ²¹⁷⁸ predecessoris 2. 4. 5^b. c. *e corr.* 1^b. *ubi mox* treberis. ²¹⁷⁹ privilegium 5. 6. e. s. 6 ²¹⁸⁰ exauxit 1. ²¹⁸¹ etiam cellam C. ²¹⁸² acquisivit 1. 5^b. acquisivit in p. 6. ²¹⁸³ *deest* 5^b. ²¹⁸⁴ ecb ockebertus 1. eketherus 5. eketberlus eterne memorie 6. ekeoerdus B5. ekebertus C. ²¹⁸⁵ insignitus 2. ²¹⁸⁶ et chr. *desunt* 5^a. ²¹⁸⁷ rapinis 6^c. ²¹⁸⁸ leberalitate 1. ²¹⁸⁹ planetis 6. ²¹⁹⁰ dalmacis 2. ²¹⁹¹ cortinis 4. 5. 6. ²¹⁹² monasterio B5. m. urbes 1^b. ²¹⁹³ provincialium 5^c. et provincialium B. C. ²¹⁹⁴ *ita codd.*, *quos vidi omnes fere*; exhausta C. exhausta 2. 5. 6. ²¹⁹⁵ p. abb. rep. 5. abbaciam — recepit *desunt* C. ²¹⁹⁶ *deest* 5^c. ²¹⁹⁷ O. s. B. ²¹⁹⁸ parrochia 1.

NOTÆ

- (408) ap. Hontheim p. 237.
 (409) ap. Hontheim non legitur.
 (410) De hac collectione cf. Wasserschleben ap. Richter Kritische Jahrbucher 1838, p. 485 et Bei- trage p. 30. Albericus a. 908 addit: *ad episcopum Virdunensem Dadonem.*
 (411) ap. Hontheim p. 281.
 (412) Rotgero successit a. 931. v. Ann. S. Ma- ximini SS. III, p. 6.
 (413) Greg. M. dial. I, 12.
 (414) Hatzeport; cf. Brower, p. 459, qui etiam Translationem S. Severi aperiit.

- (415) Meinfeld.
 (416) In codice C3. alia manu in marg. additur. *In quo fecit erigere crucem, in cuius summitate re- peritur hodie sculptum: « Ob memoriam signorum crucis que celitus super homines venerant anno do- minice incarnationis 968, anno vero episcopatus no- stri secundo, Henricus archiepiscopus me erexit. »*
 (417) Diploma v. ap. Gunther, cod. dipl. Rheno- Mosell. I, p. 74.
 (418) V. diplomata ejus ap. Hontheim p. 320, 321 et translationem S. Celsi infra editam.
 (419) Tert. v. dipl. infra col. 1167, n. * 1. ex C. allat,

tercia post pascha ebdomada fieri præcepit (420), A
 corpus ²¹⁹⁹ sancti Celsi confessoris in cimiterio sancti
 Eucharii ²²⁰⁰ reperit (421) * 11. Adveniente quon-
 dam ²²⁰¹ festivitate ²²⁰² sancti Eucharii, ipse pro
 celebrando ibidem divino officio ad ejus monasterio
 perrexit. Cumque post ²²⁰³ expleta missarum ²²⁰⁴
 sollempnia a fratribus obnixè ²²⁰⁵ peteretur cibi po-
 tusque ²²⁰⁶ karitatem sumere, ne eis onerosum for-
 tasse existeret si tanta comitatus ambitione ibidem
 reficeretur ²²⁰⁷, cœpit oblatam ²²⁰⁸ a fratribus kari-
 tatem omnino ²²⁰⁹ refutare et reditum suum in ²²¹⁰
 urbem maturare. Cumque venisset ad fluvium ²²¹¹
 Oleviam ²²¹², cœpit infirmitate gravi deficere, nec
 mora ad suam sedem ²²¹³ veniens ²²¹⁴, diem clausit
 extremum ²²¹⁵. (an. 993, Dec. 9) Sepultus est ibi-
 dem in ²²¹⁶ parva ecclesia (422), quam ipse con- B
 struxerat ²²¹⁷ in honore sancti Andreae ²²¹⁸ * 12.

* 1 C. *addit*: qui privilegium ab Ottone primo
 super abbatiam sancti Servatii obtinuit ha-
 bens hunc modum:

Testamentum Ottonis regis Francorum de
 abbatia sancti Servatii (423).

*In nomine sanctæ et individuae Trinitatis
 Otto — in Thalakhem.*

* 2 B. C. *omittunt* qui — conditus est, et eorum
 loco hæc ponunt: Iste [Rubertus archiepis-
 copus *add. C.*] primus, ut ferunt ²²¹⁹, Treberen-
 sem ecclesiam regno quod Lotharingium vo-
 catur adjecit, pro eo quod soror ejus impe-
 ratori in matrimonio juncta fuit (424), cum
 usque ad ejus tempora Francorum regno,
 quod ²²²⁰ a Karolo nomen habet, subjecta
 multis fuisset honoribus illustra Sancto Mar- C
 tino ²²²¹ quædam bona abstulit Treberi.

* 3. B. C. *ita pergunt*: Ipse vero Heinricus 80
 mansos ²²²² de Sancto Martino tulit, et postea
 in Italia obiit.

* 4 B. C. *pergunt*: vir nobilis et magnæ aucto-

ritatis, præpositus Mogonciæ majoris eccle-
 siæ, qui privilegia *etc.*

* 5 C. *add.* quorum exempla hic ponere curavi-
 mus:

C. 17. Privilegium Benedicti papæ quod
 dedit Theoderico episcopo Tr. (425).

Benedictus episcopus — indictione supradicta prima.

C. 18. ²²²³ Item privilegium Benedicti pa-
 pæ quod dedit Theoderico episcopo Tre-
 verensi (425).

*Benedictus episcopus — indictione suprascri-
 pta tercia.*

C. 19. [De ²²²⁴ eodem Johannes XIII
 papa (426).

*Johannes episcopus — indictione 12. Bene-
 valete.*

Memoratus ²²²⁵ pontifex Theodericus eccle-
 siis, *etc.*, ut *cod. B.*

* 6. B. C. *add.*: ecclesiis sancti Martini, ubi
 sanctus Magnericus requiescit, et beati Pau-
 lini donaria ²²²⁶ multa dedit et collapsa ²²²⁷
 vetustate renovavit. (427).

* 7 C. *pergit*: et privilegium a Benedicto papa
 super hanc obtinuit habens hunc modum.

C. 20. Privilegium Benedicti papæ quod
 dedit episcopo Theoderico Tr. ²²²⁸ (428).

*Benedictus episcopus — indictione supras-
 cripta tercia.*

Sub eodem pontifice regulares, *etc.*

* 8. R. C. *pergunt*: Mogontiæ defunctus sepultus-
 est in basilica sancti Gangulfi ²²²⁹ martyr-
 is quam ipse de proprio suo construxit ac 12
 fratres ²²³⁰ ibi Deo famulaturos datis neces-
 sariis ²²³¹ instituit.

* 9 B. C. *pergunt*: Ekebertus episcopus ²²³² (a)
 hic de Britannia ortus, patre Theoderico
 comite (429) et matre Hildegarda nomine, di-
 vitiis et nobilitate Anglorum primoribus,
 divinitus, ut credimus, huic sedi est prædes-
 tinatus. Nam ut primum, Christo Treberen-
 sibus consulente, hanc sedem conscendit,
 multifariam ejus inopiam karitate et mise-

VARIE LECTIONES.

²¹⁹⁹ Corpus insuper C. ²²⁰⁰ r. e. 6^o. ²²⁰¹ quadam 4. quodam 5^o. 6^o. quodam die B2. ²²⁰² festo 5^a. c.
 6. festum 5^b. ²²⁰³ deest 6^c. ²²⁰⁴ missarum 1. ²²⁰⁵ p. o. B. C.: ²²⁰⁶ cibi et potus B. C. ²²⁰⁷ ita 2. 4. 5.
 6. reficeret 1. B. C. ²²⁰⁸ deest 2. 4. 5. 6. ²²⁰⁹ deest 5^b. omnino caritatem 6. ²²¹⁰ deest 1. ²²¹¹ flumen
 B. C. ²²¹² olevia 4. 5. oliviam B2. 6. C. olivam B5. obliviam C. 6. ²²¹³ sedem suam 5. ²²¹⁴ perveniens
 B. C. ²²¹⁵ C6. *in marg.*: 5. Idus Decembris. ²²¹⁶ deest 2. ²²¹⁷ ipse in hs. s. A. construxerat B. C.
²²¹⁸ a. apostoli ²²¹⁹ fertur B2. ²²²⁰ quod a *desunt* B. 6. ²²²¹ materno B2. ²²²² mansos B2. ²²²³ *Se-*
²²²⁴ *quentia duo dipl. des.* C3. 4. ²²²⁵ ita W.; *desunt* C1. 6. ²²²⁶ cap. XVIII. *inc.* C3. ²²²⁷ donario B5.
²²²⁸ collapsu B5. ²²²⁹ rubra deest C1. *ubi non nisi* VI. pp *legitur.* ²²³⁰ gyngulfi B24 ²²³¹ fratribus i. d.
 famulantibus necessaria vitæ instituit C. ²²³² necessaria B5. ²²³³ archiepiscopus C.

NOTÆ

(420) Jejunium postea bannitum dictum esse,
 Brower, p. 486 adnotat. — Cf. Hist. mart. Trev.,
 c. 4. (Hontheim Prodr. I, p. 124) ubi hæc legun-
 tur: *Postea quinto Kal. Maii, qua die iuxta induc-
 tum Ekberti archiepiscopi plurimæ circumma-
 nentium villarum turbæ cum crucibus Treviros sol-
 lent venire et monasteria civitatis illius omnia cir-
 cuire.*

(421) Ex cujus translationis Historia a Theoderi-
 co scripta quædam infra edidi.

(422) Ecclesiæ metropolitane versus orientem. |
 Cod. Par. (C. 6.) ejus epitaphium addidit, quod
 Browero monente (p. 493) jam ejus temporibus; lo-
 culi modo vestigiis apparentibus, excidit. Hoc est:
Epitaphium Ekberti (ita cod).

*Pontificum decus, ecclesiæ clarissima lampas,
 Pax et amor populi, totius gratia cleri,
 Hic jacet, Egbertus lucis regione repertus,
 Præsul Trevericus, sed et aula conditor hujus,
 Rex et ecclesiam senos donosque per annos*

*novenis atque diebus.
 Omnes dilectum prece commendate patronum.*

(423) ap. Hontheim p. 264.

(424) Qua de re cf. quæ dixit Jahrbucher I, 1, p.
 60. Rotbertum regum Saxoniorum fuisse propin-
 quum, fratres Ballerini ex loco quodam Ratherii,
 docere voluit, ubi dicere videtur, sæ consecra-
 tionis die Rotbertum nepotem Brunocem archiepi-
 scopum ordinasse; v. Opera Ratherii p. 208,
 n. 22.

(425) apud Hontheim non legitur.

(426) ap. Hontheim p. 305.

(427) Cf. diploma Theoderici in Hist. et comm.
 acad. Pal. III, p. 40, et Benedicti papæ ap. Hontheim
 p. 316, et quæ de hoc monasterio infra edidi-
 mus.

(428) ap. Hontheim p. 314.

(429) Hollandiæ; cf. Adalberti diaconi Vitæ,
 Egberti jussu scriptam, Acta SS. Jun. V, p. 102;

ricordia, quæ in eo habundavit, sic in perpetuum relevavit, ut quamdiu hic mundus voluitur ejus memoria digne celebranda ²²³⁸ judicetur. Mox etenim omnibus suis secundum carnem et spiritum in Britannia propinquis mandavit, ut ad se invisendum suæque generositatis indicium declarandum se præpararent ²²³⁴ et proximo natali Domini cum omni pompa et ambicione Treberim properarent. Quod cum ²²³⁵ ipsi studiose et strenue implesent, ipse, karitate mediante, omnes eis quas ²²³⁶ detulerunt rebus et pecunia spoliavit, eisdemque ²²³⁷ in patriam ²²³⁸ reversis, multoque plura remittentibus et preciosiora adjicientibus, ecclesiam suam p.

(n) C. *add.* : Hic præceptum de abbacia sancti Servatii ab Ottone imperatore secundo optinuit hujusmodi ²²³⁹.

Testamentum Ottonis regis de abbacia sancti Servatii (430).

In nomine sanctæ et indivisæ Trinitatis Otto—Actum Ingilnheim feliciter Amen.
Igitur ²²⁴⁰ præfatus pontifex de Britannia, etc.

*10 B. C. *ita pergunt* : Jejunium ²²⁴¹ pro siccitate terræ imminente et rogationes cruciumque et sanctarum ²²⁴² reliquiarum gestaciones per circuitum vallis Treberici ²²⁴³ ab omnibus qui sunt in sua p.

*11 B. C. *add.* : Iste (431) namque Ekebertus ²²⁴⁴ et Theodericus Metensis ²²⁴⁵ episcopus anno Dominicæ incarnationis 970, cum Ottone magno et gloriosissimo imperatore augusto, cujus conjunx Theophanii (432) in ²²⁴⁶ Italia per triennium fere constituti, multa sanctorum corpora collegerunt, quæ ad sedes suas trans miserunt. Ekebertus (433) sanctum ²²⁴⁷ Severum presbiterum in Terentina valle sepultum, de quo sanctus Gregorius in libro dialogorum ²²⁴⁸, adjutorio regis supra nominati ²²⁴⁹ acquisivit, qui ²²⁵⁰ per Mosellæ fluminis alveum transvectus est ²²⁵¹. Acquisivit ²²⁵² in Spoletino ²²⁵³ civitate ossa Gregorii martyris (434) et Ponciani martyris, in castro Turegum reliquias Felicis et Regulæ (435). Episcopus autem Corfinii Theoderico episcopo Metensi dedit corpus sanctæ Lucie virginis, testificans, manu sua evangelio superposita,

hanc ipsam esse Siracusanam, de qua responsoria ²²⁴⁴ et antiphonæ cum missa cantantur ubique, et eo loci per Foroardum quendam ducem Spoletinum ²²⁵⁵ translata. Quod (436) dimidium idem Theodericus Ekeberto episcopo ²²⁵⁶ devotissime petenti tradidit. Hujus ²²⁵⁷ industria Treberensis ecclesia baculum sancti Petri jam diu amissum recepit. Quem qualiter amisit ²²⁵⁸, breviter dicemus (437). Temporibus sancti Maximini Hunis Renum ²²⁵⁹ transire et Gallias invadere meditantibus, sanctus Servacius Trajectensis episcopus prævidens in spiritu cædes et incendia tocusque ²²⁶⁰ Gallie futurum excidium, Romam causa orationis adiit, ut suffragio apostolici patrocini mitigaret iram Domini. Ubi dum triduo precibus et lacrimis insisteret, responso didicit apostolico, nullo modo vindictam Domini præterituram, nilque in Gallia civitatum vel ecclesiarum inustum relinqui, nisi solum in Meti ²²⁶¹ monasterium sancti Stephani (438). Inde ergo reversus Treberim, sancto Maximino quod audierat retulit, nec multo post apud Trajectum obiit. Quicquid igitur in civitate Treberica ²²⁶² erat reliquiarum mobilium ²²⁶³ prædictæ hostilitatis metu ad Metim ²²⁶⁴ deferendum consilio sapientium ²²⁶⁵ est decretum. Porro ante ²²⁶⁶ Hunorum irruptionem Treberi Gregorum pertulerunt invasionem (439). Nec multo post ille omnium fama celebris Attila, rex Hunorum, miseriarum gurgis et malorum, a Reno Aurelianus usque omnem Galliam captivavit, incendit et vastavit. Exin ²²⁶⁷ cum pace redita cepissent urbes et vici secundum pristinum inhabitari, Treberi res suas a ²²⁶⁸ Metensibus repêntes, in vanum fuere laborantes. Placuit ergo ²²⁶⁹ tributum decivitate Treberi ²²⁷⁰ sancto Stephano Metensium patrono annuatim persolvi, quo per hanc exhibitam venerationem mererentur aliquam rerum suarum restitutionem. Quibus cum præter baculum alia ²²⁷¹ redderentur, essetque pudor Treberorum ²²⁷² victores quondam gentium tributarios esse Metensium, rupto fœdere altare in honore ²²⁷³ sancti Stephani super quatuor columnas in curia erexerunt Treberica ²²⁷⁴, et prædictum censum annis

VARIÆ LLECTIONES.

²²³⁸ celebranda *corr.* celebrando B2. celebrando B3. 6. celebranda *e. corr.* C1. ²²³⁴ preparant B5. ²²³⁵ *deest* B2. ²²³⁶ o. quos B4. 5. eis *deest* B3. C. ²²³⁷ isdemque B2. 6. C6. isdem *corr.* hislemque C1. *et ita* C3. *sgg.* ²²³⁸ patria B5. 6. ²²³⁹ h. *et ipsum dipl. deest* C3. 4. ²²⁴⁰ c. 19 *inc.* C3. ²²⁴¹ i. etiam C. ²²⁴² sanctorum B2. ²²⁴³ treberici *corr.* treberice C1. *et ita* C3. *sgg.* ²²⁴⁴ ekebertus B2. ek. archiepiscopus C. ²²⁴⁵ methensis B4. ²²⁴⁶ *deest* B5. C. ²²⁴⁷ sanctum — transvectus est *desunt* B6. ²²⁴⁸ in dialogo B2. meminit *post add.* C1 *et ita* C3 *sgg.* ²²⁴⁹ prenominati B2. ²²⁵⁰ qui — transvectus est *desunt* C. ²²⁵¹ *deest* B4. 5. ²²⁵² Obtinuit etiam in C. ²²⁵³ poletino B6. ²²⁵⁴ reponsorio B5. ²²⁵⁵ poletinum B6. ²²⁵⁶ archiepiscopo C. ²²⁵⁷ c. XLV. *Leibn.* Hujus etiam C. ²²⁵⁸ amisit B2. ²²⁵⁹ rhenum C1. *semper.* ²²⁶⁰ tocus B2. 6. ²²⁶¹ methi B2. metti B3. C. meto B4. 5. ²²⁶² treberi B2. ²²⁶³ nobilium B6. ²²⁶⁴ mehtthi B2. mett. B4. ²²⁶⁵ sapientum C. ²²⁶⁶ autem B4. ²²⁶⁷ exin *corr.* exinde C3. *et ita* C4. 6. ²²⁶⁸ jam B5. ²²⁶⁹ igitur B2. ²²⁷⁰ treveri C1. ²²⁷¹ *deest* B2. ²²⁷² trebirorum *corr.* treberos C1. *et ita* C3. *sgg.* ²²⁷³ in h. *desunt* B6. ²²⁷⁴ treberici B2.

NOTÆ

v. etiam Hontheim Prodr. I, p. 84 et Kluit Hist. D comm. Hollandiæ.

(430) ap. Hontheim. p. 331.

(431) Hæc ex narratione illa de sanctis a Theoderico reportatis, quam v. SS. IV, p. 473 hausta sunt; sed narratio nullam Ekberti facit mentionem.

(432) l. l. rectius Adelheida nominatur.

(433) Cf. quæ supra in textu antiquo leguntur; scriptor fortasse translationis historiam vidit.

(434) Hæc narratio Theoderico tribuit.

(435) Hæc in narratione non leguntur; ex qua sequentia sumpta sunt.

(436) Addit hæc scriptor Treverensis.

(437) In Gestis epp. Tullensium baculus S. Petri

Tullo Mettim sæc. x pervenisse narratur. De ipso Metti asservato v. Brower. I, p. 483. Cf. vero Vitam S. Agritii p. 778 : *Baculum quoque apostolorum principis Petri deman ipsius in fraterna mortis consolatione nec non apostolicæ dignitatis honore susceptum, huic loco beatus Eucharisius intulisse non ignoratur. Quapropter, sicut privilegium in Romano armario repositum testatur, quod omnis ejusdem apostolorum principis in Romana sede successor baculi sustentatione non utitur.*

(438) Ilucusque Herigerum c. 22, 23, SS. VII, p. 173 sequi videtur. Nunc addit narrationem valde fabulosam, ex libro nescio quo descriptam.

(439) V. supra c. 19, 22.

singulis illuc persolverunt. Deinde a Metensibus in curia regis orta querimonia, et de eentibus annum tributum a Treberensibus sibi debitum aliquod ²²⁷⁶ jam annis sibi negatum, istis quoque negantibus umquam se alicui ²²⁷⁶ tributarios fuisse, Metenses in fidei et querelæ suæ testimonium rogant mitti et inspicere, quod super columnas erat incuria altare locatum. Quod cum utrorumque arbitrio definitum foret fieri debere, Treberici occulte celerrimum nuntium miserunt, et altare columnis depositum in monasterio sancti Petri collocaverunt. Sic ergo cum res mota querimoniis probari non posset testimoniis, Treberenses hoc potius victoria, baculi tamen carere præsentia, donec post supradictas et trium adhuc gentium gravissimas irruptiones, Wandalorum, Francorum et Nortmannorum, Ottone regnante, frater ejus ²²⁷⁷, potentissimus Coloniensis episcopus, hac etiam civitate donatus, a Treberensibus rogatus, baculum huic ecclesie restituendum a Metensibus extorsit, sed eum ²²⁷⁸, eadem qua clavum Domini perfidia subtrahere voluit (440), Coloniensi ecclesie dono dedit. Paucis hinc annis transeuntibus, Ekeberti episcopi ²²⁷⁹ instantia Warinus Coloniensis episcopus partem baculi cum apice secans, superiorem partem sibi ²²⁸⁰ retinuit, reliquam huc ²²⁸¹ transmisit, — Feruntur hirundines ab hoc viro, scilicet Ekeberto episcopo, maledictæ, baculum huic ecclesie sancti Petri non involare, aut ²²⁸² si involaverint, exanimari, quod ²²⁸³ sibi quodam ²²⁸⁴ die super altare sacra celebranti ex una earum caput contigisset fœdari.

* 12 B. C. *add.* : in latero ecclesie ²²⁸⁵ dextro. Sinistrorsum vero depositus jacet Henricus supra nominatus, hujus tercius antecessor ²²⁸⁶ quem in Italia defunctum huc relatum illic sepelivit.

30. ²²⁸⁷ Huic successit Liudolfus ²²⁸⁸ *. Eo ²²⁸⁹ pontificante, præfuit in monasterio ²²⁹⁰ sancti Paulini præpositus nomine Adelbero, de Lucelburch ²²⁹¹ ortus, vir potens et dives, habens castella

A ²²⁹² hæc : Sarburch ²²⁹³, Berencastel ²²⁹⁴ et ²²⁹⁵ Rutiche ²²⁹⁶ (441) ; qui inito ²²⁹⁷ cum Liudolfo archiepiscopo ²²⁹⁸ pravo consilio, ecclesiam ²²⁹⁹ sancti Simphoriani, quæ abbatibus sancti Martini subiacebat, partim vi, partim dolo ²³⁰⁰ sibi vendicavit, episcopo pro dolor ! sibi ²³⁰¹ consentiente, et deinceps ²³⁰² eam Sancto ²³⁰³ Paulino retinuit. Liudolfo ²³⁰⁴ autem defuncto ²³⁰⁵ (*an* 1008, *Apr.* 7), ea fiducia qua ²³⁰⁶ sua ²³⁰⁷ soror Henrico Claudio ²³⁰⁸ imperatori nupta fuerat, episcopatum invasit ²³⁰⁹ milites ²³¹⁰ in sua sacramenta jurare coegit. palatium quod situm est in eadem ²³¹¹ urbe occupavit, pontem quoque Mosellæ turribus munivit. Henricus ²³¹² autem imperator Meingaudus ²³¹³ episcopatum ²³¹⁴ dedit præposito ecclesie ²³¹⁵ Mogontinæ ;

B quicum pararet ²³¹⁶ potentie Adelberonis resistere, 80 ²³¹⁷ mansos de rebus Sancti Martini Ravengero ²³¹⁸ de Madelberch ²³¹⁹ (442) et ²³²⁰ Udelberto ²³²¹ de Stalle ²³²² in beneficium dedit, nec tamen prævaluit. Tunc (443) Henricus ²³²³ imperator cum exercitu Treberim venit et palatium obsedit a Dominica post Albas usque ad Kal. Septembris (*an* 1008, *Apr.* 4, *Sept.* 1) Qua obsidione non solum regio in circuitu urbis undique vastata est ²³²⁴ [set ²³²⁵] ipsa quoque ²³²⁶ civitas, quæ jam ²³²⁷ post vastationem Nortmannicam ædibus exornata ²³²⁸ et ²³²⁹ aliquatenus fuerat inhabitata, in pristinam solitudinem est ²³³⁰ redacta. Non solum denique obsessores, set ²³³¹ et ipsi palatini obsessi frequentibus eruptionibus ²³³² ipsos obsessores et ²³³³ finitima palatii ²³³⁴ populabantur. Una die de vertice Jurani ²³³⁵ montis multitudo boum ²³³⁶ et ovium ad servitium imperatoris adducta ²³³⁷ cum præsidio militum ²³³⁸ descendit. Quod palatini ex ²³³⁹ arce prospicientes, eruptione ²³⁴⁰ subito facta, boves et ²³⁴¹ oves præsidio ²³⁴² eorum fugato, ante se in

VARIE LECTIONES.

²²⁷⁶ aliquot C1. *et ita seqq.* ²²⁷⁶ a. se B2. ²²⁷⁷ B4. *in margine* : Bruno ²²⁷⁸ cum B2. ²²⁷⁹ archiepiscopi C. ²²⁸⁰ *deest* C3. 4. ²²⁸¹ huic B2. hunc B3. ²²⁸² vel C. ²²⁸³ eo quod B2. ²²⁸⁴ quadam B6. C. ²²⁸⁵ *deest* B6. ²²⁸⁶ antecessori B2. ²²⁸⁷ c. XLVI. *Leibr.* ²²⁸⁸ Luitoldus B4. 5. hildolfus B5. ²²⁸⁹ Quo B. C. ²²⁹⁰ ecclesia 5. 6. ²²⁹¹ lenburch 1b. lutzelenburch 2. luzeleborch 5^b. luzelebruch 6^a. lüzelenburch B4. 5. luzelenburch C1. lutzlenburg e *corr* C3. *et ita* C6. ²²⁹² castra 5. 6. ²²⁹³ sareburch 2. sareburch 4. 5. saremburch 6^a. saren (m) bruch 6^a. d. ²²⁹⁴ herencastel 5^a. b. herencastell 5^c. berencastell 6. beronoasdel B2. ²²⁹⁵ *deest* 5^b. ²²⁹⁶ rutehe 1. ruteche 1^b. ruthiche 5^a. C6. ruthice 5^c. rustiche 6^a. rudiche B2. ruothiche C1. ²²⁹⁷ i. consilio B4. 5. ²²⁹⁸ archipresbitero 2. episcopo B2. *deest* 5^c. 6^a. episcopo L. 6^c. ²²⁹⁹ et e. 6. ²³⁰⁰ dono v. 5. 6. ²³⁰¹ *deest* 5^b. ²³⁰² deinceps 4. ²³⁰³ eam obtinuit s. p. 2. 5^c. 6. eam obtinuit 5^a. b. ²³⁰⁴ liudolfo 2. autem *deest* 5^b. ²³⁰⁵ d. adelbero ea 5. ²³⁰⁶ quia 5^c. quod 2 ? 6. ²³⁰⁷ *deest* B2. soror sua 2. 5. 6. ²³⁰⁸ *deest* 2. 4. 5. 5. henrici ²³⁰⁹ invaserat B6. ²³¹⁰ militesque 1. ²³¹¹ *deest* B. C. ²³¹² Henricus 1. autem *deest* 5^c. ²³¹³ meingaudus B. C. meingado 5^b. meningaudus 5^c. mangaudus 6^a. ²³¹⁴ ep. m. p. e. m. d. 5^a. 6. m. p. e. m. ep. d. 5^b. dedit *deest* 2. ²³¹⁵ *deest* 1. 1^b. 2. mogontinæ 2. ²³¹⁶ pot. ad r. pararet B. C. ²³¹⁷ LX B. C. ²³¹⁸ ravengero 5. 6. ruengoro B2. ravengero C3. ²³¹⁹ madelburch 2. madelberch 4. madelberg 5^a. c. 6. madelberc B4. 5. mailberch B6. ²³²⁰ *deest* 5. 6. ²³²¹ odelberto 4. adelberto 1^b. 5^c. adalberto B2. uodelberto B4. 5. 6. C1. ²³²² stale 5. 6. ²³²³ henricus 1. henricus 2. *hoc loco*, 5. B6. *semper* i. henricus 6. ²³²⁴ *deest* B. C. ²³²⁵ *deest* 1. 1^b. 2. 5. ²³²⁶ et ipsa 6. ²³²⁷ 2. 4. 5. 6. ²³²⁸ exornatam C3. 4. ²³²⁹ *deest* 5^a. ²³³⁰ pene est B. C. ²³³¹ sed — obsessores *post suppletum* 1. sed ipsi 5. ²³³² irruptionibus 5. B2. ²³³³ *deest* 1^b. ²³³⁴ palacia populabant 2. ²³³⁵ urani B2. C. 6. ²³³⁶ bovum et avium 1^b. ²³³⁷ ducta 4. adducto B5. ²³³⁸ multum 1. multo 1^b. ²³³⁹ ex arce *desunt* 2. ²³⁴⁰ s. f. e. 6. ²³⁴¹ *deest* 1^b. ²³⁴² fugato p. ante 6.

NOTE

(440) Qua de re v. Vitam S. Agritii, Acta SS. Jan. I, pag. 777 ; cujus locum infra exhibendum duxi.

(441) Sarburch, Berncastel et Roussy.

(442) Malberg.

(443) Cf. Ann. Quedlimb. h. a. et Thietmarum VI, 25.

palatium compulerunt. Quos Cæsariani milites persecuti, apertis portis simul cum illis²³⁴³ palatium irruerunt. Nec mora, palatini ex abdito portas clausurunt,²³⁴⁴ omnesque qui irruerant, missis ex²³⁴⁵ arce lapidibus, alios occiderunt, alios graviter sauciaverunt, reliquos ceperunt. Tunc imperator ex materia domorum urbanarum machinas circa palatium usque ad arces præcepit erigi, quo facilius posset palatinos ex ipsa machinarum æqua palatio altitudine angustare²³⁴⁶. Hæc²³⁴⁷ quoque, palatinis fortiter²³⁴⁸ repugnantibus, igne²³⁴⁹ immisso vel succensæ vel dirutæ²³⁵⁰ sunt. Cæsar ergo²³⁵¹ cum nequaquam proficeret in ejus expugnatione, ad²³⁵² Kal. Septemb. ²³⁵³ profectus, pontem dejici jussit, quem custodiæ²³⁵⁴ Adelberonis optinuerant, et Megingaudo²³⁵⁵ episcopatum confirmavit. Qui usque ad finem vitæ suæ in castello Confluentia episcopatum administravit. Adelberone supradicto²³⁵⁶ invasore maximam episcopii familiam retinente. Tandem circa finem Megingaudi²³⁵⁷, gravi infirmitate depressus, omnia Megingaudo²³⁵⁸ reddidit²³⁵⁹, sed palatium sibi²³⁶⁰ relinuit. — Obeunte Megingaudo²³⁶¹ (an. 1013, Dec. 23). Heinricus imperator Popponem²³⁶² in Babenberch²³⁶³ educatum ad offensam Adelberonis præulem constituit²³⁶⁴, ita dicens: *Talem virum debeo dirigere, qui tuæ cesariæ sufficiat resistere*. Igitur Adelbero²³⁶⁵ tandem sera²³⁶⁶ pœnitentia tactus, nec valens vires Popponis sufferre, suplex eidem factus, palatium et sua castella et omnia sua contradidit (444), et deinde in monasterio sancti Paulini usque ad²³⁶⁷ finem vitæ²³⁶⁸ permansit. Heinricus²³⁶⁹ vero imperator ob ea²³⁷⁰ quæ civitati patravit incommoda tabulam ex auro et argento et lapidibus preciosis metallizatam²³⁷¹ equalis²³⁷² secundum altare²³⁷³

A sancti Petri magnitudinis²³⁷⁴ ad satisfaciendum Sancto Petro direxit²³⁷⁵.

* B. C. *add.*: natione Saxo. Hic muris ecclesiam sancti Petri ac fratrum habitacula [tabernacula C 6] circumcinxit, et ut ea quæ [deest C 4. 5. 6. *port suppl.* C 1] intra sunt usui canonicorum cedant, exceptis quæ ad episcopum [episcopium C 2.] pertinent, instituit, quatinus, quomodo religione, ita et [deest C 2] mansione (445) a plebe sequestrentur.

** Heinricus — direxit *desunt* C. C.

31. ²³⁷⁶ Anno Dominicæ incarnationis 1015 ²³⁷⁷ Poppo ²³⁷⁸ archiepiscopus ²³⁷⁹ Trebirorum ordinatur. Hic sæpius occupatus in expeditione et pro-cinctu militum, quædam de Sancto Paulino tulit ²³⁷⁹, de palatio etiam 60 monialium præbendas militibus ²³⁸¹ in beneficium distribuit ²³⁸², Cerenca-stel ²³⁸³ quondam Adelberonis prædonibus defen-sum destruxit, aliud quoque castellum Adelberti cujusdam tyranni ²³⁸⁴, quod ²³⁸⁵ dicebatur Sckiva ²³⁸⁶ (446) ad terram dejecit. Qui videlicet Adelber-tus castellum Treberis quondam in honore ²³⁸⁷ san-ctæ ²³⁸⁸ crucis constructum ²³⁸⁹ (447) possidebat. Inde ²³⁹⁰ frequenter cum multitudine militum erumpens ad curiam ²³⁹¹ episcopi, quidquid ibi ad ejus obsequium parabatur ²³⁹² violenter auferens abducebat. Cujus rei ignominia confusus episcopus, videlicet quod ²³⁹³ hostem cottidianum sibi tam proximum ob munitionem castelli non posse debellare, multis ²³⁹⁴ ad amicos suos habitis que-rimoniis, ad hujusmodi ²³⁹⁵ infamiam depellendam ²³⁹⁶ consilium et auxilium cœpit inquirere. Erat ²³⁹⁷ in exercitu ²³⁹⁸ ejus vir potens divitiis et viribus ²³⁹⁹ fortis, nomine Sicko ²⁴⁰⁰, qui promisit se temptaturum, si quo modo ²⁴⁰¹ posset ²⁴⁰

VARIE LECTIONES.

²³⁴³ ipsi 6. ²³⁴⁴ hic desinit cod. B6. ²³⁴⁵ ab 2. 4. 5. 6. ²³⁴⁶ deest 5°. facilius palat. — angustaret (deest posset) 2. ²³⁴⁷ hec B2. ²³⁴⁸ fortibus 1. 5^a. b. foribus pugn. 1^b. ²³⁴⁹ i. succense immisso vel d. 6. ²³⁵⁰ diruptæ 1^b. domite 2. 4. 5^a. c. 6. deruite 5^b. ubi sunt deest ²³⁵¹ vero 1^b. ²³⁵² deest 1^b. ²³⁵³ semib B2. — prof. deest 5. ²³⁵⁴ custodia: obtinuerat 5^b. custodia a. obtinuerat C1. et ita C3. sqq. ²³⁵⁵ megingaudo 1. meingaudo 1^b. 5^a. c. 6. semper. meingado 5^b. semper. ²³⁵⁶ supra-dicta 1. ²³⁵⁷ magengaudi 2. et ita postea; deest 5. 6. vitæ 4. ²³⁵⁸ meingado 5^a. meingando 5^c. hoc loco et infra. ²³⁵⁹ restituit C. ²³⁶⁰ deest 5. 6. meingando 5^b. hoc loco. ²³⁶¹ popponem 2. B4. 5. et ita deinceps. popponem 5. B2. ²³⁶³ babenburc 2. haberich 5^b. babenberg 6. babenberch 4. al. m. suppl. i., B. desunt B2. Regenesburc B4. 5. regenesburch C. ²³⁶⁴ instituit 6. c. p. B2. ²³⁶⁵ albero 1^b. ²³⁶⁶ sero B. ²³⁶⁷ in G. ²³⁶⁸ v. suæ 4. 5. 6. ²³⁶⁹ Hic 2? ²³⁷⁰ ea incommoda q. c. p. 6. ²³⁷¹ metalli 2. deest 4. 5. 6. ²³⁷² equalem 4. 5. 6. ²³⁷³ altaris 6. ²³⁷⁴ magnitudine 4. 5. magnitudinem 6. ²³⁷⁵ deest 1^b. ²³⁷⁶ c. XLVII. Leibn. II, c. XXI. C1. — C3. *add. rubram*: De archiepiscopo Popone deinceps vero capita haud numerantur ²³⁷⁷ mill. XVI. 2. B1. C. MXX. 5. mill. XV. desunt B2. 4. 5. ²³⁷⁸ boppo 2. ²³⁷⁹ t. a. 6. ²³⁸⁰ retulit B1. deest 5. ²³⁸¹ deest 2. 5. 6. ²³⁸² tradidit 2. ²³⁸³ berencastel B2. ²³⁸⁴ c. t. adelb. B. C. ²³⁸⁵ qui 5. 6. ²³⁸⁶ scriua (vel serua) 2. siura 5^a? 6. suira 4^c. suura 5^b. skiva B1. 4? 5? C. sisiva B. 2. deest C6. ²³⁸⁷ honorem 6. D2. 4? 5. C. ²³⁸⁸ deest 1. ²³⁸⁹ uude 6^c. d. B1. ²³⁹¹ curam 1. ibi deest 1^b. ²³⁹² pertinebat 1^b. ²³⁹³ qui 4. 5. 6. ²³⁹⁴ multos 1^b. ²³⁹⁵ hujusmodi 5. B1. C3. ²³⁹⁶ debellandam 2. ²³⁹⁷ E. enim 5^o. e. autem B1. C. ²³⁹⁸ ejus exercitu 6. ²³⁹⁹ f. v. 6. ²⁴⁰⁰ sikko B1. siko 6. C. semper sicho 5. semper ²⁴⁰¹ q. h. m. inventret 4, ²⁴⁰² i. p. h. m. m. 6.

NOTÆ

(444) Apud Hontheim I, p. 368 et 371 asservantur duo diplomata (a. 1036 et 1037), quibus varia donat monasterio S. Mathiæ. Possidet bibliotheca Trev. aliam chartam de a. 1037, nondum impressam, in qua et variis aliis ecclesiis (S. Martini, Prumiensi, S. Mariæ ad Martyres, etc.) iste Albero donationes villarum suarum fecit. WYTT.

(445) Cujus ruinas s. XVIII. ex. s. erfuisse, imo

adhuc retro duos vulgo auf dem Graben videri, Wytembach, adnotat.

(446) Wyttlenbach ex recentiore quodam cod. Trever. affert verba: *Skiva quod Munclerum dicebatur*. Hodie Monclair.

(447) Nulle amplius hodierno tempore hujus castri, olim prope Treverim siti supersunt, ruinae. WYTT.

hujus mali invenire medicamentum. Episcopo ²⁴⁰³ A tuos crudeliter mactant, castellum in solitudinem sibi satis congratulante ²⁴⁰⁴, egreditur ille ²⁴⁰⁵ cupiens quæ spononderat adtemptare ²⁴⁰⁶. Quadam die pergit ²⁴⁰⁷ ad portam castelli, pulsans ²⁴⁰⁸ fores ²⁴⁰⁹, rogat ²⁴¹⁰ sibi ab ²⁴¹¹ Adelberto ²⁴¹² ad refocilandum poculum ²⁴¹³ (448) mitti; quod cum ²⁴¹⁴ celeriter allatum fuisset et ebibisset ²⁴¹⁵, nuncium ²⁴¹⁶ alloquitur ²⁴¹⁷: *Domino tuo*, ait ²⁴¹⁸, *ex mea parte magnas gratias* ²⁴¹⁹ *nunciato, pariter et hæc verba narrare curato, quod vita sospite hoc sibi* ²⁴²⁰ *poculum grata voluntate citissime* ²⁴²¹ *rependere studebo*. Et his dictis abiit. Captato ²⁴²² deinde oportuno ²⁴²³ tempore, 30 hamas ²⁴²⁴ præparat, in quibus singulis singulos milites electos loricator ²⁴²⁵ et ²⁴²⁶ galeatos ensibusque præcinctos ²⁴²⁷ collocat, et ²⁴²⁸ desuper lintheis operatas ²⁴²⁹ funes ²⁴³⁰, quibus vectes ²⁴³¹ ad portandum ²⁴³² cas insererentur ²⁴³³, componit. Deinde 60 ²⁴³⁴ viros nichilominus electos et plebeia veste ²⁴³⁵ amictos, ensibusque ²⁴³⁶ eorum in hamas ²⁴³⁷ reconditis ²⁴³⁸, gestatores constituit, nulloque ²⁴³⁹ hominum hujus fraudis præter ²⁴⁴⁰ prædictos viros ²⁴⁴¹ conscio, ipse Sicko ²⁴⁴² cum his et aliis paucis militibus vallatus ad castellum tendit ²⁴⁴³, fores ²⁴⁴⁴ pulsavit. Servo sciscitante quis sit et quid velit: *Dic*, ait, *domino tuo, me sibi vinum magna* ²⁴⁴⁵ *dilectionis gratia olim promissum deferre, quando ipsum non piguit mihi sitiendi* ²⁴⁴⁶ *poculum dirigere*. Servo renuntiante ²⁴⁴⁷, Adelbertus jussit viros intro-mitti. Quibus ingressis et hamas coram Adelberto ²⁴⁴⁸ in terram simul ponentibus ²⁴⁴⁹, post eos Sicko subintrat ²⁴⁵⁰, jubet auferri lintheorum ²⁴⁵¹ velamina, ro-gat ²⁴⁵² Adelbertum suscipere dilectionis munera. ^C Portitores ²⁴⁵³, sicut erant docti, uno momento pariter omnia ²⁴⁵⁴ hamarum velamina dejiciunt, gladios suos ²⁴⁵⁵ diripiunt ²⁴⁵⁶; insidiæ de hamis exiliunt ²⁴⁵⁷, gladios ²⁴⁵⁸ stringunt, fortiter undique feriunt, ipsumque ²⁴⁵⁹ Adelbertum obruncant, ceteros ædi-

tuos crudeliter mactant, castellum in solitudinem redigunt ²⁴⁶⁰. Siko a Poppone pro victoria ²⁴⁶¹ beneficiis illustratus est ²⁴⁶² 1. — Hic Poppo ecclesiam sancti Petri jam collapsam reparavit, et in honore sancti Martini ²⁴⁶³, translatis in eam ²⁴⁶⁴ partim ²⁴⁶⁵ reliquiis ejus, dedit, turrimque ²⁴⁶⁶ ibidem construxit (449); Sancto ²⁴⁶⁷ Eucharario quædam bona delegavit, quædam ablata restituit. Sanctus Symeon ²⁴⁶⁸ solitarius super ²⁴⁶⁹ nigram portam Treberis claruit; ubi et requievit ²⁴⁷⁰. Popo archiepiscopus ibi congregationem [clericorum ²⁴⁷¹] instituit (480); ubi et ipse ad pedes scilicet ²⁴⁷² sancti Symeonis postmodum requievit (*an.* 1047).

^{*1} B. C. *pergunt*: Simili modo per alios principes suos multa ²⁴⁷³ castella partim vi, partim dolo cepit, tyrannorumque insaniam diu in-pune bachantem ex parte maxima refrenavit. Monasteriis sane eorum violentia pene exhaustis prout potuit misericorditer succurrit, quibusdam non habita dando, quibusdam ablata restituendo, exceptis dumtaxat, ut supra diximus, duabus congregationibus, sancti Paulini videlicet et sanctæ Mariæ de Palacio, ex quibus alteri propter Adelbertum insolentiam quædam subtrahendo minime peperit, alteri propter maliciam ibidem habitantium, de quibus postea dicemus (451), cuncta quæ habuerant abstulit, ipsasque de loco eodem exterminavit. Hic (452) rogatus a quodam Danorum comite Ottone Daxiam ²⁴⁷⁴ venit, gentemque Danorum adhuc idolis servientem ad Christum convertit; ubi incredulis repugnantibus cyrothecam ferream fieri præcepit eamque igniri. Qua manu sua vestita nec læsa, lineoque panno cera infuso ad carnem indutus, fornacem eandem ²⁴⁷⁵ intravit, indeque panno combusto illæsus exiens, Christum ²⁴⁷⁶ Dei filium Deum esse verum, hoc indicio declaravit. Hoc usque hodie apud Danos celebri fama vulgatur, a quibus et Ansgarius ²⁴⁷⁷ vocatur. Quo nomine ejus ²⁴⁷⁸ memoria ab eis 5 Idus Septembr. celebratur. Sepulchrum ²⁴⁷⁹ ejus ²⁴⁸⁰ Treberi a Danis frequentatur. Sed quia tantisper ejus mentio-

VARIAE LECTIONES.

²⁴⁰³ *deest* 5. ²⁴⁰⁴ congratulanti B2. ²⁴⁰⁵ *deest* 5^b. ²⁴⁰⁶ adimplere C. ²⁴⁰⁷ perrexit 1^b. ²⁴⁰⁸ pulsans-que 6. B2. ²⁴⁰⁹ foras 1. 1^b. C 3. foris C 4. ²⁴¹⁰ rogans 5. ²⁴¹¹ *deest* 1. 1^b. ²⁴¹² adelbertum 1^b. alberto B1. ²⁴¹³ m. p. 1^b. ²⁴¹⁴ dum B1. ²⁴¹⁵ obedisset 6^c. ²⁴¹⁶ pincernam (pincernum B5) n. B. C. ²⁴¹⁷ alloquuntur 6^c. ²⁴¹⁸ inquit 6^a. ²⁴¹⁹ grates 2. 4. 5^a-c. 6 ²⁴²⁰ scilicet 5^a-c. ²⁴²¹ *deest* 2. 4. 5. ²⁴²² *deest* 1^b. ²⁴²³ oportuna 1. d. consilio oportuno opportune 4.) XXX. 4. 5. 6. ²⁴²⁴ amas 5. *semper* ²⁴²⁵ loricatos 1. ²⁴²⁶ *deest* 6. ²⁴²⁷ præcinctos 1. precinctis 5^b collocati 1. 1^b ²⁴²⁸ et — componit *desunt* 6 ²⁴²⁹ operatos B2. apertas, funus 5^c. ²⁴³⁰ fines 1. ²⁴³¹ *deest* 5^a. confectes 5^c. ²⁴³² portandas 4. 5^a-c. ²⁴³³ inserantur 2. ²⁴³⁴ LXX. 1^b. ²⁴³⁵ *deest* 1. plebeta a. 1^b. ²⁴³⁶ ensibus 5^b. 6. B2. 4. 5. ²⁴³⁷ hamis 2. 6. B2. amis 5. ²⁴³⁸ reconditas 1. 1^b. ²⁴³⁹ nullosque (nulloque 5^c) — conscios fecit 4. 5. 6. nullo B 1. ²⁴⁴⁰ nisi prædictis viris 2. ²⁴⁴¹ *deest* B. C. ²⁴⁴² Ille Sicho 5. ²⁴⁴³ tetendit 6. ad pallacium tendit 5^b. ²⁴⁴⁴ foresque 4. 5. 6. ²⁴⁴⁵ *deest* 2. ²⁴⁴⁶ sciciente 2. scisciente 4. ²⁴⁴⁷ nunciante 2. pronuntiante 4. ²⁴⁴⁸ ad delberto. *duabus lineis*. ²⁴⁴⁹ potentibus 1. ²⁴⁵⁰ subintravit 2. simul s. B 2. ²⁴⁵¹ lintheorum 2. linteorum 4. 6 B1 linteum velamen 5^c. ²⁴⁵² rega 1. adelberum rogat 1^b. ²⁴⁵³ portatores B1. *e corr.* C3. *et ita* C4. ²⁴⁵⁴ onera h. deponunt v. B1. ²⁴⁵⁵ *deest* 5. 6. ²⁴⁵⁶ eripiunt 5^a. arripiunt (*corr.* accipiunt 6^a.) 6. ²⁴⁵⁷ prosiliunt 6. ²⁴⁵⁸ g. suos B1. ²⁴⁵⁹ ipsum b. C. ²⁴⁶⁰ dirigitur 1^b. ²⁴⁶¹ pro vict. *desunt* 1^b. ²⁴⁶² illustratus 1. illustratur 1^b. e. 5. 6. ²⁴⁶³ materni 4. ²⁴⁶⁴ ea 4. 5. 6. ²⁴⁶⁵ arum 5. ²⁴⁶⁶ turremque 1? ²⁴⁶⁷ *deest* 1. qui eucharario—restituit *post supplevit*. ²⁴⁶⁸ simon 1. ²⁴⁶⁹ supra 5. 6. ²⁴⁷⁰ requiescit 4. 5^c 6. ²⁴⁷¹ *deest* 2. 4. 5. 6. ²⁴⁷² *deest* 5. 6. et ipse postmodum p. s. r. 5^b. ²⁴⁷³ permulta C3. ²⁴⁷⁴ danā B1. daxiam *corr.* daciā B2. 3. daciā *e corr.* C1. 6. daciā C 3. ²⁴⁷⁵ candentem B 2. ²⁴⁷⁶ xpictum B2. ²⁴⁷⁷ anegerius B1. ²⁴⁷⁸ *deest* B1. ²⁴⁷⁹ *cap.* XLVIII. *inc. Leibn* ²⁴⁸⁰ *deest* B2. 3. C.

NOTÆ

(448) I. e. dolia vinaria, germanice *Ohm*.

(449) V. infra Additamentum, c. 8.

(450) Ex portæ ruinis ecclesia facta est S. Simeon-

nis, quæ usque ad nostra tempora stetit.

(451) V. infra Additamentum.

(452) Nimio sane errore Trevirensis archiepiscopus

nem fecimus, libet a principio quædam gestorum ejus breviter narrando ²⁴⁸¹ commemorare.

Hujus textus continuationem additamenti nomine inscriptam infra edidi.

32. Cui Eberhardus ²⁴⁸² successit. Hic privilegia ²⁴⁸³ suæ ecclesiæ apud papam renovavit (453), ipsum papam ²⁴⁸⁴ Treberis cum honore suscepit (*an.* 1049), multa prædia acquisivit, pro quibus redimendis amplius quam mille talenta de sacrario tulit. Hic aliquando dum dioceses ²⁴⁸⁵ circuiret, a Cunrado ²⁴⁸⁶ comite de Lucelenburch ²⁴⁸⁷ captus est, vestimenta sacerdotalia ²⁴⁸⁸ a militibus direpta, pallium discissum, corpus Dominicum violatum et in terram ²⁴⁸⁹ projectum, crisma unctionis effusum est, episcopus ad ²⁴⁹⁰ Lucelenburch ²⁴⁹¹ in ²⁴⁹² custodiam delatus est ²⁴⁹³. Treberi nichil eorum quæ ad divinum officium pertinent ²⁴⁹⁴ celebrare voluerunt, donec Romanum pontificem de hac re per internuncios ²⁴⁹⁵ interpellarent. Interim Cunradus ²⁴⁹⁶ comes compulsus a plurimis episcopum dimisit ²⁴⁹⁷. Romanus pontifex Cunradum excommunicavit et Eberhardo ²⁴⁹⁸ absolvendum ²⁴⁹⁹ commisit ²⁵⁰⁰. Qui tandem penitens Treberim venit, et humiliter a summo ²⁵⁰¹ pontifice absolutionem petiit et inpetavit, et ad satisfactionem quædam bona Sancto Petro contradidit ²⁵⁰². Eo ²⁵⁰³ tempore (*an.* 1053) Henricus ²⁵⁰⁴ imperator corpus sancti Valerii de Treberis transtulit ²⁵⁰⁵ ad Goslar, et ²⁵⁰⁶ contra ²⁵⁰⁷ curtim ²⁵⁰⁸ Wilmar ²⁵⁰⁹ Sancto Euchario tradidit ²⁵¹⁰ (454). Eberhardus ²⁵¹¹ [episcopus ²⁵¹²] lurrim a Poppone inceptam perfecit ²⁵¹³. Sabbato sancto ²⁵¹⁴ Paschæ (*Apr.* 15, *an.* 1066) post expletum divinum ²⁵¹⁵ officium in sacrario ²⁵¹⁶, sicut paratus ²⁵¹⁷ erat, obiit.

A Sepultus est ²⁵¹⁸ in monasterio sancti Paulini.

33. Quo ²⁵¹⁹ defuncto, Anno Coloniensis episcopus, quem tutorem regni et filii sui Henrici ²⁵²⁰ Henricus supradictus imperator constituerat, quandam clericum suum nomine Cuonem ²⁵²¹ episcopum ordinans, Treberim direxit. Quod cum didicisset Trebirorum præses ²⁵²² Theodericus ²⁵²³ nomine, congregata hostili manu, apud castrum quod Bideburch ²⁵²⁴ dicitur eum vinctum tenuit, ac non multo post probrosa morte occidit (*an.* 1066). Cujus ²⁵²⁵ passionem quisquis scire voluerit in promptu est (455) — His ²⁵²⁶ ita peractis ²⁵²⁷ Udo Suevus ²⁵²⁸ nobilis (456) episcopatum suscepit. Quo decedente Eilbertus ²⁵²⁹ omni ²⁵³⁰ bonæ memoriæ dignus subrogatur episcopus (*an.* 1077). Hic ecclesias undique in episcopio suo dirutas ²⁵³¹ secundum suum posse reedificavit; ac ²⁵³² non multo post de medio ablatus, Bruno successit episcopus (*an.* 1101).

Codex 1 alia manu addit ²⁵³³.

In cujus diebus multe clades ac dissensiones in toto regno contigerunt, de quibus ipse innumis consilio et actibus non extitit. Cum hic autem decederet (*an.* 1124), Godefridus majoris ecclesie decanus subrogatur episcopus; sed postmodum a suis incusatus de Symonia ejectus est, et Megingero cedit episcopatum (*an.* 1127).

Codex 2 addit:

Post hunc Godefridus, qui de Symonia convictus depositus est. Huic successit Megingerus, qui Romanam profectus a quodam Cunrado tyranno captus est et in captivitate diversis tormentis enecatus (*an.* 1129). Post hunc Adelbero Metensis successit ad episcopatum (*an.* 1130).

VARIE LECTIONES.

²⁴⁸¹ narrandum cummemore *corr. ut ed.* C1. ²⁴⁸² heberhardus 4. heberardus 5^b.c. heberardus 5^a. eberardus 6. *semper.* ²⁴⁸³ privilegio 1. e. s. 4. 6. ²⁴⁸⁴ *deest* 4. 5. 6. ²⁴⁸⁵ diocescos 1. 1^b. dioceseo 2? ²⁴⁸⁶ conrado 4. 5. 6. *semper.* ²⁴⁸⁷ luzcelenburch 1^b. luzelenburch 2. 5^a.c. 6. luzelēborch 5^b. luzelemburch 4. ²⁴⁸⁸ s. v. 4. sac. dirupta 5^b. ²⁴⁸⁹ terra 2. 4. 5. ²⁴⁹⁰ in 6. ²⁴⁹¹ lucelenburch 1. lucelenburch 1^b. luzelenburch 2. lusecelemburch 4. luzelenburch 5^a.c. 6^a. luzelenborch 5^b. luzelenbruch 6^a. ²⁴⁹² ad 6. ²⁴⁹³ *deest* 2. 4. 6. ²⁴⁹⁴ pertinet 1. 1^b. ²⁴⁹⁵ internuncios 1. ²⁴⁹⁶ comes c. 6. ²⁴⁹⁷ di. stili 1. ²⁴⁹⁸ heberado 5^b. heberardo 5^a.c. *hoc loco.* ²⁴⁹⁹ ad solvendum 5. 6. ²⁵⁰⁰ dimisit 5. ²⁵⁰¹ *deest* 6. ²⁵⁰² contradidit 1. c. dono 1^b. tradidit 5^a.c. ²⁵⁰³ Eodem 5° ²⁵⁰⁴ heinericus 2. ²⁵⁰⁵ tansstulit 1. ²⁵⁰⁶ qui 4. *deest* 6°. ²⁵⁰⁷ contra 2. ²⁵⁰⁸ curiam quæ dicitur 1^b. ²⁵⁰⁹ wilmar *al. manu* 1. ullimar 1^b. ²⁵¹⁰ contradidit 5^b. ²⁵¹¹ Eberardus 5^a.c. *hoc loco.* ²⁵¹² *deest* 2. 4. 5. 6. ²⁵¹³ perfecit *alia manu* 1. perficit 2. ²⁵¹⁴ sancte 1. ²⁵¹⁵ sollempne *alia manu* 1. et ita 1^b. ²⁵¹⁶ i. s. *alia manu sed loco vacuo* 1. *deest* 2. in s. unctus erat oleo et mortuo sepultus 1^b. ²⁵¹⁷ e. p. 6. ²⁵¹⁸ sepultusque in 4. est *deest* 5^b. ²⁵¹⁹ *Quæ sequuntur ex codd.* 1. 1^b. 2. — 4. 5. 6. *jam cum B. C. conveniunt, quorum textum v. infra.* ²⁵²⁰ *deest* 2. ²⁵²¹ cunonem 1^b. 2. ²⁵²² comes 1^b. ²⁵²³ n. th. 2. ²⁵²⁴ biedenburch 2. ²⁵²⁵ Quins 1. ²⁵²⁶ Is 1. 1^b. ²⁵²⁷ pactis 1. ²⁵²⁸ suevs 1. ²⁵²⁹ egilbertus 2. ²⁵³⁰ *deest* 2. ²⁵³¹ dirutas *corr.* dirutas 1. ²⁵³² Hac 1. 2. ²⁵³³ *eadem manu pergit.*

NOTE

pum Popponem eum habet qui sæculo x Danis prædicavit. Ex Ottone rege fama comitem Danorum Ottonem fecit, denique ut errores cumulareret etiam Ansgarium huc traxit.

(453) Cf. l. l. c. ", et quæ ibi codex C. adjecit.

(454) Wilmar ad fluvium Lahn; v. Henrici diploma ap. Hontheim I, p. 394.

(455) Quam vide infra editam.

(456) V. infra Additamentum.

ADDITAMENTUM ET CONTINUATIO PRIMA

1. ²⁵³⁴ Regnante serenissimo Henrico, rege quem secundo, imperatore autem primo, anno regni

ejus 14mo Megingaudo ²⁵³⁴ Trevericæ civitatis archiepiscopo de medio facto, domnus Poppo in gaudium

VARIE LECTIONES.

²⁵³⁴ II, c. XXII. C1. 6. ²⁵³⁵ meingaud B2.

et læticiam ²⁵³⁶ universæ civitatis cathedram episcopalem suscepit (an. 1015), vere, inquam, in gaudium, quia ut in ipsum scolastici cujusdam verbis utar :

Almum tulorem secum tulit huc Symeonem; unde in sequentibus plenius, Deo largiente, tractabo. Primum autem quibus parentibus, quibus etiam partibus extiterit oriundus, quantum ad meam noticiam seniorum relatione devenit, referre curabo. Patri ejus Luopaldi ²⁵³⁷ nomen erat, qui regionis Austriæ marcam tenebat, mater autem ejus Richeza cujusdam ducis Germaniæ Franciæ (457) filia fuit, sed et frater ejus patris æquivocus (458), patre eorum defuncto, eandem marcam strenue gubernabat. Hii itaque filium suum, Popponem ²⁵³⁸ dico, ætate proficientem disciplina litterali erudiendum in Regenshure ²⁵³⁹ civitate viris doctioribus tradiderunt, et post in processu temporis sciencia litterarum satis imbutum et in virile jam robur adultum noticiæ supradicti regis exhibuerunt. Cui in brevi tam dilectus factus tamque idoneus visus est, ut, sicut dixi, Meringaudo episcopo Trevericæ metropolis de medio facto, rex ipse Treberim festinato venerit — erat enim in Confluentia positus —, et impetrato tam cleri quam populi consensu, ipsum pontificali cathedra sublimaverit. Proinde ibidem ab episcopis, qui causa regis advenerant consecratus est sub die Kal. Januar., anno Dominicæ incarnationis 1016. Consecratorum autem ejus ²⁵⁴⁰ unus erat Theodorus (459), secundum Metensium episcopus. Deinde diebus non multis interpositis, Romam oracionis causa profectus est, et ut quod sancta Romana mater ecclesia filia suæ, Treberensi videlicet ecclesiæ, ex institutione sanctorum apostolicorum honoris et gratiæ dehuisset impendere, fieri sibi postularet ²⁵⁴¹. Quem domnus Benedictus ²⁵⁴² VIII sacratissimæ apostolicæ sedi præsidens, magno cum honore suscepit, moramque ibi facienti omnem ²⁵⁴³ reverentiam et dilectionem exhibuit, ita ut ²⁵⁴⁴ pro eo missas faceret et cum ipso sæpius cibum caperet, volentemque inde transmigrare summopere de ejus quæ in Deum est fidei conservacione ²⁵⁴⁵, et de subditorum sibi eruditione atque de peccantium non furiosa sed paterna castigatione, sed et de mundicia animæ et corporis sollerter ad monebat; et ²⁵⁴⁶ ut ipsa hæc ²⁵⁴⁷ ejus præcepta memoriæ ipsius non exciderent, dedit cyrographum hunc habentem modum: *Benedictus* ²⁵⁴⁸ *episcopus, servus servorum Dei, beatissimo confratri et*

A *episcopo Popponi, sanctæ Trevericæ sedis archiepiscopo venerabili, æternam in Domino salutem et apostolicam benedictionem. Apostolicæ sollicitudini convenit benignum erga fratres semper præbere affectum eorumque petitionibus quæ rata rationabilisque esse videntur commodare* ²⁵⁴⁹. Proinde, *dulcissime frater, quia postulasti a me uti juxta morem prædecessorum tuorum usum tibi pallii concederemus, libenter voto tuo annuimus, sollerter tuam commonentes fraternitatem, ut exterioris indumentii habitum morum probitate exornes, talemque te* ²⁵⁵⁰ *in omnibus exhibeas, ut creditæ dispensationis officium pastoralis cura semper administrare studeas. Tunc enim velubi lucerna quæ in domo domini lucet cunctis, apparebis conspicuus, si uti exteriori habitu, ita et interiori fueris adornatus, crucem Christi, quam sub pallii specie gestas in corpore, intus decreveris portare, in mente clamans cum Apostolo: « Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Gal. vi, 14), » desideranter quoque et addens* ²⁵⁵¹ *illud prophetæ: « Confinge clavem* ²⁵⁵² *a timore tuo carnes meas (Psal. cxviii, 20). » Debita igitur karitate te admonentes, ab apostolica sede pallium tibi transmittimus, hujus privilegii nostri auctoritate statuentes, ut in celebrationibus missarum his tantummodo sollempnitatibus eo adornatus incedas, videlicet in Natale Domini, in Epiphania Domini, in Cæna Domini, in Pascha et* ²⁵⁵³ *Pentecosten, et* ²⁵⁵⁴ *in Ascensionem Domini et in festivitatibus sanctæ Dei genitricis et perpetuæ virginis Mariæ, et in Nativitate* ²⁵⁵⁵ *sancti Johannis baptiste, et in sollempnitatibus omnium apostolorum, et in sollempnitate* ²⁵⁵⁶ *Omnium Sanctorum, in festis quoque illorum sanctorum quorum corpora et reliquiæ in tuo episcopatu habentur, et in dedicatione tuæ ecclesiæ et in die annuæ ordinationis tuæ, et si quando sacros ordines competenter facere decreveris. Concedimus etiam tibi* ²⁵⁵⁷ *karissimæ filii, [licentiam* ²⁵⁵⁸ *] crucem ante te gestandi* ²⁵⁵⁹. *Omnipotens Dominus fraternitatem tuam, dulcissime frater, hic et in futuro custodiat, sicque mentes nostras in servitio suo corroboret, ut pro bene administratæ pastoralis curæ officio in æterna beatitudine laborem nostrum remuneret. Bene valete* ²⁵⁶⁰. *Data 6 Idus Aprilis mensis, per manus Benedicti episcopi apostolicæ sedis legati, anno Heinrici invictissimi regis Romanorum 14, imperii vero* ²⁵⁶¹ *ejus 3, indictione 14 (an. 1016).*

D 2. ²⁵⁶² Inde vero annis aliquot transactis, cum sat-

VARIAE LECTIONES.

²⁵³⁶ *ci pro ti ex B 2. plerumque retinui.* ²⁵³⁷ liupaldi B 2. liupaldi C 1. 3. 4. ²⁵³⁸ hopponem B 4. 5. *semper.* popponem C. ²⁵³⁹ regenesburch B2. genesburch *post corr.* regenesburch C1. 3. ²⁵⁴⁰ *deest* C3. 4. ²⁵⁴¹ *postulasset* B1. ²⁵⁴² b. papa B1. ²⁵⁴³ onnemque C3. 4. ²⁵⁴⁴ *deest* B1. ²⁵⁴⁵ *conversacione* B2. ²⁵⁴⁶ *et ut — modum utaque Benedicti constitutio desunt* C 3. 4. ²⁵⁴⁷ *deest* B1. ²⁵⁴⁸ c. XLIX. *Leibn.*, c. XXIII. C 1. 6. ²⁵⁴⁹ *deest* B 1. *vocabulo videntur iterum scripto sed deleto.* ²⁵⁵⁰ *deest* B1. in o. te C6. ²⁵⁵¹ *addens et* B2. 3? 4? ²⁵⁵² c. a. *desunt* B1. *claves* B5. ²⁵⁵³ In B. 4. 5. C 1. ²⁵⁵⁴ *deest* B4. 5. ²⁵⁵⁵ *nativitate* B2. *natale* C 1. ²⁵⁵⁶ *solempnitatibus* C 6. ²⁵⁵⁷ l. e. B2. ²⁵⁵⁸ *deest* B2. 4. 5. C1. ²⁵⁵⁹ *gestandi superser* vel (gesta) ri C 1. ²⁵⁶⁰ *vale* C. ²⁵⁶¹ *imperio* B2. 4. 5. ²⁵⁶² *deest* B1. ²⁵⁶³ c. L. *Leibn.*

NOTÆ

(457) Cujus fuerit nondum constat; cf. Moritz Hist. com. Sulzbac. I, p. 11.
(458) Fratres Popponis Heinricus et Albertus marchiones fuerunt, Lutpoldus II filius fuit Alberti, ne-

pos Popponis.

(459) Theodericus. Cf. de hac re Thietmarum VII, 19.

ageret, ut juxta Dei voluntatem et secundum supra-scriptam Romani pontificis communionem animam suam immaculatam Deo offerret (*Lev.* III, 4), ecce diabolus, qui, ut Scriptura ²⁵⁶⁴ dicit, seducit universum orbem (*Apoc.* XII, 9), sicut arte sua nequissima per mulierem Adam prothoplastum nosque omnes per eum immortalitatis veste nudavit, ita quoque et hujus animam fraudis suæ in ²⁵⁶⁵ tegumentis a proposito castitatis subvertere laboravit, ne posset cum Apostolo dicere: *Gloria nostra hæc est, testimonium* ²⁵⁶⁶ *bonæ conscientia* (*II Cor.* I, 12), etc. Verbi causa. Est in suburbio Treverensi oppidum quoddam, quod vocatur Aula Palatii (460), ubi ex institutione unius filiarum Dagoberti regis preciosa virginis Athalæ ²⁵⁶⁷ inibi quiescentis congregatio ²⁵⁶⁸ erat puellarum canonicam vitam profitentium. Accidit itaque ut episcopus uni earum commissuram pallii mitteret, ut ipse ei exinde caligas ²⁵⁶⁹ quibus, cum ad missarum sollempnia celebranda procederet, indueretur, aptaret. Quas illa suscipiens, et in pudicitia suæ participem fieri concupiscens, arte sua nescio qua venifica infacit, sutas remisit. Quibus mox episcopus ²⁵⁷⁰ indutis, mirum dictu, non visum est ei ultra id ²⁵⁷¹ debere sospite vita procedere, nisi ad præsens haberet rem cum muliere. Attonitus de tam subita mentis mutacione tamque inopinata carnis titillacione, quippe qui disposuerat carnalibus desideriis non consentire, cum festinacione exiit, ac uni, ut ita dicam, de principibus sacerdotum, qui forte illic aderat, indutum dedit; qui mox ut induit, et ipse festinanter exiit, secum mirans, nichil tamen dicens. Tunc reliqui qui astabant, quid id miraculi esset admirati, unus post unum eandem caligas secreto capientes induerunt, et similia passi sunt; nullus tamen quid pateretur audebat pro ²⁵⁷² pudore fieri. Novissime ventum est ad urbis præfectum; qui, ut ab episcopo jussus induit, furore incredibili infremuit, et se incantatum esse proclamavit ²⁵⁷³, sciscitantique quis iniquitatis hujus auctor exstiterit, episcopus aperuit. Tunc omnes in unum sententias suas proferentes dicebant maximum hoc esse dedecus ecclesie, quod qui canonica vel etiam ²⁵⁷⁴ ecclesiastica censerentur professione tali polleret ²⁵⁷⁵ iniquitate; eam quidem quæ rem hanc fecisset ab ordine sanctimonie projici dignum esse, ceteras vero ibi manentium, ne ab eis quodammodo tam infame ²⁵⁷⁶ procederet,

mutatis vestibus ac pro albis nigris indutis, artiori vitæ debere operam dare; quod si perpeti non luissent, melius esse ut locus ille careret in habitatione, quam ibi tales degerent personæ, quæ hujusmodi nequiciam gestarent sub religionis specie. Et ita factum est. Illa ejecta est; sed et ceteræ nolentes nec habitum nec conversationem ²⁵⁷⁷ mutare, similiter sunt ejectæ, et aliæ in monasterium puellarum quod Horreum dicitur, aliæ autem ad alia sui habitus migraverunt loca, vacavitque locus ²⁵⁷⁸ aliquamdiu a divinis laudibus. Cujus rei gratia episcopus postea summa ductus penitentia, veritus ne hujus causa injuriæ extrema divini ²⁵⁷⁹ judicii ultione dampnaretur, annuens domno Johanne tunc Romano pontifice, commissa sub ipsius testimonio comprovincialibus episcopis, suis videlicet suffraganeis, Treverensi ecclesia, Jerusalem ²⁵⁸⁰ ire disposuit; unde rediens in loco suprascripto ad laudes Dei celebrandas clericos religiosos mancipavit. Euntis itaque Jerusalem quamque efficacis quamque Deo exstitit penitentia grata, prudens quisque liquido potest advertere, cum didicerit quod divina respectus elementia virum sanctum beatum ²⁵⁸¹ Symeonem sibi conjunxerit secumque adduxerit. Cujus quia mentio se intulit, licet de illo prolixior tractatus habeatur (461), et me libet vel ad modicum, ut si memoria ejus in benedictione qui adduxit eum ²⁵⁸², Domino adjuvante, sanctitatem ejus perstringere.

3. ²⁵⁸³ Interea domnus Poppo, de quo sermo est, Trevericæ hujus metropolis strenuus provisor, Jerosolimam tendens (*an.* 1028), ibi loci quo Symeon morabatur applicuit, eumque ut secum venire vellet exoravit. Qui annuens, cum Antiochiam ²⁵⁸⁴ simul devenissent, Symeon ²⁵⁸⁵ a primoribus, quibus pridem ibi se notum fecerat, remoratus substitit, donec Poppo Jerosolima rediens secus eam ²⁵⁸⁶ civitatem ²⁵⁸⁷ iter reflexit. Tunc admonitus in sompnis, præfato se præsuli commendavit, et secum Treverim venit (462), ubi prout ipse petiit ²⁵⁸⁸ in turri quadam deserta a Poppone reclusus, sicut quondam in vertice montis Synai, ita nunc hic quoque graves malignorum spirituum insidias perpetiit ²⁵⁸⁹, quos Domino auxiliante superavit. Postremo cum ibi reclusus transegisset septem annos, ei qui dedit animam reddidit Kal. Junii anno Dominicæ incarnationis 1035 ²⁵⁹⁰. Deus autem eum ²⁵⁹¹ multis virtutum

VARIE LECTIONES.

²⁵⁶⁴ sacra s. C (sacra e corr. C1.). ²⁵⁶⁵ deest B1. ²⁵⁶⁶ deest C6. ²⁵⁶⁷ athele B 2. 5. C. ²⁵⁶⁸ congregationis B2. 4. 5. corr. ut videtur congregatio C1. et ita C 3 sqq. ²⁵⁶⁹ c. exinde C 3. ²⁵⁷⁰ ep̄ o B2. 4. 5. corr. eps C1. et ita C 3. sqq. ²⁵⁷¹ id deest B 1. ²⁵⁷² pro post corr. pre C 1. ²⁵⁷³ p. esse C. ²⁵⁷⁴ deest 1. C3. ²⁵⁷⁵ ita omnes codices B. polleret corr. pollerent C 1. pollerent post corr. pollueretur C 3. et ita C 4. ²⁵⁷⁶ infamie B1. ²⁵⁷⁷ conversionem B1. ²⁵⁷⁸ locus iste B1. ²⁵⁷⁹ deest B1. ²⁵⁸⁰ iherusalem C. ²⁵⁸¹ sapius. ²⁵⁸¹ deest C3. ²⁵⁸² cum B2. 5. ²⁵⁸³ c. LI. *Leibn.*; II, c. XXIII. C1. 6. ²⁵⁸⁴ antiochiam C1. ²⁵⁸⁵ simeon B1. ²⁵⁸⁶ deest C. ²⁵⁸⁷ deest B1. ²⁵⁸⁸ petiit B2. *sapius, et ita etiam*, frequencius, sententia et alia hujusmodi, sed non omnibus locis. ²⁵⁸⁹ perpetiit quos corr. perpessus est quas C1. et ita C3. sqq. ²⁵⁹⁰ XXXV. corr. XXXVI. C3. ²⁵⁹¹ cum B2. deest C.

NOTÆ

(460) Palatiolum sive Pfalzel; v. supra c. 24.

(461) Ex hac Vita ab Eberwino infra in Append.

fragmenta quædam exhibui.

(462) Aliter Eberwinus hæc narrat, v. infra.

indiciis magnificavit, ita ut erectis manibus nostris sursum ad Deum ac ²⁵⁹² cordibus nostris, evangelicum illud exultantes decantare possimus, quia *visitavit Deus plebem suam* (Luc. I, 68). Itaque pro miraculorum frequenti ostensione populus totius hujus provinciae sæpe dictum Popponem deprecabantur episcopum, uti ad honorem Dei et sancti illius viri vel per se vel per epistolam suam Romanum pontificem consulcret, et eventum rei nunciaret, peteretque quatinus auctoritatis ²⁵⁹³ præcepto, quem Deus evidentibus miraculis commendaret, hunc ²⁵⁹⁴ etiam fidelium populus digno sanctis obsequio frequentaret, et annuam depositionis ejus diem sollempniter ²⁵⁹⁵ celebraret. Super cujus rei negotio archiepiscopus habito conprovincialium episcoporum consilio, quod subditus sibi populus pie petiit implere ^B decrevit (463).

4. ²⁵⁹⁶ Verum ut ad ²⁵⁹⁷ ordinem narrationis accedam, libet ad superiora parumper respicere. Poppone in prælibati itineris negotio occupato necdum reverso, Gisilbertus ²⁵⁹⁸ quidam comes de castello Lucelenburc ²⁵⁹⁹ nominato cum filio suo Cuonrado ²⁶⁰⁰, non sic ²⁶⁰¹ aliter quam solet lupus in oves insanire si quando contigerit pastorem deesse, alius hoc, alius illud sibi vendicare, ille quoscumque capere, iste ²⁶⁰² autem deprædari, sicque mala inenarrabilia non cessabant perpetrare. Quod episcopus reversus a malicia sua se poterant continere, — cum non potuisset ullo modo illis resistere, quippe quibus totius hujus provinciae valentiores, qui hanc in eos debuissent injuriam ²⁶⁰³ vindicare, confœderati erant hominii ²⁶⁰⁴ conjunctione, persæpe apud imperatorem Cuonradum ²⁶⁰⁵ se proclamavit de illorum tyrannide, nichilque potuit proficere, sicut subscripta ejus epistola commemorat. Unde quam plures et regi et papæ mittebat ²⁶⁰⁶ epistolas, quas quia pro multitudine tædiosum erat singulas ponere ²⁶⁰⁷, verum etiam quia non omnes contigit ad meam noticiam devenire, unam hanc tantum sufficiat pro omnibus posuisse.

EPISTOLA POPPONIS EPISCOPI ²⁶⁰⁸.

Reverentissimo patri patrum gratia et nomine Benedicto, Poppo, licet indignus, divina tamen largiente clementia, sanctæ Treverensis ecclesiae minister, cum totius affectus dilectione debitam subjectionem. Superiori anno cum annuente venerandæ memoriæ

A domno Johanne in hac sancta sede apostolica prædecessore vestro amore rasionis sepulcri Dei hominis Ihesu Christi Jerusalem peregre profectus fuisset, in regione nostra pratorum hominum supercrevit iniquitas, ita ut nec adhuc manus ab incepta possint retrahere nequicia ²⁶⁰⁹, omnia per circuitum diripientes et devastantes. Super quo sæpissime deprecatus faciem domini mei regis, qualinus manum michi porrigeret suæ ²⁶¹⁰ animadversionis, nichilque ²⁶¹¹ profeci, sæpe etiam supra nominato prædecessori vestro pro eodem supplicavi, nec quicquam usque adhuc consolationis impetravi. Quamobrem desidero ut vel nunc solacietur michi Deo amabilis paternitas vestra, mittatque virum de honoratioribus vestris ac prudentioribus, qui michi in necessitatibus meis consilio simul et auxilio suffragetur, auxilietur dico de adversis, consilietur autem de his quæ latere non credo aures vestræ sanctitatis. At vero si hactenus vos latuerunt, jam nunc obsecro uti benignum litteris meis accommodare velit auditum. Vir quidam vitæ sanctitate laudabilis apud nos diebus istis ex hac luce migravit, quem si signis et virtutibus quæ per eum Dominus operatur credere debeamus, procul dubio eum cum sanctis æternæ beatitudinis habere consorcium non dubitamus. Sed non tam signa quæ fidelibus et infidelibus communia sunt, quam fidei virtus, qua fideles ab infidelibus sequestrati sunt, qua ipse dum adhuc in corpore maneret plurimum riguit, de ejus nos sanctitate certos reddidit ²⁶¹². Proinde accersivit nos tam clerus quam populus ecclesiae nostræ, obsecrantes, uti litteris nostris ad hanc apostolicam sedem, cui vos auctore Deo præsidetis, cum illius tiri sancti vita ²⁶¹³ et miraculis missis peteremus, quod petitione dignum credidimus, quatinus, si ita vobis cautum videatur, dato nobis vestri apostolatus decreto, nomen ejus liceat cum sanctorum nominibus conscribi ceteraque honoris sanctis debiti ipsi impendi. Itaque quid solacii, quid consilii super allevatione angustiarum nostrarum hinc et inde obortarum prudentia vestra michi ineundum ²⁶¹⁴ decreverit, sine longa temporis dilatione dignemini insinuare. Honor vester et meritum apud Deum semper et homines augeatur.

Sed quid papa ad hæc responderit, quamque benigne litteras ejus super decursas acceperit, mea non est opus præfatione. Ipsum audi, quid dicat.

EPISTOLA DOMNI PAPE ²⁶¹⁵ (464).

Benedictus episcopus, servus servorum Dei, Pop-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵⁹² a B5. ²⁵⁹³ a. ejus B1. ejus ante auct. post add. C1. et ita C3. sqq. ²⁵⁹⁴ et hunc etiam C. (deleto et C1.). ²⁵⁹⁵ deest B1. ²⁵⁹⁶ c. LII. Leibn.: II, c. XXV. C1. 6. ²⁵⁹⁷ deest B4. 5. ²⁵⁹⁸ gisilbertus B4. 5. ²⁵⁹⁹ lucelenburc B2. luzelenburc B4. 5. luzelenburc C. ²⁶⁰⁰ cuonrado C. *semper*. ²⁶⁰¹ sicut B2. sicut del. C1. deest C3. sqq. ²⁶⁰² ipse B1. ²⁶⁰³ deest B1. ²⁶⁰⁴ homini B2. 3. homines B4. 5. hominii e corr. C1. et ita sqq. ²⁶⁰⁵ cuonradum C. ²⁶⁰⁶ mittebant B2. C6. corr. mittebat C1. ²⁶⁰⁷ nere verum — intermissa sunt (infra c. 8) desunt B3, foliis tribus excisis. ²⁶⁰⁸ deest rubra B2. 4. 5. C3. Popponis ad papam C1. 6. ubi incipit c. XXVI. ²⁶⁰⁹ nequicia B2. ²⁶¹⁰ deest B1. ²⁶¹¹ nichilque corr. nichil C1. et ita C3. sqq. ²⁶¹² reddidit B4. reddidit B5. ²⁶¹³ deest B1. ²⁶¹⁴ in eundem B2. 5. C6. ²⁶¹⁵ deest rubra B2. 4. 5. C3. Benedictus papa Popponi C1. 6. In C3. in margine alia manu scriptum legitur: canonizatio sancti Symeonis. — c. LIII. inc. Leibn. c. XXVII. C1. 6.

NOTE

(463) V. epistolam c. 4.

(464) Ex codice quodam ecclesiae S. Simeonis

edita est Acta SS. Jun. I, p. 96, cujus lectiones hinc inde attuli.

poni²⁶¹⁶ tam suis meritis quam divino karismate Tre-
 verorum²⁶¹⁷ archiepiscopo²⁶¹⁸ salutem²⁶¹⁹ karissimam
 cum apostolica benedictione. Sumptis reverentia
 vestre lilleris et lectis²⁶²⁰ itque relicti in imo
 cordis harum vim reposuimus, ut vobis petentibus
 desiderata concederemus. Nam illius regulam magi-
 stri nos oportet²⁶²¹ in quantum possumus imitari,
 qui se bene petentibus non est obstinatus, se in veri-
 tate querentibus non est prolongatus, nec ad fores
 suas perseveranter pulsantibus ad aperiendum re-
 tardatur. At nos licet tardius quam cupivimus²⁶²²,
 ad sonum tamen paginæ vestre, ut debemus, pro af-
 fectu respondemus. Neque enim facimus quod volumus
 cum²⁶²³ volumus, sed cum divinitus ut faciamus ac-
 cipimus, quæque suis temporibus superna dispositio
 coaptavit. Quod igitur meministis, sedem apostoli-
 cam, cui ex divina dignatione præsidemus, totius ec-
 clesiasticæ pastorali tatis esse refugium, ut votis re-
 siris ad eam confugientibus annueremus, meritis
 amplexibus hæc ipsa verba donavimus; quippe cum
 sitorigo et fundamentum ecclesiarum, Dom: no con-
 fessionem Petri taliter compensante: « Tu es Petrus,
 et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam
 (Matth. xvi 18) »: dignum plane videtur, ut omnis
 christiana fdelitas ad eam concursum habeat, et ip-
 sa omnibus manum solacii porrigat²⁶²⁴. Vobis vero
 in congressu positus, ad iniquitates pravorum homi-
 num debellandas ac spirituali²⁶²⁵ gladio puniendas,
 quoniam in rebus divinitus vobis commissæ vicis
 coadjutorem præsum a nobis poposcistis, en²⁶²⁶ diri-
 gimus. Quem (465) quidem et honestos morum, sicut
 nomine indicat, et sagax animi pulcritudo decorat
 quem huic negotio aptissimum censuimus, quia Dei
 fidelem servum et prudentem cognovimus; cui²⁶²⁷ et
 astucia serpentis est et columbæ simplicitas; de cu-
 jus quodammodo labiis fluunt mella pro captu au-
 dientium cælestis ambrosiæ plena; quem²⁶²⁸ a cor-
 pore nostro velud dextrum separavimus brachium,
 imprecantes ei salutem et gaudium. Dirigimus ergo
 illum, ut solacietur vobis in necessitatibus vestris,
 tam scilicet in opere consecrationis, quam et in
 unctione confirmationis, et si quid in necessita-
 tibus aliis, Deo favente, valebit pro libitu san-
 ctæ²⁶²⁹ vestræ fraternitatis. Ut²⁶³⁰ illum tractare
²⁶³¹ uti decet non detractetis²⁶³² vel dissimuletis,

A nulla credimus admonitione indigetis, cum
 vestra benignitas unde sit²⁶³³ profusior, unde est
 sanctorum. De cetero ad virum illum Symeonem mira-
 andum, quem numerosis²⁶³⁴ choruscantem mira-
 culis, divinis præfulgentem virtutibus ostenditis.
 Ex quo liquet eum in fragili corpore thesaurum ba-
 julasse spiritualis gratiæ, ut non solum sibi provide-
 rit ad salutem, sed aliis quoque atque aliis ad multi-
 plicem sanitatem. Quia igitur ad illam æternam
 beatitudinem illamque summæ felicitatis perpetui-
 tatem ac cæleste consortium pervenisse creditur, si-
 cut opere signorum frequentius panditur, nostræ
 apostolicæ auctoritatis sententiæ, iudicium divini
 arbitrii secuta et²⁶³⁵ [consensu²⁶³⁶] complurium fra-
 trum nostrorum suffulta decernit, eundem virum
 B Dei Symeonem posthac semper et ubique sanctum
 debere nominari, ejusque natalem sicut aliorum san-
 ctorum reverentissime singulis annis celebrari. Non
 enim qui se ipsum commendat ille probatus est, sed
 quem Deus commendat (II Cor. x, 18), dicit apostolus,
 gloriatur²⁶³⁷, laudetur, vigeat, placeat, celebretur,
 ametur et colatur, nomenque illius martyrologio in-
 seratur. Ipse intercedat pro peccatis et negligenciis
 nostris et commissorum nobis apud clementissimam
 divini numinis majestatem, ut mirabilia, quæ visi-
 biliter exhibet circa in armorum corpora, in anima-
 bus nostris occulta virtute dignanter exhibeat²⁶³⁸.
 Benedicti (466) VIII pape (an. 1042?)

5. ²⁶³⁹ Congruum duxi rem quandam dignam valde
 memoria, quam circa tempora illa²⁶⁴⁰ accidisse
 comperi, sub silentio non præterire. Sicut, inquam,
 supra significatum est, ipso Poppone videlicet Jeru-
 salem profecto, et per tres fere annos demorato —
 Babiloniam enim usque videndi²⁶⁴¹ nominatissimæ
 illius civitatis gratia processerat, ubi et²⁶⁴² tentus
 aliquamdiu in captivitate laborabat —, si recte me-
 mini, quidam Mettensium episcopus vice quadam
 in jejunio Junii mensis Treverim pro eo ordines
 facere veniebat. Hoc enim ipse priusquam de pro-
 vincia exiret deprecatus fuerat, ut cui conprovin-
 cialium²⁶⁴³ suorum videlicet suffraganeorum, epi-
 scoporum demandatum fuisset, Treverim veniret et
 vicem ejus adimpleret. Hic autem quo Treveri ce-
 teris vicinior, eo ibi in hoc opus²⁶⁴⁴ frequentior.

VARIE LECTIONES.

²⁶¹⁶ ponon 2. — p. patri Act. ²⁶¹⁷ treverorum C. ²⁶¹⁸ episcopo B2. ²⁶¹⁹ s. et apostolicam benedictionem
 C. ²⁶²⁰ et l. *desunt* B1. ²⁶²¹ m. r. op. nos B1. ²⁶²² concupivimus B2. ²⁶²³ c. v. *desunt* Act. ²⁶²⁴ o. p. m.
 s. B1. ²⁶²⁵ spiritali C. ²⁶²⁶ *deest* Act. *Fortasse* N. *pro ipsius nomine scriptum erat.* ²⁶²⁷ ut cui Act.
²⁶²⁸ quare et eum Act. ²⁶²⁹ *deest* F1. ²⁶³⁰ ut autem Act. ²⁶³¹ tractetis B2. tractaretis B4. 3. ²⁶³² de-
 tractetis B1. Act. ²⁶³³ fit B2. 4. 5. Act. ²⁶³⁴ innumeris B1. ²⁶³⁵ *deest* C3. ²⁶³⁶ *ita ex Act. recepi*;
 assensu *infra post nostrorum alia manu ad l. C. 1. quod C3. sqq. receperunt* Cod. B. *hoc vocabulum omi-*
serunt. ²⁶³⁷ ergo Act. ²⁶³⁸ e. Vale Benedictus IX papa C. (Ben VIII. papa *alia manu post addita sunt*
 C 1). ²⁶³⁹ c. LIV. *Leibn.* II, c. XXVIII. C 1. 6. *In C3. rubra legitur: De clavo domini* ²⁶⁴⁰ *deest* B 2.
 4. 5. *ejus post add. C 1. et ita C 3. sqq.* ²⁶⁴¹ videndi corr. vidende C1. *et ita C3. sqq.* ²⁶⁴² *deest* C.
²⁶⁴³ provincialium B1. ²⁶⁴⁴ erat post add. C1. *et ita C3. sqq.*

NONÆ

(465) Gratianum intelligit, Papebroch., Act. SS.
 Jun. I, p. 97.

(466) Papebroch Act. SS. l. I. p. 97 hæc monet:
 In ographo nostro appensum repræsentatur sigil-
 lum, cui altera quidem facie, alias vacua, circum-
 ductum in orbem fuerit nomen + BENEDICTI, al-

terra impressum caput S. Petri, cui semper + incum-
 bat, unde in orbem circumductæ tres litteræ P P E
 idem valent quod PAPÆ. Unde hæc verba a Gesto-
 rum scriptore sumpta esse patet. Ibidem ejusdem
 papæ bulla canonizationis edita est.

Verum (467) ut dixi ordines facturus sub die 15 Kal Julii petiit, sicut assidue faciebat, mitti coram eo in altari clavum Domini, qui ibi loci ex collatione domnæ Helenæ augustæ habetur, quique, si dæmonis testimonio credi debebat²⁶⁴⁵, cum (468) quidam a dæmone vexaretur, et clavus hic ad effugandum illum cum aliis sanctorum reliquiis illo²⁶⁴⁶ delatus fuisset²⁶⁴⁷, a maligno illo perhibitus est, ipse esse²⁶⁴⁸, qui pendentis in cruce Domini pro salute generis humani fuisset²⁶⁴⁹ in dextro pede confixus; cujus nimia virtute compelli se exire. Ante enim nulla certitudo, sed tantum opinio erat, quantæ virtutis idem clavus haberetur. Porro misso eo in altari, astitit ille²⁶⁵⁰ prælibatus episcopus, clam circumspiciens et quærens locum, si forte ea sibi oportunitas accidere potuisset, quo corripere et in sinum suum deponeret, alium²⁶⁵¹ autem, quem²⁶⁵² huius gratia fieri iusserat et sub ascella sua occultaverat, hoc erepto²⁶⁵³ impingeret. Quid multa? ut conciperat correptum in sinu suo recondidit et actionem cui institit lætus peregit. Proinde cum post confecta misteria exutum duceretur, sicut Domino placuit, clavus ille sanguinem habundantius fudit, qui guttatim de sinu ejus in terram emanare cœpit. Quod videntes ministri ejus, qui circumdabant eum, ut velocius incederet et exui festinaret, urgebant eum, cujus piam mali causam accidisse ei arbitrati. Denique cum cœpisset sacerdotalia vestimenta deponere, totumque vidisset sinum albæ repletum sanguine, dirigit primum; et ultra quam credi potest, quid secum ageretur, admirans, tandem cum redisset in se, delictum quod patrarat confessus, veniam impetravit, et post exutas vestes convolvit in unum, deditque consilium ut summa cum veneratione servarentur; quod est factum est.

6. ²⁶⁵⁴ Illo itaque²⁶⁵⁵ tempore cum adhuc famulus Dei Symeon supranominatus vitales carperet auras²⁶⁵⁶ (cf. Virg. *Æn.* I, 388), Popponem sæpe dictum

VARIE LLECTIONES.

²⁶⁴⁵ debat B 4. 5. debebat corr. debeat C1. et ita C3. sqq. verus Domini clavus esse comprobatur C1. in marg. post add., ex quo C3. sqq. receperunt. ²⁶⁴⁶ deest B 2. ²⁶⁴⁷ fuisse B1. ²⁶⁴⁸ deest B 3. ²⁶⁴⁹ deest B1. ²⁶⁵⁰ deest B1. ²⁶⁵¹ et alium a C6. ²⁶⁵² a. q. desunt B1. ²⁶⁵³ erepta B5. ²⁶⁵⁴ c. LV. Leibn. II, c. XXIX. C1. 6. ubi additur rubra: De compassione popponis erga pauperes, ²⁶⁵⁵ itaque illo B1. ²⁶⁵⁶ aures B1. ²⁶⁵⁷ deest B1. ²⁶⁵⁸ dei B4? 5? ²⁶⁵⁹ videtur B3. 5. C. 6. corr. videretur C1. ²⁶⁶⁰ inestimabili B1. 2. 4. 5. ²⁶⁶¹ absorberat B4. ²⁶⁶² sua H1? — ²⁶⁶³ o. s. m. B2. ²⁶⁶⁴ civitatem B5. in c. e corr. C1. ²⁶⁶⁵ post suppl. C1. ²⁶⁶⁶ solito B5. ²⁶⁶⁷ aliquid corr. aliquid C1. et ita C3. sqq. ²⁶⁶⁸ ad se desunt B4. 5. ²⁶⁶⁹ exhibere B2. ²⁶⁷⁰ igitur B1? 4? 5?

NOTÆ

(467) Eadem rem de Brunone archiepiscopo Vita S. Agritii narrat; cujus locum hoc exhibere juvat: *Unum tamen quod dedit idem clavus Domini suæ præiositatis insigne silentio nolumus præterire. Nam cum frater imperatoris Ottonis — tres enim fuerunt. — Bruno vocatus, meliores Lotharingiæ episcopatus, Treverensem scilicet et Coloniensem nec non maximam regni hujus partem in sua haberet potestate, non bono ut patet spiritu instinctus, hunc ipsum de quo loquimur festivæ memoriæ ac salutis nostræ clavum, quo nescitur transferre clam, ne dicam furtim, volebat. Corrupto siquidem hujus Dominici thesauri custode, alium huic tam simillimum fecit parari, ut vix aut mi nime verus a falso per aliquam ambos intuentium diligentiam valeat separari. Hunc ergo dum pretio ductus custos de manu episcopi prænominati*

archiepiscopum ducem suum²⁶⁶⁷ et hospitem idem vir sanctus²⁶⁶⁸ secreta frequenter colloquutione dignos futuræ vitæ actus agere persuasit, quatinus in hac luce positus cum Dei adjutorio hoc elaborare niteretur, ut post obitum in consorcium beatitudinis eorum transiret, quorum nunc vicem gerere videretur²⁶⁶⁹. Fuit autem fames valida in omni terra ista, ita ut multi morerentur inedia; hiæ malium pluviarum enim inundantia, sed et fluminis secus civitatem decurrentis verno tempore inæstimabilis²⁶⁷⁰ superhabundantia diutina statione et nimia sui limositate omnes fere segetes absorberat²⁶⁶¹. Cujus causam mali insipientis vulgus Simeoni, sicut in Vita ipsius²⁶⁶² legitur (469), imputabat. Tunc episcopus multam egentibus exhibebat humanitatem, illud sæpius ante mentis suæ oculos²⁶⁶³ ducens, quod dicit sermo divinus: *Qui viderit fratrem suum necessitatem patientem et clausit viscera sua ab eo, karitas Dei non manet in eo (I Joan. III, 17.)* Etenim die quadam in albis paschalibus cum ad unam ecclesiarum in civitate²⁶⁶⁴ consistentium, divinum celebratur officium²⁶⁶⁵, equo nobili vectus incederet, obviam habuit in campo pauperum multitudinem copiosam qui deprecabantur eum ut solita²⁶⁶⁶ miseratione aliquid²⁶⁶⁷ ipsis impenderet vitæ subsidium. Qui accito mox ad se²⁶⁶⁸ cubiculario suo, jussit exhiberi²⁶⁶⁹ sibi festinato thesauri non modicam quantitatem ad dispertiendum illis. Omnibus ergo²⁶⁷⁰ qui secum erant eum impellentibus et dicentibus, ut primum cujus gratia venerat adimplere indequerevertens expeditius quantam voluisset pauperibus misericordiam impenderet, ipse respondit: *Noli: e, karissimi hoc persuadere michi, quia sicut illud ita et hoc Deo est obsequium. Nempe sic oratio nostra apud majestatem Dei acceptior erit, si, antequam eo veniamus, karitas ista præcesserit. Credo nimirum et securus sum quod sine ambiguitate sacrificium nostrum divinis conspectibus præsentabitur si tante*

D *suscepisset, dumque opportunum nefando furto tempus se invenisse putaret, machinatum diu dolum tandem perficere frustra conatur. . . . Dies quoque ipsa, in qua hæc miserationum Dei nobiscum sunt divinius celebrata, in martyrologiis statim est notata, 12 videlicet Kal. Julii. Huic autem inauditio licet Domini miraculo si quis, quod absit, aurem crudulitatis dubitat præbere, potest adhuc et eundem sanguinis notus habentem pannum et eundem adulterinum clavum in domo sancti Petri, si permittitur, videre.*

(468) Etiam hanc rem Vita S. Agritii (Acta S. S. Jan. I, p. 777) narrat, sed Winibergam, de civitate oriundam quæ vulgo Reginsburch vocatur, hæc expertam esse dicit.

(469) Cujus locum v. infra.

multitudinis fusa prece commendetur. Interea cubicularius postulatam obtulit censum, quem acceptum ut ²⁶⁷¹ cœpit in pauperes expendere, una omnes cœperunt voce clamare, nummis sibi opus non esse; de nummo enim aut nihil aut parum quisque sibi valentis comparare posse, quia, sicut ipse nosset, modius unus frumenti appenderetur solidis 25. Quibus ille respondit, aliud quid sibi præ ²⁶⁷² manibus non esse, quo potuisset illorum ²⁶⁷³ necessitatibus communicare. Quo contra illi: *Si, inquit, ad præsens aliud quid dare nobis non habes* ²⁶⁷⁴, *da saltem de pinguibus equis tuis, ut vel ad modicum compescatur esuries nostra edulio carnis.* At ille, licet invitus, recordatus tamen verbi illius quod vulgo in proverbium vertitur:

Carum quisque dabit, qui cara recipere querit ²⁶⁷⁵, primum dedit suum, deinde aliorum non equidem omnium, sed eorum tantum quos ad hoc pietatis opus sua potuit exhortatione instigare; et laniati atque devorati sunt in ²⁶⁷⁶ momento coram eo. Post hæc ad locum destinatum processit.

7. ²⁶⁷⁷ Denique inerat ei permaxima sollicitudo aut de ²⁶⁷⁸ construendis ecclesiis aut de reparandis ²⁶⁷⁹ dirutarum vetustate ruinis, quorum alteri evidens perhibet testimonium ecclesia beati Petri apostoli quæ domus et episcopalis sedes dicitur. Hæc, ut ferunt ²⁶⁸⁰ (470), antiquitas fuit domus domnæ Helenæ, cujus rogatu a beato Agricio primitus dedicata est in honorem principis apostolorum, quattuor marmoreis magnæ altitudinis fulta columnis, in quibus tota illa structura novem arcibus hac et illac distortis consistebat. Sed (471) superioribus annis non paucis una columnarum illarum longitudine sui fatigata et oneris magnitudine prægravata, in præceps ceciderat, ita ut nullus timore ruinæ divinum ibi celebraret officium. Nullus quoque qui tecta roficeret audebat ascendere, propter quod diutino neglectu ²⁶⁸¹ ad id rerum devenerat, ut jam domus orationis non diceretur, sed a pastoribus pecus ibi pastum minaretur. Hanc ipse labore magno et impensa, eisdem columnis quasi circumamictis ²⁶⁸² basibus, quas usualis locutio pilares (472) nuncupat ²⁶⁸³, itemque arcibus prioribus laudabili

A arte substratis novis aliis, resolidavit, ita ut non inconvenienter in ejus laude libri ²⁶⁸⁴ Sapientiæ illud debeat personare: *Ecce sacerdos magnus, qui in vita sua suffulsit* ²⁶⁸⁵ *domum, et in diebus suis corroboravit templum* (Eccli. I, 1), etc. ²⁶⁸⁶ Resolidatam itaque et ²⁶⁸⁷ in pristinum reformatam statum, preciosis beati Materni ²⁶⁸⁸ reliquiis a loco sepulchri, cum conprovincialium episcoporum coram positorem ac totius diocesis suæ cleri et populi, utpote sinodus ²⁶⁸⁹ gratia, jam ²⁶⁹⁰, ut ita dicam, perendie heri et hodie celebratæ (473), ibi, id ²⁶⁹¹ est Treveri ²⁶⁹², congregatorum, annisu, 12 Kal. Novembris translatis ²⁶⁹³, illustravit atque dedicavit, dedicatam donativis pluribus, quibus ab imperatoribus, videlicet Heinrico secundo et Conrado ²⁶⁹⁴ similiter

B secundo itemque Heinrico rege quidem tercio imperatore autem secundo, sicut in præceptis illorum de Treverim ²⁶⁹⁵ continetur, honoratus fuerat, magnifice ditavit. Postmodum autem placuit ei eandem ecclesiam ampliorem reddere, fecitque ut nunc tertia tantum quantum prius ambitus ejus parte sit major. Cujus structuræ, ut audivi, tantam fundamenti jussit fieri ²⁶⁹⁶ profunditatem, quantam nunc vides terræ supereminentem. Huic etenim operi cum studiosius insisteret, opusque jam ad hastæ longitudinem super terram eductum fuisset, die quadam cum sederet ubi fiebat, sol, ut erat solito ferventior, refluxit in capud ejus — erat enim calvus — et incanduit cerebrum ejus, et sicut solet febre correptus, de die in diem ingravescente eadem validudine, fortiter ægrotare cœpit; nec multo post ad ultima ductus spiritum reddidit sub die ²⁶⁹⁷ 16 Kal. Julii a nno Domini carnationis 1067 ²⁶⁹⁸ (474). Cujus exequias Treverici digne procurantes, deposuerunt eum in porta civitatis quæ cognomento Nigra vocabatur, in qua et ipse beatus Symeonem, cujus supra mentio ²⁶⁹⁹ est, terræ commendaverat ²⁷⁰⁰; ubi a religiosis clericis, in eodem loco ab ipso ob honorem Dei et beati illius viri mancipatis (475), pro ejus requie die ac nocte preces funduntur ad Deum, cui est honor et gloria in secula seculorum ²⁷⁰¹. Sedit autem in episcopatu annos 30, menses 8, dies 10.

8 ²⁷⁰². Cui defuncto successit in sacerdotali mini-

VARIÆ LECTIONES.

²⁶⁷⁴ *deest* C 6. ²⁶⁷⁵ *post suppl.* C 1. ²⁶⁷⁶ *illo* C 3. 4. ²⁶⁷⁷ *n. h. desunt* B 2. ²⁶⁷⁸ *potes* B 4? 5. ²⁶⁷⁹ *velit* B 1. ²⁶⁸⁰ *in—eo desunt* B 4. 5. C. ²⁶⁸¹ *c. LVI. Leibn.*; II, c. XXX. C 1. 6.—C 1. *add. rubr.*: De Popp. episcopo. ²⁶⁸² *deest* B 2. 4. 5. *post add.* C 1. ²⁶⁸³ *raparandis corr. reparandis* C 1. ²⁶⁸⁴ *fertur* B 5. ²⁶⁸⁵ *neglecto* B 5. ²⁶⁸⁶ *circumactis* B 1. ²⁶⁸⁷ *vocat* B 1. ²⁶⁸⁸ *libris* B 5. ²⁶⁸⁹ *suffulcivit* B 1. ²⁶⁹⁰ *etc. deest* C 6. ²⁶⁹¹ *in marg. suppl.* C 1. ²⁶⁹² *e corr.* C 1. ²⁶⁹³ *synodus corr. synodi* C 1. *et ita C 3 sqq.* ²⁶⁹⁴ *deest* B 1. ²⁶⁹⁵ *ibidem Tr. B 4. 5. C.* ²⁶⁹⁶ *truere* B 2. *corr. treueri* C 1. ²⁶⁹⁷ *translato* B 2. 4. 5. ²⁶⁹⁸ *cunrado s. s. in marg. suppl.* C 1. ²⁶⁹⁹ *treueri* B 1? 4? *træuerim corr. treueri* C 1. *et ita C 3 sqq.* ²⁷⁰⁰ *facere* B 1? ²⁷⁰¹ *s. d. desunt* B 1. ²⁷⁰² *MVII. postea corr. MLXVII. B 1. LXVII. corr. XLVII. C 1. 3. 4.* ²⁷⁰³ *m. facta* B 1? 3? ²⁷⁰⁴ *commendavit* C. ²⁷⁰⁵ *s. Amen* B 2. ²⁷⁰⁶ *c. LVII. Leibn. In C 3. rubra legitur*: de Everhardo archiepiscopo; *in* C 1. *nulla distinctio.*

NOTÆ

(470) V. supra c. 49.
 (471) Cf. de hoc loco Steininger, Bemerkungen zur Geschichte des Domes zu Trier 1839. 4. p. 1.
 (472) Pfeiler.
 (473) De synodo quadam a Poppone mense Junio 1036 celebrata v. Hontheim Prodr. I, p. 318. Cf.

Brower. I, p. 818.

(474) Ita auctorem scripsisse puto pro 1047.
 (475) Qua de re v. Popponis chartam a. 1042 datam ap. Hontheim Hist. I, p. 379: *In porta quæ apud gentiles Marti consecrata memoratur, ecclesiam edificantes in honore Domini nostri Jesu Christi*

sterio cum ²⁷⁰⁸ cleri plebisque consensu Everhardus A episcopus ²⁷⁰⁴. Iste natus patre Hizelino comite Alamanniæ ²⁷⁰⁸ (476), cum in virum fuisset adultus, pro ingenuitate sui, quam magna morum probitas consilium atque ²⁷⁰⁶ prudentia decorabat, præpositus majoris ²⁷⁰⁷ ecclesiæ Wormaciensis ²⁷⁰⁸ sub præsule N. (477), qui subditos suos satis idonee gubernabat. Dedit autem Deus ei invenire gratiam in oculis supra nominati Heinrici imperatoris et principum ejus, ita ut in regiis et aliis quibusque magnis ²⁷⁰⁹ consiliis non ultimus nec ²⁷¹⁰ spernendus auctor haberetur. Unde contigit ut, Treveri ²⁷¹¹ orbata ²⁷¹² suo antistite, eis ad quos electio pertinebat petitioni regis coniventibus ²⁷¹³, jam dictæ metropoli subrogaretur episcopus. Hic vir magnificus et ecclesiæ Treberensis prudentissimus rector fuit, B cujus et possessiones auxit et privilegia renovavit *1. Cujus etiam tam studiosus provisor fuit, ut ²⁷¹⁴ abbas sancti Servacii et sancti Maximini decessoribus ²⁷¹⁵ suis ablatas dono Heinrici imperatoris receperit ²⁷¹⁶ (478). Romam ad apostolorum limina visitanda frequenter adiit; unde cum honore magno reversus Leonem papam, qui et Bruno ²⁷¹⁷, in sede suscepit (479). Hic dum quadam vice dioceses circuiret, a comite Cuonrado de Lucelenburch ²⁷¹⁸ captus est, vestimenta sacerdotalia direpta, pallium discissum, crisma ²⁷¹⁹ unctionis effusum, magnumque nefas a perversis hominibus patratum est. Quo nuncio Treberi perlato, omnia ²⁷²⁰ divini misterii ²⁷²¹ jura celebrari intermissa sunt, donec ²⁷²² Romanus papa quid de hoc diffiniret ²⁷²³ interrogaretur. Qui eundem Cuonradum omnesque ejus complices facto generali concilio excommunicavit, sed ejus absolutionem penitentis ²⁷²⁴ episcopo commisit, palliumque illi pro eo quod hostes conciderant misit. Interim vero episcopus a captivitate datis obsidibus rediit, nec multo post comitem penitentem suscepit, cui pro penitentia peregrinationem Jerosolimitanam injunxit; in qua et obiit. — Dein ²⁷²⁵ Judæis persecutionem indixit, eosque, nisi proximo sabbato paschæ ²⁷²⁶ Christiani efficerentur, civitate pellendos esse decrevit. Hinc igitur ejusdem nefandæ gentis quidam ad similitudinem episcopi ceream imaginem lichnis ²⁷²⁷ interpositam facientes, quendam clericum de cœnobio sancti Paulini, Christianum nomine non opere, ut eam baptizaret, pecunia corruperunt; quam ipso sabbato, episcopo jam ad baptismi sollempnia celebranda præparato, accenderunt. Quæ ex parte jam media ²⁷²⁸ consumpta, episcopus super fontem ²⁷²⁹ sacris instans officiis cœpit graviter infirmari, et secedens in sacrarium ²⁷³⁰ cum adjutorie ministrorum genibusque ²⁷³¹ *2 in ²⁷³² oratione flexis, in sacris vestibus obiit 17 ²⁷³³ Kal. Maii (*an.* 1006), et sepultus est in basilica sancti Paulini ²⁷³⁴.

*1 C. *add.*: Quæ si quis scire voluerit in præsentibus invenire poterit.

31. Privilegium Leonis papæ Eberhardo archiepiscopo T. [*rubra deest C3 sqq.*] (480) Leo [*Sequentia duo diplomata desunt C3. 4.*] episcopus servus — *Data XV. Kal. Maias — Leo episcopus servus — Data Idibus Aprilis — indictione secunda.*

32. De L.

indictione secunda.

33. De Victore papa (481).

Victor episcopus servus — *die vicesimo quinto.* [C1. *ad rubram*: Alia ratio hoc in loco. C3: De scissura palii.] Præfatus etiam pontifex tam studiosus, etc.

*2 B 4. 5. et C. *add.*: ante crucem que ibi pietas est.

9. ²⁷³⁵ Quo mortuo ²⁷³⁶, Anno ²⁷³⁷ Coloniensis episcopus, quem provisorum regni et tutorem filii sui ²⁷³⁸ Heinrici Heinricus imperator moriens reliquerat, spreto Treberorum ²⁷³⁹ consilio et electione, adhibita regis adhuc pueri investitura et confirmatione, nepotem suum Cuononem ²⁷⁴⁰ cum magna ambitione et manu militari, si sic necesse foret, versus ²⁷⁴¹ Treberim direxit ²⁷⁴². Quæ inconsiderata proectio sicut illi beato ²⁷⁴³ mortis occasio martyrii ²⁷⁴⁴ fuit, sic Treberensibus ²⁷⁴⁵ exercendæ ²⁷⁴⁶ crudelitatis audaciam et materiam præbuit ²⁷⁴⁷ (482). Nec mora, denique ²⁷⁴⁸ præsidem suum Theodericum ²⁷⁴⁹ cum aliis principibus ²⁷⁵⁰ evocatum ad ulciscendam tanti contemptus injuriam clamorosis vocibus ²⁷⁵¹ instigant: si Colonienses hac molitione ²⁷⁵²

VARIÆ LECTIONES.

²⁷⁰⁸ *deest* B1. ²⁷⁰⁴ *Hic desinit cod. Auræ vallis.* ²⁷⁰⁸ *alamanniæ a. rec manu superscr.* id est swevie C1. *et ita* C6. ²⁷⁰⁶ *et C6.* ²⁷⁰⁷ *fuit post add.* C1. *et ita* C3 *sqq.* ²⁷⁰⁸ *e. w. æcclesiæ* B4. ²⁷⁰⁹ *q. negotiis magnisque* B1. ²⁷¹⁰ *n. sp. e corr.* C1. ²⁷¹¹ *treverici* C3. ²⁷¹² *orbate* B1. 2. 4. (5?) *corr.* orbata C1. *et ita* C3 *sqq.* ²⁷¹³ *conuentibus* B2. *coniuentibus e corr.* C1. ²⁷¹⁴ *et B1.* ²⁷¹⁵ *prædecessoribus* C6. ²⁷¹⁶ *recepit* B1. ²⁷¹⁷ *vocabatur* B1. ²⁷¹⁸ *lucelenbure* B1. C. *luzelenbure* B 4. 5. ²⁷¹⁹ *krisma* B4. 5. ²⁷²⁰ *deest* C6. ²⁷²¹ *ministerii* C6. ²⁷²² *pergit* B3. ²⁷²³ *fieret* B1. *desiniret* B4. 5. C. ²⁷²⁴ *et penitentiam* B1. ²⁷²⁵ *deinde i.* C1. 6. *deindeis* C3. *de judeis* C4. ²⁷²⁶ *pasce* C1. ²⁷²⁷ *lignis corr.* lichnis B4. lichinis B5. ²⁷²⁸ *medio* B5. *media jam - C.* ²⁷²⁹ *altare* B2. ²⁷³⁰ *sacrario* C. ²⁷³¹ *flexis hoc loco add.* C. ²⁷³² *in or. desunt* B3. ²⁷³³ *VII 2.* ²⁷³⁴ *paulini de canone* C6. ²⁷³⁵ *c. LVIII. Lebn. Inde ab hoc loco etiam codices* 4. 5. 6. *cum* B. C. *conveniunt.* ²⁷³⁶ *defuncto* 4. 5^a. c. 6. ²⁷³⁷ *Suno* 5^c. c. *archiepiscopus* 5^b. ²⁷³⁸ *deest* 5. 6. ²⁷³⁹ *treberi* B. C. *quod fortasse recipiendum erat.* ²⁷⁴⁰ *cononem* 5. 6. *semper.* ²⁷⁴¹ *intronizandum v.* B4. 5. C. ²⁷⁴² *misit* 6. ²⁷⁴³ *beatæ* 4. C6. ²⁷⁴⁴ *et m.* B4. 5. C. ²⁷⁴⁵ *treberensibus* C. ²⁷⁴⁶ *exerendæ* 4. ²⁷⁴⁷ *dedit* 4. 5. 6. ²⁷⁴⁸ *Nam sine mora* p. 6. ²⁷⁴⁹ *theodricum* 5^a. *semper.* ²⁷⁵⁰ *p. suis* 4. 5. 6. ²⁷⁵¹ *i. v.* 5. 6. ²⁷⁵² *violacione* 5.

NOTÆ

sti et matris ejus gloriosæ et perpetuæ virginis Mariæ, et beati Simeonis, qui ibidem requiescens innumeratas virtutes et miracula in medium nostrum operatur, omniumque sanctorum consecravimus.

(476) Browerus, p. 524, hæc ex Necrologio Treverensi affert: 18 Kal. Maii obiit Heinricus pater Eberhardi archiep. Trevir. Comitum genus adhuc lignotum esse videtur.

(477) Arnoldo.

(478) Diplomata hæc de re data frustra quæsi, neque Browerus ea vidit (v. Ann., p. 539).

(479) Hæc et quæ sequuntur ex antiquiore Gestorum textu c. 32, supra col. 1177 descripta sunt.

(480) Ap. Hontheim I, p. 386.

(481) Ap. Gunther I, p. 134.

(482) Cf. Vitam Conradi infra in Append.

prævaleant, actum hoc omnium successorum ²⁷⁵³ A suorum esse ²⁷⁵⁴ dedecus et ²⁷⁵⁵ infamiam. Quid multa? coacto ²⁷⁵⁶ quippe exercitu, frondesque ²⁷⁵⁶ arborum, ne arma proderentur ²⁷⁵⁷, præferentes ²⁷⁵⁸, nocte clara obviam pergunt, eosque in pago Bedonico quiescentes nichilque tale suspicantes subito ²⁷⁵⁹ circumveniunt. Qui conturbati advenientis sonitu multitudinis, postquam hostes adesse ²⁷⁶⁰ senserunt, fugam in pedum celeritate saltuumque densitate prout quisque potuit sibi elegit. Sic eos discurrentes hostes invaserunt, multisque captis, compluribus sauciatis, omnibus eorum rebus ingentique ²⁷⁶¹ præda politis sunt. Ipse ²⁷⁶² dominus Cuono incidit in manus hominum impiorum, qui ²⁷⁶³ eum nequioribus custodiendum, donec viderent quo res vergeret, commiserunt; qui eum paulo post, ne videlicet ²⁷⁶⁴ B regis adhuc juvenis temerarium prævaleret arbitrium, de rupe præcipitantes, in Kal. Junii ²⁷⁶⁵ miserabili morte peremerunt. Qua de causa rege valde commoto civitatemque ²⁷⁶⁶ Trebericam se desolaturum comminante, tandem Deo donante a sapientibus ^{2767, 77} ejus ²⁷⁷⁸ furore sedato, electione cleri et populi Uodo ²⁷⁷⁹ intronizatur episcopus. Hic ex Alamannorum ²⁷⁸⁰ prosapia oriundus ²⁷⁸¹, patre Everhardo ²⁷⁸² comite (483), matre ²⁷⁸³ Ita ²⁷⁸⁴, eisdemque ²⁷⁸⁵ cænobii ²⁷⁸⁶ quod dicitur Scafuse ²⁷⁸⁷ constructoribus ²⁷⁸⁸, vir valde venerabilis fuit, facie venustus, ore facundus, statura procerus, cuius merito humeris ²⁷⁸⁹ sustentari posset tanti ²⁷⁹⁰ moles regiminis. Hic opera a decessoribus suis ²⁷⁹¹ incepta, scilicet monasterii sancti Petri amplificacionem, perfecit ²⁷⁹², conprovincialium militum audaciam et ²⁷⁹³ tyrannidem compescuit. Hic ²⁷⁹⁴ in expeditione regis in obsidione castri Alamannorum ²⁷⁹⁵ quod Tuingia ²⁷⁹⁶ (484) vocatur ²⁷⁹⁷ obiit (an. 1078 Nov. 13), relatusque a Treberensibus, in monasterio ²⁷⁹⁸ sancti Petri sepultus est ²⁷⁹⁹. Cui successit Egilbertus ²⁸⁰⁰; de cuius electionis occasione libet altius parumper edicere.

* Mai mensis add. B. 4. 5. C.

10 ²⁸⁰¹. Tempore illo cum ²⁸⁰² Gregorius, qui et

Hildebrand ²⁸⁰³. Romani pontificatus jura dispo-
ret, hoc decretum antiquitus quidem promulgatum,
nunc autem innovatum est, ut videlicet omnes in
sacris ordinibus constitui. presbiteri ²⁸⁰⁴ scilicet et
diaconi, a cohabitationibus feminarum se ut decet
cohiberent, ²⁸⁰⁵, aut ab ²⁸⁰⁶ officio cessarent. ²⁸⁰⁷. Sim-
ul etiam ²⁸⁰⁸ ne quis ejuscu. nque ordinis, laicus
videlicet sive ²⁸⁰⁹ clericus, episcopus, abbas
seu alias quaslibet spiritualium donorum dignitates,
vel ²⁸¹⁰ per se vel per ²⁸¹¹ interpositam personam,
emere sive ²⁸¹² vendere præsumeret; quodque ²⁸¹³
si quis infringeret, honorem quemcumque haberet
amitteret. Ubi hoc verbum palam factum est, in
cordibus eorum qui non secundum Deum incede-
bant magnam suscitavit invidiam. Propterea inter
regnum et sacerdotium partes exortæ sunt, et hinc
inde permaximæ inimicitia ²⁸¹⁴ succreverunt ²⁸¹⁵, et
eo usque dissensionis hujus et inimicitiarum in
vicem fomes invaluit, ut si cuiusæsanorum occur-
risset quispiam ecclesiasticorum, qui forsitan pro
amore patriæ cælestis seculum reliquisset carnem
macrasset, quemque aliqua ²⁸¹⁶ corporis molestia
attenuasset, sive qui, ut tunc moris erat barbam
quasi in signum religionis enutrisset, quasi regii hon-
oris ²⁸¹⁷ proditores contumeliis affliciebant, insultan-
tes eos ecclesianos appellant. Nullus enim tunc
in subrogandis pontificibus vel aliis ecclesiasticis
dignitatibus canonicæ sanctionis ordo servabatur,
sed qui tantum regis ²⁸¹⁸ vel principis manum im-
plesset seu aliud qualecumque obsequium sibi placitum
inpendisset, regia præficiatur violentia ubi
C voluisset. At vero ubi ²⁸¹⁹ rex ejusque consentanei
principes non eo minus omittebant, sed vetitam
venditione magis et ²⁸²⁰ magis instituebant, præfatus
papa non veritus sententia anathematis omnes
concluserit ²⁸²¹, et quicumque voluisset in catholico-
rum consortio numerari, faciebat sibi hujusmodi verba
conscribi: *Anathematizo omnem heresim Henrici
dicti regis et omnium* ²⁸²² *complicium* ²⁸²³ *ejus et om-
nem qui eum regio nomine vel* ²⁸²⁴ *honore* ²⁸²⁵ *veneratur,
Henricum inquam nominis* ²⁸²⁶ *hujus quartum* ²⁸²⁷

VARIE LECTIONES.

²⁷⁵³ *deest* 5b. ²⁷⁵⁴ *deest* 5b. 6. ²⁷⁵⁵ et ad. i. 4. 5. 6. ²⁷⁵⁶ que *deest* 6. ²⁷⁵⁷ viderentur 6c. d. ²⁷⁵⁸ ferentes
4. præ se ferentes B2. 4. 5. C. ²⁷⁵⁹ *deest* 5b. ²⁷⁶⁰ adesle — hostes *desunt* 5^a. ²⁷⁶¹ que *deest* 5. 6c. ²⁷⁶² i.
vero B4. 5. C. ²⁷⁶³ qui commiserunt *desunt* B1. ²⁷⁶⁴ *deest* 4. 5. 6. ²⁷⁶⁵ julii 5^a. ²⁷⁶⁶ que *deest* 5b.
^{2767, 77} a. s. *desunt* B1. 3. ²⁷⁷⁸ furore ejus 5. ²⁷⁷⁹ udo 5. 6. B1 ? 5. ²⁷⁸⁰ *rec. manu in C1. superscr.* : i (id est)
swevorum. ²⁷⁸¹ ortus 5. ²⁷⁸² hebrardo 5^a. heberardo 5c. heberhardo 5b. eberhardo 6. ²⁷⁸³ *superscr.* C1. ²⁷⁸⁴
ida 4. 6. B1. 2. yda 5^a. v. vda 5c. ²⁷⁸⁵ (jusedem 6. B1. 3. ejusedemque 5. B2. ²⁷⁸⁶ monasterii 5. 6. ²⁷⁸⁷ sca-
phuse B1. scafhusen B4. 5. scafhuse C. schafhuse Cc. ²⁷⁸⁸ fundatoribus 4. 5. 6. ²⁷⁸⁹ *deest* 5b. ²⁷⁹⁰ *deest*
6. ²⁷⁹¹ a suis predec. 5b. ²⁷⁹² fecit 4. 5. 6. ²⁷⁹³ et t. *desunt* 4. 5. 6. ²⁷⁹⁴ *deest* 5. 6. ²⁷⁹⁵ *alia manu*
corr. suevorum 5^a. *rec. manu in C1 superscr.* : i swevorum. ²⁷⁹⁶ turingia 4. tuvigia *corr.* tuingia 5^a.
Mingia 5c. tuingia 6c. tuingia B4. 5. twingia C. ²⁷⁹⁷ dicitur 5. 6. quo *deest* 5b. ²⁷⁹⁸ monasterium 5^a. c.
²⁷⁹⁹ *deest* 5b. ²⁸⁰⁰ engilbertus 5. engelbertus B1. *et ita deinceps*, egelvertus B2. 3. e. s. 5. 6. ²⁸⁰¹ c. LIX.
Leibn. In. C1. 6. rubra legitur; item alia ratio notab.; in C3 : d. electione egilberti. *Cap. 10-14. desunt*
B5. ²⁸⁰² quo 5. ²⁸⁰³ hildebranth 4. ²⁸⁰⁴ *deest* B1. ²⁸⁰⁵ distribuerent *corr.* abstinerent 6^a. *et ita* 6b. c.
²⁸⁰⁶ astinerent 6b. ²⁸⁰⁷ *deest* 4. 5. 6. ²⁸⁰⁸ vacarent 6. ²⁸⁰⁹ Similiter ne 5^a. ²⁸¹⁰ *deest* 5c. ²⁸¹¹ *deest* 5^a.
²⁸¹² *deest* 6c. ²⁸¹³ vel 4. 5. 6. ²⁸¹⁴ quod 5. 6. ²⁸¹⁵ invidiæ 5. 6. ²⁸¹⁶ succreverint 6c. succurrerunt B1.
²⁸¹⁷ *alia* C. ²⁸¹⁸ h. r. C3. ²⁸¹⁹ regis — sibi *desunt* B2 ²⁸²⁰ *deest* 4 ²⁸²¹ ac 6. ²⁸²² concludit 5. 6.
²⁸²³ *deest* 6. ²⁸²⁴ complicium 5. ²⁸²⁵ et 6. ²⁸²⁶ v. h. *desunt* B1. ²⁸²⁷ h. n. 5. B4. ²⁸²⁸ r. q. 6.

NOTÆ.

(483) De Nellenburg, cf. Stalin Hist. Wirtemb. f. p. 553; diploma ib., p. 554, n. 11 allatum, et Ann. Scafhusenses SS. V. p. 388.

PATROL. CLIV

(484) Tübingen; cf. Bruno De bello Sax. c. 61 103, Ekkeh. a. 1077 et Stenzel. 1, p. 437 n.

regem. Quam excommunicationem ubi fama ²⁸²⁹ ad aures imperatoris ²⁸²⁹ detulit ægre admodum ferens et peccatum peccato superadjiciens, convocato suæ partis episcoporum abbatum et aliorum graduum concilio, statuit, ut Gregorius ²⁸³⁰ nullieorum deinceps apostolicus esset, nec decreta ejus quisquam reciperet. Et hoc facto, ipse ²⁸³¹ sub omni celeritate Italiam adiit, Wichbertum ²⁸³² quendam ²⁸³³ Ravennæ civitatis episcopum in una civitatum ²⁸³⁴ Italiæ (483) pro Gregorio papam fecit (*an* 1080); quem et Clementem nominavit. Porro si quando Gregorius causa cujuslibet rei agendæ Romam ²⁸³⁵ fuisset egressus, iste ²⁸³⁶ subintrabat; illo revertente, iste fugiebat. Illi ecclesiastica ²⁸³⁷, major videlicet ²⁸³⁸ pars, isti ²⁸³⁹ cæsariana pars ²⁸⁴⁰ præsidio erat. Sed quid ad nos ista pertinent? potius ²⁸⁴¹ in sua loca ²⁸⁴² abeat. Nos autem propositi nostri seriem prosequamur.

11 ²⁸⁴³. Per idem tempus fuit in civitate Bavia ²⁸⁴⁴ (480) de optimatibus Bajariorum ²⁸⁴⁵ ex clero quidam præpositus majoris ecclesiæ et scholasticus nomine Egilbertus ²⁸⁴⁶, qui vice quadam, cum episcopus loci illius, sicut et aliarum civitatum episcopi, ex præcepto Romani pontificis supra memoratum decretum in ecclesia sua pronunciaret ²⁸⁴⁷, ausu temerario illi in faciem restitit, palam dans cunctis intelligere ²⁸⁴⁸, quoniam ²⁸⁴⁹ et ipse cum Heinricianis vinculo teneretur anathematis. Constat enim ²⁸⁵⁰, testimonium ²⁸⁵¹ perhibente apostolo, de malefactoribus ²⁸⁵², quia facientes et consentientes una sunt sententia plectendi (*Rom.* 132). Ille vero ²⁸⁵³ consentit, qui etsi rennuere non valeat, favendo tamen, quantum in ipso est, malefactoris operibus communicat. Dicebat autem imperatori licere, nec idcirco ecclesiæ ²⁸⁵⁴ consortium amittere ²⁸⁵⁵, si non spiritualia sed regalia sua gratis preciove cui voluerit inpendat. Quæ utique non sua, sed juxta Romanam consuetudinem regalia beati Petri vel ecclesiæ potiori jure possunt appellari. Sed utinam qui ad ecclesiasticæ dignitatis culmen ²⁸⁵⁶ venire desiderant, non ambiciose, quod minime decet, se ingerant, neque artificiosi colore commenti symoniacæ hereseos sibi machinamenta confingant ²⁸⁵⁷, asserentes se non spiritualia sed terrena terrenis acquirere, cum sicut tem-

pore, sicut in eorum mente primum sit animale, deinde quod ²⁸⁵⁸ spirituale, et non [tam ²⁸⁵⁹] appetant curam pastorem quam honorem temporalem! Multis itaque sermonibus pro ²⁸⁶⁰ hujusmodi ad invicem collatis, cum vidisset ²⁸⁶¹ eum episcopus incorrigibiliter symoniacæ partiet nil penitus ecclesiasticæ assentire, jussit cum a communione ecclesiæ alienum existere, usque dum universali papæ præsentatus, unitati ecclesiæ per ipsum meruerit sociari. Proinde cum diutius intra se hæsitasset, demum voluntas ²⁸⁶² ei Romam proficiscendi incidit, verumtamen rege inconsulto ire illo noluit; a quo rege, inquam ²⁸⁶³, accepta ad eum, quem superpositum ²⁸⁶⁴ papæ diximus, mandata detulit, et ab universali penitus declinavit. Et factum est, dum rediret ad impletis negociis pro quibus a rege missus fuerat, in redeundo audivit Udonem, fideli dignum memoria Treverensem ²⁸⁶⁵ archiepiscopum ²⁸⁶⁶, vita decessisse, et ob hoc ²⁸⁶⁷ regem Treverim adivisse ²⁸⁶⁸, ut alium in locum ²⁸⁶⁹ ejus debuisset substituere. Et hac ²⁸⁷⁰ fama comperta, quam plurimum iter ²⁸⁷¹ acceleravit, intra se cogitans, si forte eo maturius potuisset ²⁸⁷² pervenire, pro impensa sæpius regi servitute hunc ei honorem posse succedere ²⁸⁷³; quod et ²⁸⁷⁴ factum est. Sed qualiter ad id ventum fuerit ²⁸⁷⁵, ignaros docebimus. Porro cum imperator jussisset ut quem sibi placere cognoscerent hunc episcopum eligerent, et clerus unum post unum ex ipso eorum collegio ²⁸⁷⁶, hoc utique honore dignissimos, exhiberent, rex autem, quotquot nominassent, nullum eorum ²⁸⁷⁷ sibi placere dixisset ²⁸⁷⁸ — nullus enim eorum ²⁸⁷⁹ benivolentiam ejus digna taxatione prævenerat, — jamque ²⁸⁸⁰ in eligendo tribus diebus transactis ²⁸⁸¹, et quarto nichilominus die iterum ²⁸⁸² ad idem congregatis omnibus: tamquam a Deo missus — si tamen dici potest a Deo dirigi via ²⁸⁸³ hominis qui culpa sui ²⁸⁸⁴ meruit ²⁸⁸⁵ ab ²⁸⁸⁶ ecclesiæ communione suspendi — venit, et facta oratione sua ²⁸⁸⁷, locutus est regi de his quæ habebat in mandatis. Quibus finitis dixit rex: *Quia ²⁸⁸⁸ jam diu eligendo episcopo concordare non possumus, ²⁸⁸⁹ saltem in hunc conveniamus.* Et consensit ei ex episcopis quielectionis ²⁸⁹⁰ causa advenerant solus Theodoricus ²⁸⁹¹ Virdunensis ²⁸⁹²

VARIE LECTIONES.

²⁸²⁹ *deest* 4. 5. ²⁸²⁹ d. i. 5. 6. ²⁸³⁰ n. e. g. 6. ²⁸³¹ *deest* B4? ²⁸³² wichbertum 5. et w. B1. ²⁸³³ *deest* 5°. ²⁸³⁴ civitate B4. C3. ²⁸³⁵ roma 5°. romam f. ingressus *corr.* roma f. cgressus 6^a. ingressus 6°. ²⁸³⁶ ille 4. ²⁸³⁷ *deest* B1. ²⁸³⁸ *deest* C. ²⁸³⁹ i. vero 6. ²⁸⁴⁰ *deest* 6. B1. ²⁸⁴¹ potius -- prosequamur *desunt* C6. ²⁸⁴² habeant B2. 3. ²⁸⁴³ c. I.X. *Leibn.* ²⁸⁴⁴ barama 5^b. *post corr.* battavia 5^a. baramia 5°. batana B1. 3. batha. nva B2. batava *corr.* batavia C1. ²⁸⁴⁵ bajoriæ 4. 5. B2. 4. bawoariæ B2. ²⁸⁴⁶ engelbertus B1. *semper*. ²⁸⁴⁷ recitaret 6. ²⁸⁴⁸ intelligere C1. ²⁸⁴⁹ quam B1. ²⁸⁵⁰ *deest* C6. ²⁸⁵¹ testimonio 5^a. ²⁸⁵² fautoribus 4. factoribus 5. ²⁸⁵³ *deest* C6. ²⁸⁵⁴ c. e. 6. ²⁸⁵⁵ c. non a. B1. ²⁸⁵⁶ *deest* 6. honorem *super ser* 6^a. ²⁸⁵⁷ confingant B2. ²⁸⁵⁸ *deest* B2. ²⁸⁵⁹ *deest in omnibus fere coditibus; nescio an in 4. et B1. legatur* ²⁸⁶⁰ *deest* 5^a. ²⁸⁶¹ videret 6°. ²⁸⁶² ei. v. 6. ²⁸⁶³ *deest* 6. ²⁸⁶⁴ superpositi 4. suppositum 6^a. subpositum B2. ²⁸⁶⁵ treberensium 6. ²⁸⁶⁶ episcopum B2. ²⁸⁶⁷ *deest* 6. ²⁸⁶⁸ treberim advenisse 5. 6. ²⁸⁶⁹ loco 5. ²⁸⁷⁰ Hec f. 5°. ²⁸⁷¹ tunc 5. ²⁸⁷² posset 5. ²⁸⁷³ subsistere 6. ²⁸⁷⁴ *deest* 5. ²⁸⁷⁵ est 5. ²⁸⁷⁶ consortio 4. 5. 6. ²⁸⁷⁷ *deest* 5. C 6. ²⁸⁷⁸ dixit 5. ²⁸⁷⁹ *deest* 6. ²⁸⁸⁰ jam 6. ²⁸⁸¹ exactis 6. ²⁸⁸² *deest* 6. B1. ²⁸⁸³ viam B1. ²⁸⁸⁴ sua 5. 6. ²⁸⁸⁵ meruerit B1. 2. 4. ²⁸⁸⁶ ab ecclesia et ecclesie c. 5^a. ²⁸⁸⁷ *deest* 6. ²⁸⁸⁸ O 5^a. quamdiu 5^b. o. B2. 3. 4. C. quoniam 6. ²⁸⁸⁹ possumus 6°. ²⁸⁹⁰ c. e. 5. 6. devotionis c. C. ²⁸⁹¹ theodricus 5^a. b. ²⁸⁹² virdunensis B2.

NOTÆ.

(485) Brixia.

(486) Passau.

episcopus, qui cognomento Magnus vocabatur, et pars aliqua ²⁸⁹³ populi Treverensis. Rex ergo ²⁸⁹⁴ nil moratus investivit eum, dans ei anulum et baculum sub die octavo ²⁸⁹⁵ Idus Januarii anno ²⁸⁹⁶ dominicæ incarnationis 1078 (487). Pontifices vero Herimannus ²⁸⁹⁷ Mettensis et Bibo ²⁸⁹⁸ Tullensis et residuus clerus et populus, quantum in ipsis erat, non assenserunt, quoniam ipsi tam idoneas ²⁸⁹⁹ personas exhibuerunt ²⁹⁰⁰; resistere tamen regis voluntati non potuerunt. Verumptamen clerus et populus ²⁹⁰¹ multum moleste ferentes irrogari ²⁹⁰² sibi violentiam, deprecabantur eos qui præsto erant episcopos, et cum interminacione auctoritatis apostolicæ interdixerunt, ne ipsum consecrarent antistitem ²⁹⁰³, commententes eos canonici illius decreti, quo præcipitur ut nullus in episcopum nisi canonicè electus consecratur. Quocirca episcopis in sua redeuntibus, Egilbertus benedictione non percepta remansit, et erat cupiens ²⁹⁰⁴ consecrari, nec potuit ab aliquo episcoporum ecclesiasticorum ²⁹⁰⁵, qui ingressum ejus audisset ²⁹⁰⁶, diebus quam plurimis impetrare (488). Tribus (489) igitur annis fere ²⁹⁰⁷ transactis, cum res regi innotuisset, qui sub ipso tempore Roma ²⁹⁰⁸ rediens, multa ²⁹⁰⁹ ibi cæde patrata et papa Gregorio fugato, quo certe nichil in ²⁹¹⁰ diebus illis ²⁹¹¹ (ap. 1084) celebriori fama ora omnium adimplebat, secus Alpes moram ²⁹¹² faciebat, directis epistolis ²⁹¹³ ad supradictum Viridunensem episcopum, qui ei summa familiaritate adhærebatur, petivit ²⁹¹⁴, quatinus Treverensem metropolitanum ²⁹¹⁵ quantocius consecrare studeret. Quarum epistolarum exemplar ²⁹¹⁶ hic inserere non videtur ²⁹¹⁷ ab re, quæ habent hunc modum :

12 ²⁹¹⁸ Rex Henricus Dei gratia Romanorum imperator et ²⁹¹⁹ augustus ²⁹²⁰ Theoderico episcopo dilectionem nulli majorem. Imprimis te scire volumus, quia nulli melius quam tibi confidimus, nec episcopum Trajectensem fidei monitorum, sed ad ²⁹²¹ honorem regni tractandum tibi misisse cooperatorem. Deinde ad singula quæ mandasti negocia singuladamus responsa, sed brevissima, quia infinita tibi re-

A ²⁹²² sercamus ore a l os dicenda. Siquidem hoc quod in margine epistolæ tuæ de Romano negotio nobis mandasti, in primis dicimus tibi ²⁹²³ Romam in die sancti Benedicti intravimus; qualiter ²⁹²⁴ autem a Romanis recepti simus ²⁹²⁵, qualiter cum Romanis steterimus, qualiter a Romanis recesserimus, ab aliis multis te audisse credimus, tum etiam litteris nostris tibi indicavimus ²⁹²⁶, quas te nondum videris velle, sed et mallemus alio quam nostro ore te ²⁹²⁷ rescisse quæ nobis fecit Dominus. Incredible enim videtur, quod ²⁹²⁸ terrissimum probatur, quod factum ²⁹²⁹ est in Roma ²⁹³⁰; ut ita dicam, cum decem hominibus in nobis ²⁹³¹ operatus est Dominus, quod ²⁹³² antecessores nostri si fecissent cum decem milibus, miraculum esset omnibus. Nam cum in Theutonicis partibus, de acquirenda Roma jam ²⁹³³ desperantes, redire vellemus, ecce Romani missis legatis ut Romam intraremus rogaverunt, sequere ²⁹³⁴ in omnibus nobis obedituros promiserunt; quod et fecerunt. Summo namque gaudio nos intrantes receperunt ²⁹³⁵, summo studio secum manentes adjuverunt, summo triumpho et fide ad eis recedentes prosecuti sunt nos ²⁹³⁶, in tantum ut ²⁹³⁷ in Domino fiducialiter dicamus quia tota Roma in manu nostra ²⁹³⁸ est, excepto illo castello ²⁹³⁹, in quo inclusus est ²⁹⁴⁰ Hildebrandus ²⁹⁴¹, scilicet in domo Crescentii. Quem Hildebrandum legati omnium cardinalium ac totius populi Romani ²⁹⁴² iudicio scias abjectum, et electum papam ²⁹⁴³ nostrum Clementem in sede apostolica sublimatum omnium Romanorum acclamationem, nosque a papa Clemente ordinatum et ²⁹⁴⁴ consensu omnium Romanorum consecratum in die sancto ²⁹⁴⁵ paschæ in ²⁹⁴⁶ imperatorem totius populi Romani exaltatione ²⁹⁴⁷. His ita ²⁹⁴⁸ factis benedictione Dei et sancti Petri omnium gaudio a Roma recessimus, et quanto citius ²⁹⁴⁹ pos unus ²⁹⁵⁰ ad has partes ²⁹⁵¹ properamus ²⁹⁵², et in viam reditus invenit nos tuus nuntius. Gaudeant qui velint ²⁹⁵³, dolent qui velint, nos Deo proprio assumus. Dominus ille quid agat, scire non curamus, sed quod tu monuisti ²⁹⁵⁴, libenter ne nobis dampnum ²⁹⁵⁵ faciat providebimus. De Saxonibus vero, de Salzburgense ²⁹⁵⁶ ar-

VARIE LECTIONES.

²⁸⁹⁸ deest C. ²⁸⁹⁴ igitur B2. vero B. 6. ²⁸⁹⁵ deest C. ²⁸⁹⁶ deest B2. ²⁸⁹⁷ hermannus B. B1. C6. hermannus B2. ²⁸⁹⁸ hybo B2 ²⁸⁹⁹ idoneos corr. idoneas Cl. ²⁹⁰⁰ exhibuerant B. ²⁹⁰¹ et p. desunt B1. 2. ²⁹⁰² tantum sibi i. v. 6. ²⁹⁰³ episcopum B4? ²⁹⁰⁴ deest 5b. ²⁹⁰⁵ catholicorum B. 6. ²⁹⁰⁶ audissent 4. 5. 6. ²⁹⁰⁷ deest C6. ²⁹⁰⁸ romam B. B2. C. ²⁹⁰⁹ multa — si ita sumus ex (infra c 17.) desunt B3. ²⁹¹⁰ tribus foliis amissis. ²⁹¹¹ deest B. 6. certe d. i. n. c. f. omnium ora 6. ²⁹¹² deest C6. ²⁹¹³ moras B2. ²⁹¹⁴ epis 6. ²⁹¹⁵ petiit quo 6. ²⁹¹⁶ episcopum in. B1. ²⁹¹⁷ deest C6. ²⁹¹⁸ ab re v. 6. ²⁹¹⁹ c. LX. Leibn. In Cl. 6. legitur rubra : Incipiunt litteræ quas imperator Henricus misit T. ²⁹²⁰ deest 6. ²⁹²¹ semper augustus B1. ²⁹²² ad hoc honorem 5b. ²⁹²³ t. d. B1. ²⁹²⁴ qualiter — simus desunt C6. ²⁹²⁵ sumus 6a. ²⁹²⁶ indicamus B1. 2. 4. C. ²⁹²⁷ credimus B. 6. ²⁹²⁸ deest C6. ²⁹²⁹ deest 5b. ²⁹³⁰ est rome 6. urbe r. B4? ²⁹³¹ in nobis desunt C6. ²⁹³² quæ C6. ²⁹³³ deest 6. ²⁹³⁴ se quoque 6. ²⁹³⁵ susceperunt 6a. ²⁹³⁶ deest 6. B1. ²⁹³⁷ deest C6. ²⁹³⁸ n. manu C3. ²⁹³⁹ deest 5. ²⁹⁴⁰ est deest 5. reclusus habitat h. 6. conclusus C. ²⁹⁴¹ hildebranth 4. ²⁹⁴² deest B1. ²⁹⁴³ n. p. 6. ²⁹⁴⁴ et in B2. ²⁹⁴⁵ sancte 5a. c. ²⁹⁴⁶ deest 5a. B1. 2. ²⁹⁴⁷ in e. C. ²⁹⁴⁸ itaque 5a. b. B1. ²⁹⁴⁹ quantocius 5c. B1. 2. C. ²⁹⁵⁰ possimus B2. ²⁹⁵¹ deest 5ab. prop. partes 5c. ²⁹⁵² properantes B2. ²⁹⁵³ gaude autem C6. ²⁹⁵⁴ innotuisti C6. ²⁹⁵⁵ damnum n. f. 6. ²⁹⁵⁶ Saleburgensi 5a. Saleburgensi 5b. Saleburgense 5c.

NOTE.

(487 Annus 1079 intelligendus videtur, cum certe anni 22, menses 8, dies 3, quos (c. 17) Egilberti regimini attributos legimus, ab a. 1079 octavo Id. Jan. ad Non. Sept. expleatur. Antiquus Trevirorum mos scribendi annum a 25 Martii inchoabat. V. dissertationem a. 1816 Trevis impressam s. t. Chrono-

logisch-diplomatische Bemerkungen über die Zeitrechnung der Trierer im Mittelalter. WYTT. Cf. etiam Stenzel. I, p. 437 n. Stalin Hist. Wirttem. I, p. 810. (488) Cf. Theoderici episcopi Virid. epistolam Egilberto scriptam ex cod. Udalrico ap. Hontheim I p. 426. (489) Sex dicere debebat.

chiepiscopo, de comite Adalberto, et de aliis ad nos redire volentibus id tibi respondemus, quia consiliis tuis libenter acquiescimus, ut tantummodo pax terra fiat in nostris temporibus²⁹⁵⁷, videlicet ut fideles sint, cum a nos redierint. Tu autem si non grataris facere quod volumus, Augustam ad nos venire post festum apostolorum Petri et Pauli rogamus²⁹⁵⁸, quia, Deo favente, in festivitate²⁹⁶⁰ eorum Radisponam²⁹⁶¹ erimus. Studeas ergo ad nos venire, ut tuo nos adventu possis²⁹⁶² laetificare. Insuper mandat tibi²⁹⁶³ apostolicus Clemens et imperator²⁹⁶⁴ Henricus, ut sicut nos diligas²⁹⁶⁵, ita archiepiscopum Treverensem velociter consecrare properes²⁹⁶⁶. Vale²⁹⁶⁷.

13. ²⁹⁶⁸ Has igitur epistolas²⁹⁶⁹ cum præfatus Theodericus acceptas legisset, noluit²⁹⁷⁰ quidem quod petebatur libenter adimplere, sed attonitus rerum magnitudine, non posuit²⁹⁷¹ in corde suo credere, ita se omnia habere sicut scriptura referente²⁹⁷² cognoverat. Sed et recordatus, quod a clero Treverensi ne id faceret apostolica auctoritate sibi interdictum fuisset, ne forte adversus²⁹⁷³ eum exinde potuissent quandoque idoneæ²⁹⁷⁴ accusationes consurgere, congruum duxit super hoc litteras mittere Romano pontifici, in quibus et meminit depulsionis ab episcopatu Herimanni²⁹⁷⁵ supradicti Mettensis²⁹⁷⁶ ac sibi injunctæ reconciliationis, ut videlicet ipsius interventione Herimannus loco suo restitueretur; quod, licet satis laboraverit, non tamen tunc sed postea obtinere potuit²⁹⁷⁷ Litterarum autem²⁹⁷⁸ quas mittebat hic erat modus²⁹⁷⁹ (490).

(An, 1084?) Gregorio summo pontifici karissimo domino reverentissimo²⁹⁸⁰ patri Theodericus Viridunensis episcopus qualiscumque tamen suus, dilectionem quam patri filius, subjectionem quam præfato subditus, servitum inquam domino servus. Posse tibi obedire maxima est²⁹⁸¹ michi jucunditas, posse servire non parva hilaritas; in quo enim venerabor te, in eo beatum Petrum²⁹⁸²; in quo obediendo serviendo te michi conciliabo²⁹⁸³, in eo beatum apostolum²⁹⁸⁴. Monitus a te suscepti confratrem meum Mellensem ut te ipsum, attendens in lud dominicum: « Qui vos recipit, me recipit (Matth. x, 40) », causam ejus meam

A feci, negocium²⁹⁸⁵ meum existimavi, eadem nobis adversitas²⁹⁸⁶, eadem fuit prosperitas. Ad hoc me vitavit mutua fraternitas, debita caritas. sed precipue jussio tua, benivolentia tua et habita in me fiducia. Præterea²⁹⁸⁷ Treverensis ecclesia cum gravidore pedibus paternis²⁹⁸⁸ advolvitur²⁹⁸⁹, alia dominum pulsat, inconsolabile²⁹⁹⁰ sui detrimentum his²⁹⁹¹ temporibus me mediante deplorat. Vidua per²⁹⁹² biennium fere quanta passa est et patitur! quantum afflicta est et affigitur! Foris pugna²⁹⁹³, intus timores. Elegit virum de plebe dignum sacerdotem, idoneum patrem, communi assensu, teste conscientia mea coram Deo et coram te, quod nichil symoniacum contra ejus ecclesiasticum intercurreret, quod nichil symoniacum etiam petitione remota interveniret.

B Consecrationem ejus miramur differri²⁹⁹⁴, dilationem²⁹⁹⁵ tam gravem miramur potuisse tibi inculcari²⁹⁹⁶, illud maxime, quod patris hac desolatione nos adeo gravari. Gravissimum onus est michi, solum²⁹⁹⁷ esse in medio nationis prave et²⁹⁹⁸ perverse; solum, patre²⁹⁹⁹ et fratre illo expulso, alio non consecrato. Si ecclesiam, si statum christianitatis curas³⁰⁰⁰, locum nostrum respicias, et cum vita³⁰⁰¹ patris in omnibus spectata ordinationem mereatur, Mettensem³⁰⁰² et me tuo exaudito, nullius detractioe ulterius remoretur³⁰⁰³. Persolvat³⁰⁰⁴ tibi quod patri filius, quod præfato subditus. Deinde quibusdam interpositis, in fine ita concludit: Quomodo rez sit³⁰⁰⁵ tecum et tu³⁰⁰⁶ cum rege, modo³⁰⁰⁷ michi rescribas tu.

14. ³⁰⁰⁸ (An 1084) Denique his quæ decursa sunt Romam directis, appropinquante tempore³⁰⁰⁹ quo se rex venturum per epistolam suprascriptam ipsi mandaverat, sicut jussus fuerat³⁰¹⁰, venire ei obviam parabat, veniensque Mogontiam³⁰¹¹, ibi forte³⁰¹² complures episcoporum in occursum regis euntium reperit; ad quos facta oratione, quoniam confratres sui, suffraganei videlicet ecclesiæ³⁰¹³ Treverensis, supra nominati episcopi Herimannus Mettensis et Bibo³⁰¹⁴ Tullensis, ob invidiam regis metropolitani sui consecrationi nolissent interesse, petivit ex³⁰¹⁵ ipsis causa karitatis sibi³⁰¹⁶ cooperatores fieri, et obtinuit. Itaque³⁰¹⁷ assumptis secum³⁰¹⁸ qui plus cete-

VARIE LECTIONES.

²⁹⁵⁶ deest 6^a. ²⁹⁵⁷ partibus C6. ²⁹⁵⁸ te r. 6. ²⁹⁵⁹ q. erimus d. f. i. f. e. r. 5. ²⁹⁶⁰ festo 5. 6. ²⁹⁶¹ radisponam B2. r. villa 5. ²⁹⁶² t. a. p. nos 5. C. ²⁹⁶³ t. m. 6^a. ²⁹⁶⁴ h. i. 6. ²⁹⁶⁵ diligas corr. diligis 6^a. diligis 6^b. ²⁹⁶⁶ festines 5. 6. ²⁹⁶⁷ valete 5. ²⁹⁶⁸ c. LXII. Leibn. ²⁹⁶⁹ litteras 6. ²⁹⁷⁰ voluit 5. C. ²⁹⁷¹ non potuit 5^c. 6. B3. n. posuit in corde s. non credere BI. ²⁹⁷² ref. s. 5. ²⁹⁷³ adversum 5^a. b. ²⁹⁷⁴ a. ydonee 5. ²⁹⁷⁵ herimanni B2. et ita deinceps; herimanni 5. C. ²⁹⁷⁶ m. episcopi 4. mettensis C. ²⁹⁷⁷ obtinuit 6. ²⁹⁷⁸ deest 5^b. ²⁹⁷⁹ Cl. 6. add. rubram: Littere Theoderici Viridunensis episcopi quas misit Gregorio pape. ²⁹⁸⁰ ac. r. C. ²⁹⁸¹ mihi e. 6. ²⁹⁸² p. apostolum C6. ²⁹⁸³ reconciliabo C6. ²⁹⁸⁴ b. petrum a. 5^b. C. ²⁹⁸⁵ n. ejus 6^a. ejus Cl. in marg. add. et ita C3 sqq. ²⁹⁸⁶ prosperitas e. f. adversitas 6. ²⁹⁸⁷ Propterea 6^c. ²⁹⁸⁸ vestris 4. 5. 6. ²⁹⁸⁹ provolvitur 6. ²⁹⁹⁰ p. in consolatione 4. 5. 6. ²⁹⁹¹ in hiis 5^b. ²⁹⁹² deest 5. fere biennium 6. ²⁹⁹³ deest 5^b. ²⁹⁹⁴ differri — miramur desunt 5^c. ²⁹⁹⁵ desolationem 5^b. ²⁹⁹⁶ intorculari C. ²⁹⁹⁷ deest 5^c. ²⁹⁹⁸ atque 6. ²⁹⁹⁹ R. post add. 6^a. et ita 6^b. patre ex 6. ³⁰⁰⁰ cures 5. ³⁰⁰¹ et cura p. 4. 5. 6. ³⁰⁰² ita 5. B1. 2. 3. mettense 6. mettensem corr. metens. Cl. et ita C3. sqq. mettensem — remoretur desunt C6. ³⁰⁰³ rememoretur 6. demoretur BI. ³⁰⁰⁴ persolvit 4. 5. 6. ³⁰⁰⁵ deest B1. ³⁰⁰⁶ tui 6^c ³⁰⁰⁷ deest 5. 6. ³⁰⁰⁸ c. LXIII. Leibn. ³⁰⁰⁹ termino 5. 6. ³⁰¹⁰ i. ei f. 5^b. ³⁰¹¹ in m. B2. ³⁰¹² deest B4? ³⁰¹³ deest C. tr. ec. 5. ³⁰¹⁴ bybo B2. et deest 5^b. ³⁰¹⁵ ab 5. 6. ³⁰¹⁶ s. eos 6. ³⁰¹⁷ Ita 5^a. ³⁰¹⁸ s. his 6.

NOTÆ.

(490) Hanc epistolam pluribus annis ante Henrici litteras scriptam esse inde patet, quod dicit. per

biennium fere Ecclesiam Treverensem esse viduam.

ris erga ipsum benigni³⁰¹⁹ videbantur, conivente³⁰²⁰ A
 ejusdem sedis archipræsule, Egilbertum³⁰²¹ conse-
 cravit³⁰²² episcopum. Porro cum fuisset ordinatu-
 , paucis interjectis diebus, Treverim venit, et cœpit
 cum his qui, ut ita dicam, ipsum³⁰²³ noluerunt³⁰²⁴ re-
 gnare super se, tyrannico more agere, ut deinceps ab
 ejus impugnatione desisterent; majoribus, quibus
 plus nocere non potuit, ex rege timorem incutere;
 invalidæ vero plebis, quæ se adversus ipsum³⁰²⁵
 defendere non potuit, bona quacumque occasione
 diripere. Tunc hii qui plus ceteris ei ausi³⁰²⁶ sunt
 resistere, dixerunt: *Quoniam adhuc³⁰²⁷ pontifica-*
tus honorem³⁰²⁸ et tunc et nunc ingratu³⁰²⁹ nobis
accessisti, sed et quia ab homine excommunicato et
laico episcopalia suscepisti, episcopalia inquam
anulum et baculum, præsertim cum³⁰³⁰ in canonibus
decretis³⁰³¹ laicis quantumvis religiosis nulla³⁰³²
de ecclesiasticis rebus aliquid³⁰³³ disponendi sit tri-
buta facultas, idcirco non poteris episcopari³⁰³⁴, nec
nos tibi communicare. At vero si insuper debes in gra-
du³⁰³⁵ suscepti honoris consistere³⁰³⁶, oportet te
Gregorio catholicae ecclesie³⁰³⁷ summo pontifici
obsequi et obedire, et heretico³⁰³⁸ illi superposito pe-
nitentis abrenunciare, heretico inquam juxta illud
quod beatus³⁰³⁹ Gelasius papa et martyr in epistola
quadam, universis orientalibus episcopis directa,
de hujusmodi superpositis scribens ait: « Quid ergo
facimus de³⁰⁴⁰ tantis totque citralibus, ex quibus
catholici pontifices rejecti sunt? si catholici subroga-
ti sunt³⁰⁴¹, cur catholici sunt rejecti³⁰⁴²? Sed eviden-
ter apparet quia³⁰⁴³, cum catholici sunt rejecti, non
catholici fuerunt qui subrogati sunt³⁰⁴⁴. Restat³⁰⁴⁵
igitur ut³⁰⁴⁶ non sint catholici sed heretici quicum-
que successerunt. » Item: « Quis non videat, illos
esse catholicos et ab omni heretica peste prorsus alie-
nos, qui a propriis urbibus detrusi³⁰⁴⁷ et in exiliis
sunt redacti, et eos qui superstitionibus catholicis suc-
cessores fieri ausi sunt, catholicos omnino non esse
³⁰⁴⁸. His³⁰⁴⁹ adde et illos³⁰⁵⁰ qui se prius talium com-
 munioni junxerunt. » Quo contra Egilbertus respon-
 dit, velle se prius vitam dare, quam illi qui eum ad
 hunc honorem provexisset³⁰⁵¹ infidelis existero.

numquam velle Gregorio obedire, quamdiu ipse³⁰⁵²
 nollet amicitiam regis inire³⁰⁵³. Interea dum hæc
 et his similia inter se contententes tractarent, appro-
 pinquabat jejunium quattuor temporum, quo con-
 suetudo est ecclesie, promoveri eos in ordinem
 clericatus qui sunt promovendi³⁰⁵⁴; et hoc³⁰⁵⁵ iste
 omni nisu³⁰⁵⁶ affectabat facere, non amore justiciæ,
 sed ut potuisset majorum quempiam sibi advin-
 cire³⁰⁵⁷, ut videlicet ab ipso consecrati postea ipsi
 essent obnoxii, et quomodo suam ab ordine suspen-
 sionem, ita pertimescerent ejus ab episcopatu de-
 positionem. Cujus intentionem cum rescissent, di-
 xerunt: *Quia pallium³⁰⁵⁸, quod³⁰⁵⁹ a Romana eccle-*
sia metropoli nostræ debetur, nondum es adeptus,
impositionem manus ate percipere³⁰⁶⁰ nolumus, ma-
xime cum in canonibus decretum sit³⁰⁶¹: « Si quis
episcopus³⁰⁶² metropolitanus sine pallio consecrare
presumpserit, et consecrator et consecratus gravi
ordinis sui periculo subjacebit. » Quod itaque si de-
bes acquirere, necessarium³⁰⁶³ habes erga papam³⁰⁶⁴
quem adeo despicias, Gregorium te³⁰⁶⁵ humiliare, ut
merearis accipere. Quid³⁰⁶⁶ multa? Expositis ei³⁰⁶⁷
 idoneis causis pro quibus non debuerit³⁰⁶⁸ ordines
 facere³⁰⁶⁹, abstinuit, et paucis diebus interpositis,
 quendam * consecratorum suum nomine Theoderi-
 cum, arte nigromanticum³⁰⁷⁰, professione mona-
 chum, scientia litterarum valde præditum, misit
 quæsitum Clementem³⁰⁷¹ suum apostolicum³⁰⁷²,
 et³⁰⁷³ inventum transmittere³⁰⁷⁴ sibi expeteret³⁰⁷⁵
 pallium. At ille Clemens inquam³⁰⁷⁶ gavisus quod
 aliquis³⁰⁷⁷ ipsum pro accipienda benedictione re-
 spiceret, quod petebat transmisit, cum litteris do-
 centibus³⁰⁷⁸ quibus temporibus hoc foret³⁰⁷⁹ usu-
 rus; quas quia auctor³⁰⁸⁰ non roborat, magis vero
 infirmat — hereticorum enim³⁰⁸¹ et excommunica-
 torum decreta fidelis quisque non recipit —, idcirco
 commendare³⁰⁸² memoriæ non curavimus (491).
 Hic³⁰⁸³ autem quem jam nominavimus³⁰⁸⁴ Theode-
 ricus de sæpe dicto³⁰⁸⁵ Gregorio papa libros duos
 edidit (492), in quibus mendaciis³⁰⁸⁶ multis conpi-
 latis, quæ non ipso melius concinnare³⁰⁸⁷ quis no-
 vit, Gregorium infamem fecit, regis vero et sui papæ

VARIÆ LECTIONES.

³⁰¹⁹ b. esse 6. ³⁰²⁰ connivente archipræsule B1. 4. annuente — archipræsule C. convenit e. s. archi-
 præsulem 4. 5. 6. ³⁰³¹ et e. 5^a. b. d. ³⁰²² c. eum 4. ³⁰²³ his, ut i. d. qui cum 4. ³⁰²⁴ r. n. 6. ³⁰²⁵ eum
 B. 4. C. ³⁰²⁶ a. s. ei r. G. ³⁰²⁷ adhuc 6. ³⁰²⁸ ordinem 5. 6^c. ³⁰²⁹ ingratus B2. 4. C. ³⁰³⁰ deest 5^c.
³⁰³¹ et d. 6. ³⁰³² et 5. deest 6. de e. r. a. d. nulla 5. 6. ³⁰³³ aliqua B2. ³⁰³⁴ episcopare B1. 2. C.
³⁰³⁵ gradum 5^a. c. ³⁰³⁶ persistere 6. ³⁰³⁷ apostolicæ C3. 4. ³⁰³⁸ heretico illi — abrenunciare desunt 5^a. 6.
³⁰³⁹ deest 5. ³⁰⁴⁰ de tot tantisque 6. de tantis — c. 40 jus libere transirent desunt 6^a. folio deficiente
 quod nunc codici Vaticano Christ No. 1283. f. 70. insertum esse supra dixi ³⁰⁴¹ deest B4? sunt s. sunt
³⁰⁴² 5^{ab}. (cur — subrogati desunt 5^a.) subrogati deest 5^c. sunt subr. 6. ³⁰⁴³ r. s. B2. ³⁰⁴⁴ deest 5^b. c.
³⁰⁴⁵ sunt subr. 5^b. ³⁰⁴⁶ Restat — successerunt desunt hoc loco 6. ³⁰⁴⁷ cum C6. ³⁰⁴⁸ extrusi 4. 5. 6.
³⁰⁴⁹ Restat igitur quod non — successerunt hoc loco add. 6. ³⁰⁵⁰ deest B1. has C3. 4. ³⁰⁵¹ eos 4.
³⁰⁵² provexit B 2. ³⁰⁵³ deest 5^c. ³⁰⁵⁴ precire 5. 6. ³⁰⁵⁵ movendi B1. 2. ³⁰⁵⁶ deest 5^b. ³⁰⁵⁷ visu 6^b. c.
³⁰⁵⁸ advincere 6^c. advi. . . . 5^b. ³⁰⁵⁹ paululum 6^c ³⁰⁶⁰ deest B 2. ³⁰⁶¹ recipere 5. suscipere 6.
³⁰⁶² est 5. ³⁰⁶³ deest 5. 6^c. ³⁰⁶⁴ n. h. desunt 6. ³⁰⁶⁵ pape — Gregorio B2. ³⁰⁶⁶ te convenit 6. ³⁰⁶⁷ Quid
 multa desunt 4. 5. 6. ³⁰⁶⁸ deest 5^b. ³⁰⁶⁹ debet 4. ³⁰⁷⁰ ministrare 5^b. ³⁰⁷¹ nichromaticum 6^b. c. nichro-
 manticum 6^a. d. B2. ³⁰⁷² s. c. 4. ³⁰⁷³ papam suum B1. ³⁰⁷⁴ ut 4. C? ³⁰⁷⁵ s. tr. 6. transmitteret e. 6^b.
 transmitti 5^b. ³⁰⁷⁶ peteret 5^a. 6^c. ³⁰⁷⁷ deest 5. 6. ³⁰⁷⁸ aliquid 6^b. ipsum deest 5^b ³⁰⁷⁹ dicentibus C.
³⁰⁸⁰ f. h. 4. ³⁰⁸¹ auctoritas auctor 6^b. ³⁰⁸² vero 5. et deest 5^b. ³⁰⁸³ m. c. 6. ³⁰⁸⁴ c. LXIV. inc. Leibn.
³⁰⁸⁵ e corr. C1. ³⁰⁸⁶ deest B2. ³⁰⁸⁷ multis m. 5. 6. ³⁰⁸⁸ continuare 5.

NOTE.

(491) Neque alibi exstant.

(492) Hontheim et Wytenbach putant eum esse

innocentiam et sanctitatem commendavit. Pro quibus editis iste de quo loquimur Egilbertus ³⁰⁹⁸ abbaciam sancti Martini ³⁰⁹⁹ super litus Mosellæ, defuncto beate memorie Sigiberto ³⁰⁹⁰ abbate, eadem ³⁰⁹¹ die illi retributionem ³⁰⁹² dedit; ** quo utique malo si majus non fecisset, ad perpetuam sui ³⁰⁹³ dampnationem sufficere potuisset. Nam ipsa abbacia prius quidem ³⁰⁹⁴ erat admodum in rebus sufficiens, at nunc ab ³⁰⁹⁵ hoc est adeo adnichilata, ut monachi quoque qui divinis ibidem erant ³⁰⁹⁶ mancipati serviciis, nisi aliunde conquirerent, nec necessaria vite haberent.

* q. subditorum suorum nomine Theodericum virum probum scolasticum monachum B 4 C.

** B 4. C. *ita pergunt*: quam ipse felix abbas quantum p tuit rexit, et ecclesiam ipsam reparavit. Nam ipsa — sufficiens; sed peccatis exigentibus ejus temporibus ita est destituta, quod monachi qui ibi Deo serviebant, nisi etc.

13. Est ³⁰⁹⁷ et aliud quiddam ³⁰⁹⁸ gestorum eiusdem ³⁰⁹⁹ Egilberti, quod * pro facti similitudine istie libet inserere ³¹⁰⁰. In monasterio puellarum Horrei defuncta Imiza ³¹⁰¹, summæ strennuitatis ancillia Dei, matre cœnobii, renitentibus ³¹⁰² omnibus ibi loci ³¹⁰³ Deo famulantibus, præposuit quandam neptem suam ³¹⁰⁴ fratris filiam nomine Liucardam ³¹⁰⁵ ** — quod cum pace salvo honore professionis sanctimonie dixerim; Deus scit ³¹⁰⁶ quia non mentior — arte magnam ³¹⁰⁷, veneficam, inantatricem, blasphemam ³¹⁰⁸. De qua cum piscopus modis omnibus ³¹⁰⁹ niteretur ut ibi eam præficeret, sanctimonialibus omnibus pusillis et ³¹¹⁰ majoribus sine cessatione tam die quam nocte Deum et sanctam ejus ³¹¹¹ genitricem cui servituri ne hoc fieret orantibus, cuidam ex earum collegio, quæ ceteris frequentior orationi incumberebat, inter verba oracionis, ut divinæ erat voluntatis, obdormienti, talis ostensa est ³¹¹² visio. Vidit sanctam Dei genitricem ³¹¹³ in medio angelorum ³¹¹⁴ stantem et beatas virgines Irminam ³¹¹⁵, Modestam, Anastasiam, quæ in diebus suis ipsi loco præerant ³¹¹⁶, coram ea ³¹¹⁷ consistentes et vultus quasi mœstos

A exhibentes, et sanctam Dei matrem ita ³¹¹⁸ se alloquentem: *Ausculta, inquit* ³¹¹⁹, *Alia, cum* ³¹²⁰ *illuzerit dies, — erat* ³¹²¹ enim hora matutina, — *indice sororibus tuis ex me, quia peccatis vestris exigentibus* ³¹²² *decrevit Deus, ut ipsa, de qua petitis absorti, Magelli vobis loco proveniat, et tam diu maneat* ³¹²³, *quousque pro afflictionibus ab* ³¹²⁴ *ipsa vobis irrogandis de* ³¹²⁵ *diuturnitate* ³¹²⁶ *vite ipsius vos pigeat. Verumptamen noceritis, noceritis, ipsam* ³¹²⁷ *exprelatione iram Dei in se provocare, vobis vero* ³¹²⁸ *non plus officere, nisi quod saper destitucione hujus* ³¹²⁹ *loci nostri videbimini sufferendo laborare.* Itaque cum fuisset intronizata, cœpit *** de ³¹³⁰ bonis ecclesie juxta illud libri Machabeorum diabolus ³¹³¹ magnum exercere (*I Macch.* 1, 38), et ut veram fatear ³¹³², licet impudenter ³¹³³ loquar, alia concubitoribus suis distribuere, alia vendere, postremo, ut breviter concludam, paucis ecclesie derelictis, omnia in usus suos convertere, ut posses liquido pendere veridicam Dei genitricis supradictam sententiam ³¹³⁴ existere, ipsam ex prælatione iram Dei in se provocare.

* quod successoribus nostris volumus narrare. B 4. S. C.

** B. 3. 4. C. *pergunt*: I. corpore quidem valde juvenculam et speciosam et secundum suam etatem litteris eruditam, moribus honestam. De qua etc.

*** B. 4. S. C. *ita pergunt*: cœpit Deo servire, sorores ecclesie procurare, et rexit locum illum annis usque ad tempora domni archiepiscopi Adelheronis, qui primo Metensis primicerius, postea Trevirorum [fuit *post add. C. 1. et ita C 5 sqq.*] archiepiscopus et Romanæ sedis legatus. Hujus [Cujus C.] temporibus abbatissa Liucardis [Liucardis C 3.] felicis memorie obiit, et ante ecclesiam [e ipsam C.] in pace quiescit.

16. Denique ³¹³⁵ aliquantis transactis annis ³¹³⁶, Egilbertus cœpit se ³¹³⁷ satis admodum officio dignum exhibere ³¹³⁸, nisi solum quod ³¹³⁹ ab ³¹⁴⁰ excommunicatorum, regis videlicet et Clementis, se noluit communione sequestrare. Propter quod ³¹⁴¹ Bruno ³¹⁴², qui ei in episcopatu proximo ³¹⁴³ loco

VARIE LECTIONES.

³⁰⁹⁸ engilbertus B4. ³⁰⁹⁹ *deest* B^a. b. sanctæ Mariæ 4. S. e. ³⁰⁹⁰ sigeberto 6. sigiberno B2. C. Sigiberno B4. ³⁰⁹¹ eodem 6^b. ³⁰⁹² regendam B4. C. ³⁰⁹³ sibi 6^b. ³⁰⁹⁴ *deest* 5^b. ³⁰⁹⁵ adeo est ab hoc adn. S. ³⁰⁹⁶ m. e. 6. ³⁰⁹⁷ *pergit* B5. ³⁰⁹⁸ quoddam S. 6. ³⁰⁹⁹ eg. e. 5. ³¹⁰⁰ inferre 5^b. B1. 2. ³¹⁰¹ unizat 4. imaza B2. ³¹⁰² renitentibus — famulantibus *desunt* C. ³¹⁰³ *deest* 6. ³¹⁰⁴ *deest* C6. q. n. s. preposuit f. sui filiam 6. ³¹⁰⁵ liucardem 4. lugardam B1. liuchardam B2. liucardam B4. ³¹⁰⁶ quia s. 3^a qui s. 5°. ³¹⁰⁷ magicam 5. ³¹⁰⁸ et hl. 6^e. ³¹⁰⁹ *deest* B1. 2. o. m. SB4. S. C. ³¹¹⁰ cum 6. ³¹¹¹ g. e. 5. 6. s. dei g. e. 5°. ³¹¹² est o. B4. 5. ³¹¹³ g. Mariam 6. ³¹¹⁴ sanctorum a. B1. ³¹¹⁵ hiriminam 4. ³¹¹⁶ præferant 6. ³¹¹⁷ ei 6^b. ea e *corr.* C1. ³¹¹⁸ *deest* 5^b. m. sic all. 5^a. e. ³¹¹⁹ f. inquit 6. ³¹²⁰ cras cum C. ³¹²¹ e. e. *desunt* 5. 6. ³¹²² *deest* C6. ³¹²³ manet 5^b. *corr.* maneat 5^a. ³¹²⁴ vobis ab ea 6. ³¹²⁵ *deest* C6. ³¹²⁶ de d. *desunt* 6. diurnitate C3. *corr.* diuturnitate B2. ³¹²⁷ eam 6^b. ³¹²⁸ *deest* 5^b. ³¹²⁹ *deest* B1. l. n. h. B2. h. vestri l. C. ³¹³⁰ *deest* 5^a. ³¹³¹ diabolicum 6. dyabol cum 5^b. b. diabolicam magiam 5^b. ³¹³² fuerat 5. ³¹³³ inprudenter B2. ³¹³⁴ e. s. 5. 6. ³¹³⁵ Deinde C. *Quæ sequuntur* — et similibus perseveraret *desunt* B5. ³¹³⁶ *deest* 5^b. ³¹³⁷ d. gerere 45 exhibere 5°. ³¹³⁸ *deest* 5^a. ³¹³⁹ *deest* B1. C6. ³¹⁴⁰ *deest* 5^b. ³¹⁴¹ et h. 6^a. b. ³¹⁴² proximus 5. 6.

NOTE.

librum, quem Henrico Sigebertus tribuit, de SS. eccl., c. 160. *Henricus, inquit, ex scholastico Treverensi episcopus Vercellensis scripsit librum sub persona Theoderici Viridunensis episcopi ad Hildebrandum sive Gregorium papam de discordia regni et sacerdotii.* Sed addit: *Non eum increpans, sed ut se-*

niorem obsecrans et patrem et amabili inductione quasi affectu dolentis suggerens omnia quæ contra jus legum et fas religionis eum fecisse et dixisse divulgabat loquax fama. Neque libera Martenio editus cum his dictis convenit. Cl. Stenzel, I, p. 310, n.

successit, omnes quos ille ordinavit, iste ab officio suspendit, nec remotos ad pristinum gradum admisit, nisi qui se legitimo Romanæ ³¹⁴³ ecclesiæ pontifici obediturum super sanctum ³¹⁴⁴ evangelium fidem fecit. Complura memoria ³¹⁴⁵ digna de hujus Egilberti probis actibus ³¹⁴⁶, quæ per ipsam vel sub ipsius temporibus gesta sunt, seniorum relatione ad nostram noticiam devenerunt ³¹⁴⁷, quorum aliqua, siquidem ³¹⁴⁸ vel aliquum ejus memoriam cum pace ecclesiæ ³¹⁴⁹ fieri liceat in benedictione, curabimus ³¹⁵⁰ insinuare. Quædam ³¹⁵¹ præpotens ³¹⁵² matrona comitissa (493) de castello ³¹⁵³. quod Aralunæ (494) dicitur, mater videlicet comitum Walramni ³¹⁵⁴ et Folconis ³¹⁵⁵, marito suo ³¹⁵⁶ (498) defuncto, astipulantibus filiis ³¹⁵⁷ et filiabus suis, bona proprietatis suæ in ecclesia Treveris ³¹⁵⁸ beato Petro tradidit, et amplius recepit sub condicione quam precariam nominant, ita ³¹⁵⁹ videlicet, ut cum ipsa de hac luce migraret, utraque data simul ³¹⁶⁰ et accepta in beati Petri et episcopi jus libere transiret, et ³¹⁶¹ quod episcopo ex his facere ³¹⁶² placuisset, liberam potestatem haberet. Hujus comitisse neptem filii, filiam, Heinricus quidam dux ³¹⁶³, cujus dicionis ³¹⁶⁴ erat castellum quod vulgo Lempurch ³¹⁶⁵ nominatur, duxit in matrimonium; qui decurso aliquanti temporis spacio, eadem bona ecclesiæ tollere et in suos usus vendicare [nitebatur ³¹⁶⁶]. Propter quod cum fuisset sæpius ab episcopo ad satisfactionem vocatus et nollet desistere, sequens status est a communione ecclesiæ; cumque nec ideo manus suas ab incepta malicia ³¹⁶⁷, contineret, immo magis et alia episcopatus bona devastaret, episcopus maledixit ei anathemate maranatha. Cui nec sic quidem ab impugnatione desistenti, sed et ³¹⁶⁸ adversus ipsam civitatem Treverim cum magna armorum manu venienti, episcopus, convocata ad se liberorum et ministerialium ecclesiæ ³¹⁶⁹ multitudine ³¹⁷⁰ gravi, statuto die occurrit, et adjutorio Dei et ³¹⁷¹ beati Petri, istius partis ³¹⁷² satis admodum modico ³¹⁷³, illius vero permaximo detrimento et confusione, ³¹⁷⁴, ad ³¹⁷⁵ propria redire coegit. Post multum

A vero temporis cum idem dux inflicto sibi anathema parvipenderet, et in malis supradictis ³¹⁷⁶ et similibus perseveraret, accidit ³¹⁷⁷ ut quidam de militibus ejus die quadam in domum ejus advenisset, et facta hora prandii apposita mensa coram ipso panem comedere ³¹⁷⁸ debuisset, et ³¹⁷⁹ dux illi illudens ³¹⁸⁰: *Surge ait. et foras egredere, coram me comessurus* ³¹⁸¹ *non es; excommunicatus enim es.* Et ille: *Ubi, inquit, et quis me præter eum qui et* ³¹⁸² *te excommunicavit?* Cui dux ait: *Ecce nunc vid. jam parebit,* ³¹⁸³ *si ita sumus excommunicati* ³¹⁸⁴ *ut* ³¹⁸⁵ *aliquid nobis* ³¹⁸⁶ *exinde molestie possit accidere. Si hic canis* — qui forte illis edentibus aderat — *buccellam* ³¹⁸⁷ *quam* ³¹⁸⁸ *illi dederam comederit. non pertimesco, sin aulem, timenda est nobis* ³¹⁸⁹ *excommunicatio et petenda reconciliatio.* Et hoc dicto, misit buccellam; quam canis ut naribus adhibuit, ultra contingere non curavit. Et ne quis hoc canis saturitati ³¹⁹⁰ potuerit ³¹⁹¹ imputare, cum alius illi ³¹⁹² buccellam mitteret, festinus arripuit ³¹⁹³. Unde omnis qui aderant summa admiratione ducti ³¹⁹⁴, una voce dixerunt oportere eos ad satisfactionem venire. Et ita fecerunt. Sit ergo nomen Domini benedictum in secula. (*Ps.* cxii, 2), qui sacerdotum licet peccatorum tamen in multitudine clementiæ suæ preces exaudit, et quod nostra parvitas in terris ligat, apud ipsum quoque ligatum ³¹⁹⁵ esse confirmat, juxta quod ipse ³¹⁹⁶ beato Petro et per ipsum ecclesiæ ³¹⁹⁷ promisit, dicens: *Quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in celis* (*Math.* xvi. 19, et reliqua ³¹⁹⁸).

C 17. ³¹⁹⁹ Ea tempestate (*an.* 1096) populus multus utriusque sexus ex ³²⁰⁰ omniterra et natione Jerusalem ire intenderunt ³²⁰¹, et totis desideriis anhelabant ³²⁰² pro Dei et fidei ³²⁰³ amore aut ipsi mortem suscipere aut incredulorum collo fidei subjugare, et hac mentis intentione incitati decreverunt primum ³²⁰⁴ Judæos in civitatibus et castellis ubicumque habitarent persequi, et cogere illos ³²⁰⁵ aut ³²⁰⁶ dominum Jhesum Christum Deum credere, aut sub ipsa hora vitæ ³²⁰⁷ periculis subjacere (490). Cumque

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁴³ romano 5^a. b. ³¹⁴⁴ *deest* 5. 6. ³¹⁴⁵ memoriæ B2. C. ³¹⁴⁶ rebus C3. 4. ³¹⁴⁷ pervenerunt 6^c. ³¹⁴⁸ *deest* B1. ³¹⁴⁹ c. p. (5^b). ³¹⁵⁰ posteritati *alia manu add.* B1. ³¹⁵¹ c. LXV. *Leibn.* ³¹⁵² m. p. 5. ³¹⁵³ comitissa de castello B2. ³¹⁵⁴ walrammi B1. waleranni 4. 6. ³¹⁵⁵ fulconis 6^b. ³¹⁵⁶ *deest* 4. ³¹⁵⁷ f. suis et filiabus 6. ³¹⁵⁸ trecheris 5. treverensi 6. ³¹⁵⁹ *deest* C. ³¹⁶⁰ sit 5^a. scilicet 5^c. s. d. 5. 6. ³¹⁶¹ *pergit* 6^a. ³¹⁶² *deest* 5^b. fieri B1. ³¹⁶³ *deest* 5. ³¹⁶⁴ condicionis B1. ³¹⁶⁵ lemburch 4. 5. 6. limpurch B4? C. (*in* C1 *super p. a. l. manu b. scriptum est.*) — vocatur 1. 6. ³¹⁶⁶ *ita* C. conatus est vendicare 4. studuit tollere et in s. usus convertere 6. v. studebat B4? *Leibn.* ³¹⁶⁷ manus malicia B2. ³¹⁶⁸ *deest* 5. 6. C. ³¹⁶⁹ *deest* 5^c. ³¹⁷⁰ non odo m. B1. 2. ³¹⁷¹ ac 6. — petri *deest* 5^b. ³¹⁷² parti 5. p. i. 6. satis *deest* 6^c. ³¹⁷³ parvo 5. 6. ³¹⁷⁴ d. confusioneque 5^a. ³¹⁷⁵ eum ad 6. ³¹⁷⁶ predictis 5^a. ³¹⁷⁷ *pergit codd.* B5. ³¹⁷⁸ comedere C1. *el ita infra* ³¹⁷⁹ *deest* C. ³¹⁸⁰ illudens illi B2. C. ³¹⁸¹ comessurus B2. C1. ³¹⁸² *deest* 5^a. ³¹⁸³ *parebit corr.* patebit 5^a. apparebit B2. patebit C6. ³¹⁸⁴ communicavit *pergit* B3. ³¹⁸⁵ aut 5^a. c. ³¹⁸⁶ e. n. B1. 2. ³¹⁸⁷ bucellam 6. *et alii fortasse.* ³¹⁸⁸ *deest* 5^a. b. ³¹⁸⁹ vobis 6^a. ³¹⁹⁰ saturitati canis 6. C. quis cani saturato 5^c. ³¹⁹¹ posset 6. ³¹⁹² sibi C6. ³¹⁹³ apparuit B1. ³¹⁹⁴ *deest* B1. ³¹⁹⁵ ligata B2. 5. C. ³¹⁹⁶ *deest* 4. 5. 6. ³¹⁹⁷ universe e. 6. ³¹⁹⁸ et rel *desunt* 5^b. cetera B4. 5. et quodcumque s. s. l. e. s. et in celis 6. a. b. d. ³¹⁹⁹ c. LXVI. *Leibn.* *totum caput deest* B5. De nece Judeorum *add.* B1. ³²⁰⁰ *deest* 5^c. ³²⁰¹ contenderunt B1. ³²⁰² hanelabant 6^a. b. ³²⁰³ dei fideique 5^b. ³²⁰⁴ *deest* C. ³²⁰⁵ eos 4. ³²⁰⁶ ad 6^a. ³²⁰⁷ mortis periculo 6.

NOTÆ.

(493) Adelheidis sive Adela.

(494) Arlon.

(496) Walrammo; cf. diplomata Eberhardi a.

1052 data apud Honthheim Hist. Ip. 332, 354.

496 Cf. Ekkehardum a. 1096.

eodem fervore ³²⁰⁸ civitati Trevirorum appropinquassent, ³²⁰⁹ Judæi qui ibi habitabant similia sibi arbitrantes fieri, quidam ex eis accipientes parvulos suos, deflexerunt cultres in ventribus eorum. dicentes, ne forte christianorum vesaniæ ludibrio fierent: debere eos ³²¹⁰ in sinum Abrahamæ transmittere. Quædam autem ³²¹¹ ex mulieribus eorum, ascendentes super pontem fluminis et adimpletis ³²¹², sinibus earum ³²¹³ et manicis lapidibus, præcipitaverunt se in profundum. Reliqui vero, quibus adhuc vivere ³²¹⁴ cordi erat, assumptis secum rebus suis et liberis, in palacium (497), quod est asyle ³²¹⁵ Treverorum, ubi ipsa hora Egilbertus manebat, confugerunt, et cæperunt lacrymis flagitare suffragium. Ille vero nacta oportunitate, super conversione ³²¹⁶ eos admonens, ita exorsus est: *Miseri, nunc tene- runt super vos peccata vestra quæ operati estis flilium Dei blasphemando et sanctissimæ genitrici ejus detrahendo ipsum quidem in carne venissenegando, et ³²¹⁷ matris ejus superfluitatibus verborum vestrorum derogando. Ecce jam hujus rei causa ad summam vitæ, ³²¹⁸ vestræ desperationem devenistis; et vobis ³²¹⁹ ego dico, si in hac infidelitate vestra perseveraveritis: ³²²⁰ corpore simul et anima peribitis. Vos pro ³²¹⁸ similitu' in e patrum vestrorum, qui ³²²¹ ante Christi adventum ipsum venturum ³²²² in carne crediderunt, vobismet ipsis blandientes promittitis ³²²³. Profecto ³²²⁴ nisi jam ipsum venisse et quæ redemptionis ³²²⁵ humani generis ipsum ac verum scripturæ ³²²⁶ referunt, ad impleta esse cognoveritis ³²²⁷, ipsi vos fallitis. Quæ vos stulticia vel magis duricia coartat, ut, cum prophetica scripta legatis, non retractetis, vobis: ³²²⁸ umcogitantes, quam brevis temporis spaciū adventus ejus in carne ³²²⁹, Daniel ³²³⁰ propheta commemorat, et quot ³²³⁰ exinde anni defluerunt? ³²³¹ Septuaginta in quid, ebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam ³²³² tuam, ut consummetur ³²³³ prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, prophetæ ³²³⁴, et ungatur sanctus sanctorum (Dan. ix, 24. « Nonne scientiam litterarum etstrarum ³²³⁵ bonam habetis? Uti-*

que magnum vobis posset existere gaudium et fidei incitamentum de assumptione generis vestri in ³²³⁶ Deum. Hoc autem dicebat ³²³⁷, quia, ut quidam sanctorum ³²³⁸ dicit, Infidelibus est ³²³⁹ blandiendum, ut ad fidem converterantur, et ipsi ³²⁴⁰ de generis sui nobilitate gloriantur. Et adjunxit: Nunc itaque acquiescite petitionibus meis et consiliis, et ³²⁴¹ convertimini et baptizemini ³²⁴², et ego restituum vos cum pace et salute possessionibus ³²⁴³ vestris, et deinceps ab adversantibus tuebor vos. Cum hæc et his ³²⁴⁴ similia ad illos diceret, unus ex illis legis doctor, cui ³²⁴⁵ nomen erat Micheas, cæpit dicere: Vere, sicut dixisti, necessarium est ³²⁴⁶ nobis, magis ³²⁴⁷ christianorum fidei nos jungere, quam de die in diem taliter ³²⁴⁸ vitæ nostræ et possessionum periculis ³²⁴⁹ subjacere. At ergo quomodo credere debeamus edisere et adjuva quatinus liberemur de manibus eorum qui foris ³²⁵⁰ sunt, quærentium nos perdere ³²⁵¹ Et ait episcopus: Hæc est fides catholica, sine qua nemo salvari ³²⁵² potest: ut credalis ³²⁵³ in Deum patrem omnipotentem creatorem omnium creaturarum, et in ³²⁵⁴ Jhesum Christum filium ejus qui cum patre unius est substantiæ, quem Deus pater ante omnia tempora ³²⁵⁵ genuit nativitate illa ineffabili, de ³²⁵⁶ qua dicit Esayas ³²⁵⁷ propheta: « Generationem ejus quis enarrabit? ³²⁵⁸ (Isai. lvm, 8.) » Qui quidem cum homines per multimoda vitia incedentes ad tantam devenissent insipientiam, ut neglecto creatore suo debitum Deo idolis manu factis honorem impenderent, sicut ³²⁵⁹ est in fluita misericordiæ condidit perdicionem eorum, et ³²⁶⁰ ut eos ab errore et perditione, quæ de hac vita descendentes ³²⁶¹ excipiebat, liberaret: manens quod erat, suscepit quod non erat, ex voluntate Patris, cooperante Spiritu ³²⁶² sancto, homo verus per immaculatam virginis uterum sine viri ³²⁶³ semine natus est; quem, quia filium Dei se esse dicebat ³²⁶⁴, patres vestri crucifixerunt et vos ipsorum ³²⁶⁵ maledicto detinuerunt dicentes: Sanguisejus super nos et super filios nostros (Matth. xiv, 25). « Verumtamen vos hoc maledictum ³²⁶⁶ et adere potestis, si in ³²⁶⁷ ipsum firmo corde credideritis et de peccatis vestris ipsum vobis propiciū ³²⁶⁸ fieri ro-

VARIE LECTIONES.

³²⁰⁸ f. incitati c. 4. 5. 6. B4? ³²⁰⁹ appropinquarent G. ³²¹⁰ se eos 4. se post add. C1. et ita C3. ³²¹¹ sqq. ³²¹² etiam C0. ³²¹³ fl. impletis 4. ³²¹⁴ eorum 5b. suis 6. ³²¹⁵ a viv. desunt B1. ubi alia manu aliquid cordis corr. est. ³²¹⁶ asyllum 5. asile corr. asilium 5a. asilum 5b. ³²¹⁷ e. eorum eos C. ³²¹⁸ matri vero e. superfluitate 6. ³²¹⁹ deest 5b. ³²²⁰ et. e. v. 6. ³²²¹ perseveratis C. ³²²² deest B2. ³²²³ in c. v. 4? 6. B1? 3? ³²²⁴ promitto 5. ³²²⁵ p. (proficito G^a. b. d.) ipsum jam v. 6. ³²²⁶ ad redemptionem 6. quem pro r. 4. ipsum venturum in carne C6. ³²²⁷ r. s. 6. ³²²⁸ noveritis 4. cognovistis 6. ³²²⁹ in c. desunt 4. ³²³⁰ dd. corr. daniel 5a. david corr. daniel 5b. david 5c. B. C3. propheta deest 4. 5. 6. ³²³¹ quod B2. corr. quot 6a. ³²³² fluxerunt 4. 5. 6. ³²³³ sanctam civitatem B4? ³²³⁴ consumatur 5. B1. consumatur B2. 4. corr. consummetur C1. ³²³⁵ et prophetiæ 4. ³²³⁶ deest 5. ³²³⁷ deest C3. 4. ³²³⁸ deest 5. a. ideo dixit 6. ³²³⁹ deest 5. ³²⁴⁰ esse B1. ³²⁴¹ judei 6a. ipsi judei 6c. d. ³²⁴² deest B2. ³²⁴³ baptizemini 6. baptizemini corr. baptizemini C1. et ita C3. sqq. baptizemini C6. ³²⁴⁴ et p. 5b. ³²⁴⁵ deest 5b. ³²⁴⁶ micheas nomine 6. ³²⁴⁷ deest 5. ³²⁴⁸ deest 5. 6. ³²⁴⁹ deest 5. B1. ³²⁵⁰ periculo C. ³²⁵¹ pro foribus B1. 4? q. pro foris corr. q. p. foribus C1. qui foribus C3. 4. præ foribus C6. ³²⁵² deest 4. 5. 6. ³²⁵³ s. n. C. ³²⁵⁴ credamus 4. ³²⁵⁵ et chr. jhesum 5. ³²⁵⁶ secula 4. ³²⁵⁷ deest C3. ³²⁵⁸ ysai 5a. ysayas 5b. ysaias 6. C. ³²⁵⁹ enarravit 5a. corr. enarrabit 5c. ³²⁶⁰ siculi * C. ³²⁶¹ deest 5b. ³²⁶² discedentes 4. 5. 6. ³²⁶³ sancto sp. 6. ³²⁶⁴ virili C. ³²⁶⁵ esse se d. B. se d. es. e C. ³²⁶⁶ suo 6. ³²⁶⁷ h. m. vos C. ³²⁶⁸ deest 5a. ³²⁶⁹ f. p. f

NOTÆ.

(497) Palatium, prius grande Romanorum monumentum, postea regum Francorum palatium: tractu temporis archiepiscoporum Trevirensium habitatio,

nostro tempore in mansionem militum transformatum est WYTT.

*gaveritis*³²⁶⁸; qui post passionem suam effracto inferno, et his³²⁶⁹ qui in adventu³²⁷⁰ ejus crediderunt in deo, die tertia Deus³²⁷¹ verus et homo resurgens a mortuis, ab hinc die 40, videntibus³²⁷² qui dignierant ad³²⁷³ cœlos ascendit. ubi sedet in dextera Dei patris sui, æqualis ei³²⁷⁴ et coeternus in divinitate³²⁷⁵, inde venturus ad³²⁷⁶ iudicium in novissimo dierum, Deus verus et homo, reddere unicuique prout gessit in corpore sive bonum sive malum. Nec minus credendum est in³²⁷⁷ Spiritum sanctum, qui ex Patre et Filio procedens, universa condita rificat, æqualis et consubstantialis per omnia indivinitate³²⁷⁸ Deo Patri et Filio, propter³²⁷⁹ quod et, fides christiana³²⁸⁰ trium deitatem³²⁸¹ personarum unam³²⁸² prædicat esse³²⁸³ essentialiam, æqualem maiestatem. Hanc fidem catholicam per³²⁸⁴ orbem confertur ecclesia, in qua unum³²⁸⁵ datur baptismum in remissionem peccatorum credentibus, in qua juste et pie viventes post hujus vitæ decursum, corporibus nostris hisdem quibus nunc paremus immortalitate vestitis, speramus communionem sanctorum percipere et frui³²⁸⁶ æterna beatitudine, male vero operantes, non confessos et in emendatione in æterno arduos incendio. Tunc Micheas, his³²⁸⁷ videlicet quo hortante³²⁸⁸ hanc³²⁸⁹ fidei edicionem episcopus exorsus est, ait: *Testificor tibi per Deum, quia quæ locutus es credo, et ecce jam judaismo abrenuncio, et quæ nunc michi non salis plene³²⁹⁰ sunt intellecta, cum nobis tempus pacis et tranquillitatis³²⁹¹ adveniet³²⁹², perquirere curabo. Tantum nunc³²⁹³ accerera³²⁹⁴ nos baptizare³²⁹⁵, ut possimus manus quærentium nos eradere.* Similiter et alii³²⁹⁶ omnes dixerunt. Tunc episcopus baptizavit illum, ³²⁹⁷ nomen suum inponens ei, alios autem presbiteri qui aderant baptizabant. Sed ut de cetero³²⁹⁸ taceam, aliis omnibus in sequenti anno apostatantibus³²⁹⁹, iste³³⁰⁰ adhærens episcopo in fide permansit. Non ergo audeo nunc dicere, quod istius conversio³³⁰¹ sit animæ convertentis salvatio, cum scriptum sit, quia *qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus*³³⁰² a morte (Jac. v, 20), ejus

inquam, id est suam et conversi. Cum ad Ezechielem³³⁰³ Dominus dixerit, quod³³⁰⁴ si annunciaverit impio viam suam malam et ille conversus non fuerit, ipse tamen mercedem suam³³⁰⁵ non amiserit. Sic enim dicit: *Si autem tu annunciaveris impio et ille non fuerit conversus³³⁰⁶ a via sua mala, ipse³³⁰⁷ quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti (Ezech. iii, 19).* — Preterea³³⁰⁸ multa alia bona³³⁰⁹ operatus est, quæ enumerare longum est. Hoc tantum³³¹¹ sciendum, quod elemosinas pauperibus largas faciebat et ecclesiis bona plurima conferebat, sed et³³¹¹ ab antecessoribus suis aliquibus³³¹² ablata reconsignavit³³¹³, quorum testamenta in ejus memoriam in bibliothecis usque hodie³³¹⁴ sunt recondita³³¹⁵; quæ omnia ego pusillus qui hæc scribo ad redemptionem animæ ejus profutura sperarem, sed sententiæ beati Augustini non audeo præjudicare. Dicit enim: *Omni homini, qui ecclesiæ catholicæ non ennitat etum et, neque baptismus neque elemosina quamlibet copiosa neque mors pro Christi nomine suscepta proficere poterit ad salutem quando in eorum heretica vel scismatica pravitas perseverat³³¹⁶, quæ ducit ad mortem.* — Mortuus est autem anno dominicæ incarnationis 1101, die Nonarum Septembrium (497*), et sepultus est in ecclesia majori, domo videlicet sancti Petri apostoli.³³¹⁷ Sedit in episcopatu annos³³¹⁸ viginti duos, menses octo³³¹⁹, dies tres, et vacavit episcopatus fere³³²⁰ menses quattuor.

18. ³³²¹ In diebus illi fuerunt³³²² ex copioso Trevericæ civitatis clero quam plures hac³³²³ sacerdotii successione dignissimi; inter quos erat quidam Bruno nomine³³²⁴, Francus natione, insignis nobilitate, utpote quem pater Arnobius comes (498) ex nobilissima Adeleyda³³²⁵ matre generat, forma præstantissimus, litteris satis³³²⁶ eruditus, consilio cautus, plusquam dici potest munificus³³²⁷. Quibus rebus ita³³²⁸ erga se principes devinxerat, ut non solum præposituris³³²⁹ majorum ecclesiarum in Treveri et Spira, verum etiam beati Florini³³³⁰ in Confluentia et³³³¹ archidiaconatus eum dignita

VARIE LECTIONES.

³²⁶⁸ postulaveritis 4. 5. 6. ³²⁶⁹ deest C6. ³²⁷⁰ adventum B2. ³²⁷¹ v. d. et verus h. 6. ³²⁷² v. his 6. ³²⁷³ ascendit ad c. 6^a. ³²⁷⁴ deest 5c. ³²⁷⁵ deitate 5b. ³²⁷⁶ ad i. *desunt* 5b. ³²⁷⁷ in *deest* 5b. et in B2. ³²⁷⁸ deitate 5a. c. ³²⁷⁹ propter majestatem *desunt* 6a, et propterea fides 5a. propter et fides 5b. propter hoc fides 6c. d. ³²⁸⁰ christianorum 4. 5. 6c. d. ³²⁸¹ deitates 5a. divinitates 5b. deitate B1. deitatis B2. 4. C. ³²⁸² eandem 6c. d. ³²⁸³ *deest* 4. 5. 6c. d. ³²⁸⁴ c. sancta per 6. ³²⁸⁵ mundatur in r. credentibus 6. ³²⁸⁶ f. nos 6. ³²⁸⁷ his *corr.* is C5. is 5. 6. ³²⁸⁸ v. cohortante B1. ³²⁸⁹ *deest* 5. ³²⁹⁰ plane 5a. b. c. ³²⁹¹ tranquillitas B2. ³²⁹² advenerit 4. 5. 6. ³²⁹³ *deest* 4. 5. 6. ³²⁹⁴ festina 4. ³²⁹⁵ baptizare B2. ³²⁹⁶ c. alii 5. ³²⁹⁷ eps 5a. cum 5b. c. ³²⁹⁸ ceteris 5b. d. c. de his l. 6. ³²⁹⁹ apostatantibus 6a. ³³⁰⁰ i. solus C. ³³⁰¹ anime c. sit c. c. s. 6. ³³⁰² suam C3. 4. ³³⁰³ ihezechielem 6. ihezechielem C. ³³⁰⁴ *deest* 5c. ³³⁰⁵ *deest* 5. 6. ³³⁰⁶ c. n. f. C. ³³⁰⁷ non 5a. ³³⁰⁸ *Notum caput incipit* C. ³³⁰⁹ b. idem Egilbertus C. ³³¹⁰ autem 6a. etiam 6c. tamen B1. ³³¹¹ *deest* 3a. ³³¹² ablata al. restituebat 6. ³³¹³ resignavit q. in ejus m. test. in b. 5. 5. ³³¹⁴ *deest* C6. ³³¹⁵ reposita 6. ³³¹⁶ pers. pr. C. ³³¹⁷ *deest* C3. 5. ³³¹⁸ annis XXII 5b. annis v. duobus 6a. ³³¹⁹ VII 5. ³³²⁰ *deest* 5c. C. quasi 5b. ³³²¹ c. LXVII. *Leibn.* ³³²² *deest hoc loco* 5. ³³²³ h. d. succession. fuerunt 5a. b. d. fuerunt 5c. ³³²⁴ n. hr. 5. ³³²⁵ adelleida 5a. b. m. adeleida 5c. adeleida B1. adelheida B 4. 5. C. ³³²⁶ saceris C. ³³²⁷ magnificus 6. ³³²⁸ *deest* 5b. c. ergo p. ita se d. 5. ³³²⁹ prepositus C. ³³³⁰ flo *corr.* florini 5a. florum 5b. flori 5c. florencii 6. ³³³¹ sub *post add.* 6.

NOTE.

(497*) 3. Non. Sept. Necrol. S. Maximini.

(498) A. Bretten et Laufen. WYTT.

te ³³³² sublimasset. De hoc suggestum ³³³³ imperatori, ut eum Trevericæ præficeret ecclesiæ. Eo siquidem anno Henricus rex quartus, imperator ³³³⁴ tercius, habita curia natalem ³³³⁵ Domini celebravit in Mogontia (499), ubi eum adcentes cives Treverici ³³³⁶ petierunt sibi episcopum dari. Quibus mox potentibus, principibus et civibus ³³³⁷ consentientibus, Brunonem eis, ³³³⁸ consecrari jussit. Denique ibidem ordinatus est ³³³⁹ Idus Januarii (an. 1102) ab ³³⁴⁰ Adalberone ³³⁴¹ Mettensis ecclesiæ episcopo, oleum sacræ benedictionis inponente, Johanne Spirensi, Richero Viridunensi, ³³⁴² cooperantibus, assistentibus quoque ³³⁴³ archiepiscopis Ruothardo ³³⁴⁴ Mogontiensi et Frederico ³³⁴⁵ Coloniensi et aliis quam pluribus ³³⁴⁶ episcopis. Itaque ordinatus venit Treverim die ³³⁴⁷ purificationis sanctæ ³³⁴⁸ Dei genitricis, et cum magno populi ³³⁴⁹ gaudio susceptus est. Anno ³³⁵⁰ igitur ³³⁵¹ ordinationis suæ ³³⁵² tercio mense Marcio Romam profectus ³³⁵³ (500) apostolorum gratia et percipiendæ ³³⁵⁴ benedictionis magistri sui ³³⁵⁵ causa, invenit domnum Pascalem ³³⁵⁶ universali synodo præsentem, papatus ³³⁵⁷ sui jam annum octavum ³³⁵⁸ agentem. A quo honorifice susceptus ³³⁵⁹ — utpote Belgiæ Galliæ primæ metropolis præsul magnificus; ad cuius præsulatum ex ³³⁶⁰ permissione beati Petri apostoli ³³⁶¹ suorumque successorum apostolicorum, quos enumerare longum est, inviolabilium testamentorum roboratione totius Galliæ atque Germaniæ, certinet primatus; ita enim sanctus Silvester beato Agricolo quarto episcoporum Treberensium ³³⁶², quorum nomina cognita habemus, scribit ³³⁶³ inter cetera dicens (501) *Sume prioratum post Alpes Trebir* ³³⁶⁴ *ubique, Quem tibi lege nota Roma dat et veteri; —* honorifice inquam susceptus ³³⁶⁵, sed quoniam episcopalia; anulum videlicet et baculum, per manum laicam suscepisset, atque quia ³³⁶⁶ ecclesias dedicasset et clericos necdum pallium consecutus promovisset, multum asperè correptus ³³⁶⁷ est, et decernente episcoporum ibi congregatorum concilio,

A pontificatus officium deposuit, quod ³³⁶⁸ tamen eisdem ³³⁶⁹ intervenientibus, quia ³³⁷⁰ discretio ejus et prudentia officio et tempori conveniens ³³⁷¹ erat, post triduum non sine admissorum penitentia recuperavit. Injuncta est autem ³³⁷² ei penitentia, ut quociens in spaciotrium proximorum ³³⁷³ annorum missarum sollemnia celebraret, dalmatica non uteretur; quod ipse humiliter implevit ³³⁷⁴. Deinde accepta tam apostolice ³³⁷⁵ quam totius synodi benedictione pallii honore donatus: atque de regula fidei firmiter ³³⁷⁶ observanda instructus, atque ³³⁷⁷ de instructione commissi sibi ³³⁷⁸ gregis diligenter admonitus, in sua cum gaudio remeavit ³³⁷⁹. Tum ³³⁸⁰ vero juxta magistri institutionem ³³⁸¹ magis quam ante operibus justiciæ cœpit ³³⁸² insistere et verbum sacræ exhortationis quasi mensuram ³³⁸³ evangelici tritici dominicæ familiæ fideliter ³³⁸⁴ erogare, et quod prædicavit ore, studuit operum executione confirmare, attentius illud ³³⁸⁵ beati Gregorii mente ³³⁸⁶ pertractans: *Cujus vita despicitur, restat ut et* ³³⁸⁷ *prædicatio ejus* ³³⁸⁸ *contempnatur*. Fuit enim constans in oratione, devotus in elemosinarum largitione, pius in viduarum et pupillorum defensione, excidia domorum Dei nulla sumptus ³³⁸⁹ magnitudine motus reparabat, et si quispiam Deo famulantibus aliquid intulisset injuriæ, in punè præterire non sinebat. Verum, ut breviter concludam, talem se omnimodis exhibebat, ut in ³³⁹⁰ administrandis quoque regni negociis ex omnibus principibus consilio ³³⁹¹ et sapientia et auctoritate nullus eo sublimior haberetur, adeunt imperator patrem suum eum vocaverit et majorem ceteris ei ³³⁹² honorem impenderit ³³⁹³. Sed et ³³⁹⁴ ab omnibus episcopis, quacumque se conventui eorum ³³⁹⁵ ingressisset, ut par quidem diligebatur, sed ut ³³⁹⁶ major venerabatur.

19. Igitur quoniam ³³⁹⁷ in rebus sibi ³³⁹⁸ commissis strenuissimus exstitit ³³⁹⁹, defuncto imperatore (an 1106), communi consilio principum vicedominus ³⁴⁰⁰ regni curiæ effectus est, et regnum regni-que heres, Henricus videlicet nominis ³⁴⁰¹ hujus

VARIE LECTIONES.

³³³² honore 6. ³³³³ gestum est 6. s. est B1? C. ³³³⁴ imperio 4. 6. ³³³⁵ natale C. ³³³⁶ tr. c. 5. ³³³⁷ cons, civibus 6. ³³³⁸ deest 6. ³³³⁹ C6. *in margine*: a. d. i. 1101. ³³⁴⁰ deest B. 4. 5. C. ³³⁴¹ adalberone 4. edelberonne 5^b. c. 6. C. edelbrione 5^a. ³³⁴² v. episcopis 4. ³³⁴³ et a. 5^b. 6. assistentibusque B3. ³³⁴⁴ ruthardo 4. 6. rurardo 5^a. b. ruradi 5^c. ruotardo B1. ruothardo *corr.* rothardo B1. ruothardo C1. rurtardo C6. ³³⁴⁵ fritherico B2. friderico C1. ³³⁴⁶ plurimis 5. 6^a. C. ³³⁴⁷ in die 5^b. ³³⁴⁸ beatæ ac sanctæ C6. sanctæ Mariæ 4? B1. 4. 5. ³³⁴⁹ deest B1. g. p. C. ³³⁵⁰ *Notum incipit caput C.* ³³⁵¹ autem 6. ³³⁵² ejus 4. ³³⁵³ p. est 5^b. ³³⁵⁴ perceptionis percipiendæ C6. ³³⁵⁵ deest 4. 5. 6. m. s. c. *desunt* 5^b. ³³⁵⁶ paschalem papam 6. ³³⁵⁷ papæ 4. ³³⁵⁸ nonum B1. ³³⁵⁹ s. est 4. 6. C. ³³⁶⁰ deest 4. ³³⁶¹ deest 5^c. ³³⁶² trever. 5. ³³⁶³ scripsit 5. 6. B3, *qui hoc loco Silvestri diploma addit (v. Gesta c. 18.)* ³³⁶⁴ trevir, 5^c. trebur 5^b. ³³⁶⁵ s. est. 4. 5. ³³⁶⁶ ita 4. ³³⁶⁷ correctus 5. ³³⁶⁸ et quod 5^a. b. et quia 5^c. ³³⁶⁹ ipsis 4. 5. 6. ³³⁷⁰ et 5. ³³⁷¹ congruens 6. ³³⁷² deest 4. 5. 6. ei deest C. ³³⁷³ deest B1. a. p. 5. 6. ³³⁷⁴ adimplevit 4. ³³⁷⁵ apostolice B2. ³³⁷⁶ deest 5. ³³⁷⁷ sive 6. ³³⁷⁸ deest B 4. 5. g. s. c. 5. 6. ³³⁷⁹ *Hic, paucis lineis infra ex. c. 25. additis desinit* B3 ³³⁸⁰ tunc 5^c. B1. ³³⁸¹ perceptionem C. ³³⁸² deest C. ³³⁸³ e. m. 5. ³³⁸⁴ deest B1. et prudentor 6. ³³⁸⁵ deest 5^c. ³³⁸⁶ deest 5^b. ³³⁸⁷ deest 5. B1. C6. ³³⁸⁸ *deest* 6. ³³⁸⁹ sumptuum motus mag. 6. ³³⁹⁰ deest B1. ³³⁹¹ consiliis 5. 6. ³³⁹² c. h. ei 6. ei c. h. 5^b. B2. ³³⁹³ impendit 5. ³³⁹⁴ deest 5^b. c. C6. ³³⁹⁵ deest 5^b. ³³⁹⁶ sed et ut C6. ³³⁹⁷ quia 4. ³³⁹⁸ c. s. 6^a. ³³⁹⁹ erat 6. ³⁴⁰⁰ v. c. r. 5. c. r. vicedominus 6. ³⁴⁰¹ h. n. 5^b. 6^c.

NOTÆ.

(499) Cf. Ekkehardum h. a.
(500) Nescio an errorem scriptoris notem. Certe Bruno a. 1106 ab Henrico V ad papam missus est, quem concilio Guastallensi præsentem invenit; cf.

Ekkehardum a. 1106 et Translationem S. Modoaldi, Act. SS. Mai III, p. 67. Huic anno convenit annus Paschalis octavus, quippe qui a. 1099 sit electus. (501) Cf. Gesta c. 18.

quintus rex, adhuc ³⁴⁰² adolescens circiter ³⁴⁰³ annos A 20; ei committitur, ut et ³⁴⁰⁴ regnum sua prudentia ³⁴⁰⁵ disponeret et heredem regni morum suorum honestate et disciplina, qua ipse præ omnibus pollebat, informaret, quousque in virum perfectum ætate et sapientia educatus succrevisset ³⁴⁰⁶. Quem susceptum tam diu educavit ³⁴⁰⁷, usque dum Adalberti ³⁴⁰⁸, tunc cancellarii postea ³⁴⁰⁹ vero Mogontiensis ³⁴¹⁰ episcopi, detractionibus exasperatus, regni et heredis providentiam proceribus reassignavit. Quantæ autem pietatis exstiterit, exinde quis ³⁴¹¹ colligere poterit, qui noverit quod, quantumlibet ei ³⁴¹² quispiam molestiæ ³⁴¹³ irrogasset, si revertens veniam postulavit ³⁴¹⁴, facillime ad misericordiam motus indulsit. Unde factum est ut, cum ³⁴¹⁵ idem Adalbertus, cujus supra ³⁴¹⁶ memini, Mogontiensium ³⁴¹⁷ jam ³⁴¹⁸ novus electus, ob illatas regi molestias ³⁴¹⁹, a rege captus et in carcerem retrusus, non inde prius exire ³⁴²⁰ potuisset, quam iste, Bruno inquam, fidem faciendo, numquam illum regi ³⁴²¹ nociturum, pro ipso se obsidem regiæ custodiæ dedit. Quid multis moror ³⁴²²? Denique cum tanta sollicitudine ac sapientia ab ipso res acta est, ut cum in diebus illis de venalitate sanctæ ecclesiæ ³⁴²³, scilicet de contradictione vendicionis episcopatum abbaiciarum et aliarum quarumcumque ³⁴²⁴ ecclesiasticarum dignitatum, inter regnum et sacerdotium, sicut superiori sermone ³⁴²⁵ decursum est (302, ageretur ³⁴²⁶ invidiosa consensio, ita catholicorum ³⁴²⁷ amplexus est ³⁴²⁸ consorcium, ut imperatori debitum non denegaret ³⁴²⁹ obsequium, neque ita se cæsarianorum communione contaminaverit, ut ³⁴³⁰ catholicorum offensas ³⁴³¹ incurreret ³⁴³². Propter quod contigit ut novissime ³⁴³³ sua prudenti mediatione ³⁴³⁴ imperator ³⁴³⁵ apostolico obtemperaret, et deinceps desinerent ³⁴³⁶ esse discordes. Quod ut facere non omittit, quoniam omnibus præminebat ³⁴³⁷ auctoritate, multorum episcoporum exhortatoriæ ³⁴³⁸ ad ipsum ³⁴³⁹ directæ sunt epistolæ. Nunc ³⁴⁴⁰ autem superest ut gestorum ejus ³⁴⁴¹

quoddam memorabile, cui me ³⁴⁴² contigit interesse ³⁴⁴³, debeam declarare.

20. Ivodii ³⁴⁴⁴, quod Trevericæ diocesis appendicium est, fuerunt eo tempore heretici, qui substantiam panis et vini, quæ in altari per sacerdotes benedicuntur, in corpus Christi et sanguinem ³⁴⁴⁵ veraciter transmutari negabant. nec baptismi sacramentum parvulis ad salvacionem proficere dicebant, et alia perplura varii ³⁴⁴⁶ profitebantur erroris ³⁴⁴⁷, quæ memoriæ tradere nefas duxi. De his quattuor oblatis sunt ei, quorum duo presbiteri, reliqui vero duo erant laici. Presbiterorum ³⁴⁴⁸ unus Fredericus ³⁴⁴⁹, alter duobus vocabatur nominibus Domini-cus Guillelmus ³⁴⁵⁰, laicorum vero alter Durandus, alter dicebatur Hamelricus ³⁴⁵¹. Quos ³⁴⁵² dum ³⁴⁵³ discuteret et regula christiani dogmatis imbueret, Hamelricus ³⁴⁵⁴ fuga lapsus est, Durandus vero hactenus quidem se sceleris hujus assentatorem ³⁴⁵⁵ esse ultro confessus est, sed deinceps in ea assentatione nolle persistere, adhibitis sibi ³⁴⁵⁶ sanctorum reliquiis juramento verbis fidem fecit. Vocatus autem ³⁴⁵⁷ alter presbiterorum Fredericus ad audientiam, non solum non negavit, verum etiam bene et recte se credere id profitendo asseruit. Cui Bruno episcopus ait: *Oportebat, ut tu, qui doctor fidelium esse ³⁴⁵⁸ debuisti, sanam doctrinam cunctis evangelizares, omittens infidelitatis assertiones, in ³⁴⁵⁹ quibus mentiri te cunctis credentibus ³⁴⁶⁰ luce clarius constat ³⁴⁶¹, cum beatus Augustinus dicat: « Quoniam Christum ³⁴⁶² voraris dentibus non est, voluit ipse ³⁴⁶³ Christus hunc panem et hoc rinum in ³⁴⁶⁴ misterio ³⁴⁶⁵ carnem vere ³⁴⁶⁶ suam et sanguinem consecratione Spiritus sancti potentialiter creari et collidie promundivita mystice immolari, ut sicut de virgine per Spiritum sanctum vera caro sine oitu creabatur, ita per eundem ex substantia panis et vini mystice item ³⁴⁶⁷ Christi corpus consecratur ³⁴⁶⁸. » In epistola quoque ³⁴⁶⁹ de fide catholica item beatus Augustinus dicit: « Firmissime tene et nullatenus dubites, parvulos ³⁴⁷⁰, qui*

VARIE LECTIONES.

³⁴⁰² deest B1. ³⁴⁰³ circa 5. 6. C. ³⁴⁰⁴ deest. C6. ³⁴⁰⁵ providentia 5c. 6a. ³⁴⁰⁶ s. succresceret educavit B1. educ. deest B4. C. ³⁴⁰⁷ deest B. 1. 2. ³⁴⁰⁸ u. ad alberti B. 1. ³⁴⁰⁹ post 5. vero deest 5b. ³⁴¹⁰ mogociensis C1. ³⁴¹¹ deest G. ³⁴¹² quispiam ei G. ³⁴¹³ deest B1. ³⁴¹⁴ postulaverit 5b. postulasset B1. ³⁴¹⁵ deest 5b. ³⁴¹⁶ ante 6. ³⁴¹⁷ moguntiacensium 4. ³⁴¹⁸ deest C6. ³⁴¹⁹ injurias vel molestias B1. ³⁴²⁰ exire pr. 5b. c. ³⁴²¹ n. r. 5. ³⁴²² immoror 5. morer B1. ³⁴²³ s. dei e. C. ³⁴²⁴ quarumque C3. ³⁴²⁵ deest B1. ³⁴²⁶ post add. 6a. i. d. desunt G. ³⁴²⁷ ita in c. 6a. ³⁴²⁸ sit 6. ³⁴²⁹ denegarit B1. negarit B4. negaret C3. ³⁴³⁰ deest C6. ³⁴³¹ offensus B2. ³⁴³² incurrerit 5. 6c. ³⁴³³ deest 6. ³⁴³⁴ meditatione 4. 5. B2. C. consilio add. secunda manus B1. ³⁴³⁵ imperatori 6c. persuasus add. secunda manus B1. ³⁴³⁶ sinerent 6c. ³⁴³⁷ preminebat 5. superminebat 6. ³⁴³⁸ exhortarie B1. ³⁴³⁹ ad. i. desunt 4. ³⁴⁴⁰ c. LXVIII Leibn. ³⁴⁴¹ e. 5a. est 5b. ubi mox mirabile. ³⁴⁴² deest 6b. ³⁴⁴³ interfuisse 6. ³⁴⁴⁴ yodii B2. ³⁴⁴⁵ c. et s. Christi B2. C. ³⁴⁴⁶ deest 5. 6. ³⁴⁴⁷ erronea 6. ³⁴⁴⁸ quorum C. ³⁴⁴⁹ frithericus B2. fridericus C1. ³⁴⁵⁰ guilhelmus 5b. evihelanus 6a. guilelmus 6c. wuillaumus 4. willehelmus B1. guillelmus B4. guilhelmus C1. 3. ³⁴⁵¹ amelricus 6a. ³⁴⁵² quos Hamelricus desunt B2. ³⁴⁵³ cum 6a. ³⁴⁵⁴ assentatorem C3. 4. assentorem C6. ³⁴⁵⁵ scilicet 5a. ³⁴⁵⁶ est 5b. ³⁴⁵⁷ fridericus B2. C. semper ³⁴⁵⁸ deest B2. ³⁴⁵⁹ in q. desunt 5b. ³⁴⁶⁰ fidelibus 5. 6. ³⁴⁶¹ patet 6. lucet clarius 5. ³⁴⁶² c. n. e. f. v. d. voluit 6. ³⁴⁶³ deest C6. ³⁴⁶⁴ post suppl. C1. ³⁴⁶⁵ v. ministerio B2. ³⁴⁶⁶ vero 5a. b. ³⁴⁶⁷ deest 4. ³⁴⁶⁸ consecratur C3. 4. ³⁴⁶⁹ deest 5b. c. ³⁴⁷⁰ post corr. parvulis C1. c. v. n. e. f. d. oluit 5.

NOTÆ.

nec ³⁴⁷¹ propria voluntate credere nec penitentiam pro peccato, quod originaliter trahunt, agere possunt, sacramentum fidei et penitentiae, quod sanctum est ³⁴⁷² baptismum, quamdiu rationis eorum aetas capax esse non potest, sufficere ad salutem. » In ³⁴⁷³ capitulo epistolae 27. Iis atque aliis hujusmodi ³⁴⁷⁴ scripturae sacrae eulogiis ³⁴⁷⁵ in medium prolatis, cumque ³⁴⁷⁶ ab astantibus fidelibus nunc singulariter nunc communiter increpatus atque ad christianam veritatem ³⁴⁷⁷ incitatus nollet aquiescere, sed magis in infidelitate delisset ³⁴⁷⁸ obstinata mente persistere, acclamabatur ³⁴⁷⁹ ab omnibus dominicae vocis sententia: *Quoniam ecclesiam non audit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus (Matth. xviii, 17)*, adjeceruntque: *Gradumoveatur atque dampnetur*. Quod ut fieret omnibus accurantibus ³⁴⁸⁰, ille nacta fugiendi oportunitate se inter astantes subduxit, sicque evasit. Proinde cum requisitus non esset inventus ³⁴⁸¹, juxta canonum sanctiones, qui noluerit ad audientiam venire vocatus, eadem paciatur ³⁴⁸² absens, ut breviter comprehendam, dampnatus est. Inquisitus autem et ³⁴⁸³ alter, ille videlicet qui ob hujus nequiciae infamiam obumbrandam duobus vocabatur nominibus, an et ipse praelibatae ³⁴⁸⁴ heresis assertor existeret ³⁴⁸⁵, testificatus est numquam se professum esse vel profiteri velle; delatoribus econtra ³⁴⁸⁶ affirmantibus et dicentibus, se quadam vice insperato conventiculis ³⁴⁸⁷ eorumdem hereticorum supervenisse, ipsumque illis communicantem ³⁴⁸⁸; quocontra ille timens, ne forte ³⁴⁸⁹ convictus presbyterii ³⁴⁹⁰ privaretur honore, respondit, se ³⁴⁹¹ ob hujus suspicionis [culpam ³⁴⁹²] abolendam libenter velle summam examinationis subire sententiam ³⁴⁹³. Quod dictum cum ³⁴⁹⁴ placuisset omnibus, jussus est missam celebrare et sacrum canonem, qui secreta vel actio dicitur (803), sicut cetera excelsa voce decantare, ut qui misterio preciosi corporis et sanguinis Christi praesumpsisset detrudere, ipsius probaretur virtute. Missa itaque decursa, ubi ad communicandum perventum est, episcopus verba inprecationis hujusmodi ³⁴⁹⁵ intulit, dicens: *Si vivificum hoc salutis nostrae sacramentum, quod manibus tenes, non vere corpus Christi* ³⁴⁹⁶ *et sanguinem esse* ³⁴⁹⁷ *ausus es impio ore garrere, cum ipsius misterii contestatione interdico ne quo-*

A modo praesumas accipere; si vero non ita sed catholice profiteris, accipe: et accepit. Verumptamen qualiter idem redemptionis munus ad dampnationem sui in os ejus intraverit, referre supervacuam non ³⁴⁹⁸ judicavi. Cum enim esset in examinationis anxietate constitutus, omnipotenti Deo de admissis penitentiam, de futuris custodiam pollicens, corde contrito supplicavit, et obtinuit ab instanti confusione liberari. Inde vero ³⁴⁹⁹ ubi in sua rediit, pollicita fallere non expavit, et abdicatam heresim majori quam antea pertinacia roboravit, non recolens quod, cum ³⁵⁰⁰ sit Deus iudex justus ³⁵⁰¹ fortis et pociens, tanto delinquentum culpas districtius judicat, quanto aequanimiter ³⁵⁰² portat. Contigit ergo, ut de vicio in vicium corrueret, sicut scriptum est: *Qui sordidus* ³⁵⁰³ *est, sordescat adhuc (Apoc. xxii, 11)*, et spiritu fornicationis seductus, non multo post in adulterio deprehensus est et digna iniquitatis suae morte peremptus.

B 21. Saepedictus etiam pontifex crebris infirmitatibus, nunc pedum dolore quod podagram Graeci ³⁵⁰⁴ vocant, nunc ventris fluxu quod cyliacam nuncupant ³⁵⁰⁵, vexabatur; propter ³⁵⁰⁶ quod exquisitissimos ³⁵⁰⁷ semper ³⁵⁰⁸ secum solebat ³⁵⁰⁹ habere medicos. Habebat autem inter eos Judaeum quendam Josuae nomine, phisicæ artis eruditissimum, competentissimum ³⁵¹⁰ peroptimum, Hebraicarum litterarum et totius judaismi scientia perfectissimum, quem circumdabat militaris habitus. Hunc majori praeferebat ³⁵¹¹ ceteris familiaritate et dilectione idem ³⁵¹² Bruno sibi annectebat ³⁵¹³, satagens ut ³⁵¹⁴, quomodo ille ipsum carnaliter medicaretur, ita ipse illi salutem animae operaretur. Cum hoc saepissime de divinis disputabat voluminibus ³⁵¹⁵, semper illum ad conversationem deprecans et exhortans; in quo tandem, Domino largiente, optatum tenuit effectum. Nam consiliis ejus acquievit et ab ipso baptizatus est. Cui Bruno suum nomen ³⁵¹⁶ inposuit, et in cunctis bonis adjuvit, cunctis fidelibus suis ³⁵¹⁷ ipsum commendans, et petens quia genus illud hominum multum ³⁵¹⁸ est in fide instabile semperque desiderat in ³⁵¹⁹ vitae necessariis habundare, quatinus ubicumque ³⁵²⁰ ille ipsis manentibus superveniret, providerent ei necessaria cum caritate.

22 ³⁵²¹. Nunc ³⁵²² iterum ad ordinem, unde digres-

VARIÆ LECTIONES.

³⁴⁷¹ *supersc.* C 1. ³⁴⁷² c. s. G. C. ³⁴⁷³ Hoc continetur in 4. In — XXVII. *desunt* C. ³⁴⁷⁴ hujusmodi B 4. ³⁴⁷⁵ elogiis G^a. ³⁴⁷⁶ cum 4. S^a. c. G. et cum B^b. ³⁴⁷⁷ fidem vel veritatem B1. ³⁴⁷⁸ destinasset 6. ³⁴⁷⁹ acclamat r C. ³⁴⁸⁰ acclamantibus 6. accurantibus B^b. C. ³⁴⁸¹ reinventus 4. S. 6. ³⁴⁸² paciatur B 2. ³⁴⁸³ *deest* 4. S^b. et alter *desunt* C6. ³⁴⁸⁴ publicatae 4. S. 6. ³⁴⁸⁵ exstiteris 4. *deest* B 2. ³⁴⁸⁶ contra G^a ³⁴⁸⁷ conventiculo S^a. b. quastionculis B^c. ³⁴⁸⁸ c. invenisse G. ³⁴⁸⁹ f. c. *desunt* S. 7. ³⁴⁹⁰ pbri B 2. ³⁴⁹¹ *deest* 6. ³⁴⁹² *ita* B 1. notam G. *deest* B2. susp. abolende 4. S^a. b. B 4. C1. *ubi post gratiam additum est, quod* C3. sqq. receperunt. — ob hanc suspicionem abolendam S^a. ³⁴⁹³ sententia B2. ³⁴⁹⁴ ut cum C6. ³⁴⁹⁵ hujusmodi S. 6. ³⁴⁹⁶ *deest* S^a. ³⁴⁹⁷ eciam S^a. *deest* C6. ³⁴⁹⁸ n. s. B1. ³⁴⁹⁹ *deest* 4. S. 6. ³⁵⁰⁰ *deest* B^b. ³⁵⁰¹ *deest* S. ³⁵⁰² equanimis 4^a. b. equanimius 6. ³⁵⁰³ in qui sordibus 4. S. 6. ³⁵⁰⁴ g. p. 4. ³⁵⁰⁵ vocant C. ³⁵⁰⁶ *deest* G^a. ³⁵⁰⁷ exquisitos C. ³⁵⁰⁸ *deest* 4. ³⁵⁰⁹ habere solitus erat 6. ³⁵¹⁰ et totius c. S. 6. ³⁵¹¹ praeferebat B^b. ³⁵¹² B. i. G^a. ³⁵¹³ adnectebat S^a. b. annectebat B 1. ³⁵¹⁴ *deest* B^b. *ubi* q. illum c. ³⁵¹⁵ voluminibus C1. ³⁵¹⁶ *deest* B1. n. s. S. 6. C. ³⁵¹⁷ *deest* B^b. s. eum 7. ³⁵¹⁸ est m. i. in fide S^a. ³⁵¹⁹ *deest* C. ³⁵²⁰ i. u. G. ³⁵²¹ c. LXIX *Leibn.* ³⁵²² Tunc 6 3. Nunc ordine i. ad o. 5.

NOTE.

(. 03) V. Ducangii glossarium s. v., ed. Henschel I, p. 62, VI, p. 148.

sus sum ³⁵²⁴: oracionis verba convertam. Cum ³⁵²⁵, A ut dictum est, Bruno omni ³⁵²⁵ probitatis actione ³⁵²⁶ 12 annis serenus exstitisset, auctoris omnium prævaricationum diaboli, qui ³⁵²⁷ felicibus ejus actibus invidebat, instigatione retro ³⁵²⁸ conversus, religiosi itineris limitem excessit; et incentivis viciorum avaritiæ videlicet ³⁵²⁹ et cenodoxiæ: plus justo inhiavit. Ut enim militum ³⁵³⁰ interminatæ habendi ³⁵³¹ cupidini muneribus et ³⁵³² beneficiis potuisset satisfacere, non solum clericorum et laicorum bona diripiebat, verum etiam ecclesiarum villas et curtes Deo et sanctis ejus vespere et ³⁵³³ mane et meridie famulantibus victui deputatas, sed et ornamenta preciosa ³⁵³⁴ et vasa concupiscibilia tam aurea quam argentea in suos usus redigebat, et exinde expensas faciens, humanos in se favores concitabat. Nichil enim laude ³⁵³⁵ fuit ei in vita dulcius. Inde est quod villæ duæ, una Deigenitrici loci qui Orgium ³⁵³⁶ dicitur nuncupata ³⁵³⁷ Machara ³⁵³⁸ (304). distansia Treveri versus aquilonem circiter tria miliaria, altera beato Paulino dicta Lesura ³⁵³⁹ (305), et aliæ quam plures, quas omnes enumerare ³⁵⁴⁰ propter multitudinem distuli ³⁵⁴⁰, a prioribus quoque pontificibus ³⁵⁴¹ a tempus ³⁵⁴² quidem ³⁵⁴³ sublata, sed frequenter ab omnibus reconsignata ³⁵⁴⁴, nunc autem ab hoc subtractæ nec restituta, episcopalibus, sunt addictæ redditibus. Quarum priorem Dagobertus rex Francorum inter cetera quæ ecclesiis Dei legitur contulisse ³⁵⁴⁵ beneficia sanctæ Dei genitrici ob amorem sanctissimæ virginis Irminæ ³⁵⁴⁶ filiæ suæ, tunc ibi degentis, nunc vero quiescentis: cum aliis quam pluribus contulit (306); alteram autem ³⁵⁴⁷ C quam diximus Lesuram beato ³⁵⁴⁸ Paulino Liudulfus ³⁵⁴⁹ Treverorum archiepiscopis perdonavit ³⁵⁵⁰ et sacerdotii sui auctoritate obsignavit, inprecans ut si quis Lesuram in succedentibus annis usui fratrum in beati Paulini basilica ministrantium sustollere ³⁵⁵¹ conaretur, disperderet ³⁵⁵² eum Deus ³⁵⁵³ de terra viventium (307). Ubi vero in hunc ejusdem pontificatus ³⁵⁵⁴ auctoritas collata est, iniquorum seductus consilio, ut diximus, eam

cum aliis aliquibus in usus ³⁵⁵⁵ suos redigebat, dicens, non licere cuiquam episcoporum quicquam episcopalium reddituum ³⁵⁵⁶ alicui sanctorum loco assignare, et quoniam prænominatus Liudulfus ³⁵⁵⁷ hoc ³⁵⁵⁸ fecerit, ratum non esse. Quod utrumne ³⁵⁵⁹ illi licuerit, vos ³⁵⁶⁰ discernite. ³⁵⁶¹ Æstimo namque, quoniam ³⁵⁶² episcoporum est, summam Deo famulantibus diligentiam adhibere necessaria ministrando, ne, dum pro necessariis conquirendis negociantur, a sancto proposito discedere ³⁵⁶³ compellantur — ad hoc enim ³⁵⁶⁴ deputati sunt ecclesiastici redditus, ut ex eis subveniatur Christi pauperibus, — quod ille cæsequens melius usui ministrorum Dei ³⁵⁶⁵ assignaverit, quam iste in usum superbæ gloriacionis ³⁵⁶⁶ absumpserit ³⁵⁶⁷. Huc accedit quod cum Egilbertus ³⁵⁶⁸, proximus hujus Brunonis antecessor, adhuc viveret, inito consilio cum optimatibus suis, ex quibus ³⁵⁶⁹ iste Bruno unus erat, hujusmodi verbis eos compellebat ³⁵⁷⁰; *Obsecro vos per misericordiam Dei, dilectissimi filii mei* ³⁵⁷¹ *et fratres, quicquid ego et antecessores mei episcopi sanctorum locis injuriæ violentia magis quam ratione irrogavimus* ³⁵⁷², *vos me commonefacite et ego restituam, ut et* ³⁵⁷³ *eorum animas ab inferis redimam..* Quod cum placuisset omnibus, discretis cuique loco redditibus, banni constrictione ³⁵⁷⁴ firmavit ³⁵⁷⁵ ut qui deinceps inde ³⁵⁷⁶ subtraheret, Deum præsumptionis suæ ultorem ³⁵⁷⁷ sentiret. Et responderunt omnes: *Amen.* Ubi vero Egilbertus spiritum reddidit et Bruno ei in episcopatu ³⁵⁷⁸ successit, universa ³⁵⁷⁹ quæ ille reconsignavit, iste resumpsit, dicens, nichil exinde ratum esse, quod ille ³⁵⁸⁰ infirmus et jam ³⁵⁷⁹ suimet inpotens in novissima vitæ suæ ³⁵⁸¹ hora constitutus ³⁵⁸² fecerit; cum beatus Gregorius dicat, ultimam ³⁵⁸³ penitentiam nulli negandam, beatus vero Augustinus dicat, se non diffinire ³⁵⁸⁴, quod qui seram tantum egerit penitentiam, liberetur per eam ³⁵⁸⁵. Ego equidem ³⁵⁸⁶ puto, si audeam dicere, quod qui ³⁵⁸⁷ utrum ³⁵⁸⁸ temporanea sive ³⁵⁸⁹ serotina penitentia male tantum parta ³⁵⁹⁰ restituerit,

VARIE LECTIONES.

³⁵²³ *deest* C6. ³⁵²⁴ Cum igitur 6. ³⁵²⁵ omnis 5^a. c. omnia 5^b. B2. 4. ³⁵²⁶ actu 6. auctor 5. ³⁵²⁷ q. videlicet f. a. e. i. 6. ³⁵²⁸ r. c. *desunt* 5^b. ³⁵²⁹ scilicet 6. ³⁵³⁰ multum 5. 6^c. ³⁵³¹ *deest* 4. ³⁵³² et b. *desunt* 5^b. ³⁵³³ *deest* 6^a. mane et vespere 5. ³⁵³⁴ *deest* 4. 5. 6. ³⁵³⁵ l. in vita f. ei d. 5. 6. ³⁵³⁶ orgium *superscr.* vel horreum C1. *et ita* C3. horreorgium C4. quæ horreum C6. ³⁵³⁷ nuncupata B2. ³⁵³⁸ machra 6c. ³⁵³⁹ lisura C3. 4. ³⁵⁴⁰ e. longum est a B1. ³⁵⁴¹ principibus C3. ³⁵⁴² episcopus C6. ³⁵⁴³ quoque 5. ³⁵⁴⁴ restitute vel reconsignate B1. ³⁵⁴⁵ *deest* 6^c. beneficia c. ben. 6. ³⁵⁴⁶ yrmine B2. ³⁵⁴⁷ vero 6. ³⁵⁴⁸ beato — lesuram *desunt* 5. ³⁵⁴⁹ *ita* B2. ludolfus *alii* ³⁵⁵⁰ donavit 6^a. ³⁵⁵¹ tollere 6. ³⁵⁵² disperdet C. ³⁵⁵³ dominus 5. 6. ³⁵⁵⁴ episcopatus 6. ³⁵⁵⁵ s. u. 6. ³⁵⁵⁶ reddituum 5. *alii* ³⁵⁵⁷ *ita* B2. liutoldus B4. liudolfus C. ludolfus *alii* ³⁵⁵⁸ id. 6. ³⁵⁵⁹ utrum 4. ³⁵⁶⁰ *deest* C. ³⁵⁶¹ decernite 5^b. c. B1. 4. C. ³⁵⁶² quod 6. ³⁵⁶³ discere B4. *recevere* C. ³⁵⁶⁴ *deest* 4. ³⁵⁶⁵ deo 4. ³⁵⁶⁶ cionis absumpserit — in ecclesia ad (*infra* c. 24.) *desunt* 6^a folio *deficiente, quod in cod. Vatic. Christ N. 1283. j. 71. existat* ³⁵⁶⁷ *assumpserit* 4. 5. 6. ³⁵⁶⁸ egilbertus B2. ³⁵⁶⁹ *deest* 5^b. s. quorum 6. ³⁵⁷⁰ compellebat 4? B1? 4? *compellebat corr.* *compellabat* C. ³⁵⁷¹ *deest* 6^c. ³⁵⁷² irrogamus B2. ³⁵⁷³ *deest* 4. et ut B1. 2. ³⁵⁷⁴ constrictione 4. districtione 5. ³⁵⁷⁵ ligavit B4? ³⁵⁷⁶ *deest* C6. ³⁵⁷⁷ vindicem 6. ³⁵⁷⁸ episcopatum 4. 5^a. ³⁵⁷⁹ *deest* 5^b. ³⁵⁸⁰ *deest* 6^b. ³⁵⁸¹ s. v. 5. C. ³⁵⁸² *deest* 6. ³⁵⁸³ ultimam dicat — *desunt* B2. ³⁵⁸⁴ se diffinire B2. ³⁵⁸⁵ pen. libenter ego per eam equidem C. ³⁵⁸⁶ siquidem 5^a. quidem 5^b. c. ³⁵⁸⁷ 6C. ³⁵⁸⁸ *deest* B1? ³⁵⁸⁹ vel 5^b. et C3. ³⁵⁹⁰ parte B2.

NOTÆ.

(304) Macheren.
(305) Liser ad Mosellam.

(306) Cf. Dagoberti dipl. ap. Hontheim Hist. I, p. 86.
(307) Hæc charta deperdita esse videtur.

etsi propterea non liberabitur, qui ea postmodum in ³⁵⁹¹ indebitos usus ³⁵⁹² usurpaverit, non minus iudicium sustinebit.

23 ³⁵⁹³. Anno igitur ³⁵⁹⁴ ordinationis suæ ³⁵⁹⁵ 19 (1110) ³⁵⁹⁶ placuit ei ³⁵⁹⁷ Romam tendere, ut renovaret privilegia sedis suæ, indignatus super protervia præfati Adalberti Mogontiensis ³⁵⁹⁸ episcopi, de legatione Romanæ sedis sibi concessa superbe ³⁵⁹⁹ se efferentis, maxime cum ex concessione priorum apostolicorum episcopus Treverorum nulli nisi soli apostolico vel a latere ejus ad præsens ³⁶⁰⁰ misso debeat obedire, sicut Hincmarus ³⁶⁰¹ Remorum archiepiscopus in epistola sua Nicholao papæ ³⁶⁰² directa commemorat (308), dicens: *Remensis ecclesia numquam, excepto Romano pontifice primatem ³⁶⁰³ habuit, nisi quamdiu, ejecto ³⁶⁰⁴ ab ea ³⁶⁰⁵ sine ullo crimine suo pontifice violentia ³⁶⁰⁶ tyranni Milonis tempore Karoli principis, pastore vacans, Bonifacio apostolicæ sedis legato aliquamdiu sicut et Treverensis ecclesia ³⁶⁰⁷ commissa fuit.* Sed et in tempore illo præfuit ecclesiæ Mettensi quidam ³⁶⁰⁸ Stephanus, Calixti ³⁶⁰⁹ papæ ex sorore nepos, cui ³⁶¹⁰ jam dictus avunculus ejus concesserat in celebrationibus missarum pallio indutum procedere ³⁶¹¹, integra Trevericæ metropolis potestate ³⁶¹². Qui de pallii honore exhilaratus, velut confidens gratiæ consanguinitatis supra memoratæ, ultra quam oportuit se extulit, omnimodis nitens, si quomodo potuisset, Trebericam ³⁶¹³ ecclesiam deprimeret, suam autem anteferet ³⁶¹⁴ et ³⁶¹⁵ metropolim ficeret, sperans quod quicumque ³⁶¹⁶ inchoasset Calixtus ³⁶¹⁷ assentiret. Quod exinde perpendimus, quia ³⁶¹⁸ quotiescumque a metropolitano vocatus fuisset, ut, sicut consuetudo est suffraganeis episcopis, metropoli obedientiam et subjectionem subscriberet, venire contempsit, dicens ³⁶¹⁹ suos quoque antecessores quandoque ³⁶²⁰ fuisse archiepiscopos ³⁶²¹; quod nullarum scripturarum auctoritas firmat et ³⁶²² pronunciat. Solummodo quippe ³⁶²³ Mettensium episcoporum quinque ³⁶²⁴ numero pallio usi referuntur (309), quibus iste sextus ascribitur, servata tamen in omnibus me-

tropolitana subjectione. Sed non omnes qui palliis ³⁶²⁵ utuntur archiepiscopi sunt, nisi quorum sedes metropolis subjectis sibi aliis civitatibus et episcopis principatur. Cum igitur propter supra memoratas ³⁶²⁶ causas sæpeditus Bruno Romam ³⁶²⁷ versus iter faceret et Augustidunum ³⁶²⁸ (310) usque processisset, Calixtus ³⁶²⁹ papa ibi ei occurrit et amice ³⁶³⁰ suscepit et cum eo in eodem loco natalium Domini celebravit (an. 1119.) Transactis autem diebus sollempnibus, pariter iter Cluniacum dirigit, ubi Bruno causas adventus sui aperuit, prolatique ³⁶³¹ coram sedis suæ privilegiis ³⁶³², eadem sibi et ecclesiæ suæ apostolicæ subscriptionis firmitate stabiliri postulavit; quod ³⁶³³ et obtinuit. Nam facta ei ³⁶³⁴ peccatorum suorum indulgentia, remisit ³⁶³⁵ ad propria, dans ei cyrographum hunc modum continens:

Calixtus ³⁶³⁶ episcopus servus servorum Dei, venerabili fratri Brunoni Treberensi ³⁶³⁷ archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem. Et ³⁶³⁸ consuetudo sedis ³⁶³⁹ apostolicæ persuadet et ipse rationis ordo, exposcit, ut sapientes religiosasque personas ³⁶⁴⁰ et in Romanæ ecclesiæ unitate atque ³⁶⁴¹ obedientia ³⁶⁴² devotas ³⁶⁴³ existentes honorare amplius ac diligere debeamus. Proinde, frater dulcissime, postulacioni tuæ clementer annuimus et persanam tuam ³⁶⁴⁴ dilectionis brachiis amplectentes ³⁶⁴⁵, eam a cujusbet legati potestate ³⁶⁴⁶ absolvimus, nisi forte a nostro latere dirigatur. Confidimus enim in Domino, quia de sapientia et religione tua et Deo et ecclesiæ honore magnus utilitasque proveniet. Data Cluniaci 3 Nonas ³⁶⁴⁷ Januarii (an. 1120.)

24. Denique non multo post tempore, viribus corporis ejus senio simul et infirmitate ad occasum vergentibus, in ³⁶⁴⁸ omni fere circa regione cæperunt viri nequam consurgere, et res ecclesiæ, quæ ipsorum defensionem et ut ita dicam advocatiæ ³⁶⁴⁹ commissæ fuerunt, barbarico more depopulari, quodam comite Willehelmo ³⁶⁵⁰, filio Cuonradi supra memorati ³⁶⁵¹ (311) comitis de castello quod vulgo ³⁶⁵² Lucelenburch vocatur ³⁶⁵³, ducatum illis præbente. Quoscum sæpius ad correctionem invitasset et non

VARIÆ LECTIONES.

³⁵⁹¹ ut B2. ³⁵⁹² u. non us. minus tamen jud. s. 4. ³⁵⁹³ c. LXX. *Leidn.* ³⁵⁹⁴ ergo B1. ³⁵⁹⁵ *dees* B1. ³⁵⁹⁶ XXX. B1. VIII^{to} B2. nonagesimo *erasum* C1 *deest* C3. *ubi alia manu XX suppletur; spatium vacuum* C4 XL. C6. ³⁵⁹⁷ *deest* B. 6. ³⁵⁹⁸ mogociensis C *sæpius* — episcopi *deest* B^b ³⁵⁹⁹ superbeque B^c. ³⁶⁰⁰ m. ad. p. 4. B. 6. ³⁶⁰¹ hicmarus B^a. ^b. ³⁶⁰² pape *corr.* papa B^a papa B4. *corr.* papæ C1. ³⁶⁰³ primatum B2. C6. ³⁶⁰⁴ abjecto B. 6. ³⁶⁰⁵ eo G. ³⁶⁰⁶ t. violentiam G^c ³⁶⁰⁷ e. c. *desunt* G. ³⁶⁰⁸ q. nomine G. ³⁶⁰⁹ kalixti B^b. 6. kalisti B2. kalisti B4. *et ita deinceps* ³⁶¹⁰ cui cum jam B. ³⁶¹¹ incedere G^b. ³⁶¹² p. remanente B^c. ³⁶¹³ trever B. ut trevericam G. ³⁶¹⁴ deprimere — anteferre — facere 4. ³⁶¹⁵ et in m. B^b. ³⁶¹⁶ quodcumque B. B2. C6. ³⁶¹⁷ c. papa 4. ³⁶¹⁸ ut quotiescumque G. ³⁶¹⁹ *deest* C. ³⁶²⁰ quodcumque C. ³⁶²¹ a. dicens C. ³⁶²² *deest* B2. firma p. B1. ³⁶²³ *deest* B^b. ³⁶²⁴ *deest* B^a. ³⁶²⁵ pallio B. 6. ³⁶²⁶ c. s. m. 6. ³⁶²⁷ v. r. B. 6. ³⁶²⁸ augustidunum B^b. augustidunum B^c. C1. 2. 4. ³⁶²⁹ kalistus B2. *et ita deinceps* ³⁶³⁰ et eum a. G. ³⁶³¹ prolatis B2. ³⁶³² p. e. s. et eed. suæ *desunt* B^c. ³⁶³³ *deest* G. ³⁶³⁴ est ei B^c. ei p. e *corr.* C1. ³⁶³⁵ r. eum G. ³⁶³⁶ kalixtus B^b. 6. B1 *semper* C1. 3 ? 4. — c. LXXXI. *inc. Leidn.* ³⁶³⁷ trever B. treberensis ecclesiæ B4 ? ³⁶³⁸ *deest* 4. 5. 6. ³⁶³⁹ a. s. B. ³⁶⁴⁰ sapientes — personas et *desunt* C. que *deest* B^b. ³⁶⁴¹ u. a. *desunt* G. ³⁶⁴² obedientias G^b. ³⁶⁴³ devotos C. ³⁶⁴⁴ *deest* B^b. ³⁶⁴⁵ amplectimur et eam 4. B. 6. ³⁶⁴⁶ ydus B^b. ³⁶⁴⁷ et in C6. ³⁶⁴⁸ advocassie G^b. ³⁶⁴⁹ vilhelmo B. C. wihelmo G^c. gillehelmo B1. ³⁶⁵⁰ comitis supra m. 6. ³⁶⁵¹ *deest* B. 6. ³⁶⁵² dicitur 4. B. vocatur Luzel. 6.

NOTÆ.

(308) In epistola supra, Gest. c. 24., laudata.
(309) Cf. Gesta c. 27.

(310) Autum,
(311) C. 8-

profecisset, tandem cum non ³⁶⁵³ haberet quillo- rum vesaniam armata manu posset reprimere, — ipsi enim, si barbari provinciam hanc inpetèrent, illis debuissent ³⁶⁵⁴ resistere, utebatur in illos ³⁶⁵⁵ anathematis ultione, die quadam dominica 8 Idus Decemb. anno dominicæ incarnationis 1122, pontificatus ³⁶⁵⁶ sui anno 21. Cujus ³⁶⁵⁷ anathematis verborum ³⁶⁵⁸ series hunc habet modum (312).

Propter continuas oppressiones quas ecclesia nostrapatitur, decernimus et Spiritus ³⁶⁵⁹ sancti iudicio et auctoritate nobis ³⁶⁶⁰ concessa ³⁶⁶¹ confirmamus ³⁶⁶², ut quicumque sive ³⁶⁶³ in rapinis rerum ecclesiarum, sive in captione alicujus clerici, vel in quacumque indubitata exactione, sive in generalis vel ³⁶⁶⁴ specialis ³⁶⁶⁵ pacis violacione, hactenus nos conturbavit ³⁶⁶⁶, ad satisfactionem canonice vocetur, passurus sententiam secundum merita, obediens iudicium cum misericordiarebellis ³⁶⁶⁷ iudicium sine misericordia. Ab hac autem ³⁶⁶⁸ ulterius quicumque supra dictorum violacione ³⁶⁶⁹ inventus fuerit, ³⁶⁷⁰ hodierna excommunicatione prædampnatus, et præcipimus ut ab omnibus ut sacri leges devitetur, suspensio ejus nomine in ecclesia ad iudicium ³⁶⁷¹ excommunicationis jamsuper eo factæ et singulis dominicis ³⁶⁷² diebus repetendæ, ita ut quicumque excommunicaverit, si laicus, eodem anathemate feriatur, si clericus, ab ordine deponatur. Spolia quoque emens vel dono ³⁶⁷³ accipiens, ei cui et spoliator dampnatio subiaceat. Congregationibus autem ³⁶⁷⁴ licentiam damus, ut quicumque eos in bonis stipendiorum suorum læserit, eum cottidiana ³⁶⁷⁵ excommunicatione prosequantur. Porro ³⁶⁷⁶ archidiaconis concedo ut, ubi ³⁶⁷⁷ aliis negotiis impeditus adessenon potero, penitentes ecclesie reconcilient, servato ordine in compositionibus et ceteris ecclesiasticis consueludinibus (313).

Multa ³⁶⁷⁸ quidem et alia prohibitis fecit ³⁶⁷⁹ insignia, quæ et ipse ³⁶⁸⁰ ego vidi et aliorum recta re-

latione cognovi, quæ enumerare per singula gratia vitandæ prolixitatis omisi. Hoc tantum scire sufficiat, quod appropinquantem vitæ ejus ³⁶⁸¹ terminum laudabilibus admodum operibus antevenit. ³⁶⁸² Etenim pernocturnam qui etem solitus erat sanctorum memorias silenter circuire illicque ³⁶⁸³ in oracione diucius persistere ³⁶⁸⁴ et Dei propitiationem ³⁶⁸⁵ eorum intercessione profusis lacrimis exorare. Sed et loca ubi servi Dei et ancillæ in clausulis degebant, uno tantum comite contentus, frequentabat, et quæcumque habuissent necessaria tam in victu quam in ³⁶⁸⁶ vestitu ministrabat, atque eorum oracionibus se devotius ³⁶⁸⁷ commendabat.

23. Nec pretereundum quoque, quod ³⁶⁸⁸ in Moguntina ³⁶⁸⁹ diocesi, in prædio suo quod Odenheim dicitur, monasterium extruxit, ³⁶⁹⁰ ubi Deo famulantes monasticæ professionis cœnobitas adunavit, tantumque [de ³⁶⁹¹] rebus prædiorum suorum delegavit ³⁶⁹² quantum posset ³⁶⁹³ illic commorantibus ad cottidianum victum sufficere * (314). Sed nec ³⁶⁹⁴ hoc silendum, quod in Confluentia quoque ³⁶⁹⁵ basilicam beati Florini vestutate consumptam meliori scemate et ampliori ambitu ex lapidibus thophis ³⁶⁹⁶ (315) sectis et politis, sicut usque ³⁶⁹⁷ in hodiernum diem conspicuum est, construxit (316). Sed et ³⁶⁹⁸ in Treveri (317). ecclesiam, in qua ³⁶⁹⁹ beati Paulini et aliorum confessorum pontificum Treverensium ³⁷⁰⁰ necnon et corpora plurima martyrum Thebeorum sub Rictiovaro ³⁷⁰¹ passorum requiescunt, quam, sicut ³⁷⁰² patrum nostrorum relatu didicimus (318): sanctus Felix Treverorum ³⁷⁰³ episcopus, qui in ipsa requiescit, magno et spacio ³⁷⁰⁴ ambitu primus fundavit, postmodum vero ³⁷⁰⁵ vetustate consumptam beatus Marus ³⁷⁰⁶ et ipse ejusdem ³⁷⁰⁷ civitatis episcopus, qui e ibidem quiescit ³⁷⁰⁸, in pristinum statum reparavit, iste quoque nostris ³⁷⁰⁹ temporibus ignis concremacione

VARIE LECTIONES.

³⁶⁵³ superscr. C1. ³⁶⁵⁴ r. d. 6. ³⁶⁵⁵ eos 6. ³⁶⁵⁶ p. s. a. 21. *desunt* 5b. ³⁶⁵⁷ cap. LXXII. *inc. Leibn.* ³⁶⁵⁸ *deest* 6. ³⁶⁵⁹ s. sp. 6. B. et s. s. i. *desunt*. B1. ³⁶⁶⁰ *deest* C6. ³⁶⁶¹ commissa 6. ³⁶⁶² firmamus *Mart.* ³⁶⁶³ *deest* 3. ³⁶⁶⁴ sive 5a. ³⁶⁶⁵ in sp. B1. ³⁶⁶⁶ conturbaverit C. ³⁶⁶⁷ r. i. s. m. *desunt* C6. ³⁶⁶⁸ id est 4 Idus Decembris *add. Mart.* ³⁶⁶⁹ violatorum 6. ³⁶⁷⁰ id est MCXXII dominico *add. Mart.* ³⁶⁷¹ *pergit* 6a. iudicium 5a. 6c. ³⁶⁷² diebus dom. 5b. 6. ³⁶⁷³ *deest* B4? in dono 5b. ubi mox : a. ritui ut. ³⁶⁷⁴ etiam *Mart.* ³⁶⁷⁵ cottidie C. ³⁶⁷⁶ *Reliqua desunt Mart.* ³⁶⁷⁷ nisi 5a. b. si 5c. ³⁶⁷⁸ c. LXXIII. *inc. Leibn.* ³⁶⁷⁹ f. i. *desunt* 5b. ³⁶⁸⁰ ego i. 6. ³⁶⁸¹ sue B1. ³⁶⁸² antecedit *corr.* antecessit 6a. antecessit 6c. d. ³⁶⁸³ illisque B1. 2. C. ³⁶⁸⁴ insistere B1. ³⁶⁸⁵ *deest* 4. 5. 6. ³⁶⁸⁶ *deest* 4? B1? 4? ³⁶⁸⁷ devotus 5. 6. ³⁶⁸⁸ *deest* 5a. ³⁶⁸⁹ mogonciacensi B2. spirensi 4. 5. 6. B4. C. *quod correctis esse videtur.* ³⁶⁹⁰ construxit B4. C. ³⁶⁹¹ *deest* B1. 2. 3. *add. in marg.* C1. et ita C3. de rebus *desunt* 5. ³⁶⁹² *deest* 5a. ³⁶⁹³ possit illis 5a. ³⁶⁹⁴ neque 6a. ³⁶⁹⁵ *deest* B4? ³⁶⁹⁶ tophis 5. 6c. B1. ³⁶⁹⁷ *deest*. C. ³⁶⁹⁸ *deest* 5. ³⁶⁹⁹ in qua *desunt* B1. ³⁷⁰⁰ trebirerensium C1. ³⁷⁰¹ rictiovaro 4. s. r. p. r. *desunt* 5c. ³⁷⁰² s. relatu seniorum nostrorum 6. ³⁷⁰³ treverensis B2. trebirorum C1. ³⁷⁰⁴ spatio C3. ³⁷⁰⁵ *deest* C3. ³⁷⁰⁶ maurus 6c. ³⁷⁰⁷ c. e. ep. 5. 6. ³⁷⁰⁸ requiescit C3. 4. ³⁷⁰⁹ rep. nostris quoque B1.

NOTE.

(312) Ex codice Epternacensi ediderunt Martene et Durand Coll. 1, p. 677 ubi ita inscriptum est : *Hoc decretum sanxit Bruno archiepiscopus, XXI archiepiscopatus sui anno.*

(313) Cf. Wilhelmi comitis epistolam hac occasione scriptam. ap. Hontheim Hist. I, p. 507.

(314) V. diploma Heinrici V. ap. Hontheim, 1, p. 483 n.

(315) Germanice *Tujsteine*.

(316) Cf. Brunonis dipl. de hospitali ibidem funpato, Günther 1, pr 166.

(317) In pervetusto rituali quondam ecclesie metropolitanae legitur : *Anno Domini 1121, indict. 15, 10 Kal. Nov. dedicata est hujus domus nova pars, quæ est ad occidentem, cum altari sancti Nicolai confessoris in ea sito, a domino Brunone venerabili Trevirorum archiepiscopo, pontificatus sui anno 20, in honore sanctæ et individue Trinitatis sanctique Nicolai episc. et conf., cujus reliquia in eo continentur.*

(318) Gesta, 20 c. 23.

dirutam (819), Adalberti, et Ruodolfi ³⁷¹⁰ ejusdem ecclesie præpositorum industria, datis eis ³⁷¹¹ sumptibus, non juxta primæ quantitatis amplitudinem sed secundum facultatis suæ modicitatem ³⁷¹² reformavit. — Anno ³⁷¹³ autem Dominicæ incarnationis 1124, qui est annus ³⁷¹⁴ episcopatus ejus 23 ³⁷¹⁵, 7 Kal. Maii die ³⁷¹⁶ 6 feria ³⁷¹⁷, hora prima, animam reddidit. Cujus exequiis celebrandis affuerunt Trebericæ diocesos episcopi Heinricus Virdunensis, Cuonradus ³⁷¹⁸ Tullensis, et eum non longe ab antecessoris sui Egilberti sepulchro magno cum honore et totius cleri ac populi mærore deposuerunt. Sedit ³⁷¹⁹ in episcopatu annis ³⁷²⁰ 23 ³⁷²¹, diebus ³⁷²² 24 ³⁷²³, et vacavit episcopatus, ³⁷²⁴ menses 2, dies ³⁷²⁵ 8 ³⁷²⁶.

* *Cadhil*: Hisdem quoque temporibus sancti Eucharrii cenobium religione rebusque jam pene conlapsum per Eberhardum abbatem Kambergensem strenuæ ³⁷²⁷ religionis virum reparavit. Qui vetus monasterium, novum inchoans edificare, dejecit, ejusque temporibus prefati Eberhardi sanctus Domini Mathias apostolus inventus est. (820). Quantum autem ipsum locum Deus per multorum miraculorum signa provexerit, testis est omnis Trebironum urbs, quæ etiam per meritum beati Mathiæ meliorationis suæ plurima indicia monstrat.

26. ³⁷²⁸. Post decessum vero ³⁷²⁹ Brunonis episcopi Godefridus ³⁷³⁰, majoris ecclesie decanus, in episcopatum successit. Hic de Lediensis ³⁷³¹ parochia extitit oriundus, Arnulfum ³⁷³² vero consanguineum suum, et majoris ecclesie, domus videlicet beati ³⁷³³ Petri præpositum, virum videlicet ³⁷³⁴ religiosum et morum honestate præclarum, qui ecclesiam in honore ³⁷³⁵ sanctæ Crucis juxta Albam portam sitam constituit, Treverim ³⁷³⁶ secutus, ab Eberhardo ³⁷³⁷ Treverorum archiepiscopo clericus est designatus, Hic vero ³⁷³⁸, sicut et ³⁷³⁹ antecessor ejus, prædictus inquam præpositus, morum dignitate et animi liberalitate insignis, prius ³⁷⁴⁰ a Treverensibus, clero scilicet et populo, dilectus, est ab episcopis ejusdem civitatis Egilberto et Brunone multis ecclesiasticis

A honoribus ditatus ³⁷⁴¹, ad ultimum decedente domino Brunone, sicut prædiximus, in episcopatum ³⁷⁴² est sublimatus ³⁷⁴³. Peracto vero anno episcopatus sui insurgentibus contra ³⁷⁴⁴ eum quibusdam de clericis suis et introitum ipsius calumpniantibus. [*an.* 1125-1126] — quorum calumpnia si justa aut injusta fuerit, Deus scit, ego nescio ³⁷⁴⁵ — tandem ab hoc causa est ³⁷⁴⁶ perducta, quod sentiens suam infirmitatem ad hoc ³⁷⁴⁷ onus non sufficere — jam enim decrepitam venerat ætatem, — videns etiam ³⁷⁴⁸, quod ³⁷⁴⁹ pro eo in ecclesia fraterna scindebatur caritas, quibusdam sibi adhærentibus, aliis resistentibus ³⁷⁵⁰, ne causa esset hujus scismatis, circa finem tertiæ anni ab episcopatu est absolutus. Obtinuit ³⁷⁵¹ autem sedem ³⁷⁵² annis 2, mensibus 10, diebus 11. Supervixit autem ³⁷⁵³ postea annum unum, menses 3, dies 16 ³⁷⁵⁴, obiitque 18 ³⁷⁵⁵ Kal. Decembris die ³⁷⁵⁶, quinta feria ³⁷⁵⁷ (821), hora noctis 3 (*an.* 1128, Nov. 14). Quem sepelevit successor ejus ³⁷⁵⁸ in basilica sancti Petri majoris ecclesie sub arcu qui est ad meridionalem plagam.

27 ³⁷⁵⁹. Hic autem successor ejus nomine Meginherus ³⁷⁶⁰, eadem qua decessor ³⁷⁶¹ parochia nobilibus et ipse parentibus ³⁷⁶² procreatus, et a puericia in Treverensi ecclesia educatus, morum honestate et personæ maturitate ad præsulatus honorem dignus profecto ascendisset, si antedictum Godefridum ³⁷⁶³ vel parcius in pugnasset vel suæ rigiditati et indiscrecioni modum imposuisset. Mense Junio (*an.* 1127) electus, sequenti autumno collecta milicia Treverensi castellum novum quod dicitur Bumaggen ³⁷⁶⁴ (822) primo inpetu cepit Willelmum ³⁷⁶⁵ comitem ad condicionem pacis venire cogit, pacemque ³⁷⁶⁶ patriæ in brevi reformavit. Veniente quadregesima (*an.* 1128), iter suum Romanam direxit, ubi a papa Honorio ordinatus ³⁷⁶⁷ et pallio dignitatis ³⁷⁶⁸ est decoratus (823); unde ³⁷⁶⁹ reversus a clero et populo Treverensi ³⁷⁷⁰ honorifice est susceptus. Deinde dum nimio zelo rectitudinis de incontinentia clericorum multa sæve ³⁷⁷¹ dis-

VARIE LECTIONES,

³⁷¹⁰ Rodolphi 5^a. Rudolphi 6. 6. B1? C. Rudolphi 5^b. ³⁷¹¹ ei 5^a. c. ³⁷¹² modum 5. 6. B4. C. ³⁷¹³ Novum caput incipit C. — autem deest 5^b. ³⁷¹⁴ deest C3. 4. ³⁷¹⁵ XXVIII. B4? qui — 23 desunt 5^b. ³⁷¹⁶ deest 6. ³⁷¹⁷ deest 5. ³⁷¹⁸ Conradus 5. alii. 3319 s. autem C. ³⁷²⁰ annos 6. B1. C. ³⁷²¹ XX 6^c. menses tres add. 6^a. b. d. ³⁷²² dies 6. B1. 3. 4. C. ³⁷²³ XXIII. 6^a. XVIII. 5^b. c. XXIII — duos dies desunt 5^a. ³⁷²⁴ deest C6. ³⁷²⁵ et dies C6. ³⁷²⁶ C6. add. : et cætera. ³⁷²⁷ strenuæ C1. ³⁷²⁸ c. LXXIV. Leibn. Hujus capitis loco in cod. B2. narratio uberior exstat, quam infra edimus ³⁷²⁹ deest 6. C6. ³⁷³⁰ Godefridus B1. ³⁷³¹ Leodicensi 4. 6^a. ³⁷³² Arnoldum 5. 6. B4. C. ³⁷³³ sancti 6. ³⁷³⁴ deest 6. scilicet 5. C. ³⁷³⁵ honorem B4. ³⁷³⁶ Treberim 5. 6. ³⁷³⁷ Eberardo 6. ³⁷³⁸ deest 5^b. ³⁷³⁹ deest 6. ³⁷⁴⁰ primo 5. ³⁷⁴¹ est d. 5^b. ³⁷⁴² in episcopatu B1. ³⁷⁴³ sublevatus 4. ³⁷⁴⁴ in B4? ³⁷⁴⁵ n. e. d. s. C. ³⁷⁴⁶ deest 5^b. ³⁷⁴⁷ deest 5. 6. ³⁷⁴⁸ deest C. ³⁷⁴⁹ q. in e. f. pro eo 6. ³⁷⁵⁰ sibi r. 6. ³⁷⁵¹ Occupavit autem pergit B2. cum hoc textu. ³⁷⁵² episcopatus C. ³⁷⁵³ vero annum 6. ³⁷⁵⁴ VI. 4. 5. 6. — Obiit autem 5^b. ³⁷⁵⁵ VIII. C. ³⁷⁵⁶ die — 3. desunt 6. ³⁷⁵⁷ deest 5^b. f. v. B1. ³⁷⁵⁸ deest 4. ³⁷⁵⁹ c. LXXV. Leibn. — C1. add. rubram: De Meginhero. ³⁷⁶⁰ meyerus 4. megenheres B1. semper. ³⁷⁶¹ d. ejus 4. B4. ³⁷⁶² deest 5^a. potentibus 6^c. ³⁷⁶³ Godefridum B4. ³⁷⁶⁴ Bumage 5. 5^a. c. 6. bunnage B4. bunnage C. humage 5^b. huniage C 6. novum d. quo ante jam dictum est, pr. B2. ³⁷⁶⁵ Willelmum 5. C. alii. Willelmum 6^a. ³⁷⁶⁶ que deest 5^b. ³⁷⁶⁷ est o. et p. d. d. 6. ³⁷⁶⁸ pallii dignitate 4, 5. 6. ³⁷⁶⁹ Inde 5. ³⁷⁷⁰ Treverico C. ³⁷⁷¹ deest 5. 6.

NOTÆ.

(819) A. 1092, Kal. Aug., Ann. S. Eucharrii, SS. V. p. 10. Cf. hac de re locum ex Miraculis S. Modoaldi infra editum.

(820) V, hujus rei narrationem infra editam.

(821) Nov. 14. feria quarta a. 1128. fuit.

(822) De hujus loci situ non constat, neque de Numagen cogitandum est.

(823) Cf. Honorii diploma, Günther I, p. 200.

poneret sine condimento discrecionis, magnam sibi comparavit invidiam, et quam nec dici fas est acquisivit infamiam. Et ³⁷⁷² forte ³⁷⁷³ eodem tempore Francorum res publica valde turbabatur. Nam paucos ante annos Heinrico imperatore hujus nominis rege quinto sine prole defuncto (*an.* 1125), proceres Francorum apud Mogontiam Leodegarium ³⁷⁷⁴ ducem Saxonum in regnum elevaverant ³⁷⁷⁵, eorumque decretum Romani laudaverant, cum ecce Fredericus ³⁷⁷⁶ dux Alamannorum, ejusdem Heinrici imperatoris ³⁷⁷⁷ ex sorore nepos, facta conspiratione ³⁷⁷⁸ cum quibusdam justiciæ inimicis, fratrem suum Cuonradum ³⁷⁷⁹ regno substituit, magnamque belli materiam et contentionis fomitem hac de re ³⁷⁸⁰ suscitavit (*an.* 1127-1128). Quod ubi Honorius papa comperit, Cuonradum omnesque sibi faventes excommunicationis vinculo colligavit, et Meginhero ³⁷⁸¹ archiepiscopo ordinato jam reversuro, ut in sede ³⁷⁸² sua eundem Cuonradum excommunicaret per obedientiam præcepit. Quod ³⁷⁸³ ille quoque ³⁷⁸⁴ sine mora perfecit.

28 ³⁷⁸⁵. Anno igitur ordinationis suæ 2 (1129), mense Novembrio, cum jam ³⁷⁸⁶ erga multorum animos ³⁷⁸⁷ ea qua ³⁷⁸⁸ dixi causa esset odiosus, Romam ire disposuit, ut consilio apostolici vel auxilio ea quæ se gravabant alleviaret. Quo tempore prædictus Cuonradus minus ³⁷⁸⁹ in Theutonico ³⁷⁹⁰ prosperatus, regnum Italicum tamquam et illud sibi deberetur, invadere cupidus, ibidem in Italia morabatur, ubi Meginherum episcopum ³⁷⁹¹ per exploratores proditum ³⁷⁹² cepit, eumque ³⁷⁹³ apud Parmam civitatem custodiæ deputavit, ubi sequenti anno (1130), jam ³⁷⁹⁴ oculorum lumine ex afflictione amisso, Kal. Octobris obiit. Episcopus ³⁷⁹⁵ Parmensis vestibus, quas sibi ipsi ³⁷⁹⁶ morituro paraverat, corpus ³⁷⁹⁷ indutum in majori ecclesia sepelivit.

29. ³⁷⁹⁸ Post hunc Treveri ³⁷⁹⁹ Brunonem, ecclesiæ Treverensis ³⁸⁰⁰ canonicum, Brunonis quon-

dam archiepiscopi nepotem, elegerunt 7 Idus Decemb. Quod ille omni ³⁸⁰¹ nisu, maxime causa inopiæ hujus ecclesiæ ³⁸⁰² rennuebat, re autem ³⁸⁰³ vera, ut post ³⁸⁰⁴ claruit, majoris episcopatus gloriam affectabat; et hoc cum gratia apostolici Innocentii ³⁸⁰⁵ faciebat, qui eo tempore in Galliis commanens, diversis in locis concilia celebrabat ³⁸⁰⁶. Nam quando Meginherus ³⁸⁰⁷ episcopus ³⁸⁰⁸ Romam ³⁸⁰⁹ pergens captus et custodiæ traditus fuit, bellum quoque ³⁸¹⁰ inter Romanos conflatum est de loco Innocentii et Anacleti, Honorio papa defuncto. Quorum prior electione auctentica ³⁸¹¹ cleri et populi intronizatus et consecratus defuncto successerat, alter autem ³⁸¹² factione nobilium Romanorum, quorum ipse propinquitate pollebat, papatus sibi ³⁸¹³ honorem assumpserat. Maximo autem motu horum gratia ³⁸¹⁴ concitato, Innocentius papa ³⁸¹⁵ templum sancti Petri fugiens intravit, quem Anacletus obsessum, tormentis quoque ³⁸¹⁶ machinisque adhibitis, de templo et urbe fugavit. Pulsus Roma, Gallias ³⁸¹⁷ Innocentius petiit ³⁸¹⁸, ubi eum legati Treverensium ³⁸¹⁹ adeuntes, ut electionem suam ³⁸²⁰ firmare ³⁸²¹ et perficere non differret postulabant. Quibus ipse respondit, ut alium ad hoc idoneum quem velent eligerent ³⁸²²; nam Brunonem nec ipsi nec alterius ecclesiæ filii episcopum habere possent ³⁸²³. Hoc responsum apud Leodium in quadagesima acceperunt ³⁸²⁴. (*An.* 1131, *Mart.*) Sequenti pascha (*Apr.* 19) cum rex Lotharius ³⁸²⁵ omnesque principes Treverenses ³⁸²⁶ Treveri ³⁸²⁷ convenissent, pars cleri primicerium Mettensem ³⁸²⁸ Adalberonem ³⁸²⁹ eligebat ³⁸³⁰, principes tamen et populus acriter repugnabant. Qua dissensione per continuum annum ³⁸³¹ protracta ³⁸³², tandem jussu apostolici et imperio regali sedata, altero pascha intronizatus est Adalbero ³⁸³³ anno dominicæ incarnationis 1132 ³⁸³⁴ (*Apr.* 10).

VARIE LECTIONES.

³⁷⁷² c. LXXVI inc. *Leibn.* ³⁷⁷³ fere 5. ³⁷⁷⁴ lotharium 4. 5. 6. B4. C. ³⁷⁷⁵ elevaverunt B2. ³⁷⁷⁶ frithericus B2. frid. C. ³⁷⁷⁷ *deest* 5c. B1. C. ³⁷⁷⁸ nepos inito consilio cum quibusdam faventibus sibi fratrem C1. *corr. sec. manus et ita* C5. 6. ³⁷⁷⁹ conradum 5. cunradum 6. *semper.* ³⁷⁸⁰ *deest*, causa *post addito*, C1. *et ita* C3 *sqq.* ³⁷⁸¹ megih. 5^a. 5^b. *et ita infra.* — episcopo trever. ordinato 5^b. ³⁷⁸² sua sede 5. ³⁷⁸³ Quod — perfecit *desunt* 6^a. ³⁷⁸⁴ *deest* 4. 5^b. ³⁷⁸⁵ *Wytt. plura ex opere Lind. et cod. Eberh. Clus. inseruit, quæ s. XV. XVI. conscripta ut nullius pretii omisimus.* ³⁷⁸⁶ *deest* 5^b. ³⁷⁸⁷ annos 6^a. ³⁷⁸⁸ que B1. C6. ³⁷⁸⁹ minor C. ³⁷⁹⁰ theutonico 5^a. c. teutonico C. teuthonico regno 6. ³⁷⁹¹ archiepiscopum 5^b. ³⁷⁹² pdictum 5^a. b. dictum *corr.* prædictum 5^c. ³⁷⁹³ eundemque 5^a. ³⁷⁹⁴ *deest* 5^b. ³⁷⁹⁵ Ep. vero B1. ³⁷⁹⁶ *deest* B1. ³⁷⁹⁷ c. ejus B1. ³⁷⁹⁸ c. LXXVII. *Leibn.* ³⁷⁹⁹ treverici 4. treverenses B1. treviri C1. ³⁸⁰⁰ *deest* 5. tr. eccl. 6. B1. trevericæ C. ³⁸⁰¹ maximo nisu causa 6. ³⁸⁰² *vocabulum erasum* C1. ³⁸⁰³ *deest* 5^a. ³⁸⁰⁴ postea 5. ³⁸⁰⁵ g. i. pape 6. *deest* B1. ³⁸⁰⁶ celebrat C3. ³⁸⁰⁷ megiherus 5^a. meginerus 6^c. migeherus 5^b. meinherus B2. ³⁸⁰⁸ *deest* 5. 6. ³⁸⁰⁹ roma C. ³⁸¹⁰ q. conflatum est i. r. de 6. ³⁸¹¹ autentica 5^a. 6. ³⁸¹² vero 6. ³⁸¹³ sibi 6. ³⁸¹⁴ h. g. *desunt* B1. ³⁸¹⁵ *deest* 6. ³⁸¹⁶ et t. 6. q. t. B2. ³⁸¹⁷ i. g. 5. 6. ³⁸¹⁸ adiit 4. 6. adivit 5. ³⁸¹⁹ *trorum* 5^a. treverorum 4. 5^c. 6. t evirorum B4. C. treverenses B2. canonicorum 5^b. ³⁸²⁰ *deest* 4. 5. 6. ³⁸²¹ firmaret (confirmaret 6^c.) et perficeret post 6. ³⁸²² el. q. v. 5. a. eligerent quem idoneum scirent 6. ³⁸²³ potuissent 5. B4. C. h. non potuissent 4. ³⁸²⁴ receperunt 5. ³⁸²⁵ lotarius B2. ³⁸²⁶ *deest* 5^b. B2. 3. ³⁸²⁷ *trorum* 5^a. treberorum 5^c. tr. 6^a. treberenses B1. trevirorum B4. C. ³⁸²⁸ treverim 6. treveri 5^b. B1. 2. *alii.* ³⁸²⁹ *deest* B2. ³⁸³⁰ alberonem 4. 5. 6. ³⁸³¹ eligebant 4. 5. 6. ³⁸³² *deest* C. ³⁸³³ protractata 5. ³⁸³⁴ albo 4. 5. 6. adelbero B1. C1. ³⁸³⁵ millesimo C. vicesimo secundo 6^c. B2. trigesimo tercio B3. — *Addit* : 6^c : Explicit liber in historia Treberorum; 6^d : Explicit hystoria Treberorum; B2 : Expliciunt gesta Treberorum. — *Codices* 5. continuationem recentiorem addunt.

GESTA GODEFRIDI ARCHIEPISCOPI³⁸³⁵.

1. Igitur post excessum Brunonis episcopi Gothfridus³⁸³⁶ in episcopatum successit. Hic de Leodicensi parrochia progenitoribus admodum nobilibus, patre Rutfrido, matre Fridesinda nomine, ex vico qui Falmanies dicitur extitit oriundus³⁸³⁷. Arnoldum avunculum suum, majoris æcclesiæ, domus videlicet beati Petri apostoli prepositum, Treberim secutus, ab Everhardo Treberorum episcopo clericus est designatus. Verum ubi immatura libertate potitus est, continuo per coequevos, quibus luxur et desidia cordi est, amare vicia, corruptæ viæ tramitem incedere perdocetur, ac velud equus infrenis, rectore contempto, recti itineris³⁸³⁸ lineam dereliquit. Propterea enim ab Arnolde supra memorato in ministerium Heinrici quarti regis delegatus est, ut, quia de morum ejus irreligiositate regulariter non speraret ullum ecclesiasticum honorem contingere, si facultas subpeteret, videlicet si ecclesiasticarum quisquam vita decederet, si nequiret canonice, regia saltem intruderetur potestate. Contigit itaque temporum labente curriculo, decanum domus Treberensis diem extremum claudere, et non multo post archidiaconatus officium, alio quoque ibi obeunte, vacare: quod ut regi innotuit, directis mox ad Egilbertum episcopum litteris, mandavit, ut supra memoratum Gothfridum illis honoribus sublimaret, quod nisi faceret, regem offenderet. Jam vero adeptus, si debuisset quempiam claustralis stipendii vel altaris dono investire, non faciebat sine muneris assecutione; more diabolico non passus se solum interire, quin et alios satagebat secum precipitare, presertim cum ex decretis pontificum Romanorum tam vendentes quam ementes honores æcclesiæ sint dampnati anathemate. Cum autem nec sic satis libere sibi videretur canonicas posse venundare — prior enim decano prepositus debet investire — affectavit et ipse, ³⁸³⁹ si quas posset preposituras acquirere. Igitur congregationi beati Symeonis super portam civitatis preerat quidam Uodelricus nomine, natus de finibus Aquileiæ, quem idem Gothfridus³⁸⁴⁰ per Martinum quendam capellanum suum ita circumvenit, ut, si Aquileiam remeare voluisset, preposituræ suæ eum heredem substitueret; cum utique non dignitates æcclesiasticæ jure hereditario, sed probatis vitæ sanctitate sint conferendæ, quorum vita subditis sit vivendi norma.

2. Itaque corrassa hinc et inde thesauri magna congerie, cum Bruno obisset (an. 1124), cepit totis

A desiderii anhelare, ut in locum ejus potuisset asurgere. Misit ergo per secretarios suos Heinrico regi mille centum et ultra, ut dicitur, marcas argenti, et ita eum sibi conciliavit, ut, cum Treberenses venirent et dari sibi episcopum expeterent, et quidam illius ineptiam pretenderent, rex non eo minus omitteret quin eum episcopum constitueret. Erat enim senilis desipientiæ, plenus furore iracundiæ, discretionis permodicæ, qui nec domui³⁸⁴¹ suæ bene noverat presse. Pro hujusmodi eligere eum episcopum formidabant. Set tamen³⁸⁴², vellent, nollent, intronizatus est die 6 Nonas Julii. Statimque missa legacione mandavit episcopis æcclesiarum subjectarum Trevericæ metropolis, quatinus Treberim convenientes ipsum consecrarent antistitem. Quam videlicet consecrationem sui licet ipse voluisset accelerari, tamen diversis causarum interdicendum³⁸⁴³ prepediebatur obstaculis. Ecce enim Stephanus Metensis episcopus, ut audivit quod prefato ordine intraverit, illo venire dissimulavit; venisset tamen, si pallio quo avunculus suus Calistus papa eum honoravit, in consecratione metropolitani permissus fuisset indui. Non enim nisi pallio indutus voluit interesse consecrationi. Quare autem eo non sit permissus indui, causa hæc est: quoniam quasi in³⁸⁴⁴ injuriam metropolis æcclesiæ eo gloriabatur se indui, nec in ejus³⁸⁴⁵ usu ullum voluit in metropolitano habere respectum. Est et alia causa, quare consecrationi premissæ noluerit interesse. Inter ipsum Stephanum et Heinricum Viridunensem episcopum facta est contencio, quis eorum metropolitanum consecraturus esset episcopum, Stephano preterente sedis suæ principatum, Heinrico autem ordinationis suæ prioratum. Set uter eorum justiorum proposuerit causam, edisserat, maxime cum Stephanus quodam fastu superbiæ, Heinricus vero ratione voluerit consecrator existere; nisi si forte æcclesia Metensis in privilegiis habeat, quod suus episcopus sit metropolitanum consecraturus. Interea dum hæc agerentur supervenit forte quidam cardinalis, Willehelmus nomine, Prenestinus episcopus, dicens se ab apostolica auctoritate directum, ut quicumque in loco episcopos non consecratos vel aliud quodlibet hujusmodi negotii imperfectum invenisset, adimpleret. Quem ut Stephanus Metensis Treberim venisse comperit, directis ad eum litteris, primum quidem per karitatem rogavit, et postea ex apostolica auctoritate interdixit, ne quid³⁸⁴⁶ sui or-

VARIE LECTIONES.

³⁸³⁵ Hæc in cod. B 2. fol 43'. leguntur. ³⁸³⁶ guothfridus erasa littera u cod. ³⁸³⁷ oriundus erasa littera u cod. ³⁸³⁸ iteneris corr. itineris c. ³⁸³⁹ post suppl. c. ³⁸⁴⁰ guthfr. c. ³⁸⁴¹ domue corr. domui c. ³⁸⁴² post suppl. c. ³⁸⁴³ interdicendum c. quem ad litteram fore secutus sum, Scripsi tamen in verborum hæc a pro e. ³⁸⁴⁴ deest c. ³⁸⁴⁵ eis c. ³⁸⁴⁶ quod legendum, aut post quid supplendum est P.

dinis esset, ipse facere presumeret. Quo contra ille apostolicæ auctoritatis litteras in hoc opus sibi datas protulit ³⁸⁶⁷, hunc modum continentis :

Kalistus episcopus, servus servorum Dei, carissimis nobis in Christo fratribus archiepiscopis ceterisque ecclesiasticis ordinibus per Galliam, Germaniam et Franciam constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. Mitimus ad vos fratrem nostrum Willelimum Prenestinum episcopum, dantes ei cum vestra caritate licentiam, ut si quis sint in vobis episcopi non consecrati, consecret, et, si qua sunt alia hujusmodi ecclesiasticorum negotiorum minus perfecta ³⁸⁶⁸, in omnibus inoffensa fraternitate consummet. Pax vobis.

Has itaque cum in auribus omnium qui aderant exposuisset, adjecit : *Si frater noster Melensis consecracioni metropolitanae voluerit interesse, ego vita comite ero ei adiutorio, si vero venire non maturaverit, prout dominus permiserit, ego vicem ejus adimplebo.* Denique illi propter supra memoratas causas Treverim venire nolenti, prefatus cardinalis, cooperantibus episcopis Heinricho Viridunensi et Cuonrado Tullensi, premissum Godefridum consecravit episcopum, die dominica 7 Idus Septembris.

3. Ita demum ordinacionis suæ compos effectus, quadam vice, cum debuisset, ut moris est, in ambone fidelibus verba salutis adnunciare, et quomodo de sancta trinitate sciendum esset elucidare, ita irrationabiliter et inordinate disserebat, ut hii quos docere debuerat pocius eum hereticum quam catholicum estimare potuissent, si non magis, ut erat, ejus eloquenciæ, inscientiæ, quam pravitati hereticæ addixissent. Verum namque est, quod beatus Hieronimus ait : *Stulti sunt, qui, cum loqui nesciant, tacere non possunt.* Ut enim unum de multis locucionis suæ erratibus exponamus, cum, ut diximus, in ambone constitutus fidei verba explanare voluisset : *Credite, inquit, quia tres domini unus dominus est, personas dominos interpretans, cum ab orthodoxis tres Deos aut dominos dicere prohibeamur, ut beatus Athanasius Alexandrinus in edicione fidei catholicæ proposuit dicens : Sicut singillatim unamquamque personam Deum ac dominum confiteri christiana veritate compellimur, ita tres Deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur* Proinde ne corrumperentur — testante enim apostolo *corrumpunt mores bonos colloquia mala* (I Cor. xv, 33) — unus in viam suam disputans inter se, istum quasi novæ fidei verba inaudita set heretica proferre, numquam doctorum suorum quempiam hujusmodi protulisse. Et quidem de simplicioribus aliqui exinde scandalizati et seducti fuissent, nisi industris cleri predicacione viæ restituti atque secundum christianæ veritatis professionem instructi audissent, quod unus et idem Deus indivisus et inseissus trinus sit in

A personarum distinctione, unus in deitate substantiæ.

4. Porro paucis adhuc innotuerat, quod episcopatum precio comparaverat, cum ecce insurrexerunt in eum ex equestri ordine viri iniqui, exigentes, dari sibi promissa beneficia, mercedem videlicet favoris, quoniam ipsi eum magis favore suo quam ecclesiastica electione constituissent. Quibus cum ille plurima episcopatum reddituum concederet, nec tamen satis eis ad placitum impertiret, calumpniato eo abscedebant ³⁸⁶⁹, et aliqui ex eis in ejus injuriam castra instituebant, alii predaciones, alii concremaciones exercebant, adeo ut nostris quoque temporibus, sicut antiquitus factas legimus, devastaciones hujus Trebericæ civitatis depleverimus, Denique si qui de ³⁸⁵⁰ clero, aut etiam de reliquo populo, ad opus suum de civitate exeuntes, hac sive illuc habuissent divertere, capiebantur, calumpniabantur, et omnia sua eis tollebantur. Tocius autem hujus interitus auctor et predux Willelminus, cujus proximo sermone mentio est (324), comes, et filius ejus Cuonradus, qui sicut patriæ possessionis, ita quoque heres et imitator tocius exstitit iniquitatis; et si quo modo non per omnia equalis patri in malicia erat, magis illum scelerum immensitate quam ulla preivit diminucione. Horum cooperatores exstiterunt ipsorum tam ministri quam liberi — si tamen quis liber ³⁸⁵¹ dicitur qui servus est iniquitatis et esse convincitur — æcclesias diruentes, et lapidibus inde sumptis, cum alii pro manibus non erant, castra sua, quod dictu quoque nefas est, construentes. Ex quibus quidam Brunicho in cacumine cujusdam montis, miliario ab urbe plus minus secundo, turrim exstruxit, quæ bis igne de celo veniente conflavit; nec tamen ille ab injusticia vertit. Mirum est quod referam, et fortasse paucorum auditui credibile; verumtamen noverint, quod, et me super hoc opstuscescente et pro rei novitate fidem adhibere nolente, relator eorum quæ dicturus sum, testificans in Deo vera esse et vidisse se simul et audisse quæ diceret, aiebat, quod supra nominatus Brunicho idem hoc castrum suum, quod utique circumjacentis provinciæ plaga et destructio erat, ut ita dicam, fidei et custodiæ satanæ commendasset; qui videlicet sathan mira et incredibili familiaritate circa ipsum castrum discurrebat, ac ne longius idem sathanas quasi a castro declinaret, porcionem stipendii trium hominum ad opus ejus in secreta parte domus cottidie hora prandii deferre jussit; quod quam cito depositum, absumptum est in momento coram eo qui detulit; nec tamen ille devorantem vidit, sed sonum, quasi voces canum certantium audivit.

5. His igitur et hujusmodi tribulacionibus multis et malis afflicti Treberici, ad eum, cujus causa

VARIE LECTIONES.

³⁸⁶⁷ protulit c. ³⁸⁶⁸ perfecta quam in c. ³⁸⁶⁹ abscedebant c. ³⁸⁵⁰ deest c. ³⁸⁵¹ quis libet c.

NOTÆ.

(324) Gest. addit. c. 24.

hæc omnia illis inferebatur, Guotfridum inquam dictum episcopum, congregabantur, et ita ipsum compellarunt: *Quamdiu ista passuri sumus? Qui ait: Vos scitis perfidiam et maliciam tocius cognationis illius pessimæ, quæ de castello Lucelenburch dicto ³⁸⁵³ oriunda est, quantis adversitatibus antecessores meos, mei utique respectu apostolicos viros, affecerunt; ut prophetae verbis utar: « Non enim melior sum quam patres mei (III Reg. XIX, 4); nempe qui nos impugnant, ipsi nostri protecturi erant. At illi responderunt: Num si materiali gladio defendere nos non potes, quare sallim spirituali nos non defendis? Et ille: Numquid, ait. audistis, quomodo illi auctoritatem episcopalem parvipendunt, dicentes, non posse me quemquam vinculo spirituali vel ligare vel absolvere, quoniam predecessorum meorum in hac sede archiepiscoporum pallii videlicet non fungor honore, pro quo acquirendo, vos videtis quod corporis infirmitate prepeditus domnum papam adire non possum. Set sicut sæpius, ita iterum et nunc obsecro: vos segregate michi de vobis prudentes utriusque ordinis viros, qui tanta legacione digni habeantur, et ego eis viæ subsidia ministrabo. Responsumque est ei: *Ex parte quæ loqueris vera sunt, sed aliud nobis insinuatur ab his qui nos persequuntur, comminantibus, non ante nos pacem habituros, quam munera quæ ipsis pro electione tui spondidisti persolveris. Verumptamen ut omnibus pateat ³⁸⁵⁴ quod in nobis non obstat, nos domnum papam in nomine tuo adhibimus, et tribulationem loci nostri exponemus, dicemusque, si tibi visum fuerit, quod quia pallium metropolis nostra non habeat, hanc esse causam, quare non possis impugnatores hujus æcclesie nostræ conprimere, addemusque, ut pro Dei nomine meminerit tribulationis nostræ debitum honorem æcclesie nostræ concedendo. Itaque in hæc verba accinguntur viæ honoraciores viri ³⁸⁵⁵ utriusque ordinis.**

6. Cumque Romam pervenissent, illic fama rei seriem deduxerat omnem. Cum ergo causam sui adventus in auribus domni Honorii, tunc Romani pontificis, exposuissent, ³⁸⁵⁵ ipse, narrato eo quod audierat super ingressu hominis illius — ita enim ipsum nominavit — Guotfridum dico, perquisivit, si rerum harum innoxium voluissent illum juramento comprobare, et negantibus, ait: *Homo ille sanctam Dei æcclesiam, non habentem maculam aut rugam, symoniacæ pravilitatis decoloravit infamia ³⁸⁵⁶; unde nisi expurgatus fuerit, cum pace æcclesie episcopare non poterit. Ecce ego ultra Alpes missurus sum fratrem nostrum Petrum, cardinalem diaconum tituli sancte Mariæ in via lata, sapientem utique et discretum virum, pro disponendis in partibus illis ecclesiasticis utilitatibus. Qui cum ad vos venerit, obedite illi sicut et michi, statuaturque*

A dies et locus, ubi loci in provincia vestra competens visum fuerit, ibique sedente hoc loco iudicis, et advocatis circumjacentis provincie episcopis et aliis quibusque religiosis personis, homo ille conveniatur; si innocens inventus fuerit, dimittatur, sin autem, amoveatur. Nos vero æcclesie vestræ, antiquæ illi et nobili Trevericæ metropoli, propicio Deo, debitum non abnegamus honorem verumptamen eadem æcclesia ad priorem fuerit restituta decorem. Et responso accepto, hii ³⁸⁵⁷ qui missi fuerant absoluti, in sua sunt restituti.

7. Denique cum jam fere ad omnium per circuitum noticiam devenisset, omnesque ejus detestarentur ingressum, eos, quos supra memoravi pro se Romam directos, sepius lacessivit, quod tam infamis de eo rumor processerit, ipsorum culpæ esse dicens. Set ex eis quendam Theodericum nomine, diaconum domus, virum acrem ingenio et ambiciosum valde, per supra memoratum presbiterum suum Martinum et Bolsonem quendam, quem hic archidiaconatus officio sublimaverat, quia cum jam dicto Martino ipsi episcopatum emptum ierat, aliis insciis, data et promissa pecunia corruptit, ut contra alios ipse defensor ejus fieret. Nam præ ceteris majoris erat eloquenciæ et auctoritatis, set et animi duplicis, qui utrimque manu firmaverat, hic, quod æcclesie causam ageret, illic, quod adjutor ejus fidelis existeret. Qui demum cum crebro adversus eum factos conatus evacuasset, persepe etiam incitaret, justo Dei iudicio, illo genere morbi quem Græci lienteriam ³⁸⁵⁸ nominant infirmatus, insperato, cum surraxisset ut ventrem purgaret, simul cum egestionem exspiravit.

8. Proinde cum definitus concilii super hac re futuri terminus appropinquaret, indicitur Tulli concilium 3 Idus Martii, mediante quadragesima (*an. 1127, Mart. 13*). Ubi presidente prelibato Petro cardinali, cum episcopis Stephano Metensi Heinrico Tullensi et Gerhardo Trecasino, et abbatibus quam pluribus et obtimatibus regionis, primo omnium Petrus, prolatis coram litteris domni papæ, continentibus relatum ad apostolicam sedem de hujus intronizatione infamiam, legit; deinde consententes ex ordine commonuit obediencia Romanæ æcclesie, quam prevaricari nefarium est, ut quod super hoc scirent edicere non omitterent. Quanta tunc audiret, explicare non sufficio, maxime cum plerique vidisse se, alii audisse se conclamarent, hoc itaque certum se habere, quod si quis diffideret, voluissent jurejurando fidem facere. At ille ut vidit prope modum confusum, aliud quod diffugii non habens, dicebat: quia conparium suorum, episcoporum videlicet, nullus illic conpareret, qui hujus eum facti accusaret, justum sibi videri, quod de sola infamia solius sui manu ei ³⁸⁵⁹ se expurgare licuisset. Quod negantibus et dicentibus accusatum utcumque a

VARIE LECTIONES.

³⁸⁵³ dicta corr. dicto c. ³⁸⁵⁴ pareat c. ³⁸⁵⁵ loci c. ³⁸⁵⁶ ipso corr. ipse c. ³⁸⁵⁷ infamia corr. infamia c. ³⁸⁵⁸ his e. ³⁸⁵⁹ liemeriam c. ?, — t. e. λεντυριαν. ³⁸⁵⁹ post suppl. c.

catholicis et veracibus personis, quin et, cum liceat A cuicumque personæ, ut aiunt scorto, in veritate compertam symoniam dumtaxat zelo Dei accusare, debere eum religiosorum se fratrum testimonio expurgare; lectisque super hoc in commune plerisque sanctorum decretis, inter legendum venit quidam hajulus litterarum subscriptarum Mogonciensis episcopi in quibus se legatum apostolicæ sedis nominat; quod quam indigne omnes acceperint, noverunt qui presentes audierunt. Quæ dum lectæ coram omnibus fuissent, ita Petrus Guothfridum alloquitur: *Querere prius, frater, irrogari tibi violentiam, eo quod non esset qui coepiscoporum te accusaret; ecce audis, qualia iste adversum te testificatur!*

9. Cum ergo non haberet idoneum quid obtendere, indicitur aliud concilium Wormaciæ, illique injungitur, ut eo conveniens cum episcopis sex ipseque septimus se expurget. Humanius autem decreverunt, petentibus pro eo omnibus misericordiam Dei et clementiam domni Honorii summi pontificis, ut episcopis tribus, abbatibus duobus, presbiteris similiter duobus boni testimonii se debeat expurgare die ab hinc 64°, quod est Idus Maii, dominica proxima ante pentecosten. Quo videlicet induciarum spacio decurso, ubi Wormaciam ventum est, non habuit de injunctis personis qui adjuvarent eum. Erant autem ibi supradictorum episcoporum duo, Viridunensis et Tullensis, nec non et alii tres, Bucko ipsius civitatis et Sigefridus Spirensis et Uodalricus Constantiensis, vir valde religiosus. Quibus conseden-

tibus, Henricus Viridunensis, qui et Tullo, de judicio interrogatus hoc edixit: quod, quia antedictas personas ³⁸⁶⁰ ad expurgandum se non produceret, justum esse, ut depositis episcopalibus ab officio cessaret. Unde ille indignatus et iracundiæ spiritu repletus, cepit exortari eos qui secum erant, ut egressi foras ³⁸⁶¹ arma corripent; et regressi intro partem eorum quæ sibi adversa fuerat trucidare pararent. Quod qualiter gratia Dei interveniente omiserint facere, referre non est ab re. Nempe ille peccatum peccato adjiciens, sumpto sacro ewangelio juravit in eo de inposito sibi crimine innocuum se esse. Quo facto, sui summa cum festinatione accurrentes, et ad manus illum trahentes, eduxerunt de concilio, et quasi voluntatis suæ compos effectus fuerit et obtinuerit suum honorem, per viam incedebant cum cantico; sicque ille conventus impiorum evasis manus. Tunc cardinalis, habitus super hoc episcoporum et totius cleri consilio, decrevit ipsum cum ³⁸⁶² omnibus qui eum de medio sustulerant excommunicare in crastinum. Quod ut audierunt, omnes se de illius contubernio subtraxerunt, ita ut qui pridie turba multa comitatus de concilio exierat, sequenti die cum vocatus adveniret, vix unum qui cum sequeretur habebat. Unde conterritus in faciem se prostravit, omniumque miserationi expositus, tantum vitæ necessaria concedi sibi impetravit; nichilque moratus, licet invitus, quia obtinere non potuit, pontificalia deposuit die 16 Kal. Junii (an. 1127).

APPENDIX

MONUMENTORUM TREVERENSIVM

EX TRANSLATIONE SANCTI CELSI AUCTORE THEODERICO

Theodericus, qui a. 1006 monasterium S. Mathiæ Treverense ingressus est, ab abbate Richardo rogatus, libellum de translatione et miraculis S. Celsi scripsit, sermone quidem tumido, sed quo multa de Egberti rebus aliisque notatu digna memoriæ tradidit, præfatione ad Richardum abbatem præmissa. Quæ ex Actis SS. Febr. III, 396, ubi ex codicibus Budecensi et Treverensi edita sunt, repetuntur.

Excellentissimo Christi operario patrique per- C gnifico Richardo suos ille suorum ultimus Theodericus, quo inter monachos nihil habetur vilius, monastici tamen haud immemor propositi, omni apologiæ dimota ambage, veræ obedientiæ obsequ-

am. Rogat namque paterna pietas vestra, immol ³⁸⁶³ inevitabiliter imperando injungit, quatenus inventionem sacratissimæ glebæ beati confessoris Christi Celsi, cujus præclara merita ejusdem vocaminis produntur etymologia, nec non qua occasione,

VARIE LECTIONES.

³⁸⁶⁰ personis corr. personas c. ³⁸⁶¹ f. e. corr. f. c. ³⁸⁶² post suppl. c. ³⁸⁶³ imo ed. Scribendi rationem hinc inde correxi.

Divinitati quidem ante temporis motum cognita, nostris autem fœcellentis diebus, piæ memoriæ Egberto Trevericæ urbis hierarcha, ob enormem quandam ecclesiæ utilitatem solemniter nacta beata ejus lipsana mortalibus sint tandem detecta, sed et insigni meritorum illius indicio, quæ ob tanti thesauri eatenus occultati optabilem ostensione luce clarius acta esse noscuntur, mea pusillitas qualicumque relatu stylo memoriæque, posteritati prospiciens, mandare non differat. Neque enim æquum fore censeatis, ut tanta miraculorum tanti viri coruscatio, ob multorum salutis augmentum cœlitus profusa, inerti remaneat taciturnitate abstrusa. Ad quod ego: **M**iror, inquam, admodum tantæ prudentiæ virum, ac vehementi stupore percellor, quidnam vobis animi sit, quod omissis et quasi vilipensis tot vernulis domi militiæque insugillabiliter agentibus, quos in beati Eucharrii spiritali gymnasio dogmate fovetis sacro, inexperti adventitii imbecilles humeros tanti molæ mandaminis caricare malitis. Testem enim omniscium adhibeo Deum — non quod ejusmodi mentis sim, quod vestræ præceptioni, quod fas non est, vel museitando recalcitrare velim —, plures vestris in laboribus promotioris ingenii expertus sum fratres, quibus si id ipsum onus duce obedientiæ ratione imponeretur, impertæsis ut verum fatear humeris portare, ac vestris per omnia votis ad plenum satisfacere quivissent. Sed quid pluribus opus est? Destinatum est quidem monachis quadam specialitate præ ceteris, quatenus moram nesciant in explendis priorum suorum præceptis, et quamquam illis injungantur impossibilia, de Domini semper miseratione confidentes, sciant sibi omnia fore explebilia. Quapropter experiar votis quæ injungitis, certo certius credens, quod beatus Celsus suis mihi precibus possit obtinere, quatenus hoc glaucum pelagus merear salvis mercibus enatare atque ad optabilem portum illæsus valeam pervenire.

1. Cum omnibus divinæ atque humanæ philosophiæ sectatoribus liquido constet, quod Treverica metropolis tum mundanæ dignitatis antiquitate, tum etiam catholice fidei cardinali majestate, jure meritoque totius Galliæ archisterium (525) sit hactenus vocitata atque apostolicæ auctoritatis quâdam particularitate ceteris undiquesec ecclesiis eminentius sublimata; ob hoc scilicet lætabile accidens, quod eam universitatis conditrix personalis trinitas atque essentialis unitas Deus primitivo sancti evangelii fulgore per trium operariorum suorum perpetim remunerandum laborem deifice visitare atque illuminare dignata est: satis revera inconsequens visitur, si ea quæ tam ³⁸⁸⁴ clementi respectu in calce temporum apud ejusdem urbis ariopagum ostendere censuit, silentii torpore sumaliter in auras evanescant.....

³⁸⁸⁴ jam *ed.*

VARIE LECTIONES.

NOTÆ

(525) Idem vocabulum in Vita S. Antonii et Deicoli legi Henschen notavit.

(526) De qua cf. supra Gesta c. 29.

2. Anno dominicæ incarnationis 978, quando divinæ memoriæ Otto secundus, maximi augusti Ottonis relativus, Romanæ monarchiæ apicem strenue gubernando princeps agebat in sceptro, sanctæ Treverensi a Deo conservandæ ecclesiæ præfuit beata recordationis vir virtutum Egbertus archimandrita lampabilis, clarus quidem parentelæ generositate (526), sed clarior totius probitatis impretia bñi dote. Et revera, quia ipsa gemina claritudine pollucibiliter viguit, uti nonor debitus poposcit, totius regni pontificibus atque optimatibus ipsa sui reverentia præcelluit. Denique statura procerus, vultus autem rutila formositate præ omnibus tunc temporis primatibus enituit venustus. Erat enim monachorum præcipuus tutor ac nutritor ac regularis disciplinæ specialis amator, quippe qui sub habitu episcopi humile pectus occultavit devotissimi monachi, sicque cum Martha foras profudit ad explendum frequens ministerium Domini, ut tamen cum Maria totum se conferret ad studium verbi divini, faciens se divinitati gratam hostiam, in practica videlicet columbam, in rhetorica autem turtorem. De liberalitate vero ejus, quæ unice opinatus extitit, quid condignum eloquar? Novum quippe in illo Johannem quem Eleimonem vocant videres, quia, opes quas ei Deus profusius largitus est, pleno ut ita dixerim cornu per manus egentium transmisit in cœlum.

3. Monasteria namque, quæ Trevericæ subjacent exedræ, ante ipsius sane tempora ultra comunem Deo servientium modum erant indiga atque asperima victualium nec non utensilium confecta inopia, et ob hoc religio monastica non minimum passa est deliquium. Sicque rarecente morum perfectorum ventilatore, ignis ille divini amoris, quem Veritas misit in terram et voluit vehementer accendi, jam abundante quoquo locorum iniquitate, non modo frigescere, verum quod periculosius est, modis omnibus cœpit extinguui. Nam venerandæ memoriæ antecessor ejus Theodericus doctor quidem extitit facundissimus atque familiæ Domini procurator industrius; sed quia temporis angustia ob multiples rei publicæ exactiones totiens totiensque erat coartatus, minus monasteriorum necessitudinibus consuluit; quia nec unde, obvium sibi fuit. At iste summo veneramine nominandus regiam viam a dextris et a sinistris incedens, militum ambitionem refrenare non timuit, conprovincialium tyrannidem æquus arbiter auctoritate compressit, et omnia quæ monasteriis hostili fuerant invasione subtracta manu potestativa undecumque recollegit ac monasteriorum partibus sub magna vigilantia reconsignavit, et ut pius paterfamilias neglecta atque ætate consumpta resarcire tantopere curavit.

4. Cumque paterna lumina et ad septa beati Eu-

charii contorqueret monachorumque illius paupertatulae nimium condoleret, sapienti usus concilio, primum monasterio dignum delegit dispensatorem, abbatem videlicet nomine Gotherium, unice apud Gandense cœnobium disciplinatum. Cui tantum supplementi sumptuum in agris vineisque, exceptis aliis per plurimis donariis ornamento monasterii conducibilibus, contulit, ut quamdiu firmamenti sphaera volvitur ejus perenne meritum proinde capiat incrementum. Quanta autem aliis monasteriis, suæ pastoralitati æque subactis et agente inopiæ pressura pene collapsis, ad restorationis gratiam larga manu concesserit, qualiterve monasticæ religioni, quæ tunc temporis ubique pessumdari videbatur, utpote favorabilis animarum languentium archiater, auctoralis antidoto succurrerit, modum atque calculum excedunt, ideoque ad narrandum sermo succumbit. Adeo denique virtutum pædagogica caritas in ejus pectore vigorabili imperio sceptrum obtinuit, quatenus cum beato Job haud injuria dicere posset, quia *ex utero matris meæ egressa est caritas mecum* (Job. xxxi, 18).

5. Doluit siquidem frequenter udisque luminibus alta multotiens suspiria traxit, quod sacellum, in quo pretiosus Domini archipræsul Eucharius una cum beatissimis commanipularibus suis in pace pausat et adventum Redemptoris expectat, humiliter nimis atque paupertino, tot labentibus annis, duraret instrumento; secum anxius in archivo mentis volvens, quatenus vitam sospitate comitante, condigno quantum ad hominum æstimationem apparatu, jactato novo fundamine, tantis patronis omnigeno uli decuerit ⁸⁶⁵ornatu dominicalem ungue tenus perpoliret ecclesiam; nauci pendens istam nostram veteranam et ex obliquo vocans eam redituum repositorium.

6. Cumque tam spiritali voto crebra intentione esset occupatus, accidit quadam vice, ut præfato principi, qui cum apostolici honoris prærogativa dignatus est, præ ceteris ecclesiarum vatibus morali affatu coesset, eique inter alia ecclesiasticæ utilitatis consilia hujusce voluntatis januas aperiret. Imperator vero, uti catholicissimus mundialis aulae rector, tanto tanti pontificis conjubilans voto præ nimia mentis alacritate in hæc prosiliit orsa: *Benedictus Deus super thronum æternæ majestatis suæ, qui nobis tam gratum sibi inspirare dignatus est voluntatem! Et benedictus beati Eucharii monachorum unanimes cœtus, per cujus necessarias orationes totius imperii nostri a Domino reguntur sortes. Etsi divina sors in diebus nostris hoc propositum perdiderit ad affectum, letus jam posthac viam universæ carnis ingrediatur, tantum ut apud Jesum Christum judicem justum beatum Eucharium, primum Treverice urbis doctorem pium pro excessibus meis*

A *merear invenire patronum.* Et post hæc; *Ita, inquit, quantocius et omni conamine spiritali instate tam pio labori. Potens enim est Deus, qui vobis præstitit velle, subministrare et posse. Hoc autem nolo vos lateat, quia si fervida voluntate ad jaciendum fundamentum insudare satagitis, postquam mihi comperit fuerit, quod tantum in altum consurgat quatenus unius cubiti mensuram super terram ostendat, tales vobis de fisco nostro suppetias præbebo, ut parvo aliquantorum interstitio annorum usque adeo profectum læto sudore capiat, qui citra spem communem ad summum usque pertingat.*

7. Quo cæsareo gloriosus pontifex animatus promisso, divino comitatus auxilio mentis conceptum opere tenus implere gestiens, quam plurimis strenue accersitis et corrasis cæmentariis atque fossoribus, ad locum tetendit. Cumque jam per dies aliquot fodiendo laboratum fuisset, repente fossores inopinis ictibus in ter quaterque beati Celsi, uti Divinitati placuit; polyandrum (527) impegerunt. Erat autem sarcophagus ipse, in quo resurrectionis nudum granum maturandi gratia per tot tempora latuit, miri candoris petra, quam vulgus cretam vocat; et tabula desuper marmorea, in qua sanctitatis ejus index titulus fuit caraxatus hunc modum continens:

*Sollicitus quicumque cupis cognoscere tumbam,
Præclarus jacet hic nomine vel meritis
Celsus, quem Dominus vero insignivit honore,
Non segnis patriæ semper ubique vigens;
Qui genus atque ortum claro de stemmate traxit,
Affectuque pio conditur hoc tumulo.*

8. Operarius autem qui primus omnium in tumulum offendit, rusticus erat et totius pene rationis, uti id hominum genus noscitur, incapax. Non enim sciebat beatum Job dixisse: *Causam quam nesciebam diligentissime investigabam* (Job. v, 6); sed præcipationi manum incautus dedit tabulamque bipenni rapit, ut vix a doctis viris titulus legi inerrato quivisset.

9. Cumque tam lætus rumos sud cursili festinantia ad pii pontificis notitiam pervenisset, multilauda gratiarum actione omnium datorem largitionum benedixit Deum; sicque impiger, moræ nescius, ad divinum spectaculum proruit, clero circumstipatus. Sed quamvis incepti operis esset avidissimus, hanc tamen interruptionem sustinuit lætissimus, vera fide ex tituli assertionem certificatus, quod in diebus suis super urbem Trevericam divinitatis dignanter delapsus esset respectus. Omnibus igitur quæ acciderant prudentiæ scalpello diligenter rimatis, beati pignoris taphum de loco depositioni movere nequaquam præsumpsit, sed tantum auctoritatis suæ sigillo sub vigiliam excubiis signare curavit; psalmicines interim monachos ibidem consti-

VARIE LECTIONES.

⁸⁶⁵ decreverit *Bud.*

(527) Cœmeterium aut sepulcrum

tuens, qui ob merita tanti justii inintermissibiles persolverent laudes divinitati, quoad ipse coepiscoporum suorum consultu plenius perdisceret, quid de re tanta fieri oporteret; sicque transcripto tituli tomo, episcopi delegavit claviculario.

10. Cumque secundum tanti pastoris intemera-
bile statutum die noctuque fratres in pausatorio
justorum, nunc sub divo nunc sub tecto, divinum
frequentarent officium, summumque importunis pre-
cibus compellarent solem, qui voluntatem timentium
se procul dubio facit et deprecationem illorum
exaudire solet: non multo post corrogata est imperi-
ali edicto sollemnibus synodus quam plurimum
episcoporum atque abbatum, patrum videlicet
Belgiæ nec non Germaniæ, apud regale palatium
quod barbarico vocabulo Engilenheim vocitatur (328),
in qua nonnulla ecclesiasticæ utilitati necessaria,
sanctorum canonum præviante auctoritate, dulciter
sunt promulgata atque successuræ posteritati
inviolabiliter observanda indicta. Cui necessario
interfuit Trevericæ ecclesiæ metropolitanus bene
meritus Egbertus, cujus memoria, quamdiu hodie
dicitur, semper est in benedictione habenda,
quia piis ejus studiis ascribitur, quod suæ ecclesiæ
clerus scientia ac religione nobilitatur. Discussis
sane inibi multis quæ synodica postulat rubrica,
postquam tantus archipræsul, qui inter omnes illos
primatum tenuit, vacuum sibi fore ad loquendum
pervidit, arrepto titulo cui erat inscriptus beati
Celsi titulus, ordine quo oportuit, qualia apud
urbem suam divina dignatio præ manibus revelaverit,
Tulliana facundia coram peroravit, titulumque
ipse recitavit. Quibus auditis imperator immenso
perfusus gaudimonia, sacrum et Deo decibilem his
verbis affatus est conventum: *Gaudete, fratres et
patres in Domino, et laudate ex intimis visceribus
dominum Deum nostrum, qui mira æternæ suæ boni-
tatis gratia respicere dignatus est ad tempora nostra
dando ecclesiæ suæ apud Trevericam metropolim no-
vum patronum beatum Celsum, quem virtutibus per-
plumem (329) plenumque dierum a tempore exitus sui
de Ægypto hactenus in supernis sedibus concivili-*

A *tavit frequentibus angelorum. Iterum rogo, gaudete,
quia ut verum fatear non solum exinde nobis salus
aucta est, verum etiam pii pastoris probitas ejusdem
urbis, quem in præsentiarum cernitis, enucleatim
patefacta est.* Quod cum audissent utriusque ordinis
sacerdotes Domini, qui eidem sacræ interfuerunt
synodo, expansis ad cælum manibus piis præ gaudio
fuderunt lacrimas, immensas Conditori referentes
grates, qui tam gloriosum pignus non passus est
subterrari diutius, sed ejus apud ipsum esset meriti,
miraculis coruscantibus censuit palificari. Neque
enim fas fuit, ut illi deesset in terris obsequium
ecclesiasticæ militiæ, cui jam in cælis a Domino
reddita erat corona justitiæ. Post hæc sacro placuit
concilio, quatenus angusti prostagmate (330) præ-
eunte atque episcoporum indisgregabili consensu
comitante, Trevericus vates naviter sedem suam
revisere debuisset, et glebam beati Celsi una cum
subice clero de tumulo proprio levare atque sublimiter
in arcella quasi in quodam divinarum opum
gazophylacio collocare, sicque totius sanctitatis
cultu aesi summi regis non qualecumque membrum
sacro altari imponere.

11. Tali quippe mandato atque consilio percepto,
beatus archipræsul Egbertus, uti prudens animal,
tot patrum se benedictionibus atque orationibus
munivit, nec non imperiali gratiæ tenacius junxit,
sicque prospero successu iter maturavit, divina
vallatus tutela comitumque lateratus caterva. Cum-
que semetipsum in propria sede recepisset, pauculis
intercedentibus diebus, convocavit ad se omnes
sapientia præditos abbates et monachos, presbyteros
quoque et clericos ad suam diocesim pertinentes;
rem gestam palam omnibus retulit. Quos cum omnes
synodali decreto consentaneos inveniret, pro-
cessionem festivam ilico construxit, cum crucibus
et cereis, thuribus quoque textibusque evangelii
gemmais, omnique ecclesiastico apparatu, combi-
natis fratribus hymnum Domini dulce canentibus,
asylum beati Eucharri lætitiæ lacrimis plenus pe-
detentim adiit

MIRACULA

Expediit tandem, sermone licet impolito calamo-
que silvestri, quæ narrationis series posebat de
inventione corporis sancti Celsi confessoris Christi
pretiosi, hinc jam stylum vertamus oportet ad dilu-
cidanda ejus inclita miracula.

Servatis igitur sacris reliquiis beati Celsi super
altare sancti Eucharri post inventionem per mensem
integrum, placuit ejusdem cœnobii patri Gunderado
nomine cunctisque fratribus, quatenus arcam sancti
Celsi deferre debuissent in navim ecclesiæ et ponere
super sanctæ Crucis altare quod est in introitu

D propitiatorii Nam in eodem monasterio
sancti Eucharri fuit quidam pauperculus nomine
Richolfus. Peracta denique missarum ce-
lebratione omnibusque rite consummatis, pontifex
dona dedit beato Celso, et ipsum sanatum, qui
omnibus prodigio extitit, monachico habitu con-
textit — erat enim de familia episcopi — , et quan-
diu adviveret ne ab ecclesiæ servitio pedem retra-
here præsumeret, præfixo mandat præcepto. Is-
dem autem renovatus pauper plurimis annis, uti
jussus fuit, in monasterio deservivit, et post cura-

NOTÆ

(328) De qua nihil alibi legitur. Sed post a. 977,
quo Egbertus archiepiscopus factus est, Otto II
Ingilenheim anno demum 980 venit.

(329) *Emplumē.*

(330) *πόσταμα* i. e. edictum.

tionem tanta corpulentia viguit et viribus habundavit, ut inter omnes monasterii servitores parem invenire sibi non posset. Unde factum est, ut ad majorem utilitatem fratrum consensu accedere debuisset, id est ad officium fullonis, quo per plures annos inreprehensibiliter desudavit atque omnibus amabilis permansit.

Sed neque hoc silentio occulere debeo, quod in præsentia nostra ante paucos contigit annos. In eodem quidem sancti Eucharîi cœnobio crevit quidam monachilis indolis parvulus nomine Martinus, qui ab ipsis maternis sinibus beato Eucharîo fuit oblatus Cumque puerorum pædagogus nomine Dominicus bonæ spei adolescens

In ejusdem quippe monasterii suburbio ante hoc fere quinquennium quidam adolescens Thiezo nomine, qui adhuc superest, ea peste percussus quam elephantiam medici vocant, ad extrema venit . . . Sed quamquam lues ipsa eodem anno nimium grassaretur et non minimam stragem populi christiani dedisset.

Illud quoque nequaquam in ultimo loco ponendum esse judico, quod in diebus Liutolfi hujus Trevericæ urbis archiepiscopi pius ac misericors mundi redemptor Christus . . . exercere dignatus est. Nam ejusdem monasterii quidam ministerialis subulcum habuit nomine Petrum. . . .

Ante hoc sane quadriennium crevit in eodem monasterio quidam septennis puer nomine Azelinus, qui adhuc incolumis spirat, quem pene fratres nostri omnes noverunt. . . .

Anno vero d. i. 1007, indictione 3, quædam arreptitia femina de contigua monasterii villa . . . adducta est. Cumque sancti Valerii confessoris Christi annua festivitas adesset et ad tantum patronum plebs Treverica certatim properaret. . . .

Quia vero beati viri miracula quæ a veriloquis nobis comperta sunt relatoribus, quam verius potuimus, aliquanta jam stylo commendavimus, modis omnibus indecens fore censemus, si ea quæ nostra ætate per eundem patrem Divinitatis velle exercuit, torpenti silentio obtumescant. In sæpedito quippe beati Eucharîi cœnobio quidam singularis indolis adolescens conversatus est Burchardus nomine, qui ab ipsis pene cunabulis Deo omnipotenti nutriendus ibidem a parentibus fuerat delegatus, quique adhuc superest ac diaconi fungitur officio nec non et mira utilitate præ multis honori est monasterio. abbas monasterii, beatæ videlicet recordationis Gunderadus.

Hactenus de his egimus quæ domestica et familiarî relatione de sancti virtutibus viri comperimus, hoc est de his dumtaxat quæ vel in beati Eucharîi septulis vel in ejusdem monasterii appendiciis congruis temporibus contigisse referuntur; jam ordo flagitat necessarius, ut de medioximis atque extimis ad nostram notitiam usque perlata disse-ramus aliqua. . . . Est namque in eadem Treverica urbe quoddam monasterium situm, quod antiquitus

A Horrei vocabulam accepit, reginæ cœli consecratum; in quo tempore orthodoxi regis Dagoberti sanctimonialia semper feminæ Deo consueverant devotius deservire. Illic denique quædam sanctimonialis femina de claro stemmate progenita, cui vocamen erat Henza, non minimæ, ut aiunt, utilitatis extitit.

Alio quoque tempore in eodem semper virginis Mariæ monasterio quædam sanctimonialis femina extitit, quæ generoso sanguine procreata, haud ultimo in loco ibidem est habita, nomine Geila. . . .

Sed neque hoc silentio præterire fas esse censemus, quod tam recenti memoria in eodem monasterio Divinitatis benigna dignatio per beati Celsi inclita merita ostendere disposuit. Quædam namque magnæ parentelæ nonna ab cunabulis versabatur quæ Glismoda vocabatur. . . .

Hactenus pro parvitate igniculi divinitus mihi collati audita tantum qualicumque dictatu notavi, nunc jam in calce opusculi aliquid libet depromere, quod in me virtus divina per beatum Celsum dignata est ostendere; sed opportunius hoc, ut opinor, recitatur, si semotim proprio capitulo utatur. Nam sicut ad divinæ cumulum laudis aliorum comoda veracissimis gestis inserere magnæ mercedis esse dinoscitur, ita propria reticere non minimæ damnationis creditur. Dominicæ incarnationis anno 1006, qui est ultimus 25 decennovennalis cycli in secunda serie magni anni qui paschalis dicitur, undosum hujus mundi salum Christo gubernante nudus evasi, et ad tutissimum beati Eucharîi portum hospitalitatis gratia confugi. Cumque ab ejusdem monasterii patre summæ venerationis viro nomine Richardo germanitus satis essem susceptus et omni monachili devotione tractatus, fratrum me conventui immeritum jussit adunari, nec quasi hospitem jam sed sicut familiarissimum affatus est grativenam. Postquam autem pusillitatem meam monastici ordinis non minimam persensit habere notitiam, cum ex ipsa sui columbina simplicitate, tum et pro annositate meæ grandævitate sciolum me esse autumans, cum nec primis, ut ita dicam, litteris ad plenum fuissem instructus, paterna mihi persuasit auctoritate, quatenus aliqua in laudibus Redemptoris, de sancti Celsi inclitis virtutibus ac

A miraculis noviter exhibitis, calamo licet rusticano, scriptitare nullo pacto differrem. Cui sane persuasioni nequaquam refragandum fore ratus, partim tanti patris imperatu, partim communi fratrum compulsus rogatu, nuper in diebus quadragesimæ tantillum studii fabricare. Cumque, ut verum fatear, per tres fuissem continuos annos ita podagræ intricatus tumore atque crurium exulceratione, ut vix baculo sustentari possem, laus Deo! tantisper de sancto Celso quod didici peracto, tam perfecte tanto patrono intercedente restitutus sum, quatenus me Asahalem potius quam claudicantem monachum existimare possis.

DE ABBATIA SANCTI MARTINI

EX VITA SANCTI MAGNERICI AUCTORE EBERWINO

Eberwinus, abbas S. Martini Treverensis, sæculo xi ineunte S. Magnerici archiepiscopi, qui monasterium cui ipse præerat fundaverat, Vitam, editam ex cod. S. Martini Act. SS. Jul. VI, 183, sive primus scripsit sive novam editionem curavit, ibique de illius sepulcro et de factis cœnobii hæc in fine addidit:

Corpus ejus (*Magnerici*) in ecclesia quam diximus (*S. Martini Trevirensi*) est tumulatum; ubi et condigno nunc honore veneratur. Quod cum aliquibus ab altari pedibus esset humatum, nostris temporibus cuidam honesto viro nomine Berengario, ejusdem ecclesiæ monacho, per visionem sanctus sacerdos apparuit et ut sepulchro altarium aptaret præcepit. Quod ille velut somnii deliramenta parvipendens neglexit, sed iterum secunda est vice admonitus, tertia a sacerdote increpatus, reverentissimo domino Roberto episcopo quæ viderat retulit. Tunc episcopus ad ecclesiam veniens et videns quo modo se res haberet, secundum jussionem sancti sacerdotis sepulchro altarium sanctum jussit aptari, et desuper, ut moris est, fastigium componi.

Ecclesia autem illa longo ante tempore cum senio esset lapsa et vastatione Normannica cum ipsa civitate succensa, a Rabbodo Trevirensi episcopo Reginoni abbati (531), religioso cuidam et ecclesiastico viro, est commissa, (*an.* 883-917), et ab eo in pristinum statum reparata; et sicut in antiquissimis ecclesiæ cujusdam privilegiis reperimus, locus ille semper sub abbatibus erat, quia ibi, ut in aliis præcipuis urbis ecclesiis, statio sedes et domus erat pontificis, et ex traditione beati Magnerici abbates illius loci pontificalibus infulis utebantur et vices pontificis ad divinum officium tantum illo absente exsequabantur.

Defuncto autem Reginone abbate, laicis est in beneficium data, et primum Bertoaldo, fratri Rotgeri episcopi, deinde aliis atque aliis abbatibus illa divisa. Sicque post hæc tempore Alberti (532) ducis sive Conradi, cum sæpe maxima esset regnorum turbatio atque seditio, ab invasoribus sanctæ ecclesiæ episcopium omne ita prædatum est, ut nihil infra et extra civitatem esset quod non sibi maligni invasores vendicarent sive diriperent³⁸⁶⁶. Nullus tunc in sacerdotem Dei erat respectus, nulla ecclesiæ

A reverentia, ubique rapinæ, ubique incendia; mœnia destruebantur, ecclesiæ, violabantur. Tunc quoque et ipse locus ab inimicis Dei velut a rabidis canibus et lupis invasus, ita destructus est, ut præter parietes ecclesiæ. non dicam ædificia, sed nec ipsa remanerent fundamentorum indicia. Ecclesia quoque eadem detecta atque deserta bestiis nonnumquam erat pervia.

Unde tandem miseratione summa ductus venerabilis Theodericus episcopus (533) cum jam suo tempore locum regia auctoritate recuperasset (534), cuidam religioso abbati Angilberto, servo Dei, ad regendum tradidit, concessis ei nonnullis quæ ad eundem locum pertinent possessionibus, scilicet ut regularem ibi vitam instituendo monachorum deinceps esset commoratio, nec jam in beneficium concederetur, ut hac quasi occasione locus periclitaretur, sed Deo sanctisque ejus serviens. episcopi, non tyrannorum dominio subderetur. Qui videlicet abbas monasterialem ibi habitationem faciens, modicam quidem sed honestam Deo servientium monachorum illic adunavit congregationem, ejusque industriæ bonisque studiis episcopus congaudens, cum Romam pergeret, testamentum inde apostolicum (535) detulit, per quod locus ille nuper restauratus privilegio præfata traditionis subnixus sua deinceps firmitate maneret, monachisque concessus episcopi non alterius potestati pareret, ipsique monachi regulariter vivendo secundum constitutionem sancti Benedicti electionem quoque haberent. Sicque C locum apostolica præceptione munitum cum per aliquod tempus prædictus vir gubernasset, ab hac luce feliciter discessit.

Post quem eandem cellam, annuente episcopo cum fratrum electione, nos qui hæc scribimus, licet indigni, regendam suscepimus, et usque nunc prout possumus in vinea Domini, servi quamvis inutiles, laboramus. . . .

VARIE LECTIONES.

³⁸⁶⁶ deriperent *ed.*

NOTÆ

(531) Cum Browero *Annal. Treverens.* I, p. 440 et I *Boschio Act. SS.* I. I., p. 178 putarim, Reginonem Prumiensem esse intelligendum, qui Prumia expulsus Treveri vixit, ibique Ratbodi jussu libros De disciplina ecclesiastica scripsit.

(532) Fortasse idem quem Sigehardus *Mirac. S. Maximini* c. 16, *SS.* IV, 233 nominat; neque tamen hic dux fuit. Conradus gener Ottonis I intelligi videtur. Nam de præliis Conradi et Adalberti s. x. inc. vix sermo esse potest.

(533) *A.* 964-975.

(534) Cf. Ottonis II diploma ap. *Hontheim Hist.* I, 310.

(535) Benedicti VII. Editum est *Act. SS.* I. I., p. 176 et *Hontheim Hist.* I, p. 316, ibique *Vita Magnerici* affertur (*ut in ipsius Vita legitur*). Certe alia intelligenda est quam hæc ab Eberwino post Theoderici et Benedicti papæ tempore scripta, nisi dicere velis, *Vita* antiquiori hæc tantum de S. Martini monasterio postea ab Eberwino addita esse. Cf. *supra*.

EX MIRACULIS SANCTI SYMEONIS

AUCTORE EBERWINO

Eberwino abbati, qui cum Richardo Viridunense abbate, ex terra sancta redux, Symeonem monachum comitatus erat, eundem postea in monasterio suo exceperat et usque ad mortem familiaritate ipsi junctus erat, Poppo archiepiscopus vitam sancti ut ridebatur hominis scribendam injunxit. Quod munus ille modesto animo suscepit et ita executus est, ut breviter simpliciterque narraret quæ ab ipso audierat vel præsens viderat. Vitæ nonnulla post mortem facta miracula adjecit, totumque opus Popponi inscripsit hac epistola præmissa :

Domino et venerabili Popponi archiepiscopo fratris Eberwinus, abbatis nomine indignus, devotus utriusque hominis famulatus. Mones immo jubes, sanctissime pater, ut impar ingenio, stultus eloquio, aliquid de vita et conversatione et obitu viri Dei Symeonis et de miraculis quæ per eum Dominus operatus est edisseram multisque ad laudem et gloriam Domini desiderantibus scire notum faciam. Fateor grande onus mihi infirmo imponis, maxime cum toto corpore debilis tremendum Dei judicium pertimescam, si aliquid falsitatis confligam. Con-

sisus igitur de Dei adjutorio, tuis jussionibus quamvis tremens obtempero; plano brevi et simplici sermone describens quæ vel ipse ex ejus ore audiui vel a fidelibus viris ab ipso audita sive de miraculis visa didici. Tui igitur examinis est judicare, si istud tantillum opus jubeas in publicum venire, sive tuis scolasticis ad corrigendum exornandum dilatandumve tribuere. Quidquid enim in me reprehendetur, tibi potius præcipienti quam mihi obediendi necessario imputabitur.

Vita hæc, quæ in multis exstat codicibus, quorum et ipse plures vidi neque tamen exscripsi, edita est Act. S.S. Jun. I, p. 89, Mab Ilm. Act. ord. S. Benedicti VI, p. 372. Quædam excerpta exhibet Hontheim Prodr. I, p. 665.

Symeonem ex monasterio montis Sinai in occidentem missum ut pecunias a Richardo Nortmannorum ducæ promissas colligeret, Antiochiæ Eberwinus invenit qui ita narrat :

Ea igitur tempestate contingit Richardum abbatem, virum perfectis viris imitabilem, piæ devotionis gratia sancta Hierosolymæ velle invisere loca. Dum ergo per Antiochiam iter habuissemus ibique necessitate itineris cogente aliquamdiu moraremur, famulus Dei Symeon junctus est nobis in amicitia, prædictum abbatem Richardum adoptans sibi in patrem; cui cum exposuisset per ordinem quæ sibi injuncta essent vel quæ contigissent, addidit, nullis periculis vel angustiis se retineri posse quin abbatibus sui mandata impleret pro posse. Imus ergo et redimus, eumque nobiscum venire paratum invenimus. Cumque in comitatu nostro esset frequenter injuriatus atque flagellatus, quasi mitissima ovis patienter portavit. Pervenientes itaque usque ad civitatem Bellegradam, quæ est in confinio Bulgariorum atque Ungariorum, a civitatis infelicissimo principe prohibitus est nobiscum transire. Igitur flens et Deo gratias agens, reliquit nos tristes atque flentes. Post ³⁸⁶⁷ multas denique angustias et latronum insidias revertitur usque ad mare; quo transacto prosperumque iter faciens, per Romam pervenit in Franciam. A quodam igitur sibi noto comite Wilhelmo benigne suscipitur et apud eum aliquamdiu moratur. venit Rothomagum, quæ est civitas Nortmannorum nobilissima, sancti Audoeni confessoris corpore et meritis valde præclara. Ubi cum Richardum comitem jam mortuum reperisset et de pecunia et censu, qui de terra illius pro elemosina suo monasterio debebatur, nullus

sibi responsa daret, mœstificatus aliquantulum. quid ageret quærit consilium, Occurrit autem animo, ut suum carissimum patrem, Richardum scilicet abbatem, nosque suos comites inviseret; quod et fecit. Per longum autem tempus moratus est nobiscum, et ut breviter ³⁸⁶⁸ concludam, quamdiu apud nos mansit, irreprehensibiliter vixit.

Interea Dominus Poppo archiepiscopus, sanctæ Trevirensis ecclesiæ strenuus provisor, audiens devote prophetam de Christo dicentem : *Et erit sepulcrum ejus gloriosum (Isai. II, 10)*, gratia orationis Hierosolimam ivit, huncque famulum Dei eundo et redeundo secum comitatorem ac conviatorem habuit eique post reditum in suo episcopatu quocumque vellet mandati facultatem obtulit et libentissime concessit. Ex revelatione igitur Dei prospectans sibi locum Symeon famulus Christi, ubi solus posset vacare orationi, in turri quæ antea Nigra porta vocabatur, parvum tugurium expetiit; ubi domnus præsul Poppo, præsentem clero et populo, in festivitàte sancti Andreæ illum recludit.

Tunc siquidem temporis, peccatis nostris promerentibus, nimia aquarum inundantia increvit sæculis. Causa periculi hujus Symeon imputabatur ab omnibus, hunc maleficum esse, pro suis sceleribus hoc malum mundo imminere; ut deponatur a pontifice, populus acclamat quotidie. Ex urbe tandem occursus agitur, ad cellulam viri Dei properatur; saxa in altum projiciunt, tugurii fenestras obruunt, Symeonem lapidare contendunt. Vidimus

VARLE LECTIONES.

³⁸⁶⁷ Per ed. ³⁸⁶⁸ leviter ed.

fateor fenestram fractam; sed athleta Christi Symeon, fundatus supra firmam petram immobilis persistebat, atque Deo gratias reddens pro persecutoribus gaudens orabat.

Interea volventibus annis vir Deo Symeon resolutionem sui prævidit corporis (an. 1035). Denique dominum episcopum rogat ut expensas et operarios qui sibi lectum componant mittat, ipse in parte sui diversorii locum sepulturæ parat: *Hæc*, inquit, *requies mea in sæculum sæculi. Hic expectabo diem Domini; hic habitabo quoniam elegi eam.* Paucis postmodum transactis diebus ipsum ego humilis adi vocatus. et qui pedum illius osculo eram indignus in cellulam ab eo sum intronissus. Post orationem, amplexus, oscula et fletus consedimus.

. Interpositis ergo centum et quinque diebus, in octavis pentecostes (536) infirmatus, Stephano, qui ei serviebat, injungit, ut sibi per aliquot dies requiem daret, quatenus plus solito contemplationi vacare posset. Ille unum diem expectat. In tertia feria ad vesperam signum facit, corhem cum pane ad fenestram suspendit. Mane facto sicut dimiserat intactum reperit multumque anxius ad eum ascendit. Interrogatus hoc solum respondit: *Quid vis? tade in pace.* Ille timens, Gozeloni clerico, qui viro Dei satis familiaris extitit, per ordinem pandit, quia dominus Symeon valde infirmaretur nec sibi sicut solitus erat loqueretur. Clericus in quinta feria illum visitat. Famulus Dei nullum responsum dat sed tamen de manu ejus potum suscipit seque in lectum suum recolligit. In die octava dum revisit illum valde diluculo, in extremis reperit mihique notum facit. Concitus cucurri. Infirmus toto corpore et maxime debilis pedum invaliditudine, quasi sanus ascendi sine dolore. Reperi adhuc viventem et jam ultimum spiritum traquentem. Exequias quæ pro absolutione animæ debebantur cum solis duobus fratribus, Anselmo scilicet et Roberto, qui mecum advenerant, prout potuimus expendimus. Sicque anno dominicæ incarnationis 1035, animam sanctam, hora tertia dominicæ diei in Kalendis Junii, benignissimo cui semper servierat reddidit Creatori.

Subito fit concursus omnium. Monachi, clerici, Deo sacratæ virgines, vulgus promiscui sexus et quicumque audire poterant ad tanti viri funus properabant. Ideo sicut ipse disposuerat immo prædixerat, corpusculum more suæ patriæ componimus et cum psalmis et laudibus Dei in sepulcro collo-

camus. Quod apertum dimittentes, qui vigiliis et obsequiis deservirent deputamus. In crastino tota civitas quasi vir unus congregatur; interior domus ornamentis ecclesiasticis decoratur. Dum ergo exequiæ communiter celebrantur. visum est omnibus, ut illud tanti viri corpus non negligeretur sed a clericis per proximos triginta dies deputatis vicissim custodiretur. Igitur post horam nonam sepulcrum diligenter clauditur, cumque clerici vice sua in cellula ubi humatum erat corpus viri Dei, psalmos caneret, unus.

In tricesima itaque obitus viri Dei Symeonis die multus populus cum cereis et aliis donis ad sepulcrum cœpit confluere. Quædam ergo anus. Ex tunc sepulcrum viri Dei a populo frequentatur ac veneratur. Cum ergo commodus ascensus in ædificio turris pararetur, quoddam lignum a multis trahebatur, et cum jam in altitudinem elevaretur, rupto fune cœpit multitudini quæ convenerat et subtus stabat mortem minari.

Hic quoque ³⁸⁸⁹ miracula libet inserere quæ iidem ipsi qui sanati sunt testificantur in ejus vita contigisse. Cum per longum tempus quædam femina Cæcilia dicta. Dictum est a quodam Gozelone clerico. Quidam puerulus nomine Bezelinus. Quædam mulier de Mettensi pago progenita. Alius. cujusdam Adelardi presbyteri puerulus.

In alia Dominica die quædam mulier de villa fratrum quæ vocatur Mandiricium (537).... subito parentes illius mulieris et ministeriales de villa adveniunt.... Quidam Adalmannus presbyter civis Treverensis iter faciens.... Quædam mulier de pago Treverensi.... Quidam servus palatini comitis habuit ancillam.... Quidam miles nomine Bertramnus quandam in servitio habuit ancillam....

In Kalendis Novembribus cum placuisset domno episcopo in ædificio turris, ubi corpus viri Dei sepultum erat, unum altare in honore omnium sanctorum consecrare, multus undique populus cœpit confluere. Dum ergo fit apparatus et domnus præsul expectatur....

Quidam rusticus Godefridus nomine....

Ea tempestate cum Trevirorum civitas tantis poleret miraculis.... Forte erat apud nos de Alemania monachus, non mediocriter liberalibus institutus disciplinis....

EX VITA SANCTI AGRITII

Hanc sancti Agritii Vitam, quæ inter pretiosa historiæ Treverensis monumenta referri debet, medio sæculo XI esse compositam, supra exposui. Pleraque quæ hic narrantur ad antiquiora tempora pertinent, eæ quibus ea in notis infra exhibui quæ ad Gestorum narrationem illustrandum facere videbantur. Nunc unum addam locum, quo res narrat sæculo X vel XI ineunte gestas editionem seculus quam ex codice S. Maximini Bollandus curavit (Act. SS. Jan. I, p. 773).

VARIE LECTIONES.

³⁸⁸⁹ Quo ed.

NOTE

(536) I. e. Maii 25.

(537) Fortasse Manderen, 4 leucas ab urbe versus euro-africum. HENSCHEN.

Ceterum quod alias quoque Domini reliquias, nou minus quam clavum ipsum venerandas, portaret, et privilegium prædictum testatur (538), et ecclesia in urbe Treverica in honore principis apostolorum ab ipso dedicata pro ipsis in sui thesauri gazophylacio servatis in Domino gloriatur. Quibus quam stupenda reverentiæ magnitudo debeat, patenter ut æstimo declaratur, si unum quod suæ sanctitatis dederunt indicium ad memoriam revocetur. Verissima namque majorum relatione didicimus, quid quidam religiosus multum, ejusdem metropolis episcopus, dum diversas hominum æstimationes de istis Domini reliquiis audiret, dicentibus aliis tunicam Domini esse inconsutilem, aliis autem purpura vestem qua erat tempore passionis indulus, quibusdam vero putantibus illud pignus amoris caligas esse mundi Salvatoris, dum has inquam opiniones veritatis exquisitione plurimum desideraret dissolvere: communicato tam populi quam cleri nec non ordinis monachici consilio, triduanum per totam civitatem indixit jejunium, rogans omnes humiliter, quatenus a Deo peterent unanimiter, ut per suam pacem et licentiam alicui ex ipsis tanti sacramenti concederet intuentiam. Peracto igitur jejunio, clerus et populus convocantur in domum sancti Petri, quæ hujus est conservatrix thesauri, ubi unus de tota multitudine precipuæ religionis et devotionis monachus electus, occultum Domini visurus et præsulî manifestaturus, aréam in quam beatus Agrius hunc reposerat thesaurum reseravit. Sed mox ut opertorium in prospectus levavit, occultum Dei judicium, contra quod nullum est consilium, visum ei clausit oculorum. Unde factum est ut omnes qui prudentioris consilii et acrioris apud ipsos erant ingenii per inductam tanto viro cæcitatem in hoc Dei judicarent esse voluntatem, ut numquam ad hoc contuendum peccator admitteretur, cujus aspectus nec justo concederetur. Post illius itaque horæ transitionem nemo attemptavit hujus arcæ apertionem. . . .

Unum tamen quod dedit idem clavus Domini suæ pretiositatis insigne silentio nolumus præterire. Nam cum frater imperatoris Ottonis I — tres enim fuerunt — Bruno vocatus, meliores Lotharingiæ episcopus, Treverensem (539) scilicet et Coloniensem, nec non maximam regni hujus partem in sua haberet potestate, non bono ut patet spiritu instinctus, hunc ipsum de quo loquimur festivæ memoriæ ac salutis nostræ clavum, quo nescitur, transferre clam, ne dicam furtim, volebat. Corrupto siquidem hujus dominici thesauri custode, alium huic tam simillimum fecit parari, ut vix aut

A minime verus a falso per aliquam ambus intuentium diligentiam valeat separari. Hunc ergo dum pretio ductus custos de manu episcopi prænominali suscepisset, dumque opportunum nefando furto tempus se invenisse putaret, machinatum diu dolum tandem perficere frustra conatur. Transposito namque hoc adulterino clavo in venerabilissimo dominici clavi sacello, ipsum pretiosum nostræ redemptionis testamentum in syndonem mundam diligenter convolvit; quo in sinu suo collocato, adire parat dominum suum calle citato. Sed ut aperte intelligi daretur, quam speciali amoris privilegio Trevericam ecclesiam per beatum Agricium sponsatam Christo amplecteretur, miraculum in primis Domini miraculis mento ferendum ac toti mundo stupendum in ipso redemptionis nostræ clavo a Domino exhibetur. Dum enim custos ille perfidissimus tamquam transfuga vilissimus, pretio iniquitatis corruptus, terga fidei dedisset ejusque pretiosam arham de gremio sponsæ Trevericæ asportare pararet, mira res! sanguis non modicus de clavo ipso in syndonem profusus, item inde in sinum camisæ tam multus manavit, ut omnia illius mierrimi portitoris sui viscera pavore frigerent. Qua de re confusus, et reatum suum et episcopi publice confiteri coactus, facto mox omnium conventu, quos diurnus campanarum sonitus tantique miraculi rumor insolitus nec auditus a seculo poterat avocare, statuto in medio eodem fure nefando, extenso coram omnibus sanguinolente panno ipsoque fusore hujus sanguinis sacratissimo clavo, una vox omnium laudantium elevatur. Quæcum repetita sæpius iteratione diu multumque fuisset frequentata, communi omnium qui ibi aderant consilio prudentiorum, competens tam præcipuo sacrilegio pœnitentiæ sententia in illum miserum, ne dicam custodem, est dictata. Dies quoque ipsa in qua hæc miserationum Dei nobiscum sunt divinitus celebrata, in martyrologiis statim est notata, 12 videlicet Kal. Julii. Huic autem inaudito licet Domini miraculo si quis, quod absit, aurem credulitatis dubitat præbere, potest adhuc et eundem sanguinis notas habentem pannum et eundem adulterinum clavum in domo sancti Petri, si permittitur, videre.

D Illud etiam festivitatis præcelsæ præconium de hoc verissimo infirmitatis nostræ remedio, quamvis a teste nequissimo salutis nostræ hoste per os mulieris ab ipso possessæ suscepimus, silendum esse non putamus. Nam mulier quædam nomine Winiberga de civitate oriunda quæ vulgo Reginsburch vocatur. . . .

NOTE

(538) De diplomate a Silvestro papa, ut dicebatur, dato loquitur; vid. supra.

(539) Brunonem non episcopatum quidem Treverensem tenuisse, sed summa in toto Lotharingiæ

regno præditum fuisse potestate, satis constat. Similem narrationem alii de Theoderico Metensi tradunt; v. supra Gest. addit. c. 8.

VITA ET PASSIO CONRADI ARCHIEPISCOPI AUCTORE THEODERICO

Vitam Conradi quia. 1066 archiepiscopus Treverensis a rege Heinrico quarto promotus, sed a Treverensibus antequam urbem ingrederetur occisus est, monachus scripsit Theolegiensis, Theodericus nomine. Corpus enim viri mox inter martyres Ecclesie relati Theodericus episcopus Viridunensis in Theolegiense monasterium (Tholey) transferendum curavit, ubi postea miracula ad sepulcrum ejus facta dicebantur. Hæc et ipsa passionis series ne hominum memoria interciderent abbas et fratres monasterii curare voluerunt; quorum jussu (840) Theodericus ea scripsit, nec non Conradi vitam paucis exponere suum esse duxit. Sed de hac nihil certi compertum habuit, idemque pauca tantum eaque leviora calamo tradidit. Ipse enim peregrinus (841) post a. 1066 demum Theolegiense monasterium ingressus esse videtur (842), ibique post a. 1073 (843) hoc suscepit opus, fratrum relatione quidem adjutus (844), sed accuratiorum rerum notitia, imo lingue Germanicæ cognitione (845) destitutus. Sermonem utitur initio præsertim tumidiore Scripturæ sacræ locis nimis exornato, miracula vero quæ ipse viderat simplicius exponit. Theodericum episcopum, cui librum inscripsit, laudibus extollit, sed in Gregorium VII papam, quem ille inimicum habuit (846), valde hostili animo præditus est (847). Nihilominus medio ævo plures rerum scriptores hunc secuti sunt auctorem, non solum Sigebertus Gemblacensis (848), et ipse Gregorio infensus, sed etiam alter Gestorum Treverensium scriptor (849) ecclesiasticæ parti addictus.

Vitæ edendæ fuerunt subsidia:

1) Codex Treverensis N. 1384 (CXVI) mbr. 4, olim S. Martini, pluribus constat partibus, ubi tertio loco etiam hæc Vita integra et dilige. ter s. XIII scripta legitur (850).

1^a) Codex Vindobonensis N. 541 (Hist. eccl. III) s. XII — XIII. 4. eandem Vitam continet f. 1—4, una cum miraculis f. 5 sqq. Hæc tantum V. Cl. Chmel enotavit.

1^b) Codex S. Maximini Treverensis ab Henschenio laudatus his similis fuit, sed prologo caruit.

2) Codex Parisiensis Suppl. Lat. N. 870, fol. min., f. 78' — 81'. hanc Vitam sine prologo manu s. XIII scriptam continet (v. Archiv. VIII, p. 314).

3) Henschenius primus Theoderici opus edidit (Act. SS. Jun. I, p. 127), ex pervetusto ut dicitur codice, ipsi donato (3^a.), qui vero prologum omiserat, genuinum textum non uno loco mutaverat et ultimam præsertim partem nullis interpolationibus auxerat. Vidit editor etiam codicem S. Maximini et alterum a Wilhemio descriptum, qui nunc Bruzellis asservatur (Archo VIII, p. 503), nec non compendium quod submin stravit codex Carthusiæ Coloniensis. Ex hac editione Hontheimius sumpsit quæ in scriptorum Treverensium collectionem recepit (Prodr. I, p. 670).

Summa ⁸⁷⁰ cum veneratione excolendo Domini A exercituum angelo ⁸⁷¹ Deoderico, advena ejusdem nominis, minimus cuculligeri agminis, inestimabiles divicias Dei gloriæ supereminens. Sit benedictum nomen Domini altissimi, cujus vos, o presulum decus, juramento impoenitentiam æternaliter decore æterni estis decoratus sacerdotii non impar utique Melchisedech Dei filio assimilati, immo consimilis eique coæqualis secundum ordinem pontificalis officii. Quia enim semper decorem dilexisti domus Domini, non inmerito efflci meruistis sacrarium Spiritus sancti; cujus unctio docet vos de ⁸⁷² omnibus, qualiter sublimibus se æquiparare et infimis vestra sublimitas norit condescendere. Inde est, pater sanctissime, quod opprobrium ego hominum et abjectio plebis asum sumpsit vestræ B innotesci ⁸⁷³ celsitudini, et insulsum hoc et agreste pulmentum a salē vestræ nulli modernorum compa-

rabili scientiæ offerre condiri, et ab auctoritate, si placet, roborari, si displicet, cassari. In quantum unum cum Deo estis, sapientia nobis et justitia ab ipso factus estis. Sapientia, ut insipientiam corrigatis; justitia, ut æqua lance ⁸⁷⁴ justa et injusta pensetis; ut ait philosophus Plato, beatas res publicas fore, si has vel studiosi regerent sapientiæ, vel earum rectores studere contigisset sapientiæ; qualium vos unum non adulatio, cui nescimus deservire, sed ipsa fateri docet veritas, quam nostri est ordinis corde et ore proferre. Inter hos, qui pro posse suo diversas in tabernaculo Dei offerunt species munerum, non vacua manu apparere ⁸⁷⁵ conatus sum. Arbitratus etiam vobis ⁸⁷⁶ præstare obsequium, si non diucius pateris oblitteratum, illius Mantuani comici ⁸⁷⁷ stilo dignum, martyrem vestrum. Vestrum, inquam, vestrum, quia omnis gloriæ, quam habet in terris, vos Dei cooperato-

VARIAE LECTIONES.

⁸⁷⁰ Cum summa 3. *Præfatio deest* 1^b. 2. 3^a. ⁸⁷¹ angelorum 3. ⁸⁷² præ 3. ⁸⁷³ ignotesci 1. ⁸⁷⁴ equilance 1. ⁸⁷⁵ aparere 1. ⁸⁷⁶ nobis 1. ⁸⁷⁷ concini 3.

NOTÆ.

(840) *abbatis fratrumque constrictus imperio, præf.*

(841) *Advenam se bis dicit præf.*

(842) *Cum me vociter desolatum est destitutum — in sui dignati sunt collegium aggregare, præf.* De Sancti passione et translatione nusquam ita loquitur, ut hæc ipse vidisse dicendus sit.

(843) C. 4, 8. Ante a. 1090, quo Theodericus episcopus obiit. Cf. c. 8, ubi Folcardus miles vivus dicitur.

(844) C. 1. 7.

(845) *Præf. nn.*

(846) Cf. Gesta Trever. addit. c. 11 sqq. et Laurentii i eod. Gesta epp. Viridun.

(847) C. 4.

(848) Cf. Hirsch de Sigeberto p. 113, qui hac de re dubitavit, et Bethmann SS. VI, p. 361, n. 36.

(849) C. 9.

(850) Initio voluminis Conradi et Simeonis imagines habentur, illa hac inscriptione notata:

*Ter stetit is sanus de montis vertice trusus,
Jungitur acceptus et sanctis ense peremptus.*

estis, vestræque ascribitur caritati, quod saltim ^A sedem habet sepulcri in episcopatu ³⁸⁷⁸ olim commisso sibi. Egi ³⁸⁷⁹ hoc non aliquo supercilio, sed abbatis ³⁸⁸⁰ et fratrum constrictus imperio; quibus etiam ultra vires debitor sum in omnibus parere, cum noviter desolatum et destitutum pro Christi nomine et respectu regulæ in sui dignati sunt collegium aggregare. Igitur, o et præsidium et dulce decus nostrum (Hor. *Carm.* I, 1, 2,) — qui et in katalogo sanctæ Viridunensis ecclesiæ pontificum per decalogi observantiam et angelicam in terris vitam in æternæ quietis et libertatis filiorum Dei jubileo divinæ remunerationis denarium et ultimo die bravium octo suspiratis beatitudinum —, hoc munusculum spirituale vestri advenæ æquivoci grante suscipite; et quia in mystico rationali pectoris ^B vestri mirifice fulget doctrina et veritas, secundum datam vobis a Deo sapientiam spiritualia spiritualibus comparando discutite, et ubi quantis vigiliis et sudore hoc nobis constiterit perpenderitis, si non est obliterandum, superflua recidite, hiantia supplete, minus lucentia clarificate, incompta comite; ac si magis hoc idoneum judicatis lineas quam mentes pascere, aliud tantæ sanctitatis viri ³⁸⁸¹ meritis condignum opus dignemini procudere; quia non magnopere super insumpto inani labore dolemus, si sub tam justo et incorrupto iudice causam perdimus si pretiosa pro vilibus, si pro cocti lateris munere mundum aurum recipimus.

Merito omnium sententia reprehensibilis iudicatur, cujus inertia non habetur, quod habitum ^C honori et utilitati prodesset plurimorum. Unde et nequam servus ille divino ³⁸⁸² examine dominica gratia privatus ³⁸⁸³, qui talentum sibi commissum maluit terra occultare, quam eo ad lucrum datum conservis prodesse, tum dominicis usibus deservire. At nos cum habeamus in promptu inde torpento similiter iram, unde rursus operando

mereri valeamus gratiam; si ille dignetur adesse, sine quo nichil possumus facere, a quo est omnis sapientia et omne donum perfectum, qui disertas fecit linguas infantium et cum voluit animal brutum fecit facundum; si, inquam, ille apertum os nostrum dignetur implere, et suum, qui ubi vult et quando vult spirat, Spiritum cordi nostro inspirare: optamus non pigrum servum male ociando imitari, sed potius aliquantulum nos exercitando eum æmulari, qui duplicatum in negotio talentum suo ³⁸⁸⁴ domino retulit et bonum gradum acquisivit et majora adipisci promeruit. Ad hoc etiam sapientissimus ecclesiastes, omnium saluti consulens, quasi uni loquens, in uno omnes hortatur dicens: « Quodcumque valet manus tua agere, instanter operare, quia nec opus nec ratio nec scientia erit apud inferos, quo tu properas (*Ec.* ix, 10). » Quo ne unquam nos contingat properare, beati Cuonradi patroni nostri succurratur interventione; ad cujus laudem et honorem posteris laboramus mittere, qualiter martyrii passione coronavit eum Dominus gloria et honore; ubi lector cupidus novorum non requirat faleras verborum, quia vulgari et aperto sermone ex industria quæ scribimus studuimus reddere lucida et aperta; interdum et — quod non erubescimus fateri — interveniente inperitia, consimilibus nobis idiotis condescendit latinitas inculta et inpolita. Sed de nominis ejus varietate primo congruum videtur multis dissidentibus satisfacere, si non et ipsi teneremur eadem scrupuli dubietate (³⁸⁸¹). Alii enim eum Cuonrandum nominant, alii, et præcipue sui ^C patriotæ et consanguinei, Cuononem appellant, alii utriusque nominis quasi binomium fuisse autumant. Nos vero diversorum opinioni cedentes Deique illud noticiæ relinquentes, dum cujuscumque sit nominis non diffidimus scriptum in cælis, tandem in nomine Domini aggrediamur textum narrationis.

INCIPIT VITA ET PASSIO

1. Beatus martyr Cuonradus ³⁸⁸⁵, ex nobili prosapia oriundus extitit, ex Suevia oppido ³⁸⁸⁶ Pulinga (³⁸⁸²), patre Eilolfo ³⁸⁸⁷, matre Hazzecha ³⁸⁸⁸. Qui cum essent secundum seculi dignitatem non infimi, rebus et divitiis opulenti et amplissimis prædiis dilatati, in hoc dabatur intelligi, quod hic eorum filius vas dilectionis ³⁸⁸⁹ esset futurus, quia non ad ipsa sæcularia, quæ licet temporaliter, tamen libere, utpote tantorum patrimoniorum heres, uti potuisset, sed ad ecclesiastica divina prædestinatione deputatus est; tamquam ipsis parentibus

^D ejus a Domino disceretur: *Ego sum pars hereditatis ejus* (*Psal.* xv. 5). Itaque datur ³⁸⁹⁰ sanctæ litterarum doctrinæ prima ætas illa; quo plus crepitantibus sub ferulis flebat, eo amplius de die in diem ibat de virtute in virtutem ³⁸⁹¹, visurus quandoque ³⁸⁹² Deum deorum in Syon cælestem. Cujus etiam mensuræ philosophia mater se aliquando cohibebat, huncque suis laribus obversantem ³⁸⁹³ lacte et alimentis usque ad virilis animi robur enutrire gestiebat. Quem Dei gratia ita redidit sapientem, ut de his minime esset de quibus dicitur: *Ubi scriba, ubi*

VARIE LECTIONES.

³⁸⁷⁸ episcopatu 1. ³⁸⁷⁹ Ego h. n. a. s. seclabor, sed 3. ³⁸⁸⁰ a. et desunt 3. ³⁸⁸¹ hæc in 3. ³⁸⁸² mire corrupta sunt: caute sectantes vestris. ³⁸⁸³ divine corr. divino 1. ³⁸⁸⁴ privatus 1. ³⁸⁸⁵ cum. 1. ³⁸⁸⁶ conradus 2. 3. qui et cuno addit 3. ³⁸⁸⁷ opido 1. ³⁸⁸⁷ eilolfo 2. eilolfo 3. ³⁸⁸⁸ exizecha 2. azecha 3. ³⁸⁸⁹ electionis 2. ³⁸⁹⁰ datus 1. a genitoribus add. 3. ³⁸⁹¹ cum processu ætatis ad incrementum probitatis add. 3. ³⁸⁹² qm 2. ³⁸⁹³ deest 3. ³⁸⁹³ observantem 2.

NOTE.

(3881) Auctorem peregrinum hæc aperte demonstrant.

(3882) Pfullingen; cf. Stalin Hist. Wirtemb. I, p. 566.

sapiens, ubi conquisitor hujus seculi? nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? (I Cor. i. 20.) sed ex his quos docet apostolus, dicens: *Volo vos sapientes quidem esse in bono, simplices autem in malo (Rom. xvi, 19)*. Inde bi ium Pythagoræ ingressus, sinistram manum cavens, dextro incedens; cum matura ætate potitus sui juris esset effectus, quare natale solum reliquerit, qualiterque metropolim Germaniæ Coloniam Agrippinam expetierit, sicut a diversis diversa comperimus, diversa referre censuimus. Ferunt quidam, quod studio majoris exercitii, ut illa minor assolet ætas, apud eandem urbem peregrinari voluerit; quidam, quod amore beati Annonis ejusdem sedis antistitis, qui affinitate et propinquitate sibi proximus putatur, illo advenerit; quidam, quod isdem antistes tempore suscepti honoris secum hunc advexerit; nam et ipse Suevus erat natione. Quid tamen horum verius sit, ipse melius novit qui eum præcivit et prædestinavit conformem fieri passionis filii sui; e, quem prædestinavit, vocavit; et quem vocavit, justificavit et, ut hodie cunctis liquet, magnificavit. Unde nulla inest dubietas cordibus nostris, quin, qualiscumque fuerit causa a patria digressionis, portenderet auspiciam beatæ passionis. Et quis diffidat huic a Domino, etsi non aperte, dictum tamen in cor missum illud: *Exi de terra et de cognatione tua, et veni in terram quam monstrarero tibi, et benedicens benedicam tibi (Gen. xii, 2)*. Ipsam utique terram sibi omnipotens Deus monstravit, in qua et non parum gratiæ ei dedit, sicut laus testatur quæ nunc in fine canitur. Nam prædictus præsul sanctissimus Anno — cujus laudabilia opera etsi quorundam invidorum siluerit lingua, multa tamen lapidum clamabunt ædificia, quibus ædificavit et ædificata auxit episcopi sui monasteria — beatum hunc advenam ipse advena, sed exaltatus Dei dextera, benigne collegit, humane tractavit, et cum libuit et dignum iudicavit, majori gradu evectum et assumptum extulit, propius stare jubens ordine proximo, honoreque presbyterii sublimatum, secundo loco post se statutum, majorem præpositum majoris domus sæ sedis, hoc est Sancti Petri, collocavit. Prima hæc cura credita est sibi, quamquam strenue et idonee in conspectu Dei et hominum administraverit, tot testes adhuc existunt, quot eum nosse potuerunt.

2. Sub eodem tempore quartus Henricus, patris æquivocus, teneris sub annis, noviter patre Augusto de medio facto, strenue in sceptris agebat; quem sæpeditus pontifex sanctus Anno, veluti vir tocius prudentiæ et aulicæ nutrituræ, ab

VARIÆ LECTIOMFS.

³⁸⁹⁴ esse 2. ³⁸⁹⁵ vel 2. ³⁸⁹⁶ deest 2. ³⁸⁹⁷ edificia q. edificavit 1. ³⁸⁹⁸ episcopatu 2. ³⁸⁹⁹ Hanc capitulum divisionem ipse instituit. ³⁹⁰⁰ henricus 2. 3. ³⁹⁰¹ ut corr. et ut 1. ³⁹⁰² solomoniaci 1. ³⁹⁰³ sibi ut 2. ³⁹⁰⁴ n. i. 2. 3. ³⁹⁰⁵ pontificatus 1. ³⁹⁰⁶ ferulam regiminis indicem 3. ³⁹⁰⁷ Einhardo 3. ³⁹⁰⁸ auditu 2. ³⁹⁰⁹ suo 2.

NOTÆ.

(553) Hæc a vero valde discrepare, non est quod moneam.

Augusta vidua matre (553), educandum suscepit; huncque liberalibus litterarum studiis tradidit, in divinis et humanis imbuebat, utque regiam prolem decebat, decenter educabat. Cujus occasione magisterii aliquando et regni negotia procurabat, et ubi res exigebat, discipulo manum consilii porrigebat; quantoque illud quod scriptum est: *Ad magistrum respicit, quidquid a discipulo delinquitur*, metuebat, tanto, ne quid sinistram, quod sibi esse imputandum, rei publicæ eveniret, cavebat; recollensque illius Salomoniaci: *Diligite justiciam qui iudicatis terram (Sap. i, 1)*, recto legum moderamine frenos nobilium urbium juvabat regere, jus civile bonis reddere, reos terrere, sua quique recte dispensare. Quapropter rectos et sapientes quosque ad regimen ecclesiarum provehi suadebat, quia scriptum sciebat: *Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum (Sap. vi, 16)*. Inde est, quod cum, ut sibi visum est, sui utilitas ita poposcisset et urbs Treverica suo pastore viduata esset (554), memoratum virum Cuonradum, quem quidem ad hoc aptum noverat et idoneum, censuit subrogandum. Et licet inscrutabili Divinitatis archano talis viri Dei promotio sui martyrii esset occasio, tamen nulli dubium, quin si, ut dicitur, hunc desideravit episcopatum, desideravit opus bonum; quia hoc esse moribus affectabat, quod esse debere ipsum nomen indicat. Itaque sæpediti præsulis sui instinctu et consilio, martyr Christi, ante futurus quam episcopus, adductus in medio et dignus acclamatus, suscepit a manu regia pontificatus insignia, scilicet pastoralem baculum et sponsalem ecclesiæ anulum, interim dum sacri crismatis unctione ordinaretur sponsus ecclesiæ. Nec mora, commissus ipsius regis legatario, venerabili scilicet Spirensis urbis episcopo Eilardo, sedi commissæ, id est urbi Trevericæ, dirigitur. Quæ licet sanctissimis et nusquam terrarum majoribus episcopis dudum a Deo fuerit insignita, ut non immerito secunda diceretur Roma, suis tamen peccatis exigentibus, indignam fuisse his ultimis temporibus tali pontifice credimus; quod et rei probat eventus. Nam audito ejus adventu, unde infelix in hac parte in melius proficere debuit, inde in deterius male consulta ruit. Mox quippe ab inicio homicida diabolus, cujus invidia mors intravit in orbem terrarum, quem imitantur qui sunt ex parte ejus, quos in ea suæ partis scivit, vesaniæ suæ furore inflammatus, ad sui imitationem, id est ad homicidium, incitavit. Et ubi urbs post Romam in toto orbe, in qua plures quam ibi olim habuerit ipse diabolus et sui cultores et suæ nequiciæ satellites? Et licet

(554) Eberhardus archiepiscopus obiit d. 15 April. a. 1066.

quæ fuerat magistra erroris, jam sit discipula veritatis, tamen, pro ³⁹¹⁰ dolor! adhuc in ea repperit de suis membris, quæ ad persequenda et perimenda Christi membra commovit. Similia passionis dominicæ in hujus quoque sancti viri passione videmus evenisse. Sicut enim Judæorum sacerdotes et pontifices, docti lege et prophetis, indoctum populum ad necem Salvatoris incitabant, ita et, quod dictu nefas est, quidam de clero laicum populum, quem debuerant compescere, magis ad tale flagitium studebant provocare. Nam et Theodericum ³⁹¹¹ urbis præfectum (855) convenientes, cum multis suasoriis verbis, tum ³⁹¹² diversis assertionibus verisimilibus, ad extinguendum beatum virum animabant. Hinc tumultuantes vulgarique more perstreptentes, episcopum, non electum, non recte statutum, numquam suam urbem intraturum, numquam sui dominaturum, modo sacramentis, modo contestationibus, modo maledictis ³⁹¹³ jurabant; eundem præfectum defensorem urbis et patronum, nec talia pati debere inclamantes adulatoricè. Hunc aiebant perimi debere hoc ³⁹¹⁴ sui honoris esse, id ³⁹¹⁵ sanctis loci gratum fore, non ³⁹¹⁴ hoc criminis, sed esse zelum justiciæ, et rectæ defensionis; insuper inquirunt ³⁹¹⁶ *Peccatum hoc portabimus; nobis athereat. nobis reputetur.* Quod quasi aperte dictum videtur: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (Matth. xxvii, 25), Vir gloria temporalis suffultus, his et hujusmodi malis adhortationibus et ineptis sensionibus illectus, milites inquiri, arma corripit; et præcone clamante: *Quicumque non affuerit, præsidem offendit*, omnis civitas concurrat ³⁹¹⁷. Majus etiam signum, ad concitandum vulgus sonatum, quod debuit esse ad completionem divini officii, extitit ad incitationem ³⁹¹⁸ tocious mali. Erat siquidem tardior hora, cum debuérant servi Dei diurna complere ³⁹¹⁹ officia secundum canonica ³⁹²⁰ instituta. Tunc hi, quibus erant in corde peccati nox et tenebræ, eadem hora cum armorum apparatu concurrunt ³⁹²¹, ascensisque equis venienti pastori, non ut oves, sed ut lupi rapaces, ad devorandum obviam exeunt. Qui quarto ab urbe miliario habita mansione in villa quæ Bithurburch ³⁹²² (856) dicitur, cum ipso venerabili episcopo cui eum diximus commissum, nichil tale suspicatus pernoctabat; futurum mane, ut putabatur, ut ab eodem domno regis vice urbi præsentaretur et ut est consuetudinis, a clero et ³⁹²³ populo sollemniter exciperetur. Sed frustra pietas omnipotentis Dei viduæ et destitutæ urbi pium rectorem procura-

A bat; frustra ei paterna voce dicebat: *Noli timere, filia Syon, ecce rex tuus venit tibi mansuetus* (Joan. xii, 15); cum mallet ipsa ejus sanguine pollui, quam ab eo saltem ad horam regi. Facto mane, data 15 Kalendarum Junii die (Mai. 18), jam sole illucescente, clientulorum turba accelerat surgere, se invicem ad eundem convocare, accurate, ut illud nobile collegium solet, ornare, equos sternere et quicquid hujusmodi est decenter parare; cum subito insperate et inprovise ab hostibus se non tamen cum ventos quam et obsessos viderit. Quid agerent? Qui nil morte dignum in eos deliquerant, cur ab eis mori habebant? Tandem et ipsi ad arma concurrunt ³⁹²⁴; pro vita, si possit fieri, decertare disponunt. Sed quomodo persequeretur unus mille, et duo fugarent decem milia? (Deut. xxxii, 30.) Prævaluerunt multi, ubi obstabant pauci; effractisque januis, non tamen sine utriusque partis sanguine, atrium domus introgressi, cubiculum quo uterque senior quiescebat proruperunt. Qui eorum strepitu jam ante expergefati, post judicium, quod adesse cernebant, misericordiam Dei expectabant. Quam ipse, permittens modo ad dampnationem horum fieri quod nolebat, ideo ut credimus differebat, quia majorem gloriam servo suo Cuonrado reservabat, Cuncta ergo quæ manibus occurrebant, equos, vasa, vectes reliquamque supellectilem ³⁹²⁵ eorum diripientes, memoratum Spirensis episcopum non sine injuria, utpote suis rebus spoliatum, abire siverunt. Beatum vero Cuonradum captum et vincitum, inhumane et inhumane cum cachinno ³⁹²⁶ et exprobratione ad castrum ³⁹²⁷ cui nomen Ureich ³⁹²⁸ (857) pertrahentes, custodiæ mancipaverunt; fortassis dum apud se tractarent, ³⁹²⁹ quam exicali morte eum perderent.

C 3. ³⁹³⁰ Sed interim hic reor supersedendum, ut cum eis, qui canino dente garriunt, hunc non canonicè electum ³⁹³¹, et quia non electum, ideo non canonicè promotum, de modo promotionis habeamus conflictum. Non ab hominibus solum et non a Deo, sed non ³⁹³² a Deo pariter et ab hominibus eligi debere, non solum affirmamus, sed et contradicentibus non debere, frontem defensionis opponimus. Dicit in amoris ³⁹³³ cantico sponsa de sponso Christo, id est ecclesia de episcopo Christi sponsi sui vicario: *Dilectus meus electus ex milibus* (Cant. v, 10); aperte dans intelligi, non qualemcumque facile assumi, sed a multitudine ex multitudine eligi, qui boni sit testimonii. Et in ³⁹³⁴ initio nascentis ecclesiæ Mathias

VARIE LECTIONES.

³⁹¹⁰ proh 2. ³⁹¹¹ treuericum 2. corr. theodericum 1. ³⁹¹² cum 2. ³⁹¹³ maledictis 2. ³⁹¹⁴ h. s. *ei infra* non hoc *desunt* 2. *spatio vacante.* ³⁹¹⁵ hoc 1. ³⁹¹⁶ inquit 2. *deest* 3. *ubi*, quod in hoc peccabitur nobis. ³⁹¹⁷ cucurrit 2. occurrit 3. ³⁹¹⁸ imitationem 1. 2. ³⁹¹⁹ implere 2. celebrare 3. ³⁹²⁰ canonica 1. ³⁹²¹ cucurrun 2. ³⁹²² bithurburch 2. bideburch 3. ³⁹²³ et a. 2. ³⁹²⁴ cucurrun 2. ³⁹²⁵ superlectilem 2. ³⁹²⁶ chachinno 1. ³⁹²⁷ municipium super annem Moellam situm 3. *ex* 3^a. ³⁹²⁸ ureich 1. urtich 1^b urtich 2. 3. ³⁹²⁹ tractassent 1. ³⁹³⁰ hoc cap. *deest* 3^a. ³⁹³¹ electum et *desunt* 2. ³⁹³² ita 1. 2. *sed rectius deesse videtur* 3. ³⁹³³ ameris 2. ³⁹³⁴ *deest* 2.

NOTÆ.

(855) De quo cf. Hontheim Hist., I. pag. 341. *comes et procurator noster* in charta Eberhardi archiepiscopi a. 1065 appellatur, ibidem pag. 407.

(856) Bittburg.

PATROL. CLIV.

(857) Hoc castrum sæc. xiii a Wirico de Dunc firmatum, ab Arnolde archiepiscopo destructum referunt Gesta Trev. (contin.) Honth.

ad apostolatam divina electus est sorte; Stephanus ³⁹³⁵ quoque ad diaconatum apostolorum, immo sancti ³⁹³⁶ Spiritus, electione. Et quid prodest mille testimoniis paginam nostram occupare? Qui ergo hunc a sancto viro ³⁹³⁷ Annone divinitus inspirato promotum, a Deo non credunt electum, eadem mentis amentia non credant electos ³⁹³⁸ a Deo, quos a sanctis apostolis divinitus inspiratis diximus constitutos. Sed et sancti patres, sacrorum ³⁹³⁹ canonum auctores, cum viderent, habundante iniquitate et refrigescente caritate, in sancta ecclesia tales per symoniacam heresim subintrare, qualium uni clamat beatus Augustinus: *O episcopo, nisi centum* ³⁹⁴⁰ *dedisses, hodie episcopus non fuisses*, sanxerunt in ipsis sententiam canonum, ut eorum verbis utar: *Ubi cumque inveniri possit dignus, statuatur ubicumque fuerit opus*. Hoc ex ipsis canonibus, hoc ex pontificum ³⁹⁴¹ decretis, hoc est registro beati papæ Gregorii, multis lectionibus approbamus. Multos quoque tales in cronicis regia potestate constitutos ostendimus, quorum constitutionem Deo placuisse, post patuit in eorum operatione; qualis exstitit ipse, cujus sanctitatis sonus jam in omnem terram exivit auditus, a quo patrem nostrum Cuonradum promotum supra diximus; quem si Agripina, utpote sibi antea ignotum ³⁹⁴², nescivit eligere, modo tamen digna fuisse tanto gloriatur præsule. Sed fortassis obiciunt qui illorum partis fautores sunt, quia ex suis elegerunt quem dignum æstimaverunt. Sed cavendum ne eis occurrat illud propheticum: *Væ* ³⁹⁴³ *qui dicunt bonum malum, et malum bonum* (Isa, v, 20). Nam si ex Deo et cum Deo et in Deo et qui elegerunt et quem elegerunt essent, numquam sanguinem innocentem invidia et concupiscentia inflammati condempnassent. Quisquis ergo sapientiæ moribus institutus, studiis improborum haberis dissimilimus ³⁹⁴⁴, nichil est quod ammireris, si in hoc vitæ salo sancti circumflantibus agitantur procellis, quibus hoc maxime propositum est, pessimis displicere ³⁹⁴⁵. quorum quidem tametsi ³⁹⁴⁶ est numerosus exercitus, spernendus tamen est, quia ³⁹⁴⁷ nullo duce regitur, sicut de hujus sancti persecutoribus post suo in loco dicemus. Jam redeamus ad propositum, et nobilem martyris triumphum noticiæ tradamus fidelinm.

4. Diebus quatuordecim athleta Christi apud memoratum castrum custodiæ fuit deditus; non quia dies mortis ejus pietatis gratia ab his esset dilatus, quorum interim crudelitatis non erat modus; sed quia nondum venerat hora qua erat vocandus, a quo est et in utero formatus. Die vero quintodecimo, cum prædicto Theoderico præsidi sacrilego et christiani

A nomine prorsus indigno profanæ crudelitatis rabies aspirasset, ut jam innocentis sanguine saciari cuperet, a custodia eductum, quatuor filiis nequam, qui suæ rabiei satisfacerent, tradidit illudendum; hoc eis sub mandato interminans ³⁹⁴⁸ quia si ejus vitam levi cruciatu auferrent, se sua gratia privandos scirent. Qui optatam ³⁹⁴⁹ sibi occasionem in eum cessisse ³⁹⁵⁰ sæviendi suoque posse domino officio tam ³⁹⁵¹ levi placere gavisus, demonico ³⁹⁵² spiritu exagitatus, ad supercilium cum montis duxere propinquum; qui tantæ erat densitatis ³⁹⁵³, ut ab hoc præcipitatus, ³⁹⁵⁴ ante membratim divulsus quam putaretur mortuus. In hujus ergo cacuminis vertice veste nudatum, sola interula tectum, facie velatum, ligatis manibus post tergum ³⁹⁵⁵, statuere. *En*, inquit, *Deus: quod tunc liquebit, cum incolomitate ruina hæc* ³⁹⁵⁶ *stabilierit*. Cumque cum hujusmodi derisione non timuissent reverendum virum præcipitare, divinæ pietati libuit manifestare, hunc quidem se elegisse, sed eos eo indignos esse. Nam ab alto deorsum ruens, non solum vivus, sed et toto stetit corpore illæsus; non sine ammiratione, qui velit attendere, membra collisa fuisse ³⁹⁵⁷, nisi revera Dominum constiterit manum supposuisse ³⁹⁵⁸. Visa hac virtute; saxeum pectus impiorum non est motum pietate; sed assumptum denuo: *Hoc ipsum*, inquit, *experiemur iterato*. Secundo experti, tercio etiam sunt temptare ausi. Jam ter probatum, ter a Deo glorificatum, ter ab ipso servatum illæsum, parvipendit obcæcata mens perfidorum, corde inpenitentis thesaurizans iram sibi in die furoris Domini. Quisquis signa et miracula requiris, quibus hunc sanctum fuisse jure fatearis, perpende, an fuerit virtutis divinæ, molem gravis corporis ter, ut ita dicam, avolare, vel ab alto solo tenuis ruere, aut certe per devexa scabrosi ³⁹⁵⁹ montis interpositis ubique scopulis deviare ³⁹⁶⁰, salva sui integritate; cum nec quid haberet indumenti, quo vel sentium aculeis posset tueri. Quod si non invidium, immo fidelem habes oculum, non inconvenienter illud Daviticum hujus in laude fateberis cantandum *Angelis suis mandavit de te, ut* ³⁹⁶¹ *in manibus tollant te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum* (Psal. xc. 12.) Simili etiam præcipicio ³⁹⁶² fratrem Domini Jacobum legimus ludibrio habitum; sed quod semel ille ³⁹⁶³, ter subiit iste, quia fortassis minoris adhuc meriti, majori habebat supplicio augmentari. Sed tanto ambo feliciores, quanto et illius dominici verbi non immemores: *Non est servus major domino suo* (Joan. xiii, 16; quem videlicet adhuc juvenem per susceptæ carnis infirmitatem

VARIE LECTIONES.

³⁹³⁵ stepanus 1. ³⁹³⁶ sp. s. 2. ³⁹³⁷ a. v. 2. ³⁹³⁸ a. d. e. 2. 3. ³⁹³⁹ sanctorum 2. 3. ³⁹⁴⁰ solidos add. 3. ³⁹⁴¹ pontificum 1. ³⁹⁴² incognitum 1. e corr. ³⁹⁴³ ne 2. ³⁹⁴⁴ dissimilimus 2. ³⁹⁴⁵ displicere 1. ³⁹⁴⁶ tametsi 1. ³⁹⁴⁷ quoniam 2. 3. ³⁹⁴⁸ interminatus 2. 3. ³⁹⁴⁹ obtatam 1. ³⁹⁵⁰ cecidisse 1. ³⁹⁵¹ pl. t. l. 1. ³⁹⁵² demoniaco 2. ³⁹⁵³ et altitudinis add. 3. ³⁹⁵⁴ precipitatus 1. ³⁹⁵⁵ postergum 1. ³⁹⁵⁶ ita 1. 2. incolumem te e ruina hac st. 3. ³⁹⁵⁷ fuisse 1. ³⁹⁵⁸ subposuisse 2. ³⁹⁵⁹ scabrosi 1. ³⁹⁶⁰ derivare 1. ³⁹⁶¹ et in m. tollent 2. ³⁹⁶² precipio 2. ³⁹⁶³ iste 2.

diabolus altius assumptum, ortatus est ad præcipium; quem et postmodum ejusdem diaboli membra duxere ad montis supercilium, ut præcipitarent eum. Nondum de pœna saciati carnifices crudelis tyranni: *Quia*, inquit, *non bene saliens substitisti* ³⁹⁶⁴, *gladius noster dominabitur tuæ carni*, hinc ad cumulum ³⁹⁶⁵ dampnationis suæ gladiis eum appetere, sicque decollatum collegio martirum martirem sociaverunt. Ita ille ter beatus, ludibria et verbera expertus, insuper et vincula et carceres, in occisione gladii mortuus est. Cujus spiritus assumptus ab ³⁹⁶⁶ angelis, cum multiplicibus triumphis vultui præsentatus est Omnipotentis; ejusque odore suavitatis innovata est curia cælestis, dum hinc lilia ex stola sacerdotali candentia, hinc redolent ³⁹⁶⁷ rosæ vernantes ex passionis sanguine. Corpus exanimè vepribus et fructibus operuere, suoque domino tale nutiare gaudium abiere. A quo requisiti, ubi nam esset episcopus, illi inquit: *Pontificalem* ³⁹⁶⁸ *mitram inposuimus, sed Treverim ultra non venturus, nec pontificalem* ³⁹⁶⁹ *kathedram estrecturus*. Tali derogatione sancto viro insultantes, forsitan ignorabant, quod sit futura dies, in qua præ angustia spiritus gementes, dicent inter se pœnitentiam agentes: *Hic est quem aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improprietatis; nos insensali vitam ejus æstimabamus insaniam et finem illius sine honore. Quomodo ergo computatus est inter filios Dei, et inter sanctos sors illius est?* Quia ejusdem tyranni timore membra Christi hostiæ nemo audebat terræ ³⁹⁷⁰ mandare, diebus fere 40 inhumata jacuere, instar beati Stephani prothomartiris, avibus cæli et bestiis agri exposita; sed Dei providentia a nullo horum fuere contracta. Inde ea proximæ villæ, hoc est Lonset ³⁹⁷¹ (558), convicanei, pietate moti, tandem clam elevavere, et apud eandem villam 8 Idus Julii ante fores ecclesiæ honore quo potuerunt sepelire. Passus est itaque anno millesimo sexagesimo sexto incarnationis Dominicæ, quarta indictione, data prima Kalendarum Junii ³⁹⁷² die. Paulo antequam pateretur cælitus missa cometes ³⁹⁷³ in occidentali parte multis noctibus apparuisse ³⁹⁷⁴ visa est (559), divinæ nimirum ultionis index. Nam vox ejus innocentis sanguinis, a Deo vindictam postulantis, tantum clamorem intulit cælis, ut adhuc de manu totius orbis ultionem videatur expetere ira superni judicis. Siquidem nec differendo responsum est ei: *Modicum tempus sustine*; sed statim eodem

anno eodemque tempore sancta ecclesia ³⁹⁷⁵ tanto ³⁹⁷⁶ dissensionum et perturbationum cœpit agitari turbine, ut diutina bellorum per civile bellum fluctuatione, quid sit pax, videatur ignorare. Statim ³⁹⁷⁷ enim secundum illud prophetiæ ³⁹⁷⁸ judicium. *A sanctuario meo incipite* (Ezech. ix, 6), vita decessit sedis apostolicæ venerabilis pontifex Alexander; cui succedens Hildebrandus pestifer in diebus officii sui calicem iræ Dei universo propinavit orbi, ejus amarissimo sapore adhuc et in posterum dentes filiorum obstupescere habent ³⁹⁷⁹, nisi tribuat miserendi tempus, cujus ³⁹⁸⁰ populus et oves pascuæ (Psal. xcix, 3) sumus, quem constemur Deum et Dominum, quem laudamus in secula seculorum. Amen.

5. Juxta quod scriptum est: *Justus quamorte præoccupatus* ³⁹⁸¹ *fuert, in refrigerio erit, quia gratia et misericordia Dei* ³⁹⁸² *est in sancto* ³⁹⁸³ *ejus et respectus in electo* ³⁹⁸⁴ *illius* (Sap. iv, 7), beneplacitum fuit Deo memoriam martiris et sacerdotis sui honestiori decorare sepulchro, et Theologiense cœnobium tali augere patrono; qui videlicet uno ex latere Mauricio astaret et ex alio pauperulæ congregationi manum conferret. Et quia, qui recipit justum in nomine justii, mercedem justii accipiet (Matth. x, 41), hujus æternæ mercedis non erit expertus Deodericus venerabilis antistes ³⁹⁸⁵, cujus pio favente studio utraque provenit exhibitio martiris, scilicet et de loco villiori elevatio et ad decentiorem translatio. Unde mirabilis Deus in sanctis suis, qui fideli suo Cuonrado ³⁹⁸⁶ a duobus, unius nominis, sed diversæ qualitatis, diversa exhiberi tribuit dona honoris, a Deoderico ³⁹⁸⁷ crudeli ^{3987*} tyranno coronam martirii. ab ejus æquivoco præsole dignissimo honesti quietem sepulchri. Sed quia ipse retributor bonorum et ultor malorum diversa utrisque inferet stipendia meritorum, jam post passionis textum martiris ad nos scribamus adventum.

Isdem honestissimus sanctæ Viridunensi ecclesiæ præsul Deodericus cum eodem anno apud Novallis ³⁹⁸⁸ suæ dicionis castrum curas agens, die ³⁹⁸⁹ quadam sollempnia celebraret missarum, tempore sacrificii ³⁹⁹⁰, recordatione martiris animæ tanto lacrimarum perfusus est iabre, ut eum subito in contemplatione raptum nemo ambigeret circumstantium. Cumque, finitis eisdem sollempniis, subucula (360) compuncti sacerdotis loco pectorali non parvis maderet distillata guttis, cunctis mirantibus nec veritatem rei sciscitari audentibus, ipse dominus ³⁹⁹¹, cui

VARIE LECTIONES.

³⁹⁶⁴ substiti 2. ³⁹⁶⁵ tumulum 2. 3. ³⁹⁶⁶ ab ang. ass. 1b. ³⁹⁶⁷ redolent 2. ³⁹⁶⁸ m. pontificalem 1. ³⁹⁶⁹ pontificalem 1. ³⁹⁷⁰ deest 1. ³⁹⁷¹ ita 1b. 2. lonset 1. lonseti 3. ³⁹⁷² III N II. 2. ³⁹⁷³ commetes 1. ³⁹⁷⁴ apparuisse 1. ³⁹⁷⁵ et maxime metropolis Treverica add. 3. ³⁹⁷⁶ tanta 1. ³⁹⁷⁷ Statim — habent *desunt* 3. ³⁹⁷⁸ prophete 2. ³⁹⁷⁹ h. ob. 2. ³⁹⁸⁰ Cujus sumus p. et o. p. quem 2. ³⁹⁸¹ preoccupatus 1. ³⁹⁸² superser. 1. ³⁹⁸³ deest 3. ³⁹⁸⁴ sanctos 1? 3. ³⁹⁸⁵ electos 3 ³⁹⁸⁶ theodericus a. ven. 2. ³⁹⁸⁷ cuonrado 1. *hoc loco*. ³⁹⁸⁷ deo clerico 2. ³⁹⁸⁸ t. cr. 1. ³⁹⁸⁹ novrillis 1. novellis 3. navelis 3a. s. d. *desunt* 1. ³⁹⁹⁰ in festo S. Apollinaris s. 3. ³⁹⁹¹ 3. *hoc loco addit*: repente spiritus beati, de quo diximus, quasi avis circumvolantis per altaris circulum, turbatur visione. Qui infra actionem defunctorum deductus ad memoriam hujus, cujus audierat cædem. ³⁹⁹² donnus 1. dompnus 2.

NOTÆ.

(558) Lonset ex altera parte Mosellæ. HONTH.
(559) Cf. Lambertum et Bernoldum h. a.

(360) Videtur intelligere casulam, phrasi satis incongrua. HENSCHEN.

adhuc inerat lacrimosus vultus, non tam fatu linguæ quam ipse cœpit opere clamare³⁹⁹², illud divinitus reductum ante oculos mentis suæ: *Quia justus perit, et nemo percipit corde, cum sit memoria ejus in pace* (Isai. LVII, 1). Mox enim convocata domesticorum et clientulorum multitudine, hos sacramentis, illos precatoriis astringebat verbis, ut quis eorum recens occisum ostenderet, locum projecticadaveris designaret, sua gratia, suo deinceps beneficio non careret. Putasne lætus exstitit, qui hac in re sui senioris votis satisfacere valuit, cum cunctis luce clarius patesceret, id mandati, dum sacramenta offerret³⁹⁹³, a Deo, qui ea acceptaverat, accepisse, ex cuius præsentia illa gratiosa lacrimarum inundatio profluxisset? Nec mora, quibus nota erat res propius accedentes, plus nitebantur fideles³⁹⁹⁴ apparere, qui J] veriora episcopo anticipassent narrare. *Domine*³⁹⁹⁵, inquit, *hæc et hæc passus, tali in vico habetur humatus*³⁹⁹⁶. De his ergo certificatus, tractabat apud se vir pius, qualiter occultum thesaurum suæ inferret ecclesiæ, ubi locus orationis martiri pateret quandoque. Sed quia difficultas longe remotæ regionis effectum denegabat suis desideriiis,olvebat rursus animo conari saltim alicubi transferre, ubi sub sua esset ditio³⁹⁹⁷ et congruo sibi quiesceret honore. Tandem salubri reperto consilio, ad Theologiæ cœnobium, quia sui juris propius nullum, disposuit odvehendum; ubi nobilium colitur memoria martyrum, Mauricii videlicet ejusque sociorum. Missaque legatione³⁹⁹⁸ Abboni ejusdem monasterii patri. hoc ipsum studuit intimare, celeriterque in vico Loncschet, quæ sanctum tumulatum audierat, sibi cum his quæ exequiis conveniunt obviare³⁹⁹⁹ mandat, Qui parere promptus, donum, cæleste suscipere gavisus, adhibitis secum de fratribus cum hujusmodi apparatu, constituta die constitutum properavit ad

A locum. At venerabilis episcopus dubius quos eventus inventionis haberet exitus, cum militari manu advenerat; sed non facile ab incolis quæsitâ obtinere valebat, quia sæpedicti tyranni metu nec hunc se scire nec tumulatum⁴⁰⁰⁰ apud se fateri audebant⁴⁰⁰¹. Sed quaqua versum⁴⁰⁰² esset, optatis tamen, Deo volente et aliquo⁴⁰⁰³ prodente, potitus est; elevatamque de absconso lucernam attulit super candelabrum hujus ecclesiæ, ubi nunc intrantibus domum Domini claro refulget lumine.

6. Inpediente⁴⁰⁰⁴ nostri sensus tenuitate⁴⁰⁰⁵, minus valemus proferre, quam decoro et sollempni missarum officio pontifex nobilis exsequias denuo viri celebraverit nobilis; sed inibi est videre, siquid deest vicio linguæ. Hoc memoriale sui nominis fecit idem pontifex in diebus suis, quod in memoria⁴⁰⁰⁶ ante Deum manet in æternum.

7. Octavo Kalendas Augusti auctum⁴⁰⁰⁷ est hoc domicilium cælibe tali; qui cujus meriti sit in cælis, ejus caro mortua testatur in terris. Nam ad ipsius tumulum cum adveniunt ægri, sanitate recepta compotes redeunt sui voti. Unde ab ymnidicis angelorum choris gloria laus et honor sit nomine Omnipotentis, qui beatum hunc assiduis coruscare⁴⁰⁰⁸ facit virtutibus⁴⁰⁰⁹ et miraculis. De quibus ad utilitatem fidelium pauca referemus⁴⁰¹⁰, sed plurima omittimus, quæ priorum nostrorum desidia silentio præterita, nobis manent incognita, sed Deo sunt nota. Hæc sunt ergo, quæ vidimus⁴⁰¹¹ vel diligentius investigare potuimus.

C Curvati duarum mulierum digiti ejus nominis invocatione sunt erecti. Duo denique claudi in anniversario sepulturæ suæ ad sepulchrum ejus sunt erecti. — Materia ejus sepulchri quadam die funditus est mota, eademque hora candela cælitus apparuit accensa (361). — Mulier quoque cæca et para

VARIÆ LECTIONES.

³⁹⁹² præfati spiritu visione *add.* 3. ³⁹⁹³ in illa Spiritus visione *add.* 3. ³⁹⁹⁴ nitebatur fidelis (f. n. 3.) — anticipasset 2. 3. ³⁹⁹⁵ Domine domine 1. ³⁹⁹⁶ Vicum quidem et viam qua aditur scimus, locum vero sepulturæ penitus ignoramus. At qui curam ipsius, spiritus sui admonitione, avis, ut dicis, specie, tibi intimavit, non dubium, quin et exuvias corporis quocumque indicio revelabit *add.* 3. *uncis inclusa.* ³⁹⁹⁷ devotione 1^b. ³⁹⁹⁸ legatione abboni 1. ³⁹⁹⁹ obvari 2. 3. ⁴⁰⁰⁰ a se t. 1. ⁴⁰⁰¹ Sed qui sanioris apud eos erant consilii, comperta ejusdem martyris sanctitate, quam per duodecim, quibus apud eos detinebatur, dies multis signis et prodigiis fuerant experti, quibus tam fuerant ingrati quam et laude Dei indocti; quia ut asportaretur non acquiescebant, armis rusticum illud vulgus illata vi deterrebat *add.* 3. ⁴⁰⁰² ibat, nemo indicabat ubinam *add.* 3. ⁴⁰⁰³ a. vim passo 3. ⁴⁰⁰⁴ 3. *ita pergit*: Tunc vestitum fuit sacrum corpus veste sacerdotali — officio enim presbyteratus eum functum, quod nos superiori textu retulimus, asserebant, — compositisque ordinatim membris et missarum solemnibus completis, sanctum funus illud cum canora processione deduxerunt ad locum sepulcri, et cum congruenti obsequio sarcophago imposuerunt. Quomodo autem illud ipse dominus episcopus pretiosi epitaphio a se edito exarati lapidis ornavit opereulo operosique operis metallo, nulla nostri styli facultas suppetit revolvere. Scilicet ibidem est videre, si quid deest imperitiori linguæ. Hoc memoriale *etc.* ⁴⁰⁰⁵ tenuite 1. 3. ⁴⁰⁰⁶ memoriâ 1. ⁴⁰⁰⁷ actum 2. ⁴⁰⁰⁸ coruscare 2. ⁴⁰⁰⁹ v. et *desunt* 2. 3. ⁴⁰¹⁰ referimus 2. ⁴⁰¹¹ quæ per eum operatus est Dominus, nobis partim videntibus, et partim seniorum relatione didicimus 3. *qui ita pergit*: Cum vas illud, quod vulgo tonnus nominatur, in quo videlicet sacrum fuerat corpus allatum, decreto pontificis ipsius ingesto esset igne cremandum, ne quid forte cruoris *etc. etc.* (cf. *infra* n. 37). *Cetera quoque miracula interpolationibus auxit et alio ordine disposuit 3. (ex 3^a).* Nos ex 2. edimus, quocum 1. *convenit.*

NOTE.

(361) Hæc fusius in cod. 3 loco supra allato narrantur; sed alium eumque recentiore scriptorem hæc arguunt verba: *Hoc unum, si teli relatione a fratribus ejusdem monasterii accepimus, et ab oppidanis illis prædicatur, quia in lucis crepusculo solotenus reperiebantur. Quos cum nullus ad ullos usus suos audiret continjere, communi consilio ad testi-*

monium tanti miraculi appensi ante fores sunt ecclesiæ; ubi tamdiu pependere, quoadusque frustim ab infirmantibus, quos hujus miraculi fama acciverat, ob medelæ remedium asportati, in variis eorum usibus consumpti, utilius ad honorem et gloriam Dei quam flammis defecerunt usi.

litica sanitati est reddita. Quidam etiam puer a calculi liberatus est molestia.

Dicendum hic, cujus fuerit pietatis, cum quidam Folcardo militi, qui unus fuit ex hostibus suis, reddiderit bona pro malis. Qui videlicet cum divina ultione multo langueret tempore, tandem rediens ad se, et in sanctum Dei se clamans et confitens peccasse, juxta cordis veram pœnitentiam ejus meruit indulgentiam. Qui ut convaluit, non ingratus collati beneficii, vota veniens solvit, gratias egit, et nunc usque singulis annis censum suæ liberationis solvere non desinit. In eo tamen signum insanabilis apparet infirmitatis, ut quamdiu vivat peccatum in servo Dei commissum luat. Eundem denique ab hostibus captum et compedibus vinctum ejus nominis invocatione constat liberatum.

Mulier contracta in sollempnitate apostolorum Petri et Pauli ad ejus sepulchrum sospitati est reddita, puto quasi pro quadam recompensatione diem natalitium eorum tali honorans miraculi decore, quorum in Agripina dudum filius fuerat ipse et vicarius fieri debuerat in Treverica urbe.

Filia cujusdam noti Reginfridi utroque orbatae lumine, sed et ancilla cujusdam similiter noti militis languore detenta, mulier nichilominus alia, cujus fuerat remota a suo loco maxilla, pariter consecutæ sunt ad ejus sepulchrum sanitatis optata gaudia, illa lumen oculorum, istæ incolomitatem membrorum.

Tria in uno homine sua ostendit beneficia; qui cum esset a demone obsessus et careret officio linguæ et auditus, ad tumulum ejus hæc utraque est adeptus et ab hoste maligno liberatus. — Rustici sex, quorum pariter pedes culpa insolentiæ cippo stricti erant ab exactore, sancti nominis ejus invocatione, nullo manum apponente, solvi meruere. — Puer deinde lunaticus et alius cujusdam militis Wigerici puer domesticus, cujus jam per annum panem fastidiebat stomachus, pari voto advenere, sui que recuperatione pariter sancti virtutem persensere. — Sed et ex familia beati Willebrordi adveniens cæcus, sui illuminatione similia est expertus; cui licet facile isdem beatus confessor hoc ipsum valuerit conferre, tamen in hoc martiris non invidit gloriæ.

Non exspectet quisquam a me tam multa audire quæ ad indicium sanctitatis suæ divina gratia voluit declarare, quia, ut superius me meminisse dixisse, superiorum nostrorum desidia multa manent obliterata, plura etiam nos omittimus ex industria, partim multorum invidiæ, partim incredulorum condescendentes miseriæ, qui nec scriptis nec verbis præbent assensum, nisi viderint oculo ad oculum. Credant

A saltim ex suis uni, id est Folcardo comiti, cujus in præsentia cæcus alius amissa recepit lumina.

8. Det certe frontem qui vult in parietem, quia non reticebimus de ejus persecutore Theoderico, quæ sunt nota universo orbi. Hic ⁴⁰¹² denique auditis tot miraculorum præconiis, nequaquam fidem accommodans asserenti um verbis, incredulo corde an hæc vera essent, temeravit experiri per se. Qui dum adveniens non sine fastu superbiæ valvas appropiaret basilicæ, qua sacra pullulant pignora martirizati a se, non sine sui persensit verecundia ⁴⁰¹³, quanta intro haberetur virtus divina. Nam repente invisibili obstaculo sacras ingredi ædes prohibebatur immeritus homo, cui ⁴⁰¹⁴ nec martiris tumulum videre, nec sui oratorii limina concedebatur attingere. Cum

B que iteratis conatibus ingredi niteretur sæpius, huicque ex adverso resisteret eadem virtus, tandem quæ experiri advenerat cum nimia confusione abiit expertus. Quem dum, ut suæ consuleret saluti, hortarentur fideles et propinqui, sancto scilicet satisfaciendo et aliquid prædiorum pro elemosina suæ pauperi ecclesiæ conferendo, surda aure floccipendit vir vanus audire, cui imminabat respectus iræ supernæ. Non post multum temporis (862), nescio quo spiritu, tendens Iherosolimis, naufragium passus, motus incurrit maris; et ad ima descendens profundi, inrevocabili fato ⁴⁰¹⁵, Deo iudice, solvit pœnam sui sceleris. De quatuor his, qui eo jubente eum peremere, potius quam loqui maluimus silere. Hoc tantum sufficiat dicere, diversis pœnis et evidentibus malis ab hac substractos luce (863).

C 9. Sibi famulantes tardius his aliquando correxit signorum increpationibus beatus pater Conradus. Semel natalis Domini die, cum ex custodum negligentia coram se posita non arderet candela, repente divinitus est accensa. Simili modo, ut superius diximus, cum vice altera eadem culpa inibi deesset lucerna, subito fabrica totius sepulchri mota, eadem virtute cereus, qui forte aderat, luce enituit clara. Non dissimile et illud exstitit, quod non coram se firmiter hærens cereus, dum super sarcofagum velamine opertum corrui, diutius ardendo jacens et jacendo ardens, ipsum velamen inustum servavit.

D Jam avidis auditoribus modum de his inponat stilus, quia, ut ait beatus Gregorius, signa infidelibus monstranda sunt, non fidelibus; quibus ad salutem sufficere posset, etiam si minus dicta essent. Si fides non desit petentium, numquam ⁴⁰¹⁶ deest ejus suffragium; quia quod sibi adhuc carnis infirmitate circumdatus fieri noluit, utique aliis facere non refugit. Cujus assidua interventio nos commendet omnipotenti Deo deorum; cui sit laus in secula seculorum; amen ⁴⁰¹⁷.

VARIE LECTIONES.

⁴⁰¹² Hoc 2. ⁴⁰¹³ verecundia 2. ⁴⁰¹⁴ sui 2. ⁴⁰¹⁵ satis 2. ⁴⁰¹⁶ nonquam 2. ⁴⁰¹⁷ In cod. 1. 1^a: (alia manu) et 1^b hæc o. addita sunt: Kal. Junii passio sancti Cunonis episcopi et martyris. 8 Idus Julii o. inventio corporis s. Cun. episc. et m. ad rupem ubi decollatus est. 8 Kal. Aug. translatio corporis s. Cunonis episcopi et martyris in basilica (m) beati Mauricii et s. ejus.

NOTÆ.

(862) a. 1073; v. Bernoldum Constant. h. a. Minus recte Sigebertus a. 1068 indicare videtur.

(863) Cf. Bernoldum a. 1066.

EPITAPHIUM (564)

Dux gregis et portus et flos feliciter ortus,
 Post incrementum fructus subit hoc monumentum,
 Hoc transplantatus claustro flos prememoratus.
 Trevir erat natus, Sigebergensis (565) monachus;
 Attulit huc secum venerabile fratribus equum,

A Doctrinam, mores, virtutum quosque colores.
 Quem quia servorum fraus conspirata malorum
 Insontem stravit, gladius Christo sociavit :
 Ergo quod obtabas martyr modo, qui prius abbas,
 In monacho Christi testis, Chounrade, fuisti.

EX HISTORIA MARTYRUM TREVERENSIIUM.

Anno 1072 tabula de martyribus a Rictiovaro cæsis Treveri sepultis inventa, tum sanctorum illorum passionem tum intentionis ordinem tum miracula quædam ibidem facta clericus Treverensis narravit, prologo præmissa, quo nihil de se ipso vel de operis consilio tradidit. Sed pleraque ipsum vidisse ex tota narratione abunde patet, neque diu post scripsisse pulandus est, quippe qui miraculorum narrationem non ultra a. 1072 prosequatur. Eadem et vitæ in Felicis debent, supra monui; sed etiam hæc auctoris nomen silet. *Historia martyrum ap. Hontheim Prodr. I, p. 109 ex cod. Treverensi, postea collato cod. S. Maximini Act. S.S. Octob. II, p. 373 edita est. Codicem Sammathianum Hillarius vidit (p. 27, 67) alios proculdubio bibliotheca continet Treverensis. Hæc vero fragmenta ex Hontheimiana editione repeto.*

1. . . . Illud vero quicumque scribendi modulo posteritati transmittere debemus necessario, quali divinæ prædestinationis ordinatione hac sanctorum lætificati simus manifestatione.

2. Erant nempe in illa sancti Paulini canonicorum congregatione fratres aliqui sanctæ religionis studio venerabiliter accensi. Hi ergo, dum inter alia pietatis opera sacræ Scripturæ legendi paginam operam non minimam præberent, solebant frequentius corporis et mentis aspectibus illa representare, quæ videbantur ad honorem ecclesiæ Trevericæ, matris scilicet suæ, spectare; illius forsitan, quin immo revera, non immemores præcepti quod ait : *Honora patrem tuum et matrem (Deut. v, 16)* et aliorum ad hunc modum justam conversationem suadentium. Inter multimoda itaque loci hujus præconia passio sanctorum martyrum Gentiani et Victorici frequentius eis occurrebat. Quæ quotiens auribus eorum corporeis innumerabilem christianorum stragem in urbe Treverica a Rictiovaro factam insonuit, totiens cor eorum mœrore simul et gaudio contremuit; mœrore quidem propter ignoratum tantum tamque preciosum sanctorum corporum thesaurum; gaudio autem propter rerum veritatem, quam per tantam Scripturæ sacræ didicerant auctoritatem. Referebat enim istorum passio sanctorum, quod ingresso Trevirum Rictiovaro, tanta ab eo sit facta ibi sanctorum sanguinis effusio, ut rivi cruoris aquæ, juxta quam occisi sunt, permixti et in Musellam deducti, eam in suum colorem converterent; ut, naturali claritate remota, peregrino magis quam proprio colore ruberet. Ubi et sequitur : *Inhumatis etiam tum sanctorum corporibus unda præbebat tumulum, quo, redintegrata compage membrorum, futuro ea representaret judicio.* — In hac ergo positi mentis anxietate, indictis sibi aliquando biduanis, aliquando triduanis jejuniorum disciplinis, a divina postulabant pietate, ut aliquod tam sancti depositi indicium eis monstrare

B dignaretur, per quod benedictum nomen ejus a sæculo in sæculum benediceretur ac laudaretur. Ut ergo promissio Dei immota permaneret, quæ dicit : *Ubi duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum sum (Matth. xviii, 20)* — tres quippe intentionis hujus fratres — fuerunt — auxilium Dei sibi ad hanc intentionem præberi, cito senserunt. Prius enim quam triduanum jejunium tertia vice complerent, misit eis Deus in adjutorium quandam sanctæ conversationis laicum nomine Folbertum, privatum eundem visu oculorum, quem unus ex tribus præfatis fratribus, Cuono videlicet, custos monasterii sancti Paulini, studio sanctæ hospitalitatis in domum suam recipiens, sufficienti ac placita illi officiositate sustentabat. Hujus autem cibus vespertinus erat panis perparvus medietatem palmæ non vincens in latitudine, duas partes farinæ, tertiam partem habens ex cinere, cum aliquo genere herbarum aut crudarum aut non bene coctarum et insalsarum, cum haustu etiam aquæ minimæ mensuræ, certe neque modulum suum excessuræ. Tali vero adjutorii divini consolatione non modicum lætificati, et ad speranda potiora Dei munera nimirum animati, huic fratri consilium, quod de hac re conceperant, manifestabant, ejusque devotionis impensius studium sibi ad hanc rem suppeditari postulabant. At ille, ut erat paratus ad omnia virium suarum supplementa omnibus præbenda, juxta illud videlicet doctoris gentium exemplum, quando dixit, se omnibus omnia factum fuisse, solitum jejunandi modum hac de causa adeo intendebat, quod per continuum tunc triduum nullum penitus corporis alimentum suscipiebat; sed interdiu omnibus urbis hujus monasteriis, nudis, ut solitus erat incedere, pedibus perlustrans, noctes eorundem dierum in monasterio sæpedicti patris Paulini pervigil in oratione ducobat. Unde factum est, ut in tertia nocte post primum, sicut ipse nobis referebat, galli cantum, dum facie lacrimis ubertim

NOTÆ.

(564) Legitur in cod. Vindob. N. 791 (Lunælac. N. 8.). s. XII fol. 115.

(565) Alia manu in marg. : *Sigenbergensis quod situm est ab Nordelinge tria miliaria.*

perfusa intente et quasi cum aliqua, ut ait, precum importunitate Dominum interpellaret, in mentis extasi subito correptus, se in aliquo quasi subterraneo monasterio, spatioso multum et pulchro, stare putaret. Ubi dum multitudinem, quam dinumerare non poterat, occisorum diversas membrorum truncationes ostendentium deambulans oculis mentis videret, collectis per aliquod tempus animi, quas amiserat, viribus, quibusdam eorum velut ad hoc tantum ut ab eo interrogarentur se illi offerentibus dixit: *Qui estis vos, domini, aut a quo fuistis trucidati?* Cui unus, qui senior inter eos apparuit, respondit: *Nos fugimus huc paganorum persecutiones, et ab ipsis ad penam requisiti, istas quas vides suscepimus passiones.* Nec pluribus ab eo verbis auditis, in priorem statum rediit sobriæ mentis. Totis denique animi viribus ad agendas Deo gratiarum actiones succinctus, ab ipso postulabat attentius, ut si ab ipso esset hæc visio, monstrare eam sibi dignaretur tertio. Quod etiam obtinuit. Nam duabus ante diem vicibus obdormiens in oratione, eadem lætificatus est visione. Mano itaque facto, vocatis ad se tribus fratribus, visionem suam per ordinem eis narravit, eisque cum magna exhortatione hoc persuadere laboravit, ne ab cepto orationis studio prius desisterent, quam divinæ solatium misericordiæ sibi adesse cognoscerent, promittens eis ex ejus parte qui amat longanimes in spe, infra unius anni spacium divinum eis ad futurum, esse in hac inquisitione solatium. Hac facta exhortatione gratias Deo pro fraterno quem apud eos invenerat hospitalitatis receptu referens, eos humiliter rogavit, ne quas diutius in hoc loco manendi occasiones tunc ei innecterent, quia destinatum diu iter ad Sanctum Jacobum perficere libenter vellet. Et ita ipse quidem ab eis discessit. — Illi vero pro sanctæ inquisitionis studio majori in dies æstuant desiderio. Quapropter et a monachis et a canonicis et a sanctimonialibus ⁴⁰¹⁸ feminis religiosi auxilio petito, jejuniis et orationibus et elemosinarum quoque largitionibus insistebant plus quam in principio. Unde contigit, ut aliqui religiosæ hujus communionis sorori, nomine Frideburgæ, in monasterio Sanctæ Mariæ (566) matris Domini tempore meridiano in subsellio suo quiescenti, vox clara supervenerit, quæ diceret: *Vade, quære in vetustissimis scedulis aureis litteris in testimonium illis.* Cujus vocis altisonæ strepitu expergefata, dum capite de subsellio levato circumspicens neminem videret, caput iterum in eundem quiescendi modum vix reposuit, cum denuo vox eadem apertius quam prius auribus ejus insonuit. Iterum ergo erecta et signo sanctæ crucis munita, dum nullum vocis hujus auctorem in prospectu haberet, non dormitura, sed tertium vocis hujus adventum præstolatura, caput iterum reclinavit. Tunc vero, sicut ipsa retulit nobis, vox eadem, quasi cum quadam

^A imperiositatis austeritate ad illam venit eamque non jam dormientem sed vigilantem non modicum perterrefecit. Surgensque igitur, terrore magis quam angustia repleta, sororem, quæ custos erat librarii, cum magna festinantia quærens et inveniens, facto ei anxietatis suæ signo, eam ad armarium, cumulum discussura scedularum, per duxit; nec multa prius librorum volumina revolverant, quam liber unus ymnorum vetustissimus Scotice (567) scriptus eis in manu veniebat; quo tandem exposito, occurrebat eis frequentius quidam ymnus de sancto Paulino satis magnus, in quo gesta sanctitatis ipsius præclara, et si compositionis quandam rusticitatem habebant, rerum tamen non minima urbanitate florebant. Referebat enim, quale pro fide catholica bellum contra Arrianos sanctus ille pertulerit, qualiter in exilium ab ipsis fidei catholicæ inimicis missus fuerit; qualiter etiam ipsos, apud quos exulabat, Frigios ⁴⁰¹⁹ ad fidem Christi, factis coram regibus terræ illius signis et miraculis, converterit, idem ymnus continuit; item post decursum viriliter vitæ hujus stadium, cum retributionis æternæ ibidem a Domino susceperit bravium, preciosum corporis ipsius thesaurum, nutu divino et miraculorum adminiculo a Treveris esse receptum, ibidem fuit in-textum. De cujus veneranda sepulturæ positione, quæ in ejus gloriosa celebrata est receptione, hæc inibi verba sunt posita: *Posuerunt eum.*

justa prolem clarissimam Trevirensensem et inclitam, ubi dosmunt corpora peregrinorum plurima, resurgentes ad præmia die mundi novissima, occurrent in æthera Domino cum læticia.

^C Hæc itaque inaudita prius Scripturæ sacræ testimonia cum gratiarum Deo actione ac sancta mentis exultatione lectitabant; utrum vero monita visionis in eis resonarent, aut utrum aliquod per se quærendum esse hæc verba significarent, necdum intelligebant. — Quapropter vocato ad se uno de tribus quos prædiximus fratribus, ei et admonitionem vocis procul dubio angelicæ, quam præfata soror acceperat, narraverunt, et librum ymnorum, quem instinctu vocis ejusdem inter vetustissima, ut ita dixerimus, veterum volumina repererant, monstraverunt. Qui simul ac communem eorum orationis intentionem auditamque et visam divinæ visionis consolationem in mente retractavit, voluntatem miserationis Dei in hoc esse æstimavit. Ut hunc ideo libellum, memoriam facientem peregrinorum, eis accommdaret, quo nobis amplius eorundem quærendi desiderium hoc modo inspiraret [rogavit ⁴⁰²⁰]; quod et factum est. — Nam mox ut liber iste ymnorum in conventum fratrum delatus et ymnus ille ibidem est recitatus, ita corda omnium ibi præsentium fratrum ad inquirenda plura sunt accensa, ut una omnium prudentiorum apud ipsos esset sententia de frangenda propter hanc inquisi-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰¹⁸ sanctis monialibus ed. ⁴⁰¹⁹ frigies ed. ⁴⁰²⁰ deest ed.

NOTÆ.

(566) Ad Horrea.

(567) Id est littera Scotica.

tionem sancti Paulini cripta. Qua de re, communicato cum principibus civitatis consilio, licentiam hujus rei a domno archiepiscopo Udono postulabant, et vix nimirum impetrabant. Ita namque ex industria eadem cripta fuit munita, ut nisi moto principali ejusdem monasterii altari nullus locus daretur eam confringendi. Unde non indebito gravitati suæ consilio non facilis erat domnus archiepiscopus, tanti sanctuarii fragendi licentiam differendo. — Fracta igitur cripta, inventa sunt circa sarcophagum sancti Paulini sex sarcophaga, quorum duo lateribus ejus apposita fuerunt, quatuor vero pedibus ejusita altrinsecus adhæserunt, quod utrimque duo ex eis steterint; item ad caput ejusdem sancti patris nostri septem sarcophaga sanctorum martyrum, totidem corporibus aromatizantia, fuerunt locata. Hæc vero omnia sic colligaverat locantium industria, ut factis fornicibus singulis super sarcophagis hinc, nullus, ut dictum est, locus daretur eis movendis, nisi moto prius altari præcipuo monasterii. Fecerat præterea non hujus criptæ conditor operosus, sed hujus loci et eorum quæ ibi sunt sanctorum corporum aliquis studiosus, altare quoddam non magnum ad pedes sancti patris nostri sarcophago ejus compactum. Hujus denuo remotio et aliqua sub ipso terræ effossio plena fuit nostræ expectationis consolatio. Inventa est siquidem ibi tabula marmorea; qua sublata, apparuit ejusdem latitudinis tabula plumbea. Hæc item levata multaque aquæ infusione multaque setæ porcine confricatione tandem purgata, retulit nobis et istorum martyrum vocabula et martyrum tempora, persecutorum quoque nomina, aliaque per plura summa festivitatis præconia hujus plumbi cecinit nobis sculptura. Hujus ergo textum sculpturæ hic volumus pleniter inserere. *In ac cripta* (368)...

3. Lecta est igitur hæc epistola et in plurimas mox cartas cum magno omnium Dei fidelium hanc audientium tripudio transcripta, nec tamen defuit in ipso fidelium Dei collegio ecclesiæ malignantis dissensio, quæ hæc divinæ miserationis beneficia non quanta debebat reverentia suscipiebat. Sed spiritu instigata maligno, dentibus ea lividis laniare præsumebat. Ceterum dentes eorum utpote peccatorum, Dominus contereere curavit, dum signa, quæ juxta Pauli verba non fidelibus, sed infidelibus (1 Cor. xiv, 22) data sunt, in conspectu eorum per merita martyrum pretiosorum, quorum inventioni non congaudebant, multiplicavit. Ex his igitur aliqua, ut dictis apostolicis in hoc consentiamus, non tantum propter fideles Christi instruendos, quan-

A tum propter eosdem infidelitatis ministros ad fidem rectam et reverentiam sanctis Dei debitam commendandos, breviter notamus.

Quorum primum adeo notabile, adeo memorabile, adeo etiam fuit mirabile, ut non solum, si quæ fuerunt mentes infidelium, inde nimirum contabuissent, sed et ipsa fidelium Christi corda non minimum inde contremuissent. Nam cum, sicut prædiximus, facta per misericordiam Dei hac sanctorum revelatione, domno nostro archiepiscopo Udoni hujusque principibus placuissent, ut cripta sanctorum corporum collocationi competenter amplificaretur, necesse fuit, ut plurimum terræ ex eodem loco purgando portaretur. Erat autem ante id ipsum sæpediti patris Paulini monasterium ex parte occidentali palus quædam, ita viantibus nocua, ut monasterium illud potentibus aut inde per hanc viam repedare volentibus vix angustissima relicta fuisset per illam semita. Qua de re plerisque loci illius fratribus complacuit, ut eadem terra, quæ ob prædictam parandæ criptæ necessitatem de monasterio portaretur, ad exsiccationem paludis ejusdem locaretur. Quod cum fieret et terra per sex jam dies ibi deposita fuisset, accidit, ut in die septimo unus aliquis ex loci illius canonicis, ante cuius portam palus eadem maximam inundationem faciebat, studio complandæ terræ ibidem positæ, de domo sua egrederetur; cumque terram discutiendo frustra quædam ossium inibi jacere videret, unum ex illis suscipiens, in manu sua in domum **C** illud portavit. Accepta etiam aqua diligenter illud purgavit, et purgatum euidam mulieri ad conservandum, donec in monasterium referendi locum haberet, commendavit. Quod illa despective suscipiens, et cur illud reverentia dignum esse judicaret inquires posuit tamen illud in scrinio suo inter paniculos aliosque muliebris supellectilis usus diversos; pigmentorum quoque species aliquæ in eodem fuerunt scrinio repositæ. Cum autem vespertinali officio, sicut quadragesimalis temporis ratio posebat, frater ille cum suis in eadem domo reficere vellet, cœpit illa, cui os commissum fuerat, puella nimio cordis dolore cruciari, cœpit corporis et sanguinis dominici communionem, ut ⁴⁰²¹ exitus vicini præparationem, quibus poterat verborum signis, quia ipsis nequivit verbis, humiliter ac devote precari. Cui frater ille: *Fac tibi ait scrinium tuum deferri, et si qua sit ibi species pigmentaria, dolori cordis profutura require.* Hoc dixit, et scrinium hac de causa recludendum illi accomodare non distulit. Hoc itaque vixdum recluso et cooperculo tenuiter levato, mira res! tanta sanguinis exundan-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰²¹ aut ut *ed.*

NOTÆ.

(368) Hanc tabulam vide supra col. 1161, n. * ex Gestorum codicibus B editam, quam post Northmannorum tempora fictam esse, Hontheim (Nelle-

rus?) L. 1. p. 100, probare voluit; in contrariam vero sententiam I. Bueus Act. SS. Oct. II, p. 336 sqq. disputavit.

tia ab osse illo valde parvo est effusa, ut facies mulieris ejusdem tota atque pellicea ejus manica dextra mirabiliter sit inde perfusa. Ipsa quoque in eadem hora a cordis dolore est absoluta. Qua de re nimio percussi terrore, lacrimosis precibus a divina misericordia postulabant continuo, quatenus tam immenso divinitatis suæ præconio nullo eos corporis aut animæ damnaret iudicio. Quo facto, frater idem currens curriculo ad aliquem fratrum, quem sibi expertus erat esse fidelioem, ad hujus rei eum perduxit demonstrationem. Qui veniens, dum scrinio ejusdem operculum introspecturus levaret, nullus sicut ipse ait, qui hoc non videret, credere non valeret, qualiter adhuc sanguis ex eodem osse ipsum scrinii operculum totumque quod ipso scrinio erat muliebris disciplinæ instrumentum respargendo bulliret. Unde et ipse non minimo repletus stupore, cum omnibus quæ in ipso erant, non jam deinceps muliebribus armamentis, sed potius aliquibus tam pretiosi sanguinis aspersione factis sacramentis, in monasterium festinanter portavit, illudque convocatis illico prioribus loci illius omnibus demonstravit. Ipsi vero, missis mox per omnia totius civitatis monasteria hujus rei nuntiis, omnes abbates et præpositos, corepiscopos et decanos ceterosque boni testimonii fratres non paucos ad se in eadem hora faciunt venire. Dominus autem archiepiscopus non erat tunc in illa civitate. Alii autem omnes loci hujus priores in claustrum sancti Paulini celeriter congregati, magnifico miraculi hujus ostento non modico sunt lætificati. Delato namque in præsentiam eorum scrinio, cum osse sanguinem sine cessatione fundente, accepit aliquis ex ipsis fratribus os sanguinolentum in manus, cumque illud sanguine in scrinium transfuso sæpius evacuasset, dicto semper citius majori sanguinis inundatione replebatur. Facta igitur inter prudentiores quæstione, ex qua videlicet occasione tanti miraculi, qui ibi conveniant, hujus miraculi spiculo a divino fuissent percussi consilio, hæc una omnibus ex hac re surrexit sententia, de adhibenda scilicet majori propter hoc signum reverentia et ipsis sociorum ossibus et eorum cineribus. Ad cujus augmentum reverentiæ dicebant pertinere, ut terra, quæ circa sarcophaga eorum posita in locum, ut dictum est, cœnosum antea proiciebatur, deinceps in aliquem mundum locum venerabiliter collocaretur; cujus acervus dum Galaath, hoc est acervus testimonium, non immerito vocaretur, factum in osse, quod huic suppositum fuerat terræ, miraculum omni posteritati loqueretur. Hoc itaque consilio dato et collaudato, illud etiam eidem fratrum collegio complacuit, ut scrinio in monasterium relato et super altare locato, communi cordis et oris necnon campanarum consonantia divina ab eis laudaretur prudentiæ quæ nihil facit nisi in magna, ut par est, sapientia. Ad hanc ergo laudem Dei ex tota civitate ejus-

A libet ordinis et ætatis viri ac feminae, juvenes et virgines, senes cum junioribus, hilariter convenientes, finita laude, in sua redierunt, Dominum de tam inauditi miraculi stupore benedicentes. Contigit autem istud miraculum quinta Nonas Martii, et sabbatum erat (369). Hora vero nona cruor ille ex osse cœpit manare, qui non ante tertiam secundæ feriae horam visus est cessare. Fama ergo hujus miraculi longe lateque volando plurimorum salutis facta est occasio, dum innumeri diversis languorum fatigationibus oppressi, ad hujus famam miraculi undecumque exciti, venirent ad hunc locum humiles et devoti. Cumque coram hoc positi sacramento propter peccata, quibus aliquatenus multati erant, planxissent, aquamque ossis hujus intinctione sacram sibi datam aliquatenus gustassent, non est nisi Christi fidelibus credibile, quam citissime, a quacumque peste gravabantur, liberati fuissent. Si quis autem numerum et ordinem istorum a nobis curiose quæsierit, per hæc verba Porphyrii sibi credat satisfieri: *In numero sunt. sed non in finito.*

B
C
4. Facta sunt præterea miracula non pauca in illa scilicet cripta ubi sanctorum martirum reposita sunt corpora. E quibus aliqua nostræ nunc memoriæ succurrentia breviter sunt designanda. Ex his erat hoc primum, quod licet ad plurimas sanctorum contingat memorias, nolimus tamen in his quoque miraculis locum ei negare, quem divinæ pietatis ordinatio ei dignata est accommodare. Nam cum domnus archiepiscopus post auditam de ossis miraculi famam primum in illud sancti Paulini monasterium orationis causa venisset, venit cum eo quidam de partibus Aquitanie pœnitens, cujus brachium dextrum ferro fuit ligatum. Hic itaque cum domno antistite fossam illam, ne dicam criptam, quæ nondum ibi fuerat, intravit.

Post hæc in die palmarum, quæ tunc erat proxima, quædam femina Est autem consuetudo loci illius congregationum, ut in die Palmarum in id ipsum sancti Paulini monasterium ad laudem Dei omnes cum magna populorum multitudine omni anno conveniant. Cum ergo juxta hunc ritum eadem die maximus et clerus et populus illuc convenissent et consuetudinarias ibi laudes Domini dixissent.

D Postea 5 Kalendas Maii, qua die juxta inductum Ekberti archiepiscopi plurimæ circamantium villarum turbæ cum crucibus Treviros solent venire et monasteria civitatis illius omnia circuire, delatus est a parentibus puer quidam parvus in monasterium sæpe prædicti patris Paulini, quod amodo sanctorum quoque martyrum non immerito potest vocari Erat vero eadem hora domnus archiepiscopus cum omnibus loci illius canonicorum congregationibus in eodem monasterio orationis deditus officio

NOTÆ.

(369) Hoc ita a. 1072 fuit.

Deinde non multo temporis interjecto spatio ap-
portatur illuc quædam puella

Huic miraculo illud successit in ordine proximum⁴⁰²², quod quidam rusticus de villa quæ dicitur Sanctæ Aldegundis oriundus, cui visus oculorum omnino defecerat, cum suo presbitero civiumque suorum numero non modico eodem deductus est. Presbiter vero idem, assumptis secum duobus in

loco illo fratribus, deduxit cæcum illum in locum sanctorum corporibus consecratum, ibique eum fecit unum denarium censu annuali sanctis illis persolvendum super unum vadiare sarcophagum. Deposito itaque ad præsens ibi uno denario

Dehinc alius quidam villanus de villa quæ vulge Inda vocatur

EX MIRACULIS S. MODOALDI AUCTORE STEPHANO.

S. Modoaldi corpore a. 1106 Treveri in monasterium Helmwardeshusense translato, hujus cænobii monachus, quidiviam sancti illius frustra quæsierat, Stephanum abbatem S. Jacobi Leotlieusis, virum doctrinae operibus præcluum (870), precibus adiit, ut hanc expleret acunam. Ipse, præfatione ad Thietmarum abbatem scripta: Qui, inquit (871), corpore quidem ad tempus vobis absens, spiritu autem semper præsens, dum pro investiganda patroni sui generositate ordinis nostri loca plurima inviseret, et quasi apud argumentosa florum dulcedinem in mellis liquorem comportans, tam gesta pontificum quam annales regum Francorum famamque antiquiorum sapientium diligenti inquisitione percurreret: tandem ad nos omnium ultimos divertit, obsecrans non perfunctorie sed infatigabiliter et instantissime, ut de vita et miraculis beati Modoaldi in lectionibus et responsoriis aliquod ingenio nostri xenium domum deferendum a nobis mereretur accipere. Cujus precibus opportune importunis cum hinc humilitas professionis nostræ ob declinandam præsumptionis notam obviare persuaderet, illinc caritas internæ obdurationis in proximum nos argueret: supereminentioris viæ latitudinem timore abjecto considerantes, quoniam id quod sumus, quod vivimus, quod sapimus, totum Deo et proximo debemus, tandem amici pio desiderio acquievimus satisfacere. Pontibus se destitutum auctor luget (872), sed nihilominus valde copioso sermone Modoaldi genus et res ab ipso gestas exponit. Quibus omissis, pauca ex miraculis exhibuimus, editionem secuti, quam post Surium ope codicis Corsendonceni curavit Henschenius (Act. SS. Mai. III, p. 51). — Eadem Stephano translationis historiam emendandam transmisit Thietmarus abbas Helmwardeshusensis, quæ alii collectionis nostræ volumini inserenda est atque accuratius etiam de Stephani scriptis agendi occasionem dabit.

VITÆ LIBER III.

Quoniam, adspirante Deo, nobilem beati Modoaldi prosapiam, altissima regii sanguinis linea productam, in primo hujus operis libello dilucidavimus, in secundo vitam ejus laudabilem paucisque imitabilem, qua Deo carus hominibusque venerandus exiit, omni regis nobilitati prætulimus, transitumque ejus gloriosum angelicis choris gaudium intulisse peroravimus: nunc jam in tertio non ab re judicavimus per paucis explicare ipsius sanctitatis indicia, qualia videlicet miraculorum primordia, omnipotentis Dei gratia, post quietam famuli sui dormitionem, ex illius reliquiis in urbe Treverensi voluit ostendere

1. Verum ex quanta barbarorum crudelitate, ex quanta præfatæ urbis desolatione occasio illa suborta fuerit, qua viri Dei merita fidelibus primum innotuunt, paucis libet perstringere; quia quod in præfatiuncula hujus opusculi de simili calamitate, alio inducta tempore, disseruimus (873), argumentum cognitionis esse valet his quæ hoc in loco dic-

turi sumus. Ibi enim commemoravimus barbaras nationes generaliter per omnes Galliarum fines furoris sui frena laxasse, hic vero inducimus Nortmannorum gentem indomitam, de vagina suæ crudelitatis eductam, quasdam Gallis et Germanis partes occupasse. Quæ inmanitate sui sceleris grassata, in cervicibus fidelium velut ursæ raptis catulis efferata, nulli sexui, nulli ætati parcere, senes reverendos necare, juvenes et adolescentes pro viribus vel tempore se defendentes confodere, parvulos matrum uberibus avulso excerebrare, matronas castas, virgines pudicas dehonestare, urbes nobilissimas flammis edacibus concremare, sanctuaria Dei aut subvertere aut profanare, divina et humana pari contemptu pessumdare

Hujus horrendæ tempestatis procella urbem invadente Treverensem (an. 882), omnes pavere, trepidare; neque fugæ, quam non paraverant, neque præsidii ullam spem habere; præ oculis omnium imago mortis volitare, jucundæ populi urbanitates

VARIE LECTIONES.

⁴⁰²² proximo ed.

(870) Cf. Hist. litter. IX, p. 522 sqq.

(871) P. 51.

(872) Cf. locos supra p. 112, n. 1 et p. 115, n.

NOTÆ.

42 allatos.

(873) V. locum partim supra p. 112, n. 1 exscriptum.

in planetum, chori psallentium in luctum, choreæ puellarum in lamentationes migrare. Totius civitatis faciem immutatam videres, divinæ religionis vix aliquas tenues reliquias remanere. Porro Deo dicatæ virgines, quas in oratorio beati Symphoriani martyris cœnobiali conversatione Deo servire supra exposuimus (374), inter tot mortis genera ad consueta orationum arma confugientes, pro castitate servanda, quam devoverant, non pro vita præsentî tuenda, quam despexerant, supernum cœpere auxilium ardentissima spiritus contritione invocare; ac beati Modoaldi sepulcro omnes advolutæ, ut ejus patrocinio ab imminente eriperentur periculo, talibus vel talium similibus cœlum precibus feruntur penetrasse: *Domine Jesu Christe* Hujusmodi precibus cum magna spiritus contritione, cum magno lacrimarum imbre profusis, non defuit operatio supernæ exauditionis, non defuit exhibitio miraculorum beati confessoris. Ne ergo Deo sacratæ virgines mala viderent, quæ pro sexus fragilitate metuebant, neve bona amitterent, quæ pro castitatis observantia promeruerant, mirabile auditu, mirabili visu! in pace lecto decubantes. intra dies triginta omnes præsentî decesserunt vita; tantoque feliciter, quanto perenniter victuræ, cum ornatis lampadibus sponso cœlesti occurrentes, sempiternæ jucunditatis thalamum cum illo ingressæ sunt. Quarum corpora in eodem sunt oratorio recondita, in quo beati Modoaldi pignora, ut cujus patrocinantibus meritis animæ illarum cœlum cum suo possidebant patrono, ipsius exigentibus reliquiis corpora in eodem humarentur loco; ubi florent orationes earum, et exuberant Dei beneficia ad memoriam virginum ex tunc et modo et usque in seculum.

2. Cum igitur ejusdem tempestatis adhuc residerent vestigia longaque solitudo pleraque sanctorum cohiberet loca, fiebat mirum, ut illæ sancti familiaris angulus pro sui quidem dignitate parum obtineret reverentiæ, neglecto vero civium omni custodia destitutus etiam pateret injuriæ. Sed ea mortalium incuria nostro pontifici auctioris gloriæ facta est materia. Quidam enim viri, genere Franci, suæ gentis haud ignobiles, animo et corpore quam maxime valentes, sanctæ devotionis gratia urbem Treveris accesserant; quam suorum sanctorum numero superbam, tum vetustatis dignitate celebratam, omni Gallia magis clarere compererant. Ejus aliquamdiu laribus observati, religione delectati, sacra terebant limina, ex ignotis pene notissimi; cum interea viros natura sagaces flamma subiit pulcherrimi facinoris, ut quocumque modo precibus aut pretio tot sanctorum pignoribus cum maximo

A Trevirorum participarent beneficio. Itaque simulata devotione ecclesiam sancti Symphoriani subintrantes ejusque omnia quæ sibi mox usui forent explorantes, vident domum incultam, injuriæ opportunam, ministris civibusque neglectam, merito quidem sui Croesi divitiis nobiliorem, sed re familiaris inopia longe ceteris obscuriorem. . . . cum matulina plebs ad orandum cœpisset ex more concurrere. . . . (375) Ceterum hujus facinoris castigandi gratia, ne quid simile deinceps pernicioosa crearet licentia, decernunt in commune, corpus sancti in propatulo positum, ab ecclesia transferre, cœlestemque thesaurum firmioribus apothecis et tutiori ærario commendare. Itaque arcam ligneam, firmissimis tabulis compactam ferreisque nexibus circumquaque munitam accelerant; eoque translata confessoris pignora, in oratorium sancti Paulini super altare sanctæ Crucis summa cum veneratione deportant; consulte scilicet, ut par pari, sacerdos sacerdoti jungeretur, illoque adventantes duplici patrocinio solatiarentur. His additur ex Pario marmore tabula, ad extremam manum decoris mira sculptoris arte perducta, quæ propter sepulcrum ejus reperta, sepulti nomen et meritum præferebat, hac serie exarata: *Hoc est sanctuarium Deo dilecti Treverorum archiepiscopi Modoaldi, cujus rex Dagobertus sanctitatem, sicuti in ejus præcepto de Treveri continetur, intra Ligerim et Rhenum magnifice extulit et dilatavit* (376). Quod etiam in superioribus memoratum est.

3. Igitur sancti Paulini ecclesia novo illustrata hospite, in quantum brevi claritudinem pervenerit, quanto fidelium studio priorem neglectum correxerit, dum pauper cum divite eo suas necessitudines maturat deplorare, memoratu est incredibile. Sed postquam diuturna quies otium, otii vero securitas corruptos mores pepererat, totamque urbis faciem immutatam pro religione divinorum contemptus incesserat: sustinenda erat necessario supernæ correctionis sententia, quæ pollutam licentiam sub freno districtioris coerceret. Itaque juxta sententiam prophetæ: *A sanctuario meo incipite* (Ezech. ix, 6), intempestæ noctis silentio idem oratorium subito conflagravit incendio (377), id scilicet agente divina censura, quo ne per diem accensum facili concurrentium restingeretur industria. Ferebantur undique globi ignium ventis urgentibus, totisque habenis regnabat flammarum impetus; cum interea expergefacti custodes vident res suas in extremo sitas, opes ad subveniendum ubivis imparatas. Itaque quod in tanto constrictis licebat articulo, festinare, concurrere, ingenti metu trepidare, nec contra niti nec posse quiescere, postremo manerent an fugerent

NOTÆ.

(374) Lib. II: *Interea . . . super ripam Moselle oratorium in honore beati Symphoriani mart. ris extruxit, opere quidem exiguum et artificiosi schematis decore minus ambitiosum . . . Ibi quippe congregationem sanctarum virginum . . . instituit. . . . Quibus etiam ad regularis vigorem dis-*

ciplinæ servandam sororem suam præfecit nomine Severam. Cf. Gesta, c. 24.

(375) Corporis partem ablati sanguine fuso deteguntur. Hist. I, p. 76.

(376) Quo tempore factum non constat.

(377) V. falsum hoc diploma ap. Hontheim.

incerti, malum improvisum, anceps periculum clamore testari. Quorum vocibus exciti licet admodum pauci, si qui tamen sub obscura nocte confluerant, aurum et argentum, quæ prima mortales putant, variamque sacri ministerii suppellectilem summa ope lucri satagebant; de sanctorum vero pignoribus eruendis immemores, nulli rerum minorem operam impendebant. Unde et contigit, ut ignis edax, dum nulli locorum parceret, non solum arentem lignorum materiam penitus absumeret, sed tabulas quoque marmoreas, operis dignitate mirandas, circumquaque corrumpere. In tanta rerum difficultate quis tuas, sancte, reliquias non æstimaret iri perditum? Ruebat undique moles ædificiorum, dissiliebat vicioris soliditas marmorum, totaque sacrarum ædium facies una favillarum erat congeries. Et quis omnium apothecam ligneam, contra vim ignis tenerimam, quæ media templi testudine in edito posita omnem ruentis fabricæ excipiebat impetum, crederet periculum evasisse? Sed quod actu difficillimum ægris videbatur mortalibus, summo Procuratori facillimum rerum probavit exitus.....

4. Sed quia majorum ingressi vestigiis, qualiter beatus confessor suarum reliquiarum defensionem semper affuerit, monstravimus, libet cetera ejus carptim attingere, utque suorum supplicum post id dierum numquam saluti defuerit paucis absolvere. Mausoleum illud lapideum, quod a quibusdam temerariis effractum, latenter expoliatum, sicut ex præmissis claruit, veterum memoria testabatur, postquam majoris cautelæ gratia, omnibus id consulentibus, pretioso thesauro vacuatum est, pari nihilominus atque dudum reverentia in eadem ecclesia compositum, sancte admodum reservabatur. Hujus superficiem docta manus artificis tabulis undique marmoreis a fronte præcinxerat, eisque solide ad invicem compactis, decorem operis, usum decori addiderat. His vero ex vicinitate sancti corporis tantum virtutis tantumque gratiæ salutaris divinitus accesserat, ut credi vix possit, quantis mortalium incommodis, patrocinate sancti beneficio, salus exinde procurata sit. Quicumque enim longis febribus usque ad ossa depastus, quisquis morbo diuturno confectus, huc cum fidei integritate suarum

ærumnarum querimoniam detulerat, rasura ejusdem marmoris aquæ mixta et in potum sumpta, celerimum languoris remedium certissima curatione obtinebat. Hujus opis capessendæ gratia cum hodieque innumeros ex diversis mundi partibus videamus concurrere nullumque frustra pii intercessoris suffragium desiderasse, unum tamen fide et religione præstantissimum silentio præterire non est consilium. Moguntia, civitas totius Germaniæ celeberrima, Rheni imminet littoribus, commerciis patens egestatis insolens, agrorum et vinearum fertilis, nulliusque necessariæ rei indigens, viris et ædificiis satis exornata, sed multo beatius, quod pretiosissimum religionis genus est, reverendo monachorum ordini illustrata. Horum in uno monasterio, quod longe ceteris nobiliter Sancti Albani dicitur, nostra memoria quidam præpositus, Severendus nomine, cœlesti philosophia exercebatur, vir optimis artibus a tenero ungue imbutus Deoque et hominibus ob multa ingenii bona carus et acceptus. Sed hos tam lætos successus præpediebat ægritudo continua, lentisque febrium vaporibus non lente viri eminentis premebatur industria. Qua peste acerrima jam per triennium exhaustis viribus, nihil postremo credidit salubrius, quam, inutili medicorum opera cessante, cœlestis manus suffragium quaeritasse. Nam edoctus claritudinem Treverensis ecclesiæ, eo profectus intendit; parsque factus supplicantis populi, humilis preceptor, sed celeberrimus beneficiorum impetrator, tumulum sancti accessit, potum abrasum marmoris sincere participavit; nec fidei desiderio frustratus, brevi ex infirmo sanissimus, pallorem redivivo colore mutavit. Is non immemor beneficii, cum sanctis omnibus pure deserviret, tum suo curatori familiariter inhærebat, eoque devotionis circa illum profecerat, ut locum nostrum (578), quo ejus reliquias nuper translatas didicerat, speciali affectu multo et frequens expeteret, et ante fraternitati nostræ acceptus tum vero ex assiduitate commanendi acceptissimus fieret. Hujus relatu virtutem, quam expertus fuerat, fratribus sui studiosis compertam, haud injuria nostræ narrationi credidimus inserendam nihil verentes debili falsitatis calumnia pulsari, quæ tam veracis viri patrocinio facile poterit enervari...

EX INVENTIONE ET MIRACULIS S. MATHIÆ

Lambertum a Legia (579) libros de Vita et miraculis S. Mathiæ apostoli scripsisse jam Trithemius retulit (580); id quod etiam Bromerus (581), Hillarius (582) aliique testati sunt. Ideo Henschenius cum duas

NOTÆ.

(578) S. Jacobi monasterium vix intelligere potest. Num hæc Helmswardicensis monachus addidit?

(579) Quem cave ne cumdem putes qui Vitam S. Heriberti scripsit s. xi, v. Hist. litter. VIII, p. 6, Mon. SS. IV, p. 739; Hist. S. Laur. Leod. ap. Martene IV, p. 1067.

(580) Ann. Hirsaug. p. 174. De illust. viris Germ. Op. I, p. 133, ubi ita loquitur. *Lampertus de Legia, monachus cœnobii sanctorum Eucharrii et Mathiæ apostoli..., vir undecunque doctissimus, philosophus, rhetor, musicus et poeta clarissimus, ingenio subtilis et comptus eloquio. Scripsit tam metro quam prosa quædam præclara opuscula, de quibus ego tam*

tum repperi subjecta: De miraculis sancti Mathiæ apostoli magnum opus metricè compositum lib. 5 (Ann. Hirsaug. l. 1. : de miraculis sanctorum lib. 5); de sancto quoque Agrico lib. 1 (cf. supra p. 114); ad Lampertum (lege: Ludovicum; v. Hillar. p. 85) abbatem suam vitam sancti Mathiæ apostoli edidit lib. 1; sermones etiam varios in honorem sanctorum lib. 1; epistolas quoque multas ad diversos; carmina diversi generis elegantissima et multa et varia composuit, et alia complura nobis incognita.

(581) II, p. 22.

(582) P. 85.

de S. Mathia Treveri sepulto et invento narrationes ederet (Act. SS. Februar. III, p. 441, et p. 448), quin altero Lamberto tribuenda esset non dubitavit (383); et eam quidem illius nomine inscripsit quam ex codice Sanmathiano recepit quamque paulo post sancti inventionem confectam esse primo patet aspectu. Hillarius vero alleram Lamberti esse, eo docuit, quod præfatio huic præmissa in codice Treverensi Lamberti continet nomen. Qua in re ipsum falsum esse (384), æquidem non putarim, neque vide, quid nos impedire possit quo minus hanc amplectamur sententiam. In Lamberti ætate indicanda Trithemius consueto more errat (385), neque aliunde certi quidquam de tempore quo vixerit compertum habemus (386). præfatione illa excepta, quæ ad abbatem L., id est Ludovicum, qui post medium sæc. XII (387) monasterium S. Mathiæ regēbat, missa est (388). Cognomen Lambertus inde accepit, quod Legiæ sive Leodii natus fuit (389): vixit vero in S. Mathiæ monasterio, ibique sancti laudes tum carmine tum pedestri sermone celebravit. Illud ineditum neque a me in codice Treverensi lectum est, hic liber primo Vitam sancti Mathiæ exponit, ex Hebræo codice, ut dicitur translata (390) postea inventionem et miracula narrat s. XII facta, sed ex antiquiore illa relatione maximam partem descripta, hincinde singulis quibusdam usque fabulosis notitiis aucta (391).

Hæc omnia tanquam nullius prebii omisi, sed priorem illum auctorem sequi malui, qui diligenter ea exposuit quæ a maioribus acceperat vel præsens viderat (392). Miracula quæ additum iri in fine dicitur nunc desiderantur; neque libros de S. Mathiæ miraculis a Lamberto metricè scriptos (393), qui in bibliotheca Treverensi etiam nunc extare videntur (394), ad manus habui; alia vero cum Lamberti vita edita sunt (395), alia ex codicibus Erlagensi s. XII, qui Vitam S. Ottonis Bambergensis aliaque continet (396), et Treverensi (N. 547) s. XIII excripsi, quæ quomodo partim recentioris temporis sint huic monumentorum Treverensium collectioni inserenda duxi.

NOTE.

(383) Cum Henschenio facit Hist. litter. XII, A p. 531, sqq.

(384) Quod Sybel. contendit, die Advokaten II, p. 43 n.

(385) Lambertum a. 1038-1047 vixisse uno loco dicit (Ann. Hirs. l. I.) altero: Claruit, inquit, sub Henrico quarto a. D. 1030.

(386) Unum est quod Brower. l. I. dicit Lambertum se ope d. Mathiæ hoc ævo a febribus scribere liberatum (v. n. 67.) Sed ne hæc quidem cum nostra pugnant sententia.

(387) Indeb. a. c. 1169—1182, ap. Hontheimium in chartis occurrit.

(388) Hæc ex Lazii editione ab Henschenio descripta nominibus caret, quæ Hillarius ex codice Trev. adiecit: Reverentissimo domino suo ecclesiæ sancti Eucharrii Treveris abbati vere dignissimo L. humilis levita Lampertus, omnium fratrum illi commissorum ultimus, debita subjectionis devotum obsequium. Cum verbo simul et opera præpollas, pater beatissime, plurimos a levitate seculari retractos theoreticæ claustris (societati?) ex quibus in specialius illud tuæ sollicitudinis studium impendisti. Attestantur is tua instantia cotidiana ammonitio, correptio; quam licet ex juvenili levitate non satis libenter excipiam, ex qua tamen pietate prodeat, cum mentem a vanitate recolligo, non ignoro. Illud quoque præterire non debet, quod me lectioni instare jugiter præcipis et hortaris, ne scilicet otiosum inimicus inveniat ne murmurando mentem occupet, ne detractio in lingua deserviat, ne manus operi quod ad rem non attinet insistat. Præcipit igitur beatitudo tua, ut vitam beati Mathiæ apostoli, ad cuius ossa digne præsidet, ab Hebraico volumine, qui Damnatorum liber intulatur, quod in eo contra legem agentium iudicia contineantur, exceptam latius exponerem secundum indagatam avido vel potius extortam omnem rei veritatem. Quod ego, licet audacia merito denoter, feci tamen ut potui. Proinde licebit alii latius tum eloquentius explanare stylumque rusticum lima urliana decentius expolire. Dominus te incolumem nobis custodiat pater carissime, Amen.

(389) Hi versus ap. Hillar. l. I. et Wytenbach, t. I, præf. p. XX, ex cod. nunc bibl. publicæ Treverensi N. 80 exhibentur:

Legia me genuit, fovet altera Treberis, in qua
Parvus ego, parvo modulatus, parva repono.

(390) V. epist. n. 62 relatam et prologum hunc libro præmissum: Cum multo studio et sollicitudine flagrarem quomodo gesta beati Mathiæ apostoli quæ apud nullum ecclesiasticorum interpretum haberentur, invenirem: quidam presbyter nomine Theodericus fluctuantem me ac tristem videns, causas a me

tristitiæ requisivit et accepit. Unde summa exultatione perfusus quia hoc in me studium invenerat dicit, quod si eorundem gestorum interpres esse vellem cum quodam Judæo familiaris suo se acturum. ut mihi librum quem ipse Damnatorum intulatur pro eo quod in ipso contra legem agentium damnatio contineatur, scilicet, Jacobi et ubriusque et Siphani, idem Judæus præsentaret. Didiceram eo tempore quodam ex Judæis litteras Hebraicas. Venii ergo libellum deferens; cuius cum ego titulum legerem, Sir Hasirim, hoc est Cantica canticorum, scriptum inveni; tantaque indignatione commotus sum, ut viæ ab illo manus continuerim. Nam ille sibi in christianis odio in genito decipere me gestiebat. «Et tu inquam leno, spurcissime, clericum ne fallere temptas, qui Hebraicarum, Græcarum et Latinarum historiarum plenissimam accepit scientiam? Nihil est certe in vestra bibliotheca, sive Græca sive Latina, quod non nesciam.» Timore ergo, correptus, maxime ne ei apud principem, in cuius gratia tunc fui nocerem, jurejurando se mihi satisfacturum promisit: quod et fecit. Lecto namque titulo libri quem postmodum detulit, Ay Mathay, hoc est Vita Mathiæ, scriptum deprehendi. Denique opinatus omnia me intelligere quæ infra scriptura erant, licet invitus, omnes tamen ex ordine veritatem mihi aperuit, accepto a nobis pretio viginti trium solidorum. Post hunc anno sequente dominus meus archiepiscopus ab alio Judæo in periculo rerum suarum constituto, ita se omnia habere deprehendit excepto quod ad nomen suum allusisse dixit versiculo psalmi. Postea cuicumque inclusæ pro hoc ipso tri-duanum jejunium agenti idem revelatum est. Legatur itaque absque omni dubitationis scrupulo, quod tam certis argumentis verum esse deprehensum est, quia omne ambiguum Spiritus sanctus abolevit. Quomodo autem de Judæa in Treverim venerit, sicut in historia Treverica et in monumentis Silvestri papæ legi miracula quoque ejus subsequenter edisseram.

(391) Paucas in notis retuli.

(392) C. 6. — Primo cap. Gesta sequitur.

(393) De quibus cf. Trithemium l. I. Huc etiam pertinere videntur quæ Brower. l. I. monuit: Ipseque adeo Lambertus cœnobita non illiteratus qui opera ibi divinitus patrata scripto etiam libro esse persecutus, ope se divi Mathiæ a molestis acutisque febribus hoc ævo scribit liberatum.

(394) V. Wytenbach l. I.

(395) Nescio an eidem brevis de S. Mathiæ ecclesiæ ab Eugenio papa a. 1140 dedicata relatio (Act. SS. l. I. p. 453) tribuenda sit (Hontheim, Hist. I, p. 582, n. h. ~~582~~ ~~582~~ ~~582~~).

(396) De quo alibi accuratius agam.

EX INVENTIONIS HISTORIA.

Dignum et justum quidem necnon credimus displicere, si in gloriam et honorem beati Mathiæ apostoli Domini præter illam reverentiam, quæ ei in toto orbe terrarum sub die 6 Kalendarum Martiarum a Christi fidelibus exhibetur, civitas Trevirorum, quæ felicia ejus ossa continet, alium quoque diem solennizet (597), Re etenim vera pium est atque conveniens, ut quibus gratia datum est domini Dei nostri præ ceteris gentibus familiarius ejus quasi perfrui allocutione atque cotidiana confoveri benedictione, illum propensiori quam quibus hæc gratia non contigit reveantur honore. Hoc autem maxime congruum judicavimus die salutiferæ revelationis ejus. De cujus lætabunda translatione simul et inventione necnon et revelatione sed et qualium quantumque miraculorum glorificatione lætificati simus, Domino adjuvante, prout possumus dicemus ex ordine. Sed ipsum beatum Mathiam in omnium primordiis necesse est per dominum Jesum deprecemur, quatenus ejus intercessione non alia quam quæ sibi digna ac Deo sunt placita, nostra ducti insipientia, proferamus.

1. Igitur (598) anno incarnati verbi Dei 368, Constantino Magno, patre augustorum, christianissimo imperatore, Romani nominis sceptrâ feliciter regente, beata Helena, mater ejus, imperatrix augusta, et ipsa nihilominus christiana in professione firmata dominica cruce inventa, hujus patriæ suæ — erat enim indigena civitatis Trevericæ — piæ memoriæ beatum Mathiam apostolum a Judæa translatum cum aliis magnificis reliquiis, de quibus modo non est sermo, per patriarcham Antiochenum Agricium cum benedictione beati Silvestri tunc Romani pontificis huc destinavit. Quod nimirum exempla ipsius beati Silvestri eidem Agricio data legendocognovimus. Quem videlicet beatum Mathiam non longe post fideles populi qui tunc erant Treviri, in gaudium et lætitiâ venturis retro filiis, cauta consideratione propter ingruentes quas Ariani et pagani concitabant ecclesiarum persecuciones, juxta corpora sanctorum Eucharîi Valerîi et Materni terræ altius in fossam venerabiliter collocaverunt; cujus nos nunc revelati gaudii participatione Dei nostri gratia perfrui mur.

2. Perinde multum temporis fluxerat, annorum (an. 1067-1066) propemodum sexcentorum, et Eberhardus archiepiscopus vir industrius Trevirorum ecclesiam gubernabat (899). Hic eflagitatus est a rege, qui regnavit in illo tempore, Heinrico scilicet, Con-

radi secundi imperatoris filio, quatenus ad illud templum suum, quod Goslaricæ faciebat, impertiretur ei de reliquiis sancti Mathiæ apostoli necnon et de corporibus aliorum sanctorum, quorum fama esset ecclesiam suam Trevirensis plus omnibus Cisalpinis abundare. Episcopus autem reliquias petenti denegabat, quoniam an illic essent dubitabat, imò etsi sibi essent, ignorabat ubi essent. Inter hæc quædam vice, cum, ut sæpe faciebat, venisset Romanam, sive orationis gratia, sive alia qualibet exigente causa, forte reperit librum illic, continentem quibus in locis singuli apostolorum prædicaverint, ubi et quomodo passi sint et quieverint; cognovitque legendo, sanctum Mathiam in Judæa prædicasse et quieverisse, ac postmodum ab Helena Constantina matre a Judæa translatum, et per patriarcham Antiochenum Agricium Trevirim fuisse transmissum, ibique juxta corpora discipulorum Christi filii Dei in sinistro latere inter aquilonem et austrum fuisse depositum. Quod videns gaudio gavisus est, et assistentibus sibi quibusdam Trevericæ huic ecclesie non satis fidelibus causa congratulationis ostendit. Qui post regi propter quod prælibavimus non quiescenti, sed magis magisque de die in diem ut desiderium ejus completeretur instanti, ad gratiam regis adulantes, magnifici et pretiosi atque sacrosancti illius ecclesie thesauri delatores effecti, aperunt, quid legendo cognoverint. Itaque cum rex audierat, quod juxta corpora, ut diximus, discipulorum Christi — nec dubitandum, quin beati Eucharîi ac sociorum ejus — ossa illius fuerint antiquitus deposita, petiit cum interminatione gratiæ ac dilectionis suæ, simul cum illius reliquiis quantumlibet modicis dari sibi corpus sancti Valerîi episcopi pollicens, quod et fecit (600) ad honorem Dei et quasi conciliationem patrifamilias monasterii illius beato supranominato Eucharîo, quatenus frater et commilitonem suum a se separari permitteret, daturum se de redditibus suis magnifica beneficia. Igitur persuasus suffraganeorum episcoporum, Adalberonis vocabulo Sancti, Metensis, et Theoderici cognomento Magni, Virdunensis, aliorumque quos illo tempore Treviri contigit esse, effodi de profundissima terræ altitudine, licet invitus, tamen permisit archiepiscopus. Denique cum prædicti pontifices alii que e clero sepulchrum aperuissent, tanta ex eo repente odoris suavitas emanavit, quod omnes admiratione et metu percussi et ut credimus divinitus inspirati, tanto thesauro regionem hanc nequa-

NOTÆ.

(597) Kalendis Septembris; quem diem, inquit Browerus, sancti apostoli inventioni cœnobitæ potestati in divinis officiis habent servatum HENSCHEN.

(598) Hoc caput ex Gestis c. 19, 18 sumptum est.

(599) Minus recte hæc in altera relatione (Lamberti) narrantur: Anno ab inc. Domini 1127 regnante Henrico Romanorum imperatore secundo hujus no-

minis, Eberhardus archiepiscopus sedem Trevericam gubernavit. Huic Henricus imperator totique ecclesie Treverensis sacrum suam direxit legationem, etc.

(600) Diplome a. 1153, dato ap. Hontheim I, p. 895; cf. Gesta c. 32. — Sed a. 1151 Heinricus Treveri fuit.

quam fraudare, sed cooperculo sepulchrum citissime claudere deliberaverunt. Ibi Theodericus Vir-
dunensis episcopus extremitatem cappæ, qua eo die
solemniter erat indutus amisit: quia dum ipse
sanctis reliquiis curiosius intendit, ut, si posset,
aliquid ex eis subriperet, clauso cum celeritate se-
pulchro, partem cappæ intus claudi contigit, quam,
eo invito et renitente, statim ferro incidit oportuit.
Venerabilis vero presbyter, qui ossa apostoli tra-
ctare meruit, tali testimonio omni reliquo vitæ suæ
tempore claruit, ut, quotiescumque cum aliquo ea-
rundem reliquiarum mentionem habuisset, statim
mirum in modum digiti manus ejus dexteræ, san-
ctorum ossium tactu sacratæ, quasi oleo imbut,
stillare cœpissent (601). Porro prædictorum corpo-
rum totiusque ecclesiæ petitione atque consulto,
beati Mathiæ apostoli ossa sacratissima non dein-
ceps sunt terræ infossa, sed desuper terram, ve-
rumtamen, ne forte furto surriperentur, in parieti-
bus vel in altariis sunt recondita, vel infra ejusdem
basilicæ septa, ubi a fidelibus illis deferrentur piæ
devotionis obsequia, nec tamen auferri facile pos-
sent cujusquam personæ violentia, sicquesieret, ut
civitas, hoc munita patrono, perpetuo ejus non de-
fraudaretur beneficio. Ubi vero sacra illa pignora
tunc fuerint deposita, senibus populis de medio
factis, succedentibus filiis incognitum fuit (602-3).

3. Verum decursis abhinc fere octoginta annis;
placuit domino Eberhardo, ejusdem, sanctorum vi-
delicet confessorum Eucharii ac sociarum, cœnobii
patri, quatenus veteres monasterii muros destrueret
et novos ædificaret (604). Quacumque occasione
opus istud inceptum sit, factum non est absque di-
vina dispensatione, maxime cum nulla veterum ædi-
ficiorum urgente ruina tale sit opus exorsum, quod
tam sumptuosum tamque inæstimabile postularit
impensum (605).... secus altare quod fuit ibi se-
orsum contra pedes confessorum in honore sanctæ
Dei genitricis Mariæ consecratum.... Interea cre-
scebat illa nova structura ædificii, et deducebatur
magna admodum cum festinatione, priori taberna-
culo adhuc habente statum. Contigit itaque æstate
peracta, autumnoinchoante, ut altari majorum ar-
cum, qui sunt in conspectu sanctuarii, machinas
præstruentes, altare sanctæ Dei genitricis, quod su-

VARIE LECTIONES.

⁴⁰²³ locus corruptus esse videtur. ⁴⁰²⁴ supermemoravimus ed. ⁴⁰²⁵ in numero aut mense fortasse vitum la-
tet; nam d. 18 Kal. Jun. idem esset qui Idus Mai.

NOTÆ.

(601) Lambertus addit: *Narravit mihi quidam se-
nex religiosus cum lacrimis, se in compresbytero suo
sæpius hoc vidisse cum admiratione multorum.*

(602-3) Aliter l. 1.: *Hic (presbyter).... Mathiam
apostolum in tres portiones divisit, tribusque alta-
ribus diligenter et secreter eposuit, paucissimis fide-
libus consciis, ne postmodum alicujus violentia civi-
tas Treverica proprio privaretur patrono.*

(604) Qua de re conferatur quod in altera Gesto-
rum continuatione, postea edenda legitur.

(606) Narrat quomodo pluribus in somnis S. Ma-
thiæ corpus revelatum sit. Alia habet Lamberti re-

pra diximus, opportunum judicarent esse amoven-
dum.... Ibi invenerunt (606) locellum in modum ar-
cæ plumbæ majora corporis ossa Mathiæ apostoli
continentem, sed et marmor latum ad modum pal-
mi, in quo caraxatum fuit: *S. Mathias apostolus,*
simul cum reliquiis intrinsecus positum. Quid plu-
ra? Nimirum ædes illa una omnium exultatione et
laudantium Dominum voce personuit. Arca autem
sacras habens reliquias in medio delata; theca li-
gnea pro tempore apparatus, ferro firmissime com-
pacta, aliaque, propter quod supra paucis intimavi-
mus, cautissima custodia obseratum esse ⁴⁰²³, do-
nec, perfecto, quod præ manibus erat, opere novo,
communi deliberaretur consilio, ubi condendenti mit-
teretur in loco. Paucis deinde transactis diebus, cœ-
perunt multi infirmi confluere, et precibus apostoli
subsecuta est gratia Domini. Benedixit enim Domi-
nus terram suam, avertit captivitatem Jacob; quia
post longos annos sterilitatis inediæ et famis terra
dedit fructum suum, et Dominus præparavit men-
sam populo suo; et depulsa violentia tyrannorum
et prædonum, jucunda tempora pacis et quietis suc-
cesserunt, ut vere dicere exultantes possumus: *Be-
nedictus dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit
redemptionem plebi sue (Luc. 1, 68).* Contigit au-
tem hæc inventio anno dominicæ incarnationis mil-
lesimo centesimo vicesimo septimo, indictione quin-
ta, regnante serenissimo et Dei cultore Lothario Sa-
xone, sub pontificatu martyris Christi Meginheri
episcopi, die Kal. Septembris (an. 1127), prima
hora diei, ad laudem et gloriam Christi.

4. Sed sicut nullis præcedentibus meritis operum
honorum, sed gratuita potius Dei miseratione de hu-
jus sanctissimi apostoli insperata inventionem magni-
fice lætati proveci et consolati sumus, ita peccatis
nostris merentibus, causisque quas supra memora-
vimus ⁴⁰²⁴ impellentibus, graviter post hæc contri-
stati et periclitati sumus. Anno denique abhinc
quinto, qui est dominicæ incarnationis millesimus
centesimus tricesimus primus cum jam veteris san-
cti Eucharii structura monasterii in novum studio-
sissime repararetur statum, quæque ex parte san-
ctuarii perfecta stabiliter cooperta trabibus tegulis-
que fuisset, 18 ⁴⁰²⁵ Kalend. Junii, cum fratres, me-
ridiana transacta hora, jam nonam more solito

latio, ubi etiam hæc leguntur: *Post hæc in episcopa-
tu Tunngrensi quondam nunc vero Leodiensi locus
quidam est Sustris nomine, pro eo quod sanctimonia-
les inibi degunt, quas vulgo sorores vocant. Brat in
eodem loco mater monasterii religioni operam dans
quæ, sicuti moris esse solet, sorte candelarum unum
ex apostolis sibi patronum eligere decrevit. Inscrip-
sit igitur duodecim candelis nomina duodecim apos-
tolorum altarique superponens, etc.*

(606) Quomodo hoc factum sit, fabulose exponit
Lambertus.

inchoassent, subito et insperate in ædificio sacrarii, quod versus aquilonem eidem monasterio adhærebat, maximus ignis accensus, minaces in altum flammam extulit, et correpto citius tecto sanctuarii, exitialem omnibus minabatur interitum. Mox dicto citius universa civitas commota simulque in unum conglobata, ad sedandum occurrunt ignem; cui se undique ascenso ipso ædificio opposentes, incendium divina, ut postmodum rei exitus docuit, voluntate sæviens frustra conabantur extinguere. Igne autem super capita illorum cadente — nec enim ardentia poterant scandere tecta — ingressuque, per quod intraverant, jam prope obstructo, cum evasione nullus pateret egressus et ex imminente periculo undique coartarentur: licet invitis, sævientibus cessere flammis, et aliqui per fenestras super inferiora proxima delapsi tecta, aliqui vero per funes se summittendo vix incolumes evaserunt. Rursus certatim concurrentes tecta dormitorii et claustrii citissime destruunt, ne ignis de monasterio decidens, locum omnino inhabitabilem redderet. Quod utique factum esset, nisi clemens miseratio Dei affluisset. Nam ex oborto incendio monasterii longissime in extremitate villæ domus incensa est quanto magis proxima ædificio tecta, nisi Dei protectio affluisset, pene consumpta fuissent. Unde merito proclamare possumus: *Nisi Dominus adjuvisset, forsitan obortus ignis vivos nos absorbitusset.* Quantum inibi lacrimarum fusum sit, quanti fletus, quanta suspiria, quis digne valeat enarrare, cum amantissimum certe locum in toto regno, per gratiam Dei ex inventione et ex miraculis beati Mathiæ nominatissimum, putarent ab exitiabilibus flammis exterminandum. Sed quid Dominus misericordiæ et consolationis ostendere dignatus sit, justissime videtur insinuandum.

5. Primum ante omnia incumbere nobis sollicitudo de reliquiis sanctorum, et maxime de pignori sancti Mathiæ apostoli, quibus Dominus locum illustrare dignatus est, ne malevolæ mentis homines aliqua machinando consiliarent, ex quibus locus esset ludibrio deinceps et despectui subdendus. Quod ita etiam per omnia evenisset, nisi, ut paullo ante dixeram, miseratio Dei affluisset. Cum etenim ignis, ut prædiximus, contigua circumquaque lambendo consumeret, et ædiculæ, qua majus altare cum sarcophago sancti continebatur, ignis jam immineret, quidam malignæ mentis in unum congregati, communi tractabant consilio, qualiter idem sarcophago foras extractum arte qua possent laborarent ut inde subtractum urbi inferrent; dicentes, manifestis indiciis declarasse, non esse ipsius voluntatis amplius ibi commorari, cujus protectionis omnimodis monachi indigni fuissent (607). Circumdatum ergo sarcophagum longissimo fune ad exteriorem portam usque tendente, omni conamine de incendio erueret

A conabantur; sed qua intentione id facerent, evidens rei declaravit eventus. Nam centum et eo plures nunc brachiis, nunc fustibus impingentes, de loco vix movere potuerunt, donec venientes sanioris consilii et majoris auctoritatis viri, ad nihilato consilio, sic tandem cum ingenti labore foras extractum ante ipsius fores oraculi posuerunt. Quoi tamen postmodum finito incendio in locum pristinum referentes, levissimi inventum est oneris, ut quod paullo ante a centum viris non potuit moveri, nunc a duodecim facillime referretur.

6. Ex qua autem causa ortum sit vel cur permissit Deus hoc prævaluisse incendium, scire volentibus pro posse pandamus; nam silentio res suppressenda non est, quia causa incendii major ipso incendio fuit. Erat ibi quidam monachus, ex aliunde adveniens (608), ibi jam ex multo tempore susceptus, qui non ibi secundum regulam promissæ obedientiæ, sed absque subjectione morabatur, et tantum falsissimæ utique fidelitatis ubique demonstrabat, ut non solum ei minima quæque committerentur, verum etiam cellarii indigne injungeretur obedientia. Qua tandem, licet invitus, amissa, quia inquietissimæ vitæ fuerat, maligno utique suadente diabolo, rursus custodis arripuit non jussus officium, quo et spontaneo quod præbebat adjutorio ad hanc quoque obedientiam aptus esse judicaretur. Quid plura? Ut suæ voluntatis erat, custodis adjutor deputatus, confestim contra voluntatem fratrum et etiam sæpe contradicentium in monasterio sibi lectulum collocabat, quo aptius perficiendæ suæ dementiae locum inveniret. Inerat autem ei discedendi desiderium, ob quod omnimodis satagebat, licet furtive, sanctorum reliquias acquirere, cum quibus in alium locum veniens honorabilius susciperetur. Remanserat autem ibi de veteris monasterii structura turris admodum magna, ingredientibus templum pandens introitum, studiosissime quondam a venerabili Bertulfo abbate constructa; in cujus ascensu altare statuerat, quod licet, ex eo quod nuper ab his quos supra notavimus (609) violatum et reliquiis in summitate sui fuerat vacuatum, negligeretur, tamen, ut postmodum patuit, ex ossibus et cineribus sancti Agrii Antiochensis patriarchæ et Trevirorum archiepiscopi copiosissime fuerat insignitum. Qui licet per tot tempora nullo sciente inibi servaretur, tamen hoc a senioribus memoriæ traditum audivimus, quod prædictus venerabilis abbas interdum clanculo ascensa ipsa turre, orationi ibi per totum vacaret diem, sæpissime etiam pervigilem ante memoratum altare prostratus duxerit noctem. Forte igitur sic operis ratio postulaverat, ut eadem turris destrueretur, quatenus locus novæ daretur structuræ. Cuiusque ædificia ejus et laquearia jam pene ablata fuissent, prædictus monachus, nescio quo instinctu

NOTE.

(607) *Monachos sicut veste ita etiam moribus nigros, indignos esse Mathia*, Lambertus.

(608) *Quidam Suevus hypocrita* in Lamberti dici-

tur relatione.

(609) Hæc in editis non leguntur; ad eadem voc. c. 3 respicere videtur.

spiritu, cum jam cœnandi horam præteriisset, operariis ab opere suo domum discedentibus, arrepto ferramento, prædictum altare confringere aggressus est. Et cum aliquantum in frangendo laborasset, invenit scrinium diligentissime sigillo superposito reconditum; quod sigillum, quia litteras non noverat, cujus esset, scire non poterat, sed primam tantum litteram se cognovisse nobis retulit, quæ est in capite supradicti abbatis Bertulfi, et ideo ipsius fuisse judicatur, qui ædificata ipsa turre altare pariter statuerat. Foras ergo prolatum scrinium, rejecto sigillo, temeraria non verebatur aperire manu; brevemque titulum marmoris inscriptum ipsis ossibus superpositum auferens, quia aperte erat scriptus, utcumque potuit legendo cognovit (610), *Sanctus Agricius archiepiscopus* scriptum esse. Lætus ergo effectus, scrinium descendens secum detulit; et quia illud secure servandi locum non habuit, in cimiterio inter ossa mortuorum in cripta reposuit, donec tandem aptum sibi locum provideret, quo illud sine timore, nullo sibi conscio, servare posset. Quod et triduo ibi absconditum latuit, quoadusque in sacrario, quia, ut diximus, custodis adjutor erat, locum aptum servandarum reliquiarum cautissime provideret. Est autem sacrarii domus inferior lapidibus camerata, superior autem lignis adoperta, ad quam de inferiori per cochleam ascenditur. In hac ergo superiori locum inter trabes et tectum præparavit, ibique sacra ossa de cripta reportata locavit, magnamque struem lignorum veteris ædificii circumposuit, sæpiusque illic eundo, interdum etiam ibi dormiendo, locum frequentare non destitit. Interea iter suum licentia acquisita parat, nunciumque fidei suo cuidam amico direxit, rogans eum obnixè ad se venire, adiciens quod rei quam vellet cum illo tractare nullum omnino alium vellet interesse. Reliquiarum igitur parte de scrinio pannis quos præparaverat imposita, studiosissime satagebat quatenus nil suæ obstaret perfectioni, ut omnibus rite præparatis, quacumque die sibi placeret, liber posset discedere. Talia miser, divinam non recogitans animadversionem, tractaverat; sed Deus omnipotens, qui sanctum Agricium noluit separare a sanctissimo suo apostolo, cujus quondam per tanta terrarum spatia vector exstiterat, impiam ejus dispositionem manifestavit et cassavit. Cum etenim, ut prædiximus, locum eundem aliquandiu jugi sollicitudine frequentasset, die ante prædicta inde descendens more sibi solito, alias nescio quo ire paravit; cum subito ipsa domus, incertum unde exorto incendio, cum reliquiis et monasterio combusta est; licet aliqui ad honorem reliquiarum eum lumen ibi habuisse affirmant, quod ipse ex toto negavit; vel rursus alii dicant, ab igne, quo candelæ ibi para-

^A bantur, hoc evenisse; quod incredibile videtur, quia ante triduum ignis ex toto ibi defecerat; re autem vera divina voluntate hoc decretum fuerat. Igne autem flammam in altum jacente, ille miserrimus anxius de reliquiis, festinus accurrens, domum ascendit, pannum cum reliquiis jam incendio proximum apprehendit, quem secum trahere cupiens, omnino non potuit; nec ultra iniquis manibus tractanda cessit, sed potius ibidem comburenda remansit. Qui cum in trahendo frustra diu laborasset, desperans scrinium aperuit, ut saltem aliquod membrum inde acciperet, quod suæ voluntati incombustum servare posset. At cum introspexisset, subito ignis, quasi fulgor de sacris ossibus jaculatum, ita faciem ejus inflammavit, ut resupinus corruens pene exanimatus esset. Sed nec tunc quidem os aperuit, ut alicui ex accurrentibus cum armis et aqua rem panderet; quod si fecisset, jam illæ sæ incendio reliquiarum ereptæ fuissent. Ita Deo disponente, Agricii ossa et pulvis in loco permanserunt, quæ inique furanda de loco requietionis sublata fuerant. Quæ postea minutatim inter carbones diligentissime requisita, magna ex parte inventa sunt, ut majorem ipsius corporis partem nos non dubitemus habere. Pulvis vero cum cineribus cautissime cribro purgatus, ibidem in unum locum servandus repositus est, quibusdam suadentibus ut in honorem ejusdem sancti Agricii altare ibi statueretur, et dedicaretur ecclesia. Per omnia benedictus Deus, qui nos, licet indignos, noluit privare patrono tali, cujus nos auxilio ubique gaudemus perfrui! Postquam autem hæc acta sunt, videns auctor hujus sceleris non posse celari quod Deus voluit manifestari, cuncta quæ gesserat vel cogitaverat protulit in medium; monstravit quoque locum ubi reliquias collocaverat. Quem fratres diligenter perscrutantes, sicut jam diximus, quantum potuerunt, semiusta ossa coadunaverunt, et honorifice in reliquum habenda conservaverunt. Ille autem miser, dictante omnium sententia, cum licentia discessit, quia nempe sibi nec loco huic habitare ulterius commodum nobis visum fuit....

^C 7. Mihi hoc satis mirum videtur quod in tanto periculo ignis et incendii, in tanto concursu et multitudine utriusque sexus populi nemo prorsus vitæ vel salutis suæ debilitatem incurrit, nullus omnino nostrum rerum suarum aliquid perdidit.

^D Hæc utcumque dicta sufficiant; nunc aliqua miraculorum beati Mathiæ dicamus, quæ ante inventionem ejus contigisse multi adhuc in corpore manentes religiosi prædicant, a quibus nos hæc contigit audisse.

Hæc miracula in editione desunt.

NOTE.

(610) Hæc Lambertus explicare volens ita dicit: *Cum non intelligeret penitus ipsam scripturam, scrutari cepit si quid uspiam simile reperiret.*

PATROL. CLIV.

Quod et fecit. Nam simile quid in codice Vitæ ejus scriptum inveniens, crebra inquisitione adnotitiam hujus nominis accessit.

EX MIRACULIS

1. *E codice Erlangensi* (611).

1. Interea (612) dum opinio beati Mathie multis signis cresceret, plurimi ex diversis orbis partibus fama virtutum ejus excitati ⁴⁰²⁶ veniebant et curabantur ab infirmitatibus suis. Quadam igitur die cum religiosi viri vota ferentes ad ipsum locum properarent, alius cuneus inde digressus illis occurrit. Cumque curiosius, ut assolet, de miraculis apostoli, an vere ita se habent ut auditu perceperant, inquirerent, quidam maligne mentis, diabolo ut post patuit instigante: *Quidnam, inquit, anilibus fabulis creditis? Nescitis clericos monachosque ad fingendum talia plurimum callere, questus gratia, suisque prestigiiis marsupiiis nostris et apothecis laqueos ponere? Nimirum ut epulis vacent illi, jejunandum nobis erit; ut illi superhabundent, nos egebimus. Quod nobis bis ydola proponunt, nunc Martini, nunc Nicolai reliquorumque, non saluti nostræ consulentes sed substantiæ inhiantes faciunt. Quasi vero hæc non sufficiant, novum bis quodammodo de Mathia deunculum faciunt, ut patrium fundum penitus emungant. Redite itaque ad cor et videte, quia deliramenta sunt hæc anilia magis quam vera miracula.* Hæc et alia multa, que brevitatis causa obmisi, eo dicente, uxor ejus ac filii alii que sanioris consilii viri rogabant eum ne sancto apostolo detraberet, dicentes hæc divina opera esse, non humana figmenta. Sed cum infelix ille non solum tacere renueret, sed multo deteriora proferret, subito traditus hosti anti quo, ejus hæc instinctu loquabatur, clamidem suam ac tunicam ad pedes usque scidit, et caballo suo insiliens per montes et valles ac devia queque se cum clamore valido proripuit. Quesitus igitur per biduum nec inventus est; post diem autem tertium in palude quadam caballus quidem ejus apparuit, verum ille penitus inveniri non potuit. Cujus exemplo multi correcti et devociore effecti sunt.

Eodem (613) tempore quidam paralyticus de Arduenna silva que maxima est tocus Gallie. . . .

Est autem quarto Kal. Julii solemnitas consuetudo Gallorum, ut, in unum diocesi qualibet coadunata, cum reliquiis et letaniis ad urbem Trevericam properent, ut communi leticia beatorum apostolorum Petri et Pauli natalicia celebrent. Ab inventione tamen sancti Mathiæ maxime hic mos inolevit; unde et ipse sæpius in cantu vulgari replicatur. Qua specie dum quidam laudes sancti Mathie, quas vulgo leysos vocant, canerent, unus ⁴⁰²⁷ eorum levitate

A juvenili actus, cepit joculari temere et pro laude simillima laudi decantare, ut risum sui similibus excitaret. . . .

Sequenti anno cum quidam rusticus Mosellam ⁴⁰²⁸ in vigilia sancti Johannis baptistæ naviculam ingressus cum uxore et filio ad limina beati apostoli per flumen Mosellam venire decrevisset, in ipso itinere a quodam tiranno captus, et cathenatus in carcerem mittitur, ceteris fuga elapsis. . . .

In civitate Argentina provinciæ Alsaciæ quidam clericus. . . .

Alius vir, cum esset pastor ovium, beato Symeoni, qui Treveri in porta Marcia, que et Nigra vocatur, requiescit, ovem de paupere ovili vivit. . . .

B Duo viri de vico Logostein (614) nominato Renum transituri naviculam piscatoriam ingressi sunt. . . .

. . . . Judeorum quoque auxilia ac vetularum carmina consuluit. . . .

Item puerulus matrem secuturus preeuntem, de ponte Attile in aquas subjectas cecidit. . . .

Juxta fornacem Attile triumphalium (615), qui duo millia passuum a Treverensi civitate distat ad meridiem, quidam adolescens, dum media estate Mosellam transvadere vellet. . . .

Miles quidam Treverensi territorio genitus non infimi generis sed pauperis erat substantiæ. Quapropter pudore actus natale solum reliquit, peregrinaturus ubicumque se obtulisset oportunitas. Devenit ergo Colonia Agrippinam, ubi, cum et status et leges urbis placerent, subsistere deiecit. Adscivit itaque sibi potentissimos quosque in dominos, ut, cum illis fidelitatem ac servicium fecisset, eorum auxilio et consilio tucior degeret. Cumque multo tempore prospere ageret nullaque agitaretur molestia, causa quadam obveniente unus dominorum ejus dissimulato odio domui sue illum ascivit correptumque in vincula conjecit. Novem denique dies in quadam arce jacuit. . . .

Purgensis quidam ejusdem civitatis. . . .

Puer quidam vidue filius morbo tactus ad extrema perductus est. Cumque dies 15 egrotasset, extinctus est. Compositus igitur feretro, media locatur domo, ubi more Gallorum vigiliis ac ludis solemniter frequentatur. Ludebant alii, sed mater flebat uberime. . . .

VARIE LECTIONES.

⁴⁰²⁶ excitati *corr.* excitati *c.* ⁴⁰²⁷ usus *c.* ⁴⁰²⁸ mosellā *c.*

NOTÆ

(611) Quædam cum his conveniunt quæ apud Lambertum (Acta S. S. l. l.) leguntur. Sed Lambertus hoc fonte usus esse videtur.

(612) Cf. Act. SS. l. l. n. 15. Antea etiam in codice historiola legitur, qualis ibid., n. 9 exstat: *Fuit eo tempore quidam molendinarius nomine Lam-*

pertus civis Treverensis, etc.

(613) Cf. Acta SS. l. l., n. 12.

(614) Lahnstein.

(615) De monumento in vico Igel exstante sermo esse videtur.

Quinquagenarius homo quidam Pulcri-montis (616) ^A accola, quod est Arduenne silve. quidam ingenuus vir ejusdem castelli municeps. . . .

Suburbano rure quod Treveri adjacet versus aquilonem circa portam Marciam. . . .

Apud Fuldam, que est Francie Teutonicæ, mulier quedam pontem fluminis transitura. . . .

Erat quidam maligne mentis, sicut divitiis .ic habundans etiam viciis; qui cedibus et rapinis in vicinos suos grassatus, violenter omnia depopulabatur. Quidam autem illorum quos injuste afflixerat, domum illius igni succendit et aufugit. At ille sicut erat mentis perverse, in quendam pauperem crimen injecit et pro tribunali judici illum detulit. Quod cum per advocatum suum pauper se fecissenegaret, ad hoc tandem causa devenit, ut duello determina-

retur. Hoc tyrannus, sicut erat sanguinis avidissimus, leto suscepit animo; pauper autem se suaque dominio illius submittere volebat ut quiesceret. Sed ille rennuit. Die igitur dicta venerunt ambo locumque duelli intrantes congressi sunt, pari certamine viribus impares. Attrivit ⁴⁰⁹ enim tyrannus pauperem pene usque ad dedicionem, donec compulsus a suis nomen sancti Mathie invocaret pauper, divitem uno ictu deiceret, et occideret. Et salvatus est sanguis innoxius meritis beati Mathiæ.

Juxta pontem Moselle quidam puerulus navicula excidens submersus est. Quod videns quidam juvenis vestibis abjectis aquæ insiluit, et inventum extrahere volens, maligno spiritu retrahente, quem Neptunum vocant, semel et secundo perdidit. . . .

2. *Ræ codice Treverensi.*

1. Anno verbi incarnati 1226, primo anno domini ^B Gregorii pape noni, regnante glorioso imperatore Friderico, favente Deo, qui omnia que vult facit in celo et in terra, in mari et in omnibus abyssis, qui producit nubes ab extremis terre (*Psal. cxxxiv, 7*), predicatorum videlicet sancte Crucis, qui ubique terrarum discurrentes et crucis gloriam predicantes ex omnibus gentibus et populis et tribubus et linguis signaverunt servos Dei et milites Christi in frontibus eorum. Sensus enim et cogitatio humani cordis, que ad malum prona est omni tempore, ab adolescentia sua promptissima reddita est in gloriam Christi et ad reverentiam sancte Crucis, dum in remissionem omnium peccatorum populorum multitudines signarentur et in milicia celi boni milites Christi conscriberentur. Unde et gloriosus imperator Fridericus signum salutis suscipiens, non nisi in ^C cruce domini nostri Jhesu Christi gloriari voluit; pro cuius fide et devocione universi cruce signati gavisunt gaudio magno valde. Cor pravum hominis et in crustabile de abyssu dedit vocem suam, et altitudo terre dignitatis manus suas ad celum levavit. Ex istorum igitur numero predicatorum predicator unus Cunradus nomine nacione Hallensis — que civitas imperatoris est in Suevia — venit ad abbatem Cystercii ordinis in Walrebach (617) — que abbacia sita est in episcopatu Radesbonensi in confinio regni Boemie; — qui vices suas et auctenticum domini pape predicto magistro Cunrado in predicanda cruce commisit et litteris suis et sygillo confirmavit. Veniente autem jam dicto Cunrado in civitatem que Cubitus (618) dicitur Progensis episcopus ^D spectantem ad cameram regis Boemie ⁴⁰⁰ et crucem predicante, tot milia militum et multitudines populorum signum crucis acceperunt, ut idem rex Boemie, cum proponeret bellum inire cum duce

Austrie, nec posset ei resistere, quia magna pars militum suorum a predicto Cuonrado signata erat, nec vires suas bellis inanibus regis expendere vellet; furore nimio commotus et spiritu maligno exagitatus, totam iram suam in ipsum Cuonradum effundere voluit, utpote qui causa fuerit tante discessionis sui exercitus, et imminuta milicia regis minuisset honorem. Igitur accensis animis, notarium suum ascivit munera ingencia promisit, et eum in necem Cuonradi armavit. Quia ergo pecunie obediunt omnia et munera excecant eciam oculos sapientum (*Deut. xvi, 19*), excecatus promissis, obtulit se in decollationem innocentis. Multitudine ergo instar corone circumstante, stabat ille regis notarius evaginato gladio, et predicator crucis propter verbum crucis in modum crucis totus jacebat porrectus in terra. O spectaculum nefarium! o iniquitas que egreditur a facie terre! Fons turbatus pede, justus cadens ante faciem peccatoris. Stat inpius, jacet justus; et ut caput justiamputet, ferus gladiator adest. Prostratus itaque et morti proximus. orat et precatur, ut tantillum ei daretur spacium, quo confessionem facere et corpus Domini sumere posset. Dum ille preces funderet, et timore regis — sermo enim regis urgebat — nemo illi subvenire presumeret: ecce filia ipsius regis, irrupta undique circumstancium multitudine, nudato capite advenit, dolens et flens super impietate patris. Prostratum levavit, et in capellam, que proxima erat, secum adduxit, et confessores ei pie providit. Respirans aliquantulum Cuonradus, ante confessionem rogavit sacerdotes quatenus nomina duodecim apostolorum scriberent, et singulis cereis singula nomina adponerent, ut cuius nomen volente Deo assumeret, ipsum patronum et advocatum in tam horrende mortis discrimine et in futuro examine propicium haberet. Fa-

VARLE LECTIONES.

Atrivi, e. ⁴⁰⁰ boecie c.

(616) Beaumont.
(617) Valderbach.

NOTE

(618) Elbogen.

annis 1152, 1154, 1156 et 1157 nominatur; a. 1156 ecclesiae S. Simeonis praepositus erat (626). Postea vero nemo ejus mentionem fecit (627)

Insigne vero scientiae et ingenii testimonium Wibaldus abbas Stabulensis Balderico dedit, cum hiescholam Treverensem regere coepisset (628); neque Baldericus opere suscepto et finito bonam opinionem sefellum judicandus est. Sermonem magis floridum quam s'cum judicaveris, hinc inde poetarum Horatii et Ovidii locis exornatum (629), et ipse auctor se veterum scriptorum laudes emulari aperitis verbis dicit (630). Neque tamen fines rerum scriptori constitutos egressus esse videtur, sed plerumque apte et simpliciter quae gesta sunt enarravit. Praefatione brevi sed concinna lectoribus veri amorem probavit, et quamvis archiepiscopi laudes non tacere sed viri egregii res admiratione dignas celebrare voluerit, neutiquam tamen partium studio se abripi passus est. Primis, nisi fallor, annis Friderici imperatoris pacificis et quietis de lite regni et ecclesiae, qua Albero valde implicatus fuerat, integre judicavit, et regis Alberoni infensi epistolam narrationi inseruit (631); postea quae minus comperta habuit aperte professus (632), ubi vero monumenta fide digna recipere potuit (633) haec secutus est. Pluribus locis Balderici narratio cum Gestis illis metricis ita convenit, ut alter altero usus esse videatur (634). Sed uterque semper etiam propria habet, et quum poeta ille jam ante Balderici adventum libro finem dederit, Baldericus vero multo sit uberior et copiosior (635), hunc illius carmen vidisse quidem sed non nisi paucis locis adhibuisse putarim. Post a. 1155 hic scriptus fontes nullos habuit, et hac potissimum libri parte propter rerum copiam et fidem magni est faciendus.

Utrumque librum poetae et Balderici scriptor ille Treverensis penes se habuit, qui in cod. S. Mathiae Trever., n. 1341 supra C1 nominato, Gestis brevem continuationem usque ad a. 1152 adiecit, sed praecipue Baldericum presso pede secutus est. Postea poeta diu latuit, Baldericus vero a Bromero aliisque lectus, ab Hontheimio (636) (Prodr. II, p. 767) et Wyttenbachio (637) (tom. I, p. 217 sqq.) editus est.

Gesta metrica in cod. Vindobonensi Hist. prof. N. 1069, supra B1., primus Pertzius invenit, eoque flagitante V. cl. Chmel descripsit; cujus exemplar huic editioni paranda fundamentum fuit.

Codex Treverensis n. 1387 (IV), olim fortasse S. Mariae ad Martyres (638) membr., s. XII ex., qui octo quaternionibus et 3 foliis constat, et elegantius quam diligentius scriptus est, Balderici Gesta Alberoni continet. Quem a. 1840 in bibliotheca Treverensi cum edibus accurate contuli, et nunc erroribus correctis (639) quam fidelissime exprimendum curavi. Singulare quodam folio voluminis initio archiepiscopi imago cernitur. hac inscriptione addita: Domnus Albero archiepiscopus Trevirorum. Ex hoc codice descriptus est alter chartaceus saec. XVI, nunc N. 1388 (1281) indicatus, quem in libro edendo prorsus seponendum duxi.

Kiliae Pridie Kalendas Maias a. 1847.

G. WAITZ.

GESTA MÉTRICA AUCTORE ANONYMO.

*Non valeo lingua gestis depromere digna
Hujus pontificis; sed pauca rogatus amicus
Digero sermone ceu vix queo justiore.
Musa fave, mendosa cave, cum plura revolvas.
Pastor age, dic presul ave, cum pauca resolvas.*

NOTE.

(626) Hontheim Hist. I, p. 368 (magister scholaris); Gunther cod. dipl. Rheno-Mosell. I, p. 348 (magister scholarum); p. 353 (scolasticus); Hontheim I, p. 377 (majoris domus scolasticus et S. Simeonis praepositus); p. 388 (magister scholarum).

(627) Jam a. 1158 in Hillini charta, Hontheim I, p. 386, Balderici nomen desideratur. Legitur ibi Walterus decanus S. Simeonis, nullus praepositus, neque in charta a. 1162 ecclesiae S. Simeonis data hic memoratur.

(628) Martene Coll. II, p. 247 et inde Hontheim I, p. 357: *Frater Wibaldus, Dei gratia id quod est in catholica ecclesia; dilecto fratri et amico suo Balderico magistro benedictionem et vitam usque in saeculum. Expediti tandem ab his occupationibus maximis, quae nos, ut ipse nosti, ultro citroque implicitos diu tenuerunt, posse cepimus aliquando amicos nostros salutare et aliquid tenerioris affectus depulsa animi angore exhibere. Salutantes igitur tuam industriam, paterno et intimo affectu rogamus et exhortamur in Domino, ut illud tuum nobile et acutissimum ingenium, quod tibi praestante Deo a natura insitum est et optimis artibus in juventute tua sublimiter excultum, torpere per otium non sinas, ne honos, qui tibi quasi quidam laboris fructus ob scientiae claritudinem collatus est, optimis disciplinis tuis quemdam obscuritatis situm inferre praevaleat. Sane et acumen ingenii et fandi gloriae et adeptas dignitates humilitate quasi quodam gemmarum splendore ornabis et meminere honores eisdem artibus esse servandos quibus eos es assecutus. Fortunatum enim, ut saeculari-*

ter dicamus, esse potuit quod ascendisti sed regere te ipsum in alto equidem industriae est. Praesentis tua tuis auditoribus disciplina sit; raro siquidem castigabis, si assiduus fueris. Plus habet locustus quam docendi officium; nam et censoriam debes exhibere severitatem, quoniam et corrigendis moribus praefectum te esse noveris, quae disciplina et exercitatio omnibus est subtilior et in fructu unctis propensior. Scienti pauca sufficiant, non ut doctorem doceamus, sed ne officium praetereamus.

(629) c. 3, 12.

(630) c. 16.

(631) c. 3.

(632) c. 4.

(633) c. 10. epistola cleri Treverensis de Alberonis electione Innocentio papae scripta.

(634) cf. c. 4 et v. 26 sqq.; c. 15 et v. 61 sqq.; c. 17 et v. 140 sqq.

(635) Etiam poeta quaedam fusius et accuratius narravit; v. 86 de Conradi regis unctione, v. 110 de abbacia S. Maximini, v. 211 sqq. de expugnatione castri Rudolfsberg.

(636) Df. excerpta in SS. R. Gallicarum collectione t. XIV, p. 349—360.

(637) Sed hic suo more non solum quae in Continuatione adjecta sunt, sed etiam posterioris additiones textui immiscuit.

(638) Ex tali Hontheim I. l. editionem paravit. In codice nunc hujus patriae vestigium nullum est.

(639) In scribendi ratione eo tantum a codice recessi quod in verborum fine ubique *ae* pro *e* scripsi. Codex sibi non constat.

Ortus erat celebri vir de regione Metensi ;
 Post et in ecclesia puer est nutritus in illa
 Inque inventute per regni climata lato
 Claruit. Et Romæ jam tunc diffusus ubique
 Error magnus erat, quia papam cesar habebat
 Fraude dolo captum, sic juramenta coactum,
 Ut numquam sese banniret, iniqua dedisse.
 Sed fedus ruptum, cogentibus ecclesiarum
 Principibus, grande belli succenderat ignem.
 Paxque negata bonis fuit omnibus ecclesianis,
 Ecclesiæ nati fuerant qui sic vocitati ;
 Cedibus ac predis intentis Heinriciadis,
 Sic appellatis Heinrici nomine regis.
 Hec jam de parte quadam perstrinximus ante (640).
 Quare non esse liquet hec replicare necesse.
 Tunc de quo loquimur velut insuperabile robur
 Creverat Albero, cepitque patescere clero ;
 Primum cesarianis, post magnatibus ipsis
 Innotuit, crebro contraria multa gerendo.
 Nec non pontificem propria de sede Metensem
 Adelberonem, non equa sibi sapientem,
 Officioque suo fecitque carere sepulchro.
 Cui successorem sanctum primo Theogerum,
 Hinc Stephanum fieri, spreto satis imperiali
 Obtinuit jure. Qua causa rege furente,
 Mandatum multis ejus de funere mortis ;
 Quod multis gratum fuit, et satis insidiatum
 Romam pergenti seu per regnum gradienti.
 Evasit vero mortis vicina crebro.
 Sepe per infestos veluti paraliticus hostes,
 Impositus carro, juncto protractus asello,
 Transiit immunis, sibi preduce paupere quovis.
 Nam commentato facies superoblita fuco
 Hunc abscondebatur, agapes quoque suscipiebat
 Illorum qui se meditabantur jugulare.
 Sic Romam, sic ibat eo quocumque volebat.
 Et contemptentes papæ decreta Metenses
 Taliter angebat, quod od nullus eos sepelibat
 Defunctos, donec se plebs vesana novisset
 Romanæ sedi numquam debere reniti.

Hic igitur nactis Trevirorum pontificatus
 Sedem (641), jam dictum Stephanum nunc ante
 [Metensem,

Hactenus adversum tribus his metropolitanis
 Nostris, Bruno, Godefrido vel Meginhero,
 Forte resistantem, sibi nec parere volentem,
 Ut voluit tandem parere coegit eundem.
 Ceperat inde rei propriæ sic consiliari,
 Banno refrenans a predis compatriotas ;
 Et per episcopium tendens acies oculorum,
 Undique corrasit sibi quod mens utile suasit.
 Vers 35.

A Et nec cenobiis propriis hac parte pepercit ;
 Et minus Eucharii dicto de nomine Christi,
 Quod nimis attrivit nimium nimiumque gravavit.
 Hinc ad cenobium Maximini repetendum
 Intendens animum, magnarum pondera rerum
 Aggreditur, et regis ad Italiam properantis
 Lotarii comitatur iter, totumque per annum
 Illius obsequium numquam defessus agebat (642).
 Tam papæ quam regis sibi fit carus honori,
 Cisalpinarum legatus et ecclesiarum
 Efficitur, redituque suo corpus Megenheri
 Quondam pontificis et decessoris abinde
 Transtulit, inque domo sancti Petri tumulavit.

Mox nimium duræ subeunt discrimina curæ.
 Quippe suum castrum quod nomine dicitur Ara-
 rum (643),
 B Dum fuerat peregre, pervasum fraude latronum ;
 Mors quoque Lotarii (644) regis diffusa per urbes.
 His consternatus, tacitus paulisper agebat ;
 Sed confortatus animum virisque trahebatur,
 Miliciamque suam populum cives Trevirorum
 Aggregat in castrum, circumdedit obsidione,
 Post paucosque dies, sed non sine sanguine, cepit ;
 Et sibi vicinum Nanterum (645) nomine clarum.
 Preterea missis hic circumquaque ministris,
 Pontifices et primores collegit in unum (646)
 Quo fluit in Renum Mosella decus fluviorum,
 Et quem predixi (647) Conradum nomine regem
 Constituitque suis hunc rebus honorificavit
 Et sumptu ; mox hunc ad Aquis castrum properan-
 tem,

C Ut, ceu mos veterum constat, benediceret illum,
 Prosequitur ; sed non quondam procedere quivit
 Hac re velle suum, quia presul Coloniensis
 Hoc interruptit, proprii dicens fore juris
 Ungeret ut regem. Cujus si quis rationem
 Considerare velit citius cognoscere quibit,
 Quod rationis ⁶⁴⁴, inops nunquam subsistere possit.
 Claret enim cunctis, quoniam ⁶⁴⁵ primas Trebe-
 [rensis

Omnibus ecclesiis Gallorum Germaniæque
 Presideat jure, quo summa negotia quæque
 Disponat, Sicut legimus, cum mortuus esset
 Lotharius, quondam rex falso, sed verus adulter
 Existens, Treberis cum nullus episcopus esset,
 Thietgaudus quoniam presul peregrinus obisæet :

D Qui tunc presul erat Adventius ille Metensis
 In vice primatis Karolum — quasi tercius illo
 Nomine pollebat — statuit regemque sacravit (648).
 Sed forsant dicent, quod eorum presul obisset.
 Tunc, etiam quod nos verum fore non reprobamus.
 Vers. 103.

VARIE LECTIONES.

⁶⁴⁴ vel veritatis *superscr. c.* ⁶⁴⁵ ita emendandum est P. — quam c.

NOTÆ.

(640) V. Gesta addit. c. 10, 19.

(641) An. 1132.

(642) An. 1136-1137.

(643) Arraz ap. Baldericum c. 15.

(644) An. 1137.

(645) Nantersburch ap. Baldericum l. 1.

(646) An. 1188.

(647) Hunc auctor neutiquam nominavit ; sed in Gestis Cont. c. 27, 28 appellatur.

(648) V. Reginonem a. 869.

At sibi subjectis visis ejus jura licebat
 Ocius implere, sibi lex si prisca favisset,
 Quam modo divitiis calcant fastuque moderni,
 Ut, quia pauperior est hec sedes Treberensis,
 Propterea sit et inferior locupletibus illis.
 Hec modo sufficiant. Albero tamen satagebat
 Regis ad obsequium pre cunctis esse paratus
 Rex quoque pre reliquis hunc semper honore co-

[lebat,

Ejus consiliis crebro feliciter usus,
 Precipue quando Saxones arma movendo
 Viribus immensis hunc infestare parabant.
 Quo sumptu magno veniens et milite multo,
 Obtinuit laudis palmamque suæ probitatis.
 Hoc mediante tamen per pacis condicionem
 Omissum bellum, populusque domum remeavit.

Pro quibus ac aliis ab eodem tam bene gestis;
 Et quia non justo subtracta fuit Treberensi
 Ecclesiæ, quondam de cujus proprietate
 Et fundo vere legitur constructa fuisse,
 Ut testamenta (649) referunt sub nomine regum
 Qui Dagobertus Pipinus Karolusque fuerunt,
 Hanc abbatiam Maximini nomine dictam
 Rex sibi restituit, Petro per eumque beato (680).
 Sed monachi, pulso paucis abbate Gerharo
 Ante diebus, ei mox quandam substituerunt,
 Ignotum prorsus persona, religione;
 Hunc et distracto templi duxere metallo
 Vestibus atque sacris Romanis hisque coemptis,
 Hunc ab apostolico mercedibus obtinuerunt
 Abbatem fieri de more sibi que sacrari.
 Et confirmatum banno metropolitani
 Exumtum juri libertatemque tueri,
 Acriter exposcunt (681), exultantesque reducunt,
 Huncque suæ sedi superimposuere latenter.
 Illis certaminibus pertransiit integer annus.

Quo grandis facto crevit metropolitano
 Cura, quod hec tanta sibi vis illata fuisset
 Contemptusque gravis ab eis quos semper amavit
 Romanis, quorum sese virtute putavit
 Omnes qui vellent se ledere vincere posse.
 Sed qui ad hec ageret? Necastrum rumperet illud,
 Quæ sibi detulerant papæ mandata vetabant;
 Introitusque suisque sibi non jure negatus.
 Ipse tamen cives ad talia bella furentes
 Crebro minis precibusque suis ab eis revocavit.
 Motus preterea sua quod legatio spreta
 Esset ab ecclesiis hic presulibusque quibusdam,
 Omnibus impensis Romam festinus adivit,
 Expositisque viæ causis, papaque favente,
 Obtinuit quæ tunc voluit, victorque rediit.

Vers. 153.

A. Atque sui voti compos effectus, ut illud
 Cenobium semper sibi successoribus atque
 Esset subjectum, per apostolicumque sigillam
 Ilac re firmatam referens pro munere cartam (687).

Sed graviora malis sunt orta prioribus exin.
 Nam monachis factum fuerat presentibus istud.
 His et apostolicus jussit metropolitani
 Dictis parere, simul abbati per eosdem
 Ecclesiæ domum demandans suscipiendum
 Nutu pontificis sedisque manu Treberensis.
 Sed cum decreto Romano presule spreto,
 Rursum conspirant huic introitumque negabant;
 Ob cujus meriti rem sunt anathematizati.
 Sed querens veniam de banno solvitur abbas.
 At monachi magnum super hoc fecere tumultum.

B Et comitem castri Lucelenburhe antea dicti,
 Qui defensoris nomen susceperat horum
 Pontificique fidem juraverat auxiliumque,
 Cum septingentis corruptum pene talentis,
 Fraude doloque fidæ prima vel federe rupto,
 Efficiunt promptum quo bella moveret et arma
 Qui veluti nostis ut crudelissimus hostis,
 Cedibus ac predis capturis pluribus actis,
 Sacra profanavit, villas ac templa cremavit.
 Heu pudet armatas acies hostemque superbum
 Ad portam Martis sanctique fores Symeonis
 Clavigero celi contraria signa tulisse!
 Non locus hic muro sed vili prelia vallo,
 Hostilemque manum perpauci sustinuerunt.
 Non tamen immunis de clade superfuit hostis,
 Sed majore sui dampno multatus adivit.

C Vidimus ad pontem vesani presulis agmen
 Igne fœrens, in lecta ruens, et fana profanans.
 Aula Dei matris, quam quondam rex Dagobertus
 Condidit, irrupta flammisque voracibus usta,
 Sanctorum thecas, quas reperit hic super ⁴⁰⁶⁶ aras,
 Districto gladio miles occidit avarus.
 Par habuitque solum factorem reliquiasque.
 Vidimus impleri quod ab Ezechiele refertur,
 Quod violaturus hoc emissarius esset
 Archanum Domini (*Ezech* vii, 22). Sed non im-

[pune patrum
 Hoc scelus. Ut villas aliquantas ecclesiasque
 Hostis combussit et plures urere jussit,
 Presul eum cum milicia post terga secutus
 Occupat, et multis ex ejus agmine captis,

D Pluribus occisis, aliquantis debilitatis,
 Accelerare fugam Domino miserante coegit (683).
 Jam fuerat quintus hujus certaminis annus,
 Expulsique loco sunt illi maximi juste,
 Suffectique sibi monachi sunt religiosi;

Vers. 203.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁶⁶ supra c.?

NOTE.

(649) V. chartas regum ap. Hontheim Hist. I, p. 76, 120, 132, omnes dubiæ fidei
 (650) V. regis diploma ib., p. 541.
 (681) V. Innocentii chartam ib., p. 543.

(682) V. Innocentii bullam alteram ap. Hontheim I, p. 547.
 (683) Cf. Baldericum c. 20.

Quis a pontifice preponitur abba Sigerus (634)
 Qui prius electus ab apostolicoque sacratus,
 Post anatematizatus estque reconciliatus.
 Ista sub autumpno sunt prelia gesta bienni;
 Quos hiemes validi venti pluviamque fuere
 Cum magno plebis dampno gemituque secuti;
 Jamque putabatur pax parta quiesque futura.

Sed secus hoc cessit, quia castrum forte re-
 [mansit

Predicti comitis, quod abest tria milia nobis,
 Nomine Butolicum ⁶⁰¹⁷ (633) quod presulis agmine
 [dudum

Obsessum fuerat, sed ab obsidione solutum,
 Cum presul comitis premeret tergum fugientis (636).
 Sed castellani dederant se vel sua paci;
 Inque fuga belli comes hanc laudare coactus.
 Ut vero patuit paulo post fraude doloque
 Rupit, eamque sui violarunt cedibus, igni.
 Sic vulgus miserum patrio de limite pulsum,
 Profugus atque vagus perit in diversa rotatus;
 Quique remanserunt operi nullo studuerunt;
 Tantum cura fuit illis ut ab hoste laterent.
 Jam pecus abductum regio vastataque circum,
 Agricolaë raptis annum flevere juvenis;
 Cessit cultura terræ per Belgica rura.

Hoste malum faciente, minus Deus est operatus;
 Namque pecus, quod ab hoste metus vel terror ab-
 [egit,

Nocte lupus laniando ferus vastator ademit.
 Qui prope nos fluvius est Kylia (637) nomine di-
 [ctus

Teque Mosella petit, momenti tempore crevit,
 Imbribus effusis tectis domibusque solutis,
 Omne genus pecoris vel alitis intro repertum
 Cumque viris pueros mulieres atque puellas
 Pertulit, absorptos famæ majoris in anem.
 Interca Treveri curarum pondere pressi,
 Talibus insueti bellis intendere nisi,
 Aggrediuntur opus sine muro. Namque patebat
 Urbs, nisi pontificis quam quondam cura Brunonis
 Fecit ad australem longo munimine plagam.
 Vallo circumdant vel muro menia firmant,
 Custodes vigilesque locant vel lapsa restaurant;
 Arma parant, sociosque vocant, hostemque fatigant.
 Qui nimis elatus spoliis rebusque secundis
 Jam sibi cessuram gentem speraverat omnem.
 Sed facies rerum conversa vices dedit illis;
 Cum Treveri crebris excursibus hoc repetentes,
 Nobilibus horum captis gladioque peremptis,
 Acceptas elades his cladibus equiparabant.

Mox ubi temperie prodibant gramen et herbæ,
 Presul, corraso quod in ecclesiis fuit auro
 Vers. 231.

A Preterea quicquid tunc reperit in cruce magna
 Quam quondam felix Ekebertus contulit illic (638),
 Rursum Butolicum toto conamine castrum
 Aggreditur; sed difficile cepit licet illud,
 Quod non fida sibi sociorum pectora sensit,
 Qui castellanos, jam quos angustia panis
 Dedere cogebat, clam pane dato retinebant;
 Et cui tormenti quod vulgo manga vocatur
 Credita cura fuit, jaciendi cessit ab arte,
 Quod seductus erat mercedibus accipiendis.
 Tandem cum cura, cum sollicitudine summa,
 Post mortes hominum multas fusosque cruores,
 Undique conclusi, vetiti dandis alimentis,
 Jam desperati meditantur deditionem,
 Egressumque petunt cum rebus sospite vita.
 B Annuit his presul et conductum dedit illis.

Tum vero quidam de principibus Trevirorum,
 Qui modicæ fidei multum prius impediabant
 Pontificem, sed clam castellanosque juvabant,
 Orant ut saluum donetur hoc sibi castrum.
 Cumque notum Treviris foret hoc sermionibus istis,
 Infremuere nimis, et vociferatio grandis
 In castris oritur passim magnusque tumultus,
 Armaque diripiunt. *Hoc si castrum, modo dicunt,
 Permaneat saluum, cur nos obselimus illud?
 Cur locies domibus nostris natisque relictis
 Nocte dieque vias transivimus atque timores?
 Esuriemque, sitim, pluvias solisque calores,
 Vulnera, liqores, et mille pericula, mortes,
 Impensas, studium, curas estusque laborum
 C Incassum tulimus, nichil hac si parte lucratur.*
*Hoc manet cfugium cuius de gente latronum
 Exulat hic tutus qui grassator populorum.
 Hæc urbi nostræ fuit, hoc patribus inimicum,
 Hoc vetuitque viam tam nobis quam peregrinis.
 Hic fusus sanguis noster, nostrique propinqui
 Et socii pariter hic mortibus occubuerunt.
 Sed magis ille viri, jam sololte vincula colli,
 Dum vacat, a carove jugum deponite durum!
 Quod quantum premat ignotum, quia venit in*
 [usum;

*Sed mox depositum concedet grande levamen.
 Nec quid quisque comes dicat vel quid velit aut dux
 Cernite; sed vestræ faciem cognoscite turbæ.
 Sunt multo plures qui nos et nostra sequentur
 Signa, vel adtersos qui fortiter ense repellent.
 D Est rerum dominus presul, qui nostra juvabit
 Vota suo nutu, si lingua forte tacebit.*
 Sic exhortati scandunt fastigia montis
 Agmine condense, victisque viam tribuentes,
 Portarum cunctos aditus et muros occupavere.
 Nec mora, subjecto clam lato menibus igne,
 Vers. 302.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰¹⁷ *ita codex; fortasse Rutolicum legendum est.*

NOTÆ.

(634) An. 1142.

(633) Idem esse debet quod apud Baldericum
 c. 20 Rodolfi mons, alibi Roulmont audit, quod ab
 episcopo bis esse obsessum et tunc demum captum

ille breviter narrat.

(636) V. Baldericum l. 1.

(637) Kyll.

(638) V. Gesta c. 29.

Exultat presul, gemit hostis, fumigat omnis
 Mons, unaque die capit hec contentio finem.
 Octobri mense medio fere pretereunte (659).
 Autumni causa diffusis civibus extra,
 Hi castellani pulsi munimine tali,
 Cum duce prelato spargunt ignes iterato,
 Nec piget infestis ad pontem currere signis.
 Protinus intenta bellis urbana juventa;
 Sed non consulte sine consilio sapiente
 Obvia ferratis sit nuda pedesque tyrannis.
 Precipiti cursu vesani presidis agmen
 In raros agitur cuneos sternitque fugatque.
 Hic equites pauci fuerant primoque fugati,
 Et pedites miseri mortes et vulnera passi
 Sunt, reliqui portis fugere pericula clausis.
 Mane sequens totum valdeque fuit nebulosum;
 Custos non aderat pontis, portæque patebant.
 Vers. 319.

A Hostis tum letus de prosperitate priori,
 Advolat, et portis urbem cepisset apertis,
 Ni de canonicis quidam foret obvius illi;
 Qui clamore suo paucis sibi consociatis,
 Hunc celeri cursu foribus clausis repulisset.
 Sed spargens ignes, cunctas ibi subruit edes,
 Hincque secutus eos quos diximus antea cives,
 Hos confiscavit villamque solotenus ussit.
 Presul enim regem conduxit in hanc regionem (660).
 Et turres et castra petit, comitemque coartat,
 Et sibi commissa privavit eum comitiva;
 Quam de principibus regnique fidelibus uni
 Subdidit, haut ⁴⁰⁴⁸ quia nec diu multo post obit
 (ille,
 Et redeunt rursum beneficia grata priori.
 B Sed tamen hec presul concessit corde benigno.
 Letus in hoc bellum jam finivisse cruentum.
 Vers. 388.

EXPLICIT ⁴⁰⁴

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁴⁸ haut quia *quid sibi velint nescio.* ⁴⁰⁴⁹ *bis scriptum est.*

NOTÆ.

(659) An. 1144?

(660) V. Contin. Sigiberti Gemblac. a. 1145, SS. VI, p. 389.

GESTA ALBERONIS ARCHIEPISCOPI AUCTORE BALDERICO

Alberonis Trevirorum archiepiscopi facta et dicta memorabilia narraturus, rem aggredior apud posteros minus fidei habituram quam miraculi. In qua re, scias, lector, nec laudi nec vituperationi me studere, sed veritati.

1. Ammiramur quosdam magna fecisse, sed multorum favore et auxilio atque cooperatione; quemadmodum principes gentium, qui existentes paternorum regnorum heredes et successores, subditarum gentium armis suum dilataverunt imperium, ut Alexander, Julius, Augustus, Karolus et plerique alii, qui materiam magnam suis factis prebuerunt antiquis hystoriarum scriptoribus. Hic autem singulariter in hoc exstat ammirandus, quod solus homo atque privatus, immo etiam adhuc pauper, maximas res perfecit. Cum enim adhuc in prima juventute nulla fulgeret dignitate æcclesiastica vel seculari, pro libertate æcclesiæ, solus inter omnes Metenses, imperialis majestatis culmini se opposuit. Ea tempestate, qua regnum et sacerdotium gravissimo dissidebant scismate — quod in diebus Gregorii papæ septimi, qui priori nomine Hildebrandus dicebatur, atque Heinrichi tercii imperatoris ceptum, per tempora Urbani Paschalis apostolicorum usque ad tempora Calixti papæ perduravit — iste homo novus cepit miles mirabilibus inge-

C nii atque consilii sui armis esse æcclesiæ sanctæ defensor. Ut autem plenius atque planius intelligas quæ et qualia et qualiter et ad quid homo iste perfecit in defensione æcclesiæ contra imperatoris injuriam, predicendum michi videtur, quæ et qualis fuerit causa hujus scismatis. A tempore Karoli imperatoris usque ad tempora Heinrichi imperatoris tercii reges ob sua merita, quia suis beneficiis ampliabant et defensabant æcclesias, ex concessione Romanorum pontificum investituras episcopatum dabant et ecclesiarum providentiam gerebant; Heinrichus autem tercius, cujus, ut speramus, propter pleraque bona opera valde magna, tecta sunt peccata, nimis fuit infamatus de venditione episcopatum. Unde prædictus papa septimus Gregorius investituras episcopatum eidem regi conabatur auferre (661). Quod cum perficere non posset, coegit tamen eum firmiter promittere quod eos omnes expelleret a suis sedibus episcopos quos precio sciret intrasse, et de cetero precio nulli episcopatum dare. Quam rem cum predictus imperator aggrediretur, tantum incurrit fere omnium odium episcoporum, quod contra ipsum regem Gregorio papæ adhererunt et eum cum domino papa excommunicaverunt. Multi autem ex cardinalibus regi adhererunt, et de clero Romanorum atque de populo. Quorum contra pa-

NOTÆ.

(661) Scriptoris errore cuique facile patebunt. Certe Heinrichum III et IV non satis distinxit.

pam Hildebrandum plurima exstant scripta mordacia (662.) Hic autem Henricus filius erat Conradi imperatoris. Cujus filius Henricus, qui dicebatur senior, paternæ heres discordiæ cum Romanis pontificibus, imitando patrem gravabat in tantum quosdam episcopos, quod eorum machinatione et Romani pontificis auctoritate a filio suo Henrico regno pulsus est, LIII° regni sui anno, et paulo post Leodii defunctus est. Cui cum in regnum successisset Henricus filius ejus junior, jam post Gregorium, Urbano papa defuncto, sedebat apostolicæ memoriæ Pascalis papa, qui quod dominus Gregorius VII^{us} cœperat zelo Dei succensus perficere volebat. Cum enim Henricus junior ad consecrationem imperialem Romam venisset, unctionem ei papa denegabat, nisi cederet a jure quod in vestituris episcopatum videbatur habere. Quæ res quem eventum habuerit, ex epistola a rege Henrico Roma redeunte per universum regnum transmissa (an. 1111) perpendi potest.

Henricus (663) {Dei gratia Romanorum imperator augustus, omnibus Christi et ecclesiæ fidelibus. Notum esse volumus dilectioni et discrecioni vestræ, ea quæ inter nos et dominum illum Paschalem erant, quomodo incepta, tractata ac peracta sint; scilicet de conventionione inter me et ipsum, de traditione Romanorum in me et meos, ut audita intelligat, intellecta examinet, examinata dijudicet. Igitur cum in eo totus essem ut me ad ecclesiæ utilitatem et ipsius votum, si justum esset, componerem⁴⁰⁵⁰, cepit dilatationem et exaltationem regni supra omnes antecessores meos studiose promittere, subdole tamen quomodo regnum et ecclesiam a statu suo scinderet tractare. Quod facere sic aggressus est. Regno nostro⁴⁰⁵¹, jam a Karolo 300 et eo amplius annis ei subsexaginta tribus apostolicis investituris episcopatum et abbatiarum eorum auctoritate et privilegiorum confirmatione tenenti, absque audientia auferre volebat; et cum per nuncios nostros quereretur, quid de nobis fieret omnibus his ablatis, in quo regnum nostrum constaret, quoniam fere omnia antecessores nostri ecclesiis concesserunt et tradiderunt, subjunxit: « Fratres ecclesiæ decimis et oblationibus suis contenti sint; rex vero omnia predia et regalia, quæ a Karolo et Lodoyco, Oltone et Henrico ecclesiis collata sunt, sibi et successoribus suis recipiat et detineat. » Ad hæc cum nostri responderent: nos quidem nolle violentiam ecclesiis inferre, ne ista subtrahendo tot sacrilegia incurrerem⁴⁰⁵², et sui sacramento pro ipso firmaverunt, dominica Esto mihi in Deum, se omnia hæc cum justicia et

A auctoritate sub anathemate confirmare et corroborare; nostris itidem firmantibus, si hoc, uti premissum est, compleret — et quod tamen nullo modo posse fieri sciebant —, me quoque investituras ecclesiarum, uti querebat, refutaturum, sicut in carta contentionis plenius poteritis videre. De traditione vero in nos et in nostros sic res se habet. Vix portas civitatis ingressi sumus, cum nostris infra menia secure vagantibus, quidam vulnerati, alii vero interfecti, omnes re: spoliati aut capti sunt. Ego tamen quasi pro leri causa non motus, bona et tranquilla mente usque ad januas beati Petri cum processione perveni. Ubi, ut ostenderem nullam Dei⁴⁰⁵³ disturbancelem ex velle nostro procedere, in cunctorum aslantium oculis et auribus hoc decretum promulgavi: « Ego Henricus⁴⁰⁵⁴ Dei gratia Romanorum imperator augustus, confirmo Deo et sancto Petro, omnibus episcopis, abbatibus et omnibus ecclesiis, omnia quæ antecessores mei reges et imperatores eis concesserunt vel tradiderunt; et quæ illi pro spe æternæ retributionis obtulerunt Deo, ego peccator pro timore terribilis judicii ullo modo subtrahere recuso. » Hoc decreto⁴⁰⁵⁵ et subscripto petii ab eo, ut sicut in carta contentionis ejus scriptum est mihi adimpleret. Hæc carta⁴⁰⁵⁶ contentionis ejus ad me: ⁴⁰⁵⁷ » Domnus papa precipiet episcopis presentibus in die coronationis regis, ut dimittant regalia regi, et regno quæ ad regnum pertinebant tempore Karoli, Lodoyci Ottonis et Henrici, et aliorum predecessorum ejus, et scripto firmabit sub anathemate, ne eorum presentium vel absentium quisquam vel successores eorum intromittant se vel invadant eadem regalia, idest civitates, ducatus, marchias, comitatus, monetas, theloneum, marchatum⁴⁰⁵⁸ advocatias, omnia jura centurionum, id(664) est villicorum, curtes et villas quæ regni erant, cum omnibus pertinentiis suis, miliciam et castra; nec ipse regem et regnum super his ulterius inquietabit, et privilegio sub anathemate confirmabit ne posterius sui amplius inquietare presumant Regem benigne et honorifice suscipiet, et more predecessorum ejus catholicorum scienter non subtracto, coronabit; et ad tenendum⁴⁰⁵⁹ cum his omnibus officii sui auxilio jurebit. Si domnus papa hæc regi non adimpleverit, ego Petrus Leonis juro, quod cum tota potentia mea tenebo ad dominum regem. Obsides autem, nisi effugerint, reddemus altera die post coronationem regis. Si per papam remanserit ut non coronetur, similiter reddemus. Die dominico cum rex ad processionem venerit, obsides dabo Gracianum filium meum, et filium Wizonis filii mei, vel filium sororis, meæ, si eum habere potuero, « Hæc sunt sa-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁵⁰ componerem c. ⁴⁰⁵¹ quod c. ⁴⁰⁵² hoc loco quæ iam desunt: fiducialiter promisit epist. ⁴⁰⁵³ ecclesiarum dei epist. ⁴⁰⁵⁴ H. c. ⁴⁰⁵⁵ a me lecto et ep. st. ⁴⁰⁵⁶ II. ost. ep. ⁴⁰⁵⁷ Si rex adimpleverit domno papæ, sicut in alia conventionis cartula scriptum est, domnus p. ep. ed. Legg. II, p. 67. ⁴⁰⁵⁸ mercatum ed. ⁴⁰⁵⁹ t. regnum officii. ed.

NOTÆ

(662) Præsertim Bennonis librum intelligere videtur.

(663) Hæc epistola encyclica ex Udalrico Babenbergensi et Annalibus S. Dysibodi jam Legg. Vol II,

p. 70 edita est. In singulis verbis hic textus ab edito recedit.

(664) i. e. v. scriptor Treverensis addidisse videtur.

cramenta: « Ego Petrus Leonis juro vobis, quia dominus papa proximo die dominico adimplebit regi, quod in carta conventionis scriptum est. » Hæc sunt sacramenta ex nostra parte: « Ego comes Herimannus. Ego comes Godefridus. Ego comes Fride-ricus. Ego Folmarus. Ego Adalbertus cancellarius juro vobis, quia dominus rex proxima quarta vel quinta feria ita principes jurare faciet et obsides dabit, sicut in carta conventionis scriptum est. » Cum ergo supradictæ postulationi insisterem, scilicet ut cum justicia et auctoritate promissam michi conventionem firmaret, universis in faciem ejus resistentibus et decreto suo planam heresim inclamantibus, scilicet episcopis, abbatibus, tam suis quam nostris, et omnibus ecclesie filijs, hoc, si salva pace ecclesie dici potest, privilegium proferre voluit: « Paschalis episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Heinrico regi ejusque successoribus. Et dicinæ legis institutione sanctilum est et sacris canonibus interdictum, ne sacerdotes curis secularibus occupentur. neve ad comitatum, nisi dampnatis ⁴⁰⁶⁰ eruendis aut pro aliis qui injuriam patiuntur, accedant. Unde et apostolus Paulus: « Secularia, inquit, judicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia illos constituite ad judicandum. » In regni autem vestri partibus episcopi vel abbates adeo curis secularibus occupantur, ut comitatum assidue frequentare et miliciam exercere cogantur; quæ nimirum aut viâ aut nullo modo sine rapinis, sacrilegiis, incendiis, aut homicidiis, exhibentur. Ministri enim altaris ministri curiæ sunt facti, quia civitates, ducatus, marchias, monetas, theloneum, curtes et cetera ad regni servitium pertinentia a regibus acceperunt. Unde etiam mos ecclesie intolerabilis inolevit, ut electi episcopi nullo modo consecrationem acciperent, nisi prius per manum regiam investirentur. Qua ex causa et symoniacæ heresis pravitas et ambitio nonnumquam tanta prevaluit, ut nulla electione premissa episcopales cathedræ incaderentur aliquando etiam vivis episcopis investiti sunt. His et aliis plurimis malis, quæ per investituram plerumque contingerent, predecessores nostri, Gregorius VII^{us} et Urbanus II^{us}, felices memoriæ pontifices, excitati, collectis frequenter conciliis episcopalibus, investituras illas manus laicæ dampnaverunt; et si qui clericorum per eam obtinuissent ecclesias, deponendos, datores quoque earum communione privandos percensuerunt, juxta illud apostolicorum kanonum capitulum, quod ita se habet: « Si quis episcopus, seculi potestatis usus, ecclesiam per ipsos ⁴⁰⁶¹ optineat, deponatur et segregetur, omnesque qui illi communicant. » Quorum vestigia subsequentes, et nos eorum sententiam episcopali concilio confirmavimus. Tibi itaque, fili harissime, Heinricere, et nunc per officium nostrum Dei gra-

tia Romanorum imperator, et regno regalia dimittenda precipimus, quæ ad regnum pertinebant manifeste te tempore Karoli, Lodoyci et ceterorum predecessorum tuorum. Interdicimus etiam et sub anathematis ⁴⁰⁶² districtione prohibemus, ne quis episcoporum vel abbatum, presentium vel futurorum, eadem regalia ⁴⁰⁶³ in civitat, id est civitates, ducatus, marchias, comitatus, monetas, theloneum, mercatum, advocatias, jura centurionum, et curtes quæ regni erant, cum pertinentiis suis, miliciam et castra, nec se deinceps, nisi per gratiam regis, de ipsius regalibus intromittat. Sed nec posteris nostris liceat, qui post nos in apostolica sede successerint ⁴⁰⁶⁴, aut te aut regnum super hoc inquietare negotio. Porro ecclesias cum oblationibus Dei, hereditariis possessionibus, quæ ad regnum manifeste non ⁴⁰⁶⁵ pertinebant, liberam manere decernimus, sicut in die coronationis tuæ omnipotenti Domino in conspectu totius ecclesie promisisti. Oportet episcopos curis secularibus expeditis curam suorum agere populorum, nec ecclesiis suis abesse sollicitius. Ipsi enim pervigilant juxta apostolum Paulum, quasi rationem pro animalibus eorum reddaturi. »

3. Ut autem ex tenore epistolæ perpendere potes, o lector, res ista ad finem non est perducta, sed efficientibus his qui cum rege erant tanta ex hac re discrevit discordia, quod inter regis exercitum et Romanos acriter ad gradus Sancti Petri pugnatum est, et rex papam captivum usque Viterbum adduxit et quosdam cardinales. Ubi rex, ut dicitur, cum in ecclesia respiceret picturas, videns Jacob luctantem cum angelo, domino papæ eandem quoque demonstravit picturam, dicens exemplo Jacob: *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi* (Gen. xxxii, 26) (668). Tandemque a coacto domino papa non solum unctionem imperialem extorsit (Apr. 43), immo etiam juramenta, quod numquam in eum excommunicationis sententiam proferret. Quod cum ipso dominus papa, ut vir Dei timorem habens, firmiter observaret, prelati tamen ecclesiarum, vicem pii patris dolentes, a communione imperatoris abstinerunt. Hinc imperator contra ecclesias, hinc ecclesie contra imperatorem. — Sed fortassis o lector! verbis me deridebis Horatii, dicendo:

Amphora cepit

Institui; vergente rota, cur urceus exit?

(De art. poet. v. 21.)

hoc significans, quod cum Alberonis promiserim gesta narrare, ad Romanorum pontificum atque regum facta me transtulerim. Sed ego tibi ejusdem verbis Horatii facile respondeo:

Nec primum medio, medium nec discrepat imo.
(Id., v. 152.)

Tunc enim dominus Albero, Metensis clericus, solus inter omnes, immo contra omnes Metenses, domino papæ astitit, vivacique arte et consilio multa ad ho-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁶⁰ pro d. ed. ⁴⁰⁶¹ illos superscr. vel ipsos c. ⁴⁰⁶² anathemate c. ⁴⁰⁶³ bis scriptum c. ⁴⁰⁶⁴ successerint c. ⁴⁰⁶⁵ deest ed. Legg. II, p. 69.

NOTÆ.

(668 . V. Ekkehardum a. 1111.

norem et utilitatem domini papæ et ad libertatem universalis æcclesiæ intrepidus peregit. Unde et regiæ indignationis severissimos motus contra se incitavit, quos mirandis artibus sæpissime evasit) (666).

4. Cum enim rex nullam ecclesiis eligendi pontifices permitteret libertatem, in Metensi quoque civitate, expulso de sede venerabili viro Popone episcopo, quendam nobilem virum Alberonem nomine sua voluntate constituit episcopum; quem dominus Albero predictus, sepe Romam eundo, deponi fecit tandemque excommunicari, et in excommunicatione defunctum extra ecclesiam sepeliri (667), apostolicisque apicibus civitatem interdici fecit a divinis, ita quod etiam sepultura defunctis negabatur (668). Litteras autem domini papæ interdicti sententiam continentes cum nemo Metim timore crudelissimæ mortis auderet afferre, ipse clericali toga linea se induit, et peplo muliebri caput et vultum involvit, et cappa de griseo panno se super induit, atque in specie peregrinæ mulieris, tanquam thus ad altare ferens, litteras domini papæ altari imposuit. Indeque revertens, canonicos, quos in ipsa ecclesia beati Stephani vidit, ad se convocavit, et quod litteras domini papæ in altari acciperent et reverenter legerent indixit. Illi autem, cum jam eum recognoscere inciperent, furere et constrepere, et sonitu campanæ populum civitatis in eum concitare accelerabant. Ipse vero, antequam ipsum possent comprehendere, in equum, quem ante fores æcclesiæ preparaverat, velocissimum ascendit et cursu citissimo aufugit. Quem cum homines civitatis illius, equites et pedites, usque ad villam quæ dicitur Arkenize insequerentur, ipse forti equo in quo sedebat transnavit Mosellam fluvium, et usque Rozeium castrum, in patrimonio ipsius episcopi Poponis situm, ad dominum suum pervenit. Consimili arte insidias regis multotiens evasit.

5. Rex enim ipsi Romam eunti omnes vias obstruxerat, et de morte ipsius omnibus fidelibus suis preceperat. Adversarium enim et inimicum regni cum publice pronuntiaverat; ipse autem transfigurando se in diversas formas, per medios hostes transibat incognitus (669). Aliquando enim servos suos suis vestibus induebat, et ipse servili habitu illis ministrabat, equos procurabat, cenam preparabat, calciamenta detrahebat, reliquias servorum comedebat; aliquando inter mendicos ut mendicus ibat, aliquando cum mercatoribus, tanquam merces ferens; atque innumeris aliis modis se transformabat, non solummodo vestes mutando, immo etiam vultum, capillos, barbam fuco colorando. Dicitur quoque, quod ego tamen nescio, quod aliquando regi

A et exercitui ejus, formam simulans contracti et sedens in asino, occurrit, et ab regina quinque solidos in elemosinam accepit. Additur quoque, sed ego nescio, quod in eodem itinere longius regis comitatus processum, sub specie mendici regis sub mensa locatus, audierit plurima ipsum regem cum regina et cum aliis suis fidelibus ocioso animo loquentem de his quæ contra papam machinatus erat, atque inter cetera de insidiis contra ipsum dominum Alberonem dispositis recitantem, et quot ⁴⁰⁶⁶ et quæ viæ ipsi Romam tendenti essent interclusæ. Quas regis insidias sic premunitus cum omnes evasisset, Romam perveniens, reginæ remandavit multas et magnas gratias pro accepto ab ipsa beneficio; ipsum enim se esse mandavit, cui quinque solidos sedenti in asino dedisset. Cumque rex ipsum Romam pervenisse intellexisset, non solum per terras, sed per mare quoque insidias illi preparavit, ne quo modo rediens evadere posset. Quod nec ipsum dominum Alberonem latuit; unde ipse Roma revertens cum Pisas venisset, sciens quod rex Pisanis quoque de morte ejus mandasset, portum navium non audebat per se ipsum adire, ne forte ab his qui preparati erant insidiatores ibi expectaretur; sed servus ejus prose atque prosocio tanquam adhuc venturo navem conduxit. Die autem qua navis conducta a littore solvenda erat, servus ejus cum rebus suis navem ascendit; ipse autem intrare navem non audebat, eo quod plurima turba in portu ad spectaculum staret, inter quos etiam insidiatores suos esset timebat. Unde alio loco in preparata navicula piscatoris mare ascendit, et vix eo die navem precedentem consecutus est. Quam cum ascendere vellet, lapsus est in mare, et aliquandiu natans in equore, fune de puppe ⁴⁰⁶⁷ dejecto, tandem vix est attractus in navem. Qui cum in sero, siccatis vestibus, cum nautis comederet, ceperunt pulcherrimas manus ejus considerare et ex hoc perpendere quod homo plebeius non esset. Coacti autem idem fuerant nautæ a Pisanis fidem dare quod nullum ferentem litteras apostolici in navem suam reciperent. Unde et dicebant Alberoni se velle oculos ejus respicere, ne forte litteras contra dominum imperatorem deferret; et referebant ei qualiter mandatum super hac re a Pisanis accepissent fidemque dedissent. Ipse vero dominus Albero litteras absconderat in pixide eburnea serata, quam Tirio panno honeste involverat, tanquam rem sacram; dicebatque esse sanctorum reliquias, quas de transmarinis partibus afferret; addebat quoque, illorum suffragio, cum in mari fluctuaret, se a periculo liberatum. Unde illi conterriti, reverentiam sacræ rei exhibentes, aperire

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁶⁶ quod *corr.* quot *c.* ⁴⁰⁶⁷ pape *s.*

NOTÆ.

(666) Cf. Vitam Theogeri Metensis alio volumine edendam.

(667) Cf. Gesta metrica, v. 27.

(668) Cf. etiam Gesta episcoporum Metensium infra edenda.

(669) Cf. Gesta metr., v. 34 sqq.

non audebant. Sic hec et multa alia evasit pericula.

9. In episcopatu Argentinensi quadam vice, dum regalium insidias sibi sciret in via qua iturus erat preparatas, nec aliorum jam declinare posset, clipeo et lancea et vestibus militaribus se adornans, forti sedens equo, per medium eorum ferebatur festinus, requirens subito ab eis, si Alberonem Metensem diabolum transeuntem ibi vidissent. Rex enim ad capiendum illum subito misisset ipsum, maledicebatque ei dicens: *Tam malas horas det ei Deus, sicut ego habui tota nocte insequendo illum.* Sic mille artibus insidias regis eludere solebat.

7. Metenses vero tempore hujus discordiæ domum ejus, quam in civitate eorum habebat, bis destruxerant, bonis suis distractis. Sed ipse quoque bis compulit eos eandem reedificare et ablata restituere.

8. Tandem defuncto supradicto Popone episcopo (an. 1120), alium quoque absque voluntate regis fecit Metenses habere episcopum (670), quandam miræ sanctitatis virum. Qui cum consecratus esset in episcopum, non est in civitate receptus, sed infra paucos dies ad eternæ civitatis habitaculum translatus est. Post quem eos fecit habere episcopum Stephanum nomine, fratrem Rainaldi comitis de Monzon. Hoc amore comitis Rainaldi putabatur fecisse. Nam ipsi duo unum par amicitiae esse videbantur. Unde etiam tempore predictæ discordiæ castrum suum Monzon ei commodaverat, ut guerram Metensibus inde inferret. Ex quo castro quodam tempore latenter intrans civitatem, in domum cujusdam viduæ declinavit. Maneque facto subito equum ascendens, per plateas sese ostentabat. Quo cognito, clamor per totam civitatem exorsus est, et quicumque equos habebant, ipsum persequuti sunt longe extra civitatem. Comes vero Rainaldus milites, sicut condixerant ipse et dominus Albero, in insidiis tenebat, et insultum in Metenses faciens, plurimos ex eis cepit. Contigit vero postea, comitem Rainaldum Metensibus confederari, acceptis muneribus, quæ excecant etiam corda sapientum, et defecit ab amicitia domini Alberonis. Quod ipse dominus Albero indigne ferens, minas graves in faciem ejus contra eum percudit, manifeste predicens quod magnum dedecus ex hac re ipsi esset proventurum, jubensque subito coram comite equos insellari, ad regem properando pervenit Heinricum, in cujus gratiam plenarie noviter redierat, et multa loquendo effecit,

A quod ipse rex Monzon pervenit; et cum illud obsedisset, noctanter fugiens comes Baris evasit. Rex autem Monzon ⁴⁰⁶⁸ relinquens, Barim multo milite circumdat, et dum comitem ad dedicionem compulisset captivum eum adduxit (671). Sed tandem multis precibus flexus dominus Albero, eum liberum et absolutum reduxit; et deinde amicitia eorum, quæ ad horam fuerat dissoluta, tam constanti firmitate consolidata, quod nullus casus sed neque mors eam dissolvere potuit.

9. Igitur dominus Albero jam in his diebus multum creverat dignitatibus et redditibus; primicerius enim jam factus fuerat Metensis æcclesiæ et archidiaconus et prepositus Sancti Arnualis. Archidiaconatum quoque in æcclesia, Viridunensi adeptus fuerat, et in Tullensi ecclesia, de qua oriundus fuerat, archidiaconus et prepositus Sancti Gangulfus erat. Originem, inquam, habebat ex episcopatu Tullensi, nobilibus quidem parentibus (672). In quo episcopatu etiam, antequam a Treverensibus eligeretur, in patrimonio suo, quod Monasteriolum dicebatur (673), abbatiam construxerat, in qua regulares kanonicos magnæ religionis et sanctitatis viros collegit. Vocaturque claustrum Bellus Campus (674). Nostris enim temporibus nemo majori intentione studuit religiosos viros et litteratos circa se attrahere et eos diligere et suis beneficiis largiter honorare. Hospitalis quoque supra vires semper exstitit, et extraneos quosque dulciter et humane tractare solebat.

C 10. His ita se habentibus, contigit eum eligi ad archiepiscopatum Partonopolensem (675 temporibus Lotharii regis et imperatoris secundi (an. 1126); quem omnibus modis abnegans, suis effecit ingeniis, quod dominus Norbertus, vir famosæ religionis, ecclesiam eandem regendam suscepit (676). Ejusdem quoque imperatoris temporibus cum Alberstadensem ⁴⁰⁶⁹ venisset ecclesiam, clerici ejusdem civitatis jam ad sedem vacantam ut episcopum eligerent convenerant (677), et cum, studiis diversis existentibus, voluntates eorum in nullam possent convenire personam, audientes talem et tantum advenisse virum, omnes unanimiter convenerunt in ipsum. Quod cum ipse percipisset, relicto prandio, quod jam preparatum ipsi fuerat in domo cujusdam venerabilis personæ, Conradi camerarii, quem rex Henricus excecari fecerat tempore predicti scismatis, cum jam sui manus abluere cepissent ituri ad pran-

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁶⁸ monzon c. ⁴⁰⁶⁹ abberstadensem c.

NOTÆ.

(670) Theogerum scilicet, abbatem S. Georgii in Nigra Silva.

(671) Cf. Ekkehardum h. a.

(672) De his v. locum supra col. 1085, n. 142 ex cod. Aureavallensi editum.

(673) Montreuil sive Monterol. De quo Calmet, Histor. Lothar. II (ed. a. 1746), p. 52 ita dicit: *Le château nommé Monsterol était près du lieu où est aujourd'hui l'abbaye de Belchamp... Ce château*

est aujourd'hui entièrement ruiné, il n'en reste que quelques vestiges, mais son nom subsiste encore dans une colline à un quart de lieu de l'abbaye.

(674) Bel-Champ.

(675) Magdeburgensem.

(676) Cf. Ann. Saxo a 1125, et V. S. Norberti.

(677) Hoc a. 1129 factum sit oportet, quo anno Otto episcopus depositus erat.

dium, ex improvise equum ascendit suosque se subito sequi precepit; et sic aufugit. Tandem, sedente domino papa Innocentio, regnante Lothario, Treverenses clerici, contra voluntatem omnium laicorum, eum elegerunt in archiepiscopum (an. 1131). Qualiter autem electio facta fuerit, ex tenore subscriptæ epistolæ, quam clerus domino Innocentio ⁴⁰⁷⁰ papæ transmisit, perpendere poteris. Est autem hæc epistola :

Beatissimo catholicæ ecclesiæ pontifici, personæ Treverensis ecclesiæ devotum obedientiæ et servicii famulatum. Non te latet, pater reverende, qualiter ecclesia Treverensis jam per biennium proprio pastore viduata est. Nosti etiam, quod dominum Brunonem, quem unanimiter elegeramus, habere non potuimus; sed nos modo, labores et mala quæ interim sustinuimus supersedentes, novas angustias et pericula tibi denunciavimus. Anemque illorum per tuæ paternitatis auxilium quam primum obtinere desideramus. Sane cum rex esset in civitate nostra (Apr.) et cum eo dominus Albanensis, episcopi quoque Metensis et Tullensis, et provinciæ nostræ barones, facto conventu ad eligendum pastorem, quinque nominavimus, ut facilius per concordiam unus illorum ab omnibus eligeretur. His nominatis barones et omnes laici a nobis pro capiendo consilio in partem secedentes, moxque ad nos reversi, nullum de quinque sibi prenominate, sed omnes uno ore Gebhardum illum Wirzeburgensem (678) petierunt, et quamvis nos illum justam reprobationis rationem ⁴⁰⁷¹ ostenderemus tamen clamando, tumultuando, usque adeo in ea petitione perseveraverunt, quod plerique fratres nostri illis concordare ceperunt. Sic ea die infecto negotio dimissus est conventus. Postea vero nos pauci, non nostris viribus contra tantam multitudinem satis confisi ab episcopis, Albanensi videlicet et Mettensi, consilium quesivimus, et tandem sic nos et causam nostram in manu et consilio eorum posuimus; ut de quacunque persona ipsi consulerent, dummodo illa tibi, pater, accepta foret, et dominus rex eam investire vellet, illam nos eligeremus. Quid plura? Loquuti sunt regi; deinde ad nos reversi, ut dominum Alberonem Metensis ⁴⁰⁷² ecclesiæ primicerium eligeremus, consuluerunt; et hunc domino regi placere ejusque favorem nobiscum in hoc fore dixerunt. Hac igitur fiducia animati, dum ad faciendam electionem conveniremus, palatinus comes, qui est ecclesiæ nostræ advocatus, ceterique nobiles et populus, ubi intentionem nostram persenserunt, facta turba et tumultu, penitus nos disturbaverunt, et tunc omnes dominum Gotsfridum ^{4073, 4074} (679), ecclesiæ nostræ pre-

positum, qui primus de quinque erat nominatus, sibi dari petierunt. Sed nos, quia, ut supra dictum est, obligati eramus, eorum petitioni satisfacere rennentes, electionem usque ad discessum regis et baronum distulimus. Nam in presentia eorum primicerium eligere nequaquam audebamus. Tunc rex discedens diem nobis Mogontiæ denominavit, ibi iudicio episcoporum se negotium nostrum velle tractare affirmans. Interea nos pauci, videlicet prepositus majoris domus, decanus, duo archidiaconi, prepositus Sancti Paulini, magister scholarum custos, et alii ⁴ kanonici majoris domus, in choro nostro convenimus, et dominum Alberonem sub [ea ⁴⁰⁷⁵] quidem spe elegimus videlicet si tibi, domine pater, placeret, et si dominus [rex ⁴⁰⁷⁶] eum, ut nobis episcopi Albanensis et Metensis promiserant, dono sui juris investire vellet. Sciebamus enim et adhuc verecimus, iram et furorem laicorum nullo modo, nullo ingenio, nisi regia potestate et gratia, posse sedari. Quod autem ad electionem non plures fratres vocavimus, causa fuit timor quo timebamus cives nostros, qui, si forte rescissent in jugulos nostros irruissent: et de quorundam fratrum nostrorum assensu minus sperabamus, quoniam prius eos timore mortis, ut credimus, territos, laicis favisse videramus, et tamen adhuc tunc ⁴⁰⁷⁸ plerique ad se delatam a nobis electionem benigna mente et verbis receperunt. Postea vero, ubi Moguntiam die statuto venimus (680), et electionem factam domino regi representavimus, ille gratia laicorum immutatus, non sperata benignitate nos audivit, nec causam nostram manu tenuit; et tandem a domino Albanensi ⁴⁰⁷⁷ promissionis supradictæ commonitus, coram omnibus episcopis et principibus qui presentes erant, nunquam se domino ⁴⁰⁷⁸ Albanensi vel Metensi promississe testatus est quod aliquam de eligenda illa persona bonam voluntatem habuisset, nisi per assensum et concordiam omnium tam laicorum quam clericorum fieri potuisset. Sic confusi et frustrati ab eo recedentes, ubi domum venimus, omnem fere clerum, preter nos qui electionem feceramus, a nobis discordantem invenimus; et quotiens eos alloquimur et confortare temptamus, claustrorum destructionem, prebendarum suarum direptionem et ipsius vitæ periculum nobis pretendunt, et omnium istorum malorum nullum se invenire conclamant remedium. Majestatis igitur tuæ provoluti pedibus, per caritatem Jhesu Christi obsecramus, ut cito regis favorem, quem dominus Albanensis et Metensis nobis promiserant, acquiras; alioquin vero restat ut vel primum electum nostrum dominum videlicet Brunonem

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁷⁰ I. c. sæpius. ⁴⁰⁷¹ vocabulum dcesse videtur, vel præbere vel aliud ejusmodi. ⁴⁰⁷² metensem c. ^{4073, 4074} G. c. ⁴⁰⁷⁵ deest c. ⁴⁰⁷⁶ superser c. ⁴⁰⁷⁷ albanensis c. ⁴⁰⁷⁸ a domino c.

NOTÆ.

(678) Gebhardus cathedra Wirzeburgensi dejectus erat.

(679) Gebhardum minus recte Hontheimius dicit; cf. c. 11. — Godefridus præpositus majoris ecclesiæ in pluribus nominatur chartis, ap. Günther Cod.

dipl. Rheno Mosell. I, p. 208 (a. 1129), 215, 223; Hontheim Hist. I, p. 520, 526, 531, 533, etc.

(680) De hujus conventus tempore v. Jaffé, hist. Lotharii p. 103.

(681) De quo v. infra hoc cap.

(681) *nobis reddas, vel salva tuæ paternitatis gratia, aliam nobis necessario incumbit eligere personam, in qua et cleri populi vota concordent. Non et equidem tam nos moerent mala quæ ipsi sustinemus vel sustinenda exspectamus, quam frequens fratrum nostrorum, clericorum monachorum, sanctionialium, orphanorum et viduarum ejulatio et querimonia, qua se omnibus periculis culpa nostra expositos misere conqueruntur.*

11. Ut autem ex tenore hujus epistolæ perpendere potes, laici, tam liberi quam ministeriales ⁴⁰⁷⁹, electioni hujus personæ se opposuerunt; inter quos Lodoycus quidam burgravius, id est prefectus urbis homo de familia æcclesiæ, omnium clericorum, qui huic electioni contradicere volebant, domos irrupit, et omnia bona eorum rapuit; immo, quod crudelius est, excellentiores tocius æcclesiæ clericos et altioribus dignitatibus decoratos Metim ad requirendum electum properantes apud pontem Conchis (682) per insidias ceperunt, et equis et vestibus ablati, horrendum dictu! nobiles personas etiam diris ictibus atque percussibus perturbaverunt. Sed neque pigrum est nomina eorum memoriæ commendare, qui pro libertate æcclesiæ defendere conantibus. ⁴⁰⁸⁰ Illi autem fuerunt viri strenui et in tribulatione probati et in fide constantes: Godefridus majoris domus prepositus, Folmarus decanus (683), Arnulfus archidiaconus, (684) Theodericus et Bolso archidiaconi ⁴⁰⁸¹, dominus quoque Hillinus, adhuc eo tempore subdiaconus ⁴⁰⁸², qui proximo loco predicto domino Alberoni in sedem archiepiscopalem successit, et dominus Bruno, tunc Confluentinus prepositus, postea vero Coloniensis archiepiscopus, frater comitis Adolphi de Monte, quem ejus tribulationis tempore Treverenses, antequam dominum Alberonem denominassent, in archiepiscopum omnes unanimiter elegerant. Sed ipse multo labore a domino Innocentio papa absolutionem impetravit, quasdam latentes causas pretendens. Dicebatur autem quod ambitione diciois, licet dignitate minoris, episcopatus, hunc noluerit oblatum honorem recipere. Quod etiam ipse postea satis fecit probabile. Parvo enim ⁴⁰⁸³ interposito tempore, ipse in Francia ad studium existens, cum Colonienses quendam Godefridum Xantensem prepositum communi cleri et populi consensu elegissent, hac fama comperta, statim reversus est, et eandem cassari cum fecisset electionem, eundem accepit episcopatum. (*an.* 1131, *Dec.* 25.)

12. His itaque hoc modo se habentibus, contigit apud Remensem civitatem colligi concilium, cui presidebat dominus Innocentius papa secundus (*an.* 1131

Octob.); ad quod concilium predictus dominus Albero atque clerici Treverenses diversis studiis convenerunt: isti enim ut electum suum eis reluctantem coactione domini papæ obtinerent nitentur; ille vero absolvi ab hoc onere et dignitate atque ecclesiastica beneficia, quæ propter inobedientiam suam amiserat, recuperare laborabat. Predictus enim dominus Innocentius ⁴⁰⁸⁴ papa, cum post ejus sepius iteratam jussionem hoc onus declinaret, eum ab omni officio et beneficio ecclesiastico suspendit. In hoc itaque concilio dominus papa raptim sublimem eum precepit, atque pluviali indutum inter archiepiscopos collocari, ducensque Viennam, et adhuc pro absolutione laborantem in archiepiscopum consecravit. Hujus rei fama cum ad Treveros pervenisset, Lodoycus predictus burgravius conjurationem fecit, quod, si umquam dominus Albero civitatem Treverorum intraret, morti eum traderent; et ipse Lodoycus juramento tali addidit, quod ipse futurus esset primus qui in illum irrueret. Causa autem propter quam predictus Lodoycus in tantum se opposebat domino Alberoni, hoc erat: dominum Godefridum ⁴⁰⁸⁵ archiepiscopum suis artibus in tantum sibi subegerat, quod dicebat se in beneficio tenere palatium atque omnes redditus episcopales in illud deferendos, et quod ipse pascere deberet episcopum cum suis capellanis, et cetera omnia ad episcopatum pertinentia de suo esse beneficio; ad episcopum autem dicebat pertinere missas et ordinationes clericorum et consecrationes ecclesiarum celebrare; sui vero juris dicebat esse, terram regere omniaque in episcopatu disponere et miliciam tenere. Unde per singulos dies ad prandium episcopi sextarium vini et duos sextarios cervisiæ administrabat; ipse vero cum multitudine hominum in mensa sua, quasi magnus princeps, cotidie epulabatur splendide, stipatus caterva militum ubique incedebat, et omnibus modis toti terræ principabatur. Inde evenit quod tantum predictus episcopus odium omnium incurrit clericorum, eo quod ipse, spernens consilia et familiaritatem totius cleri, soli laico totum se dedisset, quod ad depositionem ejus ceperunt laborare (685). Ipse autem paupertate oppressus, coram adversariis suis succubuit. Predictus enim Lodoycus non tantum pecuniam, sed omnem quoque sapientiam et rationem ejus exhauserat; in utroque enim deficiebat, ut fieri assolet, quotiens aliquis, qui publicis utilitatibus invigilare debet, tanquam ignavus inerti desidia torpere volens, omnem curam et sollicitudinem suam in alium proicit, nec de se nec de alio volens esse sollicitus. Dicitur enim in proverbio: *Manticam clienti committas,*

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁷⁹ misteriales c. ⁴⁰⁸⁰ ita cod. conati sunt ed. ⁴⁰⁸¹ archidiaconi c. ⁴⁰⁸² subdiaconus *post corr.* subdiaconus c. ⁴⁰⁸³ bis scriptum c. ⁴⁰⁸⁴ I. c. *sepius* ⁴⁰⁸⁵ G. c.

NOTÆ.

(682) Prope Conz ad Savarum fluvium. WYTTENB.
(683) Idem ap. Hontheim I, p. 520, 526, 530;

531, 533, etc. Günther I, p. nominatur.
(684) Cf. Günther I, p. 225; Hontheim I. I.
(685) V. Gesta supra col. 1227 edita.

sed prudentiam consilii tui penes te ipsum reserva. A Ob similem quoque causam Hildericus rex Francorum a regno depositus est, et ei cui ipse commiserat regendum datum est, Pipino scilicet majori domus, domino papa Adriano approbante. Et quoniam Alberonem virum acris ingenii et in omnibus providum et sibi non futurum obnoxium presciebat Lodoycus, et quia non ferre dominum sed dominari didicerat, ideo ipsi opponebat. Sed visne hujus rei audire finem? audi:

Nec juga taurus amat; quæ tamen odit, habet.
(Ovid. *Am.* III, 11, v. 36.)

Hac enim conjuratione comperta, dominus Albero archiepiscopus, cum prius, tanquam episcopalis officii onus subterfugens, sese a commissa sibi civitate subtraheret, nunc haud aliter quam fluvius, qui obice clausus cum prius silenti tractu quietus incederet, obstaculi quasi indignans obpositionem, strepitu tumultuanti undisque spumantibus littora fatigat claustraque dirumpit, ut vis inexpugnabilis et inperterritus, collecto multo milite, Treverim adit. Cui clerici ad Albam portam (686) cum sollempni processione obviantes honorifice cum hymnis et laudibus studio magno eum susceperunt. Lodoycus vero et sui conjurati similiter ei occurrentes, eum vidissent eum tam magna manu militum stipatum, obstupescentes et mente confusi, pacem statim simulaverunt et inter omnes primus Lodoycus ad salutandum blanda et humili voce ad dominum suum festinavit, et ad ejus osculum accessit.

13. Pretereundum non est quod cum dominus Albero archiepiscopus venisset Aquisgrani ad curiam imperatoris (*An.* 1132, *Apr.*), Lotharius rex noluit eum investire regalibus, eo quod anterecepisset consecrationem episcopalem, quam suam requisivisset investituram; et omnino, ut credebatur, rex se ei opposuisset, nisi quod ipsum talem virum esse sciebat, qui facile totum orbem sui imperii contra ipsum commoveret; unde et levem satisfactionem ab ipso recepit. Cum enim ex comuni consilio principum juramentum regi obtulisset, quod non ad diminutionem sui honoris hoc factum esset, sed a domino papa coactus ad consecrationem accessisset, dominus rex juramentum ⁶⁸⁶ ei remisit, et regalia sceptro regni ei concessit. In eadem quoque curia Lotharingiæ ducem Symonem, fratrem regis (687), excommunicatum pronunciauit, et in die sancto paschæ, dum legeretur evangelium, eum exire æcclesiam compulit (688). (*An.* 1132, *Apr.* 10.)

14. Nec hoc silentio dandum, quod, cum acceptis regalibus Treverim intraturus esset, inter omnes

reditus episcopales non potuit tantum reperiri unde prima die posset ei servicium preparari. Omnia enim ad episcopatum pertinentia aut oppignerata erant, aut predictus Lodoycus et sui conjurati ea se in beneficio tenere dicebant. Eapropter dominus archiepiscopus aliquid contra paupertatem providens, a domino papa Innocentio impetraverat, quod reditus ecclesiasticos, quos ante episcopatum tenuerat, per spacium trium annorum ei tenere concessit. Cumque vinum et annonam suam et cetera ad victum suum pertinentia secundum antiquam consuetudinem in palatium deferrent predictus Lodoycus omnia includens, non nisi quantum sibi placebat, sicut cum antecessoribus suis consueverat, ei per singulos dies distribuebat; cetera vero ipse cum suis expendebat. Quod cum dominus archiepiscopus aliquandiu tolerasset, ille Lodoycus in tantum patientia ejus abusus est, quod quadam die in postmeridiano, cum extranei quidam ad curiam venissent archiepiscopi, et ipse, ut consuetum est, curiis juberet propinari, et cum venissent ministri ejus ad palatium pro vino, procurator Lodoyci respondit se nichil dare illis, nisi dominus Lodoycus preciperet. Hæc et his similia cum sepe passus esset, tandem visum est ei hoc malum intolerabile. Eapropter Palaciolum, Julii Cesaris castrum, juxta civitatem situm, eo tempore situ et vetustate dirutum et inhabitabile, multis sumptibus restruxit, et victualia sua illuc deferri jussit; et tunc sarcasum talem protulit: *Nunc habeat Lodoycus suum palatium.* Postea vero per triennium mansionem ibi faciens, studium suum ad hoc omnino adhibuit, ut redditus episcopales absolutos faceret, et curiam Humahc (689) pro 300 marcis redemit, quam predecessor ejus dominus Meinerus invadiaverat; et cetera fere omnia ad episcopatum pertinentia dominus Albero redemit, a domino Godefrido archiepiscopo aut invadiata aut in beneficium data. Tandem Lodoycus vacuum suis sumptibus servans palacium, ad tantam devenit humilitatem, quod nudis pedibus in laneis Palaciolo ad pedes se provolvit archiepiscopi, misericordiam petens et palatium resignans.

15. His diebus dominus archiepiscopus multa colligendo factus est valde habundans in rebus, et cotidie succrescens, ad quedam magna quæ mente gerebat preparatiouem faciebat. Abbatiam enim sancti Maximini, ex antiquis privilegiis (690) æcclesiæ suæ in fundo beati Petri sitam et de jure antiquo ad suam pertinere dispositionem intelligens, omnino animmu apposuit, quomodo eam de potestate regis

VARIE LECTIONES.

⁶⁸⁶ ei. i. ei. c.

(686) De qua v. Gesta c. 3.

(687) Natum Theoderico duce et Hadwide vidua Gebhardi de Supplenburg.

(688) De ejus reconciliatione a 1132, v. Simonis et Alberonis chartas ap. Hontheim Hist. I, p. 519 520.

(689) Fortasse Hunbach in Popponis charta, ap. PATROL. CLIV.

NOTÆ.

Gunther I, p. 124; Hontheim minus recte Limbach legit.

(690) In falso Dagoberti regis diplomate, Hontheim Hist. I, p. 76, ecclesia « in prædio S. Petri constructa » dicitur. De hac re archiepiscopus et abbates diu litigasse notissimum est.

eriperet et suæ æcclesiæ restitueret. Propter quod A in expeditionem Italicam cum rege Lothario profectus est (an. 136) cum centum militibus secundum estimationem (691), sed secundum veritatem cum sexaginta septem; pulsoque Rogerio rege Sicilio de finibus Apuliæ, quam occupaverat, dataque ea Reinaldo duci, et recuperatis beati Petri regalibus, cum imperator reverteretur, in valle Tridentina communi mortalium sorte in fata lapsus est. Ipse autem dominus archiepiscopus a domino papa Innocentio legacionis officio decoratus (692) cum reverteretur (an. 137), ad montem Romaricum (693) perveniens audivit, fama referente, quod comes Otto de Reneka ex acie regis ab Italia mandaverat fratribus duobus Guarnero et Johanni de Nantersburch (694), quod castrum suum Arraz per insidias caperent, et hoc effectui fore mancipatum. Cumque post multos labores quietem sperasset, et nunc denuo videret tot tantasque sibi imminere curas, animum viriliter contra adversa obfirmans, per coronam suam juravit se nunquam barbam suam rasurum, nisi et suum castrum Arraz prius recuperasset, et illorum fratrum, Guarneri scilicet et Johannis, Nantersburch destruxisset. Colligens quoque omnes Tullensis et Metensis terræ principes, cum magna milicia Treverim pervenit, et utrumque castrum, Arraz scilicet et Nantersburch, simul obsidione cinxit, et Nantersburch destructo atque Arraz recuperato, cum triumpho magno Treveris reversus est. Tacilurnitati quoque denegandum videtur quod predictus dominus Albero ab eadem expeditione revertens, predecesoris sui archiepiscopi Meineri reliquias Parmæ per vim abstulit, et Treverim secum attulit. Prædictus enim dominus Meinerus Conradum, postea regem, cum Lothario esset superpositus, ut vir magnanimus excommunicavit. Unde pro negotiis æcclesiæ suæ ipsum Romam properantem idem dominus Conradus, postea rex, cepit, et Parmæ pro magna pecunia loco pignoris posuit. Ubi etiam in carcere defunctus est (695.) Idem autem Conradus ⁴⁰⁸⁷, tunc superpositus rex, in predicta expeditione Lothario regi reconciliatus est, et domino Alberoni archiepiscopo, quia penes eum regni videbat robur et mentem existere, sese familiaritate magna et servitio adjunxit; et tanta tunc conjuncti sunt amicitia, quod D

post obitum Lotharii imperatoris omni studio dominus Albero elaborans, contradicentibus fere omnibus regni principibus, cum in regnum sublimari ⁴⁰⁸⁸.... Effecit enim sua magna industria, quod dux Fridericus, frater Conradi regis, et Bochus Wangionum episcopus, cum ipso Conrado ad colloquium Confluentiam convenerunt (an. 1138). Ad quod colloquium Coloniensis archiepiscopus Arnulfus occurrit; et tandem post multa consilia dominus Alberto archiepiscopus Conradum in regem elevavit (Mart. 7,) et Aquasgranicum magna deducens multitudine, regali unctione confirmavit in regnum (Mart. 13) (696). Postea cum Saxones cum duce Heinrico, Lotharii regis genero, diem et locum Conrado regi Heresvelde prescripsissent ut belli discrimine decernerent utrum recte regnare inciperet nec ne, et dominus archiepiscopus se venturum cum 20 militibus cum promisisset: quingentos adduxit milites, et triginta vinicarratas et immensam copiam victualium secum advexit, carris fere opinione infinitis. Ibi Albertus junior, tunc Magontinus episcopus, omnimodis laborabat, ut ad majorem discordiam hoc malum excresceret. Ipse autem dominus Albero Dei adjutorio elaboravit, quod in pace ab invicem separati sunt, cum tamen multa milia magno odio ad pugnandum convenissent. Ipse vero archiepiscopus Albero, omnibus in pace compositis singulis principibus singulas misit vini carratas, et maxime Saxonibus. Et notanda in hac re subtilitas ingenii domini Alberonis. Perpendit enim plus conferre ad victoriam atque ad accendendos animos virorum vini copiam et aliorum victualium quam multa milia famelicorum.

16. His ita peractis, abbatiam sancti Maximini pro hoc atque aliis servitiis a rege Conrado accepit (697). Patronatum enim predictæ æcclesiæ, quem rex longo tempore tenuerat, ipsi rex restituit. Hac re per famæ volatilem auram percepta, monachi, qui tunc temporis in ecclesia predicta valde enormiter vixerant, omne argentum et aurum, quod in diebus illis in monasterio illo multum habundabat in textis tabulis, imaginibus variisque ornamentis lapidesque preciosos et gemmas (698), ante reditum archiepiscopi colligentes, comiti de Namuco, qui eo tempore terram de Luzelenburch tenebat (699) de-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁸⁷ C. c. ⁴⁰⁸⁸ *vocabulum deest c. procuravit ed.*

NOTÆ.

541.

(691) In Conradi III diplomate hac de re edito, Hontheim Hist. I, p. 342, legitur: *cum... archiepiscopus Adalbero... eidem imperatori (Lothario) pro hoc maxime consequendo beneficio in expeditione Apuliæ cum magno periculo et sumptu fideliter deserisset*, etc.

(692) V. Innocentii bullam ap. Gunther Cod. dipl. I, p. 226. Cf. Hontheim Hist. I, p. 536.

(693) Remiremont.

(694) Prope Lutzerath, ut notat Honthheimius.

(695) V. supra Gesta cont. c. 23.

(696) Jaffé hist. Conradi III, p. 8.

(697) Diploma editum est ap. Hontheim I, p.

(698) *Verum ut novo præsulī (abbati Sigero) sueque ecclesiæ caverent, asportata ecclesiæ pretiosiori suppellectile, utensilibus etiam quibusdam confractis ut facilius transferrent, in diversa dispersi (monachi) cum privilegii monasterii antiquioribus, quorum non exigua pars eo tumultu periiit. Ex prologo Libri aurei ms. S. Maximini Wyrt.*

(699) Heinricus cognomento Cæcus, comes Namurcensis, qui duxerat filiam Conradi Luxemburgensis, et Luxemburgensem comitatum adeptus est a. 1136. Id.

derunt, ut arma auxiliaria eis ferret, et quia advocatus esset ecclesiae (700), dominum archiepiscopi et potestatem ab eis suis viribus removeret. Nunc opus est animis (701); nunc sese nobis insuperabilis offert materia, et quæ non meum dissolutum stilum, sed magnum quempiam requirat poetam. Quis enim dictis equare possit fortia facta hujus viri Alberonis atque suorum contra tyrannum predictum, arte, ferro, flamma, fame atque inexplicabilibus Martis casibus per septem annos decertantium? Hæc viribus Homeri sufficiens esset materia, si tamen ipse materiæ sufficeret. Quod si singulorum hinc inde facta virorum inclita et in Martis congressionibus varios belli eventus et nunc horum nunc illorum cedentium vel impellentium diversas fortunas poetica vellem arte simulare, vel secundum hystoricorum peritiam, singula callida narratione renovando, tanquam ea ante oculos videas fieri, tibi, o lector, representem: aut oneri, quod verum est, succumbere⁴⁰⁸⁹, aut non impar Virgilio vel Stacio, Tito Livio⁴⁰⁹⁰ vel Josepho invenirem. Quod si etiam sufficerem, non esset tibia tanti⁴⁰⁹¹. Minus enim esset hoc opere, propter quod fit, opus. Sed nec puto, eum solum, qui hoc bene perficeret, minus laudandum quam omnes eos quorum gesta proprie expressisset. Sed nunc nichil aliud a me expectes, nisi quod summam singula perstringam, ne penitus eterna oblivione deleantur.

17. Eo igitur tempore, cum vacaret ecclesia sancti Maximini pastore, elegerunt monachi abbatem macnacum quandam de ecclesia Leodicensi, fratrem quorundam qui consiliarii erant comitis Namucensis, ideo ut illorum consiliis acrius in furorem suum comes cotidie accenderetur. Quem (702) Romam magnis sumptibus ducentes, contra voluntatem archiepiscopi a domino papa Innocentio benedicti fecerunt in abbatem; et (703) ammiratæ sunt turbæ de tam subita rerum mutatione, scilicet quod Romana æcclesia talem tantumque virum tam graviter molestavit, qui tot labores totque pericula pro ipsa sustinuerat, et qui tam nuper in tanta gratia apostolicæ sedis exstiterat, qui et pro papa Innocentio Lothario regi in tantum se opposuerat in expeditione supra dicta, quod ipse archiepiscopus et rex ab invicem non sereno animo discesserant (794).

19. Preterea tempore hujus guerræ quæ erat inter archiepiscopum et comitem, fratres de ecclesia

Confluentina eum quoque infestare ceperunt. Propositum enim contra [ejus⁴⁰⁹²] voluntatem elegerunt, virum nobilem dominum Lodoicum de Ysenburg; cum quo Romam magnis expensis pergentes, litteras apostolicas retulerunt domino archiepiscopo suæ voluntati contrarias. Quas cum domino archiepiscopo in sinodo residenti obtulissent, ipse ex animi commotione ipsas in terram dejecit. Unde apud dominum papam Innocentium accusatus, ab ipso est vocatus ad diem prescriptum. Et cum ad diem non venisset, episcopali est officio suspensus. Hæc mala omnia venerunt simul super illum, et de omnibus his liberavit eum Dominus. Romam enim veniens effecit, quod abbas Sancti Maximini obedientiam ei promisit et juramento ei fidelitatem fecit et electionem Confluentinorum cassavit (an. 1140). His absolutis, ad comitem redeamus.

19. Comes itaque in principio hujus discordiæ ex improviso, antequam domino suo fidelitatem contradixisset, cum mille quingentis militibus Treverensi appropinquat civitati; et Treveri non erant premuniti, nec vallo nec muro adhuc cincti, et longa pace bello dissueti, et ipse archiepiscopus aberat, in curia regis existens. Potuissetque civitatem tunc multum gravasse, si Deus hoc malum non avertisset. Sed comes Fridericus de Vianna (705) tunc forte fortuito erat in civitate, et occurrens Namucensi, multis persuasionibus eum redire fecit, demonstrans magnam fore ipsi et perpetuam infamiam, si quid tale contra dominum suum committeret, antequam dominio suo renunciasset; presertim contra majestatem regiam hoc fore, si archiepiscopo ex mandato regis in curia comoranti malum aliquop inferret. Reversus autem a curia archiepiscopus, omnibus modis ad pacem cepit laborare et comitem incepto revocare furore. Ille autem per episcopatum incendia, rapinas, cedes exercebat. Tandem archiepiscopus cepit sese defendere. Et quia nunc ad finem propero, multa pertransiens, summam gestorum hanc colligo.

20. Rodolfi montem (706) bis cinxit, et secunda obsidione destruxit, castrum scilicet, quod omnibus modis insuperabile videbatur. Novum castrum, quod Mercurii mons dicitur (707), edificavit, timens ne Namucensis montem illum occuparet, quod quasi in corde terræ suæ erat. Mandersceat castrum (708), natura loci munitissimum, cepit et usque ad obitum

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁸⁹ succumbere c. ⁴⁰⁹⁰ Ivvo c. (e. corr.). ⁴⁰⁹¹ quædam deesse videntur. ⁴⁰⁹² deest.

NOTÆ.

(700) De qua cf. Zyllesius: Defensio abbatiæ imperialis S. Maximini, c. 3.

(701) Cf. Virg. Æn. vi, 261.

(702) Sigerum; cui Innocentius papa a. 1140. privilegia et communitatem confirmavit; Hontheim Hist. I, p. 543.

(703) Huc pertinet epistola 179 S. Bernardi a. 1140 scripta, qua Alberonis partes apud Innocentium II papam tuetur. Ejusdem argumenti est epistola 180. WYTT. Quas vide ap. Hontheim Hist. I, p.

546.

(704) Cf. Gesta metr. v. 140 sqq.

(705) Viandem.

(706) Rudolfsberg arx erat Luxemburgensis, Treviris haud procul dissita ad ripam Saræ WYTT, Roulmont dicitur, Hontheim I, pag. 554; Rodulfsberg, Gunther I, p. 336.

(707) Montmédy.

(708) Manderscheid.

suum retinuit. Gerlandam (709), Zolveram (710) cepit, et 30 munitiones comitis Namucensis aut cepit aut destruxit. Epternacum quoque cepit, in quocomes militiam tenere solebat. Sed inter primam et secundam Rodulfi montis obsidionem bello congressi sunt archiepiscopus et comes in aperto campo. Quod tale fuit. Cum primo archiepiscopus Rodolphi montem obsidisset, comes Palaciolum invasit, et ignem in ecclesiam sanctæ Mariæ injiciens, munitionem quoque archiepiscopi cremare sperabat. Quæ fama cum ad archiepiscopum pervenisset, obsidione soluta, tota nocte properavit cum militia sua, ut inproviso hosti superveniens, inopinato terrore concusso suas vires ostenderet. Comes vero per exploratores ejus presentiens adventum archiepiscopi, in fugam conversus, nocte illa in villam episcopi Witelich se recepit; equos et homines reficere volens, et nichil reperiens, villam totam concremavit; et inde transiens, cum juxta abbatiam quæ Claustrum dicitur (711) pausare vellet et panem frangeret — famelicus enim erat —, exercitus archiepiscopi jam sibi imminere prenunciabatur; et ipse velociter cum suis fugam arripiens, cuidam de fratribus ad se vocato per adjurationem contestans injunxit, ut archiepiscopo se insequenti hæc verba referret: *Deus non meliorem diem vel noctem ei, scilicet archiepiscopo, concedat, quam duos dies et duas noctes continue habui. Qui cum duobus diebus jejunaverim, etiam tertio die pauzillo panis me vellem refocillare, ab eo non sum permissus.* Consequens ergo archiepiscopus comitem, cum eo pugnam acrem commisit. Comesque terga vertens, beneficio velocis equi vix aufugit, suorum plurimis captis, multis etiam cesis. Indeque archiepiscopus ad Rodolphi montem revertens, ut supra dictum est, destruxit (an. 1144?). Tandem comes omnibus viribus deficiens, per regem Conradum, in expeditionem Jerosolimitanam tunc iturum, aput Spiram, gratiam domini archiepiscopi magno labore multisque conatibus requisivit, et cum magna difficultate impetravit; jurisjurandi religione confirmans, quod pro hac causa contra ecclesiam Treverensem de cetero arma nullatenus ferret, et quod Rudolfi montem nec reedificaret nec reedificari permetteret, et quod Manderseeat nunquam per vim vel extortionem aliquam repeteret (712) (an. 1146, Dec., 1147, Jan.). Epternacum vero et cetera castra sivo

A munitiones ejus domnus archiepiscopus comiti reddidit, et de beneficiis, quæ in casamento comes prima tenuerat ab ecclesia Treverensi, archiepiscopus ea reddidit quæ tempore hujus discordiæ suis non dederat fautoribus. Sicque et abbatiam obtinuit et de comite gloriosam victoriam. Post hoc alia quoque multa perfecit.

21. Arraz enim castrum suum comes Fridericus de Vianna, cum unius turris custos ab archiepiscopo esset constitutus (713), totum sibi usurpaverat, et rapinas multas in flumine Mosella exercebat. Quod iterum recuperans, comitem Fridericum inde ejecit. Post hæc omnia multum exhaustus ⁴⁰⁹³ propter magnas et varias expensas quas in guerra fecerat, pacem de cetero habuit; quia post hæc nemo bello ipsum lacessere attemptavit; et plurima de novo recolligens, palatium suum et omnia castra sua multo vino et omnium victualium genere implevit, ne, si quis eum iterum injuria aliqua provocaret, inparatus inveniretur.

22. In diebus illis (1147) contigit, dominum Eugenium papam in Franciam venire; cui ipse Proviniaco (714) cum occurrisset, pascha cum ipso Parisius celebravit (Apr. 20), et ibi ecclesiæ suæ privilegia et de primatu æcclesiæ suæ et de abbatis sancti Maximini renovando roboravit (715); ibique a domino papa et a rege Franciæ Lodoyco atque a comite Theobaldo (716) valde decentibus donis honoratus est. Indeque recessurus, dominum papam ad domum suam invitavit. Clericum quoque quendam Baldricum nomine (717), juvenem etate, de episcopatu Leodicensi ex castello Florinensi (718) ortum, cum audivisset in curia domini papæ causas dicentem et sepe apposite perorantem, secum a Pprisius Treverim adduxit, et magistrum scholarum in domo sancti Petri constituit; et quamdiu vixit, valde eum carum et familiarem habuit. Nec longo interjecto tempore predictus rex Franciæ et filius Theobaldi comitis Henricus transitum habuerunt per villam sancti Arnualis (719); quod domnus archiepiscopus presciens, servitium utrique seorsum tam grande et tam magnificum transmisit, quod ipsis nec prescientibus ex inproviso dum offerretur, valde sunt ammirati.

23. Eodem vero anno, dominica qua cantatur. Ad te levavi, domnus papa Eugenius Treverim venit, sicut invitatus a Domino archiepiscopo fuerat, et

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁹³ exhaustus c.

NOTÆ.

(709) Cujus situm nemo indicat.

(710) Vulgo Zolver dictum, in territorio ducatus Luxemburgensis, quatuor leucas et dimidiam a Luxemburgo situm. Supra collem, hodie der Zollwergnopf dictum, olim hujus familiæ castrum existebat, cujus hodie nequidem rudera vel minima exstant. WYTT

(711) Scilicet Himmerode; cf. Alberonis chartam a. 1138, ap. Honth. Hist. I, p. 339: « et locum illum Claustrum appellari fecimus. »

(712) V. Conradi regis diploma hac de re datum,

Hontheim Hist. 1, p. 384.

(713) V. diploma hac de re datum notatu dignum ap. Hontheim Hist. I, p. 387.

(714) Provins.

(715) Eugenii bullam vide apud Hontheim Hist. I, p. 386.

(716) Blesensi, Carnotensi ac Trecenti.

(717) Libri hujus scriptorem.

(718) Florines.

(719) In Lotharingia.

sabbato (*Nov. 29*) ante predictam dominicam in ecclesia sancti Eucharri honorifice hospitatus est. In ipsa autem dominica (*Nov. 30*) cum maxima veneratione a clero et populo cum inconsuetæ processiois ornatu atque recordabili sollempnitate in templum est introductus, conducentibus cum a dextris domno Alberone, a sinistris vero Arnulfo Coloniensium archiepiscopo, precedentibus vero multis episcopis Germaniæ, Belgiæ, Franciæ, Angliæ, Burgundiæ, Lombardiæ, Tusciciæ, et ex omni natione quæ sub celo est. Sed nec cardinales enumerare piget, qui cum domino papa Eugenio ⁴⁰⁹⁴ Treverim venerunt. Viri enim fuere vultu, habitu, gestu, scientia, moribus honorabiles, et pro sua magna honestate immortalis recordatione digni. Hæc autem eorum sunt nomina, quæ melius in libro vitæ utinam scripta sint (720) : episcopi cardinales : Albericus Hostiensis, Himerus Tusculanus; presbiteri : Guido Summanus, Haribertus S. Anastasiæ, magister Guidodens, vir valde litteratus, legum et juris peritus, Julius S. Marcellinus, Hugo Novariensis, magister Hubaldus, Gislebertus S. Marci, Johannes Papiro; ex moribus nobilior, honestate et liberalitate notandus, specialis amator Theutonicorum, Guido Cremensis, vir alti sanguinis valdeque curialis et honestus dulcique eloquio; Odo Bone case, mansuetissimus homo, ex Romanis ortus nobilibus, omnibus affabilis et pius; Johannes quoque S. Mariæ novæ, vir dulcissimæ affabilitatis, sanctimonia morumque exornatione decoratus; Gregorius quoque S. Angeli, vir ingenii vivacis, promptus et expeditus ad omnia quæ honestati et ecclesiæ Dei utilitati conveniunt. Quid dicam de Jacincto, qui omnem jacinctum splendore suæ virtutis vincebat, qui eloquii sui dulcedine omnes in amorem sui trahebat, quem audire atque videre, honestatem discere erat? Sed nec Guidonem tacebo Pisanum, virum prudentissimum et breviliquo notabilem. His omnibus archiepiscopus per duodecim ebdomadas continue largitus est necessaria in tanta habundantia, quod ipsi quoque fitebantur, copiam pleno cornu venisse ad ipsos. Quid referam de supervenientibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, archidiaconibus, prepositis, ducibus, comitibus, ad domnum papam Treverim venientibus, quorum ne unum quidem largitatis reliquit immunem? Natalis Domini sollempnitatem tunc Treveris celebratam quis ita dictis explicare queat ⁴⁰⁹⁵, ut, tu, qui non videris, intelligere vel imaginari possis? Quam putas pompam processiois in die sancto fuisse, cum dominus papa cum nacco equitans, precedentibus cardinalibus et episcoporum multitudine, in equis albo coopertis, ad ecclesiam sancti Paulini proces-

sit, indeque revertens, missarum sollempnia cum tanta populi frequentia peregit, quod in tota sancti Petri æcclesia nec spacium pedis vacuum reperire posses. Quid si dicerem, qualiter in die sancto, sollempni peracto officio, ex una parte domnus papa cum suis cardinalibus, et ex opposita parte domnus archiepiscopus cum illis qui illuc convenerant episcopis, infulati in mensis ex adverso oppositis residebant? Qua arte aliquis tot et tantas computare queat expensas? Dicerem quidem, quod ante domini papæ adventum ⁴⁰⁹⁶, domum quæ papæ dicitur, tria habentem intersticia secundum altitudinem, infra sex ebdomadas construxit, et domum quæ Jerusalem dicitur fere destructam reparavit. Sed quamvis taceam, res ipsa loquetur et in memoriam revocabit.

24. Nunc ad hoc transeo, quod dominus papa Eugenius a Treveris recedens, Remis celebraturus concilium mediante quadragesima pervenit (*an 1148, Mart. 17*). Ad quod concilium domnus archiepiscopus Albero tam magnifice pervenit, quod omnium oculos in se et ora aperuit. In camera autem de corio facta, lineo panno intrinsecus decenter obducta, inter duos ferebatur equos, quod cunctis visu erat mirabile. Senectute enim jam laborabat, longisque fractus deficiebat laboribus. In hoc igitur concilio prior in ordine cunctis residens episcopis, relegi de primatu sedis suæ plurima fecit privilegia super omnem Belgicam, Galliam atque Germaniam. Quibus auditis, Remensis archiepiscopus non mediocriter turbatus est. Unde et homines illius cum hominibus suis turbationem facientes, aliquos ex eis vulneraverunt. Quod ipse dominus archiepiscopus Albero valde ferens indignè, minabatur, Ivodio (721) se sessurum et Remensem vastaturum episcopatum. Tandemque ad hunc finem res est perducta, quod Remensis archiepiscopus cum Suessionensi ad hospicium pervenit et homines qui hanc culpam commiserant in ejus potestatem dedit.

25. Eodem anno mense Septembrio cum palatinus Herimannus castrum Tris (722) occupasset et edificii firmasset, Otto comes de Reneca castrum predictum cum terra attinenti huic archiepiscopo et ecclesiæ suæ dedit, ut ipse illud recuperaret. Quapropter castrum predictum obsedit. Palatinus autem collectis omnibus viribus suis ad liberandum castrum venit; ad introitum silvæ, quæ castro ⁴⁰⁹⁷ adjacet, castra metatus est. Archiepiscopus vero ex opposita parte, acie instructa equitum peditumque, per tres dies ejus prestolabatur adventum. Illic videres galeas nitentes, loricas splendore diem superantes, clipeos corusco sole circumpositos montes illustrantes. O quam intrepidus vultus virorum conspiceres! Quam impacienter moram hostis tardan-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁹⁴ E. c. ⁴⁰⁹⁵ quat. c. ⁴⁰⁹⁶ adventu c. ⁴⁰⁹⁷ costro c.

NOTÆ.

(720) Quibuscum cf. subscriptiones in Eugenii chartis, ap. Günther I, p. 311, etc.

(721) Ivois.
(722) Treis.

tis ferebant! Quæ prelude militum cerneret pugnam simulantium in armis! Quam brevi spacio equum ferocem circumferri videres! Quales militum obviationes in equis, quali hastas fragore discindi perspiceres! Quales audires clamores horum insequentium, illorum terga vertentium! Qua arte simulatam attenderes fugam, quam subitas modo fugientium reflexiones, et precipiti cursu versam fortunam eorum qui jam sequebantur terga impellentium! Ibi notares milites modo condensatos, modo subito sese aperire, incurstantemque hostem ingeniose quasi cecidendo in sinum recipere, reflexisque cornibus eum concludere; mille ibi artes, mille fallendi modos discere dabatur. Interim archiepiscopi explorator copias palatini perscrutatus advenit, qui illum jam adventantem et ad pugnam paratum prenuntiat. Tunc videres senem illum, jam toto defectum corpore, acies peditum ordinare, equites militari arte disponere, notos ex nomine singillatim appellare, de ignotis qui sint ita interrogare, ut ex ipsa interrogatione non solummodo noticiam, immo etiam familiaritatem tanti principis sibi adquisivisse viderentur. Tunc exhortatoriam ⁴⁰⁹⁸ orationem, tenens crucem archiepiscopalem in manibus, cepit ad armatas acies tali modo facere: *O vos amici beati Petri! O sanctæ defensores ecclesiæ! qui hodie pro Deo atque pro justitia mortalia corpora vestra hostili gladio opposuistis, nunc veniat vobis in mentem beatus Petrus, cujus milites hodie existitis; credatis eum cum magna sanctorum caterga invisibilibus clipeis hodie vos protegere; certi estote de victoria. Respiciite hoc signum crucis, hoc, inquam, signum terribile adversariis Jhesu Christi. Hec est crux, in qua Herimannus comes palatii mihi juravit fidelitatem, die illa qua advocatum ecclesiæ nostræ ipsum constitui, die qua illas vires illamque potentiam ei contuli per quam modo me infestat. Tunc predixi ei in hac cruce esse de ligno Domini, in quo ille, cujus hec sacrosancta refulget imago, de hoste humani generis triumphavit, multorumque sanctorum venerabiles reliquias in hac cruce indicari contineri. Ipse vero palatinus tenens manum super hanc sanctam imaginem juratus est michi in hæc verba: « Hunc Dominum, hunc pronobis crucifixum, do vobis, domine archiepiscope, fidejussorem, et juro vobis per ejus virtutem, quod nunquam aliquid contra vos faciam, et quod in omnibus vestris necessitatibus cunctis viribus meis omnique potentia mea vobis fideliter assistam. » Nunc ergo sciatis omnes quod hunc fidejussorem, Christum scilicet dominum, in hac sua sacra imagine portabo ante illum, ingeram eum oculis illius, hunc sui juramenti testem illi demonstrabo. Sed nunc, o fideles Jhesu Christi, qui vitam et sanguinem vestrum pro defensione ecclesiæ suæ offertis, preparate corda vestra Domino, mundate conscientias vestras, et quia non vacat ut singillatim faciatis confessiones, generalem michi pastori vestro fa-*

A cite peccatorum vestrorum confessionem; et ego potestate a Deo nobis tradita, faciam vobis per officium nostrum indulgentiam et remissionem omnium delictorum vestrorum, ut, si quis hodie ex hac temporalis et incerta vita evocatur, transeat ad meliorem vitam, scilicet æternam. Tunc cum accepisset omnium communem confessionem, indulgentia facta et absolute, benedictionem super eos faciens, ita omnes animavit, quod nec in uno signum timiditatis apparuit. Ipse vero archiepiscopus vexillum comiti Namucensi commisit, crucem autem propriis gestabat manibus. Hæc cum ita se haberent, palatinusque per exploratores rescisset se non sufficere ad committendam pugnam contra acies ita animatas, misit legatos ad archiepiscopum, et verba precantia mandavit; et ut cito ad finem veniam, hoc impetravit, ut sui qui erant in castro illesi abirent, et de castro suo archiepiscopus suam expleret voluntatem.

B 26. Nunc de moribus ejus et consuetudinibus pauca narrare michi libet; alienos enim in omnibus gerendis et valde inusitatos mores habebat. Corpore tardus et opere et sermone erat. Omnia diutissime pertrahebat; nunquam vel admodum raro properando aliquid agebat, sed omnibus tantam moram innectebat, quod gravis valde et morosus omnibus videbatur et tedium tam suis quam alienis inferebat; et cum pro nimia sua tardatione res quelibet, quam incepturus erat, desperata esset, tamen optato fine terminabatur. Nec in ambulando, nec in equitando, nec in dormiendo, nec in vigilando aliorum hominum consuetudine tenebat. In ambulando ad manus trahabatur; sciaticus enim erat; et propter eandem infirmitatem strepas in arcu sellæ, cum equitaret, pendentes habebat, et jambam sinistram super colulum equi tenebat, quod cum morbi coactione faceret, ab aliis pro raritate facere videbatur. Noctu in consiliis sive in collationibus esse solebat usque ad conticinium sive ad galli cantum, sepe quoque usque in diluculum, dormiebatque sepiissime usque ad duas diei horas. Ad mensam post horam consuetam tarde accedebat, et diu valde in ea demorabatur, disputando et conferendo valde hylariter cum clericis suis de sacris scripturis et sanctorum patrum sententiis. Magnam enim multitudinem religiosorum et litteratorum secum habere solebat. In sacris mysteriis altaris plus quam homo videbatur, ad quæ nunquam sine lacrimis et maxima compunctione accedebat. Pontificalibus enim ornamentis indutus, angelus Domini videbatur; angelico enim vultu relucebat, et tanta devotione celestia illa tractabat sacramenta, quod cum in secretis moraretur, contemplatione et oratione cælos penetrare videbatur. Cum sermonem ad populum faceret, tunc quia tardus erat in sermone, tunc quia Gallica lingua natus in Teuthonica non erat expeditus, tunc quia nimis profunda tractabat, explicare vix poterat quæ ceperat. In proverbii et similitudinibus fer-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁹⁸ exhortatoriam c.

omn a dicebat; quorum supra omnes qui in nostram venerunt noticiam homines copiam tenebat. Eleemosinas quam largissime et cotidie faciebat. Phisionimiam admodum sciebat, adeo ut diversorum aspectu vultuum secreta discerneret mentium et morum. Ad regales curias quando veniebat, spectaculum omnibus erat; solus admiratione dignus videbatur; comitatus et expensæ magnificentia omnes alios principes obscurabat; joconda loquutione et hylarissima proverbiorum suorum interpositione tam regem quam principes letificare solebat. Novissimus et diu expectatus ad curiam vel ad quelibet veniebat colloquia, ultimusque recedebat; nunquam in singulis conventibus, nisi auditis aliis, suum aperiebat consilium. Ego Baldricus, qui hanc scriptiunculam feci, uni curiæ interfui, quam Francoverdiūm petiit sub rege Conrado (723) cum 40 navibus cameratis, exceptis liburnis et honorariis atque coquinariis ratibus. In qua curia 8 comites et duces Lotharingiæ Matheum atque Heinricum duces de Lenburgo secum habuit, clericorumque atque militum multitudinem tantam, quod omnibus qui videbant admirationem faciebat. Magistrum quoque Jarlandum Bisintinum (724) et magistrum Teodericum Carnotensem (725), duos fama et gloria doctores nostri temporis excellentissimos, secum in sua ducens navali cammenata, in illorum disputatione et collatione valde delectatus est, et a curia domum reversus, decentibus donis largiter honoratos ad propria letos⁴⁰⁹⁹ remisit. Hoc tamen nescio an memoria sit dignum, quod cum a predicta reverteretur curia, ideo quoniam Mogontinos exosos habebat atque forsitan suspectos, civitati illorum appropinquans, vexilla singulis ex navibus erigi, milites in clipeis auro fulgentibus, loriceis, galeis, argentum nitore superantibus, ostentare sese precepit; tubis et cornibus armorumque strepitu⁴¹⁰⁰ et horrissono virorum concentu adventans totam permovit civitatem. Illic ex tota urbe homines concurrere, mulieres conclamare, et quasi urbs⁴¹⁰¹ jam capienda foret, undique tumultum atque pavorem conspiceres.

27. Tandem finem narrationi facturus, de fine et transitu et testamento ejus pauca dicam. Confluentiæ in epiphania Domini curiam magnam tenuerat, et treugas intercomitem de Molbach (726) et comitem de Zeina (727) acceperat (an. 1152, Jan. 6.) Hii pro Bunnensi comitatu diu guerram ad invicem habuerant, quibus hinc inde fere omnis inferioris regionis nobiles favebant⁴¹⁰², terramque omnem va-

A staturierant, se ipse suo consilio non intervenisset, Hoc enim in consuetudine habebat, frequenter suffraganeos suos et principes ac nobiles de provincia sua congregare, et stipendia largiter illis amministrare, et pro statu ecclesiæ et pace patriæ cum ipsis tractare. Et quod nunc dicere ceperam, statim post epiphaniam febris acutiæ diris ardoribus accensis et plerocumque⁴¹⁰³ passione constrictus, de vita dubitare incipiens, viros religiosos, abbatem Sanctæ Mariæ de Sprinkenebarch (728) Richardum, abbatem Sancti Eucharri Bertolfum, et plerosque alios convocavit; factaque omnium peccatorum confessione, oleo unctus est secundum beati Jacobi institutionem, et sacrosanctum corpus Christi sumpturus, magnæ fidelitatis et veræ ac catholicæ fidei significativa verba protulit. Sic enim magnanimus heros, catholicus pastor, memoranda voce exorsus est: *Audite, fratres mei karissimi. Vos abbates et viros religiosos ido convocavi, ut in presenti ecclesia et in universalis in fine mundi ex sanctis angelis et hominibus congreganda ecclesia testes michi meæ veræ fidei assistatis, et oratione vestra, ut hec fides me salvet adjuvetis. Hoc quod presens cerno in specie panis credo esse verum Christi filii Dei corpus, quod in virginali alvo Mariæ intemeralæ virginis, obumbrante ipsam Spiritu sancto, sicut manet in presenti, unitum est verbo Dei, vero Filio Patris altissimi, quod pro nobis in cruce temporalis morte ab anima derelictum est: anima vero descendente ad inferos, divinitatis consortio in sepulcro non est destitutum, sicut nec anima in inferno, secundum quod David de ipso testatur dicens: « Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem (Psal. xv, 10); » hoc, inquam, corpus illud est Christi, quod tertio die redivivum, anima redeunte ad ipsum, con fractis dirina qua utebatur virtute tartareis claustris, ereptisque a diabolica potestate fidelibus prioris seculi, de sepulchro resurrexit, de cetero immortale et impassibile, quale et in cena ante passionem, manibus sacrissimum ipsum tenens, in tali panis specie discipulis edendum distribuit, dans impatibile, tamen adhuc passurus, docensque illos hujus sacramenti mysteria celebrare. Hoc, inquam, corpus est Christi, quod post resurrectionem per quadraginta dies discipulis apparuit visibile atque tangibile, et tamen incorruptibile, secundum voluntatis suæ potentiam, qua omnia quecumque voluit fecit. Hoc est vere gloriosum et ineffabiliter gloriosum corpus, quod apostolis videntibus mirabiliter assumptum est in gloria, sedetque Dominus cum Domino, Filius cum Pa-*

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁹⁹ let c. ⁴¹⁰⁰ strepitum c. ⁴¹⁰¹ urbs c. ⁴¹⁰² favebat c. ⁴¹⁰³ ita c.

NOTÆ.

(723) Aut a. 1147, Martio; aut a. 1149, Augusto mense; v. Jaffé, l. l., p. 118, 171.

(724) V. Histoire littéraire de la France, tom. XII, p. 275.

(725) Johannes Saresberiensis lib. I Metalog. cap. 5, de hoc Theoderico notat, eum fuisse artium studiosissimum investigatorem. WYTT.

(726) Albertus comes de Molbach a. 1158-1175 in chartis nominatur ap. Gunther, cod. dipl. Rheno — Mosell. vol. 1.

(727) Sayn.

(728) Monasterium a. 1107 fundatum; v. Hontheim, I, p. 483.

tre a dextris ⁴¹⁰⁴ suis, idem in sinu Patris, in unitate scilicet essentia. Hoc sacrum et venerabile corpus, possum vere dicere cum centurione, non sum dignus ut intret sub lectum meum (Matth. viii, 8; Luc. vii, 6.) Rogo tamen, o bone Jhesu, qui dignatus es domum Zachei intrare, penetrare quoque et secretum animæ meæ habitaculum digneris introire, et sana animam meam, quia peccavi tibi; et qui jam ad me venisti per hanc fidem, visita me per inhabitantem gratiam, et in hac fide sumo vitam pro vita, quemadmodum tu dixisti: « Panis quem ego dedero caro mea est pro seculi vita (Joan. vi, 52) » ut sit mihi viaticum in vitam eternam, amen. Et cum sumpsisset corpus Domini, accipiens calicem. ait, O piissime et serenissime pater, tuam ego peccator precor hodie benignissimam majestatem, ut per hoc verum sacrificium corporis et sanguinis domini nostri Jhesu Christi, per hoc inestimabile mysterium redemptionis humanæ salutis aternæ, quod offert tibi ecclesia tua sancta, in fide vera, in propiciatione pia, in sanguine filii tui, placatus sis michi et propicius, et ita vere, ut hæc credo esse verum corpus filii tui ex sacro munere doctrinæ ejus, ita vere hodie parcas, michi et auferas iniquitatem meam, et non [intres ⁴¹⁰⁵] in iudicium mecum, sed in veritate hujus fidei deduc me in semita recta in vitam eternam, amen.

28. Scias autem, o lector, quod, si non eadem verba, mentem tamen et sententiam suorum protuli verborum. Nunc quale ordinaverit testamentum, quam brevius potero, explicabo. Thure curiam, quam ipse pecunia emit a comite Wilhelmo ⁴¹⁰⁶ de Glisberch, fratribus dedit ecclesiæ sancti Petri Treverensis, ut in anniversario ejus refectionem inde habeant; et patrimonium suum Sule, curiam Bredal ecclesiæ predictæ contulit tali dispositione, ut crux inaurata, quam tempore predictæ guerræ de crustaverat, de redivisibus ejus repararetur, et quedam ornamenta quæ obpigneraverat restituerentur, et deinceps perpetuo jure in usus fratrum cederet. Obit autem octavo decimo Kalendas Februarii (729). Et licet communi mortalium sorte in fata lapsus sit, non tamen communi hominum fortuna funeratus est. Confluentiæ enim cum obisset, exta ejus in Claustro (730) juxta parietem quæ respicit ad septentrionem humata sunt et lapide texta marmoreo; corpus vero myria et aloe et aromatibus conditum a medico suo peritissimo Philippo Lombardo, qui et urinæ suæ inspectione mortem ejus tribus diebus ante predixerat, pontificalibus adornatum vestibus, Treveris allatum est cum magno comitatu. Palatinus enim comes Herimannus ⁴¹⁰⁷ atque plerique barones inferioris regionis cum magno comitatu funus ipsius

A prosequuti sunt. Deinde cum Treverim pervenisset clerus et populus ad pontem processit illi in obviam et per singula monasteria singulis diebus deportatus est celebri cum processione, donec dierum numerus monasterium complevit numerum; et per singulos dies procerum augebatur numerus, de tota provincia ad exequias ejus confluentium. Veneruntque, comperto ejus obitu, suffraganei ejus episcopi, Stephanus Metensis, Heinrichus Tullensis, Albero Viridunensis, et Jordanus presbiter cardinalis Romanæ ecclesiæ, qui tunc Mettis omnium abbatum superioris Lotharingiæ conventum adunaverat, qui etiam simul cum ipso ad ejus venerunt exequias. Tantoque honore communique luctu locius provinciæ undecimo ab obitu ejus die tumulatus est, quod omnes qui aderant confessi sunt se tam honorabiles exequias nunquam vidisse. Sepulturam vero habet in ecclesia beati Petri ⁴¹⁰⁸ a latere meridionali, juxta altare beati Stephani. Et quod notandum, quotiens predictam intrabat ecclesiam dum viveret, in eodem loco in quo nunc habet sepulturam orare solebat.

29. Domine Jhesu Christe, splendor patris et sapientia et virtus, qui tua ineffabili dignatione resplendisti in forma humana, ut nos miseros peccatores liberares tuæ nobiscum socialis conversationis consortio a diabolica [potestate ⁴¹⁰⁹], reluceat hodie lux tuæ claritatis Alberoni, veri sacrificii sacerdoti secundum ordinem Melchisedech, qui frequenter in sacra fide obtulit patri tuo corpus tuum venerabile et sacrosanctum, quod tuæ ecclesiæ in pignus tui amoris a patre postulanti dedisti. Cum enim pater tuus synagogæ [diceret ⁴¹⁰⁸]: *Nunquid sanguinem hyrcorum aut vitulorum ego potabo?* (Psal. xlix, 13.) Et hec David audiens et quasi devotus verna patri tuo alludens, in beneplacito tuo patris sui ad gratiam loquens responderet: *Sacrificium et oblationem novisti* (Psal. xxxix, 7; Hebr. x, 5); et cum pater tuus consentire videretur, voluntatem ejus et tuam presentiens, in tua persona dixit, immo tu in persona illius dixisti: *Ecce venio* (Hebr. x, 7.) Et ipsa tua ecclesia repudiari videns veteris ritum sacrificii, cum tibi videret non placere carnes hyrcorum aut vitulorum, quæ tibi synagoga offerebat, anxia quid tibi posset offerre in laudem et recognitionem pro omnibus tuis beneficiis, cotidie dicebat: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit michi?* (Psal. cxv, 12). Tum tu mirabili compassione corpus aptasti tibi, et dedisti sponsæ tuæ, amicæ tuæ, columbæ tuæ ecclesiæ scilicet tuæ, ut patri tuo illud sacrificaret. Unde et ipsa exultans dicit: *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo* (Psal. cxv, 13.)

VARIE LECTIONES.

⁴¹⁰⁴ ad dextris c. ⁴¹⁰⁵ deest c. ⁴¹⁰⁶ W c. ⁴¹⁰⁷ Her. c. ⁴¹⁰⁸ deest c. ⁴¹⁰⁹ deest c.

NOTÆ.

(729) Himmerode. Cor et exta ad hoc claustrium translata ibique condita et marmore tecta fuere cum hoc epitaphio: *Hic recondita sunt cor et exta venerabilis Adalberonis, Trevirorum archiepiscopi, primi*

nostri fundatoris, qui obiit anno gratiæ 1152, 18 Kal. Febr. Vide Heesii Manipulum rerum memorabilium claustrii Hemmerodensis. Colon 1641. WITT. (730) D. 18 Januarii dicere voluit; v. c. 30.

Ergo in virtute hujus sacrificii claritatem vultus tui A
et requiem eternam tribuere dignare ei Domine,
qui vivis et regnas Deus per omnia secula, amen!

*Albero maxime vir, flet Roma, flet undique Trevir,
Tanto, tam miro, te moriente viro.*

Trevir pastorem, flet Roma ruisse rigorem,

Dogmaque justiciæ, lumen et ecclesiæ.

*Magnus eras magnis, par parvis, meta tyrannis,
Gloria divitibus, portio pauperibus.*

Castra tyrannorum subvertens, castra bonorum

Plurima condideras, largus et hospes eras,

Largus et humanus. Compleverat ordine Janus

Octo decemque dies. Mors tibi sit requies!

Hi ⁴¹¹⁰ decem versus continentur in epitaphio
domni Alberonis Trevirensis archiepiscopi, scripti
aureis litteris in cupreis lamminis.

Infra arcum:

Belgica Roma, tuum decus et tua gloria perpes,

Hic jacet, eternus que tibi vixit honor.

Albero, lux orbis, decus urbis, gloria cleri,

Ornatus patriæ, splendor et ecclesiæ,

Parte minore sui jacet hic, majore superstes:

Mens etenim superest, fama perhennis erit.

O quam magnus homo quam p. rvo clauditur antro!

Laudibus et meritis non minor orbe fuit.

Huic speciale fuit, non vinci, vincere, victis

Parcere, larga manus ⁴¹¹¹ non habuisse parem.

Hic vir, hic est, cui primati sua subdere colla,

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹¹⁰ Hæc rubro colore scripta sunt c. ⁴¹¹¹ manu? ⁴¹¹² Hæc non satis constant; eras ed. ⁴¹¹³ quæ c.?
⁴¹¹⁴ naque c.

Germani Belgæ non habuere nimis.

Treteris alma per hunc major, tibi Roma Quirites

Transmisit, cives fecit et esse tuos.

Hucque caput mundi veniens, hic esse cor orbis

Non negat, et nomen Roma secunda tuum.

Janus bis novies solem produxerat orbi,

Cum tantam lucem sustulit œcclesiæ.

Quod solum restat, dic, lector, supplice mente:

Albero, sit tibi lux, sit tibi vita Deus,

Qui velut e specula, toto spectabilis orbe,

Treteris evexit nomen ad astra tuum,

Fortia confundens, et ferrea virga superbis.

El quia vas, iguli frangere doctus eos ⁴¹¹²,

Turbine quem ⁴¹¹³ nullo potuit fortuna minorem

Reddere, qui major cum premeretur erat;

B *Ille, domus Domini, mons montibus allior, alle*

Transiliens colles, vallibus umbra suis,

Cum jam bis novies solem recocasset ad ortum

Janus in occasu stella serena jacens,

Alberc: Mors, inquit, nichil est michi, namque ⁴¹¹⁴

[resurget

Congaudens animæ glorificanda caro. »

Et hoc est epitaphium super reliquiis ejus Con-
fluentiæ:

Officio merito presul venerandus utroque

Albero condidit hoc, heu! cor et exta solo,

Posce Deum, lector, vir ut tibi sorte sequendus

Inveniatur ibi, pax ubi vera tibi.

ANNO DOMINI DCCCXV-MCVI

CHRONICON SANCTI HUBERTI ANDAGINENSIS

EDENTIBUS

L. C. BETHMANN ET W. WATHENBACH PH. DD.

(PERTZ, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. t. VIII, p. 565)

PROLEGOMENA.

Ingenti ille inter regnum et sacerdotium certamine exorto, quod per singulas quasque episcoporum dioceses discordiæ semina sparsit, eadem cum cæteris Leodiensis diocesis monasteriis ruina etiam nobile Sancti Huberti in Arduenna monasterium traxit, quod ad summum prosperitatis fastigium sub Theoderico I evectum, Theoderici II cum Otberto episcopo contentio de statu suo prorsus dejecit. Sed inter ipsas quibus quassabatur calamitates, antiquæ, disciplinæ fructum percepit, cum monachus Huber-

tinus, sub Theoderico I nutritus, et litterarum studiis non mediocriter imbutus, historiam monasterii scribendam susciperet et inceptam tam felici eventu ad finem perduceret, ut luculentiorum de temporum istorum conditione auctorem vix inveneris. Nomen suum latere voluit, sed monachum Sancti Huberti ostendit tum intima rerum cognitio, tum quod c. 58 dicit *nobis videntibus*, de re in monasterio gesta. Litteris operam dedisse tota scribenti ratio prodit, etsi a grammaticæ regulis aliquando aberrat; sed

ibi sæpius librarium in culpa fuisse existimo. Salustium in scribendo imitatus est, cujus etiam verba mutuatur c. 54, 76. Sed aliorum quoque scriptorum, Ciceronis, Macrobij, notitiam ostendit c. 60 seqq., ubi Lambertii narrationes refert, sed ita passim servatis auctorum verbis, ut ea ipse legisse videatur, nisi fonte quodam derivato usus est. Præterea capiti 1 locum Historiæ Miscellæ inseruit; 78, epistolam Petri Damiani. Domesticos autem auctores ad priscam monasterii sui historiam scribendam, etsi eam breviter tantum tetigit, adhibuit Vitam sancti Bregisi (1) sancti Huberti Vitam (2), Translationem (3), et Miracula (4), Lambertii Vitam auctore Sigeberto (5), Fredegarium quoque et Anselmi Gesta app. Leodiensium (6). Privilegia monasterii ubique ad manum habuit, et modo integra narrationi inserit, modo excerpta tantum.

Postquam primordia monasterii exposuit, tempus medium inter Alluenum et Adelardum, annos 828-1034, de quibus certi nihil compertum habebat, in tactum reliquit; ea, inquit, quæ nostris temporibus *audivimus et vidimus gesta revolovimus*. Quæ non oportet ad litteram interpretari; nam a. 1034 vixit natus fuisse potest, et de Adelardo pauca refert, sed Theodericum I annis 1053-1087 abbatiam regentem bene novit, multa que adjecit ad ea quæ ex vita ejus ab altero æquali monacho scripta (7) recepit; alia paulo diverse narrat. Nam cum ille totus occupatus sit in pietate abbatem extollenda, miracula asserat, cætera tanquam aliena breviter attingat, noster miracula minus curat, eorum succinctam narrationem a Vitæ auctore mutuatus, universam autem monasterii conditionem, res ejus exteriores et cum potentibus illarum regionum rationes accurate pertractat. Hæc tum ex privilegiis monasterii collegit, tum ipse vidit; duce enim Fridericum († 1068) apud in ecclesiam tulisse c. 58 refert « nobis viventibus. » Præterea etiam Rupertii Chronico S. Laurentii usus esse viditur, c. 28-30. Dehinc progreditur ad historiam gestorum sub Theoderico II, quæ plus dimidia parte operis occupat, ita accurate scripta, tot litterarum documentis probata, ut familiarem Theoderici amicum facile agnoscamus, comitem, ut videtur, exsiliij ejus; etsi libere eum quandoque reprehendit. Vitam « Theoderici junioris de S. Huberto abbatis » scripsit Heribrandus abbas S. Laurentii Leodiensis (8) (1115-1130), sed nullum ejus vestigium manet. Noster c. 70 commemorat Heribrannum monachum S. Laurentii, eundem, ut opinor, qui Vitam scripsit, sed fortasse post nostrum. Hujus enim opus desinit in a. D. 1106, sed injuria temporis finis periit. Cap 96

A dicit Manassem postea Remensem archiepiscopum factum esse, Rodulfum post Manassem præpositum; qui cum Manasse a. 1106 mortuo, archiepiscopus electus sit, primi editores inde concluderunt hæc antea scripta esse (9). Concedo, hoc veritatis speciem habere, sed si jam tunc scribendi initium fecerat, sequentia postea demum addidit; nam et de Theoderico abbate († 1109) tam libere loquitur, ut eo vivente opus editum esse vix mihi persuadeam, et c. 88 de Olberto episcopo agens dicit; *quandiu est tunc superfuit*, quæ certe post mortem ejus († 1118) scripta esse videntur. Quanquam nec hoc loco nec illo legitimum argumentum agnosco, et hæc incerta manere fateor: satis habeamus nosse, auctorem operis fuisse virum inter medias res versatum, acrem judicio, veritatis studiosum. Hoc enim totum ejus dicendi genus, hoc simplex et sincera rerum narratio suadet.

B Versus finem sæculi Gislebertus cap. 24 a nostro mutuatus est. Postea Egidius cum novisse videtur (v. o. 24, 28-30), sed laudabilia tantum de episcopis Leodiensibus relaturus, admodum pauca recepit; nam tum demum inspexit, cum Anselmo destitutus alios auctores circumspiceret.

Codex operis autographus mature intercidit. Nam cum anno 1550 non jam in monasterio existitisse, inde apparet, quod lite de jurisdictione Andaginensi inter Carolum V et episcopum Leodiensem exorta, cum historia monasterii esset in jus vocanda (10), Remaclus tunc temporis abbas in domesticis archivis nil reperiens Auream Vallem precibus adiit; unde ipsi.

(1) Codex Aureavallensis transmissus est sub conditione remissionis (11), quam tamen conditionem neque abbas neque ejus successores impleverunt. Remansit potius codex apud sanctum Hubertum, usque dum monasterio a. 1796 suppresso bibliotheca dispergeretur. Per varios casus denique devenit ad virum nobilissimum Theodorum Geoffroy, in exercitu Belgico tunc tribunum equitum, inter arma Musis amicum, qui a. 1841 a Berthmanno nostro Brugis eo nomine conventus, cum urbanitate nunquam satis nobis predicanda et codicem et domum gratuite præbuit ad utendum; cui viro clarissimo hæcæ lineas grati nostri animi et vero ipsius erga nos humanitatis perenne optamus fore monumentum. Codex membranaceus, forma minori, sæculo xii a pluribus exaratus, post Vitas SS. Judoci, Basilii, Leodegarii, Eufraxiæ, Radegundis, Baltildis, Gilleberti epistolam ad Anselmum, Gilleberti disputationem cum Judæo, Vitas Anastasiæ, Theoderici martyris, Gengulfi, Corbiniani, habet hanc

NOTE.

(1) Acta SS. Oct. I. 524.

(2) Ap. Surium VI. 45.

(3) Mabillon Acta SS. O. S. B. IV, 1. 295.

(4) Ib., p. 297. In fine quædam addita sunt; exstant enim jam in cod. Bruxell. 14650, sæq. x. Commemorantur a nostro c. 22.

(5) Ap. Chapeavill. I, 411, ubi falso Renero tribuitur.

(6) C. 2. Sed hoc non constat, nam paucissima sunt quæ inde haurire potuit.

(7) Ea post Mabillon Acta VI, 2, 557 accuratius e cod. Alnensi edita est in Actis SS. Aug. IV, 848.

(8) Reinerus De claris scriptoribus mon. ap. Pez Thes. IV, 3, p. 20 seqq., c. 7.

(9) Dicunt, ante a. 1103, sed Rodulfus jam 1106 electus est.

(10) Ita Robaulx, ex Fundatione monasterii Antiqui manuscripta circa finem sæculi xvii, quæ servatur in ecclesia S. Huberti.

(11) Cujus conditionis apographum in calce codicis 1* habetur ita conscriptum: *Nous frère Domi-*

D *nique Robin, par la permission de Dieu humble Abbé de l'Eglise et Monastere Notre Dame d'Orval Ordre de Cîteaux, Diocese de Treves, et Conté de Chiny. Et nous tout le convent de ce mesme lieu, Sçavoir faisons à tous qu'il appartiendra, que environ l'An mil cinq cens cinquaint feu noz predecesseurs Abbé et Convent dudit Orval ont presté à feu Monsieur Damp Remacle en son temps Abbé de St. Hubert, un tres-ancien livre intitulé Cantatorium, escrit de la main, lequel livre a esté trouvé en noz Archives estant tres-ancien, entier et authentique, pour y adjouster foy en jugement et dehors. Lequeldit livre ledit feu Sr. Abbé de St. Hubert avoit promis rendre, et restituer en telle sorte et maniere qu'il l'avoit receu de nosdiz feuz predecesseurs. En tesmoignage de quoy Nous Abbé et Convent susdits, avons fait appendre à ceste noz seels Abbatial et Conventual le huictiesme de Mars XV. soizante et neuf stil de Treve. Plus bas estoit escrit. Collationné à l'originel, et trouvé concorder en parchemin à deux seaux en cire verde, ce deuxieme de Mars Mil cinq cent septante, stil de Treves par moy. Plus bas estoit signé. N. Bruthens*

historiam, continuo sæculi XIII calamo exaratam atque inscriptam : *Incipit liber qui Cantatorium dicitur*. Exciderunt duo folia 52, 53, media, quæ Romualdus Hancar ante hos ducentos annos adhuc legebat, atque unum vel plura in fine, quæ jam tunc deerant. Librarius mendis non semper abstinuit; quæ per codicem autographum in scedulis, ut videtur, assutis suppleta videbat, ipse describens inepto aliquoties loco posuit (12), alia omisit (13); annorum etiam numeros, quos in textu exhibet, in codice originario plerosque margini ascriptos fuisse crediderim.

1*) Romualdus Hancar monachus S. Huberti circa a. 1630 codicem Aureavallensem satis diligenter transcripsit in chartam; quod exemplar notis marginalibus ab ipso auctum, postea in archivum registraturæ Sancti Huberti devenit, unde a. 1834 Bruxellam translatum in bibliothecam Burgundicam n. 14,600, nobis hanc novam editionem præparantibus humanissime fuit transmissum, ut duo illa folia omissa accuratius inde possemus supplere.

1**) Aliud apographum, a. 1737 ex 1* factum habebat Linotte de Poupehan, magistratus Bullionensis, teste Ozeray *Histoire du ducht de Bouillon*, p. 310.

1***) Alia duo apcgrapha a. 1863 ex ipso 1 facta atque procuratori Luxemburgensi legatoque episcopi Leodiensis tradita memorat Robaulx p. 4; quorum alterum fortasse idem est, quod in castello Mirvart sibi visum ait Dewez *Histoire de Liège* I, 54.

Editionem primi Martene et Durand amplissima Coll. IV, 914 curaverunt ex ipso codice 1, at mendis nimium deturpatam, capitum distinctionem de suo instituentes. Dom Bouquet XI, 149, 635; XIII,

564 excerpta tantum dedit. Secundam instituit P. de Robaulx de Soumoy, *Chronique de l'abbaye de Saint-Hubert*. Brux. 1847, 8, e codice Bruxellensi 1* cum versione Gallica, cui subjunxit historiam monasterii a fine Cantatorii ad nostra usque tempora deductam, adnotationesque adjecit vere utiles bonaque fruge refertas, ex quibus multa didicimus. Adhibuit enim editor: Romualdi Hancar historiam manuscriptam monasterii cuius ipse prioratum gesserat, ex Cantatorio nostro aliisque fontibus domesticis compositam; Fundationem monasterii Andaini; Antiquitates Andaginenses; Titulos possessionum Sancti Huberti, aliæque quædam sæc. XVII et XVIII manu scripta; unde libro suo magnam procuravit utilitatem. Tertius bibliothecæ Burgundicæ præfectus L. B. De Reiffenberg, *Monuments pour servir à l'histoire de Namur, de Hainault et de Luxembourg*, Brux. 1847, in-quarto, codicem 1 habuit quidem, at raro adhibuit, contentus ex ejus apographo 1* editionem novam proponere, quam ectypico codice 1 ornavit. Quarto denique loco nos Cantatorium proponimus ex ipso codice 1, cujus lacunas ex 1* supplevimus, orthographiam intactam relinquentes, excepto quod simplex e terciodecimo demum sæculo ubivis scribi cœptum in æ mutavimus. Capitum distinctionem retinimus eam, quam librarius ipse non numeris sed litteris inceptivis majusculis rubris instituit, numeros Martenianos ob commodum lectorum uncinis inclusos apponentes. In adnotatione ea quæ Romualdus Hancart, Martene et De Robaulx jam attulerant utilia, quam brevissime excerptimus, sigla illorum H. M. R. religiose ubivis et gratitudinis causa ascribentes; reliqua nostra sunt.

INCIPIT LIBER QUI CANTATORIUM DICITUR

QUALITER CREATA SIT ABATIA SANCTI HUBERTI.

1. In pago Arduennensi quoddam castrum Ambra dicebatur, eo quod Amberlacenensis fisci (14) capud haberetur, quod funditus eversum, Hunis vastantibus Gallias, per annos fere trecentos triginta septem (15) desertum ad nichilum devenerat. (*Hist. Misc.*) Hæc gens diu inaccessis montibus seclusa, tempore Valentis imperatoris repentina rabie Gothorum terras invasit, et rex eorum Filimer ante cum Gothis Geticas et Sciticas terras ingressus reperit ibi quasdam magas, quas alirumnas dicunt, et eas suspectas habens, per solitudines fugatas exturbavit. Cum hiis silvestres homines quos Faunos ficiarios dicunt coeuntes, hoc genus ferocissimum inter Mæotides paludes genuerunt, quod tetrum et exile, vix humanam imaginem representans, videntibus se nimium ingerebat terrorem vultus sui horrore, eo quod esset deformis et execrandæ nigredinis. Maribus genæ desiccantur antequam lactentur, ut jam tunc tolerare laborem cogantur; forma

C quidem exigui, sed motibus arguti et expediti, atque ad equitandum promptissimi, scapulis latis et ad arcuum curvationem et sagittandum periti, cervicibus firmis et semper superbia erectis, animos ferocissimos habentes et belluino more viventes. Hii cum Athala rege suo divinæ vindictæ necessitatibus subservientes, dum Galliarum urbes et castella simul et ecclesias vastarent, hoc quoque castrum in transitu suo subverterunt. (*Vila Beregisi.*) Temporibus autem Pippini, qui major domus erat sub Theoderico rege, uxor ejus Plectrudis Amberlacum suæ dictionis fiscum parabat adire, et per prædictum locum transiens, tam tædio vaste solitudinis quam fervore æstatis confecta, ibidem in pratis virentibus decrevit aliquamdiu requiescere. Et cum post exactam refectionem comites ejus longiori sumpno premerentur, ipsa curiosior pro equis pascentibus, ne per silvas vagarentur, neminom excilians sola surrexit; equisque recollectis jam lassior,

VARIE LECTIONES.

¹ ita corr. manus recens pro ablacensis. ² Hæc — subverterunt a librario post fluvium Lumnam collocata, sed signis a, b, c, fac. is suo loco reposita sunt. Unde in codice originario ab auctore in margine adjecta fuisse conficiat. ³ secantur *Hist. Misc.* ⁴ vel nutibus? nibus 1. jussibus 1* e corr.

NOTÆ.

(12) C. 1, 8, 62.

(13) C. 76, 78.

(14) Ambra castri nullam præterea mentionem-

inveni, sed nominis vestigium manet in villa *Ambroloux* S. Huberto vicina.

(15) Corrigenum 237. HANCAR.

dum super acervum lapidum ibi forte congestum **A** resideret, cartulam quamdam cœlitus allapsam obstupuit coram se cadentem. Quam licet pavida corripuit, et nemini comitum ausa credere secretum, ad virum quantocius decrevit revertendum. Cui cum per ordinem retulisset eventum miraculi, ille, evocato Beregiso viro venerabili, qui tunc in die rebus obsequabatur eis, cartulam illi obtulit exponendam sibi. Consultus sacerdos Dei respondit, locum quo eadem cartula ceciderat, a Deo esse electum, ex quo multorum animæ transire deberent ad regna cœlorum. Pipino vero subjungente, quid sibi inde videretur agendum, Beregisis rapta occasione, utpote qui jam diu apud se deliberaverat mundo relicto liberius Deo vacare, subintulit principi, ne, quantum in se esset, divinæ dispositioni deesset, paratum se solitudinem illam excolendam suscipere, si eam ille sibi concederet. **B** Placuit (16) Pipino Beregisi propositum, licet gravaretur animum a se suum emittere karissimum. Illo tamen sæpius insistente ut rem quantocius acceleraret, Pipinus cum comitatu curialium suorum venit ad locum inventæ cœlitus cartæ. Ibi facta legali donatione, et rata coram principibus suis astipulatione, locum ipsum perpetuo habendum Beregiso donavit, et perlustratis finibus ejusdem donationis, certas metas per subnotata confinia disterminavit: ad meridianam plagam inter Divisiones ⁵ (17), ad orientalem plagam Mollem campellum, ad aquilonem inter Campilonem et Hæletum, Ferruumontem, inter Nasœniam et Avanam ⁶, Tabulæ fontanam, ad occidentem rupem Sulmoniensem et fluvium Lumnam. At Beregisis continuis insistens laboribus, solatiis etiam quorundam fidelium adjutus, silvestrem solitudinem purgavit et habitabilem fecit, nec prius abstinit, quam ecclesiam beati Petri apostolorum principis, quæ in præfato castro olim funditus eversa fuerat, a fundamentis restrueret, et collectis secum religiosis clericis abbatis nomine et officio ibidem Deo militantibus præesset. (*Transl. S. Huberti.*) Quo post labores hujus peregrinationis ad Dominum migrante (18), longo post tempore successores ejus ibi perseveraverunt in clericali scemate, donec Ludovico Pio imperatore filio Karoli

A Magni regnante divina dispositio locum eundem ampliavit hoc ordine.

2. (4.) Ejus (19) tempore præerat ecclesiæ Leodiensi quidam venerandæ memoriæ episcopus Gualcaudus in instaurandis ⁷ rebus ecclesiasticis ammodum studiosus ⁸. Et ut per excessum de ipsa Leodiensi sede aliqua necessario dicantur, eandem episcopii sedem beatus pontifex Hubertus ab urbe Tongrensi olim Trajecti permutatam, ab eodem vice transtulit Legiam, ut quia suo tempore magnæ industriæ et potestatis viguit, modicam villulam in nobilissimam civitatem et sedem episcopalem suscitavit, ibidemque leges publici juris et forenses measuras, quæ adhuc supersunt, constituit. Quo etiam cum per revelationem divinam ossa prædecessoris sui beati Lamberti martyris retulisset, eumque in loco martyrii ejus sepeliens, ecclesiam concedentem super eum ædificasset, in pede quoque Publicimontis in honore beati Petri apostoli templum extruxit, ubi migraturus ad Dominum sepeliri corpus suum destinavit. Cujus sanctitatem cum crebra miracula declararent, 16° anno migrationis suæ (20) translatus in ecclesiam beati Lamberti a predicta ecclesia beati Petri (*an* 743), ibidem veneratus est per annos septuaginta quinque.

3. (5.) (*Transl. S. Huberti.*) Anno vero incarnati Verbi 823, regnante ut dictum est Ludovico Pio, cum idem princeps ecclesiasticis rebus studeret in regno suo, congregationes sanctorum vel construeret vel olim constructas ampliaret, ad hoc idem agendum exemplo suo informabat et civitatem pontifices et provinciarum principes. Interea clerici præfata cellæ beati Beregisi cum jam pæne deficerent, utpote in tam vasta et sterili heremo constituti, accepta occasione sibi consulendi, ad Gualcaudum Leodiensem episcopum se contulerunt, et quomodo prædictum locum eorum divina providentia elegisset quasque in eo paterentur necessitas, illi retulerunt. Lætatus ille se invenisse opportunitatem salutis suæ providendi, si in eodem loco collaboraret voluntati divinæ, omnimoda intentione id exequendi curam concepit, et juvante Deo in presentem statum suscitavit. Nam commutato ordine clericali, anno dominicæ incarnationis 817, & Idus Au-

VARIE LECTIONES.

⁵ divisiones 1. ⁶ Awannam *priv.* ⁷ ministrandis *superscr. eadem manu* vel instaurandis 1. ⁸ strenuus *superscr.* vel studiosus 1.

NOTÆ.

(16) Sequentia auctor Vitæ brevius narrat; plura addit qui privilegium Pippini confinxit, servatum in cod. olim S. Huberti, nunc Namurc. n. 3, fol. 89 editum in Miræi Opp. Dipl. II, 1125.

(17) Des bornes en pierre formaient la séparation entre la seigneurie de Neufchateau et quelques villages de la prévôté de Bastogne. » ROBAULX, ex Antiqq. Andagg. medio sæculo septimo decimo conscriptis. Idem sequentia nomina explicat: *Mochamp — Champlon — Halleux — une ligne d'amas de minerais de fer entre Champlon et Halleux — Nassogne — Aronne — la Masblette, ruisseau qui traverse la*

rallée de Font-à-Bulat — la roche Sulmont — la Lomme.

(18) Adhuc anno quinto Theoderici, i. e. 724 vel 725, donationem accepit a Grimberto comite, teste auctore Vitæ in prologo.

(19) Hoc caput e S. Huberti Vita et translatione, Herigeri c. 28, et Anselmi c. 16 concinnavit.

(20) Anno 3 Carlomanni; anni 75, quos ex translationis historia sumpsit, terminum habent institutionem monachorum, non translationem alteram.

gusti in die sancti Laurentii martyris, monachorum A ibi religionem constituit, dispositis eis possessionibus et legaliter confirmatis in posterum, quæ sufficerent usibus ibi Deo servientium. Constitutum est etiam ex communi decreto ut de redivis donationum quæ factæ fuerant beato Beregiso, ab eorum procuratoribus ad locum ipsum deferretur in eadem die annuatim oblatio, ut ex hoc in posterum et prioris acquisitionis et posterioris adjumenti discernere ecclesiastica possessio. Quo dum plures concurrerent, ut in tam remota heremo tanto liberius quanto et secretius Deo vacarent, quidam etiam nobiliores clerici de ecclesia beati Lamberti eo conveniunt, mutatoque habitu ad contemptum mundi se ipsos viriliter accinxerunt. Hii secum deliberato consilio eundem locum adhuc honestius sublimandi, B præsertim cum in hoc ipso patrocinari sibi sperarent favorem pontificis, petierunt ab eo transferendum illo corpus beati Huberti, asserentes urbi sufficere patrocinium beati Lamberti. Quæ res licet pro sui magnitudine nimium difficilis videretur pontifici, divina tamen gratia, cui nichil est impossibile, justis petitionibus acceleravit effectum. Nam collecta episcoporum synodo provinciali apud ecclesiam Beate Mariæ Aquisgrani palatii, Ludovicus pius et religiosus imperator interesse voluit ecclesiasticis utilitatibus ibidem disponendis. Ibi cum Gualcaudus referret consilium de transferendo corpore beati Huberti ad locum Andaginum, divina dispositione prædicti principis et totius synodi inde voluntarium obtinuit assensum, indicta ei conditione, ut tanto pontifici convenientem ampliaret honorem, et collectis ibidem fratribus tam præsentibus quam futuris vel posteris curaret omnem excludere necessitatem. Constituta vero die ad rem exequendam ipse princeps Leodium venit, et cum palatina tum etiam populari frequentia corpus sanctum quod cum loculo suo lapideo transferebatur, devotissime prosecutus, Mosam illud transposuit cum divinis hymnis et laudibus (*an.* 828, *Sept.* 30); cui etiam multa dona contulit regia largitione, quæ licet deperierint vel temporum vetustate, vel vastatorum distractione, ex eis tamen quædam nostris adhuc temporibus supersunt ecclesiæ. Superest optimus sanctorum evangeliorum textus, auro gemmisque paratus; superest psalterium auro scriptum per denos psalmos capitalibus litteris distinctum (21); superest in uno volumine maximo super totum psalterium beati Augustini expositio; superest et liber ejusdem qui intitulatur de

Trinitate. Supererant duo totius anni omeliarii, quibus renovatis, hiemalis datus est in elemosina ecclesiæ Giviniacensi (22) æstivalis vero missus est cellæ Pirensi (23). De translatione autem beati Huberti cetera reticere censuimus, quod evidenti et latius ea enumerat ejusdem translationis proprius textus. Sed et hoc nimirum cum sit actum divina gratia disponente, credi probabiliter potest, eundem beatum pontificem in loco quo venerabilis Beregisis quiescebat, se quoque voluisse gratanter quiescere. Fuerunt denique contemporaneos ejusdem loci studiosi cooperatores. Decuit ergo ut quorum dum in corpore manerent viguit ab invicem familiaritas, eorum etiam veneraretur a devotione fidelium in uno eodem loco beatorum corporum societas. Quod vero temporales fuerint, si quis certius nosse voluerit, ex gestis Francorum (24) per tempora regum et principum probari poterit. Pipinus enim primus hujus nominis sub Lothario rege, qui fuit filius Hilperici ex Fredegunde, dux et major domus exilit, negotia regni disponens cum domino Cuniberto archiepiscopo Coloniensi. Qui sub regibus Dagoberto et Sigiberto nobiliter et sapienter se agens perseveravit; hic genuit ex Idda uxore sua nobili et religiosa Grimoaldum et Beggam, et beatam Gertrudem. Begga vero nupta Ansegiso duci genuit hunc nostrum Pipinum secundum hujus nominis, tempore Hilderici et Theoderici regum. Sub hoc Hilderico beatus Lambertus Tregentimsi⁹ viguit. Theodericus autem rex ut erat hebetior ingenii, abusione nequissimi Ebroini, qui erat major domus ejus, ammodum apud Francos viluit. Nec multo post Hildericus, qui erat potentior, in venando interit, interceptus a quodam Bodilone nobili, quem contra legem majorum ad stipitem ligatum fecerat cædi; et cum post eum Theodericus totum percipisset regnum, tertio anno (25) prædictus Pipinus Ansegisi et Beggæ filius dux Austrasiorum factus invaluit, et beatum Lambertum suggestione Ebroini et factione Coloniensis episcopi ab episcopatu ejectum, exturbato Faramundo sedi suæ restituit post septennium injustæ illius ejectionis suæ. Ipse quoque sanctus pontifex post in brevi pro defensione veritatis et castitatis, ut in gestis ejus legitur, martyrio coronatus occubuit, eique in episcopatu beatus Hubertus successit. Quo etiam tempore dono prædicti Pipini ejusque uxoris Plectrudis locum Andaginum celitus designatum excolendum Beregisis suscepit. Et quia beatus Hubertus pro cura animarum sibi credita, ut in vita ejus le

VARIÆ LECTIONES.

⁹ ita 1. in episcopatu Trajectensi 1°.

NOTÆ.

(21) Hactenus servatur in Andaginensi monasterio pretiosissimum psalterium auro elegantissime exaratum, non a Ludovico pio, ut credit auctor, sed a Lothario ipsius filio donatum, ut probant versus qui initio codicis reperiuntur. MARC. « On croit que ce psaume existe encore aujourd'hui au village de Boevange, canton de Mersch, grand-duché de Luxembourg, entre les mains de M. Neuman, héritier du prieur de Saint-Hubert. » R.

(22) *Jucigny*, mon. virginum, in pago Wabriensi, prope Martisvillam.

(23) *Pries*, trans Mosam juxta Macerias.

(24) I. e. Fredegario, ex quo sequentia hausit, adhibita Vita Lamberti auctore Sigeberto. Iddæ nomen addidit, quod in Vita S. Gertrudis commemoratur.

(25) *Tertio anno* nescio unde assumpserit.

gitur (26), per omnem Arduennam studuit evacuare idololatriam, quæ adhuc ibidem supererat, liquet quod ex confrequentatione, commeandi uterque fuerit notissimæ cognitionis, ejusdemque in Deum dilectionis et devotionis, nec minus etiam cooperationis hoc in loco divinæ electionis; utriusque instantia prædicationis fatiscente perfidia in eodem territorio profecit augmentum christianæ religionis. Unde et largiente Domino concessum est, ut quos ipsa provincia adhuc in carne positos meruit habere doctores, eosdem cum Christo regnantes habeat speciales patronos et defensores.

4. (8.) Quanta et quali sagacitate idem episcopus Gualcaudus locum ipsum ampliare studuerit, quibus possessionum redditibus, vel ex proprio fratrisque sui Erohengoldi¹⁰ patrimonio, sed et ex casamentis (27) a quibusdam secularibus subtractis, subsidium vivendi tam posteris quam presentibus perpetuo habendum procuraverit, si quis nosse voluerit, relectis auctoritatis ejus privilegiis pleniter addiscere poterit. Quæ privilegia licet ex magnæ devotionis affectu condidisse videretur, moroso tamen consilio et sæpius ventilato assensu cleri et senatus et quorumque nobilium et sapientium Leodiensis ecclesiæ, sed et consultu metropolitani sui Hildeholdi Coloniensis pontificis, auctoritate etiam Leonis Romani pontificis et attestatione Ludovici (28) piissimi imperatoris filii magni Caroli imperatoris, ea condidit et canonica confirmatione roboravit. Et ut aliqua ex eisdem privilegiis interponamus: *Res, inquit, vel possessiones, quæ ad eundem locum deputatæ hactenus fuerunt jure firmissimo delegamus, id est Aproxilla (29), Lotvilla, Nelina, Palatiolum, Gamedella, Telins¹¹, Lesternicis¹², Ruonia, Frandilionis, Gabelium, Anserowia, Rumendinis, et ecclesias Melsun, Martllinges, Builaidas, cum omnibus appenditiis suis. Similiter etiam consensu fratrum nostrorum concessimus et permanere volumus eidem cellæ alias res ex rebus ecclesiæ nostræ, quæ videlicet non indominicatæ, sed in beneficio constitutæ fuerunt, id est Teroonia, Teuledum (30), Marilda, Aldamum, Alventium, Nentina, Florias, Woronium, Ardua-*

anum, Bractis, quæ alio nomine nuncupatur episcopi villa, Lisura, Boernicorten, Sulpiacum, Nogarias Buthesaim, vineas tres in castro Hoi, mansionem unam apud Leodium a nobis constructam, necnon et vineam unam cum manso ad se pertinente in territorio Leodiensi nuncupato Vingitis, cum omnibus appenditiis suis. Item in eodem privilegio post pauca: Divino ut credimus consilio, et nostrorum fidelium consensu, tradimus jam præfatis monachis omnino de argento libras viginti, et decimam de caseo ex omnibus villis nostris indominicatis, et de tribus villis decimam vini, videlicet de Goganheim et Berthahem atque Cunerono. Post hæc duas addimus eis, scilicet Tavernas (31) et Ernav, ut omnia regulariter videntes ibi in victu et vestitus satis abundeque habent. Ista omnia coram clericis et laicis nostris in eorum privilegio cedimus et permanere cupimus tam nostris quam successorum nostrorum temporibus. Postquam ergo ista gratia Dei rationabiliter a nobis per omnia ordinata ad aures imperiales devenissent, magnogavisus est imperator gaudio, cænobium Suguilis nomine (32), in quo Deo dicatæ erant moniales, partibus sanctæ Mariæ et sancti Lamberti cum omnibus suis appenditiis tradidit jure firmissimo, ut episcopatus Tongrensis sedis in nullo minorari videretur pro rebus, quas Dei servis in monasterio præfato concessimus; et insuper ad præfatum cellam quamdam siltam quæ dicitur Wangisisusmons (33) tradidit, eandemque legalem traditionem imperiali privilegio firmavit et signavit. Harum possessionum maxima pars huic ecclesiæ jamdiu deperit non solum violentia sæcularium, sed etiam episcoporum Leodiensium. Gualcaudus vero episcopus Altuenum abbatem qui loco præisset ordinavit, possessionesque et redditus quibus fratres subsisterent legali privilegio ecclesiæ facto in perpetuum confirmavit, credens specialius profuturum sibi quicquid ibi, dem geretur usque in finem sæculi. Qui autem præfato abbati successerint, vel quamdiu præfuerint, vel quomodo sub unoquoque eorum locus ipse aut profecerit aut defecerit, neque legimus neque a quoquam certius relata didicimus (34); ideoque his

VARIÆ LECTIOMES.

¹⁰ Erchenboldi? P. ¹¹ ita infra c. 32. et privil. Innocentii II. ap. Miræum IV, 170 Cod. Teluis ¹² vel Lesterminus; infra c. Lesterneias.

NOTE.

(26) Apud Surium VI, p. 47.

(27) I. e. feudis.

(28) Itaque intra a. 814 et mensem Maium a. 816, quo Leo mortuus est.

(29) *Arville—Louville, Naomé, Palizeul, Gemelle, Telin, Lesterny, Revogne, Frandeux, Givet, Anseremme, Romedenne, Maissin, Martelenges, Boulaide, R.*

(30) *Termagne, Tilleur, Marloie, Aye, Avent, Nettine, Florzée, Wanlin, Ardenne, Braz, Vesqueville, Lirere, Boernicourt, Soutpy, Noyers. R.*

(31) *Taviers, Ernav. R.*

(32) *Suguile. H.*

(33) *Wagimont. H.*

(34) Eorum catalogum ex catalogis abbatum Prumiensium, ex Martyrologio aliisque fontibus do-

D mesticis concinnavit Romualdus Hancar in Historia monasterii S. Huberti manu sua scripta, quam habuit P. de Robaulx, e cujus libro utilissimo istum catalogum excerptum hic sistimus: Alveus obiit 16 Nov. 828. Tancradus Prumiensis abbas obiit 11 Feb. 829. Marcuardus Prumiensis resignavit 836. Sevoldus obiit 13 Jan. 855. Sanctus Egilo Prumiensis resignavit 860. Sanctus Ansbaldus Prumiensis obiit 10 Mart. 887. Farabertus Prumiensis obiit 1 Mai quo anno nescitur. Regino Prumiensis destitutus 894. Richarius resignavit 620. Hildrardus. Fridericus obiit 942. Albertus obiit 966. Heribertus obiit 20 Mai 990. Vulbertus obiit 14 Jul. 1004. Vulbertus obiit 1006. Witericus obiit 1027. Albertus obiit 1033. Reinwardus ob. 1034,

prætermisiss, quæ nostris temporibus audivimus et vidimus gesta revolvamus.

5. (9) Anno incarnati Verbi [1034] . . . ¹³ decedente Renuardo abbate, successit ei domnus Adelardus a Raginardo episcopo ecclesiæ beati Huberti abbas ordinatus, qui fuerat monasterii sancti Trudonis scolasticus et thesaurizarius. Ipse ut erat vir industrius et prudens, cum gravaretur longa et maxima famis necessitate, tum etiam inter imperatorem Henricum et ducem Godefridum majorem diuturna et inexorabili seditione, castri Mirvoldi (35) ecclesiæ acriter imminenti ex edicto imperiali omnium fere principum cis Renum consistentium gravissima obsidione (*an.* 1048), tamen commissum sibi locum, quod periculo temporis difficillimum erat, ne omnino destrueretur non solum viriliter detinuit, sed et possessionibus ampliavit, ornamentis palliorum decoravit, ædificiis honestavit. Ædificavit refectorium fratrum cum dormitorio, ædificavit cameram abbatis cum palatina domo. Ecclesiam Alventiensem (36) quam ex patrimonio suo episcopus Gualcaudus olim loco contulerat, a quibusdam invasoribus viriliter defensam retinuit. Quam partem Calviciaci (37) fisci a quodam nobili Roberto emit, cujus omnimodo medietas ab antiquo erat ecclesiæ (38), donata sibi pro satisfactione a Stephano comite, eo quod castellum Mirvot violenter et injuste firmasset in ecclesiastica possessione. Habito quoque colloquio apud Evodium (39) [*an.* 1048] inter imperatorem Henricum itemque Henricum regem Francorum, ejusdem imperatoris banno et auctoritate firmatum ecclesiæ mercatum procuravit. Cujus omnes justicias, theloneum, bannum, comitatum, latronem (40), foralia (41), vel quuscumque placiti quæstum vel querelas, ex antiquo more potestativo jure optinuit tempore quo advixit, et sine ulla Calumpnia successoribus suis optinenda, immo totam integram abbatiam reliquit. Ejus adhuc tempore vigente publici juris justicia, in tota abbacia nullus advocatus alicui placito intererat, nisi tribus generalibus in anno (42). In hiis si quod vadum proveniret judicio scabinorum, eorum quoque arbitrio determinabatur solvendum, non ad voluntatem dominorum, sed ad possibilitatem personarum.

A De eodem quæstu communi advocatus obsonium debitum accipiebat, et si minus proveniret, ecclesia illud supplebat. Præterea si quem rebellem advocatus ad justitiam faciendam compellebat, decaternam ¹⁴ suam accipiebat.

6. (10.) Anno vero incarnati Verbi 1088, suæ autem ordinationis 22. cum decessisset, successit auctore Deo illi domnus Theodericus Lobienensis cœnobii monachus (*Vita Theod.* c. 2.), a Richardo abbate (43) nutritus, et a Gerardo venerabili Cameracensium pontifice consequenter in sacerdotem ordinatus, litteris adprime eruditus, quas etiam honestis decorabat moribus, adeo ut et ingenii vivacitate et morali probitate tam juvenibus quam senibus ammirabilis et immitabilis haberetur, et B quod est difficillimum, gloriam sine invidia assecutus, omnibus indifferenter esset carus. Unde in philosophia famosus et pia concertatione a vicinarum congregationum abbatibus ad regendas scholas evocatus, Stabulans sub abbate Poppone, deinde Viriduni sub abbate Gualeranno, domni Richardi successore ¹⁵, postremo Mosonii sub Rodolfo abbate tam studiis liberalibus quam probis moribus multos instituit, quos postea vidimus imitatores et assertores ejusdem magistri sui, viros honestissimæ probitatis. Qui postea licentia abbatis sui Hugonis Lobienensis (44) Hierosolimam adire conatus (*an.* 1083), sed per Pannoniam transire præpeditus, Romam quasi per Adriaticum mare navigandus divertit, ibidemque præter spem ¹⁶ Deodignum Leodiensem episcopum cum quibusdam sibi familiariter notis in ecclesia beati Petri invenit; quorum suggestione, immo pontificis amica prohibitione ulterius progredi pressus, cum eis patriam petiit, et inter redeundum cujus esset scientiæ gravitatis et perfectionis prospectus ¹⁷, a prædicto pontifice monasterio suo honorabiliter est relocatus.

7. (11.) [*V. Theod.* 3.] Non multo post Henricus imperator Deodino episcopo indixit ut sibi aliquem monachum ab abbate Richardo institutum procuraret, quem in Fuldensi monasterio scolasticum præficeret. Episcopus Theodericum, quem a Roma usque Leodium ad hoc fuerat expertus idoneum, a Lobienensi monasterio evocavit (*an.* 1088).

VARIE LECTIONES.

¹³ numerus deest 1. ¹⁴ ita 1. decaternam 1*; cf. *Ducange*. ¹⁵ successori 1. ¹⁶ ita supplevit *Martene*; deest spem 1. ibidemque post Deod. 1*. ¹⁷ perspectus 1*.

NOTÆ.

(35) *Mirwart* ad. fl. *Lomme*.

(36) *Avent*.

(37) *Chauweny-St-Hubert* prope *Montmédy*. R.

(38) De ea re hæc habent *Mirac. S. Huberti* ap. *Mabillon Acta SS. Sæc.* IV c. 20. Anno 958, anno imperii *Otonis I* vicesimo, comes *Stephanus* dedit *Andaginensi ecclesiæ* legali dono quidquid sui juris erat in *Calventiaco*, et hoc præsentibus *Brunone archiep. Colon.* et *Baldrico pontifice Leodiensium*. Cujus cum esset erga b. *Huburtem* affectus magnæ dilectionis, ut corpus ejus ad prædictum fiscum deferretur, ab abbate *Alberto* et fratribus obtinuit, ibidemque illi vestituram ejusdem *alodii* coram *Raginero* et *Gisleberto* comitibus multisque regni

C principibus publice firmavit.

(39) *Ivois*; cf. *Heriman. Aug.*, a. 1648.

(40) I. e. cognitionem de latrocinis.

(41) Vectigal in mercatu solutum.

(42) « On appelle encore *Placeplaid* la place devant l'abbaye de Saint-Hubert, où les plaids se tenaient. » R.

(43) *Viridunensi* sancti *Vitoni*. viro incomparabili et multorum insignium monasteriorum reformatore, cujus Acta habet apud *Mabillonium* sæculo VI Bened. M. Lobienensem abbatiam obtinuit a. 1020-1027.

(44) Obiit 1083. Ann. Laub. Eodem anno *Deodignus* Romæ fuit; v. *Mon. SS.* VII, 180.

secumque delinebat quasi legandum imperatori. Evocatis interea ex edicto episcopali abbatibus et archidiaconis pro ordinando patre destitutæ ecclesiæ beati Huberti, adfuit et ipse cum ceteris, securus (45) inde ipsius sibi agendæ ordinationis. Episcopus vero consulente, quis haberetur idoneus desolatæ præponi ecclesiæ, Godiscacus quidam honestæ gravitatis persona, itemque Anselmus decanus sancti Lamberti, quorum vigeat permaxima auctoritas in huiusmodi rebus disponendis, responderunt, locuti prius cum consilio, talem providentiam bene convenire fratri Theoderico. Succlamantibus aliis ad ¹⁸ illos bene sensisse, ipse etiam episcopus in sententiam concessit voluntarie, et evocato domino Theoderico, ut abbas fieret obnixius cœpit insistere. Ille econtra reniti qua poterat virtute, impossibilitatem suam et insufflentiam suam prætere, imparem se tanto oneri reclamare, lacrimis etiam attestari cor a labiis non distare. Episcopus econtra renitentem cogere, conventus omnis incessere, ne divinæ vocationi et voluntati videretur obsistere. Tandem tantorum oppressus auctoritate et violenter attractus a Gonzone Florinensi abbate et Stephano sancti Laurentii, inunctam sibi curam suscepit, et consecratus est abbas in purificatione sanctæ Mariæ semper virginis, sicque comitatus prædicto Stephano abbate sancti Laurentii ad commissam sibi ecclesiam concessit. Cujus culmen cum de longe vidisset, ut erat tunc hiems asperrima, in mediis nivibus ad terram procidit, et Deum adiutorem sibi adesse cum gemitu inelamavit, operoque capite et nudis pedibus monasterium usque processit.

8. (12) Exceptus a cunctis cum digno favore, studebat fratribus potius prodesse quam præesse, et lucrandis animabus magis exemplis quam doctrinis insistere. Fuerunt autem quos sibi invenit fratres, videlicet Robertus senex, Ermenfridus decanus, Evrardus præcentor, Guillelmus præpositus, Alfridus thesaurarius, Lietbrandus camerarius, Lambertus organista (46), Gualerannus cellerarius, Robertus armarius, Stepelinus exterior scolasticus (47), et interior Balduinus, Lambertus, Guerizo, Engenulfus, Renuardus, Otto, Gualterus. Multotiens vero adversatus ab hiis qui in veteri mente nova meditari cogebantur, licet patienter et tacitus eadem perferret adversa in enutriendis et erudiendis et in

A convertendis etiam quos poterat sagaciter et constanter elaborabat. Enutrivit autem idem abbas inter multos quos ab infantia timere Deum docuit, Gisbertum ejusdem ecclesiæ religiosum postea decanum, inscribendis et renovandis libris studiosum, Afridum cellerarium et custodem, et postea cellæ Mivoldensis priorem, Liebertum cellæ Buloniensis priorem primum, et postea majoris ecclesiæ præpositum, Arnulfum capellanum. (V. Theod. c. 3.) Quemdam vero Lambertum nimis nobilitatem suam extolentem cum pateretur infestiorum, non tamen deficientem ut resipisceret ¹⁹ exhotando, Deumque ut ei daret spiritum compunctionis exorando. Hic in natali apostolorum Petri et Pauli lecturus ad vigiliis nocturnales, cum ante abbatem sine reverentia inclinationis transire cogitaret, subito expavit se videre inter brachia illius puerum gloriosæ habitudinis, abbati quidem hilariter congaudentem, sibi vero minaciter indignantem. Qui dum tremens vix in legendo subsisteret, rediensque humillimam inclinationem abbati exsolveret, mirantibus cunctis adeo resolutus est in lacrimis, ut nullo modo cessaret a singultibus et suspiriis. Post vigiliis affusus abbatibus pedibus, confessus est peccata sua ad purum petens ab eo indicendum pro pœnitentia sibi exilium, voluntaria mendicitate a se transigendum. Hortante vero abbate illum remanere secum, et spondente se illi in pœnitentia collaboraturum, respondit non sibi videri utile, cum quibus dolebat se vixisse, velle ²⁰ amodo vivere, ipsique loco quasi conscio erroris sui nulla re amplius inesse. Sic ergo se ipsum obstinatione salubri puniens, ferro per ventrem perque brachia et tibias vinctus (48), prosequente illum abbate cum lacrimis, monasterium exiit, tandemque cum magna defectione pedes Moscum devenit: ibi qua tunc temporis vigeat regularis districtio sub abbate Rodulfo, ab eodem retentus substitit, postque duos fere annos in luctu et pœnitentia perseverans obiit. Cujus exemplo quidam ex iis qui in loco remanserant compuncti et suæ salutis facti sunt sollicitiores, et abbati ad obediendum subjectiores. Lambertum de maxima paupertate ad magnam gloriam Dei gratia suscitatum, aliquandiu ipsius ecclesiæ præcentorem et scolasticum, postea vero Raginoldi Remensis pontificis et Henrici abbatis precatu ecclesiæ beati Remigii scolasticum, D cardinalem (49) quoque et decanum, Fulconem

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ id 1*. ¹⁹ resipiscente 1. 3. ²⁰ nolle 1*.

NOTÆ.

(45) I. e. nil suspicatus.

(46) Hic locus præsertim observandus, quia tunc rarissima in monasteriis erant organa, qua de re vide quæ diximus in Comment. in Reg. S. Bened. cap. 19. M.

(47) Scholasticus exterior is erat, qui exteriores in monasteriis scholas regebat, sive qui sæculares pueros disciplinis informabat: interior qui monachos. M.

(48) Hæc erat olim pœnitentia eorum qui propinquiores parentes gladio impetebant, ut ex eodem

ferro circulo confecto corpus pœnitentis stringeretur, ac peregrinari ad loca sancta, donec circulus ferreus sponte esset disruptus, juberetur. Quam pœnitentiam Lambertus tanquam spiritalis parricida in se suscepit. MARR. In Vita Theod. hoc non prorsus eodem modo narratur. Tamen ex ea totum locum assumpsisse videtur, qui fortasse his non bene a librario insertus est; nam mox sententiam prius interceptam continuat.

(49) Cardinales in ecclesia Sancti Remigii dicebantur septem monachi ab abbate designati, qui soli

præcentorem post eum, in illuminationibus capitulum litterarum et incisionibus lignorum et lapidum peritum, Gozelinum in scientia litterali et consilio promptum, sed nullius terrenæ administrationis cupidum, Guiredum Ebernensis cellæ præpositum et post Theodericum II, ecclesiæ abbatem ordinatum, Stephanum, Remigium et Rodulfum præcipuos in studio scriptorum, Gerardum post Guiredum Ebernensem præpositum, Quintinum et Heribrandum ammodum eruditos, sed a Theoderico II nimis immature curis exterioribus expositos, Herbertum pictorem immatura morte præventum, multum equidem dolendum, Guidonem scolasticum et præcentorem, scientia et moribus insignem, Fulcuinum et utrumque Bernardum in ecclesiasticis utilitatibus bene valentes, Hugonem quoque Mace-
B riensem (50) nobilitate et simplicitate laudabilem, Helbertum Leodiensem in abaco et musica triumphantem, Raginerum Hoiensem, Alsemannum, Gualterum et Godefridum, et fratrem Berengeri abbatis Benedictum.

9. (13.) Conversi sunt sub eo monachicam vitam professi Albertus presbiter, postea Arduensis²² præpositus; Theodericus et ipse satis industrius Conductri (51) præpositus, et post eum abbas ab episcopo Henrico ordinatus; Lambertus major dictus in eadem ecclesia ab infantia eruditus. Hic jam juvenis a marchissa Beatrice Langobardiam ductus et apud Drogonem Parmensem aliquandiu philosophatus, cum post interfectionem marchionis Bonifacii (an. 1082) patriam suam reverteretur, familiaritate ejusdem abbatis attractus, sub eo factus est monachus; cujus consilium et auxilium quantum profuerit ecclesiæ, vix olim posteris videbitur credibile. Conversi sunt sub eo Berengerus et Adalbero, quorum uterque non multo post functus est abbatis officio (52). Inde Robertus canonicus ecclesiæ Viridunensis, et post præpositus cellæ Cunensis (53), Raginerus Maceriensis, postea præpositus cellæ Pirensis, Obertus Teutonicus qui ecclesiæ quoad vixit Lesuram (54) procuravit, ex ea bene natus, Ewardus Dionensis, Stephanus Namucensis, Emmo, Alardus, Ebremondus, Guarnerus et Dominicus Hoiensis, Fulcaudus Montensis, pro bonis moribus cognominatus Johannes apostolus, Fulcherus, Richerus et Gontarus Portienses (55) uterque, Arnulfus Valentiniensis, Almanus, Godefridus et Adelo Wavoracenses. (56).

10. (14.) Hiis omnibus militantibus Deo sub disci-

A plina regulari præerat abbas (57) quasi quidam dux industriæ militaris. Hiis²³ omnibus omnia factus conformabat se singulis, donec formaretur Christus in eis, nec quemquam existimabat fortuna vel conditione, sed moribus et religione; et cum ab ineunte ætate religiose institutus modeste et caste vixerit, tunc hunc sibi et usum vivendi continuandum instituit, ut non nisi semel in die semper reficeret, tam parce tamen, ut continuatim esuriret, et hoc sine ovis et caseo, et absque saginæ condimento. In legitimis autem observationibus adventus et quadragesimæ biduanis et triduanis jejuniis se macerabat occulte. Præter communem monasterii elemosinam duodecim pauperes cotidie alebat, quibus lotis pedibus et manibus, et refectione sufficienti impensa, satis humiliter tamquam Christo se eis in terram prostrabat. Vilissimo strato superjecto cilicio paululum quiescebat; ex quo latenter surgens communes vigiliis semper anticipabat. Sicque genuflexionibus et orationibus cum lacrimis Deo se ipsum mactabat. (V. Theod. c. 3.) Quadam autem nocte cum illo suo more vigiliis anticipans orationi incumberet, ecce in similitudine cervæ diabolus ei adfuit, et orationis ejus intentionem pulsu pedum inquietare cæpit. Ille revera cervam existimans, cum indignatione surrexit, perspecturus utrum claustrorum negligentem apertum sero remansisset, per quod eadem cerva nocturno errore acta illo introisset de proxima silva. Cerva euntem modo præcedens modo subsequens acerrime impetebat, donec uterque venit ad claustrum januam, quæ diligenter erat obserata. Tandem abbas obstupefactus horrore diabolicæ insectationis, cum erectis ad Deum oculis signum sanctæ crucis illi opponeret dicens: *Ecce crucem Domini, fugite partes adversæ*, cum tanto strepitu diabolus evanuit, ut omne dormitorium fratrum, sub quo tunc prædicta janua erat, videretur erui. (C. 4.) Nec multo post dum lassus crebris genuflexionibus ante majus altare circa mediam noctem prostratus oraret, repente maxima lux per totam ecclesiam cœlitus emicuit, et cum ipsa luce columba miræ pulchritudinis apparens, omnes basilicæ angulos lustrando pervolare cæpit. Quæ cum singula sanctorum altaria lætis alarum plausibus et quadam suæ vocis dulcedine hilariter salutasset, postremo leni volatu allapsa quo venerabilis vir jacebat, tamdiu supersedit, donec pulsatis vigiliis cum prædicta luce subtracta disparuit. Quod cum fratres qui in custodia monasterii excubabant vidissent, et in crastinum abbat;

VARIÆ LECTIONES.

²² Arduennensis 1^a. e. corr. ²³ Id est Is.

NOTÆ.

jus et facultatem habebant celebrandi majorem missam, ex privilegio Leonis papæ noni qui ecclesiam dedicavit. MART. vide infra cap. 46.

(50) Mezières, ad Mosam.

(51) Le Condroz.

(52) Apud S. Laurentium Leodii et S. Vincentium Lauduni.

(53) Cons R.

PATROL. CLIV.

(54) Liser. R.

(55) De castro vel pago Porciano, *St. Nicolas-à-Port*, in Lotharingia. R.

(56) *pays de Voivre*, une des quatre divisions de Luxembourg. R.

(57) Similia horum referuntur in Vita Theoderici, sed non prorsus conveniunt.

quasi nescienti cum admiratione et lætitia retulissent, ille eos cum indignatione redarguit, et ne alicui quoad viveret hoc ipsum indicarent præcepit. Præter canonicas horas, quas ut debitas diligenter Deo exsolvebat, in veneratione beatæ Trinitatis et gloriosæ semper virginis Mariæ, itemque Petri apostoli omniumque sanctorum singulatim vigiliis et omnes horas diei decantabat, et psalterium etiam inter noctem et diem ex integro percurrens, aut per se psallebat, aut qui pro se psalleret procurabat. In cotidianis vero missarum sollempnis quibus gemitibus quæve cordis contritione Domino sacrificaturus assisteret, ejus solius est approbare, cujus est omnium hominum corda pensare. Cujus fuerit humilitatis in habitu, cujus gravitatis in incessu, cujus æqualitatis in vultu, cujus honestatis in actu, mirabatur non solum quælibet ecclesiastica dignitas, sed etiam fastuosa et aliis irreverens sæcularis potestas, cujus et laudabiliter magnificabat absentiam, et humiliter honorabat præsentiam.

11. (17.) Evocatus sæpe a religioso Annone Coloniensium pontifice, amica veneratione excipiebatur, et apud tantum virum aliquandiu familiarissime remorari coactus, divinarum scripturarum mutuo relatu quasi in aureo Salomonis reclinatorio media caritate constrato delectabatur. Cui cum forte inter loquendum familiari jocunditate objiceret, quare quosdam barbaros suæ parochiæ trans Renum commorantes in quadragesima ab ovis et lacte et caseo auctoritate pontificali non compesceret; respondit pontifex ab continentiam et religionem ecclesiasticam se quidem omnino approbare, attestari et laudare: differentiam vero ciborum firmis in fide non multum obesse, cum Dominus in deserto per corvum Eliam paverit, non piscibus sed carne; sæpius autem se id prohibuisse, nec prævaluisse: quod christiani dici paterentur multum se gaudere, nedum aliqua violentia absterreret eosdem barbaros a christiana fide. Et quia eidem pontifici tanto erat abbas gratior, quanto apud eum constabat honorandæ virtutis locus amplior, numquam ab eo nisi muneribus honoratus redibat, quæ et dantem et accipientem omnino decebant. (*V. Theod. c. 4.*) Quadam vero vice idem abbas cum gratia orationis, tum etiam amore ductus pontificis Coloniæ vadens, apud Juliacum castrum a conditore Julio dictum voluit hospitari, ubi et in mane missas celebraturus ad ecclesiam processit. Mulier autem quædam in eodem loco languebat, quæ omnino cibo et potu privata et sompno, ipse etiam propinquos quod viveret fastidiebat. Hæc ammonita est per noctem,

A quadam venerabili persona sibi vigilantia assistente, ut in mane ad ecclesiam delata, de manu abbatis ibidem missas celebraturi panem benedictum peteret, seque ejus orationibus sanandum confideret. Parentibus languentem deferentibus et abbati pro ea supplicantibus, abbas non solitus loqui nisi post expletionem psalterii, aversione qua poterat reniti, signis et nutibus hoc non esse suum contestari; tandem convictus concurrentium lacrimis et precibus, quinque oblatas benedicens, in ore languentis misit; illaque statim recepto manducandi usu convalluit. Abbas vitans humanas laudes, citius aufugit, nec ulterius per idem nisi latenter transire voluit.

12. (19.) Si quando vero pro responsis ecclesiæ domino Adalberoni Metensium episcopo se præsentasset, mirabatur postmodum ipsemet in recolendo meminisse, quæ se illi humilitate vir tantæ nobilitatis et potestatis inclinaret, quæ benignitate compulsus ad secum prandendum sedere collocaret. Cui cum forte inter prandendum deferrentur pirorum primitiæ, cœpit ea pontifex manibus attricare, sæpius olfacta super mensam reponere, et quasi sub optentu cujusdam delectationis tangendo et non gustando, se in eis cruciare. A quibus se omnino continens, cum aliis illa divisisset abbas quod viderat fecisse episcopum diligenter notavit, et causam facti solus cum solo sedens humiliter requisivit. Ad hæc episcopus altius suspirans ingemuit, et quia hiis olim in juventute sua nimis delectatus se peccasse meminisset, respondit secum deliberasse, ut per quæ peccasset, per hæc et se ipsum abstinendo puniret. C Edificatus abbas exemplo hujus ab continentiæ gratulabatur multotiens apud familiares suos, id sibi multum postea profuisse, et ne excederet per illicita ab ipsis licitis se constanter continebat.

13. (20.) Anno 24 incarnati Verbi 1071, Dominus etiam Helinandus Laudunensis episcopus, ejus familiaritate delectatus, monuit eum et adjuvit cellam unam in episcopio suo construere, videlicet ante Novum Castellum super Axonam (58), apud Eberneicurtem, ubi ab antiquo possidebat ecclesia beati Huberti quindecim mansos præter terram dominicalem. Qui episcopus ex consensu Fulcardi et Eballi archidiaconorum suorum, totius quoque capituli ecclesiæ Laudunensis, altare matris ecclesiæ prædictæ villæ, substitutis illi aliis novem, in Briania unum, in Pugneicorte unum, in Mediana villa unum, inter Provasium et Provisiolum duo, in Gugneicorte unum, in Juvnicorte duo, in Ranleicorte unum, ad opus prædictæ contulit cellæ, quæ omnia ratis et firmis privilegiis, exclusis quoque eorundem

VARIÆ LECTIONES.

24 A. i. v. MLXXI 1 post episcopus scripta sunt... Scil. hæc a margine in verborum contactum irrepsisse videntur.

NOTÆ.

(58) *Neuchateau sur l'Aisne*. — Brevius hæc tanguntur in Vita Theod. c. 3, § 37. Postea a. 1082, Oct. 15. Elinandus sex de altaribus illis S. Huberto

donavit; v. privil. ap. Mart. et Durand, Coll. Amp. 1, 501.

altarum personis, habenda in perpetuum confirmavit beati Huberti ecclesie in Arduenna sitae (80). Nec multo post reposita est ecclesie Laudunensi vicissitudo hujus donationis ab ecclesia beati Huberti, videlicet bibliotheca una totius veteris et novi testamenti. Hanc a domino Gislebarto noviter conscriptam Elinandus pontifex cum Josfrido Parisiensi episcopo Colonia rediens et ad nos divertens vidit, et laudantibus eam clericis suis concupivit, donatamque sibi in gratia specialis et perpetuae amicitiae inter ecclesiam Laudunensem et nostram optinuit. Fuit autem ei causa ad nos divertendi quasi cujusdam jocosi²⁵ eventus miraculi. Audierat abbas Theodericus utrumque pontificem per Hoium transire ut Colonia irent, missisque ad eos litteris mandavit ut per ecclesiam beati Huberti redirent. Litteris autem perditis in Leuga quae dicitur Mala inter Hoium et Leodium, cum post duodecim fere dies pontifices redirent per eandem viam, obtulit eis viator quidam noviter inventas ibidem easdem litteras. Illi autem non sine miraculo divinae voluntatis secum reputantes rei eventum, nullo modo praesumpserunt praetermittere abbatis mandatum. Venientes vero abbas officiosissima processione excepit, per bidnum retentos affluenter refecit, praesentatis inter prandendum ad jocundatam ammirantium carnis²⁶ et piscibus v^{is}. Postea digressos impensibus ecclesiae Mosomum usque deduci praecipit, gratias agentes Deo pro experta caritate, et probata in loco eodem nobili et venerabili religione, quam nisi oculis probassent, nullo modo, ut asserbant, narrantibus credidissent.

14. (22.) Anno Verbi incarnati 1074, Philippus etiam rex Francorum ab eodem abbate rogatus, omnes capellas Novi Castelli, quod tunc tenebat, matri suae ecclesiae beatae Mariae quae est in Eberneicorte recognovit et reddidit, easque privilegio suae auctoritatis cum praedicta cella ecclesiae beati Petri et beati Huberti habendas confirmavit.

15. (23.) Anno Verbi incarnati 1068, Arnulfo comiti Chiniacensi (60) ex patrimonio suo provenerat cella Pirensis. Qui licet juvenis, ductus tamen optima fama et amore Theoderici abbatis, attractus etiam propter optimae religionis odorem sepulturam suam ibidem constituere, praefatam cellam ecclesiae beati Petri et beati Huberti perpetuo habendam legaliter donavit, addens et quicquid inter Marbais et Fanium (61) sui erat juris, ut latius continetur

at privilegio facto ejusdem donationis. Abbas autem data commutatione praebendarum ibidem prius servientibus clericis, ex consensu domini Manasse Remorum pontificis pro eis monachos suos in eodem loco substituit 8 Idus²⁷ ejusdem anni (V. Theod. c. 4.) Cum in gallicinio gratia orationis intraret idem abbas ecclesiam beati Hilarii (62), contigit in ea candelam divinitus accendi, ut ubi clareret advenisse filium lucis, ante cujus adventum ibidem lux caelestis emicuit.

16. (24.) Praeuctus quoque pontifex Manasses ductus gratia religiosi abbas, ex consensu clericorum ecclesiae Remensis altare beati Hilarii quod est in Guisliaco, cum capella Guarcensi, altare etiam sanctae Mariae in Noviando (63) super Mosam deuit ecclesiae sancti Huberti, et exclusis in perpetuum eorumdem altarum personis, donum suum legitimis privilegiis publice factis et inconciliis suis recognitis confirmavit. Contigit autem non multo post, ut Adeladis uxor Arnulfi (64), soror autem Ebalii Rociensis, defuncta in introitu ecclesiae versus claustrum sepeliretur; Manasses quoque frater ejusdem Arnulfi divino flagello compellente monachus effectus, et post infra mensem mortuus ibidem apponeretur. Erant praeterea quatuor fratres, videlicet Hugo et Ludovicus, Rodericus et Riquinus, filii Richezon s^{ex} Liegarde amita Arnulfi comitis. Horum unus Riquinus ab Heribrando Bulionensi interfectus ad caput praedictae Adeladis est sepultus. Hinc erga locum facti devotiores et Arnulfus et nepotes ejus, nepotes quidem pro fratre suo dederunt ecclesiae quicquid habebant apud Linaium et Carnetum, et quartam partem pontis quae erat eorum apud Gabelium (65); Arnulfus vero praeter cellam Pirensis, quam ut dictum est beato Huberto donaverat, remisit in perpetuum ecclesiae exactiones quasdam ab iniquis ministris antecessorum suorum apud Gabelium rebus nostris impositas fraudulenter et injuste, scilicet 40 modios avenae mensurae nostrae, et unam carratam feni, alteram vero straminis, quae exigebantur ad pascentum equum comitis, quatuordecim etiam garbas culturae indominitae, septem speltae et septem avenae, quae dabantur scabinis, et villico deputatum unum modium frumenti. Pontenarii quoque cum in transponenda decima injuriarentur ministros ecclesiae, meliores garbas violenter rapientes sibi, agente Theodorico praeposito in curia beati Huberti man-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ Jocundi *superscr.* vel jocosi 1. ²⁶ capris. 1°.

²⁷ *nomen mensis deest.*

NOTÆ.

(80) *Brienne, Pugnycourt, M diville, Provosy, Provosly, Guignycourt, Juvignycourt, Ranlicourt.* La donation est rapportee par Bertholet, Hist. du Luxemb. III, 36 R.

(60) *Chiny.* Comitem de Warck appellat auctor Vitæ 3, 37 ubi hæc breviter tangit.

(61) *Marbais et Paimon.* Litteræ donationis s. d. editæ sunt in Coll. Ampl. I, 472 et in Miræi Opp., Dipl. IV, 804.

(62) In villa Pirog.

(63) *Guillais, Warcy* prope Maccenas, *Nourion, sur-Meuse.* Privilegium ediderunt Marlene et Dur. Coll. Ampl. I, 499, datum a. 1079, sed alterum prius datum exsulis oportet, nam ex fine capituli apparet hæc gesta esse ante tempora Heinrici ep. Leodiensis, qui sedit a. 1078-1091.

(64) Com. Chiniacensis. — Rocium est *Roussy*, ad Axonam.

(65) *Ligny, Carnière, Givet.* R.

davit eos venire Arnulfus comes, ex optimatis suis Riquinum et Algoldum, Theodericum et Albertum secum ibi habens, et indicta bannali evocatione totius Gabeliensis potestatis, adjuravit antiquiores et meliores interposito sacramento factæ sibi fidelitatis, ut edicerent ei veritatem hujus consuetudinis. Illi locuti cum consilio responderunt comiti per Rodericum præpositum et Gobertum villicum, sicut erant adjurati, exactiones istas ab iniquis ministris dominorum esse inventas et injuste et fraudulenter ecclesiæ impositas, ei ideo iudicio eorum, si iusticia servaretur, omnimodo²⁸ adnichilandas. Hiis comes auditis, Vigonem magistrum scabinum garbas acceptas ex cultura dominicali videntibus cunctis proprio collo fecit referre et reponere in horreo beati Huberti. Quædam vero venna, quæ apud eos dicitur radius, in Huia (66) habetur, et quæcumque captura piscium ibi provenit a nona dominicæ noctis usque ad vesperam sequentis diei, suum (67) est ecclesiæ nostræ ex consuetudine veteri; et quando idem radius firmabatur (68) a villico nostro, exigebat sibi obsonium comitis villicus. Has omnes injustitias ne amplius a quoquam exigerentur, bannali auctoritate comes interdixit, pontenariis constituens de unaquaque carrata, transponendæ decimæ unam garbam accipere, et si quid minus fuerit de integra carrata, dimidiam illi²⁹ provenire, sicut placuerit ministro ecclesiæ, et hoc sine ulla decertatione. Deinde comes pro his et aliis injustitiis³⁰, quas vel a se vel a suis recognovit factas ecclesiæ, culpam suam confessus est publice, et Ottone filio suo secum deducto veniens ad monasterium, Floherimontem (69) cum familia et molendino donavit beato Huberto legaliter habendum. Filii quoque sui dextram super majus altare beati Petri applicavit, et ut omnia quæ eidem ecclesiæ donaverat, vel injustas exactiones et consuetudines quas annullaverat, ipso etiam jurejurando ei confirmaret proprio ore juraturo dictavit, præsertim ibi quibusdam optimatibus suis. Gabelium autem semel in dicendo ingressi, videtur utile notificandum posteris, licet præoccupato ordine narrandi, quid ibi contigerit tempore domini Heinrici episcopi. Omni decima ubicumque jaceat intra bannales terminos totius Gabelii, constat esse ab antiquo ecclesiæ beati Huberti. Apud villam vero Fiscalium (70) excisis in foreste sartis, fecunda ibi provenerat messis. In hanc irrepserat latenter Raguenus ejusdem villæ

A presbiter, decimam sartorum sibi conatus abstrahere; unde cum viginti garbas abstulisset, Theodericus superveniens præpositus illi cum maxima indignatione quod invenit residuum decimæ constanter induxit horreo ecclesiæ, eumque ad episcopalem audientiam edixit secum venire. Evocatis autem antiquioribus vicinis, episcopo apud sanctum Hubertum commoranti uterque se præsentavit; ibi coram illo sacramento veridicorum comprobata veritate, iudicio Bosonis archidiaconi Raguenus presbiter publicam justitiam fecit Theoderico abbati, et jussu episcopi decimam quam abstulerat suo vehiculo reductam propriis manibus in horreo ecclesiæ reposuit.

17. (24.) Namucensi (71) comitatui, licet injuste, subiacebat centenaria justitia Anseromiæ, et vicecomitum violentia affligebatur nimis ecclesiæ familia. Acturi causas hujus exactionis Guillelmus de Virvia cum Herimanno et fratre ejus Rodulfo de Houhaia (72) die conducta illo convenerunt, et in dominicali curia porcum unum inventes in cenam suam occidi et parari jusserunt. Bullientes carnes satis multus ignis suggestus coquebat, sed nullo modo decoqui poterant, et ministris de more attemptantibus eas, crudelitatem suam et sanguineum horrorem ingerebant. Cœnaturi domini cum tædio afficerentur hujus expectationis, carnes illas qualescumque essent sibi jusserunt apponi, sed cœna eadem illis ultima fuit: nam Guillelmus a dæmonio arreptus et Virviam in gestatorio relatus miserabiliter expiravit; Herimannus vero et Rodulfus aliquamdiu cum nimio dolore superstites defecerunt sine pœnitentia et dirina recognitione. Hiis probatis Albertus comes Namucensis cum in Arduenna silva moraretur gratia venandi, et veneratione loci diverteret cum uxore sua Ida, quæ prius fuerat uxor ducis Frederici (73), ad ecclesiam beati Huberti, Theodericus abbas prædictum comitatum Anseromiæ obtinuit ab eis perpetuo remittendum ecclesiæ (circa a. 1066). Ea tamen conditione³¹ interposita huic remissioni, ut viginti modios avenæ nostræ mensuræ præpositus Anseromiæ quot annis exsolveret comitatui, villicus vero villæ de unaquaque domo ejusdem potestatis modium unum avenæ exigeret pro prædictis modiis viginti reponendum dominicali curiæ. Et hæc conditio firmata est maxime poscæntibus villanis, qui per exactionem comitatus nimis gravabantur ab extraneis. — Hoc etiam tempore³² Willelmus comes Normannorum debellatis Anglis factus est rex eorum; qui, ne ingratus esset honoris

VARIE LECTIONES.

²⁸ omnino 1*. ²⁹ illis 1*. ³⁰ justitiis 1. ³¹ conditio 1. ³² deest 1. 1*.

NOTÆ.

(66) *La Houille*, affluent de la Meuse, qui prend sa source au-dessus de Gedinne. R.

(67). l. e. proprium, modo loquendi in hoc opere passim obvio, ut c. 19. in fine, c. 27 initio.

(68) *Fermer*.

(69) *Flohimont*. H.

(70) *Feschaux*. R.

(71) Hæc usque ad *remittendum ecclesiæ* etiam inter *Miracula S. Huberti* c. 28 leguntur, ubi ex nostro addita esse existimo.

(72) *Vierve, Hontheys*. R.

(73) Lotharingiæ, qui obiit 1068.

a Deo sibi collati, per cœnobia totius Angliæ undequaque evocatis præceptoribus religiosis, ordinem perfectæ religionis vel instituit vel reformavit, et per exterioris administrationis³³ leges publicas ad civile decus excoluit. Idem rex ut erat largus in donariis, cum in solemnitate paschali militem quemdam videret cum offerentibus non offerre, evocatum interrogavit cur non offerret; illo respondente sibi deesse quod posset offerre, rex centum libras denariorum illi jussit deferri, quas ille in clamide sua susceptas sine retractione super altare omnes Deo obtulit. Miratus rex cum ceteris astantibus fidem offerentis, quicquid paschalis muneris sibi eodem delatum est, militi restituit. — Britannico³⁴ cuidam clerico Marhodoni, cum recumberet ad prandium Guillelmi regis, delata est ab eodem argentea³⁵ navis; quam dum in manu teneret, talem de illa versum dixit :

Nec pice nec clavis eget hæc argentea navis

Hugo Lingonensis episcopus (74) Hierosolimam iturus, ad expetendum viæ subsidium eundem regem adiit, eique quasi ad decentem gratiam hujusmodi salutationem præsentavit :

*Si quis in ante videt qui te circumspicit, ex te
Colligit ante comes, rex modo cæsar erit.*

Quæ laus multorum favore exposita et commendata cum placuisset regi, longum est memorari quot et quantis donis episcopum honoraverit. Idem Hugo cum puerum quemdam ordinasset exorcistam, Hugo Lugdunensis archiepiscopus et Romanæ ecclesie legatus eandem ordinationem nimis indiscrete irritam judicavit, ipsique puero acceptos semel gradus sua ordinatione iteravit. Hanc injuriam sui episcopus mordaci joco removit, et hujusmodi sales archiepiscopo in faciem rejecit :

*Si veteres renovare gradus ut carmina nostis,
Unde reum me quisque meus præjudicat hostis,
Jam video quod quicquid ago mutare potestis ;
Sed doleo quod non tæleo vel nosse quod estis.*

*Si prisca pietatis amor vos detinuisse,
Et sercum qui vester eram non deseruisse,
Pro puero licet eximio non esset argentum.*

*Pontificem sine judicio sic destituendum,
Quid latuit? quæ causa fuit? fuit utilis ordo
Per me qui quartus, per vos fuit in decachordo.
Jam decimare quod est poterit, multumque benigne
Tres poterit præstare gradus et psallere digne.*

A 18. (26.) Gozilo comes Bohaniæ (75) apud Marlidam dominicalem domum violententer fregit, et ad placitum suum abusus ibidem quibusque inventis, res etiam ecclesiasticæ familiæ satellitibus suis diripiendas permisit, et cum cœnatus protraheret noctem joci et sermonibus repente percussus ultione divina in ipso crepusculo finivit vitam (an. 1064). Uxor ejus Ermentrudis de commisso domini sui humilem satisfactionem beato Huberto et abbati per optimates suos mandavit, et ut ibidem corpus ejus sepeliretur expetiit. Abbas ex consilio fratrum et satisfactioni et petitioni annuit, sepultoque Gozilone, Summeium alodium cum matre ecclesia et familia ab Ermentrude uxore illius, et Conone Rodulfo, Widone et Henrico filiis ejus, legaliter ecclesiæ donatum acquisivit (76.) Sub eodem tempore simul cœpta est fieri octo turrium corona, et quæ in prato est in honore beati Ægidii æcclesia, murus quoque circa monasterium qui nimia vetustate pæne totus corruerat, claustrum quoque et scripta.

19. (27.) Adeladis comitissa Aræleonis fuerat filia nobilissima ducis Theoderici, soror vero Sigifridi (77) patris marchissæ Beatricis. Hujus quidam cubicularius a rabido cane morsus et infectus, solum quod supererat ei remedium salutis, ad beati Huberti patrocinium confugit. Ejus enim apud Deum meritis habetur in loco eodem singulare privilegium probatæ virtutis, ut si quis infectus morsu rabidi canis aut lupi aut cuiuscumque insani peccoris, illo confugiens incisus fuerit, ritumque ejusdem incisionis servaverit (78), sine dubio evadit periculum certissimæ mortis. Et, ut per excessum vera probemus esse quæ dicimus, vidimus ipsi nostris temporibus duos juvenes de pago Hasbanico, qui infecti a quodam cane rabido, ne ad meritum beati Huberti confugerent seducti sunt a quodam presbitero; promisit vero eis quibusdam incantationibus et medicamentis certitudinem sanitatis, acceptoque inde commodo, fecit eos persistere domi, confugientibus aliis ad ecclesiam beati Huberti, qui videlicet ab eodem cane fuerant infecti : quibus sanis redeuntibus, prædicti juvenes furis et doloribus vexati cœperunt insanire, ut lupi ululare, ut canes latrare, vixque ad monasterium deducti et ibi mortui, videntibus et audientibus incusserunt metum maximi horroris. Sed hoc per excessum. Prædictus autem cubicularius Adeladis ex more incisus et soluto capitalitio (79) servus

VARIE LECTIONES.

³³ amministrationes 1. ³⁴ Britannico — navis post psallere digne collocata sunt in 1. sed per litterarum signa transposita. ³⁵ aurea superscr. vel argentea 1.

NOTÆ.

(74) Alio nomine dictus Rainardus 1068-1088.

(75) *Béhogne*, dépendance du bourg de Rochefort, qui était le chef-lieu du doyen Bohania; *Marloye* R.

(76) Dipl. edidit Bertholet III, Preuves, p. 29.

(77) Imo Friderici; vidua Waleranni com. Aræleonis sive Arlunensis.

(78) Hactenus perseverat apud S. Hubertum ille ritus incisionis, *la taille*. Nimirum rabido animali morsis, post deposita ad sacerdotem peccata, sacra

communione refectis sit cum instrumento in fronte parva incisio, et in vulnere inseritur particula stolæ S. Huberti, quam linteo ad frontem alligato per novem dies morsu deferunt, certam interim vivendirationem observantes, indubie sani revertuntur. Hujus etiam ritus meminit auctor libri *Miraculorum S. Huberti*, cap. 14 apud Johannem Roberti M.

(79) La prestation demandée à toute personne taillée, qui obtenait le titre de *Pèlerin de Saint-Hubert*. R.

sancti effectus, ad missam matutinalem deductus est communicandus. Intuitus autem fratres ordinate et reverenter consistentes, inclinato capite, nusquam oculos declinantes, eorum in offerendo ordinatam successionem et devotionem, in eundo et redeundo compositam gravitatem ammiratus est in eis, ut erat vir sæcularis, quasi quamdam imaginem mortificationis; reversusque ad dominam suam, quæ viderat ei renuntiavit. Illa quantocius missa legatione ad abbatem, magnis precibus ut ad se veniret optinuit, veniensque nuntium adventus sui ad comitissam præmisit. Viso nuntio mulier virilis animi et quæ conscia propriæ nobilitatis nullius curabat dignitatem vel personam ejus temporis, surrexit velociter ut occurreret abbati; mirantibus filiis ejus Fulcone et Gualeranno quæ esset apud eam novitatis hujus veneratio, eorum sustentata brachiis obviam processit abbati, visumque cum jam ab ea posset audiri, inclinato capite humillima salutatione honoravit; et cum post orationem licentius alloqui eum posset: *Gratias, inquit, ago tibi, venerabilis pater, cujus filiorum tantum audio religionem, tamquerarum hujus nostri temporis sanctæ opinionis odorem.* Cumque remuneraret quæ retulerat ei cubicularius suus, et per mutua ædificationis colloquia aliquamdiu in Domino delectarentur, obtulit abbati ecclesiam de fisco Anslaro (80) perpetuo habendam in usus fratrum, præfatis filiis ejus laudantibus et confirmantibus hoc idem donum. Videns abbas copiam magnorum lapidum in fundamento veteris quondam civitatis, nunc autem pro castelli mœnibus abbreviatis, suggerente Lamberto majore, ex eisdem lapidibus ecclesiæ donari expetiit quantum sufficeret ad ædificationem criptæ vel claustrum. Libenter illa quod petebatur concessit; sed et operariis ecclesiæ, quamdiu ibi morarentur, et hospitium et victum promisit. Respondit abbas gratias Dei omnipotenti, Adeladi, et filiis ejus reverenter valedixit, et ad monasterium rediit. Moxque a Leodio cæsoribus conductis, criptam et claustrum in presentem statum composuit, advectis ab Araleonis columpnis cum capitellis et basibus suis et altarium mensis. Auxit etiam oratoria a dextris et a sinistris ecclesiæ; et a dextris quidem memoriam beatæ Mariæ ad medium altare novæ criptæ transtulit, et ibidem altare sancti Stephani protomartyris substituit, a sinistris vero memoriam beati Martini ut fuerat reliquit, ibidemque extrinsecus novum oratorium extruxit, quod dicitur ad sanctam Jerusalem, eo quod dominicæ sepulturæ et resurrectionis contineat expressam similitudinem. Illuminavit quoque oratoria quæ extruxerat pulcherrimis fenestris, quodam Rogero conducto ab

Arbe Remensi, valenti admodum viro, et promptissimo hujus artis et peritissimo. Edificavit et altare in honore sanctæ et individuæ Trinitatis ad pedes beati Huberti, ubi et maxima sancto um pignora deposuit. Quæ omnia non multo post Henricus episcopus, assumpto secum Francone Bellagradensi pontifice (81), qui secum tunc temporis morabatur Leodii, in magna gloria et lætitia dedicavit. Perfecit etiam prædictus abbas tabulam auream ante majus altare, quod est in honore beati Petri apostolorum principis, quam olim cæperat Albertus abbas, occasione conterendi calicem unum aureum librarum viginti, qui eotenus permanserat in loco, donatus olim beato Huberto a Ludovico Pio Karoli Magni imperatoris filio. Plura autem donaria non tantum in argento et auro, verum etiam in auro textis ornamentis et libris, tam a præfato principe, quam a Gualcaudo pontifice eidem loco collata fuerant quæ vel inhabitantium simplicitas, vel extraneorum abbatum (82) aut præpositorum dissipavit temeritas aut asportavit per abusionem et cupiditatem effrenata impudenter licentia. Sed et ipsi nostris temporibus vidimus quosdam quos nec nominandos censuimus, qui quasi occasione non curandæ vetustatis multa incenderunt ex eisdem auro textis ornamentis, re autem vera hoc moliti cupiditate auri exinde rapiendi. Quid de librorum dispersione vel distractione memorandum, cum et ipsum auro scriptum psalterium, quod Ludovici imperatoris fuerat proprium, ejus imagine in principio insignitum, apud urbem Tullensem fuerit venditum, quasi in extera provincia securius ibi celandum. Divina tamen dispositio restituit illud ecclesiæ suæ hoc modo. Mater domni papæ Leonis IX (83) venale illud inveniens emit, et eidem filio suo tunc Brunoni, ut in eo psalmos addisceret dispensavit; sed cum in alio quolibet psalterio et plane legeret, et facile quod discere redderet, in illo tantum incurrebat tales offensiones, ut nimio tædio a lectione videretur deficere. Nolebat enim Spiritus sanctus, cujus electionis vas idem puer futurus erat, ne alicujus sacrilegii contactu vel ignoranter contaminaretur. Mirante vero matre sic filium in psalterio adversari, audivit vulgante fama fuisse illud ecclesiæ beati Huberti, et multiplici anathemate per diversas regiones publicam ejus quæstionem fieri. Nec diu morata ad locum properavit, puerumque secum deduxit, et absolutionem hujus sæ ignorantie humiliter expostulans, psalterium ecclesiæ reddidit. Obtulit etiam pro satisfactione librum unum sacramentorum, qui postea donatus est ecclesiæ beatæ semper virginis Mariæ, quæ sua (84) est beati Huberti apud Gabelium.

NOTE.

(80) Anlier. R.

(81) Quis hic fuerit, nusquam inveni; eo nomine episcopi Albarum Maritimarum, *Zara vecchia*, in Dalmatia, et Albarum Juliarum, *Carlsburg*, in Transylvania, nescio an etiam Albæ Regiæ, *Stuhlweissenburg*, usi sunt. Num Belgrad v. supra col.

1245.

(82) Prumienses aliquando Andaginense monasterium rexisse feruntur.

(83) Heilewide vocatur a Wiberto, comitissa ut ferunt, Dasburgenensis.

(84) I. e. propria.

20. (28.) Thieboldus advocatus ecclesiasticam familiam quibusdam novis injustitiis opprimere volebat, quod quia abbate viriliter obsistente evincere non prævalebat, ut se de eo vindicaret, occasiones quærebat. Unde et ad ducem Godefridum majorem se contulit, utque ad firmandum vallum castris sui Bullonensis⁸⁶ exigeret injustam angariam de hominibus sancti Huberti, importune suggestit. Dux interim ne abbatem, quem humiliter verebatur, inquietaret, tunc quidem siluit, donec ad monasterium veniens se ibidem excipi petiit. Exceptus cum honore et per biduum detentus ab abbate in loco substitit, et inter loquendum suggestionem Thieboldi, ipso quoque præsente, abbati retulit. Abbas evocatis Heribrando seniore castellano, et Engone, Gualtero, Roderico et Hugone, perorante Lamberto majore antiquas provincie consuetudines, rei veritatem diligenter investigavit, et testimonio prædictorum principum omnem familiam ecclesie, quæ vix sufficeret in restituendis et continendis officiis et munitionibus monasterii, hujus exactionis liberam esse constanter coram duce comprobavit. Ad hæc Thieboldus dum vellet abbati obsistere, dux malitiam ejus intelligens, ut erat vehementis animi, in eum indignatus graviter: *Hæc est, inquit, tua erga me Adelitas, ut meo peccato iniquitatem et cupiditatem tuam expleas, dum mendacio tuome provocas peccare in Deum et in ejus familiam.* Et sedens ut solebat in audientia publici juris agendi, consilio et testimonio legali judicio optimatum suorum hanc sententiam constituit, et ne aliquando removeretur a qualibet persona, firmavit ut omnis familia ecclesie ab hac exactione in perpetuum amodo libera esset, sive eam deberet, sive non deberet.

21. (29.) Anno 1074. Sub eodem tempore orta contentione inter abbatem et advocatos de comitatu abbatie in præsentia ducis ejusdem (88) filiique ejus Godefridi omnino adjudicatus est et confirmatus abbatie et ecclesie ejusque ministris, prout illi placeret.

22. (30.) Tribus per annum oblationibus circa festum beati Johannis baptiste ecclesia beati Petri et beati Huberti sollempniter honoratur, quæ vulgo cruces Falmenenses (86), Palatienses et Ardue-nenses dicuntur. Quibus autem necessitatibus compulsi provinciales has consuetudines Deo et beato

A Huberto devoverint, quibusque probatis consolationibus legaliter sibi firmandas in perpetuum instituerint, qui latius addicere voluerit, relegat textum miraculorum prædicti patroni (87). Has edicto Ludovici Pii imperatoris filii Karoli Magni et synodali banno Gualcaudi Leodiensis pontificis ibidem novimus addictas, et certis finibus legali firmato privilegio determinatas. — Anno 1075. Nostris autem temporibus Godiscalcus abbas Hasteriensis (88) Palatiensis cruces fraudulenter temptaverat imminueret, et muneribus presbiteros villarum seducens, Harneas, Gabelium, Wilerceias, utrasque Bursivas et utrasque Letires, Nevies, Gedinam, Granthes (89) detrahens nostræ, suæ attraxerat ecclesie. Hanc ejus præsumptionem compertam abbas Theodericus graviter tulit, et ut inde sibi responderet in concilio presbiterorum Grades (90) denominato per Freduardum decanum evocavit. Ibi Godiscalcus præsentem Bosone archidiacono, Erneboldo altaris advocato, convictus judicio et sub clamoratione totius concilii, ecclesie beati Huberti quod suum erat ab antiquo publice recognovit; assurgensque Theoderico abbati justitie vadium ei per manicam tunice suæ porrexit, pro quo et vades decem librarum exactus deposuit, et sic deinceps a præsumptione sua cessavit.

B 23. (32.) (An. 1069. Cf. Ann. Bertholdi.) Dux Godefridus in Italia infirmatus, et exinde Bulonium reductus, cum jam desperaret vitæ suæ, missis ad abbatem Theodericum legatis, satis humiliter, ut se visitaret expetiit. Neque enim processus erat ejus de monasterio facilis, maxime vero gratia alicujus personæ sæcularis. Tandem ad eum ingressus, cum tantæ prius potestatis virum ita videret affectum, elevatis oculis ad Deum: *Tu, inquit, humiliasti sicut vulneratum superbum.* Dux ad verbum abbatis compunctus: *Pater, ait, karissime, nichil vertius* Et erumpens in lacrimas, vix præ singultibus conatus loqui, puram confessionem pro expectatione mortis Deo coram abbate reddidit, eaque reddita gladium suum sibi deferri jussit, quem assistente filio suo Godefrido, continuato gemitu pœnitentiæ, abbati reddendum præsentavit, eumque sibi testem futurum in judicio Dei pro abrenunciacione militiæ sæcularis satis humiliter, magis vero dolenter inclamavit. Quantas autem lacrimas ab oculis circumstantium excusserit tanti doloris spectaculum, pensan-

VARIE LECTIONES.

⁸⁶ ita 1. sed postea constanter Buloniensis.

NOTÆ.

(85) Sed is obiit 21 Dec. 1069. Itaque annus impositus falsus est.

(86) *Famène, Palizeul, Ardenne.* R.

(87) cap. 6, ubi a. 837 institutæ esse dicuntur.

(88) cœn. *Hastieres* ad Mosam, d. Leodiensis, et Walciodorensis, cui illud subjectum erat; v. Miræi Opp. Dipl. I, 343.

(89) Hanc ar vertit *Harnie, Wileursie*, unde alia manus fecit *Willerey, Borsine la vieille et neuve, Loitte, Naomé, Gedine, Grandhez*; et addit: *Nota. Istos pagos teneri ad solutionem annuorum casorum*

acoboli quem vulgo Priquelette vocant. Ultra hos autem pagos ae idem tenentur infrascripti ejusdem decanatus Gradensis, vid. Palizeux, Villance, Maissey, Vencymont, Jehonville, Ochamps, Offaigne, Sansareux, cum appendicibus, Bouillon, Noirjontaine, Crufoz, Briahan, Vcymont (sic), Bothasart, Belnaux eum appendicibus, Pays les Veneurs, Assenoy, Graide, Kienne, Hofays, Oysy, Gembre, Bievre.

(90) nunc *Graide*, a S. Huberto ad occidentem, nomen dedit decanæ Gradensi, in qua villæ Vilancia, Palatiolum, etc.

dum potius censuimus, quam referendum. Cujus enim cor non emolliret cujus vel inhumanos affectus non inclinaret pœnitentia tam devota tamque humilis illius quondam nominatissimi Romanæ urbis patricii, et præfecti Anconitani et Pisani marchionis, et totius interjacentis Tusciæ et Italiæ dominatoris, invicti quoque Viridunensium comitis et Lotharingiæ ducis, Henrici etiam imperatoris per tot annos acerrimi impugnatoris. Nec multo post ad ecclesiam beati Petri trans pontem sitam jussit transportari, prosequentibus eum abbate Theoderico et Gonzone Florinensi et Hermendo Viridunensi filioque Godofrido cum optimatibus suis. Ibi sibi deferri jussit capsam eburneam, quæ fuerat Bonifacii marchionis, plenam pretiosissanctorum reliquiis, inter quas eminebat portio magna dominicæ crucis, et gestatorium altare papæ Johannis. Ea accepta in manibus coram altare beati Petri, sine alicujus sustentatione in pedes libere constitit, et prædictam capsam tenens recensuit ex ordine, videlicet ex edicto Alexandri papæ separatim se esse a marchissa Beatrice, et pro ejusdem separationis conditione structurum se congregationem monachorum de communibus possessionibus utriusque Deo devovisse. Eisdem quoque possessiones amborum consensu denominatas prædictum papam auctoritatis suæ privilegio confirmasse, quocumque sibi placeret illas addicere; et quia prægravatus infirmitate id per se ipsum exequi non posset, orare Theodericum abbatem, ut hujus sui voticuram exequendam pro se susciperet. Erant vero ipsæ possessiones fere omnes militum stipendiariæ, qui licet palam non auderent duci eas sibi rati habere contradicere, pro hoc ipso tamen submurmurabant inter se cum maxima indignatione. Sensit abbas ducem frustra niti quod intendebat, cum intelligeret submurmurantium calumpnias, præsertim cum ex ipsa filii ejus quadam adversione notaret erga patrem jam læsæ pietatis imaginem, unde et ametando (91) longius absistens, respondit duci quod rogabatur se exequi non posse, alium potius quæreret, quem votis suis procurandis substitueret. Nec latuit ducem quod abbas timeret, et in clamato filio cum amaritudine, objecit ei cur tam impudenter erga se violaret jura naturæ, cur adeo prodidisset se degenerasse ut saluti paternæ deficeret in hac suprema necessitate; non debere eum prædam facere sceleris sui pauca illa quæ destinabat redemptioni animæ suæ, cum ei plurima relinqueret parata suo labore. Respondente filio in nullo se defuturum ejus voluntat: *Accede*, inquit pater, *da osculum michi in conditione servuntæ hujus tuæ fidei et promissionis, interposito testamento vitæ tuæ et honoris*. Sic abbas iterumque reclamatus ab utroque, cum veram esse crederet, quam

A viderat inter patrem et filium pactam sponsonem, jam non dubitavit conclamantibus ³⁸ adesse, ne videretur fructum pœnitentiæ peccatoris de se confidentis quantum in se esset aliquo modo defraudasse; et propius accedenti: *Karissime pater*, dux inquit, *per hanc capsam*, et ei porrexit illam, *committo tibi hujus meæ devotionis curam, ut in salutem animæ meæ pro posse tuo exequaris eam*. Ad filium autem: *Tibi*, inquit, *edico in fide debita et promissa patri adjutorium cooperationem et defensionem hujus executionis secundum ammonitionem istius abbatis*, dextramque ejus astrictam implicuit dextræ filii; *presentem etiam ecclesiam beati Petri apostoli, quæ meæ est patrimonii, delego in perpetuum constituendis in ea monachis, matremque ejus Saliacum rivum confirmo eorum dilationi, exclusis omnino hactenus tenentibus eam clericis. Præter possessiones vero quas huic meæ devotioni privilegio et auctoritate Alexandri papæ confirmavi, ex consensu conjugis meæ Beatricis, tuo quoque, mi karissime filii, et sponsæ tuæ Mathildis, in auro, argento variisque ornamentis, censum mille librarum rerum mearum mobilium aggregavi, quæ vestræ committo fidei, ut hujus ecclesiæ proficiant utilitati*. Hæc omnia a patre condita et a filio laudata, abbas, ut erat simplex et rectus, credidit esse rata, omni que dilatione remota collocavit ibidem deservire Deo satis honestas personas majoris suæ ecclesiæ, scilicet Alfredum custodem, Lambertum majorem, Liebertum postea sub se ejus loci præpositum, Arnulfum capellanum. Quorum religioso et honesto conventu dux adeo consolabatur, ut, licet infirmitate sua semper incrementum gravaretur, auditis campanis quibus horæ canonicæ monachico ritu significabantur, ejusdem infirmitatis quasi oblitus, quadam mentis hilaritate recrearetur. Interea cum vitæ suæ funditus diffideret, Viridunum se devehendum statuit, ubi olim se condixerat sepeliri gratia satisfactionis, ex quo eandem civitatem succenderat in contumelia Henrici imperatoris (92). Præfixa vero die suæ hujus evectōnis, fecit se primum deferri ad ecclesiam beati Petri (93), ubi se commendans ejus patrociniis, simulque abbati et fratribus utimum vale faciens cum lacrimis, jussit sibi prandium in domo banna'is furni parari. Quo devectus, prosequentibus eum abbate et filio multisque ex suis optimatibus, cum electo a se loco coram furno deponeretur: *Hujus*, inquit, *officinæ semper procurator esse debuissem, si michi propitia divinitas tot mala quæ gessi parcere voluisset*. Quo cum refecisset convenientibus ad se mendicis — ex quo enim cœperat infirmari, nullos convivas nisi pauperes habere voluit — ipsum banna'lem officinam furni legali donatione beato Petro contradidit, ut in perpetuum

VARIE LECTIONES.

³⁷ que 1. ³⁸ in clam. *supersc.* vel concl. 1.

NOTÆ.

(91) recedendo quasi a meta.

(92) a. 1047.

(93) Bullonii.

deserviret monachorum utilitati, licet hoc frustra, ^A exhortantibus cessit, et cum Godefrido ad scrinium dividendi thesauri vix compulsus accessit. Godefridus ablatis inde septingentis marchis argenti in candelabris, in scyphis et scutellis aliisque utensilibus variis, abbati cetera reliquit, ea tamen conditione ut ea disponderet respectu consilii sui. Consilio tamen Heribrandi castellani aliorumque fidelium suorum, qui ei suggerunt ne sic inhumane annullaret elemosinam patris sui super prædictam summam argenti, disposuit abbati et successoribus ejus Bellam vallem (98) cum familia et banno et omnibus finibus et acquestibus suis, ad opus fratrum deservientium Deo in ecclesia beati Petri; quod vadum quiete ab eis possessum est quamdiu idem Godefridus advixit.

2. (34.) Erat non longe a majori ecclesia fiscus Caviniacus (96) ex patrimonio Richeldis Montensis comitissæ, quæ viduata Balduino juvene Flandrensium comite (an. 1070), Flandras amiserat, occiso filio suo Arnulfo a patre ejus Roberto Frisono (an. 1071, Feb. 22), per manus cujusdam Gerbadonis ⁴⁰. Qui Gerbaldo non multo post confusus conscientia tantæ injustitiæ et temeritatis Romam petiit, et manus quibus dominum suum interfecerat domno papæ Gregorio VII, pro pœnitentia ejusdem criminis detruncandas obtulit. Gregorius executionem hujus detruncationis magistro coquorum suorum publice commisit. Educto Gerbodone ⁴⁰ ad pœnam quam decreverat pati, prædictum ministrum papa revocari præcepit, eique secreto edixit ut si elevato ferro aliquo modo manibus motis titubaret continuo eas incideret; si vero constanter persisteret, patientiæ persistentis statim retento ictu parceret, Gerbodo ad ictum perstitit, statimque incolumem deputatus percussor papæ repræsentavit. Lætatus papa sic provenisse pœnitentiam Gerbodonis, manus quas detruncandas obtulerat jam non suas sed Domini esse judicavit, præcepitque ei ut per dominum Hugonem Cluniensem abbatem revertens, referret ei omnem rei ordinem, seque ejus consilio crederet. Ille ad abbatem veniens, ejus exhortationibus credidit, et postea eximius sub eo monachus claruit (97). Comitissa vero gratia Flandras recuperandi, et filium suum occisum vindicandi, Philippum Francorum regem, ipsum quoque Godefridum ducem et Albertum comitem Namucensem multosque alios Lotharingiæ et Franciæ principes adversus Robertum condixit, taxato singulis pretio ejusdem conditionis. Fuerat autem prædictus abbas longo ante tempore et Balduino et Richeldi adeo familiaris et dilectus ut

VARIE LECTIONES.

⁴⁰ absternendum 1. ⁴⁰ ita 1.

NOTE.

(94) Assenoy, et Givogne, juxta Sedanum.
HANC.
(95) Belleveaux. R.
(96) Chévigny. R.

(97) Arnulfum a Gerbodone interfectum esse, et totam de hoc narrationem eisdem fere verbis refert Gislebertus in Chron. Hannoniæ, ed. Du Chasteler p. 6, 7.

multotiens ab eis exoratus, aliquandiu Flandris moraretur cum illis, et præter multa donaria quibus ab utroque redibat honoratus, duo allodia, scilicet Sulmodium (98) satis contiguum monasterio et Tavers in Hasbania, legali donatione ecclesiæ beati Huberti in perpetuum collata optinere mereatur (99). Et cum eandem comitissam licet a priore potestate dejectam sæpius tamen reviseret, ex priori amicitia occasione prædictæ conductionis ⁴¹ Caviniacum fiscum illa ei in vadio accipientium per Lambertum majorem obtulit. Lætatus abbas sibi offerri Caviniacum, quem jam diu desideraverat ecclesiæ acquirendum, præsentem et annuente duce Godefrido quingentos bizantios auri de elemosina patris sui Caviniaco superposuit, et sic fiscum eundem interim sub testibus legitimis, videlicet Segardo, Arnulfo, Gozuino, et Tietboldo, in vadium accepit. Richeldis vero cum amissis tot expensis nichil profecisset, fugato etiam Philippo Francorum rege a Roberto Frisone, ad dominum Theodinum Leodiensem episcopum se contulit, et ei Montense castrum cum omni honore illi subjecto ⁴², sanctæ Mariæ sanctoque Lamberto eundem obtulit. Quæ coemptio ecclesias episcopii afflixit gravissime (100-1) nostram quoque spoliavit ex maxima parte. Intendebat enim comitissa viribus episcopi adversus Robertum se aliquid posse moliri, sed non prævaluit. Venditum tamen castrum cum suis appenditiis in feudum recepit.

25. (38.) Grassabatur interea discidium inter abbatem et ducem, duce quidem a fide patri promissa omnino deficiente, abbate vero ut eam exsolveret in emancipandis condictis ab eo possessionibus constanter exigente. Sed neque frustrata est imprecatio patris, quam, ut dictum est, filio moriturus ingressit, imposita conditione vitæ suæ et honoris; nam uxor ejus Matildis eo relicto Langobardiam rediit, sæpiusque mandante marito ut rediret, non solum non obtemperavit, verum edixit mandanti, ut ad se ille veniret, et sicut se curaret capsam reliquiarum patris sui Bonifacii sibi deferret. Seductus ille spe conciliandæ sibi conjugis, præfatam capsam eburneam cum reliquiis abbati violenter abstulit et Mathildi retulit, relicto tamen altari quod fuerat papæ Johannis. Sed nec sic quidem apud eam maritalem gratiam optinuit, speratusque ab ea et inactus ab Italia Lotharingiam rediit. Consciis vero se abbatem gravius offensisse pro ablatis sanctorum patro-

cinis, cum ex hoc nihil ipse profecerit, callidiori aversione imminetentem sibi acrius vitare cœpit. Coactus tandem abbas de eo desperare, ut erat amicissimus domino Herimanno Metensium episcopo, disposuit cum eo Romam ire (102), volens de eventum rerum papam Gregorium VII consulere, et inter eundem de eisdem agere cum marchissa Beatrice (an. 1074). Ingressi viam Romæ pascha celebrare certabant, sed tardantibus eos quibusdam, qui obsonia episcopo certantim impendebant, ad Lunensem portum pervenerunt majoris hebdomadæ feria quinta (Apr. 17). Ibi occurrit illis legatus marchissæ Beatricis, cum precibus etiam filia ejus Mathildis, ut Pisas diverterent, ut apud eas proximum pascha sollempnizarent. Consultus abbas ab episcopo quid inde videretur sibi, respondit ille non debere gravari dignationem magnæ petitionis, neque differret invitatus occurrere, cum negotium adeundi eas incumberet utrisque. Sic divertentes Pisas honorabiliter suscepti sunt a matre et a filia, satis eminentiores ceteris curialibus habiti in eadem curia. In exsolvendis paschalibus officiis convenerant ibi septem episcopi, hiisque omnibus postpositis celebratis missarum dominicæ resurrectionis (an. 1074, Apr. 20.) oblata est agenda Herimanno Metensium episcopo. Videres præter sæcularium confluentium multiplices glorias, clericorum diversi ordinis frequentiam, ecclesiastici ministerii vasa auri et argenti quamplurima, diversi apparatus vestes peregrinas, Beatricem et Mathildem procedentes quasi cujusdam dominationis præfecturas. Episcopo in tali pompa missas celebrante, abbas in quodam angulo se celabat, aperto capite satis humiliter vacans psalmodiæ cum Lamberto majore et minore. Mathildis circumspiciens deprehendit abbatem latere laborantem, et nichil glorias tam festivæ ostentationis curantem. Assisteat vero ei in decantandis psalmis dominus Anselmus post Alexandrum papam ordinatus Lucensis episcopus, vir admodum religiosus, et non multo post felici excessu clarescentibus miraculis inter sanctos a Domino assumptus. Huc ad abbatem misit, et ut superius ascenderet mandavit. Et cum obedienti sedes deesset, Mathildis assurgens ei suam, ut erat parata, transmisit, mirantibus cunctis quæ esset persona tantæ apud eam dignitatis. Discessurus autem in crastinum (Apr. 21), cum ei inter cetera familiaritatis colloquia, deceptum se a Godefrido de elemosina patris ⁴³, illa super

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ leg. conductionis. ⁴² contradens excidisse videtur. ⁴³ conquereretur vel aliud tale deesse apparet.

NOTÆ.

(98) alias *Smuz. H.*

(99) Donationis præceptum s. d. ediderunt Foppens in *Miræi Opp.*, Dipl. IV, 188, Martene et Durand Coll. Ampl. I, 487.

(100-1) Eadem fere verba habent Gislebertus p. 9, et Ægidius Aureæ Vallis c. 3, qui damna majoris Ecclesiæ Leod. enumerat.

(102) Conf. Vitam Theod. IV, 47-49. Ibi quoque privilegium a Gregorio præsens obtinuisse dicitur,

quod Kal. Maii 1073 datum est. Eo autem anno Gregorius x Kal. Mai. electus est, paschalis Dominica fuit ii Kal. Aprilis. Theodericus ergo si cætera hic recte narrata sunt, Roman ante electionem Gregorii reliquit. Quo fit ut iter ejus a. 1074 sit attribuendum, nescio an etiam privilegium. Nam a. 1075 excludit epistola Gregorii mox commemoranda.

hiis dominum papam consulendum respondit, et ut faciliorem aditum inveniret apud eum optinendi, quæ vellet, litteras ei deprecatorias composuit, quas apostolico redderet ex nomine Mathildis, indicta ei conditione per se redeundi, et quæ sibi evenirent illi referendi. Veniens ergo Romam cum episcopo, litteras Mathildis præsentavit apostolico, et per eas commendatus gratanter susceptus est ab eo. Per septem autem dies in Urbe demoratus, et cujus esset vitæ et probitatis perspectus, adeo factus est papæ dilectus, ut die quadam ab hora prima in sacra capella quæ dicitur ad sanctum Laurentium (103), ubi cum sandaliis dominicis retinentur capita apostolorum Petri et Pauli, pariter soli considerans amica vicissitudine divinis eloquiis intenderent, eo usque ut nocte superveniente armatus Urbis præfectus papa jubente ad hospitium suum abbatem cum suis reduceret. Unde et inter cetera quæ ab eo gratia familiaritatis expetii, privilegium etiam apostolicæ defensionis ecclesiæ suæ auctoritatum optinuit, ut ecclesiæ Romanæ firmata et defensata auxilio et auctoritate, immota stabilitate monastico ordini in perpetuum persisteret, et ei jam donata et amodo donanda anathemate æterno interposito firmiter constarent. Hoc idem privilegium papa a se dictatum et in publico consistorio Lateranensis palatii quod dicitur. Ad speculum, coram pluribus episcopis et cardinalibus ecclesiæ Romanæ recognitum et relectum, subscripsit manu propria: *Miserationes tuæ, Domine, super omnia opera tua*. Cum vero a condita Godefrido promissione abbas se absolvendum exposceret, quia in ea explenda filii ejus auxilium sibi deesset, apostolicus non consensit, sed Annoni Coloniensi et Theoduno Leodiensi apostolicæ auctoritatis formatas epistolas destinavit, ut Godefridum ad hoc quo l patri morituro condixerat exsolvendum, vel consilio inclinarent, vel ecclesiastico ministerio inobedientem compellerent. Reversus abbas per Mathildem, ut ei condixerat, exsolvit ei commendationis suæ gratias, referens quæ ex sententia illi omnia apud papam provenerant; illa licet nolentem aliquamdiu eum secum retinuit, et casula una alba quæ fuerat domini papæ Leonis IX. subdiaconali quoque tunica papæ Stephani qui dictus olim Fridericus frater fuerat ducis Godefridi majoris; a se digredientem honoravit. Nec tantum hac sola vice gratia curiæ illius ecclesiæ nostræ profuit, sed et tempore papæ Alexandri II, cum idem abbas Roma rediens diverteret ad matrem et filiam apud Fraxinutum (104), quo construxerant monasterium monachorum in Alpibus Appennini, per septem dies detentus, ibi cotidie pallio uno muneratus est ab eis. In die vero digressionis suæ data est capsula una eburnea reliquiis Claudii martyris pretiosa, quam secum revehens in

A vigilia sollempnitatis beati Huberti cum honesta processione, responsorium *Cives apostolorum* decantante, ecclesiæ intulit. Et ex tunc in eadem die cum commemoratione Benigni martyris Divionensis, Claudii quoque celebritatem agendam communi assensu congregationis instituit.

26. (36.) Cum vero Theoduno Leodiensi episcopo litteras papæ pro Godefrido ei missas tradidisset, et paulo post privilegium Romanum quod ejus concessione et laude ecclesiæ beati Huberti optinuerat, quasi congavisuro obtulisset, de manu ejus accepit illud archidiaconus Boso, cui et omnia sua procuranda idem episcopus crediderat specialius, ut erat confectus senio. Idem Boso abbatem jam diu infensus erat, eo quod præbendam unam cuidam nepoti suo Nasaniæ expetierat nec impetraverat, unde et collecto livore occasionem se vindicandi attentius quærebat. Explicita ergo carta et offensus ignotis sibi ad legendum notis, quibus conscribuntur privilegia Romanæ auctoritatis (105): *Non, inquit, dubinm quin hinc lateat alicujus fraudis præstigium, quod utique celat barbaries harum notarum*. Raptum ab ore ejus verbum quasi ad gratiam dicentis palatinæ canes exceperunt, censentes diligentius perscrutandum, quod ut difficile ad legendum videbatur incertum. Tandem easdem notas sensim perscrutantes hii qui inter clericos jactitabantur perspicaciores, deprehenderunt rem ut erat, scilicet ecclesiam beati Huberti specialius mancipatam apostolicæ defensionis, æternoque anathemate interdictum quicumque personæ vel potestati, ne quis ei præsumat dampnum inferre vel injuriam, vel in acquisitis vel in acquirendis, utque monachicus ordo ibi in perpetuum Deo deserviat liber totius inquietudinis. Ad hæc Boso rapta occasione insimulandi, caput suum quatens cum suspiriis, et maxima jam diu cœpta indignatione succlamavit, abbatem Theodericum abbatiam sancti Huberti omnino prodidisse Romano pontifici, ecclesiam Leodiensem in hoc ipso incurrisse dampnum intolerabile, et, nisi episcopus ejusque fideles maturius advigilarent, nichil sibi de tanto honore hactenus habito remansisse. Intellexit ex privato odio abbas publicam sibi suscitari invidiam, et indignatus se criminari præter conscientiam, respondit constanter hujus malignitatis conjecturam nec se quæsisse, nec apostolicum concessisse; venirent quicumque eligerentur fideliores ecclesiæ Leodiensis, paratum se Romam redire, ibique eis probaturum publice crimen quod sibi imputabatur nichil esse; ea tamen conditione, ut secundum sacros canones pœnas falsæ criminationis, se purgato, criminatores exsolvent. Præsensit Boso se suo capiendum laqueo, actumque de se, si Romæ prosequeretur abbatem reclamatio (106). Locutus itaque cum consilio, non se assuetum Romano, ait,

NOTÆ.

(103) In palatio Lateranensi.

(104) *Frassinoro*, in ducatu Mutinensi.

(105) Langobardicis litteris.

(106) Factum tamen est; nam Gregorius epistola II, 61, quæ data est x Kal. Apr. a. 1075, Theodunum hortatur ne abbatem privilegii illius causa am-

sed Leodiensi iudicio; nemini licere audientiam reclamare tam subito, nisi episcopi sui, maxime vero metropolitani gravaretur iudicio. Recognovit episcopus licet senex invidiose calumpniari abbatem; ne tamen videretur indiscussum prætermittere quod putabatur dampnosum ecclesiæ, præfixit diem hujus discussionis agendæ. Retento igitur secum privilegio, abbatem dimisit, et ceteros abbates episcopi cum archidiaconis, ut ad præfixam diem venirent convocavit. Interea Boso declamare in clero, spargere voces in populo, quanta malignatus est inimicus in sancto, qui commissam sibi abbatiam subduxerit sanctæ Mariæ sanctoque Lamberto. Vagante passim ut suum cum fama vulgabatur abbatis infamia, et licet apud se bene sibi conscius vera tueretur innocentia, indignabatur tamen mendaciter gravari nichil tale merentis patientia. Præfixa die convenientibus evocatis, ipse quoque cum Theoderico præposito et utroque Lamberto omni modo veritati confusus affuit. Discutiendi etiam privilegii exemplar secum detulit, ut quia calumpniatores ejus secum finerant aliquid monstruosum ignotis in eo celari notis, cunctis legere volentibus innotesceret assuetis conscriptum litteris. Lecto palam itemque relecto privilegio, et cum delato exemplari verbo ad verbum comparato, ventilantibus quibusque inter se prudentibus quæcumque in eo continebantur, nichil in eo Leodiensi ecclesiæ deperiisse, nichil abbatem adversus eam deprehensum est machinasse; et cum jam non ex Bosonis odio, sed ex evocatorum iudicio causa penderet abbatis, in hoc tandem majorum et meliorum sententia consensit, Romanæ ecclesiæ proprium esse de omnibus judicare, nullis vero licere de ejus iudiciis retractare: non succensendum abbati, quod ecclesiæ suæ procuraverit defensionem et auxilium apostolicæ auctoritatis, cum nec in sensu nec in verbo exclusiverit debitam subjectionem ecclesiæ Leodiensis. Indignatus sic suam Boso adversus abbatem conjecturam extenuari, arrepto privilegio de medio consessu se subduxit. Ipso tamen episcopo reclamante et indignante cum ceteris curtalem injuriam faceret abbati, vellet nollet, privilegium publicè laudatum et auctorizatum reddidit. Soluta contentione, abbas absolutus recessit, sic exinanita existimatione illi objectæ criminationis et comprobata erga ecclesiam nostram auctoritate Romanæ defensionis. Est autem hujusmodi privilegium in superiori pagina conscriptum, quod hic est interponendum:

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ canonice ad lit 1. quod glossema ejeci auctoritate exemplaris hujus privilegii, quod ex ms. S. Huberti ediderunt Poppens in Miræi Opp. dipl. IV, 6, et Mart. et Durand in Coll. Ampl. I, 813. ⁴⁵ a. quæ illi. ⁴⁶ ita correxi, eadem auctoritate; ut non eas cath. 1. ⁴⁷ ita omnes. ⁴⁸ hic desinit exemplar illud.

NOTÆ.

plus molestare velit. Compertum est nobis, inquit, te contumelias quorundam consilio intulisse abbati de S. Huberto propter privilegium quod a nobis suscepit, sed excusamus eum, quod contra detrimentum et honorem ecclesiæ tuæ nihil fecerit. Unde te mone-

A *in Christo filio Theoderico, abbati monasterii sancti Petri sanctique Huberti Andaginensis in Arduenna constituti, suisque successoribus regulariter ibidem intransitibus in perpetuum. Nulli fidelium est in dubio quin sedes apostolica, eo quod ⁴⁵ universalis mater et omnium ecclesiarum princeps est, omnibus hoc jure ac debita sollicitudine præesse debeat, non ut ⁴⁶ eas tantum catholicæ religionis unilate concludat, sed generali circumspeditione etiam ab hiis quæ extrinsecus promoventur pro sua auctoritate salvet et munit. Inter quas tamen cum plures inveniantur, quæ speciali et propria commendatione in tutelam ejusdem sedis apostolicæ se contulerunt, ut specialiter caritate et studio suæ matris amplexæ usquequaque securiores et liberiores ab omni infestatione consistant, quas ⁴⁷ ut dignum erat, ita Romana suscepit ecclesia, tantaque protezil undique diligentia, ut omnibus munimenta præsidii, nonnullis quoque gratiam conferret augendi. Cujus rei plurima nobis exemplum sanctissimi viri reliquerunt, qui, ante nos in illa quam diximus apostolica sede fulgentes, pro honore ecclesiarum Dei et exaltatione earum magis quam pro vita aut salute sua solliciti fuerunt; suscipientes monasteria et venerabilia loca in patrocinium apostolicæ defensionis, et confirmandes ea propriis privilegiis, quatinus ex cotidiana tranquillitate ardentius in devotione divinæ servitutis et in omni bono proficerent. Qua in re quam pie, quam sancte fecerunt, et il'orum nobis ostendit gloria, et ipsius rei tam fructuosa gratia. Nam cum oratoria in pace et tranquillitate consistunt et ecclesiastica beneficia pauperes Christi nutriunt, tum vero laus Deo digne promittitur, et remedia peccatorum tam vicis quam defunctis impenduntur. Unde nos in eadem sede apostolica, non nostris meritis sed divina locati gratia, suscepti officii debitum considerantes, præfatum monasterium, cui tu, dilecte filii et prænominate abba, præesse dignosceris, tuo rogatu in tutelam apostolicæ sedis et nostram et successorum nostrorum defensionem suscepimus, confirmantes et corroborantes sibi per præsentis paginam privilegii, ecclesiam sanctæ Mariæ super Axonam sitam (107) et ecclesiam sancti Sulpitii super Mosam (108) ceterasque possessiones tam in villis quam castellis ceterisque ecclesiis et terris cultis aut incultis seu in omnibus rebus mobilibus et immobilibus, quas nunc jure possidet ⁴⁸ aut in posterum Deo miserante acquireret, quatinus omnia ad communem utilitatem fratrum inibi Deo famulantium sub tuo tuorumque successorum regimine et congrua dispensatione semper inconculsa illibataque permanent. Si quis vero regum, sacerdotum, clericorum,*

mus et rogamus ut per nillas eum in pace et in omni tranquillitate.

(107) In Eberneicurle.

(108) Pirensem.

iudicum ac secularium personarum hanc constitutionis nostræ paginam agnoscentes, contra eam venire temptaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et nisi vel ea quæ ab illo sunt male ablata restituerit, vel digna pœnitentia illicitè acta defecerit, a sacratissimo corpore et sanguine Dei domini⁹⁹ redemptoris nostri Jesu Christi alienus fiat, atque in æterno examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem justis servantibus eidem loco, pax domini nostri Jesu Christi, ut hic fructum bonæ actionis recipiant, et apud districtum iudicem præmia æternæ pacis inveniant, Amen. Subscripsit autem manu propria domnus papa: *Miserationes tuæ, Domine, super omnia opera tua. Bene valete. Datum Lateranis in¹⁰⁰ Kal. Maii ver manus Petri sanctæ Romanæ ecclesiæ presbyteri cardinalis ac bibliothecarii, anno primo pontificatus domini Gregorii VII, papæ, indictione undecima.*

27. (38.) Interea monitus Godefridus ex mandato papæ a Coloniensi itemque Leodiensi pontifice, ut conductam patri veritatem et fidem exsolveret, illeque nec monentes nec arguentes audire curaret, accidit ut domnus Herimannus, Metensis episcopus, ad eum Bulonium veniret. Erat autem dominici adventus dominica secunda, et ut suum est ejus temporis, in horruerat passim hiems asperissima. Exceptus a duce ut decebat tantum pontificem, cum post cenam in lecto ducis pausaret, duce altrinsecus in eadem camera quiescente, primo gallicinio apud sanctum Petrum surrexerunt ad vigilias fratres, Theoderico abbate tunc cum eis ibi demorante. Miratus episcopus ea tali hora se campanas audire, interrogavit duces, quo vel ad quid sonarent. Respondit dux fratres apud sanctum Petrum ad vigilias surgere, eosque ex elemosina patris sui ibidem locatos consistere. Ad hæc episcopus altius ingemiscens: *O, inquit, nos infelices, quos in tantis deliciis quiescentes Deo condempnant tales vigilie. Felices econtra quos nec torpor mediæ noctis, nec horror hujus asperimæ hie- mis reprimil a laudibus omnium creatoris Dei. Tu quoque infeliciores infelicissimis, quem necdum emolliunt vel timor Dei vel amor patris tui, qui elemosinam ejus defraudaveris, et fratribus tam devotis ad- huc eam detraheris!* Ad hæc Godefridus compunctus in lacrimas erupit, et gratias agens rationabili ejus castigationi, quicquid ex hoc neglexerat, emendaturum amodo se promisit. In crastinum uterque abbatem mandavit, venienti vero dux officiosissime assurrexit, et nichil tale de eo speranti coram pontifice et qui-

A busdam curialibus suis vadium humillimæ satisfactionis genu flexo porrexerat, se errasse, se peccasse in Deum et patrem suum esse confessus, errorem quoquesuum amodo se correcturum professus. Miratus abbas et lætatus in Domino, qui ad quod vult inclinatur corda omnium filiorum hominum, suggerente episcopo duci recredidit quod sibi porrexerat vadium, in verbo scilicet viventis adhuc patris sui, quo eum adjuraverat¹⁰¹, vitæ suæ et honoris conditione interposita; statim ille prohibens quæ de præfato thesauro subdlexerat abbati, Bellam vallem ad usum fratrum ei deposuit, et ecclesiam Montis Madiensis (109) cum tribus mansis terræ beato Petro in perpetuum possidendam legaliter tradidit.

28. (39.) Eodem anno (1075, Jun. 23) Theodui- nus Leodiensis episcopus vita decessit. ortaque (110) contentione inter quosque potentes agendæ electionis, dum plures fieri voluissent episcopi, nulli eorum ut episcopus fieret contigit. Nam dux Godefridus, qui tunc forte morabatur cum Heinrico rege, cum vix tenuiter persensisset episcopum obisse, precibus suis optinuit apud eum, nemini concedendum donum episcopii, nisi quem ille præ- sentaret ei; moxque ad Heinricum Virdunensem archidiaconum¹⁰² misit, et ei ut remota omni dilatione ad se veniret mandavit. Festinavit ille duci occurrere, incertus omnino quid vellet. Leodienses vero pro contentione præfata nulla adhuc electione firmata, ne videretur injuriosum regi, baculum pontificalem paulo morosius deferri, ut eum referret injunxerunt Theoderico abbati. Quidam autem de clericis alter alterum anticipans curiam irrepserant, sperans quisque vel sibi proventurum eventum rei, vel paratus gratia vicissitudinis ferre suffragium alteri. Interea suggestit dux clericum adesse, cui episcopium donandum destinasset; dignaretur rex, ut est ejus donationis agendæ, pro tribunali sedere, et vocatis Leodiensibus episcopum illis constitueret. Leodienses evocati, licet morderentur latenter nemini illorum quod speraverant provenisse, ne tamen voluntati regis quæ in negotio præponderabat, viderentur deesse, Theoderico abbati ex consilio referendam imposuerunt domini Heinrici electionem. Qui cum ceteris assistens regi, ut erat vir urbanæ elegantis, promptusque Latialis eloquentis: *Eligat, inquit, eum Deus, et ab eo præelectum nos quoque voluntarie eligendum decernimus.*

D 29. (41.) Sic (111) domnus Henricus episcopo donatus, et obsequente duce in urbem favorabiliter reneptus, non multo post a domno Annone Colo-

VARIÆ LECTIOMES.

⁹⁹ lege et domini. ¹⁰⁰ vel in vel III legi potest. ¹⁰¹ adjuverat c. ¹⁰² cognatum suum, virum vita et genere nobilissimum, filium scilicet Frederici comitis Tullensis, addit *Ægidius*.

NOTE.

(109) *Montmedy* ou *Mairy*.

(110) Eadem invenimus apud *Ægidium Aureæ Vallis* c. 10, et breviora in *Chron. S. Laurentii Leodiensis*. Cf. *Lamberti Ann. 1075*.

(111) Totum caput totidem verbis legimus apud *Ægid. c. 11*; in multis convenit cum *Chr. S. Laurentii*.

niensi pontifice sollempniter est consecratus; a quo etiam adjuratus est sub testimonio collatæ sibi benedictionis, ut ejus quoque utamur verbis: *Per benedictionem, inquit, patris tui Annonis obtestor te ut destruas superbiam et insolentiam Guolbodonis.* Erat autem Guolbodo abbas ecclesiæ beati Laurentii, qui, nimium confusus gloriæ suæ et nobilitati⁸³, longe se aliter habebat quam conveniret monachicæ professioni. Nec diu moratus episcopus privatis illum ammonitionibus corrigere, cum videret se in hoc non solum non proficere, sed illum magis ad deteriora ex indignatione descere, constituit diem ad discussionem ejus publicam. Convenientibus abbatibus (*Oct.*) et archidiaconis cum se Guolbodo non posset purgare a criminibus objectis, decreta omnimoda res ejus in potestate et dispositione episcopi. Episcopus, ne accelerando justitiam videretur evacuasse misericordiam, obtulit ei locum et tempus agendæ pœnitentiæ, decrevitque ei ut Viridunum apud sanctum Agericum aliquamdiu privatus secederet, et inter religiosos viros ibi noviter congregatos (112) satisfactonem suam dignam misericordia; comprobaret. Concessit ille primum iudicio sapientium et episcopali decreto se consensusurum; sed ad horam locutus quibusdam suis, quod prius promiserat exequi, post publica contradictione recusavit. Episcopo exigente ut daretur sententia huic resultationi et inobedientiæ, decretum est ab omni conventu, ut in sua se recognosceret, ⁸⁴, ipsamque abbatiam libere ad placitum suum disponeret, cujus abbas convictus criminibus nollet illi ad emendationem obedire. Nec moratus Guolbodo ad regem Henricum abiit, ejusque violentia adversus episcopum conatus est se tueri. Qui dum ecclesiasticam justitiam sæculari audientiæ prætulit, secundum sacros canones omnem sibi aditum recuperationis obstruxit. Nam nec regis precibus nec minis potuit episcopus attrahi ut eum restituere, obtestatus se malle episcopium ad tempus interimere, quam ejusmodi insolentiam pati sine congrua satisfactione. Sic Guolbodo desperans Hungariam concessit, indeque ad regem reversus in expeditione Italica positum, ad mortem usque domni Henrici episcopi moratus est apud eum.

30. (42) Hiis (113) actis circa Leodiensem synodum, quæ agitur in festo apostolorum Simonis et Judæ, in sequenti adventu domnus Anno religiosus pontifex Colonie vita decessit (*Dec. 4*) in maximo dampno totius illius provinciæ (114), quinque

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ quia venerabilium — extollens *inserit Egidius, quæ verba Chr. S. Laurentii exhibet c. 43, ⁸⁴ scilicet* sententia.

NOTÆ.

(112) Monasterium ordinis sancti Benedicti a Remberto episcopo Viridunensi anno 1047 fundatum, unde et hic viri religiosi ibidem *noviter* congregati dicuntur. M.

(113) Eadem ap. Egid. l. I.

(114) *Provincia, sepultusque est in cœnobio Sibirgenst, quod ipse propriis sumptibus construxerat.* Egid. qui inde ad Trudonensia transit. Cf. Chr. S.

^A marchas argerti moriturus mittens ecclesiæ nostræ.

31. (43.) In sequenti sollempnitate dominici natalis dux Godefridus natalitiam curiam celebravit in magna gloria Trajecti, infelix certe et nimis improvidus sui, et cui ultima fuit pompa hujus suæ ostentationis. nam inde descendens Frisiam, dum apud castrum Flardengis moraretur, per quosdam necessarios Roberti comitis Flandrensis in secessu per posteriora percussus interiit (*an. 1076, Febr. 27*). Cujus interitus equidem dolendus, omni Lotharingiæ adeo fuit exitialis, ut justitia et pax, quæ ultra memoriam eorum qui erant ejus temporis, profecerant sub eo, in brevi ejus defectu eveniente deficerent cum eo. Cujus corpus, sicut vivens disposuerat Viriduni ad sepulturam transferendum, dum perlatum esset Leodium, Henricus episcopus tanto amico destitutus, in pompa maximi coloris processit ei cum clero et populo totius civitatis, perque singulas congregationes præsens ipse circumferri jussit, exceptoque sollempniter missas celebrari instituit.

32. (44.) Deinde persecutus eum usque Vilantiam (115), præ nimio dolore infirmatus, progredi ultra non potuit, et Theoderico abbati ad corpus deducendum vices suas commisit. Ipse delatus ad ecclesiam beati Huberti, donec convalesceret ibidem fuit. Fuit autem a secunda dominica quadragesimæ usque post octavas ibi celebrati paschæ (116). Nam delectatus religiosa fratrum conversatione et eorum probata erga se sincera dilectione, nulla suorum vel clericorum vel principum potuit evinci suggestionem, quin ante pascalem celebrationem vellet locum mutare. Morabatur tunc junior Godefridus marchio cum illo, qui, avunculi sui destitutus auxilio, ejus dem episcopi tuebatur patrocinio; quem cum sæpius argueret de allodio Telnis, quod Bulionensis violentia jam diu subduxerat ecclesiæ, dicens etiam se timere illi vindictam hujus justitiæ: Godefridus consilio et hortatu optimatum suorum episcopo cessit, et quod suum erat beato Huberto voluntarie recognovit. Dominica autem quæ dicitur in palmis (*Mart. 20*), post sollempnem ejusdici processionem, prosequentibus nobilibus suis uterque accessit ad majus altare beati Petri apostoli, et baculum suum pastorem tenente episcopo, dextera ejus dexteram suam Godefridus superposuit, et cum eo prædictum allodium super illud absque ulla calumpnia reposuit. Imposita etiam sibi episcopus stola sacerdotali, ne

^D Laur. c. 44.

(115) *Vilance, à deux lieues de St-Hubert, ou naguère se voyaient encore les restes d'un manoir féodal.* R.

(116) I. e. a die 21 Feb. ad 3 Aprilis. Sed Lamberto teste Godefridus iv Kal. Mart. occisus est.

quis illud amplius ecclesiæ subduceret, sub oblatione divini nominis interdixit, et imprecatione æterni anathematis excommunicavit; Godefridum vero culpam suam suorumque antecessorum humiliter fatentem absolvit, et facto publice privilegio hujus recognitionis, sua illud et suorum a stipulata assignatione confirmavit. In sequenti vero feria quinta (*Mart.* 24) circa horam sextam, parata sibi sede in portis templi, deductos ibi pœnitentes episcopi cum maxima reverentia et lacrimis Deo reconciliavit, et communioni sanctæ ecclesiæ per manus archidiaconorum sibi reassignatos restituit. Deinde sollempniter infulatus missas celebraturus episcopally processit, habens in ministerium ecclesiasticum electos ex fratribus septenos uniuscujusque ordinis, duodecim quoque sacerdotes in veste sacerdotali circumstantes eum, ad expectationem conficiendi in ipso canone sacri crismatis. Tanta tunc temporis erat frequentia religiosæ congregationis, ut hiis exceptis conventu exsequendi ordinis non videretur minui. Tanta ornamentorum copia abundabat ecclesiæ, ut pretiosis vestibus ornati singuli procederent in suo ordine, ipse etiam episcopus suis postpositis casulam albam indueret, quæ fuerat Leonis papæ, data, ut dictum est (117), abbati Theoderico a Beatrice et Mathilde. Quanta vero devotione dominicam passionem et sepulturam exegerit, qua alacritate cum publica fratrum processione, ambientibus eum archidiaconis suis, in ipso sancto sabbato sacri baptismatis fontes ore proprio consecraverit, qualiter hoc idem privilegium matris ecclesiæ sua auctoritate laudaverit et probaverit, quanta et quali gloria et lætitia pascalem sollempnitatem celebraverit (1076, *Mart.* 27), olim relatum vix crecibile videbitur posteris. Cum et ipsi curiales episcopi posthabita urbe ab episcopo se quasi in solitudine ad eum convenisse indignarentur, nec tamen vel in divinis sollempniis vel in rerum exteriorum copiis se esse diminutos mirarentur. Elaborabat quoque episcopus ne propter frequentiam curialem ordo religionis aliquam pateretur inquietudinem; sed etsi quando gratia refrigerandi fratribus vel in lectione vel in colloquutione interesse volebat, executores suos in ipso claustru aditu a se rejiciebat, et post se accludens valvas, quasi quidam privatus adgaudentibus sibi reverenter conveniebat.

33. (45.) Jam die festo mediante Herimannus Mœnsium episcopus venit eum invisere, et exceptus ab ipso cum honorabili processione, tantæ sollempnitatis videbatur lætitiâ auxisse. Et quia longo ante tempore amicissimus erat abbati Theoderico, ejus congregationi in crastino eorum conventui se satis hilariter præsentavit, dicens sibi esse cordi ut aliquam gratiam eis relinqueret hujus ad eos adventus sui. Tunc ex consensu communi ab episcopo Henrico abbas expetiit, ut ejus consensu duo dicaret Deo altaria a se constructa noviter. Quod episcopo

A concedente, domnus Herimannus in feria sexta pascale (*Apr.* 1) quæ obvenerat in Kalendis Aprilia, dedicavit oratorium unum quod dicitur ad sanctam Jerusalem, eo quod ad modum dominici sepulchri conditum, ipsam quoque ejus formam repræsentet devotioni fidelium; in sequenti sabbato aliud quod erat duplex, in superiori continens memoriam beati Nicolai, in inferiori vero beati Andreæ apostoli, quod ad hoc maxime ædificaverat olim abbas, ut ibi specialius ageretur fratrum memoria, quorum corpora ibidem jacent translata ab effosso cimiterio pro cripta amplianda. Qui dum paratis donis episcopum decrevisset honorare pro hac gratia impensa ecclesiæ, episcopus non solum non acquievit quicquam inde accipere, sed econtra casulam suam pontificalem cum stola et baltheo, duobus quoque candelabris et uno pallio obtulit habenda beato Huberto.

34. (46.) Exacta pascale ebdomada cum in suo digressu valediceret fratribus, ex pietatis affectu singuli cœperunt flere altrinsecus; Henricus autem amplius, quasi ex desiderabili sibi quiete revocatus ad tam multiplices sæcularium negotiorum tumultus.

35. (47.) Adhærebat ei familiarius quidam Viridunensis senex Eleutherius, vir equidem religiosus, et qui ab ineunte ætate instruxerat eum honestis et castis moribus. Ille sollicitus salutis et honoris illius, attentius suggererat ei ordinandam esse ecclesiam beati Laurentii, quæ aliquandiu viduata indigebat providentia abbatis. Qui dum moraretur cum episcopo, factus est familiaris Lamberto juniore et Berengero priori, inter quos concreverat jam diu gratia veræ in Deo caritatis, quia inolita gratis libera erat totius necessitatis. Et cum sæpius Eleutherius colloqueretur Lamberto, forte inter loquendum incidit eis memoratæ abbatiæ mentio, et illo dicente de ejus ordinatione se multotiens cum episcopo contulisse, episcopum vero sollicitum, sed incertum cui convenienter eam committeret, respondit Lambertus, optime eam committendam Berengero, sapienti equidem et probatæ virtutis viro. Ille semel raptò verbo, gratias egit Domino, et quantocius suggessit episcopo, ut Berengerum sibi commodandum expeteret ab abbate Theoderico, quem interim ecclesiæ beati Laurentii loco prioris præponeret, donec per accessum temporis certius inde sibi consilium proveniret. Episcopus eum expetere non distulit, et vix ægre ab abbate impetratum et introductum ecclesiæ vacanti priorem esse constituit. Berengerus, ut erat vir discretus et prudens, satagebat consulte omnia procurare, singulorum se moribus contemperare, neminem quasi importunus gravare, doctrina et exemplo graviore informare, leviores ne scandalizarentur interim dispensatoria patientia dissimulare.

36. (48.) Nec multo post superveniente festo beati Lamberti (*Sept.* 17), cum ediceret episcopus

NOTE.

abbatibus et archidiaconis reddendum sibi consilium de ordinanda ecclesia beati Laurentii, responderunt illi in commune consulendos fratres ipsius congregationis, eisque offerendam regularem et legitimam electionem abbatis. Episcopus in crastinum deducens eos secum ad locum venit, et fratribus ut abbatem sibi eligerent mandavit. Illi locuti cum consilio, cum abbatibus et archidiaconis elegerunt Berengerum consensu unanimi. Lætatus episcopus eorum electionem convenire voluntati suæ, abbati Theoderico cœpit vehementer innuere ut Berengerum sibi absolutum redderet. Econtra cum abbas reclamaret, se nec velle nec posse tali viro carere, suæ magis ecclesiæ eum convenire quam alienæ; vix optinuit episcopus quod petebat omni illo conventu suffragante, et tandem Berengero coram attracto, abbatiam sancti Laurentii licet diu renitenti episcopus violenter ingessit, id revera disponente gratia Dei, quæ in brevi hoc se disposuisse comprobavit, dum illius labore et ingenio accrevit interius optinæ religionis congregatio, et exterius multiplex rerum ecclesiasticarum acquisitio.

37. (49.) [V. Theod. c. 4] Anno (118, dominicæ incarnationis 1076 gravissima hiems incubuit, adeo ut in Galliis Ararim, Rodanum, Renum, Ligerim, in Germania Albam, Visclam et Danubium, in Italia Eridanum permaximos fluvios, ut taceatur de minoribus, tanto gelu constringeret, quod mirantibus circumstantibus incolis quasi per solidam terram pervii fierent. Hoc gelu tandem in vere remisso (an. 1077), tanta successit siccitas aeris, ut arenibus arvis pene desperaretur proventus messis futuræ. Theodericus abbas tunc in quadragesima Romam gratia orationis profectus, in redeundo Remis apud beatum Remigium familiariter aliquandiu lassus quievit. Vulgato autem per urbem tanti viri adventu, ipse Manasses tunc Remorum pontifex, omnesque pæne ejusdem metropolis majores illum suppliciter adeuntes petierunt ut de imminente plaga desperatis daret consilium, simulque orationibus optineret divinæ consolationis auxilium. Ille licet invitatus precibus tamen supplicantium victus, publicum populi conventum in basilica majori sanctæ Mariæ semperque virginis genitricis Dei mandavit fieri, et inter missarum sollempnia exorsus sermonem pro qualitate periculi omnibus indifferenter unius diei continuum jejunium indixit, et ut darent pauperibus quæ subtrahabant sibi. Quanta autem fuerit in exhortatione sermonis ejus omnium, ipsorum etiam Judæorum compunctio, quam alacris indicti jejunii et elemosinarum executio, consequenter ostendit Dei omnipotentis miseratio. Nam in crastinum abbate missas celebrante, statim ut eas terminavit, tanta tamque salubris pluvia erupit, ut passim revirentibus campis, jam diu desperata Dei gratia donante,

A largissima ejus anni proveniret messis.

38. (50.) Sub eodem tempore adfuit Theoderico abbati legatio Elinandi Laudunensis episcopi, ut si quid apud eum posset vel ipse vel ecclesia commissa, concederet fratrem unum suæ institutionis, quem ordinaret abbatem ecclesiæ beati Vincentii martyris. Id cum abbas omnino recusaret, episcopus vero hoc ipsum bis terque importunius reposceret, tandem relato consilio ad communem audientiam capitoli, unanimi fratrum electione dominum Adalberonem Laudunum deduxit, eumque se præsentem abbatem ecclesiæ beati Vincentii ordinari concessit.

39. (51.) Et ut memoretur idem Adalbero quis aut unde fuerit, fuit nobilis prosapiæ Suevus et multiplicis scientiæ, Constantiensis ecclesiæ clericus. Hic duci Godefrido juniore ab Italia revertenti familiariter adhæsit, qui quamdiu advixit, habitus est apud eum amicitior amicissimis. Sed illo interfecto, cum se Adalbero junxisset Godefrido adolescenti, quem avunculus adhuc vivens adoplaverat heredem sibi, inter illum et Albertum Namucensem comitem orta est gravissima dissensio pro castello Buloniensi. Qua de re nominato apud sanctum Hubertum inter utrumque colloquio, cum Godefrido adfuit ibi et clericus Adalbero. Qui ut erat perspicax in rebus deprehendis, cum perspexisset in fratribus inremissam intentionem exequendi ordinis, cum etiam pervidisset ex ipsa loci opportunitate non indigere solitudine, si quis vellet ibi Deo militare, divino respectu compunctus destinavit apud se vanitatem mundi respuere, quam tot casibus subditam nemini videbatur esse durabilem. Locutus ergo abbati, condixit illi diem ad eum extoto revertendi, collectisque quæ erant in promptu rebus suis, juxta condictum in capitulo se prostravit more agendæ conversionis. Videres neminem se posse continere a lacrimis, cum tantarum paulo ante deliciarum juvenis tam subito mutatus ad mundi contemptum adeo se accingeret, ut pretiosissimas olosericalis habitus vestes cum tunica oloserica sponte sua spoliatus abjiceret, annuli quoque aurei digitis abstracti et in terram projecti clarissimum tinnitum redderent, ipse etiam conversionis suæ professionem vix permittente singultu enunciare sufficeret. Hic non multo post, ut dictum est, apud Laudunum Clavatum ordinatus abbas ecclesiæ sancti Vincentii, quantum Deo juvante loco profecerit, testatur fratrum nobilissima religio ab eo instituta, informata interius, rerum quoque et cellarum multiplex augmentatio exterius.

40. (52.) Anno 1081 dominicæ incarnationis, indictione 4, Theodericus abbas ad consecrandam criptam quam ædificaverat Henricum accivit episcopum, ejusdemque consecrationis diem prælixit, videlicet in Idibus Januarii. Episcopus quod petebatur

VARIE LECTIONES.

** d. quoque a. c.

NOTÆ.

(118) Cf. Ann. Leod. 1476; Laub., et Annalistam. Sax. 1077.

hilariter exequendum decrevit, comitatusque Francone episcopo Bellagradensi, necnon maxima frequentia clericorum et curialium suorum, in epiphania Domini ad locum venit. Quantus autem concursus non solum affluens, sed et exterorum promiscui sexus et ætatis ⁶⁶ expectationem tantæ sollemnitatis convenerit, quanta prædictorum pontificum devotione, quanta Leodiensium archidiaconorum et frequentia et obsecundatione, quam largis et multiplicibus obsoniis eadem consecratio celebrata constiterit, si quis narraret, vix crederetur a posteris, præsertim cum degenerante sæculo deficiat passim non solum copia, sed et ipsa morum probitas et antiqua moralitatis honestas.

41. (83.) Apud Calvitiacum advocatus quidam, Albricus nomine, in exigendo sibi indebitas chorveias (119) adeo imminabat ecclesiasticæ familiæ, ut in arando vacca cujusdam pauperis abortiret, ejusque vice per totum diem jugum sustineret altrinsecus pauper. Tantam tamque injustam exactionem abbas audivit, et Albrici inhumanitatem exhorruit, properans Divum (120), Adelonem expetiit, et quomodo subadvocatus ejus familiam ecclesiæ tractaret, satis dolenter ingessit, paratus probare hujusmodi angariam nec illi nec alteri debitam. Indignatus Adelo adversus Albricum, hoc illum fecisse erubuit, et ex postulatæ probationis diem abbi constituit. Heribertus quidam ammodum fidelis et probus erat tunc Calvitiacensis villicus. Hic die præfixa inter abbatem et Adelonem testificato legaliter sacramento, idem sacramentum judiciali examinatione per aquam confirmavit, et advocatorum violentas exactiones, maxime vero chorveias illi omnino indebitas, comprobavit. Huic publicæ comprobatione interfuerunt Adelo Diviensis, Rainaldus comes Mutiensis (121), Petrus Mirowaldensis cum multis nobilibus aliis. Actum anno incarnati Verbi 1081.

42. (84.) Nec multo post Godefridus Theodericum comitem cepit, qui filius Gerardi Flamensis, regi etiam Henrico ammodum familiaris, in quibus poterat adversabatur juveni. Quem Bulonium deductum satis liberaliter jussit servari. Lambertus quoque junior tunc ut erat præpositus ecclesiæ sancti Petri, frequentius captum revisendo, in quibus poterat deserviebat illi. Hic igitur post dimidium fere annum in eadem captione oblit (an. 1082), et jam moriturus Coloniam se deferendum familiaribus suis indixit. Ibi enim apud sanctum Gereonem longe destinaverat sibi sepulturam, colata illic rerum suarum multiplici munificentia. Lambertus vero ut semper erat curiosus ecclesiæ matris suæ utilitatibus, per Heribrandum castella-

num et Tieboldum effecit, ut abbreviato labore tam longæ hujus evectiois, sepeliretur in ecclesia beati Huberti. Cujus rei gratia Gerardus et Gozwinus filii ejus contulerunt ecclesiæ legaliter in perpetuum habendos sex mansos allodii apud Bridam (122), quæ sub Trajecto sita est in Taxandria. Actum anno incarnati Verbi 1082. Hoc eodem anno refirmavit episcopus Henricus castrum Mirvolt.

43. (85.) Increscentibus autem inimicitiis inter Albertum Namucensem et Godefridum Buloniensem, Albertus pro guerra Buloniensi Mirvoldense castrum latenter refirmare disposuit. Id cum Henricus episcopus deprehendisset, tum quia Godefrido omnimodis favebat, tum etiam quia per hoc vexandum episcopium timebat, anticipavit prævenire intentionem Alberti, et a Richelde comitissa Montensi ipsum montem cum comitatu et banno et ceteris ejus appenditiis, duo quoque ejus allodia, scilicet Braz et Gruispontem cum omnibus utilitatibus suis et familia taxato pretio comparavit, sicque castrum maximis impensis refirmaavit. Cui cum quasi ad custodiam provinciæ milites deputasset, illic cogente inopia facti sunt publici prædones, non solum villarum pauperes, sed etiam ipsam abbatiam sancti Huberti assiduis incursionibus vexantes. Quæ res Theodericum abbatem usque ad animam gravavit, timentem non solum suo tempori, sed etiam in posterum periculo imminenti, et cum frequenter per se ipsum, tum per quos poterat mediatores episcopum precibus ambiret, ut tam grande malum quod in exitum totius provinciæ firmaverat dissolveret, sibi que pondus tanti timoris absolveret, præ tendens se in ecclesia beati Huberti hactenus frustra laborasse, cui post se relinquere tam proximum vicinum desolationis certissimæ: compulsus episcopus ne tantum virum sic sibi insistentem, et eo usque habitum in amicitia familiarem inexorabiliter offenderet, utque ejus dolorem et indignationem utcumque leniret, ipsum castrum cum omnibus appenditiis suis legaliter habendum tradidit ecclesiæ, et in ecclesia beati Michaelis a se ibi constructa et dedicata fratros ex ecclesia beati Huberti constituit, custodiamque concessæ munitionis abbati habendam indixit. Asserente abbate se nescire castrum custodire sed clastrum, convictus tandem ab amicis suis, maxime vero suggerente Lamberto majori, ne interim exasperaret animos personæ potentis, indictam custodiam dispositis ibi fidelibus ecclesiæ intercept.

44. (86.) Tunc temporis Mathildis marchissa ad dederat episcopo Viridunensi ut ⁶⁷ Juviniensem abbatiam (123), cui Theodericus episcopus Galburgem religiosam virginem præfecerat, quam diu

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ ad excidisse videtur. ⁶⁷ Aut ut delendum est, aut verbum excidit.

NOTÆ.

(119) *Corde*.
(120) *Dun-sur-Meuse*, à cinq lieues de Montmédy. R.

(121) *Mussy*. R.
(122) *Brel*. R.
(123) *Juigny*, entre Stenay et Montmédy. R.

multumque reluctantem de reclusionem violenter abstraxerat. Quæ cum in loco eodem scrinium reliquiarum invenisset, ferreis nexibus firmiter colligatum, jejuniis et orationibus quæ ibi reliquæ continerentur a Domino studuit quærendum Cui cum divinitus revelatum esset partem corporis beati Benedicti abbatis ejusque sororis Scolasticæ virginis inibi contineri, idem certius decrevit experiri oraculum, et ad hoc ipsum publice providendum evocavit ad locum Theodericum episcopum. Episcopus ad rem edictum præfixit in exaltatione sanctæ crucis. Convenientibus ad eam rem expectationem non solum finitimis, verum etiam quampluribus exteris, adfuit etiam pro expetendis sanctorum reliquiis Lambertus junior, missus ab episcopo Henrico et abbate Theoderico. Locato autem consistorio in area campestri, ibidemque aperto reliquiarum scrinio coram frequentia populari, inventa sunt duo capita, videlicet præfati fratris et sororis, cum ossibus dissimilis quantitatis. Nam quædam videbantur virilis eminentiæ, quædam habitudinis femineæ. Quibus ab episcopo lacrimabiliter expositis ad videndum, iterumque reverenter repositis, celebratis etiam ex eorum veneratione missarum sollempniis, junctura ⁵⁸ una digiti beati Benedicti et dens abstractus ex maxilla Scolasticæ virginis dono abbatissæ huic ecclesiæ provenit.

45. (87). Interea episcopus ecclesiam beati Huberti frequentare, neglectis sedibus episcopii natalitias curias et pascales celebritates ibidem sollempnizare, ordines ecclesiasticos, suis temporibus agere, et fratribus sine aliqua suorum inquietudine familiariter cohabitare. Satagebat abbas quibus poterat obsequiis eum complacare, et inter agendum gratiam ejus de castro deiciendo prætemptare, sed episcopo quod petebatur callide dissimulante, modo rem ad optimum suorum consilium referendam respondente, cum jam abbas fastidians quereretur fratribus suis frustrare niti, suborta est maxima seditio adversus episcopum totius congregationis, quod ecclesiæ hactenus liberrimæ obfirmasset intolerabile jugum hujus obsidionis, tamquam magnum diabolium ad insidias sanctificationis. Quod licet in faciem illi obicere parcerent, eis tamen, quos illi sciebant primiores, hæc ingerebant acerrime, ut ingesta sibi referendo, vel misericordiæ recordatum ab intentione reflecteret, vel ex eo certius si esset eis desperandum probarent. Familiaribus vero econtra causantibus, non sic dehonestandum vel provocandum tantæ potestatis virum hactenus eis tam amicum tamque humanum, Lambertus junior zelo matris suæ ecclesiæ incitatus; *Talis, inquit, amicitia cum ad hunc nobis exitum ⁵⁹ provenerit, eadem facilitate contempnatur, qua et probatur.* Quod verbum notatum præ ceteris, cum episcopo velut ad contumeliam specialem referretur ex persona dicentis, episcopus concepta occasione

A quasi justæ commotionis adversus abbatem et fratres furere et conqueri cepit; inferens non se sic meruisse injuriari, nec sibi amodo succensendum, si sic læsa ejus amicitia ad eos exerceret inimicitias. Intellexit abbas libenter cum causis affectare, ut quod petebatur de castro deiciendo, quasi juste exasperatus recusaret, et de eo jam desperare coactus, secessit Franciam, utroque Lamberto comitatus. Et dum apud cellam Eberneicortis moraretur, exoratus ab Alberone abbate sancti Vincentii Lambertum juniorem illi habendum apud se permisit, nec multo post requisitus ab episcopo cur se tam diu absentasset vel a loco suo vel ab eo, Theodericus præpositus, præmonitus ad ea respondere, respondit abbatem apud se deliberasse ex toto jam recedere, nolle eum amodo loco præesse, cui non poterat prodesse, dolere se tam diu superesse, ut se vivente videret tot suos labores deperiisse, castro quod firmaverat superexistente. Veritus episcopus cum divina offensa, tum etiam publicam de recessu tanti viri infamiam, edixit præposito quantocius abbatem revocare, mandans ei se malle tot impensas, quas in castro frustra expenderat, perdere, quam Deum offendere, ipsumque sic ut recederet exasperare, pateretur tamen quandoque hoc agendum cum tempore et ratione. Tandem revocatus abbas cum episcopo apud ipsum castrum occurrisset, et exceptus hilariter ab eo consedisset, conquerentis nimis ab eo insequi et insectari respondit abbas, animo desideranti nichil satis festinari, ad hoc episcopo secretis spondente illi absolvendum pro certo sibi effectum hujus desiderii sui; nondum tamen id posse convenienter fieri, ne imputaretur ejus levitati tam subita eversio tanti sui laboris. Consolatus interim abbas tacuit, Deum propensius exorans ut diserneret ei celerem proventum hujus suæ expectationis.

46. (88.) Audivit interea domnus Petrus venerabilis prior ecclesiæ sancti Remigii, notum sibi olim Lambertum juniorem morari apud domnum Adalberonem Lauduni, qui, assumpto Thiebaldopriore cum Humberto præcentore, suggestit abbati Henrico ut, missa legatione ad Adalberonem, Lambertum sibi commodandum expeteret, et quia scolastico indigebat, scolas illi regendas committeret. Nec moratus abbas vir magnæ ætatis et maximæ honestatis, misso Heriberto succentore, dictavit ei animos Lamberti prius explorare, si concedente abbate Adalberone ad sanctum Remigium consentiret venire, et tunc demum ex ejus consensu litteras suæ petitionis pro eo abbati præsentaret. Lambertus, de mandato consultus, respondit se suæ potestatis non esse; ex consensu vero Adalberonis paratum se quo mitteretur ire. Sic redditus deprecatoriis pro Lamberto litteris, Adalbero quod petebatur exhorruit, asserens id se non præsumere, nisi ex Theoderici abbatis voluntate, qui illum sibi commiserat reddend.

VARIE LECTIONES.

⁵⁸ ita 2. piçna 1. ⁵⁹ f. exitum.

dum æcclesiæ suæ. Interim tamen dubius an petitionem tantæ ecclesiæ omnino refelleret, an depositum sibi Lambertum ad sua remitteret, ad rem tractandam inducias petiit, et diem ad se redeundi legato constituit. Cœpit interea pertemptare Lambertum quid mallet, et hortari ut se excusando illi quod verebatur absolveret. Lamberto in priori sententia persistente, scilicet sui se arbitrii non esse, præciperet ipse quod vellet, paratum se illi obedire: Adalbero exceptit ab eo conditionem, quod remandatus a Theoderico abbate sine excusatione ut suus ad eum rediret, et in ejus placito se omnino reponeret, dimisitque eum ad præfixam diem legato sancti Remigii pro eo redeunte. Ille gratia Dei honeste deductus et amicitabiliter exceptus, jussu: est ecclesiæ scolasticus haberi, nec multo post electus et constitutus unus ex septem cardinalibus majoris altarii. Dignitas hujus ordinis firmata est privilegio Romano eidem ecclesiæ a domno Leone papa, quando eam dedicavit (124), ut non archiepiscopo, non episcopo, non cuilibet majori vel minori personæ liceat missas celebrare in ipso altari nisi archiepiscopo Remensi et cui abbas non quidem temere, sed consensu fratrum permiserit. Septem vero cardinales ad hunc honorem assumpti publica electione præminent in tota congregatione, et liberi a ceteris officiis, quibus vicissim deputantur alii, solummodo deserviunt prædicto altari, in festis diebus baltheis utentes, et trium diaconorum totidemque subdiaconorum et acolitorum processionem habentes.

37. (89.) Audita sunt omnia apud sanctum Hubertum quæ evenerant de Lamberto, quem Theodericus abbas secum eductum Lauduni commiserat, quasi ad satisfaciendum episcopo, qui videbatur injuriosus pro verbo superius incautius in eum prolato. Et indignantibus adve sus eum quibusque, amarius vero Lamberto majore, quod quasi illius improvida simplicitate hujusmodi dampnum evenisset ecclesiæ, ut ⁶⁰ emolumentis nutritus deserviret alienis utilitatibus, cœpit secum deliberare an depositum Adalberoni remandar. t, an per se ipsum Lambertum requireret. Imminebat vero dedicatio ecclesiæ Ebernensis, quæ est in die sancti Martini, illoque abbas veniens mandavit Lamberto ut sibi occurreret. Ille, audito mandato hora tertia, occurrit ei cum legatione ecclesiæ sancti Remigii hora sexta. Lætatus est abbas tam cito sibi occurrisse Lambertum, erubescens quibusdam qui asserabant quasi rebellem non esse venturum. Cui cum coram obiceret, non hoc ecclesiam matrem suam de eo

A meruisse, ut alienis commodis deserviens illam postponeret, respondit Lambertus, non id recte calumpnatores suos de se sentire; ubicumque esset, se filium suum ejusdem ecclesiæ ex toto recognoscere, et ut ipse melius nosset, numquam se hactenus arbitrio suo vixisse nec amodo velle vivere, et si satis jam expertum adhuc experiri placeret, juberet potestative quid se facere mallet. Ad hæc abbas cum assidentes in admiratione circumspiceret, quod tam cito et rationabili reddita ratione omnium a se calumpnias renovisset, legatio sancti Remigii has illi litteras obtulit in eadem confessione: *Venerabili abbati Theoderico frater H. et fidelis illi sancti Remigii congregatio illam quæ est salus justorum a Domino. Apud karitatem veram, quam credimus vestram, non multum laborat ad optinendum quod petit fiducia fraterna. Sit ergo ejus ipsius vestre caritatis, ut fratrem Lambertum nolis cum gratia vestra remittatis. Sed neque vel vobis vel ecclesiæ vestre reputetur oneri quod probatur honori, nec adscribatur dampno, si nutritus labore vestro convenit idoneus inesse apostoli Francorum archimasterio, cum sapientium judicio utile postponi debeat honesto. Vale.* Tunc demum abbas cum Lambertum sic sibi in omnibus obedire paratum perpenderet, tum etiam ne ecclesiam tantæ dignitatis non exoratus offenderet, illum cum gratia sua remisit ad sanctum Remigium; ipse quoque ad suum reversus est monasterium.

48. (62.) Henricus episcopus imminentem domini natalis sollempnitatem apud sanctum Hubertum celebravit (128), ubi et in sequenti quadragesima ordinis exactis, Leodium reiiit. Abbas vero jam diu suspensus de promissione qua episcopus deicendum castrum condixerat illi, ut jam tandem experiretur eventum rei, adgressus est illum Leodium prosequi. In quarta autem feria paschalis hebdomadæ hora fere tertia veniens Tiletum, audivit a suis Serani (126) esse episcopum, ascensaque navi venit ad eum. Episcopus ad podium suum consistens, de longe recognovit venientem; cui cum jam ripæ adlabenti gratia salutationis inclamaret: *Surrexit Dominus vere*, abbati respondit: *Et appareat Henrico hoc e.* Quem episcopus benigne exceptum introiit in capellam quam satis eleganter ipse ibi condiderat, neminem præter Theodericum præpositum admittens in causa. Qui sedens aliquamdiu cum vultum et vocem suppressisset, oculos lacrimis suffusos elevavit ad cælum, et conversus ad abbatem quasi in agonia constitutum: *Scio*, inquit, *quid quaras, karissime pater, scio quid desideras, quidve in*

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ suis vel ipsius excidisse videtur.

NOTÆ.

(124) A. 1049. Privilegium d. Oct. 8 edidit Marlot. Hist. Rem. II, 107.

(128) Hanc ibi egit a. 1082, ordinationis suæ a. 8, et tunc alodium Braz per manum Godefridi ductis et ejusdem ecclesiæ advocati legali donatione sancto

Huberto tradidit, cum banno, latrone, foralibus et placitis, sed absque venatione. Miræi Opp. Dipl. IV, 351; Martene Coll. I, 817.

(126) Tilleur et Serain. R.

posterum verearis ex malitia quam vides presentis temporis, cujus ne michi apud Deum, ut multotiens minaris, impuletur occasio, castrum quod deiciendum afect. s. tuæ hodie voluntati et potestati permitto, ipsumque montem cum comitatu et omnibus quæ sunt ejus ditionis in perpetuum ecclesiæ tuæ possidendum legaliter contrado, meque totum tibi et filiis tuis gratia hujus vicissitudinis domino Deo commendandum specialiter committo. Statim abbas, lacrimatus præ gaudio, ad pedes ejus procidit, quem episcopus et ipse genu flexo levans humiliter hoc eum fecisse castigavit. Nec moratus abbas omnem eventum rei Lamberto majori, quem ad castrum custodiendum reliquerat, scripto mandavit, et ut ad evertendam altitudinem sathanæ quibus viribus posset accingeretur, per obedientiam indixit. In crastinum summo mane redditis sibi litteris, Lambertus ascenso equo circumquaque pervolavit, et publica exactione quoscumque potuit ad castrum quanto citius convenire compulit, et ne quis prætenderet occasionem vel remorandi vel excusandi, velut quadam anxietate animi insimulabat minaciter necessitatem instantem propellendi periculi, ex banno episcopi amissionem rerum suarum intemptans singulis, nisi adessent tuendæmunitionis et firmando aggeri. Comota igitur rusticorum, maxime vere carpentario- rum, multitudine, hora nona Lambertus ad castrum rediit, accinctusque in primis cum fratribus ibidem commorantibus, turrim ascendit et nisi prius videret dejectum ejus apicem, se omnino non gustaturum juravit. Videres rusticos exemplo ejus incitados, quasi se ipsos vindicantes in publicum hostem totius provinciæ certatim insurgere, ad summa turris convolantes tectum cum trabibus evolvere, parietes abruptis compagibus dissolvere, mœnia ipsa cum propugnaculis eversa funditus eruere, tot impensas totque labores cum maximo collisionis fragore in brevi concidisse. Sequenti feria sexta abbas ab episcopo rediens, cum prospiciens turrim non videret unde videri solebat a longe, suspiciens in cœlum, quantocius de equo descendit terramque deosculatur ⁶¹, *Te Deum laudamus* devotissime decantavit, Et cum pervenisset ad castrum, ipsum jam nudum aggerem dejectæ turris susciperet, elevata contra eum manu: *Lissolatte*, inquit, *virtus omnipotentis Dei, qui nutu suo muros Jherico corruiere fecit*. Nec prius abstinit quam duodecim libras denariorum pro conducendis operariis ad eundem tumulum complanandum deputaret, prætereos qui tunc exacti convenerant ad castrum destructionem.

49. (63). Per idem tempus Richeldis comitissa Montensis rediens Roma, per fiscum suum Caviniacum transire disposuerat. Cujus transitum cum sensisset Arnulfus Chisniacensis, ut erat audacis

A malitiæ, insecutus eam capere voluit. Quem Deo juvante effugiens, ad ecclesiam beati Huberti divertit, et officiosissime ab abbate Theoderico excepta, per hebdomadam in loco repausans substitit. Interim fratrum religione perspecta diligenter, et multiplici obsequio sibi hilariter impenso delectata, Caviniacum, quod ut dictum est abbati deposuerat in vadium, obtulit ecclesiæ funditus emendum. Quod cum abbati omnique congregationi placeret, communi consensu dies præfixa est emptionis hujus agendæ. et hoc coram episcopo apud castrum Fossense. Procuratus est quoque illi comes Albertus ab abbate, qui eam reducens in sua constituit securitate. Abraso autem argento quod in ecclesia inveniri potuit, octoginta marchas secum deferens abbas Fossas venit, trecentis aliis per Lambertum majorem et Theodericum præpositum procuratis, apud mercatores et clericos Leodienses vadibus depositis. Conveniente ergo comitissa Richilde cum filio suo Balduino, renovata est coram episcopo et duce Godfrido conventio conducta de Caviniaco; cujus pretii summam cum episcopus contraxisset ad marchas trecentas præter septingentas quas olim abbas in vadium superposuerat ei, mater cum filio ipsum fiscum perpetuo habendum ecclesiæ beati Petri et beati Huberti per cespitem et ramum ejusdem alodii legaliter in manus episcopi et abbatis, ducis quoque Godfridi ecclesiastici advocati, contradidit, et publica audientia sibi eum et quibusque heredibus suis uterque funditus abjuravit (127). Et cum in exsolvendo argento videret episcopus viginti marchas deesse, duo candelabra sua ejusdem ponderis deposuit comitissæ, quæ postea ex proprio redemit ductus amore ecclesiæ. Facta autem et confirmata carta hujus coemptionis in publica præsentia episcopi et ducis, et signata testibus idoneis, abbas lætus ad ecclesiam rediit, et vestituram legalem per manum ducis recipiens, super altare beati Petri Caviniacum totum cum familia et omnibus acquestibus et appenditiis suis ut proprium suum æternaliter ecclesiæ retinendum sine ulla contradictione saisivit.

50. (64.) Postea remandatus abbas ab episcopo Hoiium venit, ibique gratia dilectionis aliquamdiu ab eo retentus, cum regredi destinaret, suggestit episcopo, apud ipsum oppidum ecclesiam beati Huberti duos molendinos habere; ejus gratiæ convenire ut sedem tertii construendi monasterio concederet. Quod episcopus libenter concedens, evocatis ministris et iudicibus ejusdem oppidi, equum ascendit, et ad placitum abbatis optimam sedem molendini super Hoiolum diffirmavit, quam legali dono ecclesiæ in perpetuum possidendam confirmavit. Erat eo tempore Boso archidiaconus abbas Hoiensis ec-

VARIE LECTIONES.

⁶¹ *malim* deosculatus.

NOTÆ.

(127) Cf. Gisleberti Chron. Hann. p. 37.

clesiæ sanctæ Mariæ, Lambertus nepos ejus publici juris provisor et iudex, Dodo dispensator episcopalis mensæ.

81. (68.) Braz quoque et Gruisponi, quæ olim ecclesiæ perpetualiter donaverat (128), Arsiæ partem quæ sui juris erat, ex allodiis quæ fuerant comitissæ Richeldis addidit. Et ne quis eadem dona sua amodo vel immutaret vel removeret, æterno anathemate dampnavit. Hanc partem Arsiæ Cono de Hamerina tollit ecclesiæ vi et injuste.

82. (66.) Mater ecclesia beati Mononis martyris Nasaniæ⁶² a Gualcaudo⁶³ episcopo data fuerat cum omnibus quæ ad eam pertinent ab antiquo ecclesiæ beati Huberti in potestativa ditione. Ejus clerici acceptis ab abbate præbendis, tamen consensu et laude fratrum, condicto eis et soluto servitio debiti honoris, jam ex tunc detrectabant per insolentiam subesse justitiæ abbatis, nisi in clericalibus conciliis sub districtione episcopali. Hanc quoque insolentiam petente abbate episcopus, liberum constituens altare ejusdem ecclesiæ, absolvit, et omnes exactiones et justitias episcopales et archidiaconales, præsentibus et secum condonante Bosone archidiacono, ecclesiæ beati Petri et beati Huberti in perpetuum remisit, eandemque remissionem legali facto privilegio auctorizavit. Quod autem pace beatæ ejus animæ sanctæque memoriæ non quidem exprobando, sed condolendo dicatur, Theodericus et Lambertus ejus simplicitati adeo dominabantur, ut omnino eis in omnibus se crederet, et quasi consulto Deo eosdem consultores audiret. Hiis enim fidens provisoribus, tanto interius advigilabat liberius, quanto de externis dormiebat securius. Sed cum non multum distet in vitio vel decipere vel decipi posse, in hoc dampnosum nimis crimen miscuit gloriæ suæ, quod imprudenter patiebatur seduci eorum miserima suggestione. Nam si quem vel gratia consanguinitatis vel acceptæ mercedis vellet noviter casare⁶⁴, hoc de præbenda fratrum sine eorum consensu non dubitabant abbati persuadere, illeque eorum persuasioni non differebat obedire. Hoc modo amisit ecclesiastica utilitas ex antiquis possessionibus suis Vineias et Lesterneias, et ex acquisitis ab eodem abbate noviter Sulmodium in proximo et Tavers in Hasbanio.

83. (67.) Anno Domini 1086 [1087], ordinationis

VARIE LECTIONES.

⁶² Vasanie 1. ⁶³ Gualco 1. ⁶⁴ *i. e. feoda ei attribuere*; cassare 1. ⁶⁵ secum 1. *f. ibi secum.* ⁶⁶ *ita* 2. c. qui 1. ⁶⁷ conquirentes 1.

NOTE.

(128.) Alterum anno 1082, sed Grupont demum 1087, v. supra col. 1386, cap. 43.

(129) Hæc inter se convenire videntur, sed pro anno 1087 stant Annales Laubienses et auctor Vitæ, qui anno ætatis 80 nondum completo eum obiisse refert, natum anno 1007, Nov. 11. Accedit charta de Gruisponi, quæ, eo vivente, data esse videtur. Contra Theodericus II nominatur in donatione Rainoldi ap. Mart. et Dur. I, 519, quæ data est an. 1086, ind. x, anno Philippi xxvi, Rainoldi iii. Sed Rainoldus anno 1091 ord. suæ 7 numerabat (Gallia Chr. X, 31) et ind. x convenit cum a. 1087.

A vero suæ 32 (129), Theodericus abbas, non solum senio sed et confectus jejuniis, orationibus et vigiliis, laboribus etiam et curis commissæ sibi pastoralitatis, ab ipsa licet pertenui virtute corporis circa mensem Julium deficere cœpit, unde et gratia paululum repausandi Piros illi secedere placuit; ubi dum se ingravescente sensim infirmitate præsentiret ad mortem urgeri, Theoderico præposito sibi secum⁶⁵ moranti relationem suam ad monasterium accelerandam indixit. Referendus vero litteras vel deprecatorias vel communitarias, ut cuique conveniebat, scilicet Adalberoni Laudunensi abbati, Guiredo præposito Ebernensi, Lamberto priori sancti Remigii, Berengero abbati sancti Laurentii, ipsi etiam Henrico episcopo Leodiensi dispositis nunciis mittere festinavit, humiliter exposcens ut sibi quanto citius adessent et morituro ultimum vale facerent. Et cum ab ipsa cella transpositus in alteram ripam Mosæ gratias ageret Deo, quasi jam propinquior cui aspirabat monasterio, occurrit illi Lambertus major cum apparatu revectioni ejus congruo. Cum vero in crastino circa horam nonam appropinquaret monasterio, divertit super Lumnam fluvium in quodam circumjacentis silvæ prato, ne quis fieret pro eo popularis planctus aut tumultuatio. Sic evitata populari expectatione, in prima vigilia noctis dominicæ (130) exceptus est cum maximo fratrum mœnore. Summo autem mane affuit illi episcopus cum Berengero abbate. Hii cum ad eum intrarent, ille collectis viribus sedens in lecto gratias Deo egit, et imposita sibi stola fratres suos tam præsentibus quam absentibus absolvit divinæque misericordiæ commendavit, et sic demum ecclesiastico more se Deo reconciliandum episcopo humiliter obtulit. Hiis omnibus hora fere tertia expletis, exinde studens silentio et divinæ contemplationi in crastino hora eadem ad Deum migravit. (*an.* 1087, *Aug.* 25). Cujus statim migratione vulgata, occurrunt certatim ad tanti viri exequias Godefridus Buloniensis, Albertus Namucensis, Arnulfus Chisniacensis, Cono Montisacuti (131), curialesque⁶⁶ cum popularibus indifferenter admixti, quasi patrem patriæ amisisse conquerentes⁶⁷ lamentatione communi. Per biddum vero advigilatus solempni missarum celebratione et continua psalmorum decantatione, tandem sepultus est certia die (132) in cripta nova quam condiderat in

(130) Dominica erat Aug. 22. Teste auctore Vitæ mane venit et inde die quarta mortuus est, scilicet Aug. 25; quanquam ibi in cod. Aln. nisi legitur ix Kal. Septembris. Sed d. viii Kal. Sept. tuentur Necr. S. Maximini. Honth. Prodr., p. 985 et Missale Stabul., ms.

(131) *Montaignu* inter Leodium et Hoium.

(132) Mos quippe antiquus fuit ut abbates non nisi tertia post obitum die sepulturæ traderentur, ut demonstravimus in lib. v De antiquis monachorum ritibus c. 12, n. 6. MART.

honorem beatæ et gloriosæ semper virginis Mariæ. A Cuius obsequium cum episcopus vix exleret, lacrimis et gemitu vocem ejus intercludente, incredibile videbitur posteris in quantos planctus omnes se suscitaverint, quantisque clamoribus dolori in commune satisfacerent.

54. (68.) Eo tandem sepulto, episcopus obtulit fratribus eligendi abbatis optionem, protestatus inde nolle recedere, nisi eis loco defuncti ordinaret patrem. Convenit in unam sententiam et fratrum electio et curialium attestatio et popularis acclamatio, donandam eandem abbatiam Theoderico præposito; quod licet ille videretur reniti, seque fateretur non convenire tantæ assumptioni, adeo increvit semel emotus omnium favor⁶⁶, ut de re agenda nec ipsi retractare liceret episcopo. Jamque donata abbatia quassans⁶⁹ caput, cum præ admiratione familiaribus suis enuntiaret, tanti favoris clamorem timere se in posterum alicujus sinistri portenti fore. Sed neque ejus hanc enuntiationem eventus fefellit, et, ut suo loco dicitur, per accessum temporis quod verebatur accidit. Theodericus vero recedentem episcopum prosecutus et ab eo ex more in abbatem consecratus, in Kalendis Septembris exceptus est a fratribus lætanter illi procedentibus. Quia ergo, ut ait quidam (133), difficile imperium retinetur, nisi eisdem artibus quibus et paratur: ipse adhuc rudis curæ pastoralis, utpote æternus assuetus providentiæ exteriori, recordatus tandem quis fuerit quisve ex assumpto officio cogere jam fieri, nimirum in venit se nimis imparem impositi sibi oneris; et qui videbatur prius quasi in plano firmiter stare, in præcipiti jam pede posito cœpit apud se graviter titubare. Impos ergo suimet, vestigia sui prædecessoris licet utcumque conaretur prosequi, nullo modo tamen prævaluit assequi, et laxato paulatim rigore disciplinæ, quo ille maxime vixit ad gloriam, dum se plus justo quibusque inclinaret quasi ad gratiam, in brevi devenit ad contemptum per familiaritatem nimiam. Volens denique amari ex benevolentia a quibus debuisset timeri ex honoris reverentia, dum quibusque indifferenter et inconsulte⁷⁰ promitteret speranda quæ conferre non poterat, ipsos etiam veteres amicos suos sibi gratis inimicabat; maxima enim est pars beneficii, si cito negatur quod non dandum promittitur (Μακροβ. Sat. II, 7), et amicus ita debet haberi, ut putetur inimicus posse fieri. Unde cum inter eum et sibi commissos suscitaretur frequens dissensio, ad hoc usque prorupit eorum mutua indignatio, ut, privato germinante inter eos odio, succresceret in posterum publica ipsius ecclesiæ maxima confusio. Sed de hiis interim intermitendum.

55. (69.) Episcopus autem circa locum ex veteri pia consuetudine sollicitus, cum audiret a quibusdam quæ gerebantur inter abbatem et fratres, et audita dissimulans nescire, eadem speraret corrigenda vel tempore vel ratione, idque minime proveniret, indignatus sibimet super tali ordinatione cum mœrore gravi: *Ecce, inquit, quod verebar accidit, ecce quam infeliæ exitus est tam lætis iniliis!* Nectamen abstulit, quin sæpius locum reviseret, fratres corrigeret, res ecclesiæ ne minuerentur attentius curaret, abbatem in quibus eum deprehendebat minus sufficere suo consilio et auxilio sustentaret. Cujus ille vivaci sedulitate reffectus, a suo illo quo gravabatur apud se defectu cœpit constantior haberi in hiis quæ curanda susceperat, et quæ prius ut in experta sub quadam lassitudine fastidiebat; unde ea quæ erant ecclesiæ non solum retinuit, sed et quædam sua industria acquirere studuit.

56. (70.) Quidam nobilis Sigefridus cum uxore sua condixerunt sibi invisere ecclesiam beati Huberti gratia orationis; qui ab abbate honeste suscepti, ibidemque per triduum retenti, pro impensa sibi benevolentia inducti, allodium de Moroldiheis (134), quod erat eorum, ecclesiæ obtulerunt, partim gratis donandum, partim ab eis emendum. Gavisus abbas se invenisse opportunitatem hujus acquisitionis, duodecim marcas argenti viro et uxori ejus antequam recederent appendit, et prædictam possessionem cum familia et omnibus ejus appenditiis ecclesiæ in perpetuum legaliter donatam optinuit.

57. (71.) Stephanus castellanus Montisacuti casatus erat ecclesiæ, quantum ad filios et filias nullum habens heredem. Cujus hereditati cum nepotes illius inhiarent, abbas casamentum quod erat ecclesiæ ab eodem Stephano redemit, et ante quinquennium mortis ejus redditum sibi infirmorum usibus deputavit. Ædificavit præterea hospitalem domum ad susceptionem supervenientium peregrinorum et repausationem infirmorum pauperum, deputatis ibidem molendinis Caviniaci fisci ad usum illorum. Constituit etiam integram præbendam communi fratrum elemosinæ quotidie addendam ad remedium animarum hujus congregationis specialiter destinatam.

58. (72.) Decima totius Amberlacenensis fisci videlicet indominicationis, erat sua⁷¹ ecclesiæ quæ sita est in Ambra beati Petri apostoli, et hoc a tempore Beregisi abbatis, dono Pipini qui erat major domus Theoderici regis. Tempore autem Heinrici imperatoris cognomento Pii, cui heredem non habenti Conradus in regnum successit, Cunegondis comitissa, quæ fuerat unica Gozelonis comitis domina-

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ clamor *supersor.* vel favor 1. propria.

⁶⁹ fort quassabat *legendum est.* ⁷⁰ i. dum p. 1. ⁷¹ i. e.

NOTÆ.

(133) Sallustius, Catil., c. 2.

(134) *Morhez.* II.

toris ejusdem fisci, Ottoni cuidam Saxonico nupsit, inter quos inhonesto divortio eveniente, quod non est nostrum renumerare, omne patrimonium Cunegundis lege palatina devenit in manum imperatoris. Henricus autem imperator filius Conradi prædictum fiscum cum castro quod dicitur Rupes Seremanni duci Frederico mutuavit pro quibusdam ejus possessionibus, quæ in Saxonia opportuniore erant sibi; sed et Cunegundis, apud ecclesiam beati Petri vel Huberti reclusa, coram altari sancti Martini satis continenter ibi vivens post longam prænitentiam in Christo quievit, et sepulta est juxta⁷⁹ corpus patris sui Gozelonis. Quæ adhuc superstes dum frequentaretur a duce Frederico gratia caritatis, ejus suggestione idem dux prædictam decimam ecclesiæ ex toto recognovit. Et quia erat vir veritatis et justitiæ, pro dampno quod intellexit loco evenisse de eadem decima per memoratas dominorum commutationes, tradidit legaliter beato Huberto perpetuo habendum Montem Pincionis (135) cum familia et omnibus appenditiis suis. Qui cum adhuc rudis antiquæ et debitiæ consuetudinis cognosceret ex debito exsolvendis beato Huberto omnes primitias singularum ferarum annuæ venationis totius silvæ Arduennensis, tanta sollicitudine suo tempore solvere eas curavit, ut quadam vice cum venatoribus suis aprum monasterio deferentibus progressus, ipse met humeris propriis ejusdem apri caput nobis videntibus ecclesiæ inferret et ante altare beati Petri gratia devotionis deponeret. Dux quoque Godefridus, cognomento Barbatas, quadam die cum ad hanc consuetudinem beato Huberto exsolvendam venatum isset, quinque cervos cepit cum uno lupo; ipsos quoque omnes cum coriis et captulo adhuc vivente transmisit nobis videntibus huic ecclesiæ. Post mortem autem prædicti Frederici (an. 1068) Ida uxor ejus nupsit Alberto comiti Namucensi, iterumque prædicta decima cepit subdici ecclesiæ, agentibus iniquis et fraudatoribus ministris, quasi fiducia immutata dominationis. Ad hanc reclamandam abbas comitem ob uxorem ejus expetiit, et Lamberto majore rerum ordinem rationabiliter renumerante illis, quod suum erat ecclesia utriusque assensu recuperavit perpetuo habendum.

59. (73.) Apud Caviniacum fiscum curialis familia habebatur, quæ olim ecclesiæ acquisita cum ceteris popularibus, dominium ecclesiæ quasi novum detrectans, servire ei dedignabatur. Unde Balduinum comitem Montensem, filium Richeldis, abbas Lamberto majore comitatus adiit, et ne insoletiam eorum adversus ecclesiam tueretur, ei rationabiliter suggestit. Comes relato consilio ad Idam uxorem suam aliosque fideles suos qui interfuerant gestis de

A Caviniaco superius memoratis (136), eorum testimonio justam quidem causam abbatis recognovit; sed mandavit ei se velle honorari gratia ejusdem a se confirmandæ recognitionis. Abbas illi decem marcas argenti condixit, eumque secum Tudiniacum⁷⁸ castrum (137), quo tunc episcopus cum Godefrido duce morabatur, adduxit. In eorum præsentia Balduinus prædictam familiam curialem ecclesiæ beati Huberti suam (138) esse recognovit, et a se respectum eorum omnino removit, omnesque qui videbantur esse hujus contradictionis cum servis eorum et ancillis, cum possessionibus eorum et allodiis, facto ibi publice privilegio ei confirmavit; qui etiam cum sigillo episcopi suum quoque imprimi fecit.

B 60. Episcopo autem inferente duci, satis utilem fore ecclesiæ beati Huberti acquisitionem hujus fisci, si quis etiam decimam ejus acquirere posset, quæ erat ecclesiæ Prumiensis, consultu et hortatu eorum concepit Theodericus abbas hoc idem negotium exequendi. Denique reversus, utrumque Lambertum Prumiam misit, et nichil eis vel dicendum vel agendum dictans, eventum rei pertemptandum commisit. Excepti honorabiliter a venerabili abbate Wulfranno, et ab eo familiariter per hebdomadam renti, adeo virum suis affectabant faciliis, ut, quibusque suorum postpositis, illorum specialiter frueretur colloquiis. Et Lambertus quidem major, utpote qui ab adolescentia sua curiis fuerat assuetus, cum delectaret confabulantem sibi abbatem palatinis salibus, junior vero prout erat illi dicendi locus breviter defloratos veterum annalium subinferret eventus, illud vel sæpius exigebat abbas referendum sibi quasi ad gratiam jocunditatis, quomodo Papius Prætextatus puer, ne senatus consultum proderet, matrem suam eluserit. (MACROB. Sat. 1, 6.) *Hic capitolium ingressus sub clamide patris latenter. indeque regressus, cum se querenti matri presentasset, illa inter oscula interrogavit eum ubi tam diu fuisset; quo respondente se cum patre in senatu fuisse, maternis argumentis capiti puero insistere, ut sibi referrat quid secreti ibidem audisset. Puer pertæsus querentis fatigatione, cum omnino deliberasset apud se capitolii secreta non prodere; adinvenit artificiose, senatum duas uxores unicuique viro decrevisse, idque in commune confirmandum crastina sessione quasi ad utilitatem rei publicæ. Femina impatiens totius moræ, cum trepidans domum egressa potentiores Urbis matronas suscitasset, factas pæne in amentiam tali rumore, convenerunt in crastinum ante capitolium jam senatu consulente; ubi dum furore femineo conclamarent, ne sententiam sui hesterni decreti adversus*

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ deest 1. ⁷⁹ Rud. corr. manu alia Tud. 1.

NOTÆ.

(135) *Pinsamont*, village entre Bastogne et Saint-Hubert. R.
(136) C. 49.

(137) *Thuin*. R.
(138) I. e. propriam. Exstant litteræ hujus recognitionis, datæ Tudinii anno 1088. H.

eas senatus ingravret sed potius unicuique feminae duos viros habendos decerneret, requirebant patres quæ esse illa mulierum intemperies. Pavebant enim et mirabantur non raro rei prodigium illam verecundi sexus impudicam insaniam. Tunc puer Papirius curiam ingressus publicum metum demit, et referens quomodo illi importuna mater instilisset, et quid ipse matri insimulasset. Tunc senatores ingenium pueri exosculantes, honoris gratia Prætextatum cognominandum sanxerunt obloquendi et tacendi prudentiam in ætatem prætextatam, causam quoque et ordinem rei. Sic derisa est impudentia feminei amoris et levitatis, et Papirio Prætextato, ut erat puer, dignitas adjudicata senatorii ordinis. Aliis pueris ex tunc a senatu exclusis. Illis illatis ad placitum abbatis prosequobatur Lambertus quæ subsequuntur, prout interveniebat ei opportunitas ad gratiam audientis. (CICERO, III, 9.) Narrante, inquit, Platone inducitur quidam Gyges in terræ hiatus magnis imbribus solutum, ibique offendit equum jacentem æneum. Cujus apertis lateribus cum invenisset hominem mortuum quemdam, habentem in digito anulum aureum, abstraxit et induit illum, sicque ad pastores regionis se recepit, cum esset unus eorum. Qui cum prædicti annuli paleam ad palmam convertens, ipse quoque omnes videns a nemine videretur, hujus miraculi sceler factus, rege Lydorum interfecto cum quibusdam suis principibus, uxore ejus et regno est potitus.

61. (74.) Illud quoque, inquit, memorabile apud philosophos habetur de Damone et Pythia, duobus videlicet Pytagoreis, quorum alter a Dionysio Sici-liensi tyranno dampnatus sententia capitali, petiit ab eo inducias domum suam disponendi. Tyrannus astutissimus, quod reperiri non posse existimavit, sponsorem qui pro se feriretur, si moram faceret, ab eo requisivit. Ille ut fidem faceret redeundi, vadem mortis suæ socium obtulit constanti animo pro se, si non reverteretur, paratum mori. Ad diem inlenatæ mortis proscriptus rediit, cum socius jam decerneret pro socio libentissime mori. Ammiratus tyrannus amicitiam philosophis cariorem esse quam vitam, remissa sententia condicte mortis, utrumque in amicitiam suam ascivit, quippe quos in tali periculo teros amicos probavit. Idem vero tyrannus licet multos punisset injuste, unum tamen laudatur omnino juste punisse. Quidam enim ærarius perpendens eum delectari crucialibus hominum, existimavit illi deservire ad plucitum, si furori ejus adveniret aliquis novitatis tormentum. Formavit ergo et fudit bovem æneum, eumque tyranno præsentavit quasi cujusdam jucunditatis spectaculum. Qui requisitus ab eo, ad quos usus talem machinam excogitasset, respondit artifex, illo intromittendos si quos cruciandos destinaret, accensoque desubtus rogo, mugitus illi quasi bovis per eos ejusdem machinæ reddituros.

A Ad hæc tyrannus: « Id ipsum, inquit, per te primum volo experiri, justumque michi videtur, ut prior patiaris quod aliis præparasti. » — Deos quoque suos a teo irrisit, ut probaret eos magis contemptui quam esse alicujus venerationis; nam ingressus templum Jovis, amictum aureum quo simulacrum ejus velabatur jussit detrahi, et pro eo laneum reponi, cavillatus aureum in hyeme frigidum, in æstate onerosum. (CIC., N. D. III, 34.) Æsculapio etiam auream barbam velli præcepit, dicens inconveniens esse flivium barbatum videri, cujus pater Apollo utpote quotidie renascens habebatur imberbis. Simulacris quoque tenentibus aureas pateras ademit, protestatus ab hominibus non debere despici quod illis offerebatur a Diis; (CIC., Tusc. v, 21.) aurum videlicet simulacrum esset, habere Deos non debere, si vero bonum, illis potius convenire qui illo uti scirent. Idem cum a quodam philosopho beatificaretur eo quod ad nutum ejus suppeleret sibi tantæ potestatis usus, eum ad convescendum eodem die invitavit, et præter consuetudinem exquisitis dicitis convivium agendum instituit, in quo philosopho secum discumbent, nudatum gladium tenui filo super caput suspendi jussit. Philosophus videns gladium impendentem sibi exhorruit convivium, et imminente sibi periculo ejusmodi, gratiam convescendi, tyranno qui se invitaverat omnino excusavit. Ad hæc tyrannus: « Talis, inquit, securitatis est michi beatitudo, cujus me esse falso prædicasti, cum vel rota fortunæ modo summa convolvat⁷⁴ in firmis, vel ipsa mors omnibus imminens nulli parcere velit. » (VAL. MAX., III, 3. Bxt. 1) Legitur, Alexandro sacrificante, puerum qui ei ignem accendebat carbonem unum in brachio excepisse, adustoque corpore immobilem permansisse, nec dolorem vel gemitum signo aliquo vel motu prodidisse. Tanta fuit in puero reverentia disciplinæ, ut religio vinceret sensum naturæ. Diogenes Cynicus in dolio recubebat, quod quasi ad habitandum sibi sufficiens prætorii nomine honorabat. Egerat vero ut idem dolium cum sole verteretur, ejusque conversione tilabat refrigerandus solem in æstate, et eum calefendus captabat in hyeme. (Cf. id., IV, 3. Bxt. 4. CIC., Tusc. v, 32.) Quem cum prælerens Alexander Magnus præter optimum suorum extimationem inclinatus majestate regia reviseret, adstitit Diogeni in prætorio suo captanti hyemalem solem. Quo salutato D officiosissime: « Interim, inquit Diogenes, dum loqueris ne cistes michi a sole, neque submot eas michi ministrantem calidorem, quem ipse non potes dare. » Ad hæc Alexander se a philosopho parripensum subridens, et conversus ad principes sibi obsequentes: « Videte, inquit, beluam quæ totum mundum habet sub pedibus, quem nos tanto labore quærimus. » Cui cum regio munere vestes pæne nudo profferret, abjecit eas Diogenes, asserens natum cum divitiis cui quod habet sufficit. (MACROB. Sat. I, 11.) Hic a barbaris

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁴ vel supra vel ætate prætextata scribendum est.

⁷⁵ ita correcti; convolat 1°.

⁷⁶ Narrationes sequentes ad fidem cod. 1° damus

libertate in seruitutem venumierat; quem cum emere vellet Xenias Chorintius, et quid artificii nosset percunctaretur: « Noti, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. » Miratus Xenias responsum ejus, emptum emisit manu, filiosque suos ei tradens: « Accipe, inquit, liberos meos quibus imperes. » — Idem (139) Alexander cum ad Brachmanas pertransiens eandem gentem longe ante didicisset adeo cohiberi naturali lege, ut publice philosophantes studio virtutum vitia nescirent, et maxime impudicitiam et cupiditatem, presenslavit se satis reverenter Dydimus principi ejusdem provinciae. Quem Dydimus regaliter excipiens admonuit, ut futura die interesset auditorio cujusdam inter duos vicinos justitiæ. Locato in crastinum judicio, sedit cum Dydimus Alexander cum frequentia populari, affuerunt et duo vicini, quorum causa erat ejusmodi. Aller alteri agrum vendiderat, quem dum emptor excoletet, in eo thesaurum invenerat. Mox ad venditorem agri recurrens, hortabatur ut thesaurum suum reciperet, cum nichil sibi præter agrum vendidisset. Venditor econtra causabatur illum jam non suum esse thesaurum, quia vendito agro eliminaverat a se etiam agri proventum. Alexander miratus liberam totius cupiditatis contentionem: « Hujusmodi, inquit, nulla esset in regno meo agenda disceptatio, quia omne inventum publici juris vindicaret violenter exactio. » Ad hæc Dydimus interrogavit eum, utrum verum natura communes ibidem proferret copias? Respondente Alexandro: « Etiam copiosissimas, » subintulit Dydimus: « Hæc quidem dona creatoris licet alendis ibi provenirent creaturis, scirent profecto homines tantæ injustitiæ et cupiditatis illa non suis modo debita meritis, sed in eadem terra subsistentibus vel volatilibus vel bestiis ⁷¹. »

62 Hannibal Carthaginensis apud regem Antiochum profugus, facetissime cavillatus est. (Ib. II, 2.) Ejusmodi cavillatio sic est. Ostentabat Antiochus in campo ingentes copias, quas bellum populo Romano facturum comparaverat. Converterebat exercitum insignibus argenteis et aureis florentem, inducebat currus cum falcibus et elephantos cum turribus, equos cum miris frenis et ephippiis, cum monilibus et phaleris. Rex tanto exercitu tamque ornato elatus, Hannibalem ⁷² compellens: « Putasne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? » Tunc Pænus eludens ignaviam imbellium militum pretiumque armorum: « Plane, ille inquit, satis esse hæc credo Romanis, etsi sint avarissimi. » Et hoc satis non solum lepide, sed et acerbe dictum. Rex de numero exercitus et de æquatione quæstera, ille respondit de præda. — (Ib., c. 3.) In Cæsarem quoque mordacitas Ciceronis

A hoc modo dentem strinxit. Nam post victoriam Cæsaris interrogatus, cur in electio re partis errasset, respondit: « Præcinctura ejus me decepit: » jocosus in Cæsarem qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam incedendo velut mollis videretur. De quo Sylla providus dixit Pompeio, cavendum a puero illo. (Ib., II, 3.) Idem Cicero cum apud Damasippum cœnaret, et ille mediocri vino apposito diceret: « Bibe Phalernum hoc, est enim annorum quadraginta. » « Bene, inquit ille, ætatem referi ⁷³. » Idem cum generum suum exigue stature hominem longo gladio accinctum vidisset: « Quis, inquit, generum meum alligavit ad gladium? » Sed neque fratri suo in mordacitate pepercit. Erat et ipse parvæ stature; cujus imaginem cum vidisset clypeatum ingentibus lineamentis usque ad pectus: « Frater, inquit, meus dimidius major est quam totus. » In consulatu quoque Vaticanii ⁷⁴ quem paucis diebus gessit, hoc modo risit: « Magnum, inquit, ostentatum ⁷⁵ accidit in anno Vaticanii, in quo nec bruma nec ver nec æstas nec autumnus fuit. » — (Ib., c. 4.) Audivit Cæsar Augustus inter pueros quos Herodes a bimatu et infra jusserat occidere, suum quoque filium interisse, et dixit: « Mallem Herodis esse porcus quam filius. » Idem Cæsar sublimis Actiaca victoria revertebatur; occurrit ei inter gratulantes quidam corrum tenens quem instituebat dicere: « Ave, Cæsar victor imperator » Miratus Cæsar officiosam avem, viginti milibus nummis emit. Socius opificis, ad quem nichil ex illa liberalitate pervenerat ⁷⁶, affirmavit Cæsari illum et alium habere, quem ut afferre cogeretur rogavit; collatus corvus verba quæ didicerat expressit. « Ave, victor imperator Anthoni. » Nichil Cæsar exasperatus salis duxit ⁷⁷ jubere illum dividere donativum cum contubernali. Salutatus similiter apsitacco, emi eum jussit. Idem miratus in pica, hanc quoque redemit. Exemptum hoc pauperem sutorem sollicitavit, ut corrum institueret ad varem salutationem; qui impensa exhaustus, sæpe ad avem non respondentem dicere solebat: « Opera et impensa perit. » Aliquando tamen corvus cepit dicere dictatam salutationem. Hac audita transit Augustus, respondens: « Salutatorum talium satis domi habeo. » Superfuit corvo memoria, ut et illa quibus dominum querentem solebat audire subtexeret: « Opera et impensa perit. » Ad quod Cæsaris risit, emique avem jussit, quanti nullam adhuc emerat. — Solebat descendenti a palatio Cæsari aliquod honorificum epigramma porrigere Græculus; id cum frustra sæpe fecisset, rursus cum idem facturum vidisset Augustus, breve sua manu in charta exaravit Græcum epigramma, pergentique deinde ad se in obviam mi-

VARIAE LECTIONES.

⁷¹ Posthæc in 1. sequitur caput nostrum c. 63, deinde c. 62 sine ullo ordinis mutandi signo. Quod quum aperte repugnet intentioni auctoris, censuimus mutandum. Auctor enim quæcumque occasione sermonum Lamberli ejusdem generis in mentem ipsi venerunt, hoc loco in membranam conjecisse videtur, vel potius in scedula asula postmodum supplerisse; quam scedula librarius in 1. ineplo loco inseruit post c. 63. ⁷² Hannibal 1°, ⁷³ fert Macr. ⁷⁴ Vaticanum 1°. Vaticanii Macr. ⁷⁵ ostentum M. ⁷⁶ provenerat 1°. ⁷⁷ dixit 1°.

NOTÆ.

(139) Hoc unde hauserit nescio, et si olim me ea legisse memini.

sit Græculo. Ille legendo laudare et mirari tam voce quam vultu, cumque Cæsar accessisset ad sellam, Græculus demissa manu in pauperem fundam paucos denarios protulit quos principi daret, licens: « Non secundum factum tuum (140), Auguste, quia si plus haberem, plus darem. » Seculo omnium risu, dispensatorem Cæsar vocavit, et sestertia centum milia Græculo numerari iussit. — Veteranus quidam cum die indito sibi respondendijuris periclitaretur. accessit in publico ad Cæsarem, rogavitque ut sibi adesset. Ille advocatum quem ex comitatu suo eligendum putaverat, sine mora dedit, commendavitque ei litigatorem. Exclamavit ingenti voce veteranus: « At non ego, Cæsar, te periclitante in Acliaco bello vicarium quæsi, sed pro te pugnavi; » detexitque impressas cicatrices, et erubuit Cæsar, venitque in advocacionem, ut qui verebatur non tantum superbus sed etiam ingratus tideri; in maxima enim potentia minima debet esse lenientia, quia quod apud minores reputatur pro negligentia, apud potentes habetur pro superbia — (MACR., II, 7.) Laberium quendam asperæ libertatis Romanum militem Cæsar quingentis milibus invitavit ut prodiret in scenam et ageret mimos quos contra alios scriptitando devotabat. Sed potestas non solum si invitet, sed etiam si supplicet, cogit; unde et Laberius a Cæsare se coactum lesatus sic respondit: « Necessitas cujus cursus transversus impetum voluerunt nulli e fugere, paucipol verunt. Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio movere potuit in juvenia de statu viri excellentis, mente demente concita b's trigenis annis artis sine nota hodie fortuna immoderata in bono atque malo floris cacumen nostræ famæ frangere, et salis facere populo non me deicit. Ita me vetustas annorum ut hedera serpens vires arboreas necat. » In ipsa autem actione subinde quo poterat habitu velut flagris cæsus præripientique se similis exc' amabat super inducto sibi quodam juvene Syro nomine Publio: « Porro, Quirites, inquit, libertatem perdimus, » et paulo post protenso digito ante Cæsarem discurrens adiciebat: « Necessè est multos timeat quem multi timent. » Quo dicto universi oculos et ora ad solum Cæsarem convertunt, notantes impotentiam ejus hac dicacitate lapidatam. Cæsar tamen furorem in publicum vertit favorem, palmam Publio et annulum aureum donans Laberio. Tunc Publius ad Laberium recedentem ait: « Quicum contendisti scriptor, hunc spectator subleat. » Sed Laberius novo mimo hos versus subjecit:

A « Non possunt primi esse omnes omni tempore
Summum ad gradum cum claritatis veneris,
Consistes ægre, et citius quam descendas decides
Cecidi ego, cadet qui sequitur, laus est publica.
Beneficium dando accipit qui digno dedit.
Feras, non culpes, mulari quod non potest.
Cui plus licet quam par est, plus vult quam licet.
Comes facundus in via pro rehiculo est.
Frugalitas miseria est rumoris boni.
Heredis stelus sub persona risus est.
Furor sit læsa sæpius patientia.

Improbe

Neptunum accusat qui iterum naufragium
[facit.

Nimum altercando veritas amittitur.

Pars beneficii est quod petitur si cito neges.

Illa amicum habeas posse ut fieri inimicum hunc
[putes.

Veterem ferendo injuriam invites novam.

Nunquam periculum sine periculo vincitur.

Nihil magis duci convenire quam de omnibus cogi
[tare. »

63. (75.) Hiis et hujusmodi salibus abbas jam prior ad gratiam factus, requisivit secretius quæ fuerit causa eorum ad se adventus. At illi aperuerunt quod habebant in mandatis consilium episcopi et ducis, expostulationem quoque ecclesiæ beati Huberti pro mutuanda sibi ecclesia Caviniaseusi. Requirente vero abbate quam vicissitudinem hujus mutationis conferrent, responderunt illi ecclesiam videlicet Melsinensem (141) cum uno manso terræ in confinio Vilantiæ, quæ pro situ positionis erat commodior ecclesiæ Prumiensi (142), sicut et Caviniacensis foret utilior ecclesiæ beati Huberti. Quæstionis hujus negotium cum retulisset abbas ad audientiam et consilium fratrum, communi eorum sententia decrevit quod quærebatur concedendum. Ut ergo rei diffinitione legatio rata constaret, condicta est dies qua utriusque ecclesiæ abbates cum advocatis suis ad eam determinandam et confirmandam convenirent. Statuta die dux Godefridus cum Theoderico abbate Prumiam venit, et evocatus ab abbate Wulfranno comes Bertoldus (143) adfuit; sicque in publica præsentia, et communi consensu fratrum, multorum quoque regni optimatum cum prædictis principibus collectorum, traducta et manumissa sed et ad stipulata est legaliter per manus abbatum et advocatorum conditio inter utramque ecclesiam prædictæ commutationis, anno 1083.

64. (76.) Rogerus Maceriensis, vivente adhuc domno Theoderico abbate majore, consensu filii sui Godefridi donaverat beato Huberto quicquid habebat in Chevugio pro habenda apud eum sepultura animæque suæ consequendo remedio. Post quadriennium hujus donationis, Rogero jam

VARIE LECTIONES.

« verbum hoc e Macrobio supplevi. » nimia 1°. « proderet niscenam 1°. » nummos 1°. « ita 1°. » addidi ex Macrobio. « quæ sequuntur a modum corrupta sunt. » supplevi e Macrobio. « Qui 2. » non m. 1°. « Heroclis 1°. » virum 1°. « an tradita ?

NOTE.

(140) Græca Macrobio non bene vertit; ibi enim legitur: Νῆ τὴν σὴν τύχην

(141) Matssin. R.

(142) Vilantia enim, quæ tribus fere millibus a S. Huberto distat, Prumiensibus parebat; v. infra c. 99.

(143) De Ham, ad fl. Prumiam, advocatus Eccl. Prumiensis; v. Honthheim Hist. Trev. I, 479. Sed in temporis designatione mendum latere oportet, nisi hæc sub Theoderico I acta fuisse dicas, quod probat a. 1083, lin. 55, cum Theodericus I anno demum 1087 mortuus sit.

defuncto et ut petierat ibidem sepulto, Rodulfus abbas Mosomensis (144) suggestit Raginoldo ⁹⁷ Remorum pontifici, eundem Rogerum prædictam elemosinam ⁹⁸ promissæ olim ecclesiæ Mosomensi, ejusque convenire justiciæ et honori ut promissam attraheret abbatia sui juris. Creditur pontifex abbati, et quicquid in territorio Remensi suum erat ecclesiæ beati Huberti, ei violenter interdixit, nisi sibi recognosceret quod reclamabat ecclesia Mosomensis. Tali compulsus necessitate abbas ad archiepiscopum venit, assumptoque Lamberto priore ab ecclesia sancti Remigii, ab eo requisivit, cur sua beato Huberto sic interdixit. Reginoldus ut erat tenax cæptæ semel sententiæ, et maxime in quibus videbatur sibi super posse, tum etiam quia parum contra avaritiam consulnerat, in quibuscumque aliquod commodum sperabat, hujus disceptationis iudicium decrevit referendum ad concilium episcoporum quod in proximo præfixerat Suesionis civitate agendum. Abbas ad concilium venit, deducens secum Godefridum filium prædicti Rogeri, paratum sibi disrationare legaliter elemosinam patris sui. Et cum inter cetera res quoque albatil ventilaretur in concilio, hæc inde sententia publice determinata est episcoporum iudicio. De altaribus Remensis ecclesiæ quæ acquisierat ecclesia beati Huberti, Remorum pontificem posse licenter implacitare abbatem; de fundis vero abbatia non ei quicquam ⁹⁹ respondendum, nisi in audientia Leodiensis ecclesiæ, ad quam eadem abbatia pertineret, cum ex decreto canonum constet nemini licere in alienam messem manum mittere. Sic res abbatis absoluta est iudicio episcoporum. Bene autem conscius infensum sibi Raginoldum, eo quod unde ¹⁰⁰ sperabat nullum sibi proveniret commodum, adeo eum complacavit ¹⁰¹ convenientibus exeniis, ut altare de Bedols, firmato, privilegio et exclusa in perpetuum persona, optineret donatum ecclesiæ Pirensi (145) (*an.* 1087).

65. (77.) Rogerus quoque Porcensium comes ante ipsum Porcense castrum (146) trans fluvium Axonam ecclesiam in honore beati Thietboldi ædificare cœperat, ibique deputatis quibusdam rerum suarum possessionibus, quæ in privilegio ejusdem ecclesiæ renumerantur, cœnobium alicujus magni nominis, ut erat magnanimus, extruere meditabatur. Sed a suis proditus, et in captione dehonestatus, cum se non posse prosequi quod nimis distulerat videret, tædio quoque nimio affectus dehonestationis suæ, filiam suam Sibillam Godefrido filio Alberti comitis

A Namucensis uxorem dedit, ipsumque Porcensem comitatum cum omnibus quæ erant sui juris, patri et filio maxima pretii summa ab eis accepta vendidit; quorum consensu unanimi et dono legali cellam prædictam beati Thietboldi Theodericus abbas ecclesiæ beati Huberti et beati Petri perpetuo habendam optinuit, suosque monachos ibi constituit, firmato inde publice privilegio in archivo pontificali ecclesiæ Remensis, recognoscente illud et signante archiepiscopo Raginoldo cum clericis beatæ Mariæ semper virginis (147).

66. (78.) Cellam etiam Cunensem (148), quæ est in honore beati Michaelis archangeli, cum omnibus appenditiis suis, scilicet denominatis in privilegio ejusdem ecclesiæ, subjectis illi ecclesiis, decimis, familia, terris cultis et incultis, pratis, silvis, vineis, aquis, molendinis, piscaturis, furnis, legali Galteri et fratris ejus Dodonis dono et uxoris ejus Hawidis filia Arnulfi comitis (149) ecclesiæ beati Petri et beati Huberti perpetuo habendam acquisivit. Ubi consensu Engelhorti Trevirensis archiepiscopi locatis monachis Robertum monachum optimæ habitudinis, olim autem clericum majoris ecclesiæ Virdunensis, præpositum constituit; cujus industria eundem locum possessionibus et ædificiis ampliavit.

67. (79.) Boso, abbas sancti Agerici, vir admodum optimæ religionis, morabatur Jupilia cum episcopo suo Theoderico Virdunensi (150). Ibi infirmatus, cum se præsentiret moriturum omnimodis precibus exegit a suis, ad sanctum Hubertum se referendum ibique sepeliendum. Prosequentibus autem quibusdam nobilioribus castri Hoiensis — fuerat enim inde bene natus, nepos videlicet Bosonis archidiaconi longe supra memorati — sepultus est in ecclesia honorifice ad dextram altaris beati protomartyris Stephani, deservente ejus exequiis qui tunc morabatur ibidem domno Henrico pontifice Leodiensi. Ex ejus parentum jure hereditario provenerunt huic ecclesiæ duæ mansiones viginti librarum in Hoiensi foro.

68. (80.) Henricus episcopus ut erat vir tuendæ virtutis, Obertum quemdam præpositum ecclesiæ sanctæ Crucis criminibus convictum de civitate decreverat omnimodo ¹⁰² exturbandum. Ille vero propriens se ad Berengerum abbatem sancti Laurentii venit, et apud eum tam diu latuit, donec eo suffragante in gratiam episcopi rediit. Sed non multo post collectis rebus suis, Henricum regem adiit, qui a Gregorio papa per decennium excommunicatus, qui-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ Raginoldi 1. ⁹⁸ *abhinc duo folia desunt in 1. sed contulimus 1.* ⁹⁹ cuiquam 1; *an esse cuiquam?* ¹⁰⁰ inde sp. n. s. provenire 1. ¹⁰¹ placavit c. xeniis 1. ¹⁰² omnino 1.

NOTÆ.

(144) a. 1087 — 1106. secundum Annales Mosom., SS. III, p. 162.

(145) jam anno 1087, vide supra. Etsi vix credi potest hæc intra tam breve temporis spatium evenisse.

(146) *Porcien.* R.

(147) a. 1087, indict. x, anno Philippi 28. Edidit Mabillon Ann. Bened. V, 662.

(148) *Cons* sur la Chièrre près de Longuyon. R.

(149) Chisniacensis.

(150) Qui obiit a. 1088, Apr. 28.

bus poterat expeditionibus Romanam ecclesiam persequeretur. Obsessa enim et capta Urbe Gregorium papam fugaverat, eoque superstite Guibertum Ravennatem loco ejus substituerat, qui et ipse jam diu excommunicatus sedem apostolicam temerarius invadere præsumpserat. Decedente autem Gregorio apud Beneventum, cardinales Romanæ ecclesiæ Odonem Hostiensem episcopum, civibus religiosioribus consentientibus, pro eo in sede apostolica substituerunt (151), quem olim Remensem clericum et postea Cluniacensem monachum Urbanum papam censerit judicaverunt. Sic sacerdotio et regno dissidente, licet generaliter in mundo sancta ecclesia periclitaretur, specialius tamen Henrico insistente vexabatur, dum pontifices postposita justitia sibi faventes, vel Urbano subtraherent¹⁰³ vel Guiberto attraherent¹⁰³. Sub tali dissentione ecclesiastica languente justitia, præter cetera virtutum dispendia, simoniaca hæresis passim invaluerat, dum modo quos excommunicabat Urbanus Guibertus absolveret, et Guiberti desertores Urbanus colligeret. Interea adhuc superstite Henrico pontifice, Obertus morabatur cum principe, et honoratum secum delatis muneribus, prout poterat, ambiebat obsequiis et favoribus alicujus honoris ab eo abstrahendi optentis.

69. (81.) Anno autem Verbi incarnati 1091 (*Mai. 31.*), suæ vero ordinationis 16, dominus Henricus hominem exiit; in dampnum gloriæ Leodiensis et maximo dispendio nostræ quam specialius colebat solitudinis. Cujus vix audita Obertus morte, sine electione ecclesiastica de manu regis episcopatum extorsit, cum maximis pactis præmiis, tamen etiam fidelitatem illi faciens interpositione jurisjurandi¹⁰⁴.

70. (82.) Contulerant se ad eundem principem duo quondam pseudoabbates, Guolbodo sancti Laurentii et Leupo sancti Trudonis, quos convictos et excommunicatos, criminibus probatis, dominus Henricus ab episcopo Leodiensi expulserat¹⁰⁵. Hii audita ejus morte adducti in spem recuperandi honoris, et ipsi pacti sunt pecuniam principi. Obertus quoque restitutionem eorum ad gratiam ejus juravit, illos quoque secum Leodium deduxit (*an. 1091, Dec.*). Dissimulavit tamen interim quæ intenderet agere, donec consecratus Colonie (*an. 1092, Feb. 1*) fidentior esset in malignitatis exercendæ¹⁰⁶. In eadem autem die reversionis suæ mandavit Berengero abbati, ut sine dilatione ab ecclesia sancti Laurentii discederet, et Guolbodonum abbatiam libere habendam relinqueret. Berengerus ne irrationabiliter culparetur abjecisse ecclesiam quam legaliter susceperat regendam, in crastinum Oberto se præsentavit, causatus publice coram melioribus civitatis, ni-

mis injuste se prægravari, sine judicio justitiam violenter opprimi, divinam quidem vel dispositionem vel permissionem placere sibi, velle tamen ab eis censerit, si sic mereretur tractari. Succlamantibus quibusque et hoc nimis injuriosum esse, nec tale quid illum pati debere, respondit Obertus id ipsum se bene recognoscere, sed præceptum domini sui non esse prætereundum sibi, quod sive justum sive injustum illi juraverat exequendum. Ad hæc Berengerus constantior: *Sine magno dolore*, inquit, *relinquitur, quod non cum magno amore possidetur*. Sic digrediens tulit secum baculum quem tenebat pastorem, attestantibus quibusque, ipso quoque Oberto, huic illi juste convenire; et assumptis secum fratribus quos placuit sibi, secessit ad ecclesiam beati Huberti, quam plane recognoscebat matrem conversionis et professionis suæ. Ibi gratanter exceptus, cum illatam non solum sibi injuriam referret, sed etiam publicas exordinationes, quas Obertus temere exercebat, cum Theoderico abbate et fratribus conferret — scilicet quod de manu excommunicati sine legitima electione et pacta pecunia episcopatum arripisset, quod se sic ejecto et Guolbodonum deposito justitiam prodidisset, quod abbatiam Florinensem Gisleberto Hastieriensi (152) præposito et Bronnensem cuidam Guiremundo sancti Jacobi monacho taxato publice pretio vendidisset, quod hactenus liberam et gloriosam sanctæ Mariæ sanctique Lambertii ecclesiam sic infecisset — tantam adversus Obertum suscitavit eorum indignationem, ut communi consensu quasi excommunicato probabiliter non amodo communicandum censerent. Ad hæc Berengerus timens eidem ecclesiæ pro periculo temporis, ipsius etiam abbatis retractans simplicitatem insufficientem huic tantæ defensionis, subjunxit neminem inquinari, nisi x consensu mentis; se quidem violenter expulsum, et ideo alias sibi secedendum: ipsi cum pace loco suo persisterent, neque inimicitias temere aliquas in se suscitarent, cum ad hoc nemo eos adhuc impelleret; caverent omnino ne inconsultius tale quid inciperent, quod quandoque eis incepisse pœniteret, respondit abbas se quoque sui et suorum esse sollicitum, malle se Obertum offendere quam Deum; si quis esset Domini, perseveraret ei vel in loco persistens vel de loco secum exiens. Firmata ergo communiter hujusmodi sententia, Theodericus assumpto secum Berengero secessit in Franciam, et cum Raginaldum Remorum pontificem de eventu rerum consulendum expeterent, ille privatum Ambianensem pontificem Iberuinum præmittens mandavit venientibus ne se ei præsentarent, quia nullo modo vel in verbo vel in osculo eis communicaret, nisi culpam suam fatentes præmissus ad eos

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰³ ita 1*; subtraheret et attraheret ed. ¹⁰⁴ hinc 1. pergit ¹⁰⁵ deest 1, ¹⁰⁶ iterum verbum deesse videtur.

NOTÆ

(151) scil. post Victorem III.

(152) Hastière.R.

episcopusa Wibertina hæresi et Oberti communione absolveret. Illi per talem invectionem cum jam certiores fierent sententiæ suæ absoluti per Iheruinum, excepti sunt venerabiliter a Raginaldo pontifice; a quo consolati et confirmati, ut persisterent tuendæ veritati, diverterunt ad cellam Eberneicortis. Hanc Theodericus Berengero accomodavit, ut ibidem remaneret cum suis, donec per accessum temporis expectaret finem rei, sicque Cumensem cellam moraturus ibi expetiit. Interea Berengerus criminatibus ¹⁰⁷ infamare, vitæ et moribus ejus derogare, tam male se ab eo tractatum continuis querimoniis deplorare, non eum ex pontificatu honoratum, sed pontificatum ex eo dehoncstatum declamare. Nec latuit Obertum hæc illorum sententia, et suæ publicæ criminationis infamia, quam licet dissimulatam sua sibi etiam attestabatur conscientia. Decrevit igitur se vindicare, sed ne id videretur inconsulte fecisse, evocavit consulendos, quos sibi vel præmiis vel promissionibus effecerat fideles amicos. Convenerunt etiam quos ordinaverat et restituerat abbates, scilicet Guolbodo sancti Laurentii, Leupo sancti Trudonis, Gislebertus Florinensis, Guarmundus Broniensis, Theodericum abbatem condemnare parati, cum ipsi dampnabiles ex decreto canonum, nullam haberent auctoritatem judicandi. Ne tamen soli viderentur præcipitasse sententiam alicujus temeritatis, habito consilio cum archidiaconis, decreverunt legitimis evocationibus abbatem prosequendum, et nisi infra terminos earum se repræsentaret ad episcopale iudicium, illam juste excommunicandum, aut omnino deponendum. Interim Obertus furere, et in abbatem indignari, et unde illi tanta constantia contra Leodiensem episcopum demirari, eiciendos ex loco monachos et militibus suis abbatiam disperitendum minari. Missi sunt ab eo ad monasterium Godiscalus abbas Hasteriensis et Guarmundus Broniensis, ut fratribus hoc periculum enuntiarent, et sic a sententia revellerent, et errori suo hujus timoris impulsu inclinarent. Fratribus constanter persistentibus, et illis communicare vel in respondendo nolentibus, populares quique, audita hujusmodi comminatione, abbatem et monachos querebantur insauire, in confusionem abbatiae novis et inauditis deliramentis ab episcopo Leodiensi dissentire, eos pœnas hujus dissensionis luituros, ne se amplius vel ecclesiae vel illis deservituros, nisi hujus novitatis utrimque sopiretur contentio. Abbas tot infestationibus et questibus permotus, cum ab omnibus quasi fugitivus argueretur, decrevit se obiciendum periculo, et præter spem omnium venit Leodium, Dei confusus auxilio. Miratus advenisse, repræsentavit se auditorio adversariorum conducta die. Igitur personata quæstione in vice Oberti, culpatus est abbas Theodericus criminibus denominatis, videlicet papam Urbanum et Raginaldum Remorum pontificem in consiliis suis

A adhibuisse ¹⁰⁸, imperatorem dominum suum et se ejus episcopum suo instinctu excommunicasse, et per hoc excommunicatum eum probare, quod se suos que ab ejus subtraheret communione; itemque fratres suos ab ordinibus ejus prohibuisse. Insuper Berengerum publicum præconem suæ infamiæ ad ejus injuriam retinuisse.

Abbas accepto loco consulendi sibi, cum advocasset quos noverat sanioris consilii, de criminibus objectis bona conscientia pro se satisfactorius respondit, videlicet nec imperatorem nec episcopum excommunicandos quæsisse ullo modo, nec excommunicatos se velle probare. Fratres suos ab ordinibus ejus se prohibuisse, quia ordinata sufficerent officiis ecclesiae. Berengerum abbatem post tantum præjudicium et violentiam ad matrem suam ecclesiam confugientem non se debuisse abicere, præsertim cum præcipiat apostolus necessitatibus sanctorum communicare. Judicio eorum se paratum committere, si quid in hiis omnibus videretur alicui peccasse. Relatis per Henricum archidiaconum excusationibus singulis, cum obiceretur abbati quomodo fidem faceret dictis, habito iterum consilio, ab hoc usque ventilata est sententia hujusmodi iudicii, ut quia monachus ordo erat vocationis apostolicæ, ex evangelica auctoritate sufficeret excusando abbati *Est et Non* (Matth. v. 37) dixisse, interdicente Domino omnino non jurare, et si quid abundantius esset hiis, a malo esse. Indignatus Obertus post tot sui ipsius contumelias, post tot suæ animositatis minas provenisse abbati tam facilem evadendi viam, mandavit ei, gratiam episcopi Leodiensis semper esse necessariam abbati sancti Huberti, elaboraret eam sibi ad præsens maximis exeniis acquirere, cum necdum quicquam servitii videretur fecisse. Ad hæc abbas sibi bene conscius et longe alterius gloriæ cupidus respondit, Leodiensi episcopo non defuturum servitium abbatiae; sub hac dissentione extenuatas res ecclesiae nec sibi nec fratribus vel ad usum vivendi eas sufficere. Inde cum tandem post multas fationes dimissus ad monasterium redisset, gravissimum a fratribus pertulit scandalum, existimatus illis communicasse quibus ipsi salva fide destinaverant non communicandum. Sed cum certius probarent id eum non fecisse, decreverunt, ut assumptis de fratribus quos vellet, loco et tempore cederet, et meliora ornamenta ecclesiae secum evheret perque remotiores cellas transponeret, ne ea superveniens Obertus violenter diriperet. Respondente abbate nolle se communi periculo deesse, graviora esse mala quæ singulariter timentur quam quæ pariter perferuntur, fratribus quoque subjungentibus, se magis illi timere quam sibi, qui ut privati episcopo nichil deberent, cessit tandem eorum consilio acquiescere. Lambertumque majorem et Wiredum pro defensione fidei se ultro ingerentes secum eduxit. Evectis quoque

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁷ Obertum excidisse suspicatis. ¹⁰⁸ addidit Martens hæc vocem, cum desit in codice.

secum melioribus ecclesiæ ornamentis ad cellam suam, quæ tutior erat, in Cunensi castro moraturus ibi recessit; et accepta fide cum obsidibus a Dodone prædicti castri domino de ornamentis reddendis ecclesiæ, quicquid de se eveniret, non multo post assumptis hiis qui secum venerant, et Roberto ipsius cellæ priore, Berengerum abbatem visitare voluit et veniens urbem Remensem, illum apud sanctum Remigium invenit. Berengerus eum qui se gratia caritatis visitabat exhorruit quasi jam apostatam factum, ne ab eo contaminaretur vitavit. Sic inter utrumque orta dissensione, indignabatur abbas sic sine causa sibi permutatum, quem sperabat unanimem amicum. Discredebat se illi Berengerus credere, quem credebat excommunicatis communicasse paratus etiam cum suis recedere, si cellam sibi præstitam ille vellet accedere. Sed intercurrente ratione cum probaret abbatem extimationis suæ esse minime, regratiati Eberneicortem discesserunt, ibique fratres graviter scandalizatos de præfatæ communionis calumpnia invenerunt. Quibus cum satisfaceret, non sic rem se habere, vix duo eorum satisfactioni huic potuerunt atrahere, Lambertus scilicet et Heribrannus monachi sancti Laurentii, quibus adeo tunc erat exosum nomen Oberti, ut eo audito, vel in colloquio communi, nullo modo eo continerent a sputo indignationis. Unus tamen eorum, videlicet Lambertus, non multo post victus cupiditate ambitionis, ordinatus est ab eodem Oberto abbas Florinensis, sed post annum recordatus, a loco eodem privatus recessit. Convenerant ad eandem cellam tam ex nostris quam ex fratribus sancti Laurentii ad 25 monachos, qui tanta honestate se agebant tamque ordinata religione, ut Raginaldus Remorum pontifex et Helinandus, præsul Laudunensium, afflati bonæ opinionis eorum odore, certum eis vitæ necessaria subministrarent; abbas quoque Berengerus elaborabat eorum inter quos deveniebat, adeo se conformare moribus, ut in brevi fieret omnium karissimus, et comes Ebalus (153), communis aliorum tyrannus haberetur illi mitis et humanus. Qui eodem tempore, suggerente uxore sua Sibilla, tertiam partem decimæ Eberneicortis ecclesiæ dedit, et pratam quod dicitur Regis legali auctoritate eidem loco habendum perpetuo confirmavit. Manasses etiam præpositus ecclesiæ Remensis tanta eum collegerat affectione, ut sæpius evocatum per biduum aut triduum secum manere compelleret, et ad abbatiam

A sancti Remigii habendam post abbatem Henricum promovendum destinaret; quod et post archiepiscopum factus fecisset, nisi ille ad abbatiam suam revocatus Leodium redisset.

71. (83.) Interea Metensis ecclesia viduata Herimanno venerabili pontifice, elegit sibi episcopum ordinandum Burchardum præpositum Treverensis ecclesiæ (154). Qui sine consensu Henrici regis in civitate susceptus, cum a Treverensi pontifice benedici vitaret, eo quod ille Wiberto, ipse vero Urbano consentiret, evocavit ad se consecrandum Hugonem archiepiscopum Lugdunensium et legatum ecclesiæ Romanæ. Hugo ut erat devotus catholicæ fidei, Mediomatricum intrepidus accessit (an. 1093, Mart.), quinque comitatus episcopis, Constantiensi (155), Madasconensi ¹⁰⁹, Lingonensi, Tullensi, Virdunensi, Jeronta quoque abbate Divionensi, qui olim audita desolatione ecclesiæ nostræ, scripsit ei epistolam hanc consolationis suæ *Theoderico abbati de sancto Huberto, viro Deigratia religione venerando, et toti congregationi sub eodem patre Deo militanti, Jerunta Divionis abbas et sancti Benigni tota congregatio spiritalium Moysi in Pharaonem et in omnes servos ejus. Moyses versus Altissimi servus maluit veritatem profleri et affici cum populo Dei tribulatione, quam mendatio consentiens, filius filia Pharaonis appellari. Johannes baptista, cujus dextera sanctissimum caput salvatoris tunc gere meruit, sic propugnator et amicus veritatis exstitit, ut potius eligeret carceris squallorem et capitis obtruncationem, quam in faciem iniqui regis sileret, et nefandis ejus nuptiis legis frenis et justitiæ armatura ¹¹⁰ non obviaret. Joannes evangelista de fonte Salvatoris ebrius et apud diligentem omnes dilectione præcipuus, senilibus membris fomentum balnei noluit adh. bere, quoniam inter balneantes hæreticum Cherintum conspexit residere (156), credens illi nichil esse publicum, qui perfidia sua se subtraxit a consortio christianorum, docensque nullam habendam communionem cum illis qui per hæresim sese præcitant a corpore Christi, quique per avaritiam sunt sagittæ diaboli, dentes in faucibus antichristi, subdola viperarum progenies, organa serpentis antiqui. Cherintus in quo deter or Oberto ¹¹¹ Cherintus sola fraude cathol. cæ fidei nocuit, calliditate perfidiæ suæ quoscumque potuit ad consensum sui erroris attraxit. Obertus pecuniam dedit ut fieret hæreticus, ut foras cupiditatis et avaritiæ, templum totius religionis et veritatis ob-*

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁹ Madasconsi 1. ¹¹⁰ ita correxi, legis et i. f. a. cod. ¹¹¹ modo sic, modo Obertus 1.

NOTÆ.

(153) Rociensis.

(154) Hunc binominem fuisse oportet. Herimannus enim mortuus est 1090, Maii 4. Secundum Annales Metenses, SS. III, 158, Popo a. 1090 episcopus factus est. Illic a. 1094 annus episcopatus sui 8 numerabat, scilicet ab electione computatum; Gallia Chr. VIII, 736. Teste Hugone Flavio, sup. p. 473, 38 clericus Trevirensis fuit, ordinatus in prima hebdomada Quadragesimæ per archiepiscopum Lugdunensem et opp. Matiscon, et Ligonensem cum abb. Divionensi

Bernoldus autem a. 1093 refert episcopum catholicum post Herimanni mortem electum per Gebehardum Const. ordinatum esse Mart. 27 in media Quadragesima. Hæc inter se et cum nostro satis bene conveniunt. Popo sedem tenuit usque ad a. 1103. Duos autem ejusdem partis episcopos simul ordinatos esse quis credat?

(155) Gebehardo, Math., Landrico, Ling. Roberto, Tull. Pibone, Vird. Richero.

(156) Eusebii Hist. eccl. IV. 14.

rueret, et omni spurcitiæ infectus iniquatione, sancta sanctorum suis maledictionibus, si fas est dici, contaminaret. Ecce verus antichristi satelles, curru sathanæ et fidelis auriga, Simonis magi quædam similitudo vera molitur destruere regnum Christi, dum sanctæ matris ecclesiæ statum persequi non desistit, et in corpus suum trahere laborat, quos Christus cruore suo redemit et pascit et potat. Tanti capitis mortem exinanire cupit, ovesque tanto sudore Salvatoris inventas leoni, qui semper animarum nostrarum sanguinem silit, prodere non formidat, immo omnes in obitorem veritatis et odium religionis secum præcipitare festinat. Ergo quia nunc tempora periculosa quæ prædixit apostolus instant, omnes quod professi sunt esse contendant. Si tuba sathanæ graviter intonat, et temporalium bonorum minatur dispendia, carnis etiam quandoque morituræ admonet pœnas, totum libenter Christi excipiat caritas, ut neque mors, neque vita, neque aliqua creatura terreat nos a defensione veritatis et zelo justitiæ, ut a gremio matris ecclesiæ nequeamus avelli, et a semita Romanæ exorbitare sedis. Quapropter vos, o amici Dei et usque modo veritatis et sanctitatis amator, s. locum vestrum, id est fidem catholicam, nolite deserre, in castra Domini lupos cum furore irruentes in quantum potestis exturbate, armati fide et spe celestis gloriæ corroborati, omne pro nomine Jesu improprium maximam dignitatem reputate, rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscipite, contumelias et corporum vestrorum cruciatu certissimum peccatorum vestrorum medicamen existimate. Gloria et divitiæ Christus sit in corde vestro. Bonum conscientiam vestræ testimonium sit vobis indeficiens consolatio; et si aliquantum pro veritate sustinetis, fidelis est Deus qui non patietur vos temptari supra id quod potestis; sed veniens veniet et non tardabit, facietque proventum ut sustinere possitis. Si vero molas leonum quas Dominus in ira sua confringet timetis, ne vos devorent et simplicitatis vestræ cursum aliquo modo perturbent, sancti Benigni domus fugam filiorum ecclesiæ in Christi gratia benigne suscipiet, et paupertatulam nostram voluntati vestræ non dicam dare, sed quasi vestra¹¹³ vobis reddere vel ministrare sumus parati. Quapropter, fratres karissimi, virilem animum in causa Dei tenete, et a veritate, quæ Christus est, ne excidatis omnino satagite. Valete. In exitu Israel de Ægypto sanctificata est per Dominum vera confessio. Huic conventui prædictæ benedictionis die statuta abbas Theodericus studuit interesse, abbate Berengero, Lamberto, Wiredo, Roberto comitatus, pro se suisque legatum ecclesiæ Romanæ interpellaturus. Cujus causam cum suggerentibus prædicto Jerunta abbate Divionensi et Radulfo abbate Viridunensi (187), dom-

A nus Hugo Romanæ ecclesiæ legatus approbasset, et in conventu episcoporum relam laudaret, eam auctoritate sua ex firmis firmioribus reddidit, beatificans ecclesiam cujus erant tales filii, qui, deficientibus aliis, persisterent catholicæ et apostolicæ fidei; et promittens eis auxilium Romanæ ecclesiæ et suæ legationis, ne Oberto subessent vel communicarent omnino interdixit.

72. (86.) Othbertus amaricatus relatione gestorum, ut solebat exarsit in ira, et sæpius complotis manibus, se ipsum arguebat, vel quia semel a se compulso abbate non extorsisset licentiam nocendi partibus suis, exacta fide sibi in nullo dissentendi, vel quod se adhuc continuisset, non confundisse penitus ecclesiam sic sibi rebellem sancti Huberti fratribus inde violenter expulsis. Nec diu conceptum furorem dissimulare potuit, collectaque manu militari ad monasterium venire disposuit, et hospitatus, Nasanix, nuncios adventus sui præmisit ad fratres, ut in crastinum ei honeste procederent, et ut deceret Leodiensem episcopum venientem susciperent; comminatus vindicandum in eos, nisi solito accuratius et sollempnius id agerent. Præmissis apparitoribus et hanc extorquentibus minaciter gloriam, nemo respondit ad gratiam; sed ne conticuisse omnino nimia videretur indignatio, quassa tantum voce Gislebertus prior dixit se et fratres super hiis in commune consulturos, et pro re et tempore quid facere deberent se facturos. In crastinum de negotio tractantibus, licet quibusdam nutaret in occulto fidei tenerrimæ status, in hanc tamen sententiam discessit omnium melior consensus: legitimum abbatem eis præesse, quamvis contingeret eum tunc abesse, eorum communi assensu illum ab episcopo dissentire, sine conscientia ejus non debere eos cuiquam maxime cum periculo fidei consentire; convenire Deo potius quam homini obedire. Erat autem sollempnitas Johannis apostoli (an. 1093), qua recolitur ante portam Latinam missus a Domitiano cæsare in dolio ferventis olei (Mai. 6). Post habito igitur timore cum fratres ordinem suum exequerentur, et suo tempore jam major missa celebraretur, ecce superveniens Othbertus cum tumultu et ira patentem intravit ecclesiam, et nulla reverentia præmissa orationis, cum furore in superiores cancellos se proripuit, manibusque injectis diacono evangelium legenti librum clausit, et cœptum officium ira dictante intermittendum minaciter edixit. Deinde totius moræ impatiens, arrepta sacerdotali stola ambonem¹¹⁴ ascendit, et siue ulla retractatione abbatem absentem et eos qui secum exierant nominatim excommunicavit, causatus publice eum meliora ecclesiæ ornamenta quasi sacrilegum subduxisse, vel, quod magis eum gravabat, sibi quasi

VARIE LECTIONES.

¹¹³ ita 1°. nostra ¹¹⁴ umbonem 1.

NOTÆ.

(187) S. Vitoni.

excommunicato non communicare. Obstupefactis circumstantibus in admiratione sic effrenatæ immoderationis, cum ad ea quæ videbant scandalizarentur singuli, tum vel maximo pudore affliciebantur qui cum eo venerant nobiles laici et ut quique ¹¹⁴ erant diligentiores illi servandæ fidelitatis; a quo vix opinantes, ut quasi in consilio loqueretur eis, compositis suggestionibus elaborabant eum revocare sibi metipsi, dicentes illum quidem justissime irasci, sed esse injuriosum ab ira sapientem supervinci, mirabile omnibus videri eum clausisse et sic excussisse evangelium Dei, se nec velle nec posse pati officium quod interdixerat amplius interrumpi; in tali negotio non temerarie, sed consulto opus esse, præsertim cum ei subesset potestas cujuscumque vellet, convenientioris tamen vindictæ. Ad hæc Othbertus erubuit præsumpsisse, quod jam sanior nollet fecisse, et publice confessus est se tunc etiam maximam formidinem pertulisse, cum subito respexisset fratres consistentes in choro ordinate, et posthabito omni ejus timore Deo soli reverenter deservire, miratus cum indignatione tot et tales ibidem se offendisse, cum sibi nuntiatum esset per paucos in loco remansisse. Quibus statim satisfaciens, quod eos inquietasset inconsultus, ut ceptum officium exequerentur humiliter expetiit, et ecclesiam exiit. Ea die copiis secum delatis prandentes plenissime refecit, non ut regratiaretur exasperatis, sed ut leniret exeniis quos non concusserat terroribus intentatis. Præterea per quosdam opportunos partis suæ omnes blanditiis ambire, singulorum animos attemperare, firmiores circumvenire, infirmiores invenire, humilitatem et humanitatem erga eos attentius commendare, eorumque utilitatibus, si sinerent, se communem fore. Ita per suos attemplatis fratribus in crastinum semetipsum eis presentavit Othbertus, et quamvis illi assurgere dedignantibus, indignationem tamen suam dissimulare doctus, quasi dolens pro eis, ut sese haberent cœpit percontari, necessitates eorum ac si suas conqueri, paratum se in omnibus consulere illis: tantum sopita omni contentione consentirent sibi, mallent ejus experiri amicitiam quam inimicitiam, pensantes cujus esset periculi talem pessumdare ecclesiam et ecclesiasticam dissipare familiam. Subclamantibus hiis qui cum eo venerant, optime perorasse pontificem, omne os eorum adversum se rationabiliter conclusisse, non expedire eis talem virum in sua culpa perdere, qui remisso auctoritatis pondere non erubescerat humiliter exposcere, quod si vellet poterat violenter cogere: non

A jam multum aberat quin, ut dicitur, gladio melle lito (158) deficeret jam pæne prostrata in eis veritatis defensio, nisi subvenisset vel solo pudore parvulum cunctata consilii ratio. Secedentes namque in partem fratres consulendi gratia, cum aliquamdiu dubitarent an desisterent an persisterent in sententia, tandem placuit omnibus nichil agendum sine abbatis conscientia, quem nullo adhuc legitimi examinis judicio videbant depositum, quemque sciebant nullius criminis objectione juste deponendum; inducias potius ab episcopo expeterent, donec missa legatione abbatem super hiis convenirent, et si posset impetrata immunitate libere veniendi et recedendi secum illum deducerent. Quod cum difficulter optinuisset, et tres ad abbatem fratres destinasset inter agendum quidam Bulonienses ¹¹⁵ gregariis satellitibus collectis apud Gruispontem, latentibus in silva insidiis vias obsederunt, et duodecim vehicula rapientes, quibus deducebatur episcopale servitium, donec ea dividerentur, in castro quod juxta erat Mervolt concluserunt. Vuigante fama, quæ ut suum est de minimis exaltat maxima, nunciatur, Otherte, se cum suis ab inimicis circumventum, hac et illac latere in silvis cuneos hostium, talia neminem ausurum, nisi magnis viribus confisum. Cœpit unusquisque pericula metu suo metiri, alius alium ad fugam hortari; sicque proxima nocte conductis locorum peritis, infecto negotio propter quod venerant, per oculos anfractus Othbertus recessit. Qui vero missi fuerant ad vocandum abbatem, cum præsentem Dodone ei rerum ordinem retulissent; consilio ejusdem Dodonis visum est abbati non se ingerendum temere iratæ potestati, cedendum interdum fortunæ et tempori, idque a nullo sapiente imputandum crimini, cum ipse Dominus pro persecutione de civitate in civitatem fugiendum præcepit. Sic interim abbate cessante, cum audiretur Othbertus a loco recessisse, jam securior ipse abbas ad monasterium venire maturavit, et aliquamdiu moratus cum fratribus, in sententiam quam tuebatur eos reposuit, eorumque rebus pro tempore ordinatis, Deo illos committens recessit.

73. (87). Per idem tempus ad augmentum episcopii quærebat Othbertus emere castrum Coviniacum (159), quod erat comitis Balduini (160) hereditarium. Hujus negotii executores elegit Arnulphum et Wigerum fratres Tudetiani castri (161) nobiliores, qui tanto sibi ad hoc videbantur opportuniores, quanto prædicto comiti ex vicinitate privatiores. Qua functione exacta, cum viderentur Otherto satis deservisse ad gratiam, suggesserunt illi, mercedem

VARIE LECTIONES.

¹¹⁴ ita 1*. qui 1. ¹¹⁵ Buloniensis 1.

NOTE.

(158) Hieronymum ita dixisse auctor est Erasmus in Adagiis Latinorum; iterum occurrit c. 89.

(159) *Covini*.

(160) *Montensis*.

(161) *Thuin*. Wigerus de Tudin est inter testes

emptionis actæ 1096, Jun. 14 Leodii, apud Chapeavill. II, 82. Sed hæc prius acta sunt, nam Arnulphum abb. Lob. a. 1094 mortuum esse testantur Ann Laubienses.

hujus suæ executionis non solum illi paratos remittere, sed et quantum placeret ei de suo addere; tantum daret abbatiam sancti Huberti cuidam fratri eorum Ingobrando, sancti Petri cœnobii Lobienſis monacho. Quæ res cum difficilis videretur Otberto, superſtite adhuc abbate legitimo, licet ſibi inobediēti et contrario, ſubintulit præſens ibi comes Arnulphus (162) nepos eorum, ſi quod pro hoc ipſo impedimentum curaret, id ſibi curandum relinqueret; felicem fore tali procuratore abbatiam, illam nepoti ſuo ſe committente non multo poſt in priſtino ſtatu reformandam. Otbertus ergo cum aliquandiu fatigaretur tot promiſſionibus et ſuffragiis, tum vero impelleretur ira et odio Theoderici hoc modo ejiciendi, licet reluctantē conſcientia ex judicio rationis, conſenſit tamen operam dare tantæ exordinationi. Mandavit denique Arnulpho Lobienſi abbati, ut ad ſe quantocius veniret, et monachum ſuum Ingobrandum ſecum deduceret. Deductum ſibi liberum reddi jussit, eoque præſente ordinavit abbatem eccleſiæ ſancti Huberti, nulla præmiſſa fratrum regulari electione, nullo cognito in eo merito maturitatis et vitæ. Dein miſſa legatione mandavit fratribus ſe eorum et utilitatibus et honeſtati conſuluisse, nobilem illis et ſatis humanum abbatem ordinasse, orare ut gratia ſui amoris illum voluntarie ſuſciperent ¹¹⁶, ſibi que cum eo venturo favore debito procederent. Turbati omnes tam ſubita rerum permutatione, cum poſt communem ammirationem ad ſe ſinguli redirent, tum denique poſt-poſita periculi neceſſitate cœpit evidenter apparere, quid apud quemque hactenus vigerat virtutis amore, quicquid ¹¹⁷ latuerat ſimulationis timore; gravabat viros virtutis inimicum humani generis adverſum eos ſic ſuum malignaſſe conſilium, ſuſcitabat cenſores extincti pudoris affectatæ novitatis ſic eis proveniſſe emolumentum. Illis pro pondere et æſtimatione rerum vix erat vel cedendi locus, vel conſulendi tempus. Alii ne celerius exceſſiſſe notarentur a communi ſententia, ſola reprimebantur verecundia, licet ſit difficillima ad ſe celandum gaudiorum patientia. Tamen collecti in unum, cum quærerent in commune quomodo ſe præſenti neceſſitati compararent, licet quorundam cor a labiis diſtaret, in hoc tamen omnes viſi ſunt conſenſiſſe, ut vel ad tempus in ſententia perſiſtentes conſulerent æſtimationi ſuæ et famæ, ut et qui delibera-
rent deſicere, quaſi coacti viderentur hoc feciſſe.

74. (88.) Interea Otbertus illum ſuum ordinatum deducens advenit, habens ſecum Arnulphum Lobienſem abbatem itemque Arnulphum comitem pluresque epiſcopii nobiliores. Cumque ſe vix contineret a furore, indignatus neminem ſibi ſi mandaverat proceſſiſſe, optimatum ſuorum ſuggeſtu hoc ipſum compulſus eſt diſſimulare, ne videretur

A exaſperare, quibus ignoti hominis perſonam veniebat ingerere. Evocatis igitur fratribus, indixit eis in unum convenire, ſe colloquendi gratia velle convenientibus intervenire.

75. (89.) Relicto interim Ingobrando, et aſſumptis ſecum quos affectandæ rei noverat idoneos, ad fratres proceſſit, eosque hilari vultu ſalutans conſedit. Et præmiſſa quæſtione quomodo ſe haberent, quem exitum tot malis ſuis ſperarent, ſubjuncta paterna ſollicitudine, quod ſuum erat, illis proviſiſſe, eorum deſolationi patrem idoneum procurasse, eumque illis adduxiſſe. Illis ad hoc reticentibus, et quaſi ex habitu læſæ erga ſe pietatis vultum in terra declinantibus, ex hiis qui convenerant pro ſua quiſque potentia cœpit tacentibus ſuccedere: hujusmodi geſtum ſummæ feritatis et immoderatæ dedignationis eſſe; extremæ videri dementiæ, ſic illos velle epiſcopo Leodiēſi oſiſtere; nimia apud eos patientia illum viluiſſe, qui tam diu inſolentiam eorum ſic impune pertuliſſet; fratribus contra publice cauſantibus præter legem ſe prægravari, ſatis ſuperque injuſtum et injurioſum videri abbatem habentibus abbatem ſuperinduci, et hoc ipſum nullius eorum eſſe cognitionis nulliusque legitime electionis. Indignatus eſt Otbertus ſe ſuoſque concludi tam evidenti ratione, jamque ordinationem ſuam irritam eſſe, niſi contradicentes violentia opprimeret, poſt-poſita omni canonica auctoritate. Et ne quid inexpertum relinqueret erga ſibi oſiſtentes, ſemel et iterum, licet retineretur ab eis, ſe pedibus eorum temptavit proſternere, ut vel tanta pontificalis dignitatis inclinatione vinceret, quos eotenus poteſtate probaverat omnino invincibiles. Igitur poſt multas contentiones, poſt varias verborum objectiones et rejectiones, exurgens de medio fratrum, cameram ſeceſſit, et per abbatem Lobienſem itemque comitem Arnulphum mandavit eis, ut aut volentes placito ſuo gratanter accederent, aut ſua ſibi relinquentes loco diſcederent. Tam crudeli ſententia determinata, fratres petierunt inducias præpoſitos cellarum evocandi et cum eis in commune conſulendi; ſed eas nullo modo niſi uſque in craſtinum potuerunt aſſequi. Interea Arnulphus comes ſingulos, ut quemcumque noverat, pro nepote ſuo aggredi, ejus cauſa conſilium et auxilium ſuum eccleſiæ polliceri, cum interim filius ejus Otto ipſa eadem die Caviniacum ſiſcum pervadens, omnem ejus prædam abducebat, et quosdam etiam interficiens, fidem paternæ pollicitationis inſciebat. Nec jam ſupererat conſtantia diutius reniti, firmioribus tot concuſſionibus fatigatis, infirmioribus tot promiſſionibus inductis. Iſti deſtinabant apud ſe huic exordinationi vel non communicandum, vel cum poſſent loco cedendum; illi oblata ſpe novandarum rerum affectabant alicujus functionis aſſequi com-

VARIE LECTIONES.

¹¹⁶ ſuperent 1. ¹¹⁷ f. quidque.

NOTÆ

(162) Chisniacensis.
PATROL. CLIV.

modum, vel permissa libertate prosequi voluntatis propriæ vel otium vel negotium. Sic fratribus inter se dissidentibus, magis autem a se deficientibus, Ingobrandum Othertus loco introduxit, ibidemque introductum relinquens, tardius sibi hactenus dissidentibus se prævaluisse lætatus discessit.

76. (90.) Ingobrandus post tot anxietates insimulata sibi contradictionis, tandem factus compos desiderii sui, ut erat rudis et nimix simpliciter, otio et licentia juvenili cœpit resolvi, securus, immo inscius procurandæ prælationis. Piget meminisse, quomodo sub hiis casibus pulcherrimus ille flos maximi honoris et decoris hujus loci decoloratus conciderit, qua velocitate defluerit tam diu elaboratus ille status decentissimæ religionis et quæ cis Renum eo tempore laudabatur singularis; quæ quantæ fuerit excellentiæ, vix aut nullo modo posteritati futuræ videbitur credibile, cum sit suum humani ingenii vel potius erroris, credere tardius quicquid virtutis inertix ejus putatur (163). Ingobrandus infracto rigore tenendæ virtutis, nimium que expers moderandæ discretionis contra morem majorum quadam liberalitatis specie ferociore religionis animos emollire, juvenum vero et maxime adolescentium familiaritates affectare, postremo nec modestiæ nec sumptui parcere, dum quosque quasi ad gratiam obnoxios fidosque sibi faceret (164), licet vero sit difficile, hoc modo attenuatis immo pæne elapsis ecclesiasticis redditibus; supervenit rei familiaris inopia, quæ cum jam non sufficeret imprudentium tolerare negligentiam, impulit eos etiam negligere dampnum suum et infamiam. Nam distractis viginti quinque ex ornamentis ecclesiæ quæ romanserant ibidem, abbate Theoderico meliora quæque salvandi gratia efferente, cum necdum prævalerent sic effugere indigentiam, addiderunt etiam obpignorare aut vendere possessionum suarum molendinos et ecclesias. Præterea cum rerum indigentia, quod erat gravius, passim premebantur vicinorum infamia, et quibus vigente religione fuerant gloriæ et honori, ea languente erant jam ignominix et oneri. Sub eisdem quoque diebus Berengerus erga ecclesiam quasi Otherto subjectam tantas exercuit inimicitias, ut conversionis et professionis propriæ oblitus, suæ etiam et suorum retentionis in persecutione ingratus, fieret loco inrecuperabiliter dampnosus. Nam cum illo suo more, quasi ad fratres suos sustentandos, quæstionarias circuitiones ageret, ad Idam uxorem Cononis comitis venit, eamque apud Montemacutum infirmatam invenit; quæ præsentens sibi mortem proximam, dum se apud beatum Hubertum quo pater ejus Lambertus jacet deliberaret sepeliendam, Berengerus omnino obstitit ne id fieret, utque ob subjectionem Otherti excommunicatos

A vitaret, Stabulensem sepulturam potius expeteret, ibidemque elemosinam suam constitueret. Causantibus filiis ejus Lamberto et Henrico, quomodo Stabulensis ecclesia videretur absolutior, cum ex dono subjaceret regi Henrico et ex cura pastorali Otherto, Berengeri sententia prævaluit, et reditum trium librarum quotannis ecclesiæ beati Huberti in perpetuum abstulit. Theodericus quoque et sectatores ejus per quoscumque poterant ecclesiasticas possessiones infestabant, dumque ad incendia et rapinas earum tyrannos hortarentur, obsequium se præstare Deo arbitrabantur. Unde et quidam, accepta occasione circa locum tyrannidis exequendæ, Ingobrandum impostorem et pessimum clamare, fautores ejus fidei desertores et religionis proditores denotare, et ideo omne malum eis inferendum, nullumque bonum illorum amodo servandum, idque quod erat ecclesiæ illis solis attribuendum, qui per cellas divertentes, malorum vitaverant contagium. Denique quicquid ex eorum rebus rapere poterant, impune rapiebant, adeo ut ex ipso monasterio agerent prædas publicas, quod nemo umquam ejus temporis evenisse audierat vel viderat. Quicquid etiam suum ecclesiæ erat in episcopio Remensi vel Laudunensi, item Metensi et Verdunensi sine respectu Otherti et illius sui Ingobrandi quieto jure deserviebat abbati Theoderico sibi que subjectis fratribus, interdicentibus ducibus Godefrido et Theoderico suis hominibus, ne alicujus prece vel pretio seducti injuriam illis inferre molirentur. Guiretus quoque concessa sibi providentia Sulpeum et Noga-
C riam cum Chevogio (165) procurabat, et hoc tanta instantia, ut si quem ministerialium mercede Ingobrandi Mosomenses vel Bulonienses illuc deducere laborarent¹¹⁸, ille eos vel astu præveniret vel collectis viribus removeret. Raginerus quoque Pirensis præpositus tanta sedulitate Maceriensem transitum illis obstruxerat, ut nemo earum partium se illo ingerere auderet cujuscumque negotii gratia. Robertus etiam Cunensis præpositus viribus Dodonis Calviacum, Flabotivillam et Gandrehengias (166) pervaserat, et fratribus qui illo plures convenerant eorum redditibus deserviebat. Hanc abbatiæ divisionem cum Ingobrandus Otherto sæpissime suggereret, Othertus vero hoc ipsum duci Godefrido quasi advocato ecclesiæ quod talia pateretur tristis ingereret: ille et diverso causabatur, id sibi injuste eum succensere, ea quæ sua erant ecclesiæ, filiis ejus nec debere nec posse quemquam prohibere, ipsi hoc potius imputandum esse, qui tantam in loco hactenus honesto suscitaverit confusionem, quique legitimo abbati superinduxerit illum suum talem consultorem et provisorem. Sub tali hujus ecclesiæ confusione Lambertus minor, qui apud

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁸ laboraret 1.

(163) Cf. Salustii Cat., c. 3.
(164) *Ib.*, c. 14.

NOTE.

(165) *Souspy, Noyers, Chevogy. R.*

(166) *Chawvenoy, Flabenville, Gandrehengies. R.*

ecclesiam beati Remigii morabatur, propter temporis et rerum occasionem subjectam epistolam scripsit fratribus ¹¹⁹.

77. (96.) Grassabatur tunc inter Obertum et Lovaniensem comitem (167) inexorabile discidium, et ex eo inter utrosque medium gravissime opprimebatur episcopium, comite ipsam civitatem frequentibus assultibus incedente, Oberto quoque collecta expeditione debellare comitem destinante, Hac occasione condita die convenerant in civitate principes provinciae convocati, ut in tali discidio consulerent rebus ecclesiae. Cumque inter consulendum inferret Obertus praedictum comitem jam se excommunicasse, sed illum nullo modo id curare, subintulit dux Godefridus arridens, dictum sibi ab eodem comite excommunicationem illius nullam apud se constare, nisi abbas Theodericus de sancto Huberto eam sibi auctorizaret, ut aut ab eo se absolvi reposeret, aut illi quasi ab eo excommunicato universalis ecclesia non communicaret. Ad haec Obertus cum pæne fureret, et nimis illoto sermone furori satisfaceret, juravit cum indignatione, malle se mori quam respectu talis tamque vilis personae se infamari vel despici, si quid usquam valeret ipse vel sui. Cumque ipsis quoque principibus iratus opponeret, in hoc eos fidelitati sanctae Mariae sanctique Lamberti deesse, quod sic impune paterentur deprimi auctoritatem Leodiensis episcopi; nullo modo id illos decere pati si qua illis subesset cura sui honoris: commotus ad haec dux ipse in primis, Albertus quoque comes Namucensis et Henricus Durbojensis (168), Cono etiam comes Montisacuti, sed et praefatus Arnulfus Chisniacensis, ut erat diversus a se, cum genero suo Dodone Cunensi, responderunt, se quidem fideles sanctae Mariae sanctique Lamberti esse, sed in hoc nimis patienter hanc ipsam fidelitatem hactenus dissimulasse, quia dissensionis hujus causas neglexissent inquisisse. Consensu ergo unanimi coeperunt insistere, ut diem constitueret inter se et abbatem quaestionis agenda, ita dumtaxat, ut quoscumque posset suae sententiae defensores impune abbas deduceret et reduceret, et in publica audientia Leodiensis ecclesiae per liberam licentiam dicendi et audiendi ipsis praesentibus elimata veritas triumpharet. Obstupuit Obertus, quasi cornuto ut dicitur syllogismo (169) interceptus, et cum nusquam posset declinare, tot virorum compressus auctoritate, quamvis ægre diem illis concessit quaestionis agenda. Sed non poterat evinci, ut abbati permitteret veniendi et redeundi securitatem. Cumque causarentur omnes et hoc injustum

esse sibi inonestum, cum satis intelligeretur hac occasione audientiam se velle declinare, tandem promisit cum duce de hiis consulendum, et per illum quicquid videretur eis inde agendum, in proximo se determinaturum. Haec omnia cum Dodo rediens abbati referret, ille exhilaratus gratias egit dispositioni divinae, sperans ex hoc pendulae dissensionis finem proventurum, et veritatis iudicium sub tot testibus ad victoriam perducendum. Nec mora, abbati Berengero haec omnia per ordinem significavit, et ut in partibus suis veritatis defensores conduceret secum mandavit. Ipse vero assumpto secum Lamberto matre et Roberto Cunensium priore, Mediomatricum, Tullum Viridunum aggressus est peragrare, et propositam necessitatem tuendae fidei notis sibi fidelibus enuntians, quia non sua sed Christi res erat agenda, ne ejus testimonio deessent instanter admonebat. Videres per singulas urbes religiosas et potentes personas tantam pro justitia persecutionem non secus quam qui patiebantur indolere, periculi sui securitate religiosae quondam et honestae Andaginensis ecclesiae causam tuendam excipere, neminem eorum alium quasi cunctando consulere; sed singulos opem suam certatim abbati promittere. Denique Paulinus Metensium archidiaconus, ut erat doctus suffragari ejusmodi defensionibus — consueverat enim longis et multis persecutionibus, quae illatae fuerant Herimanno pontifici constanter decertare tuendae fidei — *Et nos, inquit, jam diu fatigavit hic rerum eventus, nec ad hos quasi novos casus excipiendos cujusquam incitatione indigemus. Et nos et nostra Christo debemus, dignitas ¹²⁰ hujus criminis communis est in eum credentibus. Erit certe quoque injuriosum, si quod debet esse voluntarium, aliqua mora interveniente videatur extortum, et quod verbis ostentamus, auxilio differamus. Huic negotio non conveniunt verba summo ore stillantia, sed ex intimo cordis fundo diligenter excusculpenda. Nulla hic merces corrumpet linguas nostras, liberis officiis celebrabitur haec amicitia, et ipsa re et non ex commodo aestimabitur haec talis gratia.* Cui cum Lanzo abbas sancti Vincentii diceret se quidem iturum prompto animo, sed quosdam famis periculo, quae tunc maxima erat (170), retardandos: *Nostris, inquit Paulinus, stipendiis ibimus singuli, quia non est perfectae caritatis, si quod est exequendum gratis, ingravato adversus amicum auxilio prosequaris.* Eadem ad auxilium abbatis Tullenses et Viridunenses excitavit sententia, eadem ad procedendum animavit constantis; cumque per tot defensores causam suam agenda abbas aequè

VARIAE LECTIOMES.

¹¹⁹ *Epistola desideratur in 1, sive librarii negligentia, sive quod in codice originario, quem 1. descripsit, auctor eam supplere proposuerat, sed non suppleverat.* ¹²⁰ *f. indignitas.*

NOTÆ.

(167) Henricum juniorem ut videtur, cui 1096 successit Godefridus. De causa et terminatione litis v. *Egid.*, c. 14.

(168) *Durbuy*. Henricus filius erat Henrici, fratris Alberti Namucensis; v. Ernst, *Des Comtes de Dur-*

buy et de la Roche. Leodii 1836, 8

(169) Hieron. epist. 69, 2.

(170) Anno 1095 *James diu concepta invalescit*. Ann. Leod.

jam securus locasset, Cunis reversus quomodo res sua processisset abbati Berengero apud Eberneicortem commoranti, et quos ipse procurasset sibi rescribi mandavit. Rescripsit ille, se procurante, paratos ad conductam audientiam convenire, de Remensi quidem metropoli domnum Manassem præpositum, postea factum archiepiscopum (171), Rogerum defensorem ecclesiæ et archidiaconum, Rodulfum cancellarium et post Manassem præpositum (172), Odalricum scolasticum ecclesiæ Romanæ satis notum et carum (173); de ecclesia beati Remigii Lambertum priorem et quos secum deducere vellet; de ecclesia Suessionensi Engelrannum ¹²¹ archidiaconum, non multo post Lauduni episcopum ordinatum (174); de ecclesia Laudunensi Ebalum archidiaconum et Adalberonem abbatem, et quos ipse quoque secum venire competeret. Præterea significavit ei per easdem litteras, Henrico et Ranzoni archidiaconis et quibus sibi visum fuerat rationabilioribus Leodiensis ecclesiæ pro re et tempore se plurima scripsisse et transmisisse, in quibus arguebat eos mercede Balaam seductos coram filiis Israhel scandalum posuisse, habentes modo Othbertum pro pontifice, quem secum olim detestabantur iudicio contradictionis justissimæ, et ut ipsa quædam ejus verba interponerentur: *Si hoc, inquit, recte fecistis, hodie lætamini in Abimelech et ipse in vobis: Dominus autem lætabitur in operibus suis (Judic. ix, 19)*. Omnes has procuraciones defensionis suæ retulit abbas Dodoni Cunensi, et ut secum ducem Godfridum commorantem Bulonii conveniret precibus optinuit, per se certius ab eo quæsiturus, quid cum Othberto tractasset de securitate agendi conventus. Respondit dux iterum atque iterum se Othbertum pro hoc interpellasse, illum vero variatis verbis certius inde responsum hæcenus insimulasse ¹²²; sed in crastinum se habiturum cum eo colloquium Vilantiæ, secum eo usque Dodo veniret, illicque experiretur quid credendum de mandatis abbati referret. Præsenarat autem Othbertus studiosissime abbatem rem suam procurasse, totque auditores adversum se et clericos suos suscitasse, ipsos quoque Leodienses maximam indignationem concepisse, quod personæ aliarum urbium, quasi perspicaciores superinducerentur eis ad disputandum; et diffidens parti suæ si congregarentur ei ad iudicium, necessitatem imminentis audientiæ destinavit se quocumque modo vitare: unde et duci ad se venienti hoc ipsum secretius intimavit. Dux vero ut hoc audivit, callide quod timebat Othbertus adversum eum ingra-

Avavit, dicensque eandem audientiam non solum per se avertendam ¹²³, verum sua auctoritate et conductu reborandam, compulsi sibi duplicari pecuniæ promissionem primam: sicque malignante impietate cum avaritia, oppressa est eliminandæ veritatis experientia. Nam cum defensione ducis et conductu tantus tamque vulgatus conventus speraretur agendus Leodii imminente natalitio apostolorum Petri et Pauli (*an. 1093*), ipsa eadem die cum comite Arnulfo se Remis futurum publice condixit, ut ejus causam cum Rainaldo archiepiscopo ageret, cunquæ de Mosomensi castro quod incend-rat et vastaverat (175) concordaret. Dodo intelligens Othbertum et ducem cognitioni discernendæ veritatis defecisse, eundem defectum abbati retulit, et meliora speranti maximi doloris vulnus adauxit. Neque enim tantum pro se dolebat, subducto sibi loco defensionis, quantum pro hiis quos omoverat tantæ expectationi. Subinde quoque Berengerus abbas assumpto priore sancti Remigii, Piros usque processerat, quæsiturus de certificanda securitate eorum quos et ipse venturos sollicitaverat. Ibidem paulisper cessanti missus ab abbate Lambertus major occurrit, et quo astu Othberti et ducis spes eorum frustrata esset, nihil tali verenti nunciavit. Berengerus indignatus ex tam subita rerum eversione, statim dictante eadem sua indignatione scripsit majoribus Leodiensis ecclesiæ, non reate eos famæ suæ et honori consuluisse, iudicio et justiciæ nimis impudenter in capite suo defecisse, infamiam hujus defectus sui longe lateque tot auditoribus repulsis declarasse, et tamen a conducta audientia sic frustratos, causas agendæ defensionis et eliminandæ veritatis nichilominus effecisse. Sciens quoque abbatem Theodericum affligi gravissimo mœrore, secundum animi sui teneritudinem hæc inter plurima illi scripsit consolationem: *Rerum quidem exitus prudentia metitur, sed alieno de cepit errore rotam fortunæ nos quoque aliquandiu revolvimus, et maximos labores frustra fatigati expendimus. Erit certe hoc æterni Judicis vindicare, pro cuius fide maxime proposuimus inimicis ejus displicere. Summopere vero curandum est vobis hoc citius eis quos vocastis, ut in locis suis cessent, significare. Ego quoque rediens id ipsum curabo maturare. Vale*. Nec mora, ordinatis ab utroque legatis, ut cessante audientia cessarent et evocati, Berengerus rediens Remis quantocius duci occurrit, et quia pro tempore sibi videbatur potens persona, potius cautelenianda, quam mordaciter exasperanda, cum publice quere-retur de ea quam patiebatur sancta ecclesia ab

VARIE LECTIONES.

¹²¹ Emolrannum 1. *sed infra* Engelramnum. ¹²² non interponendum videtur, nisi interpretari malis dissimulando vitavisse. ¹²³ alterum non excidisse videtur,

NOTE.

(171) Raginoldus mortuus est xii Kal. Febr. 1096. Necr. Rem. ap. Varin, Archives admin. de la ville de Reims.

(172) Quo xiv Kal. Oct. 1106 mortuo archiepiscopus electus est, et 1108, Gerrasio adversario prævaluit.

(173) 1097 legatione ad Urbanum II functus est. Marlot, Hist. Rem. II, 214.

(174) Anno 1096. Sigeberti Auct. Laudunense, Mon. SS. VI, 445.

(175) Anno 1092, Ann. Mosom.

Otberto injuriam, dicendi modum, quasi defensori ejus duci parcens, obliquabat. Cum enim Otbertum accusaret quod condictam veritatis defensionem male sibi conscius subterfugisset; ducem vero e diverso commendaret, quod eam cum ceteris principibus episcopii condicendam extorsisset, dux rubore perfusus, teste conscientia, arguebatur, qua se iudice nemo nocens absolvitur. Exceptit verbum prudentissimus vir Rainoldus archiepiscopus a Berengero privatim præmonitus, et causatus cur vel ipsi vel ceteri ecclesiarum defensores sic patrentur abbatias Leodiensis episcopii deperire, cum possent suum illum Otbertum ad quod vellent etiam nolentem violenter attrahere, vel volentem liberaliter inclinare; eo usque ducem rationabiliter indutum affectavit, ut promitteret se revera jam allaboraturum ecclesiasticæ defensionis et legitimorum abbatum restitutioni, quod et hoc modo divina disponente clementia processit.

78. (97.) Erat castrum inter Hojum et Leodium, quod Mons clarus (176) dicebatur, quodque infestissimum sibi navigantes per Mosam sæpissime Oberto conquerebantur. Tot illorum querelas et injurias cum ille diu indignaretur pati, collectis viribus obsidere castrum destinavit. Huic obsidioni disponendæ ducem episcopii et principes evocaverat, jamque ordinata expeditio ante castrum constiterat, cum subito dux arrepto tempore Otbertum inclamavit, eique publice consilium suum et auxilium excusavit, nisi abbatias sancti Huberti sanctique Laurentii suo statu reponeret, et eas quas venderat, ejectis emptoribus, per condignas personas gratis ibidem ordinatas disponeret (177). *Quod inquit, o commilitones, a Deo auxilium sperabimus, qui ejus ecclesiis depereuntibus non solum defensionem non impendimus, sed et liberam vocem contradictionis subtrahimus. Scilicet hoc de nobis promeruit benignissima dispositio Creatoris, qui nos ministros suæ publicæ rei constituit, ut pro sua quisque persona nostrum illi negemus servitium, quos pro tuendo jure suo hoc nostro tempore elegit ejus generale dominium.* Plura dicere parantis abruptum verbum assensus principum, et inveci pariter in Otbertum, præfixam a duce conditionem de restaurandis ecclesiis et rependendis abbatibus legitimis violenter exigere cœperunt. Convenerant autem ad eamdem expeditionem disponendam quidam ex archidiaconis et præpositis episcopii, qui rapta occasione per hanc invectionem publicam, quasi pro zelo tuendæ justitiæ, privatas animositates adversus Otbertum ingravabant, ut ex hoc sibi apud eum locarent in posterum timorem, cujus nisi ex aliquo commodo inutilem vilipendebant amorem. Et cum illi constanter objiceretur

A quod omnino interdicat canonica auctoritas, scilicet taxato pretio abbatias vendidisse et ecclesiastica ministeria, quæ pro animabus curandis gratis largiri debuisset: Otbertus tali tamque insperata compressus exactione, licet intelligeret hoc non recte fecisse, conabatur tamen sibi prætereendere non solum suæ malignitatis velamen, sed et multorum prælatorum probatæ hæresis defensionem, contestatus non se in benedictionibus suis gratiam Dei vendidisse, sed potius eas gratis contulisse; non autem sibi videri injustum si de possessionibus ecclesiasticis suum exigeret commodum, quas non habentibus distribuebat ad habendum. Hæc pestis de Francia transfusa in Lotharingiam quam sit detestabilis, nostro tempore Petrus Damianus Alexandro papæ hujusmodi invectione deplanxit ¹²⁴. Sed ut ad rei ordinem redeamus, Otbertus prædicta principum exactione compressus, licet quasi obtorto collo cogereetur velle quod nolebat, de abbatum restitutione benigne tamen pro tempore respondit, et ex tempore sententia quicquid inde censerent, se facturum promisit. Decretum est statim ut remota omni dilatione Wolbodonem et Ingobrandum ejiceret, et legitimos abbates locis suis reponeret. Ad hoc Otbertus veritus ne sibi quandoque oneri foret, si talis permutatio abbatum subito et inconsulte fieret, retractato cum prudentioribus consilio, de hiis judicium agendum constituit, ut rationabiliter illis pro culpa sua convictis et ejectis, jam tunc excluderet sibi occasionem quandoque removendæ contentionis. **C** Igitur præfixa die ad rem maturandam collectis abbatibus et archidiaconis judicium sedit, et ex comprobatione injustæ in eos factæ exordinationis, et incompositæ eorum conversationis uterque convictus loco quem invaserat decessit.

79. (98.) Scripsit extemplo Otbertus Berengero, se illi regratiatum, et rejecto Wolbodone ejus deliberasse monasterium placere sibi et primatibus suis ut sidenter redeat, et fratres qui ad eum confugerant secum reducat. Abbati vero Theoderico, licet idem suffragium idemque judicium in causa fuerit, hoc scribere dissimulavit, tenacissimus erga eum conceptæ indignationis; optime etiam conscius illum non communicaturum sibi. Præterea cum illi suis fidelioribus abbatibus et archidiaconis secretius tractans, ut quia ad ejus placitum licet injuste illum excommunicandum olim judicaverant, nullo modo suam paterentur infirmari sententiam, nisi publica satisfactione ejus requireret absolutionem et gratiam. Berengerus autem accepta legatione Otberti, primo quidem dubius hæsit anceptæ defensionis persisteret, an ecclesiæ olim sibi commissæ jamque omnino deficiente revertens consuleret. Verebatur

VARIE LECTIONES.

¹²⁴ *Ba in 1. 1°. non extat; est epistola I 13. ed. Cajetani.*

NOTE.

(176) *Clermont*, sur la rive droite de la Meuse, au-dessus d'Inghoul.

(177) Cf. *Hist. S. Laur. supra*, ubi videbis hæc a. 1096, vel prius acta esse.

enim, accusante conscientia, publicæ vituperationis infamiam, ne reconciliatus Otberto videretur a veræ fidei perseverantibus apostata, qui ejus hactenus tot probatis invectionibus prædicaverat apostasiam. Sed sæpius retractans, non sine divino nutu provenisse hunc in rebus tam mutatum tamque insperatum eventum, assumens secum quosdam suorum, properavit Leodium. Ibi occurrentibus sibi extra civitatem archidiaconis officiosissime, cum se eisdem comitatus Otberto præsentaret, Otbertus ut sibi eum affectuosius attraheret, coram duce Godefrido itemque primoribus civitatis obtulit ei justitiam de ea quam fecerat discedenti injuria. Quam licet ægre Berengerus visus est suscepisse, ea tamen ab eo illi imposita conditione, ut quidquid per Wolbodonem dispersum dispererat ecclesiæ, suo statui reformaretur; illo annuente, sic deosculatus eum secum sedi recollocavit, multis non solum mirantibus sed etiam scandalizatis, quasi ex tam subita permutatione tanti viri, quem utique credebant nullo modo a priori sententia posse divelli; cum ille, ut sibi videdatur, coram Deo securus conscientie suæ et intentionis, non hoc ageret gratia alicujus ambitionis, sed ut subveniret ecclesiæ periclitanti et fratribus ab ea dispersis.

80. (99.) Hiis auditis, abbas Theodericus, qui tunc morabatur Cunis, fratres suos ad consilium evocavit, et quid in tali negotio opus esset sibi agendum inquisivit. Lambertus major, ut erat vir consilii, itemque Wireodus Robertus et Rainerus responderunt consulenti, gratias agendas divinæ dispositioni, quod præter spem omnium eorum locum eis patefecerat ad ecclesiam suam revertendi; rediret quantocius sicuti et fecerat Berengerus, ne, eo cunctante, eveniret aliquis sinister eventus; sua etiam ecclesiæ referret ornamenta, quæ inde sustulerat salvandi gratia. Firmato ergo consilio decernitur tempus ad rem exequendam, et ex consensu Dodonis assumptis secum ornamentis media nocte castellum exiit, sicque insequenti vespera Fredogorium (178) venit. Postera die dispositis per loca opportuna custodiis, primo adhuc mane in querceto quod imminet monasterio descendit, præmissoque ad fratres Lamberto majore, mandavit se eos reverere paterno affectu; subjungens, ut nullo modo se vererentur, si quid excessissent per tam varios rerum eventus. Ad hæc quibusdam conscio pudore silentibus, quibusdam vero timore Otberti ne facerent quod nolebant opponentibus, tandem meliorum optinuit consensus, ut, quod eos decebat, justitiæ et veritati et consulerent honestati, utque abbati pro Christo exilium passo gratanter procederent, eumque pro suo recognoscentes honorarent. Hiis abbati relatis, procedentibus sibi fratribus humiliter se præsentavit, et prosequentibus cum hiis qui secum exierant, quampluribus quoque qui audito ejus

reditu convenerant, cum Dei laudibus ingressus est ecclesiam. Deinde renumeratis vel ostensis publice ornamentis quæ retulerat, in conventu fratrum venit, et tam de communione Otberti quam de subjectione Ingobrandi culpam suam fatentibus penitentiam indixit; sicque absolutos deosculatus priori sententiæ reformavit. De prædicto autem ecclesiæ thesauro commiserat interposita fidei sue sponse Rodolfo Vilantiensi, scilicet duas cappas et textum evangelicum auro et gemmis insignitum, qui fuerat Karoli Magni imperatoris, et tria cornua eburnea ex elemosina Godefridi ducis cognomento Barbatii. Hæc omnia ut erat impudens neglector fidei et veritatis, irato sibi domno Vulframno Prumiensi abbati, ut ei regratiaretur, in dono obtulit. Miratus abbas requisivit unde hæc illi provenissent, cum ovidenter textum recognosceret ex facta olim sibi processione. Tandem convictus est confiteri, immo mentiri, ea sibi vendita ex distracto thesauro sancti Huberti. Ad hæc abbas caput quassans, et de dispersione tantæ ecclesiæ condolenter suspirans, duo quidem ex cornibus fratri suo Ultrafectensi episcopo (179) transmisit, cetera vero per Rodulfum beato Huberto caritatis gratia remisit. Quam tamen gratiam abbatis prædictus Rodulfus, quasi a se esset, duobus equis pro ea exactis ecclesiæ impudenter vendidit, ex qua etiam iniquitate coram prædicto abbate convictus gratiam ejus perdidit.

81. (100.) Jam triduum transierat, et ecce Berengerus abbas cum Henrico archidiacono veniebat, ut ex præcepto Otberti quasi vacantem disponeret abbatiam. Audientes autem abbatem esse regressum et a fratribus receptum, in villam ecclesiæ quæ dicitur Burs (180) diverterunt. Cumque ad Otbertum reversi renuntiarent regressum abbatis, ille iratus interdixit nihil pro eo faciendam ecclesiæ ministris. Idem tamen interdictum eadem facilitate extenuatum est qua et prolatum, nec ministri ecclesiæ vel abbati vel fratribus pro hoc ministrare destiterunt. Otbertus quoque ira parumper refrigescente, dissimulabat meminisse quod recognoscebat se irrationabiliter præcepisse. Indignatio tamen ejus erga abbatem pertinacius obfirmata, nec tempore nec ratione sedari poterat. Unde adeunte se Lamberto majore pro quibusdam negotiis ecclesiæ, cum prædictum abbatem infirmatum audisset, ei quasi excommunicato, si moreretur, interdixit fratrum sepulturam communem, nisi sibi ut episcopo suo satisfaceret vel communicaret. Abbas tamen ex infirmitate convaluit, et malitiæ Otberti adversum se consummatæ tanto securior quanto et certior, hanc epistolarem apologiam scripsit ecclesiæ Leodiensi, in qua se nec excommunicatum probavit, nec quemquam nisi culpa exigente posse excommunicari: *Cum nullum crimen anathemate dignum commiserim, injuste me excommunicatum liberrime defendo,*

NOTE.

(178) *Frena*, à une lieue et demie de Saint-Hubert. R.

(179) *Conrado*.

(180) *Burs* R.

quia nec fur nec sacrilegus sum vel fui ejus ecclesie, quam Dei gratia rego, neque ecclesiam aliquibus suis rebus spoliari, nec quicquam de fundis ejus aut vendidi aut distraxi aut cuiquam quoad in me fuit usurpare permisi. Sed cum viderem res aliarum ecclesiarum a suis emptoribus, hoc est a Wolbodone, Leupone¹²⁶, Gisleberto, Warimundo, male diripi, et in prelium simoniace sue venalitalis pessime distrahi, timens ne similiter ab aliquo pertasore res ecclesie nostre dilapidarentur, concilio Godefridi ducis aliorumque sapientium virorum, qui quod postea accidit credebantur, partem thesauri cui maxime timebam, egredientibus mecum de monasterio fratribus viris fidelibus commisi, et non alias quam infra possessionem et fundum ecclesie sancti Huberti cum ipsis fideliter usque ad unum quadrantem conservari, meamque restitutionem operante Dei gratia, non ut sacrilegus, sed ut fidelis conservator, quod suum erat ecclesie mecum restitui. Unde si qua jaculata est sententia excommunicationis irritam eam censent presentia testimonia sanctarum Scripturarum, quae me propugnant et defendunt. Hieronymus in commentariis super Mathæum versus illum exponens: « Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis (Matth. xvi, 9, » ita dicit: « Istum locum presbiteri et episcopi non intelligentes, aliquid sibi de pharisaeorum, assumunt supercilio, ut vel dampnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quaeratur. Legimus in Levitico de leprosis ubi jubetur ut ostendant se sacerdotibus: « Et si lepram habuerint, tunc a sacerdote immundi stant (Levit. xiv. 4. » non quod sacerdotes immundos faciant leprosos, sed quod habeant notitiam leprosi et non leprosi, et possint discernere, qui mundus vel qui immundus sit. Quomodo ergo leprosum ibi sacerdos mundum vel immundum discooperiendo facit, sic et hic aut ligat aut solvit episcopus vel presbiter, non eos qui insontes sunt et noxii, sed pro officio suo cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus vel qui solvendus sit. » Gregorius papa Januario Carullitano episcopo: « Inter querelas multiplices Isidorus vir clarissimus a fraternitate tua se excommunicatum conquestus est: quod cur factum fuerit, dum a clerico¹²⁶ tuo qui praesens erat voluissemus addiscere, pro nulla alia causa nisi pro eo quod te injuriacerat factum innotuit. Quae res nos vehementer afflixit: quia si ita est, nichil te cogitare de caelestibus ostendis; sed terrenum te habere conversationem significas, dum pro vindicta propriae injuriae, quod sacris regulis prohibetur, maledictionem anathematis incexisti. Unde de cetero esto circumspectus atque sollicitus, et talia cuiquam pro defensione injuriae tuae inferre denuo non

A praesumas; nam si tale quid feceris, in te scias vindicandum. » Item Gregorius in evangeliorum tractatibus: « Saepe pastores ecclesie in ligandis et solvendis suae voluntatis motus non autem causarum merita sequuntur, unde fit ut hac ligandi et solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluntatibus, non pro subjectorum moribus exercet. Saepe fit ut erga proximum odio vel gratia moveatur pastor. Judicare autem de subjectis digne nequeunt, qui in subditorum causis sua vel odia vel gratiam sequuntur. Causae ergo pensandae sunt, et tunc ligandi et solvendi potestas exercenda. »

82. (102.) Ea tempestate, hortante papa Urbano, una eademque intentio totius occidentis christianos exciverat populos, videlicet armatos Jerosolymam adire, et edos et Persas qui eam invaserant debellare, terramque repromissionis sibi tenendam subjugare. Huic expeditioni non solum diversae aetatis populares, sed etiam ipsi provinciarum consenserant principes, et sponte posthabitis uxoribus et filiis, honoribus quoque et patrimoniis aut omnino relictis aut pretio distractis, festinabant capture incerta pro certis. Cum hiis Godefridus dux ire disposuerat, et causa parandi comaeatus Buloniense castrum Otberto venale exposuerat. Causa hujus negotii exequendi Ida mater ducis ejusdem Bulonium venit; quae videns deperisse elemosinam patris sui majoris Godefridi, et monachos discessisse ab ecclesia beati Petri consensu filii sui Godefridi, qui remissis fratribus ad matrem ecclesiam beati Huberti, hortatu domni Henrici pontificis iterata donatione legali quidquid erat elemosinae praedicti avi sui in rebus mobilibus vel immobilibus beato Petro et beato Huberto tradiderat coram testibus idoneis, graviter tulit, et abbatem Theodericum ad se venire mandavit. A quo dum quaereret cum moerore, cur vel quomodo memoria patris sui loco illo defecisset, respondit abbas id fratri suo et filio suo imputandum, qui subtractis rebus ad nichilaversent locum omnesque destructores ejus nosset excommunicatos secundum Alexandri papae privilegium. At femina virtutis sollicita pro patre salvando itemque pro fratre et filio absolvendo, abbatem cum lacrimis adorsa est orare, ut curam ecclesiae beati Petri resumeret, et repositis ibi fratribus, periculum eorum qui in Deum et patrem suum peccaverunt absolveret. Ad haec abbas cum negaret se posse quod cogebatur velle, mater filium suum impulit porrigere illi humiliter vadium satisfactionis, utque veniam excommunicationis obtineret, ecclesiam matrem de Saltiaco rivo (181) cum capellis illi subjectis itemque capella sanctis Johanni et praebendis ibi deserventium clericorum omnibusque ejusdem capellae mobilibus et immobilibus; ita tamen ut decedentibus clericis qui erant tunc temporis, omnia subjaceant monachis, procurante abbate capel

VARIAE LECTIONES.

¹²⁶ Leupodone 1. 1*. ¹²⁶ clero 1. 1*.

NOTE.

(181) Sansanruth. R.

lanum ¹²⁷, qui deserviet castro et populari parrochiae sicut avus suus Godefridus major beato Petro donaverat legaliter, ipse quoque fratribus ibi rependis publice recognosceret. Quod cum Godefridus in audientia nobilium suorum sine ulla retractatione vel contradictione sollempniter fecisset, ipsa Ida comitissa matrem ecclesiam in Basejo (182) villa, quæ propria ab antiquo sui patrimonii in Bræbante erat, sita juxta Nivigellam, ecclesie beati Petri et beati Huberti tradidit habendam pro anima patris sui Godefridi Barbatii itemque fratris sui Godefridi filii sui ibidem præsentis, eamdemque donationem legali privilegio et legitimis testibus confirmari (183), fratres etiam in sui præsentia ab abbate reponi obtinuit apud ecclesiam beati Petri.

83. (103). Otbertus gloriæ suæ studens, prædictum castrum oblatum sibi concupivit, et mille quingentas argenti libras pro eo duci condixit (184). Ad has exsolvendas cum proscriptisset exspoliandas congregationes episcopii, tum demum hac occasione adversus ecclesiam beati Huberti maximas inimicitias exercuit. Nam ipsis exactoribus suis missis, tabulam altaris auro tectam disparavit, tres cruces aureas dispersis lapidibus effregit, quarum unam magnæ quantitatis domnus abbas Theodericus prior noviter fecerat studio Lamberti majoris, quamque Henricus episcopus a nemine distrahendam sub anathemate interdixit. Ex hujus rapinæ reliquiis prædictus Lambertus unam marcæ et dimidiam auri collegit, et allodium de Felc, quod est prope Nasaniam, a Conone comite qui cum duce Iherosolimam ibat, præsentem Bovone de Wahart et Walterio de Ambluz donatum ecclesie comparavit. Nec multo post dux Iherosolimam vadens [an. 1096 Aug.], ludum unum crystallinarum alearum nobis transmittens, multos secum nobiles et religiosos adduxit, quorum defensionis intuitu insectatio Otberti utcumque videbatur tolerabilis Theoderico abbati. Quibus abeuntibus longo et gravi, tædio affectus, cum se pensaret imparem perferendis tot rerum casibus, nemini quod conceperat edicens, quasi more solito ad tempus exiret, valedicens fratribus, ad sanctum Remigium Remis se contulit ibidem moraturus. Quod cum apud se destinasset, quia idem locus amplissimæ dignitatis et maximæ videretur honestatis, tunc magis hoc ideo affectavit, quia didiccrat ibidem abbatem quendam ordinatum Robertum Majoris ecclesie (188) monachum, quem

A ex dicto Urbani papæ expetierat Manasses archiepiscopus causa ibi artus augendæ religionis. Quod quam longo aliter evenerit, testatur Hugo episcopus Lugdunensis, legatus ecclesie Romanæ, super hiis ita scribens Urbano papæ: *Reverendissimo patri ac domino suo Urbano papæ Hugo Lugdunensis ecclesie servus se ipsum per omnia. Litteras vel legationem cujusdam monachi Majoris monasterii nomine Roberti ad vos jam venisse putamus, quem frater Manasses Remensis archiepiscopus, quod per se non valuit, ordinandum in abbatem sancti Remigii litterarum vestrarum auctoritate ab abbate suo (186) impetravit. Adjuncti sunt etiam ei quidam religiosi fratres, quorum fretus consilio et auxilio subditorum suo: um Remensium monachorum animos informaret et ad sacræ religionis imitationem instrueret.*

B *Ipse autem prout tirorum bonorum relatione cognovimus, spreto eorum consilio qui ei dati fuerant ad auxilium augendæ religionis, cepit adherere complicitibus levitatis et remissius relaxare districtiorem vitæ regularis. Quo comperto Remensis archiepiscopus sepius eum per se perque alios religiosos viros, ut erga ordinem suum et sibi subditos corrigendos studiosior esset, admonuit, nichilque profecit. Tandem frustratum se cognoscens de eo quem religiosum putaverat et in abbatem consecraverat, hoc ipsum abbati Majoris monasterii significavit, et ut eum corripere et emendare, obsecravit. Abbas vero directis a latere suo religiosis personis, multotiens eum increpavit, et ne tam negligenter vivens ecclesiam unde venerat dehonestaret, attentius admonuit, et nisi se emendaret, ut inobedientem et professionis suæ transgressorem se excommunicaturum intentavit. Quid multa? Die constituta se ad eum iturum et velut patri suo obediturum promisit. Sed consiliariis suis pravis locutus, ire contempsit. Abbas autem sicut minatus fuerat, eum consentiente episcopo excommunicavit. Ipso vero reclamante et anathematis ejus vinculo se minime teneri dicente, quas ab ejus obedientia et professione absolutus et Remensi ecclesie ut sibi videbatur liber redditus, constituta est dies ab archiepiscopo, quo judicio episcoporum et abbatum lis illa terminaretur. Præstæ autem die convenientibus episcopis et abbatibus multisque aliis religiosis personis, ipso quoque abbate Majoris monasterii et priore Cluniacensi discussis utrimque rationibus et objectionibus, cum probari non posset, quod prædictus monachus Robertus a primæ professionis suæ vinculo per abbatem suum præ-*

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁷ capellano 1. 1*.

NOTÆ

(182) *Baisy R.*

(183) Privilegium, ubi etiam privilegii illius ab Alexandro II concessi meminit, jam a. 1094, ind. ii, Bulonii datum est, Miræi Opp., dipl. I, 76. Itaque temporum ordo hic turbatus est.

(184) Cf. Triumphum S. Lamberti de Bullonio castro cap. 1. quem exscripsit Ægidius.

(185) *Marmoutiers-les-Tours.* Henricus abbas obierat 1093, Mart. 16. Robertus est auctor Passagii

in Terram sanctam.

(186) Bernardo. Cæterum fere eadem Lambertus ep. Atrabat. papæ scripsit, Baluzii Misc. V, 304. Urbanus autem sententiam contra Robertum latam cassavit, v. epist. ejus d. 1097, April. 14, in Martoli Hist. Rem. II, 221 et apud Ducangium s. v. Emancipatorie, ipsiusque Roberti, Bal. Misc. V, 313, Cf. Sybel, Geschichte des ersten Kreuzzugs p. 49

sentia literarum eius signatas esset absolutus, ac sic liber archiepiscopo Remensi concessus: iudicatum est ipsum ab abbate suo excommunicatum esse, nec ab episcopo Remensi retineri posse. Iudicio amico, sæpè dictus monachus minime acquievit, et ut pluribus videtur quærens occasionem vagandi, prægravari se dixit, et audientiam vestram reclamavit. Quem cum archiepiscopus retinere vellet et abbati suo reddere, propter reclamationem vestram liberum permisit ire. Qui illico ad nos veniens, rei gestæ seriem nobis nuntiavit, et ex ejus relatione didicimus, juste cum posse revocari ab abbate Majoris monasterii. Nuntiavit etiam nobis pro hujusmodi negotio quosdam fratres Majoris monasterii ad nos venturos, et nobis offerentibus ut pro sua commendatione vel restitutione, si fieri posset, eos expectaret, sustinere noluit. et a nobis abscessit. Die autem tertio post ejus abscessum dominus Hilgoldus quondam Suessionensis episcopus (187) et frater Pontius noster quondam notus, Rodulfus quoque Remensis ecclesiæ præpositus ad nos venientes, rem gestam nobis per ordinem narraverunt, et ex parte Remensis archiepiscopi litteras obtulerunt, obsecrantes ut nostro consilio alterum abbatem in ecclesia beati Remigii sibi ordinare liceret, ne detrimentum patretur, si diu rectore careret. Quod quidem propter solam appellationem vestram facere nolimus, quamvis quod in tanto conventu et a tam discretis personis factum fuerat, justum censeremus. Itaque cum non sit nostrum sanctitatis vestræ prudentiam docere, provideat vestra paternitas, qualiter prædicto monacho, si præsentiam vestram adierit vel litteras vobis direxerit, respondeatis. Si enim ecclesia beati Remigii venerit in potestate alicujus irreligiosi, et in temporalibus et in spiritualibus minuetur, et cum periculo animarum cultus divinæ religionis ibi adnichilabitur.

84. (108.) Hugo quoque Cluniacensis abbas de eodem negotio scripsit eidem papæ Urbano: *Amarissimo et reverendissimo patri, sanctæ atque apostolicæ sedis summo pontifici, domno papæ Urbano, frater Hugo Cluniacensis cum tota congregatione nostra continuus et fidelissimas devotionis orationes et perpetuam pacem. Multi, o domine pater, justis ac necessariis causis existentibus cupiunt dignam vestram adire præsentiam, sed impediuntur variis difficultatibus obsistentibus. Unde et aliqui eorum saltem ad nos veniunt, quasi ad domesticos vestros, si quo modo eis consulatur vel subveniatur illorum necessitatibus. Inter quos dominus Manasses Remorum pontifex, vester humilis filius, noster quoque devotus amicus, quem et in alia epistola vobis commendavimus, conquestus est nobis de Majori monasterio in ecclesia beati Remigii se quemdam monachum abbatem ordinasse, et longe aliter quam sperabat de ejus irreligione maximum loco dampnum provenisse. Petit autem ut interpellarem*

A inde vos; sed quia dominus Hugo Lugdunensis archiepiscopus omnem ordinem rerum vobis significavit, sicut audimus, reverentiæ vestræ suggerimus, ut si ad vos venerit idem monachus, prudentiam vestram nullis circumveniat calliditatibus, sed faciatis ei secundum sapientiam quam a Deo habetis. Reverentissimam ac dilectissimam nobis paternitatem vestram dominus Christus sanam et incolumem nobis conservet et universæ ecclesiæ.

85. (106.) Abbas autem Theodericus in festo sancti Ægidii (Sept. 1), qui olim fuerat dies ordinationis ejus, de monasterio egressus cum Remis moraretur, in sollempnitate sancti Remigii sequenti venerunt ad eum Rainerus Pirensis, Robertus Cunensis, Wireduus quoque præpositus Eberneicortis, de intentione ejus certius inquisituri. A quo cum didicissent, privatam vitam se sponte elegisse, tot insectationes Otberti pati non posse, ecclesiam ob sui invidiam destrui vitare, nolle amplius præesse, quibus in tot periculis non sufficeret prodesse: responderunt fratres hoc non sic temere agendum, sed consulendos abbates qui ad prædictum convenerant festum. Decernitur igitur tempus ad rem. Et cum ad abbatem sancti Remigii cæterosque ibi collectos ecclesiæ Remensis consilium referrent, et illi causam ablati Theoderici veteri jam auditu notissimam ad respondendum ventilassent, ad hunc devenerunt finem, ut quia privatus vivere vellet ne Otberto subesset, caveret, ne unde se expediret alium impediret, neve prædicto Otberto ingereret, quem noviter pro se consecrandum eligeret. Respondit abbas in hoc ipso sibi et fratribus suis consuluisse, et dominum Berengerum abbatem sancti Laurentii sibi successorem jam diu apud se destinasse, quia et monachus olim fuerit ecclesiæ, et a domino Henrico episcopo consecratus legitime, nulla indigeret Otberti consecratione. Laudatus abbas id optime providisse, consensu prædictorum vel præsentium fratrum ibi scripsit Berengero sub obtestatione professionis suæ, quam fecerat ecclesiæ, ut illi in præsentis periculo succurreret, quodque volenti animo abbatiam sibi commissam relinqueret; hæc tamen omnino interposita conditione, quod quibuslibet aliis postpositis, ideo eum successorem elegisset, ne consecratione Otberti indigeret. Scripsit etiam fratribus in commune, ut quem elegerat, ipsi quoque eligerent, sicque per manus Raineri Pirensis et Roberti Cunensis baculum pastorem remisit ecclesiæ; quem illi apud Piros ex consultu interim reliquerunt, ut quasi de incertis adhuc rebus præveniret inter disidentes certius consilium, et tanto citius Berengeri eligerent auxilium, quanto ex Theoderico abbate gravaret eos desolationis suæ fastidium, maxime propter insectationem Otberti, quæ tanto immineret eis infestior, quanto in desolatos effrenatior.

86. (107.) Redditis vero litteris Theoderici in com-

NOTÆ.

(187) Tunc monachus Cluniacensis.

muni audientia, cum mors notaretur vel ejus spontanea privatio vel Berengeri eligenda praelatio, ut fit in novandis rebus, pro suo quisque nili cepit ingenio; orta inter eos dissentione, Theodericum quidem commissos sibi inordinate deseruisse, ad abbatiam vero regendam plures apud eos superesse, Berengero suam illi sufficere posse, nullo modo se pati eum sibi praesse. Indiffinito vero consilio in tam vario dissensu, non multo post redditae sunt litterae Berengero, missae illi a Theoderico. In quibus cum se legisset electum, et sciret jam a fratribus repulsum, paululum subridens: *Cato*, inquit, *Uticensis die qua passus est repulsam risit, et nocte qua moriturus est legit*. Quae quidem repulsa licet altius quam quisquam ratus esset in cor ejus descenderit (188), pro tempore tamen quasi benigne respondit, satis consulte pepulsores suos censuisse sua sibi sufficere, unicuique in ecclesia sua militanti debitum honorem competere, scire se moribus eorum non convenire; quarerent cui flos gloriae jam apud eos decidentis floreret, et religio deficiens resurgeret. Audivit interea Othertus rerum seriem, et evocatis ad se de monasterio quos noverat meliores, mirari se dixit cur Berengerum repulissent, quem in ecclesiasticis utilitatibus virum tam valentem jam rapuisse debuissent. Eadem sententia de Berengero apud clericos et laicos crebrescebat, et neminem rei et temporis utiliore censebant. Jam etiam fratres tot assertionibus convicti consenserant ejus electioni, cum ille semel concepta indignatione primae repulsionis, nullis precibus Otherti, nullis acclamationibus fratrum vel cleri evaluit procurationi oblatae attrahi. Tot igitur tempestatibus, tot dilationibus jam paene deficientis ecclesiae pertaesus Othertus, indixit fratribus, ut quem vellent de suis eligerent eique consecrandum in abbatem praesentarent.

87. (109.) Inter has disceptationes Lambertus major infirmatus ad mortem, Berengerum de Leodio ad se reconciliandum mandavit, unctusque oleo quod sibi reposuerat ex consecratione Henrici pontificis, anno incarnati Verbi 1099, 8 Kalendas Maii obiit. Qui strenuus cooperatores abbatis Theoderici majoris, in acquirendis praediis et ornamentis, in renovandis et ampliandis aedificiis, in vitreis et fabricatoribus, in ordinando fratrum victu et vestitu, et in quibuscumque poterat ecclesiae profectibus et utilitatibus, cum sub Theoderico juniore assueta dignitate privatus, adolescentes sibi praeponi justissime indignaretur, adeo coactus est¹²⁸ desipere, ut post discessum ejusdem Theoderici scrinulum beati Huberti quod argento paraverat, ablato etiam capite aureo mirifici operis, dispararet, cum exactoribus episcopi tres cruces aureas et tabulam altaris au-

ream in coemptione Bulloniensi deliberaret, Godfrido de Ham duo dorsalia cum dalmatica una et cappa commodaret, in ipsa quoque infirmitate sua extrema Berengero partem auri et copiam lapidum pretiosorum a loco asportanda relinqueret. Et ne cui videatur de Lamberto haec talis mentio vel apud Deum poenalis criminatio vel apud homines judicialis detractio, noverit eum acerbo et longo dolore, ut hoc faceret, provocatum, dum nimis inhoneste tractatus et despectus in ipsa senectute, tot labores juventutis suae apud ingratos doleret evanuisse; quia et est miserrimum genus infelicitatis, felicem fuisse et de regno in servitium, immo contumelias decidere.

88. (110.) In eodem vero anno [1097?] (189) Kalendis Junii Othertus castrum Mirvolt non longe situm a monasterio ad desolationem circumjacentis provinciae refirmavit; quod optentu domini Theoderici majoris Henricus episcopus dejecerat sub interminatione perpetui anathematis: ipsum quoque montem qui ab antiquo fuerat beati Huberti ecclesiae, firmato privilegio legaliter reddidit (190), condita ibidem et dedicata ecclesia in honore beati Michaelis, fratres secretius utpote in deserto Deo militaturos constituit. Provinciales autem ex timore desolationis quam verebantur non solum sibi, sed et posteris suis, condicta die convenerunt ad ecclesiam beati Huberti, expostulantes corpus ejus cum lacrimis Otherto praesentari, si forte vel sic respiceret ab intentione hujus suae inceptionis. Coacti fratres non solum necessitate communi, sed et propria quae magis praeponderabat, licet nimis inconsulte, utque fit in rerum tumultuaria perturbatione, nullis praemissis jejuniis, nullis vigiliis, nullo apparatu hujus executionis, assumpto beati viri corpore, processerunt nudis pedibus et aperto capite¹²⁹. Videres passim concurrentium turbas augeri¹³⁰, luctuque populari canentium letanias et psalmos deprimi. Audivit Othertus tanti pontificis auctoritate se insequi, et ad horam furore dissimulato, ascensoque equo cum suis et ipse venientibus obviam processit. Praetenta vero paulisper reverentia orationis, post aspersionem aquae benedictae, inter thurificandum fustem ad hoc ipsum paratum arripuit, et de caesis fratrum capitibus sanguine fuso, per silvam palantes huc illucque dispersit. Super tantam tamque injuriosam temeritatem demirantibus turbis justitiam Altissimi, qui cum sit patiens redditor, secundum multitudinem irae suae (*Psal.* x, 4), non quaerit, perlatum est corpus sancti ad ecclesiam beati Michaelis archangeli, ibidemque advigilatum a fratribus recollectis. In crastinum disponebat illud violenter auferendum Othertus, sed cum in tali praesumptione nemo sibi assentiret suorum, jam

VARIAE LECTIONES.

¹²⁸ deest 1. ¹²⁹ corpore 1? ¹³⁰ ilu curr. Martene; angeli 1.

NOTAE.

(188) E Sallustii Jug. c. 11 verba sumpsit.

(189) Hic error est, qui fortasse in anni numero latet, nam de Wiredi electione post haec facta adhuc

Urbanus papa (ob. 1099 Jul. 29) sententiam tulit. 190) V. supra c. 48.

sanioris animi resumens consilium, cum reverentia et honore ad suum revulit locum. Cujus evectio cum maximi fuisset ponderis, revectio vero levissimi probavit eandem evectioem sibi displicuisse et revectioem placuisse. Positum autem super altare beati Petri, et per octo dies nullo modo potuit loco suo reponi, quasi quamdam satisfactionem exigeret hujus suæ remotioem. Non multo post ea ipsa die anniversaria, qua beato Huberto prædictam fecit injuriam, Othbertus captus est a comite Henrico, et Durbojum usque deductus incitato equo et satis feroci, durissime et inhoneste collisus vix mortem evasit; sed et quamdiu ex tunc superfuit, nunquam adversitatibus et dedecorosis oppressioibus caruit.

89. (111.) Et dum Othbertus fratres iterum atque iterum de eligendo abbate compelleret, tunc demum illis præfixit diem, quo tales determinarentur dilationes. Electus tandem communi omnium consensu quidam Girardus, Leodium ducebatur; cum inter eundem de Otherto cœpit agi sermo a deducentibus, donum ejus nullo modo legitimum fore, tam pro Henrici regis excommunicati subjectione, quam pro præfati castelli reformatione quod restruebat Henrici pontificis neglecto anathemate, tum etiam pro effuso propria manu ejus monachorum immo sacerdotum sanguine. Hujusmodi disputatio dum attentius retractaretur inter Gislebertum decanum et Wiredu Ebernensem præpositum, persuaserunt Gerardo interim cessandum, donec ipsi cuntes Leodium super hiis abbatem consulerent Berengerum Gerardus, ut erat vir probus et nullius injustæ promotionis cupidus, simpliciter cessit illis suis consultoribus conductum rei negotium ultro exequentibus. Qui cum id penitus non curanti Berengero de reddendo super hiis consilio suggererent, eidem etiam Otherto quod de dono suo non legali verebantur ingererent; ille id sibi quasi ad injuriam reputans ingestum, primoribus suis crastinum indixit publicum auditorium, et utrum injuriosam sibi tam diu abbatiam sancti Huberti funditus annullaret, an ordinaret, edixit eis in commune consulendum. Succlamantibus cunctis potius ordinandam, iterum atque iterum ¹³¹ ejus obtulit Berengero providentiam. Ille cum semel recusatam nullo modo admitteret curam, communem omnium accepit sententiam, ut destinaret pro æstimatione sua quam ad hoc exequendum utiliore nosset personam. Qui paululum cunctatus in tali opposita sibi deliberatione, respondit pro tempore neminem utiliore se nosse, quam ibi præsentem Wiredu monachum ejusdem ecclesiæ: Hortatus accedere Wiredu, licet ut sit aliquamdiu reluctari videretur, tamen donante Otherto abbatiam suscepit, sicque comitatus Berengero et Frederico præposito, Andaginum venit. Fratribus autem electionem sic frustratam indignantibus, et venienti ut est mos pro-

Acedere detrectantibus, intervenerunt mediatores Berengerus et Fredericus, suffragantes prout poterant ingenio et ratione, ne sic inconvenienter hactenus fratri, amodo vero patri dissentirent, et si eum hoc pati, illos tamen facere non deceret; consulerent vel famæ suæ, ne nimis inconsulte viderentur tale aliquid egisse, experirentur prius utrum esset utilis et retinendus, an inutilis et rejiciendus. Tandem rationi ad horam cedentes, suppressa ad tempus contradictione, passi sunt illum adesse, sibi que æquanimiter interesse, donec eadem contradictio quandoque fieret justior, si consecratus ab Otherto Romanæ sententiæ probaretur desertor, cujus antea fuerat acerrimus assertor. Gravabat autem adhuc ab introitu Ingobrandi præsentem ecclesiam maxima rerum inopia, quia dispensatores earum tractabant eas nimis prodige, nullo respectu fidelitatis, et pæne ad numerum viginti librarum imminuti erant redditus ecclesiastici ab introitu domni Theoderici majoris, de præbenda fratrum sine consensu eorum datis immo et venditis noviter et injuste beneficiis, et hoc, ut supradictum est, consilio et actu Lamberti majoris et Theoderici junioris. Et cum frequens querimonia fratrum coram Wiredu hujusmodi injustitiam et dampnum deplangeret, ille caput quassans, complois manibus cum indignatione talibus consultoribus et auctoribus pœnalem vindictam ultionis imprecabatur divinæ. Sed quam inexcusabilis est omnis qui judicat, cum et ipse idem faciat! Quia enim, ut dicitur, voluntates regum ut sunt vehementes ita et mutabiles, non multo post Wiredu prædictis noviter casatis diem ad se conveniendi posuit, et contra publicam fratrum contradictionem ad privatam eorum gratiam singulos recasavit, cum et ante legitimam consecrationem suis nullum legale donum possit ab eo fieri. Unde et magis ex hoc crebrescebat communis fratrum sententia, illum omnino vel pro nullo habendum vel rejiciendum, dum Romanæ auctoritatis privilegium, quod a Gregorio papa huic ecclesiæ specialiter est decretum, hujusmodi præsumptorem potestatis honorisque sui dignitate censeat privandum, aut si quod verebatur manibus Otherti se submitteret consecrandum. Quod ille præsentiens Otherto consecrationem suam offerenti aliquamdiu se subduxit, utque tutius vitaret pondus necessitatis de proximo imminentis. Franciam divertit, et apud Ebernensem cellam morari cœpit. Othertus hujus subductionis satis conscius, attemptavit eum inducere tanto facilius quanto et suavius, ex suo conjectans ingenio, ut sese res habebat, nolle illum facile jam carere semel degustati honoris experientia, cujus donum in accipiendo ¹³² recusaverat de manu ejus, quæ sibi non videbatur prius legitima. Scripsit autem illi in hunc modum a Leodio: *Othertus Dei gratia Leodiensium episcopus fratri Wiredu abbati de sancto Huberto gratiam suam et veram dilectionem*

VARIE LECTIONES.

¹³¹ deest 1. addit Mart. ¹³² non deesse videtur.

in Christo. De promotione tua qualiter canonicè et secundum regulam sancti Benedicti fuerit facta, quomodo, inquam, humana gratia et terrena commoditas et cetera, quibus indigni homines indigne ad honores solent provehi, procul fuerunt a nobis, utpote qui tam carnalem quam spiritualem rei vestræ publicæ reparationem per vos desideramus fieri, nulli notius est quam vobis, et eundem rectæ intentionis oculum semper purum, semper apertum erga vos habere volens, quod in vobis bene captum fuit, melius per fecere volui, et ad benedictionis gratiam in proximo vos perducere, Deo opitulante, disposui. Vos autem illo tempore imparatum, vos in quibusdam negotiis lacrimabiliter dixistis obligatum, et consilio et auxilio bonorum, præcipue autem concordia et unanimitate fratrum vestrorum ad tam sublimem gratiam esse proceniendum, diemque hujus rei perficiendæ elegistis et petistis, et in ipsa sancti Andreae festiuitate, me annuente, statuistis. Sed quia tunc Leodii non fuimus, quippe honori et gratiæ domni imperatoris deservimus (191), vos tunc Leodium non venisse nequaquam negligentiam impulamus. Nunc autem præcipiendo vobis denuntiamus, et per veram obedientiam vos admonemus, ut remotis omnibus impedimentis 10 Kal. Februarii (1098) Leodii sitis in crastino, hoc est in sequenti die dominica (192), ad percipiendam benedictionem paratus, vosque per Deum et per beatum Hubertum omnimodis ammonitum esse volumus, ut interim nichil aliud, nisi quod ad meum honorem et ad ecclesiæ vestræ spectet utilitatem, queratur a vobis vel agatur. Valet.

Sic Otbertus, ut aiunt, gladio melle lito si quid constantiæ in Wiredo supererat funditus extinxit, illeque præfixa sibi die Leodium venit. Quem dum Otbertus argueret tam diu oblata sibi benedictionis gratiam subterfugisse, ille ad horam quasi resumpto zelo veritatis attestandæ, vel ut inde apud fratres excusabilior videretur de sua consecratione, hanc prætenderet, in publica audientia subintulit libero ore, non sibi videri commodam ejus benedictionem; quippe cum in obstinatione tam longa adversus sedem et autoritatem apostolicam Henrico regi nienti singulariter faveret, tum quia ex hoc ipso, si benediceretur ab eo, timebat fratrum suorum contradictionem, tum etiam quia in desolationem ecclesiæ beati Huberti castrum Mirvolt refrimasset, quod ne a quoquam amplius fieret Henricus prædecessor ejus interdixerat sub perpetuo anathemate; respondente Otberto non modo esse tempus istius discussionis agendæ, dissimulataque callide indignatione invectionis tam subitæ, illam suam benedictionem jam quasi nolenti deliberabat subtrahere. Statimque bene conscius ejus animositatis ad rem inter utrumque componendam Berengerus subintulit, benedictionem non esse Otberti, sed Dei; cum econtra Dominus per Malachiam dicat de sacerdotibus displicentibus sibi: *Maledicam benedictionibus vestris*

A *quia non posuistis super cor, ut gloriam nomini meo detis (Malach. II, 2).* Acceperat tunc temporis quidam monachus beati Laurentii Lambertus de manu Otberti abbatiam Florinensem, qui, ut jam dictum est (193) non nisi cum sputo nominis ejus poterat meminisse, quamdiu cum Berengero morabatur apud cellam Ebernensem. Hujus cum Wiredo consecrando constituta erat consecratio, quam tunc quidem gratia Wire-di Berengerus differendam optinuit, donec Stephanus sancti Jacobi abbas præmissus ad ecclesiam beati Huberti ex auctoritate pontificali hortaretur fratres consentire agendæ benedictioni. Ille adveniens cum nullum quæstionis suæ optineret effectum, inter agendum requisitus est a fratribus, ut secundum suimet intellectum super ejusdem rei negotium redderet eis liberum veritatis et justitiæ consilium. Miratus abbas sic se conclusum, cum quasi obtorto collo cogeretur dicere quod nolebat veritatis et justitiæ testimonium, respondit, se non venisse ut deferret eis veritatis et justitiæ testimonium, sed ut voluntatis eorum eis qui se miserant referret assensum. Sicque inactus rediit Leodium. Wireduus licet sollicitus fraternæ contradictionis, magis autem curiosus quomodocumque retinendæ prælationis, Lamberti prædicti consecrationi agendæ ultro se consecrandus ingessit. Lambertus non multo post redarguente se conscientia abbatiam Florinensem sponte deseruit. Wireduus assumpto secum iterum Frederico præposito Andaginum venit, diutissimeque sperata, sed negata processione ecclesiam introiit. Injuriam hujus aversionis non solum sibi injuriosam, sed et Otberto ecclesiæque Leodiensi in publico fratrum conventu, præsentem immo indignante Frederico conquestus, cum eo Leodium rediit, ibidem hoc ipsum conquesturus. Et quia tunc temporis justitiam deprimebat potestas et rationem voluntas, quidam ex fratribus inferendam sibi violentiam timuerunt, et ex eis decem simul in una die abeuntes per cellas diverterunt. Hiis quasi exoneratus jam securior immo ferocior Wireduus rediit, nimiumque ambitiosus propriæ dominationis et omnino incredulus fraternæ procurationis, ecclesiasticas dispensationes sub se solo provisore commisit laicis. Sic ergo ipse laboris impatiens et domi conquiescens, dum non Dei sed sua quærentibus magis quam fratribus dispensationes ecclesiasticas crederet, cœperunt nullo procurante rationes deperire, dominicales mansiones cum horreis ruere, assentientibus infidelibus ministris et eodem assensu se ipsos tuentibus, omnimodo advocati regnare super pauperes ecclesiæ, legitimas consuetudines detortas ad placitum suum demutare, obsonia indebita exigere et leges voluntarias adversus ecclesiam ingravare, constitutiones suas exactisscabinorum violenter judiciis in posterum firmare, deprecatorias violenter quæstiones exaggerare.

NOTÆ

(191) Qui tunc Mogontiæ colloquium habuit, teste Ekkehardo.

(192) Hoc convenit a. 1098.
(193) Cap. 62.

90. (114.) Interea indignabatur Theodericus suam de Berengero annullatam electionem, cœpitque abbatiam suam repetere, quam ea tantum remiserat conditione, ut ei talis succederet, qui non Otberti indigeret consecratione. Consilio ergo Manassis¹²³ Remorum archiepiscopi et abbatum qui testes orant præfatae conditionis confirmatus, ex hoc ipso justam querelam agendi scripto mandavit Wiredo, se satis superque mirari, illum tam impudenter potuisse fieri monstrum tam diversæ dissimilitudinis, ut a sententia cujus olim secum fuerat acerrimus assertor, tam cito exciderit apostaticus desertor, ideoque nullam sibi debitam in ecclesiasticis dignitatibus prælationem, cum etiam pro mercede hujus iniquitatis apostolicæ sedis prodiderit auctoritatem: vel si eum ut minus scientem suo seduxit consilio, ut se abbatia pro Christi fide privato, fraudulenter ejus succederet loco, in conducto a se ecclesiæ Romanæ judicio ex hiis omnibus inter eos ageretur discussio. Scripsit autem ei hoc modo: *Frater T. ceterique fratres dispersionis ecclesiæ beati Petri et beati Huberti W. nimis ambitioso et inconsiderate gloriam propriam quærenti, et in hoc ipso contra Deum et apostolicam sedem faventibus sibi. Filius æterni Patris semper coæternus et coequalis ei in unitate Spiritus sancti, non rapinam arbitratus se æqualem Deo, semetipsum exinanivit, et assumpta forma servi sine conditione servili, oblatum sibi regnum fugiendo recusavit et crucem sibi bajulans ad mortem pro nobis ultro descendit, seque viam humilitatis non arrogantia constituit imitatoribus suis. Idem resurgens a mortuis in trina confessione dilectionis suæ oves, quas sanguine suo redemerat, Petro commisit. Petrus cum data sibi potestate ligandi et solvendi eandem auctoritatem et curam sedi Romanæ reliquit. Constat ergo Christorepugnare, ecclesiasticæ auctoritati et apostolicæ sedi non obedire, et eos æternæ mortis diluvio involvi, qui extra arcam catholicæ unitatis fuerint reperti. Ad hanc fidem tenendam dominus Berengerus cum suis vestra quoque industria doctior et ferventior ceteris, nos quasi simplices et tardiores informavit, ad ejus defensionem etiam cum periculo vitæ nostræ exemplum vestrum armavit. Quomodo ergo verbo Dei inimicus homo superseminavit zizania? Quomodo in agro cordis vestri germinavit spina et tribulus tantæ inconstantia et dissimilitudinis? Monstruosa plane constat dissimilitudo et omnino detestabilis coram Deo, apud quem nulla est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio, ut quibus assertoribus firmata est sententia quam tenemus, eisdem desertoribus, quantum in ipsis est, infirmata pervertatur. Si enim post tot ventilata fidei christianæ testimonia, ut et nos et vos seduceretis, contra Deum sensistis, omnino probamini hæretici, et ideo in ecclesia Dei secundum sacros canones nullius promotionis vel auctoritatis habendi estis, solumque vobis locum*

A *pœnitentiæ sciatis in hoc superesse, ut Jesum præceptorem reclametis a longe Si autem gloriam Dei relinquentes et vestram constituere volentes, facti estis apostatici, nonne — siquidem de similibus idem est judicium — effecti estis membra diaboli, ut in vobis jam operetur mysterium iniquitatis? Et ne videatur vobis nimis injuriosa hæc nostra sententia, verbo et exemplo vestro jam diu probata, consulite totius catholicæ christianitatis ecclesias, consulite etiam vestras apud vos conscientias, utrum vos in his conatibus vestris coram Deo vel excusent vel absolvant. Et quomodo defecit vestra virtus et constantia, qui nobiscum per exterarum regionum, ut videbamini, pro amore Christi passim mendicitates et exilia quasi cujusdam martyrii palmas in conspectu hominum præferebatis? quomodo scandalizetur in vestram apostasiam in suis locis? Scandalizantur in vobis sedes Remensis, Laudunensis, Metensis, Viridunensis, Tullensis, quæ vobis præconantibus dolebant omnino, sed adhuc dolent decolorationem quondam splendidissimæ et religiosissimæ ecclesiæ Leodiensis, sed et nostræ Andaginensis. Sed et ille modernus ejus sedis angelus, non bene nostri sollicitus, instinctu vestro percipit Remensi nuper archiepiscopo, ut clauderet nobis aperta viscera suæ caritatis, et prohiberet nos a finibus suis et constitutis apud se justis possessionibus nostris. Neque certe satis fuit gloriæ vestræ ecclesiasticas personas in nos commovisse, quot utcumque fuerit tolerabile; sed et conductu præsentia vestræ quamplures sæcularium tyrannorum ad nos insectandum præmiis et promissionibus armastis, et contra sanctorum canonum decreta a iudicantiam eorum nos violenter coegistis. Qui in nos satis humaniores caritate vestra, cum intelligerent, immo cum mirarentur nos¹²⁴ a priori sententia veritatis dissentire, exhorruerunt inter nos tractare quod non erant eorum judicare. Nobis autem audientiam vel Remensis vel Laudunensis ecclesiæ reclamantibus, tandem Remis convenimus, ibique cum Manasse archiepiscopo Engelramnum Laudunensem episcopum pridie Romam regressum invenimus: in audientia eorum dato nobis¹²⁴ loco vos defendendi, nobis autem libenter concedentibus placito vestro cedere, nobisque¹²⁴ subesse, si salva fide judicaretur nobis id fieri posse. Scitis certe, quo iudicio uterque pontifex causam vestram concluderet, videlicet nullo modo competere vobis vel nomen vel officium abbatis, nisi Romana auctoritas id specialiter rationi vestræ adjudicaverit, aut legatione veraci, de latis inde signatis litteris, vobis confirmaverit. Precamur ergo, monemus et obtestamur sub obtestatione et iudicio divini nominis per auctoritatem concessam beato Petro ejusque apostolicæ sedi: ut jam tandem aliquando et vestro et nostro periculo consulatis, et ad discernendam causam vestræ dissensionis, nobiscum audientia Romanæ in venturo festo Simonis et Judæ vos presentatis, nosque, ut justum est, ex stipendiis*

VARIE LECTIONES.

¹²³ ita scripsi pro Raginoldi; is enim mortuus erat et Manasses jam c. 83 commemoratur. ¹²⁴ ita 1.

ecclesie matris nostrae quae vobis abundant, vobiscum ¹³⁵ *deducatis, vel concedere dignemini unde ad eamdem audientiam statuta die possimus contemere vobis. Si vero etiam cum ceteris injustiliis quas patimur a vobis, stipendium matris nostrae ecclesiae, quod sciris nostrum sicuti et vestrum esse, infra reclamationem audientiae Romanae nobis subtraxeritis, credatis pro certo quantum in nobis est, nos non defuturos praefatae audientiae etiamsi ad hoc exequentes nobis quicquam non suppetet, nisi ex mendicitate.* Hujus modi evocationem Wiredu selectam sprevit et neglexit, noluitque credere quod indignabatur timere. Morabatur adhuc tunc temporis Lambertus Remi, et cum didicisset, referente Theoderico, incumbere ex apostolica reclamatione pondus tanti periculi Wiredo et subjectis suis, pro fratribus graviter indoluit, eumdemque Theodericum, ut erat tenerrimus in objectis sibi controversiis, tam perse quam per quos poterat prudentiores, ut consilio et rationi adquiesceret, utque ab hac commotione cessaret, allicere studuit. Cui cum eo procurante suggererent multi, ipse etiam Manasses archiepiscopus se inclinaret huic suggestioni, scilicet suae nullius esse utilitatis vel honestatis, ecclesiam tanti nominis, tantae quondam religionis, sic inconsulte per eum auctoritate apostolica deprimi; sicque illum non sini designatum successorem, vel ut sibi videbatur invasorem suae quondam praelationis acrius insequi, convenire ab aliquo locum ne omnino destrueretur tueri, quando ipse detestaretur subjectionem Otberti: tandem Theodericus acquievit rationi et tempori, adeo ut palam promitteret, si Wiredu sibi credere vellet, paratum se cum eo Romam ire, et sua procuracione apud apostolicum illi liberam abbatiam conclamare. Promissionem hanc laudentibus quam plurimis, gratia hujus compositionis Lambertus Wiredu expetiit, et ei praedictam affectationem erga ecclesiam et eum diligentium, Theoderici quoque assensum, si illi credere vellet, nunciavit. Ad haec Wiredu: *Non credam, inquit, inimico meo in aeternum, neque sine assensu episcopi mei ullo modo mihi est Romam eundum, cum praesto sim coram eo cum Theoderico subire iudicium.* Respondente Lamberto secundum priorem et veram suimet ipsius sententiam, quam cum Christi fidelibus olim tuebatur, Otbertum esse nullum utpote apostolicae sedis adversarium; adiecit ille: **D** necessario pro suo habendum quem Leodiensis ecclesia qualemcumque pateretur dici suum. Hiis auditis Theodericus tulit satis indigne Wiredo se talia mandasse, praefatis quoque consultoribus suis impropere satis injuriose, et eos talia consulendo verba perdidisse, et se ut dicitur crudum laterem

A lavisse. Hinc inter utrosque ira et indignatio hinc cum animarum periculo, cum ecclesiasticarum possessionum dampno inter interiores et exteriores fratres dissensio, adeo ut Castrenses (194), Pirenses, Sanctienses (195) et Cunenses Wiredu subesse vel communicare detrectantes, Theodericum pro abbate omnimodo retineret. Quorum ille ut poterat sollicitus pendentes ex suo respectu revisebat frequentius, eisque cohabitans hortabatur, ut salva fidelitate matris ecclesiae beati Petri et beati Huberti locis suis in proficiendo allaborarent singuli. Unde et Emmo praepositus Pirensis, postea vero abbas coenobii, Morinensis (196), ecclesiam beatae Mariae et beati Sulpitii a domno Raginero ¹³⁶ coeptam perduxit ad praesentem summam; Castrenses, Cuneses et Sanctienses, prout quisque potuit, profecit in habitatione sua. Occasione quoque hujus dissentionis, Dodo Cunensis Calvitiacum et Flabotvillam violenter interceptit, et reditus earum fratribus cellae suae deservire coegit. Wiredu interea assentientibus sibi quasi ad gratiam fautoribus immo seductoribus suis, pro deliramento desipiens reputabat evocationem Romanae audientiae, quam Theodericus indixerat ei, quia ut exulem et pauperem nullo modo credebatur posse exequi quae videbatur minari, cum non haberet subsidium perficiendi. Theodericus vero non immemor sui, ambiebat precibus quos noverat viros virtutis, ut compaterentur sibi, et porrigerent manus caritatis ad exequendum negotium hujus suae procuracionis. Unde in brevi obtinuit ut eorum largitione acquireret subsidium honeste Romam eundi, assumptoque Heribrando, Urbanum papam apud Beneventum commorantem (197-8) expetiit, ei que hujusmodi compositionis clamorem humiliter praesentavit: *Domino et universali papae Urbano filii ecclesiae beati Huberti pro defensione verae fidei ejusque legitimi apostolatus passi dispersionem in oculis Dei quod dicitur esse. Dormiente domino Jesu, etc., Hanc epistolam vide ad calcem epistolarum Urbani II, Patrologiae t. CLI.*

91. (118). Recitata in praesentia Urbani papae clamoris pagina, et a Romanis saepius et diligentius ventilata, abbatem sic destitutum ob fidelitatem ecclesiae Romanae condoluerunt, et Wiredu, nisi resipisceret et loco cederet, excommunicandum sine dilacione decreverunt. Suffragante autem Rainero, qui Urbano in pontificatu successit, tunc quidem dilata est sententia haec excommunicationis, usque in diem inter utrosque praestitutae discussionis, s forte adveniente Wiredo certior fieret agenda discussio. Illo domi remanente, probatus est quasi conscius culpae conductam sibi audientiam subterfugisse; ideo in sollempnitate omnium sanctorum ex-

VARIAE LECTIONES.

¹³⁵ nobiscum 1. ¹³⁶ Raigero 1

NOTAE.

(194) Id est S. Theobadi in Porcino castro, ut scriptum est in privil. Innocentii II, l. 1.

(195) Sancy en Lorraine. H.

(196) I. e. S. Joannis Tarvanensis sive in Monte.

ut videtur. Nullam praeter hanc Emmonis mentionem inveni.

(197-8) Ibi fuit sub autumnum a. 1098.

communicatione a papa formata, et data coram se ejusdem excommunicationis epistola : *Urbanus episcopus, servus servorum Dei, Arduennensis monasterii beati Huberti catholicis fratribus salutem et apostolicam benedictionem. Audivimus et auditum non dolere non possumus, quia Othberti pseudoepiscopi violentia venerabilis filius noster Theodericus vester abbas, pro catholica fidei gratia de vestro sit monasterio expulsus, et Wireodus pseudomonachus per ejusdem Othberti violentiam super capita vestra sit ingestus. Quod omnino nobis displicere sciatis. Unde vos litteris presentibus salutantes, ut vestra fidei constantiam conservetis hortamur, et licentiam indulgeo, ut si in monasterio vestro secundum regulam beati Benedicti et apostolicam veritatem vivere non valetis, ad quodcumque religiosum volueritis monasterium secedatis, donec omnipotens Deus locum vestrum respiciat, et secundum beneplacitum suum in pristino statu reformet. Illum autem Wireodum monasterii vestri invasorem cum suis omnibus subditis, quamdiu ab ipsius monasterii invasione non destiterit, a sancta Romana ecclesia excommunicatum esse, scriptis vobis presentibus innotescimus. Dat. . .*

92. (120). Misit etiam Urbanus papa Leodiensi ecclesie pro Theodorico hanc epistolam : *Urbanus episcopus, servus servorum Dei, catholicis omnibus in clero Leodiensi et populo salutem et apostolicam benedictionem. Dolenus pro vobis graviter, filii in Christo dilectissimi, quia jam tanto tempore vestram ecclesiam errorum tenebræ contegunt, et a veritate sedis apostolicæ alienant. Unde vos tanquam viscerum meorum filios paterna dilectione corripimus, ammonentes et obsecrantes, ut ad meræ veritatis lumen mentium vestrarum oculos elevetis. Auferte malum ex vobis ipsis; lupum illum dico et furem, qui non ad salutem vestram per ostium introivit, sed aliunde, ascendit, ut mactet et manducet et perdat. Aut igitur ecclesie intasorem et occupatorem, Othbertum dicimus, Henrici complicem et Guiberti, ex vobis, si quo modo possibile pellite; aut ei tamquam a sancta Romana ecclesia alieno et excommunicato obedientiam vestram consortiumque vestrum subtrahite. Hoc ipsum de Wireodo pseudoabbate præcipimus, qui per ejusdem pseudoepiscopi violentiam Ardennense monasterium beati Huberti occupavit, si quis autem deinceps eis communicare præsumpserit, donec ecclesiarum quibus incubant oppressionem deserta, Deo et sedi apostolicæ satisfaciant, sciat se ejusdem excommunicati vinculo innodatum. Vobis sane et ceteris omnibus notum sit, quia religioso abbati Theoderico licentiam dedimus, ut a schismaticis conversos, qui ad ipsum confugerint, a vinculo excommunicationis absolvat. Datum . . .* Quam epistolam cum rediens Theodericus ex edicto papæ fratri-

A bus ecclesie beati Huberti publice redderet, Wireodo tunc forte absente, intellectu animarum suarum periculo communi, singuli in absentem scandalizari, pro se quisque subjectionem et communionem vereri; adeo ut dominica quæ dicitur in palmis (an. 1099, Apr. 3.) usque ad exactum pasce ab omnibus pæne videretur destitui. Ille tamen dissimulata recognitione superpositæ sibi obligationis, defensionem hujus suæ obstinationis se ipso iudice conabatur lueri, contendens se a nemine nisi ab episcopo suo posse communicari, seque paratum in præsentia ejus respondere quibusque calumpniatoribus suis. Hiis compertis Othbertus, licet ex decreto apostolicæ sedis eadem calumpnia sibi esset communis, subridebat tamen secum, occasione hujus necessitatis a Wireodo tandem legitimus episcopus recognosci, a quo aliquamdiu quasi non legitimus visus est vitari; mandavitque fratribus interim parcere cæptæ disceptationi, donec ipsemet veniens imponeret finem rei. Wireodus interea elaborabat adversantibus sibi præstabilis fieri, prout quemque noverat pro moribus suis posse complacari; sicque paulatim apud temere tumultuantes animos et apostolica sententia viluit, et fervor tuendæ veritatis refriguit. Hoc ad tempus impedimento sic dilato, non tamen omnimodis ablato, Wireodus factus securior in maximum ecclesie dampnum liberos et militares casatos cœpit sibi affectare, quorum receptis manibus inaniter jactaret suos esse. Causa hujus vanitatis dedit Johanni advocato Caviniacensem advocatorem; qua occasione ille contraxit sibi totius Caviniaci utilitatem. Dedit Waltero de Ampliz allodium de Seriel¹²⁷, quod ab antiquo erat addictum et conscriptum præbendæ fratrum cum tribus solidis. Dedit Bovini de Wahart (199) molendinum ad lacum et combam de Gruispont. Reddidit Rodulfo Vilantiensi quasi suo parenti solidatas terræ, quas ipsemet legali iudicio reacquisierat ecclesie; Lamberto de Ruvina (200) hereditatem ejus, quæ ascripta erat præbendæ fratrum, in casamentum vendidit. Vendidit Goderanno de Burs minutam decimam ejusdem villæ, et Duranno quicquid tenebat terræ. Hiis casatis sibi noviter conductis de rebus ecclesiasticis, ecclesie dolenti in perpetuum subductis subsidiis, quasi fortior et gloriosior vellet videri, longe aliter res ipsa processit, hoc ipsum disponente justitia Omnipotentis, qui in contrarium vertit quicquid videt contra se inutiliter moliri. Nam quos sperabat in consilio et auxilio sibi fore usui, frequentius quasi ad dominum suum convenientes, cœperunt esse oneri; quosque in affluentibus conviviis præsentibus audiebat laudatores, ex contemptu nimis familiaritatis absentes habebat derisores. Contigit etiam ut invidiam Othberti per quosdam eorum incurreret, dum ali-

VARIE LLECTIONES.

¹²⁷ vel Senel.

NOTÆ.

(199) Castellano Mirwoldensi, v. infra c. 93, et Egid., c. 19.

(200) Revogne R.

quando apud illum convivantes graviter indignanti objicerent, abundantiorē immo lautiorē esse mensam abbatis sancti Huberti mensa Leodiensis episcopi; et cum Wiredo referretur a quibusdam amicis, in sibi cavendum, illeque commotus promitteret tale quid amplius non admittendum, parvus tamen prævaluit usus, nec fuit resistendi virtus, quin cæpta vanitas continuaretur.

93. (122.) Anno autem incarnati Verbi 1103 Bovo castellanus Mirvoldensis, qui videbatur in talibus amicissimus mensæ amicis, adversus ecclesiam et Wiredum insurrexit. Nam violenter pervasis quibusve redditibus silvæ, qui eatenus erant ecclesiæ, vastatis etiam sartis rusticorum, eo quod illa sine suo permissu fecissent, piscatores quoque ecclesiasticos ad Lumniam transmissos missis apparitoribus cepit, et in castro custodiæ mancipavit. Hujus injuriæ et incitatores et auctores cum Wiredu ex consulto fratrum excommunicare fecisset, — habet enim hæc ecclesia ex auctoritate apostolicæ sedis legitimam potestatem excommunicandi injustos perverosores sui cujusque juris, — Bovo quasi hanc inauditam temeritatem, prout acrius potuit, Otherto retulit, videlicet familiam episcopalem excommunicandam non esse, nisi vel prius ad illum præmisso clamore. Othertus cum maxima indignatione præfixa die exactionem hujus suæ injuriæ Wiredu indixit, et ne interim de duobus ecclesiæ allodiis, scilicet Braz et Gruisponde, se ullo modo intromitteret interdixit. Wiredu assumpto Lamberto et Widone cum privilegio legali interdictæ sibi ecclesiasticæ possessionis ad condictam audientiam venit, omnesque potentiores urbis personas cum Otherto adversum se congregatas invenit. Locato judicio, sederunt in parte abbates et archidiaconi, in parte Othertus et laici. Appellatus est Wiredu, quod familiam episcopalem, scilicet defensores sui castri, excommunicare præsumpserit, sine respectu præmissi ad se clamoris. Respondit non se arbitratum esse ejus familiæ temerarios desertores justitiæ, violentos impugnatores ecclesiæ, violatores pacis constitutæ (201) et sua excommunicatione firmatæ; nec se illos tales ut sibi imputabat temere excommunicasse, sed ejus excommunicationem pro pace infracta confirmasse. Silentibus abbatibus et archidiaconis, et annuentibus ejus rationabili responsioni, ad favorem Otherti obstiterunt laici, judicantes Wiredum ex hoc omnino culpabilem, et ideo ex hoc incurrisse offensam episcopalem. At Lambertus sedens cum archidiaconis: *Quomodo, inquit, hichodie viluit ecclesiasticæ et vestræ dignitatis decus*¹²², *dum hoc judicium quod rationabiliter erat censendum a vobis, tam irrationabiliter jam præcipitavit laicalis teme-*

ritas, nec nosse debeant laici quit faciant clerici? Continuo indignantibus archidiaconis adversus laicos contentio surrexit, veritusque Othertus eventum contentionis, sessionem mutavit, evocatis solum ad consulendum assessoribus ecclesiastici ordinis. Dixit quoque Wiredu, ut in majus palatium cum suis socederet, donec consultius causam ejus diffiniret. Inter consulendum cum diceret Othertus, Wiredum utpote sic sibi injuriosum se velle depenere, allodia vero ecclesiæ Braz et Gruisponde castro Mirvold stipendiaria facere, restitit Berengerus constantissime, asserens nec Wiredum dignum depositione, nec convellendam Henrici pontificis legalem donationem, publico et signato privilegio confirmatam ecclesiæ. Quibusdam injuste Otherto faventibus, quibusdam Berengero juste attestantibus, subintulit Othertus, prædictæ donationis nullum privilegium esse, vel si esset, illud in præsentem velle videre; putabat enim non adesse. Uterque Henricus (202), ut erant fideles ecclesiæ, Wiredum adcentes privilegii quæstionem fecerunt; quod si haberetur, committeret eis Otherto deferendum. Exacta et accepta fide referendi commissum, Wiredu commisit utrisque privilegium; quod cum interposita conditione illud reddendi obtulissent Otherto, illeque acceptum vel joco vel serio conaretur retinere, morose explicatum morosius cœpit legere. At Berengerus alludens quasi jam cæcutienti et ideo in legendo tardanti, dari sibi legendum rogavit. Indignatus in cum Othertus, quasi illi non bene videns videretur, cœpit legere citius, Berengero iterante ne gravaretur; hac ipsa nitens incitatione, ut in subscriptum anathema perlegendum incideret. Perlecto privilegio, cum novitate temporis attestarentur qui præsentem erant¹²³, verum illud esse, se legitime donationi Henrici pontificis interfuisse, seque eam vidisse et audisse, evocato Wiredu privilegium publice probatum illi reddiderunt, dilato judicio exactæ excommunicationis ad festum sequens beati Lamberti (Sept. 17.) Quo dum abbates episcopi convenissent, et causa Wiredu ventilata, illi pacem adjudicassent, eo quod excommunicationem episcopalem de infracta pace sua excommunicatione confirmassent: Othertus interim dissimulata indignatione, tunc quidem siluit, seque plurimum gravari privatoribus suis sæpissime deplanxit. Unus eorum Bruno cum se jactaret quasi loci hujus archidiaconus ipsam ecclesiam et Wiredum qualicumque occasione gravaturum, hortatus est Othertus id attentius exequendum.

94. (123.) Anno 1104 incarnati Verbi Bruno archidiaconus, collectis presbiteris quam pluribus et congregatis militibus, ut in synodo ageret, magis

VARIE LECTIONES.

¹²² *deest codici; addidit Martene.*

NOTÆ.

(201) Per Henricum episcopum qui inde Pacificus dictus est.

(202) Archidiaconi Eccl. Leodiensis, alter deca-

nus simul, alter præpos. Fossensis, hic filius, ille frater Cononis de Monte acuto v. infra c. 98 Hirsch de Sigeberto. p. 178.

autem ut ecclesiam vexaret, Andaginum venit, et Wiredo ut sibi et suis obsonium faceret mandavit. Wiredu audiens cum synodali causa venturum, omnino indebitum ei recusavit servitium, videlicet ex edicto beati papæ Gregorii, qui nec ab episcopo nec a qualibet persona episcopali per procuraciones omnino interdicat monasteria monachorum inquietari. Quod etiam Gualcaudus prohibet privilegio suæ auctoritatis. Remandavit tamen, si caritatis gratia inviseret locum, hospitalitatem se illi ut et aliis supervenientibus facturum, sin autem parrochias suas sollicitaret, expectationem suam non sibi, sed procuratoribus earum mandaret. Sic ille cum ira et indignatione rejectus, vix enim fuerat in monasterium gratia orationis admissus, in domum Oberti tunc temporis presbiteri ad hospitandum divertit, et postera die (*Jan. 8*) in basilica beati Egidii, quæ prius ab antiquo constiterat in honore beati Dionysii martyris, synodo exacta Bastoniam divertit. Ibi 6 Idus Januarii archidiaconatus sui clericos concilio indicto evoravit, et hoc maxime ad insidias et oppressionem ecclesiæ beati Huberti. In castro autem quod Ambra dictum est ab antiquo, Andaginum vero monasterium cognominatum a beato Beregiso, mater ecclesia constituta in honore beati Petri apostolorum principis ab initio ibi exortæ christianitatis. In hac, ut longe prædictum est, Gualcaudus episcopus Leodiensis, assensu Leonis Romani pontificis, consilio quoque Hildebaldi metropolitani Coloniensis, hortatu etiam Ludovici piissimi imperatoris filii magno Karoli, constituerat ordinem monasticæ religionis, quæ secundum canonicam auctoritatem permanserat extunc per annos 325 positionis monachorum (203) libera totius inquietudinis. Hæc ut est proprium matris ecclesiæ legitimum possidet baptisterium, habens dotis nomine subjectionem 14 ecclesiarum, quarum libertas publico auctorizata privilegio, nullum episcopali vel archidiaconali exactioni debet respectum. Quia vero hiis nostris temporibus dissidente sacerdotio et regno, ecclesiastica passim languebat auctoritas, in agenda legali justitia pro cuiusque persona loco rationis dominabatur voluntas. Unde et Bruno reputans apud se mutare posse leges et tempora, in prædicto suorum concilio quasi præcordialem sibi intulit querimoniam, videlicet Andaginensem ecclesiam nimis sibi invenisse injuriosam, se passum in ea despicabilem repulsam, indeque velle quacumque occasione conceptam exple-re vindictam. Quia enim, utpote matri ecclesiæ, sciebat se legitimum baptisterium nullo modo posse detrahere, conabatur equidem oleum et chrisma suæ dispensationis omnino ei subducere, ecclesias et ejus subjectionis et defensionis banno superimposito hæc-nus liberas violenter infringere, et hujus suæ voluntatis conatum eorum judicio ira dictante præ-

cepit censendum. Super hiis Wiredu a quibusdam fidelibus ecclesiæ præmonitus, adierat idem concilium, ut removeret si quid adversus eam moliretur impedimentum. Qui consurgens libera contradictione protestatus est hujusmodi eorum non esse iudicium, nec eis convenire super ecclesiam tantæ auctoritatis et libertatis aliquid censendum. Hujus quoque conaminis rescriptum inter patres suos in generali synodo appellabat respectandum. Indignatus Bruno sic se legali protestatione et synodali appellatione præventum, iudicio præsentis ibi concilii vellet nollet concessit Wiredu respectum. Non multo post Obertus legationem suam ad Manassem Remorum archiepiscopum direxit, et ut proquirendo a se beneficio Buloniensi ad colloquendum sibi conveniret, precibus optinuit. Ergo ab utrisque apud Duciacum (204) conducta die hujus colloquii, ab hatus affectans videri quis esset vel quid posset, abbas et archidiaconos suos et quosque potentiores episcopii ex edicto assumpsit, et archiepiscopo nichil tale curanti satis pomposus occurrit. In feria autem secunda regationum (*Mai. 24*) exacto eodem colloquio, præter effectum frustratæ questionis, unusquisque ad diversorium quod sibi sperabat familiaris festinabat. Coegebat enim eos solito ferventior ætas. Wiredu secum reduxit Leodienses abbatibus Berengerum et Stephanum, jamque sibi mitiorem Brunonem archidiaconum. Aliquando enim moderatur tempore, quod ad tempus non potest moderari ratione. Quo dum abundantia liberalitate dominicum ascensionem (*Mai. 25*) celebrassent coram prædictis abbatibus, vexatio quam inferebat ecclesiæ Brunoni objecta est. Abbates illum privati non convenientes et leniter increpantes, defensionem etiam auctoritatis apostolicæ locum tuentem specialiter firmo privilegio, ne quis inferat injuriam, nisi honoris sui et potestatis interdicta dignitate, satis renitenti præferentes, tandem a sententia deduxerunt. Sic Bruno ratione convictus, quicquid indebitæ exactionis, quicquid clamoris, quicquid alicujus insectationis vel infractionis vel proprio conatu vel hortatu alterius adversus ecclesiam fecerat vel facere intendebat, injuste se fecisse publice recognovit et pœnituit, et ne quis ea amodò ageret bannali auctoritate interdixit, itemque interdicens Alardo decano in conventu sacerdotum suæ subjectionis per obedientiam edixit. Alardus in sequenti natalitio apostolorum Petri et Pauli (*Jun. 29*) bannales cruces deducentibus presbiteris, cum exsolvisset oblationes debitæ devotionis, in publico eorum conventu adjudicatos sibi consensu omnium, banno archidiaconali edictum de recognita pace et libertate ecclesiæ beati Huberti confirmavit, et ne quis idem bannum amplius infringeret excommunicavit.

95. (125.) Anno incarnati Verbi 1105, Richardus quidam cardinalis ecclesiæ Romanæ (205), conciliiis

NOTA.

(203) Error manifestus.

(204) Douzy ad fl. Carum.

(205) Ep. Albanensis.

indictis, agebat per Gallias apostolicas vices. Cui suffragante Roberto Virdunensi, qui illi familiariter adhererebat, in eisdem conciliis declamavit Theodericus ordinem suæ privationis. Cujus causa dum ventilaretur, ex sententia fidelium decrevit id cardinalis, nec debere nec posse illum prælationis suæ dignitate privari, quam nimis inconsulte intermisisse videbatur ob defensionem veritatis et fidelitatem apostolicæ sedis, sciretque Wireodus Andaginensem abbatiam omnino interdictam sibi, aut pro certo excommunicatum cum omnibus fautoribus et subjectis suis. Hanc apostolicæ auctoritatis sententiam Laurentius abbas sancti Vittoni (206) et Robertus monachus interceperunt Wireodo enunciandam. Cui cum ad colloquendum diem et locum constitissent, illeque non convenisset, per Adelonem præpositum mandaverunt ei cardinalis decretum; Theodericus quoque litteris ad fratres destinatis, ingravit eis ejusdem excommunicationis periculum. Sub hiis insectationibus suis Wireodus Manassem Remorum pontificem adiit, et altare de Sulpio quod ecclesiæ per annos 7 subtraxerat, reddendum sibi reclamavit. Manasses non solum quod subduxerat, sed etiam altare de Nogarias remota persona et facta publica et legali donatione, consensu Gervasii archidiaconi et totius cleri sui firmato et signato privilegio, ecclesiæ beati Huberti pro anniversario suo ex ejus reditu sollempniter agendo perpetuo habendum tradidit.

96. (126.) Obertus interea nimis immoderatus dominationis exercendæ cœpit Leodii civilia jura convellere, leges majorum mutare, consuetudines annullare, utque liberius comprimeret minores, differrebat interim exasperare majores, donis etiam et promissis ad consentiendum sibi contrahebat potentiores. Sed nec diu potuit se continere, quin quod ad tempus distulerat proderet, et in eadem oppressione fieret omnibus idem. Ecclesiarum denique et clericorum procuratores totius liberis forensis juris violenter infringere temptavit: adeo ut custodiæ manciparet domesticos Frederici præpositi ecclesiæ beati Lamberti. Unde evocatus querimonia totius cleri Leodiensis, venit Aquisgranum palatium, donec Fredericus metropolitanus Coloniensis¹²⁹ ibidemque audientiam canonicæ discussionis publice habendam Oberto indixit. Advenit Obertus, advenit etiam cum abbatibus et archidiaconis multiplex Leodiensium clerus. Erat 1104 annus incarnati Verbi, feria quinta primæ hebdomadæ quadragesimæ (Mart. 10). Sub hisdem ferme diebus venerat Wireodus Leodium de quibusdam injustitiis ecclesiæ nostræ illatis curaturus apud Obertum. Audiens autem tam frequens auditorium Aquis convonisse, comitatus Lamberto, Adelone ibidem maturavit adesse quem præter spem advenisse mirati, processerunt in curia regali

A Henricus et Bruno archidiaconi, postque orationem palatii introductum commendaverunt Coloniensi pontifici. A quo hilariter exceptus et deosculatus, interrogatus quoque ad quid venisset, illeque graviter suspirans interim reticeret — jam enim ante præmonitus erat a Berengero, nullo modo sibi fore utile, si inter tot adversitates suam augebat gravior causam de Mirvolt adversus Obertum sic oppressum ingravaret — pontifex exsurgens Berengerum et Stephanum abbates seorsum evocavit, et ut sibi querimoniam cum dolore reticentis ex ordine exponerent, per obedientiam indixit. Berengerus optime conscius rei et peritus dicendi, quod jubebatur enarravit. Videlicet quomodo prædictum castrum, omni adjacenti provinciæ infestum, ex edicto Henrici imperatoris viribus totius Latharingiæ vix fuerat dejectum, quomodo ab episcopo Henrico restructum, iterumque ab illo sub interminatione perpetui anathematis destructum, quomodo etiam nunc in exitium ecclesiæ beati Huberti constaret refirmatum. Subjungente autem pontifice, cur inde abbas clamorem differret, respondit illa qua justitiæ diffunderet. Rapuit pontifex cum indignatione verbum diffidentia, juravitque de agenda justitia abbatem frustra diffidere, si vita sibi superesset cum prosperitate. Circa horam sextam collecto adversus Obertum clero Leodiensi, videres tumultuaria dissensione rationem confundi, sine vicissitudine dicendi et audiendi injurias quas ab Oberto pertulerant singulos conqueri, canonicas sententias adversus eum indifferenter conferri, donec pontifex Coloniensis eo secum introducto consedit. Tandem sedato tumultu, et data sententia ut unus diceret pro omnibus, ad hoc exequendum electus constitit in medio Henricus archidiaconus, qui dicere exortus: *Hic, inquit, clamor super dominum episcopum a nobis hodie agendus non est ejus privata, vilæ, cujus testis est Deus et iudex solus, sed de injustitiis ecclesiasticis et nostris legibus et rebus publicis; videlicet quod abbatias taxato pretio vendiderit, quod ecclesiastica ministeria quæ præsentunt animarum curis et quæ, utpote dona Spiritus sancti, donanda et accipienda sunt gratis, pacta mercede distribuerit; quod in commune dampnum ecclesiarum omnium provincialium legitimas mortas tollens mutaverit vel minuerit, et, quod est detestabilius, corrumpi consenserit; quod libertatem publici juris, leges a majoribus nostris hactenus habiles violenter infringere contenderit; quod nobis et quibusque fidelibus sancti Lamberti ne hoc faceret suggerentibus, audire contempserit; quod tandem potentioribus episcopii exigentibus ut se corrigeret, corrigendi se fidem dederit, et datam irritam fecerit; quod thesauros ecclesiarum quas exspoliavit necdum cum possit restituere voluerit. Quia ergo sic se habet publica Leodiensis ecclesiæ, præter privatas multorum querimonias, quas longum est proclamare, convenit*

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁹ *Hic aliquid deesse vel corruptum esse videtur.*

NOTÆ.

(206) Virdunensis.

auctoritati vestrae spiritum consilii et fortitudinis adesse, ut dictante iudicio reformetur justitia, et absolutis filiorum suorum querimoniis in pace eorum latetur mater ecclesia. Ad hæc archiepiscopus in concilio loquutus Oberto rediit, breviterque concionatus super querimonia communi, Obertum rubore immo indignatione confusum de quibus culpabatur publice increpavit. Nec prius abstulit quam de quibus criminabatur cleri sui consilio et arbitrio corrigenda condiceret, ejusdemque conditionis obsidem propriam fidem et auctoritatem episcopalem in manu archiepiscopi deponeret. Terminum quoque prædictæ conditionis a se agendo concilio Coloniae secunda dominica post pascha archiepiscopus præfixit; sicque jam vespera imminente audientiam solvit.

97. (127.) Sequentē pascha Henricus rex Leodii celebravit (207). Ibi maximis obsoniis apud eum Obertus effecit, ne præfixum concilium Coloniae sineret fieri, quia dissimulata conditione fidei conditæ, directionis pactæ verebatur exactionem. Si quid denique emendationis apud quosque potentiores videbatur inde effecisse, non hoc effecerat vel fidei vel virtutis executione, sed ut ad tempus suæ consulere infamiae. Sic ex regali impedimento deficiente concilio, nostra quoque frustrata est de promissione archiepiscopi expectatio. Nec multo post suscitavit Deus spiritum pessimum inter Henricum et filium ejus. Henricus a papa Gregorio VII excommunicatus pro criminibus evidenter probatis anno incarnati Verbi 1076 in synodo Romana, extunc per triginta fere annos apostolicam sedem impugnabat, et quantum in se erat, omnes sibi consentientes a respectu et fidelitate ejus periculo animarum eorum avertebat. Filio autem jam coronato, suggestum est ei a multis et maximis primoribus regni, ut ecclesiae Romanæ, cujus erat pater suus tam longus impugnator, ipse fieret fidelis defensor, sique præterderetur ¹⁴⁰ sibi melioris causæ defensionem patri repugnando. Suggestioni consensit juvenis, lætatus sibi licere ut obsisteret patri, aggregatisque quibusdam fautoribus suis transiit Renum, et Saxones vel quoscumque noverat a patre suo multotiens prius injuriatos secum illi rebellaturos emovit (an. 1103). Pater autem assumpto Leodii Oberto cum suis, collectis etiam quibus utcumque videbatur adhuc dominari, transito et ipse Reno per superiores regni fines itinere quindecim dierum persecutus filium, sollicitabat provinciales ad bellum. Evocatis vero principibus regionum, cum eis præsentialiter indiceret decertationem adversus filium, responderunt illi ad hoc compelli eos nec debere nec posse, quandoquidem omnes in commune ejusdem filii sacra-

mento fidelitatis obligasset. Sed Henricus spe belandi deceptus, immo quod imminebat ei deterius, mediis hostibus quos putabat amicos interceptus, continuis et nocturnis itineribus Lotharingiam refugit, filio insequente fugientem cum facibus et armis. Factusque est illi adeo infestus, ut in castrum Becheneshem (208) eis Renum fugientem concluderet, et exactis ab eo regalibus ipsura quoque regnum abjurare compelleret. Facta sunt hæc 1106 incarnati Verbi anno (Dec. 31). Sic pater a filio tractatus, et vix de custodia ejus elapsus, Coloniam venit, sibi sollemniter videntibus procedere non consensit, indeque ut privatus nudis pedibus in asperissima hieme Aquisgrani palatium peraccessit (an. 1106). Obertus dolens hæc evenisse illi, magis autem si filius prævaleret timens sibi, quasi gratia fidelitatis occurrit illi, secumque, ut erat vehementis animi, nimis temere nimisque imprudenter Leodium adduxit; quod se pœnitere cum vellet non licuit. Nam præter ejus suorumque impensas gravabat eum permaxime provincialium principum ibidem conventium assiduitas, quos et ipse ultro convocabat ut subvenirent regi destituto, agens et donis et promissis ne confederarentur filio. Filius interea cum factæ sibi fidelitati ab Oberto ceterisque principibus confidat, et Leodii tunc Pascha celebrandum destinaret, ipse residens Aquis trecentos fere optimatum suorum ad urbem præmisit, et hoc feria quinta majoris hebdomadæ (Mart. 22). Dux Henricus (209) a filio subductus cum patre tunc Leodii morabatur. Illic hortatu Oberti in tempore consuecendi chrisumatis, collectis secum militaribus auxiliis, emotis etiam viribus ejusdem civitatis, cis pontem Visuensem (210) adventantibus occurrit, illisque pæne interfectis et submersis, maximam eadem regno intulit, sibi que et patriæ inexorabiles inimicitias conscivit.

98. (127.) Eodem anno Arnulfus comes Chisniacensis in hoc loco Kalendis Aprilis monachus factus 16 Kalendas Maii obiit. Ipse ante annos quadraginta cellam Pirensem, ut prædictum est (211), beato Huberto legaliter in perpetuum habendam contulerat, tuncque morturus pretium decem librarum dedit ecclesiae in elemosinam. Et quia filius ejus Otto tunc cum Henrico Coloniae morabatur, nullumque donum hereditarii juris facere poterat sine ejus consensu, per obsequentes fideles mandavit absenti, ut per fidem debitam patri pro anima sua deliberaret decimam de Fescals et montem Floheri (212). Pridie autem Kalendas Maii apud castrum Dolhem (213) sub Leodio obiit comes Cono (214) (an. 1106, Apr. 30), indeque se petente relatus, sepultus est Dinanum ¹⁴¹ sibi diu loco electo. Qui ante decem annos iturus

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁰ lege prætenderet. ¹⁴¹ dinan 1.

NOTE.

(207) Post Pascha Leodium venit, secundum Ann. Hild.
 (208) Bockenheim.
 (209) Lotharingiæ.
 (210) *Visd.* ad Mosam, aliquanto supra Leodium.

(211) Cap. 15.
 (212) *Feschauæ* et *Floktmont.* R.
 (213) *Dalhem.* R.
 (214) Montis acuti.

Hierosolimam cum duce Godefrido, decem uncias A nostri auri, ut prædictum est (215), super Felc acceperat. Ipsum quoque allodium totum cum partibus etiam quæ erant sui juris in Monz et Heis et Cella (216) omnemque familiam ad eam pertinentem ubicumque esset, per manus fidejussorum, scilicet Bovonis W. et Bosonis, post decessum suum beato Huberto perpetuo habendum facta inde legali carta destinaverat. Post cujus exequias Lambertus filius ejus eandem elemosinam a fidejussoribus sibi reditam legaliter ecclesiæ tradidit, præsentibus ibidem fratre suo H. archidiacono patruoque suo H. ecclesiæ beati Lamberti decano (217), multorumque optimatum suorum legitimæ donationis testimonio.

99. (130.) De Monz quidam miles Udo cas. erat, qui mediante Maio cum sciret fratrem quemdam illo advenisse pro censu accipiendo, assumptum nepote suo Thiebaldum furibundus supervenit adhuc in mane quiescenti, et extracto gladio suo fœdum satis facinus de monacho perpetrasset, nisi Thieboldus objecto cubito conatus ferientis sustinisset. Sic fugato fratre censum rapuit; sed non hoc illi diu impune cessit. Nam reversus inde cum apud Rupem (218) comiti Henrico in prandio ministraret, quasi amens prædem exurendam injecit cacabo carniū bullienti adhuc, et ex occasione ejusdem combustionis toto corpore tabefactus et reatum suum publice confessus.....

NOTE.

(215) Cap. 83.

(216) *Mont, Heys, Salle. R.*

(217) V. supra ad c. 93.

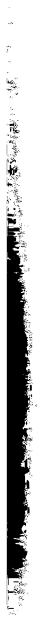
(218) *La Roche.* Henricus filius erat Alberti comitis Namucensis.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

HUGO ABBAS FLAVINIACENSIS.			
CHRONICON.	9	De origine Hunorum.	735
Proœmium.		Historia Longobardorum.	787
NECROLOGIUM.	19	Descriptio actuum Karoli Magni.	843
LIBER PRIMUS.	21	De origine Saxonum.	885
LIBER SECUNDUS.	197	PARS ALTERA.	999
B. WOLPHELMUS ABBAS BRUNSWILERENSIS PROPE COLONIAM.		Anni 1106—1123.	
Vita B. Wolphelmi.	403	Hierosolomita.	1059
Observationes præviæ.		Ekkehardi Epistola ad Erkembertum.	1061
Prológus.	405	GESTA TREVERORUM.	
Incipit vita.	407	Prolegomena.	1063
OPUSCULUM DE SACRAMENTO ALTARIS.	433	Incipit de origine Gallorum Trevirorum.	1091
VERSUS DE UTROQUE TESTAMENTO.	<i>ibid.</i>	Additamentum et continuatio prima.	1177
EKKEHARDUS URAUGIENSIS.		Gesta Godefridi archiepiscopi.	1227
CHRONICA.	<i>ibid.</i>	APPENDIX MONUMENTORUM TREVERENSIIUM.	
Pertin præfatio.		Ex translatione sancti Celsi.	1233
V. CL. G. Waitz proœmium.	435	Miracula.	1239
CHRONICON WIRZIBURGENSE.	459	De abbacia Sancti Martini.	1243
EKKEHARDI CHRONICON UNIVERSALE.		Ex miraculis sancti Symeonis.	1243
Epythome id est abbreviatio) Eusebii de sequenti opere.	497	Ex Vita sancti Agritii.	1247
Excerptum de Vita Alexandri Magni.	563	Vita et passio Conradi archiepiscopi.	1251
De origine Francorum.	713	Ex historia martyrum Treverensium.	1267
Historia Gothorum.	725	Ex miraculis S. Modaldi.	1275
De Amazonibus.	729	Ex inventione et miraculis S. Mathie.	1279
		Gesta Alberonis archiepiscopi. — Gesta metrica, auctore anonymo.	1297
		Gesta Alberonis archiepiscopi, auctore Balderico.	1307
		CHRONICON SANCTI HUBERTI ANDAGINENSIS.	1337

FINIS TOMI CENTESIMI QUINQUAGESIMI QUARTI.

5503 042

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 054 760 129

1

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 054 760 129

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 054 760 129

